חסידות · ספרי ראשית

תולדות יעקב יוסף

רבי יעקב יוסף כ"ץ מפולנאה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תולדות יעקב יוסף

רבי יעקב יוסף כ"ץ מפולנאה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תולדות-יעקב-יוסף/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער 4
הקדמה 4
בראשית 40
נח 65
לך לך 91
וירא 106
חיי שרה 114
תולדות 129
ויצא 140
וישלח 162
וישב 180
מקץ 196
ויגש 207
ויחי 220
שמות 230
וארא 243
בא 251
בשלח 299
יתרו 306
משפטים 353
תרומה 401
תצוה 407
כי תשא 414
ויקהל 422
פקודי 437
ויקרא 448
צו 461
שמיני 495
תזריע 514
מצורע 528
אחרי מות 543
קדושים 553
אמור 624
בהר 675
בחוקתי 722
במדבר 734
נשא 740
בהעלותך 792
שלח 805
קרח 865
חקת 882
בלק 938
פנחס 951
מטות 982
מסעי 991
דברים 1001
ואתחנן 1010
עקב 1026
ראה 1042
שופטים 1066
כי תצא 1115
כי תבוא 1158
נצבים 1169
וילך 1171
האזינו 1179
וזאת הברכה 1187
אלה הדברים אשר שמעתי ממורי 1192

שער

זה ספר

תולדות אדם הגדול בענקים לגרגרותיו שפתי כהן ישמרו דעת ומפיהו יבקשו תורה ותולדותיהן של צדיקים מע"ט תולדה במקום אב מלאכה מלאכת מלאכתו שבתורה. אך דהואי במשכן דאיקרי מקדש משם יצאה אורה. בעבודה שבפנים הכתוב מדבר מקום כניסת הכהן הגדול אשר יצק ולמד בבית מדרשו של שם משמן טוב בישיבת חכמים ישרים לשמחה וצדיקים לאורה. זקן זה שקנה חכמה לא מש מתוך אהלו מימים ימימה חדודו קודם ללבונו בהלכה ברורה. וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת תעלומות חכמה נעלמה מעין כל חי ומעוף השמים נסתרה. הלכה לא תיפוק מכלל קבלה אלו ואלו דברי אלקים חיים יחדיו יהיו תמים על ראשו נזר ועטרה תורתו אומנתו אמונת אומן שעשועים יום יום חוסן ישיעת חכמת ודעת נוטה ודעת תורה. יראת ד' היא אוצרו מבית גנזי המלך אוצר של יראת שמים ויירא ויאמר מה נורא. בא לו לקרן מזרחית האיר פני המזרח עד שבחברון מחברות הקדוש חיבור לטהרה. ויוסף דעת ידיעת בית רב מובהק חסידא ופרישא עמוד עולם בוצינא דנהורא. איש אלקים קדוש ישראל בוצינא קדישא אשר פני תבל מחכמתו האירה. כבוד שם תפארתו מוהר"ר **ישראל** בעש"ט זכרונו לברכה בצרור החיים נפשו צרורה אשר העמיד תלמידים הרבה מגדולי ישראל יאותו לאורו לברך על הנר אל מול פני המנורה. רבים וכן שלמים התאבקו בעפר רגליו לשתות בצמא דבריו והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני מפי הגבורה. והשותה מים לצמאי אמר שהכל נהי' בדברו כפטיש יפוצץ סלע כל דבור מתחלק לכל אדם לפי שיעורא ואין לעמוד על סוף דעתי בתורתו של ר' מאיר כתנות אור באלף בינה מודע נבינה תקרא **וישראל** אהב את **יוסף** ונתן מהודו עליו תרומתו תרומה לכהן ביתר שאת ורבו יתירא.

הקדמה

גימ"ל למ"ד, גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, כִּי יי' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה, דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי.

ידע האדם וישכיל היצור נוצר, כי גוף האדם איננו האדם רק לבוש האדם, נוצר ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, והש"י נפח בו נפש חיה כלולה מרמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחנים, ויתלבשו תוך רמ"ח איברים של הגוף, ואז פועלים איברי הנפש פעולתן ע"י הכלים שהם איברי הגוף.

ומזון האיברים הרוחנים הוא על ידי קיום התורה הכלולה מתרי"ג מצות, כדמיון תרי"ג אברי הגוף, וכל אבר מרמ"ח איברים ניזון מן מצוה פרטיות מתיחסת לאותו אבר, וכאשר מוכח מש"ס דמכות (כג:) אשר נבאר אח"ז.

וכ"כ **הרב אלהי מה"ר חיים ויטאל** בספרו **שער הקדושה** ח"א פ"א, וז"ל: וכל אבר וכו' וכאשר יחסר לאדם קיום איזה מצוה, גם האבר הפרטי המתיחס לאותו מצוה יחסר ממנו מזונו הנמשך לו משם הוי"ה, כמ"ש (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כלם, כי בשם הוי"ה תלוין כל המצות, כמו שאמרו חז"ל (זח"א כד.) י"ה עם שמי שס"ה, ו"ה עם זכרי רמ"ח וכו'. לכן צריך האדם לחפש בכל כוחו לקיים כל תרי"ג מצות, וכאשר יקיים איזה מצות עשה, יכוין להסיר מהאבר הפרטי של נפשו המתיחסת אל המצוה ההוא זוהמת הקליפה ההיא, ואז תחול עליו אבר המצוה הקדושה ההיא, אחר הסתלקת הזוהמא. וכן במניעת העבירה, יכוין שעי"כ יסולק הזוהמא אשר בגיד הפרטי של הנפש המתיחסת לאותו עבירה, ואז יוכל להמשיך שפע הרוחני הנמשך דרך הצינור הרוחני, ועי"כ נעשית נפשו כסא ומרכבה אל קדושתו ית'. וזה סוד האבות הן הן המרכבה (בר"ר פב, ו) עכ"ל, ודפח"ח.

ודע והבין דבריו הקדושים, שהוא כלל גדול לכל התורה והעבודה, להגיע למדריגת ואתם הדביקים בייי' וגו' (דברים ד, ד), ולמצות עשה ובו תדבק וגו' (דברים י, כ).

ובזה נ"ל לבאר ש"ס דברכות פ"ט (נד:) אמר רב יהודא אמר רב ד' צריכין להודות, ואלו הן, יורדי הים, והולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא. יורדי הים, שנאמר (תהלים קז, כה-לא) (ויקם) [ויאמר] ויעמד רוח סערה וגו' יחוגו וינועו כשכור וגו' ויצעקו אל ה' וגו' יודו לה' חסדו וגו'. הולכי מדברות שנאמר (שם, ד-ח) תעו במדבר וגו'. חולה ונתרפא, שנאמר (שם, יז-כא) אוילים מדרך פשעם וגו' כל אוכל תתעב נפשם וגו'. ומי שהי' חבוש, שנאמר (שם, י-טו) יושבי חושך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגומר, ויצעקו ויזעקו וגו' יודו לייי' חסדו וגו'.

והספיקות רבו, א' למה פרט דווקא ד', הלא יש הרבה מיני נסים שעל כולם חייב להודות, כמבואר בריש פירקין (נד.). ב' הקשה **מהרש"א** (ד"ה ארבעה) דפתח אשר גאלם מיד צר, וחשיב מדבר ים וחולה, שאינו מיד צר. ג' דבפסוק נזכר ים אחרון, והש"ס זכרו ראשון. ד' דקי"ל הים גבוה מיבשה, ואיך אמר יורדי הים, וכן הקשה **האלשיך** (תהלים עה"פ). ושאר הספיקות.

ונראה לתרץ, דנודע כי נפש האדם חוצבה מן ד' יסודות רוחני', שמהם נוצרו כל העליונים, והם ד' אותיות שם הוי"ה, אשר בזה נאמר (יחזקאל לז, ט) מארבע רוחות באי

הרוח וכו' (זח"ג רלד.), וכן גוף האדם נוצר מן ד' יסודות תחתונים, הכלולים מטוב ורע מצד חטא אדם הראשון, כמ"ש **בשער הקדושה** פ"א יעו"ש.

והד' יסודות הם אש, רוח, מים, עפר. וכל מדות הטובות והרעות מושרשים בד' יסודות הגוף, וכמ"ש **הרב הנ"ל** בספר הנ"ל שער ב' וז"ל: ולכן כל מדות רעות נחלקות אל ד' מינין, וזה פרטן, יסוד האש ממנו נמשך הגאוה, להיות היסוד הזה גבוה וקל מכולן, ובכללה הכעס, ובקשת השררה להשתרר ולהתגאות על הבריות, והשנאה לזולתו. יסוד הרוח, ממנו נמשך הדבור הנקרא שיחה בטילה, ובכללה חונף, ושקרים, ולשון הרע, ולגלות שבחיו לבריות. יסוד המים, ממנו תאות התענוגים, כי המים מצמיחים כל מיני תענוג, ובכללה החמדה, והקנאה. יסוד העפר, ממנו מדת העצבות בכל פרטיו, ובכללה העצלות בקיום התורה והמצות מפני עצבונו על השגת קניני העה"ז וכו'. וכ"ז מצד היצה"ר חלק הרע שבד' יסודות הנ"ל.

וחלק הטוב הוא היפוכן, אחד ענוה, הוא התרחק מכל מיני כעס, וגאוה. ב' השתיקה, כאלם לא יפתח פיו, זולת דבר הכרחי או בתורה ומצות. ג' המואס בתענוגי העה"ז, זולת הכרחי לקיום הגוף. ד' השמחה בעבודת קונו, כמ"ש (תהלים קיט, קסב) **שש** אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב, ושמח בחלקו. וכ"ז מצד חלק הטוב שבד' יסודות הנ"ל, עכ"ל. **העולה** מזה, כי כל עוד טומאתו בו במדות רעות הנ"ל, טורח גדול לקיים התורה והמצות, כי אם שלא לשם שמים. וכאשר יתגבר על יצרו וילחם בו ויסור מעליו מדות הרעות, ויקיים התורה והמצות, יקרא צדיק גמור, וכמ"ש הרב הנ"ל יעו"ש.

וזה יהי' כוונת רב במה שאמר ד' צריכין להודות, אשר גאלם מיד צר, ר"ל שיצא מצד הרע שבד' יסודות הגוף חלק הצר ויצה"ר, ונכנס בחלק הטוב שבד' יסודות הנ"ל. ואלו הן, יורדי הים וכו', והוא מלשון וירד מים עד ים (תהלים עב, ח), לשון גאוה ושררה הנמשך מן יסוד האש, וז"ש יורדי הים וגו' ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יעלו שמים להתגאות, ירדו תהומות וגו', עיין מה שכתבתי בהפטורת ראה, עני' סוערה לא נחמה (ישעיה נד, יא), יבואר שם כל המשך פסוקים אלו, יעו"ש, עד ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם, ר"ל שהוציאו מן הצר, ממדות הרע חלק היצר הרע ונכנס בחלק הטוב מדת ענוה היפך הגאוה, וז"ש יקם סערה לדממה ויחשו גליהם וגו', וזהו נגד יסוד האש שמצדו הגאוה חלק הרע, והפוכו ענוה, חלק הטוב דיסוד זה.

ונגד יסוד הרוח שממנו הדיבור, אמר רב מיד אח"ז והולכי מדברות, ור"ל על דרך שכתוב **בזוהר** (ח"ג רה:) אבינו מת במדבר (במדבר כז, ג), בדיבור, יעו"ש, ויש לפרש שם ג"כ שנכנס בחלק הרע של הקליפות דיסוד ההוא, הנקרא מת, שנסתלק הקדושה מצד

הדיבור הרע. וכ"כ **בזוהר** בראשית דף י' (ע"ב) מי זאת עולה מן המדבר (שה"ש ג, ו), מן המד"בר היא עולה, כמ"ש (שה"ש ד, ג) ומדברך נאוה וכו', יעו"ש. ויש לפרש שהוא הפוכו הנ"ל, שהיא עולה מן המדבר מן הדיבור שבחלק הרע והקליפות, והוא על ידי מ"י שהוא תשובה זא"ת עולה מן המדבר מן הרע אל היפוכו חלק הטוב שהוא השתיקה כי אם בתורה ומצות וזהו מדברך נאוה באמת, ואתי שפיר.

וז"ש הולכי מדברות, שנאמר תעו במדבר בישימון דרך, דלכאורה הוא כפל. ועוד בישימון אין בו דרך כלל, ואיך אמר בישימון דרך. וגם בסיפא קשה, דאמר וידריכם בדרך ישרה, דהוה לי' למימר בקיצור, וידריכם ללכת אל עיר מושב.

ולדברינו אתי שפיר, כי לשון הרע נקרא דרך, כמ"ש וידריכו לשון קשתם (עי' ירמיה ט, ב). וז"ש תעו במדבר, שהוא חלק הרע מיסוד הרוח, מצד הדיבור של לשון הרע ושקר וכיוצא בו. וז"ש תעו במדבר בישימון דר"ך, ר"ל שידריכו קשת לשונם רמי'.

וז"ש רעבים גם צמאים וגו', על דרך מה שאחז"ל (פתיחתא דאיכ"ר י) קאים טרון כל יומא ולא לעי ובתורה לעי וכו', והנה כל עוד שמרבים בדברים בטלים ולשון הרע ולשון שקר, עוד הם רעבים וצמאים לדבר יותר ולא לעי, עד כי גם נפש"ם בהם תתעטף כמ"ש **רש"י** פרשת ויצא (בראשית ל, מב) ובהעטיף הצאן לא ישים, כלומר מתעטפים בעורן וצמרן ואינם מתאוות להתייחם על ידי הזכרים וכו', וה"נ כל כך הורגלו בדברים בטלים ולשון הרע ורמיה, עד כי גם נפשם שדרכם לבחור ברוחני ומואס בתאוות הגופנית, שזה חומר וזה צורה, מ"מ ההרגל נעשה טבע גם לנפשם, בהם תתעטף, ומתאוה לזה כמו הגופני', שעשו מצורה חומר.

ויצעקו אל ה' בצר להם וידריכם בדרך ישרה, ר"ל שהוציאם מחלק הרע שביסוד הרוח, שהוא הדיבור, והכניסם בחלק הטוב שהוא ההיפך לבחור בשתיקה כי אם בתורה ומצות. וזה שאמר וידריכם בדרך ישרה, ר"ל שיהי' דריכת לשונם רק בתורה הנקרא דרך (קידושין ב:), והוא ישרה, חלק הטוב שביסוד הרוח.

ונגד יסוד המים אמר ומי שהי' חולה ונתרפא. הוא מה שאמר קהלת (קהלת ה, יב) ויש רעה חולה ראיתי [תחת השמש] עושר שמור לבעליו לרעתו וגו'. והנה פסוק זה אין לו שחר כלל.

ונ"ל דיבואר בפסוק שאחריו (קהלת ו, א-ב) יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם, איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד, ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה, ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, כי איש נכרי יאכלנו, זה הבל וחלי רע הוא.

והוא, מצינו שנתחבטו בקושיא זו נביאים ראשונים, כמ"ש משה רבינו ע"ה (שמות לג, יג) הודיעני [נא] את דרכיך, מפני מה צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, כמבואר בש"ס דברכות (ז.). וכן תמה הנביא (ירמיה יב, א) אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד וגו'.

והנה מכח זה נתעו מדרך הישרה, וכמ"ש (תהלים י, יג-טו) על מה ניאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש וכו' ורע תדרוש רשעו בל תמצא. ופירש **רש"י**, רשעי ישראל כשרואין הרשעים מצליחין, לבם נושאם להרשיע, אבל משתשבור זרוע רשעים, אם באת לדרוש רשעם של רשעי ישראל לא תמצאנו, ע"כ.

וז"ש קהלת ג"כ, יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם, כי נתרבה רעה זו על הצדיקים הנקראים בתואר אדם. והוא, כי איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים, ר"ל כי גם מצד מדת הדין הנק' אלהים זכה לעושר ונכסים, כי בדין הוא שיטול שכרו, והטעם, כי ידוע כי גדול נסיון העושר יותר מנסיון עוני וכמ"ש שלמה מטעם זה ריש ועשר אל תתן לי וכו' (עי' משלי ל, ח). ואפילו הכי זה שהשפיע לו עושר וכבוד, ומ"מ איננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה, ר"ל שמניח ועוזב תענוגי הגוף והחומר רק בוחר ומתאוה בתענוגי נפשו, שלא יחסר לנפשו מכל אשר יתאוה. ואחר כל זה לא ישליטנו אלהים לאכול ממנו, ר"ל אפילו כדי אכילה לא נשאר בידו, כי איש נכרי יאכלנו, זה הבל וחלי רע, ר"ל זה גורם אשר הבל יבהלו בני אדם וירשיעו, וחולי רע הוא, שאין לו רפואה בסתירת שאלה זו, וכנז"ל.

וז"ש פסוק הנ"ל, יש רעה חולה, ר"ל שמצד הרעה באה החולי, והוא כי ראיתי עושר שמור לבעליו לרעתו, ר"ל עבור רעתו שמור לו עשרו, שלא נאבד ממנו, משא"כ באלו הכשרים שנאבד עשרם. ומכח זה נמשך רעה חולי לרשעי ישראל להרשיע, וכמ"ש דוד המלך ע"ה ורע תדרוש וגו', כנ"ל.

איברא דרפואת חולי זה בעת אשר נתמלא סאתם של הרשעים, וכמ"ש (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע אז תרוממנה קרנות צדיק. וכמ"ש כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה וגו' כי פתאום יבוא אידם, עיין משלי סי' כ"ד (טז-כב) מזה, אז סתירת השאלה מבואר.

וז"ש ומי שהי' חולה ונתרפא, כנגד יסוד המים, שהוא הנמשך אחר תענוגי גופו, ולא נשמתו. ורעה זו נמשך מצד החולי אשר דרך רשעים צלחה ושלו כל בוגדי בגד וכנזכר.

וקאמר מנ"ל, שנאמר אוילים מדרך פשעם וגו', ור"ל כי אויְלם ושטותם להרשיע, נמשך מדרך פשעם של הפושעים שמצליחים, וכמ"ש עושר שמור לבעליו בשביל רעתו, ולכך

גם המה בחרו בדרכיהם, בתענוגי הגוף. אבל תענוגי נפשם קאמר כל אוכל תתעב נפ"שם דייקא. ויגיעו עד שערי מות, שהוא הקליפות.

ויזעקו אל יי' בצר להם ישלח דב"רו וירפאם, כי נודע דיבור הוא קשות מדת פורעניות, וכמ"ש דבר [האיש] אדני הארץ אתנו קשות וכו' (בראשית מב, ל), וה"נ כך, כשהש"י יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב, אז ישלח דברו להעניש הרשעים, ואז וירפאם לאינך, וכמ"ש ורע תדרוש רשעו בל תמצא (תהלים י, טו). וז"ש וימלט משחיתותם, מלירד לבאר שחת, שחזרו מרשעם, וכאמור.

וז"ש כאן בזה משא"כ בשאר ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה, כי באבוד רשעים רנה (משלי יא, י). ואמר ויזבחו זבחי תודה, כי אז יש זמן התעוררת תשובה, משא"כ קודם לזה, ושל כך אמר לשון זבח תודה, על דרך שכתוב (תהלים נ, יד) זבח לאלהים תודה, שפירש **רש"י** שם, התוודה על מעשיך ושוב אלי, זהו זבח שאני חפץ. וכן אמר זובח תודה יכבדנני (תהלים נ כג, וברש"י שם), ר"ל המביא לי זבח של תשובה והודאה על עונותיו, הוא יכבדנני וכו'.

ומכאן נלמד לכולם מה שאמר רב ד' צריכים להודות, ר"ל לשוב ולהתודות, והודאה על עונותיו, שיבחין כי רוע מדותיו שהם ד' בכלל הוא מצד היצר הרע, שמתפשט הנגע ממנו בכל התרי"ג אבריו, ועצה היעוצה להתודות ולשוב, שידע האדם כי מצד עונותיו נמשך היצר הרע ברוע מדותיו, ומאמין אשר לו ית' היכולת לשנות טבע המדות להוציאו מחלק הרע שבכל ד' יסודותיו אל חלק הטוב, ויתפלל אליו, וז"ס זובח תודה יכבד"נני, כי מורה אשר לו יאתה הכבוד והיכולת לשנות גם הטבע והמדות, לכך אראנו בישע אלהים, ר"ל כי אלהים גימטריא הטבע, כי אראנו ישועה לשנות הטבע הנקרא אלהים, והוא מצד מדריגות האמנה בו יתברך, כמו שכתוב (בראשית טו, ו) (ויאמן) [והאמן] ביי', וכן ויאמינו ביי' (שמות יד, לא) שהוא התכלית השלימות, וכאשר נבאר עוד.

ואחר זה אמר נגד יסוד העפר, אמר ומי שהיה חבוש בבית האסורין ויצא, מנא לן, דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו' ויכנע בעמל לבם וגו', ויצעקו אל ה' ויוציאם מחשך וצלמות יודו לה' חסדו. כי חלק הרע שביסוד העפר הוא העצבות והעצלות בקיום התורה והמצות וכנ"ל, מצד הקליפות שפחה בישא, אבל הקדושה הוא השמחה והחדוה, וכאשר גברו עונות האדם אזי הנשמה הקדושה בבית האסורין של השפחה בישא, ואין תקנה כי אם על ידי תשובה, וכמ"ש **בתיקונים** (ת' ו' כג:) על פסוק (ישעיה מט, ט) לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו יעו"ש, ויפן כה וכה וירא כי אין

איש (שמות ב, יב) מאן דאיתער בתיובתא, לתברא בית אסורין דילה, וז"ש אין חבוש מתיר עצמו מבית אסורין וכו'.

וז"ש ומי שהי' חבוש בבית האסורין ויצא מנ"ל, שנאמר יושבי חשך וצלמות. ר"ל כי זה העצל בתורה ובמצות הם בבית האסורין של היצר הרע, ונקראי' יושבי חושך וצלמות וגו', ויכנע בעמל לבם, כי משכן הנפש שהוא בלב, ועתה הוא נכנע ומשועבד אל הע"מל שהם הקליפות, לב"ם חלק הקדושה, ויצעקו אל ה'. ועל כי תחלה המר"ו אמר"י אל, ר"ל שהחליפו מתוק למר, ועתה יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק, יודו לה' חסדו שנכנסו לחלק הטוב שביסוד העפר, ושאר המשך הפסוקים יובן מעצמו.

ושפיר השמיענו רב, כי ד' אלו שהם בטבע רוע המידות, והיה מקום לומר דלא מהני בזה שינוי הטבע והמדה, ובא רב להודיענו דמהני, וצריכים להודות, והיינו הודאה על עונותיו, ואז יתקנו גם היסודות החומרי והגשמי שנעשו מחומר צורה, שהוא שורש הכל, שהוסר הקליפה ושורה ד' אותיות הוי"ה וד' יסודות הגשמים ג"כ כמו ברוחני, וזה סוד המרכבה.

ועל כיוצא בזה אמרו חכמינו ז"ל במתק לשונם (מגילה ג:) מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, להוציא הקליפה הנקרא מת. ולהכנסת כלה, להשרות השכינה ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, ששורש כולם ד' אותיות הוי"ה, כי י"ה עם שמי שס"ה, ו"ה עם זכרי רמ"ח מ"ע (זח"א כד.), וכאשר נבאר זה המאמר עוד, וק"ל.

ואם כן אתי שפיר, דרב סידר לפי סדר היסודות אש ורוח מים ועפר ארמ"ע, כדי להשמיענו זה שינוי סדר הפסוק, להודיענו שורש הכל, ודי בזה.

ועוד לאלו ד' מילין, רמז נסתר בצחות לשון הש"ס במ"ש ד' צריכין להודות, יורדי הים וכו'. והוא מ"ש **בכתבי האר"י** זלה"ה בתקוני העונות (ש' היחודים פ"ז מענף הג') בתיקון הגאוה, שיתענה נ"ה יום, נגד אותיות **הים** מן אלהים וכו', יעו"ש. וז"ס כי בעון הגאוה הנמשך מיסוד האש, שהיה בו גסות רוח להשתרר, כמו לשון וירד מים (ו)עד ים (תהלים עב, ח), ופגם באותיות **הי"ם** מאלהים, ועכשיו כשרוצה לשוב בתשובה ישפיל את עצמו וירד להעלות הנצוצין שהורידם אל הקליפה, וז"ש יור"די ה"ים ר"ל שיורד להעלות אותיות **הי"ם**, והבן.

ואח"ז אמר הולכי מדברות, שהוא תיקון פגם הדיבור, נגד יסוד הרוח. והוא, דשם **בכתבי הנ"ל** (פי"א) כת מספרי לשון הרע פוגמין בז"א, אות ו' שבשם הנק' לשון וכו', יעו"ש. והנה במקום אחר כתב, תיקון למוציא דיבה, שפגם באות **א"י** דאדני גימטריא דב"ה,

ויכוין שם קדוש שהל"ן, גימטריא לשון וגימטריא שכינה וכו'. משמע שהפגם הוא בשכינה אות ה' מהשם.

נ"ל דשניהם בקנה א' עולין, דכתב **בספר הבהיר** (סימן נז) זכור לזכר, ושמור לנוקבא. וכתב **האר"י זלה"ה** כי רמ"ח מצות עשה הוא מצד זעיר אנפין, ושס"ה לא תעשה הוא מנוקבא, יעו"ש. והנה הפוגם בברית הלשון או בברית המעור, פוגם בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידין, דכ' **בזוהר** פ' נח (עו.) והי' מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו), מחניך דא שייפי גופא, ולא יראה בך ערות דבר, דגעלי ומסאבי גרמיהון במלה דפומא וכו', ר"ל כי על ידי שלא שמר ברית הלשון נטמא ברית המעור הגורם טומאה לכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, וכמ"ש (קהלת ה, ה) אל תתן את פיך לחטיא את בש"רך [וכ"כ במ"ד קהלת ה' (ע' סי' ג, וע' ויק"ר טז ה), אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, אחד מאיבריך אל תתן להחטיא כל איבריך וכו', יעו"ש], וכמ"ש **בראשית חכמה** פרק י"א (ש' הקדושה) יעו"ש. וז"ש כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך (דברים כג, טו) והוא יחוד קב"ה ושכינתיה, הוי"ה אלהים, השורה ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, כנ"ל.

וזה כוונת הפסוק תעו במדבר בישימון דרך וגו', דלכאורה הוא כפל, כנזכר. ולדברינו אתי שפיר, כי אלו שתעו במדבר דהיינו בדיבור, ויספרו לשון הרע ומוציא דבה, פוגמים בכל רמ"ח איבריו גימטריא במד"בר, שהם מצד הקב"ה, גימטריא אברהם (זח"ג רפ:), זכר. וגם פוגם בשס"ה גידיו, שמור, שהוא מצד שס"ה ל"ת שבשכינה, הנק' ב"ן, וזהו אותיות ב"ישימו"ן ר"ת וס"ת ב"ן, ואותיות שבאמצע גי' שס"ה. וז"ש דר"ך ב"פ הוי"ה אלהי"ם, כנגד יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, והבן.

ואח"ז אמר מי שהיה חולה ונתרפא, נגד יסוד המים המגדל צמחים שהוא מזון לכל נברא, ומי שאין בו מדת הסתפקת כשיחסר לו מזונו להתענג בו, יגרם קנאה ושנאה לזולתו, וכיוצא בו, והוא חולי רע. ורפואתו כאשר נבאר.

והוא, דכתבתי בביאור פסוק וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים וגו' עד ויורהו יי' עץ וגו' (שמות טו, כב-כה), ואמרו בש"ס דבבא קמא פרק ז' (פב.) דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה וכו'. וכתבתי שם, כי מה שהיו מחוסרי מזון אשר הוא יכונה בשם מים, הוא לסיבת עזיבת עסק התורה שנקרא ג"כ מים, כמ"ש כל צמא לכו למים (ישעיה נה, א).

והוא, כי יש ב' מדריגות, א' על פי הטבע, ב' למעלה מהטבע, והנה על פי הטבע לא היה ראוי למים במדבר ארץ ציה, כי אם למעלה מהטבע, כמ"ש (דברים ח, טו) המוציא לך

מים מצור החלמיש, והיינו כשישראל ג"כ במדה זו שלמעלה מהטבע, והיא שעוסקים בתורה שהיא למעלה מן הטבע, וכמ"ש **האלשיך** על פסוק כי בי ירבו ימיך (משלי ט, יא), וראי' מאביי ורבא דאתי מדבית עלי, ועל ידי שעסקו בתורה וכו' (ר"ה יח.). ולכך כשלא עסקו בתורה לכך לא היה להם מים, ואתי שפיר. וז"ש כל אוכל תתעב נפ"שם, על דרך לכו לחמו בלחמי (משלי ט, ה), ולפי שתעב אכל נפשו, לכך גם אכל גופו נמנע ממנו.

והנה התורה נק' דבר"ו, כמ"ש (תהלים קה, ח) דבר צוה לאלף דור, והנה זה שהיה חולה מצד חסרון פרנסתו ומזונו, מצד יסוד המים, ונתרפא על ידי עסקו בתורה, וז"ש ישלח דב"רו וירפאם, והטעם מבואר כאמור.

ובדרך פנימי, כי מבואר **בכתבי[ם]** כי סבת חולה נמשך מחמת העדר וחסרון שער החמישים שהוא יסוד אבא, לכן חולה גימטריא מ"ט, ועל ידי ביקור נמשך שער נ', וחזר דפ"ק לאיתנו, יעו"ש. ונודע כי התורה הוא יסוד אבא. ושפיר אמרו בש"ס מי שהי' חולה ונתרפא, הוא ע"י כי ישלח דבר"ו וירפא"ם והב"ן. ובזה א"צ לפירוש הנ"ל חולה ונתרפא על פי מה שאמר רעה חולה וכו', כי יתפרש שפיר כאמור.

ובזה נ"ל לבאר המשך פסוקים בפ' לך לך (בראשית טו, ה-ח) ויוצא אתו החוצה וגו' עד במה אדע וגו', ויבואר בסוף.

ואח"ז אמר, מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, נגד יסוד העפר הגורם עצבות ועצלות הנמשך מזוהמת הס"מ, כמ"ש בעצבון תאכלנה (בראשית ג, יז), והוא מחמת חסרון קיום מצות עשה חיות האבר הפרטי, ומכל שכן אם ח"ו עשה איזה עבירה באבר פרטי, שנסתלק חיות האבר ומת האבר ההוא, כי שורה בו הטומאה והעצלות, והנשמה הקדושה בבית האסורים של היצר הרע, כי תיבת האסורי"ם גימטריא שכ"ב, בסוד ותשכב מרגלותיו (רות ג יד, וע"ש ז) כנודע.

וכשחוזר בתשובה, היפך העצלות הוא השמחה, שהוא מקום להשרות בו הקדושה, ואז נקרא חי', בסוד ובניהו בן איש חי' וגו'. ולולי דמסתפינא הייתי אומר, מלבד הטעם הידוע שנקרא יסוד חי' כמ"ש **בכתבים**, נ"ל גם כן לומר דכ' **בזוהר** (ע' בראשית יז.) ויקרא אלהים לאור יום וכו' (בראשית א, ה) וז"ל: במוסף בי' רזא דנקודה עלאה ורזא דעמודא דאמצעיתא, בגין כך איתוסף בי' תרין אתוון י"ו, וז"ש ו"יקרא וכו' [ובזה תבין פירוש הש"ס במס' שבת וביצה (טז.) ו"י אבדה נפש] יעו"ש. ובהצטרף ב' אותיות ו"י עם שכ"ב נעשה וי"שכב עמה בלילה הוא (בראשית ל, טז), שנעשה יחוד קב"ה ושכינתיה, שמעלה מדריגות התחתונים ששכב ארצה, להעלותן השמימה, וזה סוד (בראשית כח, יב) סלם מצב ארצה וכו'. וז"ש בש"ס מי שהי' חבוש בבית אסורים וי"צא, ר"ל כי סוד

בית האסורים גימטריא שכ"ב, שהשכינה בסוד ותשכב מרגלותיו, ואחר שחזר בתשובה נעשה חי', על ידי שניתוסף בו ב' אותיות י"ו, ועם ב' אותיות עצמן גימטריא חי', ועל ידי ב' אותיות ו"י נעשה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי' גימטריא צ"א, ונעשה תיבת **ויצא**. וז"ש בש"ס, שהיה בבית האסורין ויצא, והב"ן.

ומרומז בפסוק יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל וגו', יוציאם מחושך וצלמות וגו'. דנודע דשורש כל הדינין הם ש"ך ופ"ר אשר משם יניקת ס"ם ולילית, כמ"ש בתיקו' נוצר חסד לאלפים יעו"ש, וז"ש יושבי חו"שך וצלמות - ר"ל מצד ש"ך דינים, אסיר"י - גימטריא פ"ר, וגומר ויצעקו אל יי' וגו' יוציאם מחושך וצלמות וגו', דכ' **בלקוטי תורה** (ריש פ' נח) נח הוא יסוד אבא המתלבש ביסוד ז"א, ומשקה גן עליון וגן תחתון, וזה סוד מעין גנים (שה"ש ד, טו), יעו"ש. וזהו סוד י"ו, כי יסוד אבא י', ויסוד ז"א וי"ו, [ואפשר שזהו סוד ויקרא (בראשית א, ה)] וז"ש **יוציאם**, ר"ל על ידי יסוד ז"א בו אות י"ו, נעשה יחוד זו"נ גימטריא צ"א, וגם יחוד או"א הוי"ה אהי"ה, י"ם שהם או"א, ואז יוציאם מחושך וצלמות ומוסרותיהם ינתק, והשי"ת יכפר.

עוד יש לפרש מי שהיה בבית האסורים ויצא, בסוד ששת ימי החול ושבת. ויבואר גם כן מה שאמר, ישלח דברו וירפאם.

והוא, דכתב **בזוהר** בראשית דף ל"ב (ע"א), וז"ל: וההוא דיבור איקרי שבת, ובגין דשבת איקרי דיבור לכך דיבור דחול אסור בשבת וכו', יעו"ש. ונודע כי בימי הגלות הוי כל ששת ימי החול שליטת הקליפות, בסוד והוא אסור באזקים (ירמיה מ, א), ואין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. משא"כ בשבת דהוי יום מנוחה, שביתת הקליפות, על ידי וקראת לשבת ענ"ג (ישעיה נח, יג) עד"ן נה"ר ג"ן, כי מעיין גנים וכו' (שה"ש ד, טו) וכנ"ל, והוא סוד וינפש, עיין **בזוהר**.

וז"ש כי נגד יסוד העפר הרומז כי שחה לעפר נפשי"נו (תהלים מד, כו), בשית יומי החול, שהוא בבית אסורים, דדיו לעבד וכו' (ברכות נח:). ויצא, דהיינו בשבת, ע"י שהוא מנוחה, שנעשה יחוד הוי"ה אדנ"י גימטריא צ"א ע"י אותיות ו"י שבצדיק יסוד עליון הנקרא מעיין גנים וכו', וזה שאמר ויצ"א, והבן. ובשבת נעשה מן הע"פר סוד לוו עלי ואני פו"רע (ביצה טו:) הנזכר בשבת, שהוא חיבור ויחוד, ודי בזה.

ומובן גם כן מי שהיה חולה ונתרפא, [ו]מה שאמר ישלח דברו וירפאם, נגד יסוד המים בעל התענוגים, שזכרתי לעיל, וזה לא נאות לימי החול שליטת הקליפות, משא"כ שבת נק' ענ"ג, רשאי לרפאות חולי הגוף, וז"ש ישלח דברו שנקרא שבת, וירפאם, וק"ל.

העולה מזה כי ד' יסודות שבאדם רמוזין נגד שם הוי"ה כאמור, וגם רמ"ח איברים ושס"ה גידיו הגשמים והרוחנים הרמוזין גם כן בשם הוי"ה, כמ"ש י"ה עם שמי שס"ה ו"ה עם זכרי רמ"ח.

ובזה תבין כל המזמור, יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, כי כל זמן שהד' יסודות שלו ביד צר, אינו שורה בו שם הוי"ה, וגם כל אבר אשר בו מום מחמת איזה עון או מניעת מצות עשה, שורה בו קליפה, ואין שורה בו אותו מצוה מרמ"ח מצות עשה על אבר מרמ"ח איבריו להשפיע בו חיות הקדושה מן ד' אותיות הוי"ה שהוא המחיה הכל, בסוד ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט, ו). ואחר שעשה תשובה והוסיר הקליפה, אז שורה בו שם הוי"ה. וז"ש יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, כי מצד ד' אותיות הוי"ה נמשך הגאולה מיד צר כנ"ל.

וז"ש מארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים וגו', כי ד' אותיות הוי"ה שבאדם הוא ברזא דרתיכא עלאה דכלילא באותיות הוי"ה בד' סטרא עלמא, מזרח מערב צפון וים, וכמ"ש **בזוהר** בראשית דף י"ט (ע"א) וז"ל: שמהן אילין ברזא דרתיכא וכו' יעו"ש, ונק' האל הגדול הגבור והנורא וכו' (שם, נחמיה ט לב). וז"ש במד"בר נגד לשון, ו' מהשם, נורא, וכנ"ל. יושבי חושך וגו', נגד הגבור, ה' מהשם. חולה ונתרפא, ישלח דברו וירפאם, נגד יסוד המים, י' מהשם נקרא הגדול, חסד, ע"ב שבחסד. יורדי הים, נגד א"ל, כי אל בצירוף יורד"י **הי"ם** נעשה צירוף שם אלהים, נגד יסוד האש, ה' ראשונה, ואתי שפיר.

וזה שסיים גם כן מי חכם וישמר אלה, כי נודע מ"ש **בתיקונים** (ת"ע קכז.) חו"ב נק' 'ים', ובצירוף 'אלה' נעשה שם אלהים, בסוד מ"י ברא אלה (ישעיה מ, כו) הנזכר **בזוהר** בראשית (א:), והבן. ולכך 'מי חכם', ס"ת מי ור"ת חכם, בסוד הבן בחכמה וחכם בבינה וכו' (ספר יצירה פ"א מ"ג).

עוד י"ל, דמצאתי וראיתי **בהג"ה דר"ע** בפסוק ויתבוננו חסדי ה', כל איבריו, ע"כ. והוא תמוה. ונ"ל, דיש להבין למה מצות לא תעשה יכונה בשם שמור. ונ"ל, כי באמת רמ"ח מצות עשה הוא קומה שלימה, ולא ניתן שס"ה ל"ת רק לשמירה שלא יפרוץ הקליפה גדר הקדושה, דוק ותשכח **בתיקונים**, **ובכתבים** בסוד חילוקא דרבנן יעו"ש. וכן כתבתי במ"ש **בתיקונים** ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא) וכו', ור"ל כי שס"ה ל"ת הוא מצד שם י"ד כנ"ל, ועי"ז הוא שומר את הדבר.

ובזה יובן מ"י חכ"ם וישמר אלה, ר"ל מצד או"א הנקראים מי חכם כנודע, אז יוכל לשמור את אלה שהיא השכינה, עם שס"ה ל"ת הנק' שמור שהם מצד או"א כנודע. ואז ויתבוננו חסדי ה', ר"ל כי הרמ"ח מ"ע שהם מצד החסד, כל איבריו שהם רמ"ח יהא מדור וכסא

לשם הוי"ה הנקרא מצוה, בכל אבר מצוה הראוי ושייך לאבר ההוא, להשפיע בו חיות הקדושה מן המצוה ההוא לאבר פרטי ההוא, אחר ששמר מלעבור על ל"ת, וק"ל.
ואחר הצעה הנ"ל כי תרי"ג מצות נאצלו מן שם המיוחד ד' אותיות יהו"ה, כמ"ש י"ה עם שמי שס"ה, ו"ה עם זכרי רמ"ח וכו' (זח"א כד.). וכמו שהוא ית' נצחי היה הוה ויהיה כך שמו ית', כי הוא ושמו אחד, וגם תרי"ג מצות שנאצלו מן שמו המיוחד, נצחים וקיימים לעולם.
ומעתה יש לתמוה אהא דאמרינן בש"ס דנדה דף ס"א (ע"ב), תנו רבנן, בגד שאבד בו כלאים לא למכור אותו לנכרי וכו', אבל עושה ממנו תכריכין למת. אמר רב יוסף זאת אומרת מצות בטילות לעתיד. וכ' **התוספת** (ד"ה אמר), תימא אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתניתין דכלאים, דתנן בהדיא (כלאים פ"ט מ"ד) תכריכין למת אין בו משום כלאים. וי"ל דמהך לא משמע וכו', אבל הכא קתני לכתחילה עושין, גם שיעמוד לעתיד בלבושיו שנקבר בהם, ש"מ דמצות בטילות לעתיד, ע"כ. הרי מפורש בש"ס דמצות בטילות לעתיד, והוא תמוה.
ונ"ל לפרש כוונת הש"ס בדרך זה, דאותיות **מצוה** הוא אותיות **יהוה**, רק ב' אותיות ראשונות הוא בהעלם ע"י חילוף א"ת ב"ש והוי י"ה **מ"צ**. והטעם נ"ל, מלבד הטעם המבואר **בכתבי האר"י ז"ל**, וכאשר נזכיר מזה בפנים, נראה מלשון הפסוק (שמות ג, טו) זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור, ודרשו חז"ל (זח"א כד.) שמי עם י"ה שס"ה וכו', הרי דקאי שמי על ב' אותיות ראשונות מהשם, וכן כתב **האר"י זלה"ה** (לקוטי תורה) על פסוק כי בי"ה יי' צור עולמים (ישעיה כו, ד) כי י"ה הוא נשמה לשם הוי' וכו', וא"כ יש להעלימו כמ"ש זה שמי לעלם, משא"כ זכרי ו"ה, יש להזכירו מפורש, לכך בתיבת מצוה ב' ראשונות בהעלם.
ונ"ל דלכך יש בעשיות המצות נגלה ונסתר, כמו שכתבתי במצות שופר על פסוק כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (תהלים פא, ה), כי משפט הוא טעם נמוסי, ונגלה גם להמוני עם אשר בשם יעקב מכונה, משא"כ חק שהוא סודי הנסתר של המצוה, הוא לישראל, בסוד ישראל עלה במחשבה וכו' (בר"ר א ד, זח"א כד.) יעו"ש, וכן בכל מצות עשה ול"ת.
וזה נ"ל ויהיו שניהם ערומים וגו' (בראשית ב, כה), משא"כ אחר חטא - וילבישום (שם ג, כא). והנה אם לא חטא אדם הראשון הי' מקיים מ"ע ול"ת בגן עדן, והיינו מה שכתוב (שם ב, טו) לעבדה ולשמרה, והיינו על פי רוחני', משא"כ אחר החטא אז נתגשם, ואנו מקיימין המצות בגשמיות במעשה, וברוחניות על פי המחשבה שהוא

הנסתר. והוא מרומז באותיות מצוה, כי ב' אותיות ראשונות הוא בהעלם נגד הנסתר, וב' אותיות אחרונות נגלות נגד הנגלה, שהיא מעשה המצוה בגשמיות, כמו עור תפילין, וצמר לציצית, וכיוצא בזה. משא"כ לעתיד ולא יכנף עוד מוריך (ישעיה ל, כ) דאשתללו מלבושים, ולא יהי' מתלבש בהעלם, ויהיה נקרא שם הוי"ה מפורש ככתיבתו, ולכך גם המצות יהי' ברוחניות, כמו אדם הראשון בגן עדן קודם חטאו, ואז לא יתלבשו ב' אותיות ראשונות בלבוש מ"צ, רק יהי' שם הוי"ה מפורש.

ולזה כיון הש"ס במה שאמר כי המצות בטלות לעתיד, שלא יהיו בתואר מצות בהעלם, רק בגילוי כל ד' אותיות הוי"ה, ומטעם כי לא יהיו המצות בלבוש הגשמי, רק ברוחני. ולכך בגד שאבד בו כלאים עושין ממנו תכריכין למת וכו', שלא יהי' אז המצות בתואר לבוש ובגד שיהי' שייך בו כלאים, רק ברוחניות, ולכך מצות בטלות לעתיד, אבל רוחני' תרי"ג המצות הם נצחים וקיימים נצח ועד, ודי בזה, ואתי שפיר.

העולה מזה, שאין הפסק זמן לשום מצוה מתרי"ג מצות, אפילו לעתיד, רק שיהי' ברוחני. ועתה בעוה"ז בגשמי במעשה, וברוחני על פי הכוונה להבאים בסוד יי'.

ולפי זה יגדל התימה, שמצינו כמה מצות שאינן נוהגין רק בזמן שבית המקדש וגו'. וקשה, מאחר שהמצות הם מעצמותו ית' איך יתבטלו באין מקדש, הא כביכול הקב"ה הוא מצוי תמיד מצד מציאותו בעבר והוה ועתיד, וגם המצות צריכין שיהי' כך, שנאצלו ממנו כנזכר.

ועוד קשה, לפי מה שכתב **הראב"ד** בספר יצירה (הקדמה) בסוד עולם שנה נפש, כי האדם נקרא עולם קטן, וכמו שיש קומה שלימה ברמ"ח איברים ושס"ה גידים בכללות פרצוף העולם, כך יש בשנה, וכן בנפש האדם שייכים כל רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה, רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. וכן מפורש בש"ס דמכות (כג:) אשר נבאר בפנים. ומעתה לפ"ז תיקשי, הרי מצינו כמה מצות שיש בכהנים מה שאינו בישראל, ויש כמה מצות השייכים למלך ואינו בהדיוט, וכיוצא בענין זה, וא"כ איך יכול כל איש פרטי לקיים כל רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת שהם תרי"ג, נגד רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. ולא נעלם ממני דברי חז"ל כי על ידי אחדותן של ישראל, מה שמקיים אחד שייך עבור חבירו וכו', יעו"ש.

ועוד קשה לי, שיש מצות עשה בתורה ובו תדבקון (דברים יג, ה), וגם מצות עשה ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה), וכתב **המפרש להרמב"ם** בפ"ב מהלכות יסודי התורה הלכה א, וז"ל: ולא נתנו כל המצות אלא כדי שיגיע בהם לזה המדרגה דכתיב (דברים ל, יט) ובחרת בחיים למען תחי' [וגו'] לאהבה את ה', עכ"ל. הרי כי תכלית כל תרי"ג מצות

כדי שנוכל לדבק בו ית', ולאהבה אותו. וכ"כ מפורש **בזוהר** (ח"ב פב:) כי תרי"ג מצות נקראו תרי"ג עיטין וכו', כי הם עצות איך לידבק בו ית'. ולכאורה הוא תמוה, איך מרומז דביקות בו ית' על ידי מצות גרושין, כמ"ש (דברים כד, א) וכתב לה ספר כריתות, ומצות עשה של עבד עברי (שמות כא, ב-יא), ומצות עשה העניק תעניק לו (דברים טו, יד), וכיוצא בזה בדבר, דוק ותשכח הרבה.

ומכח הערות והספיקות הנ"ל, **מלאני לבי לבאר בעז"ה תרי"ג מצות הנ"ל, איך שהם בכל עת וזמן, והם בכל אדם, ואיך יש בו מקום לדבק בו ית' בכל מצוה מתרי"ג מצות.** והש"י יעזור לנו ויגמור בעדינו לטובה ויורינו נפלאות מתורתו ונזכה לדבק בו, וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד).

וכ"כ בזוהר בראשית דף ל"ט ע"ב: עלמא עלאה בסתימא, תתאה באתגליא, למיהוי תדיר עובדא דקב"ה סתים וגליא, ורזא דשמא קדישא הכי הוא סתים וגליא וכו', יעו"ש. הרי מפורש כי שם הוי"ה הוא סתים, ר"ל ב' אותיות ראשונות, וגליא ב' אותיות אחרונות, וזהו סוד ו"הנגלת לנו וגו' (דברים כט, כח), ולכך תדיר כל עובדא דקב"ה סתים וגליא, והיינו כל מצוה יש בה סתים מצד מ"צ מן מצוה, וגליא מצד ו"ה דמצוה, והבן.

ובזה נ"ל לבאר משנה בש"ס דקדושין פרק א' (לט:) כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין ימיו ונוחל את הארץ, וכל שאינו עושה וכו'. והספיקות רבו בזה לפורשן.

ונראה, אחר שתדע כלל הכל, כי צורך קיום המצות והתורה והתפלה של בני אדם, הוא כמו שנברא האדם בחומר וצורה מן ד' יסודות שהם ב' הפכים, והי' הכוונה העליונה כדי שיעשה אדם מן חומר צורה, ונעשה אחדות אחד. כך היה צורך כל מצות אפילו הגשמיות כגון טלית ותפילין וסוכה ולולב, כדי לעשות מחומר גשמי צורה רוחנית. והוא, כי בשעת השבירה של כלים דשבעה מלכים שמתו בארץ אדום נפלו ונעשו מהם בחינת הקליפות, וצריכין שיתוקנו ויתבררו ויתלבנו כל הקדושה שבהם, וישארו סיגים למטה שהם הקליפות וכו', ואפילו כל עניני עולם הזה הגשמי והחומרי כגון הצומח וכו' וכל הנבראים כולם, הם מברורי המלכים שמתו, ונברר על ידי התפלה והמצות של בני אדם וכו', וכמ"ש **ב"פ ע"ח** בכוונת אכילה, ובכוונת התפלה בדף י"ב יעו"ש. ולכך ב' אותיות ראשונות של תיבת **מצוה** הוא בלבוש, שנתחלף שם י"ה, בעבור שהכל נתלבש בלבוש החומרי כדי לבררן ולעשות מחומר צורה אחדות א', וכזה יכוין בעשותו מצוה מגשמי, לעלות הנצוצי קדושה שיש בצמר הטלית ויעשה רוחני, וכן בעור של תפילין, ובבית שלומד בו יכוין להעלות חומר ד' יסודות וכו', ובזה נאמר בכל דרכיך דעה"ו (משלי ג, ו), והבן.

ובזה יובן כל העושה מצו"ה אחת, ר"ל שיש בו ד' אותיות, ב' ראשונות בלבוש, וב' אחרונות נגלות, גשמי כביכול, והכוונה לעשות מגשמי רוחני ונעשה אחת, אז מטיבין לו וכו'. וגם נודע מ"ש ביה"כ אחת ואחת, ודי בזה.

עוד יש לפרש, ויבואר ג"כ ג' לשונות מטיבין, מאריכין, ונוחל הארץ וכו'. והוא, שכבר הקדמנו כי גוף האדם אינו נקרא רק בשר אדם, והנשמה שבתוכו היא האדם וכו'. כך כל המצות, אפילו מצות התלויין בדבור, כמו מצות תפלה ומצות עסק התורה, וברכת הנהנין, הנה האותיות הם רק כלי ולבוש, וצריך להמשיך בתוכו של האותיות בעת שמדבר בהם רוחניות הספירות, עם אור א"ס המחי' אותן ובו כח המחבר יחד האותיות. כגון ברוך, שיש בו שמות הו"י ע"ב ק"ל גימטריא ברוך, הנה אותיות ברוך הוא הכלי, ושמות גימטריא ק"ל הוא רוחניות הספירות, ובו אור א"ס המחיה אותו שיהי' ברוך לשון ברכה, וכיוצא בזה. ובפרט בברכה צריך לכוין כך, וכמ"ש **בסידור שלי** בפתיחה, כשאומר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי' וכו' איך יכוין, יעו"ש, וכן מצאתי **בתיקוני[ם] של זוהר חדש** בסופו וז"ל: וירא אליו ה' וגו' (בראשית יח, א), ועילת כל העילות וכו' ולית שם, וחיבר אתוון דשם הוי' בר מיני' וכו', איהו אחד דמחבר שנים וכו', יע"ש שהאריך שם. הרי אפילו אותיות צריך כח המחבר, ומכ"ש במצות התלוין במעשה שהוא הכלי והלבוש, וצריך לקדשו על דרך הנ"ל, להמשיך בו רוחניות הספירות, ואור א"ס המחיה.

ונראה כי רומזין באותיות מצוה, כי ה' היא הכלי והלבוש, ו' הוא רוחניות הספירות, **מ"צ** הוא אור א"ס הנשמה המחיה אותה, דלכך הוא בחילוף מ"צ וכנ"ל. ואז ע"י רוחניות הספירות ואור א"ס נעשה אחת, משא"כ בלאו הכי, כמבואר.

וז"ש התנא במשנה כל העושה מצו"ה אח"ת, ר"ל שעושה ד' אותיות מצ"וה שיהיו אח"ת, והיינו על ידי המשכת רוחניות הספירות ואור א"ס בתוכו, שאז נעשה אחת, לכך משם יושפע לו גם כן שפע חיות הרוחני, וז"ש מטיבין נגד אור א"ס, ומאריכין נגד רוחניות הספירות, ונוחל הארץ היא לבוש הכלי שיומשך בו אורות הנ"ל, והבן.

אח"ז מצאתי **בחסד לאברהם** נהר מ"ג (מעין שני נהר מד) וז"ל: תכלית עיקר הכוונה, כי צריך להמשיך הרוחניות ממדריגות עליונות אל האותיות שהוא מזכיר, כדי שיוכלו האותיות לעלות עד המדריגה עליונה לעשות שאלתו וכו', יעו"ש שהאריך, והנאני, כי הוא צורך גבוהו. ושמור כלל זה, עם כלל הנ"ל שהוא שורש הכל - בכל דרכיך דע"ה (משלי ג, ו).

עוד יש לפרש דבר נאות, כי לפי מה **שקבלתי**, עיקר הכל הוא שמדבק את עצמו אל המצוה בעשותה, והיינו שיראה שלא יהיה נפרד ומובדל מן עולמות אשר שם שורש המצוה, ויקשר מחשבתו שם, אז באתערותא דלתתא איתער לעילא, ונעשה שם יחוד על ידי המצוה שעושה כאן. משא"כ כשמכוין המצוה למעלה, ואינו מקשר את עצמו שמה, הוי כמו קיצוץ ופירוד בנטיע' ח"ו, ודע והבן והזהר בזה. וז"ש כל העושה מצוה אח"ת וכו' ודי בזה, וכן בתורה ותפלה יזהר בזה.

עוד יש לפרש לפי מה שכ' **בזוהר** פ' ואתחנן ברעיא מהימנא דף רס"ג (ע"א), שצריך האדם בקריאת שמע לייחד כל רמ"ח איבריו כדי שיתייחדו למעלה וכו'. והענין, כי אמרנו שם הוי"ה כולל רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה וכנזכר, ואותיות מצוה הוא עצמו שם הוי', רק ב' אותיות ראשונים בחילוף. וז"ש כל העושה מצות אחת, שכל תרי"ג מצות הרמוזין בשם הוי' שהוא אותיות מצוה, עושה אחת, שמחבר כולן במצוה אחת, שעושה בזריזות כל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, ואז נתייחדו למעלה ג"כ, שנעשה הכל אחת, ואז באמת מטיבין וכו'. וזהו פתח פתוח לכמה קושיות אשר נזכיר בסמוך, ובזה יבואר הכל, וזה החלי בעזרת ה' צורי וגואלי.

עוד יש לפרש, בהקדים ש"ס עבודה זרה (ה.) וגם בפ"ט דשבת (פח.) אמר רבי חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו, ט) ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית א, לא) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין תורתי מוטב וכו'. והקשו **התוספות** (ד"ה יום הששי) תימא לרבי יוסי דסבירא לי' (שבת פו:) בז' ניתנה תורה, מאי יום הששי, וי"ל וכו'. וכבר העיר **מוהרש"א** כי שנויי דחיקא נינהו, יעו"ש.

ונראה לתרץ קושית התוספות, עם שאר הספיקות שבש"ס, דיש מצוה בשבת, זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח), והוא בדברות ראשונים, ובדברות אחרונים נאמר (דברים ה, יב) שמור את יום השבת לקדשו, ואמרו חז"ל (ר"ה כז.) שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו וכו'.

והקשה האלגזי בספרו **שמע שלמה** (פ' יתרו לד ע"ג) למה אמרו שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו, הא כל עשרת הדיברות בדיבור אחד נאמרו, כדאיתא במכילתא (יתרו - פ' בחודש פרשה ד) וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שמות כ, א) מלמד שכולם בדיבור [אחד] נאמרו וכו'.

ועוד הקשה מש"ס דמכות (כג:) א"ר שמלאי אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו וכ[ו'], משמע דתו לא, והכא במכילתא קאמר דכל י' דברות נאמרו מפי הגבורה.

ורצה לתרץ, דחזר ופירש רק ב' דיברות אלו אנכי ולא יהי' לך וכ[ו']. אפס דהקשה לפי זה, מה שאמרו חז"ל שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו, אימת קאי, אי בפעם א' כל י' דיברות נאמרו בפעם א' בדיבור אחד, ואי כשפירש הא אמרת דלא פירש רק אנכי ולא יהי' לך וכו', יעו"ש דכתב בעצמו שהוא דחוק.

ונראה דהרב האלשיך בפרשת בראשית (ב, ב) פירש מה שאמרו חז"ל הי' העולם חסר מנוחה, בא שבת בא מנוחה, לכך כתיב ויכל אלהים ביום השביעי וכו' (בראשית ב, ב). והקשה, הא אין המנוחה מלאכה, והדרא קושיא לדוכתא. ועוד מה דכתיב (שמות לא, יז) שבת וינפש, מה הנפש ההיא, ודברי חז"ל (ביצה טז.) ידוע. וביאר, כי כל דבר גשמי, בלתי רוחני' נפש שבו לא יתקיים, במקרה אנוש כי ימות, שעל ידי העדר נפשו תתפרד חומר ד' יסודות שבגוף ויפסיד. והנה כאשר ברא אלהים את הארץ והיתה חומריות כגוף בלא נשמה, והיתה מעותדת ליפסד, רק על ידי שבא שבת בא מנוחה, כמו נפש בגוף האדם כך השפיע שבת שפע קדושה בכל מה שנברא, וז"ש שבת וינפש וכו', יעו"ש, ודפח"ח.

העולה מדברי[ו], כי קדושת שבת הוא קיום כל העולמות כמו נשמה בגוף. ולהבינך ענין זה איך הוא חיות וקיום העולמות על ידי קדושת שבת, נ"ל דכתב **בזוהר** בראשית דף נ"ו (ע"א) אמר רבי יהודה, בכל דרא ודרא הוי עלמא גפיף באתוון ולא מתיישבין בדוכתי', עד דאתייהב אורייתא לישראל אז אתתקן כולא וכו'. ויש להבין, הא גם בריאת העולם הי' על ידי אותיות התורה, כמ"ש בש"ס דברכות (נה.) יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וכו', וא"כ למה לא נתיישבו עד מתן תורה לישראל.

ואומר באימה וביראה, כי נודע מעלת אומה ישראלית ששורש נשמתן דבוק למעלה, בסוד יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), כי כל אחד מישראל יש לו דביקות באות אחת מהתורה, כמ"ש חז"ל ר"ת ישרא"ל י"ש ש"שים ר"בוא א"ותיות ל"תורה, ומשם שורש נשמתו.

והנה האותיות עצמן הם כלים כמו לבוש וגוף אל הנשמה שבתוכו, והנשמה שבתוך האותיות הוא כח המחבר, והוא אור צח ומצוחצח אשר לא הורשנו להתבונן בו כלל ועיקר, רק דעת אותו אמונת אומן ברוב מציאותו באימה וביראה ברתת ובזיע, אשר לרוב העלמו לא יצדיק בו שם משמות הקדושים, כי הוא עילת כל העולמות, והוא אור א"ס אשר על ידו נעשה יחוד וחיבור ד' אותיות שם הוי"ה, וכל האותיות שנצטרפו ונתחברו

לתיבות הוא ע"י אור א"ס המייחדן ומחברן, וכמ"ש **בזו"ח** בסופו יעו"ש. ועל ידי אור זה יש חיבור ודביקות לישראל בשתיהן בסוד יעקב חבל נחלתו, וכמ"ש **בזוהר** בראשית דף נ"ח (ע"א) וז"ל: כד בני עלמא זכאין קב"ה אתער רוחא דחייא דלעילא, עד דמטו אינון חיין לאתר דיעקב שריא ביה, ומתמן נגדי אינון חיין להאי עולם דדוד מלכא שריא ביה, ומתמן נגדי ברכאן לכולהו תתאי, וז"ש כי לעולם חסדו וכו', יעו"ש. וגוף האותיות הוא בסוד דוד מלכא, וחיין דנגדין מיעקב להאי עולם על ידי יסוד, הוא אור א"ס הנ"ל, שבו כח המחבר אותיות לתיבות.

וזהו סוד מתן תורה לישראל, כי בריאת שמים וארץ הי' על ידי אותיות, ועדיין היו כגוף בלא נשמה עד מתן תורה, שאז נשפע שפע אור א"ס, הוא חיות העולמות שנבראו על ידי אותיות, ובמתן תורה נתחברו האותיות ונתייחדו ונצטרפו לתיבות, ועל ידי כח המחבר זה נתחברו ונתדבקו ישראל בשרשן, וכמ"ש **בזוהר** פ' נח דף ס"ג ע"ב וז"ל: אמר רבי יוסי לא אתיישב עלמא ולא נפקא ארעא מזוהמא דנחש עד דקיימו ישראל על טורא דסיני ואתאחידו באילנא דחיי, כדין אתיישב עלמא וכו' יעו"ש. וכמ"ש **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"א, ואנשי קודש תהיון לי וגו' (שמות כב, ל) יעו"ש, בסוד ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט, ו), לכך ניתנה התורה לישראל דוקא.

וכמדומה ששמעתי בשם **הרמב"ן**, שכתב מפורש (בהקדמה לפירושו על התורה) כי ענין מתן תורה הי' שנצרפו מן אותיות ונעשה תיבות, ודפח"ח.

ומעתה תבין, כי יסוד נקרא אל ח"י, שעל ידו נשפע החיות של אור א"ס בסוד אור זרוע לצדיק וכו' (תהלים צז, יא), והוא סוד יום השבת, כמ"ש מזמור של יום השבת טו"ב להודות לה' (תהלים צב, א-ב), וכמ"ש **בזוהר** פרש' נח דף ס' (עמוד א) וזה לשונו: דבר אחר, טוב איש (תהלים קיב, ה), דא צדיק וכו', רבי יצחק אמר דא שבחא דשבת, וכולא חד וכו', יעוין שם לי.

ובזה יש לפרש מ"ש **בזוהר** בראשית דף נ"א (עמ' א): רזא דשלהובא איהו ביחודא, בגין כך ה' בתראה דשמא קדישא איהו נהורא תכלא דאתאחד ביה"ו דאיהו נהורא חוורא וכו' איהו אות ד', ובזמנא דמתערי לאתחברא עם נהורא חוורא כדין איקרי ה' וכו'. וי"ל, כשנתחבר יסוד הנקרא ו' זעירא בתוך אות ד' הוא דוד מלכא, נעשית **ה**'. וכבר זכרנו כי יסוד נקרא א"ל ח"י, שבו חיות הנשמה של אור א"ס בסוד אור זרוע לצדיק שנקרא רצון שבו צנור חיי המוחין של חב"ד דז"א, שהוא אותיות יה"ו כנודע **בסוד הלולב** יעו"ש, והוא הנקרא אשא חוורא, וכשנמשך אור זה לאות ד' ונעשה **ה**', נתחבר נהורא תכלא עם נהורא חוורא, ונעשה הכל רחמים על ידי הנשמה, כאמור.

ובזה תבין ג"כ מ"ש **בזוהר** בראשית דף (מה) [מ"ז] (עמ' א) וז"ל: יום הששי (בראשית א, לא), מאי שנא דבכולהי יומא לא אתמר בהו **ה'**, אלא הכא כד אשתכלל עלמא אתחברת נוקבא בדוכרא בחבורא חד **ה'** בששי וכו', ע"כ. ופשוטו כך הוא, כי חיבור אות **ו'** ששי, עם **ה**, נעשה יום הששי וכו'. ולדברינו יתפרש כך, כי תחלה היתה בסוד **ד'** ואח"כ נעשית **ה'**, הוא על ידי ששי שהוא היסוד, וז"ש יום **ה"ש**"שי ויכולו השמים וגו', כי אז נשתכלל עלמא השמים וכל צבאם, כי אור הזרוע בצדיק שנקרא יום הששי, ונתחבר ה' בששי על ידי הנשמה שגנוז בו, והוא נקרא שבת כמ"ש טוב להודות לה' (תהלים צב, ב), ובו שבת וינפש (שמות לא, יז), שהוא נשמה לכל בריאת הארץ ותולדותם, כי על ידו נשתכלל עלמא. וזה היסוד שנקרא יום שבת, שבו אור חיות העולמות, הוא עצמו סוד מתן תורה לישראל, [ולכך כתב **האר"י** כי יסוד אבא נקרא תורה]. ושבת נקרא קודש ג"כ, ולכך דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה (שבת פו:), כי חיות השבת הוא חיות התורה, שהיא נשמה לכל העולמות.

ושפיר צדקו דברי חז"ל במה שאמרו שמור וזכור בדבור אחד נאמרו (ר"ה כז.), ר"ל כי שמור בנוקבא, שהם גופי אותיות התורה שהם כלים ולבושים כמו גוף, וזכור הוא הנשמה שבתוך האותיות, ואז נעשה זכור ושמור חיבור אחד, וזהו סוד זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, והבן.

ונ"ל דזה כוונת הפסוק (בראשית לז, יא) ואביו שמר את הדבר, ודרשו **בתיקונים** (תס"ט קה:). ולדברינו אתי שפיר, כי על ידי יסוד אבא שהיא השפעת הנשמה אל הנוקבא הנקר' דבר היא נשמרת מהחיצונים, כמ"ש בתיקונים שם, וזהו סוד בחכ"מה יס"ד אר"ץ (משלי ג, יט), כי גם באדם על ידי הנשמה שהיא הצלם שלו נשמר מהחיצונים כמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות הושענא רבה יעו"ש (ש' הלולב פ"ה).

וז"ש התנא (אבות פ"ו מ"א) כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'. דידוע מ"ש **בכתבים** ענין לשמה, לשם ה', להמשיך הארה מיסוד אבא אל לאה שכל ספירותי' ה', ונמתק עי"ז כל דינין תקיפין, יעו"ש. ואני שמעתי **בשם מורי** כי לשמה הוא לשם התיבה והאות עצמה, לדבקה בשרשה וכו'. ולכאורה הוא כסותר הנ"ל. איברא דבאמת למכוון אחד עולה, כי על ידי המשכת יסוד אבא שהוא הנשמה וכח המחבר לדבק בשרשה, וכמרומז באות **ה'** וכנ"ל, ואתי שפיר, ודי בזה.

ובזה יובן קושיית התוס', דלא קשה מידי, דגם אם היה מתן תורה בשביעי אתי שפיר, דיום הששי הוא על כוונה שזכרנו דכוונת מתן תורה הוא סוד חיבור יום **ה"ש**שי וכאמור, והבן.

ומעתה מבואר משנה הנ"ל, העושה מצוה אחת וכו', ור"ל העושה מן ד' אותיות הוי"ה, שהיא אותיות מצוה, כי **מ"צ** הוא י"ה, בסוד הנשמה הנעלמת בגוף, וז"ס כל הנשמה תהלל י"ה (תהלים קנ, ו), וגם לא המתים יהללו י"ה (תהלים קטו, טז) כי הוא סוד נשמה, כמבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** (לקוטי תורה) בפסוק כי בי"ה יהוה צור עולמים וכו' (ישעיה כו, ד), ובזה פירש המשנה (שבת פ"א מ"א) יציאות השבת שתים שהן ארבע, כי יו"ד ה"א גימטריא ד' אותיות הוי' וכו' יעו"ש. גם יש לפרש שתים שהם ד', כי מן אות **ד**' כשנתחבר עמה יסוד **ו**' הרי הם ד"ו שהם שתים, מה שהי' תחלה **ד**', ר"ל אות ד'. וז"ש העושה מצוה אחת, לקשר נהורא תכלא אות ה', עם נהורא חוורא יה"ו, שאז נעשה הכל אח"ת, ר"ל רחמים, מה שאין כן תחלה הי' זה דין וזה רחמים.

ובזה מבואר כוונת הפסוק, ודרשת הש"ס, ארץ יראה ושקטה - בתחלה יראה ולבסוף שקטה. כי תחלה היה ארץ דין, בסוד נהורא תכלא, ושם הוא יראה כנודע דשצי ומכלה, ולבסוף שקטה, כשנתחברה עם נהורא חוורא על ידי אור א"ס כנשמה לגוף כביכו"ל נעשה הכל רחמים גמורים, והבן.

ועפ"ז נ"ל לפרש, וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א), ודרשו בש"ס דב"ב פ"ק (טז:) רבי יהודא אומר בת היתה לאברהם וכו', יעו"ש. והוא, דמבואר מה שאמרו חז"ל (בר"ר יב ב, ט) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד), בה' בראם, וי"א באברהם, ושניהם אמת.

ותחלה נתרץ ש"ס דסוטה פ"ז (לו:) אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, יהודא שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקב"ה וכו' עד אם כן יהא יודע ע' לשון, בא גבריאל ולמדו, לא גמיר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע.

וי"ל, הא יהודא משנולד נקרא כך, ועדיין לא קידש שם שמים, ואם כן גם גבי יהוסף הי' ראוי לקרותו כך משנולד. וכן הקשה **הרי"ף** (בע"י ד"ה יהודה) יעו"ש. ועוד דכאן משמע, יוסף זכה עבור שקידש וכו', ואח"ז אמר גבריאל הוסיף לו וכו', הגם **דמוהרש"א** (ד"ה בא גבריאל) פירש דזה נמשך מזה יעו"ש. ועוד דאם כן ביהודא דשמא גרים, והדרא קושיית **הרמב"ם** בענין הבחירה והידיעה (הל' תשובה פ"ה ה"ה), שהוא מוכרח לקדש שם שמים לא מצד הבחירה יעו"ש, ושאר הספיקות.

ונראה דרש"י ז"ל פירש בשם רבי משה דרשן (במדבר כו, לו) על מספר ס"ה משפחות שבישראל המנוין בפרשת פנחס: וזהו שנאמר כי אתם המעט מכל העמים (דברים ז, ז),

המעט, חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהם **ע**' וכו' יעו"ש. ויש להבין לאיזה ענין אמר הכתוב זה שישראל חסרין חמשה מן האומות, ומה בא להודיענו בזה.

ונ"ל שבא להודיענו דבר גדול, כי נודע כמו שיש באדם פרטי קומה של רמ"ח איברים ושס"ה גידים והכל הוא רק בשר אדם, ולא אדם עצמו, ונפש רוח ונשמה שבתוכו הוא הנקרא אדם, וכאשר זכרנו לעיל בפתח דברינו. כך בכללות אומה ישראלי, שיש קומה של רמ"ח איברים ושס"ה גידים, וצדיקי הדור הם הנשמה חיות כללות הדור ההוא. וכן בכללות העולם יש ע' אומות וישראל הם הנשמה החיות של כל העולם.

ויש לזה ראי' מש"ס ומזוהר בכמה מקומות, ואחד מהם מ"ש בירושלמי דמס' תענית (פ"ב ה"ח) וז"ל: ריש לקיש בשם רבי ינאי אומר, שיתף הקב"ה שמו בישראל, משל למלך שהיה לו מפתח קטנה של פלטרים, אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא היא אבודה, אלא הריני קובע שלשלת, שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה. כך אמר הקב"ה אם אני מניח את ישראל כמות שהן הן נבלעין באומות העולם, אלא הריני משתף שמי הגדול בהם וכו'.

והנה הירושלמי הזה צריך הבנה, ואין לפרט הספיקות, כי **הכותב** (בעין יעקב) ביאר שם ב' פירושים יעו"ש. ואענה חלקי גם אני, אשר מתוכו יבואר פרושו ג"כ. דאמרינן ביבמות דף ס"א (ע"א) תניא רשב"י אומר קברי עכו"ם אין מטמאין, שנאמר (יחזקאל לד, לא) אדם אתם, ולא אומות העולם קרויין אדם. והקש' **התוספת** (ד"ה ואין) מהא דאמרינן בסנהדרין (נט.) דכותי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, שנאמר (ויקרא יח, ה) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וגומר, כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם. ותירץ בשם ר"ת, דיש חילוק בין אדם להאדם, דכותים בכלל האדם וכו', יעו"ש

והנה יש להבין טעם הדבר שכתבו התוס' אדם קאי על ישראל, ובתוספות האדם, קאי על עכו"ם גם כן. ולכאורה הוא נגד הסברא, ה"א משמע המיוחד הידוע וחשוב.

ונ"ל כי האדם נברא מן חומר וצורה, והם ב' הפכים, כי החומר הולך אחר שרירות חומר הגופני שהוא קליפות, והצורה חומד ומתאוה לדברים רוחניים, ותכלית בריאת האדם שיעשה מן חומר צורה, ויהי' אחדות אחד, ולא שיהי' דברים נפרדים. וכמו שזה התכלית באדם פרטי, כך בכללות אומה ישראלית, שנקראו אנשי ההמוני העמי הארץ, לפי שעיקר עסקיהם בארציות החומר, ולכך הם החומר, משא"כ הצדיקים העוסקים בתורה ועבודות ה', הם הצורה, ועיקר התכלית שיעשו מחומר צורה, כמו שנאמר (מלאכי ב, ז-ו) שפתי כהן וגו' ורבים השיב מעון וגו'.

וכמו שהוא בפרטית האומה ישראלית, כך הוא בכללות העולם, שיש ע' אומות האוחזין בענפי האילן הקדוש, וישראל אחיזתן בשורש האילן, וצריכין ישראל להמשיך שפע לכל ע' אומות, וזה ענין ע' פרים בחג, ועל ידי שמקבלין ע' שרים שפען על ידי ישראל, נכנעין תחת יד הקדושה, ונכנע החומר תחת הצורה, וכל אנפין נהירין. ואז הם אומה ישראל דבקים בשמו הגדול, שהוא אילן הנ"ל עץ החיים, אשר ממנו נמשך השפע לכולם, ואז ישראל הם במדריגה עליונה למעלה מהטבע וכמ"ש **הרמב"ן** בפ' וארא (שמות ו, ג) ושמי ה' לא נודעתי, כי שם הוי"ה הוא למעלה מהטבע יעו"ש, וישראל ואומות נכללין בתואר אחד אדם שלם, כי זה חומר בשר אדם, וזה אדם מלגאו, צורה אל החומר.

וזהו ה"אדם ה"מיוחד, ר"ל שנתייחדו החומר והצורה להיות החומר מוכנע תחת הצורה, שהיא תכלית בריאת העולם. משא"כ כשיש ב' דברים נפרדין, החומר לבד והצורה לבד, שלא נכנע החומר תחת הצורה, נקרא אדם לבד, שהוא נשמה בלי גוף, שאין הנשמה פועלת כי אם על ידי כלי ואיברי הגוף בכל עניני המצות, וא"כ שפיר אין האומות בכלל אדם, והוא לגריעותא, כמ"ש (בראשית כז, מ) והי' כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך, שהוא ענין הנ"ל, כי כשהקול קול יעקב (בראשית כז, כב), שהיא דביקות ישראל בשמו הגדול על ידי התורה, ונ"ל דלכך נקרא התורה ברית, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכו' (ירמיה לג, כה). כי נודע מבשרי אחזה אלהי' (איוב יט, כו), כי על ידי ברית נעשה דיבוק וחיבור בין איש לאשתו, כך ענין התורה אינו לימוד בפשוטו, רק לדבק את עצמו על ידי התורה בשמו הגדול שהוא עיקר התכלית כמ"ש **המפרש להרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א) וזכרנו לעיל, שכל התורה והמצות לא ניתנו רק לתכלית ובו תדבק (דברים י, כ), ואז הם למעלה מהטבע, וכל ע' אומות נכנעין תחתם, וז"ש (בראשית כה, כג) ורב יעבוד צעיר, שהחומר נכנע לצורה, ועי"ז נעשה אחדות אחד למעלה כנודע, בסוד יתרו שאמר עתה ידעתי (שמות יח, יא), אז נעשה יחוד גמור למעלה כמ"ש **בזוהר** (ח"ב סט.). כך יש לתרץ התוספות בדרך פשוט.

איברא די"ל ג"כ בענין תוספת ה"א של האדם, והוא שיש ב' מדריגות בישראל, שנמשלו לפעמים לכוכבים, ולפעמים לעפר, מטעם עליה וירידה לפי מעשיהם (מגילה טז.), [כך יש ב' מדריגות בכנסת ישראל סוד **ד'** בסוד נער בלי יחוד, ובסוד **ה'** ונערה שיש יחוד, וכמ"ש **בזוהר** שזכרנו לעיל, ואפשר כי אלו ב' מדריגות נרמזו בשם יהודא, והבן. והנה לחבר ולייחד שיהי' נעשה מן ד' אות ה', הוא ע"י צדיק יסוד עולם הנקרא יוסף, כנודע בפסוק (בראשית מז, לא) וישתחו ישראל על ראש המטה, יעו"ש **בזוהר**. וזה ענין תוספת ה' ביוסף, כי נוצר תאנה יאכל פריו (עי' משלי כז, יח), כי יסוד הוא סוד ו' שנתחבר באות

ד' נעשה ה'. וזו ה' ניתוסף ליוסף אחר שבא למדריגה למעלה מהטבע על ידי מעשה שאירע לו].

וזה ענין מאמר חז"ל בנדרים, שניתוסף לאברהם ה' איברים שאינן ברשותו שיהיו ברשותו, וז"ל בש"ס דנדרים פ"ג (לב:) וא"ר אמי בר אבא כתיב אברם וכתיב הוא אברהם (דה"י א א, כז), בתחלה המליכו הקב"ה לאברהם על רמ"ג איברים, ולבסוף המליכו על רמ"ח איברים, ואלו הן, ב' עיניו וב' אזניו וראש הגויה.

לבאר מאמר זה, נ"ל לבאר תחלה ש"ס תענית (ג:) ובפ"ק דע"ז (י:) מובא ג"כ קצת מזה, דאמרינן, תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, דלא מיעצר וכו' שנאמר (זכריה ב, י) (ב)[כ]ארבע רוחות השמים פרשתי אתכם וגו', מאי קאמר וכו', אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל, ע"כ. ופירש **רש"י** (ד"ה בלא ישראל) שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' (ירמיה לג, כה). ויש להבין הא זה קאי על התורה ולא על ישראל, וא"כ איך מוכח דאי אפשר לעולם בלא ישראל. וכי תימא משום דישראל קבלו התורה, א"כ קשה, יותר ה"ל לתפוס העיקר ולומר כשם שאי אפשר לעולם בלא תורה וכו', דגם אם קבלו אחד משאר אומות התורה, ג"כ היה נתקיים העולם, ואיך אמר דוקא ע"י ישראל יש קיום לעולם.

לכך נראה לבאר ש"ס דעירובין פ"ב (כא.), אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב (תהלים קיט, צו) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, דבר זה אמרו דוד ולא פרשו, אמרו איוב ולא פירשו, אמרו יחזקאל ולא פירשו, עד שבא זכרי' בן עדו ופרשו, דכתיב (זכריה ה, ב) ויאמר אלי מה אתה רואה ואמר אני רואה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה, וכי פשטת לה כמה הוי עשרים בעשרים, וכתיב (יחזקאל ב, י) והיא כתובה פנים ואחור, וכי קלפת לה כמה הוי ארבעים בעשרים, וכתיב (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן, נמצא כל העולם כולו אחד מן ג' אלפים ומאתיים בתורה, ע"כ.

והקשה מוהרש"א וז"ל: יש לעיין במאמר זה שראו ד' נביאים את התורה כל אחד בפנים שונים וכו'. וביאר, כי דרכי התורה הם ד', א' פשט וכו', (וסימנים) [וסימניך] פרד"ס וכו', וז"ש בפ' יתרו (שמות יט, ה-ו) אם תשמעו בקולי, הוא הפשוטו. ושמרתם את בריתי, הוא הדרש, תורה שבעל פה, שנאמר (שמות לד, כז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. והייתם לי סגולה, במעשה בראשית. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים [וגו'], הוא סוד מרכבה, כי ב' נגלים וב' נסתרים וכו', יעו"ש.

ולי הפעוט נראה, דהכתוב בא ללמדינו דעת, איך נזכה להיות בסוד אד"ם, לדבק בו ית' במחשבה, ודבור, ומעשה, הרמוז בר"ת אד"ם. כי מחשבה הוא חשב מ"ה גימטריא אדם, והוא נרמז באות א' מן אדם, כי ע"י אות א' נעשה אדם, כמ"ש **האר"י** בסוד רביעית ד"ם האד"ם יעו"ש, ד'בו"ר, מ'עשה הרי ר"ת אדם.

והענין, דכתב **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות יסודי התורה (הלכה א), וז"ל: האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וכו' שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלדיך וכו'. וכתב **המפרש** שם, וז"ל: כשיתבונן האדם בברואיו יכיר מהם גדולתו ית', ומיד תתאווה נפשו תאוה גדולה להדבק בו ולאהוב אותו אהבה גדולה, וע"ז צוה בתורה ואהבת את ה' אלדיך, ולא נתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדריגה שנאמר (דברים ל, יט-כ) ובחרת בחיים למען תחי' [וגו'] לאהבה את ה' וכו', יעו"ש. הרי מבואר כי תכלית נתינת המצות הוא כדי לדבק בו ע"י המצות.

והנה יש בעשיית המצות ג' בחינות, מחשבה ודבור ומעשה, ובכל א' מן ג' בחינות אלו יש מקום לדבק בו יתברך, וכל אחד נקרא ברית שלום, כמו איש המתווך שלום בין ב' הפכים על ידי ממוצע, ומבשרי אחזה אלו"ד כי ברית מיחד ומחבר דכר ונוקבא, וכ"כ **בזוהר** מפורש [פ' אחרי מות דף ע"ג ע"ב] וז"ל: תאנא אורייתא נקרא ברית, וקב"ה נקרא ברית [והיינו שבת שמא דקב"ה (זח"ב פח:)], ורשימא קדישא נק' ברית, ובזה נתקשרו ישראל בהקב"ה וכו', יעו"ש.

ולכך מצינו שהתורה נקרא ברית, ושבת נק' ברית, וישראל נק' ברית, והוא בסוד עולם שנה נפש, המכונה בתואר מחשבה דבור מעשה.

והוא, כי התורה נק' ברית, כמ"ש (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, הרי עולם, כי כל מעשה בראשית הי' ע"י אותיות התורה, כמ"ש בש"ס (ברכות נה.) יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וכו'. ועדיין הי' העולם חסר מנוחה, ר"ל כגוף בלא נשמה, שהוא כח החיבור ד' יסודות הגוף, שהוא ע"י הנשמה, כך הי' העולם בלא כח המחבר האותיות שהוא הנשמה, לחבר אותיות הנק' גוף, עד שבא שבת בא מנוחה, כמ"ש (שמות לא, יז) שבת וינפש, והיינו שבת של מתן תורה, שהי' הכל על תנאי עד אותו זמן, כמ"ש יום ה"ששי וכו' (ע"ז ג.), וכנ"ל, וענין מתן תורה הוא אור נשמת א"ס כח המחבר האותיות כמ"ש (הרמב"ם) [**הרמב"ן**] מובא לעיל בהקדמה, והוא סוד המחשבה הרמוז בשבת שנק' ברית, שהיא פנימי אל התורה שנק' ברית בסוד קול, ושבת בבחינת מחשבה בסוד שנה.

וישראל נקר' ברית בסוד נפש, הוא תואר מעשה. ויבואר על פי מה שכתב **האלשיך** בראשית, בפסוק (בראשית א, כח) ויברך אתם אלהים [וגו'] פרו ורבו [וגו'] וכבשוה וגו'. וביאר ענין וכבשוה, כי טבע החומר להיות הווה ונפסד, ולולי נפשו בו לא יתקיים, כך כללות העולם החומרי הלז אי אפשר להתקיים אם לא על ידי שפע הרוחני מעולם העליון, על כן עשה אדם בארץ שהוא סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח, יב), כי גופו ונפשו ורוחו ונשמתו כולל ד' עולמות, וע"י עשות רצון קונו בקיום התורה שיש בה ג"כ ד' בחינות פרד"ס, פשט נגד עולם השפל וכו', ועי"ז יתעורר להריק שפע מעולם העליון להשפיע בכל העולמות, ולקדש גם את חומרו להרים התחתון לאיכות העליון, בקיום התורה, וח"ו בהיפך הוא מוריד ומשפיל לאיכות העליון עד התחתון וכו'. וזהו שנאמר ויברך אותם [כו'] פרו ורבו וכבשוה, ר"ל שתהיו צדיקים ותכבשו הארץ, כי עושי רצונו מושלים בעולם לשנות הטבע, כי צדיק מושל ביראת אלהים (עי' שמ"ב כג, ג) כאלו כל העולם כבוש תחתיו, הפך הבלתי כשרים שהם משועבדים תחת העולם אל הטבעים, ולכך ויברך אותם וכו' יעו"ש [ובזה יבואר פסוקי ויצא (בראשית כח, יב) והנה מלאכי [אלהים] עולים וגו']. הרי כי כללות העולם וע' אומות הם החומר, והוא מוכן להיות הווה ונפסד, לולי ישראל שהם כנשמה לגוף, להתקיים ע"י המשכת השפע הרוחני מעולם העליון, ובחי' זה נקרא ברית שלום, וכמ"ש ועמך כולם צדיקים וגומר (ישעיה ס, כא), שהם בחינת צדיק, שנאמר ברכות לראש צדיק (משלי י, ו), לפי שעל ידו נמשך השפע כנודע.

ובזה אתי שפיר גם כן פסוק ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, יא), דדרשו חז"ל (זבחים קטז.) דקאי על קבלת התורה. וקשה, הא על ידי קבלת התורה נעשו עמו, וכמ"ש והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות יט, ה), ואיך אמר עוז שהיא התורה לעמו יתן, משמע שכבר הם עמו ונחלתו. ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, דיש ברית בבחינת עולם שנה נפש, ובחינת ברית עולם היא התורה, וברית של בחינת שנה הוא שבת, ובנפש האדם הוא ישראל נק' ברית, לכך ניתנה התורה בשבת לישראל דוקא ולא לאחד משאר האומות, ומה שחזר על כל אומה - כמ"ש **בזוהר** (ח"ג קצב:-קצג.) משל לעבד וכו'. וז"ש ה' עוז לעמו יתן, ולא לאחד משאר אומות העולם, ומה שחזר על כל אומות הוא כדי שיברך ה' את עמו בשלום, להשקיט מהם תרעומות האומות, וק"ל.

וגם, כי ברית נק' שלום ועל ידו נשפע שפע הברכה, וז"ש ה' יברך את עמו בשלום, שנקראו בחינת יסוד צדיק, וק"ל, וזה שנתן ברית מילה לישראל דוקא משא"כ ליתר האומות, כדי שיהיו הם במעשה בסוד ברית שלום, להמשיך שפע הברכה לכל העולם,

וז"ש ה' יברך את עמו בשלום, כי כבר הם עמ"ו ונחלתו שנקראו ברית שלום, ועל ידו יברך לכל העולם שהם טפלין לעמו, וז"ש א"ת עמו בשלום, ואתי שפיר. וכ"כ **בזוהר** בראשית דף רמ"ד ע"א וז"ל: הא אינון נגדין ברכאין מלעילא לתתא כל יומא וכו', וכ"כ **בזוהר** שמות דף ד' ע"א.

ובזה יובן הפסוק יתרו, שאמר להם דרך הדביקות בו ית' ע"י המצות הניתן להם במתן תורה, איך מקום הדביקות בו במחשבה ודבור ומעשה, אשר כל אחד נקרא ברית, וז"ש אם [שמוע] תשמעו בקולי, ר"ל ע"י קול לימוד התורה שנקרא ברית, לדבק את עצמו על ידי קול הדבור. ושמרתם את בריתי, זהו ברית שבת שהוא במחשבה, ששייך בו שמירה בלב, כמ"ש גם כן בשבת שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה, יב), וכ"כ במכילתא (יתרו, בחודש פרשה ז), מובא **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"ג, וגם את שבתתי תשמרו (שמות לא, יג), ובשבת כתיב שנאמר (שמות לא, טז-יז) ברית עולם ביני ובין בני ישראל וגו'. והייתם לי סגולה מכל העמים, ר"ל ברית אומה ישראלית, והוא מ"ש (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו, שהם ברית במעשה המילה שנקרא ברית שלום. הרי נזכר כאן מחשבה ודבור ומעשה. וז"ש (יבמות סא.) אתם קרוין אד"ם, בסוד פנימית העולם, והאומות הם בשר אדם, החומר הטפל אל הצורה, וק"ל.[1]

וביא[ו]**ר** מאמר הש"ס (עירובין כא.) שהתחלנו בו, איך עולה חשבון התורה ג' אלפים ומאתיים בעולם, נ"ל דאיתא (מנחות כט.) כי בי"ה יהוה צור עולמים (ישעיה כו, ד), כי ע"י או"ת ה' נברא עוה"ז, וע"י אות י' עוה"ב וכו', הרי כי על ידי אות א' מן השם נברא עולם אחד, וכמ"ש **בכתבי האר"י** כי ע"י ד' אותיות השם נבראו ד' עולמות אבי"ע, ועוד עולם חמישי הנברא על ידי קוצו של יו"ד, והוא נגד נפש רוח ונשמה יחידה חיה, והם סוד ה' פרצופים כנודע יעו"ש. והנה כבר זכרנו כי אותיות **מצו"ה** הוא ד' אותיות הוי' ממש, וכנ"ל, א"כ ע"י מצוה א' נבראו ה' עולמות כאמור, והתורה שנק' ברית כמנין תרי"ג, ע"י שיש בו תרי"ג מצות, א"כ יש בו ה' פעמים תרי"ג עולמות, עולה ג' אלפים וחמשה וששים, ועם ה"פ הוי"ה שהוא שורש ה' עולמות הנ"ל, הרי ק"ל, ועם כללות ה' עולמות הרי קל"ה, ועם ס"ה הנ"ל הרי מאתיים, ועם ג' אלפים הרי מכוון החשבון, וק"ל. **וז"ס** הקול קול יעקב (בראשית כז, כב), כי יש ה' חסדים וה' גבורות, וה"ח גימטריא קל, ועם ו' של יעקב הרי קול. וה"ג הוא סוד הידים, ה"ג מנצפ"ך כנודע, וכשיורדין ה"ח בסוד

[1] ומזה יוצא מוסר השכל דהתורה נקרא ברית, שאינו לימו[ו]ד התורה כפשוטו, רק שידבק את עצמו בו יתברך בבחינת קול על ידי התורה. ושבת אינו כפשוטו, רק שידבק את עצמו בו יתברך בבחינת מחשבה, דלכך נקרא ברית, וכאשר נבאר עוד. וישראל נק' סגולה, שהוא מ"ש (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים, שנק' ג"כ ברית, כאשר יבואר, והבן, והוא בבחינת מעשה. ובזה יובן הפסוק.

למתק ה"ג, אז הכל רחמים, משא"כ כשמסתלקין ה"ח למעלה בדעת ז"א אז יש אחיזה לחיצונים לשלוט, והערלה חופה על ברית קודש כנודע. וז"ש הקול קול יעקב, כשיש ב"פ ק"ל ק"ל שהוא מיתוק ה"ח וה"ג הכל רחמים ויעקב גובר. וגם ה"ח הוא בז"א שהוא אות ו', וה"ג בנוקבא הנקרא אות ה', וז"ש הקו"ל קול יעקב, והבן. ואם לאו אז והידים ידי עשו, ר"ל כששולט ה"ג מנצפ"ך שהם הידים, אז ידי עשו גובר, רחמנא לישזבן.

וז"ס כוונת הפסוק ג"כ (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע, כי נודע סוד גלות מצרים היה שנסתלקו ה"ח בדעת ז"א, משא"כ אח"כ בעת הגאולה אז בדמיך חיי בדמיך חיי (יחזקאל טז, ו), ב' מיני דמים, ה"ח וה"ג יעו"ש. וה"נ בענין יוסף, שהי' בסוד יסוד, כל זמן שנסתלקו ה"ח למעלה בדעת, הי' בגלות בבית האסורין, משא"כ כשירדו ה"ח ביסוד אז הכל רחמים. וז"ש עדות ביי"הוסף, ר"ל אותן ה' חסדים שהי' בדע"ת הנקרא עדות, ירדו ביסוד הנקרא יוסף, ונעשה אז יהוסף, בתוספות ה' עלאה, שהם ה"ח ששם חירות, זהו גרם לו שיצא לחירות, וז"ש שמו בצאתו על ארץ מצרים, שהי' מושל על ארץ מצרים.

שפת לא ידעתי אשמע, כי שפת יש ב' פירושים, שנאמר (דברים ד, לב) למקצה השמים ועד קצה השמים וגו', וה"נ י"ל שפת לשון קצה, כמו שפת הים. וגם י"ל שפת הוא לשון דיבור. איברא דשניהם בקנה אחד עולה, כי בינה שהיא ה' עלאה היא הנק' סוד, גימטריא ע', שבעים לשון, והיא קצה השמים העליון, וז"ש שפת לא ידעתי, כי היסוד מייחד בין זו"נ, ויחוד נקרא ידיעה, משא"כ למעלה ת"ת הוא מיחד בין או"א, ועתה ע"י מעשה זו זכה שעלה יסוד הנקרא יוסף עד הדעת הנקרא עדות, וז"ש עדות ביה"וסף שמו וגו', והיה מייחד בין או"א, וז"ש שפת לא ידעתי אשמע, כמו וישמע שאול את העם (שמ"א טו, ד). ורמז הפסוק כאן סוד הייחוד מתתא לעילא, ומעילא לתתא, והבן.

עוד יש לפרש פסוק עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע וגו', דכתב **בזוהר** תרומה דף קמ"ה (ע"א-ע"ב), וז"ל: וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף וכו' (מלכים א ה, יב), אלה תולדות יעקב יוסף וכו' (בראשית לז, ב), והאי משל אתפשט לתלת אלף משלים וכולהו בהאי משל, בשעתא דיוסף אתכלל ביעקב תלת אלף אינון באברהם יצחק ויעקב דכלהו בהאי משל וכו', ועל דא אשתדל שלמה למיתי ההוא אלף לגבי כלה וכו' יעו"ש. הגם שאין אתנו יודע עד מה ברזי דרזין כמבואר שם, מ"מ לפי מה שמצינו בפירוש **הרב האלדי מ' מאיר פאפרוש בס' מאורי אור** שכתב באות ח' (סי' צג), חמשה ואלף, כי חסד נקרא חמשה, שבו ה"ח, וכשנעשים אחד ביסוד נקרא אלף, יעו"ש.

ובזה נ"ל פירוש הפסוק וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א), כי נקרא אברהם בתוספת ה', על שם ה' חסדים שבחסד הנקרא אברהם, וז"ס ואברהם זקן בא בימים (שם), סוד חסד שהוא ה"ח שבו, על דרך שנאמר יומ"ם יצוה ה' חסדו (תהלים מב, ט), והוא סוד נהורא חוורא הנקרא זקן, וז"ס ענן ה' יומם (עי' במדבר י, לד) שכל ה' עננים כלולין בחסד כמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות סוכות יעו"ש (פ"ג), ומן חסד נתברך ונשפע ביסוד ה"ח, הנקרא כל על שם ה"ח, ואתי שפיר ויהי שירו חמשה ואלף, ומשם למלכות הנק' ב"כל שם ב"ן, והבן.

ואפשר שהוא מרומז בדבר הזוהר הנ"ל, כד אתכלל יוסף ביעקב וכו', דכתב **הרב הנ"ל** באות מ' (סי' קיב) משל נקרא היסוד, כולל ג' אלפין משל, ג' חסדים המגולים, גם משל נקרא הת"ת, יעו"ש. והענין, כי יש שושנה עלאה בת זוגו דת"ת, ועלי' נאמר וכבודי לאחר לא אתן (ישעיה מב ח, ת"ז א:). ויש שושנה תתאה בת זוגו דצדיק, והיא היורדת בבריאה הנק' אדני, הגם כי שורש כולם אחד באחדות גמור, יעו"ש. והנה ה' חסדים יש, ג' חסדים מגולים, וב' מכוסים, וכד אתכליל יוסף ביעקב, מלבד שנוטל שלשת אלפים משל, ג' חסדים המגולים, אלא ויהי שירו חמשה ואלף, שנוטל כל חמשה חסדים, ומתייחדים ביסוד ונקרא אלף, כנ"ל. ועל דא אשתדל שלמה למיתי ההוא אלף לגבי כלה, ר"ל אחר שנתייחדו ה"ח ביסוד להמשיך לגבי כלה, והבן.

ובזה יובן עדות ביהוסף, ר"ל כמו דעות, לשון יחוד, על דרך וידע אדם את חוה (ע' בראשית ד, כה), ר"ל כשנתכלל יוסף יסוד תחתון ביסוד עליון הנקרא יעקב שהוא ת"ת, אז נתוסף לו ה', שהם ה' חסדים, ונקרא יהוסף. וזה גרמו לו חירות משעבוד שהי' מצד כסוי הערלה הקליפות על ברית קודש, בהסתלק החסדים למעלה בדעת, משא"כ עתה שנכלל יוסף ביעקב, שעלה יסוד עד הדעת. וז"ש עדות ביהוסף, בסוד הדעת, וקיבל שם כל ה' חסדים לעשות יחוד וזווג עליון, ושמו בצאתו על ארץ מצרים, שהוסר הערלה מן הברית, כי שפת לא ידעתי אשמע, שנעשה יסוד עליון בין שפתיים בסוד הדבור, על דרך ראוה(ו) מדברת וכו' (כתובות פ"א מ"ח), וז"ש כאן ג"כ ויד"בר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, שעשה זווג במקום דבור. ומה שלעבר לא ידעתי, לעשות שום זווג הנקרא ידיעה, ועכשיו אשמע, לחבר ולייחד שם גם כן.

ומאחר שזכה ליסוד עליון הנקרא ברית הלשון, לכך גם הפשוטו אתי שפיר, שידע שבעים לשון כמ"ש חז"ל (סוטה לו:) שפת לא ידעתי אשמע, כי היסוד כולל שבעים אנפין דאלנא, שבעים לשון, שבו מעבר לכולם.

ובזה תבין הש"ס, יוסף שקידש שם שמים בסתר, ור"ל שהמשיך מוח טפת החסדים המכוסים, מחכמה הנקרא קדש, ועל ידי זה גרם זווג ש"ם עם שמ"ים, על ידי המשכת החסדים המכוסים שהם בס"תר, ז"ש שקידש שם שמים בסתר.

ונרמז בפסוק עדות ביהוסף, כי החסדים שהם מכוסים ונעלמים בדעת הנקרא עדות, זכה להמשיך ה"ח ליסוד הנקרא יוסף, ועם כללות ה' חסדים נעשה יהוס"ף, הרי גרם זווג מעילא לתתא גם כן. וזהו ששמו בצאתו על ארץ מצרים וגו', וזהו שהוסיפו לו ה'.

ואחר שהמשיך יוסף וקידש שם שמים בסתר כאמור, אחר כך קידש יהודא שם שמים בפרהסיא על הים. כי אחר שמצא שירדו החסדים במקום מגולה, בפרהסיא, שהיא מדריגות יהודא אות ה' אחרונה שבשם, אז נתחבר עם ג' אותיות י"הו של יהוסף, ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא, ר"ל שהשלים השם כולו, כל אחד תיקון מדריגתו, זהו בסתר וזהו בפרהסיא, ונתחברו ב' מדריגות יוסף ויהודא, וכמ"ש **בזוהר** (ח"א רו.), ויגש אליו יהודא (בראשית מד, יח), כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו (תהלים מח, ה), כי על ידי חיבור הנ"ל עובר על פשע ונשא עון וכו' (מיכה ז, יח) יעו"ש, וק"ל.

ובזה יבואר גם כן כוונת התוספות, במ"ש בתוספת ה' האדם גם האומות בכלל. הכוונה על דרך הנ"ל, כי כשיש בישראל צדיקים בסוד ברית, לגבור הימין, שהוא להמשיך ה' חסדים שבימין עד הברית כדי להשפיע לכלה, אז ימינך ה' תרעץ אויב (שמות טו, ו), כמ"ש **הזוהר** שם, כי נכנעין ונכלל שמאל בימין, וז"ש גם האומות בכלל, כי הם טפלין אל העיקר שהם ישראל, ונכללין בימין, וקל להבין.

ונחזור לענין הנ"ל, כי יש בכל מצוה ה' בחינות נגד נפש רוח נשמה חי' יחידה, עד שעולה ה' פעמים תרי"ג. וזהו רימז הפסוק (בראשית לב, ה-ו) שאמר יעקב, עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמ[ו]ר צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך. ויש להקשות **א**' מה ענין אומרו עם לבן גרתי, כי לא נעלם ממנו. וחז"ל דרשו גרתי, תרי"ג מצות שמרתי. ק' פשיטא מה זה ענין הודעה לעשו שאינו מאמין בשכר קיום התורה והמצות, כמ"ש הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה וכו' (בראשית כה, לב). **ב**' קשה ואחר עד עתה, שאמר זה להתנצל על אחרו עד עתה, והוא תמוה. ג' קשה, לשון ה' מינים שזכר כאן שור וחמור וגו'. ד' קשה, שאמר למצא חן בעיניך, ונהפך הוא שיקנא בו אחיו הוא עשו לומר גנוב הוא אתו, וכן הקשה **האלשיך**.

ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, שאמר יעקב עם לבן גרתי, דכ' **בזוהר** בראשית דף קס"ג ע"א וז"ל: אבל אלין עלאין נפקין מלבנון דאיהו לעילא, ורזא דמלה וללבן שתי בנות וכו'. ונתכוין יעקב לומר שקיים תרי"ג מצות בכל ה' בחינותי' עד למעלה הנק' לבן, דנפקי

מלבנון, וז"ש עם לבן גרת"י. ואחר עד עתה, כי עתה גימטריא דעת עם הכולל, ודעת הוא כללות ה"ח וה"ג שהם שורש ה' בחינות הנ"ל.

ויהי לי שור וחמור וגו', כי ע"י קיום התורה והמצות בחמשה בחינות הנ"ל הכניע ה' קליפות שהם ה' עולמות דסיטרא אחרא, שהם גם כן נגד אצילות בריאה יצירה עשיה דקדושה, והם שור וחמור צאן ועבד ושפחה.

ואשלחה להגיד לאדוני למצא חן בעיניך, כי ע"י קבלת ישראל התורה וקיומן גורמין להמשיך שפע וברכה לכל האומות, שלכך נקרא ברית שלום, כמ"ש (תהלים כט, יא) ה' עז לע"מו יתן, כדי שיברך א"ת עמו, ר"ל גם הטפל לעמו, בשלום - ע"י ברית שלום. וזה הודיע לעשו, כי הברכות ראוי למי שנקרא ברית שלום, כמ"ש (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק, והיא התורה והמצות, ואינו ראוי לשנוא על הברכות שנטל יעקב, וק"ל.

ובזה יובן ש"ס דתענית (ג:) כשם שאי אפשר לעולם בלא ד' רוחות, כך אי אפשר בלי ישראל. דהא בעולם יש חומר וצורה, וכמו שהחומר הוא מן ד' יסודות, כך הצורה הוא כלול מן ד', וז"ש מארבע רוחות באי הרוח וכו' (יחזקאל לז, ט). והחומר הוא האומות, והצורה היא ישראל, ואי אפשר לקיום החומר כי אם ע"י הצורה שהיא רוח חיים הכלול מד' רוחות העולם. וז"ש אם לא בריתי דקאי על ישראל ג"כ שנק' ברית, להמשיך שפע מן יומם, אל הלילה שהיא האומות, וק"ל.

ובזה יובן אברם הוא אברהם, בתחילה המליכו על רמ"ג איברים ולבסוף על רמ"ח וכו'. כי הושם בטבע הבריאה שיהי' רמ"ג איברים ברשותו של אדם, וחמשה איברים אינן ברשותו. והטבע היא השכינה גימטריא אלהים מספר הטבע, ובשם הוי"ה היא ה' אחרונה שהיא נוקבא, ולמעלה מהטבע הוא דכורא וכמ"ש **בזוהר** ויחי (רמו:) כי מיסוד ולמעלה הכל דכורא, יעו"ש. ואחר שעלה אברם ממדריגות הטבע אל המדריגה שהוא למעלה מהטבע שנקרא צדיק, ברית שלום, כמ"ש ואתנה בריתי ביני וביניך (בראשית יז, ב), אז גם ה' איברים שהם מהטבע שלא יהיה ברשותו, עכשיו נתוסף לו ה' שיהי' אלו ה' איברים ג"כ ברשותו, והוא למעלה מהטבע כמדתו, ונקרא הו"א אבר"הם, כי ה' שלמעלה מהטבע הוא ה' עלאה הנק' הוא, בסוד ועבד הלוי הוא (במדבר יח, כג). וז"ש אברם הוא אברהם, כי בתחלה כשהיה במדריגת הטבע נקרא אברם, ואחר כך לבסוף עלה למדריגה עליונה למעלה מהטבע הנקרא הוא, אז נקרא אברהם, וק"ל.

ובזה יובן ג"כ התוספות דיש בין אדם לתואר האדם וכו'. כי תוספת ה' הוא על שהם למעלה מהטבע, ונותן להם ה' איברים שאינן ברשותו שיהי' ברשותו. והנה האדם נקרא עולם קטן, וכשם שניתן לו בפרטות למלוך על כל אברים בגופו גם שאינן ברשותו, כך

זכה למלוך על האומות שאינן ברשותו שיהי' ברשותו, כי זה נמשך מזה. וזה שאמרו התוס' דהאומות הם בכלל האדם, ר"ל כי אם הכל נכללין בתואר האדם שהוא המושל בכל, והם נכללין בו, שאינם עולין בשם כלל כי טפלין אליו, וכמ"ש **בזוהר** כי נוקבא לגבי דכורא אינו עולה בשם בפני עצמה רק בשם דכורא העיקר, והכי נמי כך, והבן.

ובזה יובן כוונת **רש"י** בשם **ר' משה דרשן**, כי אתם המעט מכל העמים, **ה'** מעט מהעמים שהם ע' אומות, וישראל הם ס"ה משפחות וכו'. והכונה כי תיבת המעט מכל העמים סובל ב' פירושים, או בכמות או באיכות. והנה שניהם בקנה אחד עולה, שאם הם ה' מעט בכמות, ר"ל במספר הם חסרין ה', ר"ל שאין להם תוספת ה' הנ"ל שיעלו למדריגה שהוא למעלה מהטבע, שיזכו להוספת ה' שיהי' ה' אברים שאינן ברשותו ליתן ברשותן, רק נשארו על פי הטבע, אז גם באיכות וחשיבות הם שפילין תחת יד האומות. מה שאין כן אם אינן ה' מעט מכל האומות, שזכו לתוספת ה', הרי הם גם כן ע' ואינן מעוטין במנין, אז גם בחשיבות הם עולין על כל האומות, שנוהגין למעלה מהטבע, וק"ל.

ובזה יובן ירושלמי דתענית הנ"ל אם אני מניח את ישראל כמות שהן וכו'. ר"ל שישארו בהנהגתן על פי הטבע. אם כן הן נבלעין בין האומות, כי הם ה' מעט מכל העמים במנין, הגורם שיהי' מעט ג"כ בחשיבות כנ"ל, לכך הריני משתף שמי הגדול וכו'. ור"ל כי שם הו"יה הוא למעלה מהטבע, כמ"ש **הרמב"ן** (שמות ו, ב) וכנ"ל, והיא השלשלת לאחוז בו לעלות למעלה מהטבע בסוד יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), ועל ידי זה ירימו ראש לעלות על כלנה, וק"ל.

ובזה יובן ש"ס דסוטה הנ"ל, יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו וכו'. והענין, דזכרנו כי יש עולם שנה נפש, כי ברית שבו מעבר השפע והחיות של עולם והאומות, הם ישראל, וז"ש ועמך כולם צדיקים וגו' (ישעיה ס, כא), והיינו בכללות העולם. ובפרטות אומה ישראלית יש י"ב שבטים בכללות, ובפרטות נקרא יוסף ברית שבו מעבר השפע לכל האומה ההיא. וכבר זכרנו כי מדריגת נוקבא נקרא טבע, ולמעלה מזה הכל דכורא שהוא למעלה מהטבע.

והנה השבטים הם מדריגות נוקבא, רק יוסף זכה שעלה ממדריגת נוקבא למדריגת דכורא, וכמ"ש **בזוהר** ויחי (רמ"ו ע"ב) דמשום הכי לא נזכר בדגלים, יעו"ש.

והטעם שזכה לזה, מצד מעשיו, כי יש ב' מיני זווגים, זווג עליון וזווג תחתון, וברית המעור הוא המייחד זווג תחתון, וברית הלשון מייחד בין השפתים שנק' נו"ה בסוד ב' ערבות, וכמ"ש **האר"י** במשנה (כתובות פ"א מ"ח) ראוהו מדברת, שיש זווג בפה וכו' יעו"ש, וזהו זווג הנעלם. וז"ש יוסף שקידש שם שמים בסתר, שזכה לייחד ולקדש שם

שמי"ם בס"תר, ר"ל בזווג הנעלם, במעשה שנזדמן לו דבר עבירה בסתר וניצול הימנה, שהוא יותר זכות מפרהסיא, כמ"ש **האלשיך** בפרשת שמיני (ויקרא ט, כג), ויהי מורא שמים עליכם (אבות פ"א מ"ג), דמצינו לרב עמרם חסידא (קדושין פא.) שהיה כמעט נכשל בעבירה בסתר, עד שצעק נורא בי עמרם, ונתפרסם הדבר וניצול, יעו"ש. לכך מדה כנגד מדה לפי שגברה כחו לקדש שם שמים בסתר אין רואה, שהוא קשה לינצל מיצה"ר, ואפילו הכי כבש יצרו, לכך זכה לקדש [לשון הרי את מקודשת לי (קידושין פ"א מ"ג)] שם שמים בסתר, בזווג הנעלם, ע"י ברית הלשון בין השפתים שנקרא נו"ה. ושם יסוד הלשון הוא מעבר השפע לכל ע' לשון. וז"ש שפת לא ידעתי אשמע, מה שלא ידעתי, שלא יכולתי לייחד במקום הנעלם שהוא שפתים, עכשיו על ידי מעשה זה זכיתי גם שפת לא ידעתי אשמע, שעשה שם יחוד הנקרא ידיעה, וממילא נמשך שהבין ושמע ע' לשון גם כן, שזה נמשך מזה.

וז"ש עדות ביהוסף, ר"ל כי נתוסף לו אות ה' שהם סוד ה' עליונה שהיא למעלה מהטבע, ה"ח הגנוז בדעת, ונתפשטו ביסוד הנקרא יוסף ונעשה יהוסף. ושמו בצאתו על ארץ מצרים, סוד מצר י"ם. ושם שפת לא ידעתי אשמע, שנעשה בסוד ברית לשון לייחד ולזווג זווג הנעלם הנקרא שפתים, ומשם זכה גם כן בגשמי לשמוע ע' לשון, כי כל ע' לשון כלולין ביסוד הלשון, שהוא מעבר לכלם, וכמ"ש **האר"י** בהגדת פסח הר[י]ני כבן ע' שנה וכו' (ברכות פ"א מ"ה), יעו"ש.

מה שאין כן יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא, בזווג התחתון. נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא, ור"ל כי מקום שנשלם השם כולו הוא במקום המגולה, כמ"ש הנסתרות לה' ו"הנגלות וכו' (דברים כט כח,), כי אות ה' אחרונה המקנן בעשייה, מקום המפורסם, לכך לא קידש רק בפרהסיא גם כן, מה שאין כן יוסף שקידש במקום הנסתר, לכך זכה לאות ה' הנסתר, והבן.

ובזה יובן אלה תולדות השמים וארץ בהבראם (בראשית ב, ד), בה' בראם. כי עיקר הבריאות והחיות הוא בה', סוד ה"ח, נהורא חוורא, למתק נהורא תכלא, ונעשה מן ד' ה', ומן נער נערה הראוי לבא אל המלך, והבן. וז"ש בת היתה לאברה"ם, וק"ל.

ובזה נראה לבאר המשך פסוקי פרשת ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא, ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלדים עולים ויורדים בו, והנה יהו"ה נצב עליו וגו', עד וישא יעקב רגליו, ע"כ (בראשית כח י - כט א).

והספיקות רבו, א' קשה, למה לי כפל ויצא וילך, שאם הלך מי לא ידע שיצא. ב' קשה, לבא חרנה הוה לי' למימר. ג' אם כבר הלך לחרן איך אח"כ פגע במקום. וחז"ל אמרו יהב דעתי' למיהדר וכו' (חולין צא:). ה' קשה, לשון פגיעה לא אתי שפיר, בין ללשון קפיצה הדרך כמ"ש **האלשיך** וכו'. ו' קשה, מה ענין הודע אותנו כי בא השמש ולקח מאבני המקום וכו'. ז' קשה להבין ענין ספורי החלום בתורה, שהי' סלם מצב ארצה וכו'. כי התורה הוא נצחית לדורי דורות, ומה ענין התועלת לדורות בזה שראה יעקב בחלומו סלם ומלאכי אלדים עולים ויורדים בו וכו'. ח' קשה, ויקץ יעקב משנתו ויאמר מה נורא המקום וכו' ואנכי לא ידעתי, ופירשו חז"ל (רש"י) שאם ידעתי לא ישנתי וכו', שזה אין לו שחר כלל.

ונראה לי דיבואר פרשה זו בסוד עולם שנה נפש, ר"ל בנפש יחידי ובכללות העולם. כי כמו שיש חומר וצורה בנפש אדם יחידי, והצורה חפצה ורצונו במושכל לדבק בשרשה על ידי עשות רצון קונו, כך החומר שבו חומד ומתאווה בתאוות המותרות ובדברים חומרים גשמיים, והתכלית להכניע את החומר תחת הצורה. כך גם בכללות העולם יש חומר וצורה, כי אנשי שלומי אמוני ישראל העוסקים במושכל[ו]ת בעבודת הש"י לדבק בו יתברך, הוא הצורה. ואנשי המוני עם העוסקים בחומרי ארציות, הם החומר, שנמשך להם החיות והשפע על ידי הצורה כנשמה אל הגוף.

וכ"כ הרמב"ם במורה נבוכים, כי מובחר מין אנושי העוסק בתורה ובעבודה, כשפירש מהתורה לעסוק בעסקי עולם הזה, אזי מוכן האדם ההוא לפגעי הזמן וכו'. וכ"כ **בזוהר** שמות דף י"ז ע"ב על פסוק (עמוס ג, ב) רק אתכם ידעתי מכל משפחות [האדמה] על כן אפקד עליכם [את כל] עונותיכם, ומעשה ברבי יוסי שנפל לעורקמי דמיא וכו', יעו"ש. וכמ"ש הרמב"ם באדם פרטי, כך הוא בכללות העולם, שאם אנשי הצורה עוסקים בתורה ועבודה על ידי סמכין ומחזיקין מאנשי החומר, יש קיום לשניהם, להחומר והצורה. מה שאין כן כשאין סומך ומחזיק ללומדי תורה, אזי שניהם מוכנים לפגעי הזמן, וכמ"ש **בזוהר** (ח"א קעא.) על פסוק ויגע בכף יריכו וגו' (בראשית לב, כה), לכך ראוי להכניע חומר תחת הצורה בכלל ובפרט כנ"ל.

ובזה יובן ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ר"ל מיד כאשר יצא ופירש יעקב שהוא התלמיד חכם, על דרך הקול קול יעקב והידים וגו' (בראשית כז, כב), כי כתבנו במ"א ביאור פירוש המשנה שכתב **הרמב"ם** (פיה"מ שלהי מכות), איך במצוה אחת כשעושה בשמחה גדולה וכו'. והנה החוש וראות אשר ראינו, לעשות מעשה התפלה בשמחה גדולה, בקול גדול, וידים המשמיעים קול שמחה, ובזה ניטל גם הידים מעשו וניתן

ליעקב, וז"ש הקול קול יעקב והידים, ר"ל גם הידים וגו', והבן. וכאשר פירש מעבודת ודביקות הש"י הנקרא באר שבע, אז וילך חרנה, שגם אנשי המוני עם הנקרא חומר אל הצורה הולך לחרון אף של מקום, וזה להליכה יכונה, שהולך ונתרחק מאת פני הש"י, וכמ"ש הנה אנכי הולך למות (בראשית כה, לב).

וז"ש ויפגע במקום, ר"ל שכל פגעי מדת הדין במק"ום ההוא. וילן שם כי בא השמש, ור"ל שפגעי מדת הדין במקום ההוא עושים לינה שם, בסיבת כי בא השמש, שנשתקע אור התורה ועבודת ה' הנקרא שמש ומגן ה' (תהלים פד, יב).

וכמו שהוא בכללות, כך הוא בפרטות אדם אחד, שיצא מבאר שבע ממהימנותא עלאה, מיד וילך חרנה כנ"ל. ויפגע במקום, לשון כנגד הוא ויפגע, ועל דרך זכה עזר לא זכה כנגדו (יבמות סג.), כך הוא כפוגע ומתנגד אל המקום מלעשות רצון המקום ברוע בחירתו, עד שנמשך לו מזה וילן שם כי בא השמש, ור"ל כי אבדה לו דרך שדהו, שדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז), ובחשיכה יתהלך, וז"ש וילן שם, כי לילה יחשב לו, שאינו מבחין עוד בין טוב לרע. כי בא השמש, ר"ל ששקעה לו חמה להאיר לו איזה דרך ישכון אור.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא. ור"ל אחר שראה כי רע ומר לו על עזבו עבודת ה' ותורתו, וכמ"ש הלא על כי אין אלדי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים לא, יז), לכך לקח עצה לנפשו לחזור על התורה והעבודה, וממעמקים קראתיך ה' (תהלים קל, א).

והענין, כי אדם הישר שנהפך עליו סדרי הזמן כנ"ל, יתן לבו שהוא בשכינה, שעל סבת חטאו גרם צער אל השכינה, כי צערו של האדם היא צער השכינה, וכמ"ש בש"ס דסנהדרין פ"ו (מו.) בשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי וכו', והטעם כי האדם הוא אבר מאיברי השכינה, וישליך צערו אחר גוו וישם פניו אל צער השכינה, ויקרא אל ה' ממיצר ההוא, לייחד מדריגת השכינה ההיא - אחד מאיברי' אשר שם הוא הצער, לחברה ולייחדה אל דודה, ולהסיר הדינין והחרון מעליה, כי בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט), ואז ל"א באלף.

וסדר הייחוד, להמשיך לה אור העליון כדי שעי"ז תוכל לעלות להתייחד עם דודה באהבה, כי יש ך"ב אותיות שהיא בשכינה, כמ"ש נגילה ונשמחה ב"ך (שה"ש א, ד). וגם **בזוהר** פ' ויצא (בראשית כח, יא) וישכ"ב וי"ש כ"ב וכו', ומן אלו ך"ב אותיות נצטרפו ונתחברו תיבות הנקרא בתים, והאותיות נקרא אבנים, כמ"ש **בספר יצירה** (פ"ד מי"ב) ד' אבנים בונות ך"ד בתים. וכמו שיש באדם חומר וצורה, כך יש באותיות התורה חומר וצורה, כי גוף האותיות הוא החומר, (ורוחניו') [ורוחניו'] הספירות עם אור אין סוף

שבתוכו המחי' הוא הצורה ונשמה אל האותיות. ואל זה יכוין האדם בתורתו ותפלתו, וכמ"ש **בחסד לאברהם** נהר (מ"ג) [מ"ד] (מעין שני) מפורש, וז"ל: עיקר הכונה כי צריך להמשיך הרוחניות מן מדריגות עליונות אל האותיות שהוא מזכיר, כדי שיוכלו האותיות לעלות עד המדריגה העליונה לעשות שאלתו עכ"ל. וזהו עליות השכינה וייחודה על ידי המשכת אור העליון לה, וכאמור.

ובזה יבואר ויקח מאבני המקום, שהיא אותיות שבשכינה הנקרא מקום. וישם מראשותיו, ר"ל שהוא ב' תיבות מראש"תיו, דהיינו שהמשיך אור העליון והרוחניות מן רא"ש המדריגות עד סוף המדריגה שהיא תי"ו אחרונה שבאותיות, וכמ"ש **האר"י** בתפלת י"ח (פע"ח ש' העמידה פ"ב) ופי יגיד תהלתך ר"ת תי"ו, יעו"ש. ועל ידי קיחה והמשכה זו, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, על ידי זה נעשה חיבור וי"ש"כב במקום, שהמשיך סוד י"ש, שהוא אור העליון דבינה כמ"ש בזוהר שם, המשיך י"ש אל כ"ב אותיות השכינה הנקרא מקום, וז"ש וי"ש"כב במק"ום ההוא.

ואז כאשר נתחבר נהורא תתאה בנהורא עלאה, אז ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ור"ל ויחלום כמ"ש ותחלימנו והחיינו וגו' (ישעיה לח, טז). וגם כי עלתה למעלה שהיא נקודת חולם, והיא הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ומלאכי אלדים עולים ויורדים בו, כי השכינה ומרכבה כולם עולין ויורדים בו, בסבת האדם, שאם הוא יורד כולן יורדין, וכשהוא עולה יש עלי' לכולם.

והנה ה' נצב עליו, פירש לשומרו, ר"ל ביני לביני מאז שיורד האדם ממדריגתו עד שעולה למקום מעלתו, אז ה' נצב עליו לשו"מרו. ותיבת לשומרו יש לו ב' פרושים, אחד כפשוטו לשומרו מכל פגעי הזמן, כרחם אב שיש לו בן ידיד שסר דרכו מאביו למקום חשך ואפל, מכל מקום שמירת אביו לא סר ממנו, כמ"ש **בזוהר** שמות דף י"ד (ע"ב) דומה דודי לצבי כו' (שה"ש ב, ט), דאם לא כן ח"ו אין תקנה. ועוד לשומרו, כמ"ש ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), כך הקדוש ברוך הוא ממתין ומצפה מתי יתן לבו לשוב לתשובתו הרמתה, כמ"ש **הפייטן** (פיוט וכל מאמינים) הצופה לרשע וחפץ בהצדקו. ועל זה ידווה לב האדם, כמה צער גורם המאחרי שבת עדיו יתברך המצפה לו בכל עת וכל שעה, וימינו פשוטה תמיד לקבל שבים.

ויאמר אני ה' וגו' הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ור"ל דגם בעת השכיבה ששוכב האדם בשפלות וירידה עד עפר הארץ, הוא לצורך עלי' לברר הנצוצין בסוד מ"נ, וכמ"ש **האר"י** (ספה"ג פ"ב) בפסוק (קהלת ח, ט) עת אשר שליט אדם באדם לרע לו של השליט

עליו, לברר ולהעלות נצוצי מ"ן. וז"ש לך אתננה, לחבר מדריגה תחתונה ארץ, עד עליונה שהיא תואר יעקב, והבן.

ויקץ יעקב משנתו, ור"ל עלה מחשבה טובה זו הנ"ל בלבו, מיד נעשה כאיש אחר כאשר יעור משנתו, ואמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, כי דרך כל השב ממעשיו לתמוה על עצמו איך הלך באוולת שינת שכרותו כל אותו הזמן המשך ההוא, וגם אז לא סר שמירתו יתברך ממנו שהי' אתו עמו, על דרך השוכן אתם בתוך טומאתם (ויקרא טז, טז) כדי לשמרו, וז"ש אכן יש ה' במקום הזה, גם כשהייתי הולך בשרירות לבי, ואנכי לא ידעתי, בסוד וידע אדם את חוה (ע' בראשית ד, כה), ולא ידעתי להעלות הנצוצין משם בסוד מ"נ, וכנ"ל.

עד שתירץ לעצמו שאם ידעתי לא ישנתי, ר"ל דאם כן לא הי' נחשב לשינה, שגם מדריגה זו יש בשכינה בסוד השינה והדורמיטא, ואז אין האדם נותן לב לידע כנ"ל עד אחר שעברה זמן מדריגה ההיא.

וז"ש ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה וגו', כי נודע כמה מיני מדריגות היראה יש בעולם, ושורש כולם היא יראת ה', וגבוה(ו) מעל גבוה(ו) וגו' (עי' קהלת ה, ז), כי מתוק הדינין בשרש' - כשיש לאדם כמה מיני יראת הגשמי', ידבק את עצמו עם אלו היראות בשורשן אל יראת ה', ועוד יחבר יראה עם נורא כנודע. וז"ש ויירא ויאמר מה נורא וגו', כי מצינו לשון וה' האמירך (דברים כו, יח) אהבה ודביקות וחיבור, וכשראה יעקב אז ויאמר מה נורא, ר"ל שחיבר יראה עם נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלדים, ור"ל שהוא לשון תימא, שלא תאמר שאין זה כי אם בית אלדים, שהוא ח"ו נפרד, רק זה שער השמים, כי יש שורש אל בית אלדים הנקרא יראה, אל מקום הנקרא נורא, וחבורו על ידי יסוד הנקרא זה, ויראה היא השער, כמ"ש בש"ס דשבת (לא.) ותרעא לביתא לא עביד, ונורא נקרא שמים, וז"ש וזה שער השמים, הרי יחוד זו"נ על ידי יסוד.

ועל ידי שחיבר בשרשן נסתלק היראה, ואז וישא יעקב רגליו, שנשא והעלה מדריגה תחתונה הנקרא רגליו אל מדריגה עליונה וכנ"ל. ובדרך כלל כי אנשי החומר נק' רגליו, העלן למדריגת הצורה העליונה, וק"ל.

עוד י"ל וישא יעקב רגליו, כמו שש מאות אלף רגלי (במדבר יא, כא) כי זכרנו בהקדמה כלל גדול בעבודת הש"י ובמצותיו, שיזהר שלא ישכח את עצמו מלקשר ולדבק בעסק המצוה ההיא, בעת שיכוין בעשיות המצוות בכוונ[ו]ת עליונות יראה שלא יהיה נבדל ונפרד מהעולמות העליונות, כי הכל אחדות אחד, דאם לא כן הוי כקוצץ בנטיעות, יעו"ש. וז"ש וישא יעקב רגליו, ר"ל שנשא והגביה מדריגתו, ר"ל את עצמו, לדבק

בהליכתו בדביקות קונו, וז"ש וילך ארצה בני קדם וירא באר בשדה וגו', והוא ע"ד ויברך אותך לרגלי כו' (בראשית ל, ל), ודי בזה, וק"ל.

ובזה יבואר ג"כ המשך הפסוקים, וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה וגו'. כי אור העליון נקרא שמן וקטרת ישמח לב (משלי כז, ט), ע"י יעקב ברא בוכרא, וכמ"ש **בזוהר** חיי שרה דף קכ"ד ע"ב: ומשח רבות וכו', וז"ש ויצק שמן על ראשה, המשכת אור העליון, שעל ידי זה שם אותה מצבה לחזקה, כנשמה בגוף האותיות וכו'. והיה ה' לי לאלדים, כלומר, שיזכה להמשיך שם הוי"ה אור עליון, לי שהוא ז"א, ומשם לאלדים לאור תחתון, שהיא הנשמה להחיותה, שהיא תכלית השלימות, ודי בזה, והש"י יכפר א"נ ס"ו.

ונחזור לענין הנ"ל שביארנו ענין ברית במחשבה ודבור ומעשה, שהיא שבת ותורה וישראל וכנ"ל. ובזה יבואר מדרש פרש' אחרי מות (ויק"ר כא, ו) וז"ל: בזאת יבא אהרן אל הקדש (ויקרא טז, ג), בזכות התורה שנאמר (דברים ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה, בזכות המילה שנאמר (בראשית יז, י) זאת בריתי אשר תשמרו, בזכות השבת שנאמר (ישעיה נו, ב) אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שמר שבת, בזכות ישראל וכו'. וקשה למה באלו דוקא.

ולדברינו אתי שפיר, כי בזאת יבא אהרן אל הקדש, הוא להורות דרך לכל הרוצה להתקרב ליכנס פנימה אל הקודש, וכמ"ש **בתיקונים** יעו"ש. ולכך אמר כי הקירוב והדביקות הוא על ידי ברית, כמ"ש (ירמיה לא, לב) זאת הברית וכו', וכ"כ **האר"י זלה"ה** כי ברית היינו מלכות הדבוקה ביסוד וכו', והיא נק' זאת כנודע, ודרך הדביקות הוא במחשבה ודבור ומעשה, שהיא שבת ותורה וישראל, שכולם נקראו ברית כאמור, ויש בו מקום דביקות להתקרב אל הקודש, וז"ש בזאת יבא אהרן אל הקודש, שיהי' למודו בתורה כדי לדבק במלולא, ושבת כדי לדבק מחשבתו בו ית', וישראל ע"י מצות מילה בעובדא, הרי נשלם מחשבה ודבור ומעשה. והש"י יזכנו לדבק בו על דרך הנ"ל, וכמו שכתוב בפיך ובלבבך לעשתו (דברים ל, יד), אנס"ו.

בראשית

יתבונן המשכיל וידע המבין לפרש פרשה בראשית ברא אלדים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו וגו', ויאמר אלדים יהי אור ויהי אור וגו' (א, א-ה).

ונ"ל דאיתא בש"ס (ר"ה י:) בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים וכו', שנאמר (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים וגו'.

לבאר זה נ"ל, דכתבתי לקמן מ"ש **בתיקונים** (תכ"ו ע:) אני ה' לא שניתי (מלאכי ג, ו), אבל לגבי חייביא אשתני הקדוש ברוך הוא ואסתתר בכמה לבושין, ובכמה כסויין, ובכמה קליפין, דאינון תהו ובהו וחשך וכו', וז"ש אסתירה פני מהם (דברים לב, כ), אבל אינון דתליין מני' ומשכינתי' לא אשתני לעולם וכו', יעו"ש. הרי שיש כמה לבושין וכסוין שהקדוש ברוך הוא מסתתר בהם.

אמנם כתבתי לקמן **דשמעתי ממורי זלה"ה**, שאם ידע האדם שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, אין זה הסתרה, כי נתפרדו כל פועלי און. וז"ש ואנכי הס"תר אסת"יר פני מהם (עי' דברים לא, יז-יח), ר"ל שיסתיר מהם שלא ידעו שהקדוש ברוך הוא שם בהסתרה זו וכו', ודפח"ח.

וכיוצא בזה **שמעתי ממנו** כי ר"ת אמר אויב ארדוף וגו' (שמות טו, ט), ר"ת הם ה' אלפין, ששם אלופו של עולם מסתתר, בסוד שם סא"ל וכו', ודפח"ח.

ואחר שידע אדם כלל זה שהוא כלל גדול, שאין שום מסך מבדיל בינו לבין אלדיו, בשעת תורה ותפלה גם שיעלו לפניו כמה מחשבות זרות שהם לבושין וכסוין שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, מכל מקום אחר שידע אדם שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם אין זה הסתרה, וכנ"ל.

והנה הש"נה גימטריא שט"ן, רק שיש א' יותר. כי א' הוא אלופו של עולם מסתתר שם גם כן, וכנ"ל.

ובזה יובן בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים. ר"ל אחר שידע יוסף בראש השנה, כי הש"נה גימטריא שט"ן ועוד א' יותר, שהוא אלופו של עולם שהוא ראש השנה, שמסתתר גם בקליפין שהוא שט"ן, בסוד ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), להכניע הקליפות, ושפיר הוא ראש השנה, אז כשידע זה נתפרדו כל און, שהיו הקליפות בית האסורים להשכינה, כך בגשמי יצא יוסף מבית האסורין כששבר הקליפות ממש בידיעה זאת. וזש"ה ע"דות ביהוסף (תהלים פא, ו), ע"י דעת זה ניתוסף לו ה' שיהי' נקרא יה"וסף, סוד הדעת שהוא יה"ו כנודע, וזה שמו בצאתו על ארץ מצרים, והבן.

והנה כמו שיש כ"ב אותיות בדבור תורה ותפלה, כך יש בכל עניני החומר והגשמי שבעולם ג"כ כ"ב אותיות שבהם נברא העולם וכל אשר בו, וכמ"ש בש"ס דברכות (נה.) יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וכו'. רק שהאותיות מלובש בחומר עניני העולם בכמה כסויין ולבושין וקליפין, ובתוך האותיות שורה רוחניות הקדוש ברוך הוא, הרי שכבודו ית' מלא כל הארץ וכל אשר בה, לית אתר פנוי מני', כמבואר **בתיקונים** (ת' ע' קכב:), רק שהוא בהסתרה. וכאשר אנשי הדעת יודעין מזה

ההסתרה, אינו אצלם הסתרה ושינוי, וז"ש **בתיקונין** הנ"ל אבל אינון דתליין מהקדוש ברוך הוא לא אשתני מהם וכו', והבן זה. ונודע כי אות **א** הוא חכמה ומחשבה, כמ"ש בפסוק (עזרא) ואאלפך חכמה (איוב לג, לג).

ובזה יובן, בראשית, **ותרגומו** (ירושלמי) בחכמה וכו', שהוא אות **א**, בזה ברא אלדים את השמים, כי כל כ"ב אותיות הם לבושין זה לזה, כי **א** נתלבשה תוך אות ב', כי ב' ב' אלפין, ג' הם ג' אלפין וכו', כמו **ששמעתי ממורי זלה"ה** וכו', וראשית הבריאה הי' ע"י אות **א** שהוא חכמה, וברא הכל ע"י חכמה, כמ"ש (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, כי נתפשטו האותיות מלמעלה למטה ובזה ברא כל הנבראים על ידי כ"ב אותיות מן אל"ף עד תי"ו, וכל הנברא על ידי אות שהוא קרוב להמאציל הוא יותר עליון, עד כי הנברא מן אות ת' שהוא אות אחרון, בריה זה הוא שפל בריה מכל הנבראים, כי אם שיקרב אדם עצמו להש"י, ויוכלל מן אות ת' לאות ש' בסוד תשר"ק, עד שיקורב אל אות א' ששם אלופו של עולם, וזש"ה מבטן שאול שוועתי אליך וגו' (יונה ב, ג).

הרי רוחניותו ית' בתוך אות **א** ונתעטף בו, וברא אור מן אות **א** והוא אור אצילות, ואחר כך נתעטף עם אות **א** בתוך אות **ב** וברא עולם הבריאה, כמ"ש **בכנפי יונה**, יעו"ש. ואחר כך חזר ונתעטף עם אות ב' בתוך אות ג', וברא עולמות למטה מעולם הבריאה, עד שנתעטף באות ת' וברא עולמות תחתונות שנק' מלכות שבמלכות. וז"ש בראשית, בחכמה שהיא **א**, ברא אלדים א"ת השמים, שהוא כ"ב אותיות מן א' עד ת', ובתוכו רוחניותו יתברך שנקרא שמים, שנתעטף ונתלבש הקדוש ברוך הוא בתוך כ"ב אותיות אלו, וברא את הארץ שהוא כל עניני חומר הארץ, שהוא ע"י ארבע מאות לבושים מן א' עד ת' שהוא ארץ תחתית שאין למטה הימנו.

ואח"כ חזר הקדוש ברוך הוא ונסתתר בכמה כסויין ובכמה קליפין דאינון תהו ובהו וחשך וכו' כמ"ש **בתיקונין** הנ"ל, וזש"ה והארץ היתה תהו ובהו וחשך וגו', ר"ל אחר שנתלבש בארבע מאות לבושין שהיא אות ת', ובאלו הלבושין ברא הארץ, חזר ונסתתר בכמה קליפין, וזש"ה והארץ היתה תהו ובהו וחשך וגו', כי צפה וראה שיהיו דורות רשעים, וגנז אור הנ"ל ונסתתר מן חייביא בכמה קליפין וכו'.

אבל לגבי צדיקייא שנק' אלדים, כמו שמצינו במשה שנאמר (שמות ז, א) ראה נתתיך אלדים לפרעה, וכן יעקב ויקרא לו אל אלדי ישראל (בראשית לג, כ), וכיוצא בשאר צדיקיא, לא אסתתר מהם הקדוש ברוך הוא. לכך ויאמר אלדים יהי אור ויהי אור, ר"ל מיד כשעלה במחשבה של אנשי הדעת שנקרא אלדים, שהקדוש ברוך הוא שנקרא אור מסתתר שם, אז נתפרדו כל פועלי און ונתגלה אורו ית', וז"ש ויהי אור והבן, והש"י יכפר.

וכל זה דרך כלל, אמנם בדרך פרט כתבתי במקום אחר **בשם מורי** ז"ל שביאר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל כיצד מרקדין לפני הכלה, בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא (כתובות טז:) - גם בדרך כלל, שידע שכבודו ית' מסתתר בכל מקום וכנ"ל. ובית הלל אומר כלה נאה וחסודה - שידע דרך פרט איך שנפלו אור נצוצי הקדושה בתוך הקליפות, ובאו בשעת תפלה מחשבות זרות לתקנן, וצריך להבדיל ולהסיר הקליפה, ולהעלות מתוכה נצוצי הקדושה, לקשטה שתהי' כלה נאה וחסודה וכו' עי"ש. וכתבתי בזה במקום אחר איך יתקן זהו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, אחר שאמר והארץ היתה תהו וגו' ויאמר אלדים יהי אור וכנ"ל שהוא דרך כלל, חזר ואמר דרך פרט, וירא אלדים את האור כי טוב ויבדל אלדים בין האור ובין החושך וגו' ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. והכוונה וירא אלדים, זה הצדיק שנקרא בשמו יתברך אלדים וכנ"ל. וירא אלדים את האור כי טוב, ר"ל גם בשעלה במחשבתו בשעת תורה ותפלה מחשבה רעה וזרה, ידע והבין שהקדוש ברוך הוא שהוא אור כי טוב מסתתר וגנוז בתוך הקליפה ומחשבה רעה וזרה הנקרא חשך, לכך ויבדל אלדים בין האור ובין החושך, שצריך להבדיל ולהסיר חיצונית הקליפה והחשך שהיא מחשבה זרה, ולהוציא מתוכה אור הקדושה שהי' גנוז בה כנ"ל. ואחר שעשה הבדלה, אז התענ[ו]ג והיתרון הנמשך לאור מן החשך נעשה זה כסא לזה, כמ"ש לקמן **בשם מורי זלה"ה** ביאור מדרש (בר"ר ג, ח) ויהי ערב, אלו מעשיהן של רשעים וכו', יעו"ש. וז"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, ר"ל אחר הבדלה נעשה ערב כסא לבוקר, לכך שניהן יחד, גם הערב, נקרא יום אחד, והבן.

ונבאר משנה באבות (פ"ב מט"ו) רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק וכו'. והספיקות עם ביאורן כתבתי לקמן, יעו"ש.

ונ"ל, דאיתא בש"ס דשבת (קנג.) שוב יום אחד לפני מיתתך וכו', יעו"ש. והנה יום זה אינו ארוך, כי אינו בטוח בחיים אפילו יום אחד, ואיך שייך לומר שוב יום אחד לפני מיתתך, דמשמע דעל כל פנים בטוח ביום אחד שיקח פנאי לשוב בו בכל היום כולו, וזה אינו, שנאמר כצל ימינו עלי ארץ (איוב ח, ט), משמע שהוא כצל העובר לפי שעה, לכך ביאר זה התנא, שגם יום אחד הוא קצר, דמקצת נחשב ככולו, כמ"ש **הפוסקים** בזה ובכיוצא בזה.

והמלאכה מרובה והפועלים עצלים, דכתבתי לקמן ביאור פלוגתא ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), רבי יוחנן וריש לקיש וכו' (סנהדרין קיא.). דכתב **הרמב"ם** (פיה"מ סוף

מכות) המקיים מצוה אחד בזריזות ושאר תנאים כאלו קיים כל התרי"ג וכו', יעו"ש. ובזה יובן, והמלאכה מרובה, שצריך לקיים כל אחד מישראל תרי"ג מצות, והיינו לפי שהפועלים עצלים, ואלו עשה בזריזות שהוא היפך העצלות לא הי' המלאכה מרובה, דסגי במצוה א' כמ"ש הרמב"ם, וק"ל.

במשנה שאחרי זה, הוא הי' אומר לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להבטל ממנה וכו'. דכתבתי לקמן עוד ביאר פלוגתא הנ"ל ופערה פי' לבלי חק, על פי מ"ש **מוהר"י יעבץ** (אבות פ"ד, מ"א-מ"ב) שהקשה, מה ארור אשר לא יקים את כל התורה (דברים כז, כו), וכי אפשר לכל אחד לקיים כל התרי"ג מצות, ומשני כי התופס מקצת אחדות תופס הכל, והוא הדין אם דוחה קצת דוחה הכל וכו' יעו"ש. ובזה יובן, לא עליך המלאכה לגמור, כי בתופס מקצת האחדות סגי. ובלבד שלא ידחה מקצת אחדות, דאז דוחה הכל, ולכך אי אתה בן חורין ליבטל ממנה, שלא ידחה האחדות, וק"ל.

עוד יש לומר ביא[ו]ר פלוגתא ופערה פיה, ונבאר ש"ס דמגלה (טז.) ליהודים היתה אורה (אסתר ח, טז) זו תורה וכו'. דכתבתי לקמן **בהג"ה** ביא[ו]ר פסוק ה' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא), קשה איך אפשר לקיים כל אחד תרי"ג מצות התורה. ומשני ה' יברך את עמו בשלום, וזה מקיים מצוה אחת וזה אחת, נחשב וכו', יעו"ש. ובזה יובן ופערה פיה, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, אם יש שלום סגי בקיום חק אחד וכו'.

והנה סיבת גזירת המן הי' שהצליח על ידי הפירוד שהי' בין ישראל, וזה שדרשו חז"ל (מגילה יג:) ישנו עם אחד מפוזר ומפורד (אסתר ג, ח). ולתקן זה אמרה אסתר למרדכי (אסתר ד, טז) לך כנוס את כל היהודים, לעשות שלום ביניהם, וכמ"ש **בשל"ה** בזה (שובבי"ם ת"ת תצוה זכור) יעו"ש. ובזה יובן ליהודים היתה אורה, זו תורה. כי עד עכשיו על ידי הפירוד שביניהם היו בלא תורה, מה שאין כן עכשיו על ידי אסתר שתיקנה זה באמרה לך כנוס את כל היהודים, לעשות שלום ביניהם, אז ליהודים היתה אורה זו תורה, על ידי שיברך את עמו בשלום וכו', וק"ל.

אמנם יש להבין, דהל"ל ליהודים היתה תורה, מאי אורה זו תורה. ונ"ל דכתבתי לקמן **בהג"ה** על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב), שילכו לפניהם התלמידי חכמים להאיר להם באור התורה איזה דרך ילכו בה, ומחמת גסות רוחם ביזו התלמידי חכמים שלא ילכו לפניהם. **ושמעתי** משל, משרת שהלך עם אור הנר לפני אחד להאיר לו, וקצף עליו וכו'. והנה אמרו בש"ס כל הכופר בע"ז נקרא יהודי וכו' (מגילה יג.), והגאוה נק' עבודה זרה כמפורש בש"ס דסוטה (עי' ה.), יעו"ש.

ובזה יובן ליהודים היתה אורה, אחר שנקראו יהודים על שכפרו בע"ז היא הגאוה, אז היתה להם אורה זו תורה של הת"ח, להאיר לפניהם ע"י אור התורה, שנקרא תורה על שם יורה חטאים בדרך ילכו בה, והבן.

עוד י"ל, כי על ידי שפלות אפשר שיהי' שלום, וז"ש (שמות יב, כב) אגודת אזוב, כתבתי מזה במ"א. ובזה יובן ליהודים היתה אורה זו תורה, שכפרו בע"ז היא הגאוה ובחרו בשפלות ולכך יהודים נקראו, מזה נמשך השלום, ועל ידי השלום היתה אורה זו תורה, וק"ל.

•

יתבונן המשכיל ויבין החכם בפתיחת התורה בראשית וגו' (א, א), אמר רבי יצחק לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב, ב), שהוא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו וכו' (תנחומא בראשית, יא), עיין **רש"י**.

והספיקות רבו. וביארתי במקום אחר דרבי יצחק אזיל לשטתי' בפרק קמא דראש השנה (טז.) דשאיל למה תוקעין בראש השנה וכו', דכתב **הרמב"ם** בהלכות שופר (הל' תשובה פ"ג ה"ד) וז"ל: ואף על גב דתקיעת שופר בראש השנה הוא גזירת הכתוב, מכל מקום רמז יש, עורו ישינים מתרדמתכם וכו'. והוא על דרך מ"ש בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא וכו', ר"ל לעורר מהשינה בריש שנותיו וכו', וכמ"ש הרב **בעוללות אפרים** (מאמר ר) וישכם אברהם בבוקר (בראשית כב, ג), בתחלת שנותיו, ויחבוש חומרו, להכניע את החומר אל הצורה, יעו"ש. וה"נ הי' השאלה למה תוקעין בראש השנה, לעורר בתשובה בריש שנותיו, הא אמרינן בפ"ב דברכות (ע' יז. תוד"ה העושה) ובפ"ד דפסחים (נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה תחלה ואח"כ בא לשמה וכו'.

וז"ש לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה וכו', ללמוד מצות ודיני התורה גם שאינו לומד לשמה, דהא מה טעם פתח בבראשית משום כח מ"עשיו, ר"ל כדאמר רבא בפ"ב דברכות (יז.) בפסוק (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לשמה וכו', וה"נ בא להודיע כח מעשיו של העושי' לשמה על ידי ראשית חכמה יראת ה'. זה אינו, דהא **התוס'** (ברכות שם ד"ה העושה) הקשו מהא דפסחים לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה וכו', (ומשנה) [ומשני] התוס' דוקא לקנתר אסור, אבל שיתקרי רבי שרי וכו', יעו"ש. וכי תימא רשות, זה אינו, שאני הוכחתי במקום אחר שאינו רשות רק חובה, וז"ש לעולם יעסוק שלא לשמה שמתוך וכו', כי צריך שיהיה בכל המדריגות של שלא לשמה גם

כן, כדי שאם אחר כך יבוא לשמה יעלה גם המדריגות הראשונים גם כן. וז"ש במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים וכו' (ברכות לד ע"ב), והבן. וא"כ שפיר אמר שלא היה צריך להתחיל וכו', אלא משום הדרש בשביל ישראל שנק' ראשית וכו', וק"ל. ועוד י"ל, דהא יש להקשות, דכתב **הרמב"ם** בהלכות קדוש החודש בפ"ח (פ"א ה"ה) וז"ל: אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ימים ושובת בשביעי, אלא הדבר מסור לבית דין, שנאמר (שמות יב, ב) החודש הזה לכם, וכו' יעו"ש. והוא מהש"ס דר"ה (כב.). ויש להבין אם מצוה זו מסורה לבית דין דוקא ולא לכל אדם, וקשה מש"ס דמכות (כג.) א"ר שמלאי תרי"ג מצות נתנו לישראל, רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה וכו', ופי' **רש"י** רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח איבריו של אדם, שבכל עשה מחי' אבר א', וא"כ מוכרח שיקיים כל א' רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת. וכן פליגי בסנהדרין (קיא.) רבי יוחנן וריש לקיש, ופערה פי' לבלי חק, למי שמשייר חק אחד וכו'. **ומלבד** כל זה מאחר שהתורה נצחי צריך שיהי' בכל אדם ובכל זמן, ומכל שכן עתה שאין מקדשין גם בית דין על פי ראיה, אם כן חס ושלום בטל מצוה זו עתה בזמן הזה. וכן תקשי על כמה מצות שאינן בכל אדם ובכל זמן.

לכן עתה באתי בעזרת הבורא יתברך לבאר איך לא נעדר שום מצוה א' מכל תרי"ג מצות, כי אם שיהי' בכל אדם ובכל זמן, הן בדרך פשט או רמז או מוסר וכיוצא בזה.

והוא דאיתא בש"ס דחולין פ"ג (ס:), ובש"ס דשבועות פ"ק (ט.), רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב (בראשית א, טז) ויעש אלדים את שני המאורות הגדולים, וכתיב (שם) את המאור הגדול וגו' ואת המאור הקטן, אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד, אמר לה לכי ומיעטי את עצמך, אמרה בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט את עצמי, אמר לה לכי ומשול ביום ובלילה, אמרה שרגא בטיהרא מה מהני וכו', אמר זיל ליקרי צדיקים על שמך, יעקב הקטן, דוד הקטן וכו', עד הביאו עלי כפרה וכו'. וכבר הקשה **הרשב"א** בזה יעו"ש וכי לא מצינו ב' מיני שררה.

ושמעתי בשם **גדול אחד**, על פי מ"ש **הרמב"ם** בהלכות קדוש החודש, שהלבנה אין לה אור מעצמה רק מה שמקבלת אור מהחמה כשהיא כנגדה וכו'. ובזה יובן, שהלבנה סברה שיש לה אור מעצמה, לכך אמרה אי אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד, והשיב לה הקדוש ברוך הוא לכי, לעצמך, אז תראה שאין לך אור מצד עצמך, אם כן אין זה שני מלכים בכתר אחד, ונתביישה הלבנה שלא הרגישה חסרונה, על זה אמר הביאו

עלי כפרה, ודפח"ח[2].

אך כדי להבין מאמר לכי ומשול ביום ובלילה, דכתב **מוהרש"א** וכו' (חולין שם) יעו"ש. וגם דליקרי הצדיקים על שמך יעקב הקטן וכו'. יש להבין מה זה ענין הפיוס ללבנה.

נ"ל לבאר טעם מצוה זו החודש הזה לכם. דאיתא במדרש פ' בא (שמ"ר טו, כז) למה נק' ישראל בני בכורי (שמות ד, כב), לפי שכתוב בתורה (דברים כא, יז) כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים, כך ישראל יורשין ב' עולמות עולם הזה ועולם הבא, ולכך מסרם הקדוש ברוך הוא סוד הלבנה לישראל, כי הגוים מונים לחמה, לומר מה חמה אינה מושלת רק ביום, כך אין מושלים רק בעולם הזה. וכשם שהלבנה נראית ביום ובלילה, כך ישראל מושלים בעוה"ז ובעוה"ב וכו', וז"ש החודש הזה לכם, שיהא שלכם,

[2] ועוד י"ל, כי בארתי על פי מדרש שוחר טוב, (תנחומא משפטים ט) ישב עולם לפני אלהים (תהלים סא, ח), ששאל דוד המלך ע"ה שיהיו כולם שוים בעושר, והשיבו לו אם כן חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו וכו'. ויש להקשות ל"ל ואמת. ונ"ל דעדיין קשה הוה לי' למימר שיהי' כולם תלמידי חכמים, וצ"ל כתירוץ זה גם כן כדי שישפיעו, זה במוסר ותורה הנק' אמת קנה וכו' (משלי כג, כג), וזה בממון וכו', יעו"ש.
והנה המשפיע נקרא גדול והמקבל השפע נקרא קטן. אם כן באמת שניהם נקראים גדולים רק שאינם בזמן אחד. ובזה יובן, שאמרה איך אפשר שיהיו שניהם בכתר אחד, שיקראו שניהם גדולים, שסברה בזמן אחד קאמר. והשיב לה, לכי ומיעטי עצמך, ר"ל לא אמרתי בזמן אחד, רק כשתהי' אתה במיעוט יהי' אז הוא גדול, והוא הדין איפכא, רק דלא סיים. וסברה כפשוטו שתהי' תמיד במיעוט, ואמרה בשביל שאמרתי דבר הגון וכו'. ואז פירש דבריו שאמר תחילה מיעטי עצמך, היינו לפעמים, ולפעמים תהי' גדולה למשול ביום ובלילה.
ואכתי סברה שבעת שתהי' היא גדולה ישאר הוא ג"כ בגדולתו, לכך אמרה שרגא בטיהרא מה מהני. אז אמר ליקרי צדיקים על שמך, דבארתי ועמך כלם צדיקים (ישעיה ס, כא) דהיינו המשפיע נקרא צדיק, ברכות לראש צדיק וכו' (משלי י, ו), והמוני עם משפיעים בממון, והת"ח נקרא צדיק להשפיע תורה ומוסר, וז"ש שיהי' בגדר זה וכולם צדיקים, רק שאינו בזמן א', וה"נ כך, והבן.
ומ"ש הקטן, ר"ל שיקטינו עצמ', וזה להם ממך, שלא הרגישה חסרונה, ולמדו מוסר מזה וכו', וז"ש דליקרי הצדיקים על שמך, יעקב הקטן, ומאחר שיצא ממך תועלת מוסר בזה לפייס עלבונך, והבן.
ועפ"ז נבאר ש"ס דב"ב (עד.), אמר רבה בב"ח וכו' היכי דנשקי ארעא ורקיע אהדדי וכו'. ר"ל שיש חיבור ונישוק בין אנשי העיר ובין הת"ח ראש העיר, שזה נקרא רקיע יסוד צדיק (ת"ז הקדמה א.), וזה נקרא ארעא, שגורמין ב' מיני שפע, וז"ש כוי כוי, כי ע"י הצדקה נאמר אפתח לכם [את] ארובות השמים וכו' (מלאכי ג, י), וגם ע"י תוכחה ומוסר יש ברכה בעולם (תמיד כח.). והניח שם סל לחם, שיהי' גם כן רב או מגיד או מוכיח לפתוח צנורי השפע. אדמצלינא וכו', ר"ל כל זמן שיהי' עם הציבור כנהוג לכבד להם שיתפלל בחטיפה, כדי שיתנו לו מנה יפה, ולא הניחו לו שיתפלל בכוונה, כמו ברבי עקיבא כשהי' מתפלל בציבור הי' מקצר (ברכות לא.), וכראותו שהציבור גורמין ביטול תפלה הפריש את עצמו מהם כדי שיוכל לכוין, וז"ש אדמצלינא, שהתפלל, אז בעיתא ולא אשכחנא, שהיצה"ר לקח סל לחם פרנסתו ממנו, ע"י שהפך לבם לשנוא אותו שלא להשפיעו, ואולי ילך לדרכו וכו'.
אמר איכא גנבי הכא, ר"ל בתמיה, בשביל שהתחלתי להתפלל יגנבו סל שלי בתמיה. א"ל גלגלא דרקיע הוא דהדר, ר"ל שאתה סובר שהיצה"ר יוכל להפך לבם לשנוא ולקפח פרנסתך, דזה אינו, כי ע"י מצוה לא יבוא רעה, רק שיש גלגל רקיע ובו ר"ח עתים, עת לשנוא ועת לאהוב וכו' (קהלת ג, ח). נטר עד למחר ואשכחיה, שבא עת לאהוב, והוחזר סל לחם פרנסתו, גם וברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז) וק"ל.
ועיין בזה לקמן באריכות יעו"ש פירוש אחר, ע"פ ביא(ו)ר ש"ס דשבת, פה פתוח פה סתום וכו' (שבת קד.). וביאר עקב תשמעון (דברים ט, ג) יעו"ש. והעולה מזה דלפעמים הי' רבי עקיבא מתפלל ביחיד, ולא התפלל בצבור תמיד, וגם רבה בב"ח אמר אדמצלינא וכו' וכפירושי הנ"ל. שמע מינה שאין לשמוע לציבור אם יראה שיש לו מהם ביטול תורה ותפלה, וכאשר ביארתי ש"ס דסנהדרין (יז.) אדוני משה כלאם וכו' (במדבר יא, כח), ופסוק יתרו איעצך ויהי אלדים עמך וכו' (שמות יח, יט), יעו"ש.

שאתם דוגמתה, ע"כ. ויש להבין אם כבר עה"ז ניתן לאומות העולם איך שוב ניתן עה"ז לישראל, והוא תרתי דסתרי איך מזכה שטרי לבי תרי.

ונ"ל, דאיתא במשנה דאבות (פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה פת במלח וכו', ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. והקושיא מפורסמת, בשלמא לעולם הבא אתי שפיר שטוב לו, מה שאין כן אשריך בעולם הזה, מהו אשריך פת במלח וכו'. **ונ"ל** דכתב **הרמב"ם** בפ"ט מהלכות תשובה (ה"א), מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות הוא לעה"ב שנאמר (דברים כב, ז) למען ייטב לך וגו' (קידושין לט:), והנקמה שנוקמין מהרשעים היא הכרת, א"כ מה זה שכתוב בתורה (ויקרא כו, ג) אם בחוקתי תלכו וכו', והם בעולם הזה שובע ושלום וכו'. ומשני שהכל הוא רק הכנה לעה"ב ולא סוף השכר, כי שובע ושלום הוא כדי שיהי' פנוי ללמוד ולעשות שנזכה לעה"ב. וכן בהיפך, שאם נעזוב התורה ונעסוק בהבלי הזמן, כגון וישמן ישורון וכו' (דברים לב, טו), אז יהי' פחד ובהלה שלא יהי' פנוי לעסוק לעה"ב ויאבד ב' עולמות וכו'. וזה ענין ימות המשיח שינוחו וכו', יעו"ש.

וזהו כוונת המשנה, אם נוהג בדרכי תורה פת במלח תאכל וכו', שמקיים התורה מעוני, והושרש במדת הסתפקות ובהכנעה, להיות פנוי שלא לעסוק בהבלי הזמן, רק ללמוד ולעשות בעסקי עה"ב, ולכך סופה לקיימה מעושר, כמאמר רבי יונתן באבות (פ"ד מ"ט), וכ"פ **האלשיך** פרש' בהר (ויקרא כה, לח) יעו"ש - ר"ל גם (שיעשור) [שיעשיר] לא יבטל מתורתו, כי נעשה קנין בנפשו. וז"ש גם כשיהי' אשריך בעה"ז בעושר ושפע רב, מכל מקום וטוב לך לעה"ב, כי נעשה קנין גמור בנפשיך להפנות את עצמו מעסקי עולם הזה גם כי יעשיר, ולעסוק בעסק עולם הבא. מה שאין כן מי שאינו רגיל בדרכי תורה, אז וישמן ישורון ויבעט על ידי העושר, ליטרד מעה"ב, וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל.

ובזה יובן החדש הזה לכם, שיהא שלכם, שאתם דוגמתה, ור"ל דבארתי לקמן, דאמר יעקב לעשו מכרה לי כיום (עי' בראשית כה, לא), שמכר לו יום מעה"ז של עשו, ועיין שם איך עולה החשבון. וחלק עוה"ז שמגיע לישראל מחלקו של עשו, אינו נותן להם השי"ת בתחלה רק דוגמת הלבנה שהיא קטנה בתחלתה ואחר כך הולכת ונתגדלה, כך ישראל תחלתן יסורין ועוני, והתועלת דנעשה קנין בנפשם לקיים התורה מעוני בדרכי התורה הנ"ל, ואז גם שאחר כך יתגדלו בעושר מאושר בעולם הזה, מכל מקום וטוב להם לעולם הבא. מה שאין כן לאומות העולם שמונין לחמה שמיד היא במלואה, ונותן להם עולם הזה תחלה שלוה ועושר, ועי"ז וישמן ויבעטו ונטרדו מן עה"ב. וכמ"ש **בזוהר** (ח"א

קע.) על פסוק (שה"ש ו, י), בתחלה הנשקפה כמו שחר, אח"כ יפה כלבנה, ואח"כ ברה כחמה, וכו'.

ובזה יובן, אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד, מאחר שניתן כתר עה"ז לעכו"ם המונין לחמה מאור הגדול שישמשו בו, איך נותן שוב כתר עה"ז לישראל שנמשלו ללבנה שישמשו בו. והיא ממש קושיא שהקשתי במדרש הנ"ל, והוא קושיא ששאלה הלבנה עצמה. והשיב לכי ומעטי את עצמך, ר"ל שתהי' בתחלתה בתכלית המיעוט, ואז ניתן כתר עולם הזה לחמה ולעכו"ם, ואחר כך במילואה יהי' כתר עולם הזה ללבנה, ואין משתמשין בכתר אחד של עולם הזה בזמן אחד, רק כשזה עולה זה יורד.

ושאלה, בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט את עצמי, שסברה שהוא עונש לה. עד שהשיב לה הקדוש ברוך הוא שאין זה עונש, אלא לכי ומשול ביום ובלילה, ר"ל על ידי זה שאמרתי לכי, היינו הליכה הנקרא ירידה בתחלה, על ידי זה תמשול בעולם הזה ובעולם הבא, שתמשול ביום ובלילה, וכמ"ש אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב. מה שאין כן הגוים בהיפך כנ"ל.

אמרה שרגא בטיהרא מה מהני, ר"ל כי מועטים הם היכולין ללמוד תורה מתוך עוני ודוחק, ורובא נטרדים ע"י דוחק ועוני מעולם הזה ועולם הבא, כדברי הרמב"ם הנ"ל, ולזה התפלל שלמה (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, וא"כ שרגא בטיהרא מה מהני, מועט שלוה שלבסוף מהם של יחידי סגולה, נגד רוב שלוותן של אומות העולם מה נחשב הוא.

השיב לה ליקרי צדיקים על שמך, יעקב הקטן, ר"ל הצדיק שהוא יסוד עולם לימני בך וללמוד ממך למעט את עצמו בתחלה, ולבסוף עי"ז נתעלה, כדאיתא בש"ס ומנחליאל במות וכו' (עירובין נד.), למלאות בעושר ושפע רב, והם רוב מנין ורוב בנין, וליקרי צדיקים על שמך.

חזא דלא מיתבה דעתה, אמר הביאו עלי כפרה שמעטתי את הירח, ור"ל אלו הי' כך באמת שילמדו התלמידי חכמים מדת השפלות והכנעה ועי"ז יתעלו, הי' אתי שפיר, מה שאין כן שגלוי וידוע שיותר שהם ת"ח יותר מנשאין את עצמן וגס רוחם, וא"כ לא מהני מידי. ואז אמר א"כ שאין תועלת במיעוט הירח ללמוד מזה מוסר, א"כ הביאו עלי כפרה, ללא תועלת מיעטתי הירח, וק"ל.

היוצא מזה ממצוה זו החודש הזה לכם, שילמד ממנו להקטין את עצמו בתואר יעקב הקטן, כי תואר יעקב לשון עקב ושפלות, ועל ידי זה יתעלה, שיהי' מאושר בעולם הזה

וטוב לו לעולם הבא. ואם כן מצוה זו הוא בכל אדם ובכל זמן, והיא עיקר הכל, וראוי להתחיל בו התורה, וכמ"ש החסיד **מו' יוסף יעבץ** במשנה דאבות פ"ד (מ"ד), מאוד מאוד הוי שפל רוח וכו', וז"ל: ודע כי המופת המובהק על האדם אם הש"י לנגד עיניו תמיד, שזה פרי כל התורה כאמור (דברים י, כ) את ה' אלדיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק, הוא השפלות, וההיפך הגאוה. ואתן לך משל משני אנשים אחד יש לו אלף זהובים ודר בכפר, והשני ג"כ יש לו זה הסך ודר בכרך וכו'.

ובזה יבואר משנה (קידושין פ"ד מי"ב) מתייחד אדם עם אמו, שהיא בינה (זח"ג קח:) עולם המחשבה (זח"א רמו:), לדבק מחשבתו בו ית' שויתי ה' וגו' (תהלים טז, ח). ועם בתו, שהיא השפלות, מלכות הנקרא סוף דבר, שזה שייך לזה. ובלבד שהי' בקירוב בשר, בלי שום פני' חיצונית, ענוה פסולה, והבן.

עוד י"ל, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וכו' (דברים ד, לט). וז"ש מתייחד עם אמו ברוחני, ועם בתו למטה בגשמי, וק"ל.

ועפ"ז כתבתי במקום אחר ביאור פסוק ויחי יעקב וגו' ויקרבו ימי ישראל למות וגו' (בראשית מז, כח-כט). הא תואר ישראל יותר חשוב מתואר יעקב, כדאיתא בפ"ב דבבא מציעא (לג:) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם וכו' (ישעיה נח, א), וא"כ למה נקרא יעקב בהיותו בחיים, ובמיתה נקרא ישראל, ואיפכא מסתברא. וביארתי שם, יעקב מורה שפלות ועקב, על ידי זה הוא דבוק בחיים בו יתברך. מה שאין כן תואר ישראל מורה על שררה כי שרית וגו' (בראשית לב, כט), וקרוב לגסות הרוח, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג כג.) אשר נשיא יחטא (ויקרא ד, כב), שלא נכתוב 'אם' כמו באינך, כי בו אינו בספק וכו', יעו"ש, וגסי הרוח אין הש"י שורה עמו, כי אין אני והוא יכולין לדור בעולם כדאיתא בסוטה (ה.), וכשהוא רחוק מהש"י רחוק מהחיים וקרוב אל המיתה, מלבד המשל שזכרתי רופא אחד שנתן רפואה למלך שיחי' לעולם, בהתרחקו מהגאוה, יעו"ש.

ובזה יובן, אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחו"דש הזה לכ"ם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישר"אל, בעלי שררה, שצריך לתת לב למצוה זו החודש הזה לכם, שתהיו דוגמתה, כמו הלבנה המקטינה את עצמה בתחלה ולסוף נתמלאה, כך ישראל צריכין להקטין את עצמם, וז"ש דליקרי צדיקים על שמך יעקב הקטן, שהוא המופת המובהק לכל התורה שפלות כנ"ל.

ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמ"ו, ר"ל ת"ח שנקרא עמו, כמ"ש (ישעיה נח א, ב"מ לג:) הגד לעמי פשעם הם התלמידי חכמים, והם הנקראים ישראל, שהם עלולים להיות גסי הרוח על ידי לימוד הרבה, וכמעשה דתענית (כ:) שפגע ברבי

אליעזר אדם מכוער וכו', לכך פתח בראשית שהיא היראה הנקרא ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י), ובזה יבוא לענוה ושפלות, כי עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד), ובזה יהיה שכל טוב לכל עושיהם לשמה (ברכות יז.), שהיא המופת המובהק לכל התורה, שיהא מכלל העושים לשמה ע"י השפלות, וזה שתגרום לעלות במעלות רמות, מאן דזעיר איהו רב (זח"ג קסח.), ותהלתו עומדת לעד בזה ובבא, וק"ל.

ועפ"ז נבאר פסוקי סדר שמות (א, א-ח), והספיקות זכרן קצת **הרב** האלשיך, א' ואלה שמות בני ישראל, מי לא ידע כי בני ישראל המה. **ב**' הבאים מצרימה את יעקב, דכבר נאמר בפרש' ויגש (בראשית מו, ח). ג' דזכר שם אביהם ב' פעמים, א' בשם יעקב, ב' בשם ישראל. ד' איש וביתו באו מיותר. ה' כי הבאים לשון הווה, והל"ל לשון עבר. ו' אומרו וימת יוסף וגו', למה הזכיר מיתתם, שאם לומר שלא פרו וישרצו כי אם אחר מיתתם, וכי הצדיקים ההם היו מעכבים הרבוי וכו'. ז' כי מאומרו פרו וישרצו וגו' ויקם מלך חדש, משמע כאלו היה זה בטבע מחמת הריבוי, וזה אינו וכו' יעו"ש. ח' וכי בא תורת ה' תמימה לספר ספורי דברים בעלמא. וגם שהתורה נצחי, וצריך שיהיה פרשה זו בכל אדם ובכל זמן, וצריך לתת לב להבין זה.

ונ"ל, דאיתא בפרק ב' דבבא מציעא (לג:) דרש רבי יהודה בר אילעאי, מאי דכתיב (ישעיה נח, א) הגד לעמי פשעם וכו', אלו ת"ח ששגגות נעשה להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם, אלו עמי הארץ שזדונות נעשה להם כשגגות וכו'. והקשה **מוהרש"א** דאם כן יהי' כל עם הארץ פורק עול תורה כדי שיהי' זדונות נעשה לו כשגגות. ועוד קשה, בעם הארץ למה הזדונות כשגגות מאחר שעושה בזדון וכו', יעו"ש.

וכדי לתרץ זה נבאר משנה בפ"ד דקדושין (מי"ב), מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקרוב בשר וכו'. וביארתי זה במ"א בכמה פנים, יעו"ש. וכעת נ"ל על פי הש"ס (סוטה מח:) ראוי הי' שמואל הקטן שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך וכו'. והקשו **רבים וכן שלמים**, מה ענין דורו לעכב השראת שכינה על הראוי לכך. ושמעתי, על דרך שביאר החסיד **מוהרי"ל פוסטנר** פסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד לפי שפסו אמונים מבני אדם. ובאו בחלום ואמרו לו דילמא לאידך גיסא, לפי שגמ(ו)ר חסיד לכך פסו אמונים וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, הגד לעמי הת"ח פשעם - שהם הגורמים להמוני עם לירד, כי השגגות של התלמידי חכמים גורמים להמוני עם שיעשו זדונות, אם כן השגגות של ת"ח נעשה להם להמוני עם זדונות. ולבית יעקב תאמר שהם הגורמים, עמי הארץ הזדונות שלהם נעשה

לת"ח, שגורמין להם שגגות. והשתא כל אחד יתלה הסרחון בעצמו ולא בזולתו, ויכנע לבו לשוב, ועיין לקמן, וכאן נוסף דברים קצת, יעו"ש.

ובזה יובן, מתייחד אדם עם אמו, שהם הת"ח, שנאמר ואל תטש תורת אמך (משלי א, ח), וכמ"ש דדיה ירווך בכל עת (שם ה, יט). ועם בתו, המוני (אם) [עם]. ור"ל שיהי' ממוצע בין הת"ח ובין המוני עם, כדי שיוכל להתחבר עם ב' הקצוות, ויוכל להעלות מדריגות אנשי המוני עם למדריגות ת"ח, מה שאין כן הת"ח עם המוני עם שהם עמי הארץ שהם ב' קצוות ואין להם התחברות כלל, כי הם שנאיכם מנדיכם (ישעיה סו, ה) וזהו מאמר הש"ס אחר מימרא הנ"ל, והבן.

ובזה יובן ואלה שמות בני ישראל, שהם הת"ח. הבאים מצרימה, לכמה חסרונות ומיצר כמו כעס וכיוצא, כדי שישתתפו את יעקב, שהם המוני עם, ולהעלותן. כי איש וביתו באו לארץ החיים, החומר והצורה, וכמו שבארתי המבוה ת"ח אין רפואה וכו' (שבת קיט:), וק"ל. ועיין במקום אחר מזה. וכיוצא בזה כתבתי ביא[ו]ר ירושלמי תענית (פ"ב ה"ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל, על פי משל שר שינה לבושו.

עי"ל ביאור קושיית **מוהרש"א** דאם כן כל עם הארץ ישמח בפריקת עול תורה ממנו וכו'. ונבאר פסוק פרש' ויחי (בראשית מט, א-ב) ויקרא יעקב [אל בניו] (לבניו) וגומר הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם וגו'. דיש להבין כפל הדברים הקבצו ושמעו בני יעקב וגו', ושמעו אל ישראל וגו'. וגם ב' תוארים יעקב ישראל. **והאלשיך** (דברים לג, כח) פירש, כי כשישראל צדיקים נקראו בני ישראל, וכאשר יתהפך נקראים בני יעקב כד"א ולא אותי קראת יעקב (ישעיה מג, כב), כלומר, כאשר לא אותי קראת, תתייחס לשם המורה עקבה, אך כי יגעת בי, בשבילי, אז תקרא ישראל וכו', יעו"ש.

ולולי דמסתפינא הייתי מפרש פסוק זה איפכא, לפי המופת שזכר **מוהר"י יעבץ** הנ"ל (אבות פ"ד מ"ד), כי פרי כל התורה ובו תדבק, הוא ע"י השפלות וכו', והוא תואר יעקב כנ"ל, וז"ש ולא אותי קראת יעקב, דכתב **החסיד מהר"י יעבץ** בפ"ב דאבות (פ"ג מ"א) וז"ל: אמר דוד המלך ע"ה קרוב ה' לנשברי לב (תהלים לד, יט), אבל לא יושיענו עד שיקרא אליו אז יענהו, אבל דכאי רוח יושיע וכו', יעו"ש. ושפיר קאמר לא אותי קראת, כשהוא תואר יעקב דכאי רוח אין צריך לקרוא, כי דכאי רוח יושיע בלא קריאה, ואם יגעת בי לקרוא ולא נענה, כשהוא תואר ישראל, שררה, גסי רוח, וק"ל.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל, דכתב **מוהרש"א** בפ"ג (דעירובין) [דעירוכין] (טו:) בש"ס, אם עם הארץ ישפיל דעתו וכו', וז"ל: כי אלו ב' עבירות גבה רוח ולשון הרע שותפין הן, שכללן הכתוב (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וגו', כי הגאוה

שבו מביאו שמדבר לשון הרע על חבירו וכו', יעו"ש. העולה מזה, כי מחמת הגאוה דובר לשון הרע על חבירו, וגורם פירוד לבבות. מה שאין כן שפל רוח יוכל להתחבר עם חבירו באהבה ואחוה. וכאשר כתבתי במקום אחר ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב, כב), שיהיו אגודה אחת, והיינו כשמשפיל את עצמו כאזוב, יעו"ש.

ובזה יובן, ויקרא יעקב לבניו וגו' הקבצו ושמעו בני יעקב, ר"ל הקבצו, שתהיו אגודה אחת, והיינו כשתהיו בגדר השפלות הנקרא בני יעקב, והיינו על ידי שתסתכלו במדריגה שלמעלה מכם, ושמעו, להבין אל מדריגות ישראל אביכם, שהיא מדריגה עליונה, שויתי ה' לנגדי (תהלים טז, ח), שזה המביא לגדר השפלות, וכמ"ש בשמים ממעל (דברים ד, לט), וכמ"ש **האלשיך** יעו"ש, וק"ל.

ובזה תבין מ"ש לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל (ע' בראשית לב, כח), ר"ל שאחרים לא יחזיקו אותו בגדר יעקב כי אם בגדר ישראל, אבל הוא עצמו יחזיק את עצמו לתואר יעקב ושפלות, ועל ידי זה מתעלה וכנ"ל. והבן בזה יחוד אחד המובא **בשער יחודים** (פ"ו יחוד ה, פ"ח יחוד ד) ב' פעמים אלדי"ם גימטריא ב"פ יעקב שדוחה החיצונים, יעו"ש.

ובזה תבין הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמי"ם, שנק' כך לפי שצריכין לימוד, כאשר שמעתי **בשם גדול** שיחת חולין של תלמי"די חכמים שצריכין ל"ימוד וכו' (סוכה כא:), ודפח"ח. וכשאינו רוצה ללמוד מאחרים, באומרו שאין דרך כבוד שילמוד מאחרים, אז גם ששגג בדבר אחד מחמת זה, נחשב להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם אלו עמ"י הא"רץ, ר"ל שפל רוח שוכני עפר ארץ, המקיימים נפשי כעפר תהי' להתאבק בעפר רגלי חכמים, וללמוד מכל אדם, גם ממי שהוא רשע והוא בזדון, דאסור, דשאני רבי מאיר דלמד מאחר במסקנת הש"ס (חגיגה טו:), מכל מקום זדונות נעשה להם כשגגות. ואם כן לא מיירי בעם הארץ גמור רק שניהם ת"ח, אלא שנקרא עם הארץ על שם השפלות וכאמור, וסרה קושיית מוהרש"א, וק"ל.

ובזה יובן ואלה שמות בני ישר"אל הבאים מצרימה. ר"ל כי תואר שמות בני ישראל על שם השררה, גסי רוח, זהו הגורם בעבר והווה לירד מצרימה, בכל מיני מיצר, כי הלא על כי אין אלו"ד[י] בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים לא, יז). מה שאין כן בתואר שמות בני יעקב המורה שפלות ועקב, כי מורא הש"י לנגד עיניו, בכל צרתם לוא צר (עי' ישעיה סג, ט), אין צר ומשחית ושטן ופגע רע. מה שאין כן תואר ישראל הבאים מצרימה את יעקב, הגורם גלות גם לתואר יעקב, שפל רוח ודכאי רוח, כי חוטא אחד יאבד טובה

הרבה (קהלת ט, יח), כי איש וביתו באו, שזה מושך את זה אתו עמו, כמ"ש (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וכנ"ל, וק"ל.

וימת יוסף וגו', שהי' בו שפלות, שתלה כל החסרונות של אחרים בעצמו, וז"ש (בראשית ל, כג) אסף אלהים את חרפתי, כמו שכתבתי **בספרי האחר** פ' ויחי יעו"ש, ומדריגה זו מתה ונשכח מהם. רק בחינת ומדרגת בני ישראל פרו וישרצו וגו', שנתרבו ופרו ורבו גסי רוח, תואר בני ישר"אל, עד שתמלא הארץ אותם. וזה גרם ויקם מלך חדש שנתחדש גזירת, על כי אין אלוהי בקרבי, היפך מדריגות יוסף השפלות, וז"ש אשר לא ידע את יוס"ף דיקא.

ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וגו' פן ירבה, לשון גדלות וגסות, לכך וישימו עליו שרי מסים למען ענותו, שיבא לידי ענוה, וכמ"ש **בראשית חכמה** (ש' ענוה בראשו) שלשון ענוה הוא, יעו"ש. וכאשר יענו בעניות, כן ירבה להגביה א"ע וכן יפרוץ, סימן לגסי הרוח עניות. לכך ויקוצו מפני בני ישראל, ר"ל מפני גסי הרוח שהוא הגורם הגלות, וכמאמר הש"ס דחלק (סנהדרין צח.) עד שיכלו גסי הרוח אז יבא משיח צדקינו במהרה בימינו **אנס**"ו.

וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, טו), כמו שהי' הגלות מצרים על ידי שהיו בגלות אצל היצר הרע במדת הגאוה שהיא שורש לכל העבירות, כמ"ש החסיד **מוהר"י יעבץ** במשנה פ"ד דאבות (מ"ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח, יעו"ש. והגאולה הי' על ידי השפלות, שיצאו מגלות היצר הרע על ידי מדה זו.

ובזה תבין ש"ס דברכות (ט:), וזהו שאמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות יא ב) דבר נא באזני העם וישאלו כלי כסף וכלי זהב. דלכאורה קשה, וכי צריך בקשה למצוא הון ועושר. ולדברינו אתי שפיר, שאמרו הלואי שנצא בעצמינו, ר"ל לצאת בעצמינ"ו, שהיא עצמות הנפש שהיו בגלות היצה"ר על ידי הגאוה, ועל ידי עניות ושיעבוד נכנעו, וכשיחזרו למצא הון ועושר יחזרו לגנות המדה של גסי הרוח, כמ"ש שלמה ריש ועושר אל תתן לי וכו' (משלי ל, ח), עד שהוצרך הש"י לבקשם שלא יחושו לזה, כמאמר התנא במשנה דאבות (פ"ד מ"ט) כל המקיים [את] התורה מעוני, נקנה מדה זו, גם כי יעשיר לא יסור ממנה, וז"ש סופו לקיימה מעושר וכמ"ש **האלשיך** (ויקרא כה, לח). ובזה בארתי לעיל פירוש המשנה (אבות פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה וגו', ואז גם שיהי' אשריך בעה"ז, מכל מקום וטוב לך לעולם הבא וכנ"ל.

כך הגלות האחרון הוא על ידי גסי הרוח שהם בגלות היצר הרע, וכשיכלו גסי הרוח ויצאו מגלות היצר הרע, וקרבה אל נפ"שי גאלה, יהיה הגאולה באמת במהרה בימינו אנס"ו, ועיין **בעוללות אפרים** (מאמר נו) ביאר הגדה זו על דרך הנ"ל.

עוד י"ל ביאור פרשה זו, ששמעתי משל, שנים כרתו ברית יחד, ואחר כך אחד נתעשר בעושר מופלג ואחד הי' עני רק שהי' מתנהג בדרכי התורה, מה שאין כן העשיר. לימים נזדווגו יחד והזכירו הכריתות ברית, ואז נתן לו סך מסויים לפרנס את עצמו בזה. ולימים הלך לטמיון הסך הזה, וחזר ליליך לאיש שלומו ובריתו, ורצה ליתן לו גם כן איזה סך, ואמר טוב לי יותר להורות לי הדרך שעשית אתה שנתעשרת אולי אעשה כן גם אני. והשיבו, אתה הולך בדרך התורה ועבודת הש"י איך אפשר שיהי' לך עושר בעה"ז עם העה"ב, כי לא כל אדם זוכה לב' שולחנות, רק שתעזוב דרך התורה ואז אפשר שתעשיר. ובשמעו זה אז קבל על עצמו לעזוב דרך התורה ולפקח בעסק העושר, ומכל מקום לא עלתה לו, וחזר ובא לאיש הנ"ל, ואמר לו לפי שהי' כוונתך בעזבך דרכי התורה כדי להעשיר לכך לא עלתה לך, רק אם תקבל על עצמך לעזוב דרכי התורה בין בעושר בין בעוני אולי יעלה לך, וקיבל על עצמו כך, ומכל מקום לא עלתה לו, וחזר ובא אליו, והשיבו לפי שכוונתך לקבל עליך דבר זה בין בעושר בין בעוני משום שתזכה להעשיר לכך לא עלתה לך, ובאמת אין לך תקנה.

והנמשול מובן בהיפך, בעשות האדם הטוב והישר, צריך שיהי' שלא על מנת לקבל הפרס, וכמאמר התנא הוו כעבדים וכו' (אבות פ"א מ"ג), ומכל מקום השכר סופו לבא, רק שלא יהי' כוונתך לזה, וכל הענין הנ"ל שייך בזה ג"כ, והבן זה היטב, ודפח"ח.

ובזה יובן [ו]אלה שמות בני ישראל, שהם התלמידי חכמים. שבאו מצרימה, למיצר, לעזוב דרך התורה, כדי שיהיו במדריגות את יעקב, שהם עשירי העם העוזבין דרכי התורה ללכת בשרירות לבם, ונק' יעקב בעקבה ומרמה, ומצליחין, ואומר א"כ שוא עבוד ה', ומקנא בעושי עולה לעשות כמותן. וימת יוסף וכל אחיו, שהיא מדריגת בטחון למי שהולך בדרכי התורה, וכמ"ש במדרש (בר"ר פט, ג) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ, ה) זה יוסף וכו'. וכל אחיו שהיו במדרגה זו גם כן מתו, והוסר מדריגה זו מהם שהיא נק' צדיק באמונתו יחי' (חבקוק ב, ד).

ויקם מלך חדש, זהו יצר הרע שחידש גזירותיו בסיבת חסרון בטחון שטו העם ולקטו. אשר לא ידע את יוסף, שיהי' בגדר צדיק באמונתו יחיה, שזה עיקר הגאולה, כמ"ש (שמות ד, לא) ויאמן העם, ועל ידי האמנה ובטחון נגאלו ממצרים, וכמו כן בגאולה העתידה במהרה בימינו אנס"ו.

•

בראשית ברא אלהים (א, א). בתחלה בראו בדין, ראה שאין העולם מתקיים שיתף מידת הרחמים, שנאמר (ב, ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וכו'. ויש להקשות, וכי יש שינוי רצון ח"ו לפניו, הגם לפי מ"ש **בעץ חיים** (ע' ש"א ע"ג, וע' ש' הכללים פ"ב) הוצרך בחינת דין בסוד הצמצום ואח"כ רחמים קו הישר וכו', יעו"ש. ועוד הא תכלית בריאת עולם הי' מצד החסד והנדבה שעלה ברצונו יתברך, ואיך אפשר לומר שהי' רק מדת הדין בתחלה. ועוד במדת הדין הקדים שמים לארץ, ואחר כך בשיתוף מדת הרחמים עם מדת הדין הקדים ארץ לשמים.

ונבאר מ"ש ויאמר אלהים וגו' עץ פרי עשה פרי למינו וגו', ותוצא הארץ וגו', ועץ עשה פרי (א, יא-יב). ודרשו חז"ל (בר"ר ה, ט) שהציווי הי' שיהי' טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כך אלא ותוצא הארץ עץ עשה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא ונתקללה. והקושיא מפורסמת, איך תלוי חטא הארץ בחטא האדם. **והט"ז** תירץ בספרו **דברי דוד** יעו"ש. ועוד הקשה **מהרש"ל**, מה ראתה הארץ לשנות בזה וכו', יעו"ש.

ונבאר מ"ש (בראשית א, טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה וכו'. ודרשו חז"ל (חולין ס:) שוין נבראו, ואמרה הלבנה אי אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד, נתמעטה וכו'. וי"ל, אם אי אפשר לב' מלכים וכו' איך נבראו שוין, ואם אפשר איך אמרה. הגם שראיתי כתוב **בספר אחד** כי לפי חכמי התכונה, הלבנה אין לה אור רק מה שמקבלת מהשמש, וז"ש לכי לעצמך ותראה שאין לך אור מעצמך, וא"כ אינו ב' מלכים וכו', ודפח"ח. אך דלפ"ז איך אמר שני מאורות גדולים, מאחר שאין לה אור.

ונ"ל דהתוספות הקשו בש"ס דביצה (טו:), לוו עלי ואני פורע וכו'. וא"ת, והא אמרינן בש"ס (פסחים קיב.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני וכו', יעו"ש. וכבר בארתי מזה במקום אחר. וכעת נ"ל, דהה קשה, דכאן אמר לוו לשון רבים, ושם אמר לשון יחיד עשה שבתך חול וכו'.

ונ"ל טעם דנק' שני מאורות גדולים, דאיתא במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט) ששאל דוד מהש"י (תהלים סא, ח) ישב עולם לפני אלהים, שיהי' עושר קצוב לזה במדה ומשקל על פי הדין, לזה כמו לזה, ולא שיהי' אחד עושר גדול מצד הרחמים ואחד עני מצד הדין. והשיבו הש"י א"כ חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו, שצריך שיגמול חסד זה עם זה, שבזה נברא העולם, וכשיהיו שוין לא יצטרך זה החסד מזה וכו'. והקשתי לשאול, תינח

בעושר, אך בלימוד עדיין הקושיא במקומה עומדת, שזה תלמיד חכם וזה עם הארץ, ומהראוי שיהיו כולם יודעים התורה מקטן וגדול. ובארתי, דלפי זה לא יהי' השפע רק מצד אחד, ורצון הבורא שישפיעו זה בעושר וזה ישפיע בתורה ומוסר, ואז נק' שניהם מאורות הגדולים, שישפיע כל אחד אורו לחבירו. ועיין מזה לעיל.

איברא גם שכל אחד משפיע לחבירו, באופן שנקראו שניהם בזה מאורות הגדולים, מכל מקום באמת אינו רק מאור אחד גדול ומאור אחד קטן, כי התלמיד חכם המשפיע בתורתו הוא המאור הגדול. וכי תימא הא האיש המוני העשיר משפיע לו ג"כ מעשרו ג"כ ראוי לקרוא גדול. זה אינו, דבארתי במשנה דאבות (פ"ג מ"ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו, כי כל העולם ניזון ב"שביל חנינא בני (ברכות יז:), אם כן נותן לו העשיר לת"ח משלו, והדרא קושיא מה זה שנק' שניהם גדולים. ועל כרחך הוא מטעם שכ' **בזוהר** (ח"ב קמז:) הוי זנב לאריות, כי כל זמן שהוא מחובר אל הגדול, כמו אריה, גם שהוא זנב ארי' מכל מקום בתואר ארי' נקרא וכו', וגם הוא נקרא גדול וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים בסוד התיקון, אבל אמירה ומחשבה לא הי' כך, כאשר יבואר, שתכלית עשיית ובריאת העולם שיתחברו יחד, שיקראו שניהם גדולים, ולא בלבד שאנשי החומר ישפיעו לאנשי הצורה בעשרם, והתלמידי חכמים אנשי הצורה ישפיעו בתורתם לאנשי החומר, שזהו עולם חסד יבנה, דמכל מקום רק אחד נקרא מאור הגדול, כי התלמיד חכם משפיע שניהם, כי העולם ניזון בשביל חנינא בני, ואם כן אחד גדול, המשפיע, ואחד קטן, וע"כ מה שנק' שניהם גדולים היינו בחיבורם יחד, אז זנב הגדול ג"כ נקרא גדול, ועל ידי החיבור גורם להמשיך השפע לקטן ג"כ.

ובזה יובן קושית התוספות, דדרשו בש"ס ובו תדבק (דברים י, כ) הדבק בת"ח וכו', והנה לוו סובל ב' פירושים, אחד כפשוטו, להשפיע לת"ח בתורת הלוואה, שהיא המעלה הגדולה שבמעלות הצדקה כמ"ש **הרמב"ם** (הל' מתנות עניים פ"י ה"י) **והטור** (יו"ד סי' רמט). ב' לשון חיבור ולויה. ושניהם אמת, וזה נמשך מזה. וז"ש לוו עלי, ר"ל לת"ח, כאלו לוו עלי, ואז אני פורע, בהתחברם יחד. מה שאין כן כשהוא יחיד בפני עצמו, שאינו רוצה להתחבר עם הת"ח, אז עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וק"ל.

ובזה יובן בראשית ברא אלהים, שעלה ברצונו מצד הנכון לבראם במדת הדין, ר"ל על דרך ישב עולם לפני אלהים, כשאלת דוד המלך ע"ה שיהיו כולם שוים בעושר. אך ראה שאין העולם מתקיים, כי חסד ואמת מן ינצרוהו. לכך שיתף מדת הרחמים עם מדת הדין, שיהי' לזה עושר מצד הרחמים, ולזה עניות מצד הדין, ואחר כן ישתתפו ויתחברו שישפיעו זה לזה, וז"ש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, שהקדים אנשי החומר הנק'

ארץ, לשמים בעלי הצורה, כמו שהקדים זבולן לישכר מטעם הנזכר שם (עי' בר"ר עב, ה).

ובזה יובן ויאמר אלהים, שעלה ברצונו מצד הדין והנכון שיהיו עץ ופריו שוין, כי העץ הוא אנשי החומר, ופריו הוא אנשי הצורה, שיהיו כולם שוין, וכשאלת דוד ישב עולם לפני אלהים וכנ"ל, בין לענין עושר. וטרם שגמר ציווי העשי' הקדים ארץ להוציא עץ העושה פרי ולא עץ פרי, ור"ל שיעשו פרי על ידי שישפיעו זה לזה, כמו שנאמר האיש אשר עשיתי עמו היום בועז וגו' (רות ב, יט), ואז על ידי חיבורם יחד יש מעלת קדימה לארץ, וכמ"ש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, כי בעשי' הקדים ארץ על ידי החיבור, וכנ"ל.

והנה על ידי החיבור שמושך זה את זה, גורם זה לזה או עלי' או ירידה, וכמ"ש הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וכו' (תהלים יב, ב). ונ"ל שזהו והנה מלאכי אלהים (בראשית כח, יב), שהם אנשי החומר והצורה שנשלחו לעולם הזה וכנ"ל, עולים או יורדים, לפעמים גורמים כשגובר אנשי החומר, ירידה לאנשי הצורה על ידי החיבור, ולפעמים עליה, כשגובר אנשי הצורה.

וז"ש האשה אשר נתתה עמדי וגו' (בראשית ג, יב). כי החומר נקרא אשה, הם הגורמים. אשר נתת[ה] עמדי להתחבר עמהם, וכשגבר החומר גורם וכו'. ולכך כשנתקלל אדם נפקדה גם היא וכו', שזה נמשך מזה וכו'.

עד שבא נח איש האדמה (בראשית ט, יט) שהוציאה מהקללה, וכמ"ש **בזוהר** וכו' (ח"ג טו.), ור"ל על ידי שגבר כח אנשי הצורה על אנשי החומר, ונקרא איש אדמה, לעלות למעלה, כמו שביארתי משנה (ר"ה פ"ג מ"ח) והי' כאשר ירים משה [ידו] וגבר ישראל (שמות יז, יא), וק"ל, והבן.

מצוה א

ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה (א, כח). בפירוש מצוה זו פליגי ביבמות דף ס"ה (ע"ב), ת"ק סבר האיש מצו[ו]ה ולא האשה, שנאמר וכבשה, חסר, לשון יחיד, איש דרכו לכבוש, וכפירוש **רש"י** (בראשית שם), או כפירוש **מהרש"ל** שכופה לאשה בתשמיש, ואין האשה יכולה לכופו, שאין קישוי אלא לדעת (יבמות נג.). וסבירא לי' לת"ק דאף על גב דנאמר פרו ורבו לשון רבים, תירצו **התוספ[ו]ת** (ד"ה ולא קאמר) ההוא לברכה, ר"ל לכל העולם בכלל. ורבי יוחנן בן ברוקא סבירא לי' אף האשה מצו[ו]ה, שנאמר פרו ורבו לשניהם.

והלכה כתנא קמא דאין האשה מצווה. ובבאה מחמת טענה בעינא חוטרא לידי וכו', מוציאה בגט (יבמות שם). ודין כתובה, **בטור** אה"ע סימן קנ"ד חלוקי דינים. ודין גבורת אנשים, שם. ומצוה זו היא אחת מתרי"ג מצות המוטל על כל אחד מישראל.

ויש לי מקום עיון בזה על **הרמב"ם** (הל' אישות פט"ו ה"ג) שכתב: מי שחשקה נפשו בתורה תמיד כבן עזאי ולא נשא אשה (יבמות סג:), אין בידו עון וכו'. הא תרי"ג מצות מוטל על כל אחד מישראל, וזמן תורה לחוד וזמן מצוה לחוד, ואומר אין לי אלא תורה. **וביותר** קשה **להרא"ש** (קדושין פ"א סי' מב) דפליג על הרמב"ם בדין קודם לזה (הל' אישות פט"ו ה"ב), שאם עוסק בתורה ומתירא וכו' מותר, מאחר שעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכל שכן תלמוד תורה. וכתב הרא"ש, קצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן להתבטל מפרי' ורבי' כל ימיו, רק בן כ' שנים, עכ"ל. וקשה, הא בן עזאי טעמא קאמר, מה אעשה נפשי חשקה בתורה, אפשר [לעולם] שיתקיים על ידי אחרים, ואם כן למה לא שייך זה על ידי אחר גם כן כשחשקה נפשו בתורה וכהרמב"ם. כי אם לומר מאחר שהיא מצות עשה מתרי"ג מצות מהיכי תיתי לפטרו ולעסוק בתורה יותר משאר מצות, ואנן איפכא מצינו בהני תנאי שביטלו ק"ש דמיקרי תורה, כדאיתא במנחות (צט.) הקורא ק"ש וכו', וביטלו ק"ש כדי לפקח בצרכי כלה כדאיתא (זח"ג קפו.). ואם כן יותר הי' זה קשה על בן עזאי גופא, איך נפטר ממצות פרי' ורביה. ועוד קשה, שלא הקשה בש"ס זה לבן עזאי גופא, דסתמא כתיב פרו ורבו.

הגם דקושיא זו על הש"ס לא קשי מידי, **דהתוספ**(ו)**ת** הקשו ביבמות (סג:) בד"ה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים, והא בסוטה דף ד' (ע"ב) דנשא ברתי' דרבי עקיבא, בשלמא ללישנא קמא דנשא וגירשה, אתי שפיר. די"ל דעבדה ליה הכי מן האירוסין, עיין בכתובות דף ס"ג (ע"א) **בתוספות** (ד"ה ברתיה) דמשני כך. ופירש **מהרש"א** (כתובות שם) דברתיה דרבי עקיבא עבדה לי' הכי, שנתנה לו רשות כרבי עקיבא שלמד כ"ד שנים ברשות אשתו וכו'. א"כ י"ל דלמד ברשות, ועדיין הי' דעתו לקיים פרי' ורביה, אלא שמת בקצרות שנים, ונקרא בן עזאי וכמבואר בסנהדרין פ"ב (יז: ע' רש"י ד"ה רב נחמן) הדנין לפני חכמים, וכ"כ **הרב** (פ"ב) [פ"ד] דאבות (מ"א), יעו"ש.

אך להרמב"ם שפסק רשות לבטל, בוודאי צריך טעמא. ונ"ל דדייק רמב"ם מדמשני אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים, ואי סלקא דעתך כנ"ל, הא גם הוא יקיים מצוה זו ועל ידו יתקיים, אלא שמתאחר, וכמו שעשה רבי עקיבא (כתובות סב:) שפירש כ"ד שנים ללמוד תורה, אלא ש"מ שאין דעתו כלל להחזירה, והראיה שגירשה, ומאי טעמא לא פירש כך בלא גירושין.

וכי תימא ותיקשי לבן עזאי גופא מ"ש מצוה זו לפוטרו על ידי עסק התורה יותר משאר מצות. ונ"ל דדייק ממצוה זו, דפתח בלשון רבים פרו ורבו, וסיים בלשון יחיד וכבשה, בשלמא לרב יוסף דלא נפקא לי' מצות פרי' ורבי' מפסוק פרו ורבו (בראשית א, כח), ופסוק זה פרו ורבו לא נאמר רק לברכה (יבמות סה: תוד"ה ולא קאמר), אתי שפיר. מה שאין כן לת"ק דסבירא לי' פסוק זה למצוה נאמר, ויליף מן לשון יחיד, וקשה הא כתיב פרו ורבו בפסוק זה לשון רבים, אלא שמע מינה דאתא ללמדינו דאין מצוה זו מוטלת על כל איש פרטי, משום הכי נאמרה לרבים בכלל פרו ורבו, שאם מתקיים מצוה זו על ידי אחרים רשאי לבטל, לכך כתיב וכבשה לשון יחיד וכתיב פרו לשון רבים כנ"ל.

והשתא לפי זה נוכל לומר דרב יוסף לא פליג אלא לפרש דלא תיקשי כנ"ל, דרישא דפסוק לשון רבים וסיפא לשון יחיד, לכך אמר פסוק אחר דגלי לן קרא כאן פרה ורבה (בראשית לה, יא) בלשון יחיד, שמע מינה דמה שנאמר שם, לרבים היינו דנאמר, אבל מי שחשקה נפשו בתורה רשאי לבטל ויתקיים על ידי אחרים, ואין צריך לתירוץ **התוספ**[ו]**ת**, דל"ק מידי.

וכי תימא באמת מה טעם מצוה זו דוקא לפטור על ידי התורה יותר משאר מצות, דלא מצינו בשאר מצוה רק בזה. דכתב **הרמב"ם** (פכ"ב מה' איסו"ב הי"ט), מובא **בטור אבן העזר** סימן כ"ה, וז"ל: אמרו יפנה אדם מחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבות העריות מתגברות אלא בלב פנוי מחכמה, עכ"ל. ושמעתי בשם **קדמון אחד** שזהו שאמרו חכמינו ז"ל (יבמות סד.) שאבותינו היו עקרים, מצד דבקותם בו יתברך ובתורתו לא נמצא בם תאות המשגל וכו'. אם כן הם ב' הפכים, דביקות התורה מבטל תאות המשגל בפריה ורביה, וע"כ לא נברא העולם אלא בשביל התורה, ומי שדבוק בה תמיד ע"כ פטור ממצוה זו, ולכך ניתנה מצות פרי' ורבי' לכל כללות העולם. וז"ש מה אעשה שנפשי חשקה בתורה, שמחמת דביקות תורה אי אפשר לו לקיים פריה ורביה, לכך גירשה אחר שנשאה.

ורמב"ם לשיטתי' אזיל, שגם בזה הזמן אם יש מי שנפשו חשקה בתורה ונדבק בה תמיד כמו בן עזאי רשאי לבטל.

והרא"ש סבירא ליה, שאם בימי התנאים לא נמצא דבוק בה כל כך בתורה רק בן עזאי, מכל שכן בזמן הזה שהוא יוהרא, כמו שמצינו לענין ק"ש לחתן וכו' (ברכות טז:). ושאני בן עזאי דכתבו **המפרשים** (ספה"ג פ"ד) אביך במה זהיר טפי (שבת קיח:), כי בזה נודע מה שנפשו חשקה יותר באיזה מצוה, ע"כ בא לתקן בזה העולם זה המצוה דווקא, וזה

שאמר נפשי חשקה, מסתמא בשביל זה באתי לתקן, ויתקיים העולם בפרי' ורבי' על ידי אחרים, לכך אמר דווקא בן עזאי הי' פטור ולא אחר, ומכל שכן בזמן הזה, וק"ל.

איברא נ"ל מ"ש נפשי וכו', הוא רמז דרך לעבודת ה', ויבואר זה על פי משנה בראש השנה (פ"ג מ"ח) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה, אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין, ואם לאו היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר וכו'. זה ענין תמוה, מה ענין הרמת ידי משה להסתכלות ישראל. וגם דפתח במשה וסיים בישראל. ושאר הספיקות.

נ"ל על פי **ששמעתי מהרב המוכיח מו' אריה ליב גלינ"ר** פירוש המשנה (קידושין פ"א מ"י), כל העושה מצוה אחת מטיבין לו וכו'. דיש בכל מצוה שעושין יחוד שם הוי"ה, וזה תכלית הכל, שכל מה שאדם עושה הן בגשמי הן ברוחני יהי' כוונתו לייחד ד' אותיות הוי"ה, ואין לך שום דבר קטן או גדול בכל העולמות אצילות בריאה יצירה עשי' שאין בו ד' בחינות הנ"ל. והוא כי בכל דבר יש יראה ואהבה, מתחיל למטה בענין היראה, חתול ועכבר, וזאב עם גדי, ואימת ויראת גבור על החלש, הן בחיות ועופות הדורסין, ובבני אדם שהם פגעים רעים, עד שנמשך זה בכל העולמות עד למעלה מעלה, שהוא שורש היראה לכל היראות, הוא יראה מפני פחד ה' והדר גאונו.

וכן בחינת אהבה הוא בכל עולמות מלמטה למעלה, אהבת אכילה ושתי' ומשגל וכל תאות העולם הזה, בכל חיות ועופות ובני אדם, למעלה שורש כולם הוא אהבת הבורא.

והנה האדם לפי בחירתו, יש מדבק עצמו אל אהבה ויראה הגשמי למטה, בתאות המשגל ויראת אדם זה מזה, ואין רצונו במושכל. אך אדם השלם שהוא מדבק עצמו אל שורש האהבה והיראה, הוא הנבחר מכולם, והוא מברר ומעלה המדות להדביקם בשרשם שהוא הפנימי לכולם. כי יראה ואהבה שבעולם הבריאה הוא הפסולת של אצילות. וכן יראה ואהבה של יצירה הוא הפסולת של בריאה. וכן של עשיה הוא פסולת וזבל של יצירה[3].

והנה אהבה נמשך מי' של שם הוי"ה, ויראה נמשך מה' של השם. וקודם כל מצוה צריך ללמוד הדין של המצוה שידע על בוריו, וגם שיאמר בפה מלא הריני עושה לקיים מצוה פלוני, הרי ו' של השם בסוד קול, (ומעלה) [ומעשה] המצוה עצמה ה' אחרונה שבשם הנקרא דיבור. ובזה נשלם השם כשעושה מצוה בסדר הזה.

[3] הג"ה - ומזה יקח מוסר, איך כשעוסק בתורה ותפלה ומהרהר בעסקי העולם הזה, שהוא פסולת וזבל כנגד יצירה, מכל שכן נגד אצילות שהוא תורה ותפלה, ע"כ.

והנה הוי"ה בחילוף מצפ"ץ, וא"כ מצוה הוא שם הוי"ה ממש, כי י"ה הוא מ"צ, ואותיות ו"ה של השם הוא כפשוטו.

ובזה יובן כל העושה מצוה אחת, ר"ל שמחבר ד' אותיות של השם שהוא אותיות מצוה שיהיה אחת, דהיינו באהבה ויראה וקול ודיבור, שעושה המצוה לייחד ד' אותיות השם לאחת, מטיבין לו ומאריכין ימיו ודפח"ח. וא"כ באמת קאי על כל המצות, וק"ל.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל, דנודע (זח"א קפ:) מפסוק (מל"ב ג, טו) ותהי עליו יד ה', שהוא השראת שכינה. והטעם שנקרא יד ה', שהוא כמו ידות נדרים (נדרים פ"א מ"א), יד לכלי, כך היא כלי אומנתו של הקדוש ברוך הוא, וזהו יד ה', שהיא מתפשטת בד' עולמ[ו]ת אצילות בריאה יצירה עשיה, כי באצילות י' של השם, ושם ע"ב, ומלכות היא ה' אחרונה שבשם ע"ב, ששם אהבה. ובריאה ה' ראשונה של השם, ושם ס"ג, ומלכות ה' אחרונה שבשם, ושם יראה. וביצירה ו' של השם ושם מ"ה, ושם קול. ובעשי' ה' אחרונה ושם ב"ן, ושם המעשה של המצוה.

וכשאדם עושה מצוה בדחילו ורחימו וקול ודיבור, אזי מרים ומעלה כל המדריגות של כל העולמ[ו]ת אצילות בריאה יצירה עשי' להדביקן בשרשן, ולייחדן יחוד גמור בלי התלבשות כלל, שהוא לבושין דקדרות בתוך הקליפות, כי יתפרדו כל פועלי און, כנודע.

ובזה יובן, כי נודע משה הוא בעלה דמטרוניתא, והוא בסוד הדעת המבריח מן הקצה אל הקצה, והוא הכלל של ס' רבוא שבדורו. וז"ש והיה כאשר ירים משה את ידו, ר"ל שמחה הוא לפניו יתברך, כמשמעות לשון וה"יה, כאשר ירים משה את ידו, שהוא עליות השכינה הנקרא ידו, עם ד' עולמ[ו]ת אצילות בריאה יצירה עשיה, שהוא כשמסתכלין ישראל כלפי מעלה, שמתדבקין בשורש היראה והאהבה שהוא למעלה, שאז יש בירור ועליה לכל העולמות, וז"ש שמשעבדין את לבם שהוא עיקר התאוה, כמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר טו, לט), שעיקר תאותם הוא בלב, ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים, ואינן שמין את לבם לאהבה גשמית ויראה חיצונית, כי אם לאהבה ויראה שהוא למעלה, אז מתגברין ועולין על האומות כמידתן. ואם לאו, שהן מתאוין לדברים שהם למטה, לכך הם נופלין. ועד"ז עשה לך שרף וכו', ואתי שפיר.

ובדרך היותר פנימי נ"ל, והיה כאשר ירים משה ידו הוא אותיות יו"ד, ונודע מ"ש **בזוהר** וז"ל: מני' דכר ונוקבא, **ו"ד** וכו' איתחזי יוד כללא דיה"ו וכו', ע"כ. **ובספר יצירה** (פ"א מי"ג) אמ"ש שנברא בו העולם הוא סוד ו' צירופי יה"ו וכו', ג' קווין - ימין ושמאל ואמצעי, סוד אבות הן המרכבה (בר"ר פב, ו) הנק' חש"ק, רק באבותיך חש"ק ה' (דברים י, טו), והוא ג' קוצין שביו"ד עילא ותתא ואמצעיתא, סוד ג' טיפין, ג' מוחין חב"ד, שהוא ע"ב

ס"ג - חו"ב, מ"ה וב"ן - ח"ג, והן ד' אותיות הוי"ה, וכמ"ש בפרש' בראשית יעו"ש. הרי כי שם הוי"ה הוא שורש הכל, לכל העולמו]ת אצילות בריאה יצירה עשיה, וי' שהוא חכמה הוא שורש השורש שבו הוי"ה, וז"ש (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, וגם ברורי הניצוצין והעלאת הרפ"ח שבד' עולמו]ת, במחשבה אתברירו כנודע.

והנה האדם הוא עולם קטן, ויש בו משה ואהרן ומצרים, והשלם שיש בו דעת לחבר כל המדריגות של בני דורו להעלותן ולהדביקן בשרשם, שכולל את עצמו עמהם, נקרא משה, שהוא כולל בעצמו כל בני דורו, ונקרא דעת, דור דעה. ואדם רשע נקרא קטן שאין בו דעת.

ובזה יובן, והיה כאשר ירים משה ידו שהוא יו"ד, שהיא כולל ג' קוין, שבהם ד' מוחין שבד' עולמו]ת, וד' אותיות הוי"ה, שגרם יחוד וחיבור כל העולמו]ת, והעלן והדביקן בשרש השרשים שהוא יו"ד חכמה, שהיא אהבה פנימית שהוא בלב, המתפשט מן ל"ב נתיבות חכמה, וז"ש דמשעבדין את לב"ם, ר"ל כל העולמות הכלולין בלב שמתפשטין מן ל"ב נתיבות חכמה, המשעבדין לאבי"הם שבשמים, חכמה אבא, ומתגלה בז"א שנקרא שמים, שהוא בחינת משה, יסוד אבא בלבוש יסוד אימא שבתוך ז"א, שהמדבק את עצמו לשורש השרשים, לכך משה הדביקן, נמצא ל"ק פתח במשה וסיים בישראל, כי בחינת משה ובחינת ישראל שהוא בשרשו שהוא אביהם שבשמים, הכל בחינה אחת.

ובזה יובן צחות לשון בן עזאי, כי ד' אותיות הוי"ה הוא בכל הנבראים והנוצרים והנעשים, כמו שכתב **בשערי קדושה**, וניקוד שלו הוא חש"ק כמ"ש **בתיקונים** דף י"ו (עי' ת' ה' כ:) כי בי חשק ואפלטהו (תהלים צא, יד) יעו"ש. והנה אדם דעשיה מיחד שם הוי"ה בעשיה, ואדם ששורש נשמתו ביצירה מיחד שם הוי"ה ביצירה וכו'. וז"ש נפשי חשקה בתורה, כי נפשו הוא שרשו מיסוד אבא ששם התורה, ועשה יחוד שם הוי"ה שהוא חשקה בתורה דייקא. והש"י יכפר אם שגיתי כי לכבודו נתכוונתי, דמסתמא הי' שרשו שם, במקום שהי' יכול לדבק ולייחד שם כנודע.

העולה מזה, שאם הי' איש פרטי גם עכשיו שיעשה שם יחוד, ג"כ הי' פטור מיחודי המצוה שבעולמו]ת שלמטה, אלא שאין אדם רשאי לסמוך ע"ז, דמיחזי כיוהרא, כמ"ש **הפוסקים** (טוא"ח סי' קו) הראשונים היו פטורין מתפלה שהיה תורתן אומנתן כמו רשב"י וחביריו (שבת יא.), מה שאין כן עכשיו. אבל לענין עונש, ודאי קמי שמיא גליא שאם עשה יחוד בתורה למעלה למעלה, ועי"ז לא נשא אשה לקיים מצוה ליחד שם הוי"ה בעולמות שלמטה, וודאי אין בידו עון.

ובזה יובן צחות לשון הרמב"ם. וגם ל"ק על הטור דהל"ל כתב הרמב"ם, כדרכו בכל מקום, ושינה כאן וכתב לשון הרמב"ם. שהוא לתרץ קושיות הנ"ל מן לשון הרמב"ם, שכתב ואם עסוק בתורה וטרוד בה וכו' מותר להתאחר וכו', מי שחשקה נפשו בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון וכו', עכ"ל. הרי שמדייק שלכתחלה לא יסמוך על זה, ואם עבר ולא נשא מחמת דביקות התורה כבן עזאי אין בידו עון, כי קמי שמיא גליא אי עשה היחוד כבן עזאי אין עון, וכנ"ל.

ואתי שפיר, דהרא"ש לא פליג לענין דיעבד שיהי' בידו עון, כי קמי שמיא גליא, רק פליג ברישא, דאמר לדינא מותר לכתחלה להתאחר כדי שילמוד, ופי' ע"ז ואמר, קצבה לזמן האיחור לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפרי' ורבי' ויסמוך על שהוא כבן עזאי, דגם בימי התנאים לא מצינו כן כבן עזאי, ואיך יסמוך עכשיו בזה לעשות כבן עזאי לכתחלה, ודוק, ושפיר לא פליג הרא"ש בסיפא. וגם **השלחן ערוך** יפה עשה שכתב לשון הרמב"ם ממש לענין דיעבד שאין בידו עון, מה שאין דרך הפוסקים בזה רק ליכתוב לדינא ולא לענין עון, ולפי מ"ש אתי שפיר.

ובזה יובן כוונת הפסוק, וטעם המצוה זו לפי הנ"ל, פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, שהוא כפל במלות שונות. מבואר **בדרושים** פ' ויחי, מ"ש **בזוהר** (ח"א רכד.), מפקודי אורייתא נעשין לבושי נשמתא וכו', וז"ל: והענין, כי נעשו ג' לבושין ממעשה המצות והם סוד ג' צלליין, וג' לבושין הם בג' עולמות, לבוש הנפש בעשי' בגן עדן הארץ, ולבוש הרוח ביצירה, לבוש הנשמה בבריאה, וזהו ממעשה המצות. ומן הכוונה נעשה גם כן ג' לבושין לשבת ויום טוב, שעולין נפש ורוח להתקשר בנשמה וכו'. ומן התורה נמשך שפע מזון, מן הדבור נמשך מזון לנפש רוח ונשמה בהיותם למטה בג"ע הארץ, ומן סוד התורה נמשך שפע מזון לנשמה כשהיא למעלה בגן עדן העליון בכסא הכבוד, וזהו שאמר יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי וכו' (דברים לב, ב), יעו"ש.

נ"ל שלזה צריך ד' מיני לימוד פרד"ס, להמשיך ד' מיני שפע מזון, כמו ד' לבושי מהמצוה כך מהתורה, ג' לבושין הוא בע"ה, והגוף הוא לבוש להנשמה בעולם הזה, כך התורה הוא בד' בחינות, פשט לחיי העה"ז להגוף, כי הוא חייך וארך ימיך (דברים ל, כ) בעה"ז (תנחומא שמיני יא), [ועל דרך הלצה, כי ע"י הפשט מתפאר נגד בני האדם, ויש לו תענוג בחיי העה"ז], ורמז דרוש וסוד הוא מזון ושפע לנפש רוח ונשמה.

ובזה יובן פרו ורבו, הוא שיהי' לו שכל מוליד ולא שכל עקר, ור"ת פ"רו ר"בו הוא פשט רמז נגד ב' בחינות של פרד"ס, וגם ד' של פרד"ס שהוא דרוש אמר ומלאו את הארץ, על דרך הלצה, ע"י הדרוש שדורש ברבים מלא את הארץ, שיצא טבעו בעולם. ונגד סוד אמר

וכבשה לשון יחיד, כמו כבשים ללבושך (משלי כז, כו), שיהא כבושים תחת לשונך (חגיגה יג.) שלא לדרוש ברבים. וז"ש האיש דרכו לכבוש, מי שנקרא איש דרכו לכבוש, ר"ל אפילו בנגלה אינו מתפאר ומפרסם את עצמו, כי דרכו לכבוש תחת לשונו הכל, ומכל שכן סוד, וק"ל.

נח

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדורתיו את האלדים התהלך נח ויולד נח שלשה בנים שם חם ויפת וגו' (ו, ט-י). ובמדרש בפ' נח (בר"ר ל, ה), נייחא לעליונים נייחא בתחתונים וכו'. וגם נבאר קושית **התוספות** לוו עלי ואני פורע (ביצה טו: תוד"ה לוו), והא אמרינן (פסחים קיב.) עשה שבתך חול וכו'.

דבארתי מדרש בפ' בהעלותך אל מול פני המנורה וכו' (ח, ב), כי שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם (רות א, ו), מהיכן שמעה, מרוכלין המחזירין בעיירות וכו' (רו"ר ב, יא). העולה שם, כשישראל הם פנים בפנים עמו יתברך, וז"ש טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך וכו' (תהלים כה, ח) יעו"ש, וכן עם התלמיד חכם שנאמר (דברים י, כ) ובו תדבק - הדבק בת"ח, אז ופניתי אליכם והקימותי בריתי אתכם (ע' ויקרא כו, ט) בסוד זווג פנים בפנים להשפיע אור ישר, והוא שבע, מה שאין כן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן לוו עלי, להתחבר עמי פנים בפנים, אז יוכל לומר מוסר, וכל זמן שיש תוכחה בעולם יש ברכה (תמיד כח.), וז"ש אני פורע, להשפיע ברכה. מה שאין כן כשפונה עורף ולא פנים, שהוא בפני עצמו, גם השם יתברך הופך פניו ממנו, ואז עשה שב"תך חול וכו', וק"ל.

וזה נ"ל ותשלך אמת ארצה (דניאל ח, יב), כל זמן שמשליכין דברי תורה לארץ וכו' (פתיחתא דאיכ"ר ב), ע"ד שאח"ז אמת מארץ תצמח (תהלים פה, יב), וק"ל.

ובזה יובן, על ידי שהי' גורם נייחא בעליונים, לזווג פנים בפנים, בסוד והקמותי את בריתי אתך (בראשית ו, יח), וכמ"ש **בזוהר**, גרם נייחא לתחתונים, להשפיע שבע לדורותיו עד שלא היה המבול, וגם אח"כ, וק"ל.

עוד י"ל, דכת' **בל"ת** ענין נייחא בעליונים נייחא בתחתונים, לענין שבת (עי' זח"א נח:) וכו', יעו"ש. ונפרש קושיית **התוספות** הנ"ל בדרך אחר.

ולהלביש דבר זה נ"ל, דאיתא (בראשית ב, ה) וכל שיח השדה וגו', ודרשו **בזוהר** (בראשית כה:) **ותיקונים** (תנ"א פו:) דקאי על צדיק וכו', יעו"ש. והענין, כי יש ב' מיני זווג, אחד זווג עליון בסוד הדבור, וזהו סוד ראוה(ו) אשה מדברת וכו' (עי' כתובות פ"א

מ"ח), וכמ"ש **בכתבים**, ויש זווג תחתון. ונגד זה יש ברית הלשון וברית המעור, ועל ידי שמירת ברית הלשון נשמר ברית המעור, וכמ"ש ונשמרת מכל דבר רע (דברים כג, י) מדיבור רע, כי זה גורם לזה.

ובזה יובן, כי אלה תולדות נח, שהוא על ידי שמירת ברית העליון ברית הלשון הנקרא נח, יש נח לתחתונים, שיוכל לשמור ברית המעור, והבן. לכך תולדות של נח הם שם חם ויפת ר"ת שי"ח, ואח"ז מצאתי **בלקוטי תורה** יעו"ש (פ' נח ד"ה ויולד), ור"ל שיזהר בשיחת חולין כל ימיו, ובפרט בשבת שנקרא ברית ביני ובין בני ישראל (שמות לא, טז-יז).

וגם רמז לג' סעודות של שבת, ליל שבת הנקרא סעודות חקל תפוחין קדישין, היא מלכות הנק' שם, כנודע בסוד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. סעודת שחרית דשבת ג"ר דאו"א בסוד חב"ד, והם זווג או"א הוי"ה ואהי"ה גימטריא חם ע"ה, ונקרא בסוד עתיקא המתלבש תוך או"א. סעודת זעיר אנפין דמנחה סוד תפארת נק' יפת, ואז נתחברו כולם, בסוד יפת אלדים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז), לכך נקרא שלש סעוד[ו]ת, שאז הם ג' בחינות יחד.

ובזה יובן לוו עלי, ר"ל שיהי' כוונת האסיפת אנשים והחיבור בסעודה ג', שיתחברו וילוו עלי, ליחד ג' בחינות הנ"ל שהיא עלי, בסוד אז תתענג ע"ל ה' (ישעיה נח, יד), והבן. ואז ואני פורע, כי ע"י הזווג נמשך השפע להשפיע, מה שאין כן כשיושב בסעודה זו בפני עצמו, אז עשה שבתך חול וכו'.

וז"ש את האלדים התהלך נח, שעכ"פ בשבת הנקרא נח ידבק מחשבתו את האלדים, או במחשבה, או בדיבור, או במעשה עכ"פ, לכל אחד לפי בחינתו, לאיש המוני במעשה, ולת"ח בדיבור, ולצדיק וחסיד גם במחשבה, כמו **ששמעתי** כי היסח הדעת אסור בשבת מקל וחומר מתפילין וכו', ודפח"ח.

וז"ש ויולד נח, שהנייחא ושביתה של שבת יש ג' בחינות, א' לקנות בשבת נר"נ, וצריך הכנה לזה בששת ימי חול, ג' לאחר שבת וג' לפניו, נקרא שם, כמו ויעש דוד שם (שמ"ב ח, יג) וכמו לעשות לו שם עולם (ישעיה סג, יב) לתקן בחינת עשי' על ידי מצות מעשיות, לקנות נפש בעשי' הוא מלכות הנקרא שם, מקנן בעשיה הנקרא נפש. וגם כל ו' ימי השבוע הוא לברר רפ"ח נצוצין, ועם שם ב"ן הוא גימטריא שם, ובשבת הוא נייחא ושביתה מלברר רפ"ח נצוצין, שאין בירורין בשבת. הרי שהתולדה של נח הוא שם, בבחינת המעשה בו' ימי חול, ובשבת אב לכולם שהוא נייחא.

בחינה ב' הוא חם, שהוא הבינה ביחוד אבא, גימטריא חם, המוציא קול ודיבור, והכוונה לקנות רוח בשבת, וצריך הכנה לזה כנ"ל, כנודע **בכתבים** (פע"ח ש' הלולב פ"ז) כונת הקפה בסוד הדיבור, יעו"ש. וגם שהדיבור יהיה בחמימות התלהבות אש בחינת צדיק הנקרא חי שקורין פרי"ש, היפך הרשע שנקרא מת עבור זה שדברי תורה ותפלה שלו בעצלות, כאשר כתבתי בביאור קושיית ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה יד) דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש (סנהדרין קיא.), יעו"ש. ובשבת נייחא ושביתה מדברי חול, רק בדברי קדושה, וקנה רוח.

לקנות נשמה על ידי דביקות המחשבה, בחינה ג' הוא יפת, לשון י'פ'ה ת'ואר בר"ת, בחינת היסוד העולה עד הדעת, בסוד דע את אלדי אביך (דה"א כח, ט), על דרך וידע אדם וגו' (בראשית ד, כה) לשון דביקות המחשבה בו יתברך.

ובזה תבין ג' מדריגות שבתיבת נח, תחתיים שניים ושלישים תעש[י]ה (בראשית ו, טז), מלבד שיש לפרש שהוא נגד ג' בחינות שבאדם, ימי עלי' ועמידה וירידה וכו', ג"כ יש לפרש על ג' מדריגות שבאדם שהוא תיבת נח, כי יש חומר וצורה, פנימי ולבוש, בכללות העולם או עיר ומדינה, וגם בפרטות אדם אחד בסוד ע"שן. ויש בזה ג' בחינות, תחילה לתקן ע"י מעשיו הטובים עולם עשי' נפש, ואחר כך בדיבור תורה ותפלה עולם יצירה רוח, מה שאין כן קודם לזה כמו שכתבתי בשם **הכתבים** מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת וכו' (מגילה כט., כתובות יז.) יעו"ש. ואח"כ ע"י המחשבה עולם הבריאה מצד הבינה, נשמת שדי תבינם (איוב לב, ח). וא"כ הוא ג' מדריגות זה למעלה מזה, ונח הוא הפנימי והצורה, והתיבה הוא החומר, ונח עם התיבה הוא חיבור ב' בחינות הנ"ל יחד, ומזה יוצא ג' בחינות שם חם ויפת.

וכן נראה לי ושנים שנים באו אל התיבה, שהוא יצה"ר ויצ"ט. וז"ש צ"הר תעשה אל התיבה, כי הוא ה"צר הצורר את האדם, וכאשר מכניע חומר אל הצורה אז נעשה מן הצ"ר רצ"ה ורצון, על דרך ברצות ה' דרכי איש וגו' (משלי טז, ז). וזהו דפליגי יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טוב (בר"ר לא, יא) ושניהם אמת, כי בתחלה נכנס היצה"ר דרך חלון לנו"ח בו לפי שעה, ואח"כ נעשה בעל הבית עד שיורש ונו"חל גיהנם. ואם מכניעו נעשה מן אבן נגף אבן טוב.

וכל הפרשה יובן ממילא, כי שבעה שבעה, הם ז' שערים שנזכר **בספר יצירה** (פ"ד מ"ז) שעל פיו יתנהג האדם להרע או להטיב. והבן לסדר הדברים על כנו כי כתבתי בנחיצה, ואתי שפיר.

•

עוד י"ל אלה תולדת נח נח וגו' (ו, ט), ומדרש הנ"ל. דבארתי פסוק דחה דח[י]תני לנפול וה' עזרני וגו', לא אמות כי אחי' וגו' (תהלים קיח, יג-יז). דקשה דהוא כפל.

ונ"ל דכתב **הרמב"ם** בפ"ט מהל' תשובה (ה"א) שהקשה, מאחר ששכר מצות הוא לעולם הבא, וא"כ מה זה שכתוב בתורה (ויקרא כו, ג) אם בחוקותי תלכו וכו'. ומשני, שאם יזכה יהי' פנוי בעולם הזה ללמוד כדי שיזכה לעה"ב ג"כ, ואם לאו מטרידין אותו כדי שלא יוכל לפקח בעסקי עולם הבא וכו', יעו"ש. וכן **שמעתי**, כי לשעבר הי' היצה"ר רק לדחותו מעה"ב, מה שאין כן עתה נתחכם לדחות האדם מעה"ז ומעה"ב, כגון טרדת הפרנסה אשר יומם ולילה לא ישקוט ואין לו מנוחה בעה"ז, ומכל שכן שאין לו פנאי לפקח בעסקי עה"ב, ונדחה משניהם, וכמאמר החכם ששאל את אחד שהוא טרוד תמיד בעסקי פרנסתו אם השיגו או לאו, והשיבו שלא השיג כלום, א"ל אם במה שאתה עוסק בו לא השגת מכ"ש עסקי עה"ב שאין אתה עוסק בו שלא השגת כלום, עיין בספר **מבחר פנינים** מזה (שער החריצות), ואמר החכם אלו הי' איפכא, שעבור טרדת פרנסתו שהוא טרוד ואין לו מנוחה היה לו עבור זה עולם הבא, עדיין הי' הדבר שקול אם לעשות כך, וכו'.

ובזה יובן דחה דחתני לנפול, ב' דחיות, מעולם הזה ומעה"ב וכו', אך וה' עזרני וגו', לכך אני מתפלל לא אמות בטרדת עה"ז כדי שאוכל לפקח בעסקי עה"ב, ובזה ואחיה לעה"ב, וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל.

ובזה יובן כי יש לו נייחא בעליונים לעה"ב, ע"י שהי' לו מנוחה בעה"ז בעולם תחתון, שלא הי' טרוד בטרדת עולם הזה ופרנסה, והי' לו פנאי להתבודד וז"ש, את האלדים התהלך נח, וק"ל.

ועי"ז יש לפרש פסוקי לך לך מארצך וממולדתיך וגו' אל הארץ אשר אראך (בראשית יב, א). וכתוב **בזוהר** דמשביעין הנשמה ברדתה לעה"ז וכו' (פ' לך ס"ת עו:), יע"ש. ולפי הנ"ל רימז לך לך מארצך, שיתרחק מארציות וחומריות עה"ז הנקרא ארצך ומולדתך, שלא יהי' טרוד בפרנסת עה"ז, כדי שיהי' לו פנאי לפקח בעסקי עה"ב, שהיא הארץ העליונה, וז"ש אל הארץ אשר אראך, שיתבודד בינו לבינו שיהי' רק לפניו יתברך, וזהו אשר אראך, לפני ה' ישפך שיחו (תהלים קב, א), והבן.

עוד י"ל, דאיתא בש"ס, האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא לאו משום דמעלי טפי, אלא דלא מוכח להו במילי דשמיא (כתובות קה:).

ובזה יובן, דקאמר שהי' נח לעליונים ולתחתונים, קשה איך אפשר זה שיהי' נוח לתחתונים וכו' אחר שהי' צדיק להוכיח דורו. וביאר הפסוק עצמו, את האלדים התהלך נח, שלא הי' מוכיח את אנשי דורו, רק התרחק מהם והתבודד, את האלדים וגו', וק"ל.
וז"ש לך לך מארצך, שלא להוכיח אנשי דורך, שעדיין לא יצא טיבעך והם מחזירין פניהם ממך וכנ"ל, וז"ש (בראשית יב, י) ויהי רעב בארץ, כמו בשפוט השופטים (רות א, א), רק אל הארץ אשר אראך - בהתבודדך, ואח"כ ואגדלה שמך, אז ונברכו בך כל משפחות האדמה, שישיבו פניהם אליך על ידי תורה ומוסר שלך, וק"ל.
ובאמת על דרך הסוד שיש זווג אחור באחור תחלה, ועל ידי נסירה נעשה זווג פנים בפנים בגדלות ראשון, ואח"כ חוזר לאחור באחור, ואח"כ נעשה זווג פנים בפנים בגדלות שני, כמבואר **בסוד** תפלת י"ח שחרית ומוסף וכו'. כך הוא בעניני בני אדם עם התלמיד חכם, הם עמו אחור באחור, ואח"כ גדלות א' וכו', והבן, ומרומז בפסוק הנ"ל.
ובזה נבאר פסוק תהלים סימן פ"ה (יב-יד) אמת מארץ תצמח וגו' עד גמירא. דכתב **הרמב"ם** בפ"ט מהל' תשובה (ה"א) קוש' אם בחוקותי וגו' יעו"ש. והתיקון לזה, להחזיק תלמיד חכם במקומו. מה שאין כן שאם מחזירין פניהם מהת"ח, כמ"ש (דניאל ח, יב) ותשלך אמת ארצה, שהיו משליכין דברי תורה לארץ כנזכר במדרש איכה (פתיחתא פ"ב) על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב), יעו"ש דדרש על התלמידי חכמים שעזבו והשליכו אותן לארץ. ונגד זה אמר שיתוקן דבר הזה, כי אמת שהוא הת"ח, מארץ תצמח, שיהי' לו יניקה וצמיחה מארץ, שהם המוני עם. וצדק, שהם המוני עם העושי צדק עם הת"ח, משמים נשקף, שמחזיר פניו אליו פנים בפנים לשקוף שיקבל ממנו שפע תורה ומוסר. אז גם ה' יתן הטוב שפע אור ישר מזווג פנים בפנים, לכך ארצינו תתן יבולה מה שמוביל לה הת"ח שפע וצינור הברכה.
ונוסף מעלתו - צדק לפניו יהלך, כמו יששכר וזבולון שהקדים זבולון לפניו על שנתן פרנסה ליששכר הקדימו תורה בכל מקום (בר"ר עב, ה), לפי שישם לדרך פעמיו, להתעסק בפרקמטיא לפרנס הת"ח.
וז"ש ג"כ חסד ואמת נפגשו, כי בעלי חסד משפיע לת"ח הנקרא אמת, והתלמיד חכם משפיע תורה ומוסר לבעלי חסד, ונפגשו זה בזה בזווג פנים בפנים. ואז צדק ושלום נשקו, שגורמים גם למעלה זווג פנים בפנים צד"ק ו"שלום כנודע, ואז ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו, ו) ג"כ, מדה כנגד מדה, והבן שהוא יסוד ומלכות, והש"י יכפר.
ובזה י"ל לבאר ש"ס דבבא בתרא פרק הספינה (עד. גי' ע"י), ואמר רבה בר בר חנה, אמר לי ההוא טייעא, תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי, אזלי וחזאי דעביד כוי

כוי שקלתא לסלתאי ואנחתנו בכוותא דרקיעא, אדמצלינא בעיתא ולא אשכחתיה, א"ל איכא גנבי הכא, א"ל גלגלא דרקיעא הוא דהדר, נטר עד למחר כי השתא ומשכחת לה, עכ"ל. והוא תמוה. והספיקות עיין מה שכת' **בעין יעקב** יעו"ש.

ואם תרצה לקצר, הוא על פי ש"ס דחולין (ס:), כתיב (בראשית א, טז) ויעש [את] ב' מאורות [ה]גדולים, [ו]כתיב המאור הקטן וכו'. ומשני **בזוהר** וכו' יעו"ש.

לפירש זה נ"ל, דאיתא במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט), ישב עולם לפני אלדים (תהלים סא, ח), ששאל דוד המלך ע"ה וכו', והשיבו חסד ואמת מן ינצרוהו. אך דעדיין קשה, הל"ל להיות כולם ת"ח. וצ"ל שישפיעו זה לזה, א"כ לפעמים זה נקרא גדול המשפיע, לקטן המקבל, ולפעמים זה, וא"כ לעולם שניהם נקראים גדולים, אלא שאינם בזמן אחד והבן. וזה ששאלה אפשר לשני מלכים, וכו'.

ולפי הנ"ל יבאר, כי כאשר חסד ואמת נפגשו, שיש חיב[ו]ר בין העשירי המוני עם הנקראים ארץ, ובין ת"ח הנקראים שמים, דהיינו שהעשירים הם אנשי חסד ולהחזיק ידי ת"ח ולהשפיעם, וגם הת"ח משפיעים בתורת אמת ומוסר להעשירים והמוני עם, ששומעים ומקבלין מוסר, אז גרמו יחוד למעלה שצדק ושלום נשקו בזווג פנים בפנים, כאשר בארתי והקמותי בריתי אתכם (ויקרא כו, ט), וביא[ו]ר שפוט השופטים וכו' (רות א א, ב"ב טו:).

ובזה יובן תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי, וחסד ואמת נפגשו וצדק ושלום נשקו, שיש שלום ושלוה בין אנשי העולם הנקרא ארעא, ובין הת"ח שנק' רקיעא, ומשפיעין זה לזה, העושר בממון והת"ח בתורה ומוסר, וכ"ז גורם שיפתח חלוני רקיעא וצינור השפע בעולם, דאיתא בש"ס (דתמורה) כ"ז שתוכחה בעולם ברכה בעולם וכו' (תמיד כח.), וגם על ידי הצדקה שנאמר בחנוני וגו' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג, י), וז"ש אזלי וחזאי כוי כוי, ר"ל ב' מיני חלונות, אחד שנפתח על ידי הצדקה, ב' על ידי תוכחת מוסר. שקילתא לסלתאי, פירש **רש"י** סל לחם. ור"ל, כי סל לחם שהוא פרנסה של עושר הוא הממון, וסל לחם ופרנסה של הת"ח - הדרשות שיש לו פשטים ומוסר, שמזה בא לו פרנסתו.

ואנחתיה בכוותי דרקיעא, ר"ל אמרתי להיות ג"כ דרשן ומוכיח, ויגרום לפתוח כוותא ברקיעא, להשפיע ג"כ שפע ברכה בעולם. עד דמצלינא, שהיא תפלות רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש וכו' (ברכות כח:), אדני שפתי תפתח וגו' (תהלים נא, יז), וגם אני אהי' עם פיך והורתיך אשר תדבר (עי' שמות ד, יב), ושאר נוסח התפלה שצריך לזה כנודע. בעיתא ולא אשכח, ר"ל בעיתא לפתוח פי בדרשה ובתוכחת מוסר וכיוצא,

ולא אשכחתיה, ר"ל שלא יכולתי לפתוח פי, לפי שהם בטלו הצדקה ונסתם חלון השפע, לכך נסתם ג"כ שיהי' פי סתום. אמרי איכא גנבי הכי, שניטל ממני סל לחם פרנסתי, ב' כוי הנ"ל, שנסתמו.

א"ל גלגלא דרקיעא הוא דהדר, ר"ל שיש ך"ח עתים (ע' קהלת ג, ה-ח) עת לשנוא עת לאהוב וכו' עת לפזר עת לכנוס, וכאשר בא הגלגל של עת לשנוא, ושונאים בשער מוכיח ותלמידי חכמים שביניהם ביותר, כמ"ש חז"ל האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא וכו' (כתובות קה:), וכאשר בא עת השנאה ויאטמו אזנם משמוע תוכחת מוסר, אז גם הוא לא יוכל לדבר ולפתוח פיו בתוכחת מוסר, וכאשר בארתי פסוק (דברים ז, יב) עקב תשמעון, דהוה ליה למימר תשמעו, אלא שאם הם ישמעו תוכחת מוסר ויש מקבלין, אז משפיעין לו שיהיה משפיע למקבלין וכו'. ובזה בארתי ש"ס דשבת פרק הבונה (קד.), פה סתום פה פתוח וכו' יעו"ש. וע"י כי יש למעלה ג"כ כמה מיני זווגים, ויש זווג אחור באחור, לכך גם למטה כן, וכאשר יחזור הגלגל שיהי' זווג פנים בפנים, שיהי' עת לאהוב, ואז ברצות ה' דרכי איש (משלי טז, ז), אז משכחת לה, וק"ל.

ובזה נראה לי פסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי וגו' (דברים לב, א). יש להקשות, א' האזנה ושמיעה. ב' דיבור ואמירה. ג' ואדברה לשון הוה או עתיד, מה שאין כן אמרי פי לשון עבר, והל"ל האזינו השמים דברי פי.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שאם יטו אוזן לשמוע בחשק מקרוב באהבה, אז ישפיעו לי משמים ואדברה, שיוכל לדבר עכשיו, מה שאין כן אם תשמעו מרחוק, אז ותשמע הארץ אמרי פי, שלא ישפיעו לי מחדש, אמרי פי - שכבר אמרתי דבר זה, בזה אתם שומעין, ולא דבר חדש, וק"ל.

וזה נראה לי דברי הש"ס דברכות פ"ו (דף מ.) אם שמע תשמעו, אם שמעתם בישן תשמע בחדש. ר"ל שאם יטו אוזן לשמוע בחשק גם שיאמר דבר ישן, אז ישפיע לי דבר חדש, וישמע בחדש, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר המשך פסוקים פרש' נצבים, העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ וגו' (דברים ל, יט-כ). כי עדות הוא דעות, עדות להתראה, וגם הוא לשון חיבור הנמשך מבחינת משה שנקרא על שמו דור המדבר דור דעה. וז"ש העדותי בכם, שאני מתרה שיהי' בכם התחברות, בין השמים הם התלמידי חכמים, ובין הארץ המוני עם, שישפיעו זה לזה, שיהי' חסד ואמת נפגשו (תהלים פה, יא), כי החיים והמות שנתתי לפניך הוא עצמו הברכה והקללה, כי אם מדבק את עצמו לת"ח שהוא צדיק הנקרא חי, הוא דבוק בחיים הוא הש"י, כמו שכת[ו]ב ואתם הדבקים בה' אלדיכם חיים כולכם היום (דברים

ד, ד). וההפך, אם מדבק את עצמו לכת הרשעים הנקראים מתים הוא דבוק במיתה, וכשם שחיים כולל כל מיני ברכה, וכמ"ש **הרמב"ם** בקושית **התוספות** דראש השנה ג' ספרים נפתחין וכו' (ר"ה טז: ד"ה ונחתמין). כך המיתה כולל כל מיני קללה, א"כ החיים והמות הוא עצמו הברכה והקללה, ולכך ובחרת בחיים לדבק עצמך להצדיקים, ובזה למען תחיה אתה וזרעך.

אך קשה קושיות **האלשיך** מה ענין זרעך וכו'. ומנלן זה הדבוק בתלמיד חכם דבק בו ית', יעו"ש. לכך ביאר הפסוק עצמו, לאהבה את ה' אלדי"ך וגו', וכמו שדרשו את ה' אלדיך (דברים י, כ) לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב.), ליראה מהם, כך לאהבה את ה' וגו' לרבות ת"ח לאהבה אותו, וכבר אמרו בש"ס פ"ב דשבת (כג:), האי מאן דרחים רבנין הוי לי' בנין רבנין, שיהי' לו זרע ת"ח צדיקים הנקרא חי, א"כ שפיר נמשך לו מזה שתחי' אתה וזרעך.

וז"ש לשמוע בקולו ולדבקה בו, ר"ל דדרשו חז"ל ובו תדבק (דברים י, כ), וכי אפשר וכו' אלא הדבק בת"ח וכו'. כי הוא חייך ואורך ימיך, לעולם שכולו ארוך. לשבת על האדמה הידוע וגו'.

וכן הוא בילקוט פרש' בשלח (רמז רמ) ויאמינו בה' ובמשה (שמות יד, לא), אם במשה וכו', שכל המאמין ברועה ישראל וכו'. וכן הוא אומר (עי' במדבר כא, ה) וידברו באלדים ובמשה, אם בה' דברו וכ"ש במשה, אלא ללמדך שכל המדבר ברועה ישראל כאילו דיבר בה' וכו'. א"כ אם מדבק עצמו בת"ח דבוק בו יתברך ודבוק בחיים, וה"ה בהיפך, ובזה יבואר שאר ספיקות גם כן, והבן, וק"ל.

•

בפרשת נח עשה לך תבת עצי גפר קינים תעשה את התיבה. צהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התיבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשיה (ו, יד-טז). ויש בזה ספיקות בפסוקים הנ"ל, א' למה נכתבה, מה דהוי הוי. ב' דאיתא במדרש (בר"ר לא, ט), קנים, כמו קן מטהר המצורע כך תיבתך מטהרתך וכו', והוא ג"כ תמוה. ג' צהר שנחלקו בו תנאים, חד אמר חלון, וחד אמר אבן טובה (שם יא), יש להבין במה פליגי. ד' ואל אמה תכלנה, צריך טעם מ"מ. ה' למה ג' מדורין זה למעלה מזה.

ונבאר מקודם משנה ש"ס בבא מציעא (קיח:), וג"כ סיום מסכתא הדרן עלך. דאיתא במשנה (פ"י מ"ו) שתי גנות זו על גב זו והירק בנתיים, רבי מאיר אומר של עליון, רבי יהודה אומר של תחתון, אמר רבי מאיר רואין מהיכן ירק זה חי, אמר רבי שמעון כל שעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון. ובש"ס, אמרוהו

קמי' שבור מלכא, אמר אפיריון נמטי' לרבי שמעון. הדרן עלך הבית והעלי' וסליקא מסכת בבא מציעא. ופירש **רש"י**, שבור מלכא מלך פרס, ואמרי לי' זה שמואל, ואינו מיושב וכו'. **ותוספות** (ד"ה שבור מלכא) כתבו, נראה דשבור מלכא כפירוש הקונטרס וכו'. והוא תמוה מה ענין שבור מלכא להביא בש"ס כלל, ושאר הספיקות.

ונראה לי, דאיתא בש"ס דר"ה (טז:), ג' ספרים נפתחין בראש השנה, של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים, צדיקים גמורים נכתבים מיד לחיים וכו', בינונים תלויין ועומדים עד יום הכיפורים וכו', ויש להבין מה לשון תלויין ועומדין.

ונ"ל דאיתא בש"ס (דסוכה) (ברכות סא:) צדיקים גמורים יצה"ט שופטן, רשעים גמורים יצה"ר שופטן, בינונים אלו ואלו שופטן. ר"ל בינונים היצר טוב שופטו ומשכו אליו להנהיגו בדרך הטוב והישר, ויצר הרע שופטו ומנהיגו לרעה, עד שנשאר תלוי ועומד באויר. וזו על דרך שכתבתי שרים בידם נתלו (איכה ה, יב), דכתב **בזוהר** (תרומה קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא, למושכו בקדושה וכו', ויצה"ר פשוט ידו למשכו בקליפה, עד שנתלה בידים, זה משכו הילך וזה משכו הילך. וה"נ כך הבינונים תלוין ועומדים בין יצה"ט ויצה"ר, זה משכו הילך וכו', עד יום הכיפורים, דעצומו של יום מסייע אל הקדושה, אחר הבחירה שיבחור אדם לצאת מהקליפה להקדושה או הבחירה בהיפך, לכך זכה וכו'.

והנה יש שתי גנות, אחד עליון בקדושה, וב' תחתון בקליפה, כי זה לעומת זה עשה אלדים, והבינונים שהם רוב העולם נק' ירק, הוא בנתיים. והטעם שנקרא ירק, שיש בזה ג' צרופין, ירק קרי יקר, זכה להכריע עצמו להקדושה ע"י צדיק דאחיד בידו והוציאו משם נקרא יקר, שהוציאו עצמו יקר מזולל. ואם לאו נקרא קרי, בקליפה שנקרא קרי. ואם נשאר בינוני נקרא ירק, גוון ממוצע בין אודם ללבן, שהוא ב' קצוות הפכיים, בסוד זמן ק"ש משכיר בין תכלת לכרתי שהוא גוון ירוק, והבן.

ובזה יובן, שתי גנות זו ע"ג זו והירק בנתיים, ר"ל שנשאר בנתיים כנ"ל. רבי מאיר אומר של עליון, ר"ל מכל מקום הוא של עליון, גם שהוא עדיין בנתיים, והוא דכתב **הרמב"ם** (הל' גרושין פ"ב ה"כ) גט מעושה שהעכו"ם כופה אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומר לך, כשר. והקשה, הא נקרא גט מעושה. ומשנה, וודאי מצד שהוא ישראל רוצה לקיים המצות, רק יצה"ר מעכבו, וע"י כפייה הולך היצר הרע, אז רצונו לקיים דת ישראל וכו'. והכא נמי כך, מצד שורש נשמתו שהוא ישראל הוא של עליון, רק יצרו אנסו.

ורבי יהודה אומר של תחתון. כי לטהר צריך סיוע, מה שאין כן לטמא פותחין וא"צ סיוע, לכך של תחתון.

אמר רבי מאיר רואין מהיכן ירק זה חי, שרואין אם חיותו ותענוג שלו הוא יותר בקדושה, הוא של עליון, כי מצד נשמתו ודאי מתענג מן הקדושה יותר מן הקליפה, כמו שכתבתי בשם **בעל העקרים** וכו' **והאלגזי** יעו"ש, ואם לאו של תחתון וכו'.

ורבי שמעון הכריע, כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול, ר"ל כאשר הצדיק שהוא העליון פושט ידו ונוטלו ומושכו אליו בקדושה, הוא של עליון, ואם לאו של תחתון. וכן משמעות הש"ס (ר"ה טז:) בינונים זכה וכו', שצריך זכות להכריעו דוקא בקדושה ממש.

אמר אפרים משום ריש לקיש הלכה כרבי שמעון, אמרוהו קמיה שבור מלכא וכו'. כי נודע ענין מלכין קדמאין שנפלו בשבירה בקליפות נוגה, והם סוד רפ"ח נצוצין, וצריך ע"י תפלה ותורה ומעשים טובים לתקנן ולהעלותן כמ"ש **בעץ חיים ופרי עץ חיים** יעו"ש. ובהיותו שם בקליפת נוגה נק' שבור מלכא, ולפי הלכה שקיימא לן כרבי שמעון כל שעליון יוכל לפשוט ידו וליטלו הרי הוא של עליון, ובזה נמתק קליפת נגה, שנעשה כסא אל הקדושה, לכך אמר אפריון נמטי' לר"ש, והבן.

וזהו ענין התחלת מסכת בבא מציעא (ב.), שנים אוחזין בטלית, זה אומר כולו שלי וזה אומר כולו שלי וכו'. כי הבינוני שיש לו מחצה זכיות ומחצה עונות, מצד הזכיות נעשה לו טלית ולבוש שנקרא חלוקה דרבנן, ומצד העונות נעשה לו טלית שנקרא בגדים צואין. וכל אחד בין מצד הקדושה בין מצד הקליפה יש לו אחיזה בו, זה מצד הטלית של הקליפה, זה מצד הקדושה, לכך יחלוקו. וכמדומה שכתב **בעוללות אפרים** ענין זה במשנה זו, יעו"ש, ובזה מקושר סופו בתחלתו.

אמנם להבין הדרן עלך הבית והעליה וסליקא לה מסכת בבא מציעא, נבאר משנה הנ"ל באופן אחר.

ונבאר פסוקי פ' נח איש צדיק תמים היה בדורותיו וגו', עשה לך תבת עצי גפר וגו', צהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התיבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה (ו, ט-טז). והספיקות וביאורן בפרשה זו כתבתי, ובפסוקים אלו יש להבין, א' כפל צדיק תמים. ב' צהר, דפליגי חד אמר חלון וחד אמר אבן טובה וכו' (בר"ר לא, יא), דהל"ל מפורש או חלון וכו', מאי לשון צהר. ג' למה ואל אמה תכלנה מלמעלה. ד' למה ג' עליות זו על גב זו.

ונבאר משנה הנ"ל, שתי גנות וכו', ומשנה (ב"מ פ"י מ"א) הבית והעלי' של שנים שנפלו, אמר בעל העלי' לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה לבנות, הרי בעל העלי' בונה את הבית ודר בתוכה וכו', רבי יהודה אומר בונה הבית והעלי' וכו'.

להבין זה נ"ל, דאיתא בפ"ח דיומא (פו.) ד' חלוקי כפרה שהי' רבי ישמעאל דורש, עבר על מצות עשה ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו. עבר על לא תעשה ועשה תשובה, אז תשובה תולה ויה"כ מכפר. עבר על כריתות ומיתת ב"ד וכו', יסורין ממרקין וכו'. ומי שיש בידו חילול השם מיתה ממרקת וכו'. ופירש בספר **פרי עץ חיים** (שער היחודים ענף הג') בענף תיקון עונות פ"א, כי כל הפגמים הם בשם הוי' ח"ו, וזש"ה הפושעים בי (ישעיה סו, כד), ר"ל בשמי ממש פוגמים וכו'. וענין תשובה, תשוב ה' וכו', ואם חטא במצות עשה והפריד ה' תתאה, על ידי תשובה תשוב ה' למקומה לחברה בבעלה ת"ת, ואם חטא והפריד ה' עלאה, שירדה ה' עלאה עד ה' תתאה, ע"י תשובה תשוב ה' עילאה בינה ויתחבר עם חכמה וכו', יעו"ש.

וכן ביארו **בתיקונים** תיקון נ' דף פ"ו ע"ב וז"ל: זכאה איהו מאן דסליק לה לאתרה, ולהקדוש ברוך הוא לאתריה, א"ר אבא וכי יכול בר נש לאחזרה להקדוש ברוך הוא לאתריה, א"ל אין, כמו שמצינו בדוד שאמר (תהלים קלב, ד) אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום ליי', ובמאי חזרין לאתרי', בתקונא דצלותא וכו', ואינון ה"ה דצריך לאחזרא י' לגבי ה' דאיהו מקום דלעילא, ולאחזרא ו' לגבי ה' דאיהו מקום דלתתא, בגין דהקדוש ברוך הוא אומי דלא יחזיר לה' דלעילא עד דיחזיר לה' דלתתא, ורזא דמלה (הושע יא, ט) לא אבא בעיר, עכ"ל.

ולולי דמסתפינא לפרש, דמ"ש בתקונא דצלותא חזרין לי' לאתרי' וכו', הוא על פי מ"ש **בתיקונים** תיקון ך"א דף נ"ב (ע"א) וז"ל: בההוא (זמנה) [זמנא] יתערין כל מיני נגונא, הה"ד הללוי' וכו', ובכלהו כל הנשמה תהלל י"ה (תהלים קנ, ו) דאיהו חכמה ובינה, די בהון יהא פורקנא לו ולה דאינון בן ובת (זה פי' הללו י"ה, כפירוש **ימין** יעו"ש), ובהון יתמחון עמלקים מעלמא, ואיהו סוף פסוק, עכ"ל. הרי מפורש כאשר הנשמה תהלל י"ה עם חכמה ובינה, אז יהא פורקנא לו ולה, דחזרין לאתרי' בתקונא דצלותא, שיהי' בטהרת המחשבה חכמה, וכוונת הלב בינה, אז השכינה שנקרא צלותא עולה עד אבא ואמא שהם חכמה ובינה, ושם אין שטן ופגע רע, שנקרא פורקנא לו ולה, דחזרין כל אחד לאתריה, והבן. וכמו שכתבתי מזה איזה עבודה שבלב זו תפלה (ספרי עקב ה, תענית ב.).

הגם די"ל ג"כ כמ"ש **בתיקונים** תיקון ך"א דף נ' (ע"א), וז"ל: ונשמתא דאיהי שכינתא בגלותא בתראה אתמר בה (רות ג, ז) ותגל מרגלותיו ותשכב וגו', ומיד דמשתדלין באורייתא בדחילו ורחימא דאינון י"ה, אומאה איהו להקדוש ברוך הוא בי"ה דאינון דחילו ורחימו לאעברא לון קדרותא וחשוכא מעלמא דנשמתא, דכתיב (שמות טז יז) כי

יד על כס י"ה וכו', ודא רזא צדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים וכו', בההוא זמנא מה דהוית נשמתא מהדקא בין רגלין, הה"ד ותגל מרגלותיו ותשכב, אתחזרת ללבא וכו' וכל עננין דאינון מכסיין על צלותין וכו', וצלותא נפלת בגלותא וכו' הה"ד (איכה ג, מד) סכות בענן לך מעבור תפלה, מתעברין וכו', יעו"ש.

ובזה י"ל דזהו פירוש הש"ס דברכות פ"ה (לב:), המאריך בתפלתו וכו', מה תקנתי' יעסוק בתורה, שנאמר (משלי יג, יב) ועץ חיים תאווה באה. וכתבתי מזה. **ומוהרש"א** פירש, כי ביט[ו]ל תורה מונע מלקבל תפלתו, שנאמר (משלי כח, ט) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה וכו' (עי' שבת י.), יעו"ש.

ולי נראה כפשוטו, ונבאר ש"ס פ"ק דברכות (ח.) פדה בשלום נפשי מקרב לי (תהלים נה, יט), אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני (אליו) [עליו] כאלו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם וכו'. והקשה **בזוהר** (רע"מ כי תצא רפא.), הא רבים עוסקים בתורה וגמילות חסדים ואינו נפדה וכו'. ומשני, הגומל חסד עם קונו קאמר, יעו"ש.

ול"נ לבאר עוד ש"ס שאח"ז, אמר רב חסדא (תהלים פז, ב) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב וכו', והיינו דאמר רבי (חייה) [חייא] מיום שחרב בית המקדש אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וכו'. והוא תמוה.

ונ"ל לבאר עוד ש"ס דעירובין פ"ב (יח:), אמר רבי ירמי' בן אלעזר מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות, שנאמר (תהלים קנ ו) כל הנשמה תהלל י"ה וכו'. וכתבו **התוס'** (ד"ה כל הנשמה), פר"ח קרי בי' כל הנשמה וכו'. ול"נ דאיתא בפ"ה דברכות הנ"ל (לב:), אמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר (עי' איכה ג, ח) גם כי אזעק ואשוע שתם (תפלה) [תפלתי], אבל שערי דמעה לא ננעלו וכו'. ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בהמ"ק נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים וכו'.

ולדברינו מבואר הכל בחדא מחתא, כי צלותא שהיא השכינה, כמ"ש ואני תפלה (תהלים קט, ד), בגלותא נפלת, שהקליפות שהם חשוכין וענין מפסיקין ביניינו לבין אלדינו, עד שאינם יכולין לטהר מחשבתן לכוין לבם בתפלתן שיהי' עבודה שבלב, וכמאמר רבי אלעזר יכולני לפטור כל העולם אחר חורבן בהמ"ק מדין כוונת התפלה (עירובין סה.), וכ"פ **רש"י** שם (ד"ה מדין תפלה). ולכך אין התפלה מקובלת, כי תכין לבם אז תקשיב אזניך.

ועצה יעוצה, לעסוק בתורה קודם התפלה ולאחר התפלה, ויהי' עסק התורה בדחילו ורחימו שהם י"ה, ואז מתעברין קדרותא וחשוכא של עננין הנ"ל מן צלותא, ואז יוכל להתפלל בכוונת הלב ובמחשבה זכה והתפלה מקובלת, כי תכין לבם וכו'.

ובזה יובן מימרא המתפלל וכו' מה תקנתיה יעסוק בתורה, ואז עץ חיים תאוה באה. ר"ל ע"י עסק התורה שנקרא עץ חיים, יוכל לכוין לבו. אז תאות לב"ו שהיא בכוונת הלב נתת לו, ותאוה באה, וק"ל.

ובזה יובן הש"ס פדה בשלום נפשי, כל העוסק בתורה וגמילות חסדים. ר"ל שיהי' עסק התורה בדחילו ורחימו, שיהי' בו גמילות חסדים להתחסד עם קונו ע"י התורה שנק' שלום, שנאמר וכל נתיבותי' שלום (משלי ג, יז), וכ"פ **תוספות** (רש"י ד"ה פדה) יעו"ש, אז פדה בשלום נפשי, התפלה שנקרא נפש כנודע, והיא בגלותא ע"י קדרות החושך ועננים כנ"ל, שמפסיקין בין התפלה להקדוש ברוך הוא, מלהתפלל, על ידי שאינם מכוונים שיהי' עבודה שבלב, מה שאין כן עתה ע"י עסק התורה בדחילו ורחימו מתעברין קדרותא הנ"ל, ומתקבל התפלה להקדוש ברוך הוא, וז"ש ומתפלל עם הצבור, כאלו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם שהם הקליפות המפסיקים וכו', וק"ל.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, מיום שחרב בהמ"ק אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. ר"ל אין להקדוש ברוך הוא שיתקרב בעולמו, שהיא השכינה שנקרא עולמו, אלא ע"י עסק התורה הנ"ל, והבן.

ובזה יובן, א"ר ירמיה מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה. ר"ל כי כדי לעולם שהיא השכינה שישתמש ויתייחד בהקדוש ברוך הוא, הוא על ידי ב' אותיות וכו', שהיא עסק התורה בדחילו ורחימו, אז כל הנשמה יכולה להלל י"ה בטהרת המחשבה וכוונת הלב, ומקיים פדה בשלום נפשי וכנ"ל, והבן.

וז"ש מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי התפלה להתקבל, כי אינו עבודה שבלב, וכמ"ש **הרמב"ם** (הל' תפלה פ"ד ה"א), אלו דברים מעכבין התפלה כוונת הלב וכו', וכתבתי מזה במ"א. ומפרש הטעם אח"ז, כי מיום שחרב בהמ"ק נפסקה חומות ברזל, שהם קדרות החשך ועננים וכנ"ל, ואין תקנה כי אם ע"י עסק התורה, ואז עץ חיים תאווה באה כנ"ל, והבן.

העולה מכל הנ"ל, כי בימי הגלות צלותא ה' תתאה נפלת וכו', ואז גם ה' עלאה נפלת, כשאין יחוד לה' תתאה אין יחוד לה' עלאה, בסוד ולא אבוא בעיר וכו', ונפלו ב' ההי"ן. ואין תקנה כי אם על ידי תשובה וצלותא, וכנ"ל.

ובזה יובן, הבית והעליה של שנים שנפלו, והוא ה' תתאה שנק' בית כנודע, והעלי' היא ה' עלאה, בסוד מערת ה"מכפלה, כמ"ש **בזוהר** (פ' חיי שרה קכט.) כי ה' היא כפולה בסוד בית ועלי' וכו', שנפלו שניהן בזמן הגלות, בסוד (רות א, יט) ותלכנה שתיהן, שתי ההי"ן (זח"ג רטז.).

אמר בעל העליה לבעל הבית, כי האדם שהוא בעל בחירה שבידו לבנות הבית ולתקנו ולהעלותה נקרא בעל הבית. והוא אינו רוצה לבנות, שאין יכולת בידו לבנותה על ידי כוונת הלב משחרב בהמ"ק כנ"ל.

ועצה יעוצה שבעל העליה בונה את הבית שהיא התפלה בטהרת המחשבה, ותקנה זו הוא על ידי עסק התורה והחכמה בסוד ה' בחכמה יבנה בית, חכמה בדחילו ורחימו, ואז יוכל לתקן הבית ודר בתוכו, והבן.

וזהו מאמר רבי יהודה, בונה הבית והעליה, כי בתיקון הבית להתייחד עם דודה, ממילא נבנה עלי' ג"כ. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והבן.

עוד י"ל הבית והעליה של שנים שנפלו, כי יש ב' עולמות, עולם הזה ועולם הבא, וזהו בית ועליה על גביו. וכנגד ב' עולמות אלו יש ב' סוגי אנשים. א' נקרא בעל הבית, העוסק בתיקון הבית ופרנסת ביתו לבד. ב' בעל העליה, העוסק בתורה ועבודת ה', ענייני עה"ב שנקרא העליה. והנה החיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), שבני עולם עולים ויורדים בו, זה בעניני עבודת ה' שנפל ממדריגותו העליונה וכמ"ש מזה במק"א, וזה בבחינת פרנסתו, שירד מטה מטה.

ובזה יובן הבית והעליה של שנים, שנפלו כל אחד ממדריגותו כאמור. אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות, שהוא הגורם לשתיהן שנפלו, כמפורש במשנה פ"ד דקדושין (מי"ד), אמר רבי שמעון בן אלעזר ראית מימיך חיה ועוף וכו' אני שנבראתי לשמש קוני וכו', אלא שהרעתי מעשי וקפחתי פרנסתי וכו'. אם כן ע"י ירידת בעל הבית שנתקפח פרנסתו, על כרחך הוא עבור שהרע מעשיו, וא"כ הוא הגורם גם כן לבעל העלי' שנפל ממדריגותו ברוחני, כי זה מושך לזה מצד כללות העולם שהם אחדות א', כי בירידת הרגל בבור גם הראש הוא נמשך, וכן בעליות הרגל בהר וכו', וכמו **ששמעתי** פירוש הפסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד, והוא מצד כי פסו אמונים מבני אדם וכו', ולכך אומר בעל העלי' לבעל הבית לבנות, שיתקן הוא מה שקלקל.

והוא אינו רוצה לבנות, באומרו כי איפכא מסתברא, כי ע"י שגמר חסיד לכך פסו אמונים מבני אדם, וכמו שנאמר (ויקרא ד, ג) אם הכהן המשיח יחטא נמשך מזה אשמת העם. באופן שיש סברא לכאן ולכאן, לכך מוטב שיתלה כל אחד הסרחון בעצמו, כמו שכתבתי

הגד לעמי פשעם שהם גרמו, ולבית יעקב תאמר כי חטאתם גרמה וכו'. לכך בעל העליה בונה את הבית ודר בתוכה, ובא רבי יהודה לומר דבונה הבית והעליה, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והבן.

ובזה יובן משנה הנ"ל, שתי גנות זו על גבי זו והירק בנתים, ר"ל כי העה"ז נמשל לגן תחתון, וגן העליון הוא גן עדן ממש, והירק שהיא הפרנסה בנתים, כמ"ש (בראשית ט ג) כירק עשב נתתי לכם את כל, והוא בנתים, שיש לומר שהוא נמשך אחר השפע שבא מלמעלה אם רב או מעט, או י"ל שנמשך אחר מעשה התחתונים, כי הרעתי מעשי וקפחתי פרנסתי וכנ"ל. והכריע רבי מאיר לומר שהיא של עליון, שנמשך אחר השפע שבא מלמעלה. ורבי יהודה אמר של תחתון, לפי מעשה תחתונים כנ"ל.

אמר רבי מאיר רואין מהיכן ירק זה חי, ר"ל דלא פליגי רבי מאיר ורבי יהודא, אלא רואין מהיכן ירק זה חי, דהקשו **התוס'** בפ"ב דביצה (טו: ד"ה לוו) לוו עלי ואני פורע, והא אמרינן (שבת קיח.) עשה שבתך חול וכו', ומשני וכו', יעו"ש. **ושמעתי** כי צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד), ואם הוא בעל בטחון לסמוך ע"ז שנאמר לוו עלי ואני פורע, אז באמת הוא כך. ואם לאו שאומר עשה שבתך חול וכו', אז באמת כך, ודפח"ח. אם כן הכל לפי מה שהוא אדם, וכמ"ש **בעקידה** (פ' תצא) שער צ"ז דף רנ"ה, ענין משוח מלחמה וג' סוגי הכרוז, וז"ל: סוג האחד יש באומה הזאת, שכל המעשה הוא ע"י השגחה אלדיות וכו', והם האנשים השלמים לגמרי. סוג ב', שיעזבו מעשיהם בהחלט על ידי השתדלותם אם לטוב ואם לרע. סוג ג' בשית[ו]ף שני ענינים הנ"ל, שיעשה המעשה, ומהש"י יקוה הישועה להשלים פעלו וכו' יעו"ש. וז"ש ר' מאיר רואין מהיכן ירק זה חי, הכל לפי האדם, אם הוא בעל בטחון, אז ירק שלו חי מלמעלה בהשגחה אלדיות לבד, לכך הוא של עליון. ואם פרנסתו ע"י השתדלותו, אז הוא של תחתון.

ורבי שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטלו, כי לאו כל אדם יוכל לסמוך על בטחון, וז"ש צדיק באמונתו יחיה, דוקא צדיק, כמו **ששמעתי** הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (ברכות לה:), לפי שאינם בבחינת בטחון של רשב"י, ודפח"ח. וז"ש כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטלו, אם פושט ידו וכוחו ובטחונו, ונוטלו, שעלתה בידו בטחונו, אז הוא של עליון. מוכח למפרע שיכול לסמוך על בטחון, ואם לאו וכו', והבן.

ובזה יובן אלה תולדות נח נח וגו'. ודרש במדרש (בר"ר ל, ה) נייחא לעליונים נייחא בתחתונים. ר"ל אם הוא בבחינת צדיק שעושה נייחא בעליונים, אז ראוי לו לסמוך על בטחון, שיהי' לו נייחא בתחתונים, שלא יגע ביגיע כפו כמ"ש (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך

כי תאכל וגו', רק סומך על בטחון, ונוח ממלאכתו ויגיע כפו, כמו התלמיד חכם שהוא בחינת שבת שנאמר וינח ביום השביעי (שמות כ, י), וכמ"ש **בזוהר ובתיקונים** מזה.
וז"ש עשה לך תיבת וגו'. שהוא תואר חנות של החנוני, שאמר התנא החנות פתוחה וכו' (אבות פ"ג מט"ז), שיעשה השתדלות, והיינו לבחינת רוב העולם. לכך התיבה רחבה מלמטה, שהוא לבחינת רוב העולם שהם למטה והנהגתן על פי הטבע וצריך השתדלות. מה שאין כן לבני עלי' שהם מלמעלה, מועטין הסומכין על בטחון, לכך ואל אמה תכלנה מלמעלה, שתהי' קצרה מלמעלה, לרמז שהוא בחינת השלמים ואינו בחינת המוני עם.
וז"ש לפי שיש ג' סוגי אנשים הנ"ל לכך תחתים שנים ושלישים תעשה, והבן.
אמנם להבין צהר תעשה לתבה וגו', נבאר פסוק פ' בהעלותך (במדבר י, ט-י) וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעתם בחצוצרות וגו', ונושעתם מאויביכם וגו', וביום שמחתכם וגו'.
ונבאר משנה באבות (פ"ה מ"ב) עשרה דורות מאדם עד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול, עשרה דורות מנח עד אברהם, להודיע כמה ארך אפים וכו', עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם, וכתבתי מזה.
וכעת נ"ל, דמבואר בש"ס דברכות (ס:) לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב עבדין וכו'. וכן בש"ס דתענית (כא.) נחום איש גם זו שנקרא כך שאמר גם זו לטובה וכו', וכתבתי מזה.
והענין, דשמעתי **בשם מורי זלה"ה** מה שביאר **בכתבי האר"י זלה"ה** למתק דינין בשרשן, היינו ע"י שימצא בדין שורש חסד, אז נעשה הכל חסד, ונמתק הדין בשרש חסד זה שמצא בו, ודפח"ח. וכיוצא בזה כתבתי בשם **מוהר"ן**, כשדרש שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, בא שטן ונשקו אכרעי' (ב"ב טז.), ונעשה מיצר הרע יצר טוב, בזה שמצא בו חסד שנתכווין לשם שמים וכו', יעו"ש. וה"נ נחום איש גם זו לטובה, מצא בתוך הרעה והדין שורש חסד שהוא לטובה, אז נעשה באמת חסד מן הדין והגבורה, שנמתק הדין בשורש החסד שמצא בו. ולכך הזהיר התנא שיהי' רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב עבדין, שיש בו שורש חסד לטב ונמתק בשרשו, רק כאן בכלל, ונחום איש גם זו בפרט ידע שורש החסד שבדין, ולכך לא מביא בש"ס דברכות ראי' מנחום איש גם זו, דזה בכלל וזה בפרט. ובזה מבואר קושית **מוהרש"א** שם והבן.
והנה תיבת צהר יש בו ג' צרופים, צר"ה רצ"ה צה"ר, וכוונת הש"י שאמר לנח צהר תעשה אל התיבה, שיהפך מן צרה רצה, ויהי צהר למתק דינין בשרשן כנ"ל. ובזה אמרו חז"ל

(בר"ר לג, ג) צדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים. ונח לא הבין זה, או לא רצה, או לא יכול, וסבר צהר הוא חלון, ולכך ויפתח נח את חלון התיבה. דקשה הא לא נצטווה לעשות חלון רק א"ל צהר. וכי תימא דסבר כמאן דאמר צהר היינו חלון, א"כ קשה לאידך מאן דאמר דסבירא לי' צהר הוא אבן טוב, ואיך נח עשה חלון. אלא שמע מינה דשניהם אמת, והיינו לסברת נח הי' חלון, ובאמת הש"י צהר רמז כנ"ל.

אמנם י"ל כי נח הבין כוונת הש"י למתק דינין בשרשן למצוא בו שרש חסד וכו', רק קודם שבא אברהם לא נמצא חסד בעולם, וזה שדרשו חז"ל וימת תרח בחרן (בראשית יא לב, עי' רש"י), עד אברהם הי' חרון אף של מקום וכו', וכשבא אברהם בא חסד לעולם.

ובזה יובן משנה עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, ומכל מקום האריך אפו אולי יבא איזה צדיק שיוכל למתק דינין בשרשן, וז"ש לנח צהר תעשה לתיבה, שיהפך מדת הדין למדת הרחמים מן צרה צהר, והוא לא עשה כך כנ"ל, לכך הביא מבול. מה שאין כן מעשרה דורות של נח עד אברהם שנתגלה חסד בעולם, שהוא מדת אברהם עצמו, ויכול למתק דינין בשרשן, שמצא בדין שורש חסד ונעשה חסד מן הדין, לכך קיבל שכר כולם, והבן.

ובזה יובן וכי תבאו מלחמה בארצכם, הסבה הוא על הצר הצורר אתכם. ר"ל משנשאר הצר, שלא ידעו להופכו מן הצר צהר רצה וכנ"ל. לכך עצה היעוצה והרעתם בחצוצרות, שהוא תואר שמחה, היפך תואר שופר שהוא חרדה, כמ"ש **בעקידה** בזה יעו"ש (עי' שער סז), ועל ידי שקיבל בשמחה נהפך מצרה רצה כמ"ש **בשם מורי ז"ל**.

ועפ"ז נבאר פסוק לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו', ואעשך לגוי גדול וגו' ויקח אברה(ה)ם את (שרה) [שרי] אשתו ואת לוט בן אחיו וגו' (בראשית יב, א-ה). ולפי הנ"ל דדרשו וימת תרח בחרן, עד אברם היה חרון אף של מקום וכו' (רש"י בראשית יא, לב), כי שם תרח הוא רתח, שהיה עדיין ריתחא, הרי שם מולדתו ושם ארצו חרן מורה על הדין והגבורה שהיה אז בעולם.

ובזה יובן, ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך, מבחינת ארצך שנקרא חרן. וממולדתך ומבית אביך שנקרא תרח, שהוא לילך מבחינת דין וגבורה ולעורר מדת החסד בעולם, ועל ידי זה נמשך על עצמו גם כן מדה זו מדת החסד, וזה גורם ואעשך לגוי גדול ואברכך והיה ברכה, וכמו שכתבתי לקמן ונתן לך רחמים ורחמך (דברים יג, יח) עי"ש. וכן עשה, ויקח אברם את שרה אשתו, ר"ל הגוף שנקרא שרה לקחו במדת החסד, ר"ל הגשמי אכילה ושתיה וצרכי הגוף עשה מצד החסד, כמו הילל שהיה אכילתו ושאר הנאת הגוף

כדי לגמול חסד עם אכסניא וכו' (ויק"ר לד, ג). וגם את לוט, הוא היצה"ר, נעשה בן אחיו, ע"י שמצא בו חסד שנתכוון לשם שמים.

וזה ענין דרשות הש"ס (עי' ב"ב יז., בר"ר נט ז) וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א), שהשליטו ביצרו וכו'. כי הכרי' הדין בחסד וכנ"ל. והבן ג"כ פלוגתא, מר סבר בת הי' לאברהם ובכל שמה, ומר סבר בכל גימטריא בן וכו' (ב"ב שם). ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי בת הוא דין וגבורה, ובן זכר הוא רחמים, כמ"ש **בפרי עץ חיים** (סוף הקדמה שניה) יעו"ש. והוא עשה מדין וגבורה חסד ורחמים, והיפך בת ששמה ב"כל שיהי' ב"ן, והבן.

ועפ"ז נבאר ש"ס דסנהדרין פ"ח דף ע' (ע"א) תניא, אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי נחמי' אומר תאנה היה, שמדבר שקילקלו בו נתקנו, שנאמר (בראשית ג, ז) ויתפרו עלה תאנה. ופירש **רש"י** (ד"ה בדבר) מדתו של הקדוש ברוך הוא באזמל שהוא מכה בו מרפא וכו'. **והתוס'** (ד"ה בה) דחה פירוש רש"י, כי מה ענין זה לזה, ופירשו על פי משל וכו'. **ול"נ** דשניהם אמת פירוש רש"י והתוס', דאיתא שם פרק ז' דף נ"ח (נט:) דתניא רבי שמעון בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שנאבד מן העולם, שאלמלא לא נתקלל נחש וכו'.

אמנם מה שהי' הוא הוה ויהיה, וגם שנאבד מכללות העולם שמש גדול הנ"ל, אבל יחידי סגולה כמו אברהם שהיפך מיצה"ר יצה"ט עדיין הוא שמש גדול, וכמו שדרשו (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט, ח) ב' לבבות יצ"הר ויצ"הט, וזהו שהשליטו ביצרו כנ"ל. וכמו שיצא אל[י]עזר עבד אברהם על ידי ששימש לאברהם יצא מכלל ארור וכו' (בר"ר ס, ז), הכי נמי נחש ששימש לאברהם וכו', הגם שביאר **מורי זלה"ה** בזה שצריך הבדלה ואח"כ וכו', כתבתי מזה לקמן והשי"ת יכפר.

ובזה יובן, ויתפרו עלה תאנה, שבו קילקלו ואח"כ מצא בתוך דין זה שורש החסד, ונמתק הדין בשרשו ונתקנו. וזה שפירש רש"י באיזמל שמכה בו מרפא, ע"י החסד שבו נמתק הדין, ולכך מקבלו התאנה דוקא וכפירוש התוס', והבן.

ועפ"ז נבאר ש"ס דסנהדרין פרק ו' דף מ"ד (ע"ב) היערוך שו"ע[ך] לא בצר, אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. רבי יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצים את כחו ואל יהא לו צרים מלמעלה. ופירש **רש"י** וכו', והוא תמוה.

ונ"ל דכתבתי לקמן דהקשה **הרמב"ן** איך על ידי תפלה נשתנה גזר דין מרעה לטובה, וכי יש ח"ו שינוי רצון, וביותר המתפלל עבור חבירו וכו'. ותירץ **מורי זלה"ה בשם רבו** שהתפלה היא למתק דין בשרשו לקשר דין המלכות בבינה, ושם הוא אדם אחר וכו' יעו"ש. **ומורי זלה"ה** ביארו יותר, כי הגזר דין הוא אותיות, ויכול השליח לעשות צירוף אחר מן אותיות אלו ממש וכו', יעו"ש.

ובזה יובן היערוך שועך לא בצר, אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה וכו'. דבא לתרץ מה מהנית תפלה לצרה, וכי יש שינוי רצון לפניו יתברך, וכקושיית רמב"ן הנ"ל. ובא רבי אלעזר לתרץ קושיא הנ"ל כתירוץ הנ"ל, דמהני תפלה דיכול להפך ע"י תפלה אותיות צר"ה שיהי' צירוף אחר רצ"ה, להקדים אות ר' קודם אות צ', וז"ש לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שע"י תפלה מקדים אותיות צר"ה שיהי' רצ"ה, והבן.

ומפרש ריש לקיש יותר, כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה, ר"ל כי המתאמץ להתפלל באופן הנ"ל לעשות מן צרה רצה, והיינו על ידי שממתק דינין בשרשן למצוא שורש חסד בתוך הדין, כדדרש ר' אחא שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו (ב"ב טז.), בזה נעשה מן יצר הרע יצר טוב, ובזה אין לו צרים מלמעלה, שנעשה קטיגור סניגור.

ומפרש רבי יוחנן יותר, לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצים כחו ואל יהיה לו צרים מלמעלה. ר"ל שיבקש רחמים באופן שיהי' הכל מאמצים כחו, ע"י שימצא בכל סוגי דין וגבורה של הצרה שיש בו חסד, ובזה אין לו צרים מלמעלה כאמור, והבן.

ועפ"ז נבאר המשך הפסוקים פרש' וירא אליו ה' באלני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום וגו' (בראשית יח, א). והספיקות עם ביאורן כתבתי, והוא דקשה, מאי טעמא לא כתיב אל אברהם. ומכח זה פירש **בזוהר** (וירא צח.) כי שמו יתברך סתים וגליא, והוא קול ודיבור, ונתחבר שם ידו"ד בחינת קול שהוא סתים עם בחינת דיבור דאתגליא וכו', יעו"ש. ול"נ דהפשוט עם דרש הזוהר שניהם אמת, ונמשך זה מזה, כי על ידי שהי' אברהם מעורר מדת החסד בעולם, גם בתוך דין וגבורה מצא בו שורש חסד, ובזה נמתק הדין של המלכות בשרשו של החסד שהיא בינה שנקרא הוא, בסוד ועבד הלוי הוא, וממנה יצא החסד כמו שדרשו **בזוהר** (ויצא קסג ע"א) על פסוק (תהלים קד, יז) חסידה ברושים ביתה וגו', כי ע"י הבינה של אדם שמבין שיש בתוך הדין חסד, מקשר מלכות אל הבינה, ונתחבר עלמא דאתגליא מלכות עם הבינה עלמא דאתכסיא שהוא הוי' בניקוד אלדי', כי היא עצמה חסד ומנה דינין מתערין, ונמתק הדין בשרשו, ב' פירושים הנ"ל, והבן.

ובזה יובן וירא אליו ה' באלוני ממרא. ר"ל מה שהיו הרשעים הנקראים אלוני ממרא מהפכין מדת הרחמים למדת הדין, עכשיו ע"י אברהם שמתק הדין בשרשו, היפך דין לרחמים, וגרם וירא אליו ידו"ד באלוני ממרא, שנתחבר בחינת המלכות דין בחינ' דאתגליא שהיא בתוך אלוני ממרא שהם גורמין דין, וע"י אברהם שמצא חסד בתוך הדין באלוני ממרא, נמתק הדין בשרשו, ונתחבר מלכות בחינת וירא, עם בינה שנקרא ידו"ד. והוא ישב פת"ח האהל, שנתיישב ונתחבר בחינת הו"א הנ"ל, עם פתח האהל בחינת מלכות שנקרא כך. כחם היום, ע"י בחינת החסד של אברהם שנק' כחם היום, כמ"ש **בזוהר** דף צ"ח (ע"א) והבן, והש"י יכפר.

ועפ"ז נבאר פסוק ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה וגו' (בראשית כג, א). והספיקות בזה עם ביאורן כתבתי לקמן.

וכעת נ"ל לבאר הנ"ל עם המשך הפסוקים שאח"כ (בראשית כד, א-יד) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי וגו', אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וגו', ויאמר א[ו]לי לא תאבה האשה ללכת אחרי ההשב אשיב את בנך שמה וגו', רק את בני לא תשב שמה וגו', ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו וגו', והי' הנערה וגו' ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הוכחת ליצחק וגו'. והספיקות בזה עם ביאורן כתבתי לקמן.

ומה שנראה לי בזה, הוא לבאר ש"ס דשבת (קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו וגו' שנאמר (ישעיה נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'.

לבאר זה, נבאר ש"ס דברכות דף נ"ה ע"ב, הרואה חלום ונפשו עגומה עליו לייתי ג' ולימא להו חלמא טבא חזאי, ומשיבין ליה חלמא טבא חזיתא, חלמא דידך טבא הוא, טבא להוי, רחמנא לשוי' לטב, שבע זמנין יגזרון לך מן שמיא וכו', עד כי כבר רצה [ה]אלדים את מעשיך. וכתבו **התוספות** בד"ה שבע זמנין, שהוא ענין לחש וכו'. והש"ס מ[ו]קשה הוא, דקשה קיצור וסתירה, דה"ל לקצר ל"ל כפל טבא הוא וטבא להוי וכו'. ועוד דמיחזי כשקר באומרו חלמא טבא חזאי, וזה אינו. וגם קשה על המשיבין באמרן טבא הוא וכו'. ועוד דסתרי אהדדי באמרו טבא הוא דמשמע דכבר הוא טבא, ואח"ז אמרו רחמנא לישוי' לטב משמע דעכשיו אינו טוב, ומכח קושיא זו פירשו התוספות שהוא ענין לחש.

ול"נ שהוא צריך לאומרו בנוסח זה, גם שאינו לחש. ונראה דאיתא שם בש"ס (ברכות נה:) לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב וכו', כל שנותיו של

דוד לא ראה חלום טוב וכו'. ופירש **רש"י**, כי ע"י עצבונו יכופר עונו, ובחלום טוב ישמח ויאכל עולמו.

ומעתה יבואר ענין הטבת החלום בנוסח הנ"ל, שהוא להמתיק דינין בשרשן כפי ב' פירושים הנ"ל, א' כפשוטו כפירוש **מורי זלה"ה בשם רבו** לקשר דין המלכות בבינה וכו' עיין בפ' לך לך. ב' כפירוש **מורי זלה"ה** למצוא שורש חסד בתוך הדין, אז נמתק הדין בשורש חסד זה, ונעשה באמת חסד וכו'.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, הרואה חלום ונפשו עגומה עליו מכח שראה חלום רע, אזי ימתיק הדין בשרשו כפי ב' פירושים הנ"ל. ולייתי ג' בני אדם ויאמר חלמא טבא חזאי, ר"ל שהאמת הוא שראה חלום רע, רק ע"י שמצא ברע זו שורש חסד, שע"י עצבונו יכופר עונו, יהיה נמתק הדין בשורש חסד זו. והמשיבין אומרים, באמת כך הוא שנעשה מחלום רע זה טוב, וזה שאומרים חלמא טבא חזיתא, טבא הוא, גם שהוא חלום רע מ"מ טבא ליהוי, ע"י עצבונו של חלום רע זה יכופר עונו, ואז רחמנא - מצד רחמנותו יתברך שרואה עצבונו יכפר עונו, וז"ש רחמנא לשויה לטב. כי נמתק הדין בשרש חסד זה ונעשה מיד טבא, ושפיר אמרו טבא הוא, וכנ"ל. וגם כפירוש הב', שמקשר דין המלכות בבינה שהוא סוד ע' רבתי דשמ"ע, ז' שנים ז' ספירות עד המלכות, ושם לא יגורך רע ואין ש"ופ"ר, וז"ש שבע זימנין יגזרון עלך מן שמיא דליהוי טבא וכו' עד כי כבר רצ"ה [ה]אלדים את מעשיך, שעל ידי מיתוק זה נהפך מן צר"ה רצ"ה, והוא ענין צהר תעשה לתבה הנ"ל, אשר הצדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים, והבן.

ובזה יובן כל המענג את השבת וכו', דכתב **בספר יצירה** (פ"ב מ"ד) אין ברעה למטה מנגע ואין בטובה למעלה מענג וכו', יעו"ש. וע"י מיתוק הנ"ל נתהפך מנגע לענג, וז"ש כל המענג השבת, להפך מנגע לענג, נותנין לו נחלה בלי מצרים, הצר נהפך צהר רצה וכנ"ל, והבן. אמנם מה ענין יעקב לזה יבואר אח"ז.

ובזה יובן ויהיו חיי שרה מאה שנים וגו', [ונבאר פסוק פרש' עקב (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלדיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלדי"ך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וגו'. ודרשו חז"ל (מנחות מג: תוד"ה שואל) אל תקרי מה אלא מאה וכו'. וכ' **ב"ה** שהם ק' ברכאן שבכל יום וכו'. ויש להבין הא כתיב מה ואיך דרשו מאה. ועוד דכתיב כי אם ליראה לחוד וכו', ואיך אמר אח"ז מיד ולאהבה את ה' אלדיך וגו'. ונ"ל דכתבתי בשם **מורי זלה"ה** אחר שידע האדם כי אלופו של עולם הוא בכל תנועה וכו' אז יתפרדו כל פועלי און וכו', ודפח"ח. וז"ש אל תקרי מה אלא מאה, אחר שידע כי אות **א**' שהוא אלופו של עולם הוא בכל העולם ובכל תנועה, אז נעשה מן מה מאה, ואז נמתק הדין

בשרשו. וז"ש כי אם ליראה, שמקשר דין המלכות שנק' יראה, אל אם, היא בינה שנק' אם, ונעשה מיראה אהבה, סוד א' הוא אור אהבה וחסד, והבן.] והנה שרה היא ג' שמות אלדים, ש' אלהים במילוי יודין. ר' רבוע אלדים. ה' הוא ה' אותיות אלדים פשוט. ונודע כי הדין והגבורות הם שמות אלהים, מה שאין כן החסדים הם שמות הויו"ת כמ"ש **בעץ חיים** שער השמות יעו"ש.

ובזה יובן ויהיו חיי שרה, כי ויהי"ו גימטריא ל"ז, הבל מבינה ממשיך חיים למתק דיני שרה, וגם ממילוי אבא שהוא ע"ב, גימטריא מאה שהוא מ"ו, ממתיק ג"כ דיני שרה, ואז כאשר מקשר דין מלכות בג"ר כח"ב, נמתק הדין בשרשו ע"י בינה שממנה ה"בל גימטריא ויהיו, ומאבא מא"ה שנה, ומכת"ר גימטריא עשרים שנה, אז ז' ספירות המלכות שבע (שנה) [שנים] ז' ימי הבנין, שני חיי שרה, כולם שוין לטובה, שנהפך דין המלכות לרחמים וחסד, והבן.

וז"ש ואברהם זקן בא בימים, ר"ל ע"י בחינת חסד שמצא אברהם בתוך הדין והגבורות, מיתק הדין שנקרא חשך, ובא הדין בימים, לבחינת החסד שנקרא ימים, כמ"ש **בזוהר** בזה יעו"ש (חיי שרה קכט.).

וה' ברך את אברהם בכל, ודרשו חז"ל (ב"ב טז:-יז., בר"ר נט ז) שהי' לו בת ובכל שמה, וחד אמר שהי' לו בן גימטריא ב"כל, וחד אמר שהשליטו ביצרו. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וכך פירושו, וה' ברך את אברהם בכל, ר"ל עם בחינת החסד שנקרא אברהם, ברך לבחינת בת שנקרא בכ"ל, שהם הדין והגבורות שהוא בחינת בת נוקבא, ועכשיו נמתק הדין בשורש חסד זה ונעשה מן בכל בן בחינת חסד. ועל ידי זה שהמתיק הדין השליטו ביצרו, בסוד ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), ע"י שידע כי יצ"הר כוונתו לשם שמים נעשה לו עבד לשמשו, וכנ"ל.

וז"ש ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, שכל פרנסת עה"ז בימי הגלות הוא על ידי הס"ם שהוא היצ"הר, כמו שכתוב **בזוהר** תרומה (קנב:) יעו"ש. שים נא ידך וכחך תחת ירכי, שהם זרע זרעו ויוצאי ירכיו. אשר לא תקח אשה, שהיא הפרנסה שנק' אשה כמ"ש במ"א, ובנות כנען, ר"ל ג' בחינות כנען, א' שלא יהי' פרנסתו באופן שיצטרך להיות נכנע וחונף לבני אדם, כמ"ש **בחובות הלבבות** (ש' יחוד המעשה פ"ד) כי החונף גרוע (מעובד) [מעובד] הצלמים עי"ש. ב' כי ארור כנען וכו' (בראשית ט, כה), שלא יהיה בחינת הפרנסה באיס[ו]ר מצד הקליפה שנקרא כנען, כמ"ש לקמן על פסוק תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד, כא). ג' כי הסוחר נקרא כנען, כמו שכתוב ויקח בת איש כנעני ושמו שוע, פירש **רש"י** סוחר, והטעם כי לא בשמים היא (דברים

ל, יב), לא בתגרים וסוחרים. לכך לא תיקח אשה לבני מבנות הכנעני. כי אם אל ארצי, ר"ל שיהי' לו פרנסתו בביתו ובארץ מולדתו. ויאמר אם לא תאבה האשה היא הפרנסה, ללכת אחרי וגו', רק את בני בעל בטחון לא תשיב שמה, רק בן בני - ויגע בכף ירכו (בראשית לב, כו) שניטל האמנה מהם, הוא חוזר, וכתבתי בזה לקמן יעו"ש.

ועשה סימן, הנערה אשר תאמר שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת וגו'. והענין דשמעתי מן **מוהר"ן**, מה שמתפללין אל תצריכני לידי מתנת בשר ודם, ויש בני אדם שאין להם שום פרנסה רק מידי בשר ודם, וא"כ איך מתפללין. וביאר זה על פי שאמרו חז"ל, אברהם שהאכיל לאורחים ורצו לברכו, אמר ברכו להקדוש ברוך הוא שהכל שלו (סוטה י:). והעולה מדבריו, שידע שאין הוא הנותן רק הקדוש ברוך הוא הנותן, וז"ש אל תצריכני לידי מתנת בשר ודם וכו', ודפח"ח. ולי נראה שידע הנותן שהוא מקבל ולא נותן, כמו שאמרו חז"ל (ויק"ר לד, ח) ושם [ה]איש אשר עשיתי עמו [היום] בועז (רות ב, יט), כי יותר מה שבעל הבית עושה עם האורח אורח עושה עם בעל הבית וכו'. וזה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה, ר"ל שתה ולא יחשב זה לטרחה אצלי, רק אדרבה במה שאתה גומל חסד לזכני במצוה זו ראוי להשקותך עוד עבור זה, על דרך שכתבתי במקום אחר ושכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב) - בעונג שמתענג בעשית המצוה, אין רוצה לקבל שכר עבור המצוה, רק רוצה ליתן שכר שיקיים עוד מצוה וכו'. והכי נמי שתה וגם עבור גמולך הטוב אשקה עוד, וז"ש גמליך אשקה. וז"ש היא האשה אשר הוכיח ה', פרנסה מאיש כזה ראוי לבן אדוני, שבוודאי נתן לשם שמים בלב שלם.

הגם די"ל ביאר גמליך אשקה, עם ביאר פסוק הנ"ל ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכל טוב אדוניו בידו. דאיתא בש"ס (ברכות נו:) הרואה גמל בחלום, מיתה נקנס עליו וניצל. והענין, דגמל יש לו ב' משמעות, א' גמל כמשמעו שהוא מסטרא דמותא, כמ"ש **בזוהר**. ב' דמשמעותו גומל, שגומל חסד לחייבים טובים, כי אות ג' משמע ג"ח. ושפיר משמע הרואה גמל בחלום, שהוא ב' משמעות הנ"ל, ורמז שנקנס עליו מיתה, וניצול מצד ג"ח יתברך שגומל חסד גם לחייבים.

עוד י"ל, כי מלכות רגליה יורדת מות, ששם בחינת גמל סטרא דמותא, ומי שממתיק הדין בשרשו שמצא שם שורש חסד, נעשה הדין חסד באמת, שהוא אות ג', כמו שדרשו בש"ס גי"מל ד"לת גומל דלים וכו' (עי' שבת קד.). וא"כ ב' משמעות גמל אמת, שזה נמשך מזה, שנקנס מיתה עליו וניצל, והבן.

ובזה יובן ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו, שהם עשר כתרין תתאין מסטרא דמותא. וכל טוב אדוניו בידו, ששורש טוב וחסד בחינת אברהם אדוניו, בידו ורשותו,

שידע להמתיק הדינין בשרשו שלא יהי' לו שום מסטין ומקטרג בדרך הסכנה, בפרט בדרך זו שהלך לזווג דינא רפיא עם דינא קשיא, כמו שכתב **בזוהר** פרש' תולדות דף קל"ז (ע"א) דיצחק דינא קשיא ורבקה דינא רפיא, וחוטא דחסד תליא בה, ואי לאו דאיהי רפיא לא יכול עלמא למסביל דינא קשיא דיצחק וכו', יעו"ש.

וז"ש ותאמר שתה וגם גמליך אשקה, על ידי מימי וחוט החסד הנ"ל אשקה ואמתיק הדינין של המלכות אשר רגליה יורדת מות, ששם בחינת הגמל. ושפיר קאמר היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוני, שתוכל למתק דינא קשיא דיצחק ע"י דינא רפיא ששם חוט חסד, וכנ"ל שזהו זווגו, והבן והש"י יכפר.

אמנם לבאר מה ענין מענג שבת לנחלת יעקב שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך. נבאר המשך הפסוקים פרש' תולדות (בראשית כה, יט - כז, כב) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק וגו'. פירש **רש"י** יעקב ועשו האמורים בפרשה. ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו וגו', ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי וגו', ויהי כי זקן יצחק ויקרא לעשו וגו', צא השדה וגו', ועשה לי מטעמים בעבור תברכך נפשי וגו', הקול קול יעקב והידים ידי עשו, ודרשו חז"ל (בר"ר סה, כ) בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וכו'. והוא תמוה, דבפסוק משמע איפכא גם שהקול קול יעקב מ"מ והידים ידי עשו.

ובפסוק (בראשית כז, לה - כח, ה) ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח ועתה לקח ברכתי וגו' אחי רבקה אם יעקב ועשו. ופירש **רש"י** איני יודע וכו'. והספיקות וביאורן כתבתי במקום אחר.

וכעת נראה לי לבאר מדרש (בר"ר סה, ח) ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות, כדי שיבא יעקב ויטול הברכות וכו'. ונבאר זמר שבת (פיוט מה ידידות) נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה וכו'.

ונבאר, אחר כל הברכות שקבל יעקב מאביו קרא לעשו אדוני (בראשית לב, ה), **ובזוהר** (וישלח קסו:) מפליא זה לחכמה נפלאה. ויש להבין זה, יעקב שהיה בבחינת אמת, כמו שכתוב תתן אמת ליעקב (מיכה ז, כ), איך היה מבחינת כל החונף לרשע וכו'. ובזוהר מפליא חכמה זאת, משמע דשפיר עבד.

ונ"ל דכ' **בשער יחודים** פרק ה' וז"ל: תכוון ב' שמות אלדים משולבין יחד ובאלו הנקודות וכו', י' אותיות אלו גימטריא עקב, ועם כללות י' אותיות עצמן גימטריא יעקב, וכן הנקודות גימטריא יעקב וב' פעמים יעקב גימטריא השטן, כי יעקב דוחה אותו ומכניעו,

ושם זה גימטריא ב' פעמים אלדים, וכל א' גימטריא פא"ה, והם ב' תקוני פאה דאריך אנפין, לאכפייא דינין בשרשם וכו', יעו"ש.

ולהבין לשון יעקב דוחה אותו ומכניעו, שכ' ביחודים הנ"ל, והוא דכ' **בזוהר** ויצא דף קס"ב (ע"א) **בסתרי תורה** וכו', ובדף קס"ג ע"ב פסוק (בראשית ל, מ) והכשבים הפריד יעקב וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן, תא חזי יעקב תושבחתא דאבהן וכו', ואפריש חולקיה מחולקי דשאר עמין, דכתיב וישת לו עדרים לבדו וכו' יעו"ש. וזהו מה **ששמעתי ממורי זלה"ה** בתקוני התפלה צריך הכנעה והבדלה והמתקה וכו', וכתבתי מזה במקום אחר. וישת לו עדרים לבדו סוד הבדלה וכו', ואח"כ ידע כי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, שיש בתוך הרע בחינת טוב וחסד, אז נכנע השטן ונמתק הדין בשורש החסד שמצא בתוך. וז"ס יחוד הנ"ל ב' פעמים יעקב דוחה השטן כנ"ל, ומכניעו ג"כ בשני אלדים, ב' פאה דא"א, שנמתק הדין בשורשו.

ובזה יובן וידו אוחזת בעקב עשו, ר"ל יד"ו הוא יוד, שתצרף י' אותיות עם עקב ב' פעמים אלדים, הוא יעקב, וכן הנקודות גימטריא יעקב, הרי ב' פעמים יעקב, בזה אחזו יעקב להכניע השטן, וממילא גם עשו נכנע על ידי הכנעת השר שלו, הש"י יכפר.

וזה שאמר ויעקבני זה פעמים, כי ב' פעמים יעקב בזה לקח בכורתי, להכניע השטן שהוא בכור ושר של עשו, וממילא עתה [לקח] ברכתי של עשו ממש, ונכנע למעלה ולמטה, והבן.

ולכך קרא יעקב לעשו ושר עשו אדוני, אחר שידע כי שטן לשם שמים נתכוון, לעשות רצון קונו, והוא עבד לשרת להש"י, ומצד בחינה זו קרא לעשו אדוני, כמ"ש בש"ס (שבועות מז:) קרב לגבי אידהן וכו', הדבק לשחוור וישתחוו לך (ספרי פ' דברים פ"ו).

ובזה יובן, נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה, כי יעקב ידע להפוך מצרה רצה, וכנ"ל. ובזה יובן ש"ס הנ"ל כל המענג שבת שהיפך מנגע עונג, והאכלתיך נחלת יעקב אביך, כי שמו נאה לו, שע"י שמו כנ"ל הכניע השטן, ונעשה מקטיגור סניגור, והבן.

ובזה יובן המדרש ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות, וידע יעקב שיש ברעה זו טובה, והיינו כדי שיבא ויטול הברכות. אחר שנמתק הדין בשורשו, שמצא בו שורש חסד, נעשה באמת חסד, ונתהפך הקללות שגרם נחש, שיהי' ברכות לראש יעקב, וכמו שכ' **בזוהר** והבן.

וז"ש ברכני גם אני אבי, מאחר שגרם הברכות ליעקב ונעשה כסא וכו'. ויאמר בא אחיך במרמה, בחכמה, ויקח ברכתיך, שמיתק הדין בשורש חכמה ובינה, וחכמה תחי' בעלי' (קהלת ז, יב), שמצד עצמו זכה לזה, עד שלבסוף ברכו גם כן בעסק עולם הזה,

כמו שכ' **בזוהר**, והבן. אמנם לבאר שאר המשך הפסוקים הנ"ל עיין במקום אחר, ומה שחסר כאן יעו"ש.

•

בפסוק מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו וכו' (ז, ב). פי"רשי שלא נעבדה בהן עבירה. בש"ס דחלק (סנהדרין קח:) מנא ידע, אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו וכו', רבי אבהו אמר מאותן הבאין מאליהן. ויש להבין, בשלמא לרב חסדא אתי שפיר, אלא לרבי אבהו אם הרבה באו מאליהן הדרא ק' איך ידע. **ומוהרש"א** הרגיש בזה, ופירש דרבי אבהו סבירא לי' דרב חסדא גם כן, יעו"ש. אך לפירוש ב' שם קשה. ועוד למה נכתב זה לדורות, ועל כרחך שהוא בכל אדם ובכל זמן. **ונ"ל**, והוא, כי השכל מחייב כשהוא בעל עבירה לא יבוא מאליו אל התיבה. דכתב **האלשיך** (בראשית ו, יד) לתרץ הקושיא שם, במשה הי' חמר מבפנים מה שאין כן בנח. ועוד אומרו (שם) בכופר ולא בזפת. ועוד עשה לך (שם). וביאר, כי זה הי' לכפר עונו, על שלא יצאת לישע עמך להיישירם ולהדריכם בעבודת קונם רק נסגרת בתוך ביתך, מה שלא עשה אברהם, לכך תסגר תוך התיבה גם אתה ותצטער. ואשר לא היית רועה ומנהיג את בני אדם ומנדד שינה מעיניך לרודפם ולהיישירם להטיבם, עתה תרעה בהמות וחיות ומנדד שינה מעיניך להאכילם וכו'. ודפח"ח. הרי כי הסגר התיבה הי' לנח כמו שהורגל מוסגר להתבודד בביתו, את האלדים התהלך נח (בראשית ו, ט), שהי' בבית הכנסת ובבית המדרש תמיד עוסק בעבודת הש"י. הגם שהי' ראוי לילך לחוץ להחזיר למוטב, מ"מ מאחר שכוונתו היתה לשם שמים, לכך גם העונש הי' מעין מעשיו הטובים, שהי' ממשיך על עצמו סטרא דקדושה, מה שאין כן בהפך, כדאיתא **בזוהר** פרש' וירא דף צ"ט (ע"ב), רבי אבא פתח ואמר מי יעלה בהר ה' נקי כפים וכו' (תהלים כד, ג), כגוונא דאיהו אמשיך עלי' בהאי עלמא, אי בר נש אתמשך בתר קב"ה וכו', ואי רעותי' לאתדבקא בס"א איהו אמשיך להההוא מלה מלעילא וכו', יעו"ש. וזה ענין כשהיתה רבקה עוברת לפני בית הכנסת ובית המדרש יעקב מפרכס לצאת וכו' (בר"ר סג, ו).

והנה מי שרצונו להתבודד בקדושה, מאליו בא אל התיבה להסגר ולהתבודד שם ג"כ, מה שאין כן בעל עבירה הנמשך אחר תענוגי עה"ז לא יבא מאליו אל התיבה ליסגר שם בעבודת הש"י. וכמ"ש ביאר הש"ס עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מתעדנים בה ורשעים נדונין בה (נדרים ח:). ר"ל מה שנחשב תענוג לצדיקים, עבודת הש"י, נחשב דין ועונש לרשעים, שאינו יוכל לסבול שהיית בית הכנסת ובית המדרש, והכי נמי הסגר התיבה הוא תענוג לרגיל בבדידות, וההיפך וכו', ודי בזה.

אם כן מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי האדם החושק ורעותי' להתדבק בו יתברך על ידי שיתבודד בתיבה, יבא מאליו אל התיבה, ודאי התיבה קלטתו גם כן, כמים אל הפנים וכו'. מה שאין כן היפך, רשעים שאינם חושקים בבדידות, רק בתענוגי העה"ז שהיא חיות הגוף ומיתת הנשמה, כמו מי המבול, שחושק יותר ליאבד במי המבול ולא בקליטת (התיבת) [התיבה] שיהי' מוסגר שם בבדידות עבודת קונו, גם שהיא חיי נצחי, לכך גם התיבה אינה קולטתו, כמו שממשיך על עצמו כך הוא דבוק שם, או בקדושה וכו', ודו"ק.

לך לך

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך ואעשך לגוי גדול וגו' (יב, א-ב). והספיקות יבואר אח"ז. דכתב **הרמב"ם** בפ"ו מהלכות דיעות (ה"א) וז"ל: דרך האדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר חביריו ואנשי מדינתו, לכך צריך להתחבר לצדיקים ולהתרחק מן הרשעים, ואם אנשי מדינתו רעים ילך למדינה (שאנשים) [שאנשיה] צדיקים, ואם כל המדינות וכו' או שאינו יכול ללכת וכו', ישב לבדו, ואם אינם מניחין אותו וכו' ילך למדבר, כמ"ש מי יתנני במדבר מלון אורחים (ירמיה ט, א).

ובזה יובן, לך לך מארצך מהמדינה, ולישב בבית מולדתך, וכשתראה שאינן מניחין אותך להתנהג בדרך הישר, התרחק עוד ממולדתך ג"כ ולהתבודד בבית אביך, ואם אינך יכול לעבוד ה' בהיותך עמם, התרחק עוד מבית אביך ג"כ אל הארץ אשר אראך, בכל המקום אשר אזכיר את שמי (שמות כ, כא), שיהי' גילוי שכינה, שהיא הארץ אשר אראך, וק"ל.

•

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות דיעות (ה"א) וז"ל: כמו שיש חולי הגוף הטועמים מר למתוק וכו', כך חולי הנפשות וכו', ותקנתם שילכו לחכמים שהן רופאי הנפשות. וכיצד היא הרפואה, שאם הי' רחוק לקצה האחד ירחיק לקצה השני וינהג כן זמן רב עד שיחזור לדרך טובה, והיא מדה בינונית וכו'.

ובזה יובן, כי מבואר **בהרמב"ם** פ"א מהלכות ע"ז, איך דור אנוש טעו לעבוד כוכבים ומזלות, עד שנולד אברהם אבינו, והיה מושקע באור כשדים בין עובדי עכו"ם ואביו ואמו וכל העם עובדי עכו"ם, והוא עובד עמהם, ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת וכו', יעו"ש שהאריך שם. א"כ הי' אברם רחוק לקצה האחד, לכך ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וגו', להתרחק עד קצה השני, עד שישוב לדרך המיצוע, וק"ל.

•

עוד י"ל, ונבאר משנה פ"ה דאבות (מ"ג), עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו. ויש להבין מה תועלת הי' בנסיונות אלו. וגם במעלות העשר לא פחות ולא יותר.

נראה לבאר משנה (בפ"ק) [בפ"ד] דקדושין (מי"ב) מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. וכבר בארתי זה כמה פעמים. וכעת נ"ל דפליגי בית שמאי ובית הלל בנר חנוכה, דבית שמאי ס"ל פוחת והולך, ובית הלל ס"ל מוסיף והולך וכו' (שבת כא:), והנה קי"ל אלו ואלו דברי אלוקים חיים (עירובין יג:), ואיך יובן זה כאן.

ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דכתבתי כי האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח, יב), ר"ל כשהוא סובר שהוא רחוק מהש"י והוא מוצב ארצה והוא מן היורדים, הוא קרוב להש"י וראשו מגיע השמימה. וכשסובר שהוא קרוב להש"י וראשו מגיע השמימה והוא מן העולים, אז הוא רחוק מהש"י ומוצב ארצה, והוא מן היורדים וכו', וק"ל.

ובזה יובן ענין נר חנוכה, אם נראה לו שפוחת והולך אז הוא מוסיף והולך, וכשנראה לו שמוסיף והולך, אז הוא פוחת והולך, וק"ל.

עוד י"ל, דכתבתי בכמה מקומות, כי המיעוט לתכלית הריבוי וכו'. ובזה יובן כי מה שפוחת והולך הוא לתכלית שיהי' מוסיף והולך, וק"ל.

•

עוד י"ל, כי האדם במעשיו נמשך אחר ארצו ואנשי מדינתו כמ"ש הרמב"ם הנ"ל בהלכות דעות בפ"ו (ה"א), יעוין שם. עוד נמשך אחר אביו המולידו, כי כח האב הוא בבן, כמו שכתב **הראב"ד** בספר יצירה וכו', יעוין שם, וז"ש חז"ל בש"ס דעדיות (פ"ב מ"ט), האב זוכה לבן בנוי בכח וכו'. עוד נמשך אחר משפחתו, אחיו וכיוצא, וזש"ה (ע' בראשית כה, כ) בת לבן הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי, ופירש **רש"י** להגיד שבחה שהיתה בת רשע ומקומה אנשי רשע ואחות רשע ולא למדה ממעשיהם וכו'. הרי שפרט הכתוב ג' בחינות שאדם נמשך אחריהם במעשיו, ויש שבח לאדם שלא למד ממעשיהם.

אמנם נ"ל דיותר שבח יש שילמוד ממעשיהם, דהיינו לשם שמים, וכמו שכתבתי איזה חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א). ועפ"ז כתבתי לקמן על מה אבדה הארץ וכו', וביאר ש"ס אני ברי' וכו' (ברכות יז.), שאז נעשה הרע כסא לטוב.

וכן שמעתי ממורי זלה"ה וירא ה' כי סר לראות וכו' (שמות ג, ד), כי השכינה כוללת כל העולמות, דומם צומח חי מדבר, וכל הנבראים שבעולם הן טובים או רעים, והי' תמוה

לו למשה רבינו ע"ה שהיחוד האמיתי היא השכינה, ואיך כוללת ב' הפכים בנושא אחד, טוב ורע והם ב' הפכים והוא הייחוד. וכן שמו של משה כולל הכל טוב ורע, וז"ש משה רבכם קוביוסטוס וכו' (בכורות ה.), ואיך נעשה היחוד על ידו וכו'. אבל באמת אתי שפיר, כי הרע הוא כסא אל הטוב, כמו ופרעה הקריב וכו' (שמות יד, י), או על ידי שרואה מעשה הרשעים והוא אינו בגדר שלהם, יש לו תענוג ויתרון לאור מן החשך, ונעשה זה התענוג בכל העולמות ע"י הרע, וכמעט שעי"ז יש לרע עליה, רק כשעולה משם יתפרדו כל פועלי און וכו', ודפח"ח.

א"כ יש שבח שילמוד ממעשיהם, שיתענג בעושה הטוב כמו הרשע שמתענג בעושי רע, וכמו שכתבתי במקום אחר מי יתן טהור מטמא (איוב יד, ד), שיקח התענוג בטהור מן תענוג הטמא שהוא נפלא, כמ"ש בש"ס (דסוטה) כי ניטול תענוג הביאה וניתן לעוברי עבירה וכו' (סנהדרין עה.), והבן.

ובזה יובן לך לך, שילך וידבק בו יתברך. להנאתך ולטובתך, [ועל דרך זה כתב **רבי משה אלשיך**] שיתענג בו יתברך בעושי הטוב, שילמד מארצך וממולדתך ומבית אביך שהם רשעים, וכמו שהם מתענגים בעושי רע כך יעשה בעושי הטוב, שידבק עצמו אל ארץ העליונה אשר אראך, ועי"ז נעשה הרע כסא אל הטוב, והבן.

•

עוד י"ל ביאר פסוק ויאמר ה' אל אברם וכו' (יב, א). מלבד הספיקות הידועים, יש לידע איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן, דלא צריך פרשה זו לכתבה לדורות, דמה דהוי הוי, כי אם ללמדינו לדורות בזה.

ונראה לתרץ בב' פנים, **פן א'**, דאיתא בפסוק (משלי כד, טז), שבע(ה) יפול צדיק וקם, **שמעתי ממורי זלה"ה** כי נר"נ של אדם נתגלגל בז' ספירות, והנפש הם עבדיו ובהמותיו, ואם פגם בנפש דהיינו במעשה, גורם לו צער מעבדיו ובהמותיו. והרוח ממללא הוא הדיבור, ואם פגם בדיבור לשון הרע וכיוצא בזה, נעשה מדיבור זה אנשים שמצערים אותו ומדברים עליו, ונודע כי הדיבור נקרא זווג, וז"ש חז"ל ראוה(ו) מדברת וכו' (כתובות פ"א מ"ח), א"כ אשתו הוא רוח ג"כ, זכה נעשה לו עזר ואם לאו כנגדו (יבמות סג.). הנשמה שוכנת במוח, שמזה נעשה טיפה זרעית, והם בניו, ואם פגם במחשבה שבמוח גורם שיש לו צער מבניו. ובכל הספירות יכול להעלות נר"נ, מה שאין כן בספירה ז' שהוא מ"לכות אשר משם יונקים הקליפות נוגה, קשה לו להעלות משם נר"נ שלו.

כלל העולה, כי בני אדם השונאים אותו באו ע"י פגם דבורו, לכך צריך להעלותן ולתקנם על ידי דיבור התפלה, להתפלל עליהם שישובו ויתוקנו, כמ"ש בש"ס דברכות (י.) ר"מ

וברורי' אתתי', יתמו חטאים (תהלים קד, לה) ולא יתמו חוטאים וכו'. ואם אינו עושה כך רק שדוחה אותן, נעשו חומריות ועב יותר, ושונאים אותו יותר, וז"ש חז"ל גם ענוש לצדיק לא טוב (ברכות ז. עה"פ משלי יז כה), כי הוא רוחו של צדיק עצמו, שמזה נעשו בני אדם השונאים אותו, וצריך לתקנם ולהעלותן בתפילתו, וע"י התפלה נמתק בשרשו, ומוציא מהן רוחו, והנשאר בהם כלה מאליו וכו'. וזהו ענין משה רבינו ע"ה שהיה רועה צאן, ואחר כך נתן להם התורה ונעשו תלמידיו וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, כי אברם נקרא הצדיק, מן א"ב ר"ם כמ"ש **בזוהר ומדרש הנעלם**, וז"ש לך לך, ר"ל ל"ך, היינו הירידה, חמשה ספירות כל א' כלול מעשר, גימטריא ל"ך, וכללותם ביסוד הנקרא כל אותיות לך, וזהו לך לך, וכללות כללותם בבת שבע מלכות הנקרא כלה כלולה, הרי שבע יפול צדיק, וקם - דהיינו להקים ולהעלות, מארצך ששם הנפש, הם עבדיו ובהמותיו. וממולדתך, שאדם מוליד ע"י הדיבור שנקרא זווג, כמ"ש (כתובות פ"א מ"ח) ראוה מדברת וכו', שהוא הרוח ממללא. ומבית אביך, כי אבא נקרא חכמה, המוח והמחשבה ששם הנשמה. אל הארץ אשר אראך, שהיא מלכות הנק' שבע ומראה כל הצורות, ושם יפול צדיק בהליכתו וירידתו שם, וקם - להקים ולהעלות נצוצי נר"נ שלו. ועל ידי זה ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך, זהו שאומרים אלדי אברהם ויצחק ויעקב (פסחים קיז:), שהם ג' קוין סוד נר"נ, והבן.

פן ב', דאיתא **בכתבים**, וישב אברהם בבאר שבע (בראשית כב, יט). כי אברהם הם החסדים, בבאר שבע היא מלכות וכו'. וכן מבואר **כוונת אכילת ערב יום הכיפורים** (פע"ח ש' יוה"כ פ"ג), והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו (בראשית יח, ח), כי השפע ומזון נמשך ממוח בינה, אהי' במילוי קס"א גימטריא עץ, על ידי חסד הנמשך מיו"ד דאבא, ומתפשט ויורד למטה על ידי חסד אבא הנקרא אברהם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, ויאמר ה' אל אברם שפע החסד, שיתפשט למטה, וז"ש לך לך מארצך, שהיא שפע ומזון הנמשך ממוח בינה אל חסד אבא הנקרא אברם, ומשם לחסד בינה הנקרא ארצך, וממולדתך שהיא מוח אבא המוליד שפע ומזון **יו"ד** שבחכמה, ומבית אביך היא **א'** בינה הנעשה מן יו"ד דאבא **א'** דאהי' שהיא בי"ת אביך, בסוד בראשית אש"ר בי"ת הנזכר **בכתבים**, ומשם אל המלכות שהיא הארץ אשר אראך, והבן, והש"י יכפר.

•

עוד יש לפרש לך לך (יב, א). על דרך שביארתי במקום אחר פסוק הוא ינהגינו על מות וגו' (תהלים מח, טו), ובפסוק שיר השירים (ב, י) קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך, משל אב המרגיל בנו הקטן ללילך ברגליו, וכאשר הורגל הקטן ללילך אז מניחו האב שילך מעצמו,

והאב הולך לו. כך בענין עבוד(ו)ת השי"ת, בתחלה הש"י מחזיק בידו ומרגילו לילך, ואח"כ מניחו שילך מעצמו.

ובזה בארתי סוד הספירה וסדר ד' כוסות, שבתחלה באו המוחין כולם כא', כמ"ש (הגש"פ) פסח - על שום שפסח ודלג בבת אחת, ואח"כ נסתלקו המוחין וחוזר אחד לאחד מעט ע"י הספירה יעו"ש.

ובזה תבין תירוץ **התוספות**, דהכוונה דהוצרך לפרש שלא ישארו בקטנות, והבן. וזה סוד והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), שיש מדריגה זו בכל אדם בסוד קטנות וגדלות, כאשר ביארתי קושיית **התוספות** בפ"ט דשבת (פח. ד"ה כפה) מכאן מודעי רבא וכו', שהקשה התוספות, הא אמרו נעשה ונשמע מעצמם, ותירצו וכו'. והכוונה כנ"ל, יעו"ש.

ובזה יובן לך לך, ר"ל לעצמך ואין צריך עוד סיוע, שכבר יוכל לילך מעצמו שיזכה בדין. וזהו דמפרש אח"כ מדריגות כל צדיק שנקרא אברם. ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלהי אברהם, ר"ל בתחלת יציאת מצרים שיש בכל אדם, כשקב"ה מוציאו מן נ' שערי טומאה ממצר"ים ומחזיק בידו וכופה אותו, וזהו ואעשך, על דרך גדול המעשה יותר מן העושה (ב"ב ט.), וזהו מצד החסד שנקרא אברהם, שיהי' הקדוש ברוך הוא מייחד שמו עליו שיהי' נקרא אלהי אברהם, והוא גדלות ראשון בסוד החיות רצוא.

ואח"כ ושוב, זהו ואברכך, שאומרים אלהי יצחק, שמצד הגבורה ראוי שילך מעצמו ויזכה בדין שיטול שכרו, והוא בסוד קטנות ב', ומ"מ ואברכך להיות שליט ביצרו גם אז, כמ"ש וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א) שהשליטו ביצרו (ב"ב יז., בר"ר נט ז). וכן צדיק בכל יום יצרו מתגבר עליו ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו וכו' (סוכה נב:).

ואגדלה שמך, זה גדלות שני, שאומרים אלהי יעקב שהוא המכריע, ונשאר בגדלות זה, ששוב אין קטנות אחריו. ואז והיה ברכה לדורות, והבן.

•

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ם** (מו"נ) ח"ג פרק נ"ד, שהפילסופין הקודמים והאחרונים, שהשלימות הנמצאות לאדם ד' מינים, הראשון והוא הפחות שבכולם אשר בני עולם עליו יכלו ימיהם, והוא שלימות הקנין, ר"ל מה שימצא לאדם ממון ובגדים עבדים וקרקעות, וזה שלימות שאין דבוק באיש כי הכל חוצה לו, וכשיעדר ממנו, אפילו הי' מלך אין הפרש בינו ובין הפחות שבעם. המין הב', שלימות תבנית הגוף ותכונתו וגבורתו, ואין זה תכלית, כי הוא שלימות גופני, ויש לבעל חי ג"כ זה השלימות אף שאינו תואר אדם, כי יש כח וגבורה לארי' ופיל, ואינו שלימות נפשו. המין ג', הוא שלימות בגוף האדם יותר מן ב' הנ"ל והוא שלימות מעלת המדות, וגם זה השלימות אינו רק בין אדם לזולתו

אז ניכר מעלת מדות טובות שבו, ואלו הי' לבדו לא ניכר המדות טובות שבו. המין הד' הוא שלימות אמיתי, שלימות החכמה והתורה שהוא לנפשו ולא לגופו. והנה ג' שלימות הנ"ל הם לזולתך, רק שלימות החכמה היא לאדם לבדו אין לאחרים כח להוציאו ממנו וכו', מובא זה בספר **יד יוסף** פרש' ראה דף רס"ב (טור ב) יעו"ש.

ובזה בארתי זמר לשבת (דרור יקרא), דעה חכמה לנפשיך. ר"ל יבחר בחכמה שהיא לנפשיך, מה שאין כן בג' סוגים שהיא לזולת. וגם שהיא לנפש, מה שאין כן ג' הנ"ל הם לגוף.

ובזה יובן לך לך מארצך, שהוא שלימות הקנין להשיג ארציות חומריות הארץ הזאת, שהיא עולם הזה, דלכך נק' עם הארץ. וממולדתך, שהיא שלימות הגוף הנוי והכח והגבורה הבא מן האב, שהיא מולדתך, מטפה הזרעית ממוח האב, כמ"ש במשנה דעדיות (פ"ב מ"ט) האב זוכה לבן בחמשה דברים בנוי בכח וכו'. ומבית אביך, הוא שלימות המדות טובות שהוא לומד מן החכמים שנק' בית אביך, וכמ"ש במשנה דאבות (פ"א מ"ד) יהי ביתך בית ועד לחכמים וכו', והוי מתאבק בעפר רגליהם וכו', כדי ללמוד מהם שלימות המדות.

ומ"מ אין זה שלימות המובחר כמבואר שם, רק אל הארץ אשר אראך היא גלוי השכינה, שהיא הארץ העליונה ארץ החיים, שיזכה לדבק בה, הוא תכלית האמיתי, כמ"ש ובו תדבק (דברים י, כ), וז"ש אל הארץ אשר אראך, לך לנפשך, והבן.

•

עוד י"ל, ונבאר **מסורה**: והיה ברכה (יב, ב), ה' והיה במסורה, **א' והיה ברכה**. ב' והיה תמים (בראשית יז, א). **ג' והיה נכון לבוקר** (שמות לד, ב). **ד' עלה אלי ההרה והיה שם** (שמות כד, יב). **ה' והיה לי לאב** (שופטים יז, יט).

ונ"ל, דאיתא בפ"ב דברכות (יז.), מרגלא בפומא דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וכו', שנאמר (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, לעושים לשמה וכו' יעו"ש. והנה לבאר צחות לשון הש"ס הנ"ל (ד)כתבתי במקום אחר מענין לימוד לשמה וכו', יעו"ש.

אמנם מבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** (פע"ח ש' הנהגת הלימוד) ענין לימוד לשמה יותר מדריגה, דהיינו לשם ה', להמשיך הארה מיסוד אבא, ועל ידי זה יומתק דינין תקיפין דמלכות וכו', יעו"ש. ונודע (סידור האר"י ז"ל שחרית דשבת) כי יסוד אבא מלובש תוך יסוד אימא בינה הנקרא תשובה, וב' היסודות מלובשים תוך יסוד ז"א הנקרא טוב,

ונתחבר במלכות הנקרא מעשה, וכמו שכתוב במזמור היושבי בשמים (תהלים קכג, א), כי י' יסוד אבא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן מאמר רבא, תכלית וסוף חכמה היא יסוד, המלובש תוך יסוד אמא הנקרא תשובה, ור"ל תכלית שהיא יסוד חכמה, עם תשובה הנקרא בינה. ומשם להמשיך ליסוד ז"א, וחיבור כל היסודות נקרא טובים, וכולם נמשך למלכות הנקרא מעש"ים טוב"ים. ומביא ראיה, שנאמר ראשית חכמה, דהיינו יסוד חכמה נקרא ראשית, כמ"ש ברכות לר"אש צדיק (משלי י, ו) להמשיך הארות יסוד אבא למלכות הנק' יראת ה', שאז נקרא שכל טו"ב לכל עו"שיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, לעושים לשמה, דהיינו לשם ה' וכו', והבן.

ובזה יובן ויאמר ה' אל אברם, שהוא יסוד אבא, א"בר"ם, שמחובר אבר יסוד אבא, עם אמא הנקרא מ"ם סתומה מלמרבה המשרה (ישעיה ט, ה) כנודע, וגו' אל הארץ אשר אראך, להמשיך הארות יסוד אבא אל ארץ עליונה, וזהו לימוד לשם ה' כנ"ל. וזהו וירד אברם מצרימה וגו' אמרי אחותי וגו' (בראשית יב, י-יג), כמו אמור לחכמה אחותי את (משלי ז, ד), והבן.

ובזה יובן המסורה, והיה ברכה וגו', כי יסוד אבא נקרא ברוך, שמשם מקור הברכות, בלבוש יסוד אמא הנקרא ברכה. אם שם 'והיה' אותיות הוי"ה, הוא באבא, ו'ברכה' היא אמא. ומשם להמשיך הארה למלכות.

אמנם נודע בכוונת המילה שכל זמן שלא הוסר הערלה אז נתעלמו חסדים והברכות בשרשן וכו', יעו"ש, שלא ינקו החיצונים. וזה שאמר והיה תמים, בהסרת ערלה, שנאמר לאברהם, ואז החסדים והברכות יתפשטו ביסוד, בסוד הב"קר או"ר והאנשים שלחו (בראשית מד, ג) שכ' **בזוהר** (ח"א רג.:), וז"ש והיה נכון לבוקר שהוא יסוד.

אמנם כדי שיוכלו להשפיע למטה, צריך לעלות ההרה לקבל שורש הברכה, כמ"ש בסוד לולב (פע"ח ש' הלולב פ"ב) ובכל ברכות הנהנין (פע"ח ש' הברכות פ"ג), וז"ש עלה אלי ההרה והיה שם. ואחר כך ישפיע למטה מהארת יסוד אבא אל מלכות הנקרא לי, וז"ש והיה לי לאב, והבן, והש"י יכפר.

•

בפסוק ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, ואתנה בריתי וגו', ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך, והפריתי אותך וכו' (יז, א -ו). **והרמב"ן** בספר **שושן סודות** נתעורר בפרשה זו להקשות ד"ו קושיות, יעו"ש.

והצריך לענינינו הם, א' למה נצטווה אברהם על המילה בהיותו בן צ"ט שנה, והלא הכיר את בוראו בן ג' שנה כמו שאמרו רז"ל (נדרים לב.) עקב אשר שמע אברהם וכו' (בראשית כו, ה). ב' תואר אל שדי בפרשה זו דוקא וכו'. ג' התהלך לפני וגו', וכי עד הזמן ההוא לא התהלך לפניו יתברך וכו'. ד' דנודע מה שכ' בזוהר הפרש בין מלפני ובין לפני, וא"כ יש להבין תואר לפני [זו אינו מספר הנ"ל]. ה' תואר תמים, ולא צדיק או חסיד וכו'. ו' ואתנה את בריתי ביני וביניך וגו', שהוא ברית מילה, ומה ענין שינוי שמו ואב המון גוים לזה, וכו'.

ז' למה נפל על פניו בנבואה זו ולא בשאר נבואות הקדומות, וכי תימא משום ערלה וכו' הלא גם אז הי' ערלה. ח' אחר שנפל דבר אתו במדת אלהים, וקודם זה דבר אתו במדת הוי'. ט' והיית לאב המון גוים, נראה שהוא עבור חילוף השם ולא עבור הברית, וא"כ למה נסמך והיית לאב המון גוים להנה בריתי אתך. י' בראשונה הסמיכו לברית, ובאחרונה לשינוי השם.

י"א כל בריאותיו יתברך הם שלימי היצירה הכל בחכמה, כמ"ש חז"ל (קה"ר ב, טו) הוא עשך ויכוננך (דברים לב, ו), מלמד שהוא ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר והו[ו]שיבו על כנו וכו', וא"כ אם הערלה אינו לצורך למה נברא, ואם יש בו צורך למה צוה להשחיתו וכו', וזה שאמר בש"ס שאל מין אחד את רבי עקיבא אם מעשה אדם נאה יותר או מעשה הש"י וכו' (תנחומא תזריע ה). י"ב ל"ל כפל המול ימול. י"ג אמירה מיוחדת למילה ל"ל. ושאר ספיקות עי"ש.

וכדי לבאר זה, נבאר ש"ס פ"ג דנדרים (לא:), רבי אומר גדולה מילה, שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר התהלך לפני והי' תמים. דבר אחר גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי. רבי אומר גדולה מילה ששקולה ככל המצות שבתורה, שנאמר (שמות כד, ח) הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים, ופליגי דרבי אליעזר דאמר אלמלא תורה לא נתקיימה שמים וארץ וכו'.

ויש להקשות מנ"ל שעל ידי המילה נקרא שלם, דלמא אם הי' חסר שאר מצוה ג"כ לא הי' תמים כי אם על ידי אותה המצוה. כי אם לומר שהקושיא מ"ט נעשה באמת שלם על ידי מצות מילה שהיא באחרונה ולא על ידי שאר מצוה, וכבר נכלל קושיא זו בכלל קושיית הרמב"ן הנ"ל. אחר זה מצאתי קושיא זו להרב **בתוספות יום טוב** (נדרים פ"ג מי"א) יעו"ש. ב' דהל"ל לא נקרא שלם עד שנימל, מאי עד שמל דקאמר, משמע מל אחרים. ג' אם לא בריתי יומם ולילה וגו', והק' **בתוספות יום טוב** הא מילה אינו נוהג

אלא ביום וכו'. ד' הוה לי' למימר לא ברא העולם, מאי עולמו, ועיין **בתוספות יום טוב**. ה' לשון ברא ולא יצר ועשה. ו' במ"ש אלמלא היא וכו', דהוה לי' למימר אלמלא הוא לשון זכר וכו'.

הגם דקושיא א' הי' אפשר לתרץ על פי מש"כ **היעב"ץ** בדף ל"ג (אבות פ"ג מי"א) בשם **רבינו יונה** ביאר פסוק למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין וכו' (משלי יז, טז). וביאר, כי טבע החכמה להוציא מכח אל הפועל, ומי שהוא רע המדות יוסף להרשיע ע"י החכמה, ואח לצרה יולד (שם פסוק יז), וז"ש לקנות חכמה ולב אין, הם המדות טובות שנק' לב וכו', עי"ש.

והנה כתב **מהרש"א** בפ"ג דנדרים הנ"ל בשם **מורה נבוכים** פ[מ]"ט ח"ג, כי לא נתנה מצות מילה להשלים חסרון היצירה, רק להשלים חסרון המדות וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, אמר רבי גדולה מילה שכל התורה והמצוה שעשה אברהם אבינו ע"ה לא נקרא שלם, היינו בשלימות המדות הגורם שלימות התורה, עד שמל, שהוא להשלים חסרון המדות כמ"ש המורה הנ"ל, ואז מהני קיום התורה והמצות. מה שאין כן בלא"ה אין לקנות חכמה אם לב אין. מה שאין כן בהסרת ערלת המעור הוסר ערלת הלב לקנות לב טוב, ואז נקרא שלם בשלימות מדות טובות השייך לעסק התורה והמצות, ושפיר באה מצוה זו באחרונה להשלים בשלימות וכאמור.

ועתה יובן, כי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וז"ש דבר אחר גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו שנאמר אם לא בריתי וכו'. והיינו כרבי אליעזר - ברית התורה, וברית התורה לא נקרא ברית כי אם על ידי ברית המילה שהיא שלימות המדות וכנ"ל. וז"ש בל"ז הוה אמינא דפליגי ארבי אליעזר וכו'. מה שאין כן עתה בהוצעה זו יבואר דלא פליגי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וזהו ג"כ כוונת התנא (שם לב.) גדולה מילה ששקולה ככל מצות שבתורה וכו', והבן.

אמנם לבאר שאר הספיקות הנ"ל בש"ס, וי"א ספיקות בפרשה הנ"ל, עיין במ"א, נראה, דדרשו חז"ל (רש"י בראשית יז, א) אל שדי, שיש די באלהותי לכל בריה, לפיכך התהלך לפני וגו'.

להבין זה, נ"ל דכתבתי במקום אחר על **מדרש** והכל מוכן לסעודה (אבות פ"ב מט"ו), כי הסעודה גדולה ובני עלי' מועטין לאכול בסעודה וכו', וז"ש השכר הרבה, לכך בעל הבית דוחק שיהי' מי שיקבל שכר הרבה וכו'. והכי נמי כך, מאחר שיש די באלהותי להספיק שכר לכל בריה, אפס שאין מי שיקבל השכר, כי אחד הי' אברהם (יחזקאל

לג, כד) שהאמין בה', ובאמת ה' חשבה לצדקה, מה שאין כן כל בני עולם לא ידעו אמונתו יתברך.

לכך אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם התהלך לפני והי' תמים, דכתבתי לקמן ענין מחצית השקל ולא מטבע שלימה, וביאר **האלשיך** בשם **רבינו שלמה אלקביץ** (שמות ל, יג), להורות שאין האדם שלם כי אם בצירוף חבירו, וכל אחד הוי מחצית וכו', יעו"ש. דהיינו לקשט עצמו ואח"כ לקשט אחרים (ב"ב ס:). וז"ש כפל המל ימול, אחר שמל ערלת לבו של עצמו ימול אחרים. וזה היה מעלות משה רבינו ע"ה שזכה וזיכה הרבים וזכות הרבים תלוי בו (אבות פ"ה מי"ח). וזה אי אפשר כשהוא במעלה עליונה שאין לו התחברות עם המוני עם, כי אם בעת ירידתו בסוד שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז). **ועפ**"ז קאמרי חז"ל שפיר בפרק בתרא דשבת (עי' קנו.) אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד. כי אברם הוא במדרגה עליונה, אברם יסוד אבא אבר בתוך ם' סתומה בינה, ואז אינו מוליד - לזכות המוני עם. מה שאין כן כשירד אברם אל סוד ה' אחרונה שנקרא אברהם, בסוד שבע יפול צדיק, אז וקם, שיכול להתחבר עמהם ולהעלותם ויהי' נקרא אב המון גוים, ואז אברהם מוליד, בסוד (בראשית יב, ה) הנפש אשר עשו בחרן, בסוד קטנות, ג' מוחין אלדים גימטריא חרן, והבן. ובחינת זו נקרא הילו]ך בסוד לכי ומעטי את עצמך (חולין ס:), וכמו שכתבתי לקמן, ובחינת ה' אחרונה שהיא מדת מלכות נקרא לפני ולא מלפני, וז"ש התהלך לפני והי' תמים, כנ"ל.

לכך נפל אברהם על פניו, על שצריך ירידה כדי להעלות המוני [עם], ומי יודע אם יזכה לחזור ולעלות, עד שהבטיחו הקדוש ברוך הוא על זה ואמר לו הנה בריתי אתך, ר"ל כריתות ברית והבטחה שיזכה לעלות, וז"ש והיית לאב המון גוים, והיינו אם לא יקרא שמך אברם והי' שמך אברהם וגו'. עוד י"ל שהוא סוד נפילת אפים (פע"ח ש' נפ"א פ"ב), והבן.

ובזה יובן שאר ספיקות שבש"ס הנ"ל, גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו, וזיכה את עצמו, לא נקרא שלם כי אם בסוד מחצית השקל כנזכר לעיל, עד שמל אחרים, שנאמר ה"תהלך לפני" והיה תמי"ם, ר"ל כשיהי' במדריגת הילוך, בסוד לכי ומעטי עצמך, שבחינת 'לפני' היא השכינה שהיא לפני הקדוש ברוך הוא ולא מלפניו, אז יוכל להתחבר עם המוני עם להעלותם, ובזה והי' תמים שנקרא לשון תמימות ושלם, והבן.

ובזה יובן צחות לשון הפסוק הנ"ל. וגם יבואר ספק אחד, לך לך שאודיע טבעך בעולם וכו', וכתבתי מזה במקום אחר.

ולדברינו יבואר בחדא מחתא, ויהי אבר(ה)ם בן צ"ט שנה ויאמר אליו אני אל שדי, ר"ל שיש די באלהותי להספיק לכל ברי' שכר למאמין באלהותי, השכר והסעודה גדולה, ומקבלי השכר הן מועטין, שלא נתפרסם אלוהותי בעולם עדיין, ואף אם ירצה אברהם לפרסם אלוהותו יתברך בעולם להחזיר בני עולם לאלהותו יתברך לא ישמעו לו, שאין לו התחברות עמהם שהוא במדריגה עליונה תואר אברם וכנ"ל, והם במדריגה תחתונה, ולחוס על כבודו יתברך צריך שירד ממדרגותו סוד ו' כורע לגבי ה' להעלותו, וסוד שבע יפול צדיק וקם, כדי שיתחבר עם בני העולם, ואז יוכל להעלותן, וז"ש התהלך לפני והיה תמים, ר"ל על ידי תואר הילוך בסוד לכי ומעטי עצמך שהוא לפנ"י, תוכל להתחבר עם המוני עם להעלותן, ואז יהי' תמים, אחר שזיכה את עצמו ואת אחרים נקרא שלם ותמים. מה שאין כן בלאו הכי נקרא מחצה, בסוד מחצית השקל הנ"ל.

אך שמא תאמר שאין העלי' ודאי כמו הירידה, ואין לסכן נפשו בספק לירד ואינו יודע אם יזכה לעלות, וכמו שהקשו **התוספות** (ד"ה אמר לי') בש"ס דבבא מציעא דף קי"ד (ע"ב) ולאו מר כהן הוא, מאי טעמא קאי בבית הקברות, וז"ל: תימא לר"י דכתיב (מל"א יז, כא) ויתמודד על הילד וגו' [ואיך טמא את עצמו בספק], ומשני שהי' ברור לו שיחייהו לכך הי' מותר משום פקוח נפש וכו', יעו"ש. וה"נ הירידה ודאי והעלי' ספק.

לכך אמר הקדוש ברוך הוא ואתנה בריתי ביני ובינך וגו', ר"ל שהוא כריתות ברית והבטחה ביני ובינך שתזכה לעלות. ובזה וארבה אותך במאוד מאוד, שזכות הרבים יהי' תלוי בך, וכמו שהבטיח ליעקב אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו, ד), שהוא בבחינת הנ"ל ג"כ.

ואז ויפול אברהם על פניו, בסוד נפילת אפים שכ' **בפרי עץ חיים** (שער נפ"א פ"ב-פ"ג) פרק ג', שיפיל עצמו עד העשי' וכו', אז אליך ה' נפשי אשא (תהלים כה, א) להעלות משם בחינת נפשין דעשי' בסוד מ"נ וכו', יעו"ש. הגם שמבואר שם כי הוא סכנה ואין אתנו יודע עד מה וכו', אבל אברהם אבינו ידע איך לירד ולהעלות.

ואחר שירד אל העשי' אשר שם אלהים גימטריא הטבע, לפי הנהגת טבע של המוני עם ובני עולם, וז"ש אודיע טבע"ך בעולם והבן, אז וידבר אתו אלהים לאמר וגו' מדריגה אשר הוא שם, ולא יקרא עוד שמך אברם, ר"ל אברם אינו מוליד, כשהוא במדריגה עליונה שאין לו התחברות עם המוני עם להעלות, רק והיה שמך אברהם, שיתחבר עם ה' תתאה להעלותם, ואז אב המון גוים נתתיך והפריתי אותך וגו'.

אחר זה אמר אלהים אמירה מיוחדת, זאת בריתי וגו', פרשת מילה - המל ימול, אחר שמל את עצמו ימול אחרים ואז נקרא שלם. וכמאמר הש"ס הנ"ל לא נקרא אברהם שלם עד שמל, ר"ל אחרים ג"כ, שנאמר התהלך לפני וגו', וכאמור.

ועתה נבאר שאר ספיקות שבש"ס הנ"ל, דבר אחר גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא עולמו וכו'. וכמ"ש לקמן ביאר מאמר הש"ס (חולין ס:) לכי ומעטי עצמך וכו' ומשול ביום ובלילה וכו', עי"ש. וענין לכי ומיעטי וכו', מבואר **בזוהר ובכתבי האר"י** זלה"ה תחלה היתה באצילות עמו יתברך בסוד ה' אחרונה שבשם [וזה סוד עולמ"ו, בייחוד עמו], וכשאמרה אי אפשר לשני מלכים וכו' ואמר לה לכי ומיעטי עצמך וכו', שתהי' ראש לשועלים וכו', שתהי' בראש הבריאה בהיכל קדשי קדשים לצורך הנהגת התחתונים וכו', יעו"ש.

ועל ידי הצדיק, אות **ו'** זעירא, שבע יפול צדיק, שיורד למלכות שהיא אות ד', ונעשה אות ה', ועי"ז וקם, להעלותה להתחבר עם ג' אותיות ראשונות מן השם, וכמ"ש לקמן.

ובזה יובן הש"ס הנ"ל, גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם כי אם תואר מחצה וכנ"ל, עד שמל אחרים אז נקרא שלם ותמים, וכנ"ל.

דבר אחר, גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא עולמו, כי על ידי מילה שהוא צדיק יסוד עולם נעשה ה' מן ד', וגם נתמלא ה' בג' מילואין אותיות הי"א שהוא יה"א כנודע, וז"ש אלמלא הי"א לא ב"רא ע"ולמו, שירדה מאצילות שהי' עולמו ביחוד עמו, וירדה לבריאה, כדי למשול ביום ובלילה, על ידי ערלת מילת הלב יהי' נעשה מן לילה יום, וז"ש (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וז"ש אם לא בריתי, אז יומם ולילה וגם חוקת שמים וארץ לא שמתי, ר"ל שהי' ראוי שיהי' הכל יום ולא לילה והכל שמים ולא ארץ, אבל לכך שלחתי עולמי בבריאה, בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, שיהי' נעשה מן לילה יום, וכמ"ש ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וגם מן שמים וארץ, על ידי בחינת אדם הממוצע בין שמים וארץ, כדי שיהי' מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, עי"ז נשקו ארעא ורקיע אהדדי וכו', וכמדומה **ששמעתי ממורי** פירוש דנשקו ארעא ורקיע, לקשר ולחבר מעשה הגשמי ברוחני וכו'. על דרך **ששמעתי ממנו או בשמו** כל אשר תמצא ידי(י)ך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), כי כאשר מקשר המעשה גשמי ברוחני עי"ז נעשה יחוד קבה"ו וכו', ודפח"ח, ישמע חכם ויוסיף לקח, והבן.

מצות מילה

מצוה ב', המול לכם כל זכר (יז, י). בדליתא אביו בית דין מוזהרין למולו, ובדאיכא אב הוא מחויב למולו, שנאמר (בראשית כא, ד) וימל אברהם את יצחק בנו, ולא האשה

מחוייבת שנאמר (שם) אותו ולא אותה, כדיליף בקדושין דף ך"ט (ע"א), **ובטור** יורה דעה סימן רסמ"ך רס"א רס"ב רס"ג רס"ד רס"ה רס"ו. והוא לשמונה ימים דוקא.

טעם מצוה זו נ"ל, וגם שהיא לשמונה, נ"ל דאיתא **בכתבים** (טעמי המצות פ' לך לך) המילה גימטריא חיבור הוי"ה אדנ"י וכו', יעו"ש. והטעם, שאי אפשר לזווג כי אם בהסרת הקליפה וכו', וחיבור זה הוא ח' אותיות.

ולהבין זה, הוא על פי **שקבלתי ממורי** שיש באדם עשר ספירות כי הוא עולם קטן, וכמ"ש **הראב"ד** (הקדמה לספר יצירה) כי מה שיש בעולמות עליונים הוא ג"כ בשנה ובנפש האדם, וסימנך והר סיני עש"ן וכו' (שמות יט, יח), יעו"ש.

ומדרגה אחרונה שבאדם, כגון צער ועוני ויסורין וכדומה, זה נקרא מדת המלכות שהיא מדה אחרונה, כי רגלי' יורדות מות. ונצח והוד שבאדם הוא עמודי קיימין, שהאדם מאמין אמונת הבורא על אמיתתו. ומדת יסוד הוא כשיש לו תענוג בעבודת הש"י יותר מכל התענוגים, כי מבשרי אחזה שאבר המשגל הוא מבחר התענוגים, שהוא אחדות שנתחבר דכר ונוקבא, ומן הגשמי יבין תענוג הרוחני כשמדבק את עצמו באחדותו יתברך שהוא שורש כל התענוגים וכו', וישמע חכם ויוסף לקח. ולכך נקרא יסוד כל, כי שם נכללו כל המדות העליונות, והוא המחבר כולם ומשפיע למלכות הנקרא כלה ג"כ לטעם זה, שנכללה בה כל המדות גם כן. והצדיק הוא גם כן שמחבר כל המדות, וכמו שכתבתי על פסוק (במדבר כז, יז) אשר יוציאם ואשר יביאם **בשם מורי**.

וגם אמרתי פירוש הפסוק לכ"ו בנים (תהלים לד, יב-טז), דהל"ל באו בנים. אלא כמו **ששמעתי** הלך ילך ובכה (תהלים קכו, ו), שהצדיק חושב כל היום בעבודת הש"י, והוא מרי דחושבנא, ומצא עצמו שאינו יוצא ידי חובתו נגד הש"י, ונחשב לעצמו שהוא הולך מהש"י, מה שאין כן הרשע וכו'. וז"ש לכ"ו אלו הנקראים בנים. שמעו לי, לשון וישמע שאול (שמואל א טו, ד) שמאסף ומחבר כל המדרגות אל המלכות, וז"ש שמעו לי, שחושב הצדיק שכל אחד מבני ישראל הוא אברי השכינה ומכולם נעשה קומה שלימה, מכל התפלות והעבודות שיוצא מכל אחד, וזה נקרא במדרגות צדיק שעל ידו יתייחד צד יראה ונורא, שהוא ת"ת ומלכות על ידי צדיק יסוד, ומן הזיווג הזה נמשך להם שפע מנ"הי דז"א שהם נצח והוד הנקראים למודי ה', אל היסוד שהוא הצדיק, וז"ש על ידי שמייחדים יראת ידו"ד, יראה שהוא מלכות, להוי"ה שהוא ז"א, ע"י הצדיק שהוא יסוד, מכח זה אלמדכם - יושפע לכם מן למודי ה' שהוא נו"ה דז"א.

והנה ע"י זווג זו"נ מעלים מ"נ לאו"א, שהם בנים לאו"א, כדי שיזדווגו או"א זווג פנימי להמשכת מוחין לזו"נ כמבואר בק"ש (פע"ח ש' ק"ש פ"ז), והמוחין דז"א הוא חיי"ם

- אהי"ה הוי"ה אהי"ה סוד תפילין (פע"ח ש' התפילין פ"ז), ואחר שהצדיק גרם ייחוד לזו"נ כדי להמשיך חיים לז"א, וממנו נמשך חיים להצדיק גם כן. וז"ש מי האיש, שהוא איש דהיינו צדיק. החפץ חיים (תהלים לד, יג), חפץ לשון זווג כנודע, וז"ש החפץ חיים. צריך שיהי' במדרגה זו, שיהי' אוהב ימים, אהבה גימטריא אחד, ר"ל לייחד הימים.

והענין, דאיתא **בכתבים נוף ע"ח** פרש' ויחי, ויקרבו ימי ישראל (בראשית מז, כט), וז"ל: ודע כי לבוש של האדם נעשה מן הימים שלו ממש, כמ"ש מפקודי אורייתא איתעבידו לבושין דנשמתא (זח"ב רכט:), כי הפקודין בדכורא רמ"ח אברי הזכר, ושס"ה ימים ל"ת הם בנוקבא דמתברכין מרמ"ח פקודין, ובעשות רמ"ח פקודין, כימי השנה נתחברו הימים בחינת נוק', ונשלמו ע"י רמ"ח פקודין בחינת דכורא, ומכח שניהם דכר ונוק' נעשה הלבוש, ועיקר הלבוש היא מרמ"ח מצות עשה, רק שלא יפגום בשס"ה ימים ל"ת, והבן, עכ"ל.

ואי אפשר לאדם שיקיים רמ"ח להשלים כל ימי השנה, כי כמה מצות שיש באחד מה שאין בחבירו, כגון שזה כהן, וזה לא גירש את אשתו, וכהנה רבות. רק כשיש אהבה שהוא אחדות נעשה כולם אדם אחד, ובין כולם נשלמו רמ"ח פקודין.

וז"ש מי האיש החפץ חיים, הוא בתנאי שיהיה אוה"ב ימי"ם, לייחד הימים של ימי השנה מן כל בני דורו, ונעשה אדם שלם ברמ"ח פקודין. דאם לא כן ח"ו מום בו, חסר אבר, ואינו יכול לעשות זווג, כי אין השראת שכינה כי אם באדם שלם.

ואמר לראות טוב, שכל מה שיראה יבין בשכלו שהוא שיקח ממנו דבר טוב לעצמו, וכמו שכתבתי, על משנה איזה חכם הלומד מכל אדם וכו' (אבות פ"ד מ"א), ור"ל אף שרואה דבר איסור, וכמ"ש **בח"ה** באחד שראה שוכב עם בהמה, ואמר אם זה מוסר עצמו למיתה, שחק המלכות הוא להמית בזה, ומכל מקום לא נמנע עבור תענוג גשמי רגע אחד, ואיך לא ימסור נפשו בעבודת הש"י שהוא תענוג הרוחני והנצחי. וכן כשרואה שלות הרשעים ישמח, באמרו אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, כמבואר בש"ס (מכות כד:).

ויצא לו תועלת גדול בהנהגת מדה טובה, שכל מאורעותיו נחשבין לו לטובה ומקבלין בשמחה, אחר שנותן לב להבין שמאתו יתברך לא תצא רעה והוא לטובת האדם, ובזה מקבל בשמחה, והדינין נמתקים, וגורם למעלה ג"כ כך.

וז"ש לראות טוב, כי מלכות הוא באתגלייא הנקרא ראיה, ויסוד נקרא טוב, גם מוחין נק' טובים, וכמ"ש **בכוונות** חסדים טובים. וז"ש לראות טוב, להמשיך טוב למלכות, והבן

כי קצרתי. ושאר הפסוק יובן מעצמו, עד עיני ה' אל צדיקים וכו' שנק' צדיק במדרגה הנ"ל שזכרנו, וק"ל.

העולה מזה, מי שהוא צדיק הגורם יחוד וזווג זו"נ צריך שיהי' שלם בכל המדות מלמעלה עד מדרגות יסוד. וכבר נודע שהמדות מתחילין מחכמה שנאמר ראשית חכמה (תהלים קיא, י), כי כתר בו נכללו כולם, וגם במלכות חוזר ונכללו, בסוד כלל ופרט וכלל, הרי מן חכמה עד יסוד הוא ח' מדות ח"ב חג"ת נה"י.

וא"כ מבואר טעם הנ"ל שהוא לח' ימים, ימים דוקא, שלהסיר הערלה ויתגלה המילה שהוא גימטריא הוי"ה אדנ"י, שיהיה במדרגות צדיק יסוד, שיגרום ייחוד הוי"ה ואדני, צריך שיהי' כ"ל בו, מן ראשית חכמה עד יסוד, ח' מדות הרמוז בח' ימים, בסוד ומדת ימי וגו' (תהלים לט, ה) ואז יכול לייחד ח' אותיות הוי"ה אדנ"י גימטריא המילה, והבן.

וז"ש האב מחוייב למולו, כי אדם דוגמת ז"א, ולהסיר קליפת נוגה האוחזת בצינור שמאלי דיסוד ז"א הוא ע"י המשכת המדות מן האב שהוא חכמה, כי אם שהיא בינה אין שום קליפה שולטת שם, מ"מ מינה דינין מתערין, אבל חכמה הוא ביטל והסרת הקליפה לגמרי. והצדיק שיש בו כל מדות עד חכמה שהוא אבא, הוא יכול למולו וק"ל, וז"ש הפסוק אותו ולא אותה.

וז"ש הפסוק וימל אברהם את יצחק בנו, כי יצחק נקרא יסוד בסוד ק"ק חי, ואברהם הוא אבא בסוד אברם, ואע"פ שהוא חסד, מ"מ הוא קו הימין וקו החכמה כנודע, והבן, כמ"ש **בלקוטי תורה** פ' עקידה עי"ש, וכ"כ **בנע"ח** כי היסוד יש בו כח כל המדריגות והספירות וכו'. ואתי שפיר הנ"ל.

ועי"ז יובן ג"כ שאר הפסוק שבארנו לעיל, אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, כי איתא **בכנפי יונה** ח"ה סי' ל"ב, כמו שיש לערלה ב' עורות, עור הערלה ועור הפריעה. כן יש בברית הלשון ב' חומות, שיניים ושפתיים. וכמו שהשיניים קשים משפתיים, כן עור המילה קשה מעור הפריעה. ולכן מל ולא פרע כאלו לא מל (שבת קלז:). ותיקון ברית המעור הוא ברית הלשון להתוודות עמו, כי זה לעומת זה, ע"כ. **ונודע** שכ' **בזוהר** כמה פעמים שלא נקרא בבחינת צדיק כי אם שלא פגם בברית וכו'. וע"י שלא פגם גם בברית הלשון, כי זה לעומת זה.

ולכך אמר הפסוק, אחר שיש בו מדת הצדיק בבחינת יסוד כח החיבור וכנ"ל, צריך שיהי' צדיק בבחינת ברית הלשון, וז"ש נצור לשונך מרע ושפ"תיך מדבר מרמה, שהם ב' הערלות שצריך להסיר מן ברית הלשון, וזכר קליפה דקה שהיא שפתיים אחר הקשה השיניים, וא"צ להזכיר, שאי אפשר לזה בלא זה.

ואמר סור מרע, **ששמעתי ממורי** שאם נזדמן שראה דבר עבירה [או שמע על אחד], יבחין שיש בו שמץ עבירה זו, ושירג[י]ש לתקן את עצמו. ואמר הפסוק תחבושת לזה, שינצור לשונו, אע"פ שהוא קשה לפרוש וכמ"ש בש"ס וכולן באבק לשון הרע (ב"ב קסה.), מ"מ נתן הפסוק תקנה לזה, שידע שהוא ניתן לו לראות כדי שיסור הוא עצמו מרע ויתקן את עצמו שיהי' טוב, ואז גם הרשע יחזור בתשובה, אחר שיכליל אותו עמו ע"י אחדות הנ"ל שכולם אדם אחד, ואז תגרום שתהי' מכלל ועשה טוב, שתעשה את הרע טוב, ואז תבוא למדה בקש שלום ורדפהו וכו', ודו"ק.

וירא

וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא ישב פתח האהל, וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וגו' (יח, א-ב). בש"ס דבבא מציעא פ' הפועלים (פו:), מאן נינהו שלשה אנשים, מיכאל גבריאל רפאל. ויש להבין לאיזה ענין שאלו מאן נינהו שלשה אנשים. וגם להבין תירוצו. **ונ"ל** דכתב **הרמ"בם** (מו"נ ח"א פע"ד דרך ז) בשכליים אין שייך תואר ריבוי ומספר כי אם מצד עילה ועלול וכו' יעו"ש. ול"נ דדברי הרמב"ם הוא בסוג אחד, דאין שייך מספר כי אם מצד (עילו) [עילה] ועלול. מה שאין כן בב' סוגים נגדיים אתי שפיר תואר מספר, שזה מקו החסד קו ימין, והשני מצד הגבורה והפחד קו שמאל, והג' ממוצע בין שניהם. **ובזה** יובן שאלת הש"ס על פסוק וירא והנה שלשה אנשים, קשה הא היו שכליים ואין שייך בהם תואר מספר, וז"ש מאן נינהו שלש"ה אנשים, ר"ל איך שייך תואר שלשה. ומשני שפיר שהם מיכאל גבריאל רפאל שהם מן ג' קוין כנודע, ואתי שפיר תואר שלשה. **והנה** אחר שבאו בדמות אנשים, ע"כ ששורש ג' קוין נתפשט עד למטה בסוג אנשים שהם בבחי' אלו ג' מדריגות ג"כ, יש סוג אנשים ממדריגת חסד, וסוג ב' גבורה, סוג ג' ממוצע בין השני קצוות. אך דלפ"ז מאי נצבים עליו, הא בחינת אברהם הי' חסד לבד, ואיך נכללו ג' סוגי אנשים ג' מדריגות הנ"ל במדריגת אברהם איש החסד לבד.

אך נודע כי הוכן בחסד כסא (ישעיה טז, ה), ר"ל כסא של ד' רגלים הוכן ונכלל בחסד, שנכנע שמאל בימין, וז"ס אלה תולד[ו]ת השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד), בזכות אברהם (בר"ר יב, ט), והבן.

אך במקום אחר ביארתי שג' אנשים הנ"ל הם ג' עמודי העולם, תורה ועבודה וגמילות חסדים, שהם אברהם יצחק ויעקב. כי יעקב עמוד התורה, הקול קול יעקב (בראשית כז, כב). יצחק עמוד העבודה. אברהם עמוד גמילות חסדים. והנה קודם שהי' בעולם יצחק ויעקב עמד העולם על עמוד אחד של גמילות חסדים שהוא בחינת אברהם, וז"ש וישא

עיניו וירא והנה שלשה אנשים, שהם ג' עמודי העולם, נצבים ועומדים עליו, על גמילות חסדים לבד, לכך נתאמץ להחזיק עמוד גמילות חסדים, וירץ לקראתם, להכניס אורחים שהוא עמוד גמילות חסדים, והבן, וק"ל.

•

בפסוק וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום וגו' (יח, א). ותחלה נבאר פסוק (יח, יא-יג), ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה אורח כנשים, ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן וגו'. דכתבתי כמה פעמים קושיא זו, איך שייך זה בכל אדם ובכל זמן, וכי הוא סיפורי דברים בעלמא, מה דהוי הוי.

ונראה, דמבואר כי תכלית בריאת אדם בחומר וצורה כדי לזכך חומרי ושיהי' נעשה מן חומר צורה, וז"ש אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח, ה), כמ"ש **הרמב"ן** (שם עה"פ) שיש בזה כמה מדריגות, ובחינות מדריגות חנוך ואליהו שהיו מזככים כל כך חומרם שנעשו מלאכים חיים וקיימים וכו', יעו"ש.

והנה יש בחי' שאחר עלותו למעלה חוזר ויורד כדי להעלות המדריגות התחתונים, בסוד רחצתי את רגלי איככה אטנפם (שה"ש ה, ג), וכאשר כתבתי מזה במקום אחר, וזה סוד רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), ונקרא קטנות וגדלות וקטנות שני, ובכל ירידה צריך אזהרה איך לחזור ולעלות שלא ישאר ח"ו, וכמו **ששמעתי ממורי** שיש כמה שנשארו וכו'. ובזה אמרו חז"ל בפרק ה' דברכות (לב:), ד' דברים צריך חיזוק, תורה ומעשים טובים ותפלה ודרך ארץ כו', ויליף תפלה שנאמר (תהלים כז, יד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', ר"ל שהיא בירידה ב' קטנות ב', צריך לחזור ולקוות אל ה' ויחזוק וכו', וה"ה באינך.

ונודע כי הצורה שהיא הנשמה נק' אברהם, והגוף שהיא החומר נק' שרה, כמ"ש **בסתרי תורה** [פרש' לך לך דף ע"ט (ע"א)] יעו"ש.

ובזה יובן ואברהם ושרה זקנים באים בימים, ר"ל כי שניהם החומר והצורה זכו בהזדכך חומרם, ובאים בימים - למדריגות צורה ונשמה הנק' ימים נגד הגוף והחומר הנק' לילה, כנודע. חדל להיות לשרה אורח כנשים, שהוא מדריגות חומר תאוה גשמיות בחינת נשים, רק עלו למדריגה הנק' נשמה, דכורא, לכסוף לרוחני'.

ואחר שבאו בימים ונאמר להם שיחזרו להוליד, בסוד הנפש אשר עשו וגו' (בראשית יב, ה), וזהו הולדת הבן, והיא בלתי אפשרי כי אם שחוזר לירד ממדריגותו כדי שיהי' לו התחברות עם מדריגות תחתונים להעלותן. וזה ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה, כי הגוף תמה ואינו מאמין בזה אחר שעלה למדריגות צורה, וביטול

תאות החומר והיצר הרע, איך אפשר שאחרי בלותי היתה לי עדנה, להתעדן בתענוגי הגוף. ואדוני זקן, הוא היצה"ר אדון הגוף והחומר, שכבר תם כחו ותאותו. אבל באמת אל תאמין בעצמך (אבות פ"ב מ"ד), גם שתש יצר הרע שלו וכו'. וזה שאמר הקדוש ברוך הוא למה זה צחקה שרה כאלו הוא מהנמנע וכו', וק"ל.

עוד י"ל, **דשמעתי בשם מורי** פירוש הפסוק כל אשר תמצא ידך בכחך עשה כי אין בשאול דעת וחשבון וגו' (ע' קהלת ט, י). כי ענין חנוך מט"ט שהי' מיחד קב"ה על כל תפירה וכו' הוא כך, דהמחשבה נק' א"ס הוי"ה, והמעשה הוא אדנ"י, וכאשר מחבר המעשה עם המחשבה בעת עשית המעשה, נק' יחוד קבה"ו, וז"ש כל אשר תמצא ידך לעשות בכח"ך ע"שה, ר"ל כי המחשבה נק' חכמה כח"מה, ותעשה המעשה בכחך שהיא המחשבה, לחבר שניהם, שהוא יחוד קבה"ו. כי אין בשאול וגו', ותיבת א"ין משמש למעלה ולמטה, ר"ל שאם אינך מאמין בזה ותשא(ו)ל ותסתפק בזה אז אין בשאול דעת וחשבון וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, כי אברהם הוא חכמה מחשבה, ושרה היא חומר ומעשה. וז"ש ואברהם ושרה, נתחברו שניהם. ובאים בימים, עד א"ס הנקרא סביר אפי יומין נגד העשי' הנק' לילה כנודע. חדל להיות לשרה אורח כנשים, שעלה ממדריגות מעשה למדריגות מחשבה, וחדל אורח נשים שהוא עשי' וכו'.

ותצחק שרה בקרבה, איך אפשר שאחרי בלותי היתה לי עדנה, להעלות המעשה עד המחשבה הנק' עדנה, ויחזור מן יש אין. ובהחסר האמנה חסר הכל, לכן התרעם הקדוש ברוך הוא, למה זה צחקה שרה היפלא מה' דבר, כמו שמתחלה עשה מן אינו ישנו, כך אפשר לחזור ולעשות מן יש אין שהוא מחשבה, והבן.

ונחזור לבאר פסוק וירא וגו'. ולהבין מ"ש **בזוהר** (ח"א פ:) הפרד נא מעלי וכו'. כי **שמעתי בשם שאר בשרי** מהר"י משל אחד, בענין המשמורת שנתקנו למלך שהי' לו כמה מדינות, פעם אחת ביקש לחקור אם המה באמנה אתו, ובחר אחד מעבדיו עם כמה חיילות שילכו למדינות ולומר שהוא מורד במלך, אז יבחנו מי הם שיתקרבו אליו, ומי שילחמו במלחמה כנגדו, וכך עשה ולכד כמה מדינות. ואיזה מדינות עשה משמורת לשמור פתחי העיר נגד המורד שלא ילכוד המדינה, ועשה משמר פלוני ביום פלוני וכיוצא בזה, והגבור מהם יהי' בפתח המדינה להבין מקול הקריאה אם נגש השונא למדינה.

והנה נמצא בהם חכם אחד שנתן לב להבין הדבר, איך אפשר שיתן המלך הגדול מקום לעבד נבזה למרוד בו במעט מזעיר חיל, אין זה כי אם לנסות בו המדינה, והלך זה החכם ודיבר אליו תחנונים ומלט העיר והמדינה בחכמתו וכו'.

והנמש(ו)**ל** מובן, כי היצר הרע שהוא מורד באדונו, בכוונת הבורא שיראה מי שיתקרב אליו ומי ילחום כנגדו, והאיש המשכיל יבין שכוונת היצה"ר לשם שמים לעשות רצון הבורא, בתחנונים ידבר רש עם המורד שכוונתו לעשות רצון הש"י א"כ הפרד מעלי וכו'. וכמ"ש **בזוהר** (שם), שהתחנן אברהם את עצמו מיצה"ר באמרו, ויאמר אל נא תהי מריבה בינינו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי וכו', והוא מכוון עם המשל הנזכר לעיל, והבן.

ובזה יובן, דנודע דיש אילן הקדוש ויש אילן הטמא, וכמ"ש **בתיקונים** (הקדמה יז.) ואיהי שקיא דאילנא וכו'. וז"ש וירא אליו ה' באלני ממרא, כי היצר הרע שהוא אילן ממרא כמו זקן ממרא, ואברהם ראה וידע שגם היצה"ר עושה רצון קונו, וז"ש וירא אליו כי ה' באלוני ממרא.

והוא ישב פתח האהל, כי השומר על פתח העיר, שהוא האדם שנקרא עיר קטנה, כחם היום, שהוא הגיהנם, כי היצה"ר לפתח חטאת רובץ (בראשית ד, ז), ר"ל לפתח של האדם שהוא חטאת רבץ, הפה העליון ותחתון, ברית הלשון וברית המאור, שהוא הגורם הכל, כמ"ש **בזוהר** והי' מחניך קדוש (דברים כג, טו), אינון רמ"ח שייפין, על ידי ולא יראה בך ערות דיבור הגורם ערות דבר וכו', יעו"ש, וכמ"ש (דברים כח, נב) והצר לך בכל שעריך וכו', יעו"ש.

ואברהם זכה שראה והבין וירא אלי"ו ה' באלוני ממרא, כי גם אילן ממרא עושה רצון ה', והוא לבדו ראה וידע כי ה' באלני ממרא, לכך התחנן ליצה"ר הפרד נא מעלי. מה שאין כן אינך שאינם יודעים מזה וכו', וק"ל.

הגם דיש לומר על דרך הלצה, **ששמעתי מאחד**, שבא למבצר להוסיף על הארנדע של חבירו, והוכיחו האדון איך מלאה לבך להצר לחבירך וכו'. והקשה לו, הא ודאי זהו יצר טוב ואיך הולך למבצר, ושאל זה השאלה לחכם אחד, והשיב לו איך הולך היצה"ר לבית הכנסת, לכך וכו'.

ובזה יובן, וירא אליו, כי ה' באלני ממרא גם כן. שהיצ"ט מצד שם הוי"ה הוא במבצר שנקרא אילן ממרא. וקשה, למה. ומשני, כי הוא היצה"ר יושב פתח האהל שהוא בית הכנסת, כמ"ש חז"ל (סנהדרין קה:) מה טובו אהליך (במדבר כד, ה), לכך גם היצה"ט הולך למבצר, וק"ל.

עוד י"ל, כי יש להקשות מה מקום ליצה"ר במבצר או בחוצות העיר, הא אמרינן אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש (קידושין ל:), א"כ בשלמא במקום שאין בית המדרש לא קשה מידי, מה שאין כן במקום שיש בית המדרש קשה כנ"ל. אך דלא קשה מדי, בשלמא אם היו מחזיקין לומדי תורה בבית המדרש, אז היו הם מחזיקין ומשכן אותו לבית המדרש, מה שאין כן במקום שאין מספיקים ללומדי תורה, אז היצה"ר מטייל אנה שירצה, כי הוא מחוץ לפתח האהל שהוא בית המדרש.

ובזה יובן פירוש הפסוק (ע' בראשית יח, כו) אם אמצא חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם. דקשה מה זה שאמר בת"וך העיר. ולדברינו אתי שפיר, אם הם מחזיקין לומדי תורה בתוך הבית המדרש, אז הם מושכין ליצר הרע בביהמ"ד, ויכולין להיות צדיקים בתוך העיר, שאין מניחין היצה"ר לצאת חוץ לתוך העיר, וז"ש אם אמצא חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי וגו'. וממילא נשמע בהיפך וכו', וק"ל.

ובזה יובן, כי אברהם לבד נמצא טוב וישר לפני ה' במקום שבני אדם הם מאלני ממרא, כמו במבצר ובחוצות העיר שכולן הם ממרים לפני ה', מה שאין כן אברהם. וז"ש וירא אלי"ו ה' באלני ממרא, אליו דייקא, לו לבד ולא לאחרים, והטעם כי הוא יושב פתח האהל, בבית המדרש מבחוץ, ואין מי למושכו לבית המדרש, והולך בחוץ על משענתו, ואברהם לבדו הי' מקיים שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) גם בין בני אדם הממרים, ושפיר אמר וירא אליו ה' וגו', וק"ל.

עוד י"ל, כי שמעתי בשם **מוהר"ר נחמן קאסויר**, שהוכיח לבני אדם שאינם מקיימין שויתי ה' גם בעוסקו בסחורה ומשא ומתן, וכי תימא איך אפשר זה וכו', הא בהיותו בבית הכנסת ומתפלל אפשר לו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, ה"ה איפכא נמי אפשר, ודפח"ח.

ובזה יובן, וירא אליו ה' באלני ממרא בשווקים וברחובות, וכי תימא אין זה אפשר, ואמר והוא ישב פתח האהל, בבית הכנסת בתפלתו היצה"ר מפתה אותו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, אם כן איפכא נמי אפשר, וק"ל.

•

בפסוק ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט וגו' (יט, ט). והספיקות רבו, א' לאיזה צורך נכתב מאמרם של אנשי סדום בתורה. ואיך הוא בכל אדם ובכל זמן. **ועוד** דלשון גש משמע קירוב, והלאה משמע ריחוק. **ועוד** דחזר לכתוב ויאמרו האחד בא לגור וגו'. ועוד כפל וישפט שפוט.

ונראה לפרש בב' פנים, דידוע מ"ש **בכתבים** בק"ש שעל המטה, שם של מ"ב שיש בו ב' מיני יראה, בסוד רצוא ושוב וכו' יעו"ש. והוא סוד עולם התיקון, נגד עולם התוהו שעל ידי קירוב גדול נתבטלו ממציאות, מה שאין כן כשיש קירוב מרחוק כמו סוד עולם התיקון, והבן זה היטב.

וה"ה בגשמיי בעניני בני אדם נגד חבירו, ראיתי **בספר מבחר פנינים** (ע' ש' בקור האוהבים) בשם חכם אחד, הזהר שלא תקרב אדם אחד יותר מדאי, שלא יהי' הקירוב גורם ריחוק, יעו"ש. ואפשר שזה כוונת המשנה באבות (פ"ב מ"י), והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והזהר בגחלתן שלא תכוה - ר"ל שלא לחמם מרחוק, ולא להתקרב מאד עד גחלת האש, שלא יגרם היזק שיכווה, וכמדומה ששמעתי **בשם מורי**, והבן.

ובזה יובן גש הלאה, ר"ל שיהי' הקירוב מרחוק, שאז יתקיים בין בגשמי בין ברוחני. ומפרש כי מהגשמי נודע ברוחני, וז"ש ויאמרו האחד בא לגור, ור"ל כי נודע מהגשמי, כשבא האחד מיוחד איזה למדן בעיר לגור, ומיד בהתקרבו ישפוט שפוט, כמו שפוט השופטים, שהוא ישפוט השופט שבעיר לריב עמו להתווכח, לכך גם ברוחני עצה היעוצה שלא יתקרב מאוד כי אם מרחוק ה' נראה לי, והבן.

פי' ב', על פי קושיית **התוספות** בפ"ט דשבת (פח. ד"ה כפה), למה כפה הר כגיגית הא אמרו נעשה ונשמע וכו' יעו"ש. וביארנו איך יש באדם סוד יציאת מצרים וספירות העומר ופסח וכו' יעו"ש. וכמו שהי' יציאת מצרים קירוב גדול ואח"כ חזר לטבע, כך באדם שנתקרב לעבודת השם יתברך, בתחלה גש, ואח"כ הלאה מרחוק ע"י כפי' ונגישה, כולי האי ואולי ישאר בעבודתו יתברך בתמידות, והבן, וכמו **ששמעתי** משל לאב שמלמד הבן קטן לילך ואוחז בידו, ואח"כ כשנתחנך לילך מעצמו אביו מניחו והולך לו מעצמו, והבן גש הלאה, ואתי שפיר, וק"ל.

•

בפסוק בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר אלדים עמך בכל אשר אתה עושה, ועתה השבעה לי וגו' אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה (כא, כב-כג). והספיקות רבו.

והנה **שמעתי ממורי**, כשיש כמה רשעים בעיר או מדינה המתנהגין בשקר, ויש ביניהם צדיק המתנהג באמת, כאשר עוסק בתורה ותפלה ומדבק את עצמו אל האמת אז יתפרדו כל פועלי און ושקר וכו', ודפח"ח. וז"ש אם תשקר לי, והבן.

איברא בדרך פנימי נ"ל, ויאמר א"בי מ"לך שהוא הש"י הנק' חכמה בסוד אבא יסד ברתא היא מלכות, ופ"י כ"ל שהוא חיבור יסוד ועטרה הנק' שר צבאו. אל אברהם, שהיא

מדת החסד, שבו עובר השפע להשפיע למטה, וע"י כי צפון גלידי מיא ודרום אישתרי וכו' (זח"א כט:, קסא:). וז"ש אלדים עמך בכל אשר אתה עושה, כי תיקון ועשי' של המלכות הנק' אלדים הוא על ידי חסד, בסוד והוכן בחסד כסא (ישעיה טז, ה), ובסוד מגן אברהם הנזכר **בכתבים** (פע"ח ש' העמידה פי"ז), וז"ש בת הי' לאברהם ובכל שמה (ב"ב טז:), וז"ש אלדים עמך בכל אשר אתה עושה. ועתה השבעה לי אם תשקר, שיהי' החסד כמים אשר לא יכזבו מימיו, שלא ישקר מלהשפיע לי ולניני ולנכדי, ר"ל להפיק רצון החכמה בעולם, ולניני לז"א, ולנכדי נו"ה, בסוד תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם (ברכות סד.). כחסד אשר עשיתי עמך, שנתתי לך הא"רץ שהיא מלכות שנק' בת לאברהם, כך תעשה עמדי, כי בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט) ועם הארץ אשר גרתה בה, והש"י יכפר.

•

עוד י"ל, על דרך שכתבתי **בשם מורי**, כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י) שהוא יחוד קבה"ו וכו'. וז"ש אלדים עמך בכל אשר אתה עושה, לייחד קבה"ו וכו' בכל עשי' שלך, א"כ ודאי אין צריך שינחלו בניך ארץ הזאת לברר הניצוצין, כי כבר נתבררו על ידך, ולשוא ושקר וחנם יבואו ישראל שמה לברר ניצוצין, שזה עיקר תכליתן. והראיה, שבמצרים נאמר וינצלו את מצרים (שמות יב, לו), לכך הזהירה תורה כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד (שם יד, יג) מטעם זה, כמבואר **בכתבים** (פע"ח ש' ק"ש פ"ג), יעו"ש, ועכ"פ לי ולניני ולנכדי, שעד כאן רחמי האב על הבנים, וז"ש ועם הארץ אשר גרתה בה, וק"ל.

•

עוד י"ל, שאמרה החכמה הנק' אבימלך, וכנ"ל בחכמה יסד ארץ, ואמרה לאברהם שהם גומלי חסד עם התלמידי חכמים בעלי חכמה, אם תשקר לי, שלא יכזבו וישקרו פוסקי צדקה לחכמים, וז"ש אם תשקר לי שנק' חכמה א"בי מל"ך כנ"ל. ולניני ולנכדי, עד ג' דורות עכ"פ לא יפסקו פוסקי צדקה. כחסד אשר עשיתי עמך, ר"ל שהשפעתי לך עושר, כך תעשה עמדי - עם הת"ח שלי.

או י"ל, כי ע"י התלמידי חכמים והצדיקים בא השפע והחסד לך, כמ"ש כל העולם ניזון בשביל חנינא בני (ברכות יז:), כך תעשה עמדי עם החכמים, על דרך תן לו משלו וכו' (אבות פ"ג מ"ז).

ועם הארץ אשר גרתה בה, עם המוני עם הנקראים ארץ, עמהם תעשה זה החסד יותר, וגם ממש עם הארץ והמדינה הוא עשיית החסד, שהוא על דרך שם האיש אשר עשיתי

עמו [היום] בועז (רות ב, יט), כי יותר הוא חסד לעושי הצדקה ממקבל הצדקה (ויק"ר לד, ח), כי בצדקה תכונני וגו' (ישעיה נד, יד), וק"ל.

ובזה יבואר ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה' (בראשית כו, יב). כי יצחק הוא בחינת גבורה ותקיפות ודין, שלבש מדת גבורה ואכפיי' לבני ארץ ההיא לזרוע בצדקה, גם שהיא המדינה קשה להוציא מידם. ועי"ז וימצא, ר"ל ארץ ההיא, בשנה ההיא שהי' שנת רעב, מאה שערים, על חד מאה, ויברכהו ה' גם לַמְעָשֶׂה, שגדול מן העושה (ב"ב ט.), וק"ל.

ובדרך הלצה, מלבד עמוד הצדקה הנ"ל, יש לפרשו בכל ג' עמודים שהעולם עומד עליהם, תורה ועבודה וגמילות חסדים וכו' (אבות פ"א מ"ב). והנה גמילות חסדים כבר זכרנו, ועתה נפרש בב' הנשארים שהוא תורה, ותפלה הנקרא עבודה (תענית ב.).

וז"ש ויזרע יצחק וגו', שפתח צנור חדש של שמחה וצחוק ותפלה ועם הפחד כמ"ש לעיל. בארץ ההיא, שהי' ב' פתחים וכו', ונ"ל דשניהם רמוזים במלת יצח"ק, כי מדת יצחק הוא פחד ומשמעו שמחה, הרי שניהם דחילו ורחימו שצריך שיהי' בתפלה, וקאמר בארץ ההיא, שהי' קשה לנהוג כך, שהיו נוהגים מנהג אבותיהן, ועתה אמר ויזרע בחינה של יצח"ק בארץ ההיא, וכמ"ש (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה וגומר, וכמ"ש **הרמב"ם** בהל' לולב בסופו (פ"ח הט"ו), יעו"ש.

ושמא תאמר, אם כן שמאריכין בשמחת התפלה אם כן תורתם מתי נעשית. וכן הקשה הש"ס בפרק ה' דברכות (לב:) בחסידים הראשונים שהיו שוהין תשע שעות ביום לתפלה, א"כ תורתם איך משתמר וכו'. וביאר הפסוק עצמו, דמכל מקום וימצא בשנה ההיא, ר"ל בלימוד ההוא, על דרך שנה ופירש (פסחים מט:), או כאן שנה רבי וכו' (יבמות מד.), מאה שערים, מה שהי' לומד שיעור אחד גמרא וכיוצא בו, עכשיו למד ק' שעו"רים או בכמות או באיכות, ויברכהו ה' - כתירוץ הש"ס ממש, מתוך שחסידים הם תורתן משתמר ומלאכתן מתברכת, יעו"ש, וק"ל.

ובזה יבואר הפסוק ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך (שמות כג, כה). פתח ברבים וסיים ביחיד. **ובמדרש** (במדרש שמואל אבות פ"ג מ"ג) מפרש, כי תפלה ראוי ברבים ואכילה ביחיד וכו', וז"ש במשנה שלשה שאכלו דיעבד, יעו"ש. **והמהרש"א** פירש ועבדתם את ה', כי רבים ניאספין להתפלל, אך אין רוב הציבור יכולין להתעכב להיות עבודתן שלימה כל היום לה' ולבטל ממלאכתן, לכך סיים בלשון יחיד, בחסידים ויחידי סגולה ששוהין בעבודת ה' כמעט כל היום ואינן מבקשים מותרות רק לחם ומים, לכך אמר וה' ברך את לחמך - במלאכה מועטת כדי סיפוק לחם ומים ומתברכת, ודפח"ח.

ולי נראה דקאי על תורתן משתמר, וז"ש וברך את לחמך, לחמו של תורה (ספרי עקב ט), והם יחידי סגולה בתורה וחסידות, מה שאין כן לצורבא מרבנן המתחיל ללמוד. וז"ש שתורתן משתמר - אם כבר למד, מה שאין כן אם עדיין לא למד והוא נער מה ישתמר.
וגם ידוקדק הפסוק הנ"ל, וימצא בש"נה ההיא מאה שערים, שצריך לשמש ולחזור על לימודו ק"א פעמים (חגיגה ט:) שלא ישכח לימודו, כנודע, וז"ש פי' **רש"י** שעשתה על אחד מאה וכו'. ר"ל, על א' מוסיף ק', שיהי' ק"א, שלא ישכח, מה שאין כן עתה שנמצא הברכה בפעם א' ששנה, כאלו נוסיף עוד ק' שערים, ויברכהו ה' - שתורתו משתמר, וזהו דוקא ושונ"ה ולא בלימוד מתחלה, וכנ"ל.
ואפשר שבזה יתורץ מאמרי הש"ס, דאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל כל היום (ברכות כא.). והוא נגד הגמרא שאמר מניחין חיי עולם שהיא התורה, ועוסקין בחיי שעה (שבת י.) שהיא התפלה. ולדברינו אתי שפיר, כי החסידים שתורתן מתברכת ומשתמר, בזה הלואי שיתפלל כל היום, מה שאין כן באינך, וק"ל.
ובזה מפרש **במדרש שמואל** (אבות פ"ה מכ"א) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (תהלים נה, כד), שאינם רוצין שיחצו, לחלק ימיהם חציו לה' וחציו לכם, לא יחצו, ואני אבטח בך, ודפח"ח.
ולי נראה דקאי לענין תורה ותפלה, דאיתא ש"ס דברכות פ"ה (ל:), חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה, ושעה אחת אחר התפלה וכו', אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שישהה שעה אחת אחר תפילתו וכו' (שם לב:). והקשה **הרי"ף** (שם לב: בע"י) א"כ דקרא כתיב, מה הוסיפו החסידים וכו'. ומשני, דשעה אחת קודם תפלה הוא מדת חסידים, אבל שעה אחת לאחר תפלה הוא מדת כל אדם וכו', יעו"ש.
העולה מזה, כי חסידים שוהין ג' שעות יותר קודם ג' תפלות, והוי ט' שעות. מה שאין כן כל אדם ראוי לשהות ו' שעות, חצי היום, בג' תפלות. וז"ש אנשי דמים, ר"ל הלהוטים אחרי דמים לפרנסתו, ומרמה שאינם חסידים, לא יחצו ימיהם, מה שהי' ראוי לחצות ימי"הם עכ"פ כנ"ל, אינם רוצין, ואני אבטח בך, וק"ל.

חיי שרה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים [שני חיי שרה], ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון (כג, א-ב). והספיקות רבו, למה נמנו חיי שרה יותר מכל. **ועוד** מה דהוי הוי, ואיך נרמז זה בכל אדם ובכל זמן. **ועוד** שעשה ג' פרטים ולא נכלל כאחד מאה ועשרים ושבע שנים. ודברי חז"ל ידועים.

ונ"ל, דודאי מיתת הגוף הנק' שרה הוא על ידי רוע ד' מדות של ד' יסודות הנק' קרית ארבע, דאיתא במשנה (אבות פ"ד מכ"א) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מהעולם, וכתב **הרמב"ם** כי מטבע הרפואה וכו' יעו"ש, והוא נמשך מהגאוה יסוד האש וכו', **בתוספות יום טוב** משנה זו. וא"כ ההיפך הוא חיי הגוף כשאין בו קנאה ותאוה וכבוד, והוא על ידי שנחשב בעיניו לבלי מה, וכמ"ש בש"ס דראש השנה (יז.) אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז, יח) נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון וכו'. א"ר אחא בר חנינא אלי' וקוץ בה, למי שמשים עצמו כשירים, שנאמר לשארית נחלתו. ופירש **רש"י** שאינו נחש(ו)ב בעיניו לכלום לכך מעביר על מידותיו, מה שאין כן למי שמחשיב עצמו לחשוב ולכך מעביר וכו', יעו"ש.
וכעין זה שמעתי בשם **החסיד מוהר"ן קסויר**, מה ה' אלדיך ש[ו]אל מעמך וגו' (דברים י, יב), שיהי' במדריגת ונחנו מ"ה (שמות טז, ז), זה ה' ש[ו]אל מעמך שיבוא למדריגה זו, ודפח"ח.
וזש"א חז"ל, אל תיקרי מ"ה אלא מאה וכו' (מנחות מג: ע' תוד"ה שואל), ר"ל שאי אפשר לבוא למדריגה זו שיאמר ונחנו מה, כי אם שבא בסוד מאה ברכאן שהיא בינה הנק' ענוה, שמשם ק' ברכאן, היפך הגאוה מיסוד האש, שורש רוע ד' מדות מד' יסודות אש רוח מים עפר שזכר **בשערי קדושה** וכו' (ח"א ש"ב) שצריך תחלה להסיר רוע המדות שהיא הגאוה מיסוד האש, והרבות דברים מיסוד הרוח, ותענוגי הגוף מיסוד המים, ועצלות מיסוד עפר וכו'. ואב לכולן הוא הגאוה, שממנו נמשך דבורי לשון הרע ורכילות, וכמ"ש **מוהרש"א** בסוטה (ה.) דכתיב (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו גבה עינים ורחב לבב וכו', דזה נמשך מזה יעו"ש, וכשהוא רחב לבב הוא נפש רחבה, רוב התאוה והתענוג שנמשך מיסוד המים, ועי"ז כשאינו מוצא די מחסורו שאין חצי תאותו בידו, הוא עצב הנמשך מיסוד עפר.
ושפיר אמרו ותמת שרה, שהיא מיתת הגוף, הי' בקרית ארבע, היא רוב התאוה הנמשך מגאוה וכבוד שהיא שורש הרע של ד' יסודות אש רוח מים עפר, הנק' קרית ארבע, בפרודא, על ידי קליפות והרע הם ד'. היא חברון, שהם מחוברין - בחלק הטוב של ד' יסודות הכל מחובר לאחדות אחד, באומרו ונחנו מה - שנחשב לאין, וענוה גדולה מכולם (ע"ז כ:), שבו נכלל הכל, היפך הגאוה הוא ענוה, וגם לא ידבר בגנות חבירו בחשבו שחבירו עדיף מניה, וימעט הנאתו לפי שיחשוב עצמו לאין ויספיק לי' מעט מזעיר, ועי"ז יהא שמח בחלקו.

והנה זכרנו, אחר שהסיר המדות רעות וקנה מדות טובות, אז יכנס בגדר צדיק לקיים כל התרי"ג מצות וז' דרבנן, ואח"כ יכנוס בגדר חסיד להתחסד עם קונו לגמול חסד עם השכינה הנקראת שבע לא להנאת עצמו.

ובזה יובן ויהיו חיי שרה, כי הגוף הנקרא שרה, סיבת חייו הוא מאה שנה, שיכנס למדריגה מ"ה, ואל תיקרי מה אלא מאה, שאי אפשר לקרות מה אלא שיקרא תחלה מאה שנה, בין בגשמי שאז בטל תאות הגוף ואפשר שיחשב את עצמו לאין, מה שאין כן בנערותו שגברה רוב התאוה. ובין ברוחני שיכנס לענוה מחמת שזכה לבינה הנק' מאה שנה, בסוד ק' ברכאן, והוא ע"י שהסיר מדות רעות חלק הרע מן ד' יסודות אש רוח מים עפר, וזכה לקנות מדת הטוב. ואז אח"כ יכנס לגדר צדיק לקיים תרי"ג מצות וז' דרבנן, גימטריא עשרים, וז"ש ועשרים שנה. ואח"כ יכנס לגדר חסיד, להתחסד עם השכינה הנק' שבע, וז"ש ושבע שנים. שני חיי שרה - ע"י ג' בחינות אלו זכה לחיי הגוף עם עצם הנשמה, וק"ל. **אלה הדברים צריך להפך סדרן כי הנחץ השאני, והבן לסדר היטב.**

ועפי"ז נבאר פסוק ואברהם ושרה זקנים באים בימים וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א). ופירש **רש"י** בכל גימטריא בן וכו'. וחז"ל דרשו (ב"ב יז., בר"ר נט ז) שהשליטו ביצרו וכו'. ויש להבין, הא כבר כתיב קודם לידת יצחק שהיו זקנים באים בימים (בראשית יח, יא), ולמה חזר וכתבו כאן. ועוד, דהל"ל מפורש שברכו בבן, ואי רצה ללמדינו ג"כ שהשליטו ביצרו, מה ענין זה לזה.

ונ"ל דכבר זכרנו פשטתי את כתנתי איככה אלבינ(י)שנה (שה"ש ה, ג), כי הצדיק אחר שעלה למעלה חוזר ויורד להעלות מדריגות, בסוד שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז) וכמ"ש **בתיקונים** (תל"ב עו:), ובסוד הנפש אשר עשו בחרן וכו' (בראשית יב, ה). ובחינה זו הוא בין בעולם הזה ובין לעולם הבא, שחוזר בגלגול להעלות מדריגות אנשים שהם ניצוציו וענפיו שיתוקנו כולם. אך כשיורד לתקן אחרים אינו רוצה לירד, מחמת יראה שלא יחזור ויבא לידי חטא ח"ו, עד שמבטיחין אותו שלא יבוא לידי חטא, וכמדומה שהוא **בספר הגלגולים** יעו"ש. ואפשר שזהו כוונת המשנה (אבות פ"ה מי"ח) כל המזכה הרבים אין חטא בא על ידו.

ובזה יובן, שבאמת כבר עלו למדריגה עליונה שאברהם ושרה זקנים באים בימים, אפס שחזר הגוף הנקרא שרה לימי עדנה כדי להוליד בן, וחזר הגוף לטבעו כדי שיתחבר עם אנשים הפחותים ההולך בטבע הגוף והחומר ולהעלותן שנק' בן, שזיכה הרבים. ושמא תאמר מאחר שחזר הגוף לחומרו שמא חזר לתענוגי החומר וליחטא ח"ו, לזה אמר וה'

ברך את אברהם בכ"ל, שהשליטו ביצרו, גם שבירכו בבן שחזר לנערו מ"מ לא חזר יצרו להתגרות בו כי השליטו ביצרו, דכל המזכה רבים אין חטא בא על ידו, והבן.
וזה שאמר אחר כך, ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (כה, א). ופירש **במדרש הנעלם** (זהר חיי שרה קל ע"א) לקטר מעשים טובים, שהחזיר רשעים בתשובה וכו' יעו"ש. והוא ממש כנ"ל, וק"ל.

•

בפסוק ותמת שרה בקרית ארבע וגו' (כג, ב), ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (כה, א) וגו'. לבאר זה איך יש בחינת ב' נשים שרה וקטורה בכל אדם ובכל זמן, דאם לא כן איך נזכר בתורה שהוא נצחי.
ונ"ל, דאיתא במשנה פ"ו דנדה (מ"א), וגם ששמעתי **מהרבני הוותיק** מוהר"ן האריזנקע, שחלם לו בארץ ישראל, כי יש רופאים המרפאים על ידי משקה מר, ויותר טוב הרופא על ידי משקה מתוק. והנמשל זה, על ידי סיגופים נעשה מר ואכזרי לחייב העולם, מה שאין כן בחינה ב' על ידי מחשבה טובה מזכה ומלמד זכות על בני עולם, הגם שזה אי אפשר בלא זה וכו', עיין **בקונטרס אחרון**.
ונראה לי על פי משנה, בא סימן התחתון עד שלא בא העליון או חולצת או מתיבמת, בא העליון עד שלא בא התחתון רבי מאיר אומר וכו', וחכמים אומרים או חולצת וכו', מפני שאמרו אפשר לתחתון לבא עד שלא בא העליון, אבל אי אפשר לעליון לבא עד שלא בא התחתון. פירש **רש"י** (נדה מח. במשנה), סימן התחתון ב' שערות, וסימן העליון דדים.
ורמז מוסר הוא, כי ב' סמנים יש באשה, שהוא החומר והגוף המלבש את הנשמה הנק' אברהם. סימן אחד שערות, שהוא דין ואכזריות. סימן ב' דדים המשפיעים חלב שהוא רחמים כנודע בסוד אלדד ומידד וכו'. וז"ש כי אי אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון, והבן.
ובזה יובן ותמת שרה, שעל ידי סיגופים ובכיה בא לידי עצבות הנקרא מיתה שהם הקליפות, כמ"ש **בכתבים** והסר ממנו יגון ואנחה (תפילת שמ"ע), שהם המופרדין בין ד' אותיות השם שנקרא קרית ארבע, מה שיהי' ראוי שיהי' מחובר שיהי' היא חברון, וז"ש ויבא אברהם לספוד ולבכותה, ר"ל שהי' אז בבחינת בכי' והספד שהוא דין, סימן התחתון. עד אח"כ ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, לקשר ולחבר אותיות השם על ידי השמחה לייחד במחשבה, והוא על ידי סימן העליון שהוא רחמים, והבן.
ונ"ל שזה פירוש המשנה בקדושין (פ"ד מי"ב) מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. כי בתחילה נעשה סימן התחתון שהוא דין הנקרא מלכות, אמו - אם כל חי,

להתנהג במדה זו, ואח"כ עולה למעלה למדת הרחמים שהוא סימן העליון, ובחינות שהי' לו תחלה, נעשה בתו למטה, והוא למעלה ממדריגה זו, והבן.

ובזה יובן פסוק אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (כה, יט). ר"ל שהי' תחלה דין, ואח"כ נכנס בבחינת הרחמים שיהי' נקרא בן אברהם, ואז אברהם הוליד הצחוק והשמחה, רפואה על ידי משקה מתוק, וק"ל. ונולד יעקב מצד הרחמים, ועשו מצד הדין, וזש"כ **רש"י** יעקב ועשו האמורים בפרשה, וק"ל.

ועפ"ז נבאר פסוק (כד, א) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל וכו'. יש להבין מה ענין זה לזה. **ונ"ל לבאר בג' פנים**.

א' דאיתא בפרק מגלחין (מו"ק כה:), נשים לילות כימים על משים לילות כימים וכו'. ובארתי, כי ע"י תורה ומוסר השיב רבים מעון, ונעשה מן לילות שהם הרשעים העושין בחושך מעשיהם, וכשהחזירום בתשובה נעשו ימים וכו'. וז"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה) שצריך להחזיר הרשעים למוטב עד שיעשו אחד עם הצדיקים. וז"ש אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה), ר"ל לחבר על ידי הצדיק הנקרא ברית, יומם ולילה - ב' סוגים הנזכר לעיל, שהוא תכלית בריאת שמים וארץ נגד ב' סוגים לחברן להיותן אחד, וק"ל.

ובש"ס דתמורה (תמיד כח.) איתא, כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם, שנאמר (משלי כד, כה) ולמוכיחים יונעם ועליהם תבא ברכת טוב.

ובזה יובן ואברהם זקן, ע"י שהי' זקן זה קנה חכמה (קידושין לב:), ר"ל לו חכמו ישכילו זא"ת (דברים לב, כט), והשפיע תורה ומוסר למדריגה הנק' זאת, ולהשיב רבים מעון לעשות מן לילות ימים, לכך בא בימים, לביאה יחשב לו בימים, שזכה להשיב רבים מעון, לעשות מלילות ימים. ומלבד שכרו לעה"ב גורם בעולם הזה וה' ברך אברהם בכל, ע"י תוכחה ומוסר שהי' בעולם על ידו, וק"ל.

פן ב', דאיתא במשנה, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם (אבות פ"ד מכ"א). ופי' **במדרש שמואל** בשם החסיד **מוהר"י יעב"ץ**, ובשם **רבינו יונה**, ובפ' המפרשים רבו, יעו"ש.

ואני שמעתי סגנון לפרשו לטובה, ובאתי אחריו לפרש ג"כ בסוג זה, דאיתא (בר"ר עא, ו) ותקנא רחל באחותה (בראשית ל, א) במעשים טובים שבה וכו', כי עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד), מה שהוא עקב ללאה הוא ראש רחל, ויש לקנא להגיע לתכלית זה, ואם אין מתה אנכי, כמו שאמרה רחל וכו' (בראשית שם). ב' התאוה, דכתב בספר **ברית מנוחה** (דרך א) ענין קברת התאוה יעו"ש. והכבוד, אין כבוד אלא תורה (אבות פ"ו מ"ג),

ובזה אמרו אין התורה מתקיימת אלא במי שממית את עצמו וכו' (ברכות סג:), ויוכל להתפשט את עצמו מהעולם ועסקי עולם הזה, וכמו שמובא **בחכמי המוסר** (ר"ח ש' האהבה פ"ד) משל, אחד פחותי שתבע לזנות עם בת מלך, והשיבו שם בבית הקברות וכו', ונעשה עי"ז שנתפשט מרוב התאוה מעסקי עולם הזה וכו', יעו"ש. ונודע כי עה"ז נקרא לילה ועולם הבא נקרא ימים כדאיתא בש"ס דחגיגה (יב:).

ובזה יובן, ואברהם זקן בא בימים, שהוא בעה"ז ונתפשט מגשמיות העולם כאלו היה בעולם הבא הנקרא ימים, וז"ש בא בימים, מחמת רוב דביקות בו יתברך. לכך וה' ברך את אברהם בכל, כמבואר במשל **ששמעתי ממורי** בפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב, א), שגם העושר ניתן לו מה שלא שאל, והבן, וק"ל.

פן ג', דאיתא בש"ס דברכות פ"ד (כז:), נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, אמר אמלך באנשי ביתא וכו', עד לית לך חוורתא, נעשה לו נס וכו'. ולכאורה הוא דבר פלא.

ונ"ל דמבואר בש"ס ענין רשב"י ובנו כשיצאו מהמערה נהגו במדת הדין, ובת קול יצא בעיתו לאחרובי עלמא חזרו למערתכם, ואחר י"ב חודש יצאו במדת רחמים ובכל מקום שהיו מסתכלין הי' ברכה וכו' (שבת לג:). והענין כמ"ש **האלשיך** (משלי ג, כז) ונתן לך רחמים ורחמך (דברים יג, יח), כשרוצה הש"י לרחם עליו אז נזדמן לו שיעשה עם איש אחד רחמים, ואז נתעורר מדת הרחמים בעולם וכו', יעו"ש. ובזה ביארתי הש"ס דר"ה (יז:), ורב חסד ואמת, דרמי, כתיב ורב חסד וכתיב ואמת וכו'. דלכל אחד לפי מדתו וכו'. הגם דקושיית הש"ס בכללות העולם, איך זה מעורר חסד וזה אמת, והבן.

וזה שאמרה לו דביתהו לית לך חוורתא, ר"ל שתכנס במדת הרחמים, פן תעורר דינין על עצמך ובעולם, על עצמך שלא יעבירו לך, ועל העולם ח"ו בכלל ג"כ כנ"ל. ומיד שקיבל דברי' ליכנס במדריגת זקן ורחמים, באמת נעשה לו נס וכו'.

ובזה יובן ואברהם זקן בא בימים, שהם בחינת רחמים היפך הלילות שהם דין, ולכך השפיע רחמים בעולם וה' ברך את אברהם בכל, כמו ברשב"י ובנו אח"כ כשיצא פעם ב' מהמערה, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר פסוק ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (כה, יט). דקשה הכפל. ונ"ל, דאחר שהי' יצחק בחינת דין סימן תחתון, וגבר על מדותיו ליכנס במדריגת הרחמים סימן עליון, שהוא בחינת חסד לאברהם, ונקרא בן אברהם, כמו ברשב"י ובנו פעם ב', כך הכריע כל העולם לעורר מדת רחמים וברכה בעולם, כי האדם עולם קטן ובידו קו המשקל להכריע העולם, באתערותא דלתתא אתער לעילא, ואז מדה

זו של אברהם הוליד הצחוק והשמחה בעולם, וק"ל. וגם שזכרתי קרוב לזה לעיל, אך שם כתבתי לעורר על עצמו, וכאן על העולם בכלל, בסוד עש"ן, וק"ל.

עוד י"ל, דאיתא בש"ס (ברכות ח.), שיכנס לבית הכנסת שיעור ב' פתחים ויתפלל וכו'. ומפרשי **בספרי המקובלים** שהוא שיעור ב' פתחים, החסד ופחד וכו'. וכמ"ש **הרמב"ן** לבנו, שזהו עבודת הש"י כשיש בו יראה ואהבה וכו', מה שאין כן בלא דחילו ורחימו, וישמע ה' ויחר אפו, ח"ו.

ובזה יובן אלה תולדת יצחק בן אברהם, שזהו עיקר תולדת הצדיקים שיהי' עבודת ה' שלימה - בפחד יצחק, בן אברהם אהבת חסד. ואז אברהם הוליד את יצחק, כי על ידי אברהם שהיא אהבת חסד, הוליד את יצחק שהוא פחד ויראה פנימית הנקראת חכמה כמ"ש **בכתבים**, והבן.

עוד י"ל שהוא בסוד שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב, ו), וסוד עורי צפון ואחר כך ובאי תימן (שם ד, טז), שהוא בכל עניני עולם הזה גם כן כמו בעולם העליון, דוק ותשכח. ובזה יובן אלה תולדת יצחק, שמאל. ואח"כ בן אברהם, וימינו תחבקני. ואז כאשר נכלל בימין, אז אברהם הוליד את יצחק, דקרירי דצפון גלידי מיא, וחמימי דדרום שראן מיא ואולידו, וכמ"ש **בזוהר** פרש' ויצא (קסא ע"ב) ויחמנה הצאן וכו' (בראשית ל, לח), יעו"ש.

והוא ג"כ רמז מוסר, כי העצבות ועצלות בעבודת ה' מצד קרירי דצפון אינו מוליד, מה שאין כן בעת יחם הצאן, שנתחמם בהתלהבות עבודת ה' מצד חמימי דדרום, הוא מוליד ועושה פירות, וז"ש אברהם הוליד את יצחק, כי חמימי דדרום מפשר גלידי דצפון, וק"ל.

ובזה יובן גם כן (עי' בראשית כא, כב) ויאמר אבימלך אל אברהם אלהים עמך בכל אשר אתה עושה. כי על ידי אברהם נעשה המלכות וכו' יעו"ש.

ועפ"ז נבאר פסוק פ' תולדת (כו, יב), ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'. ולבאר זה נ"ל, דכתב **רמ"א** באורח חיים (סי' א' ס"א), שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) זה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו'. אך יש להבין דהל"ל לפני תמיד, מה שאין כן לנגדי משמע שהוא נגד(י)יות, כמ"ש חז"ל, זכה עזר לא זכה כנגדו וכו' (יבמות סג.). הגם **דשמעתי** שיחזיק האדם את עצמו איך רחוק מהש"י וז"ש שויתי ה' לנג"די, ודפח"ח.

ולי נראה לפי מה **שקבלתי מרבותי וחבירי** איך יתנהג במדת רחמים עם כל אדם, וגם שרואה באיזה אדם שום דבר מכוער, יתן לב שגם שם שורה שמו יתברך דלית אתר פנוי מני', וע"כ הוא לטובתו, שיש בו ג"כ שמץ מנהו, ויתן לב לשוב. וכאשר זכרתי **בקונטרס**

אחרון בשם **מוהר"ן**, כגון שבא לו ביטול על ידי שיח אדם בתורה או בתפלה, יתן לב שהוא לטובתו, או שלא הי' מתפלל ולומד כראוי, או שיכוין כוונה אחרת וכיוצא בזה שיקבל לטובה, ואז ימצא שבאמת הוא טובתו, וז"ש שויתי ה' לנגדי תמיד.

ובזה יובן ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו', כמו שיש זריעה גשמיות, מן חטה אחד נעשה שבולת, כך ברוחני יש זריעה, לצדקה וכיוצא בזה, שכל מה שראה מבני אדם בארץ ההיא דברים רעים ומכל ערים, ויזרע יצחק בארץ לצמוח מזה לעצמו דברים טובים על דרך הנ"ל, עד שמצא בשנה ההיא מאה שערים, על חד דשערוהו מאה, בסוד מה, מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י, יב) אל תקרא מה אלא מא"ה (מנחות מג: עי' תוד"ה שואל), והיא שער היראה - פתחו שערים וכו' (ישעיה כו, ב), ועי"ז שהוא מעורר רחמים בעולם ויברכהו ה', כמו ברשב"י ובנו כשיצא מהמערה פעם ב' (שבת לג:), וק"ל.

וז"ש שויתי ה' לנגדי תמיד, ר"ל גם שיהיה נגדיות לבטלוני מתורה ותפלה, הבנתי שזו מן השמים לטובתי שהיא מצד הרחמים, באופן כי מימיני בל אמוט שהוא חסד ורחמים. לכך שמח לבי, מאחר שהכל לטובה. ויגל כבודי, כי המחשבה שבו ל"ב נתיבות גימטריא כבוד, ג"כ יהי' הכל מחשבות טובות הבא ע"י שמחת הלב - ויגל כבודי. ועי"ז נתעורר רחמים בעולם שגם אנשי החומר ולבושי האדם הנקרא בשרי, גם בשרי ישכון לבטח וגו', וק"ל.

ובדרך פנימי ר"ל כי יצחק הוא יסוד, בסוד קץ ח"י כנזכר **בתיקונים**. ויזרע יצחק בארץ ההיא, שהשפיע והזריע יסוד צדיק, בארץ ההיא, במלכות - ע"י שהשפיע הצדיק תורה ומוסר להמוני עם הנק' ארץ, גרם כך למעלה ג"כ צדק ושלום נשקו (תהלים פה, יא) וכנ"ל, וכמו שהי' בעולם כך הי' בשנה - וימצא בשנה ההיא מאה שערים. וכך הי' בנפש אדם יחידי - ויברכהו ה', וק"ל.

ואיברא שפירוש הנ"ל עם פירוש זה סובב והולך אל מקום אחד, כי גם שהי' יצחק צדיק עולה תמימה, ובני דורו של הארץ ההיא היו רשעים, והיו נגדיים מעשיהם למעשיו, מ"מ בטוב כוונתו הנ"ל, שויתי ה' לנגדי תמיד, היה מבין שהוא לטובתו וגם שם הוא שמו יתברך, ובזה ראה שיתקרב אצלם ולהיות עמהם פנים בפנים, וז"ש ויזרע יצחק בארץ ההיא, שהיה ארץ קשה, ומכל מקום הי' עמהם בזווג פנים בפנים, ועי"ז גורם ברכה בשנה ההיא גם שהי' קשה, להשפיע להם אור ישר מזווג פנים בפנים, לכך ויברכהו ה', וק"ל.

עוד י"ל שויתי ה' לנגדי, דשמעתי **מהרבני מוהר"ן** שלא יתקשה לדעת שיהי' השם לפניו מצוייר דוקא גם שאינו עולה מעצמו, דזה מיקרי שלוקח בת מלך בשביה, רק שיהיה

הש"י במחשבתו תמיד, פעם פסוק זה ויעמיק בו, ופסוק אחר, עד שיעבור השם הוי"ה מצוייר מעצמו לפניו וכו', ומסתמא כך קיבל מרבותיו, ודפח"ח.
ונראה שזהו כוונת הפסוק (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויבך, ודרשו חז"ל (ספרי כי תצא) במלחמת הרשות מדבר, דאלו במלחמת חובה וכו'.
והענין, כי עולם הבנין ועולם המעשה הוא מחסד ולמטה, שהם ב' הפכים, חסד וגבורה, יצר הטוב ויצר הרע וכו', מה שאין כן ג' ראשונים נקראו מוחין עולם המחשבה, שהוא ע"ל אויביך, ור"ל דאיירי במלחמה של המחשבה לא במעשה, וע"כ אינו איירי במלחמת חובה של איסור, דהיינו מחשבת זנות ועבודה זרה, רק במלחמת רשות שרוצה לקדש מחשבתו לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, ולהסיר מחשבת הרשות של הבלי עה"ז, שאם יתקשה לדעת שיהי' שם הוי"ה דוקא מצוייר תמיד לפניו אז נקרא ושבית שביו, לוקח בת מלך בשביה, כנ"ל, ובזה שפיר דרשו דוקא במלחמת הרשות איירי, דאי במלחמת חובה להסיר מחשבות חובה ואיסור, אין לומר ושבית שביו, דמה בכך, שמותר לעשות הכל רק כדי להסיר מחשבות איסור. מה שאין כן במלחמת הרשות, אז אין ליקח שם יתברך בחזקה, שזה נקרא ושבית שביו. רק וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה, מסתמא שהיא חשקה בך ג"כ כנודע, אז ולקחת לך לאשה, והבן.
וז"ש שויתי ה' לנגדי, כאלו הוא מנגדי מלהשימו נגד פני, ודוקא רק אם עבר מעצמו מוטב, הש"י יכפר והבן.

•

בפסוק ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל וגו' (כד, א). ויש להקשות, דכבר נאמר (יח, יא) ואברהם ושרה זקנים באים בימים, ול"ל שוב כאן. ב' בימים אין לו שחר כלל. ג' מה ענין זה לזה וה' ברך וגו', תיבת הנ"ל צריך הבנה, וחז"ל דרשו שהשליטו ביצרו (ב"ב יז.), וקשה פשיטא, מה זה ענין לכאן.
ולולי קושיא הי' נ"ל לתרץ ג' קושיות אלו חדא באידך, ע"י קושיא ג', דכתב **בעל הש"ך על התורה** בפ' ויקרא (א, ב) ביאור פסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר וגו'. וז"ל, כי יקריב, ר"ל כשרוצה להתקרב אל ה' ולחזור בתשובה. מן הבהמה, צריך לעשות עצמו כבהמה, שלא ירגיז ולא ירגיש משום בזיון שיבא לו, ויטה שכמו לסבול עול תורה ומצות כבהמה. ויהי' זה בשני זמנים, או מן הבקר, ר"ל בבוקר בבחרותו יקום, ולא יאמר הן עוד היום גדול כשאזקין אעשה תשובה שמא וכו', יעו"ש.
הנה החסיד מוה' יעבץ כתב (אבות פ"ד מ"ד) מופת מובהק אם הש"י לנגד עיניו, שזה פרי כל התורה כמ"ש (דברים י, כ) ובו תדבק, אם יש לו מדריגות השפלות, והביא משל

ב' סוחרים, אחד דר בכרך ואחד בכפר וכו', יעו"ש. וא"כ יהי' פירוש הפסוק על דרך הנ"ל גם כן בכל אדם, לא בלבד בעל תשובה, רק כל אדם אשר יקריב מכם קרבן לה', שיתקרב אל ה' שיהי' ה' נגד עיניו, הוא מן הבהמה, בני אדם הדומין לבהמה (חולין ה.), שיש לו שפלות, וק"ל.

ובזה יובן ואברהם זקן בא בימים, ר"ל כשזכה לדבק עצמו בימים עליונים, בו יתברך, כמ"ש **בזוהר** (חיי שרה קכט.) וכו', אז וה' ברך את אברהם בכ"ל גימטריא בהמ"ה, שזכה במדת השפלות כבהמה, שנק' בכל שבזה המדה נכלל הכל, שהוא מופת מובהק לכל התורה כנ"ל, שדבוק בו יתברך ואינו מרגיש בשום בזיון ושפלות, ממש כמ"ש **החסיד מו' יעבץ**, וק"ל.

•

עוד י"ל, ונבאר משנה בפ"ק דקדושין (מ"י), כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו וכו'. והוא תמוה כמו שהוקשו בש"ס (קדושין לט:). ושאר הספיקות.

ונבאר תחלה משנה בפ"ד דקדושין (מי"ד) רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חי' ועוף שיש להם אומנות ומתפרנסין שלא בצער, ואני וכו', אלא שהרעתי מעשי וקפחתי פרנסתי וכו'. רבי נהוראי א[ו]מר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאוכל משכרה בעולם הזה וכו', ושאר אומנות אינו כן וכו', וכן [הוא] אומר (בראשית כד, א) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, מצינו שקיים אברהם כל התורה עד שלא ניתנה לו, שנאמר (בראשית כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור וגו'.

וי"ל, דקשה לרבי נהוראי ממשנה דאבות (פ"ב מ"ב) וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון וכו', ואיך אמר מניח אני כל אומנות וכו'. ב' מניח אני מיותר. ג' איך מוכח מאברהם וכו'. ד' מה ענין קיום אברהם כל התורה לכאן.

ונ"ל, דבארתי לקמן פרש' כי תצא מאמר רבי שמעון בן אלעזר הנ"ל, דטרדת הפרנסה הוא להציל האדם שלא יהיה פנוי לעבור עבירה, מה שאין כן היגע בתורה אינו צריך לטרדת הפרנסה וכו' (חוה"ל ש' הבטחון פ"ג), יעו"ש. אפס דכתב **רבינו יונה** כי החכמה שילמוד איש רע גרוע יותר, וחכמתו תקלתו, וביאר פסוק למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין וכו' (משלי יז, טז) יעו"ש. א"כ זה שיהי' התורה מצילו מהחטא היינו לצדיק שיש בו מעלות ומדות טובות, מה שאין כן לרשע גורע יותר.

ובזה יובן, דדייק רבי נהוראי מניח אני כל אומנות וכו', ר"ל דוקא אני וכיוצא בי אז התורה משמרתו מכל רע בנערותו, ואין צריך להטריד בטירדת הפרנסה להצילו מרע

של חטא ועון, לכך נותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו כי לא ירעיב ה' נפש צדיק (משלי י, ג), ומשנה דאבות הוא לכללות העולם, שצריך תורה ומלאכה לצורך הצלת החטא, שאין מספיק התורה לחוד כנ"ל.

וז"ש וכן בני, שזוכה על ידי האב בחמשה דברים, כמ"ש במשנה עדיות (פ"ב מ"ט), האב זוכה לבן וכו', לכך מניח אני כל אומנות ואיני מלמד את בני שיש לו מדות טובות אלא תורה לחוד שמשכחת עון, כמו שמצינו שנאמר ואברהם זקן בא בימים, דתיבת זקן דרשו חז"ל זה קנה חכמה (קידושין לב:), וע"י התורה לחוד וה' ברך את אברהם בכל שהשליטו ביצרו, כי התורה משמרתו מכל דבר רע, וממילא כשלא הוצרך להטריד עבור פרנסה שלא יחטא, שהשליטו ביצרו, לכך הי' מבורך כפשוטו בכל הברכות ממש.

אך שמא תאמר, מנ"ל דאברהם ע"י התורה נתברך שהשליטו ביצרו ואז הי' פרנסתו בשפע וברכה, דלמא הי' זה ברכה מן הש"י, אבל התורה עדיין לא נתנה. לזה ביאר ואמר דע"כ הי' הברכה עבור התורה ומצות שקיים אברהם עד שלא נתנה, שנאמר והתברכו בזרע(י)ך כל גויי הארץ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי, ומפרש **הרמב"ם** סוף פרק א' מהלכות דיעות (הי"ב) וז"ל: וזה נקרא דרך ה' וכו', וההולך בדרך זה מביא טובה וברכה על עצמו שנאמר (בראשית יח, יט) למען הביא ה' על אברהם אשר דבר עליו, עכ"ל.

•

עוד י"ל, על פי שביארתי במקום אחר, דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש בחלק (סנהדרין קיא.) ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), מר סבירא לי' למי שקיים חק אחד ניצל מגיהנם, וחד סבירא לי' מי ששייר חק אחד נידון בגיהנם. וקשה איך הפליגו פלוגתתן מקצה אל קצה. ומ"ט פליגי.

ונ"ל, דכתב **הרמב"ם** (פיהמ"ש מכות פ"ג מט"ז) המקיים מצוה אחת כהלכתה כאלו קיים כולן וכו'. והענין ע"י התלהבו[ו]ת קיום מצוה א' באבר חי, כמו ראש הגוי' שנכלל בו כל רמ"ח, בכל רמ"ח איברים ושס"ה גידיו, אז סגי במצוה אחת, מה שאין כן המקיים מצוה אחת באבר אחד, דהיינו אבר מת בלי זריזות והתלהבות. א"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וק"ל, יעו"ש.

פן ב' בארתי על פי מ"ש **מוהר"י יעבץ** בפ"ד דאבות (מ"ב) במשנה, הוי רץ למצוה קלה וכו'. כי כמו שהש"י אחד, כך תורתו אחדות א', והתופס מקצת מן האחדות תופס כולו, וכן הדוחה מקצת מן האחדות כאלו ידחה כולו, והוא בכלל (דברים כז, כו) ארור אשר לא יקום את כל [דברי] התורה וכו', יעו"ש.

ונ"ל שזהו מצות עשה (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך וכו', כי כל אחד יש לו שורש באחדות, ואין לדחותו בב' ידים, רק וכו', כי אם שדוחה את עצמו, והבן. ובזה נ"ל לבאר משנה אל תהי בז לכל אדם (אבות פ"ד מ"ג), ר"ל לדחותו שהוא מן האחדות, כי הדוחה מקצת דוחה הכל, וז"ש אל תהי מפליג ומדחה לכל דבר, והבן.

ובזה יובן, דמר סבירא לי' ופערה פי' לבלי חק, שמשייר חק אחד, שנזדמן לו מצוה אחת ודוחה אותה, הרי דוחה כל התורה שהכל אחדות א'. ומר סבירא לי' שמקיים חק אחד ניצול מגיהנם, שנזדמן לו חק אחד ומקיים אותה כאלו קיים הכל. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וק"ל.

ובזה יובן העושה מצוה אחת וכו' מטיבין וכו'. שהכל אחדות א'. וכל שאינו עושה מצוה אחת שנזדמנה לו ודוחה אותה הרי דוחה הכל, וק"ל.

פן ג', ונבאר ש"ס דמכות (כג:) א"ר שמלאי תרי"ג מצות ניתנו למשה בסיני וכו' בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד). וכבר תמהו בזה **רבים ושלמים**, וכי בא חבקוק ח"ו לגרוע המצות.

וי"ל, דאיתא במשנה פ"ד דאבות (מי"א) רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד וכו'. והענין, כמו שכתבו **הקדמונים** שאין השכר ועונש הסכמי רק הכרחי, כי נברא מן המצוה מלאך אחד הנקרא פרקליט, והוא המטיב וכו', וכן בעבירה, וכמ"ש ותמוגגנה ביד עונינו (עי' ישעיה סד, ו), וכמ"ש תיסרך רעתך (ירמיה ב, יט). א"כ המצוה עצמה היא המטיב, וכן העבירה עצמה היא עונשו. וע"כ מלאך הנברא מן מצוה אחת הוא קומה שלימה ברמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים. ויש להבין זה, איך נברא ממצוה אחת שהיא כנגד אבר אחד שבאדם, וכמ"ש בש"ס דמכות (כג:) רמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח איבריו שבאדם, ופירש **רש"י**, יעו"ש. וא"כ, איך נברא ממצוה אחת מרמ"ח איברים מלאך בכל צורת רמ"ח איברים ושס"ה גידים.

אמנם יש לומר, אם עושה המצוה בהאמנה שלימה שע"י עשיות מצוה זו יזכה לדבק בו יתברך, וכמ"ש (דברים י, כ) ובו תדבק, שהוא תכלית כל התורה ומצות, וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** (פ"ב מהל' יסודי התורה), וכמ"ש **החסיד** הנ"ל (יעבץ, אבות פ"ד מ"ד) ובו תדבק הוא פרי כל התורה וכו'. א"כ כשמקשר ומדבק מחשבתו בו יתברך, א"כ כל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו גרורין אחר המחשבה, וכמו **ששמעתי מפורש מפי מורי** במקום שחושב האדם שם הוא כולו, ודפח"ח.

ובזה תבין, בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה. ר"ל שאינו בא לגרוע שום מצוה ח"ו, רק בא לזרז שיעשה המצוה בהאמנה שיזכה עי"ז לדביקות בו יתברך שנקרא חי חיים, ויוכלל במצוה אחת כל רמ"ח מצות עשה שהם כנגד רמ"ח איבריו, ושס"ה לא תעשה כנגד גידיו, וז"ש וצדיק באמונתו יחי', והבן. וכן במשנה פ"ו דנגעים (מ"ז) ראש הגויה, ופירש **בכף נחת** יע"ש. וכ"כ **בכתבים** (פע"ח ש' העמידה פי"ט) בכונת ותן טל ומטר, כי מ"טר גימטריא רמ"ח, והוא יסוד ז"א הכולל רמ"ח וכו', יעו"ש. א"כ בזה תבין איך ע"י האמנה ודביקות ותענוג שהוא נקרא יסוד, נכלל בזה כל רמ"ח מצות עשה, ושפיר בא חבקוק והעמידן על אחת שבו נכלל כל רמ"ח, והבן.

ובזה יובן, דמר סבירא לי' ופערה פי' לבלי חק, למי שמשייר חק אחד, דהיינו ששייר חק אחד של חבקוק וכו'. ומר סבירא לי' למי שמקיים חק אחד של חבקוק, על ידי האמנה ודביקות דבוק בחיים וניצול מגיהנם. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וק"ל.

ובזה יובן כל העושה מצוה אחת, ר"ל שעושה מצוה על יסוד חבקוק שהעמידן על אחת, לדבק באחדותו יתברך על ידי האמנה שנכללו בזה כל המצות באחדות זה, לכך מטיבין וכו'. וכל שאינו עושה מצוה אחת, ר"ל על יסוד חבקוק שנקרא אחת, אז בהיפך, וק"ל.

ובזה יובן וא"ברהם זקן בא בימים, ר"ל שזכה לקיים רמ"ח מצות עשה גימטריא אברהם. וגם בא בימי"ם, לקיים שס"ה לא תעשה כנגד הימים שהם שס"ה. נוסף לזה וה' ברך את אברהם בכל, ר"ל שזכה ליסוד חבקוק שהיא אחת הכולל הכל, דהיינו האמנה, כי אברהם הי' ראש המאמינים, כמ"ש והאמן בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו, ו), א"כ כל מצוה שעשה על יסוד זה נכלל בו כל התרי"ג, ונחשב לו כאלו קיים תרי"ג פעמים תרי"ג, וזהו ברכה יתירה, והבן.

•

עוד י"ל, דכתב **בזוהר** לך לך דף צ' ע"ב: ויחשבה לו צדקה, דאע"ג דאיהי דינא האי כה, כאלו היא רחמי וכו'. וכאשר בארתי זה במקום אחר דעל ידי האמנה היה מקשר מלכות הנקרא אני אל המחשבה הנקרא אין, ועי"ז יוכל לבטל כל גזירות רעות כאשר **שמעתי זה ממורי**, ודפח"ח. ונעשה ג"כ מצדק צדקה. ונודע כי לילה הוא דין, ויום הוא רחמים.

ובזה יובן ואברהם זקן בא בימים, ר"ל ברחמים. והיינו, ע"י כי ברך ה' את אברהם בכל, היא האמנה הכולל הכל, וכמ"ש והאמין בה', וע"י מחשבה זו נעשה מצדק דין צדקה רחמים, וז"ש ויחשבה לו צדקה, והבן.

אך כדי להבין מה ענין פסוק זה לפסוקים שאחרי זה (בראשית כד, ב-ו) ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר וגו', שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך בה' אלהי השמים

ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וגומר, ויאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם, ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה כו'. והספיקות רבו. גם שדרשו חז"ל (בר"ר נט, י) בני אינו חוזר בן בני חוזר וכו'.

אך על פי ביאר מצות גיד הנשה יובן, ועיין בפרש' וישלח, כי אחר שאמר ואברהם זקן בא בימים, שלא נאבד יום אחד, שעלו עמו שלימים וטובים כולם, כמ"ש **בזוהר** וכו' (חיי שרה קכט.), ועי"ז וה' ברך את אברהם בכל, שהשליטו ביצרו, כמ"ש חז"ל (בר"ר נד, א) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז) זה יצה"ר, שנעשה עבדו זקן ביתו, מה שהי' מלך זקן וכסיל, נעשה עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו - שנכנע בקדושה שהיא אשר לו, לאברהם.

ולכך ביקש ממנו, שים נא ידך תחת ירכי, ר"ל גם שנלחם היצה"ר עם בן בנו יעקב ונגע בכף יריכו - דאתברו סמכין דאורייתא וכו', וגם בגיד הנשה - שנטל מהם האמנה, מ"מ אברהם ביקש מיצה"ר זה אחר שנעשה עבדו זקן ביתו, שים נא ידך וסייעתך תחת ירכי, שהם סמכי וירכי קשוט, שהוא שלא יטול האמנה עכ"פ מיוצאי יריכו הם התלמידי חכמים, וכאשר יבואר.

ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ וגו', ודרשו חז"ל (בר"ר נט ח, ורש"י) תחלה הי' רק אלהי השמים, ועכשיו הרגלתיו בפי הבריות הוא אלהי הארץ ג"כ. ותכלית הוצעה זו, הוא לפי מ"ש **הרמב"ם** בפ"א מהלכות ע"ז (ה"א) כי ע"ז של דור אנוש הוא להמשיך השפע ע"י המלאך או כוכב וכו', [וכן בדורות שאחריו נאמר נותן לחמי מימי צמרי ופשתי וגו' (הושע ב, ז), שעבדו ע"ז עבור שפע הפרנסה להמשיך להם], ובא אברהם וסותר זה בראיות נכונות שאין ראוי לעשות כך, כי הש"י שהוא בשמים, הוא בעצמו משגיח בארץ לפרנס ולזון מקרני ראמים ועד ביצי כינים וכו', יעו"ש. א"כ מאחר שהוא אלהי הארץ ג"כ לפרנס ולהשגיח על כל הנבראים בצורכי מזונם ופרנסתם, א"כ ראוי אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, דכתבתי לקמן בפ' עקב, ביאר משנה אל תרבה שיחה עם האשה (אבות פ"א מ"ה), דכתב **בעקידה** (פ' עקב ש' צא) אחד הי' לו ב' נשים, אחת צנועה וכו', ב' סוחרת הנקראת כנענית וכו', יעו"ש. א"כ הפרנסה נקראת אשה כנענית, שלא יקח אשה לדור עם אשה כנענית, תדיר בעסק הפרנסה, רק יהי' עסקו בתורה עיקר וכו', וממילא יהי' פרנסה ג"כ.

ויאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת וגו'. ר"ל, שלא תרצה האשה היא הפרנסה ללכת אחריו במקום שעוסק בתורה. ההשב אשיב את בנך וגו', שילך חוצה לבקש אשה של הפרנסה.

ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה, אבל בן בני חוזר, כי יעקב שנגע בכף יריכו בגיד הנשה, שניטל מהם האמנה כנ"ל, זה חוזר והולך אחר פרנסתו. אבל בני שהוא במדריגת אביו אברהם שהוא ראש המאמינים, כמ"ש (בראשית טו, ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה וכנ"ל, וז"ש בני אינו חוזר, והבן.

•

עוד י"ל ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל וגו' (כד, א). ויש להקשות מה ענין זה לזה לפי פשוטו. גם לפי הדרש שהשליטו ביצרו (ב"ב יז., בר"ר נט ז), קשה פשיטא, מה ענין זה לזה.

ונ"ל בב' פנים, דכתבתי לקמן ביאר משנה היום קצר וגו' (אבות פ"ב מט"ו), ופירש **במדרש שמואל** וכו' יעו"ש. ואני כתבתי שם ע"פ לא יחש[ו]ב ה' לו עון וכו' (תהלים לב, ב).

ובזה יובן, נגד מה שאמר להזהיר בני עולם כי היום קצר וכו', שיוכל לטהר מחשבתו שהיא בחינת יום, הוא קצר וכו'. אבל אברהם אבינו זקן בא בימים, שכל ימיו הי' בבחינת בטהרת מחשבתו ודביקותו בו יתברך. וכי תימא איך אפשר, לזה אמר וה' ברך את אברהם בכל, שהשליטו ביצרו שלא להטריד מחשבתו שיהיה ח"ו אפילו בבחינה זו שלא יחשב ה' לו עון, והבן.

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ט ה"א) מה שנאמר בפרש' בחקותי (ויקרא כו, ו) ונתתי שלום בארץ וכו', היינו הכנה שיהי' פנוי לעסוק בצרכי עולם הבא ויזכה בזה ובבא, ובהיפך ח"ו נטרד משניהם וכו'.

ובזה יובן ואברהם זקן בא בימים, ר"ל כפי' **במדרש שמואל** היום קצר הנ"ל, מה שאין כן אברהם שהי' פנוי לעסוק בתורה ועבודת ה' הנקרא יום, היפך הגלות שנקרא לילה וכו'. וז"ש ואברהם זקן בא בימים, מה שאין כן כל בני עולם היום קצר וכו'. ושפיר הזכיר שבח זה באברהם, שכל ימיו הי' בבחינת ימים, וז"ש זקן בא בימים. והטעם שהי' פנוי, כי וה' ברך את אברהם בכל, ולא הי' צריך להטריד עצמו בעסק עולם הזה ופרנסה, והיה פנוי לעסוק בתורה ועבודת ה', וזכה לשניהם בזה ובבא. ומעתה תבין אלו ב' פירושים - א' לפי פשוטו, ב' לפי הדרש, והבן.

תולדות

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (כה, יט). ופירש **רש"י**, יעקב ועשו האמורים בפרשה. והספיקות יבוארו, חדא - הכפל. וגם איך הוא זה בכל אדם וזמן. ועיין לעיל מזה.

ונ"ל (עוד) [על דרך] שכתבתי ביאר כחצות הלילה אני יוצא וכו' (שמות יא, ד), שהוא כלל גדול בהנהגת האדם וכו', יעו"ש. ובזה יובן, גם שהוא תקיף בדעתו וגבור במדת יצחק, אם חביריו אומרים לו ההיפך, כגון יודע אני שאיני כהן, ואם חבירי אומרים לי עלה לדוכן וכו' (שבת קיח:), וז"ש יצחק בן אברהם, להכנס במדת אברהם, וכשהוא במדת אברהם יכנס במדריגות יצחק, ואז נולד ההכרעה שהוא יעקב, והבן.

עוד י"ל, שזהו ביא[ו]ר ש"ס דר"ה (טז:), ג' ספרים וכו', א' של צדיקים גמורים, ב' של רשעים גמורים, בינונים תלוין ועומדים וכו'. והקשו **המפרשים** וכו'. גם כפל תלוין ועומדין וכו'.

ונ"ל כי ג' אבות הם בכל אדם, שהם תלת מוחין, והם ג' ספרים הנ"ל שיש בכל אחד מג' כתות הנ"ל.

והוא, דכתב **בעל עקידה** בפ' נשא (שער עג) וז"ל: דכתב בספר המדות שאלה, איך יהי' החושב על יושר, חוטא. וטעם השאלה, כי אחר שהכל יכספו במחשבותם אל הטוב וכו', ולא יקבל השכל אפשרות החטא וכו', וכן גזר פלוני שבמקום השכל לא יעמוד החטא, והסכימו חז"ל לדעתו ש"ס דסוטה פ"א (ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות וכו' שנאמר (במדבר יב, יא) אשר נואלנו ואשר חטאנו, כאלו הודו שהדעת והחטא לא ימצאו יחד. וגם ישעי' הנביא אמר הוי האומרים לרע טוב וכו' (ישעיה ה, כ), הנה לא גנה אותן שיהיו רוצין ברע, כי אין איש אשר לא יכסוף הטוב, אמנם אמר שהם סכלים בהכרתם הטוב והרע עד שגזרו על רע טוב וכו'.

אך דלפי זה, הא התורה לא ניתנה אלא לבעלי הדעת, כי השוטים והקטנים והאנוסים והבלתי יודעים כלם פטורים, כי אין אונס גדול מחסרון הדעת, וא"כ כל החוטאים פטורין מהדין שבלא דעת חטאו.

אמנם היתר ספק זו ביארו החכם, מהידוע שמין האדם נחלק לענין זה לשלשה חלקים, **א'** איש הישר שכל מעשיו יפעל על פי כח השכלי בלי שום התנגדות. ב' הוא ההיפך, זה איש הבהמי שיעשה על פי כח הרצוני בלי שום התעורר[ו]ת אל הטוב. ג' איש האמצעי אשר יראה את הטוב ואת הרע, ובאפשרותו שיעשה על פי השכל או על פי הרצון, אשר

שני אלו נקראו אצל חז"ל יצר הטוב ויצר הרע, וכאשר בא לפניו דבר טוב או רע, שניהם יושבין על מדין, זה לעומת זה, וכל אחד ישפוט לפי ענינו וטבעו.

המשל, בא לפניו מאכל איסור או ערוה וכיוצא מדברים המתאווים, הנה השכל ישפוט כי כל ערב ומתוק מותריי הוא רע וראוי להרחיקו. אמנם הרצון ישפוט ואומר כי ערב ומתוק הוא טוב, וכל טוב ראוי לעשותו. וכל אחד נותן טעם ומראה פנים לאמתתו, והשכל לא יוכל להכחיש דברי הרצון לגמרי, נוסף לזה שהרצון מראה אמיתתו בחוש ובהווה, כי מתיקות ועריבות המעשה הוא עומד מוכן לפניו, מה שאין כן השכל הוא מראה אמיתותו לעתיד, והחמדה יש לה כח חזק לפעול בהווה, וגומר החטא בכח החמדה נגד השכל, ולכך הבהמה אינו חוטא ולא כשרה וכו', וראי' לזה מהבחירה, שנאמר לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח), שאי אפשר למצוא פועל הטוב המיוחד אל הבחירה כי אם שימצא שם התנגדות יטהו אל הרע אשר בבחינת כבשו אותו יקרא פועל טוב וכו'.

וזהו כוונת הש"ס בפ"ג דנדרים (לב:), עיר קטנה זה הגוף, ואנשים בה מעט ובא מלך גדול ומצא בה איש מסכן וכו' (קהלת ט, יד-טו). ויש להבין למה קראו מסכן וכו'. אלא שגזלו כלי מלחמתו מידו ונלחמים עליו, שאין אחד מהם שיאמר וידרוש הטוב, רק הפסד תאוותם יגזור להם על הרע טוב ועל הטוב רע, וכמו שכתוב (בראשית ג, ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל וגו', והוא בנין אב לכל החוטאים, וזש"ה תהלים לו (ב) נאם פשע לרשע כי החליק אליו בעיניו וכו', יעו"ש עד גמירא, שהמסכן עמדה לו חכמתו להכריז אל המלך זקן, הנה שערי העיר פתוחין לפניך, אך דע כשתכבוש העיר לא תכון אתה ומלכותך, ראה נא ספר זכרונות וכו', אז יחדל וכו', גם שהעיר ושוכני' ייטב להם בהווה בהתנהגם על תאות העולם וחמדותיו וכו', אבל יש לדעת שהתאווה מתוקה בראשה, אבל סופה וכו'. ומה שאמרו חז"ל אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, היינו רק שאינו חושש על העתיד רק חפץ בהווה. וז"ש ותשחק ליום אחרון (משלי לא, כה), שהוא לועג וצוחק ליום אחרון, עד שאיש מסכן מלט העיר בחכמתו וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, כי ג' אבות שהם ג' קוין של ג' ספרים רמוזין בפסוק זה, והם ג' חלוקים שזכר הרב הנ"ל במין האדם, אחד נקרא יצחק בן אברהם, קו שמאל שנכנס בימין, שכל מעשיו יפעל על פי כח השכלי הנקרא אברהם כנודע שהיא כח הנשמה. ב' אברהם הוליד את יצחק, כח השכל נכנע בקו שמאל המנצחו להוליד על פי קו שמאל של יצחק, שהוא כח הרצון. ג' הנולד מהם דבר ממוצע הוא יעקב ועשו שיש בו ב' כחות השכל והרצון, והשכל

נקרא יעקב, לשון עקב, כי מראה אמיתותו לעתיד בעקב, מה שאין כן כח הרצון הוא בהוה שעומד בפניו לעשותו נקרא עשו. וז"ש (בראשית כה, לד) ויבז עשו את הבכורה, לקבל חלק הבכ[ו]ר פי שנים שהוא לעתיד, ותשחק ליום אחרון, רק בחר בהווה ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה (שם).

ובזה יובן הש"ס, ג' ספרים נפתחין, שהם תלת מוחין תלת אבהן, ג' קוים של ימין ושמאל ואמצעי שיש בכלל ובפרט, א' השלימות שבאדם שהוא עושה על פי השכל קו ימין, והגרוע הוא עושה על פי הרצון קו שמאל, ובינוני שהוא בכח השכל והרצון במשקל שוה שהם תלויין ועומדין עד שיזדמן המעשה שהם שופטים כל אחד לפי ענינו. זכ"ו, ר"ל שמנצח לחבירו לזכות, כמו ברבי אלעזר בן עזרי' שאמר ולא זכיתי לנצח חכמים שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו' (ברכות פ"א מ"ה), ובזה סרה קו' המפרשים וכו', וק"ל.

או י"ל דכל הפסוק איירי בבינוני, שהם בתולדות של יצחק שהם יעקב ועשו, שהוא השכל והרצון יחד, מדת הבינוני, כשמזדמן מעשה עבירה אזי השכל נוטה לימין של אברהם שלא לעשות, והרצון נוטה לקו שמאלי שנכלל ביצחק לעשותו, והטענה כי זה נקרא יעקב על שם עקב, גם שהוא ערב ומתוק בהווה מ"מ לעתיד בעקב יהי' מר, וזה שכנגדו טוען בהווה לעשות ותשחק ליום אחרון, ונקרא עשו כמו שמצווה עֲשׂוּ ואין לחוש לעתיד.

לכך פתח יעקב בחכמה ואמר מכרה כיום את בכרתך לי (בראשית כה, לא), דנודע בש"ס חגיגה דף יב (ע"ב), דעולם הזה נמש(ו)ל ללילה ועולם הבא נמשל כיום, ופתח יעקב דברי המסכן הנ"ל נגד מלך זקן וכסיל שהוא עשו, דע בזה שאתה בוחר בהווה ותשחק ליום אחרון, א"כ מכרה כ"יום, חלק עה"ב שנמשל כיום, שהוא לעתיד, למה הוא לך, כי בבחירה זה אתה הולך למות לעה"ב, וסבר שבזה ינצחו כנ"ל. והוא עשה מזה צחוק וביז"זה עולם הבא, ואמר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה, ובחר בהווה בעולם הזה, ויאכל וישת ויקם וילך בהליכה הנ"ל, ויבז עשו את הבכורה, עד שאח"כ נתחרט ועשה תשובה, וק"ל.

•

בפסוק ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם וכו' לו לאשה, ויעתר יצחק וגו' (כה, יט-כא).

והנה גם שאין לנו עסק בנסתרות, מ"מ מה שמפורש בספר **עץ חיים** (ש' הכללים פ"א-פ"ב, ש"א ענף ב) סוד הצמצום, ובריאת העולם התהו, ואח"כ עולם התיקון, ואע"פ שידע הש"י מהשבירה ומיתת המלכים לא נמנע לבראן כדי שיהיה הבחירה על ידי שיהי' טוב ורע שכר ועונש וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ואלה תולדות יצחק, ר"ל כי אלה שנק' ו' קצוות כנודע, שהם בריאת העולם על ידי ו"ק, הוא על ידי תולדות יצחק קו הדין, סוד הצמצום האור שיהי' מקום לברוא העולם, כמבואר שם בכתבים. ולפי שנברא ע"י יצחק קו הדין גרם מיתת המלכים ושבירת כלים, עד שהוצרך אח"כ לעשות עולם התיקון ע"י קו החסד והרחמים, וז"ש בן אברהם, כי ראה שאין העולם מתקיים במדת הדין ושתפו במדת הרחמים, וז"ש בהבראם (בראשית ב, ד), באברהם (בר"ר יב, ט), והיינו מ"ש בן אברהם שהוא עולם התיקון, ואז אברהם הוליד את יצחק, מצד ששיתף מדת הרחמים עם הדין של יצחק הולידו תולדות שמים וארץ.

אך קשה אם כן למה בתחלה לא שיתף מיד מדת הרחמים וכו'. לזה ביאר רש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה, ר"ל, שכוונת הבריאה הי' שיהי' הבחירה נתונה לאדם לעשות טוב ורע שיהי' לו עונש או שכר, לכך הוצרכו להיות יעקב ועשו בעולם שהם טוב ורע, והם מצד שיתף הדין עם הרחמים הולידו אותן.

אך לשתוף ולהמתיק מדת הגבורה הקשה בחינת יצחק עם מדת החסד בחינת אברהם אי אפשר כי אם על ידי דבר ממוצע שהוא בחינת יעקב הנקרא נורא מצד יצחק כנודע, וכפי שקבלתי מפי קדוש המנוח **מוהר"י פיסטנר** בענין הברכות[4], איך להמתיק תחלה מדת הדין הקשה ע"י מדת הדין רפה שהיא מלכות וכו', יעו"ש.

וז"ש ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה, וכמ"ש **בזוהר** (תולדות קלז.), שהיתה דינא רפיא, וע"י שהיתה בת בתואל הארמי וכו' מצד הדין שבהם, והיא היתה צדקת רחמים, נעשית ממוזג, דינא רפיא, נמתק מדת הדין הקשה של יצחק, וז"ש לו לאשה.

וז"ש ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא. ועל עצמו לא התפלל, כי טבע צפון מדת הדין דגלידי מיא ולא מוליד, מה שאין כן היא שהיתה ראויה להוליד, ואפילו הכי

[4] הגם דאפשר לפרש בסוד הברכות, שצריך להעלותן למעלה לקבל השפע, ואח"כ מורידן למטה, וז"ש ברוך א"תה ה' אלד"ינו - אברהם יצחק ויעקב וכו'.
ובזה יובן, ואלה תולדת יצחק בן אברהם, כי העיקר תולד' יצחק הי' יעקב, וצריך לחברן בחסד וז"ש בן אברהם, ואז על ידו נשפע השפע להוליד ולהצמיח וזה שאמר אברהם הוליד את יצחק, וק"ל.
עוד יש לפרש, לפי מה שקבלתי איך יש עשר ספירות בפה אדם וכו'. ובזה יובן אלה תולדות יצחק בן אברהם, כי מצד התפשטות החסד אי אפשר להגביל הדיבור, כי אם מצד הדין של יצחק הנותן מדה, אלא שמצד הדין צפון קרשי מיא, וצריך לחסד לפשר, והבן.

היתה עקרה עד שהוצרך להתפלל עליה, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו וכו', והש"י יכפר.

ובדרך מוסר נ"ל, דצריך לקשר שמאל בימין, ונכנע בימין, והוא כלל לכמה ענינים, כמו ביצה"ר שהוא מצד שמאל והוא מורד באדונו, ובאמת רצון אדונו עושה, וכמו שכתבתי במשל הנ"ל. והוא הדין בבא על האדם איזה מאורע' והרפתקא' מצד הדין, ומקבל באהבה, מקשר שמאל בימין, ונעשה הכל ימין וחסד. וישמע חכם ויוסיף לקח שהיא עיקר הכל, והבן.

ובזה יובן אלה תולדת ומאורעות של יצחק [כפירוש **חזקוני** בפרש' נח (בראשית ו, ט)] קו הדין, לקשרו בימין, וזה שאמר בן אברהם, ואז אברהם ימין הוליד את יצחק, הצחוק והשמחה, שנעשה שמאל ימין, שהיא הצחוק והשמחה שמצד ימין, וק"ל.

ובזה תבין שנקרא קו הדין של שמאל יצחק, שיצחק וישמח ויקבלו בשמחה, ונכלל אז בימין, ונעשה כך בכל העולמות עליונות התכללות שמאל בימין, וק"ל.

•

עוד יש לפרש, לפי מה שזכרנו לעיל סדר המדריגות, תחלה לעשות מד[ו]ת טובות שמצד התולדה היו רע וכו'. ואח"כ צדיק, וזה נקרא יצחק, כמ"ש **בתיקונים** כי צדיק יסוד עולם נקרא קץ חי, יעו"ש. ואח"כ חסיד, בסוד אברהם איש חסיד.

ובזה יובן ואלה תולדות יצחק וגו', שבא ללמד לאדם דעת איך שילך ממדריגה למדריגה כסדר, תחלה יהי' אלה תולדות של הצדיק הנקרא יצחק, שיסיר מדות רעות שמצד התולדה מכח חלק הרע שבד' יסודות אש רוח מים עפר, ולקנות מד[ו]ת טובות, עד שיהיה כגמול עלי אמו, כאלו נולדו עמו מבטן אמו, וכמ"ש **בשערי קדושה** (ח"א ש"ג). ואח"כ בגדר יצחק עצמו, שהוא צדיק הנקרא קץ חי. ואח"כ בן אברהם, שיהי' חסיד המתחסד עם קונו (רע"מ פנחס רכב:), וק"ל.

•

עוד יש לפרש, דאיתא במסכת שבת פרק כל כתבי (קיח:), אמר רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכו'. וכבר כתבתי מזה במקום אחר יעו"ש.

ונראה, דאיתא בפרק א' דאבות (מ"ג) אנטיגנוס אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים וכו'. ויש לתמוה(ו) ל"ל הכפל. ונ"ל דהנפקותא בין העובד על מנת לקבל פרס ובין העובד מאהבת חסד שלא על מנת לקבל פרס, הוא זה, כי העובד לקבל פרס, יש גבול ומצר לפי מעשיו, אם הי' איש פנוי או טרוד, ואם

עבד בשמחה או לאו. מה שאין כן העובד מאהבת חסד, שהוא מקבל שכר מצד החסד גם כן, ונודע כי חסד היא השפעה בלי גבול ומצר ומדה, וכ"כ **בראשית חכמה** יעו"ש. וכזה שמעתי **מהרב המגיד מ' מנחם**, דפח"ח.

ובזה יובן, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. והוא מטעם הנ"ל, דאם כן אין השכר רק לפי העבודה בגבול ומצר ומדה, מה שאין כן בשלא על מנת וכו', וכאמור. אך שמא יכוין כך בעבודתו שלא על מנת לקבל פרס כדי שיהי' שכרו בלי גבול, א"כ הדרא הוי על מנת לקבל פרס. לכך חזר ואמר לשון שלילה, א"לא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ר"ל כלל לא, בין גבול ומצר, בין בלי גבול, רק לשם פעלן, וק"ל.

ובזה יובן אלה תולד[ו]ת יצחק. ר"ל, כי עיקר תולד[ו]ת הצדיקים הנק' יצחק כנ"ל, הן מעשים טובים, ואינם עושים הטוב כדי שיקבלו טוב רק מצד אהבת הבורא מצד החסד הנקרא אברהם, וז"ש בן אברהם, ולכך שכרו ושמחה שנותנין לו הוא ג"כ מצד החסד, וז"ש אברהם הוליד את יצחק, שהיא העונג והשמחה והצחוק שמצד החסד של אברהם, הוא בלי מצר וגבול.

וזהו כוונת כל המענג את השבת, ולא את עצמו שיהי' על מנת לקבל פרס, או מצד הב' הנ"ל, רק כוונתו להתענג על ה', לכך נותנין לו נחלה בלי מצרים וגבולים, שהיא מדת יעקב שהי' תולדת יצחק הנ"ל, כי הפשוטו ג"כ אמת. ובזה יבואר קושיא שעל הש"ס, איך נרמז שהיה יעקב בבחינת מדריגה זו שניתן לו שכר בלי מצר וכו', ולדברינו אתי שפיר, והבן.

עוד יש לפרש כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים וכו'. והענין כי שבת נקרא עונג, לכך אסור לבכות בשבת. וכתב **רמ"א** באורח חיים סימן רפ"ח (ס"ב) וז"ל: ומי שיש לו ענג אם יבכה כדי שילך הצער מלבו, מותר לבכות בשבת, עכ"ל. וכתב **הט"ז** (סק"ב), דוקא מרוב דביקותו בקב"ה מותר לבכות, אבל כדי שיצא מלבו לא וכו'. והוא נגד רמ"א דכתב סתם מותר.

ונ"ל לתרץ דדברי רמ"א כנים ואמתים, דקי"ל (טואו"ח סי' שלא) מילה דוחה שבת. ויש להבין, מ"ט שופר ולולב שהם מצות ג"כ, ואינו דוחה שבת גם שהיא רק שבות, ומ"ט מילה שהיא אב מלאכה ודוחה שבת. וכי תימא דכתיב (ויקרא יב, ג) ביום השמיני ימול בשר ערלתו אפילו בשבת (שבת קלב.), באמת ק' למה התירה תורה זו דוקא.

ונ"ל, דודאי מילת ערלת הלב דוחה שבת, לומר מוסר כדי למול ערלת לבו של בני אדם דוחה שבת, גם שהיא ענג ועל ידי מוסר מצטער מכל מקום דוחה שבת, וכמו שביארתי

פירוש הש"ס מהו לכבויי בוצינא קמי באישא בשבת וכו' (שבת ל.), וזהו ודאי שרימזה תורה מילה דוחה שבת, וא"כ ודאי לא דיברה תורה במתים המצטער על הבלי עסקי עולם הזה, שהוא נגד הפסוק (דברים ו, ה) ואהבת את ה' בכל מאדך, בכל מדה ומדה שמודד לך הוי מודה לו במאוד מאד, כדאיתא בש"ס דברכות (נד.). אלא ודאי במצטער על עונותיו, ועל ידי שבוכה על זה ומתחרט על עונותיו, שהוא עיקרי התשובה שכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ב ה"ה), אין לך מילת ערלת לב גדול מזה. וכדי שילך זה הצער מלבו, ודאי שרי, ומכל שכן מרוב דביקות דשרי, ואתי שפיר דברי רמ"א, וק"ל.

והנה כמו שמצוה למול ערלת לבו של עצמו, כך מצוה למול ערלת לבם של אחרים על ידי תוכחת מוסר ודיבורו. והנה מובא **בכתבים** על פסוק טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת (משלי כז, ה), כי יש אור פנימי ואור מקיף, ובזה תבין פירוש הש"ס (תמיד כח.) על פסוק (משלי כד כה) ולמוכיחים יונעם ועליהם תבוא ברכת טוב, כי נועם הוא בינה, והיא אור המקיף שהיא בלי מצר וגבול, מה שאין כן אור פנימי וכו'.

ובזה יובן כל המענג את השבת, שדברי מוסר נחשב לו לתענוג, תוכחת מגולה מאור מקיף, לכך זוכה לתענוג לחזות בנועם ה' שהיא אור מקיף בלי מצר וגבול, והבן.

עוד יש לפרש, דאיתא בפ"ב דשבת (ל:), ולא עוד שדבריו סותרין זה את זה, כתיב (קהלת ח, טו) ושבח[תי] אני את השמחה, וכתיב (קהלת ב, ב) ולשמחה מה זו עושה. לא קשיא, כאן בשמחה של מצוה ושבח[תי] אני וגו', ולשמחה שאינו של מצוה אז ולשמחה מה זו עושה. ויש להבין, איך נרמז בפסוק דזה איירי בשמחה של מצוה וכו' וזה איירי באינו מצוה. כי אם מכח קושיא וסתירת הפסוקים, א"כ הוי תדע מן הקושיא. ועוד, א"כ חכמים שבקשו לגנוז מכח סתירת הפסוקים, הוי להו לתרץ כך.

ונ"ל, דנודע כי שכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה (אבות פ"ד מ"ב). וז"ש ושבח אני א"ת השמחה, שהוא ריבוי, כי שמחה של מצוה הוא מצוה, ושכר מצוה הוא ממשיך עוד מצוה. מה שאין כן לשמחה מה זו עושה, כי אינו עושה שום פועל כיוצא בו לטובה. מה שאין כן שמחה של מצוה שעושה כיוצא בו עוד שמחה. וא"כ תירוצם נרמז בפסוק עצמו.

ובזה יובן אלה תולדות יצחק בן אברהם, כי עושה תולדת כשהשמחה והצחוק היא של מצוה מצד הנשמה הנק' אברהם. והנפקותא בין השמחה של מצוה שמצד הנשמה הנקר' אברהם, ובין השמחה שאינו של מצוה, הוא זה, כי אברהם הוליד א"ת יצחק לרבות עוד צחוק ושמחה, מה שאין כן באינו מצוה, אחר שמחה תוגה, כמ"ש **בזוהר**, אבל שמחה של מצוה עושה עוד שמחה, וק"ל.

•

עוד י"ל, אלה תולדת יצחק בן אברהם וגו'. דנודע מה שאמרו חז"ל, לעולם יכנס אדם בבית הכנסת שיעור ב' פתחים (ברכות ח.). ומבואר **בכתבים** שהם ב' מדות החסד והפחד וכו'. והנה ג' דברים שהעולם עומד עליהן (אבות פ"א מ"ב) צריך בכל א' ב' מדות הנ"ל, סוד יחוד קבה"ו בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, שיכלל רחימו בדחילו, ודחילו ברחימו. וישמע חכם ויוסף לקח.

ובזה יובן אלה תולדות יצחק בן אברהם, כי כל תולדות מעשים טובים צריך שיכנוס בב' מדות הנ"ל, החסד והפחד, וז"ש יצחק בן אברהם, ר"ל שנכלל דחילו הנקרא יצחק, ברחימו וז"ש בן אברהם, ואז נכלל רחימו בדחילו וז"ש אברהם הוליד את יצחק, שמכח רחימו יש לו דחילו, ולא מצד פחד העונש, והבן זה.

•

עוד י"ל, דאיתא במסכת מגילה (לב.) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג, מד) מצותן שיהא קורין כל אחד בזמנן, ת"ר משה תיקן וכו' הלכות פסח בפסח עצרת בעצרת חג בחג. והקשה **מהרש"א** הא דנקט רק ג' רגלים, הא גם ראש השנה ויום הכפורים כתיבי בפרשה זו, ולמה לא תיקן וכו'. ומשני, דלא תיקן בשאר מצות כי אם הבא מזמן לזמן, והכי נמי ר"ה ויה"כ לא מיקרי מזמן לזמן, דיש לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויה"כ, מה שאין כן בשלש רגלים דמצותן בזמנן וכו', יעו"ש.

וכבר זכרנו במקום אחר מה שכתב **האלשיך** בפסוק (ישעיה נה, ו) דרשו את ה' בהמצאו וגו' וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נה, ז), על פי משל המובא **בטור** אורח חיים הלכות ראש השנה (סי' תקפ"א), כי כל השנה הם ימי החסד והרחמים הנק' הוי"ה, ומר"ה עד יה"כ הם ימי הדין מדתו של יצחק, וקאמר שלא ימתין עד ראש השנה, רק יקדים את עצמו וכו', יעו"ש. וכן כתבתי במקום אחר משל למלך שגינז אוצרות בהיכל אחד שבנה באויר והכריז וכו'.

ובזה יובן אלה תולדות יצחק, כי יש כמה תולדות של מעשים טובים שעושין בני אדם מאימת הדין ופחד יצחק, כמו המשמורת שעשו בשנה הידוע מפחד הדין והמהומה שהי' בעולם, ששבו בני העולם בתשובה ועשו כמה מעשים טובים, אלה הוא תולדת יצחק כאמור. וטוב יותר כשהוא עושה כך בימי החסד והרחמים שהוא בן אברהם שנקרא אוהבי (ישעיה מא, ח), שעושה מאהבה, שיהי' אברהם מוליד נוסף וקודם ליצחק או אחריו, וז"ש אברהם הוליד א"ת יצחק, והוא על דרך וישוב אל ה' וירחמהו נוסף וקודם לימי הדין, אז אל אלהינו ירבה לסלוח, והבן.

•

עוד י"ל, כי עיקר מעשה הטוב של הנשמה ע"י איברי הגוף, והנה הם ג' דברים כמבואר במשנה דאבות (פ"א מ"ב) על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים וכו'. והנה בכל אחד מהשלשה צריך לעשות המעשה עם המחשבה, וכמו שזכרנו **בשם מורי** ביאר הפסוק כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), שהוא יחוד קבה"ו וכו' יעו"ש. והמעשה נקרא גוף, והכוונה והמחשבה נקרא נשמה.

והנה העבודה שהיא תפלה, מרגלא בפומא דאינשי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. ותורה, מלבד הפשוטו **קבלתי ממורי** כשלומד ואינו מבין הוא במלכות, וכשיורד לעומקו להבין הפשט, מייחד מלכות עם בינה, ודפח"ח. וכן בגמילות חסדים צריך כוונה ומחשבה מלבד הפשוטו, לגמול חסד עם השכינה. והנה הגוף והמעשה נקרא יצחק, כמ"ש **במדרש הנעלם** (זח"א קלה.) כי אותו הגוף שהיה מצטער תמיד בעבודת קונו, הוא יקום בתחיית המתים וישמח ה' במעשיו, וזה יצחק יעו"ש, והנשמה שהיא המחשבה נק' אברהם.

ובזה יובן אלה תולדות יצחק, כי עיקר תולדת שהם המעשים טובים הוא מצד הגוף שנקרא יצחק. וראוי שיהי' בן אברהם, שיצרף המעשה עם המחשבה, שנקרא בן אברהם. ואז אברהם הוליד את יצחק, שישמח במעשי"ו, שעל שם זה נקרא יצחק לשון עתיד, וק"ל.

וז"ש ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה, כי בן מ' לבינה. ור"ל שיקשר מלכות הנק' רבקה כמבואר **בזוהר** שם (ח"א קלז.), בבינה הוא בן מ'. בת בתואל, בתו של אל כמבואר וגו'.

ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא. והענין, דבארתי פסוק (כז, ט) ורבקה אמרה וגו' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב. והוא, כי צדיקיא אינון שלוחי דמטרוניתא, מה שמחוסר להן הן דוחק פרנסתו כיוצא בזה, ידע שהחסרון הוא בשכינה, וידע להתפלל למלאות החסרון שם, שהיא העיקר והוא טפל, וכמו שהאריכו **בתיקונים** בזאת יבא אהרן אל הקודש וכו' (ויקרא טז, ג), יעו"ש.

וזהו כוונת הפסוק, לך נא אל הצאן, שהם בני ישראל. וקח לי משם, ר"ל שיהי' עיקר כוונתם שיקחו לי, להעלות השכינה הנק' תפלה, אל אלדי ישראל שנקרא אביך, והיא תעשה מטעמים לאביך כאשר אהב.

וז"ש ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו, אל השכינה שהיא נוכח אשתו. כי עקרה היא, ר"ל עיקר תפלה היא על השכינה, ששם ימולא החסרון, ואז ממילא נענה הוא ג"כ, וז"ש ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו, בגשמי ג"כ, וק"ל.

עוד י"ל, והוא הנ"ל רק יותר בביאור, דיש להבין ב' לשונות, ויעתר יצחק לה' וגו' ויעתר לו ה', רק הניקוד לא כתוב בתורה, והל"ל ויתפלל. ונ"ל דכ' **מהר"ם שיף** (דרושים נחמדים) ביאר הפסוק כחוט השני שפתותיך (שה"ש ד, ג), ר"ל שהוא על דרך רבי חנינא בן דוסא שהי' מתפלל על החולה וידע אם חי או מת, אם שגורה תפלתי בפי וכו' (ברכות לד:). והנה, חוט השני הי' סימן לישראל, אם הי' מלבין ידעו שנתכפרו עונותיהן וכו' (יומא סז.). וז"ש כחוט השני שהי' בו סימן כנ"ל, כך שפתותיך יש בו סימן אם שגורה וכו', ודפח"ח.

אך כדי להבין מהו אם שגורה תפלתו בפיו, נ"ל דאיתא **בתיקונים** (תכ"א מה.) אם תשכבון בין שפתיים (תהלים סח, יד) אל תיקרי אִם אלא אֵם וכו', וכן מפורש שם (ת"ע קלז.) בכהן גדול שנכנס לפני ולפנים, אם נתכוון להשכינה, סם חיים יצא לקראתו וכו', וכמו שכ' שם בסמוך (תכ"א מה.) מפסוק (ע' בראשית כד, טו) עודנו מדבר והנה רבקה יוצאת, שהיא השכינה וכו', יעו"ש. ובזה תבין אם שגורה תפלתו, שהוא השכינה בפיו, שנק' תפלה, כמ"ש ואני תפלה (תהלים קט, ד), יודע שסם חיים יוצא לקראתו וכו'.

ובזה יובן ויעתר יצחק לה', ר"ל שהוא משמש ב' לשונות, ויעתר גם ויעתר, וזה נמשך מזה, כי יצחק ידע מן ויעתַר שיהי' נענה והקרי ויעתֵר, וכמו רבי חנינא בן דוסא הנ"ל. וה"נ שראה ששגורה תפלתו בפיו, ששכינה בפיו שהיא לנוכ"ח אשתו, כי עקרה היא, שעיקרה היא השכינה, לכך ידע ויעתר לו ה', וכך הי' ותהר רבקה אשתו וגו'.

ובזה תבין כמה ספיקות, ל"ל ויעתר לו, דחזינן ותהר רבקה אשתו, וכ"ת להורות לו ולא לה (יבמות סד.), בלאו הכי נודע זה, שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק וכו' (שם). ובזה תבין הש"ס גם כן, וק"ל.

•

בפסוק וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים, וישב יצחק ויחפר וגו', ויקרא עשק וגו', ויקראו שטנה וגו', ויקרא רחובות (כה, טו-כב). וכבר ביארתי מזה במקום אחר. וכעת נ"ל לפרש בג' אופנים:

פן א', דהקושיא שהקשו (ברכות לג:) אין לגבי משה יראה מילתא זוטרתא וכו', ואיך אמר לישראל שזוטרתא להם גם כן, שנאמר (דברים י, יב) ועתה מה ה' שואל מ[ע]מך וגו'. וביארתי במקום אחר שר"ל, מי שהי' אז בדורו לגבי משה שפתח צינור יראה לדורו,

הוי זוטרתי להם ג"כ וכו', יעו"ש. והטעם, שהוא משבט לוי קו שמאל מפחד יצחק ששם היראה. ואהרן שהי' כהן, איש החסד, פתח צינור אהבה, כאשר ביארתי בפ' בהעלותך, יעו"ש.

ובזה יובן, כי הבארות והצינורות אשר חפרו בימי אברהם, שהם צינור אהבה וחסד, סתמום פלשתים, במות אברהם נסתם הבאר והצינור שהי' עובדים הש"י מאהבה. וישב יצחק ויחפור באר וצינור היראה, מדתו של יצחק, ומאחר שאינו צנור אהבה ואחדות כאברהם, לכך ויריבו רועי גרר לאמר לנו המים ויקראו עשק וכו'. בשלמא בחינת אברהם, מה שאין כן בחינת יצחק שהוא הפחד יש בו כמה בחינות פחד ויראה חיצונית, כמו שבארתי פ' יתרו (שמות כ, יז) ובעבור תהי' יראתו וגומר, שהוא סותר וכו' עי"ש. והכי נמי תחלה נקרא עשק, ר"ל כי יראה חיצונית מחמת עונש נקרא ח"ו עובד ע"ז כמ"ש **בזוהר**, ועשקו החיצונים ממנו הכל כנודע.

ויחפר באר אחרת ונקרא שטנה, שמעורר השטן ע"י הבכיה שמעוררין המוכיחים, כמו **ששמעתי ממורי ז"ל**.

ויחפר באר אחרת, יראה פנימיות, ונקרא רחובות כי הרחיב ה' לנו, ופנימיות היראה נק' רחובות, והבן.

ועל דרך הלצה נראה לי, הרוצה להשתמש בתגא, לעשות מנין לעצמו בשבת, שהוא לכבוד ולתפארת שידעו שהוא איש נכבד, וכשיש בו יראת שמים שאינו רוצה לטלטל ס"ת בשבת, ומטלטל בערב ש"ק.

וז"ש ויריבו רעי גר"ר גימטריא ת"גא ע"ה, מי שרוצה להיות רועה לעצמו נקרא רועה גר"ר. ויאמר לנו המים, שאנחנו ג"כ יכולין להראות תורה ומוסר הנק' מים בסעודה שלישית, או בשחרית בבית המדרש המגיד. ולקחו ס"ת עש"ק, לכך ויקרא עשק ר"ת ערב שבת קודש. ובפירוד הגופות נפרד הנפשות והשנאה גוברת ונק' שטנה. ואח"כ שראו שמאריכים בתפלתם, ונק' רחובות על שם שמרחיבין ומאריכין בתפלתם, אז נתרצו לפטור מהם ובחרו במיעוטן, ואז אמרו כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. ור"ת ג' בארות עשק שטנה רחובות הוא עשר, דקאי על מנין שהוא בעשרה, רמז על האמור.

וכפי המאורע, למי שאינו סובל בתפלת בית הכנסת שמקצרין, ובהלכו לבה"מ ויריבו רועי גר"ר תג"א, והלכו משם לעשות מנין לעצמו, אז נק' שטנה, שסברו שעשו מחמת שנאה ליפרד מהם, ואחר המשך הזמן שראו הרחבה וריבוי זמן התפלה, שמחו ובחרו בשלהן ונק' רחובות, והוא ענין אחר מן האמור למעלה, והכל בקנה אחד עולה. והשם ית' ירחיב לנו ופרינו בארץ אנס"ו.

- עוד י"ל **פן ב'**, על פי מה שכתוב לעיל, כל זמן שלא הסיר חלק הרע של הד' יסודות אש רוח מים עפר, גם שעושה מצות הוא עם היצר הרע, לכך תחלה צריך להסיר הרע. ואח"כ צדיק שאינו גמור, שצריך מלחמות היצה"ר. ואח"כ צדיק גמור, שאין היצה"ר לוחם שוב כנגדו.
ובזה יובן, תחלה שם הבאר עשק, שעסק היצר הרע עמו בחלק המצות. ואח"כ שטנה, שיש שנאה ומלחמה בינו ובין יצה"ר. ואח"כ רחובות, ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז) זה היצר הרע (בר"ר נד, א), ופרינו בארץ, וק"ל.
- **פן ג'**, על פי מש"כ במקום אחר בענין בארות אשר חפרו עבדי אברהם מצד החסד, הוא סוד יציאת מצרים, שבאו המוחין הכל בפעם א' בליל א' דפסח. ואח"כ סתמום פלשתים שנסתלקו הכל, והוא סוד אחר ליל א' דפסח. וחזר יצחק לחפור, סוד ספירת עומר, מצד הגבול והמדה, מצד הדין שעל פי מעשה הטוב, לילך בהדרגה מעט מעט עד שזכה למדריגה מצד הדין, ואז ויחפר באר אחרת ויקרא רחובות שזה נשאר קיים, וז"ש ופרינו בארץ, וק"ל.
- ועוד נ"ל על דרך הלצה, נגד מי שחושק בתורה ועבודה זו תפלה שהיא עומדת ברומו של עולם, ובני אדם מבזין אותה וחוטפין וממהרין כחותה גחלים. ובימי אברהם חפר בארות לפתוח צינור אהבתו יתברך בעולם, והיו מאריכין בתפלה, ובתורה בבית הכנסת אחר התפלה. ואח"כ סתמום פלשתים וחזרו למדריגתן. וכשבא יצחק, מדת הפחד בבגידת הזמנים, חזר וחפר בארות הנ"ל להתפלל וללמוד מחמת הפחד, ובעבר הזמן וחזרו למדריגתן, הוצרך לברור עשר אנשים ולעשות מנין לעצמו ונקרא עשק, ואח"כ שטנה, ואח"כ רחובות, ופרינו בארץ, וק"ל.

ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וגו' (כח, י-יג). לבאר המשך הפסוקים. וקודם נתרץ קושיות א' המפורסמת, דאיתא במסכת שבת פרק כל כתבי (קיח:), אמר רב יהודא אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון, שנאמר (שמות טז, כז) ויהי ביום הז' יצאו מן העם ללקוט וכו'. אמר רבי יוחנן משום רשב"י אלמלא שמרו ישראל ב'

שבתות מיד נגאלין, שנאמר (ישעיה נו, ד) כה אמר [ה'] לסריסים וכו'. והוא סותר הנ"ל.
והרי"ף הרגיש בזה, ופירש שבת א' לתקן הקלקול, ושבת ב' ראוין לגאולה וכו', יעו"ש.
והנה כתבתי במקום אחר, בביאר דברי חז"ל שהי' תנאי בקריעת ים סוף, ובכל הניסים הי' תנאי, והושם בטבע הבריאה וכו'. והעולה משם, כי בבחינת חלק טבע האדם יש חומר וצורה, הוא הגוף והנשמה באדם פרטי, ובכללות העולם האיש הגשמי והאיש הרוחני, ומלבד החילוקים רבים שביניהם, יש עוד דבר פרטי ההפרש ביניהם, כי איש הגשמי מתנהג על פי טבע, ואיש הרוחני למעלה מהטבע, אשר לטעם זה לאברהם שהי' מתנהג למעלה מהטבע ניתן לו האיברים שאינן ברשותו שיהיו ברשותו (נדרים לב:), וכמו שכתבתי בפ' לך לך יעו"ש.
ונגד ב' בחינות אלו יש בחינת שבת, אשר בדברות ראשונות נאמר (שמות כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו, ובדברות שניות נאמר (דברים ה, יב) שמור את יום השבת לקדשו, ואמרו חז"ל (ספר הבהיר סימן נז) זכור לזכר ושמור לנוקבא. כי הנשמה משפיע לגוף המקבל השפע, ונעשה כלי לנשמה שבתוכו, ובחבור שניהם אז נעשה זכור ושמור בדבור אחד (ר"ה כז.), ע"י התכלל[ו]ת זה בזה, שעולה ונקשר מדריגה תחתונה אל מדריגה עליונה.
ובזה יובן צחות לשון הש"ס, אלמלא ש"מרו ישראל שבת ראשונה וכו'. ר"ל לקשר שבת תתאה הנק' שמור, אל שבת דבחינה ראשונה שהיא למעלה מהטבע, לא שלטה בהם אומה ולשון וכו'. וזה שסיים שם בביאור יותר אלמלא שמרו ש"ני שבתות, ר"ל היו כוללים ב' בחינות, ש"ני שבתות, בהתכללות א', הנקרא שמור וכנ"ל, וז"ש אלמלא משמרים וכו', מיד נגאלין, כי כל זמן שהם ש"ני מחמת שאינן בחיבור, יש פירוד בין הדביקים, מה שאין כן בחיבור שניהם יחד הי' סמיכת גאולה לתפלה, מיד נגאלין. וכההוא מעשה הנזכר בש"ס דברכות (ט:) יומא חד סמיך גאולה לתפלה ולא פסיק מני' חוכא כולי יומא, יעו"ש.
והנה לחבר ב' בחינות, הוא ע"י איש ממוצע, והוא מדריגות יעקב הנקרא איש תם (בראשית כה, כז), **ותרגומו** גבר שלים וכו', להשלים ב' סטרין וכו'.
ובזה בארתי פסוק (תהלים פט, טז) אשרי העם יודעי תרועה וגו'. דדרשו חז"ל (ויק"ר כט, ד) שיודעין לרצות רבונם בתרועה וכו'. דע"כ איירי ביודעי הכוונ' קאמר, וא"כ מאי העם. וביארתי על פי משל ששמעתי **מהרב המגיד** באיש חכם שרצה להחזיר המדינה שמרדו במלך וכו', ודפח"ח. ולי נראה שהוא סוד ג' קוין הרמוזין בתקיעות, נגד אברהם יצחק ויעקב. כי איש החכם בבואו להתפלל עליהם לפני הש"י מקטין חטאם ומבקש

חסד לפניו יתברך, וזה נקרא חסד. ובבואו לפני העם מגדיל בעיניהם חטאם, והוא קו הגבורה. ועל ידו שהוא איש הממוצע ישוב הבן אל אביו, והוא קו הממוצע, וז"ש אשרי העם, להמוני עם יאושר, כשיש בהם אנשי יודעי תרועה, שהוא ממוצע בין ב' קוין שברים תרועה, וק"ל.

ובזה יובן, ויצא יעקב מבאר שבע, כי יש בחינה הנק' שבעה, ויש בחינה הנק' שבע, והיא שבת עלאה שנסתיים בדכורא הוא ז"א הנקרא יעקב, ונקרא זכור, וילך חרנה היא שמור, לחבר בחינת שבת תתאה בשבת עלאה.

ויפגע במקום, ר"ל מיד כד יהיב דעתי' למיהדר (סנהדרין צה:), שהוא להחזיר בתשובה המוני עם שיעשו מחומר צורה, מיד קפצה לו הארץ - שעלו לקראתו, וכמו שכתבתי במשנה (ר"ה פ"ג מ"ח) כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם וכו', ונעשו היחוד זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, שהוא בסוד הדיבור והתפלה, שנתחבר תפלת המוני עם תפלת יחידי סגולה, שהוא חיבור הנשמה והגוף, וז"ש ויפגע, לשון תפלה, שיש בו ב' בחינות הנ"ל.

וז"ש ויקח מאבני המקום, כי נודע מ"ש **בספר יצירה** (פ"ד מי"ב) במשנה ב' אבנים בונות שתי בתים וכו'. כי האותיות והתיבות נקראו אבנים, והם כמו כלי אל הצורה שהוא החיות ורוחני' המתלבש בתוך התיבות, וכנודע.

והנה איש המוני אין כחו רק בפה לדבר התיבות בלי כוונה, ואיש הידיד ממשיך בתוכו הרוחניות והנשמה שנקרא אור אין סוף כביכ"ול, והאותיות נק' י"ש נגדם, וז"ש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, שהיא המחשבה שבראש והכוונה, ועי"ז נעשו אחד. וזה שפירש **רש"י** שהיו מריבות וכו'.

וישכ"ב במקום ההוא, ר"ל במקום ההוא היה רק חיתוך האותיות שהם ך"ב הנקרא יש, וזהו ויש"כב במקום. מה שאין כן אחר ששם האבנים מראשותיו, המשיך להם הכוונה ונעשו אחד, וז"ש ויחלם והנה סולם וכו', וה' נצב עליו וגו', והבן.

•

ויצא יעקב מבאר שבע וכו' והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה וגו' (כח, י-יב). דשמעתי **מהרב המגיד דק' באר**, פירוש הזמר (מה ידידות) הלוכך תהא בנחת, ענג קרא לשבת, והשינה משובחת, כדת נפש משיבת.

והענין יבואר על פי משל, מלך אחד ששלח בנו למרחקים למדינה שיש בו סוחרים ועוברים ושבים, ונתן להם ממון לישא וליתן בהם, ובדרך באו שוללים ובזו אותן, וכל אחד התפרנס שם ביגיע כפו חוטב עצים ושואב מים כדי פרנסתו, ועמד במדריגה זו

עד אחר זמן שנתן עצה לנפשו לצמצם במאכלו כדי שישאר לו איזה סך לשאת ולתת בהם, כי המדינה הי' סוחרים מצויין לרוב, וכך עלתה לו עד שהשיג ידו לסך מאה זהו', ועמד במדריגה זו כמה זמן שלא הוצרך להיות חוטב עצים רק נתפרנס במשא ומתן, הגם שהוא מצער. ואח"כ היה טרח במשא ומתן עד שעלה לסך אלף זהו', ועמד במדריגה זו זמן מה. ואח"כ עלה ממדריגה למדריגה, עד שמצא והשיג לסך ת"ר אלף. ואז אמר אלך ואראה את אחי במה הם מתפרנסים, וכשבא אצלם מצאם שהם חוטבי עצים, ונתן להם מהונו סך רב עד שמצאו כל א' מיד ידי כל צרכי משא ומתן, ועלו לעושר מופלא שלא בהדרגה כמו אחיהם הראשון.

והנה ההפרש בין זה לזה הוא ג' חלקים, א' כי הראשון בכל מדריגה שעלה הי' משיג תענוג מופלא, וכשעלה כמה פעמים מדריגות רבות הי' לו כמה מיני תענוגים. מה שאין כן השני הי' לו רק תענוג א', שעלה למדריגה גדולה בפעם א'. חילק ב', כשחזר וירד מעושר לעוני, הראשון יודע כמה מיני מדריגות למטה זה מזה ויוכל להתפרנס לפי מדריגתו, מה שאין כן הב'. חילק ג' כשחוזר ועולה מדריגה אחר מדריגה, הראשון יכול להתפרנס בכל מדריגה מה שאין כן הב'.

ובזה יובן הלוכך תהא בנחת. ר"ל, כמו מדריגת הראשון, ובזה יש ג' חילוקים. א' כי ענג קרא לשבת, ר"ל שיש לו ענג בכל מדריגה עליונה שיעלה הנק' שבת. ב' והשינה משובחת, ר"ל, גם כשיורד ממדריגתו הנק' שינה, מכל מקום משובחת, מה שאין כן הב' כנ"ל. ג' כדת נפש משיבת. ר"ל, כשחוזר ועולה ממדריגה למדריגה יודע איך להתענג בכל מדריגה, וז"ש כדת נפש משיבת, ודפח"ח.

וזה סוד שהאדם הוא סולם מוצב ארצה, כשהוא מתיחד עם מדריגה תחתונה אז ראשו מגיע השמימה, והבן.

•

עוד נ"ל לבאר פסוק ויצא יעקב מבאר שבע וגו', עד סוף הענין (כח, י-יז), איך יש זה בכל אדם ובכל זמן. דכתב **הרמב"ם**, כשפורש הת"ח מלמודו לעסוק בעניני עולם הזה, מיד הוא וכו'. ובזה יובן ויצא יעקב, שהוא מי שעוסק בתורה ועבודה הנק' קול יעקב, וכשיצא מבאר שבע, מדביקות באר שבע שהוא דביקות השכינה הנקרא באר ונק' שבע. וילך, שנתרחק, שזה נקרא הליכה כשפירש לעסוק בעניני עה"ז, שהוא בין אנשים המרבים חרון אף של הש"י כדאיתא בש"ס דחלק, וז"ש וילך חרנה.

ויפגע במקום, שבא אל מקום עיר א' שיש בו פגעי בני אדם, שאינם סרים למשמע אוזן תוכחת מוסר, כי אם כל איש הישר בעיניו יעשה. וילן שם כי בא השמש, ודאי זה הגלות

נמשל ללילה, וילן שם כי בא השמש, ר"ל מה שהי' שמש ועבד לְשַׁמֵּשׁ ולשרת את הש"י בתורתו ועבודתו ורבים השיב מעון, ועכשיו שקעה השמש, שאינו משמש כלום, ויחשב לשינה ולינת לילה, שאינו בערך שימוש יום.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, כי הלב הוא שורש האדם, כמ"ש באבות (פ"ב מ"ט) לב טוב ולב רע וכו', וה"נ כשיש לאדם לב כשר הוא מוכן לשמוע ולעשות הטוב והישר, מה שאין כן מי שיש לו לב אבן, כמ"ש והסרותי את לב האבן מבשרכם וכו' (יחזקאל לו, כו), זה אינו נוטה אזן לשמוע כלמודים. ומ"מ כל זמן שהיו מריבות, זה אמר עלי יניח צדיק ראשו לבל יעלה שום מורא על ראשו מהפגעים וחיות רעות, וזה אמר עלי יניח צדיק ראשו, הי' יוצא לו קצת תועלת מן מקצת אנשים שנקר' אבני המקום, וז"ש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו.

וישכב במקום ההוא, ר"ל כשעשו שלום ונעשה אבן א', שוב לא אמרו עלי יניח צדיק ראשו, להשגיח עליו בפרנסתו וכיוצא בזה, אז וישכב במקום ההוא ולא על האבנים מראשותיו, שהיו נחשב לו לשכיבה עד עפר, כי כשל עוזר ועזור.

ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ר"ל ע"י שהוא מוצב ארצה, מדריגה תחתונה, על ידי זה יעלה ראשו ומגיע השמימה למדריגה עליונה, מאן דזעיר איהו רב (זח"ג קסח.).

והנה מלאכי אלהים עולים וירדים בו, ר"ל כי בני ישראל הבאים בעולם הזה לעשות שליחות הבורא יתברך נקרא מלאכי אלהים, ויש בזה כתות שונות, יש מי שרוצה לדבק את עצמו עמו גם שרואה אותו בשפלותו, ולכך בהגיע זמנו לעלות גם אלו עולים בו. ויש כתות שאינן משגיחין עליו, ומכל שכן שאינם חפצים בקורבתו ודביקותו, ועולים בנפיחה למעלה ממנו, ובהגיע זמנו לעלות אז אלו יורדים בו, ר"ל עבור בזיונו, וכמו שכתבתי ביאר ש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו.

והנה ה' נצב עליו, כי מדריגתו וענוותנותו של הש"י לשכון את דכא, ומאחר שהוא שוכב עד עפר אז הוא כלי מוכן להשראת שכינה, והבן.

ויאמר הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, שתהי' מושל ושליט עליו, במקום שפלותו שם גדולתו, מאן דזעיר איהו רב וגו'.

וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, וכפירוש **רש"י**, שאם ידעתי לא ישנתי, ר"ל שאח"כ הרגיש כמה טובה הי' לו שפלותו שהי' מושכב לעפר - שאם ידעתי מעלתו לא הי' נחשב לשינה וצער, רק הי' נחשב לתענוג מופלא.

ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלדים וזה שער השמים, ר"ל אחר שראה שיש כמה מיני יראה במקום הזה, נתיירא, וז"ש ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה, וסבר משום כי אין יראת ה' במקום הזה לכך יש שאר מיני יראה, וכמו שכתבתי בביאור קושיית **יעבץ** (אבות פ"א מ"ג) בפ' יתרו (שמות כ, יז) אל תראו וגו' ובעבור תהי' יראתו על פניכם וכו'. ר"ל כדי שיתנו לב ליראה ה' שהיא שער השמים, וכמ"ש בש"ס שבת פ"ב (לא:) כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות פנימיות וכו' בהי עייל וכו', כי יראת שמים דומה לפתח ושער השמים שהיא התורה, וק"ל.

עוד י"ל, דזכרתי משל אחד שהי' לו ריבוי דמים, והסגולה על ידי מורא שעושין לו נתרפא, עד שהורגל בכלי. ובזה יובן ויירא מאחר שאין במה ליירא עוד, וז"ש מה נורא, ר"ל באיזה מורא ופחד יש ליוראו, וח"ו אין תרופה, כי זה שער השמים שאין ליכנוס בו כי אם על ידי יראה, והבן.

•

עוד י"ל, דאיתא בפ"ב דשבת (לג:), דרשב"י ובנו טשו במערתא י"ב שנים, נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי, אמרי מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, כל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף, יצאה בת קול ואמרה להם, להחריב עולמי יצאתם, חזרו למערתכם, אחר י"ב חודש יצאו, כל מקום דהוי ר' אלעזר מחי, הוי ר"ש מסי, חזי סבא דנקט ב' מדאני אסא וכו', א"ל כמה חביבין מצות על ישראל וכו'.

ובזה יובן, ממש הי' ענין זה כאן, כי יעקב אבינו נטמן בבהמ"ד של שם ועבר י"ד שנה (בר"ר סח, יא) ואח"כ יצא לחרן משם, וז"ש ויצא יעקב מבאר שבע מהתבודד שהיה שם י"ד שנה. וילך חרנה, בכל מקום שהיה מסתכל בעניני עולם שהם מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה נתן עיניו ובא חרון אף בעולם, וזהו וילך חרנה, בכל מקום שהלך היה חרון אף בעולם. לכך יהב דעתיה למהדר, כמ"ש בחולין (צא:), והיינו כמו רשב"י הנ"ל, שלא להחריב העולם. מיד ויפגע במקום, חזר ונתיישב בדעתו שיותר טוב לדבר עם אנשי המקום תחנונים ודרך פיוס ואז אין צריך לחזור להיות נטמן כרשב"י, וז"ש ויפגע במקום, פירש חז"ל ויפגע הוא לשון דברי תחנונים ופיוס וכו', וכמו שעשה רשב"י אח"כ וכאמור.

וילן שם כי בא השמש, ר"ל גם שלא הי' יכול להיות פועל יוצא להאיר לאחרים דרך הטוב והיושר כמו השמש המאירה לאחרים שילכו לאורה, מ"מ הי' שם כמו הלן לינת לילה שהוא מרגוע לנפשו שיהי' חדשים לבקרים, כך עשה יעקב, וילן שם כי בא השמש

מלהאיר אורה לאחרים, עד שיבא זמן ויזרח לו השמש. ובאמת שקעה לו חמה שם שלא בעונתה (חולין שם:) כדי שילין שם, ר"ל שאם יהיה במעלתו הראשונה איך יהי' לו מקום התחברות עמהם שהם בשפל המדריגה, לכך ניטלה ממנו מאור השמש לפי שעה, כדי שילין שם ויתחבר עמהם להעלותן, בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה) שזכרתי במקום אחר יעו"ש, וכאשר יבואר בפסוק שאח"ז.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו. ר"ל, על דרך שבארתי איזה חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), ר"ל גם מאדם רשע יקח מוסר לנפשו, כמובא מעשה **בח"ה** אחד שבא על בהמה, ומשום תענוג מאוס לפי שעה מסור נפשו למיתה, שדינו להריגה בזה, ואיך לא ימסור נפשו בעבודת הש"י שהוא תענוג אמיתי נצחי. וכן אחד שתבע לבת מלך שישמש עמה, ואמרה לך לבית הקברות וכו'. וכיוצא בזה יש ליקח מוסר מאנשי בדיחי, שבשביל פרוטה מבזה נפשו לשמחם בכל מיני בדיחי, ואיך לא ישמח בעבודתו יתברך. וכיוצא בזה, ישמע חכם ויוסף ל(י)קח מוסר מכל מה שעוש' אלו שיש להם לב אבן להרע בכמה מיני תחבולות, כך יש לעשות כמה תחבולות להטיב.

מצורף לזה **שמעתי ממורי**, כשבא נשמה מאצילות אל עולם עשיה, ורואה איך שם נתגבר הקליפ', ואיך נקל כבוד המלך רב ושליט בעיניהם, אז הוא מעורר את עצמו ליתן יותר שבח לכבוד המלך מלכו של עולם שאין הוא כאחד מהם וכו', ודפח"ח.

וז"ש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, ר"ל שלקח מוסר מאנשי המקום שיש להם לב אבן ונקראו אצלו אבני המקום. וישם מראשותיו, בראש מחשבתו להבין זה, ויתן יותר שבח והודי' לשמו ית' שאינו כאחד מהם.

וי"שכ"ב במקום ההוא, שזכה לש"י עולמות שם יותר, ע"י כ"ב אותיות התורה שלמד יותר בחשק אחר הבנת לב בשר שיש לו יותר מהם.

ועוד ראה תועלת אחר במקום ההוא, ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלדים עולים ויורדים בו. דפירש **בעולל**[ו]**ת אפרים** (עי' מאמר קסו), כי ראה שעה"ז הוא סלם מוצב ארצה, וע"י כשרון מעשיו בעה"ז לעשות בו הכנה לעה"ב, ואז ראשו מגיע השמימה לעה"ב. אבל יש כתות אנשים שונות זו מזו, כי יש עולין בו לעה"ב ע"י הכנה וכשרון בעה"ז, ויש יורדין בו, שעושה עיקר מעה"ז ושכח שהוא שליחא דרחמנא לעשות הטוב והישר בעה"ז כדי שיעלה בו לעה"ב, יעו"ש.

ולי נראה בג' פנים. פן א', כי נודע סוד מה שאמר משה רבינו ע"ה, שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו (במדבר יא, כא). כי העולם בכלל נקרא פרצוף אחד, והמוני עם הם רגלי הפרצוף, והצדיקים הם עיני העדה וכו'. וז"ש כי העולם בכלל נק' סולם,

שהמוני עם מוצב ארצה שנק' רגלי העולם, והתלמידי חכמים הם הראש, וז"ש וראשו מגיע השמימה. ומאחר שהם הכל קומה שלימה פרצוף אדם אחד, א"כ מלאכי אלדים, שהם הצדיקים שלא מעלו בשליחת קונם, עולים בו, שאם הדור מכשירים מעשיהם, אז ראשי הדור עולים במעלה יותר, כמו שמצינו בהר סי"ני [גימטריא סלם (בר"ר סח, יב)], שנאמר (שמות יט, ב) ויחן ישראל, שחנו בתשובה (מכילתא עה"פ), אז ומשה עלה אל האלדים (שם יט, ג). וה"ה בהיפך ח"ו, יורדים בו, כמו שאמרו חז"ל בשמואל הקטן שראוי הי' שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו ראוי לכך (סוטה מח:), א"כ יורדים בו בסלם שהם כללות העולם המוני עם, כי בירידת רגלי האדם בבור גם הראש הוא נמוך, מה שאין כן כשעומד ברגליו על ההר וכו', וק"ל.

ובזה נ"ל פירוש הפסוק מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו' (ישעיה נב, ז). כי נודע מ"ש חז"ל (ילקוט שמות רמז תח) בשרתי צדק בקהל רב (תהלים מ, י), כי ראשי הדור האומר תורה ומוסר נקרא מבשר. וז"ש מה נאוו, כשעומדין על ההרים רגלי מבשר, שהם המוני עם שמכשירים מעשיהן, כאלו עומדים במעלות ההר, שאז גם המבשר שהם ראשי הדור המבשר תורה ומוסר זוכה למעלה יותר עליונה, וכמ"ש בש"ס דר"ה (פ"ג מ"ח), והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכי ידיו וכו', אלא כל זמן שישראל משעבדין לבם לאביהם שבשמים גוברין, וק"ל.

פן ב', כי שלומי אמוני ישראל גם שזכו למדריגה עליונה, אי אפשר שיעמדו על מדריגה א', כי אם בסוד רצוא ושוב, ובסוד שבע יפול צדיק וקם, כמ"ש **בתיקונים** יעו"ש, והוא כדי להעלות מדריגות פחותי הערך, ובסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), וכמ"ש פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה וגו' (שה"ש ה, ג), וכמ"ש באברהם ושרה, גם שזקנים באים בימים, חזר ארח כנשים (בראשית יח, יא) יעו"ש.

ובזה יובן, אשר ראה בחלום להשיב נפשו מה שנצטער על מדריגות עבודת הש"י שירד ממנו כי בא השמש וכנ"ל. לכך ראה ויחלם והנה סלם מוצב ארצה וגו', כי הת"ח שנק' סיני גימטריא סלם, מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, כי האדם נקרא עולם קטן, ולפעמים מוצב ארצה ולפעמים ראשו מגיע השמימה - לעלות במדריגה עליונה או לאו, ואז גם השכינה עם מרכבה קדושה הנק' מלאכי אלדי', עולים ויורדים בו בצדיק זה. ומ"מ בכל מדריגותיו, והנה ה' נצב עליו לשומרו מחטא בירידתו שיתחבר עם המוני עם שלא ילמד ממעשיהם, כמו במשל במלך שנתערב בגוים ולמד ממעשיהם, מה שאין כן בצדיק זה שבא לזכות הרבים ה' מצילו מחטא, וק"ל.

פן ג', על דרך **ששמעתי ממורי** כל אשר תמצא ידך בכחך לעשות עשה (ע' קהלת ט, י), וכמו שכתבתי מזה קודם, שזה הי' מעשה חנוך לייחד קבה"ו וכו'. ובזה יובן, כי האדם הוא סלם מוצב ארצה, לעשות מעשה ארציות בגשמי. וראשו מגיע השמימה, שבראשו יכוין מחשבתו למעלה השמימה לקשרה המעשה עם המחשבה, שבזה נעשה יחוד למעלה, וז"ש ומלאכי אלדים מרכבה דקדושה, עולים ויורדים בו ע"י יחוד זה וכו', וק"ל. **וייקץ** יעקב משנתו וירא ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ופירשו חז"ל (רש"י), שאם ידעתי לא ישנתי. ור"ל, שיש לייחד כל המדריגות ע"י הדעת כנודע, וגם סוד השינה יש בו יחוד בסוד הקטנות, והוא סוד רצוא ושוב. והוא לא עשה כך, לזה וייירא ויאמר אכן יש ה' גם במקום הזה, כשאינו במעלה עליונה, ואנכי לא ידע"תי - לייחד ע"י הדעת. איברא באמת מוכרח הוא שישכח ולא ידע לייחד, שאם ידעתי לא ישנתי, לא הי' נקרא שינה, והבן זה.

•

בפסוק ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום וילן שם וגו', ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וגו' ויחלם והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלדים עולים ויורדים בו, והנה ה' נצב עליו וגו', וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וייירא ויאמר מה נורא וגו' (כח, י-יז). והספיקות רבו. **ובזוהר סתרי תורה** (ויצא קמז:) ביאר שהי' ענין יעקב בזה, דזכה דעייל ונפק וכו' דרך נסיון, כמו באברהם ממצרים ויצחק מפלשתים וכו', יעו"ש.

ולהלביש דבר זה ברמז מוסר, נ"ל איך רומז פרשה זו בכל אדם ובכל זמן, נ"ל על דרך דבארתי פ' משוח מלחמה (דברים כ, ב) והי' כקרבכם אל המלחמה, ודרשו חז"ל (ספרי עה"פ, סוטה מב.) בצאתו מהספר וכו', דכתבתי - בצאתו מלימוד הספר לצאת בשוק הוא זמן מלחמה וכו', יעו"ש, וצריך שישים שם הוי"ה לנגד עיניו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, ויצא יעקב מבאר שבע, שהיה מתבודד בתורה, ובצאתו מהספר אז וילך חרנה מקום היצר הרע והזונה שנזכר בזוהר הנ"ל, ור"ל כי (אבות פ"ג מט"ז) החנות פתוחה והחנוני מקיף וסובב מבחוץ, הוא יצה"ר, להביאו לאדם לחנות אשר שם כל מיני תענוגי עה"ז, ואלו הי' יושב בחנות לא להקיף וכו', עיין **במדרש שמואל** שכתב בזה יעו"ש. ויפגע במקום, שם הוי"ה גימטריא מקו"ם כנודע. וכל הענין יבואר אח"ז.

עוד י"ל, דאיתא בש"ס דחולין פרק גיד הנשה (צא:) וילך חרנה, כי מטא לחרן יהיב דעתיה למיהדר וקפצה לו הארץ, וז"ש ויפגע במקום וכו'. ויש להבין למה בתחלה לא יהב דעתי' בזה, ושאר הספיקות.

ונ"ל, דמבואר בש"ס דשבת (לג:) בצאת רשב"י ובנו מהמערה, כשראו בני אדם מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, היו מעוררין קללה בעולם, ויצא בת קול בעיתו לאחרובי עלמא, חזרו למערתכם, עד לבסוף י"ב חודש יצאו ברחמים, ובכל מקום הביאו ברכה וכו', יעו"ש.

והענין, שכתבתי לעיל שתחלה סברו שאין נקרא עבודת הש"י אלא כשעוסק האדם בתורה ותפלה ובצום ובכי וכיוצא בזה, ולכך כשראו בני אדם שאין עוסקין בזה חרה אפם ואמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והביאו חרון אף בעולם. עד שיצא בת קול וחזרו למערה, והרגישו שאין זה כי אם להורות להם דרך ישר יותר, דרך הרחמים, שנקרא עבודת הש"י בכל פרטי מעשה האדם, שיתן לב ששם ג"כ שם י"ת, וכאשר נודע לבעלי בינה לעשות יחוד גם בספורי דברים שעם חבירו, כמו **ששמעתי ממורי** קול באשה ערוה וכו' (ברכות כד.), ולהסיר העצבות יפקח באיזה עסק, והוא ג"כ יחוד. גם כשרואה דבר מכוער באדם, או שיבטל אותו מתורה ותפלה, יבין שהוא מהש"י לתועלותו, כאשר כתבתי **בקונטרס האחרון** יעו"ש, אם כן בכל דרכיך דעה"ו (משלי ג, ו) אתי שפיר, וכאשר כתבתי שויתי ה' לנגדי (תהלים טז, ח-ט) גם שהוא לנגדיות, מ"מ מימיני בל אמוט, ואז שמח לבי לעורר רחמים ושמחה בעולם, וז"ש אף בשרי ישכן לבטח, יעו"ש. נוסף לזה, על דרך הני תרי בדחי (תענית כב.) **ששמעתי ממורי**, שהיו מייחדין ומעלין העולמות בכל עניני עה"ז יעו"ש.

ובזה יובן ויצא יעקב מבאר שבע, שהי' נטמן בבית מדרשו של שם ועבר ועסק בתורה בבאר שבע (בר"ר סח, יא). וכשיצא משם וראה שבני אדם אינן עוסקין בתורה, אמר מניחין חיי עולם וכו', עד שהי' מביא חרון בעולם, וז"ש וילך חרנה. כי מטא לחרן, ראה שאין העולם מתקיים בזה, כמו שיצא בת קול ברשב"י הנ"ל, הוא ג"כ יהיב דעתיה למיהדר, כמו רשב"י ובנו שחזרו למערה שאין העולם הי' יכול לסובלו, ומיד שהבין זה ויהב דעתי' למיהדר ניתקן הכל, ואין צריך שוב למיהדר כמו רשב"י, כי שם במערה יהב דעתי' למהדר, מה שאין כן יעקב מיד קפצה לו הארץ וז"ש ויפגע במקום, כי תחלה הי' יבשה דין, ואח"כ נעשה ארץ רחמים, ובא לקראתו מדה זה שנק' ארץ רחמים, וז"ש קפצה לו ה"ארץ, היינו ויפגע במקום, שם הוי"ה שהוא רחמים העולה גימטריא מקו"ם כנודע, ולא שם הוי"ה מפורש נגד עיניו, לקיים שויתי ה' וגו', כי פגיעה הוא נגדיית, כמו בת מלך בשביה שזכרתי **בקונטרס אחרון**, רק מספר העולה גימטריא מקום, כי בא השמש שהוא הצחות והזוהר והבהירות, רק וילן שם בסוד לינה, שאינו צח ובהיר, עד אח"כ, כאשר יבואר.

ומ"מ חיזק את עצמו ויקח מאבני המקום, אותיות השם, שלא יהרהר כי אם בתורה ואותיות השם, וזה יהי' להגין מחיות רעות, כנודע גדול כח החושב תמיד בתורה שאין כח חיצוני יוכל לשלוט בו, וכאשר יבואר בסמוך במשנה דאבות פ"ב (פ"ג מ"ה) המהלך בדרך יחידי וכו', וז"ש וישם מראשותיו וי"ש כב במקום ההוא, ר"ל ויש כ"ב אותיות התורה (זח"ג רלט.). שחשב תמיד בתורה, ועי"ז שכב לבטח.

ויחלם והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ור"ל שהראו לו בפועל משמים רפואה ע"י סמים מתוקים ולא מרים, כמו שכתבתי **בקונטרס האחרון** שלא בלבד נקרא עובד הש"י רק בעוסק בתורה ותפלה לבד, שעי"ז מעורר מדנים על בני עולם שאין עושין כך, אלא האדם נקרא סלם, גם שהוא מוצב ארצה דיוטא תחתונה בארציות גשמיות החומר, כגון שרואה אדם עובר עבירה וכיוצא, מ"מ יוכל הצדיק לכוין בו עסק יחודים ועבודת הש"י כמו בעסקו בתורה, וז"ש וראשו ומחשבתו מגיע השמימה, ליקח לעצמו רמז מוסר לעבוד הש"י עי"ז יותר.

אלא שהבחירה חפשית ולכך בני אדם שבאו בשליחות הש"י לעה"ז ונקראו מלאכי אלהי', והם קצת עולים במחשבה ישרה הנ"ל, וקצת יורדין ברוע מחשבתם, ומ"מ בין בטובים בין ברעים הנה ה' נצב עליו בכל מקום שמו של הקדוש ברוך הוא שורה שם, להורות לאדם טוב מוסר מזה הרשע ג"כ וכנ"ל.

וז"ש ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה. ר"ל, במקום זה של גדודי חיות רעות ולסטים יש שם שמו ית', וממילא גם בכל מחשבות זרות ורעות שהם גדודי חי' ולסטים וקליפות יש שם ג"כ ניצוצי קדושה של השכינה שירדה שם על ידי השבירה. ויירא ויאמר מה נורא, ר"ל שנפלה עליו יראה ורעדה, שצער את עצמו בצער השכינה וירידתה בין הקליפות כ"כ, ועי"ז נעשה יחוד יראה עם נורא ונתפרדו הקליפות, כמו **ששמעתי ממורי** בענין כזה יעו"ש, וז"ש וז"ה שע"ר השמ"ים, יסוד מלכות ת"ת, והבן, הש"י יכפר.

וידר יעקב נדר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה וגו', ושבתי וגו', והאבן וגו' (כח, כ-כב). דקשה, מהו הגיזרא שיעשה עבור זה. **ורש"י** דחק לפרש: והאבן, ו' זו כך תפרש, אם תעשה לי את כל אלה וכו'. ועוד הקשו חז"ל, וכי הי' מסופק בהבטחת הש"י. ומה שתירצו, כי אמר חלמא הוא וכו' (זהר ויצא קנ:), יעו"ש.

ונ"ל דפירושי קמפרש מה שנאמר לו בחלום (בראשית כח, טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו', והכוונה לפתור החל[ו]ם, בזה יתברר ונודע, כי אם יהי' אלהי' עמדי, ר"ל שיהי' כל מחשבותי דבוק בו ית' בלי שום הרהורי הבאין והבלי עה"ז, רק שיהי' אלהים עמדי בכל

עניני ועסקי, גם שלא בשעת תורה ותפלה, ואז ודאי ושמרני בדרך הזה, וכל הבטחות שאמרו חז"ל יקויים ג"כ. וזהו שאמר הש"י, בזה הסימן שאנכי עמך, תהא בטוח כי ושמרתיך בכל אשר תלך וגו'.

והוא כוונת הש"ס שכל היום לא פסק פומיה מגרסי' להנצל ממלאך המות וכו' (שבת ל:, ב"מ פו.), כמ"ש במשנה אבות פ"ג, ויבואר אח"ז, כי לאו דוקא שונה ואומר בפה, רק במחשבה ג"כ מהני, וכמ"ש והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), כי הגיון הוא בלב, וכמ"ש והגיון לבי (תהלים יט, טו), אלא שחש במחשבה פן יהרהר בגשמיות, מה שאין כן דיבור נודע שלא פסק פומי' וכו', וכדמוכח במשנה המהלך בדרך יחידי וכו'.

ובזה יבואר פלוגתא **דהרמב"ם והראב"ד** (במנין המצות מצוה נח), דחשב הרמב"ם מצות לא תעשה לא יראו ולא יפחדו במלחמה מאויביהם וכו' (דברים כ, ג). והשיגו הראב"ד ואמר שאינו אלא הבטחה וכו'. והקשה **בכסף משנה** על הראב"ד, מנ"ל להשגה זו, דפשטי' דקרא אתי כהרמב"ם וכו' יעו"ש. ובארתי דאין זה ביד האדם שלא יפחד, לכך כתב הראב"ד דאם לא יפחד אז יהי' בטוח וכו', והדין עמו, יעו"ש.

וכעת נ"ל, דהרמב"ם סבירא לי' דהפסוק עצמו ביאר קושיא זו, שנצטוו שלא יפחדו, וכי תימא שאין זה בידו, וביאר הפסוק ודאי הוא בידו, כי ידו"ד ההולך עמכם וגו' להושיע אתכם (דברים כ, ד), ר"ל סימן זה מסור לכם, אם שם הוי' הולך עמכם בין בדיבור בין במחשבה בתורה ועבודת הש"י, ודאי הישועה יהי' לכם, וא"כ ודאי ראוי לפנות לבו ומחשבתו מהרהורים אחרים רק יחשוב בתורה תמיד, וכמו שכ' במשנה (אבות פ"ג מ"ה) המפנה לבו לבטלה וכו', שהיא כולה שמו ית', שיהי' הש"י ההולך עמכם להושיע אתכם, וק"ל.

ובזה יבואר משנה באבות פ"ג (מ"ה), ר"ח בן חכינאי אומר, הניעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי, והמפנה [נ"א ומפנה] לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. וכתב **הרב רבינו עובדיה**, כי לילה זמן למזיקין, והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הלסטים וכמה פגעים רעים, ואם הי' מחשב בדברי תורה הי' תורתו משמרת אותו, עכ"ל.

וכ"כ החסיד **מוהר"י יעבץ**, דקשה לגירסא והמפנה, א"כ הניעור, אם הוא מפנה היינו המפנה, ואם לאו למה יתחייב, וצריך בר נגיר דליפרק' וכו'. ולפירש הנ"ל לא קשה מידי. גם שהוא עצמו כתב לזה, וז"ל: כי הדבוק בבוראו יתברך מושגח ממנו ולא יניחנו למקריים וכו', ואם סר ממנו הדביקות שבינו לבין קונו ובעת ההיא סר ממנו השגחת יוצרו, אם תמצאו שום רעה אינו כי אם בעבור שהפנה מחשבתו מעבודת הש"י, ועליו נאמר (דברים לא, יז) הלא על כי אין אלדי בקרבי מצאוני הרעות האלה, וחז"ל דרשו אל

תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) אל תפנו [אל] מדעתיכם וכו' (שבת קמט.). וכ"כ **בזוהר** (שמות יז:) ברבי יוסי שהי' מחשב וכו', יעו"ש. א"כ ודאי שאינו חייב בנפשו עבור זה, אלא שאם קרהו מקרה רע מתחייב בנפשו, שלא הי' לו לפנות מחשבתו לבטלה בכוונה. מה שאין כן הניעור בלילה, גם שלא הי' מפנה לבו לבטלה, רק ממילא היה לבו מחשב בדברי הבאי, לפי שהעת הוא שליטת המזיקין. וגם בדרך שהוא סכנה, גם שאינו מפנה לבו לבטלה בכוונה מכוונת רק ממילא, ג"כ מתחייב בנפשו, וק"ל.

וישא יעקב רגליו וגו' (כט, א). ופירש **רש"י** משנתבשר בשורה טובה נשא לבו את רגליו וגו'. קשה, הא הי' מסופק כמ"ש וידר אם יהי' אלדים עמדי וגו'. ולדברנו אתי שפיר, כי מה שהי' נצוצי השכינה בתוך עמקי הקליפות בסוד ותגל מרגלותיו (רות ג, ז), עתה נשא לבו את רגליו - על מקומה באה השכינה בשלום, במשכן הלב ששם מקומה, לכוין בכוונת הלב, ובזה נתקיים שיהיה אלדי' עמדי ממש, ואז נתבשר שיקויים הכל, לשמרו בדרך וכל הטובה וכנ"ל, והבן. עוד י"ל, דכתב **בזוהר** (וירא קיב ע"ב) רגלי חסידיו ישמור (שמואל א ב, ט) זו אשתו וכו', א"כ וישא יעקב רגליו זו השכינה כנודע, ובזה נתבשר כנ"ל. ואתי שפיר ברבי יוסי שהי' מפנה לבו וכו', ויצא קול כי אתכם ידעתי מכל משפחות וכו' (עמוס ג, ב), יעו"ש.

•

בפסוק ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע וגו', ויחלום וגו' והנה אנכי עמך וגו'. והספיקות זכרתי אח"כ. וגם בפסוק וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלדים עמדי ושמרני בדרך הזה וגו', ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלדים וגו', עד עשר אעשרנו לך (כח, י-כב). והקשה **הרב האלשיך**, א מאי לאמר וכו'. ב' וכי היה כמסתפק נגד הבטחתו י"ת, שאמר אם יהיה אלדי' עמדי וגו'. ג' אשר אנכי הולך, מיותר.

ד' ונתן לי לחם לאכול, היתכן ישמרהו בדרך ויניחהו ערום ורעב. ה' ושבתי בשלום, דהל"ל והשבני. ו' והי' ה' לי לאלדי', משמע שאם לא יעשה לו כל הדברים לא יהי' לו ח"ו לאלדי', עכ"ל. ז' איפכא הל"ל, כי איך יתכן שיהי' שם הרחמים לאלדי' שהוא דין. ח' שהוא כפל, שהתחיל בזה אם יהי' אלדי' עמדי וכו', וחזר ואמר והי' ה' וגו'. ט' מה דהוי הוי, ולמה נכתב זה בתורה, כי אם לומר שהוא בהווה ועתיד ג"כ כמו בעבר, כנודע שהתורה נצחי.

ונראה דעל עצמו לא הי' מסתפק כלל בהבטחתו ית', אלא מה שנאמר וידר יעקב נדר, הוא לאמר לדורות (ילקוט רמז רכב), ולא על עצמו יצא אלא על הכלל ישראל אשר בשם יעקב יכונה, יצא להתפלל עליהם, וכמ"ש חז"ל, וגם **האלשיך** בפסוק (בראשית כט,

ו-ח) הן עוד היום גדול וגו', דקאי על ישראל בגלותן. וז"ל: וזה שהי' יעקב גולה ממקום בית המקדש, וירא והנה באר בשדה, הוא בית המקדש, כד"א (בראשית כד, סג) לשוח בשדה, ומשם יוצא השפע ונק' באר. ג' עדרי צאן הם כהנים לוים ישראלים וכו'. וגרמו העונות שהושם האבן יצה"ר על פי הבאר וכו'. ונאספו שמה כל העדרים, אנשי כנסת הגדולה וכו'.

ונחרב בית שני על שנאת חנם (יומא ט:), וז"ש יעקב המיצר בצרות ישראל, מאין באתם, מאיזה עון גליתם. והשיבו מחרון, ר"ל מחרון איש על רעהו, הוא שנאת חנם, אנחנו גולים. ויאמר להם הידעתם את לבן, הוא מי שעתיד ללבן עונותיהם של ישראל על ידי ניחור וחרון, חבלי משיח, ולמה תדכאו ולא תשובו מיד. ויאמרו ידענו. ויאמר השלום עמכם, ויאמרו שלום, ואם אין בינ[י]כם שלום איך יהי' שלום בינו לביניכם, והלא למי נשא עון לעובר על פשע (ר"ה יז.), ואינכם עובר על פשע.

ואמרו, מה שאנו בוטחים בו הוא כי הנה רחל בתו באה עם הצאן, כי זכות רחל מבכה על בני' שובו שובו בנים לגבולכם. אמר להם, אם על זה אתם בוטחים ואינכם שבים מאליכם הן עוד היום גדול, כי תהי' בעתה אם לא זכו לאחישנה (סנהדרין צח.), לכן השקו הצאן להחזיר המוני עם בתשובה וכו'. והשיבו לו כי לבבינו קשה עד יוסר לב האבן, וז"ש לא נוכל עד אשר יאספו לעתיד כל העדרים וגללו האבן ויתן לנו לב בשר, ואז והשקינו הצאן מבאר מים חיים, עכ"ל.

ומעתה שפתח הרב פתח פתוח על דרך הנ"ל, יתפרש כל הפ' על דרך זה, בפרט על יעקב עצמו, ובכלל על כלל ישראל הנק' יעקב.

ובזה יובן, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, והספיקות א' ל"ל ויצא, שכבר נאמר בפרשה הקודם וילך פדנה ארם, א"כ קדמה היציאה, ואיך חזר כאן לכתוב ויצא יעקב מבאר שבע. ב' כפל ויצא וילך, שאם הלך מי לא ידע שיצא. ג' וילך חרנה, אם כבר הלך לחרן איך אמר אח"כ ויפגע, וחז"ל דרשו וכו' (חולין צא:). ושאר הספיקות שהקשה **הרב האלשיך** יעו"ש.

ונראה דנודע כי סיבת חורבן בית ראשון על ביט[ו]ל תורה, כנזכר בש"ס דנדרים (פא.), ובש"ס דבבא מציעא (פה:), על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי וכו' (ירמיה ט, יא-יב). וסיבת חורבן בית שני על שנאת חנם, וכמ"ש בש"ס דיומא (ט:), מגורי על חרב (יחזקאל כא, יז) שהיו אוכלין זה עם זה וכו'.

וז"ש ויצא יעקב, כללות גלות ישראל הנק' יעקב, שיצאו וגלו מארצם, הוא על סיבת יציאתן, שהתורה נק' באר שנאמר הואיל משה ב"אר את התורה הזאת (דברים א, ה), גם

שקבלנו עלינו באר התורה באלה ושבועה, וז"ש מבאר שבע שיציאת הגלות הי' מבאר שבע, מחמת באר שבע הנ"ל. ואם אמנם שבו למקומם בבנין בית שני, מ"מ אח"כ וילך חרנה, שחזרו לילך בגלות בסיבת החרון שבין איש לחבירו היא שנאת חנם, וכמ"ש האלשיך הנ"ל.

ויפגע במקום וגו', הוא לשון תפלה או קפיצת הארץ, וזה נמשך מזה, או בעתה או אחישנה, וע"י פגיעה ותפלה ותחנונים שיזכו לקפיצת הדרך תשובה שיהיה לעתיד כמ"ש והסירותי את לב האבן וגו' (יחזקאל לו, כו) שימהר זה ויקפוץ קודם זמנו, זכו אחישנה יהי' קצר הליכת הארץ, זכו אחישנה שיקצר ימי הליכת הגלות לבוא אל הארץ, מהר יחישנה.

ועכ"פ בימי הגלות צריך לתקן הקלקו]ל, וכמ"ש **הרב האלשיך** סוף מלאכי (ג, כג-כד), זכרו תורת משה עבדי הנני שולח לכם את אליהו והשיב לב אבות וגו', שהוא לתקן ב' דברים שהי' סיבת הגלות וכו'.

וז"ש ויקח מאבני המקום, ודרשו חז"ל שעשה סימן, שלקח י"ב אבנים, אם יתאחדו ויהי' אבן אחת וכו' (בר"ר סח, יא). ור"ל אם יזכו לתקן חטא שנאת חנם הקשה לתקן ע"י מוכיח או רב, וז"ש עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת שנאמר ויקח את האבן, ר"ל שאי אפשר לתקן קלקול זה ע"י שום מוכיח שיעשו אחדות א', כי אם ע"י הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר והסרותי את לב האבן וגו', וכתיב הנני שולח לכם את אליהו וגו'.

ונגד חטא ביט[ו]ל תורה אמר וישכב במקום ההוא, ודרשו חז"ל (זח"ג רלט.) ויש ך"ב אותיות התורה במקום ההוא, שלמד תורה לתקן חטא ביט[ו]ל תורה.

אך בענין לימוד תורה יש ב' סוגים, א' הלומד לכבודו יתברך שהוא בדחילו ורחימו, דאל"כ לא פרחת לעילא, וזה שראה בחלום סלם גימטריא סיני, תלמיד חכם העוסק בתורה נקרא סיני, כדאיתא בש"ס סיני ועוקר הרים וכו' (ברכות סד.), סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, דצריך שיגיע השמימה לימוד תורתו, שיהי' בדחילו ורחימו, דאז פרחת לעילא השמימה.

והנה מלאכי אלדי' עולים ויורדים בו, כי התלמיד חכם שנקרא הרב שדומה למלאך ה' צבאות (מו"ק יז.), אם כוונתו לעלות בו, שיתעלה ויתנשא בו, אז זה סבת ירידתו. לכך סמך החלום לענין וישכב, גם שיהי' בתחלה בבית ראשון וכו', דקאי על זה דוקא.

או י"ל, כי התורה יש בו חלק הנגלה המוצב ארצה, ויש בו נסתר אשר ראשו מגיע השמימה. והתלמיד חכם שרוצה לעלות בחלק הנסתר להתנשא בו, זה סיבת ירידתו.

ומ"מ והנה ה' נצב עליו, על שנאמר וישכב, דפשוטו שחה לעפר נפשו, אז אשכן את דכא, ועליו ה' נצב. ואמר אני ה' אלהי [אברהם] אביך, סוד רחימו של תורה ועבודה. ואלהי יצחק, סוד דחילו. הארץ אשר אתה שוכב עליה, ר"ל זה השפלות שאתה שוכב לארץ, כי לא בשמים היא (דברים ל, יב) - לא בגסי הרוח וגו' (עירובין נה.), כי אתם המ"עט לכך חשק ה' בכם (דברים ז, ז), הארץ הזאת לך אתננה, כי זה העיקר מאוד מאוד הוי שפל רוח (אבות פ"ד מ"ד), וכמ"ש **הרמב"ם**.

והיה זרעך כעפר הארץ וגו'. ולא אמר ככוכבי, כי כאן הודיעו סיבת שפלותן בגלות המר הזה עד לארץ, הוא על סיבת שאין להם חיבור ואחדות, כמו חול הנקרא עפר. וע"כ מוכח לומר כן בפ' וישלח (בראשית לב, יג) ואתה אמרת וגו' ושמתי את זרעך כחול הים. והקשה **רש"י**, ותירץ וכו'. ולפי הנ"ל אתי שפיר [כדאיתא בש"ס (חולין פח:), ובפוסקים **יורה דעה** סימן ר"ח], וכמובא **במדרש איכה** (א, ח) שזור לי חוט זה יעו"ש. או י"ל, דאיתא בפ"ב דברכות (יז.), נפשי כעפר לכל תהי' וכו'. וכתבו **התוס'** (ד"ה ונפשי) וכו', **ורש"ל** כתב וכו' יעו"ש, וזה יהיה סיבת עלייתן.

והנה אנכי עמך, כי השכינה עמנו תמיד בגלות, ועי"ז והשבותיך אל האדמה הזאת, וכמ"ש **התוס'** (קדושין לא: ד"ה איסתייעא) משל לעני שאבד כד חרס ואח"כ בא בת מלך ואבדה כד זהב וכו', וכמ"ש **בתיקונים** וישלח מלאך (במדבר כ, טז) שהיא השכינה בגלות, ועי"ז ויוציאנו, יעו"ש **בפירוש התיקונים**, יעו"ש.

וז"ש וידר יעקב נדר לאמר, לדורות, אם יהיה אלהים עמדי, שיהי' הבטחתו מיד ולדורות, ליעקב עצמו ולכלל ישראל הנק' יעקב, שיהי' השכינה עמהם בגלות. ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, ר"ל גם שאני הולך בדרך לא טוב, אשר יכונה להליכה והרחקה ממנו יתברך היפך ביאה כנודע, מ"מ ושמרני. וגם ונתן לי לחם לאכול, שאזכה לסייע אותי לתקן חטא חורבן בית ראשון על ביטול תורה, ועתה ונתן לי לחם לחמה של תורה, לאכול - פנימי שיהנה הנשמה, ולא להתפאר שהוא להלביש חיצוני. ובגד ללבוש, שיעשה מן בגד לבוש, כנודע סוד חלוקא דרבנן.

ואחר תיקון חטא א' הזכיר תיקון חטא חורבן בית שני, שאזכה לשוב, וז"ש ושבתי בשלום, היפך שנאת חנם, ועי"ז באמת ושבתי בשלום, ע"י שלום אשוב אל בית אבי לארץ הקדושה שיצאו משם, וע"י מעלת השלום יזכו שיהי' שמא שלים הנק' הוי' אלהי' כנודע, וז"ס והיה ה' לי לאלהים, נוסף על שם אלהים שהי' עמדי, היא השכינה שהי' עמדי בגלות, ועתה בזמן הגאולה יתחבר עמה שם הוי"ה ויהי' שמא שלום.

וז"ש והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, כי זה שנעשה מן י"ב אבנים אבן אחד המורה על אחדות י"ב שבטי ישראל שיהיו לאחדים, זהו הגורם שיהיה בית ג' בית אלהים, משמים יהי' בנוי כנודע, על כנו ומכונו בבנין שלם. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, הוא שבט לוי שהוא עשירי, שיהיו משוררים בבית המקדש, הכהנים בעבודתן ולוים לשירן וישראל במעמדן, שהם שלשה עדרי צאן הרובצים על הבאר, וממנו ישקו העדרים מבאר מים חיים במהרה בימינו אמן סלה ועד.

•

ובדרך פנימי נ"ל לבאר פסוקים הנ"ל, אם יהיה אלדים עמדי וגו', עד והיה ה' לי לאלדים (כח, כ-כא). ונבאר ש"ס דחולין (פט.) אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נח, ב) האמנם אלם צדק תדברון משרים תשפטו בני אדם, מה אומנתו של אדם בעה"ז ישים עצמו כאלם. יכול אף לדברי תורה, ת"ל צדק תדברון. יכול יגיס דעתו, ת"ל משרים תשפטו בני אדם, ע"כ. והוא תמוה.

ונ"ל דאיתא במשנה דקדושין (פ"ד מי"ב), מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. וכבר כתבתי מזה יעו"ש.

וכעת נ"ל דיש ב' סוגים בענין תורה ותפלה. א' דיבור. ב' הכוונה והמחשבה. וכמ"ש **בזוהר** וישלח דף קס"ט (ע"א), תא חזי דוד מלכא אמר (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי, חד לקבל דרגא תתאה, וחד לקבל דרגא עלאה וכו' יעו"ש.

ובזה יובן, כי כוונת המשנה ללמד אדם דעת בעסק התורה ותפלה, שיתייחד אדם עם אמו בינה עולם המחשבה, בעודו מדבר שהיא במלכות הנק' בתו. ושיהי' בקירוב בשר, בהתפשט מחשבות זרות שהוא קליפה ולבוש, ובעודו מדבר בתורה ותפלה שהיא בתו, יהיה מחשבתו דביקה בו ית' בדביקה וחשיקה באור פני מלך חיים, אור הא"ס שבתוך האותיות. והבן שהוא כלל גדול בתורה ותפלה לפי מה **שקבלתי ממורי**, גם מסוגל זה כשיעשה כנ"ל לבטל הדינין, וכאשר שמעתי ממנו, ודפח"ח.

עוד י"ל, דאיתא בש"ס דתענית פ"ג (כ:), ת"ר לעולם יהי' אדם רך כקנה ואל יהי' קשה כארז, מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון מבית רבו וכו' והיתה דעתו גסה עליו שלמד תורה הרבה, נזדמן לו אדם אחד שהי' מכוער ביותר, וא"ל שלום עליך רבי ולא החזיר לו, א"ל ריקה כמה מכוער אותו האיש וכו', עד א"ל בשבילכם אני מוחל לו ובלבד שלא יהיה רגיל לעשות כן, מיד נכנס רבי אלעזר ברבי שמעון ודרש וכו'. והקשה **מוהרש"א** דהל"ל שלא יעשה עוד כן, מה שאין כן מלשון שלא יהי' רגיל וכו' משמע דלפעמים יעשה כן וכו' ומפרש וכו', יעו"ש.

ולי נראה להקשות ביותר, דכ' **התוספות** (ד"ה נזדמן), במסכת דרך ארץ מפרש שאותו אדם היינו אליהו, ולטוב נתכוון כדי שלא ירגיל בדבר, ע"כ. וקשה, א"כ שהי' זה אליהו שאמר לו שלא ירגיל וכו' אבל לפעמים יעשה כך. והוא תמוהו, והא מאוד מאוד הוי שפל רוח, הזהירו במשנה דאבות (פ"ד מ"ד), וגם בשמתא מאן דאית בי' וכו'. ובשלמא בש"ס י"ל שהי' אדם בעלמא שלא הקפיד בדיבורו, מה שאין כן על אליהו קשה ודאי.

ועוד י"ל כפל הדברים, ושאין לו שחר, לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז, למה תפס קנה והפוכו ארז. **והרי"ף** (בעין יעקב) פירש רך כקנה, להיות הולך ובא עם כל הרוחות ומתקבל על כל הבריות. ולא קשה כארז, להיות עומד בגבהו ואינו מתקבל על הבריות להלוך ולבוא עם כל רוח, ע"כ. ועוד, תואר ריקה ומכוער וכו'. הגם די"ל, דתורה מפואר בכלי מכוער (תענית ז.), ואתה מכוער ומ"מ ריקן מהתורה, שלא ראהו עוסק בתורה כמוהו, שלא ידע עדיין שיש עובד הש"י גם בגשמי כאשר גילה לו אליהו אח"כ, והבן.

ולי נראה שהוא דבר פנימי ועמוק בתורה ועבודת הש"י, אשר רימז לו אליהו הנביא כלל גדול בתורה ועבודת הש"י, והוא דאיתא בש"ס דתענית פרק קמא (ח.), א"ר אמי מאי דכתיב (קהלת י, יא) אם ישוך הנחש בלא לחש וגו', אם השמים נעצרין וכו', מה תקנתי' ילך אצל חסיד שבדור ויתפלל וכו' ואם לחש ונענה והגיס דעתו מביא אף לעולם שנאמר (איוב לו, לג) מקנה אף על עולה וכו'. **והקשה מורי** אם הוא חטא והגיס דעתו העולם מה חטאו להביא אף על העולם. וביאר, כי מהראוי שמי שאמר לשמן וידליק הוא יאמר לחומץ וידליק כרבי חנינא בן דוסא (תענית כה.), ואם היו כל בני עולם נוהגין בחסידות לא הי' פלא על אחד שאמר לחומץ וידליק וכך היה, כי כולם עושין כך, מה שאין כן מחמת שבני עולם הולכין בשרירות לבם הרע, ואינו עולה להם זה, כי אם ליחיד בדורו, שאם נענה בתפלה הוא דבר נפלא בעיניהם, לכך מגיס זה דעתו, א"כ הוא בסיבת דורו ובני עולם, לכך מביא אף בעולם, ודפח"ח.

העולה מזה, מחמת שהוא נוהג בתורה וחסידות יותר במה שאין העולם נוהג בו, יש מקום להגיס דעתו, וזה גורם ח"ו להביא חרון אף בעולם כנ"ל.

ואפשר שזהו כוונת הש"ס דשבת (לג:), שבשעה שיצאו רשב"י ובנו מהמערה וחזו אנשי דכרבי וזרעי אמרו מניחין חיי עולם וכו', כל מקום שנתנו עיניהם נשרף, יצא בת קול וכו', עד חזו ההוא סבא דנקט ב' מדאני אסא לכבוד שבת, א"ל למה ב', אמר חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, אמר לי' לברי' חזי כמה חביבין מצות על ישראל, יתיב דעתייהו,

ע"כ. ויש להבין לפי דנקטי ב' מדאני אסא, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, אז נחו דעתם, מה שאין כן אלו נקטי רק אחד.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור קושיית התוס' דביצה (טו:) לוו עלי ואני פורע, והוא נגד הש"ס (שבת קיח.) עשה שבתך חול וכו'. ובארתי, דיש ב' סוגים בעסק התורה ועבודת השם ית', אחד על פי הטב"ע גימטריא אלדי' הנקרא שמור. ואחד שהוא למעלה מהטבע ונק' זכור. ונגד זה יש ב' סוגים אנשים, א' המתנהג על פי הטבע, אם יש לו מענג שבת, ואם לאו עושה שבת חול וכו'. ב' המתנהג למעלה מהטבע, גם שאין לו לענג שבת הוא לווה מאחרים וכו', יעו"ש.

וחז"ל אמרו שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו, ר"ל גם שבדברות אחרונות נאמר שמור, ובראשונות נאמר זכור, מ"מ שניהם בדיבור אחד נאמרו. ויש להקשות דהל"ל זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, שהוא תחלה בתורה. אך שבאו ללמדינו כי אדם השלם צריך שיקנה ב' מדריגות הנזכר לעיל, אלא שצריך שילך בהדרגה כסדר, בתחלה על פי הטבע שמור תחלה, ואחר כך ילך לקנות מדריגה למעלה הימנה שהיא נק' זכור למעלה מהטבע.

וזה שבארנו לעיל משנה (נדה פ"ו מ"א) בא סימן התחתון עד שלא בא העליון וכו'. כי סימן התחתון הוא דין, שהוא על פי הטבע גימטריא אלהי' שהוא דין. ולכך כשהוא במדריגה זו לעסוק בתורה ותפלה וצום ושק ובכי, אח"כ כשיוצא לאויר העולם ורואה בני אדם שאינן נוהגין כך, מעורר דין עליהם. מה שאין כן כשבא סימן העליון שהוא רחמים, ע"י שיוכל להיות מעורב עם הבריות, ולייחד יחודים בספורי דברים עמהם ושאר עסקים, שיודע בכל דרכי"ך דעה"ו (משלי ג, ו) לא בלבד בעסקו בתורה ותפלה, א"כ יוכל להיות שגם בני העולם גם בעוסקם בחיי שעה אינם מניחין חיי עולם להיות מחשבתם דבקה בו ית', כמוהו, ויוכל לדונם לכף זכות על דרך זה ג"כ, מה שאין כן כשהוא אינו במדריגה זאת, אינו יוכל לדון העולם לכף זכות על מדריגה שהוא אינו בו.

ובזה יובן, כשראו דנקטי ב' מדאני אסא, א' כנגד זכור וא' כנגד שמור, להורות ב' מדריגות הנ"ל, על פי הטבע ולמעלה מהטבע. דהיינו גם בעסק חיי שעה ועה"ז אינן מניחין חיי עה"ב כנ"ל, אז נחו דעתם. ולמדריגה זו זכו בפעם ב', שנכנסו למעלה זו במערה בפעם ב', וק"ל.

ובזה יובן משנה הנ"ל, מתייחד אדם עם בתו שהיא על פי הטבע, ועם אמו שהוא למעלה מהטבע, על דרך שזכרנו מדריגת אדם שלם שיקנה ב' מדריגות זכור ושמור, שהיא אמו ובתו, והבן.

ובזה יובן כוונת הש"ס, לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז. ולא בלבד במילי דעלמא כמ"ש הרי"ף, רק גם בעבודת הש"י הוא כלל שיעלה למדריגה רך כקנה, להיות הולך ובא עם כל הרוחות, שיתן לב שגם במדריגה של כל אחד יכול להיות בו עבודת הש"י, לא בלבד בעוסקו בתורה ותפלה, כי יוכל ליקח מהם מוסר לעצמו לעבודת הש"י. ולא שישאר על מדריגת ארז, להיות קשה שאינו ערב עליו הנהגת חביריו רק הנהגת עצמו ולא זולתו, וכאשר שמעתי מהרבני **מוהר"ן** שכתבתי **בקונטרס אחרון**, יעו"ש.

וז"ש ובלבד שלא ירגיל וכו'. לפי שלמד הרבה מה שאין זולתו עושה כך, מזה הגיס דעתו, וז"ש שלא ירגיל בזה להיות מתמיד בלימודו תמיד, רק יתערב עם בני אדם ג"כ, ושם יהי' ג"כ יראת ה' על פניו לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), גם שהוא נגדיות, ביטל תורה או תפלה, מ"מ יתן לב שיש שם גם כן מוסר ועבודת ה'. וז"ש איזה חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א) והבן. ושפיר משמע דלפעמים יעשה כך, ר"ל שיתמיד בלימודו כשרואה שמעורב עם הבריות ביותר, ופן ישכח את ה', והכל יהי' על פי שכל הקודש, וישמע חכם ויוסף לקח.

ובזה יובן אם יהיה אלהים עמדי, שהיא הנהגה על פי הטבע. ואח"כ אזכה לעלות למעלה מהטבע שהיא זכור ושמור, וז"ש והיה ה' לי לאלהים, ר"ל שם הוי"ה יתוסף לי על אלהים שהי' לי כבר, ואז יעקב נקרא הנורא גבר שלים כמ"ש **בזוהר** המייחד שם מלא הוי"ה עם אלהים, והבן והש"י יכפר.

ובזה יובן ש"ס דחולין, שישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה, תלמוד לומר צדק תדברון, יכול יגיס דעתו על ידי התמדתו בלימוד תורה יותר משאר בני אדם יגיס דעתו כרבי אלעזר ברבי שמעון הנ"ל, תלמוד לומר משרים תשפטו בני אדם, ובדרך הנ"ל אדרבה מחייב בני אדם וכרשב"י ובנו בתחלה, לכך יראה שיהי' רך כקנה להיות הולך ובא עם כל הרוחות, כך הוא יבין שהש"י עם כל המדריגות של בני אדם, ויוכל להתערב עם כל בני אדם, ולכוין או לייחד בכל דרכי בני אדם שיהי' בו עבודת הש"י ג"כ, ואז לא יגיס דעתו, רק אדרבה ידונם לכף זכות, וז"ש משרים תשפטו בני אדם, וק"ל.

•

עוד י"ל, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וכו', ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא ויחלם וגו' וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה וגו' (כח, י-טז).

ונ"ל, דאיתא בש"ס דחגיגה (יד:), ד' נכנסו לפרדס, אמר להם רבי עקיבא כשתכנסו אצל אבני שיש טהור שלא תאמרו מים וכו'. בן עזאי הציץ ומת, ועליו נאמר (תהלים קטז, טו)

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. בן זומא הציץ ונפגע, ועליו נאמר (משלי כה, טז) דבש מצאת אכול דיך פן תשבע ותקיאנו. אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. ופירש **רש"י** עלו לפרדס, לרקיע על ידי שם וכו'. **והתוספות כ**' ולא עלו למעלה ממש, רק נראה להם כאלו עלו למעלה וכו'. **ומוהרש"א** פירש **בשם ספר ישן**, נכנסו [לפרדס] החכמה אלהית, ובן עזאי מתוך דביקות ואהבה רבה וכו', ובן זומא שלא הי' שלם בדעת כבן עזאי ונסתכל באור בהיר יותר ממה שהי' דעתו סובלת, נתבלבל ונפגע שנטרפה דעתו. ואחר קיצץ וכו'. ורבי עקיבא שלא הרס לעלות יותר ממה ששכל אנושי יוכל להגיע, נכנס ויצא בשלום, ע"כ.

ולולי דמסתפינא לחוות דעתי בזה, הייתי מפרש כפשוטו פרדס, שדרשו חז"ל ר"ת פשט רמז דרוש סוד. ולפי מה **שקבלתי ממורי** שעיקר עסק תורה ותפלה הוא שידבק את עצמו אל פנימיות רוחניות אור אין סוף שבתוך אותיות התורה והתפלה, שהוא הנקרא לימוד לשמה, שבזה אמר רבי מאיר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ומגלין לו רזי תורה וכו' (אבות פ"ו מ"א). ר"ל, שידע עתידות וכל מאורעותיו מתוך התורה, וידע איך יתנהג בתורה ועבודת הש"י, מלבד שרואה עולמות של מעלה וכהנה **שמעתי מפי מורי**, ודפח"ח.

והנה אלו ג' חלקי התורה, פשט רמז דרש, הוא לבושי התורה, והסוד הוא הפנימי. ואפשר שזהו הרמז אל גנת אגוז ירדתי (שה"ש ו, יא), שיש בו ג' לבושין, וחלק ד' הפנימי וכו'. ואלו ג' נכנסו באלו ג' לבושי התורה בדביקה וחשיקה כנ"ל. וכעין זה כ' **בתיקונים** דף פ"ח ע"ב תיקון נ"ד, אלו שנכנסו אל קליפ' דאגוזא וכו', ורבי עקיבא אעל במוחא דאגוזא וכו'. והטעם שזה עלה לו כך וזה כך, עיין אח"ז.

ובזה יובן ויצא יעקב, לטייל בפרד"ס. מבאר שבע, מבאר התורה הפנימי. וילך חרנה, לטייל בלבושי התורה, וז"ש (תהלים לב, ט) אל תהיו כסוס כפ"רד, אין הבין ליכנוס בפנימיות התורה, דעייל ונפק, כמו יעקב דנפיק ועייל, ואתי שפיר פר"ד הנק' קליפת אגוז ולבוש אל הפנימי', וכאשר נודע מ"ש **בדע"ח** כי הפנימי של העולמות הוא הוי', וחצונית ולבושי' הוא אלהי', וג' פעמים אלהים של ג' לבושי פר"ד גימטריא חרון. והנה על ידי התורה נבראו העולמות, הפנימי על ידי הפנימי וכו'.

ויפגע במקום, ר"ל כשהגיע אל המקום אשר בן זומא נפגע שם, אבל יעקב גדול כחו כי וילן שם כי בא השמש, ר"ל מאחר שכבה אור בהיר, לא הרס לעלות, ועמד שם וילן שם. **ובהגיע** אל אבני שיש טהור שהזהיר רבי עקיבא הנ"ל, ומבואר **בתיקונים** דף פ' (ע"ב) תיקון מ', שהוא סוד **א**' יוד עלאה יוד תתאה ו' ביניייהו וכו', **ושמעתי ממורי כי א**' הוא

סוד אלופו של עולם טמיר וגניז בגוי', ואות **ב**' הוא ב' אלפין, וכן **ג**' ג' אלפין, עד אות **ת**' ד' מאות אלפין. א"כ שורש אותיות התורה שקרוב יותר אל החיות הרוחני אור אין סוף, הוא אות **א**', ואח"כ יורד והולך ומתלבש זה בזה, ונתרחק מן החיות, עד אות **ת**' שהוא מלכות שבמלכות, ששם מתלבש בתוך מחשבות רעות וזרות. וצדיקיא שלוחי דמטרוניתא אינון לקשר א"ע אל האותיות ולהעלותן במחשבה עד מחשבה עליונה, ואז מעלה מתהום עד רום רקיעא את נצוצי השכינה שהי' בלבושים הנ"ל, שנק' זה לימוד לשמה, לכך זוכה לדברים הרבה, שיש כמה מדריגות בכל אות והוא מזכה להעלותן, וזוכה עמהם, ודפח"ח.

וז"ש ויקח מאבני המקום, ר"ל אבני שיש טהור, שבו הש"י הנקרא מקום. וישם מראש"ותיו, לדבק ראשו ומחשבתו לתוך פנימות האותיות ולהעלותן, גם מרא"ש תי"ו ר"ל להמשיך אור מראש אל תי"ו, להעלותה אל החיות שהיא **א**' ראש של תיו כנ"ל.

וז"ש וישכ"ב במקום ההוא, ודרשו **בזוהר** ויש ך"ב אותיות התורה וכו', כי אות **א**' שורש כל הך"ב אותיות וכנ"ל.

וכאשר שכב ודבק את עצמו בדביק' וחשיקה אל אותיות התורה, נתפשט מהגשמיות, ויחלם, ר"ל שראה שכל עולם הזה הוא כמו חלום, וכמ"ש אז היינו כחולמים וגו' (תהלים קכו, א), וראה מתועלת עולם הזה הוא רק שיהי' לאדם כמו סלם מוצב ארצה, שיעשה הכנה בעה"ז שעי"ז יעלה ומגיע ראשו השמימה וכמ"ש **בעולל**[ו]**ת אפרים** (עי' מאמר קסו), והנה מלאכי אלדי' וכנ"ל.

והנה ה' נצב עליו, לשומרו, כמו לרבי עקיבא שנכנס בפרדס ובקשו מלאכי השרת לדחפו, עד שגער הקדוש ברוך הוא בהם ואמר הניחו לזקן, ראוי הוא וכו' (חגיגה טו:), והכי נמי ליעקב בחיר האבות, גם שעדיין לא הי' נשוי וצריך שמירה שלא לדחפו.

וייקץ יעקב משנתו, ר"ל על דרך משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (יבמות מט:), וה"נ מלימודו, כאשר ויקץ משנתו אחר הדביקות, שניער, הבין גדולת מעלת לימוד לשמה, ואמר אכן יש ה' במק"ום הזה, גם בלבושי התורה, ולא יד"עתי לייחד ולהעלות כנ"ל, ונתייירא ונעשה ממילא יחוד יראה עם נורא, והבן ואנכי לא ידעתי ו[י]ירא ויאמר מה נורא וכנ"ל, והבן, והש"י יכפר.

וז"ש אח"כ (לג, יח) ויבא יעקב שלם, כמו רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום, וכן ביעקב אבינו יצא בשלום ויבא בשלום, שחזר ונכנס אל פנימית התורה שנק' שלום, במוחא דאגוזא, וז"ש (כח, כא) ושבתי בשלום אל בית אבי וגו', וכך עלתה לו שבא על מקומו בשלום, והבן.

וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום ויצו אתם [לאמר] כה תאמרון לאדני לעשו [וגו'] עם לבן גרתי וגו', עד הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו' (לב, ד-יב). ופירש **רש"י** מלאכים ממש. עם לבן גרתי, לא נעשיתי שר וחשוב וכו', ד"א תרי"ג מצות שמרתי. הצילני מיד אחי, שאינו נוהג עמי כאח אלא כעשו וכו'.

והספיקות רבו, א' התורה נקראת תמימה והיא נצחי, ול"ל ספור מעשה זאת לדורות. **ועוד**, דבר שהוא אחדות ע"כ הוא נמצא בכל אחד מישראל שהם אחדות אחד, ואם כן איך סיפר מעשה התורה שהיא אחדות, איך נמצא בכל אחד מישראל שיהי' נמצא בו מעשה זה בשילוח יעקב לעשו. **ועוד** ל"ל שילוח זה ששלח יעקב לעשו, וכאשר תמה במדרש (בר"ר עה, ג) מחזיק באזני כלב וכו'.

ועוד, בשלמא מה שפירש רש"י גרתי שהוא גר, אתי שפיר בשליחות זו, מה שאין כן מה שפירש ד"א תרי"ג מצות שמרתי, מה ענינו לזה. הגם דיש לומר על דרך הקול קול יעקב אז אין ידי עשו שולטת וכו' (בר"ר סה, כ). **ועוד** הצילני נא מיד אחי, שאינו נוהג עמי כאח, הוא היפך הפסוק דאמר הצילני מיד אחי וגו'. ושאר הספיקות.

ונ"ל דמבואר בספר ע[ו]**לות אפרים**, כי הסלם שראה יעקב אבינו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הוא עולם העה"ז שהיא הכנה לעה"ב וכו', יעו"ש. והנה החומר והצורה שהם מצד ב' מלאכים ממש יצה"ר ויצה"ט, הוו ב' הפכים, שזה הצורה חומד ומתאוה לעשות הטוב והישר, כמו יעקב שהי' עובר על פתחי ביהמ"ד וכו' (בר"ר סג, ו), מה שאין כן החומר מתאווה לעניני עולם הזה שאינו עבודת הש"י, ועבודה ז"רה נקראת, שהי' עשו חומד לעבור על פתחה וכו'. באופן, כי החומר לעשות קבע בעולם הזה חומד ומתאווה תמיד, מה שאין כן הצורה עושה גירות בעה"ז, רק שיהי' הכנה לעולם הבא שהיא קבע.

והעולה מזה כי הצורה אשר תכליתה בעקב בעה"ב, נקרא יעקב. והחומר אשר תכליתה בעה"ז עולם עשיה, נקרא עשו.

ובזה יובן, כי הפרשה זה מוסר פרטי לכל אדם הכולל חומר וצורה שנק' יעקב ועשו, וז"ש וישלח יעקב מלאכים לפניו, כי הצורה הנק' יעקב שלח מלאכים שהם היצ"הר והיצ"ט. לפניו, בעה"ז שיעשה בו הכנה לפני עה"ב, וז"ש אל עשו אחיו, כי בעשי' שעושה הכנה לעה"ב אחיו הוא לכל דבר, כי קונה בו שלימות. שהיא ארצה שעיר שדה אדום, וכמ"ש במדרש (בר"ר סה, טו) איש שעיר, גבר שיידין, אשר שעירים ירקדו שם (ישעיה יג, כא), מצד חומר ועכירת הקליפות. שדה אדום, מצד שהי' אדמוני מזוהמת הקליפה

ודם נדות, וכמ"ש **האלשיך** (בראשית כה, יט) מזה, שהי' יעקב נפש הקדושה ועשו נפש הקליפות, יעו"ש.

והיה השליחות מצד יעקב כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עב"ך וגו', והכוונה שלא בא לעולם הזה לעשות שר וחשוב, רק שיהיה גר בארץ, לעשות הכנה לעה"ב לעבוד עבודתו ית', וז"ש עם לבן גרתי לשון גרות.

ועוד, עם לבן גרתי, כי היצה"ר שנקרא נבל (סוכה מב.) אותיות לבן, שקיים תרי"ג מצות עם היצה"ר, שהכניעו, ומן נבל נעשה לבן, והיא עיקר התכלית, כמ"ש חז"ל אל יאמר אי אפשר בבשר חזיר, אבל יאמר אפשר ואבי שבשמים גזר עלי (ספרא פ' קדושים ט). והתועלת, מה שבארתי בפסוק חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), יעו"ש.

וז"ש ויהי לי שור וחמור, שהכניע הסטרא אחרא הנק' שור וחמור. ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך, שאני מבקש אהבתך, שיצא החומר מן ארור לברוך להביאו אל הקדושה.

ומוסר זה כולל בין בפרטות אדם יחידי, שהצורה מבקש אהבת החומר להכניעו בקדושה. ובין בכללות העולם, שהצדיקים שהם אנשי הצורה מבקשין אהבת אנשי החומר עמי הארץ להכניען בקדושה ע"י התורה ומוסר.

אבל לא כן דעת אנשי החומר, רק היפך זה, וז"ש וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו, שאתה נוהג עמו כאח לקרבו אל הקדושה, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע בשנאתו אותך, וכפירוש **רש"י**. וגם הולך לקראתך, שהוא מתנגד לקראתך, לעשות היפך הדברים הנזכרים, לעשות קבע בעולם הזה לאכול ולשתות וכל תאות עה"ז, היפך הצורה. וד' מאות איש עמו, עדיין לא נכנעו בקדושה, כי אם ע"י ש"ק כנודע.

ויירא יעקב מאוד ויצר, וכפירוש **רש"י**, ויירא שמא יהרג, ע"י היצה"ר ותאוות החומר. וייצר לו, שלא יהרוג את אחרים, הוא היצה"ר. כי יותר טוב שיכניע גם היצה"ר בקדושה, וכמ"ש עם לבן גרתי, וכנ"ל.

ויחץ את העם אשר אתו וגו' ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. ופירש **רש"י**, על כרחו, כי אלחם בו וכו'. והענין דכ' **בזוהר** (פ' נח עו.) והי' מחניך קדוש (דברים כג, טו) הם רמ"ח איבריו וכו'. והנה יש ב' מחנות באדם שהם איבריו, א' שהם ברשותו של אדם, וב' שאינם ברשותו. וכמ"ש **בטור אורח חיים** סימן א', אשר דוד המלך ע"ה הוצרך להתפלל העבר עיני מראות שוא וכו' (תהלים קיט, לז), יעו"ש.

וזה נ"ל פירוש הש"ס דשבת (סד.) עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא, מט) בעבירה (יבמות סא.), אמר להם אם כן קרבן למה, אמרו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו. ויש להקשות, הא הרהורי עבירה קשה מעבירה (יומא כט.), ואיך אמרו מידי עבירה יצאנו. ולפי הנ"ל אתי שפיר, שיש איברים שהם ברשותו של אדם, ויש שאינן ברשותו של אדם כגון הראי' והרהור וכיוצא, וז"ש עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בי"דינו דייקא, כי מלחמת היצה"ר באיברים אשר בידינו לא נפקד איש בעבירה, אבל במלחמת איברים שאינו בידינו לא יצאנו ידי חובותינו וצריך קרבן, וק"ל.

וז"ש יעקב אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, המחנה, הם האיברים שאינם ברשותי. אבל המחנה שהם ברשותי ע"כ יהא לפליטה, כי אלחם בו, וכנ"ל.

איברא, על ידי תפלה, כמו שהתפלל דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, לז) העבר עיני מראות שוא, אפשר להנצל גם האברים שאינם ברשותו, לכך התקין יעקב את עצמו להתפלל עבור זה, הצילני נא מיד אחי, שהם ברשותי, מיד עשו, הן האברים שאינם באחוה עמי ואינם ברשותי, כמו עשו שהוא מתנגד לי, וק"ל.

עוד י"ל, כי הנה יש לפרש בו **ג' פנים**, והוא כי יש ג' מיני גלות, א' גלות ישראל מן האומות. ב' גלות הלומדים מעמי הארצים. ג' גלות התלמידי חכמים הכשירים מן החכמים להרע, שידין יהודאין. וכל אחד נמשך מחבירו כסדר הנ"ל, כי גלות ישראל מהאומות נמשך וכו', וכמ"ש **בספר חסידים** מזה (סימן רט) יעו"ש.

ונגד גלות א' הנ"ל יתפרש הפסוק שהתפלל יעקב הצילני נא מיד אחי מיד עשו, דמובא במדרש (בר"ר ה, י) משל שהוליכו דרך היער כלי ברזל קרדומות, והרעיש היער שבא הכורת ומכלה עצי היער, עד שבא חכם אחד ואמר אם אין בתוכו אחיכם, שהוא העץ יד לקרדום, אין שום מורא לכם וכו'. ובזה יובן הצילני נא מיד אחי, אז יש מורא מיד עשו שצריך להתפלל עליו. מה שאין כן בלא אחי אין מורא מעשו, וק"ל.

ונגד גלות ב', נ"ל דכתבתי במקום אחר פירוש הפסוק לא תוסיפו ולא תגרעו וגו' (דברים ד, ב), זכור אשר עשה ה' וכו' אשר הלך אחרי בעל פעור וכו' (שם ד, ג). דכתב **האלשיך** (במדבר כו, א) ויחל העם לזנות אל בנות מואב וגו' ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה, א). כי היצר הרע לפתות את עמי הארץ בא כפשוטו, מה שאין כן לתלמיד חכם בא בדמות יצה"ט וכו', יעו"ש. ובזה יובן הצילני נא מיד אחי, ר"ל מיצה"ר שבא בדמות אחי כאלו הוא יצה"ט, ובאמת הוא עשו, וק"ל.

ונגד גלות ג', יבואר על פי מה שכתבתי בביאור א' מך"ד דברים המעכבים התשובה, החולק על החכמים, מצד שהוא חכם בעיניו וכו', יעו"ש. ובזה יובן הצ[י]לני מיד אחי שהוא הת"ח שהוא עשו, שהם חכמים להרע, שיהי' ניצול מהם, ומעצתם שיתבטל, וזממם אל תפק, וק"ל.

•

עוד י"ל, דאיתא בספר **עץ חיים** שער קליפות נגה שער מ"ט פ"ב, סדר התלבשות גוף האדם הוא על סדר זה, כי גוף האדם החומרי של ד' יסודות אש רוח מים עפר, ובתוך זה הגוף מתלבש נפש הבהמי מצד הרע [וזהו חלק עשו], ובתוכו לבוש מקליפות נגה טוב ורע, מלאך טוב יצה"ט ומלאך רע יצה"ר, ובתוכו נפש טהורה מאופנים דעשיה, וזה נקרא יעקב וכו' יעו"ש, וכ"כ בסוף פרק זה, יעו"ש. אך דהקשה שם (פ"ג), **דבזוהר** פרש' וישלח (ח"א קסה:) משמע כי ב' מלאכים מסייעים לאדם לעשות הטוב, ובאינך משמע שהיצה"ר מקטרג לאדם. ומשני, שאם זכה עושה מיצה"ר יצ"ט ואז באמת שניהם כאחד טובים ומסייעים לאדם, וזהו סוד ויעל אליהו בסערה השמים (מלכים ב ב, יא) כמ"ש בפרק [ז], וזהו סוד של נעליך וכו' (שמות ג, ה) לפשוט הגוף מנגה ולובש בחשמ"ל, יעו"ש.

העולה מזה, שתכלית האדם בחומר וצורה, שיש לו נפש טהורה בתוך לבוש דנגה בתוך נפש הבהמית, כדי לזכך ולעשות מחומר צורה, ושיעשה מיצה"ר יצ"ט, ואז פושט לבוש נגה ולובש בחשמ"ל דוגמת משה רבינו ע"ה, יעו"ש.

ובזה יובן וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו וגו', דתרגום ויפשט (במדבר כ, כח) הוא ושלח. כי תחלה הי' יעקב מזכך חומרו עד שנעשו שניהם מלאכים ממש, מיצה"ר נעשה יצ"ט, וזהו מה שהי' לו לבוש מנגה. אח"כ פשט מאלו ולבש בחשמ"ל. ואחר כך שקישט נפשו רצה לקשט זולתו, וכמו שיש פרטים הנ"ל באדם א' כך יש בכללות העולם, יש אנשי צורה ואנשי חומר, ורצה לזכך חומרם, ואחר שהפשיט מלאכים שלו, שמיתק ועשה שניהם כאחד מלאכים קדושים, אז שלח לעשו שהם אנשי החומר מצד הרע של עשו וגו', עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, ויהי לי שור וחמור שהכניען בקדושה ה' מדריגות אלו, והמשכיל יבין, וז"ש למצוא חן בעיניך, חן גימטריא נגה, מדריגת עשו, ודי בזה, והבן.

•

ובדרך מוסר נ"ל, דכ' **בע[ו]ללות אפרים** דף מ"ט (מאמר קפד), ביאר פסוק אתם נצבים (דברים כט, ט). וביאר, כי יש ה' מדריגות, א' מעלת הקדימה, שראוי להקדים קניני

הנפש לקניני הגוף במעשה ובמחשבה, במעשה כיצד, שאם תבוא איזה מצוה לידו ואיזה גופני, אז הוא דוחה הגופני מפני הרוחני ומקדימו. ובמחשבה, שאפילו בזמן שהוא עוסק במאכל ובמשתה ויתר צרכי הגוף אין כוונתו להנאתו, כי אם שיהי' גופו חזק בעבודתו ית', וכמ"ש בכל דרכיך דעהו וכו' (משלי ג, ו). וזהו סוד שור שהקריב אדם הראשון קרנותיו קודמין לפרסותיו וכו' (ע"ז ח.), וזה לפי שחטאו הי' וכו', לכך הקדים חלק הנפש רומז לקרן, אל חלק הגוף שהוא פרסותיו.

ב', כי קניני הנפש והשכל הוא מוסיף והולך תמיד ואינו מתמעט, אמנם החומר שבאדם ראוי למעטו ולענותו, כי כל עוד שיותש כח החומרי יתגבר כח השכלי, וז"ש וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ (שמות א, יב), ולא יפחד בחולשת וכו'.

ג' כי מדת הסתפקות הוא לבעלי הנפש השמח בחלקו, ובזה יהי' לעולם פנוי לעבוד את ה' וכו', [וזה מעלת יעקב שאמר (בראשית לג, יא) יש לי כל, מה שאין כן עשו אמר יש לי רב (בראשית לג, ט)], מה שאין כן בעלי הגוף והחומר שאינו מסתפק במה שנתן לו הש"י, וחומד ומתאווה שאינו שלו, וזה שיש לו אינו שלו. וכמו שבארתי מאמר חז"ל, אין אדם מת וחצי תאוותו בידו (קה"ר א, יג) יעו"ש.

ד' כי בעלי הנפש אשר עיני שכל למו, והחכם עיניו בראשו להסתכל ביום אחרון, ובזה יבחן שכל עניני עה"ז יש להם גבול והפסק, ובזה יבוא למאוס בהם. מה שאין כן בעלי הגוף והחומר, כסיל אשר בחושך הולך אינו צופה למרחוק כי אם במה שנראין מתוקין לשעה.

ה' כי בעלי נפש, אחר שהוא שלם בכל מעשיו, יראה להדריך לזולתו, כי כל ישראל ערבים זה בזה, משל לאחד הקודח בספינה תחתיו וצעקו עליו ואמר הלא תחתי אני קודח ומה לכם בזה והשיבו לו וכו'. ובזה ביאר ה' ספרים שבתורה נגד ה' בחינות אלו וכו', יעו"ש.

וזה נ"ל פירוש המשנה באבות (פ"ה מ"כ) בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, ויבואר אח"כ.

ובזה יובן וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, ר"ל כמו שנאמר (ישעיה נח, ח) והלך לפניך צדקך, ששלח מלאכים היצה"ר ויצה"ט שיקדימו קניני הנפש שהם הולכין לפניו לעה"ב, ואחר כך אל עשו אחיו שהם קניני עה"ז חלקו של עשו. והקדים הקדמה נכונה לזו, שיוכל להקדים קניני הנפש לקניני הגוף שלא יפתה אותו יצה"ר, והוא מה שאמר עם לבן גרתי, שיש לו ב' פרושים א' לשון גירות, וב' לשון קיום תרי"ג מצות. וזה נמשך מזה, לפי שנעשה גר בעה"ז ולא עשה קבע בעה"ז ולא חשק בקניני עה"ז

שהם מתוקין לשעה, רק בקניני העה"ב הקיים לעולם, לכך תרי"ג מצות שמרתי ומאסתי בהבלי עה"ז. ואחר עד עתה, ר"ל לכך כל קניני עה"ז אחרתי שיהיה באחרונה. עד עתה, שהקדמתי ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י) שנקרא עתה, כמ"ש ועתה מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וכו' (דברים י, יב).

ועצה היעוצה שיוכל לזכות לזה, הוא על ידי ה' מדריגות הנ"ל, שהיה לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה וגו', שהי' לי מוסר משור שהקריב אדם הראשון, שקדמה קרנותיו לפרסותיו, ומזה למדתי להקדים קניני הנפש לקניני הגוף וכנ"ל.

עוד י"ל על דרך הלצה, ויבואר על ידי פסוק (ישעיה א, ג) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו'. שבנוהג העולם סוחרי ברעסלי מעמיד בהמתו שלשים יום על אבוס, ושלשים יום בבואו מברעסלי. ואם כן הי' ראוי לבעלים, ישראל עמי, להתבונן ג"כ, כי עוברי דרכים - שעוברין בדרך על דרכי תורה, שאינן יכולים ללמוד, וידוע מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ד) ההולך בדרך יחידי, ומפרש **במדרש** (מדרש שמואל) שהולך בלא תורה, ח"ו מתחייב בנפשו. וכשאין לו תבלין של תורה נגד היצה"ר, יש לחוש שלא ילכוד בעצת יצה"ר, הן בראי' והסתכלות נשים, או בשמיעה ודיבור או במעשה ח"ו, [ועל דרך הלצה י"ל שזהו טעם ששולחין לברעסלער דבש בביאתו לביתו, לאורחים שהביא], ועל כל פנים הי' ראוי שיעשה לעצמו תקנה כמו לבהמתו, שיתבודד שלשים יום קודם יציאתו לדרך ויתקשר את עצמו בו ית', כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה קודם ירידתו למצרים וכו', וז"ש וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע להתקשר ולדבק בו יתברך, כמו וידע אדם וגו' (עי' בראשית ד, כה), והבן. וז"ש ויהי לי שור, שלמדתי משור שלי מוסר הנ"ל.

מדריגה ב', וחמור, להתיש כח החומר, כדי שיתגבר כח השכלי וכנ"ל. מדריגה ג', צאן, שלמדתי מצאן שלוקה באחד מאיבריו וכולם מרגישין, כך ישראל שנמשלו לצאן (ויק"ר ד, ו), ולכך ראוי להדריך לזולתו מצד הערבות, ואינו יכול לומר מה לך כי תחתי אני קודח בספינה וכו'. מדריגה ד', ועבד, דנודע מה שאמרו חז"ל בקדושין (מט:) י' קבין שינה ירדה לעולם, ט' קבין נטלו עבדים וכו', וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר יד) מי איכא דניים ע' שנה בהבלי עולם הזה ואינו זוכר אחריתו, מה שאין כן עתה ויהי לי עבד, שנכנע בקדושה להיות עבד ה' לזכור אחריתו ולהסתכל ביום אחרון כנ"ל. מדריגה ה', ושפחה, דנזכר **בתיקונים** (תכ"א מט.) כי שפחה בישא נק' יותרת הכבד וכו' יעו"ש, כי רודף אחר מותרות וכבוד ותענוגי עה"ז, מה שאין כן אחר שהכניעם בקדושה, ויהי לי

עבד ושפחה במדת הסתפקות, מדת יעקב שאמר יש לי כל, היפך מדת עשו שאמר יש לי רב. ונשלם ה' בחינות הנ"ל, שהכניע החומר אל הצורה.

וכמו שהוא בפרט כך צריך שיהי' בכלל להמוני עם, שהם החומר של אנשי הצורה, להכניעם בקדושה ג"כ ע"י שישלח להם מלאכים הנ"ל, שממנו יראו וכן יעשו אנשי החומר ג"כ, וז"ש ואשלחה להגיד למצוא חן בעיניך לשוב עד ה'.

וישובו המלאכים אל יעקב וגו' וגם הולך לקראתך, כמו שביארתי פסוק ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר ואני תפלה (ע' תהלים סט, יג-יד), ר"ל בעת שאני מתבודד להתפלל עבורם ולהעלותן, אז עת מלחמתן להלחם כנגדי וכו', יעו"ש. וז"ש יותר מה שאתה מכניע את עצמך להם, הוא הולך לקראתך. עד שהכין את עצמו לדורון ולמלחמה, ואז וישב עשו לדרכו שעירה, ויעקב נסע סכתה ויבא שלם, הוא ירושלים, אמן סלה ועד.

•

בפסוק וישלח יעקב וגו', הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים וגו' (לב, ד-יג). והספיקות רבו, א' כפל מיד אחי מיד עשו, וחז"ל דרשו וכו'. ב' כי ירא וגו' הוא מיותר, דודאי מחמת יראה ביקש הצילני וגו'. ג' לשון אותו, דהל"ל ממנו. ד' דהל"ל והכה אם על בנים, מאי והכני אם וגו', או נוסף - ואם על בנים. ד' ואתה אמרת וגו', א"כ למה ירא וכו'.

ה' היטב בזכותך, לא מצינו שהבטיחו הש"י. וכן הקשה **נחלת יעקב**. ופירש, דאמר לו (בראשית לא, ג) ואהי' עמך, להשרות שכינתו עליו, והיינו היטב בזכותך. ו' היכן אמר לו כחול הים, דלא אמר לו רק והי' זרעך כעפר הארץ (בראשית כח, יד). **ורש"י** תירץ, דאמר זה לאברהם וכו'. וקשה, הל"ל מה שנאמר לו מפורש והי' זרעך כעפר הארץ וגו'.

ז' הא התורה נצחי, ול"ל ספורי דברים אלו בתורה. ח' קשה **להרמב"ם** (סה"מ מל"ת מצוה נח) דחשב זה למצות לא תעשה שלא יראו ולא יפחדו מאויביהם שנאמר (דברים ז, כא) לא תערוץ מפניהם ולא תיראום (דברים ג, כב), ויעקב היה בחיר האבות שקיימו כל התורה, ומצורף לזה שאמר עם לבן גרת"י ותרי"ג מצות שמרתי, וא"כ איך קיים מצוה זה לא תיראום, אחר שאמר כי ירא אנכי אותו. בשלמא **להראב"ד** שהשיגו להרמב"ם ואמר שאינו אלא הבטחה ולא אזהרה, אתי שפיר, דר"ל מאחר שאין לי בטחון ואני ירא א"כ יש חשש, וכאשר בארתי מזה במקום אחר.

אך בביאור קושיא זה יבואר הכל, דכבר הקשתי להרמב"ם איך יתכן שיבוא ציווי ואזהרה על זה שלא יפחד, מה שאינו בידו כשהוא מפחד, כאשר זכרתי מזה במ"א.

ובארתי זה עם ביאור פסוק (בראשית כח, כ) וידר יעקב נדר אם יהיה אלדים עמדי וגו', על פי ביאר משנה דאבות (פ"ג מ"ד) הניעור בלילה וכו' והמפנה לבו לבטלה וכו'. והקשה **מוהר"י יעבץ** לגירסא זו וכו' יעו"ש. והעולה משם, אם יהי' אלדים עמדי, אז בטוח אני ושמרני בדרך וגו'. וא"כ לא תיקשי כאן קושיית הרמב"ם, שהוא בידו לעשות כך לחשוב בתורה, שאז יהי' אלדים עמו וכו', והדרא קושיא מה זה שאמר כי ירא אנכי אותו וכו' וכקושיא ז' שהיא אחרונה. ונ"ל דיבואר זה ע"י קושיא ראשונה וכפל מיד אחי מיד עשו.

ונ"ל דשמעתי ממורי ביאר פסוק הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את והרגו אותי וגו' (ע' בראשית יב, יא), והעולה משם, כי קודם פורעניות באו מחשבות זרות וכו', ודפח"ח. וא"כ הי' כאן ב' מיני מלחמות נגד יעקב, וז"ש הצילני נא מיד אחי, ר"ל מכוח יד החזקה של אחי במלחמה הגשמי. אך לזה יש תקנה ע"י שיקדש מחשבתו לדבק בו ית' ויהי' אלדים עמדי ושמרני וכנ"ל. אפס שהי' ירא מיד עשו שהוא שר וכח של עשו שהוא סמא"ל המבלבל במחשבות זרות, ואז יש מקום לירא כמ"ש אברהם כי אשה יפת מראה את, מחשבה זו פן יגרו]ם והרגו אותי וגו'. וז"ש ארמי אובד אבי (דברים כו, ה), שהיא המחשבה הנק' אבא, ואח"כ וירד מצרימה, והבן.

וז"ש הצילני נ"א מיד אחי מיד עשו, ב' מיני מלחמה בגשמי וברוחני, וזה נמשך מזה. וז"ש כי ירא אנכי או"תו, מיד וכח השר של עשו לבלבל המחשבה. וז"ש והכני אם שהיא המחשבה על בנים ז' ימי הבנין שהוא במעשה ג"כ, הנרמז בעולם המעשה שהם זו"נ בני הבינה, אם על בנים.

ואתה אמרת היטב, ר"ל כשיהי' זכותך, דהיינו זכות המחשבה לקיים ויהי' אלדים עמדי, אז ושמרני להטיב ג"כ בזכות אבות אגב זכות עצמו, מה שאין כן זה בלא זה.

ובאמת ע"י יראה זו נעשה יחוד יראה עם נורא וניצול, וז"ש שהתקין עצמו לדורון ולמלחמה ולתפלה שהם הכל עולה למכוון אחד, כי מכוח השבירה ירדה ניצוצי השכינה בתוך עומק הקליפות של מחשבות זרות, וע"י מלחמתו עם יצה"ר ומחשבותיו שהוא ירא וחרד אל צער נפילת נצוצי השכינה בעומק הקליפות, ונעשה יחוד יראה עם נורא, ואז יתפרדו כל פועלי און, ומעלה נצוצי השכינה מהשבי' דורון למלך מלכי המלכים, והכל ע"י התפלה. א"כ מרומז ג' דברים הנ"ל, וממנו ילמדו דעת כל אדם יעשה כך. ולזה נכתבה פרשה זו שהיא בעבר והווה ועתיד, והבן. וז"ש (בראשית לב, כט) כי שרית עם אלדים ועם אנשים ותוכל, ב' מיני מלחמות הנ"ל, והבן.

והנה כמו שהיא בפרט כך יש לפרש בכלל, שלא בלבד על עצמו יצא יעקב להתפלל אלא על הכלל כולו יצא, בגלות האחרון שהיא שנאת חנם ופירוד לבבות הקשה מכולם (יומא ט:), כי דורו של אחאב היו עובדי עבודה זרה וכשהי' שלום ביניהם נצחו, מה שאין כן דורו של שאול, עתה יאשמו, כשחלק לבם.

ובזה יובן הצ[י]לני נא מיד אחי הנוהג שנאה כעשו, שיש בין אחים ואוהבים שנאה ועברתו שמורה נצח (עמוס א, יא), כמדת עשו. כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם, התלמידי חכמים, על בנים המוני עם, כי נפלה קטטה ופירוד בין הת"ח שנק' אם הבנים, כמ"ש אל תטוש תורת אמך (משלי א, ח), וכמ"ש (דדיך) [דדיה] ירווך בכל עת (משלי ה, יט), ודרשו חז"ל (עירובין נד:) וכו', וגם בין הבנים שהם המוני עם.

ואתה אמרת וגו' ושמתי זרעך כחול הים, המורה על הפירוד, כמ"ש במדרש איכה (איכ"ר א, ח) נטל חול ואמר שזור חוט מזה, יעו"ש. וזה גורם שכל אחד מביא בידו מנחה לעשו שיתגבר על חבירו, ועכ"פ טוב יותר בידו ולא בלשונו, וז"ש ויקח בידו וגו' אכפרה פניו במנחה וגו'.

וז"ש ויותר יעקב לבדו, זה שהלך בתום בעקב ושפלות, בלי חיבור. ויאבק איש עמו, הם הת"ח שידין יהודאין. עד עלות השחר, שהיא בלילה של הגלות, אשר כל אחד מתנשא לאמר אני אמלך, אני תלמיד חכם יותר. וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו, שגורם פירוד לאלו סמכין דאורייתא מתוך שמבזין זה את זה מבוזין בעיני המוני עם עשירי הארץ שלא לסמוך אותן, ומ"מ א"ל כי שרית עם אלדים ועם אנשים ותוכל, שהם ב' מיני מלחמות הנ"ל, ותוכל, והבן, והש"י יכפר.

ובזה נבאר המשך הפסוקים וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום ויצו אותם לאמר כה תאמרון וגו' עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וגו' למצוא חן בעיניך וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וגו' וייבא יעקב וגו' ויחץ וגו' עד ושמתי זרע(י)ך כחול הים וגו' (לב, ד-יג).

והספיקות רבו, א' זכרון [ה]**רב האלשיך**, לדעת חז"ל שהיו מלאכים ממש (בר"ר עה, ד) למה בחר בהם מבאנשים. ב' איך ישתמש במלאכי עליונים. ג' לפניו אין לו שחר. ד' כפל עשו אחיו, מי לא ידע כי אחיו הוא. ה' ארצה שעיר שדה אדום. ו' מה ענין עם לבן גרתי וכו', כי לא נעלם ממנו. ז' ויהי לי שור וגו' למצוא חן וגו', אדרבא הלא יקנא וכו'. ח' אל אחיך אל עשו, כפל ומיותר. ט' גם הולך לקראתך, תיבת ג"ם וכו'. י' דהל"ל בא לקראתך וגו'. מלבד קו' הכולל(ו)ת מה נפקא לן מזה, מה דהוי הוי, וע"כ הוא בעבר והווה ועתיד בכל אדם ובכל זמן, ואיך הוא.

ונ"ל דפרשה זו בא ללמדינו כלל גדול בענין כללות עבודת האדם בעה"ז בחומר וצורה, הנק' שכל ורצון, ונקראו יעקב ועשו - כי טענת השכל שכל מגמתו יהי' לעתיד, וצדק לפניו יהלך (תהלים פה, יד) לעתיד. והרצון הוא בהווה, כי תאווה הוא לעינים (ע' בראשית ג, ו) ומוכן לו לעשותו מיד, ותשחק ליום אחרון (משלי לא, כה) כמ"ש **בעקידה** (ע' שער עג) הובא לעיל יעו"ש. לכך השכל נקרא יעקב, שכל השתדלותו בעקב, מה שאין כן הרצון והתאווה נקרא עשו הוא אדום, לעשות מיד רצון התאוה שנקרא אדום, חמימות ואדמימיות התאוה כנודע. וגם זה עשו איש שעיר (בראשית כז, יא), המעלה שערות לחמם גופו. ואנכי איש חלק, כי חלק יהוה עמו (דברים לב, ט) שהוא לעתיד, ואינו מזומן, ומי ישמע לי.

ויען כי רבים המשתתפים עם הרצון, לזה אמרו בש"ס דנדרים (לב:), עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא מלך גדול וכו', כי רבים המתאוים בהווה ולא בעתיד, לכך המלחמה גדולה להלחם עם היצה"ר, כי טענת השכל כמעט רעוע נגד טענת הרצון.

וכמו שהוא המלחמה בין השכל והרצון, כך נמשך מזה המלחמה ושונאים גשמיים, כמו שבארנו קושית **הרמב"ם** שלא לירא מאנשי המלחמה וכו', והא אין זה בידו וכו'. ובארנו כי יש ב' מיני מלחמות, מלחמה אשר בידינו, מלחמת היצר הרע הרוחני. ומלחמת הגשמי, הסוס מוכן למלחמה ולהש"י הישועה. ובאמת ב' מיני מלחמות הנ"ל סובב על קוטב א', שזה נמשך מזה, כי בהכנע השונא העליון גם התחתון נכנע, ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז) זה היצר הרע כמשחז"ל (בר"ר נד, א). ואתי שפיר דברי הרמב"ם מאחר שהוא בידו וכו'. וכן מפורש **בזוהר** סוף וישלח (קע"ח ע"ב) אתה סתר לי וכו' (תהלים לב, ז), ב' מיני שונאים יש לאדם, שונא עליון ותחתון, ובהכנע עליון נכנע התחתון וכו', יעו"ש.

•

מצוה אחת מתרי"ג מצות לא תעשה - על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו' (לב, לג)

וכדי לבאר מהות ענין מצוה זה דרך רמז מוסר, נ"ל לבאר הספיקות הנופלים בהמשך פסוקים השייכים למצוה זו, ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו וגו' וירא כי לא יכל לו ויגע בכף יריכו ותקע כף ירך יעקב וגו' ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על יריכו על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו' כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה (לב, כה-לג).

ויש להקשות, א' קושיית **האלשיך**, מה השמיענו ויותר יעקב לבדו, כי אם עבר הכל, ידוע שיותר לבדו. ב' הקשה ג"כ, א"י כל מחנה אלדים, ואיך לא שמרוהו ותקע כף יעקב. **ג'** הקשה ג"כ, וירא כי לא יוכל לו וגו', א"כ איך הוקע כף יריכו. ד' ויזרח לו השמש, וכי לו לבדו זרחה, וכקושיית הש"ס דחולין (צא:), ותירץ הש"ס ידוע. ועוד דאמר והוא צולע אחר שזרחה לו השמש, וזה אינו. ה' אמרו על כן לא יאכלו בני ישראל וגו', הי' ראוי ליכתוב זה לעיל אחר אומרו ויגע בכף יריכו ותקע וגו', על כן וגו'.

ו' שעיקר חסר, דלעיל הל"ל ויגע בכף יריכו בגיד הנשה, **ובזוהר** פרש' וישלח דף קע"א (ע"א): ויגע בכף יריכו, דאתחכם לקבלי', אמר כיון דאתברו סמכין דאורייתא מיד אורייתא לא אתתקף, וכדין יתקיים מה דאמר אבוהון (בראשית כז, כב) הקול קול יעקב והידים ידי עשו, והיה כאשר תריד וכו' (בראשית כז, מ), וכד חמא דלא יכיל לה לאורייתא, כדין חליש תוקפא דאינון דסמכין לה ולא יהי' הקול קול יעקב, ויהיה ידים ידי עשו וכו' יעו"ש. הרי משמע דעיקר קאי על כף יריכו וראוי שלא יאכלו כף הירך, ואמאי לא יאכלו גיד הנשה. ז' יש להבין תואר שנקרא גיד הנשה, וראוי לקרותו גיד הניתק, שניתק ממקומו, וכפירוש **רש"י** יעו"ש.

ונ"ל דאיתא במשנה דאבות פ"ג (מ"ד), רבי חנינא בן חכינאי אומר הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. וכתב החסיד **מוהר"י יעבץ** הגורס והמפנה הוא טעות, כי הניעור בלילה, אי מפנה וכו' א"כ היינו המפנה. ואם לאו למה יתחייב, ולית נגיר דיפריקינו, עכ"ל. ובטעם המפנה דחייב כתב, דדרשו חז"ל אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד), אל תפנו [אל] מדעתיכם (שבת קמט.), כי בעת שסר הדביקות ממנו בינו לבין קונו אז סר ממנו השגחת יוצרו, ואם תמצאהו רעה אינו כי אם בעבור שהפנה מחשבתו מעבודת הש"י, כמ"ש על כי אין אלודי בקרבי מצאוני הרעות האלה וכו' (דברים לא, יז), יעו"ש.

ולי נראה לקיים הגירסא, הניעור בלילה, כי הרשעים נמשלו ללילה, וכמ"ש במדרש (בר"ר ג, ח) ויהי ערב (בראשית א, ה) אלו מעשיהן של רשעים וכו'. ונקרא ישן, וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר יד) מי איכא דניים ע' שנין וכו' (תענית כג.). והצדיק שנקרא ויהי בקר, עת להיות ניעור, ובהיותו בין הרשעים שנק' לילה ואינו מזהיר אותן שישובו בתשובה מתחייב בנפשו, וכמ"ש בש"ס דשבת (נה.) על זקנים שלא מיחו בשרים וכו'. מה שאין כן כשאתה הזהרת את הרשע, אז רשע בעונו ימות ונפשך הצלת (יחזקאל ג, יט).

והמהלך בדרך יחידי, היינו על דרך שכ' **בזוהר** ויחי דף ק"ל (רל.) המלאך הגואל אותי וכו' (בראשית מח, טז), ועל דא יזדהר בר נש דלא יפוק יחידי באורחא, מאי יחידי, דיזדהר בר נש למיטר פקודי אורייתא, בגין דלא תעדי מניה שכינתא ויצטרך למיזל יחידי בלא זווגא דשכינתא וכו'. וז"ש יעקב (בראשית כח, כ) אם יהיה אלדים עמדי, דא זווגא דשכינתא, ושמרני בדרך [ה]זה וכו', יעו"ש.

והמפנה לבו לבטלה, גם בהיותו בביתו ביום פנוי, אז חייב, ואתי שפיר גירסא הנ"ל. ועיין מה שכתבתי בזה במקום אחר.

הגם דיש בזה דבר פנימי, המפנה לבו לבטלה, דכתבתי ביאור משנה טוב תורה עם דרך ארץ וכו' (אבות פ"ב מ"ב), הגם שאמרו הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (ברכות לה:), היינו כמו שביאר **מורי זלה"ה** שעשו כרשב"י לעשות כמוהו ולא מהלב וכו' ודפח"ח, אבל העיקר לקיים שניהם שיעסוק בדרך ארץ, ולבו יהי' דבוק בו ית', ואז יתקיים שניהם בידו. מה שאין כן כשעוסק בדרך ארץ ומשא ומתן, ולבו פנוי לבטלה שלא להרהר בתורה, ועי"ז הטירדא מצוי השכחה, והשוכח דבר אחד ממשנתו חייב בנפשו (אבות פ"ג מ"ח), והבן.

העולה מזה, שיראה שלא יסור דביקות שבינו לבין קונו ולא יפנה לבו לבטלה. ואפשר שזהו מה שכ' בש"ס דמכות (כד.), בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד), כי האמונה הוא הדביקות בו ית', ועי"ז יחיה, היפך המפנה וכו' שמתחייב בנפשו, והבן.

ובזה יובן ויותר יעקב לבדו, ר"ל תיכף שהסיח דעתו מהדביקות שבינו לבין קונו, וסר ממנו השגחת יוצרו כנ"ל, ונשאר לבדו מזווגא דשכינתא, ומיד ויאבק איש עמו וגו', וכמ"ש הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני וגו' (דברים לא, יז). וכאשר סרה ממנו השכינה, אז גם מחנה השכינה שנק' מחנה אלדים סרו ממנו ג"כ לשעתו, לכך ויאבק איש עמו עד עלות השחר, על דרך הנבל וכינור אעירה שחר (תהלים קח, ג). וכמ"ש **בטור אורח חיים** סימן א', אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי, ופירש **הט"ז** וכו' יעו"ש (סק"ב), וה"נ אז הי' השחר מעיר אותו, והבן, שחזר לדביקות שבינו לבין קונו, ואז לא יכול ל"ו, אבל יוכל ביוצאי יריכו, לא בלבד שנגע בכף יריכו, ע"י שנטל מהם סמכין דאורייתא כמ"ש בזוהר הנ"ל (וישלח קעא ע"א), אלא גם ותקע כף ירך, ליטול האמנה מהם שהוא נק' תרי סמכי קשוט[5], בסוד תרין ירכין, כי לא חרבה ירושלים אלא

[5] ונ"ל דזהו מה שכ' בזוהר פ' ויצא בסתרי תורה דף קמח ע"ב, וז"ל: מהו ויגע בכף יריכו, לי' לא יכול, אבל נגע בכף יריכו דאינהו נדב ואביהוא בסיבת אש זרה וכו', יעו"ש. ור"ל דמבואר בכתבים כי נדב ואביהוא הם סוד

בשביל שפסקו אנשי אמונה וכו', כי כל זמן שהי' צדיק באמונתו קיים, אז יחי', מה שאין כן כשפסקו מהם האמונה.

וז"ש ויזרח לו השמש, ר"ל שחזר לדביקות שבינו לבין קונו, שהש"י נק' שמש ומגן ה' (תהלים פד, יב). והיינו לו לבדו זרחה ולא ליוצאי יריכו כאמור. וז"ש אח"ז והוא צולע על יריכו, ר"ל גם שזרחה לו השמש, היינו לו לבדו אבל ליוצאי יריכו עדיין נשאר צולע על יריכו.

על כן לא יאכלו בני ישראל, דנודע כי תואר ישראל בספירת ת"ת, ובני ישראל הם נו"ה, וכמבואר **בכתבים** ושמרו בני ישראל את השבת (שמות לא, טז), יעו"ש. א"כ מבואר כי להם שייך מצות זו לא יאכלו ב"ני ישראל את גיד הנשה וכו', כי מה שנגע בכף ירך יעקב אינו עצם המכה מה שביטלו סמכין דאורייתא וכו', רק זה נוגע בגיד הנשה היותר קשה, דע"י שניטלה מהם גם האמנה, אז יומם ולילה לא ישבתו לנסוע אנה ואנה לטרוף טרף פרנסת ביתו, שטו העם ולקטו (במדבר יא, ח), בשטותא נסבין לגרמייהו כמ"ש **בזוהר** שם (בשלח סג.), ועי"ז נקרא גיד הנשה, דמנשה לפולחנא דמריהן, וכמ"ש **במדרש הנעלם** פרש' וישלח (דף קע ע"ב) דלכך נקרא גיד הנשה, יעו"ש. וזה יותר קשה בנטילת האמנה מהם ממה שניטל הסמכין, וכמ"ש **בחוה"ל** (ש' הבטחון פתח השער), שאמר אחד לחסיד שהיה נודד מביתו ללחם פרנסתו, וכי אלודיך אינו יכול לפרנסך במקומך, והודה לו וחזר למקומו וכולי, יעוין שם, וק"ל.

•

בפסוק וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית וגו' (לג, טז-יז). וי"ל, ל"ל ביום ההוא. ב' מה מלמדינו בזה. ג' איך שייך זה בכל אדם ובכל זמן.

ונ"ל דשמעתי ממורי ביאר ש"ס לא גלו ישראל עד שכפרו בה' ובדוד וכו'. וביאר ש"ס (ברכות לד:) אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד וכו'. [פן ב', דכ' **החסיד מוהר"י יעבץ** (אבות פ"ד מ"ד) מופת מובהק אם הש"י לנגד עיניו, שהוא פרי כל התורה - ובו תדבק וגו' (דברים י, כ), הוא השפלות, וההיפך הגאוה, ומביא משל ב' סוחרים] שיעבוד מלכיות בלבד וכו'.

דאמרו בש"ס (ערכין טז:) מי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו וכו', היכי דמי יסורין, המושיט ידו לארנקי וכו'. והקשה, הא אין יסורין בלא עון (שבת נה.), וכי ס"ד שזה נחשב לכפרת עון. וביאר, כי צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד), כי המאמין

נצח והוד תרין פלגי גופא וכו', יעו"ש. א"כ הם תרי סמכי קשוט, שורש האמונה, שניטל האמנה מיוצאי ירך יעקב, והבן.

בהשגחה פרטית של הש"י, ויודע בו כי כל מאורעות של האדם הוא ממנו יתברך, הן דבר קטן או גדול, הכל הוא בדין **אדני** דינא דמלכות שמיא, והוא לסיבת חטאו, ומיד נתחרט ומלא חרדה ופחד ה', מיד מוחלין לו, מאחר שהוא מאמין וחוזר בו ומדבק מחשבתו בו יתברך. לכך גם המושיט ידו וכו', אחר שהוא מאמין שזה לסיבת חטאו ומתחרט נחשב לכפרת עון. ובחינה זו נק' דוד, כי אין סוף שנק' אין הוא בחי' ד', ומזה נמשך שהיא ו', אל ד' ב' שהוא תכלית השפלות, הכל בהשגחה פרטיות ממנו י"ת וכו'. וכשאינו מאמין זה שהכל בהשגחה פרטיות ממנו ית', רק אומר כחי ועוצם ידי עשה לי זה נקרא כופר בהש"י ובבחינת דוד הנ"ל, כי כופר בדין מלכות אדנ"י, רק מלכות הוא מכוסה ומשועבד אל הקליפה המכסה ומסתיר עניני השגחתו ית' מבני אדם. ולעתיד בימות המשיח אשר את רוח הטומאה יעביר מן הארץ (זכריה יג, ב), אז יתגלה השגחתו ית' בפרטי פרטות וכו'.

ובזה יובן, לא גלו ישראל עד שכפרו בהקדוש ברוך הוא ובמלכות בית דוד וכו'. וזהו שבין עולם הזה לימות המשיח שיעבוד מלכיות בלבד, והבן, ודפח"ח.

ובזה יובן, וישב ביום ההו"א, שהוא לעתיד שנקרא יום הה"וא יודע לה' וגו' (עי' זכריה יד, ו-ז), וכמ"ש **בזוהר** סוד ביום הה"וא וכו'. אז את רוח הטומאה אעביר מן הארץ שהיא הקדושה, ושב עשו לדרכו שעירה, שהופרש מהקדושה, ויתגלה השגחתו יתברך בפרט. ואז, ויעקב, גם המוני עם שנק' בשם יעקב, נסע סכותה, שהיא סוד סוכה צלא דמהימנותא, לחסות בצל סוכה כ"ו ה"ס, בסוד (חבקוק ב, כ) וה' בהיכל קדשו ה"ס, גימטריא היכל וכו', והבן.

הגם די"ל כמ"ש **בזוהר**, בשביל שעיר ר"ח ושעיר יה"כ אתפרש הסט"א מהקדושה, ואז יש יחוד וכו'. ובזה יובן, וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעיר"ה, ואז ויעקב נסע סכותה, והבן.

•

עוד י"ל ביאר קצת ספיקות הנ"ל, עוד נבאר **תנחומא** (ישן פ' וישלח ו), ויחץ את העם (בראשית לב, ח), זיינם מבפנים והלבישן מבחוץ וכו'. במדרש (בר"ר עו, ג) אל המחנה האחת והכהו (בראשית לב, ט) אלו אחינו שבדרום, והי' המחנה הנשאר לפליטה, אלו אחינו שבגלות, ומכל מקום היו מתענים עליהם וכו'. **ובילקוט** (ח"א רמז קלא) יש נוסחא זה וכו', יעו"ש. והוא פלאי.

ונ"ל בביאור קושיא אחת, מה דהוי הוי. ונראה דנרמז בפרשה זו ב' סוגי עבודת הש"י שהוא כלל גדול, **סוג א'**, דכתבתי לקמן בביאור **הגדה**, עבדים היינו לפרעה במצרים

וכו', ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו הרי אנו ובנינו וכו', ואפי' כולנו חכמים וכו'. העולה משם, שצריך אדם לטהר מחשבתו תחלה, ואח"כ יעשה מעשה המצוה בין בעובדא בין במלולא, שיהי' זכה וטהורה בלי שום פני' חיצונית, וז"ס מ"ש ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד, סג), כשהיה יוצא להתפלל הי' נזהר להסיר ולפנות ערב, שהם מחשבות רעות וזרות, עד שיהי' תפלתו זכה כעצם השמים בחינת יום לטוהר.

וכמו שכתבתי לקמן בשם **הש"ך על התורה** (כי תצא דברים כג, כה), כי צריך שיעשה המצות בלי שום פני' חיצונית, שאם ילבישם חומריות נשארו בזה העולם ולא ילכו עמו לעה"ב וכו', יעו"ש. וכאשר אין לו לבוש מן המצות לעה"ב, ערום ישוב לעה"ז להתגלגל, עד שיזכה לקיים כל תרי"ג מצות בטהרה כמבואר **בספר הגלגולים** (פ"ד) יעו"ש, וזהו איחור זמן הגאולה, שצריך לברר עד עקבות משיחא וכו', והבן.

וכ"כ בשער היחודים (פ"ב) כתבתי מזה לקמן, מכל מצוה נעשה מלאך, ואם עשה המצוה בלי פני' אז גם המלאך שנברא מהמצוה הזאת הוא קדוש וטהור, ואם וכו', יעו"ש.

אמנם יש **סוג ב'**, בחינה פנימית יותר מסוג א' הנ"ל. ונבאר משנה דאבות פרק א' (פ"ב מ"ד), אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. ולפי פשוטו, משמעותו כשאפנה ממחשבות זרות, אשנה סדר למודי, מה שאין כן עתה שאני טרוד במחשבות זרות. אל תאמר כך, שמא לא תפנה, ויתבטל מלמודו לגמרי. וכן בתפלה וכו'.

אך יש לפרש יותר פנימי, עם שאר משניות, בפרק זה (פ"א) משנה ז', הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מפורעניות. פרק ב' (מ"א), רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם וכו'. והקשה **במדרש שמואל** שהוא דלא כרבי יוחנן בן זכאי דאמר (מ"ט) צאו וראו איזה דרך שידבק בו האדם וכו', יעו"ש. פרק ג' משנה י"ב: הוי קל לראש ונוח לתשחורת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה. פרק ד' (מ"א), איזה חכם הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט, צט) מכל מלמדי השכלתי. פרק ה' משנה ך': הוי עז כנמר וכו' וגבור כארי לעשות רצון אבינו שבשמים וכו'.

ונראה לבאר כל זה בחדא מחתא, דכתבתי לקמן ביאר ש"ס, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה שמתוך וכו' (פסחים נ:). והקשו **התוספות** וכו'. **דשמעתי ממורי**, חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), שיהי' התחלת תורה ותפלה ומצוה עם היצה"ר שלא לשמה, ובזה לא יקטרג עליו היצה"ר, ויוכל לגמור לשמה, וז"ש חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, ודפח"ח, יעו"ש.

העולה מזה, שצריך לגנוב דעת היצה"ר וישתתף עמו בתחלה, ואח"כ יראה לגבור כארי ויעשה לשמה. וזש"ה אני חכמה שכנתי ערמה וגו' (משלי ח, יב). וזש"ה (בראשית כז, לה) ויאמר בא אחיך במרמה, וכמפורש **בזוהר**. הגם שזה סכנה יותר שיכנס בגלות של היצר הרע להתחבר עמו, ומי יודע איזה צד גובר, אם יוכל ליפרד ממנו אח"כ, וכמו שכ' **בפרי עץ חיים** (ש' נפ"א פ"ב-פ"ג) סכנת נפילת אפים, מי יודע אם יוכל לעלות משם, כי אין אתנו יודע עד מה וכו' יעו"ש. מ"מ יתן דעתו ליזהר שיוכל לעלות, ויתפלל להש"י שיעזור לו נגד היצה"ר, ואז טוב סוג זה יותר מסוג א' הנ"ל, והבן זה היטב, כי זה סוד דעייל ונפיק, שהיא בחינה מעולה יותר ממאן דלא עייל כלל.

ובזה יובן כל המשניות הנ"ל, אל תאמר כשאפנה אשנה, ר"ל להסיר ולפנות תחלה פני' חיצונית, ואז אתחיל לשנות וללמוד, כי אז מתגרה בו היצה"ר יותר, כמ"ש **היעבץ** פרק ה' דאבות (מ"ה), עשרה נסים וכו', ולא אירע קרי לכהן גדול ביה"כ. והקשה, מה זה נס, כי כל ז' ימים היו בטהרה ופרישה ולא הי' ישן כל הלילה וכו'. וביאר כי היצה"ר והיצה"ט הם אויבים זה לזה, וכאשר קרוב אחד להיות מנוצח, אז מתחזק יותר נגדו, והי' קרוב להיות הכהן בעל קרי, רק מצד הנס וכו', יעו"ש. לכך ה"נ כאשר מתחיל להסיר תחלה פני' חיצונית להתגרות עם היצה"ר, אז מתחזק נגדו יותר.

וז"ש אל תאמר לכשאפנה אשנה שמ"א לא תפנה, ר"ל אם יתחיל מן שמאלא, עם יצה"ר שהוא לצפון שמאלא, אז תפנה, תוכל לפנות אח"כ. וז"ס שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ח, ג), והבן.

ובזה יובן משנה (אבות פ"ב מ"א) רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם, ר"ל שיתחיל שלא לשמה, שיהיה לו תפארת מן האדם הבליעל הוא היצה"ר, וכמ"ש בפ"ו דיבמות (סא.) אדם אתם וכו' (יחזקאל לד, לא), והקשו **התוספות** (ד"ה ואין), ומשני וכו', יעו"ש. מה שאין כן רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו וכו', והבן.

ובזה יובן איזה חכם הלומד מכל אדם, מהיצה"ר ג"כ, רק שצריך להשכיל בזה, וז"ש מכל מלמדי השכלתי איך ינהוג עמו אח"כ, וכנ"ל.

ובזה יובן הוי עז כנמר וכו', שהוא מדות היצה"ר בהתחלה, רק אח"כ צריך להתגבר כארי איך יוכל לעשות רצון אביו שבשמים עם היצה"ר לשמה, והבן.

ובזה יובן סדר הפרשה, וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, הוא בחינת עבודת ה' סוג א' הנ"ל, כי לפני המעשה שעשה איזה מצות ותורה ותפלה הי' נזהר לטהר מחשבותיו תחלה, שהם חכמה ובינה שלו שנק' מלאכים, כמבואר **בס' הכוונ**[ו]**ת** ענין כתר במוסף שבת, שאומרים כתר יתנו לך ה' אלדינו מלאכים המוני מעלה, פי' מלאכים

הם או"א ח"וב וכו', יעו"ש. וז"ש וישלח יעקב מלאכים, הם ח"וב, מחשבותיו. לפניו אל עשו, ר"ל לפני וקודם עשיית המצות שנק' עשו, לשון עשיה, שהי' נזהר לטהר מחשבתו תחלה מפני' חיצונית.

וז"ש עם לב"ן גר"תי, כי תרי"ג מצות שמרתי שתהי' בתכלית הליבו"ן, על דרך בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט, ח). וזה גורם ואחר עד עתה, שמאחר זמן הגאולה עד שיקיים כל אחד תרי"ג מצות בתכלית השלימות והליבון. ואז יש לי ב' משיחין, משיח בן יוסף בכור שור הדור, ומשיח בן דוד עני רוכב על חמור, וז"ש ויהי לי שור וחמור.

ואשלחה להגיד למצוא חן בעיניך, כי כשיסתיימו לברר מן קליפת נג"ה גימטריא ח"ן, עד עקביים סוד עקבת משיחא, אז זמן הגאולה, וז"ש למצוא חן בעיניך, שנמתק ונברר קליפת נגה של עשו, של עולם עשיה, והבן.

וישבו המלאכים וגו' וג"ם הולך לקראתך, ר"ל יותר שאתה מתגבר נגד היצ"הר להסיר ממך כל צד יצ"הר ופני' חצונית מסדר תפלה שלך ותורה ומצות, שאתה מטהר עצמך לגמרי, אז ג"ם הוא הולך לקראתך ומתגבר כנגדך, כמ"ש היעבץ הנ"ל בענין כהן גדול ביוה"כ וכו'. לכך וירא יעקב מאוד ויצר לו, ר"ל יותר שהי' ירא יעקב מלפני ה' לטהר עצמו מכל פני' חיצונית, יותר הי' היצ"הר מתגבר כנגדו, ויצר לו, שהיצר לו היצ"הר שהתגבר נגדו.

עד שנתן עצה לנפשו, ויחץ וגו', כתנחומא הנ"ל, זיינם מבפנים והלבישן מבחוץ, ר"ל מבחוץ הלבישן בלבוש יצ"הר, ומבפנים זיינם בכל זיין נגד היצ"הר, ר"ל בתחלה יתחילו עם היצ"הר המצוה ותורה ועבודת הש"י, ואח"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך, שזה יהי' מבפנים שלא יתגלה כוונת' זה מיד בהתחלה, וכנ"ל.

וז"ש אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, ופירש במדרש אלו אחינו שבדרום, ר"ל אלו שמתחילים מיד בדרום קו ימין, שהוא לב חכם לימינו (קהלת י, ב) להתחיל מיד מלחמה עם היצה"ר, לכך והכהו עשו ושרו היצ"הר, שהוא סוג א' הנ"ל בעבודת ה'.

והיה המחנה הנשאר לפליטה, אלו אחינו שבגלות, שמשתתף עצמו תחלה עם היצה"ר שהוא גלות לנשמה, כמו **ששמעתי ממורי** קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), שהוא גלות הנשמה מיצה"ר וכו', ודפח"ח. ומ"מ עי"ז יהי' לפליטה, שיפנה אח"כ לימין, ויוכל לגמור המצוה וכנ"ל. ונראה שזהו לשון לב חכם ל"ימינו (קהלת י, ב), ר"ל שיתחיל משמאל ויפנה לימינו, והבן, והיינו סוג ב' הנ"ל בעבודת ה'.

אמנם שיש בזה סכנה שיתחבר תחלה עם היצה"ר, ומי יודע שיוכל אח"כ להמלט מגלות היצה"ר זה, לכך היו מתענים עליהם שלא ישארו ח"ו בגלות זה.

ונלמד זה מאבינו יעקב, שהוצרך להתפלל על המחנה זה שיהי' לפליטה, וז"ש אלדי אבי אברהם ואלדי אבי יצחק ה' האומר אלי וגו', קטונתי מכל החסדים ומכל האמת וגו'. ופירשו רז"ל (ברכות ז:) שמא נתלכלכתי בחטא לכך אני ירא וכו'. והוא, דכתבתי **דשמעתי ממורי** בשם **הרמב**"ן, כי בימי הקטנות מצוי החטא והעונש וכו', יעו"ש. וז"ש קטנתי וגו', כי בימי הקטנות שהם ימי הדין, היפך ימי הגדלות שהם חסדים ורחמים, וז"ש קטנתי מכל החסדים, שהוא אז בימי הקטנות, לכך אני ירא מהחטא הגורם עונש לימסר ביד עשו, והוצרך להתפלל שינצל מהחטא עכ"פ, וז"ש כפל הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו', כי היצ"הר נקרא אחי, כמ"ש **בזוהר** פ' לך לך דף פ' ע"ב, ויאמר אברם, הנשמה. ללוט, הוא היצה"ר. אל נא תהי מריבה וגו' כי אנשים אחים אנחנו (בראשית יג, ח), היצה"ר ויצה"ט קריבין דא בדא, דא לימינא, ודא לשמאלא. הפרד נא מעלי, סגיאין חייבין אינון בעלמא, זיל ושוט בתריהון ואתפרש מעמי וכו', יעו"ש. וז"ש הצילני נא מיד אח"י היצה"ר, שינצל מהחטא, ובזה ינצל מהעונש שלא ימסור לי"ד עשו.

כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני א"ם על בני"ם, שלא ישאר במחשבה זו שנק' אם, והתולדה והמעשה נקרא בנים, ואני ירא שלא ישארו בגלות זה של היצה"ר להוציא תולדות עם מחשבת היצר הרע זה, ובזה והכהו א"ם על בני"ם, לכך התפלל שיזכו לצאת מגלות זה של היצה"ר שהיא תחלה המחשבה שנק' א"ם, קודם שיעשו המעשה שנק' בנים, שיהיה המעשה מצד ימין, אחר שפנה משמאל לימין.

ועפ"ז נראה לבאר ממ"ש **בשלחן ערוך** אורח חיים בהלכות פסח סימן תל"ח, מש"כ **רמ"א** בהג"ה (סעיף א): דין עכבר נכנס ויוצא השמיט הרב הואיל ולא שכיח, ע"כ.

ונ"ל על דרך רמז מוסר הנ"ל, והבן שיש בחינת סוג ב' הנ"ל שנכנס בין הקליפות כמו עכבר, ויוצא מהקליפות בסוד עייל ונפיק. והנה הרב שדורש ל' יום קודם פסח, או עכשיו בשבת הגדול, ועיקר הדרוש לידרש בדרכי עבודת ה', ומ"מ בחינה זו דעייל ונפיק, סוד עכבר נכנס ויוצא, השמיט הרב לידרש, משום דלא שכיחי שיכול לעמוד בזה, כמ"ש **מוהרח**"ו בסוד נפילת אפיים שהוא דעייל ונפיק, עכשיו אין אתנו יודע עד מה וכו' יעו"ש, וגם זה לא שכיחי דעייל ונפיק, ולכך שומר נפשו ירחק מזה, והבן.

וכן הרב הדורש עצמו צריך שיהי' עייל ונפיק, כמ"ש על פסוק ויקחו לי תרומה (שמות כה, ב) יעו"ש. והיינו ע"י הפשט חריף נכנס בגאוה תוך הקליפות, ואח"כ ע"י הדרש ומוסר ישבר הקליפות, כמו **ששמעתי ממורי** כי ענין גלות מצרים הי' שחסר מהם הדעת שידעו להכריע שיש בורא אחד המחדש בטובו תמיד מעשה בראשית וכו', עד שבא משה בחינת הדעת, ועל ידי הנסים שעשה נתפרסם בעולם שיש בורא אחד המחדש

תמיד. אמנם בחינת דעת זה שנתגלה ביציאת מצרים, היה דעת דנוקבא, אך דעת דדכורא יתגלה לעתיד בימות המשיח, והיינו שיהיו עיניך רואות מוריך (ישעיה ל, כ), שיראו אותיות התורה והתפלה שלומדים ומתפללים לנגד עינים שהם עולמות מצוחצחות וכו'. וז"ש חז"ל עין רואה ואוזן שומעת וכו' (אבות פ"ב מ"א).

וז"ש בעל הגדה, אמר רבי אלעזר בן עזרי' הר[י]ני כבן ע' שנה וכו', ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. ר"ל שיכול לפרסם חידוש העולמות שנקרא יציאת מצרים, בלילות שאין אורות ועולמות עליונות נראים, כי חושך הקליפות הנקרא לילות גורם זה שאי אפשר שתאמר יציאת מצרים שהוא פרסום חידוש העולמות. עד שדרשה בן זומא וכו', כי סגולת הדרשה לשבר הקליפות, ואז הי' יכול להראות פירסום יציאת מצרים מה שאי אפשר להראות, כי אם לעתיד יהי' נראה עין בעין, וז"ש חכמים כי תכלית זה יהיה לימות המשיח וכו', ודפח"ח.

וישב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען אלה תולדות יעקב יוסף בן וגו' (לז, א-ב). ודרשו חז"ל (בר"ר פד, ג) ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של וכו'.

ולולי דמסתפינא הייתי מפרש באימה וביראה, דקבלתי מפי **הרב המנוח**, **מהחסיד** מוהרי"ל פיסטנר פירוש הברכה, ברוך אתה ה' אלהינו וגו', כי גבורת המלכות הנק' יראה, דינא רפיא, נמתק תחלה ע"י ת"ת הנקרא נורא, ואז אח"כ יוכל למתוק אלדים דינא קשיא ע"י ת"ת עם החסד וכו', יעו"ש.

ובזה יובן וישב יעקב בארץ מגורי אביו, שעל ידי שנתיישב יעקב ת"ת, למתק גבורה שהיא מגורי אביו, אז נמתק על ידי חסד, ונק' ארץ כנען, שנכנע בימין, והבן.

ובזה יובן ביקש יע"קב ליש"ב ב"שלוה, כי יעקב נקרא ת"ת עלמא דדכורא בעמידה, ורצה להתייחד עם עלמא דנוק' שהיא בישיבה, על ידי יסוד הנקרא שלום ושלוה, וכמ"ש **בזוהר** (פ' וישב קפ.), אלה תולדו[ו]ת יעקב יוסף, על ידי יוסף עביד יעקב תולדו[ו]ת וכו'. לכך קפץ עליו רוגזו של יוסף על ידי נסיון במצרים אז נעשה צדיק ועביד יעקב תולדות על ידו, והבן.

•

עוד י"ל, על דרך **ששמעתי ממורי**, כי אדם השלם אם יזדמן לו איזה ביטול תורה ותפלה, יש לו להבין שגם זה הוא ידו ית', שדוחה אותו כדי שיתקרב יותר, בסוד שמאלו תחת

לראשי וימינו תחבקני וכו' (שה"ש ב, ו) ודפח"ח. וזה ששמעתי מן **מוהר"ן** עיין **בקונטרס אחרון** וכו', וז"ש שויתי ה' לנגד"י תמיד (תהלים טז, ח), וק"ל.
ובזה יובן בארץ מגורי אביו, שנתיישב יעקב ליתן דעת גם בארץ מגורי אביו, שמאלו תחת לראשי, כשהי' לו ביטול תורה ותפלה, שזה הוא ידו ית' כדי שיתקרב, וימינו תחבקני, ואז נק' ארץ כנען, שנכנע הגבורה ונמתק, והבן.

•

עוד י"ל, דשמעתי בשם **הרב המגיד** מוהר"ם אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן (תהלים לב, ט), כי יש ג' קוין, קו החסד נתעורר שמחה בעולם, והצדיק מעורר השמחה בקדושה וכו'. וקו הפחד והגבורה, הצדיק מקשרו בשרשו וכו', ודפח"ח.
ובזה יובן, כי נתיישב יעקב להבין כשהי' בארץ מגורי אביו, שנתעורר קו הפחד ומגורי אביו בעולם, למתק בשרשו, ונימתק ונכנע בשרשו, וז"ש בארץ כנען, וק"ל. וז"ש כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), כי מתוק הדינין הנק' ידך שמאל, בשרשן, היא על ידי בינה הנק' כ"ח מ"ה כנודע, והבן.
עוד י"ל כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך, דמצינו שהי' הדיבור בגלות מצרים וכו', ור"ל דבארתי פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש ופערה פי' לבלי חק וכו' (סנהדרין קיא.) יעו"ש. והעולה, כי על ידי הכח בכל רמ"ח איבריו, במצוה א' לבד ניצול מגיהנם. וה"נ הדיבור שהיא בהכרזה ובכח, מה שאין כן אמירה בחשאי. והי' הדיבור בגלות להתפלל בכח ובהרמת קול, שהי' כל אחד בוש מחבירו, בסוד ויהיו שניהם ערומים ולא יתבששו (בראשית ב, כה) קודם החטא, מה שאין כן אח"כ וכו', וכאשר בארתי מזה במ"א. וז"ש כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי נודע מעלת הצעקה יותר מכל עשרה מיני לשונות של תפלה, וגם כשהוא בכח בוקע כל האוירים כמ"ש **הקדמונים**, והבן.

•

ובדרך הפשוט נ"ל, וישב יעקב בארץ מגורי אביו, כי עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד), וז"ש כי על ידי תואר יעקב, עקב ענוה, זכה ליראת ה' שהיא א"ר מגו"רי אביו, פחד יצחק, יראת ה' וגו'.
אלה תולדות יעקב יוסף, דכ' **בחוה"ל** שער הכניעה סוף פרק ט': משפיל עצמו למי שמקוה תוספת על ידו וכו'. וז"ש כי תולדת הכניעה את עצמו ועקב, הוא למי שיקבל תוספת ממנו, ותולדת יעקב יוסף[6] וגו'.

[6] ובדרך פנימי, כי היסוד עולה עד הדעת לקבל השפע, ומשפיע לת"ת הנק' יעקב, בסוד (בראשית מז, יב) ויכלכל יוסף את אביו וכו' יעו"ש, וז"ש אלה תולדו[ו]ת יעקב יוסף, והבן והש"י יכפר, וק"ל.

ומה שאמר ביקש יעקב לישב בשלוה, נ"ל לבאר על ידי ביאר חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו', ואם אתה עושה כן אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב וכו'. והקשו **המפרשים** מהו אשריך בעה"ז.

ונ"ל דכ' במשנה דאבות (פ"ד מכ"א), הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. ורבו **המפרשים** בזה ענין העולם, אי מעה"ז קאמר, או מעה"ב, או משניהם, יעו"ש.

ונ"ל דכ' **בחוה"ל** שער הכניעה פרק י' וז"ל: תועלת הכניעה, ג' בעניני עה"ז, וג' בעניני עה"ב. ג' בעה"ז, א' שישמח בחלקו, כי מי שנכנס בו הגאוה והגדולה אין העולם וכל אשר בו מספיק לכלכלתו לגובה לבו, מה שאין כן הנכנע אין לנפשו שום מעלה אצלו, ומה שמזדמן לו מן העולם מסתפק לו למזונותיו, וזה יביאהו למנוחת נפשו ומעוט פחדו וכו'. ב' הנכנע, סובל בעת ביאת הפגעים וכו'. והגאוה, פחדו גדול וסבלו מעט וכו'. ג' הנכנע, מוצא חן בעיני כל אדם וכו', כי רואה לכל אחד מעלה יתירה על עצמו וכו'.

ג' בעסק עה"ב, א' הנכנע לחכמים יחכם, וז"ש (אבות פ"א מ"ד) הוי מתאבק בעפר רגליהם, ואז ילמד ענוים דרכו (תהלים כה, ט), מה שאין כן הגאוה, מתנשא מלכת אל אנשי החכמה, כמ"ש (תהלים י, ד) רשע בגובה אפו בל ידרש וכו'. ב' הנכנע, ממהר למעשה עבודה בחריצות שלא לבזות שום מצוה קלה, והמתגאה, מתאחר מעשות העבודה לרום לבבו וכו'. ג' הנכנע מקובל מעשיו לפני אלדים, שנאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה וגו', יעו"ש.

ובזה יובן כי ג' דברים מוציאין מן העה"ז, וג' דברים מעה"ב, והם ששה הנ"ל, וסתם מן העולם לכלול שניהם. וז"ש הקנאה, שמקנא לאחרים על שרואה דבר שאינו בו, בין בגשמי בין ברוחני, והוא שונא אותו שנאת חנם מחמת קנאה, היפך הנכנע שמוצא חן בעיני כל אדם מחמת שרואה שכולם טובים יותר ממנו. לכך מוציאין אותו מכללות העולם, שהוא שנוי להם, ומהעה"ב, שהוא שנוי בעיניו ית', שש הנה שנא ה' גבה עינים וכו'.

התאוה, רב התאוה היפך הסתפקות, שאין כל העולם מספיק לו, ומוציאין אותו מעה"ז. ומעה"ב, לרום לבבו נתבזה עשות העבודה והמצוה בעיניו וכו'.

הכבוד, בבוא הפגעים אינו יכול לסבול, מוציאין אותו מעה"ז. ומעה"ב, כי רשע בגובה אפו בל ידרש אלדים (תהלים י, ד). הרי צחות המשנה כולל ו' דברים, ג' דברים מעה"ז, וג' דברים מעה"ב, וק"ל.

ובזה יובן, כי דרכה של תורה, ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י), שהיא ע"י עקב ענוה, וכן אמרו חז"ל (עירובין נה.) כי התורה לא בשמים היא בגסי הרוח וכו'. וא"כ הנכנס בדרכי תורה שהיא הכנעה ושפלות, מסתפק במועט, וזה יביאהו למנוחות כנ"ל, לכך אשריך בעולם הזה. וטוב לעולם הבא, כי על ידי זה יזכה לג' דברים של עה"ב הנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן ביקש יעקב, ר"ל מצד מעלת עקב השפלות שהיו בו הכנעה, יוכל לישב בשלוה ומנוחה גם בארץ מגורי אביו שהוא פחד יצחק, שמצד הגבורה קשין מזונותיו של אדם, מ"מ כשיש לו הכניעה יושב בשלוה, וכנ"ל.

אלא שקפץ עליו רוגזו של יוסף, כי איך יוכל לישב בשלוה בעה"ז[7], כשדואג על עה"ב הנקרא יוסף, שמוסיף והולך, היפך עה"ז פוחת ויורד, כמ"ש בס' **עללות אפרים**, כי זקני הת"ח, אור חכמתם בעסק עה"ב, מוסיפין והולכין, מה שאין כן זקני עה"ז, שכל חכמתם בעסק עה"ז, ופוחת והולך. וזהו ענין ע' פרי החג שהם פוחתין, ונר חנוכה מוסיפין והולכין (שבת כא:), כי זהו רוח האדם העולה למעלה, היפך נפש הבהמיות היורדת למטה וכו', וק"ל.

וז"ש אלה תולדת יעקב יוסף, כי ענייני עה"ב והצורה שהוא בעקב, נקרא יוסף, שמוסיף והולך, היפך החומר והעה"ז כנ"ל, ואתי שפיר.

עוד י"ל, כי יש חומר וצורה, והם ד' יסודות, עולין תרין ויורדין ב', כמ"ש **בעללות אפרים** דף ל"ו יעו"ש (מאמר קכח). ותכלית הבריאה והתולדה לעשות מן חומר צורה כנודע. ובזה יובן אלה תולדת יעקב, החומר היורד עקב, שיעשה צורה הנק' יוסף, שמוסיף והולך, וק"ל.

•

בפסוק וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא וכו' ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלום וגו' (לז, ג-ד). והספיקות רבו, א' דפתח ביעקב וסיים בישראל. ועוד, למה נזכר ספורים אלו בתורה, מה דהוי הוי, וע"כ שהוא בכל אדם ובכל זמן. ועוד, למה אהב את יוסף מכל בניו, וכי תימא כי בן זקונים הוא לו, א"כ בנימין שהיה יותר בן זקונים, מ"ט לא אהבו יותר.

ונ"ל רמז מוסר על דרך הלצה, כי יש י"ב סוגים באומה ישראלית, ורמוזין בשמותן, ארבע ראשונות **שמעתי בשם מורי**, ראובן, ראו בן, ר"ל ראו מעשי, שהוא עושה מעשיו הטובים

[7] וכאשר שמעתי, כי האומות עובדי ע"ז הם בני עה"ז, מטעם שבטוחין בעצמם שיש להם עה"ב, ואינם דואגים בעה"ז על עה"ב. משא"כ אומה ישראלית גם שמסתפק במועט בעה"ז, מ"מ דאגת עה"ב אינו מניח לו לישב במנוחת עה"ז.

להתפאר שיראו אנשים מעשיו. ב' שמעון, שיצא שמעו הטוב, וזהו אנשי שם, שעושה צדקה וכיוצא כדי לעשות לו שם. ג' לוי, שהוא מתחבר עם אנשים כדי שיהי' נק' וכו', יהודא, להודות אותו. ע"כ שמעתי. ה' ישכר, שעושה מעשיו הטובים, או עוסק בתורה עבור שיש בשכר שבשמאלה עושר וכבוד. ו' זבולון, יזבלני אישי, תמכין לאורייתא כדי שיתחבר להת"ח הנק' אישי, בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב). ז' יוסף, על דרך שבארתי שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב), ר"ל שעושה מצוה כדי שיוסיפו לו עוד מצוה. או י"ל לגמול להש"י עבור התענוג מצוה העבר וכו', ויוסף הוא תענוג היסוד, שמתענג בעסק המצוה עד שחושק עוד למצוה, וכמ"ש **האלשיך** תהלים (קג, כ), גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו וכו', יעו"ש.

ח' בנימין, שעוסק בתורה בשביל שיש בימינה, אורך ימים בימינה (משלי ג טז, שבת סג.). ט' שהוא דן, ר"ל הוא ירא לעבור עבירה מחמת עונש דין גיהנם, או דין בעה"ז. י' נפתלי, ר"ל שפירש **רש"י** (בראשית ל ח) עקש ופתלתל וכו', והרמז שנותן דופי בכל אדם שהם עקש ופתלתל, רק נפ"ת ל"י, שאינו רואה נגעי עצמו רק של אחרים, וחמץ שלו אינו רואה רק הוא רואה של אחרים. י"א גד, לשון דג, שהגדולים בולעים הקטנים, וכן פירש **החסיד מוהר"י יעבץ**, אלמלא מוראה של מלכות איש את חברו חיים בלעו (אבות פ"ג מ"ב), שאינו כדגים שהגדולים בולעים הקטנים, אלא אפילו חבירו גדול כמותו חיים בלעו, יעו"ש. אשר, אשרוני בנות, הדרשן שייטב בעיני הנשים לעשות לו בגדים ונדבה, וכן החזן והמתפלל שיאשרוני בנות, וכיוצא בזה.

והנה סוג המובחר הוא יוסף ובנימין לפי הנ"ל, ומ"מ סוג יוסף יותר מעולה מסוג בנימין, כי גם שהוא מובחר משאר סוגים, והוא מן המיימינים ולא מן המשמאילים, מ"מ עיקר התכלית שיעשה הטוב מצד שהוא טוב לשם פועלן, וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר קעז) לבלתי סור מהמצוה ימין או שמאל (דברים יז, כ), שלא יכוין ארך ימים שיש בימינה, ולא לעושר וכבוד של שמאל, רק לשם שמים.

ובזה יובן, וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו, ר"ל בר חכים (ת"א), בסוד לו ח"כמו ישכילו ז"את (דברים לב, כט), שהיא לשם שמים. ותואר ישראל הוא על כללות אומה ישראל, שהם אוהבים סוג יוסף מכל בניו, מן שאר תלמידי חכמים הנקראי' בנים, שעושין להתפאר או לשאר הנאה, וזה יוסף אינו עושה רק לשם שמים, מ"מ אהוב הוא יותר מהם. וכמאמר המלך ששאלוהו אם הקורא טוב בעיניו, והשיב מאחר שהוא מכוין לכך איני אוהבו (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה), יעו"ש.

וישנאו אותו, על שראו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וגו'. והענין, דאיתא (חופת אליהו רבה שער שלשה) שלשה שונאין זה את זה, אשה, ועם הארץ, ותינוק. לבאר זה, דמצינו שנאה ששונאין אומות לישראל, והם נק' אשה זרה. ב' שנאה ששונאין ע"ה לת"ח, כמאמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו' (פסחים מט:). ג' שנאה ששונאין תלמידי חכמים זה את זה, כדאיתא בש"ס (כתובות קיב:) נפלה קטגוריא בת"ח. וביותר הת"ח שאינו ירא השם, שונאין לת"ח יראי אלדים. והת"ח נק' תינוק יונק משדי אמו, כי (דדיך) [דדיה] ירווך בכל עת (משלי ה, יט).

וזה נ"ל כוונת המשנה, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין וכו' (אבות פ"ד מכ"א). כי השנאה של אשה זרה וזונה לישראל, הוא מחמת קנאה, כמ"ש **בזוהר** וישב דף קפ"א ע"ב וז"ל: תא חזי בגין רחימותא דרחים קב"ה לישראל, עובדי ע"ז שנאין לישראל, בגין דאינון מתרחקין, וישראל קריבין וכו'. והשנאה של עמי הארץ לת"ח הוא מחמת רוב תאוה, כי דרכה של תורה פת במלח וכו' (אבות פ"ו מ"ד), ונאמר (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר. ולכך עמי הארצות הבוחרין באכילה ושתיה ורב התאווה, ע"כ צריך למאוס בדרכי התורה ולומדיה. והשנאה ששונאין הת"ח זה את זה, עבור הכבוד שיש לזה יותר מזה, ובפרט זה העוסק לשם שמים ובורח מהכבוד, הכבוד רודפו, מה שאין כן לזה הרודף אחר הכבוד.

לזה שונאין אלו השלשה זה את זה, ר"ל האומות הנק' אשה, לכללות אומה ישראלית הרוב הם עמי הארץ, ועם הארץ שונא לתינוק הם הת"ח, וזה נמשך מזה כמבואר **בספר חסידים** (עי' סימן רט) יעו"ש, א"כ אתי שפיר אלו ג' קנאה תאוה וכבוד נגד ג' השונאין זה את זה, ואתי שפיר.

וכבר זכרנו משרבו המנאפים בטלו מים המרים וכו' (סוטה פ"ט מ"ט), וגם הרם קולך כשו"פר (ישעיה נח, א), דאין שטן ופגע רע אז יש לומר מוסר, מה שאין כן בלאו הכי. וא"כ עיקר המוסר לתווך השלום, מה שאין כן כששונאין המוכיח, מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע (יבמות סה:).

ובזה יובן, ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו, והוא כולל ג' סוגים, אשה ועם הארץ ותינוק. כי אח עשו ליעקב (מלאכי א, ב), ולפי שאותו אהב אביהם שבשמים יותר מכל אחיו, לכך וישנאו אותו אשה זרה. וכן שונאים ע"ה לת"ח, כי אותו אהב אביהם יותר מכל אחיו וכו'. וכן שונאים תינוק, הת"ח, זה את זה. ולפי שזה גורם לזה, לכך לא יוכלו דברו לשלום, ר"ל דברו הוא מוסר, שיאמרו מוסר לשלום, לתווך

השלום, הא תינח אם הי' השנאה לזולתן, מה שאין כן כשהוא עליהם ממש, עד אח"כ שאמר כי פי המדבר אליכם (בראשית מה, יב), והבן.
ועפ"ז נבאר, ויגש אליו יהודה וגו' (בראשית מד, יח). (במד"ש) [במדרש] (בר"ר צג, ב) כי הנה המלכים נועדו (תהלים מח, ה) זה יהודא ויוסף, עברו יחדיו וכו'.
ותחלה נבאר פסוק ויבא יוסף דבתם וגו', וישנאו אותו וגו'. דקשה על יוסף וכו', ועל השבטים וכו'. ונבאר זה **דשמעתי בשם מורי** מוסר פרטי הכולל הכל, אם ירצה אדם לגנות שום ברי' או אדם, יגנה את עצמו, ואם ירצה לשבח שום אדם, ישבח יותר להש"י וכו', ודפח"ח.
הגם כי דבריו מבוארים, מ"מ נ"ל לזכור פרט אחד מלתא בטעמא, דבארתי שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), גם שהוא נגדיית ביטול תורה או תפלה, או שרואה דבר מכוער בחבירו, יתן דעתו שהכל הוא מהש"י לתועלתו, שיראה לתקן ולהטיב מעשיו, כמו ששמעתי מן **מוהר"ן**, שהוא כלל גדול שלא יבלבל אותו שום ביטל, כי האדם יראה את עצמו כאלו בשבילו נברא העולם, ואם הי' יחידי בעולם הי' סובר שהוא צדיק וחסיד ישר ונאמן, מה שאין כן עתה שרואה דבר מכוער בחבירו יבין בדעתו שיש בו שמץ מנהו, וכאשר שמעתי בשם הרב **מוהרי"ל פיסטנר** כי גמ(ו)ר חסיד כי פסו אמונים (תהלים יב, ב) ודפח"ח. א"כ כל גנות שירצה לגנות חבירו יתלה בעצמו כאמור, ובזה יקיים ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) שהוא כלל התורה כולה (תו"כ עה"פ).
וההיפך בשבח, שיתלה כל השבח בו ית', והוא על דרך שבארתי משנה (אבות פ"ג מ"ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכו', על פי ביאר משנה (אבות פ"ג מט"ז) החנות פתוחה, והחנוני מקיף, וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה וכו'. והוא על דרך הפסוק (משלי כח, כ) איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה, כי הקדוש ברוך הוא איש אמונות, להאמין החוב של בני אדם, ולחזור וליתן לו כדי שיוכל לפרוע מעט מעט, על דרך כלום הקדמני ואשלם (איוב מא ג, עי' ויק"ר כז ב), ובסוד אדני שפתי תפתח וגו' (תהלים נא, יז), א"כ כל השבח של בני אדם הכל משלו ית', והבן.
והנה תואר השבח נקרא יהודא, כמ"ש הפעם אודה את ה' (בראשית כט, לה), ר"ל כל השבח שיש לשבח ולהודות הכל הוא להש"י, על דרך הנ"ל. וההיפך שיגנה את עצמו, נקרא יוסף, והוא דאיתא **בכתבים** כי החסדים המגולין הם ג', (וכנגדו) [וכנגדן] ג' גבורות מגולין, ומתקבצין ויורדין ביסוד ושם נמתקין, לשם כך נק' היסוד יוסף גימטריא ג' בחינות שהם ג' חסדים וג' גבורות וכו', יעו"ש. ולהלביש דבר זה מהו באדם חסדים וגבורות, ששמעתי מהמנוח **מו' נח מראשקוב**, שיחשוב האדם גריעותו

וחסרונו ושפלותו נק' גבורות, וההיפך גודל מעלות חסדי הש"י עם האדם נק' חסדים וכו', ודפח"ח.

ולזה אמרה רחל שקראה שמו יוסף, אסף אלדים את חרפתי (בראשית ל, כג). והקשה **האלשיך** מאי אסיפה וכו'. ולדברינו אתי שפיר, שאסף כל חרפה שיש באדם, הכל תלוי בי והוא חרפת"י, וק"ל.

ובזה נבאר פסוקי הנ"ל, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וגו'. וי"ל על יוסף שעבר וכו'. וגם קשה איך נכתוב בתורה גנאי זה. וכן קשה בפסוק שאח"ז וישראל אהב את יוסף מכל בניו וגו', ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו וגו', ויש לתמוה על שבטי יה איך עברו על ל"ת דאורייתא (ויקרא יט, יח) לא תשנא [את] אחיך וכו', ועל עשה דאורייתא דכתיב (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך. וביותר קשה על התורה שכתבה גנות השבטים בתורה וישנאו אותו וגו'.

ולדברינו אתי שפיר, ויבא יוסף את דבתם [רעה] אל אביהם שבשמים, שכל דבה שראה בם תלה בעצמו שמץ מנהו, והתודה לפני אביהם שבשמים, שכלל את עצמו עמהם בסוד צדיק, והבן.

וז"ש וישראל אהב את יוסף, שהוא מדריגה גדולה לאסוף את כל חרפה של בני אדם בעצמו, שהוא הגורם, ולקיים ואהבת לרעך, לכך גם ישראל אהב את יוסף מדה כנגד מדה, שהוא הי' מעורר אהבה תחלה לאהוב לכולם ולתלות הגנאי שבהם בעצמו וכנ"ל.

לכך ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם, ר"ל מדריגה זו שהי' ביוסף, לכך וישנאו אותו, ר"ל את עצמן, כמו שדרש רבי ישמעאל ג' אתים, יביא אותו (במדבר ו, יג) את עצמו, ויקבר אתו (דברים לד, ו) את עצמו, וכו' (ספרי נשא לב), וה"נ כך, שכל גנות תלו בעצמן, ואין ראוי לשנוא לשום אדם כי אם את עצמו, לכך וישנאו או"תו, שכל אחד שנא את עצמו על שפלותו וחסרונו שראה בעצמו יותר מבחבירו. ולא יוכל דב"ר בתוכחת מוסר לשום אדם, לשל"ום, ר"ל מחמת שראו אותו לכל אדם יותר משלימות עצמו. ובאמת הוא מעלה נפלאה הנאות לשבטי יה, ונכתב בתורה אשר לאורם נסע ונילך בעקבותיהם במדריגה זו, וק"ל.

ובזה יובן, ויגש אליו יהודא, שנגש מדריגות יהודא הפעם אודה את ה', אל מדריגות יוסף לומר אסף אלדים את חרפתי, לתלות ולאסוף כל חרפה בעצמו, והוא סוד מיתוק חסדים וגבורות יחד, אז באמת המלכים נועדו, יסוד ומלכות, ועי"ז עברו יחדיו לעבור על פשע וחטא, כמ"ש **בזוהר** (ויגש רו:), כי נמתק הכל ונעשה רחמים גמורים, והש"י יכפר.

ובדרך פנימי נ"ל, על דרך שכתבתי **בשם מורי** ביאר פסוק כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), כי כשעושה מעשי גשמי ומקשרו עם המחשבה למעלה בדעת העליון, נעשה יחוד קבה"ו וכו', עיין שם. ונודע כי מלכות מקנן בעשי', ונק' יהודא. ועולם המחשבה והדעת נק' יוסף, כמו שכתבתי בקונטרס האחרון **בשם מורי** כי משיח הוא סוד הדעת, והוא סוד תחי"ה וכו'.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, שהמלכים נועדו יחדיו לעשות מעשה הגשמי שהיא מלכות הנק' יהודא, לקשרו עם הדעת הנקרא יוסף, אז עברו יחדיו, שנמחל עונות. וכמו **ששמעתי ממורי**, שעי"ז יוכל לבטל כל גזירות רעות כשמקשר המלכות הנק' אני עם המחשבה הנקרא אין, והבן.

עוד י"ל בדרך מוסר, שבארנו לעיל מדרש (בר"ר פט, ג), אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, זה יוסף. דקשה סיפא ולא פנה אל רהבים וגו'. ובארנו על פי ביאר קושיית **התוספות** (ביצה טו: ד"ה לוו) עשה שבתך חול וכו' (שבת קיח.), והא כ' לוו עלי וגו'. כי יש ב' סוגים, א' על פי הטבע. וב' למעלה מהטבע, וכל אחד צריך להתנהג על פי דרכו, מה שאין כן וכו', וז"ש הרבה עשו כרשב"י (ברכות לה:) לכך לא עלתה להם. והנה יהודא בחינת המלכות, היא מדריגה על פי הטבע גימטריא אלדים בחינת המלכות, ובחינת יוסף היא למעלה מהטבע.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, דקשה לשון אליו, הל"ל לו, וכמ"ש **הר"ן** (דרשות הר"ן בסופו) ויקרא וידבר אליו וכו' (ויקרא א, א). אלא שבא לומר שנגש אלי"ו באמת, שעלה למדריגתו ממש, לא כמו הרבה שעשו כרשב"י, לכך הנה המלכים נועדו עברו יחדיו וכנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל ויגש אליו יהודא וגו'. וביאר קוש' הנ"ל, וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, וכנ"ל. דכתב **בעל עקידה** (שכ"ג) וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה, כו), מה שעשו דש בעקב, זה אוחזת יד יעקב, כמו הבכורה שביזה עשו ויעקב אחזה וקנה ממנו וכו'. והטבע של החומר הנקרא עשו, לבזות עניני הצורה הנק' יעקב, כי הם ב' הפכים, וז"ש (בראשית כה, כג) ולאום מלאום יאמץ, כשהי' עובר לפני בתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת וכו' (בר"ר סג, ו).

וכמו שיש חומר וצורה בגשמי, כך יש ברוחני, שהחומר עלמא דנוקבא הוא דין וגבורה, ומבקש לעשות דין וגבורה בעולם, והצורה הוא עלמא דדכורא, הוא רחמים לפעול החסד והרחמים בעולם. והם ב' קוין, וממוזג על ידי קו אמצעי, והם סוד ג' אבות, ובחיר שבאבות יעקב הממזג ומכריע לרחמים על ידי יוסף, כמ"ש (לז, א) אלה תולדות יעקב

יוסף. ונודע מ"ש **בזוהר** (ח"א רמו:) כי השבטים הם מעלמא דנוקבא, ויוסף מעלמא דדכורא. לכך וישנאו אותו, שהם ב' הפכים, מה שזה אוהב, זה שונא. עד שנמצא צדיק יסוד עולם, להכניע החומר שלו אל הצורה, אז גורם כך בכל העולמות. וזהו שאמרו בש"ס לעולם יראה אדם את עצמו וכו' (קדושין מ:). וז"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה). והנה מלבד פירוש **האלשיך** (ריש פ' פנחס) דקאי החיים והשלום בין החומר והצורה וכו' יעו"ש, אלא דגרם חיים ושלום בכל העולמות.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, שנכנע החומר אל הצורה שהיא בחינת יוסף, אז גם למעלה נועדו שהם יסוד ומלכות, ועי"ז עברו יחדיו כל העונות, וגרמו חיים ושלום בעולמות, וק"ל.

•

ונבאר עוד, וישב יעקב בארץ מגורי אביו וגו' אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, וישראל אהב את יוסף (לז, א-ג). והספיקות רבו, וכי סיפור זה למה נצרכה לדורות. ועוד איך הוא בכל אדם ובכל זמן. ושאר ספיקות.

ונ"ל דאיתא **בכתבים** סוד רחיצה בחמין בערב שבת, סוד שלהבת י"ה (שה"ש ח, ו), כי יש קליפת נגה שלפעמים נדבק בקדושה, ולפעמים בקליפה שהם שלש קליפות, ואדם דעשיה רגליה יורדת מות של קליפה הנ"ל, לכך על ידי שלהובא דאשא נתרחקו הקליפות, שלא יהיה נחש כרוך על עקבו, ויוכל לעלות ולקבל תוס' קדושה בערב שבת שהוא יסוד וכו', יעו"ש.

והנה להלביש דבר זה נ"ל איך יש דוגמתן בבני אדם. והוא, כי יש אנשי שלומי אמוני ישראל שהם בקדושה. ויש רשעי ישראל שהם בקליפות. ויש אנשים דוגמת קליפות נגה, שלפעמים נדבק בקדושה ולפעמים בקליפה, וז"ש (תהלים מט, ו) עון עקבי יס[ו]בני, שהם אנשי המוני עם שנמשלו לעקב, וכל זמן שאוחזין בעקב הצדיק אינן מניחין לו לעלות עמהן, כי נחש כרוך על עקבם, מה שאין כן כשנפרד ממנו אז יוכל לעלות לקבל תוספת קדושה, וכמ"ש (בראשית יג יד, עי' רש"י) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו, והבן.

וזהו כוונת הש"ס, ראוי הי' שמואל הקטן שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך (סוטה מח:), ר"ל מחמת שאחזו בו שיתערב עמהם, וק"ל. והוא על דרך הש"ס דסוכה (סנהדרין יז.) אדוני משה כלאם (במדבר יא, כח), הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהן וכו', יעו"ש.

והנה נודע שיש הפרש בין הקדושה לקליפה, כי הקליפה ס"א לא עביד תולדת, כי הסתרס, כמ"ש **בסבא משפטים** (דף קג.), מה שאין כן הקדושה עביד תולדת. ובזה יובן אלה תולדת יעקב, ר"ל כשהסיר נחש מן עקב הכרוך בו, אז עביד תולדת, והוא ע"י יוסף, שמקבל תוספת קדושה ועולה למעלה, והבן.

•

עוד י"ל, דאיתא **במד' חזית** (שהש"ר ב, יא), ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב, כב), אמר משה אם אתם מבקשים להגאל, בדבר קל אתם נגאלין, ולקחתם אגדת אזוב וכו'. ופירש בספר **שם יעקב** על פי מ"ש **בכלי יקר** בפסוק (בראשית מט, א) האספו ואגידה לכם וכו', כשיתאספו להיות אגודה א' עי"ז נגאלין, והנה הגלות המר הזה הוא עבור שנאת חנם (יומא ט:), והתיקון שישפיל דעתו כאזוב, אז אפשר שיהיו אגודה אחד. מה שאין כן אם מתגדלים ומתנשאים כארז, אז אי אפשר להיות אגודה א' כי זה גבוה מזה, וכמ"ש בסנהדרין (פח:), שלחו מתם, איזה בן עה"ב, ענותן, ושפל ברך, שיף עייל, שייף ונפק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טבותא לנפשי' וכו' יעו"ש.

ונודע כי אגדת אזוב נקרא היסוד, יוסף הצדיק. ובזה יובן אלה תולדת יעקב יוסף, ר"ל מי שעושה עצמו עקב ושפל כאזוב, אז יוכל להיות אגודה א' שהיא הנק' יוסף, ברית שלומי לא תמוט (ישעיה נד, י), וזה נמשך מזה, שהוא תולדה מזה, וק"ל.

•

עוד י"ל, ויבואר כל הפרשה. גם מ"ש (בר"ר פד, ז) שהדיבה הוא ג' דברים, שקורין לאחיהם עבדים, ואוכלים אבר מן החי, וחשודים על עריות.

והוא, דכתב **בע[ו]ללות אפרים** דף נ"ט (מאמר רלב) כי יש ג' סיבות לחטוא, א' קלות העבירה שהוא דש בעקביו[8], זה גורם שיוסף לחטוא, וזה שאמר הוי מושכי העון בחבלי שוא (ישעיה ה, יח), ועל ידי ששונין ומשלשין נעשה כעבתת העגלה חטאה. ב' שהוא חכם בעיניו, כל איש יחכם בעיניו וכו'. ג' להיותו שטוף בתאות וחמדת עה"ז וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי אלו ג' דברים הי' דבה שדבר באחיו, שקורין לאחיהם עבדים, לענין ט' קבין שינה שנטלו עבדים (קדושין מט:), כך הם ג"כ אוחזין מדה זו, וכמו שתמה חוני המעגל מי איכא דניים ע' שנה וכו' (תענית כג.), וכך הם מחמת עצלות השינה אינם זהירים בעון עקבם אשר יסובבם, מחמת קלות החטא בעיניהם, וזה גורם להוסיף חטא וכנ"ל. ב' שחשודין על אבר (החי מן) [מן החי], שמחזיקים א"ע לצדיק וחכם בעיניו, כי נודע

[8] ונ"ל שזהו פי' הפסוק אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף, כי התולדה הנמשך מן יעקב, שקלות החטא שדש בעקביו, גורם שיוסף לחטוא, וק"ל.

תואר אבר מן החי הוא צדיק כמ"ש בס'. ג' שחשודין על עריות, הם שטופין בחמדת ותאוות עה"ז וכו', וק"ל.

עוד י"ל כי אלו ג' דברים זה נמשך מזה, וכמו שהוא בפרטות אדם אחד, כך הוא בכללות העולם, שקראם עבדים על שהוא אצלו עבדות עבודת הש"י כעבד על מנת לקבל פרס, שאין אצלו תענוג עצם העבודה רק השכר, וכמ"ש בספר ע[ו]**ללות אפרים** (מאמר קלב-קלג) ביאר ש"ס (נדרים פא.) שאין מברכין בתורה תחלה וכו' יעו"ש, ולכך עבודתן הוא בעצלות, מצות אנשים מלומדה, ומנהג אבותיהן בידיהן. ולא די להם שהם עושין בעצלות, אלא שחרה להם ובזריזות, על הצדיק שעושה מצות ה' בשמחה שלכך נקרא חי לשון פרי"ש, וז"ש שאוכלין אבר מן החי, שנושכין לצדיק שנק' אבר מן החי, וכמ"ש רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו' (פסחים מט:). וכל זה נמשך מגסות הרוח, שאינו חפץ שיהי' שום אדם במעלה יותר ממנו, ונודע מ"ש בש"ס דסוטה (ד:) כי גסי הרוח כאלו בא על כל העריות וכו', וזה שאמר שחשודין על עריות, וק"ל.

עוד י"ל, לפי שאחיו וישנאו אותו, ואינם אגודה א', והוא מחמת שאינם כאזוב רק כארז, שהם גסי הרוח, ולכך חשודים על עריות, וק"ל.

ונחזור לבאר כל הפרשה, אלה תולדת יעקב יוסף, שהתולדה היוצא מיעקב שעושה את עצמו עקב, יוסף שהם אגודה א', על שם אגודת אזוב וכנ"ל. היה רועה את אחיו בצאן, שהי' מנהיג את אחיו להיות זהירין וזריזין בעבודת הש"י, ההיפך מן עבדים, שעצלות השינה הוא היפך הזריזות, לכך הי' רועה את אחיו בצא"ן, ר"ת צבי ארי נמר נשר, ר"ל שילמדו הזהירות מעבירות, וזריזות בקיום המצות מן אלו ד' דברים שהזהיר בן תימא, הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים (אבות פ"ה מ"כ), וכמ"ש **האלשיך** בפרש' כי תצא (עי' פ' בהר ויקרא כה, ד-ז) ב' מהם באזהרה שלא לעבור על לא תעשה, וב' בזריזות קיום מצות עשה יעו"ש.

והוא נער וגו', כי נער יש לו ב' פירושים, וזה נמשך מזה, כי נער כפשוטו הם ימי נעורים. ועוד פירוש ב', כי נער גימטריא (פר) ש"ך גבורות. וזה נמשך מזה, כי אדם בימי נעוריו הוא במדריגות הגבורה, ואח"כ בימי הזקנה נכנס במדריגות החסד והליבון והרחמים, וזה סוד נראה על הים כבחור, ובמתן תורה זקן, והבן.

והעולה מזה, כי המנהיג שהוא נער בשנים, הוא במדת הגבורה. לכך ויבא יוסף דבתם רעה אל אביהם, ר"ל שהיה מוכיח ברבים במדת הגבורה, והי' מביא דבה אל אביהם שבשמים, גם שנתכוין לשם שמים, כמו שכתבתי בפסוק (ויקרא יט, טז) לא תלך רכיל בעמיך, ופי' **הרמב"ם** שם, יעו"ש.

וזה שפירשו חז"ל (רש"י בראשית לז, ב) כל רעה שהי' רואה באחיו בני לאה וכו'. דאיתא **בזוהר** פרש' תולדת דף קל"ז ע"ב במדרש הנעלם: שם הגדולה לאה (בראשית כט, טז), שלאה מכחה וכו' יעו"ש. ול"נ שהוא על דרך מדרש איכה (איכ"ר פתיחתא י), טרון כל יומא ולא לאי קם ומצלי ולאי וכו'. ובזה יובן, כל דבה שהי' רואה באחיו בני לא"ה, לפי שהם עצלים ולאה בתורה ועבודת הש"י, שהי' לו לטורח ולמשא, כי יגעת בי ישראל (ישעיה מג, כב), וז"ש שחשדן בג' דברים הנ"ל, ומ"מ בשלשתן לקה, כי אין הש"י חפץ בזה כי אם להליץ בעד ישראל[9].

ומ"מ הוא נתכוין לשם שמים, שהי' בחזקת צדיק שנקרא יוסף, להוסיף אהבה ושלימות בעבודת הש"י, לכך וישראל סבא אהב את יוסף מכל בניו כי ב"ן זקונים הוא לו, בר חכים הוא לי' (ת"א), וכמ"ש (אבות פ"ד מ"א) איזה חכם הלומד מכל אדם, להיות זהיר וזריז וכו'. ועשה לו כתנת פסים, סוד חלוקא דרבנן, ובסוד החשמ"ל, כאשר נבאר עוד. ויפשיטו את כתנתו (עי' לז, כג), שהם גרמו שיאבד ממנו חלוקא, הדור גרם, והבן.

ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו, והקושיא מפורסמת, ל"ל כפל. ועוד מפני מה שנאו אותו על חלומו, שאין זה בידו למנעו. ונ"ל דקושיא א' יבואר באידך, דאיתא בש"ס, חלמא דלא מפשר כאיגרתא דלא מקריא וכו' (ברכות נה:), וכ' **בזוהר** פרש' מקץ דף קצ"ט ודף ר', ויזכור יוסף את החלומות (בראשית מב, ט), דהא תנינן, בר נש דחמי חלמא בעי לי' למפתח פומי' קמי' בני נשא, וזה גורם לאתקיימ' וכו'. ובזה יובן ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דברי"ו דייקא, וק"ל.

ואח"כ ויכר יוסף את אחיו (בראשית מב, ח), כשנפלו בידו, לרחם עליהם, מצד שהי' בימי העמידה סמוך למ' שנה, שהם אחר ימי נעורים, ונכנס במדת הרחמים לרחם עליהם, וק"ל.

ועל פי זה נבאר פ' מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם והנה עומד על היאר והנה שבע פרות עולות וגו' (עי' בראשית מא, א-ב). לבאר איך אין זה ספורי דברים, רק שהוא בכל אדם ובכל זמן.

כי לעיל בארנו, כי יוסף הי' רועה את אחיו בצאן, והוא ראשי תיבות שהזהיר בן תימא (אבות פ"ה מ"כ), עז כנמר [לעצום עיניו מראות] כמ"ש **בטור אורח חיים** סימן א', שלא יחוש למלעיגים. קל כנשר, לעצום עיניו מראות ברע, כי הוא רק תחלת העבירה, שהעין

[9] וע"פ הנ"ל יבואר פסוק (בראשית כה, כו) וידו אוחזת בעקב עשו וכו', דאיתא (זהר תרומה קכח ע"ב) זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא, שהם מצד עשו. וז"ש וידו אוחזת בעקב, שהם המוני עם שנק' עקב בסוד עקבת משיחא, וז"ש בעקב עשו, וק"ל.

רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין. גבור כאריה, כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הש"י הוא בלב. רץ כצבי, רגליך לטוב ירוצו, עכ"ל. והוא ר"ת צא"ן, וכנ"ל.

והוא נער וגו', ר"ל בימי נעוריו הי' במדת הגבורה, לכך הי' מביא דבה לאביהם שבשמים וכנ"ל, וכמו שמצינו (שבת לג:) לרשב"י ובנו שיצאו מן המערה, אחזו במדריגת זעיר אנפין, לקנא קנאת ה' על ישראל שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, ובכל מקום שנתנו עיניהן וכו', עד שחזרו למערה י"ב חודש, ויצאו ואחזו במדת הרחמים על ישראל, ללמד סניגוריא עליהם, שעלו במדת אריך אנפין שהוא רחמים גמורים, והבן זה.

והנה כ' **בע**[ו]**ללות אפרים** (מאמר קצט) כי שנות האדם הם חלוקין לשלשה חלקים, עד עשרים ימי עליה, ומעשרים עד ארבעים ימי עמידה, ומשם עד ע' שנה ימי ירידה וכו', יעו"ש. והעמידה היא ששקולין החומר עם הצורה, ובימי עלי' גובר החומר על הצורה, ובירידה גובר הצורה על החומר.

ואפשר שזהו שאמרו (אבות פ"ה מכ"א) בן עשרים לרדוף, ר"ל חשקו להיות רודף, ולא נרדף, בין בגשמי בין ברוחני, מצד התגברות החומר על הצורה. ובן שלשים לכח, יש כח לנשמה וצורה להלחם נגד החומר, שאז הם במשקל השוה בימי העמידה, וז"ש כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), וכח היא הנשמה וכנ"ל. ואז יוכל ליכנס במדת רחמים, מצד הנשמה הקדושה שהיא רחמים, היפך החומר מצד הקליפות שהיא אכזרי.

ובזה יובן, ויהי מקץ שנתיים ימים, שנתמלאו שלשים שנה בעמדו לפני פרעה. ואז ופרעה חלם, ר"ל מה שהי' אכזרי מצד הער"ף, **חָלַם** והדר בריא. והנה עומד על היאר, שאז בימי העמידה היה עומד ומתגבר על היאר שיש לו ב' פירושים, א' ראיה, ב' גבורה גימטריא ראיה, וזה נמשך מזה, כי מצד הראיה שהוא אינו ברשות האדם, שהוצרך דוד המלך ע"ה להתפלל העבר עיני מראות שוא (תהלים קיט, לז), כמ"ש בטור אורח חיים הנ"ל (סימן א), והוא תחלת העבירה וכנ"ל. ועתה ניתנו לו גם האיברים שאינם ברשותו, שיהיו ברשותו, כמו באברהם שדרשו בש"ס דנדרים וכו' (לב:), וז"ש והוא עומד על היאר. וגם מה שהי' צריך גבורה בלב להיות גבור כארי וכנ"ל, עתה עלה למעלה ממדת גבורה שהיא במדת החסד והרחמים, שהיא למעלה מגבורה.

ואז שבע פרות עולות מן היאר, כי פרות למפרע תורף, כי יש ז' מדריגות טובים ועיקר ותורף הכל, והוא מה שזכרן **הרב האלשיך** (ריש פרש' שמיני) ז' מדריגות, והוא יוצא מן היאר גימטריא גבורה - אחר שיתגבר על יצרו יוכל לכנוס בז' מדריגות אלו, והיפך מזה הז' פרות רעות, כשיצרו מתגבר עליו. וז"ש אחרי הודיע אלדים אותך כל זה, אין

נבון וחכם כמוך (בראשית מא, לט), וראוי שתהי' שליט ומושל במדת אלו על כל ארץ מצרים, והבן.

ואלו הן ז' מדריגות, א' לשום לב לכל אשר יקרהו שהוא מדה כנגד מדה וכו'. ב' לתקן מעין קלקולו. ג' יקשט את עצמו ואח"כ אחרים. **ד'** שאל יחזיק טובה לעצמו רק עבור אחרים, ובהיפך הקלקול יתלה בעצמו. ה' שלא יהי' על מנת לקבל פרס וכו'. ו' שגם שלא עלתה לו וכו', לא ירפה ידיו ויבטח בו ית', כי שמא מנסה אותו ה' וכו'. ז' שלא יעשה מצות אנשים מלומדה, רק עבור שצוה ה', ולעבוד בשמחה וכו', יעו"ש, וק"ל.

עוד י"ל, כי נודע סבת האדם וטבעו לפי מהללו ודיבורו וכו', והנה יוסף שהי' מתבודד עשר שנים בבית הסוהר, כמו רשב"י במערה, ואמר לשר המשקים כי אם זכרתני אתך (בראשית מ, יד), אחז במדת הדין שראוי שייטיב למטיבין, ועדיין אין זה שלימות, כי אם להטיב גם למריעין, לכך הוצרך שיתבודד עוד, עד שיגיע לרחמים גמורים. וז"ש מקץ שנתיים ימים, שבא בימים שהם רחמים, כמו ואברהם זקן בא בימים (בראשית כד, א), היפך הלילות שהם דינין.

ופרעה חלם, ר"ל שהי' נוקם ונוטר לשלם ולפרוע למריעין לו, ועתה חלם אותיות מחל לכל המצערין לו, וז"ש והנה עומד על היא"ר, שעמד בגבורה, להיות גבור כארי"ה לכבוש את יצרו ומושל ברוחו.

וממדריגה זו עולות ז' פרות, ז' גבורות שהם פ"ר, שיש בז' שערים, שצריך להיות גבור כאריה שלא יכנס אויב בשער, והם ז' נקבי הראש שהם ז' שערים שנז' **בספר יצירה** (פ"ד מ"ו). וראש לכולם הוא הדיבור שיוצא מן ה' מוצאות הפה, שהם ה' גבורות מנצפ"ך גימטריא פ"ה, ויש בזה ז' פרות רעות, על דרך שכ' **האלשיך** פרש' תצוה בפ' מעיל (שמות כח, לא), א' חונף, ב' דבה, ג' לצנות, ד' אונאה, ה' מדנים בין אחים, ו' ניבול פה, ז' סיפר בגנות חבירו.

וז' שבלים טובים וכו'. והנה החל[ו]ם, ז' שבלים טובים, וז' שבלים רעים וכו'. והענין, כי כל מעשה הטוב נעשה לבושים טובים, בסוד חלוקא דרבנן, וממעשים רעים נעשה לבושים ובגדים צואים. ואותיות שבלים הוא לבושים, ללבוש נשמתו בהם, רעים או טובים, ובזה יובן.

עוד י"ל, דאיתא במשנה דקדושין (פ"ב מ"א), האיש מקדש בו ובשלוחו. ופי' **רש"י** (קדושין מא.) בגמרא יליף לה. ובש"ס: השתא בשלוחו, בו מבעיא וכו'. ושמעתי **בשם גדול אחד** שהקשה לרש"י, דהל"ל בגמרא פריך. וביאר, כי השפע בגלות ע"י השליח, מה שאין כן כשהי' בהמ"ק קיים, הי' השפע ע"י עצמו. ונודע כי ישראל כלה מקודשת

להש"י. וא"כ אין זה קושיא רק יליף לן טעמא, כי השתא בשלוחו, ר"ל עכשיו בגלות ע"י שליח. בו מבעיא, ר"ל, שצריך להתפלל על זה, כמו אם תבעי[ו]ן בעיו (ישעיה כא, יב), זהו כוונת רש"י, ודפח"ח.

ולי נראה, דמצינו קדושת ישראל נמשך מקדושת הש"י, כמ"ש קדושים תהיו כי קדוש אני (ויקרא יט, ב). אפס שהוא בב' בחינות, כי עתה קדושת ישראל הוא ע"י המצות, כמו שהוא נוסח הברכה אשר קדשנו במצותיו, ונודע כי השכינה שנק' מלאך אלדים, נק' מצות המלך, שליח למעלה, כמ"ש מדוע אתה עובר את מצות המלך (אסתר ג, ג). מה שאין כן לעתיד שהמצות בטלות לעתיד, כדאיתא בש"ס דנדה (סא:) דעושין מכלאים תכריכין למת, מכאן שהמצות בטלין וכו', אז יהי' קדושת ישראל בעצם בו ית', בסוד ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רוא[ו]ת את מוריך (ישעיה ל, כ).

ובזה יובן האיש מקדש בו ובשלוחו. ר"ל, האיש, זה הקדוש ברוך הוא שנקרא איש מלחמה, מקדש ישראל בקדושתו, בו - ע"י עצמו, ובשלוחו - שהיא המצות, שהיא ע"י השכינה שנק' מצות המלך. ומפרש הש"ס, כי בגלות הזה השתא ע"י שלוחו. בו מבעיא, שצריך להתפלל על ביאת משיח צדקינו, שאז יהי' הקדושה בו י"ת עצמו, והבן.

והנפקותא היוצא בין זה לזה, כי השכינה נק' הטבע גימטריא אלדים, והקדושה שעל ידה הוא גם כן על פי הטבע. מה שאין כן שם הוי' שהוא למעלה מהטבע, כמ"ש **הרמב"ן** בפ' וארא אל אבות ושמי ה' לא נודעתי וכו' (שמות ו, ג), א"כ הקדושה שנמשך על ידי עצמו ית' הוא למעלה מהטבע.

עוד יש נפקותא בין זה לזה, כי הקדושה בדרך הטבע, הוא מצוי גם למי שהולך בדרך הטבע. מה שאין כן למעלה מהטבע, וז"ש הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו (ישעיה ד, ג), שהוא דוקא למי שמתקדש למעלה מהטבע, וכמו שבארתי ביאר קושית **התוספות** בראש השנה (יז: ד"ה בתחלה) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג), ופריך בש"ס, עיין **בכתבי**[י] יעו"ש.

ובזה יובן, האלדים יענה את שלום פרעה (בראשית מא, טז), כי הטבע בגימטריא אלדים, יענה שלום פרעה, שהולך בדרך הטבע גם כן, לפרוע ולהנקם מהמצערין אותו. מה שאין כן יוסף, שעלה ממדריגת פרעה לבחינת חולם שהוא אותיות מוחל, לכך עמד על היאר - על הראיה, למעלה מהטבע, וכנ"ל, וק"ל.

•

בפסוק וישב יעקב בארץ כנען אלה תולדו[ו]ת יעקב יוסף וגו' (לז, א-ב). ונ"ל כי ב' שמות יעקב ישראל, הוא בענין ירידת האדם ועלייתו, בין בגשמי או ברוחני, שאי אפשר

שיעמוד אדם על מדריגה אחת, כי נקרא עולה ויורד, ובירידתו נקרא יעקב לשון עקב ושפלות, ובעלייתו נקרא ישראל, שר וחשוב.

ומה גורם השפלות, מצד עכירות חומר הארץ ההיא, כנודע (במ"ר כ, כב) מענין שיטים שהמקום גורם, והיינו שפלות ברוחני, וכמו **ששמעתי ממורי** פירוש הפסוק אשר בידו מחקרי ארץ וגו' (תהלים צה, ד), שהקשה למה בימים קדמונים הי' החוקרים מאמיני הקדמות, מה שאין כן עתה מאמינים שהוא יתברך אחד יחיד ומיוחד. והשיב שהי' מצד עכירות חומר הארץ, שאז הי' יותר רב ועצום, מה שאין כן עתה וכו', ולשון ידו הוא סוף המדריגה, וז"ש אשר בידו מחקרי ארץ וכו', ודפח"ח, כי קצרתי. אבל בגשמי, גם בארץ צח וזכה אפשר שיהי', מצד שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), וכתבתי מזה במ"א.

עוד שמעתי ממורי פירוש הפסוק אמר אויב ארדוף אשיג אחלק וגו' (שמות טו, ט), יש בו ה' אלפין, כי אלופו של עולם גניז בו כדי לקרבו אליו יתברך, כמו ופרעה הקריב וכו' (שמות יד, י), ודפח"ח.

ובזה יובן וישב יעקב, מה שישב בישיבה של צער הנק' יעקב, לשון עקב ושפלות. בארץ מגורי אביו, לשון מורא, מגור מסביב. הכל הי' מצד שהי' עדיין עכירות הארץ רב ועצום שנק' ארץ כנע"ן דייקא, עד אח"כ שנזדכך ונקרא ארץ ישראל. ואמנם אמר אלה תולדת יעקב יוסף, שתולדת מי שהוא בעקב ושפלות, שיוסף דעת להתקרב אליו ית' וגו', וק"ל.

מקץ

בפסוק ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם וגו', עד אלדים יענה את שלום פרעה וגו' (מ, כג - מא, טז). והקשו **המפרשים** שהוא כפל, ולא זכר וגו' וישכחהו. וגם להבין ספורי דברים שנכתבו בתורה, מה דהוי הוי, וע"כ שהוא ג"כ בהווה, ואיך הוא בכל אדם ובכל זמן.

ונבאר מדרש (בר"ר פט, ג) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ, ה) זה יוסף, ולא פנה אל רהבים (שם), על ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני והזכרתני (בראשית מ, יד) נתוסף לו ב' שנים. והוא תמוה, דדרש זה יוסף ששם ה' מבטחו, וחזר ואמר ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני וגו' ולא שם מבטחו בה', א"כ סיפא סתרי לרישא. ועוד, דמשמע שהעונש ב' שנים עבור שכפל לומר זכרתני והזכרתני, והוא תמוה, דגם בפעם א' אינו ראוי לבטוח באדם.

ונ"ל דאיתא בפסוק משלי ך"ח (יט-כ) עובד אדמתו ישבע לחם ומרדף רקים ישבע ריש. והקשה **בזוהר** מקץ קצ"ט ע"ב וז"ל: וכי שלמה מלכא דהוי חכים מכל בני עלמא, היך

אמר דישתדל בר נש למפלח ארעא, וישבוק חיי עלמא וכו'. וכדי לתרץ קושיא זאת, נבאר עוד פסוק שאח"ז, איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה וכו' יעו"ש, לבאר סמיכות הפסוקים. **והרב** האלשיך ביאר, כי טוב יותר האוכל מיגיע כפו לעבוד אדמתו בעצמו, ומסתפק במועט, שישבע בלחם ולא למעדנים, יותר מזה שבוחר להעשיר, ורודף אחר אנשים ריקים מממון, שיקחו ממנו סחורה בהקפה מנה במאתים, וזה ישבע ריש, כאשר נוגש אותן בזמנם לפרוע פרעות פתע ישברו. ואם הנותן באמנה יאריך לקונים, קו לקו יפרעו ויעשיר, וזהו איש אמונות, שאחר תתו סחורותיו ויבא הזמן, ישוב ויאמין לו, ויאריך זמן שנית שהוא אמונה על אמונה, וז"ש איש אמונות רב ברכות, שיבורך מפיהם ומפי עליון, ויעשיר. ואץ להעשיר, שהוא אץ ודוחק להעשיר בזמנו מיד, לא ינקה משבע ריש הנ"ל, עכ"ל.

ולי נראה לפרש המשך הפסוקים בדרך מוסר [פשוט דכבר בארתי, פ' המלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי וגו' (דברים יז, טו) על פי משל המובא **בחוה"ל** (ש' עבודת האלהים פ"ט)].

ותחלה נתרץ קושיית **הרי"ף** (בע"י) בפ"ב דשבת (לא.), אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ולא מסרו לו מפתחות החיצונות, בהי עייל. מכריז רבי ינאי, חבל על דלית לי' דרתא, ותרעא לדרתא עביד וכו'. והקשה הרי"ף וז"ל: משמע דיראה היא מפתח החיצון, והכתיב יראת ה' אוצרו (ישעיה לג, ו). ועוד, דמכריז רבי ינאי היפך מזה, חבל וכו', דמשמע דיראה היא הבית, וחכמה פתח. ודוחק לומר דפליגי, ומשני וכו', יעו"ש.

הגם דלפירוש **מוהרש"א** שם מבואר קושיא זו, דלק"מ, וז"ל: שהתורה אינה רק שער ליכנס ליראת שמים, לכך צריך שתקדים לו יראת שמים, כן פירש **רש"י** בפרק בא לו (יומא עב:), עכ"ל. א"כ מבואר קושיא הנ"ל. אבל לא ירדתי לסוף דעתו, אם התורה הוא שער ליכנס ליראת שמים, א"כ ראוי שתקדים התורה, ואח"כ יכנס ליראת שמים, ואיך כתב לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. וגם לרש"י שפירש כך קש' ג"כ.

ובדי לתרץ קושיא זו, נעורר עוד קושיא על הש"ס פ"ה דברכות (לג:), אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י, יב) ועתה מה ה' אלדיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלדיך, אטו יראה מלתא זוטרתי היא, והא כתיב יראת ה' אוצרו. ומשני, אין לגבי דמשה זוטרתי, משל וכו'. והקושיא מפורסמת, הא משה אמר זה לישראל, והדרא קו', הא להם אינו זוטרתי. וכבר בארתי מזה במ"א יעו"ש.

לבאר זה, נבאר קושיית **מוהרש"א** בפ"ב דשבת (כג:), אמר רבא האי מאן דרחים רבנן הוי לי' בנין רבנן וכו', דדחיל מרבנן הוא גופא הוי צורבא מרבנן וכו'. והקשה, הא מעלת אהבה גדולה ממדת יראה, וא"כ ראוי הי' וכו', יעו"ש.

ולבאר כל הנ"ל בחדא מחתא, נראה לי, דאיתא (בפ"ק) [בפ"ד] דקדושין (מי"ב) משנה, מתיחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. וכבר בארתי משנה זו בכמה פנים. וכעת נ"ל, דאיתא בפרק ד' דברכות (כח:), כשחלה רבי יוחנן בן זכאי אמרו תלמידיו רבי ברכנו, אמר להם יהי רצון שיהי' מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו עד כאן ותו לא, אמר להם הלואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם וכו'. והקשו **המפרשים**, דאכתי הקושיא במקומו עומדת, וכי חשידו בעיניו ה' תלמידיו, גדולי עולם כולם, יאמרו שמא יראני אדם, ולא שמא יראני המקום וכו'. והרב **האלשיך** [בפרש' שמיני דף קמ"ז ע"ד (ט, כג-כד)] ביאר על פי מעשה דרב עמרם חסידא (קדושין פא.) וכו' יעו"ש. ולי נראה לדקדק דהוי ל"ל יראת שמים, מה מורא שמים. וגם דהוי ל"ל לכם, מאי עליכם.

ונבאר משנה סוף (סוטה) (נזיר פ"ט מ"ה) נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי, נאמר בשמשון מורה שנאמר (שופטים יג, ה) ומורה לא יעלה על ראשו, ונאמר בשמואל מורה (שמ"א א, יא), מה מורה האמור בשמשון נזיר וכו'. אמר רבי יוסי והלא אין מורא אלא של בשר ודם. ר"ל, שלא יהי' אימת אדם עליו. אמר לי' רבי נהוראי וכו', שכבר הי' עליו מורא בשר ודם, ע"כ.

לבאר משנה זו, דאיתא **בפרי עץ חיים** (ש' חזרת העמידה) בפרק ו', מצות ברכת כהנים בסופו, וז"ל: אמור להם יברכך, אמור גימטריא רמ"ח עם הכולל וכו', וז"ס המורא שצריך אדם ליראה לפני הש"י, ושיהא מורא אלדיו על ראשו, סוד אור המקיף ברמ"ח איברים כמנין מורא, והיא השכינה המקפת על ראשו של אדם, המקפת המוחין שלו. והנה הנזיר אין לו מקיף זה, כי כל מקיפים אלו הם פנימים בו, כי הוא עולה עד עתיקא. וזה סוד האמור בשמשון, מורא לא יעלה על ראשו, כי אין לו מקיפים למעלה, כי כולם תוך ראשו פנימים, עכ"ל.

וז"ס הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את חבירו חיים בלעו (אבות פ"ג מ"ב), ועיין מזה **בכתבים**, ר"ל שמחמת מורא של אור המקיף של השכינה הנק' מלכות שעל ראשו של אדם, אין איש יכול לבלוע את חבירו, כי הוא סוד ומוראכם וחתכם יהי' על כל חית הארץ (בראשית ט, ב). מה שאין כן כשאדם עובר עבירה, מסתלק

המורא מעל ראשו, ויוכלו לשלוט בו, כמבואר **בזוהר ובתיקונים**. ומשום זה אחר חטא דור המבול, הוצרך לחזור הש"י ולברך את נח ובניו ומוראכם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן נזיר הי' שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו, ר"ל שנכנס המקיף בפנים כנ"ל. אמר רבי יוסי והלא אין מורא אלא של בשר ודם, ר"ל שלא יהיה אימת אדם עליו, והיינו ע"כ מחמת שיש להם מו"ר ומקיף של מלכות שאין שום ברי' יוכל לשלוט בו, ואי ס"ד שהי' נזיר הא אין לנזיר מקיף זה, שנכנס בפנים, וכנ"ל. ומשני רבי נהוראי, דבאמת הי' לו מורא מבשר ודם, שנאמר (שמ"א טז, ב) איך אלך ושמע שאול והרגוני וכו', והיינו משום שנכנס המקיף בפנים, והבן, והש"י יכפר.

ולהלביש דבר זה נ"ל, איך יתכן יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, מי שהוא מדריגה תחתונה שיש לו מורא ואור המקיף, אז ומוראכם וחתכם יהי' על הכל, ואין שום בריה יוכל לשלוט בו, ומי שהוא קדוש ונזיר ה' במדריגה עליונה, שאין לו מורא זו, שנכנס בפנים, ויוכלו לשלוט בו, היתכן זה.

ונ"ל דשמעתי בשם מורי פי' הש"ס (ברכות לה:), הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, ת"ק ורבי ישמעאל ס"ל ואספת דגנך (דברים יא, יד), הנהג דרך ארץ. רשב"י ס"ל, אדם חורש וקוצר, תורה מה תהא עליה, אלא כשישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי אחרים. ומשיג אחרי זה, הרבה עשו כרשב"י וכו'.

והענין, כי יש ב' סוגי אנשים, א' הנוהג על פי הטבע, וחורש בשעת חרישה וקוצר בשעת וכו'. ב' הנוהג למעלה מהטבע, לבטוח בה' שיזמן לו במעט עסקיו די פרנסתו, ושיפנה לעסוק כל ימיו בעבודת הש"י, אז מלאכתו נעשית על ידי אחרים, והיינו צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד) שדרש בש"ס דמכות (כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת וכו'. מה שאין כן מי שאינו במדריגות בטחון, ורוצה לעשות כמו רשב"י, והניח מדריגותו על פי הטבע, ומדריגה עליונה לא השיג, ונשאר קרח מכאן ומכאן. וז"ש הרבה עשו כרשב"י, גם שאינו בגדר זה, לכך לא עלתה לו ודפח"ח, ומהרחבת ביאר משלי. הגם **ששמעתי** ג"כ, לפי שהר"בה עשו כרשב"י לכך לא עלתה וכו', ודפח"ח.

וה"נ הנוהג על פי הטבע, צריך שמירה שישתמר על ידי מורא השכינה שהיא אלדים גימטריא הטב"ע שעל ראשו, אור המקיף שהיא מורא בשר ודם שיראו ממנו, כמ"ש וראו כי שם ה' נקרא עליך (דברים כח, י). מה שאין כן הנוהג למעלה מהטבע, כמו נזיר ה' שהוא דבוק למעלה, אשר שם אין שטן ופגע יוכל להגיע אליו, כמ"ש **בכתבים** שצריך זווג אחור באחור למטה מיראת החיצונים, מה שאין כן למעלה אין צריך לזה, יעו"ש.

ובזה יובן, איך אל"ך, ר"ל כי נודע הליכה היא להתרחק ממנו יתברך מדביקותו, וז"ש איך אלך להתרחק ממך, ושמע שאול והרגוני (שמ"א טז, ב), כי הניח מדריגתו ומדריג' אחרים לא הגיע, ונשאר קרח מכאן ומכאן. ואז אמר לו הש"י, תקח עגלת בקר בידך, להתנהג על פי הטבע, ויהי' לו אז מורא השכינה, עד שיחזור למדריגתו, מאחר שהכל הוא לעשות רצונו ית' ושליחתו, בין בהתנהג על פי הטבע או למעלה מהטבע, והבן.

ובזה יובן שאמר להם רבי יוחנן בן זכאי יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, ר"ל גם שאתם בני עליה, למעלה מהטבע, יהי' מו"רא שמים עליכם, שיהא עליכם מו"רא ואור המקיף העליון שיש לתואר הנקרא שמים ז"א, שהוא למעלה מהטבע. כמורא בשר ודם - שהיא מוראה של מלכות, אשר בשר ודם יראים מזה, המתנהגים על פי הטבע.

וזה ששאלו עד כאן ותו לא, הא יותר מדריגה הוא שיכנס המורא של אור המקיף בפנים, יותר מן כשהוא עלי"כם באור המקיף, שהיא מורא בשר ודם, והראי' מנזיר כנ"ל.

והשיב ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם, ר"ל ולואי, גם שתהיה בני עלי' ונכנסו מקיפין ראשונים בפנים, מ"מ הלואי שתזכו למורא ומקיף מן אור היותר עליון, כמו שיש לז"א הנק' שמים, שהם מקיפי אבא הנכנסין לברכת כהנים, כמ"ש **בכתבים**, וזה ג"כ נקרא יראה עליונה שהיא חכמה, וכמו שכ' **בכתבים**, וכשיהי' מורא זה עליכם תמיד, שהיא במחשבה, לא תבוא שום עבירה לידכם, כמ"ש **בתיקונים** בסוד אדם והבל כשחטאו, שנסתלק תחלה המחשבה עילאה וכו'. וז"ש כשאד"ם עובר עבירה, אמר שלא יראני אדם ולא מהקדוש ברוך הוא, שנאמר (בראשית ג, י) ואחבא וגו' ויתבוששו, והבן, והש"י יכפר.

ובזה יובן מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר. ור"ל המתנהג על פי הטבע, יש לו מוראה של מלכות שנקרא בתו, ומי שמתנהג למעלה מהטבע, זוכה למורא שמים, סוד בינה ביחוד אבא, כי אבא טמיר וגניז גו אמא, וז"ש מתייחד אדם עם אמו יראה עלאה, ועם בתו יראה תתאה, רק שיהי' בקירוב בשר בלי לבוש שהיא יראה חיצונית, וכמו **ששמעתי** הוי ערום ביראה (ברכות יז.) ודפח"ח, וכמו שבארתי מזה באופן אחר.

א"כ מבואר קושיית הרי"ף, כי מוראה של מלכות נקרא מפתחות החיצוניות, ומה שנאמר יראת ה' אוצרו, היינו מורא שמים שהיא יראה עלאה. וזה שמכריז רבי ינאי וכו', וק"ל.

ומעתה לא קשה קושיית מוהרש"א, דמאן דדחיל מרבנן היינו יראה עלאה שהיא למעלה מאהבה, לכך איהו גופא צורבא מרבנן וק"ל.

ובזה יובן ביאר הפסוק, עובד אדמתו, דהיינו כתנא קמא ורבי ישמעאל, הנהג דרך ארץ לחרוש ולקצור כדרך שלו - ישבע לחם. ומרדף ריקם, דהיינו שהוא ריקם ממדריגת בטחון למעלה מהטבע, שעושה כרבי שמעון בר יוחאי, לכך לא עלתה לו וישבע ריש. מה שאין כן איש אמונות, שהוא מסוג אנשי אמונה ובטחון, אז רב ברכות. מה שאין כן אץ להעשיר, שרוצה להחזיק במדריגות בטחון כדי שיעשיר, לא ינקה, כמבואר **בח"ה**, יעו"ש.

ובזה יובן המדרש, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף. ר"ל, לפי שהי' יוסף מתנהג למעלה מהטבע לבטוח בה' ולא באדם, א"כ ראוי לו שלא יפנה אל רהבים, והוא אמר זכרתני והזכרתני, שהוא על פי הטבע, לכך נענש, שהניח מדריגתו ולא תפס מדריגה אחרת, ונשאר קרח מכאן ומכאן. בשלמא אדם הנוהג על פי הטבע, אין זה ראוי לעונש, מה שאין כן הוא. לכך נענש ב' שנים, והוא דאיתא במסכ' שבת פרק כל כתבי (קיח:), אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה וכו', אמר רבי יוחנן אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות וכו'. וכתב **הרי"ף**, כי שמירת שבת א' לתקן הקלקול, ושמירת שבת ב' שיהיו ראויין לגאולה וכו', יעו"ש. וה"נ שנה א' לתקן הקלקול, ושנה ב' שיצא ממדריגת הטבע אל מדריגתו הראשונה למעלה מהטבע, וק"ל.

ובזה יובן, ולא זכר שר המשקים את יוסף על פי הטבע, וישכחהו גם למעלה מהטבע, שממדריגה זו הניח ידו, וגם בזה לא אחז, ונשאר קרח מכאן ומכאן. עד מקץ שנתיים ימים, שנה א' לתיק[ו]ן הקלקל[ו]ל, ושנה ב' שיצא מן הטבע אל למעלה מהטבע, אז ופרעה חלם, ר"ל מן שכחה הנק' פרעה, כאשר **שמעתי בשם מורי ש"ן**. נעשה חלם, שהוא בחי' זכרון למעלה מהטבע, דהדר חלים. והוצרך פרעה ליוסף מטעם זה, וז"ש בלעד"י, כי גם אלדים שהוא הטבע, יענה שלום פרעה, והבן.

עוד נ"ל לבאר פסוק עובד אדמתו ישבע לחם וגו' רב אמונות וגו'. דכ' **בחובת הלבבות** שער הבחינה פ"ג וז"ל: החכם המבין וכו', וידביק בעבודתו וגו', ויברור מגשמי העולם די ספוקו בלבד, ויעזוב שאר מותרי העה"ז המטרידים את הלבבות מן אלדים וכו', ויחשוב העולם וקנינו צידה ליום מועדו וכו'. והסכל יחשב בעה"ז לשבת עולמים וכו', ואח"כ עמלו וקבוצו יהי' לזולתו וכו'. והמשל לשני אחים שירשו מאביהם אדמה שצריכין לעבדה, וחלקו אותה לשנים, ולא הי' להם דבר זולתה, והי' אחד חכם ואחד סכל, החכם השתכר את עצמו בעבודת אדמה של אחרים, וכשהי' נפטר משם עושה אדמתו, וגם הי' מצמצם בפרנסתו כדי שיהיה לו פרנסה ליום א' שיהי' עובד אדמתו, וכך הי' עושה והולך עד שלא הוצרך להשכיר את עצמו לאחרים, ועוסק רק באדמתו, ואסף פירותי'

וכו'. והכסיל הי' נשכר ג"כ לאחרים להתפרנס, ולא לקח פנאי לעסוק באדמתו, וכשהי' נשאר בידו מזון על יום א' הי' מטייל שלא לפקח בעבודתו, עד שנשאר אדמתו שממה וכו', והמשכיל יבין וכו', יעו"ש.

ובזה יובן עובד אדמתו של עצמו לעה"ב, דהיינו לעבדה ולשמרה במצות עשה ולא תעשה. ישבע לחם, יסתפק במועט מעסק פרנסת עה"ז, ישבע בלחם לבד ולא למעדנים. מה שאין כן מרדף ריקם, שרודף אחרי תאוות ותענוגי עה"ז שאח"כ נשאר ריקם מזה, ובא שמה בלא לחם ושמלה, ישבע ריש, וק"ל.

איש אמונות רב ברכות וגו', דשמעתי בשם **מחותני מוהר"ח** לתרץ קושיית **התוספות** בפ"ק דסנהדרין (דף ז. ד"ה אלא), אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר (משלי יז, יד) פוטר מים ראשית מדון, והקשו התוספות, דהא אמרינן בפ"ב דשבת (דף לא.), דשואלין תחלה נשאת ונתת באמונה, ואח"כ קבעת עתים לתורה. ומשני התוספות ב' תירוצים יעו"ש. וביאר על דרך הלצה, כי טענת היצה"ר באדם כי תאוה היא לעינים, תאוות עה"ז מזומן מיד, מה שאין כן עה"ב היא בהקפה והאמנה, ויותר יש לבחור במזומן מן הקפה והאמנה, שהיא עסק התורה שהיא לעתיד. לכך שואלין תחלה, נשאת ונתת באמונה, ר"ל סחורה נשאת ונתת בהקפה ואמונה, א"כ למה לא קבעת עתים לתורה שהיא ג"כ בהקפה והאמנה בעסק עולם הבא, ודפח"ח.

ובזה יובן, איש אמונות, שמצד אמונה והקפה עוסק בעסקי עה"ב. רב ברכות, זוכה לרב ברכות טוב הגנוז לצדיקים לעה"ב. ואץ להעשיר, שהוא דוחק ואץ להעשיר מיד בעסק עולם הזה, לא ינקה, כי באמת הטוב גנוזה לטובים איש אמונות וכנ"ל, וק"ל.

•

בפרק (א') ב' דשבת (כא:) מובא **בטור אורח חיים** סימן תר"ע: מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומא דחנוכה תמניא אינון דלא למיספד בהון וכו', כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים וכו'.

והקשה בית יוסף וז"ל: ואיכא למידק למה קבעו ח' ימים, דכיון דשמן שבפך הי' בו להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ונ"ל, שחילקו שמן שבפך לח' חלקים, ובכל לילה היו נותנין במנורה חלק א', והי' דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה הנס עכ"ל.

ונפלאתי על תירוץ הב"י, הא כתב **בעל מגן אברהם** ריש סי' תרע"א (סק"א) וז"ל: ומי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור, ומהמותר יחלק לחלקים, דאל"כ אלא

יחלוק לחלקים בשוה, א"כ לא ידלוק אפי' באחד כשיעור, עכ"ל. נמצא איך אפשר לומר שחילקו לח' חלקים, דא"כ לא ידלוק אפילו בא' כשיעור, ובתורה כ' (עי' שמות כז, כא) מערב עד בוקר יערוך אותו, תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר (מנחות פט:). ומה שהביא הב"י עוד שני תירוצים, כבר כתב **הט"ז** (סי' תע"ר סק"א) שאין זה אלא דברי נביאות, יעו"ש.

ובעל הט"ז (שם) תירץ, דע"כ נעשה נס גם בלילה ראשונה, דאלו נדלק כל מה שהי' בלילה ראשונה לא הי' מקום לנס לחול על שום דבר, אלא ודאי דנשתייר, ועל אותו שיור באה הברכה וכו', יעו"ש.

ונשאלתי על זה קושיא תמוה, הא איתא במנחות (פט:), מערב עד בוקר תן לה מדתה, שתהא דולקת מערב עד בוקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכים, וכן לכל הלילות, ואם יותר אין בכך כלום. וחכמים ששיערו שהי' בפך להדליק לילה אחת, ע"כ כמדתה וכשיעורה היה, דהיינו שידלק מערב עד בוקר בלילי טבת הארוכים, דפחות מזה לא נתנו במנורה כלל, כמ"ש תן לה מדתה וכו', ולפי ערך מדת לילה שהי' בכ"ה בכסליו קטנה מלילת טבת הארוכים, לפי ערך מדה זו ראוי הי' שתשאר מן השמן אשר עליו תחול הברכה, ואין מקום לתירוץ הט"ז כלל, והדרא קושית הב"י לדוכתיה, עכ"ל.

ולכאורה הי' נראה לי לתרץ זה, ממ"ש **מוהרש"א** בפ"ג דחולין (נה.) על הקושיא שהקשה **מהר"ם**, הא טימאו המנורה וכו'. ותירץ **מוהרש"א**, דע"כ לא הי' אפשר להן להדליק אלא בשברי כלי חרס שהן טהורין, דהיינו מסאה ועד סאתיים, שבשבריהם נטהרו בפחות מחצי לוג, והשתא ע"כ גם בלילה הראשונה לא נתנו אלא פחות מחצי לוג לכל נר, ואעפ"כ היו דולקין כל הלילה בימי חנוכה שהם לילי טבת הארוכים דצריך חצי לוג, וא"כ הי' הנס גם ביום ראשון וכו', עכ"ל.

והנה כל זה אתי שפיר לדבריו, דלילי חנוכה הם לילי טבת הארוכים, דצריך חצי לוג לכל נר, שפיר הי' הנס כנ"ל. מה שאין כן לפי דברי השואל הנ"ל, וכן הוא האמת, דלילי חנוכה הם קטנים מלילי טבת הארוכים, ואם לילה היותר ארוכה צריך חצי לוג, א"כ ליל ך"ה בכסליו סגי בפחות מחצי לוג, א"כ לא הי' כאן שום נס, דפחות מחצי לוג הוא מדת אותו לילה. אלא ע"כ, דבאמת אין זה הנס, אלא מה שנשתייר אשר עליו תחול הברכה הוא הנס, וכדברי הט"ז וא"ש וק"ל. כך הי' נראה לי פשוט.

אפס, שחזר השואל והקשה, דלמא הי' שמן בפך כמדת ליל טבת שהוא חצי לוג, וכמשמעות הנ"ל. ואף אם הי' במנורה פחות מחצי לוג, מ"מ נשתייר בפך שמן אשר עליו

תחול הברכה, ולא הי' כאן שום נס עכ"ל. ואף שיש להקשות כן גם לדברי **מוהרש"א**, מלבד מה שדחיתי סברא זו בארוכה, מכל מקום אמרתי לתרץ הדבר בדקדוק בעז"ה.
ותחלה נעורר עוד הספק הנ"ל על **מוהרש"א**, וכי כשגגה יצא הדבר מלפניו לומר דלילי חנוכה הם מלילי טבת הארוכים, וז"א אחר העיון והדקדוק בחשבון, ונמצא לא היה כאן שום נס, כי פחות מחצי לוג הוא מדת אותו לילה שהיא ך"ה בכסליו.
ונ"ל דיש עוד איזה קושיא, ויתורץ חדא בחברתה, ואחר ביאור שני קושיות אלו יבואר שגם קושיות השואל אינו. והוא מה דקשיא לי מעודי, דמצינו בפרק קמא דראש השנה דף ך"א (ע"א), שלח לי' רב הונא בר אבין לרבא כד חזית דמשכיה תקופות טבת תקופת ניסן עד שיתסר בניסן. ופירש **רש"י**, ומתחיל תקופות ניסן בי"ו בניסן. עברה ההיא שתא, שנאמר (דברים טז, א) שמור את חודש האביב וכו'. וא"כ ק', לפי סדר תקופות מר שמואל, שנמשכו תקופות ניסן עד אחר ך"א בניסן כמו שהי' בשנת תפח"ל, ואפילו הכי אין מעברין.
אחר כותבי זה מצאתי קושיא זו בספר **לקוטי אור**. ותירץ, על פי מ"ש **הרמב"ם** בהלכות קידוש החודש (פ"ט-פ"י), דשני תקופות יש, ותקופות רב אדא בצינעא, ותקופות מר שמואל בפרהסיא, והטעם, לפי שתקופות רב אדא היא אמית[י]ת בעיני רז"ל, והראי' שב"ד הגדול שבירושלים היו מחשבין על פי תקופות רב אדא, שהם אמיתים לפי דעת התוכניים המיוסד כולו על תקופות רב אדא וכו', יעו"ש, וזה שהצניעוהו כמ"ש השבעתי אתכם וכו' (שה"ש ב ז, ג ה, ח ד), עכ"ל.
וידוע דתקופ(ו)ת רב אדא לעולם קדומה לתקופות מר שמואל י"א ימים, דוק ותשכח, [וכן רגיל העולם לומר, י"א קודם התקופה מתחיל היום להאריך והלילה לקצר, והיינו מתקופת רב אדא, ודוק].
ואחר החשבון מוכח דאותו שנה שנצחו החשמונאים ונטלו המלכות מיוונים, הי' ג' אלפים תרך"ב לבריאות עולם, שנת י"ב למחזור קטן. דהא מפורש בריש ע"ז (דף ט:) **ברש"י** (ד"ה דמתניתא) **ותוספות** (ד"ה האי) בשם סדר עולם, דשנת קע"ב אחר חורבן הבית נשלמו ד' אלפים לבריאות עולם. וחשמונאים כשנצחו ליוונים היו מאתיים ושמה שנים קודם החורבן, דהיינו מאה ושלש מלכו הם, ואחריהם הורדוס מלך מאה ושלש, עד שחרב הבית, עולה ג' אלפים תרך"ב לבריאת עולם.
ומעתה צא וחשוב ג' אלפים תרך"ב למחזורים קטנים, ותנכה מכל מאה ה' שנים שהוא חמש מחזורים קטנים, ועולה מן ג' אלפים ת"ר, ק"פ מחזורים, וחזור וחשוב אותן ה' שנים מכל מאה, עם אותן כ"ב שנים שנשאר מן ג' אלפים תרך"ב, ועולה ר"ב שנים.

ותעשה מהן מחזורים קטנים, ועולה עשרה מחזורים, ונשאר י"ב שנים למחזור קטן של מחזור קצ"א לבריאות עולם.

והשתא דמוכח דאותה שנה שנצחו החשמונאים הי' שנת י"ב למחזור קטן, צא וחשוב ותמצא, שכל שנת י"ב למחזור קטן הוי תקופות טבת ז' ימים לחודש טבת כמבואר **בספר עברונות** בעיגול דף ך', והוא לתקופות מר שמואל. ומעתה הוי תקופות רב אדא שהוא אמיתת במהלך החמה, י"א ימים קודם לתקופות מר שמואל, נמצא עולה תקופות רב אדא, ליל ך"ו כסליו, שמאותה הנקודה מתחיל הלילה להקטין, כי אז החמה בראש מזל גדי, נוטה לדרום מקו השוה, כמבואר בתכונה, ועיין **בלקוטי אור**.

ומעתה אותה שנה שנעשה הנס בשמן, כשנצחו החשמונאים, הי' ליל ך"ה בכסליו היותר ארוכה מכל הלילות, והי' צריך חצי לוג כמו ללילי טבת הארוכים בשאר שנים, ומעתה דברי **מוהרש"א** כנים ואמתיים, שבאותו שנה הי' צריך חצי לוג ללילך"ה בכסליו, והם נתנו פחות מחצי לוג ואפשר הדליק כל הלילה, והיינו הנס.

ומעתה סרה קושיות השואל ג"כ, שאף אם כדבריו כן הוא, דהי' שמן בפך חצי לוג ללילי טבת הארוכים, מ"מ זה הי' מדת אותו לילה שהיא ארוכה ביותר, וא"כ על מה תחול הברכה שנעשה נס גם בלילה הראשונה, ומעתה דברי הט"ז כנים ואמתים, וזה ראיה שאין עלי' תשובה, ודוק.

איברא דעל תירץ **מוהרש"א** הנ"ל נפלאתי מצד אחר, והוא ממשנה ג' פ"ב דכלים, הטהורים שבכלי חרס טבלא שאין לה לזבוז וכו', והמטה והכסא והשולחן והמנורה של חרס הרי אלו טהורים, עכ"ל. וכן הוא בתורת כהנים פרש' שמיני, אשר יפול מהם אל תוכו (ויקרא יא לג), פרט לכסא, שולחן, ומנורה של חרס, שאינו מקבל טומאה. וא"כ דלמא במנורה של חרס הדליקו שאינו מקבל טומאה, והדרא קו' לפירוש **מוהרש"א** מה הי' הנס, וצ"ע ליישב זה.

וכדי לתרץ הקושיא שהקשה **ב"י**, נעורר הספיקות שיש בסוגיא זו, ותחלה נעורר איזה ספק על קושיית הב"י, והוא דהקשה **אבודרהם** (הל' חנוכה) בשם **ספר העתים**, מ"ט אין עושין ט' ימים חנוכה משום ספקא דיומא, עיין **בעטרת זקנים** ריש הלכות חנוכה.

ומעתה לפי הוצעות קושיא זו, י"ל דבאמת לפי הנס הי' ראוי לעשות רק ז' ימים חנוכה, והא שעושין ח' ימים הוא משום ספיקא דיומא, ואין מקום לקושיית הב"י כלל. אבל נראה דשפיר הקשה, ויש לתרץ בענין אחר.

והספיקות שיש בסוגיא זו הוא, **חדא** דלשון מאי חנוכה אין לו שחר כלל. ועוד, **דרש"י** פירש מאי חנוכה, לאיזה נס קבעוהו. דקשה חדא, דלמא לא משום נס קבעוהו רק משום

חנוכת המזבח, וכפירוש **מוהרש"א** (ד"ה מאי חנוכה). ועוד מדאמר לאיזה נס קבעוהו, משמע דיש כאן שני ניסים ולא ידענו בשביל איזה נס קבעוהו. וזה אינו, דלא מצינו בחנוכה רק נס אחד של נרות. ב' ק' אריכות לשון הש"ס ללא צורך, בכ"ה בכסליו יומא דחנוכה תמנ"יא אינון, דהל"ל בקיצור, דת"ר כשנכנסו יוונים וכו'. ג' ק' מה ראו(י) לקבוע הלל והודאה בשביל נס שנעשה בנרות שהוא קיום מצוה א' בתורה, ולא קבעו י"ט בהלל והודאה על גודל הנס של נצחון המלחמה שנפלו רבים ביד מועטים וכו', גם נתבטלה גזרתם שגזרו לבטל כל התורה כולה. ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

ונ"ל דהסגנון הוא כך, דקושיא חדא יתורץ בחברתה, והוא דיש כאן שני פרושים על תיבת חנוכה, ופירוש א' סובל משמעות נס א', ופירוש שני סובל פירש נס אחר, אלא דלכל פירוש שיהי' תיקשי לך איזה קושיא, ולזה נסתפק הש"ס מאי חנוכה.

והוא, דכתב **הר"ן** (שבת ט: בדפי הר"ן) פירוש חנוכה הוא חנו ך"ה. ור"ל על דרך שפירש **הלבוש** (או"ח סי' תער ס"א) שנחו ממלחמה וקבעו שמחה וי"ט, כמו שמצינו במגלה ונחו בי"ד ועשו אותו יום משתה ושמחה (אסתר ט, יז), וה"נ נחו החשמונאים בכ"ה מנצחון המלחמה, ועשו י"ט לדורות ג"כ. ולפ"ז משמע שקבעו חנוכה בשביל הנס של נצחון המלחמה, וכקושיא ג' הנ"ל. **ואבודרהם** פירש חנוכה, ר"ת ח' נרות והלכה כבית הלל, ולפ"ז משמע שנקבע בשביל נס הנרות.

והנה בשלמא לדעת אבודרהם י"ל משום כך עושין ח' ימים חנוכה, משום שהי' הנס ח' ימים בנרות. ואף לסברת הב"י שהי' רק ז' ימים הנס, מ"מ י"ל דעושין ח' ימים משום ספיקא דיומא וכנ"ל. אבל לדעת הר"ן משום שנחו מנצחון המלחמה, א"כ די ביום אחד חנוכה, כמו בפורים שעשו רק יום אחד משום טעם זה. ולאידך גיסא ק' איפכא, בשלמא לדעת הר"ן שפיר עושין חנוכה ביום כ"ה כסליו משום שנחו מנצחון המלחמה ביום כ"ה כסליו. אבל לטעם האבודרהם ק', מ"ט נקבע יום ראשון של חנוכה ביום כ"ה, הא נס של נרות לא הי' ביום הראשון, וכקושיית הב"י. ואי נמי עושין ח' ימים משום ספיקא דיומא, היינו שמוסיפין בסוף עוד יום א', וא"כ ביום כ"ו ה"ל להתחיל חנוכה.

וע"כ מכוח קושיות הנ"ל צריך אני לומר דתרווייהו איתנוהו, ובשביל שנחו מנצחון המלחמה ביום כ"ה, מתחילין ימי חנוכה ביום כ"ה, ומה שעושין עוד ז' ימים חנוכה חוץ מיום ראשון, הוא משום נס של נרות שהי' ז' ימים, ומשני שני ניסים קבעוהו. והוא בברייתא, דתחלה אמר שלא למיספד, והיינו משום נס ראשון. ואח"כ קבעו בהלל והודאה, משום היכר נס שני של נרות.

ובזה יובן מאי חנוכה, ששואל הש"ס הפירוש של תיבות חנוכה, אשר מתוך פירושו יודע לאיזה נס קבעוהו וכפירוש רש"י, דאם הוא כפירוש הר"ן, ומכוח שנקבע בשביל נס של נצחון המלחמה, א"כ אכתי ק' אמאי עושין ח' ימים דהי' מספיק ביום א'. ואי כפירוש אבודרהם, ומכח שהוא בשביל הנס של נרות, א"כ ק' מאי טעמא עושין בך"ה. וזה שנסתפק מאי חנו"כה, איזה פירוש סובל תיבה זו, כי לכל א' מהפירושים שדי בי' נרגא.

והשיב הש"ס, דתרווייהו פירושים איתנוהו, תדע דת"ר בכ"ה בכסליו יומא דחנוכה תמניא אינון וכו', ואי כפירוש אבודרהם לחוד, ק' למה בכ"ה בכסליו. ואי כפי' הר"ן לחוד, ק' למה אינון תמניא יומא, דהי' מספיק ביום א'. אלא ש"מ, דהא והא איתא, ומשום נס ראשון תיקנו מיד דלא למספד בהון ודלא לאתענאה, ואח"כ כשנעשה הנס בנרות, תיקנו בהלל והודאה, א"כ שמע מינה כנ"ל, ודוק.

ויגש

ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדני ידבר נא עבד(י)ך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדיך כי כמוך כפרעה (מד, יח). וי"ל א' מהו הגשה זו לפי הפשט, וכן הקשה **האלשיך**. ובמדרש (בר"ר צג, ו) אמרו, דרבי יהודה ס"ל הגשה למלחמה, וכמ"ש (שמ"ב י, יג) ויגש יואב והעם למלחמה, רבי נחמי' אומר הגשה לפיוס וכו', רבנן אמרי הגשה לתפלה, כמ"ש (מל"א יח, לו) ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלדים וגו'. רבי אלעזר אמר לכולן בא וכו'. ויש להבין, לאיזה נפקותא נכת(ו)ב זה בתורה אם בא למלחמה או לפיוס וכו'.

ב' בי אדוני, דהל"ל נא אדוני, הגם דלפי קושיא א' מבואר קושיא ב', כי תוכל למלאות רצונך, בין לדורון, בין למלחמה עם אויביך, יותר ממנו, וכדרשת חז"ל, אך מ"מ קשה לאיזה צורך נכתוב בתורה זה. ג' ידבר נא וגו', היתכן רצה ללחש באזנו. ד' באזני משמע בב' אזנים, והוא לא יתכן. ה' ואל יחר אפך. במה יחר אפו, וחז"ל דרשו מלמד שדיבר אתו קשות, וזה לא נזכר בכתוב. ו' כמוך כפרעה, במה הוא כמהו. וגם ב' כפין כף הדמיון. ונ"ל, דאיתא במדרש (בר"ר צג, ב), ויגש אליו יהודא, אחד באחד יגשו [איוב מא, (ח)] זה יהודא ויוסף וכו'. דיש להבין, מה קשה בפסוק זה, דבא לתרץ מפסוק איוב, לפי דרכי המדרש.

ונ"ל לבאר משנה בקדושין (פ"ד מי"ב), מתיחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. הגם דבארתי זה כמה פעמים, מ"מ אין בית המדרש בלא חידוש. דאיתא בפסוק שיר השירים (ה, ח), השבעתי אתכם וגו' תגידו לו כי חולת אהבה אני. ופירש בספר

יד יוסף דף קצ"ז ע"ב, כי טוב האמתי אינו אלא הדביקות עם האל יתברך, וכמ"ש (תהלים עג, כח) ואני קרבת אלדים לי טוב. והדביקות עם השכינה אי אפשר שיושג כי אם בהכנעת החומר והיצה"ר, והוא ע"י יסורין, היפך מה שכתוב וישמן ישורון ויבעט (דברים לב, טו), שהוא מסך מבדיל הדביקות ביננו לבין קוננו, כדכתיב עונותיכם היו מבדילים וגו' (ישעיה נט, ב), וכאשר יוכנע היצר הרע ע"י יסורין, אז תושג הדביקות וכו'. וז"ש תגידו לו שחולת אהבה אני, ר"ל אפילו החולאים והיסורין שסבלתי היו אהבה לי, שזכיתי לדביקות עי"ז. וכמ"ש במקום אחר במה אדע כי אירשנה (בראשית טו, ח), לזכות לדביקות אי אפשר ע"י מסך מבדיל היצר הרע, ואם כן במה אדע וגו'. והשיבו ידוע תדע כי גר יהי' זרעך וגו' (בראשית טו, יג), ועל ידי יסורין תושג הדביקות, ואם כן אין זה גזירה רק הודעה, ומבואר ספיקות שנזכ' שם.

עוד ביאר שם (ע"ג), כי השנאה שיש לאומות העולם עם ישראל הוא בסבת התורה, והטעם, שהבדילנו האל יתברך מהם, שלא להתחתן בם ושלא לאכול עמהם, וכדאיתא בש"ס (שבת פט.) מאי הר סיני שירדה שנאה לאומות העולם. וז"ש תגידו לו שחולת אהבה אני, שכל חלאים שאומות העולם מביאין עלי אינם אלא בשביל שאני אוהבת אותו וכו', יעו"ש.

עוד י"ל על דרך הלצה, שכתבתי במקום אחר שיש ג' מיני שונאים, א' הלומדים ששונאים לשלומי אמוני ישראל. ב' שנאת המוני עם לת"ח. ג' שנאת האומות לישראל וכו', יעו"ש. והנה ב' מיני שנאה מבואר, אך שנאה ששונאים הלומדים לצדיקים למה. וצ"ל, דמשנאת האומות לישראל מבואר נמי השנאה ששונאים הלומדים לצדיקים, מחמת קנאה, וכמו שבארתי פסוק וישראל אהב את יוסף מכל בניו (בראשית לז, ג), ויקנאו וגו' (שם, יא). וז"ש תגידו לו כי חולת אהבה אני, ר"ל חולי שנאה שיש לי מהלומדים נוסף על ב' מיני שנאה הנ"ל, הוא בשביל אהבה שיש לי עמך, וק"ל.

אמנם עיקר כוונת הפסוק כי חולת אהבה אני, מבואר **בתיקונים** כי השכינה היא חולת אהבה להתייחד עם דודה ע"י הצדיק, שנאמר השבעתי אתכם הם הצדיקים וגו'. וכאשר **שמעתי ממורי** פירוש הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב, א), על פי משל, שהכריז המלך ביום שמחתו כל מי שיבקש דבר מן המלך ימלאו מבוקשו, ויש מי שביקש שררה וכבוד, ויש שביקש עושר, ונתנו לכל אחד מבוקשו. והי' אחד חכם שאמר ששאלתו ומבוקשו שידבר המלך בעצמו עמו ג' פעמים ביום, והוטב מאוד בעיני המלך, מאחר שדיבורו חביב עליו מן עושר וכבוד, לכן ימולא בקשתו שיתנו

לו רשות ליכנס בהיכלו לדבר עמו, ושם יפתחו לו האוצרות שיקח מן עושר וכבוד ג"כ. וז"ש תפלה לעני וגו', לפני ה' ישפוך שיחו, שזה מבוקשו וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, מתייחד אדם, שיהי' דוגמת ז"א הנקרא אדם גימטריא מ"ה, לקשר אותיות תורתו ותפלתו, שהאותיות הם מלכות הנק' בתו, עלמא תתאה, לקשר ע"י הבינה שלו, שמבין לקשר האותיות במחשבתו אל הבינה הנק' עלמא עלאה, אמו. וז"ש מתייחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר, ר"ל בלי שום מחשבה זרה, רק שיהיו אחד באחד יגשו, כי אהבה גימטריא אח"ד. וז"ש כי חולת אהבה אני, והבן.

ועיין מ"ש **בנוף עץ חיים** פירוש תהום אל תהום קורא (תהלים מב, ח), כי עשר ספירות דבינה הוא בפה האדם, והם מאירין ומשפיעים למלכות בשעה שהוא קורא בתורה ועוסק בתפלה, בסוד תהום מלכות בסוד מ"נ, אל תהום בינה קורא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי נודע דעלמא עלאה מסתיימת בדכורא הנקרא יוסף, כמ"ש **בזוהר** ויקרא. גם כי היסוד עולה עד הדעת המייחד חכמה ובינה שהם שמות ע"ב קס"א גימטריא זכור, המשפיעים ביסוד, שמשם בא הזכירה, כמ"ש **ביחודים**. וז"ש ויגש אליו יהודא, שהוא סוד התפלה, לקשר ולהגיש מלכות עלמא תתאה הנקרא יהודא, כמ"ש (תהלים קט, ד) ואני תפלה, בעלמא עלאה שהיא בינה, ע"י הצדיק הנקרא יוסף.

והנשה זו יש בו ג' סוגים, א' למלחמה עם המחשבות זרות, איך לשבר הקליפות ולהעלות הפנימי אל הקדושה, כאשר שמעתי בזה **ממורי** ולא ניתן ליכתוב, הגם שכתבתי מזה במקום אחר בזה בקיצור נמרץ. ב' פיוס, שנתפייס הניצוץ שהי' במקום הקליפות, ונתעלה עתה בקדושה אל מכונו ומקומו הראשון מן רפ"ח ניצוצין וכו'. ג' תפלה. וכדעת רבי אלעזר הנ"ל, שכולל התפלה כל ג' סוגים הנ"ל.

ויאמר בי אדוני, ר"ל כאן בא הכתוב לגלות סוד התפלה, שלא יתפלל אדם עבור עצמו רק עבור השכינה להתייחד עם דודה, כי צדיקייא אינון שלוחי דמטרוניתא המתפללת בי אדוני, שאין כוונת השכינה ג"כ עבור עצמה רק למען כבודו יתברך, שיתפרסם בי אדנות שלך על העולם, ולכך נקרא המלכות אדני, כי הוא מגלה ומפרסם אדנותו שהוא אדון הכל.

ידבר נא עבדך באזני אדוני, שאין מגמתי שום דבר, רק שאזכה לדבר עמך ממש באזני אדוני, בסוד ישקני מנשיקות פיהו וכו' (שה"ש א, ב), ובסוד אִם תשכבון (תהלים סח, יד), ר"ל אֵם תשכבון וגו'. וז"ש באזני אדוני, כי תפלת שחרית להגיש ולקשר המלכות בימין, ותפלת מנחה בשמאל, וז"ש באזנ"י - ימין ושמאל.

ואל יחר אפך בעבדך, דכ' **בזוהר** ויקרא (כג:), או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד, כג), במה הודע, ביסורין, אבל מי שעוסק בתורה בלילה אורייתא מודעת ליה חטאתו וכו'. וז"ש ואל יחר אפך בעבד(י)ך, על ידי חרון אפו שהם היסורין להודיע חטאו, רק ע"י התורה יבוא הזכירה להזכירו חטאו שלא ישכח, ולא יצטרך יסורין להזכירו.

כי כמוך כפרעה, כי בחינת יוסף אשר משם הזכירה נמשך מאמא עלאה הנק' פרעה, שמשם נפרע ונתגלה אורות עליונות וכמ"ש **בזוהר** (ח"א רי.), ומשם נמשך בחי' נבון וחכם, וכמ"ש (בראשית מא, לט) אין נבון וחכם כמוך, והבן.

•

הגם בדרך פשוט יש לפרש ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדני, וביאר מדרש הנ"ל (בר"ר צג, ו) למלחמה, ודורון שהוא פיוס, ותפלה. והענין, דמבואר במשנה דאבות (פ"א מ"ב), על ג' דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים. אמנם בכל אחד מאלו ג' יש בחי' פנימית וחיצונית, והוא כי התורה נקרא מלחמה, כמ"ש (במדבר כא, יד) את והב בסופה, ודרשו חז"ל וכו' (קדושין ל:). ואם עוסק במלחמתה של תורה, לעשות עטרה להתגדל בו, או קרדום לחתוך בו, הוא בחינת חיצוני. מה שאין כן בחי' פנימי, לו חכמו ישכילו זא"ת (דברים לב, כט), כמ"ש בס' **הקנה** אפילו לומד כל התורה אינו נקרא חכם, רק למדן. וחכם נקרא, מי שמכוין בלמוד תורתו להמשיך מן חכמה, להשכיל זאת וכו'.

וכן בעבודה זו תפלה, יש עוסק בתפלה להנאת עצמו, להתפלל שיהי' לו פרנסה ועושר וכבוד וכיוצא, זו בחי' חיצוני'. מה שאין כן העוסק בתפלה לעשות יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי' וכנ"ל, זהו פנימי.

וכן העוסק בגמילות חסדים, יש אנשי השם, וכמ"ש **בזוהר** (בראשית כה:) על פסוק (עי' בראשית יא, ד) נבנה לנו מגדל ונעשה לנו שם וכו', שעוסק בצדקה להתפרסם שיהי' מאנשי השם, זה בחי' חיצונית. ויש בחי' פנימי, איזה חסיד המתחסד עם קונו, וכמ"ש (תהלים פו, ב) כי חסיד אני, ר"ל להתחסד א"ני היא השכינה, וכמ"ש **בתיקונים** (ת' ל' עג:), כל הבשר חציר, כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין וכו', יעו"ש.

וכן אכילה ושתיה, יש בחי' פנימי להעלות נצוצי השכינה. ושינה, סוד דורמיטא. ומשא ומתן בסוד ל"ט מלאכות. וכיוצא בזה. וז"ש בכל דרכיך דע"הו (משלי ג, ו). וגמילות חסדים נקרא פיוס, לגמול חסד לפייס השכינה.

ובזה יובן, ויגש אליו יהודא, כי השכינה הנק' יהודא יגש אל הצדיק הנק' יוסף, לפייסו, שיהי' כל מעשיו הטובים תורה ועבודה וגמילות חסדים, שהם ג' סוגים הנק' מלחמה

ופיוס ותפלה, שיעשה זאת לא לתועלת עצמו, רק לייחד קבה"ו, שיהי' ב"י אדונ"י שהוא יחוד הנ"ל, בסוד (חבקוק ב כ) וה' בהיכל קדשו, וכשיתבודד בביתו יכוין וכו', וכיוצא בזה ישמע חכם ויוסיף לקח, וכמ"ש **איש האלדי מוהר"ם קורדווירי** בספר **תומר דבורה** (פ"ה) שישתדל האדם בצרכי הדיוט ויכוין ברמיזותיו למעלה וכו', מובא **בשל"ה** דף קע"ט ע"א יעו"ש. וכאשר בארתי במקום אחר משנה הנ"ל, מתייחד אדם עם אמו הכוונה למעלה, במעשים למטה הנק' בתו, והבן.

•

אמנם על דרך הפשט נ"ל לבאר ויגש אליו יהודא וגו'. ונבאר משנה פרק ג' דאבות (מי"ב), רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש, ונוח לתשחורת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה. **לבאר** זה, נ"ל דכ' **בעללות אפרים** דף ק"א (מאמרים נה-נו) ביאר ש"ס דברכות (ט.), דבר נא באזני העם וישאלו כלי כסף וגו' (שמות יא, ב), אמרי דבי רבי ינאי, אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמר אותו צדיק וכו', וישאילום בעל כרחם דישראל, מאי טעמא משום משוי וכו'. והקושיא מפורסמת, וכי צריך בקשה שיקחו עושר. ועוד מאי משוי, וכי זולת זה לא היה בידם משאות וכו'.

וביאור, כי התורה נק' דרך ה', כי היא המדריכה את האדם השלם לעלות בהר ה', וילך למסעיו ממדריגה למדריגה עד אשר תדבק נפש הזכה בסיבה ראשונה יתברך. וז"ש מי יעלה בהר ה' נקי כפים וגו' (תהלים כד, ד), ור"ל כמו בעליה גשמיות צריך להסיר דברים המכבידים כדי שיוכל לעלות להר גבוה, והם מאכלים גסים אשר גופו כבד עליו, או הנושא מלבושים כבדים, או הנושא משא כסף וזהב, כל אלו הם דברים כבדים ומעכבים העליה, כך הם מכבו[י]דים על הנפש הזכה שלא תוכל לעלות להר ה', כי אם מי שהוא נקי כפים, היינו מי שהוא נקי מנכסיו המכבידים וכו', וז"ש מי יעלה בהר ה' נקי כפים וגו'. **וז"ש** וישאילום בעל כרחם דישראל מפני משוי, שלא יוכלו לעלות בהר ה'. וז"ש דבר נא, שלא רצו ישראל בריבוי כסף וזהב מפני משוי הנשמה, וכמ"ש (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי וכו', יעו"ש.

אך דכבר בארתי פ' וישב, כך דרכה של תורה וכו' (אבות פ"ו מ"ד), ואם אתה עושה כך, שהורגל בזה, אז גם שיהי' אשריך בעה"ז אח"כ בשפע עושר מ"מ יעשה ההרגל, ולכך יהי' לו טוב לעה"ב ג"כ וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, הוי קל לראש, ר"ל בראשית ותחלת ימיך הוי קל, שתוכל לעלות בהר ה', שלא יעכב המשוי של ג' דברים הנ"ל העליה. ואחר שהורגל בדרכי תורה, והוא קל לראש ימיו

בבחרותו, אז הוא נוח לו לתשחורת בימי הזקנה, גם שיהי' לו עושר לשון תשחורות של כסף, וכמ"ש גם שיהי' אשריך בעה"ז, מ"מ טוב לו לעה"ב, וק"ל.

וכאשר יהי' לאדם מדת הסתפקות, שיורגל בדרכי תורה שיהי' קל לראש ונוח לתשחורות, אז הוא מקבל כל אדם בשמחה, וכמ"ש חז"ל יפות מראה, סימן הוא לימי השובע, שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין ברי' צרה בחברתה וכו'. וה"נ ע"י מדות הסתפקות נקרא עשיר השמח בחלקו, ונקרא ימי שובע, שאין עינו צרה בחבירו ומקבלו בשמחה, והבן.

עוד י"ל, ונבאר פסוק תהלים סימן ע"ז (טז), גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. דיש להבין, למה פרט יותר מכל השבטים.

ונ"ל, דמצינו תואר שם יוסף, ותאמר אסף אלדים את חרפתי, ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל, כג-כד). וי"ל למה אמרה ב' טעמים על תואר שם יוסף, א' אסף וגו', וגם יוסף לי בן אחר.

ונ"ל, דאיתא במשנה פ"ב דאבות (מ"ה), ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש. וביאר זה בספר **יד יוסף** דף ס"ח, כי החכמה צריך התבודדת והתייחדות, ולא התערבות עם המון עם, וכדכתיב לתאוה יבקש נפרד (משלי יח, א), מי שיש לו תאוה ללמוד צריך לבקש להיות נפרד. אמנם הסחורה הוא היפך צריך התערבות עם אנשים. ולזה רמזו הרוצה להחכים ידרים (ב"ב כה:), שאין שם אנשים מרוב חימום. להעשיר יצפין, שיש שם אנשים וכו'. וז"ש לא כל המרבה בסחורה מחכים, יען צריך התבודדת, ובמקום שאין אנשים צריך להשתדל איך להיות איש. מה שאין כן המרבה בסחורה אינו יכול להתבודד וכו', יעו"ש.

ולי נראה לפרש על דרך הלצה, שבארתי מצות לא תעשה לא יראה לך חמץ (שמות יג, ז), ודרשו בש"ס (פסחים ה:) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של נכרי ושל הקדש. שאינו אזהרה, רק שדיברה תורה לפי דברת בני אדם, שאינו רואה חסרון לעצמו רק לאיש נכרי, או בקדושי עליון מתאמץ למצוא חסרון בהם. וז"ש לפי שידוע לפניו ית' מנהג בני אדם כי לא יראה לך חמץ, שלך אין אתה רואה, אבל חשקך ורצונך להיות רואה חמץ של אחרים, בפרט איש אחר הנקרא נכרי, ושל הקדש, למצוא בהם שמץ ודופי וכו', וק"ל.

ובזה שמעתי בשם **מוהר"ז**, דשמחה זו מה זו עושה, כשמוצא שמץ ודופי בשלומי אמוני ישראל, שיש שמחה להמוני עם. כי אדרבה ראוי לו להתאבל על נפשו, כי הוא יודע מרת נפשו שעוסק כל היום בליצנות ושחוק וקלות ראש, א"כ על מי יש לו לסמוך שיהי'

העולם קיים, כי אם לא בריתי וגו' (ירמיה לג, כה), ועל כרחך לומר שיש לו אנשי שלומי אמוני ישראל שעליהם העולם קיים, מה שאין כן לפי דבריך שאין בהם ממש, א"כ צריך אתה להתחזק ולהיות איש וכו', ודפח"ח.

ובזה כתבתי במקום אחר, פירוש הפסוק שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה (דברים כט, יח). דכ' **בעוללות אפרים** (מאמר קעט) היינו רשע נקרא רוה, שהוא שבע מלעסוק בתורה ותפלה, וצמאה הוא הצדיק וכו', יעו"ש. והוא על פי משל, אורח שבא לעיר גדולה המנהג לשלוח דבש, ואמר אחד אני אשלח מים כי ברוב דבש יתערב, וכן עשה ב' ג' וכו'. וז"ש שלום יהי' גם כי אלך בשרירות לבי, כי יש הרבה צדיקים, וספות הרוה את הצמאה וכו', וק"ל.

ובזה יובן, לא כל המרבה בסחורה מחכים, שאין התורה בסוחרים, כמ"ש בש"ס דערובין (נה.), לא מעבר לים היא (דברים ל, יג), א"כ כשאתם כולכם סוחרים על מי העולם קיים, כי אם לא בריתי וגו', וצ"ל על שלומי אמוני ישראל העוסקים בתורת ה' יומם ולילה. והנה עתה לפי דבריך, שאין אנשים צדיקים בעולם, שאתה נותן דופי בשלומי אמוני ישראל, א"כ במקום שאין אנשים השתדל אתה להיות איש, לעסוק בתורה ומצות יומם ולילה, וק"ל.

וזה נ"ל פירוש הפסוק, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ). דקשה הל"ל אשר עשה טוב ולא חטא, דקאי על עבר. ולדברינו אתי שפיר, שהוא לפי דברת בני אדם האומרים כי אדם אין צדיק בארץ, שנותן שמץ ודופי בקדושי עליון, א"כ ראוי לך שתהי' אתה מגדר אלו האנשים אשר יעשה טוב ולא יחטא בשחוק וקלות ראש וכיוצא, כי במקום שאין אנשים השתדל אתה להיות איש, וק"ל.

ובזה יובן הוי קל לראש וכו', ר"ל דהי' לך פתחון פה להיות קל לראש, ר"ל לנהוג קלות ולילך בשרירות לבך, מאחר שאתה סמוך לראש הנקרא צדיק, כנודע בסוד ברכות לראש צדיק (משלי י, ו). מה שאין כן עתה צריך שתהי' נוח לשמים, מאחר שאתה סמוך לתשחורת, שאתה נותן דופי לומר על קדושי עליון שהם תשחורת, וכמ"ש. ובאמת ראוי שיהי' בהיפך וכו' כאשר יבואר וכו'.

ובזה יובן כי אמרה אסף אלדים את חרפתי, ר"ל כל שמץ חרפה ודופי שיש חסרון בבני אדם, אני הגורם לילד בן זה, וכמ"ש במקום אחר ביאר פסוק כי גמ(ו)ר חסיד לכך פסו אמונים מבני אדם וכו' (תהלים יב, ב), וכן בגשמי - אם יהי' רעה וגו' (עמוס ג, ו) וכמ"ש **האלשיך**, א"כ ע"כ צריך שיוסף לי בן אחר, שיהיה תואר בן שיהי' עולם קיים עבורו, וק"ל. ועיין בזה **בספרי האחר** יעו"ש.

והנה אמרו בש"ס דחלק (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח וכו'. ובזה יובן גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, ר"ל, כי הגלות הי' עבור גסי הרוח, מה שאין כן כשיהיו בתואר בני יעקב שהוא עקב ושפלות, הגורם תואר יוסף, לאסוף כל חרפה שיש בבני אדם, שיתלה בעצמו שהוא הגורם, וז"ש (בראשית לז, ב) אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף והבן, וזה ודאי גורם גאולה, ושפיר אמר גאלת וגו', וק"ל.

והנה כתבתי במקום אחר **ששמעתי בשם מורי**, תואר ראובן ר"ל, שיראו שאני בן. וכן שמעון, שיצא לו שם. וכן לוי, שמתחבר עם חסידים כדי שיהי' תואר יהודא, שיודו וישבחו אותו וכו'. והוא היפך תואר יוסף, שאוסף כל חרפת בני אדם ותולה סרחונם בעצמו עבור שפלות שיש בו.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, ר"ל, מה שהיה במדריגת יהודא להתפאר ולשבח ולהודות לפרסם מעשיו הטובים, עתה ויגש אליו, למדריגת יוסף, לאסוף כל חרפה אליו. ושפיר אמרו במדרש (בר"ר צג, ב) כי הנה המלכים נועדו בחינת יהודא ויוסף, [תחלה ולתפארת מדת עשו שאמר (בראשית לג, ט) יש לי רב אחי], אז עברו יחדיו וכמ"ש **בזוהר** (ויגש רו.:), גרם שלמא לעילא ותתא, גאולה שלימה כנ"ל, וק"ל.

וכיוצא בזה הענין אסף אלדים את חרפתי, כתב **האלשיך** פרש' שמיני, אם יהי' רעה ח"ו בעיר יאמר איש ישראלי הצער זה אליכם בשבילי, והטובה יתלה בזכות אחרים, וז"ש כי היום ה' נראה אליכם (ויקרא ט, ד), ר"ל מה שהיום נראה ה', ולא בז' ימי מלואים, הוא עבורי שסרבתי ז' ימים בשליחות מצרים, והטובה אשר היום נראה ה', לא בזכותי כי אם אליכם ובזכותכם וכו', יעו"ש. ולפי שהי' מעלת יוסף בזה כמו במשה, אמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות יג, יט), וק"ל.

•

עוד י"ל ביאר מדרש (בר"ר צג, ו) הגשה לתפלה לדורון למלחמה וכו'. וביאר מדרש (שם צג, ב) הנה המלכים נועדו (תהלים מח, ה) וכו'. ונבאר משנה פ"ג דקנים (מ"ו), האשה שאמרה הרי עלי קן כשאלד זכר וכו', א"ר יהושע זהו שאמרו כשהוא חי קולו אחד, וכשהוא מת קולו ז', כיצד קולו ז', ב' קרניו ב' חצוצרות, ב' שוקיו ב' חלילין, עורו לתוף, מעיו לנבלים, בני מיעיו לכנור[ו]ת. ויש אומרים אף צמרו לתכלת. רבי שמעון בן עקשיא אומר זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת עליהן, שנאמר (איוב יב, כ) מסיר שפה לנאמנים וטעם זקינים יקח, אבל זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתן מתישבות עליהן, שנאמר (שם יב, יב) בישישים חכמה וארך ימים תבונה. והוא תמוה מרישא לסיפא.

ונ"ל דכתב **הר"ן** בדרשותיו דף ס"ו (דרוש עשירי) בענין ג' שאלות, א' קושית **מוהרש"א** במס' ברכות (לג:), אטו יראה מלתא זוטרתי היא, ומשני אין לגבי משה זוטרתי וכו', והא משה רבינו ע"ה אמר זה לישראל, והדרא קושיא לדוכתי' וכו'.

שאלה ב', וידעתם היום וגו', ואשר עשה לחיל מצרים וגו', ואשר עשה לדתן ואבירם וגו' (דברים יא, ב-ו), שמזכיר מיני פורעניות על עוברי רצונו, והוא יראה חיצונית יראת העונש וכו'. והוא תמוה, כי אחר שאמר (שם י, יב) ללכת בדרכיו ולאהבה אותו וגו', הי' ראוי להזכיר אח"כ יראת הרוממות א"ס יתברך, לא יראת העונש.

שאלה ג', ואשר עשה לדתן ואבירם אשר פצתה האדמה וגו', מאי טעמא לא הזכיר קרח שהי' עיקר במחלוקת וכו'.

וביאר, שיש באדם ב' כוחות, א' פונה אל המעלה, ושם יש לו נטי' אליו בטבע. ב' פונה למטה, ואליו תשוקתו וכו'. והכח אשר פונה למעלה הוא כח השכלי, אשר הוא משתוקק לדברים השכליים וכו'. וכח הפונה למטה, הוא כח הדמיון, שיש לו נטיה טבעית היפך כח השכלי. והנה כל החושים שבאדם, כולם נשמעים יותר לזה הכח, מאשר נשמעים לכח השכלי, וזה לשלשה סבות, א' מצד הדמיון שביניהם, והוא כי כח הדמיון והחושים כולם כוחות גשמיות, ושכל הוא עצם בלתי גשמיי, וכל הדברים נמשכים יותר אחר דומיהם. סבה ב' כח הדמיון והחושים הם נגליים, והדברים המושכלים הם נסתמים ונעלמים. סבה ג' מפני קדימת ממשלתו בזמן, והוא כי התינוק מעת לידתו מושל דמיונו בחושיו, ואין השכל מנהיג אותם עד שיעמוד על דעתו, וזה שאמרו חז"ל (אדר"נ פט"ז מ"ב) היצה"ר קודם ליצה"ט י"ג שנה, ומקרה החושים כמו שיקרה לאנשי סכל, שהמשיל עליהם והנהיגם זמן רב מלך זקן וכסיל, שהורגלו בהנהגתו, שלא יאותו למנהיג אחר שלם שינהיגם, וזש"ה (קהלת ד, יג) טוב ילד מסכן וחכם וגו', ומפני ההרגל לא ישמחו בהנהגת זה החכם השני, שהיא יותר שלימה מהנהגה ראשונה, כן הוא ענין הדמיון והשכל אצל החושים וכו', והשכל הוא כתינוק נשבה לבין העכו"ם וכו'.

אמנם ההפרש בין כח הדמיון וכח השכלי הוא זה, כי כח הדמיון ישתנה חושיו מן ימי הבחרות לימי הזקנה, כי בימי הבחרות יחזיק הדמיון ויטריד השכל, ובימי הזקנה איפכא. אבל כח השכלי, מושגיו לעולם בשוה, קיימים נצחיים. ומה שנתעורר השכל פעם מעט ופעם הרבה, אינו מצדו, רק שיטרידוהו דמיון פחות או יותר.

וז"ש רבי שמעון בן עקשיא, זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מיטרפת עליהן, אבל זקני תורה וכו'. פירוש זקני תורה, שהניחו בבחרותם תאוות העה"ז, ובחרו דרך הטובה, כשמזקינין דעתן מתיישבות יותר בזה, כי אין להם אז נגדיית וכו'. וזקני ע"ה בהיפך,

בבחרותם בחרו תאוות עולם הזה, ואינן חוששין לנגדיית השכל, מה שאין כן בזקנותן חלש כח התאווה, והשכל מושך לכאן והדמיון לכאן, ודעתו מיטרפת כמו ספינה המטורפת בים וגו'.

וכל זה כשיש לו שלוה, מה שאין כן כשרואה צרות מתחדשות, אז בע"כ יכנע הדמיון, וזש"ה אשר ראיתם מה שעשה למצרים וכו'. ומה שזכר דתן ואבירם ולא קרח, כי בני קרח לא מתו (במדבר כו, יא), ויקח מוסר מדתן ואבירם, באשר שרוב העולם יחטיאו נפשם כדי להנחיל לבניהם, ובאמת לא ישאר בידו מאומה כי אם העונות, כמו שקרה לדתן ואבירם שנאבדו הם ובניהם וכל אשר להם וכו', ובזה לא ימצא נגדיית כח הדמיון. והוא נקל לישראל ג"כ ליראה את ה' כמו למשה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן משנה הנ"ל, כשהוא חי קולו אחד, ר"ל כי הצדיק נקרא חי, כי גברה בו כח השכלי והיצ"ט שקולו אחד, כי השכל הוא בשוה ובמצב א' בין בימי הבחרות ובין בימי הזקנה, וגם כשהוא צדיק מתאחד בשרש אחדות העליון, וז"ש קולו א'. מה שאין כן רשע, כשהוא מת, שגברה בו כח הדימיון והיצר הרע, אז נשתנה מן ימי הבחרות לימי הזקנה, ואין קולו אחד. וגם בהתעוותו אז טומאת מעשיהם מפרדת, והם בעולם הפירוד שהם ז' ימי הבנין, וז"ש כשהוא מת קולו שבעה. ומ"מ כאשר אלו ז' בחינות, ז' קולות, נעשו כסא אל הקדושה, ב' קרניו חצוצרות וכו', אז חוזר להתעלות מעולם הפירוד לעולם האחדות. ומפרש והולך, זקני ע"ה דעתן מיטרפת, מה שהיו חכמים להרע, עכשיו נטרף הדעת מרעה לטובה. וז"ש מסיר שפה לנאמנים, ר"ל אחר שמסיר שפה שהי' להם, שפתי חלקות, עתה יחשבו לנאמנים. וטעם זקנים, זה קנה חכמה (קדושין לב:), יקח גם הוא מדה זו, ולמעלה יחשב. אבל זקני תלמידי חכמים אין צריכין לזה, כי מוסיפין כח וגבורה וחכמה וכו' והבן כי בישישים חכמה, כי בן ששים לזקנה (אבות פ"ה מכ"א) ר"ת זה קנה חכמה (קדושין לב:), וז"ש בישישים חכמה, ר"ל בן ששים קנה חכמה, ואם מאריך ימים יותר כל שכן אורך ימים תבונה, והבן.

ובזה יובן למ"ד הגשה למלחמה וכו', כמאמר החכם שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה, מלחמת היצה"ר וכו', וה"נ כי נגדיית ומלחמת כח הדמיון נגד כח השכלי, וכאשר נכנע כח הדמיון לכח השכלי אז ויגש אליו יהודה, כי כח הדמיון נכנע לכח השכלי הנקרא יוסף המוסן]ף והולך חכמה וכנ"ל. וז"ש המדרש כי הנה נועדו המלכים, כח הדמיון וכח השכלי, אז עברו יחדיו וכו'. ולמ"ד הגשה לתפלה או הגשה לדורון יבואר אח"ז.

ובזה נבאר המשך פסוקי פ' וישלח (בראשית לג, יב-יז), ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים וגו' ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן, יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדוני שעירה, וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכתה וגו'. והספיקות בזה רבו. ויבוארו ממילא.

דכתב הר"ן שם, כי טבע כח הדמיון שאינו רואה בעתיד כי אם הטוב שהוא בין עיניו וכו', יעו"ש. מה שאין כן כח השכלי, רואה את הנולד מה שיהי' בעקב, לכך כח השכלי נקרא יעקב, וכח הדמיון נקרא עשו על שם הטוב העשוי ומוכן לפניו מיד ולא בעקב.

ובזה יובן נסעה ואלכה לנגדך, ר"ל ע"י עשו כח הדמיון, שאלכה לנגדך, לעשות נגדיית לכח השכלי, בזה יהי' מקום לקיבול שכר, וכמ"ש **בעקידה** (שער ח) אעשה לו עזר כנגדו וכו' (בראשית ב, יח), מובא לקמן.

והשיבו יעקב, גם שבאמת הוא הטוב והישר, אמנם אין זה מדת כל אדם, וכמ"ש **במדרש שמואל** במשנה דאבות (פ"ב מ"ט), רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם, ר"ל שאם יאחז מיד מדת חסידות יהי' סבה לפרוק מעליו עול התורה והחסידות, רק תחלה ילמוד שלא לשמה וכו', יעו"ש.

וז"ש אדוני יודע כי הילדים רכים, ואם יאחז דרך הנ"ל מלחמת היצה"ר, ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן, שיהי' סבה לפרוק הכל ועי"ז ומתו כל הצאן. לכך יעבור נא אדוני לפני עבדו כח הדמיון, ואני אתנהלה לאטי, ר"ל לילך לאט בהדרגה, לרגל הילדים, עד אשר אבוא אל אדוני שעירה, דהיינו שלא לשמה תחלה, ולתפארת, מדת עשו שאמר יש לי רב אחי (בראשית לג, ט), והתפאר עצמו, ואח"כ יבוא לשמה, ונתפרש מדרך עשו וכח הדמיון לגמרי, וז"ש וישב ביום ההוא עשו לדרכו ויעקב נסע סכתה וגו', והופרשו זה מזה לגמרי, וזהו כוונת המשנה (אבות פ"ב מ"ט) איזה דרך שידבק בה, לפי מה שכ' **במדרש שמואל** יעו"ש, וק"ל.

עוד י"ל ביאר משנה הנ"ל (קנים שם), כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו שבע וכו'. דכתבתי במקום אחר ביאר העמידני על רגל וכו' (שבת לא.) **דשמעתי** וכו'.

ובזה יובן, כשהוא חי קולו אחד, ר"ל שנקרא חי עומד על מדריגה אחד, אין מעלתו כל כך חשובה כמו מי שהוא מת, ר"ל שיורד הצדיק ממדריגתו, שנקרא מיתה כנודע, והוא בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), וכמו שכתבתי מזה במקום אחר, ובזה תבין כשהוא מת קולו שבע, שיורד כדי להעלות מדריגה הנק' שבע, והבן.

עוד י"ל דכתבתי במקום אחר, תנא ברב בישר ברב בישרוהו וכו' יעו"ש. ובזה יבואר מ"ש בפסוק ה' ממית ומחי' מוריד שאול ויעל וגו' (שמואל א ב, ו). והקשה **בזוהר** (פ' בלק רה.), וכי שם הוי' רחמים ממית וכו'. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דנודע כי היורד ממדריגתו נקרא מיתה כמ"ש **באדרא** (זח"ג קלה:) וימת מלך מצרים וכו' (שמות ב, כג). ובזה יובן ה' ממית, ר"ל מה שיורד הצדיק ממדריגתו הוא מדת הרחמים, כדי שיוכל להתחבר עם המוני עם שהם רבים ולהעלותן, וז"ש ממית לזה, כדי להחיות לזה. מוריד שאול, כדי ויעל עם אחרים. בסוד עוברי בעמק הבכה וגו' (תהלים פד, ז).

ובזה יובן כשהוא חי קולו אחד, אין לו רק זכות א' של עצמו. מה שאין כן כשהוא יורד הנקרא מת, כדי לזכות הרבים שיתחבר עמהם להעלותן, קולו שבע, שהם רבים, של ז' ימי הבנין כוללות העולם, וזכות הרבים תלוי בו, והבן.

ועפ"ז נ"ל, זאת חוקת התורה (במדבר יט, ב) וז"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד (במ"ר יט, א). וכתבתי מזה במקום אחר. ולדברינו הנ"ל נ"ל, כשהוא חי קולו אחד וכו' וכשהוא מת קולו שבע, ובזה יובן, כי טומאת טהורים צדיקים הוא כדי לטהר טמאים, וזש"ה מי יתן טהור מטמא, כי הצדיק שנקרא טהור לפעמים נמצא לו איזה טומאה כדי להתחבר עם הטמאים להעלותן לטהרה, וזש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד, מה שאין כן מי שעומד על מדריגה א', שאינו בכלל טהור מטמא, והבן.

ועפ"ז נבאר פ' לך לך מארצך וממולדתך וגו' ואעשך לגוי גדול וגו' (בראשית יב, א-ב). והענין לך, בסוד לכי ומעטי עצמך, לך להנאתך ולטובתך, כי בזה אעשך לגוי גדול, שיתחבר עמהן להעלותן וזכות הרבים תלוי בו, ואז אעשך לגוי גדול, כי תולדת הצדיקים מעשים טובים וק"ל.

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר, דהקשה **הרמב**"**ם** (שמונה פרקים פ"ח) **ובעקידה** (שער כב) מאן דאתיליד במאדים וכו'. ותירץ **הר**"**י שושן**, **והיעבץ** מביאו (אבות פ"ג מכ"א) כי נפש האדם ונשמתו למעלה מהגלגלים וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, דנודע מ"ש **בזוהר** (פ' לך לך בס"ת ע"ו ע"ב), כי הנשמה נק' אברם, אב לרוח ורם לגוף וכו'. וז"ש ויאמר ה' אל אברם, מאחר שהנשמה אב ורם מהגוף שהוא מהגלגלים, והנשמה למעלה ורם למעלה מהגלגלים, ובזה יש יכולת בידך לך לך מארצך וממולדתך, גם דאתיליד במאדים מ"מ יוכל לשנות המזל מצד נשמתו שהיא למעלה מהגלגלים, ויכול להכריע נגד חמריות ארציות הגוף ומזל המוליד וכו', והבן.

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר, ענין הני תרי בדחי שהם בני עולם הבא, שהשיבו **למורי** על פי שאלה, שהיו מעלין כל המדריגות התחתונות וכו', יעו"ש. ובזה יובן, לך לך, כדי להעלות כל המדריגות מארצך וכו' אל ארץ עליונה, היא הארץ אשר אראך, והבן.

ועפ"ז נבאר פרשה בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות וגו' (במדבר ח, ב), דכתבתי במקום אחר ביאר על משנה דאבות (פ"א מי"א) אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם וכו'. ועולה משם שיש ג' סוגי גלות, א' גלות הנשמה, ב' גלות השכינה, ג' גלות הגשמי. ובהכשר ותיקון מעשי אדם להחזיר השכינה למקומה, על ידי שתשוב הנשמה למקומה, יחזיר גאולה בגשמי גם כן.

ובזה יובן בהעלותך את הנרות, שהיא נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז), להעלותה שתשוב למקומה הרמתה אל מול פני המנורה, בראש שנקרא פני המנורה. אז יאירו שבעת הנרות, שתשוב השכינה ג"כ למקומה שנק' בת שבע כנודע, ואז יאירו שבעת הנרות, והבן.

ועפ"ז נבאר פסוקי שיר השירים אשר לשלמה, ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, לריח שמניך טובים שמן תורק שמך וגו'. (שה"ש א, א-ג) וכתבתי מזה במקום אחר. **ועתה** לפי ביאור פ' בהעלותך נ"ל, דזכרתי דיש ג' מיני גלות וכו', ובזה יובן, שיר השירים אשר לשלמה, שהוא שיר ושבח להשם יתברך על ג' סוגי הגלות שנגאלו מהן, א' על גלות השכינה שהיתה אז בחינת **ד'** דלה ועניה, כמבואר **בפרי עץ חיים** הלכות פסח (ש' חג המצות פ"ז) יעו"ש, וזהו בחינת ריש, כמש"ה (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי וגו', ועתה שנגאלה השכינה נעשה מן רי"ש שי"ר.

השירים, נגד גלות הנשמה שירדה ממקומה מן הראש עד רגלים, בסוד ותגל מרגלותיו ותשכב (רות ג, ז), ונעשית שירים. ועתה תשובתה הרמתה כי שם ביתה נעשה מן שירים השירים, לפי שנתחברה עם השרים העליונים, כמ"ש **בזוהר** שיר השירים וכו' יעו"ש, וה"נ הנשמה במוחין נק' מלך.

ונגד גלות ג' הגשמי שהי' גר בארץ נכריה, עתה ששב למקומו ולארצו יקויים ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו, ו), וז"ש אשר לשלמה שהשלום שלו, והבן.

והנה השכינה גם ששבה למקומה עד הבינה, כי דרכי' דרכי נעם (משלי ג, יז), מ"מ יש עוד עלי' להשכינה עד אבא חכמה שנקרא קדש, והוא בשבת, וכאשר כתבתי מזה במקום אחר, וכאשר עלתה בקדש, אז מה שהי' רגלי' יורדת מות (משלי ה ה), עתה ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), ע"י המחשבה, וז"ש חשבתי דרכי וגו' יעו"ש.

וזהו שאמרה השכינה ישקני מנשיק[ו]ת פיהו, שתתחבר אל ג' אותיות הראשונות שהיא עד החכמה, שאז יהי' השם שלם עם השכינה שהיא ה' אחרונה שבשם, וז"ש פ"יה"ו ולא פיו, כי חכמה יו"ד מהשם, והבינה ה', ז"א ו', והשכינה ה' אחרונה.
כי טובים דודיך מיין, דנודע מוחין דאבא נק' שמן, ומוחין דאמא נק' יין, וזש"ה כי טובים דו"דיך יודי"ך מי"ין, כי לריח שמניך טובים, אם יש הארת מוחין דאבא גם מרחוק הם טובים, ומכ"ש כאשר תורק שמן עצמו להשכינה שנק' שמך, וז"ש שמן תורק שמך.
על כן עלמות אהבוך, ר"ל מה שהי' רגליה יורדת מות תוך הקליפות שנק' מות, עתה ע"י מוחין דאבא שהיא מחשבה, חשב"תי דרכי ואשיבה ר"גלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), וז"ש ע"ל מ"ות, שעלתה על מות, למעלה מן המות, וראוי שיאהבוך עבור זה, ונעשה מן מת בצירף **א**', שעלתה עד אלף חכמה, א"מת, וזהו ר"ת א'ם ת'שיב מ'שבת רגליך (ישעיה נח, יג), וכמו שכתב זה **מוהר"ח ויטאל** בסוף **תיקונים** (פי' המהרח"ו לת"ז קנב:) יעו"ש, והבן.

ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו' ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף וגו' (מז, כח-כט). והספיקות רבו, ל"ל סיפור הזה בתורת ה' שהיא תמימה. ועוד איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן. ועוד מה ענין ב' תוארים, יעקב ואח"כ ישראל. ועוד אצל חיים נזכר יעקב, ואצל מיתה ישראל, ואיפכא מסתבר, כי אין שלטון ביום המות (קהלת ח, ח), ושם ישראל מורה על שררה ושלטון.
ונ"ל, **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדוני וגו' (בראשית מד, יח), דאיתא בברכות (לב.) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כן יתפלל וכו', ובמסכת ע"ז (ז:) איכא דסבירא לי' איפכא וכו'. וביאר, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דכתב **הרמב**"ן כי כח הפעל במפעל, ובריאת העולם כולו כהדין קמצא דלבושי' מניה וביה, ובכל מיני צער שם יש ניצוץ הקדוש ממנו יתברך, אלא שהוא בתוך כמה לבושים, וזהו ענין ז' הנערות הראויות לתת לה מבית המלך (אסתר ב, ט). וכאשר יתן לב להבין שגם כאן הוא ית' אתו עמו, אז הוסר ונתגלה הלבוש, ונתבטל הצער וכו'. וזה שאמ' יסדר שבחו, שזהו שבחו שמלא כל הארץ כבודו, ובכל צרתם לו צער, אז לא צער ויתפלל, כי ממילא יתבטל הצרה אחר שיודע לסדר שבחו בענין הנ"ל, [בסוד תכין לבם תקשיב אזניך (תהלים י, יז) **ששמעתי ממורי** גם כן, עיין במקום אחר מזה]. ומר

ס"ל יתפלל תחלה, והוא על ידי שמאמין שהשם יתברך שם הוא גם כן, ואז יוכל לסדר שבחו. ודפח"ח.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, הודאה ושבח לו ית', ויאמר בי אדוני, כי כל צער הוא בתוך שם זה, וכאשר יגש אליו הודאה ושבח הנ"ל, נתבטל הצער, ודברי פי חכם חן.

ובזה יובן ויחי יעקב בארץ מצרים, ר"ל מן המצר קראתי י"ה (תהלים קיח, ה), דהיינו שנתן לב להבין כי חי החיים שהוא נקרא יעקב, שבכל עקב ושפלות שם הוא ית' אשכון את דכא (ישעיה נז, טו), והוא בארץ מצרים, בכל מיני צער ומצר. והוא תואר י"ז שנה, מספר שם הקדוש **אהו"ה** גימטריא י"ז, שם של חסדים וגבורות, והטוב המגיע לאדם הוא החסדים, והצער הוא מצד הגבורות, א"כ שם שמו ית' שוכן, וזהו ויחי שנתבטל אז הצער כשנותן דעתו להבין זה, והבן.

•

עוד י"ל, ונבאר תחלה פסוק ישעי' (א, ה) על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו'. דשמעתי **מהרב המגיד מו' מענדיל** משל, שהי' שוטה אחד נתן פקדון ביד איש אחד, וכל שהיה מוסיף ליתן לו גרע חשבונו, עד שלבסוף אמר כמה אני צריך ליתן לך עוד שלא יהי' לי כלום אצלך וכו'. והנמש(ו)ל מובן, כי תכלית כל התורה והמצות לא ניתנו אלא כדי שיזכה לידבק בו ית', וכמ"ש ובו תדבק (דברים י, כ), וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** בפ"ב מהלכות יסודי התורה (ה"א) וז"ל: כשיתבונן בהם תתאוה נפשו להדבק בו, ולא נתנו כל המצות אלא כדי שנגיע לזאת המדריגה, שנאמר (דברים ל, יט) ובחרת בחיים למען תחי' לאהבה את ה' וכו', יעו"ש.

וברבות השנים נתמעטו הלבבות להבין ולהשכיל ע"ד הנ"ל, רק לעשות מהתורה עטרה להתגדל בהם ולהתפאר בהם, וגם בעלי תשובה הוא להראות מעלתו, וכשלומד הלכה א' מתפאר מעט, וכשלומד יותר מתפאר יותר, וכשלומד פוסקים או קבלה מתגאה יותר, ונתרחק מהש"י כמ"ש בש"ס דסוטה (דף ה.) על גסי הרוח אין אני והוא יכולין לדור בעולם וכו'.

והנה הת"ח (המכתתון) [המכתתין] רגליהם לילך מעיר לעיר, כמ"ש בפ' וזאת הברכה (דברים לג, ג) והם תכו לרגלך וכו'. ובזה יובן, על מה תכו, יותר שמכתתין רגליהם לילך בישיבה ללמוד, עוד תוסיפו סרה - להתרחק ולסור מהש"י, וק"ל. [וז"ש (בראשית ג, טו) הוא ישו[ו]פך ראש ואתה תשופנו עקב].

ובזה יובן ויחי יעקב, ר"ל כשהוא עקב ענוה אז הוא דבק בו ית' חי החיים, שנאמר אשכון את דכא (ישעיה נז, טו). מה שאין כן כשהוא מתפאר בתואר ישראל, לי ראש, לי נראה

להיות ראש, שאני תלמיד חכם מקובל, אז ויקרבו ימי ישראל למות, כמו **ששמעתי** משל אחד, שביקש מלך אחד שיחיה לעולם, ונתן לו רפואה שיתרחק מהגאוה ויאחז במדת עקב ענוה ויחיה, וק"ל.

•

עוד י"ל, ונבאר ש"ס דשבת (קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'. וכבר הקשו רבים למה יעקב דוקא.

ותחלה נבאר ש"ס דאבות (פ"ו מ"ד), כך היא דרכה של תורה וכו', ועל הארץ תישן וכו', אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב. והקושיא מפורסמת, מה אושר בעולם הזה.

ונ"ל דשמעתי בשם **הרב החסיד מוהרי"ל פיסטנר** פירוש הפסוק (מלאכי ג, ו) אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, **דהתוספות** (קדושין לא: ד"ה איסתייעא) הביאו משל לעני אחד שהלך בכד לשאב מים מבאר, ונפל הכד מידו לבאר, וצעק ובכה, עד שנזדמן שהלכה בת מלך בכד של זהב לשאב מים מאותו באר, ונפל הכד לבאר ג"כ, אז שמח העני, כי ע"י שיחפשו אחר הכד של זהב ימצאו כדו ג"כ וכו'. וז"ש (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר, כתיב באלף וקרי בוי"ו, שעל ידי שישתף השכינה בצערו, אז נושע הוא ג"כ עם השכינה, ואין צער כלל. ובזה יובן אני ה' לא שניתי, ר"ל ל"א שהי' ראוי לכותבו באלף, שניתי לכתבו בוי"ו, ועל ידי זה ואתם בני יעקב לא כליתם, ודפח"ח[10].

והנה הרב **בעללות אפרים** (מאמר קמא) כתב, כי מדת הסתפקות גם כשמונח על הארץ הוא ישן מיד, מה שאין כן באחרים וכו'.

וכיוצא בזה **שמעתי**, אמת משל היה, בעשיר אחד מליטא, שהי' הולך בדרך עם סוחרי מדינתינו, ובמלון הם הציעו כרים וכסתות, והוא הי' מונח בארץ לישן, רק המרדעת תחת ראשו, והי' ישן מיד, מה שאין כן הם. ושאלו פיו מהו זה, והשיב כי מה שיש לו הוא שלו ומניח לו לישן, מה שאין כן הם מה שיש להם אינו שלהם וכו', ודפח"ח.

ולי נראה הטעם, שזה העושר עיקר תענוגו בעשרו הוא בביתו שהכל שלו, ויותר שממעט בתענוגיו בדרך וממעט ההוצאה, ירויח בסחורה יותר להתענג יותר בביתו. מה שאין כן

[10] ולי נראה דתיבת ישראל יש לו ב' פירושים, א' שי"ר א"ל כמ"ש בכתבים כוונת קריאת שמע (פע"ח ש' הק"ש פ"י) שהוא חסדים וגבורות יעו"ש. ובדרך לבוש שמעתי בשם הרבני מו' נח, שמצד הגבורות מכיר שפלותו וחסרונו, ומצד החסדים שיודע חסד אל וגדלותו באין סוף ותכלית וכו'. פירוש ב' ל"י ראי"ש משמע שאינו מכיר ערכו ושפלותו.

והנה לפירוש א' נשתנה מן ל"א א"ל חסד, וז"ש אני ה' מצד הרחמים לא, שניתי סדרי שיהי' א"ל, ועי"ז אתם בני יע"קב לא כליתם, ר"ל לפי שהי' עקב ענוה, להיות מכיר ערכו ושפלותו, לכך לא כליתם, וכמ"ש התוספות במס' ברכות (יז. ד"ה ונפשי) ונפשי כעפר תהי', מה עפר מבלה הכל וכו', יעו"ש.

הם בבואם לביתם יחטפו הבעלי חובות, זה חומס וזה רומס, ואין כל תענוגיו רק בדרך שאינו בביתו, ואם ירבה בשינה אימתי יתענג, מה שאין כן העושר שהכל שלו, וכנ"ל.

וכך הוא בנמש(ו)ל, מי שטרח בערב שבת, בעולם הזה, כדי שיאכל בשבת בעולם הבא, וכל תענוגיו שם לעולם הבא, א"כ כל מה שממעט בכבודו ובתענוגיו בעה"ז, יהי' מופנה מכל צד להרויח בסחורתו בעה"ז, שיסגל תורה ומעשים טובים לעולם הבא להתענג שם בשבת שכולו שבת. מה שאין כן מי שהוא בעל חוב, שחייב בחטאיו, וכל תענוגיו בדרך בעולם הזה, כי אין לו שום בית שיתענג שם בביתו בעולם החיים הנצחי בלי גבול ומצר, רק בעולם הזה שיש לו גבול ומצר.

ובזה יובן, כך היא דרכה של תורה וכו', ועל הארץ תישן וכו', אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ר"ל, באדם שעושה הכנה לעצמו שיהי' לו כל טוב לעולם הבא, כי שם ביתו העיקרי, א"כ לדידי' אשריך בעה"ז, בין בעקו ובין ברווח לשמחה יחשב לו, ואשריך בעה"ז כי גם על הארץ תישן בקל כדי שימעט מהנאתו מכבודו בדרך, שיתענג יותר בביתו, וק"ל.

ובזה יובן כל המענג את השבת, שכל תענוגיו דווקא לעולם הבא שכולו שבת, ומואס בתענוגי עולם הזה שהוא ערב שבת, לפי שיש לו גבול ומצר, לכך נותנין לו ג"כ נחלה בלי מצרים וכו'. וז"ש והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכו', כי יעקב סובל ב' פרושים, וכל אחד נמשך מחבירו, אחד לקבל שכרו בעקב לעולם הבא, וכמ"ש **רש"י** (דברים ז, יא-יב) והי' עקב סמוך לפי' היום לעשותם וכו'. ב' לשון עקב ושפלות. וזה נמשך מזה, לפי שעושה עיקר מעה"ב, כי שם ביתו, לקבל תענוגיו ושכרו שם בעקב, מה שאין כן עה"ז נחשב לדרך, שממעט מכבודו והנאתו להיות שפל ונבזה, כדי למעט הוצאה בדרך, וירויח בסחורתו יותר, לכך והאכלתיך נחלת יעקב אביך דוקא, וק"ל.

ובזה יובן ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה, ר"ל אצל חיים נזכר תואר יעקב, שהוא הגורם חיים בעולם הזה שנקרא ארץ מצרים, שכל תענוגיו יש לו גבול ומצר, לכך מסתפק במועט, לפי שכל תענוגיו לעולם הבא שהוא בעקב, ובעולם הזה עושה עצמו עקב ושפל, וזהו הגורם חיים, שמקבל מאהבה בין החסדים ובין הגבורות, ששם קדוש של חו"ג הוא עולה מספר י"ז כמנין טוב. וזהו אשריך בעה"ז, שהכל טוב בעיניו כמו נחום איש גם זו לטובה (תענית כא.). מה שאין כן כשהוא מרים ראש להתגדל, אז ויקרבו ימי ישראל למות, כי הגאוה גורם מיתה, כנזכר במשל מלך שביקש רפואה שיחיה לעולם, ונתן לו רפואה להתרחק מהגאוה וכו' יעו"ש, וק"ל.

ועפ"ז נבאר פ' ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו' (מז, כח-כט). ותחלה נבאר פסוקי שיר השירים (ג, ב-ה) אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו, מצאוני השומרים וגו' כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי וגו' השבעתי אתכם וגו'. וכבר בארתי זה כמה פעמים.

וכעת נ"ל, דאיתא בתהלים סימן י"ו (ח-יא) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט לכן שמח לבי וגו', עד תודיעני אורח חיים וגו'. וקצת פסוקים אלו בארתי, דאיתא בפ"ט דברכות (ס:), אמר רב הונא וכו' לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב, כי הא דרבי עקיבא אזיל באורחא וכו'. והקשה **מוהרש"א**, הא דלא מייתי הך דסדר תענית (כא.) עובדא דנחום איש גם זו לטובה. ומשני אפשר דניחא לי' לאתויי הך לישנא כל דעביד רחמנא וכו', דתולה הכל בהקדוש ברוך הוא, וק"ל, עכ"ל.

ויש להבין, וכי סלקא דעתך שיש דבר אחד בעולם שאינו מהקדוש ברוך הוא, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ובודאי נחום איש גם זו הי' תולה הכל בהקדוש ברוך הוא ג"כ, ואם כן היינו הך, והדרא קושיא דה"ל להביא הך דנחום איש גם זו.

ונ"ל דכל אחד הוא ענין בפני עצמו, כי כאן נלמד שיהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב, היינו גם שהיא רעה, רק סופו יהי' לטובה וז"ש לט"ב. ולכך מברכין על הרעה ברכה מיוחדת, דאל"כ הי' ראוי לברך בזה ג"כ הטוב והמטיב, כסברת **הרי"ף** שם, אצ"ל כאמור. מה שאין כן ממעשה דנחום נלמוד ענין אחר, שהכל תלוי במקבל, שאם מקבל לאותו דבר שאירע לו לטובה, נעשה באמת טובה מיד. והוא דקשה לנחום דנקרא גם זו, כדאיתא בפ"ג דתענית (כא.) דשדרו על ידו דורן לבי קיסר מפטאמאן סיפטא דאבנים טובות ומרגליות, וגנבו ומלאו עפר, למחר כי חזא אמר גם זה לטובה, כי מטו התם בעי מלכא לקטלינהו לכולהו, אמר מחייכי בי יהודאי, אתי אליהו וכו'. ויש לתמוה(ו) אחר שראה נחום שגנבו ומלאו עפר, איך הלך בזה לקיסר לסכן כל היהודים ולסמוך על הנס.

וצ"ל דבארתי מה **ששמעתי ממורי** ש"ס דמכות (כד.), בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחי' (חבקוק ב ד) יעו"ש. וההיפך מזה, הרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם (ברכות לה:), וכמבואר לעיל. ונחום איש גם זו באמונתו יחיה, שהי' מאמין אמונה שלימה שזו לטובה, וכך נעשה באמת, ואין זה אצלו נס כלל, והיה סומך על בטחונו ואמונתו וכך עלתה לו.

וזה נראה לי פירוש הש"ס (ברכות ס.), משמועה רעה לא ייירא, כשהוא נכון לבו בטוח בה' (ע"פ תהלים קיב, ז). ונדרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא, כמו שכתבתי מזה **בריש הספר** יעויין שם.

ובזה יובן שויתי ה' לנגדי תמיד, כי שויתי ועשיתי רחמים שם הוי"ה גם מדבר שהוא לנגדיי מצד שמאל, איזה מאורע שאירע לו קיבל לאותו דבר נגדיי לטובה כאלו שהוא מימין, וז"ש כי מימיני לא אמוט, שקיבל הכל לטובה, ואז נעשה באמת טובה, וז"ש לכך שמח לבי, גם בדבר שמאלי ששם הלב. ויגל כבודי, אין כבוד אלא תורה (אבות פ"ו מ"ג), שאוכל ללמוד בשמחה. וגם בגשמי, מאחר שמקבל הכל בשמחה, ואינו שונא לשום אדם גם שהרע לו, ויוכל להנצל מג' דברים הקנאה והתאווה והכבוד שמוצ[י]אין את האדם מן העולם (אבות פ"ד מכ"א), וכמבואר **בפירושי התורה**. ומי שאין בו קנאה בשרו ישכון לבטח, שאין רימה שולטת בו, שנאמר (משלי יד, ל) ורקב עצמות קנאה, ודרשו חז"ל (שבת קנב:) וכו'.

כי לא תעזוב נפשי לשאול, ר"ל בזה שמכניע תמיד השמאל בימין, שאומר גם זו לטובה ומקבלו באהבה, והחומר נעשה צורה, אז לא תעזוב נפשי, אנשי החומר שלי, לשאול, כדי שלא תתן חסידך לראות שחת, לעבור דרך גיהנם להעלות הרשעים משם, וכמ"ש **הרי"ף** בש"ס ולא עוד שיש לפנינו ב' דרכים (עי' ברכות כח:), כי עוברי בעמק הבכה וכו' (תהלים פד, ז) יעו"ש. רק תודיעני אורח חיים, ר"ל דרך הישר לגן עדן הנקרא אורח חיים, וק"ל[11].

ובזה יובן, אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים אבקשה את שאהבה נפשי, לקבל מדריגה תחתונה שהיא בעשי' הנק' נפשי בשמחה, ולא מצאתיו. מצאוני השומרים וגו' שהם המעכבים כנודע. כמעט שעברתי מהם עד שמצאתיו את שאהבה נפשי, שבא אח"כ למדריגה זו של נחום איש גם זו וגו'. השבעתי אתכם אם תעירו וגו', קודם זמנו, כי אי

[11] ובזה נ"ל לבאר מצוה לשמוע מכל בית דין שיעמוד לישראל בכל זמן, שנאמר (דברים יז, יא) ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מהדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ודרשו בספרי (שופטים סי' יא) אפילו אומר לך על ימין וכו'. וי"ל וכי סלקא דעתך לשמוע לו על אסור שהוא שמאל, כשהוא אומר מותר שהוא ימין, וכיוצא בזה. ונ"ל שיש יכולת לעשות מהשמאל ימין, כמו נחום איש גם זו, על ידי שקבל באהבה ואמר גם זו לטובה, אז נעשה טובה באמת. וז"ש ועל המשפט [זהו דברי מוסר כנודע] אשר יאמרו לך תעשה וגו', שיאמר לך על שמאל שהוא ימין, באמת נעשה כך וכנ"ל, וה"ה לאינך, כי יש ג' קוין, וזה שמחשב כאן ג' בבות, והבן.
עוד י"ל, גם בענין המשפט והדין שייך זה ג"כ, דהקושיא מפורסמת מה שאמרו חז"ל (עירובין יג:) אע"פ שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלדים חיים, וכי אפשר זה. ושמעתי כי בששה קצוות יש ימין ושמאל, מה שאין כן בג"ר הכל אחדות א', וז"ש אלו ואלו דברי אלוקים חיים הנק' בינה, סוד ג"ר, והבן.
והנה נודע כי הבית דין הם סוד ג' רישין, וכאשר שמעתי ממורי, עיין בקונטרס אחרון. א"כ כל בית דין מישראל יכול להעלות בשרשן לעשות מן שמאל ימין, ונעשה הכל אחדות א', מזה נ"ל (ע' דברים יז, ח) כי יהי' ריב בשעריך וקמת ועלית וגו', כי בו' קצוות הוא ריב, מה שאין כן כאשר קמת ועלית אל ג"ר, הכל אחדות א', והבן.

אפשר לבוא לסימן העליון עד שבא סימן התחתון (נדה מח.), כסדר המדריגות, תחילה בטבע ואח"כ למעלה מהטבע, והבן.

עוד י"ל, על דרך **ששמעתי ממורי** על פסוק כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), לייחד קודשא בריך הוא ושכינתי' וכו'. וכן ענין תרי בדחי וכו' (תענית כב.). וז"ש אסובבה בשווקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי, לקשר המעשה שהיא נפש דעשיה מלכות עם מדריגת האהבה שהיא ת"ת, ונק' יחוד קב"ה, כמו שעשו תרי בדחי וכו', ולא מצאתיו, כי מצאוני השומרים הם המבלבלים המחשבות, וכאשר שמעתי בשם הרב המגיד **מו' מנחם** על נהרות בבל וגו' (תהלים קלז, א), כי נהורין עליונים הם המחשבות, נתבלבלו, ונשארו שם יושב' גם בכינו בזכרנו את ציון, מה שעשו ציוני' וכו', ודפח"ח. כמעט שעברתי מהם מבלבול המחשבות ומצאתי את שאהבה נפשי מדריגה זו, רק השבעתי אם תעירו קודם זמנו מדריגה זו, כמו שכתבתי ושבית שביו (דברים כא, י) יעו"ש, והבן.

ובזה יובן ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, מספר טו"ב, ור"ל גם שהי' במיצר מ"מ הי' חי', על דרך ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה, כז), על ידי השמחה, וה"נ ויחי יעקב, גם כשהי' בעקב ושפלות בארץ מצרים כמו מן המצר קראתי י"ה (תהלים קיח, ה), והטעם כי היה י"ז שנה מספר טו"ב, שקיבל הכל בטוב, ונעשה טוב באמת, והבן.

•

עוד י"ל, ונבאר הקושיא שהוקשו ויחי יעקב וגו', ויקרבו ימי ישראל למות, איפכא מסתברא.

ונראה לי, דאיתא במשנה דאבות (פ"ד מ"ד), מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה. ופירש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"ג) הענין על דרך המיצוע.

והחסיד מוהר"י יעבץ בפ"ד אבות (מ"ד) סותר הרמב"ם, ומביא פירוש אחר, ודקדק, דהוה לי' למימר לנוכח שתקותך רמה, כמו שהתחיל לנוכח הוי שפל רוח וגו'. ופירש כי יש ב' מיני גאוה, וכנגדו ב' מיני שפלות, א' החושב כי לו נאה הכבוד שיכבדוהו הכל, והוא לא יכבד לאדם וכו'. ב' המבזה אנשים ומחרפן ומגדפן מאפס ותהו נחשבו לו וכו'. ובאמת ב' דברים אלו הסתירה בצדן וכו'. וז"ש מאוד מאוד הוי שפל רוח, ר"ל אם יבזוך אחרים לא תחת מהם ומגדופיהם, ונתן סבה שתקות אנוש רמה, כי אותו האנוש העריץ אשר חרפוך, מחר תאכלנו רמה, [וכאלו הוא עכשיו רמה, שכל העומד לכך וכו'] ומה לך ולחרפתו וכו' והוא לשון הנביא (עי' ישעיה נא, ז) אל תראו חרפת אנוש ומגדופיהם אל תחתו וגו'.

ודע כי המופת המובהק על האדם אם השם יתברך לנגדו תמיד, שזה פרי כל התורה, שנאמר (דברים י, כ) את ה' אלדיך תירא וגו' ובו תדבק וגו', הוא השפלות, וההיפך הגאוה. ומשל לב' בני אדם, אחד דר בכפר ויש לו אלף זהובים וכו', והשני דר בכרך וכו' יעו"ש, כך מי שהוא רחוק מהשם יתברך וממלאכיו ומחסידיו, מתגאה על שלמטה ממנו. **אמנם** זה נראה לי פירש הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד, לכך מימיני בל אמוט (תהלים טז, ח). ר"ל גם שאני הולך לימין, הכל הוא נגד מה שלמעלה ממנו לאין חשוב, וזה גורם בל אמוט לירד למטה. היפך מי שהוא רחוק מהשם יתברך ומחסן[י]דיו וכו', שהוא מט לירד מטה מטה. לכך שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי וגו', ר"ל גם שהחומר והצורה הם ב' הפכים, וכמ"ש **האלשיך** (פינחס כה, יב) בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה) יעו"ש, מה שאין כן עכשיו כאשר שויתי ה' לנגדי וגו', מלבד ששמח לבי משכן הרוח, ויגל כבודי ל"ב נתיבות חכמה הנקרא כב"וד, משכן המוח והנשמה, שהם השייכים אל הצורה, אלא אף בשרי שהוא החומר, ישכן לבטח - שאינו מתנגד אל הצורה מחמת מורא ה' יתברך לנגד עיניו תמיד. ובזה לא תעזוב נפשי, המתלבש בחומר, לירד לשאול, ולא תתן חסידך כנ"ל, וק"ל.

אמנם הצדיקים אשר הש"י לנגדו תמיד, ישפלו את עצמם עד עפר, כי בהביט במעלת הש"י ובמלאכיו ובחסידיו יהי' נבזה בעיניו נמאס וכו', יעו"ש.

העולה מדבריו, כי יש מופת מובהק אם הוא דבק בו יתברך שהוא חי החיים, השפלות, וההיפך הגאוה. וגם זכרנו לעיל משל במלך שביקש רפואה שיחי' לעד, ונתן לו רפואה להתרחק מהגאוה, יעו"ש.

ובזה יובן ויחי יעקב, ר"ל מה שנקרא חי שדבק בחיים, הוא על ידי מדריגת יעקב, שהיה לו מדריגת השפלות ועקב. מה שאין כן תואר ישראל המורה על שררה וגאוה, בזה אמר ויקרבו ימי ישראל למות וגו', מה שאין כן על ידי מדריגת השפלות הי' נקרא חי, כי דבק בו יתברך חי החיים.

והנה מלבד חיים נצחיים בעולם הבא שיש לו בעקב, אפילו חיי עולם הזה הנק' ארץ מצרים שיש בו גבול ומצר, גם כן זכה להיות חי בארץ מצרים מצד שבע עשרה שנה שהוא מספר שם קדוש **אהוה** שם הדעת הכולל חסדים וגבורות, ויורד ביסוד ונמתק, בסוד אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לז, ב), שזכרנו לעיל ענין חסדים וגבורות, שהיא שפלותו של עצמו ומעלת הש"י, ודי בזה והש"י יכפר.

•

בפסוק ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלדים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (מח, כא-כב). והנה ב' פסוקים אלו בלתי מקושרים אל הקודם. וגם להבין תואר ישראל כאן. וגם שייחד הדבר אל יוסף מה ששייך לכולם. וגם להבין תואר האמורי. וגם בחרבי ובקשתי, פירש **רש"י** בחכמתו ותפלתו, שכל זה תמוה(ו).

ונראה לי, דזכרתי כי תואר יעקב מורה לשפלות ועקב, ותואר ישראל הוא מורה שררה וגסות רוח. וזה נראה לי פירוש הפסוק אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לז, ב), ר"ל כי בחינת יעקב שהיא שפלות, מוליד בחינת יוסף, לומר אסף אלדים את חרפתי (בראשית ל, כג), שהוא מאסף כל חרפה וחסרון דורו בעצמו, וכנ"ל.

ובזה יובן, ויאמר ישר"אל אל יו"סף דייקא, הנה אנכי מת, ר"ל כאשר יכלה בחינת גסות הרוח מישראל תואר שררה, וזה נקרא מיתה שירד ממדריגה ראשונה, גם שהיא עלי' מכל מקום נק' מיתה על מדריגה זה. ואז והיה אלדים עמכם, כי אשכון את דכא, וזה יהי' סבה והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, וכמ"ש **המפרש בתיקונים** וישלח מלאך ויוציאנו וגו' (במדבר כ, טז) ר"ל על ידי ששלח מלאך היא השכינה להיות בגלות עמנו, על ידי זה ויוציאנו.

וזה נראה לי פירוש הש"ס דחלק (סנהדרין צח.) אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלה גסי הרוח מישראל שנאמר (צפניה ג, יא-יב) כי אז אסיר מקרבך עליזי גאוותך וגו' והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' וגו'. וכתב **הר"ם מקוצי** (סמ"ג מל"ת מצוה סד) דאינו עני ממש רק ענוותן וכו'. והטעם, כי כל זמן שיש גסי הרוח אין השכינה עמהם, כי אין אני והוא יכולין לדור בעולם כדאיתא בפ"ק דסוטה (ה.), מה שאין כן כשיהי' עניו ושפל רוח, אז השכינה יהי' עמכם, ויקויים הבטחת אבינו יעקב והיה אלדים עמכם, אז והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, וק"ל.

וזה נראה לי כוונת הפסוק ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו' (ישעיה ס, כא). ר"ל כי הצדיק נקרא חי על ידי השפלות, כי הוא מופת המובהק כנ"ל, ואז מקיים נפשו כעפר לכל תהיה (ברכות יז.). ובזה יובן כי מצינו מעלת השפלות באומה ישראלית יותר מכל האומות, כמפורש בפסוק (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים וגו', כי אתם המעט מכל העמים, הממעטין עצמם, אברהם אמר (בראשית יח, כז) ואנכי עפר ואפר וכו' (חולין פט.). וז"ש ועמך כולם צדיקים, ונקרא חי. והטעם, כי לעולם יירשו ארץ, שירשו בחינת מדריגת ארץ שהיא השפלות להיות עפר ואפר, והוא המופת הגדול כנ"ל, וק"ל.

וז"ש והיה אלדים עמכם, שאתם כולכם צדיקים, וירשו גם כן ארץ עליונה השכינה, להיות דבוק בצדיק, לכך והשיב אתכם וכו', כאמור.

ולפי שהי' יוסף מיוחד במדריגת צדיק יותר מכל ישראל, כי בכללות ע' אומות נק' ישראל צדיקים, כי ממעטין עצמם יותר מהם וכנ"ל, ובפרטות אומה ישראל נקרא יוסף צדיק, ומגיע לו ב' חלקים, בסוד (בראשית מא, לו) והי' האוכל לפקדון לארץ, כמבואר **בספרי קבלה**, לכך ואני נתתי לך שכם, אותיות ש"מך, הברית ועטרה הם יוסף ורחל קשורים יחד, והוא אחד על אחיך.

אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי, דכבר כתבתי בענין ב' מרגלים חרש לאמר (יהושע ב, א), שהוא היצר הרע ויצר הטוב, שהיצר הרע הוא אמורי - לוחש והומה תמיד לפתות האדם וכו', מה שאין כן היצר הטוב הוא חרש ושותק וכו', יעו"ש.

ולהנצל מיצר הרע הוא בא' מג' דברים שהתקין יעקב את עצמו נגד עשו, לתפלה ולדורן ולמלחמה. ובארתי שם כי בתפלה יש דורן ומלחמה, שהוא להלחם נגד מחשבות זרות עד שיקשר כל א' בשרשו, כאשר **קבלתי ממורי** בכל ג' קוין וכו', ואז מקבל בדורן זה של המחשבה שהי' זרה ונתקרבה בשרש הקדושה אל אבינו שבשמים וכו' יעו"ש. וכל זה נקרא בחכמה שהיא המחשבה.

ועוד יש בחינת בקשה, על פי שבארתי פסוק באלוני ממרא (בראשית יח, א), שהיצר הרע הוא עושה עצמו כעבד מורד באדונו, והולך לכבוש מדינות לנסות בני אדם, עד שבא למדינה והרגישו בזה, ובקשו ממנו, והניח המדינה והלך לו וכו', יעו"ש.

והוא כלל גדול לאיש הצדיק שלוחי דמטרוניתא, איך יתנהג עם היצר הרע הנקרא אמורי, לפעמים בחרבי ולפעמים בקשתי.

וז"ש ואני נתתי לך, ר"ל ואני בחינת מדריגת התפלה שהיא קול יעקב, ויעקב הכולל חג"ת, להעלות דרך ג' קוין, נתתי לך - למדריגת צדיקיא דאינון שלוחי דמטרוניתא. שכם אחד על אחיך, שהם המוני עם המתפללין כמצוות אנשים מלומדה, שאינם צריכין לזה, רק אתה וכיוצא בך צריכין לזה, שהוא אשר לקחתי נצוצי הקדושה במעלת התפלה, מיד האמורי הם המחשבות זרות שהיו בקליפה תחת יד עשו, ולקחתי ממנו בחרבי ובקשתי כנ"ל, והבן.

ובזה נבאר כל פרשת התשובה בפרש' נצבים (דברים ל, א-י), והי' כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושבת עד ה' אלהיך וגו' ושב ה' אלדיך את שבותך ורחמך ושב וגו', וכל הפרשה כולה. והענין, כי להעלות המחשבות זרות הוא דרך ג' קוין, וצריך לתת לב על כל מחשבה זרה מאיזה

קו היא, להעלותה בשרשה, וג' קוין אלו נק' אבות כנודע. והנה כי הקליפה נקרא קללה, שהיא המחשבה זרה, והיא הגלות השכינה בתוך עמקי הקליפות, וז"ש קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), ר"ל להעלות חלקי הנפש שהיא נצוצי השכינה מתוך הקליפה אל הקדושה נקרא גאולה, וכאשר **שמעתי ממורי** שצריך להתפלל על גלות נפשו רוחו ונשמתו שאצל יצר הרע וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, והיה כי יבואו עליך וגו' והקללה וגו' והשבות אל לבבך, ר"ל שיתן לב להבין ענין המחשבה זרה בכל הגוים אשר הדיחך ה' שמה, באיזה קו יוכל להעלותה, וז"ש ושבת עד ה' וגו', ואז ושב, הכתיב גאולה לעצמו כביכול. והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך, נוצר תאנה יאכל פריו (משלי כז, יח), שהעלה בג' קוין עד מקום הנק' אבותיך, ניצוצי השכינה הנק' ארץ, לכך והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך, והרבך מאבותיך דייקא, וכל הפרשה יובן ממילא וק"ל.

עוד, אם יהיה אלדים עמכם, לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), שיהי' מהרהר בתורה, כאשר זכרתי המפנה לבו לבטלה (אבות פ"ג מ"ד), יעו"ש. אז ודאי והשיב אתכם וגו', כאשר זכרתי ביאור פסוק (בראשית כח, כ) אם יהיה אלדים עמדי, ודאי ושמרני וגו', וק"ל.

שמות

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (א, א). וי"ל שינוי תוארים, בתחלה תואר ישראל ואחר כך תואר יעקב. ב' הבאים משמע לשון הווה, ואחר כך לשון עבר. ג' איש וביתו באו, אין לו שחר כלל.

ונראה לי לפי מה שבארתי ש"ס דערוכין (טז:), תמה אני אם יש בדור הזה [מי] שיודע להוכיח, יעו"ש. וכמו ששמעתי **מהרב המנוח** מהרי"ל פיסטנר ביאור פסוק הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב, ב), דלכך גמר חסיד לפי שפסו אמונים מבני אדם, שזה מושך לזה מצד אחדות. ונאמר לו בחלום שמא הפירוש הוא איפכא, לפי שגמר חסיד לכך פסו אמונים מבני אדם וכו' ודפח"ח.

ועל פי זה בארתי פירוש הפסוק (ישעיה נח, א) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, כי לעמי שהם התלמידי חכמים (ב"מ לג:) הגד כי פשעם גרמה שפסו אמונים מבני אדם, ולבית יעקב שהם המוני עם תאמר כי חטאתם גרמה שגמר חסיד, באופן שכל אחד יתלה החטא וההחסרון בעצמו ולא בחבירו.

וכמו שביארתי פירוש הפסוק הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא יט, יז), הוכח - שאתה את עצמך הוכחת כשתוכיח את עמיתך, ולא תשא עלי"ו חטא כי אם על עצמך, וזה מעלה גדולה שיהי' דבריו בדחילו ורחימו, וכאשר ביארתי פרשה פרה אדומה יעו"ש.
ובזה יובן ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, שגמר חסיד הנקרא ישראל, וירדו מצרימה שהיא מדריגה תחתונה. את יעקב, שהם גרמו, המוני עם הנק' יעקב, ועם יעקב ירדו שלימי ישראל גם כן וכנ"ל. ולפעמים הוא איפכא כי מצד הירידה מחסידי ישראל הנק' איש, ירדו גם כן המוני עם, כי נק' ביתו, וז"ש איש וביתו באו, וק"ל, ובזה מבואר קושיא א', על ידי קושיא ג'.
אך כדי לבאר קושיא ב', נ"ל, כי האדם נקרא עולה ויורד, שאי אפשר לעמוד במדריגה א' תמיד, רק שיש ב' סוגים בענין זה, כי יש דעייל ונפיק, וכמ"ש ויעל אברם ממצרים (בראשית יג, א), שירד ועלה עם כל מדריגות תחתונות. מה שאין כן סוג ב' היורד ואינו יכול לעלות ר"ל, וכמו **ששמעתי ממורי** משל על ב' אנשים שהלכו במקום סכנה, א' הי' שכור ושוטה, ואחד הי' פקח, שזה הי' מרגיש בגזילת הגזלנים והי' מזהיר לאחרים שיזהרו בדרך זה וכו', ודפח"ח. וז"ש ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, ר"ל שהיו רגילין לבוא מצרימה, וחזרו ועלו, שהוא דבר ההווה תמיד אצלם שהורגלו בזה דעלו ונפקו. מה שאין כן סוג הנקרא יעקב, איש וביתו באו, שלא עלו עדיין, כי איש וביתו החומר והצורה באו מצרימה, עד שבחמלת ה' הוציאם משם, וק"ל.

•

עוד י"ל ואלה שמות בני ישראל וגו' (א, א), על דרך שכתב **האלשיך** (ויקרא כו, יג) בשם **שוחר טוב** (מ"ת מזמור סב) כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו), על כל הנשימה יש להלל לה' יתברך, כי בכל נשימה הנשמה רוצה לצאת מהגוף העכור, שהם ב' הפכים, רק בראות הנשמה כי כבודו יתברך וכו', יעו"ש. ונודע מ"ש **בזוהר** (ח"א כ:) כי הגוף נקרא בשר אדם, והנשמה מלגאו נקרא בשם תואר אדם.
וז"ש ואלה שמ"ות בני ישראל, כי שמות בני ישראל שהם הנשמות הנק' בשם תואר אדם. הבאים מצרימה את יעקב, שהם חומר גופי הנשמות בני אדם. כי איש זה הקדוש ברוך הוא וביתו, באו בזה העולם השפל, אם כן דיו לעבד וכו', וק"ל.

•

עוד י"ל, כי הפסוק בא לתרץ הקושיא שנזכר **במבחר פנינים** (שער החכמה) ששאל החכם איזה עדיף עשירות או חכמה, והשיבו כי חכמה עדיפא, כי בשמאלו עושר וכבוד. והקשו, אם כן למה מחזיר החכם אחר העשירות ולא העושר אחר החכמה. והשיב,

כי העושר איש המוני אינו משיג מעלת החכמה לחזור אחריו, כי הדעת והחכמה הוא בראש ולא בעקב.

וז"ש ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, וקשה למה. ומשני את יעק"ב, שהוא עקב שאין בו דעת. וקשה ישב עולם לפני אלדים (תהלים סא, ח), שיהי' הכל בשוה (תנחומא משפטים ט). ומשני איש וביתו באו, המשפיע נקרא איש, והמקבל השפע נקרא ביתו, ובאו לזה העולם שיהי' שופע ומקבל השפע, ואם כן צריך כנ"ל.

ובזה נבוא לבאר פסוקי פ' וארא אל אברהם יצחק ויעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, וגם הקמותי את בריתי וגו' עד וגם שמעתי וגו' ואזכור את בריתי (שמות ו, ג-ה). לולי דמסתפינא להעלות בכתב מה **ששמעתי ממורי** דברים נוראים בענין מיתוק דינין ש"ך ופ"ר, והמתקת הרהורים על ידי שם שד"י וחלופו כה"ת, וגם שם הוי"ה בחילוף, ורשמתי ראשי פרקים בנייר בפני עצמו, ובזה יבואר פסוק זה גם כן, והבן, וה' יתברך יכפר.

עוד י"ל, על פי **ששמעתי** מהרב המגיד דק"ק באר ביאר ש"ס (איכ"ר ד, טו) ד' מלכים מה שביקש זה לא ביקש זה וכו', עד יהושפט אמר אני אין בי כח לא לומר שירה וכו', אני יושב על מטתי ואתה תהרגם. והענין תמוה. וביאר, כי האדם יכול לייחד קודשא בריך הוא ושכינתי' בכל מדריגותיו, הן במעשה, הן בדיבור כגון תפלה ולימוד, וכשאינו יכול לייחד גם בדיבור אז יש לייחד במחשבה, בסוד לך דומי' תהלה (תהלים סה, ב), כי גם בחינה ומדריגה זו יש בשכינה בעת ההיא, ויקבל גם זה בשמחה, שהוא יחוד כאמור, ואין יחוד בקטטה, והבן.

וכן יש יחודים בכל דבורים וספורי גשמיים גם כן, וכמו **ששמעתי בשם מורי** שהוא מייחד את עצמו עם אחותה דמטרוניתא בספורים גשמיים, והטעם ביאר וכו'.

וכן אמר **הרב הנ"ל**, כי על ידי שמדבר עם המוני עם, מקרב את עצמו עמהן, ויכול לקרבן לתורה ולמצות, והוא בסוד ו' כורע לגבי ה' כדי להעלותה, אם כן נק' דברי גשמיים גם כן בסוד מ"ן על דרך הנ"ל.

ויש שמתפלל בעת שמדבר עם חבירו דברים גשמיים, כי כל ספורים הוא על ידי אותיות א"ב, ועד"ז נזכר בתורה וכתובים כמה ענייני ספורים, כגון ואומר אל ארתחששתא וגו', והיה מתפלל אז אל הש"י. ישמע חכם ויוסף לקח, שזהו כוונת הש"ס להשמיענו בענין ד' מלכים הנ"ל, שיש לייחד קודשא בריך הוא ושכינתיה בכל המדריגות של האדם באשר הוא שם, גם כשאינו יכול ללמוד באיזה זמן וכו', ודפח"ח.

ואפשר שזה רמז הפסוק (קהלת ט, ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת. כי כשהאדם במדריגה עליונה ועוסק בתורה ותפלה נקרא בסוד איש, מה שאין כן כשיורד ממדריגתו במדריגת המוני עם נקרא אשה, וכשהוא מקבל גם זה בשמחה ואהבה לייחד אלו מדריגות ולהעלותן, כמו **ששמעתי ממורי** בסוד אחור וקדם צרתני (תהלים קלט, ה) - כשהוא בסוד אחור, אחר כך כשחוזר ועולה למדריגה הנק' קדם, מעלה גם אותן המדריגות הנק' אחור, וזהו אחור וקדם צרתני, ודפח"ח. וז"ש ראה חיים עם אשה אשר אהבת, כי עם האשה שהם מדריגות תחתונות כגון ספורים ודבורי ועסקי גשמיים, יכול לעשות מזה מ"נ על דרך הנ"ל, וממשיך על ידי זה מוחין הנק' חיים.

וזה גם כן פירוש הש"ס (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונת"ו יחי' (חבקוק ב, ד), כי באמונה שהיא הנק' אשה וכנ"ל, יחי' גם כן, והבן.

ומעתה נבאר ענין ג' יחודים העולים נ"ר, והוא בחינת ג' קוין, קו ימין הוא חסד, קו שמאל פחד יצחק, קו האמצעי בחינת יעקב. קו שמאל הוא בחינת המוני עם, וכשהוא מייחד עם ספורי דברים גשמיים הוא ייחוד קו שמאל. ולמעלה מזה קו אמצעי, בחינת דיבור בתורה ותפלה. ולמעלה מזה במחשבה, קו החכמה שהיא מחשבה, קו ימין.

וז"ש וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, כי מלכות הנקרא וארא כנודע, יש לה ג' יחודים בג' קוין, אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, וז"ש באל שדי שהוא עולם הבריאה, עולם הנשמות, עולם המחשבה, הכולל ג' עולמות, אל שדי שהיא עולם הבריאה, ועולם היצירה הנקרא אל ידו"ד, ועולם העשי' הנקרא אל אדנ"י, וכמ"ש בספר **פרי עץ חיים** יעו"ש, והבן.

עוד י"ל, על פי ששמעתי **מהרב המגיד** הנ"ל בפירוש הפסוק אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן (תהלים לב, ט), כי החכם אשר עיניו בראשו להשגיח בבחינת זמני עולם בסוד עולם שנה נפש, לראות אם שמחה נתעורר בעולם וכו', והוא בחינת ג' קוין הנ"ל. ויש בזה בחי' ב' סוגי אנשים, א' המבין מעצמו, בסוד אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי. ואחד שגם שמעוררין אותו אינו ניער. ואחד הניעור אחר שמעוררין אותו, וכבר הארכתי בזה במקום אחר.

ובזה יובן וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו', כי כשנתעורר שמחה בעולם ידע שהיא מדת אברהם איש החסד וכו'.

וז"ש באל שדי, כי **שמעתי ממורי** פירוש אל שדי שאמר לעולמו די, כי העולמות היו יורדין ומתפשטין עד עמקי הקליפות, ופן ח"ו שלא יהי' אז מחמת עמקי הקליפות הרע גובר, עד שאמר די וכו', אם כן יש למתק ולהעלות כל ענינים לשרשן על ידי שם זה, והבן.

וגם הקמותי את בריתי אתם וגו', כי **שמעתי ממורי** בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחי' (מכות כד.), כי מתחלה הי' תענית יום א' מספיק לכמה דברים נוראים.

•

בפסוק ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' ועלה מן הארץ, וישימו עליו שרי מסים וגו' וכאשר יענו כן ירבה וכן יפרוץ (א, ח-יב). והקושיא מפורסמת, איך נוהג זה בכל אדם ובכל זמן. ושאר ספיקות.

ונראה לי, דהפסוק (ע' קהלת ד, יג) אמר, טוב ילד קטן וחכם ממלך זקן וכסיל, ודרשו (קה"ר ד, ט) על יצר הרע ויצר הטוב יעו"ש. והנה אם הי' היצר הרע בא בדמות מלך זקן אל האדם כדי שידע האדם שהוא היצר הרע, ודאי לא היה אשמה בזה, כי השומע ישמע, והחדל יחדל. אך מה שמשנה כסות ולשון בדמות חדש, כאלו הוא ילד קטן שהוא יצר הטוב, בזה נאשם לעתיד שהקדוש ברוך הוא ישחט ליצה"ר (סוכה נב.). וכמו **ששמעתי** פירוש הפסוק (תהלים נ, כא) בבן אמך תתן דופי, אלה עשית והחרשתי, מה שאין כן מה שדמית להיות כמוך וגו', ודפח"ח. וכמ"ש **האלשיך** (במדבר כה, יז) ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה, ג) יעו"ש.

ובזה יובן ויקם מלך חדש, ששינה כסות ולשון ממלך זקן למלך חדש. וחידש גזירותיו, להוסיף גזירות ומצות חדשות כאלו הוא יצר הטוב, ומפתה לעשות מצות.

אשר לא ידע את יוסף, להוסיף במעלות השלימות, כי הוא היפך מדריגת יעקב שהוא עקב ושפלות, שאינו מחזיק טובה לעצמו גם בעוסק בתורה הרבה, לכך אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לז, ב), מה שאין כן זה המלך חדש שמתנשא לאמר כי יש לו רב זכיות, מדריגת עשו שאמר יש לי רב (בראשית לג, ט), זה לא ידע את יוסף.

ויאמר אל עמו, הם איברי האדם שהיו עמו של היצר הרע עד עכשיו. אמר להם, הנה עם בני ישראל רב ועצום ממ"נו דייקא, ר"ל מה שישראל עושה חיל לסגל מצות ומעשים טובים אשר מכל מצוה נברא מלאך כנודע, כל זה הוא ממנו, מן איברי האדם הגשמיי שהם אנשי חיל היצר הרע, כי הנשמה להיותה רוחני אי אפשר לעשות שום מצוה כי אם על ידי איברי החומר. לכך הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' ועלה מן הארץ, ר"ל שיהיה עלייתו לעלות במדריגות רמות מן החומר שהיא נקרא ארץ נגד הצורה שנקרא שמים, כמו שכתבתי מזה במקום אחר. לכך וישימו עליו שרי מסים וגו', לטורדו בטרדות העולם

הזה, ולא יהי' תמכין לאורייתא, בסוד ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב, כו) הנזכר **בזוהר** (וישלח קעא.).

וכאשר יענו [אותו] כן ירבה וכן יפרץ, כמ"ש ופרעה הקריב (שמות יד, י), וכמו **ששמעתי ממורי ש"ן** אמר אויב ארדוף (שמות טו, ט), שיש ה' אלפין, כי אלופו של עולם נסתר בו כדי שיתקרב יותר לעבודתו יתברך, לכך כן ירבה וכן יפרץ, וק"ל.

•

בפסוק ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (א, א). והספיקות רבו, **א**' הבאים לשון הווה, אין לו שחר כלל, כי כבר באו. **ועוד** ישראל ואחר כך יעקב. **ועוד** מאי איש וביתו באו.

ואגב נראה לי לבאר **זמר** (יום זה מכובד) השמים מספרים כבודו וגם הארץ מלאה חסדו, ראו כי כל אלה עשתה ידו כי הוא הצור פעלו תמים. והוא, דשאלו לחכם אחד (מבחר פנינים ש' החכמה) אי חכמה עדיף או עושר, והשיב חכמה עדיף, דבשמאלו עושר וכבוד. ושאלו אם כן למה החכמים משכימים על פתחי נדיבים, ולמה הנדיבים אינם משכימים על פתחי החכמים לשמוע ממנו חכמה ומוסר. והשיב שזה יודע מעלת הנדיב והעושר, וזה אינו יודע מעלת החכמה, ודפח"ח.

אך דלפי זה שמעלת החכמים עדיפא ממעלת הנדיבים, שזה מכיר חסרונו, וזה אינו מכיר חסרונו, שאינו רודף אחר תשלומי חסרונו, אם כן יש מקום ח"ו לומר שיש חסרון בבריאתו יתברך, שאלו הם יציר פעלו ויש בהם חסרון. אבירא דזה אינו, כי יתרון האור מהחשך (ע"פ קהלת ב, יג), כי מן הסכלות נודע מעלת החכמה, ויתרון מעלת הצדיק נודע מן הרשע כמבואר **בזוהר** (תזריע מז ע"ב) יעו"ש. וזהו הטעם בענין חומר וצורה בין בכלל או בפרט, שאין לשום אחד מהן ליתן דופי בחבירו.

ובזה יובן, השמים, בעלי הצורה. מספרים כבודו, שיודעין כבודו יתברך נמוסי מלכות. וגם הארץ בעלי החומר, מלאה חסדו - בזה ניכר חסדו יתברך יותר, כי מלכותו בכל משלה, גם בעכירות החומר יש בו צורך גבוה, שעל ידו נשלם מעלת הצורה בכל עניני קדושה. ושמא תאמר מאחר שעיקר כוונת החומר לתשמיש הצורה, אם כן אין בו מעלה מצד עצמו כמו בבעלי הצורה, לזה אמר כי כל אלה עשתה ידו כי הצור פעלו תמים, שאין חסרון בפעולתו יתברך, וק"ל.

ובזה יובן ואלה שמות בני ישראל שהם בעלי הצורה, שהם אנשי שם, ומ"מ מה שהם באים תדיר מצרימה למדריגת החומר הנקרא יעקב, היינו כדי שיהי' איש וביתו באו, שיזכה זה בזה, וק"ל.

או י"ל, על פי **מדרש שוחר טוב** ישב עולם לפני אלדים (תהלים סא, ח), ששאל דוד שיהי' יד כולם שוה בעושר. והשיבו אותו אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו וכו', יעו"ש. אך דכל זה אתי שפיר בענין עשירות, מה שאין כן בחכמה הדרא קושיא שיהי' יד כולם שוה. וצ"ל אם כן יד העשיר תזכה במה שנתן לתלמיד חכם העני, מה שאין כן התלמיד חכם במה ישפיע לזולתו, לכך ברא חכם וסכל שיזכה זה בזה.

ובזה השמים הת"ח מספרים כבודו, שיכול להשפיע לזולתו בחכמה ומוסר לספר כבודו יתברך. מה שאין כן הארץ גם שאינו במדריגה זו, מ"מ מלאה חסדו, להשפיע לזולתו בעושר. אך קשה באמת למה לי זה, ומשני ראו כי כל אלה עשתה ידו כי הוא הצור פעלו תמים, שיהי' זה נשלם במעלה על ידי חבירו בחכמה, וזה נשלם בזה, בעושר שיהי' מקבל ומשפיע, שהוא איש וביתו, וק"ל.

ובזה יובן ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, שנצרך התלמיד חכם אל עמי הארץ הנקרא יעקב, כדי שיהי' איש וביתו באו, וק"ל.

•

בפסוק ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו ראובן שמעון לוי ויהודא וגו' (א, א-ב). והספיקות רבו. תחלה תואר בני ישראל, ואחר כך את יעקב. ועוד הבאים לשון הווה, איש וביתו באו לשון עבר. ועוד מאי איש וביתו, וכמו שהוקשו **בזוהר** (שמות ד.).

ונראה לי, דכבר זכרנו כי עולם הזה נקרא ארץ מצרים, שיש לו גבול ומצר לכל תענוגי עולם הזה.

ונבאר תחלה פסוק (שמות י, כג) ויהי חשך אפילה בכל ארץ מצרים שלשת ימים, לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל הי' אור במושבותם. ומה שיש לדקדק בזה יבואר ממילא.

כי ענין עבודת הש"י הוא במחשבה בדיבור ובמעשה, והוא מה שנאמר בפיך ובלבבך לעשותו (דברים ל, יד), והוא עבודת יום ביומו מז' ימי השבוע, כי כל חיי האדם הוא נחלקו לימי השבוע שהם ז' ימים. וכל שבוע גם שהוא ז' ימים, מכל מקום אינו רק ששה ימים, כי השביעי הוא שורש כל ששת ימי החול כנודע. וגם אלו ששת ימי החול אינם לענין עבודת הש"י רק ג' ימים, יום א' במחשבה, יום ב' בדיבור, ג' במעשה, והוא לקנות נר"ן משבת העבר. וכזה ביום ד' למעשה לקנות נפש, יום ה' בדיבור לקנות רוח, יום ו' במחשבה, וכל זה לקנות נר"ן משבת הבע"ל. ואחר שזכה לעצמו יראה לקשט ולזכות אחרים גם כן מצד הערבות שכל ישראל ערבים זה לזה, וכמ"ש חז"ל וכשלו איש

באחיו (ויקרא כו, לז), ודרשו חז"ל בעון אחיו (סנהדרין כז:), ומכוח זה צריכין עיני העדה להשגיח ולראות את אחיו שילכו בדרך הישר שלא לסור ימין או שמאל. אך עיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות (בראשית מח, י), מצד חמדת ותאות עולם הזה הנקרא ארץ מצרים, והחשך יכסה ארץ מבלי ראות איש את אחיו, וכל איש הישר בעיניו יעשה.

ובזה יובן, ויהי חשך אפילה בכל ארץ מצרים שלשת ימים לא ראו איש את אחיו, ר"ל אלו שלשת ימים שראוי לקנות בהם נר"ן על ידי נר מצוה ותורה אור במחשבה ודיבור ומעשה, ומצד חמדת ותאות עולם הזה ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים, שהוא עולם הזה. ומאחר שלא זכה וקישט את עצמו, מזה נמשך גם כן לא ראו איש את אחיו, להשגיח עליו שלא יסור ימין או שמאל מדרך הישר, כי יאמר קשוט את עצמך תחלה וכו' (ב"ב ס:).

ולא קמו איש מתחתיו, ר"ל ממדריגתו, כי אדם נקרא הולך להוסיף שלימות, כמ"ש אלה תולדת יעקב יוסף (בראשית לז, ב), אך מצד השכרות וחמדת עולם הזה לא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו (בראשית מ, כג), כמ"ש בזה במקום אחר יעו"ש. וז"ש ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים אלו שזכרנו, שילך ממדריגה למדריגה, רק כמו שהיה בנערותו כך בזקנותו, וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר יד) מי איכא דניים ע' שנין וכו' (תענית כג.).

מה שאין כן לכל בני ישראל היה אור במושבותם, ר"ל מי אשר בשם ישראל יכונה, גם שאינו יכול להגיע למדריגה עליונה, מ"מ אור לו במושבותם, שידוע לו שיושב על מדריגה א', ויודע חסרונו ומצטער אולי יזכה וכו'. מה שאין כן המוני עם לבם בריא כאולם, וק"ל.

עוד י"ל, שכ' משל בספר **בן המלך והנזיר**, שגזר מלך אחד שלא להדליק נר בלילה, ואחר כך הלך בעצמו עם שריו לראות אם נתקיימה גזרתו, והנה ראה מאיר מרחוק, ונתקרב וראה מקום מחצב באשפה, שולחן וספסל הכל מן אשפה, ועליו כלי כסף וזהב, ושם איש ואשתו משמחים זה את זה, והשרים שחקו עליהם מאוד, והשיבם המלך כמדומה שגם עלינו יש לשחוק וכו', יעו"ש. והנמש(ו)ל מובן, כי אור לי"ד בודקין החמץ לאור הנר (פסחים ב.).

ובזה יבואר קושיות הש"ס בפ"ק דברכות (ג:), כתיב (תהלים קיט, סב) חצות לילה אקום להודות לך, וכי דוד בפלגא דלילה הוי קאי, מאורתא הוי קאי, דכתיב (שם, קמז) קדמתי

בנשף וגו'. ור"ל, [ו]כי הוי ממתין עד חצי שנותיו, שהוא פלגא דלילה לענין שינה[12], הלא הי' מקדים מאורתא, תחלת הלילה, שהוא תחלת שנותיו, שנאמר קדמתי בנשף. ומשני, הכי קאמר, מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה, ר"ל כי האדם נקרא עולה ויורד, שאי אפשר שיעמוד על מדריגה א' אלא או יורד או עולה, וגם שהי' בנערותו מחזיק בתורת ה' ועבודתו והי' מטפס ועולה, מכל מקום אחר כך כשהי' מטפס ויורד, אפילו הכי הי' נזהר שלא יעבור עליו חצות לילה בשינ' תרדמת עולם הזה, רק הי' ניעור משינת אולת חמדת עולם הזה קודם חצות ימיו, וכו'.

וכ"כ בזוהר פרשת בא דף ל"ד (ע"א) וז"ל: דהכי איתחזי לבר נש למנדע טוב ולמנדע רע ולהדרא גרמי' לטוב, ודא איהו רזא דמהימנותא וכו'.

ועל זה פריך בש"ס, ודוד מי הוי ידע חצות לילה אימת, כמה שנותיו שידע החצי אימת. השתא משה רבינו לא ידע, דכתיב (שמות יא, ד) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו', מאי כחצות, אלימא דאמר לי' הקדוש ברוך הוא כחצות, מי איכא ספיקא קמי שמיא, אלא דא"ל למחר בחצות כי השתא, ואתי איהו ואמר כחצות, אלמא מספקא ליה, ודוד הוי ידע. ומשני דוד סימנא הוה ליה, כנור הי' תלוי וכו'. והנה הספיקות שיש בזה, וביאורו על פי פשט ביארתי במקום אחר.

ונראה לי דיבואר על פי ש"ס דברכות (ג.), תניא ג' משמרות הוי הלילה, וסימן לדבר, משמר א' חמור נוער, ב' כלבים צועקים, ג' תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. וכתב **בעללות אפרים** דף נ"א ע"ד (מאמר ר), כי ימי האדם נחלקים לג' חלקים, א' ימי העליה, מיום הולדו עד ך' שנה, וימי הילדות הוא דר במדור התחתון, לעסוק בהשתדלות צרכי הגוף בעולם תחתון, וז"ש משמרה ראשונה חמור, שהוא זמן תגבורת החומר. ב' ימי העמידה, מן ך' שנה עד מ', אז דר במדור ממוצע, כי אז ב' כחותיו השכליות והבהמיות שוין, ואז משתמש בשני חלקים אלו שוה בשוה, וזהו משמר ב' כלבים צועקים, שהמלחמה מצוי תמיד בהם וכו'. ג' מן שנת מ' והלאה נקרא ימי ירידה, אז הוא דר במדור העליון, על הרוב מואס אז בחמדת עולם הזה, וזהו משמר ג' תינוק

[12] וזה נראה לי מ"ש אורח חיים סימן תמד (ס"ב), טוב לבער בערב שבת קודם חצות וכו'. כי זכרנו לעיל כי עולם הזה שהוא הכנה לעולם הבא וכנ"ל, נקרא ערב שבת, שטרח בו כדי שיאכל בשבת לעולם הבא, ומפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) אותיות יבשה, וכמ"ש בע[ו]ללות אפרים (מאמר ר) וישכם אברהם בבוקר ויחבוש חמורו (בראשית כב, ג), ר"ל חומרו בימי נערותו וכו', יעו"ש. ועל כל פנים לא יעבור חצי לילה בשינה, וכמ"ש (תהלים קיט, סב) חצות לילה אקום להודות לך, ור"ל כי החומר והגוף ראוי לחלק עולם הזה חצי לזה וחצי לזה, ועוד קודם שיעברו רוב שנותיו, שאז קשה לשוב, וכמ"ש מי שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב לא יחטא (יומא לח:), הוא הדין איפכא, ושפיר אמר טוב לבער חמצו בערב שבת קודם חצות שנותיו, וק"ל.

יונק משדי אמו, זהו ילד מסכן יצר הטוב גובר, ואז הוא יונק מדדי התורה, כמ"ש (משלי ה, יט) דדיה ירווך בכל עת. ואשה מספרת עם [בעלה], שהתורה נק' ארוסה כמ"ש (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מאורשה (סנהדרין נט:). והצדיקים ממהרים לשוב בימי הילדות, כמ"ש (בראשית יט כז) וישכם אברהם בבקר ויחבש חומרו. והבינונים בימי העמידה. וכתות הפחותים בימי ירידה וכו' יעו"ש, ודפח"ח.

ולי נראה איפכא, וגם, שאינו רק ימי עלי' וירידה, וזהו סוד הסולם והנה מלאכי אלדים עלים וירדים בו (בראשית כח, יב), כי עולם הזה שהיא סולם מוצב ארצה, לעשות הכנה לעולם הבא שיהי' ראשו מגיע השמימה, וכמ"ש **בעללות אפרים**, ובני אדם שעושין בביאתן לעולם הזה שליח[ו]תו יתברך נקראו מלאכי אלדים, כי מלאך נקרא שליח כנודע, ובתחלה עולים, עד חצי ימיו שאז הוא בתגבורתו וכחו להתלהב בתורתו יתברך ועבודתו, ואחר כך מחצי ימיו ואילך נתקרר מאש שלהביותו, שאין אש המזבח תוקד בו, נק' יורדים.

וזהו ענין בן לוי שמבן חמשים ישוב מצבא עבודת המקדש, כי בן שלשים לכח היה מתחיל לעבוד עבודת המקדש, והי' עובד עשרים שנה עד בן חמשים, ונשאר עוד עשרים עד ע' שנה, סתם שנותיו של אדם, שלא עבד רק מן שוערים הי' מסייע להם.

וזה פירוש הש"ס מאן דלא מוסיף יסיף (תענית לא.). ר"ל חצי ימיו שהולך ומוס[י]ף בכל יום, כמ"ש אלה תולדת יעקב יוסף (בראשית לז, ב) וכנ"ל, וכשאינו מוסיף אז ידע שהוא ימי ירידה, עד ימי אסיפה שנאסף לעמיו.

ונראה לי שזה כוונת הפסוק בקהלת (א, ו), הולך אל דרום וסובב אל צפון, דמצאתי בספר ע[ו]**ללות אפרים** בשם **רבינו בחיי** (דברים ג, כז) מובא בדף מ"ג ע"ד (מאמר קעא), ואם יפול עץ בדרום או בצפון וכו' (קהלת יא ג), כי האדם עץ השדה (דברים כ, יט), ואם יפול בחצי ימיו, דהיינו בדרום כששמשו דר רום, ובכחו מאז כן עתה. או בצפון דהיינו בימי הזקנה, שהוא זמן הערב שמשו וכו', יעו"ש. אם כן עד חצי ימיו הוא בדרום, ומחצי ימיו ואילך הוא בצפון.

והנה בארתי והיית ר"ק למעלה (דברים כח, יג), ולא אמר סתם למעלה. כי אדם בסוד גלגל, כשעולה למעלה אז מתחיל לירד, ואינו בכלל עמידה שיעמוד על מצב אחד, אלא או שעולה או יורד, וז"ש והיית רק למעלה וכו', וק"ל.

ובזה יובן הולך אל דרום, ר"ל שיש הפרש בין מלאך שנקרא עומד, כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג, ז). מה שאין כן אדם נקרא הולך, שילך תמיד

ממדריגה למדריגה עליונה. והיינו הולך אל דרום, עד חצי ימיו שנקרא דרום, דר רום, ומחצי ימיו ואילך סובב אל צפון, שיורד הגלגל וסובב עד זמן הערב שמש.

והנה גם שכתבנו שאינו רק ימי עלי' וירידה, היינו למי שיודע להבחין בין חמץ למצה שהיא משהו (זח"ג רנב.), כשאינו עולה אז יורד, מה שאין כן לאדם שאין נותן דעתו להבחין זה, אצלו נחשב איזה זמן לימי עמידה, שסובר שעומד על מדריגה א', ובאמת אינו רק כנ"ל.

ובזה יובן פירוש הש"ס, ודוד מי הוי ידע חצות לילה אימת, השתא משה שהוא הי' סוד הדעת לא ידע, דכתיב (יא, ד-ה) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה. ור"ל דבארתי קושית **התוספות** בפ"ט דשבת (פח.) הוקשו, מכאן מודעא רבא וכו', הא אמרו נעשה ונשמע. ומשני שמא מתוך האש הגדולה וכו'. ובארתי כי בתחלה צריך הש"י לעזור לאדם והוא למעלה מהטבע, ואחר כך חוזר לטבעו שילך מעצמו בהדרגה וכו' יעו"ש.

והנה ע"כ מה שאמרו חז"ל (יומא לח:) כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב לא יחטא, שנאמר (שמ"א ב, ט) רגלי חסידיו ישמור. והיינו שחוזר הקדוש ברוך הוא לעזור לו מאחר שתש כחו והלך חצי ימיו ימי הדרום בחזקו ותקפו, אז בחצי ימיו השניים יעזור לו הש"י.

וז"ש כה אמר ה' כחצות הלילה, ר"ל כהחלק חצי ימיו של אדם בעולם הזה שנקרא לילה, שעברו חצי ימיו ונכנס פלגא בתראה, וכמ"ש **בזוהר** (פ' בא לז ע"ב) על פסוק (שמות יב, כט) ויהי בחצי הלילה, שהיא פלגא בתראה וכו', יעו"ש. אז אני יוצא בתוך מצרים, ר"ל לעזור לו בין המצרים, כאמור. והטעם כי אז יורד ממדריגתו שנקרא מיתה, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב יט., ח"ג קלה:) וימת מלך מצרים וכו' (שמות ב, כג).

וז"ש ומת כל בכור, ר"ל שזה עובד ה' הנקרא בכור, כמ"ש גם אני בכור אתנהו (עי' תהלים פט, כח). ויש בזה ב' סוגים, א' עובד ה' שלא על מנת לקבל פרס רק מאהבה שהיא בינה שנקרא פרעה כנודע (זח"א רי.). ויש על מנת לקבל פרס, כמו עבד ושפחה, וזהו בכור שפחה. וז"ש ומת כל בכר, ולא אמר וימת כל בכור, כי הוא לשון הווה, ומת כל בכר מבכור פרעה עד בכור השפחה, מחצות הלילה ואילך, שאז יורד ממדריגתו, לכך אני יוצא וגו'.

והמקש(י)ן רצה לברר כל חלקי הספיקות, מאי כחצות, אי הוא לשון ספק, מי איכא ספיקא וכו'. אלא ודאי שהוא כחלק פלגא בתראה, ומסר סימן שידע אדם בעצמו שהוא בחצות ימיו והתחילו פלגא בתראה, וז"ש למחר. וז"ש א[י]לימא דאמר הקדוש ברוך

הוא, מי איכא ספיקא וכו', אלא דאמר לי' למחר בחצות כי השתא, ר"ל כשיעמוד למחר במדריגה דהשתא נקרא ימי עמידה, שידע אדם בעצמו שעברו חצי ימיו ראשונים ובא בחצי ימים אחרונים, ואתי איהו ואמר כחצות כנ"ל, אלמא מספקא ליה, ודוד הוי ידע. **ומשני**, דוד סימנא הוי ליה, כנור הי' תלוי ורוח צפונית מנשבת בו וכו', ר"ל שסימנא ידע בנפשיה, שראה שרוח קר שהיא רוח צפונית מנשבת ביה, שנתקרר מחמימות אש שלהביות עבודת ה' שהיא רוח דרום שהי' מחמם ואש המזבח תוקד בו, מה שאין כן עתה שרוח צפונית מנשבת ביה, אז ידע שבא בפלגא בתראה וכו'. **והנה כתבתי זה בלי סידור דבר דבר על אופנו, והמבין ישים הדבר על אופנו**, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, כי אור לי"ד בודקין חמץ לאור הנר, בלילה בראש אשמורות שמתבודד בינו לבין קונו, שאז רצויה, כמ"ש **הרא"ש** (ברכות פ"א סי' ב) קומי רוני בראש אשמורות (איכה ב, יט), שמתבודד בינו לבין קונו שאז רצויה, **והכותב בעין יעקב** (ברכות ג.) בענין ג' משמורות הוי לילה, יעו"ש. וגזר מלך אחד שלא להדליק נר בלילה, שהוא היצר הרע מלך זקן וכסיל, שמטריד את האדם שלא יהי' לו פנאי בימים ובלילות, עד שהורגל בכך וכאלו היא גזירה עליו שלא ידלק נר בלילה לבדוק חמצו. רק שחש פן יש אחד שעומד נגד גזירתו, והלך בלילה ומצא אחד באשפה וכו', שדלק נר שיראה שכל תענוגי עולם הזה הוא באשפה, וזה היא כל עניני בני אדם בעולם הזה, שויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים וגו', אבל לכל בני ישראל היה אור במושבותם, שראו שכל עולם הזה נדמה לאשפה, וזהו אור במושבותם, וק"ל.

ונחזור לענין ואלה שמות וגו', **דשמעתי ממורי** כמו שתפיסת הגוף הוא בגשמי שאוחז בגופו, כך תפיסת הנשמה הוא על ידי קריאת שמו, גם בישן ניער משנתו בקראו שמו. וכמו שהוא בפרט אדם אחד גוף ונשמה, כך בכללות יש גוף ונשמה, המוני עם הנק' יעקב נק' גוף, ושלומי אמוני ישראל הנק' תואר ישראל הם הנשמה. ובזה נק' איש וביתו, להשפיע זה לזה כמו זכר לנקבה.

ובזה יובן, ואלה שמות בני ישראל, שהם תואר אנשים שנקראו נשמה. הבאים מצרימה, לעולם הזה שנקרא מצרימה כנ"ל. להיות עם אנשים הנק' יעקב. כדי שיהי' איש וביתו, לתכלית זה באו לזה העולם, כמו בענין ירידת נשמה בפרטות על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד (אבות פ"ד מכ"ב), כך בכללות העולם ביאת הנשמה בין המוני העם הנק' גוף הוא בעל כרחך, כדי שישפיעו זה לזה, וכנ"ל.

ומכל שיש בגוף י"ב ראשי איברים כנודע, כך רימז כאן י"ב, ואחד מהם ראובן, ר"ל היפך הנ"ל, שלא ראו איש אחיו בג' ימי אפילה וכו', וכאן אמר ראו"ב"ן שיראו וישגיחו תחלה

על עצמו שיהיה בתואר בן להש"י, כי בנים (אחים) [אתם] לה' אלדיכם (דברים יד, א), ואחר כך יראה וישגיח על זולתו אנשי ביתו ובני עירו להיישיר את העם בעבודתו יתברך.
ב' שמעון, לשון שמיעה, ר"ל אחר שהזהיר על ראשי עם שיראו וישגיחו, חזר והעיד בעם שישמעו אל ראשי העם. **ג'** לוי, ר"ל שיהיה חיבור בין ראשי העם, וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר ריב) בהתאסף ראשי עם יחד (דברים לג, ה), אז יכולין לדון שבטי ישראל וכו'. **ד'** יהודא, אחר ג' דברים הנ"ל, יכולין לגדור גדר ולעמוד בפרץ, שהוא שבח להש"י שנקרא יהודא, הפעם אודה את ה' (בראשית כט, לה).
ה' ו' יששכר וזבולן, לפי שיש מניעה בעוסקי תורה, כי בני תורה הם עניים וצריך סעד לתומכן, וכמו שעשו יששכר וזבולן, שנאמר (דברים לג, יח) שמח זבולן בצאתך בפרקמטיא, ואז יששכר באהליך של תורה.
ז' בנימין, יש בזה ב' אופנים, א' שהוא בן ימין, לקשר כל דברי עולם הזה בימין, דנודע כי כל עניני הגוף והחומר הוא מסטרא דשמאלא, ועניני קדושה והנשמה הוא מצד ימין, וכבר זכרנו **בשם מורי** כל אשר תמצא ידך בכחך לעשות עשה (קהלת ט, י), שהוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי' וכו', וכן ענין ב' בדחי (תענית כב.) שקשרו העולמות וכו', ודי בזה.
ב' שהקשו **התוספות** בש"ס דביצה (דף טו: ד"ה לוו), לוו עלי ואני פורע, והא אמרינן (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני וכו'. ושמעתי בשם **הרב המגיד** מו' מנחם כי לשון לוו הוא חיבור בו י"ת, אז אני פורע, ודפח"ח.
ומלבד כל הנ"ל מבואר **בזוהר** (פ' לך דף פ' ע"א), ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב, ט), שכל נטיותיו הי' לדרום בימין וכו', וכמו שבארתי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), וק"ל.
עוד יש בחי' **ח'** **ט'** והם דן ונפתלי, דשמעתי בשם **המגיד הנ"ל** עם נופך משלי, עוד ביאר קושית **התוספות**, שיש ב' מדריגות בבני אדם, הן א' על פי הטבע שהוא גימטריא אלדים דין. ב' למעלה מהטבע, שהוא דבוק ומחובר בו יתברך. וזה שנוהג על פי הטבע כשאין לו להוצאות שבת תופס בזה לומר עשה שבתך חול וכו', אז באמת עולה לו כך. מה שאין כן זה שהוא נוהג למעלה מהטבע, שאומר גם שאין לי אני לווה והש"י פורע, אז האמת כך הוא. ובחי' א' הוא דן, ב' נפתלי, נפתול וחיבור, שמחבר את עצמו להש"י, היפך דן שנוהג בטבע הנ"ל.
עוד יש' בחי' **י'** **י"א** גד ואשר, דאיתא בשבת פרק הבונה (דף קד.), אתו דרדקי האידנא וכו', ג"ד גומל דלים, מאי טעמא פשוט כרעה דגימל לגבי דלת, שכן דרכו של גומל

חסדים לרדוף אחרי דלים, ומאי טעמא וכו'. עיין שבארתי ג' שאלות אלו על פי מ"ש בספר **מבחר פנינים** (שער החכמה) מפני מה החכמים משכימים על פתחי נדיבים ולא הנדיבים על פתחי חכמים לשאול חכמה, יעו"ש. וז"ש גומל דלים לשון רבים, ב' מיני דלים ועניים יש, א' עני בתורה ומצות, שצריך החכם לרדוף אחריו ללמדו מוסר. וב' עני כפשוטו, שצריך העשיר לרדוף אחריו. וזהו תואר גד, בשני פנים האמורין.

עוד י"ל תואר אש"ר, דאיתא **בזוהר** פרשת בשלח דף נ"ד (ע"א) לקנות את שאר עמו (ישעיה יא, יא), דעבדי גרמי' שירים, וכמ"ש וישארו שני אנשים וכו' (במדבר יא, כו). וכן בש"ס דר"ה דף י"ז (ע"א-ע"ב) לשאר נחלתו וכו', וזהו אשר, תואר שאר, שהוא כלל גדול, וק"ל.

ואשר, שיהי' בתכלית מאושר, שהוא בחינת מדת הסתפקות, וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) כך דרכו של תורה על הארץ תישן וכו' אשר"ך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. והקשו **רבים** מהו אשריך בעולם הזה. ופירשו **המפרשים** וכו'. וזהו אשר, שיש לו כל, מדת הסתפקות, היפך הרשע - שאין אדם מ"ת וחצי תאוותו בידו (קה"ר א, יג). וכמ"ש (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, שיותר שהוא עושר הוא רש יותר וכו', מה שאין כן תואר אשר הוא מאושר, וק"ל. [ובזה תבין מה שכתבתי בביאור (שמות י, א) בא אל פרעה וגו' עיין שם].

וארא

וידבר אלדים אל משה ויאמר אליו אני ה', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ב-ג). והספיקות יבוארו, וכבר כתבתי מזה לעיל יעו"ש, בענין עבודת הש"י, שמתחלה הוא מקרב את האדם מצד חסד אברהם, ואחר כך ביגיע כפו עד שיזכה בדין ונקרא יצחק, ואחר כך כשמתמיד בעבודתו יושב אהלים, נקרא יעקב וכו' יעו"ש, וק"ל.

•

ע"וד י"ל, דאיתא בשבת (קיח.), כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב וכו'. לבאר זה, דכתב **בעללות אפרים** דף מ"ב ע"ד (מאמר קסד) שראוי לשמוח לפני ה' ולעבדו בשמחה ובטוב לבב ולא יהי' דרך עוצב בו, רק שיש זמן שיש שמחה לנפש ולא לגוף, ויש זמן שמחה לגוף ולא לנפש, ויש זמן שמחה לגוף ולנפש שהיא המובחר. ומשל לב' בני אדם שפירשו מארץ מגוריהם אשר גרו בה, ובבוא אחד למדינת חבירו גם שעשה לו מטעמים כפי מקומו, מ"מ השני שלא

הורגל בו, בעצבון יאכלנה. וכן נזדמן השני למקום חבירו לא ערב לו. שלא נתקררה דעת שניהם עד שבאו למקום מגורת שניהם, ויעשו להם מטעמים כאשר אהבו שניהם וכו'. כך הענין בגוף ונפש שפרשו מארץ מגוריהם, והנפש המשכלת אינה שמחה באכילת הגוף, וכן בשעת הלימוד ותפלה שהיא לחם הנפשי אין הגוף שמח בו, כי אם באכילת מצוה אכילת שלמים בחג ששניהן מתענגים וכו', ודפח"ח. העולה מזה, שהגוף והנפש הם שני הפכים, וענג של זה הוא מצר וצער לזה, כי אם בענג מצוה.

ובזה יובן כל המענג את השבת, שהיא אכילת מצוה. נותנין לו נחלה בלי מצר"ים דייקא, שהיא שמחת הגוף והנפש יחד בלי מעיק ומצר וצער, והיא נחלת יעקב כאשר יבואר, וק"ל.

ובזה יובן וארא אל אברהם, שיש זמן שיש שמחה לנשמה שנקרא אברהם כנודע. ויש זמן שיש שמחה לגוף שהיא מצד יצחק שהוא ציד בפיו (בראשית כה, כח). ויש זמן שיש שמחה לשניהם, הגוף והנפש, שהוא בחינת יעקב המכריע בין שניהם, ישב אהלים כנודע, וז"ש והאכלתיך נחלת יעקב אביך, והבן.

וכל זה באל שדי, שנקרא הטבע, כמ"ש **הרמב"ן** בפרשה זו (שמות ו, ב) ושמי ה' שהיא למעלה מהטבע לא נודעתי להם, כי אם למשה רבינו ע"ה שהי' סוד הדעת לקיים בכל דרכיך דעה"ו (משלי ג, ו), שגם באכילה גשמיות עושה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, וכמו **ששמעתי** בפסוק (קהלת ט, י) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך, שהיא הנשמה, עשה, ודפח"ח. ואז אין שייך ג' בחינות רק הכל בחינה א', והבן.

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ן** (ויקרא יח, ד) וחי בהם (שם ה), כי יש רוצה שעל ידי התורה והמצוה יהיה לו חיי הגוף עושר וכבוד, ונותנין לו, ויש חיי עולם הבא וכו', יעו"ש. ובאמת אין זה עיקר השלימות, וכמו שכתוב **בעללות אפרים** (מאמר קעז, מאמר רל), לבלתי סור מהמצוה ימין או שמאל (דברים יז, כ), שלא יכוין בעשיות המצוה שבשמאלה עושר וכבוד, או לאורך ימים שבימינה, רק יעשה לשם פועלן וכו'. וז"ש הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין וכו' (ב"ב כה:) יעו"ש.

ובזה יובן, שיש נוטה לדרום, לזה אני גם כן וארא אל אברהם, להחכים מצד דרום בחינת אברהם. ויש להעשיר, שנוטה לצפון בחינת יצחק. ויש שאינו פונה לימין או לשמאל רק באמצע שהוא בחינת יעקב. וכל זה באל שדי, שעושה כדי להשפיע לו רב טוב מצד אל שדי שהוא די בברכותיו. מה שאין כן שמי ה', שיעשה למען שמי ה', לא נודעתי להם, כי אם מי שהוא בבחינת דעת לקיים בכל דרכיך דעה"ו להש"י, שיעשה לשמו, וק"ל.

ועל פי זה נבאר (זמר מה ידידות) נחלת יעקב י[י]רש בלי מצרים נחלה, ויכבדוהו עשיר ורש ותזכו לגאולה, יום שבת אם תשמרו והייתם לי סגלה, ששת ימים תעבודו ובשביעי נגילה וכו'. כי בארנו ש"ס (שבת קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכו'. כי החומר והצורה הם ב' הפכים, כשיש ענג לזה הוא מצר לזה, זולת באכילה לשם שמים שהוא תענוג ממוצע לשניהם, והוא בחינת יעקב איש תם ישב אהלים, לכאן ולכאן, והבן.

ובזה יובן, שרצה לספר בשבח המענג את השבת באכילה גשמיית גם כן נהנה הנשמה, והוא ענג לחומר וצורה. וז"ש נחלת יעקב י[י]רש בלי מצרים נחלה, שאין זה מצר לזה. ויכבדוהו עשיר, זה הצורה המשפיע, בסוד המאור הגדול, ורש זה החומר המושפע, בסוד המאור הקטן. ועל ידי זה תזכו לגאולה, סוד גי"מל דל"ת, שיסוד הנקרא גואל המשפיע לדל, והבן.

יום שבת אם תשמרו, שהת"ח נקרא שבת כנודע, ואם תשמרו אותו והייתם לי סגולה, כי הוא המשפיע לכם תורה ומוסר, כדי שתהיו לי סגולה אם תשמרו לעשות כאשר יאמר לכם.

ששת ימים תעבודו ובשביעי נגילה, דהקשה **האלשיך** בפסוק ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי תשבות וגו', ל"ל לצוות על עשיית מלאכה שהיא רשות וכו', יעו"ש. ובארנו, כי הוא ששת ימים תעבודו, שהיא עבודת הש"י, בפיך ובלבבך לעשותו (דברים ל יד), לקבל משבת נפש רוח ונשמה, ועל ידי זה ובשביעי נגילה, בתוספת נשמה כנודע, וק"ל.

חפציך אסורים, ר"ל כי צדיקיא אינון שלוחא דמטרוניתא להתפלל שיתמלא החסרון הלבנה, ולא שיכוין אל עצמו, וז"ש חפציך אסורים. וגם לחשוב חשבונות, אין עיקר כוונת השמות הנז' **בכוונת האר"י** על חשבונות כפשוטו, רק לדבק ולקשר את עצמו שם. ואמר הרהורים מותרים, שמכוין ומהרהר לעצמו גם כן, והעיקר לשכינה, זה מותר, וז"ש ולשדך הבנות, שהוא לייחד קודשא בריך הוא ושכינתיה, שהוא לשדך הבנות, והבן.

ועל פי זה נבאר ש"ס פ"ק דברכות (ג:), כתיב (תהלים קיט, סב) חצות לילה אקום להודות לך, וכי דוד בפלגא דלילה הוי קאי, מאורתא הוי קאי, דכתיב (שם, קמז) קדמתי בנשף וגו'. אמר רבי אושעיא הכי קאמר, מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. ודוד מי הוי ידע חצות לילה אימת, השתא משה רבינו ע"ה לא הוי ידע דכתיב (שמות יא, ד) כה אמר ה' כחצות הלילה, מאי כחצות, א[י]לימא דאמר לי' הקדוש ברוך הוא כחצות, מי איכא ספיקא קמי' שמיא, אלא דאמר לי' למחר בחצות כי השתא, ואתי איהו ואמר

כחצות אלמא מספקא ליה, ודוד הוי ידע. ומשני דוד סימנא הוי ליה, כנור הי' תלוי למעלה ממטתו וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו. והספיקות כתבתי לעיל וכו' יעו"ש.

ומקודם נבאר מצוה דחשב **הרמב"ם** במנין המצות (מ"ע מצוה כט) להבעיר אש במזבח העולה תמיד, שנאמר (ויקרא ו, ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וגו'. להבין, הא התורה והמצות הם נצחיים, ואם כן איך נוהג מצוה זו בזמן הזה. וגם שיהי' בכל אדם.

ונראה לי דיבואר זה עם ביאר הפסוק פרשת צו את אהרן וגו' כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו (ויקרא ו, ב-ו). דקשה הל"ל תוקד עליו, מה שאין כן בו משמע דקאי על אהרן דפתח בי' הכתוב צו את אהרן וגו'.

ונראה לי, דאיתא בש"ס דעירובין פ"ו (סג.) מאי דרשו, ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח (ויקרא א, ז), אף על פי שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט וכו'. ופירש **הרב רמ"א** בספרו (תורת העולה ח"ג פ"ב), שצריך שיתעורר האדם להתלהב באש הדיוט, ואז יורד שלהבת י"ה משמים וכו', יעו"ש. אך דלדברי **התוספות** שם (ד"ה מאי) לא שייך זה, דהקשו התוס', לכאורה משמע שהקטירו על המזבח החיצון, דאי במזבח הפנימי שם לא הי' יורד אש משמים וכו' מיהו בתורת כהנים משמע שהקטירו בפנים ושם נשרפו, וצ"ע, עכ"ל.

וכדי לבאר כל זה, נראה לי לבאר תחלה ביאר ש"ס פ"ק דברכות (ה:), תניא אבא בנימין אומר, על ב' דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפלתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. מאי לפני מטתי, א[י]לימא לפני מטתי ממש, והא צריך שלא יהי' חוצץ וכו'. וי"ל קושית **הט"ז** (או"ח ס"ג סק"ה) מאי מצטער, הוה לי' ליתן בין צפון לדרום. ומה שבארתי עיין במקום אחר. ועוד מה ענין ב' דברים אלו יחד, שיצטער דוקא על שניהם יחד. ועוד דמשני, אלא אימא וכו'. הא לא קאמר סמוך אלא לפני ומשני אלא אימא, וע"כ הסגנון כמאמר אל תיקרי וכו' והסוגיא שם וכו', והכי נמי כך. ועוד דהוה ליה למימר בין דרום לצפון מימין לשמאל, ולא בין צפון לדרום.

ונראה לי, דכתב הגאון **מוהר"ם שיף** (דרושים נחמדים בסוף חולין) ביאר פסוק כחוט השני שפתותיך (שה"ש ד, ג), על דרך רבי חנינא בן דוסא שהי' יודע אם זה חי או מת, אם שגורה תפלתו בפיו יודע שהוא מקובל וכו' (ברכות לד:). וחוט השני היו גם כן יודעין אם מלבין או לאו (יומא לט.). וז"ש כחוט השני כך שפתותיך, ודפח"ח.

ובארתי בפסוק (בראשית כה, כא) ויעתר יצחק לה' כי עקרה הוא וגו', מהו שגורה תפלתי בפי, שיכוין אל השכינה וכו' יעו"ש. וזהו כוונת הפסוק אם תשכבון בין שפתים

(תהלים סח, יד), אל תיקרי אִם אלא אֵם, שיכוין בשפתותיו אל השכינה שנק' אם כל חי, והבן. וזהו כחוט השני שנק' כך השכינה כנודע, כך יהי' שפתותיך, שיכוין בתפלתו אל השכינה. וכן משמע **בתיקונים** (סוף הספר ת"ו קמה:) פומא ברתא דמלכא, ובה לשון למודים זהו צדיק. ר"ל שהצדיק יכוין בלשון למודים שלו, בין בתפלה בין בתורה, אל השכינה שנק' ברתא דמלכא, וז"ש וב"ה לשון למודים [והבן], וזהו כחוט השני שפתותיך וכו', יעו"ש בסוף **תיקונים**.

וכן שמעתי ממורי, כי צדיקיא אינון שלוחי דמטרוניתא, ומה שחסר להם ידעון שהחסרון זה הוא בשכינה, ויתפללו שימולא החסרון שם, ולא שיכוין להנאת עצמו. והוא כלל גדול, שהוא חסיד המתחסד עם קונו ולא עם עצמו.

ובזה יובן, תניא אבא בנימין על ב' דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפלתי שתהא לפני מטתי וכו', אלא אימא סמוך למטתי. ור"ל שרצה לעורר לבות בני אדם דכל חסד עבדין לגרמייהו, ובריש **תיקונין** (תיקון ו כב.) קורא תגר על זה שאינון צווחין ככלבים וכו', רק יכוין שתהא תפלתו סמוך למטתי, ר"ל על כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב, כ) שהוא סמוך. והכי נמי שיכוין בתפלתו להשכינה שנק' מטה, כמ"ש (שה"ש ג, ז) הנה מטתו שלשלמה, וכמו שדרשו **בזוהר** (ויחי רכה:) על ראש המטה (בראשית מז, לא), יעו"ש.

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, דנודע מ"ש **המקובלים** פירוש הש"ס לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים ואחר כך יתפלל (ברכות ח.), שהוא ב' מדות הפחד והחסד וכו', יעו"ש. והוא לקשר השכינה בין תרין דרועין דמלכא, על ידי שיתפלל בדחילו ורחימו שהם ב' פתחים הנ"ל, הפחד והחסד שהיא אהבה ויראה.

ובזה יובן שהיה מצטער על ב' דברים אלו, שראה בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון אינם נזהרין בזה להתחסד עם קונו, שתהי' תפלתי לפני מטתי, שהיא השכינה וכנ"ל. ושתהא מטתי נתונה בין צפון לדרום, שיעור ב' פתחים הנ"ל, בסוד שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב, ו). ויען כי ראה שמצות אנשים מלומדה, ומחזיק טיבותיה לראשו דכרע במודים (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד) בלי פחד ואהבה, לכך הי' מצטער על זה. וכמ"ש **הט"ז** באו"ח (שם) שכלפי בני עולם אמר זה, יעו"ש.

וזהו צחות לשונו בין צפון לדרום, שיתחיל מצפון שהיא דחילו, ואחר כך לדרום שהוא רחימו, והסוד אשה מזרעת תחלה (נדה לא:), דחילו של האשה מצד צפון, הוין לי' בנים זכרים, וכמו **ששמעתי בשם מורי** מה שנאמר לו משמים טעם איחור ביאת משיח, שאין מאריכין באהבה רבה, סוד נשיקין שקודם הזווג, כדי לעורר תאוותה, שתזריע תחלה

ותלד זכר שהוא רחמים, ודפח"ח. וזה שסיים בש"ס (ברכות ה:) דהווין לי' בנים זכרים, והבן, והש"י יכפר. וזה סוד עורי צפון ובאי תימן (שה"ש ד, טז), והבן.

ובזה יובן מצוה צו את אהרן וגו', ואש המזבח תוקד בו. ר"ל בו באהרן, שאש המזבח היא רחימו ושלהבת י"ה של השכינה שנק' מזבח כנודע, תוקד בו בכהן, שיכהן להש"י בדחילו ורחימו שהוא שיעור ב' פתחים הנ"ל בין צפון לדרום, וכאמור.

וכמו שהוא בפרט אדם אחד שיקשט את עצמו, כך ראוי שיהי' שפתי כהן ישמרו דעת להשיב רבים מעון, וכמו שביארתי כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב, ב), דמשמש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא.

ובזה יובן, אף על פי שהאש יורדת משמים, ר"ל משלומי אמוני ישראל שנק' שמים, כמו שכתבתי האזינו השמים וכו' (דברים לב, א). מ"מ מצוה להביא מן ההדיוט, שהם המוני עם, שיתעוררו הם גם כן להתחבר עם שלומי אמוני ישראל. מה שאין כן כשהם אינן מתחברין עמהם, ומכל שכן שהם מלעיגים עליהם, שגורמין רעה ח"ו.

ובזה יובן אש תמיד תוקד על המזבח, תחלה הזהיר להכהנים שהם שלומי אמוני ישראל, ועכשיו הזהיר להמוני עם שהם הדיוטים, שיביאו אש מהדיוט, כדי שיגרמו אשר אש תמיד תוקד על המזבח, שהם שלומי אמוני ישראל. וז"ש לא תכבה, שלא יגרמו לכבות אש שלהביות עבודת ה' מן שלומי אמוני ישראל, כמ"ש גמר חסיד כשפסו אמונים מבני אדם, וק"ל.

והנה יש מזבח החיצון, ששם אש הדיוט, נגד המוני עם, ויש מזבח הפנימי, שלומי אמוני ישראל. וזהו כוונת ביאר קושית **התוספות**.

ונחזור לענין הנ"ל, כי נודע דוד הי' סוד המלכות שנקרא חצות לילה, כמ"ש **בזוהר** פ' בא (לז.), והכוונה לקשרה בין תרין דרועין דמלכא. ובזה יובן חצות לילה אקום להודות לך (תהלים קיט, סב), ר"ל בסוד אקים את סכת דויד הנופלת (עמוס ט, יא), כך הי' כל כוונת דוד להקים השכינה הנקרא חצות לילה, להודות להש"י שהוא תפארת ישראל, וז"ש חצות לילה אקום להודות לך, כאמור.

והמקשן לא נחית לזה, וסבר כפשוטו, לכך הקשה הא מאורתא קאי שנאמר (תהלים קיט, קמז) קדמתי בנשף וגו'. ומשני, הכי קאמר, מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה, ר"ל שלא עברה עלי השכינה הנק' חצות לילה בשינה, שהיושב בטל כישן דמי.

ואכתי קשה, וכי ידע זמן חצות כדי להקימה אז, וז"ש ודוד מי ידע וכו', וסוד יד"ע הוא חיבור, וז"ש השתא משה לא ידע שנאמר (שמות יא, ד) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו', והכוונה שהש"י מתלבש בחצות לילה ויוצא בתוך מצרים, בסוד וה' בהיכל

קדשו (חבקוק ב, כ), כי חצות לילה שהיא השכינה היא היכל לשם הוי', להתגלות בתוך מצרים. וז"ש מאי כחצות, אילימא דאמר ליה הש"י כחצות, מי איכא ספיקא וכו', אלא דאמר ליה בחצו"ת כי השתא אני יוצא, הכוונה כאמור. ואמר איהו כחצות, שלא ידעו על כוונה זו שיהי' התלבשות הש"י בחצות לילה רק יאמרו כפשוטו, וכאשר לא יכוונו רגע חצות לילה יאמרו שאינו כמו שאמר משה, ואם כן איך ידע דוד.

ומשני, כנור הוי ליה, ורוח צפונית מנשבת ביה ומנגן מאליו, שהכנור שהיא השכינה שמצד צפון, נתעוררה לשורר ולנגן מאליו לתפארת ישראל, בסוד שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב, ו), וכאשר הכנור הי' מנגן אז ידע להקימה וכו', והבן, וק"ל.

•

בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ג). לבאר זה על דרך כלל, שבכל אדם יש מדריגה זו, כמו שהי' בבריאת עולם ז"א בעל ששה קצוות סוד ו' שבשם, ואחר כך בגדלות שבאו המוחין סוד הדעת, כי קטן אין בו דעת, רק בגדלות, ואז נשלם שם הוי' ב"ה, כך יש באדם בכל עת וזמן.

וז"ש וארא אל אברהם יצחק ויעקב סוד ו"ק המתחיל מחסד שהוא אברהם וכו'. ושמי ה' לא נודע"תי להם, שלא הי' סוד הדעת עד משה רבינו ע"ה שנשלם בו שם הוי', כמ"ש בתיקונים (תס"ט קיא:), וק"ל.

וכדי להלביש ענין זה, נראה לי על פי מה שבארתי **בתוספות** מס' שבת (פח.), מכאן מודעא רבה לאורייתא, והקשו התוס' (ד"ה כפה) הא אמרו נעשה ונשמע. ומשני, מתוך האש הגדולה וכו'. ושם בארתי סוד יציאת מצרים וספירת העומר וכו', כי האדם עיקר ביאתו לעולם בחומר וצורה כדי להכניע החומר אל הקדושה, ובזה נכנע שמאל בימין, שנכנעו הקליפות והטומאה אל הקדושה, והנה אדם פרא יולד עם היצר הרע שהוא זקן, שהקדים טענתו קודם היצר הטוב שהוא ילד זקונים קטן שבא אחר כך בשנת י"ג, וכשנתעורר אדם משינתו שינת חמדת עולם עכור ליכנס בקדושה, אז מצד החסד מדריגת אברהם מסייעין לו שיצא ממצרים, מן מ"ט שערי טומאה, ויכנס בקדושה. וזה שאומר **בעל הגדה**, ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו, שהוא תחלה אברהם מצד החסד, ואז יש לו התלהבות אש הגדולה. ואחר כך אומרים לו שילך מעצמו מתורתו ועבודתו יתברך, שבדין יטול שכרו, ובחינה זו נק' יצחק שהוא דין, ואז יש לו חבלי לידה וצער בתורה ועבודה. עד שנשלם ונתחזק בדרך המיצוע הנקרא יעקב, שהוא חבל נחלתו על ידי חוט המשולש.

ובזה יובן וארא אל אברהם יצחק ויעקב באל שדי שהוא סוד ו"ק. ואכתי שמי ה' לא נודעתי, שיתן הדעת בכל דרכיך דעה"ו (משלי ג, ו) שהוא דבר נפלא, כמו **ששמעתי ממורי** דברים פרטיים בזה איך יתן הדעת בכל דבר גשמי גם כן להעלותו ולקשרו, ולחבר האהל להיות אחד אנס"ו, ודי בזה.

וכדי להבינך זה, אזכור אפס קצה **ששמעתי ממורי**, בלומד דבר עמוק ואין מבין הוא מלכות, וכשנתן דעת להבין וירד לעומקו אז קישר וחיבר מלכות בבינה, ודפח"ח. ישמע חכם ויוסף לקח, שאם נזדמן לו שוגג יתן דעתו שכבר עבר מזיד ולא תיקנו, ועכשיו בא לזה שיתן דעתו לתקנו. וזה פירוש הפסוק למען ספות הרוה את הצמאה (דברים כט, יח), **ות"א**, והוא תמוה, איפכא הוה לי' למימר. ולדברינו אתי שפיר, וכיוצא בזה, וק"ל.

•

עוד י"ל וארא אל אברהם, מי שאין לו זכיות כלל ומבקש מצד החסד, שיוצא למעלה ממדריגת הדין והט"בע מספר אלדים שהוא מדת הדין, לזה נותנין מצד החסד בלי קצבה. ויש שמבקש מצד הדין, מאחר שאני עובד ה' שלמדתי שיעור גמרא ותוס' וכאלה, ראוי לקבל שכר, נותנין מצד הדקדוק מה שראוי להנתן לו ולא יותר, וזה נק' יצחק מדת הדין. וכמו ששמעתי בשם **המגיד מו' מנחם** נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה וכו' (פיוט מה ידידות), ודפח"ח. ויש מי שהוא כולל משניהם הנק' יעקב יושב אהלי"ם, דהיינו שיש לו לתלות במעשיו הטובים וליטול שכרו מצד הדין שהוא בחינת יצחק, ומכל מקום אינו מבקש רק מצד החסד והחנינה שהיא בחינת אברהם, גם לזה נותנין בקשתו. ובזה יובן וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וכו', וק"ל.

וז"ש וידבר אלהים אל משה (ו, ב), לפי שנהג את עצמו על פי הטבע גימטריא אלדים, לכך נהג עמו לדבר ממדריגה זו גם כן. אחר כך עלה למדריגה יותר, למעלה מהטבע, אז ויאמר אליו אני ה' גם כן למעלה מהטבע, דלכך נק' י"ג מדות וק"ל.

ובזה תבין טעם שנקרא אברהם חסד, כי מצד החסד קרבו הש"י לעבודתו, לא מצד זכות אבות שהוא תרח. מה שאין כן יצחק מהדין ראוי לכך, מצד אביו אברהם. וכן הענין בבני אדם, וק"ל.

ונראה לי דהמוכיח בשער צריך לומר לכל אחד מוסר לפי בחינתו, וכשאינו יודע מהותו יחקר אחר קיר[ו]ת לבו, שהלב שרש הכל כדאיתא באבות כי לב טוב וכו' (פ"ב מ"ט). וכי תאמר איכה נדע מצפון לבו, ונראה לי דיכול לידע מסיפורי דברים, דנודע קולמס הלב הוא הלשון, ונרמז בפסוק ולשוני עט סופר מהיר (תהלים מה, ב), וכתב **בעללות**

אפרים (מאמר קלא) יעו"ש. ואמר החכם איש לפי מהללו (משלי כז, כא), מה שמשבח ומהלל מזה נודע מהותו וטבעו.
וכבר הוזהר ראש הדור כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, ג), שינהג לכל אחד לפי טבעו ומדתו שהיא בלב ונודע על ידי הלשון. ובזה יובן (שמות ג, א) וינהג את הצאן קדשים שהם ישראל, אחר המ"דבר, וק"ל. עוד י"ל שהוא לשון דבר אחד לדור (סנהדרין ח.), כי דור ודור ודורשיו (סנהדרין לח:), שהדור לפי דורשיו, ובזה יובן, וק"ל.

בא

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' (י, א). וכבר הקשה **הרמב"ם** (שמונה פרקים פ"ח) שאם ניטלה ממנו הבחירה כמו שאמר כי אני הכבדתי וגו', אם כן התראה זו למה. ואגב קשה, מאי בא, לך אל פרעה הוה לי' למימר.
ונ"ל, דאיתא בפ"ה דשבת (נה.) אמר רבי זירא לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא, א"ל לא מקבלי מנאי, א"ל אף על גב דלא מקבלי לוכחינהו מר, דאמר רב אחא בר חנינא מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בו וכו'. וכתבו **התוספות** (ד"ה ואע"ג) היינו היכי דספק אי מקבלי, כדאמר בסמוך לפניהם מי גלוי, אבל היכא דודאי לא מקבלי, הנח להם מוטב יהיו שוגגין וכו', יעו"ש.
וי"ל מנ"ל להתוס' דדוקא בספק קאמר, דלשון לא מקבלי מנאי משמע ודאי לא מקבלי, והתם דקאמר לפניהם מי גלוי, לרבותא, דאפילו מספק לא הוכיחו.
וביותר קשה, דהא מפסוק שלפנינו מוכח דגם שלא יקבל בודאי יש להוכיחו, וכי תימא למה, י"ל כמ"ש **הרי"ף** (בע"י שבת שם), גם שלא יקבל עתה שמא אחר כך יתן אל לבו לשמוע ולשוב. וזהו דוחק לחלק בין ישראל לעכו"ם.
ונ"ל דיש בענין אמירת תוכחה ומוסר ב' בחינות שונות, א' להנצל מעונש, וכמו שאמרה מדת הדין אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי וכו', ומעתה אם יש לו התנצלות לפטור עצמו מלהוכיחו, כגון שידוע לו שלא יקבל וכיוצא, שאז אין עליו אשמה, ונמנע מלהוכיחו. בחינה ב', שאינו עושה מיראת עונש רק לאהבת המלך, להשיב בן אל אביו, אז גם שיודע שלא יקבל מכל מקום עושה תחבולה לשנות מלבושיו החשובים, ולובש בגדי פחותי הערך, כמו שהוא לבוש עתה בן המלך שנתערב בין הפחותים, ואז לובש השר גם כן כמותו כדי שיוכל להתחבר עמו ולדבר על לבו לשוב לאביו המלך, וכאשר הארכתי בזה המשל במקום אחר מהו ענין לבושי פחותי הערך, שהוא גרוע מדותיו וכו', יעו"ש.

והנה אם ידוע לו שהוכבד לבו ולא יקבל מוסר גם כשישנה לבושו, ודאי לפי דברי התוס' אין רשאי להוכיחו, מוטב יהי' שוגגין ולא יהיו מזידין, וכ"כ **הרי"ף** בעין יעקב יעו"ש, סברא זו לענין אחר.

אך דקשה על התוס' מפסוק (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח, דמשמעו אפילו מאה פעמים (ב"מ לא.), דע"כ אין לומר דזה איירי בשומע ומקבל מוסר מיד בפעם ראשון, אם כן שוב אין צריך פעם ב', ומכל שכן מאה פעמים, אלא ודאי דאינו מקבל בפעם א' וב' וכמה פעמים ואפילו הכי חוזר ומוכיחו עד מאה פעמים, וקשה הא כשהוכיחו צ"ט פעמים ולא קיבל אם כן ידוע לו דבודאי אינו מקבל מוסר, ואפילו הכי מוכיחו עד מאה פעמים, וקשה להתוס' דכתבו בידוע שאינו מקבל מוסר אין צריך להוכיח.

אך לפי מ"ש **הרא"ש** (ביצה פ"ד סי' ב) **והר"ן** (ביצה טז: בדה"ר), בדבר שהוא מפורש בתורה רשאי להוכיחו גם שיודע שאינו מקבל מוסר, ומה שאמרו מוטב יהי' שוגגין הוא מדרבנן, אתי שפיר דלא קשה מידי.

אך יש לספוקי בדבר, אם לומר בדבר שהוא מדרבנן אסור להוכיחו כשיודע שלא יקבל מצד שמוטב יהי' שוגגין, אבל בדאורייתא מותר להוכיחו. או לומר בדאורייתא יש חיוב להוכיחו גם כשיודע שלא יקבל.

והנה יש להכריע, מאחר שאין איסור להוכיחו מצד מוטב שיהיו שוגגין, אם כן ממילא חל עליו מצוה הוכח תוכיח עד מאה פעמים, ואז החיוב מוטל עליו להוכיחו מצד המצוה.

וכי תימא באמת גם על הפסוק קשה, מאי טעמא באמת הזהיר הכתוב להוכיחו כמה פעמים מאחר שידוע שלא יקבל. נראה לי, דנודע מ"ש חז"ל בפסוק (תהלים ט, יז) נודע ה' משפט עשה, כשהוא עושה דין ברשעים שמו נתגדל ונתקדש (ויק"ר כד, א), וכאשר כתבתי במקום אחר שהעונש לרשעים כדי שאחרים יקחו מוסר, והמשל, למדינה שמרדו במלך ונתחזקו שלא ישמעו מוסר, עד שעשה אחד את עצמו כמשוגע, ויצאו לקראתו בני המדינה לראותו, עד שסיפר להם מאורעותיו זה בא לו אחר שמרד במלך הנ"ל וכו', יעו"ש. וזה נראה לי פירוש הפסוק הו"כח - לאחרים יוצא מוסר ותוכחה, כשתו"כיח לזה גם שלא ישמע ויענש וכאמור.

והיוצא מזה, כשתוכחתו הוא שיודע שלא יקבל מוסר, רק שישמעו אחרים את דינו שנענש על שלא שמע למוסרו, אז אין צריך להתלבש בבגדים פחותים שהוא גרוע מדות הנק' הליכה, רק בלבושו הנקרא ביאה.

ובזה יובן המשך הפסוקים, ויאמר ה' ב"א אל פרעה, כי מכונה לך לביאה, ולא הליכה לידע ולהתחבר עמו, כי אין צריך כאן לזה מאחר שהוכבד לבו ולא יקבל בודאי. וכי תימא וכי בא בטרוניא עם בריותיו, וכקושית **הרמב"ם** שצוה להתרותו וסילק ממנו הבחירה, וכמ"ש אני הכבדתי את לבו. זה לאו קושיא, דלאו סילו[ו]ק בחירה קאמר, רק כי אני ששלחתי לו התראה, מצד זה הוכבד לבו מצד בחירתו, כי הוקשה לו קושיא הנ"ל כמ"ש התוספו[ו]ת, דבידוע לו שלא יקבל תוכחה מוסר אין צריך להוכיחו ולהתרותו, ואם כן התראה זו למה, אלא שמע מינה שספק לו אם אקבל מוסר או לאו, וזה הספק כלפי שמיא גרמה לו שהוכבד לבו, אבל באמת קמי שמיא גליא, והתראה זו גם שידוע שלא יקבל מכל מקום הוא למען שתי אותותי אלה ולמען תספר באזני בנך וגו' ואכבדה בפרעה, שישמעו אחרים ויקחו מוסר ויתגדל ויתקדש שמו יתברך, וק"ל.

עוד י"ל, כי פרעה האמור כאן, הוא גם איש ישראל שהוא קשה העורף, כי התורה הוא נצחי גם לדורות. והוא רמז מוסר לשני סוגי רשעי ישראל, א' בהסתר, וא' בפרהסיא, וההפרש ב[י]ניהם, **דשמעתי ממורי** פסוק תהלים סימן ל"ז (לה) ראיתי רשע עריץ וגו' ויעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא וגו'. ואמר, למה יבקשהו לרשע שכבר איננו. וביאר כי אחריו יקום רשע יותר גרוע ממנו, לכך יבקשהו לראשון, ודפח"ח. ולי נראה, דכתב **האלשיך** דיש ב' מיני יצר הרע, אחד בסתר, ואחד בגלוי, וצריך יותר שמירה מזה יצה"ר שהוא בסתר, ואתי שפיר, והבן.

•

בפסוק בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' (י, א). ופירש **רש"י** בא והתרה בו. וי"ל דהל"ל לך אל פרעה. ועוד קושית **הרמב"ם** בענין הבחירה והידיעה וכו', והכי נמי אם גזרה ידיעתו שהכביד לבו, אם כן למה יתרה בו אחר שניטל הבחירה ממנו. ושאר הספיקות.

ונראה לי, **דשמעתי בשם מורי** ענין מכות דם לפרעה, ולישראל הי' מים. כי בחינות פרעה הוא העורף, מדריגת השכחה, ואצלו הי' מכת דם, מה שאין כן להצדיק הי' מים, ודפח"ח.

ולי נראה בדרך זה לפרש, על פי שכתבתי ביאור ש"ס (סוטה מז.) משרבו המנאפים בטלו מים המרים וכו'. כי לאשה זונה הי' מרים, מה שאין כן לאשה טהורה מים קדושים דברי מוסר של כהן, כמ"ש כל צמא לכו למים (ישעיה נה, א) יעו"ש. והכי נמי לפרעה שהוא קשה עורף נחשב למכת דם, ששופך דמו, מה שאין כן לאיש כשר וישר נחשב למים קרים על נפש עייפה.

וכן יש לפרש שאר המכות, עד מכות ארבה (י, ד-ה) **ותרגומו** גובא, וכן **תרגום** בור, כי הוא לשון רבוי, כמ"ש (בראשית כב, יז) ארבה את זרעך וכו', והענין שהוא רבוי המנהיגים, שלא יהי' דבר אחד לדור רק ההיפך שיהי' כולם ראשים מנהיגים, **ששמעתי** שזהו ברכת אליהו לעיר אחד שיהיו כולם מנהיגים וכו', ואז נהפך מן **דַּבָּר אחד לְדֶבֶר** ח"ו, או לברד. ומכח זה וכסה את עין הארץ, מי שהוא עין הארץ, כמו עיני העדה, שהי' ראוי להשגיח על הארץ, נעשו אלו הרבה מנהיגים, נעשו כסה אל עין הארץ, ולא יוכל לראות את הארץ, להשגיח עליהם, כמו שכתבתי בפסוק ועיני ישראל כבדו מזוקן ולא יוכל לראות וכו' (עי' בראשית מח, י), וה"נ כך. וזה שאמר ואכל את יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד, כשהי' דבר אחד לדור הי' ברכה, וכשנהפך ונעשה הרבה מנהיגים נעשה מן דבר ברד, וזהו הגורם חורבן ליתר הפליטה, וק"ל.

ובזה יובן בא אל פרעה, כי החכמה נק' אב שהיא אותיות בא, ומה שהי' ראוי לפרעה לבוא אל החכם שנקרא אב שילמוד ממנו חכמה, מכל מקום לא תמנע טוב מבעליו - שיבא הוא אצלו. וכי תימא אם מעלת החכמה עדיפא ממעלת הנדיב שהוא קשה ערף מצד עשיר יענה עזות (משלי יח, כג), למה לא ילך פרעה אל החכם שנקרא אב. לזה נותן טעם, כי אני הכבדתי את לבו, ר"ל כי להחכם נתתי לב להבין מעלת הנדיב גם שהוא פרעה קשה ערף, לכך הולך אליו, מה שאין כן פרעה ממני יצא הדבר שנקרא פרעה, כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו מלהבין מעלת החכמה שיהדר אחר מעלת החכמה, שאלו הי' מבין מעלת החכמה אם כן כבר הוא בגדר החכמה, כמ"ש **הר"ן** (בדרשות דרוש ד) ששאלו חכם אחד אם מבין עניני הבורא, והשיבו אלו הבנתיו הייתיו וכו', יעו"ש.

וזהו למען שתי אותותי אלה בקרבו, כי כבר זכרנו במקום אחר בפסוק כל הנשמה תהלל י"ה (תהלים קנ, ו), כי יש חומר וצורה בכלל ופרט, והנשמה נברא בב' אותיות ראשונות, והחומר בב' אותיות שניות, ועל ידי שישפיעו זה לזה נתחברו אלו באלו ונעשה יחוד השם שלם. וזהו שכתב במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט), ששאל דוד המלך ע"ה ישב עולם לפני אלדי', והשיבו אם כן חסד ואמת מן ינצורוהו (תהלים סא, ח) וכו'. ועדיין קשה, תינח בעושר, אבל בחכמה הדרא קושיא לדוכתיה. ולדברינו אתי שפיר, כי החכם ישפיע לנדיב חכמה, והנדיב ישפיע לחכם עושר, ועל ידי זה גורם השפע למעלה מן ב' אותיות ראשונות שבשם שהם או"א, לבנים זו"נ ב' אותיות אחרונות, וז"ש למען ש"תי אותי' אלה בקרבו, מזה לזה, וק"ל.

•

עוד י"ל, כי האדם הוא עולה ויורד בעבודת ה', שאי אפשר שיהי' במדריגה א'. והטעם, שלא יהי' התענוג תמידי שאז אינו תענוג, כמו במשל המלך ששלח בנו לבן המונים וכו'. ובזה יובן בא אל פרעה, שיבא בחינת הדעת שנקרא משה, אל פרעה - שירד ממדריגתו, כי אני הכבדתי את לבו וגו', כדי שיהי' אחר כך כשיחזור למדריגתו יותר תענוג, וזה שאמר למען שתי אותותי אלה בקרבו, שידבק את עצמו אל האותיות שהם כלים אל הרוחני' ובתוכם אור אין סוף חיי החיים תענוג התענוגים, ודי בזה.

•

בפסוק ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וגו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (י, כא-כג). וכבר זכרנו ביאר זה לעיל יעו"ש. ועוד יש לדקדק, למה במכה זה צוה נטה ידך על השמים. ועוד ולכל בני ישראל הי' אור וגו', מאי שנא מכה זו שהוצרך לאומרו שלא הי' לישראל, הא כל עשר מכות שהי' למצרים לא הי' לישראל.

ואגב נבאר פסוקי פרש' בשלח (שמות טו, כב-כו), וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, וילונו על משה וגו' ויורהו ה' עץ וגו' ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלדיך והישר בעיניו תעשה וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. והספיקות רבו, **א**' וכי זה הוא כל הטובה שיעשה להם עבור שהטיבו מעשיהם, שכל המחלה לא אשים עליך. **ועוד** מה אני ה' רפאך לפי זה.

ונראה להבין ענין מכות בכורות שהיא ראש לכל המכות, כמ"ש (ז, טז) והנה לא שמעת עד כה, משמע שהיא העיקר, ויש להבין מהו ענין המכה זו בבכורים דוקא.

ונראה לי לבאר המשך הפסוקים (יא, ד-ז) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וכו' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וגו', ולבסוף כתיב (יב, יב) ועברתי בארץ מצרים, פירש **רש"י** בשם מכילתא, כמלך העובר ממקום למקום וכו', אעשה שפטים אני ה'. והספיקות רבו, למה לי אני יוצא. ועוד מאי ומת כל בכור, דהל"ל אני מכה כל בכור. ועוד מאי כמלך העובר וכו'. ועוד מאי אעשה שפטים אני ה'. ועוד מאי זה דקאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו', שהוא תמוה.

ונראה לי, דאיתא בש"ס (ע"ז ג:) לעתיד הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתקה הרשעים נדונין בה וצדיקים מתרפאין בה, שנאמר (מלאכי ג, כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפי' וכו'. והענין, כי בארתי לעיל על שהלכו ג' ימים בלא מים, בלא תורה

(ב"ק פב.), לכך שוב לא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים ה"ם, וכמ"ש **הרמב"ם** פרק ב' מהלכות דיעות (ה"א) כמו שיש חולי הגוף שאז ט(ו)עם המתוק נדמה לו למר, כך יש חולי הנפש אשר נדמה להם מתיקות התורה והעבודה למרה וכו', יע"ש.

והנה סיים הרמב"ם שהרפואה שילך אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וכו', וכיצד היא הרפואה, אם הי' גבה לב ינהג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מן הכל וילבש בלוי הסחבות וכו' וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר ממנו גובה הלב, ואז יחזור לדרך האמצעי וכו'. וזהו עצמו שרימז הפסוק עצמו הרפואה הנ"ל, וכמו שנאמר ויורהו ה' עץ, כי החכם נקרא עץ כמ"ש לא תשחית את עצה (דברים כ, יט), הוא הנותן עצה טובה להנצל מעצת יצר הרע וכו' (זהר בלק רב ע"א). ורז"ל (מכילתא בשלח) דרשו שהי' עץ מר ונמתק מר במר, ר"ל שנתן לו עצה שהוא מר לנהוג בבזיון וכיוצא בזה, ועל ידי זה נתרפא, וימתקו המים מימי התורה, וכל המשך הפסוקים יבוארו אחר זה.

עוד י"ל עץ מר, דאיתא בש"ס תענית דף ד"ד ע"א: דבי נשיאה גזרו תעניתא ולא אתי מטרא, תנא להו אושעיא זעירא דמן חבריא, והי' אם מעיני העדה נעשתה לשגגה (במדבר טו, כד), משל לכלה שהיתה בבית אביה, בזמן שעיני' יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיני' טרוטות כל גופה צריך בדיקה. ופירש **רש"י** כי עיני העדה שהם ראשים מאירין עיני העם, ואם עיני העדה רשעים, דלת העם אין צריכין בדיקה מה מעשיהם וכו'. אתו עבדי' ומצערי לי', אמרו בני מאתי' שבקי לי', דהא נמי מצער לן, כיון דחזינן דכל מילי' לשם שמים שבקינן לי' וכו', יעו"ש.

ויש להבין מה זה שאמרו הא נמי מצער לן וכו'. ונ"ל דבארתי במקום אחר וכו', יעו"ש. אם כן בזה מצער לן, שאין אנחנו מוחזקין לטובים לכך עיני העדה טרוטות ורכות, ומכל מקום כיון דלשם שמים נתכוין לא אמרינן לי'. ובזה יובן ויורהו ה' עץ, שהי' עץ מר באופן ואז המתיק מר במר ולא בחנופה ודברים רכים, וק"ל.

העולה מזה, כי אין לרשעים גיהנם יותר מאם שמכניסין אותן לגן עדן, שאין שם אכילה ושתי' ותאות עולם הזה, רק הצדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהם, הם שהיו פחותי הערך בעיני גסי הרוח, שהי' סרוחים בעיניהם כמ"ש וחכמת סופרים תסרח (סוטה מט:), ועתה הם בראש הקרואים ומתעדנין בתענוגי התורה והתפלה, והענג לרשעים הם נגע, שלא הורגלו בזה, ומה אם מי שלא למד ג' ימים הם מרים אצלו, מכל שכן זה שלא הורגל כל ימיו בזה שהיא עתה לו מרה מה שהוא מתוק, ושמים אור התורה לחשך בעיניהם. וזהו ביאר הפסוק הנ"ל, ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים, ר"ל נטה ידך להמשיך למטה דברים רוחניים שהוא על השמים כמו תורה ותפלה. ובזה ויהי חשך על ארץ

מצרים, לאלו שהם הולכים אחר תענוג תאות עולם הזה, שיש לו גבול ומצר, ולא הורגלו בדברים שמיימים רוחניים בתורה ותפלה, שודאי להם אור התורה ותפלה הוא להם חשך, כי שמים אור לחשך. מה שאין כן לכל בני ישראל שהם בתואר ישראל שהורגלו בתורה ותפלה הי' אור במושבותם, ר"ל מאי טעמא נחשב להם אור, כי הורגלו בזה בכל מושבותיהם, אין להם עסק אחר לילך בשוק כי אם ישב אהל תורה ותפלה, לכך לתענוג ואור יחשב להם לגן עדן. ולהיפך לרשעים נחשב לגיהנם וחשך אפילה, אחר ג' ימים שלא הורגלו שוב נחשב למרה וחשך וק"ל, וזהו ענין ג' ימי אפילה.

ועתה מבואר הפסוק הנ"ל, ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלדיך, שתהי' רגיל לשמוע קול תורה ותפלה שהיא קול ה' אלדיך כנודע, כי הוי"ה ז"א נקרא תורה, ותפלה שהי' השכינה נקרא אלדיך, וז"ש והאזנת למצותיו, אז כל המחלה אשר שמתי במצרים - מה שהי' למצרים מכה ומחלה כגון חשך ושאר מכות אשר נבאר, לא אשים עליך, והטעם כי אנ"י ה' שהוא תורה ותפלה כנודע זהו רפאות לשריך ושקוי לעצמותיך (משלי ג, ח), כי מה שהרשעים נידונים בה צדיקים מתרפאים בה, וכמו שנאמר (מלאכי ג, כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, וק"ל.

ובזה יובן מכת בכורות גם כן על דרך זה, ויאמר משה כחצות הלילה, ר"ל בחצות לילה של ירושלים העליון שהוא לעולם י"ב שעות, וכאן במצרים שהי' בקו הנוטה מקו השוה כנודע מחכמי התכונה, אם כן כאן הוא סמוך לו או קודם חצות או לאחר חצות. שאז הוא זמן שאני יוצא מרום רקיע, [או י"ל יוצא חמה מנרתקה][13], עד גן עדן התחתון שנקרא גם כן מצרים, שיש לו מצר וגבול שהוא בעולם הזה נגד גן עדן העליון שאין לו מצר וגבול אין סוף, להשתעשע עם צדיקים שבגן עדן בתורתן ותפלתן.

ואז ומת כל בכור בארץ מצרים, שאלו בני אדם שלא היו כגרים בעולם הזה כדי לעסוק בתורה ותפלה, רק היו נשיאים בארץ, שנק' בכור בארץ מצרים, וכמו שנאמר (עי' תהלים פט, כח) גם אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, ומאחר שלא הורגלו בתורה ותפלה, שהיו טרודים בעסקי עולם הזה, ודאי זהו נקרא מיתה לאלו מה שאני יוצא בתוך מצרים, שאז ממש יוצא חמה מנרתקה, והבן זה, והצדיקים מתעדנין בה ורשעים נדונין בה. וזהו מכות בכורות ממש, שועברתי בארץ מצרים כמלך וכו', ועל ידי זה אעשה שפטים אני ה', על ידי שמש ומגן ה' (תהלים פד, יב) מזה נעשה שפטים לאלו, ולאלו נחשב לתענוג מופלא ורפואה, וק"ל.

[13] או י"ל, מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה (סוכה ה.), וע"כ הרכין רקיע עם כל צבא מרום וכל הצדיקים, וזה שאמרו כמלך העובר ממקום למקום, שכל תענוגי המלך הולך עמו. או י"ל, מה שאני נכנס בגן עדן להשתעשע בתורה ותפלת הצדיקים, עתה בבחינה זו אני יוצא בתוך מצרים ממש וכו'.

ואף על פי שרואין הרשעים שהם נדונין, ושלומי אמוני ישראל מתרפאין בהם, והי' ראוי לקנא אותם על זה כמאז וקדם שנאמר (תהלים לח, כא) ישטנוני תחת רדפי טוב, שהיא השנאה מחמת קנאה שאין להם סוף, וכמו שבארתי משנה באבות (פ"ד מכ"א) יעו"ש. מכל מקום הי' נס, ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, דאיתא בספר **בן המלך והנזיר** (שער כג) משל על ששונאים העולם אנשי חסידים, כי פעם א' נתחבטו הכלבים על הנבילה, זה חומס וזה רומס, ובין כך הלך אדם אחד סמוך להם, אמרו ודאי זה רוצה לחטוף הנבילה ממנו, או שרואה אותנו בחטיפת הנבילה אנו נמאסים בעיניו, ויעצו ונפלו עליו. והנה עסקי עולם הזה נמשל לנבילה וכו' יעו"ש. וז"ש ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, וק"ל.

עוד י"ל כחצות, כי בתחלת הלילה רוח מערבית נושב, והוא נמשל לת"ח שהם שחורות כעורב להשכים ולהעריב בתורה (עירובין כב.). ומחצות הוא רוח צפונית, מצפון זהב יאתה (איוב לז, כב). וכאשר יקיימו אלו העשירים ובו תדבק (דברים י, כ) להדבק בתלמיד חכם לשמוע ממנו תורה ומוסר ולהסתופף בצלו, אז בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב) להתעדן גם כן בענג הנ"ל של התלמיד חכם, מטעם הנ"ל.

ובזה יובן, ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה. ופירשו כהחלק, שאינו רוצה להתחבר רוח צפונית - עשירים, עם חצות ראשונה שהיא רוח מערבית - הת"ח, רק נפרדו ונחלקו מהם, ולא הורגלו לשמוע תורה ומוסר. אז כאשר אני יוצא בתוך מצרים ודאי ומת כל בכור בארץ מצרים, וכאמור[14].

[14] וזה נראה לי ביא(ו)ר הש"ס (ברכות ג:), כנור הי' למעלה ממטתו, וכאשר רוח צפונית מנשבת בו הי' מנגן מאליו. רמז על עשירים שהי' מנשבין לת"ח שהוא כנור לשבח להש"י, ואז מנגן מאליו - על ידו מנגן בתורה ותפלה, וז"ש מאליו, ר"ל ממנו של רוח צפונית האמור, וק"ל. וזה נראה לי פירוש הש"ס (שם), מיד נכנסו חכמי ישראל ואמרו עמך ישראל צריכין פרנסה. שהוא כולל ב' סוגים, לסוגי המוני עם שהולכין כצאן בלא רועה, איש כל הישר בעיניו יעשה, וסוג זה נקרא עם. סוג ב' שהם התלמידי חכמים שעוסקין בתורה, נק' ישראל. ואין תומך וסועד להם לשיהי' להם פרנסה, וזה שאמרו עמך י"שראל צריכין פרנסה. והשיב שפיר יתפרנסו זה מזה, זה ישפיעו לעשירי עם תורה ומוסר, וזה ישפיעו לת"ח פרנסה לאכול. וחזרו ואמרו אין הקומץ משביע הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו, נגד ב' סוגי הנ"ל, כי רוב עשירים מקמצין, ולכך אין הקומץ משביע הארי שבחבורה העוסק בתורה. וגם התלמידי חכמים אם ירצו לומר תורה ומוסר, אין הבור שהוא רק מתמלא מחולייתו, כמ"ש חז"ל (ברכות מ.) אם שמוע תשמע(ו) (שמות טו, כו), היפך בשר ודם כלי ריקם אינו מחזיק תורה כלל. וגם מחולייתו, מת"ח שלו שבעירו, כי אם מת"ח אורח מפורס(ו)ם, וכמו שכתבתי וילכו ג' ימים ולא מצאו מים ויבאו מרתה וגו' (שמות טו, כב-כג) יעו"ש. ואז השיב פשטו ידיכם בגדוד, שיסעו הלומדים בחנוכה ופורים בגבול שאינו שלהם, כמו אנשי גדוד הגוזלים והחומסים, שבא לגבול אחרים ועל כרחך מוכרח ליתן לו, כמו שבארתי פי' הש"ס (ברכות י:) הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, שהי' יושב בביתו, והשולח לו מתנה, לשם שמים נתכוין, ורשות לקבל. והרוצה שלא ליהנות כשמואל הרמתי, שנאמר (שמ"א ז, יז) ותשובתו הרמתה, לכך לא קיבל מתנה, שהי' מסבב מעיר לעיר, וכעין זה פירש מוהרש"א יעו"ש (י). ואז יקפחו אלו הלומדים פרנסת התלמידי חכמים של מקומות ההם, ומוכרחים שיבואו הנה גם כן לפשוט בגדוד, וישמעו מהם תורה ומוסר, שהם אורחים. וכל זה השיב לשיטתן, אבל האמת יורה דרכו, שיותר נכון שיפרנסו כל עיר עניי ולומדי אנשי עירו שהם קודמין, ולא שיצטרכו לפשוט בגדוד, וגם כן ישמעו מוסר מלומדי עירו, וכמו שבארתי בשופר אם קול פנימי שמע יצא (ר"ה כז:), וא"ש.

לכך שפיר נאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלדיך כל [ה]מחלה אשר שמתי [במצרים] לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, וק"ל.

עוד י"ל, דנודע שיש חומר וצורה, והם ב' הפכים, כשזה קם זה נופל, וכאשר זכרנו ביא[ו]ר נצים נצבים זה דתן ואבירם וכו' (נדרים סד:). והנה יש שינוי זמנים, יש זמן שגובר החומר, בעת עוסקו בדברים גשמיים כמו אכילה ושתי' ומשגל וכיוצא. ויש זמן שגובר הצורה, בעת עוסקו בתורה ותפלה. ובעת שהוא ענג לזה, הוא נגע לזה, וזה נקרא מצרים, שזה מצר לזה, כמו מן המצר קראתי יה (תהלים קיח, ה). אך בעת ששניהם שוין בענג, זהו זמן המובחר כמו שנאמר (עי' מל"ב ג, טו) והי' כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', כי בעת שמחת הצורה שיש בו שמחה גם כן לחומר, היא שמחה שלימה. והנה נודע כי חצות לילה ראשונה נקרא ליל לשון זכר, ומחצי לילה ואילך נקרא לילה לשון נוקבא, שנתחברה עם זכר, שקבילת דכורא, כמ"ש **בזוהר** (פ' בא לח:). והנה תואר זכר לצורה ותואר נקיבה לחומר.

ובזה יובן כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא, ר"ל בפלגות לילה בתראה, שהיא חיבור החומר והצורה להתענג שניהם, אז אני יוצא, שהוא כנגן המנגן שהוא כנור דוד שהי' רוח צפונית מנשבת בו (ברכות ג:), שהוא ענג לשניהם, אז ותהי עליו יד ה', וכמו שכ' בירושלמי (ברכות פ"א ה"א) ראי' מזה הפסוק עצמו. ואז כאשר החומר שמח בשמחת הצורה, אז ומת כל בכור בארץ מצרים שהוא היצר הרע, שהוא מלך זקן ובכור המושל בעולם הזה שנקרא ארץ מצרים, שיש לתענוגי העולם הזה מצר וגבול, וכמ"ש ולבי חלל בקרבי (תהלים קט, כב) אחר שהחומר נתחבר בשמחת הצורה היא שלימות שאין למעלה ממנו, וק"ל.

•

בפסוק דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וגו' (יא, ב), ויעשו כן וגו' וינצלו את מצרים (עי' יב, לה-לו). והקושיא מפורסמת, וכי צריך בקשה וכו'. ב' קשה דהל"ל וישאלו ממצרים, ל"ל [איש] מאת רעהו אשה מאת רעותה.

ונראה לי דקושיא חדא יתורץ באידך, דראיתי במפרשי התורה בספר **בן אורי** (פ' בא), דאיש מאת רעהו, ר"ל שישאל עני מן עני כמותו וכו', יעו"ש. ולהבין זה, נראה לי, דכבר זכרתי בביאור קושית **האלשיך** ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי תשבות וגו', והקשה ל"ל לצוות על עשיות מלאכה וכו'. ובארתי שם, כי הוא כלל גדול בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו), וכמ"ש **הרמב"ם** (הלכות דעות פ"ג ה"ג) שיכוין בכל דרכיך גשמיים לשם שמים וכו'. ולי נראה יותר פנימי, כמו שיש כוונה בדברים רוחניים בתורה ותפלה

ועשיית המצות, שהכל יסובב על (קטוב) [קוטב] אחד לברר הניצוצין, וכמ"ש **בכתבי האר"י** יעו"ש. כך הכוונה בדברים גשמיים גם כן, באכילה ושתיה וכל מיני מלאכה, הכל לברר מן ל"ט מלאכות. וז"ש בכל דרכי"ך דעה"ו, לשון יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, על ידי העלאת מ"ן מברורי הניצוצות, והבן.

והנה כתוב **בכתבי האר"י זלה"ה** (פע"ח ש' ק"ש פ"ג) טעם מצוה שלא לשוב למצרים לעולם, כי כבר ביררו כל הניצוצות, כמ"ש וינצלו את מצרים (שמות יב, לו), וטעם כל הגליות כדי שיבררו הניצוצ[ו]ת, וכאן במצרים אין צריך לברר עוד וכו', יעו"ש. ומאחר שכל עניני אדם לברר הניצוצין, ויש להבין אם כן מאי טעמא יברר העני במעט סחורה, מעט ניצוצות, והעשיר יברר על ידי הרבה סחורה הרבה ניצוצות, למה ישונה זה מזה. וצ"ל כי נודע מ"ש בסוד מדת ימי (תהלים לט, ה), כי אל דעות ה' היודע כמה ניצוצות צריך לברר כך נותן לו מדת ימיו, והעני כבר ביירר נצוציו בגלגול הקודם ונשאר לו לעת עתה לברר מעט, והעשיר בהיפך.

ומעתה מאחר מה ששאלו ממצרים כלי כסף וזהב הוא לברר ניצוציו, אם כן זה שהוא עני ויש לו לברר מעט ניצוצות, אם ילך אצל עשיר למצוא עושר לרוב, בודאי לא ישאלנו שאין בו צורך לזה, ואם כן יהרהר אחר מדותיו יתברך שאמר שישאל איש כלי כסף ועכשיו אין משאלין להם.

ובזה יובן דבר נא לשון בקשה - שלא יהיו רודפים אחר ממון והון רב, רק וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, עני מן רעהו עני כמותו, ועשיר מעשיר כמותו, ובזה וינצלו את מצרים, וק"ל.

והיוצא מזה מוסר, שלא יקנא עני לעשיר, כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו, ולא ישנא אומן אומנתו - חנווני לחנווני ומוזג למוזגים וחכם לחכם, והוא שגרם חורבן הבית עבור שנאת חנם, וכדי לזכות שיבנה במהרה בימינו צריך שישלח את אליהו והשיב לב אבות על בנים, שהוא תיקון הנ"ל.

וזהו שרימזו **הפוסקים** בהלכות פסח (טוא"ח סי' תלג), חור שבין יהודי לחבירו בודק עד שידו מגעת. כי חור אותיות רוח, שמרויח אחד יותר מחבירו, הוא הגורם שנאה לעורר מדנים, והוא חור שבין איש לחבירו, וצריך לבדוק ולתקן, וק"ל.

או י"ל, כי חו"ר הוא רו"ח גבוה שבין יהודי לחבירו, שראוי להתחבר עמו שיהי' נקרא חבירו, וכמ"ש **הרמב"ם** (פיה"מ דמאי פ"ב מ"ג) שנק' הת"ח חבר, שחבורתן נאה. ועכשיו נפלה קטגוריא בתלמידי חכמים שבבבל, שמחבלין זה לזה, היפך לתלמידי חכמים שבארץ ישראל שהם נוחין זה לזה (סנהדרין כד.), והסבה לזה הוא רוח גבוה, שכל אחד

רוצה להתנשאות ולהגביה את עצמו שיהי' חשוב יותר מחבירו. לכך כל אחד יבדוק עד שידו מגעת, שיתלה הסרחון בעצמו ולא בחבירו, וכך יעשה חבירו, ובזה אחד באחד יגשו ונסתלק החור, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי לבאר ש"ס פ"ב דשבת (לא.), ששאל מן הלל, מפני מה ראשיהן של בבלי' סגלגלות, א"ל מפני שאין להם חיות פקחות וכו'. מפני מה עיניהן של תרמודיין טרוטות, א"ל מפני שדרין בין החולות וכו'. ופירש **רש"י**, טרוטות רכות. מפני מה רגליהם של אפריקיים רחבות, א"ל מפני שדרין בין בצעי המים.

ולהבין דברי מליצה זאת, כבר הלל רימזו בצחות לשונו, כמאמר הש"ס דתענית (כד.) משל לכלה שעיני' יפות אין כל גופה צריך בדיקה, ואם עיני' טרוטות כל גופה צריכה בדיקה וכו'. ופירש **רש"י** יעו"ש.

ולי נראה לבאר פסוק (שה"ש ב, טו) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכו', עיין מזה לקמן.

דשמעתי בשם גדול אחד הלצה להבין שאלה ראשונה, מפני מה ראשיהן של בבלי' סגלגלות, שהם ת"ח ראשים שבבבל, סגלגלים, שאינן יכולין לישב במקום אחד ומתגלגלים מעיר לעיר, [וכמו **ששמעתי ממורי** דאמרי אינשי עם אמת הולך בכל העולם, ור"ל שנדחה ממקום למקום וכו']. והשיבו מפני שאין להם חיות פקחות, דאיתא משל **בספר בן סירא** שפעם אחת הי' ארי' רעב, ופגע בצבי וכו', ואחר כך כבש וכו', עד שפגע בשועל פקח שבחיות, ואמר שאין לו חוש הריח וניצול. וז"ש מפני שאין להם חיות פקחות ליקח מוסר ממנו כנ"ל, ודפח"ח.

והנה נודע כי עיני העדה הם ראשי העם להאיר עיני העדה שילכו בדרך ישרה. ובזה יובן כוונת הש"ס, משל לכלה, בזמן שעיני' יפות, לראות ולהשגיח, ומדריכין העם בדרך הישר, גם כשהוא עץ מר אין פוצה פה כנגדו, אז אין כל גופה צריך בדיקה, שודאי הם כשרים, וכמ"ש **האלשיך** ריש דברים יעו"ש. אבל אם עיני' טרוטות, ר"ל רכות, שהולך עמהם בדברים רכים ולא בתקיפות, ודאי כל גופה צריכין בדיקה, שהם אינן כשרים, לכך אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם וגו' (משלי ט, ח), וק"ל. וזה נראה לי פירוש הפסוק פ' ויקרא (ויקרא ד, יג), ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל וגו'. ר"ל שאם כולם ישגו בעבירה, אז צריך להעלים עיניו, שעיני הקהל לא ישגיחו עליהם, וק"ל.

ובזה יובן מפני מה עיניהן של תרמודיין טרוטות, וענין תרמוד הם מעבדי שלמה, כמ"ש בפרק קמא דיבמות (טז.:). והקשו **התוספות** שם (ד"ה רבי יוחנן), איך פליג רבי יוחנן על חגי הנביא וכו'. ונראה לי שרימז, שהת"ח שהם עבדי שלמה, שיש להם שלום עם

בני עירן, היפך מי שדובר מישרים ותוכחת מוסר לעם, שהם שונאין אותו, כמ"ש בש"ס האי צורבא וכו' (כתובות קה:). ר"ל רכות, שהם עיני העדה שהם רכים, ואינן זורקין מרה להנהיג נשיאתו ברמה, רמז להלל וכו'.

והשיב, מפני שדרין בין החולות, דאיתא במדרש איכה (איכ"ר א, ח) מעשה שאמר אחד לחייט תפור לי הדין מדוכא תבירא, אפיק לי' איהו מלא קומצא חלא, א"ל שזור לי חוטין ואנא אתפור וכו'. ופירש בעל **יפה ענף**, שהי' מקנתרו על גלות ישראל וכו', וא"ל ישראל שנמשלו לחול, כשיהיו נאחדים בחוטי התפירה יחבוש שברם וכו', יעו"ש.

והנה בדרך הטבע אי אפשר לעשות חוטין מן החול, כך מצד הטבע אי אפשר שיהי' אחדות בין יהודי לחבירו, שזה חור שבין יהודי לחבירו, כי אם שישלח את אליהו הנביא אז והשיב לב אבות וכו'. וז"ש שדרין בין החולות, שאין ביניהם אחדות, ומגלין מסתורין של ישראל בין האומות, לכך צריך שיהי' עיני' טרוטות ורכות, וק"ל.

עוד י"ל שדרין בין החולות, דאיתא במדרש (שמ"ר א, כט) ויך את המצרי ויטמנהו בחול (שמות ב, יב), שלא הי' נודע כי אם לישראל שנק' חול, ואחר כך הלשינו לפרעה כמ"ש (שמות ב, יד) אכן נודע הדבר. כך אלו שדרין בין החולות שהם מלשינים, ואין בידינו להעמיד משפטי הדת, ונפשינו הצלנו, עד יערה ממרום במהרה בימינו.

וכדי להבין שאלה ג', מפני מה רגליהם של אפריקים רחבות, מפני שדרין בין בצעי המים. דאיתא בפ"ב דסוכה (כט:) בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורד לטמיון, על כובשי שכר שכיר, ועל עושקי שכר שכיר, ועל שפורקין עול מצואריהן ונותנין על חבריהן, ועל גסות הרוח, וגסות הרוח כנגד כולן, אבל בענוים כתיב (תהלים לז יא) וענוים ירשו ארץ וכו'. ופירש **מוהרש"א** גסות רוח כנגד כולם, כי הגסות רוח מביאן לכולם, לעשוק שכר שכיר ולכבוש שכר שכיר וכו', כי איירי בבעלי בתים עשירים ומנהיגים ומשתררים ומתגאים על אחיהם כפירוש **רש"י**, ומתוך גאותן דוחין השכירים בלך ושוב שאין לי פנאי להתעסק בך עתה, ונק' כובשי שכר שכיר. וכן מתוך גאותן דוחין השכירים מלשלם בזמנם, ונק' עושקי שכר שכיר. ועל שפורקין עול, היינו ממש מתוך גאותן סוברים בדעתן שאחיהם ישאו עליהן עול מנהיגים וכו', יעו"ש.

והנה אפריקי הי' מבני כנען, כמ"ש **מוהרש"א** (שבת לא.) יעו"ש. ור"ל שהי' נכנע, היפך גסי רוח, לכך היקום אשר ברגליהן הי' רחבה שאינו מתמוטט ולא ירד לטמיון, היפך הבבלים מקום הלל שהיו גסי הרוח, לכך עניות בבבל הוא דאיכא (קדושין מט:), כי גסות הרוח ועניות לבבל ירדה.

אך מה שהשיב שדרין בין בצעי המים, דאיתא בפרק קמא דתענית (דף ז.), א"ר חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפילה וכו'. וז"ש שדרין בין בצעי המים, במקום נמוך, שדעתן שפילה ונכנעין. **עוד** י"ל לשון בצעי המים, לשון מה בצע וכו' (בראשית לז, כו). שמהנין לת"ח שנק' מים, ובצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב), וק"ל.

עוד י"ל ג' שאלות הנ"ל דרך הלצה, מפני מה ראשיהן של בבלים סגלגלים, שראשי מנהיגי העיר הם שנה אחר שנה, והוא סגלגל - שיחזור לכולם, הא כשפוסקים גדולה הוא לעולם לו ולזרעו. ומשני שאין להם חיות פקחות, כי יש מיני חיות האדם, א' מצד היצר הרע שנקרא מלך זקן וכסיל, שרוצה לחיות כדי שיהי' לו כבוד וגאוה להשתרר על זולתו, ואז הקנאה והתאווה והכבוד מוציאין וכו' (אבות פ"ד מכ"א). ואחד חיות אדם לעבוד הש"י שהוא ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י), ואז יראת ה' תוסיף ימים (משלי י, כז). נמצא זה מקצר וזה מאריך, ולכך בחרו הרע במיעוטו שלא יקצר ימיו הכבוד והראשיות, ותקנו שיהי' ראשי העם סגלגלים, וק"ל. ואם כן אם הי' החיות פקחות, מצד חכמה יראת ה', הי' מאריך בגדולתו, מה שאין כן מצד חכמה שאינן פקחות.

מפני מה עיניהם של תרמודים טרוטות, דאיתא ועיני לאה רכות (בראשית כט, יז) שהיתה בוכה שלא תהי' בחלקו של עשו (בר"ר ע, טז). והנה תרמודיים מעבדי שלמה או בנות ציון (יבמות טז:) עיניהם רכות מרוב בכי' בתפלה.

והשיב שדרין בין החולות, על דרך עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (שבת קיח.), ואלו נשבר לבם בקרבם מרוב עוני, וכמ"ש בש"ס דר"ה (טז:) כל שנה שרשה מתחלה מעשרת בסופה, לכך היתה [לי] דמעתי לחם (עי' תהלים מב, ד). מה שאין כן אלו ששותין ושמחים בחול כמו בחגים, איך יכנע לבו בתפלה, וק"ל.

מפני מה רגליהם של אפריקים רחבים, כי שמעתי בשם **הרב החסיד מוהרי"ל פיסטנר** לישנא דאמרי אינשי היכן הלך פלוני, ומשיבין הלך לבית הכנסת, ובהליכה למבצר אמרו שרץ במבצר, וז"ש רגליהם לרע ירוצו וכו' (משלי א, טז), ודפח"ח. וז"ש מפני מה רגליהם של אפריקים רחבים, ר"ל שמרחיבים רגליהם במרוצה לרע, משורש חם אבי כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב (בראשית ט כב, הושע יב ח). ומשני, שדרין בין בצעי המים, ר"ל כמו וירד מים עד ים (תהלים עב, ח), כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מל"א ה, ד).

עוד י"ל, מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות, שהוא רכות, כי ההפרש בין מי שעיניו רכות אינו יכול לראות כי אם מקרוב, מה שאין כן מי שעיניו יפות מביט ורואה למרחוק. ורימז לאלו אנשים שאינו יכול לראות למרחוק, שהוא לשכר עולם הבא אשר עין לא ראתה וגו' (ישעיה סד, ג), לעשות הטוב והישר, כי אם לראות מקרוב מה שהוא תאווה לעינים בתענוגי העולם הזה, וכמו שאמרה חוה וכי תאוה הוא לעינים (בראשית ג, ו), וכמ"ש **בעללות אפרים** (עי' מאמר עב) דף ל"ה יעו"ש. ולכך נקרא חכם, הרואה הנולד (תמיד לב.) ר"ל למרחוק. וזהו גם כן החכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד) כדי שיראה למרחוק.

והשיב, מפני שדרין בין החולות, דכתב **בשערי קדושה** (ח"א ש"ב) כי מיסוד העפר מחלק הרע נמשך עצלות בקיום התורה והמצות, מפני עצבונו על השגת קניני עולם הזה עינו לא תשבע עושר וכו', יעו"ש. וז"ש מפני שדרין בין החולות, שהוא מיסוד עפר הגובר בהם, יותר על שאר יסודות שבו כנודע ל"ל.

מפני מה רגליהם של אפריקים רחבות וכו', עיין במה שכתבתי ביא[ו]ר (שבת לא.) העמידני תורה על רגל אחת, ויובן לך ג"כ, יעו"ש.

עוד י"ל, כי האדם יש בו א' מג' מיני הנהגות, או שעולה תמיד במדריגות למעלה למעלה, דלכך נקרא האדם הולך, היפך ממדרגות מלאך שנקרא עומד כנודע, וזהו רגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז), (שעימוד) [שעומד] תמיד על מדריגה, מה שאין כן האדם שצריך להוסיף תמיד, שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לז, ב), וכנזכר, או שעומד על מדריגה א' תמיד, או שיורד ממדריגתו. וזה ששאל מפני מה רגליהם רחבה, שנתרחב הרגל מחמת עמידתן תמיד. ור"ל שעומדין תמיד על מדריגה א'.

והשיב, מפני שדרין בין בצעי המים, דכתב **בשערי קדושה** (ח"א ש"ב) מיסוד המים מחלק הרע נמשך תאות התענוגים, כי כן המים מצמיחין כל מיני תענוג וכו' יעו"ש. וז"ש מחמת תענוגי תאות עולם הזה נמשך ממנו השכחה לפקח בעסקי עולם הבא, שילך ממדריגה למדריגה, וכמו שבארתי ולא זכר שר המשקים את י"וסף וישכחהו וכו' (בראשית מ, כג) יעו"ש, וזה סוד שדרין בין בצעי המים, וק"ל.

ואפשר שזהו כוונת האומר העמידני על רגל אחת, שלא ירד על כל פנים ממדריגתו, גם שלא יעלה על כל פנים לא ירד, כי לכאורה כשאינו עולה אז יורד, כמו שכתבתי ביאר כחצות הלילה אני יוצא וכו' (שמות יא, ד), וענין הסולם שהיא ענין עולם הזה שעולים או יורדים בו. לכך אמר העמידני על רגל אחת, שלא יתמוטט. והשיבו מה דסני לך לחברך

לא תעביד, ר"ל שאם לא יהי' פועל טוב לעלות על ידי זה למעלה, על כל פנים לא יהי' פועל רע, ואז לא ירד מטה, וק"ל.

מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים וכו'. והוא ששאל **חכם אחד** (מבחר פנינים ש' החכמה) אם החכמה עדיף מעושר כמו שאמרת שזה בימין ועושר בשמאל, אם כן מאי טעמא החכמים משכימים על פתחי נדיבים, ולמה הנדיב אינו משכים על פתחי החכמים שילמוד ממנו חכמה. והשיב שזה יודע מאחר שהוא חכם מעלת העושר גם כן, מה שאין כן הנדיב שאינו חכם אינו יודע מעלת החכם. וז"ש מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, שהם התלמידי חכמים החוזרין ומשכימים על פתחי נדיבים, ולא איפכא. ומשני, שאין להם לנדיבים חיות פקחות של חכמים להבין מעלת החכמה, רק חיות הנדיב הוא מנפש הבהמי, והכסיל אשר בחשך הלך, באין מבין מעלת החכמה.

עוד י"ל, שאין להם לאלו הראשים חיות פקחיות, כמו שנאמר (במדבר יא, ח) שטו העם ולקטו, ודרשו **בזוהר** (במדבר רלב:) בשטותא נסבין לגרמייהו, כי המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר (שמות טז, יח), וזהו שצוה ליקח ממנו עמר מן למשמרת לדורותיכם (שם שם לג) ודלא כפירוש **רש"י**, והבן.

עוד י"ל, כי אלו הרוכלין המחזירין בעיירות מדינות אלו אשר בתר בני בבל אנן גרירו, ומ"ט הם סובבים בכאן יותר מבכל מדינה, וזה ששאל מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, נגד המוכיחים שבמדינה זו. והשיב מפני שאין להם חיות פקחיות, דכתב **בעללות אפרים** דף ל"ה ע"ב (מאמר קכה), כי רופא אומן העושה תחבושת לגוף המוכן אל הבריאות, יקבל תועלת גדול ברפואה מועטת, וההיפך וכו', וכך מצינו בשלימי הדעת, כי מעט מן המוסר מחזירם למוטב, מה שאין כן בחסירי הדעת שאף על פי שיום יום ידרשון להם בתוכחת מוסר, אזנם אטומה משמוע, ואינם מקבלים כי אם זעיר שם, וכמ"ש תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה וכו' (משלי יז, י) יעו"ש. וז"ש מחמת שאין להם חיות פקחיות, ואולי על ידי רופאים הרבה יקבל מעט תרופה על כל פנים. וענין חיות פקחיות הוא היפך הגאוה, כל גס רוח שוטה, ובבבל איכא גסות הרוח (קדושין מט:) לכך אינן מקבלין מוסר, כי לא בשמים היא (דברים ל, יב), לכך ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א, ח) הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט, ט), וק"ל.

עוד נ"ל, דאיתא בפ"ג דאבות (מ"ט) אמר רבי חנינא בן דוסא כל שיראת חטאו קודם לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודם ליראת חטאו אין חכמתו וכו'. והנה מצינו כאשר יראו המילדות את ה' (שמות א, כא), וז"ש מפני מה ראשיהם של בבלים שהם התלמידי חכמים, סגלגלים - שאין חכמתם מתקיימת. והשיב מפני שאין להם חיות

פקחיות, כי ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא, י), וכשאין לו יראה לא נכנס לחכמה, אם כן אין לו חיות פקחיות של חכמה, לכך אינו מתקיים, וק"ל. מה שאין כן אפריקים רגליהם רחבות, שנשארו על עמדן, הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה (נדרים פא.), וכנען שהוא נכנע.

עוד י"ל, דאיתא בנדרים (שם) מפני מה אין תלמידי חכמים בניהם תלמידי חכמים, מפני שמתגדרין על הצבור, שהיא גסות הרוח. וז"ש סגלגלין, שאין בניהם תלמידי חכמים. והשיב שהשטות מצד הגאוה גרמה זה שמתגדרין. ובהיפך אפריקים רגליהם רחבות, שנשארו במעמדן, שדרין בין בצעי המים ר"ל וכנ"ל, והבן.

עוד י"ל מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים וכו', דאיתא בפ"ג דאבות (מ"ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'. ובזה יובן, מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, שאין חכמתם מתקיימת בהם. והשיב מפני שאין להם חיות פקחיות, דהא מצינו במצרים חיות פקחות, ויהי כאשר יראו המילדות את האלדים ויעש להם בתים (שמות א, כא), הרי העיקר עבור היראה שהי' במילדות נעשה להם בתים, שנתקיימה חכמתן, אם כן אלו שאין להם מדריגות חיות פקחות שיהי' להם יראה, לכך לא נתקיימה חכמתן וק"ל.

עוד י"ל דאיתא בנדרים פרק י"א (פא.), מפני מה אין מצויין תלמידי חכמים שיצאו מבניהם תלמידי חכמים, א"ר שישא ברי' דרב אידי מפני שמתגדרין על הציבור וכו', רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה וכו'. ובזה יובן מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, שהתלמידי חכמים אין מצויין שיצאו מבניהם גם כן תלמידי חכמים. והשיב, כי הגסות רוח שירדה לבבל (קדושין מט:) הגורם שמתגדרין על הציבור, ואין להם חיות פקחות וכו', וק"ל. ובזה מבואר גם כן שאלה ג', מפני מה אפריקים רגליהם רחבות, שנשארו על עמדן ונתקיימה בידם. והשיב שדרין בין בצעי המים, על דרך הפסוק יזל מים מדליו (במדבר כד, ז) שהם בני דלים שמהם תצא תורה, שבניהם תלמידי חכמים (נדרים שם), כי הדל דירתו במים שהוא מקום נמוך, לכך הזהרו בבני עניים שלבם נכנע, וזהו כנען כנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל ביאר מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים וכו'. ושאלה, מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות וכו'.

ונבאר פסוק (שמות כה, ב) ויקחו לי תרומה מאת כל איש וגו', דקשה הל"ל ויתנו וכנ"ל. ועוד מאי לי. ועוד מאי לשון תרומה. וחז"ל דרשו תרי ממאה. והנה ע"כ על פי דרש אל תקרי מה אלא מאה (מנחות מג: תוד"ה שואל), דאם לא כן איך רמיז מאה.

אבל להבין על פי פשוטו, נראה לי דביארנו בדף הקודם, שהוא כלל גדול בתורה ובעבודת הש"י שיזכה לאהבת ה' לדבק בו, שהוא מדריגת ל"י, וז"ש לי לשמי וכנ"ל. **אך** כדי שיכול להשיג ולקנות מדריגה זו הנקרא לי, הוא על ידי תרי מ"ה, א' ונחנו מה (שמות טז, ז). ב' מה ה' שואל מ[ע]מך כי אם ליראה את ה' אלדי"ך (דברים י, יב). **ואגב** נבאר קושית העולם בש"ס פ"ה דברכות (לג:), אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלדי"ך ש[ו]אל מ[ע]מך כי אם ליראה את ה' אלדיך. אטו יראה מלתא זוטרתי היא, והא אמר רבי חנינא משום רשב"י אין להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו. ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא, משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו וכו'. והקושיא מפורסמת, הא משה אמר זה לישראל ועתה מה וגו', ואצלם אינו זוטרתי, והדרא קושיא הנ"ל לדוכתי'. וכבר ביארנו זה במקום אחר, שכוונה לג"בי משה, מי שהי' עמו בדורו, הי' זוטרתי, שהוא פתח צינור היראה. מה שאין כן אחר כך שנסתם צינור היראה, ומי שחזר ופתחו הוא דבר גדול וכו', יעו"ש.

וכעת נראה לי, כי יש ביראת ה' ב' סוגים, א' ליראה את ה' הנכבד והנורא (דברים כח, נח), וכמ"ש **הרמב"ם** בפרק ב' מהלכות יסודי התורה (ה"א) וז"ל: האל הנכבד והנורא מצוה לאהבה וליראה אותו, שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלדיך, ונאמר (שם שם, יג) את ה' אלדיך תירא, והאיך הוא הדרך לאהבתו וליראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים וכו' ומתאוה תאוה גדולה וכו', וכשמחשב בדברים אלו עצמן מיד הוא ירא ומפחד, ויודע שהוא ברי' קטנה שפלה עומד לפני תמים דעה וכו', יעו"ש. ויש להבין מה בעי בזה שפת יתר שכתב והאיך היא הדרך לאהבתו וליראתו וכו'.

ונראה לי דבא לתרץ קושיא גדולה, שהקשה פילסוף אחד, על מצוה שצווה לירא מפניו, והא במלך בשר ודם אין צריך לצוות לירא מפניו, כי ממילא ירא מלפניו וכו', יעו"ש. לכך בא לתרץ זה, שכתב והאיך הוא הדרך ליראה מפניו, אם אין היראה בא מעצמו כקושית הפילסוף.

ומשני, כי במלך בשר ודם כשרואה אותו בעין הגשמי מיד בא הפחד והיראה, מה שאין כן בהש"י כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ), כי אם בראיית השכל והמחשבה הנק' ראי' על פי הידיעה, וכמ"ש **בזוהר** פ' וארא (דף כ"ג ע"ב) במה דאתגליא כתיב בי' ראי', ובמה דאיהו בסתימו כתיב בי' ידיעה, וכמ"ש (שמות ו, ג) ושמי ה' לא נודעתי וכו', יעו"ש. ושפיר כתב הרמב"ם, והאיך הוא הדרך ליראתו על פי ראיית השכל הנק' ידיעה. לכך מבאר והולך, כשיתבונן במעשיו וברואיו וכו', עד וכשמחשב בדברים אלו מיד הוא

ירא ומפחד איך הוא ברי' שפלה עומד לפני וכו', ר"ל שהוא ראי' על פי ידיעת השכל והמחשבה, שאז בא היראה והפחד, מה שאין כן מי שאינו יחשב הנ"ל וודאי נסתלק ממנו היראה והפחד, מאחר שאינו רואה המלך ה' צבאות לא בראי' ולא בידיעה, ואיך יפחד ממנו, לכך שפיר הרחיב הרמב"ם איך לבוא לגדר היראה בכל מקום שצריך יראה, הן בביאת בית הכנסת שנאמר מה נורא המקום (בראשית כח, יז), וכן בתורה ועבודת הש"י שזכרו בש"ס (דברכות) (שבת לא.), משל לקב חומטין וכו', הרי סוג א' ליראה את ה'.

ב' ליראה מהת"ח, וכמו שדרש רבי עקיבא (קדושין נז.) את ה' אלדיך תירא (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים. והטעם, מה ענין יראת תלמידי חכמים ליראת ה'. ונראה לי שהוא צורך גבוה(ו), כי מאחר שבארנו כי אין יראה כי אם על פי ראי', ובמלך בשר ודם בראי' הגשמי, ובמלך ה' צבאות בראי' שכליות, שמחשב בדברים הנוראים, ואז בא היראה והפחד. והנה אנשי המוני עם שאינם יודעים לחשב במחשבה כנ"ל, ואם כן אינם בראיה ולא בידיעה, ואין יראת ה' במקום ההיא, לכך בא הציווי לירא מת"ח, שיהי' דבריו נשמעים, והוא יעורר לבבות ישראל בראיה על פי ידיעה במה שהרחיב הרמב"ם הנ"ל בכל הפרק ההוא, ואז יבא להם גם כן הפחד והיראה מפני כבודו יתברך, אין מקום ליראה מפניו יתברך כי אם היראה מפני הת"ח, ושפיר דרש רבי עקיבא את ה' לרבות תלמידי חכמים. מלבד שאר טעמים נגלים ונסתרים בזה.

והנה מצינו שהחמיר הקדוש ברוך הוא בכבודו של צדיק יותר מכבודו כידוע (תנחומא תשא ו, פסדר"כ ב ו), אם כן מזה ראוי לצדיק גם כן שיחמיר בכבודו יתברך מכבוד עצמו, והוא קל וחומר בן בנו של קל וחומר.

ובזה יובן שאמר משה זה לישראל, ועתה מה ה' אלדיך שואל מעמך כי אם ליראה א"ת ה' אלדיך, ורימז בתיבת את ה' לרבות תלמידי חכמים. אך שלא יאמרו שלכבוד עצמו הוא דורש, לכך אמרו כלאחר יד כאלו הוא זוטרתי, מה ה' שואל מעמך כי אם וגו'. והמקשן סבר שעל כלל היראה אמר שהיא זוטרתי, לכך הקשה שפיר הא אין להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו כי אם אוצר היראה שנאמר יראת [ה'] היא אוצרו. ומשני שפיר, לגבי משה היא זוטרתי, ר"ל כי במאמר משה לישראל לרבות יראת הת"ח אמר כאלו היא זוטרתי, ועשה עיקר מיראה של השם הנכבד והנורא, והש"י עשה עיקר מיראה שצריך לירא מת"ח, אבל כלל היראה ודאי היא אוצרו, וק"ל.

ונחזור לעיל, כי יש ב' מדריגו[ו]ת, וכל א' נקרא מה, א' מדריגת השפלות, וכמ"ש (שמות טז, ז) ונחנו מה. ב' מדריגת היראה הנק' מה. הגם ששמעתי בשם **החסיד מו' נחמן קסויר**

שהכל מדריגה א', וכך היא כוונת הפסוק ועתה מה ה' שואל מ[ע]מך - שתקנה מדריגת מ"ה, שהוא ונחנו מה. מכל מקום נראה לי שגם אם נפרש בפשוטו שהם ב' מדריגות, מכל מקום זה נמשך מזה, והכל בקנה אחד עולה, כי מפורש בפסוק (תהלים טו, ד) נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד, ור"ל כשמחשב מה שכתב הרמב"ם הנ"ל איך הוא ברי' שפילה עומד לפניו יתברך, מיד הוא ירא ומפחד מפניו יתברך וכו', ואז גם יראי ה' יכבד, שהוא כבודו יתברך ויראתו. מה שאין כן כשאינו נבזה בעיניו רק הוא מגסי הרוח שאמר אני ואפסי עוד, אז נסתלק ממנו יראת ה', שאינו לא בראי' ולא בידיעה, וכמאמר הש"ס דפ"ק דסוטה (ה.) אין אני והוא יכולין לדור בעולם, לכך גם יראי חטא ימאסו. ושפיר דייק הפסוק שמפרש מי שהוא בעיניו נמאס ונבזה אז את יראי ה' יכבד.

ובזה יובן ויקחו לי, מי שירצה לקנות מדריגה זו לדבק בו יתברך, ויקחו לי, הוא על ידי תרומה, ר"ל ת"רי מ"ה, שהוא להיות שפל רוח ואז אשכון את דכא, ונחנו מה ומזה נמשך יראת ה' ויראת הת"ח שנאמר ועתה מה ה' וגו', וק"ל.

עוד יש לפרש קושיא הנ"ל, דמשני אין לגבי משה זוטרתי וכו'. דאיתא בש"ס דב"ב פרק הספינה (עה.), כיוצא בו אמרו ונתת[ה] מהודך עליו (במדבר כז, כ), ולא כל הודך, זקינים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני החמה פני יהוש(י)ע כפני לבנה, אוי לאותו בושה אוי לאותו כלימה. והוא תמוה, למה הזקינים דוקא. וגם שבאותו דור. ומה מקום לבושה זו, גם שלא זכה יהוש(י)ע בחכמת התורה כמשה כנדרש מהודך ולא כל הודך, מכל מקום זכה למדריגה אחרת גדולה להכניס את ישראל לארץ, ולכבוש ל"א מלכים, וכמ"ש **מוהרש"א** שם. ועוד מה כפל בושה וכלימה. ומהרש"א פירש דקאי על אדם אחר שאין לו שום מעלה, וזה אוי לבושה וכלימה שלו וכו', יעו"ש. אבל אינו במשמע הסוגיא, רק דקאי על דורו של יהוש(י)ע.

ונראה לי **דשמעתי בשם גדול אחד** לבאר מאמר ש"ס בפ"ג דחולין (ס:), ובפ"ק דשבועות (ט.), רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב (בראשית א, טז) ויעש אלדי' את שני המאורות הגדולים, וכתיב (שם) את המאור הקטן, אמרה הלבנה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם וכי אפשר לב' מלכים שישמשו בכתר אחד, אמר לה הקדוש ברוך הוא לכי ומיעטי את עצמך, אמרה רבונו של עולם וכי בשביל שאמרתי דבר הגון אמעוט את עצמי וכו', עד הביאו עלי כפרה. והקשה **בתשובת הרשב"א** וכי לא ימצאו ב' מלכים או שרים גדולתן שוה בחצר המלך הגדול. ועוד מאחר שאמרה דבר הגון, למה אמר לך ומעטי עצמך. ועוד מה ראה לפייסה אחר כך. ופי' הרשב"א מובא **בעין יעקב** פ"ק דשבועות יעו"ש.

והוא ביאר, דכתב **הרמב"ם** בהלכות קידוש החודש שהלבנה אין לה אור מעצמה, רק מה שקבלה מהחמה אור כל זמן שהיא כנגדה, מה שאין כן כשהולכת מהצד וכו'. ובזה יובן, שהלבנה סברה שיש לה אור מעצמה, לכך אמרה וכי אפשר לב' מלכים שישמשו בכתר אחד, והשיב הקדוש ברוך הוא לכי לעצמך אז תראה שתתמעט אורך שאין לך אור מצד עצמך, אם כן אין זה שני מלכים וכו', ונתביישה הלבנה שלא הרגישה חסרונה, ועל זה אמר הביאו עלי כפרה, ודפח"ח.

ובזוהר פרש' תרומה דף קמ"ח (ע"א) מבואר קושית רבי שמעון בן פזי הנ"ל, מה שנאמר שני מאורות הגדולים ואחר כך המאור הקטן. כי מבואר במשנה פ"ד דאבות (מט"ו), הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים וכו', כד יתבין כחדא איקרו ב' מאורות הגדולים כי זנבא דאריא אריא איהו בלא פרודא, כיון דאתפרש מעליה למהוי רישא לשועלים אקרי קטן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי דוקא הזקינים שבאותו דור שהאריכו ימים כל ימי משה, ואחר כך בימי יהוש(י)ע, וראו מדריגת יהוש(י)ע כשהיו עם משה כחדא, והי' נקרא גם כן גדול, בסוד שני מאורות הגדולים, כי זנבא דאריא הוא אריא, וכמו אור הלבנה כשהיתה עם החמה שסברו שהם ב' מלכים שמשתמשים בכתר א'. אחר כך שנפרד יהוש(י)ע ממשה בסוד הלבנה שפירשה מהחמה למיהוי רישא לשועלים, אז נק' מאור הקטן, בסוד לכי ומיעטי עצמך. וכמו שנתביישה הלבנה שלא הרגישה חסרונה, כך הזקינים שבאותו דור שהיו בימי יהוש(י)ע וראו הפרש מעלת יהושע, בין כשהי' עם משה כאחד, ובין אחר שנפרד ממשה, אמרי אוי לאותו בושה, נגד יהוש(י)ע שהוא אור הלבנה שקיבל אור מהחמה ולא הרגיש חסרונו, וכפל הבושה והכלימה לדורו, שמקבלין אור מהלבנה ולא מהחמה כלל, וק"ל.

העולה מזה מוסר השכל, כי הזקינים שבדורו של יהוש(י)ע, גם שהיו חכמים מופלגים וצדיקים גדולים מכל מקום אמרו על עצמם אוי לאותו בושה אוי לאותו כלימה, על שראו מדריגה הגדולה של משה רבינו ע"ה, לכך כאפס ואין נחשבו נגדו, מה שאין כן בלאו הכי הי' מקום לומר מי כמוני בכל אפסי ארץ.

ובזה יובן, לגבי משה זוטרתי, ר"ל נגד מדריגה הגדולה של משה רבינו ע"ה הי' זוטרתי, גם מי שהי' ירא חטא מכל מקום אינו כלום לגבי משה, שהם חשבו כך ולא משה שהי' עניו, וק"ל.

ונבאר משנה דראש השנה (פ"ג מ"ח) והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו', אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי

מעלה וכו'. כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף וכו' (במדבר כא, ח), וכי נחש ממית או מחי', אלא כל זמן וכו'.

לבאר זה, הגם שזכרתי מזה במקום אחר, מכל מקום נראה לי על פי ביאור לקמן משנה (אבות פ"ד מט"ו) הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים, וביאור ש"ס (ב"מ פה.) על מה אבדה הארץ וכו' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם וכו' (ירמיה ט, יא).

והעולה משם ב' סוגי מוסר, וזה נמשך מזה, א' שלא לאחוז מדריגת שועל המביט לאחריו וכו', שיאמר די לי שאני עדיף בחכמה ויראה מפלוני הגרוע ממנו, רק יקנא במי שהוא למעלה ממנו וכו'. ב' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם, ר"ל שילכו לפניהם והם אחריהם, אחר עצתם של התלמידי חכמים שנק' תורתי, לשמוע מהם תורה ומוסר כדי להאיר להם. והם ביזו התלמידי חכמים, שנאמר והם מלעיבים במלאכי אלדי' וכו' (עי' דה"ב לו, טז), וכמעשה פלוני הנזכר לקמן, יעו"ש.

ובזה אמרו **בזוהר** פ' במדבר דף קי"ט ע"ב, וז"ל: בכה ר"א ואמר, קולה כנחש ילך (ירמיה מו, כב), דישראל בגלותא אזלא כנחש כפיף רישא לעפרא וזנבא סליק ומחי ושליט, אוף הכי בגלותא רישא כפיף לתתא וזנבא שליט וכו' עי"ש. והנה כמו שמצינו בכללות האומות, דאומה ישראלית הנק' רישא אתכפייא לתתא, ואומות עובדי עבודה זרה הנק' זנבא, שליט. כך בפרטות ישראל, התלמידי חכמים ויראי חטא הנק' רישא, איתכפייא לתתא, חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, נערים פני זקנים ילבינו (סוטה מט:), והמוני עם שנקרא זנבא, שליט, דגברו בעלי זרוע. ובאמת זה נמשך מזה, על ידי ביזה שביזו המוני עם התורה והת"ח, ותשלך אמת ארצה, שהאמת נעדרת, על ידי זה כללות אומה ישראלית אתכפייא לפני האומות עובדי ע"ז, וכמ"ש **במדרש איכה** (פתיחתא פ"ב), כל זמן שמשליכין דברי תורה לארץ המלכות גוזרת ומצלחת ויעו"ש, וכן כתב **בספר חסידים** (סימן רט) יעו"ש.

ובזה יובן, והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו', אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה - היפך מדריגות השועל המביט לאחוריו למטה, אלא שהם מסתכלים תמיד איך לעלות למעלה, ובזה נמשך שהתלמידי חכמים צדיקי הדור היו חשובים בעיניהם, שהיו חושקים להגיע למדריג[ו]תיו, ולא היו כפוף רישא לתתא בפרטיות אומה ישראל, לכך גם בכללות האומות גבר ישראל שנק' רישא, שהי' שליט. ואם לאו, שלא היה רישא דעמא התלמידי חכמים חשובים בפרטיות אומה ישראלית, לכך גם בכללות האומות היו נופלים.

ומבאר והולך, כיוצא בו עשה לך שרף, וכי נחש ממית או מחי', אלא ללמדם מוסר מנחש, אשר דרשו חז"ל קולה כנחש ילך דכפיף רישא לתתא וכו', להורות שזה גורם לזה, כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה לשמוע תורה ומוסר ממי שהוא למעלה מהם, גוברין ומתרפאין, כמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"א) כמו שיש חולי הגוף כך יש חולי הנפש וכו', והתלמידי חכמים הם רופאי הנפש אם ישמע להם, ואם לאו נמוקין. **אך** שיש להם טענה שלא לשמוע להת"ח, מצד שמצאו בו חסרון, ובאמת זה החסרון שיש לת"ח גם לפי דבריהם, הוא לתועלת', שיהי' להם התחברות להעלותן, כמו במשל שר אחד ששינה לבושו וכו'. וז"ש במשנה, כי חרש שוטה וקטן אין מוציאין הרבים ידי חובתן, כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים. כמו שזכרתי במקום אחר ביאור הירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) לביש שמואל חלוקן של ישראל, והבן.

ובזה נבאר פסוקי פ' נשא (במדבר ד, כא-כב) וידבר ה' אל משה [לאמר] נשא את ראש בני גרשון גם הם למשפחותם לבית אבותם וגו'. וכבר זכרנו ביאור זה במקום אחר. ויש להבין איך שייך זה בכל אדם ובכל זמן.

ונראה לי, דזכרנו בפ' נצבים, נצים נצבים זהו דתן ואבירם (נדרים סד:), שהם החומר והצורה שהם ב' הפכים, כי בעולם הזה הצורה היא כגר בארץ נכרי', ונק' גרשון מטעם זה. ובעולם הבא בהיפך. וכאשר הוא בפרט אדם אחד, כן יש בכלל ישראל חומר וצורה, המוני עם נקראים אנשי חומר, והתלמידי חכמים נקראים אנשי הצורה. ויש זמן שגובר החומר, ויש זמן שגובר הצורה.

ובזה יובן, וידבר ה' אל משה נשא את ראש בני גרשון, שהוא כלל ישראל, כמ"ש **רש"י** בפרשת חוקת וכו' (במדבר כא, כא), וכאלו הזהיר לישראל על נשיאת ראש של בני גרשון, שתתן נשיאת ראש להצדיקים אנשי הצורה, שהם כגרים בעולם הזה ונק' בני גרשון. ובזה תגרם שג"ם ה"ם, כללות אומה ישראל הנק' ראש נגד האומות עובדי עבודה זרה, שיגברו ישראל ויהיו למעלה, על ידי שיחשקו שיהיו למשפחתם לבית אבותם, שהת"ח נק' אבות, שיסתכלו ויחשקו לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, כמ"ש חז"ל בזה (תדבא"ר פכ"ה) שזה תכלית האדם וכו'.

ואפשר שזהו מה שאמרו חז"ל (יבמות סד.), להיות לך לאלהים [ו]לזרעיך אחריך (בראשית יז, ז), מי שזרעו נמשך אחריו. ר"ל שמסתכל שיגיע למדריגת אבותיו הקדושים שהם לפניו והוא אחריו כאמור. והבן שהתכלית להוסיף שלימות מידי יום ביום, ויצפה למדריגה היותר למעלה, וז"ש בש"ס מאן דלא יוסיף וכו' (אבות פ"ג מי"א, תענית לא.).

ואפשר שזהו פלוגתא בית שמאי ובית הלל במסכת ביצה (טז.), אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, אבל הלל מדה אחרת הי' בו שכל מעשיו היו לשם שמים שנאמר (תהלים סח, כ) ברוך ה' יום יום. וכבר ביארתי זה במקום אחר. וכעת נראה לי כי שמאי אזיל לשיטתי', עשה תורתך קבע (אבות פ"א מט"ו), ר"ל שיעמוד על מדריגה א', שיהי' יתד תקוע במקום נאמן שלא ימוט לעולם ממדריגה א', מה שאין כן כשתופס פעם א' ממדריגה זו ופעם א' ממדריגה א' וקרוב להפסד שניהם. וז"ש שהי' אוכל כל ימיו לכבוד שבת, שיהי' הכנה לשבת שהיא לעולם הבא הנקרא שבת. הרי שהכל על כוונה ומדריגה אחד, בכל וי"ו ימי השבוע(ה) שהם כל ימי חיי האדם, וכנזכר שם.

מה שאין כן הלל סבירא לי' דאי אפשר שיהיה מדריגת יום זה כיום שלאחריו, וזה שאמר ברוך ה' יום יום, כמו שבכל יום יש מוחין חדשים לזו"ן, ותפלה חדשה, כמבואר **בכתבי האר"י** וכו', וז"ש חז"ל (ברכות מ.) בכל יום תן מעין ברכותיו, והבן שזהו מה שאמר הלל אם לא עכשיו אימתי (אבות פ"א מי"ד), כי מדריגה זו שיש עכשיו לא יהי' אחר כך, ודי בזה. וכן במשנה העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים (ברכות פ"ד מ"ד) יעו"ש. כך כל ימי חייו יראה לעלות ממדריגה למדריגה, כמו אברהם אבינו ע"ה איש החסד, שנאמר (עי' בראשית יב, ט) וילך הלוך ונסוע הנגבה, וכמו שכתוב **בזוהר** (ח"א פ.) יעו"ש. כך הי' מדת הלל שהיא מדת החסד, שיש לחדש החסד בכל יום, ולהוסיף שלימות בכל יום, וזה סוד ברוך ה' יום יום, וק"ל.

לכך צריך להתחיל לבית הלל ממדריגה תחתונה גם שלא לשמה, ולא יניח שום מדריגה, כדי שאחר כך אם ילך למדריגה לשמה דאז מעלה מדריגה תחתונה למעלה גם כן, שהוא מדת אברהם אבינו ע"ה.

ואפשר שזהו גם כן נשא את ראש וגו', שילך הלוך ונסוע הנגבה, וז"ש נשא א"ת [מלכות, מדריגה תחתונה], ראש"ש [היא יסוד - ראש המטה], בנ"י [הם נצח והוד בסוד בנ"י ישראל], גרשון גם הם - ר"ל כל המדריגות גם שהם בחינה תחתונה כמו גר בארץ נכריה, שם גם כן יש בחינת ניצוצי השכינה, בחינת קטנות וגדלות בסוד רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), עד שיזכה להגיע לבחינת גדלות הנקרא מוחין ונק' אבות, וז"ש לבית אבותם, שאז הכל יעלו לבחינת גדלות למשפחותם, והבן.

ובזה תבין ששמעתי **מהרב המגיד מהו'** **מנחם מבאר** פירוש **הזמר** (מה ידידות) הלוכך תהא בנחת, עונג קרא לשבת, והשינה משובחת וכו'. שזכרתי במקום אחר על פי משל, שהי' ב' אחים, אחד הי' עני, ואחר כך עלה מעט והי' מתפרנס ביגיע כפו, ואחר כך עלה ונעשה חנווני קטן, ואחר כך סוחר לבראד, ואחר כך לברעסלויא, והי' עושר מופלג.

ואחיו ב' היה עני, ואחר כך נעשה מיד עשיר מופלג. שיש נפקותא ב[י]ניהם בירו[י]דתן, זה ידע להתפרנס בכל מדריגות ירידתו, מה שאין כן ב' וכו', יעו"ש. ובזה מבואר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל הנ"ל, דבית הלל סבירא להו ברוך ה' יום יום, אח א' הנ"ל. ובית שמאי סבירא להו ס"ל אח ב' הנ"ל, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר משנה דאבות הנ"ל, הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים. דפירש **רש"י**, לאריות - לאנשים טובים, ולא לשועלים - לאנשים רקים, ע"כ. ויש להבין, הא שועל הוא פקח שבחיות, ואיך דימוהו לאנשים רקים. ולפי הנ"ל אתי שפיר.

ואגב נבאר ש"ס דבבא מציעא פרק הפועלים (פה.) על מה אבדה הארץ (ירמיה ט, יא), דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפי' הקדוש ברוך הוא בעצמו, על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא הלכו בה, אמר רב יהודא אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה. והספיקות רבו, וקצת מהם זכרתי במקום אחר עם ביאור'. ועתה יש להקשות, וכי משום הא יגרום אבידת הארץ. ועוד מהו שנתתי לפניהם. וכפל ולא הלכו בה.

ונראה לי, דשמעתי בשם **הישיש** המנוח הרב מ' אפרים **מגיד מישרים דק"ק בראד**, ביאר ש"ס (ברכות סא.), מנוח עם הארץ היה, שהלך אחר אשתו, שנאמר (שופטים יג, יא) ויקם וילך אחר אשתו וכו'. ואמר, על פי משל פלוני מק"ק קראקא יהיה כאן הקושיא, ופלוני השני יהיה כאן התירוץ. והוא, כי היה איש אחד בקראקא שנתעשר ונעשה אחד מטובי העיר, ופעם א' נתאספו וישבו עד חשיכת לילה, וכשיצא ללכת לבתיהם הלך המשרת ונר בידו לפניו להאיר לו, והרע בעיניו על שזה הולך לפניו, ואמר ליה מי אתה שתלך לפני, ודבר לו קשות עד הכאה. ובאמת זה לא בדעת ידבר, שהרי הליכתו לפניו להאיר לו הוא לטובתו, שאם ילך אחריו האיך יכול להאיר לו.

ומכח זה המשל יהיה קשה על הש"ס דכאן, מנלן דמנוח עם הארץ היה, דלמא מה שהלך אחר אשתו הוא משום שהיא ידעה מהמלאך ולא הוא, והלכה להראותו הדרך עד מקום תחומו של המלאך.

והתירוץ יהיה, דדברי הש"ס ברורין, דמבואר גם כן על פי משל, מן אחד חייט שהיה עסקו עם ערילים הידועים וניכרים לו, ומשם הי' פרנסתו, שהלך בשוק ופגע בהן, ולקחו אצלו יותר מאצל אחרים, פעם אחת למד בספרי מוסר בלע"ז או בלשון הקודש במעלת הבטחון שאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו וכיוצא בזה, אמר החייט מעתה מה לי לטרוח את עצמי ולחזור בדרכים ובשווקים, אני יושב בביתי ופרנסתי מוכרחת לבוא לביתי, ולא זז מפתח ביתו, וביומא דשוקא באו אלו הערילים ליקח אצלו ולא מצאו אותו

בשוק, ובאת אשתו ודברה עמו בנחת ובקטטה שילך לשוק, ולא רצה מטעם הנ"ל, ואלו הערלים הי' צער להם ליקח מאחרים ובאו סמוך לביתו שיצא לקראתם, ולא רצה מטעם הנ"ל, עד שבאו לביתו ועשו המ"מ אצלו כמו בשוק, ואמר ראיתם שאני אמרתי שמוכרח לבוא אצלי פרנסתי, וכך היה. ועל פי זה המשל מתורץ קושית הנ"ל, שאם המלאך הוצרך לילך בשליחותו יתברך להודיע להם מה יהי' משפט הנער הילוד ואיך יתנהגו עמו, אם כן גם כשלא ילכו אצל המלאך מוכרח המלאך לעשות שליחותו ולבוא אצלו, ואם כן למה הלך מנוח אחרי אשתו, אלא שמע מינה כדרשת חז"ל שהיה עם הארץ, ודפח"ח.

העולה מזה מוסר השכל הנוהג בכל דור ודור ובכל עיר ועיר, כי לכאורה נראה שהיה פלוני הנ"ל שוטה גדול, שחרה לו על זה המשרת שהלך לפניו להאיר, ובאמת זהו הנוהג בכל ראשי מנהיגי דור ודור עם שאר העשירים והנגידים שבכל עיר ועיר, והנה הסנהדרין נקראין עיני העדה, שנאמר (ויקרא ד, יג) ונעלם דבר מעיני העדה וגו', והוא הדין דכל דור ודור, הרב ושאר ת"ח שרוצה להעמיד הדת על תילה ולהורות לעם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, על ידי אור התורה להאיר להם ולילך לפניהם, ואלו גסי הרוח שעולין בנפיחה, מבזין התלמידי חכמים על שרוצין לילך לפניהם להאיר להם, וכמ"ש בש"ס דשבת (קיט:) לא חרבה ירושלים אלא שהיו מבזין תלמידי חכמים, שנאמר (ד"ה ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים וכו'. ושם נסמך, לא חרבה ירושלים אלא שלא הוכיחו זה לזה, שנאמר (איכה א, ו) הי' שריה כאילים וכו'. וביארתי הסמיכות במקום אחר שזה נמשך מזה, יעו"ש.

ובזה יובן על מה אבדה הארץ וכו' על עזבם את תורתי, דהל"ל תורתי, מאי את. אלא דבא לרבות תלמידי חכמים [וכן מפורש במדרש איכה (פתיחתא סי' ב) יעו"ש] הלומדים תורתי שנתתי לפניהם, ר"ל שילכו לפניהם להאיר להם על ידי אור התורה, שלא ילכו ככסיל בחושך הולך (קהלת ב, יד), והם עזבו ולא הלכו בה, כמעשה דפלוני הנ"ל. וז"ש שלא ברכו בתורה תחלה, וכאשר יבואר אחר כך [כפי' **מהרש"א** שלא היה התלמיד חכם חשוב בע[י]ניהם להקדימו לברך בתורה תחלה לפניהם וכו', יעו"ש], וק"ל.

עוד י"ל פירוש אחר, ובזה יבואר נמי המשנה הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים. דפירש **רש"י** בשיר השירים (שה"ש ב, טו) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים, וז"ל: מה שועל מביט לאחריו לברוח, כך המצרים וכו'. ובזה יובן הוי זנב לאריות, כמו זנב שתלוי מאחוריו, כך תלך אחורי ארי שהם אנשים צדיקים, גבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים, שילך לפניך ואתה לאחוריו. וגם ארי אינו מפחד משום ברי', מה שאין כן שועל וכו'. שאז לבך נשבר, שרואה אתה את עצמך כאפס ותוהו נגדו, כמו

הזקנים שבדור שאמרו וכו' (ב"ב עה.), וכמ"ש לגבי משה נחשב מילתא זוטרתי (ברכות לג:), ומי שהי' לגבי משה יראת חטאו וכל מעשיו הטובים נחשב למילתא זוטרתי נגד משה. ולא תהי' ראש לשועלים, המביט לאחוריו, ר"ל במדריגות אנשים שהם לאחוריו גרועים ממנו, ובזה בורח מהש"י על ידי גסות רוחו, שאין הש"י והוא יכולין לדור בעולם יחד כדאיתא בסוטה (ה.), והוא ממש כשועל, וק"ל.

ובזה יבואר ש"ס הנ"ל בדרך אחר, על מה אבדה הארץ וכו' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם, ר"ל שעזבו מדריגות ומעלת אנשי התורה שהם לפניהם, רק אחזו מדריגת אנשים שהם לאחוריהם, ובזה כל איש הישר בעיניו יעשה, באמרו שעל כל פנים הוא טוב יותר ממי שהולך אחריו, וזה גרם החורבן, ועדיין מכה זו מהלכת בינינו, ולכך לא נבנה בית המקדש עד שיסיר המכשילה הזאת, וישלח אליהו הנביא והשיב לב אבות וכו' (מלאכי ג, כג-כד), וכאשר נבאר לבסוף.

וז"ש שלא בירכו בתורה תחלה, ויבואר בב' פנים: **פן א'**, ונבאר משנה פ"ג דאבות (מי"ד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה וכו'. יש להבין ענין כפל, ושאר הספיקות.

ונראה לי **דשמעתי בשם מורי** פירוש הפסוק (בראשית מא, לח) ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו וגו', אין נבון וחכם כמוך. ופי' **רש"י** הנמצא, אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו. ומה בעי רש"י בזה. ופירש הוא, כי להבין מעלת ומדריגת צדיק או חכם צריך הוא עצמו להיות במדריגה זו להיות מבין מעלת מדריגת חכם ונבון, ומאחר שאף אם נלך ונבקשנו לאותו איש חכם ונבון שיעמוד על מדרגתך שאתה חכם ונבון לא נמצא, כי אין נבון וחכם כמוך, אם כן אין מי שיעמוד על מדריגת חכמתך וכו', ודפח"ח. וכעין זה ביאר החכם (מבחר פנינים שער החכמה), מפני מה החכמים משכימים על פתחי נדיבים ולא איפכא, והשיב שאין מבין מעלה זו ואינו ידוע לו וכו'.

והנה יש כאן ב' מיני שבח, א' להש"י שבחר באומה ישראלית יותר מע' לשון. ושבח ב' לישראל שבחרו בו יתברך ובתורתו, ואמרו נעשה ונשמע מה שלא רצו שום אומה ולשון, וכמו שהקשה המין, עמא פזיזא וכו' במס' שבת (פח.) יעו"ש. ומשל א' שמעתי, שאמרה אשה א' מק"ק מעזביז בלשון רוסיא: יפה בחרנו לנו את אלהינו, אבל גם הש"י יפה בחר בישראל, שהרי פייבוש איש קל ומקדש הש"י וכו'. ובזה שבחר הש"י בישראל אין זה תמיה, כי אתו החכמה והמדע, ויודע מעלת ומדריגת ישראל מכל עם, אבל יותר חכמה ומעלה גדולה איך נודע לישראל מעלות ושבח הש"י ותורתו, שאין להשיג מהותו רק מצד פעולותיו נודע בשערים בעלה (משלי לא, כג) וכנודע.

ובזה יובן חביבין ישראל שניתן לה"ם כלי חמדה, ולא לכל אומה, שמע מינה שידע הש"י מדריגת מעלתן יותר מכל ע' אומות. אבל יותר מורה שבח וחיבה יתירה על כי נודעת להם שניתן להם כלי חמ"דה, שזהו כלי חמדה, שחמדו ובחרו בהש"י ובתורתו ואמרו נעשה ונשמע, שמע מינה שהיו במדריגה גדולה, שהיו מבינים מעלות מדריגת הש"י ותורתו, הגם שאי אפשר להשיב השבה נכונה, מכל מקום ידעו שאי אפשר להשיגו מצד קוצר המשיג ועומק המושג, וזהו תכלית אשר נדע שלא נדע, וה"בן.

ואלו ב' מיני שבח שזכרנו במשנה הנ"ל, הוא עצמו נרמז בנוסח הברכה שמברכין בתורה תחלה, שבח א', ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו וכו', שהוא שבח להש"י שהוא תמים דעה, והשיג מדריגת ישראל שהם בחירי אומות. שבח ב', מזה שאנו מברכין ומשבחין אותו ומחזיקים לו טובה עבור זה אשר בחר בנו ונתן לנו תורתו, מסתמא יודעים מעלת מדריגת הש"י ותורתו שלא נמצא כמוהו במעלה כפולה, אין לך שבח גדול מזה שהיא חיבה יתירה הנ"ל. אם כן אלו שלא ברכו בתורה תחלה לפי שלא נחשב אצלם לשבח שבחר בהם יותר מכל עם, כי רצה לפטור ממנו ומתורתו, היש לך עון גדול מזה הגורם אבידת הארץ, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר פירוש הש"ס דמגילה דף ז' ע"ב: אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'. וכתבו **התוספות** בד"ה דלא ידע וכו', ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. והוא תמוה מה בעי התוספות בזה. וגם שלא נודע כוונת התוספות מהו.

ונ"ל, דכבר הקשו רבים ושלימים מהו הכוונה בש"ס בזו עד דלא ידע וכו'. **והט"ז** (סי' תרצ"ה סק"א) פירש שחייב ליתן שבח והודי' להש"י על הטובה הכפולה, פורעני' להמן שהוא ארור שלו, ונוסף לזה גדולת מרדכי שהיא ברוך מרדכי וכו', יעו"ש.

ולי נראה דאיתא בפ"ט דשבת (פח.) ויתיצבו בתחתי(ו)ת ההר מלמד שכפה עליהם ההר, ומכאן מודעה רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדר קיבלוהו בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט, כז) קיימו וקבלו, קיימו מה שקיבלו כבר וכו'. והקשה **התוספ**[ו]**ת** (ד"ה כפה) הא אמרו נעשה ונשמע וכו' יעו"ש. הגם על דרך הלצה נ"ל כמו בקבלת הרב על פי הרוב, ואם כן אלו הרוב שאמרו ברצון, והמיעוט טענו מודעה, וק"ל.

איברא נ"ל, דיש ב' סוגי אנשים, אחד שהוא למשא ומודעה, אם כן המן עשה טובה גדולה לישראל, שעל ידו קבלו התורה חמדה גנוזה, עד עכשיו הי' באונס ועתה ברצון, כמו ופרעה הקריב (שמות יד, י), והנה **קבלתי ממורי** כשהרע הוא גורם טוב, נעשה כסא אל הטוב, והכל טוב גמור כמעט ביטול הקליפות מעין העתיד, הגם שיש בזה דברים

עמוקים לענין מחשבות זרות וכו', ודי בזה. ואפשר שזהו כוונת חז"ל (בר"ר ס, ז) אליעזר עבד אברהם, על ידי הטובה שעשה לאברהם יצא מכלל ארור ונכנס לכלל ברוך, והכוונה על דרך הנ"ל, והבן.

והנה כמו שם בש"ס (פסחים סח:) חדי רב יוסף בעצרתא, אמר אי לאו ההוא יומא שקיבלו התורה, כמה יוסף איכא בשוקא וכו'. וכך ראוי לשמוח בפורים שהיא עיקר קבלת התורה שנק' ביסומי הקליפות ומיתוקם, שעל ידי **הָמן** בא הטובה גדולה, והרע נעשה כסא אל הטוב, והכל טוב, שהוא ביסום ומיתוק להקליפות, והיינו ע"כ להמוני עם, שנק' אנוש ולא גבר ולא איש ולא אדם, דאלו בחי' אדם או איש שהם שלומי אמוני ישראל, כבר קיבלו ברצון ואמרו נעשה ונשמע, ויודעין שבח התורה ומעלתם, שוודאי הם לא אמרו מודעה רבא לאורייתא, כי להם לטובה כפולה יחשב וכו', ולא יצא מן המן שום טובה להם. מה שאין כן המוני עם שאינן יודעין שבח התורה ומעלתה, וכמשא כב(ו)ד יכבדו עליהם עול תורה ולומדי' וסדר התפילה ומצותיה, ועושין מצות אנשים מלומדה כאלו הוא חק קבוע ואין לפטור ממנ', וכמ"ש במשנה דברכות (פ"ד מ"ד) העושה תפלתו קבע וכו', ואין להם תענוג בעבודת הש"י ותורתו, הם שאמרו מודעא רבא לאורייתא, והם שחזרו וקבלו מאהבה בימי הפורים על ידי גזירות המן.

ובזה יובן חייב אי"נש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. שכמעט אין הפרש בין זה לזה, על הטובה גדולה שעשה המן. והוא כוונת התוס', לפרש למה מיחשב לאינש דווקא מדריגה זו של בסומי ולא לשלומי אמוני ישראל, לזה ביארו התוס' בצחנ[ו]ת לשונם, כי שלומי אמוני ישראל היודעים שבח ומעלת התורה ועבודת הש"י, לזה נחשב נתינת התורה לטובה כפולה, אחד שניצל מדת כוזבת, ומארירת הרשעים שאין להם מנוחה לא בעולם הזה כי הרשעים כים נגרש השקט לא יוכל (ישעיה נז, כ), ומכל שכן בעולם הבא, ולא די בזה אלא נכנס לברוך ומדריגת היהודים שזכו להיות עם סגולתו, שהם בני חורין בעולם הזה ומכל שכן בעולם הבא, ואיך יאמרו כי (מודעי) [מודעא] רבא לאורייתא. מה שאין כן המוני עם שהם מצד עכירת החומר והקליפ' חולי הנפשי', להם נראה כמשא התורה והעבודה, ואמרו (מודעי) [מודעא] רבא לאורייתא, אבל שלומי אמוני ישראל יודעין ההפרש שבין הקליפה להקדושה, שזה ארור וזה ברוך. וזה שכוונו התוס', מאחר שזה אשר בשם ישראל יכונה יודע הפרש ומעלת ישראל לבין הרשעים, לכך דווקא ישראל אומרים כי המן עדיין ארור וזרש עדיין ארורה, וכן כל הרשעים ארורים עדיין, שלא יצא להם שום טובה מהמן, ואינו נעשה כסא להטוב שיצא

מכלל ארור לכלל ברוך, ואם כן עדיין אומר ארור המן וברוך מרדכי, ארורה זרש וברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, וק"ל.

איברא נראה לי יותר אמיתי, דפי' **במדרש שמואל** בפרק ד' דאבות, במשנה (ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. שהם אנשים הרודפים אחר אכילה ושתיה להרבות בשר, שהמרבה בשר מרבה רמה וכו', יעו"ש. הרי אנשי חומר נק' אנוש. **ושמעתי בשם מורי** טעם לענג החומר בשבת הוא מצוה, שעל ידי זה יוכל הצורה לשמוח יותר בדביקות הש"י. והוא על פי משל לבן מלך שבא לו כתב מאביו בהיותו בשביה וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן חייב אינש לבסומי בפוריא, דהיינו החומר, כדי שעל ידי זה יכול הצורה לייחד שנק' יד"ע, וז"ש עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כי על ידי אכילת החומר ושתי' יותר יוכל לשמוח בשמחת נפשו, אם כן נעשה החומר שמצד הקליפה הנק' ארור כסא לקדושה שהיא הצורה שנק' ברוך, ונעשה מהחומר צורה, הכל טוב, ואין הפרש בין החומר והצורה, וז"ש עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

וכמו שהוא בפרטות אדם אחד בחומר וצורה שלו, כך בכללות אנשי החומר ואנשי צורה, כשהם אנשי חומר מתענגים באכילה ושתי' הגשמיות שמצד הקליפה הנק' ארורים הרשעים, אז על ידי זה יכולים אנשי הצורה לשמוח בשמחה רוחני', ונעשו גם כן כסא להקדושה. והוא הדין כיוצא בזה שיכולין לעשות כסא לצורה על דרך הנ"ל. וזה שכוונו התוס' ארור המן וברוך מרדכי בפרטות אדם, והוא הדין בכללות ארורים הרשעים וברוכים היהודים וק"ל, כי על ידי אכילת החומר שהוא מצד ארור, יבא השמחה שיהי' ברוך וכיוצא בזה, וק"ל.

עוד י"ל שלא ברכו בתורה תחלה וכו'. ונבאר פסוק תהילים (טו, ד) נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד וגו'. ויש להבין מה ענין זה לזה. ונראה לי דמידרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא, אם הוא נבזה בעיניו נמאס, אז יראי ה' יכבד, מה שאין כן בלאו הכי, וכאשר נבאר. והוא הדין איפכא, אימתי נבזה בעיניו נמאס כאשר יראי ה' יכבד.

והוא, דפי' **במדרש שמואל** בפ"ד דאבות (מ"ד) רבי לויטס איש יבנה אומר, מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם וכו', וז"ל: ואפשר שבא לחלוק על בן עזאי שאמר אל תהי(') בז לכל אדם (שם, מ"ג), בא לויטס ואמר כי לא די בזה, רק אדרבה צריך האדם שיהי' בז את עצמו בפני כל האדם, וכי כולם חשובים ונכבדים ממנו, וכבר אמרו במוסרי הפילסופים שחסיד אחד הי' מכבד את הבריות, ומצא לכל אחד יתרון ממנו, אם הי' חכם או עני וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, אם הוא נבזה בעיניו נמאס, ר"ל שהוא חכם ומבין על עצמו, שמכיר ח(י)סרונו, ומצד זה נבזה בעיניו נמאס, אז מאחר שהוא מבין, מכיר גם כן מעלת יראי ה', לכך יראי ה' יכבד. מה שאין כן כשאינו מבין על עצמו להכיר ח(י)סרונו, איך יוכל להבין מעלת זולתו, לכך גם יראי ה' לא יכבד, וק"ל. והוא הדין איפכא, שאם יראי ה' יכבד בעיני בני אדם, שגדלה מעלתם וכבודם, אז קנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב כא.), וכשאינו יוכל להשיג מדריגת החכם, נבזה בעיני עצמו. מה שאין כן בלאו הכי, שאין יראי ה' יכבד, אז אינו נבזה בעיניו, כי יאמר שלום לי, וכמ"ש חז"ל בפ"ד דמגילה (כח.) כל תלמיד חכם שמברך לפניו עם הארץ חייב מיתה, שנאמר (עי' משלי ח, לו) ולמשנאי אהבו מות, אל תקרי למשנאי אלא למשניאי. ופירש רש"י, שהרואה תלמיד חכם שפל לפני עם הארץ, אומר אין נחת רוח בתורה וכו'.

ובזה יובן על אשר עזבו את תורתי אשר נתתי לפניהם, ר"ל שילמדו מזה שהולך בדרכי התורה לפניהם, ולא כמו השועל המביט לאחוריו. והטעם ביאר רב שלא בירכו בתורה תחילה, שלא הי' חשובין בעלי תורה שיברכו תחילה, ואמרו שוא עבוד ה', והיו שפלים בעיניהם, ועל ידי שראו דדרך הרשעים צלחה ובחרו בדרכיהם.

ובזה יובן פי' המשנה גם כן באופן אחר, כשתרצה להתגבר בתורה ובעבודת ה' כארי לעשות רצון אביך שבשמים, תהי' שפל כמו הזנב לאריות. מה שאין כן כשתלך בדרך אתם, באכילה ושתיה עמהם להתלוצץ וכיוצא בזה, כמו השועל המביט לאחוריו, לראש וחשוב תהי' להם, מכל מקום מוטב שתהי' זנב לאריות ולא ראש לשועלים, וק"ל.

ועוד י"ל, שאם תעמוד בפרץ כארי ותהי' זנב, מה שאין כן השועל שאינו מריח תהי' ראש, מכל מקום מוטב לאחוז בזה וכו', וק"ל. וז"ש אחזו לנו שועלים וגו' (שה"ש ב, טו), כי אין בידינו להעמיד משפטי הדת על תלה ואחזנו מדת שועלים הנ"ל במשל, שאינו מריח, וז"ש אחזו לנו שועלים וכו', וזה גורם כי שועלים קטנים מחבלים, שהם רבנים העומדים בשביל כסף, והם קטנים נערים, כי כשהיו ראשי הדור עומדים בפרץ, הי' צריך שיהי' רב כחו, אשר אם תאר יואר וברכתו ברוך וכו', מה שאין כן וכו'.

עוד י"ל ע"ד שנתרבה הילוך לבושי השועלים להתגאות נגד הת"ח, שלא יאמר שאין לו חיות פקחות ללמוד ממנו והישר בעיניו יעשה וכו' לכך גם הרבנים קטנים לבשו שועלים, שיהיו שרים כאילים לשתוק להם, וכן גם כן הם לשרים, עד שיבא אליהו הנביא והשיב וגו', והבן.

או י"ל שזהו כוונת הפסוק אחזו לנו שועלים, ר"ל שאחזו במדת השועל להביט לאחוריו ולא לפניו, או במדת שועל שאינו מריח שום ריח וכנזכר במשל הנ"ל, וזה גורם כי גם שועלים קטנים שהם ראש לשועלים, מחבלים כרמים, וכאשר נבאר.

ובזה יובן, מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים (שבת לא.), ר"ל כנ"ל. והשיב שאין להם חיות פקחות ללמוד ממנו, שהם השועלים, שלא להתערב עמהם לעשות כמעשיהם להביט לאחוריו, רק רוצה להתגבר כארי לעמוד בפרץ.

והקשה מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות, ר"ל רכות, בשלמא בבבל ירדה גסות הרוח (קדושין מט:) ואינם רוצים שילכו התלמידי חכמים לפניהם וכנ"ל, מה שאין כן בתרמודיים מפני מה עיני העדה רכות. ומשני, שדרין בין החול, שהחול אין לו חיבור, כך התלמידי חכמים שם נפרדין זה מזה, כשזה אוסר זה מתיר, לכך אי אפשר לאחוז במדות הגבורה רק במדת החסד ורכות. וכיוצא בזה כתב **בעללות אפרים** (מאמר ריב) ואם באחת יתקעו ונועדו הנשיאים (במדבר י, ד), וכמ"ש (דברים לג, ה) בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל וכו', יעו"ש, וק"ל.

ובזה נבאר ש"ס דמגילה (ב.), מגילה נקראת בי"א בי"ב וכו', מנלן דכתיב זמניהם, ואימא תריסר ותליסר, אמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהלה לכל היא. וכתב **הרא"ש** (פ"א סי' א): פירש רש"י (ד"ה זמן קהלה) שנקהלו לעמוד על נפשם. והקשה ר"ת וכו', אלא זמן קהלה לכל היא פירש ר"ת שהכל מתאספין לתענית אסתר כמו שעשו אז, וכן משה רבינו ע"ה עם עמלק וכו'. וי"ל, בשלמא שאר התעניתים ששייך גם בזמן הזה, שפיר גזרו חז"ל להתענות עתה, כמו תענית י"ז בתמוז ואינך, מה שאין כן תענית אסתר שכבר המן נתלה, ול"ל להתענות עתה.

ונראה לי דודאי שייך תענית זה גם בזמן הזה, דהרב **האלשיך** הקשה, כי מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות יז, טז), וכי אינו יכול להכריתו מיד וכו'. ופירש כי עמלק הוא היצר הרע, והיא המלחמה שבידינו וכו', יעו"ש.

ומעתה מבואר, דפירשו **המפרשים** ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' (אסתר ג, ח), ר"ל מאחר שיש פירוד ביניהם מעתה יכול נוכל להם וכו', ולתקן חטא זה אמרה אסתר לך כנוס כל היהודים וכו' (אסתר ד, טז) יעו"ש.

וזהו עצמו גרם חורבן הבית עבור שנאת חנם (יומא ט:), והוא גם כן בכל דור ודור, עיין **בעללות אפרים** מזה, וכמ"ש **ביפה ענף** במדרש איכה (איכ"ר א, ח), דא"ל, חייט לי הדין מדוכא תבירא, אפיק ליה קומצא חול ואמר לי' שזור לי חוטין וכו'. והכוונה שזה שאין להם חיבור גורם שהמדוכא תבירא. עד לעתיד שיושלח אליהו הנביא והשיב לב אבות

על בנים (מלאכי ג, כד), ר"ל ששמעתי בשם **החסיד מוהר"ר רבי נחמן קסויר** אל תפנו אל האבות (ויקרא יט, לא), כשאומרין מדוע לא ראית חסידות זה מאבי ומאבי אבי, ועו' אם הביא משיח וכו', ודפח"ח. וז"ש שאז בימי אליהו ידעו האבות שלא עשו כהוגן, ויבחרו בדרכי הבנים שבחרו בטוב יותר. ולב בנים על אבותם, ר"ל נגד שלא הלכו בדרכי רבותם שהי' מורי דרך הישר, כמו אב החושך שבטו שונא בנו (משלי יג, כד), שהי' ראוי שילכו לפניהם, והביטו לאחוריהם כמו השועל, עתה והשיב לב בנים על אבות לאחוז במדריגתן, וק"ל.

וזהו נראה לי גם כן מה שנזכר במלחמת עמלק, ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דברים כה, יח), ר"ל שנאמר (שמות יז א, ח) ויחנו ברפידים ויבא עמלק, שריפו ידים וכו' (עי' סנהדרין קו.), והכוונה, המסתכל לאחוריו כמו השועל ולא לפניהם, בזה נתגרה עמלק, וז"ש ויזנב בך כל הנחשלים אח"ריך, וק"ל.

ובזה יובן י"ג זמן קהלה לכל היא, שהתענית זה שייך דווקא בזמן הזה, להקהיל ולתווך השלום, כמו שעשתה אסתר לך כנוס וגו' ועל ידי זה זכו לגאולה, כך נזכה במהרה בימינו לגאולה שלימה.

ובזה תבין גם כן מה שאמר מפני מה רגליהם של אפריקים רחבים, שהאמנה ודביקות שלהם שנקרא רגליהם, בסוד תרי סמכי קשוט, רחבים, שלא ימוט. מפני שדרין בין בצעי המים, בין התלמידי חכמים שלומדי התורה שנמשלו למים, ומסתלקין על ידי ראותן מדריגתן הגדולה, ונבזין בעיניהם שנק' כנען הם אפריקים, ואז יראי ה' יכבד, וק"ל.

ובזה יבואר נמי ששלחה אסתר לדעת מה זה ועל מה זה (אסתר ד, ה). והענין, דבארתי לעיל תרומה הוא על ידי תר"י מ"ה, שהוא ונחנו מה וגו' (שמות טז, ז) ועתה מה וגו' (דברים י, יב). שהוא נבזה בעיניו שפלות, ואז יראי ה' יכבד שהוא יראת ה' ועתה מה וגו'. וההיפך, שגסות הרוח הפירוד, ולסלק יראת ה' מנגד עיניו, וז"ש מה ז"ה ועל מה ז"ה, ר"ל שהגורם זה מ"ה, וזה נמשך ממ"ה ב', וק"ל.

וזה רמז הש"ס והפוסקים אור לי"ד בודקין החמץ לאור הנר (פסחים פ"א מ"א, ב.). כי האדם נקרא נר, כמ"ש נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז), ועל ידי כי יש בו רמ"ח איברים, ועם נפש ורוח נ"ר, וכמ"ש **בזוהר** וכו'. והתורה נקרא אור, שהתלמיד חכם שבידו אור התורה יאיר לך מחשכת לילה, שתוכל לבדוק החמץ שהוא היצר הרע כדי לבערו, וכמ"ש **הרמב"ם** (הלכות דעות פ"ב), כמו שיש חולי הגוף כן יש חולי וכו', והרופא לנפש הוא הת"ח וכו'.

לכך אילו הזיזין שהן גבוהין הרבה שאין יד האדם מגעת שם אין צריך בדיקה (טוא"ח סי' תלג), שהוא ללא תועלת, כי מי שהוא נבזה בעיניו יודע מרת נפשו שהוא הולך בחשך, אז יראי ה' יכבד כדי להאיר לו, על ידי שילך לפניו באור התורה. מה שאין כן כשאינו יודע שהוא הולך באישון לילה, ודאי שלא ירצה לאור הנר, לכך אלו שדעתם גבוה שאין יד האדם מגעת שם, אין צריך בדיקה, שהוא ללא תועלת. וגם הנמוכין הרבה חזקתו בדוק (טור שם), וק"ל.

עוד י"ל בביאור קושית **התוספות** מודעא רבא לאורייתא (שבת פח.), והא אמרו נעשה ונשמע. דאיתא **ברעיא מהימנא** (נשא קכה ע"א) אם מקבלין אתם תורתי, הם הת"ח שלי, מוטב, ואם לאו וכו', יעו"ש. נמצא י"ל כוונתם כך הוא, להש"י מחוייבים אנחנו לשמוע ולעשות כאשר קבלנו, אבל לסבול מן הת"ח שלך אין זה כבודם שילכו לפניהם, ולזה הי' מודעא רבא, עד בימי המן שיצא להם טובה על ידי מרדכי ידע וביטל הגזירה, קימו וקבל[ו] עול הת"ח עליהם, וזה שסיים במגילה (אסתר י, ג) דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, כי מה שהי' מודעי ושנאה, עתה הנהיג ודובר שלום לכל זרעו, הם הת"ח שהם בשלום עם המוני עם, שהוסר הקטטה והמודעי, רק אהבה ושלום, והבן, וק"ל.

•

מצוה מהתרי"ג מצות

החודש הזה לכם (יב, ב), אמר שלמה (משלי ח, טו) בי מלכים ימלוכו, אמר רבי לוי משל לדוכס שזרקו לו הלגיונות פורפירא וכו', עד החודש הזה לכם, לקיים מה שנאמר בי מלכים ימלוכו (שמ"ר טו, יג). והוא תמוה שאין לו שחר כלל.

ונ"ל דאיתא בש"ס דיומא דף ע"ב (ע"ב) אמר רבי יוחנן ג' זירים הן, של מזבח, ושל ארון, ושל שלחן. של מזבח זכה אהרן, ושל שלחן זכה דוד, ושל ארון עדיין מונח וכו'. ושמא תאמר פחות הוא, תלמוד לומר בי מלכים ימלוכו. ופי' **רש"י**, גדול הממליך שהיא התורה, מן המלך. ויש להבין למה דוקא ג' זירים.

ונראה דכתבתי במקום אחר ביאור דברי **התוספות** וז"ל: והא דאמרינן ג' דברים שקולים זה כזה חכמה ענוה יראה, אר"י דשקולים היינו דהא בלא הא לא סגי וכו', יעו"ש. והעולה משם כי מעלת החכמה שהיא התורה אי אפשר בלא יראה, דהוי ח"ו נרגן מפריד אלוף (משלי טז, כח), וגם מעלת החכמה בלא ענוה אי אפשר, כמבואר שם.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, אמר רבי יוחנן ג' זירים הן, ר"ל כשהם ג' ביחד אז הם ג' מעלות שזכרו התוס', דהא בלא הא לא סגי, ה"נ כשהם ג' זירים אז למעלה יחשב, מה שאין כן כשחסר א' מהן, אז אין שום א' נקרא זיר, כי זיר של הארון שהוא כתר תורה הוא

העיקר, רק כשיצורף עמו זיר של השלחן, שהוא בחינת מלכות שזכה בו דוד המלך ע"ה, דהיינו בחינת יראה, עם התורה אז למעלה יחשב, וגם שיצורף אליו בחינת ענוה שהיא זיר של המזבח שזכה בו אהרן שנשתווה לבחינת משה גם כן במדת ענוה, כמו שפירש **רש"י** בפסוק (עי' שמות ו, כו) הוא משה ואהרן, לומר ששקולים וכו'. אם כן מבואר כי ג' זירים היינו ג' בחינות שכתבו התוס' הנ"ל דהא בלא הא לא סגי, והבן.

והנה נודע מה שאמרו חז"ל (תנחומא בראשית יא), אמר רבי יצחק לא הי' צריך התורה להתחיל אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה וכו'. הרי עיקר התורה היא מהחודש הזה לכם. ויש להקשות, ל"ל לכם, שהוא מיותר. ודרשות חז"ל ידוע.

ונ"ל, דכתבתי במקום אחר דאיתא בש"ס (ברכות ז., ע"ז ד:), ויודע דעת עליון (במדבר כד, טז), שהי' יודע לכוין אותו שעה שהיא זעמו של הקדוש ברוך הוא, וכמה זעמו רגע וכו'. והקשה **התוספות** מה יכול לקלל ברגע, ומשני שיכול לומר כלם, ואחר כך נהפך מן כלם נעשה מל"ך, שנאמר (דברים לג, ה) ויהי בישורון מלך, וכמו שכתבו התוספות במסכת עבודה זרה וכו' (ד: ד"ה ויודע) יעו"ש. וז"ש (דברים כג, ו) ויהפוך ה' את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך וכו', יעו"ש.

וענין ההיפ[ו]ך מקללה לברכה הוא על ידי התורה בצירוף היראה, כי מה שהי' נרגן מפריד אלוף הגורם ח"ו קללות, ועתה על ידי החיבור התורה והיראה שהיא יחוד קב"ה גורם ברכה ושפע בעולם, [כמ"ש במ"א ביאור ש"ס (קדושין ל:) ושמתם (דברים יא, יח) ס"ם ת"ם, נמשלה התורה בסם חיים, משל לאדם וכו'. והעולה משם על ידי סם התורה מהפך מן מ"ת שהוא היצר הרע, שיהי' ת"ם וכו', יעו"ש], והכי נמי מהפך מן היצר הרע שהוא כל"ם, ונעשה מל"ך, וזש"ה ויהפוך ה' אלדיך לך את הקללה שהוא היצר הרע, לברכה, וק"ל.

והנה תיבת לכ"ם יש בו ג' צירופים, א' לכ"ם. ב' כל"ם. ג' מלך. ובזה יובן החדש הזה לכם, קשה ל"ל לכם, ומשני הדא הוא דכתיב בי מלכים ימלוכו, הכוונה כי על ידי התורה המתחיל מהחדש הזה לכם היא מסורה להפך מן כל"ם מל"ך, ולכם היא מסורה הבחירה לעשות זה, וז"ש בי מלכים ימלוכו, כי התורה בחבור מלכות שהיא יראה, וז"ש בי מלכים, כשיש בי בתורה בחינת מלכות שהוא יראה, אז ימלוכו הם גם כן, כמו שנאמר ויהי בישור[ו]ן מלך (דברים לג, ה), על ידי שהיפכו מן כל"ם מלך, והבן. ובפרשה בראשית ג"כ כתבתי באריכות מזה, יעו"ש.

•

מצוה - לעבר שנים

ופליגי בפ"ק דסנהדרין (מ"ב), רבי מאיר סבירא לי' בג', ורבן שמעון בן גמליאל סבירא לי' בג' מתחילין, ונושאין ונותנין בה', וגומרין בז'. ומפרש בש"ס (סנהדרין י:) נגד ברכת כהנים וכו'. וכתב **הרב והרמב"ם** (פירוש המשניות) וכו'. והקשה **המפרש להרמב"ם** וכו'. **והתוספות יום טוב** תירץ יעו"ש.

ולי נראה, אחר שתבין סוד העיבור שכתב **בתיקונים** דף קמ"ה ע"ב: אנפוי דמטרוניתא וכו' נהרין כשושנה, חוור וסומק, נטלין מימינא ומשמאלא וכו' ואתחזרו ירוקין וכו', ומאלין תלת גווונין תליין ע"ב ענפין גי' חסד, ובהון רי"ו אתוון וכו', רזא דעיבור נהיר בהון לגבי כלה וכו', ועמודא דאמצעיתא איהו עיבור השנה דאיהו י"ג ירחין וא"ו וכו', ודא הוא מוחא וכו', יעו"ש.

ולהבינך זה, תבין איך לייחד שם הוי' שהוא שורש כל התורה והמצות, שהד' אותיות כלולין כל אות בחבירו בלי שום פירוד ח"ו, והוא בכל הד' עולמות, ומזה נתפשט ד' יסודות, והכל באחדות א'.

ובזה תבין סוד התשובה, תשוב ה' לגבי ו', ואחר כך שניהם לגבי ב' אותיות ראשונות. ותבין סוד הניקוד צבאות, שהוא בשם בן ד' תחת י"ו מהשם, והב' ההי"ן הוא בלי ניקוד. **דכ' בזוהר** אמור דף צ"ב (ע"א, צא:) סוד ה' ליריאיו וכו' (תהלים כה, יד), וז"ל: יו"ד תלת אתוון שלימותא דכלא, י' ראשיתא דכולא, וא"ו שלימותא דכל סטרין וכו', דל"ת גנתא צרורא דחיי וכו', עד כל אות ואות דשמא קדישא אתחזי בי' שלימו דכלא שמא וכו', עכ"ל. עיין פירוש מאמר זה בכתבים **נוף עץ חיים** פי' זו. והעולה משם בקיצור, כי י' העיקרת הוא חכמה, ו' הוא ו"ק דאבא המתלבש בו"ק דאמא ובו"ק דז"א, ד' גנתא מלכות, ר"ל דאבא, ובה גניז מלכות דאמא ומלכות דכנסת ישראל. וכשעולם בשפע נתפשט ו"ד דמילוי יו"ד להשפיע למטה בעולמות, ואם ח"ו לאו נעשה י' זעירא וכו', יעו"ש. ונודע כי מן ו"ד דמילוי יו"ד נעשה ה' דבינה, שהוא התפשטות ה"ח וה"ג, כי אמא עד הוד אתפשטת. ואחר כך אמא שהיא בינה היא אם יולדת השבעה, דהיינו ו"ק דז"א שהוא ו' מהשם, ומלכות השביעית הנק' בת שבע ה' כפולה מהשם, כמבואר שם **בזוהר** (צב.) והיה שבעת ימים תחת אמו (ויקרא כב, כז), למה ז' ימים יעו"ש **ובנוף עץ חיים**.

הרי מבואר איך כל אות כלול זה בזה, וכולם כלולים באות ראשית דכולא, והוא סוד האחדות הגמור. כי תחלה הוא ג' אתוון דיו"ד בחכמה, ואחר כך מן ו"ד דיו"ד נעשה ה' דבינה בסוד ה"ח וה"ג, ואחר כך נתפשט בה' קצוות דז"א בסוד אילן מהלך חמש מאות שנה כנודע, ועם היסוד שהוא כללות וחיבור הכל באחדות א' הוא ו"ק דז"א, ואח"כ ה' אחרונה היא מלכות הנק' שביעית - בסוד ה"ח ה"ג וכללות יסוד ז"א וכללות ב' במלכות

דנק' כלה משום, כנודע **בסוד הספירה** יעו"ש. לכך אין ניקוד בה' אחרונה, כי לפי שהיא מכללות הכל, מן ה' ראשונה ומן ז"א, לכך הזכרים בניקוד, והם משפיעים לנקבה, ולפי קיבל השפע כך הניקוד, והש"י יכפר אם שגיתי.

וזהו סוד התשובה, שאדם בעונותיו גרם פירוד וקיצוץ בין הדביקים, בסוד ונרגן מפריד אלוף (משלי טז, כח), ונהר יחרב ויבש (ישעיה יט, ה), ואין ו"ד דמילוי יו"ד דחכמה משפיעים למטה שיהי' נעשה ה', וממילא שאין ו"ק דז"א משפיע לה' תתאה, ופגם באו"א ובזו"נ, והתשובה הוא להמשיך ו"ד בעולמות שהוא גורם השפע לה', וה' לו', והוא"ו לה' אחרונה, בסוד טיפה דמינה אתעבידת עיבור ודא מוחא, ר"ל המשכת מוחין.

ובזה יובן סוד העיבור, להמשיך שפע בכל העולמות, וזה שנקרא עיבו"ר ש"נה, להמשיך מן ג' קוין ע"ב רי"ו ונכללין בעמודא דאמצעיתא שהוא ז"א, בסו' וא"ו י"ג חדשים נהיר בהון לגבי כלה שנק' ש"נה - שיש בה שנ"ה ימים. מתחילין מן שלשה, להמשיך ג' אתוון דיו"ד, והוא בסוד ג' קוין, י' בקו ימין חכמה, דלת בשמאל קו הבינה, ו' עמודא דאמצעיתא. ונושאין ונותנין בה', שממשיכין ונושאין השפע ו"ד דחכמה ונותנין בה' עלאה. וגומרין בז', שהיא אם יולדת השבעה, כנ"ל.

והש"ס רמז זה בברכת כהנים, שבפסוק ראשון הוא ג' תיבות נגד יוד דחכמה, ואחר כך ה', בסוד או"א וג' מוחין, ואח"כ שבעה בסוד זו"נ, יעו"ש, כמ"ש **בפרי עץ חיים** (ש' חזרת העמידה פ"ה) בכוונת ברכת כהנים יעו"ש. ומעתה לא קשה קושית המפרש הנ"ל, והבין, וה' יכפר.

ולכך ברכת כהנים גם בעובדא הוא להמשיך ולחבר יחד ג' קוין, כהנים בדוכנם, ולוים בנטילת מים על ידי כהנים, וישראל עומדין לקבל הברכה, ומורה שיהי' קישור וחיבור לכל אלו השלשה יחד, לכך כתב בזוהר (פ' נשא קמז:) שאם הכהן שונא לקהל או הם אותו אין לו לישא כפיו כי יש בו סכנה, והוא על דרך שכתבתי במקום אחר בש"ס (מנחות יח:) כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה וכו', כי צריך התכללות זה בזה בסוד יחוד השם הנ"ל. והש"י יעזרינו להיות מן המייחדין שמו תמיד אמן נצח סלה ועד. וזה שסיים תנא דמתני' ואם גמרו בג' מעובר, שהוא עיקר ושורש לכל, כנ"ל, והבן.

•

מצוה מתרי"ג מצות - **על מצות ומרורים יאכלוהו**.

לבאר טעם מצוה זאת, נ"ל על פי דברינו הנ"ל אתי שפיר. ותחלה נבאר פסוקי פ' אתם נצבים היום כולכם (דברים כט, ט), ודרשו חז"ל בשם מדרש אגדה: לפי שאמרו ישראל מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה מפייסן וכו', הקללות והיסורין מקיימין אתכם

ומציבין אתכם לפניו וכו'. ובוודאי יש להבין על פיוס זה, אם הוא כפשוטו נפלאתי אם יש בו לפייס.

אבל נראה לבאר גם כן פ' התשובה שבסדר זה (עי' דברים ל, א-ב), והי' כאשר יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו', והשבת אל לבבך וגו', ושבת עד ידו"ד אלדיך וגו'. וי"ל, הא עיקר התשובה הוא אחרי היסורין, וכמ"ש לעיל הקללות והיסורין מקיימין אתכם, ור"ל שמכח זה שב בתשובה, ואם כן למה הזכיר כאן הברכה והקללה, דה"ל לומר רק הקללה.

ונראה לי, **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק, אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צד, א), על פי משל לאיש כפר אחד שמרד במלך, שהכה ורגם איקונין של מלך או כיוצא בזה, ומיד עשה המלך אותו לראש והעלהו ממדריגה למדריגה, עד שנעשה משנה למלך, וכל מה שהטיב המלך עמו יותר והביאו ליותר מדריגה, וראה יותר כבוד המלך ומשרתיו והנהגותיו, הי' יותר צער לזה שהי' בן כפר, בזכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שהי' ראוי לעונש הוא מטיב עמו יותר. והמלך עשה בכוונה מכוונת, שאם הי' ממיתו הי' צער לפי שעה ותו לא, מה שאין כן בדרך הנ"ל מצטער כל ימיו ומוסיף תמיד, כשעלה ליותר גדולה מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו. וז"ש אל נקמות ה', ר"ל שנקמות הש"י הוא על ידי מדת הרחמים, שלא כמלך בשר ודם, והוא כי אל נקמות הופיע, ר"ל שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו, ובראותו גדולת המלך, ובזכרו שמרד נגד מלך זה, אין לך צער גדול מזה, ודפח"ח.

ואם כן הכ"נ ר"ל כי יבואו עליך הברכה והקללה והשבת אל לבבך וכו', ור"ל האדם שחטא ומרד עיני כבודו יתברך המלך הגדול והנורא רב ושליט עקרא ושרשא דכל עלמין, והי' ראוי לעונשים קשים ומרים, והש"י משפיע לו הברכה, אין צריך יותר קללה מזה שיודע שמרד בו והש"י ברחמיו משפיע לו כל טוב, בודאי ראוי שיתמרמר כל ימיו בבכי' וצער על כל מעשיו שמרד בו, ועל דרך הנ"ל, ואז בראות המלך צערו זה שהוא יותר אצלו, מתכפר לו.

והנה כל זה הוא באיש משכיל הנותן אל לבו גודל שפלותו וחטאו, וידע מעלת התרוממ[ו]ת המלך הגדול, אז יותר שמשפיע לו יותר מצטער וכו'. מה שאין כן איש פתי וסכל, בראותו שמרד במלך ואפילו הכי המלך משפיע לו כל טוב, סובר או שאין השפעתו מהמלך, וכופר בטובת המלך, או ששוה בעיני המלך המורד והנכנע מצד חסרון בחיק המלך ח"ו שאינו מרגיש, וכיוצא בענין זה, אז המלך מורידו מגדולתו, ויותר מצטער מאילו הי' ממיתו כשהי' בן כפר, כי מאה מיתות ולא קנאה א' (דב"ר ט, ט).

וז"ש הפסוק והי' כי יבואו וגו', ואמר והיה לשון שמחה, כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה, ר"ל שהש"י ברחמיו משפיע טובתו למורדיו שיהי' נחשב לו לקללה, ויתן לב להצטער, כמ"ש אל נקמות ה'. ואם אינו נותן לב בזה מחמת רוב טובה, אז בהכרח והשבות אל לבבך בכל הג"וים אשר הדי"חך ה' אלדיך שמה, שנדחה בפועל. וזה שהזכיר כאן ב' מדות, כי מדת הרחמים על בחי' א', ומדת הדין על בחי' ב' וכאמור, וק"ל.

איברא דיש בחי' ברכה וקללה לא מצד הנקמה על שמרד במלך, רק מצד שאין לו דביקות בפנימיות התורה והמצות, כי אם על ידי אשה מקושטת בענינים ניאותין לכל א' מישראל לפי בחינתו וחשקו, כמ"ש **בשם מורי** בפ' ראה את הברכה אשר תשמעו וגו' (דברים יא, כז) יעו"ש. וה"נ כך, רק שהוא בענין אחר קצת, כמ"ש **בראשית חכמה** שער האהבה סוף פרק ד, במעשה דמן עכו, שמרוב חשק תאוות נשים הופרש מהגשמיות, ושב להדבק במושכל[ו]ת על ידי פרישה הנ"ל, עד שנדבק בו יתברך, יעו"ש, והיא היא.

ובזה יובן והי' כי יבואו עליך הברכה והקללה, ר"ל שהברכה תאוות עולם הזה, ויתן לו מצד חשקו בה שהיא אשה מקושטת הנ"ל, שלא חשקה נפשו עדיין במשכלת, ואחר כך באה הקללה, שניטלה ממנו תאוותו לכל א' לפי בחי' חשקו בה, כדי שיתאווה לדבר זה כל כך עד שיתפשט מהגשמיות מחמת חשקו לדבר זה, וכנ"ל. ואחר שהופרש והופשט מגשמיותו מחמת חשקו לדבר זה, ואז והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' ושבת עד ה' אלדיך, ור"ל שתתהפך ותשכיל במושכלות. וז"ש ושבת עד ה' אלדיך, באותו חשק שהורגלת בהמשך זמן שנדחת שם, עד ששבת בחשק זה אל ה' אלדיך, ושוב לא תחשוק אל הדבר הגשמי שהיא אשה מקושטת מתאות עולם הזה, רק חשקה נפשך בו יתברך, וק"ל.

וז"ש אתם נצבים היום כולכם לפני ה', ר"ל מחמת חשק שחשקתם שתשובו למה שניטל ממך בקללות ויסורין, ותתפשט מהגשמיות, ובנקל תהי' לשוב בחשק זה להתיצב לפני ה', וק"ל.

ובזה יבואר מצוה, כי כבר זכרתי בביאור פסוק כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' (ויקרא ב, יא), להסיר מהאדם הגאוה והתאוה, אז בניקל יוכל לדבק בו יתברך, וזהו שאור ודבש, כי שאור רימז לגאוה, ודבש להנאה, ושניהן פסולין במצה. אך שהוטבע בטבע האדם, אי אפשר לפרוש מהם כי אם על ידי יסורין וכו'.

ובזה יובן, שיזכה לפ"ה ס"ח, שהם מוחין הנק' חיים כמנין ס"ח, ר"ל שידבק בחיים הנצחיים. הוא על מצות, שהוא בהסרת תענוגי עולם הזה גאוה ותאוה הנרמז במצה, וזה

אי אפשר כי אם על ידי ומרורים שהם היסורין, ואז הורגל והופרש מהגשמי, ויכול לדבק בחיים הרוחני, ואז יא"כלוהו שהוא לשון זווג, נמשך חיי המוחין לדבק בו יתברך, וק"ל.
ולפי הוצעת דברינו אלה יש לומר באימה וביראה לתרץ קושיא א' שנתקשה לי משנים קדמוניות, בענין המוחין דפסח, דהמוחין דאבא רומזין בלחם, ומוחין דאמא רומזין בכוסות. והקשתי, מאי טעמא בכוסות הם ד' כוסות נגד ד' מוחין ח"ב חו"ג, והמצות הם רק ג' שהם גם כן ד' מוחין, יעו"ש שכתבתי בקיצור דיני פסח וכו'.
ולפי דרך הנ"ל נראה לי דלאו קושיא היא, כי נודע מנה"י דאבא נתקן ז"א, ועדיין נוקבי' הוא באחורי ת"ת דז"א, ומנה"י דאמא נתקן רחל, כמ"ש **בלקוטי תורה** (פ' ויקרא) בחטא נדב ואביהוא, יעו"ש. והתיקון הוא אחר נסירה לעשותה פרצוף פנים בפנים עם ז"א, סוד ויביאה אל האדם (בראשית ב, כב). והנה סוד הדעת הוא כולל חסדים וגבורות מ"ה וב"ן, מ"ה הוא ז"א, וב"ן נוקבא, ועל ידי מוחין דאבא שנתקן הי' עדיין זו"נ דבוקים, והראי' - כי מצה ב' סוד בינה דז"א רמוז בציור ד"ו, ששם עדיין מחוברים זו"נ כמ"ש מפורש **בהלכות פסח**. וכשמתחיל הגדה שהוא סיפור יציאת מצר"ים, דר"ל לספר ולהאיר הארות גדול[ו]ת בז"ונ כדי לצאת ממצר"ים שהוא ד"ו לז"א, ד"ד הן צרופי אדני דנוק', גימטריא י"ם, וכמ"ש **בכוונת** (פע"ח ש' חג המצות פ"ז) מעשה ברבי אלעזר בן עזרי' וכו' שהיו מספרים ביציאת מצרים וכו', יעו"ש. אז באמת אנו שוברין מצה ב' שהוא סוד ד"ו, לכוין שיושברו כח החיצונים אשר מטעם החיצונים היו דבוקים, ואח"כ שנשברו הקליפות על ידי הגדה וסיפור יציאת מצרים לזו"נ, אז ננסרו ונחלקו לב' חלקים, א' ו' נגד ז"א פרצוף בפני עצמו לאפיקומן, וחלק ב' הוא ד' נגד נוקבא דז"א, ומחברין עם מצה ראשונה הנקרא י' חכמה דאבא, ונעשה ד"י בסוד בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט), ואח"כ כשמגיעין לב' כוסות אחרונות, כבר זו"נ ננסרו, ונעשה ב' פרצופין מה שהיו חסדים וגבורות, לכך הם ד' כוסות, והמצות שהיו ג' רמז קודם שננסרו, ואחר הנסירה נחלק המצ' באמ' ונעשה ד' חלקים, וכן ד' כוסות, מכל מקום גם בכוסות אחר שננסרו גם כן אין להפריד ביניהם ח"ו בין ו' שבשם לאות ה' שהם רמז ב' כוסות אחרונות לא יפסיק ביניהם (פסחים קח.), להורות ולרמז גודל אחדות שביניהם, והבן, והש"י יכפר.
והוא ממש סוד בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), כי על ידי המשכת מוחין דאבא אל המלכות, היא עולה עד הראש, עד קודש שהוא ת"י גימטריא בז"את, שגם היא נק' קודש, וזהו סוד רוח הקודש, והבן, והש"י יצילנו משגי'.
והנה החסד והגבורה שבאדם בסוד עש"ן, הוא רמז למש"כ לעיל וקשרתם לאות על ידכה וכו' (דברים ו, ח), החסדים הם רמז לחסידי שלומי אמוני ישראל, והגבור' הם

רמז לרשעי ישראל, שמשם שורשן. ובא הכוונה לחבר החסדים עם הגבור', שלא לדחות את הרשעים בידים, כנרמז מלוט כל זמן שהי' עם אברהם וכו', רק שיהי' בתפלה הרוב חסדים, שיוכלו למתק גבורות ולהכניען, כמו שער שבתפילין שהוא דבר מועט, רק שיראה הס"א שיש לו חלק בקדושה ולא יקטרג, וכן כ' עוד **בזוהר** פקודי דף רמ"ב ע"ב, וז"ל: ומההוא יומא לא הוי עיטא אלא למיהב חולקא לס"א בכלא, ברזא דקרבנא ונסכין ועלווין, יעו"ש, והבן.

ובזה נראה לי פירוש המצוה על מצות ומרורים יאכלוהו. ומזה נהג הלל שהי' כ[ו]רך מצה שלישית שהיא נגד דעת, וציורה ג' ויי"ן ג' קוין, כמ"ש **בהלכות פסח**, ומרור ביחד, לקיים מה שנאמר על וגו'. ורמז לנו התורה דרך מוסר, כי מצה רמז לצדיק שאין היצר הרע עולה בו כמו בשאר וחמץ כנודע, ומרור רמז לרשעים שהם קרוים מתים, כי מרור גי' מו"ת, גם מהפך מתוק למר, ויש לכרוך ביחד למתק הגבורות על ידי החסדים, ולרדוף אחר הרשעים שיחזרו בתשובה, ולחברו אל א' שהוא החיים, שהי' בחטאו נרגן מפריד אלוף (משלי טז, כח), וע"י נהפך מן ת' תמות נעשה ת' תחיה, ומן מר נעשה מת"וק ור"ם, ומן מות נעשה ואמת שהוא חיים כנודע, והש"י ידריכנו בדרך אמת אמן נצח סלה ועד.

וע"י מ"ה מחבר הלל מצות ומרורים, על ידי פס"ח, כי ג' הי' כורך ביחד, פסח מצה ומרור, והוא רמז על דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט, יז), לדבר פ"ה ח"ס, שיחוס על עצמו על נפשו היקרה שלא לעקרה ממקום החיים והקדושה, ואם שומע אליו מוטב, ואם לאו יאכ"להו הצדיק זכיותיו של הרשע, כמ"ש **בלקוטי תורה** על פסוק אם רעב שונא"ך (משלי כה, כא), כי הרשע שונא הצדיק, ואתה תקרבהו, וזהו האכילהו לחם מלחמי תורה ומצות, כי גחלים אתה חותה על ראשו - עונות הצדיק על הרשע, בסוד ונשא השעיר את כל עונותם וכו' (ויקרא טז, כב), והצדיק לוקח מהרשע זכיותיו. וז"ש יאכ"לוהו, על הצדיקים הרוצים לזכותם. ועיין עוד **בלקוטי תורה** על פסוק לדוד משכיל כסוי חטאה (תהלים לב, א), בר"א בן דורדיא (ע"ז יז.), יעו"ש, וק"ל.

ובזה תבין איך יש באדם פסח מצה ומרור, שהאדם נקרא עולם קטן בסוד עש"ן, ויש בו חסדים וגבורות. וישמע חכם ויוסיף לקח להבין דברי חכמים וחידותם, ממה שלמטה ידע שהוא כך למעלה, והבן.

•

מצוה - ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (יב, טו). **מצוה** - שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם (יב, יט). **מצוה** - כל מחמצת לא תאכלו (יב, כ). **מצוה** - ולא יאכל חמץ (יג, ב). **מצוה** - ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך (יג, ז).

לבאר ענין מצות אלו, [נבאר מתני' ריש פסחים (פ"א מ"א), אור לי"ד בודקים את החמץ לאור הנר, כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה, ולמה אמרו ב' שורות במרת(ו)ף, מקום שמכניסין בו חמץ. בית שמאי אומרים על פני כל המרת(ו)ף. ופירש **הרב** כמין גאם יוונית, שורה א' בשכיבה וא' בזקיפה וכו'. להבין דברי חכמים וחידותם, שהוא הדין וגם יש בו משל ומליצה ומוסר על עניני האדם, כמ"ש **האלשיך** ואינך מפרשי התורה, לכן בעקבותיהם הלכתי]. לבאר ענין בדיקת חמץ באדם עצמו.

ותחלה נבאר פסוקי פרשה (במדבר יג, ב-יח) שלח לך אנשים, ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל וגו', ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר וראיתם וגו' (במדבר יג, יז). והספיקות רבו. וגם דהל"ל ועליתם על ההר.

ונ"ל, דכתב **רבינו תם בספר הישר** (ריש שער ט) דצריך אדם לבדוק את עצמו באיזה מדריגה הוא, כדי שידע בעצמו איך לנטות וכו', אם לבו נוטה לעשוק ולגזול וכהנה ידע שהוא נוטה לשמאל[15], והרבה צריך לנטות לימין. ואם לבו נטה לעשות צדקה וג"ח וכהנה, ידע שמצא חן בעיני ה' וכו', יעו"ש.

אך כשאדם בודק את עצמו כדי שידע את עצמו, הוא על כל פנים במדריגה טובה, כי הרשע לבו בריא עליו כאולם, ואין ספק לו כלל, כי מחזיק את עצמו במדריגת צדיק, ואפילו אם יאמרו לו כל העולם ההיפך אינו שומע להם.

וכדי שיוכל האדם לבוא על כל פנים למדריגה הנ"ל, שיבדוק את עצמו, עצה היעוצה לאדם הוא זה, כי האדם כלול מטוב ורע, הגוף נוטה אחר החומרי ותענוגי הגשמי, והנשמה נוטה אחר דברים רוחני', וכדי להכניע חומרו שינטה גם כן לדברים רוחניים, ושיהי' נעשה מן החומר צורה, צריך האדם לשבר תאוותו מכל תענוגי גשמיי', ולבחור בדרכה של תורה שהיא כך, פת במלח, ומים במשורה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, אז אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לעולם הבא (אבות פ"ו מ"ד). וכבר הקשו **המפרשים** בזה, מאי הוא הטוב בעולם הזה. ולדברינו נראה לי, כי אין לאדם צער יותר מצער המלחמה הגדולה התמידי שהוא עם היצר הרע אשר יומם ולילה לא ישבות, כמאמר החכם (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה) שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה וכו'. והנה אין היצר הרע מתעורר רק מתוך מאכל ומשתה ותענוגי הגשמיים, כמ"ש (דברים לב, טו) וישמן ישורן ויבעט, וכמ"ש (דברים ח, יד) ואכלת ושבעת ורם לבבך וגו', אבל כשנוהג בדרך התורה הנ"ל אין לו ליצר הרע מבוא לבוא

[15] מרת(ו)ף, כי יש ב' כתות הנקי ב' שורות, א' מחלת וכו'.

אצלו להתגרות בו, ולכך יש לו מנוחה ממלחמה הגדולה והצער של היצר הרע, וטוב לו בעולם הזה גם כן, שהוא בהשקט ומנוחה ממלחמה הגדולה.

ובזה יובן, כי פרשה זה נאמרה מיד ולדורות, בכל אדם שנקרא עולם קטן ויש בו מרגלים ומשה, כי הדעת נקרא משה, והוא היצר הטוב, כי אין לרשעים דעת, שנקראו שוטה שאין בו דעת כנודע, כי אין היצר הטוב שופט לרשעים רק היצר הרע שופטן (ברכות סא:), אבל היצר הטוב שהוא שופט לצדיקים ומייעצו שאל יאמין בעצמו, וישלח מרגלים לבדוק את הגוף הנקרא כנען, אשר בידו מאזני מרמה לעשוק אהב (הושע יב, ח). וז"ש שלח לך לדע"תך אנשים, ויתורו את ארץ כנען וגו', וכאמור שיבדוק את עצמו איך לבו נוטה, אם לחומרי או לרוחני וכו'.

אך לבוא למדריגה זו גם כן אי אפשר כשהוא במתג ורסן היצר הרע, המחזיקו לאדם כשר וישר, לכך משה יעצו ויאמר עלו זה בנגב, ור"ל אחר שהאדם כלול מטוב ורע, הוא לפעמים עולה ולפעמים יורד כנודע, לכך אמר עלו זה בנגב, כי נגב הוא לשון יבש, ור"ל כי בתי הרשעים מלאים כל טוב, מה שאין כן לצדיקים שהוא רעב וצמא ויבש, והוא נוהג בדרכי התורה פת במלח ומים במשורה, ואז אין מבוא ליצר הרע.

וז"ש עלו זה בנגב, ר"ל כשתתחיל לעלות בדרך זה שהוא בנגב. וגם משמעותו לשון ימין, כי באמת כך כי היצר הטוב לימין, ואז ועליתם את ההר, שתכבשו את ההר, שהוא היצר הרע הדומה להר במלחמותיו הגדולים. ואז אחר שיצאת מרשות היצר הרע, אז וראי"תם את הארץ, מה שאין כן קודם לזה לא הי' לו חוש הראות בדרך הישר, כי נק' עורים כנודע.

ואמר וראיתם וגו' החזק הוא הרפה, והוא גם כן בחינה שיוכל האדם לבדוק את עצמו באיזה מדריגה הוא, דכבר כתבתי בפסוק שיר השירים (ח, א), מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אשקך גם לא יבוזו לי וגו', ובפסוק ויהיו ערומים ולא יתבוששו (בראשית ב, כה), כי הוא בדוק לאדם שידע בעצמו שהוא חזק ודבק בעבודת ה', וכשאין עולה על לבו חשש המלעיגים ומחשבה רעה וזרה, כי נתפשט מהגשמי שהוא קליפות ולבושים ונשאר דבק בה' ונקרא ערום, אז ולא יתבוששו. מה שאין כן כשעולה על לבו חשש מלעיגים, או שאר מונע, אז ידע כי נרפים הם נרפים בעבודת ה'. וז"ש החזק הוא הרפה, שידע מסימני הנ"ל בעצמו החזק הוא בעבודת ה' הרפה.

ואמר המעט אם רב הוא, הוא גם כן בחינה שידע בעצמו, גם אם הוא עניו מכל מקום יש בזה אלי' וקוץ בה, כי יש ב' בחינות ענוה, כמפורש בפרק קמא דראש השנה (יז:), נושא עון לשארית נחלתו (מיכה ז, יח), למי שמשים עצמו כשיריים. ופי' **הרי"ף** כי מה

שמעביר על מדותיו הוא בחשבו את עצמו כאין, לזה מעבירין. אבל באומר כי לרוב חשיבתו אינו ראוי להשיב, אין מעבירין, יעו"ש. וז"ש המעט, ר"ל אם ממעט את עצמו לרוב ענוה שמעביר על מדותיו ואינו משיב לחורפו דבר, מכל מקום יבדוק את עצמו שיש לפעמים מה שממעט את עצמו א"ם רב, ור"ל כמו א"ם כסף תלוה (שמות כב כד, עי' רש"י) שהוא לשון אשר, וה"נ שמעוטו הוא אשר מחזיק את עצמו לרב וחשוב ואינו כדאי להשיבו, ואין זה מדה טובה, רק שיהי' נחשב כאין.

ומה הארץ אשר יושב בה, הטובה היא אם רעה, כפשוטו, אם לבו חושק למצות ומעשים טובים, או לרעה, שחושק למד[ו]ת רעות, ובזה ידע איך להכריע את עצמו למדה שכנגדה עד שיבוא למדה ממוצעת, כמ"ש **הרמב"ם** בח' פרקים דאבות (פ"ג-פ"ד), יעו"ש.

ומה הערים אשר הוא יושב בהנה אם במחנים או במבצרים, כי אדם השלם צריך לבחון את עצמו בטבעו, אם דבק בה' תמיד בין בבית בין בחוץ ואין מזיק לו חבורות בני אדם, אז אין צריך בבדידות רק ילך בקרב בני אדם, אולי יראה דבר מה שצריך תיקון, וגם שיכול לקרב בני אדם לעבודת ה' כמו שעשה אברהם, וכמו שכתבתי בפסוק (בראשית יח, כו) אם אמצא בסדום בת"וך העיר חמשים צדיקים וכו', יעו"ש. ואם יראה בעצמו כי מיד שנתרחק מפתח בית מדרשו מיד לפתח חטאת רובץ, אזי יבחור בבדידות. וז"ש הבמחנים, ופי' **רש"י** סימן מסר להם, אם בפרזים יושבים, חזקים הם שסומכין על גבורתם וכו'. ור"ל אם יודע שהוא דבוק בפרזים, אין צריך בדידות, ויושב במחנים. ואם לאו, במבצרים שהוא בבדידות יבחר.

ומה הארץ השמנה היא אם רזה, והוא כי יש לאדם לבחון ולידע בעצמו בשביל דבר לימוד מה בא ונתגלגל בזה העולם, אם לתורה שבעל פה שהיא משנה שורש כל התורה שבעל פה, או בסודות התורה, ויראה איך חשקה נפשו ובזה ידע שבשביל זה בא בעולם. וז"ש ומה הארץ, השמנה שהוא אותיות משנה, או רזה, כי רז הוא סוד, ור"ל שהוא פנימי' התורה.

היש בה עץ אם אין, דכ' **בזוהר** (ח"ג רב.:) לא תשחית את עצה (דברים כ, יט) הוא התלמיד חכם המייעץ העם לתשובה וכו'. אם כן ה"נ באדם עצמו, היצר הטוב נקרא עץ, שמייעץ האדם לתורה ותשובה, ויבחון האדם אם היצר הטוב שופטו ומיעצו מוטב, ואם אין אז והתחזקתם ולקחתם, ור"ל שצריך חיזוק לעשות דבר הפכי, שהוא מפרי הארץ, כי המעשים רעים הם קליפות וחיצונית הפרי, מה שאין כן המעשים טובים הם הפרי עצמו, וז"ש והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ.

והימים ימי בכורי ענבים, ור"ל וכל זה צריך האדם לזרז ולעשות בימי הביכור, דהיינו בימי הבחרות שהם קודם לימי הזקנה, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה תקום, ואז טוב לו בזה ובב(ו)א, וק"ל.

ובזה יובן מצוה שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם, כי ימי האדם שבעה ימי הבנין, והם שבעים שנה של האדם, ובכולם צריך בדיקה. שאר לא ימצא בבתי"כם, ר"ל בשני בתים, של יצר הטוב ויצר הרע, לא ימצא שאר, וכמ"ש דוד לבי חלל בקרבי (תהלים קט, כב), והיינו שיבחון ויבדוק את עצמו על דרך האמור לעיל.

ובזה תבין גם כן מצוה ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם, להתחיל מימי הבחרות עד שלא יזקין היצר הרע באדם, ואז נקל להעבירו, וזהו ביעור שאר וחמץ. ור"ל כי שורש כל העבירות הוא מחמת הגאוה, וכמו שכתב **האלשיך** (דברים כא, טו-יז) בפ' כי תצא בפסוק (דברים כא, יב) וגלחה את ראשה, יעו"ש. וזהו נק' שאר, שעולה למעלה. ויש עוד בחינה דקה וגרוע מזה שהוא הענוה שהוא קשה יותר מהגאוה, וזהו נקרא חמץ, כי אין בין חמץ למצה אלא משהו, כי אותיות חמץ ומצה שוין, רק משהו שבין ח' לה'. והנה יש ב' מיני ענוה ואין ביניהם אלא משהו, ור"ל כמ"ש **הרי"ף**, לשארית נחלתו, כי מאן דמעביר במילי' מחמת שנבזה בעיני עצמו, וזה נקרא מצה שנחשב לאין, אז מוחלין לו גם כן. מה שאין כן כששותק מחמת חשיבתו כדי שיהי' עניו גם כן, זה נקרא חמץ, ולא מוחלין. אם כן אין ביניהם אלא משהו, כי זה מחשיב עצמו למשהו, מה שאין כן זה שמחשיב את עצמו לגדול וחשוב ונקרא חמץ. וצריך האדם ליזהר משניהם, מגאוה, וענוה שיש בו חימוץ כאמור, וז"ש ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך, והבן.

מצוה כל ז' ימים שאר לא ימצא בבתיכם. דכתב **הטור** סימן תל"א, כתיב (שמות יב, יט) שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם, וכתיב (שמות יב, טו) אך ביום הראשון תשביתו וכו'.

ונבאר לשון **הטור** (או"ח סי' תכ"ט), שואלין בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום, הלכך ל' יום קודם לפסח חל עליו חובת הביעור. וכבר הקשה **הר"ן** מהא דתנן (מגילה לב.) דורשין הלכות פסח בפסח. ועוד מאי הלכך. ותירץ **הר"ן**, [ו]**ט"ז** (או"ח סי' תכט סק"א) יעו"ש.

ונראה לי דשניהם בקנה א' עולה, דהא ק' דמצינו דלשון שואלין סובל ב' פירושים, א' לשון שאלה והלוואה. ב' לשון שואל בענין. ונראה לי דשניהם אמת, כמו שתירץ הט"ז דהוי בשלשים יום קודם פסח שאלה בבעלים וכו', וז"ש שואלין, ר"ל שאז קודם ל' יום דפסח הוא זמן לתלמידים לשאול וללוות מרבם דפטורים מאונס וכו', והטעם - כי שואלין

ודורשין קודם לפסח ל' יום, והרב שאיל לתלמידים ביומא דכלה, והוי שאלה בבעלים. ומעתה תירו[ן]ץ הר"ן והט"ז בקנה א' עולה, וגם הר"ן נתכוין לזה במ"ש דהוי שואל בענין, ומעתה נמשך מזה דהוי שאלה בבעלים, וק"ל.

מצוה ולא יראה לך חמץ, ודרשו חז"ל (פסחים ה:) שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה חמץ של נכרי ושל הקדש. לבאר זה נ"ל, דאיתא במתני' פרק ב' דנגעים (מ"ג), כהן הסומא באחד מעיניו, או שכהה מאור עיניו, לא יראה את הנגעים, שנאמר (ויקרא יג, יב) לכל מראה עיני כהן וכו'. כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו.

והנה בארתי זה במקום אחר, וכעת נראה לי בקצרה, דבארתי פסוק (בראשית מח, י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, דיש עיני העדה המשגיחין ומדריכין את העם בדרך סלולה וישרה, ועיניהם פקוחות תדיר עליהם לפקח בצרכי ציבור באמונה. מה שאין כן בהיפך, כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא (ב"ק נב.). וז"ש ועיני ישראל כבדו מלהשגיח על העם, והטעם מז"וקן, שנתייבש כך, כמ"ש (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום, שיבה אותיות יבשה וגו', ולכך לא יוכל לראות, ר"ל שאם אחר כך ירצה להשגיח ולראות לא יוכל, שהורגלו כך ונתיישן הדבר וכו', יעו"ש.

איברא דיש להבין מאי עי"ני ישראל כבדו, לשון רבים, ואחר כך לשון יחיד לא יוכל לראות, דהל"ל לא יוכלו לראות. וכמו כן הקשו חז"ל כתיב עין ה' אל יראיו (תהלים לג, יח), וכתיב עיני ה' אל צדיקים וכו' (תהלים לד, טז).

ול"נ, דאיתא בפרק ט' דשבת (פח:) אמר רבי שמואל בר נחמיני א"ר יונתן, מאי דכתיב (שה"ש ד, ט) לבבתני אחותי כלה לבבתני באחד מעיניך, בתחלה בא' מעיניך, לכשתעשי בשתי עיניך. והוא כולו תמוה. **ומהרש"א** פירש, כי ב' עינים הם ראי' שכלית וראי' חושיות וכו'.

ולי נראה, כי ב' עיני האדם רומז על שיראה וישגיח על עצמו איך יעשה הטוב והישר בעיני ה' ואדם, אחר שקישט את עצמו הרומז על עין א', אז צריך שיראה וישגיח על זולתו בעין ב', וז"ש לבבתני באחת מעיניך, כי תחלה צריך שיראה בא' מעיניך, להשגיח על עצמו. לכשתעשה - שקישט את עצמו, אז בשתי עיניך, תראה להשגיח על זולתך. או י"ל, דקיימא לן (ב"ב ט.) גדול המעשה יותר מן העושה, וז"ש בתחלה וכו', לכשתעשה ותהי' כופה בדברי מוסר לזולתו, אז בב' עיניך. וזהו ענין נעשה ונשמע, וק"ל.

וז"ש עין ה' אל יראיו, שמשגיח ורואה את עצמו ולא לזולתו, מחמת שהוא ירא מחשש הנ"ל שלא יהי' רכיל או מלבין, לכך גם עליו משגיח רק בעין א', וז"ש עין ה' אל יראיו. מה

שאין כן תואר צדיק הוא המצדיק את הבריות, וכמו שדרשו חז"ל (בר"ר מט, ט) בפסוק (תהלים מה, ח) אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת להצדיק הבריות וכו'. וכמו שזכרתי לקמן בפירוש הש"ס דחולין (פט.) צדק תדברון (תהלים נח, ב) להצדיק הבריות, יעו"ש, לכך עיני ה' אל צדיקים גם כן, וק"ל.

ובזה יובן ועיני ישראל כבדו מזוקן, כי אלה החשובים שהם עיני העדה שהיה להם לראות ולהשגיח על העדה, ולא די שלא השגיחו על זולתן אלא גם על עצמן לא השגיחו לראות שילכו בדרך הישר. וז"ש ועיני ישראל כבדו מזוקן, לכך לא יוכל לראות אחר כך גם על עצמו שהוא עין א', כי מפני שיבה תקום ולא אחר שנתיישן הדבר, וק"ל.

ובזה יובן כהן הסומא באחד מעיניו וכו', דכתב הש"ס (חגיגה טו:) ופוסקים, אם הרב הגון ודומה למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו וכו', שנאמר (מלאכי ב, ז) שפתי כהן וכו' [ו]תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, מה שאין כן אם הכהן אשר תורה יבוקש מפיהו הוא סומא בא' מעיניו, מלהשגיח על עצמו, אם כן איך יראה נגעי זולתו, לכך לא יראה את הנגעים. וז"ש במשנה שאח"ז כי כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, שאינו רואה חוב לעצמו. רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו, שמחפה עליהם, וק"ל.

ובזה יובן מצוה לא יראה ל"ך חמץ, קשה מאי טעמא הקפיד דוקא לך, הא מזכה אחרים גם כן הוא מצוה לבער חמצ', לזה משני כי ידוע הוא וגלוי לפניו יתברך כי שלך אי אתה רואה, שאין אדם רואה חוב לעצמו, רק לזולתו ובפרט לקדושים אשר בארץ או גר בארץ נכרי', שנותן בו דופי ושמצה בכל מכל כל, וז"ש כי ידוע הוא כי שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של נכרי ושל הקדש, לכך הזהיר לא יראה ל"ך חמץ, לבער חמצו ויצרו, שהוא צריך תחלה לשום עין א' תחלה על עצמו, וק"ל.

•

מצוה - פדיון הבן

ומקודם נבאר ש"ס דפסחים (קכא:) בסופו, רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן, בעו מיניה, פשיטא על פדיון הבן - אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן, אבי הבן מברך, ברוך שהחיינו וקיימנו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך, כהן מברך דקמטי הנאה לידיה, או אבי הבן מברך דקעביד מצוה. לא הוה בידיה, אתי שאיל בי' מדרשא, אמרו לי' אבי הבן מברך שתים, והלכתא אבי הבן מברך שתים.

והספיקות, א' מאחר דברכה ראשונה פשיטא דאבי הבן מברך, מה לו להזכירה, וכסוגיא דמקשין העולם בשלמא וכו', וה"נ מאחר דבעו רק על הברכה ב' מי מברך וכו'. **ב**' לשון

פדיון הבן קשה, דהל"ל פדיון הבכור. **ג'** דמסיק אבי הבן מברך שתים, הא אין הספק רק על שהחיינו ברכה ב', ולמה לו להזכיר ברכה ראשונה ולומר מברך שתים.
ונ"ל דקושיא חדא יתורץ באידך, על ידי קושיא ג' הנ"ל. דכתבתי במקום אחר ביאור פסוק וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד א, עי' רש"י) גימטריא ב"ן, ומאחר שהי' לו בן הי' צריך להשיאו אשה. ודעת רבי יהודא בש"ס דב"ב (טז:), בכל, שהי' לו בת ובכל שמה וכו'. והקשה **בג"א** דהל"ל במפורש בן, בשלמא בת ובכל שמה אתי שפיר וכו'. ועוד וכי פליגא במציאות וכו'.
וכתבתי, כי הלבנה יש לה ירידה ועליה, בחסרון ומילוי, וכשהיא בעלי' בסוד שני המאורות הגדולים (בראשית א, טז) מחובר לדכורא, ה' האחרונה מחובר לשלשה אותיות ראשונות נק' דכורא בן, וכשהיא בירידה בפני עצמה אז היא נוקבא בת וב"כל שמה - גימטריא שם ב"ן של ד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, ונודע כי שם ב"ן הוא בנוקבא, כמ"ש בספר **מבוא שערים** שער ג' [ח"א] פ"א וז"ל: כי תחלה יצאו י' נקודים מאור העין והם מבחי' שם ב"ן, ונתבטלו, אחר כך יצא אור החדש שם מ"ה, ובחיבור שניהם נעשה עולם האצילות. כי כל בחי' הדכורין שבאצילות נעשו משם מ"ה החדש, וכל הנוקבין נעשו משם ב"ן שהם הנקודים הנ"ל וכו' יעו"ש. וזה סוד נקבה תסובב להיות גבר. ואם כן מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, מאן דסבירא לי' בן או בת שניהם אמת, זה בעלי' וזה בירידה וכו', יעו"ש.
ונודע כי כוונת ברכת על פדיון הב"ן, לפדות על ידי מ"ה החדש להב"ן, כי ע"י מ"ה בחינת חסד עלאה בחינת כהן נתבסמו ונתקיימו וכו', יעו"ש.
אמנם נבאר מה טעם שהאב פודה [על ידי כהן שהוא בחינת חסד] להבן. ונראה, דמבואר **בסוף תיקונים בדרוש למהרח"ו**, טעם קידוש ליל שבת, כי בחול הכלה דרכי' דרכי נועם, מבינה דדינין מתערין מנה, לכך רגליה יורדת מות (משלי ה, ה). מה שאין כן בשבת, דרכי' מקדש שהוא חכמה ושם אין שו"פר, וזש"ה (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, על ידי החכמה שהיא מחשבה שנק' אבא, אשיבה רגלי הכלה אל עדותיך, נצח והוד דז"א, שהם ב' סמכי קשוט, עדותיך, וכו', יעו"ש שכתבתי מזה במקום אחר.
וכן כתב **בתיקונים** (תס"ט) סוד ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), כי בחכמה י' יסד ארץ, ה' זעירא וכו', עיין שם דף ק"ה ע"ב. ולפי הנ"ל מבואר, כי אבא חכמה, שמר את הדבר מלכות, כשהי' דרכי הכלה מבינה אז רגלי' יורדת מות, מה שאין כן על ידי אבא שמורה מהחיצונים, והבן.

וא"כ אתי שפיר כי האב דוקא פודה הבן, כי על ידי המחשבה שנק' אבא, פודה הב"ן היא מ"ל בסוד נוקבא שם ב"ן, שהי' רגלי' יורדת מות, ואבא פודה הב"ן, כאמור.
ועכשיו כשתדע טעם ברכה זו על פדיון הבן, מבואר ברכה שניה גם כן, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, כי מלכות כשהי' בפירוד משם ב"ן סוד נוקבא, הי' סוד ביטול מלכין קדמאין, וז"ס רגלי' יורדת מות גם כן, מה שאין כן אחר כך על ידי מ"ה החדש סוד דכורא (שנתחברא) [שנתחברה] מלכות בדכורא ויצא מבחינת נוקבא לבחינת דכורא תואר בן ולא בת, כמפורש **בזוהר** זה, אז שהחיינו וקיימנו, שנשארה חיים וקיימים ולא נתבטלה, והוא 'לזמן הזה' שהוא מלכות, כנודע.
ובזה יובן הש"ס הנ"ל, רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן, בעו מיניה באופן זה, מאחר דפשיטא לן על פדיון אבי הבן מברך, כי על ידי האב נעשה פדיון להב"ן, כי בחכמה יסד ארץ, ואביו שמר את הדבר - על ידי המחשבה שנק' אבא פודה הב"ן מעלמא דנוקבא אשר רגליה יורדת מות, לקשרו ולהעלותו לעלמא דדכורא, על ידי בחינת ממוצע שהוא כהן חסד עלאה, ושם לא נתבטלה רק נשארה חיים וקיימים, אם כן מאחר שזה פשיטא, לכך נולד הספק בברכה שניה שהחיינו וקיימנו וגו' מי מברך, אם הכהן בחינת שם מ"ה הוא מברך שכל הנאה שלו, כי הקדוש ברוך הוא נקרא כהן, ושכינתא היא בת כהן בסוד ותהי לו לבת לבית (מגילה יג.), וכל הנאה זווג קב"ה הוא שלו, כמ"ש (עי' בראשית ב, כד) על כן יעזוב איש אביו ואמו ודבק באשתו, אם כן הכהן מברך. או דלמא אבא מברך, דקעביד מצו"ה, כי מה שהי' בפירוד כנ"ל עכשיו על ידי אבא נתחברה בדכורא, בסוד את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב, טז) [בשם בן ד'], והיא ה' אחרונה נוקבא נתחברה אל ג' אותיות ראשונות דכורא, ונעשה שם ידו"ד אותיות מצוה בחילוף מ"צ בא"ת ב"ש כנודע, ואם כן אב דקעביד מצו"ה הוא מברך.
ופשטו שפיר אבי הבן מברך שתים, כי ברכה שניה נמשכה מראשונה, מאחר שזה הפדיון להבן נעשה על ידי אב"י הבן וכנ"ל, וזה גורם גם כן שהחיינו וקיימנו שלא נתבטלה, לכך מברך שתים, והבן.
ובזה תבין הדרן עלך מס' פסחים וכו', שהוא לקשר סוף מס' פסחים לתחלת מס' פסחים אור לארבע[ה] עשר בודקין את החמץ לאור הנר וכו'. וספיקות, מאי אור, שמכוח זה יש פלפול בש"ס (פסחים ב.) אי אור יממא או אורתא וכו', ויותר הל"ל מפורש וכו'. ושאר הספיקות יבוארו ממילא.
והוא דנודע מ"ש **בע"ח ובפע"ח** שער יחודים, שיש אור מים רקיע וכו', אור הוא מוח וכו', והוא סוד אבא חכמה, ונמשך זה על ידי ז"א למלכות שהיא בחינת **ד**', וע"י אבא מחשבה

עולה מלכות עד הראש מאתר דאתנטילת, כי ה' בחכמה יסד ארץ וגו' (משלי ג, יט), ונעשה בחינת נ"ר שהיא ג' יחודים שיש בזו"נ גי' נר, כמ"ש בהלכות חנוכה, יעו"ש, ושם המלכות שמורה מחיצונים שהם חמץ ומח"מצת סוד חמץ מ"ת, כמ"ש **בפע"ח** בהלכות פסח (פ"ד). וז"ס ציור מצה ד"י, ד' מצה מלכות, י' מצד החכמה וכו', עיין שם מזה.

ובזה יובן, לקשר סוף בראש בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו), ולקשר אנ"י מלכות אל מחשבה שנק' אי"ן, ועל ידי זה נתבטל כל גזירות רעות, **ששמעתי זה ממורי**. וזה שאמר בסוף מסכת פסחים והלכתא אבי הבן מברך שתים, כי מה שלא נתבטלה מלכות שנק' זמן, רק נשארה חיים וקיימים, שזהו ברכת שהחיינו וקיימנו וגו', נעשה זה על ידי האב מחשבה שפודה מלכות סוד בכל גי' שם ב"ן שהי' רגלי' יורדת מות, וזה גרם ביט[ו]ל מלכין קדמאין שהיו בסוד נוקבין, עד שעל ידי אבי הבן נפדה הבת מבחינת נוקבא לבחינת דכורא, סוד מ"ה החדש דכורא, ואז נק' בן. וז"ס על פדיון הבן אבי הבן מברך, שזה גורם לברכה שני' שהחיינו וקיימנו וגו', ובזה הדרן עליך מסכת פסחים שהוא אור לארבע[ה] עשר, ר"ל על ידי אור שהוא סוד מוח דאבא הנמשך למלכות שנק' ד', ואחר כך על ידי אור דמוח אבא עולה עד הראש בחינת עשר אות י' דחכמה ונקראת ארבע[ה] עשר, אז היא שמורה מחצונים חמץ ומחמצת, לכך בודקים את החמץ לאור הנר, ר"ל שהבדיקה היא לאור הנר על ידי מוח של מחשבתו שנקרא אור, ומקשר מלכות מן סוף עד הראש, ונעשה בחי' נ"ר - ג' יחודים שעולים גי' נר. וזהו בדיקת החמץ, ששוב אין חמץ ומחמצת אוחזים ויונקים ממלכות, כי עלתה בקודש כמו בשבת, ואין שם ש"ופר, והבן.

ובזה יובן המדרש פרשת תזריע (ויק"ר יד, א), אשה כי תזריע וילדה זכר הדא הוא דכתיב (תהלים קלט, ה) אחור וקדם צרתני וגו'. ר"ל, כי אחור היא מלכות, וקדם הוא אבא, צרתני - לקשר ולחברן יחד, ואז מבחינת אשה נוקבא נעשה זכר, שהוא ממש על פדיון הבן אבי הבן מברך, והבן.

בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם וגו' (יג, יז). והספיקות יבוארו מאליהן, עם זה הספק הידוע, אלו ספורים למאי נכתבו, ואיך הם בכל אדם ובכל זמן.

ונ"ל (ליי) לפרש **בב' פנים**, דכתב **הרמב"ם** (שמונה פרקים פ"ג-פ"ד), דרך המיצוע הוא הישר, כי אם שנטה לקצה האחד, אז צריך לילך עד קצה השני, וינהג בו זמן רב, עד שיעקר ממנו מדה ראשונה, ואז יחזור לדרך המיצוע, ועיין מזה מהלכות דעות פ"ב,

יעו"ש. וזהו רפואת חכמה לחולי הנפשות שכתב הרמב"ם שם. אם כן זהו ממש שהזהיר הכתוב לכל אדם ובכל זמן.

ובזה יובן ויהי בשלח פרעה את העם, ור"ל כי ערפה הוא היצר הרע ומה שכ' **בזוהר רות** יעו"ש, והוא ענין פרעה, אתווין דדין כמו דדין. ובשלח פרעה את העם, שיצאו איברי האדם מרשות יצר הרע, כמו ביציאת מצרים שיצאו מן מ"ט שערי טומאה אל הקדושה, ולא נחם אלדים וגו', ר"ל שלא נהגם בדרך הט"בע גימטריא אלדים שהוא דרך המיצוע, פן ינחם העם בראותם מלחמה שהיא מלחמת יצר הרע, כמאמר החכם (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה) שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה וכו', ושבו מצרימה שיחזרו לקלקולם, לכך ויסב אלדים, ר"ל שסיבבם מן מדריגה הנק' אלדים דרך הטבע שהיא דרך המיצוע, רק הוליכן דרך ים סוף, שהיא סוף המדריגה, בקצה שני, עד שיכיר מהם מדריגתם הראשונה בזמן רב שהוליכן כך, ואז יחזרו לדרך המיצוע, וז"ש וחמשים עלו בני ישראל ממצרים, שהוא מקצה אל קצה, מן נון שערי טומאה אל נון שערי קדושה, מטעם האמור, וק"ל.

עוד י"ל **בדרך ב'**, כי נודע מ"ש **בזוהר** (ח"א רי.), כי פרעה היא בינה תשובה עלאה, כי שם נפרעו ונתגלו כל נהורין וכו'. וידוע כי ריבוי השמן גורם כיבוי הנר, לכך עצה היעוצה למי שרוצה לכלכל דבריו בעסקיו במשפט, במאזני שכלו הקודש ישקול אחר שעשה סיגופים, שאז מרגיש הכאב כמ"ש **בזוהר** בשלח, ורפואתו שילך אל קצה השני זמן רב, לגמול חסד עם גופו, עד שיבריא גופו ויתחזק שיהי' לו כח ובריאת הגוף לתורתו ועבודתו יתברך, ואז יחזיר לדרך המיצוע.

ובזה יובן, ויהי בשלח פרעה את העם, שהיא איבריו של אדם שהיה תחת יד פרעה, הנקרא תשובה וסיגופים ושיעבוד קשה לחומר הגוף, ולא נחם אלדים דרך הטבע, רק אל קצה השני שהיא דרך ים סוף, עד שיתחזק, ואז ישוב לדרך המיצוע, וק"ל.

•

עוד י"ל, דכתב **רמ"א** בספרו **מחיר היין**, ענין המן שאמר יעשו עץ גבוה חמשים אמה ויתלו את מרדכי (אסתר ה, יד), שהיצר הרע נתייעץ להשיא את מרדכי אל מדריגה עליונה גבוה חמשים, וח"ו זה יהי' סיבת נפילתו, ונודע הדבר למרדכי וכו', יעו"ש. העולה משם, כי המובחר הוא דרך המיצוע כמ"ש הרמב"ם, וכנ"ל.

ובזה יובן, ויהי בשלח פרעה את העם, ששילח היצר הרע חפשי את איברי האדם שהיו ברשותו של היצר הרע שנקרא הערף, ולא נחם דרך הקרוב - שיתקרב מיד אליו ית' על ידי מדריגה עליונה, שלא יהי' זה סיבת נפילתם בראותם מלחמת היצר הרע, שכל הגדול

מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב.), ועל ידי זה ושבו מצרימה, לכך ויסב אלדים דרך המדבר ים סוף, שהוא דרך הטבע גימטריא אלדים, גם שעלו ממצרים במדריגה עליונה וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים וגו', וק"ל.

•

בפסוק ופרעה הקריב, וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם, ויראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה' (יד, י). ונראה לי שהוא מוסר השכל.
ונבאר תחלה (שמות יז, ז-ח) היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק. והקושיא מפורסמת מה ענין זה לזה. ונ"ל, דידוע מה שאמרו חז"ל (סוטה לא.) בכל צרתם לו צר כתיב, וקרי לא באלו"ף (ישעיה סג, ט), כי איש חכם ומשכיל יתן לב להבין כי צער שיש לאדם היא צער השכינה, כמ"ש בסנהדרין (פ"ו מ"ה) קלני מראשי וכו', ואז יתפלל על צער השכינה, וממילא יעבור הצער מהאדם, וז"ש, אם יבין האדם כי בכל צרתם לו צער, אז אין צער. וז"ש הפסוק (דברים לא, יז) הלא [על] כי אין אלודי בקרבי מצאוני הרעות האלה, כי אם הי' נותן לב שזהו צער השכינה ואז הי' ה' בקרבי, אז לא מצאנו הרעות האלה, וק"ל. ובזה יובן על נסותם היש ה' בקרבנו אם אין, אז ויבא עמלק, כי הלא על כי אין אלודי בקרבי מצאוני זאת, וק"ל.
ונחזור לענין הנ"ל, כי **שמעתי ממורי** מי שרוצה לפטור מהצר והמיצר, והוא נוסע אחריו, משל לאשה יולדת שהלכה למקום אחר ליפטור מחבלי הלידה, והצער הולך אחריה. ועצה היעוצה שיתפלל להש"י ויפטר מהצער, וז"ש מן המיצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה (תהלים קיח, ה) ודפח"ח. וז"ש והנה מצרים נוסע אחריהם, אז הבינו זה, לכך ויצעקו בני ישראל אל ה'. ובאמת נאמר אז (עי' שמות יד, יג) כאשר ראיתם מצרים היום לא תוסיפו עוד לדאבה ולראותם עוד עד עולם, וק"ל.

•

בפסוק ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם דרך וכו' (יג, יז). הביאור, כי אדם עולם קטן, ויש בו פרעה ומצרים וכו', והורה הכתוב סדר התשובה שיהי' בהדרגה, להסיב דרך, ולא בפעם א' בדרך התשובה להתקרב אליו יתברך בפעם א', כי זה לסבה שיתבטל מכל וכל, רק בשקידה רבה וכו', ובזה יובן.

•

בפסוק ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלדים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא וגו' (יג, יז). **ושמעתי בשם מורי**, כשהזכרים קודם בשם הוי"ה אז הוא חסד גובר, ומה שגובר השכחה הנק' פרעה, עכשיו וי"הי בשלח פרעה, את העם, שהם איברי האדם

שהיו עד עכשיו מוכנעין תחת יד פרעה, ועתה שילח את העם שהם איבריו לחירות. ולא נחם אלדים דרך ארץ פלשתים, כי יש בחינה הנק' דרך, שם ס"ג ושם אה"יה קס"א גימטריא דרך, אשר משם ניזונין אפילו הרשעים, כי עד שם אינו מגיע פגם וחטא בני אדם התחתונים, ועל זה נאמר אם (תרשע) [חטאת] מה תפעול לי (עי' איוב לה, ו), ולכך תשובה מהני, כי שם לא הגיע פגם החטא. אם חטא בזנות, לא מתעורר שם רק בחי' אהבה, רק למטה עשה רשימות רעות על ידי חטאו, ובעושה תשובה עשה רשימות טובים ונתקן הכל, כי העלה המדריגות עד הבינה שהיא אהי"ה וכו'. ואמר שיש בעמקות הזה דברים נפלאים, והמשכיל יבין. וז"ש ולא נחם אלדים דרך ארץ פלשתים, כי מן הדרך הזה, ארץ פלשתים שהם הקליפות גם כן ניזונין, ולא נחם דרך ההוא כי קרוב הוא, ר"ל כי השכחה הנקרא פרעה קרוב הוא, ופן יראה בחינה זו הנק' דרך על דרך הנ"ל, ויש מקום בזה וכו', ותיכף בהעלות על דעתו זה אז קרוב לחזור אל פרעה שהיא השכחה, לכך ויסב וגו', ודפח"ח, והש"י יכפר מה שנכתוב גם בקצרה.

ואגב שזכינו לזה נזכי גם כן מה **ששמעתי בשם מורי**, עשר מכות לפרעה, כי השכחה הנק' פרעה, מכות דם שהוא שם מ"ה חסר **א**', היא מכה לפרעה שהיא השכחה, מה שאין כן לישראל הי' מים, שם מ"ה, מים שאין להם סוף וכו'. וכן צפ"ר דע"ה, כי צפר לשון צפרא נהיר, ודעה הוא היפך השכחה הנק' פרעה, וכך הי' זה מכה לפרעה, מה שאין כן לישראל הי' צ"פר דע"ה, והבן ודפח"ח.

ולי הפעוט נראה לפרש מוסר פשוטי לאנשים פשוטים כערכי, ויש לפרש **בב' פנים**, כי **שמעתי מורי** אמר משל אחד, בב' סוגי בני אדם שהלכו בדרך סכנה מקום גדודי לסטים, אחד הי' שיכור ולא הרגיש בגזלת הגזלנים, מה שאין כן השני הרגיש והזהיר אחרים בדרך ההוא, או לסבבו, או שיקח שמירה כיוצא בזה ע"כ.

ובזה יובן, כי פרעה הוא היפך הדעת הנקרא משה, והוא שכור הנ"ל, שהוא גם כן בחי' שכחה שלא בדעת, וכאשר שילח פרעה את העם, שיצא משכרותו ונשתפה בדעת מיושבת ושילח את העם, אז לא נחם אלדים דרך ארץ פלשתים שהוא מקום סכנה מן הקליפות, גם כי קרוב הוא, רק ויסב את העם לסבב דרך הלסטים בכמה מיני תחבולות, והצנע לכת עם אלדיך (מיכה ו, ח), והבן.

עוד יש לפרש **אופן ב'** פסוק הנ"ל, כי כבר כתבנו כמה פעמים בענין ביאר קושית התוס' דביצה (טו: ד"ה לוו) שהוקשו, לוו עלי ואני פורע, והוא סותר למ"ש בש"ס (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכו'. והעולה, כי יש ב' סוגי אנשים, א' שנוהג על פי

הטבע גימטריא אלהי', בזה אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. סוג ב' הנהגתו למעלה מהטבע, בזה אמרו לוו עלי ואני פורע.

ובזה יובן, ויהי בשלח פרעה את הע"ם, בחינת סוג הנקרא העם המתנהגים על פי הטבע, לכך ולא נחם אלדים גימטריא הטבע, דרך ארץ פלשתים שהם קליפות קשות, שהוצרך נגדם סוגי אנשים שהנהגתם למעלה מהטבע כדי לשבר הקליפות אלו ולעבור דרך ארצם, כי קרוב הוא, רק ויסב אלד"ים את הע"ם דרך המדבר ים סוף.

וכי תימא, הא יציאת מצרים היה למעלה מהטבע כנודע, ואם כן גם דרך פלשתים יעברו שלא על פי הטבע. אך דנודע מ"ש **בכתבי האר"י זלה"ה** הלכות פסח, כי יציאתן ממצרים הוצרך שיהי' למעלה מהטבע, ואחר שיצאו חזרו על סדר הטבע, וזהו ענין ספירת עומר, יעו"ש. וזה שאמר וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים, ר"ל שלא תקשה אם כן איך יצאו ממצרים שלא על פי הטבע, ולכך משני כי מצד הבינה הנקרא חמשים שהיא למעלה מהטבע, עלו בני ישראל מארץ מצרים, היציאה לבד הוצרך שיהי' למעלה מהטבע מצד חמשים שערי בינה כמ"ש **בזוהר**, ולזה הזכיר בתואר בני ישראל ולא העם, אבל אחר כך חזר הדבר לטבעו ונקרא העם, וק"ל.

ועל פי זה נבאר פסוק (שמות יח, א-ב) וישמע יתרו חתן משה את כל אשר עשה אלדי' למשה ולישראל עמו וגו'. דכ' **הזוהר** (בשלח נב:), ויחזק ה' את לב פרעה (שמות ט, יב), כי שם זה גרם שהחזיק לבו, כי יוסף גילה לו שם אלדי' וזה נודע לו, מה שאין כן שם הוי' וכו'. ויש להבין למה נודע לו שם אלדי', ולא שם זה. ונראה לי כי ידע שיש מנהיג על פי הטבע הנקרא אלדי', אבל לא ידע שיש כח עליוני לשדד הכוכבים והמזלות, ולהנהיג למעלה מהטבע שהוא מצד שם הוי', כמ"ש **הרמב"ן** בפ' וארא ושמי ה' לא נודעתי (שמות ו, ג), יעו"ש.

והנה פרעה אחר שראה ויסב אלדי' את העם, שחזר הדבר לטבעו, אם כן קריעת ים סוף שהוא למעלה מהטבע, כמ"ש **בזוהר** (בשלח נב:) מה תצעק אלי (שמות יד, טו) בעתיקא תליא וכו', ר"ל שהוא למעלה מהטבע, כמ"ש **בראשית חכמה** (שער האהבה פ"ח) יעו"ש. ובאמת כבר בארתי שלכך הוצרך לתנאי, כמ"ש (שמות יד, כז) וישב הים לאיתנו, לתנאי וכו' (בר"ר ה, ה), כדי שיהי' בדרך הטבע קריעת ים סוף, שאם יהי' בחירת סוגי ישראל להתנהג על פי הטבע, מכל מקום יזכו לקריעת ים סוף. ופרעה לא ידע מזה, וסבר שבזה יש מקום לרדוף אחריהם לטבע בים סוף.

וז"ש וישמע יתרו את כל אשר אלדי' למשה ולישראל עמו, וזהו קריעת ים סוף כפירוש **רש"י**, שהי' על פי הטבע הנק' אלדי', שזה הי' סבה להתקדש שם שמים בקריעת ים סוף.

כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ור"ל שהיציאה ממצרים לבד הי' שלא על פי הטבע הנקרא הוי', ואחר כך חזר הטבע למקומו.

לכך ויקח חתן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחי', כי מה שנאמר (דברים ה, כח) ואתה פה עמוד עמדי, למעלה מהטבע, בסוד של נעלך מעל רגליך (שמות ג, ה), היינו אחר מתן תורה. מה שאין כן קודם מתן תורה, סבר שעכשיו חזר הדבר לטבעו, לכך בא יתרו, שסבר שעל כל פנים אשתו היא עכשיו, וגם יתרו בא לקרב את עצמו למדריגה שהיא בנקל לעשותו להתגייר ולהתנהג גם בסוג ב' על פי הטבע על כל פנים.

וז"ש עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים, ר"ל שלא ידע עד עכשיו כי אם תואר אלדי' הטבע, מה שאין כן עתה ידע שיש תואר הוי' לחוץ, שהוא גדול מכל אלדים, למעלה מהטבע, כנ"ל. גם מה שנתקדש שם ה' בהכבדו בפרעה וברכבו וגו', הוא מכל אלהי' - מצד שהחזיר הדבר לטבע וכנ"ל, וסבר פרעה וכו' וכנ"ל, והבן[16].

מצוה - אל יצא איש ממקומו ביום השביעי (טז, כט).

טעם מצוה זו, נ"ל שזכרתי במקום אחר ענין שבת הוא קדושת המחשבה, שאסור להסיח דעתו כל היום מקדושת שבת, קל וחומר מתפילין שאסור בהיסח הדעת (מנחות לו:) שהוא חותמא, ושבת דפטור מתפילין משום דקדושתו הוא יותר מתפילין, כל שכן שצריך שלא להסיח כל היום מקדושת שבת.

והטעם באמת לזה, כי מכוח דשבת עיקר קדושתו שיקדש מחשבתו בו, כי אדם הוא דוגמת אדם העליון שהוא ז"א, שעלה בשבת בסוד ישראל עלה במחשבה (בר"ר א, ד), כי בשבת עולה ז"א בחיק אבא שהוא חכמה הנקרא מחשבה, כנודע סוד מוסף דשבת שהוא שוה בשוה עם או"א. ואם ח"ו פוגם במחשבה ח"ו, הוא מוציא איש הקדוש ברוך הוא שנקרא איש, ממקומו - ממחשבה עליונה. וז"ש אל יצא, ר"ל אל יוצ"יא, כי כך דרשו בש"ס (עירובין יז:) לענין הוצאה גם כן, ולדברינו אתי שפיר גם כן, שאל יוציא במחשבתו איש העליון ממקומו ביום השביעי.

[16] ועל פי זה יש לומר, דמבואר בפ' בשלח (טז, ו-ז), ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים, ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונתיכם על ה', ונחנו מה כי תלונו עלינו. והספיקות רבו. ונ"ל, כי אדם נקרא עולה ויורד, והנה ירידת המן הי' מצד האמנה ובטחון, כמ"ש הקדמונים ובשם הרמב"ם. ועכשיו שירדו למדריגתם והתלוננו, אם כן איך ירד להם מן. לזה נתנו עצה להם, ערב שהיא בחינת הירידה, מכל מקום מצד הכרה ראשונה שידעו כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים, וכמ"ש בחוה"ל שתהי' הכרתך חזקה, ר"ל שהם ידיעת והַכָּרת איזה דבר מעבודתו יתברך תהי' חזק שלא תתמוטט, והבן. ובקר וראיתם כבוד ה', שהוא זמן עלייתם, וראיתם בעין שכל באות ומופת כבוד ה', לא לבד מצד הכרה וידיעה, כי אם במופת. ונחנו מה כי תלינו עלינו, כי תלוי הדבר בעצמן שבא לישראל התלונה, וכמ"ש פסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, פי' החסיד הרב מוהר"ל פיסטנר וכו', ובזה אין עונש לישראל. או י"ל, ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), כל המאמין וכו', וז"ש ונחנו מה, והבן.

ודרך פנימי, נודע כי ז"א מקבל ממילוי ע"ב דאבא מ"ו, וממילוי קס"א דאימא ק"מ, הרי מקו"ם, ובזה נתמלא ז"א ונעשה הוי"ה שלו ג"כ גימטריא מקום יפ"י הפ"ה ופ"ו וכו', עיין **בכוונת תפילת י"ח** באבות יעו"ש. וז"ש אל יוציא איש ממקו"מו ביום השביעי, והש"י יכפר.

וזהו סוד איסור תחומין שאל יצא איש ממקומו, וכמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות שבת, שעוקר נפשו חלק השכינה מהקדושה, והולך חוץ לתחום מקום הקליפות, ועונו ישא עד שיחזור לשורשו שבקדושה, יעו"ש.

ומעתה נראה לי לבאר מתניתין דשבת (פ"א מ"א), יציא[ו]ת השבת שתים שהן ארבע בפנים וכו', כיצד העני עומד בחוץ וכו'. כי נודע רשות היחיד רחבו ד' וגבהו עשר, כמ"ש **בתיקונים** שם הוי"ה בן ד' אותיות, ומתמלא בעשר ונעשה מ"ה שם המחשבה, יעו"ש בסוד חש"ב מ"ה, והוא רשות יחידו של עולם בשבת, וצריך האדם לקשר מחשבתו במחשבה זו הנק' רשות היחיד, ולא ברשות הרבים שהוא קליפות הנק' רבים בסוד שברי כלים, כי בימי החול צריך לזה בסוד ל"ט מלאכות, לברר הנצוצות מהקליפות כנודע, מה שאין כן שבת. ואף על פי שאמרו ממצוא חפציך ודבר דבר (ישעיה נח, יג), שלא יהא דיבורך בשבת כמו בחול (שבת קיג.), אבל מחשבה שרי בשבת (שם קנ.), היינו לאדם דעשיה, דבחול הוא עושה ל"ט מלאכות, ותלמיד חכם הנקרא שבת אף בחול, כי עוסק בתורה, עדיף דרגא בשבת לקדש מחשבתו, בסוד - כשנקרא בשם ישראל אז עלה במחשבה, (בר"ר א, ד), והבן.

ומעתה יתפרש המשנה דרך פשט, ועוד על דרך פנימי כי התלמיד חכם נקרא שבת, וכמ"ש **בתיקונים ובז"ח** ושכינתא בכל ו' יומי דחול אזלא ומשוטטא מדוך לדוך, ובשבת נייחא, ואי אית צדיק לתתא איהו באתר דיום השבת אית לה נייחא בי' וכו', יעו"ש. העולה, כי בימי החול שולט היצר הרע, ויצר הטוב נכנע. ובשבת איקרי היצר הטוב בעל הבית, ויצר הרע עני.

והנה אם האדם עומד ומתפלל ונפלה לו מחשבה זרה אין עליו אשמה, מה שאין כן אם הוא עומד מתחלה מתוך מחשבות זרות, פיגול הוא לא ירצה.

ובזה יובן, יציאות השבת, וזה יבואר אחר כך. פשט העני את יד"ו הוא אותיות יו"ד, סוד מחשבה בחכמה, בין בקדושה, והוא הדין באדם בליעל. והנה בשבת בעל הבית הוא בפנים כדרכו, והעני היצר הרע כמ"ש והלך האיש ההוא, בחוץ, ואם פשט יד"ו ר"ל מחשבתו לפנים, ונתן לתוך יד"ו של בעל הבית, לתוך מחשבתו, שלא ברצון בעל הבית,

או שנטל מתוכה והוציא, שנתן באמצע תפילה איזה פניה והוציא העני זה לחוץ, בעל הבית פטור והעני חייב, דמה לו לבעל הבית לעשות, דלא עביד מידי.
פשט בעל הבית את ידו, והוא אם במזיד עמד מתוך מחשבה זרה והתחיל תפילתו, או מאיזה פניה התחיל תפלתו. וז"ש פשט ידו, ר"ל מחשבתו, לחוץ, על ידי פניה, ומכח זה הוציא מחשבות קדושות לחוץ לתוך ידו של עני, או שנטל מתוכה שהוא מתוך ידו של עני, מחשבות זרות, והכניס במזיד. בעל הבית חייב, דעביד עקירה והנחה מתחלה ועד סוף. וזהו בין בשבת, ובין בחול שהוא איפכא לבעל הבית שעומד בחוץ ועני בפנים, והוא שתים מהתורה. ועוד הוסיפו מדרבנן לאסור בשבת עקירה בלא הנחה, בין לבעל הבית ובין לעני, כי לפי הנ"ל בשבת צריך לקשר מחשבתו הכל בקדושה, וקצרתי כי השאר מובן מאיליו, וק"ל.

יתרו

וישמע יתרו (יח, א), מה שמועה שמע ובא קריע(ו)ת ים סוף ומלחמת עמלק (רש"י, זבחים קטז.). והוא תמוה, למה פרט אלו ב' דווקא מכל הנסים. ועוד מה יש יחוס לביאתו על ידי ב' דברים אלו דווקא. ועוד וכי התורה שנקרא תורת ה' תמימה הוא ספורי דברים, מה דהוי הוי.
ונ"ל, שהוא רמז מוסר לכל אדם ובכל זמן. דנודע שהאדם מורכב מחומר וצורה, שהיא הנשמה והגוף. והנה הנשמה תתלהב תמיד לידבק בקונה, רק סיבב החומר מפסיק הדביקות, ומתאווה גם לחומריים משגל ואכילה, שהיא גם כן צורך גבוה, לברר ניצוצין וכיוצא בזה, כי אם לזמנים ידועים יכול לגבור הצורה על החומר לידבק בו יתברך, בסוד והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), ונק' קטנות וגדלות, וכמו **ששמעתי ממורי** בזה, סוד הצימצום שהוא מני' וביו', וסוד ג' רישין (זח"ג רפח.), ודברי פי חכם חן.
ולפעמים מחמת עבירת האדם שנעשה מסך מבדיל בינו לבין קונו נוסף על הפסק המחיצה שמצד החומר, ונתגבר החומר על הצורה לבקש מותרות יתר על המדה ומשקל, שראוי לאדם להתקדש במותר לך, כמו שנאמר (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו כי קדוש אני, ודרשו חז"ל (יבמות כ.) קדש עצמך במותר לך, ולמנוע מן היתרון שזהו נקרא יתרו.
והנה להסיר ב' מונעים הנ"ל הוא, א' קריעות ים סוף, וב' מלחמת עמלק - ויחלוש יהושיע וגו' (שמות יז, יג).
והוא, דכתב בספר **עללות אפרים** דף ל"ג (מאמר קיז) ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן (שמות מ, לה), דהיינו ששכן על משה עב וחשכת חומרו, שהי'

חומרו מסך מבדיל בינו לבין אור שכלו, עד ויקרא אל משה שעשה לו דרך ומסלול לבוא בסוד ה'. כמו כן בים סוף קרע להם ים החכמה ועשה להם דרך ומסלול, ונפתחו להם צינור[ו]ת החכמה וכו' עד שנקרעו כל מימות שבעולם (מכילתא בשלח), כל ז' חכמות וכו', יעו"ש.

והנה על ידי אור החכמה תוכל הנשמה לידבק בקונה, אחר שנעשה דרך ומסלול האמור, אך כאשר חנו ברפידים (שמות יז, א) שריפו ידים מדברי תורה (עי' סנהדרין קו.), אז ויבא עמלק (שם יז, ח) שהוא היצר הרע, כמ"ש **האלשיך** (שמות יז, יד) טעם מלחמה מדור דור, שהוא היצר הרע שהוא הכרחי מצד הבחירה כמו היצר טוב יעו"ש. ונסתם הדרך ומסלול הנ"ל, וכאשר יחל[ו]ש יהוש(י)ע את עמלק חזר ונכנע החומר אל הצורה. ובזה יובן, וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, וק"ל.

ועל פי זה נבאר מכות חשך למצרים, ולישראל אור (שמות י, כב-כג). גם להבין מה זה שאמר (שמות יא, ז) לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. מהיכי תיתי שיחרוץ.

ונ"ל כי חשכת חומר הי' מסך מבדיל בינו לבין אור שכלו, וזהו גלות מצרים ממש, שהיה חשך אפלה שלשת ימים, לכל ג' סוגי המין, כמ"ש **בזוהר** וירא (קכ.) (ויהי) ביום השלישי (בראשית כב, ד), זה יעקב, שהוא ימין ושמאל ואמצע, ולא ראו איש את אחיו, שמצד מסך חשך ואפלה לא ראו והשגיחו איש את אחיו, היפך מה שצריך לראות את אחיו מצד ערבות ולהוכיחו, ולכך לא קמו איש מתחתיו לעלות ממדריגה למדריגה, כי דרך כסיל ישר בעיניו, וחכמים בעיניהם, מה שאין כן לכל אשר בשם ישראל יכונה הי' אור במושבותם, גם שלא יוכל לעלות ממדריגה למדריגה והוא יושב במדריגה א', מכל מקום אור לו, שיודע ורואה נגעי עצמו וחסרונו ומצפה לישועה, והוא תועלת גדול לעצמו כנודע, היפך מי שאינו מכיר את עצמו, כמו שצוה חכם אחד לבנו שלא ידבק לאדם כי אם מי שמכיר ערך עצמו, יעו"ש.

וזהו ענין רשעי ישראל שמתו בג' ימי אפילה (שמ"ר יד, ג), שגם עתה מתים ויורדין למדריגה תחתונה הנק' מיתה, מחמת חשך ואפילה הנ"ל, שאינו מכיר ערכו מחמת היצר הרע האומר שלום לך. מה שאין כן ישראל שיצאו מגלות הנ"ל לא יחרץ כלב לשונו, שכבר ניצל ממנו, כמ"ש (תהלים כב, כא) הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, שהוא עמלק, שהי' אז ביט[ו]ל הקליפות בליל יציאת מצרים, שאומרין הלל גמור, וכמ"ש **בכתבים** וק"ל.

ובזה תבין וישמע יתרו, ששמע והבין כי הוא בחינת יתרו, לבקש יתרון, והרגיש חסרונו, לכך בא ונכנע למשה בחינת הדעת, כי בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט, ב), מה שאין כן כשיש לו דעת טובה נפשו, וק"ל.

•

בפסוק וישמע יתרו את כל אשר עשה אלדים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים (יח, א). וי"ל מה זה ספורי התורה לאיזה צורך. עוד כפל הדברים. ובתחלה אלדי' ואחר כך הוי'.

ואגב נבאר פסוק שאחר זה (יח, יא) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל [ה]אלדי' כי בדבר אשר זדו. וי"ל שהעיקר חסר מהספר, **ותרגום** אתי שפיר. ועוד, וכי זה גדולתו שהוא גדול מכל אלדי', וכמו שהקשו **בזוהר** משפטים (צה:) בפסוק (ירמי' י, ז) בכל חכמי [הגוים] ובכל מלכותם מאין כמוך וכו', יעו"ש.

הגם דקושיא א' לבד אפשר לתרץ, שאינו חסר מהספר, בש"ס דראש השנה פרק קמא (יז:) רמי, כתיב (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד, וכתיב (שם) כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. ומשני בתחלה וכו'. ומה שהקשיתי בזה עיין ביא[ו]רו במקום אחר, **והאלשיך** פ' שמיני ביאר שזה חסדו ית' לפרוע מדה כנגד מדה, שעל ידי כן יפשפש וימצא מאשר חטא על הנפש ושב ורפא לו, מה שאין כן בלאו הכי הי' אומר מקרי הוא, וגם הוא יתברך ילך עמו בחמת קרי [וכמ"ש **הרמב"ם** מזה (הל' תענית פ"א ה"ג) יעו"ש], וז"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, יעו"ש.

ובזה יובן, עתה ידעתי, כי זה גדולתו יתברך הוי' מצד הרחמים, וז"ש כי גדול ה' מכל אלדי', ר"ל מצד האלדי' שהוא נפרע מהאדם, מזה נודע רחמנותו כי גדול ה' שהוא רחמים, והיינו בדבר אשר זדו, שנפרע מהם בדבר אשר זדו, מדה כנגד מדה, אם כן מבואר בפסוק הכל ואינו חסר כלום, וק"ל.

אך לבאר גם קושיא ב', נ"ל דכתב **בעקידה** פ' שמיני וכו' (שער נט), כי יש ג' מיני הנהגה, טבעיות והשגחיית ומשותפת, וכל אחת תשמש לפי הדרגת המקבל, כי הנה הטבע נתייחד לכללות ההמון, אמנם ההשגחה המוחלטת לשרידים אשר ה' קורא, אמנם המשותפת לבינונים ואשר נמצא במעשיהם צד שיתוף גם כן וכו', יעו"ש. ולי נראה שהוא סוד ב' מיני זווגים שמכוונים בשמע ישראל מבואר **בכתבי האר"י ז"ל**, א' זווג חיצונית, חיות העולמות, שאינו תלוי במעשה התחתונים, שהוא גם לכללות ההמון שאינם מכשירים מעשיהם, והוא תדיר. ב' זווג פנימיות העולמות, להוליד נשמות, הוא תלוי במעשי התחתונים, ואינו תדיר וכו', והוא לשרידים אשר ה' קורא, ולפעמים ימצא

משותף. והוא סוד ג' ספרים, וג' קוין, והבן. והנה סוד זווג חיצונית הוא אלדי', ופנימי הוא שם הוי'.

ובזה יובן וישמע יתרו, ר"ל שהבין ג' מיני הנהגה שבעולם, א' את כל אשר עשה אלדי' למשה ולישראל עמו, ר"ל עמו של משה הם ערב רב, וכמו שנאמר (שמות לב, ז) כי שחת עמך וגו', ולהם הנהגה על פי הטבע גימטריא אלדי'. ולשרידים אשר ה' קורא הנהגה היא בהשגחה ממנו יתברך, וז"ש כי הוציא ה' את ישראל ממצרים. וממילא בין ב' הנהגות אלו יש משותפת גם כן, ואתי שפיר.

ועוד לימד דעת העם, שילכו בהדרגה, תחלה בטבע, כי אז הוא בסוד אלדי' שהוא קטנות, שצריך לסיגופים והתבודד[ו]ת, ואחר כך למעלה מהטבע בסוד גדלות שהוא הוי', וז"ש עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלדי' והבן כי בא הגדלות מכל אלדי' שהוא הקטנות שהי' תחלה, וז"ש אשר עשה אלדי' למשה ולישראל עמו הוא השיעבוד, ומה שהי' בורח, והוא מצד קטנות אלדי', ואחר כך בא גדלות כי הוציא ה' וגו'.

וכמו שהוא בכלל, כך הוא בפרטות אדם א' שרוצה להתקרב לעבודתו יתברך, הוא ככל חוקת הפסח (במדבר ט, יב), שפסח תחלה, ואחר כך חזר למדריגה, בסוד הספירה, על פי הטבע, עד חג השבועות שבא סוד הגדלות, והבן.

ועל פי זה נבאר ש"ס דסוטה (יג.), חכם לב יקח מצות (משלי י, ח) זה משה, שכל ישראל עסקו בביזה וכו'. וי"ל הא גם ישראל עשו מצות ה', שנאמר (שמות יא, ב) דבר נא באזני העם וישאלו וגו'. ועוד מאי מצו"ת לשון רבים.

ונ"ל דזכרנו דיש ב' מיני זווגים, א' תדיר, תרין ריעין דלא מתפרשין, ומשם נק' משה רעיא מהימנא, ומשם הם המצוות מעשיות. זיווג ב' שאינו תדיר, והוא בסוד הדיבור תורה ותפלה.

ובזה יובן, כי חכם לב הוא או"א, תרין ריעין, משם יקח וימשוך מצו"ת זה משה שהי' שרשו משם, ומצדו עסקו ישראל בביזה מצות מעשיות, וז"ש גם האיש משה גדול מאוד בעיני וגו' (שמות יא, ג), והבין.

ובזה תבין מ"ש שנתעסק בעצמות יוסף, כי עור ובשר וגידים ועצמות הוא חיצוניות, ונר"ן הוא פנימי', וז"ש (שמות יג, ג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו, ואתי שפיר, והבן.

•

בפסוק עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלדים כי בדבר אשר זדו עליהם (יח, יא). והוא תמוה מה ענין זה לזה. ונ"ל, דכתב **האלשיך** בפ' שמיני (ויקרא ט, א) ולך ה' החסד כי

אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג), שזהו חסד ה' שמענש מדה כנגד מדה, שאז יודע וישוב בתשובה וכו', יעו"ש.

וז"ש עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלדים, ר"ל גם בעת העונש שמכונה למדת הדין הנקרא אלדים, יש בתוכו חסד גדול המכונה לשם ה', וז"ש כי גדול ה' מכל אלדים - היוצא מאלדים, והוא כי בדבר אשר זדו נענשו מדה כנגד מדה, ויתנו לב לשוב.

ובזה יובן פירוש **רש"י** (יח, א) מה שמועה שמע ובא, שראה שהש"י רוצה בתשובת רחוקים. והוא, בקריעת ים סוף נשאר פרעה למען ספר שמו בכל הארץ. ובמלחמת עמלק, כי יד על כס יה (שמות יז, טז) שאין השם שלם עד שיתמו החוטאים, אם כן לכך נכנע יתרו. ובאמת עשה פעולה גדולה, שבא ואמר עתה ידעתי, ונכנע שמאל בימין, אז נתנה תורה, כמ"ש **בזוהר** (יתרו סז.:), וק"ל.

•

בפסוק הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם (יט, ט). והספיקות רבו, **א**' דכבר האמינו קודם לזה, כמ"ש (שמות ד, לא) ויאמן העם. הגם **דהרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ח ה"א) ביאר זה יעו"ש. **ועוד** מאי לשון וגם וגו'.

ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, דהא קשה איך אמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן, הא אדרבא עב הענן הוא מסך מבדיל, וכנ"ל דהוצרך לעשות דרך ומסלול, ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד לפי ששכן עליו הענן. אך דזה אינו, דשם הי' הדיבור למשה לבד, הי' אפשר כך, מה שאין כן במתן תורה הוצרך להתגלות גם לכל המוני עם, לכך הוצרך לירד בעב הענן שהיא מדריגת המוני עם, כדי שישמעו העם כשיהי' בבחינתם, כדי שיתחברו עמו, והתועלת אחר כך כשיחזור משה למדריגתו עליונה, אז כשנתחברו כבר עמו גם הם יעלו עמו על ידי שיאמינו בו לעולם, כי האמנה הוא דביקות כנודע, וז"ש וג"ם ב"ך יאמ"ינו לעולם, וק"ל.

•

בפסוק עתה ידעתי כי גדול וגו' כי בדבר אשר זדו (יח, יא). וי"ל למה לא סיים הפסוק בדבר אשר זדו כמו **התרגום**. וגם למה על ידי בדבר אשר זדו מזה מוכח כי גדול ה' וכו'. וגם שנעשה יחוד גדול כמ"ש **בזוהר** (יתרו סז:).

הביאור, כי קושית הפילוסופים מי שברא אור לא ברא חשך, כי לא יתכן שיהי' יתברך בעל שינוי רצון מפעולת הטוב לפועל רע. אבל באמת מבואר ליחידי סגולה, הוא יתברך תכלית הפשיטות, והשינוי מצד המקבלים, כמבואר בפסוק (תהלים עז, יא) ואומר חלותי היא שנות ימין עליון וכו'. וזה נתברר ליתרו מכללות האומה מצרים, וגם מפרט

איוב, כמ"ש **האלשיך** בפ' התורה ונתן לך רחמים ורחמ(י)ך, ובמשלי (כא, ל) פירש וכו', ושניהם בקנה א' עולה, כי בהתעורר[ו]ת מעשה התחתונים נתעורר כך למעלה, דלכך נקרא מדות, באותה מדה שמעורר האדם במעשיו אותה מדה נתעורר למעלה להשפיע בו, ולכך איוב שיעץ ליקח מישראל כל אשר להם גם הוא נידו[ו]ן בזה גם כן, בכל אשר לו רק נפשו שמור (עי' איוב ב, ו), וכמ"ש **בזוהר** שמות (לג.), במצרים בדבר אשר זדו נתעורר אותה מדה עליהם, ואם כן השינוי הוא מצד המקבלים.

וז"ש עתה ידעתי כי גדול ה' וגו', מצד אחדותו שאין בו שינוי רצון, וזה נודע מכל אל"דים מכל מיני מדת הדין, שכל אחד נידון באותו מדה שמעורר, כי בדבר אשר זדו וגו', אבל למעלה אין שינוי רק הכל אחדות גמור, והבן.

•

כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות יסודי התורה (ה"א), והיא מצוה אנכי י"י אלהיך (כ, ב) שכתב וזה לשונו: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא וכו', עד וידיעת דבר זה הוא מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלדיך וכו', יעו"ש.

ובפרק ב' שם, וז"ל: האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו, שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלדיך, ונאמר (שם ו, יג) את ה' אלדיך תירא. והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים וכו', יעו"ש. וכתב **המפרש להרמב"ם** וז"ל: ולא ניתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדריגה, שנאמר (דברים ל, יט-כ) ובחרת בחיים למען תחי' [כו'] לאהבה את ה', עכ"ל.

לכך אמרתי לבאר מצוה זו אנכי ה' אלדיך. גם מצוה השייך לה את ה' אלדיך תירא, וכל הנזכר בפסוק זה.

וכדי לבאר מצוה זו ראשונה, צריך לעורר בזה, מה שכתב **הרמב"ם** בספר י"ד שרשים, וז"ל: מצוה **א'** הוא אשר צונו בהאמנות אלדות, שנאמין שיש עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים, והוא אמרו אנכי ה' אלדיך, ובסוף מכות (כג:) אמרו תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני מאי קראה תורה צוה לנו משה, ר"ל מנין תו"רה, והקשו על זה ואמרו תורה גימטריא תרי"א, והשיבו אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו. הנה נתבאר לך שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות, עכ"ל. **והרמב"ן** (שם) השיגו בזה וז"ל: ראיתי **לבעל הלכות גדולות** שלא מנה אותה מצוה מכלל תרי"ג מצות, והנראה מדעתו שאין מנין תרי"ג מצות אלא גזירותיו יתברך שגזר עלינו, או מנענו שלא נעשה, אבל האמונה במציא[ו]תו יתברך הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצות, לא ימנה בחשבונן וכו', יעו"ש שהאריך.

וכדי להבין טעם פלוגתתן, נציע לפניך דברי הש"ס הנ"ל, דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני, שס"ה לאוין כמנין ימות החמה, רמ"ח עשה כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא מאי קראה, תורה צוה לנו משה וכו' (דברים לג, ד). בא דוד והעמידן על י"א, מי יגור באהליך וכו' (תהילים ט"ו:א'), בא מיכה והעמידן על ג' וכו' (מיכה ו, ח), עד בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחי', ע"כ. והקושיא מפורסמת בזה, וכי באו לבטל המצות. **והרב הרמ"ה ז"ל** כתב שם לפי דרכו, יעו"ש, **ומהרש"א** האריך בזה גם כן שם.

ונראה לי ביא[ו]ר קושיא זו, אחר שתבין במה פליגי הרמב"ם והרמב"ן ובה"ג הנ"ל אם אנכי הוא במנין המצות הנ"ל או לאו. כי לכאורה משמעות הש"ס כדברי הרמב"ם, כי אנכי ולא יהיה לך ב' מצות אלו השלימו למנין תו"רה שצוה לנו משה ונעשה תרי"ג, מה שאין כן להרמב"ן ובה"ג דס"ל לא יהי' לך וגו' יש בו ב' מצות, אם כן למה הזכיר הש"ס הנ"ל אנכי כלל, במה שאמר אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו.

ונראה דהרמב"ם והרמב"ן פליגי בפלוגתא דתנאי בסנהדרין דף קי"א (ע"א), לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה, יד), אמר ריש לקיש אפילו משייר חק אחד נידון בגיהנם, ורבי יוחנן אמר אפילו לא עשה אלא חק א' ניצול מגיהנם. ובודאי קשה איך מרחקי פלוגתתן כרחוק מזרח ממערב, דמר סבירא לי' אפילו משייר רק מצוה א' מתרי"ג מצות נידון בגיהנם, ומר סבירא לי' אפילו לא קיים אלא מצוה אחת ניצול מגיהנם.

ונראה לי כי טעם פלוגתתן יהיה בזה, אם אנכי ה' אלהיך ממנין תרי"ג מצות או לאו. דאיכא למימר ב' טעמים מה שאמר הקדוש ברוך הוא רק אנכי ולא יהיה לך, ותו לא מידי, טעם א', י"ל כמ"ש **הרמב"ם** במשנה דסוף מכות (פ"ג מט"ז), אמר רבי חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר (ישעיה מב, כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וכתב וז"ל: כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי והגון, ולא שיתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, רק שיעשה מאהבה, הנה זכה בה לחיי עולם הבא, וז"ש רבי חנניא, כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחד מהן על מתכונתה ושלמותה, ובזה זוכה לחיי עולם הבא. ולכאורה קשה מנ"ל להרמב"ם זה, דהא תרי"ג מצות נצטו' כל אחד מישראל לקיימן, ומנא לי' דסגי באחד.

ונראה לי דיצא להרמב"ם זה, מדמצינו שלא אמר רק מצות עשה א' במפורש, אנכי ה' אלהיך, והיינו לכוונה זו, דגם בקיים מצוה אחד כראוי סגיא. ובאמת יש סברה ברורה לזה על פי החקירה שכתבו **הראשונים** בראוי לידע סוד אחדותו יתברך, כי בכל מקום

שאני תופס ואוחז בקצה וחלק מחלק האחדות הרי אני תופס כולו, וכן **שמעתי ממורי**, והבן. והנה מאחר שהתורה והמצות נאצלו מעצמותו יתברך שהוא אחדות האמיתי, אם כן כשמקיים מצוה אחת על מכונה ובאהבה שהוא הדביקות בו, ותפס במצוה זו חלק האחדות, אם כן כולו בידו, כאלו קיים כל המצות שהם כללות אחדותו, פרצוף שלם כבי"כול. וכן כתב **בזוהר** נשא דף קך"ד (ע"א) דמקיים מצוה א' על מתכונתו סגי. וכיון הרמב"ם לדעת חכמי האמת ברוח קדשו, גם שלא ראה חכמה זו כשכתב ספרו הנ"ל כנודע.

אך דכל זה אתי שפיר לשיטת הרמב"ם דסבירא לי' אנכי הוא מתרי"ג מצות, אז י"ל כנ"ל, שהי' לכוונה זו להודיענו אהבתו כי בא' מתרי"ג גם כן זוכה לחיי עולם הבא, וכמאמר רבי חנניא ה' חפץ למען צדקו, וכהרמב"ם. מה שאין כן להרב בעל הלכות גדולות, דלא נכנס זה במנין המצות כלל, הדרינן אסברא קמייתא כי תרי"ג מצות נצטוו וצריך לקיים כולן בכלל, ומהיכי תיתי לומר דסגי במצוה א' אחר דאין לנו רמז מזה. ובזה פליגי רבי יוחנן וריש לקיש, דרבי יוחנן סבירא לי' דסגי באחד, כי אנכי במנין, וריש לקיש סבירא לי' דאינו במנין, וכו'.

איברא דיש עוד טעם לומר למה פתח באנכי, ובזה יבואר קושיא הנ"ל, איך בא חבקוק והעמידן על אחת. דכתב **מוהרש"א** שם, כי ריבוי תרי"ג מצות הוא מצד המקבל, אבל מצד הנותן שהוא הש"י אינם רק כמצוה א'. וז"ש במדרש (במ"ר יא, ז) כי כולם בדיבור אחד נאמרו, מה שאי אפשר לבשר ודם וכו', כי הוא אחד ומצותיו א', ולהורות זה אמר אנכי שהיא אמונת היחוד, והפוכם שהוא לא יהי' לך אלדים אחרים על פני, שלא לשתף שם שמים וכו', וכמ"ש **רבינו** [**סעדי**] כי כל מצות התורה נכללו בי' הדברות וכו', ושוב כלל הכל במצות אמונה שהוא שורש ומקור לכל, שהוא אנכי וכו' עד אמר רבי חייא מנין שהקדוש ברוך הוא לבן של ישראל שנאמר (תהלים עג, כו) צור לבבי, הכוונה כמו הלב חיות כל האיברים כך מצות האמונה מקור ושורש לכל רמ"ח מצות עשה, והיא מצות עשה אנכי וגו', יעו"ש.

ומעתה לפי' זה י"ל דלא פליגי רבי יוחנן וריש לקיש, בוודאי במקיים שורש האמונה שהיא מצוה א' סגי לכולי עלמא, בין לר' יוחנן בין לריש לקיש. דגם ריש לקיש מודה דהוא כולל כל רמ"ח מצות, רק ריש לקיש סבירא לי' דלא נכלל זה במצות, דהוא השורש לכולם וממנו יוצאין המצות, וכאשר פסק בה"ג דאין אנכי ממנין המצות, ואם כן לא איירי ריש לקיש בזה, לכך סבירא לי' דצריך לקיים כולם. מה שאין כן רבי יוחנן סבירא

לי' שנכנס במנין תרי"ג מצות, וזוכה על ידי מצות אמונה לבד לחיי עולם הבא שהוא לב של כל המצות, וכך סבירא לי' להרמב"ם דנכנס במנין תרי"ג.

ומעתה לא מוכח סברת הרמב"ם דמקיים א' מתרי"ג מצות סגי, דלמא לא, וכי תימא הא הקדוש ברוך הוא גם כן לא אמר רק מצוה א', זה אינו, דשאני מצוה זו שבו כלול הכל, כי אנכי הוא אמונת יחודו שבו נכלל הכל ונקרא לב כנ"ל, מה שאין כן באחת משאר מצות לא מוכח דסגי במצוה א'. וכל זה לטעם ב' שזכרתי, מה שאין כן לטעם א' דאמר הקדוש ברוך הוא אנכי למצות עשה בעלמא, שפיר מוכח במקיים מצוה א' סגי.

אמנם כשתדקדק לשון הרמב"ם במה שכתב שיעשה מאהבה וכו', אז תראה בעין עיונך כי אמונה היא האהבה שהוא שורש הכל. ומעתה לא נפלאת ממך להבין איך יש מקום לדבק את נפשו בשרשו על ידי אמונה, ואז במצוה א' שיש בו אמונה ואהבה זוכה על ידה לחיי עולם הבא.

וכדי לבאר לך הענין, נראה לבאר מצוה (דברים י, כ) את ה' אלדיך תירא. מצוה ואותו תעבוד [זו תפלה] (ספרי עקב ה, תענית ב.). מצוה ובו תדבק [הדבק בת"ח]. מצוה, ובשמו תשבע.

הנה אלו ד' מצות שזכרן בהמשך זה אחר זה בפסוק א', ולכאורה קשה מה ענין זה לזה. אבל אחר הביאור תבין כי אלו ד' מצות הם כללות כל תרי"ג מצות, והם רמוזין בד' אותיות השם המיוחד, ושרשו א'. ושפיר יבואר ש"ס הנ"ל בא חבקוק והעמידן על א' וצדיק באמונתו יחי', וגם אינו סותר לאלו הקודמין, בא דוד והעמידן על י"א, בא מיכה והעמידו על ג' וכו', יעו"ש.

וכדי לבאר אלו ד' מצות, נראה לעורר הספיקות שבזה, והוא כי **הרב בעל הלכות גדולות** (הקדמה מ"ע קנד) מנה יראת חכמים למצות עשה, [כי] כך דרשו הש"ס את ה' אלדיך תירא, לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב:, ב"ק מא:). אבל **הרמב"ם** בספרו י"ד שרשים שרש ב' כתב וזה לשונו: ובשורש זה נשתבשו בו זולתינו, ולכן מנה יראת חכמים למצות עשה, והוא מאמר רבי עקיבא את ה' אלדיך תירא לרבות תלמידי חכמים, חשב כי הנלמד מי"ג מדות הוא מן הכלל הנזכר. ואם הענין כן, למה לא מנה כבוד אשת האב דנלמד גם כן מן כבד את אביך (כתובות קג.) למצוה בפני עצמו, וכן בעל האם וכו', עכ"ל. **והרמב"ן** החזיק סברת בה"ג, **והגאון מו' יצחק דוליאו"ן** החזיק סברת הרמב"ם, יעו"ש.

ובמצות תפלה שכתב **הרמב"ם** (סה"מ מצוה ה) שהוא מצות עשה דאורייתא, השיגו **הרמב"ן** (שם), דמפורש בש"ס בפרק ג' דברכות (כא.) לענין בעל קרי דקורא קריאת שמע שהוא דאורייתא, ואינו מתפלל דתפלה דרבנן, וכן בסוכה וכו' (לח.). ומה שאמרו

בספרי (עקב ה) ולעבדו זו תפלה, וגם דרשו (שם ראה לג) ואותו תעבודו (דברים יג, ה), עבדו בתורתו עבדו במקדשו וכו', אסמכתא בעלמא היא, או במקדשו היא עבודת הקרבנות וכו'. ואם יהי' בתפלה עיקר מן התורה, נאמר שהוא מצוה לעת הצרה ר"ל, וכמ"ש (במדבר י, ט) וכי תבואו מלחמה וגו', שנאמין שהוא יתברך שומע ומציל, עכ"ל. **והרב בעל כסף משנה**, **ומגדל עוז** בספר אהבה הלכות תפלה פ"א הרגישו בזה, ואמרו משמעות הש"ס דתפלה דרבנן, וכמ"ש תפלות כנגד תמידין תקנום (ברכות כו:), היינו שאין זמנו מן התורה קבוע רק רבנן תקנום, אבל שורש התפלה, שיתפלל על כל פנים בכל יום באיזה נוסח שירצה, דאורייתא הוא, יעו"ש.

ובמצוה בשמו תשבע, כתב **הרמב"ם** בהלכות שבועות פי"א (ה"א) שהיא מצות עשה וז"ל: כמו שהשבועה שאין צורך אלי' מזהיר ממנה, והיא מצות לא תעשה, כן השבועה בעת הצורך מצוה בה שנאמר ובשמו תשבע, שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא וכו', עכ"ל. **והראב"ד** השיגו וכו' וז"ל: א"א אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר וכו'. וכן **הרמב"ן** השיגו בשרשים הנ"ל (סה"מ מצוה ז), שאינו ממנין המצות רק להזהיר על השיתוף, וכמ"ש הרמב"ם עצמו שם, הנשבע במשה רבינו שהש"י שלחו, אבל המאמין בו שהוא אמית(י)ת עצם הרי זה שיתף וכו'. גם **הרב המזרחי** השיגו בזה בפרשת ואתחנן (דברים ו, יג), יעו"ש.

וכדי לבאר כל א' מן ד' מצות הנ"ל כל אחד בפני עצמו, ואחר כך יחוברו יחד ד' הנ"ל. ואען ואומר דפלוגתא זו דפליגי הרב בעל הלכות והרמב"ם אי נמנה יראת חכמים למצוה בפני עצמו. זה נמשך אחר הפלוגתא דפליגי באנכי י"י הנ"ל.

ותחלה נדקדק בפסוק, ל"ל תואר ב' שמות יחד, ה' אלדיך. **ב'** דהל"ל את ה' אלדיך ירא, כמ"ש (קהלת יב, יג) את האלדים ירא, ומאי לשון תירא. **ג'** באיזה סברא פליגי בה"ג והרמב"ם.

וי"ל דקושיא חדא יבואר באידך, על ידי קושיא ג'. והוא דמצינו להרמב"ם אפילו דבר שהוא דאורייתא רק שאינו מפורש מפי הקדוש ברוך הוא, רק למשה בסיני נאמרה בגזרה שוה או הלכה, אינו נכנס במנין תרי"ג מצות. דכתב (הל' אישות פ"א ה"ב) האשה נקנית בג' דרכים בכסף ושטר וביאה וכו', שטר וביאה מדאורייתא וכסף מדברי סופרים. והקשו עליו רבים וכן שלימים, הא בש"ס (קדושין ב.) משמע דהוא דאורייתא, דפריך, בכסף מנא לן, ומשני גמר קיחה קיחה. וכן כתבו החכמים שבדורו להרמב"ם עצמו מנא לי' זאת, הא כולהו ילפינ(י)ן להו מן התורה. והשיב להם, כבר בארתי בספרי י"ד שרשים (שורש ב), שאפילו דבר שהוא הלכה למשה מסיני, מדברי סופרים קרינן לי'. ואין שום

דבר שהוא מהתורה, רק מה שהוא מפורש בתורה וכו', יעו"ש. ולכך סבירא לי' דלא נכנס במנין רק המפורש בתורה, והרמב"ן השיגו שם (שורש ב [ה]) וכו'.

והנה יש להבין, הא כל תרי"ג מצות משה אמרן כמו שדרשו חז"ל (מכות כג:), רק שנים אמר הקדוש ברוך הוא במפורש, וסך תרי"א מצות אמרן משה, כמ"ש (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה. ואם כן הוא הדין כשנאמרו למשה בסיני מפי הקדוש ברוך הוא, גם שלא נזכר במפורש בתורה רק בגזרה שוה או הלכה מפי הגבורה, מ"ט לא יכנס במנין המצות ושיקרא דאורייתא.

ונראה לי, דהרמב"ם לשיטתו אזיל, דסבירא לי' דמצוה א' שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי ה' אלדיך, בו הי' כלולין אפילו בדיבור א' כל המצות, מה שאי אפשר לאזן לשמוע, ואתי משה רבינו ופירשן בפרטות כל דיבור בפני עצמו לישראל, וכתבם בתורה כל א' על מקומו. מה שאין כן בה"ג אזיל לשיטתי' כי אנכי אינו במנין המצות, רק לא יהי' לך אלדים אחרים על פני הם ב' מצות, ואינו ענין לכלול המצות עשה במצות לא תעשה, רק משה אמרן מפי הגבורה. ולכך הוא הדין כל מצות שנאמרו למשה מפי הגבורה בגזרה שוה או מי"ג מדות, ג"כ נכנס במנין. וגם מה שדרשו חכמים אחר כך בי"ג מדות, כמו רבי עקיבא שדרש את ה' אלדיך תירא לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב:, ב"ק מא:), גם כן נכנס במנין תרי"ג.

כך נראה לי על פי פשט. אבל אי דייקת צחות לשון בה"ג, תראה דגם הרב בעל הלכות נתכוין למ"ש הרמב"ם במצוה זו, ושוב לא קשה מידי מן כבד את אביך שהקשה עליו הרמב"ם.

והוא, דזכרנו לעיל מאמר של רבי שמלאי, תרי"א מצות צוה לנו משה, וב' מצות נאמרה מפי הגבורה, והם **א**' מצות עשה הרומז בשם הוי', **וב**' מצות ל"ת הרמוז בשם אלדים, כאשר נבאר טעמן אחר כך, וז"ש אנכי ה' אלדיך, כי אחת דבר אלדי' שתים זו שמעתי, כי אלדי' קאי על לא תעשה שאמר אחר כך - לא יהיה לך אלדי' אחרים על פני.

והנה אותיות תי"רא הוא אותיות תרי"א, וגם אותיות ירא"ת. ובזה יובן שאמר את ה' אלדיך תירא, שהוא ירא"ת חכמים שכתב בה"ג, ור"ל כי בא להודיעני כי רק שתי מצות שמענו מפי הגבורה והוא נרמז בתואר ה' אלדיך כנ"ל, אבל סך מצות גימטריא ירא"ת הוא מדרש חכמ"ים, וז"ש שרימז בעל הלכות גדולות יראת חכמים על כלל המצות. והרמב"ם סבר כנ"ל והשיג עליו, וז"א. ובאמת נמשך גם כן ממילא לירא מת"ח אחר שהם עיקר התורה והמצות, והבן.

ומאמר הש"ס גם כן יש לפרש במ"ש לרבות תלמידי חכמים, כי שורש **ל**' הוא ג' במ"ק כנודע, ואם כן הוא גם כן תרי"א שנמסר לת"ח לדרוש, ולכך מהם יש לירא, וק"ל.

איברא נראה דגם הרמב"ם לא פליג על בה"ג בגוף המצוה, ולומר שאין זה מצוה יראת חכמים, ח"ו מלומר זה, רק סבירא ליה שאין צורך לייחד על זה מצוה בפני עצמו, רק הוא נכלל בכלל יראת הש"י, ויוצא לן מזה דבר חדש, והיא, דקשיא לן במה שאמרו חז"ל ובו תדבק, הדבק בת"ח, דלכאורה הוציאו הדבר מפשוטו, דהמצוה שידבק בו יתברך דוקא, ורז"ל אמרו הדבק בתלמידי חכמים. ועוד לרבי עקיבא ואינך דדרשו את ה' אלדיך (דברים ו, ה) לרבות תלמידי חכמים, ומאי טעמא לא דרשו הכי ואהבת את ה' אלדיך (דברים ו, ה) לרבות תלמידי חכמים. הגם דראיתי **בשל"ה** בשער האותיות (אות ב בהג"ה) דרש כך גם כן יעו"ש. אבל קשה על הש"ס דלא דרשי כך.

ונראה לי דקושיא חדא יבואר באידך, ואתי **הרמב"ם** ללמדינו שאין לך דבר בעולם נפרד ממנו יתברך, הן אהבתו ויראתו וכיוצא בזה. והוא **דקבלתי מפי חכמים וסופרים**, דבר גדול נמצא בעולם, והוא ענין יראה ואהבה שנמצא בכל העולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, ובכל המדריגות שבעולם נמצא דבר זה, והוא נתחיל מפחותים שבנבראים, כי העכבור יש לה יראה מהחתול, והחתול יש לה יראה מהכלב, וכן הגדי מן הזאב, והזאב מן הארי, ושאר הדורסים שבחיות, וכן בעופות. וכן בבני אדם אימת חלש מהגבור, ומוראה של מלכות על כל הנבראים שבבני אדם, עד למעלה למעלה שהוא שורש כל היראה, דאמרינן מה ה' אלדיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלדיך (דברים י, יב). ופריך בש"ס (ברכות לג:) וכי יראה מלתא זוטרתי היא, הא אמרינן אין להקדוש ברוך הוא בעולם וכו' שנאמר יראת ה' (ישעיה לג, ו), ומשני, אין לגבי משה (ברכות לג:). ורבו **המפרשים** בזה להקשות, הא זה נאמר לישראל ואינו זוטרתי.

ונראה דמה שאמר כי אם ליראה את ה' אלדיך, אינו משום דיראה מלתא זוטרתי, רק לפי שיש הרבה מיני יראה, וראוי לאדם המשכיל שיבחור ביראה א', במעט ולא במרובה, וכמ"ש **בחוה"ל** (שער יחוד המעשה פ"ד) כי עבודת החנוף הוא הרבה, מה שאין כן החכם אינו עובד אלא אחד. וה"נ כך, כי כבר הזהיר הכתוב (תהלים לב, ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן, וכתבתי שם כי יש ג' מדריגות במין בני אדם וכו'. ונזכיר כאן הבינוני, כי אדם הוא עולם קטן, וכאשר כתבתי במשנה דע מה למעלה ממך (אבות פ"ב מ"א), ר"ל כי נודע מהענין שלמטה מה שיש למעלה, והוא ממך, כי לפעמים נופל על האדם איזה יראה מהשררה, או מבני אדם הרעים ולסטים, יראה להדביק נפשו בשורש היראה שהוא ליראה מפניו יתברך, בגין דאיהו רב ושליט עיקרא ושרשא דכל

עלמין, וזה היראה שנפל עליו הוא כדי לעוררו שיש לו ליראה מהעונות שבידו, כי פחדו בציון חטאים, ויתן לב לשוב וליראה מיראתו יתברך. ואז מקשר כל מדריגות היראה ממנו עד למעלה בשורשן, ואז שום מורא ויראה לא יעלה על ראשו כי נמתקו בשרשן.

וז"ש מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלדיך, שאז נתבטל ממך כל מיני יראו]ת שבעולם שהם הרבה, אחר שנקשרת ביראה יחידית של יחידו של עולם. מה שאין כן הכסיל שאינו ביראתו יתברך, אין מספר וקץ למיני יראתו ופחדו המרובים. וז"ש מה ה' שואל מ[ע]מך כי אם לבחינת יראה א' שהוא ה' אלדיך, ולא שיהי' לך הרבה מיני יראה.

וזה כוונת המצוה גם כן את ה' אלדיך תירא, ור"ל דודאי יש הרבה מיני יראה בכל הנבראים שנבראו על ידי ך"ב אותיות התורה, וז"ש א"ת, רק עצה היעוצה לך שתקשר כל היראות בשרשן לירא את ה' אלדיך, וממילא יראת חכמים בכלל, דכבר נאמר (שמואל א ב, ל) כי מכבדי אכבד וכו', וק"ל.

וכמו שיש מדריגות היראה בכל העולמות ובכל הנבראים כנזכר, כך יש מדריגות האהבה בכל העולמות ובכל הנבראים, כי יש אוהב לאכול ולשתות, או אהבת המשגל, וכיוצא בזה הרבה, ושורש כולם אהבת הבורא יתברך.

והנה כל אדם מדבק את עצמו אל הבחינה אשר אהבתו תקועה בלבו, וכמאמר החכם אם תרצה לידע מהותו של איזה איש, תראה עם מי הוא מדבק את עצמו ומתחבר לו, וכמאמר רז"ל (ספרי דברים ו) הדבק לשחוור וישתחוו לך וכו'. ולכך יראה האדם כשנופל עליו איזה שמחה, ידבק בשמחתו יתברך ולדבק בו שהוא שורש הכל, וכאשר **קבלתי ממורי** שאם יראה מחשבו]ת זרות, אם מענין הרהורי תאות המשגל ידבק בשרשו שהוא חסד, וכיוצא בזה, וכבוד ה' הסתר דבר, ודפח"ח.

ומעתה מה שדרשו חז"ל על ובו תדבק, הדבק בת"ח. כי זה נמשך מזה, כי הדבוק בו יתברך ממילא הוא דבוק בת"ח הדבקים בו יתברך, וחוש הראות מעיד על זה, והוא נסיון, וידע בעצמו אם הוא דבוק בו יתברך.

ומעתה שפיר הוכיח הרמב"ם, כמו בענין אהבת ת"ח לא נזכר מצוה מיוחדת, כי הוא נכלל באהבתו יתברך. כך בענין היראה אין צריך מצוה מיוחדת ליראת חכמים כי הוא בכלל יראת ה', וכנ"ל. כך יצא לן מדברי הרמב"ם כלל גדול לעבודת ה' ביראתו ואהבתו לחכמים דוקא.

והרב בה"ג, גם כי כתבנו לעיל כי רימז בצחות לשון יראת חכמים על תרי"א מצות שנדרש מפי חכמים, וכנ"ל, מכל מקום יוצא לן לשיטתי' גם כן דבר נאות, והוא מדכתיב לשון תי"רא, הגם שהוא ממש אותיות תיר"א, ירא"ת, תרי"א, כנ"ל, ואם כן בא ללמד

על כלל המצות הרמוזים כאן שיעשה ביראה, כמו שהזהיר **בזוהר** כמה פעמים דחילו ורחימו. מכל מקום נלמד עוד ענין מיוחד ליראת חכמים ואהבת חכמים, כמ"ש ובו תדבק, הדבק בת"ח, למצוא דרך לאנשי המונים איך ידבק בו יתברך ואיך ליראה מפניו, ומצא הרב בה"ג דבר ממוצע, והוא הת"ח אשר על ידו יכול לבוא לידי מדריגות הנ"ל, וזולתו אי אפשר כי אם לבני עליה. ואם כן גם שדברי הרמב"ם אמת, שהדבוק בו יתברך ממילא דבוק בת"ח, אבל איך יבוא לידבק בו יתברך לא נודע מדרגתו, וגילה הבעל הלכות דרך הדרגה לזה. ומעתה מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, ודברי שניהם דברי אלהים חיים, וצריך לשניהם המשכיל שרוצה לידע דרך ישכון אור.

ולבאר זה, הוא על פי מה שכתבנו במשנה (ר"ה פ"ג מ"ח) והיה כאשר ירים משה ידו (שמות יז, יא).

ותחלה נבאר מכילתא (בשלח פרשה ו) ויראו העם את ה' (שמות יד, לא), לשעבר לא היו יראים וכו'. ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אם במשה האמינו קל וחומר בה', ומה תלמוד לומר במשה, ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין במי שאמר והיה העולם, ע"כ. וכבר הקשו **המפרשים** בזה, דהתחיל להקשות אם במשה וכו', ואם כן הקושיא ל"ל בה', ומסיים מה תלמוד לומר במשה. ועוד דמשני כל המאמין ברועה ישראל וכו', דצריך הבנה בענין האמנה זו ברועה ישראל, איזה תועלת יוצא מזה לעבודת הש"י שיהי' נחשב כאלו מאמין בו יתברך. שהאמנה בו יתברך, הוא הדביקות והוא תכלית השלימות, וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ב) שלא ניתנו כל המצות אלא כדי שיגיע בהם לזו המדריגה, ובחרת בחיים למען תחי' לאהבה את ה' וכו' (דברים ל, יט-כ), עכ"ל. והאמנה היא סבה לבטחון שיבטח בהש"י בכל מאורעותיו, ויאהב להש"י לעבדו, כאשר נזכ[י]ר עוד מזה. מה שאין כן האמנה ברועה ישראל, וגם יאהב אותו, איזה תועלת נמשך מזה. ועוד, לשון תואר זה דאמר רועה ישראל, ולא אמר ראשי ישראל וכיוצא בזה.

ונראה לי, דהא יש לתמוה אמכילתא הנ"ל, דפריך בפשיטות אם במשה האמינו קל וחומר בה', הא ודאי טובא קא משמע לן, דהא כתב **הרמב"ם בשרשים** מצוה ז' וז"ל: ועל זה הצד תשבע אומתינו בשם משה רבינו מה נכבד שמו, כאלו הנשבע נשבע באדון משה, או במי ששלחו. וכשלא יכוין הנשבע בזה, רק שיש לו אמתת עצם עד שישבע בו, כבר עבר על השיתוף וכו', עכ"ל. ואם כן אלו נאמר כאן ויאמינו במשה, הי' מקום לטעות ולומר כי ח"ו האמינו במשה שהוא אמיתת העצם בכל פעולת הנסים שפעל עמהם הן ביציאת מצרים וקריעת ים סוף, ולא בשליחות הש"י עשה כל זה, דהוי שיתוף. לכך הוצרך לומר שהאמינו בה' ובמשה עב"דו דייקא, שעשה זה בשליחות הש"י מצד

שהוא עבדו הנאמן, והי' עיקר האמנתם בה' שהוא פעל ועשה עמהם כל הנסים, ומשה אינו רק עבדו, ר"ל שלוחו בדבר זה לפעול על ידו אלו הנסים.

וצריך לומר דכוונת המכילתא הי' באמת על כוונה זו, להקשות ממה נפשך מדכתיב במשה שהאמינו בו, מכל שכן שהאמינו בה'. וכי תימא כקושיין הנ"ל דאיצטרך לאשמעינן שלא טעו ישראל בשיתוף ח"ו לומר שהוא אמיתת עצם פעולת הנסים האלו, רק האמינו אמונה שלימה בו יתברך אשר הוא פעל כל זאת על ידי משה שלוחו. אם כן קשה, מאחר שהאמנה זו שהאמינו במשה היא עצם האמונה בו יתברך, ולא נתחדש בזה שהאמינו במשה שום דבר זולת אמונתן בו יתברך, השתא מצא המקשן מקום להקשות אם כן ל"ל כלל במשה, כי מה בא ללמדינו בזה שהאמינו במשה, שהיא טפל אל העיקר שהאמינו בה', וז"ש ומה תלמוד לומר במשה.

ומשני, דבא ללמדינו ענין חדש, שכל המאמין ברועה ישראל וכו'. והוא דזכרתי בביאור מתני' והי' כאשר ירים משה ידו וכו'. והוא מיוסד על שורש מה שאמרו חז"ל זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו'. כי צריך המנהיג הציבור לשם שמים להיישיר את העם בגשמי וברוחני, לא בעובדא ובמלולא בלבד לומר תוכחה ומוסר, רק גם במחשבה שיקשר את עצמו בו יתברך עם בני דורו ולהעלותן ולדבקן בו יתברך, ובתנאי שגם הם ידבקו את עצמן אל ראשי הדור, ואז יוכלו ראשי הדור לאחוז בידן ולהעלותן וכו'. אם כן שפיר מבואר שכל המאמין ברועה ישראל - והאמנה זו שיאהב אותו ולדבקה בו, וכמ"ש **בראשית חכמה** שער אהבה פי"ב יעו"ש מענין האמנה ובטחון ואהבה, הכל מקושר זה בזה יעו"ש. וז"ש כל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין בו יתברך, כי יהי' זה הדרגה וממוצע לזה. וז"ש ויאמינו בה', והיינו על ידי שהאמינו במשה שנתדבקו בו, ומשם עלו שהאמינו ונתדבקו בו יתברך, וק"ל.

וז"ש בתואר רועה, כמו הרועה שמשגיח רק בצאן לרעותן במרעה טוב ושמן, ולא לרעות את עצמן שישתרר עליהם ויהיה לראש עליהם, רק שיהיה לשם שמים לתועלת ישראל, אז האמנה בהם לתועלת גדול ואתי שפיר.

ומעתה מה שאמרו חז"ל על מצוה ובו תדבק, הדבק בת"ח, אינו מוציאו מהפשוטו. כי על ידי שידבק את עצמו לת"ח הדביקים בו יתברך על ידי תורתו ועבודתו, אז על ידי דביקותו בו יכול להגיע למדריגת דביקות בו יתברך וכאמור.

וכן בענין היראה, אי אפשר לקשר כל המדריגות של כל מיני יראה בשרשן כי אם על ידי יראת הת"ח, וזה כיון הרב בה"ג, וה"בן.

וגם מבואר כי ביראה מרומז כל מיני יראה בתיבת א"ת, כי מדריגה הכולל כל מיני יראה נקרא את כנודע. מה שאין כן אה"בה הוא אחד, אינו ריבוי כלל רק אחדות, לכך נלמד שפיר מן ובו תדבק, ודוק.

ובזה מבואר מ"ש הרמב"ם בעושה מצוה א' מאהבה וכו'. כי האהבה נמשך על ידי אמונה והוא הדביקות בו יתברך, אם כן הוא דבוק אל שורש האמונה וכאלו קיים כל תרי"ג מצות, וכנ"ל.

וכן מפורש **בילקוט** פ' בשלח (רמז רמ), מנין שכל המקבל עליו מצוה א' באמונה כדאי שתשרה עליו רוח הקודש, שכן אבותינו בשכר אמונה זכו ואמרו שירה, דברי רבי נחמיה, יעו"ש. והיינו מטעם שזכרנו, כי אחר שדבוק בחלק א' מהאחדות, כולו בידו, ושפיר כיון הרמב"ם הנ"ל.

וזה שסיים (מכות כד.) בא והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה. כי על ידי אמונה דבוק בחיים, שהוא מצוה ראשונה הכולל הכל, וזוכה לחיי עולם הבא, וק"ל.

ויוצא לן מוסר השכל לדור ודור ודורשיו, שאם יסכימו ויתנו מקום לראשי הדור הבוחרים בבדידות לדבק את עצמו בו יתברך בתורה ובתפלה, ושיהי' פנוי מצרכי ציבור, שיפקחו הן בעסק צורכי העיר בבדידתו, אזי טוב לו ולהן, שיוכלו הן גם כן לידבק על ידו בו יתברך וכאשר זכרנו לעיל. מה שאין כן אם לא יתנו הפג רוחו, ומטילין עליו צרכי ציבור, וודאי אלו מריעין לו ולעצמן.

ונראה לי שזה כוונת יהוש(י)ע שאמר למשה רבינו ע"ה על אלדד ומידד שזכו לנבואה על ידי בדידתם שנדבקו בו יתברך, וכמו שנאמר וישארו ב' אנשים במחנה ולא יצאו האוהלה (במדבר יא, כו) ותניא בפרק קמא דסנהדרין (יז.), אמרו אין אנו כדאי לגדולה וכו'. והוא, כי אחד מתנאי הבדידות להתרחק מהכבוד והגדולה, לזה נשארו במחנה ולא יצאו האוהלה, שנשארו בבדידתם, ועי"ז נבואה השיגו עולמות כמ"ש (במדבר יא, כה ת"א) ולא יספו, דלא פסקו, ונתקנא יהוש(י)ע ואמר אדוני משה כלאם, הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם (סנהדרין יז.), ופי' **התוספ**[ו]**ת** (ד"ה והם) נבואתן כלה וכו'. והיינו מטעם הנ"ל, ודלא כמ"ש התוספ[ו]ת הטעם משום עצלות, דאין צריך לזה, רק כמ"ש.

והטעם באמת שעשה יהוש(י)ע זה, דסבר דאין נבואתן אמת, וכמ"ש **מוהרש"א** דבאו רק ליטול השם שגם הם נביאים וכו', יעו"ש. ולדברינו הנ"ל, סבר מה שבחרו בבדידה אינו לשם שמים, רק ליטול השם, כי הם מחסידי ארץ. עד שהשיב משה רבינו ע"ה בתת ה' רוחו עליהם (במדבר יא, כט), ודאי הי' שודאי עשו לשם שמים, ואתי שפיר.

וזה ענין חטא ערב רב, שעשו את העגל ואמרו (שמות לב, א) קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, דהיינו למנהיג, כמ"ש חז"ל. וכו' כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו, ר"ל שהי' איש גבר בגוברין לפקח בעסק צרכי צבור, ועתה לא ידענו מה הי' לו, שבחר בבדידות זה מ' יום, ואין מי שיפקח בעסקנו. ואיני צריך לדרשת חז"ל (שבת פט.) שסברו שמת, ז"א, כי מאסו בבדידות, ואמרו שיעשה להם ראש שיהי' מפקח בעסקי צבור, וכאשר אזכיר מזה דרוש בפני עצמו כל ענין ההוא, וק"ל.

ונחזור לביא[ו]ר הש"ס דמכות (כד.), דאיכא דוד (שהעמידו) [שהעמידן] על י"א, ומיכה על ג', וחבקוק על א', וכולם אמת. כי העולה מדברינו הנ"ל, כי הרמב"ם סבירא לי' כי זה עיקר היראה ממנו יתברך, שלא יושוה לו שום דבר אשר יצטרך לירא מפניו זולתו יתברך, וכאמור מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה'. ובה"ג סבירא לי' כי יצטרך מדריגה א' שיהי' ממוצע אשר ע"י יוכל לבוא ליראת ה' יתברך, והיינו על ידי יראת חכמים. ומעתה מבואר דפליגי בפלוגתא דתנאי בפ"ד דבבא קמא (מא:), שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע וכו'.

ואחר כותבי הנ"ל מצאתי **למהרש"א** (ב"ק שם) שכתב וז"ל: דאזהרת את ד' אלדיך תירא, שלא להשוות לו שום דבר, ולכך פירש ואמר כשם וכו', דמתוך מצות מורא אני פורש. ורבי עקיבא דרש לרבות תלמידי חכמים, דאין זה משווה מוראם להש"י, כי המורא מהם היא מוראו, שישמע מהם מורא הש"י וכו', וז"ש מורא רבך וכו' יעו"ש, והנאני שכל דברי מרומז בצחות לשון הקצרה. והוא דהרמב"ם סבירא לי' כשמעון העמסוני שלא להשוות לו שום דבר, ר"ל בענין היראה, שלא יהי' לו שום יראה זולתי יראתו יתברך. וכמאמר החסיד (חוה"ל ש' אהבת ה' פ"ו) שלן לבדו במדבר, ושאלו אותו איך לא ירא שם וכו', והשיב כי אני בוש לירא משום דבר זולתו יתברך וכו', דאם כן הוי ח"ו שיתף שיש שום יראה ח"ו זולת יראתו יתברך, ולכך אין לדרוש מן את שום דבר לירא מלפניו, דלכך פירש. ובה"ג סבירא לי' כרבי עקיבא דיראת חכמים היינו יראתו יתברך, ור"ל שעל ידי שהוא דבוק ביראת חכמים יוכל לדבק ביראתו יתברך. ואם אמנם לא כיון מוהרש"א לזה, מכל מקום יש לפרש בדבריו שבכלל דבריו דבריו, מאחר שהוא כלל גדול לעבודת הש"י, ישמע חכם ויוסף לקח.

וקודם שנבאר ש"ס הנ"ל ענין י"א וכו', נבאר מצות תפלה אשר נתחבטו בו הראשונים, **דהרמב"ם** (הל' תפלה פ"א ה"א) סבירא לי' דהוא מצות עשה דאורייתא, **והרמב"ן** (ספר המצות מצוה ה) הוכיח דבש"ס משמע דהוא דרבנן. ובודאי יש לכל מעיין לחפש בכל כחו לתרץ איך נעלם מן הרמב"ם ש"ס ערוך בב' מקומות דמפורש שהוא דרבנן. ומה

שרצו **הכסף משנה ומגדול עוז** (הל' תפלה פ"א ה"א) לתרץ דנוסח התפלה דרבנן וכו', כבר סתרו **הרמב"ן** בי"ד שרשים, יעו"ש.

ונראה לי דאיתא בש"ס בפ"ו דעירובין (סה.) אמר רב ששת א"ר אלעזר בן עזריא (יוכלני) [יכולני] לפטור את כל העולם כולו מן הדין, שנאמר (ישעיה נא, כא) שמעי נא זאת עני' ושכורת ולא מיין. מתקיף לה, הא שכור מקחו מקח וממכרו וכו', ומסיק מאי (יוכלני) [יכולני] לפטור נמי דקאמר, מדין תפלה, עכ"ל.

והנה טרם אחלה לדבר בספיקות שיש בסוגיא זו, נראה לי לפרש מה שכתבתי ברמז לעיל בביאור דברי הרמב"ם שכתב בפרק א' מהלכות תפלה (ה"א) וז"ל: מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר (שמות כג, כה) ועבדתם את ד' אלדיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר (דברים יא, יג) ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חז"ל (ספרי עקב ה, תענית ב.) איזה עבודה שבלב זו תפלה, ואין מנין התפלות ולא משנה התפלה מהתורה, ולא זמן קבוע וכו'. והרמב"ן השיגו (שורש א אות ט, סה"מ מצוה ה) דתפלה מדרבנן, מדאמרינן בפ"ג דברכות (דף כא.) בעל קרי מברך ברכת המזון מפני שהיא דאורייתא, ואינו מתפלל מפני שהיא מדרבנן וכו'. וכן בש"ס דסוכה (דף לח.) אמרינן בתפלה אינו מפסיק, והקשו מלולב דמפסיק, ומשני הא דאורייתא והא מדרבנן וכו', ועיין באריכות בס' י"ד שרשים להרמב"ם שורש ט' וכו'.

והנה יש למעיין לחפש בכל כחו לתרץ דברי הרמב"ם, וכי נעלם ממנו דברי הש"ס בב' מקומות הנ"ל, הגם כי כבר תירצו הפוסקים דברי הרמב"ם יעו"ש.

ואענה חלקי גם אני, דהא יש להקשות על הרמב"ן מש"ס פרק קמא דברכות (י:), מנין שלא יטעום אדם כלום עד שיתפלל, שנאמר (ויקרא יט, כו) לא תאכלו [על הדם], עד שתתפללו על דמכם וכו'. ושוב אמרינן שם האוכל או שותה קודם התפלה עליו נאמר (מלכים א יד, ט) ואותי (השלחת) [השלכת] אחרי גיוך, אל תקרי גיוך אלא גאיך, אחרי שנתגאה קיבל עליו מלכות שמים. ופסק **הרא"ש בשם ר"י** (ברכות פ"א סימן י), דאם התחיל לאכול קודם עלות השחר בהגיע זמן תפלה צריך להפסיק. אף על גב דבמנחה אין צריך להפסיק, שאני הכא בשחרית דאיכא לאו וכו', יעו"ש. אם כן מוכח דאיכא לאו מהתורה על הטועם כלום קודם תפלה, ואיך סבירא לי' תפלה מדרבנן. וגם בתפלה פוסק כמו שכתב הרא"ש, שמע מינה דהוי דאורייתא. אך דלפי זה תיקשי הש"ס אהדדי, דלעיל זכרנו בש"ס דהוי דרבנן.

לכן נראה לי דיבואר על פי הש"ס דעירובין (סה.) הנ"ל, דמסיק מדין תפלה קאמר, פירש **רש"י** קאמר (יוכלני) [יכולני] לפטור מדין תפלה, היינו שלא התפללו בכוונה מחמת

שכרות הגלות. והקשה **הרי"ף** דמשמע מן הכוונה פטורין ולא לבטל התפלה לגמרי, והא קיימא לן (עירובין סד.) שכור שהתפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל כשיפקח [מ]יינו. ומשני וכו'.

ולי נראה לתרץ זה על פי קושיא אחרת שהקשה **הרב בעל לחם משנה** (הל' תפלה פ"ד הט"ו) על **הרמב"ם** (שם פ"ד ה"א), שכתב בהלכות תפלה וז"ל: חמשה דברים מעכבין התפלה, כוונת הלב וכו', כיצד היא הכוונה שיפנה לבו מכל המחשבות וכו', והקשה הרב בעל לחם משנה, הא מוכח בש"ס דלעכובי לא בעי לחזור ולהתפלל מחמת חסרון כוונה, דאמרינן (ברכות לד:) ואם אינו יכול לכווין [בכולן] יכווין באחת וכו', ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו, עכ"ל.

וכדי לתרץ קו', נראה לי לעורר סתירה היותר גדולה להרמב"ם שה(ו)קשו עליו **גדולי הפוסקים**, והוא, דאמרינן פ"ג דראש השנה (כח.) שלחו לי' לאבוה דשמואל, כפאוהו ואכל מצה יצא, אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא, דמצות אינן צריכות כוונה. ובתר הכי גרסינן, אמר רבי זירא לשמעי', איכוין ותקע לי, פי' תתכווין לתקוע לשמי להוציאני י"ח וכו', ואוקימנא להא דרבי זירא כרבי יוסי דסבירא לי' מצות צריכות כוונה. ופסק **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות שופר (ה"ד), דצריך שיתכוון משמיע להוציא ושומע לצאת, הא לאו הכי לא יצא, דמצות צריכות כוונה וכו', והקשו **הר"ן** (ר"ה ז: בדפי הרי"ף ד"ה לפיכך) **והרב המגיד** (הל' חו"מ פ"ו ה"ג) להרמב"ם, שדבריו סותרין זה את זה, שכתב בהלכות חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) שאם אנסוהו עכו"ם ואכל מצה יצא ידי חובתו, והיינו כרבא דמצות אין צריכות כוונה, ובשופר פסק כרבי זירא דצריך כוונה וכו'. וביארו שם, עיין עליהם.

ולי הפעוט נראה דלא קשה מידי, דכתב **הרב בית יוסף** (או"ח סי' תקפ"ט) בשם הרב רבינו יונה שהביא דעת רבינו שמואל וז"ל: אפילו למאן דאמר מצות אין צריך כוונה, הני מילי בדבר שיש בו מעשה, אבל במצוה התלוי באמירה בלבד ודאי צריך כוונה, שהאמירה היא בלב, וכשאינו מכוין באמירה שהיא בלב ואינו עושה מעשה נמצא שלא עשה כלום וכו', עיין בבית יוסף בטור או"ח סימן תקפ"ט (ד"ה וצריך). הרי מוכח לחלק בין מצוה התלוי במעשה, ובין מצוה התלוי באמירה, ומכל שכן שמיעה, דלכולי עלמא בעי כוונה בלב, כי שמיעה היא בלב, כמו שאמרו (קה"ר א, לו) הלב שומע, לכך שפיר פס(י)ק בשמיעת קול שופר כרבי זירא דבעי כוונה, מה שאין כן באכילת מצה דהוי מצוה התלוי במעשה, פסק דאין צריך כוונה.

וכי תימא הא גם תקיעת שופר הוי מעשה, זה אינו, כי באמת התוקע לעצמו אין צריך כוונה, מה שאין כן להוציא השומע בעי כוונה. וזהו מרומז בצחות לשון הש"ס (ר"ה כח:) איכוין ותקע ל"י דייקא, ור"ל דוקא לי השומע צריך כוונה, מה שאין כן תוקע לעצמו אין צריך כוונה, וק"ל.

ומעתה לא נפלאת ממך להבין דברי הרמב"ם שכתב בספרו שהוא פירוש על תרי"ג מצות שניתן למשה בסיני, שאז הי' מצוה מן התורה להתפלל, ור"ל כי עיקר המצוה היא תפלה בכוונה, וזהו שמביא פסוק ועבדתם את ה', איזהו עבודה שבלב זו תפלה, ר"ל מאחר שאינו במעשה רק באמירה, לכולי עלמא בעי כוונה בלב, דאם לא כן לא עשה כלום וכנ"ל, והיינו קודם חרבן הבית. מה שאין כן הש"ס שהוא תלמוד בבלי שהיו בזמן חורבן הבית, כבר בטלו מצוה זו, וכמאמר זו (יוכלני) [יכולני] לפטור העולם מדין תפלה, כי מחמת שכרות הגלות שאינם יכולין לכוין באמת אז אינו מצוה מהתורה, דאם אינו מכוין באמירה לא עשה כלום, ואז לא הוי רק מדרבנן, וכמאמר הש"ס בב' מקומות הנ"ל.

ומעתה סרה השגת הרמב"ן על הרמב"ם, כי הרמב"ם כתב בסיפרו כמה מצות הנוהגים בפני הבית, אף שאינן בזמן הזה, וגם מצות התפלה היא כא' מהם.

וסרה גם כן קושית הרב בעל לחם משנה במה שכתב הרמב"ם ה' דברים מעכבין התפלה, וא' מהן הוא כוונת התפלה וכו'. שהיא עיקר המצוה מהתורה שהיא בכוונת הלב, ובש"ס איירי לדידן, וכמה שכתב **הטור** סי' ק"א וז"ל: והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזור ע"כ. אבל על הרמב"ם לא קשה מידי, שהוא כתב לפי דין התורה, ואתי שפיר.

ובזה נראה לי לפרש משנה באבות (פ"ב מ"ד) אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה. והוא, כי לפי מה שכתב הרמב"ם הנ"ל, ה' דברים המעכבין התפלה, אחד מהם הוא כוונת הלב כיצד שיפנה מחשבתו וכו', אם כן פן יאמר האדם גם בזמן הזה יחזור ויתפלל. וז"ש אל תאמר לכשאפנה אשנה, ר"ל כשאפנה ממחשבות אחזור ואשנה להתפלל פעם ב'. דזה אינו, כי שמא לא תפנה, כי בפעם ב' קרוב שלא תפנה ממחשבותך, ולמה יחזור, וק"ל.

וכן יש לפרש בעמוד התורה, שלא יאמר כשאפנה ממחשבות אשנה אז ללמוד במחשבה טהורה, כי שמא לא תפנה, ותתבטל מלימודך, רק עשה את שלך, והוא רחום לכפר עון ולקנח עון מחשבות זרות, שיזכה להתקדש, כי הבא לטהר מסייעין (עי' שבת קד.).

ונחזור לענינו, ומעתה תבין שאין מקום לקושית הרי"ף הנ"ל, מאחר שעתה בגלות דין שכור יש לנו, וקיימא לן שכור אסור להתפלל וכו'. ובאמת לא קשה מידי, דמאחר דתפלה

בזמן הזה דרבנן, אם כן הם אמרו והם אמרו, דדוקא שכור מיין המתפלל נקרא תועבה, אבל שכור מגלות ולא מיין אמרו חכמים דשרי להתפלל גם שאינו מכוין.

ומצאתי און לי, ממה שכתב **הבית יוסף** בשם רבינו הגדול מהר"י אבוהב, בטור אורח חיים סימן פ"ט, דמשיג הטור דאין לאכול קודם תפלה, שנאמר (מלכים א יד, ט) ואותי השלכת אחרי גויך, א"ת גויך אלא גא(ו)יך (ברכות י:), וכתב אבי העזרי, דמותר לשתות מים לצמאו דלא שייך בי' גאוה וכו'. וכתב מהר"י אבוהב, דמשום הכי שינה הפסוק באמרו אל תקר(א)י גויך וכו', מפני שאם היינו תופסים הפסוק כמו שהוא, הי' אסור לשתות מים, שהרי צורך הגוף הן, והשתא דקרינא גאיך במקום גויך, כיון שאין במים גאוה שרי, עכ"ל.

אפס דקשה באמת מה ראו לשנות דרוש הפסוק כדי להתיר שתית מים, דלמא גם מים אסור כמשמעות הפסוק. לזה ביאר הרב הב"י וכתב וזה לשונו: ונראה לי שהי' כח ביד חכמים לשנות הפסוק ממשמעותו, היינו מפני שזה שאסור לאכול ולשתות קודם שהתפלל אינו מדאורייתא, אלא חכמים אסרוהו, ולא נראה להם לגזור אלא במידי דהוי דרך גאוה דוקא, וכי באו לאסמוכי אקרא, ראו שלפי פשטו משמע לאסור אף במים, לכך הוצרכו לומר אל תקרי גויך אלא גאי"ך, עכ"ל.

ובזה מבואר קושיא הנ"ל על הרמב"ן, דפס[ו]ק לא תאכלו על הדם, ופסוק ואותי השלכת וגו' אינו לאו גמור רק מדרבנן ואסמכי' אקרא. דהא הרא"ש שהביא לימוד זה סבירא לי' גם כן דמותר לשתות מים לצמאו, והוא מכוח דרש אל תקרי גויך אלא גאיך, וכנ"ל, וקשה איך היה להם כח לשנות הפסוק וכו', אלא צריך לומר שהוא מדרבנן והם אמרו והם אמרו. וה"נ דוקא שיכור לרצונו דהוי גאוה אסור, מה שאין כן שכור לא[ו]נסו דאין בו גאוה שרי להתפלל, וסרה קושית הרי"ף הנ"ל.

ועלה בידינו דתפלה היא מצות עשה מן התורה, והיינו בכוונה קודם חורבן, מה שאין כן עתה דהוי שכורת ולא מיי"ן וגו', ור"ל דוודאי אלו הי' שכור מיין אסור להתפלל כלל, וכקושית הרי"ף. מה שאין כן שהגלות הוא נקרא שכורת ולא מיין, שרי להתפלל גם בלא כוונה והיינו מדרבנן, ואתי שפיר דברי הרמב"ם, ואין מקום להרמב"ן להשגתו וכאמור, וק"ל.

איברא נראה דהרמב"ם והרמב"ן לא פליגי, כי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי שניהם אמת. והוא על דרך שכתוב **מהאר"י זלה"ה** בהלכות ראש השנה (פע"ח ש' השופר פ"ה) בענין בריאת העולם, דפליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אי הי' בניסן או בתשרי (ר"ה י:), ומפרש, וכי פליגי במציאות, אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא

פליגי, זה הי' בניסן - הלידה, וזה מיירי בעיבור שהי' בתשרי, וז"ש היום הרת עולם, לשון העולם, כמו האדם שנקרא עולם קטן שהנשמה מתעלמת בתוך הגוף וכו', יעו"ש. והכא נמי ממש כך הוא.

ולהלביש הענין להבינך, נבאר מה שכתב **מוהרש"א** בפרק מפנין (שבת קכז.), תנו רבנן הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות, ומעשה באדם א' וכו', לבסוף אמר העבודה כך הי' וכו'. וזה לשונו: העבודה, לאו בעבודת בית המקדש קאמר, דהי' אחר חורבן, אלא דכך הי' שבועתם, העבודה לשמים, וברמז נקודת עבודה הם נקודת שם בן ד' וק"ל, עכ"ל.

ובזה יבואר למה נקרא תפלה עבודה, וכמו שזכר הרמב"ם הנ"ל - ולעבדו בכל לבבכם, זהו תפלה. והענין, כי מבואר כי הוא יתברך סתים וגליא, ושמו סתים וגליא, וכמו שאמר (שמות ג, טו) זה שמי לעלם וזה זכרי, ודרשו חז"ל (קדושין עא.) לא כשאני נכתב אני נקרא וכו', כי שם בן ד' הוא הנשמה המחיה את העו"לם שהוא הגוף, בסוד וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ). וכמו שהוא ושמו סתים וגליא, כך ברא האדם בצלמו כדמותו סתים וגליא בבחינת נשמה וגוף. וכמו שהוא בפרט כך הוא בכלל, שיש שלומי אמוני ישראל שהם הנשמה, ויש המוני עם שנק' בעלי הגוף. ונגד ב' בחינות אלו יש בתורה גם כן סתים וגליא הנגלה והנסתר, וז"ש (תהלים פא, ה) כי חק לישראל - דברים נעלמים סוד התורה ניתן לישראל הוא, משפט לאלדי יעקב - ומשפט שהוא דברים נגלים, ניתן להמוני עם שנק' יעקב.

וכמו שיש ב' בחינות הנ"ל בתורה, כך הוא בעבודה שהיא התפלה, שיש בה גם כן ב' בחינות אלו הנק' גוף ונשמה, כי התפלה בלא כוונה הוא כגוף בלא נשמה, והכוונה היא הנשמה המחי' את הגוף. והגוף נקרא עבודה שהיא עוב"דא במילולא, והנשמה היא הניקוד של **עָבוֹדָה**, וניק' שם של **ד'** שהוא הנשמה המחי' את העולמות, כמ"ש **בזוהר** שיר השירים **ובתיקונים**, כי הניקוד הוא הנשמה של התיבה, יעו"ש בפסוק (יחזקאל א, כ-כא) כי רוח החיה באופנים, ובפסוק (שם א, יד) והחיות רצוא ושוב. ובזה אתי שפיר דברי מהרש"א הנ"ל, והבן.

ומעתה ב' בחינות של התורה, וב' בחינות התפלה, נקשר כל א' עם בחינתו של ב' בחינות שבישראל, כי אנשי המוני עם שהם בחינת הגוף יש להם חלק וקישור עם חלק גופי התורה והתפלה, ושלומי אמוני ישראל יש להם קישור עם סודי התורה וכוונת תפלה, כמבואר.

ואפשר שזה רמז הש"ס, (יוכלני) יכולני לפטור כל העולם, ר"ל אנשי המוניים שהם סתם העולם, יוכלני לפטור מדין תפלה, דהיינו כוונת התפלה, כי הכוונה שייך ליחידי

סגולה, לבני עלי' שהם (מעוטים) [מועטים], ולא לכללות העולם כולו בכלל שהם שכורת בטירדת הגלות, כשכור שפורק עול תורה ומקבל עליו עול מלכות ודרך ארץ. מה שאין כן יחידי סגולה שמקבל עליו עול תורה, נקרא בן חורין משכרות הגלות, ולכך להם מסורה כוונת ונשמה של התפלה, מה שאין כן למי שעוסק במשא ומתן שנקרא שכור באמת, כאשר עינינו רואות בחוש, והנסיון מעיד על זה, וכמ"ש חז"ל (עי' עירובין נה.) לא בשמים [וגו'] (דברים ל, יב) - לא בתגרין וכו'.

הרי דברי הרמב"ן והרמב"ם ברורין, זה מיירי בכללות העולם, וזה מיירי ביחידי סגולה המתפללין בכונה ומקיימין מצות התפלה מן התורה.

והנה הש"י ברחמיו כי חפץ חסד הוא, יעץ אותנו בתרי"ג מצות הנקראים תרי"ג עיטין (זח"ב פב:), וגם בלאו הכי לשון תורה היא תורה דרך להולכין בה, לכך סמיך ב' מצות אלו יחד, אותו תעבוד - זו תפלה, ובו תדבק - הדבק בת"ח, שהוא כלל גדול אשר רימזה לנו התורה, כי אין חיות להגוף כי אם שהיא דבוקה לנשמה אז הנשמה מחי' את הגוף. מה שאין כן בפרידת הגוף מן הנשמה, שהיא פרידת אנשי המוני עם מן יחידי סגולה שבכל דור ודור. ולסוד זה הזהיר **הרב האר"י זלה"ה** לקבל עליו מצות עשה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) קודם תפלה, שיאהב בלבו לכל אחד מישראל, כדי שיהי' תפלתו כלולה עם תפלות שלומי אמוני ישראל היודעין כוונת התפלה, וק"ל.

העולה מזה, כי בתפלה הנק' עבודה, ניקוד שם בן ד' רומז לשם הוי' בהיכל קדשו, ושם הוי' כולל כל תרי"ג מצות, שמי עם י"ה, זכרי עם ו"ה וכו'. והוא מה שזכרנו בפתח דברינו, כי ד' מצות שכתובין בפסוק א' רמוזין לשם בן ד'.

ויבואר עוד אחר שנבאר הפסוק זה, מצוה ד' שבפסוק - ובשמו תשבע, מה ענינו למצוה בו תדבק, מה שייכות יש זה לזה.

ותחלה נבאר שורש מצוה זו, כי **הרמב"ם** סבירא לי' שהוא מצוה, **והרמב"ן** ואינך ס"ל שאינו מצוה כלל. וז"ל **הרמב"ם** בהלכות שבועות פי"א (ה"א): כמו שהשבועה שאין צורך אלי' מזהיר ממנה, והיא מצות לא תעשה, כן השבועה בעת הצורך מצוה בה, שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא, עכ"ל. **והראב"ד והרמב"ן** השיגו עליו ואמרו שאין זה ממנין המצות, רק להזהיר שלא ישבע באל אחר. והרמב"ן הביא ראי' מתנחומא (מטות א), לא שהותר לישבע בשמו אפילו באמת, אלא אם יהי' בך כל המדות את ה' אלדיך תירא וכו', אז אתה רשאי לישבע בשמו, ע"כ. הרי מוכח דאינו אלא רשות וכו'. והגאון **מוהר"י דילא**[ו]ן מתרץ, דאין ראי' מתנחומא הנ"ל דהיא רשות, והראיה, דמביא מיד מעשה בינאי המלך שנחרבו לו ב' אלפים עיירות עבור שבועות

אמת, כיצד אומר לחבירו בשבועה שאני אוכל ואכל וכו', אבל בעת הצורך לישבע מצוה יש בה, עכ"ל.

וכן כתב **הרא"ש** בפרק קמא דנדרים (סימן ח), **והטור** יורה דעה סי' ר"ג, לחלק בין הא דאמרינן (בפ"ב) [בפ"ג] דנדרים (כב.) הנודר אף על פי שמקיימו נקרא רשע וכו', דאיירי שאינו צורך עבודה. והא דאמר רב גידל (שם ח., חגיגה י.) מנין דנשבעין לקיים המצות, שנאמר (תהלים קיט, קו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקיך. וכן פרק קמא דנדרים (ט:) שמעון הצדיק אמר מימי לא אכלתי אלא אשם נזיר טמא א' וכו', דהוי צורך עבודה וכו'.

אך דלפי זה תיקשי להרמב"ן שלא ראה לחלק בכך, ומבואר להדיא כי התנחומא מיירי בדבר הרשות, ומה ראה על ככה שהקשה על הרמב"ם דכתב מפורש בדבר הכרחי אז הוא מצוה.

ונראה דהרמב"ן סבירא לי' אפילו בדבר מצרכי עבודה גם כן אין מצוה לישבע וכו'. והוא, דאיתא במתני' פרק ג' דתענית (מ"ח) שאמר חוני המעגל, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך וכו', שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי, אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושין לך רצונך כבן וכו'. ומסיק בש"ס (תענית כג.) ששלח לו נידוי פן יבא לידי שבועות שוא, כגון שני אליהו שנשבע שלא יהי' טל ומטר וכו'. וי"ל אם הי' חייב נידוי איך נשאו לו פנים בשביל שהוא חוני, והא במקום חילול אין חולקין כבוד וכו' (ברכות יט:). ואם אינו חייב, למה שלח לו.

ונראה, דכתבו **אחרונים** בשם **ספר חסידים** סימן תי"ו וז"ל: הא דאמר רב גידל נשבעין לקיים המצות, היינו לדורות ראשונים, אבל בזמן הזה אין נישבע לקיים המצות, כי יקטרגנו השטן ולא יקיים המצות. ויש סמך לזה מתנחומא הנ"ל (מטות א) את ד' אלהיך תירא (דברים י, כ), אם יש בך כל המדות אז בשמו תשבע, ע"כ.

ומעתה מבואר, אלמלא חוני אתה שיש בך כל המדות הללו, והוא את ה' אלדיך תירא וגו', והראי' שעושין לך רצונך מצד כי רצון יראיו יעשה (תהלים קמה, יט), לכך לדבר הכרחי של צורך הגשמים אתי שפיר ובשמו תשבע, שנשבע בשמו הגדול. מה שאין כן לאחרים, הי' חייב נידוי, שאין נשבעין אפילו לדבר הכרח, שלא יבוא לידי שבועת שוא. ולכך שלחו לו וכו', כדי שלא ילמדו אחרים ממנו לישבע בשמו יתברך, ואתי שפיר.

הרי מבואר, כי אפילו בזמן המשנה לא הי' נשבעין אפילו לדבר מצוה שלא יבוא לידי שבועת שוא, כי אם שיש בו כל המדות וכו' אז הוי רשות לישבע, ובזה איירי הרמב"ן. מה שאין כן הרמב"ם שעשה ספרו פירוש על תרי"ג מצות, לפי זמן נתינת המצות שהי'

דורות ראשונים נגד זמן הש"ס שנק' אחרונים נגדם, קאמר שהיא מצוה ובשמו תשבע לדבר הכרחי וצרכי עבודה, וק"ל.

ובזה מבואר כי נסמך מצוה זו ובשמו תשבע, אל מצוה אותו תעבוד זו תפלה, שהוא בפסוק אחד, כדי שילמוד מענינו, מה תפלה שהיא מצוה, היינו לדורות הראשונים קודם החורבן שהיו יכולין לכוין, מה שאין כן בזמן הש"ס שהיה אחר החורבן שאין יכולין לכוין, כמו שאמר שכורת ולא מיין, אין התפלה מצוה מהתורה. כך מצוה ובשמו תשבע, היינו לדורות הראשונים, מה שאין כן בזמן הש"ס אינו מצוה, וכדברי הרמב"ן וק"ל.

הגם דיש לחלק בין ש"ס דאמר דאין לישבע, ובין הש"ס דאמר מצוה לישבע, שניהם בזמן א' אייר, רק שיש לחלק בין שבועה דלהבא או לעבר. ובזה מבואר דהרמב"ם והרמב"ן גם כן לא פליגי, רק מר אמר חדא ומר אמר חדא. כי מה דשלחו לחוני, הי' בשבועה דלהבא, ואז יש לחוש לשבוע(ו)ת שוא כדמפרש בש"ס, וכן הא דרב גידל נשבעתי ואקיימה איירי להבא, אז הי' מקום לחלוק בין דורות ראשונים, מה שאין כן לאחרונים אסור שלא יבא לידי שבוע(ו)ת שוא, וכדמייתי עובדא דשני אלפים עיירות דינאי שנחרבו וכו', דאיירי גם כן להבא. מה שאין כן בשבועה לעבר, דבשעה שיצאה השבועה מפיו הוא נודע לו אם אמת או שקר, בזה אין שייך קיטרוג יצר הרע, וכמ"ש הפוסקים **בטור חושן משפט** סימן ל"ד, ובסימן צ"ב, לענין חשוד על השבועה, דדוקא בשבועה דלשעבר נעשה חשוד, מה שאין כן להבא דיצרו אנסו וכו'. אם כן מוכח כדברינו, דשבועה להבא שיש לחוש דיצרו יאנסו, יש לחלק בין דורות ראשונים הוא מצוה, מה שאין כן עתה גם לדברי הכרחי אינו מצוה רק כשיש בו כל המדות. מה שאין כן בשבועה לשעבר, נשאר אדין תורה דהוי מצוה, ובזה איירי הרמב"ם. מה שאין כן הרמב"ן איירי להבא, ואתי שפיר.

איברא מה שכתב הרמב"ם כי השבועה בשמו הגדול הוא מדרכי העבודה וכו'. להבין צחות לשונו, יבואר עם מאמר הש"ס דשבת (קכז.), שנשבע ואמר העבודה שכך הי', ואתם שדנתוני לכף זכות כך ידון המקום אתכם לכף זכות וכו'. ופירש **מהרש"א** ניקוד עָבוֹדָה, הוא ניקוד שם בן ד' וכו', יעו"ש.

לבאר זה, נקדים לבאר מ"ש בפ' תצוה מצוה לא תעשה, ולא יזח החשן מעל האפוד וכו' (שמות כח, כח). וקושיא זו זכרתי כמה פעמים, אחר שהמצוה הוא עצם שמו יתברך שהוא היה הוה ויהיה, ואם כן צריך שינהוג מצוה זו גם כן בעולם שנה ונפש, כמ"ש **הראב"ד** לספר יצירה יעו"ש. ואיך מצוה זו שייך בנפש האדם בפרט, או בעולם ושנה שהיא בכל עת וזמן, כי הלא עתה בחורבן הבית אין שייך מצוה זו, וכיוצא בזה כמה מצות, הגם שכתב **הרמב"ן והרמב"ם** מזה בי"ד שרשים, יעו"ש.

איברא נ"ל, דודאי שייך מצוה זו בעולם שנה נפש, בכל עת וזמן ובכל נפש האדם. ותחלה נתרץ משנה בפרק ג' דראש השנה (מ"ח), והי' כאשר ירים משה [ידו] וגבר ישראל (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא, ח) עשה לך שרף ושים אותו על נס והי' כל הנשוך וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל וכו' מתרפאין, ואם לאו היו נמוקין. חרש שוטה וקטן אין מוציאין רבים ידי חובתן, זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

והוא תמוה מרישא לסיפא, **א'** קשה, מה זה תימא וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות וכו', הלא מצינו במלחמת סיחון ועוג שהי' ידיו של משה עושות מלחמה (ברכות נד:). וכי תימא שאני הכא דסילק את עצמו ממלחמה זו וניתן ליהושע, וז"ש וכי ידיו וכו', אם כן מה משני כל זמן שהיו ישראל וכו', פתח במשה ומסיים בישראל. **ב'** קשה, מה ענין משנה זו אחר משנה שמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא וכו'. וכן במשנה זו עצמו סיים חרש שוטה וקטן וכו', שהוא תמוה מה ענין לכאן.

ג' קשה, מה ענין הרמת יד להגביר ישראל, והנחתה להגביר עמלק. [הגם לפי מ"ש **בזוהר** ענין וידי משה כבדים (שמות יז, יב), וענין נשיאת כפים, וליבון לשון של זהורית, הכל ענין אחד, יעו"ש]. **ד'** קשה, אם נצחון המלחמה הי' תלוי בהרמת ידי משה, אם כן למה יניחה עד הכריתו עמלק עדי אובד. ה' קשה כפל מסתכלין ומשעבדין וכו'.

ו' קשה, כיוצא בו עשה לך שרף וכו', דהיינו רישא. הגם דקושיא זו לבד הי' אפשר לתרץ על דרך רמז מוסר, והוא דאיתא בש"ס דיומא פרק ב' (כב:), כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, ופריך והא כתיב (ויקרא יט, יח) לא תקום ולא תטור, ומסיק הא דמפייסין לי' וכו'.

והנה כבר רבו הספיקות. וביאר **הריטב"א ומוהרש"א והרי"ף** יעו"ש. ולי נראה פשוט, דהא יש לדקדק, למה לי כפל שאינו נוקם ונוטר, וכי תימא משום דתרי מילי נינהו, כדמפרש בש"ס (יומא שם) איזה נקימה, השאילני קרדומך וכו', מכל מקום קשה יאמר החמור דשארי לתלמיד חכם, ואתי בקל וחומר הקל. וכי תימא הא בפסוק כתיב גם כן לא תקום ולא תטור, וגם כן קשה למה לי כפל. זה אינו, דהתורה הוצרכה לכתוב שניהם, שלא ליתן לבעל דין לחלוק ביניהם, מה שאין כן בש"ס קשה כנ"ל.

ונראה, דמצינו בפסוק (שה"ש ח, יב) שכ' ומאתיים לנוטרים את פריו, הרי נטירה הוא לשון שמירה, ונקימה הוא ההיפך. והנה ב' הפכים אלו מצינו בנחש שעשה משה

במדבר, כי תחלה הי' הנחש ממית, ואחר כך הי' הנחש מחיה, כנזכר בש"ס הנ"ל, וכי נחש ממית או מחיה, אלא כל זמן וכו'.

ויבואר ענין ב' הפכים בביאור המשך הפסוקים בפ' חקת (במדבר כא, ה-ח) וידבר העם באלדי' ובמשה וגו'. וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו בעם, וימת עם רב מישראל. ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש, ויתפלל אל ה'. ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והי' כל הנשוך וראה אותו וחי (במדבר כא, ח).

והנה התורה נק' דרך, כי היא מורה דרך להולכים בה, כמו שנאמר (בראשית יח, יט) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. והנה מה ששונאין אנשי המוניים לצדיקים ירא השם השומרים דרך ה', הוא מחמת שהם שני הפכים. כי אנשי המונים הם קצירי נפש, המקצרין בדרך ה', הן בתפלה או במצוה, שעושין דרך ארעי מצות אנשים מלומדה. מה שאין כן הצדיקים שהם טורחי הדרך, שאין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו עלי' (ברכות סג:), וכן תפלה נק' עבודה שהיא קרוב למיתה בהתפשטות הגוף להתדבק ברוחני, כמו שזכרתי בש"ס ד' שנכנסו לפרדס וכו' (חגיגה יד:).

וז"ש ותקצר נפש העם בדרך, ופירש **רש"י** שהיא טורח הדרך וכו'. ור"ל, כי טורח הדרך של צדיקים גרמה לאנשי המונים שקצרה נפשם בדרך, היפך הת"ח, לכך וידברו העם באלדים ובמשה, כי איש לפי מהללו (משלי כז, כא), והם ב' הפכים, לכך דיברו סרה על ה' ועל משיחו.

והנה הש"י ארך אפיים, ומשה שהי' עניו גם כן הי' מהנעלבים ואין עולבים, אלא שהש"י חס על כבוד הצדיק יותר מעל כבודו (בר"ר לט, יב), שלא יאמרו לית דין ולית דיין, לכך וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, הת"ח שנק' נחשים שרפים, לאחד משני סיבות, או שהוא כטבע האש משריף ומכלה ועולה למעלה, כך הם בעלי גסי הרוח יותר משמיני שבשמינית הנאות לת"ח (סוטה ה.), לכך וינשכו בעם, לנקום נקם כנחש הנושך על ידי סבה ודבר קל שעושין נגד כבודו. או שנק' נחשים השרפים, הת"ח המתלהבים בשלהבת אש הדבוקים בו יתברך, ועל דרך שנק' תבערה כי בערה בם אש ה' (במדבר יא, ג), שהוא התלהבות עבודתן ותורתן, כמ"ש (אבות פ"ב מ"י) הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, וינשכו בעם. וימת ע"ם ר"ב, אותיות מע"רב רב, הם הפוקרין ומזלזלין בכבוד ת"ח ראשונה, ועתה נפרע מהם על ידי נחשים השרפים אלו הת"ח, והרגישו העם ויבואו אל משה ויאמרו חטאנו וגו'.

ויאמר ה' עשה לך שרף וראה אותו וחי. והנה לכאורה הוא היפך הטבע, כי מאן דנכית לי' חויא אפילו חבלא מבעית לי' (עי' שהש"ר א, יד), וחרדה מסלקת הדמים (נדה ט.) דם חיות האדם, וכאן זה הי' רפואתו.

איברא נראה דאתי שפיר, כי זה החרדה והיראה היא גורמת החיים כאשר זכרנו כבר בביאור פסוק תהלים סימן (נ"ד) [נ"ה] (ה-ו) לבי יחיל בקרבי ואימ[ו]ת מות נפלה עלי, יראה ורעד יבא בי וגו'. והקושיא מפורסמת, נפלה עלי לשון עבר, ואחר כך אמר לשון עתיד, יראה ורעד יבא בי. ובארתי על פי משל, אדם אחד שהי' לו רבוי דמים וכו', יעו"ש בכתבי.

וכן זכרתי לעיל בביאור קושית הרמב"ם ובה"ג, אם יראת חכמים הוא ממנין תרי"ג מצות או לאו, כי יש כמה יראו[ו]ת בעולם בכל הנבראים, והם רק לבושים אל יראה פנימיות יראת ה' שהיא יראת חכמים, כמ"ש (פסחים כב:, ב"ק מא:) את ה' אלדיך תירא (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים, יעו"ש לעיל מזה.

ובזה בארתי קושיות הרב **מוהר"י יעבץ** (אבות פ"א מ"ג) שהקשה בפסוק יתרו (שמות כ, יז) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלדים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. והקשה הוא ז"ל שהם ב' הפכים בנושא א', תחלה אמר אל תיראו, ולבסוף אמר ולבעבור תהי' וכו', יעו"ש. וכתבתי כי יש כמה מיני יראה בעולם, ושורש כולם הוא יראת ה', והדבק בשורש היראה ניצל מכל מיני יראה, שהם לבושים אל יראה פנימית שהיא סוג א', מה שאין כן לבושי היראה הוא הרבה. ובזה יובן אל תיראו, ר"ל מן הרבה סוגי יראה אל תיראו, שהם לבושי היראה, רק למען תהי' יראת"ו על פניכם, שהיא יראה יחידית, ועל ידי זה ניצל מכל מיני יראה. וז"ש (משלי י, כז) יראת ה' תוסיף ימים, וק"ל.

והנה ראי' הוא אותיות יראה, ובזה יובן, עשה לך שרף ושים אותו על נס, שיראה אותו כי על ידו הי' הנשיכה, ועל ידי יראה זו אשר יראה ורעד יבוא בו, וחי, כי הירא מהת"ח היא יראת ה' אשר תוסיף ימים, לכך וחי, וק"ל.

ובזה יובן הש"ס כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. ור"ל, כל שאינו בבחינה זו שיכול למחוץ ולרפא, כמו הנחש שעשה משה, שהי' בו נקימה שהיה ממית, ושוב הי' בו נטירה להחיות כששבו בתשובה, וענין החיות שהוא יראת הת"ח הירא את ה', ואז הוי כאילו ירא את ה' בעצמו, מה שאין כן כשאינו בבחינה זו אינו תלמיד חכם, וק"ל.

וזהו כוונת הפסוק גם כן (ו)לא תקום ולא תטור, ר"ל שלא תקום לנקום נקם, ושוב תצטרך לנטור להתפלל עליו שיחי' כשישוב, ושמא פן לא יהי' נטירתך שמירה מעולה, לכך עצה היעוצה שלא תקום, ואז לא תצטרך לנטור, וק"ל.

ובזה יובן כוונת משנה הנ"ל, וכי נחש ממית ונחש מחיה, ר"ל איך אפשר שיהי' נחש הממית ונחש מחיה, דבר המזיק יהי' בו תועלת. ומשני אין, כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה שהם הת"ח, שישראל הם בדביקות עם הת"ח פנים בפנים, בסוד הכרובים פניהם איש אל אחיו (שמות כה, כ), שהוא הסתכלות פני מעלה שהוא פני החכמים, ובזה משעבדים את לבם לאביהם שבשמים, כי גם החכמים נקראו אביהם, כמ"ש אלישע אל אליהו אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב ב, יב), ומעלת הש"י שהוא אביהם שבשמים, וקאמר כי על ידי הסתכלות כלפי מעלה דביקים המוני עם עם הת"ח, בזה נותנין כח ועילוי אל בחינה הנק' לבם, לשעבדו אל בחינה הנק' אביהם שבשמים, והוא על דרך שכתבתי, כי גמ(י)ר חסיד (תהלים יב, ב) לפי שפסו אמונים, בסוד תנו עוז לאלדי' (תהלים סח, לה). כי על ידי דביקות אנשי המוני בחכמים הנק' אב, על ידי זה מוסיפין כח וגבורה אל החכמים הנק' לבם של ישראל לעלות הרמתה במדות תרומיות אל אביהם שבשמים, וז"ש כי הם גורמים לשעבד לבם לאביהם שבשמים.

וברמז, קאמר את לבם, כי מדה הנק' א"ת, ומדה הנק' לבם שהוא הקדוש ברוך הוא, שניהם יעלו בחיק אביהם שבשמים שהיא חכמה עליונה, בסוד בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט), ובסוד וא"ביו שמר את הד"בר (בראשית לז, יא) הנזכר **בתיקונים** (תס"ט קה:), וזה סוד שם י"תהלל ה"מתהלל ה"שכל וי"דוע אותי (ירמיה ט, כג), והבן.

הגם דיש לפרש הש"ס הנ"ל, כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו', על דרך מליצה, דאיתא בפרק קמא דיומא (ט:) מגורי אל חרב היו [את] עמי (יחזקאל כא, יז), ואמר רבי אלעזר אלו בני אדם שאוכלין זה עם זה ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם, ומפני זה שנאת חנם, ירושלים חרבה. הגם שזה סותר למה שאמרו חז"ל במסכת בבא מציעא דף ל' (ע"ב), אמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהן על דין תורה ולא (עבדי) [עבדו] לפנים משורת הדין וכו'. כבר העליתי **בכתבי** בביאור דברי **הטור חושן משפט** סימן ז', יעו"ש.

והנה חז"ל העידו על השבטים ולא יכלו לדבר עם יוסף לשלום, שזה שבחם שלא דיברו אחת בפה וא' בלב וכו'. **ושמעתי** אומרים על דרך הלצה, כי הנחש הי' לה כח הדיבור, כמו שנאמר (בראשית ג, ד) ויאמר הנחש וגו', ואם כן קשה הא בקלקלה שנתקללה הנחש לא מצינו שניטל ממנה הדיבור, ומאי טעמא אינה מדברת גם עתה. ומתרצין, גם

עתה יש לה כח הדיבור, רק לפי שנאמר (שם ג, טו) ואיבה אשית בינך ובין וכו', ואינה מדברת מחמת איבה, ודפח"ח.

אם כן זה שאמרו חז"ל כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, ר"ל שאם התלמיד חכם אוחז במדת אנשי המוני עם, שאוכלין זה עם זה ודוקרין זה את זה וכו', אינו בגדר תלמיד חכם, רק בסוג אנשי המוני, רק ראוי שינקום וינטור השנאה בלבו ולא ידבר כלל מחמת איבה כנחש, וזה מעלת השבטים ולא יכלו דברו לשלום, וק"ל.

ובזה יבואר המצוה ולא יזח החשן מעל האפד, כי כתב **האר"י בטעמי המצות** (פ' תצוה), כי חשן ואפד הוא יחוד ב' שמות. ולהלביש הדבר נ"ל, כי חשן המשפט שהוא נגד הלב, שהיא כוונת הלב, הוא רומז לתלמיד חכם כאשר זכרנו לעיל בכוונת התפלה, במצוה אותו תעבוד זו תפלה, שהיא שייך בתלמיד חכם שהיא נשמת התפלה על ידי כוונת הלב, ולכך נחש שהיא אותיות חשן רומז לתלמיד חכם כנ"ל. אפד גימטריא פה, הוא רומז לאנשי המונים שאין בהם בחינת כוונת התפלה בלב, רק בחינת פה שהיא דיבור התפלה. וכמו שזכרנו שם דלכך נסמך מצוה אותו תעבוד זו תפלה, עם מצוה ובו תדבק הדבק לת"ח, שהיא דיבוק החומר עם הצורה, גוף התפלה עם הכוונה, שאז נשלם המצוה דאורייתא, כך הוא המצוה שלא יזח החשן מעל האפד, רק שיהי' באחדות ודביקות החומר עם הצורה, הם אנשי המונים עם הת"ח, שאז יש חיבור לגוף עם הנשמה שהוא כלל הכל, וכאשר נזכיר שהיא סוד כסא שלם ושם שלם, עיין מזה עוד במקום אחר.

ויוצא לן עוד מזה מדקאמר שלא יזח החשן מעל האפד, ולא קאמר ולא יזח האפד מעל החשן שהיא להזהיר את איש ההמוני שלא יזח מהחשן משפט שהוא הת"ח. משום שאין שייך בו אזהרה, כמו שמצינו **בספר מבחר פנינים** (שער החכמה אות לו) וגם **האלשיך** במשלי (יד, כד) מביא זה, ששאל החכם אם מעלת העושר עדיף או החכמה, והשיב החכמה עדיף, כי העושר בשמאל החכמה, כמו שנאמר (משלי ג, טז) בשמאלה עושר וכבוד. ושאלו, אם כן למה החכמים משכימין על פתחי הנדיבים ולא הנדיבים לחכמים. והשיבו, כי החכמים יודעים מעלת הנדיב, ומה שאין כן הנדיב שהוא איש המוני אינו יודע מעלת החכמה ע"כ. ושפיר השיבו, כי החומר אינו יכול להשיג מעלת הצורה והנשמה, מה שאין כן הנשמה שפיר תוכל להשיג מעלת החומר, ואם כן לזה הזהיר לתלמיד חכם שנקרא חשן שלא יזח מעל האפד, וק"ל.

אמנם לבאר שאר הספיקות שזכרנו במתני' והיה כאשר ירים משה ידו וכו'. וגם לבאר המשך פסוקי התורה (שמות יז, יב-טז) וידי משה כבדים וגו', ויחלוש יהוש(י)ע את

עמלק וגו', ויבן משה מזבח ויקרא ידו"ד נסי, ויאמר כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. והספיקות רבו.

ונבאר מצוה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ואתה עיף ויגע ולא ירא אלדים (דברים כה, יח). ופירש **רש"י**, עיף בצמא, ויגע בדרך, ולא ירא אלדים - עמלק. והוא תמוה. והרב **האלשיך** הקשה, מה זה שצוה הש"י לנו לזכור וכו', וכי דבר קשה הי' בעיני ה' להכריתו מיד עדי אובד ולא לזכרו לדורות וכו', יעו"ש. ועוד איך מצוה זו נוהג בכל אדם ובכל זמן, (ולענין) [ולאיזה] ענין נזכר מלחמה זו בתורה יותר מכל מלחמות ל"א מלכים. וגם שהוא מיוחדת להזכירו לדורות, לענין מה הוא הזכירה הזה. ועוד שאמרו חז"ל (פסיקתא רבתי יב) כי הורם ימינו בשבועה שאין הכסא שלם ואין שמו שלם עד כריתות עמלק וכו', וכי ח"ו שייך חסרון למעלה. ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

דכתב האלשיך בפ' יתרו, בפסוק (שמות יט, י) לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם וגו', והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר וגו', לא תגע בו יד כי סקל יסקל או ירה יירה וגו'. והקשה, דתחלה אמר לשון רבים ואחר כך לשון יחיד לא תגע וגו'.

ופירש, כי בא הש"י ללמדינו דעת למי שרוצה להיישיר את העם לקרבם לעבודתו יתברך, שלא יתחיל ללמדם הוראות חיצוני[ו]ת כבגדים לבנים, וטיבול וכיבוס כפרושים, רק (תחלת) [תחלה] יתחיל בקדושה פנימית ונפש עד בשר, ואחר כך בחיצונית. וז"ש וקדשתם היום ומחר, תחלה להכשיר לבבם בתשובה פנימיות, ואחר כך וכבסו שמלותם. שנית בא ללמדינו שלא ייחל עד יבא העם אליו לדרוש דרך ה', כי אם שילך הוא אצלם ללמדם, וז"ש לך אל העם וקדשתם. ג', שלא יאמר המוכיח בשער אדרוש ברבים, והשומע ישמע והחדל יחדל, רק תחלה יאמר ברבים ואחר כך יחזור ויאמר בפרט לכל אחד ואחד, וז"ש תחלה לשון רבים השמרו לכם וכו', ואחר כך אמר לנוכח לכל אחד ואחד בפרט, לא תגע בו יד וגו', עכ"ל.

והנה כי דבריו באמת ובמשפט, נראה לי הפעוט לפרש בענין אחר, שבא ללמדינו ג' כללים אחרים מה שיש בו צורך עבודה. **א**', מה דאמר לך אל העם, ולא אמר בא אל העם כמו בא אל פרעה (שמות י, א). וגם לשון העם ולא ישראל. אלא דבא ללמדינו ענין נאות, דנודע כי עיקר ותכלית הכל בכל עבודתינו בתורה ותפלה וכוונת המצות וכוונת אכילה, לברר ולהעלות ניצוצי הקדושה מתוך עמקי הקליפות. ודוגמתן בעניני בני אדם, להעלות אנשי החומר אל מדריגות הצורה, וזה סוד בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג).

וכדי שיוכל להעלות מדריגה תחתונה אל העליונה, צריך שיתחבר עם מדריגה ההיא, ואז יוכל להעלותה.

וכדי להבין זה, נבאר **ירושלמי** (תענית פ"ב ה"ז) שמואל הנביא לבש חלוקן של ישראל ואמר חטאנו וכו'. והנה אין כאן מקום ביאורו, ועיין לקמן. והעולה משם, על פי משל שר אחד ששינה לבושו כדי שיתחבר עם בן המלך שירד למדריגה פחותה, להשיבו אל אביו וכו'. וז"ש לך אל העם וקדשתם היום וכו', ר"ל כדי שתוכל להעלות העם מדריגת המונים פחותי הערך, אל מדריגת קדושה שהיא מדריגה עליונה, צריך אתה לירד תחלה למדריגתן, אשר ירידה זו יכונה להליכה, כנודע ההפרש בין הליכה לביאה, ואז תוכל להעלותן ולקדשן, וז"ש ל"ך אל ה"עם וקד"שתם.

ואגב נראה לי לבאר ש"ס פרק ה' דברכות (לא.), תני מרי ברי' דרב הונא ברי' דרב ירמיה בר אבא, אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זכרהו. וכבר רבו המפרשים בזה. ואענה חלקי, ותחלה הי' נראה לי בדרך הלצה, להודיענו בענין דרך ארץ דבר נאות, כשהאורח הולך אל החכם לקבל פניו, או לאבירי רועי הדור, שמעתי כי הנוהג אצלם שיאמר לאחד ממשרתיו או לאחד מבני ביתו שיעשו לווי' אל האורח, ובזה ירגיש האורח שאינו חפץ בהתחברו עמו, רק שיפטור וילך לדרכו, ואם לא ירגיש ויצטרך לומר במפורש הרי זה מלבין פניו. וז"ש אל יפטור מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, ר"ל שרוצה לפטור מחבירו אל יאמר מפורש, אלא מתוך עסק ענין הליכה הנקרא הלכה, שידבר מזה הענין כמו במשל הנ"ל, אזי יזכור וירגיש האורח וילך לו, וק"ל. ומזה תבין גם כן בעניני עבודתו יתברך להבין רמיזותיו, לבל יהי' כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן (תהלים לב, ט), והבן.

עוד י"ל, הרוצה לפטור מן תואר חבי"רו, שעינינו רואות כי השפלות של החכמים הוא בעיני אנשי המוני עם לאין תכלית, לכך אל יפטור אלא מתוך דבר הלכה, שיאמר עסק שבח הלכה שאין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח.), וכל השאר הם טפלים אליו רק לשמשו, וכמ"ש בן זומא ברוך שברא כל אלו לשמשיני (ברכות נח.), הרי שאין זה חבירו, וכמו שביאר דבר זה **הרמב"ם** בהקדמה לסדר זרעים, יעו"ש. וז"ש אל יפטור אדם, כי זה שנק' אדם שהם החכמים, אי אפשר ליפטור מחברת אנשי המוניים, כי אם מתוך דבר ושבח מעלת הלכה, וק"ל.

איברא דיש בזה דבר בגו, על דרך שכ' **בזוהר** שיר השירים בפסוק (שה"ש א, ה) שחורה אני וגו', כי השכינה כשרוצה לעלות להתייחד עם דודה נתמעטה בסוד נקודה, וז"ס לכי ומעטי עצמך (חולין ס:), ואז אין מקום לאוכלוסי' ורעותיה להתחבר עמה, ואז

עולה ומקבלת השפע ביחודה עם דודה, ואחר כך נעשית בסוד הרחיבי מקום אהלך (ישעיה נד, ב), להשפיע להם וכו', יעו"ש. וז"ש אל יפטור אדם העליון מחבירו, מן חברת אוכלוסי' ורעותי', כי אם מתוך דבר הלכה, כשהיא מכונה בסוד הליכה סוד המיע[ו]ט, כמ"ש (חולין ס:) לכי ומעטי את עצמך וגו', וגם לכי גימטריא הלכה, מתוך כך ז"וכרה"ו, ר"ל שנעשה זווג ויחוד על ידי זכור המייחד אות ה' עם ו', והבן.

ובשם המנוח החסיד מוהרי"ל פיסטנר שמעתי, שראה כתוב **בספר א**' שאין האורח רשאי לומר במפורש שיחזרו מן הלוי' שעושין לו, מטעם המבואר שם. ופירש הוא זלה"ה, אל יפטור אדם מחבירו, כשרוצה לפטור מהם אל יאמר מפורש אלא ברמז, והוא שיאמר דבר הלכה - דהיינו שהדין הוא שאין לומר לאלו המלוין שיחזרו וכו', ומתוך כך זוכרהו שיזכירו וירגישו, ודפח"ח. ונראה שהוא מרומז בדברי הש"ס אלא מתוך דבר הלכה, שיש דבר בתוך הלכה - והוא אותיות לך, ומת"וך כ"ך זכרהו, שירגיש ויזכור על כוונתו שילך לו, וק"ל.

עוד י"ל שהוא על דרך כוונת מתני' באבות (פ"א מי"ב) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן וכו', אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. ור"ל כי נודע (פיה"מ להרמב"ם דמאי פ"ב מ"ג) מה שהתלמיד חכם נקרא חבר, כי חברותן נאה. והנה לפעמים צריך לירד למדריגת אנשי המוני עם, ואז נפטר ונפרד ממדריגת חבר למדרגתן של המוני עם, לקיים אוהב הבריות - שהם פחותי ערך שאין בו שלימות רק שהוא מברואיו יתברך, מכל מקום ראוי לאהבו כדי לקרבן לתורה, כמו במשל הנ"ל. וז"ש אל יפטור אדם מחבירו אלא מתו"ך דב"ר הלכ"ה, שהוא ל"ך, שילך וימעט את עצמו כדי לקדש העם, אז הרשות לפטור מחבירו - ת"ח, לילך למדריגת העם כדי לקדשן, וכנ"ל, וק"ל.

ומ"ש וקדשתם היום ומחר, למה היום ומחר. נראה לי דיבואר על פי מ"ש חז"ל (עירובין כב.) היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם.

וכדי לבאר זה, נבאר תחלה המשך הפסוקים בפ' קדושים עד [ו]את שבתותי תשמרו אני ה' וכו' (ויקרא יט, ב-ג). וי"ל **א**' ל"ל כפל דבר ואמרת, וגם דיבור הוא קשה ואמירה רכה. **ועוד**, הא זה נאמר בהקהל, ול"ל כלל דבר ואמרת, מאחר שאינו לפי סדר המשנה שיאמר לאהרן שיאמר לאחרים וכו'.

ועוד, מעלת קדושה יתכן לבני עלי' שהם מועטים, ולא לכל עדת בני ישראל שכולם יהיו קדושים. **ועוד**, דהל"ל קדושים יהיו, מה שאין כן תהיו משמע מצד הכרח תהיו קדושים. **ועוד**, מה זה נתינת טעם כי קדוש אני ה', וכי אפשר להדמות צורה ליוצרה.

ועוד, מה ענין איש אמו ואביו לכאן. **ועוד**, דדרשו חז"ל (קדושין ל:) מדכתיב איש, ס"ד למעט אשה, לכך צריך לומר תיראו, הרי כאן שנים, וקשה לא נכתוב לא ה' ולא ו', ודרשת חז"ל ידוע. **ועוד**, מה ענין שבת לכאן. וגם תואר שבתותי המיוחד לי, ואמר לשון רבים. **כדי** לבאר זה, נראה לי לפרש ענין מצוה זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה, יז) הנ"ל, שיש בו ג' כללים, ואתה עיף בצמא, ויגע בדרך, ולא ירא אלדים. כי התורה הקדושה בא ללמדינו דעת איך ליזהר שלא יתן התמוטט[ו]ת עמוד א' מן ג' עמודים הנזכרים, הגורם ירידת ישראל ועליית שרי האומות, רק להתחזק בשלשתן, בסוד תנו עוז לאלדים (תהלים סח, לה).

ואחד הוא עמוד התורה, דאמרינן בבכורות (ה:) ויחנו ברפידים ויבא עמלק (שמות יז א, ח), מאי רפידים, לפי שריפו ידיהם מהתורה לכך בא עמלק. וכי תימא הא אמרינן במסכת שבת (קיח:) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון, שנאמר (שמות טז, כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו ויבא עמלק וכו', הרי משמע עבור חילול שבת בא עמלק. הנה ביא[ו]ר דבר זה עיין בדרוש מיוחד, והעולה משם כי שניהן בקנה א' עולים, כי לא ניתנו שבתות אלא לתורה, כמ"ש **בבית יוסף** לטור אורח חיים סי' רפ"ח (ד"ה גרסינן) בשם ירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) יעו"ש. ובפסוק (בראשית כז, כב) מפורש גם כן, הקול קול יעקב והידים ידי עשו וכו'.

ב' עמוד גמיל[ו]ת חסדים, שהוא המתחסד עם קונו לאמר לאסורים צאו וגו' (ישעיה מט, ט), שהיא תשובה להחזיר אבידה לבעלה, ותשוב ה' למקומה הרמתה. והוא מה שהקשה **הרב האלשיך** לעיל במצוה זכירת עמלק שצוה הש"י אותנו לזכור, וכי הוא דבר קשה בעיניו יתברך להכריתו בעצמו עדי אובד וכו'. ותירץ כי אין נפילת האומה עד שתפול השר, כמ"ש יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכו' (ישעיה כד, כא), ושר של עמלק אינו כיתר שרי האומות, כי הוא סמא"ל הוא השטן והיצר הרע, ובכל עון וחטאת ישראל מוסיפין בו כח ועצמה, ואם כן איך יפילו הש"י עד שובינו בתשובה, לבל ישאר לו מקום להשען על עונותינו, ולכך יש זמן הקץ, אם נשוב מעצמינו יחישנו, ואם לאו בעתה על ידי חבלי משיח שנשוב בהכרח, עד גדר שכל הנשאר בציון קדוש יאמר לו (ישעיה ד, ג), ולכך זמן מפלת עמלק מדור דור, או דור שכולו זכאי (סנהדרין צח.) שנשוב מעצמינו, או דור שכולו חייב עד עת קץ על ידי מירוק חבלי משיח נשוב וכו', עכ"ל. הרי מבואר כי ירידת ומפלת עמלק שהוא ראש שר האומות הוא השטן ויצר הרע על ידי התשובה הנק' דרך, כמ"ש (תהלים כה, ח) יורה חטאים בדרך.

עמוד ג' עמוד העבודה, זו תפלה הנק' יראה, כמ"ש עבדו את ה' ביראה (תהלים ב, יא), וכמ"ש (תהלים עב, ה) ייראוך עם שמש. והנה על ידי עמוד היראה אין שום שליטה לשרי האומות על ישראל, והוא על פי מה שביארנו הקושיא שהקשה **הרב מוהרי' יעבץ** (אבות פ"א מ"ג), בפסוק יתרו אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם ולבעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ, יז), והקשה שהם שני הפכים בנושא א', תחלה אמר אל תיראו, ולבסוף אמר בעבור תהי' יראתו על פניכם וכו', יעו"ש. ובארתי, כי יש מדריגת היראה בכל הנבראים שבעולם, העכבר מן חתול וכו', וכולם הם לבושים אל יראת ה' שהוא פנימי' ושורש הכל. ושמעתי בשם **הרב המגיד ממעזבוז** פירוש הוי ערום ביראה (ברכות יז.), ור"ל שידבק את עצמו אל פנימי' היראה בלא לבוש וכו', ודפח"ח. וז"ש אל תיראו, ר"ל מן סוגי לבושי היראה אל תיראו וכו', כי לבעבור תהיה ירא"תו על פניכם, שהוא פנימי' היראה, ואז שום (מורה) [מורא] חיצונית לא יעלה על ראשיכם, כי אדרבה מוראכם וחתכם יהי' על כל האומות, וק"ל.

ובזה יובן מצות זכירת עמלק הנתונה לנו בבחירתינו, כי המלחמה עם היצר הרע שר עמלק היא בידינו ולא בידי יתברך, לכך צוה לנו שנזכור תמיד אל יושבת יומם ולילה מלחמה זה, כמאמר החכם (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה) שבתם מן מלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה היא מלחמת היצר הרע וכו', וגילה התורה הסיבה לזה המלחמה של עמלק שהוא היצר הרע שמוצא מקום לגבור על ישראל ח"ו, א' כשאתה עיף בצמא, ר"ל היא עסק התורה, כמ"ש (ישעיה נה, א) כל צמא לכו למים. ב' ויגע בדרך, היא תשובה שנק' דרך, כמ"ש יורה חטאים בדרך. ג' ולא ירא אלדים, כשאין בך יראת ה' שורש כל היראות, אז ח"ו מתעורר לבושי חצונית היראה, שהם על ידי מלחמת האומות, כדי שידבק ביראתו יתברך וניצל מכולם. ולא כפירוש רש"י ולא ירא אלדים דקאי על עמלק, כי אם על ישראל, או דשניהם אמת כשיש לישראל יראת אלדים, אז מוראם על האומות, שיראים מאלדי' להלחם בהן, וק"ל.

ובזה יובן המשך פסוקי קדושים שיאמר אל כל עדת בני ישראל קדושים ת"היו, מאחר שתהי' קדושים בהכרח לבסוף על ידי חבלי משיח, עד גדר הנשאר בציון קדוש יאמר [לו], אם כן למה תמתינו עד בעתה, הלא מוטב יחישנה קודם הזמן על ידי תשובה רצונית. וז"ש דבר ואמרת, א' נגד דור שכולו זכאי העושין מעצמן תשובה ואז אחישנה, ונגדו נאמר אמירה. ודיבור קשות נגד דור שכולו חייב, כי גם כן מוכרחין להיות קדוש הנשאר בציון. כי קדוש אני, ונשמת ישראל הם בנים לה' אלדיכם העמוסים מני בטן,

הוכרחו להתקדש בקדושתו, ופרשה זה נאמרה לכל ראשי הדור שנק' משה, שיאמרו דברי מוסר בכל דור שיהיו זכאין וכנ"ל, והוא עמוד גמילות חסדים, עמוד התשובה.

איש אמו ואביו תיראו, שהיא נגד את ה' אלדיך תירא (דברים י, כ), שהי' הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, הנק' אביו ואמו תיראו, שהי' עמוד היראה.

עוד י"ל, כי את ה' אלדיך תירא, דרשו לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב:, ב"ק מא:), ויש בהם ב' סוגים, על דרך שכתב **האלשיך** משלי (א, ח) בפסוק שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך, יעו"ש. כי יש תלמיד חכמים הנמשל לאב שאינו מטריח את עצמו עם בנו כי אם בשעת הזווג, ושוב לא נזקק לו. ויש סוג ב', ת"ח הנמשל לאם המינקת לוולד, וגם מיסרו תמיד כי בן כסיל תוגת אמו (משלי י, א), וכמ"ש (משלי לא, א) דברי למואל אשר יסרתו אמו. וז"ש כי איש, ב' הסוגים הנ"ל הנקרא אמו ואביו, תיראו את שניהם, ולכך הקדים אמו העיקר.

ונגד עמוד התורה אמר את שבתותי תשמרו, כי לא ניתנה שבתות אלא לתורה, וכל ימי החול ניתנה לכם, מה שאין כן שבת המיוחד לי, תשמרו.

ועל ידי ג' עמודים אלו הנ"ל אני [ה'] אלדיכם - להצילכם מאויביכם, וכפירוש **רש"י** סוף קדושים (ויקרא כ, כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, הרי אתם שלי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וכו'.

ושפיר אמרו חז"ל (תו"כ ורש"י ז"ל ויקרא יט, ב) דלכך נאמרה פרשה זו בהקהל שכל גופי התורה תלויין בה. כי כוללת ג' עמודי העולם תורה ועבודה וגמילות חסדים, וק"ל.

ונחזור לענין, כלל א' במ"ש לך אל העם וקדשתם היום ומחר, ר"ל או היום, שיקדשו א"ע ברצון ואז אחישנה. ואם לאו, למחר, לאחר זמן, שיעשו תשובה בהכרח על ידי חבלי משיח, עד כל הנשאר בציון קדוש יאמר לו, וטוב יותר שיתרצו להתקדש היום, וז"ש לך אל העם, אל בחינתן.

ובזה יבואר פסוקי יחזקאל סימן מ"ד (טו-יט) והכהנים הלוים בני צדוק וכו', ובצאתם אל החצר החיצונה אל העם יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתים בם והניחו אותם בלשכת הקודש ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו את העם בבגדיהם וגו'. והוא פלאי.

ולדברינו אתי שפיר, כי **אמרתי** טעם על שנתפשט הנגע ברבנים שדורשין בשבת הגדול ושבת שובה, ועיקר הדרשה ראוי להורות העם הדרך ילכו בה, וכמ"ש **הפוסקים** (מגן אברהם או"ח סימן תכט סק"א) ונלמד מהש"ס והתו' ממשה רבינו ע"ה שהורה דרך לעם הטמאים לנפש אדם איך יתקדשו לעבודת הש"י עבודת קרבן פסח, וכן ראוי לדורות שיהי' כך להורות דרך לעם איך יתקדשו לעבודתו יתברך. ולא כן עתה עושין שדורשין

פשטי' וחריפות להראות לעם חריפו]תו ובקיאו]תו, ולבסוף אומר בפסח קצת דינין, ובשבת תשובה כלל לא, והוא נגד הש"ס והפוסקים.

ומצאתי להם זכות, בביאור ירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) דלבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו'. והוא על פי משל שר אחד שהתחכם להעלות בן אחד של המלך ממדריגה פחותה אל בית אביו המלך, והוצרך לפשוט בגדיו החשובים שמשתמש בהן בבית המלך, ולבש בגדי פחותין כדי שירצה בן המלך להתחבר עמו, מה שאין כן שאר שרים שלא עשו כך לא עלתה בידם לקרבו אל אביו וכו'.

והנה רבנים קדמונים שהיו דבקים בו יתברך תמיד בתורתן ותפלתן, וכשיבא לדרוש אל המוני עם פחותי ערך שאין לו שייכות עמהם כרחוק מזרח ממערב, איך יתחבר עמהם להעלותן אל אבינו שבשמים, לכך הוצרך לפשוט בגדי קדושה של דביקות, ולבש בגדים פחותין, והוא נמשל אל מדה מגונה הנק' לבוש כמדתן ולבושן, כדי שיהי' לו בדבר זה עסק התחברות עמהם, ואומר פשט תחלה של חריפות בגאוה שהוא קליפיות, ובזה הלבוש מצא מקום להתחבר עמהם, ואז אומר אחר כך דיני תורה ומוסר ונכנס בלבם ונתחברו ונתקרבו אל אבינו שבשמים. אבל עתה בדורות הללו לא הי' צריך לכל זה, כי בלאו הכי יש להם דביקות וחיבור עם אנשי המוני עם, רק מעשה אבותיהן בידיהם, ומצורף לזה שהניחו העיקר ותפסו הטפל לעיקר, לסלק הדרשה בפשטים, והשומע לי יחדל, רק כנ"ל.

ובזה יבוארו פסוקי שיר השירים (ג, א-ד), על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו, אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו, מצאוני השומרים הסובבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם, כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי, אחזתיו ולא ארפנו, עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי וכו'.

והענין, בביאור פסוקי יחזקאל, ויובן פסוקי שיר השירים גם כן, ובצאתם אל החצר החיצונה וכו', ור"ל כי הכהנים בני צדוק, שפתי כהן תורה יבוקש מפיהו וגו' ורבים השיב מעון (מלאכי ב, ו), ובא תורתינו ללמדינו כי להשיב המוני עם מעון לקרבם לעבודתו יתברך צריך תחלה שיתחבר עמהן, כמו במשל שר ששינה לבושי כבודו וכו', וז"ש בצאתם אל החצר החיצונה שהיא מדריגת אנשי החומר שהיא חצר אל בית הפנימי אנשי הצורה. וקאמר הפסוק כי יפשטו את בגדיהם אשר הם משרתים בם בקודש ולבשו בגדים אחרים וכו', שהוא ממש כמו במשל הנ"ל שלבש השר בגדי פחותי הערך שבזה

יוכל להתחבר עמו. וז"ש ולא יקדשו את העם בבגדיהן, ור"ל כי בלאו הכי לא יוכלו לקדש העם המוניים, בבגדיהן שמשרתים בקודש, וק"ל.

ובזה יבואר גם כן פסוק מי יתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד, ד). והוא, כי ביארנו הש"ס כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן (ר"ה פ"ג מ"ח), והוא על פי משל הנ"ל, כי מצד שמצא בעצמו שמץ דבר טומאה, אז יוכל על ידי זה להתחבר עם אנשי המוני עם, שהוא רמז אל שינוי לבושיו, מה שאין כן בלאו הכי אי אפשר להוציא יקר מזולל, כי היקר נמשך מזולל, שעל ידי זוללת שבחכם מתחבר עם איש המוני לעשותו יקר. וז"ש מי יתן טהור - מטמא, כי מצד שמץ טומאה שבחכם שנתחבר עם איש המוני עד שעשאו טהור. וז"ש לא אחד, כי אדם נקרא עולה ויורד ואינו במדריגה אחד, כדי שבירידתו ימצא מקום להתחבר עם אותן המדריגות הפחותין שבהמוני עם ויקרבם אליו, ואז ה' אלדיו עמו ויעל (עזרא א, ג), וק"ל.

עוד י"ל, כי **בתיקונים** לבסוף כתב וז"ל: ואין אדם מקיים מצות לא תעשה כתקנה, אלא בבוא דבר עבירה לידו ולא עשאה מפני מצות המקום, אבל ביושב ובטל לא קיים מצות לא תעשה, עכ"ל. והוא על דרך שאמרו חז"ל (ספרא קדושים פ"ט) אל יאמר אי אפשי בבשר חזיר, אבל יאמר אפשי אבל מה אעשה כי אבי שבשמים גזר עלי וכו'. וכמו שכתבתי בפסוק (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי וגו', יעו"ש. והטעם כי בזה מקיים ואהבת את ה' אלדיך בכל לבבך (דברים ו, ה) בשני לבבו[י]ך, ביצר הרע וביצר טוב (ברכות פ"ט מ"ה), כי עובד ה' עם היצר הרע גם כן, כשהוא מכניעו, מה שאין כן בלב אחד לא נעשה אחד, כי אם על ידי חיבור ב' הפכים יחד, וכמ"ש (שמואל ב ז כג, ד"ה א יז כא) גוי אחד בארץ, יעו"ש **בזוהר**. וז"ש מי יתן טהור מטמא לא אחד, ר"ל כשהטהרה נמשך מן הטמא שהוא היצר הרע, הוא תכלית השלימות, מטעם כי לא אחד, כי הם ב' הפכים והוא עשאן אחד. ולכך יש ב' פירושים, לא אחד לשון בתמיה, וגם כפשוטי', ושניהם אמת וכאמור, וק"ל.

העולה מזה, כי המהפך החומר שהוא מצד הקליפה והטומאה, אל הצורה שהיא מצד הטהרה והקדושה, אז נעשה טהור מטמא, והוא התכלית השלימות, בין בפרט באדם יחידי שמכניעו חומרו לצורה, או בכלל שמכניע אנשי החומר אל הצורה, או שניהם כאחד טובים, בתחלה בפרט ואחר כך בכללות, שהוא המאושר, וכמ"ש חז"ל (סנהדרין צט:) ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), כאלו עשאו. וכן כתב **בזוהר** (עי' ח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו'.

ובזה יבואר, על משכבי בלילות וגו' אקומה נא וגו'. והוא, כי יש ב' סוגי צדיקים, א' ההולך בתום לבבו בקרב ביתו להתבודד לקיים והצנע לכת עם אלדיך (מיכה ו, ח), וכמו שכתוב בנח, את האלדים התהלך נח (בראשית ו, ט). סוג ב' שקישט את עצמו ואחרים גם כן, כמו אברהם אבינו שנאמר (בראשית כא, לג) ויקרא שם בשם ה' וגו', ודרשו חז"ל (עי' סוטה י.:) שהי' מרגיל שם שמים בפי הבריות וכו', וכמו שבארתי פסוק (בראשית יח, כו) אם אמצא חמשים צדיקים בת"וך העיר, שהוא צדיק בתוך העיר להשיב רבים מעון. והנה בחינה א' נק' שכיבה בלילה, שהוא מכוסה כלילה, הצנע לכת. בחינה ב' נק' קימה כיום שמפורסם לכל.

ובזה יובן, על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי, שהוא למי שאוהב נפשו יותר מגופו, ודאי שמפקח בתיקון נפשו ואין לו פנאי לתיקון זולתו, כי חיי נפשו קודמין. ואחר כך בקשתי"ו, ר"ל לזולתו, ולא מצאתיו, כמ"ש בש"ס (עי' ב"מ ב.) מצאתי דאתי לידי משמע, ור"ל כי לא אתי לידי שאזכה לתקנו, מצד שהוא מכוסה ולא נודע לרבים מהותו שיבואו אצלו ללמוד ממנו.

אקומה נא ואסובבה בעיר וגו', ר"ל להיות מסוג ב' הנ"ל, כמו שנאמר אם אמצא חמשים צדיקים בתוך העיר וגו'. וגם כן לא מצאתי את שאהבה נפשי, שיבא ממילא אצלי, כמ"ש (שה"ש ב, ז) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ - שהוא יבוא לבקש ללמוד, וז"ש אבקשה את שאהבה נפ"שי, שהוא יאהב נפשי, ולא עלתה בידו, ואז בקשתיו, שהייתי מחזיר אחריו וגם כן לא מצאתיו.

מצאוני השומרים הסובבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם, ופי' **רש"י** מה מצאתם בפיו. וזה אין לו שחר. ונראה לי דכתב **האלשיך** פ' משפטים (שמות כב, ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור, כי איש זה הקדוש ברוך הוא, יתן אל רעהו זה איש הישראלי, כמ"ש (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, וכי יתן לו קהל עדת ישראל להנהיג ולרעות, אינו להשתרר עליהם, אלא לשמור אותם מן החטא ולהדריכם בדרך ה' וכו', יעו"ש. וז"ש מצאוני השומרים, שהם ראשי ומנהיגי הדור, הסובבים בעיר להחזיר אנשי המוני עם, את שאהבה נפשי ראיתם - אם נתקרבו עמהם, וז"ש מה מענה בפיו. ולא השיבו דבר, כי לא עלתה בידם.

כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי, אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. ור"ל כמעט שעברתי מהם מבחינה שלהם, שהם ראשי הדור, ועברתי מעט מבחינה זו, כי נעשיתי משוח שעבר מגדולה, גם שהי' מעט זמן, מכל מקום אז מצאתי מקום להתחבר עם אנשי המוני עם, כמו שר ששינה לבושי קדשו

וכבודו אז נתחבר עם פחותי הערך, עד שהבאתיו אל חדר הורתי הם היכלי המלך פנימה, והושב הבן אל אביו המלך.

וז"ש מי זאת עולה מן המדבר (שה"ש ח, ה), כי מי שהיא מדריגה עליונה כנודע, בזאת - שירדה ונתחברה בזאת מדריגה תחתונה, אז עולה מן המדבר מקום קליפות, אל שדה אשר ברכו ה', וק"ל.

•

מצוה - זכור את יום השבת לקדשו (כ, ח). ודרשו בספרי מצות עשה לזכור את יום השבת מאחד בשבת וכו'.

כדי לבאר זה, נבאר תחלה ש"ס דביצה פרק ב' דף י"ו (ע"א), אמר רבי חמא בר חנינא הנותן מתנה לחבירו אין צריך להודיע, שנאמר (עי' שמות לד, כט) ולא ידע משה כי קרן עור פניו.

ותחלה נבאר פסוקי בשלח (שמות טו, כב-כה) ויסע משה את ישראל מים סוף וילכו ג' ימים במדבר ולא מצאו מים, ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה, וילונו וגו' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו [המים]. והספיקות רבו, לאיזה תועלת נכת(ו)ב זה שהם פרשו מהתורה ג' ימים, כמו שדרשו בפרק ז' דבבא קמא (פב.). ועוד דתחלה אמר לשון רבים - כי מרים הם', ואחר כך לשון יחיד - קרא שמה מרה. ושאר הספיקות.

ונ"ל, דכתב **הרמב"ם** בפרק ב' מהלכות דעות (ה"א) כמו שיש חולי הגוף הטועמים מתוק למר, כך יש חולי הנפש וכו', יעו"ש. אם כן כמו בחולי הגוף כשלא אכל כמה ימים ונתקלקל האיצטומכא, וגם חיך האוכל יטעם מתוק למר, כך חולי הנפש כשלא למד כמה ימים חיך הלומד יטעם מתוק למר אחר כך.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (ישעיה ה, כ) (טועמים) [שמים] מר למתוק ומתוק למר. כפל. והענין, המרירות בא מצדם, והם אומרים היפך זה, וכאשר יבואר, כי זכרתי בענין מים המרים שנותנין לסוטה, ולקח הכהן מים קדושים ובאו בה המים למרים וכו' (במדבר ה, כד), כי הזונה לה הם מרים, מה שאין כן לאשה טהורה דברי מוסר הנק' מים קדושים, הם לה מים קרים על נפש עיפה, והיא צמאה למים.

ובזה יובן, ויסע משה, מחמת ביזת הים הסיעם בעל כרחם (מכילתא ויסע משה א), וכיון שנכנס בלבם חשק וחמדת עולם הזה לצבור כסף, והוא נגד עניני עולם הבא, שהם שתי צרות זה לזה, כשזה קם נופל חבירו, לכך וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים תורה ומוסר. וכיון שלא אכלו כמה ימים בלחמה של תורה נעשו חולי הנפשות, שנתקלקל חדרי

המאכל וטועמים מר למתוק, וז"ש ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים מימי התורה, ובאמת החסרון הי' מצדם כי מרים ה"ם, כי אצלם הם מרים, ולא כן דעתם שתלו החסרון במימי התורה שהיא מרה, על כן קרא שמ"ה מרה דייקא.

וילונו על משה, שתלו החסרון בו. ויצעק אל ה' ויורהו עץ, דנודע מ"ש **בזוהר** (בלק רב.), לא תשחית את עצה (דברים כ, יט), שנותן עצה להתייעץ איך לשוב אל ה' וכו'. ובאמת עץ הוא אימא הרוחצת צואת בנה על ידי תשובה, כי אהי' במלוי קס"א גי' עץ ע"ה, ונמתק מר במר וימתקו המים - על ידי עצה שנתן להם לשוב אל ה' נמתק המר למתוק, וק"ל.

ובטור **אורח חיים**, בית יוסף סי' רפ"ח (ד"ה גרסינן) מביא ירושלמי (שבת פט"ו ה"ג), רבי חגי אומר לא נתנו שבתות אלא לאכילה ושתיה, רבי ברכי' אומר לא נתנו שבתות כי אם לעסוק בתורה. ולא פליגי, דמ"ש לא ניתנו שבתות כי אם לאכילה, כאן לת"ח, וכאן לפועלים, כמ"ש בב"י בטא"ח סי' רפ"ח יעו"ש. וי"ל, הא אם הפועלים אינן עוסקים כל השבוע בתורה, ובשבת גם שירצו לעסוק בתורה לא יוכלו לשתות מים ממרה, אחר שלא למדו שלשת ימים לפניו, אם כן אינו עונג כנ"ל. לזה בא הספרי לתרץ זה, באמת זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו מקודם כדי שתוכל לקדשו בשבת שיהי' ענג, על ידי הכנה שיעשה מקודם, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר מדרש (בר"ר יא, ח) לכולם נתת בן זוג, ולי לא נתת בן זוג, א"ל כנסת ישראל יהי' בן זוגך, וז"ש (שמות כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו. והוא תמוה. ונ"ל, כי זווג הוא לשון יחוד וחיבור ודביקות, והי' טענת שבת לכולם נתת בן זוג, כי הת"ח כל ימי השבוע עוסקים בתורה שהוא יחוד וחיבור לבן זוגה, ולי לא נתת בן זוג - כי התלמידי חכמים בטלים בו, רק הפועלים עוסקים בתורה, וזה אינו בן זוג שלי, שאינו יחוד וחיבור אצלו, כי אצלם מרים הם, וכנ"ל.

והשיבו, כנסת ישראל יהי' בן זוגך, דאיתא במדרש ויקהל (שמות לה, א) עשה לך קהלות גדול[ו]ת ודורש לפניהם בשבת דיני איסור והיתר וכו'. וז"ש כנסת ישראל, שנאספו ונתכנסו ישראל יחד, התלמידי חכמים שידרשו לפני הפועלים שהם עצמם אינם בני תורה כלל, אם כן כנסת ישראל יהי' בן זוגך, והבן.

ובזה תבין ש"ס שאמר לך והודיעם תחלה, כדי שית"רצו ת"חלה בד"ברים, כפירוש **רש"י** שם במסכת שבת פרק קמא (י: ד"ה צריך). והוא הדבר שדברנו שרמזו בספרי זכור את יום השבת, זכרהו מקודם, מטעם הנ"ל שיעשה הכנה מקודם, ואז יוכל לקדשו אחר כך ביום השבת, שיהי' ענג, וק"ל.

ובזה יבואר ש"ס (שבת קיח:) אלמלי שמרו ישראל ב' שבתות מיד נגאלין וכו'. והוא תמוה. ואגב נתרץ מ"ש **בזוהר** יתרו (צ.), זכור את יום השבת לקדשו, לקבל לא תענה ברעך עד שקר, כי המחלל שבת מעיד עדות שקר.

לבאר כל זה הוא כי יש ב' סוגים הנקראים שבת, א' שבת שמה כפשוטו, נייחא ושביתה. ב' ת"ח נק' שבת כנזכר **בזוהר** משפטים (צד:): נשמתא דאיהי בת יחידא ואיהי בת זוגא דצדיק דאיהו שבת. ומקודם לזה: בצדיק דאיהו יום השבת לא תעבוד בו עבודת עבד (ויקרא כה, לט) וכו', יעו"ש. הרי יש ב' מיני שבת, וכל אחד שייך לחבירו, והוא בן זוגו דשבת, ובלא צדיק שעוסק בתורה אינו כלום כאמור. וזהו כנסת ישראל יהי' בן זוגך, שעל ידי בן זוגו יש לו תענוג בחיבור ויחוד, מה שאין כן ממי שאינו בן זוגו היא מרה כנ"ל.

עוד י"ל, דכתב **המוהרש"א** בפרק כל כתבי בשם **הרמב"ם** (הל' עדות פי"ב ה"א) לפי שאסורי שבת אינן ידועין להמון עם, כגון הקשירה והטלטול והליכה ודיבור שלא לצורך, וראוי לת"ח שהם הכהנים להודיען לע"ה וכו'. אם כן ב' מיני שבת שייכים זה לזה, כי רוב העולם שהם המוני עם אינן יודעים לשמור שבת כי אם על ידי הת"ח הנק' שבת ב', להורות הדרך לעם אשר ילכו בו.

אך דכל זה אם נשמעו דברי הת"ח להורות לעם הדרך אשר ילכו בה, מה שאין כן אם דברי הת"ח נמאסו, כמ"ש (סוטה מט:) ויראי חטא נמאסו, אז ממילא גם שבת ראשון בפשוטו אינו נודע להעם, וזה גרם חורבן הבית, כמ"ש בפרק כל כתבי (שבת קיט:) אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת, שנאמר (יחזקאל כב, כו) ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם, אמר רבי יהודא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח שנאמר (דה"י ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלדי' וכו'. וי"ל דמשמע דלא פליגי, כמ"ש **מוהרש"א** דהל"ל רבי יהודא אומר וכו', ואם כן זה אמר לשון שלילא דלא חרבה רק עבור שבת, וזה אומר עבור בזיון ת"ח, ולדברינו אתי שפיר, שהכל ענין א'. וז"ש משבתותי העלימו, משני שבתות הנ"ל העלימו, לכך גרם חורבן. ובזה יובן (אלמלא) [אלמלי] שמרו ישראל ב' שבתות לתקן קלקל[ו]ל החרבן, מיד נגאלין, וק"ל.

ובזה יובן קושית **מוהרש"א** שזה סותר (אלמלא) [אלמלי] שמרו ישראל שבת ראשונה (שבת קיח:), וכאן אמ' ב' שבתות. ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהכל אחד.

וזהו שאמר זכור את יום השבת לקדשו לקבל לא תענה ברעך עד שקר. כי הלימוד בשבת שיהי' ענג שהיא תכלית קדושת שבת לקדשו, הוא על ידי הכנה שילמוד קודם שבת, אז לימודו בשבת ענג גדול, כמו שנאמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (תהלים קיט, עב), מה שאין כן אם אינו זכרהו מקודם, אם כן היא לו מרה, ומכחיש מ"ש בתורה

שטוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ומעיד עדות שקר ברעך זה הקדוש ברוך הוא, וכמ"ש **האלשיך** לא מצאתי לבתך בתולים (דברים כב, יז), שהיא על תענוגי התורה, יעו"ש, ואם כן שפיר אמר הקדוש ברוך הוא מתנה טובה יש לי ושבת שמ"ה דייקא, לך והודיעם וכו' - ר"ל כדי שידעו מזה ויעשו הכנה מקודם, ואז היא מתנה טובה, שיהי' לו ענג בשבת, היפך האדם שאינו עושה הכנה, וכמו שבארתי ש"ס דב"ק (לב.) נצא לקראת שבת כלה מלכתא, יעו"ש וק"ל.

•

מצוה - זכור את יום השבת לקדשו (**כ**, ח)

לבאר מצוה זו, נראה לבאר דברי **טור אורח חיים** בריש הלכות פסח (סי' תל): וקורין אותו שבת הגדול על שם הנס שנעשה בו וכו', ושוחטין אלדיהן וכו'. והקשה **הט**"ז (שם סק"א) ה"ל ליחס הנס לעשרה בחודש אף בחול. ומשני בשם **רבי משה חריף**, כי בי' בו נעשה עוד נס שהי' עוברים בו הירדן וכו'. ונפלאתי, דמהיכי תיתי הא לקבוע שבת הגדול על נס של ירדן, דאם כן תקשי הא קריעת ים סוף הי' נס יותר גדול, ומאי טעמא לא קראו אותו יום גדול, ומהיכי תיתי לומר שנקרא שבת הגדול עבור נס הירדן, או דה"ל לקבוע עבור כל הנסים הנזכרים.

ונראה לי דיבואר זה על ידי קושיא גדולה מזו, דכתבו **התוספות** בפרק ט' דשבת (פז: ד"ה ואותו) הנס בענין הריגת הבכורים וכו', יעו"ש. ומאי טעמא לקח הטור דרך אחר לעצמו ולא שיטת התוס'. ועוד יש לדקדק בטור, שסיים: ועל שם אות"ו הנס קרינן שבת הגדול וכו'. כמורה באצבע שממעט נס אחר. דקשה, אי ליכא נס אחר אין צריך למעט, ואי איכא נס אחר שהי' בו ביום, קשה מנ"ל באמת למעטו. ועוד קשה קושית **הבית יוסף**, דהל"ל ד' ימים גדולים, מן י' בחודש עד י"ד.

וכדי לבאר זה, נראה לי לבאר מה שאמרו בפרק כל כתבי (שבת קיח:), (אלמלא) [אלמלי] שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון, שנאמר (שמות טז, כז) (ו)יצאו מן העם ללקוט, וכתיב (שם יז, ח) ויבא עמלק וגו'. אמר רשב"י (אלמלא) [אלמלי] שמרו ישראל ב' שבתות מיד נגאלין וכו'. וכבר הקשו **רבים וכן שלימים**, מה מקום לב' שבתות דוקא. ועוד דלעיל אמר שבת ראשונה מספיק לחירות מכל אומה ולשון. הגם דקושיא א' יבואר באידך, כי שבת א' צריך על כפרת חילול שבת ראשונה, ושבת ב' שיהי' מספיק לגאול וכו', יעו"ש.

ולי נראה על פי דקדוק א', דהל"ל שבת אחד, מאי ראשונה, דהא כתבו **התוספ**[ו]**ת** בפרק ט' דשבת (פז: ד"ה כאשר צוך) שאין זה הי' בשבת ראשונה וכו'. לכך נראה לי,

דלפי הוצעה הנ"ל אין מקום לגאולה כי אם בשמירת שבת א' על כל פנים, בזה יבואר קושיא א', הא קיימא לן בבנתיה דר' מאיר דאישתבאן וכו', דאמר וכי עביד רחמנא ניסא לשיקרא וכו', יעו"ש, ואם כן ישראל שהיו במצרים עובדי עבודה זרה, כמו שטען שר מצרים הללו והללו עובדי עבודה זרה, מאי שנא אלו מאלו וכו', ואיך נעשה להם נס בשבת הגדול בענין קשירת ושחיטת עבודה זרה שלהן של מצרים בשחיטת השה. וצריך לומר ששמרו אותו שבת, ואפילו עובדי עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו (שבת קיח:), שפיר נעשה להם נס וזכו לגאולה מצד שמירת שבת. ואם כן שבת א' שמרו על כל פנים, אפס שאחר כך עבר בים צרה (זכריה י, יא) פסל מיכה (סנהדרין קג:), ואז הי' צריך ב' שבתות, דהיינו שבת א' לכפר, וא' להספיק לגאולה, וז"ש (אלמלא) [אלמלי] שמרו שבת ראשונה, ר"ל לבד האחר לכפר, ומה שזה סתם זה מפרש, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וק"ל.

ולולי דברי הנ"ל, יש לתרץ ענין מאמר שבת ראשונה, ומאמר ב' שבתות, שאינו סותר. והוא, דבארתי בענין שכר מצוה מצוה, ומצוה גוררת מצוה (אבות פ"ד מ"ב), יעו"ש. ובענין שבת אמרו (שבת קיח:) כל המענג שבת נותנין לו משאלות לבו, ובודאי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, יש לו מנה מתאוה למאתיים (עי' קה"ר א, יג), והתענוג שיש לו ממצות שבת זהו שכרו, שאין מבקש שום תענוג יותר מתענוג המצוה עצמו, הגם שבאמת יש ויש כפלים לתושיה, מכל מקום החכם בעבודת הש"י מצייר בדעתו אלו לא הי' שכר על המצוה רק זאת התענוג של המצוה עצמו שהתענוג בו, ומאחר שזה יחשב לו לשכר, התענוג של השבת, והוא חצי תאותו, שמתאוה עוד לשבת, ונותנין לו משאל[ו]ת לבו שישמור ויתענג ב' שבתות. ואם כן אלו שמרו שבת ראשונה, שעיקר שבת כהלכתו הוא התענוג, שנאמר (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת ענג, אם כן הי' מתאוה עוד לשבת, והי' בידו ב' שבתות, אלא שמע מינה דגם שבת ראשונה לא שמרו, והבן.

ונחזור לענינינו, דשמרו שבת א' במצרים על כל פנים קודם שנצטוו במרה, ומכח זה זכו לנס. ובזה יובן דברי **הטור** שסיים לומר על שם אות"ו הנס קורין שבת הגדול, כששמרו שבת זו זכו לנס של ביט[ו]ל עבודה זרה של מצרים, אף שהם היו גם כן עובדי עבודה זרה, כי שמירת שבת כיפר עליהם, אם כן מוכרח דלא כתוס', וגם שפיר יחסו הנס לשבת דוקא, וקורין שבת הגדול דוקא. וק"ל, ומבואר כל הספיקות, והבן.

ובזה נראה לי לבאר קושיא שהקשה **מוהרש"א** (שבת קיח: ד"ה וכתיב), דעמלק בא עבור חילול שבת, ובבכורות (ה:) אמרו רפידים - שריפו ידם מדברי תורה, לכך בא עמלק, וכו', יעו"ש.

ולי נראה לתרץ, במה שבארתי בענין השמיטה שניתן להשלמה עבור ב' חדשים של ו' שנים שביטלו מתורה. ומקשין העולם, אם כן שמיטה עצמו אין לו השלמה. ובארתי על פי מה שכתב **הטור אורח חיים** סי' רפ"ח, יעו"ש. וה"נ מבואר, כי שבת ניתן להשלמת התורה, וכשיצאו ללקוט לא הי' פנאי להשלמת התורה, וריפו ידם מדברי תורה, לכך ויבא עמלק, ושניהם בסוג א' עולין, ועיין מה שכתבתי בביאור ש"ס (בכורות ה:) למה נקרא רפידים ושטים וכו'.

העולה מזה מוסר א' בשבת לענין התורה שצריך להשלים, ואם לאו ח"ו ויבא עמלק. ב' לענין חילול שבת ח"ו, עבור זה ויבא עמלק כמ"ש ויצאו ללקוט וגו'. ג' להתענג בשבת בשביל שבת, ולא להתענג את עצמו, וז"ש כל המענג שבת נותנין לו משאל[ו]ת לבו, על דרך לוו עלי ואני פורע (ביצה טו:), יעו"ש.

ונראה לי שזהו ג' עניני שבת הנז' **בזוהר** יתרו דף צ"ב (ע"א), כי שבת דלילה הוא להזהיר מחילול שבת, כי אז הוא עליות המלכות ונשאר חלל מקום פנוי, וח"ו על ידי שיצא ממקומו גורם חיל[ו]ל כמבואר **בכתבים** ריש הלכות שבת (פע"ח הקדמה לש' השבת פ"א) יעו"ש. שבת דיום הוא בעסק התורה הנק' קדש מיסוד החכמה, כמ"ש **בזוהר** משפטים דף קכ"א (ע"א) וז"ל: אורייתא מחכמה נפקת מאתר דאיקרי קודש. וז"ש (שמות לא, יד) כי קדש היא. שבת דמנחה אז הענג, נגד יעקב כנודע, והבן. ועונג נקרא זכור יסוד, מלכות נק' א"ת כנודע, ויום שבת בתורה הנקרא קדש, וז"ש זכו"ר א"ת יו"ם השבת לקד"שו, והוא אזהרת ג' דברים הנ"ל, והבן בזה מצוה הנ"ל זכור את יום השבת לקדשו, וק"ל.

ובזה יבואר מצוה את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו (ויקרא יט, ל), דמה ענין זה לזה. ונ"ל דמצינו שבת נזכר בין ב' יראות, האחד בפ' אחרי איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו, הרי הזכיר יראה תחלה ואחר כך שבת, וכאן הזכיר יראה אחר שבת.

להבין הענין, נ"ל דמצינו מורא בשבת במשנה דמאי (פ"ד מ"א) דירא לשקר בשבת לומר שקר, אפילו עם הארץ שהוא חשוד, מכל מקום אינו משקר מחמת מורא שבת. וכן **בתיקונים** (תכ"ג סט.) בראשית יר"א שבת וכו'. ובתלמיד חכם מצינו מורא, את ה' אלדיך תירא (דברים ו יג, י כ) לרבות [תלמידי חכמים] (פסחים כב:, ב"ק מא:), וכן מצינו כאן בפסוק ממקדשי תיראו, כי ת"ח נק' כך, כמו שדרשו (בפ"ב) [בפ"ה] דשבת (נה.) וממקדשי תחלו (יחזקאל ט, ו) אלו תלמידי חכמים שקיימו התורה מא' עד ת' וכו'. והכתוב יעץ עצה טובה לעמו ישראל, שינצלו מכל מיני יראה שבעולם אם יתדבקו

בשורש היראה שהוא שבת, כי ת"ח נק' גם כן שבת כמ"ש **בזוהר** (ח"ג קמד:) כי רשב"י נקרא שבת דכולא שתא, והבן.
ובענין הנ"ל, כל המענג וכו' שנאמר אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, שהוא סותר למה שאמרו חז"ל (קה"ר א, יג) אין אדם מת וחצי תאוותו בידו.
נ"ל לבאר על פי מה שאמרו חז"ל (רש"י בראשית לג, יא) יעקב אמר יש לי כל (בראשית לג, יא), ור"ל די ספוקי, ועשו אמר יש לי רב (שם לג, ט). דלכאורה יש לי כל משמע הכולל כל מיני ברכה כמו באברהם, דכתיב (בראשית כד, א) וה' ברך את אברהם בכל, ודרשו בכל מיני ברכות.
וגם לבאר מה שאמרו חז"ל (ברכות מה., מט:) על פסוק (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת, ופליגי ר"י ור"ל, מר סבירא לי' כזית וכו', ובאמת אין זה כדי שביעה. ובאמת קושיא זו הקשו **בזוהר** תרומה (קנג.:), ומשני מפסוק (תהלים קמה, טז) ומשביע לכל חי ר"צון, ההוא רעוא וכו', יעו"ש.
והוא, דאמרו חז"ל (מכילתא בשלח הקדמה) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. והנה לכאורה מכאן מודעא רבא לאורייתא, דלא ניתנה תורה כי אם לאוכלי המן שהוא דור המדבר דוקא, ולא לדורות הבאים. ובאמת כמה פסוקים סותרים לזה, חדא, דאמר (דברים כט, יד) את אשר ישנו פה ואשר איננו פה, דהיינו דורות הבאים, וכמאמר חז"ל (שבועות לט.). וגם פסוק (עי' ישעיה נט, כא) לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך ומפי זרעך וכו'. ופסוק (דברים ו, כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' [אלדינו] אתכם, ודרשו חז"ל יש מחר שהוא לאחר זמן.
ומדי דברי בפסוק, נדקדק בו, כי **בעל הגדה** תיאר שאלה זו לחכם, דהרי אמר חכם מה אומר, מה העדות, והנה מה חכמה יש בשאלה זאת. ועוד, כי בדינינו יש מצות שאין בהם טעם הנק' חקים ששואלין האומות וכו', ויש שניתן בהם טעם ונק' משפטים, שאלו לא נכתבו ראוין לכתוב, שהוא דת נמוסי גם לאומות, כגון שלא לגנוב ולגזול וכיוצא, וזה נק' משפטים, אם כן למה שאל החכם גם על המשפטים. ועוד, דקאמר אתכם ולא לו, ובמה יש הפרש בינו לבין שאלת הרשע שאמר לכם ולא לו, שהוציא עצמו מהכלל.
ונראה דכתבו **הפוסקים** דלא נקרא חכם כי אם שתורתו אומנתו, וכמ"ש הפוסקים לענין חכם בזמן הזה ליכא, ואין צריך למביישו ליתן ליטרא דדהבא, יעו"ש. וזה ששאל לשיטתו שצריך שיהי' תורתו אומנתו, וזה הציווי הי' לכל איש פרטי מישראל וכמו שכתוב (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, וס"ל לתנאי דברים כמשמען יעו"ש במנחות (צט.), ואף דפליגי תנאי בזה, מכל מקום החכם אזיל לשיטתיה שיהיה תורתו אומנתו,

וסבירא לי' פסוק והגית בו כמשמעו, וזה אי אפשר כי אם לאוכלי המן. וזה שהי' שאלתו על כלל התורה כולה שנכלל מן ג' קוין הנק' עדות וחקים ומשפטים, כי רבה היא, ואם כן למה זה הצווי הי' את"כם שהוא מחר לאחר זמן דור המדבר, שאין בו אוכלי המן, וטירדת הפרנסה מבטלת.

[**אבל** הרשע שאמר מה העבודה הזא"ת (שמות יב, כו), שהיא שאלה על מצוה פרטיות, והיא הפסח, למה ניתנה לכם, וע"כ שבועט גם במצוה א' שקשה עליו לקיימו, וע"כ מה שאמר לכ"ם דסבירא לי' דלא ניתנה מצוה זו כי אם למשא, ודי הי' ליוצאי מצרים לקיים מצוה זאת ולא לדורות. לכך השיבו, אלו הי' שם לא הי' נגאל, כנודע כי סוד גאולה הוא ביסוד שהוא התענוג האמיתי, וכמ"ש (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' וגו'].

והיתה התשובה, שאין כוונת חז"ל לאוכלי המן דוקא, דאם כן סתרי הפסוקים שזכרנו, אלא צ"ל שאין התורה ניתנה לאדם כי אם שיהי' בו מדת של אוכלי המן, שהוא האמנה ומדת ההסתפקות, שיצאו למדבר ס' רבוא בלא מזון ולחם כי אם עגות מצות שעשו במצרים בחיפזון, ומצד ההבטחה והאמנה שהאמינו בו יתברך ירד להם המן. וגם הי' בהם מדות ההסתפקות עמר לגולגולת דבר יום ביומו, והאמינו בו יתברך שכל יום יבוא עם פרנסתו, ולא דאגו היום פרנסת מחר. כך התורה אי אפשר שיתן לאדם הרודף המותר[ו]ת ומחוסרי האמנה, כי לא בשמים היא וגו' (דברים ל, יב) לא בתגרין וכו' (עירובין נה.), כי אם באיש השלם הרוצה להתקרב אליו יתברך לא לתשלום שכר, כי שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב), ר"ל שנחשב[ו]ב לו לשכר מצוה המצוה עצמו שזכה מן הש"י לעשות המצוה. או י"ל שהוא רוצה ליתן שכר להש"י עבור שזיכה לו מצוה, והשכר הוא מצוה ב' שעושה להש"י על שזכה במצוה א'.

וכאשר מצינו לאברהם אבינו שנאמר (בראשית טו, ו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. ורבו הפירושים בזה. ולי נראה פשוט כנ"ל, שהאמין בה' - שזכה למדריגת האמנה ובטחון בו יתברך, ואז ויחשבה לו אברהם להקדוש ברוך הוא לצדקה ולזכות על שקירבו והביאו למדריגת האמנה בו יתברך, שהוא מעלה נפלאה. וכאשר אמר לו הש"י אחר זה מיד (שם טו, ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ לרשתה, אז נתחרד אברהם וסבר כי הוא בזכות האמנה ניתן לו שכר ארץ ישראל, ובאמת לא רצה שום שכר על זה, כי אדרבה נהפך הוא בעיניו שצריך עוד לעשות איזה גמול ועבודה להש"י על שגמל עמו חסד להביאו למדריגת האמנה בו יתברך, וז"ש (שם, טו, ח) במה אדע, באיזה זכות, להורות שלא רצה לקבל זכות ושכר על האמנה. והשיבו הקדוש ברוך הוא, בזכות הקרבנות, וק"ל.

וזה בעצמו תשובת בן חכם, ששאל על ריבוי התורה איך אפשר לקיימו ולעסוק בה תמיד, והא לא ניתן כי אם לאוכלי המן. ותהיה התשובה עבדים היינו לפרעה ויוציאנו, ר"ל בשכר האמנה שהאמין אברהם, מזה זכו ישראל בניו שבאו למדריגה זו גם כן, וכמ"ש ויאמן העם (שמות ד, לא). ומזה הי' תשובה למשה - בני מאמינים (שבת צז.), ר"ל מצד שהם בני מאמינים, זכו שהם גם כן מאמינים. ומשה גם כן שפיר קאמר (שמות ד, א) והן לא יאמינו, ר"ל שלא מצא להם זכות שיזכו לו למדריג' האמנה, עד שהשיבו הקדוש ברוך הוא כנ"ל. וכן מצאתי **בספר חסידים** סימן [ק"ס] כשבא אדם לידי מדה טובה אל יתפאר בו, כי שמא בזכות אבותיו שזכו למדה זו, יעו"ש.

וז"ש ואותנו הוציא כאשר נשבע לאבותינו. אברהם, בזכות האמנה כנ"ל. והסתפקות ביעקב, שאמר יעקב יש לי כל, ודרשו חז"ל די ספוקי, ר"ל המעט שיש לו פרנסת יומו נחשב לו לרוב כל, והוא מדת הסתפקות. ואז כשיש בנו מדת אוכלי המן, שפיר ויצוינו ה' לעשות את כ"ל החוקים וגו', ואין לך להתפאר במדה זו שבא לידך, כי אדרבה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצות וגו', ור"ל כי אדרבה לצדקה ראוי שנחשוב לנו על הקדוש ברוך הוא שגמל עמנו חסד, שיספיק לנו זמן שנשמור לעשות את כל דברי התורה וגו', וכמ"ש **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ט ה"א) כי כל יעודי התורה בברכותיו הוא כדי שיהי' לו פנאי לשמור ולקיים את דברי התורה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן אין אדם מ"ת, ר"ל אדם רשע הנקרא מת אין חצי תאוותו בידו, כי תמיד ירדוף אחר המותרות. מה שאין כן הצדיק הנקרא חי משביע לכל ח"י ר"צון, ההוא רעוא נקרא שובע, כי אין רצונו במותר[ו]ת, וק"ל.

וז"ש והתענג על ה', ר"ל אדם השלם שאין לו תאוה ותענוג רק בעבודת הש"י, אז כל מה שנותן לו הש"י בעסק פרנסתו הוא משאלות לבו, שנתמלא שאלתו, כי אינו חפץ במותרות רק במדת הסתפקות. וז"ש ויתן לך, ר"ל כל מה שי"תן לך אפילו רק פרנסת יום אחד, הוא משאל[ו]ת לבך. והוא על דרך **ששמעתי** אם אתה עו"שה כן (אבות פ"ו מ"ד), שהורגל במדת הסתפקות פת במלח תאכל, אז אשריך וטוב לך בזה ובב(ו)א, וק"ל.

משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, א). כדי לבאר זה, נראה לי לבאר מקודם משנה (אבות פ"א מי"ח), על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר (זכריה ח, טז) אמת ומשפט (ו)שלום שפטו בשעריכם.

כדי לבאר זה, נראה לי לבאר תחלה ש"ס פרק קמא דסנהדרין (ז:), דרש ר"נ בר רבין מאי דכתיב (משלי כט, ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומ[ו]ת יהרסנה, אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ וכו'. ומחולק **רש"י** (ד"ה אם דומה) **ותוספות** (ד"ה שאינו), דרש"י פירש לענין חכמה. והתוס' פי' לענין עושר.

והנה לדברי שניהם קשה, הא על ג' דברים עולם עומד, ודין א' מהם, ואיך אמר במשפט לבד יעמיד ארץ. הגם לפי פירוש שכתבתי לקמן דקשה במשנה דאבות, דפתח בג' וסיים באחד - שפטו בשעריכם, ולפי הביאור שם יתורץ כאן גם כן. אך קשה, במה פליגי רש"י ותוס', ולמה לא סבירא לי' רש"י כתוס', דמשמעות הסוגיא כהן שמחזיר על הגרנות משמע כתוס'.

ונראה לי דרש"י ימאן לפרש כתוספות, דמשמע אם מחזיר אחר מתנות יהרסנה, אבל אם נותנין לו בביתו שפיר דמי, וזה אינו, דמכל מקום שוחד מיקרי, לכך פירשו וכו'. אבל התוספות יפרשו דל"ק, דאיתא בש"ס דברכות (י:) הרוצה שלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי, והרוצה להנות יהנה כאלישע. ופי' **מהרש"א** אלישע שהי' יושב בביתו שרי, מה שאין כן שמואל הרמתי שהי' מסבב וכו', יעו"ש. ואם כן דברי התוס' אתי שפיר, דוקא כשהוא מחזיר בבית הגרנות, אבל ביושב בביתו שפיר דמי, דלא איירי בשוחד רק במתנות, ומכל מקום במסבב ומחזיר אינו נכון, וק"ל.

אך כדי להבין קושיא הנ"ל, נראה לי, דבארתי ביא[ו]ר **טור** חושן משפט סי' ז': אין הדיין יכול לדון, יעו"ש לקמן. ומעתה יבואר, מ"ש הדין והאמת והשלום הכל הוא בענין המשפט, ושפיר סיים שפטו בשעריכם. והוא, כי הדין הוא כפשוטו, שיקוב הדין בין איש לרעהו, ובלבד שזה הדיין לא יהי' אוהב אותו מחמת שקיבל הנאה ממנו, או שונא אותו שלא דבר עמו ג' ימים באיבה (סנהדרין כז:). ואם דבר עמו תוך ג' ימים ומכל מקום הוא שונאו, הוא הדבר המסור ללב, ועל זה קאי מ"ש ועל האמ"ת, שיודה דיין האמת שבלבו אם הוא שונאו, גם שאין בעל דין יוכל לפוסלו מחמת שדיבר עמו תוך ג' ימים. וגם שאינו שונאו בלבו גם כן ודובר אמת בלבבו, רק שאין הבעל דין אוהבו וחושדו שהוא שונאו, גם כן יש למנוע את עצמו וכמ"ש ויקרב משה את משפטן לפני ה' (במדבר כז, ה) יעו"ש, וז"ש על השלום, שיהי' בדין שלום ואמת ביניהם, אז שפטו בשעריכם.

ובזה יובן מלך במשפט יעמיד ארץ, כי פרשת מלך נאמר בו (עי' דברים יז, כ) לבלתי רום לבבו מאחיו, שלא יסור ימין ושמאל, למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בק"רב ישראל. ר"ל שיהי' מקורב עם כל אחד מישראל, אז במשפט יעמיד ארץ, וכמ"ש בריש ספר זה בשם **הרמב"ם** שלא ישתומם, וז"ש לבלתי סור ימין ושמאל, ויבא על דרך

המיצוע, שהוא בקרב ישראל, וכמ"ש **מהרש"א** (ברכות יז.) בביאור רבי אלכסנדרי, יהי רצון מלפניך שתכניעם מלפנינו ומאחרינו, אמן.

איברא כדי להרחיב ביא[ו]ר ש"ס דסנהדרין, נ"ל להקשות, חדא, דאיך אמר מלך במשפט יעמיד ארץ, דמשמע במשפט לבד יעמיד ארץ, והוא נגד משנה דאבות (פ"א מי"ח) דאמר על ג' דברים העולם קיים על הדין שהוא משפט ועל האמת ועל השלום, ויליף מפסוק שנאמר אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם, משמע דוקא על שלשה דברים.

הגם דקושיא זה הי' אפשר לתרץ על ידי קושיא אחרת בפסוק הנ"ל, דפתח בג' דברים וסיים באחד, שאמר אמת ומשפט ושלום שפ"טו בשעריכם. וקושיא א' יבואר בחברתה, על ידי קושיא ג' - שהקשה **הבית יוסף** בטור חושן משפט סימן א': אמר רבן שמעון בן גמליאל על ג' דברים העולם קיים וכו', ופירש רבינו יונה שאין אלו ג' דברים וכו'. והקשה הבית יוסף וכו', ומסיק וז"ל: ואפשר שכל ג' דברים הם בענין הדין וכו', יעו"ש. אם כן שפיר סיים שפטו בשעריכם, כי ג' דברים אלו הכל בענין המשפט וק"ל. ואם כן אתי שפיר מלך במשפט יעמיד ארץ, כי במשפט לבד נכלל כל הג' דברים, וכתירו[ו]ץ הבית יוסף, וק"ל.

אך כדי לבאר שאר הספיקות, **א**' לשון מאי דכתיב וכו', משמע שיש ב' פירושים וכו'. **ב**' מלך במשפט, דהל"ל במשפט יעמיד ארץ, ל"ל מלך. **ג**' להבין לשון יעמיד ארץ, הל"ל או קיים או עומד כלשון ב' משניות דאבות. **ד**' מאי לשון ארץ, דהל"ל עולם כלשון המשנה, דכולל שמים וארץ.

ה' למה הוציא הש"ס הפסוק מפשטו מלדרוש מלך במשפט, אם דיין דומה וכו'. הגם די"ל, [מ]כח קושיא ראשונה שזכרנו לעיל הוכרח להוציאו מפשוטו, דאיך אמר במשפט לבד יעמיד ארץ, וזה אינו, דעל ג' דברים עולם קיים. לכך דרשו אם דיין דומה למלך.

איברא די"ל אין זה קושיא כדי שיוכרח להוציאו מפשוטו עבור קושיא זו, דיש לפרש כפשוטו ולא קשה מידי. דכבר זכרנו מ"ש **התוספות** (ד"ה כפה) בפ"ט דשבת (פח.) אסוגיא מכאן מודעא רבא לאורייתא וכו' אף על פי כן הדר קבלוהו בימי אחשורוש וכו'. והקשה התוס', הא כבר אמרו נעשה ונשמע וכו'. ומשני התוס', שמא היו חוזרים מכח האש הגדולה וכו'. והוא תמוה, ובארתי שם, יעו"ש.

וזה נראה לי פירוש הפסוק כי חק לישראל הוא משפט לאלדי יעקב (תהלים פא, ה). ופי' **האלשיך** כי הנגלה מהתורה הנקרא משפט, הוא שייך להמוני עם הנק' בשם יעקב, מה שאין כן חלק הנסתר מהתורה הנק' חק, הוא לבני עלי' הנקרא ישראל וכו', יעו"ש.

ולי נראה על פי **התוספות** (ד"ה לוו) שהקשו במסכת ביצה (טו:), עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (פסחים קיג.), אש"ס (ביצה שם) שאמר לוו עלי ואני פורע, ומשני וכו'. ובארתי זה על פי קושיא בש"ס דר"ה (יז:), אילפא רמי, כתיב ורב חסד וכתיב ואמת וכו'. והענין, כי ב' סוגי אנשים יש, א' סוג אחד הנוהג על פי הטבע, סוג ב' למעלה מהטבע, וכך נוהגין עמהם, וכמו שכתבתי דע מה למעלה ממ"ך (אבות פ"ב מ"א). ועל פי זה ביארתי קושיא על **הרמב"ם והמפרשים** שהוצרכו כל הניסים לקבוע בעת הבריאה כדי שיקבעו בטבע וכו', יעו"ש.

וז"ש כי חק שהוא למעלה מהטבע שאין הדעת סובלו, הוא שייך לי"שראל דוקא - לבני עלי' הנק' ישראל. מה שאין כן הנהגה על פי הטבע הנק' משפט הוא לחלק המוני עם הנקרא יעקב, כי אם ירצה איש המוני לנהוג למעלה מהטבע מה שאינו מדריגתו לא יעלה בידו כלום, כמו **ששמעתי ממורי** הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (ברכות לה:), והבן.

והוא כלל גדול בכל ג' עמודי עולם, בתורה ועבודה וגמילות חסדים, שלא יכנוס אדם לפנים ממדריגתו, שזהו הוא סיבת ביטולו לגמרי, וכמו שכתבתי פירוש הפסוק (שמות יט, יב) השמרו לכם עלות בהר וגו', יעו"ש. וגם פירוש הפסוק (שמות כ, כג) לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו, יעו"ש.

וזה שרימז הפסוק מלך במשפט יעמיד ארץ, ור"ל מאן מלכי רבנן, בהנהגת עיר או מדינה, במשפט יעמיד ארץ, אם ינהגם במשפט שהוא בדרך הטבע, יעמדו על עמדם אנשי המוניים הנקרא ארץ, שלא ימוטו ממדריגתן, מה שאין כן איש תרו"מות שרוצה להרים אותן למעלה ממדריגתן, יהרסנה לגמרי, שזה סיבת הריסתן לגמרי, וכמ"ש **התוספות** בפרק ט' דשבת (פח. ד"ה כפה) כי מכח האש הגדולה שהוא גדול התלהבו]תן יחזרו לגמרי, עד שהוצרך משום זה לכפיית ההר, שישארו על כל פנים בהנהגת על פי הטבע, שלא ימוטו מזה לעולם, וק"ל.

ואחר שזכינו לזה דאתי פירוש הפסוק כפשוטו על נכון, כי הדרש והפשוטו בסוג א' עולה, וזה נמשך מזה - הדרש מהפשוטו, וזה פי' כי חוק לישראל הוא עצמו הפשוטו הנקרא משפט לאלדי יעקב, כי הנהגת מלך שהוא מאן מלכי רבנן הנהגת עיר או מדינה הוא לפי הנהגת עצמו, וז"ש אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום, ר"ל שאינו צריך לבקש מדריגה אחרת רק מתנהג על פי מדריגתו, אז יעמיד ארץ, כי דור ודורשיו הדור לפי דורשיו (ערכין יז.), מה שאין כן איש תרומות שמחזיר בבית הגרנות לבקש מעלות תרומות למעלה ממדריגתו, יהרסנה בין לעצמו בין לאחרים.

ובזה פי' רש"י לשיטתו והתוס' לשיטתו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי בין בתורה ועבודה, או בענין פרנסתו ועשרו, הכל צריך כל א' להבחין ענין בחינתו ומדריגתו שלא יעלה אל בחינה שאינו מדריגתו, **כמו שהשיבני אדם אחד**, והבן.

וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, להתנהג עמהם בדרך הטבע שהם משפטים נמוסים, שבזה יוכל להעמיד ארץ כמ"ש מלך במ"שפט יעמיד ארץ, וכנ"ל. מה שאין כן למעלה מהטבע שהם חקים, אינו הנהגה לכללות המדינה או העיר כי אם לבני עלי' שהם (מעוטים) [מועטים], וכנ"ל.

ובזה נראה לי פירוש הפסוק בישעי' סימן [מ'] (ג) פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה לאלדינו. והוא, כי דרך שרבים בוקעין בו הוא במדת הש"י שהוא רחמים, שלא להחמיר עמהם חומרות גדולות, מה שאין כן ליחידי סגולה (י)ישרו בערבה מ"סילה לאלדינו, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי פירוש הזמר (יום שבת הוא) הכיס ריק ואין בו, ישמח וירווה, ואם לוה הצור יפרע את חובו. **ושאלני א**' מהו הכפל הכיס ריק ואין בו. וגם שאר המשך אין לו חיבור.

ונ"ל על פי מה שכתבו **התוספות** (ביצה טו: ד"ה לוו), לעיל זכרנו מזה, שהקשו על ש"ס (ביצה שם) דאמרו לוו עלי ואני פורע, והוא היפך הש"ס (פסחים קיג:) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכו'. וזכרנו, כי יש ב' סוגי אנשים, א' המתנהג על פי הטבע, וא' למעלה מהטבע וכו' יעו"ש. וב' סוגים הנ"ל, א' נקרא יש, וב' נקרא אין. וז"ש **בזוהר** היש ה' בקרבנו אם אין וכו' (שמות יז, ז).

ובזה יובן, גם שהכיס ריק, אך מכל מקום הוא במדריגת בטחון בו יתברך ומתנהג למעלה מהטבע הנקרא אין, וז"ש ואין בו ר"ל שיש בו מדה הנק' אי"ן, אז ראוי הוא לשמוח וירווה, כי אם לווה ודאי הצור יפרע את חובו, שהוא היפך המתנהג על פי טבע שיעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות ללוות הימנו, מה שאין כן מדריגה של אין, בזה אמרו לוו עלי ואני פורע, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי לבאר מה **שנשאלתי** בפסוק את לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו-קכז), מה חיבור יש לזה שאחר כך - על כן אהבתי מצוותיך מזהב ומפז וגו'.

ונ"ל דכבר זכרנו שיש ב' מדריגות, א' הבוטח בו יתברך, וגם שהכיס רק מכל מקום מדריגת אין יש בו וכנ"ל, וב' הנוהג בטבע אם יש לו ייטיב לו להוצאות שבת ויום טוב, ואם לאו לאו. והנה **שמעתי ממורי** כשרוצין ליפרע העונש למי שהוא ראוי לעונש, אזי נוטלין ממנו מדריגת הבטחון, על כן ראוי להתפלל לפניו יתברך שיתחזק בבטחון בו

וכו', ודפח"ח. וזהו שכתבתי במקום אחר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו, ו), ר"ל כשזכה אברהם למדריגת האמנה ובטחון בה', אז ויחשבה לו צדקה, כאלו זכה לזה מצד הצדקה ולא שראוי לכך וכו', יעו"ש.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (תהלים לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד, שהוא מדריגת אברהם איש החסד שנקרא אוהב, ראוי שיתפלל לעת מצוא, רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, שלא יקח ממנו מדריגת האמנה ובטחון בו יתברך, כי האהבה נק' שטף מים רבים, כמ"ש מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה (שה"ש ח, ז), וז"ש לעת מצוא - ליפרע ממנו העונש, שהוא אשר שטף מים רבים אליו לא יגיע, ודאי ראוי להתפלל על זה, וק"ל.

ובזה יובן עת לעשות לה', כשבא העת לפרוע ממנו, הפרו תורתך, שהופר וניטל ממנו תורתו ומדריגתו שהיא תורה לו הדרך אשר ילך בה, ע"כ ראוי להתחזק במדת הבטחון שהיא מצד אהבתו יתברך, וז"ש על כן אהבת"י מצותיך מזהב ומפז, וק"ל[17].

ועל פי זה נבאר הפסוק (בראשית מד, יח) ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדוני וגו'. דאיתא בפרק קמא דברכות (ז:) מעולם לא הי' מי שקראו להקדוש ברוך הוא אדון עד שבא אברהם וכו', ואף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם, שנאמר (דניאל ט, יז) והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני, למען אברהם שקראך אדון. ופי' **מהרש"א** כי שם אדון מורה על אדנותו לשדד המערכות נגד הטבע, וזה הי' על ידי אברהם ראש המאמינים ופרסם אדנותו בעולם, יעו"ש.

ובזה יובן, כי יש ב' סוגי אנשים הנ"ל, אחד המתנהג על פי הטבע שהוא גימטריא אלדים הנקרא יהודא מלכות, ב' המתנהג למעלה מהטבע בחינת צדיק מושל ביראת אלדים (שמואל ב כג, ג) שהוא מבטל גזירת אלדי', וזה נקרא יוסף הצדיק. וכאשר אחד באחד יגשו (איוב מא, ח) ונתחברו ב' סוגי הנ"ל, נעשה הכל בחינה א' כנודע כי זה כסא לזה, כאשר **שמעתי מפי מורי** הרבה מזה, כמו שמצינו ב' אנשים שאחד נעשה לבוש וכסא לחבירו, כמו זה שמתנהג על פי המדריגה שהיא למעלה מהטבע ומכל מקום כל צרכיו נעשה על פי בני אדם המתנהגים בטבע, אם כן נעשה זה כסא לזה, ובהתחברם אחד באחד יגשו נעשה הכל א', והבן.

וז"ש ויגש אליו יהודא, ר"ל שנגש ונתחבר בחינת יהודא אל בחינת יוסף. ויאמר בי אדוני, ר"ל בי נקראת אדון למעלה מהטבע, כמו אברהם שהי' ראש מאמינים, ומכל מקום כל

[17] עוד י"ל ג' דרכים בפסוק זה, א' על פי מ"ש הרמב"ם (פיה"מ ברכות פ"ט מ"ה) עת לעשות וכו'. ב' על פי פירוש הש"ס (שבת קיט:) כל המבזה תלמיד חכם וכו'. ג' על פי ששמעתי בשם מורי פירוש הש"ס (תענית כב.) הנהו תרי בדחי שהם בני עולם הבא, שעשה שאלה על זה והשיבוהו וכו', וכתבתי מזה לקמן.

צרכיו נגמר ונעשה על ידי מלכות יהודא, והוכן בחסד כסא, וז"ש בי אדוני, על כן ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, ואתי שפיר, והבן.

עוד נראה לי לפרש פרשה זו שהיא בכל אדם ובכל זמן, והוא כי כבר זכרנו מ"ש **האלשיך** בפסוק (ויקרא כו, יג) ולא תגעל נפשי אתכם, על פי מדרש שוחר טוב (מ"ת מזמור סב) בפסוק (תהלים קן, ו) כל הנשמה תהלל יה, כי בכל נשימה הנשמה רוצה לצאת מהגוף, שהם ב' הפכים, הנשמה מצד הקדושה חושק לדברים קדושים, והגוף עכור חושק לגשמיים היפך הקדושה וכו', יעו"ש. והתכלית להכניע החומר אל הקדושה. וכמו שהוא בפרטות האדם שיש חומר וצורה כך בכללות העיר או מדינה יש חומר וצורה, עיין מזה במקום אחר.

ובזה יובן ויגש אליו יהודא, שהחומר הנקרא יהודא נכנע ונתחבר אחד באחד יגשו אל הצורה הנקרא יוסף - שתמיד יוסף קדושה והתמדה בתורה ועבודה. והתנצלותו הוא זה ויאמר בי אדוני, ר"ל דמובא משל בפסוק (תהלים קכו, א) היינו כחולמים, למדינה שנהגו למנות מלך כל ג' שנים וכו', יעו"ש, ואם כן ה"נ על ידי מי זוכה הנשמה לקנות עולמות שיעשה אדון על כולם, על ידי הגוף שעסק בתורה ועבודה, וז"ש בי אדוני - כי הגוף מתנצל אל הנשמה כי בי נעשית אדוני, כאמור.

וז"ש ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, באזן ימין ואזן שמאל, שרוצה לדבר לישנא דמשתמעי לתרי אפי, דזכרנו בשם **המנוח החסיד מהרי"ל פיסטנר** פירוש הפסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וגו', דמשתמע לתרי אפי, מרישא לסיפא ומסיפא לרישא, כי יען כי גמ(י)ר חסיד, אנשי הצורה, לכך פסו אמונים מסתם בני אדם אנשי חומר. והוא הדין איפכא, הטעם כי גמ(י)ר חסיד, הוא משום כי פסו אמונים מבני אדם, יעו"ש, וז"ש ידבר נא עבדך דבר באז"ני אדוני כנ"ל. ומפרש יותר, ואל יחר אפך בעבדך, ר"ל מאחר שהחומר הוא עבדך של הצורה, אם כן אין ראוי שיחר אפך בעבדך, כדאיתא בפ"ק דחולין (ד:) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים (משלי כט, יב), מכלל דמושל מקשיב על דבר צדק כל משרתיו צדיקים וכו', כי הדור לפי דורשיו (עי' ערכין יז.). וז"ש שאין ראוי להתרעם על אנשי החומר שהם רעים במעשיהם, כי הוא לפי הצורה, שאלו הי' האדון ומושל צדיק גם משרתיו היו צדיקים, אם כן דייק אל יחר אפך בעבד"ך כי כמוך כפרעה שהוא בכ"ף הדמיון כעם ככהן (ישעיה כד, ב), והוא כנ"ל.

וביאר יותר, אדוני שאל וגו', ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו (שם, יט-כ), והענין שהגוף והחומר התנצל את עצמו

בפני הצורה, שאל יתמהה על החומר החושק ומתאוה תמיד לרדוף אחר מותרות, כי הוא מצד היצר הרע הדבק בחומר, ועוד דנודע מ"ש חז"ל (קה"ר ד, ט) על פסוק (קהלת ד, יג) טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל וגו', כי היצר הטוב הוא ילד, שבא אל האדם בשנת י"ג ואילך, ממלך זקן שהוא היצר הרע, שבא אל האדם מיד כשנולד, עיין בזה **בזוהר** ריש פ' וישב (קעט.), יעו"ש.

ובזה יובן, ונאמר אל אדוני, שהוא התנצלות החומר לפני הצורה, שאמר יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן, ר"ל כי היצר הרע הוא לנו לאב ולפטרון מצד שהוא זקן, שבא מיד כשנולד האדם, מה שאין כן היצר הטוב הוא ילד זקונים קטן, שבא אחר כך משנת י"ג ואילך, דלכך נקרא רשע ערום על שהקדים דבריו קודם שיבא חבירו כמ"ש **בזוהר** שם, ואם כן יצר הרע לכך מהימן, ויצר הטוב אינו מהימן אצל הרשע הנקרא (הנקרא) מת, כמו שכתבתי בביאור קושית **הגאון מו' העשיל** שהקשה על הש"ס דשבת (דף קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו משאל[ו]ת לבו וכו', והוא סותר לש"ס (קה"ר א, יג) אין אדם מת וחצי תאוותו בידו וכו'. ובארתי, כי אין אדם, שהוא רשע הנקרא מת, בזה אין חצי תאותו בידו, אבל צדיק שיש לו מדת הסתפקות כמ"ש יעקב (בראשית לג, יא, עי' רש"י) יש לי כל, די ספוקי, כל תאוותו בידו, יעו"ש. וז"ש ואחיו מת, כי החומר והצורה יש להם יצר הטוב ויצר הרע שהם יעקב ועשו, והם אחים, ואצל הרשע הנשמה והיצר הטוב שהוא אחיו של החומר כבר מת, שאין לו שליטה שיהי' לו לעזור נגד היצר הרע, היפך הצדיק שאצלו היצר הרע מת כמ"ש (תהלים קט, כב) ולבי חלל בקרבי, ודרשו וכו'. ואם כן ויותר הוא לבדו הוא החומר, ואביו שהוא היצר הרע אב זקן אהבו, שיש להם גודל אהבה, וריעין דלא מתפרשין, שלא יוכל ליפרד ממנו ומאהבתו בתענוגי עולם הזה, אם כן ראוי שלא יחר אפך בעבדך וגו'.

ובאמת ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצ"בים עליו (שם מה, א). והוא, דזכרנו כל מקום שנאמר נצים נצבים זהו דתן ואבירם (נדרים סד:), שהם החומר והצורה יעו"ש, וה"נ יובן, וק"ל, ואמר הוציאו כל איש מעלי, דנודע מ"ש בפרקי אבות (פ"א מ"ד) איש ירושלים, לשון שר וחשוב, ור"ל ודאי מי שגבה רוחו וזחה דעתו שהם מי שנקרא איש שר וחשוב, שהם עלולין לחטוא, כמו שדרשו **בזוהר** (ויקרא כג.) אשר נשיא יחטא וכו' (ויקרא ד, כב), הוא באמת רחוק שיהי' נכנע חומרו אל הצורה, ואדרבה הם נצבים עליו על מדריגת יוסף הצדיק שהיא הנשמה, וז"ש הוציאו כל איש מעלי וגו', ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אח"יו - מי שהוא אחיו, במדריגתו, נתחברו ונתקרבו ולא נתערב זר בתוכם, וק"ל.

ועל פי זה נבאר ש"ס דפסחים דף ס"ח ע"ב: רב יוסף ביומא דעצרת אמר עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא. וי"ל, למה רב יוסף דוקא, הלא כמה תנאים ואמוראים היו ראוין גם כן לזה. ב' למה עגלא תלתא ביומא דעצרת דוקא, ולא בשאר י"ט. **ורש"י** פירש שהוא מבחר כשהוא שלישי לבטן וכו'. ג' מה זה שאמר כמה יוסף איכא בשוקא. ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, והבן.

•

מצות קניות עבד עברי

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם וגו', אם אדוניו יתן לו אשה וגו', ואם אמר וגו' לא אצא חפשי וגו', ורצע אדוניו וגו' (כא, ב-ו). פי' **רש"י**, למה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל מזבח. והספיקות עם ביאורן כתבתי במקום אחר.

וכעת נראה לי, דפירש **רש"י** כי תקנה עבד עברי, עבד שהוא עברי, או אינו אלא עבד כנעני וכו' תלמוד לומר וכו'. והקשה **בפענח רזא** (פ' משפטים) איך אפשר לומר בעבד כנעני, הא טעם רציעה הוא משום אוזן ששמע על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע וכו' (קדושין כב:), ועבד כנעני לא הי' בהר סיני. עוד הקשה, אם כן כשעובר על א' משאר מצות נמי תרצע מטעם זה אוזן ששמע על הר סיני. ותירץ, כי דוקא בזה שיצא מרשות הקדוש ברוך הוא שלא להיות עבד להקדוש ברוך הוא וכו', יעו"ש.

להבין זה, נראה לי דב' קושיות אלו יתורץ א' באידך, דכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס דזבחים (פ"ט מ"א, פג.), המזבח מקדש את הראוי לו, רבי יהושע אומר כל הראוי לאישים אם עלה לא ירד שנאמר (ויקרא ו, ב) היא העולה על מוקדה על המזבח, מה עולה וכו', רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד וכו'. ופירש **רש"י** (ד"ה היא) היא משמע בהוויתה תהא, שאם עלה לא תרד. והקשו **התוספות** (ד"ה היא) דלקמן דרשינן היא מיעוטא וכו'.

וכתבתי ביאור זה על פי ש"ס (נדרים לח.) אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ועניו, וכולם ממשה וכו'. העולה משם, כי ענוה עם כל א' וכו', והוא הדין לאידך גיסא כשיש כל המעלות אז שייך ענוה וכו' יעו"ש. והנה גם שאמת הוא כך, מכל מקום קשה מנלן לפרש כך, וכתבתי דאיתא בש"ס כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלק[ת] ממנו וכו' (פסחים סו:).

ובזה יובן קושית התוספות על רש"י, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכו', יעו"ש.

ובזה יובן הפסוק לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ, כג), דקשה בפסוק זה וכו'. ולפי פירוש הנ"ל אתי שפיר, ובזה יובן, לא תעלה במעלות הנ"ל, דהיינו מעלת חכמה ועושר, על מזבחי - שלא להניח בחינת המזבח שנקרא זא"ת שהוא מיעוט ושפלות, וירצה לתפוס מדת התרוממ[ו]ת להתיהר בחכמתו ובעשרו, שהוא למעלה ממזבח, שזה גורם להסתלק ממנו המעלות, ויגרום שיתגלה ערותו עליו, לכך הזהיר הכתוב לא תעלה במעלות על מזבחי, רק שיהי' מעלות הנ"ל עם בחינת המזבח שהוא מדת שפלות, וז"ש אשר לא תגלה ערותך עליו, והבן.

ובזה יובן ואלה המשפטים, למה נסמכה וכו' לומר שתשים סנהדרין אצל המזבח. הכוונה שיהי' סנהדרין סמוך לבחינת המזבח שנק' זאת, המורה מיעוט ושפלות, ולא למעלה מן המזבח, כדי שיהי' לסנהדרין מעלת משה רבינו ע"ה מדת ענוה עם כל המעלות, כאשר נלמד בש"ס (עי' סנהדרין לו:) והתיצבו שם עמך (במדבר יא, טז) בדומה לך, והבן.

והנה כתבתי במקום אחר ביאור משנה אל תהיו כעבדים המשמשין וכו' (אבות פ"א מ"ג). והקשה, ל"ל כפל. ותירץ **מהרי"ל מפראג** וכו' יעו"ש. וכעת נראה לי, כי צריך האדם שילך בהדרגה, תחלה יהי' כעבד העובד לרבו על מנת לקבל פרס, ואחר כך יהי' עבודתו שלא על מנת לקבל פרס, והטעם כתבתי במקום אחר **בהג"ה**, איזה דרך ישרה שיבור לו האדם וכו' כל שהיא תפארת לעושיה וכו' (אבות פ"ב מ"א) וטעמו מבואר **במדרש שמואל** יעו"ש. וגם כמבואר בש"ס (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם תחלה שלא לשמה וכו', וטעמו כתבתי במקום אחר. וכן שמעתי בשם **המנוח המפורסם מוה[ר]"ן** פירוש הפסוק (בראשית טז, ב) ותאמר שרה אל אברהם בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וגו'. כי העובד לשמה נקרא שרה, ושלא לשמה רק על מנת לקבל פרס הוא בסוד עבד ושפחה. והנה הלומד שלא לשמה יש לו תענוג שיוכל להתפאר בו, מה שאין כן לשמה [כאשר כתבתי במקום אחר מפני מה תלמידי חכמים ש[ב]בבל מצוינים וכו' (שבת קמה:)]. ובזה יובן בא נא אל שפחתי, ומתענוג שלא לשמה יבא להתענג גם לשמה, שיקח מוסר מזה על זה, וזה שאמרה אולי אבנה ממנה, ודפח"ח.

ובזה יובן כי תקנה עבד עברי. הכוונה כי משמש בלשון אשר, כי ראוי שתקנה תחלה בחינת עבד דהיינו שלא לשמה על מנת לקבל פרס. וז"ש שש שנים יעבוד, כדין עבד העובד את רבו שהוא על מנת לקבל פרס. ובשביעית יצא לחפשי חנם, דהיינו מתוך שלא לשמה יבא לשמה אחר כך שיעבוד בחנם שלא על מנת לקבל פרס.

אם אדוניו יתן לו אשה האשה וילדיה תהיה לאדוניה, דכתבתי במקום אחר עבדים היינו לפרעה וכו' ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים (הגש"פ), שהתולדות של צדיקים הם המעשים טובים (בר"ר ל, ו), וכשהוא שלא לשמה הוא משועבד ליצר הרע שנקרא פרעה וכו', יעו"ש. ובזה יובן אם אדוניו יתן לו אשה, שהוא היצר הרע הנקרא אדוניו, יתן לו אשה, וילדה לו בנים שהם מעשים טובים מצד היצר הרע, אז האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו, כמ"ש במקום אחר בשם **הש"ך** (עה"ת, שמות כה, כג) ויכלא הגשם מן השמים (בראשית ח, ב), כי אין הגשמיות שהוא פני' חיצונית יוכל לעלות למעלה לשמים וכו', יעו"ש.

ואם אמר יאמר העבד וכו' לא אצא חפשי, שירצה לישאר במדריגות שלא לשמה ולא לבוא למדריגת חפשי חנם כנ"ל, כי בזה שלא לשמה יש לו תענוג שיוכל להתפאר, מה שאין כן לשמה כנ"ל. לכך ורצע אדוניו את אזנו, אוזן ששמע כי לי בני ישראל עבדים וכו' (קדושין כב:), והיינו כאשר הוא עובד להש"י אז וודאי הוא נכנע בשפלות וענוה, כמ"ש **הרב מוהר"ר יוסף יעבץ** (אבות פ"ד מ"ד) מופת מופלא שבתורה הוא מדת שפלות, והטעם מבואר שם, משל לב' עשירים, אחד דר בכפר, ואחד דר בכרך וכו', יעו"ש. וזה שרוצה להתיהר ולהתפאר, שהוא קונה להיצר הרע אדון לעצמו, ולא להש"י, לכך תרצע.

ובזה יבואר קושיות **פענח רזא** הנ"ל, וכוונת רש"י הוא כך, כי תקנה עבד עברי וכו' או אינו אלא עבד כנעני, ר"ל שלא יהי' תחלה עבד על מנת לקבל פרס, אלא מיד יהי' עבד כנעני להיות נכנע בשפלות וענוה, לכך נאמר וכו', כי צריך תחלה עבד עברי ואחר כך עבד כנעני, דהיינו חפשי חנם שהוא לשמה חנם בלי פרס, שאז נקרא עבד כנעני על שם הכנעה ושפלות, מה שאין כן כשאומר העבד לא אצא חפשי חנם גם אחר כך, אז תרצע אוזן ששמע כי לי בני ישראל עבדים וכו', והבן, וסרה הב' קושיות הנ"ל, ודו"ק.

ועל פי זה נראה לי לבאר פ' לך לך (בראשית יז, טו), ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך וגו', וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן וגו', ויאמר אברהם אל האלדים לו ישמעאל יחי' לפניך. **ובזוהר** (ח"א רה:) הפליא על אברהם בזה, יעו"ש. וי"ל מה ראה להתפלל על ישמעאל בן השפחה אחר שנתבשר שיהי' לו בן משרה הגבירה.

ונראה לי, דכתבתי לעיל מזה, בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה (בראשית טז, ב), כי העוסק בתורה ובעבודה שלא לשמה על מנת לקבל פרס הוא בסוד עבד ושפחה, והעוסק לשמה נקרא בן הגבירה וכו'.

והנה כתבתי לעיל ביאור קושית **התוספות** בפסחים (נ: ד"ה וכאן), וביא[ו]ר פלוגתת בית שמאי ובית הלל בקיום מצות פרי' ורביה, דבית שמאי סבירא להו ב' זכרים וכו' (יבמות סא:). והעולה משם, כשבא מתוך שלא לשמה לשמה אז מעלה גם שלא לשמה, ונעשה שניהם זכרים, מה שאין כן כשנשאר שלא לשמה אז נח לו שלא נברא (ברכות יז.), ובזה מבואר קושית התוספות יעו"ש. ועיין מזה לקמן ביאר ש"ס (בכורות ח:) אית לן בירא בחקלא וכו'.

ובזה יובן, כי אחר שנתבשר שיהי' לו בן משרה הגבירה, שהוא בגשמי כפשוטה, וברוחני הוא בן הגבירה לימוד לשמה, אז התפלל לו ישמעאל יחיה לפניך, שגם לימוד שלא לשמה שהוא בן השפחה ישמעאל, יחי' לפניך גם כן, שיהי' כסא זה לזה, ויהיו שניהם זכרים כדברי בית שמאי הנ"ל, והבן.

ועל פי זה נראה לי ביאר פסוק פרשה הנ"ל (בראשית יב, יג) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את והי' כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו, אמרי נא אחותי את למען ייט(י)ב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך.

והספיקות רבו, **א**' בתחלה אמר וירד אברם מצרימה שכבר ירד למצרים, ואחר כך אמר כאשר הקריב וגו', משמע שעדיין לא בא למצרים. **ב**' הנה נא ידעתי וגו', משמע שעכשיו במצרים ידע שהיא יפת תואר ולא מקודם, ודרשת חז"ל ידוע. **ג**' והרגו אותי ואותך יחיו, עיקר המורא והרגו אותי, אם כן למה לי ואותך יחיו. **ד**' למען ייטב לי בעבורך, היתכן שיהי' חומד אברהם מתנות עבור אשתו, והלא אמר למלך סדום (בראשית יד, כג) (ואל) [ולא] תאמר אני העשרתי את אברם, וכתבתי ביא[ו]ר זה לקמן. **ה**' איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן, כי מה דהוי הוי.

ונ"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור מצוה אנכי ה' אלדיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ, ב), כי תכלית בריאות אדם בחומר וצורה להשתעבד החומר אל הצורה, מה שאין כן בימי הגלות נתהפך הדבר, כי הצורה נשתעבדה אל החומר, וזהו גלות מצרים, כי העסק עולם הזה נקרא מצרים שיש לו מצר וגבול, מה שאין כן הרוחניות נצחי. ובזה כתבתי שם ביא[ו]ר (הגש"פ) עבדים היינו לפרעה במצרים ואלו לא הוציא וכו', יעו"ש.

והנה כמו שיש בפרטות אדם אחד חומר וצורה, כך יש בכללות העולם אנשי החומר ואנשי הצורה. ונגד ב' סוגי אנשים הנ"ל יש ב' סוגי עבודת ה', א' לשמה, ב' שלא לשמה, כמו שכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר פסוק (בראשית יח, כה) והי' כצדיק כרשע, על פי

ששמעתי פרה מטהר טמאים ומטמא טהורים (במ"ר יט, א), כי על ידי שלא לשמה ופניות חצוניות נתקרבו אנשי החומר יותר להש"י וכו' יעו"ש.
והנה החיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) ואי אפשר שיעמוד אדם במדריגה א' רק עולה ויורד, כמ"ש ביא[ו]ר ש"ס (שבת לא.) העמ[י]דני על רגל א' וכו'.
ובזה יובן, ויהי רעב בארץ, הכוונה לא רעב ללחם הגשמי כי אם הרוחני, וכעין זה כתוב **בזוהר** (ח"א פ.) יעו"ש. ואז וירד אברם מצרימה, היא הנשמה שנקרא אברם, שנהפך הסדר, שנשתעבד הנשמה להגוף שנקרא מצרים כנ"ל. אמנם החכם הרואה את הנולד יודע כי החיות רצוא ושוב, ואי אפשר שיעמוד במדריגה א', ומקשר את עצמו תחלה בו יתברך כדי שאם ירד שיוכל לחזור ולעלות למדריגתו, ולכך כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הוא החומר, עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את, כי על ידי ירידת מצרים שנשתעבד הצורה אל החומר, שעסק תורתו ועבודתו הוא שלא לשמה רק להתפאר, וכמו שכתבתי במקום אחר מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין (שבת קמה:). וז"ש כי עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את, ולא מקודם, כנ"ל.
והיה כי יראו אותך המצרים והרגו אותי ואותך יחיו, כי על ידי עסק התורה ועבודה שלא לשמה ועל ידי פניות חיצוניות יהרגו הנשמה שנק' אברם, ואותך - אנשי החומר, יחיו, כי על ידי פניות חצוניות ולימוד שלא לשמה יחיו ויתקרבו אליו יתברך יותר כנ"ל. לכך אמרי נא אחותי את כמ"ש **בזוהר** כי לשון אחותי הוא לשון חיבור, שעל כל פנים על ידי שלא לשמה יבוא לשמה, כמו בא אל שפחתי ואבנה ממנה, כי על ידי תענוג שלא לשמה יבוא לתענוג לשמה, וזהו וחיתה נפשי בגללך - שיתענג נפשי ונשמתי בעסק לשמה, בגללך - על ידי תענוג הגשמי של החומר, דהיינו שיבוא מתוך שלא לשמה לעסוק לשמה, ואז יתחברו שניהם לעלות לרצון לפני השם, כמו אָמְרוּ לו ישמעאל יחי' לפניך כנ"ל, והבן.

•

פי' רש"י (כא, ו) ורצע אדוניו את אזנו במרצע, אזנו הימנית, או אינו אלא שמאל תלמוד לומר אוזן אוזן לגזרה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו, ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית (עי' ויקרא יד, יד), מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אוזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף, אמר רבי יוחנן אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע, עכ"ל. וכבר הקשו **רבים וכן שלימים** דבל"ז ה"ל להקשות אפסוק מה ראה אוזן וכו'. **ב'** קשה, מה מקום להקושיא מה ראה אוזן לירצע, והא אמרו בבכורות (לז.) **ובטור יורה דעה** סימן ש"ט: נפגמה אזנו מן הסחוס ולא מן העור, הוי מום. נמצא יש באוזן

מקום שאינו נעשה בעל מום בניקב רציעה, והיינו בעור, שהיא רכה של אוזן, ואם כן י"ל דלכך רוצעין האוזן משום עבד עברי כהן שלא יהי' נעשה בעל מום ברציעה, וכדדרשינן בקדושין (כא:) דקרא כתיב (ויקרא כה, מא) ושב אל משפחתו, עיין שם.

הגם דשני קושיות אלו לבד הי' אפשר לתרץ חדא בחברתה, דבספרי פ' ראה רמז תתצ"ט, ובקדושין דף ט"ו, ודף ך"א (ע"ב), יודן ברבי אמר אין רוצעין אלא במלת. וחכמים אומרים, הא קיימא לן עבד עברי כהן אינו נרצע מפני שנעשה בעל מום, ואם נרצע במלת אינו נעשה בעל מום, אלא בגובה של אוזן נרצע מן הסחוס. אזנו, נאמר כאן אזנו וכו', מה (מה) להלן וכו' אף כאן ימנית. ומסיים בספרי, ובגובה שבאוזן, יעו"ש. ור"ל מאחר דיליף גזרה שוה ממצורע תנוך, דהיינו סחוס, וכדאיתא בריש פרק ו' דבכורות (לז.), ובטור יורה דעה סי' ש"ט, אם כן אף בעבד נרצע מן הסחוס, דהיינו בגובה שבאוזן, ולא מן העור שהוא למטה, ומשום דאין גזרה שוה למחצה.

והשתא דזכינו לזה, דאם ילפינן גזרה שוה מכח שרוצעין בעבד מן הסחוס, מקום אשר נעשה בו מום, וע"כ אין רוצעין לעבד כהן, וכדעת חכמים הנ"ל, אם כן השתא יש מקום לשאול למה יהי' הרציעה באוזן דוקא, מאחר שגם שם הוי מום.

ובזה יובן, דבלא זה לא הי' מקום להקשות מה ראה אוזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף, די"ל דמשום הכי הוי הרציעה באוזן משום דיכול לקיים מצות הרציעה אף בעבד כהן שלא יהי' נעשה בעל מום, לקיים מה שנאמר ושב אל משפחתו, והיינו כסברת יודן ברבי שהרציעה היא בעור מקום שאין נעשה מום על ידי הרציעה. מה שאין כן השתא דפירש רש"י ורצע את אזנו הימנית, דיליף גזרה שוה ממצורע, אם כן מה להלן תנוך אזנו והיינו בסחוס, אף כאן בסחוס שהוא בגובה של אוזן מקום שנעשה בו מום, ובאמת אין רוצעין לכהן מטעם זה וכחכמים, אם כן השתא יש מקום לשאול מה ראה אוזן וכו', וק"ל.

אלא דיש כאן עוד שני קושיות אחרות, ויבואר גם שני קושיות הראשונים בחדא מחתא, והוא מה שהקשה **המזרחי**, הא לא תגנוב מפורש בסנהדרין דף פ"ו (ע"א) דבגונב נפשות מיירי ולא בגונב ממון, ואם כן איך אמר אזן ששמע על הר סיני לא תגנוב, דזה אינו ענין לגונב ממון. **ב**' קשה, דלשפת יתר יחשב מה שאמר והלך וגנב, דהל"ל בקיצור ששמע לא תגנוב וגנב, תרצע.

וכדי להבין זה, נציע לפניך דברי הש"ס הנ"ל (סנהדרין פו.) דאיתא שם: תנו רבנן, לא תגנוב, בגונב נפשות הכתוב מדבר, או אינו אלא בגונב ממון, אמרת צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מענינו, במה הכתוב מדבר בנפשות, אף כאן בנפשות.

תניא אידך לא תגנובו (ויקרא יט, יא) בגונב ממון הכתוב מדבר, או אינו אלא בגונב נפשות, אמרת דבר הלמד מענינו, במה הכתוב מדבר בממון, אף כאן בממון, ע"כ.
ויש לתמוה(ו) לברייתא שני' דרצה לומר דגם לא תגנובו איירי בגונב נפשות, אם כן קשה ב' קראי למה לי בנפשות, דקיימא לן (סנהדרין לד.) מקרא א' יוצא לכמה טעמים, ואין טעם א' יוצא משני מקראות. וגם להתרצן קשה, דמשני דנלמוד מענינו, למה לי טעמא דנלמד מענינו, דבלאו הכי אי אפשר לומר דקאי על נפשות, דאם כן תרי קראי למה לי.
וכי תימא דכוונת ברייתא שניה דאמר או אינו אלא בגונב נפשות, רצה לומר ומה שנאמר לא תגנוב איירי בגונב ממון, ואיפכא ס"ל לברייתא זו לפי הס"ד. קשה, איך יעלה על הדעת לומר דמ"ש לא תגנוב איירי בגונב ממון, הא נלמד מענינו שהוא אחד מי"ג מדות. מאי אמרת, דסברת המקש(י)ן הי' לומר שאין זה מדה, אם כן מה משני התרצן דבר הנלמד מענינו, הא לסברת המקשן אין זה מדה.
ונראה, דודאי אי אפשר לומר דסברת המקשן הי' לומר שאין זה מדה, דהוא מלתא דפשיטא, וכולי עלמא (מודה) [מודו] די"ג מדות הנ"ל נאמרו למשה בסיני, אלא דסלקא דעתך לומר דאף דנלמד מענינו מכל מקום יש מקום לומר דלא תגנוב איירי בגונב ממון, אחר שביאר הפסוק ואמר (שמות כב, א) אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים, ודרשו חז"ל ומת, הרי הוא כמת מעיקרא, שאם הרגו בעל הממון אינו נקרא רוצח, דיודע שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ועל מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו, ולכך בן מות הוא. נמצא כל גנב הוא במיתה, דמה שנאמר מחתרת הוא לאו דוקא, דמסקינן בסנהדרין דף ע"ב (ע"ב) דאפילו גנו חצירו וקרפיפו דין מחתרת יש לו, אלא שדברו חכמים בהווה יעו"ש. אם כן הי' סברת ברייתא שני' לומר או אינו אלא לא תגנובו איירי בגונב נפשות, ומה שנאמר לא תגנוב איירי בגונב ממון. וכי תימא הא נלמד מענינו דלא תרצח ולא תנאף איירי במיתה וכו', זה אינו, דגם כאן איירי במיתה, דהא דין מיתה יש גם לגונב ממון כמ"ש ומת, שהוא בן מות, וכנ"ל.
לכך הוצרך התרצן לשנויי דדבר הלמד מענינו הוא, דכאן איירי בגונב ממון, ואי גם לא תגנוב איירי בגונב ממון אם כן קשה תרי קראי בגונב ממון למה לי, אלא שמע מינה דלא תגנוב איירי בגונב נפשות, ולא תגנובו איירי בגונב ממון.
ומה שהי' מקום להקשות על ברייתא ראשונה, כבר ביאר הש"ס עצמו במה שמביא תניא אידך, ואתי שפיר.
אך דלעולם קשה, דלמא גם לא תגנוב איירי בגונב ממון, וכי תימא א"כ תרי קראי למה לי, זה אינו, דהא קשה דעל כרחך לא תגנובו דאיירי בממון הוא דומיא דלא תגנוב, מה

להלן איירי רק במיתה ולא תשלומין, אף כאן איירי לא תגנובו בתשלומין ולא במיתה, ולפי הוצעה הנ"ל דגם בממון יש מיתה, א"כ אין זה דומה לזה, מאחר דגם בלא תגנובו דאיירי בממון איכא מיתה, וכנ"ל. ונ"ל דכ' **הרמב"ם** (פיה"מ סנהדרין פ"ח מ"ו) על משנה דמחתרת הנ"ל, דדוקא דרך הליכתו הוא במיתה ואם הכהו אין לו דמים, אבל דרך חזירתו שכבר פנה לצאת, אסור להרגו ויש לו דמים, יעו"ש. נמצא י"ל לפי זה דלא תגנוב איירי בגונב ממון, ואיירי בדרך הליכתו שהוא במיתה, דהוא דבר הנלמד מענינו. ולא תגנובו הנאמר בפ' קדושים איירי גם כן בגונב ממון אלא שהי' דרך חזירתו דליכא צד מיתה כלל רק תשלומין, ואם אין לו נמכר, שהוא נלמד מענינו דאיירי בממון דוקא. **ונראה** דאין הכי נמי, דאם גנב במחתרת ממון דרך הליכתו, אזהרתו מלא תגנוב גם כן, והא דנקיט הש"ס לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר, ר"ל גם כן בגונב נפשות איירי, אבל באמת גם בגונב ממון ויש בו מיתה נכלל בלא תגנוב האמור כאן. והא דנקט הש"ס רק נפשות, ולא פרט גם כן גונב ממון דרך הליכתו, זה אינו, דנקט מלתא דפסיקא דגונב נפשות לעולם הוא במיתה, ואין צריך לחלק בין דרך הליכתו לדרך חזירתו. וכי האי גוונא תירץ הש"ס והפוסקים כמה פעמים, ועיין **בטור אורח חיים** סימן י"א **בבית יוסף** דף י"א עמוד א'.

וע"כ מוכח זה בבר[י]תא ראשונה, דאמר לא תגנוב בגונב נפשות, או אינו אלא בגונב ממון. ור"ל, דמתחלה רצה לומר דלא תגנוב איירי גם בגונב נפשות שהוא במיתה, והוא הדין לגונב ממון שהוא במיתה, כגון דרך הליכתו, נכלל גם כן בלא תגנוב. ועל זה אמר או אינו אלא בגונב ממון, ר"ל דלא איירי בשניהם, רק בגונב ממון שאין בו מיתה, והיינו דרך חזירתו. ומשני דנלמד מענינו, מה להלן שהוא במיתה אף כאן כל שיש בו מיתה נכלל בלא תגנוב, הן בגונב נפשות או בגונב ממון במחתרת דרך הליכתו. ולאפוקי דרך חזירתו דאין בו צד מיתה, שהוא נלמד מלא תגנובו, דהוי גם כן מלתא דפסיקא, או שזרחה השמש עליו כגון אב אצל בן דליכא מיתה רק ממון, הוא בכלל לא תגנובו.

ובזה יובן, דמשני: אזן ששמע על הר סיני לא תגנוב והל"ך וגנב תרצע, ר"ל שאם גנב דרך הליכתו שהי' בן מות, ואזהרתו מלא תגנוב. אבל בגונב דרך חזירתו שאין בו צד מיתה, באמת נלמד מלא תגנובו דאיירי בממון, וק"ל.

•

מצות קניות עבד כנעני

ומקודם נבאר פסוקי התורה פ' חוקת (במדבר כא, א) וישמע [ה]כנעני מלך ערד כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי. והספיקות יבוארו לבסוף.

ותחלה נציע ש"ס דגיטין דף ל"ז ע"ב: מתניתין, עבד שנשבה ופדאוהו לשם עבד ישתעבד. ופליגי אביי ורבא, והלכתא כרבא דמפרש ישתעבד לרבו שני. ופריך בש"ס, רבו שני ממאן קנאו, משבאי, שבאי גופי' מי קני לי', ומשני אין קני לי' למעשה ידיו, דאמר ריש לקיש מנין לנכרי שקונה את הנכרי למעשה ידיו, שנאמר (ויקרא כה, מה) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו, אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם, ולא הם קונים זה מזה לגופו, רק למעשה ידיו קנהו, דק"ו מנכרי דקנה ישראל וכו'. ואימא הני מילי בכספא, בחזקה מנ"ל, אמר רב פפא עמון ומואב טיהרו בסיחון. אשכחן נכרי נכרי, נכרי ישראל מנ"ל, דכתיב וישב ממנו שבי. ופי' **רש"י**, מדקרי לי' שבי דידי', שמע מינה קניי' בחזקה.

והקושיא מפורסמת, מנא לן דנכרי קונה ישראל, וכי תימא כפי' רש"י מדקרי לי' שבי דידי' וכו', זה אינו, דזה השבי הי' שפחה ששבו ישראל, כפירוש **רש"י** עצמו בחומש, ובאמת נקרא עדיין שבי של ישראל דקנאו, ולא של עכו"ם, דלא קנאו. אח"ז מצאתי קושיא זו בספר **בית לוי** ותירוץ יעו"ש.

ב' קשה **לתוספות** בד"ה דכתיב וישב ממנו שבי, וא"ת ל"ל השתא הוא דעמון ומואב טיהרו בסיחון, השתא נכרי ישראל קני, נכרי נכרי לא כל שכן. וי"ל דמוישב ממנו שבי לא הוי ילפינן מני' שום קנין אי לאו דאשכחן דטיהרו, ולהכי מייתי מדריש לקיש וכו'. וי"ל להתוס' דלא ילפינן שום קנין מוישב ממנו שבי, הא ודאי מדקרי לי' שבי דידי' שמע מינה דקנאו וכפי' רש"י, וע"כ צריך לומר דקושיא הנ"ל שהקשתי לרש"י הכריחו לתוס' לפרש דלא נשמע מזה שום קנין לנכרי, די"ל שבי ששבו ישראל קאמר וכו'. אם כן קשה, מאחר דלא יליף מזה שום קנין, ל"ל הא דוישב ממנו שבי.

וכי תימא אם כן הדרא קו' הש"ס נכרי ישראל מנ"ל, זה אינו, דבלאו הכי מוכח זה מכח קו' **מוהרש"א** (לח.) דהקשה ל"ל הא דריש לקיש כלל דקונה בכסף נכרי נכרי ונכרי ישראל, דה"ל לאתויי רק הא דעמון ומואב טיהרו בחזקה, דקני נכרי בחזקה, ונכרי ישראל מוישב ממנו שבי, דהא סוגיין בעי למיפשט דשבאי קני ישראל בחזקה. ותירץ, אף על גב דמטהרו בסיחון נילף דגוי קונה גוי בחזקה, לא הוי ילפינן מוישב ממנו שבי דגוי קונה ישראל בחזקה, [והיינו ע"כ מכח קוש' הנ"ל], אבל השתא דמייתי מדריש לקיש דלענין קנין כסף אין חילוק בין גוי לגוי ובין גוי לישראל, אית לן נמי למדרש לענין חזקה גם כן, דאין חילוק בין גוי לגוי ובין גוי לישראל, ע"כ. הרי דעיקר לימוד זה אתי מדריש לקיש מקנין כסף, אם כן ל"ל הא דוישב ממנו שבי, דמאחר דלא מוכח מידי מני' לפי סברת התוס' ומוהרש"א, והיינו מכח קושיין הנ"ל.

וקודם ביא[ו]ר זה, נבאר דברי **הרמב"ם** בפרק ט' מהלכות עבדים (ה"ה) וז"ל: עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות, לא קנה גופו, ואין לו בו אלא מעשה ידיו, אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל, עכ"ל. והקשה **הכסף משנה** וז"ל: קשה, שהרי בהדיא אמרינן בפרק החולץ (יבמות מו.) דלוקח עבד מן העכו"ם לא קני גופו, משום דעכו"ם לא מצי מקני לישראל אלא מה דאית לי' בי', דהיינו זכות מעשה ידיו, וכן כתב רבינו בפרק הקודם, ואיך כתב כאן ואעפ"כ וכו'. וי"ל דהכי קאמר, עכו"ם שנמכר לעכו"ם לא קני גופו, אף על פי כן עכו"ם שמכר עצמו לישראל גופו קנוי. ויותר נראה לי דהכי קאמר, אף על פי כן עכו"ם שמכר עבדו לישראל, קנה גופו אחר שיטבילנו לשם עבדות, עכ"ל.
ויש לתמוה(ו), חדא, דאלו ב' תירוצים סותרים זה את זה, ועל כל פנים הרמב"ם לא מצי סבר או כתירוצו קמא או תירוץ בתרא, כאשר נבאר מקום מוצא דין זה. ועוד, דע"כ אחר שתעיין כאן בדברי הרמב"ם לא סבירא לי' שום א' מב' תירוצים הנ"ל דכסף משנה.
והוא, דביבמות דף מ"ו (ע"א) א"ר חמא בר גוריא אמר רב הלוקח עבד מן הנכרי וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין, מאי טעמא נכרי לא קני גופו, מה דקני לי' מקני לישראל, וכיון דקדם וטבל לשם בן חורין מפקע לשעבודי' וכו'. אמר רב אויא לא שנו אלא בלוקח מן הנכרי, אבל נכרי גופי' קני, דכתיב מהם תקנו, אתם קונים מהם ולא הם מכם, ולא זה מזה לגופו, אבל אתם קונים מהם אפילו גופו. פריך רב אחא אימא בכספא ובטבילה, קשיא. ופי' **רש"י** מה דאמר רחמנא מהם תקנו, על ידי כסף וטבילה לשם עבדות קני, אבל קדם וטבל לשם בן חורין לא קני, ואין חילוק בין קנה מן הנכרי או קני לנכרי עצמו.
ופסק הרא"ש (יבמות פ"ד סי' לב) הלכתא כרב אויא, אף על גב דפריך רב אחא. והרמב"ם פסק כרב אחא דפריך לרב אויא, ולכך לא מחלק הרמב"ם בין הקונה עבד כנעני מן העכו"ם או עכו"ם שמוכר עצמו, כמ"ש **בלחם משנה** סוף פרק ח' (הכ"א) יעו"ש. וכ"כ עוד בפ"ט (ה"ב).
ואע"ג דכתב שם (פ"ט ה"ב) דמהא דכתב הרמב"ם אף על פי כן אם מכרו לישראל גופו קנוי, ואם נפרש טעמו כפי' קמא דכסף משנה נראה דפסק כרב אויא, עכ"ל. אבל לי נראה דאי אפשר לומר כלל דהרמב"ם סבירא לי' כרב אויא, וכאשר נבאר.
ואחר הוצעה זו, מבואר דתירוצו קמא דכסף משנה, דמחלק בין קונה עבד מעכו"ם או מכר העכו"ם את עצמו, היינו כסברת רב אויא בש"ס. ותירוץ ב' דכסף משנה, הוא כסברת רב אחא דפריך לרב אויא, ומפרש דאיירי בטבילה. הרי לרב אויא לא סבירא לי' טבילה, ולרב אחא לא ס"ל חילוק מכר את עצמו וכו'. ואם כן איך מתרץ הכסף משנה

ב' תירוצים דסתרי אהדדי, ומזכי שטרי לבי תרי. ואם נפשך לומר דאו תירוצי קמא או תירוצי בתרא קאמר, קשה גם כן, דע"כ הרמב"ם לא סבירא לי' כרב אויא כלל כמ"ש בלחם משנה יעו"ש, וגם כן השיגו בכיוצא בזה, ותמה עליו איך כתב דהרמב"ם סבירא לי' כרב אויא, יעו"ש.

ומלבד כל הנ"ל יש לתמוה עליו, דאי נמי הי' סבירא לי' להרמב"ם סברת רב אויא, מכל מקום אין דעת הרמב"ם סובל תירוצו קמא כלל, דכתב עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קני רק למעשה ידיו מכל מקום אף על פי כן אם מכרו לישראל וכו'. הרי משמע דאיירי כאן בעכו"ם המוכר עבדו לישראל, לא שהעכו"ם מכר את עצמו, ולרב אויא זה עיקר החילוק, אם כן תיר[ו]ץ א' אינו.

וגם תיר[ו]ץ ב' דמפרש דהרמב"ם איירי בטבילה, אם כן העיקר חסר מהספר, דהוה ליה לפרש דאיירי בטבילה שזה עיקר החילוק.

ועוד, דהרמב"ם כתב עיקר הרבותא בין עכו"ם לישראל, דעכו"ם לא קני גופא וישראל קני גופא. ולפי תירוץ הכסף משנה הי' מקום לחלק בין ישראל שהטבילו קנה גופו, ובלא הטבילו לא קנה גופו. וכי תימא דסתם קנין ישראל הוא להטבילו, וסתמא כפירושו דמי, גם זה אינו, דיש כמה דיני עבדים בלא טבילה ומילה, כמ"ש בש"ס **והרמב"ם** וכאשר נבאר עוד, ומכל מקום הוא קנוי לו.

לכן נראה דהרמב"ם יש לו שיטה אחרת, כלשון הרמב"ם ממש הוא לשון הש"ס בפ' השולח הנ"ל (גיטין לז:), וכאשר יתפרש דברי הש"ס כך יתפרש דברי הרמב"ם, ואין מקום לקושית הכסף משנה הנ"ל. והוא סתם משנה הנ"ל דקאמר ישתעבד לרבו שני דקנאו משבאים, מדריש לקיש שנאמר וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו, אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם, ולא זה מזה לגופו רק למעש' ידיו. ואם כן מה שאמר אבל אתם קונים מהם, אפילו לגופו. ואם כן תיקשי להש"ס הא עכו"ם זה לא קני עבד זה רק למעשה ידיו, ואיך במוכרו לישראל העבד נקנה גופו לישראל, כמו שהקשה הכסף משנה להרמב"ם.

וכי תימא דבאמת סבירא לי' לריש לקיש הא דקונה מהם קנה גופו, היינו דוקא במוכר עצמו ולא בקונה עבד מעכו"ם, כמו דמחלק באמת רב אויא שם ביבמות, גם זה אינו, דאם כן ה"ל לריש לקיש לפרש ולחלק בזה, שלא ניטעי בזה.

ועוד דע"כ מוכח דאין לחלק בזה, דקשה בפסוק, דהל"ל בקיצור מבני התושבים תקנו עבד וגו', ול"ל מה"ם תקנו. אלא ללמדינו שלא ניטעי בזה לפרש דוקא במוכר עכו"ם את עצמו הוא דקני לגופו, מה שאין כן בקונה מהם עבד, לכך כתיב מ"הם תקנו עבד,

ללמדינו דגם בעכו"ם המוכר עבדו גם כן קני גופו, וזה שסתם ריש לקיש ולא מחלק. ומזה יש קושיא לרב אויא דמחלק שם.

הגם די"ל דזה גם כן כוונת רב אחא דפריך לרב אויא דמחלק בזה, והוא נגד כוונת הפסוק. וגם הא דרב אחא דמשני בטבילה, היינו לדברי רב אויא שלא יוכל העבד לקדם את עצמו לטבול לשם בן חורין, וכפי' רש"י שם, אבל באמת אם קנאו בעבדות בחזקה, שהלבישו וכיוצא מדרכי הקנאה, לשם עבד, אין צריך לטובלו לשם עבדות, דבלאו הכי קנוי גופו. וכן כתב **הרמב"ם** סוף פ"ח (הי"ט) הלוקח עבד מהעכו"ם וקדם העבד וטבל לשם בן חורין וכו', משמע דבלאו הכי אין צריך טבילה, דהוא הדין בשאר דרכי הקנאה קנה גופו, ורב אחא מודה דלאו דוקא טבילה, דהוא הדין בשאר דרכי הקנאה לא יוכל אחר כך לטבול לשם בן חורין, אבל לעולם בלא טבילה לשם בן חורין קנוי גופו מיד, אף על גב דהעכו"ם לא קנה גופו מכל מקום במכרו לישראל קנה גופו, מהשמים הקנו לו, כמו התיר ממונם, או מצד כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא, ו).

הגם כי איני צריך לכל זה, כי דברי הרמב"ם הם ממש דברי הש"ס כאן בגיטין, ואין מקום לקו' הכסף משנה על הרמב"ם, כי אם להש"ס. ובאמת גם לדידן לא קשה מידי, דשניהם אמת, ולכך כתבו הפוסקים דברי שניהם, הא דריש לקיש, וההיא דיבמות דרב חמא בר גוריא, מטעם שזכרתי, דקודם שנעשה בו מעשה עבד מהני טבילה לשם בן חורין, מה שאין כן כשנעשה בו מעשה הניכר שהוא עבד, קנאו גופו מיד, אף מן העכו"ם המוכרו, בלא טבילה לשם עבדות כלל, כי מילה וטבילה הוא מטעם שיהי' בכלל מצות השייך לעבד ולא לקנין גופו, רק שעושה בו בשעת טבילה מעשה עבדות לתקפו במים וכיוצא בזה, וכמ"ש שמואל בש"ס (יבמות מו.), וכן כתב **הרמב"ם** (הל' עבדים פ"ח הי"ט) מטעם שלא יאמר במפורש שטובל לשם בן חורין, ובתקפו שוב לא מהני מידי כמבואר שם, הרי כדברינו הנ"ל, ודו"ק.

ונחזור לענין הנ"ל, אחר שזכרנו כי דברי ריש לקיש בקנין כסף יש חילוק, דנכרי מנכרי קנה רק למעשה ידיו, ונכרי הנמכ(ו)ר לישראל קנה גופו, מעתה מבואר בקנין חזקה גם כן כך דינו, וז"ש אשכחן בכספא בחזקה מנ"ל, עמון ומואב טיהרו בסיחון, אשכחן נכרי נכרי אבל נכרי ישראל מנ"ל. וכוונת המקשן לשאול חדא דשמעית מיני' תרתי, ר"ל דקני נכרי לישראל למעשה ידיו מנ"ל, וגם נכרי שיהי' נקנה לישראל לגופו מנ"ל, כי גם בדריש לקיש צריך לימוד לכל א' מאלו. והשיבו התרצן מפסוק וישב ממנו שבי, דלכאורה הל"ל וישב שבי ל"ל ממנו, אלא דרצה לומר וישב ממ"נו שבי, כי ממנו היתה השפחה ששבו ישראל תחלה, ונקר' שבי של ישראל גם עכשיו, אף שחזרו ושבו מישראל

זה השפחה לעת עתה, והטעם כי לישראל נקנית קנין גופו שהיא עולמית עד שישתחרר בגט שיחרור, מה שאין כן האומות מישראל, לא קנו רק למעשה ידיו כל זמן שהוא תחת ידו.

ואם כן, דין זה איפשט דישראל קונה בחזקה קנין גופו, מה שאין כן הנכרי שקונה עבד מישראל למעשה ידיו בחזקה, זה לא מוכח מפסוק וישב ממנו שבי, כי מאחר שלפי הוצעה זו הקושיא הוא האמת, אם כן אין לימוד נכרי מישראל. לכך צריך לומר כקושית התוס' ותירוצו, וכפירוש מהרש"א, דנלמד מריש לקיש, כמו בקנין כסף אין חילוק בין גוי לגוי או בין גוי לישראל, כך בחזקה אין חילוק, ואתי שפיר כל כוונת התוס' ומהרש"א. ודו"ק היטב במ"ש התוספות: ולהכי מייתי הא דריש לקיש וכו', ומיהו אצטריך לאתויי[י] דלא קנה גופו, והבן.

ובזה נבוא לבאר הפסוקים ולפרט הספיקות, **א**' אחר שאמר הכנעני על כללות האומה, למה חזר ופרט שהוא מלך ערד. **ועוד**, מה ענין ערד לכנעני, ובש"ס מבואר בפרק קמא דראש השנה (ג.). ועוד, כי בא דרך האתרים, תייר הגדול וכו' (במ"ר יט, כ), אין לו שחר כלל. **ועוד**, וישב ממנו שבי, שפחה א', אם כן מה זה כל החרדה שחרדו וידר ישראל נדר וכו'. **ועוד** קשה להבין, שאמר שפחה ולא עבד. **ועוד**, יושב הנגב אין לו שחר. **ועוד**, לשון והחרמתי את עריהם, שלל שמים, צריך הבנה. **ועוד**, ויתן את הכנעני, בי"דם הל"ל. ושאר הספיקות.

והנה כבר כתבתי מזה בביאורה די מזה, רק אין לך בזה אלא חידושו מה שלא נזכר שם. דנודע דהאדם כלול מיצר הטוב ומיצר הרע, והוא מקליפות נוגה הכלול מטוב ורע, ונקרא כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב, ח), לפעמים נכלל בקדושה ונכנע בסוד מפני שרי גבירתי אנכי בורחת, ואמר לה שובי אל גבירתך והתעני תחת ידיה (בראשית טז, ט). ולפעמים בעונות ישראל, תחת שלש רגזה ארץ עבד כי ימלך ושפחה תירש גבירתה (משלי ל, כג). ומטעם זה נמשלו ישראל ללבנה, שהיא לפעמים במילוי ולפעמים בחסרונה, והיא התייר הגדול ארון הברית ההולך לפני מחנה ישראל לתור להם מנוחה דרך שלשה ימים (במדבר י, לג) - להתחבר באבהן, כמ"ש **בסידור האר"י** בעקידה, ויהי ביום השלישי (עי' בראשית כב, ד), יעו"ש, וכ"כ **בזוהר** (פ' וירא קכ.). וזהו סוד (שמות יד, יט) ויסע מלאך האלדים ההולך לפני מחנה ישראל וגו', ובו רמוז ג' אבהן כנודע, ודי בזה.

ומעתה יובן המשך הפסוקים, דכבר נודע מה שכתבתי בפסוק (תהלים קכו, ו) הלך ילך ובכה, בא יבא ברנה. כי מדריגת הצדיק כי הלך ילך ובכה, לכך נושא משך הזרע. מה שאין כן הרשע אשר בא יבוא ברנה, לכך נושא אלומותיו, יעו"ש.

ובזה יבואר שאמר וישמע הכנעני, מה שהי' נכנע תחת הקדושה ונקראו עבד ושפחה, שבי של ישראל. ועל ידי התחברותן לרשעים בקצה גבול אדום, נפרצו מעשיהן וחסרו הצדיק, שמת אהרן כמו שפירש **רש"י** (במדבר כ, כג), ועל ידי זה גרמו עונות ישראל כי מן כנעני עבד נעשה מלך ערד, ומה שהי' עד עכשיו יאחזמו רעד ונמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו), ובסבת החטא נעשה מן רעד ערד, ומן שבי נעשה שר ומלך הנקרא ישב, כמו (בראשית כג, י) ועפרון ישב, יעו"ש. וזה שאמר מלך ערד ישב הנגב, כי הי' עד עכשיו בשבי, ונכנע שמאל בימין הנקרא נגב, ועתה נעשה מלך הנקרא ישב הנגב.

ומפרש סיבת הגורם לכל זה, ואמר כי ב"א ישראל דרך האת"רים, ור"ל כי התייר הגדול שהוא השכינה, יש לה מדריגות עליה וירידה, וגם נמשלו ללבנה, ועתה הם בבחינה הנק' ב"א שהוא הירידה, ואז וילחם בישראל וישב ממנו שבי היא השפחה הידוע, שהיתה שבי של ישראל עד עתה, וחזרו הכנענים ושבו אותה מהם.

מיד וידר ישראל נדר לה' אם נתן תתן את העם הזה בידי. וענין כפל הנתינה וכפל הנדר, הוא במה שכתבנו לעיל בשם **האר"י** ז"ל, בעת אשר שליט אדם באדם לרע לו - של השליט וכו' יעו"ש. אם כן באמת היא עולה עמו ואינו יורדת, וגם ישראל בני מלכים תמיד, כי באמת אינה ירידה אלא עליה, לברר הניצוצין שהם חיות הקליפות עד שיוברר הכל. וזה שאמר הפסוק (מיכה ז, ח) אל תשמחי אויבתי [לי כי] נפלתי קמ"תי, ולכאורה הל"ל לשון עתיד או הווה, כמ"ש (משלי כד, טז) שבע יפול צדיק וקם, מה שאין כן קמתי משמע לשון עבר. ולדברינו אתי שפיר, כי מה שנפלתי הא קמתי - לקימה יחשב. וזה שאמרו כפל אם נתן תתן - בין בעלי' בין בירידה. את העם הזה בידי, לברר חיות מהם. והחרמתי את עריהם, כי נודע שיש חיצונית העולמות ופנימית העולמות, בעלי' מאיר הפנימי, ובירידה מאיר חיצונית העולמות הנקרא עריהם, ובני אדם שבתוכה הם הפנימים. וזה שאמרו בצחות לשונם כי אקדיש לשמים גם עריהם, לברר מהם גם החיצונית החיות שלהם בעת הירידה, והפנימית בעליה.

וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני, כי חזר ממדריגת מלך ונעשה כנעני נכנע תחת יד הקדושה, ונכנע שמאל בימין. והורה לנו בזה מוסר השכל, כי מיד בעלות על דעת עם בני ישראל לקדש את עצמן מיד נטהרו, וכמ"ש **הרמב"ם** סוף ה' מקוואות וז"ל: המכוין לבו לטהר נפשו וכו', כיון שהסכים לבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת

טהר, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וכו'. וז"ש וישמע ה' (לקול) [בקול] ישראל ויתן, שכבר ניתן בידם ונכנע שמאל בימין ונטהרו, וק"ל.

ובזה נראה לי לתרץ משנה בפרק ג' דראש השנה (מ"ח), והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר, עשה לך שרף ושים אותו על נס והי' כל הנשוך וראה אותו וחי (במדבר כא, ח), וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקין. חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, ע"כ.

והוא מאמר פלאי מרישא לסיפא, **א'** קשה, מה זה התימא וכי ידיו של משה עושות מלחמה, דלמא באמת ידיו של משה עשו זאת. וכי תימא הא סילק את עצמו ממלחמה זו וניתן ליהושע, וז"ש וכי ידיו וכו', קשה הא אמרו חז"ל בפ' בלק (תנחומא ג) שראו שישראל נוצחין במלחמתם שלא כמנהג העולם, מכח תפלתו של משה שאין כחו אלא בפיו, ונטלו עצה ממדין לשלוח אחר בלעם וכו', אם כן גם שהיה המלחמה מסורה ליהושע מכל מקום עיקר הנצחון תלוי בתפלת משה, על ידי שהיו כפיו פרושות השמים, והדרא קו' מה מקום לשאול וכי ידיו וכו', דודאי כח ידיו עשו חיל. וע"כ צריך לומר דמאחר דהי' כח ידיו של משה עושה זאת, אם כן תיקשי וכי יש שינוי זמן, למה פעמים עשתה תפלתו פרי ופעמים לא, כי אם שפעמים מתפלל ופעמים לא התפלל רק יניח ידו מלהתפלל, קשה מהיכא תיתי ימנע מלהתפלל לפעמים, ועוד עד אימתי יתפלל וליזל, רק כשהתפלל פעם א' ונענה די. [הגם לפי מ"ש **בזוהר**, ענין וידי משה כבדים, וענין לשון של זהורית אי הי' מלבין וכו', הכל ענין אחד, ואתי שפיר]. **ועוד**, פתח במשה וסיים בישראל.

ועוד למה הביא עוד הך דנחש נחשת, דהכל מכוון אחד להם. ועוד, דמקשי וכי נחש ממית וכו', דודאי ממית, והקושיא רק על נחש מחיה, ואם כן הל"ל בקיצור וכי נחש מחיה. הגם די"ל דזה עיקר הקושיא, דודאי למעוטי בניסא עדיף, והרבה מיני רפואות החיים בידו יתברך, ולמה עשה נס בתוך נס שזה נחש הממית הוא יהיה המחיה, מה שזה אי אפשר בטבע העולם שזה המלשין ונושך אי אפשר לו שוב לרפאות זו המכה, והוה לי' לעשות רפואה על ידי דבר אחר, וז"ש וכי נחש ממית ושוב איך נחש מחיה. ומשני, שאין זה נס בתוך נס, רק הוא בטבע, כי החטא ממית לא הנחש, וכשעשה תשובה ניתקן

החטא, ואז אין הנחש ממית רק מחיה ממילא, אחר שסר החטא הוא המות ממילא נשאר דבוק בו יתברך שהוא חיי החיים, ועד עכשיו הי' החטא מסך מבדיל, ובסר המסך ממילא אור החיים שופע לישראל עמו יעקב חבל נחלתו, וק"ל. ועוד קשה, מה ענינו לחרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן.

ונראה, דשמעתי בשם **הרב המגיד מו' מנחם מענדיל** מה שנזכר **בזוהר** (ח"ב קכח:), זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו'. דאין הכוונה לומר להם דברי מוסר כדי שישובו, וכיוצא בזה, דאם כן שמא לא ישמעו לו ולא עלתה בידו כלום. ועוד, דזה כלל גדול, בכל פעולתיך שתעשה לשם שמים, תראה שתהיה מיד בעשותך הדבר יהי' בו עבודת השם, הן באכילתו - שלא יאמר שיהי' כוונת אכילתו לשם שמים שיהי' לו כח אחר כך לעבודת הש"י, הגם שזה גם כן כוונה טובה, מכל מקום עיקר השלימות שיהי' בו עובדא לשם שמים מיד, והיינו להעלות נצוצין, ובשבת סוד כוונת כל סעודה ידוע להבאים בסוד ה'. והוא הדין לכל מעשי האדם יהיה על דרך זה, ישמע חכם ויוסף לקח. ואם כן באומר דברי מוסר ותוכחה לבני עירו, יראה לקשר את עצמו תחלה בו יתברך, ואחר כך יראה לדבק ולקשר את עצמו עמהם מצד האחדות והתכללות, כי שורש אחד להם לראשי הדור עם בני דורו, וכשעושה כך אז ה' אלדיו עמו ויעל עמהם לדבק אותם בו יתברך. וזה שאמר דאוחז בידם להעלותם, ואם כן עושה פעולה מיד באמירתו תוכחה ומוסר לעם בני ישראל, ודפח"ח. וכן שמעתי זה הדרך **ממורי** בענין התפלה, להעלותם גם כן.

ואומר אני, הגם שזה דרך טובה מאוד, ונראה לי שזה פירוש ראיתי בני עלי' והם מועטים (סוכה מה:), ר"ל שיהי' יכולת בידם להעלות את עצמו עם בני דורו ולדבקם על ידי תפלה או מוסר בו יתברך, הם מועטים. אבל עדיין צריך עוד תנאי אחד לאלו בני עלי' גם כן, שאם על כל פנים בשעת מעשה כשאומר להם דברי כבושים המשבר לבם, או מתפלל עמהם, ומהרהרים בתשובה אז על כל פנים מדבקים את עצמן בו ונכללים בו, שיש שומע ומשמיע שמכוונים לבם יחד לשם שמים, שזה משמיע לשם שמים לא לכבוד עצמו, וכיוצא משום שאר הנאה ח"ו, והם שומעים לשם שמים ואינם חושדים אותו לשום דבר נבזה, אז נעשה יחוד עליון מן הוי' ואדנ"י המשפיעים זה לזה, כמ"ש **בתיקונים** (תי"ט לט.) יעו"ש.

וזה שאמר במשנה הנ"ל בצחות לשונם, חרש שוטה וקטן אינם מוציאין הרבים יד"י חובתן, להוציא מן ידי הקליפה הנקרא חו"ב וכו', דנקט שוטה וקטן דומיא דחרש הנזכר **בזוהר** (ח"א רכד.) החרשים שמעו וכו' (ישעיה מב, יח), שאינו שומע, ומשמיע, שאז

אינן מוציא"ין דייקא הרבים ידי חובתן, ר"ל אינן יכולין להוציאן מחובתן מהקליפות, ולהעלותן לדבקם בשרשי החיים בקדושה, מטעם המבואר, וק"ל.

ומי לנו גדול ממשה רבן של ישראל, בודאי כל מעש' תפלתו ותורתו ומוסר הי' בענין זה שפשט ידו להם לישראל שיאחזו בו להעלותן, וכמו שאנו רואין בחוש כשאחד פושט יד לחבירו להעלותו מהבור או משאר מקום סכנה של נחשים ועקרבים, אם אין זה רוצה לאחוז ביד זה הפושט לו מכח שמצא בו שום חסרון, איך אפשר להעלותו, כי אם מי שתופס ואוחז ביד אז אפשר להעלותו.

ובזה יובן צחות לשון המתני', והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות וכו'. ור"ל דהקשה ממה נפשך, דודאי ידע המקשן דאין כחו אלא בפיו, אלא דסבר דע"כ אי אפשר לומר דתפלת משה לבד בלא הצטרף פעולת הטוב מישראל דאהני בנצחון זו, וז"ש וכי ידיו של משה לבד הי' עושה מלחמה לנצח. וכי תימא דלמא באמת ידיו עשתה חיל והצליח, אם כן קשה וכי ידיו שוברות מלחמה, דח"ו הי' בחיקו החסרון לשבור המלחמה, דכתיב וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. אלא ע"כ צריך לומר, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לשמים, והיינו שאחזו בידו של משה שפשט להם בתפלתו להתדבק אתו עמו, כאשר הי' כוונת משה להם כך הם נתכוונו לו לעלות אתו עמו למעלה לאביהם שבשמים, ואז ודאי כאשר ירים משה ידו שפשט להם להעלותן לדבקם בו יתברך וגברו ישראל, מה שאין כן וכו'.

אך שמא תאמרו שאין זה תלוי בכוונה לבד, תיכף ומיד שהרהרו תשובה אז נתעלו כנ"ל, דלמא בעי שקידה רבה והאריך זמן לעשות תקוני תשובה בעובדא ובמלולא ובכוונת הלב אז יקובל, מה שאין כן מיד בקבלת התשובה וכוונת לבו. לזה מביא ראיה מנחש נחשת, כי מיד והביט למעלה וחי, לומר כי רחמנותו יתברך כי מיד שקיבל על עצמו והרהר תשובה נקרא צדיק גמור, וכמ"ש בש"ס דקדושין (מט:), וכ"כ **הרמב"ם** לענין גט מעושה דבאומר רוצה אני כשר (הלכות גירושין פ"ב) יעו"ש. ובלבד שלא יהי' שב אל קיאו ויהי' נשאר בתמותו.

והש"י יעזור ברחמיו לסייענו להיות מעובדי שמו מהזוכים ומזכים הרבים לשם שמים להוציא את ידי חובתן, ר"ל מה שפשטה הקליפה יד הנקרא חובתן, כי זה לעומת זה עשה ה', ופשיטות יד הקדושה נק' ידי זכותן, והקליפה נקרא ידי חובתן. וחרש שוטה וקטן שאינן משמיעי' לשם שמים, אינן מוציאין וכו', מה שאין כן כשיש שומע ומשמיע בכוונת הלב הנ"ל, מוציאין וק"ל.

ובזה יבואר עוד צחות לשון התנא שאמר בסיום מתני' הנ"ל, זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ור"ל, דכבר **העליתי בכתבי** בשם **חכמי המחקר** דאי אפשר לחבר ב' הפכים כי אם על ידי ממוצע, וכשרוצה ראש הדור שהוא אדם שלם להתחבר עם העולם המוני עם, ע"כ שמצא בעצמו אשמת דבר מה מענין דוגמת חטא העולם, אשר על ידי זה יהי' התחברות ביניהם, כנזכר במשל שר הנ"ל, וזה ענין שמואל שלבש חלוקן של ישראל (ירושלמי תענית פ"ב ה"ז) וכנ"ל. וזה שאמר זה הכלל, ר"ל דבאמת הוא כלל גדול בעבודת ה', כל שאינו מחוייב בדבר, ר"ל שאינו מחוייב בדבר איזה חטא מעין דוגמת חטא הרבים, אינו מוציא הרבים י"די חובתן, וק"ל.

וזה נראה לי פירוש הש"ס (ר"ה כז:) שיעור שופר, אמר רבן שמעון בן גמליאל כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן [ולכאן]. דזה הקורא בשער בת רבים תוכחה ומוסר נקרא שופר, כמ"ש (עי' ישעיה נח, א) כשופר הר(י)ם קולך, ואמר שאין עיקר הכוונה בתוכחה ומוסר שישמיע לאזנו ותו לא, רק שיאחזנו בי"דו, על דרך הנ"ל זכאה מאן דאחיד בידא דחייב'. ואמר כדי שיראה לכאן ולכאן, ר"ל כי צריך זה המוכיח אזהרה וזריזות יתירה שיראה לכאן, ר"ל על עצמו אם הוא דבוק בו יתברך בדברי מוסריו בלי שום מסך מבדיל, דהיינו על ידי איזה פני' וכבוד המדומה ח"ו. ויראה לכאן, על בני העולם, איך לקשרן ולדבקן אתו עמו בו יתברך, וז"ש ויראה לכאן, שהוא דבר גדול וזריזות יתירה, והבן. ושמור כלל זה תמיד, לא יזוז מנגד עיניך כשאומר מוסר.

וזה נראה לי פירוש הש"ס פ"א דבבא בתרא (י:), ושמעתי שאומרין אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. כי המזכה לרשע נקרא תלמידו, דנלמד ממשה רבינו, והיינו בידו כנ"ל, וק"ל.

גם יובן אשר מגן צריך בידך, וכל המשך ג' פסוקים (בראשית יד, יח-כ). כי מלכי צדק דרשו **בזוהר חדש** על מיכאל יעו"ש. וענין לחם ויין נ"ל שהוא תורה ועבודה, כמ"ש לכו לחמו בלחמי (משלי ט, ה), ויין לנסכי' שעל קרבן, ושרשן נודע חו"ב, כי א(י)לו שזיכה אותן בתורה או עבודה באו להקדים לו שלום, כמו שפירש שם בלתי אשר אכלו הנערים וכו' (שם יד, כד), וז"ש אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. וענין קונה שמים וארץ קאי על אברהם, כמ"ש **בתיקונים** דף קי"ח (ע"א) ואשים דברי בפיך וגו' (ישעיה נא, טז), מה אנא עבדית שמיא וארעא וכו', וק"ל.

•

בפסוק כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים, ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש עין תחת עין

וגו' (כא, כב-כד). והספיקות רבו, דפתח ונגפו לשון רבים, ומסיים ענש לשון יחיד, וכן כאשר ישית עליו לשון יחיד. **ב**', ענש יענש כפל. **ג**', לפי דרשת חז"ל נפש תחת נפש היינו ממון (סנהדרין עט.), הל"ל כך ונתן כפר נפשו. הגם דהוא פלוגתא דתנאי בסנהדרין (שם), ואיכא מאן דסבירא לי' נפש ממש, מכל מקום קשה לאידך. ועוד בסיפא, עין תחת עין, כולי עלמא מודו ממון, אם כן הל"ל במפורש דלא ניטעי. **ועוד**, דכתב במכילתא ילדי' משמע שנים, למה ב' דוקא.

ונראה לי על דרך מוסר, דידוע מ"ש בש"ס (ברכות סא:), צדיקים יצר הטוב שופטן, ורשעים יצר הרע שופטן, בינונים זה וזה שופטן. ובענין מי הוא הנקרא בינוני, ואיך דנין אותו אי מטה כלפי חסד או לאו, רבו הדיעות בזה, ודעת **הרמב"ם** בספר המדע הלכות תשובה (פ"ג ה"ה) וז"ל: כששוקלין עונות אדם עם זכיותיו אין מחשבין עליו עון שחטא בו תחלה, ולא שני, רק משלישי ואילך, אם נמצאו שקולין מטה כלפי חסד וכו'. וכתב **הראב"ד** דיצא להרמב"ם זה מתני [דבי] רבי ישמעאל (ר"ה יז.) מעביר ראשון ראשון וכך המדה. וכן רבי יוסי ביומא (פו:) יפעל אל פעמים ושלש עם גבר (איוב לג, כט), ומפרש ליחיד פעמים ולציבור ג' וכו'. **והרי"ף** ס"ל בשם הגאון (ר"ה ד. בדפי הרי"ף) וז"ל: אף דאיכא העברה לבינוני ב' ראשונות, מכל מקום עון עצמו אינו נמחק עד שעת מיתה, אז אם נמצא זכיותיו מרובים וכו', עיין לקמן בדרוש לשבת תשובה, יעו"ש.

ובזה נבא לביאור הנ"ל, דכבר נודע מה שכתב **בכתבי האר"י** כי זה האדם שעושה מעשיו הטובים במקרה ולא בקביעות, נותן בזה כח לסטרא אחרא על ידי הזכיות שלו אחר כך כשמשליך ופורק מעליו המצות וכו'. ועיין מזה לקמן ה' ר"ה.

ובזה יובן, כי ינצו אנשים, דאיירי כאן בבינוני שזה וזה שופטו, היצר הטוב ויצר הרע, ובמצותא שבמיתה הכתוב מדבר, כמו שדרשו חז"ל (כתובות לג.), כי יצר הרע שופטו שיסור מן עבודת ה' אשר הוא למשא כבד עליו, ואולי יסור אף מן אחד ממצות ה', כדי להכריעו לחוב אשר אחת דתו למיתה, כמפורש בש"ס רובו עונות למיתה אזיל (ר"ה טז:). ולא עוד אלא שמכריע את עצמו ואת כל העולם לחוב, וכמ"ש בש"ס (קידושין מ:) לעולם יראה אדם עצמו חצי זכאי וכו', עשה עבירה אחת אוי לו שהכריע כל העולם לחוב, זהו כוונת היצר הרע. והיצר הטוב כוונתו להיפך, רוצה לשופטו לזכות, שירבה במעשים טובים ויתמיד בעבודת ה' בקביעות ולא במקרה.

ועל ידי זה שהם מריבים זה עם זה היצר הטוב ויצר הרע, ונגפו אשה הרה, כי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים (בר"ר ל, ו), והיא תולדות הנשמה הנקראת בשם אשה, כמ"ש **האלשיך** בפ' כי תצא (דברים כא, יא) ולקחת לך לאשה. היפך הגוף שהוא

מצד החומר ויצר הרע, ותולדות הגוף הוא תאות הגשמית לבחור ברע ולמאוס בטוב. ואמר לשון ונג"פו שאם מחמת גודל המריבה נתגבר האבן נג"וף, וכמו שפירש **רש"י** בחומש יעו"ש (כא, כב), שהוא היצר הרע.

ויצא"**ו** ילד"י', דהיינו שנמסר שני מצות שעשה לסטרא אחרא, שאז על כל פנים ולא יהי' אסון, [דקשה הל"ל אם לא יהיה אסון כמו בסיפא, אלא שמע מינה דבב' עבירות] דבשני עבירות ודאי ליכא אסון שהוא מיתה, מאחר דתחלה הי' בינוני מחצה על מחצה, דזה גרם דינצו אנשים, דזה וזה שפטו אותו, והשתא שנחסר ב' זכיות והוי עונות ב' יתירין על מחצה זכיות, ולהרמב"ם הנ"ל אין נותנין ב' עונות ראשונות בכף מאזנים כל עיקר, ועדיין נשאר בשם בינוני ולא נכתב למיתה שיהיה אסון.

אבל על כל פנים ענש יענש, על ב' מצות שנמס(ו)ר במעשיו לחיצונים יהי' לו ב' מיני עונשים נגדן. וכמ"ש הרי"ף דעל כל פנים עון עצמו אינו נמחק, ובשעת מיתה נענש בפרטות על כל עון ועון, כאשר ישית עליו בעל האשה שהוא בעל פקדון של הנשמה, כשיבוא לקחת פקדונו שהוא בשעת מיתה, וכמ"ש הרי"ף הנ"ל. ונתן בפלילים, כמ"ש בפ' האזינו (דברים לב, לא) ואויבינו פלילים, ור"ל שניתן בידם ח"ו להרע לו ולשופטו כרצונם, וכמ"ש ותמוגגנו ביד עונינו (עי' ישעיה סד, ו), עד שישוב להוציא מיד הקליפות אותן המצות ומעשים טובים.

או י"ל, דהפסוק מפרש דזה העונש הוא דוקא בשעת זה, אבל עד אותו הזמן מכל מקום עדיין לא יצא מכלל בינוני, ונתן בפ"לילים, ר"ל שהוא עצמו עדיין נמסר וניתן ביד שני מיני פלילי"ם, ב' שופטים, הוא היצר הטוב והיצר הרע, דזה וזה שופטו. ובזה מדוייק לשון ונתן, דלא קאמר ומשלם, וגם מאי בפלילים. ולפי הנ"ל אתי שפיר.

ואם אסון יהיה, דודאי מ"ש ויצאו ילדי' הוא לא פחות משנים, אבל יותר אפשר שיהי', שאז נעשה רשע גמור ונכתוב למיתה. וענין המיתה, מה שהי' לו נפש מצד הקדושה והחיים, נעקר למקום המות והטומאה, ונתפשט בו נפש הטומאה תחת נפשו היקרה. וזה שאמר ונתת[ה] נפש תחת נפש שגרם בעונו שנמסר נפשו הקדושה בתוך הקליפות, וז"ש ונתת"ה שהוא מצד הנקיבה שהיא אשה זונה המפתה את האדם עד שנמסר בידה. ותחת עין הקדושה נמשך עין הטומאה, רגל תחת רגל, עד שנתפשט הטומאה בכל רמ"ח איבריו, ונסתלקה הקדושה שברמ"ח איבריו, כי מום בו ואינו מקום קדושה.

עד שישוב בתשובה שלימה, ויעשה תשובת המשקל, שהוא כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה וגו', נגד מה שעשה פצעים וחבורות לנפשו היקרה, כן יעשה בנפשו שמצד הקליפות, עד שיתפשט הקדושה על מקומה כבראשונה אחר סילק הטומאה, שהוציא

יקר מזולל. ולכך חילק הפסוק בשני פסוקים, דקאי על ענין אחר, וכמו שפי' **רש"י** בחומש כויה וגו' - עד עכשיו דבר במה שיש בה פחת דמים, ועכשיו בדבר שיש בו צער וכו'. והוא על כוונתינו הנ"ל, דעד עכשיו עסקינן במה שנתחייב דמים דמי נפשו, כי דמים תרתי משמע, שחייב מיתה להקדוש ברוך הוא. ועכשיו עסקינן בדבר שיש בו צער, שיצטער בתשובה נגד מה שחטא, ויתקן הכל, וק"ל.

•

מצות לא תעשה - בשר בשדה טריפה [לא תאכלו]

מצוה ובשר בשדה טריפה לא תאכלו (כב, ל). וכתב **הרמב"ם** בפרק ד' מהלכות מאכלות אסורות (ה"ו), מכאן אזהרה לטריפה וכו', יעו"ש.

והנה מימרא דעולא בש"ס (חולין מג.), דכולל כל מיני טריפות בשמונה מיני טריפות, נקובה פסוקה וכו'. ותנא דבי רבי ישמעאל תנא י"ח מיני טריפות (שם מב.). והקשה **הבית יוסף** בטור יורה דעה סימן ך"ט יעו"ש (ד"ה ומ"ש דשמנה), על הרמב"ם וטור דנקטו ח' מיני טריפות הן, ובש"ס (חולין שם) תני י"ח טריפות הן. וכי תימא משום דאמרינן בש"ס דתני ושייר, זה אינו, דהא תני מנינא ולא שייך תני ושייר, ומשני דח' אלו הם סוגים יותר כלולים וכו'. יעו"ש. והנה המעיין שם בדברי הבית יוסף, יראה שהוא קצת דוחק תירוצים אלו בעיניו.

ולי נראה לתרץ, דודאי קושית הבית יוסף הוא קושית הש"ס בפ"ב דף ל"ב ע"ב, פיסקא והודה לו ר"ע וכו', ורמינהו אלו טריפות בבהמה נקובת הוושט וכו', הרי נקרא טרפה ולא נבילה, ומסיק אלא אמר רבא אלו אסורות קתני, ויש מהן נבלות ויש מהן טרפות. ולחשוב נמי דחזקי' עשאה גסטרא וכו', ולחשוב דרבי אלעזר ניטלה הירך וכו'.

ויש להקשות, חדא דלמא תני ושייר הא דחזקיה, וכי תימא מה שייר דהאי שייר, הא שייר דרבי אלעזר. וכי תימא דהא תני מניינא ולא שייך שיורא, וכן הקשה בש"ס (חולין מב.:) לתנא דבי רבי ישמעאל דתנא י"ח ותו לא. זה אינו, דהא מפורש בסוטה דף י"ו (ע"א) דגם במנינא שייך שיורא, וכמ"ש **התוספות** שם (ד"ה תנא ושייר) ובקדושין דף י"ו ע"ב (תוד"ה והא) יעו"ש. **ב'** דתיקשי ש"ס דחולין אההיא דסוטה וכו', דכאן משמע דהיכא דתני מנינא לא שייך שיורא, ובסוטה משמע איפכא. **ג'** קשה, דמה פריך וליחשוב הא דחזקי' גסטרא, והא גסטרא הוא כשנפסק חוט השדרה, וכבר תני בי"ח טרפות (מב. במשנה) פסוקת חוט השדרה. ומה שרוצין **התוספות** לתרץ זה (חולין לב: תוד"ה וליחשוב), דאיירי למטה מבין הפרשות דלא מיטרף שם פסיקת החוט וכו'. קשה, הא סתמא קאמר עשאה גסטרא, משמע אפילו למעלה מהפרשות. **וכן** מה פריך ליחשב

דרבי אלעזר ניטלה הירך וכו', הא הוא בכלל בהמה שנחתכה רגלי' וכו'. וכן הקשו **התוספות** (שם ד"ה וליחשוב), ותירץ התוס' יעו"ש.

ונראה לי דקושיא א' יבואר באידך על ידי קושיא ג', דודאי הי' קשה להש"ס על מתני' דתני י"ח טריפות, ובאמת נכללו כל י"ח טריפות בשמנה מיני טרפות, וה"ל לקצר ולומר ח' טריפות הן, וכאשר באמת נקט עולא רק ח' טריפות. וע"כ צריך לומר דתני בדרך כלל, והדר תני בדרך פרט, כי בכלל נקובה יש כמה דברים, ומפרש כמה מיני נקובה, וכן כמה מיני פסוקה יש, וכמה מיני נטולה יש, לכך נקט י"ח טריפות. אם כן מצא מקום להקשות השתא ליתני נמי דחזקי' גיסטרא, וכי תימא דהוא נכלל בכלל פסיקת חוט השדרה זה אינו, דהא רוצה לפרש כמה מיני פסיקת חוט השדרה יש, דאם לא כן יותר ה"ל לקצר ולנקוט רק פסוקה לבדה בכלל ח' מיני טריפות ותו לא, אלא שמע מינה דבעי לפרט, אם כן הכי נמי ה"ל לפרט. ומכל שכן דפסיקת חוט השדרה לבד הוי רק טריפה, וגיסטרא שהיא גם כן עם פסיקת החוט השדרה, הוי אפילו נבילה. וכן הא דר"א דנטלה הירך גם כן ה"ל לפרט, אף על גב דהוא בכלל בהמה שנחתכה רגלי' וכו', מכל מקום כמה מיני נטולה יש והוצרך לפרט, דאם לא כן ה"ל לכלול הכל בכלל נטולה. ומכל שכן דנחתכה רגליה שהוא טרפה, וניטלה הירך הוי נבילה.

ואם כן קושית הש"ס הוא ממה נפשך, או ליתני רק ח' מיני טריפות שהם סוגים כוללים הכל. וכי תימא דתני בפרט כמה מיני פסוקה ונטולה יש והם במנין י"ח, אם כן ה"ל למיתני גם כן הא דחזקי' ור"א וכו'.

וכי תימא מה מקום לקושיא זו כאן, שם באלו טריפות ה"ל להקשות זה דליתני דחזקיה ורבי אלעזר, זה אינו, דשם לא הי' מקום להש"ס להקשות זה, דסבר מה דתני עולא ח' מיני טריפות הוא שם כולל לנבילה וטריפה כאחד, דע"כ לומר כך שהוא שם כולל לכל מיני טריפות ונבילות, כי הכל בכלל נטולה ופסוקה וכו', מה שאין כן י"ח מיני טריפות הוא שם פרטי לטריפות ולא לנבילה לכך לא תני דחזקי' ורבי אלעזר וזעירי וכו'. מה שאין כן אחר ביא[ו]ר תיר[ו]ץ רבא דמשני די"ח טריפות הוא גם כן כולל לטריפה ונבילה, אם כן אז פריך הש"ס שפיר ממה נפשך, אם כן ליתני בקיצור דרך כלל ח' טריפות, וכי תימא דהדר מפרש דרך פרט כמה מיני טריפות חוט השדרה הנכלל בכלל פסוקה, וכמה מיני נטולה, אם כן ליתני נמי הא דחזקי' ודרבי אלעזר וכו', וכנזכר.

ומעתה סרה קושית הבית יוסף על הרמב"ם וטור, דתני ח' מיני טריפות ולא תני י"ח, זה אינו, דבש"ס פריך או ליתני ח' כמו עולא, או ליתני יותר מי"ח דרך פרט, ובאמת

כך עשה הרמב"ם דנקט ח' בכלל, ובפרט נקט יותר מי"ח, כי **הרמב"ם** מנה ע' טריפות בפרטן (הל' שחיטה פ"י ה"ט), וכמ"ש הב"י (סוסי' כט), וק"ל.
ומעתה מבואר קושיא ב', דבאמת היכי דתני מנינא נמי י"ל תני ושייר כמו בסוטה הנ"ל, רק הכא בחולין ע"כ מוכח דליכא שיורא, דאם לא כן הל"ל רק ח' מיני טריפות שהם סוגים יותר כוללים, אלא שמע מינה דהוא דרך כלל, וי"ח טריפות הם דרך פרט, אם כן שמע מינה דליכא בפרט יותר מי"ח, כמו בכלל שאינו יותר משמונה נקובה פסוקה וכו', וזה דנקט עולא מנינא לומר דליכא רק ח' כוללים, אם כן הוא הדין בפרט אינו יותר מי"ח ולכך תני מנינא. והיכי דיש הוכחה דנקט מנינא (למועטי) [למעוטי], א"ש ממש כמ"ש התוס' בקדושין דף י"ו ובסוטה שם, ודו"ק.

•

מצוה - ובשר בשדה טריפה לא תאכלו (כב, ל).
הנה מצוה זו כולל כל דיני טריפ', שהם ע' טריפות שמנה **הרמב"ם** (הל' שחיטה פ"י ה"ט). וגם דרשו חז"ל (מכות יח.) בשר שיצא חוץ למחיצתו שהוא בשדה, הוא טרפה, לא תאכלו.
והנה שניהם עולין בקנה א'. ולהבין טעם מצוה [זו]. גם להבין טעם כל אסורין שבתורה בטלים בס' (חולין צח.), ועם האיסור הוא ס"א.
נ"ל, דכתב **בטור יורה דעה** סוף סימן ק' וז"ל: י"א דבריה בטלה בתתק"ס, ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל, עכ"ל. והוא ממשנה דתרומה (פ"י מ"ח) על פי הירושלמי (תרומות פ"י ה"ה), יעו"ש **בבית יוסף** (ד"ה יש אומרים) **ובתוספות יום טוב** (תרומות שם), וכן הסכים **הרשב"א** (תוה"א ב"ד ש"א יד ע"ג) ושאר פוסקים, דבריה בטילה בתתק"ס, ועם הבריה (עצמן) [עצמה] הוא תתקס"א.
טעם מספר תתק"ס, נראה לי, כי ברי' במילוי כזה בי"ת רי"ש יו"ד ה"י עולה תתק"ס פחות ג', ועם ד' אותיות ברי' הרי תתקס"א. או לפי שיש ה' בג' ציורין כנודע, וק"ל וא"ש.
ולפי שרש"ל (חולין פ"ז סי' מח) **ותוספות יום טוב** (תרומות שם) בקשו טעם למשנה זו דתרומה פרק י' יעו"ש, לא מנעתי לכתוב גם אני טעם שעלה במצודתי.
והנה תתק"ס הוא ששה עשר פעמים ס', כמ"ש **רש"ל** שם. והנה שורש ביט[ו]ל איסור בס"א, נראה לי על פי **ששמעתי מגדול אחד** פירוש הש"ס (עירובין יג:) אף על פי שא(י)לו אוסרין ואלו מתירין, אלו ואלו דברי אלדים חיים וכו'. שדברי חז"ל הוא ב' הפכים בנושא א', כי איך אפשר ששניהם יהי' אמת. אבל הענין, כי ענין ג' קוין שהם חסד ודין ורחמים, הוא מתחיל מן ששת ימי הבנין, מחסד ולמטה, בסוד עולם חסד יבנה

(תהלים פט, ג), והוא בסוד ששה קצוות שהם כשר ופסול, היתר ואיסור, טמא וטהור, כי שם יש ב' הפכים, אבל מו' קצוות ולמעלה הכל מתייחד ביחוד גמור ואין שם טמא ופסול ואיסור, כנודע. והנה בינה שהיא למעלה מששת ימי הבנין נקרא אלדים חיים כנודע. וז"ש אף על פי שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו ואלו דברי אלדים חיים - כי בבינה מתייחד יחוד גמור, וכשיורד בששת ימי הבנין, שהוא צריך לדין ורחמים, יצר הרע ויצר הטוב, עונש ושכר, אז נעשה ההפכים הנ"ל, ודפח"ח.

וידוע כי כל א' מששה קצוות כלול מעשר, הרי ס', ששם הוא כשר ופסול וכו'. מה שאין כן כשיש עם האיסור ס"א, שהוא למעלה מו' קצוות, ששם היא בינה, מקוה המטהר כל טומאה, והוא היתר בלי שום איסור, וק"ל.

ומעתה תבין טעם ברי' שבטילה דוקא בששה עשר פעמים ס' שהוא תתק"ס לת"ק, ולרבי יוסי ששה עשר לבד. כי נודע שיש ד' עולמות אבי"ע, ושרשן ד' שמות הוי"ה במילוי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, גימטריא רל"ב, גימטריא טהו"ר הו"א, עיין **בל"ב כללים** בזה, והוא שורש אל ד' יסודות דומם צומח חי מדבר. והנה משום חשיבות (דברים) [דבריה] אינו בטל שיהיה טהור כי אם בצירוף ד' שמות הנ"ל, גימטריא טהור הוא, שעל ידי זה נתבטל מטומאתו וטהור הוא. ורבי יוסי סבירא לי' כי די בשורש ד' שמות שבו כלול הכל, והוא י"ו אותיות, לכך בטל בששה עשר. ותנא קמא סבירא לי' דמשום חשיבתו ביותר צריך ששה עשר פעמים ס', כי כל אות כלול מחבירו, ובכל א' יש ו' קצוות הכלול מעשר, הרי י"ו פעמים ס', ובדבר שאינו חשוב בטל בפעם א' ס' כנ"ל, ודי בזה. ואם שגיתי הש"י יכפר.

וז"ש ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, כי נודע כי הקדושה נקרא שדה אשר ברכו ה', והקליפות נקראים מדבר, וגם יסוד נקרא בשר. וז"ש וב"שר בשד"ה, ר"ל כל זמן שהבשר הוא בקדושה הנקרא שדה, חלק הטוב, כשר וטהור ומותר. מה שאין כן כשהוא טריפה, ר"ל שטרפה ארי', שהם הקליפ', ויצא חוץ למחיצות הקדושה, אז לא תאכלו - שהוא מסטרא אחרא, וישראל קדושים הם וצריך להתקדש במאכלם, והבן.

והיותר מובן, כי צדיק יסוד עליון נקרא בשר, והמלכות נקרא שדה. ואדם שלם צריך לייחד ב' מדות אלו, הן בתורתו ותפלתו, ומכל שכן באכילתו, בסוד חיל בלע וכו' (איוב כ, טו), דהיינו להעלות הניצוצין מתוך הקליפ' בתוך היסוד הנקרא בשר חי, ומשם להשפיע למלכות, כמ"ש **בתיקוני' שובבי"ם להאר"י** ביחוד ובני דן חושים (בראשית מו, כג), והבן, והש"י יכפר.

•

מצוה - בשר בחלב

עיין מ"ש בסימן צ' בענין כחל, לתרץ קושית הבית יוסף יעו"ש.

בסימן צ"ב: טפת חלב שנפלה על חתיכת בשר שבקדירה וכו', ופירש ר"י דוקא שכל חתיכה חוץ לרוטב, כגון וכו'. ורש"י פירש אפילו מקצתה ברוטב אין השאר מצטרף לבטל החלב וכו'. וכתב **הט"ז** (סק"ב) ומדברי הרמב"ם נראה לי דסבירא לי' כרש"י, והכי קיימא לן, אף על פי שרש"ל פסק כר"י וכו', יעו"ש.

שוב כתב **הט"ז** (סק"ג): בתורת חטאת הקשה דברי הטור אהדדי, דכאן כתב נאסרה אותה חתיכה, ובסימן ק"ה כתב דאינו אוסר רק כדי נטילה. ורש"ל תירץ הכא באיסור צלול וכו', אבל שם מוכח דחלב לא מפעפע, וצ"ע.

שוב כתב **הט"ז** (סק"ה): וכן אם לא ניער כלל. דברים אלו צ"ע לרמ"א, שהרי הם דעת הראב"ד בב"י וכו', וצ"ע. ובאו"ה פסק וכו', ותימא דהי' לרמ"א לכתוב בשם י"א. ותו קשה דבסעיף ד' כתב רמ"א בבשר בחלב להחמיר, וכאן פסק להקל, עכ"ל.

ואמרתי לתת לב לתרץ דברי רמ"א בכל האפשרי, ותחלה נפרש הא דכתב הט"ז, דהרמב"ם סבירא לי' כרש"י, מדכתב (הל' מאכ"א פ"ט ה"ט) נאסרה אותה חתיכה ואוסרת השאר וכו'. דאין מזה הכרע דסבירא ליה כרש"י, דהא מסיים הרמב"ם (שם ה"י) במה דברים אמורים שלא ניער בתחלה אלא בסוף וכו', משמע בלא ניער לבסוף אין אוסרת אחרים. וכמשמעות הש"ס (חולין קח:) מאי לא ניער וכסה, אילימא לא ניערו כלל גם לבסוף, מיבלע בלע מיפלט לא פליט, ואינו אוסרת אחרים. ולסברת הט"ז (סק"ב), לרש"י בלא ניער לבסוף גם כן נאסר חלק תחתון מן חלק העליון, וחוזר ואוסר למטה כל הרוטב וכו'. אלא מ"מ מדבעי ניער בסוף וכו', מזה מוכח גם כן דדברי הדרכי משה כנים, דיש קולא לרש"י מצד אחר - אם מקצתה ברוטב כשם שאינו מצטרף כך אינו אוסרת השאר, ודלא כהט"ז שסותר זה מטעם שנאסר חלק תחתון מהעליון, והוא נגד הש"ס הנ"ל.

וכי תימא דע"כ מוכח דסבירא לי' להרמב"ם כרש"י, מדכתב במה דברים אמורים שלא ניער הקדרה וכו', דע"כ הוא כרש"י, דאי לר"י גם בלא ניער יש היתר במקצתה ברוטב שמצטרף הכל, מה שאין כן לרש"י גם במקצתה ברוטב אין היתר כי אם על ידי ניעור. גם זה אינו, דהא דברי הרמב"ם הוא דברי הש"ס ממש, וכאשר יתפרש הש"ס בשיטת הר"י, כך יתפרש דברי הרמב"ם, וכמ"ש **הרב הבית יוסף** בשם **הר"ן ומהר"י חביב** דאתי שפיר גם לפי' ר"י, שגם שתהי' החתיכה חוץ לרוטב די בניעור או כיסה, יעו"ש בבית יוסף.

ומאחר שנתרועע היסוד של הט"ז דסובר דהרמב"ם סבירא לי' כרש"י, דזה אינו, וכ"כ **הב"ח** במפורש (ד"ה כתב הרמב"ם) דהרמב"ם סבירא לי' כר"י, וכן **רש"ל ופרי חדש** פסק כר"י, וכן כתב **בנקודת הכסף**, יעו"ש, ומעתה מבואר כל הקושיות שהקשה הט"ז על רמ"א.

ותחלה נראה לי לתרץ קושית התורת חטאת, דלא תיקשי דברי הטור אהדדי, אחר דקדוק א' דכתב שם בסי' ק"ה, וז"ל: וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדירה שהיא חוץ לרוטב ולא ניער וכסה, אינו אוסר אלא כדי נטילה וכו'. דקשה דהל"ל אינו נאסר, דהא על החתיכה קאי דבעי לאשמועינן אי אסורה כולה או רק כדי נטילה, וכן כאן בסי' צ"ב כתב הטור אסורה וכו', משמע דקאי על החתיכה. ועוד קשה, למה לא כתב דגם בלא ניער וכסה על כל פנים אוסרת השאר החתיכות הנוגעים בה כדי נטילה, וכמ"ש הטור עצמו בסי' ק"ה דאסור מחמת עצמו או בשר בחלב אוסרת חברתה בנגיעה, ומפרש **הש"ך** (סי' קה סקי"ז) דהיינו כדי נטילה, יעו"ש. וכן קשה על רמ"א שכתב במפורש כאן בלא ניער וכיסה אינו אסור רק החתיכה לבד, ושאר הקדירה מותר וכו', והא בעי נטילה וכמ"ש הש"ך באמת כאן גם כן בזה (סי' צב סק"ז), יעו"ש.

ונראה לי דחדא יתורץ באידך, דודאי על החתיכה עצמו שאסורה אין צריך הטור לכתבו בסי' ק"ה, שכבר כתבו כאן, ודין טפת חלב ושאר איסור שוין, דאם לא כן מנ"ל להקשות דברי הטור אהדדי בתורת חטאת וכו', וק"ל, אלא מה שלא כתב כאן זכרו שם, וז"ש שם אינו אוסר אלא כדי נטילה, ר"ל זה החתיכה שנאסרה מן האיסור שנפל על החתיכה, אינו אוסר השאר בנגיעה רק כדי נטילה. ושלא תיטעי לפרש דמ"ש בבשר בחלב דאוסר בנגיעה הוא כולו, כמ"ש הש"ך (סי' קה סקי"ז) בשם איזה פוסק, דזה אינו, רק בנגיעה הוא כדי נטילה, ומוכח מהש"ס, דאם לא כן ל"ל ניער לבסוף, בלאו הכי כשנאסרה אוסר השאר בנגיעה, אלא שמע מינה דאינו רק כדי נטילה, וכמ"ש הש"ך, וק"ל. ואם כן אין מקום לקושיא שהקשה בתורת חטאת, וצ"ע של הט"ז מבואר ואתי שפיר.

ומעתה לא נפלאת ממך להבין דברי רמ"א גם כן, דהא קשה לרמ"א למה לי ס' בקדירה נגד הטפה מאחר שלא ניער לבסוף, וכש"ס הנ"ל, וכן הקשה **הש"ך** (סי' צב סקי"ג). ולפי הנ"ל אתי שפיר, דודאי החתיכה עצמה אסורה ואוסרת אחרים בכדי נטילה כנ"ל, רק בשיש ס' בחתיכה נגד הטפה אז ממה נפשך שאר החתיכות שבקדרה מותר ואין צריך נטילה, דהא דברי רמ"א משמע בין שהחתיכה כולה חוץ לרוטב כר"י, או מקצתה ברוטב כרש"י, ולא מבעיא במקצת החתיכה ברוטב שאינו אוסר אחרים ביש ס' ברוטב, אלא אפילו כולה חוץ לרוטב שמונחת על שאר החתיכה שברוטב, ושיעור כדי נטילה משאר

החתיכות שברוטב שהוא כעובי אצבע, על כל פנים ברוטב שיש בו ס' נגד האיסור אינו אוסר, כי החתיכה עצמו מותר ביש ס' כמ"ש הרמב"ם. רק רמ"א דאזיל לשיטתי' דמחמיר בבשר בחלב, אבל לאסור השאר כדי נטילה ודאי אינו, מאחר שיש ס'.

ומעתה סרה כל הקושיות שעל רמ"א, והוא מה שהקשה למה צריך ס' נגד הטפה שאינו יוצא מהחתיכה וכו'. דהוא כדי שלא יצטרך נטילה משאר החתיכות, וק"ל. גם מבואר דלא כתב בשם י"א וכו', כי הכל הוא דעה אחת דעת הרמב"ם וכנ"ל.

ותו מה שהקשה למה מיקל כאן בבשר בחלב. זה מבואר על ידי מה שהקשה למה החמיר לאסור החתיכה אחר שיש ס' וכו', ולדברינו מבואר קושיא חדא באידך, דמצד חומרא דבשר בחלב אסור כל החתיכה אף שיש ס' בקדירה נגד הטפה, ודו"ק.

•

מצוה - בשר בחלב שלא לבשלו ולא לאוכלו דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו.

ותחלה נבאר מה שנשאר **הבית יוסף** בצריך עיון **בטור יורה דעה** סימן צ' בדיני כחל, לדעת **רש"י** דכתב (חולין קיא: ד"ה קפי) ולצלי צריך קריעה שתי וערב וכו'. וכתב הבית יוסף בד"ה ומ"ש ולצלי צריך קריעה שתי וערב וכו', וז"ל: ויש לתמוה למה פסק רש"י דלצלי צריך שתי וערב, דהא רבי אלעזר אשמעינן (חולין קט:) דלא בעי שתי וערב לצלי אלא קריעה כל דהוא וכו', **והרשב"א** (חי' קט: ד"ה תניא) כתב ולכתחלה בעי לרש"י שתי וערב כרב יהודא. וקשה, אם כן טיחה בכותל נמי לבעי, וצ"ע.

וכדי לתרץ זה, נראה לי להקשות קושיא היותר תמוה, דרש"י עצמו סותר את עצמו, דכתב **רש"י** בדף קי"א ע"ב (ד"ה קפי) וז"ל: והלכות כחל כבר למדנו למעלה, לצלי בעי קריעה שתי וערב, ואם לא קרעו מותר כלישנא קמא דרב דתניא כוותיה, ולקדירה קורעו שתי וערב וטחו בכותל, ע"כ. וכן כתבו **התוספות** בשם רש"י, בדף ק"ט ע"ב בד"ה אינו עובר וכו'. וכן **הבית יוסף** בשם **התוספות** יעו"ש. ובאמת **רש"י** עצמו כתב (קט:) בדרבי אלעזר בד"ה הא קמ"ל וכו', דלא בעי שתי וערב אלא לקדירה, מה שאין כן לצלי סגי בקריעה בעלמא או שתי או ערב וכו'.

כדי להבין זה, נציע לפניך דברי הש"ס בקיצור, משנה (חולין קט.) הכחל קורעו ומוציא את חלבו, לא קרעו אינו עובר עליו. אמר רבי זירא אמר רב אינו עובר ומותר וכו', כיצד קורעו, אמר רב יהודא קורעו שתי וערב וטחו בכותל. אמר רבי אלעזר לשמעי' קרע לי ואנא איכול, מאי קמ"ל מתניתין היא, הא קמ"ל דלא בעינן שתי וערב וטחו בכותל. ופי' **רש"י** קרע לי כחל קודם שתצלנו ואנא איכול. הא קמ"ל קריעה בעלמא קאמר לי' או שתי או ערב וכו'.

ויש להקשות, **א**' מה זה שאלה כיצד קורעו, דלמא כפשוטו, קורעו לשנים, ומה ראה על ככה דסתם קריעה לא מהני, עד שהוצרך לישאל כיצד יהי' הקריעה. **ב**' דהשואל שאל על הקריעה, והוה ליה להשיבו שהקריעה יהי' שתי וערב, ולמה אמר טחו בכותל שאין זה מענין הקריעה רק ענין בפני עצמו, וזה לא שאלו כלל.

הגם די"ל דקושיא א' יבואר על ידי קושיא ב', דהי' קשה לשואל לישנא דמתני' קורעו ומוציא את חלבו, משמע דלא סגי בקריעה כל דהו, רק שיהי' באופן שיוכל להוציא כל חלבו ממנו, וזה ששאל כיצד יהי' הקריעה שיהיה נקל להוציא חלבו הבלוע, והשיבו שפיר שהקריעה שתי וערב על פני כולו כדי שיוכל להוציא כל חלבו על ידי טיחה בכותל, ודברי רב יהודא מרומז במתני', שצריך שיהי' קריעה וגם איזה פעולה להוציא חלבו מלבד הקריעה, לכך מפרש על ידי טיחה וכו', וא"ש.

ג' קשה, דקדוק לשון קרע לי, שהוא מיותר. גם לשון ואנ"א איכ[ו]ל, דהל"ל בקיצור, קרע ואיכ[ו]ל.

ד' קשה, דאמר מה קמ"ל וכו', הוא תמוה דהא זה הי' במעשה, והוצרך לומר לעבד שיקרע קודם צלי' וכדי שיאכל. וע"כ צריך לומר דהקושיא הי' על מסדר הש"ס, מה קמ"ל שהביא מעשה דרבי אלעזר שאמר לשמעיה קרע לי ואיכול, דלא נשמע מזה שום דבר חדש כי מתניתין הוא. אך דתיקשי על זה, דטובא קמ"ל, דבמתני' תנא ק[ו]רעו ומוציא חלבו דבא להשמיענו דבעי טיחה וכנ"ל, ורבי אלעזר אמר סתם קרע, משמע קריעה בעלמא, ודקארי ליה מה קארי.

ה' דמשני קמ"ל וכו', דאכתי לא נודע אי ר"ל דלא בעי שלשתן, דהיינו שתי וערב וטיחה בכותל, אבל שנים מיהא בעי דהיינו שתי וערב. או ר"ל דגם שתי וערב לא בעי, רק שתי או ערב ובאחד סגי, ואיך אמר הא קמ"ל, דמשמע דבר מפורש קמ"ל.

וביותר קשה **להפוסקים** דמפרשין דברי רבי אלעזר דקריעה בעלמא קאמר, דמנא להו זה, דהא אמר קרע לי, משמע קריעה כדינו המפורש במתני' שהוא קריעה שתי וערב כדמפרש רב יהודא, דנהי דטיחה בכותל לא בעי רבי אלעזר, מדלא אמר לשמעי' רק קריעה, ולא אמר להוציא חלבו כלשון המשנה, שמע מינה דלא בעי טיחה. אבל קריעה מנ"ל לחלק מדין קריעה דבמתני'.

לכן נראה לפרש, דודאי לפירוש רש"י דמפרש הסוגיא דלצלי איירי, והא דרב יהודא איירי לקדירה, אז בעי שתי וערב וטיחה, וכמו שפירש הבית יוסף לשיטת רש"י יעו"ש. ואף על גב דרב יהודא אמתני' קאי, דהא בעי הש"ס כיצד קורעו, ועל זה אמרינן קורעו שתי וערב וטחו וכו', ולפירוש רש"י (קט: ד"ה הא קמ"ל) מתני' בצלי איירי, וכן לישנא

קמא אינו עובר ומותר איירי בצלי, כמ"ש הב"י עצמו שם, ואם כן מצריך רב יהודא גם בצלי לכתחילה שתי וערב וטיחה, ואם כן אין מקום לקושית הבית יוסף ברישא ובסיפא. זה אינו, דע"כ מתני' לצדדין קתני, כמו שפירש **הר"ן** (לח: ד"ה כיצד קורעו) בשיטת **הרמב"ם** (הל' מאכ"א פ"ט הי"ב), ובית יוסף מביאו כאן (ד"ה ולרב אלפס) וז"ל: וע"כ רבי אלעזר לא פליג אדרב יהודא, דאיירי בקדירה, ורבי אלעזר בצלי, ומתני' לצדדין קתני, לצלי בכל דהו, לקדירה שתי וערב. ואם כן ה"נ דסבירא לי' להבית יוסף לרש"י, דלא פליג רבי אלעזר אדרב יהודא וכנ"ל, ע"כ נמי יתפרש מתני' לצדדין, ואתי שפיר.

וזכינו לזה דמתני' איירי גם בצלי, דסגי בקריעה בעלמא, ורבי אלעזר אמר לשמעי' קרע לי ואנא איכול, ור"ל שהחמיר לעצמו להצריך קריעה כדין הסמוך בדברי רב יהודא שתי וערב, וז"ש ל"י דייקא - כי אנא בעצמי איכ[ו]ל, וראוי שיעשה קריעה כדינא, וכדפירש רב יהודא, דנהי דטיחה לא בעי לצלי, דמעצמו יצא כל החלב על ידי צליה, מה שאין כן בקדירה שחוזר ובולע החלב שיצא וכפירוש רש"י, לכך בעי טיחה, אבל על כל פנים קריעה כדינו בעי שתי וערב. זהו כוונת רבי אלעזר במה שאמר קרע לי ואנא איכול, כדי להחמיר כאמור.

והמקשין לא נחית לזה, וסבר קריעה בעלמא קאמר, מדלא בעי טיחה, וגם במתני' משמע דקריעה בעלמא סגי לצלי כדפרשנו לעיל, וזה שהקשה מה קא משמע לן הש"ס בעובדא דרבי אלעזר, הא מתני' היא וכנ"ל. ועל זה משני, דהא קא משמע לן דלא בעי קריעה שתי וערב וטיחה בכותל, רק שתי וערב סגי, וטיחה לא בעי, אבל קריעה כדינו בעי שתי וערב על פני כולו שיצא חלבו מכולו, דאם לא כן [אלא] קריעה כל דהו, אכתי שאר החלב הוא בעין במקום שלא נקרע, וגם בצלי לא מהני כמו בדם בעין דלא מהני בצלי, כמבואר **ביורה דעה** (טוש"ע סי' עו), רק בעי חתיכה. והכי נמי חלב בעין בכחל לא מהני, כי אם על ידי קריעה שתי וערב, רק טיחה לא בעי בצלי.

ומדהביא הש"ס הא דרבי אלעזר, שמע מינה שראוי להחמיר כרבי אלעזר להצריך לכתחלה גם לצלי קריעה שתי וערב, רק טיחה לא בעי. לכך שפיר פסק רש"י לקמן לפסק הלכה להצריך לכתחילה בצלי קריעה שתי וערב (בעובדא) [כעובדא] דרבי אלעזר.

מה שכתב רש"י בד"ה הא קמ"ל, קריעה בעלמא קאמר לי' או שתי או ערב וכו'. ר"ל אמתני' קאי, דקאמר ליה כוונת המשנה הוא או השתי או ערב לצלי, אבל לדידי ראוי להחמיר קריעה כדינו שתי וערב, ואתי שפיר.

ובזה סרה קושית הב"י על הרשב"א במ"ש לרש"י, ולכתחלה בעי לצלי קריעה שתי וערב כרב יהודא. ור"ל לענין קריעה הוא דבעי כדפ[י]רש רב יהודא, דהיינו כדינו שתי וערב,

אבל טיחה הוא ענין בפני עצמו לא מכלל הקריעה, רק ממה שאמר במתני' ומוציא חלבו, ומפרש רב יהודא דהיינו טיחה. אבל מ"ש במתני' קורעו, מפרש רב יהודא קריעה שתי וערב, וגם רבי אלעזר אמר קרע לי, משמע כדינו דמפרש רב יהודא בסמוך שתי וערב, ודו"ק.

והסברא נותנת כרבי אלעזר, ומעתה גם מתני' אף אם יתפרש לצדדין, כך פירושו לרש"י הוא, הכחל קורעו, ור"ל דאין חילוק בין קריעה דצלי לקריעה דבישול בקדירה, בשניהם בעי קריעה שתי וערב. רק מ"ש אחר כך ומוציא חלבו, היינו לצדדין, דהיינו לקדירה שצריך להוציא חלבו תחלה דהיינו על ידי טיחה, מה שאין כן לצלי אין צריך להוציא, שמעצמו יצא על ידי צלייתו באש, וכפי' רש"י לעיל טעם החילוק, ואתי שפיר.

ואף דרבי אלעזר עצמו לא פירש המתני' כך, דאם לא כן מה קאמר קרע לי וכו', הא גם במתני' הוא כך וכנ"ל. מכל מקום, אנן מפרשין לרש"י דגם מתני' יתפרש כך לענין לכתחילה, כמו שצוה רבי אלעזר לשמעי' קרע לי, ואתי שפיר, וק"ל.

•

מצות לא תעשה - לא (**תשמע**) [**תשא**] **שמע שוא** (**כג, א**) [**טענת בעל דין אחד קודם שיבוא בעל דין חבירו**]

להבין טעם מצוה זו, נראה לי לפרש תחלה פירוש הפסוק (שמות יא, ה) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים וגו'. והקושיא מפורסמת, איך אמר כחצות בשם ה', מי איכא ספיקי קמיה. ואי כש"ס דברכות (ד.) שלא יאמרו משה בדאי, אם כן למה אמר בשם ה'. ועו' **בזוהר** (פ' בא לז.) מזה גם כן.

ונראה לי דבא משה רבינו ללמדינו דעת בעבודת הש"י, והוא דכתב **האלשיך** משלי סי' ד' (כה) עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדיך, וז"ל: ואפשר יאמר איש במה אדע איזה דרך ישכון אור לעבוד את ה' אשר אהי' בו בטוח ההגעה אל המכוון, כי כמה החלו בעבודת ה', ולא נסתייעו ונוקשו ונלכדו, וגם כי יש כמה מיני מהלכים לעבודת ה' וכו', ע"כ אמר ראה נא כי אנכי נותן לך כלל גדול אשר בו תצלח בכל עבודת שמים, והוא עיניך לנוכח יביטו, והמשל בהולך אל עיר ומגדל גבוה וכו', על כן אמר תמיד יהי' הוא יתברך נגד עיניך שלא להטות חוצה בשום פני' חיצונית, כי ח"ו לא יהי' נוכח ה', ואז כל דרכיך יכונו, יעו"ש.

ועדיין צריך פירש לפירושו לידע איזה דרך ישכון אור שיהי' נוכח פני ה' תמיד, כי לא דברה תורה במתים שיודע בחלקות לשונו שאינו מכוון לעשות רצונו יתברך. אבל מי שרוצה לעשות רצונו יתברך, וכמה דרכים לפניו, וסובר שכולם הם נכחו יתברך,

ואינו יודע באיזה יבחר. וגם לפעמים בא היצר הרע בדמות יצר הטוב ואומר לו שזה מצוה, ומראה לו פנים שהוא נכחו יתברך, כגון מותר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת (ירושלמי פאה פ"א ה"א), ומותר לשנות מפני דרכי שלום (יבמות סה:), וכאלה רבות זכרם **בח"ה**, ומה יעשה אדם לידע איזה דרך ישכון אור.

לכך אני אומר לך למסור כלל גדול מה **שקבלתי מגדול א'**, ובו תחזק ואל תרף, והוא תועלת גדול הן בעבודת הש"י, או במילי דשמיא או במילי דעלמא. והוא, כי אחר שהסכים שכלך באיזה דבר לעשותו בהחלט גמור שכמדומה לך שהוא הנכון בלי לשנותו, מכל מקום מיד תראה להפוך הדבר בשכלך שמא הנכון הוא ההיפך לזה, ומאן מפיס הזה הוא נכון או זה הנכון, ואז יבוא לך צד ההכרעה מבין שני ההפכים איזה דרך ישכון אור, מה שאין כן במחליט דעתו על צד אחד איכא למיחש [ל]כמה קלקולים, והחוש והנסיון מעיד על זה, ודפח"ח.

ואמרתי ליתן טעם על זה שהוא הדרך הישר לעבודת ה' שיראה לכאן ולכאן, ואחר כך יזרח אור עבודת ה' באיזה צד מב' צדדים. אמרתי לפרש המשנה בפרק ג' דראש השנה (מ"ב) כל (השופרים) [השופרות] כשרים חוץ משל פרה, שנא' קרן. אמר רבי יוסי והלא כל השופרות איקרי קרן. ובש"ס (כו.) מסיק טעמא דחכמים, כל השופרות איקרי קרן ואיקרי שופר, דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי. ואגב זה נבאר מאמר חז"ל שם (כז:), שיעור שופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן.

והענין, כי נודע שיש ג' קוין בסוד אמ"ש הנזכר **בספר יצירה** (ב, ב). והנה יש ב' דרכים לצדיקים עובדי הש"י, א' המתבודד ועובד הש"י בלי שום יצר הרע. והב' העובד הש"י עם היצר הרע, ועל דרך שכתבתי בפסוק (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, שדרשו רז"ל (ויק"ר לה, א) חשבתי דרכי לצורכי וכו' והיו רגלי מביאות אותי לבית המדרש. והוא, כשאדם הולך לעבור עבירה ח"ו או שאר צרכי תענוגי הגוף מחמת היצר הרע, ואחר כך מפני כבודו יתברך ומוראו משבר תאוותו ויצרו והולך בדרכי עבודת הש"י, הרי מכניע שמאל בימין ונעשה ייחוד גמור למעלה, והוא התכלית השלימות יותר מצדיק העובד הש"י בתמים בלא היצר הרע והולך בקו הימין לבד, מה שאין כן בחינה הב' הוא מייחד ג' קוין, שמכניע קו השמאל על ידי קו האמצעי המכריעו לימין.

אחר כך מצאתי **בזוהר** פ' (תרומה) [תצוה] דף קפ"ד ע"א וז"ל: שלימו דכולא טוב ורע ולאסתלקא בטוב וכו'. וזה סוד יתרו שאמר עתה ידעתי וגו' (שמות יח, יא), נעשה ייחוד גמור, יעו"ש **בזוהר** (ח"ב סז:).

נמצא בנדון שלפנינו, אם עלתה במחשבתו לעשות איזה דבר מצוה, אף אם הוא באמת מצוה, וגמרה מיד, מכל מקום אינו מייחד יחוד גמור. מה שאין כן כשהוא שקול בדעתו אל ההיפך מזה, אל קו שמאל, ואחר כך מכריעו על ידי צד ההכרעה לימין, מייחד ג' קוין, בטוח שלא יצא דבר מעוקל מתחת ידו אם מכוין לשם שמים בענין הנ"ל.

ובזה תבין מתני' הנ"ל, כי ענין שופר הוא שפרו מעשיכם, ואם כן כשמה כן הוא, אם רוצה לשפר מעשיו שיהי' לרצון להש"י, יעשה ג' בחינות שבשופר ממש אמ"ש אויר מים אש, כי הבל שופר כליל מן ג' אלו כנודע (זח"ג צט:), שהם סוד ג' קוין ימין ושמאל ואמצעי, כך בכל מעשיו לא יהי' תקיף בדעתו מיד במושכל ראשון לומר שהוא הנכון מה שהסכים מחשבתו במושכל ראשון, כי יש לחוש שמא הוא עצת יצר הרע, לכך יהפך הדבר לכל צדדים ימין ושמאל, ואחר הכרעה כך יקום, אז ילך לבטח.

וז"ש במשנה מוסר השכל ברמז, כל השופרות כשרין חוץ משל פרה שהוא קרן, ור"ל, כל מעשיו הן במילי דשמיא או מילי דעלמא, צריך שיהי' בחינת שופר כלול מן ג' קוים. מה שאין כן קרן, שהוא לשון תקיף, כמו הצפיר השעיר קרן חזות בין עיניו (דניאל ח, ה), עיין **בתוספות יום טוב** מזה, שלא יהיה תקיף במושכל ראשון, כי אם שיהי' נושא ונותן בג' בחינות שופר, ואחר כך יהי' תקיף כמו קרן, וז"ש בש"ס כל השופרות איקרי שופר ואיקרי קרן, מה שאין כן דפרה קרן לבד איקרי, ואין זה נכון כנ"ל. וז"ש שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, וק"ל.

ובזה תבין פסוק כחצות הלילה, כי נודע האדם כשהוא במדריגה עליונה נקרא יום המאיר בלי שום מסך מבדיל, מה שאין כן האדם שהוא במבוכה וחושך נקרא לילה, על דרך (ישעיה כט, טו) והי' במחשך מעשיהם וגו'. כשאדם מסופק איזה דרך ישכן אור, ובחושך הולך הנקרא לו לילה, אז יעשה על דרך הנ"ל, שיחלק הספק על שני צדדים, שיראה לכאן ולכאן.

וז"ש משה שהוא סוד הדעת, כי הוא המלמד לאדם דעת, והוא הקו המכריע בסוד הבריח התיכון כנודע, וכוונתו כך, כה אמר ה' כחצות הלילה, ור"ל כהחלק לו לילה, שמצד המבוכה שלו הנקרא לילה הוא מחלק על שני צדדים לכאן ולכאן, בקו ימין וקו שמאל, שמהפך הספק על ב' צדדים, אז אנ"י ידו"ד שהוא קו המכריע, יוצא בתוך מצרים, לשון מצ"ר י"ם, ומת כל בכור בארץ מצרים, כי נודע בסוד הפסוק (תהלים נ, א) אל אלדים ידו"ד דבר וגו', שהוא סוד המרכבה, א"ל בימין, אלדים בשמאל, הו"יה באמצע וכו', וזה שאמר, אחר שיהפך הדבר לימין ושמאל והוא מיצר עצמו לידע איזה דרך ישכון אור, אז אני, שהוא הוי"ה הנזכר בריש הפסוק כה אמר ה' וגו', יוצא בתוך מצרים, ואז היצר

הרע שנקרא בכור מצרים, שהוא הי' השליט באדם בעת המבוכה הנק' מצרים, וכאשר הוי"ה יוצא, קו המכריע, אז יודע דרך ישכון אור, ואז הבכור שהוא לשון שליט, כמו בכור אתנהו עליון למלכי ארץ (תהלים פט, כח), ומת כל בכור מצרים - ירד מגדולתו ושליטתו, כמו וימת מלך מצרים (שמות ב, כג) שפי' **בזוהר** (ח"ב יט.) שהורד מגדולתו יעו"ש - שאין שליטה ליצר הרע באדם שהי' במיצר המבוכה הנז', רק לילה כיום יאיר, ולאורו יתברך יסע וילך לבטח.

וזהו כוונת שלמה במה שאמר עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדיך, אחר שתבין תוארים חלוקים, כאן אמר לנוכח, ואחר כך אמר נגדיך, וכאן אמר עיניך, ואחר כך אמר עפעפיך. כי נודע **בסוד קריאת שמע שובבי"ם**, על עי"ני, הוא הוי"ה אספקלרי' המאירה, ותנומה על עפע"פי, הוא אדנ"י אספקלרי' שאינה מאירה. וגם נגד"ך הוא לשון נגדיית, כמו אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב, יח) זכה עזר לא זכה כנגדו (יבמות סג.), מה שאין כן נ"כח, משמע דרך יושר. והוא, כשהאדם במדריגה עליונה הנקרא עין, או במצוה ברורה שהיא מצוה, כמו תורה ותפלה וצדקה, שהוא אספקלריא המאירה, שאין בה ספק שהיא מצוה, בזה קאמר עיניך לנוכח יביטו, שיהי' נוכח פני ה' בלי שום פני' חיצונית, כמשל מגדל שזכר האלשיך. משא"כ כשהאדם במדריגת אספקלריא שאינה מאירה, שנקרא עפעפיך, בזה אמר יישירו נגדך, ר"ל כל הנגדיות כל חלקי ההפכים יראה להפך לצד ימין ולשמאל, לבל יחליט תיכף כי אם על דרך הנ"ל, אז לבטח ילך דרך ישכון אור, וק"ל.

ובזה יובן טעם המצוה לא (תשמע) [תשא] שמע שוא, שהוא טענת בעל דין אחד קודם שיבא בעל דין חבירו, והוא על דרך מ"ש **בזוהר** (ח"א קעט:) שהיצר הרע נקרא רשע ערום, שמקדים לבר נש וכו', והוא על דרך הנ"ל, לבל יחליט בדעתו מיד במושכל ראשון, כי שמא הוא היצר הרע המקדים טענותיו לאדם קודם היצר הטוב, לכך יהי' נושא ונותן בדבר על כל חלקי הצדדים בימין ושמאל, ואז יבא ההכרעה על נכון, ודי בזה.

•

מצוה - להלוות לעניי ישראל שנאמר (כב, כד) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. אם זה, חובה הוא (מכילתא פ' משפטים).

מצוה ב' - שלא יתבע ללוה עני כשאין לו, שנאמר לא תהיה לו כנושה.

מצוה ג' - שלא להשית יד בין מלוה ברבית ללוה, להיות סופר, ער(ו)ב, עד, שנאמר לא תשימון עליו נשך וגו'.

וי"ל, מאחר שהוא חוב, מאי טעמא כתיב אם תלוה וגו', לשון רשות. ועוד מאי טעמא כתיב כסף דוקא, דהל"ל בקיצור אם תלוה את עמי וגו', משמע בין כסף או זהב או נחשת. מלבד שאר ספיקות. וכתבתי מזה בכתבי לקמן, ושם הארכתי, וכאן בקיצור.

ונבאר תחלה פסוק בפ' משפטים (כג, כה) ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמיך ו[את] מימיך והסרותי מחלה מקרבך. והקשו **מפרשי התורה** מאי טעמא כתיב ברישא לשון רבים, ואחר כך לשון יחיד. **עוד** י"ל, דברישא אמר שלא לנוכח וברך וגו', ואחר כך לנוכח והסרותי מחלה וגו', דהוה ליה למימר ברישא ואברך את לחמיך וגו'. **ועוד**, מה זה ברכה לחם ומים שהוא הנוהג חיי צער, בדרכי התורה אמרו (אבות פ"ו מ"ד) פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וחיי צער תחיה, מה שאין כן כאן בברכה הל"ל וגו'. **ועוד**, והסרותי מחלה מקרבך, משמע שישים תחלה ואחר כך והסרותי מחלה, הלא מוטב שלא ישימם כלל, וכמו שנאמר (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך.

וקושיא זו קשה גם כן בפ' והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' והסיר ה' ממך כל חולי וגו' (דברים ז, טו), קשה גם כן כנ"ל. ועוד קשה שם, וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך וגו', משמע אבל שאר מחלה ישים ואחר כך יסירם, וקשה מאי טעמא יש הפרש בין מדוי מצרים ובין שאר חולי.

ואפשר דמשום זה דרשו בש"ס דבבא מציעא פרק ט' (קז:) והסיר ה' ממך כל חולי (דברים ז, טו), זה העין וכו', ורבי חנינא אמר זו צנה, דאמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים וכו'. ובירושלמי שם (שבת פי"ד ה"ג) א"ר אבין זו יצר הרע וכו'. וכוונתם לתרץ קושיא הנ"ל, מאי טעמא והסיר, מוטב שלא ישים. ומשני, בעשותו רצונו של מקום, החולי שבידי שמים ודאי לא ישים כלל, אלא אפילו החולי שאינו בידי שמים כגון צינים פחים ויצר הרע, שהבחירה ביד האדם, מכל מקום והסיר גם זה החולי.

ובזה יש לתרץ קושית הש"ס בחלק (סנהדרין קא.) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך (שמות טו, כו), והקשה בש"ס אם לא ישים, רפואה למה וכו', ומשני, יעו"ש. ולדברינו אתי שפיר דלא קשה מידי, כל המחלה שבידי שמים לא אשים כלל, רק החולי שבידי אדם ובבחירתו מכל מקום אני ה' רופאך, ואתי שפיר.

אך דלפי זה יש לתמוה מה שתמה **הרמב"ם** בענין הבחירה והידיעה וכו' (הל' תשובה פ"ה ה"ה), והכי נמי קשה קושיא זו, ובש"ס (נדה טז:) אמרו, צדיק ורשע לא קאמר, דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכו', וכאן אמרו דגם היצר הרע בידי שמים להסירו מן האדם, וקשה כנ"ל. וגם אין שכר ועונש לפי זה.

ובביאור קושיות הנ"ל, ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך וגו', כתב **הרמב"ן** וז"ל: כי רוב עובדי עבודה זרה יכירו וידעו כי השם הנכבד הוא אלדי האלהים, ואין כוונתם בעבודה זרה רק להמשיך להם שפע וברכה, כגון שיעבדו השמש וכו', לכך אמר כי בעבודת הקדוש ברוך הוא בלבד תהי' ברכה, וברך את לחמך והוא כולל כל מאכל אשר יאכל, וכן כל משקה וכו', יעו"ש.

ובמדרש שמואל (אבות פ"ג מ"ד) פירש, כי התפלה במרובים עדיף, ברוב עם הדרת מלך, מה שאין כן אכילה טוב ביחיד וכו', וז"ש במשנה שלשה שאכלו כאחד, לשון דיעבד וכו', יעו"ש.

ורבי משה אלשיך פירש, כי מלך בשר ודם ששכר כמה אנשים לבנות לו מגד(ו)ל או עיר בשכר קצוב אינו מקפיד אם יעשו כולם יחד או לאו, ובתשלום המלאכה נתן לכל אחד חלק כחלק. אבל הקדוש ברוך הוא חפצו ורצונו שיעשו כולם יחד עבודתו, כי אינו דומה מרובים העושין המצוה למעוטין, וזהו ועבדתם לשון רבים. אמנם השכר אינו שוה רק כל א' לפי ענינו, זה פנוי וכו', מה שאין כן חבירו שהניח עסקיו, וזה עשה בעצבות וזה עשה בשמחה, וזה בשמחה יתירה, זה בכוונה קלה וזה בכוונה גדולה, וז"ש וברך לשון יחיד וכו', יעו"ש.

ולי נראה, **דשמעתי** מקשין, מאחר שהקדוש ברוך הוא יודע מחשבות האדם וצרכו, אם כן למה צריך האדם בהתפללו להוציא הדיבור, דסגי במחשבה לבד וכו'. ותירץ **מוהר"ן** שעל ידי הדיבור נעשה כלים שבו יושפע שפע הברכה וכו', עיין מזה בכתבי במקום אחר. ובזה יובן ועבדתם לשון רבים, שהם על ידי החומר והצורה, שיהי' הדיבור על ידי כלי הגוף, ומחשבה על ידי הצורה, ולא סגי באחד שהוא המחשבה לבד. והטעם וברך את לחמך ומימיך, שיעשו כלים על ידי כלי הדיבור, שבו י(ו)שפע שפע הברכה וכו', והבן.

עוד י"ל, ונבאר פסוקי שיר השירים (ב, יג-טז), התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך, יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך השמעיני את קולך וגו', אחזו לנו שועלים וגו', דודי לי ואני לו וגו'. ונראה, דכתבתי במקום אחר, וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' (שמות ו, ג), דהל"ל בכללות וארא אל אברהם יצחק ויעקב.

ונראה לי דכמו שהי' בכללות העולם בחינת חסד תחלה, ואחר כך דין וגבורה סוד הצימצום, ואחר כך סוד הרחמים בחינת קו אמצעי מאור אין סוף המתפשט בתוך העגולים כמבואר **בספר עץ חיים** יעו"ש. כך בעולם שנה ונפש הוא כך הישר בתוך

העגולים, בתחלה בחינת החסד, הקדוש ברוך הוא אוחז ביד האדם ומסייעו ותמכו בעבודתו יתברך, כמו במשל קטן שאינו יכול לילך ואביו מסייעו בהילוכו, ואחר כך כשיוכל לילך אביו מניחו שילך בעצמו. כך בעבודת ה' מניח לו שילך בעצמו שיקבל שכר. **ושמעתי** שזהו הוא ינהגינו על מות (תהלים מח, טו). וז"ש במדרש פנחס (במ"ר כא, א) בדין הוא שיטול שכרו, ובחינה זו הוא הדין וגבורה, ואחר כך כשחוזר למדריגתו נקרא רחמים בחינת יעקב. ובזה יובן וארא אל אברהם בחינת חסד תחלה, אחר כך אל יצחק בחינת דין, ואחר כך אל יעקב. והבן כשהוא בבחינת גבורה שהולך מעצמו בחינות שונות, **ושמעתי** משל אחד שהלך לקבל פני המלך שדר בכמה מיני עליות ושליבות הסובבים ממטה למעלה, כשעומד למטה רואה את המלך, וכשמתקרב יותר נסתר הוא, דהיינו כשהולך על המדריגה. והנמש(ו)ל מובן, ודפח"ח.

ובזה יובן התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח, בתחלת בישולם נתנו ריח טוב. ואחר כך מניחו שילך בעצמו כדי שיקבל שכר, וז"ש קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך ר"ל מעצמך, וכן יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה, ר"ל יותר שעולה במדריגות השלימות נראה לו שנתרחק יותר מהש"י והוא בסתר המדריגה, וכל זה הוא דרך חבה ונסיון לראות אם יניח עבודת ה' עבור זה או לאו, כמו במשל הנ"ל קטן שנתרחק אביו ממנו כדי שילך עוד מעצמו, וה"נ מצד החיבה לומר הראיני את מראיך, וכפירוש **רש"י**: הרא[י]ני כשרון פעולתך למי את פונה בעת צרה וכו', השמעני את קולך, ויצעקו בני ישראל אל ה' וגו' (שמות יד, י).

וז"ש אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים, כי אז היצר הרע מפתה שיניח עבודת ה' ולחבל כרם ה' צבאות. אבל באמת לא זז חבתו יתברך ממנו תמיד גם כשהוא בסתר המדריגה הנ"ל, כי דודי לי ואני לו הרועה בשושנים, כי מנהיג את האדם בדין וברחמים, כמו שושנים שיש בו אדום ולבן דין ורחמים, כמ"ש **בזוהר** שמות (כ.) יעו"ש, והבן.

ובזה יובן ועבדתם את ה' אלהיכם, כמו שנאמר (בראשית ו, ט) את האלדים התהלך נח, שצריך סעד לתומכו וכו', כך האדם בתחלת עבודתו הוא עם ה' אלדיכם המסייעו, מה שאין כן אחר כך כתיב לשון יחיד, שצריך שילך מעצמו ביחידי כדי שיקבל שכר וברכה, וז"ש וברך את לחמ"ך המיוחד לך בעולם הנצחי ומי"מ כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג.), והבן.

עוד י"ל, דזכרתי בכתבי במקום אחר ביאר ש"ס (מגילה ז:) חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'. על דרך שביאר **מורי זלה"ה** ושמרו בני

ישראל את השבת וגו' (שמות לא, טז), משל לבן מלך שהי' בין פחותי ערך וכו', ודפח"ח. הרי כי לדביקות הש"י צריך לבסם החומר, שלא יעכב עצבות החומר דביקות הצורה על ידי שמחה בו יתברך, כמו יונה בן אמיתי, שזכה לנבואה על ידי שמחת בית השואבה וכו' (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א).

ובדרך זה שמעתי לבאר קושית **התוספות** בש"ס דביצה (טו:), אמר הקדוש ברוך הוא לישראל לוו עלי ואני פורע וגו'. והקשו התוספות הא אמרינן (שבת קיח., פסחים קיב.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני וכו'. ושמעתי **מהרב המגיד מוהר"ם** כי לוו עלי יש לו ב' פירושים, א' לשון הלואה. ב' לשון חיבור. וזה נמשך מזה, כי לחבר ולדבק עצמו בו יתברך צריך ללות, כדי לשמח הגוף והחומר, שלא יעכב שמחת ודביקות הנשמה בו ית', ובזה יובן לוו עלי, אם ללות כדי שיתחבר אלי, אני פורע. מה שאין כן אם רוצה ללות לענג את עצמו, אז עשה שבת"ך של עצמך חול ואל תצטרך לבריות.

אך שמעתי מקשים, מה שאומר לוו עלי וכו', כי מי ילוה לעני, ויותר הי' ראוי לצוות המלוה שילוה לעני כדי שיתענג לשמו ית'.

ונראה לי דבזה מובן מצוה הנ"ל, אם כסף תלוה את עמי וכו', והספיקות זכרתי לעיל. ולפי קושיא זו יבואר חדא באידך, דכבר הזהירה תורה במצוה זאת שמצוה שילוה לעני כדי שיתענג לשמו ית', וזהו שאמר אם כסף תלוה וגו', כי כסף סובל ב' משמעות ותלוה סובל ג' משמעות, והכל אמת, שזה נמשך מזה, כסף א' כפשוטו, ב' לשון כוסף וחושק. תלוה א' לשון לוה, ב' לשון מלוה כמשמעותו, ג' לשון חיבור ולויה.

ובזה יובן אם כסף תלוה וגו', ר"ל שכוסף וחושק שיתחבר וידבק בו ית', אז כסף תלוה, לוו עלי ואני פורע. משא"כ לענג עצמו, אז עשה שבתך חול ואל תצטריך לבריות ללות. ולכך כתיב לשון א"ם כסף, כי הלוה הוא יודע אם כוסף וכוונתו לשם שמים או לאו כנ"ל, משא"כ המלוה שאינו יודע כוונת הלב של הלוה אם מכוון לשם שמים וכוסף או לאו, לכך דרשו חז"ל אם זה הוא לשון מצוה וחוב, שילוה לעני בין שכוונתו לשם שמים או לאו, דאם לא כן יהי' מצוה זו נעדרת, שיאמר המלוה שאין כוונת הלוה לשם שמים. אבל הלוה בעצמו שיודע כוונת לבו, שפיר הזהירה תורה אותו אם כסף תלוה א"ת עמי ר"ל אל תקרי **עַמי** אלא **עִמי**, מי שרוצה להיות אתו עמו ית', אז לוו עלי ואני פורע, משא"כ בלאו הכי, וכאמור.

וכי תימא מה ענין ללות לצרכי גוף שהוא אכילה ושתיה, לענין דביקות וחיבור הנשמה בו ית' שהוא ברוחני לא על ידי אכילה ושתיה. לכך ביאור הפסוק עצמו, כי צריך כסף תלוה את עמי כדי שיתחבר את עני עמך, כי החומר והגוף שהוא עני בדעת, שאין לו

שמחה בדביקות ה' רק בגשמי אכילה ושתיה, וכשנחסר זה הוא בעצבות ומעכב הנשמה לידבק בו יתברך שהוא על ידי השמחה, לכך לוו עלי, לשמח החומר שיהי' העני עמך בשמחה, זה בגשמי וזה ברוחני, כמו במשל בן מלך הנ"ל שהי' בין פחותי ערך והגיעו מכתב מאביו המלך ורצה לשמוח, ונתן לפחותי ערך מיני משקה שישמחו בגשמי, ויהי' הוא יכול לשמוח ברוחני, והבן.

ובזה יובן ועבדתם את ה' אלהיכם לשון רבים, הוא החומר והצורה, וכי תימא הצורה תינח, אבל החומר שאין לו שמחה בעבודת ה', ואין זה עבודה כשאינו בשמחה, כמו **ששמעתי ממורי זלה"ה** בשם **הרמב"ן** ששאלו א' איזה עבודת ה', והשיבו כל שיש בו תענוג ושמחה בצירוף המורא וכו', אם כן איך שייך עבודה בחומר. ומשני, וברך את לחמך ומימיך הכלל כל מיני מאכל ומיני משקה כמ"ש הרמב"ן הנ"ל, ועל ידי זה יהי' העני עמך בשמחה, ואז והסרותי מחלה מקרבך, שהיא הסרת דאגה ועצבות, שהיא שורש כל הקליפות שנקרא מחלה. וא"ש ועבדתם את ה' לשון רבים, שנמשך השמחה מן שניהם החומר והצורה, זה בגשמי וזה ברוחני, והבן.

והנה כמו שכתבתי בענין החומר והצורה של אדם פרטי, כך יש לפרט בענין הכלל, שיש אנשי חומר ואנשי הצורה, ויבואר פסוק אם כסף תלוה וגו' עם ביאור ג' מצות הנ"ל באופן אחר, דזכרתי בכתבי במקום אחר ביאור ש"ס (נדרים פא., ב"מ פה.:) על מה אבדה הארץ וכו' (ירמיה ט, יא), שלא בירכו בתורה תחלה וכו'. העולה משם, על ידי שיש יתרון אור מן החשך זולתו, נעשה כסא זה לזה. ובזה בארתי שם ויהי ערב (בראשית א, ה) אנשי החומר, ויהי בקר אנשי צורה, על ידי יתרון אור מחשך, נעשו יום אחד, וק"ל.

ובזה יובן אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, ר"ל אם אתה כוסף וחושק בתורה ועבודת ה', ראוי שתחבר ותלוה את עמי, דהיינו את העני עמך, הם אנשי החומר שהם עניי הדעת, שטו העם ולקטו (במדבר יא, ח) בשטותא נסבין וכו' (זח"ב סב:), שנטרדין יום ולילה לא ישבותו בעסק פרנסתן. וראוי שיהי' לך יתרון אור מחשך שלהם, שנעשו כסא זה לזה, ויתחברו עמך.

לא תהיה לו כנשה, לשון חוב, לחייב אותן מה שאינן עושין כמותך, רק ראוי ליתן שבח והודי' להש"י על שנתן לך יתרון אור וכו'.

ולא תשימון עליו נשך, כמו שזכרתי בכתבי במקום אחר ב' סוגי מוכיח, סוג א' עליהם נאמר (במדבר כא, ו) וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וכו', רק יהי' מסוג ב' (ויכללו) [ויכלול] עצמו בדברי מוסר שלו, וז"ש לא תשימון ע"ליו נשך דייקא, והבן.

והנה כמו שיש יתרון אור לאנשי צורה מחשך של אנשי החומר, ונעשה כסא זה לזה, כך יש יתרון אור מחשך של יצר הרע, כמו שזכרתי בכתבי במקום אחר ביאר משנה (אבות פ"ד מ"א) איזה חכם הלומד מכל אדם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ועבדתם את ה' אלדיכם לשון רבים, דאנשי צורה יחברו לאנשי החומר עמהם על ידי שיהי' יתרון אור לאנשי הצורה מן החשך של אנשי החומר, והיינו על ידי וברך את לחמך ומימך, שאצלך נחשב לברכה כשיש לך לחם ומים בדרכי התורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וכו' (אבות פ"ו מ"ד), וזה דכתוב בברכה (ויקרא כו, ה) ואכלתם לחמ(י)כם לשובע, שהוא מדת הסתפקות. מה שאין כן לאנשי החומר לא ניתן דעת זה, שהם עניי הדעת, ונטרדין בעסק פרנסתן לא ישבתו יומם ולילה, בחשך ילכו. וגם יש יתרון אור מחשך היצר הרע, ובזה והסרותי מחלה מקרבך זה היצר הרע, שנעשה כסא לקדושה ונעשה הכל אחדות א', ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראשית א, ה), והבן.

ועל פי זה נבאר פסוק פ' משפטים (כד, יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלדים ויאכלו וישתו. ודרשו חז"ל (ויק"ר כ, י) שהיו ראוין לשלוח בהן יד וכו'.

והרמב"ן כתב שלא הי' ראוין לשלוח יד וכו', יעו"ש. ויש להבין מה ענין אכילה ושתי' לכאן, וכן הקשו במדרש (ויק"ר כ, י) וכי קילורין העלו עמהן לסיני. **והתרגום** מפרש וכו', יעו"ש.

ואגב נבאר פסוק ויקחו לי תרומה וגו' (שמות כה, ב). וי"ל קושית **רבי משה אלשיך** דהל"ל ויתנו. ב', ל"ל ל"י, דהל"ל ויקחו תרומה.

ונ"ל, דכתבתי ביאר חייב אינש לבסומי בפוריא וכו' (מגילה ז:), וביאר לוו עלי ואני פורע וכו' (ביצה טו:), וביאר אם כסף תלוה את עמי וגו', והעולה משם, אם רוצה להתענג לשמו יתברך לדבק בו יתברך, ועצבות החומר מעכב, וצריך לשמחו באכילה ושתיה, ואין לו וצריך ללות, ומתנה אינו רוצה לקבל דכתיב (משלי טו, כז) שונא מתנות יחיה, בזה אמר הקדוש ברוך הוא לוו עלי ואני פורע, מה שאין כן בלאו הכי וכו'.

ובזה יובן ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, דכתבתי לעיל והוא ינהגנו על מות (תהלים מח, טו), כי הקדוש ברוך הוא שולח ידו לאחוז באדם להנהיגו שילך בדרכי הש"י ובעבודתו, והיינו בהתחלה בימי בחרותו ונערות, אבל אחר כך מניחו שילך מעצמו וכו'. אבל אצילי בני ישראל שהיו חשובין ביותר, גם בבחרותן לא הוצרכו שישלח להם ידו, רק מעצמן נתחזקו בדביקות הש"י עד שהגיעו למדריגה זו ויחזו את האלדים, וגם עצבות החומר לא היה מעכב כי ויאכלו וישתו לשמח החומר, וכנ"ל לוו עלי ואני פורע, וכמ"ש

הרמב"ן (כד, יא) דאכילה ושתי' זו הי' של מצוה, בשמחת התורה שקבלו וכו', יעו"ש, וכן כתב **בתרגום יונתן** אל אצילי בני ישראל - עולימיא שפיריא וכו', והבן.

ובזה יובן ויקחו לי תרומה, ר"ל לפי שיש בני אדם המקיימין פסוק שונא מתנות יחיה, וגם ללות לבם מהסס, שהרי אמרו חז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (שבת קיח.), שלא ללות גם כן, לכך אמרה תורה ויק"חו, דרשאין ליקח בין מתנה בין בהלוואה, והיינו לי לשמי, שרוצה לדבק בו יתברך שהוא ושמו אחד, אז לוו עלי ואני פורע, והבן.

עוד י"ל ויקחו לי תרומה, דכתבתי במקום אחר חכם לב יקח מצו"ת וכו' (משלי י, ח) ב' מצות, לקשר המעשה מצוה תתאה, במחשבה, אל הבינה שנקרא מצוה עלאה, ואז מלכות נקרא עטרת תפארת, וכמ"ש **ברעיא מהימנא בזוהר** תרומה דף קנ"ח (ע"א) מסטרא דעלמא דאתי היא תגא דס"ת עטרה על רישיה וכו', יעו"ש. ונודע כי בינה נק' ל"י גימטריא מ', שהיא מ' סתומה וכו', ותרומה הוא לשון תרום ה'.

ובזה יובן ויקחו לי תרומה, שיקחו וירימו ה' תתאה מעשה המצוה, על ידי הבינה שלו והמחשבה, אל הבינה שנק' לי מצוה עלאה, וזהו חכם לב יקח מצות. והיינו מאת כל איש אשר ידבנו ל"בו תקחו את תרומתי, כי הבינה שלו נקרא לבו, ועל ידי הבינה שלו וזאת התרומה אשר תקחו מאתם, מ"י ז"את עולה מן המדבר (שה"ש ח, ה).

וקחשיב זהב וכסף ונחושת וגומר ארון ושלחן ושאר כלי המשכן והמשכן, כי יש לכל א' שורש למעלה ברוחני, וכאשר בעשיית המשכן והמנורה והכלים מקשר מעשה הגשמי ברוחני אל הבינה שנקרא עטרה שעטרה לו אמו (שה"ש ג, יא), זהו שאמר ועשית לו ז"ר זהב סביב, ובזה הוקם המשכן התחתון והעליון יחד (זח"א לה.), והבן.

ועל פי זה יבואר ש"ס חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ופי' דכתבתי מזה במקום אחר וכו', יעו"ש. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דאליעזר הוא כנען והחומר, על ידי ששימש לאברהם שהיא הנשמה יצא מכלל ארור לברוך (בר"ר ס, ז), שנעשה כסא זה לזה כאשר כתבתי מזה במקום אחר, וה"נ דחייב אינש לבסומי בפוריא, שישמח את החומר כדי שיוכל לדבק הנשמה בו יתברך, ונעשה כסא זה לזה, כי על ידי אכילה ושתי' הגשמי זוכה לדבק ברוחני, אם כן ה"נ נעשה המן כסא למרדכי, כמ"ש **הרוקח** עת צרה היא ליעקב (ירמיה ל, ז) למרדכי ואסתר, ומ"מנה יושע אותיות ומה"מן יושע, עכ"ל. והטעם כמו שדרשו בש"ס (מגילה יד.) גדולה הסרת טבעת להמן מן מ"ח נביאים וכו', אם כן נעשה כסא זה לזה. וז"ש עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שאין הפרש בין זה לזה, דיצא מארור לברוך, הגם שצריך הבדלה וכו' כמו שביאר **מורי זלה"ה**, והבן.

תרומה

ויקחו לי תרומה (כה, ב) ופי' **רש"י** לי לשמי. וי"ל מה בעי רש"י בזה, וגם שאין לו שחר. ונ"ל, דאיתא (חולין קלג.) מריש הוי חטיפנא מתנתא, כיון דשמענא להא ונתן ולא שיטול, לא חטיפנא. ואם כן קשה דכתיב ויקחו לי תרומה, הל"ל ויתנו לי תרומה, וכי תימא דאתי לומר דרשאי ליקח, קשה באמת מאי שנא משאר מתנות כהונה דכתיב (דברים יח, ג) ונתן, ולא שיטול.

ונ"ל, דאיתא (מכילתא בשלח פ' ויסע ב) לא ניתנה תורה אלא (לאוכלה) [לאוכלי] תרומה, ואם כן רשאי שיקח למען ילמד תורת ה', וידוע שכל התורה שמותיו יתברך כנודע.

ובזה יובן ויקחו לי תרומה, קשה, דהל"ל ויתנו, וכי תימא דהוה אמינא ולא שיטול, ואתי לומר דרשאי אף ליקח, קשה באמת מאי שנא משאר מתנות כהונה. לזה ביאר הפסוק בעצמו מה שאמרתי בתרומה ויקחו דרשאי אף ליקח, הוא לי לשמי, בשביל התורה שהוא שמו יתברך, שלא ניתנה תורה כי אם לאוכלי תרומה, וק"ל.

•

ובד"א נראה לי, דאיתא במדרש (שהש"ר א, כד) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב (שמות לג, ו), זין הי' להם ושם המפורש חקוק עליו, וכשחטאו נקלף מהם. וידוע דתרומת המשכן הוא לכפר על מעשה עגל, וע"כ יחזרו למתנתם, לשם המיוחד, ובזה יובן ויקחו לי לשמי, על ידי התרומה שיתנו למשכן, וק"ל.

•

עוד י"ל ביא[ו]ר רש"י הנ"ל וכו', **דשמעתי** ענין בכל דרכ[י]ך דעהו (משלי ג, ו), גם בספורי דברים שעם חבירו יכוין שהוא כדי שיתקרב אצלו, ואז אם יבקש ממנו איזה דבר מצוה ויראה, שימלא משאלתו על ידי שנתקרב כבר אצלו בספורי דברים בעלמא, והוא סוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, והבן. וז"ש ויקחו לי תרומה, ר"ל כשתרצה שיתקרב חבירך אצלך ולהרימו, תקחו לי גם כן בכוונתך, שתכוין שהוא בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, והוא יחוד גדול, וזה סוד לי לשמי, והבן שהוא כלל גדול בכל עניני גשמיים גם כן, ודי בזה, והבן.

•

מצוה - ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (כה, ח)

הנה האדם שהוא עולם קטן ויש בו מקדש ומשכן, ולכאורה הוא בלתי מושג לפי קוצר דעתינו.

ולהבינך זה, נראה לי על פי קושיא היותר גדולה, דתרי"ג מצות הם נאצלין מעצמותו יתברך כמ"ש **באלשיך** פ' תצוה (בראשה), יעו"ש, וכמו שהוא נצחי וקיים לעד היה הוה ויהיה [אשר לפי זה לכך נק' שמו יתברך ידו"ד, שיש בו אותיות היה הוה ויהיה] ואם כן גם מצותיו הם נצחיים. ואם כן תקשה בנין בית המקדש שהוא מתרי"ג מצות, תינח בזמן שבית המקדש קיים, ובזמן הזה שאין מקדש איך אפשר לקיים מצוה זו. גם שהקושיא על שאר המצות שאינם נוהגין, רק שאנו בענין מצוה זו קיימינן. גם בזמן המקדש לא קיימו מצוה זו רק הדור של שלמה שבנו המקדש, ואיך יש תרי"ג מצות בכל דור.

נוסף לזה, כל אדם יחידי צריך לקיים תרי"ג מצות, וכפי' ספר **כבוד חכמים** פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש בסנהדרין (קיא.) ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), אף על מצוה א' שחסר מן תרי"ג וכו', יעו"ש, ואיך יש בכל יחיד.

מצורף לזה, **ששורש מה שעלתה במחשבתי לבאר פירוש על תרי"ג מצות, כדי לידע ולהודיע איך יכול האדם לקדש ולדבק את עצמו על ידי המצות בו יתברך, לקיים מ"ש** (דברים יג, ה) **ובו תדבקון, שהוא התכלית של קיום כל התורה ומצות**, ואם כן איך במצוה זו של בנין בית המקדש יכול לדבק את עצמו בו יתברך.

ונ"ל, דאיתא בפ' אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה, עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לח, כא). והספיקות רבו, **א'** לשון אלה. **ב'** לשון פקודי. **ג'** כפל המשכן משכן. ותנחומא (פקודי ה) שפירש שנתמשכן ב' פעמים, קשה הא חד איצטרך וחד מיותר, ומנ"ל כי ב' פעמים נתמשכן בעונות ישראל. **ד'** העדות, שפירש בתנחומא (שם, ו) עדות שוותר להם וכו', מ"ט פירש זה כאן ולא קודם לזה. וגם דלמא שהי' בו ארון העדות.

הגם די"ל קו' ג"ד יתורץ חדא באידך, דלאו מיתורא דב' פעמים המשכן דרוש שנתמשכן וכו', אלא מדהוא עדות שוויתר להם עוונם, שהרי השרה שכינתו ביניהם, אם כן אחר שאין השראת שכינה כי אם בסילוק עונם אם כן ממילא מוכח מה שנתמשכן ב' פעמים, כנודע שהוא סילוק השכינה, הוא גם כן על ידי סיבת עונם. אך דלפי' זה קשה דל"ל ב' פעמים, וגם כן מוכח זה מן העדות כאמור.

ה' אשר פקד על פי משה עבודת הלוים שאין לו שחר כלל. **ו'** ביד איתמר בן אהרן, מה ענינו לכאן.

ונ"ל, דנודע כי מלאכת המשכן ותבניתו הוא תבנית צורת העולם, וז"ש (ברכות נה.) יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכו', הרי המשכן הי' צורת ותואר העולם. ונודע כל מה שיש בעולם יש בנפש האדם בסוד עש"ן, והר סיני ע"שן כולו

(שמות יט, יח), ואם כן האדם הוא תבנית המשכן. ולפי' זה יש לפרש טעם שנק' משכן, כי באדם יש משכן הנפש בלב האדם, ומשכן הנשמה במוח. וצריך האדם שיעשה את עצמו כסא להשראת שכינה בלב ומוח, כנודע ממה שכ' **הבית יוסף** בטור אורח חיים סי' כ"ה בשם הרב רבינו יונה, טעם הנחת תפילין בראש נגד המוח, ושל יד בזרוע נגד הלב, כי בתפילין שבראש האדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח. ובתפילין שביד האדם משעבד גופו, ומפני כך צוה לשום אותם כנגד הלב, שהלב הוא עיקר התאות והמחשבות, ובזה יזכור את הבורא וימעט הנאתו וכו', וכשקורא קריאת שמע ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו, זהו מלכות שמים שלימה, עכ"ל.

והטעם שקורא רבינו יונה בזה שמשעבד נשמתו וגופו להש"י, מלכות שמים שלימה. כי נודע הנשמה עליונה המתלבש בתוך גוף קדוש העליון, הוא הוי"ה אדנ"י, בסוד וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ), הוי"ה הוא ז"א הנק' שמים, והיכל הוא אדני הנק' מלכות. וכשהאדם עושה את עצמו מרכבה - המוח שהוא הנשמה, להשראת נשמה עליונה הנק' שמים, על ידי שמשעבד לו המוח. ומשעבד לו הגוף להשראת השכינה הנק' מלכות, שיהיה בלב שהוא עיקר תאוות הגוף. ועל ידי יחוד הנ"ל קורא קריאת שמע ומתפלל, וודאי זו היא מלכ"ות שמ"ים שלימה בסוד הוי"ה אדנ"י, והבן.

ובזה תבין טעם וסוד מצות תפילין, שהוא לפי פשוטו על פי הפוסקים שצריך לשעבד הגוף והנשמה להקדוש ברוך הוא בהנחת תפילין של יד ושל ראש, שיעשה את עצמו מרכבה להקדוש ברוך הוא ושכינתי'. וגם הכוונ[ו]ת על פי כתבי **הרב האר"י זלה"ה** (מכוין) [מכוון] על פי הנ"ל, שכתב שבשל יד יכוין להמשיך מוחין לנוקבא דז"א הנקרא מלכות, ובשל ראש להמשיך מוחין לז"א וכו', יעו"ש. ולכאורה איך יתכן זה להמשיך באדם הגשמי מוחין וחיים אל האדם העליון. ולפ"ד אתי שפיר, כי האדם צריך שיעשה את עצמו מרכבה להאדם עליון על ידי הכנת מעשיו הטובים, שיהי' ממש דוגמת האדם העליון, ומעתה בשל יד שהוא מלכות ממשיך מוחין למלכות, ובשל ראש שהוא הנשמה בסוד ז"א הנקרא שמים, ממשיך מוחין לז"א, ועל ידי המשכת המוחין הנ"ל נעשה יחוד מלכות שמים שלימה, והבן, והשם יכפר.

ולפי זה שפיר הזהירו חכמינו הקודמים לטהר ולקדש המוח והלב במחשבות קדושות, שיהי' כסא להשראת שכינה קבה"ו במוח ובלב, ועל ידי זה יוכל להתדבק בקונו שהוא העיקר בעסק התורה והמצות בעבודת אלהות, וכמ"ש **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"ו יעו"ש, **ובתקונים**, יעו"ש, והעולה משם, כדי שיוכל לטהר מחשבתו ולבו שהם י"ה שבשם, נגד האיברים המשובחים והנעלמים שבאדם, להיות כסא להשראת שכינה

כנז', צריך תחלה לקדש ולטהר איברים הנגלים שהם נגד ו"ה שבשם במעשה התשובה, וביחוד בקדושת הראי"ה והשמיע"ה והרי"ח והדיבו"ר שהם נגד שם יהו"ה וכו', יעו"ש. ואחר שיהי' כלי הגוף טהורים וקדושים, תשרה המחשבה בהן וכו', יעו"ש. וגורם גם במדות עליונות, ששב המוח העליון שהוא חכמה, ולבא שהוא בינה עלאה, על ז' המדות, ואם הבנים שמחה, שזו היא תשובה שלימה, והבן. ונראה לי שזהו ענין כוונת מצות התפלין, והבן.

•

מצוה - ועשו ארון עצי שטים (**כה**, **י**)

פירש רש"י, ג' ארונות עשה בצלאל וכו'. והקשו **הקדמונים** וכו'. וכתב **הג"א** כי התורה עץ חיים, והציפוי זהב כי אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג, טז). וכתב **הרב רבי משה אלשיך** (עה"פ) כי יש ג' בחינות בעוסק בתורה, א' עולם הזה. ב' עולם הבא. ג' לדבק בחיים וכו'.

ונ"ל, **שנשאלתי** ביאור פסוק פ' משפטים (שמות כב, יד), כפל רישא וסיפא אם בעליו עמו לא ישלם. ועוד, אם שכיר הוא בא בשכרו, ונחלקו בו בש"ס (ב"מ צה:) מה דינו אם כשומר שכר וכו', והוא תמוה שלא ביאר הפסוק עצמו.

ונ"ל, דאיתא בש"ס דר"ה דף ח' ע"ב, אמר רבי ישמעאל מראש השנה עד יום הכיפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלין ושותין ושמחים ועטרותיהם בראשיהן וכו'. ופירש **רש"י** אם רצה לשום עטרה וכו'. והוא תמוה.

ונ"ל דאיתא בש"ס דיומא דף ע"ב (ע"ב) אמר רבי יוחנן ג' זירים הן, של מזבח וארון ושולחן, של מזבח זכה אהרן, של שולחן זכה דוד, של ארון עדיין מונח וכו', שמא תאמר פחות הוא, תלמוד לומר (משלי ח, טו) בי מלכים ימלוכו, וגדול התורה, הממליך, מן המלך, כפירוש **רש"י**.

לבאר זה, נראה לי דאיתא בפרק קמא דר"ה דף ד' (ע"א) האומר סלע זו לצדקה שיחיו בני, שאזכה לחיי עולם הבא, הרי זה צדיק גמור וכו'. וכתבו **התוספ**[ו]**ת** בד"ה [בשביל] והא דתנן בפ"ק דאבות (מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, היינו כאומות העולם שתוהין על הראשונות. והקשה **מוהרש"א**, והא צדוק ובייתוס היו ישראלים ואפילו הכי תהו על הראשונות. לכך גריס, כעין אומות העולם.

ולי נראה תמוה קושית התוספ[ו]ת, הא אמרו בש"ס (ב"ק ל.) מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מלי דאבות, ואם כן מדת חסידות הוא שלא יהי' עובד על מנת לקבל פרס, ומכל

מקום בעובד על מנת לקבל פרס, על כל פנים צדיק גמור מיקרי ולא איקרי חסיד, ולא קשה מידי קושי' התוספ[ו]ת הנ"ל.

ונראה לי לבאר קושי' התוספ[ו]ת על כוונה אחרת, דכתבתי לקמן על ג' דברים העולם עומד, תורה ועבודה וגמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב), והקשה הא אמר על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב), משמע על עמוד התורה לחוד עומד העולם. וביארתי, כי בתורה יש ג' עמודים הנ"ל שהם דין ואמת ושלום, כי מלכות איקרי יראה שייך לתורה, דזה בלא זה נקרא נרגן מפריד אלוף (משלי טז, כח), וכל זה על ידי כי חסיד אני (תהלים פו, ב), זה המתחסד עם קונו וכו (זח"ג רכב:), יעו"ש.

ובזה יובן ש"ס דיומא, אמר רבי יוחנן ג' זירים, א' נטל אהרן, ב' נטל דוד מלכות, ג' התורה, שמא תאמר פחות הוא, תלמוד לומר בי מלכים ימלוכו. ר"ל מי שמתחסד עמי, דהיינו עם קונו, לחבר בי מלכים, יראת ה', שהתורה יהי' עם יראת שמים, שנקרא קב חומטין (שבת לא.), והיא נקרא מלכים, אז יזכה שימלוכו, כי נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כז, יח). ועל שם כך נקרא ישראל ממלכת כהנים בשעת מתן תורה (שמות יט, ו), שעל ידי כהנים בחי' חסד, חיבר מלכות עם ז"א שנקרא תורה, וגם נקרא ישראל ממלכת, והבן.

ובזה יובן קושית התוספות, האומר סלע זו לצדקה, דהל"ל סלע זו לעניים, ע"כ כוונתו לעשות מצדק צדקה כנודע סוד הצדקה, לחבר ה' תתאה עם ה' עלאה על ידי ו', דהיינו על ידי חסד זה מתחסד עם קונו, אם כן הוא בבחינת חסיד. עוד י"ל, כי סלע בחי' צדק מלכות, ומכוין להעלותה לקשרה בבינה שנק' צדקה כנודע, וז"ש (בראשית טו, ו) ויחשבה לו צדקה, כמ"ש **בזוהר**. וקשה מאבות שהוא בחי' חסד גם כן, אל תהיו כעבדים וכו', ומשני, והבן. ובאמת הי' ראוי לש"ס לומר הרי זה חסיד, אלא דנחית להקשות גם אי איקרי צדיק ולא חסיד, מכל מקום תיקשי איך קוראו בזה החמיץ, וק"ל.

העולה מזה שיש ב' בחי' בעבודת ה', א', על מנת לקבל פרס, הוא בחי' עבד. ב', שלא על מנת לקבל פרס. והנפקותא, כי עבד נקרא נוטל פרס, לפי כי שכרו בעולם הזה הוא רק פרס וחצי מן שכר עולם הבא וכנזכר **במדרש שמואל**, משמע שלא על מנת לקבל פרס שכרו משלם. עוד נפקותא, זה נק' בעליו עמו, שעושה הטוב מאהבת בוראו שהוא בעליו, וז"ש אל תימנע טוב מבעליו (משלי ג, כז), מה שאין כן על מנת לקבל פרס הוא עובד את עצמו ולא בעליו, זה נק' אין בעליו עמו, שאלו הי' בעליו עמו היה עושה לבעליו ולא לעצמו.

ובזה יובן אם בעליו עמו, ונודע זה, שעובד על מנת שלא לקבל פרס, וז"ש לא ישלם, ר"ל שרוצה שלא ישלמו לו שכר. מה שאין כן אם שכיר הוא בא בשכרו, שעובד ובא בשכרו, וק"ל.

ובזה יובן עבדים אוכלין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן. שכר מצוה עושין עטרה, לקבל בעולם הזה שכרן, והבן.

ובזה יובן ג' ארונות הם, ג' כתרים הנ"ל, כתר תורה עץ חיים, ובו נכלל גם ב' כתרים הנ"ל, כתר כהונה בחי' חסד שנכנס לפנים משורת הדין הוא בפנים, וכתר מלכות שהוא נגלה בחוץ כנודע, ונתחבר ג' בחינות לאחד, והבן.

עוד י"ל, דכתבתי ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד, טו), כי תכלית חכמה הוא המעשה, כמרגלא [בפומי'] דרבא ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם וכו' (ברכות יז.), יעו"ש, ובענין זה אמרו (קידושין מ:) גדול תלמוד שמביא לידי מעשה העיקר וכו', אמנם בענין תשובה ומעשים טובים יש ב' בחינות, ובזה כתבתי ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה אל האלהי' (שמות יט, ב-ג), והוא על פי ביאור ש"ס דגיטין (צ:) כי שנא שלח (מלאכי ב, טז) ורבי יוחנן אמר שנוי המשלח, ולא קשיא, כאן בזיווג ראשון כאן בזיווג שני וכו', יעו"ש כי יש בחי' אנשים שעושה נגד ההר היצר הרע, ושיש אנשים עולה על ההר להש"י וכו'.

בזה נראה לי ב' פירוש' הפסוק (איוב לז, כב) מצפון זהב יאתה, כי שכר הצפון לצדיקים לעתיד לבוא הוא על ידי יצר הרע שנקרא צפוני, כמש"ה (יואל ב, כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם, כי לולי שהי' נגדית יצר הרע אין ראוי לשכר כמ"ש **בעקידה** (שער ח) לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח), בלי נגדית לא מקרי פועל טוב, ושכר למה, לכך יעץ אעשה לו עזר כנגדו, זכה נעשה עזר מן כנגדו וכו', יעו"ש. וזהו בחי' ויחן שם ישראל נגד ההר. עוד י"ל, על פי משל שהי' עבד מורד באדונו וכו'. ונראה לי דזהו מצפון זהב יאתה, שהוא בחינת חכם הלומד מכל אדם גם מיצר הרע, ואז נעשה יצר הרע כסא אל הקדושה, שנכנע שמאל בימין, וחיצוני נעשה פנימי. וזש"ה מצפון, יצר הרע עצמו נעשה זהב, והבן. וזהו בחי' משה, ומשה עלה על ההר אל האלהי', והבן.

ובזה יובן ועשו ארון עצי שטים וגו', דהל"ל ועשית כמו באינך. וגם למה עצי שיטים. ונראה לי דהתורה נק' עצה, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב פב:) תרי"ג עצות ניתן לאדם וכו', ועיקר העצה איך להנצל מהיצר הרע הנק' שיטים, כמ"ש בש"ס (בכורות ה:) מאי שיטים, שעסקו בשטות של יצר הרע וכו'. ובזה יש ב' בחי' אנשים, א' נגד ההר היצר הרע. ב' על ההר היצר הרע. ושפיר אמר ועשו ארון עצי שיטים, ב' בחי' אנשים יעשו ארון עצי

שיטים כנ"ל. ועשה בצלאל ג' ארונות, א' של עץ הוא עיקר, שהתורה נק' עץ כנ"ל, ובזה יש בחי' ב' אנשים, א' מצפון זהב יאתה כנ"ל נגד ההר, שהיצר הרע נשאר בחוץ והוא נגדיי, ועל ידי זה יזכה לזהב, על ידי הצפוני. בחינה ב', שמכניס הצפוני לפנים בקדושה, ומצפון יצר הרע נעשה זהב ממש, ואתי שפיר ב' בחינות ארוני זהב, א' מבחוץ לארון עץ, ב' מבפנים, והבן.

ונבאר פסוק (משלי ט, ח) הוכח לחכם ויאהבך אל תוכח לץ וגו'. והענין, כי מצות עשה הוכח תוכיח עמיתך (ויקרא יט, יז) הוא ברואה חבירו עושה איסורא, או שומע עליו מפי שנים דווקא, מה שאין כן עד אחד, טובי' חטא וזי(נ)גוד מנגיד וכו' (פסחים קיג:). ולפעמים שנחשד באיזה דבר איסור ואין בו ממש, רק בש"ס (מו"ק יח:) אמרו שיש בו מקצת, והקשה בש"ס וכו'.

ונ"ל, דכתבתי איזה חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), ר"ל שאם רואה דבר איסור בחבירו מסתמא יש בו שמץ מנהו, כמו המסתכל במראה וכו'. הוכח לחכם, גם שיודע בעצמו שאין בו זה האיסור שמוכיחו עליו, מכל מקום ויאהבך, שיודע מצד המראה שהאיסור של חבירו וכו', והבן.

תצוה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך (כז, כ). ומנה **הרמב"ם** (סה"מ עשין כה) אחד מתרי"ג מצות לערוך נרות במקדש וכו', יעו"ש. והקושיא מפורסמת, איך בזמן הזה בטלה מצוה זו, והא התורה והמצוה הם נצחיים מעצמותו יתברך שהוא היה הוה ויהיה. **ועוד** אתה תצוה מיותר, דהל"ל צו את בני ישראל. **ועוד** מאי ויקחו, דהל"ל ויתנו. הגם די"ל דמצינו (סוטה לה:) ארון נושא את נושאיו, כי המפרנסים הת"ח הם נותנים, ובאמת הם לוקחים השפע לעצמם על ידי זה, וכמו שכתבתי מזה במקום אחר יעו"ש. **ועוד** אליך הוא מיותר. וכן הקשה **האלשיך**.

ונ"ל דאיתא בפסוק (קהלת ט, ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר. לבאר זה, דזכרנו לעיל שתכלית האדם שנברא בחומר וצורה, כדי שיכניע החומר אל הצורה בפרט אדם אחד. והוא הדין בכללות העולם, שיחזיר רשעים למוטב והבוגד, יהי' נעשה מן היצר הרע שהוא נבל, ליצר טוב הנק' לב"ן, כמ"ש ע"ם לב"ן גר"תי (בראשית לב, ה), וכנ"ל. וכאשר המוני עם עולין מדריגה א', אז גם הראש שבדור יעלה למעלה, כמו שמצינו במשה רבינו ע"ה, כאשר חנו ישראל בתשובה שנאמר ויחן שם ישראל נגד ההר, אז ומשה עלה אל האלדי"ם (שמות יט, ב-ג). והוא הדין בהיפך ח"ו, וכמו שכתבתי

בשם המנוח **מוהרי"ל פיסטנר** ביאר פסוק (תהלים יב, ב) כי גמ(ו)ר חסיד לפי שפסו אמונים מבני אדם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, שתכלית האדם שבכל עת יהיו בגדיך, כמ"ש (ישעיה כד, טז) ובגד בוגדים בגדו, שיהיו בוגדיך לבנים, ואז ממילא נמשך שפע רב טוב המכונה לשמן, על ראשך לא יחסר, לראשי הדור שלך, וק"ל.

אך כדי שיחזור למוטב המוני עם צריך שיתחבר עמהם, כמו שזכרתי במשל בן מלך שפשט השר לבושו וכו'. ומצינו צוותא לשון חברותא.

ובזה יובן, ואתה תצו"ה, ר"ל כשיהי' לך צוותא והתחברות עם בני ישראל להעלותם שיחזרו למוטב, גם לך יהיה טובה גדולה מזה, ויקחו אליך שמן זית, שימשכו השפע המכונה לשמן, לך גם כן, כמו שאמר ושמן על ראש"ך לא יחסר, וק"ל.

עוד י"ל, דשמעתי **בשם מורי** פירוש הש"ס דהני תרי בדחי דהוי בני עלמא דאתי (תענית כב.), ועל פי שאלה נאמרה לו, דהענין דהני תרי בדחי הי' כל עסקם להתחבר עם כל איש ואיש, וליחד קבה"ו בכל פרטי מעשה איש, הן בביתו של כל איש ואיש, או בעסקיו, ובכלל ובפרט, זולת מי שהי' לו צער ח"ו לא הי' יכול לייחד יחודו להתחבר עמו, לכך היו מבדחי לי' בדברים עד ששמח ונתחבר עמו לדבק אתו עמו בו יתברך וכו', והוא כלל גדול, והבן, ודפח"ח.

ובזה יובן, ואתה תצוה את בני ישראל, להתחבר עמהם בצוותא חדא ולדבקם בו יתברך, ואז גם אליך יבוא שפע רב וז"ש ויקחו אליך שמן זית זך וגו', וק"ל.

ובזה תבין כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל, יב), הוא להעלותן ולדבקם בו יתברך, וזהו כי תשא וגו', והבן.

הגם די"ל דרך פנימי, כי המדריגות הם כסדרן, א"ת הוא מ"ל, רא"ש הוא חיבור י"מ, כמ"ש (בראשית מז, לא) וישתחו ישראל על ראש המטה, כמ"ש **בזוהר** שם (ח"א קמט:). ב"ני הם נו"ה, ישר"אל הוא ת"ת, וז"ש כי תשא, כשתרצה להעלות המדריגות, תראה להעלותן כסדרן, א"ת רא"ש בנ"י יש"ראל, והבן. ובזה יובן בזאת יבא אהרן אל הקדש (ויקרא טז, ג), מ"ל תחלה, וק"ל.

•

מצוה - ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת, והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג כפי תחרא לא יקרע, ועשית על שוליו וגו' (כח, לא-לג)

והספיקות רבו, **א**' הא מעיל הוא תכשיט בפני עצמו, ואפוד הוא תכשיט בפני עצמו, ומה זה דאמר מעיל האפוד. וכי תימא כפירוש **רש"י** על שם שהאפוד נתון על המעיל

לחגורה, נקרא מעיל האפוד וכו', אם כן קשה דהל"ל אפוד המעיל, שהאפוד חגור על המעיל. **ב'** קשה, דדרשו חז"ל (שמ"ר לד, ב) בכל כלי המשכן כתיב ועשית, ובארון כתיב (שמות כה, י) ועשו, שכל הרוצה לזכות בכתרה של תורה זוכה בה וכו'. ואם כן גבי אפוד נמי כתיב ועשו את האפוד וגו', מה דרשית בי'. **ג'** לשון כליל צריך הבנה, דהל"ל כולו תכלת, דגבי עולה הוא דאמרינן עולה כולו כליל, מה שאין כן כאן. **ד'** למה הקפיד על צבע תכלת, הגם דאין זה קושיא כל כך, בהדי כבשא דרחמנא, מכל מקום בדאפשר למיהב טעמא אתי שפיר.

ה' קשה, לשון פי ראשו בתוכו צריך הבנה. וגם שאר לשון הפסוק שעשה דמיון לתחרא שהוא מעשה שריון צריך הבנה. **ו'** קשה, דהוא א' מתרי"ג מצות לא יקרע, והנה התורה היא נצחי, דבר הנוהג תמיד, וזה אינו, שמעיל אינו נוהג בזמן הזה, וודאי קשה. הגם דיש הרבה מצות כאלו מכל מקום בכולם קשה כך. ויבואר גם כן על דרך שנבאר כאן.

ונראה לי דכתב **מהרח"ו** בריש ספרו **שער הקדושה** (ש"א ח"א), כי נודע אל בעלי מדע כי גוף האדם איננו אדם, אבל הוא ענין לבוש אחד תתלבש בו נפש השכלית היא הנשמה שהוא האדם עצמו, בעודו בעולם הזה, ואחר הפטירה יופשט מעליו הלבוש ההוא ויתלבש בלבוש רוחני הנק' חילוקא דרבנן וכו', והוא נעשה מרמ"ח איברים רוחנים ושס"ה גידי' רוחנים, הנעשה על ידי קיום רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה, וז"ש (זכריה ג, ד) הסירו הבגדים הצואים וגו' והלבש אותך מחלצות, ע"כ.

וכבר נודע כי הנשמה היא חלק אלוה ממעל, נולד כבי"כול מזווג ת"ת ומלכות שהוא יחוד הוי"ה אד"ני העולה צ"א כמנין אפו"ד, וכמ"ש בס' **מאורות נתן** (מע' הא' סי' קח), יעו"ש. נמצא העושה מלבוש רוחני לנשמה, הוא מלביש את זו"נ על ידי קיום רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה בכוונה הראוי בלי שום פניה ומחשבה זרה, שלא יהי' חלק לסטרא אחרא בכוונת המצוה, דאם לא כן פיגול הוא שנפסל במחשבה לא ירצה, אלא צריך שיעשה כל המצוה לשמה בלי שום תערובות פניה ומחשבה זרה.

והסגולה לזה כ' **בספרי היריאים** שיהי' נדמה כאלו מת ואינו בעולם הזה ועומד בגן עדן לפני כסא כבודו וע' סנהדרין, כמ"ש חברים מקשיבים לקולך וגו' (שה"ש ח, יג) יעו"ש. וכל זה הענין מרמז תכלת, שהוא מרמז על מיתה כמ"ש **בזוהר**, וגם מרמז על כסא הכבוד, וכמ"ש **באלשיך** בזה יעו"ש ותרווה צמאונך בענין מוסר גדול על מספרי לשון הרע, יעו"ש.

והנה שיהי' מחשבתו ראוי לייחד יחודים בלי שום מחשבה זרה, אי אפשר לייחד כל כך כי אם שיהי' לו נשמה מעולם הבריאה, ואם לאו אין יחודו יחוד, כי האדם יש לו נפש

מעולם עשיה, ורוח מיצירה, ונשמה מבריאה, ונשמה לנשמה מאצילות. ואלו ד' עולמות הוא ד' אותיות הוי"ה, באופן שהאדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח, יב), וכמ"ש **האלשיך** פ' ויצא יעו"ש. ונשמה הוא מרמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחנים, על ידי קיום תרי"ג מצות, באופן שאם לא קיים מצוה א' הרי הוא חסר אבר א', ומום בו, ואינו כסא להשראת שכינה ולהמשיך נשמה מאצילות או מבריאה.

ובזה יובן ועשית את מעיל האפוד, ור"ל שיעשה לעצמו חלוקא דרבנן שהוא לשון מעיל, לנשמתו, שהוא מייחד זו"נ שהוא כמנין אפוד, וזהו מעיל האפוד - חלוקא דרבנן לנשמתו שהוא האפוד.

וסדר עשיתו הוא כך, שיהא כליל, ר"ל שיהא כליל לה' רק לשמה, שיעשה רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה לשמה בלי שום פניות שבעולם. והסגולה לזכך מחשבתו כך על ידי צבע תכלת שיהי' נדמה כאלו מת ועומד לפני כסא כבודו. ואז כשיזכך מחשבתו כל כך יהיה פ"י ראשו בתוכו, ר"ל כמ"ש (דברים כא, יז) פ"י שנים, שהוא לשון חלק, וכוונתו שהחלק שבראשו, דהיינו שיזכה למשוך לעצמו נשמה אצולה מראש המדריגות שהוא מעולם הבריאה, יהי' בתוכו - בתוך האדם. ושפה יהיה לפיו סביב, ומפרש **התרגום** כפול יהי' בתוכו, כי יש למעלה מנשמה עוד חלק הנקרא נשמה לנשמה מאצילות, וכל מי שיש לו נשמה מאצילות אין חטא בא על ידו כמבואר **בתיקונים**, כי רגלי חסידיו וכו' (שמואל א ב, ט). וז"ש כי פי ראשו בתוכו יהי' כפול כמו שפה, דהיינו שיזכה להמשיך לעצמו ולתוכו, נשמה ונשמה לנשמה, ויהי' כמו גדר ושפה גם כן לפיו סביב לשמרו מהקליפות שלא יחטיאו.

והיינו בתנאי שלא יהא שום חלק לסטרא אחרא בכל רמ"ח איברים ושס"ה גידיו רוחנים, שיהי' כולו לה'. שאם יהי' מקום במצוה א' לסטרא אחרא, גורם להסתלקות הקדושה והתפשטות הסטרא אחרא בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, כמו במעשה שריון, שאם נתקלקל א' מטבעתי השריון אזי נתקלקל הכל. וכמו **ששמעתי** משל, באחד שהפציר מחבירו לקנות ביתו ולא עלתה לו, עד שקנה בדמים מרובים שיהי' לו מקום בביתו רק על מסמר אחד, עד שזה הי' סבה שהוכרח לעקור מביתו לגמרי. כך הענין כשיש מקום לקליפות לשלוט באדם באבר א' ח"ו, אזי הוא סבה להסתלקות הקדושה ח"ו מכל וכל. וזה שרמזה התורה והזהירו שיהי' מעשה אורג הנארג הכל כאחד, כפי תחרא, שלא יקרע אפי' במקום אחד, שלא יתן מקום באחד מאיבריו חלק לסטרא אחרא, רק יתקדש בכל איבריו וגידיו בכוונתו הראויה, ואז קדוש יאמר לו.

וקאמר ועשית על שוליו רמוני תכלת ופעמוני זהב בתוכם וגו', ור"ל אחר שתיקן וקישט את עצמו ועשה מעיל חלוקא דרבנן לאפוד, היא נשמתו ברמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחנים, אזי בסוף יראה לזכות הרשעים גם כן, שהוא תכלית השלימות לקשט את עצמו תחלה ואחר כך לקשט את אחרים (ב"ב ס:), וז"ש על שול"יו ר"ל אחר שנגמר המעיל לעצמו יעשה על שוליו רמוני תכלת, הרשעים שבחייהם נקראים מתים (ברכות יח:) הנרמז על תכלת וכנ"ל. ומכל מקום נקרא רמון, כי פושעי ישראל מלאים מצות כרמון (עירובין יט.). ותראה שיהיו פעמוני זהב בתוכם, כי התורה מפי הגבו"רה ניתנה מצד צפון שהוא גבורה, ומצפון זהב יאתה (איוב לז, כב), ותראה ללמדו תורה ומוסר שיהי' נמשך בו רוח חיי"ם, היפך מה שהי' מת שלא נשמע קולו כמו רמוני תכלת, ועכשיו יהי' בו רוח ממללא, כפי' **התרגום** על פסוק לנפש חי' (בראשית ב, ז), ויהי' פעמוני זהב הנשמע קולו בתורה הנרמז לזהב, בתוכו. וזה יהי' לו סביב, להגן מהקליפות להעלות נשמתו, כי מבואר **בכתבי האר"י** שאין לך דבר מסוגל לעליות הנשמה להגן מחיצונים, כמו המזכה לרשע, ואתי שפיר והבן, וק"ל.

•

במסכת סוטה דף ל"ו (ע"א) מית[י]בי, שני אבנים טובים היו לכהן גדול על כתיפיו, ושנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו וכו', שנית כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם, מפני שיהודא מוקדם, וחמישים אותיות היו, עשרים וחמש על אבן זו וכ"ה על אבן זו. רבי חנינא בן גמליאל אומר בני לאה כסידרן וכו', ואלא מה אני מקיים כתולדותם, כשמותם שקרא להן אביהם ולא כשמות שקרא להן משה, ראובן ולא ראובני וכו'. הני חמישים אותיות נ' נכי חדא הוי, אמר רבי יצחק, יוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף וגו', מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן, כשמות שקראו אביו, אלא כל התורה כולה בנימן חסר כתיב, והכא בנימין מלא, כדכתיב (בראשית לה, יח) ואביו קרא לו בנימין, עכ"ל. ופי' **רש"י** כתולדותם - כסדר לידתן חוץ מיהודה וכו'. נ' נכי חדא - אאבן השני קאי, ע"כ.

וי"ל, חדא, דא' מפני שיהודא מוקדם, משמע הא דמפרשינן הפסוק כך משום דיהודא מוקדם. ועוד, זהו גופא מנלן דכאן יהודא מוקדם, שמא כאינך תנאי דאין כאן שום קדימה ליהודא. ועל כל פנים איפכא הל"ל, כתולדותם אלא שיהודא מוקדם שנאמר שנית כתולדותם ולא ראשונה. מה שאין כן השתא, תלי תניא בדלא תניא.

ב' קשה קושיא תמוה, לתנא קמא דסבירא ליה כל השבטים כסדר לידתן נכתבו, רק שיהודא מוקדם. אם כן ל"ל קרא כלל ללמד זה מדכתיב שנית כתולדותם, דבלאו הכי

היו עושין כן מסברא, דאמר בפ' נשא בשם ספרי זוטא (במדבר ז, יא) ויאמר ה' אל משה נשיא אחד ליום (במדבר ז, יא), אמר משה לישראל, הקדוש ברוך הוא אמר לי שתקריבו, אבל לא נאמר לי מי מכם יקריב ראשון, נתנו עיניהם בנחשון משבטי יהודה ואמרו הוא שקי"דש שמו של הקדוש ברוך הוא על הים, ראוי הוא שיקריב ראשון וכו'. ביום השני הקריב נתנאל נשיא יששכר, לפי שבא ראובן ועירער ואמר די שקדמוני יהודא, מקריב אני לפי סדר התולדה, א"ל משה כך נאמר לי מפי הגבורה וכו'. הרי דהתם שלא נאמר מי יקריב ראשון הקדימו את יהודא מסברא, ואחר כך הי' הסברא נותנ(ו)ת להקריב לפי סדר התולדה, שמטעם זה עירער ראובן עד שאמר משה שנאמר לו מפי הגבורה וכו'. אם כן בנדון דידן שהוא לפי התולדה ויהודא מוקדם, ל"ל קרא על זה, דבלאו הכי היו עושין כך מסברא כמו התם.

ג' קשה, מאחר דפסוק כתולדותם משמע הכי ומשמע הכי, אם כן מאי טעמא לא סבירא לי' למר כמר, ובאיזה סברא פליגי. **ד**' קשה, שפי' רש"י נ' נכי חדא קאי אאבן השני, מה בעי רש"י בזה, ומהיכי תיתי שלא נאמר דקאי אשני מאחר דהחסרון ניכר שמה. **ה**' קשה לרב נחמן דאמר הא כתולדותם בעינן נכתב כשמות וכו', הא קושיא זו קאי לת"ק דאמר חמישים אותיות וכו', ולת"ק לא ס"ל כתולדותם כשמות וכו', ולרבי חנינא דפליג את"ק הוא דסבירא ליה הכי וכנ"ל. וביותר לפי המסקנא דעלה בש"ס דבנימין מלא כתיב כשמות שקראו אביו, משמע דגם למסקנא דסבירא ליה לת"ק כשמות וכו', והוא נגד הש"ס הנ"ל.

ו' קשה **לרש"י** שפירש בחומש (כח, י) כתולדותם כדרך שנולדו, ראובן וכו', ובנימין מלא שכך כתוב בסדר לידתו וכו'. שהוא נגד הש"ס הנ"ל, ואתי דלא כמאן, דלת"ק דסבירא ליה כדרך לידתן מכל מקום ס"ל דיהודא מוקדם, ורש"י חשיב ראובן שמעון ויהודא רביעי, וכן הקשה **מוהרש"א** (סוטה לו. ד"ה שנית), והניח בצ"ע. **ז**' קשה, דלפי הוצעות הש"ס הנז' כשמות שקרא לו אביו, הוא לרבי חנינא, ואם כן רש"י פתח בת"ק וסיים כרבי חנינא.

ח' קשה **להרמב"ם** שכתב בפירוש המשניות (יומא פ"ז מ"ד) **והריטב"א** (יומא עג:) שכתב, דיהוסף כתיב, ובש"ס סותר זה במסקנה, כנ"ל.

והסגנון יהי' כך, דשני קושיות הראשונות יתורץ א' בחברתה על פי קושיא ג'. דיש לומר דטעמא דת"ק דלא סבירא לי' כרבי חנינא דתולדותם אתי ללמד שלא יכתוב ראובני וכו', דזה אינו, דניזל בתר טעמא שכתב משה ראובני, כדי שיהי' שם י"ה מעיד עליהם שלא נכשלו בזנות, וממילא מוכח דבאפוד אין צריך שיכתוב ראובני, דאמר שם (סוטה לו.)

יוסף נכנס לדבר עבירה ובאתה דיוקנא של אביו ואמר לי' עתידין אחיך שיהיו נכתבין באפוד ושמך לא יכתבו וכו'. הרי אם הי' חוטא בזנות לא הי' שמו נכתב באפוד כלל, אם כן אין לך עדות גדולה מזו שלא נכשלו השבטים בזנות מדכתיב שמם באפוד, ובודאי דאין צריך עדות של י"ה כאן באפוד שיכתב הראובני, ואם כן למה לי קרא על זה, אלא שמע מינה כתולדותם אתי לת"ק.

ורבי חנינא סבירא לי', על כרחך מוכח דלא כת"ק, ואי מכח קושיא הנ"ל, זה אינו, דאף באפוד הוה אמינא דצריך עדות הנ"ל, והוא מדמצינו שהי' כתוב באפוד יהוסף כדמסיק רבי יצחק הנ"ל, וידוע דמשום זה ניתוסף ה' ליוסף, כדי שיהי' שם של י"ה מעיד עליו שלא נכשל בזנות, שנאמר עדות ביהוסף וגו' (תהלים פא, ו). ואם כן לפירוש זה הוה אמינא דגם ראובני צריך לכתוב גם כן, דהיינו עדות של השם, לכך איצטרך כתולדותם למעט ראובני, דדוקא כשמות שקרא להם אביו בעינן.

אך דלפירוש זה קשה לרבי חנינא איך נכתב יהוסף גופא, הא בעינן לדידי' כשמות שקרא להם.

והשתא תבין דבביאור קושיות האחרונות יבוארו ג' קושיות הראשונים ממילא. והוא, דרש"י פירש בכוונה דהקושיא חמשים נכי חדא קאי על אבן השני, ללמד דקושי' הש"ס קאי רק לת"ק דסבירא לי' חמשים אותיות היו, ולפי סדרו הי' באבן השני רק ך"ד אותיות וחסר אות א'.

ואף על פי דלפי הוצעה הנ"ל דסבירא לי' לרבי חנינא דלא כת"ק משום דה' כתיב יהוסף וכו', אם כן שמע מינה דסבירא לי' גם כן דחמשים אותיות היו באפוד, ולכך ה' כתוב יהוסף דאם לא כן הוי נכי חדא, ואם כן י"ל דהקושיא בש"ס נכי חדא קאי גם כן לרבי חנינא. מכל מקום סבירא לי' לרש"י דהקושיא בש"ס הוא רק לת"ק ולא לרבי חנינא, וזה נלמד ממה שכתב רש"י באבן השני קאי שהי' חסר א', והוא דוקא לת"ק, מה שאין כן לרבי חנינא הי' חסר באבן השני ז', יעו"ש ברש"י (ד"ה בחומש שני) הסדר לרבי חנינא, דהי' באבן ראשון ך"ח ובשני ך"א.

והשתא דמוכח דהקושיא הוא לת"ק, ותירוץ הש"ס הוא גם כן אליביה, דה' כתיב יהוסף, ועל זה מקשה רב נחמן, השתא דאתינו לזה דגם לת"ק סבירא לי' דהי' כתיב יהוסף, אם כן מעתה אין מקום לת"ק לדחות דברי רבי חנינא בזה דסבירא לי' דכתולדותם אתי למעט ולא כשמות וכו', וכנ"ל, אם כן קשה גם לת"ק איך נכתב יהוסף, הא בעינן כשמות וכו'.

ועל זה משני, דבאמת למסקנא גם הת"ק סבירא לי' כתולדותם דבעינן כשמות שקראו אביו, דאם לא כן איך היו חמשים אותיות, וע"כ בנימין כתיב. וכי תימא השתא דסבירא

לי' לת"ק כתולדותם בעינן ולא כשמות וכו', אם כן לפי סדר התולדה מנלן, זה אינו, דהא קשה קושי' א' ב' הנ"ל - למה לי קרא ע"ז דהוא נלמד מסברא וכנ"ל, ולפי מסקנא זו אתי שפיר הכל, דסדר התולדה באמת נלמד מסברא, וכתולדותם בעינן ולא כשמות.

והשתא משמעות הסוגיא בדברי הת"ק הוא גם כן כך, שנית כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם, ור"ל מה שנכתב כתולדותם דבעינן כשמות שקרא אביו, הוא קאי על אבן השני, דבנימין היה באבן השני. אבל לא ראשונה, ר"ל דאבן הראשון אין צריך מיעוט, והיינו ראובני וכו'. דזה אינו, דבלאו הכי מוכח דאין צריך ליכתוב כך, כיון דלמסקנא סבירא לי' לתנא קמא דלא הי' כתוב שם יהוסף, נשאר סברת ת"ק הנ"ל אדוכתיה דעל ראובני אין צריך שום מיעוט. ועל זה מקשה הש"ס מנלן דכתולדותם אתי ללמד ולא כשמות, דלמא כתולדותם אתי ללמד על סדר התולדה שהוא באבן השני ולא בראשונה. ואמר דע"כ זה אינו, דלפי זה דאבן הראשון הוא אינו כסדר התולדה אם כן עדיין לא נודע מי בראש, וצ"ל דסמכינן אסברא מפ"ני שיהו"דא מוקד"ם, כמו שמצינו בנשיאים, אם כן לפי זה לא בעי קרא כלל, דיהי' נלמד הכל מסברא וכנ"ל, אלא שמע מינה דבאמת סדר התולדה נלמד מסברא, וקרא אתי ללמד על בנימין דיהי' מלא ולא למעט ראובני גם כן, וכנזכר, וק"ל.

וכל זה אתי שפיר לשיטת רש"י דהקושיא חמשים נכי חדא קאי לת"ק. מה שאין כן הרמב"ם והריטב"א ס"ל דהא הש"ס לא פרט דהקושיא קאי על אבן שני, רק כלל אומר - חמישים נכי חדא, אם כן י"ל דהקושיא קאי לתרווייהו בין לת"ק בין לרבי חנינא דסבירא לי' דחמישים אותיות הי' שם, והא הוי נכי חדא, ומשני לתרוייהו יהוסף כתיב. ומקשה הש"ס הא כתולדותם בעינן כשמות וכו', וקו' זו קאי לרבי חנינא דסבירא לי' כנ"ל, ואתי שפיר, והבין, כי קצרתי מחמת נחיצה, והמשכיל יבין, וק"ל.

כי תשא

כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו וגו' (ל, יב). ופירש **רש"י**: כתרגומו, כשתרצה לקבל וכו'. ונראה לי לפרש דכוונת הפסוק על פי מוסר אחד מה שכתבו חז"ל, שאם זה המקבל השפע אינו משפיע לאחרים, נמנע השפע ממנו, כיון שאין מעב(ו)ר וצנור להשפע, וזה סוד גלות השכינה שנמנע השפע ממנה, שאין לה להשפיע בסבת עונותינו המבדילים בינינו וכו'. וז"ש כי תשא את ראש, - כשתרצה לקבל, אז ונתנו, שתתן לאחרים, באופן שיהי' מעבר להשפע, וק"ל.

•

במדרש כי תשא, אמר הקדוש ברוך הוא, חייבים לי ישראל מה שלוו הימני, כמה דתימא (דברים כד, י) כי (תשא) [תשה] ברע(י)ך, אמור להם שיפרעו מה שהם חייבים לי ואשלמה להם, שנאמר (הושע ב, א) והי' מספר בני ישראל כחול הים, עכ"ל. וי"ל מה זה ענין לזה, כשיתנו שקלים לא יהי' מספר לבני ישראל.

ונ"ל פשוט דאתי שפיר, דאיתא בתנחומא (כי תשא ט) כשאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך מנה את ישראל, אמר לו הא כתיב (הושע ב, א) והי' מספר בני ישראל כחול הים, ואתה אומר לך מנה את ישראל, איני יכול לעמוד על מנינם. אמר לו כך אמרתי, טול ראשי אותיות של שבטים ואתה עומד על מנינם, וז"ש כי תשא את ראש בני ישראל וכו'. הרי מה שהוצרך משה למנות ראש שבטי ישראל, הוא משום דלא יהי' מספר להם, שנאמר והי' מספר.

ובזה יובן, דק' דהל"ל כי תמנה את ראש וגו'. אלא לדרוש נמי כי תשא, שאם יפרעו החוב של שקלים, אז יקויים והי' מספר בני ישראל כחול הים, ואי אפשר למנות כי אם ראש בני ישראל, ר"ל ראשי אותיות של השבטים, ואתי שפיר, וק"ל.

•

מצוה - כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו (ל, יב)

והרמב"ם (סה"מ עשין קעא) מנה זה בכלל תרי"ג מצות לתת מחצית השקל בכל שנה. ויש להקשות על הרמב"ם, הא כתיב כי תשא, משמע רשות, ואם הוא צווי הל"ל שא את ראש בני ישראל ונתנו וגו'. וכיוצא בזה הקשה **הרב אברבנאל** במצות מינוי המלך, שכתב **הרמב"ם** (עשין קעג) שהוא מצוה, והא בפסוק כתיב (דברים יז, טו) ואמרת אשימ"ה עלי מלך, שום תשים עליך וכו', יעו"ש. **ב'** לפקודיהם, הוא מיותר ואין לו הבנה כלל. **ג'** מאי ראש בני ישראל, דהל"ל כי תשא בני ישראל. ושאר הספיקות. גם לשון תשא אין לו שחר. ועוד, כפל לפקודיהם וגו' בפקוד אותם.

ועוד למה מחצית מטבע ולא שלם. **והרב ר"ש אלקבץ**, **והאלשיך** מביאו, ביאר טעמו, וז"ל: להורות בני ישראל יחוס אחדות, בל יעלה על לב איש מהם שהוא נפרד מחבירו, כי אם כאלו כל אחד חצי, ובהתחברו עם כל א' וא' מישראל נעשה שלם, ע"כ כל א' יתן מחצית. והרב **האלשיך** מילא דבריו, באומרו ונתנו איש כפר נפשו, והקשה, למה נתחייבו כופר נפש על עון עגל, הלא אשר חטאו בעדים והתראה בני לוי המיתום, ובלא התראה נגפו (יומא סו:), ושלא בעדים בדקן כסוטות (ע"ז מד.), ואם כן הנשארים למה הוצרכו לכופר, וע"כ משום שלא מיחו וכו', ושמא יאמרו מי עשאנו ערבים, ע"כ רימז לנו יתברך במחצית השקל שכל אחד עם חבירו הוא אחד וכו', ודפח"ח.

ואענה חלקי לבאר טעם מחצית, כי תכלית האדם שנברא בחומר וצורה שהם ב' הפכים, כדי להכניע החומר אל הצורה. וכמו שהוא בפרטות אדם אחד, כך הוא בכללות העולם או מדינה ועיר, שהצדיקים הם הצורה והמוני עם הם בעלי הגוף והחומר, והתכלית שיחזירם בתשובה, כמו שעשה אברהם, שנאמר (בראשית יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן, ואז נכנע החומר אל הצורה.

כי כמו שבפרטות אדם אחד הנשמה והצורה אין להתגאות על הגוף, ולומר שהיא נשמה קדושה וחצובה ממקום קדוש מתחת כסא הכבוד, מה שאין כן הגוף יסודה מעפר ונוצר מטפה סרוחה כמאמר התנא באבות (אבות פ"ג מ"א) מאין באת וכו', מכל מקום יורדת בעולם הזה כדי להשלים על ידי איברי הגוף כל המצות לתיקון שלימותה, מה שאין כן קודם לזה אוכלת נהמא דכסופה, ומכל שכן שאין להגוף להתגאות על הנשמה שהיא מפרנסת לנשמה, שבהפרד הנשמה מהגוף אז נשאר הגוף סרוח. באופן שהם צריכים זה לזה, כמו איש ואישה שכל א' חצי הגוף, כך בכללות אין לת"ח וצדיקים לומר שאין צורך בהמוני עם, כי הם תמכי אורייתא וכמה מצות מעשיות נגמר על ידם, ומכל שכן לשאין להמוני עם לומר שאין צריך בת"ח, או להתגאות נגדם מאחר שהם מתפרנסים על ידם, דזה אינו כי נהפך הוא, כמו שאמרו חז"ל (ברכות יז:) כל העולם ניז[ו]ן בשביל חנינא בני וכו'.

ואם כן כל אחד הוא מחצית, ועם שניהם יחד החומר והצורה בין בכלל בין בפרט נעשה אדם אחד שלם, ואז היצר הרע נעשה יצר הטוב, וכמ"ש **האלשיך** ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט, ח) שהיה היצר הרע גם כן נאמן, וז"ש (שמות יב, ג) שה לבית אבות שה לבית, כי היצר גימטריא שה, כמו שאבות השליטו ביצרן וכו' (ב"ב יז.), ודפח"ח, אם כן העבודה זרה שהוא שה נכנע אל הקדושה. וכן מצינו ביעקב, עם לבן גרתי (בראשית לב, ה), שהי' מקיים תרי"ג מצות עם היצר הרע שהוא נבל (סוכה מה.), ונעשה לב"ן ג"רתי, והבן.

ובהיפך מזה הוא העבודה זרה, שהוא חטא עגל שאמרו (שמות לב, א) עשה לנו אלהי"ם שילכ"ו לפנינו, שאוו לאלהות הרבה (סנהדרין סג.), וזהו חטא ע"גל, ר"ת ע"ם לב"ן ג"רתי, שחסרו זה, הנקרא חטא, כמ"ש אני ובני שלמה חטאים (מלכים א א, כא), ור"ל כשחסרו מדריגה זו, שיש פירוד לבבות, הוא חטא ע"גל.

והתיקון לזה, שיתן איש כפר נפשו מחצית השקל, כי התלמידי חכמים שנפרדו מהמוני עם, ולא קיימו הנפש אשר עשה בחרן, לכך יתן כפר נפשו. וכן המוני עם שנפרדו מהת"ח שהם נפש ונשמה שלהם, יתנו כפר נפשו.

ועל דרך זה כתב **האלשיך** בפ' נח, מבית ומבחוץ בכופר (בראשית ו, יד), שזה שהסגיר בתיבה, הי' לכפר על שלא יצא להחזיר אנשים למוטב כמו שעשה אברהם, וסגר את עצמו בהתבודדתו ולא רצה להיות רועה על האנשים, לכך הי' רועה בהמות וחיות, יעו"ש.

ונראה לי שזה טעם משנה במס' שקלים (פ"א מ"א) בא' באדר משמיעין על השקלים. דכתבו **המפרשים** ישנו עם אחד מפוזר ומפורד (אסתר ג, ח), שיש פירוד ביניהם, ויכול נוכל להם, לכך צותה אסתר לך כנו"ס את כל היהודים (אסתר ד, טז), לתקן זה שיהי' כינוס אחדות ביניהם וכו'. אם כן לכך צוה התורה ליתן מחצית השקל בכל שנה כפר נפש, שעדיין לא ניתקן חטא זה, עד שיבא אליהו והשיב לב אבות על בנים וגו' (מלאכי ג, כד), כי עבור שנאת חנם חרב הבית (יומא ט:) עד שישלח אליהו הנביא לתקן זה, ולכך בכל זמן יש לעורר זה בראש חודש אדר קודם קריאת מגילה, אולי יעוררו ויקיצו לתקן זה כמו שתיקנה אסתר אז בזמן הזה, שהי' עת רצון.

והעולה מזה, כי פירוד הנ"ל היינו עבודה זרה, לכך אמר ולקחו שה לבית אבות וכנ"ל. ובזה יובן, דכתב **האלשיך** בפ' תצוה (שמות כח, יז) טעם י"ב אבני חשן, וא' נקרא ברקת, וז"ל: נקימה על עובדי העבודה זרה גי' תשא, ועם הכולל תשב, מספרו גימטריא ברקת וכו', ודפח"ח.

וז"ש כי תשא, ר"ל כשתרצה שיהי' נשיאת ראש לבני ישראל. לפקודיהם, ר"ל בזמן הפקידה, כמ"ש **האלשיך** סוף ויחי, כפל הפקידה - ואלדי"ם פקד יפקוד אתכם (בראשית נ, כד), כי הלא פקד את שכינתו הממושכן אצליכם, אז יפקוד אתכם גם כן, יעו"ש. והכא נמי כך, כי רמז על ב' פקיד[ו]ת, א' לשכינה, וא' לישראל, וז"ש לפקודיהם. ואימתי יהי' נשיאת ראש בזמן הפקידה שלא יאוחר, כשיהי' מספר תש"א, שהוא נקימה על עובדי ע"ז, שיתאחדו החומר והצורה להשיב רבים מעון, ויכנע היצר הרע, ויהי' הכל טוב, לכך ונתנו איש כפר נפשו, כאמור.

זה יתנו כל העוב"ר על הפקודים, ר"ל כשעובר זמן הפקידה, מחמת שעדיין לא ניתקן חטא זה, וכל א' הוא מחצית, שנפרד החומר מהצורה, לכך יתנו מחצית שקל בכל שנה, לעורר לבבות בני אדם שיוכנע החומר אל הצורה, שהיא התכלית שנזכה לגואל האמיתי באחדות זה, וק"ל[18].

•

[18] וזה נראה לי וביום פקדי ופקדתי וגו' (לב, לד), ודרשו חז"ל (רש"י עה"פ, סנהדרין קב.) שאין לך פקידה שאין בו וכו'. כי חטא עגל הוא בכל דור ודור, המעכב זמן פקידה של גאולת השכינה וישראל, שהוא פירוד ושנאה, עד ביאת אליהו הנביא והשיב לב אבות.

עוד י"ל, כי תשא הוא לשון הלוואה וחוב, כמו שנאמר (דברים כד, י) כי (תשא) [תשה] ברע(י)ך. ור"ל כשתרצה לחייב ראשי הדור, שתמצא בם אשמת דבר, הוא לאשמת העם - שהוא מצד חסרונם, כמ"ש (שמואל א כ, כה) ויפקד מקום דוד, וכמו שבארתי מ"ש **הטור** אורח חיים (סי' תכח) פקדו ופסחו, יעו"ש. וכמ"ש ביאר חז"ל (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, יעו"ש. ובזה ביארתי משנה בראש השנה (פ"ג מ"ח) והי' כאשר ירים [משה] ידו וגבר ישראל, יעו"ש, וק"ל.

•

במסכת זבחים דף כ"ב (כא:) אמר רבי יוסי בר חנינא כל כיור שאין בו כדי לקדש ד' כהנים ממנו אין מקדשין בו, שנאמר (שמות מ, לא) ורחצו משה ואהרן ובניו ממנו. מיתבי, כל הכלים מקדשין בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית, ובלבד שיהו כלי שרת, אמר רב אדא בר אהבה בקודח בתוכו, והא ממנו כתיב, אמר רחמנא ירחצו לרבות כלי שרת, אי הכי כלי חול נמי, כלי חול לא מצית אמרת קל וחומר מכנו, ומה כנו שנמשח עמו אין מקדש, כלי חול שאינו נמשח עמו לא כל שכן. וכנו מנלן, דתניא רבי יהודא אומר יכול יהא כנו מקדש ככיור, ת"ל (שמות ל, יח) ועשית כיור נחושת וכנו נחושת, לנחושת הקשתיו ולא לדבר אחר. א"ל מר זוטרא מה לכנו שכן אין עשוי לתוכו תאמר בכלי חול שעשוי לתוכו, אלא ממנו למעוטי כלי חול, אי הכי כלי שרת נמי, הא רבי רחמנא ירחצו, ומה ראית, זה טעון משיחה כמותו מה שאין כן זה, עכ"ל.

ופירש **רש"י**, כיור שאין בו - שאינו מחזיק מים כשיעור ד' קדושין משה ואהרן ובניו, דמשה שימש בז' ימי מלואים, ואע"ג דלא כהנו בבת אחת, מיהו קרא להכי מידרש. מקדשין מתוכן ידים ורגלים, בין שאין בהם רביעית - הלוג מים. קודח - דופנו של כיור ותוחב בתוכו הכלי ויונק מימי הכיור, אבל באפי' נפשיה בעינן מים שיעור ד' כהנים. והא ממנו כתיב - אמתני' פריך, דאמר כל כלי שרת ראוין לקדש. לנחושת הקשתיו [ולא לדבר אחר] - לא הוקשו שניהם בפסוק אחד ללמוד שאר דברים ולומר שכנו מקדש כמותו, דמדאיצטר[י]ך למיכתב נחשת גבי כנו זימנא אחרית, שמע מינה לאו לאקשינהו בעי, דאי איתקש, נחושת נמי ניתי בהיקש, ע"כ.

ופירש **התוספ[ו]ת** והא ממנו אמר וכו', נראה דלא כרש"י, אלא והא ממנו כתיב דאין לקדש אפי' קודח אלא א"כ יהא כמוהו שיהא בו כשיעור.

וי"ל, חדא ל"ל להאריך ולומר ובלבד שיהא כלי שרת, דבלאו הכי שפיר פריך יותר. ועוד מה שייך כאן להקשות אמתני' שנזכר שם והא ממנו כתיב, דשם ה"ל להקשות זה.

ונראה לי, דהא קשה ל"ל נחשת בכנו, וכי תימא דהוה אמינא דאיתקש לכיור שמקדשין בו, דע"כ זה אינו דמה כלי חול שעשוי לתוכו אין מקדשין בו מכח ממנו, כנו שאין עשוי לתוכו, פירוש שאין עשוי בשביל שיתנו לתוכו מיד רק להיות כֵּן לכיור, לא כל שכן. וכי תימא מה לכנו שנמשח בשמן, ובדין הוא דליקדש, אם כן ל"ל ירחצו לרבות כלי שרת, דבלאו הכי מוכח דמקדש מפני שנמשח בשמן.

אך די"ל ע"כ איצטר[י]ך ורחצו, משום דהתורה רצה לגלות לנו דכלי שרת מקדשין אף שאינו מחזיק ככיור שהוא כדי קידוש ד' כהנים, ובלא ירחצו הוה אמינא ממנו אתי למעט כתוספ[ו]ת הנ"ל דאין לקדש בכלי שרת אלא א"כ יהא כמוהו שיהא מחזיק כשיעור ד' כהנים, לכך איצטרך ירחצו לרבות כלי שרת אף שאינו מחזיק כשיעור הנ"ל. מה שאין כן בכנו שאף שמחזיק כשיעור כיור מכל מקום אסור לפי שאין עשוי לתוכו.

אך דדבר זה קשה להולמו, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, למה עדיף כח כלי שרת שאין צריך שיעור של כיור.

ולפי דברינו יובן, והענין כך הוא, דזה שאמר מיתבי הבין ענין זה שאמרנו דמדכתיב ממנו, וירחצו, ונחשת אצל כנו, ע"כ מוכח דכלי שרת מקדשין אף שאינו מחזיק מדה של כיור וכנ"ל. אך דהוקשה לו באמת למה יעודף כח כלי שרת מכיור, ולמה ישונה זה מזה. לכך הקשה מיתבי כל הכלים מקדשין בין וכו' בין שאין בהם רביעית. אך קשה, דלמא כאן איירי בכלים המחזיקין כדי קידוש ד' כהנים, רק מים אין בו אלא רביעית או פחות, ובכיור נמי אין קפידא רק שיהא מחזיק כדי קידוש ד' כהנים וכרש"י הנ"ל, ובמים אין קפידא ברביעית או פחות, וממילא אין כאן שום פירכא כי תרווייהו בחד קנה עולין, לכך מסיים ובלבד שיהא כלי שרת, ובכלי שרת אף שאין מחזיק שיעור זה מקדשין, נמצא מדמסיים שם ובלבד וכו' משמע דאיירי באינו מחז"ק אלא רביעית או פחות, ואם כן קשה למה ישונה מכיור, ולמה יציבא וכו'.

ומשני, הא דאמר שם ובלבד שיהא כלי שרת איירי בקודח דוקא, דיונק מימי הכיור, אבל באפי נפשי' אסור אף אם מחזיק כדי קידוש ד' כהנים, אלא א"כ יש בו מים כשיעור הנ"ל, ולא הוה יציבא וכו', דודאי עדיף כח הכיור מכלי שרת, דבכיור כיון שמחזיק כשיעור אף שאין בו מים כל כך מותר.

ומקשה, דע"כ אי אפשר לומר זה דכלי שרת צריך להחזיק וכו' וגם מים וכו', דהא כתבה התורה ממנו למעט דאין לקדש בכלי שרת אלא א"כ יהי' כמוהו שיחזיק כשיעור ד' כהנים, ומשמע דאם יש בו מדה כדי קידוש ד' כהנים, אף שאין בו מים כל כך מותר כבכיור, ולדידך קשה על מתניתי' דאמר כל כלי שרת ראוין לקדש, והיינו בקודח, אבל

באפי נפשי' וכו', הא ממנו לא אתי למעט רק אם אין הכלי מחזיק, אבל אם מחזיק כדי וכו' אפילו אין בו מים כ"כ מותר, ואיך אמרת כל כלי שרת, דמשמע אף אם הכלי מחזיק, מ"מ בעינן או קודח או שיהי' מים כשיעור.

ומשני, דע"כ ממנו לא אתי למעוטי כלי שרת, דהא כתוב ירחצו לרבות וכו', ומדאיצטריך לרבות ש"מ דבלאו הכי הוה אמינא למעט כלי שרת, וא"כ למה הוצרך התורה למעט, דבלאו הכי אמרינן זה, אלא ממנו קאי על חולין, ולא קשה מידי.

ומקשה, אי הכי כלי חולין נמי, פי' השתא דאמרת ממנו קאי על חולין ואתי למעט אם אינו כמוהו, אבל אם הוא כמוהו דהיינו שמחזיק כדי ד' כהנים מקדשין בכלי חול.

ומשני, דעל כרחך אי אפשר לומר זה, פירוש אף דממנו קאי על חולין, מכל מקום אי אפשר דליקדש וכו', ודו"ק היטיב כי נכון הוא.

•

בפסוק ויאמר ד' אל משה לאמר אך את שבתותי תשמרו וגו' (לא, יב-יג). ופירש **רש"י**, אך מיעוט, למעט שבת ממלאכת המשכן. ומקשין העולם הא בפ' ויקהל (שמות לה, ב) פירש **רש"י**, הקדים שבת למלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה שבת. ואם כן הכא גם כן ה"ל להקדים, ול"ל אך. או קשה בהיפוך, למה הקדים שם משה, הל"ל אך.

הגם די"ל דבאמת אמר משה לישראל תיבת אך, אלא שלא נזכר בפסוק, דהרי מצינו הרבה דיני(') שבת נאמר למשה בפרשה כי תשא, ובפרשה ויקהל לא אמר משה לישראל רק מעט מזעיר, וצ"ל משום דכתיב אלה הדברים וגו' (שמות לה, א) מלמד שאמר משה להם הרבה דינים בעל פה, וה"נ בתיבת אך. אלא דלפירוש זה קשה, אם כן למה הקדים שבת למלאכת המשכן, כיון שאמר להם אך.

ועוד קשה על פסוק ואת"ה (ת)דבר אל בני ישראל אך וגו', דהל"ל דבר וגו'. ועוד הקשו **המפרשים**, דלעיל מוכח מתוך פירוש **רש"י** מדנסמכה פרשה שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת, וא"כ אך ל"ל.

ונ"ל, דעל כרחך מוכח דפרשה ויקהל נאמרה בשבת, דאיתא **בילקוט** (ח"א רמז תח) בשם מדרש, ויקהל, אמרו רבותינו מתחלת התורה ועד סופה לא מצינו פרשה שנאמרה בראשה ויקהל אלא זו, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת וכו'. א"כ השתא קשה מנלן לומר דמשה הקדים שבת למלאכת המשכן שאינו דוחה שבת, דלמא משום הכי הקדים דיני שבת שהוא מענינו של יום, שהיה זה בשבת. וע"כ צריך

לומר דבאמת אמר משה לישראל אך, ללמד הנ"ל, והוא שאינו נזכר בפסוק, דאין צריך למיכתב כמו שאר דיני שבת, וכנ"ל.

ובזה יובן כוונת הפסוק, שאמר לי' הקדוש ברוך הוא למשה ואת"ה (ת)דבר אל בני ישראל א"ך וגו', ור"ל אני איני צריך לומר לך א"ך ללמדך דמלאכת המשכן אינו דוחה שבת, דזה מוכח מסמיכות לחוד, וכנ"ל. מה שאין כן אתה צריך לומר לישראל בסגנון זה א"ך את שבתותי וגו', לפי שאתה תאמר לישראל זה בשבת, ולא יהי' מוכח מסמיכות, וצריך אתה לפרט להם זה בתיבת אך, וק"ל.

ובזה יבואר כוונת רש"י שם ג"כ, שכתב וזה לשונו: הקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה שבת. וקשה למה לי תיבת לומ"ר. ונראה לי דהכוונה מדהקדים להם דיני שבת למלאכת המשכן שלא כסדר שנאמר לו מפי הגבורה, וע"כ משום שהי' זה בשבת, והדין נותן להקדימו שהוא מענינו של יום, לכך הוצרך לומר שאינו דוחה שבת, ור"ל שהוצרך לפרש להם שאינו דוחה שבת, דמסמיכ[ו]ת לא הי' מוכח כלום, והא שלא נזכר בפסוק מה שפרט להם, י"ל כנ"ל, וק"ל.

•

במתניתין פרק ג' דשבת (מ"ו) נותנין כלי תחת הנר לקבל נצוצות, ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה. ולהבין זה, נראה, דאיתא הצדיק נקרא כלי של השכינה, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב ריח.) דאינון מאנין תבירין דילי' וכו'. ונר היינו השכינה, דהתורה נקרא אור דהיינו ת"ת, ונר מצוה היינו מלכות. והצדיקים הן מרכבה להשכינה, כמ"ש באברהם (בראשית יז, כב) ויעל אלדים מעל אברהם וגו'. ור"ל שהם הצינורות להיות שופע בהם ניצוצי השכינה, שישפיעו לכל העולם וכו', דהיינו שהם מעלין הניצוצות הקדושים שיש בין הקליפות, שיהי' מיין נוקבין להשכינה להתייחד וכו', ולחזור ולקבל השפע דרך הצינורות שבהם להשפיע לכל העולם. והיינו על דרך כל העולם ניזון בשבי"ל חנינא בני וכו' (ברכות יז:), ור"ל דרך שביל וצינורות שיש מעבור לשפע בחנינא בני, להשפיע לכל העולם וכו'.

אך שיש הפרש בין כשהוא מעלה הניצוצות, אז הוא ע"י שם של מ"ב הנקרא אש, שהוא יסוד האש העולה למעלה. וסוד שם של ע"ב הוא הנקרא מים של חסד, המוריד השפע מלמעלה למטה, והוא גובר על יסוד האש ומכבה אותו, שהוא מצד ימין הגובר על שמאל שהוא אש הגבורה.

ובזה יובן, נותנין כלי תחת הנר, ר"ל ראוי לאדם שיהי' בתואר כלי תחת הנר, שיהי' מרכבה להשכינה, בענין שיקבל הניצוצות - שיהי' מיין נוקבין לעלות ניצוצי הקדושה.

רק שלא יתן לתוכו מים של חסד שהוא של ע"ב, כי הוא מכבה יסוד האש, ובזה צריך שם של מ"ב שהוא יסוד האש להעלות הניצוצות כדי שיהי' מיין נוקבין ליחוד העליון, ולהוריד אחר כך השפע למטה בתחתונים, וק"ל. ועיין **בחסד לאברהם** עין יעקב נהר נ"ז מזה, יעו"ש, והבן.

•

ונבאר משנה בפרק י' דערובין (מי"ג), קושרין נימא במקדש ולא במדינה, ואם בתחלה כאן וכאן אסור. ונשאלתי משנה זו, ובן[י]ארתי. ועתה באתי בקצרה, כי **שמעתי בשם מורי** ביאור משנה (זבחים פ"ה מ"א) קדשי קדשים שחיטתן בצפון, וקדשים קלים שחיטתן בכל מקום (שם, מ"ו). שהיצר הרע בא אל הת"ח בדמות יצר הטוב לעשות מצוה, מה שאין כן להמוני עם, ודפח"ח.

וכעין זה בארתי מ"ש (עי' דברים ד, ג) לא תוסיפו על וגו' ולא תגרעו, זכור אשר עשה ה' בבעל פעור. שסב' ת"ח שעושה מצוה לפעור לע"ז, כי היצר הרע בא לת"ח בלבוש יצר הטוב, מה שאין כן להמוני עם וכמ"ש, יעו"ש. ובזה יובן, לא תוסיפו שגורם גרעון, והראי' מבעל פעור שסברו שעשו מצוה וכו'.

וזהו ג"כ אין בין חמץ למצה אלא משהו, ולכך יזהר במשהו חמץ של יצר הרע כמלא נימא ג"כ, וכמו ששמעתי משל **מהרב המגיד מ"ו מנחם**, באחד שמכר בית חוץ ממלא נימא שהניח לעצמו, ועי"ז ניגרש מהבית וכו' ודפח"ח.

ובזה יובן קושרין נימא במקדש, ר"ל בתלמיד חכם צריך ליזהר כמלא נימא שניתק צריך לקשרו בשבת, ודוקא בת"ח שנקרא מקדש, מה שאין כן איש המוני שנקרא מדינה, וק"ל.

או דאותיות נימ"א הוא יאמן, שצריך ליזהר מלהוציא דבר שקר בשבת כדאיתא במשנה דמאי וכו' (פ"ד מ"א), והטעם כי תחום שבת אותיות חותם, שהוא אמת חותם המלך הוא שבת שהוא אמת. וז"ש קושרין במקדש, שיזהר לקשר מן שקר קשר, ומן נימא יאמן, גם במשהו כמלא נימא, ודוקא במקדש שהוא ת"ח שנק' שבת דכולא שתא, ולא במדינה - המוני עם, ובתחלה כאן וכאן אסור, והבן.

ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי שבת לה' וגו' (לה, א-ב). ויש להקשות, למה נאמרה פרשה זו דוקא בהקהל יותר משאר פרשיות, וכי תימא ללמד לדורות

שיקהל[י]ל קהלות בכל שבת וכו', קשה קושיית **האלשיך** הלא כאן נאמרה פרשת שבת באגב, והוה ליה למימר זה בעיקר פרשת שבת.

ב' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. אי קאי על מלאכת המשכן, מאי טעמא הפסיק בשבת וחזר לדיני המשכן, ודרשת חז"ל ידוע. ואי קאי על שבת, הל"ל אשר צוה ה' שלא לעשות וכו', כי עיקר שבת הוא השביתה שלא לעשות מלאכה. **ג**' לשון אלה וגו'.

ד' ששת ימים תעשה וגו', הלא על עשית מלאכה אין צריך להזהיר, רק וביום השביעי שלא לעשות מלאכה בו.

ה' **לרש"י**, ממחרת יום הכיפורים כשירד מן ההר וכו'. מה בעי בזה שהי' ממחרת יום הכיפורים או לאו. **גם** מ"ש כשירד מה"הר, תמוה. **וגם** מ"ש והוא לשון הפעיל, שאינו אוסף אנשים בידים, רק נאספין על פי דבורו.

ונראה לי ליישב זה, על פי מ"ש **בכתבי האר"י זלה"ה**, מן ראש השנה ועד יום הכיפורים הוא שמאלו תחת לראשי (שה"ש ב, ו), שנכנסין ברחל הגבורות דז"א ודאימא, וממחרת יה"כ עד שמיני עצרת הוא חיבוק ימין, שנוטלת רחל החסדים דז"א ודאימא, ונשלם במוח דעת ז"א החסדים והגבורות, ומשם מקבלת רחל וכו'. ונודע כי ג' בחינות חסדים מקבלת רחל אז ממחרת יה"כ עד שמיני עצרת, א' חסדים, והם נכנסים בסגולת הימים בלי שום מעשה רק על ידי הדבור, כי בינה המוציאה קול ודבור שהם זו"נ. וב' בחינות החסדים דז"א הוא אדם ומעשה, שהם ע"י מעשה הלולב ואדם המקיף, יעו"ש **בהלכות הושענא רבה** ז' הקפות יעו"ש.

ובזה יובן ויקהל משה שהוא בחינת יסוד אבא תוך יסוד אמא הנק' משה, שהוא בחינת ה"ח וה"ג, מצד אבא ה"ח ומצד אימא ה"ג, הנכללין ביסוד דאימא אשר שם גנוז דעת ז"א כנודע. ועד יה"כ קבלה מוחין דאימא, בסוד מ"ש (בראשית כ, יב) אמנה אחותי בת אבי אך לא בת אמי ותהי לי לאשה, כי ביום הכיפורים היא בת אמי, שקבלה ה"ג מצד אימא, לא היתה לי לאשה, מה שאין כן כשנכנס ג"כ אורות דאבא שהם ה"ח, אז ותהי לי לאשה, יעו"ש.

וזה שאמר ויקהל משה, שהוא ב' יסודות ב' עטרין, בסוד אל דעו"ת ב' דעות וכו', נקהלו ונתאספו מן בחי' משה ב' יסודות או"א, עד רחל שהיא נק' א"ת, שקבלה מן יסודות הנ"ל הנק' כ"ל הכולל חו"ג מן ב' עטרין הנק' דעת, וזהו עד"ת בני ישראל, כי ישראל סבא הוא נה"י דאבא הנק' ישראל סבא, ונה"י דיש"ס נק' בני, כמ"ש **בעמידה** בסוד לבני בניהם וכו', שהוא נה"י דנה"י דאבא הגנוז בתוך נה"י דתבונה, ומשם נמשך לרחל הנקרא א"ת כאמור.

וכ"ז שיהי' נמשך מן ב' יסודות, היינו אחר יה"כ דווקא, כי עד אז הי' רק מן הגבורות לבד שביסוד אימא, אך עכשיו למחרת יה"כ הוא נמשך מהחסדים דיסוד אימא שהוא מאבא, כנודע כי גבורות דאבא הוא חסדים דאימא, ואז נמשך למלכות מן ב' יסודות או"א הנקרא מש"ה גימטריא קפ"ד קס"א.

וז"ש רש"י והוא לשון הפעי"ל שאינו אוסף אנשים בי"דים. ר"ל להמשיך חסדים אלו הנקרא אנשים, כי הגבורות הם נקבות, אין צריך עובדא, שהוא לעשות בידים עובדא, כמו לולב שהוא בי"ט ראשון של חג, רק חסדים אלו נאספים על פי דבורו שהוא מבינה המוציאה קול ודבור הוא במלולא בלי עובדא.

ואמנם מה שצריך האדם להקיף בהילוך את התיבה, ומעשה שהוא נטילת לולב, הוא להמשיך ב' בחינות שבז"א למלכות. וז"ש אל"ה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, ור"ל אבל ב' בחי' שהם שני דברים התלוים בז"א הנקרא אל"ה כנודע, וז"ש ג"כ הדברים שהם ב' דברים לשון רבים, והוא אדם ומעשה, צריך לעשות אותם ע"י בחינת עובדא, מה שאין כן בחינה ראשונה שהוא בחי' בינה נאספים ע"פ דבור"ו.

וב' בחינות שבז"א על ידי אדם ומעשה, שהוא נענוע הלולב ובחינת אדם המקיף את התיבה יעו"ש. וגם אלו ב' דברים לא ניתן שבת לדחות, כי לולב אינו דוחה שבת. וז"ש כי ששת ימים תעשה עובדא הנ"ל, מה שאין כן בשבת וכו'.

ושמא תאמר, א"כ גם במקדש ובמשכן הנקרא מקדש ג"כ אסור נטילת לולב בשבת, וזה אינו כמפורש בש"ס (סוכה פ"ג מי"ב). לכך סמך לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, כמו אזהרת לא תבערו שהוא דווקא במושבותיכם, אבל במקדש שרי (שבת כ.), כך אזהרת עובדא של נטילת לולב הוא במושבותיכם, אבל במשכן שרי.

אך דבזה יש לטעות, כמו שמקדש ומשכן דוחה שבת בלאו דלא תבערו ולולב, כך מלאכת המשכן דוחה שבת, וכוונת הפסוק מה שהזהרתיך ביום השביעי לא תעשה מלאכה היינו במושבותיכם, אבל במשכן ועשית המשכן שרי. לכך הוצרך ליכתוב בפ' כי תשא (שמות לא, יג) א"ך את שבתותי וכו'. ובזה מבואר קו' **המפ**(ו)**רשים** למה לי אך, דמוכח מהקודם, דזה אינו, אדרבה הי' הסברא איפכא, וק"ל.

אמנם על פי מוסר נראה לי, שכתבתי ענין חו"ג הנמתק ביסוד בעיה"כ, הוא בזכור האדם את רוע מעשיו אשר בפשעינו שולחה אמנו ופגם בכל העולמות, וזהו ה"גבורות. ובזכור האדם השגחתו יתברך בנו בעת חטאותינו, כי לולי שפעו הטוב אף רגע אחד לא יעמוד וספו תמו כלא היו, ואעפ"כ לא כמעשה ידינו גמלנו, רק מצד חסדו הטוב, ודאי יבוש האדם מפני בוראו יתברך, והוא אחר יה"כ שהוא יום מכפר והמטהר כתמי עונותינו,

ויצאנו בדימוס, שנוטלים לולב לסימן כנזכר במדרש (ויק"ר ל, ב), ואז נמתק הגבורות והחסדים.

והתעורר[ו]ת התשובה צריך הגדול שבדור להתעורר תחלה בתשובה, כי הוא כולל בעצמו כל בני דורו, וכמ"ש בש"ס (דכריתות) (ערכין טז:) תמה אני אם יש בדור הזה וכו', יעו"ש. ולכך נקרא צדיק שהוא יסוד הנקרא כ"ל, הכולל בתוכו הכל, ולכך אי רישא דעמא טב וכו' (זח"ב לו:).

ובזה יובן ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, כי משה שהוא בחינת יסוד וכנ"ל, הנקרא צדיק, והוא בחי' הדעת שבתוך יסוד, כי קטן אין בו דעת, ההולך בשרירות לבו, מה שאין כן כשהוא בחינת יסוד הנקרא זכור, שזוכר מעשיו הפחותים נגד חסדי הש"י, כמו שאמר משה ואנחנו מה וכו' (שמות טז, ז). וז"ש ויקהל משה שהוא צדיק הנקרא יסוד, את כל עדת בני ישראל שכולל בעצמו בחינת כל בני דורו, וכשעושה תשובה שיהי' בחינת צדיק שהוא יסוד הנקרא משה, אז מתקן את בני דורו גם כן, ונוח להם שישובו על פי תוכחתו להם, שיהי' דבריו נשמעין, מה שאין כן אם אינו מתקן את עצמו תחלה.

אך אם יאמר הדור, מאחר שהכל תלוי ברישא דעמא, א"כ ילך המוני עם בשרירות לבם, לכך אמר אלה הדברים, ר"ל כמו שאני עושה צוה ה' שגם אתם תעשו אותם, ואז יחד ירומו.

ומפרש אחר כך ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי שבת וגו', כי נודע מ"ש **בזוהר** הת"ח נק' שבת, והמוני עם נקראו ימי המעשה, וכמו שהאדם מכין בימי החול שיהי' לו מה לאכול בשבת יום שביתת מלאכה, כך ששת ימים תעשה מלאכה, כדי שיפרנסו להת"ח שיה[י]' השביעי שבת לה' וק"ל. ויש קישור וחבור לימי המעשה עם יום השבת מה שאין כן זה בלא זה אי אפשר, כך אין תקנה להמוני עם בלי הת"ח, שעכ"פ (יחזוק) [יחזיק] בידם, ואצ"ל אם מבזה אותו, שאין רפואה למכתו מטעם זה, כאשר זכרתי במ"א וק"ל.

ובזה יובן התנחומא ויקהל וכו', עשה לך קהלות גדולות וכו' דיני איסור והיתר וכו'. להבין זה, נ"ל לתת טעם למה נוהגין קודם הדרוש לומר איזה חריפות, מאחר שעיקר הדרוש צריך להיות רק בדינים ומוסר.

ונראה לי כי צריך לכלול בעצמו כל בני דורו, וחטאם יש בו ג"כ, כמו שאמר שמואל הנביא חטאתי עבור דורו (ירושלמי תענית פ"ב ה"ז), וצריך לשוב עם כל בחי' דורו הכלולין בו. והנה הת"ח שבעיר הם הראשים, וצריך הרב הדורש לקרב את עצמו עמהם

בבחינת פשט הפלפול, כדי שיכנס דברי המוסר באזני הת"ח, ואז בקל יכול לומר דברי מוסר בפני המונים שיקבלו דבריו, שהם כלולין בת"ח.

וז"ש עשה לך קהלות גדולות, שיש בך בעצמך קהלות גדולות, כל הת"ח הם נפש אחד ובהם כלול כל הדור, ותתקן עצמך, ואחר כך תאמר דברי תורה שהוא פשט ואחר כך דינים, שמתוך כך יתקשרו לנפש א', ואחר כך יאמר מוסר לשוב יחד אל ה', ואז שמי הגדול מתקלס בין בני, על ידי אחדות התשובה כולם יחד, שנשמת ישראל נאצלין משמו הגדול יתברך. ולכך צריך סדר זה בכל שבת, כשראית שאין דבריך נשמעין עדיין אינך מתוקן ותשוב עוד להתבודד וכו', ובשבת שני (תחזיר) [תחזור] ותעשה כך, עד שישובו כולם ולא יתחלל שם שמים עוד רק יתקלס וכו', וק"ל והבן.

•

בפסוק ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגו', ויאמר משה וגו' זה הדבר אשר צוה ה' לאמר (לה, א-ד). ופירש **רש"י**, לי לאמר לכם. ונתחבטו **המפרשים** בזה.

ונ"ל, דשמעתי בשם **הרב המגיד מו' מנחם מענדיל** פיר' הש"ס (עירובין נד.) עלמא דמיא להלולא וכו'. והענין, דמצינו כמה טרחות ויגיעות יגע האדם בהלולא, ותכלית הכל הוא תיבת לי שיקדש החתן הכלה, כך כל עניני עולם הזה תכלית הכל שיזכה לקדש את עצמו לדבק בו יתברך, וזהו כמו ל"י הנ"ל, ודפח"ח.

ובזה יובן, ויקהל משה שהי' למחרת יה"כ, שהביא לוחות אחרונות, שבו כלול כל התורה כולה מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש, ועיקר תכלית הכל שיבא למדריגה ובו תדבק (דברים י, כ) שהוא תיבת ל"י, וז"ש זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם, ר"ל תיבת לי הוא העיקר לאמר לכם, וק"ל.

עוד י"ל, דלא מצינו פרשה שנאמרה בהקהל כי אם פרשה זו, ופרשה קדושים תהיו (ויקרא יט, ב). והענין, דכבר ביארנו דאמר משה רבינו ע"ה (עי' במדבר יא, כט) המקנא אתה לי מי יתן והי' כל עם ה' נביאים וגו', באופן שכוונת משה רבינו ע"ה שיזכו כל ישראל למדריגה שזכה משה רבינו ע"ה, כי אינו מן הנמנע, שהבחירה חפשית ביד האדם לזכך חומרו עד שיזכה למדריגת ומעלת משה רבינו ע"ה. והנה מצינו מעלה נוספת למשה רבינו ע"ה על כל הנביאים, שהם נתנבאו בכה נוסף עליהם משה, שנתנבא בזה הדבר (ספרי מטות א), שהשכינה עצמו דברה מתוך גרונו של משה. וגם לזה המדריגה אפשר לכל איש ישראל לזכות בו אחר שנתקדש בקדושתו יתברך, וכמ"ש **האלשיך** (ויקרא יט, ב) דלכך נאמרה פ' קדושים בהקהל, שכוונתו יתברך שכולם יהיו קדושים, ולא ליחידי סגולה נאמר פ' קדושים וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ז"ה הדבר, מדריגה זו שלי שהיא נוספת על כל הנביאים, צוה ה' ל"י לאמר לכם, שגם אתם תוכלו לזכות לזה בבחירתכם הטוב, וק"ל. וז"ש ל"י כמו שלי, לאמר לכם שגם תוכלו כולם למעלה זה, וק"ל.

ועפ"ז נבאר פסוקי פ' תרומה (שמות כה, ב), דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. וכבר בארתי מזה במ"א, דקשה קוש' **הרב האלשיך**, דהל"ל ויתנו תרומה, להזהיר הנותנים, אבל על קיחה אין צריך לצוות וכו'. ועוד, דאם תרומה הוא הפרשה כפירוש **רש"י**, גם ויקחו לא אתי שפיר.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שעיקר הציווי שיקחו מדריגה הנקרא ל"י שהיא השכינה, וזה שפירש **רש"י** לי לשמי, ולא לשום הנאה אחרת רק ל"י. גם שיקנה עולם הבא ע"י התורה והמצות אין זה עיקר תכלית, רק לקנות מדריגת ל"י, וכאמור (זח"ג רכב:) איזה חסיד המתחסד עם קונו, שהיא סוכת דוד הנופלת (עמוס ט, יא), בסוד שבירת ז' מלכים, וכל עיקר סוד התורה והמצות לברר הניצוצין ולתרום ולהעלות התרומה למעלה בסוד אקים את סוכת דוד הנופלת, וכמ"ש **בכתבי האר"י** זלה"ה, יעו"ש.

ובזה יובן דב"ר, שהיא בנחת, כמו ידבר עמים תחתינו (תהלים מז, ד), שהוא כל אשר בשם ישראל יכונה. ויקחו ל"י תרומה, להרים אותי משפלות הגלות, ואין זה כי אם מאת כ"ל אי"ש אשר ידבנו לבו שהם צדיקיא שלוחא דמטרוניתא, שיודעין בחסרונם שהיא חסרון השכינה, ולהתפלל עלי' ולא על עצמן, שהוא צדיק שנקרא כ"ל אי"ש כמ"ש **בזוהר** פרשה זו (תרומה קלד:), יעו"ש.

וזהו שאמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ה) במקום שאין אנשים השתדל להיות איש. ר"ל כמו איש המפרנס לאשתו, כך יראה במקום שאין אנשים להתחסד עם אישה יראת ה' (משלי לא, ל), הוי אתה לאיש בבחינה הנ"ל.

וזהו ג"כ עשה לך רב (אבות פ"א מ"ו), לעשות ריב עבור השכינה, להתפלל עבורה. ובזה קנה לך חבר, להתחבר עמך. ודון כל אדם לכף זכות, שיראה לדון בשבט פיו בתורה ומוסר לכל אדם, להתחסד עם השכינה, שהם נצוצי השכינה, כדי להעלותה לכף זכות, שתהי' למעלה ולא תרד למטה, וק"ל.

•

בפסוק ויקהל, קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לב יביא(י)ה את תרומת ה' זהב וכסף ונחושת (לה, ה). והספיקות רבו, דהל"ל תנו, מאי קחו. **גם** מאתכם אין לו שחר. **גם** פרט זהב וגו'. מלבד הקושיא הידועה שהתורה נצחי, ואיך הוא בכל אדם שנקרא עולם קטן, וגם בכל עת וזמן.

ונ"ל, דאיתא במשנה פ"ד דשביעית (מ"ב), בית הלל אומרים אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה וכו'. וענין בטובה פירש **רש"י** במס' ע"ז (נא: ד"ה נהנין ממנה) בשכר, **והתוספות** דחו שם בפרק כל הצלמים (מד: ד"ה נהנין) יעו"ש, וכתב **משנה למלך** להרמב"ם ה' ע"ז פרק ז' (הי"ז) יעו"ש.

לבאר זה נ"ל, **דנשאלתי** מהו באמצע השירת אז ישיר אנו מזכירין אמר אויב ארדוף אשיג וכו' (שמות טו, ט), ועכ"פ בתחלה הוה ליה למימר זה. וביארתי זה, כי כתבתי במקום אחר ענין המשל **ששמעתי**, שהי' מלך אחד על כמה וכמה מדינות קרובים ורחוקים, ולמקצת הימים רצה לעמוד על ענין בני המדינה אם הם עובדים אותו באמת, ושלח א' מעבדיו, וכסות ולשון שינה, כאלו הוא מלך הרוצה להלחם עם מלך זה, ויש שעמדו להלחם נגדו. ויש מהם שאמרו מה לנו להלחם, אי מר מלכא אנא עבדא וכו'. עד שבא זה למדינה אחת שהי' חכמים גדולים, וחקרו הענין איך אפשר שיהי' זה כפשוטו מכמה טעמים, ודאי שהוא שליח המלך לנסות לבני אדם אם ימרדו במלך, וכך יצאו לקראתו ואמרו לו כדברים, והוטב בעיניו על חכמתם, ופנה לדרכו. והנמשל מובן שזהו שזכר **הזוהר** (ח"ב קסג.) ענין היצר הרע, נמשל לזונה שציוהו המלך לפתה את בנו וכו', יעו"ש. **הגם** שיש בזה ענין פנימי, **כמו ששמעתי ממורי** ענין וידוי אשמנו, שהמלך בעצמו כסות ולשון שינה, ובא לכבוש המלכה וכו', ודי בזה למבין, והוא דבר גדול, כאשר **קבלתי ממורי** שבכל צער האדם בגשמי וברוחני, שאם נותן לב שגם בזה הצער הוא הש"י בעצמו, אלא שהוא דרך לבוש, וכאשר נודע לו זה הוסר הלבוש ונתבטל הצער וכל גזירות רעות, והאריך בזה, ודפח"ח.

וכאשר שמעתי ממנו ג"כ ענין ה' אלפין אמר אויב ארדוף אשיג אחלק, שאלופו של עולם הוא כאן בהסתר, ודפח"ח. א"כ זהו עיקר השבח והשירה, שהיו סוברים בגלות מצרים שהוא אויב, ועכשיו שהרגישו שהוא עצם יתברך נעשה מן אויב אוהב, וזהו עצמות הגאולה, והוא בכל אדם ובכל זמן, והוא סוד גלות מצרים שיש בכל אדם ובכל זמן מן המיצר קראתי י"ה (תהלים קיח, ה), ובצר הרחבת לי (תהלים ד, ב), שזהו הגאולה עצמו, והבן. ושפיר יש שייכות להשירה אמר אויב ארדוף אשיג, וק"ל.

וחזר השואל והקשה, דלפי זה משמע שיש גם עכשיו גלות מצרים, והא כתיב (שמות יד, יג) כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם. ותשובתי הי', כי מבואר **בכתבי האר"י** זלה"ה שאין בחינת תפילה של יום זה דומה לתפילת יום מחר, עד ביאת המשיח, (וזוהו) [וזהו] כוונת המשנה ברכות (פ"ד מ"ד) העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים יעו"ש. **ושמעתי בשם מורי** מופת על זה, מן המחשבות זרות שבאו

לאדם באמצע תפילה מסוד השבירה ורפ"ח ניצוצין שצריך האדם לברר בכל יום, והם באין שיתקן אותם ולהעלותן, ואין מחשבה זרה של יום זה דומה למחשבה של מחר, והוא בחון למי שנותן לב על זה. וכאשר **שמעתי ממורי** איך יתקן מחשבות זרות, אם הוא הרהורי נשים יכוין להעלותן ולדבקן בשרשן שהוא חסד, בסוד ואיש אשר יקח אחותו חסד הוא (ויקרא כ, יז), ומחשבת עבודה זרה פגם בת"ת ישראל, ודי בזה. א"כ אתי שפיר אשר ראיתם את מצרים היום, שהם המחשבות זרות של היום, שהם המצירים לאדם, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, והב"ן.

ובזה יובן קחו מאתכם וגו', על דרך שביארתי במ"א דע מה למעלה מ"מך (אבות פ"ב מ"א), ר"ל שיש לידע מה שצריך לתקן, איזה מדה שפגם למעלה, הוא ממ"ך מן מחשבה זרה שלך. והנה קחו מאתכ"ם תרומה לה' בא' מג' קוים, מקו שמאל זהב, והוא מחשבות זרות של שפיכות דמים, ויראה לתקן ולהעלותן עד שרשן שהוא למעלה זהב. והרהורי נשים וכיוצא, יתחרד וירא להעלותן עד שרשן כסף, וכיוצא באינך, ישמע חכם ויוסף לקח. וזה סוד בזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), והב"ן.

וז"ס אוכלין פירות שביעית, ר"ל של מדה השביעי שהיא חסד. בטובה, ושלא בטובה של מחשבות זרות שהם קליפות מצד השבירת כלים, אם יודע לחבר כל מחשבה זרה לשורש שלה, אוכל פירותיה ג"כ שהיא שלא בטובה, ומכל שכן כשהוא בטובה - היינו כסף, שכוסף ומתאווה בדביקה וחשיקה בו יתברך, וכאשר ביארתי שם בכסף מנלן וכו', (קידושין ב.), יעו"ש, וק"ל.

ובזה נבאר פסוק (שמות טו, ו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, ומפרש **בכתבי האר"י** זלה"ה כי ה"ג הם ה' הויות בניקוד אלהי', יעו"ש **בהלכות פסח** (פע"ח ש' חג המצות פ"ז) ר"ן מכות יעו"ש. ויש להבין הא ה"ג הם שמאל, ואיך תאר אותם בשם ימין.

ולדברינו אתי שפיר, כי **שמעתי**, גם שנראה לאדם שדוחין אותו מעבודת ה', שם הוא יתברך, בסוד (שה"ש ב, ו) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני, והיינו על דרך הנ"ל, כי היצר הרע הנראה שדוחה את האדם מעבודת הש"י, ואין זה אלא לקרבו יותר, וכנ"ל.

וזה ג"כ הכוונה אוכלין פירות שביעית של מדה שביעית שהיא חסד, הכולל כל ז' ימי הבנין שהם ג' קוים. בטובה ושלא בטובה, שיש בו טובה כגון שמתחסד עם קונו ועם בני אדם, ושלא בטובה כי זנות והרהורי זנות נמשך מקו החסד, וכשהוא ממתיק כנ"ל אוכל פירות שביעית בטובה ושלא בטובה. וה"ה קו הגבורה שיש בו טובה, להתגבר ביצרו, ושלא בטובה שנכנס בגבורת היצר הרע וכו'. וכיוצא בזה באינך, כשהוא בתוך לבוש, וכשנודע ששם הוא יתברך בעצמו, והוסר הלבוש.

וזהו ענין יצר הרע שיהי' לעתיד מלאך קדוש על ידי הסרת לבושו. וכל ענין חד גדיא ואתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות וכו' (הגש"פ), יובן על דרך זה, והבן.

ובזה יבואר **שנשאלתי**, אלהי' תן במדבר הר וגו' ולמזהיר [ולנזהר] שלומים תן כמי נהר (פיוט דרור יקרא). וביארתי, כי יש חומר וצורה, כי החומר שהוא מדבר מקום הקליפה (זח"א קעח:), והצורה נק' הר כמ"ש (מיכה ו, ב) שמעו הרים וכו', וכשיהי' חומר צורה, שיהי' במדבר הר, אז ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר, שאינם נגדים זה לזה, רק כמ"ש **האלשיך** ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו, יא), כי בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה), וק"ל.

ולפי הנ"ל קאי על יצר הרע, שאם החכם יתן לב שהוא איש שלומו, שהוא מזהיר כדי שיהא נזהר, אז שלומים תן כמי נהר, והבן. וברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז) ודרשו חז"ל (בר"ר נד, א) זהו היצר הרע וכו'. והיינו באופן הנ"ל.

ובזה תבין סוד ספירת העומר שכתב **האר"י זלה"ה** שהי' גלות מצרים, שנתעלמו החסדים והגבורות בדעת ז"א, ובגאולת מצרים נתפשטו החו"ג למטה בגופא דז"א במקום מגולה, ומה שהי' בסוד דם האדם רבוע אהי"ה, נבלע דמו בתוכו ונעשה חלב שהתינו[ו]ק יונק ממנו וכו', יעו"ש.

ולדברינו יובן, שהגלות הוא היצר הרע שהוא כלבוש וכנ"ל, ונק' גלות מצרים שהוא בהעלם הדעת, ואחר כך שהוא נגלה לאדם ששם הוא יתברך בכבודו ובעצמו, נק' גאולת מצרים, ומה שהי' דם בסוד שופך דם האדם וכו' (בראשית ט, ו), נעשה חלב שיונק ממנו, שנעשה איש שלומו לינק ממנו ולסייעו בעבודת הש"י, ודי בזה והש"י יכפר.

ועפ"ז נ"ל לבאר ענין הכפל שנאמר בהלל (תהלים קיח, י-יב) כל גוים סבבוני בשם ה' כי אמילם, סבוני גם סבבוני בשם ה' כי אמילם, סבוני כדבורים דועכו כאש קוצים בשם ה' כי אמילם. וגם שינוי בכל ג' בבות, בפעם א' נזכר סבבוני, ובבבא ב' ב' פעמים סבבוני, ובבבא ג' סבוני כדבורים וכו'.

ואגב יבואר ענין מה זה שכ' **בהגדה דפסח**, אחד מי יודע אחד אני יודע וכו', עד שלשה עשר מי יודע וכו'. וגם סדר ענין חד גדיא וכו' עד ואתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות וכו'. שהם דברים נעלמים ואין אתנו יודע עד מה.

ובדרך מוסר י"ל על דרך שזכרנו במשל מלך א' שמושל בכיפה, ושלח א' מעבדיו שינסה המדינות כאלו הוא עבד מורד באדונו, וקצת המדינות עשו מלחמה עמו ושלטו עליו, וקצת מדינות השלימו עמו, ובמדינה א' היו חכמים והרגישו שזהו רצון המלך עושה וכו', יעו"ש.

והנמשל מובן, שיש בני אדם שעושין מלחמה עם היצר הרע שעושה עצמו כאלו הוא עבד מורד באדונו שמפתה בני אדם שלא יעשו רצון הבורא ומלך העולם, ועומדין כנגדו עד ששלטו ביצרם על ידי גודל המלחמה וסיגופים גדולים. ויש בני אדם שהרגישו שהוא עושה רצון הבורא ושם מלובש שמו הקדוש מן ע"ב שמות הקדושים שהוא סא"ל, שהוא ממתיק לסמאל. וזהו שכוונת שם הקדוש כוז"ו, שבכל מקום יש ך"ו שם הוי"ה, בזו ובזו, וכמו **ששמעתי זה ממורי**, והבן.

ומעתה בין תבין מעלת אלו החכמים יותר על הגבורים שעשו מלחמה, ואלו כובשין את יצרם בלי מלחמה, זהו כוונת התנא בפ"ד דאבות (מ"א) איזה גבור הכובש את יצרו, שנאמר (משלי טז, לב) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, והבן זה. וזהו כוונת הפסוק (במשלי) (קהלת ט, טו) ומלט העיר בחכמתו וגו', יעו"ש.

איברא שיש מקום לומר שזה הגבור הלוחם תמיד עם יצרו יום ולילה לא ישבות, כמ"ש **בחוה"ל** (ש' יחוד המעשה פ"ה) מאמר החכם, שבתם ממלחמה קטנה הכינו למלחמה גדולה, מלחמת יצר הרע וכו' יעו"ש, עדיף מזה החכם שיודע בפ"א על ידי חכמתו שהוא עבד המלך, ואז מלט העיר בחכמתו, שהציל הגוף מכל וכל, מה שאין כן המלחמה של הגבור שהוא תמידי, ולפום צערא אגרא (אבות פ"ה מכ"ב).

ולתרץ זה, בא הכתוב לומר שגם החכם הנ"ל צריך שיתמיד להיות עינו פקוחה על דרכו תמיד, כי העבד הנ"ל גם שבא בין החכמים הנ"ל והרגישו בו שהוא עבד המלך, מ"מ יסבב כמה סבובים כאלו בא מקצה אחר, וכן עושה תמיד, וצריך האדם ללחום מלחמת מחשבתו תמיד ג"כ, וכך היצר הרע מסבב את האדם תמיד עד שעושה עצמו כאלו הוא יצר הטוב ומפתה לעשות מצוה, כמו בענין פעור וכמ"ש **האלשיך** (במדבר כה, יז) יעו"ש, והוא ענין הדבורים שרוצה להטעים את האדם מדובשו כדי לעוקצו, עד שאומרים לא מעוקצך ולא מדובשך.

ובזה יובן, כל גוים סבבוני, שהוא היצר הרע שבא לפתות האדם למרוד באדונו ולעשות ככל הגוים. בשם ה' כי אמילם, ר"ל ע"י שהתבוננתי שיש בו שמו יתברך ג"כ, והוא עבד המלך שבא לנסות האדם על ידי כסות ולשון ששינה, ובזה סר מהאדם וילך לדרכו. ושמא תאמר ששוב נמלט האדם ממנו, לזה אמר כי סבוני גם סבבוני, שיסבב את האדם מצד אחר שמא לא ירגיש האדם בו, ומ"מ בשם ה' כי אמילם. וכשרואה כך, עושה עצמו יצר הטוב, וז"ש סבוני כדבורים וכנ"ל, מ"מ בשם ה' כי אמילם. באופן שצריך האדם לפקח תמיד עין שכלו בכל דרכיו שילך תמים, וק"ל.

ובזה יובן ג"כ אחד מי יודע, ר"ל מי הוא החכם שיודע זה שאין לך שום דבר בעולם נפרד ממנו יתברך ומלכותו בכל משלה והכל אחדות א' כהדין קמצא דלבושא מיני' וביה, ואין סוד זה נמסר לכל כי אם לבני עלי' שהם מועטים, וז"ש אחד אני יודע.

ובדרך פנימי נ"ל, כי יש כלל ופרט וכלל בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו), כי ג' ראשונות נחשבות לאחד, ובינה הנק' מי כוללם ומיחדם, וז"ש אחד מ"י יוד"ע - שם בינה הנק' מי נקרא אחד על ידי דעת המיחדן בין חכמה ובינה, וכשיצאו מבינה נעשו פרט בסוד ו' קצות ב' הפכים דין ורחמים, מ"מ אחר הכל חזרו ונתיחדו במלכות הנק' אנ"י, וז"ש אחד אני יודע, והבן.

וז"ש אעפ"י שאלו אוסרין ואלו מתירין, אלו ואלו דברי אלהי' חיים (עירובין יג:). והקושיא מפורסמת, איך אפשר זה. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי יש ו' קצות, ב' הפכים, ובינה הנק' אלהי' חיים מייחדם, והבן. וכמדומה **ששמעתי ממורי** זה.

ומונה והולך מן שנים מי יודע שנים אני יודע וכו', עד מספר י"ג שחוזר לאחדות אח"ד גימטריא י"ג, לרמז שגם יש כלל ופרט וחזר וכלל, והם ג' ראשונות ומלכות אחרונה, וק"ל, ולהורות שבכל מיני מספר יש בו אחדות בסוד כלל ופרט וכלל, והבן.

ובזה נבאר ענין חד גדיא וכו', כי מבואר בו עשר ענינים. אבא, גדיא, שונרא, חוטרא, נורא, מיא, תורא, שוחט, מלאך המות, הקדוש ברוך הוא. כוללים כל עניני עוה"ז ועוה"ב, בין מצד עשר ספירות קדושי', הן מצד עשר כתרין תתאין, וכשהם בתוך לבוש הם עשרה, מה שאין כן בפנימית הם אחדות גמור, וזה יהיה כשלא יכנף עוד מוריך (ישעיה ל, כ), ובהסרת לבושין שישחוט הקדוש ברוך הוא למלאך המות סמא"ל, וישאר רק סא"ל יחוד הוי"ה אדנ"י, וביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד, ט), והש"י יכפר.

•

במס' שבת דף ק"ד (ע"א) אמרו לי' רבנן לרבי יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותיהו, אלף בית אלף בינה, גימל דלת גומל דלים, מאי טעמא פשוט כרעי' דגימל לגבי דלת, שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים, ומאי טעמא פשוטה כרעיה דדלת לגבי גימל, דלימצי' ליה נפשיה, ומאי טעמא מיהדר אפי' דדלית מגימל, דליתן לי' בצינעא כי היכי דלא ליכסף מניה. ה"ו זה שמו של הקדוש ברוך הוא, ז"ח ט"י כ"ל ואם אתה עושה כן וכו'. הספיקות בזה רבו.

ונ"ל דאיתא בש"ס דברכות (נה.), יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וכו' שנאמר (לה, לא) וימלא אותו רוח אלדים בחכמה ובתבונה ובדעת. לבאר ענין

הצירוף דקאמר, הוא על פי משנה דעוקצין (פ"ג מי"ב), אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. והוא תמוה להבן[י]ן כוונת המשנה. גם כוונת הפסוק.

הגם דכבר ביארנו פירוש משנה באבות (פ"ה מ"כ) הוא הי' אומר עז פנים לגיהנם וכו', יעו"ש. ומעתה מבואר פסוק זה, דאיתא במסכ' ביצה (כה:) ג' עזים הם, ישראל באומות וכו', ונמצא לכך ניתן להם התורה כדי שיהי' העזות שלהם בתורה, ולכך נק' התורה עוז, כי לא הביישן למד (אבות פ"ב מ"ה), וגם בעבודת הש"י צריך שיהי' עז כנמר נגד המלעיגין כמ"ש בריש **טור אורח חיים** (סי' א), ואחר שהבחירה חפשית שיהי' עזותו שנולד ממיעי אמו שיהי' בתורתו ובעבודתו יתברך, בזה הוא ניצל מגיהנם, שהי' ראוי שיהי' בגיהנם כמ"ש עז פנים לגיהנם, וכ"ז לעמו ישראל, מה שאין כן באומ[ו]ת, וז"ש ה' עז לעמו יתן ועל ידי זה ה' יברך את עמו בשלום מפחד גיהנם, וק"ל.

וזש"ה כי דור תהפוכות המה בנים לא אמן בם וגו' (דברים לב, כ). ור"ל מה שראוי להיות במילי דשמיא עז פנים, ובמילי דעלמא בושת פנים, והם מהפכין הדבר.

וז"ש ג"כ בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (דברים ד, לט). ר"ל במילי דשמיא יהי' עז בלא כבושת פנים בקרקע, רק שיהי' ממעל. מה שאין כן במילי דעלמא הנק' הארץ, יהי' פנים כבושים למטה, וז"ש מתחת, וק"ל. ועיין במ"א עוד ג' פירושים בזה.

עוד י"ל כי דור תהפוכ[ו]ת המה, על פי סדר א"ב ג"ד הנ"ל, דדרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים, והמה מהפכין סדר אותיות דלת קודם גימל, ובזה מראים שהדלים ירוצו אחר גומל חסדים, וק"ל.

ובזה יבואר ש"ס הנ"ל, דנקט יהושע בן נון, דידוע מ"ש בש"ס (ב"ב עה.) פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. ויש להבין לענין מה נמשל יהושע כפני לבנה דוקא. ונ"ל **דבעלי התכונה** כתבו דהלבנה אין לה אור רק מה שמקבלת מאור החמה, ולכך באמצע החודש שאז הלבנה כנגד החמה ממש אז אורה רב והיא במלואה, מה שאין כן בתחלת החודש שהיא מהצד היא פגומה. הרי כשהם פנים בפנים אורה רב. וז"ש פ"ני חמה פ"ני לבנה, שיהי' פנים נגד פנים אז מקבלת אור מהחמה כמו יהושע ממשה, מה שאין כן כשהוא מהצד אינו מקבל הארה. ועפ"ז **שמעתי** לכ"י ומעטי וכו' (חולין ס:), וק"ל.

והוא רומז לדברים עליונים למעלה, זווג פנים בפנים כנודע. וגם בגשמי למטה, כשאנשי הדור המה פנים נגד פנים עם ראשי הדור, אז יכולים לקבל הארה ושפע החכמה, מה שאין כן כשהוא אינו בסבר פנים יפות עמו פנים בפנים, אז אינו יכול לקבל הארה,

מאחר שאין דברי תורה חביבה עליהם, וז"ש אחר כך פה פתוח פה סתום, וכפירוש **רש"י** וק"ל.

ובזה יובן אתו דרדקי, ור"ל לפי שהשפילו עצמן לדרדקי[19] זכו לומר דברים שאפילו בימי יהושע בן נון שהיה אחר סיל[ו]ק משה פני חמה, לא נאמר כוותי', כי דוקא בימי משה עם יהוש(י)ע אתי שפיר סדר דרשת אל"ף בי"ת, מה שאין כן בימי יהושע שאחר מיתת משה לא ניתן לידרש כזה.

והוא, דק' לי' למה נצטרף סדר אותיות א"ב זכר ונקבה, א"לף זכר, ב"ית נקבה, גימל זכר, דל"ת נקבה, וכן אחר כך, וכמ"ש **בזוהר** שיר השירים יעו"ש, ולא סידר הזכרים כולם לבדן, ואחר כך הנקבות כולם לבדן. אלא לרמז על סדר תולדות שמים וארץ שלא הי' כי אם בצירוף זה דוקא, חכמה זכר, ותבונה נקבה, ודעת המכריע ביניהם, כי אי אפשר לקרב שמאל בימין מקצה אל קצה כי אם ע"י דבר ממוצע, וכמ"ש **הרמב"**ן ענין היולי, יעו"ש. וזה סדר תולדות שמים וארץ שהם זכר ונקבה, ע"י צירוף אותיות זכר ונקבה.

ובזה תבין צחות לשון חז"ל אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא ע"י שלום, כי זכר נקרא ברוך, ונקבה נק' ברכה. וא"כ אין כלי שיוכל לחבר ולהחזיק ברכ"ה שמאל, לישרא"ל ימין, שהוא חיב[ו]ר קו שמאל בקו ימין שהוא מקצה, כי אם ע"י דבר ממוצע הנק' שלום כנודע.

וז"ש (ירמיה לג, כה) אם לא ברית"י יומם [ולילה], ר"ל שיש אותיות התורה הנק' ברית שלום, אשר על ידם נתחבר קצה שמאל בימין הנק' יומם ולילה, וז"ש חוקת שמים וארץ לא שמתי, וק"ל.

ובזה תבין דברי **הרמב"ם** בח' פרקים (פ"ד) וגם בספר הי"ד (הל' דעות פ"א-פ"ב), לילך בדרך הממוצע שהיא דרך התורה, והבן.

ואחר שנתבאר דרך כלל שזה הי' חכמת בצלאל שידע לצרף אותיות שנברא בהם שמי"ם וארי"ץ ע"י חכמה ותבונה ודעת, באו אלו דרדקי לבאר בפרטות א"לף ב"ית וכו', והוא,

[19] להבין תואר זה, על פי מה ששמעתי פירוש המשנה (אבות פ"א מ"א) משה קיבל תורה מסיני וכו'. דקשה, בסיני הל"ל. ועוד לשון קיבל. והוא, דקשה מאי טעמא בתחילת השליחות סירב ואמר (שמות ג, יא) מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכאן בקבלת התורה נתרצה מיד, וע"כ משום דסבר דאין זה גדולה כי אם שפלות, והראי' במה שנבחר הר סיני לפי(') שהי' שפל ונמוך מכל ההרים, וסבר שגם הוא נבחר לפי שהוא שפל מכל אדם. ובזה יובן משה קיבל תורה, ר"ל מה שנתרצה לקבל התורה ולא חשיב זה לגדולה, כי אם לשפלות, ולמד זה מסיני, ודפח"ח. ובזה ביאר קושיא על הש"ס (ברכות לג:) דמשני אין יראה לגבי משה זוטרתי היא, הא היה עניו וכו'. וביאר דאיתא במדרש בשכר יראה שנאמר (שמות א, יז) ותראנה המילדות וכו' ויעש להם בתים, שנולד משה. א"כ משה שהיה שפל בעיני עצמו, סבר דיראה זוטרתי היא, וק"ל. וז"ש אתו דרדקי, שהי' משפילין את עצמן לדרדקי, לכך זכו לומר מילתא שאפילו בימי יהושע בן נון וכו'. והיוצא מזה, ליתן אוזן לשמוע חדושי תורה ומוסר גם מן שפל אנשים, וזה נשמע ממשה שקיבל תורה מסיני, וז"ש דרדקי וכו'. וגם אתי למעט יהושע, דדוקא משה שהי' עניו זכה לקבל התורה, מה שאין כן ליהושע נמסרה בעל כרחו, כמ"ש בדרושים יעו"ש, והבן.

דאמר במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט) ששאל דוד ישב עולם לפני אלדי"ם (תהלים סא, ח), ר"ל שיהי' כל בני עולם שוים על פי קו הדין, לזה עושר כמו לזה, והשיבו לדוד שזה אי אפשר, א"כ חסד ואמת מן ינצרוהו, ר"ל שקיום העולם הוא ע"י חסד שעושים זה עם זה, לכך נברא מאור הגדול ומאור הקטן שהוא פני חמה ופני לבנה להאיר זה לזה, ואם יהי' כולם שוים בעושר א"כ מי יעשה חסד עם מי וכו', יעו"ש.

ומעתה לפי זה מבואר ג"כ קושיא אחרת, למה לא נבראו כל בני אדם חכמים, שלא יצטרך ללמוד זה מזה. ולפי הנ"ל לא קשה מידי, דקשה עוד יותר קושיא גדולה מזה, למה על הרוב אנשי המונים הם עשירים והת"ח הם דלים ואביונים. ולדברינו אתי שפיר, שזהו תשובת הנ"ל, דא"כ חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו, ור"ל דק' ל"ל ואמת, דלפי הקושיא הי' ראוי להשיב רק חסד מן ינצרוהו. אלא דהמקשן הקשה חדא דשמעית מני' תרתי, למה אינם חכמים כולם בשוה ג"כ, כמו שהקשה על עשירים קשה ג"כ על חכמים שאינם בשוה. והשיבו חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו, כי התורה נק' אמת כמ"ש אמת קנה ואל תמכור (משלי כג, כג), ור"ל שהעשירים ישפיעו ויגמלו חסד לת"ח שהם דלים מעשירות, והת"ח ישפיעו תורה הנק' אמת לעשירים.

ועל פי זה ביארתי פסוק (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים וגו'. כי המשפיע נקרא צדיק כנודע, עיין לעיל ותבין זה. וזש"ה (תהלים פה, יא) חס"ד ואמ"ת נפגשו צדק ושלום נשקו, והבן.

וז"ש בש"ס א"ב ג"ד, דקשיא לי' על הצירוף זה עם זה כנ"ל, לכך אמר אל"ף בי"ת, רומז שהחכם הנק' אלף כמ"ש (איוב לג, לג) ואאלפך חכמה, ישפיע למי שהוא במדריגת נקבה הנק' בית, שישפיע לו בינה שהיא נקבה ג"כ. גי"מל דל"ת, שהעשירים יגמלו חסד עם דלים שהם הת"ח, והוא קיום בריאת עולם שנבראו בצירוף זה, כדי ללמד שזהו קיום העולם, להשפיע זה לזה חכמה מי שיש לו חכמה, והעושר ישפיע מעושרו וכו'.

ועתה מצא מקום להקשות מאי טעמא פשוט כרעיה דגימל לגבי דל"ת, והוא, דכתב בספר **מבחר פנינים** (שער החכמה) שאל החכם איזה מובחר חכמה או עושר, והשיב החכמה עדיף שנאמר (משלי ג, טז) בשמאלו עושר וכבוד, א"ל א"כ מ"ט החכמים משכימים על פתחי נדיבים ולא הנדיבים על פתחי החכמים. והשיב, החכם יודע מעלת העושר, והעושר איש המוני אינו יודע מעלת החכמה וכו', יעו"ש. וזה ששאל מאי טעמא פשוט כרעיה דגימל לגבי דל"ת, וע"כ צ"ל כדי שיהי' הגומל חסד רודף אחר דלים, ובאמת מצינו איפכא כי תלמידי חכמים דלים רודפים אחר הגומל חסד, וכשאלת החכם הנ"ל.

וביארו ואמרו, שכן דר"כו של גומל חסד לרדוף אחר דלים, ר"ל ודאי שדרך היושר ראוי להיות כך, אלא שמחסרון ידיעה אינם עושים כך, שאינם יודעים מעלת הרודף אחר דלים לגמול חסד עמהם, כדאיתא בש"ס דב"ב (ט:) רודף צדקה וחסד ימצא חס"ד וח"יים (עי' משלי כא, כא), כל הרודף ליתן צדקה הקדוש ברוך הוא ממציא לו בני אדם מהוגנים כדי שימצא חיים ויקבל שכר, יעו"ש.

ועכשיו שאל, ומאי טעמא פשוטה כרעיה דדלת לגבי גימל, ר"ל מאחר שאמרנו שצריך הגומל חסד לרדוף אחר דלים, ולשון רודף - שהנרדף בורח והוא רודף אחריו, והוא היפך משמעות דפשיט כרעי' דדלת לגבי גימל.

ומשני, דלימציא ליה נפשיה. ר"ל דוקא ליה, לזה שיודע שרודף אחר דלים שרי לימצא נפשיה, מה שאין כן מאחרים שאינו יודע בהם אם נותנין לשם שמים, צריך להיות בורח מהם, וכמו שבארתי מזה דרוש בפני עצמו ביא[ו]ר ש"ס (ברכות י:) הרוצה להנות כאלישע רשאי ושלא ליהנות כשמואל רשאי, יעו"ש. וכ"כ **בזוהר** פ' ויקהל (קצה.), כי קודם שעשו העגל נאמר (שמות כה, ב) מאת כל איש תקחו, אפילו מערב רב, מה שאין כן אחר כך כתיב (שמות לה, ה) קחו מאתכם דוקא, יעו"ש. ולזה מיהדר אפיה דדלת מגימל, שלא יקבל ממנו ויהדר פניו ממנו מלקבל ממי שאינו מכירו.

והתקנה כשזה יודע בעצמו שנותן לשם שמים, יתן בצנעא, שלא ידע מי הנותן, דלא מיכסף מניה, ר"ל שלא יתבייש זה הנותן כשלא ירצה לקבל בפניו, ואתי שפיר, והבן.

או י"ל שכן דרכו של גומל חסד לרדוף אחר דלים, שהם התלמידי חכמים דלים, שדרך היושר שישכים הנדיב על פתחי התלמידי חכמים דלים ללמוד תורה ומוסר. ומאי טעמא פשיט כרעיה דדלת לגבי גימל, מאי טעמא הת"ח דלים פושט כרעי' לגבי גימל ליקח ממנו, גם שאינו ר"ץ אחריו שיקבל ממנו.

ומשני, דלימצא ליה נפשיה, דכתבתי ביאר הש"ס הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושלא ליהנות כשמואל וכו', וקשה וכו'. דכתב **הרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ה הי"א) בלבד שלא ישתומם, שע"י קבלתו ממנו יתקרב אליו ולימצא לי' נפשיה. וז"ש ויקחו לי (שמות כה, ב) דהל"ל ויתנו, ועוד מאי לי לשמי. לפי הנ"ל אתי שפיר, אם פשוט הת"ח כרעיה לקבל ממנו, שיתקרב אצלו ולימצא לי' נפשי' הנדיב. ומאי טעמא מיהדר אפיה שלא לקבל הימנו מיד. ומשני, דליתן ליה בצנעא, אם יתכוין לשם שמים יזהר ויתן בצנעא, ואם אינו מכוין לשם שמים רק לפרסם את עצמו לגומל חסד, אז יהדר אפי' ממנו, וק"ל.

וכמו שהוא בהשפעת ממון כך בהשפעת התורה, אם על ידי כך יתקרב אצלך אז יהי' פה פתוח, ואם לאו פה סתום.

או י"ל, כאשר כתבתי בפ' עקב תשמעון וכו' (דברים ז, יב), שאם פה סתום, אז מסתמא כשאין משפיעין לך לדבר העת גורם לסתום פה, מה שאין כן בפה פתוח, בהיפך הוא עת לדבר, וק"ל.
ועל ידי זה יוכל להתפרש סוגיא (עי' פסחים סו.) אם פה ס"ח דוחה שבת, שבשבת יש למעט הדיבור, מכל מקום כשיש עת רצון שהפה ס"ח, שהוא פה פתוח, דוחה שבת, וכל הסוגיא יעו"ש, והבן וק"ל.

פקודי

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה ביד איתמר בן אהרן הכהן (לח, כא). והספיקות רבו, מאחר שהתורה נצחי והוא נוהג בכל עת וזמן ובכל אדם, וזה פלאי. **ועוד**, מאי אלה. **ועוד**, כפל המשכן משכן. וחז"ל דרשו (שמ"ר נא, ג) שנתמשכן ב' פעמים וכו', מה ענינו לכאן. **ועוד**, מה ענין הפקידה דוקא למשה וביד איתמר וכו'.
ואגב נבאר מצוה (דברים כה, יז-יח) זכור את אשר עשה לך עמלק, שהוא ויזנב בך וגו', מכת זנב, חותך מילות וזרקו כלפי מעלה (תנחומא תצא י). להבין ענין זה שיהי' עבור זה מלחמה לה' בעמלק מדור דור.
ונראה לי דכתב **האלשיך** סוף מלאכי (ג, כב-כד) זכרו תורת משה עבדי וכו', הנני שולח לכם אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים וגו'. ופירש, כי חורבן בית ראשון הי' על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב), ובית שני נחרב עבור שנאת חנם (יומא ט:), ולתקן החטא ההוא בב' דברים כדי שיזכו לבנות בית שלישי שהוא האחרון, אמר זכרו תורת משה עבדי - לתקן חטא של חורבן בית א', ונגד תיקון חטא ב' אמר הנני שולח וגו' - שיזכו לשלום וכו', ודפח"ח.
ולי נראה דמה שאמרו חז"ל חורבן בית א' על עזבם את תורתי, דאם הי' ביטול תורה ביניהם ודאי הוא נגלה ומפורסם, ואם כן מ"ט כששאל לחכמים ולנביאים מ"ט לא פרשוהו וכן הקשו גדולי המפרשים, **במגלת סתרים דרבינו יונה**, עיין **במוהרש"א**. אלא ודאי עסקו בתורה אלו התלמידי חכמים, וכל זמן שהי' אחדות בין המוני עם לתלמידי חכמים, אע"פ שהי' שנאת חנם בין תלמידי חכמים כדאיתא בש"ס דיומא (שם), מכל מקום הי' התורה מגין ומציל על כולם. מה שאין כן כשגברה השנאה של המוני עם לתלמידי חכמים והי' פירוד ביניהם, לא היו יכולין להגן עליהם, על אלו שלא עסקו בתורה.

וז"ש על עזבם את תורתי, ופי' במדרש איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' ב) דקאי על עזבם הת"ח, יעו"ש, רק שפירוש המדרש קאי על שלא החזיקו בידם יעו"ש, ולדברינו קאי כפשוטו, עבור השנאה ופירוד לבבות אין אחד מגין על חבירו. כמו שכתבתי בביאר מ"ש **בטור אורח חיים** הלכות ראש השנה (סי' תקפ"א) במשל גדולי המדינה שיצאו לקראת המלך, אם עשו בשליחות המדינה מוטב, יעו"ש. א"כ חורבן ראשון עבור שנאת המוני עם לתלמידי חכמים.

מה שאין כן חורבן בית שני, שנפלה קטיגוריא בתלמידי חכמים עצמן, וזש"א חז"ל (יומא שם) שאוכלין זה עם זה, ודקרו זה את זה בחרבות שבלשונם, שנאמר (יחזקאל כא, יז) מגורי וגו'. ור"ל, דכתב **מוהר"ש** במשנה (אבות פ"ג מ"ג) שלשה שאכלו, בדיעבד, דלכתחילה אין דבר טוב יצא במסיבת אנשים הרבה לאכילה, דלכך כתיב (שמות כג, כה) ועבדתם את ה' אלדיכ"ם, וברך את לחמך, לשון יחיד, ועצה היעוצה שיעסוק בתורה וכו', ודפח"ח. והם לא די שלא היו דיעבד, אלא שאוכלין זה עם זה לכתחילה במסיבה הרבה. והתקנה לעסוק בתורה, והם דוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם, להראות חריפות שלהם כחרב חדה לדקור את השני, שהוא גדול ממנו. וזה גרם חורבן בית שני, ונארכו ימי הגלות עד שיתוקן חטא זה.

וז"ש (הושע י, ב) חלק לבם עתה יאשמו. כי התלמידי חכמים הם לבם של ישראל, כמ"ש (שופטים ה, ט) לבי לחוקקי ישראל, וכשיש פירוד ביניהם חלק לב"ם, וכמ"ש **בתיקונים** (תכ"א נ:) אשרי כל חוכי ל"ו (ישעיה ל, יח) יעו"ש. והוא גימטריא אל"ה.

וזה נראה לי פירוש פסוקי תהלים (יב, ג) בלב ולב ידברו. כי לב"ם מספרו ע"ב, שם ע"ב, ועתה חלק לבם ונעשו ב' לבבות, וז"ש 'בלב ולב', מספרו ע"ב כמו לבם. וזה גרם ח"ו פירוד בין ב' אותיות ראשונות של השם לב' אחרונות, לכך עונשו ג"כ יכרת ה' (תהלים שם, ד), שיש ב' פירושים כביכו"ל, והבן.

וזהו שעשה עמלק הוא היצר הרע, כמ"ש **האלשיך** וכו' יעו"ש (דברים כה, יח). וזה נ"ל ויזנב בך, מכת זנב, ר"ל כי אבר זה גורם אחדות, והוא עשה פירוד בין ישראל למטה, וח"ו גורם פירוד אותיות השם למעלה כנ"ל, וז"ש חתך מילות וזרקו כלפי מעלה, והבן.

ולכך כי יד על כס י"ה (שמות יז, טז), שאין השם שלם כל ימי משך הגלות עבור שנאת חנם, עד לעתיד שיבער חמץ הוא היצר הרע, על ידי שישלח אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים ולב [בנים] על אבותם (מלאכי ג, כד), שהי' פירוד בין המוני עם הנקרא בנים ובין אבות שהם הת"ח, שהוא גרם חורבן בית ראשון, שזה גורם חורבן ב' שנעשה פירוד בין ת"ח עצמן מחמת קיפוח פרנסה, כמ"ש בזה במקום אחר. ולכך כפל ב' פעמים

והשיב אבות על בנים ובנים על אבותם, לתקן ב' דברים הנ"ל, אז יבא גואלינו במהרה בימינו אנס"ו.

ובזה יובן אלה פקודי המשכן משכן, שנתמשכן ב' פעמים בחורבן וכו'. והענין כי הגאולה נק' פקידה, כמ"ש פקוד יפקוד אתכם (בראשית נ, כד) יעו"ש. וה"נ אל"ה גימטריא ל"ו, שהוא אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל, יח), שיתחבר לב ולב, שהי' חלק לב"ם לב' חלקים שכל אחד מספרו אלה, וכאשר יתחברו אלה עם אלה אז יהי' קץ גאולה, שהוא פקודי המשכן משכן ב' פעמים.

ופקידה א' על ידי משה, כמ"ש זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג, כב). ופקידה ב', ביד איתמר בן אהרן הכהן, כי חטא נדב ואביהו הי' שלא נטלו עצה זה מזה כדאיתא במדרש (תנחומא אחרי ו), והי' חלק לבם, אם כן שמע מינה שאלו הנותרים הי' מדתם היפך מזה, שהיא מדת אליהו הנביא שהשיב לב אבות על בנים וגו', והיא פקידה לחורבן ב' שהי' עבור שנאת חנם, וביד איתמר יתוקן זה, וק"ל.

•

ברש"י (לח, כא) ואלה פקודי המשכן - בפ' זה נמנו כל משקלי נדבת המשכן לזהב ולכסף ולנחושת, ונמנו כל כליו לעבודת[ו]. המשכן משכן - ב' פעמים, רמז שנתמשכן וכו'. העדות - עדות לישראל שויתי להם מעשה העגל.

וי"ל, חדא, מה בעי רש"י בזה שפירש כאן נמנו וכו'. **ועוד**, דבאמת לא נמנה כאן כלל כל כלי הזהב, דהיינו שלא נמנו הארון ובדיו והשולחן והמנורה ומזבח הזהב שהיו כולן של זהב.

ועוד, דמה לו לפרש רמזים ולא פירש פשוטו של מקרא, וכמאמר **רש"י** בכמה מקומות ואני פשוטו של מקרא באתי ליישב, והכא נמי איכא לפרש קרוב לפשוטו, הובא בילקוט (רמז תיד) ובמדרש (תנחומא (בובר) פקודי ב, שמ"ר נא ב), לפי שהי' המלאכה די למשכן והותר, אמר משה לה' מה נעשה בנותר, אמר לו עשה משכן לדברות [פירוש ארון העדות], ולכך כשבא ליתן חשבון אמר לישראל כך וכך יצא למשכן, וביותר עשיתי משכן לעדות שנאמר אלה פקודי המשכן משכן העדות. נמצא מבואר בזה מ"ש משכן משכן ב' פעמים, וג"כ מ"ש העדות, ושוב לא הי' צריך רש"י לפרש ג"כ מאי העדות וכו'. הגם שזה שפי' רש"י הוא ג"כ ממדרש הנ"ל, מכל מקום פירוש הא' הוא קרוב לפשוטו יותר.

ונראה לי, דפירש **אבן עזרא** על פסוק (לח, כד) ויהי כל זהב וגו', וז"ל: אמר הגאון, למה הזכיר מה עשה בכסף ולא הזכיר מה עשה בזהב התנופה. והשיב, הנה הזכיר

כי המנורה היתה מזהב, גם ככה הכפורת והארון ומזבח הקטורת. ואין זה נכון שיהי' המזבח כולה של זהב או הארון, רק הי' ציפוי זהב מבית ומבחוץ, וכן השלחן והבדים והקרשים והבריחים כולם מצופים זהב, ומי יוכל לשער כמה זהב הי' ציפוי כל כלי המשכן, עכ"ל. מוכח מזה מדלא נמנה כאן כלי הזהב, משום שלא אפשר ליתן חשבון עליהם, שהיו רק ציפוי ומי יוכל לשער וכו'.

נמצא ע"כ אי אפשר לומר כפירוש המדרש דלכך כתיב המשכן משכן העדות, שאמר כך וכך יצא למשכן ובית"ר עשיתי משכן לעדות, דשמע מינה דמזהב איירי, דארון של זהב הי', מכאן מוכח דמזהב לא ניתן חשבון, דאם לא כן תיקשה ליחשב כל כלי הזהב כמו דנמנה כאן כל הכלים.

וזהו כוונת רש"י שפירש בפרשה זו נמנו כל נדבת המשכן לזהב ולכסף וכו', ונמנו כל כליו הנעשה ממנו. וא"כ קשה למה לא נמנו כל כלי המשכן הנעשה מזהב הנדבה הנ"ל, וצ"ל משום דאי אפשר לשער ולכך לא ניתן חשבון עליהם, ואם כן אי אפשר לומר המשכן משכן העדות כפירוש המדרש, וצ"ל כאידך הפירו]ש רמז שנתמשכן ב' פעמים וכו', וא"כ קשה מאי העדות, וצ"ל שהוא עדות לישראל שויתר להם וכו', וקאי הכל על המשכן, ואתי שפיר וק"ל והבן.

•

בפסוק פ' אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פוקד על פי משה וגו' (לח, כא). והספיקות רבו. ונבאר מ"ש **הטור** בטור אורח חיים (סי' תכח) סימן לשנה פשוטה - פקדו ופסחו, ולשנה מעוברת - סגרו ופסחו. וכתבתי ביאור זה במקום אחר יעו"ש, וכעת נ"ל לבאר זה.

ונבאר תחלה ש"ס סוף הוריות (יג.) שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מפני מה הכלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו, אמר להם, ומה האוכל ממה שעכב(ו)ר אוכל משכח, האוכל העכבר עצמו על אחת כמה וכמה. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מפני מה הכל מושלים בעכברים, מפני שסורן רע. מאי היא, רבא אמר אפילו גלימא גייצי. רב פפא אמר אפילו שופתא מרא גייצי. ופירש **רש"י**, מפני מה הכל מושלים בעכברים - כלומר מפני מה נתנה מפלה יתירה לעכברים שנרדפין תדיר. אפילו גלימא גייצי - דלאו מאכל ולית בהו הנאה אפילו הכי גייצי. שופתא - ביתד של מרא, דעץ הוא, גייץ ונשכו. והוא תמוה מרישא לסיפא.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור (שמות כ, ב) אנכי ד' אלדיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. וביאור פסוק (שמות ג, יד) אהיה אשר אהיה וכו'. וביאור פקידה

כפולה פקוד יפקוד וכו' (בראשית נ, כד), יעו"ש. וכעת נראה לי לבאר באופן אחר, ונבאר פסוק פ' ויקהל (שמות לח, ח) ויעש [את ה]כיור נחושת ו[את] כנו נחושת במראות הצובאות וגו'. **ונשאלתי**, דהל"ל ממראות הצובאות, מאי במראות הצובאות.

ונראה, דכתבתי לעיל **דשמעתי** ביאור ש"ס דמנחות פרק ד' (מג:), בשעה שנכנס דוד למרחץ ראה עצמו ערום, אמר אוי לי שאני ערום בלא מצות, כיון שנזכר במילה שבבשרו נתישבה דעתו, וכשיצא אמר שירה, למנצח על השמינית וכו' (תהלים יב, א), יעו"ש. וביאור, כי הי' דוד רוצה לרחוץ מן פני' חיצונית שיש בכל מצוה, וזה שנכנס למרחץ לרחוץ מן טומאת הפניה של המצות, אז אמר אוי לי שאני ערום בלא מצות, ר"ל כשירצה לרחוץ הטומאה הנ"ל ישאר ערום מכל המצות, שאין מצוה בלי פני' חיצונית. כיון שנזכר במצות מילה שבבשרו, שנימול כשהוא קטן בלי דעת פני' חיצונית, אז נתישבה דעתו ואמר שירה וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן ויעש כיור נחושת וכנו נחושת וגו', ומבואר במ"א ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ורגליהם בבואם אל אהל מועד וגו' (שמות ל, יט-כ), וכתבתי ביאור טעם זה במקום אחר, כי הרוצה לכנוס לפנים להיות עבד ה', צריך לרחוץ עצמו ולטהר את עצמו מכל פני' חיצונית כמו דוד המלך, ודוקא כשנכנס לפנים צריך לרחוץ מפניה חיצונית, מה שאין כן בחינת אנשים שהם חיצונים א"צ, כי אדרבה על ידי פני' חיצונית נתקרב להש"י, כמ"ש לעיל דשמעתי טעם פרה אדומ"ה מטהר טמאים ומטמא טהורים וכו' (במ"ר יט, א), יעו"ש.

ועל פי זה נראה לי לבאר פסוקים פ' פקודי (לט, כב-כה) ויעש מעיל האפוד וגו', ופי המעיל בתוכו וגו' שפה לפיו סביב לא יקרע וגו', ויעש[ו] על שולי המעיל פעמון ורמון פעמון ורמון וגו'.

ונ"ל דיש ב' מיני מוסר, א' בחי' פנימי, וב' חיצונית, וכתבתי מזה במקום אחר הכניס שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא וכו' (ר"ה כז:). ונגד זה יש ב' סוגי בני אדם, א' פנימי, יאמר לו מוסר פנימי. וא' חיצוני, יאמר לו מוסר חיצוני, כל אחד לפי בחינתו. עוד י"ל, כי לאדם פנימי הנכנס בפנים, שצריך שיאמר לו מוסר פנימי לרחוץ ולטהר את עצמו מכל פניה חיצונית, כמ"ש **השי"ך** (עה"ת שמות כה, כג) ויכלא הגשם מן השמים (בראשית ח, ב) וכו', מה שאין כן לאדם חיצוני(') יאמר לו מוסר חיצוני, שיתקרב אל הש"י על ידי פניה חיצונית, שיהא איש חשוב בפני אנשים וכו'.

ובזה יובן ויעש מעיל האפוד, כי מעיל הוא דברים שבקול, כמבואר בש"ס (זבחים פח:). ולדרכינו רמז על תוכחת מוסר שנק' מעיל האפוד, דכתבתי במקום אחר ביאור

פסוק (דברים טז, יח) ושפטו את העם משפט צדק, כי מבואר בש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם, ורעה מסתלקת מן העולם וכו'. והטעם, כי **שמעתי** ביאור רומ"ח וכו', וכשיש יחוד קבה"ו, דהיינו על ידי תוכחת מוסר נתחברו ב' בחינות יחד, שומע ומשמיע, שהוא המשפיע ומקבל השפע, בזה נעשה יחוד קבה"ו. ובזה יובן ושפטו את העם, בחינת מוסר, כדי לחבר ב' בחינות משפט וצדק, והבן. והנה תיבת אפוד גימטריא צ"א, שהוא חיבור ב' שמות יחוד קבה"ו על ידי תוכחת מוסר שהוא דבר שבקול הנקרא מעיל האפוד.

ופי המעיל בתוכו, שידבר בפיו תוכחות מוסר, שהוא בתוכו, בפנימיות כנ"ל. מה שאין כן על שולי המעיל, יעשה פעמון ורמון פעמון ורמון, כי פושעי ישראל מלאים מצות כרמון (עירובין יט.), היינו, ע"י פעמון להשמיע קול שהוא עושה מצות, שהם ע"י פני' חיצונית, עושה המצות, ועל ידי הפעמון נעשה רמון, וק"ל.

הרי מבואר דוקא בבואם אל אהל מועד, שנכנס בפנים, אז צריך לרחוץ מן פני' חיצונית, ובפרט ידיהם ורגליהם, כמ"ש טעמו במ"א כי רחיצת ידיהם הוא להסיר הגאוה, ורחיצת רגליהם להסיר מה שהורגל במדות רעות.

אמנם אם יאמר אדם שאינו צריך לרחוץ, כי הוא טהור בעיניו, כמו שכתבתי ביאור פסוק (שמות יג, ז) לא יראה לך חמץ, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וכו' (פסחים ה:).

אמנם יש תקנה לזה, שכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (שה"ש א, ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן, **דשמעתי בשם מורי זלה"ה** ביאור משנה איזהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), על פי משל המסתכל במראה יודע חסרונו וכו', כך ברואה חסרון זולתו יודע שיש בו שמץ מנהו וכו', ודפח"ח. ובזה כתבתי ביאור פסוק ואהבת לרעך כמוך וכו' (ויקרא יט, יח), וביאור פסוק כי תראה וגו' לא תוכל להתעלם וגו' (דברים כב, ג), יעו"ש, ובזה יובן אם לא תדעי לך וגו', והבן.

ובזה יובן הפסוק ויעש כיור נחושת, דהינו לרחצה, וקשה שמא יאמר שאין צריך לרחצה, ומשני דלכך נעשה כיור במראות הצובאות - שיסתכל במראה שרואה חיסרון זולתו, אז ירגיש שחסרון זולתו יש בו בעצמו ג"כ, ואז ידע שצריך לרחצה, והבן. ואחר כך מצאתי בכתבי במקום אחר ענין זה בשם **המנוח מהר"ן זלה"ה** בקיצור נמרץ, יעו"ש.

אמנם דוקא חכם הוא הלומד מכל אדם, כמו המסתכל במראה יודע חסרונו על ידי שרואה חסרון זולתו, מה שאין כן מי שאינו בגדר חכם אינו רואה חסרונו על ידי חסרון זולתו. ובזה כתבתי במקום אחר ביאור משנה (אבות פ"א מ"א) משה קיבל תורה מסיני

ומסרה ליהוש(י)ע, וביאור ש"ס (ב"ב עה.) פני משה כפני חמה ופני יהוש(י)ע כפני לבנה וכו', כי משה ידע חסרונו לכך קיבל התורה מעצמו, מה שאין כן יהוש(י)ע שלא ידע חסרונו, מסרוהו לו בעל כרחו וכו', יעו"ש.

והנה זה הי' סיבת גלות מצרים, שלא ידעו חסרונם, כמבואר **בכתבי האר"י** זלה"ה כי בגלות מצרים נסתלק הדעת, וזש"ה (שמות ג, ד) וירא ה' כי סר לראות וכו', יעו"ש. לכך היו בגלות אצל פרעה בחינת העורף מקום השכחה, לכך אמר פרעה לא ידעתי את ה' (שמות ה, ב), היפך הדעת. עד שנתגלה בחי' משה בעולם שהוא בחי' הדעת, ואז וימת פרעה מלך מצרים (עי' שמות ב, כג), שנסתלק השכחה ובא בחי' הדעת בעולם, אז ידעו חסרונם, ולכך ויאנחו בני ישראל מן העבודה (שם) - שחסרו עבודת הש"י, ותעל שועתם אל האלהי' מן העבודה (שם). וכ"ז על ידי ומשה הי' רועה וגו' (שמות ג, א).

ולכך מאחר שעיקר הגלות מצרים הי' על ידי שנסתלק הדעת, בחינת גלות הרוחני, שהי' בגדר השכחה ולא ידעו חסרונם, לכך נמשך מגלות הרוחני גלות הגשמי. מה שאין כן כשידעו חסרונם ע"י בחינת הדעת, אז עשו תשובה לתקן חסרונם, ונתקרב קץ הגאולה, כמו שכתבתי במקום אחר ביאור (הגש"פ) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'.

וזה כפל לשון אהיה אשר אהיה, כי גלות הגשמי נמשך מגלות הרוחני. וגם להורות כמו שהי' גלות מצרים עבור חסרון הדעת שלא ידעו חסרונם, כך גלות האחרון וכו'.

לכך נאמר פקידה כפולה, כי תיבת פקוד יש לו ב' משמעות, א' לשון חסרון כמו ויפקד מקום דוד (שמואל א כ, כה), ב' לשון זכירה. וזה נמשך [מזה], כשבא בחינת דעת וזכירה אז יודע חסרונו, ויראה לתקן חסרונו על ידי תשובה, ועל ידי זה בא הגאולה. וז"ש פקוד יפקוד, מן פקידה הרוחני נמשך פקידה לגלות הגשמי. וגם בחי' כפל, להראות כמו שהי' גלות מצרים ע"י משה בחינת הדעת, כן בגלות האחרון יהי' הגאולה על ידי הדעת.

ובזה יובן אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מגלות הגשמי, על ידי שהוצאתיך מגלות הרוחני מבית עבדים, מלהיות עבדים לפרעה, שהוא היצר הרע, בחינת השכחה לעבודת הש"י, שזה נמשך מזה, כמו **ששמעתי** כאשר קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), אז הוא גאולה בגשמי גם כן.

ובזה יובן אלה פקודי המשכן, בחי' פקידה של הגאולה לימי הגלות שנתמשכן המקדש ב' פעמים, מן גלות הרוחני בא גלות הגשמי, ולכן כפל המשכן משכן, ונחרב בימי הגלות. והסבה לזה הוא משכן העדות, שנתמשכן הדעת ונסתלק, לכך גרם גלות הרוחני לגלות הגשמי. והתיקון לזה, אשר פקד על ידי משה, כאשר בא בחינת משה שהוא בחינת הדעת בעולם, והי' פקידה כפולה כנ"ל, אז הי' גאולה ברוחני מזה נמשך גאולה בגשמי,

והבן. וז"ש (תהלים כב, כא) הצילה מחרב נפשי בגשמי, על ידי שתציל מכלב יחידתי ברוחני, וק"ל.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל (הוריות יג.), שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מפני מה הכלב מכיר את קונו. כי הפרש בין ימי הגלות לימי הגאולה, כי כאשר נראה על המזבח דמות ארי' הוא סימן לגאולה, ובהיפך כאשר נראה דמות כלב על המזבח וכו'. וזש"ה הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, שניצול בגשמי מחרב, כאשר ניצול נשמתו שנק' יחידתו, מיד היצר הרע שנקרא כלב.

וכונת השאלה ששאלו תלמידיו מפני מה הכלב מכיר את קונו, הכוונה כי הי' ראוי לאדם שילמוד מן היצר הרע שהומה תמיד לפתות את האדם לעשות רצון קונו כמבואר **בזוהר** (ח"ב קסג.) משל הזונה וכו', אם כן איך שומע האדם ליצר הרע לעשות עבירה, הי' ללמוד מיצר הרע עצמו שעושה רצון קונו תמיד. וכאשר **שמעתי בשם מורי** זלה"ה ביאור פסוק (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו, ודפח"ח. וזהו ג"כ פירוש המשנה איזהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א) גם מיצר הרע וכו'.

וזה ששאלו מאי טעמא חתול הוא בגדר השכחה שאינו מכיר את קונו, שהוא בני אדם שהם בגדר שכחה העוברים על רצון קונם, שאין להם דעת וחכמה ללמוד מיצר הרע.

והשיב להם שפיר, כי דוקא תואר חכם הוא הלומד מכל אדם, מה שאין כן מי שהוא בגדר השכחה וכו', וזהו שאמר מה האוכל ממה שאכל עכבר משכח, האוכל עכבר עצמו עאכ"ו שהוא בגדר השכחה, שנסתלק הדעת, ואינו בתואר חכם שילמוד מכל אדם.

ובזה נמשך שאלה ב' ששאלו מפני מה הכל מושלים בעכברים. כי על ידי שכחה של עכברים שהוא גרם גלות הרוחני, נמשך גלות הגשמי שהכל מושלים בעכברים, וכפירוש **רש"י** - שנרדפין תדיר, והכוונה כי תדיר הי' קשה לנו שאלה זו, אבל לפי תירוץ שאלה ראשונה מבואר שאלה זו ג"כ דלא קשה מידי, כי השכחה גורם דמפנה לבו לבטלה, ועל כי אין אלהי בקרבי מצא[ו]ני הרעות (דברים לא, יז), וכנ"ל.

אך דיש תקנה, ובו תדבק (דברים י, כ) הדבק בת"ח וכו'. ומשני שסורן רע, ע"י שסרו מן הת"ח, זה גרם רע להם, וכתבתי מזה במקום אחר.

עוד י"ל שסורן רע, והשיב שיש עוד טעם בדבר, שסורן רע, מאי היא, רבא אמר אפי' גלימא גייצי. ר"ל, כי מחמת חסרון השכחה שהוא רע לשמים לא הי' ראוי לעונש הנ"ל, אלא מחמת שהוא רע לבריות ג"כ, מצורף לזה רע לבריות במה שאין לו הנאה. ומפרש כוונת הש"ס פ"ק דקדושין (מ.) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו (ישעיה ג, יא),

וכי יש רשע רע וכו', אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע וכו'. ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהוא רשע לא להנאתו רק לעשות רע לחבירו וכו'. כי גם במה שאין לו הנאה להתנצל שעשה לחבירו רעה כדי שיצא לו מזה טובה, מה שאין כן הם אפילו גלימא גייצי, וכפירוש רש"י דלית בהו הנאה לעצמו.

ומפרש רבא יותר, אפילו שופתא מרא גייצי, הכוונה אם עושה לחבירו בהיות בחיים להשפילו ולהורידו גם שאין לו הנאה, יש להתנצל ולומר שכוונתו שלא יוכל להרע לו לאחר זמן ע"י שמשפילו, מה שאין כן כשכבר מת וקוברין אותו בשיפתא דעץ כפירוש **רש"י**, דהיינו זבולא בתרייתא שקוברין אותו, גם אז גייצי ונושכו להנקם ממנו כנהוג בח"ק, וזהו על ידי שסורן רע בצירוף השכחה, לכך הזהירה זכור ולא תשכח, להנצל מכל הנ"ל, והבן.

ועוד י"ל ביא[ו]ר ש"ס מפני מה חתול אינו מכיר את קונו וכו'. דכתבתי לעיל פירוש הפסוק (תהלים קיח, כד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, דכתב **רבי משה אלשיך** (ויקרא ט, א) מוסר השכל וביאר פסוק (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו - שיתן האדם אל לבו שכל מאורעותיו הוא בהשגחה פרטיות ממנו יתברך, יעו"ש.

ולהרחיב ענין זה נ"ל דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס (שבת לא.) העמידני על רגל א'. וביא[ו]ר ש"ס (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת, דקשה וכו'. והעולה משם, כי אי אפשר לקיים כל התורה כי אם על ידי שלום, ובזה ביארתי פסוק (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וכו', יעו"ש. אמנם מניעת השלום, שסובר שחבירו עשה לו הרעה ואין זה בהשגחה פרטיות מהש"י, דאם לא כן מה מקום לשנאה זו שהוא כמקל ביד מכהו. ובזה יובן העמידני על רגל א', להיות מורגל באחדות עם חבירו וכו' יעו"ש. ובזה יובן בא חבקוק והעמידן על אחת, שיהי' אחדות בעולם אז סגי באמת באחת מן המצות כנ"ל. אמנם בחינת אחדות אי אפשר להיות בהמוני עם, כי אם לצדיק אשר באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד), שמאמין כי כל המאורעות בהשגחה פרטיות ממנו יתברך, ובזה אין מקום להשניא חבירו ויש לו שלום עם הכל, ובזה אפשר לו לקיים כל התורה כנ"ל, לכך צדיק באמונתו יחיה, כי התורה היא עצם החיים, כענין שנאמר (דברים ל, כ) כי היא חייך ואורך ימיך.

ובזה יובן השאלה הנ"ל, מפני מה אין החתול מכיר את קונו, כי חתול הנושך ואוכל עכברים, הוא משל לבני אדם הנושכים ואוכלים זה לזה, למה אינו מכיר את קונו שידע שהכל בהשגחה פרטיות ממנו ית', וא"כ אין ראוי לאחד לשנוא חבירו לאוכלו ולנושכו.

והשיבו שפיר מה האוכל ממה שהעכב(ו)ר אוכל משכח, האוכל עכב(ו)ר עצמו לא כל שכן שיש לו שכחה, לכך אינו מכיר את קונו, והבן.

ועל פי זה נבאר **בסדר הגדה**, חד גדיא חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי חד גדיא חד גדיא, ואתא שונרא ואכלה לגדיא וכו', ואתא כלבא ונשיך לשונרא דאכלה לגדיא וכו'. והספיקות רבו, **א**' למה כפל חד גדיא ב' פעמים. **ב**' למה דוקא בתרי זוזי. **ג**' גבי שונרא נאמר אכיל לגדיא, וגבי כלבא נאמר דנשיך לשונרא. ושאר הספיקות יבוארו ממילא.

ונ"ל, דכתבתי במקום אחר ביאר פלוגתא **הרמב"ם** (הל' תפלה פ"א ה"א, סה"מ מצוה ה) והרמב"ן (סה"מ שם) אם תפלה דאורייתא או דרבנן, והעולה משם כי בהתחברות שניהם יחד אנשי החומר עם אנשי הצורה יהי' תפלה דאורייתא וכו', יעו"ש. ועל פי זה כתבתי לעיל ביאור משנה כל העושה מצוה אחת מטיבין לו וכו' (קידושין לט:), יעו"ש. **אמנם** התחברות זה יש לפעמים סכנה לאנשי הצורה, ועל פי זה כתבתי שם ביאור ש"ס (עירובין יח:) אמר רבי ירמי' מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות וכו', יעו"ש. ולכך צריך תחלה לקשר עצמו לדבק בו יתברך, כמו **ששמעתי** ביאור פסוק על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא וכו' (תהלים לב, ו) יעו"ש. ועל פי זה כתבתי במקום אחר ביאור פסוק (במדבר ח, ב) בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות.

ונודע מ"ש בש"ס דשבת פרק הבונה (קד.), גימ"ל דל"ת גומל דלים וכו'. ובזה כתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (ברכות ג:) עמך ישראל צריכים פרנסה וכו', עד פשטו ידיכם בגדוד. והעולה משם, כי אנשי הצורה הם בחינת אות גימ"ל, והמוני עם הם בחי' דל"ת, וכאשר יתחברו אלו ב' אותיות גימ"ל עם ד', אז יתפרנסו זה מזה. והשפע והפרנסה הוא אות י' שהוא הטפה והשפע כנודע. וכאשר יתחברו ב' בחינות אנשי חומר ואנשי צורה, ואז נעשו **א**', ונצטרף אותיות גדי"א.

ובזה יובן חד גדיא, שצריך לחבר ולייחד אות ג' עם אות ד' והם ב' סוגי אנשים הנ"ל, אז בא הטפה אות י' ונעשה ב' בחינות חומר וצורה אחד שהוא אות **א**', וזהו חד גדיא, הכפל מורה א' בגשמי ב' ברוחני, והבן.

דזבין אבא בתרי זוזי, דנודע מ"ש **בזוהר** פ' תרומה (קכח:) דצריך למיקני האי בר נש בכסף שלים לאתחברא בהדי' ולמיליף מיניה, ובזה אמרו (אבות פ"א, מ"ו) וקנה לך חבר, באגר שלים בעי' למיקני לי' וכו', עד הכא בעי למירדף בתר זכאה ולמיקני לי' באגר שלים, אוף הכי האי זכאה בעי למירדף בתר חייבא ולמיקני ליה באגר שלים, בגין

דיעבור מיני' ההוא זוהמא, וכאלו הוא ברא לי' וכו', וזהו שאמר (תהלים קיב, ד) זרח בחשך אור לישרים וכו', יעו"ש שהאריך בזה.

ונודע כי החכם נקרא אבא, כמו שנאמר באלישע (מלכים ב ב, יב) אבי אבי רכב ישראל. וזה שאמר דזבין אבא, שקנה החכם את המוני עם להתחבר עמהן להעלותן. קנה אותן בתרי ז"ו ז"י, דכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת(י) יעקב כי יגעת בי ישראל וכו', ודפח"ח. ולי נראה לפי הנ"ל שצריך לעשות ב' בחינות, וכל א' נק' זו, דהיינו בחינה א' שיתחבר אנשי הצורה עם אנשי החומר וכו', וכתבתי מזה במקום אחר שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), כי הצדיק הוא אות ו' ומתחבר עם המוני עם שהם בחינת ז', ועל ידי זה וקם - שיתחבר עמהן להעלותן, וכן כתבו **בתקונים** שטעו בין שש לשבע, יעו"ש. ואז כאשר נתחברו ב' בחינות אלו הוי תפלה דאוריתא כהרמב"ם וכנ"ל. בחינה ב' הוא ג"כ ז"ו, גימטריא אחד, ר"ל שתחלה קודם שיתחברו אנשי הצורה עם המוני עם, צריך שיתחבר ויקשר את עצמו תחלה באחדות יתברך, וזש"ה (תהלים לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד וכו'.

ובזה יובן עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, כי יצרתי ב' סוגי אנשים, אנשי החומר ואנשי הצורה, שהם ב' אותיות ז"ו. כדי שיהי' תפלה דאוריתא וכנ"ל, וז"ש תהלתי יספרו, כי תהלה נק' תפלה. ולא אותי קראת יעקב, כי נאמר (דברים י, כ) ובו תדבק - הדבק בת"ח, מה שאין כן בדרך רחוקה וכו' (במדבר ט, י), ואינו מדבק בת"ח, הוא על ידי כי לא אותי קראת יעקב, לכך אינו מדבק בת"ח, וכתבתי מזה במ"א יעו"ש.

ובזה יובן דזבין אבא בתרי זוזי, חד ז"ו לחבר ב' בחי' אנשים יחד, וחד ז"ו לחבר את עצמו בו יתברך שהוא אחד גימטריא זו, ואז נעשה חד גדיא חד גדיא, והבן.

ובזה נבאר ואתא שונרא ואכיל לגדיא, כי שונרא שהוא חתול שאינו מכיר את קונו על ידי בחינת השכחה שבו, ואכיל לגדיא כי הם שני הפכים, כי גדיא הוא חיבור שני בחינות הנ"ל, ע"י שמכיר את קונו שהכל בהשגחה פרטיות מזה נמשך השלום, מה שאין כן אלו האנשים שיש להם מוח של החתול שהוא גדר השכחה שאין מכיר את קונו, הוא אכיל לגדיא.

ואתא כלבא ונשיך לשונרא, כי הכלב מכיר את קונו ומאמין שהכל בהשגחה פרטית, לכך נשיך לשונרא דאכיל לגדיא, כי הגדיא הוא בחינת האמת, ולא אכל ליה רק נשיך ליה, כי נשיכה לשון זיווג וחיבור כמו בש"ס ונשכו העיסה וכו', וכמבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** בסוד זיווג של ימי הפסח יעו"ש, להורות על החיבור היפך הפירוד, לעשות שלום בארץ, והבן.

ובדרך כלל רמז מוסר, על ידי דאתא שונרא, המוני עם שהם בגדר השכחה בחינת שונרא, ואכל לגדיא שהוא אנשי הצורה שנק' ח"י גימטריא גדיא, לכך אתא כלבא הם האומות ונשיך לשונרא, ואתא חוטרא שמכה לישראל בו הכה לכלבא, על דרך **ששמעתי ממורי** זלה"ה וגם הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית טו, יד), כבר נידון, כי מגלגלין זכות וכולי (שבת לב.), והבן.

•

במסכת ברכות (נה.) שם, כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והיפך, אמר לו למשה רבינו כלים שאני עושה להיכן אכניסם, שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא וכו'. אמר רב יהודא יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ. וכבר הקשו **רבים וכן שלימים** לאיזה טעם היפך משה מדבריו שאמר הקדוש ברוך הוא למשה. **ב**', מה סמיכות יש לזה שאמר יודע הי' בצלאל לצרף וכו'.

ונ"ל, דידוע מה שכתבו **המקובלים** דלכך אין מוקדם ומאוחר בתורה (פסחים ו:), דאלו נכתבה כסדר היו יכולין לברוא שמים וארץ [ו]להחריבן. נמצא י"ל דמשה ודאי הי' יודע סדרה, דבכל ביתו נאמן הוא (במדבר יב, ז), אלא שנכתבה שלא כסדר לכוונה הנ"ל שלא ישתמשו בה לבנות עולם ולהחריבו.

ובזה יובן, דמשה היפך סדר התורה, שנאמרה לו פרשת המשכן תחלה ואחר כך פרשת ארון וכלים, ומשה היפך לכוונה שעשה בכל התורה, שנכתבה ונאמרה לישראל שלא כסדר שלא לברוא עולמות וכו'. ואמר לו בצלאל ארון שאעשה להיכן אכניסו, ועל כרחך לא כך אמר הקדוש ברוך הוא וכו'. וכי תימא דבכוונה היפך הסדר שלא לברוא עולמות, לכך אמר הא בלאו הכי יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ, דעשיות המשכן היינו ממש בריאת עולם, שהי' העולם תוסס עד הקמת המשכן, וע"כ הי' צריך לידע סדר הצירוף כמו בבריאת שמים וארץ, וק"ל.

ויקרא

ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר (א, א). איתא במדרש (ויק"ר א, א) רבי תנחום פתח ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו וכו' (תהלים קג, כ-כב). וי"ל דמה ענין הפתיחה לכאן, דמשמע דיש איזה קושיא בפסוק זה, ומתרץ על ידי פסוק ההוא.

ונ"ל, דקשה בפסוק ההוא, בתחלה כתיב כל מלאכיו ואחר כך כתיב כל צבאיו, ובמדרש (ויק"ר שם) פירש דזה קאי על עליונים וכו'. ולכאורה איפכא הוה לי' למימר, תחלה

מעליונים ואחר כך מתחתונים. **ועוד**, מאי לשמוע בקול דברו, דהוה לי' למימר לשמוע דברו. **ועוד** מאי בקול, דהוה לי' למימר קול. **ועוד**, תחלה שייך שמיעה ואחר כך עשיה. **ועוד** להבין סדרו, שתחלה אמר משרתיו ואחר כך מעשיו.

ונ"ל על פי משל מלך אחד שבא בחיל גדול לצור על עיר מוקף חומה דלתיים ובריח ברזל, ודאי שהגבורים הם במחנה ראשונה המרעישים להפיל חומה, ואחר כך בינונים, ואחר כך בנפול החומה יבואו כולם ויבוזו לשלול שלל. כך הוא בענין התפלה, שהוא מלחמה גדולה להפיל חומה של ברזל המפסקת בינינו לבין אלדינו, כי עונותינו המבדילים בינו לבינינו, ובודאי צריך תחלה גבורי כח היודעים לעשות פרצה בחומה זו המפסקת, ולהעלות נצוצי קדושה שיש בכל עולם העשיה, המחיה את הקליפות, כנלמד מפסוק (תהלים קג, יט) [ו]מלכותו בכל משלה, והנצוצות נעשו מיין נוקבין להעלות השכינה לייחדה במקומה הרמתה, ולקבל שם רוב שפע וברכה, ולהוריד אחר כך להשפיע לכל העולמות בריאה יצירה עשיה. ואחר כך יוכלו להתפלל אף הבינונים, מאחר שהפרצה פתוחה ויש מקום לתפלה לעלות דרך הפרצה שפרצו ראשונים.

והנה ידוע, לשמוע הוא לפעמים לשון אסיפה וקיבוץ, לייחד מה שהי' נפרדים עד הנה, כמו וישמע שאול את העם, בשמואל א' (י"ז) (טו, ד) וגו'.

והנה קשה, דכאן כתיב וידבר ד' אליו מאהל מועד, משמע שנתייחד התפארת במלכות, ושם לעיל (שמות לט, לג) כתיב, ויביאו את המשכן אל משה, שנתייחד המלכות בתפארת, שעלה לתפארת, כמ"ש **בזוהר** שם (פקודי רלה., רלח.). וע"כ צ"ל כמו שפירש בזוהר שם, בתחלה צריכין לסלקא לה לעילא ולאייתאה לה לגביה, ולבתר איהו ייתי לגבה תדיר.

וזה ביאר רבי תנחום ופתח ואמר ברכו ד' מלאכיו גבורי כח, כי תחלה צריכין לברכו בתפלה והודאה אלו גבורי כח לעשות פרצה במחיצה. עושי דברו לשמוע ב"קול דבר"ו, ר"ל אלו העושי דברו כדי לייחד בקול תפארת דברו שהוא מלכותו להעלות למעלה על ידי מיין נוקבין הנ"ל. ואחר כך כשיורד תפארת ומלכות למטה להתייחד תפארת עם מלכות, אז ברכו ד' שם הוי"ה שהוא יחוד כנ"ל, משרתיו עושי רצונו, ואחר כך ברכו ד' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו, וק"ל.

•

בפסוק ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם (א, א-ב). וי"ל, **א**' איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן, שהתורה נצחי. **ב**' קושיית

האלשיך, תחלה כתיב סתם ויקרא אל משה, ואחר כך וידבר ה' וגו', איפכא הל"ל ויקרא ה' אל משה וידבר אליו. **ג'** דהל"ל ויקרא אל משה מאהל מועד. **ד'** כפל וידבר ה' וגו' לאמר, ואחר כך אמר דבר וכו'. **ה'** דבר אל בני ישראל, וחזר ואמר ואמרת אליהם. **ו'** דיבור ואמירה למשה, ושוב דיבור ואמירה לישראל.

ז' תואר אדם כי יקריב, ולא איש. **ח'** מכם, מיותר. **ט'** פתח בלשון יחיד אדם כי יקריב וגו', וסיים בלשון רבים תקריבו את קרבנכם. **י'** תחלה שלא לנוכח אדם כי יקריב, ומסיים לנוכח תקריבו את קרבנכם. **י"א** למה לי מן הבהמה שהוא כלל, אחר שפרט מן הבקר ומן הצאן תקריבו וגו'. או איפכא, למה לי הפרט אחר הכלל, כי בכלל בהמה הוא בקר וצאן, ודרשת חז"ל ידוע. **י"ב** למה לי ג' פעמים מן, דהל"ל כי יקריב בקר וצאן קרבן לה' וגו', וגם בזה דרשו חז"ל וכו' (תו"כ עה"פ).

אמנם קושיא י', תחלה שלא לנוכח ואחר כך לנוכח, נ"ל, דכתבתי במקום אחר ביאר על זאת יתפלל כל חסיד וכו' (תהלים לב, ו), וז"ש המשכן משכן העדות (שמות לח, כא) ב' פעמים, א' לאנשי החומר וב' לאנשי הדעת בחינת משה וכו', יעו"ש. ובזה יובן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, ר"ל כי תפלה עבודה שבלב נקרא אמירה, מחשבה וכוונה, וז"ש אליו מאהל מועד, בחינת משה בפני עצמו באהל מועד, לאמר בתפלה. ולכללות בני ישראל, דבר אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ר"ל שיהיו סוג ומקום בפני עצמ' לכללות העם, ואז תואר אדם מרחוק יוכל לקרב מכם קרבן לה'. וזה שדיבר שלא לנוכח עם תואר אדם, כי אינו שם עמהם, כי אם אחר שיתחברו עם תואר אדם, אז הם ולבם לנוכח ה' כולם, וז"ש תקריבו קרבנכם, והבן.

עוד י"ל, על פי ביאר **דהקשה מורי** מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ב) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת וכו'. ממה נפשך, אם אי אפשר שישמע שום אדם הכרוז הזה א"כ למה יוצא בת קול כלל, ואם אפשר שישמע, א"כ מ"ט לא נשמע, שאם יאמר אדם ששמע ידונו אותו כנביא השקר. וביאר, כי למעלה אין אומר ואין דברים, רק עולם המחשבה, א"כ מה שמגיע לאדם הרהורי התשובה הוא מן הכרוז וכו', ודפח"ח.

הרי כי אם יטה אוזן לשמוע קול הקריאה והכרוז, אפשר לכל אדם שישמע, והיינו במחשבה. אמנם אם הוא בר דעת להבין שזהו המחשבה הוא קול הכרוז, והבת קול ממנו יתברך בעצמו על ידי התפשטותו בעולמות עד שמגיע למחשבת אדם זה, ויטה אזן לשמוע כלמודים לשמוע ולעשות, אזי יוסף ה' דבר עמו איך יתנהג בדרכי ה', כמ"ש (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, וכמ"ש **בסבא** משפטים דף צ"ט (ע"א) אורייתא קרי בכל יומא ברחימו לגבייהו וכו' ולא עבדת דא אלא לאינון דידעין

בה, משל לרחימתא וכו', תא חזי ארחא דאורייתא כך הוא, בקדמיתא ברמיזו, אחר כך קראת לי' דיקרב הכא, ואשתעי בהדי' בתר פרוכתא וכו', לבתר אתגליאת לגבי' ומלילת בהדי' כל רזין דילה וכו', יעו"ש.

והקדוש ברוך הוא נקרא תורה, וקרי בכל יומא ברחימו ברמיזו, ואחר כך כאמור וכו', והיינו לאינון דידעין בה, מה שאין כן לאחרים, כשבאין לו הרהורי תשובה מהכרוז נתעצב והולך לבית היין, לומר תנו שכר למרי נפש (עי' משלי לא, ו), וכמו **ששמעתי מהרב המגיד** אל תהיו כסוס כפרד (להבין) [אין הבין] במתג ורסן וכו' (תהלים לב, ט), כי יש ג' סוגים בסוס, א' היודע לילך מעצמו בדרך הישר, ב' על ידי מתג ורסן, ג' על ידי מתג ורסן אדרבה סר מדרך הישר וכו', ודפח"ח.

ואני כתבתי בזה דע מה למעלה, ונודע זה ממך (אבות פ"ב מ"א), באיזה בחינה, אם הוא בקו החסד וכו', יעו"ש.

וכל זה לבחינת ישראל שעלו במחשבה (בר"ר א, ד), מה שאין כן לבחינת אנשי החומר אנשי מעשה יש הודעה בדיבור או במעשה, כמ"ש **רבי משה אלשיך** פרשת שמיני (ויקרא ט, א) מוסר השכל, לך ה' החסד וגו' (תהלים סב, יג).

ובזה יובן ויקרא אל משה, ר"ל קול הקריאה והכרוז מן הקדוש ברוך הוא שהוא התורה, מגיע אל משה שיש לו דעת, וכמ"ש סבא הנ"ל: ולא עבדת דא - להכריז ולקרוא, כי אם לאינון דידעין בה קריאת לי' דיקרב הכא, ואשתעי בהדי'. אחר כך וידבר ה' אליו בתר פרוכתא וכו' גופי התורה, עד אחר כך באהל מועד מלילת בהדי' כל רזין וכו', וזהו לאמר בחשאי - נשמת התורה ורזין דאורייתא.

וכל זה מי שהוא בבחינת דעת הנקרא משה, אז התורה בעצמו שהוא הקדוש ברוך הוא מדבר עמו בתחלה בקריאה ורמז, ואחר כך בדיבור בתר פרוכת שהוא הנגלה, וז"ש אליו, למעט אחרים שאינן בבחינת משה, ואחר כך בפנים באהל מועד הסוד והנסתר. מה שאין כן לכללות עם בני ישראל שאינם בבחי' זה להבין שידבר עמו התורה וכנ"ל, אתה דבר אל בני ישראל בחי' הנגלה של התורה הנק' גוף התורה, שהוא דיבור בהכרזה ונגלה. ואחר שילמדו גוף התורה אז ואמרת אליה"ם דייקא, בחשאי, פנימיות ונשמת התורה למי שראוי לפנימית התורה. ומי שאינו ראוי לזה, על כל פנים ילמדו גוף התורה. וז"ש דבר וגו', כי יש אנשי החומר והגוף, ויש אנשי הצורה והנשמה, וכמ"ש (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב - אנשי החומר, ותגיד לבני ישראל - אנשי הצורה, כל אחד לפי בחינ(ו)תו במתן תורה, וכן לדורות.

אמנם בענין התפלה צריך שיתחברו ב' סוגי אדם הנ"ל אנשי החומר עם אנשי הצורה, שאז נק' אדם, וכמ"ש בש"ס (יבמות סג.) כל שאין לו אשה לא נקרא אדם, והיינו כמו שכתבתי לקמן, ואז נתחבר גוף התפלה, שהיא בלא כונה כגוף בלא נשמה, של אנשי החומר, עם תפלת אנשי הצורה והנשמה, אז התפלה היא בגוף ונשמה.

וז"ש אדם כי יקריב מכם קרבן לה', שהיא תפלה שנק' קרבן לידו"ד - לקרב ד' אותיות הוי"ה שהיא בד' עולמות אבי"ע, על סדר התפלה כנודע, כי הקרבנות לתקן עולם עשיה שבו אות ה' אחרונה מהשם, ושם ב"ן גי' בה"מה, וז"ש מ"ן הבה"מה, ר"ל על ידי מיין נוקבין להעלות עשיה, וז"ש מ"ן הבה"מה, וכן מ"ן הבקר וגו'.

ואח"כ מברוך שאמר עד ישתבח לתקן עולם היצירה, שבו אות ו' מהשם, שנתחבר עם עשי' אות ה' על ידי יסוד הנקרא בקר, כמ"ש (בראשית מד, ג) הבקר אור והאנשים שולחו, כמ"ש **בזוהר** שם, וז"ש מן הבקר.

ואח"כ מישתבח עד עמידה, ה' ראשונה מהשם, סוד הבינה המקנן בבריאה, ונתחבר ו' הנקרא הוי"ה עם ה' אחרונה הנקרא אדנ"י, שניהם גי' צ"א, נתחברו אל הבינה שיש בה נ' שערי בינה, ונעשה צא"ן, וז"ש ומן הצאן. ואח"כ עמידה, לחבר הכל אל אצילות, וז"ש תקריבו את קרבנכם.

וכל זה שיהיו ב' סוגי אדם הנ"ל פנים בפנים, ולא דו פרצופים אחור באחור, כמבואר שם באריכות, וז"ש אדם כי יקריב מכ"ם לחבר ב' סוגים הנ"ל, ושפיר סיים תקריבו, אזהרה ג"כ להם שיתקרבו לאנשי הצורה, ויהי' קרבנכם תפלה שלימה בגוף ונשמה, והבן.

ועוד י"ל ביאור קו' ט' י' י"א, דכתב **בפרי עץ חיים** (ש' התפלה פ"ז הגהות הצמ"ח) ביאר משנה אל תעש תפלתך קבע (אבות פ"ב מי"ג), שאין תפלה של יום זה דומה לתפלה של יום המחרת וכו'. וכן מבואר **בתיקונים** בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), כל רגל הוא בחינה בפני עצמו, פסח חסד, ר"ה גבורה, שבועות ת"ת, וכו', יעו"ש. ולפי זה איך ידע האדם לייחד מדה השייכת ליום זה. וצריך לומר כמו שכתבתי במקום אחר דע מה למעלה ממך (אבות פ"ב מ"א), ממך תדע מה יש למעלה. כי האדם נקרא עולם קטן, והוא מרא[ו]ת הצובאות, אם יש לו שמחה, מסתמא יש כך למעלה חסד וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, אדם כי יקריב, שירצה להעלות ולקרב המדה ששייכה לאותו יום, ואינו יודע, ואמר שיש לידע זה מכ"ם, ויקרב מדה זו קרבן לה' מן הבהמה של הבהמיות אדם בקר - החסדים, או צאן - גבורות כנודע, ואז תקריבו קרבנכם, והבן.

עוד י"ל איפכא, כי לפי הנ"ל יש התעוררו]ת המדה למעלה תחלה, אחר כך למטה באדם שמחה או עצבות וכו', וז"ש דע מה למעלה ממך, וכעת נראה לי שלפי אתערותא דלתתא כך נתעורר למעלה.

ונבאר פסוק פ' ויקהל (שמות לח, ח) ויעש [את] הכיור נחושת ו[את] כנו נחשת במרא[ו]ת הצ[ו]באות אשר צבאו פתח אהל מועד. ויש לדקדק למה נקרא מרא[ו]ת הצובאות, ודרשת חז"ל ידוע. ועוד מאי אשר צבאו פתח אהל מועד דאין לו שחר. **והתרגום** מפרש וכו'.

ונ"ל, דאיתא **בזוהר** תצוה דף קפ"ד ע"ב: ואי תימא איך באתערותא דלתתא יכול לאתערא לעילא, תא חזי עלמא תתאה קיימא לקבלא תדיר, והוא איקרי אבן טבא, ועלמא עלאה לא יהיב ליה אלא כגוונא דאיהי קיימא, אי קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדין הכי נהרין ליה מלעילא, ואי קיימא בעציבו יהבין ליה דינא מלעילא, כגוונא דא עבדו את ה' בשמחה (תהלים ק, ב), חדוה דבר נש משיך לגבי' חדוה אחרא עלאה וכו', ובטש בהאי אבן טבא ואצטבע באינון גוונין, וכמה דאתחזיאת הכי משיך מלעילא וכו', יעו"ש.

והנה אמרו חז"ל (סוטה יא:) בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים וכו'. ונראה דהענין כשהיו ישראל בגלות מצרים בעבודת פרך ועצבות, גרמו כך לשכינה שנקרא אבן טבא דאצטבע כך גם כן, וקיבלה דינא מלעילא וכנ"ל. ועל ידי הנשים צדקניות ששמחו לבעליהן במרא[ו]ת הצובאות כדרשת חז"ל וכו', וגרמו שמחה לשכינה גם כן דקיימא בנהירו דאנפין, ומשיך כך מלעילא, ויצאו מגלות מצרים.

וז"ש חז"ל (עי' ויק"ר כג, ח) בפסוק משפטים (שמות כד, י) ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר, ופירשו, לבנת הספיר בשעת השעבוד, לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים. וכעצם השמים לטוהר, משנגאלו הי' אור וחדוה לפניו וכו', וכפירוש **רש"י** שם. ולפי דברי הזוהר הנ"ל הי' מוכרח שיהי' כך, שנקרא אבן טבא דאצטבע לפי הענין דקיימא למטה, או בעצבות או בנהירו.

ובזה יובן ויעש הכיור וגו' במראת הצ[ו]באות אשר צבאו פתח אהל מועד, ר"ל פתח אהל מועד היא השכינה אשר רגלי' יורדת מות שהם הקליפות, עצבות ודאגה וכעס וכיוצא, שהיא מתלבשת בהם בששת ימי החול שהם שליטות הקליפות. ולכך בערב שבת שהיא עליות העולמות ורוצה השכינה לעלות, ואי אפשר לה לעלות מצד שהנחש כרוך על עקבה, ולכך צריך לרחוץ בערב שבת במים חמין ידיו ורגליו בסוד שלהבת י"ה (שה"ש ח, ו), ועל ידי זה הסיר הקליפות, ותוכל לעלות, כמבואר **בס' הכוונות** דערב

שבת, יעו"ש. וה"נ הכהנים שהם שושבינא דמטרוניתא לקשטה ולהסיר ממנה הקליפות, רחצו גם כן ידיהם ורגליהם, להסיר הקליפות ממנה, ולהעלותה לקשרה בסמכי קשוט דזעיר אנפין נצח הוד יסוד שנקרא צבאות כנודע. ולכך נקרא שפיר מראות הצבאות, שהנשים גרמו זה להסיר הקליפות מפתח אהל מועד, אשר שם לפתח זה חטאת רובץ הם הקליפות, ולהעלותה בנצח הוד יסוד דזעיר אנפין שנקרא צבאות, על ידי השמחה, וכך עושין הכהנים על ידי הרחיצה ידיהם ורגליהם, וכמבואר בסוף **תיקונים למהרח"ו** כוונת הקידוש בליל שבת והבן, והש"י יכפר.

ובזה יובן דע מה למעלה ממך, אי אכזריות או רחמים זה נמשך ממ"ך, אי קיימא בנהירו דאנפין גורם כך למעלה, והוא הדין בעצבות או אכזריות או רחמים גורם כך למעלה.

וכמ"ש בש"ס דראש השנה (יז:) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג), שגרם כך למעלה על ידי מעשיו למטה. והקשו בש"ס וכו'. **והתוספות** (ד"ה בתחילה) דחק לתרץ וכו'. ולפי' משמעות הזוהר הנ"ל אתי הפסוק כפשוטו, דכתב **האלשיך** (דברים כו, יב) ונתן לך רחמים ורחמך (דברים יג, יח), כי הש"י מזמין ליד אדם שירחם על זולתו כדי ורחמך, על ידי אתערותא דלתתא וכו', יעו"ש. וז"ש הכתוב לך ה' החסד, שזימן חסד לאדם שיגמול חסד עם חבירו, כדי שתשלם לאיש חסד כמעשהו, שהתעורר במעשיו למטה חסד ועל ידי זה נתעורר כך למעלה, והבן.

ומעתה שהשמחה מעלה נפלאה, ראוי שיהי' של מצוה, מה שאין כן בגשמי נהפך וכו', כי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה (ברכות לא.), שנאמר (תהלים קכו, ב) אז ימלא שחוק פינו, עיין לקמן.

ובזה יובן אדם כי יקריב מכם קרבן לידו"ד, ר"ל כי זבחי אלדים רוח נשברה (תהלים נא, יט), ר"ל מי שיש לו לב נשבר ועצבות הוא זבח לאלדים, מה שאין כן שיהי' זבח וקרבן לידו"ד שם הרחמים הוא מכ"ם, אם הוא למטה מתעורר למדה זו בנהירו דאנפין ורחמים וחסד, אם מכם גורם קרבן לה'.

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן שנכללו בנפש הבהמיות אלו ב' מדות, מן הבקר הוא חסד מחסד ובקר דאברהם, והצאן הוא גבורות ועצבות, כך תקריבו קרבנכם - שעולה לעשות רושם למעלה ככה, על כן טוב לב משתה תמיד (משלי טו, טו).

ובזה יובן פסוק פרש' צו את אהרן (ויקרא ו, ב), שיהי' זריז לעבוד ה' בשמחה, כי זא"ת תורת העולה, כי לפי זאת שעושים למטה, כך נתעורר ועולה זא"ת למעלה, השכינה, לקבל חדוה. מה שאין כן הי"א העולה, בעצבות, על מוקדה. לכך עצה היעוצה שלא יהי' שמחה של הוללו]ת הגורם רעה לעצמו, וכמו שכתב **האלשיך** פ' נשא (במדבר ו, כ) כי

שמחת שתיות יין כמה רעה גורם וכו', יעו"ש. יותר טוב שיהי' שמחה של מצוה, וכמ"ש (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה.

וגם בזה צריך אזהרה גדולה שלא יהיה מעורב בו איזה פני' חיצונית בפני העולם, ואינו יוכל לעלות, כמ"ש (בראשית ח, ב) ויכלא הגשם משמים, שכתב **הש"ך** על התורה (שמות כה, כג) כתבתי מזה במקום אחר. לכך עצה יעוצה ואש המזבח תוקד ב"ו בקרבו, שלא לגלות חוצה רשפי אש שלהביות אש המזבח של מעלה, דביקות ושמחות עבודת ה' יהי' שמחת לבו בקרבו, והבן.

עוד י"ל, ונבאר פסוק תהלים סימן קמ"ד (יד-טו), אלופינו מסובלים אין פרץ ואין יוצאת, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלדיו. וזה אין לו חיבור, וגם אין לו שחר.

ובמדרש (רו"ר פתיחתא ו), אמר רבי יוחנן אם אלופים, גדולים שבנו, נסבלים על קטניהם - שהקטנים נשמעים לגדולים, ומתוך כך אין פרץ בנו, ואין יוצאת - אין שמועה רעה יוצאת למרחוק, ואין צווחה - ואין קול מהומת מלחמה וכו'. ויש להבין לפי זה מה חיבור יש לסיפא דקרא אשרי העם שככה לו וגו'. ועוד **בזוהר** (ח"ג קיא:) דרשו שככה גימטריא מש"ה וכו'. קשה פשיטא, מה ענין משה לכאן. ועוד אשרי העם שה' אלדיו, צריך להבין מה ענינו לכאן.

ונ"ל דקושיא חדא יבואר באידך, ונבאר ש"ס (שבת לא.) העמידני על רגל אחת וכו'. דודאי תכלית כל המצות שיזכו למדריגות ובו תדבק (דברים י, כ), כמו שכתבתי במקום אחר **בהג"ה** בשם **ע[ו]לות אפרים** (מאמר נה-נו) כי תכלית אדם השלם וכו' שילך למסעיו, עד אשר תדבק נפשו הזכה בסבה ראשונה יתברך, וכל התורה נקרא דרך כי מדריכה לאדם לעלות וכו', יעו"ש. רק שזה אי אפשר לכל אדם, כמו שדרשו בש"ס וכי אפשר וכו', לכך אמרו הדבק בתלמיד חכם שהוא דבוק בהש"י, ואז על ידו יוכל הוא גם כן לידבק בהש"י.

ולפי שזה מעלה נפלאה, תכלית הכל, לכך היצר הרע מקטרג שלא יזכה לדבק בתלמיד חכם הדבוק בהש"י, על ידי קושיות וספיקות שהוקשה לו על ת"ח, שיהי' פירוד בינו ובין הת"ח, לכך ציותה התורה (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ודרשו (ספרי שופטים יא, רש"י ז"ל עה"פ) אפילו אומר על ימין שמאל וכו', אין לך אלא שופט שבימיך וכו', כדי לסלק הספק.

ונ"ל שזהו (אבות פ"א מט"ז) עשה לך רב והסתלק מספק. עוד י"ל, דהקשה **הר"ן בדרשותיו** (דרוש יא) בזה, ומשני וכו', וכתבתי מזה במקום אחר, ובזה כתבתי ביאור משנה עשה לך רב והסתלק מן הספק. ולפי הנ"ל אתי כפשוטו, דלכך בא הצווי לא

תסור, כדי עשה לך רב - שידבק בו, ויסתלק מן הספק, שאז יוכל לדבק בו, ועל ידו יזכה לידבק בו יתברך הוא תכלית הכל. וז"ש ויאמינו בה' ובמשה (שמות יד, לא), כל המאמין ברועה ישראל וכו'.

ועל פי זה נבאר ש"ס דשבת, העמידני על רגל אחת, והשיבו מה דסני לך וכו', והיינו ואהבת לר(י)עך כמוך וכו' (ויקרא יט, יח). וכתבתי מזה במקום אחר. ולפי הנ"ל אתי כפשוטו, שבא הגר ואמר העמידני על רגל אחת ויסוד הכל, שיזכה למדריגת ובו תדבק שהוא כלל כל התורה. וזה אי אפשר כי אם שיזכה להדבק בת"ח כדרשת חז"ל, וזה אי אפשר לי לקיים גם כן מחמת הספיקות היצר הרע שיש לי על ת"ח. והשיב לו שפיר, מה דסני לך וכו', שהוא על דרך מ"ש **מוהר"י יעבץ** במשנה פרק ב' דאבות (מ"ה) אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, שלא ישפוט משפט אחד לעצמו ומשפט אחר לזולתו וכו'. ובזה כתבתי במקום אחר לא תטה משפט וכו' (דברים טז, יט). אם כן מה דסני לך - שלא להקשות קושיות וספיקות עליך, ורוצה אתה שידנוך לכף זכות, לא תעביד לחבריך, ובזה תזכה לדביקות הנ"ל.

ובזה יובן אלופינו מסובלים, שהקטנים נשמעים וסובלים לגדולים, בין בשמיעה כפשוטו, בין באסיפה וחיבור, כמ"ש (שמואל א טו, ד) וישמע שאול את העם וגו', וזה נמשך מזה, ואז מתוך כך אין פרץ וגו'.

אך שמא יאמר כל אחד כי אני הוא גדול והם הקטנים, וראוי שישמעו לי, לכך ביאר אשרי העם שככה ל"ו, ר"ל שזה טובתו של הקטנים אם ישמעו, וז"ש אשרי העם שככה ל"ו, ומה יתרון לגדולים בזה, לכך כל אחד יעשה לטובת עצמו שניצול בגשמי. וגם שיש לו מדריגות משה גימטריא שכ"כה, שיהי' עניו ושפל מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג). ועל ידי זה אשרי העם גם ברוחני שידו"ד אלדיו, לקיים ובו תדבק כנ"ל, ועוד כי אשכון את דכא כתיב (ישעיה נז, טו), מה שאין כן גסי הרוח אמר ה' אין אני והוא יכול לדור בעולם, וכמ"ש בש"ס דסוטה (ה.) יעו"ש.

אמנם מאי טעמא באמת אם הקטנים נשמעין לגדולים מתוך כך אין פרץ וכו'. ונ"ל, דכתבתי **בהג"ה** במקום אחר לנפש לא יטמא וגו' (ויקרא כא, א) להזהיר גדולים על הקטנים (יבמות קיד.), שהוא סוד מאור הקטון ומאור הגדול, יעו"ש. והנה אם קטנים בסוד השמיעה שומעין לגדולים, נעשה יחוד אדנ"י סוד השמיעה ומקבל, עם ידו"ד סוד המשפיע ואו הוי שני מאורות הגדולים כשהם בחיבור א', וזה סוד ונתתי שלו"ם בארצ"ץ (ויקרא כו, ו), ע"י יחוד הנ"ל הוי שלום בארץ, מה שאין כן בהיפך, כמו **ששמעתי ממורי**, כתבתי במקום אחר.

ובזה יובן, זא"ת מיעוט - מאור הקטון, ותור"ת ריבוי - מאור הגדול, שניהם עולים יחד על ידי אהרן, שיש שומע ומשמיע, משפיע ומקבל, סוד הוי"ה אדנ"י, והוא מיד ולדורות, והבן וק"ל.

ובזה יובן צו את אהרן זאת תורת העולה, שגורם יחוד זא"ת תור"ת, ע"י שהקטנים שמחזיקין עצמן למיעוט וקטן, ונשמעים לגדולים, שהשומע ומשמיע הם יחוד זו"נ זאת תורת העולה וגו'. וכל זה על ידי אהרן שיבוקש התורה מפיהו והבן, שהוא מיד ולדורות על ידי שמיעה לחוד, והבן.

עוד י"ל **דשמעתי ממורי** שהקשה על פסוק (ירמיה נ, כ) ביום ההוא יבוקש עון בית ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה וגו'. למה יבוקש, הלא טוב יותר שלא ימצא. ב' הקשה, בימות המשיח שיבטלו כל הצרות שיצטרכו להתפלל עליהם, אם כן התפלה שהיא אבר השכינה, וכי אפשר לבטלה ח"ו.

וביאר, כי יש ד' סוגי התפלה, א', על כבודו יתברך שנתמעט ונתחלל בין האומות, וראוי שיתפלל וכו'. ב', ראוי שיתפלל על מחילת העון, כי העבירה חמורה ממיתה, כי המיתה מכפרת וממרקת העון, מה שאין כן העון גורם כמה מיתות וכריתות. ג', תפלה על פרנסה. ד', על החיים. והנה איברי השכינה מעוטף בד' סוגים הנ"ל, שיתפלל עליהם, ויפרדו הגשמי, ויעלה נצוצי השכינה הפנימי למעלה וכו', מה שאין כן בדליכא ד' סוגים הנ"ל אינו יודע על מה להתפלל.

וזש"ה כי יבוקש עון בית ישראל, כדי שיתפלל עליו, ואיננו. וגם חטאת יהודא, שהוא חסרון סוגים הנ"ל, ולא תמצאנה על מה להתפלל, כי אם דרך יחודים תהי' התפלה וכו', ודפח"ח.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל, דקשה דדרשו חז"ל (תו"כ ורש"י עה"פ) אין צו אלא זירוז מיד ולדורות וכו', וקשה הא לדורות בטל המקדש, ואין מזבח ואין קרבן עולה. ועוד דאמר רבי שמעון ביותר וכו' שיש חסרון כיס, וקשה מהו. **ב**' ואש המזבח תוקד בו, דהל"ל תוקד עליו. ובמדרש (ויק"ר ז ה, ילקוט רמז תעט) אמר רבי פנחס, עליו לא נאמר אלא בו וכו'. ואם נפרש דקאי על תפלה כמ"ש **בעקידה** (שער נח) וכו', א"כ קשה מה שהקשה **בעקידה** הא בקרבן כתיב לרצונו (ויקרא א, ג), ולמה התפלה חוב וכו'. וכתבתי מזה במקום אחר. ולפי הנ"ל אתי שפיר.

ובזה יובן צו וגו' זאת תורת העולה, ר"ל כי זאת נקרא השכינה כנודע בסוד בזאת יבא אהרן וגו' (ויקרא טז, ג). וגם זאת לשון מיעוט. ושניהם אמת, כי צו את אהרן, כהני ה', שהוא זירוז מיד ולדורות, גם שיש ד' סוגי התפלה וכנ"ל, מכל מקום זא"ת תורת העול"ה

על הכל, שיש לאדם שיבטל רצונו מלהתפלל על צרכי פרנסתו ואינך, מפני רצונו יתברך, רק על זאת יתפלל כל חסיד (תהלים לב, ו), על כבודו יתברך, שהוא השכינה שנקרא זא"ת שנתמעטה מכבודה, והוא מיד ולדורות.

וז"ש רבי שמעון, ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס ומחוסר פרנסה, וצריך להתפלל עליו, מכל מקום יבטל רצון עצמו מפני רצונו יתברך. שראוי שלא יעלה על לבו שום דאגת עצמו, רק ה"יא העו"לה על לבו, ע"ל מוק"דה על המזבח כל הלילה, כל ימי משך הגלות שדומה ללילה יהי' בלבו על כבודו יתברך שנתמעט מיום שנשרף בית המקדש והמזבח, שהוא על מוקדה - אשר בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו הי' לשריפת אש וכל מחמדינו הי' לחרבה (סדר תיקון חצות). עד הבוקר שהוא זמן הגאולה, כמ"ש (רות ג, יג) חי ה' שכבי עד הבקר וגו' וגאלתיך אנכי, וכמ"ש **בתיקונים**.

ועד זמן הגאולה ראוי לכל אדם שיהי' אש המזבח תוקד בו בקרבו, שלא יעלה בלבו שום שמחה, כמ"ש בש"ס (ברכות לא:) אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר (תהלים קכו, ב) אז ימלא שחוק פינו. רק שיש אבן טבא דאיצטבע וכולי (זח"ב קפד:), צריך שמחה, לכך עבדו את ה' בשמחה (תהלים ק, ב), כמו שכתבתי במקום אחר, ואתי שפיר, והבין, וק"ל.

•

מצוה - כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח [ניחח] (ב, יא-יב).

ונ"ל דאיתא בגמ' דברכות, לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. והקשו **בתוספות** וכו'. ונראה לי דקושית התוס' ליתא, דמבואר בש"ס עצמו הקושיא ותירוצו.

ותחלה נבאר פסוק (ויקרא ד, כא-כב) חטאת הקהל היא אשר נשיא יחטא. ופירש **רש"י** אשרי לדור שהנשיא וכו'. להבין מהו אשרי.

נ"ל דכתבתי בפ' פרה אדומה, ענין מטהר טמאים ומטמא טהורים (במ"ר יט, א), יעו"ש, ובשם **הרב מהו' מנחם מענדיל** שמעתי. ותחלה נבאר ביאור המשנה ששמעתי בשם **החסיד מוהר"ן קאסיוור**, המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו (אבות פ"ג מ"ד). דק', איפכא הל"ל, המהלך יחידי בדרך. וביאר דקאי על איש ישר ותמים ההולך בדרך יחידו של עולם, רק שמפנה לבו לבטלה, שיש לו פניה קצת במעשיו

שעושה, הרי זה חייב, ודפח"ח. ובסיגנון זה ביאר **מוהר"ם** הנ"ל מצוה פרה אדומה שמטמא לאדם טהור, כשיש לו איזה פני' בתורה ועבודה. מה שאין כן לאדם טמא מטהר, הלוואי שילמוד אפילו לאיזה פני' שהיא שלא לשמה, שמתוך וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן מצוה הנ"ל, כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, שלא יהא עם היצר הרע הנקרא חמץ כנודע. כי כל שאור וכל דבש וגו', כי שני אלו צריך להרחיק מעסק תורה ועבודת ה', שלא יהי' להתפאר ולהתנשא כמו שאור, או לשאר הנאה שלו הנקרא דבש המתוק לחיך.

וכי תימא א"כ קשה על הש"ס שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה וכו', לכך ביאר הכתוב עצמו קרבן ראשית תקריבו, ר"ל כשהוא בבחרותו שהוא ראשית ימיו, בזה רשאי להקריב גם שאור ודבש, שיהי' תורתו להנאתו, כדי שאחר כך יבא לשמה. ומכל מקום אל המזבח לא יעלו לריח ניחוח כל זמן שעושה להנאת עצמו כי אם כדי שיבא אחר כך לשמה, וזהו כוונת הש"ס שמתוך שלא לשמה בא לשמה, מיהו כל זמן שעוסק שלא לשמה אין זה ריח ניחוח, ואם כן קושית תוספות לא קשה מידי, וק"ל.

ונחזור לביאור הנ"ל, וביארתי במקום אחר פירוש ירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) לבש שמואל הנביא חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו', יעו"ש. והוא על פי משל השר ששינה לבושו כדי להחזיר הבן אל המלך, וכמו שביארתי פירוש הש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, יעו"ש.

ובזה יובן, כשיש חטאת הקהל, שאין הקהל נוהגין כשורה, שנתרחקו מן המלך מלכו של עולם להתנהג במנהגי פחותי הערך, אז אשרי לדור אשר נשיא יחטא, שהוא שינוי לבושו כדי להתלבש בלבושם ויתחבר עמהם על ידי חטא זה להשיבם אל אביהם המלך, מלך מלכי המלכים, וק"ל.

ועל פי הנ"ל יש לבאר מ"ש בש"ס (ירושלמי פסחים פ"א ה"א) **והפוסקים** (טוש"ע או"ח תלג, י), בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה מחמץ. דלכאורה קשה, מה ענין חמץ לשם. וביותר בב"המד דאמרו חז"ל (קידושין ל:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לב"המד, אם אבן הוא נימוח, א"כ מה ענין החמץ בב"המד, שהוא היצה"ר.

ואגב נראה לי להזכיר מה ששמעתי בשם **החסיד המנוח מוהר"ן קאסוויר** לשון אם, דוודאי אין רגע בלא פגע של זה המנוול. וביאר, דוודאי אם לא ישנה כסות ולשון מי ישמע לעצתו, רק שתחבולתו לשנות כסות ולשון כאלו הוא יצר טוב ומפתה למצוה, ואז אין לאדם עצה אלא למשכהו לבית המדרש וילמוד או יתפלל בדחילו ורחימו, ואז אם

היה יצר הרע נימוח ולא יאמר עוד כבתחילה, ואם מכל מקום יפתהו ידע שאין זה יצר הרע, ודפח"ח.

ונראה דבאמת כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' כפירוש הנ"ל, ומה שמצינו היפך לזה בבית הכנסת מרישא לסיפא, הכל הוא שאר ודבש, או כבוד או הנאה, שכל חלוקי כבוד הן לראשי העיר, ושאר הנאות כנודע, והוא הדין בבית המדרש. לזה ביאר הפסוק עצמו, קרבן ראשית, שזה קרבן ראשית של הראשים ומנהיגי העיר כדי שירצו להיות ראשים לא יהי' בירה בלא מנהיג, ובאמת אל המזבח לא יעלו לריח ניחח. וא"כ שפיר הוא דבתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה מחמץ של היצר הרע, שהוא מחמץ ועולה בנפיחה שם דווקא להתכבד ולהתנשא בשבתות וי"ט כדי שילך שם, ואם לאו לא הי' הולך שם כלל, וכהנה שצריך בדיקה משיחה בטילה ומחלוקת וקנאה ושנאה שם דווקא, עד שירחמו משמים לשלוח אליהו ולהשיב לב אבות על בנים וכו' (מלאכי ג, כג-כד), וק"ל.

ובזה נבאר כוונת הש"ס (פסחים פ"א מ"א) **והפוסקים** (טושו"ע או"ח סי' תלא) אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר וכו', ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי (פסחים ד:) אלא שחכמים החמירו לבדוק לפי שרגיל בחמץ כל השנה. והוא, דנודע מ"ש **בס"י** כי עד י"ג שנה הי' היצר הרע לבד, מה שאין כן משם ואילך בא היצר טוב, דלכך זה נקרא מלך זקן (קהלת ד, יג), מה שאין כן היצר טוב נקרא נער. ואפשר שמה שזה רגיל ושגור בפי המוני עם להיות נקרא בן י"ג שנה בר מצוה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג), והנה כי יש היכל זכות נגד היכל חובה, כי זה לעומת זה וכו' (קהלת ז, יד), והיכל זכות הוא של יצר טוב, כי זכות הוא מצוה, והיכל חובה הוא של יצר הרע. ולכך אור לי"ד - שבא היצר טוב, אז יוכל לבדוק ולבער החמץ של יצר הרע, לאור הנר שהוא נר מצוה של יצר הטוב, שילך אחר עצתו ולא אחר עצת יצר הרע.

ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, כמ"ש **בעוללות אפרים** (מאמר צא) כשמתחרט בלב ומבטל שלא יעשה עוד כזה, סגי, אלא לפי שרגיל כל השנה בחמץ של היצר הרע, הצריכו לבדוק אחריו בחורין ובסדקים, שיעשה מעשה להוציאו מביתו לגמרי, על ידי תשובת המשקל או שאר גדרי התשובה, ואתי שפיר והבן[20].

[20] וזהו צחות לשון הנביא (ישעיה ה, כ) הוי שמים אור לחושך וכו', שמים מר למתוק ומתוק למר. וכבר ביארו המפרשים בזה. ולפי הנ"ל אתי כפשוטו, כי מה שאמרו אור לי"ד יבדוק וכו', והם שמים אור לחושך - ליצר הרע, לעשות עוד עבירות במחשך מעשיהם. וסוברים שהם צדיקים, וזהו כפל שאמר וחושך לאור. **ומר** למתוק כפל, נ"ל כי מבואר בפסוק (שמות טו, כג-כה) ויבואו מרתה וגו' ויורהו ה' עץ. ודרשו חכמים ז"ל (תנחומא בשלח כד) נס בתוך נס, שהי' עשב מר ונמתק מר במר. ולי נראה כפשוטו, דאיתא בש"ס (נדרים נ.) במעשה דרבי עקיבא שנשא בת כלבא שבוע, והדירו מנכסיו וכו', ובא אליהו ונדמה ליותר עני ממנו והתנחם, יעו"ש. ושפיר מובן שנמתק מר

ובזה אמרתי לבאר הש"ס דמגילה (ז:) חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כו'. לבאר זה, על דרך דביארתי משנה בסוכה (פ"ב מ"א) הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, כי עולם הזה הוא הכנה לעולם הבא, ומי שהכין והציע מטתו בטוב בעולם הזה, הוא לו מנוחה לישן עם צדיקי ישיני עפר. והישן תחת המטה, ולא ער בעולם הזה, לא יצא ידי חובתו, וק"ל.

ונודע כי תכלית האדם שנברא בחומר וצורה, שהחומר הוא מהקליפות הנק' ארור, והצורה הוא מהקדושה הנק' ברוך, ועל ידי זיכוך חומר בתשובה ומעשים טובים נכנע החומר אל הצורה ויוצא מכלל ארור לכלל ברוך, שנכלל הכל החומר והצורה בקדושה. **ובזה** יובן חייב אינש לבסומי בפוריא, ר"ל למתק ולבסם חומרו בעולם הזה הנקרא פוריא, שהיא מטה כנ"ל. עד דלא ידע בין ארור המן שמצדו החומר, ובין ברוך מרדכי שהוא הצורה, שאין שום הפרש ביניהם, כי נכללו בקדושה, וק"ל.

צו

בפסוק זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה וגו' (ו, ב). ויש להבין, כי זאת הוא מיעוט, ותורת הוא ריבוי, היא העולה חזר ומיעט. וכתבתי מזה במקום אחר.

וכעת נראה לי לבאר על פי מדרש (ויק"ר ז, ו) אמר רבי לוי נימוס קלוסין כל המתגאה אינו נידון אלא באש. והוא תמוה.

ונבאר תחלה פסוק פ' צו (ו, טז) והוא מצוה מתרי"ג מצות - וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל. נבאר טעם מצוה זאת.

ונבאר פסוק (ב, יא-יב) **מצוה** - כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', קרבן ראשית וגו'.

להבין זה נ"ל דכתב **בכלי יקר** ביאר פסוק (ויקרא א, ב) אדם כי יקריב מכם קרבן. דקשה התחיל בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים. וביאר כי המקריב קרבן צריך ליזהר שלא יהי' נכש(ו)ל בב' דברים שנכשלו קין והבל, א' שלא להביא קרבן מן הגרוע, ובזה נכשל קין. והבל, אף על פי שהביא מבכורות צאנו מכל מקום לא נתעורר מעצמו עד שראה קין שהקריב, וזהו שאמר והבל הביא גם הוא (בראשית ד, ד), להשוות עצמו אליו וכו'. ובזה

במר יותר, וק"ל. **עוד** י"ל, דכתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ב ה"א), כמו שיש חולי הגוף כן יש חולי הנפשות וכו'. וזהו שמים מר למתוק, שכמו שבחולי הגוף אם יש חולי מר צריך לרפאו על ידי סם מר יותר, כך בחולי הנפשות אם יש לו חולי מר בנפשו צריך לרפאות ע"י סמים מרים, שהוא ע"י דברי מוסר, ובאו בו המים למרים, רק שהם ישימו מר חולי נפשם למתוק, שאינו מרגיש חליו ואומר שאינו צריך לרפואה. ולכך ישימו ג"כ מתוק למר, כי מתוקים הם הדברי מוסר, למר, כי אצל איש טהור הוא מתוק לחיך כאשר ביארתי מזה במקום אחר, וק"ל.

יובן אדם כי יקריב מכם, שנתעורר להקריב מצד עצמו ולא מזולתו זהו קרבן לה', לאפוקי מי שאינו מתעורר מעצמו שהוא אינו מכם, רק מזולתו, ודפח"ח.

ונראה שזהו פירוש הפסוק (בראשית כט, ל) ויאהב יעקב גם את רחל מלאה. דקשה וכו', וכתבתי במקום אחר ביאור הספיקות בזה. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי המוני עם נקרא יעקב, רחל היא השכינה כנודע, ובזה יובן, ויאהב יעקב ג"ם את רחל, והכוונה ויאהב יעקב גם את רחל לעסוק גם כן בתורה ובעבודת ה' שהוא בחינת רחל, ולא נתעורר בזה מעצמו רק מלאה - ואחר שראה בחינת ישראל עוסק בתורה ובעבודת ה' כל היום והוא יגע ולאה, אז נתעורר לעשות כמותו קצת, לכך בלאה ויפתח את רחמה, ורחל עקרה (בראשית כט, לא), וק"ל.

אמנם לפעמים 'גם' זה שרי לעשותו, כמו שכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (בראשית יח, כה) והיה כצדיק כרשע, שאם הרשע עושה טוב כדי שיהי' כצדיק, שנקרא גם, מותר לעשות כך, מה שאין כן הצדיק אסור בזה. וטעם מבואר שם, על פי **ששמעתי** טעם פרה מטהר טמאים (במ"ר יט, א), היינו כנ"ל, ומטמא טהורים וכו', יעו"ש.

ובזה יובן פסוק כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו [אשה] לה', הכוונה, אם רוצה להקטיר לה' על ידי שרואה מאחרים שעושין כך אז נתעורר לעשות ג"כ כמותו, שבחינה זו נקרא שאור, שמחמץ אחרים לעלות, כמו שאור שמחמץ את העיסה לעלות, ואין העיסה עולה מעצמה כי אם על ידי שאור, כך זה שלא נתעורר לעלות מעצמו כי אם על ידי אחרים. או שאר הנאה ופני' חיצונית נקרא דבש. וז"ש כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', רק קרבן ראשית, שיתקרב תחלה להשי"ת על ידי זה שרואה אחרים אז שרי, וק"ל.

ובזה יובן כל מנחת כהן כליל תהיה - שיהי' כולו כליל רק לה' לבדו, לא תאכל, דהיינו שום הנאה לא יהי' לו מזה, רק שיעשה לשם פעלן, והבן.

ובזה יובן זאת תורת העולה, הכוונה שאין תורת כל העולין לעבודת ה' בתורה ובמצות שוין, כי יש בו מיעוט, דהיינו ב' דברים הנ"ל, א' אם מביא הגרוע, ב' שנתעורר מזולתו ולא נתעורר מעצמו. וז"ש היא העולה, הכוונה, היא לשון מיעוט וגרוע מעלה עולה לה' ולא מהמובחר. או שמעלה עולה לה' לפי שרואה מזולתו, לכך הוא רוצה להקריב ג"כ, כדי שיוכל להתפאר ולעלות ג"כ במדריגה זו כמותו, ואז הוא על מוקדה, נידון בגיהנם. וזה שמפרש במדרש, אמר רבי לוי נימוס קילוסין, ר"ל כשעושה נימוס זה שרואה מחבירו כדי שיהי' לו קלוסין ושבח להתגאות, אז נידון באש של גיהנם, שנאמר היא העולה על מוקדה, וק"ל.

ועוד י"ל, דכתבתי ביאור פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש (סנהדרין קיא.) ופערה פיה לבלי חוק וכו' (ישעיה ה, יד), דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כשיש שלום אז על ידי שמקיים חוק אחד ניצול מגיהנם, והיינו כשיש שפלות הגורם שלום, וזש"ה (שמות יב, כב) ולקחתם אגודת אזוב, כשמשפיל עצמו כאזוב אז נעשה שלום, אגודה אחת, מה שאין כן המתגאה ואין שלום בינו לבין חבירו, ואז ופערה פיה לבלי חק. ובזה יובן נימוס קלוסין כל המתגאה אינו נידון אלא באש, וק"ל.

עוד י"ל, כי כתבתי במקום אחר דכתבו **התוספות** מה שאמר במדרש (מס' דר"א פ"ה ה"ה) ג' דברים שקולין זה כזה, חכמה יראה ענוה. היינו דהא בלא הא לא סגי, אבל ענוה גדולה מכלם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן זאת תורת העולה וגו', הפסוק עצמו רמז ג' דברים שזכרו התוס', כי זאת נק' מלכות והיא יראה כנודע, תורת היא חכמה, העולה היא בינה כמ"ש **בזוהר** (ח"ג כז.), שנק' ענוה. מה שאין כן היא העולה, כשיש מיעוט מבחינת עולה, שחסר בחינה זו שהיא ענוה שנק' עולה, אז על מוקדה, כי גם חכמה ויראה בלא ענוה אינו מעלה רק חסרון וכנ"ל, וק"ל. ובזה נבאר ש"ס (ברכות לג:) אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא, והבן.

•

מצוה - ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן וגו' (ו, ב-ג).

וי"ל, א' לשון צו. **ב**' זאת מיעוט, ותורת ריבוי, מהו זה. ודברי חז"ל ידוע. (ב) [**ג**'], היא העולה, חזר ומיעוט. **ד**', מדו בד, אמרו חז"ל (יומא כג:) כמדתו. על בשרו, שלא יהא חוצץ וכו' (זבחים יט.). מצורף לזה, איך שייך מצוה זו בכל זמן ובכל אדם, דאם לא כן וכו' ח"ו אינו נצחי.

ונראה לי דלשון צו, צוותא וחברותא. והענין, שזכרנו לעיל בביאר ירושלמי (תענית ב, ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל, דמבואר על פי משל השר ששינה לבושו כדי שיוכל להתחבר עם בן המלך שירד מחשיבתו, ולהעלותו וכו'. וה"נ יהי' כך, דמצינו בהני תרי בדחי (תענית כב.) שהתחברו את עצמם עם כל איש ואיש כדי להעלותו ולייחד וכו', זולת מי שהי' שרוי בצער ועצבות אז הי' צריך לבדחו כמו שכתבתי למעלה **בשם מורי**. וז"ש צו את אהרן ואת בניו, שיתחברו עם מדרגות כל איש ואיש כדי להעלותו, שהיא עליית השכינה בסוד בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג) כנודע, והכא נמי אמר כך זאת תורת העולה, והבן.

עוד י"ל, ונבאר תחלה משנה בפרק ג' דבבא בתרא (מ"ו) סולם המצרי אין לו חזקה, ולצורי יש לו חזקה וכו'. ומפרש בש"ס (ב"ב נט.) היכי דמי סולם המצרי, אמרי דבי רבי ינאי כל שאין לו ארבעה חווקים, ופירש **רש"י**, שליבות.

ולהבין דברי חכמים וחידותם בדרך מוסר נ"ל דזכרנו ביאר מאמר (נדרים סד:) כל מקום שנאמר נצים נצבים זהו דתן ואבירם וכו', יעו"ש. והעולה משם, כי האדם נברא בחומר וצורה, והם ב' הפכים, כשזה קם זה נופל. והוא ענין הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ופירש **בעוללות אפרים** שהוא ענין עולם הזה, שתהיה הכנה וסולם לעלות למעלה שיזכה לעולם הבא, יעו"ש.

ובאמת שיש ב' מיני סולם, א' שעולה בו למעלה, והיא שייכא לאנשי הצורה. והב' סולם היורד בו למטה, והוא של אנשי החומר ההולכים בעצת יצר הרע. וסולם זה הוא מצרי, ר"ל מיצר הרע. מה שאין כן סולם הא' שהוא לעלות בו ליוצר ובורא הכל, אותיות דדין כאותיות לצור"י.

ומפרש בש"ס כל שאין בו ד' שליבות. והוא דאיתא בדברי חז"ל (במ"ר כ, כב) בזכות ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים, שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ולא הי' בהם לשון הרע, ולא היו פרוצין בעריות וכו', יעו"ש. ביאר **בעוללות אפרים** מאמר ס"ג וז"ל: בד' דברים ניכר כל אדם אם זך וישר פעלו וכו', ובהם נבדלו ישראל מאומות וכו', והם היו סיבת הגאולה. א', מציא(ו)ת הגאוה, וכמ"ש (תהלים קא, ה) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. ב', מציאות התאוה אשר בהם מבלה ימיו בהבל כו'. ג', הרודף אחר הממון, ומכח זה כל ימיו אין לו פנאי לעסוק בתורה ומצות. ד', איש מדון ומריבה אשר כל מזימותיו לחרחר ריב וכו' ועל כל פנים אינו מנחת אותו לעשות טובה לנפשו כו'. וד' רעות אלו הם פתח פתוח לכל הרעות, ואלו המדות רעות מצויין באומות, שנאמר (בראשית טו, י) ויבתר אותם בתוך וכו'. וכן אמרו חז"ל בזכות ד' דברים נגאלו, אחר שתקנו ד' מדות הנ"ל שהם סבת ירידתן למצרים, א' בזכות שלום, ולא הי' בהם לשון הרע המחרחר ריב. ב' שלא שינו את שמם מתואר אדם [אפר] דם מרה (סוטה ה.) המורה על שפלות, ולא היו בעלי גאוה. ג', שלא היו פרוצים בעריות, העדר התאוה. ד', שלא שינו לשונם מלבבם לקיים דובר אמת בלבבו ולא היו להוטים אחר הממון, והי' משא ומתן שלהם באמונה.

וזהו כוונת בעל (אגדה) [הגדה] מה נשתנה הלילה הזה, שהוא הגלות הזה, מכל גליות - שהאריך זמנו ונסתם הקץ. ומתרץ לו כי ד' מדות אלו הם סיבת אריכות הגלות, א' העדר השלום ומציאת מצה ומריבה, שבכל הלילות אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה

בכל עיר ועיר. ב' הממון, וזהו שאמר בכל הלילות אכלו שאר ירקות, שלא היו להוטין כל כך אחר הממון, והיו מסתפקים בירקות כדאיתא בעירובין (דף כב.) איכא קורמי באגמא, והלילה הזה כולו מרור, רמז לאסיפת העושר הממרר חיי בעליו. ג' התאוה, זהו שאמר בכל הלילות אין אנו מטבילין, כי הטיבול הוא דרך בעלי תאוה שיהיו תאבים לאכול וכו' [כמו **ששמעתי** ויתאוו תאוה וכו' ודפח"ח], והלילה הזה ב' פעמים. ד' הגאוה, זהו שאמר הלילה הזה כולנו מסובין, סימן חירות וגאוה, ע"כ, יעו"ש.

הגם שהי' נראה לפרש, שהביא בעל הגדה הוא לתקן בכל יום ד' עולמות אבי"ע בעובדא ומלולא, מה שירדו בלילה, והבן.

ולי נראה לפרש על פי משנת פ"ד דאבות (מ"א) בן זומא אומר איזה חכם הלומד מכל האדם, איזה גבור הכובש את יצרו, איזה עשיר השמח בחלקו, איזהו מכובד המכבד את הבריות. וי"ל היכי קאי בן זומא, דלא נזכר מקודם לזה מן אלו ד' דברים כלל. ועוד למה פרט אלו דווקא. ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

ונראה לי דקאי על ש"ס פרק ד' דנדרים (לח.), אמר רבי יונתן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ועניו. והקושיא מפורסמת, דעשיר נלמד ממשה מפסל לך וגומר (שמות לד, א), ואם כן קודם לזה האיך השרה שכינתו עליו, קודם שניתן לו הפסולת. **והר"אש** (נדרים שם) ביאר זה, דדווקא בקביעות קאמר וכו'.

ולי נראה דהמשנה בא לבאר זה, ויבואר דכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות יסודי התורה (ה"א) וז"ל: אין הנבואה חלה אלא על חכם בחכמתו, גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו כו'. וכתב **בכסף משנה**, דגם שמפורש בש"ס אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו וכו', מפרש רבינו גבור במדותיו, כההיא דתנן (אבות פ"ד מ"א) איזה גבור הכובש את יצרו, וכן עשיר השמח בחלקו וכו'. ומכל מקום צריך עיון למה לא כתב שיהי' עניו גם כן, כהא דרבי יונתן כו', יעו"ש.

ולי נראה דלא קשה מידי, דמבואר מאליו ואין צריך לכותבו. והוא, דקשה למה פרט הש"ס אלו מעלות דווקא לנבואה. **ומהרש"א בשם רבי אבן תבון**, כתב שם מה שכתב. ונ"ל דכתב **החסיד מוהר"י יעב"ץ** (בפ"ב) [בפ"ג] דאבות (מ"א) וז"ל: הגאוה סיבת כל העבירות, וסבות הגאוה ג', תכונת הגוף יופי גבורה, עושר וכו'. וכל אחד מאלו מביא את בעליו לעבירה גדולה, היופי וגבורה לעון אשת איש, שנאמר (משלי ו, כו) ואשת איש נפש יקרה תצוד. העושר להסרת הבטחון, שנאמר (איוב לא, כד) אם שמתי זהב כסלי. החכמה לדבר על ה' תועה, ולהתחכם על הבורא יתברך, יעו"ש.

העולה מזה, כי ג' אלו חכמה וגבור ועושר הם סיבה להתגאות, היפך מדת ענוה, והוא סבות כל העבירות כאמור, להשתמש בהן ליצר הרע. וכשזכה להשתמש באלו הג' לכבודו יתברך ולהתגבר על יצרו, אז הוא מוכן להשראת שכינה. וא"כ החכם שיש עמו ענוה הלומד מכל אדם, היפך הגאוה. והעושר השמח בחלקו, גם שהוא עני. וגבור ביצרו גם שאינו בעל אגרוף בפועל. א"כ אלו נמוכי הרוח יכולין לזכות להשראת שכינה כפשוטו, כמ"ש (ישעיה נז, טו) אשכון את דכא. מה שאין כן החכם בכל מיני חכמה, ועשיר בעושרו ממש, וגבור בגבורה, הם סיבה להתגאות ולהיות עלולין לעבירה, ואפילו הכי מתגברין ביצרם, שיש להם ענוה עם כל מדה מן ג' המדות הנ"ל, אז הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו עליו בקביעות, באופן שאלו ד' שזכר רבי יונתן, הם ג' וענוה עם כל אחד ואחד. כמו שזכרו בש"ס (אבות פ"ד מי"ג) ג' כתרים הן, כתר תורה, כתר כהונה, כתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהם. והקשה **הרב האלשיך** דליחשוב ד', ומשני דבלא כתר שם טוב לא נחשבו לכתר אלו ג' וכו', יעו"ש, והכא נמי כך.

א"כ מבואר קושיא שעל הרמב"ם דלא חשיב ענוה, כי ענוה שייך לכל אחד מג', ובלא ענוה אין שום מעלה לחכם ועשיר וגבור, ואדרבה וכו' כמ"ש מהר"י יעבץ הנ"ל, וכבר זכר הרמב"ם ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, והיינו כנזכר.

וזהו כוונת בן זומא באבות, לפרש בש"ס אלו ד' דרבי יונתן חכם גבור עשיר ועניו, שבאמת אלו ד' אינן רק ג' וענוה עם כל אחד, היפך הגאוה. ונודע זה חכם הלומד מכל אדם, ר"ל גם שהוא חכם ממש מכל מקום לומד מכל אדם מצד ענוה שבו, וכמו **ששמעתי** משה קיבל תורה מסיני (אבות פ"א מ"א), דהל"ל בסיני וכו', יעו"ש. גבור, גם שהוא גבור ממש מכל מקום לא יבטח בגבורתו ויתגאה בו, רק יהי' ג"כ גבור כובש יצרו, דאם לא כן הוא סיבה לעבירה כנ"ל. ועשיר, גם שהוא עשיר ממש, לא יתגאה בעשרו, ולא ישים זהב כסלו, רק יהי' שמח בחלקו, ר"ל שלא יהא עשרו שמור לבעלים אחרים מצד רעתו, כמ"ש **בזוהר**, רק יהי' נשאר לחלקו בזה ובבא, והבן. ואז כשיש בו ענוה עם כל אחד מג' אלו, אז הוא מכובד שמכבד הבריות כולם ואוהבם, כמ"ש (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך, שיהא חשוב בעיניך שהוא כמוך במעשים טובים. ואם תראה בו מעשים רעים, תבין שיש בזה שמץ בך גם כן, כאשר הארכתי בזה, באופן שהוא כמוך. היפך הגאוה, ששונא לכל אדם, ושנאה תעורר מדנים, שחשוד כל אדם בעיניו בכמה חסרונות, וכאשר **כתבתי** במשנה (נגעים פ"ב מ"ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרוב[י]ו, וק"ל.

אם כן משנה דאבות מפרש להש"ס דנדרים, ושפיר אמר איזה[ו] חכם וכו', לפרש אלו ד' הם ג' וענוה עם כל אחד, ובלא ענוה לא די שאינו מעלה מעלות חכם גבור ועשיר, כי אדרבה מורידו מטה מטה, שהוא סיבה לכל עבירות. ומבואר קושית כסף משנה, ושאר ספיקות שכתב כסף משנה שלא זכרתי הנה יעו"ש, וק"ל.

ובאמת אלו ג' הנ"ל, הם, כתר תורה שהוא חכם. כתר כהונה הוא גבור, ונודע ממליקה וכנזכר בש"ס. כתר מלכות הוא עושר. וענוה הוא שם טוב העולה על גביהן, וק"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר ד' דברים שבזכותן נגאלו אבותינו ממצרים, שלא שינו את שמם וכו'. והענין דיש ד' מדריגות בבחינת אנושי, והוא אדם, איש, גבר, אנוש, וכמ"ש **בזוהר** ויקרא פ' תזריע דף מ"ח (ע"א), גדול שבכולם אדם היושב על כסא יעו"ש. וידוע חכמה נק' כח מה, שהוא גימטריא אדם, שהוא שמו הראוי לו, וזהו שלא שינו את שמם מתואר אדם, שהוא מעלת ומדרגת חכם בחכמ"ה, וז"ש איזה חכ"ם הלומ"ד מכ"ל אד"ם שנאמר (תהלים קיט, צט) מכל מלמדי השכלתי, וכמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות סוכה (פ"ב) יעו"ש. וה"נ שנקרא חכם על שמקבל שפעו מן למודי ה' המשפיעים לצדיק הנקרא כל, ויונק מן אדם העליון, והבן.

מדרגה ב' איש, שהוא מעלת ענוה, דנלמד בש"ס (נדרים לח.) ממשה, שנאמר (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מכל אדם, וזהו מדרגת ענוה שלא היו פרוצין בעריות, כי כל המתגאה לסוף נכשל בערוה, כדאיתא בסוטה (ד:).

מדריגה ג', גבר, מעלת גבור ממש שמתגבר על יצרו, זהו מדריגה שלא שינו את לשונם, כדאיתא **בתוספות** ראש השנה (ג. ד"ה וישמע) כסות ולשון שינה, שהוא היצר הרע המשנה כסות ולשון בדמות יצר טוב. וכאשר **שמעתי** כל פסוקי תהלים סי' נ' (כ-כא) אלה עשית והחרשתי דמית היות אהי' כמוך, ודפח"ח. וז"ש שלא שינו לשונם, שלא יכול יצר הרע שלהם לשנות לשונו, שגברו ביצרם, וק"ל.

מדריגה ד', אנוש, דאיתא בפרק ד' דאבות (מ"ד) רבי לוויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל האדם, שתקות אנוש רמה. וכבר הקשו **המפרשים** וכי זה הוא תקות אנוש שיהי' רמה. ונ"ל שזהו נגד מדרגת עשיר, שמתגאה בלבושיו שהם בגדי משי ורקמה, שהם המכבדים לעשיר יותר מן עני, דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא (שבת קיג.), ובגדי משי נעשה מן תולע' ורמה, וזהו שתקות אנוש הוא על ידי רמה, וכדומה שראיתי זה **בספרי מוסר**. והנה עשיר יענה עזות (משלי יח, כג), לשון מדברת גדולות (תהלים יב, ד), על ידי הגאוה שבא לו מעשרו נכשל בלשון הרע, וכמ"ש **מוהרש"א** בסוטה (דף ד:) יעו"ש, זהו מעלות שלא הי' בהם לשון הרע, וק"ל.

העולה מזה שאין הפרש בין מדריגת סולם המצרי ובין מדרגת צורי כי אם מדרגה אחת, שזה יש לו ד' חווקים שהם חכמה ועושר וגבור ועניו, מה שאין כן סולם המצרי יש לו ג' מדרג[ו]ת הנ"ל בלא ענוה, ואז הגאוה סבה לכל העבירות, ועל ידי סולם זה יורד מטה מטה, וסבת הגאוה הוא סולם שאין בו ד' חווקים רק ג' מדרג[ו]ת חכמה ועושר וגבור, וק"ל.

ובזה יובן סולם המצרי אין לו חזקה, ולצורי יש לו חזקה, ר"ל שלא יהי' מדרגה הנ"ל חזקה בידו שיהי' נשאר בה, כי נאבד ממנו בענין רע מאחר שאין לו מדרגה ד' שהיא ענוה.

כי חכמה מפורש אמרו בש"ס דפסחים (סו:) ר"ל כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו כו'. עשיר, נאבד ממנו כמ"ש (קהלת ה, יב) עושר שמור לבעליו לרעתו. ועוד, דאיתא (ספ"ק) [בפ"ק] דסוטה (ה.), כל המתגאה אפילו רוח קימעא עוכרתו, שנאמר (ישעיה נז, כ) והרשעים כים נגרש כו'. אמר רב אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת, שנאמר (ויקרא יד, נו) לשאת ולספחת ולבהרת, ואין שאת אלא גבהות, ואין ספחת אלא טפילה וכו'. ופירש **רש"י** (עי' ד"ה נפחת) נפחת מחשיבותו ונעשה פחות שבאנשים, על כן אין נשאר בחשיבותו ומדרגתו הנ"ל שהן ג' מדרג[ו]ת הנ"ל. מה שאין כן לצורי שהוא ד' מדרג[ו]ת, ג' הנ"ל עם ענוה, יש לו חזקה, שתשאר מוחזק בידו במדרגתו ומעלתו הרמה, כמפורש בכמה מקומות.

ובזה יובן הפסוק זאת תורת העולה, כי העולה ומתגאה הנק' שאת לסוף נתמעט ונק' ספחת כנ"ל, וזה זאת תורת העולה. והוא הדין בהיפך, הממעט עצמו לסוף עולה.

ומפרש אחר כך ולבש הכהן מדו בד, שלא יהא רק כמדתו, כי כתבתי במקום אחר אהב את המלאכה ושנא את הרבנות (אבות פ"א מ"י), כי הוא רק לבוש, כמו חומר שהוא לבוש לצורה כך הרבנות הוא לבוש, ולהגיד שבחו של אהרן שלא לבשן לכבוד רק לקיים גזירת המקום, כך לא יהי' זה לו לשררה אלא עבדות וכו', יעו"ש. אם כן אם יהיה הלבוש יותר ממדתו, ופן יתגאה עליו, יהי' חוצץ בינו ובין בשרו, שלא יהי' דביקות להם עמו, והוא היפך הכוונה שנאמר (שמות יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, כל המאמין ברועה ישראל וכו' (ילקוט בשלח רמז רמ), והאמנה הוא דביקות כנודע, וזהו שהזהיר ילבש על בשרו, שלא יהא דבר חוצץ וכו', וק"ל.

ועל פי זה נבאר מצות טהרת המצורע, שנאמר (ויקרא יד, ב) זאת תהי' תורת המצורע, ודרשו בפרק קמא (דעירובין) [דערכין] (טו:), אמר ריש לקיש מאי דכתיב זאת תהי' תורת המצורע, זהו תורתו של מוציא שם רע. והקושיא, בכל מקום דאמר מאי דכתיב

יש איזה קושיא, ומה קשיא לי' כאן. ועוד דהוציא מפשוטו, דלמא קאי על מצורע ממש. הגם דזה מבואר **במוהרש"א** דהל"ל הצרוע.

ונראה לי דאיתא בש"ס שם, מה תקנתי' של מספרי לשון הרע, יעסוק בתורה וכו', ור' אבא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד שנאמר (תהלים יב, ד) יכרת ה' כו', אלא מאי תקנתי' שלא יבא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם יעסוק בתורה, ואם עם הארץ ישפיל דעתו. ומפרש **מוהרש"א** דאילו ב' עבירות גבה רוח ולשון הרע שותפין הן, שכללם הכתוב - מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וגו' (תהלים קא, ה), כי הגאוה שבו מביא שמדבר לשון הרע על חבירו.

ובזה יובן, דנודע דזאת הוא מיעוט, ותורת הוא ריבוי, כמ"ש בפסוק (ויקרא ו, ב) זאת תורת העולה יעו"ש, ודרשו שם ח"זל, וכאן לא דרשו מזה, וזהו דקשיא לריש לקיש מאי דכתיב זא"ת תהיה תור"ת המצור"ע, לכך דריש שהפסוק הודיע תקנתא של מספר לשון הרע שהוא המוציא רע, אם עם הארץ הוא ישפיל וימעט עצמו, זהו רמז זאת מיעוט. ואם תלמיד חכם יעסוק בתורה, זהו תורת המצורע ביום טהרתו, וק"ל.

ובזה נראה לי לפרש מה שכתב **הטור** (או"ח סי' תכח), לשנה מעוברת קורין מצורע קודם פסח, וסימנו סגרו ופסחו. וכבר זכרתי בדרך פשט, וכעת על פי רמז. **דשמעתי** בשם **הרב ר' ברוך מוכיח**, לפום צערא אגרא (אבות פ"ה מכ"ג), ר"ל לפומא יש צערא ואגרא, כי בלשון הרע וכיוצא יש עבור פומא צערא, וכשלומד תורה יש לפומא אגרא, ודפח"ח. ובזה יובן סגרו, ר"ל סגור פומך במילי דעבירה, ופ"ה ס"ח, בתורה.

או י"ל, אם עבר וסיפר לשון הרע ונעשה מצורע מוסגר, יעסוק בתורה שהוא תקנתא דמאן דאמר זה, או תקנתא שלא יבא ללשון הרע כמאן דאמר זה, וק"ל.

•

בפרשה צו, וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל (ו, טז). ויש להבין למה לא תאכל דווקא מנחת כהן.

ומקודם נבאר פסוק בפ' אמור (ויקרא כב, יא) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד בית[ו] הם יאכלו בלחמו. ויש להקשות, הא קנין גופו ולא קנין נפשו.

ונ"ל דקושיא זו יבואר, דאיתא במשנה דפיאה (פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, וקחשיב הבאת שלום בין אדם לחבירו. **עוד** יש מצוה בזה יותר גדולה, לעשות שלום לעצמו בין החומר והצורה שהם ב' הפכים, כשזה עולה זה יורד, בסוד (יחזקאל כו, ב) אמלאה החריבה, כי הם מנגדים כמ"ש בביא[ו]ר (נדרים סד:) נצים נצבים זו דתן ואבירם, יעו"ש. ולעשות שלום ביניהם, הוא

על דרך שכתב **האלשיך** בפרשת פנחס (במדבר כה, יב) הנני נותן לו את בריתי שלום, גם פסוק (מלאכי ב, ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום. והעולה משם, כי אחר שנכנע החומר אל הצורה הוא החיים והשלום באמת, וע"ש ביאור הפסוק (ויקרא כו, יא) ולא תגעל נפשי אתכם וכו', ודפח"ח.

ונודע (זח"א כ:) אדם לגו, והגוף הוא לבוש ובשר אדם מחובר לאדם. וז"ש הבאת שלום בין אדם לחבירו, ר"ל חיבור חומרו עם הצורה שיהא שלום ביניהם החומר עם הצורה על דרך הנ"ל.

והנה כמו שיש חומר וצורה בפרטות אדם אחד, כן יש חומר וצורה בכללות עולם או המדינה, כי הצדיקים הם הצורה, והמון עם הם החומר, ועל ידי ששפתי כהן ישמרו דעת תורה יבוקש מפיהו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, ונעשה מחומר צורה בכללות ג"כ. וזהו באמת שלום בין אדם לחבירו, כמו שכתבתי ביא[ו]ר פסוק (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, וכי תימא הא הם ב' הפכים, לזה אמר כמוך, שתראה שיהא כמוך, וכמאמר התנא (אבות פ"א מי"ב) אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

הרי יש מדרג[ו]ת שונות ג' בחינות בענין הבאת שלום בין אדם לחבירו. וירא שמים יצא ידי כולם.

ובזה נבוא לביא[ו]ר הנ"ל, כי כהן נקרא לשון כיהון ושירות בתורה ובעבודתו יתברך, כמ"ש (שמות יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'. וכבר נודע כי שכר תורה ומצות הקרן עם הפירות קיימת לעולם הבא, זולת דברים דחשיב במשנה הנ"ל שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו'. ובזה יובן וכל מנחת כהן כליל תהיה, שעולה לגבוה מקום שאין יד אדם מגעת שם, לא תאכל מפירותיהן בעולם הזה.

זולת אם הכהן יקנה נפש דייקא, כמו (בראשית יד, יט) קונה שמים וארץ, לשון עשיה. וז"ש וכהן אשר תורה יבוקש מפיהו, ועל ידי זה יקנה נפש, בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), שהכניעו אנשי החומר שנעשו צורה ובעלי נפש, שהוא הבאת שלום בין אדם לחבירו כנ"ל, ובדין הוא שיטול שכר לאכ[ו]ל מפירותיהן בעולם הזה, לכך הוא יאכל בו, ר"ל הכהן אוכל בו - בעבורו, כאמור.

ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, דק' הל"ל ילידי ביתו לשון רבים, כמו שמסיים הם יאכלו, מה שאין כן עתה פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. אלא דבא להורות ענין חדש, והוא ענין ספיח שזכר **האלשיך** פרש' בהר (ויקרא כה, ח), שהוא מצוה שלא ילמד לזולתו לעשות כמוך, כי אם שהוא ספיח שגדל מאליו, שעל ידי עשותך אחת מכל מצות ה' ואחרים ראו ועשו כמעשיך מבלי דעתך, ג"כ יאכל משכר', יעו"ש. וז"ש ויליד ביתו,

שנולדו לקנות נפש, על ידי שהיו רגילין לבא בביתו וראו מעשיו ועשו ג"כ כמותו, הם הכהנים יאכלו בלחמו, שהוא ספיח שאוכל משכרו ג"כ, וק"ל.

ועל פי זה נבאר מצוה בפרשת קדושים (ויקרא יט, לה-לו) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהי' לכם אני ה'. וי"ל, א' מה ענין משפט לכאן. **ורש"י** פירש, אם לדין כבר נאמר (שם יט, טו) לא תעשו עול במשפט, אלא המודד נקרא דיין, שאם שקר במדה וכו'. **והאלשיך** פירש במשפט דלמעלה קאמר, יעו"ש.

ולי נראה, דיש ב' מדות צדק ומשפט, א' דין וא' רחמים, ואמר לא תעשו עול במשפט. **והענין**, דמבואר בפסוק (ויקרא ו, ג) ולבש הכהן מדו בד, ודרשו רז"ל (יומא כג:) שתהא כמדתו וכו'. והענין, דמבואר **בספר דרושים** פרשת ויחי, כי לבוש האדם נעשה מן הימים ממש שעושה בהם מצות ועוסק בתורה, וזש"א חז"ל על מדת ימי וכו' (תהלים לט, ה), יעו"ש. הרי שניתן מדה לימים של אדם, אשר צריך בהם לתקן מלבוש לנשמתו, ואם ח"ו פונה יום א' ריק, אזי חסר המדה מן המלבוש.

לכך עצה היעוצה לאדם כמ"ש **הרמב"ם** בפ"ו מהלכות דעות (ה"א) וז"ל: דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדיעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, לכך יתחבר לצדיקים שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מרשעים שלא ילמוד ממעשיהם, וז"ש שלמה המלך ע"ה (משלי יג, כ) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע. ואם הי' במדינה שמנהגותי' רעים, ילך למקום שצדיקים שם, ואם לאו ישב לבדו יחידי, שנאמר (איכה ג, כח) ישב בדד וידום. ואם אין מניחים אותו לישב לבדו אלא אם כן יתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע, יצא למדברות, שנאמר (ירמיה ט, א) מי יתנני במדבר מלון אורחים, ע"כ, ע"ש. וז"ש ולבש הכהן מדו בד, ר"ל ע"י שהוא כהן ועובד עבודתו יתברך, מן ימים אלו נעשה לבוש לנשמתו בסוד מדת ימי וכו', ואז ולבש הכהן מד"ו מן מדת ימיו, וזכה לזה על שהי' יחידי שהוא בד ולא נתערב עם המוני עם לבלות ימיו בהבל וריק, כמ"ש הרמב"ם כנ"ל, כי וודאי לא אכשור דרי, וסוכת דוד הנופלת (עמוס ט, יא), וצריך ליחיד על כל פנים להקימה, כמ"ש ישב בדד וידום כי נטל עליו המשא להקימה. וז"ש במדה שהוא מדת ימיו, שלא יעשה עול במדה, כנ"ל.

והולך ומזהיר יותר, במשקל, כי לא בלבד שמוזהר שלא יעשה עול במדת ימיו שהוא מקלקל לעצמו, אלא יתן אל לבו שהוא משקל להכריע במעשיו את כל העולם כולו הן לחוב או לזכות, וכמאמר הש"ס (קידושין מ:) לעולם יראה אדם את עצמו חצי זכאי וחצי חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם לזכות וכו'.

ועוד נוסף לזה יש להזהיר, במשורה, והוא לשון פסוק (מלאכי ב, ו) בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, שהוא אזהרה יותר, דלא די שמכריע את העולם השפל הזה, אלא שמכריע במעשיו בעולמות עליונים ג"כ.

ותחלה נבאר משנה פ"ג דאבות (מ"ד), הניעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי, והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. וי"ל מה ענין ג' אלו יחד. ועוד, דאיפכא הל"ל, המהלך יחידי בדרך. ועוד, המפנה למה חייב לגירסא זו.

ובמדרש שמואל כתב וז"ל: שצריך האדם לנעור משינת אולתו מזמן בחרותו שנקרא אור בוקר, מה שאין כן הניעור בלילה בימי הזקנה, כמ"ש (קהלת יב, ב) עד שלא תחשך השמש. והמהלך בדרך, שהולך בדרכי התורה יחידי ואינו מוכיח לאחרים שילכו בדרך ההוא ג"כ לזכות חייביא, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קכה, ג) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וגו'. והוא כי סוג בני אדם הכשרים יש בו ג' סוגים. א' שהוא טוב לעצמו, ואם יתחבר לרשעים ילמוד ממעשיהם, ובזה טוב שיתבודד לבדו, וז"ש לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, להיות שכנים אצל צדיקים, שלא ילמדו מהם, וז"ש למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם. סוג ב', שהם חזקים בצדקתם אפילו שיתחברו לרשעים, אבל אין להם כח להטות הרשעים לדרך הטובה, וז"ש הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם. סוג ג', שיש בהם כח להטות גם הרשעים לטוב, וז"ש והמטים עקלקלותם של הרשעים, שיש כח בהם להטותם לטוב, יוליכם ה' את פועלי האון, כדי שיחזירו בתשובה, ובזה שלום על ישראל. ומפנה לבו לבטלה, שמביא לידי שיעמום וכו', ודפח"ח.

אך כדי לבאר מהו שלום על ישראל לפירושו, דלפשוטו אתי שפיר - באבוד רשעים רנה (משלי יא, י), מה שאין כן לפירוש הנ"ל דחוזר בתשובה, עושה שלום לעצמו, מהו שלום על ישראל בכלל. ובביאר פסוק הנ"ל בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, דמשמע זה שלום הוא א"תי מה שהשיב רבים מעון, ולכאורה מהו השלום לו יתברך. ויבואר חדא באידך.

ואגב נבאר משנה הנ"ל הניעור בלילה וכו'. דכתבתי ביאור פסוק (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום, שיש בו ג' בחינות וכו'. וה"נ משנה דאבות מילי דחסידות (ב"ק ל.) בא לכלול ב' סוגים אחרים, רק יראה להחזיק בסוג ג' שהוא ראשון - מפני שיבה תקום, קודם שיבה דילך (זח"ג פז:), כשהוא איש. מה שאין כן הניעור בלילה, על ידי גלות ויסורין שמצד הדין ויראת מאלהיך, כי הגלות דומה ללילה. והמהלך בדרך יחידי. דהל"ל ההולך, מאי מהלך פועל יוצא על ידי אחרים. כי יחידי סגולה יורה חטאים בדרך, שאין

אומרים לפני המת הם הרשעים אלא דברים של מיתה, ומכח זה חוזר בתשובה ומהלך בדרך יחידי סגולה, וזהו והדרת פני זקן.

והמפנה לבו לבטלה. דשמעתי שהקשה **מורי** על מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ב) בכל יום מכריז בת קול אוי לבריות מעלבון של תורה, והקשה, אם הכרוז נשמע למה לא ימצא אדם שומע, ואם אי אפשר לשמוע אם כן הכרוז למה. וביאר ז"ל כי למעלה הוא עולם המחשבות ואין אומר ואין דברים, והכרוז הוא מחשבות והרהורי לב לטוב, ולכך אין רשע שאין לו הרהורים טובים בכל יום מכח הכרוז הנ"ל, ובבוא הרהורים טובים מפנה ומעבירן מלבו ומפנה לבו לבטלה, ובוודאי מתחייב בנפשו, שניתן לו אוצר טוב והוא בורח מהמלך.

כמו ששמעתי משל **בשם מורי**, למלך שהיה ממנה על אוצר ד' שרים, ונטלו האוצר וברחו. א' נתיישב בדעתו וחזר מעצמו, ב' נתיעץ עם חכם א', ודיבר על לבו מה ראה על ככה וחזר, הג' הגיע למקום שדנין בני אדם על כיוצא בזה וחזר מחמת מורא, ד' לא שב כלל. והמלך לזה שחזר מעצמו נתן לו יותר גדולה, מאחר שנתיישב בטוב שכלו לחזור. מה שאין כן להשני אמר אלו לא מצא חכם שיעצו כך לא הי' חוזר. והשלישי שחזר מחמת שראה שדנין לבני אדם, מינהו המלך להיות ממונה שם לראות זה הצער, ואמר **מורי** זה על עצמו וכו', והבן.

וענין סוגים הנ"ל שמעתי **מהרב המגיד מו' מנחם מענדיל**, אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן (תהלים לב, ט), שיש ג' סוגין, א' ההולך בדרך מעצמו, ב' הולך בדרך ע"י מתג ורסן, ג' דווקא אינו הולך בדרך עם מתג ורסן, יעו"ש במקום אחר.

ועוד י"ל ביאור משנה הניעור בלילה וכו'. דהובא **במדרש שמואל** במשנה (אבות פ"ד מכ"א) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין וכו', ופירש **רבינו יונה** וז"ל: הקנאה יש בו דרכים רבים, א' כי ראה חבירו הולך בדרך טובים ועוסק בתורה ומעשים טובים מקנא בו, כי הוא שונא אוהבי השם, ומדה זו מוציאתו מהעולם, כי הוא רעה מכל הקנאות, וזה נקרא שמו שונא השם. ב' שאינו רע בעיניו על היותו שונא השם, אלא לפי שהוא אינו הולך בדרך זה אינו רוצה שימצא בעולם טוב ממנו, גם זה נקרא שונא אבל אינו כראשון. ג' דרך טובה, שמרבה מצד קנאת סופרים. ויותר הי' טוב שיעשה מעצמו בטוב בחירתו וכו'. גם בתאוה יש דרכים, א' המתאוה שלא יהיה עושר וחכמה לשום אדם זולתו שרוצה שיהי' לבדו, ב' שיהי' גם לאחרים, אך שיהי' לו יותר מהם להתגדל עליהם וכו', ע"ש.

והנה גם שזכר הרב מדרש שמואל ג' דרכים בקנאה ותאוה כנ"ל, וחוץ מזה יש ז' דרכים שביארתי בז' קני מנורה, על פי **ששמעתי ממורי** שש שנים תזרע שדך וכו' (ויקרא כה, ג), א' שאינו הולך בדרך טוב ואינו מרגיש בו, זהו בנוקבא דתהו"ר. ב' שיודע בעצמו שאינו נוהג בדרך טובה, ומ"מ הולך בדרך ההוא ואינו מתפלל על עצמו. ג' שיודע שאין הולך בדרך טובה ומתפלל להשם שיעזור לו, זה עושה יחוד וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי תואר לילה הוא לרשעים ההולך במחשך, ויום הוא תואר צדיקים, כמ"ש **במדרש שמואל** (אבות ב, טו) היום קצר, ולא אמר הזמן קצר כו'. וז"ש הניעור בלילה, שאינו ישן כאלו אינו יודע אם הוא לילה, רק הוא ניעור וידוע לו שהולך במחשך, ומ"מ אינו חוזר בו, וגם אינו מתפלל להשם שיעזור לו. ב', והמהלך בדרך טובה, רק כוונתו שיהי' יחידי במעלה על כולם. והמפנה לבו לבטלה, כי שולט ביצרו ויכול להטות לבו לשמוע תורה ומוסר, וברוע בחירתו מפנה בכוונה לבו לבטלה, ולא מצד יצרו אלא מצד בחירתו, שהוא מפתה ליצר הרע השורה בתוך לבו לפנות לבטלה, וק"ל.

העולה מזה, כשיוליכם את פועלי האון, שיחזרו בתשובה, אז שלום על ישראל, כי זכרנו בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה) בין החומר והצורה שהן הפכיים, מה שאין כן כשנעשה מהחומר צורה נעשה שלום, וכמו כן בכללות העולם, אנשי החומר ואנשי הצורה הנק' ישראל הם ב' הפכים, וכשנכנעו ונעשה שלום על ישראל דייקא, וק"ל.

עוד י"ל, דביארתי משרבו המנאפים בטלו מים המרים (סוטה פ"ט מ"ט). וז"ש כשיוליכם את פועלי האון שעל ידי מוסר יחזרו בהם, והיינו כשיש שלום על ישראל, כשופר הרם קולך (ישעיה נח, א) יעו"ש. וכמ"ש אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (עוקצין פ"ג מי"ב), יעו"ש.

ובזה נבוא לביאר בשלום ובמישור הלך אתי ורבים וכו'. דכתב **הרב בעל עקידה** פ' נח (שי"ב) בשער ניגון עולם, כי העולם הגדול הוא עולם העליון, והעולם הקטן שהוא עולם הזה, הם כשני כלי ניגון הנערכין על יחוס אחד, שאמרו חכמי הניגון כי בהניע טור מהאחד, יתעורר אל קולו הטור דשכנגדו בכלי השני, מפני יחוס השוה שביניהן, וז"ש (ברכות ג:) שכנור דוד הי' מנגן מאליו וכו', יעו"ש.

ונ"ל זהו שאמר הכתוב (מלכים ב ג, טו) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. כי היו יודעים כוחות העליונים, לעוררם על ידי נגוני שירי עולם התחתון, כמו כנור דוד הנ"ל ממש, והבין. וזהו (קהלת ז, כט) אשר עשה את האדם ישר וכו'. וזהו מעשה המשכן שתהי'

היריעות חוברות אשה אל אחותה והי' המשכן אחד (שמות כו, ו), לקשר ולייחד עולם בעולם שיהי' אחד, והבן.

א"כ הרשעים המקלקלים טורי המיתרים אשר בכלי הקטן, מגיע קלקול והפסד בכל פנות הבנין, כמו שהאריך **בעקידה** (שם) ענין עונש דור המבול, יעו"ש.

אם כן אתי שפיר מ"ש בשלום ובמישור הלך אתי בעולם הזה ובעולם עליון ממש, על ידי זה שהשיב רבים מעון ליישר מעשיו, לקיים עולם הבנין שברא הש"י מכוון זה העולם כנגד עולם עליון. וזהו במשורה - שלא יעשה עול במשורה, שהוא מישור, עולם הקטן כמו עולם הגדול, וק"ל.

עוד יש לפרש במדה במשקל במשורה, דכתב **האלשיך** בפרש' תזריע (ויקרא יג, ח) במשנה אבות (פ"ב מ"ד), עשה רצונו כרצונך וכו', והוא לומר כפי מה שתתנהג אתה עמו יתברך יעשה לך כמו חפצך, והוא, כי הנה ג' מדרג[ו]ת יש, א' האומר אם הייתי הולך במקום הזה בהשכמה הייתי מרוויח מנה, אך מה אעשה שרצונו יתברך שאלך לבית הכנסת, וע"כ הוא הולך כמוכרח ולא ברצון טוב כאלו עושה רצון עצמו. ב' שעושה הדבר שוה כאלו בעשות רצון עצמו בטוב לב. ויש מדרגה ג', כי נפשו דבקה בו יתברך, ורצון עצמו בטל נגד רצון הש"י. וזהו כוונת התנא, למאס במדרגה א' ולבחור בב', עשה רצונו כרצונך, ובזה תזכה שגם הוא יתברך יעשה רצונך כרצונו ולא יותר. אבל אם תגיע למדרגה ג', שיבוטל רצונך מפני רצונו, ובזה יבטל הוא יתברך רצון אחרים, כמו לב מלך ושרים שביד ה', מפני רצונך וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי נגד ג' בחינות אלו כיון הפסוק אל תעשו עול במשפט, שתגרום שימדוד לך ג"כ כך, ז"ש במדה, נגד מדרגה א', שלא יעשה רצונו כמוכרח, שימדדו לו ג"כ מדה כנגד מדה. ונגד ב' שעושה הדבר שקול, אמר ג"כ במשקל זה יהי' לך ג"כ, שיעשה הוא יתברך רצונך כרצונו. ונגד בחינה ג' שנכנס לפנים מהשורה, שמבטל רצונו מפני רצון הש"י, במשורה יתן לך גם כן, שיבטל רצון אחרים מפני רצונך כנ"ל.

ועצה היעוצה לאדם שלא יעשה עול במשפט, ולגרום כנ"ל, יראה שיהיה לו מאזני צדק אבני צדק ואיפת צדק והין צדק יהי' לכם. שיקדש אדם עצמו בראי' שמיעה ריח דיבור, שהם ד' אותיות השם העצם, והם בגדי שר"ד לשרת בקודש (שמות לה, יט), ר"ת שר"ד שמיעה ראי' ריח דיבור, והם ז' שערים שנזכר **בספר יצירה** (פ"ד מ"ו), והם סוד ז' היכלות, כי היכל שביעי היכל קודש קדשים כולל ג' ראשונות, והם עשר ספירות, עשר אותיות בשם העצם הנ"ל, הכולל כל קומת אדם שנקרא עולם קטן הכולל כל העולמות.

והראשון החשוב הוא שער השמיעה, כי מאזני הוא אותיות מאזין, שיהי' מקשיב ומאזין בתורה ומוסר הנקרא צדק, כמו שדרשו בש"ס דחולין (דף פט.) צדק תדברון (תהלים נח, ב). וז"ש מאזני צדק, כי אוזן שומעת תוכחת חיים (משלי טו, לא), על ידי רטי' של אבר, הוא רפואה לכל הגוף, כנדרש במדרש, מה שאין כן בהיפך כשמסיר אזנו משמוע תוכחת מוסר, גורם ח"ו כליון לכל הגוף.

ז"ש בפ' כי תבא (דברים כח, נב) והצר לך בכל שעריך אשר יציק לך אויביך. והענין, כי יש ב' מיני מלחמות, א' מלחמות האויב. ב' מלחמות היצר הרע. והנה מלחמות האויב, הסוס מוכן למלחמה ולהש"י הישועה. מה שאין כן מלחמות היצר הרע, היא המלחמה אשר בידינו בבחירת האדם. וכמו שמלחמות האויב לכבוש העיר הוא על ידי שכובש שערי העיר, כך מלחמות היצר הרע לכבוש הז' שערים שבאדם, על ידי שער השמיעה למנוע לשמוע חכמה מוסר שהוא רפואה לכל הגוף, כמ"ש פן ישמע ושב ורפא לו (ישעיה ו, י), וכן ע"י שערי הראי' והדבור. וז"ש מאזני צדק יהיה לך, שתהי' מאזין בצדק תורה ומוסר.

ואחר כך אבני צדק, כי נודע אבן מורה על י' שהוא בחכמה, ושם ראיה אותיות יראה שבחכמה כמבואר **בכתבים** יעו"ש, וז"ש (זכריה ג, ט) על אבן אחת שבעה עינים, והבן. והכוונה שיקדש חוש הראי' שלא ישלט יצר הרע בשער זה, וע"ז התפלל דוד המלך ע"ה העבר עיני מראות שוא (תהלים קיט, לז), וכמ"ש **בטור אורח חיים** סימן א', כי העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין.

ואיפת צדק שהוא במלכות סוד הדיבור, שהיא הי"ן צדק - אותיות הין הוא אותיות נ"הי דז"א, ששם בנין המלכות, והם סוד קול ודיבור, וקול הוא ע"י רוח חיים אשר באפיו, סוד ריח, ודבור הוא בפה אדם. לקדש בגדי שרד שהם ז' שערים, ואז יהי' בטוח לבו בה' שיהי' נשמר כל עיר שהוא האדם, כמ"ש (קהלת ט, יד) עיר קטנה כו', וק"ל[21].

[21] **עוד** י"ל דמ"ש במשורה. ואגב יבואר ג"כ לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול (ויקרא יט, טו), דקשה מאי תהדר, דהל"ל בחד לישנא.
ונראה דאיתא (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. והענין, דמבואר בעץ חיים דף ל"ה (ש"ו פ"ח), דיש אור ישר ואור חוזר, זה דין וזה רחמים. והוא כשתחתונים ראוים אל הרחמים, אז דרכו ישר להטיב לתחתונים, נקרא אור ישר מצד הוי"ה, אמנם כשאין התחתונים ראוים אז הופך פניו בכעס, בסוד דומה דודי לצבי (שה"ש ב, ט), ומאיר בהם אור האחור והחוזר שהוא דין בצמצום מצד אלהים, ע"ש.
העולה מזה, כשהתחתונים הופכים פניהם ממנו יתברך כמ"ש (עי' ירמיה ב, כז) כי פנו אלי עורף ולא פנים, אז מדה כנגד מדה גורמים לו יתברך שיהפך פניו ג"כ, והאור והשפע בא בסוד אחור באחור שהוא דין. וכשחוזרין להפוך פניהם אליו יתברך בדרך הטוב והישר, אז ג"כ משפיע להם אור ישר שהוא רחמים.
ובזה יובן טוב וישר ה', ר"ל מצד שהוא טוב ודרכו להטיב לתחתונים ולהשפיע להם אור ישר, שהוא מצד שם הוי"ה שהוא רחמים ולא אלקים שהוא דין, על כן יורה חטאים בדרך הטוב, שיהפכו פניהם אליו יתברך כדי שהוא ישפיע להם אור ישר, וק"ל.

ועל פי זה נבאר מגילת רות (א, א-ו), ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ וגומר, ותשב משדה מואב כי שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. ומפרש במדרש (רו"ר ב, יא), מהיכן שמעה, מרוכלים המחזירים בעירות, והוא פלאי.

ונ"ל דאיתא במדרש (מכילתא בשלח ו, ילקוט בשלח רמז רמ) ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), אם במשה האמינו בה' לא כל שכן, ומה תלמוד לומר ובמשה, ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו האמין בהקדוש ברוך הוא. והקושיא מפורסמת, דהא הקושיא על בה' ולא על ובמשה. ויש מתרצים שהוא תיק[ו]ן סופרים.

ונ"ל דהרמב"ם ז"ל כתב בפרק ח' מהלכות יסודי התורה (ה"א) דבמתן תורה נאמר (שמות יט, ט) וגם בך יאמינו לעולם, והרי כבר נאמר ויאמינו בה' ובמשה, ותירץ שקודם לזה היה אחר הנאמנות הרהור ומחשבה וכו', יעו"ש. וכבר ביארתי מזה.

ובזה יובן, כי נודע האמנה היינו דביקות, וז"ש ויהי בימי שפוט השופטים, ששפטו והרהרו על שופטיהם (עי' ב"ב טו:), ומאחר שלא היה להם דביקות והאמנה עם הרועים, ממילא לא הי' להם דביקות והאמנה עם הש"י כנ"ל, וכמ"ש (דברים יג, ה) ובו תדבקון - הדבק בת"ח כו', וממילא הם הפכו אחוריהם אל הת"ח, וכאלו כביכול פנו אליו עורף ולא פנים, וגם הוא יתברך החזיר פניו מהם, לכך ויהי רעב בארץ וגו'.

ובזה תבין מה שכתוב בזוהר (ח"ג קיג.), אם בחוקותי תלכו, תורה שבעל פה. ואת משפטי [תשמרו], תורה שבכתב. ועשיתם אותם, והבן כי גורם יחוד פנים בפנים, לכך יהי' שפע אור ישר, ונתתי גשמיכם בעתם, ואתי שפיר.

ואח"כ שחזרו הרוכלים בעיירות, ומסתמא לפניהם גלוי שישמעו לדבריהם, דאם לא כן כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך כו' (יבמות סה:), ומאחר שחזרו פנים בפנים לת"ח שהם הרוכלין, גם הוא יתברך פנה אליהן, ובדין שיהי' שובע וברכה, וז"ש כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם, וק"ל.

ובזה תבין ש"ס (עי' תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם. מאחר שהם פנים בפנים עם השופטים ות"ח, גורמים זווג עליון גם כן פנים בפנים, ויורד שפע וברכה, וק"ל.

והנה נודע כשהשפע מצומצם הוא ד"ל, בסוד מסכנותא, לחמא עניא, וכשהשפע ברחמים מצד שם הוי"ה הוא סוד גדלות חזרת פנים בפנים. ובזה יובן לא תשא פני דל, שלא תגרום על ידי עשיית עול להגביה ולישא המדה שנקרא ד"ל, ושיחזור לאחור פני גדול וזה ולא תהדר פני גדול לאחור כאמור. וז"ש במדה במשקל ובמשורה, ר"ל שלא יעשה עול לגרום אור מישור, ודוק.

ובזה תבין (ויקרא כו, ג-ט) אם בחוקותי תלכו וגו' ופניתי אליכם וכו'. ר"ל שיחזור אליהם פנים בפנים, ועל ידי זה והפרתי אתכם והקמותי את ברי"תי אתכם - זווג פנים בפנים, והבן.

ובזה מבואר קושיא שהקשה הרמב"ם פ"ט מהלכות תשובה (ה"א), מאחר ששכר מצות לעולם הבא, אם כן מהו שנאמר אם בחוקותי ונתתי גשמיכם בעתם, יעו"ש. וגם מה שכתבתי הכותב לאשתו כו' אוכל פירותיהן בחיי' (כתובות פג.), למה הוא כך. ולפי הנ"ל מוכרח שיהיה כך, וק"ל.

ועל פי זה נבאר קושית **התוספות** בש"ס דביצה (טו: ד"ה לוו), דאיך אמר לוו עלי ואני פורע, ולעיל (שבת קיח.) אמר, עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני תוס' ע"ש. **והרב המגיד מו' מנחם** ביאר, כי לוו לשון חיבר ודיבוק בו יתברך, אז אני פורע, מה שאין כן שבתך, לענג הגוף, אינו פורע, ולכך אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ודפח"ח. וכבר ביארתי זה במקום אחר יעו"ש.

וכדי להוסיף על דבריו לבאר טעם הדבר, יבואר לפי הנ"ל, כי כבר הוא מצוה בתורה ובו תדבק הדבק בת"ח, ועל ידי זה הוא דבק בו יתברך, כאשר ביארתי טעם הדבר במקום אחר, ע"ש. ובזה יובן לוו עלי, שתדבק בת"ח שבזה הוא מחובר עלי כביכול, כמ"ש אז תתענג על ה' (ישעיה נח, יד), והבן. וא"כ על ידי זה שהם עמי פנים בפנים בא שפע וברכה, ואז אני פורע. מה שאין כן כשעושה תענוג שבת לעצמו, ולא בחיבור ודביקות עם הת"ח, אז אמת עשה שבתך חול ולא תצטרך לבריות, שהם גורמים ח"ו שיהי' אחור באחור ועל ידי זה ויהי' רעב וגו', וק"ל.

וכדי לבאר ענין ג' מדרגות, א' אם בחוקותי תלכו, ב' ואת מצותי תשמרו, ג' ועשיתם אותם. ושאר הספיקות שבפסוק זה, בבבא קמא אמר הליכה, ובשני' אמר שמירה, ובג' אמר עשיה, הלא דבר הוא.

וכדי לבאר זה, נבאר תחילה ש"ס פרק קמא דעבודה זרה (יח:), אמר רבי שמעון בן פזי מאי דכתיב (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד, מאחר שלא עמד מהיכן ישב, ומאחר שלא ישב מהיכן לץ, אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללוץ, ואם לץ עליו הכתוב (עי' משלי ט, יב) אומר אם חכמת חכמת לך ואם לצת לבדך תשא. ופירש **רש"י**, והכי קאמר, אשרי שלא הלך, שמתוך זה לא עמד ולא ישב, הא אם הולך וכו'.

ויש להקשות, דא"כ דעיקר הכל הוא שלא ילך כלל ועיקר בעצת רשעים, דמזה נמשך ממילא שלא יעמוד ולא ישב ולא לץ, א"כ הוה לי' למימר בקיצור אשרי האיש אשר לא הלך וגו'.

ב' קשה, דמשמע אם הולך ועומד ויושב אינו מאושר ותו לא, וזה אינו דהוא א' מד' כיתות שאין מקבלין פני שכינה (סוטה מב.) וא' כת לצים, והוא תכלית העונש הגמור כנודע למשכילים.

ג' קשה, מאחר דאשרי שלא הלך משמע אפילו בהעברה בעלמא, וכפירש **רש"י** דאם הלך בהעברה סופו להתעכב ביניהן מעט, א"כ דריש בש"ס שם מיד אח"ז, אמר רבי שמואל בר נחמן משמי' דרבי יוחנן, אשרי האיש זה אברהם, שלא הלך בעצת רשעים -

דור הפלגה, ובדרך חטאים לא עמד - זה סדום, ובמושב לצים לא ישב - בפלשתים. ושם מוכח שהיה גר אברהם בארץ פלשתים רק שלא רצה להתישב עמהן, ופירש **מוהרש"א** שם, וכן בדור הפלגה עמד וישב עמהן רק שלא הלך בעצתם. אם כן ע"כ לומר דפליגי אהדדי, וזה דוחק, דהל"ל רשב"נ אומר, ולא אמר רשב"נ כו'.

ד' ואם לצת לבדך תשא, דמשמע שאין לאחרים עונש, ואח"כ אמר (שם יח:) כל המתלוצץ מלבד שיש לו עונש מיוחד שמזונותיו מתמעטים ויסורין באים עליו שנאמר כו', גורם ח"ו כלי' לעולם, שנאמר (ישעיה כח, כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כלה ונחרצה, וכפירש **מוהרש"א** - אותם השומעים ונהנים ממנו ואינם מוחין, יעו"ש.

ולולי דרשת הש"ס, הי' אפשר לתרץ הפסוק דלא תקשי קושיא הנ"ל, וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד כו'. דיש לפרש שהפסוק מיירי בג' כיתות שיש בבני אדם הכשרים, כדפירש **במדרש שמואל** משנה (אבות פ"ג מ"ד) הניעור בלילה וכו', א' שהוא טוב בפני עצמו, ואם יתחבר לרשעים ילמוד ממעשיהם, ובזה התפלל דוד המלך ע"ה (תהלים קכה, ג) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, שיהי' שכינו, כדי שלא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם. ב' שהם חזקים בצדקתם גם שיתחברו לרשעים, רק שאין להם כח להטות הרשעים כו'. ג' שיש להם כח להטות הרשעים ג"כ לטוב, וזהו שאמר והמטים עקלקלותם וכו', עיין מזה במ"א.

ובזה יובן הפסוק, אשרי האיש, שהוא עדיין איש, בבחרותו, כדדרש שם ג"כ כך (ע"ז יט.), זהו מאושר, שלא הלך כלל בעצת רשעים שלא ילמוד ג"כ ממעשיהם, והוא כת א' הנ"ל שיתבודד לבדו. ונגד כת ב' שהם חזקים בצדקתם, רק שאין בהם כח להטות לרשעים למוטב, בזה אמר ובדרך חטאים לא עמד, שאינו עומד במדרגתן שהוא דרך רשעים וחטאים, אלא הולך בדרך טוב וישר, גם שמתחבר עמהן אינם לומדים מהם, וזהו יותר מאושר, כמו שכתבתי במקום אחר פיר[ו]ש הפסוק (בראשית יח, כו) אם אמצא חמשים צדיקים בתו"ך העיר, אז ונשאתי לכל המקום בעבורם. ונגד כת ג' שהם יכולין להטות לרשעים לדרך טוב על ידי תוכחת מוסר, אמר ובמושב לצים לא ישב, כי הדרשה שחכם דורש מכונה לישיבה, כמ"ש (מדרש משלי י) בשעה שחכם יושב ודורש וכו'. והנה תואר לץ אינו מקבל תוכחת מוסר, כמ"ש (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך, ולכך במושב לצים לא ישב לדרוש, כי גדר לץ הוא מושרש בקליפה יותר מתואר רשעים, לכך גם שיש להם כח להטות רשעים אבל לא לצים, ולכך במושב לצים לא ישב, מאחר שאין בהם תועלת. כי אם למי שבתורת ה' חפצו לשמוע תוכחת מוסר, מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי (תהלים קיט, צט), ר"ל מאחר שאינו אומר רק תורת

ה', לכך חפצו וחשקו לשמוע, אז בתורת ה' שהיא תור"תו, יהגה יו[מ]ם ולילה, לחבר שניהם, לעשות מתואר לילות שהן רשעים, ימים, כמ"ש מזה במקום אחר יעו"ש, וק"ל. **ומאחר** שזכינו לזה שיש ג' כתות כאמור, נראה שנוכל לפרש ג' סוגים הנ"ל באדם אחד, ובזה יבואר דרשת [ר"ש] בן פזי כאשר יפרש דבריו רשב"ג, דאתי לפרש ולא לאפלוגי. **דזכרנו** לקמן דמצינו מעלת אברהם אבינו ע"ה, תחלה אמר ליצר הרע הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי וכו' (בראשית יג, ט), ואחר כך לעת זקנותו השליטו יתברך ביצרו (בר"ר נט, ז), ואז מצא לבבו נאמן לפניו, ע"ש.

והנה מצינו אלו ג' סוגים באברהם, מתחלה שהי' איש, בבחרותו, בדור הפלגה, שלא הלך כלל בעצת רשעים, והי' מתבודד בפני עצמו, שהי' ירא לנפשו שאם יתחבר עמהם פן יגברו עליו בראיות וילמד ממעשיהם, שלא הי' עדיין חזק בצדקתו. וזה מסכים למה שהכריע **הרמב"ם** (הל' ע"ז פ"א ה"ג) כפי הדעה בן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם, ואמר שאין זה דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים וכו', וביקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול שיש אלוה אחד לכל העולם וכו', עד שבא לארץ כנען והחזירם לדרך האמת וכו'. והשיגו **הראב"ד**, דיש אגדה דבן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו, מנין עקב. **ובכסף משנה בשם** (**הרמ"ח**) [**הרמ"ך**] מתרץ, דשניהם אמת, בן ג' התחיל להכיר ולשוטט במחשבתו, וגמר בשנת מ' וכו'. ועוד הקשה הראב"ד, הא היה שם ועבר. ותירץ **בכסף משנה** כי אברהם הי' בבבל, ושם ועבר בארץ כנען, ע"ש כל זה פרק א' מהלכות עכו"ם וחוקותיהם. הרי מבואר כי מן ג' שנים עד מ' היה מתבודד במחשבתו, והי' בבבל, ולא הלך בעצת רשעים שהם אנשי דור הפלגה.

ואח"כ כשבא לארץ כנען, כבר הי' מכריז ומודיע ומתחבר עמהם, רק שלא היה יכולת בידו להטות הרשעים לטוב, כמו שמצינו בסדום, ועל זה נאמר סוג ב' הנ"ל ובדרך חטאים לא עמד, רק הי' סותר טענתם, ודרך חטאים שטעו בה מן דור הפלגה לא עמד בה. **ואח"כ** שהגיע לזקנותו, שכבר כביר מצא כוחו להשיב רבים מעון, מכל מקום פלשתים שהם לצים, שנאמר (שופטים טז, כה) ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק וגו', ולכך במושב לצים לא ישב לדרוש בתוכחת מוסר המכונה לישיבה שהחכם יושב ודורש, כי אל תוכח לץ, רק שהי' גר עמהם, וק"ל[22].

[22] והטעם, דמושב לצים הוא ענין חבורות אנשים הרבה, וכמ"ש מוהרש"א על הש"ס (ע"ז יח:) כל המתלוצץ גורם ח"ו כלי', דהיינו השומעים ונהנים ואינם מוחין יעו"ש. וכבר אמרינן במשנה פ"ה דאבות (מי"ח) כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכו'. והקשה במדרש שמואל, חלילה לו יתברך, היחפוץ במות המת וכו'. ומשני, מה שאמר אין מספיקין איננו מן השמים, רק אלו שהחטיאן שנעשו חבורת פשע חברים מקשיבין זה לזה, גם שירצה לשוב הם אין מספיקין בידו, כי הם מפתים אותו מצד אחד והיצר הרע מצד אחר, ומתגברים

ואחר שזכינו לזה, בזה יבואר שאמר תואר דרש רבי שמעון בן פזי, שבא להוציא הפסוק מפשוטו מכח קושיא זו, וז"ש מאי דכתי"ב אשרי האיש, וכי מאחר כו' אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד כו'. והוא, כי הכתוב נותן עצה למאושר ההולך בדרך תמים בדרך הטוב שבהיותו איש בבחרותו יהי' מאושר אם לא ילך בעצת רשעים, שאם הלך סופו לעמוד ולהתעכב במדרגתן שילמוד ממעשיהן, כי עדיין כביר לא מצאה ידו בכח נגדם, ועומד במדרגתן שגורם לישב וללוץ ג"כ, לכן אשרי לא הלך בעצת רשעים, שיתבודד בפני עצמו שלא ילמוד מהם, וז"ש אם חכמת חכמת לך ולבדך בפ"ע, ולא להתערב ולהתחבר עמהם. ואחר כך שעולה למדריגה ב', גם שיתחבר עמהן לא ילמוד ממעשיהם, אז הוא מאושר, שמתוך שלא הלך עמהן בבחרותו ובהתחלתו בדרך חטאים לא עמד אחר כך במדרגתן, מאחר שהתבודד כבר והתקשר את עצמו בדביקות יתברך, אשר מים רבים לא יוכלו לכבות, גם שיתערב ברבים לא ילמד מהם. ואחר שעולה למדרגה ג' להטות הרשעים לטוב, מ"מ במושב לצים לא ישב להוכיחן, כי אם ללצים הוא יליץ (משלי ג, לד), וז"ש כאלו אתה לצת, לכך לבדך תשא, שנאמר ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט, יז) וכפירוש **רש"י** שם, ומבואר ספיקות הנ"ל, וא"כ ב' מאמרי הש"ס לא פליגי, רק זה מפרש לזה, וק"ל.

ובזה נבאר המשך פסוקי תהלים סי' נ"ח (ב), האמנם אלם צדק תדברון, מישרים תשפטו בני אדם, וכל הענין שם, וזה אין לו חיב[ו]ר כלל, ובש"ס דחולין (פט.) דרשו, יעו"ש.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שרימז כאן ג' כיתות הנ"ל, או באדם א' שיש בו ג' זמנים, ימי הבחרות שנק' ימי עלי', אז ראוי לבודד בפני עצמו שלא להתחבר עם הרשעים, שעליו נאמר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, פן ינצחו אותו, ואם הלך סופו לעמוד וללין, לכך יעשה עצמו אלם. סוג ב', אחר ימי הילדות ימי השחרות הנקרא ימי עמידה, שגם אם עמד בדרך חטאים לא ילמוד מהם, אז צדק תדברון. סוג ג', ימי הזקנה, אשר

עליו ואין מספיקין בידו לעשות תשובה עכ"ל. לכך במושב לצים לא ישב לדרוש מוסר להחזירן בתשובה, מאחר שאין מספיקין וכו', וק"ל. וזהו ענין הש"ס (מו"ק יז.) אם יצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ. ר"ל בתשובה, שיעשה מה שלבו חפץ באין מונע לו חבירים שם המונעין אותו, וק"ל. ועל פי זה יובן מצוה (שמות כג, ב) לא תהי' אחרי רבים לרעות, ולא תענה על ריב לנטות, אחרי רבים להטות. ותר' אונקלוס לא תתמנע מלאלפא כו', וכפירוש רש"י, והוא תמוה. ולדברינו אתי שפיר נגד ג' סוגין הנ"ל, לא תהי' אחרי רבים לרעות, נגד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, גם שהם רבים, ואם תעבור מהם ידברו בך כמנהג הלצים, מכל מקום מאחר שהן לרעה גם שהם רבים לא תהי' אחרי רבים לרעות, שסופך ללוץ עמהן, ימי הבחרות והילדות שהוא עלול לכך, לכן תרחק מפתח ביתם. מה שאין כן בימי שחרות ימי העמידה, שאתה בטוח שלא תלמד מהם, לא תמנע לנטות לצד אחר, ולסלק עצמך מלאלפא כו', שאם אינו מוחה גורם ח"ו כלי' כמפורש בש"ס, לכך תאמר להם כי לא טוב עושין, ונגד זה אמר ובדרך חטאים לא עמד, ר"ל שלא עמד על עצמו מלשתוק. אבל בימי הזקנה שיוכל להטות לרשעים למוטב, אז תלך אחר רבים כדי להטות אותם לדרך הטוב, וכמו שנאמר והמטים עקלקלותם וגו', וק"ל.

כביר מצאה ידו להחזיר לרשעים למוטב, אז מישרים תשפטו בני אדם, כאשר ביארתי זה במקום אחר כי מוסר נקרא משפט, שיהיו מישרים, וק"ל.

ועל פי זה יבואר משנה פרק ג' דאבות (מי"ב) רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת, והוי מקבל כל האדם בשמחה. והנה משנה זו כפשוטו אין לה שחר. מצורף לזה מה ענין ג' דברים אלו זה לזה.

ולדברינו אתי שפיר נגד ג' סוגין הנ"ל, כי נודע כי האדם בצלם אלהים נעשה, וכמו שבאדם העליון ז"א נכנסין ה"ח וה"ג שהם ה' הויות גימטריא ק"ל חסדים, וכן ק"ל גבורות, כן באדם התחתון יש בחינות אלו, ואמנם תחלה מתפשטין ה"ג בגופא דז"א, ואחר כך ה"ח, ולכן בקטנות היצר הרע שהם הגבורות קודמין לבא קודם ליצ"ט שהם החסדים, וכמבואר **בכתבים** בסוד ספירת העומר, יעו"ש בדף מ"ז. ועוד צריך לדעת, כי שם מבואר כי הגבורות הם אור המקיף, ומהם סוד הדיבור בסוד ה' מוצאות הפה ה"ג מנצפ"ך, כי ה"ג שבדעת גנוז בפומי' דמלכא, וכשרוצה מוציאם לחוץ בסוד קול ודיבור, וכשרוצה נשארים בפנים בסוד (תהלים לט, ג) נאלמתי דומי' וכו'. והחסדים הוא אור הפנימי, וז"ש (משלי כז, ה) טובה תוכחת מגולה, כי התוכחה שהם הגבורות בהיותם מגולים, טובים ומאירים יותר מן החסדים הנקרא אהבה, בהיותם נסתרים בפנים, יעו"ש.

והנה דברי הקדוש האר"י זלה"ה משמע שהתוכחה הם מצד הגבורות, ולכאורה מצינו היפך לזה **בזוהר** פ' תזריע דף מ"ו (ע"א), אמר רבי חייא יסורין דאהבה מתחפיין אינון מבני נשא וכו', אמר לי' רבי יוסי מנלן, אמר לי' רבי חייא דכתיב טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, אי ההוא תוכחה מאהבה, מוסתרת מבני נשא, כגוונא דא מאן דאוכח לחברי' ברחימותא בעי לאסתרא מלוי מבני נשא וכו', הרי משמע דיש תוכחה מאהבה שהוא חסדים.

אמנם י"ל דלא פליגי, כי יש תוכחה מאהבה ויש תוכחה מגבורה. ומה שזכר בכתבים הנ"ל כי תוכחה מגולה טובה יותר מאהבה מסותרת, ובזוהר משמע איפכא, י"ל דלא קשה מידי, דזכרתי במקום אחר כי תהיין לאיש ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה (דברים כא, טו), ופירש **האלשיך** יעו"ש. ואני כתבתי שהם ב' סוגי כשרים, א' המתבודד בפני עצמו, כמו שמצינו (בראשית ו, ט) את האלהים התהלך נח, וא' שרוצה לזכות אחרים ג"כ, כמו אברהם אבינו ע"ה שהי' קורא ומכריז וכנ"ל. וההפרש כי סוג א' אהובה, וב' שנואה, כמו שאמרו בש"ס (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא, לאו משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא. וז"ש כי יהי' לאיש, זה הקדוש ברוך הוא, ב' נשים, ב' סוגי תלמיד חכמים הכשרים, א' אהובה שמיישר את

עצמו, וא' שנואה שמיישר גם אחרים על ידי תוכחת מוסרו, לא יוכל לבכר וגו' כי בן השנואה הבכור, כי תולדות של ת"ח אלו השנואים, לו משפט הבכורה, יעו"ש.

ובזה אתי שפיר מ"ש בכתבים טובה תוכחת מגולה, שהם סוג ב' הנ"ל, שמגלה תוכחת מוסר ברבים ליישרן, הם טובים יותר מסוג (ב') [א'] שהם אהובים מצד שהם מוסתרים ואינם מוכיחים בשער בת רבים. ומ"ש בזוהר, הוא לענין תוכחה עצמו, טובה יותר כשתהי' מאהבה, והיינו כשהיא מוסתרת מבני נשא לאסתרא מלוי ברמז.

ובזה יובן ג"כ, רישא דקרא לדברי הזוהר לכאורה צריך הבנה. ולדברינו אתי שפיר, כי רישא דקרא מ"ש טובה תוכחת מגולה, הוא נגד ב' סוגי ת"ח הנ"ל כאמור, ובסוג זה הב' יש ב' סוגים ג"כ, א' האומר מוסר באתגליא, ב' האומר ברמז להסתיר מי הוא העובר, ונגד אלו אמר סיפא דקרא, גם שטובה תוכחת מגולה שהם סוג האנשים האומרים מוסר, מכל מקום עצה טובה יעוצה שתהי' המוסר מאהבה שהיא מוסתרת מבני נשא, וק"ל. וא"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ולי נראה לפרש פסוק זה שהכל הוא באדם אחד, ותחילה צריך שלא ילך בעצת רשעים, רק להסתיר ולהתבודד בפני עצמו, ואחר כך גם כי הולך ביניהם אין עומד במדרגתן, ואחר כך כביר מצאה ידו להחזיר רשעים למוטב ג"כ. וז"ש טובה תוכחה מוסר כשכבר היא בגדר אהבה, שהוא מוסתר להתבודד, וזהו כשהיא מאהבה מוסתרת, וק"ל. וכמו ששמעתי בשם **החסיד מוהרי"ל פיסטנר** אין אסתר מגדת (אסתר ב, כ) לשון בתמי', כשלא הי' מוסתר מתחילה והתבודד, איך מגיד תוכחת מוסר, ודפח"ח.

העולה מזה דיש ג' בחינות שונות, הן באדם א' - בילדות ובשחרות, ובזקנה שאז הכל נחשב להבל בעיניו, וז"ש (קהלת יא, י) ה"ילדות וה"שחרות הבל, והבן. או בג' כתות וכנ"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר הנ"ל, כי לא מצינו שיהא אדם נוח לבריות כי אם בימי השחרות שהם ימי העמידה, כי בימי בחרות שהוא מאושר שלא ילך בין הרשעים, פן יתחבר עמהם, רק יתבודד בפני עצמו, ובחינה זו הוא שנוי בעיני הבריות, כמ"ש **הרמב"ם** בהלכות יסודי התורה סוף פ"ה (הי"א) - והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו. ובימי הזקנה צריך שיאמר תוכחת מוסר ולהוכיחן במילי דשמיא, ג"כ לא מרחמו לי'. כי אם בימי העמידה שהרשות נתונה לו, מאחר שאינו לומד מהם, ואינו עומד בדרך חטאים, אז יכול להיות נוח לכולם.

ובזה יובן הוי קל לראש, כי בראש שניו שיש לו רק קל אחד של הגבורות, הוי זהיר בהם בגבורות ההם, שיהא גבור לכבוש יצרו, וז"ש לראש, ר"ת ל'עשות ר'צון א'ביך ש'בשמים,

וכפירוש **המדרש שמואל** ע"ש, ולא לעשות רצון הבריות שתהי' נח להתחבר עמהם, כי בימי הילדות הוא מאושר שלא הלך בעצת רשעים, גם שעל ידי זה הוא אינו נוח להם. ואימתי תהי' נוח, לתשחורת וכנ"ל. מה שאין כן בימי הזקנה שאחר ימי השחרות, שאתה צריך להוכיח בשער בת רבים במילי דשמיא, גם שלא יאהבוך, מ"מ אתה מוזהר הוי מקבל את כל האדם בשמחה, גם שהוא לא יקבלך בשמחה, כמו שכתבתי בפסוק (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך שיהיה כמוך, ע"ש שהארכתי, וק"ל.

ובזה יובן אם בחוקותי תלכו (ויקרא כו, ג-ד), ולא תלך בחקותיהם, שלא ילמד מהם, כמ"ש (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך. ומסוג זה תלך בהדרגה לסוג ב', גם שילך עמהם יהי' בטוח שלא יעמוד בדרך חטאים, אלא את מצותי תשמרו שלא לעבור מהם, כי השמר פן ואל הוא לא תעשה (עירובין צו.), שלא יעמוד בדרך חטאים. ומסוג זה ילך למדרגה ג' ועשיתם אותם, שיוכל להטות הרשעים בדרך הטוב בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), וזהו שאמר ועשית"ם אות"ם דייקא, אז תזכו מאחר שעשו מחומר צורה, נגד זה ג"כ ונתתי גשמיכם בעתם, כי הגשמיות שלכם שהוא מסטרא דרע, יעשה צורה מסיטרא דקדושה הטוב, וז"ש בעתם - כי יש ך"ח עתים י"ד טובים וי"ד רעים, וזה סוד ואל יבא בכל עת אל הקודש (ויקרא טז, ב), מה שאין כן מי שמחזיר הרשעים למוטב אזי בתבונתו משנה עתים מרעה לטובה, וז"ש גשמיכם בעתם, בין בזה בין בזה. עץ השדה יתן פריו, שהם אילני סרק, יתן פריו, כי האדם עץ השדה (דברים כ, יט), והרשעים הם אילני סרק שאין עושין פירות, ועכשיו משחזרו יעשו פרי, ונוצר תאנה יאכל פריה כמ"ש גשמיכם בעתם, וק"ל.

עוד י"ל, כי **שמעתי ממורי** כל העולם ניזון בשביל חנינא בני (ברכות יז:), שהוא פתח הצינור ושביל השפע לעולם, ודפח"ח. וכמו שהוא בענין השפע מזונות, כך הוא לפתוח צינורות החכמה הוא על ידי הצדיק מומחה שבדור, כמ"ש במקום אחר ביאר ש"ס (ברכות לג:) אטו יראה מלתא זוטרתי, ומשני אין לגבי משה זוטרתי וכו'. והקושיא מפורסמת, הא משה רבינו ע"ה אמר לישראל (דברים י, יב) מה ה' שואל מעמך, ואצל ישראל אינו זוטרתא, והדרא קושיא לדוכתא. וביארתי כי מבואר **בזוהר** (ח"א רטז:), כי בימי רשב"י היו מעינות ושבילי החכמה פתוחין, ואחר כך ויסכרו מעיינות וכו' (בראשית ח, ב), וז"ש אין לגבי דמשה זוטרתי, ר"ל אותו הדור שהי' בימי משה היו צנורות היראה פתוחין, וז"ש מי שהי' לגבי משה, זוטרתי, מה שאין כן אחר דורו של משה, באמת יראת ה' היא אוצרו (ישעיה לג, ו), וק"ל.

והנה שמעתי ממורי, ענין הנס, הוא שנתחדש הדבר בפעם ראשון על הטבע נק' הנס, ואחר כך נעשה זה טבע ג"כ וכו'. וכמו **ששמעתי בשם הרב הבית יוסף** שטרח ויגע עד שמצא פירוש איזה מאמר, ואחר כך שמע אותו פירו[ו]ש מאחרים ג"כ ונצטער, והשיב לו **האר"י זלה"ה** שאתה פתחת הצינור.

ובזה יובן אם בחוקותי תלכו, כי אחר שפתח צינור החכמה, שגורם צינור השפע, כמו **ששמעתי ממורי** פירוש תפלה לעני כי יעטוף וכו' (תהלים קב, א), יעו"ש, והוא הדין כשפתח צינור היראה ועבודת ה', נעשה זה טבע, וצריך שלא יהא חק קבוע שישאר במדרגה זו, כי אם שילך ממדריגה למדריגה עליונה לחדש ולפתוח עוד צנור חדש, וז"ש אם בחוקותי ת"לכו וגו', וזה גורם לחדש צנור השפע וברכה ג"כ, לכך ונתתי גשמיכם בעתם וגו', וק"ל.

ובדרך זה **שמעתי בשם מורי** פירוש הפסוק (תהלים פא, ה) תקעו בחודש שופר וגו', כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. והקשה, דהל"ל תקעו שופר בחודש. והעולה מדבריו, כי יראה שיהי' בחודש, ר"ל לחדש שלא יהי' כמו חק קבוע, וז"ש כי חק לישראל וכו', ודפח"ח.

ובדרך זה ביארתי פירוש המשנה (ברכות פ"ד מ"ד) העושה תפלתו קבע, ופירש **רש"י** חק קבוע וכו', יעו"ש.

עוד י"ל, אם בחוקותי תלכו, שהוא קום עשה מצד החסדים, ואת מצותי תשמרו לא תעשה, השמר הוא לא תעשה מצד הגבורות. ועשיתם אותם, שעל ידי זה גורם תיקון עשי' למעלה כאשר נבאר, לכך ונתתי גשמיכם בעתם וגו'.

ונבאר פירוש הש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם, שנאמר (משלי כד, כה) למוכיח[י]ם יונעם ועליהם תבא ברכת טוב. טעם הדבר נ"ל, דאיתא בש"ס (ברכות טו:) ופוסקים שצריך בקריאת שמע להפריד בין הדביקים וכו', ומבואר כי על ידי הורדת חסדים וגבורות נפרדו הדבקים אחור באחור ובאו פנים בפנים, יעו"ש.

ולהבין דבר זה דרך מלבוש, איך יש רמז בחינה זו באדם ג"כ שהוא עולם קטן דוגמא עליונה. ונ"ל כי מבואר מעבר לדף כי מוסר שהיא מצד הגבורה, צריך שישתף בה אהבת חסד, שיסתיר דבריו וכנ"ל, יעו"ש.

ונ"ל שזהו פירוש (משלי ט, ח) הוכח לחכם - להחזיקו לתואר חכם, ויאהבך - הלומד מכל אדם, כי שומע ממך, כי מאחר שאתה אומר מצד אהבה, ועל ידי מדה זו שנתעורר צנור אהבה בעולם מעורר גם כן לחבירו אהבה שיאהבך, כי כמים אל הפנים כן לב האדם לחבירו. וזהו ג"כ פירוש (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, ואז נתעורר על ידך מדה זו

של אהבה בעולם, וממילא יהי' הוא כמוך ויאהבך ג"כ, מאחר שנפתח צנור האהבה על ידך, כמו בצנור יראה שכתבתי לעיל, ובזה מבואר כמה קושיות שביארתי במ"א, והבן. **והנה** על ידי תוכחה מאהבה חוזר הוא ויאהבך ג"כ, ומה שהי' אחור באחור עמך, נעשה פנים בפנים כמ"ש ויאהבך ג"כ, ואז גורם למעלה ג"כ כך, מה שהיה אחור באחור נעשה פנים בפנים, וז"ש ועשיתם אתם כביכו"ל גם למעלה גורם תיקון ועשיה כאמור, וז"ש ופניתי אליכם פנים בפנים, ועל ידי זה והפרתי אתכם, כמו שכתבתי בדף הקודם **בהג"ה**, יעו"ש וק"ל.

ועל פי זה נבאר ג"כ בפ' במדבר שנאמר (במדבר א, א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני באוהל מועד. וי"ל מה ענין ג' תוארים, במדבר תואר לעצמו, סיני תואר לעצמו, באהל מועד תואר לעצמו.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי מבואר **בכתבים** כי במדבר הי' הזיווג אחור באחור, וכך למטה הי' הדור עם משה, וילונו העם על משה (שמות טו, כד), והן לא יאמינו לי (שמות ד, א), על דרך שביאר **הרמב"ם** כי האמנה הוא דביקות פנים בפנים כנודע, וז"ס (שמות ג, א) וינהג את הצאן אחר המדבר. ואחר כך כשבאו לסיני ויחן שם ישראל נגד ההר (שמות יט, ב), שנתעורר האהבה שהוא גימטריא אחד, שהיו באחדות גמור עם משה, ובצירוף שניהם במדבר סיני, הוא תוכחת מוסר שהם גבורות דומה למד"בר, שיהיה הדיבו"ר בצירוף אהבה סיני שהוא אהבה ואחדות, ואם כן לפי זה שצריך שיהיה מצד האהבה לכך הי' באוהל מוע"ד, שיהי' עת וזמן ומועד לפרקים ולא בהתמדה, כי יש ר"ח עתים, עת לשנא ועת לאהוב (קהלת ג, ח), וז"ש ואל יבא בכל עת אל הקודש (ויקרא טז, ב) שהוא הכהן, כי שפתי כהן ישמרו דעת (מלאכי ב, ז) שהוא סוד ע"ת הידוע, אימתי יבוקש תורה מפיהו, שלא לעורר מדנים, כי אם לעורר צנור אהבה בעת הראוי לאהוב, וק"ל.

עוד י"ל במדבר סיני באוהל מועד, דאיתא בפ"ב דברכות (דף יז.) רבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי, רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך, ומי מעכב שא[ו]ר שבעיסה ושיעבוד מלכיות, יהי רצון מלפניך שתכניעם מלפנינו ומאחרינו ונשוב לעבדך. וכתב **מהרש"א**, דכתב **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"ב) רפואת החכמים לבחור דרך המיצוע וכו', וז"ש מי מעכב שאור שבעיסה - קצה אחד, ושיעבוד מלכיות - קצה שכנגדו, וכשתכניעם מלפנינו ומאחרינו נשוב לדרך המיצוע וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, במדבר, מי שהוא פרא אדם הגדל במדבר, קצה אחד, התקנה לזה שיאחז קצה אחר שכנגדו, שיהי' סיני, עד שישוב לדרך המיצוע שיאחז בזה ובזה לפרקים, וזהו אהל מועד לזמן ועידן, וק"ל.

עוד י"ל, דנודע כי עשו איש שדה השולט במדבר מקום הקליפות נחש שרף, ואם פגע בך מנוול זה (קידושין ל:), הן באדם פרטי הן בכללות העיר או מדינה, שאם פגע בך היצר הרע ס"ם שרו של עשו (תנחומא וישלח ח), כמו לך ופגע בו (מלכים א ב, כט), שפגע ונגע בקדושים אשר בארץ, **שנהרגו בעו"ה כמה קדושים בשנה זו שנת תקי"ג במדינת אוקריינע**, משכיהו לבית המדרש, וז"ש התקנה לזה שיפנה מכל עסקיו ויעסוק בתורה בבית המדרש, וזה נק' סיני, עד שיעבור הזעם ויאחז דרכו בזה ובזה, וז"ש באוהל מועד, רק לפרקים יקבע עתים לתורה, וק"ל.

•

מצוה - והרים את הדשן (ו, ג).

לבאר מצוה זו, נפרש כל הפסוק וידבר ה' אל משה לאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר, זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה וגו' (ו, א-ב). ובמדרש (ויק"ר ז, ו), אמר רבי לוי נימוס קלוסין כל המתגאה נידון באש, שנאמר היא העולה על מוקדה ולבש וגו'. וי"ל, **חדא**, שלא אמר דבר אל אהרן אלא לשון צו, וידוע מאמר חז"ל (תו"כ עה"פ) אין צו אלא זירוז מיד ולדורות, גם זה צריך ביאור. **ב**' ואל בניו לאמר, הא זה ציווי לאהרן ובניו לא שיאמר לישראל, ואין שייך כאן לאמר, וגם שכבר נאמר לאמר ול"ל שנית.

ג' זאת תורת העולה, ואינו מפרש דינו, וכן הקשה **האלשיך**. גם כי אינו גזירה ולא ענין וכו', יעו"ש. ועוד, כי זאת מיעוט, ותורת ריבוי, ודרשת חז"ל ידוע. **ד**' נימוס קלוסין וכו'. זה אין לו שחר, וכבר נתחבטו בזה **במפרשים**. **וגם**, מה זה ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו, ואז והרים את הדשן וגו', **ותרגומו** ויפרש ית קטמא.

קודם שנבא לביאור מצוה זו, נראה לי לפרש מוסר אחד במשנה סוף סוטה (פ"ט מט"ו), רבי פנחס בן יאיר אומר משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, [ו]גברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להשען על אבינו שבשמים. רבי אליעזר הגדול אומר מיום שחרב בהמ"ק שרו חכימייא למהוי כספריא, וספריא כחזנא, וחזנא כעמא דארעא, ועמא דארעא אזלא ודלדלא ואין שואל ואין מבקש, על מי וכו' על אבינו שבשמים. והוא כולו מקשה.

דכתב האלשיך בריש דברים במה שאמר (דברים א, א) מלות סתומות ולבן וחצירות וגו', ואם מפני כבודן של ישראל, א"כ למה אחר כך לא חש על כבודן באומרו (דברים ט, ז) ממרים הייתם עם ה', מקציפים הייתם וגו' (שם ט, כב).

וביאר, כי בשני דברים צריך להתקרב האדם לעבודת הש"י, א' בלימוד תורתו, ב' במעשה. ולכך רצה משה רבינו ע"ה לזכות את ישראל בשתים אלו כאחד, ללמדם תורה ומצות כמ"ש (דברים א, ה) הוא[י]ל משה באר היטב. וגם במעשה להיישירם ולקרבם לעבודת ה'. ובמעשה היחל, בתוכחה מגולה ואהבה מוסתרת למען ישובו מדרכם הרע להטיבם באחריתם, והנה המוכיח בשער, ומה גם אל חכם ונבון כעם בני ישראל, בפרט דור ההוא שהיו דור דעה, הלא יחוש פן יקוצו בתוכחתו, על כן פיו פתוח בחכמה לומר מוסר ברמז, וכאשר ראה שמקבלים מוסר בסבר פנים יפות אז נחרץ להרבות במוסר מפורש, כי מצאם כלי מוכן לקבל, והקשה לדבר ולומר ממרים הייתם וגו' מקציפים וגו', ע"כ, ודפח"ח.

העולה מזה, כי יש הפרש וחילוק בדברי מוסר בין צדיקים וכשרים האוהבים מוסר, אז יפרש שיחתו במוסר וכנ"ל, מה שאין כן בין רשעים יאמר ברמז פן יקוצו בתוכחה. כי מכל מקום ב' דברים אלו צריך הראש וחכם שבעיר או שבדור לומר להם, דיני תורה, ומוסר אף בקצרה עכ"פ, כי צורבא מרבנן דמרחמין ליה וכו' (כתובות קה:), וגם נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז, ו).

עוד נראה לי הפרש אחר, כי אם המוכיח בשער הוא בעיר ששונאים תוכחה ומוסר, אינו רשאי לומר מוסר כי אם מה שמפורש בתורה ונביאים, כי למנוע מדברי מוסר כלל אי אפשר, שלא חרבה ירושלים אלא על שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר (איכה א, ו) היו שריה כאילים, מה איל מכניס ראשו של זה תחת זנבו של זה וכו' (שבת קיט:), וע"כ צריך לומר דברים המפורשים בתורה, וא"כ לא עליו תלונתם כי אם על ה'. מה שאין כן אם המה אוהבים מוסר, רשאי להמציא דברי תוכחת מוסר מדעתו לפי ענין הצורך.

והפרש זה מצינו מרומז בתורה, כי ישעי' הנביא דלא אכשרי דרא, דהיה קודם חורבן, כשרצה להוכיחן ולומר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי וגו' הוי גוי חוטא וגו' (ישעיה א, ב-ד), הי' חש פן יקציפו עליו, לכך הקדים ואמר שמעו שמים - הם הת"ח, (והאזינו) [והאזיני] ארץ - הם עמי הארץ, כי ה' דבר, וא"כ לא עלי התלונה. מה שאין כן משה אמר (דברים לב, א) האזינו השמים ואדברה, ר"ל אני מפי עצמי, וגם ותשמע הארץ אמרי פי, כי הי' מובטח בדורו שהם אוהבי מוסר וכנ"ל.

ובזה נבוא לביאר הנ"ל, כי ודאי מה שאמרו שרו חכימיא וכו', הוא אפשר על דרך הלצה, כאשר **שמעתי מחכם אחד** טעם שנשתרבב המנהג בין הרבנים לסבב בכפרים בחנוכה, כי בדורות שלפנינו שהיו הרבנים לשם שמים, וגם הם התנהגו לסבב בכפרים לשם שמים, והענין כי תמיד היו טרודים בתורתם בישיבה או בשאר מילי דשמיא בעיר, רק בימי חנוכה שהיו יומי דפגרי סבבו בכפרים להיישירן ג"כ בדרך הישרה, הן בחילול שבת, או לפקח בשוחטים, וכיוצא הרבה בזה שיש לפקח, ולא נהנו מאנשי הכפרים מזה אף הנאה שוה פרוטה, וכמ"ש **מוהרש"א** על הש"ס (ברכות י:) הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי, ופי' כי אלישע הי' יושב בביתו, וכשהביא לו איש פרטי מנחה בודאי הי' לשם שמים כמו בכורים לכהן, ודרך כבוד רשאי לקבל, מה שאין כן שמואל הרמתי שהי' מסבב בעיירות וכפרים להיישירן ולהדריכן בדרך היישרה, ואלו הי' מקבל היו סוברין שמשום מתנות הוא מסבב בכפרים, לכך לא הי' מקבל מתנות כלל וכו', יעו"ש. וגם אלו הרבנים שהיו מסבבים לשם שמים לא קבלו מתנות כלל מטעם הנ"ל. ואחר דורות אלו שהיראה מתמעטת, והרבנים שסובבים בכפרים לפקח בעסקי הכפרים ומצאו היתר לקבל מתנות שכר בטילה שמבטל פרנסתו עבורם. ואחר כך לא אכשר דרי, שאינו מפקח בעסקי הכפרים כלל, ומסבב רק לקבל מתנות. ואחר כך נעשה חק מהשררה שנוטל מהם בעל כרחם, ואינו צריך לסבב, רק שישלחו לו מעות חנוכה לביתם.

וכן הענין בחנזי העיר, אשר לשמוע אזן דאבה נפשינו, אשר נתפשט הנגע בכל קהלה נאה וחסודה, שהם חוטאין ומחטיאין, בשעה שמזמר בנגונים בני העיר מדברים דברים בטלין בבית הכנסת, ומפסיקין במקום שאסור להפסיק, וגורם כמה רעות לנפשו ולנפשן. ומהיכן נתפשט המנהג הזה, **ושמעתי** כי מתחלה הי' לשם שמים, כי הי' החזן החשוב שבעיר כמ"ש **בש"ע** סימן נ"ה, וגם כמ"ש **בכתבים** ר"ת חזן חיבוק זווג נישוק, כי על ידו נעשה יחוד וזווג ונישוק בין קוב"ה, ובודאי המה הבאים בסוד ה' לידע לכוין כל הכוונות השייכים לתפלה, והי' מאריך בניגון התיבה עד שישלים הכוונה השייך לאותו תיבה, וכן על דרך זה כל הסדר, ולכך יש קבלה שלא לשנות גם הנגונים של ימים נוראים, כי המה שייכים אל התיבה של אותה התפלה. ואחר כך בהמשך הזמן דלא אכשר דרי, נשאר הנגון ואינו מתפלל כלל, וחוטאין ומחטיאין, אוי לאותו בושה, איך יעיז פניו לעמוד שיהי' מליץ ושליח צבור וסרסור בין ישראל לאבינו שבשמים לפני מלך גדול ונורא עקרא ושרשא דכל עלמין. והסבה הגורמת להם מה ראו על ככה ומה הגיע להם נבאר אחר כך.

וכן בענין ספריא, שפירש **רש"י** (סוטה מט. ד"ה ספריא) מלמדי תנוק[ו]ת, לא אכשר דרי, כי מתחלה היו לומדים המלמדים עם התנוק[ו]ת לשם שמים, וכמ"ש **ביורה דעה** סי' רמ"ו: תורה שבע"פ אסור ללמוד בשכר שנאמר (דברים ד, ה) ראה למדתי אתכם, מה אני בחנם וכו'. ואחר כך בדורות שאחריהם היו לומדים בשכר, שכר בטילה, וכמ"ש בסימן הנ"ל: לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר וכו'. ועכ"פ היה עוסק במלאכתו בלי רמיה, וכמ"ש **בספר חסידים** (סי' קכד, סי' שי) אל יעמוד אדם עם מלמדי תנוק[ו]ת פן יבטלם בדבריו וכו'. ואחר כך דלא אכשיר דרי, התחכמו, כמו שנשמע במעשה שאמר החכם אל מלמד אחד דאיפגר, מ"ט אינך עוסק במלאכת הלימוד עם התנוק[ו]ת, אף שאין לך בושה מהבורא, מכל מקום איך אין לך בושה מבני אדם שיקפחו פרנסתך. והשיבו, עד שאני אטריח את עצמי עם התנוק[ו]ת כל משך השנה, יותר טוב אני עושה שאני מטריח את עצמי עם בעל הבית איזה שבועות להיות נושא חן בעיניו, ושוב איני צריך טרחא בתנוק[ו]ת כלל.

ובזה יובן, שרו חכימיא למהוי כספריא, וספריא כחזנא, וחזנא כעמא דארעא. שרו חכימ[י]א לעסוק רק בפרנסתו, כמו ספריא מלמד תנוקת, שתובעין שכר לימוד ואינו לומד, ובטלו העיקר ותפסו הטפל כחזנא שמבטלין התפלה ותופסין במלאכת נגוני הזמר שהי' מתחלה טפל וצורך אל עיקר התפלה, ועכשיו הניח[ו] העיקר ותפסו בטפל.

וחזנא כעמא דארעא, ור"ל כי כל זה שנמצא שמץ דופי בחזני העיר, הוא לאשמת עמא דארעא, וכמ"ש **האלשיך** על פסוק (ויקרא ד, ג) ואם כהן המשיח יחטא לאשמת העם וכו', הרי מה שיש לבני העיר חכם שאינו נוהג כשורה, או מלמדים וחזנים שאינן כשורה, הכל הוא לאשמת בני העיר, כי דור ודורשיו, הדור לפי דורשיו, ודורשיו לפי הדור, כמ"ש בש"ס [דעירובין] (ערכין יז.) יעו"ש.

עוד י"ל וחזנא כעמא דארעא, על דרך שכתב **האלשיך** בפסוק (ישעיה א, ג) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, ישראל וגו', עיין בספרי שכתבתי מזה. והעולה משם, כי החמור יודע שאין האבוס עצמו הם בעליו, רק שהבעלים נותנין באבוס פרנסת החמור, אבל ישראל לא ידע שיש בעלים הנותנין פרנסתו של אדם כמו אבוס לחמור, החז(ו)ן במלאכתו וחכם בחכמתו והמלמד התלמידים הכל הוא רק אבוס אשר בו ישפיע הש"י פרנסתו, וא"כ למה לא ישגיח לעשות רצון בעליו שהוא הש"י, ולא רצון א"בוס בעליו, כי העיר שהוא בו החכם או המלמד או החזן הוא כמו אבוס לחמור, ודי בזה.

וז"ש וחזנא כעמא דארעא, כמו איש האדמה שעוסקין עם האדמה לזרוע ולקצור, כן עושין ממלאכת ה' הנ"ל כמו איש העוסק באדמה רק לפרנסתו, ולא שיהי' רצוי' כוונתו

לשמים. ובאמת זה אינו, שצריך שיעשה לשם פועלן, וממילא הש"י יתן פרנסתו בין בעיר הזאת או לאו. ובאמת עמא דארעא אזלא ודלדלא, וכאשר נבאר עוד לקמן, וק"ל.

איברא כדי לפרש כל משנה דסוטה הנ"ל, נראה לי לפרש בדרך זה במ"ש בושו חבירים וכו', דאיתא במשנה פ"ב דדמאי (מ"ג) המקבל עליו להיות חבר, אינו מתארח אצל עם הארץ, ואינו מארחו אצלו וכו'. וקאמר משחרב בית המקדש בטלה חסידות ודברי חבירות, עד שהוא בוש לנהוג בדבר שהוא דברי חבירות, וגם אותן שיש להם אהבה וחיבור בזה, יש בושה להתחבר לפקח בעסק עבודת הש"י כאשר הי' מקדם. וקאמר ובני חורין, ופירש **רש"י** מיוחסים, ושם בפ"ק דקדושין פירש רש"י מיוחסים - צדיקים, גבי מלחמת בית דוד, יעו"ש, ור"ל חבירים ובני חורין, תלמידי חכמים שהם צדיקים, להם יש בושה בפני הדור שהם רשעים, אבל ת"ח שהם מן ה' כתות שנז' **בזוהר** (ח"א כה.) שידין יהודאין ועמלקים וכו', אותן יש להם תקומה בדור לפי שעה ג"כ.

איברא דיש לפרש לפי הנ"ל, שבושו חבירים להוכיח ברבים שיחזרו למוטב, כי מאחר שהעולם רואין כי נדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, אין מקום להוכיח, שרואין אלו הלוקין בה' הדביקים, וכמו שתמה הנביא (ירמיה יב, א) אך משפטים אדבר א[ו]תך, מדוע דרך רשעים צלחה, שלו כל בוגדי בגד וגו', לכך אין דו"רש, ר"ל להוכיח בשער, ואין מבקש, ר"ל גם הדור אין מהדרין ומבקשין להיות להם איש מוכיח בשער, ואין שואל, ר"ל מחמת שאין דורש לעם דיני איסור והיתר אין שואל שידע איך לינהוג, וכמ"ש **הט"ז** (או"ח סי' תכט סק"א) ענין שואלין ודורשין, דרשה הוא שהחכם דורש מעצמו, ושואלין הוא שהחכם משיב לשואל, יעו"ש.

אי נמי י"ל, לפי פירוש **התוספות יו"ט** (סוטה שם) אין שואל בשלום חבירו. ר"ל שזה עיקר הסבה שאין החברים דורשים להוכיח בשער את העם, כי אין שואל בשלום חבירו, רק שונאים זה את זה, ויאמרו שצד האחד צוה להמוכיח שיוכיח בשער לצד שכנגדו, לכך מונע מכל וכל, ואין לנו להשען כי אם על אבינו שבשמים.

ואמר רבי אליעזר דמכל מקום יש תקנה שלא למנוע מהעם שבט מוסר, ואי מחמת שאין שואל וכנ"ל ויש חשד למוכיח מהעם, לזה אמר דשרו חכימיא, ר"ל החכם שבעיר התחילו להיות כספריא מלמדי תנוקת שאינו לומד עמהן רק מה שכתוב בספר, כך התחילו חכמים לנהוג שיאמרו דברי מוסר ותוכחה מספרי הנביאים הנאמר מפי הש"י, כמו שעשה ישעי' הנ"ל, ולא מצד החכמה כלל, וא"כ לא עליו התלונה, כי פי ה' דבר.

אי נמי י"ל, דשאל אחד אי חכמה עדיף וכו', א"כ מפני מה החכמים משכימים על פתחי נדיבים וכו' (מבחר הפנינים ש' החכמה). וה"נ, כי תחלה היו מחזירין ומבקשין אחר

החכם ואחר מלמדים והחזנים, ועכשיו החכם מחזיר אחר הדור ומבקש מהם שיהי' אצלם לומר חכמה ומוסר להם, וכן מלמדים מבקשי' מבעלי בתים תנוקות, וכן חזנים מבקשים שיהי' שומע להם.

ובזה יובן פסוקי הפרשה צו את אהרן ואת בניו לאמר, ר"ל שעיקר הציוי והזירוז הוא לאמר, שיאמר לעם דברי מוסר, כמ"ש **בזוהר** על פסוק (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב וכו', כי מדת אהרן כמ"ש (מלאכי ב, ו-ז) שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבוקש מפיהו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון וגו'. ועל זה אמר צו לשון זירוז מיד ולדורות, שידע אשר לדורות צריך החכם לפזר מכיסו לשררה שיהי' ראש ב"ד בעיר, וא"כ מחמת זה ימנע ממוסר, דלא מרחמין לי' בני מתא, ופן יגרע פרנסתו ח"ו. לזה אמר הלא יכלכל דבריו במשפט, לפי ענין בני העיר, לפעמים זאת שהוא מיעוט, ולפעמים ריבוי כמשמעות תו"רת שהוא ריבוי, וכמ"ש **האלשיך** הנ"ל, אם שונאין מוסר יאמר בקצרה ברמז, ואם אוהבים יאריך במוסר שהוא זאת תורת העולה, כי על ידי מוסר נמחלין עונות הדור, ומבני עלי' יחשבו, כי בשעה שהחכם יושב ודורש הקדוש ברוך הוא מכפר וכו' (מדרש משלי י).

ועוד תקנה שנית, היא העולה על מוקדה, ומפרש רבי לוי, נמוס קלוסין כל המתגאה נידון באש, שנאמר היא העולה וגו'. ור"ל הלא כה דברי כאש נאום ה' (ירמיה כג, כט), שהתורה נק' אש, וכמ"ש (דברים לג, ב) אש דת למו, ר"ל שהמתגאה מלשמוע מוסר, וכמ"ש על זיזין הגבוהין שאין יד האדם מגעת שם וכו' (טוא"ח סי' תלג), אינו נידון לייסרו במוסר, כי אם באש התורה, מה שמפורש המוסר בתורה שהוא מפי הקדוש ברוך הוא. ואם שומע מוטב, ואם לאו באמת נידון באש, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג כג.) או הודע אליו חטאתו, במה בדינהא, רחמנא ליצלן.

איברא דיש בפרשה זו מוסר פנימי אל הנשמה והגוף, והוא, כי בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), ור"ל כי זא"ת הוא מיעוט, והוא מדריגה התחתונה שבעשר מדות עליונות שבהם נברא העולם. וכאשר האדם במדריגה התחתונה בין בעבודת הש"י או בעניני עה"ז בעסקיו וכיוצא, עצה היעוצה לאדם השלם שידע כי זאת היא מדריגת השכינה, ויתפלל משפלותו הנקרא זאת, ומשם יכנס לעלות פנימי אל הקודש, והבן, כי זהו ייחוד קבה"ו.

ובזה נבוא לבאר הפסוקים, אחר שנדע ענין ריבוי ומעוט הנאמר כאן, זאת תורת העולה היא [ה]עולה על מוקדה. דקשה, זאת הוא מיעוט, תורת הוא ריבוי, היא העולה חזר ומיעוט. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי כבר בארתי בפסוק (דברים ל, יב-יד) ולא בשמים היא

לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו', כי קרוב [אליך] הדבר בפיך ובלבבך וגו', ור"ל שלא יאמר האדם אלו הייתי בעיר שכולה צדיקים המכונה לשמים, אז גם אני הייתי יכול לעבוד הש"י, או מעבר לים וכו'. כי קרוב אליך הדבר, ר"ל בכל המדריגות שאתה בו, מתוכה אתה יכול לעבוד הש"י, כי הכל הוא בשכינה, יעו"ש.

וז"ש צו את אהרן, שהוא זהירות גדולה בעבודת הש"י המכונה לאהרן שהוא כהן, ר"ל שעובד הש"י. וגם לא"מר להעם, כי להם ג"כ יש בו צורך גופם.

וז"ש זאת תורת העולה, ר"ל כי בכל מדריגה שאתה בו, אף בתכלית המיעוט הנקרא זאת, מכל מקום תור"ת העולה, מתוכה יכול לבוא לריבוי הנקרא תורת, ומשם לעלות אל הקודש פנימי.

וגם לא"מר לעם, כי יש לפרשו גם בעניני גופו, כשהוא ממעט עצמו נתרבה ועולה, וכמ"ש **התוספות** (בפ"ט) [בפ"ב] דברכות (יז. ד"ה ונפשי) ונפשי כעפר לכל, ופי' התוספות כי עפר אינו מקבל כלום לעולם, וכתב **רש"ל** מה עפר הכל דשין עלי' ולבסוף וכו'. וכ"כ **בזוהר** חיי שרה (קכב:) בשם מתיבתא דרקיע, מאן דאיהו זעיר איהו רב וכו', וז"ש זא"ת שהוא מיעוט, אז תו"רת העולה - נתרבה ועולה. וכשהוא רב, דהיינו תו"רת העולה, אז הוא מיעוט, שנאמר ה"יא העולה.

ומה שאמר על מוקדה, ודרש במדרש נימוס קלוסין כל המתנאה נידון באש וכו'. נ"ל דאיתא (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו. וכתבתי בשם **הרב המגיד מבאר מו' מענדל**, דהוא על פי מ"ש (תהלים פד, ז) עוברי בעמק הבכה וגו', ודפח"ח.

והכא נמי היא העולה, שכל המתנאה נגד הת"ח שירד אל המדריגת הגיהנם כדי להעלות נשמת הרשעים משם, והם מבזין אותו ואינן רוצין לדבק בו, ודאי אין רפואה למכתו, שנידון באש בגיהנם, שנאמר על מוקדה, באש לא נופח, וק"ל.

ואמר הפסוק ולבש הכהן מדו בד, ופירש **רש"י** בד זה כתונת, ושהוא כמדתו. להבין צחות לשון הכתוב, דכתבתי פירוש כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:), דיש בבחינת בריאת כל האדם פרצוף אחד, זה נקרא ראש, וזה יד, וזה רגל. וכשם שיש רמ"ח איברים ושס"ה גידים גשמיים, כך יש רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים. והנה המוני עם הם האדם הנקרא גוף, וכמ"ש **המנוח הצדיק רבי ליב פיסטנר**, שנקרא בעל גוף, שעוסק רק בצרכי הגוף. וכמו שנשאל איש המוני למה הוא אוכל, והשיב שיהי' לו כח לעסוק בפרנסה, ושאלו למה עוסק בפרנסה, והשיב שיהי' לו מה לאכול, וחזר הדין כמה פעמים. מה שאין כן הצדיקים עוסקי בתורת ה', הם הנשמה של העולם, הממשיכין ע"י תורה ותפלה שפע בכל העולם. וכמ"ש **האלשיך** (בראשית לג, כ) כל העולם ניזון

בשביל חנינא בני (ברכות יז:), הואיל וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. א"כ כל איש המוני הנקרא אבר פרטי מהגוף כללי, יש לו ת"ח אבר פרטי של הנשמה שלו המחי' אותו, וא"כ צריך לדבק את עצמו אל הת"ח, שיהי' דבוק אל חיות. מה שאין כן המבזה ת"ח, שמא זה הת"ח הוא החיות שלו, וא"כ אין רפואה למכתו, שנעקר מן החיות.

או לפעמים מדבק את עצמו אל תלמיד חכם שאין בו יראה, וג"כ אין בו חיות כלל, כי עיקר החיים הוא היראה, וכמ"ש **בספר חסידים** קנ"ח: י"ח פעמים יראה נאמר במשלי, נגד י"ח מקומות שבגוף שהחיות תלוי בהם, לכן נקרא ח"י. וז"ש (משלי יד, כז) יראת ה' מקור חיים וכו', יעו"ש.

ובזה בארתי פירוש הפסוק (קהלת יב, יג) את האלדים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם. שצריך לירא מפניו יתברך, וגם מן כל ת"ח הנלמד מן א"ת האלדים לרבות ת"ח. ואת מצוותיו שמור, גם בלאו דלא תסור ממה שיאמרו לך. כי זה כ"ל האד"ם, דהמוני עם נקרא בשר אדם, והנשמה שהם הת"ח הם כל האדם, שהחיות תלוי בהם וכו', יעו"ש.

נמצא העובד הש"י נקרא כהן, והמוני עם נקרא בגדי כהונה, שהם לבושיו, וצריך שיהי' כמד"תו דייקא, שלא תהי' גסה ממנו, ודוקא שהוא לחבר העם עם הכהן שלא יהי' דבר חוצץ קנאה או שנאה ביניהם, ובזה מייחד הכהן גם למעלה המדה הנקרא הוי"ה, וכמ"ש **בעץ חיים** (שמ"ב פ"ב) ענין לבוש וגוף ובית ונשיהם ד' אותיות השם יעו"ש.

ואז להרים את הדשן שהוא אותיות השנה עם הכולל, כי נודע בסוד מדת ימי מה היא (תהלים לט, ה), כי ניתן לאדם שיעור מדת ימי שנותיו כפי מה שצריך לברר ולהעלות נצוצי נשמתו מתוך הקליפות הנקרא שט"ן, גימטריא הד"שן. ואז, כאשר מברר ומעלה הנצוצות הקדושים מתוך הקליפות, ובסוד ואברהם זקן בא בימים (בראשית כד, א), ואז והרי"ם את הדשן, שעל ידי הרמתו מפריש ית קטמא כתרגומו, והבן, ודי בזה.

עוד יש לפרש ולבש הכהן מדו בד והרים את הד"שן. על פי מ"ש **בכתבים** בפ' ויחי וז"ל: כי לבוש של האדם נעשה מן הימים שלו ממש, על פי הזוהר וארא (כה.) כי הפקודין בדכורא רמ"ח איברי הזכר, ושס"ה ימים ל"ת הם בנוק', דמתברכין מרמ"ח פקודין. נמצא כי האדם ע"י עשייתו רמ"ח פקודין כימי השנה, נתחברו הימים ונעשה לבוש וכו', וז"ש (תהלים לט, ה) ומדת ימי וכו', נמצא דעיקר לבוש האדם הוא מרמ"ח מ"ע, אך כדי שיהא שלם צריך שלא יפגום בשס"ה ימים ל"ת, ובזה נשלם לגמרי, עכ"ל.

ובזה יובן ולבש הכהן מדו בד, שדרשו חז"ל (יומא כג:) מדו שתהא כמד"תו, ר"ל בסוד מדת ימיו, שמזה נעשה לבוש, ולבש בו, ובזה והרים את הד"שן, ר"ל גימטריא הש"נה

עם הכולל. כי על ידי רמ"ח מצות עשה ושמירת לא תעשה בכל ימי השנה, מזה נעשה לבוש, והבן.

- **מצוה** - ואש תמיד תוקד על המזבח (ו, ו), ביארתי לעיל בפ' וארא.

שמיני

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה וכו' (ט, א-ב). והספיקות רבו. ונראה לי לבאר **בג' פנים**, א' בדרך כלל, ב' בדרך פרט, ג' כלל פרט וכלל.

והוא, דיש לדקדק מה בא ענין זה בתורה, מה דהוי הוי. ונ"ל שהוא מוסר לכל אדם, ר"ל הנקרא בתואר אדם בעבודת ה' ובתורתו, שיש לחוש פן יתגאה לומר מי כמוני עוסק בתורה ובעבודת ה', נקי מכל חטא של בני עולם המשוטטים בחוצות שאינו ניצול מהסתכלות נשים וספורי לשון הרע וליצנות וכיוצא בזה. לזה באה התורה להעירו שלא נמלט גם המתבודד מחטא עגל עכ"פ, כדי שלא יהי' לו מקום להתגאות שהוא שורש לכל החטאים והעונות, וכמ"ש **בעוללות אפרים** ובספר **שערי קדושה** (ח"ב ש"ד), יעו"ש. וענין חטא עגל, ביאר **בעוללות אפרים** דף נ"ב (מאמר רא, תלח), שאמרו חז"ל (ב"ב קסה.) רוב העולם נכשל בג'זל ומיעוטן בע'ריות והכל בל'שון הרע, ר"ת שלהם ע"גל וכו'. גילוי עריות היינו גסות הרוח, שאמרו חז"ל (סוטה ד:) כל המתגאה כאלו בא על כל העריות וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ויהי ביום השמיני וגו', דקאי אדלעיל (ח, לג-לד) ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו', כאשר עשה ביום הזה צוה לעשות לכפר עליכם, ודרשו חז"ל (יומא ב.) לכפר זה מעשה יום הכיפורים וכו'. א"כ כמו ז' ימים שקודם יום הכיפורים נקרא ימי תשובה, לכפר כל מה שחטא בז' ימי השבוע כל שנותיו, כמבואר **בכתבי האר"י זלה"ה**, כך אלו ז' ימים מכפרין, וביום השמיני יהי' שמח, שכבר נתכפרו עונותיו, ופן יתגאה ואיך יקריב קרבנו, דבעי למיקם על המזבח ברוח נשברה ויכסוף מעובדוי, וכמ"ש **בזוהר** ויקרא דף ה' ע"א יעו"ש, לכך אמר הכתוב ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו וגו' קח לך עגל בן בקר לחטאת, ר"ל שעל כל פנים המצא ימצא בך חטא ע"גל, ר"ת עריות גזל לשון הרע. וגם שאינו נמצא במעשה, מ"מ המצא בך במחשבה כאלו עשה, כי המתגאה כאלו בא על העריות, וכיוצא באינך, וזהו נקרא בן בקר, לשון (בראשית מד, ג) הבקר אור, היפך חשך מעשה הרשעים. וגם איל לעולה, שנדמו שרי' כאילים,

להכניס ראשו של זה בצד וכו' (שבת קיט:), וכשתעלה בך מחשבה זו, יהי' לך לב נשבר, וזה שאמר והקרב לפני ה', כמ"ש (ישעיה נז, טו) אשכון את דכא, וק"ל. הרי מבואר זה במעלת הצדיקים ההולכין בתורת ה' שלא ימוט, מכנ"ל.

פן ב' ההיפך זה, בדרך הרשעים ההולכין בשינת אולתם כל ימי משך ע' שנה, וכמה שכתב **בעוללות אפרים** (מאמר יד) שזה שתמה מי איכא דניים ע' שנה וכו' (תענית כג.), ומכח זה חושב שכל מעשיו נכוחים וישרים לפני ה'.

וכמ"ש בע[ו]ללות אפרים דף נ"ח (מאמר רכט), ביאר הש"ס דערובין (נג:) שאמר רבי יהושע בן חנניא שנצחו תינוק, שהראה לפניו ב' דרכים א' קצרה וארוכה, וא' ארוכה וקצרה. ביקש ליילך בקצרה וארוכה, כיון שהגיע לעיר היו מקיפים לה גנות ופרדסים, וחזרתי לאחורי וכו'.

והענין, שיש ב' דרכים שהניח ה' לפני כל בעל בחירה, הדרך אחד קצרה וארוכה, הוא הדרך רשעים, שתחלתן שלוה ונראה להם כאלו קרוב ה' להם, אמנם סופן יסורין ורב הדרך בינם לבין אלדיהם. הדרך הב', דרך הצדיקים ארוכה וקצרה, שתחלתן יסורין ונראה כאלו רחוק ה' מהם, אמנם סופן שלוה וקצר להם הדרך אשר ילכו לעלות אל המקום אשר ה' שמה.

ומתחלה ביקש ליילך בקצרה וארוכה, כי חמדת עה"ז נראה לעין הגשמי מיד לשעתו, מה שאין כן שכר עה"ב עין לא ראתה וכו'. ובזה נתפתה חוה שאמרה וכי תאוה הוא לעיניים (בראשית ג, ו), כי עין ראתה בטובתם לשעתה.

כיון שבא לעיר, הפסיקו בעדו גנות ופרדסים בינו ובין העיר, כי תענוגי עה"ז נמשלו לגנות ופרדסים, והם מבדילין בינו לבין העיר וקדיש, כי עונותיו מבדילין וכו'.

מיד חזרתי לאחורי, שחזרתי בתשובה להיות עיני פקוחות על דרכי, לבלתי היות מכת הטועים בדמיונם ובלבבם יחשבו כי נוכח ה' דרכם, וכמ"ש (משלי כא, ב) דרך איש ישר בעיניו, ויחשוב שבכלם יסכים ה' על ידו, והוא מורה היתר לטהר הכל, יעו"ש.

ובזה יובן ויהי ביום השמיני, ר"ל ווי לזה שלא נתעורר בתשובה כל ז' ימים שהם ע' שנים, רק ביום השמיני קרא משה, שהוא סוד הדעת שבאדם, קרא לאהרן שהוא אותיות נר"אה, ר"ל לזה שנראה לו כל דרכיו ישרים לפני ה'. או היצר הטוב שמצד ימין נקרא אהרן איש החסד, ולבניו, שהם כחות וחיילות של היצר הטוב, שיתעוררו לשוב אז לזקנותו. וגם שדרכיו ישרים בעיניו ואינו צריך לשוב, מ"מ יתן לב על חטא ענל שהוא ברוב עולם, וכמאמר חז"ל. וז"ש קח לך עגל בן בקר לחטאת, וכשישוב על זה, אז הודע אליו חטאתו לשוב על הכל, וק"ל.

פן ג' על הפרט וכלל, דבארנו ענין גלות מצרים וגאולת מצרים, כמו שהי' בדרך כללות אומה ישראלית, כך יש בפרטות אדם אחד, וכמו **ששמעתי** פירוש הפסוק (תהלים סט, יט) קרבה אל נפשי גאלה, כי קודם שיתפלל על גאולה כללית צריך להתפלל על גאולה פרטיות לנפשו, ודפח"ח.

והנה כמו שמצינו בגאולת מצרים הוצרכו לה' דברים. א' שלום, ב' זכות עצמו, ג' זכות אבותיו, ד' זכות הצדיקים שבדור, ה' כבוד שמו יתברך, וכמ"ש **בעוללות אפרים** דף ך"ב (מאמר סא) ביא[ו]ר (שמות יב, ג) ויקחו להם איש שה לבית אבות וכו', וזה לשונו: כי אריכות הגלות החל הזה הוא העדר השלום, ופירוד הלבבות שבינינו, וכמ"ש באיכה רבתי (א, ח) שאמר תפור לי מדוכא זו, א"ל שזור לי חוט אחד מן החול, כשיהיו ישראל אגודה א' חוט אחד שזור, אז יתפור המדוך וכו'. וזה שנמשלו ישראל לשה, שיהי' כל א' צר בצרות חבירו, וה"ה לשמוח בשמחת חבירו וכו'. וחמשה אלו נרמזו בפרשת בהר, שנאמר (ויקרא כה, מח) אחרי נמכר גאולה תהי' לו אחד מאחיו יגאלנו, ר"ל האחדות שבין א' לאחיו זה יגאלנו. ב' זכות אבות, ז"ש או ממשפחתו. ג' זכות עצמו, או השיגה ידו ונגאל. ד' או בן דודו, זכות הצדיקים. ה' או דודו, זה הקדוש ברוך הוא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ויהי ביום השמיני, דנודע מ"ש **בכתבים** כי ז' ימים הם ז' מלכים שנתבטלו וכו', וביום ח' בא מלך הדר שהוא יסוד ברית שלום, לכך ניתנה מילה ליום שמיני וכו', יעו"ש. ור"ל שבא להור[ו]ת לאדם במה תקרב אל הש"י לידבק בו, שהוא עיקר התכליות שיזכה לגאולה פרטיות השייך לנפשו ורוחו ונשמתו, כמ"ש קרבה אל נפשי גאלה.

ומפרש והולך שצריך ה' דברים, כמו בגאולה כלליות, ופתח בשלום תחלה, שהוא יום השמיני מדה ח' שהוא נקרא ברית שלום, וכנ"ל, וז"ש ויהי ביום השמיני, שבאו למדה זו שלום, אז קרא משה לאהרן שהי' מדתו ג"כ אוהב שלום ורודף שלום כדאיתא בפ"ק דסנהדרין וכו' (ו:), והוי ג"כ זכות עצמו. ולבניו, דהוי להו זכות אבות ג"כ. ולזקני ישראל, דהוי ג"כ זכות הצדיקים שבדור. ואז וירא אליכם כבוד ה', שהיא מעלה חמישית שהיא תכלית הכל, והבן.

•

מצוה - ראשיכם אל תפרעו. **ומצוה** - ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו ועל כל העדה יקצוף, ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' (י, ו).

ונ"ל, דאיתא ב' דיעות על מ"ש (ישעיה נז, א) מפני הרעה נאסף הצדיק, או שלא ישאר להם מגן ומחסה וח"ו תבוא הרעה, או לכפר עליהם שלא תבא.

ונראה לי דשניהם אמת, כי הצדיק הוא הנשמה וחיות העולם, ושאר בני העולם הוא הגוף המלביש את הנשמה. וא"כ מאחר שאין חיות לגוף כי אם מצד הנשמה, ובצאת הנשמה מהגוף נשאר הגוף כפגר מובס, א"כ לכך ראוי שיתנו לב אנשי העולם להתאבל ולקונן בנפש מרה על העדר הצדיק ממה נפשך, אי היה מיתתו כדי שלא ישאר להם מגן ומחסה כדי שתבוא הפורעניות חלילה, א"כ פשיטא ראוי לקונן, כי בנפשו הוא. ואף אם יאמר לו לבו רק שלום יהי' לי, כי העדר הצדיקים הי' לכפרת הדור ולא תבוא הצרה, מכל מקום אין לך צרה גדולה מזה העדר הצדיק, שהוא הנשמה וחיות העולם, שהי' ממשיך השפע אל כל העולמות דרך עולם המלאכים עד למטה, הן השפעת הגוף והן השפעת שפע רוחני וחיות לנשמה, ומעתה נשארו ח"ו כגוף בלא נשמה.

ואם העולם אינן מרגישים מה שנחסר חיותם בהעדר הצדיק, מכל שכן וכל שכן שראוי להתאונן, שירדו כל כך למטה, שהם במדריגת המתים אשר אינם יודעים מאומה מהחולשה שלהם. וכמו **ששמעתי** משל על אחד שהי' לו ריבוי דמים, ורפואתו הי' על ידי פחד, עד שהורגל בכל מיני פחד ולא נמצא לו שום רפואה. ועל ידי זה בא הרופא האמן[י]תי והעיר לבו איך שאין רפואה למכתו, וחרד חרדה גדולה ונתרפא רפואת עולם. כך הענין ממש, המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, כמאמר הש"ס דשבת פרק י"ג (קה:), והטעם מבואר כנ"ל, אף שהוא בחיים, מכל מקום כמת יחשב לקוברו בחיים, מאחר שאינו מרגיש בהעדר הצדיק שהוא העדר החיים, ומתעצל בהספדו, וק"ל.

ובזה נ"ל ש"ס דמועד קטן פרק ג' (כח.) אמר רבי אלעזר למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה, לומר לך מה בגדי כהונה מכפרין אף מיתתן של צדיקים מכפרת. וי"ל לשון מ"ה בגדי כהונה וכו'. ועוד, דכאן משמע דבגדי כהונה מכפרין על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע, ובפ"ט דזבחים (פח:) ובערכין (טז.) משמע דעל ז' דברים נגעים באים על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע, משמע דבגדי כהונה אינן מכפרין.

הגם דקושיא זו מקשי בש"ס דערכין, איני, דכאן משמע מעיל מכפר על לשון הרע, והא אמר רב ענני ב"ר ששון למה נסמכה וכו'. אפס דזה קשה, למה מקשי בש"ס רק על לשון הרע, ולא מקשי ג"כ על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, דכאן אמר בגדי כהונה מכפרין, ושם אמר דנגעים באים, משמע דבגדי כהונה אינן מכפרין.

ומכח קושיא זו פירש **רש"י** שם (ד"ה אהנו) לחלק, דבגדי כהונה מכפרין על אחרים שלא יענשו עבורו, והרוצח עצמו או גילוי עריות בנגעים, מה שאין כן בלשון הרע לא נענשו אחרים עבורו וכו'. אך **דהתוספות** (ד"ה הא דאהנו) דחו זה, דגם בלשון הרע ביש

בידם למחות נענשו אחרים, ואם אין בידם למחות גם בשאר עבירות לא נענשו אחרים, ומביא ראי' נכונה וכו'. והנה לתרץ תמיהת התוספות על רש"י, כבר בן[י]ארתי במקום אחר, יעו"ש.

ומוהרש"א בפ"ט דזבחים (פח:) תירץ, דהא דבגדי כהונה מכפרין על גילוי עריות ועבודה זרה ושפיכות דמים, היינו בשוגג, אבל במזיד נגעים באים. אבל לשון הרע דלא שייך אלא במזיד פריך שפיר, יעו"ש.

ולי נראה פשוט, דלכך פריך מלשון הרע ולא מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, דהנה עינינו רואות בחוש ענין בעלי לשון הרע, שנכנסו בגדולות לחרחר ריב, ונכנס בסכנה עצומה פן יתוודעו איש אל אחיו - המקבל והנאמר עליו, ויתגלה הדבר על זה שהוא המחרחר הריב, ויהי' קרח מכאן ומכאן מב' הצדדים, שזה איש חזק רדפו מכאן וזה מכאן, ואיך מלאו לבו לדבר זה.

וצ"ל דגם זה הבעל לשון הרע הוא חכם להרע, ובתחבול[ו]ת יעשה, ורובא דרובא שהולכי רכיל מרגילין לשונם שקר לדבר סרה על ראשי הדור הצדיקים, אשר הוא מיושבי סתר, ומופרש מבני אדם להתבודד עם קונו, אחרי מואסו בעניני עולם הזה וחושק לדברים רוחניים מענייני עולם הבא, ואין חברתו עם בני אדם הבוחרים ביושבי קרנות לדבר סרה על ה' ועל משיחו. וזה בעל לשון הרע, כשבא לאחד מבני העיר הבוחר בכל תאוות גשמיות ועניני עולם הזה וכבוד ולשון הרע, איך שדיבר זה הצדיק עליו סרה, וברית כרותה ללשון הרע שתקובל, וגם אינו מתראה פנים בפנים עם זה האיש המוצנע תמיד, ואז אהני מעשיו.

ואם כן דברי רש"י אמיתית וישרה, דעל עבודה זרה וגילוי עריות וכו' שפיר נענשו אחרים עבורו על שלא מיחו, כשסיפק בידם, וכמ"ש במס' שבת (דף נה.) על זקנים שלא מיחו בשרים, נענשו תחלה כו'. מה שאין כן לשון הרע שהוא מסתמא בין השרים להזקנים, שזקן זה קנה חכמה (קידושין לב:), וקניות חכמה במיעוט שיחה במיעוט סחורה וכו' (אבות פ"ו מ"ו), והוא הבדידות, וכיון שזה הוא נסתר ומופרש מבני אדם, יש מקום לבעלי לשון הרע לחרחר הריב עד שגדלה אש המחלוקת מהשרים על הזקנים. וא"כ אין למי שיענש עבורו כי אם השרים עצמן ולא הזקנים, כי עליהם התלונה ואין מקום למחות, וכמ"ש משה ואהרן (עי' שמות טז, ז) ואנחנו מה כי תלינו עלינו, ור"ל שהתנצלו כי אין מקום עונש לחול עליהם שהם זקני הדור שלא מיחו בשרים להסיר אש המחלוקת, כי תלינו עלינו, ואיך אפשר לנו למחות על כבוד עצמינו.

וזה נ"ל פירוש הפסוק (תהלים קא, ה) מלשני ב"סתר רעהו, ר"ל דמסתמא הרכילות והלשון הרע הוא על יושבי ב"סתר בבדידות, והוא אומרו בפני רע"הו רשע כמותו, כמו שדרשו רז"ל (שמ"ר א, כט) למה תכה רעך (שמות ב, יג), רשע כמותו. וז"ש מלשני בסתר רעהו, דהיינו בין הזקנים והשרים, לכך או"תו אצמית, ואין אחרים נענשין עבורו כמו בשאר עבירות שנענשו הזקנים על שלא מיחו בשרים, מה שאין כן בלשון הרע, כי עליהם התלונה. ולכך פריך הש"ס דוקא מן לשון הרע לא מן שאר עבירות, וסרה קושיית התוס' על רש"י, ודוק.

ובזה יובן הפסוק (הושע י, ב) חלק לבם עתה יאשמו. כי נודע כי ראשי צדיקי הדור נקרא לבם וכנ"ל, ושאר בני העולם נקרא שאר איברי הגוף, הניזון מן חיות הלב. ולכך ראשי הדור נענשו עבור אנשי הדור כנ"ל ואשמם בראשיכם (דברים א, יג), כי הי' להם למחות. מה שאין כן כשנחלק שאר איברי הגוף מן הלב, שאין נמשכין אחרי לבם, עתה יאשמ"ו הם עצמם, וק"ל. ועל דרך זה נראה לי לפרש ש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו וכו'.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל. דנודע דבגדי כהונה אינן מכפרין כי אם בעודן עליו, כמו שדרשו חז"ל (יומא ז.) עודן עליו וכו', מה שאין כן כשהן מונחים בפני עצמן אינם מכפרים. וה"נ הנשמה שהוא שוכן בלב נקרא כהן, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב צה.) על ובת כהן כי תהיה (ויקרא כב, יב), והגוף שהוא שאר איברים הוא נקרא לבוש האדם. כי הפנימי' הצדיק נקרא אדם, ושאר אנשי הדור נקרא בשר אדם, שהוא הבגד אל הכהן המשמש בעבודת ה'. וכשיש אחדות ביניהם שאחד באחד יודבקו, כמו הבגד אל הכהן שהם עליו למגן ולמחסה לכבוד ולתפארת, אז מכפרין. מה שאין כן אם הם בפני עצמם, שאינם עליו, אז חלק לבם עתה יאשמו.

וכל זה בחיי הצדיק, והוא הדין ח"ו במות הצדיק שהוא הנשמה שיצאה מן הגוף, אם מצטערין עליו, וכמ"ש חז"ל (ויק"ר ד, ו) למה נמשלו לשה, מה שה לוקה באחד מאיבריו וכולן מרגישין וכו', וזה מורה על אחדות שהי' ביניהם, אזי מכפר.

ובזה יובן הש"ס למה נסמכה, לומר מה בגדי כהונה מכפרת, ר"ל על מה שבגדי כהונה מכפרין, כשהם יודבקו על עצמות הכהן דוקא, שהם עודן עליו, מה שאין כן בפני עצמו. כך מיתת צדיקים מכפרת כשיש לו אחדות עם שאר הצדיקים, ומצטער במיתתו של זה הצדיק, שנחסר ממנו החיות והשפע, ומרגיש להתעורר בהספדו של חכם זה, אז מיתת הצדיקים מכפרת, והבן.

ובזה יובן ב' מצות הנ"ל, אחר שכבר זכרתי קושיא זו בכמה מקומות, כי המצות הן מעצמותו יתברך שהוא נצחי ואין מצוה זו לדורות.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהוא מוסר השכל, ראשיכם אל תפרעו, והוא לשון הנזכר בנביא' בפרוע פרעות בישראל (שופטים ה, ב), כשבא פרצות, וכפירוש **רש"י**. והוא להזהיר את אנשי הדור על ראשי הדור, שלא יפרצו בהם, וכמו שדרשו חז"ל (רש"י דברים א, יג) ואשמם בראשיכם, לנהוג בהם כבוד ויראה. ואשמם חסר יו"ד, שאשמות ישראל תלוי בראשיהם וכו'. ולכאורה קשה איך אפשר לדרוש ב' דרשות בתיבה א'. ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהכל א', שזה נמשך מזה, שהם הדור נמשך אחר ראשי הדור וסיפק בידם למחות, אשמם בראשם על שלא מיחו. מה שאין כן כשאין נוהגין בהם כבוד ולא נשמעין דברי הראשים, ואין סיפק בידם למחות, אז הם בעצמם בעונם ימקו ולא ראשיהם.

ואם כן הכא נמי ממש כך הוא, אם ראשיכם אל תפרעו, אז בגדיכם אל תפרמו, **כתרגומו** לא תבזעון, שלא יענשו אנשי הדור על אשמתם, כי הם המכונים לבגדים כנ"ל, וז"ש ולא תמ"ותו אתם, כי הראש נתפס.

ולפי שלא תטעה לפרש אל תפרעו בהיפך, שהוא אל תגדלו, וכפירוש **רש"י** באמת כך. לכך בא הכתוב לפרש, ועל כל העדה יקצוף, ור"ל בתנאי שתדע בבירור סילוקן של צדיקים הוא לסיבה שיהי' קצף על כל העדה ח"ו, או מפני הרעה נאסף הצדיק, פי' שתבוא הרעה ח"ו, ואף גם שתפרש שהוא לכפר על הרעה שלא תבוא, מכל מקום תצטער ותבכה ותספוד, אחר שתדע שהוא הנשמה וחיות גוף כללות העולם הוא שנסתלק, ולכך ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', שנשארו כגוף בלא נשמה, וכיתמי בלא אבא, ובירה בלא מנהיג, וראוי לצעוק על הספינה שאבדה קברניטה, ואז מכפר, והבן.

ובזה נראה לי לבאר ש"ס דפרק ג' דמועד קטן (כה:) כי נח נפשי' דרבינא פתח עליה, תמרים הניעו ראש וכו' על משים לילות כימים. והוא תמוה. ונ"ל דהרשעים נקרא לילה, שנאמר והי' במחשך מעשיהם (ישעיה כט, טו), והצדיק נקרא יום. וכשם שאי אפשר לפרי בלא קליפה, כך אי אפשר לעולם שיהי' צדיקים בלא רשעים, כי הנשמה הוא הצדיק, והגוף הוא הרשע, ושניהם יחד הוא פרצוף אחד, קומה שלימה. ואשרי לצדיקים שעושין מהגוף נשמה, שמחזירין הרשעים למוטב, וטוב לרשעים שנעשין מן הגוף נשמה. ואוי להם לרשעים שעושין מהנשמה גוף, שאינם מניחין הצדיקים ג"כ שישארו בעבודת ה', לא די שהם אינם נכנעין להם, אלא שהם חוטאין ומחטיאין, אוי להם שגמלו לנפשם רעה, שאין מספיקין בידם לעשות תשובה.

ונודע כי תמר הוא עולה וצומח זכר ונקבה יחד, כמ"ש **בכתבים** צדיק כתמר יפרח (תהלים צב, יג), יעו"ש. ועניין זכר ונקבה, כי הזכר הוא חסדים שהוא הצדיק, ונקבה היא גבורות שהם הרשעים, שהם מסטרא דגבורה. ועולין יחד כמו הגוף ונשמה, כך הצדיקים והרשעים נבראין, זכו נעשה מן הגוף נשמה, ואם לאו בהיפך.

ובזה יובן דפתח ההוא ספדנא עלי' דרבינא תמרים הניעו, ור"ל תמרים שהם זכר ונקבה, גוף ונשמה, הרשעים וצדיקים שיש בכל דור ודור, שאי אפשר לזה בלא זה, כמו תמרים שעולין יחד מצד הבחירה, או שיהי' נעשה הגוף נשמה, או איפכא ח"ו. לכך עתה שמת רבינא ראוי להניע ראש על צדיק כתמר, ר"ל אף שהי' עם בני דורו כתמר שהם ב' מינים זכר ונקבה, מ"מ הי' צדיק שהכריע אותן והחזירן למוטב. לכך ראוי לקונן, ולהשים לילות כימים על משים לילות כימים, שהחזיר למוטב הרשעים שהם לילות, ועשאן כימים - צדיקים, וק"ל.

וז"ש בזוהר פ' נשא דף קמ"ז ע"א, אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו, ז), וז"ל: תא חזי, קרא הקדוש ברוך הוא לישראל כגוונא דלעילא, וקרא להו בהמה וכו', ובג"כ אדם ובהמה תושיע ה' וכו' דכתיב (הושע ב, כג) אענה את השמים והם יענו את הארץ. לביש, דכתיב (ישעיה כד, כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה וכו', יעו"ש.

ולפי הנ"ל כך פירושו, הצדיק נקרא אדם, ובהמה נקרא רשע העושין מעשה בהמה, ואדם זוכה על ידי בהמה - שמ"חזירו למוטב, אז תושיע ה', שנתקדש שם שמים, בסוד תנו עוז לאלדים (תהלים סח, לה), והתשועה הוא לה' ממש. וה"ה בהיפך, שעל ידי אדם שהוא הנשמה וחיות העולמות להמשיך השפע עד למטה הנקרא בהמה, וז"ש על ידי אדם, גם ובהמה תושיע ה', וכאשר מפרש, אענה את השמים, שאשפיע אל הצדיקים שנקרא שמים, והם יענו את הארץ להמשיך השפע לכל העולם הנקרא ארץ, וכמ"ש (ברכות יז:) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני. וה"ה בהיפך כשאין העולם זכאי אז יפ"קוד [לשון חסרון כמו (שמואל א כ, כה) ויפקד מקום דוד] על צבא המרום, שנחסר השפע מצדיקי יסודי עולם, ואז גם על האדמה מגיע הפגם וחסרון השפע בכולם.

ומכל שכן כשנחסר צדיק אחד, שנסתלק מהעולם, שראוי לקונן מר על העדרו, ולא יבטיח לו יצרו שהמיתה של צדיק אחד יהי' בית מנוס לכפר לו, דאי מפני הרעה שתבא הלא יש עוד צדיקים אחרים. דאי נמי כדבריו הוא שנפטר לכפר, מ"מ יש העדר חיות ושפע לעולם עכ"פ, ושמא הי' זה הצדיק חלק החיות של זה האיש הפרטי. דנודע שיש רמ"ח איברים ושס"ה גידים גשמיים לאדם, וכן יש לנשמה רמ"ח איברים ושס"ה גידים

רוחניים, והיינו בפרט, וכן הוא בכלל, כי כל ישראל הם פרצוף אחד, המוני עם הם רמ"ח איברים ושס"ה גידים נשמיים, והצדיקים שבדור הם רמ"ח ושס"ה רוחניים המחיים ומשפיעים לנשמיים, וכל צדיק שהוא אבר אחד מאיברי הנשמה, הוא מחי' ומשפיע אבר אחד הנשמי שהוא אדם אחד בפרט מהמוני עם. ולכך י"ל ג"כ כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:), שמא הוא איברי הנשמה שלו, וכשאינו מדבק את עצמו אל החיות שלו, אין רפואה. ומכל שכן כשנעדר הצדיק ונסתלק, שראוי לכל א' להתאונן שמא הוא חלק חיות נשמתו שנסתלק, וישוב בתשובה כדי שיזכה אל חיות מחדש, ואז הוי כפרה, וק"ל.

•

מסכת פסחים דף צ' (ע"א-ע"ב): אמר רב יהודא אמר רב שוחטין וזורקין על טבול יום ומחוסר כפורים, ואין שוחטין וזורקין על טמא שרץ. ופריך, מאי שנא טבול יום דשוחטין משום דחזי לאורתא, טמא שרץ נמי חזי לאורתא. ומשני מחוסר טבילה. ופריך, טבול יום נמי מחוסר הערב שמש. ומשני, שמשא ממילא ערבא וכו'.

ובמסקנא דסבירא לי' לרב מדאורייתא נמי לא חזי, דכתיב (במדבר ט, ו) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, מי לא עסקינן שחל ז' שלו בערב פסח דהוי כטמא שרץ דחזי לאורתא, ואמר רחמנא לידחי לפסח שני. וכי תימא ממאי דהני הויא, ופירש **רש"י** וכו' יעו"ש. סבר לה כרבי יצחק דאמר מישאל ואלצפן עוסקי במת מצוה הוו שחל ז' בערב פסח, שנאמר (במדבר שם) ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, אבל לערב יכולין היו לטהר, ואמר רחמנא לידחו, ע"כ.

ופסק **הרמב"ם** (הל' קרבן פסח פ"ו הל' א-ב) דשוחטין וזורקין על טבול יום דשרץ, ואין שוחטין וזורקין על טבול יום דמת. והשיג **הראב"ד**[23], הא לטעם דשוחטין וזורקין על טבול יום דשרץ משום דשמשא ממילא ערבא, זה שייך נמי בטבול יום דמת, ומנא לי' להרמב"ם לחלק.

ונראה לי דראיות הרמב"ם כראי מוצק חזקים מפסוקי התורה כדבריו, לחלק בין טבול יום דמת ובין טבול יום דשרץ.

והוא, דהוקשה להרמב"ם מה שהקשה **התוס'** בסוגיין (צ) ע"ב בד"ה שחל ז' שלו וכו', לרב דסבירא לי' שוחטין וזורקין על טבול יום, אמאי נדחו לפסח שני, הי' להם לטבול

[23] **וזה** לשון הראב"ד דההוא מעשה הכי הוי, ששחטו וזרקו עליהם קודם טבילה והזיה, ושאלו אם יעלה להם, והושבו שנדחה וכו'. והקשה עליו הכסף משנה וז"ל: דבר תימה למה לא שאלו קודם מעשה, וכי בתר דעבדין מתמלכין. ועוד למה נדחו, הוי לי' למימר שיזו ויטבלו וישחטו פסח אחר. ועוד כתיב (במדבר ט, ז) למה נגרע לבלתי הקריב וגו', וכבר הקריבו וכו'. ועוד, מאי קאמרי אנחנו טמאין, והיו יכולין ליטהר בטבילה והזיה.

בו ביום ויעשו פסח שני. וי"ל שמא כן עשו, ובשעה ששאלו לא טבלו עדיין, ואמר להם אם לא יטבלו היום תדחו לפסח שני, ע"כ. ויש לתמוה מה שאלה היתה להם זאת, דודאי אי אפשר להם לאכול קודם הזי' וטבילה, וא"כ יזו ויטבלו קודם לכן ולמה ישאלו, וכן (הקשו) [הקשה] **בתוספות יום טוב** פ"ו דפסחים (מ"ב) יעו"ש.

ואם נתרץ קושיא זו תקשי קושיא אחרת, והוא, דהראב"ד מפרש וכו', ולא קשה מידי. אך לפי זה קשה קושית הכסף משנה וכו', עיין בהג"ה.

ועוד דקאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, דמשמע אבל לערב יכולין לעשות, ולהתוספות דבטבילה תליא מלתא, הלא כך יכולין ביום ההוא כמו למחר אם יטבלו ביום ההוא, ואם לא יטבלו גם למחר לא יהיו יכולין לעשות. וכן הקשה הכסף משנה להראב"ד, מובא **בתוספות יום טוב** שם פ"ח (מ"ה), יעו"ש, ולדידי קשיא לתוספות גם כן כך.

לכך נ"ל דלהוצעת הרמב"ם יבואר קושיית התוספות ותירוצו על נכון. וכדי לתרץ זה, נ"ל לעורר מה שהקשו **התוספות** בדף צ"ג ע"א (ד"ה רבי) דמסיק הש"ס רבי עקיבא לטעמי' דסבירא ליה אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכו'. והקשו התוס', תימא מנ"ל להש"ס דסבירא לי' לרבי עקיבא כך, דלעיל מסיק הש"ס סבר לי' כרבי יצחק דאמר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכו', אבל רבי עקיבא לא סבירא לי' כרבי יצחק בסוכה דף ך"ה (ע"ב) וכו', ונשאר התוס' בתימא. ובודאי יש לכל מעיין לתרץ תמיהת התוס' על הש"ס שהוא כראי מוצק חזקים.

וכדי לתרץ זה, נ"ל להפליא היותר תימא על הש"ס בסוגיין, דמסיק סבירא לי' כרבי יצחק דאמר מישאל ואלצפן עוסקי במת מצוה שחל ז' שלהן בערב פסח וכו'. והוא סותר ש"ס דסוכה הנ"ל דסבירא לי' לרבי יוסי הגלילי נושאי ארונו של יוסף היו, ורבי עקיבא סבירא לי' מישאל ואלצפן היו, אמר להם רבי יצחק לדבריכם כבר היו יכולין ליטהר, אלא עוסקי במת מצוה היו שחל ז' שלהן בערב פסח וכו'. וא"כ איך אמרינן כאן דמישאל ואלצפן היו עוסקי במת מצוה שחל ז' שלהן בערב פסח. וזה אינו, חדא דהרכיב ב' דיעות יחד. ועוד דנדב ואביהו[א] מתו ביום א' לר"ח ניסן, וכבר יכולין היו ליטהר. ואף להתוס' שם בסוכה (כה: ד"ה שחל) דגרס כאן בפסחים (צ:) ס"ל כר' יצחק וכו', ולא גריס רבי עקיבא. מ"מ קשה מה שזכרנו, דלרבי עקיבא מישאל ואלצפן לא חל ז' שלהן בערב פסח כלל.

ונראה דאתי על נכון, דהא קשה לרבי יוסי ורבי עקיבא דהא כבר יכולין היו ליטהר, וכדמקשה להו רבי יצחק, **ומהרש"ל** (גיטין ס.) תירץ, יעו"ש.

ונ"ל דודאי רבי יצחק לא אתי לפלוגי על רבי יוסי ורבי עקיבא, אלא דאתי לפרש דברי רבי יוסי ורבי עקיבא. דע"כ מכח קושיא זה צ"ל דלא ס"ל **כסדר עולם**, רק כדיעה שני' שנזכיר, ונפרש אליבא דרבי עקיבא הצריך לשיטתנו.

דס"ל לסדר עולם דר"ח ניסן הי' ביום א', ונטל עשר עטרות שבו ביום הוקם המשכן וכו'. ויש דיעה אחרת דס"ל דהקמת המשכן היינו כשנגמר המלאכה הי' בר"ח, אבל שמיני למלואים הי' ח' לחודש ניסן, ובו ביום נשרפו נדב ואביהו[א]. וכשנתעסקו בהם מישאל ואלצפן והוצרכו להזאה ראשונה שהוא הזאת שלישי והי' עשרה לחודש, והזאה שני' שהיא הזאה ז' הי' בי"ד, אם כן לדיעה זו שפיר י"ל דמישאל ואלצפן חל ז' שלהן בערב פסח.

וזהו שהקשה רבי יצחק לרבי עקיבא דאנן קיימין ביה, אם מישאל ואלצפן היו, כבר יכולין היו ליטהר, ועל כרחך צריך לומר דס"ל כמאן דאמר דהי' ח' לחודש, וא"כ היו עוסקי מת מצוה שחל ז' שלהן בערב פסח, וביום ההוא לא יכלו לעשות אבל לערב יכולין היו ליטהר, ומאי טעמא לא שחטו וזרקו עליהן דהיו כטמא שרץ. אלא שמע מינה דסבירא לי' לרבי עקיבא לפי מה דמפרש בי' רבי יצחק, דאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, ושפיר מסיק בש"ס דרבי עקיבא לטעמי' דסבירא לי' אין שוחטין וזורקין וכו', והיינו מכח קושיא הנ"ל, על כרחך מוכח דס"ל כך. והתוספות אזלי לשיטתי' דלא גריס כלל רבי עקיבא, לכך הקשו תימה, אבל באמת לא קשה מידי, ודו"ק.

ועל פי זה נראה לי לתרץ **ספרי זוטא** פ' בהעלותך (במדבר ט, ו), ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, שבאותו יום נטמאו וכו'. וי"ל, הא בפסוק אמר אשר היו טמאים לנפש אדם, משמע דכבר היו טמאים, ואיך אמר שוב ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא שבאותו יום נטמאו, כמוסיף טומאה על טומאתן, והוא תמוה. ב' קשה, איך אמרו למה נגרע, מאחר שבאותו יום נטמאו איך אפשר לעשות הפסח בטומאה, דאין קדשים קרבין בטומאה. ג' קשה, בשלמא להש"ס אתי שפיר ביום ההוא לדיוקא אבל לערב יכולין היו ליטהר, מה שאין כן לספרי הנ"ל קשה. וכי תימא דנטמאו בטומאת ערב כגון שרץ וכיוצא בו, זה אינו, דקרא כתיב טמאים לנפש אדם משמע טומאת מת. כי אם לומר, דקודם לזה נטמאו במת, ובו ביום נטמאו בשרץ וכיוצא, אבל הוא נביאות.

ונ"ל, דכתב **הרמב"ן** טעם הזאת טמא מת בשלישי ושביעי, משום דצדיקים אינן מטמאין, ומי חטאת שנפל על טהור נטמא. לכך בהזאה ראשונה שהוא בג', חוששין שמא הי'

המת צדיק, והנוגע בו לא נטמא במת רק בהזאה ראשונה נטמא, לכך צריך הזאה שני' לטהרו מטומאת הזאה ראשונה.

ומקשין העולם, שמא המת אינו צדיק ונטהר בהזאה ראשונה, ואתי הזאה שני' ומטמאו. ומתרצין דחוזר ונוגע במת זה אחר הזאה ראשונה, וממה נפשך אתי שפיר, אי לא הי' צדיק ומטמא בנגיעתו, ונטהר בהזאה ראשונה, אתי הזאה שני' לטהר נגיעה שני'. ואי הי' צדיק ונטמא ע"י הזאה ראשונה, א"כ נטהר בהזאה שני', כי בנגיעה ראשונה ושני' במת לא נטמא כלל, וק"ל.

וכל זה אתי שפיר במת דעלמא, מה שאין כן בנדב ואביהו[א] אי אפשר בתקנה זו, דהקשו התוס' בסוכה הנ"ל (כה: ד"ה מישאל), וא"ת למאן דאמר אף גופן נשרפו, אמאי נטמאו. ויש לומר דשלדן קיימת, כמ"ש התוס' דסנהדרין (נב: ד"ה ההיא), דאם לא כן לא נטמאו מישאל ואלצפן, דאפר המת אינו מטמא. ומעתה אין שייך בהן טומאה כי אם בתחלת לקיחתן מעזרה, שהי' צורת אפר קיימת בתואר אדם. מה שאין כן אחר כך שוב לא הי' שלדן קיימת ואינו מטמא, וכנזכר סברא זו ג"כ **באור יקרות** יעו"ש.

ומעתה לפי הנ"ל דשמיני להקמת המשכן הי' שמיני לחודש ניסן, ובו ביום נשרפו נדב ואביהו[א], אם כן יום שלישי למיתתן שהוא הזאה ראשונה הי' בעשור לחודש, ואם נטמאו בנגיעתן, כאשר העיד הכתוב עליהם ויהי אנשים אשר היו טמ"אים לנפ"ש אד"ם, ובא לשלול שלא תאמר מחמת הזאה ראשונה נטמאו, ולא נטמאו בנפש אדם, לזה אמר דאינו, כי נטמאו במותן, מחמת שאינן בגדר צדיקים כל כך, ובאמת איכא כמה דיעות בש"ס (עירובין סג.) דבחטאם מתו, למר וכו', אם כן נטמאו מישאל ואלצפן בנגיעתן, והזאה ראשונה נטהרו. וביום שביעי שהוא י"ד לחודש ניסן שהי' הזאה שני', נטמאו, דכאן אי אפשר בתקנה זו לחזור וליגע במת זה קודם הזאה שני', דזה אינו, דבנגיעה ראשונה שהיו מונחין במקומן בעזרה הי' שלדן קיימת, היו טמאין בנגיעתן, מה שאין כן בנגיעה שני' אין שלדן קיימת, אינו מטמא.

ובזה יובן ספרי הנ"ל, ויהי אנשים אשר היו כבר טמאין לנפש אדם, שנתעסקו בנדב ואביהו[א] שמתו בשמיני למלואים, שהי' שמיני לחודש. מזה נמשך דלא יכלו לעשות פסח ביום ההוא - שנטמאו בו, דבהזאה ראשונה נטהרו בי' לחודש, וביום ההוא שהיה י"ד לחודש ניסן, באותו יום נטמאו ע"י הזאה שני', וכאן לא הי' אפשר בתקנה זו לחזור וליגע במת זה קודם הזאה שני' מטעם האמור, דאז לא הי' שלדן קיימת. ושפיר דייק הפסוק דהא דלא יכלו לעשות הפסח, משום דהי' ביום ההוא של הזאה ב', ונטמאו כנ"ל, וק"ל.

אך דאכתי נשאר קושיא ב' הנ"ל, איך אמרו למה נגרע וכו'. ולתרץ זה נ"ל לבאר הפסוקים, ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע וגו'. וי"ל חדא לשון ויקרבו, דהל"ל ויבואו לפני משה ואהרן. **ב**' קשה לשון לפני לפני ב' פעמים, דה"ל לכלול בחדא מחתא לפני משה ואהרן. **ג**' קשה, תחלה הל"ל לפני אהרן ואחר כך לפני משה, דאם אהרן לא ידע וכו', ודברי **רש"י** ידוע. **ד**' קשה, ההמה דרש בספרי (זוטא במדבר ט, ז) שלא הוצרכו לשלוח שליח וכו', קשה פשיטא, הא משה במחנה לוי' הוי יתיב, ומת עצמו מותר במחנה לויה, שנאמר (שמות יג, יט) ויקח משה [את] עצמות יוסף עמו במחיצתו (פסחים סז.), טמא מת לא כל שכן. וכי תימא לפי שהיו לפני אהרן במחנה שכינה, שהי' עבודת היום בערב פסח, ואצטריך שלא שלחו שליח. וכן פירש **באבן עזרא** עמדו ואשמעה וכו' - עמדו באהל מועד וכו', קשה באמת איך נכנסו טמאי מתים למחנה שכינה, דכבר נאמר שלוח מחנות בר"ח ניסן (גיטין ס.). **ה**' קשה ויאמרו האנשים אלי"ו וגו', אליהם הל"ל, דלפני משה ואהרן היו.

ונראה לי, דאיתא בנדה דף ך"ז ע"ב, דכתבו **התוספות** בד"ה מת וכו', ירושלמי (נדה פ"ג ה"ג) שפיר שנתבלבל צורתו מהו, רבי יוחנן מטמא, וריש לקיש מטהר. איתבי' ריש לקיש לרבי יוחנן מרבי יצחק מגדלאה, מת שנשרף ושלדו קיימת טמא. ומשני, דבר תורה אפילו שלדו קיימת טהורה, מפני מה אמרו טמא, מפני כבוד של מת אינו בטל. ומסיק דש"ס שלנו חולק וכו', יעו"ש.

אם כן סברו, מאחר דלירושלמי הנ"ל אין אפר המת מטמא כלל דבר תורה אף בשלדו קיימת, רק חכמים אמרו שיטמא מפני כבודו של מת. ובטבילה דרבנן כתבו **התוספות** בפסחים דף צ' ע"ב בד"ה מחוסר טבילה, דטבילה שהיא מדרבנן א"צ הערב שמש יעו"ש. והכי בנדב ואביהו[א] שנשרפו אף גופן, מדאורייתא ליכא שום טומאה אף בשלדן קיימת כנ"ל, ובהזאה ראשונה נטמאו, ואתי הזאה שני' לטהרן. מאי אמרת, בשלדן קיימת יש טומאה מדרבנן, ונטמאו בהזאה שני' אחר טומאה דרבנן, וטבילה בעי, אבל הערב שמש לא בעי. וי"ל דבאמת טבלו ונכנסו למחנה שכינה, דבלאו הכי אף טהור אינו נכנס למקדש בלא טבילה (יומא ל.), אלא דהיו מחוסרי הערב שמש, וזהו ספיקת שאלתן.

ובזה יבואר המשך פסוקי הנ"ל, ויקרבו לפני משה, ר"ל מתחלה שלא היו טבול יום, נתקרבו רק לפני משה במחנה לוי' בשאלתן, אף דבו ביום נטמאו, מכל מקום אין טומאתן רק עד ערב, והוו כטמאי שרץ. וכשהשיב משה דאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ מאחר דמחוסרי טבילה, וכמ"ש **התוספ**[ו]**ת** בפסחים דף צ' (ע"ב ד"ה שחל),

תשובת משה היה אם לא יטבלו ידחו וכו', יעו"ש. ואז נתקרבו יותר לכנוס לפנים ממחנה שכינה על ידי שטבלו, רק היו מחוסרי הערב שמש, וז"ש ולפני אהרן ב"יום ה"הוא דייקא, ר"ל מה שנסתפקו והוצרכו לישאל, הוא שבאו לפני אהרן ביום ההוא, שעדיין יום ולא העריב שמשן.

וז"ש ויאמרו האנשים ההמה בלא שליח, אליו לאהרן, למה נגרע לבלתי הקריב קרבן ה' בתוך בני ישראל, ר"ל שהם עצמן יעשו הפסח כמו שאר טהורין, מאחר דטומאתן מדרבנן, וסגי בטבילה בלא הערב שמש להקרבת פסח. ותשובת משה הי' להם תחלה כשלא טבלו, שאף אם יטבלו ישחטו אחרים עליהם ולא הן עצמן, כדין שוחטין וזורקין על טבול יום, דמשמע לא הן עצמן, לזה טענו עכשיו שטבלו הוי טהורין לגמרי, ויעשו הם עצמן פסחים בלא שליח כלל, וסברא זו נזכר בתוספות שם יעו"ש. לכך אמר להם עמדו ואשמעה וגו'.

ואחר שראינו שנדחו לפסח שני, קשה הא אף להש"ס דפליג אירושלמי הנ"ל, וסבירא לי' דשלדו קיימת טמא מדאורייתא, הא מכל מקום טבלו, רק מחוסרי הערב שמש היו, ועכ"פ הי' להם לעשות הפסח על ידי שליח, דקי"ל שוחטין וזורקין על טבול יום. אלא שמע מינה לחלק בין טבול יום דשרץ הוא דשוחטין וזורקין, ובזה איירי הש"ס, אבל טבול יום דמת, אין שוחטין וזורקין. ומזה יצא להרמב"ם לחלק, מעובדא הנ"ל, ואתי שפיר ודו"ק.

ומעתה לפי זה אתי שפיר הפסוק ולא יכלו לעשו"ת הפסח ביו"ם ההוא, ולא קאמר לאכול, אלא לאכול היו יכולין לאכול לערב לסברת משה תחלה שאמר להם שאם יטבלו ישחטו אחרים עליהם ויאכלו לערב. אלא שהם רצו לעשות בעצמן הפסח, שישחטו הם בעצמן ביום ההוא אף קודם הערב שמש, דסברו דטהורין הם, ואחר שטבלו ונכנסו למקדש לעשות הפסח, ושאלו למה נגרע שיעשו הם בעצמן, דכבר טבלו והערב שמש אין צריך. ואמר משה עמדו וגו', והשיב הקדוש ברוך הוא שידחו לפסח שני ולא יעשו אף על ידי שליח, ש"מ כהרמב"ם, ואתי דברי התוספות ותירוצן על נכון, ודו"ק.

•

במדרש שמיני, נוסח שבמדרש ילמדינו: וזאת הבהמה אשר תאכלו, רב אמר לא ניתנו המצות כי אם לצרף הבריות וכו', אמר רבי יודן כל בהמות ולויתן עתידין לעשות קניגין לצדיקים לעתיד לבא. כיצד הם נשחטין, לויתן נותן לבהמות בסנפיריו ונוחרו, וחכמים אומרים וכי זו שחיטה כשירה היא, ולא כך תנינן (חולין פ"א מ"ב) הכל שוחטין ולעולם

שוחטין ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והשניים, מפני שהם חונקין, אמר הקדוש ברוך הוא תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא, עכ"ה.

ותחלה נראה לי לעורר הספיקות בדברי רבי יודן, ל"ל להאריך בזה דהכל שוחטין ולעולם שוחטין, דה"ל לקצר ולומר ולא כך תנינן בכל שוחטין חוץ וכו', דבש"ס גופי' שם (חולין) דף י"ו ע"ב עביד צריכותא ל"ל לעולם שוחטין, ומכל שכן כאן. **ב**' קשה, דאמר תורה חדשה מאתי תצא, הא הוא א' מי"ג עיקרים שמחוייב להאמין שהתורה לא תשתנה אף דין אחד, ואיך אמר תורה חדשה. הגם די"ל דהמדרש עצמו רוצה לפרש זה, דחיד[ו]ש תורה מאתו תצא ולא התורה עצמו, כי ודאי לא תשתנה, רק פירוש וחידוש תורה מאתי תצא. אך דלפי זה אין זה ענין לתרץ קושיא הנ"ל. וגם דל"ל מאתי, הל"ל תורה חדשה היא, או חידוש תורה היא.

ונ"ל דקושיא חדא יתורץ באידך, דבלא זה לא הי' מקום להקשות וכי זו שחיטה כשירה, דהי' אפשר לתרץ, אך ממה שתמן תנינן בכל שוחטין ולעולם שוחטין נסתר התירוץ, ונשאר קושיא וכי זו שחיטה כשירה.

דיש להבין לפי הגירסא דאיתא במדרש, לא ניתנה המצוה לישראל כי אם לצרף הבריות. משמע דמצוה זו ניתן לישראל כדי לצרף בהם הבריות, ולא כשאר מצות שנוגע להקדוש ברוך הוא, מה שאין כן בזה דלא איכפת להקדוש ברוך הוא בשוחט מהצואר או מעקר מהעורף וכו', וכאשר נתעורר להקשות בזה **בשל"ה** (שער הגדול).

ולפי גירסא זו לא קשה מידי, כאשר יבואר, דאיתא בפ"ב דחולין (דף כז:), דריש עובר גלילאה בהמה שנבראת מיבשה הכשירה בשני סימנין, דגים שנבראו מן המים הכשירן בלא כלום וכו'. ופי' **מוהרש"א** וז"ל: יראה לפי דעת החוקרים, שכל יסוד היותר רחוק מהגלגל הוא יותר גשמי וחומרי, והארץ יסוד התחתון, הוא יותר עכור וחומרי מיסוד המים שעליו. לכך הבהמה אשר נפשה מהאדמה מחומר הגס, יצטרך לזכך חומרה בשחיטת ב' סימנין, אבל דגים שנבראו מן המים מחומר היותר דק, אין צריך שום הכשר וכו', יעו"ש.

ומעתה לפי זה הסעודה שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לצדיקים לעתיד, שהוא מבהמות שנבראו ששת ימי בראשית, מוכח דא"צ שחיטה במכל שכן מדגים הנ"ל.

דאמרתי להבין טעם המשנה באבות (פ"ה מ"ו), כי אחד מעשרה דברים שנבראו ערב שבת בין השמשות הוא פי הארץ. ויש להבין למה דוקא בערב שבת, ולא בעת בריאת הארץ ביום ראשון מהיולי לישות, אז ה"ל לברוא פי הארץ. **והרב האלשיך** פירש, משום דהי' צריך לזה כח חיוני לשאוף ולמשוך עדת קרח בתוך הבליעה, כאשר האריך בפרשת

קרח (במדבר טז, ל-לא), יעו"ש. אבל אכתי צריך למודעי למה דוקא בערב שבת נברא כח חיוני זה, וגם בין השמשות.

ונראה לי דפירש **האלשיך** (בראשית א, יא) דהארץ תחלה קודם חטא אדם הי' בה כח רוחני וחיוני, עד שאמרו (ויק"ר כ, ב) תפוח עקבו של אדם הראשון הי' מכהה גלגל חמה, הרי שחומר השפל שבאדם שהי' מאדמה, הי' יותר זך ורוחני מגלגל החמה. וגם אמרו חז"ל (בר"ר ז, ה) תוצ(י)א הארץ נפש חי' (בראשית א, כד) זהו רוחו של אדם הראשון וכו', ואחר חטא האדם ונתקללה האדמה בעבורו אז קנתה הארץ עכירות וגסות מכל היסודות וכו', יעו"ש.

ומעתה אתי שפיר, קודם שחטא אדם בעת בריאת הארץ לא הוצרך לברוא פי הארץ שהוא כח חיוני, שכבר הי' כח חיוני ורוחני עד שהוציאה חומר זך שנברא ממנה אדם שהיה תפוח עקבו וכו'. מה שאין כן בערב שבת בשעה עשירית שחטא אדם, ואח"ז בשעה י"א נתקללה האדמה בעבורו (סנהדרין לח:), ונתעכר חומר הארץ מכל היסודות, אז הוצרך לברוא פי הארץ, ר"ל שישאר רק מקום אחד בכח רוחני וחיוני אשר בשם פי הארץ יכונה, שיהי' בה כח לשאוף ולבלוע. וזה הי' בין השמשות, כדאיתא **בטור** אורח חיים סי' רס"א, סוף שעה י"א מתחלת בין השמשות, עיין **בבית יוסף** בשם רבינו תם, ואתי שפיר.

העולה מזה, דבששת ימי בראשית היה הארץ חומרה זך מכל היסודות אף מהגלגל, שהרי תפוח עקבו של אדה"ר שהי' מאדמה הי' מכהה הגלגל וכו'. אם כן בהמות שנבראו אז מאדמה ההיא, לא הוצרכו לשום צירוף וזיכוך, במכל שכן מדגים שנבראו מיסוד המים א"צ שחיטה לזכך חומרם, מכל שכן בהמות שנבראו בששת ימי בראשית, שחומר הארץ הי' יותר זך מיסוד המים, ואין צריך שחיטה לזכך.

ומאמר הש"ס בהמות שנבראו מיבשה צריך הכשר ב' סימנין, הוא על בהמות שנבראין והולכין מחטא אדם ואילך, שנתקללה האדמה בעבורו, וכל הנבראין הם מעין בריאה ראשונה, ולכך בהמה שנבראין מיבשה, ר"ל שיסוד העפר גובר בו, שחומרה עכור מכל היסודות, צריך שחיטת ב' סימנים. מה שאין כן דגים שיסוד מים גובר בו, מעין בריאה ראשונה, אין צריך הכשר [כי כל הנבראין שבעולם בהוה ועבר ועתיד יש בו מד' יסודות, אלא שבבהמה גובר יסוד העפר וכו', וכמ"ש **בשפע טל** דף ל"ו יעו"ש].

ומעתה לפי זה אין מקום לשאלתם וכי זו שחיטה כשירה היא, דניזל בתר טעמא, שאין מצוה זו שוה בכל חיות ועופות ודגים שיצטרכו הכשר ב' סימנין, כי אם זה בב' וזה באחד וזה כלל לא, וצ"ל לפי עכירות וגסות חומרה כך הכשרה, דמצוה זו לא ניתנה רק

לזכך ולצרף חומרה, ובבהמה שנבראת מיבשה חומרה יותר גס מיסוד המים, לכך בעי שחיטת ב' סימנין, מה שאין כן דגים וכו'. א"כ לפי זה סעודה זו שהם מבהמות בהררי אלף, שנבראו ששת ימי בראשית קודם חטא אדם, שהיה הארץ חומרה זך ובהיר יותר מיסוד המים בכמה מעלות, אין צריך שום זיכוך וצירוף ולא בעי כלום, וא"כ אין מקום לתמיהתם וכי זו שחיטה כשירה.

לכך התחכמו במתג לשונם ואמרו תמן תנינן הכל שוחטין ולעולם שוחטין וכו', שבזה יבואר דאין להתיר בלא שחיטה מטעם אחר.

דאיתא בפ"ק **דחולין** דף י"ו ע"ב: בשלמא הכל שוחטין הכל בשחיטה ואפילו עוף, אלא לעולם שוחטין למאי איצטרך. ומשני לרבי ישמעאל דסבירא לי' בשר תאוה נאסר במדבר, ומשנכנסו לארץ ישראל הותר, ועכשיו שגלו יכול יחזרו לאסורן, לכך שנינו לעולם שוחטין. מתקיף לי' רב(י) יוסף מהיכי תיתי לאסור, מעיקרא מאי טעמא אישתרו דמרחקי ממשכן, ומכל שכן השתא דמרחקי טפי. אלא לרבי עקיבא דסבירא לי' מתחילה הותר בשר נחירה, וכ[ש]נכנסו לארץ נאסרו, ועכשיו שגלו הוה אמינא יחזרו להתירן, לכך שנינו לעולם שוחטין וכו'. בעי ר' ירמי' איברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו וכו', ועלתה בתיקו.

וי"ל, הא טעמא דאידחי הא דרבי ישמעאל, משום דמהיכי תיתי לומר שעכשיו שגלו יחזרו לאסורן וכו'. הכי נמי קשה לרבי עקיבא, מהיכי תיתי לומר עכשיו שגלו יחזרו להיתרן דאיצטרך לומר לעולם שוחטין. ועוד קשה לאידך גיסא, אם יש איזה סברא להתיר כשגלו בלא שחיטה, קשה למתני' דאתי להוציא מזה ואמר לעולם שוחטין, מנ"ל למתני' זה אחר שיש סברא להתיר. אלא דליכא שום סברא להתיר, הדרא קושיא הנ"ל מאי איצטרך לעולם שוחטין.

ועוד קשה לרבי ירמי' דבעי וכו', מה דהוי הוי. **ורש"י** (חולין יז. ד"ה שהכניסו) הרגיש בזה, ופירש דרוש וקבל שכר. אך דזה אינו, דכמה פעמים הקשה בש"ס מה דהוי הוי, או הלכתא למשיחא, נימא דרוש וקבל שכר. אלא צ"ל כמ"ש **התוספות** בסנהדרין (טו: ד"ה שור) גבי שור סיני, דדוקא אי נפקא לן שום איסור והיתר או שאר נפקותא שנוהג לעתיד אתי שפיר, מה שאין כן בלאו הכי קשה מה דהוי הוי או הלכתא למשיחא, ואם כן גם כאן קשה.

ונ"ל דקושיא חדא יתורץ באידך, דודאי אפשר לומר בביאור קושיא א', דמצינו כמה פעמים בש"ס שאני כהנים הואיל וריבה בהן הכתוב מצות יתירות, ראוי להחמיר בהן וכו', ביבמות דף ה' (ע"א) יעו"ש. ואם כן, דוקא לרבי ישמעאל הוא דיש להקשות כנ"ל,

מה שאין כן לרבי עקיבא דר"ל הואיל ולא נאסר נחירה כי אם בביאת ארץ ישראל, שמע מינה דמצד מעלת ארץ ישראל הוא דנאסר, הואיל וריבה בהן הכתוב מצות יתירות כגון תרומת ומעשר ושאר מצות הנוהגין בארץ, לכך החמיר הכתוב גם בנחירה בארץ דוקא מצד מעלתה, והוי אמינא עכשיו שגלו יחזרו להתירן הראשון, ושפיר איצטרך למתני' לומר לעולם שוחטין. מה שאין כן לרבי ישמעאל דלענין בשר תאוה קאמר דמשנכנסו לארץ הותרו, אם כן מהיכי תיתי לאסור עכשיו משגלו, דאתי במכל שכן, דהשתא בארץ ישראל הותרו מכל שכן בחוץ לארץ, וכדמקשה בש"ס כך בענין אחר.

אלא אי קשיא הא קשיא, לרבי עקיבא דהוה אמינא משגלו יחזרו להתירן, מנ"ל למתני' להוציא מסברא זו, דלעולם בעי שחיטה.

ונ"ל, משום דעלתה המסקנא בפ"ק דביצה דף ה' ע"ב: אף מתקנת רבי יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה, מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אישתקד מי לא אכלנו ביצה בי"ט שני, ולא ידעו דאישתקד ב' קדושות וכו'. ומטעם זה פסק **הרמב"ם** (הל' מאכ"א פ"ג הי"ד) **והרשב"א** (תוה"ק ב"ג ש"ו צ:) **בטור יורה דעה** סי' קט"ו, לענין גבינות של עכו"ם אחר שנאסרו מטעמא שהי' לחכמי הדור ההוא, שוב אין להתיר אף במקום שאין טעם לאיסור וכו', יעו"ש. וכן כתב **הסמ"ק** שמא יטעו וכו', והיינו כנ"ל.

ואם כן זהו טעם מתניתין הנ"ל, אף שהיה מקום להתיר עכשיו משגלו, מכל מקום מהרה יבנה בית המקדש ויחזרו לקדושת הארץ לאסור נחירה, ויאמרו אישתקד מי לא שריא נחירה עכשיו נמי, לכך נשאר באיסורא קמא דלעולם שוחטין. הרי אף שיש מקום להתיר בלא שחיטה מ"מ אין להתיר אחר שכבר נאסר פעם א', דלכך תנינן לעולם שוחטין, אף במקום שיש להתיר בלא שחיטה מ"מ אינו יוצא מאיסורו לעולם, וא"כ ה"נ אין להתיר בלא שחיטה.

איברא נראה דמשם ראי' להתיר, דפריך בש"ס שם, אי הכי עדות נמי לא נקבל, מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אישתקד מי לא קבלנו עדות החודש כל היום השתא נמי נקבל, ומשני, הכי השתא, התם עדות מסורה לב"ד, והם ידעו טעמו של דבר ולא יטעו, משא"כ ביצה לכל מסורה וחיישינן שיטעו, וכפירוש **רש"י** שם, נמצא בדבר המסור לבית דין לא חיישינן לשמא יטעו. וא"כ בסעודה זו שעושה הקב"ה לצדיקים, וממנו תצא חידוש זה שלא להצריך שחיטה בבהמות אלו, אין לחוש לשמא יטעו בבהמות אחרות שאינן משׁשת ימי בראשית, כי בדבר המסור לבית דין אין לחוש לטעות, ומכל שכן לבית דין של מעלה שאין לחוש לטעות כלל, ושריא בכל האופנים.

ובזה יכוון בעיות רב ירמי', איברי בשר נחירה וכו', דמקום הספק הוא מי שיש לו היתר ולאחר זמן נאסר, אם יצא מהתירא שהי' לו תחלה ונכלל באיסור או לאו, ונפקא מניה לבהמות בהררי אלף שנבראו משׁשׁת ימי בראשׁית שהי' לו היתר נחירה קודם שנעכר הארץ, ולאחר שנעכר הארץ והוצרך שחיטה, אי בהמות משׁשׁת ימי בראשׁית נשׁארו בהיתירא קמא או נכלל באיסור נחירה. ומעתה לא קשׁה מה דהוי הוי, דיש נפקותא לעתיד, ולכך עלתה בתיקו, ר"ל תשׁבי יתרץ קושׁיות ואבעיות, מאחר דשׁאלתך על העתיד, ואז יבוא אליהו ויפשׁוט שׁאלתך.

ובזה יובן המדרשׁ וזאת הבהמה אשׁר תאכלו, אמר רב לא ניתנה המצוה לישׂראל כי אם לצרף בהם הבריות, כי מה איכפת לי' בשׁוחט מהעורף וכו'. ר"ל משׁום דקשׁה לי' למה ישׁונה מצות שׁחיטה שׁנתחלק בין המינין, דבבהמה בעי ב' סימנין ובעוף סגי בסימן א' ודגים לא כלום. לכך משׁני דמצוה זו של שׁחיטה לא ניתנה לישׂראל רק לצרף בהן הב"ריות, ר"ל לזכך ולצרף חומר הבריות, דהיינו מין בהמה ועופות ודגים, ולפי מזג חומרם כך הצירוף, דבבהמה חומרה מיבשׁה גס, בעי שׁחיטת ב' סימנים, ועוף מיסוד הרקק סגי באחד, ודגים מיסוד המים בלא כלום.

אך קשׁה מנ"ל זה דמצוה זו ניתנה משׁום צירוף, לזה מייתי רבי יודן מהא דעתיד הלויתן ליתן סנפיריו לבהמות ונוחרו, וחכמים אומרין וכי זו שׁחיטה כשׁירה וכו', וכי תימא משׁום דבהמות שׁלעתיד הם משׁשׁת ימי בראשׁית שהי' חומר היבשׁה זך מיסוד המים, לכך אין צריך שׁחיטה, לכך אמרו והא תמן תנינן הכל שׁוחטין ולעולם שׁוחטין, קשׁה למאי איצטריך, וצ"ל אף שׁהיה הסברא באיזה זמן להתיר נחירה מכל מקום אין להתיר אחר שׁכבר נאסר, אם כן הוא הדין לעתיד אף שׁיש להתיר מטעם האמור שׁאין צריך זיכוך וצירוף, מכל מקום דבר הנאסר אין להתיר מטעם שׁמא יטעו וכנ"ל.

והשׁיבם הקב"ה תורה חדשׁה מאתי תצא, ר"ל חידוש דין זה מא"תי תצא, ובדבר המסורה לבית דין אין לחוש שׁמא יטעו, ושׁרי לנחור הבהמות שׁהם משׁשׁת ימי בראשׁית שׁאז היה חומר היבשׁה יותר זך מיסוד המים, וק"ל.

ובזה נראה לי להבין לפי גירסת מדרשׁ ילמדינו: אמרת ד' צרופה (שׁמואל ב כב, לא), וכי מה איכפת לי' להקדוש ברוך הוא כששׁוחט בהמה ואוכל או נוחר בהמה וכו'. וי"ל מה ענין שׁחיטה ונחירה לכאן. ועוד מה קשׁה לי' דהוצרך לומר דלא ניתנה המצות כי אם לצרף. ועוד מה שׁהקשׁה **בשׁל"ה** דף ל"א ע"ב (שׁער הגדול) דבהרבה מקומות מוכח דעבודה צורך גבוה, ואיך אמר מה איכפת להקדוש ברוך הוא וכו'.

ולפי הגירסא שבמדרש שלפנינו אתי שפיר, דרק במצות שחיטה קאמר שניתנה לצרף ולזכך חומר הבריות הנאכלין לאדם, לכך נחלקה המצוה לפי חומרם.
ואחר כותבי זה מצאתי סעד לדברי ממה שכתב **הרב המורה** חלק ג' פ"כו: יראה שקצת מהמצות שאין בו רק צואה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל מה איכפת לן בשוחט או וכו'. דמשם נראה דענין הצירוף הוא רק במצוה זו, וע"כ הגירסא כנזכר לעיל, ולא קשה מידי, ודו"ק.

תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים ואם נקבה תלד וטמאה שבועים (יב, ב-ה). וי"ל, דקשה למה אמר לשון ודאי וילדה זכר וכו'. **ועוד** למה בזכר לשון הזריע, ובנקבה לשון הולדה. וחז"ל (זח"ג מב:) דרשו, משעה שמזרעת אומרת שיולדת זכר. **וגם** הלשון תלד בסיפא, דהל"ל ואם ילדה נקבה. **וגם** דמהפך הסדר, בסדר הזכר נזכר לידה קודם הזכר, ובסיפא איפכא.
ונ"ל, דכתב **האלשיך** משלי סימן י"ד (יב) בפסוק יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. דרישא דקרא לשון זכר, וסיפא אחריתה לשון נקבה. ופירש, כי [יש] דרך ישר לפני איש בתאות עולם הזה, וידמה לו תחלה לזכר אשר לא ילד, אבל אחריתה דרכי מות, כי ממנו יתפרדו דרכי מות רבים, כמה סוגי עבירות גזל וערוה המביאים אותו למיתה עצמית, ואז נדמה לנקבה המולידה וכו', ודפח"ח.
העולה מזה, דבר ברור שאין בו ספק נקרא זכר, שאינו מוליד ספיקות רבות. ונקבה, דבר שיש בו הרבה דרכים כנקבה המולידה וכו'.
והנה מצוה זו הנוהגת בכל איש הישראלי, שהוא מכלל תרי"ג מצות, והוא נגד הפסוק שהיא מצוה הנוגע לאשה.
ונ"ל לפי הקדמה שזכרנו כמה פעמים בסוד עולם שנה נפש, שהאדם כלול בו הכל, ויש בו הזרעה והולדה. והוא, כי בעלות על מחשבתו איזה דבר לעשות או לדבר, שהוא נדמה להזרעה שהיא במוח, כנודע שהזרע הוא מהמוח, ור"ל שעדיין לא יצא הדבר בפועל רק הוא עדיין בכח, והוא מתון בדבר קודם שיוציאו לפועל לצדד על כל חלקי הצדדים אם לעשותו או לאו. ואחר שעלה במוסכם, הן על פי עצמו או אוהביו וריעיו, לעשותו, ויצא מכח אל הפועל ונקרא לידה, אז זה הדבר הוא זכר, ואם לאו הוי נקבה.
ויובן זה על פי מ"ש **האלשיך** הנ"ל שם בפסוק י"ד, מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב, פתי יאמין לכל דבר וערום יבין לאשורו. וזה לשונו: כי אין ראוי לאדם לישען על

דרכיו של עצמו וסברותיו לפי שכלו, רק ידרוש דעות חכמי לב למעלה מאיכותו, ולא שיקבל כל מה שיאמרו לו, רק יבחין ויבחר וכו'. וז"ש אשר ישבע מדרכי עצמו יקרא סוג לב, אך איש שלא ישבע רק מעלי"ו, ר"ל מאיש שהוא למעלה ממנו, נקרא איש טוב, ולא שיקבל כל מה שיאמרו לו כי פתי יאמין לכל דבר, אך הערום יבין לאשורו של כל דבר, אם הוא נכון יקבלנו מהם ע"כ, ודפח"ח.

וכדי להבין טעם אמיתת הדבר בפנימי, אף שגם הנגלה אמת כמ"ש הרב **האלשיך**, מכל מקום יובן על פי מ"ש במצות לא תשמע שמע שוא (שמות כג, א), ובפסוק כחצות הלילה (שמות יא, ד) יעו"ש.

ובזה יובן איך תורת ה' דרכי' דרכי נועם להדריך האדם בדרך הישר, הן בעניני הנהגת העולם בעניני עצמו, ובענין הנהגתו עם חבירו המכונה בשם גמ"ח. ודרך ב' יתפרש מצוה זאת בעניני תפלה המכונה לעבודה.

והנה, דחז"ל דרשו (נדה לא.) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. והענין שהוא דבר כללי בכל נפש הישראלי איך יתנהג בענינו, שאם אין הלידה תיכ(ו)ף ומיד, בעלות על לבו איזה דבר לעשותו אינו מוציאו מיד מכח אל הפועל הנקרא לידה, רק מזריע תחלה, שחושב במחשבתו הדבר ההוא אם הוא נכון לעשותו בפועל, וגם ההזרעה ההיא הוא מן האשה תחלה, שמצדד על כל חלקי הספיקות בימין ושמאל ואמצעי, כמו האשה שמולידה דברים הרבה, וכמ"ש האלשיך הנ"ל, ור"ל כשעדיין הדבר בכח ולא בפועל, ואז מצדד במחשבתו אם נכון לעשותו או לאו, שהוא נדמה להזרעת האשה, ואחר כך מזריע האיש, ר"ל שבא לו הכרעה במחשבתו דרך אחד כמו זכר שאינו מוליד, כי נתיישב בדרך א' מכל הספיקות, הן על פי גדול במעלה ממנו שנתייעץ עמו ויעצו כך, או כיוצא בזה. ואחר כך וילד"ה, שהוציא המחשבה מכח אל הפועל. אז בודאי יהי' זכר, שהדבר יהיה בלי ספק דרכים רבים הנמשל לנקבה, רק הוא זכר מאחר שנתיישב תחלה מתון מתון ת' זוזי שויא (ברכות כ.).

ואם נקבה, ר"ל אם מצינו שהוא נקבה, שנולד מן הדבר שעשה כמה קלקולים וספיקות, הסבה לזה הוא תל"ד, שהי' מוליד מיד בלי הזרעה תחלה, רק מיד הוציא מחשבתו מהכח לפועל בלי ישוב הדעת כלל, ודאי הוא נקבה שמולידה אחר כך כמה ספיקות וצרות ורעות.

וזה נראה לי פירוש הש"ס דראש השנה דף י"ו (ע"ב), ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה מתחלה מתעשרת בסופה, שנאמר (דברים יא, יב) מראשית וכו'. והנה **רש"י** (ד"ה שרשה) **ותוספות** (ד"ה שרשה) מחולקים שם במעט הפרש בין רש"י ותוס'.

ולפעד"נ יתפרש הש"ס בג' דברים, תורה, וגמילות חסדים, ועבודה והוא כולל עניני מוסר, בעולם שנה ונפש, והש"ס דבר בשנה, והפסוק הנ"ל דבר בפרטי' הנפש של כל אדם פרטי, כי ענין העשיר שאינו צריך לשאול וללוות משום אדם, וההיפך ברש ועני שצריך ללוות מכל אדם, וכמו שדרשו בסנהדרין (ז:) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה (משלי כט, ד), אם דיין דומה למלך שהוא עשיר, ואין צריך לשאול דין משום אדם, יעמיד ארץ וכו', יעו"ש. כך הענין כאן, אם האדם שהוא נקרא שנה ג"כ, רש בתחלתה, ר"ל בתחלת הענין קודם שיעשנה במעשה נדמה לרש, ששואל עצה להתייעץ מכל אדם שהוא גדול ממנו אם להוציא דבר זה מכח אל הפועל, מתעשרת בסופה, שיהי' אחרית הדבר טוב בלי שום קלקול, וז"ש מראשית השנה.

ובזה נראה לי לבאר מאמר רבי יצחק הקודם לזה, אמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה, מריעין לה בסופה. וכת' **התוספות** (ד"ה שאין תוקעין) **בשם בה"ג** לא דמיקלע בשבתא, אלא דאתילד אונסא. ויש להקשות, דלפי הטעם דלא מערבב שטן, אם כן שייך זה גם בשבת, וכן רבי יצחק סתמא קאמר, ומנ"ל לבה"ג לחלק. ועוד קושית **הט"ז** (או"ח סי' תקפה סק"ז) ממהרי"ל, דדוקא במזיד אבל אונס רחמנא פטריה, וקשה לבה"ג.

ולדברינו אתי שפיר, דהתנא בא ללמדינו רמז מוסר להאדם שנקרא שנה, בסוד עולם שנה נפש, שלא ישען על בינתו לעשות דבר בין בעניני הגשמי או רוחני, רק שיתייעץ עם זולתו הגדול ממנו. וזה נרמז בשופר שאינו נעשה מדבר שהוא קרן א' (ר"ה כו.), ור"ל רק מעצת עצמו שהוא פסול, רק שיהי' כולל מאש ומים ורוח, סוד אמ"ש, ג' קוין שבשופר, והוא רמז לכלול עצתו מזולתו לכל הצדדים ימין ושמאל ואמצעי, ואחר כך יעשנה, ויהיה אז אחרית הדבר טוב, וההיפך בהיפך. והטעם בארתי לעיל, כשהוא כולל ג' קוין ואחר כך בא להכרעה, אז נכנע שמאל בימין, יעו"ש מלתא בטעמא.

וז"ש כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה להיות נועץ מזולתו קודם שיוציא המעשה מכח אל [הפועל], שהוא כמו שופר שנכלל מג' קוין, ודאי מריעין בסופה, שיצא מדבר ההוא בסופה. ושפיר אמר מלתא בטעמא דלא מערבב שטן, לכך אף בדבר מצוה צריך לנהוג כך, וכאשר זכרתי שם. ובה"ג נחית לזה, וחש שלא נפרש כפשוטו דהיינו שחל בשבת, דזה אינו, רק דאתיילד אונסא, ר"ל יצרו אנסיה שלא להתייעץ פן יתגלה רוע עצתו, או כדי שיריעו לו באמת והוא על דרך ומשלם וגו' להאבידו (דברים ז, י). אבל בשופר ממש דאתילד אונסא אין מריעין, רק במזיד וכמהרי"ל. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

וכדי לפרש יותר, אמר רבי יצחק ההיפך במפורש, שאם רשה מתחלתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה. דנשמע תרתי דרבי יצחק הנ"ל חדא מפורש ואידך מדיוקא, וק"ל. והוא עמוד גמילות חסדים למבין.

עוד יתפרש דרך ב', בענין מה שאמרו חז"ל (בר"ר סו, ד) רשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין, וצדיקים בהיפך תחלתן יסורין וסופן שלוה. ונ"ל שזהו מ"ש **בספרא דצניעותא** (פ"ג, זח"ב קעח.) דינין דדכורא תקיפין ברישא ונייחין בסופא, דנוקבא באיפכא. כי הצדיקים נקראו דכורין, על דרך מ"ש (ע"ז יט.) אשרי איש (תהלים קיב, א) ולא אשה, שעושה תשובה כשהוא איש, גבור ביצרו הטוב נגד היצר הרע. מה שאין כן הרשע כמו אשה חלש, שאינו גבור לכבוש יצרו. ועוד ע"ש **האלשיך** הנ"ל כי איש הוא דבר א' לעבודת ה', מה שאין כן אשה אחריתה דרכי מות, כמה קלקולים, וכנ"ל.

ואם כן יתפרש ב' מימרות דרבי יצחק על דרך זה, כל שנה, שהוא אדם בפרט ועולם ושנה בכלל, שאין תוקעין בתחלה, כי תקיעה נק' הרעה ויסורין, כמו שסיים מריעין בסופה, ור"ל כשאין תחלה שנותיו של אדם ברע ויסורין, רק בשלוה כדרך הרשעים, אז מריעין בסופה, שדינין דנוקבא הוא כך. ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה מתחלה, שהוא תחלה יסורין, סופן שלוה, שנאמר מראשית השנה וכו'.

עוד מצינו כי השלוה בשם זכר יכונה, כמ"ש חז"ל (נדה לא:) זכר בא לעולם שלוה בא לעולם, מה שאין כן הצער ויסורין נקרא אשה, שהיא מדריגה תחתונה. וגם כי היסורין הם נקראים חבלי לידה שהוא באשה, כנודע.

אך שתדע הפרש בין שלות הרשעים שבתחלת ימיהם קודם היסורין, לשלות הצדיקים שבא אחר היסורין. כי שלות הצדיקים הוא בהדרגה, כמו שמצינו במלכות בית דוד שהיה בהדרגה קודם שנעשה מלך על כל ישראל, לכך נמשכה מלכותו. וכן מצינו **בזוהר** (ח"א קע.) בעלית השכינה בהדרגה, מי זאת הנשקפה כמו שחר, ואחר כך יפה כלבנה, ואחר כך ברה כחמה וכו' (שה"ש ו, י). מה שאין כן הרשעים השלוה הוא בפעם א', שנאמר (תהלים צב, ח) בפרוח רשעים כמו עשב, ולכך לא נמשך שלותם, להשמידם עדי עד.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר טעם הדבר, כי כשהוא בהדרגה, קטנות ראשון וגדלות ראשון, וקטנות שני וגדלות ב', אזי נמשכה הגדלות, מה שאין כן כשלא בהדרגה חוזר לכבתחלה, ולכך בפסח שהיה שלא בהדרגה, הכל בפעם א', וחוזר לקטנותו תיכף, שזהו טעם חכמים דסבירא להו אין מזכירין יציאת מצרים בלילות (ברכות פ"א מ"ה), עיין **בכתבים** והש"י יכפר.

וזהו כוונת הפסוק אשה כי תזריע, שאם יש לאדם צער ויסורין הנקרא אשה, כי תזריע וילדה, שבתחלה מזריע זרע הכנה לילד, ואחר כך בהמשך הזמן ילדה, זהו זכר, ר"ל הוא גדר צדיק שתחלתן יסורין וסופן שלוה. וגם כי השלוה באה מעט מעט עד שנגמר, זהו שלוה באמת הנקרא זכר, ונמשך השלוה. מה שאין כן אם תלד, ר"ל בראשונה הוא שלוה, וגם בפעם א' נולד, אז הוא נקבה המכונה לרשעים, כי הוא היפך הצדיקים, וק"ל.
ועוד יתפרש דרך ג' בענין יראת מוסר שהיא ראשית חכמה ועמוד התורה, הוא דמ"ש **הפוסקים** אחר שמילא כריסו יכנוס בפנימי' התורה, ולא קודם. הטעם הוא כמו שיש ב' בחינות באדם הגוף והנשמה, הגוף הוא נוקבא בשר האדם, המלביש לנשמה שהוא דכורא, בסוד נקבה תסובב גבר (ירמיה לא, כא), כך בתורה יש גוף ונשמה, וז"ש (אבות פ"ג מי"ח) הן הן גופי הלכות - שהתורה שבע"פ והפסוקים, הן לבוש אל הפנימי.
ואם כן, כמו שיצירת האדם הי' תחלה הגוף גולם שנברא החומר, ואחר כך ויפח באפ[י]ו נשמת רוח חיים (עי' בראשית ב, ז), כך צריך ללמוד הגוף של התורה, ואחר כך הנשמה.
אפס שיש לי ללמד זכות על החושקים בפנימי' קודם שמילא כריסו בכל הש"ס והפוסקים, כי כל הש"ס והפוסקים הם כללים הגוף, השייכים לכל ישראל בכללות יחד, וא"כ יחיד מישראל שהוא אבר א' מן הכללות, כשלמד לפי ערך האבר מגוף התורה, יש לו רשות ללמוד מפנימי' התורה הנשמה המכונה אל גוף האבר ההוא.
והוא באמת פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש (סנהדרין קיא.) שזכרנו לעיל ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), שלא ישייר חק אחד, שכל א' צריך לקיים כל התורה תרי"ג מצות. ורבי יוחנן סבירא לי' אפי' קיים חק אחד ניצול. כי כל התורה נתקיים בכללות כל ישראל, וידוע דהלכה כרבי יוחנן נגד ריש לקיש, ושפיר מצאו ידיהם ורגליהם של החושקים הנ"ל. וכל הפוער פיו שצריך דוקא למלא כרסו בכל הש"ס והפוסקים, א"כ עליו לקיים ג"כ כל התרי"ג מצות, ובחסר א' נענש כריש לקיש דסבירא לפורע זה כוותיה.
וזה נ"ל על דרך הלצה, ופערה פי' לבלי חק, ר"ל שזה שפער פיו על העוסקים בפנימיות התורה קודם שמלא כריסו בכל הפ"וסקים דוקא, אף ששייר חק אחד שהוא דין אחד, דסבירא לי' כריש לקיש, א"כ גם עליו יעבור כוס, שגיהנם פערה פי' עליו לבלי חק, שלא קיים כל התרי"ג מצות, אף ששייר רק דין א'.
על כן עצה היעוצה שלא לדבר סרה על העוסקים בין בגוף ובין בפנימי, רק שיהי' לשם שמים.

העולה, שהש"ס והפוסקים נקרא אשה, ופנימיות נקרא זכר, וכשלומד בהדרגה הנ"ל, זה וזה נתקיים בידו, מה שאין כן שלא בהדרגה. וכמ"ש (משלי יג, יא) וקובץ על יד ירבה, מה שאין כן זה שאמר העמידני כל התורה על רגל א' (שבת לא.).

וכן בענין היראה בעבודת הש"י והתשובה וכל מדות טובות, אם יכנוס בהם מעט מעט אז וקובץ על יד ירבה. מה שאין כן אם יסיתנו יצרו לקבל כל המדות טובות בפעם א', מתוך שיהי' קשה עליו יניחם מכל וכל.

וזה שהודיענו הכתוב סדר הדרגה בלימוד ב' תורת, לבוש ופנימי, ושאר מדות טובות. תחלה אשה שהוא לבוש התורה. ואחר כך כי תזריע. עד שהמשך הזמן וילדה זכר שהוא לעסוק בפנימי. או במדות טובים, שיהי' בהדרגה ממדרגת אשה עד שיהי' זכר, ויהי' על ידי שיזריע זרע מעט מעט. אבל אם נקבה תלד, ר"ל שיהי' הולדה מיד בפעם א', זה נשאר נקבה וכנ"ל, וק"ל.

עוד יש דרך לפרש על פי עמוד העבודה בענין התפלה, על פי מה **ששמעתי ממורי** ז"ל, כי יש שצריך להתחזק תחלה קודם התפלה כדי שיהי' לו מוחין להתפלל בלי מחשבה זרה על כל פנים, או בדבקות, והוא על ידי מזמורים או תורה שיתעסק תחלה, ומתוך כך הוא עומד להתפלל מתוך דברי תורה, שיש לו מוחין. ויש שאם ירבה במזמורים או תורה קודם התפלה לא יהי' לו מוחין בתפלה. וז"ש (מנחות קי:) אחד המרבה ואחד הממעיט בלבד שיכוין לשם שמים, שיהי' לו מוחין בתפלה. לכך הם שוין, וסרה קושיית **הט"ז** (או"ח סי' א סק"ג), ודפח"ח.

ואז שאדם עצמו עושה תחבולות להתעורר בתפלה, נקרא זכר, מיין דוכרין. מה שאין כן שיש לפעמים שמעוררין אותו מלמעלה שמעצמו נתעורר בבכי' וכיוצא, זהו נק' אשה, מיין נוקבין, ואז ח"ו ותפלתו תהי' לחטאה (תהלים קט, ז). והתקנה לזה, שיתחרד האדם בזוכרו שלא התעורר מעצמו, רק שהוצרכו לעוררו תחלה מלמעלה, ויבכה על הבכי' הראשונה שבאה מעצמו, ואז נתהפך מיין נוקבין למיין דוכרין ונעשה זכר, ודפח"ח. ואפשר שזהו כוונת הש"ס (ברכות ס.) דינה שנהפכה לזכר בבטן רחל, כמ"ש **התרגום** (ת"י בראשית ל, כא), והש"י יכפר.

וזהו צחות דברי הפסוק בסדר התחלה, אשה כי תזריע וילדה זכר, מה שאין כן אם תלד בפעם א', הוא נקבה כשבא לו מעצמו, והתקנה לזה כנ"ל. ויותר מזה שיש להרחיב בזה להבינך, לא ניתן ליכתוב, והש"י יכפר.

וזהו שסיים הפסוק בזכר וטמאה שבעת ימים, ובנקבה שבעיים. והענין, כי הצדיק שנקרא זכר, חטאתו נגדו תמיד, בין במאכלו בין בתפלתו בין בעת צרתו ושמחתו, כמ"ש

האלשיך משלי סימן י"ד (י) לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר, וז"ל: אין ספק כי השמחה היתירה מביאה לידי חטא וגורמת רעה, וע"כ נרמז בתורה (דברים טז, טו) והיית אך שמח, אך למעט, וכמאמר איוב אולי חטאו בני (איוב א, ה), כי מיד השטן מתערב שם ומחטיא ומקטרג. אמנם אם לב האדם זוכר תמיד מרירות נפשו אשר חטא על הנפש וטמאה, אז ודאי גם כי ישמח לא תהי' שמחתו יתירה, כי יגיל ברעד, ובכן לא ייראו מפחד יתערב השטן בשמחתו, וז"שא לב יודע מרת נפשו, כי כשהלב יודע וזוכר מרירות הנוגע אל נפשו הוא דאגת עונותיו, אז בשמחתו לא יתערב הזר הידוע, כי זהו תשובה הגדולה לזכור תמיד וכו', ודפח"ח.

ולי נראה לפרש פסוק הנ"ל, וגם כן נוגע לדרוש שלנו, דאיתא בסנהדרין וכו', הוא מה שמצאתי **בספר חסידים** סי' ח', וז"ל: כשיצאו רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל להריגה, אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לרבי ישמעאל, איני יודע למה אני יוצא להריגה. א"ל שמא כשהיית דורש ברבים הי' לבך שמח והנאך לבך, א"ל נחמתני וכו'. ופירש **המפרש** שם, ששאל למה הוא נתפס בענין מכירת יוסף יותר משאר חשובי גדולי הדור, והשיב לפי שהנאך לבך שאתה חשוב שבקהל, לכך נתפסת לחשוב, יעו"ש. וסיים שם: ואם שמח בעל כרחו, יחשוב כל עת, ובלילה כשישן פן לא יקיץ עוד, ומדוע ישמח במה שישבחוהו בעולם הזה, שהוא הבל ורעות רוח, ע"כ.

ונראה דזהו כוונת הש"ס בפ"ק דסנהדרין (ז:) רב כי הוי אתי לבי דינא אמר הכי, ברעות נפשי לקטלא נפיק וכו', ולואי שתהא ביאה כיציאה וכו'. ומר זוטרא חסידא כי הוי מכתפי לי' בשבתא דריגלא, [אמר הכי] כי לא לעולם חוסן. ופירש **רש"י** (גי' ע"י), לקטלא - משום חטא טעות בדין. לא לעולם חוסן - אמר כן שלא תזוח דעתו.

והקשה מוהרש"א לרש"י שפירש לקטלא משום טעות, ויציאה כביאה ג"כ כך, א"כ הוא כפל. ועוד הא כתיב (דה"י ב יט, ו) ועמכם בדבר המשפט, אין לדיין אלא מה שעיניו רואות (תנחומא משפטים ו). ופירש שם לפי דרכו.

ולי נראה להקשות, דאם כן מה ענין מר זוטרא לענין הנ"ל. לכן נראה דהכל ענין אחד, שלא תזוח דעתו שהוא נתמנה לראש ושופט ודיין, ועבור הנאת הלב וזחות דעתו נתחייב רשב"ג הריגה, וז"ש ברעות נפשי לקטלא נפיק וכו'. ומר זוטרא חסידא חש יותר שמא ישמח לבו בעל כרחו, לכך אמר לא לעולם חוסן, כבודו של אדם אינו כל הימים, והייינו כנזכר בספר חסידים הנ"ל שהוא מבטל הנאת הלב גם בעל כרחו. ומעתה אתי שפיר דענין רב ומר זוטרא בענין אחד, וק"ל.

וז"ש שלמה בחכמה, נגד החכם הדורש טוב לעמו בשער בת רבים, שלא יהנה וכו', והוא ישים על לבו כי בזה יתחייב נפשו לשמים מיתה ח"ו כרשב"ג, ואז כשיודע הלב מרת נפשו הנבזה אין דעתו תזוח עליו כלל, שהוא בסכנה העצומה, ע"כ השמחה אינו רק בשמחה של מצוה עצמה, אז בשמחתו לא יתערב זר, וק"ל.

העולה מכל הנ"ל, שלעולם אל ישמח אדם ויהנה לבו עבור שדרש ברבים, או שהתפלל בכוונה, או עשה מעשה מצוה. כי שמחה מה זו עושה, כי אם בשמחה של מצוה עצמה שזכה לעשות המצוה או התורה עצמו שהוא בשמחה, או תפלה, וכמ"ש **האר"י** תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה מרוב כל (דברים כח, מז), שיהיה השמחה יותר מרוב טוב כל תענוגי עה"ז. ובשמחה כזו ודאי לא יתערב זר בשמחה זו, כי אין בו חלק לס"א שתזוח דעתו ח"ו כנ"ל. כי מעשה הטוב שעושה לא יהי' לנגד עיניו, כפירושי הנ"ל, רק חטאתו יהי' נגדו תמיד, כפירוש **האלשי"ך**. וכן שמעתי **מהרב המגיד מו' מענדיל** פירוש הפסוק (שמות א, כב) כל הבן הילוד, שהוא מעשה הטוב, היאורה תשל[י]כוהו, שלא ישים זה לעיניו. וכל הבת תחיון, שיהי' נגד עיניו תמיד. והטיב דבר, ודפח"ח.

ונודע כי עולם הזה הוא משבעת ימי הבנין, ז' ימים. מה שאין כן עולם הבא הוא הבינה היא שבעים, סוד ע' רבתי דשמע ישראל דקריאת שמע כנודע.

ובזה יובן, כי בילדה זכר שהוא צדיק, אז וטמאה שבעת ימים, שיהי' טומאת נפשו לנגד עיניו כל ז' ימים, שהוא כל ימי עה"ז, ובזה תטהר נפשו לעולם הבא. מה שאין כן נקבה כשתלד, שהוא הרשע אשר דרכו ישרה בעיניו, והוא טהור בעולם הזה לפי דעתו, לכך וטמאה שבעים, שהוא בעולם הבא שהוא ע'. לכך נקט סתם שבעים ולא אמר י"ד יום, אלא דבא ללמדינו זה. ומה דהקשו בש"ס דסנהדרין (ד.) דשאלו התלמידים לר"י בן יועץ, אקרא אני שבעים וכו', והא האמת כך הוא לפי דברינו הנ"ל. זה אינו, דודאי המסורה אתי לרמז הנ"ל, אבל הקריאה הוא לימוד בפני עצמו שיהי' ב' שבועות. וסברו התלמידים שגם הקריאה יהי' כך, וזה שדקדקו בלשונם אקר"א אני שבעים, שגם הקריאה יהי' ע', והשיב וכו' דנלמד מן ימי טוהר, וק"ל.

וז"ש במשלי סימן י"ד פסוק ט"ז: חכם ירא וסר מרע, וכסיל מתעבר ובטוח. והוא יובן ממילא על פי הנ"ל שיש הפרש בין רשע לחכם, וק"ל.

•

בפסוק אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' (יב, ב). והקשו חז"ל למה לי תזריע, ודרשו וכו'. ולי נראה לבאר עם פ' מצורע, דכתיב (ויקרא יד, ב-ד) זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן ולקח עץ ארז ואזוב. ודרשו חז"ל (ערכין טז.) שעל גסות הרוח

נגעים באים, שהגביה כארז ורפואתו שישפיל כאזוב וכו'. וי"ל הא כאן איירי שכבר נטהר ונתרפא, שנאמר ביום טהרתו וגו', וכבר השפיל דעתו ונתרפא, ואם כן ל"ל ארז ואזוב. ואגב נבאר פסוקי פרש' צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה (ויקרא ו, ב). דבארנו לעיל בסוד והחיות רצוא ושוב וכו' (יחזקאל א, יד) יעו"ש. **וממורי** שמעתי ענין החיות רצוא ושוב, כי הנשמה אחר שחוצבה ממקום קדוש ראוי שתתלהב תמיד אל מקום חוצבה, ופן תתבטל ממציאות, לכך סיבבה בחומר שתעשה ג"כ ענינים חומריים כמו אכילה ושתי' ומשא ומתן וכיוצא, שלא תתלהב תמיד בעבודת הש"י, בסוד תיקון וקיום הגוף עם הנשמה, וכן הוא במדריגות הספירות קטנות וגדלות, ודפח"ח.

עוד י"ל והחיות רצוא ושוב, כי תענוג תמידי נעשה טבע ואינו תענוג, לכך האדם עולה ויורד בעבודת הש"י, כדי שיהי' תענוג שהוא עיקר עבודת ה', וכמו **ששמעתי ממורי**. וז"ש זאת תורת העולה, כי המיעוט, שאין עולה לו עבודה תמה ומצטער, הוא התכלית של עליה, שיהי' לו אז יותר תענוג, וק"ל.

עוד י"ל, מאן דזעיר איהו רב וכו' (זח"א קכב:), וז"ש זאת תורת העולה, ובארתי זה לעיל. איברא גם מאן דאיהו זעיר יש ענוה פסולה, דבארתי פסוק (ישעיה א, ה) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה, בב' דרכים.

ובזה יובן זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו, שכבר נטהר מצרעתו וגסות רוחו, ורוצה להשפיל דעתו, אלא שרואה מה שנוהג יותר ענוה נכנס בו יותר גסות רוח, כמו במשל המלך שביקש שיחי' לעולם, ונתן לו רפואה להתרחק מגאוה, וכנ"ל. לכך והובא אל הכהן, שהוא עושה רפואה לנפש וכמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"א), כמו שיש חולי הגוף כך יש חולי הנפש, וחכמים הם רופאי הנפש וכו', והם כהני ה'.

ועצה היעוצה שיקח עץ ארז ואזוב, ר"ל מי שפל מי ירום, אדם שהוא שפל ינהג במדריגתו, ואדם שהוא מלך או נשיא גבוה כארז יהי' גבוה קומתו כארז לנהג נשיאתו ברמה, רק שלא יגבי' לבו בקרבו, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קלא, א) ה' לא גבה לבי ולא רמה עיני וגו', וכמו שהי' נוהג הרופא חכם הנ"ל. וכאשר נתכוין התנא באומרו וכל המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר (אבות ד, ט) וכנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל דקאי אארז ואזוב בחד אדם, שיהיה נראה כארז לנהוג מנהג מלך או נשיא, ובקרבו יהי' שפל רוח כאזוב. והיינו ממש הנ"ל שנתן רפואה למלך, וק"ל.

ובזה יובן אשה כי תזריע, ר"ל החומר שנקרא גוף, הוא אשה נגד הצורה שנקרא איש. וכאשר תזריע החומר לילד זכר, שהם תולדות הצדיקים מעשים טובים, ולעשות מחומר

צורה, ומנוקבא נעשה דכורא זכר שהיא התכלית בריאת אדם בעה"ז בחומר וצורה, אז טוב לו סלה, וק"ל.

•

מצוה - טומאה וטהרה לבן או לבת, ואדם כשיהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת (ויקרא יב-יג).

וכבר כתבתי כמה פעמים קושיא זו, אחר שהמצוה הוא מעצמותו של הש"י שהוא נצחי וגם המצוה הוא נצחי, וא"כ קשה אחר שחרב הבית וישראל גלו מאדמתן ואינו נוהג נגעים, וא"כ אינו נצחי ח"ו. וועי"כ י"ל דע"כ הוא נצחי, ונוהג בכל אדם וכל זמן.

ותחלה נ"ל להבין מה ענין אשה כי תזריע קודם פ' נגעים. **והאלשיך** (יב, א-ג) פירש בזה לשיטתו. ולי נראה לפרש, אחר שנבין למה בזכר ז' ימים ובנקבה י"ד ימים, וקשה דהל"ל י"ד ימים, מאי שבעים דיש לפרש כמו בפ"ק דסנהדרין (ד.) אקרא אני שבעים. ותחלה אפרש פסוק וביום הראות בו בשר חי יטמא (ויקרא יג, יד).

ונראה, כי האדם יש בו חומר וצורה, ומי שזכה לעשות מחומר צורה הוא תכלית השלימות, וההיפך בעושה ח"ו מצורה חומר. והוא בדרך פרט באדם יחידי, וה"ה באיש ואשה, זכה עולה ממדריגות עלמא דנוקבא לעלמא דדכורא, וח"ו בהיפך, כנזכר **בסבא** (זח"ב קה.) יעו"ש.

העולה, כי אדם הישר שהוא עושה מחומר צורה, ועושה ממדריגת נקבה שהוא הגוף אל המדריגת נשמה שהוא הזכר. מה שאין כן איש ההמוני הנקרא בעל גוף, שעושה מצורה חומר, נקרא נקבה. וז"ש משה (במדבר יד, טז) מבלתי יכולת ה', כביכול תשש כחו כנקבה, והוא תואר אל פחותי הערך.

והנה ההפרש שיש בין אדם השלם ובין איש ההמוני, כי אדם הכשר הנקרא זכר על שם שזוכר כל מה שחטא ומרד נגדו יתברך, וכמ"ש דוד (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד, אבל מעשיו הטובים אינו זוכר, וכמו ששמעתי **מהרב המגיד מו' מנחם** בפסוק (שמות א, כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כי הבן הוא מע"ט היאורה תשליכוהו, שאינו משים נגד פניו. וכל הבת, שהוא העבירות, תחיון, שהוא משים נגד פניו, ודפח"ח. וההיפך הרשע, מגדיל מעשיו הטובים ומשים תמיד נגד פניו, ואינו זוכר חוב עבירות שחטא ומרד נגד כבודו יתברך. וז"ש חז"ל באבות (פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה, פת וכו' וחיי צער תחי' וכו', ור"ל כי כל ימיו דואג על עונותיו. מה שאין כן הרשע שהוא בטוח שהוא בן עה"ב, והרוג בקר ושחוט צאן וכו' (ישעיה כב, יג).

ובזה יובן אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה (שבעה) [שבעת] ימים. כי אדם השלם שטרח ויגע, וז"ש כי תזריע, עד שמן אשה ילדה זכר, ור"ל שעשה מחומר צורה וכנ"ל. וט[ו]מאתו אינו רק בעולם הזה שהן שבעה ימים, ז' ימי הבנין, וכמ"ש **האלשיך** בזה ג"כ יעו"ש (ויקרא יג, ב). אבל בעולם הבא טהור הוא, אחר שיהי' טומאתו לפניו כל חיי עולם הזה, וז"ש וטמאה (שבעה) [שבעת] ימים.

ואם נקבה תלד, ור"ל שעשה מצורה חומר, וטמאה שבעים, ר"ל הרבה פעמים שבעה, שהוא לעולם הבא עולם שכולו ארוך, מאחר שהי' טהור בעיניו בעולם הזה, וק"ל. או י"ל, עולם הבא נקרא שבעים, בסוד שמע שם ע', והבן.

ואחר הוצעה זו, תבין מה שאמר הפסוק אדם כי יהיה וגו'. ר"ל מי שהוא תואר אדם, בו יתואר נגע שאת או ספחת ובהרת, מה שאין כן באיש ההמוני, דכתב **הרמב**"ן (ויקרא יג, מז) מובא **בשל**"**ה** טעם נגעים בארץ ישראל דוקא, ובאדם כשר, ובבגד הלבן ולא צבוע. שבמעט חטא נתגלה הטומאה לחוץ הוא הנגע. מה שאין כן באדם רשע או בארץ שאינו קדושה וכו', יעו"ש.

ולהבין טעם זה, גם שהוא מובן מאליו. נ"ל על פי מה שכתב **האלשיך** בפרשת מצורע (ויקרא יד, א) במשנה דאבות (פ"ב מט"ו) היום קצר, והמלאכה מרובה, והפועלים עצלים, ובעל הבית דוחק. דכתב במסקנא, כי התנצלות האדם מה שאינו עוסק בתורה הוא מחמת יסורין וכיוצא בזה, ובאמת זה אינו, כי היסורין באים בשביל ביטול תורה. כמו בעל הבית שיש לו פועל עצל, דוחק אותו למלאכה בעל כרחו בהכאה וכיוצא וכו'. אך שמא תאמר, הלא יש כמה רשעים שאינם עוסקים בתורה כלל ואין להם יסורין. לזה סיים, ודע שמתן שכרן של צדיקים לעולם הבא יעו"ש, וענשם לעולם הבא. מה שאין כן הצדיקים בעה"ז ענשם.

והנה ודאי ה' הצדיק, אבל מכל מקום יש לידע טעם הדבר למה יש לצדיקים עונש בעולם הזה, וההיפך לרשעים, שיש מקום לטעות ולומר אכן שוא עבוד אלדי' וכו' (מלאכי ג, יד). **ונראה**, כי לבד טעם המבואר בחז"ל בזה, יש לי לפרש טעם נגלה. כי ידוע שמדתו יתברך להתנהג עם האדם כמדתו ובחירתו של האדם. ואם האדם ישר וכשר ורוצה לנקות עצמו מכל חטא בעולם הזה, ותמיד נותן עיניו בזה, שאינו מכסה פשעיו רק מודה ועוזב, כך הקדוש ברוך הוא אינו מכסה מלפרוע ממנו בעולם הזה, כדי שיהיה נקי לעולם הבא. מה שאין כן המכסה פשעיו, ועושה עצמו כלא חטא, כך הקדוש ברוך הוא מתנהג עמו כך ועושה עצמו כאלו לא חטא נגדו, ואינו נפרע ממנו עד יום הגמול דינא רבא, וזה עונש יותר גדול כנודע. מה שאין כן החכם אשר עיניו בראשו.

וזה נ"ל פירוש הפסוק וביום הראות בו בשר חי יטמא. ור"ל, דנודע כי הצדיק נקרא בשר, כמ"ש (יחזקאל יא, יט) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, וגם הצדיק נקרא חי, כמ"ש (שמואל ב כג, כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חי. וז"ש וביום הראות בו בשר חי יטמא, ר"ל ביום שהאדם רוצה להתנהג בדרך ישר וכשר להיות נקרא בשר חי, אז יטמא, ר"ל אז נותן לב במה שחטא נגדו, ואז יטמא על ידי נגעים שהוא לשון פורעניות ויסורין, כמ"ש (שמות יא, א) עוד נגע אחד אביא על פרעה. והוא על דרך שזכרנו, כשהוא אינו מכסה פשעיו, ומודה ועוזב, אז ירוחם במה שנפרעין ממנו בעה"ז, כדי שיהי' מתן שכרו משלם לעה"ב. ולכך דוקא בארץ קדושה ובאדם צדיק באים נגעים, וז"ש בבגדים לבנים ולא צבועים - על דרך (קהלת ט, ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ואתי שפיר.

אך כדי להבין תואר הנגע שנקרא שאת ספחת בהרת, דכתב **האלשיך** (ויקרא יג, ג) דבשביל לשון הרע נגעים באים (ערכין טז.), וענין לשון הרע בא מחמת גדולתו, או מחמת שנתחבר אל אנשי לצון, או מחמת רב כל. ואם חטא בלשון הרע ע"י גאוה, נענש בנגע הנקרא שאת לשון התנשאות וגאוה, מדה כנגד מדה. ואם על ידי שנתחבר לאנשי לצון, נענש בספחת שהוא לשון חיבור. ואם ע"י רב כל, נענש בבהרת של בהיר[ו]ת רב וכו', יעו"ש.

והנה לדעת הש"ס (ערכין טו:) סיפר לשון הרע אין לו תקנה. וא"כ על כרחך אי אפשר לפרש כנ"ל. וגם לדרכינו שהנגע הוא באדם כשר הרוצה לשוב.

ונראה לי דהא **שמעתי ממורי** פירוש הפסוק (מיכה ז, יח) נושא עון ועובר על פשע. ור"ל שהוא על דרך משל, שהי' ריב בין ב' בני אדם, וכשרוצין להתפייס זה עם זה, אז מתווכחין לידע מי חטא נגד מי. מה שאין כן כשאין רוצין להתפייס, אינו נושא עונו להוכיח נגד פניו מה שחטא לו. וז"ש נושא עון, ר"ל שנושא עונו ומוכיחו על פניו, היינו כשרוצה לעבור על פשע, ודפח"ח.

והכי נמי מצינו לשון שאת הוא שמחל על עונו, כמ"ש אם תיטי[י]ב שאת (בראשית ד, ז). והיינו על דרך הנ"ל וביום הראות בו בשר חי יטמא, כשרוצה למחול לו ולקרבו, אז נקרא הנגע שאת, כמו ויכוח על העבר ולקרבו מכאן ואילך. וכמו **שראיתי בחלום** פירוש הפסוק (תהלים סה, ה) אשרי תבחר ותקרב, שקירובו של הש"י הוא על ידי נגע ויסורין, כי אשר יאהב ה' יוכיח וכו' (משלי ג, יב), וזה שנקרא שאת.

וכשרוצה לדבק עצמו בו יתברך שהוא יותר מדריגה, בא נגע הנקרא ספחת, לשון חיבור ודביקות. כי הלא נודע מ"ש בש"ס דר"ה (לב:) כי בראש השנה ספרי חיים וספרי מתים

פתוחין וכו'. והקושיא מפורסמת, למה בכל שנה ושנה פתוחין ספרי מתים. בשלמא ספרי חיים, צריך בכל שנה מי יחי' או ימות, מה שאין כן המתים שכבר מתו, ונידונין באותו שנה שמתו, ועוד יהיו נדונין לעתיד ביום התחי', מה שאין כן בכל שנה למה נדונין. ותירוצו מבואר כי גם המתים שכבר מתו, וכבר זכו בגן עדן להיות מבני עלי', וכשרוצין להעלותו ממדריגה למדריגה יותר עליונה, חוזרין ודנין אותו על דקדוקי מצות, ולפעמים מקבל עונש ואחר כך עולה וכו', יעו"ש.

והנה יש דוגמתן בעולם הזה, כי מתחלה כשבא לשוב מדרך הרע לדרך הטוב, אז יקבל עונש ויסורין הנקרא נגע בלשון שאת כנ"ל. וכשרוצה להתקרב יותר ולדבק בו יתברך, יקבל לפעמים יסורין הנקרא ספחת, לשון חיבור ודביקות. וכשרוצה להתקרב יותר שיזכה לבהירות רב, נידון עוד בנגע בהרת. והם ג' מדריגות, שיזכה לנפש רוח ונשמה שבאין על ידי יסורין, שצריך לכתוש הגוף שיצהיר הנשמה כמבואר **בזוהר** (ח"ג קסח.). ותחלה קודם כל צריך יסורין וסגופין, כמ"ש **בכתבים** מבטלין תלמוד תורה להוצאות המת (מגילה ג:, כתובות יז.), שהם עכירות העונות הקליפות הנקרא זבחי מתים, ואחר כך יעשה כסא להשראות שכינה על ידי עסק התורה שהוא הכנסת כלה, ואז נעשה חיבור מנפש ורוח הנקרא נ"ר, שהוא מנר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג), שהוא חיבור ב' שמות הוי"ה אדנ"י, וזה שאמר לשון ספחת. ואחר כך שיזכה להתקדש גם במחשבה שהוא בהירות רב, על ידי שיזכה לנשמה שהוא חיבור יותר עליון יחוד חכמה בינה והוא הוי"ה אדנ"י ודי בזה, והש"י יכפר עון ולא ישחית, ויזכנו להתקדש במחשבה בדיבור ומעשה מאהבה, אמן נצח סלה ועד.

ואגב הנ"ל נ"ל להזכיר ענין נאה, מה ששמעתי ששאלו את **הרב הגדול מו' משה מקוטב** כשהי' עוסק לסדר גט אחד, ושאלו, הא דאמרינן בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) לעשות יחוד בכל דבר, כמ"ש וידע אדם את חוה (בראשית ד, כה). א"כ מה יחוד עושין במצוה זו שהוא גרושין פירוד בין הזווג. ותירוץ על דרך הנ"ל, מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, והקשה מה ענין הוצאת המת להכנסת כלה שהזכיר ב' דברים אלו ביחד. וביאר, כי קודם שיעשה יחוד צריך להפריד הקליפות כנודע, וז"ש תחלה צריך הוצאת המת, שהוא להפריד הקליפות, ואחר כך יעשה הייחוד שהוא הכנסת כלה. וגרושין הוא לגרש ולהפריד הקליפות, כדי שיהי' הייחוד שישא כל אחד זווגו הראוי לו, ואמר שזה הכוונה שאומרין לשמ"ו ולשמ"ה, לשם גירושין הקליפות ואחר כך יהי' יחוד הגון, ודפח"ח.

ובזה נראה לי לבאר משנה באבות (פ"ג מ"ג), שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משולחן המקום וכו'. והקשה **במדרש שמואל** דלא הי' לו לומר לשון דיעבד, מאחר שעוסקין בדברי תורה, רק הל"ל לשון לכתחלה שלשה שאוכלין וכו'. ופירש הוא, דבאמת לכתחלה ראוי שלא ישבו ג' ביחד רק כל אחד לבדו, אז יכול כל אחד לאכול בכוונה הראוי שהוא זהירות גדולה וכו', ודפח"ח.

ולי נראה לפרש על דרך הלצה ועל דרך מוסר, דהא יש לדקדק עוד, למה לי על שולחן אחד, דהל"ל ג' שאכלו ואמרו דברי תורה וכו'. וע"כ צריך לומר דבא להשמיענו, אם השולחן של אחד, דהיינו הסעודה, ושנים אחרים סועדים במסבה של זה האחד, זה הוא דיעבד דוקא, אבל לכתחלה ישב כל אחד על שולחנו, דיכול להתקדש בקדושת המאכל שהוא ראש כל הקדושות, וכמ"ש **השל"ה** (ש' האותיות אות קדושה) כשלמד אצל **מהרש"ל**, ובנסיעתו על הנשואין, א"ר ברכני, אמר לי הזהר שתקדש עצמך בקדושת המאכל וקדושת המשגל, יעו"ש. וכמ"ש **בזוהר** בדניאל שלא נתגאל בפת בג המלך, מזה זכה וכו'. ואם אוכל על שולחן אחרים, אם ינהג פרישת במאכל מה שאין בעל הבית נזהר בו, או שמקפיד, או שזה נמנע מלזהר בפרישות שנוהג בשולחן עצמו, וז"ש לשון דיעבד, שלשה שאכלו על שולחן אחד, ולא לכתחילה מטעם המבואר, וק"ל.

עוד י"ל על דרך מוסר, איך יהי' דברי תורה שאומרין על שולחן שאוכלין. והוא דכתב **במדרש שמואל** (אבות פ"ג מ"ב) שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה. דהקשה, לשון ביניהם אין לו שחר. ופירש, דהא גם בפסוק קשה, דכתיב (מלאכי ג, טז) אז נדברו איש אל רעהו וגו', דהל"ל אז דברו, אלא דהכוונה שיהי' אחדות ואהבה, שמתחיל האחד לדבר בדברי תורה כדי שיהי' פועל יוצא, שידבר חבירו וישמע הוא מחבירו, וז"ש נדברו, והבן. וכן מצאתי **בספר חסידים** (עי' סי' קסג) לעולם תהי' מנוצח וכו'. ופירש **המפרש** דקאי בדברי תורה, דאם הוא מנוצח מחבירו אז יודע מה שלא ידע קודם לזה, מה שאין כן במנצח, יעו"ש.

ובזה יובן שלשה שאכלו על שולחן אחד, ור"ל תיבת אחד קאי אירישא ג"כ, שאלו ג' הם אחד, שיש אחדות ביניהם, וכל אחד שותה בצמא דברי חבירו לשמוע כלימודים, אז שכינה שרוי' ביניהם, ונקרא זה השולחן אשר לפני ה'. ובא למעט אם כל אחד רוצה להתגדל ולהתפאר בדברי תורה על השולחן נגד חבירו ונגד זקני עמו, שאין זה השולחן לפני ה', רק שיתחברו באהבה וחבה, וז"ש שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, ר"ל שהחיבור ביניהם הוא על ידי דברי תורה, אז טוב להם סלה. ויזכנו הש"י מאלו שיש ביניהם דברי תורה, אמן נצח סלה ועד.

- **מצוה** - והבגד כי יהי' בו נגע וגומר וראה הכהן וגומר (יג, מז-נה).
כי שמעתי ממורי, ענין קטנות וגדלות שיש בספירות העליונות למעלה כך הענין למטה בכל דבר, הן בבגדים וכו', וזה שלפעמים עושה מלאכת הבגד מקולקלין, להצר לאדם, והוא בסוד קטנות וכו'. והתקנה שיעשה פדיון, או שיתן בגד הישן לעניים, או שיתן לפי ערך שומת הבגד לצדקה, ודפח"ח.
ואני אומר שהוא ג"כ מנצוצי נשמתו שירדו ברפ"ח נצוצין, להעלותן, וכל מאכלי האדם או מלבושיו או דירת הבית ומשא ומתן שלו, הכל הוא להעלות הנצוצין של עצמו, ולפעמים מפסיד בסחורה, ועדיין לא תיקן, ולפעמים בריוח שיש לו הנאה ותענוג בזה מעלה הנצוצין, כנודע זה **בכתבי האר"י זלה"ה** יעו"ש.
וזהו סוד בכל דרכ[י]ך דעהו (משלי ג, ו), לייחד ולהעלות הנצוצין של נשמתו שהיא נצוצי השכינה, בסוד מיין נוקבין, וגורם זווג עליון בסוד וידע אדם את חוה (בראשית ד, כה), וזה סוד ד"ע את אלדי אביך ועבדהו (דברי הימים א כח, ט), והבן.
וא"כ זהו ממש נגעי בגדים, מן פגמי עונותיו. ואחר הכבס ושב בתשובה, וראה הכהן וטהרו, וק"ל.

מצורע

מצוה - טהרת המצורע שנאמר (יד, ב) זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן.
והספיקות רבו, **א**' מה שזכרתי בכמה מקומות, מאחר כי מצות התורה היא מעצמותו ית' והוא עצם שם הוי"ה הרמוז באותיות מצוה, וכמו שהוא ית' היה הוה ויהי' כך מצות התורה נוהג בכל זמן עבר ועתיד והוה ובכל אדם שנקרא עולם קטן, ואם כן איך מצות טהרת המצורע נוהג בזמן הזה שאין בית המקדש וכהן. **ב**' קשה, זאת שהוא מיעוט, מה ממעט. **ג**', למה לי תורת וגו'. **ד**' קשה, דה"לל הצרוע, מה המצורע, וחז"ל דרשו (ערכין טו:) המוציא רע, אך קשה הא על ז' דברים נגעין באין ולשון הרע אחד מהם (שם טז.), אם כן באינך חוץ מן לשון הרע איך שייך המוציא רע. **ה**' קשה, והובא אל הכהן מיותר, וסותר שאח"ז כתיב (יד, ג) ויצא הכהן וגו'.
ונראה לי דרמז במצוה זו ג' עמודים שהעולם קיים עליהם (אבות פ"א מ"ב), ויתפרש פסוק זה בג' דרכים, והוא תורה ועבודה וגמילות חסדים.

ותחלה נפרש פירוש הפסוק על פי פירוש **הכתבים** במה שנזכר בש"ס (מגילה ג:, כתובות יז.) מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו', מה ענין זה לזה. ופירוש הענין, כי עיקר עסק התורה הוא לעשות כסא לשכינה הנקרא כלה, והיא הכנסת כלה בסוד ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח). ובהיות האדם מלוכלך בכתמי עונותיו אין השכינה שורה בו, כי אין מקום לישב עליו, וכל עון ועון הוא קוץ מכאיב וסילון ממאיר ליושב על כסא, וז"ש (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלדים מה לך לספר חוקי. לכך צריך תחלה לעשות תשובה לתקן מעשיו להוציא רע שהם הקליפות הנקרא מת, והוא הוצאות המת, זה סוד חיל בלע ויקיאנו (איוב כ, טו), ואז תורתו רצוי', והוי הכנסת כלה. וז"ש מבטלין תלמוד תורה, להוצאות המת תחלה, ואח"כ הכנסת כלה שהיא עסק התורה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן זאת תהיה תורת וכו', ר"ל למעט בתורה, כי תחלה מבטלין תלמוד תורה להוצאות המת. וז"ש המצורע ר"ל המוציא רע, תחלה צריך לתקן מעשיו בתשובה להוציא רע, שהם הקליפות שעשה על ידי עונותיו. וביום טהרתו שנטהר מעונותיו, אז והובא אל הכהן, ששפתי כהן תורה יבוקש מפיהו אחר טהרתו, אז יהיה תורת חסד על לשונו, ולא קודם טהרתו, כמיעוט זאת תורת וגו'. וזהו עמוד התורה, וק"ל.

ובזה יבואר קושיא ה', דכתיב ויצא הכהן וגו', דהוא כסותר נגד מה דכתיב ברישא והובא אל הכהן. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דכתב **האלשיך** בפרש' יתרו בפסוק (שמות יט, י-יב) לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם וגו' והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר וגו' לא תגע בו יד וגו'. והקשה, תחלה אמר לשון רבים, ואח"ז לשון יחיד לא תגע וגו'. וביאר, כי למדנו ית' דעת למי שרוצה להיישן]ר את העם לקרבם אליו יתברך, שלא יתחיל ללמדם הוראות חיצונות כבגדים לבנים וטיבול וכיבוס כפרושים, רק תחלה יתחיל בקדושה פנימיות מנפש עד בשר, ואח"כ בחיצונית, וזהו וקדשתם היום ומחר, להכשיר לבבם בתשובה פנימיות, ואח"כ וכבסו שמלותם. ב', שלא ייחל עד יבוא העם אליו לדרוש דרך ה', כי אם שילך הוא אצלם ללמדם, וז"ש לך אל העם וקדשתם. ג', שלא יאמר המוכיח אדר[ו]ש ברבים השומע ישמע והחדל יחדל, רק תחלה יאמר ברבים ואח"כ לכל אחד ואחד, וז"ש תחלה לשון רבים השמרו וכו', ואח"כ דבר לנוכח אחד לאחד לאמר לו לא תגע בו יד וגו', עכ"ל.

ולי נראה כי בא הש"י ללמדינו ג' כללים גדולים בתורתו ועבודתו יתברך, אחד במ"ש לך אל העם, ולא אמר בא אל העם כמ"ש בא אל פרעה (שמות י, א), וגם תואר העם ולא תואר ישראל. והוא כי צורך גבוה הוא להעלות מדריגה תחתונה אל העליונה, בסוד בזאת יבא

אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג). וכדי שיוכל להעלות צריך לירד תחלה לאותו מדריגה כדי שיוכל להעלותה, וכמו שזכרנו במשל שר אחד ששינה לבושי בגדי החמודות ולבש בגדי הפחותין, כדי להעלות בן אל אביו המלך וכו'. והנמשל, כי אדם שהוא מלגאו הם שלומי אמוני ישראל, ולבושי האדם הם אנשי ההמונים מלבר, בסוד נקבה תסובב גבר (ירמיה לא, כא). וצריך לפשוט את עצמו מן מדריגת ובחינת אדם מלגאו, לירד לבחינת לבוש מלבר, כדי שיהי' במדריגתו, אז יוכל להעלותו, כמו שזכרנו בפירוש הש"ס (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחוי"יב בדבר אינו מוציא הרבים י"די חובתן יעו"ש. וכמו שנזכר [ב]ירושלמי (תענית פ"ב ה"ז), שמואל הנביא לבש חלוקן של ישראל ואמר חטאנו וכו', שירד למדריגת לבוש שהם המוני עם ואמר חטאנו, ואתי שפיר.

וז"ש לך אל העם, ר"ל שיחשב להליכה, שירד ממדריגתו אל מדריגת העם שהם פחותי הערך כנודע, וקדשתם וכבסו שמלותם כי הם לבושי אדם, ועל ידי זה יוכלו לכבס ולהתקדש וכאמור.

כלל ב', במ"ש והגבלת את העם סביב וגו' השמרו לכם עלות בהר וגו'. והוא דכתב **מוהרש"א** בפ"ב דחגיגה (יד:) ד' נכנסו לפרדס, וז"ל: ובספר ישן מצאתי וז"ל, נכנסו לפרדס החכמה והיא חכמת אלדיות, בן עזאי הציץ ומת, מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה דבקות אמיתי בדברים עליונים שהם יסודה, והציץ באור הבהיר, נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל מיקרי הגוף, באותו שעה ראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה, וזו מעלה גדולה, ע"כ נאמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו וכו' (תהלים קטז, טו). בן זומא הציץ ונפגע, שלא הי' שלם במעלות וישוב הדעת כבן עזאי, ומתוך שהציץ גם הוא באור בהיר יותר ממה שהיתה דעתו סובלת, נתבלבלה ונטרף דעתו וכו', וזהו (משלי כה, טז) פן תשבענו והקאתו. אלישע וכו'. רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום ועליו נאמר (שה"ש א, ד) משכני אחריך נרוצה וכו', כשהגיע רבי עקיבא לגבול ששכל האנושי אי אפשר להשיג, עמד ולא הרס לעלות אל ה', וע"כ אמר משכני אחריך וגו', כלומר שנמשך אחר המושך, ולא נכנס לפנים מן הגבול וכו', עכ"ל.

וכן כתב בספר **ברית מנוחה** (דרך א) סוד קברן]ו[ת התאוה, יעו"ש. ואפשר שזה רמז מ"ש **בזוהר** אחרי מות דף ע' (ע"ב) וז"ל: תאנא ברזא דרזין בגו רזין דספרא דשלמה מלכא, ושבח אני את המתים שכבר מתו וכו' (קהלת ד, ב), אלא שכבר מתו בהאי עלמא בפולחנא דמ[א]ריהון וכו' יעו"ש. והיינו התפשטות והתפרדות מן הגוף הגשמי ולדבוק דבקות אמיתי במושכל. וכמ"ש **הרמב"ן** (תוה"א ש' הגמול סי' קכג) פירוש הש"ס (תענית לא.) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים בגן עדן, וכל אחד מראה באצבעו

זה אלדינו קוינו לו. ור"ל שישיגו למעלות משה רבינו עליו השלום בהתפשטות הנפש מהגוף וכו' יעו"ש **בהרמב"ם** בפ"ח מהלכות תשובה (ה"ב).

וז"ש והגבלת את העם וגו', ר"ל שיעשה גבול לכל אחד לפי השגת דעתו ויכלתו. וז"ש השמרו לכם עלות בהר וכו', שהיא מעלות רבי עקיבא הנ"ל, מה שאין כן בן זומא הציץ ונפגע, כי ריבוי השמן לנר גורם הכיבוי, באופן שאין שנים שוין במדריגה אחד, רק כל אחד יש לו בחינה ומדריגה בפני עצמו, ולכך צריך לפרט ולומר בפרטית לכל אחד לא תגע בו יד וכו'.

כלל ג' במ"ש לא תגע בו יד וכו'. על דרך **ששמעתי ממורי** פירוש הש"ס (ברכות לה:) הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. ר"ל שעשו כרשב"י לא מצד בחירתן, רק שרוצה לעשות כמו שעשו אחרים, ובזה נשאר קרח מכאן ומכאן, כי מדריגתו אבד ומדריגת אחרים לא השיג והגיע. וז"ש לא תגע בו יד, והוא על דרך עד מקום שידו מגעת (פסחים ח:), אבל יותר ממדריגתו בזה לא תגע בו יד כחך, וגם את מדריגתך תאבד, וז"ש כי סקל יסקל או ירה יירה מן ב' בחינות האמור.

ולכאורה כלל ג' הוא קרוב לכלל ב', אבל אחר העיון הוא דבר נפרד, וכל אחד הוא כלל גדול בעבודתו ותורתו יתברך, והבן.

•

בפסוק זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן וגו' (יד, ב). והספיקות עם ביאורן כתבתי לעיל. וכעת נראה לי באופן אחר.

ומקודם נבאר משנה בסוף חולין (פי"ב מ"ה), לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע, ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה (דברים כב, ז) למען ייטב לך והארכת ימים, ק"ו למצות חמורות שבתורה. עוד ביאור זה במקום אחר.

וכעת נ"ל, ומקודם נבאר ש"ס פרק ג' דעירוכין (טז:), אמר רבי יהושע בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי צפרים לטהרתו, אמר הקדוש ברוך הוא, הוא עשה מעשה פטיט לפיכך יביא קרבן פטיט. וכתב **מוהרש"א** כי מות וחיים ביד הלשון, דבעי חיים בלישני', דבעי מות בלישני', וע"כ מביא ב' ציפרים, א' השחוטה לרמוז על פטפוט לשון הרע שיבטלו, וצפור החיה רמז על פטפוט התורה שזהו (תקנות) [תקנתו] וכו', יעו"ש.

ויש להבין, תינח למאן דאמר (ערכין טו:) מאי תקנתו של מספרי לשון הרע, יעסוק בתורה, שפיר בעי ב' ציפרים, לרמוז וכו', מה שאין כן למאן דאמר סיפר אין לו תקנה וכו', א"כ הדרא קושיא שתי ציפרים למה, רק בא' סגי לרמז לו שחטא מה שעשה מעשה

פטיט. הגם די"ל דזהו כוונת רבי יהושע בן לוי בשאלתו למה אמרה תורה יביא שתי צפרים, כי לפי הטעם וכו', א"כ בא' סגי למ"ד. אך דלפי זה מאי משני הוא עשה מעשה פטיט וכו', דאכתי קשה כנ"ל. וכתבתי ביאור זה במ"א.

וכעת נראה לי, דכתבתי במקום אחר ביאור פלוגתא הנ"ל, הא אין לך דבר שעומד בפני תשובה. וכתבתי תירוץ לזה, כי אינו יודע לשוב על עונות אחרים שניתן עליו וכו'. ולהכריע נראה לי מפסוק (יחזקאל יח, כח) ובשוב רשע מרשעתו עליהם חיו יחיה, כפל, וכרבי חמא הנ"ל יעו"ש. והעולה משם שיש תקנה למספרי לשון הרע כרבי חמא, או עוסק בתורה או שישפיל דעתו, שהוא סברת רבי חמא הנ"ל.

ובזה יובן הפסוק זאת תורת המצורע ביום טהרתו, דהיינו שיש תקנה לטהרתו של המצורע שהוא המוציא רע, שדבר סרה על חבירו, וניתן עליו עונות חבירו, שישפיל עצמו, שהוא זא"ת לשון מיעוט, שימעט את עצמו. ועוד תקנה תורת, שיעסוק בתורה. ואלו ב' תקנות זאת תורת, הוא למצורע המוציא רע, ביום טהרתו דייקא, כשמטהר את עצמו מעונות עצמו, גם עונות אחרים שנתנו עליו ג"כ נטהרו, וז"ש והובא אל הכהן, והבן. וכתבתי קצת מזה במ"א.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, אמר רבי יהושע בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה שיביא שתי ציפרים. וכי תימא כפירוש **מוהרש"א** הנ"ל, תינח למאן דאמר יש לו תקנה, מה שאין כן למאן דאמר אין לו תקנה א"כ מאי טעמא מביא שתי צפרים, דסגי בא' וכנ"ל. ומשני אמר הקדוש ברוך הוא, הוא עשה מעשה פטיט וכו', דקשה הלא אין לך דבר עומד בפני התשובה, וצ"ל דאין יודע לשוב על עונות חבירו כנ"ל. אמנם דמוכרע מפסוק בשוב רשע מרשע"תו וכו', דבתיקון עונות עצמו נתקן גם עונות זולתו. וזהו צחות לשונו, אמר הקדוש ברוך הוא, דהיינו פסוק מרשע"תו, שאינו צריך תיקון רק על מעשה עצמו מה שהוא עשה מעשה פטיט, לפיכך יביא קרבן פטיט לכפר על עונות עצמו, וממילא ניתקן גם זולתו, ושפיר בעי ב' ציפרים, וק"ל.

ועוד י"ל ביאור פלוגתא הנ"ל, סיפר אין לו תקנה, הלא אין לך דבר וכו'. דאיתא בש"ס (שבת קיט:) כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו וכו'. והוא תמוה, הלא לכל עבירות שבתורה יש רפואה למכתן, ולעבירה זו שמבזה ת"ח אין רפואה. וכתבתי לעיל מזה בקיצור ב' פירושים, א' **ששמעתי** וכו'. ב' על פי ביאור הש"ס דראש השנה (פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים. כי על ידי שגגת ת"ח מעלה זדונות של המוני עם, וזהו פירוש הש"ס (אבות פ"ד מי"ג) שגגת תלמוד עולה זדון, שמעלה זדונות עמי הארץ, וזהו ששמעתי **מהרבני מוה' שבתי מראשקוב**, ובזה יובן, כל המבזה

ת"ח, מכח שמצא לו חטא שוגג, אין רפואה למכתו - להעלות זדונות שלו, כי אינו רוצה להתחבר עמו שיוכל להעלותו.

ובזה יובן טעמא דמאן דאמר סיפר אין לו תקנה, דהיינו שדבר סרה על ת"ח, שמצא לו חטא שוגג, שהוא כדי להעלותו עם זדונותיו, דהיינו ממש המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו, ולכך אין לו תקנה, וק"ל.

והעולה מזה כי שגגת תלמוד עולה זדון וכנ"ל. ונודע כי ההפרש בין שוגג למזיד הוא המחשבה, כי השוגג הוא בלא מחשבה, וזדון הוא בכוונת המחשבה. וזה נראה לי פירוש הפסוק (ויקרא כא, א) לנפש לא יטמא בעמיו, ודרשו שהמת בתוך עמיו, וכתבתי מזה במקום אחר. ולדברינו נ"ל, שאם נזדמן לו שוגג בלא מחשבה, יתחבר עם המוני עם להעלותן, מה שאין כן שיחטא בכוונה ובמחשבה כדי שיתחבר עם המוני עם להעלותן זה אינו, וזש"ה לנפש, דהיינו המחשבה, וגם נקרא נפש ברצון כנודע, לא יטמא בעמיו - עבור המת שהוא בתוך עמיו, להעלותו, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי לפרש משנה (יומא פ"ח מ"ט) האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין וכו'. הכוונה אחטא ואשוב, שיחטא בכוונה כדי שישוב, דזה לא מהני, כמו **ששמעתי** בזה ב' טעמים, א' דחוטא מדעת וכו'. ב' כי תשובת המשקל וכו', וק"ל, ודפח"ח. פעם ב' אחטא ואשוב, שיחטא בכוונה כדי להשיב ולהעלות המוני עם, ג"כ לא מהני וכנ"ל, וק"ל.

ונודע כי המחשבה נקרא אם, כי עולם המחשבה היא בינה אם הבנים כנודע, ובזה יובן מצוה (דברים כב, ז) שלח תשלח את האם והבנים תקח לך. ר"ל ששגגת תלמוד עולה זדון, דהיינו חטא בלא מחשבה הנקרא שוגג, הוא מעלה הזדון שהם הבנים, לכך הזהירה התורה שלח תשלח את האם שהיא המחשבה, דהיינו על ידי שוגג בלא מחשבה, ואת הבנים תקח לך, וק"ל.

ובזה יובן משנה הנ"ל, לא יטול האדם אם על הבנים, דהיינו המחשבה הנק' אם, על הבנים, עבור הבנים שיוכל להעלותן, אפילו לטהר את המצורע - להוציא רע ולהעלותן וכנ"ל, כי דוקא שג"גת תלמוד מעלה זדון, דהיינו לשלח האם ולא ליטול האם, וק"ל.

ומה מצוה קלה שהוא כאיסר, הכוונה כי הלא הוא עושה מצוה, שמעלה קלי הדעת על ידי איסורא שהוא חטא שוגג, שהוא כאיסור ולא איסור ממש, מעלה על ידי זה אנשי הזדון, אמרה תורה והארכת ימים, ק"ו למצות חמורות שבתורה שמאריך ימים, וק"ל.

•

מצוה שמנה **הרמב"ם** (סה"מ עשין קי) וז"ל: להיות הטהרה מן הצרעת וכו' בעץ ארז ואזוב וכו', שנאמר זאת תהיה תורת המצורע וגו' (יד, ב-ד), יעו"ש.
וי"ל, הא המצות הם נצחיים, ובפרט שהם רמ"ח מ"ע כנגד איברי האדם, כדאיתא בש"ס דמכות וכו' (כג:), וא"כ איך שייך מצוה זו בזמן הזה שיהי' בכל זמן ובכל אדם.
וכדי לבאר זה, צריכין לעורר הספיקות שיש בפסוק זה. דקשה **א**' ל"ל זאת שהוא מיותר, וגם לפי דקי"ל זאת למעט, מה בעי למעט כאן. **ב**' קשה, ל"ל תורת, או דהל"ל טהרת המצורע, ומכל שכן לפי מה דאמרו חז"ל (זבחים כז:) זאת תורת העולה (ויקרא ו, ב), כל תורה הוא לרבות, לומר תורה אחת לכל העולין וכו', א"כ גם כאן בא תורת לרבות היפך זאת דבא למעט, וסתרי אהדדי, כי אם לומר לדבר זה בא לרבות ולדבר אחר בא למעט, ולא מצינו בזה שידרשו כך, וצריך טעמא. **ג**' קשה, מאי המצורע, הל"ל הצרוע.
ד' קשה, דבש"ס פ"ג דעירוכין (טו:), אמר ריש לקיש מאי דכתיב זאת תהי' תורת המצורע, זו היא תורתו של מוציא שם רע וכו'. וקשה, דנודע הסוגיא, בכל מקום שאומר התנא מאי דכתיב, הוא משום דיש איזה קושיא בפסוק, ומה קשה לי' בפסוק זה. **ה**', קשה מנ"ל להוציא מפשוטו, דלמא קאי על מצורע ממש.
ו' קשה, הא בש"ס דעירוכין (טז.) נלמד מהפסוקים דעל ז' דברים נגעים באים, ולשון הרע אחד מהם, ומה ראה ריש לקיש להוציא לשון הרע מהכלל, שהצרעת הוא רק עבור מוציא רע, דמשמע ולא על אינך.
הגם דקושיא זו יש לבאר על פי מדרש (ויק"ר טז, א) שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו וכו' (משלי ו, טז-יט), לפיכך משה הזהיר את ישראל זאת תורת המצורע המוציא רע, עיין לעיל ביאר זה.
ז' קשה, דאמר והובא אל הכהן וכו', משמע שנכנס המצורע לפנים למחיצת הכהן, ואיך אמר אחר כך ויצא הכהן וגו', דסתרי אהדדי. **ח**' קשה, לא נכתוב והובא וגו', גם לא נכתוב והובא ולא צריך ג"כ ויצא וגו', רק לכתוב וראה הכהן וגו', דכבר נודע שאין המצורע נכנס לפנים, וע"כ יצטרך הכהן לצאת אליו ולראות נגעו. **ט**' קשה, דהל"ל עכ"פ ובא אל הכהן, מאי והובא.
י' קשה, דהא דטעון צפרים הוא עבור לשון הרע כדאיתא בש"ס (ערכין טז:) אמר רבי יהושע בן לוי מה נשתנה מצורע דבעי ב' צפרים, אמר הקדוש ברוך הוא הוא עשה מעשה פטיט יביא קרבן פטיט. וטעון עץ ארז ואזוב, עבור שהנגעים באים על גסות הרוח וישפיל דעתו, וכמ"ש **מוהרש"א** דלכך טעון ב' צפרים נגד לשון הרע, ותקנתו עסק התורה, וכן עץ ארז נגד החטא, ואזוב נגד התקנה, יעו"ש. וקשה, הא על ז' דברים נגעים באים, א'

לשון הרע ב' גסות הרוח וכו'. א"כ גבי לשון הרע ל"ל עץ ארז ואזוב, וגבי גסות הרוח ל"ל ב' צפרים.

הגם לפי דכתב **מוהרש"א** (טו:) ישפיל דעתו, כי אלו ב' עבירות לשון הרע וגסות הרוח ג"כ שותפין הם, שכללן הכתוב (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וכו', כי הגאוה שבו מביא שמדבר לשון הרע על חבירו, עכ"ל. א"כ לא קשה מידי, דבעל לשון הרע הוא ודאי גס רוח, וגס רוח הוא ג"כ בעל לשון הרע, ולכך טעון צפרים וגם עץ ארז ואזוב.

אך דקשה, ל"ל לחשוב ז' דברים אשר נגעים באים עליהם, ה"ל לחשוב רק ששה, כי שביעי בכלל הששה כאמור.

ונ"ל דקושיא זו יבואר על פי מדרש (ויק"ר טז, א) דחלק לשני בבות, שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו (משלי ו, טז), כי באמת רק ששה הנה כנזכר, רק שנפרט שביעי שהוא תועבת נפשו, שאין אחרים נענשין עבורו, כנזכר **בכתבי** יעו"ש.

י"א קשה מש"ס דחולין (פט.) יכול יגיס דעתו וכו', דק' אהדדי וכו'.

והסגנון, דבלא קושיא ראשונה הי' אפשר לתרץ קושיא ב' ג', על ידי קושיא ד' ה', דלכך דריש ריש לקיש על מוציא רע ואמר מאי דכתיב וכו'. ומעתה מבואר קושיא ב', דאיתא בעירוכין (דף טו:) תקנתא אם תלמיד חכם יעסוק בתורה וכו'.

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ם** (בפ"ט) [בפ"י] מהלכות טומאת צרעת (הל' ה-ו) וז"ל: מי שהי' בהרת בערלתו ימול, ואע"פי שהיא מילה שלא בזמנה, שמצות עשה דוחה ל"ת וכו'. **מצות** עשה שיהי' המצורע המוחלט מכוסה ראשו פרוע בגדיו וכו'. אפילו כהן גדול שנצטרע פורע ופורם, שעשה דוחה לא תעשה. ונוהג בשבת וי"ט וכו'.

והקשה הרב בעל **משנה למלך** וז"ל: מי שהי' בהרת בערלתו וכו', יש לתמוה דבמסכת שבת דף קל"ב (ע"ב) אמרינן אימור דאמרינן דאתי עשה ודחי ל"ת כשהוא ל"ת גרידא, והאי עשה ול"ת וכו'. ותירץ, דס"ל כאידך ברייתא, דרב אשי פסק הכי, דקאמר היכי אמרינן דאתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת, ובעידנא דמיעקר הלאו מקיים עשה וכו', משמע דס"ל דמילה דוחה צרעת, דאתי עשה ודחי ל"ת.

עוד הקשה, דבש"ס שם גרסינן דצרעת דוחה עבודה וכו', דלא אמרינן יקוצו בהרתן ויאכלו פסחים, או הכהן יקוץ בהרתו ויעבוד אם הכהנים טמאים בצרעת והקהל טהורים, ולא אמרינן דאתי עשה דעבודה ודחי ל"ת דצרעת, משום דקאמר רב אשי הני מילי מילה בצרעת וכו', ולא ידעתי למה לא הביא רבינו דין זה, עכ"ל.

ולי נראה, דאפשר לומר דקושיא חדא יבואר באידך, דלכך לא הביא הרמב"ם דין זה, דבאמת סבירא לי' דיש בצרעת עשה ול"ת, וא"כ אין צריך להביא דין זה דלא אתי עשה דעבודה ודחי ל"ת דצרעת, דזה אינו, דצרעת הוי עשה ול"ת ומהיכי תיתי לומר דאתי עשה גרידא דעבודה ודחי ל"ת ועשה, וא"צ להביאו. וכי תימא א"כ מאי טעמא מילה דוחה צרעת, ועוד איך ס"ל דהוי עשה ול"ת, הא הרמב"ם עצמו מביא הטעם דדחי דאתי עשה ודחי ל"ת דצרעת, שמע מינה דאין בצרעת רק ל"ת לחוד. זה אינו, דקושיא א' יבואר בב', דכבר הקשו **בתוספות** שם בד"ה האי עשה ול"ת הוא וכו' וז"ל: וא"ת והא אמר בסמוך היכי אמרינן דאתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת, אלמא דליכא בצרעת אלא לאו, ואומר ר"ת דלא נקטינן אלא לסימנא בעלמא. וא"ת הא דקי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה נגמר ממילה בצרעת דדחי, וי"ל מה למילה שכן נכרתו עליו י"ג בריתות ע"כ. אלמא דלעולם יש בצרעת עשה ול"ת, והא דלא זכר הרמב"ם רק ל"ת, דנקט לשון הש"ס דתני בצרעת ל"ת לחוד אע"פ שיש בו עשה ג"כ. וכ"ת אם כן דיש בצרעת עשה ול"ת אם כן מ"ט דחי מילה שהיא עשה גרידא צרעת שהיא ל"ת ועשה, ואנן קי"ל דלא דחי ל"ת ועשה. זה אינו, דכבר ביארו התוס' דשאני מילה שנכרתו עליו י"ג בריתות, אבל עבודה עשה לא דחי צרעת שהיא ל"ת ועשה, וא"כ לכך לא הוצרך הרמב"ם להביא דין זה, מאחר דקי"ל בכל מקום דלא דחי עשה ל"ת ועשה, ודו"ק.

העולה מזה, דיש עשה דוחה וממעט הצרעת כגון מילה, ויש עשה שאינה דוחה צרעת כגון עשה דעבודה לקוץ בהרתו ולאכול הפסח לא דחה. ובזה יובן דרימז הפסוק ב' דינים אלו בז"את תו"רת המצורע, כי זאת מיעוט, למעט צרעת במילה, דדחי מילה לצרעת. ותורת בא לרבות, לומר תורה אחת לכל מצורעין, שנוהג צרעתו גם במקום עשה דפסח, דלא דחי עשה דעבודה עשה ול"ת דצרעת, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר מ"ש **הטור** (או"ח סי' תכח), לעולם קורין פרשת מצורע קודם פסח בשנה מעוברת, וסימנו סגרו ופתחו. ור"ל דבא לרמז דין הנ"ל, דלא דחי עשה דעבודת הפסח ל"ת דצרעת, ולכך צריך להסגיר תחילה מצרעתו ואחר כך יעשה פסח, וק"ל.

עוד הי' אפשר לתרץ קושיות א"ג הנ"ל לחוד, אך מכח קושיא ד' ה' יבואר חדא באידך על ידי קושיא ג' הנ"ל, וממילא יבואר גם קושיא ב' ג' הנ"ל בחדא מחתא.

דאמר שם, מה תקנתא של מספרי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו, וכמ"ש **מוהרש"א** הנ"ל.

ובזה יובן זאת תורת המצורע, שהפסוק עצמו רימז החטא ותיקונו, והוא שאם הוא עם הארץ ימעט את עצמו, וז"ש זא"ת שהוא מיעוטא. ואם הוא תלמיד חכם יעסוק בתורה נגד מה שהוציא רע, וז"ש תו"רת המצורע ביום טהרתו, וק"ל.

אך דלפי זה תיקשי קושיא ו' הנ"ל - הא על ז' דברים באים, ולמה הוציא לשון הרע מהכלל.

וכדי לבאר זה נבאר תחלה ש"ס דמועד קטן דף י"ד ע"ב: מצורע מהו שינהג צרעתו ברגל וכו'. וש"ס זה יבואר על פי ש"ס דעירוכין (טז.) על ז' דברים וכו', עיין לעיל כל זה. והעולה משם, לכך הזהיר משה ביחוד על המוציא רע. וזהו סברת ריש לקיש דאפיק לשון הרע מהכלל. ואתי שפיר קושיא ט' הנ"ל שהיא אחרונה, שבאמת אינו רק שש הנה שנא ה', אבל שביעי תועבת נפשו וכו', וק"ל.

אך בביאור קושיא א' יבואר ג"כ קו' ז' ח'. ותחלה נבאר המשך פסוקי יחזקאל סימן מ"ד (יט), ובצאתם אל החצר החיצונה אל העם יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתים בם והניחו אותם בלשכת הקודש ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו את העם בבגדיהם וגו'. וזה אין לו שחר כלל.

ונ"ל דאיתא בירושלמי מס' תענית (פ"ב ה"ז), לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו' יעו"ש, והוא תמוה. ובארתי בארוכה על משנה (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן וכו'.

ואתי שפיר והובא אל הכהן משמע על ידי אחרים, דהיינו על ידי שיצא הכהן ממחיצתו למדריגה ההיא כדי להעלותו, דהיינו ויצא מחוץ למחנה וגו', וכאשר כתבתי בביאור כל המזכה אחרים אין חטא בא על ידו (אבות ה, יח), דהוי אמינא שעל ידי חטא שבא לידו בזה יתחבר עם המוני עם, כמו שכתבתי בביאר הפסוק (ויקרא ד, כא-כב) חטאת הקהל אשר נשיא יחטא וגו', יעו"ש, לכך אמר דאם מזכה הרבים על ידי שירד למדריגתן, א"כ אין חטא בא לידו, מאחר דכבר הי' בגדרם, יש לו גם עתה התחברות בלא חטא, והבן. וז"ש מאחר שהובא אל הכהן דאחז בידא דחייבא וזיכה אותו, שוב אין חטא בא לידו גם שיצא מחוץ למחנה, וק"ל.

•

מצוה אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' - טומאת נגעי אדם (יג, ב-מו), וכו' **מצוה - ובא אשר לו הבית וגו'** (יד, לה-נג).

טומאת נגעי בתים, טעם נגלה מבואר, שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, ותחלה באין נגעי בתים, ובגדים, ואחר כך על גופו וכו' (ויק"ר יז, ד).

ובעירוכין דף ח' ע"ב: אמר רב פפא צדקתך כהררי אל (לו, ז) אלו נגעי אדם, משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים. פשטיה דקרא במה כתיב, אמר רב יהודה אלמלא צדקתך כהררי אל מי יוכל לעמוד לפני משפטיך תהום רבה. רבה אמר צדקתך כהררי אל, מפני שמשפטיך תהום רבה. במאי קמיפלגי, בדרבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא, דאתמר רבי אלעזר אמר כובש, רבי יוסי ברבי חנינא אמר נושא וכו', רבה כרבי אלעזר, ורב יהודה כרבי יוסי ברבי חנינא.

והספיקות רבו, **א**' צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם, ומשפטיך נגעי בתים. וזה אינו, דאדרבה זה, נגעי בתים שחוץ לגופו הוא חסד, ויסורי גופו הוא משפט תהום רבה, וכדרשת רז"ל בזה. **ב**', דמצינו צדק הוא דין, ומשפט הוא רחמים, וכמ"ש (דברים טז, כ) צדק צדק תרדוף, בצדק תשפט עמיתך (ויקרא יט, טו), וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג קצט.). ושאר הספיקות כי רבו כאן, ויבוארו לבסוף.

דהקושיא מפורסמת בפרק קמא דראש השנה (טז:), ג' ספרים נפתחין וכו', בינונים וכו', זכו נכתבין לחיים, לא זכו וכו'. והקשו **המפרשים** דאם לא זכה לעשות תשובה או מצוה יתירה, אכתי בינוני הוא, ולמה נכתב למיתה. ורבו המתרצים.

ולי נראה פשוט, דכתב **הרמב"ם** בהלכות תענית (פ"א ה"ג) על פסוק (עי' ויקרא כו, כח) גם אני אלך עמהם בחמת קרי, וז"ל: כי עד כה יסרתי על עונותיכם, אך עתה שהודיע להם סיבת חטאם ע"י איזה פורענות שישובו, והם לא נתנו לב לשוב באמרם מקרה הוא, מעתה כל אשר אייסר אתכם יהי' בחמת מה שאמרתם קרי הוא, והפצרו מלשוב, ועיין משלי א' בפסוק ל"א - ויאכלו מפרי דרכם, יעו"ש.

ונ"ל דיובן בזה פירוש הפסוק שבש"ס על ג' כתות הנ"ל, שנאמר (תהלים סט, כט) ימחו מספר חיים וגו', וקודם לזה כי את אשר הכית רדפו וגו' תנה עון על עונם ימחו מספר חיים וכו'. והוא תמוה וכי דרכו של הש"י להוסיף עון מה שלא עשו. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דודאי מצינו בפסוק (תהלים סח, לו) נורא אלדים ממקדש[י]ך, כשהקדוש ברוך הוא עושה דין בצדיקים הוא מתעלה (זבחים קטו:), ורואין העולם אם לעושי רצונו כך לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה, ויקחו מוסר לשוב, מה שאין כן באומרם מקרה הוא ואין נותנין לב לשוב כי אם אדרבה, ודאי גדול עונם מנשוא, וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל.

וז"ש דוד, את אשר הכית לצדיק כדי שיקחו מוסר, והם לא די שלא שבו, אדרבה רדפו את הצדיק, וע"כ סברו שהוא מקרה, לכך תנה עון זה על עונם, שאפילו הם מחצה עונות ומחצה זכיות, ועל ידי זה יוכרעו לחוב וימחו מספר חיים.

וה"נ בענין יום הכפורים שהוא מיוחד לשנה לשוב בו ביי ימי תשובה, ומי שהיה בינוני בראש השנה ולא שב עד יום הכפורים הרי הוא דוחה התשובה מעליו, ונחשב זה לעון כמו שאמר הרמב"ם הנ"ל, ובזה מכריע לחוב ונכתב וכו'.

ובזה יובן, דדברי רב פפא סובל ב' פירושים, די"ל כפשוטו, דנגעי בני אדם הם בצדק וחסד - רק בשבוע א', ונגעי בתים הוא דין - בג' שבועות. אך דתיקשי על זה, דאיפכא מצינו לרז"ל, דנגעי בתים הוא מצד החסד והרחמים, שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, ובנגעי אדם שהוא בגופו הוא דין. גם צדק הוא דין, ומשפט הוא רחמים. וגם תחלה ה"ל משפטיך על נגעי בתים הבאין תחלה, ואחר כך צדקתך על נגעי גופו. לכך הי' אפשר לפרש איפכא, צדקתך שהוא דין, כהררי אל - כמו אל זועם בכל יום (תהלים ז, יב), והיינו נגעי אדם. משפטיך שהוא חסד, היינו נגעי בתים, וקו' א' ב' חדא מתורץ באידך.

וכדי לברר כוונת רב פפא, שאל הש"ס פשטיה דקרא במה כתיב, ומפשוטי' נודע דרש הנ"ל.

ורב יהודא הבין דנסתפק מכח הקושיות הנ"ל, לזה ביאר הקוש' בצחות לשונו, אלמלא צדקתך, ור"ל דלדברי הרמב"ם הנ"ל כשהקדוש ברוך הוא מייסר פורענות קל תחלה כדי שיתנו הרשעים לב לשוב, והם אינם שבים רק אומרים מקרה, אז מוסיף הקדוש ברוך הוא לענשם בחמת קרי על שלא נתנו לבם לזה, מלבד עונש עונותיהם. א"כ זה נחשב לחסד כשמייסר הרשעים מיד על עונותיהם כשגלוי לפניו שלא ישובו, דאם ישלח להם תחלה פורעניות קל כדי שישובו והם יאמרו מקרה ולא ישובו, אז יוסף להם עונש על שאמרו מקרה לבד העונש המוכן על עונותיהם שהקרן קיימת, אם כן דטבא להו עביד להם הקדוש ברוך הוא כשמייסרן מיד על רשעות עונותיהם.

וז"ש רב פפא צדקתך כהררי אל, אלו נגעי אדם, ר"ל הצדק שהוא דין, מ"מ הוא נחשב חסד כשהעונש בא מיד נגעי אדם. והטעם ביאר רב יהודא, דאלמלא שנענשו מיד כי הצדק והדין נחשב לחסד כהררי אל, דאם לא כן, מי יוכל לעמוד לפ"ני משפטיך דייקא - שהוא כשמודיע על ידי פורעניות קל, לפני משפטיך ר"ל קודם משפטיך, שהוא תהום רבה - שאם אינו שב גדול עונו מנשוא בחמת קרי. מה שאין כן כשבא הפורעניות מיד אינו מקבל רק נגד עונותיו ותו לא, מה שאין כן שם יש תוספות עונש על שאמר מקרה, וקרן עונותיו קיימין ועונש מיוחד בפני עצמו.

ורבה סבירא לי' כך, צדקתך כהררי אל מפני וכו', משום דקשיא ליה, דאם כן ל"ל כלל שוב נגעי בתים אחר שכבר באו נגעי גופו. ועוד דתיקש' קושיית **הרמב"ם** בח' פרקים לאבות (פ"ח), דא"כ דגזרה ידיעתו ית' שלא ישוב א"כ הוא מוכרח שלא לשוב, ואינו

ראוי לשוב, ואינו ראוי לעונש, דא"כ בטלה הבחירה. לכך פירש כפשוטו, צדקתך כהררי אל, אף שמייסר הרשעים בצדק בחמת קרי בנגעי אדם, נחשב למדת החסד כהררי אל. והטעם מפ"ני, ר"ל קודם, כמו (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום, שדרשו (זח"ג פז:, רכז:) קודם השיבה וכו', וה"נ מפני שמשפטיך שהוא משפט קל בחסד הנקרא משפט, כבר קדמה, שהוא נגעי בתים, כדי שירגישו בעצמם וישובו, שהי' כמו התראה, ואחר כך צדקתך שבאו נגעי אדם, אף שבעצם הם דין קשה, מ"מ נחשב לחסד מאחר שהודיעין תחלה.

וקאמר במה פליגי, דמר סבירא לי' דנגעי אדם באין מיד, וזה סבירא לי' דבאין נגעי בתים תחלה, מאי טעמא מר לא סבירא לי' כמר. ואין הפירוש כפשוטו, דודאי טובא איכא בין מאן דאמר זה לזה, אלא כנזכר.

ומשני בדרבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא קמיפלגי. דודאי י"ל, דבית הלל סבירא להו (ר"ה יז.) בינוני דלעתיד ורב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביד, מר סבר כובש, ומר סבירא לי' נושא. והקושיא מפורסמת, מאי טעמא לא סבירא להו בית הלל בדין עולם הזה דלבינוני מטה כלפי חסד ג"כ. וצ"ל כהרמב"ם, שמאחר שניתן לפניו דרך התשובה ביום הכפורים והוא דוחה מעליו באומרו מקרה הוא, כל שנה עושין יה"כ, ואינו מאמין בכפרתו, דאם לא כן מי פתי לא יסור שישתדל להיות נקי מעונותיו על ידי תשובה, ולפי שאינו מאמין בכפרתו אינו מכפר, דכן כתב **הרמב"ם** (הל' שגגות פ"ג ה"י), מלבד עונש הנ"ל, אשר בזה מכריע לחוב וכמ"ש תנה עון על עונם וכו'. מה שאין כן לעתיד לבא תשובה צריך ורב חסד כבית הלל, וא"כ פשטי' דקרא ע"כ קאי בבינוני לעתיד, ששייך בו מדה זו כובש או נושא. והדרש בנגעי בתים ואדם, הוא בבינוני דעולם הזה.

וכי תימא מנ"ל בבינוני, דלמא ברשע. זה אינו, דקי"ל גדולים הרשעים שמהפכין מדת הרחמים למדת הדין, וא"כ אין שייך בזה אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, שיבא תחלה נגעי בתים, דכבר היפך הוא מדת הרחמים לדין, אלא שמע מינה בבינוני איירי.

ומ[י]נה דברשע באמת פוגע בנפשו תחלה, ותחלה באין נגעי גופא, ויוצא לו מ"מ תועלת מזה שאין לו עונש חמת קרי. מה שאין כן הבינוני כשאינו שומע לשוב. וז"ש צדקתך כהררי אל - נגע[י] אדם, והיינו ברשע שמהפך מדת הרחמים, מכל מקום לצדקה יחשב לו שנענש מיד וכו', כי אלמלא וכו'.

ורבה דרש בבינוני, שבעל הרחמים אינו פוגע תחלה בנגעי אדם, אך אחר כך דינו יותר קשה מן הרשע הנ"ל, דקרן עונותיו קיימין לבד העונש דחמת קרי, שעל ידי זה נכרעו עונותיו ונעשה רשע ונענש בנגעי גופו.

והטעם דמר מפרש ברשע שהי' כבר רובו עונות, ומר דרש דהשתא נעשה רשע על ידי שבאו עליו נגעי בתים ולא שב שאמר מקרה הוא, וכהרמב"ם הנ"ל, נ"ל דפליגי בדרבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא, ורבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא במה פליגי דמר סבירא לי' כובש ומר סבירא לי' נושא. ונ"ל דאיתא (ר"ה יז.) תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון, דקשה דהל"ל דבי רבי ישמעאל תנא, לשון פלוגתא, דהוא דעה ג'. אלא צ"ל דבא לפרש מאי טעמא סבירא להו בית הלל ורב חסד לעתיד, ולא בעה"ז לבינוני. לכך פירש דהא קשה קושיא הנ"ל, ג' ספרים דנפתחין בכל ראש השנה בדין עולם הזה, בינוני זכה נכתב לחיים, לא זכה וכו'. דאכתי נשאר בינוני, ולמה נכתב למיתה. לכך מפורש תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון, ב' עונות ראשונות אינו נכנס לחשבון, וכך המדה, והוא מדת נושא עון הנ"ל. וא"כ כשהוא בינוני מחצה למחצה מצד החסד תולין לו עד יה"כ, ואם לאו שלא זכה שיעשה עוד מצות נשאר רובא עונות עם ב' ראשונות, וזה בא רבא לתרץ (ר"ה שם), ועון עצמו אינו נמחק, ודו"ק.

ובזה מבואר עוד קושיא להרמב"ם, דכתב (הל' תשובה פ"ג ה"ג) דוקא שעשה תשובה, ולא כתב זכה, כש"ס וכו', ועי[י]ן **בכתבי**. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דוקא תשובה שמזדון נעשה זכיות (יומא פו:) ונמחק עון, ונוסף מצוה א' והוא שקול, ומטה כלפי חסד, מה שאין כן כשעשה מצוה א' יתירה, כשתשוב ב' ראשונות אכתי הוי עונות רובא, וק"ל.

ובזה יבואר ענין הנ"ל, דאם בא נגעי בתים ושב מיראת עונש, אכתי לא נעשה מזדון זכות רק מזדון שוגג, כדמשני בש"ס (יומא פו:) בשב מאהבה הוא דנעשה מזדון זכות, אבל מיראה נעשה שוגג, ואכתי הוי רובא עונות עם ב' עונות ראשונות. אך דכל זה לרבי יוסי בר חנינא, דתנא דבי רבי ישמעאל מפרש אליביה, דכך הוא המדה היינו נושא עון.

מה שאין כן רבי אלעזר סבירא ליה כובש ואין מעביר ראשון ראשון, א"כ בשב מיראת עונש נגעי בתים, נמי מהני שיהי' רובא זכיות. לכך רבה סבירא ליה כרבי אלעזר כובש, ויש בינוני ששב על ידי נגעי בתים, לכך מפרש כפשוטו דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, ובאין נגעי בתים תחלה, וז"ש צדקתך כהררי אל מפני שמשפטיך תהום רבה, ואתי הדרש כמו הפשוטו.

ורב יהודא סבירא לי' כרבי יוסי ברבי חנינא, נושא, וכתנא דבי רבי ישמעאל דכך המדה מעביר, וצריך תשובה מאהבה, ועל ידי יראה לא מהני, לכך באין תחלה נגעי אדם מיד, ומ"מ החוטא נשכר שאינו נענש בחמת קרי, וז"ש אלולי צדקתך כהררי אל וכו'. **ודו"ק כי קצרתי וסמכתי על המובן, כי נכון למבין.**

•

מצוה - ובא אשר לו הבית והגיד לכהן [לאמר] כנגע נראה לי בבית (יד, לה).
והנה להבין, כי המצו' הוא נצחי מעצמותו יתברך, והוא בכל זמן וכל אדם, והוא נגד הסברא, כי עינינו רואות שאינו נוהג בזמן הזה. עוד קשה, כנגע נראה לי הוא מיותר, דהל"ל בקיצור כנגע נראה בבית.
ונראה לי, דהאדם הוא עולם קטן, ויש בו ד' יסודות כמו שיש בכללות העולם, דומם צומח חי מדבר. והאדם על ידי פגם עונותיו, הן בעצמו או שורש נשמתו שהי' באדה"ר וברפ"ח נצוצין שירדו במאנין תבירין בד' עולמות אבי"ע. והאדם צריך להעלות נצוצי נשמתו הן על ידי אכילתו או תורתו ותפלתו, עד שיברר כל נצוציו שלו, אשר זה הוא תכלית בריאת האדם וסוד מספר ימיו, כמ"ש (תהלים לט, ה) ומדת ימי מה היא, כי כמו שצריך לתקן ולהעלות הנצוצין במספר הימים, כך ניתן לו שני חייו, עיין **בכתבים** מזה.
ובעת אשר שליט האדם באדם לרע לו (קהלת ח, ט), רצה לומר כי העונות של האדם הן המייסרים את האדם עצמו, כמ"ש (ישעיה סד, ו) ותמוגגנו ביד עוניו וגו'. ופעמים שעל ידי עונותיו נברא אדם להצר לו עד שנפרע על עונותיו, ואז מוציא הנצוצין מאדם המיצר לו, ואז אין לו שום חיות לזה המיצר, ומת ובטל מהעולם אחר שעשה שליח[ו]תו. ופעמים שיורדין נצוצי נשמתו ע"י פגם עונותיו בדומם, כמו בבית, שאדם שפגם הוא הדר בבית זה להציר לו על ידי נצוצי נשמתו שיש בעצים ואבנים וחומר שטח הבית מנצוצי נשמתו שירדו שם, עד שהאדם שם בבית שב בתשובה, והחזיר והעלה נצוצי נשמתו אל שרשן מן הדומם אל בחי' האדם חי מדבר, וזה נקרא תשובה, ששב אל מקורו, כי הכל הוא נצוצי השכינה בסוד מלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), שקשרה ודבקה לשרשה אל חיי החיים. וכמ"ש **בכתבי האר"י בענף עץ חיים** פ' תזריע, והובא אל הכהן, כי האורות שיצאו לחוץ ונעשו נגעים שיחזרו למקומם וידבק במקורו, ועל ידי כן אין כח בחיצונים לינק כשהוא דבוק בשרשו, והוא חזרת האור אל הכהן למקומו בז"א וכו', יעו"ש, והיינו ממש כדברינו הנ"ל, ואז נרפא בין בבית בין באדם.
ובזה יובן, ובא אשר ל"ו ה"בית, כי בית זה הוא שייך ל"ו דוקא, שנצוצי נשמתו שמה, אשר על ידי פגם עונותיו ירדו נצוצי השכינה מן מדריגת חי מדבר אל מדריגה דומם, ועל ידי הצרות אשר עברו עליו בבית ליסרו, ושב, והגיד לכהן - שהחזיר האור נצוצי השכינה שהיא חלק נשמתו אל שרשו, וזה לשון והגי"ד כנודע, וז"ש לכהן. כנגע נראה ל"י, ר"ל כמו הנגע שנראה ל"י בעצמי בפגם נשמתי, הוא בבית שלי כנ"ל, ועל ידי חזרת האור לשורשו שהוא הכהן נרפא הנגע, והבן.

ובזה תבין זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן (יד, ב). כי זכרנו לעיל כי על ידי פגם עונותיו נברא משחית או אדם רשע להצר לו, בסוד ואשר שליט אדם באדם לרע לו כמ"ש **בכתבי האר"י**, דר"ל לרע לו של המיצר, כי חיותו הוא מחמת עון החוטא, ואחר שקיבל עונשו ושב בתשובה, נברר הטוב מן הרע ונשאר רק רע בלי חלק הטוב שהי' חיותו, וז"ש לרע לו.

ובזה יובן וזאת תורת המצורע. כי על ידי יסורי צרעת מברר ומוציא הטוב ונשאר רע, וז"ש מוציא רע (ערכין טו:), שעל ידי מוציאו הטוב נשאר הרע, וזה ביום טהרתו והובא אל הכהן, חזרת האור לשרשו שהוא הכהן, והבן.

אחרי מות

ויהי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו וגו' (עי' טז, א-ב). והספיקות רבו, ל"ל שני, דהא כתיב בני אהרן. ועוד דהא איכא כמה דיעות, ולמה אמר הכתוב בקרבתם. וגם ל"ל פעם ב' וימותו. ושאר הספיקות.

ונראה לי דאיתא **בזוהר** (עי' ח"א קעא.), וירא כי לא יכול לו ויגע בכף יריכו (בראשית לב, כו) אינון סמכין דאורייתא וכו'. וכמבואר ביששכר וזבולן שהם בחינה זו, שזה הי' עוסק בתורה שהוא בימין, וזבול[ו]ן הי' עוסק בעושר שהיא מצד שמאל, וכמ"ש **בלקוטי תורה** בחלום יוסף וג' שרים, כי מוח החכמה המתלבש בנצח הוא בימין, ומוח בינה שמשם העושר והמזונות מתלבש בהוד וכו', יעו"ש.

וזה נ"ל על דרך מ"ש חז"ל כי נצח והוד תרי פלגי גופא וכו'. ור"ל שהוא ללמדינו מוסר שאי אפשר לאחד בלא חבירו, וכמ"ש **בזוהר** (ח"א רח.) דעביד הקדוש ברוך הוא שיהי' זה עני תלמיד חכם, וזה עשיר עם הארץ, כדי שיזכה זה על ידי זה. דאם לא כן תיקשי שאלת המין אם אלדיכם אוהב עניים וכו' (ב"ב י.). וז"ש בצחות לשונם דאינון תרי פלגי גופא, העשיר שאינו מחזיק הת"ח, והת"ח כשאין מחזיקין בידו, אין שום אחד מתקיים, כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (תנחומא בשלח כ). לכך החכם שהוא קו החכמה שהוא נצח, והעושר קו הבינה בהוד, וצריך שיתחברו שניהם לגוף אחד, ואז יש סמכין לאורייתא, ואם לאו הרי אינון תרי פלגי גופא, ואתי שפיר.

ונודע מ"ש **בזוהר** (ח"ג נז:) **ובכתבים בלקוטי תורה** פ' ויקרא, כי נדב ואביהו[א] אינון תרי פלגי גופא, דלכך נטל פנחס נשמת שניהם שהם נחשב לאחד כמ"ש בזוהר יעו"ש.

וז"ש (במדבר כה, יב) הנני נותן לו בריתי שלום וכו'. כי נודע על פי **ששמעתי מרבותי** כי המחבר ב' דברים יחד נקרא שלום, ולכך נקרא היסוד שלום לסיבה זו, ומבשרי אחזה

אלדי, וג"כ כשיש פירוד בין אנשים ואדם המחברן נקרא רודף שלום. וסבת חטא נדב ואביהו שלא נטלו עצה זה מזה (ויק"ר כ, ח) שנאמר (ויקרא י, א) ויקחו איש מחתתו, והי' פירוד ביניהם, ופנחס שתיקן זה וניתקן על ידי שניתן לו ברית שלום, לחברן בחי' נשמת נדב ואביהו לחד גופא, וא"ש.

ובזה יובן אחרי מות שני בני אהרן, שהוא ללמדינו מוסר והשכל כי סיבת התמוטטו' וירידתן ממדריגתן בעבודת ה' המכונה לכהן שהוא אהרן, הוא לסיבה שהם נחלקים לשניהם שהם נדב ואביהו, שהם ב' פלגי גופא נצח והוד, שצריך שיתחברו זה עם זה וכנ"ל, ולסבה זו ובקרבתם לפני ה' וימותו, שכל היורד ממדריגתו נקרא מיתה, כנודע ממ"ש וימ(ו)ת וימלוך בז' מלכים - אשר זה גורם שכל המתקרב לעבודת ה' נודד ללחם איה (איוב טו, כג), וגם כמ"ש חז"ל (נדרים סד:) עני חשוב כמת, וכדמשני בסנהדרין (נב.) כעין מיתה, והיינו כפי מוסר שזכרנו.

וכדי לתקן זה אמר דבר אל אהרן אחי"ך, כי נודע משה הי' מלך ישראל, שנאמר ויהי בישורן מלך (דברים לג, ה). ואהרן הי' כהן משרת ה'. ובחי' המלך הוא מבינה שהיא מלך העולם, וגם מלכות מצדה נק' מלכות, שמשם העושר והמזונות ופרנסה. וכהני ד' הוא מחכמה הם התלמידי חכמים. והזהיר הפסוק שיהי' אחי"ך, שיהי' חיבור לשניהם, וגורם חיבור למדות עליונות שזכרנו. וזה ענין רבי מכבד עשירים (עירובין פו.), לחבר ב' מדות חכמה ועושר. וזה שאמרו חכמה בינה תרין ריעין דלא מתפרשין, ודו"ק.

אך מי צריך אזהרה יותר אם החכם או העשיר שיתחברו, **יבואר** הפסוק ואמר ואל יבוא בכל עת וגו' בזאת יבא וגו'. והענין, כי יש י"ד עיתים טובים, וי"ד עתים רעים שזכרם שלמה המלך ע"ה בקהלת (ג). כי זה לעומת זה עשה אלדים (קהלת ז, יד), ולכך יש בעשיר ב' בחינות, האחד מה שנזכר **בזוהר** (ח"ב סה.) יש רעה חולה ראיתי עושר שמור לבעליו (קהלת ה, יב), ופי' בזוהר שהקליפה אינו נותן לו שליטה על ממונו, כדי שיהי' שמור לבעליו הראויין לו, בסוד יכין רשע וצדיק ילבש (עי' איוב כז, יז), והקליפה נקרא רעה שאינו נותן לו לשלוט בממונו כמו חולה וכו', יעו"ש.

ובכלל י"ד עתים עת לבקש ועת לאבד, עת לאהוב ועת לשנוא, עת מלחמה ועת שלום. והקשה **האלשיך** מאי טעמא לא כתיב למ"ד באלו ב' עתים כמו בכולן, והל"ל עת למלחמה ועת לשלום. ופירש הוא ז"ל דפירושי קמפרש יעו"ש. ולדברינו יבואר ג"כ (דפירושו) [דפירושי] קמפרש על דרך הנ"ל, דקאמר עת לשנוא, והיינו עת מלחמה אז הוא עת לשנוא, אבל בעת שלום אז עת לאהוב, ולכך קאמר שניהם יחד בלי למ"ד, ובלי ו' עת לשנוא עת מלחמה, ופירושי קמפרש - כשראית שיש פירוד בינך לבין העשיר

אז ראוי שתהי' שונא בצע, שהוא עת לשנוא הנאת ממונו להתאמץ ולהשתדל על פי השתדלות רב כדי שתהנה ממנו, דזה אינו ראוי ליהנות ממנו, שאין שרשו ראוי להתחבר בך שתהי' עמו ב' פלגי דגופא לאחדים. אך בעת שלום שהוא חיבור נצח והוד ב' פלגי דגופא, ראוי לאהוב לקבל ממנו, שבזה נעשה סמכין לאורייתא.

ואם כן ע"כ אין האזהרה לתלמיד חכם שיתחבר עם העשיר לקבל ממנו ובזה נגמר הייחוד הנ"ל, דזה אינו, דאם העשיר מרחיק את עצמו ממנו, אסור לקבל ממנו שיהנה מנכסיו, שהוא מן י"ד עתים רעים הנ"ל אשר צריך להתרחק מהם. וע"כ האזהרה על העשיר שיקרב את עצמו אל הת"ח להנהותו מנכסיו, כמו בזבולן וישששכר, שאז נגמר היחוד כשיש התעוררות תחלה מצד שמאל אשר מצפון משם זהב יאתה (איוב לז, כב), בסוד שמאלו תחת לראשי (שה"ש ב, ו), ואז אחר כך וימינו תחבקני, שהוא אהבת הת"ח מצד הימין להעשיר שהוא משמאל, ולא שיתעורר אהבה תחלה הת"ח להעשיר שיהנה ממנו.

ובזה יובן ואל יבוא ב"כל ע"ת אל הקודש. כי יש י"ד עתים טובים, ולעומתן י"ד עתים רעים, וז"ש ואל יבוא בכל ע"ת, רק עת שלום אז עת לאהוב, אבל עת מלחמה שיש פירוד בין החכם הנקרא קדש מצד החכמה כנודע ובין העשיר. רק כשיש התעוררת אהבה תחלה מהעשיר שהיא בשמאלו, כי בזא"ת שהיא מלכות הנקרא זאת שהיא מתעוררת תחלה מצד שמאל, אז יבוא אהרן שהוא ימין אל הקודש פנימה, שנגמר היחוד, ותן לחכם ויחכם כי קצרתי, וק"ל.

•

באופן אחר נראה לי לפרש פסוק אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו. והספיקות רבו, **א**' למה לי שני בני אהרן דהוה לי' למימר בשמותם. **ג**' בקרבתם למה לי. **ד**' כפל אחרי מות וימותו. **ה**' איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן שהתורה נצחי.

ונ"ל שכל תיבה מיותרת בא ללמדינו מוסר בפני עצמו לכל אדם ולכל זמן. תיבת שנ"י בא ללמדינו מוסר כללי על ראשי העם, שלא יהי' פירוד לבבות ביניהם, שזה גורם שכחת התורה, וכמו **ששמעתי** הנני וגו' הפלא ופ"לא (ישעיה כט, יד), ראשי תיבות פירוד לבבות אנשים, ודפח"ח. וכמ"ש הרב **בעללות אפרים** (מאמר ריב) בהתאסף ראשי העם יחד שבטי ישראל (דברים לג, ה), וז"ש (במדבר י, ד) ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים, כי זה ראש לכל התיקונים, בזמן שהמה באגודה א' אז יסכימו כולם כאחד להשיב רבים מעון ולהדריכם בדרך הישר, ובהיפך זה איש הישר בעיניו יעשה, זה אוסר וזה מתיר וכו', יעו"ש בדף נ"ד ע"ב. ונודע כי הירידה ממדריגתו נק' מיתה,

וכמ"ש (שמות ב, כג) וימת מלך מצרים, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב יט:) **ובאדרא** (זח"ג קלה:) ובש"ס (עי' נדרים סד:) ד' כמתים חשובים וכו'. ובזה יובן אחרי מות ש"ני, ר"ל לפי שלא היו באחדות רק לשניהם יחשבו, זה גרם ירידה הנקרא מיתה, וק"ל.

מוסר ב' נלמד מן ב"ני וגו'. דנודע כי נצח והוד נק' בני וכו', וכאשר יש סמכין לאורייתא אזי כל אחד חי וקיים, כמו בישששכר וזבולן, שזה הצליח בתורתו וזה בסחורתו, וכאשר בארתי פירוש הש"ס דברכות (ג:), עמך ישראל צריכין פרנסה, והשיב יתפרנסו זה מזה וכו', יעו"ש. ונודע כי נדב ואביהוא הם סוד נצח והוד, שנק' תמכין לאורייתא.

ובזה יובן אחרי מות שני בני אהרן, שהיו תרי פלגי גופא, נחלקין לשנים, מה שהיו ראוי להיות אחד, ר"ל שהם נצח והוד תמכין לאורייתא, כשירדו ממדריגתן ר"ל שישפיעו זה לזה זה בעשרו וזה בתורתו, וכשירדו וכו', גם הם וימותו, בין הת"ח ובין העושר, וק"ל. וז"ש (בראשית לב, לב) ויזרח לו השמש, שעל ידי שנתרפא וחזר לתמוך הת"ח, אז גם לו יזרח השמש להשפיעו, וק"ל.

מוסר ג' נלמד מן בקרבתם לפני ה'. דאיתא בש"ס דחגיגה פ"ב (יד:), ד' נכנסו לפרדס, בן עזאי הציץ ומת וכו', רבי עקיבא נכנס ויצא בשלום וכו'. וכתב **מוהרש"א** וז"ל: מצאתי בספר ישן, נכנסו לפרדס היא חכמת אלדי', בן עזאי מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה נפרדה מהגוף ומת וכו', ורבי עקיבא כשהגיע לגבול ששכל אנושי אי אפשר להגיע אליו, עמד ולא הרס לעלות למעלה וכו', יעו"ש. ובזה יובן בקרבתם לפני ה' בדביקות נפשם עד שנפרדו מהגוף, לכך וימותו, וק"ל.

עוד י"ל, דכתב **רמ"א** בספרו **מחיר יין** במגלת אסתר (ה, יד), ענין המן שאמר לעשות עץ גבוה חמשים אמה, שהוא עצת יצר הרע נגד מרדכי שילך למעלה ממדריגתו, כדי שיפול למטה עד התהום, וזהו ריבוי השמן גורם הכיבוי וכו', וז"ש בקרבתם לפני ה' וימותו, שגרם ירידה הנק' מיתה, וק"ל.

עוד י"ל בקרבתם לפני ה', שהתורה נדרשת במ"ט פנים טהור וטמא, כי **שמעתי ממורי** כמו שיש אבות בקדושה, כך יש במרכבה טמאה וכו', וה"ה לאינך.

ודע שכתב הרב **בעלות אפרים** דף נ"ח (מאמר רכט) ביאר הש"ס דעירובין (נג:), רבי יהושע בן חנניא שנצחו תינוק, שהורה לו שני דרכים א' קצרה וארוכה וא' ארוכה וקצרה, ביקש לילך בקצרה וארוכה, כיון שהגיע לעיר היו מקיפות גנות ופרדסין וחזרתי לאחורי וכו'. כי יש ב' דרכים לפני אדם בעל בחירה, א' קצרה וארוכה, הוא דרך הרשעים שתחלתן שלוה, שנראה להם כאלו קרוב ה' להם, אמנם סופן יסורין ורב הדרך בינם לבין

אלדידם. ודרך ב' הוא דרך הצדיקים, מוחלפת השיטה, שתחלתן יסורין, ונראה כאלו רחוק ה' מהם, וסופן שלוה וקצרה להם הדרך אשר יעלו אל ה'.
וזהו ששאל לילד מסכן וחכם באיזה דרך לעיר אשר ה' שמה. ומתחלה ביקש לילך בקצרה וארוכה, כי חמדת עולם הזה נראין לעין הגשמי מיד לשעתו, מה שאין כן עולם הבא עין לא ראתה, ובזה נתפתה חוה שאמרה וכי תאווה הוא לעינים וכו' (בראשית ג, ו). וכיון שבא לעיר הפסיקו גנות ופרדסים, והוא משל לכל תענוגי עולם הזה שהם מבדילין בינו לבין העיר אשר ה' שמה. וחזרתי לאחורי בתשובה, להיות עיני פקוחות על דרכי, לבלתי היות מן הכתות הטועים כי דרכיו ישרים בעיניו וכו', יעו"ש.
ובזה יובן בקרבתם לפני ה', שסברו שהם קרובים לפני ה', לכך וימותו, כי הדרך ארוכה וקצרה הוא הנכון לפני ה', וק"ל.

•

בר"שי (טז, א), אחרי מות שני בני אהרן, מה ת"ל, הי' רבי אלעזר [בן עזריה] מושלו, משל לחולה שנכנס אצל רופא אמר אל תאכל וכו', בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מהראשון, לכך נאמר וכו'.
ויש להקשות, דכאן בפסוק משמע שמתו על הקריבה לפני ולפנים, וכדעת רבי יוסי הגלילי בש"ס (במ"ר ב, כג). א"כ קשה מהא דאיתא במס' יומא דף נ"ג (ע"א), כי בענן אראה על הכפרת (טז, ב) (מלבד) [מלמד] שצריך מעלה עשן, הא אם חסר א' מכל הסממנין חייב מיתה, שנאמר וגו'. ותיפוק לי' משום ביאה ריקנית, דאם חסר מעלה עשן הוא ביאה שלא לצורך, וכתיב ואל יבא בכל עת. ומשני, הכא במאי עסקינן דשגג אביאה והזיד אהקטרה. ופי' **רש"י**, דשגג ולא ידע שיש איסור לבא לפנים בלא הקטרה ביה"כ, וליכא מיתה, והזיד בהקטרה וכו'. וא"כ קשה למה נענשו בני אהרן על הקריבה לפנים, דהוו שוגגין, דהפרשה נאמרה לאחר מותם, ואין להם דין מיתה שלא ידעו משום אזהרה על הקריבה.
ועוד קשה, דודאי אין המשל דומה לנמשל, בשלמא אי אמרת דנאמרה קודם מותם איזה אזהרה אך לא בעונש מיתה, ועכשיו נאמרה אזהרה במיתה, אתי שפיר שדומה למשל ממש, מה שאין כן השתא וכו'.
ונראה לי דקושיא זו יהי' תירץ על קושיא ראשונה, דשם אח"ז א"ר אליעזר תניא ולא ימות הוא עונש, כי בענן אראה הוא אזהרה, שאם חסר מעלה עשן הוא באזהרה משום ביאה ריקנית. יכול דשניהם נאמרה קודם מיתת בני אהרן, ת"ל אחרי מות שני בני אהרן, יכול יהא שניהן אמורין אחר מיתת בני אהרן, ת"ל כי בענן אראה, ועדיין לא נראה.

ופירש **רש"י** אראה לעתיד משמע, וביום שמתו כבר נראה וכו', הא כיצד אזהרה קודם מיתה עונש אחר מיתה וכו'.

ובזה יובן, דקשה לרש"י דאמר בקרבתם לפני ה' וימותו, הרי אין להם משפט מות על הקריבה שהיו שוגגין, דעכשיו הוא שנתחדשה ההלכה, ובחייהן לא נאמרה שום אזהרה. לזה פירש רש"י הי' רבי אלעזר מושלו משל לחולה וכו', קשה הא אינו דומה לנמשל, וצ"ל שוודאי דומה ממש, וכרבי אליעזר בש"ס הנ"ל דהי' אזהרה קודם מותם אך לא במיתה, ומוכח מאראה וגו', ועכשיו נאמרה אזהרה במיתה, א"כ זה זירזו יותר מהראשון, ואתי שפיר שלא היו שוגגין, וק"ל, ונכון הוא לפע"ד.

•

מצוה לא תעשה - ואל יבוא בכל עת אל הקודש (טז, ב). **מצוה** - בזאת יבוא אהרן אל הקודש וגו' (טז, ג). ואגב יבואר כל המשך הפסוקים.

ונעורר איזה ספיקות, **א'** תיבת ש"ני מיותר, דה"לל בקיצור אחרי מות בני אהרן וגו'. **ב'** כפל אחרי מות וגו', וימותו. **ג'** בקרבתם וגו', בהקריבם ה"לל, ושאר הספיקות.

והוא, כי זכרנו לעיל מדריגות שונות ד' שנכנסו לפרדס וכו' (חגיגה יד:), ובן עזאי שמת בדביקה וחשיקה כאמור, מכל מקום גדולה מעלת רבי עקיבא שנכנס ויצא בשלום. וצריך טעמא למה יגדל מעלת רבי עקיבא על בן עזאי שמת בנשיקה ודביקת רוחו, שהוא עיקר תכלית ושלימות, כנודע להבאים בסוד ה'.

איברא נראה דשפיר גדולה מעלת רבי עקיבא על זולתו, כי עיקר תכלית ושלימות האדם שנברא בחומר וצורה, כדי שיכניע ויעשה מן חומר צורה, בפרט וכלל. בפרט, היינו שיקדש האדם את גופו, עד שיעשה מן החומר צורה. ואחר שקישט וקידש את עצמו בפרט, יקדש ויקשט את אחרים המוני עם, שהם החומר הטפל אל שלומי אמוני ישראל שהם הצורה, ומעלה את המדריגה התחתונה אל העליונה. וז"ש (שה"ש א, ד) משכני אחריך נרוצה - שנמשך מדריגה תחתונה שהיא החומר, אל המושך, להעלותה במעלה עליונה למדריגת הצורה.

וז"ש כי רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. והוא על דרך (במדבר כה, יב) הנני נותן לו בריתי שלום, שהוא פנחס זה אליהו, החומר והצורה ששניהם חיים וקיימים, וכמו שאמרו חז"ל, כי שלום הוא חיים נצחיים, כדאיתא (מלאכי ב, ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום. והטעם שנקרא החיים שלום, ביאר הרב **האלשיך** בפרשת פנחס (במדבר כה, יב) על דרך (ויקרא כו, יא) לא תגעל נפשי אתכם, על פי מדרש שוחר טוב (תהלים מזמור סב) כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנו, ו) יעו"ש. וכמ"ש **הרמב"ן** בפ'

אחרי על פסוק (ויקרא יח, ה) אשר יעשה אותם וחי בהם וכו', כי יש מי שרוצה שיחיה חיי עולם הזה, ויש שרוצה חיי עולם הבא. ויש חיי הגוף עם הנשמה, כמו חנוך ואליהו, ולכל א' ניתן לפי בחירתו ודביקותו יעו"ש. וזה הי' מעלת רבי עקיבא שנכנס בשלום וכו', מה שאין כן בן עזאי שנפרד הנשמה מן הגוף, והנשמה נשלמה על צד היותר טוב, מה שאין כן הגוף.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן, שהמיתה הי' בחי' שני, ר"ל מה שהיו שנים, בגופות מחולקות. ובקרבתם לפני ה', שנפרדו הנשמות מהגוף לידבק בשרשם, חזרו ונעשו אחדות אחד. שנדבקו באחדות האמיתי כמו מיתת בן עזאי, לכך וימותו, ואתי שפיר. והבין כי קצרתי, ודי למבין.

•

מצוה - ואל יבא בכל עת אל הקודש, בזאת יבא אהרן אל הקודש וכו' (טז, ב-ג). והוא, כי מבואר בפסוק אשר נשיא יחטא לאשמת העם. **והאלשיך** פירש יעו"ש. ולעניות דעתי נראה על דרך שכתבתי פירוש הש"ס (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן וכו', והוא על דרך הירושלמי (תענית פ"ב מ"ז) שמואל הנביא לבש חלוקן של ישראל ואמר חטאתי, כנזכר במשל השר ששינה לבושו וכו'. והוא, כי אשמת העם שבמזיד, גורם לראשי הדור חטא שוגג, כדי שיהי' לו איזה חיבור עמהם להעלותן. וכמו שכתבתי ויקצוף משה וגו' (במדבר לא, יד) שמא חזרתם לפעור וכו' (שבת סד.), כי הכועס כאילו עובד ע"ז (זח"א כז:), ובזה יש לו מקום תפיסה לשוב בתשובה לתקן כל אותן מדריגות בין של עצמו בין של אחרים.

וזה אמרו בש"ס (יומא פו:) כי יחיד העושה תשובה מוחלין לו ולכל העולם, והיינו כשמתחבר עם מדריגתן.

וז"ש דוד המלך עליו השלום (תהלים כה, יא) וסלחת לעוני כי רב הוא. וסימן ס"ה (ד), דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם. וקשה אדרבה לפי שהעונות רב ח"ו וכו'. ועוד גברו מני לשון יחיד, ואחר כך לשון רבים. ולפי הנ"ל, כי החטא שנזדמן לו לא הי' ראוי לזה מצד עצמו, כדי שימצא מקום חיבור עם העולם, וכמ"ש כל שאינו מחויב בדבר וכו'. וז"ש וסלחת לעוני, שהי' לסיבה כי רב הוא, ר"ל כי רבים מבני העולם שהם במדריגה זו, ולהעלותן. וכן מ"ש דברי עונות גברו מני, אע"פ שאיני במדריגה זו, מ"מ הי' לסיבה כדי שפשעינו אתה תכפרם.

ובזה יש לפרש ש"ס דע"ז (ד:) דוד לא הי' ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה, וכן ישראל וכו'. והקשה **בעל עקידה** (פ' כי תשא שער נג) וכו' יעו"ש. ולדברינו אתי שפיר, כי מיד הרגיש שנזדמן לו זה עבור אחרים להעלותן עם חיבור תשובתו, וק"ל.

אך שמא ח"ו יש לטעות שיחטא במזיד כדי להתחבר עם אותן המדריגות להעלותן, כאשר פקרו המינים בזה. לזה בא הכתוב ואל יבא בכ"ל ע"ת אל הקודש, ור"ל כי יש י"ד עתים לטובה ויש י"ד עתים לרעה (קהלת ג), כי זה לעומת זה עשה וכו' (קהלת ז, יד), וז"ש וא"ל יב"וא בכוונה בכ"ל ע"ת הכולל גם עתים הרעים לעבור עבירה במזיד ח"ו, כדי שבזה יתחבר אל אותן מדריגות שם להעלותן א"ל הק"ודש. כי זה ח"ו כפירה גמורה. וכאשר **שמעתי בשם מורי** טעם הגון, כי כשחטא בשוגג בלא דעת, אז יש תקנה בעושה תשובה בכונה שנותן בו דעת להעלותו, מה (שאם) [שאין] כן כשחוטא בדעת, במה יתקנה, וזה פירוש הש"ס האומר אחטא ואשוב וכו' (יומא פה:), והבן, ודפח"ח.

אבל כשנזדמן שוגג, ואחר כך כשעושה תשובה יתחבר עם אותן מדריג[ו]ת שבבחינת חטאו להעלותן. וז"ש בזאת יבא אהרן אל הקדש כשנזדמן בלא כוונה ונקרא זאת, בזה יבא אל הקודש, וכמ"ש בפר בן בקר לחטאת שהיא על השוגג וכו', והש"י יכפר אמן נצח סלה ועד.

ואפשר שזה רמז ומעץ הדעת טוב ור"ע לא תאכלו (בראשית ב, יז), שהוא לשון יחוד וזווג, כמו (משלי ל, כ) אכלה ומחתה פיה, והבן.

ואפשר שזהו פירוש הפסוק ג"כ - ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (בראשית ג, יב), ודרשו חז"ל (בר"ר יט, יב) ואוכל עוד. והוא תמוה. ולפי הנ"ל יתפרש כך, כי נודע כי האשה ממקום השכחה ואדם זכר מעולם הזכירה, כמ"ש **בכתבים** ענין הלומד ושוכח, הוא מעלמא דנוקבא יעו"ש. וז"ש האשה וגו' היא נתנה לי, וא"כ הוי בלא דעת, כי מקום השכחה הוא בלא דעת, ואז ירד אדם למדריגתה, וז"ש אשר נתת עמדי. ומעתה יש תקנה, ואוכ"ל בדעת, מכוון להעלות המדריגה שהי' בלא דעת, וכאמור, הש"י יכפר.

- **מצוה** - לא יאכל דם (יז, י-יב), נבאר בפ' ראה אנכי בס"ד, וע"ש.
- **מצוה** - ואת זכר לא תשכב משכבי אשה (יח, כב).

לבאר זה, נראה לי לבאר פסוק משלי י"ז (יח, כב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. ונ"ל דיש ב' מדות בסוד זכור ושמור, זכור הוא יסוד הנקרא טוב, ושמור הוא בסוד אשה יראת ה' היא תתהלל (משלי לא, ל).

וסדר הדרגה לעבודת ה' הוא ממטה למעלה, בסוד (ויקרא טז, ג) בזאת יבא אהרן אל הקודש, מה שאין כן ח"ו מלמעלה למטה. וכן **שמעתי ממורי** בענין תפלת היום, שיהי' על דרך (ירושלמי ברכות פ"א ה"א, טוא"ח סי' א) אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי. שיטרח ויגע בהדרגה עד ברוך שאמר שהוא נגד עולם העשיה שהוא למטה מקום הקליפות, ואחר כך יכוין יותר מברוך שאמר עד ישתבח שהוא יצירה, ואין שם קליפות כל כך כמו בעשיה. ומישתבח עד עמידה יכוין יותר. ובעמידה הוא החיבוק וזיווג האמיתי, יפשיט את עצמו מן הגשמיות, כמ"ש **באורח חיים** סי' צ"ח יעו"ש. ואז נעשה תחלה מיין נוקבין, ואחר כך בא מ"ד, ויולדת זכר.

מה שאין כן כשבא לאדם התעורר[ו]ת מעצמו, אז ח"ו מורה על הצרה, בסוד ותפלתו תהי' לחטאה (תהלים קט, ז). והתקנה, כשיעלה על לבו זאת, ויתחרד בחרדה גדולה, ויתפלל יותר מעומק הלב, ועיין בפרשת תזריע מזה. וז"ש מצא א"שה תחלה, ואחר כך מצא טו"ב, אז יפק רצון מה', והבן.

וכל זה הוא באדם פרטי כנזכר. ויש עוד בדרך כללי אל עיר או מדינה או כללות העולם, על דרך שאמרו חז"ל (סוטה מח:) ראוי הי' שמואל שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך. והענין על דרך **ששמעתי ממורי** כל שרוח הבריות נוחה ממנו רוח המקום נוחה וכו' (אבות פ"ג מ"י), כי הא זכרנו שהאדם נקרא עולם קטן זה ראש וזה רגל, וזה שנקרא ראשי הדור, עיני העדה. וכשעושה עצמו מרכבה להשראות שכינה ראשי הדור, וממנו מתפשט לשאר בני דורו. וז"ש שרוח הבריות נוח"ה [לשון השראה ונייחה], הוא הימנו. כי רוח המקום נוחה לכל העולם ממנו, ולכך מה שרוח הבריות נוחה, הימנו. וההיפך כשאין השראת שכינה, לא יתלה הסרחון בדור, רק בעצמו, וז"ש וכל שאין רוח המקום נוחה עליו, הוא הימנו, ר"ל שהוא עצמו גרם זה הסבה, ולא הדור וכו'. ואם אין זה לשונו ממש, מכל מקום כך משמעות דבריו, ודפ"חח.

וז"ש מצא אשה, שטרח ויגע ומצא שנעשה כסא להשראת שכינה, שנק' אישה יראת ה'. מצא טוב בעיני אלדים ואדם, כי רוח הבריות נוחה הימנו אחר שרוח המקום נוחה הימנו. וז"ש ויפק רצון מה', שהוא מוציא וממשיך שפע רצון לכל העולם ממנו, כי הוא נעשה צנור אותיות רצון לכל בני דורו. וגם נקרא זכר, יסוד, אותיות נוצר, שנקרא טוב שהוא יסוד - שעולה ממדרגת נוקבא למדריגת דכר.

וז"ש ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, שלא תגרם אתם בני הדור אל ראש הדור שהוא במדרגת זכר הנקרא טוב, שיורד ממדריגתו אל בחינת נוקבא, שהוא משכבי אשה. על דרך שמואל שהי' ראוי להשראת שכינה, אלא שאין דורו הי' ראוי לכך. לכך הדור אתם ראו שפרו מעשיכם, שיזכו ראשי הדור למעלות השראת שכינה, וטוב להם ג"כ, וק"ל.

אי נמי י"ל מצא אשה, על דרך דאיתא **בתיקונים** (הקדמה א:) איזה חסיד המתחסד עם קונו. וז"ל בדף ל"ג ע"ב (תי"ח): כל בר נש דסליק במחשבתי' בצלותי' לשכינתא, או בכל פקודא דעביד, מיד דדפיק לפתחא דמלכא, אם שכינתא סליקת תמן מיד נענה, ולא אמתין על עבד או ממנא דאפתח לי', אלא איהו ממש אפתח לי' וכו', יעו"ש.

וז"ש על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא (תהלים לב, ו), ור"ל כל הצטרכות שלו אשר מצא אותו מן כל הרפתקאות דעדו עליו, יתן לב להבין שהוא בשכינה, ולו נזדמן זה כדי שיתפלל עבור השכינה הנק' זאת, כמו **ששמעתי ממורי** ג"כ שהיא נק' את, כלולה מן ך"ב אתוון, ויכוון לחבר עמה ז' ספירות שלה שנק' בת שבע, הרי זא"ת. גם יכוין לחבר מדריגה תחתונה שבמלכות הוא אות ת', עם ז' מדריגות שלה, אל אות אל"פ שהוא פלא והבן.

רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, ר"ל שלא יתכפוהו צרות רבות ורעות שהם מים הזדונים, אשר לא יוכל להתפלל וללמוד עבור הצרות, שהם הנוגעין אליו בתוכו ופנימיות שלו, שהם אל הנשמה. אבל על צרות הגוף בלא צרות הנשמה, ודאי לא יחוש, כי בהתפללו להסיר משכינה, גם אליו לא יגיעו, כמ"ש כמה פעמים, רק שלא יכוין לזה, וק"ל.

וז"ש מצא אשה, שתפלתו שטרח ומצא, הוא עבור השכינה שנק' אשה, ודאי מצא טוב שנענה מיד. ולא עוד שויפק רצון מה' בעצמו, לא על ידי השליח וכנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל, על פי **ששמעתי ממורי** בשם **הרמב"ן** שאמר לבנו, שידע בעצמו שאם בעסקו בתורה עוסק בה לשמה. כשיתמלא יראה ואהבה בעוסקו בתורה, ידע שתורתו עולה לרצון לפניו יתברך וכו'. והוא שכינתא תתאה נק' יראה, ה' אחרונה שבשם. וה' עלאה נק' אהבה, כי חכמה נק' יראה.

וז"ש (ו)מצא אשה, שהם אשה עלאה ואשה תתאה, שהם אהבה ויראה, אז נקרא למודו תורה שנקרא טוב, וכמ"ש (משלי ד, ב) לקח טוב נתתי לכם תורתי.

ויפק רצון מה', כי זוכה לדברים הרבה, כמו **ששמעתי ממורי** טעם הלומד לשמה זוכה לדברים הרבה (אבות פ"ו מ"א), ומה ענינה של לימוד לשמה. וביאר, כי כל מעשה בראשית הן דבר קטן או גדול, נברא על ידי אותיות ברל"א שערים כנודע, ועל ידי פגם

עונות האדם, מוריד נשמות קדושות שהם אותיות הקודש, ממקום חיותם אל מקום הקליפות ח"ו, הן בדומם, או חי בלתי מדבר, וכיוצא. ובתיקון האדם מעשיו, ולומד לשמה, היינו לשמה של האות ההוא שהורידה למטה, שעתה על ידי שלומד בדחילו ורחימו ומכוין להעלות האות שהיא נשמה ממקום הקליפות, ולהעלותה ולדבקה בשרשה. והנה מקום הקליפות עד למעלה למעלה שהיא שורש האותיות, יש כמה וכמה מדריגות לאלפים ולרבבות, וע"כ מעלה כל המדריג[ו]ת ששורש בריאותן מן האות זה, עד למעלה בשרשן. א"כ שפיר אמר התנא הלומד לשמה זוכה לדברים הרבה, כי הרבה דברים נעשה מזה האות, ואת כולם מעלה לשרשו, שנקרא אהוב וכו', ודפח"ח. וז"ש ויפק רצון מה', שנקרא אהוב, אוהב את המקום, וכי יש לך אוהב גדול מזה שמעלה בן המלך מן השבי כמה שנים, למלך, וק"ל.

קדושים

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו וגו' (יט, ג). וי"ל מה קישור יש זה לזה. וכי תימא כדרשת חז"ל (ב"מ לב.) אם יאמר לך אביך חלל השבת אל תשמע לו, וכן בשאר המצות וכו'. קשה, א"כ ה"ל ללמדינו זה בשאר מצות קלות, ואז הי' נלמד במכל שכן בשבת החמורה, מה שאין כן עכשיו. **ב**' קשה לשון שבתותי שהוא לשון רבים. **ג**' דהקדים כאן אם לאב, ודרשת חז"ל (קידושין ל:-לא.) ידוע.

ונראה לי דשמעתי בשם **המגיד מו' מענדיל** לתרץ קושיית **התוספות** במס' ביצה (טו: ד"ה לוו), שהקשו על הא דאמרינן בש"ס (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, והוא נגד הש"ס דאמרינן לוו עלי ואני פורע. וביאר על פי הש"ס (שבת קיח:) אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות וכו', למה דוקא ב' שבתות ולא שבת אחת. ופירש, כי אדם השלם צריך לשמור שבת בב' בחינות, האחד, בדברים נוגעים לגופו, וב' לנשמתו. וביאר על פי משל למלך שנשבה בנו ידידו בשבי הקשה מכולם, ועברו זמני זמנים ותוחלתו נמשכה מלפדותו ולהשיבו אל אביו. וברוב עתים ושנים הגיעוהו מכתב אביו המלך, לבל יתייאש שמה, ושלא לשכוח נמוסי המלכות בין זאיבי ערב, כי עוד ידו נטויה להחזירו אל אביו על ידי כמה וכמה (טצטקאות) [טצדקאות] במלחמה או בשלום וכו'. ומיד שמח בן המלך שמחה גדולה, אפס שהי' מגילת סתרים, ואי אפשר הי' לו לשמוח בגלוי. מה עשה הלך עם בני עירו אל בית היין או שאר דבר המשכר, והם שמחו ביין שמחה גשמיות, והוא שמח באגרת אביו וכו'. וככל החזיון הזה הוא ממש מצות עונג שבת אל הגוף שהוא החומר, במאכל ומשתה, כדי שיהי' פנאי להצדיק לשמוח שמחה ב' שהוא

שמחת הנשמה בדביקות הש"י כל היום, לבל יסיח דעתו מקדושת ומורא השבת קל וחומר מתפילין וכו'.
ובזה יובן קושיית התוס', כי מה שאמרו עשה שבת"ך חול, ר"ל שבת"ך, ולא של הקדוש ברוך הוא, יעשה חול, ולא יצטרך לבריות בתענוגי הגוף הגשמי. מה שאין כן שם אמר לוו עלי, אז אני פורע - כשיעשה לצורך שמחת הנשמה לשם הקדוש ברוך הוא, אז הוא פורע, וק"ל.
וז"ש אלו שמרו שני שבתות, שני בחינות הנ"ל, שבת להגוף ושבת לנשמה, והכל קאי על שבת א', ודאי מיד נגאלין, ודפח"ח.
והנה שבת הנשמה שהוא לטהר מחשבותיו בדביקות הש"י כל היום, אי אפשר כי אם שיהי' לו הכנה מיום ד' לקבל תוספת נפש שהוא מעולם עשיה, מלכות המקנן בעשיה. וביום ה' לקבל תוספת רוח, מתפארת המקנן ביצירה. וביום ו' לקבל תוספת נשמה, ואז סיפק בידו לטהר בקדושת שבת כל היום, מה שאין כן בלאו הכי.
וידוע מה שאמרו חז"ל בברכות (לה:), גוזל אביו (משלי כח, כד) זה הקדוש ברוך הוא הנקרא תפארת, ואמו זו כנסת ישראל, מלכות.
ובזה יובן איש אמ"ו ואבי"ו ת[י]ראו, אז את שבתו"תי תשמר"ו בודאי. ור"ל כשיכין את עצמו לקבל תוספת נפש מאמו ביום ד', ותוספת רוח מאביו ביום ה' שהוא תפארת, אז יקבל נשמה ביום ו', ויש סיפק ויכולת בידו לשמור ב' שבתות הנ"ל בגוף ובנשמה, וק"ל. והכל קאי על שבת א', רק בב' בחינות האמור, ואתי שפיר, והבן.

•

מצוה - קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם, איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלהיכם, אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם (יט, ב-ד).
והספיקות רבו, **א'** כפל דבר ואמרת. **ב'** למה פרשה זו נאמרה בהקהל, ודרשת חז"ל ידוע. **ג'** איך אפשר שכל ישראל יהיו בגדר קדושים שהיא מדריגה עליונה. **ד'** מה זה נתינת טעם כי קדוש אני, כי מי יכול לדמות עצמו לקדוש ה'. **ה'** מה ענין מצוה זו איש אמו ואביו תיראו אל פסוק קדושים תהיו.
ו' פתח ביחיד, איש, וסיים בלשון רבים תיראו, הרי כאן שנים. ומה שדרשו חז"ל (קידושין ל:) אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל תיראו הרי כאן שנים, א"כ למה נאמר איש, שזה סיפוק בידו וכו'. ויש להקשות, א"כ מאחר שאין סיפוק בידה למה נצטוית.
והמפרשים פירשו דקאי על אלמנה וגרושה.

ז' ואת שבתותי תשמרו, לשון רבים, **ב'** שבתות. **ח'** מאי ענין זה לכאן. **ט'** אל תפנו ואלהי מסכה, למה נסמכה זה אחר זה. והנה כתבתי ביאור זה במקום אחר, ומה שחסר שם יבואר כאן.

ותחלה נבאר בקיצור סמיכת **ב'** פסוקים, קדושים תהיו ואיש אמו ואביו תיראו. כי יש איזה קושיא בפסוק קדושים, ויבואר בפסוק איש אמו ואביו ת[י]ראו.

כי נודע מה שהקשה **מהרש"א** בש"ס דברכות (לג:) דהקשה שם וכי יראה מלתא זוטרתי היא, ומשני אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא וכו'. והקשה מהרש"א, הא אמר זה לישראל ואצלם לאו מלתא זוטרתי היא. וכתבתי ביאר קושיא זו במקום אחר כי משה רבינו ע"ה פתח צינור היראה בעולם, ואהרן פתח צינור אהבה, כמו רבי חנינא שפתח שביל וצינור פרנסה ומזון בעולם, כמו **ששמעתי ממורי** זלה"ה כל העולם ניזון בשב"יל חנינא בני (ברכות יז:) דייקא. ובזה יובן אין לגבי דמשה זוטרתי, הכוונה אותו הדור שהי' לגבי דמשה, כשנפתח צינור היראה בעולם, הי' אף להם זוטרתי. ואחר כך בהסתלקות משה רבינו ע"ה מן העולם, נסתם צינור היראה, ואז יראת ה' היא אוצרו, והבן.

ואם כן ה"נ בגדר קדושה, מה שהקשתי לעיל ואיך אפשר שכל עדת ישראל יהיו קדושים. ולפי תירוץ הנ"ל לא קשה מידי, כי כשהיו כל עדת ישראל אצל משה אז הי' בנקל להם שיהיו כולם בגדר קדושים, הנמשך להם מקדושת משה רבינו ע"ה, כמו שכתבתי במקום אחר, שהקשו **הקדמונים** איך אפשר שכל ישראל היו כולם נביאים. ותרצו, כי על ידי משה רבינו ע"ה נמשך הנבואה לכולם, כמ"ש (במדבר יא, יז) ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו'.

ובזה יובן דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו, כי כפל ואמרת אליהם הוא לשון השפעה, כי בהקהל כל עדת ישראל אל משה, אז ישפע מקדושתו אליהם, שיהיו כולם בגדר קדושים. כמו איש אמו ואביו תיראו, שהי' זוטרתא למשה ודורו, והבן.

אך להבין נתינת טעם כי קדוש אני ה', ושאר הספיקות. נ"ל דאיתא בברייתא דאבות (פ"ו מ"ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים וגו', ואומר רפאות תהי(') וגו', ואומר עץ חיים היא וגו', ואומר כי לוית חן הם וגו', ואומר תתן לראשך וגו', ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. **ונשאלתי**, דהל"ל שנותנת חיים ללומדיה. הגם די"ל כי תלמוד גדול שמביא לידי מעשה (קידושין מ:), מכל מקום קשה, הל"ל העיקר.

ונ"ל דכתב **הרמב"ן** (ויקרא יח, ד) וחי בהם (שם, ה), לפי כוונתו שרוצה חיים כך נותנין לו, יש רוצה בחיי עולם הזה, ויש בחיי עולם הבא, ויש רוצים לדבק בקדושתו יתברך וכו'. ובזה יובן גדולה תורה שנותנת חיים, הכוונה לפי כוונת עושיה שרוצה חיים כך התורה נותנת לו חיים, יש חיי עולם הזה, ויש חיי עולם הבא, והבן.

ובדרך פנימי י"ל, דכ' **בספר הקנה** לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט), שהכוונה שעל ידי לימוד החכמה ימשיך השפע על ידי לימודי ה' לבחי' זאת שהיא מלכות וכו', יעו"ש. ובזה יובן גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה, כי ע"י לימוד התורה ימשיך חיים אל המלכות המקנן בעשיה כנודע. וז"ש ט' פעמים ואומר, להמשיך ולהשפיע השפע מן ט' ספיר[ו]ת אל מלכות בחינה עשירית, כי ואומר הוא השפעה כנ"ל, והבן.

והנה בגדר קדושה יש ג"כ כמה בחינות, יש להתפאר, שעל ידי זה יהי' לו חיי עולם הזה, ויש שכוונתו לחיי עולם הבא. אמנם העיקר קדושים תהיו כי קדוש אני ה', לדבק בקדושתו יתברך. ויתר הביאור כתבתי במקום אחר, והבן.

ועל פי זה נבאר משנה באבות פ"ו (מי"א), כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי [בראתיו] יצרתיו אף עשיתיו, ואומר (שמות טו, יח) ה' ימלוך לעולם ועד.

להבין זה נ"ל דהקשה **בזוהר** (ח"ב קסג.) למה ברא הקדוש ברוך הוא את היצר הרע שהוא עבד מורד באדוניו, ומשני משל לזונה וכו'.

והנחש הי' ערום מכל חית הארץ אשר עשה ה' (בראשית ג, א), וקשה ל"ל אשר עשה ה', ונראה לי דכתב **הרמב"ם** (פיה"מ תמורה פ"ה מ"א) תחבולת ההיתר נקרא ערמה וכו', ובזה יובן וכו'.

אמנם דכתבתי במקום אחר ביאור מדרש (ילקוט רמז תשפ"ה) נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים וכו' (במדבר לא, ב). וכן כתבתי במקום אחר (הגש"פ) צא ולמד כי פרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן ביקש לעקור את הכל וכו'. הרי שאין עושה שליחתו יתברך. **ובאמת** יענש עבור זו לעתיד, כמבואר בש"ס דסוכה (נב.), שלעתיד שוחט הקדוש ברוך הוא למלאך המות וכו', יעו"ש. אמנם **שמעתי ממורי זלה"ה** ענין שחיטת יצר הרע לעתיד לבוא, שמוציא ממנו הרע שהוא אות מ', ונשאר וכו', והוא שמו יתברך וכו', ודפח"ח.

ונודע כי העולם הזה נקרא עלמא דשקרא, בעת שליטת היצר הרע עתה בזמן הזה. מה שאין כן לעתיד שיתבטל היצר הרע, ויהי' נקרא עה"ז ג"כ עולמו של הקדוש ברוך הוא. **ובזה** יובן כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמ"ו דייקא, דהיינו לעתיד, שגם עולם הזה יתקדש בקדושתו יתברך ונקרא עולמו של הקדוש ברוך הוא, לא בראו אלא לכבודו. מה

שאין כן קודם, היצר הרע נגד כבודו יתברך, אבל עתה הוא לכבודו יתברך, שנאמר כל הנקרא בשמי דייקא, שגם היצר הרע יהי' נק' בשמו יתברך כנ"ל, ולתכלית זה בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, וזש"ה ה' ימלוך לעולם ועד, דהיינו לעתיד, והבן.

•

מצוה - איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלהיכם (יט, ג).

לבאר מצוה זו, נבאר תחלה **מצוה** - מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' (יט, לב). והספיקות רבו, תחלה הל"ל ויראת מאלהיך שהיא קודם לכל, ואחר כך מפני שיבה וגו'. ועוד, דהל"ל ותהדר פני זקן.

ונ"ל **דהאלשיך** פ' קדושים (יט, לב) כתב: שרים בידם נתלו (איכה ה, יב), שסמכו על כח ידם. ופני זקנים לא נהדרו, לשמוע דברי מוסר ועצתם וכו'. אך שמא תאמר מאחר שדרכי מצלחת למה לי לשמוע עצתם, דדוקא בצר פקדוך (ישעיה כו, טז), לבקש עצה לנפשו. לכך אמר ויראת מאלהיך שהוא מדת הדין בעוד שאני ה' מתנהג ברחמים, ודפח"ח.

ולי נראה, דבארתי פסוק (בראשית כז, כב) הקול קול יעקב והידים ידי עשו. דהקשה **בכסף משנה** (הל' שופר פ"ב ה"ד) **דהרמב"ם** כתב בהלכות חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) דמצות אין צריכות כוונה, ובהלכות שופר (פ"ב ה"ד) כתב דבעי כוונה. ומתרץ, דבמעשה לא בעי כוונה, דעכ"פ עביד עובדא, מה שאין כן בקול וכו', יעו"ש. **ומהרש"א** פירש ענין תואר קול יעקב, לשון עקב והכנעה, יעו"ש. וז"ש הקול צריך שיהי' קול יעקב, הן קול בתפלה ותורה או קול שופר, בעי הכנעה, שאז אפשר לכוין ויצא. מה שאין כן בעושה צדקה בידים מצות מעשיות וכיוצא, גם שיהי' ידי עשו סגי, דעכ"פ עביד עובדא, וק"ל.

ובזה יובן, כי אלו השרים שהחזיקו ידי הזקנים, לכך שרים בידם נתלו, וסמכו על זה. וזה הי' סיבה אשר פני זקנים לא נהדרו, מאחר שהוא מפרנסו ומחזיק בידו, וכמאמר חז"ל (סנהדרין נב.) בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו וכו'. ועל פי זה ביארתי פסוק (שמות כה, ג) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם. שאם יקח מהכלל גם שאינו נדיב לב, שגילה הכתוב שסופו כך - תחלה יקח זהב, ואחר כך כסף, ואחר כך נחושת, יעו"ש.

אך דכל זה הוא מי שהוא ירא את ה' יראה חיצונית, שהוא יראת העונש, א"כ גם דדרשו חז"ל (פסחים כ:, ב"ק מא:) ויראת מאלהיך לרבות תלמידי חכמים, כדמוכח מפסוק (דברים ו, יג) את ה' אלדיך תירא לרבות תלמידי חכמים, היינו ג"כ שלא יענש, א"כ בנותן צדקה ומפרנסו סובר שמגין זכותו עבורו שלא יענש. מה שאין כן הירא את ה' יראה פנימיות שהיא עם אהבה, גם לת"ח הוא ירא יראה פנימיות עם אהבה, אז גם שמחזיק בידו לא סר יראתו ואהבתו ממנו.

ובזה יבואר קושיית **מוהרש"א** בפ"ב דשבת (כג:) מאן דדחיל מרבנן וכו', מאן דרחים רבנן וכו'. והקשה, הא אהבה היא מעלה יתירה מיראה וכו', יעו"ש. ולדברינו אתי שפיר, דאיירי ביראה פנימיות שהיא קשורה עם אהבה, שהיא למעלה מאהבה גרידא, וק"ל. וכיוצא בזה כתב בספר **עללות אפרים** מאמר רצ"ט יעו"ש.

וב' מיני יראה א' נקרא אמא תתאה, כמ"ש ויראת מאלהיך, שהיא השכינה. וב' נקרא חכמה עלאה אבא כמבואר **בכתבים** יעו"ש.

ובזה יובן, איש אמו תחלה, אחר כך אביו, תיראו, שיעלה ממדריגה למדריגת יראה פנימיות. ואז את שבתותי שהם הת"ח שנקרא שבת דכולא שתא, כמ"ש **בזוהר** (ח"ג קמד:), וגם ערב שבת, המוני עם, מכין לשבת, לפרנס הת"ח שנק' שבת כנז' **ברעיא מהימנא** שם, תשמרו ליזהר בכבודם, גם שיחזיקו בידם. ואז אני ה' אלהיכם, אהבה ויראה ביחד, שהם ב' מדותי אלו הוי"ה אלדים כנודע, וק"ל.

ובזה יובן מפני שיבה תקום וגו', דכתב **החסיד מוהר"י יעבץ** בפ"ג דאבות במשנה (מ"ב) רבי (חנני') [חנינא] סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשל[ו]מה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את חבירו חיים בולעו. וזה לשונו: כי המתייסרים מעצמן מועטים הם, לכן הזהיר על המייסר מחוץ. ואמר רעהו, כי לא די שהגדול מחבירו בולעו כדגים שבים, אלא רעהו השוה לו בולעו, ודפח"ח.

העולה מזה כי יש ג' מדריגות, הטובה שבכולם המתייסר מעצמו, וז"ש מפני שיבה תקום, מעצמך, קדם שיבה דילך וכו' (זח"ג רכז:). מדריגה ב', ששומע עצת זקנים בתורה ומוסר ומתייסר וחוזר בו, וז"ש והדרת פני זקן. מדריגה ג', על המתייסר מבחוץ שהיא מוראה של מלכות, וז"ש ויראת מאלדיך שהיא מוראה של מלכות, כמפורש **בכתבים** הוי מתפלל בשלומה של מלכות, והבן.

•

מצוה - לא תעשו עול במשפט. **מצוה** - בצדק תשפוט עמיתך (יט, טו).

וי"ל, הא תרי"ג מצות מוטל החיוב על כל א' מישראל לקיימן, וא"כ זה שאינו דיין אינו בכלל ב' מצות הנ"ל, וחסר ממנו ב' מצות מתרי"ג, ועוד כיוצא בזה.

ונ"ל, דאיתא במשנה פ"ג דאבות (מ"ז) רבי אלעזר איש ברתותא א[ו]מר תן לו משלו שאתה ושלך שלו, וכן בדוד הוא אומר (דה"י א כט, יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. וי"ל דהא דדוד למה לי. וגם לכאורה הוא כפל. גם לשון ידך הוא פורעניות, כמו (איוב יט, כא) יד ה' נגעה וגו'.

וי"ל, דאיתא **במבחר פנינים** המכונה לחכמי פליסופיא, בשער אמונה וז"ל: אמרו לחכם למה אין אנו רואים בך סימן דאגה, אמר להם מפני שלא קניתי דבר, ופקדתיו, ודאגתי עליו. ר"ל לא קניתי לי מאומה, רק הכל מה שהי' לי הי' מתת אלדים בידי, ואם יקחנו מידי לא אדאג עליו, כי ה' נתן וה' לקח (איוב א, כא), עכ"ל. ופירש **בספר חסידים** סי' קך"ג: ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כ"מעשהו (תהלים סב, יג), ר"ל שבאמת אינו קנינו ומעשיו של אדם, רק שהקדוש ברוך הוא נפרע מן האדם כאלו הי' מעשהו של האדם, אך שבאמת הכל של הקדוש ברוך הוא, וגובה מבעל בנים בניו, ומעשיר עשרו, וזה חסד גדול שמשלם לו גמול בעולם הזה, כדי להביאו לעולם הבא, יעו"ש. נמצא הקדוש ברוך הוא גובה שלו משלו, היש חסיד גדול מזה.

והטעם באמת הוא שנחשב כאלו האדם מעצמו נותן, ולא שהקדוש ברוך הוא לוקח מעצמו, וגם מה שנחשב לצדקה לאדם, כאלו נותן לו משלו ולא משל הקדוש ברוך הוא, הוא על דרך שכתב **האלשיך** בענין הצדקה, כך הוא כאן ביסורין, שמקבל מאהבה כאלו הוא נותן מעצמו, וגם שהי' החזרה ליד הקדוש ברוך הוא בשמחה, כמו שניתנה לו בשמחה וקבלה בשמחה.

וז"ש רבי אלעזר איש ברתותא תן לו משלו, שאם פגעו בך יסורין בגופו או בממונו, תהא מקבל בשמחה, כאלו אתה נותן לו מעצמך, וז"ש תן לו משלו שאתה ושלך שלו, ומה שנחשב לך לכפרת עון וקבלת שכר לעה"ב, הוא על כי אתה מקבל בשמחה כאלו אתה הנותן מעצמך, ואינו לוקח מעצמו.

וזה נרמז בדוד ב' בחינות אלו, כי ממך הכל, ר"ל שיהי' בשמחה כמו בקבלת הדבר ההוא ממנו יתברך, כי ממך הכל. ומידך נתנו לך, כך כשפגע באדם יד ה', יהי' בשמחה, ואז נחשב כאלו הם בני אדם מעצמו נתנו לך משלהם.

ובזה יובן מצוה הנ"ל לא תעשו עול במשפט, ר"ל על משפט העליון לא תראה פנים עצבות, כאלו נעשה עול ומשפט מעוקל ח"ו מלמעלה. כי הלא הכל שלו, ויהי' בקבלת השמחה כמאמר החכם הנ"ל.

וז"ש ג"כ בצדק תשפוט עמיתך. כי הקדוש ברוך הוא נקרא רעך ועמיתך, שתראה אשר משפטו בצדק ומשפט וחסד גדול כאמור.

וזה יהי' המשך הפסוקים בפרשת האזינו (דברים לב, ד-ז), בתוארי הש"י, הצור תמים פעלו. דקשה הא הצור הוא מדת דין הקשה, ותמים הוא מדת החסד, אברהם שנקרא תמים. וגם, צד"יק הוא מדת הצדק המשפט, וישר הוא לפנים מהשורה, ואיך שיתוף ב' מדות אלו יחד, הא כשיש דין אין חסד, וכקושיית הש"ס (ר"ה יז:) על מדת חסד ואמת,

עד דמשני תחלה אמת ואחר כך ורב חסד. וכן הקשה רבי אלעזר ולך ה' חסד, וכתיב כמעשהו, יעויין שם בראש השנה. ועוד, דתחלה איירי בתוארי השם, ואחר כך אמר שחת לו וגו', ופירש **התרגום** על ישראל, וזה אינו לפי המשך הפסוקים.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהודיענו משה רבינו ע"ה, כי במקום המשפט והדין שמייסר האדם על עונותיו, הכל הוא חסד, וז"ש הצור תמים פעלו, ר"ל הצור שהוא הדין והיסורין, הוא פועל במדה של תמים, שהוא חסד. והוא, כי כל דרכיו משפט ור"ל אף כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, שאין נושא פנים, ועל כל דברי האדם יביאנו אלדים במשפט. מכל מקום צדיק וישר הוא, שזה הצדק והדין הוא ישר לפנים מהשורה.

והוא - שחת לו, ור"ל מה ששחת ומייסרו לו לאדם, באמת הוא ל"ו לעצמו כביכול, כי הכל שלו ומשלו הוא לוקח, לא בניו, כי אינו של בניו. מכל מקום מייחס החסרון והעונש מצד מומם, כאלו החסרון הוא להם משלהם. וכל זה הוא מצד היושר וחסד לפנים משורת הדין, רק שהם דור עקש, שמעקשין היושר ומעציבין ואינם מקבלין באהבה, וז"ש הלידו"ד תגמלו זאת, ופירש **רש"י** לפניו אתם מעצי"בין וכו' הלא הוא אביך קנך. וכל המשך הפסוקים זכור ימות עולם, הכל על דרך זה, וק"ל.

עוד י"ל, בצדק תשפוט עמיתך על דרך שזכרתי בפירוש הפסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(ו)ר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, שנדרש מסיפא לרישא ומרישא לסיפא, כמו ששמעתי בשם המנוח **מוהר"ר ליב פיסטנר** יעו"ש. וה"נ קאמר, שהחסיד כשרואה כשלון מעשה הדור, יתלה בעצמו, לפי שגמ(ו)ר החסיד חסידתו לכך פסו אמונים מבני אדם. ובני העולם כשרואין כשלון מעשה הצדיק וחסידי הדור יתלו בעצמן, ויתנו לב לשוב ולפרש הפסוק כי גמ(ו)ר חסיד, לפי שפסו אמונים מבני אדם. וז"ש בצדק תשפוט עמיתך, שידון לכף זכות כל א' את עמיתו, ראש הדור לבני דורו, ובני הדור לראשי הדור, וזה יתן לב לתקן את עצמו כדי שיתוקן בני דורו, וכן בני הדור יתנו לב לשוב כדי שיזכה ראש הדור (למעלת) [למעלה] יתירה עבור זה.

ובזה יובן תן לו משלו, ור"ל על דרך כלום נתתי לך גדולה אלא עבור ישראל וכו' (ברכות לב.), ועיקר רבות הגדולה עבור ישראל, רבתי בדעות, שיהי' לו דיעה והשכל שיוכל להנהיגן וללמדן משפטי האמת והצדק, כמו שאמר שלמה (מלכים א ג, ט) ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הקשה וכו', תן לו משלו שאתה ושלך שלו, ומשלו תלמדנו ותיישרנו.

ובזה יש מוסר גדול לראשים שלא יתנהגו בא' מך"ד [דברים] המעכבין את התשובה, וא' המתגאה על הציבור שלא לשם שמים וכו'. ולפי הנ"ל שכל גדולתו וחכמתו אינו

משלו, רק משלהם, ובזה נקל לו להנהיגם לשם שמים, כי ככה גם הם יאמינו ויאמרו שהשפעת חכמת תורתם והצלחתם הוא על ידי צינור שנשפע בראשי הדור, וז"ש בצדק תשפוט עמיתך, וק"ל.

וזה יהי' כוונת המשנה בפ"ב דאבות (מ"א), רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ור"ל שכל שהאדם המיוחד, כל שישפע בו דבר שהיא תפארת לעושיה, כגון גדולה וחכמה ועושר, יבין לאשורו שהתפארת הזה נמשך לו מן האדם, לא זכות עצמו גרמה לו זה, רק מן הראשי חכמי הדור נמשך זה שפע חכמה ועושר לכל בני דורו. וכמו שמצינו ברבי פרידא (עירובין נד:) או שיחי' ת' שנה, או שתזכה את וכל בני דורך לעלמא דאתי, ויהבי ליה תרתי וכו'. והוא הדין הראשי הדור יתנו לב להבין שזה החכמה והגדולה הוא עבור בני דורו. וזה הוא ודאי דרך הישר לכולם, בין לראשי הדור בין לבני דורו, וק"ל.

ובזה תבין מ"ש הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה וכו'. דכתב במשנה פ"ד דאבות (מ"ב) בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה וכו', ששכר מצוה מצוה וכו'. שהוא תמוה מה זה שאמר ששכר מצוה מצוה.

הגם לפי מ"ש לעיל בפירוש המשנה תן לו משלו, יובן זה ג"כ, כי כמו שנראה חסדו יתברך בגמול העונש, שלוקח משלו, כן בשכר המצוה שעושה אדם משלו יתברך, כנזכר במדרש (ויק"ר כז, ב) מי הקדמני ואשלם וכו' (איוב מא, ג), כשעושה צדקה הוא משלו יתברך, וכן למול בנו וכיוצא, ומצוה התלויה בבית ובשדה הכל ממנו יתברך, ומה מקום ליתן שכר. מכל מקום, עיקר השכר הוא לפי השמחה ששמח בעסק המצוה והתורה והתפלה. וכן **שמעתי ממורי** ששכר מצוה מצוה, שאין לך שכר גדול מזה ממה שיש לו תענוג ממצוה עצמו בעשותה בשמחה, שהוא גדול אף אם לא היה שכר יותר די, הגם שבאמת יש שכר עד אין תכלית על מצוה שעושין בשמחה.

אך דאיתא ברז"ל ששכר מצוה מצוה, הוא שנמשך לו מזה עוד מצוה לעשותו, כמ"ש (אבות פ"ד מ"ב) שמצוה גוררת מצוה וכו'.

אך קשה, דאם כן כפל התנא לשונו במתני' הנ"ל, דנקט שניהם, מצו"ה גוררת מצוה וכו', ששכר מצוה מצוה וכו'.

ונ"ל דמצאתי כתוב **בהרמב"ם** הלכות תשובה פ"ט (ה"א), בענין השכר והעונש, שהוא לעולם הבא, ומ"ש בתורה (ויקרא כו, ג) אם בחוקתי תלכו וגומר, שיש טובת עולם הזה, הענין כך הוא, שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בה תמיד, אז יסיר ממנו כל דברים המונעים כגון רעב וחולי, וישפיע בנו כל טובות עולם הזה המחזיקים ידינו

לעשות התורה, שובע ושלום, כדי שנשב פנויים ללמוד ולעשות המצוה, ונזכה לעולם הבא. ובהיפך, שישמן ישורן ויבעט, יסיר כל טובת עולם הזה כדי שלא יקנו עולם הבא ויאבדו ברשעם, וכמ"ש (דברים כח, מז) ועבדת את אויביך תחת אשר לא עבדת את ה' וכו', יעו"ש.

אם כן אף שבעצם אין ראוי לשכר על המצוה, שכל זה הוא משלו יתברך, מכל מקום על שמחת המצוה יתברך יתן לו שכר, וא"צ לשכר יותר כשיתן לו פנאי לעשות עוד מצוה. וידע האדם שיבקש שלום ועושר כדי שיהי' לו פנאי לעשות עוד מצוה, ולא לתקות שכר אחר, עולם הבא וכיוצא, שאין זה מאהבה, כמ"ש **הרמב"ם** שם בפרק י' וכו'.

וא"כ ב' פירושים הנ"ל אמת, כשיש לו תענוג ושמחה גדולה בעשית המצוה אשר אין האדם מבקש שכר אחר, רק די לו בתענוגי המצוה. אז משפיעים לו טובת עולם הזה לא בתורת שכר, רק שיהי' לו פנאי לעשות עוד מצוה, גם שסוף עולם הבא לבוא ג"כ בהכרח.

וז"ש שכר מצוה מצוה, ר"ל המצוה עצמה הוא שכרו שמתענג בו, ואז ג"כ יזכה ממצוה זה עוד מצוה אחרת לעשותה.

וזה שאמר בן עזאי הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, ור"ל אלו הי' אדם עושה המצוה לתשלום שכר, הי' מקום להדר אחר מצוה חמורה לעשותה, שיהי' שכרה מרובה, מה שאין כן כאן באבות מילי דחסידות, הוא לעשות המצות לשם פועלן, לא לתקות השכר, שאין זה לשמה, כמ"ש הרמב"ם הנ"ל, ואם כן עיקר המצוה הוא הזריזות והשמחה. וז"ש הוי רץ למצוה קלה, כי שמחת המצוה קלה תגרור המצוה חמורה. ובורח מהעבירה אפילו קלה, פן תגרור החמורה חס ושלום. וכמו שאמר שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה.

אך שלא תטעה בזה, כי הרי מצינו לפעמים גם הרשע עושה מצוה ואינו גוררת למצוה שני', ושני' לשלישית, וכן כסדר הזה עד שיהי' צדיק. או הצדיק לפעמים נזדמן עבירה לידו ואינו גוררת לב' וכו'.

ולבאר זה ביאר כוונתו ואמר ששכר מצוה מצוה, שלא דיברה כאן במתים רשעים שעושה מצוה כפורע חוב, ופורק עול המצוה ממנו ועושה מצות אנשים מלומדה. רק ששכר מצוה שיש לו הוא המצוה עצמו, שיש לו תענוג בעשית המצוה, שאם לא הי' לו שום שכר רק זאת המצוה עצמה שמתענג בשמחתה, די לו בשכר זה, אז השמחה של המצוה גוררת עוד מצוה אחרת. וכן עבירה שנזדמנה לצדיק ומצטער בה ושב עלי' מיד, אינו גוררת אחרת, כי אם לרשע שמתענג בעבירה, גוררת לו אחרת, הבא לטמא פותחין והבא לטהר מסייעין (שבת קד.).

ובזה נבאר הנ"ל, דודאי יאחז צדיק דרכו לאט לאט, שיהי' תחלה סור מרע ואחר כך ועשה טוב, ואחר כך יכנס לגדר צדיק, ואחר כך יכנוס לפנים מהשורה שיהי' ישר, וכמ"ש (תהלים יא, ז) ישר יחזה פנימו. מה שאין כן אם יאחז(ו) דרך החסידים שלא בהדרגה, ויעליגו עליו, ויהי' סבה לפרוק הכל. וז"ש איזה דרך ישרה ר"ל שיבוא למדריגות ישר, אינו בפעם א', רק תחלה צריך שיראה שיהי' תפארת לו ותפארת מהאדם, והוא כמו שכתב **במדרש שמואל**, כגון זה שמניח ב' זוגות תפילין דרש"י ור"ת, שאם יעשה זה הקל שבקלין, אף שהוא מצוה ותפארת לעושיה, מכל מקום אין לו תפארת מהאדם, שמעליגים עליו, רק יאחז תחלה בתמימות עד שישוב למדריגת ישר.
אך כל זה הוא בדבר שהוא לפנים מהשורה, אבל מה שהוא מצוה מהתורה, הוי זהיר במצוה קלה וכו', שאל תניחנה מלעשותה מפני המלעיגים שיאמרו ראה זה מהדר אחר מצוה קלה, וכי חסיד הוא. דזה אינו, דאתה יכול להשיבן שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה שתניחה מפני המלעיגים, כנגד שכרה שתרויח מהם בהנחת המצוה. לכך אל תחוש להם, והזהר ועשה לשם פועלן ואז תשכיל, וק"ל. ובזה מדוקדק לשון שאין אתה יודע, כי הוא ללמוד מה שתשיב למלעיגים, ודי בזה.
ונחזור לענין הנ"ל, בביאור מצוה בצדק תשפוט עמיתך כנ"ל. וכן מצאתי **בספר חסידים** סימן קי"ג: אם ירננו על צדיק שמקרה רע קרהו, תדע שהוא בעון הדור, שנאמר (איכה ד, כ) משיח ה' נלכד בשחיתותם וכו'. אם כן קאמר בצדק תשפוט עמיתך, תחלה קאי על הקדוש ברוך הוא, דלא עביד דינא בלא דינא אף בעונש הצדיק. ושמא תאמר יש לחשוד הצדיק שאין תוכו כברו, לזה יש לפרש גם כן בצדק תשפוט עמיתך, שהוא באמת צדיק בדינו, רק שהוא נענש בעון הדור. וכן הצדיק ישפוט בצדק הדור שהם נענשין עבורו. ויתחברו שניהם יחד לשוב כאחד, שהם חיבור הגוף והנפש, שתחלה יקשט את עצמו שיעשה מהגוף שלו נשמה, שיתהפך מחומר אל הצורה, וכמו שעשו בפרט כך יעשו בכלל אם אנשי דורו שהוא הנפש והצורה, ובני דורו הם גופו וחומרו. ויראו הם ג"כ להתחבר עם הנפש שלהם, אז בנקל נתהפכו ונעשו מחומר צורה.
וזה נראה לי פירוש המשנה (אבות פ"א מי"ד) הלל אומר, אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי. והוא תמוה. וי"ל דרמז כאן מוסר גדול על ראשי הדור, כמו הלל שהי' נשיא ישראל, איך יתנהגו עם בני דורם. וגם מוסר לבני דור איך יתנהגו עם ראשיהם. לכך כפל במלות שונות.
והוא, אחר שכל העולם הם קומה שלימה פרצוף אחד, בסוד עולם שנה נפש, ומה שיש בפרט באדם יחידי כך הוא בכלל. וכמו שיש באדם פרטי חומר וצורה, כך הוא בכלל

עיר או מדינה, הראשי עם הם הצורה והנשמה של בני דור, ובני הדור הם החומר של הצורה. לכך דרשו בש"ס דעירוכין (יז.) זה דור דור ודורשיו, שהדור לפי דורשיו, ודורשיו לפי הדור. כי לפי זכות ובהירות הנשמה כך הוא זכות הגוף, שאם הנשמה עכורה הגוף יותר עכור, וההיפך בהיפך. לכך משה שהי' סוד הדיעה, לכן בני דורו היו גם כן דור דיעה. וכן בכל דור ודור הוא בערך בחינה זאת.

לכך אם רוצה לתקן הכלל, צריך תחלה תיקון הפרט בתיקון עצמותו שיעשה מחומר שלו צורה, ואז ממילא נתעורר בהם שהם כלולים בו ג"כ התעורר[ו]ת תשובה. ובנקל יוכל לתקן דורו, שיעשה מחומר שלהם צורה.

וכאשר כתבתי **בחיבורי** על ש"ס דעירוכין (טז:) תמה אני אם יש בדור הזה מי שיקבל תוכחה וכו'. כי כשמוכיח את הרבים ואינו כולל את עצמו בתוכחתו, אין עושה בהם רושם.

וכן שמעתי בשם מורי בענין התפלה וכוונתה ויחודים, שצריך לקשר את עצמו בהם, וידוע שהוא עולם קטן, ובהתעורר[ו]ת דלמטה יתעוררו למעלה למעלה, וישפיעו למטה עד מדריגתו של זה האדם המכוין זה, ומקבל משפע' וכו'.

ואמרתי שזה פירוש הפסוק בפרשת התשובה דנצבים (דברים ל, יא-יד) כי המצוה הזאת לא נפלא"ת הוא מ"מך וגו' לא בשמים הוא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. ור"ל כי המצוה הזאת, התשובה והתפלה בכוונה וביחודים, אינו דבר (מפורש) [מופרש] ומובדל ממך, כי הוא בך בעצמך, וז"ש לא נפלאת מ"מך. כי לא בשמים היא, ר"ל שתכוין הכוונה למעלה בשמים וכאילו אינם בך, כאלו הוא דבר נבדל ממך, דזה אינו, רק בפיך ובלבבך לעשותו, כשתעשה היחוד בפיך בלבבך, בך בעצמך, לעשותו, אז ממילא נתעורר ונעשה מיד למעלה. והבן זה, כי הוא פנה ויתד שהכל תלוי בו, בין בתורה ותפלה ותשובה בין בעצמו בין באחרים, ועל דרך שזכרתי.

וזה שרמז הלל נשיא ישראל בצחות לשון, רמז מוסר לעצמו ולבני דורו, וממנו ילמדו כל דור ודור ודורשיו. כי נודע שיש מדה ראשונה הנק' אין, וכנזכר **באדרא** (זח"ג קכט.) היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז, ז), ומדה אחרונה נק' אני, ואותיות דדין כאותיות דדין, בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו). וכל מה שיש בעולם של מעלה יש בשנה ובנפש האדם, שיכול האדם לתקן ולעשות ממדה אחרונה שתהי' ראשונה, כי מן אותיות רש"ע שהוא המיתה מדריגה אחרונה, כשחוזר בתשובה נעשה שער אשר צדיקים יבואו בו. וז"ס כפשע ביני ובין המות (שמואל א כ, ג). וז"ס אין בין חמץ למצה אלא משהו, ואין כאן מקומו.

וכמו שיכול האדם לעשות זה בפרט מן הגוף וחומר שלו, שהוא הפחות שבמדריגות, יכול להפכו אל מדריגות צורה שהיא ראשונה, כך יכול לעשות בכלל, לעשות מן רש"עים להפך לאותיות שערים שצדיקים יבואו בו. רק שאין בכלל אלא מה שבפרט, שבתיקון הפרט את עצמו, שהוא ראש כולל בני דורו, אז בנקל יכול לתקן בני דורו שהם איבריו וחומר גופו.

וז"ש אם אין אני לי', ר"ל כשאין אני בעצמי מתוקן תחלה להפך מחומר אל הצורה שיתהפך ויעשה אי"ן מן אנ"י, וז"ש ל"י ר"ל בעצמי תחלה, אם כן מ"י ל"י, ר"ל אם כן מי מאחרים שיהי' ל"י שיתקרבו לי ויתהפכו לבחינתי, אחר שלא תקנתי הדבר תחלה לי ר"ל בקרבי, לעשות מן החומר שלי צורה בעצמי בקרבי בגופי ונשמתי, כל שכן שאי אפשר לתקן אחרים. לכך צריך תיקון את עצמו תחלה, ואחר כך את אחרים.

אך אם תיקן את עצמו ועשה תשובה על חטאיו הנודעים לו לפי רז"ל, ובני דורו אינם חוזרים בתשובה ועומדים לעצמם כאלו הם נפרדים ממנו, הוא בשביל א' מן ג' סבות, והוא כוונת המשנה באבות פ"ב (מ"ד), הלל אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תאמן בעצמך וכו', ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר לכשאפנה אשנה וכו', ואל תאמר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע וכו'.

והוא דמניעת תיקון ראשי הדור את בני דורו הוא על א' מסבות שנזכר, או שלא תיקן את עצמו תחלה, והוא כולל לכל בני דורו.

או שאינו עם בני דורו בסוד זווג ראשון, רק זווג שני, כנודע **מכתבים** שכל מאכלי אדם ועם ביתו ומשא ומתנו ודורו וזווגו, הכל באין עם האדם בתולדתו מנצוצין שלו. זכה האדם במעשיו הטובים, ונזדווגו ונזדמנו לו נצוצין שלו ששייכין לו בתולדותו לתקנם, וזה נקרא בסוד זווג ראשון, ונעשה לו עזר, שעוזרים לו בדביקות הש"י לעמוד על משמרתו ועבודת ה'. ואם לא זכה, אז הוא כנגדו, שנזדמנו לו נצוצין אחרים במאכלו וח"ו מחטיאין אותו, כמו שנעשה ליוחנן כהן גדול שנעשה לסוף פ' שנים צדוקי (ברכות כט.), על ידי אכילתו בקדשים בלא כוונה, שנזדמן לו ניצוץ א' והחטיאו. וכן באשתו שהיא רעה, ובני דורו שהם סרים ומרים נגדו, בסוד זווג שני, והם כנגדו.

ובתיקון מעשיו, אז כשם שאישה רעה מצוה לגרשה ויבקש זווג הגון, כך ילך מעיר הזה - דביש לי' בהא מתא ליזל במתא אחריתי (עי' ב"מ עה:), כמ"ש **הרמב"ם** בפ"ה מהלכות דיעות (פ"ו ה"א), אולי יזדמן לו זווג ראשון. או שהגלות עם התשובה מכפר עונו, וברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז), שיהיו הראשונים סרים למשמעתו, ויתחבר הגוף עם הנפש כאחד, ויהי' נעשה מן זווג ב' ראשון.

והנה יש עוד בחינה, שהוא אפשר שתיקן מעשיו, ואינו צריך לחזור ולשוב עוד, ומכל מקום אי אפשר להחזיר למוטב את בני דורו, כי לא בדעת ובהשכיל עשה תשובתו, כי טעה בזה מה שאמרו חז"ל (ב"ב ס:) יקשט את עצמו תחלה ואחר כך יקשט אחרים, וסבר שיש זמן בין קישוט שלו לקישוט אחרים, כאלו אחרים הם נפרדין ממנו, וקישט את עצמו תחלה לבד, ולא נתכוין לכלול אותם עמו, לכך נשארו באמת נפרדין לעצמן. אבל צריך עכשיו כשהוא בקישט את עצמו, לכלול גם כן את בני דורו אתו עמו, ואז בנקל יכול אחר כך לתקן אותם ולהחזירן למוטב. וז"ש הלל וכשאני לעצמי, ר"ל כשכוונת קישוט את עצמי הוא רק לעצמי, בלא שיכלול אתו עמו את בני דורו, א"כ מה אני, ר"ל שוב אי אפשר לתקן אחרים ג"כ, אחר שהוא הפרידן מעצמו. לכך אם לא עכשיו אימתי, ר"ל מיד בקישוט את עצמו יכוין ג"כ לכלול כל נצוציו שהוא כל בני דורו, ואז טוב לו ולהם סלה, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי להבין פירוש ש"ס דיומא (פו:), גדולה תשובה דמוחלין לו ולכל העולם. והקשה **הרי"ף ומוהרש"א** וכו'. ולדברינו אתי שפיר, וק"ל.

ומה שרמז כאן, פירש הלל במפורש במשנה פ"ב, וז"ש אל תפרוש מן הציבור כשתעשה [תשובה, ור"ל] שיאמר האדם מה לי לדאוג על הציבור, אראה לקשט את עצמי. לכך אמר דזה אינו, כי באמת כל ישראל הם אחדות א', זה חומר וזה צורה, וכמו שהחומר שהוא הגוף צריך הנשמה, כך צריך הנשמה אל הגוף. לכך אל תפרוש מהם, ותתחבר עמהם להשגיח עליהם בעין חמלה להחזירן למוטב.

ושמא תאמר אני איני פורש מהם, הם פורשין עצמן ממני, והם מנגדים לי בכל דבר. לכך אמר אל תאמין בעצמ"ך, ר"ל מה שאתה בעצמ"ך שנפרשו ונבדלו ממך, תדע שזה סבת עונך, ואף על פי שיודע אתה שאינך חוטא לפני המקום, אל תאמין בעצמ"ך, ר"ל מאחר שאתה רואה שאתה נשאר גלמוד מהם ואתה רק לעצמך, זה אות ומופת שאל תאמין בך. וז"ש אל תאמי"ן, והראי' שאתה בעצמ"ך, כי ברצות ה' דרכי איש הלא גם אויביו היו משלימין אתו, אלא ודאי שאינך מתוקן עדיין.

ואחר שאמר רמז מוסר לחכמי וראשי הציבור שלא יפרוש מהציבור, חזר והיסב פניו אל הציבור להוכיח אותם איך יתנהגו עם ראש הדור לבל יפרשו את עצמן ממנו בכל דבר, כי הנזק גדול להם כפרישות הגוף מן הנשמה וכו'. ואם נפשך לומר שאתה פורש ממנו מחמת שאין דרכיו ומעשיו ישרים בעיניך, לכך אמר אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, בשלמא אם אתה היית במדריגתו לעשות כל מעשיו הטובים, אז היית יכול לדונו כך או כך, במדה א' שנראה לך גרוע או בב' וג' מדות, אך מאחר שאתה אינך

בגדרו ומקומו, שהוא בחינת נשמה ואתה בחינת הגוף וחומר, ואין החומר יכול לדון את הנשמה לזכות או לחובה.

ואם אתה פורש ממנו לא לגדר מואסך בו, רק לפי שהוא מזהיר על דברים שאי אפשר לאדם לעמוד בו, כי לא ניתנה תורה רק לאוכלי המן, מה שאין כן לאיש טרוד בפרנסת אשתו ובניו, ויש עליו עול מסים וארנונות. לזה אמר ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להשמע, ור"ל חזר הלל והשיב פניו אל ראשי הדור שיאחז צדיק דרכו לאט לאט, ולהיישיר את העם בהדרגה, מה שאין כן שאם יחמיר עליהם, אף שבשעת מעשה נשמעו דבריו, מכל מקום אין סופו להשמע, יהי' סיבה שלא ישמעו כלל וכו', וז"ש אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, רק בהדרגה, ואז שסופו להשמע.

ואחר כך חזר והשיב פניו אל הציבור, ואמר, אף שאמרתי לראשי הדור שיאמרו לך בהדרגה כדי שסופו ישמע, כל זה אמרתי לו בדרך עצה בשביל חלושי הדעת נשים ועמי הארץ, שאם לא ירגילנו בהדרגה יפרוק עול מכל וכל. אבל אתה החכם והמשכיל אשר נקרא איש, שהוא זריז ונשכר שעושה תשובה מיד בבחרותו כשהוא מוצא ומצוי, ראוי לעסוק בתורה ומעשים טובים כל זמן שאתה יכול, כי אם אתה ממתין על הסוף שסופו להשמע, אין זה דרך המובחר, וז"ש אל תאמר לכשאפנה אשנה שלא יהי' סבה לבטל הכל - שמא לא תפנה.

או יאמר על דרך שכתב **האלשי"ך** (משלי ו, ט) כי באים הרהורי תשובה לכל אדם, ובעת יחם לבבו ורוצה לנדור ולהזיר את עצמו מכל עניני עולם הזה, אז בא היצר הרע ואומר, טוב עצתך, רק תחלה תגמור עסק משא ומתן זה שיהי' הכנת פרנסתך, ואחר כך תעשה מה שלבך חפץ, וכוונתו לדחותו רק משעת חימום וכו'. לא תאבה לו ולא תשמע אליו, רק מיד בעת חימום ידור נדר ויעשה וכו'.

וז"ש, אם שהזהרתי לראשי הדור שיאמרו לך רק מה שסופו להשמע, ולא מיד. אבל אתה שיודע בעצמך כי יחם לבבך ובוער בקרבך אהבת ה', אל תשמע ליצר הרע האומר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה. כי היצר הרע רוצה רק להדיחך מעת חימום, רק מיד חזק ואמץ וה' יהי' בעזרך. וז"ש הלל גם כן במשנה הנ"ל אם לא עכשיו אימתי, וק"ל.

איברא דיש במשנה אם אין אני לי וכו', דבר פנימי. וגם להבין מ"ש **בזוהר** פנחס (רכב:) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני (עי' תהלים פו, א-ב) אמאי כדי שתתחסד עם אני, דאתמר בי' אני והו, ווי למאן דאפריש אני מן הוא, הה"ד (דברים לב, לט) כי אני אני הוא אנ"י אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא וכו'.

לבאר זה לפי ענין הנ"ל, הוא דאיתא עוד שם דף ר"מ ע"א: פתח ואמר, שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' (ישעיה נא, א), רודפי צדק, אינון דאזלין בתר מהימנותא, רודפי צדק ודאי, [אינון דאזלין בתר מהימנותא רודפי צדק ודאי] אינון מבקשי ה', אי בעיתו למנדע מהמנותא, ולאחדא להאי צדק, לא תסתכלון בה בלחודהא כשאר בני עלמא דגרמו מיתה לגרמייהו על דא, אבל הביטו אל צור חוצבתם וכו'.

וכבר שמעתי פירוש מאמר זה **ממורי**, הוא ענין כלל גדול בעבודת ה', וכעת נשכח ממני כולו. ונראה מכל מקום להעלות מעט קט, ואיני יודע אם הוא בכללות דבריו או לאו, והש"י יצילינו משגיאות.

והוא, שכבר נזכר שכל תפלות האדם יהי' לתועלת השכינה, שהיא נקרא תפלה - ששואלת ומתפלל(ו)ת מדודה למלאות חסרונה, וכל מה שנחסר לאדם הכל הוא בשביל החסרון שבשכינה, וצריך האדם שיתפלל למלא חסרונה שמה, ובתיקון למעלה ממילא נמשך למטה, שגם שם היא א' מאיברי השכינה, כי מלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), ואין לך מקום פנוי ממנה.

אך הלב יודע מרת נפשו שאין כל העתים שוות, שאם ח"ו יש לאדם איזה צער גדול, ותפלתו הוא על עצמו, ואינו משים על לבו שצער זה הוא בשכינה. ויותר הי' ראוי להתפלל עליה, כי ממנה פנה ויתד שהכל בה. או שהוא מתפלל, ובתוך כך נזכר שצריך להניח את עצמו ולהתפלל על השכינה, רק שאינו יוכל להתאפק על צער עצמו. ואם יאמר שהוא מתפלל על השכינה, ובוחן לב הוא ה' היודע שאין זה אמת, אפשר שח"ו נדחה מכל. וע"כ יתפלל בפשוטו לפי מה שהאדם הוא במדריגה בעת ההיא, רק שיהי' פיו ולבו שוין, כי דובר שקרים לא יכון וגו' (תהלים קא, ז), וכן שמעתי מפורש מפי הרב **המגיד מו' מנחם מענדל**, ודפח"ח.

והנה בחינה פחותה הוא נקרא מלכות בלחוד, מה שאין כן כשמייחד השכינה בהקדוש ברוך הוא בתפלתו, על ידי שנותן לב שזה היא השכינה המתפללת אליו יתברך, אז הוא דבוק אל חיים, שזעיר אנפין נקרא חיים, מה שאין כן מלכות נקרא רגלי' יורדת מות (משלי ה, ה). וכשמייחד מלכות על ידי יסוד צדיק הנקרא חי, אז הוא ג"כ נדבק שם בחיים.

אם כן ז"ש שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה', דלא תסתכלון בה בלחודהא כשאר בני עלמא, המתפללין על עצמן, רק איזה חסיד המתחסד עם קונו. וז"ש רודפי צדק מבקשי ה', דאינון צדיקיא שליחא דמטרוניתא הן, וכאלו הם מבקשין אל ה' עבור צדק, לייחד שכינתא בהקדוש ברוך הוא, וז"ש הביטו אל צור חוצבתם, ואל מקבת בור וכו', והבן.

וז"ש דוד שמרה נפשי כי חסיד וכו', ר"ל שתשמרני מן הצער שלא ירד על המדריגה פחותה הנ"ל, כי חסיד אני, אמאי, ר"ל לא לתועלתי רק כדי שאוכל להתחסד עם אני, שיהי' תפלתי עבור השכינה, לייחד אנ"י עם הו"א, מה שאין כן כשאדם בצער, אי אפשר להתפלל ולייחד בדרך זה כנ"ל.

וז"ש, כי יש ב' מדריגות, והוא, אני - ר"ל מלכות בלחודא, כתפלת המוני עם. ויש עוד בחינת תפלה לשלומי אמוני ישראל, וז"ש אנ"י הו"א, ר"ל שמייחדין בתפלתן אני עם הוא, שהוא יחוד ה' עם ו'. ועתה ביאר הפסוק עצמו טעם דבר זה, כי יש הפרש גדול בין ב' מדריגות כהפרש בין מות לחיים, כי אנ"י אמית, ר"ל כשהוא בלחודא נקרא מיתה, מה שאין כן בחיבור ו' אחיה, וז"ש ואחיה, ר"ל ו' אחיה, כנ"ל. וז"ש מחצתי, ר"ל דקאי על אני בלא ו' שנזכר בריש פסוק. מה שאין כן כשהוא בחיבור ו', ואני ארפא. לכך שפיר הוצרך דוד להתפלל שמרה נפשי שלא אבוא למדריגה פחותה הנ"ל, שהוא מקום מיתה ח"ו.

והנה יצא תועלת, שאם לא יכול האדם לעלות במעלת רמות, וע"כ מתפלל בהדרגה זו, וכשנזכר שהוא במדריגה כ"כ עד מקום המות ח"ו, ונפלה עליו אימה ופחד, אז נתייחד יראה עם נורא, ונעשה ג"כ ייחוד, והש"י יכפר אם שגיתי.

וזה צחות לשון הלל אם אין אני לי מי לי וכו', שאין זה לשון בתמי' כפי פשט העולם, רק הוא בניחותא, אם אין אנ"י ל"י, ר"ל אם אין התפלה הנקרא אנ"י כנודע, ל"י, ר"ל לתועלת עצמי, רק כאלו השכינה היא המתחננת ומתפללת מהקדוש ברוך הוא דהיינו יחוד קב"ה. אז מ"י לי, כי יש מדה הנקרא מי שהוא בינה הנקרא אלדים חיים, והוא חיי המלך שממנה החיים. ואחר שקשר את המלכות אל הקדוש ברוך הוא שהוא החיים, הנמשך לו מוחין מבינה הנק' חיים, אז ממילא גם לי נמשך חיים, כי אי אפשר בלאו הכי, אף שלא נתכוין לעצמו.

מה שאין כן כשאנ"י לעצמ"י, ר"ל כשהתפלה הוא לעצמי שהיא מדריגה פחותה הנ"ל לתועלת עצמו, מה אני וכו'.

לכך יש לאדם שהוא במדריגה זו להיות ירא וחרד על עצמו, ואז נתעלה, וז"ש ואם לא עכשיו אימתי, והבן.

ועל פי הנזכר לעיל נראה לי לבאר מתני' דפרק ד' דאבות (מכ"ב), הוא הי' אומר הילודים למות והמתים להחיות, והחיים לידון לידע ולהודיע ולהוודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא וכו'. והנה מתני' זו פלאי, מלבד הדקדוקים דהל"ל והמתים לחיות, כמו למות, מאי להחיות, משמע את אחרים להחיות. גם ג' לשונות כפולות, לידע משמעותו

מאחרים, ולהודיע לאחרים, ולהוודע מעצמו, כמ"ש **הרב** יעו"ש, ולמה זה, ומה בא להודיע בזה.

ונראה לי לבאר תחלה ש"ס דראש השנה (טז:) אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן ג' ספרים נפתחין בראש השנה, א' של צדיקים גמורים, וא' של רשעים גמורים, וא' של בינונים. של צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לחיים לאלתר. של רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה. בינונים, תלוים ועומדים עד יום הכפורים, זכו נכתבו לחיים לא זכו וכו'. והקשה **הרי"ף** ל"ל ג' ספרים, ב' סגי, דבינונים אם זכו נכתבו בין צדיקים גמורים ואם לא נכתבו בין רשעים גמורים וכו'. ועוד הקשה, אם לא זכו נשאר בינוני א"כ למה נכתב למיתה, ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

ונ"ל, דכבר זכרנו שכל עיקר ותכלית בריאת האדם שנברא בחומר וצורה, הוא שישתדל כל ימיו לעשות מחומר צורה, ואחר שעשה זה בפרט בקישוט את עצמו, יעשה בכלל לקשט את אחרים להחזירן למוטב. כי הצדיק שהוא הנשמה והצורה של כללות העולם, והרשעים הם החומר ובעלי הגוף של כללות העולם, וצריך הצדיק להשתדל כל ימיו לעשות מחומר צורה, שיקרב את הרשעים תחת כנפי השכינה, שהוא עיקר ותכלית הכל. אך דכתבו **בעלי המחקר** שאי אפשר לקרב ב' הפכים, כי אם על ידי דבר ממוצע, כמו שהי' בעת בריאת העולם בחינת ממוצע בין אין ליש, והוא הנקרא היולי, כן בכל דבר צריך להיות בחינה ממוצעת, המחבר ב' הקצוות שני ההפכים מצד שיש לו בחינה א' קרובה אל כל אחד משני הקצוות האלו, וכן הענין ד' היסודות וכמ"ש **הרמב"ן** בשם חכמי הטבעים (בראשית א, א), על פסוק (שם א, ב) והארץ היתה תהו ובהו וכו', עיין **בעץ חיים** שער החשמ"ל דף רך"ב ע"א, יעו"ש.

ובזה נבוא לבאר הנ"ל, דקשה עוד מה שהקשה **הרי"ף**, דהא משמע דיש יותר מג' ספרים כמשמעו בש"ס, ספר"י חיים וספר"י מתים פתוחין לפני[ו] וכו' (ר"ה לב:). ועוד, דמשמעות הש"ס צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לחיים, משמע שיש צדיק שאינו גמור, וכן יש רשע שאינו גמור, ורשע גמור, ובינוני. ועל כרחך הוא כמו שכתב **מוהרש"א** דצדיק גמור כולו זכיות, שקיים כל המצות רק שוגג א' עשה, כי אין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא שוגג א'. וצדיק שאינו גמור, שקיים רק רוב מצות וזכיות. ורשע גמור כולו עונות רק זכות א' יש לו, ורשע שאינו גמור רובו עונות ויש לו מיעוט זכיות, ובינוני הוא מחצה על מחצה. הרי יש ה' ספרים, ואיך אמר רבי יוחנן ג' ספרים ותו לא. ועוד, דבינוני שלא זכה עד יום הכיפורים נכתב למיתה כמו רשע גמור, היתכן זה.

לכך נראה לומר בביא[ו]ר דבר זה, כמו שהקשה **הבית יוסף** (ד"ה ומ"ש דשמנה) על **טור** ביורה דעה סימן ך"ט, דאמר ח' מיני טריפות הן, ובריייתא (חולין מב.) מנה י"ח טריפות. ומשני, מנין דשמונה עדיף שהם סוגים יותר כוללים, כי הרמב"ם (הל' שחיטה פ"י ה"ט) מנה ע' טריפות, יעו"ש.

וה"נ אעפ"י שיש יותר מג', מכל מקום כולם כלולים בג' ספרים, שהם ספר וספור וסיפור, כמ"ש **בספר יצירה** (פ"א מ"א), ובהם העולם נברא, שהם ג' קוין בחכמה ובתבונה ובדעת, אשר בהם ידע בצלאל לצרף אותיות שנבראו בו שמים וארץ וכו' (ברכות נה.), ובאמת יש ה' מדות בפרט, ועוד הם ז' מדות בפרטי פרטן, שהם ז' ימי הבנין, אלא שהכל נכללו בג' קוין. וה"נ בספרים הנ"ל, נקט סוג היותר כולל שהם רק ג' ספרים, ימין ושמאל ואמצעי המחברם, לכך תני מנינא, למעט שאר הספרים, כי נכללו באלו.

והנה הצדיק גמור עם הרשע גמור שהם שני הפכים מקצה אל קצה, בזה אין מקום להמתין עד יום הכיפורים, שמא יתקרב זה הרשע אל הצדיק ויעשה מחומר צורה, דזה הוא בלתי אפשרי כלל, שאין לזה שייכות עם זה כלל, כרחוק מזרח ממערב. והחוש והנסיון מעיד על זה, אשר עינינו רואות מאלו הרוכלין המחזירין בעיירות, שבבוא איש חכם צדיק ישר ונאמן לעיר של צדיקים חכמים, דבריו נשמעין, וההיפך בעיר שאינן צדיקים, אין משגיחין בדבריו ולא נכנס באזנם כלל. מה שאין כן איש בינוני או צבוע, בבוא לעיר מלא חכמים צדיקים אין דבריו נשמעים, וההיפך בין רשעים נשמעין דבריו. והוא כפי הנמשל **ששמעתי ממורי** שנשלח בן המלך מעל פניו וכו', ולא החזירו ע"י שר, כי אם על ידי איש המוני כמו שנעשה הבן.

לכך דקדק שפיר רבי יוחנן בלשונו ואמר, צדיקים גמורים ורשעים גמורים, שהם שני הפכים, אין להם מקום להאריך עוד, שאלו ואלו נכתבין ונחתמים מיד בראש השנה, זה לחיים וזה למיתה.

מה שאין כן הבינונים, ר"ל הבחינה הממוצעת שבין צדיקים גמורים ורשעים גמורים, והם בבחינה פרטית באמת יש ג' כתות, צדיק שאינו גמור, ורשע שאינו גמור, ובינוני [ובזה מבואר קושיא דלעתיד אמר ג' כתות, וכאן אמר ג' ספרים], א"כ זה הבינוני יש לו חיבור עם הצדיק שאינו גמור, מצד זכיות שלו שהם כמעט קרובים בבחינותיהן, וגם יש לו שייכות עם הרשע שאינו גמור, מצד עונותיו. וגם צדיק שאינו גמור עם רשע שאינו גמור אינן רחוקים מאוד, לכך תלוין ועומדין עד יום הכפורים.

זכה זה הבינוני הפרטי להתחבר עם הרשע שאינו גמור, לקרבו לזכות ולהכריעו בקו הימין, ולעשות מחומר צורה. או שזכה צדיק שאינו גמור שג"כ נקרא בינוני דרך כלל

בג' ספרים הנ"ל, לזכות זה הרשע שאינו גמור לקרבו בימין, נכתב עמו לחיים. לא זכה, אלא נשאר זה הבינוני, דהיינו רשע שאינו גמור שנקרא בינוני בכלל הנ"ל, נשאר בטבעו שלא נתקרב אל צדיק שאינו גמור, ומכל שכן אם נתקרב בינוני הפרטי או הצדיק שאינו גמור שנתחבר אליו ג"כ, ונעשו כולם רשעים שאינן גמורים ח"ו, נכתבים למיתה.

וממילא זה הבינוני הפרטי, שהוא באמת בינוני, שנשאר מחצה על מחצה, נשאר בספרו הבינוני, שלא נכת(ו)ב כאן וכאן, ובזה אמרו בש"ס (ר"ה טז.) אדם נידון בכל יום. ושפיר צריך ג' ספרים, כי ודאי נשארים בינונים בכל השנה, ונשאר בספרו, וק"ל.

ובזה נראה לי לפרש מאמר הש"ס דשבת (קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו. וכבר זכרתי בשם **הרב המגיד מבאר**, יעו"ש.

ולי נראה פשוט, על פי מאמר חז"ל (סנהדרין פב:) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (במדבר כה, יא), לפי שהיו שבטים מבזין אותו, הראיתם בן פוטי שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז, לכך יחסו הכתוב אחר אהרן.

והענין במה שדקדק לומר לכך יחסו וכו', מה שאין כן בלאו הכי. והוא, דזכרנו דאי אפשר לחבר ב' הפכים הנקרא שלום, כי אם על ידי בחינה ממוצעת וכו', דאז יש לו חיבור ושייכות עם בחינה זאת, וגם יש לו חיבור עם בחינה שכנגדו. והנה כשיש בחינה ומדה גרועה לחכם וצדיק, וברשעים יש קצת מדה טובה, אז יש מקום חיבור זה עם זה. ומה שאין כן אם הצדיק בתכלית השלימות, והרשע בתכלית הגרעון, אין מקום חיבור ביניהם. ולכך אמרו (יומא כב:) מפני מה לא נמשכה מלכות שאול מפני שלא הי' בו דופי, כי צריך שיהי' קופה של שרצים תלוין אחריו, אז אינו גבה לב ורוח, ונתחבר עם כל המדריגות הנמוכין ועולה עמהן.

והנה נתעלמה הלכה מכולן הבועל ארמית שקנאין פוגעין בו (סנהדרין פב.), רק פנחס אזר כגבר חלציו לקנא ולעשות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים, כמאמר הכתוב (במדבר כה, יא) השיב את חמתי מעל בני ישראל, כי הוא היה בחינה ממוצעת, בין הקדושה, והקליפה שהם רשעי ישראל, כי מצד אם הי' ממי שפיטם עגלים לע"ז, ומצד אביו הי' שלשלת היחוס והקדושה מזרע אהרן, ואם כן לו נאה לעשות שלום לחבר ב' הפכים יחד, וז"ש הנני נותן ל"ו בריתי שלום. וז"ש לפי שהיו השבטים מבזין אותו וכו', וזה גרם לו שנתייחס אחר אהרן, וניתן לו ברית החיים והשלום, וק"ל.

ואם כן שפיר אמר כי המבזה תלמיד חכם, ועל כרחך מצד שמצא לו איזה חסרון, אם כן אדרבה עם זה ראוי לך לחבר, שהוא בחי' ממוצעו בינך לבין הקדושה. דאם אינך

מתחבר עם זה, מכל שכן עם גדול במעלות רמות פשיטא אין לך שום חיבור והתקשרות אתו עמו, ואם כן אין רפואה למכתו, והבן.

ובזה יובן משנה דאבות הנ"ל, הילודים וכו'. טעם שנקרא הכשרים ילודים, על דרך הכתוב (תהלים ב, ז) אני היום ילדתיך. וגם שמוליד בכל יום ורגע, כי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים (בר"ר ל, ו). מה שאין כן הרשעים והקליפות, שנקראו עקר וסריס שאינו מוליד, בסוד סירס הזכר וכו' (ב"ב עד:), וק"ל.

הילודים למות והמתים להחיות, אם ראית איש הישר וכשר שירד ממדריגתו, וכל מי שיורד ממדריגתו נק' מת, וכמ"ש בסוד מיתת ז' מלכים, וכן כי מתו כל האנשים המבקשים [את] נפשך (שמות ד, יט) - שירדו ממדריגתן וכו'. וא"כ ז"ש, אם ראית הילודים שהם הכשרים, למות, ר"ל שירדו ממדריגתן, הנקרא מיתה, היינו סיבה כדי להמתים להחיות, כדי שיהי' להם חיבור עם הרשעים אשר בחייהם קרויין מתים (ברכות יח:), להחיות אותן ולקרבן תחת כנפי השכינה, כמו המשל להוציא בן מלך מעכירות גשמיות על ידי בן כפר, והבן.

והחיים לידון. והוא, כי הנה בקושיא זו של צדיק ורע לו ורשע וטוב לו נתחבטו בקושיא זו נביאים ראשונים ואחרונים, שאמר משה רבינו ע"ה הודיעני דרכיך (שמות לג, יג), וכן ירמי' אמר (ירמיה יב, א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך, אך משפטים אדבר א[ו]תך, מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד וכו'. והרבה תירוצים יש על קושיא זו, וננקיט בידינו ג' תרוצים הנצרך לשלשה בחינות שנזכר במשנה זו.

והוא, יש יסורין שהם נסיונות לצדיקים, וזכרם הרב **האלשיך** בתהילים סי' י"א (פסוק ה) לפרסם צדקתו בעולם וכו', יעו"ש, הרי בחינה א' להודיע צדקתו לאחרים. ב', הוא מ"ש **בספר חסידים** קי"ג וז"ל: אם ירננו על צדיק שמקרה רע קרהו תדע שהוא בעון הדור שנאמר (איכה ד, כ) משיח ה' נלכד בשחיתותם וכו'. אם כן בחינה ב' הוא לידע שמאחרים בא לצדיק היסורין, כמו יסורי רבי ור' אלעזר להגין על הדור. עוד יש בחינה ג', שהוא עצמו ידע מהות עצמו, וכמ"ש **האלשיך** בפ' עקב (דברים ח, ב) למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו וגומר, והקשה היתכן כי יצטרך הוא יתברך לנסות או לדעת את אשר בלב אנוש. וביאר כי הוא לדעת - שתדע אתה בעצמך את אשר בלבבך, שהיית בטוח בעצמך שצדיק אתה וכו', יעו"ש.

ואם כן ז"ש במשנה הנ"ל והחיים לידון, ר"ל מה שראתה עינינו כי החיים שהם הצדיקים הנק' חיים (ברכות יח.:), לידון ביסורין, הוא על אחד מג' סיבות. א' לי"דע שהוא

מאחרים, בעון הדור. ב' להודיע, לפרסם צדקתו לאחרים. ג', ולהוודע את עצמו, וכמ"ש לדעת את אשר בלבבך, שתדע אתה בעצמך מהותך וכו', וק"ל.

ואמר שהוא אל הוא היוצר וכו'. ור"ל גם בלא ג' סיבות הנ"ל ג"כ לא תיקשי על יסורי הצדיקים ושלות הרשעים, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות (שמואל א ב, ג). והוא ביאר קושיא א' שנתחבטו בו ראשונים ואחרונים, והוא **הרמב"ם** (שמונה פרקים פ"ח) **ובעל עקידה** (שער כב) **והאלשיך**, לפי דברי הש"ס (מו"ק כח.) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, והוא נגד הפסוק והי' עקב תשמעון (דברים ז, יב) וגו' ואם בחקותי תלכו וכו' (ויקרא כו, ג). ועוד דבש"ס מאן דאתילד במאדים וכו' (שבת קנו.), אם כן בטלה הבחירה, ושכר ועונש למה. וכיוצא בזה בענין הזווג קושיות עצומות. עיין שם במקומ[ו]תם תשובת כל אחד.

והרב האלשיך במשלי ביאר קושיא זו בסוף סימן ך"א, בביאור צדיק וטוב לו וכו'. העולה משם, וזה לשונו: כי הש"י בראו במזל הראוי לו לתקן מה שחטא בגלגול הקודם, אם חטא מרוב כל וישמן ישורון ויבעט, יבוא בגלגול ב' במזל עוני שיהי' בחסר כל. ונהפוך הוא אם יהי' בראשונה תם וישר ולא השיגה ידו לחונן דלים, בפעם ב' יבוא במזל עושר. א"כ אף שהכל תלוי במזל, מכל מקום עיקר לפי מעשה האדם שם אותו יתברך במזל ההוא, כי אל דעות ה', ובזה צדקו כל המאמרים וכו', יעו"ש.

וז"ש שאל תתמה אל החפץ אם ראית צדיקים שמגיע להם כמעשה הרשעים, כי הוא אל המענש לאדם על מעשיו בגלגול ראשון כמ"ש (תהלים ז, יב) אל זועם בכל יום, שהוא מדת הדין לענש, וכפי מעשיו כך עונשו. וכי תימא הא בש"ס אמרו בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, הרי שהצדיק נספה בלא משפט ח"ו, לזה אמר דזה אינו, כי הוא היוצר והבורא כל מזלות, ושם את האדם הראוי לפי מעשיו במזל עוני או במזל עושר, והכל לפי המעשה, וזה שאמר הוא המבין הוא הדיין, ר"ל שיש בחינות שונות לפעמים הוא עונש על העבר בגלגול ראשון, ונקרא הקדוש ברוך הוא דיין ליפרע ממנו בגלגול ב' בעוני על דרך הנ"ל. ולפעמים עושה הקדוש ברוך הוא זה בלתי עונש שנתחייב מקדם, רק לטובתו בעתיד, שהוא המבין ויודע שאם יהי' לו עושר שיהי' לרעתו, מביאו במזל עוני שיהי' נכנע להש"י. ופעמים הוא מבין שאם יעני יעבירנו על דעת קונו, מביאו במזל עושר. כי יש בני אדם שיש להם בחינות שונות, זה עובד הש"י יותר מעוני, וזה עובד הש"י יותר מתוך הרחבת עושרו, וכמ"ש שלמה (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, לפי בחינתו. ואל דעות ה' הוא המבין ויודע אשר לו לאדם היותר נכון לפי בחירתו, ורצון יריאיו יעשה, וק"ל.

ועל פי ענין הנ"ל שבארתי בענין חומר וצורה, נראה לי לבאר מתני' בראש השנה פ"ג (מ"ג) שופר של ראש השנה של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדים, שופר מאריך וחצוצרות מקצר[ו]ת, שמצות היום בשופר. והוא תמוה. **א**', למה נקרא שופר של ראש השנה, ולא סתם שופר, או ה"לל שופר בראש השנה יעל פשוט. **ב**', טעם של יעל פשוט דוקא. **ג**', פיו מצופה זהב. **ד**', שתי חצוצר[ו]ת. גם להבין ג' בחינות אלו, וג' בחינות המתקיע ותוקע ושומע. **ה**', שופר מאריך וחצוצר[ו]ת מקצר[ו]ת, זה צריך טעם.
הגם לפי מ"ש **בעל עקידה** בפ' אמור (שער סז) וז"ל: להיות הכוחות הפנימיות מתפעלות מהפעולות החיצוניות ונעזרות מהן, כמו מלאכי הנגון שהוא לעורר השמחה, שנאמר (מלכים ב ג, טו) והי' כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלדים. ולפעמים כלי המנגן מעורר הבכי, כמ"ש (ירמיה ט, טז) קראו למקוננ[ו]ת וכו', וסיים שם: וכלי המיוחד לעורר הצער והחרדה הוא השופר, כמ"ש (עמוס ג, ו) היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו וכו', יעו"ש. וההיפך הוא החצוצרת לעורר השמחה, וכמ"ש (במדבר י, י) ביום שמחתכם ותקעתם בחצוצר[ו]ת.
ומעתה יש לפרש מ"ש שמצות היום בשופר, לפי מה **שקבלתי ממורי**, מה שהזהירו **חכמי הקבלה** בכל מצוה ותורה ותפלה שיהי' בדחילו ורחימו, שהיא אהבה ויראה, מכל מקום בראש השנה היפך, שיהי' היראה יותר מן אהבה, מה שאין כן בשבת וי"ט יהי' אהבה יותר מיראה. וז"ש שופר של ראש השנה הי' ב' חצוצרות מהצדדים, שופר באמצע, שהם ב' בחינות כלים לעורר האהבה והיראה. אך בראש השנה חצוצרות מקצרות ושופר מאריך, שמצות היום בשופר, ואתי שפיר.
אך להבין איך מרומז באדם חצוצרות ושופר, שהלא האדם הוא עולם קטן, וכל מה שיש בעולם יש בשנה ויש בנפש האדם, וכמ"ש **הראב"ד** בספר יצירה.
ונ"ל, אחר שנדקדק למה ב' חצוצר[ו]ת מב' צדדי השופר, די בשופר אחד וחצוצרת מצד אחד. ונ"ל, שהוא רמז ג' ספרים הנפתחין בראש השנה (ר"ה טז:) הנ"ל שזכרתי בג' כתות רשעים וצדיקים ובינונים.
והנה בחצוצרות יש ב' מיני חצוצרת, הרומז על ב' מיני שמחה, א' צדיקים גמורים, שהם מארי דחושבנא דבר יום ביומו לשוב ולתקן מה שקלקל ביום ההוא, וכמ"ש בש"ס (ברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום, אל תהרהר אחריו בלילה, שודאי עשה תשובה, והם השמחים ביום הדין, וכמ"ש **בעל עקידה** בשער הנ"ל, ומביא ראיה מפסוק (משלי כא, טו) שמחה לצדיק עשות משפט, וכן כתיב (תהלים סח, ד) וצדיקים ישמחו ויעלזו לפני אלדים, שהוא דין וכו'. וכן רשעים גמורים שאינם חרדים מיום הדין

והמיתה, ולבם בריא אולם, והם ג"כ תמיד שמחים, הרוג בקר ושחוט צאן וכו' (ישעיה כב, יג).

ויש עוד כת, אשר כל השנה הולכין בשרירות לבם, ובבואו יום הדין והנורא, אז מתחרדים בבוא המלך המשפט, וכמ"ש **הטור** (או"ח סי' תקפא) משל למלך ששלח לגבות מס וכו', בר"ה כולם יוצאים לקראתו לחנן ולבקש. וכת זה נק' שופר, וכמ"ש **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"ד) שופר הוא כלומר עורו ישינים מתרדמתכם. ר"ל מי שהיה ישן כל השנה ועכשיו נתעורר משנתו, זה נקרא שופר. וזה מרמז על סוד נסירה וכמ"ש **בפרי עץ חיים** (ש' השופר פ"ה) יעו"ש. וכדי להבין זה, שכל מה שיש למעלה ע"כ יש דוגמתו למטה, וא"כ גם הנסירה יש למטה. ולהבין הנסירה שיש באדם למטה, נ"ל לומר באימה וביראה כי הוא זה, דנודע כי דם הנפש שהוא חיות האדם, נמשך מהלב, ומתפשט בכל איברי האדם בווריד‌ין ועורקי דמא, ובלילה בעת השינה נתקבץ הדם בלב האדם בסוד קיסטא דחיותא וכו', וכשנתעורר האדם מהשינה חוזר הדם והחיות להתפשט בכל איברי האדם.

וכל זה הוא בפרט, באדם יחידי, וממנו תבין אל הכללות העולם שהם ג"כ פרצוף אחד, זה ראש וז"ש ראשי אלפי ישראל (במדבר א, טז), ויש בחי' עין - עיני העדה, ויש בחי' לב שנאמר (שופטים ה, ט) לבי לחוקקי ישראל, והם עיקר חיות העולם, הוא משכן הנפש שבאדם, ושאר המוני עם הם שאר איברי האדם.

והנה דם החיות שבלב הוא לא נעדר אף בלילה, והם הצדיקים שבהם הדבקים בה' תמיד, שהוא חיות האדם הצדיק הנקרא לב, ושאר איברים שהם המוני עם ההולכין כל ימיהם ושנותם באישון לילה, ונעדרו מן החיות שלהם, שנתקבץ בלב לבדו, והם בסוד תרדמה ושינה, גורמין גם לצדיקים מעט שינה שנתמעט חיות הצדיקים קיסטא דחיותא, וכמ"ש על פסוק (תהלים יב, ב) כי גמ(י)ר חסיד, לפי שפסו אמונים מבני אדם, בש"ס (סוטה מח:) ראוי הי' שמואל שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך. לכך צריך שופר, לומר עורו ישינים מתרדמתכם, להתפשט חיות מן האדם הצדיק הנקרא לב אל שאר איברים, כי הצדיק הוא צנור להמשיך שפע החיים מן חיי החיים אל שאר איברים שהם בני דורו, על דרך בשביל חנינא בני (ברכות יז:).

וכדי לעורר לבות בני אדם מהשינה, נ"ל להמשיל משל **ששמעתי ממורי**, שפעם אחד נזדמן מלחמה כבידה, והי' בדור ההוא גבור עריץ מאוד, והי' העם מובטחין בגבורת הגבור ולא עזרו חיל לעמוד בקשרי המלחמה גם הם אתו עמו, והגבור הי' לו כמה מיני כלי זיין, ובתוך הזמן שהסדיר כלי זיינו לפניו שיהיו מוכנים, והשונא שכנגדו התחכם

בתחבולת רשע, וגנב מהגבור כלי זיינו אחד לאחד, עד שלא הי' לו במה להלחם, ודפח"ח.

ונתתי לבי להתבונן בדרכי המשל, להבין דברי חכמים וחדותם, וכעת לפי קורת הזמן אשר קרה מקרה לעובדי ה' אשר אלו הלוקין בה' הדביקים, אמרתי שלזה נתכוין ג"כ, כי הגבור הוא ראש הדור צדיק יסוד עולם היודע בקשרי המלחמה לעמוד נגד הצורר אותנו תמיד, וכלי זיינו הם תלמידיו הלומדים תכסיסי מלחמה ושימשו אותו, או שאר צדיקים שבדור הנטפלים עמו, שע"י קישור ואיסור תפלתם יחד לזרוק חצים ובליסטראות אל חויא כנודע, מה שאין כן השונא בתחבולת גנב כלי זיינו, שאחד המיוחד שבעדר הצדיקים חטפו מהעולם, הוא **מוהר"ר ר' ליב** (**פוסטנר**) [**פיסטנר**] **זלה"ה** שהי' מגין בעד כמה אלפים מישראל, ושאר צדיקים וגאונים נדים ונעים מדוך לדוך שאין להם לעמוד בקשרי מלחמה, ושאר אנשי המלחמה הנשארים לקחם בשבי ממדינתם שהי' להם מקום מיוחד, אל מדינה אחרת, וכל כוונתו לעשות פירוד בין הדביקים שלא יעשו קשר וחיבור להלחם בו.

ועתה אין לנו על מי להשען, כי אנחנו אלה פה היום כולנו נצא במלחמה זו לעורר משינת התרדמה, לעורר לבבינו הטהור עד פור התפוררה על העדר הצדיקים וגלות השכינה, ולשתף בצער המדולדלים והמטורפים, ולזעוק מרה צרה כמבכירה, וקול תשובתינו יעלה עם קול השופר לעורר אדם העליון משינתו, ולהמשיך חסד ורחמים מעיני פקיחא דלא נים תדיר, ואחר עשות תשובה כנ"ל שלא יהי' מסך מבדיל, כי יש עוד תקנה, כי גם שהנפשות רחוקים מכל מקום הלבבות קרובים, שנצרף כוונתינו אל יחידי סגולה אשר בארץ היודעים ומכוונים לעשות יחוד וזווג על ידי קול השופר למעלה למעלה עד אין סוף.

ונראה דמשום זה תקנו חז"ל ג' כתות בתקיעת שופר, נגד חיבור וקישור ג' מדריג[ו]ת יחד. והוא, אחד המקרא את התוקע, והב' הוא התוקע, והג' הם השומעים. והענין המקרא, נגד בחינת אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פט, טז). התוקע נגד בחי' בינונים, עורו ישינים וכו'. השומעים הם נגד פחותי העם. שיעשו כולם חיבור אחד, בפרט בעיר אחד, והם יתחברו כולם עם כוונת אנשי יחידי סגולה ועולין יחד, שהם ג"כ ג' בחינות הנ"ל.

ובזה נבוא לכוונת המשנה, דנקט יעל ולא איל כנזכר כמה פעמים. וגם פשוט למה לי. ונראה, דמצינו (שבת קיט:) היו שריה כאילים (איכה א, ו), מה איל מכניס ראשו של זה בצד זנבו של זה, כך היו חונפין שרי' זה לזה, שלא הוכיחו זה את זה. לכך נקט יעל, דפירש **הט**"ז (או"ח סי' תקפו סק"א) שהוא מן עזים וכו', ר"ל כמו עזים דמסגי

בריש עדרא (ב"ק נב.), כך ילך בראש להיישיר בתורה ומוסר את העם. ואף אם מסתיר את עצמו בכל השנה, מכל מקום בראש השנה הזמן גורם לזה לפתוח פיו במוסר, וכן **שמעתי ממורי** מפורש וכו'.

רק שיהי' המוסר בבחינה ממוצעת, כי הלא יש ג' בחינות זהב וכסף ונחשת, והנה נחשת הם נחשים השרפים אשר נאמר עליהם (במדבר כא, ו) וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, מוכיחין המעוררים ח"ו דין על בני העולם, וכאשר כתבתי מזה ג"כ על פסוק (ויקרא יט, טז) לא תלך רכיל בעמך וכו', נמצא הם נחשת לשון נחש, וכמ"ש חז"ל (בר"ר לא, ח) ויעש משה נחש נחשת (במדבר כא, ט), לשון נופל על הלשון.

ויש בחינת כסף, שהוא כולו רחמים מלהתעורר במוסר שהוא קצת דין, וכמ"ש (משלי ג, יא) מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו.

אבל בחינה ממוצעת היא זהב, שהוא לומר דברים נחמדים, וכמ"ש (תהלים יט, יא) הנחמדים מזהב וגו', גם שהוא דין כי מצפון זהב יאתה (איוב לז, כב), והיינו לעורר לבבות ישראל שישובו בתשובה אל אבינו שבשמים בדברי כבושים הנכנס בלב כל א' וא' לפי בחינתו. ואז יש תועלת גדול, שגורם להמשיך שפע, וכמ"ש **בתיקונים** י"ט דף ט"ל ע"א וז"ל: וכד אינון מקבלין, כל ספיראן מקבלין דא מן דא, ומלאכין לתתא מקבלין דא מן דא וכו', מאן גרם דא ישראל כד מקבלין דא מן דא בין באורייתא בין בממונא, גרמין לקבלא לעילא דא מן דא ולאשפעא דא לדא.

ואגב נראה לי לפרש מה שאמרו חז"ל (תענית כה:) קול שני ריעים אני שומע וכו'. והוא תמוה. ולפי הנ"ל אתי כפשוטו, כשיש משפיעין למטה זה לזה בתורה או בממון, גורם גם למעלה שיקבל זעיר אנפין הנק' קול יעקב שפע מאבא ואמא הנקרא תרין ריעין דלא מתפרשין, והוא משפיע למלכות הנקרא אנ"י, וז"ש אני שומע, שהוא לשון וישמע את העם (שמואל א טו, ד), אסיפה והשפעה, והבן.

וכן מפורש אחר כך בדף מ"א ע"א: וברכות לראש צדיק (משלי י, ו), דא עמודא דאמצעיתא דבי' שריין ח"י ברכאן דה' עלאה, ומניה אתמשיכו לה' זעירא על ידא דצדיק, דגוף וברית חשבינן חד, ע"כ.

ובזה נראה לי לפרש מ"ש **בתיקונים** שם (תי"ט) דף ל"ח ע"א: דאתמר בה לוו עלי ואני פורע, איהי פתיחא וכו'. **וימין** פירש שם כמה פירושים. ולפי הנ"ל אתי שפיר, לוו שהוא לשון לוין זה מזה, וגם הוא לשון חיבור, ושניהם אמת - כשנתחברו למטה יחד, כנודע בסוד החיבור ע"י זווג שמשפיעין זה לזה, כך על ידי שמשפיעין זה לזה בתורה או ממון

וכוונתם עלי, כדי שיגרמו להשפיע עלי וכנ"ל, אז באמת ואנ"י פורע, ר"ל שגורם לחבר השכינה אנ"י עם ו', וישפיעו לו ג"כ, כי נוצר תאנה יאכל פריו (משלי כז, יח), והבן.

וה"נ בראש השנה, על ידי השפעתו בתורה ומוסר להמוני פשוטי עם, אז נקרא יעל פשוט, שהוא מעלה את הפשוט ליותר מדריגה, לעשותו מחומרו צורה כנ"ל. או מי שהוא בתואר שברים מחמת שברי עונות כמ"ש **בשל"ה** (מסכת ר"ה פ' תו"א), יעשה אותו פשוט, שיהי' אדם ישר וכו'.

ובזה יובן שופר של ראש השנה של יעל פשוט, ר"ל יעל למדריגת פשוט, או ממדריגת פשוט ליותר מדריגה. וז"ש ופיו מצופה זהב, ר"ל שיפתח פיו בחכמה ומוסר בדרך הממוצע הנקרא זהב. וז"ש מצופה, שלא יסתיר את עצמו רק יהי' מצופה, מלבר, כדי להשפיע להם, ויגרום שפע למעלה.

או י"ל על דרך הלצה, תינח התלמיד חכם יכול להשפיע, ושאר בני אדם ובני איש שאינן בני תורה במה ישפיעו, לזה אמר ופיו יהיה מצופה זהב, שיחזיקו אותו על ידי ציפוי זהב, כדי שיהי' להם לפה, וזה ישפיע להם בתורתו והם ישפיעו לו בממונם.

ושתי חצוצר[ו]ת מהצדדין, שיתחבר עם ב' כתות אחד לימינו שהם הצדיקים, ואחד לשמאלו שהם הרשעים, שיהי' זה מקרא וזה תוקע וזה שומע, המרמז על חיבור והתכללותם יחד, רק שחצוצרת מקצר, ושופר שהוא הבינוני מאריך, שמצות היום בשופר וכנ"ל, וק"ל.

•

מצוה - לא תלך רכיל בעמך וגו' (ויקרא יט, טו-יח).

וי"ל דהל"ל בעמיתך, כמו באינך. ונ"ל לתרץ משנה באבות (פ"א מי"ז) כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא. והוא תמוה מה ענין זה לזה.

וגם שפירשו **המפרשים** מצד הגוף השתיקה טוב, ולא לדברים הנוגעים אל הנשמה שהיא חכמת תורתינו. וקשה, הא אמר באבות (פ"ג מי"ג) סייג לחכ"מה שתיקה, הרי גם לחכמה צריך גדר השתיקה. ופירוש חז"ל ידוע.

הגם דקושיא זו לבד הי' אפשר לתרץ, על פי קושיות **המפרשים** דהל"ל שתיקה סייג לחכמה, כמו באינך.

ונראה, דאיתא בש"ס דחולין דף פ"ט (ע"א), אמר רבי יצחק האמנם אלם צדק תדברון (תהלים נח, ב), מה אומנתו של אדם בעולם הזה יעשה עצמו אלם, יכול אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון, יכול יגיס דעתו תלמוד לומר משרים תשפטו בני אדם וכו'. אך להבין,

דפשיטא דאין לשתוק בתורה שהוא כמה אזהרות, והגית יומם ולילה (יהושע א, ח) וכיוצא בו, ואין צ"ל הוא.

לכך נראה לי לפרש הפסוק עם דרשת הש"ס על דרך מוסר, וכמ"ש **בזוהר** חקת (קפג:) ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה, א) לבשה רוח הקודש, מאי טעמא זכתה להאי אתר, בגין דנטרה פומא דלא לחוואה מידי, הה"ד (אסתר ב, כ) אין אסתר מגדת וכו', ואוליפנא כל מאן דנטיר פומי' ולישנא זכה לאתלבשא ברוחא קדישא, עכ"ל. ופירוש רוח הקודש, שמקבל רוח החכמה הנק' קודש, וכמ"ש **בזוהר** אחרי מות דף ס"א (ע"א) יעו"ש.

ואם כן פירוש הפסוק על פי דרשת רבי יצחק הנ"ל אתי שפיר, האמנם אלם, מי שעושה עצמו אלם דנטר פומי' ולישנא, ובזה ממשיך על עצמו רוח הקודש שהוא רוח החכמה הנקרא קודש, ואז צדק תדברון, על פי רוח החכמה שבו זוכה לתורה הנקרא צדק, שידבר בו.

וז"ש סייג לחכמה שתיקה, שהם גדר שיזכה ליכנס לחכמה עליונה, הוא שתיקה שבגו"ף, שעל ידי זה יוכל וכנ"ל. וא"כ אינו סותר מ"ש ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה עם מ"ש סייג לחכמה שתיקה, שהם על כוונה א' וכנזכר, ואתי שפיר.

איברא כדי להבין סיפא דקרא מישרים וגו'. נ"ל לפרש הפסוק על כוונה אחרת, ולפרש פסוק (קהלת ה, א) אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני אלדים, כי אלדים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מועטים. והנה פסוק זה סותר מרישא לסיפא. מלבד שאין לו שחר כלל.

ונ"ל, דמצינו בחז"ל דהתוכחה נק' דבר, כמ"ש (דברים א, א) אלה הדברים, שהן דברי תוכחת. ושאר ראיות, יעו"ש. ובא פסוק זה ללמד דעת את המוכיח בשער את העם, לבל יפצה פיו ולשונו להוציא עון אשמת כל איש ואיש בפרטות, רק יבחר בתוכחה מוסתרת לומר ברמז, וכמו שמצינו אלה הדברים - מפני שהם דברי תוכחת, אמרו וכו' אמרן ברמז במדבר בערבה וכו'.

והטעם י"ל מפני ב' דברים, א' כי באומרו דברי קנטורין על ישראל שמחייבן למטה בזכירת עונותם, פן ח"ו יהי' מקום למדת הדין הנקר' אלדים לקטרג על ישראל למעלה, וזה שמצינו בהושע וישעיה ואלי' שנענשו שאמרו קנטורין על ישראל, ובגדעון שלמד זכות על ישראל נחשב לו לזכות גדול (תנחומא שופטים ד) כמבואר שם, כי הש"י רחמן ואינו חפץ בקטרוג מדת הדין המותח תמיד להשגיח בעולם, והם הנקר' עיני ה' המשוטטות בארץ (זכריה ד, י), עיין **בזוהר** פקודי דף רס"ה וכו', לכך כשאומר ברמז,

בזה אין מקום תפיסה למידת הדין על ישראל, וכל איש הרואה נגעי עצמו וידע מרת נפשו מרגיש אף ברמז, כאיזמ(י)ל בבשר החי.

ב', כי כבר זכרנו בש"ס (דכריתות) (עי' ערכין טז:) אמר רבי עקיבא תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח וכו'. והעולה משם, כי סבת חטא ראש הדור גורם אשמה לכל אנשי דורו, דאי רישא דעמא טב כולהו טב וכו' (זח"ג קיד.), ולכך צריך דברי תוכחה התלוין בפה המוכיח רק במעשה, שיתקן את עצמו תחלה, ונתקן כל בחי' של דורו הכלולין בו, ובמעט דברים נכנס באזני הדור, וכמ"ש (ברכות ו:) כל אדם שהוא ירא שמים דבריו נשמעין, והיינו לטעם הנ"ל, וקצרתי כאן כי בכמה מקומות זכרתי מזה. וא"כ מאחר שכל דברי תוכחה שמוכיח בשער להעם נוגע גם על עצמו ובשרו, בודאי יקצר. ומכ"ש אם לא נכנס המוכיח בגדר זה כלל, שדברי תוכחה שלו הוא מהשפה ולחוץ ולא מקירות לבו, בודאי שטוב לו שתיקותו מדיבורו, ואין צריך לומר שלא ירבה דברי תוכחה, כי בנפשו דבר, כנודע.

ובזה יובן פירוש הפסוק אל תבהל ע"ל פיך, ר"ל לא מבעיא כשאין דבריו יוצאין מקירות לבו רק מהשפה ולחוץ, וז"ש על פי"ך לבד, פשיטא שראוי לו שלא להוציא הבל פיו לבטלה, ולא עוד שגורם להפוך מן הבל שנעשה בלהת שהוא אותיות תבהל [וזה מביא **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"י], כי מאחר שאינו מהלב ואינו בדחילו ורחימו לא פרחת לעילא, וקליפות הנקרא בלהת אוחזין בו, ובודאי יפה לו שתיקתו מדיבורו. אלא אפילו כשהתוכחה יוצא מהלב מכל מקום ראוי ליזהר שלא ידבר קנטורין על ישראל, וז"ש ולב"ך אל ימהר לה"וציא דבר לפני אלדים, ור"ל שלא לה"וציא בפירוש, דב"רי שהוא קשות, בזכרו עונות פרטי כל איש ואיש לפי מדת הדין הנקרא אלדים, כי בזה שאתה מחייבן אתה מעורר את מדת הדין העולה בשמים ומסטין, וז"ש אלדים בשמים ע"י שאתה מעוררו על הארץ לכך יהי' דברי רכות בצדק ובמישור, וזהו טעם אחד.

ועוד טעם ב', שכל דבר תוכחה שאתה אומר להעם הם נוגעין אליך ג"כ וכנ"ל, על כן יהיו דברי"ך, ר"ל שהתוכחה הם תוכחתיך הנוגע ל"ך, וכאשר תחשוב כך בודאי יהיו דבריך מועטים, וק"ל.

ובזה יובן ג"כ ש"ס דחולין, בדברי רבי יצחק האמנם אלם צדק תדברון, ור"ל אף שאומנתו של אדם בעה"ז שיעשה עצמו אלם, כאשר נבאר אח"ז בטוב טעם, מלבד טעם הנ"ל, מ"מ צדק תדב"רון שהוא דברי תוכחה לקיים מצות עשה הוכח תוכיח (ויקרא יט, יז). אך שמא יגוס דעתו, שלא יתן לב על מה שזכרנו שראוי אליו ג"כ, וא"כ יצדיק את עצמו וירשיע את העם, לכך כתיב משרים תשפטו בני אדם, שיוכיח במישור וטוב, לזכותן

ולא לחייבן, וכמ"ש (ויקרא יט, טו) בצדק תשפוט עמי"תך, שהוא עמיתך, כמוך כמוהו, וק"ל.

ובזה יובן משנה דאבות, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב מש"תיקה. כי זה גדר שיכנס אל החכמה על ידי השתיקה וכנ"ל.

ועוד טעמא רבה בזה, דאיתא **בכתבים בלקוטי תורה** פ' עקב: על כל מוצא פי ה' יחי' [ה]אדם (דברים ח, ג), כי חיות האדם הוא הבל היוצא מפיו, וראי' שאחר יציאת נשמה מהגוף לא נשאר בו לא הבל ולא דיבור, לכן נצטוינו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו, וכפירוש **הר"ש** לא ייחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל, ג), אם טוב ואם רע לעשות סניגור או קטיגור, ואם כך באדם וכו', יעו"ש. הרי מבואר דהשתיקה טוב לגוף, שבזה לא יצא חיותו בדברים של בטלה הנוגעה לגוף.

וגם בדברים הנוגעים אל הנשמה שהדבור צריך לו, כגון לדרוש בשער בת רבים, וכמ"ש צדק תדברון, מכל מקום לא המדרש עיקר אלא המעשה (אבות פ"א מי"ז), שיתקן את עצמו תחלה, ובמעט דברים יחדל פשע העם, כי דבריו נשמעין וכנ"ל. וכל המרבה דברים, שאינו אומר התוכחה ברמז, רק מרבה ומפרש אשמת כל איש ואיש, ומעורר קטיגור מדת הדין, מביא חטא וכנ"ל, לכך אף בין החכמים נחשב השתיקה למדה טובה, וק"ל.

ובזה יובן פירוש הפסוק, כי אחר שאמר בצדק תשפוט עמיתך, ור"ל אף שאמרתי בפסוק צדק תדברון, מכל מקום בתוכחה זו תחשוב ותשפוט שהוא עמית"ך, כי כל החסרונות שבו הוא בך ג"כ, אז בודאי תשפוט אותו בצדק, לכך אמר לא תלך רכיל בעמך, ור"ל שלא תלמד קטגור בעמך כדי שלא תעמוד על דם רע"ך כמוך כמוהו, כי אני ה' רחמים, ולא תעשה שתהפך רחמים למדת הדין ח"ו.

וז"ש ולא תשנא את אחיך, ר"ל שאין לך (לשנואתו) [לשנאותו], כי אחיך הוא, אף אם יש בו חטא אשר ראוי (לשנואתו) [לשנאותו] מכל מקום יש פגם זה בך ג"כ, כי כ"י הם פרצוף אחד קומה שלימה, והשנאה הוא מצד ב' לבבות שבך ג"כ, והוא היצר הרע, והיצר הטוב שבך ג"כ כמוהו, רק הוכח תוכיח א"ת עמיתך, ור"ל כשהוכ' לחברך תוכיח את עצמך אתו עמו מאחר שהוא עמיתך, ולא תשא עליו חטא, ר"ל שלא תטיל החטא עליו לבדו ולא בך ג"כ, רק שניכם כאחד שוין, ובזה לא תקום ולא תטור ואהבת לרעך כמוך, וק"ל.

ובדרך אחר נראה לי פירוש הפסוק לא תעמוד על דם רעך אני ה' וגו', ואהבת לרעך כמוך אני ה' (יט, טז-יח). דאיתא **בלקוטי תורה של הרב האר"י זלה"ה** פ' קדושים: רעך זה

הקדוש ברוך הוא, וז"ש אני ה' וכו', יעו"ש. ובעקבו דרכתי בפירוש הפסוק זה על דרך הסוד של ספירה, שעיקר חיותו של ז"א הנקרא הוי', הוא על ידי התפשטות א' דאהי', ונעשה מ"ה, הוי' במילוי אלפין, ומשם מתפשט לנוק' המילוי שהוא **י' א א א** גימטריא אהבה, בסוד כי חולת אהבה אני (שה"ש ב, ה) עיין **בלקוטי תורה** פרשת ויחי בפסוק אביך חולה (בראשית מח, א) יעו"ש, והוא גימטריא אחד, כי בהזדווגו עם נוקב' דז"א נקרא אחד, שנשלם השם מ"ה על ידי א' אחרונה שבשם מ"ה כמ"ש **בתיקוני**', הרי כי על ידי מעשה התחתונים ח"ו פוגמים למעלה שנסתלקה אם מעל הבנים כמו בגלות מצרים, נשאר ד"ם, שם מ"ה חסר א' דאהי', ובתשובה שמתקנים מעשיהם חזרה אם על הבנים, יעו"ש בסוד גלות מצרים וגאולת מצרים.

ובזה יובן לא תעמוד על ד"ם רעך, ובאיזה רעך אמרתי, אני ה', שלא תגרמו ח"ו ששם מ"ה ישאר ד"ם, שהוא פגם גדול למעלה, רק תתקן מעשיך ואהבת לרעך כמוך אני ה', ר"ל ע"י תיקון מעשיו גורם ייחוד וזווג להמשיך סוד אה"בה מן מילוי של שם מ"ה לשכינה, ואז מייחד אנ"י ה', שהם קב"ה ושכינתי', שהוא על ידי אהבה גימטריא אח"ד, ודי בזה, והש"י יכפר.

ובדרך אחר נראה לי פירוש הפסוק האמנם אלם צדק תדברון וגו', ופירוש המשנה סייג לחכמה שתיקה, ופירוש לא מצאתי לגוף טוב משתיקה. דאיתא **בזוהר** תזריע דף מ"ו ע"ב: שומר פיו ולשונו שומר מצר[ו]ת נפשו (משלי כא, כג) [נפשו] ודאי, כי הנשמה שהיא נפש דההיא חי' עלאה הנקרא ג"כ צדק, היא רוח ממללא המדברת תמיד קדם קב"ה, ובגין מלולא בישא דבר נש נשמתא עבידא משתוקא, וז"ש (תהלים לט, ג) נאלמתי דומי' וכו', יעו"ש.

ובזה יובן האמנם אלם, שהגוף אלם, אז נשמתא הנקרא צדק תדברון, וח"ו בהיפך הוי איפכא. לכך בודאי ראוי ליזהר כי משרים תשפטו בני אדם, לדון כל אדם לזכות ולא לדבר עליהם לשון הרע. וז"ש סייג לחכמה שיכול לדבר בתורה הנקרא חכמה, הוא שתיקה לגוף וק"ל.

•

מצוה ל"ת - לא תלך רכיל בעמך. **מצוה** - ולא תעמוד על דם רעך. **מצוה ל"ת** - לא תשנא [את] אחיך בלבבך. **מצוה** - שלא להלבין פני אדם מישראל שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט, טז-יז). **והרמב"ם** במנין המצות מנאן בסי' ש"א ש"ב ש"ג וכו', יעו"ש.

ותחלה נבאר, דכתב **הרמב"ם** בפרק ז' מהלכות דעות (הל' א-ב) וז"ל: המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך וגו', וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך, ודואג האדומי וכו'. איזה רכיל שטוען דברים מזה לזה וכו', אעפ"י שהוא אמת הרי זה מחריב העולם.

ויש עון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע, המספר בגנות חבירו אעפ"י שאמר אמת, כי האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו.

אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכו' דברים של גנאי, על זה אמר הכתוב יכרת ה' וגו'.

וכתב **הראב"ד** בהשגות: אבל בעל לשון הרע זה שיושב וכו', וז"ל: א"א, לא, אלא קשה הראשון מן השני, דהראשון הוא תליתאי והורג נפשות, והשני אינו הורג אלא את עצמו, בינה זאת, עכ"ל.

והספיקות רבו, **א**' קושית הראב"ד שהוא חזקה. **ב**' מה בין בבא ב' לבבא ג', דשניהם בשם לשון הרע יכונה. **ג**' תואר לשון הרע אין לו שחר כלל. **ד**' שיושב ואומר וכו', צריך הבנה. **ה**' קשה יכרת ה' וגו', קאי על שפתי חלקות, אחד בפה וכו'.

ונ"ל, דאיתא בפרק (ד') [ו'] דחולין (פט.), אמר רבי יצחק, מאי דכתיב (תהלים נח, ב) האמנם אלם צדק תדברון משרים תשפטו בני אדם, מה אומנתו של אדם בעולם הזה, ישים עצמו כאלם. יכול אף לדברי תורה, ת"ל צדק תדברון. יכול יגיס דעתו, ת"ל משרים תשפטו בני אדם. ויש להקשות מהיכי תיתי לומר שישים עצמו אלם גם בדברי תורה דכתיב מפורש (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, וא"כ איך אמר יכול אף לדברי תורה וכו'.

ועוד, דקאמר יכול יגיס דעתו וכו', ואיך אפשר לומר דע"י עסק התורה יגיס דעתו, הלא איפכא אמרינן בש"ס פרק ג' דעירו[ו]כין (דף טו:) מה תקנתא של מספרי לשון הרע אם עם הארץ ישפיל דעתו, ואם תלמיד חכם יעסוק בתורה, ואי סלקא דעתך שעל ידי עסק התורה יגיס דעתו, א"כ תקנתו קלקלתו, שע"י שיגוס דעתו יבוא לידי לשון הרע, וכמ"ש **מוהרש"א** שם שזה גורם לזה, דלכך נכללו בפסוק אחד (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וכו'. אלא שמע מינה שעל ידי עסק התורה אם אבן הוא נימוח היצר הרע (קידושין ל:) שהוא החמץ שנרמז בנסי הרוח כנודע, ואיך אפשר לומר כלל שעל ידי זה יגיס דעתו.

ועוד דמשני, מישרים תשפטו בני אדם, שאין ענין זה כאן כלל. **ורש"י** פירש וכו'. וכתב **מוהרש"א** דהוא דוחק, יעו"ש.

ונ"ל דאיתא בפרק ג' דעירוכין (טו:), אמר רב פפא כל מלתא דמתאמרה באפי מריה לית בי' משום לישנא בישא, אמר לי' אביי כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא בישא.
ובזה נבוא לביאור ג' חלוקות שזכר הרמב"ם, שכל א' נוסף על הראשון, והראב"ד אתי ג"כ שפיר לפי שיטת הש"ס, אלא דהרמב"ם נתכוין לענין חדש.
והא, דסתם לשון הרע הוא שלא בפניו, והוא רכיל שהולך מזה לזה וכו' שזכר הרמב"ם בחלוקה ב', דמספר גנות חבירו באפ[י]ה מרי' חמיר טפי כדאביי דאיכא לשון הרע וחוצפה, ולכך לא כתב הרמב"ם בזה הולך וטוען דברים מזה לזה כמו בבבא א', דזה אינו, דמיירי בפניו והוא משום חוצפא ולשון הרע גם באינו טוען מזה לזה.
ולי נראה חטא נוסף בזה, ולכך דקדק הרמב"ם בחלוקה ב' יש עון גדול מזה עד מאוד וכו'. והוא, דבפסוק ישעי' (א, ד) אמר הוי גוי חוטא וגו' עזבו את ה', ואחר כך תואר קדוש ישראל. וגם תיבת את מיותר. ועוד מאי נזורו אחור.
ונראה לי, דאיתא במדרש איכה (פתיחתא ב) על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב) שהם התלמידי חכמים וכו'. ולי נראה בפשוטו, דדריש את ה' אלדיך תירא (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים וכו' (ב"ק מא:), וה"נ עזבו את (הא) [ה'], שהם התלמידי חכמים שלא החזיקו בידם. ועפ"ז בארתי קושיית **התוספות** (קידושין מ: ד"ה אין, סנהדרין ז. ד"ה אלא) בהא דשואלין תחלה נשאת ונתת באמונה, ואחר כך קבעת עתים לתורה וכו' (שבת לא.), יעו"ש.
ואחר שעזבו את ה' הרשיעו עוד יותר שנאצו קדוש ישראל, הם שלומי אמוני ישראל המקדשין עצמן למטה כדי וכו' (יומא לט:), ונקראו קדוש ישראל, והם מנאצים אותם לספר גנות בפניהם ובפני כל עם, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים לח, כא) ישטנוני תחת רדפי טוב, ומכח זו נזורו אחור, שלא יוכלו לעמוד בפני המלעיגים, ושבקו לחסידותן וקדושתן, ואחרים שהיו ג"כ רוצין להתקדש נזורו אחור, וכאשר **שמעתי** כמה בעלי תשובה נסוגו אחור, וגדול עונם מנשוא, שהוא חוטא ומחטיא, וזהו חלוקא ב' הנ"ל.
ויש עוד חלוקה ג' החמור מכולן, ונקרא בעל לשון הרע, כי איש ובעל הוא ראש העיר או מדינה, כמ"ש **בתוספות יו"ט** איש ירושלים וכו' (אבות פ"א מ"ד). וז"ש היושב, כמו (שמואל א א, ט) ועלי יושב, ודרשו חז"ל (מדרש שמואל א) שאותו יום מינהו ראש, וכן (בראשית כג, י) ועפרון יושב (בר"ר נח, ז). והכוונה על תלמידי חכמים ראשים מוכיחים העם בשער בת רבים, שצריך ליזהר בתוכחת מוסר, שיאהב אותם ומצד אהבה מוכיחם, כמו אב האוהב בנו שחרו מוסר, וכמ"ש (משלי ג, יב) את אשר יאהב יוכיח, וכיוצא בזה. אבל אלו שרוצין להתגדל ח"ו על ידי זה וכיוצא בזה, כגון להנאת ממון וכדומה

שאינו לשם שמים, ומעורר בקול, וכמו **ששמעתי** הי' לי דמעתי לחם (תהלים מב, ד), **ושמעתי ממורי** שח"ו גורם על ידי זה וכו', ח"ו גורם מדנים בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו שזכרתי בביאור (במדבר כא, ה-ו) וידבר העם בה' ובמשה וגו' וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, שהם ב' מיני מוכיחים, והוא על פי משל **ששמעתי ממורי** ששלח המלך בנו ידידו מעל פניו, ושילח את ב' עבדיו, וחזר א' והלשין הבן אל אביו וכו'. והשני אמר כדברים האלה, רק שדיבר מצד שהי' צער לו בצער המלך ובנו שנשלח מעל פניו זמן רב עד שנשכח ממנו נמוסי המלכות וכל מכבדו הזילוהו, ואז נתמלא המלך רחמים וכו'. כך יש מוכיח בשער שמדבר בגנות ישראל, וח"ו על ידי זה גורם נחש הקדמוני וכו', וז"ש וישלח ה' בעם הנחשים השרפים, ששורפין בארס שבפיהם וכו', יעו"ש.

וא"כ פיו ולבו אינן שוין, שמכוין להנאתו, ואומר בפיו שעושה למען כבודו יתברך, וח"ו גורם רעה כאמור. שנית שמלבין פני חבירו ולא את עצמו, שנאמר ולא תשא ע"ליו חטא - שהוציא עצמו מהכלל, ובאמת שצריך לכלול עצמו עמהן וכמו שכתבתי הוכח לעצמך כשתוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן דברי הרמב"ם בחלוקה אחרונה אבל בע"ל לשון הרע שיו"שב ואומר וכו'. על דרך בשעה שהחכם יוש"ב ודורש וכו' (מדרש משלי י), והוא איש מיוחד שבערך צאן קדשים, המוכיח לעם בשער בת רבים, באומרו כך (וכן) [וכך] עשו פלוני ופלוני דברים של גנאי, ועושה בין ישראל לאביהם פירוד, וישראל אחוזין בשמו כמ"ש (יהושע ז, ט) והכריתו את שמנו [ו]מה תעשה לשמך הגדול, וכאלו ח"ו כורת ומפריד אותיות השם, לכך יכרת ה' וכו', ובפיו ובשפתיו יכבד לאדון הכל ולבו בל עמו כי אם להנאתו, ורעתו רבה לעורר ח"ו מדנים, ועונשו יכרת ה' כל שפתי חלקות וכו'. **והראב"ד** סבר כפשוטו, לכך הקשה שפיר, ובאמת נתכוין לענין חדש הנ"ל, וק"ל.

ועתה לא נפלאת ממך להבין ג"כ דברי הש"ס דחולין הנ"ל, אמר רבי יצחק מאי דכתיב וגו'. דהי' קשה לי' כל הספיקות שזכרנו לעיל, לכך אמר מאי דכתיב האמנם אלם, ר"ל גם ששבח האדם יותר על כל בעלי חיים הוא סגולת דיבור, דלכך נקרא חי מדבר, א"כ שמא תאמר בו תמיד, להודיע שבח חי מדבר, לכך בא לסתור, אלא מה אומנתו של אדם בעה"ז, ר"ל בדברים הנוגעים לעולם הזה יעשה עצמו אלם, כמ"ש חז"ל (אבות פ"א מי"ז) לא מצאתי לגוף טוב משתיקה.

והטעם מבואר **בספרי הקדמונים**, ומהם **בעל עקידה** שכתב בפרשת מצורע (ש' מד) וז"ל: אחר שמותר האדם משאר בעלי חיים סגולת הדיבור, הנה מהמחוי[ב] אליו שאל יוציא מדלתי שפתיו רק במה שישאר לו הבדלו שיהי' חי מדבר, ולא לשון הרע שנקרא

מת מדבר וכו', יעו"ש. וכן כתב **הרמב"ם** (פיה"מ אבות פ"א מי"ז) בחלקי הדיבור, בשם חכם אחד, שהרבה בשתיקה בשלשה חלקים, רק בחלק ד', יעו"ש.

אלא דסלקא דעתך גם בתורה סייג לחכמה שתיקה (אבות פ"ג מי"ג), וז"ש יכול אף לדברי תורה, ת"ל צדק תדברון [ורימז צדק, להצדיק הבריות כאשר יבואר בסמוך], ר"ל דהוי אמינא בדברי תורה שהם דברי מוסר, ג"כ יעשה אלם, כי מידי חשש ריעותא לא נפיק - שאם ידבר טוב על ישראל זהו נקרא חנף, וכמ"ש בספר **עללות אפרים** (מאמר ריא) שופר שצבעו וכו' יעו"ש. ואם ידבר סרה על ישראל פן יהיה כבעל לשון הרע הנ"ל לעורר מדנים ח"ו בין ישראל לאביהם שבשמים. נוסף לזה שיהי' ח"ו מכלל המלבין פני חבירו ברבים שנאמר ולא תשא עליו חטא וכנ"ל. וא"כ שתיקתו יפה לו מדבורו, לכך אמר דזה אינו רק צדק תדברון.

אפס בכלל צדק (ידברון) [תדברון] שהם דברי תורה יש בו ב' סוגים, א' שיאמר דרושים נחמדים בחריפות ובקיאות, ב' שיאמר תוכחת מוסר. אלא דבכל א' אלי' וקוץ בה, כי בסוג א' ניצול מחשש הנ"ל שלא יהי' רכיל ומלבין פני חבירו וכו', אפס שיש בו קוץ מכאיב כי יגוס דעתו בדברים חריפים לפרסם חריפתו ובקיאתו, ויהי' מאנשי שם אשר בארץ. ובסוג ב' ע"י מוסר, אם אבן הוא נימוח ונשבר לבו בקרבו ואין חשש שיגוס דעתו, ונגד זה יש חשש הנ"ל.

וזהו שאמר יכול יגיס דעתו, ר"ל שיבחר לומר פשטים וחריפות שיגוס דעתו בזה שהודיע לרבים חריפתו, מאחר שעכ"פ יהיה ניצול מחששות הנ"ל מן רכיל ומלבין פני חבירו, מצורף לזה שע"י כך יהי' נוח בעיני הבריות כדאמרו חז"ל האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא וכו' (כתובות קה:), וכשהוא נוח לבריות רוח המקום נוחה הימנו ג"כ (אבות פ"ג מ"י). לכך בא לסתור זה, ואמר שיש דרך להנצל מן הכל, והוא שרימז צד"ק תדברון, וסתם והדר מפרש דפירושו מישרים תשפטו בני אדם, ר"ל שיאמר מוסר הנקרא משפט מחמת אהבת הש"י ואהבת ישראל, גם שאינן עושין כהוגן, הכל מחמת שכרות ולא מיין רק מחמת הגלות, ואין לך גלות השכינה גדול מזה כשכל אחד מישראל רוצה לדבק בו יתברך בכל טצדקאות ושא[ו]ר שבעיסה מעכב, וכיוצא בזה, באופן כי משרים תשפטו בני אדם, וק"ל.

ובזה יובן כל המצות, לא תלך רכיל בעמך, ר"ל על כלל עמך ישראל, שלא לעורר קטיגור על ידי זה. ובזה לא תעמוד על דם רעך רק ואהבת לרעך כמוך, ומצד אהבה הוכח תוכיח [את] עמיתך כי אוהב בנו שחרו מוסר, וטובה תוכחת מגולה מצד אהבה מוסתרת (משלי כז, ה), וק"ל.

ועל פי זה מבואר פסוק (ויקרא יד, ב) זאת תורת המצורע. כי גם בתורה ומוסר ימעט שלא יהי' מוציא רע על ישראל וכנ"ל.

ובזה תבין מילה דוחה צרעת (שבת קלב.). ר"ל, כמו מילה למול ערלת לב ישראל דוחה שבת, כך דוחה צרעת, כי המזכה רבים אין חטא וכו' (אבות פ"ה מי"ח), שיהי' מוציא רע. ובזה נבאר ש"ס דמועד קטן דף י"ד (ע"ב), מצורע מהו שינהג צרעתו ברגל, אמר רבא תא שמע והצרוע לרבות כהן גדול.

ונבאר תחלה מה שהקשה **הט"ז** באורח חיים סימן תך"ט (סק"א) שואלין בהלכות פסח קודם הפסח ל' יום, הלכך וכו'. והקשה הט"ז מה ענינו של הלכך הנזכר בש"ס ג"כ וכו', לזה ששואלין ל' יום וכו'.

ועוד בטור כתב רק שואלין, ובש"ס פסחים (ו.) שואלין ודורשין. ועוד קושית **הר"ן**, דתניא משה תיקן לישראל לדרוש הלכות פסח בפסח וכו' (מגילה ד.), ואיך אמר קודם ל' יום. והרב **בית יוסף** (סי' תכט) תירץ דנפישי דיני פסח צריך ל' יום, מה שאין כן שאר י"ט וכו'.

וכבר בארתי זה בארוכה על דרך הפשט. ועתה נראה לי על דרך הלצה, דקשה, למה לי דורשין, דסגי בשואלין, כי הלומדין יודעין ואין צריך לדרוש להם, ולהמוני עם שאין יודעין בדיני פסח ישאלו מה שיצטרכו. ועל כרחך לומר שלא ידעו המוני עם שיש בזה איסור כדי שישאלו דינו, לכך דורשין כדי שידעו לשאול. וקשה א"כ ה"ל דורשין ושואלין. ודברי הט"ז שכתב בזה יעו"ש.

ונ"ל דדיני פסח כולל ב' ענינים כמו בכל המצות, ובכללן הוא מצות תפלה שיש בו גוף ונשמה, ומרגלא בפומא דאינשי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. כך יש במצות ביעור חמץ גוף ונשמה, דהיינו המעשה, עם הכוונה השייך לביעור חמץ הוא דיני מוסר שרמזו **הקדמונים** על ביעור חמץ הוא היצר הרע, ובשעת ביעור חמץ יכוין לבער היצר הרע מקרבו וכו'. והגעלת כלים הוא תשובת המשקל, כפי תשמישן בחימום היצר הרע כך הכשירו בחמין, ושאר פרטי דינים הנזכרים בספריהם עד"ז. וא"כ זהו שאמר שואלין, ר"ל דיני חמץ במעשה. ודורשין, הוא דיני מוסר השייך למעשה ביעור שידרוש החכם שיהי' במצו' ביעור חמץ והכשר כלים ואינך, שיהי' להם גוף ונשמה.

איברא דבדיני מוסר יש זמן לאומרו ולפזר, ויש זמן למנוע ולכנס, וכמ"ש בביאור משרבו המנאפים בטלו מים המרים וכו' (סוטה מז.). וכן הרם קולך כשופר (ישעיה נח, א), דה"ל כשופר הרם קולך. וביא[ו]ר, דאם הזמן מסכים כמו ראשי תיבות שופ"ר (שטן) שט"ן ואי"ן פג"ע ר"ע, כ"כ **הט"ז** בהלכות ראש השנה (או"ח סי' תקפה סק"א) יעו"ש.

ובזה יובן (עוקצין פ"ג מי"ב) אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום. ואיך אמר סתם שואלין ודורשין דמשמע בכל זמן, וזה אינו. וגם יש מניעות מחמת שזכרנו בדף הסמוך שלא יהי' רכיל, מלבין פניו וכו', יעו"ש.

איברא דכל זה אתי שפיר בכל השנה, דרשות נתונה בידו אם לומר תוכחת מוסר אם לאו, ואז ישקול בשכלו הקודש אם למנוע או לאומרו, מה שאין כן ל' יום לפני הפסח דחל עליו חוב"ת הביעור דייקא, להודיע איך יבערו חמץ, והוא דאמרו בפרק השואל (ב"מ צז.) אמרו לי' רבנן לרבא שאיל לן מר וכו', עד דמסיק ולא היא, איהו שאיל להו ביומא דכלה דדורשין לפני רגל בדיני רגל, דלא מצי לאשתמוטי וכו'. א"כ שפיר קאמר שואלין ודורשין ולא מחלק בין זמן לזמן, הלכך שמע מינה דלעולם חל עליו חוב"ת ביעור ל' יום קודם פסח לפרש להם ביעור חמץ במוסר השכל.

וכל זה בדורות הקדמונים, בימי חכמי הש"ס, שקבעו הדבר חובה לשמוע מוסר, כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים על ידי תוכחת מוסר (עי' משלי ו, כג). מה שאין כן בזמן הטור חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א, ז), ולא קבעו חובה בזה, על כן נקט רק שואלין, ומ"מ נקט הלכך וכו' לשון הש"ס. (והנה אנכי פב"פ אשתקד סמכתי על הטור, מה שאין כן עתה ראיתי, וכמו שכתב **האלשיך** בפ' דברים (א, א)).

אמנם כדי לבאר למה נק' אלו ל' יומי דכלה, נ"ל דכתב **בכתבים** מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו' (מגילה ג.) יעו"ש. ועפ"ז נבאר המשך הפסוקים דמצורע, כי מצורע חשוב כמת שהם הקליפות הנקרא' רע. ובזה יובן זאת תורת, שימעט תורתו עד שמוציא רע, וק"ל. ובזה נבאר מדרש (ויק"ר טז, א) לפיכך משה מזהיר זאת תורת המוציא רע. ונודע מ"ש בס' **חסד לאברהם** (עי' מעין ב נהר נו-נז) כי אלו ל' יום קודם הפסח הם כמו ימי תשובה לצאת מנ' שערי טומאה, ובפסח יהי' הכנסת כלה ליחדה עם דודה וכו', יעו"ש. ושפיר נק' יומי דכלה, וצריך לעורר לבבות אנשים בדברי מוסר שיוציא המת ואחר כך יהי' הכנסת כלה, ודי בזה.

ועכשיו מבואר הש"ס דדרשו הצרוע לרבות כהן גדול וכולי עלמא בימי הרגל. ור"ל גם שתיקן משה לישראל לדרוש הלכות פסח בפסח, כי שפתי כהן שמרו דעת תורה יבוקש מפיהו וכו' והשיב רבים מעון (עי' מלאכי ב, ו-ז), עם כל זה צריך שמירה ודעת איך ינצל מחששות הנ"ל, שח"ו גורם למוציא רע מפיו על ישראל, שילקה בצרעת, כמו משה רבינו ע"ה שאמר (שמות ד, א) והן לא יאמינו לי, ונלקה בצרעת שנאמר והנה ידו מצורעת כשלג (שם ד, ו). וז"ש מהו שינהג צרעתו (ש)ברגל, כי אם ידרוש ברגל, שפתיו לא יוכל לעצור במילין, וכן יהי' מוציא רע וגורם לצרעת, לכך שאל אם ינהוג צרעתו ברגל, או

לאו דעל כל פשעים תכסה אהבה (משלי י, יב). והשיב, הצרוע לרבות כהן גדול, שאם הוא גדול בחשיבות שכוונתו לשם שמים, ולעצור במילין לא יוכל, שסבר וקיבל שינהוג צרעתו ברגל שידרש מוסר, והכל לאהבת המלך אולי ישוב הבן אל אביו.

ובזה יובן צחות לשון המדרש לכך הזהיר משה דייקא, שתיקן הנ"ל, וגם הוא נלקה בזה, לכך הזהיר את ישרא"ל שהם החשובים אשר תורה יבוקש מפיהם, אותם הזהיר זאת תורת המוציא רע, והבן.

ובזה יובן, בצאתם אל החצר החיצונה (יחזקאל מד, יט), כי מצורע משתלח לחוץ. וז"ש ובצאתם אל החצר החיצונה אל העם, לומר דיני מוסר, שיש בו חשש לצאת לחוץ, אם מוציא רע מפיו על ישראל. לכך יפשטו את בגדיהם (ולא יגוס דעתו, וז"ש יפשוט בגידתו ג"כ) יאמר פשט לשון ופשט את בגדיו אשר ישרת בם והניחם בלשכת הקודש, ולבש בגדים אחרים שהם לבושי התורה, ולא פנימי' אשר ישרת בם בקודש.

ולא יקדשו[ו] העם בבגדיהם - ר"ל בגד בוגדים, שלא יאמר שעל ידי חשש הנ"ל שיהי' בוגד ח"ו, בזה יתחבר עמהם ויכול להעלותן ולקדשן, דאין מבטלין איסור לכתחילה (ביצה ד:). וגם ש"ס דחולין (דף פט.) יתפרש כך ודו"ק. מה שאין כן ברגל הוא איפכא, כנ"ל.

עוד י"ל ביאו[ו]ר הש"ס דחולין הנזכר לעיל, האמנם אלם צדק תדברון, מה יעשה אדם בעולם הזה, כאלם יהיה, יכול אף בדברי תורה, ת"ל צדק תדברון, יכול יגיס דעתו ת"ל משרים תשפטו בני אדם. וכבר זכרנו קושיא לעיל איך אפשר שעל ידי התורה יגיס דעתו וכנ"ל. ועוד איך סלקא דעתך יגיס דעתו, הא מצינו כמה אזהרות על זה בפ"ק דסוטה (ד:). ועוד מה ענין משרים תשפטו לזה. **ומוהרש"א** הרגיש בזה ופירש, יעו"ש.

ונ"ל, דאיתא **בזוהר** פ' וארא דף ר"ה ע"ב: הן בני ישראל וגו' ואני ערל שפתים (שמות ו, יב), והא בקדמיתא כתיב (שם ד, י) לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, והקדוש ברוך הוא השיבו (שם ד, יא) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו'. אלא משה הוא קלא, ודיבור דילי' הוי בגלותא עד דאתייהב אורייתא, כדין אתחבר קלא ודיבור שנאמר (שמות כ, א) וידבר אלדים וגו' יעו"ש.

ולהלביש דבר זה נראה מה **ששמעתי** קצת ונופך משלי, דנודע כי עשר בחינות יש בתפלה, והוא נגד עשר לשונות של תפלה, וצעקה א' מהם, והיא גדולה מכולם, כדאיתא במדרש, וגם שהיא בוקע כל אוירים שהם מלא מקליפות שהיא המחיצה של ברזל שבינינו לבין אבינו שבשמים מיום שחרב בהמ"ק (ברכות לב:), וגם ראיתי **בספר א'** טעם לצעקה בשבת, יעו"ש.

והנה סוד גלות מצרים שהי' הדעת בגלות, דורו של משה שהי' בסוד הדעת, כמבואר **בכתבים** הלכות פסח (פע"ח ש' חג המצות פ"א) יעו"ש, ולכך הי' הדיבור בגלות, כי נודע אמירה בחשאי, ודיבור בהכרזה, כדאיתא במדרשים. ולכך מי שדעת שלו בגלות היצר הרע שהוא המיצר, נקרא גלות מצרים, ואלו הם האנשים אשר עליהם וכיוצא בהם נאמר (עי' ישעיה כט, יג) יען בשפתיו כבדוני ולבם רחוק ממני ותהי להם מצותי מצות אנשים מלומדה וגו', לכך כל תורה ותפלה הוא באמירה ובחשאי ולא בקול המעורר הכוונה. וגם משה עצמו שלא היה בגלות, מכל מקום הדי"בור שלו הי' בגלות, איך ירום קולו באין אנשים עמו והוא יחיד בדבר זה. מה שאין כן במתן תורה שאז כל ישראל עלו במדריגת משה אז יצא הדיבור מהגלות, לכך וידבר אלדים את כל הדברים האלה וגו' (שמות כ, א), ר"ל בהכרזה ובקול רם, ומאז והלאה לא הי' הדיבור שלו בגלות, שהיו כולם כאחד מרימין קולם בתפלתם ותורתם.

והנה מה שהי' הוא הוה ויהי' עד ביאת משיחנו במהרה בימינו, שזה הגלות מצוי בכל דור ודור, שהיא מלחמה לד' בעמלק מדור דור (שמות יז, טז), שהי' מזנב (כך) [בך] לחתוך כל מילת זכרים וזרקן כלפי מעלה (תנחומא תצא י).

ולהלביש דבר זה נ"ל כי **קבלתי ממורי** כי יש עשר ספירות באדם הנקרא עולם קטן, כי המחשבה נק' אבא, ואחר הצמצום להחליט נקרא אמא וכו', עד והאמנה נק' תרי ירכי קשוט, ותענוג בעבודת הש"י נק' יסוד צדיק ברית המילה וכו', ודפח"ח.

ואם כן מחמת שהדעת בגלות, שהוא בוש להרים קולו, או מצד מצות אנשים מלומדה, ומתפלל ולומד בחשאי. והדיבור בגלות אף ליחידי סגולה שאין דעת שלו בגלות ורוצה להרים קולו, ואי אפשר ביחידי מכמה טעמים כנודע מסוג זה. ומאחר שאין קול לעורר הכוונה והשמחה אז עמלק שהוא היצר הרע חותך מילת זכריו, שנוטל מהם התענוג מאנשים שנקרא זכרים ולא נקבות.

ולכך נאמר בפסח (שמות יב, מח) כל ערל לא יאכל בו, כי מ[י]לת זכריו מעכבת (פסחים צו.). והטעם נודע, פ"ה ס"ח - מה שהוא ס"ח ב"פה, הן דיבור תורה או תפלה, צריך שיהי' בשמחה ובתענוג הנקרא ברית, מה שאין כן מי שהוא אטום, ערל לב וערל בשר לא יאכל בו, וכמ"ש **הרמב"ם** סוף הלכות סוכה ולולב (פ"ח הל' טו) יעו"ש.

ובזה יובן פירוש הש"ס אמר רבי יצחק מה אומנתו של אדם בעה"ז ישים עצמו כאלם, ר"ל על מנהג עולם ידבר, שכך אומנתו לעשות עצמו כאלם לא יפתח פיו בין בתורה ובין בתפלה, מאחר כי רבים מהמוני עם אשר מצד אבותם הוא אצלם מצות אנשים מלומדה

ופיו ידבר ולבו בל עמו, מאחר שאינו רוצה להרים קול לעורר הכוונה, א"כ גם יחידי סגולה ישים עצמ"ו כאלם כנ"ל.

יכול אף בדברי תורה, ר"ל שמא תאמר שכוונת הפסוק לומר שיפה נהגו כך אף בדברי תורה, כדאיתא בירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) בהלכות דעות כל היגע בתלמודו בצנעא מחכים וכו' שנאמר (משלי יא, ב) ואת צנועים חכמה. לכך כתיב צדק תדברון, לשון רבים, שאז ברבים טוב יותר להרים קול, בין תפלה שנקרא צדק כנודע, בין בתורה, תדברון בהכרזה, אבל בלחש שוכח.

יכול יגיס דעתו, ר"ל שמא כשרוצה להסתיר מעשיו ולדבר בחשאי כדי שלא יגיס דעתו ג"כ אינו רשאי, רק ידבר בהכרזה בבית הכנסת להתפאר ויגיס דעתו, מה בכך. לכך אמר מישרים תשפטו בני אדם, ר"ל שלא השיבו סתם שלא יגיס דעתו, פן יאמר אני לא גס דעתי, ובמה תדע שלא יגוס דעתך כי אין עניו יותר מן הגאוה, וכמו משל המלך שכל מה שהי' נוהג יותר בענוה נתגאה יותר וכו'. לכך אמר אני נותן לך כלל, אם תחזיק לכל אדם יותר טוב ממך, שהוא מדריגות מש"רים תשפטו בני אדם, אז אין בך גסות רוח[24].

וזהו כוונת המשנה דאבות פ"ק (מ"ו) עשה לך רב, ר"ל שתחזיק לכל אדם שהוא רב לך, וכמ"ש **ספרי המוסר** טעם לזה. ואז תוכל להתחבר עם כל אדם, וזהו וקנה לך חב"ר, להתחבר. ואז תוכל לדון כל אדם לכף זכות, היפך הקנאה, שהוא שנאה מחמת קנאה על חבירו עבור שהוא גדול ממנו, שהוא אחד מג' דברים המוציאין את האדם מן העולם (אבות פ"ד מכ"א), ר"ל שאין לו התחברות עם העולם, ומוציא את עצמו מכללות העולם. ועל זה התפלל דוד אם דרך עוצב ב"י [ו]נחני בדרך עולם (תהלים קלט, כד) וק"ל.

ובזה רימז הפסוק (שמות כא, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ופירש **רש"י** ואלה, מה ראשונים מסיני וכו', ולמה נסמכה למזבח וכו'. והקושיא מפורסמת, בלא זה ה"ל להקשות זה.

ונ"ל דיש לומר לאחד משלשה דברים נתכוין ללמוד מסיני, א' כנ"ל שהי' בהכרזה שנאמר (שמות כ, א) וידבר אלדים וגומר, וכנזכר שהוא כלל גדול בתורה ובעבודת ה' לעורר הכוונה והשמחה על ידי הקול.

או י"ל, **דשמעתי** פירוש הש"ס דמשנה דאבות פרק קמא (מ"א) משה קבל תורה מסיני. דהוה לי' למימר בסיני. ובארתי לעיל דמלאו לבו לקבל התורה ולא גס דעתו, כי למד

[24] וזהו כוונת הפייט הגאוה והגדולה לחי עולמים, א"כ אין להשתמש בשרביטו, לכך הדיעה והדיבור לחי עולמים, ר"ל מעתה אין הדעה בגלות ולא הדיבור רק לחי עולמים, ידבר גם בהכרזה, וק"ל.

מסיני על שהי' נמוך מכל הרים ניתן עליו התורה, כך סבר שהוא נמוך מכל אדם וכו', ודפח"ח. וא"כ נלמד מסיני שלא יגיס דעתו בתורה.

או י"ל שניהם כאחד, וזה נמשך מזה, לפי שמצוה להרים קול כמו בסיני, ואז יש לחוש שיגוס דעתו, לכך נלמד מסיני ג"כ שלא יגוס דעתו, רק שהי' שפל ברך כמו סיני ג"כ.

ובזה יובן ואלה המשפטים, ופירש רש"י ואלה מוסיף על הראשונים, מה ראשונים מסיני וכו'. והנה יש לפרשו בג' פנים ללמוד מה ראשונים מ"סיני, ר"ל נלמד מסיני, א' לענין הכרזה והרמת קול, ב' לענין שלא יגוס דעתו נלמד מסיני, ג' שניהם כאחד, מה ראשונים נלמדו מסיני כך אלו משפטים יש ללמוד לענין הנ"ל מסיני. והמקשן לא נחית לזה, וסבר שבא להקיש לסיני לענין שלא יגוס דעתו, והקשה א"כ למה נסמכה לפרשת מזבח, דבלא זה הוה אמינא לזה שלא יגוס דעתו נסמכה, דכתיב (שמות כ, כג) לא תעלה במעלות על מזבחי, ודרשו וכו', מה שאין כן השתא דנלמד זה מסיני וכו'. והשיב, ללמוד שתשים סנהדרין אצל מזבח, וק"ל. או י"ל דנחית המקשין לכוונה הנ"ל, אלא שרצה לידע דעתו בזה, ואתי שפיר.

עוד שמעתי עשה לך רב, התחבר עם הרבה אנשים, כמו עם רב וגו'. ור"ל שאם מתפלל ביחיד מחמת אנסו, יתכוין כי יש הרבה עוברי דרכים שמתפללין ביחיד, או מחזיקי כפרים, ותתחבר עמהם, וז"ש וקנה לך חבר, ועל ידי זה הוי דן כל אדם לכף זכות - שעל ידי החיבור נעשו היחידים רבים, ותפלות רבים אל כביר לא ימאס (ברכות ח.), ובזה ממש דן אותם לכף זכות, וק"ל. והוא הדין בעושה תשובה יתחבר עם רבים באופן הנ"ל, וכיוצא בזה ישמע חכם ויוסף לקח.

•

מצוה - לא תעמוד על דם רעך אני ה', לא תשנא את אחיך וגו', ואהבת לרעך כמוך וגו' (יט, טז-יח). והספיקות עם ביאורן כתבתי במקום אחר.

וקודם נבאר ש"ס דסוטה (ה.), אמר רבי אלכסנדרי כל מי שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו, שנאמר (ישעיה נז, כ) והרשעים כים נגרש וגו', מה ים שיש בו כמה רביעי[ו]ת רוח קמעה עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית דם על אחת כמה וכמה. וכתבו **התוספות** (ד"ה אדם), פירש ר"ח דם הצלול אין בו אלא רביעית הלוג, [ושיעור רביעית הוא משקל ד"ה סלעים, ע"כ]. והספיקות עם ביאורו במ"א.

ונבאר קושית **מהרש"א** אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא (ברכות לג:), והקשה הא לישראל אמר זה. וכתבתי ביאור זה ג"כ במ"א. וכעת נראה לי להלביש כוונת הספירה המבואר **בפרי עץ חיים** שהוא התפשטות י' דמים של ה' חסדים וה' גבורות שבדעת זעיר

אנפין, הנמשך מן א' דאהיה ברבוע המתפשט בגופא דזעיר אנפין, וע"י א' מן אהי"ה נעשה מן ד"ם אד"ם וכו', וזהו סוד גלות מצרים, שנסתלק הדעת למעלה, ובגאולת מצרים נתפשט הדעת למטה ונעשה מן ד"ם בחינת אד"ם וכו', יעו"ש.

ולהלביש דבר זה, ענין הסתלקות הדעת שהם חו"ג בימי הגלות, והתפשטות הדעת שהם חו"ג בימי הגאולה. הוא על פי מה שכתבתי במקום אחר במשנה (אבות פ"ד מ"ד) מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם, דכתב הרב **מהר"י יעבץ** (אבות שם) כי השפלות הוא מופת מובהק שהש"י נגד עיניו תמיד, ומביא משל ב' עשירים, א' דר בכרך וא' דר בכפר, שזה עניו וזה גס רוח וכו', יעו"ש. וכן כתבו **חכמי מוסר** משל לא' העומד בפני המלך, ובא א' וביישו בפני המלך, ממה נפשך ראוי שלא להשיבו דבר, אם עשה זה על ידי ציווי המלך וכו', ואם לאו המלך עצמו יתבע עלבונו וכו', יעו"ש.

והכי נמי באדם שיש לו דעת ונותן לב להבין גדולתו יתברך, ולפי גדולתו שם ענותנותו להשגיח באדם ולהטיב עמו בחסדו הגדול, אף גם שהאדם מלא גבורות היצר הרע ומלוכלך בחטאים וכמ"ש (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד. וכמו שכתבתי במקום אחר ביאור מדת נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז, יח) שכתב **בחסד לאברהם** וכו' יעו"ש. ודאי אם יש לו דעת זה, מזה נמשך ענוה ושפלות נגד כבודו יתברך. וזה שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מי"ז) אם אין בינה אין דעת, אם אין דעת אין בינה. כי דעת גורם לבחינת בינה שהיא ענוה ושפלות כנודע.

וכל זה כאשר קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), שהוא בימי הגאולה בין בכלל או בפרט, אז יש התפשטות הדעת הנ"ל.

מה שאין כן בימי הגלות, בין בכלל בין בפרט אדם אחד, כשהוא בימי הקטנות והגלות אז נסתלק הדעת הנ"ל, ואין נותן לב להבין חסדיו יתברך נגד גבורות וחטאים של האדם, ואינו משים לב שיהי' חטאתו נגדו תמיד, רק מעט טוב שעושה הוא נגדו תמיד, וסובר שראוי שיעשה לו הש"ית כל הטובות, ואם ח"ו בא לו איזה רעה מתרעם על מדותיו יתברך כביכול, וזה נקרא הסתלקות הדעת שהם החו"ג, וזה גורם לגסות הרוח היפך ענוה, ועל פי זה כתבתי במקום אחר **דשמעתי** פירוש הפסוק (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב וכו'.

ובזה יובן קושיית **מוהרש"א** הנ"ל, ועתה מה ה' שואל מעמך, כי ה' שואל בחינת ענוה שנקרא מ"ה, ממך, ואז יהי' גם לישראל יראה מלתא זוטרתי, כי עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד), וק"ל.

ובזה יובן ש"ס דסוטה הנ"ל, כל המתגאה וכו'. וכתבו התוס' פירש ר"ח וכו'. כי א' של אהי"ה ברבוע גימטריא ד"ם, זה נקרא רביעית ד"ם, וע"י ענוה בחינת בינה נתפשט בגופו של אדם רביעית דם הנ"ל שהוא חיות אדם, מה שאין כן המתגאה נסתלק בחינת אהי"ה רבוע ד"ם הנ"ל ורוח קימעא עוכרתו, לכך צריך שישפיל דעתו ונעשה מן ד"ם אדם גימטריא מ"ה, והבן.

וזה נראה לי פירוש המשנה מאד מאד הוי שפל רוח וכו'. כי הכפל מורה - מא"ד שהוא אותיות אד"ם, זה נמשך מן מ"ה גימטריא מא"ד, לכך כופלו, להורות ענין זה, והבן.

והנה כתבתי במקום אחר כי על ידי שפלות גורם שלום, וזה רמז ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב, כב), כי על ידי אזוב שהוא שפלות הוא גורם שיהי' באגודה אחת וכו'. וכן **שמעתי** ויחן שם ישראל (שמות יט, ב) באחדות אחד, לפי שהיו נגד ההר שהוא הגאוה שנקרא הר, וכתבתי מזה במקום אחר.

והנה כתבתי במקום אחר בפסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה', כי על ידי אחדות ישראל למטה גורם כך למעלה, וז"ש אני ה' וכו', יעו"ש.

ובזה יובן לא תעמוד על דם רעך אני ה', הכוונה כי הקדוש ברוך הוא שנקרא רעך לא תעמוד על דם רעך כביכול, כי על ידי הגאוה נסתלק א' מן א"דם ונשאר דם ח"ו, וגורם ח"ו כך למעלה, והיינו ע"י הגאוה גורם שנאה, לכך הזהיר לא תשנא את אחיך וגו', אלא ואהבת לרעך, כי השלום נמשך מן השפלות וענוה, ואז נעשה מן ד"ם אד"ם גימטריא מ"ה. ושפיר נמשך אלו ג' מצות זה אחר זה לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא וכו', ואהבת לרעך וכו', והבן.

•

מצוה - הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט, יז).

לבאר זה נ"ל דהקשה **האלשיך** בפ' דברים (ד"ה עוד יתכן דרך שני) וז"ל: למה בחר בתוכחה מוסתרת והטמינה ברמז וכו', ואם מפני כבודן של ישראל, מה הי' שאחרי כן לא חש על כבודן באמור להם (דברים ט, ז) ממרים הייתם עם ה' וכו'. וביאר, כי הלא המוכיח בשער ומה גם לדור דעה הלא יחוש מוכיחם פן יקוצו בתוכחתו, על כן פתח ברמז לראות אם יתחמץ לבבם או לאו, וכאשר ראה שמקבלים המוסר בשמחה אז דיבר תוכחת מגולה וכו', יעו"ש.

ולי נראה לפרש עוד, דהקשה **החסיד מוהר"י יעבץ** (אבות פ"ד מ"א) על פסוק (משלי ט, ח) (ייסר לרשע וישנאך) [אל תוכח לץ פן ישנאך], והקשה, היתכן מי שטעה בדרך והורהו חבירו, הישנאהו, הלא ברכות יעטה מורה וכו', יעו"ש.

ונראה לי דיבואר קושיא זו על ידי קושיא אחרת בפסוק (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, ואשר אין לו כסף לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. והקושיא מפורסמת, דמי שאין לו כסף ראוי לשתות מים ולא יין וחלב, והפסוק אמר בהיפך.

ונראה לי דכבר כתבנו מ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"א), כמו שיש חולי הגוף הטועמים מר למתוק, כך יש חולי הנפש, ואומר על טוב רע ולרע טוב.

ובזה יובן, כל צמא לכו למים, מי שצמאה נפשו וכוסף לעבודתו יתברך ולתורתו, לכו למים, שהיא התוכחת מוסר לומר מפורש לו כל צרכיו, כי ודאי שותה בצמא דבריהם. מה שאין כן אשר אין לו כסף, ר"ל שאינו כוסף לשמוע כלמודים דברי מוסר מחמת חולי נפשו, כמ"ש (משלי א, ז) חכמה ומוסר אוילים בזו, מכל מקום אל ידחנו מכל וכל, רק ישקנו יין וחלב, להלביש המוסר בפסוקי התורה שיהיו מתוק לחיך הטועמו כמו יין וחלב, כמו שנותנין לחולים סמים מרים לרפואתו בתוך יין וחלב שאז יהי' מוטעם לחיך.

ובזה יובן יסר לרשע וישנאך, שאם אומר לו מוסר כפשוטו ודאי ישנאך מחמת חולי נפשו הטועם מתוק למר, לכך יטעימנו מרירות המוסר במתיקות היין וחלב שהם בלבושי מתיקת פסוקי התורה, ויטעום מר למתוק, וק"ל.

ובזה יבואר קושיית **האלשיך** הנ"ל, תחלה אמר משה דרך רמז, פן יש נפש רעה מחמת חולי הנפש, מה שאין כן אחר שראה ששותים בצמא דברי מוסריו, אז אמר תוכח' מגולה לנפש הטוב, וק"ל.

עוד י"ל דרך איפכא, **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק כל מכה אשר לא כתובה בתורה (דברים כח, סא) זו מיתת ת"ח (כך נוסחה במ"ד). וביאר על פי משל שהי' למלך שרים ועבדים, ופעם א' חטאו למלך אחד מהשרים ואחד מעבדיו, וציוה להכות להשר דרך כבוד, ולעבד שלא בכבוד. לימים שמע המלך שזה השר מתגאה בזה שנלקה דרך כבוד ואמר להעבד שאני חשוב ממך, אז ציוה המלך להלקותו כמו לעבד. ובזה יובן, דנודע כי ע"י הכאתו בשפתיו במוסר ותוכחה נקרא מיתה אל המדה רעה של הת"ח שמצוי בהם הגאוה, וז"ש מכה אשר לא כתובה בתורה, שיהי' הכאה בלא פסוקי התורה, רק יאמר לו מפורש, דאם לא כן אלא יאמר לו דרך כבוד להלביש המוסר בפסוקי התורה והלכותיו א"כ יהי' זה סבה להתגאות יותר, לכך מכה אשר לא כתובה זו מיתת ת"ח, שיורד ממדריגתו שהי' לו נקרא מיתה. וזה על ידי מכה אשר לא כתובה בתורה, ודפח"ח.

ובזה נראה לי פירוש הפסוק (ישעיה א, ה) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה. כי על ידי הכאתו שנלקה דרך כבוד, תוסיפו סרה להתגאות יותר, ועיקר ההכאה הוא עבור הגאוה, ועתה תוסיפו סרה יותר, וק"ל.

ובזה יובן, כי תחלה אמר דרך כבוד מפני כבודן של ישראל, וכשראה שעל ידי זה תוסיפו סרה, אז אמר תוכחת מגולה, ממרים הייתם וכו', וק"ל.

עוד י"ל, ונבאר תחלה הפטורה חזון ישעי' (א, א-ה), שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דיבר, בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי, ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן, הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור, על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו'.

והספיקות רבו, למה במשה רבינו ע"ה כתיב (דברים לב, א) האזינו השמים ותשמע הארץ, וישעי' אמר איפכא. ב' משה רבינו ע"ה אמר ואדבר"ה, אמרי פי, וישעי' אמר כי ה' דבר.

הגם דב' קושיות אלו יבואר חדא באידך, כי קושיא ב' הי' אפשר לבאר על פי ביאור הש"ס (סוטה פ"ט מ"ט) משרבו המנאפים בטלו המים המאררים. כי לאשה זונה גם שלקח הכהן מים קדושים מ"מ ובאו בה המים למרים, שסובר שכל מוסר סובב עליו וכו', יעו"ש. א"כ לא קשה מידי, כי בימי משה רבינו ע"ה שהי' צדיקים, וכשהאשה טהורה אז הם מים קדושים ומקבלת בסבר פנים יפות, לכך אמר ואדברה וגם אמרי פי, כי לא חשש להם שיתרעמו. מה שאין כן ישעי' שהיה בימי החורבן שרבו המנאפים, והוא רצה לומר דברים קשים ומרים, ופן יתרעמו - כל א' יאמר אליו נתכוין, לכך התנצל ואמר כי ה' דבר, ולא עלי תלונתכם כי אם על ה'.

ועתה יבואר קושיא א' ג"כ, דאיתא בחלק (סנהדרין צח.) מאי וליוצא ולבא אין שלום מן הצר (זכריה ח, י), אמר רב אף תלמידי חכמים שיש בהם שלום שנאמר (תהלים קיט, קסה) שלום רב לאוהבי תורתיך, אין להם שלום מפני הצר. ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים שקולין. ופירש **רש"י** מפני הצר - מרוב הצרות, לישנא אחרינא מפני יצר הרע. כל השערים שקולין - מפני היוקר.

להבין במאי פליגי רב ושמואל, נראה לי להקשות על הש"ס דחלק (סנהדרין צז.) אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מהכיס. ויש לתמוה, דאיתא בסוף מלאכי (ג, כב-כד) זכרו תורת משה עבדי וגו', הנני שולח לכם אלי' הנביא והשיב לב אבות על בנים. וכתב **האלשיך** כי הנה בית הראשון נחרב בעון ביטול תורה, ובית שני על שנאת חנם (יומא ט:), ואמר שיתקנו שניהם, על הא' זכרו תורת משה עבדי, ועל השנית העדר השלום על כן הנני שולח והשיב לב אבות וגו' והי' זה שלום, ודפח"ח. הרי שאי אפשר שיבוא בן דוד ויבנה הבית כי אם בתיקון החטא אשר עבורו נחרב הבית, וא"כ מאחר שעבור העדר השלום נחרב הבית, ואיך אפשר שיבא בן דוד כשיכלה פרוטה מהכיס, וזה אינו,

דדרשו חז"ל שהשבע הוא סיבת השלום, ובזה פירשו הפסוק (תהלים קמז, יד) השם גבולך שלום, והוא על ידי כי חלב חיטים ישביעך, מה שאין כן כד אזיל קמחא מכדא אתי תיגרא (ב"מ נט.). וא"כ בכלה פרוטה מהכיס הוא סיבת העדר השלום, ואיך בן דוד בא שעדיין לא נתקן החטא אשר עבורו נחרב הבית.

ונראה לי דיבואר קושיא זו על ידי קושיא הנ"ל שזכר **האלשיך**, מה ענין זכרו תורת משה לזה שאמר הנני שולח וגו'. הגם שביאר הרב הנ"ל, מכל מקום נראה לי על ידי דקד[ו]ק א', דאמר(ו) זכרו תורת משה ולא אמר(ו) למדו או עסקו בתורת משה. ועוד למה תאר תורת משה ולא תורת ה'.

ונ"ל דאמרו חז"ל (תנחומא בשלח כ) לא ניתנה תורה כי אם לאוכלי המן וכו'. והנה מן היה בזכות משה, כי באר בזכות מרים, וענני כבוד בזכות אהרן, וכמ"ש בש"ס (תענית ט.) ג' פרנסים טובים היו לישראל. א"כ שפיר מה שזכו לתורה הוא עבור משה שבזכותו ירד המן, וא"כ שפיר נקרא תורת משה. וזהו שאמר זכרו, כי מה שצווה הש"י לגנוז עמר מן לדורותיכם למען יראו וגו' (שמות טז, לב), כדי שיהי' לזכרון במה נתפרנסו אבותינו, כמו שהוכיחן בזה ירמי' על שאינם עוסקים בתורה, וכפירוש **רש"י** יעו"ש. וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב סה:) שטו העם ולקטו (במדבר יא, ח) בשטותא וכו', מי שהי' בוטח בה' ירד מן לפני פתח ביתו וכו'. ואתי שפיר מ"ש זכרו תורת משה עבדי, ואז ג"כ יוכלו לתווך השלום ביניהם על ידי שהי' פרנסתן מצוי', והבן.

הרי כי הסיבה לשנאת חנם היא מיעוט הפרנסה, אך דכל זה אינו להולכים בדרכי התורה, כי אמרו חז"ל (אבות ו, ד) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. וכבר **הקשו רבים ושלמים** מאי אשרי בעולם הזה. ופירשו כי מדת הסתפקות הוא הדרגה אל התורה, שא"צ לטרוד תמיד אחר טרף מזונו, ועיקר זמנו יבלה בטוב נעימות התורה, באופן כי אשריו בזה ובבא.

ונ"ל שזה פירוש הפסוק שלום רב לאוהבי תורתיך, ור"ל כי אוהבי התורה מסתפקין במה שיש לו, ואין עינו צרה בחבירו עבור קפוח פרנסתו, ויש שלום ביניהם, וק"ל.

הגם די"ל שלום רב לאוהבי תורתי"ך דייקא, ולא אמר סתם לאוהבי התורה. ונ"ל דכתב **האלשיך** בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א, ב), כי הנגלה נקרא תורתו של האדם, והנסתר נקרא תורת ה'. ובזה תבין צחות לשון הפסוק שלום רב לאוהבי תורתיך, וקשה שדברי חז"ל (סנהדרין כד.) סותרין זה, שנקראו חובלים. וגם דרשו חז"ל (קדושין ל:) את והב בסופה (במדבר כא, יד) דייק ולא בתחלה.

ונ"ל דבארתי במקום אחר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, יא) יעו"ש. והוא, דאמרו חז"ל (עירובין יג:) אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלקים חיים. להבין זה, כי עולם הבנין אשר חסד יבנה יש בו דברים הפכים ימין ושמאל, מה שאין כן משם ולמעלה הנקרא אלדים חיים הכל אחדות אחד. וא"כ בזה תבין צחות דברי חז"ל והב בסופה, אהבה בסופה, כי תחלת למודי הת"ח בלבושי התורה סוד ו"ק ימין ושמאל, שם הם ת"ח מנגחים זה את זה בפלפולם כדי לשבר הקליפות, כדי לכנוס אחר כך בפנימו' התורה שהיא תכלית האחדות, ושם אהבה בסו"פה דייקא, א"כ שפיר דייק הפסוק שלום רב לאוהבי תורתיך דייקא, וק"ל, ועיין מזה **בכתבים**.

ונחזור לענין אין בן דוד בא עד שי"כלה פרוטה מהכיס, כי תיבה זו סובל ב' פירושים, א' כפשוטו, ב' כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קיט, פא). וא"כ ב' פירושים אמת, כמו שכתבתי כלל בזה. ובזה יובן אין בן דוד בא עד שי"כלה פרוטה, ר"ל שיהי' כוסף שיכלה פרוטה מהכיס, שלא יצטרך לטרוד בחימוד ממון ופרנסתו בריוח, כי אם שיחמוד להתנהג בדרכי התורה מדת הסתפקות, וזהו סיבה להסיר שנאת חנם, ואז בתיקון חטא זה ודאי בן דוד בא, וק"ל.[25]

ובזה יובן ש"ס וליוצא ולבא אין שלום, אלו תלמידי חכמים שיש בהם שלום, שנאמר שלום רב לאוהבי תורתיך, אין להם שלום מפני הצר, שכל אחד צר עינו בחבירו, היפך מדת הסתפקות שהוא סבת שלום. וז"ש שמואל מפני היוקר, כי שנת השבע הבריות נראות יפה זה לזה ואין עינו צרה, וק"ל.

ובזה יתורץ קושיא א' הנ"ל, שאמר משה רבינו ע"ה האזינו השמים, כי אז ירד המן ואין עין ברי' צרה בחבירו, וכמו שנאמר השם גבולך שלום חלב חיטים ישביעך, ובפרט בת"ח שיש בהם שלום שנאמר שלום רב לאוהבי תורתיך, לכך אמר האזינו מקרוב, שיש קורבה ביניהם יותר משאר המוני עם שאמר ותשמע הארץ מרחוק. מה שאין כן ישעי' שהי' בימי החורבן, שהי' קטגוריא בתלמידי חכמים, וליוצא ולבא אלו תלמידי חכמים אין שלום, אמר שמעו שמים שהם התלמידי חכמים, מרחוק, ולהמוני עם הי' קרוב יותר עמו ואמר האזיני ארץ, וק"ל.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (ישעיה נב, ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. שעל ידי שנאת חנם נמכרתם - שנחרב הבית, ולא בכסף - שלא יכסוף אל כסף, ויתנהג בדרכי התורה, אז תגאלו, וק"ל.

[25] והנה דרך פנימי יש לומר, עד שיכלה רפ"ח ניצוצין, שהוא חיבור ו"ה עם ב' אותיות ראשונות, שהיו בסוד רפ"ח ועם הכולל פרט. מהכיס, כמו מן התיק, בסוד (תפילת עמידה) ולמלשינים אל תהי ת"קו"ה יעו"ש, דמטי רגלין ברגלין, אז יבוא משיח בן דוד במהרה בימינו אנס"ו, והש"י יכפר.

ונחזור לדברי הנביא שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דבר. הגם דזכרנו לעיל שהתנצל על עצמו. מכל מקום י"ל שהי' לתועלת ג"כ, מאחר שכבר דיבר ה', וכמ"ש **האלשי"ך** וינחם ה' על הרעה אשר דיב"ר (שמות לב, יד), ודפח"ח, וא"כ מה שאמר ואדברה, א"כ אינו יכול לחזור בו, שהם דברי הנביא, מה שאין כן כי ה' דיבר, מהני חזרה מרעה לטובה, וק"ל.

בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. יבואר על פי מה שכתב **בי"מ** (במדב"ר כ, כג) על פסוק (במדבר כה, א) ויחל העם לזנות (את) [אל] בנות מואב, ופירש בשם **הגאון** שערי אפרים לשון ויחל, שזה עיקר החטא, דבש"ס דע"ז (לו.) חשיב דגזרו על פתן משום יין, ועל יין משום בנותיהם. והם עשו שלא כסדר, רק תיכף ויחל העם לזנות, וזהו חטא חמור, ודפח"ח. וה"נ כך, כי יש חטא ועון ומרד ופשע, והם בתחלה תיכף פשעו בי, שלא בהדרגה.

ועוד כי אני עשיתי להם הטובות בהדרגה כמו אב לבנים, כדי שיתקיימו בידם, כמ"ש חז"ל על פסוק (שה"ש ו, י) הנשקפה כמו שחר, יפה כלבנה, ברה כחמה, בישראל עלייתן בהדרגה, מה שאין כן לאומות העולם, יעו"ש **בזוהר** פרשת תרומה (קכו:, ח"א קע.). וז"ש בנים גדלתי, אחר כך רוממתי, בהדרגה, כדי שיתקיים בהם הגדולה, והם פשעו בי שלא בהדרגה.

עוד יש לפרש, כי בזה עצמו שגדלתי ורוממתי אותם, זהו עצמו הסיבה שפשעו בי. וכמ"ש **האלשיך** על פסוק כי ירחק ממך המקום כי לא תוכל שאתו וכו' (דברים יד, כד) יעו"ש, ודפח"ח. וכן דרשו חז"ל (ברכות לב.) על פסוק (דברים א, א) ודי זהב יעו"ש. וז"ש וה"ם פשעו בי, בזה עצמו פשעו בי.

עוד י"ל, כי על ידי רוב שפע רוב שלום כנ"ל, והם על ידי שגדלתי ורוממתי אדרבה בזה פשעו בי, כי על ידי שנאת חנם עשו פירוד בשם כביכול, וז"ש פשעו בי.

וביאר הנביא יותר מפורש, ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן.

והנה אם יש לתרץ התמי' איך רוב שפע יהי' סבה לשנאת חנם, היפך הסברא, וכמ"ש השם גבולך שלום ע"י כי חלב חטים ישביעך.

ואם נפשך לתרץ זה ולומר הא אין אדם מת וחצי תאוותו בידו (קה"ר א, יג). **ושמעתי** פירוש הפסוק (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, על פי הנ"ל, כי יותר שיש לו מתאווה יותר, כי מי שיש לו אלף מתאווה עוד, ומי שיש לו רבוא מתאווה לריבוא, א"כ יותר שהוא עשיר יותר הוא ריש לפי תאוותו. וז"ש ריש ועושר, ר"ל שהוא ריש ע"י עושר שיש

לו, זה אל תתן לי, רק שיזכה למדת הסתפקות, ודפח"ח. וז"ש הנביא ידע שור וגו', כדי להסיר מלבם הרע נפש רחבה, וכמו שכתבתי במקום אחר בביאור הש"ס (שבת קיח:) המענג השבת נותנין לו משאלות לבו, והוא סותר הנ"ל דאין אדם מת וכו'. ובארתי, דאדם רשע שנקרא מת, בזה אין חצי תאוותו בידו, מה שאין כן הצדיק גיל יגיל במדת הסתפקות, יעו"ש.

מכל מקום הנביא רצה להסיר כעס מלבם, וביאר בטוב טעם, כי ידע חמור אבוס בעליו, והענין, כי השור ידע, מה שאין כן החמור שאין משכיל שכלו כשכל השור לידע הבעלים עצמם, מכל מקום יודע שהם רק אבוס בעליו ולא שהם בעלים עצמם, וכמ"ש **האלשיך**. וישראל לא ידע עמי לא התבונן, כי אלו היו ישראל התלמידי חכמים יודעין זה, לא הי' מקום לשנוא את חבירו התלמיד חכם שסובר שהוא מקפח פרנסתו, וכן כל אומן לא הי' שונא המוזג או החנוני אומנתו, מאחר שהי' יודע שכל פרנסתו ואומנתו הוא רק כמו אבוס, שהוא כלי שבו יושפע פרנסתו מבעליו שהוא יתברך, ואם יוסתר אבוס זה הלא יוכלו בעליו לעשות אבוס אחר, שאין האבוס עיקר כי העיקר בעליו, והם יוכלו לעשות כמה מיני אבוס לכל אחד מבהמתו להכין בו פרנסתו. ואם היו נותנין ישראל על לבם זה, לא היו שונאין זה את זה, ולא היו צריכין להחניף הנשפע למשפיע או זה את זה, או שיעשה תורתו ועבודתו להראות לבני אדם, כי אם לנחת ורצון בוראו שהם בעליו. ומאחר שאינם עושים כך, על כרחך הם סוברים שזה האבוס הוא העיקר וחש שלא יקופח ע"י חבירו, א"כ הוא שוטה יותר מחמור. וז"ש ישראל לא ידע, עמי שהם המוני עם פשיטא שלא התבונן.

וכן כתב **במדרש** על משנה (אבות פ"ג מי"ז) כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו', שנאמר (ירמיה יז, ו) והי' כערער בערבה וכו'. שהקשה, מה ענין פסוק זה לכאן. וביאר שם, כי זה שחכמתו מרובה ממעשיו, חכמתו הוא להראות לבני אדם אשר בוטח בהם. מה שאין כן מי שמעשיו מרובין, והוא שנאוי בעיני בני אדם ובטוח בה', יעו"ש.

וה"נ שייך מוסר זה לכל אחד, להרבנים וחזנים שעושין לנחת רוח לבני עירו, והמלמדים, וכל עניני האדם שהוא עושה להתפאר, אינו משים על לבו כי זה שהשפיע לו אינו רק אבוס בעליו, וראוי לעשות נחת רוח בכל מעשיו לבעליו עצמן. וכן העושה צדקה או מצוה להתפאר, ואם ישים אליו לבו אם לא ישפיע לו בעליו לא יהי' לו במה להתפאר, וא"כ ראוי שישים לבו כמו החמור עכ"פ להבין כי זה אינו רק אבוס בעליו. ותן לחכם ויחכם עוד, שנכלל כל עניני עולם בזה, שישקול בשכלו הקודש שהדין נותן שאין ראוי

להחניף ולעשות נחת רוח כי אם לבורא יתברך, כמו מאמיני החידוש ולא מאמיני הקדמות שזכרנו לעיל, ודי בזה.

הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים. לבאר זה, נראה לי דאיתא בחלק (סנהדרין צח.) אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושא, בטלי דייני בטלי גזיפ"טר"א, שנאמר (ישעיה א, כה) ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך וגומר. וכתב **מוהרש"א** וז"ל: שדימה יהירים שעושין עצמן ככשרים, לסוג הזה שאינו ניכר זיופו בתוכו, ודימה את האמגושי שהם חנופי רשעי אומות העולם, לבדיל שמעורב בתוך הכסף. וזה מדה כנגד מדה, כשיכלה מכם יהירי לא ישלטו בכם אמגושי חנופי אומות העולם, וכן כשיבטלו דייני רשעי ישראל וכו' לא ישלט בכם שוטרי אומות העולם וכו', יעו"ש.

וז"ש הוי אם תמצא גוי חוטא, שמצערין לישראל, הוא מכם, שנמשך מן עם כבד עון, כי ישראל נקרא עם כמ"ש (במדבר כג, ט) הן עם לבדד ישכון, והם עם כבד עון, שהם היהירי שהוא כבד עון, כמ"ש בסוטה (דף ה.) כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולים לדור בעולם וכו', ואלו בכל העבירות כתיב (ויקרא טז, טז) השוכן אתם בתוך טומאתם. ועוד שם אמר רבי שמעון בן יוחאי כל אדם שיש בו גסות הרוח כעובד ע"ז, ורבי יוחנן אמר ככופר בעיקר שנאמר (דברים ח, יד) ורם לבבך ושכחת את ה'. רב חמא בר חנינא אמר כאלו בא על כל העריות וכו'. בנמוכי הרוח אמרו בפרק ו' דסנהדרין (מג:) אמר רבי יהושע בן לוי כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא בזמן וכו', כאלו הקריב כל הקרבנות שנאמר זבחי אלדים רוח נשברה, ולא עוד שאין תפלתו נמאסת שנאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה וגו'. הרי כי יהירי הוא כבד עון.

וגם זרע מרעים, שהם שוטרי אומות העולם הנקרא גזיפטרא, שרודין ומכין בישראל ומריעין להם, הוא בסיבת בנים משחיתים, דייני רשעי ישראל שהם החבלים ומשחיתים על ידי רשעותם.

עוד י"ל שכל ד' ענינים אלו הם בישראל, והם נגד ד' חלוקי כפרה שהי' ר' ישמעאל דורש (יומא פו.). ומבואר **בכתבים** שהם נגד ד' אותיות הוי"ה, וז"ש (ישעיה סו, כד) הפושעים בי, והם נגד ד' עולמות אבי"ע התלוין בשמו יתברך, יעוין שם. וכן כתוב **ברעיא מהימנא** פרשת נשא (קכב.) פקודא דא תשובה וכו', כד ב"נ איהו חוטא גרים לאתרחק' ה' וכו', דא יה"ו מן אות ה' וכו', יעו"ש.

וז"ש הו"י גוי חוטא, ר"ל שגרמו בחטאם להתרחק ג' אותיות ראשונות מן ה' אחרונה, ונשאר הו"י, בסוד איכה ישב בדד (איכה א, א), איך ה' ישבה בדד מן ג' ראשונות.

וחשיב סדר ד' חלוקי כפרה, נגד פגם ד' עולמות התלוין בד' אותיות הוי"ה, א' גוי חוטא, ר"ל בשוגג, בלא דעת נפ"ש לא טוב, בעשי' הוא פגם הנפש במצות עשה כנודע. עם כבד עון, שהוא חמור מחטא, והוא פגם ביצירה ע"י מצות לא תעשה. זרע מרעים, שעבר על כריתות, פגם בבריאה, לכך תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין שהם מבריאה מכפרין, שנאמר (תהלים קיח, יח) יסור יסרני י"ה, שהם או"א. בנים משחיתים, שחטא בחילול השם, פגם באצילות, שמשם נקרא בנים, והוא שפגם בו נק' בנים משחיתים, יסורין תולין ומיתה ממרקת, וזהו בנים משחיתים - לשחת נפשו עד שישוב.

עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור. לבאר זה, נ"ל דכתב **רמ"א** סי' אורח חיים סימן א', וז"ל: שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלדים וכו', עד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד הש"י ובושתו ממנו תמיד, ע"כ. הרי שצריך שלא יעזוב האדם מורא הש"י מפניו תמיד כאמור, ואם אי אפשר שיהיה תמיד, עכ"פ בעומדו בתפלה בבית הכנסת ובעוסקו בתורה ובמצות, ראוי שיהי' כל מעשיו הטובים לא להתראות לבני אדם שיאמרו שהוא חכם וישר, רק שיהי' לנחת רוח לפניו יתברך הרואה ללבב שהוא נגד פניו, ולא שיהי' נראה לעיני בני אדם כמו מאמיני הקדמות, שאלו האמין שהוא חידוש העולם, ע"כ הוא לכבודו יתברך, ואינו ראוי שידרוש לכבוד עצמו ולעזוב את ה'.

ולא די להם בזה שהם עזבו את ה', אלא שנאצו קדוש ישראל, ר"ל שהם מנאצין לשלומי אמוני ישראל העושין לשמו יתברך שנקראו קדוש ישראל, שמקדשין עצמן בכמה מיני קדושה, הם מנאצין אותן, על שאין עושין כמותן מקנאין בהם, וכמו שכתב **במדרש שמואל** במשנה כל שמעשיו מרובין מחכמתו, והוא שנוי בעיני העולם, ובטחונם בו יתברך יעו"ש, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים לח, כא) ישטנוני תחת רדפי טוב. ועל ידי זה גורמין כי נזורו אחור, כי היו כמה וכמה בני אדם שהיו רוצין להתקרב לתורתו לשמה (ולעבודתו) [ולעבודתו] יתברך, ועל ידי זה שרואין כי מכעיסין ומנאצין לאלו המתקדשין והמטהרין, נזורו אחור, ונקראו חוטא ומחטיא שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, כמבואר (פ"ד) [פ"ה] דאבות (מי"ח), וק"ל.

על מה תוכו עוד תוסיפו סרה. וכבר ביארנו לעיל על פי משל שחטאו עבד ושר, וז"ש מכה אשר לא כתובה זהו מיתת וכו'.

עוד יש לפרש, על פי פירוש הפסוק (תהלים סט, יג-יד) ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר ואני תפילתי לך ה' עת רצון. וי"ל מה ענין זה לזה.

ונבאר המשך פסוקי תהלים סימן ל"ח, כי עוני אגיד אדאג מחטאתי (יט), ואויבי חיים עצמו וגו' (כ), ישטנוני תחת רדפי טוב (כא), אל תעזבני ה' וגו' (כב), חושה לעזרתי וגו' (כג). דכבר כתבתי ביאור משנה (כלים פכ"ה מ"ט) שהמעשה מבטל מיד מעשה ומיד מחשבה, והמחשבה אינו מבטל וכו'. והוא על פי ביא[ו]ר פסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמ(י)ר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, שיש לפרשו מרישא לסיפא ומסיפא לרישא יעו"ש.

והנה בש"ס דב"מ (לג:) אמרו, הגד לעמי פשעם (ישעיה נח, א) אלו ת"ח ששגגות נעשה זדון, ולבית יעקב חטאתם וכו'.

ובזה יובן, כי עוני אגיד, ר"ל גם אם אמר לי לבי להתוודות על חטאי, שנחשב לי השוגג הנקרא חטא למזיד הנקרא עון, מכל מקום אדאג מחטאתי שנמשך מזה הענין להמוני עם אשר אצלם נקרא חטא, וכאלו חטאם הוא חטאתי, שאני הגורם כנ"ל. והתקנה לזה כמ"ש (זח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא, ששמעתי בשם **הרב המגיד מבאר**, שלא לבד דברי המוסר שיאמר בפיו להמוני עם הוא עיקר התועלת, כי אם שיקשר את עצמו אתו עמו ולהעלותו, ודפח"ח.

אך דהוא קישור מלחמה מי הגובר, וזה שאמר ואויבי חיים עצמו, כאמור ישטנוני תחת רדפי טוב, כמ"ש **במדרש שמואל** (הנ"ל) במשנה וכל שמעשיו מרובים מחכמתו וכו', ששונאין אותו, ובטחונו רק בה' יעו"ש. וז"ש אל תעזבני ה' חושה לעזרתי, ר"ל שיהי' הוא הגובר להעלותו, וק"ל.

והנה יש שאין זה גובר להעלותו, וכן אין זה הרשע גובר להורידו לזה הצדיק, ומכל מקום מצד שיקשר את עצמו עמו נשאר חלק הטוב של הרשע אצל הצדיק, וחלק הרע של צדיק להרשע, ובזה גורם (לשנואתו) [לשנאותו] יותר. וזש"ה (יסר לרשע וישנאך) [אל תוכח לץ פן ישנאך] (משלי ט, ח), שהקשה **מוהר"י יעבץ** (אבות פ"ד מ"א) למה ישנאהו וכו'. ולדברינו אתי שפיר.

ובזה יובן ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, והיינו בעת שאני מתפלל עבורם לקשרם ולהעלותם, אז הם מתלחמים כאמור, וק"ל. וז"ש על מה תוכו בשבט פיו של תוכחת, אז תוסיפו סרה, כי הוסר ממנו חלק הטוב כולו ונשאר רק רע ממה שבירר מחלק הצדיק.

ובזה יבואר כל אחד יש לו חלק בגן עדן ובגיהנם, זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן (חגיגה טו.), והיינו כאמור, וק"ל.

כל ראש לחלי וכל לבב דוי. וכתב **האלשיך** כי מה שתוכו עוד תוסיפו סרה, הוא שאומרים כל ראש לחלי, הלא הוא הנוגע בשאר מקומות ג"כ וכו'.

ולי נראה לפרש במה **שכתבתי בספרי** פירוש הפסוק (ישעיה נח, א) קרא בגרון אל תחשך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. והוא סובב על קוטב האחדות שיש בין ראשי העם עם המוני עם, וכמ"ש הרב **האלשיך** בפסוק (ויקרא ד, ג) אם הכהן המשיח יחטא זה נמשך מאשמת העם וכו'. וכן מבואר בפסוק (תהלים יב, ב) כי גמ(י)ר חסיד מטעם כי פסו אמונים. הגם דיש לפרש איפכא, מכל מקום ראוי לכל אחד שיתלה הסרחון בו ולא בחבירו, וז"ש הגד לעמי פשע"ם, שהם יאמרו שבהם תלוי הסרחון, ולבית יעקב תאמר כי חטאת"ם גרמו, וק"ל.

וז"ש כי כאן הם המהפכים סדר הנ"ל, באמרם כי מצד שכל ראש לחלי מזה נמשך כי כל לבב דוי לכל המוני עם, ובאמת זה אינו.

וז"ש הנביא, מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה וגומר (ישעיה א, ו). דלכאורה איפכא הל"ל, כלשון בני אדם, מראש עד רגל וגו', אלא דבא הנביא לסתור דבריהם, כי המכה והחולי נמשך מכף רגל שהם המוני עם ונתפשט עד הראש, כמאמר פסוק התורה כי חטא כהן המשיח נמשך מן אשמת העם.

וז"ש ארציכם שממה עריכם שרופות אש אדמתכם לנגדיכם וגומר. ור"ל והראי' שאתם הרבים גורמים, ולא יחידי שלומי ישראל, כי אדמתכם וארציכם ועריכם הוא החרוב, מה שאין כן שלימי בת ציון שהם הכשירים ונותרה כסכה בכרם וגומר, שלא חרב משלו כלום שלא שלטו בהם זרים, וק"ל כי בלאו הכי לא הי' לו חלק ונחלה עמך, ה' הוא נחלתו, ויאכלון בכל מקום שהם, מה שאין כן אתם קציני סדום כמו שביאר הנביא אחר כך, עד כי ירוחמו משמים, כי ציון במשפט תפדה, כי הת"ח והכשרים שנקרא ציון המצויינים בהלכה, גם שהוגלה עמהם מכל מקום במשפט תפדה, מצד המשפט והדין, מה שאין כן שביה בצדקה, הם נפדין בצדקה לפנים משורת הדין, גם שגרמו כל אלה מכל מקום מצד רחמיו יתברך וחסדו לפדות השבים בצדקה, וק"ל.

ובזה יובן מצות עשה שבפתח דברינו, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. דקשה ל"ל כפל. הגם שדרשו חז"ל (ב"מ לא.) אפילו מאה פעמים, אפס מדאיצטרך להוכיחו מאה פעמים שמע מינה שאינו בצ"ט פעמים, והוא נגד דברי חז"ל (יבמות סה:) שאמרו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע. הגם **שהקדמונים** כתבו וכו', יעו"ש. **ב**' קשה תחלה אמר לשון נסתר, ואחר כך נוכח. **ג**' דקאמר ולא תשא עליו חטא, אין לו שחר כלל.

ונ"ל דלדברינו הנ"ל אתי שפיר, כי יש לומר חטא ראש הדור נמשך לאשמת העם, או איפכא, וא"כ איך יאמר המוכיח שהוא עכ"פ איזה ראש בעיר או בדור, איך [י]פתח פיו בתוכחת מוסר לבני העולם שהם עושין כך וכך, הלא יאמרו אתה הגורם, הגם שהוא יאמר שהם גורמים, מכל מקום מאן מוכח, ולכאורה שב ואל תעשה עדיף. לזה ביאר הפסוק באמת הוכח לעצמך, ואחר כך תוכיח לחברך, וז"ש ולא תשא עלי"ו חטא דייקא, וק"ל.

עוד י"ל ב' פירושים על פסוק עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור. ותחלה נבאר פסוקי הנביא ישעי' סימן מ' (א-ב) נחמו נחמו עמי יאמר (ה') אלדיכם, דברו על לב ירושלים וגו' כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאתיה. והספיקות רבו, **א'** ל"ל כפל נחמו. **ב'** מאי יאמר לשון עתיד, אמר הל"ל. **ג'** קשה, גבי נחמה כתיב מדת הדין אלדיכם, ובפורעני' כתיב מדת הרחמים כי לקחה מיד ה' כפליים. **ד'** קשה, וכי סלקא דעתך שנפרע כפליים. **ה'** להבין ענין מלאה צבאה ונרצה עונה בכל חטאותיה. **ו'** קשה, לקתה ה"לל.

ונ"ל דכתב **הטור אורח חיים** (סי' תקפא) ויש להתענות בערב ראש השנה, משל למדינה שמרדה במלך ובא אלי' בחיל גדול, כשהוא קרוב יוצאין גדולי העיר לקראתו ומוותר שליש וכו', יעו"ש. ובזה פירש **האלשיך** פסוקי ישעיה סימן נ"ה (א-ב) דרשו ה' בהמצאו, דהיינו בעשי"ת. אך עצה היעוצה שלא תמתין עד זמן ההוא, כי אם קראוהו בהיותו קרוב לימצא, דהיינו קודם ראש השנה, וז"ש וישוב אל ה' וירחמהו מאז, דהיינו קודם ראש השנה שהוא רחמים, והתועלת - כשיחזור להתחזק בתשובה בראש השנה שהוא מדת הדין שהוא אל אלדינו, אז ירבה לסלוח וכו'. דאם לא כן קשה, איפכא הוה ליה למימר, ולפי הנ"ל אתי שפיר, ודפח"ח.

איברא כדי לתרץ קושיית **הט"ז** (סי' תקפ"א) שם, מאחר דבערב ראש השנה מוותר שליש א', ובראש השנה שליש ב', וביום הכיפורים שליש ג', איך אמר ביום הכיפורים יוצאין כולם מוותר הכל, הלא אינו רק שליש א'.

ובארתי במקום אחר כי הגדולים יוצאין עבור עצמן, שלא יתפסו בעון הציבור, שהגדולים נתפסין, כמ"ש (דברים א, יג) ואשימם בראשכם, ואשמ' בראשי הדור שלא מיחו. וכשנחלק הדור לג' כתות, הגדולים הם הצדיקים כת א' נק' שליש, שמפייסין המלך שמיחו ולא נשמעו דבריהם, וכמ"ש **הרשב"א** בביאור ההגדה בפ"ק דברכות (ז.) אמר רבי יוחנן משום רשב"י מיום שברא הקדוש ברוך הוא עולמו לא הי' אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבא לאה והודתה שנאמר (בראשית כט, לה) הפעם אודה את ה'. וז"ל:

בהיות כת עובדי ה' שפלים תמעט האמונה ותרבה הכפירה, כמ"ש (דברים לב, לו) כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ואמר אי אלדימו צור חסיו בו. וכשתגבר יד עובדי הש"י והעמים רואים בהצלחתם, תרבה ההודאה, וכשנולד יהודא ראש למלכות בית דוד ובו נאמר (בראשית מט, ח) ידך בעורף אויביך, אז בא ההודאה וכו', יעו"ש. וז"ש (משלי כט, ב) ברבות צדיקים ישמח העם וכו'. ולי נראה כי לא בלבד תרבה הכפירה ובהיפך ההודאה מן העמים לבד, אלא גם מאחינו בני ישראל שייך כל זה ביותר, וכמ"ש **האלשיך** פסוקי ישעי' הנ"ל (מ, ד) כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו וז"ל: כי יש בני עניים חרדים על דבר ה', והמה שפלים ונבזים בעיני העם, ולעומתם יש גסי הרוח ריקים ומתגאים וחשובים מחמת עשרם, ועל ב' סוגים אלה דבר, על הא' אמר כל גיא ינשא, ועל ב' אמר וכל הר וגבעה ישפלו.

ובזה כתבתי **בספרי** פירוש הש"ס (חגיגה יד.) י"ח קללות קילל ישעי' לישראל ולא נתקררה דעתו עד שקילל (ישעיה ג, ה) וירהבו הנער בזקן וכו'. דקשה וכי הי' אכזרי ח"ו וכו'. ובארנו שם, שזה הי' רחמנותו על הגדולים שלא יתפסו בעון הדור או בעון העיר, מחמת שנבזים בעיני העם אין דבריהם נשמעין, וניצולו בזה, יעו"ש.

הרי מבואר כי בערב ראש השנה יצאו לקראת המלך גדולי העיר לפייסו עבור עצמן בטענה הנ"ל, ומוותר שליש, דהיינו שליש שלהם השייך לכת הצדיקים, והם בני חורין. **ומעתה** נשארו בינונים במקום גדולים, כי במקום דליכא ע[י]דיות נקראו הבינונים עידיות, לכך אחר כך יוצאין הבינונים ומפייסין המלך עבור עצמן, ומוותר להם שליש, ונשאר הכל על המדינה.

ואחר כך ביום הכיפורים יוצאין הכל, גם ב' הכתות שנמחל להם יוצאין לפייס המלך, ולא על עצמן יוצאים כי אם על הכלל כולו יצאו לפייס עבור המדינה, ואז מוותר הכל לגמרי. ואתי שפיר מה שנאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם. ומבואר קושיית הט"ז יעו"ש.

ובזה יבואר נחמו נחמו עמי יאמר אלדיכם. כי עמי הם הצדיקים, ראוי לקבל נחמה כפולה על כפולת צערן, כי גם קודם ראש השנה שהי' מדת רחמים שבו והתענו ונצטערו שלא יתפסו עבור המדינה, ובראש השנה ויום הכפורים שהוא מלך המשפט ימי הדין הנקרא אז אלדיכם, ג"כ מצטערין ומתענין עבור המדינה, א"כ אז בימי הדין כי ירבה לסלוח כנ"ל, אז יאמר אלדיכם נחמו נחמו, נחמה כפולה לכשירי הדור הנקרא עמו. וג"כ דברו על לב ירושלים, שהם המוני עם, וכמו שפירש **האלשיך** בזה, יעו"ש, וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה, ור"ל דאיתא במדרש איכה (פתיחתא דאיכ"ר ב)

וצבא תנתן על התמיד (דניאל ח, יב), אין צבא אלא מלכות וכו', יעו"ש. ולדברינו י"ל, אין מלכותא אלא ת"ח, שנאמר (משלי ח, טו) בי מלכים ימלוכו. והודיען כפילות טובתן, שלא תאמר כי נרצה עונה מצד שנתפסו הגדולים הם הת"ח עבורן, לזה אמר כי זה אינו, כי מלאה צבאה, שהם מלאים ושלימין הת"ח שנקרא צבא מלכות, ומ"מ נרצה עונה. והטעם, כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותיה, שלא המתינו הגדולים עד ראש השנה ימי הדין, רק שבו בתשובה בימי הרחמים קודם ראש השנה שנקרא הוי"ה רחמים, וחזרו ושבו אחר כך עבור המדינה שהם רק שליש א' מן ג' כיתות והם שבו נגד ב' שלישים, עד שנעשו מזדונות זכיות, וז"ש כי לקחה, דלכאורה קשה דהל"ל לקתה, ולדברינו אתי שפיר דלענין הצער והתשובה קאמר, ואז כי נרצה עונה נקרא לקיחה באמת, שזכתה שלקחה זכיותיהן על ידי תשובתן מהזוכים והמזכים, וק"ל. ואח"ז יבואר שאר הפסוק.

קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה לאלדינו כל גיא ינשא (ישעיה מ, ג-ד). והענין, כי טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח), א"כ מי שהולך בדרך ה' ג"כ יורה חטאים בדרך. אך כי עיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות (בראשית מח, י), כמו שבארתי לעיל, כי הורגלו עד הזקנה שלא להשגיח על המשגיח, כמו ענין (רות א, א) שפוט השופטים, לכך גם שירצו אחר כך להיות להם משגיח לא יוכל לראות ולהשגיח כי אם בטורח.

וז"ש פנו דרך ה', להורות חטאים בדרך התשובה שהיא דרך הש"י. ואם אי אפשר לעשות דרך סלולה לרבים, מכל מקום ראוי לעשות להישיר מסילה ליחידי סגולה דרך קטן, לאלדינו - ר"ל לעשות מסילה, וכמו שבארתי פסוק (במדבר כ, יט) במסילה נעלה, יעו"ש, וכמ"ש **ברמ"א** ויעקב נסע סכתה (בראשית לג, יז) על ימים אלו, יעו"ש, וק"ל.

ובזה תבין דרך לבוש ענין התקיעות שהם נגד האבות, אברהם ששמר דרך ה' כנ"ל, והחזיר שמאל יצחק בימין, על ידי יעקב שנסע סכתה, ודו"ק.

עוד י"ל, יעשה שלום לי (ישעיה כז, ה), והענין כי דרך המתווך השלום וכו', כן הענין, ראש הדור יתפלל לפני הש"י שינהג חסדו בכל דור, מדת אברהם, ואל ישראל יאמר מדת הגבורה דיצחק, וכשיעשה שלום על ידי ממוצע הוא מדת יעקב, ודו"ק.

ונחזור לביא[ו]ר (כי) עזבו את ה' וגו'. דאיתא במדרש איכה (פתיחתא דאיכ"ר ב), כי מאסו תורת ה' צבאות (ישעיה ה, כד), זו תורה שבכתב. ואמרות קדוש ישראל נאצו, זו תורה שבע"פ.

והענין, דאיתא בפ"ק דמגילה (יד.) מ"ח נביאים עמדו לישראל וכו', ופריך איני וכו', ומסיק נבואה שנצרכה לדורות נכתבה, שלא נצרכה לא נכתבה וכו'. א"כ נבואה

שנכתבה ודאי שנצרכה ושייכה לדורות, א"כ מעתה אלו הי' בנמצא שיעמוד מוכיח בשער בת רבים ויאמר דברי הנביא הכתובה בספר בלי להוסיף ובלי לגרוע, ודאי ימאסו לשמוע אליו כלל, ואדרבה יהי' כמו חוכא ואטלולי בעיני העם, בפרט בעיני הלומדים, שיאמר דברי הפסוק כפשוטן. וע"כ צריך המוכיח לומר פירושים בדברי הנביא שיהי' מתוק לחיך וחדוד, ואז יעלו חדודין על בשרו, וינאץ יותר שיאמר אליו נתכוין בפרושי המוסר. ועל ידי זה יחדלו מכל וכל, שלא לומר המוכיח דברי מוסר כלל.

ובזה יבואר, כי מאסו תורת ה' צבאות, זו תורה שבכתב, ימאסו, לא שילמדו הן עצמן, או שישמעו דברי מוסר שדיבר הנביא הכתוב בספר דברים כפשוטן, ימאסו מלשמוע מפי המוכיח בשער דברים בפשטן. ואת אמרת קדוש ישראל נאצו, ר"ל מה שיאמרו מפי עצמן, גם שהוא קדוש ישראל ודבריו באמת וצדק, יותר (נאצל) [נאצו] כנ"ל. ומכח זה נזורו אחור שלא לומר כלל דברי מוסר ותוכחה.

ובזה יובן כי עזבו את ה', ר"ל תורה שבכתב שהיא עצם שמו יתברך כנודע, עזבו מללמוד או לשמוע דברי הנביא הכתובה בספר, וגם מפי מוכיח בשער ימנעו לשמוע, אדרבה נאצו קדוש ישראל כנ"ל, ומכח זה נזורו אחור וכאמור, וק"ל.

עוד י"ל, ונבאר פסוק (ישעיה נד, א) רני עקרה לא ילדה וגו'. וכבר בארתי במקום אחר העושה עיקר מהניגון, זה אינו מוליד, וכמו שבארתי משנה דסוטה (פ"ט מט"ו) יעו"ש. **איברא** נראה לי, דכתוב בספר **עוללות אפרים** דף נ"ח (מאמר רל) ביאור פסוק (ירמיה ד, א) אם תשוב אלי תשוב, היינו שלא תשוב כי אם לשמי, לבלתי היות מן הכתות שאין תשובתם לשם שמים כי אם כדי שיהיו בעיני הבריות בחזקת כשרים, והם מרבים בצומות בגלוי בעבור ספר שמם. וז"ש במדרש (בר"ר לט, א) שכחי עמך ובית אביך כי הוא אדוניך וגו' (תהלים מה, יא), לך לך מארצך וגו' (בראשית יב, א), שלא יפנה במעשיו להתפאר בפני הבריות ובית אביו וכו', אלא להש"י שהוא אדוניך, יעו"ש שהאריך.

ונ"ל שזה פירוש הפסוק (תהלים צח, ו) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. ופירש **הט"ז** (או"ח סי' תקפה סק"ז). והוא כולל ג' עמודים שהעולם עומד עליהם, שיהי' להש"י לבדו ולא להתנאות בו לפני בני אדם, דהיינו תורה ועבודה וגמילות חסדים (אבות פ"א מ"א).

תורה יש בו ב' סוגים, חריפות הנקרא חצוצר[ו]ת, או מוסר הנקרא קול שופר, כמו שהוכחתי זה במקום אחר. עבודה זו תפלה יש בו ג"כ (ג') [ב'] סוגים, בשיר וניגון הנקרא חצוצר[ו]ת, או להתעורר בבכי כמו קול שופר שנאמר (עמוס ג, ו) היתקע שופר בעיר וגו', וז"ש (תהלים ב, יא) עבדו את ה' בשמחה ובגילו ברעדה. גמילות חסדים ג"כ יש

ב' סוגים, צדקה ברגלים זמן שמחה, או ח"ו על צרה, וזה שנאמר (במדבר י, י) וביום שמחתכם וכו'. וז"ש בחצוצר[ו]ת וקול שופר הריעו לפני המלך ה', [הריעו כולל קול חצוצר[ו]ת ושופר, ב' סוגים הנ"ל, וז"ש (תהלים פט, טז) יודעי תרוע"ה] שיהי' נחת רוח לפניו יתברך, ולא להתנאות בו לפני בני אדם וק"ל.

וז"ש רני עקרה לא ילדה, שיהי' כוונת רני לשם שמים, וכאלו את עקרה שלא ילדה, רק אתה עומד לפניו יתברך. וכמו **ששמעתי** פירוש פסוק (שמות לד, ג) ואיש לא יעלה עמך, ודפח"ח. ובזה תבין אשרי העם יודעי תרוע"ה אשר ה' באור פניך יהלכון, שזה כוונה כולל גם לעם, וק"ל.

עוד י"ל פנו דרך ה' וכו'. ונבאר המשך פסוקי האזינו השמים וגו' עד כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (דברים לב, א-ג). וכבר זכרנו הספיקות והתרתן לעיל, יעו"ש. וכעת נחזור עליהן כי אין בית המדרש בלא חידו[ו]ש, **א**' לשון האזינו ולא שמעו כמו ישעיה. **ב**' לשון ואדברה קשות, ואחר כך אמרי פי דמשמע רכות. **ג**' האזינו לנוכח, ואחר כך אמר ותשמע שלא לנוכח, דאם לא כן הל"ל ושמע הארץ אמרי פי. **ד**' כי שם ה' הוא רחמים, הבו גודל לאלהינו הוא דין. **ה**' כי וגו' מה זה נתינת טעם.

ונ"ל כי שמעתי בשם **הרב החסיד מוהרי"ל פיסטנר** ביאור פסוק (ישעיה מב, יח) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. דקשה אם הוא חרש אינו יכול לשמוע, והעורים אינו יכול לראות. והוא, כי **שמעתי** הלצה, הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו (ברכות ו.) כי יש מרבנן שאינן מחבבין התורה של זולתן רק של עצמו, ובשמעו איזה ד"ת מזולתן מעבירין כלאחר יד כנהוג על בגדיו פעם א' ושתים עד דבלו, וז"ש הני מאני דרבנן דבלו, מחופיא דידהו של עצמן, לפי וכו', ודפח"ח. והם עצמן המזיקין דמזיקי ומפסדי בגדיהן מחופיא דידהו, וק"ל. והנה אנשי המוני עם שאינם יודעים אם זה המוכיח דבריו ישרים או לאו, הוא משגיח על הלומדים אם ייטיב בעיניהם, וז"ש החרשים שהם הלומדים, כמו החרש והמסגר (מלכים ב כד, טז), שמעו, כי העורים שהם המוני עם הביטו לראות, אם ייטיב בעיני הלומדים ישמעו הם ג"כ, ודפח"ח.

וזהו עצמו צחות לשון משה רבינו ע"ה שביקש מהלומדים הנקרא שמים כנודע, וז"ש האזינ"ו השמים, ומזה נמשך כי ותשמע הארץ הם המוני עם ישמע ג"כ אמרי פי.

וביאר כי הצדיקים והלומדים ישמעו מוסר גם כי אדבר קשות נגדם, מה שאין כן המוני עם הלואי כי ישמעו אמרי פי רכות ודרך פיוס. וכמ"ש הרב **האלשיך** בפסוק אלה הדברים אשר דיבר משה (דברים א, א) שאמר ברמז מפני כבודם, ואחר כך אמר ממרים הייתם וכו' (שם ט, ז), וביאר יעו"ש, וה"נ כך.

וז"ש, ידעתי כי יערף כמטר לקחי, אצל הלומדים שהם לקחי הלומדים ממני, יהי' נדמה להם כמטר, שזה נוח בו, וזה קץ בו הם ההולכי דרכים, כך מי שהוא בביתו נוח לו דברי מוסר, מה שאין כן מי שאינו בביתו גם כשהוא בביתו הנקרא עוב"ר דרכים, אין נוח להם דברי מוסר, כנודע. מה שאין כן להמוני עם תזל כטל אמר"תי שהוא נוח לכולם, כך אמרתי שהם רכות.

והטעם שיהי' דברים קשים להלומדים ודברים רכים להמוני עם, הגם שנלמד מהש"י שאמר למשה רבינו ע"ה בתחלת קבלת התורה (שמות יט, ג) כה תא"מר לבית יעקב ות"גיד לבני ישראל, ודרשו חז"ל שיהא נוח לזה וקשה לזה, מ"מ צריך טעמא. לזה ביאר כאן טעמו של דבר, כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב, והענין כי דשא שהוא עשב קטן ורך, גם רוח סערה אינו מזיק לו, מה שאין כן העשב שהוא גדול וקשה, אם יבוא רוח סערה עליו יושבר, וכמו שדרשו בש"ס (תענית כ.) לעולם יהא רך כקנה וכו'. והנה אמרו חז"ל (זח"ג רכז:) מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב), קדם שיבה דילך. כי יבשה אותיות שיבה וכו', ות"ח שעבר עבירה ביום ודאי עשה תשובה בלילה (ברכות יט.) קודם שנתייבש. מה שאין כן המוני עם עשב יבש וגדול, צריך כרביבים עלי עשב, שיהיה נוח שלא ישבר.

ואמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלדינו, ר"ל עוד יש טעם נכון שצריך יותר זירוז להלומדים ולדבר קשות, מה שאין כן להמוני עם. דאיתא **בטור אורח חיים** (סי' תקפא) בערב ראש השנה הגדולים מתענין, משל למדינה וכו'. וביאר הרב **האלשיך** בזה פסוק (ישעיה נה, ז) וישוב אל ה' וירחמהו, שהוא קודם ראש השנה שהוא רחמים, ואל אלדינו שהוא בימי הדין ירבה לסלוח יעו"ש. וז"ש כי שם ה' אקרא, ר"ל שאני אקרא להלומדים שישובו קודם ראש השנה, שאז הוא רחמים, כמו במשל שיצאו תחלה גדולי המדינה לקראתו, מה שאין כן אתם המוני עם די אם הבו גודל לאלדינו, שישובו בימי הדין, וג"כ ירבה לסלוח, וק"ל.

ובזה יובן פנו דרך ה', שיסורו קלקול הדרכים וישובו קודם ראש השנה, בימי אלול שהם רחמים ונקרא דרך ה', גם שהוא רחב בלי שום מעיק ומשטין, גם הטעם שנקרא חודש זו דרך, עיין **בכתבי האר"י**. וא"כ אתי שפיר פנו דרך ה', שלא להמתין עד ראש השנה, כי אם מי שלא שב אז נשאר מסילה לאלדינו בימי הדין, וק"ל.

עוד י"ל, דבארתי קושיא על מצוה ואהבת את ה' אלדיך (דברים ו, ה) שהוא דבר שבלב, ואיך אפשר לצוות עליה. ועיין **בספרי זה** דעולה שם התירוץ, כי התורה נקרא דרך ה', כמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"א ה"ז) בענין אברהם שנאמר עליו (בראשית יח, יט) כי

ידעתיו אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', א"כ אז ממילא יבוא לאהבת ה', כי אדם בדומה לו (ב"ק צב:). וז"ש (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך, וכ"ת איך אפשר זה הא רשע שונא לצדיק, לכך בא התשובה, ראה שיהי' כמוך, ואז באמת יהי' דומה לך, יעו"ש.

ובזה יובן פנו דרך ה', ואז בשמרך דרך ה' אז תוכל לבוא למדריגת אהבת ה' שהוא חסד ורחמים שנקרא הוי"ה, ועכ"פ יישרו מסלה לאלדינו מצד היראה ממדת הדין בימי הדין, מי שלא שב קודם ראש השנה עדיין יש תקנה. אפס שיש מונע מצד מלעיגים שהם בני עולם הזה, לזה ביאר ואמר כל גיא ינשא וגו', וק"ל.

עוד יש לפרש כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו וגו'. ונבאר תחלה עני' סוערה לא נוחמה (ישעיה נד, יא). לבאר זה, נבאר פסוק (ישעיה נא, יב) אנכי אנכי מנחמכם. להבין כפל אנכי, הוא עד"ז דכתב **הרב האלשיך** בפסוק סוף מלאכי (ג, כב-כד) זכרו תורת משה עבדי וכו', הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים וגו'. וז"ל, כי בית ראשון נחרב על ביטול תורה [דפח"ח, אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב)], והשני על שנאת חנם, ולתקן שתיהן, על האחד זכרו תורת משה עבדי, ועל השנית העדר [השלום, על כן הנה אנכי שולח וגו', ודפח"ח.

ובזה יובן,] שיהי' נחמה על שני חורבנות צריך להשלים ב' סוגי אנכי, על חורבן בית ראשון צריך להשלים אנכי ה' אלדיך, ועל הב' העדר השלום צריך שיבוא הנה אנכי שולח וגו', שיהי' שלום בינ[י]כם, ואז הוא מנחמכם, שיהיה באמת נחמה, מה שאין כן קודם תיקון הקלקול ביטול תורה והעדר השלום, אי אפשר שיהיה שום נחמה עד שיתוקן, וק"ל.

ובזה תבין כוונת **התוספות** בפרק קמא דראש השנה (טז: ד"ה כדי) לערבב השטן, וכתבו התוס' בשם ירושלמי, דכתיב (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח, וכתיב (ישעיה כז, יג) והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'. ויש להבין איך אפשר שיטעה בין שופר זה לשופר גדול. ועוד הלא כבר למוד בכל שנה ושנה ששומע שופר כמה פעמים ואין קול וקשב שיתבלע. ועוד פירש **רש"י** כדי לערבב, שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין מצות מסתתמין דבריו ע"כ. **והתוספות** פירשו בשם ירושלמי בהיל ולא בהיל וכו'. דקשה מה מחולק רש"י ותוס'.

הגם די"ל על דרך הלצה, דכתוב **בטור אורח חיים** סי' (תקפה) דאשכנזים תוקעים בעצמן ומחבבים המצות, מה שאין כן בני ספרד ששוכרין מי שיתקע וכו'. ונראה לי ללמד זכות על ספרדים ג"כ, דנודע המאורע בעיירות קטנות עבור התקיעות, באשר שכל א' מתאמץ

בערכאות של גוים שיתקע, וכאשר השטן רוצה להשטין בזה, נתערבב, כי תשובתו בצדו שעושין זה מחמת חיבוב מצוה. מה שאין כן בספרד שהם שלומי אמוני ישראל שבאים בסוד ה', אשר לאו כל מוחא סביל סוד כוונת התקיעות, לעורר בשופר תחתון שופר גדול כנודע למשכילים, אז תסמר שערת ראשם ובורחים מזה, כי מי ראוי לכך. וזהו כוונת רש"י ותוס', שרש"י כתוב למנהג אשכנזים, והירושלמי שהביאו התוס' כתב למנהג הספרדים, וק"ל.

עוד נ"ל דבהיל ולא בהיל בזמנא תני[י]נא. דאמר **בכתבי האר"י** תקיעה דמיושב לבטל יצר הרע דלשון הרע. ונודע (ירושלמי פאה פ"א ה"א) כי דורו של אחאב וכו', א"כ בביטול לשון הרע ומחלוקת א"כ אין לו (בית) בית דירה כלל, דכתב **האלשיך** מ"ש מאין תבוא וכו' (איוב א, ז), וק"ל.

ונ"ל דיבואר עוד קושיא ב', דיש להקשות בש"ס שם (ר"ה טז.) אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות שופרות וכו' כדי שיעלה זכרונם וכו', ובמה בשופר. דהוא תמוה, דכאן לא איירי בתקיעה בשופר, כי אם באמירת פסוקים של זכרונות ושופרות, ואחר כך איירי בתקיע', ואם כן אין לו שחר כלל זה שאמר ובמה בשופר.

ונ"ל דיבואר על ידי קושיא ג', כשופר הרם קולך (ישעיה נח, א), איפכא הוה לי' למימר הרם קולך כשופר. ונ"ל דכתב **בטור אורח חיים** סימן תקפ"ה: רמז לדבר אין שטן ופגע רע ר"ת שופ"ר. והקשה **בט"ז** (שם, סק"ז) אדרבה וכו', ומשני, דאיתא במדרש (פדר"א פמ"ו) דס"מ נעשה סניגור, יש לך עם כמלאכים, שיש שלום ביניהם, א"כ גם שיש שטן מ"מ אין פגע רע, והוא ר"ת שופ"ר שטן ואין פגע רע.

וכבר זכרנו בביאור ש"ס (סוטה פ"ט מ"ט) משרבו המנאפים בטלו מי המרים, כי אשה זונה שסרה מבעלה, מים קדושים נעשים לה מרים, וה"נ אם יש אנשים הזונים, מראים פנים ולבם רחוק מן המוכיח, אז כל מים קדושים מרים להם. וכן שמעתי בשם **בעל עקידה** (עי' שער ק) משל למלך שצוה לצייר ד' כותלים וכו'. והעולה כי על ידי שהוא צבוע נראה דמותו בכותל שהוא כמין מראה, והבן.

ובזה יובן כשופר הרם קולך, אם שלימין בני עמך, שאין שטן ופגע רע, או גם שיש שטן מ"מ אין פגע רע, ר"ת שופ"ר, אז הרם קולך. מה שאין כן בלאו הכי יפה לך שתיקותך מדבורך, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך וכו' (יבמות סה:).

או י"ל, קרוא בגרון אל תחשך, אם כבר אמרת כמה פעמים ויגעת, כמו ניחר גרוני (תהלים סט, ד) מכל מקום אל תחשך גם עתה. ואם לא אמרת עד הנה, מ"מ בימי אלול שהוא ימי רצון כשופר הרם קולך, מזמן התחלת תקיעות השופר עכ"פ הרם קולך, וק"ל.

העולה משם, כי תיבת שופר מרמז על שיש ביניהם שלום, ואז אין שטן ופגע רע ר"ת שופר. והנה חורבן בית אחרון הי' על העדר השלום, ועתה ששומע שיש שלום ביניהם, ובמה בש"ופר, אז ודאי מתערבב דמטי זימנא שיבנה הבית, וזה שדייק הש"ס ובמה עולה זכרונם לטובה, בשופר, היינו כמשמעו, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל ביאור פסוק עניה סוערה וגו'. דאיתא בש"ס (קדושין מט:) סימן לגסות הרוח עניות וכו', ומשני מאי עניות הוא עניות של תורה. והנה רוח סערה הוא תואר וכינוי לגסי הרוח, ועיין מזה במקום אחר בענין ד' קליפות וכו'. ובזה יובן עניה וגם סוערה, לכך לא נוחמה - כי השם גבולך שלום הוא מחמת כי חלב חטים ישביעך, וא"כ סיבת עניות הוא העדר השלום, וגם סוערה הוא גסי הרוח שהוא עניות של תורה ג"כ, וא"כ עדיין הקלקול לא נתקן, וא"כ לכך לא נוחמה עד אנכי הוא מנחמכם, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר פסוקי איוב (לב, ו-כ) מענה אליהוא בן ברכאל, ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם, אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יוד[י]עו חכמה אכן רוח היא באנוש וכו', עד אדברה וירוח לי וגו'.

עוד נראה לי לבאר עניה סוערה לא נוחמה. וביאור פסוק אנכי אנכי מנחמכם. דאיתא בפרק ו' דעירובין (סה.) אמר רבי אלעזר יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב בית המקדש עד עכשיו, שנאמר (ישעיה נא, כא) לכן שמעי נא זאת עני' ושכורת ולא מיין. מיתיבי שכור מקחו מקח וממכרו וכו', ומסיק דמדין תפלה קאמר, ע"כ.

וי"ל, מאחר דעיקר הפטור מכח שכור, א"כ עני' ל"ל להזכיר כאן. **ב**' קושיית **הרי"ף** (על ע"י) הא מסיק בש"ס (שם סד.) שתוי אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תפלה, ושכור אם התפלל תפלתו תועבה וכו' היכי דמי שתוי כל שיוכל לדבר לפני המלך וכו'. ואחר שבימי הגלות דינם כשכור, אם כן מאי פטור, הא אסור להתפלל דהוי תועבה. **ג**', למה אמר עד עכשיו, ותו לא. הא יש לפטור עד ביאת המשיח כל ימי המשך הגלות, דדינם כשיכור.

ד' למה הדבר תלוי אם יכול לדבר לפני המלך. הגם דטעמו פשוט, מכל מקום דברים בגו ג"כ, ללמד דעת את העם אשר תפלתו משום חק קביעתן, ובשפתיו יכבדוהו ולבם רחוק מהם, שהם חושבי מחשבות אחרות וזרות, כמה לא יצאו ידי חובתם, מלבד טעם הנסתר כנודע למשכילים, וכבר כתבתי מזה ביאר פלוגתא **דהרמב"ם והרמב"**ן אי מצות תפלה הוא דאורייתא או דרבנן יעו"ש. וגם כתבתי במקום אחר ביא[ו]ר משנה דסוטה (פ"ט מט"ו) משחרב בית המקדש שרו חכימיא כספריא וספריא כחזנא וכו', וביא[ו]ר פסוק (ישעיה נד, א) רני עקרה לא ילדה יעו"ש. ששייך כל זה לביאר התפלה, שלא יהי'

מצות אנשים מלומדה, אשר זה כוונת רז"ל (אבות פ"ב מי"ג) אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום וכו'.

הגם די"ל פי', שלא תעשה לתועלת עצמך, רק שיהי' יחוד מלכות הנק' תפלה לייחדה עם דודה. וז"ש אל תעש תפלת"ך קבע, ר"ל שלא תעשה עיקר וקבע לצורך תפלתך וחפצך, רק שיהי' כוונת תפלה שיהי' רחמים ותחנונים לפני המקום, כי שם הוי"ה בהכאה נקרא מקום כנודע, ודי בזה.

מכל מקום נראה לי עתה לבאר ש"ס הנ"ל בדרך מוסר. דאמרו רז"ל בכל יום יוצא בת קול ומכריז שובו וכו'. **והקשה מורי** ממה נפשך, מאחר שלא נמצא שום אדם שישמע הבת קול איך מכריז, אם כן למה לי כלל הבת קול. ועל כרחך צריך לומר שבאמת נשמע לאיזה אדם, וזה אינו, כי מי זה הוא שיאמר ששמע קול אלדים, בת קול שמכריז, דודאי לא נמצא כזה, והדרא קושיא בת קול למה לי.

וביאר, כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע, ומבואר בש"ס (חגיגה ה.) מאן דלא ידע לחוי' במחוג קמי מלכא וכו'. והענין, כי נמוס המלכות למעט בדיבור, רק להבין הענין ברמז. וכן הוא למעלה, אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם (תהלים יט, ד), א"כ הכרוז הוא במחשבה ורמז, והם הרהורי תשובה שבאין לאדם בכל יום מצד הכרוז. והמשכיל יבין להתבודד ולשפוך שיחו לפניו יתברך לשוב עדיו, והחרש שאינו שומע להבין פונה לפקח עצבות לבו בדברים המשכרים וכו'.

ומאחר שמחשבה נחשב לדיבור לפניו יתברך, א"כ היתכן שיעמוד אדם להתפלל לפניו יתברך על הפרט או הכלל, ולבו בל עמו, רק חשב מחשבות שטות ועסקיו בעניני גשמיים, שהוא ממש דיבור. באופן שאומר ברוך אתה וחושב אז ענין משא ומתן, או הרהורי זנות וכיוצא, שאלו המחשבות שנחשוב כדיבור, סותר דבריו שמתפלל לתועלת עצמו, ונחשוב לשיכור שדבריו (אינו) [אינן] מסודרין. וזה שאמר היכי דמי שתוי, שיוכל לדבר לפני המלך, שהוא ברמז ומחשבה, אז הוי תפלתו תפלה, מה שאין כן שיכור תפלתו תועבה.

והנה יש ב' סוגי אנשים בזמן הגלות המר הזה, אחד נקרא שתוי ואחד נקרא שכור. והם, אחד הם המוני עם שהם שכורי הגלות מחמת עול מסים וארנונית וכיוצא. סוג ב' הם הת"ח הפטורים ממס כמ"ש בש"ס דבבא בתרא (ח.) **ובפוסקים**, שהם בני חורין, וגם שאינן יכולין לכוין כוונת וסודות התפלה, כי ויסכרו מעיינות תהום רבה (בראשית ח, ב) - מימי רשב"י עד דרא דייתי משיחא נסתמו מעיינות החכמה, כמ"ש **בזוהר**, מכל

מקום להתפלל בלי מחשבה זרה, שיהי' פיו ולבו שוין, זה אפשר להם להתפלל, ונקרא שתוי שיכול לדבר לפני המלך שהוא רמז המחשבה כנ"ל.

ובזה תבין מה שזכרנו לעיל שאין ת"ח בזמן הזה, וז"ש (קדושין מט:) סימן לגסות רוח עניות דתורה, שהוא סובר שהוא חכם היפך משמעות תלמיד חכם שצריך לימוד עוד, וא"ש.

א"כ שפיר דרשו בש"ס (נדרים פא.) ולא הלכו בה (ירמיה ט, יב), ר"ל שלא הלכו מדריגה אחר מדריגה, והיינו מחמת גסות רוחן, ע"כ הם עניים מתורה.

וז"ש שלא בירכו בתורה תחלה (שם), שהיא נותן התורה, שהוא יונק משדי התורה תמיד בכל יום, ונותן תמיד בכל יום מה שלא נתן אתמול, וז"ש ולא הלכו בה.

ולכך שפיר אמרו במסכת (ב"מ) (נדרים שם) הזהרו בבני עניים וכו', הוא מדה כנגד מדה, וק"ל.

א"כ סבת גלות הי' על עזבם את תורתי שלא הלכו בה, ר"ל שלא עלו במעלותיה. ובתיקון הקלקול של התורה אמר גם עלה (בראשית מו, ד), שיעלו ממדריגה למדריגה אז יעלו מהגלות במהרה בימינו אנס"ו, וק"ל.

ובזה תבין שנזכר בפסוק ב' פעמים יעקב יעקב אנכי ארד וגומר ואנכי אעלך גם עלה. דסיבת החורבן הי' עבור מדריגת יעקב שחסרו, ולכך בעת גאולתן שיזכו למדריגת יעקב יגאלו, וק"ל.

וזה יהי' כוונת הפסוק (שמות לב, יח) ג"כ, קול ענות אנכי שמע, ר"ל כי קול ענות ענויא דגלותא, הוא עבור אנכי שמע, שכך הבנתי, שהוא לשון שומע, וק"ל. וז"ש (רות ג, יג) שכבי עד הבוקר וגומר וגאלתיך אנכי, וק"ל.

אפס דהמניעה לת"ח הוא מצד אחר, דקי"ל דאין ת"ח בזמן הזה, דאיתא בפרק ב' דקדושין (מט:), והאמר מר סימן לגסות רוח עניות, ועניות בבבל הוא דאיכא, מאי עניות דתורה, הוי סימנא לגסות הרוח יעו"ש. ומאחר דהוא עני מהתורה דמגני ומצלי מן עבירה, שהם מחשבות זרות שהם קליפות, א"כ אין לו דבר להסיר ולהצילו ממחשבות זרות. וגם כי גסות הרוח שורש לכל הקליפות שהם המחשבות זרות, הדרא דינו כשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך.

אך דמניעה זו יוסר קודם ביאת המשיח, דאיתא בחלק (סנהדרין צח.) אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר וגו'.

ובזה יובן דאמר רבי אלעזר יכולני לפטור כ"ל העולם כולו מהדין וכו'. קשה למה כלל כל העולם, הלא הת"ח דינם רק כשתוי ואינם פטורין. וכי תימא דקאי על שאר בני עולם

דהוי כשיכור, אם כן תועבה נמי הוי, ומאי לפטור. לזה בא כמתרץ ואמר משחרב בית המקדש עד עכשי"ו, קשה הא כל ימי המשך הגלות פטורין, לזה ביאר שנאמר שמעי נא עניה ושכורת, נגד ב' סוגי אנשים, נגד בני תורה אמר עניה, כי סימן לגסות הרוח עניות מהתורה, ונגד סוג ב' אמר שכורת. ולכך אמר עד עכשיו, אבל למחר אפשר שיכלו גסי הרוח, ויבוא משיח(נו) צדקינו במהרה בימינו אנס"ו, וק"ל.

ובזה יובן עניה סוערה, דעל כרחך מוכח שאתה עני' מהתורה, והראי' כי רוח סערה של גסות הרוח עדיין סוער ויש בישראל, לכך לא נוחמה עדיין, דאי אפשר שיהי' נחמה על ידי משיח, כי אם שיכלו גסי הרוח תחלה, וק"ל.

ובזה יובן אנכי אנכי מנחמכם (ישעיה נא, יב), דכתב **האלשיך** לפי שנאמר (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וכו', יעו"ש. איברא למה רימז הגלות באנכי. ולדברינו, כי סיבת חורבן בית ראשון עבור ביטול תורה, דפתח באנכי, אתי שפיר, דרימז לו כי אנכי גורם הגלות לירד מצרימה, ובתיקון הקלקול שלא יתבטלו מהתורה, אז אנכי אעלך.

איברא להבין מאי גם עלה, הגם שדרשו חז"ל יעו"ש. ונראה דאיתא בנדרים (פא.) על מה אבדה הארץ על עזבם תורתי (ירמיה ט, יא-יב), דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירש הקדוש ברוך הוא בעצמו, על עזבם את תורתי ולא הלכו בה. וכתב **במגלת סתרים** דהרב **רבינו יונה**, דאי לא עסקו בתורה כלל, מ"ט לא פרשוהו, הלא גלוי הי' להם. לכך דרשו בש"ס שעסקו אלא שלא ברכו תחלה, ונפיק ליה מדכתיב לא הלכו בה, יעו"ש **במוהרש"א**.

ולי נראה, דנודע דאדם נקרא הולך, שצריך לילך ממדריגה למדריגה מה שאין כן המלאך נקרא עומד. וכמו ששמעתי בשם **החסיד מוהר"ן קאסויר** אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף (בראשית לז, ב), שצריך שיוסיף בכל יום שלימות, ודפח"ח. ואפשר שרימז בתואר יעקב, כי מסקנת הש"ס סימן לגסות הרוח עניות דתורה, ופירש **רש"י** מתוך גסותן אינן משמשין כל צרכן וכו'. והענין, דשמעתי פירוש שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד (סוכה כא:), ר"ל מתואר תלמיד חכם ולא תואר חכם, שמע מינה שצריך לימוד עוד, וזה תואר תלמיד חכם, ודפח"ח. אם כן זה שאמר אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף, מי שהוא עניו ושפל יודע בעצמו שלא הגיע עדיין לשלימות התורה, ותמיד משתדל להוסיף שלימות, ושילך ממדריגה למדריגה.

וז"ש שלמה (קהלת ז, כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ור"ל מה שיותר חכמתי הבנתי שיותר רחוקה ממני. מה שאין כן גסי הרוח והוא חכם בעיניו, גומר בדעתו שאין צריך להוסיף, כי כבר הוא מושלם.

על פי זה נבאר ש"ס דפ"ק דברכות (ג.), תניא רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר (ירמיה כה, ל) ה' ממרום ישאג וכו' שאג ישאג על נוהו, וסימן לדבר, משמרה ראשונה חמור נוער, שני' כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה וכו'.

והספיקות רבו, **א**', דה"לל בקיצור ג' משמורת בלילה. **ב**' ענין סימן לדבר, אין לו שחר כלל. ושאר הספיקות.

כדי לתרץ זה, נבאר תחלה דברי הנביא ישעי' סימן א' (ד) הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מריעים בנים משחיתים עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור.

להבין זה, הגם דכתבתי מזה לעיל יעו"ש, איברא נראה לי עוד, דכתב **הרמב"ם** פ"ד מהלכות תשובה (ה"ב), וזה לשונו: ד"ד דברים מעכבין את התשובה וכו', ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן, ואלו הן. א' הפורש מהציבור, לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהי' עמהן. ב' החולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה [ודע כי תואר חכם כ' **בספר הקנה** גם שלמד כל התורה אינו נקרא חכם, כי אם זה - לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט)]. ג' המלעיג על המצות, כיון שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהם, ובמה יזכה. ד' המבזה רבותיו, אם כן לא ימצא מלמדו דרך האמת. ה' השונא תוכחת, שהתוכחה גורמת לתשובה, שבזמן וכו', וכן צוה האל להוכיח לחוטאים, שנאמר (ישעיה נח, א) קרא בגרון אל תחשך וגו' לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וכו' שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא תוכחת אינו בא למוכיח ולא שומע דברו, לפיכך יעמוד בחטאותיו שהם בעיניו טובים, עכ"ל.

ובזה יבואר כוונת הנביא, כי נודע דכך דרכן של עוברי עבירה ליתן דופי בבני אדם הכשרין, הן בכלל או בפרט, דכל הפוסל במומו פוסל (קדושין ע.). וכההוא דקדושין (שם ע:) דקרי לאינשי עבדא, ובדקו אחריו ונמצא שהי' עבד, ובהיפך יחוסא דבבל שתיקותא (שם עא:). א"כ זה הפורש מהציבור, על כרחך משום דסובר שהם החוטאים והוא כשר וישר, דדרך כסיל ישר בעיניו (משלי יב, טו). וזהו שתמה הנביא על שטותו וסכלותו, הוי גוי חוטא, ר"ל איך אפשר לומר שכל הציבור שהם גוי, חוטא, שיהי' כולם חוטאים והוא עצמו כשר, שיפרוש מהצבור שהם גוי כולו.

ונגד ב' שהוא החולק על דברי חכמים, תמה הנביא עליו, איך אפשר שיהי' עם כבד עון. דכתב **האלשיך** בפסוק במשלי (כט, ב) ברבות צדיקים ישמח עם ובמשול רשע יאנח העם, כי המיוחד שבעם הם הכשירים הנקרא עם, ישמח ברבות הצדיקים וכו', יעו"ש. הרי כי שלומי אמוני ישראל נקר' עם. אם כן החולק על החכמים שהם שלומי אמוני ישראל הנק' עם, על כרחך לסברתו הם החוטאים והוא לבדו כשר וישר. א"כ זה גרוע יותר מהראשון שהוא הפורש מהציבור, שהם המוני עם אשר זדונם נחשב לשוגג הנקרא חטא, וכמו שדרשו בש"ס דבבא מציעא (לג:) הגד לעמי פשעם (ישעיה נח, א) אלו ת"ח ששגגתם עולה זדון, ולבית יעקב חטאתם שזדונות נחשב להם לשוגג. ואם כן לזה תמה הנביא יותר, שיהי' מי שהוא בתואר ע"ם, שהם הצדיקים והנקראים חכמים כנודע, שיהי' כבד עון, שזדון נחשב לכבד עון, למזיד, שיהיו כולם מזידין והוא לבדו ישר וכשר, איך עולה זה בדעת הכסילים לומר כך היפך הסברא כלל.

ונגד ג' המלעיג על המצות, אמר זרע מרעים, שאלו הי' מזרע ישראל שהקדימו נעשה לנשמע, וקיבלו באהבה את המצות, לא היה מהמלעיגים.

או י"ל כי אין לו בושה ויראה, ובידוע שאינו מזרע ישראל, כדאיתא בפרק ב' דנדרים (כ.) בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני יעו"ש. כי אם שהוא מזרע מריעים, בני חמשה מינים המעורב בישראל, עמלקים נפילים וכו' כדאיתא **בזוהר** (ח"א כה.).

או כדאיתא בש"ס דנדרים פרק ב' (דף כ:) וברותי מכם המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ, לח), אלו בני ט' מדות, שהם זרע מריעים. דכתב **מהרש"א** בשם **הרמב"ם** (הל' אסו"ב פכ"א הי"ג) דהעושה כן הבנים אינם הגונים, אלא עזי פנים הם, ומהם מורדים ופושעים וכו'.

ונגד ד' המבזה רבותיו, אמר בנים משחיתים, כי התלמיד נקרא בן. וכשהוא תלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס (חולין קלג.), שהוא עובד עבודה זרה הנקרא על ידי בנים אלו משחיתים, כדדרשו חז"ל (סנהדרין נז.), משחיתים הם עובדי עבודה זרה, שנאמר (דברים ד, טז) פן תשחיתון וגו'.

ונגד ה' שונא תוכחת וכו', ומכח זה אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו, אמר עזבו את ה', דדרשו (פסחים כ:, ב"ק מא.) את ה' אלדיך תירא (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים, כי על ידי מורא מת"ח, דדחיל מרבנן איהו גופי' הוי צורבא מרבנן (שבת כג:). וכבר דרשו במדרש (פתיחתא דאיכ"ר ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שמתוך המאור שבה חוזרין למוטב. וז"ש עזבו את ה' לגמרי, לא אותו יתברך ולא התלמידי חכמים שנתרבו מן את ה', ולזה שנא בשער מוכיח (עמוס ה, י).

ולא די שעזבו את ה', ואם כן גם דרך ה' שהיה ראוי לפנותו, כמ"ש (ישעיה מ, ג) קול קורא במדבר פנו דרך ה' יישרו בערבה מסילה לאלדינו, ר"ל כי יש בישראל סוג הדומה לערבה, שאין בו לא טעם ולא ריח (ויק"ר ל, יב), ר"ל שאינן בעלי תורה או מצות, א"כ על כל פנים תראה מסילה, דרך קטן, לאלדינו - לעשות מנין בפ"ע, נאצו את קדוש ישראל - למה הם בורחין מהם. ומכח זה נזורו אחור - מי שהי' רוצה לדבק, ירא מהמלעיגים, ונסוגו אחור, וק"ל.

ונחזור כי ג' ספרים נפתחין בראש השנה (ר"ה טז:), ובכל א' יש ג' כתות, וכתות הרשעים הם ג' סוגים [בזה מבואר קושיית ספרי חיים וספרי מתים וכו'. ועוד ל"ל ספר לבינונים], והרשעים נקרא לילה כנודע. ובהם ג' משמורות, ג' כתות. ועל כל משמר הקדוש ברוך הוא שואג ובוכה, כי אמרו בש"ס (עי' מו"ק כז:) בכו בכה להולך (ירמיה כב, י), ר"ל להולך בלא תשובה יעו"ש, ואלו ג' כתות הם מן הדברים הנועלים דרכי התשובה, וראוי לקונן ולבכות עליהם.

והוא, דכתב בספר **עוללות אפרים** דף נ"ח (מאמר רלא), שזכר הנביא ג' פעמים הוי, א' הוי מושכי העון בחבלי שוא (ישעיה ה, יח). ב', הוי חכמים בעיניהם (שם, כא). ג', הוי גבורים לשתות יין (שם, כב). וביאר, כי האדם מורכב מן ג' נפשות שנקראו בפי החכמים טבעית חיונית שכליות, והם טוב מועיל ערב וכו', ומצד ג' נפשות אלו נמשכו ג' סיבות אשר על פיהם יהי' כל חטא ועון. סיבה ראשונה, מצד קלות החטא בעיני האדם אשר דשו בהם, כמו רכילות ושבועות שוא ושחוק וקלות ראש, לכך פתאים עברו וענשו ושונין ומשלשין עד שיהי' חוט זה כעבותת העגלה, ר"ל לפי שהוא דומה לו לחוט לקלות החטא, לכך נעשו כעבותת. מה שאין כן הצדיק עבירה קטנה גדול הוא בעיניו, וז"ש חז"ל (סוכה נב.) היצר הרע לצדיקים דומה להר וכו'. סיבה ב', להיות כל אדם חכם בעיניו, ומראה טעם לטהר השרץ שבידו, ובסיבת היותו חכם בעיניו אינו שומע בקול מוסר ואינו בא לידי חרטה ותשובה. סיבה ג', להיות האדם שטוף בחמדת ותאוות הבלי העולם באכילה ושתי' ומלבוש ועושר וכבוד, אלו הן המכים בסנורים, שטח עיניו מראות מה יהי' אחריתו. וז"ש ג' הוי הנ"ל, יעו"ש, ודפח"ח.

ובזה תבין ענין ג' משמורות, שיש בכל א' הוי, מג' כתות הרשעים שנמשלו ללילה, וז"ש ג' משמורות הוי הלילה.

א' חמור נוער, מצד חלק הערב המתייחס לכח הטבעי הבהמי שהוא חומר האדם, אשר מצדו הוא שטוף בתאוות העולם הזה, שעליו אמר הנביא הוי גבורים לשתות יין.

והוא דאיתא בפסוק שיר השירים (ה, ב) אני ישינה ולבי ער. והענין, כי האדם הוא חומר וצורה, והם שני הפכים, כשזה גובר ועולה למעלה, השני יורד מטה, ואפשר שזה ענין הנזכר בתוכחה (דברים כח, מג) הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה, והוא דמפורש **בזוהר חדש** (פ' כי תבא) מפי אליהו, שהכל הוא ברכה, וז"ש (דברים כח, סא) יעלם עליך וכו', יעו"ש. וה"נ זהו ברכה, כי החומר בעולם הזה הוא בעל הבית, והצורה בעולם הזה היא הנשמה, נחשב לגר, שאין לה התחברות עם שום עניני עולם הזה. וז"ש הגר אשר בקרבך, היא הנשמה, יעלה ממדריגה למדריגה למעלה, ואתה שהוא החומר תרד מטה, כי כשזה קם זה נופל. וז"ש חז"ל (מגילה ו., רש"י בראשית כה כג) לא נתמלא צור אלא מחורבנה של ירושלים, כי הנשמה היא תואר יראה ושלם, מה שאין כן הגוף נקרא צור, וזהו (שמות יז, ו) הנני עומד שם על הצור, כי הנשמה חלק אלוד עומד על הצור, שראוי לגבור על החומר.

ואפשר שזהו ענין הסולם שמלאכי אלדים עולים ויורדים בו (בראשית כח, יב) שזה עולה וזה יורד, ועיין מזה בספר **עוללות אפרים** (מאמר קסו) מענין הסולם, יעו"ש.

וז"ש אני ישינה, הוא החומר, ולבי שהוא מושב נפש הרוח והנשמה, הוא ער, שהוא הגובר וכו'.

ובהיפך זה הוא כת הרשעים, שהחמור נוער, שלבו ישן והחומר נוער, אשר מצדו שטוף בתאוות עולם הזה, ועליו נאמר הוי גבורים לשתות יין, והוא משמר א'.

ונ"ל על דרך הלצה, שמתחילין בשמיני עצרת ושמחת תורה לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, עד הפסח שאז פוסקין, כי מר"ח ניסן שאז נברא העולם במעשה, עד תשרי שהי' הרת עולם (עי' ר"ה י:), ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כמ"ש **בכתבים** יעו"ש. ועל כל פנים מימי תשרי מתחילין להתענות, וגובר הרוחני ונחלש הגשמי, עד אחר ימי הדין חותם אחרון בהושענא רבה, אז משיב הרוח שהוא הרוחניי, ומוריד הגשם שהוא הגשמי, לשמוח ולאכול ולשתות, וק"ל.

משמר ב' כלבים צועקים. דאיתא **בתיקונים** (ת"ו) דף ך"ב (ע"א) וז"ל: משגיח מן החלונות (שה"ש ב, ט) וכו' ויפן כה וכה (שמות ב, יב), אם אית מאן דיתער בתיובתא, וירא כי אין איש, אלא איש לדרכו פנו (עי' ישעיה נג, ו) וכו' וכלהו צווחין בצלותא ביום הכיפורים ככלבים הב הב וכו', ואינון עזי פנים ככלבים וכו', עד ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו, לה), עכ"ל. והסיבה לזה, שהם חכמים בעיניהם, והם שלימים ואינן חסרין כלום, שסוברין שראויין לפרנסה וכלכלה וחיי אריכי מצד מעשיו שהם טובים בעיניו, דדרך כסיל ישר בעיניו.

ונ"ל שזהו מן ך"ד דברים המעכבין התשובה, החולק על חכמים. דאיתא בפרק ד' דאבות (מ"א) בן זומא אומר איזה חכם הלומד מכל אדם. וי"ל, **דשמעתי אומרים בשם גדול אחד** על דרך הלצה, שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד (סוכה כא.), כי מן שיחת חולין, שנקרא תלמיד חכם ולא תואר חכם, מזה נשמע שצריכין לימוד מאחרים, ודפח"ח. שמע מינה דתואר חכם הוא היפך זה, שאין צריך עוד שילמוד מאחרים, ואיך אמר איזה חכם הלומד מכל אדם. ובדרך פשט בארתי במקום אחר יעו"ש.

ונ"ל דכבר מבואר בדקד[ו]ק הלשון צריכין לימוד, משמע כי אנחנו אומרין לו שצריך לימוד, אבל הוא עצמו אינו סובר כך אלא מחליט בדעתו שאין צריך לימוד משום אדם, א"כ מאחר שאינו מכיר ערך מעלתו, אינו בגדר חכם, כי אם מי שמכיר ערך מעלתו שצריך עוד לימוד, שיודע שאי אפשר לאדם שיהי' בתכלית השלימות, זהו ודאי בגדר חכם. וכן מצאתי מפורש בספר אחד של **החכם מו' משה חאגיז** שכתב, שחכם אחד צוה לבנו אל תתחבר אלא למי שמכיר ערך מעלתו, אם גדולה או קטנה, כי חכם הוא, עכ"ל. וז"ש שלמה (קהלת ז, כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה, ור"ל יותר שחכמתי הבנתי יותר שהיא רחוקה ממני, הרי שהכיר חסרונו וערך מעלתו, ודאי לחכם יחשב, ונקרא חכמת שלמה. ובזה יובן כוונת התנא איזה חכם הלומד מכל אדם, שהוא מכיר ערך מעלתו, וק"ל.

וז"ש החולק על החכמים, שחולק על תואר החכמים היודעין שאי אפשר לאדם להשיג תכלית השלימות, וכמו **ששמעתי** פירוש (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא, ר"ל שאי אפשר שיעשה טוב בלא חטא שבתוך הטוב, מצד איזה פני', ודפח"ח, וזה חולק על החכמים, שסובר שהוא בתכלית השלימות, ואין צריך לימוד משום אדם, מצד שהוא חכם בעיניו, ומכח זה אינו שומע מוסר, ולא שב מחטא עד שירוחם להסיר לב האבן מקרבו, וק"ל.

משמור ג', תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. והוא נגד הוי מושכי העון בחבלי שוא וגו'. דמצינו מצות עשה בתורה (דברים י, כ) ובו תדבק, בת"ח, יוכל לידבק בו יתברך בא' מב' סוגים, האחד כפשוטו, שילמד אותו איך יכול לבוא לתכלית המאושר הזה. ב' על דרך שכתבתי זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא וכו' (זח"ב קכח:), והכי נמי אם מדבק את עצמו לתלמיד חכם שהוא דבוק בו יתברך, הוא עולה עמו.

אך עיקר הדביקות הוא מצד נשמתו שהיא יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), שעל ידי הנשמה קדושה הנקרא חבל, יש לו קישור וחיבור לעלות במעלות הרמות, עד שידבק בו יתברך.

אך יש בזה ב' מניעות, א' מצד הלידה, וא' מצד היניקה. דאיתא בש"ס דנדרים (כ:) וברותי מכם המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ, לח) אלו בני ט' מדות, בני חצופה, וכו' והיכי דמי חצופה התובעת תשמיש בפה מבעלה וכו'. ועוד מצד היניקה, כמו שמצינו (סוטה יב:) במשה רבינו ע"ה שלא רצה לינק משדי אם הנכרית, פה שעתיד לדבר עם השכינה. וכמ"ש **הרשב"א**, **ורמ"א** ביורה דעה סימן פ"א (סעיף ז) מביאו, דמטמטם הלב ומוליד לו טבע רע וכו', יעו"ש. והוא הדין כשהיא רשעה שאכלה דברים אסורים יעו"ש.

והנה בכאן יש לדקדק, למה לי ב' סימנים תינוק ואשה. ועוד דהל"ל בעל מספר עם אשתו. ולדברינו בא ללמד הסבה למשמר ג' שהם רע בתולדה או מצד היניקה, שיונק משדי אמ"ו - רשעה כמותו. או מבני חצופה שהיא תובעת לבעלה תשמיש בפה, וז"ש ואשה מספרת עם בעלה, כמו ראוה מדברת וכו' (כתובות פ"א מ"ח), שהוא לשון זווג, וק"ל.

ונגד זה אמר הוי מ[ו]שכי העון בחבלי שוא. כי נגד שהי' ראוי להמשיך נשמה קדושה מצד יעקב חבל נחלתו, לדבק בו יתברך, הוא משך נשמה מקליפות, על ידי חבלי שוא. וז"ש הוי מושכי העון בחבלי שוא, ועל ידי זה לא יוכל לקדש פיו ולשונו, ליזהר מלשון הרע ורכילות וקנאה ושנאה וכיוצא, עד שירוחם מהשמים, וק"ל.

עוד י"ל, על דרך שזכרתי בפסוק (ישעיה א, ג) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו, לעיל כתבתי מזה יעו"ש. וה"נ מי שהוא למוד שיתפרנס מן גזילות וחבלות וכיוצא, שהוא יונק משדי אמו שהיא מגדלתו ויונקתו, היא אשה זרה, אינו מאמין שיש בעלים הנותנין פרנסתו בדרך זה שבחר בו, דאם כן הי' מבקש ממנו שיתן לו בהיתר, אלא סובר כי כחו ועוצם ידו עשה לו חיל הזה, ובאמת הוא הש"י הנותן כח לעשות חיל בהיתר, ואין מעצור לו להושיע ברב או במעט המחזיק רב, וק"ל.

ועל פי זה נבאר ש"ס ובו תדבק (דברים י, כ), וכי אפשר לידבק בו יתברך אלא הדבק בת"ח וכו'. וי"ל דכתיב בו תדבק, ודרשו הדבק בת"ח שאין זה דבק בו יתברך. הגם שדרשו חז"ל (פסחים כ:, ב"ק מא:) את לרבות תלמידי חכמים, מכל מקום אינו ענין לזה, וכמ"ש **מוהרש"א** יעו"ש.

ונ"ל שהוא על דרך שדרשנו אל תקרי וכו'. וה"נ דאי אפשר לידבק בו יתברך, כי אם שידבק את עצמו בתואר ת"ח שזכרנו לעיל.

והוא, **ששמעתי בשם מורי** אתה הוא אלדינו (אין כאלהינו), דתחלה אמר לנוכח, ואחר כך נסתר כו'. שאם סובר האדם שהוא דבוק בו יתברך והוא נוכח פני יתברך, אז הוא רחוק ממנו, ואם סובר שהוא רחוק אז הוא קרוב. וא"כ זהו שאמר מי שסובר את"ה,

אינו אלא הוא, ומי שסובר הו"א, אז אלדינ"ו, ודפח"ח. והוא כמו שזכרנו לעיל כי שיחת חולין של תלמיד"י חכמים צריכין לימוד, כי מעלת החכמים שיודעין ערכן וכו', וכנ"ל. **ובזה** יובן ובו תדבק, קשה וכי האיך אפשר לידבק בו יתברך, שאם סובר שהוא קרוב אז הוא רחוק. לזה אמר הדבק בתואר תלמיד"י חכמים, שהוא לשון צריכי"ן לימוד, שאינו על צד השלימות, אז אפשר שיהי' קרוב ודבק בו יתברך, וק"ל.

עוד י"ל בדרך מליצה, ג' הוי שזכר הנביא בפרשה הנ"ל. דזכרתי בפסוק (בראשית מ, כג - מא א) ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם וגו'. דנודע מ"ש בשם **החסיד המנוח מוהר"ן** אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף (בראשית לז, ב), כי עקב ענוה שיוסף תמיד במעלת השלימות. מה שאין כן ההיפך מזה בגובה אפו, הוא חכם בעיניו, שהוא מושלם ואינו צריך להוסיף, ואחד מהסיבות הוא שיכור, שתרגומו רוה (ת"י ישעיה יט, יד), שהוא שבע בשביעה של מעלות. וז"ש ולא זכר שר המשקים את יוסף, כי מחמת שכרותו שכח שצריך להוסיף במעלות, וישכחהו, עד מקץ שנתיים ימים, שהם ימי העלי' והעמידה שעברו, והגיעו ימי הירידה, אז ופרעה חולם וכו', וק"ל. **והנה** האדם הוא עולה ויורד, או שעולה, ואם לאו הוא יורד, כאשר ביארתי והיית רק למעלה (דברים כח, יג), וק"ל. וזהו ענין הסולם, והנה מלאכי אלדים עולים ויורדים (בראשית כח, יב). כי אי אפשר שיהי' במצב אחד, אם כן כשאינו עולה ממילא הוא יורד. **וז"ש** הוי מושכי עון בחבלי השוא, שסובר שהוא במצב אחד, ובאמת אינו, והטעם מאחר שאינו עולה, מחמת הוי חכמים בעיניהם שאין צריך להוסיף שלימות, שסובר כבר הוא מושלם. וכשאינו עולה ממילא יורד, כי הגלגל חוזר, וכמו שכתבתי במקום אחר בברכה כתיב והיית ר"ק למעלה, דקשה הא הוא מיעוט, ובארתי, כי נודע סיבוב הגלגל כשהוא למעלה, אז יורד למטה, וז"ש רק למעלה, ולא בתכלית העלי' שאז יורד למטה, וק"ל.

והסבה לזה הוי גבורים לשתות יין, ועל ידי זה לא זכר שר המשקים את יוסף, וק"ל.

א"כ על ידי שהם גבורים לשתות יין, מזה נמשך הוי ב' שהם חכמים בעיניהם, ועל ידי זה שאינו עולה, אם כן ע"כ הוא יורד ממנו ואינו מרגיש, וגורם הוי א' שמושך העון בחבלי שוא, שאינו נרגש בו כי אם לאחר זמן שנעשה כעבותת העגלה חטאה. ואז בשובו נעשה מזדונות זכיות, והוא יעקב חבל נחלתו, וק"ל.

אמור

אמור אל הכהנים בני אהרן [וגו'] לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו', ולאחותו הבתולה אשר לא היתה לאיש לה יטמא (כא, א-ג). וי"ל קושיית **האלשיך** דהל"ל למת

לא יטמא, מאי לנפש. ועוד דפתח ברבים, וסיים ביחיד לא יטמא. וביאר הוא, גם שדבר והוכיח לרבים, מכל מקום יחזור להוכיח היחיד וכו', יעו"ש.

ולי נראה דיש ב' מיני מוסר, אחד לת"ח ואחד להמוני עם, ולכל א' צריך לומר לפי בחינתו ומדריגתו, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב עט:) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וכו' (שמות יט, ג). שצריך להזהיר על שום פניה חצוניות לת"ח, מה שאין כן להמוני עם שרי, שזהו כוונת חז"ל (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך וכו'. וכזה שמעתי **מהרב המגיד מו' מענדיל** ענין פרה אדומה שמטמא טהורים ומטהר טמאים וכו' (במ"ר יט, א), ודפח"ח.

ובזה יובן, אמור אל הכהנים, שהם כהני ה' המשרתים לפניו יתברך, שיזהירם לנפש לא יטמא בעמיו, כי המחשבה נק' נפש, לא יטמא מחשבתו לחשוב מחשבות להתפאר בעמיו שיאמרו עליו הי עניו (ברכות ו:), וכיוצא בזה, רק שיהי' כל מחשבתו לשם שמים. וכמו **ששמעתי** כלל גדול, ואיש לא יעלה עמך (שמות לד, ג), שיחשוב כשעומד בתורה ותפלה שהוא לבדו עומד לפניו יתברך, ואין איש עמו שיתפאר לפניו. זהו שאמר כי אם לשארו הקרוב אליו, דהיינו לאמו שהיא השכינה, ולאביו זה הקדוש ברוך הוא שהוא נקרא שארו וקרובו של ישראל, שנאמר (תהלים קמח, יד) לבני ישראל עם קרובו, וכנדרש במדרש בשלח (ת"ב אות י), כי קרוב הוא (שמות יג, יז), יעו"ש.

וכל זה מדריגת שלומי אמוני ישראל, מה שאין כן לפחותי הערך ולקטנים שאינם חושקים בתורה כלל, צריך שיאמר להם שמצוה ללמוד גם שלא לשמה, שמתוך זה יביאם לשמה, גם שזה נחשב טומאה לשלומי ישראל, נחשב טהרה לקטנים וכיוצא. וז"ש ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו הבתולה אשר לא היתה לאיש, שאין איש פונה אל התורה שנק' בתולה, כמ"ש **האלשיך** (דברים כב, יז) ולא מצאתי לבתך בתולים יעו"ש, שישאנה. לה יטמא, שיאמר שמותר ללמוד שלא לשמה, כדי שיבא לשמה, וכמו שכתבתי ביא[ו]ר פסוק (ויקרא ב, יב) כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' קרבן ראשית וכו', יעו"ש וק"ל.

ובזה יבואר המשך פסוקי שיר השירים (ג, א-ד) על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות וגו', מצאוני השומרים הסובבים בעיר וגו' כמעט שעברתי מהם וגו'.

ור"ל על משכבי בלילות שהם ימי משך הגלות המכונה לשכיבה ולילה, בקשתי את שאהבה נפשי, לאהוב נפשיית, שהוא ענין הצורה ועניני עה"ב שנקרא נפש. ולא מצאתי,

כי בחרו במה שהוא תאווה לעינים, וצרכי הגוף והחומר, ושאר עניני עולם הזה שנקרא גופניית.

אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות וכו'. וכאשר בארתי פסוק (בראשית יח, כו) אם אמצא חמשים צדיקים בתוך העיר וכו', יעו"ש. וז"ש אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו מצאוני השומרים הסובבים בעיר וכו'. על דרך שבארתי משנה (עי' מדות פ"א מ"א) בך"ד מקומות שומרים בבהמ"ק וכו', שענין השמירה הוא שלא יכנס לפנים מי שאינו ראוי, לכך יש כמה מניעות למי שרוצה ליכנס בפנים בתורה ועבודה ותשובה וכו'.

כמעט שעברתי מהם וגו', ר"ל שאחר כמה מניעות שהי' לו, מכל מקום הולך וחזק בתורתו ועבודתו, וכמו שכתבתי ביא[ו]ר פסוק (בראשית יט, יא) וילאו למצוא הפתח יעו"ש, אז מצאתי שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו וגו', וק"ל.

הגם די"ל גם כן על אנשי יראי חטא שנמאסו והאמת נעדרת (סוטה פ"ט מט"ו), והוא בימי הגלות, וז"ש על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי, אם יש אדם שאוהב את נפשי. בקשתיו ולא מצאתיו.

אקומה נא וגו', ר"ל שאמרתי שמא על שאיני מעורב עם הבריות רק אני פרוש מהם, לכך איני אהוב בעינם, לכך אמרתי אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות להתחבר עמהם, מכל מקום בקשתי מי שאהבה נפשי ולא מצאתיו, שהם בורחים ממני. מצאוני השומרים הסובבים בעיר, ר"ל שיש לפעמים שפלות בעולם על יראי הש"י, ועת לשנוא אותם, ואז מי שאינו ראוי להתחבר אל הש"י ואל יראיו בורח מהם כמו בריחת השד מפני ויהי נעם. והראוי לכך, הוא מתחבר אז אל יראי הש"י בעת שפלותן, וכמאמר חז"ל (תנחומא משפטים ה) הסחורה שבזול ושפל אז תקנה אותו, וה"נ קנה לך חבר (אבות פ"א מ"ו).

כמעט שעברתי מהם, ר"ל מן השומרים, שעבר עת לשנוא ובא עת לאהוב, ויראי השם עלו במעלה, אז מצאתי שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו וגו', וק"ל.

•

ועוד י"ל ביא[ו]ר פסוקי אמור אל הכהנים. דכבר בארתי ביא[ו]ר מ"ש **הרמב"ם** (פיה"מ מכות פ"ג מט"ז) בקיום מצוה א' על מתכונתו, כאלו קיים כל התרי"ג מצות וכו'. ביא[ו]ר פלוגת' דרבי יוחנן וריש לקיש בסנהדרין (קיא.) ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), מר סבירא לי' למי שמשייר חק אחד, ומר סבירא לי' וכו'. והעולה משם דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי יש הפרש בין צדיק שנקרא חי שעבודתו בזריזות שנקרא פרי"ש,

לפירוש **רש"י** (ד"ה חי) בכוס של ברכה טעון ד' דברים, ואחד מהם חי וכו' (ברכות נא.). מה שאין כן רשע שנקרא מת, שעבודתו ושמושו באבר מת, שאינו מוליד, שעושה התפלה והמצות בעצלות וכו', יעו"ש.

והנה בחוה"ל שער הבחינה סוף פרק ג', ביאר ענין השמחה והזריזות, היפך העצבות. למי שלא הי' לו רק שדה א', והניח שני בנים, א' הי' זריז ונשכר ליום א' בעבודת אחרים, וצמצם פרנסתו כדי שיהיה לו מזה פרנסה לשני ימים, ויכול לעבוד שדה שלו יום א', וכן נתחכם עד שנשאר פנוי חודש א' לעבוד שדה שלו, וכך הי' הולך ועושה עד שנעשה בן חורין לעבוד רק עבודת עצמו. ובן שני הי' עצל, והוצרך להשכיר את עצמו לעבודת שדה אחר מידי יום יום, עד שהוביר שדה שלו מכל וכל. והנמשל מובן בענין עולם הזה ועולם הבא, שיש זריז ונשכר בעולם הזה לעבוד שדה אחרים יום א' כדי שיוכל לפרנס את עצמו ולבני ביתו לב' ימים, כדי שיהי' פנוי יום א' לעסוק בעסקי עולם הבא. מה שאין כן עצל טרוד כל ימיו בפרנסת עולם הזה, והוביר שדה שלו לעולם הבא, יעו"ש.

ובזה יובן אמור אל הכהנים לנפש לא יטמא, שלא יעשה עבודתו בעצלות שנקרא מת, רק יעשה בזריזות. וזה שהוזהרו כהנים דוקא, כי הם זריזין (שבת כ.) וראוי ליקרא חי, חי העולמים, והבן.

ובזה נבאר פסוקי קהלת סימן (ח') [י'] (טו-יח) עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר, אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו, אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי, בעצלתיים ימך המקרה וגו'. ומה שדרשו בש"ס דשבת (י.) בזמן סעודה של ת"ח יעו"ש, גם בחלק וכו'.

ולדברינו הנ"ל יובן, כי העצל בשם כסיל יכונה, שהוא עמל הכסילים תיגענו, לפרנסת עולם הזה טרוד כל ימיו, והוא יגע לעבוד שדה שלו לעולם הבא. וזהו גורם אשר לא ידע ללכת אל עיר אשר ה' שמה, כמו שכתבתי בשם **עוללות אפרים** (מאמר רכט) בדרך ארוכה וקצרה, שגנות ופרדסים של עסקי עולם הזה עכבוהו ללכת אל עיר וכו' (עירובין נג:).

אי לך ארץ שמלכך נער, ר"ל לומדי תורה שבה, אשר התורה בי מלכים ימלכו (משלי ח, טו), והלומדים נק' מלכך, והם בסוד נער מטטרון, דהיינו שלומדים על מנת לקבל פרס, שהוא בסוד נער מט"ט, וכמ"ש **בכתבים**. ותיבת פרס ביאר **במד"ש**, שהוא חצי, ר"ל שיאכל שכרו בעולם הזה, שהוא נגד עולם הבא פרס וכו', דהיינו שלומדך כדי שיהי' מן המשמאילים שזוכין על ידי התורה לעושר וכבוד (שבת סג.).

ונחית דרגא, כי שריך שהם שרים ונגידים, בבוקר יאכלו, שאינם לומדים כלל. או פרושי מפרש כי שריך שהם תלמידי חכמים, בבוקר שאוכלים שכרם בבוקר בהשכמה מיד, ולא בעקב לבסוף לעולם הבא.

אי נמי י"ל על דרך שכתב **בחוה"ל** נגד העצל והזריז בשדה שהניח להם אביהם, שזכרנו וכו'. וז"ש אי לך ארץ שמלכך נער קטן, שאין בו דעת לעבוד שדה שלו לעולם הבא, רק נשכר לאחרים בעולם הזה. שהיא שריך בבוקר יאכלו, לאכול ולשתות בכל תענוגי עולם הזה.

אשריך ארץ שמלכך בן חורין, שאינו משועבד לאחרים, רק עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב, יא), מלחמו של תורה. ושריך בעת יאכלו, עד זמן סעודה עוסקים בתורה, וז"ש בש"ס דשבת (י.) בגבורה של תורה ולא בשתי' של יין.

ומפרש בפסוק שאח"ז, בעצלתיים ימך המקרה, כי העצלות גורם לכל זה, שאין לו פנאי לעבוד אדמתו רק שנשכר לאחרים בעניני עולם הזה, עולם שאינו שלו, לכך ימך המקרה, נעשה מך ועני לעולם הבא שהיא כמו תקרה לעולם הזה, והבן.

•

בפסוק אמור, והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים וגו', והוא אשה בבתוליה יקח (כא, י-יג). ויש להקשות וכו'.

וקודם נבאר ש"ס דבכורות (ח.), אמר לי' אית לן בירא בדברא עיילי' למתא, אמר להו אפשילו לי חבלי דפארי וכו'. והוא תמוה.

ונבאר פסוק סוף פרשת ויקהל (שמות לח, ח), ויעש את הכיור וכנו נחושת במראות הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד וגו'. ופירש **רש"י** שהיו בנות ישראל מעוררו]ת בעליהן על ידי מראות וכו'.

להבין זה, נ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (ב"ב עד.), תא ואחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיע אהדדי וכו'. והעולה משם, כי על ידי חשק ותאוות המוני עם לשמע חכמה ומוסר, אז משפיעין לחכמי המוסר שישפיעו לזולתן וכו'. וז"ש (דברים ז, יב) והיה עקב תשמע"ון דייקא.

ובזה בארתי פסוק האזינו השמים (דברים לב, א), אז ישפיעו לי ואדברה. מה שאין כן ותשמע הארץ מרחוק, אז אמרי פי, דברים ישנים שכבר אמרתי אשפיע לכם וכו'.

ובזה יובן במראות הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד, שהיו מעוררו]ת את בעליהן להשפיע להם חכמה ומוסר, וק"ל.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, אית לן בירא בדברא, כי בעלי חכמה ומוסר שנקרא מדברא דעמא, יש להם מעיינות החכמה, רצונינו עיילי' למתא, שישפיעו חכמה ומוסר לבני מתא. והשיב להם שפיר אפשילו לי חבלי דפארי, ר"ל אם יהיה חשקם של בני מתא למשוך ולשמוע חכמה ומוסר גם שלא לשמה רק שיהי' להם פאר בכמה פניות חצונים הידועים שלא ניתן לכתוב, מ"מ על ידי חבלי פארי אלו ימשכו בירא שהם מעיינות חכמה ומוסר למתא וכנ"ל, והבן.

ובזה יובן, והכהן הגדול, אשר שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב, ז), שמגדלין אותו משמים ומשפיעים לו חכמה ומוסר, זה נמשך מאחיו, ע"י שהם רוצים לשמוע חכמה ומוסר, כמו שדרשו בספרי ויקרא אל משה לאמר (ויקרא א, א) ודרשו בשבילכם נדבר עמי וכו'.

וזה שאמר אשר יוצק על ראשו שמן המשחה, ר"ל שיוצק על ראשו שפע חכמה הנקרא שמן המשחה. ומלא את ידו ללבוש את הבגדים, ר"ל שנתמלא שפע ומוסר כדי שעל ידי זה יאחוז בידא דחייביא, ולעשות מן בחינת בגד בחינת לבוש, לזכות החייב שנקרא בוגד, כשיעשה זכאי יהי' לבוש ללבוש בו, בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה). **והוא** אשה בבתוליה יקח. כי אין אשה בתולה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי (סנהדרין כב:), וה"נ צריך שיעשה את המוני עם שנקרא בתולה, יעשה אותן כלי שיוכלו לקבל מוסר, כמפורש בש"ס דברכות (מ.) והי' אם שמע תשמעו, מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק, ומדת הקדוש ברוך הוא מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק, וצריך שיעשה אותן מלא חכמה, כדי שעל ידי זה יהיו כלי לקבל מוסר, והבן.

עוד י"ל ביאור ש"ס הנ"ל, דכתבתי ביאור פסוק וילך משה וידבר את הדברים האלה וגו' (דברים לא, א), וביאור ש"ס (עירובין נג.) בדרך כבושה אני מהלך וכו'. והעולה משם, כי חסרון שיש בבני עולם יש שמץ מנהו בחכמי הדור, וזהו ענין מראות הצובאות ג"כ וכו'.

ובזה יובן אית לן בירא בדברא, ר"ל הלימוד והפילפול שאדם לומד בילדותו להתפאר ולהתגאות, הוא בירא בדברא, בחיצונים הקליפות. ובקשו ממנו עצה איך יוכלו לעיילי' במתא בפנים, שהוא עיר אשר ה' שמה, כנודע ההפרש שהעיר הוא בפנימיות ושדה הוא בחיצונית, וכתבתי מזה במ"א, וכמו שכתבתי לעיל ביאור ש"ס (עירובין נג:) קצרה וארוכה. וביאור פסוק (בראשית כב, כב) ושני נעריו עמו, שצריך להעלות גם שנות נעורים עמו וכו'.

והשיב להם אפשילו לי חבלי דפארי, ע"כ יש בי שמץ מזה, בסוד מראות הצובאות, שהם גרמו על ידי לימודם להתפאר והמשיכו לי גם כן על ידי דפארי, שלמדתי ג"כ להתפאר קצת. ועצה יעוצה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נ:), ואז מעלה האדם גם לימוד שלא לשמה שהי' בחיצונית יכנס לפנים, וכמו שכתבתי ביאור קושיית **התוספות** בפסחים (שם ד"ה וכאן), איך שנעשה שלא לשמה כסא אל לימוד לשמה, והבן.

ובחינה זו הוא באדם פרטי, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ומעלה בעצמו שלא לשמה על ידי לימודו לשמה. ואם אין בחינה זו באדם פרטי, אז יש בחי' בראשי הדור, וזש"ה (במדבר כז, יז) אשר יוציאם ואשר יביאם, שביאר **מורי זלה"ה** לשיטתו וכו', עיין במ"א, ולדברינו יבואר בענין הנ"ל, והבן. וא"כ תירו[ו]ץ הנ"ל אפשילו לי חבלי דפארי אינו דחי' בעלמא, רק עצה טובה יעץ להכניס בירא במתא, והבן.

•

מצוה - טומאת כהנים, בפ' אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגומר לא יטמא בעל בעמיו להחלו (כא, א-ד).

והקושיא שזכרתי כמה פעמים בענין עולם שנה נפש, דע"כ כל מצוה מתרי"ג מצות צריך לנהוג בכל אדם וכל זמן, ואיך מצוה הנהוגה בכהנים נוהגת בכל אדם.

וכדי לתרץ זה, נראה לי לעורר הספיקות בפסוקים, **אחד** כפל אמור ואמרת. **ב**' דהל"ל למת לא יטמא, מאי לנפש. **ג**' מאי בעמיו, ואי למת מצוה דשרי, א"כ ל"ל שנית בעל בעמיו דדרשינן ג"כ יצא מת מצוה. **ד**' לא יטמא בעל בעמיו להחלו, דכך הל"ל לא יטמא בעל להחלו, ר"ל לאשתו פסולה, והיינו בעמיו, יצא מת מצוה, וכפירוש **רש"י**, א"נ בעמיו לבסוף הוה לי' למימר וכו'.

ותחלה נראה לי לתרץ ריש ספר תהלים כל הסימן (א), אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכו', עד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד. והספיקות רבו, **אחד** דקאמר אשרי שלא הלך וגו', דמשמע ההיפך מזה שהלך בעצת רשעים וישב במושב לצים מאושר הוא דלא מיקרי ותו לא, וזה תמוה, דהוא מן ד' כתות שאינם מקבלים פני שכינה כת לצים וכו' (סוטה מב.). **ב**' להבין ג' תוארים, רשעים, וחטאים, ולצים. **ג**' למה בתואר רשעים אמר הלך, ובתואר חטאים אמר עמד, ובלצים אמר ישב, הלא דבר הוא. **ד**' כי אם בתורת ה' וגומר, שאין זה דרך הדרגה כי אם מקצה אל קצה, כי תחלה אמר אשרי שלא הלך וגו', ר"ל שגם בסור מרע אף שאינו פועל טוב אשרי לו, ולבסוף אמר כי אם בתורת ה' יהגה יומם ולילה, דמשמע דוקא בפועל טוב על צד היותר נכון שהוא הגיון תורה יומם ולילה אז אשרי לו, וי[ו]תר הל"ל אשרי האיש אשר בתורת ה' יהגה

יומם ולילה, וממילא אין פנאי להלוך בעצת רשעים ובמושב לצים, וכמ"ש **השל"ה** (סוף מסכת שבועות) מוסר נפלא על פלפול הש"ס (קדושין מ:) אם לבטל תלמוד תורה בשביל איזה מצוה, אי תלמוד גדול או מעשה גדול, וא"כ אוי לאנשים המפנה לבו לבטלה, ומכל שכן לילך בעצת רשעים או במושב לצים, דאם בשביל מצוה נפל פלוגתא בש"ס אם לבטל מהתורה שהוא חיוב יומם ולילה או לאו, ומכל שכן למפנה לבו מהתורה אל העבירה וכו', יעו"ש.

ה' להבין ב' בבות אלו, דכאן נקרא תורת ה', וכאן אמר תורתו, ודברי חז"ל ידוע (ע"ז יט.).

ו' דאם מוזהר ללמוד יומם ולילה, וא"כ איך אמר וכל אשר יעשה יצליח, שאין פנאי לעשות מלאכה כלל אפילו ארעי. **ז'** להבין מה שאמר ועלהו לא יבול, שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים, שהם המשל, לא יבול, מה זה ברכה על דרך הפשט. **ח'** לא כן הרשעים, אין לו חיבור כלל. **ט'** בתאר רשעים אמר משפט, ובחטאים אמר בעדת צדיקים. **י'** כי יודע ה' דרך צדיקים, וכי ח"ו דרך רשעים אינו יודע, הלא הכל צפוי לפניו ית' אף שהרשות נתונה מצד הבחירה.

וכדי לבאר זה על פי מוסר, כי בחכמת המוסר פתח דוד המלך בספרו זה נגד כל כת משלש כתות שיש בישראל, למשוך לבם לתורה ולעבודה כל א' לפי בחינתו, וזה שפתח פיו בחכמה במשל ומליצה להבין כל א' ענין מדרגתו.

ותחלה נתרץ קושיא ז' הנ"ל, ענין ועלהו לא יבול. והוא, דכתוב בפ' בחוקותי (ויקרא כו, לז) ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב [וגו'] וכשלו איש באחיו. ודרשו חז"ל (סנהדרין כז:) בעון אחיו, שכל ישראל עריבים זה בזה. והוא תמוה מה ענין קללה זו שרדף אתם קול עלה. ועוד מה חיב[ו]ר לקללה זו וכשלו איש באחיו להא דאמר ורדף אותם קול עלה.

ונראה דזכרתי **בכתבי דרושי ההפטרה** על פסוק (ישעיה נה, א) כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו יין וחלב וגו'. והוא דיש ב' מיני תוכחת מוסר, כי לכשרים אומרין בלי משל ומליצה רק מפורש, וכמ"ש **האלשיך** בפ' דברים כי תחלה אמר ברמז, ואחר כך כשראה ששומעין דבריו אמר מפורש ממרים הייתם וכו' (דברים ט, ז) יעו"ש. מה שאין כן כשרואין דלא אכשר דרי, צריך המוכיח להלביש דברי מוסרו במשל ומליצה וכו'. וז"ש כל צמא לכו למים, מוסר כפשוטו, מה שאין כן אשר אין לו כסף וחשק לשמוע בלמודים, אז צריך למתק דבריו במשל ומליצה הנמשל ליין וחלב - כי פנימיות המוסר שהוא דין ותוכחה נמשל ליין דדינין מתערין מני', והלבוש שיערב לחיך הטועמו נמשל לחלב ע"י משל ומליצה, יעו"ש.

העולה מזה, כי ראשי הדור מוזהרין להוכיח במישור את אנשי דורו בין שהם כשרין או לאו, מצד הערבות שכל ישראל ערבין זה בזה, לכך מי שיש בידו למחות בבני ביתו נתפש עבור בני ביתו כשאינו מוכיח א[ו]תם, ואם יש בידו למחות בבני דורו וכו' (שבת נד:). רק שיכלכל דבריו במשפט, אם הם כשרים רשאי לומר דברי מוסר מפורש, ואם לאו צריך להלביש על ידי משל הנק' עלהו לא יבול, כפירוש **רש"י** הנ"ל, וכ"כ **בזוהר** תרומה דף קך"ח ע"ב וז"ל: ההוא זכאה בעי למרדף בתר חייבא וכו', כמ"ש (מלאכי ב, ו) ורבים השיב מעון וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, דבפ' בחוקותי מיירי דלא כשרי דרי, כמ"ש (ויקרא כו, יד) ואם לא תשמעו לי וגו', וא"כ ראשי הדור צריכין לרדוף אחר הרשעים להחזירן ע"י מוסר ותוכחה במשל ומליצה ע"י לבוש הנקרא עלה שהוא לבוש לפרי, וז"ש ורדף אותם קול עלה נידף, ר"ל שירדפו הצדיקים אחר הרשעים על ידי קול עלה נדף, לרדפן ולהכניען תחת הקדושה. אבל הוא ללא תועלת כי ונסו מנוסת חרב, ר"ל כמו הבורח מהחרב כך יבר(ו)חו מלשמוע תורה ומוסר גם על ידי משל.

ואז כשרואין ראשי הדור שאין שומעין מוסר, נמנעין מלומר כלל תורה ומוסר, וז"ש ונפלו ואין רודף, ר"ל שמניחין לנפול את הדור ושוב אין רודף להחזירן למוטב. לכך אז וכשלו איש באחיו, בעון אחיו, מחמת הערבות, וכטענות מדת הדין הנזכר במס' שבת (נה.) אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי, וראוי להוכיח ולחזור להוכיח. וז"ש שוב כי כל זה נמשך מחמת ורודף אין, דלכאורה קשה, אם רודף אין א"כ אין זה קללה, ולפי הנ"ל מבואר, וק"ל.

ונחזור לביא[ו]ר מאמר דוד המלך ע"ה, דעד כאן לא דיבר ברשעים, כי אם לבסוף שאמר לא כן הרשעים וגו'. מה שאין כן בפתח דבריו כלל בדבריו ב' סוגי אנשים, יש שהוא מאושר, ויש שאינו מאושר, גם שהולך בדרך תמים לעבוד עבודת משא בתורה ותפלה מ"מ אינו מאושר.

והוא, דמקשין העולם אש"ס דאבות (פ"ו מ"ד), כך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וכו', אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. והקושיא מפורסמת מה אשריך בעולם הזה. ונראה פשוט, דכתב **האלשיך** (משלי כב, ה) כי יותר נוח ליקנות חיי עולם הבא מלקנות גיהנם, שהוא על ידי עמל ויגיעה ודאגה תמיד, על ידי שגונב וגוזל ונואף ור[ו]צח וכו', יעו"ש. העולה מזה כי אין מבוא ליצר הרע להתגרות באדם כי אם על ידי אכילה ושתיה, וא"צ להביא ראי' בזה כי מבואר בתורה ונביאים וכתובים.

והנה יש ב' סוגי אנשים ההולכין בדרך הישר ולוחמים מלחמת היצר הרע תמיד, וכמ"ש **בחוה"ל** (ש' יחוד המעשה פ"ה) שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה וכו', והם א' האוכלים ושותים כל צרכן בעת האכילה, ואחר כך עוסק בתורה ותפלה והוא סור מרע ועושה טוב. וכת ב' ההולכין בדרכי התורה פת במלח תאכל ומים במשורה וכו'.

והנה היצר הרע ההולך וסוער תמיד עם בני איש למצוא מקום שיוכל לפתות האדם, והנה זה שנוהג בדרכי התורה אין מבוא ליצר הרע לבוא אליו כלל, ומכח זה שוקט ונוח זה האדם ממלחמת היצר הרע, ואשרי לו גם בעולם הזה שהוא נוח ושקט מכל צער מלחמות היצר הרע שאינו מתגרה בו כלל. מה שאין כן זה שרוצה לילך בדרכי הש"י ורוצה לאכול ולשתות כל (כל) צרכו, ודאי יצר הרע מתגרה בו, ולא נח ולא שקט ממלחמת היצר הרע שצריך להלחם עמו תמיד.

ונראה דמצד זה אמר דוד המלך ע"ה ולבי חלל בקרבי (תהלים קט, כב), כי היה נוהג בדרכי עניות כמ"ש (דה"א כב, יד) ואני בעניי הכינותי וגו', וכמ"ש **בשל"ה** בזה (מס' תענית - נר מצוה), יעו"ש. וא"כ שפיר מבואר ש"ס הנ"ל כך דרכה (דרכה) של תורה וכו', ואז אשריך בעולם הזה גם כן כנ"ל, וק"ל.

והנה בסוגי כשרי ישראל יש ב' סוגים, א' כמו שמצינו בכלב שהיה בעצת מרגלים, שאמר להם כי עמכם אני בעצה, ומכח זה סמכו עליו בעדותו, שנאמר (במדבר יג, ל) ויהס כלב, וכפירוש רז"ל (במ"ר טז, יט), אך דיש בזה סכנה שלא יתפוס בעצתם, וכמו שהטובע בנהר ואחד רוצה להצילו, שהוא נכנס בסכנה אם יציל הנטבע או להיפך שנטבע עמו. ונראה דמשום זה הוצרך כלב לילך לחברון להשתטח על קברי האבות ולהתפלל שינצל מעצת מרגלים (סוטה לד:), וכן יהושע התפלל עליו משה רבינו ע"ה ואמר ה' יושיעך מעצת מרגלים (שם). ויש כת ב' ההולך בתום ומרחיק מעצת רשעים כמטחוי קשת, ואינו סומך על זכותו שיכנס בעצתם לשם שמים מאיזה טעם הכמוס עמדו ושינצל אחר כך מהם.

והנפקותא שבין ב' כתות הנ"ל, אע"פ ששניהם מכוונים לשם שמים, מכל מקום לזה אשרי, ר"ל בעולם הזה, כמשמעות לשון אשר הנזכר לעיל ג"כ, כי אין בו סכנה שיצטרך מלחמת יצר הרע. מה שאין כן ההולך לעצת רשעים, אף שכוונתו לשם שמים כדוגמת כלב ויהושע הנ"ל, מכל מקום אינו מאושר בעולם הזה מדאגת וסכנת היצר הרע שלא יתפוש בעצתם, שאם יהושע וכלב הוצרכו לתפלה שינצלו מעצת רשעים מכל שכן לשאר בני אדם.

וזה שאמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובא לשלול סוג ב', אף שכוונתו לשם שמים שרוצה לילך בעצתן כדי להכניען אחר כך, מכל מקום אינו מאושר, שנכנס בסכנה אם ינצל או לאו, על כן ראוי להרחיק מהם ומעצתן ואז הוא מאושר גם בעולם הזה.

ואחר שאמר להרחיק מעצת רשעים, שוב אמר ובדרך חטאים לא עמד. כי ההפרש שבין רשעים לחטאים הוא זה, כי רשע נקרא אף שלא חטא עדיין בפועל, וכמ"ש בש"ס (סנהדרין נח:) בהרמת יד נקרא רשע, ובש"ס דקדושין (מ.) אוי לרשע רע, שעשה פירות וכו'. מה שאין כן חוטא הוא שחטא בפועל. ובא דוד מלך ישראל ללמדנו דעת איך ליזהר מיצר הרע, כי קו לקו מרחיק את האדם מקונו, כי בקטן יחל לומר לך בעצת רשעים שאינן חוטאים בפועל, ומזה נמשך שיפתה אותו לילך גם בעצת חטאים החוטאים בפועל. ולא בלבד ההליכה, כי אם שעמד עמהם שהוא על ריבוי הזמן.

והפתוי של יצר הרע הוא שילך בדרך החטאים לשם שמים, כאשר זכרנו לעיל דלא איירי כאן ברשעים רק בכשרים.

והעמידה עם חטאים לשם שמים, הוא בדרך זה אשר התחלנו בפתח דברינו במצוה של טומאה דכהנים נזהרין בו, והוא בכל אדם ג"כ בסוד עולם שנה נפש, דודאי מי שעובד ה' נקרא כהן כמו וכהנו לי (שמות כח, מא), גם שהוא ישראל, כמ"ש (שמואל ב ח, יח) ובני דוד כהנים וגו'. ועיקר העבודה הוא לא בלבד שיקשט את עצמו רק גם אחרים וכנזכר לעיל, ומעלה זו מצינו באהרן הכהן שנאמר (מלאכי ב, ו) ורבים השיב מעון וגו'.

וז"ש רז"ל (יבמות קיד.) אמר ואמרת, כפל, להזהיר גדולים על הקטנים. ור"ל לא בלבד שיקשטו גדולי וראשי הדור את עצמן, רק להזהיר גדולים על הקטנים שהם הרשעים שהם מקטני אמנה, להזהיר הגדולים שיחזירו למוטב את הקטנים ג"כ, וכן כתב מפורש **בתקונים** (בסופו קמ.:) שהרשעים נמשלו לקטן שאין בו דעת, יעו"ש.

ואחר שהזהירנו בזה, אז הוצרך לומר לנפש לא יטמא בעמיו. **דשמעתי** משל על בן מלך ששלחו אביו מעל פניו בכפר אחד כדי שיתאוה אחר זה יותר לשולחן אביו המלך, אבל הבן מחמת טפשותו נתערב בגוים שבכפר ולמד ממעשיהם ושכח תענוגי המלך, ושלח המלך שר אחד משריו להחזירו, ולא עלתה לו, עד שהתחכם שר אחד שפשט לבושי השררה ולבש בגדי הדיוט דמות אנשי כפר, ועלתה לו, עיין **בכתבי**.

ולהבין הנמשל מה הוא לבושי הדיוט. ונ"ל כי המדות נקרא לבוש, כמ"ש **בתקונים** במאמר אליהו (הקדמה יז.) לבושין תקינת לון וכו', והן המדות יעו"ש. לפעמים תלמיד חכם צדיק וישר שהוא שר, מצד התורה שנק' שר ומלך, שנאמר (משלי ח, טו) בי מלכים

ימלוכו, ולובש בגדי הדיוט, שיש בו מדה גרוע, שרי, שבזה המדה יהיה לו התחברות עם העם שהם גרוע המדות כדי לדבר על לבם לעוררן איך שנתרחק משולחן המלך מלכי המלכים וישובו עדיו, כמו במשל הנ"ל.

והנה זה החכם שעושה לאהבת המלך אולי יחזיר הבן לאביו, מכל מקום נכנס בספק סכנה אם יחזיר את הבן בהמשך הזמן שידבר עמו אחר שיתחבר עמו בהכרת פנים פעם ושתים, או שיש לחוש שאם בן המלך שהיה מוטבע בנמוסי המלכים מכל מקום על ידי שהורגל ברוע מדות של אנשי הכפר נעשה כמותן ושכח כל נמוסי המלכים, והוא הדין לשר זה שיש לחוש לזה, על כן צריך אזהרה על עצמו יותר למה שהיה בחצר המלך תחלה כמו במשל, והנמשל מובן.

ונראה לי שזה כוונת הפסוק סוף יחזקאל (מד, יט) בהפטרת אמור, ובצאתם אל החצר החיצונה אל העם יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתים בם ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו העם בבגדיהם וגו'. והוא תמוה, אם יקדשו העם יותר נכון. **ויונתן תרגם** ולא יתערבון עם עמא בלבושיה[ו]ן. וג"כ צריך פירוש לפירושו.

ונ"ל דכתבו **התוספות** בפרק ט' דב"מ (קיד:) בד"ה ולאו מר כהן הוא, מאי טעמא קאי בבית הקברות, וז"ל: תימא לר"י האיך החי' בנה של האלמנה כיון שהיה כהן, שנאמר (מלכים א יז, כא) ויתמודד על הילד. וי"ל שהיה ברור לו שיחיה אותו לכך היה מותר משום פקוח נפש, עכ"ל.

ונראה, גם כי דברי התוספות כפשטן, מכל מקום יוצא לן רמז מוסר מזה לכהן הוא העובד הש"י כנ"ל, שאינו רשאי לטמא עצמו על הספק, ר"ל שיתערב במדות העם כדי להחזירן כמו במשל הנ"ל, כי אם שידוע לו בבירור שיחזירן למוטב ויחי' אותם, מה שאין כן בלאו הכי, וכמו שכתבתי במשנה (אבות פ"ד מכ"ב) והמתים להחיות וכו', יעו"ש.

וזה שאמר הפסוק ובצאתם אל החצר החיצונה אל העם, ור"ל שיורד למדריגת העם, יפשטו את בגדיהם וכו', ור"ל שעל כרחו פושט בגדי קודש בגדי מלכות ולובש בגדי הדיוט, דאם לא כן אין לו התחברות עמהם, כמשל הנ"ל, ואז צריך אזהרה דלא יקדשו העם בבגדיהן, ר"ל שלא יתערבון עם עמא בלבושיהן, דהיינו במדותיהן, דאם אינו ברור להם וכו' יש לחוש שלא יתערב בגוים וילמד ממעשיהן, ושב ואל תעשה עדיף כמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ו ה"א) המדינה שאינו נוהגין בדרך הישר התרחק מהם וכו' עד בזה אמר הנביא מי יתנני מלון במדבר וכו', יעו"ש וק"ל.

ונחזור לענינינו, כי יש חומר וצורה באדם פרטי, וכן העולם, כי בעלי הנפש הם הצורה גדולי וחכמי ישראל, מה שאין כן בעלי החומר הם העם, ונקראין קטנים לפי שאין

בהם דעת. וצריכין הגדולים ללמדם דעת לעשות מחומר צורה, וז"ש להזהיר גדולים על הקטנים. אך לזה צריך התחברות עם העם שהם החוטאים לפשוט בגדי קודש וללבוש בגדי חול, להתערב עם קצת מדותיהן כדי שיוכל להחזירן למוטב, ויש בזה סכנה. לכן בא התורה להזהירו לנפ"ש לא יטמא בעמי"ו, כי אלו בעל נפש היורדין בעמיו יזהר על נפשו שלא יטמא נפשו עמהם, וז"ש בעמיו, ר"ל בעודו בתוך עמיו, במדריגתן.

ואחר כך חזר והזהיר את העם, וז"ש לא יטמא בעל בעמיו להחלו. והוא, דמצינו בפסוק (ירמיה ג, יד) אנכי בעלתי בכם, שהוא לשון אדון ושר, ועתה בא להזהיר העם שלא יגרמו להבעל טומאה בעמיו להחלו, שהם הגורמין להחלו, והוי עונש כפול, הכוונה שאם לא ירצו לחזור בתשובה להתנהג במדותיו של הבעל שהוא ראש הדור או העיר, עכ"פ לא יכופו אותו שיתנהג עמהם להתערב במדותיהן. ולפי שגלוי לפניו שעתיד להיות כך כאשר עינינו רואות בעו"ה שזה גורם כמה צרות ורעות, לכך הזהירה קדומה בזה, ודי באזהרה זו, וק"ל.

וזה שאמר דוד המלך ובדרך חטאים לא עמד, כי עמד הוי לשון עיכוב והמשך זמן, גם שכוונתו לשם שמים לעמוד עמהם כדי שיתחבר עמהם אולי יחזירן למוטב, מ"מ כיון שיש סכנה בדבר, וכמו שזכרתי בשם התוס' דדוקא בברור לו שיחי' א[ו]תם וכו', לכך המאושר הוא מי שאינו עומד עמהם להתערב במדותיהן כי אם באקראי בעלמא, אם ישמעו מוטב, ואם לאו יחדל, שלא לעמוד עם החטאים המשך זמן מה, כאמור.

ושוב הזהיר דוד המלך ע"ה ואמר ובמושב לצים לא ישב, שהוא יותר חמור מן חטאים, שהוא בשוגג, או לאיזה תועלת שיש לו, מה שאין כן לצים הם מזידין ללא תועלת, כמ"ש בש"ס (תענית ח.) אומרים לנחש מה הנאה יש לך, ומשיב ומה יתרון לבעלי לשון.

ואמר לשון מושב גבי לצים, דכבר כתבתי לתרץ ביא[ו]ר **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ז הל' א-ב) שכת(ו)ב וז"ל: אבל היושב ואומר כך וכך עשה פלוני ואמר דברים של גנאי וכו'. והקשה עליו **הראב"ד** וכו'. והעולה משם, כי זה שיושב עם הלצים, הם מדברים בגנות אחרים ומכוין על זה היושב עמהם וכו'. ולזה בא דוד המלך ע"ה לשלול ישיבתן עמהם, לפי שהיצר הרע מפתה אותו בזה, לפי מה ששמענו מאנשי לצון שקבלה בידם ג' העומדים בחבורה וכשפורש א' משלשתן אזי ידברו בו אלו השנים בגנותו, לכן אזהרתן לבל יפרוש אחד מהם עד שיתפרדה החבילה.

והנה אלו יושבי קרנות בפרט בשבת וי"ט שיושבין וישיחו יושבי שער, ושתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, ואם אחד המיוחד שבעיר או שאר אנשי שלומי אמוני ישראל ההולכין לתומם לבית הכנסת או לבית המדרש לשמוע בלמודים שיעור החכם היושב

ודורש בשבת וי"ט, כמאמר תנחומא ויקהל (ילקוט רמז תח) להקהיל קהלות בשבת וי"ט ולדרוש וכו'. והנה מידי עברו לפני אלו יושבי קרנות חושב בלבו אם לא ישב עמהם מעט מזעיר אזי ידברו בגנותו, ומפני כך רוצה לישב עמהם מעט ליתן חלק לס"א ואחר כך ילך לדרכו, וכל זה הוא עצת יצר הרע כאשר יבואר, לכך הזהירו הכתוב ובמושב לצים לא ישב כלל, כי אם ישב עמהם ממה נפשך לא יצא חובתו אף שלא ידבר עמהם, שאם ישב מעט וילך לדרכו אזי גורם להם שידברו בגנותו כשיפרוש מהם כל זמן שלא יפרדו איש מעל אחיו, ואם יתמהמה אזי יתבטל המצוה והעיקר, שעיקר מושב לצים שידברו בגנות אחרים וכוונתם עליו, וא"כ כשישמע דברי לצנותם במי שהולך בדרך הישר כמ"ש (תהלים לח, כא) (ישנאוני) [ישטנוני] תחת רדפי טוב, וח"ו פן ימנע מחמת אלו המלעיגים, על כן מתחלה יחדל מלישב במסיבתן ואז הוא מאושר בלי סכנה כלל. **ואחרי** שהוא מאושר בעולם הזה אם יתנהג כאמור שלא הלך וגו' וכנ"ל, אז יעצו דוד המלך ע"ה שיהי' טוב לו גם בעולם הבא, על ידי עסק התורה שהיא חייך ואורך ימיך (דברים ל, כ), לעולם שכולו ארוך, כי כך דרכה של תורה וכו' אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא (אבות פ"ו מ"ד).

וז"ש אחר זה כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וגו', כי יש בכשרי ישראל ב' סוגים, א' ת"ח, וב' המונים, וכבר זכרנו בהפטרת עקב, ותאמר ציון עזבני ה' וגו' (ישעיה מט, יד), כי הת"ח נקרא בשם הוי"ה, יעו"ש. וז"ש אם אתה איש המוני שאינו יכול ללמוד בעצמו א"כ ישמע בלמודים, וז"ש בתורת הת"ח שנקרא הוי"ה יהיה חפצו, ר"ל שישמע בחשק ולא שיהיה לו זה כמשא כבד ליפטור ממנו. ואם הוא ת"ח אזי בתורתו יהגה וכו'. **ואז** יש שכר לשומע ומשמיע, כי זכרתי בפסוק (דברים ז, יב) והיה עקב תשמעון, דהל"ל תשמעו. והוא, כי לצורך המקבלים יש משפיעים כדי שיקבלו על ידי זה החכם, ונעשה כמעיין הנובע, וז"ש תשמעון, פועל יוצא לאחרים, שהם הת"ח המשפיעים במוסר, שנשפע לו חכמה ודעת להשפיע מוסר השכל להור[ו]ת העם, וכן גורם טובה לשומע להשפיע ברכה, וכמ"ש **בתקונים** (תי"ט לט.) כמו שמשפיעים דין לדין כך גורם למעלה וכו'.

ונ"ל שזה שאמרו במדרש רות (רו"ר ב, יא), כי שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם (רות א, ו), שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות. והוא פלאי. **ובע"י** פירש רוכלים, כמו ההוא רוכל דמכריז מאן בעי סם חיים (ויק"ר טז, ב), יעו"ש. ובודאי צריך פירוש לפירושו. **ולדברינו** אתי שפיר, כי צריך טעם למה שאמרו רז"ל כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם וכו', כמ"ש במסכת תמיד (כח.) יעו"ש, שנאמר (משלי כד, כה) ולמוכיחים

יונעם ועליהם תבא ברכת טוב. וכמ"ש **מהרש"א** יעו"ש, וכמ"ש **בתקונים** וכו', וז"ש כל זמן שמוכיחים יונעם, שהמוכיח נועם למקבלים, אז תבא עליהם ברכת טוב, והוא כשיש משפיעים למטה זה לזה בתורה, כך מעורר למעלה להשפיע ברכה. ואתי שפיר, כשראתה רוכלים מחזירין בעיירות להשפיע תורה ומוסר מאן בעי סם חיים, אז שמעה, ר"ל בלב, שהבינה בדעתה כי ישפיע ה' שפע ברכה, כי כבר נתעורר זו למטה וגם למעלה יהיה כך, וק"ל.

וז"ש והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו. כי זה המשמיע תורה ומוסר יזכה להשפיע לו משמים חכמה ודעת, כדי שיהיה לו פרי שיתן בע"תו, הם מדרגה תחתונה ממנו שהם המוני עם השומעים מהת"ח, כמו שיש למעלה ב' מדריגות, צדיק יסוד עליון הנקרא פרי המשפיע למדריגה תחתונה הנקרא עתו דצדיק כנודע, כך למטה, ועל ידי שהתעורר מדה זו להשפיע למטה, אז יתעורר מדה זו למעלה, שגם השומע יזכה שכל אשר יעשה יצליח. כי יש שפע באופן שמשפיעין למשמיע ערך בחינתו, דברים השייכים לנשמה חכמה ומוסר, ומשפיעין לשומע בחינתו השייכים לגופו שכל אשר יעשה יצליח.

לא כן הרשעים, כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח כך יברח מתורה ומוסר, שהוא כמו ויהי נעם לשדים. וז"ש יחזקאל ס' י"ג (ד) כשועלים בחורבת נביאך ישראל היו, ופירש **רש"י** דקאי על נביאים שבורחים וכו'. ולי נראה דקאי ג"כ על ישראל, וכך פירושו, כשועלים בחורבת, כך מפני נביאך ישראל בורחים מלשמוע מוסר ה', וכאשר יבואר עוד.

ואמר על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים. כי יש בכתות בני ישראל ב' סוגים המאנים לשמוע בלמודים שהוא הנהגת קדמונים להקהיל קהלות בשבת וכו', והיינו קודם מנחה דשבת, כי בשחרית יש טרחא, ואחר מנחה נועלין בית המדרש - שמת משה רבינו ע"ה (טור או"ח סי' רצב), ועל כן קודם מנחה הוא הזמן הנבחר לפתוח החכם פיו בתורה ומוסר, ויש כת א' שמסירים אזנם רק מהתורה ומוסר, ואחר כך לזמן התפלה לבית הכנסת באים להתפלל עם הצבור על כל פנים. ויש כת ב' שמחמת בושתו שלא בא לתורה, שהסיר אזנו משמוע תורה, גם תפלתו תועבה (משלי כח, ט), ר"ל שהוא בעצמו מתעב להתפלל עם הצבור, ומתפלל ביחיד.

וזה שאמר, על כן לא יקומו רשעים במשפט, ר"ל רק בתורה ומוסר שנק' משפט, וכמ"ש (רש"י שמות ו, ב) דבר אתו משפט וכו'. ויש שנקרא חטאים בפועל, שהוא שלא יקומו במשפט וגם בעד"ת צדיקים, כי עדה הוא עשרה המתפללין, אחר ששמעו מוסר והרהרו

בתשובה, כמ"ש (קדושין מט:) המקדש את אשה על מנת שאני צדיק מקודשת שמא הרהר בתשובה.

והסבה לזה, כי יודע ה' דרך צדיקים, כי תשובה נקר' דרך, כמ"ש (תהלים כה, ח) יורה חטאים בדרך, ויודע וחביב לפניו יתברך, לכך אין מונעין מהם דרך תשובה, רק מסייע, מה שאין כן דרך רשעים תאבד לפניו, ומונע מהם דרכי תשובה, שלא באו לשמוע תורה ומוסר, ואשרי תבחר ותקרב (תהלים סה, ה), וק"ל.

•

מצוה - להקריב מנחת העומר, שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן וגו' (כג, י).

מצוה - וספרתם לכם ממחרת השבת וגו', שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת תספרו חמשים יום וגו' ושתי לחם חמץ וכו' (כג, טו-יז).

לבאר איך מצות אלו נוהג בכל אדם ובכל זמן. עם המשך הפסוקים, דכתיב (כג, י-טו) דבר אל בני ישראל כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן וגו', וספרתם לכם וגו'.

וי"ל, **א**' כי תבאו וגו', אשר אני נותן לכם הוא מיותר. **ב**' וקצרתם את קצירה, אם כבר הוא קציר מאי וקצרתם את וגו'. **ג**' למה דוקא עומר וגו'. **ד**' וספרתם וגו', ל"ל לכם. **ה**' ממחרת השבת וגו', ממחרת י"ט הל"ל. **ו**' עד ממחרת השבת השביעית וגו', קשה ג"כ כנ"ל. **ז**' למה הקפיד שיהיו תמימות וכו'. **ח**' צריך טעם על חמשים יום דוקא.

ונבאר פסוקי שיר השירים (ג, ט-י), אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן, תוכו רצוף אהבה וגו'.

ונראה, דבארתי בפ' בהר (ויקרא כה, ג) שש שנים תזרע שדך וגו' ובשנה השביעית שבת וגו'. דפליגי תנא קמא ורשב"י בפרק ו' דברכות (לה:), ואספת דגנך (דברים יא, יד) הנהג(ך) דרך ארץ וכו', ורשב"י סבירא לי' אפשר אדם חורש וכו'. ובארתי דפליגי בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל, דתניא בפרק ב' דביצה (דף טז.), אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת וכו', אבל הלל מדה אחרת הי' לו כו'. תניא נמי הכי בית שמאי אומר מחד שביך לשבתיך, ובית הלל אומר ברוך ה' יום יום. ורשב"י בשיטת בית שמאי, ותנא קמא בשיטת בית הלל על דרך הנזיר וכו'.

ובזה יובן הפסוק בב' פנים, א' לשיטת בית שמאי, ב' לשיטת בית הלל. וז"ש שש שנים תזרע שדך המיועד לך לעולם הבא, מה שאין כן עולם הזה הוא עולם שאינו שלך, והוא כבית שמאי מחד שביך לשבתיך, שיעשה הכנה לעולם הבא הנקרא שבת מתחלת

שנותיו וכו'. ולשיטת בית הלל יפורש כפשוטו, שש שנים תזרע שדך, הנהג דרך ארץ כתנא קמא דרבי שמעון בן יוחאי, רק שיהי' כוונתו לשם שמים כמו הנזיר הנ"ל, דהיינו לתכלית ואספת את תבוא[ת]ה, שיהי' פנאי לשביעית לשבות שבת לה' וכו', יעו"ש.

והעולה משם, כי תכלית בריאת אדם בעולם הזה שיעשה הכנה לעולם הבא, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, לעולם הבא שכולו שבת. ובית שמאי לשיטתו, מחד שביך. ובית הלל לשיטתו, וכנ"ל.

אך ענין הכנה זו יש בו כמה בחינות שונות, כי הכנה לעולם הבא הוא שיעשה לו לבוש מן כל הימים וסוד חלוקא דרבנן, וז"ש מדת ימי מה היא (תהלים לט, ה), ואם חסר יום אחד ממדת ימיו שנתן לו, שלא תיקון בו ואכלום, ומכ"ש ח"ו אם עבר בו עבירה, אין הלבוש שלם, לכך צריך שיהיו תמימות אל החמשים שנה, משנת עשרים שהוא בר עונשין עד ע' שנה, שיהי' שלימות בסוד ואברהם זקן בא בימים (בראשית כד, א) שכת' **בזוהר** פרשת ויחי (רכד.) יעו"ש. ויש שעושה לבוש מפשטי התורה והמצות בגן עדן התחתון. ויש מכוונת התורה והמצות עושה לבוש בגן עדן העליון. ויש עושין כתר ועטרה מיחודים, וז"ש (ברכות יז.) צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן וכו'. ויש שאינו עושה לבוש כלל. ויש גורע על ידי עבירות, שעושה לבוש בגדים צואים.

וכאשר זכרתי בפ' כי תבוא משל למלך שנאבד לו אבן טוב יקר הערך, ונתיירא לשלוח עבדיו, ושלח את בניו ממש. והי' בזה ג' סוגים, א' התאמץ בכל כחו למצוא האבן טוב. ב' שצעק אל אביו וכו'. ג' שנשאר במצולות ים וכו', יעו"ש. אך שראה המלך ששוהין לבוא למצוא האבן, נתייעץ לפזר עוד מעות של כסף וזהב ופרוטות, כדי שיפשפשו ויחפשו המעות, אז אפשר שימצאו האבן. כאשר סופר במעשה שאחר חורבן ציון שדה תחרש, וזבלו על כותל מערבי עד שקם תוגר א' ופיזר מעות על מקום ההוא וכו'. ותינוק שאין בו דעת כאשר מצא פרוטה נסתפק במועט, ויש [ש]הי' לו דעת יותר וליקט מטבע כסף, ויש זהב, אבל העיקר למצוא האבן טוב.

וה"נ כל התורה והמצוה ניתן לברר רפ"ח ניצוצין וכו' שהם האבן טוב שירד במצולה, ונתן הש"י התורה לישראל בסוד פרד"ס, והעיקר הסוד שהוא האבן טוב, רק שתחלה צריך שיברור לו דרך שיהי' לתפארת, ואחר כך שידבק בתורה וכו', וכמ"ש **במדרש שמואל** (אבות פ"ב מ"א) יעו"ש.

ובזה יובן, אפריון עשה לו המלך שלמה, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן, אבל העיקר שהוא תוכו רצוף אהבה, ע"י פנימיות התורה לדבק באהבתו יתברך, וק"ל.

ובזה יובן, דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, שהיא ארץ עליונה, שהיא מתנה עולמית שהיא מיוחדת לכם בהחלט, מה שאין כן עולם הזה הוא עולם שאינו שלך, כמפ[ו]רש **בפייט** לשבועות. וכמפ[ו]רש בש"ס דבבא בתרא (יא.) מונבז המלך שבזבז אוצרות וכו'.

וקצרתם את קצירה, כי לימוד התורה נקרא קציר, בסוד מחצדי חקלא, ולעולם הבא אין שום לימוד וקצירה כי אם מה שקצר ולמד בעולם הזה, וזה שאמר וקצרתם שם, את קצירה שקצרתם בעולם הזה. ויש בזה בחינות שונות פרד"ס, והעיקר ליקרא ראשית המובא אל הכהן העליון הוא עמר גימטריא ש"י עולמות שיש לצדיק (עוקצין פ"ג מי"ב) גימטריא יק"ר, שהוציא יקר מזולל, להעלות האבן טוב יקר הערך מבין הקליפות הנק' זולל.

ולכך וספרתם לכם, ר"ל להנאותכם, ממחרת השבת - מחד שביך יעשה הכנה לשבת, מיד שבא בעולם הזה מעולם העליון הנקרא שבת. תספרו חמשים יום, שהם חמשים שנותיו מבן עשרים ואילך, שתהיה שבע שבתות תמימות, שלא יאבד יום אחד לבטלה, כדי שיהי' לו לבוש שלם לתקן גם ימי נערות. וזה שאמר והניף, ר"ל להעלות ימי הנעורים ראשית קצירכם, אל הכהן.

עד ממחרת השבת השביעית, לעולם הבא, שתשוב הרוח אל האלדים אשר נתנה בלבוש שלם, לכך תספרו חמשים יום, שלא יאבד מימי הספירה יום אחד.

על שתי לחם חמץ, שהם ב' סוגי יצר הרע שא[ו]ר וחמץ (זח"ב מ.), ושניהם בשם חמץ יכונה, להכניסו בקדושה על ידי שישתמש במד[ו]ת רעות שמצד היצר הרע ישתמש בו ברוחני להש"י, כנזכר לעיל במשנה (אבות פ"ה מי"ט) ומה בין תלמידי בלעם לתלמידי אברהם אבינו, יעו"ש וק"ל.

•

מצוה - וספרתם לכם שבע שבתות וגו' (כג, טו).

לבאר זה, נ"ל להקדים משנה בפרק קמא דראש השנה (מ"ב), בד' פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם, ובחג נידונין על המים. והוא תמוה, והספיקות יפ[ו]רטו לבסוף.

דידוע כי האדם נקרא עולם, וכמ"ש **מוהרש"א** כשא"ל הקדוש ברוך הוא לרבי אלעזר בן פדת אי בעית דאחרב עלמא וכו' (תענית כה.), וכן מבואר **בתיקונים וכתבים**, ואין לך כל נברא שבעולם שאינו מורכב מן ד' יסודות הרומזים אל ד' אותיות הו"יה, וכל מצוה

כלולה מן ד' אותיות הו"יה שהוא מ"צ חיל[ו]ף י"ה עם ו"ה, וכמו **ששמעתי** כל העושה מצוה אחת וכו' (קדושין לט:) יעו"ש.

וזהו בכל דרכ[י]ך דעהו (משלי ג, ו) שהיא פרשה קטנה שכל גופי התורה תלוי בה (ברכות סג.). שבכל דבר ודבר שעושה אפילו גשמי, יראה לייחד ד' אותיות הו"יה, כי כל אכילה ושתיה, ומלאכת האדם מן ל"ט מלאכות, ושאר משא ומתן, הכל הוא לברר ניצוצות שלו שבאו עמו מיום הולדו בסוד (תהלים לט, ה) מדת ימי וכו'. וכשעושה על כוונה זו הרי מעלה מיין נוקבין להשכינה שהיא אות ה', לקבל מיין דוכרין השפעה והמשכה מן אות ו', והיינו כשיעשה בדחילו ורחימו שהם י"ה, הרי עושה מן גשמי רוחני.

וכל זה הוא באדם הנקרא עולם, וכל מה שיש בעולם יש בשנה בסוד עולם שנה נפש, הרי שיש בשנה ג"כ ארבעה פרקים המיוחדים אל ד' יסודות הנ"ל הרומזים אל ד' אותיות הוי"ה. והוא, פסח על התבואה, אות ה' אחרונה שבשם, וכמ"ש **בזוהר** ויחי (רכו:) מצה בפסח הוא שרותא דשריאו ישראל למיעל בחולקא קדישא דקב"ה ואיקרי תבואת ה' וכו', יעו"ש. ולכך פתח במתני' מזה, כי פתח השער היא יראת ה'. עצרת פירות האילן, אות ו' שבשם. בראש השנה כל באי עולם וכו', אות ה' ראשונה בינה דינין מתערין מינה, וז"ש המ"בין אל כל מעשיהם, ומתחיל בראש השנה בסוד נסירה ונגמר ביום הכיפורים הכל מבינה. ובחג נידונין על המים אות יו"ד, שהוא מימי החסד שבתוך מקוה בינה, כי שם ע"ב בחכמה, ד' יודין שבו הם מ' סאה מים וכו'. ולפי שהם תרין ריעין דלא מתפרשין (זח"ג ד.) קאמר וב"חג נידונין, כי ה' עלאה בסוד שמאלו תחת לראשי (שה"ש ב, ו), ובחג הוא וימינו תחבקני, קו ימין הוא קו החכמה.

וכדי שתבין איך יש ד' פרקים אלו שהם מועד[ו]ת, באדם הנקרא ג"כ שנה, נתחיל מן פסח שבו אכילת מצה, דקי"ל אין בין חמץ למצה אלא משהו, וז"ש על התבוא"ה, והענין, דאמרו חז"ל בפ"ב דשבת (לא.), תנא דבי רבי ישמעאל מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש. ופירש **רש"י** כי היא משמרת התבואה וכו'. אמר רב בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה פלפלת בחכמה וכו', ואפילו הכי אי יראת ה' אוצרו אין אי לא לא, משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין וכו', א"ל עירבת בהן קב חומטין, א"ל לאו, א"ל מוטב אם לא העלית, ע"כ. העולה מזה כי קב חומטין שהוא משהו, בכור חיטין שהוא ל' סאין, וכל סאה ו' קבין שהוא הרבה מאוד, מ"מ אותו משהו מחזיק ומקיים הכל, ובלא"ה אינו שוה כלל ומוטב אם לא העלה כלל.

כך הענין בעבודת ה', כי שנים העוסקין יחד בתורה או תפלה, זה עסק ביראה שהוא משהו קב חומטין שעירב בתבואה, נתקיימת בו. והענין עסק בלא יראה, ואין צ"ל אם ח"ו נתכוין לאיזה פניה גאוה או קנטור, מוטב אם לא עסק כלל.

וכן בכל עניני אכילה ושתיה ומשגל ומלאכה, זה עשה לתועלת עצמו למלאות תאותו, נקרא פושעים יכשלו בם (הושע יד, י). וזה השני אכל ושתה בכל עניני עולם הזה כמו הראשון, רק שנתכוין שיהי' לו כח לעבוד הבורא, ומכל שכן אם יש לו בינת אדם לכוין להעלות ניצוצות ולייחד ד' יסודות שיש בכל דבר וכנ"ל, ולקיים בכל דרכ[י]ך דעהו, נקרא צדיקים ילכו בם. וכמו שדרשו חז"ל כך על ב' שאכלו פסח ביחד, זה נתכוין וכו' (נזיר כג.).

הרי שפיר אמרו אין בין חמץ למצה אלא משהו, שהוא קב חומטין שצריך לערב בתבואה, שהיא יראת ה' אשר היא אוצרו, והיא אות ה' שבשם.

והאדם הנקרא עולם, נידון בפסח על התבואה הנ"ל שלא יפסיד על ידי קב חומטין הנזכר, וזה בפסח שנצטווה באכילת מצה ולא יראה לו חמץ (שמות יג, ז), היינו שיהי' נזהר בזה המשהו חמץ, ואז ניצול כל השנה מחטא, ושפיר, ודי למבין.

בעצרת על פירות האילן, כי נודע האילן שהוא עץ השדה, הוא תפארת ישראל אות ו' שבשם, והנה יש אל ו' זו ו' זעירא שהוא סוד הנקרא פרי העץ, כנודע בכוונת הברכה, והוא בעולם.

וכדי שתדע איך הוא באדם ובשנה, בסוד עש"ן, נ"ל שהוא ענין התענוג שיש לאדם השל(ו)ם בתורתו ותפלתו, שמדבק את עצמו באותיות הקדושים שהם חיות רוחניות נשמות קדושות, כי מבשרי אחזה אלהי, כמו באבר חי שבמשגל שהוא מבחר התענוג, כן האדם השלם שיש לו תענוג בתורתו ותפלתו נקרא חי, מה שאין כן כשאין לו תענוג הוא משמש באבר מת, שאין בו חיות כלל, אף שיש בו יראה צריך שיהי' בו ג"כ אהבה ותענוג.

וזה נרמז בעצרת, שיש בו מ"ט יום אחר פסח, ועצרת הוא יום החמשים הנקרא יובל, שמשם כל חדוה ותענוג וחירות הנרמז באות א' של אדי"ד הנעשה מזה כתר לז"ונ כנודע בכוונת **האר**"י. והענין כמו שכתבתי בביאור מאמר, כי באלו מ"ט יום צדיק מט לפני רשע ח"ו, אבל כשאות א' באה, שהוא אלופו של עולם חיי החיים תענוג התענוגים, ונמשך המשכה זו הנרמז אל אות ו' המשפיע עד המלכות הנק' מצה שהי' בפסח כנ"ל, אז נעשה מן מצה מצוה.

בראש השנה כל באי עולם וכו'. והוא כי יראה ואהבה שזכרנו באות ו"ה הנרמז בפסח ועצרת הוא יראה ואהבה תתאה, הגם שנמשך מלמעלה מ"מ אינו רק באות דרך המדריגות, וכמו שמצאתי בכתבים **נוף עץ חיים** על פירוש מאמר **הזוהר** ויקהל דף רי"ו (ע"א) ויראת מאלהיך וכו', וז"ל: כי יראה במלכות מצות ל"ת, ואהבה בז"א שבו החסדים מצות עשה, יעו"ש בדף קכ"ב ע"א. אמנם אית יראה עלאה בחכמה ואהבה עלאה בבינה, וכמ"ש (אבות פ"ג מי"ז) אם אין יראה אין חכמה.

והנה בפסח נידון על מצה בסוד ה' אחרונה שבשם הנקרא דבור, שיהי' ביראה, שהוא קב חומטין בתבואה. ובעצרת על פרי האילן שהוא יסוד ו' זעירא הנמשך מן ו' שבשם, כי מילוי ו"ו הוא ג"כ ו', נמצא בעצרת שהוא ו' כנ"ל נעשה מן מצה מצוה, ואע"פ שאינו בפסח ועצרת רק ב' אותיות לבד, מכל מקום שורש ו"ה הוא נכלל באות ה' עליונה אם הבנים, כי ציור ה' עליונה ד"ו, וכשנכנס אות ו' בתוך הד' בסוד ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט) נעשה מן אות ד' ה', ועם אות ו' הרי מצוה, כי מ"צ בחילוף הוא י"ה.

וז"ש בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. דהקשה **הר"ן** (חידושים ר"ה טז.) כיון דאדם נידון בראש השנה על כל מאורעותיו, נידון הן תבואתו או פירות האילן שלו, א"כ הרי נידון הכל בראש השנה. ותירץ, כי בראש השנה גוזרין עליו חלקו מדברים הללו. וטעם בראש השנה, כי בתשרי נברא עולם (ר"ה יא.), ואדם הראשון חטא, ונידון ברחמים, וקבעו לבניו וכו'. ואי נמי למאן דאמר בניסן נברא (שם), מכל מקום ביום הכיפורים נמחל עון עגל, ונקבע מתחלת תשרי עד יום הכיפורים לימי דין, עכ"ל.

ולי נראה לתרץ קושיית הר"ן בדרך זה, דהא קשה עוד קושיא שהקשה **האר"י זלה"ה** (פע"ח ש' השופר פ"ה) וכי פליגי במציאות, למר בניסן נברא עולם ולמר בתשרי. ומשני כי ב' דיעות אמת, הא' מיירי בבחינת פנימיות עולמות, והב' מדבר בבחינת חיצוני' העולמות, שהוא סוד מחשבה ומעשה, יעו"ש.

ולהבין ענין זה חיצוניות ופנימיות, כי מה שיש בעולם הוא בשנה וכן בנפש האדם בסוד ע"שן, וכמו שיש באדם הגוף שהוא לבוש אל הנשמה שהוא בפנים, כן יש בעולם חיצוניות העולמות ופנימיות העולם. והוא כן בשנה. והם הרשעים הם קליפות וחיצוניות העולמות, ובינונים הם אמצעים, והצדיקים הם פנימיות העולם, וז"ש לבי לחוקקי ישראל (שופטים ה, ט), כמו הלב שהוא פנימי וחיות הגוף, כן הצדיקים הם חיות העולם, ושאר בני עולם הן לבוש פנימי, ועל דרך שאמר בן זומא ברוך שברא כל אלה לשמשני (ברכות נח.).

ובזה יש לתרץ קושיית **הרמב"ם** (פיה"מ) על משנה בראש השנה (פ"א מ"ב) כל באי עולם עוברין כבני מרון, ותנא (ר"ה יח.) כולם נסקרין בסקירה אחת. והקשה, דהוי תרי דסתרי אהדדי וכו', יעו"ש **בתוס' יו"ט**. ולדברינו אתי שפיר, דיש נגד ב' בחינות הנ"ל ב' מיני דינין, כי הלב בשרו מדובק מאוד, וכמ"ש בש"ס (פסחים עד.) לב דשיע, והוא מורה על הצדיקים ששורש נשמתן ממקום אחדות, לכך נידונין ג"כ יחד, וז"ש היוצר יחד לבם, שהם הצדיקים, שהיצירה של הלב דבוק בשרו יחד, לכך נידונין ג"כ בסקירה אחת הצדיקים שהם פנימי של העולם. אבל המוני עם שהם מעשיה, מעולם הפירוד, ויש פירוד ביניהם, נידונין ג"כ כל אחד בפני עצמו, כמ"ש המבין אל כ"ל מעשי"הם, ר"ל אל כל איש פרטי מאחר שהוא מעשי' עולם הפירוד. ובאמת הכל אחד, כי כאשר נידון הלב גם הלבוש ובשר מרגיש מאוד. וה"ה איפכא מרגיש הלב ג"כ כאב הגוף, ולא כל כך כמו כאב הלב שהוא מסוכן, שתלוי בו החיות. ואם הגוף אינו מרגיש כאב הלב, הוא מסוכן סמוך למיתה, שאין המתים יודעים מאומה.

וז"ש בסנהדרין (פ"ו מ"ה) השכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי. כי הראש מכונה אל הצדיקים וראשי הדור, וזרוע' מכונה אל הרשעים וכמ"ש (ירושלמי שביעית פ"י ה"א) עתידין בעלי זרוע ליפול, והצדיקים הם פנימי, והרשעים והקליפות הם חיצוניות כמו לבוש ובשר הגוף.

וז"ש קלני מראשי קלני מזרועי, ור"ל דמדרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא. קלני מראשי, שאם ח"ו קלני מראשי, שיש כובד ראש בצדיקים ראשי הדור, אז קלני מזרועי, שהם המונים, כי גם להם יגיע הכאב. ואם קלני מזרועי, שהוא נקל בעיניהם של אלו הנק' זרוע, אז הוא ודאי קרוב למיתה להם, שאין בהם חיות, והוא כי קלני מראש, שאינם מרגישים כי אפס החיות שלהם, והם מתים שאינם יודעים מאומה, ואתי שפיר והבן. וסמכתי על המעיין כי קצרתי, וק"ל.

•

בפסוק כי תבואו אל ארץ והבאתם עמר ראשית קצירכם אל הכהן וגו', עד תספרו חמשים יום וגו' (כג, י-טז). והספיקות רבו. **והרב האלשיך** פירש על דרך מוסר, כי יש ד"ה אברים באדם שהם עישור מרמ"ח איברים, שבהם תלוי הטוב והרע שבאדם וכו'. וחמשים יום הם חמשים שנה, משנת עשרים שהוא בר עונשים עד שבעים שנה וכו', יעו"ש.

ואענה חלקי גם אני, לקרב סוד הספירה שנז' **בכתבים**, איך הם רמוזים באדם לעבוד בו עבודתו יתברך.

והנה אמר שם סוד הספירה, כי בסוד גלות מצרים נסתלק החסדים והגבורות למעלה בדעת ז"א, כי פרעה הי' אחיזתו שם, ועל ידי הספירה שסופרין מתפשטין החו"ג למטה, כי שם למעלה היו בהעלם וכו' וכשמתפשטין נכנסין המוחין בז"א ונק' מ"ה, כי תחלה הי' בסוד ד"ם ועל ידי א' דאהי' שנתפשט בוא"ו דמ"ה נעשה אד"ם גימטריא מ"ה. וסדר כניסת המוחין בכל שבוע, גדלות ראשון דאבא ואימא, ואחר כך קטנות שני דאו"א, ואחר כך קטנות ראשון דאבא ואמא, ואחר כך גדלות ב' דאו"א.

והנה אף שהם דברים נעלמים שאין ראוי לשלוח בו יד, מ"מ מאחר שהאדם נקרא עולם קטן, וע"כ רמוז בו הכל, ומבשרי אחזה אלהי, כי ממה שלמטה בהנהגת האדם ידע וישכיל דברים עליונים, כי זה העולם הוא דמות חותם של עולם העליון כנודע.

וענין חסדים וגבורות שבאדם, שהם תחלה בהעלם בדעת ז"א הנקרא אדם, ואחר כך מתפשטים בגופו של אדם העליון, וכן באדם התחתון, ג"כ. הענין הוא כך, כי אדם פרא יוולד (עי' איוב יא, יב), כי היצר הרע בא תחלה לאדם בקטנות שהם סוד הגבורות המתפשטין תחלה, ואחר כך החסדים שהם יצר טוב, וכ"כ במפורש בספר **פרי עץ חיים** חלק ב' דף מ"ד ע"א בסוד הספירה יעו"ש. מה שאין כן בגדלות הוא איפכא וכו'.

ולהבין זה הענין של קטנות וגדלות באדם התחתון, הוא כך, כי כשהוא הולך אחר תאוות ושרירות לבו נקרא קטנות, בסוד קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאוד (עובדיה א, ב) הנזכר בעשו. וגדלות הוא כשמואס עניני עולם הזה, ועוסק בדברים גדולים נעלמים, בעניני עולם הבא. וז"ש (שמות ב, יא) ויגדל משה, ופירש **רש"י** לגדולה, יעו"ש.

וסדר בריאת האדם הוא היצר הרע שהם גבורות והיצר הטוב שהם חסדים. אך בקטנות אף שהאדם הולך אחר עניני עולם הזה או בעסקי עולם הבא מכל מקום הם בהעלם, שאינם ניכרים מעשיהם, וכמ"ש רז"ל (בר"ר סג, י) ויגדלו הנערים ויהי עשו וגו' (בראשית כה, כז) וז"ל: כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם וכו', וכיון שהגיעו לי"ג שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה לע"ז וכו'. הרי מבואר כי בקטנות החסדים והגבורות הם בהעלם, בדעת, ולא בגופו של אדם, כי אינם ניכרים במעשה. אבל בגדלות מי"ג שנה נתפשטו החסדים והגבורות שהם היצר הרע והיצר הטוב למטה בגופו, וניכרים בעשיות מעשים טובים או רעים וכנ"ל.

אך שיהי' באדם אחד חסדים וגבורות ניכרין, שהם מעשים טובים ורעים, זה לא אתי שפיר, שהם הפכים ונגדים, וכשזה גבר זה נפל. ועוד דשם גדלות יכונה לצדיק וכנ"ל, וא"כ איך יתואר בו התפשטות חסדים וגבורות שיהיו ניכרין.

ונ"ל כי התפשטות חסדים וגבורות בגדלות הוא על דרך זה, כי הרשע אף שהוא אחר י"ג שנה נקרא קטן כנ"ל, והחו"ג שהם בדעת בהעלם הוא על דרך זה, כי אם הי' האדם משים על לבו חסדיו יתברך שעושה עם האדם מיום צאתו על אויר העולם שלא נעשה נפל, וימי יניקתו והגדלתו, כמו שהאריכו בזה חכמי המוסר **וחובת הלבבות** (ש' הבחינה פ"ה), ותחת זבחים ושלמים שהי' ראוי לגמול להש"י, הוא מביא חטאת ואשמים, שהוא גבור' ודינים של אדם שהוא קרוץ מחומר, איך ימרוד עיני כבודו ית' בשפע חיות שהקדוש ברוך הוא משפיע בו, אשר לולי שפע חיותו מהקדוש ברוך הוא רגע אחד הי' נאבד, וכמ"ש (בר"ר יד, ט) פירוש הפסוק (תהלים קנ, ו) כל הנשמה - על כל נשימה ונשימה ראוי להלל י"ה וכו'. בודאי אם הי' האדם משים זה ללבו לא הי' עבד מורד באדונו. אפס שאלו חסדים וגבורות שאמרנו הם בהעלם, שנשכח ממנו זה ואינו נותן לב עליהם לזוכרן, כי כל מעשיו ישרים בעיניו.

אך הצדיק ההולך בדרך הש"י הנקרא גדלות, בו מתפשטים החסדים והגבורות למטה בגילוי, כי נותן לב עליהם תמיד, וזוכר חסדיו ית' ומעשה האדם שהם רעים הנקרא גבורות, ועושה תשובה שלימה הנקרא תשובה עלאה להחזיר אם על בנין, שהוא סוד א' דאהי' להתפשט בז"א הנעשה אד"ם על ידי כשרון מעשי תחתונים, שהם התפשטות חסדים וגבורות כנודע. ואלף זו דאהי', נעשה אהי' במילוי י' פעמים אל גימטריא עמ"ר כנזכר בסוד הספירה, יעו"ש.

איברא שזה הכשרון של אדם כשר אינו במדריגה א' תמיד, כי האדם נקרא עולה ויורד, ובתחלת מעשיו כשמתחיל לשוב עד ה' הוא על דרך הטוב והיושר המכונה למוחין דאבא ומוחין דאמא, כי תשובה מבינה הנק' אמא שהוא א' דאהי' הנעשה מוחין לז"א. ומאבא, כי על ידי תשובה זו ממשיך מילוי אבא שהוא מ"ו, ונעשה מ"ה ע"ה גימטריא מ"ו, וכאשר זכרתי במתניתין (כתובות פי"ג מ"ז) אדמון אומר ילך בקצרה, וחכמים אומרים יקנה דרך במא"ה מנה וכו', עיין אח"ז בפרשת בהר, וזה נקרא גדלות ראשון של אבא ושל מוחין, שעל ידי תשובתו וכשרון מעשיו ממשיך מוחין לז"א מאבא ומאמא.

אך שזה אינו תמידי שיהי' במדריגה א', רק באינו יודע מזה, שסובר שמתמיד במעשיו הטובה במדריגה א', ובאמת אינו, והוא בסוד קטנות שני שהוא שם אכד"טם חילוף אלהי"ם העלם הדין, ור"ל שנעלם שחוזר ויורד ממדריגתו אל הגבור' שהוא דין. עד אחר כך שיורד לגמרי, לסבה שיהי' מאלו דעיילי ונפקי, או להעלות שאר מדריגות בסוד עוברי בעמק הבכה וכו' (תהלים פד, ז), או שיהי' לו אחר כך יותר תענוג על דרך משל לבן מלך וכו', או לשאר סיבת בחירה שבאדם, אז מרגיש כאיזמל בבשר החי איך נתרחק מעבודת

ה', וצר לו מאוד אחר שידע מתענוגי ותפנוקי מלכים שנתרחק ממנו, והוא דואג יותר מתחלת מעשיו שלא ידע כלל מתענוגי עבודת ה', אז שב אל אלהיו בכל לבו ומוסי[ף] גדרים וסייגים לעצמו שלא ירד למטה לגמרי, וזה נקרא גדלות ב'.

וזהו סדר כניסת המוחין למעלה ולמטה, וזה בזה תליא, אשר לסיבה זו בחרו לומר בין פסח לעצרת פרקי אבות, כמ"ש **האלשיך** (ויקרא כג, יא) **ובמדרש שמואל** (בהקדמה) יעו"ש, כי הם ימי תשובה, והוראת כל חיי אד"ם תלוי בימים אלו למעלה ולמטה, ודי בהערה זו.

ובזה יובן המשך הפסוקים כי תבו"או אל הארץ, ר"ל כשתהיו מכונים בשם ביאה אל הארץ העליונה, ולא בשם הליכה, כי כבר נודע מפסוק הלך ילך ובכה (תהלים קכו, ו), כשהולך מעבודת ה' נקרא הולך, שנתרחק ממנו יתברך, מה שאין כן כשנתקרב נקרא ביאה. אז וקצרתם את קצירה, כי העוסקים בחכמה פנימ' נקראו מחצדי חקלא לבער הקוצים מכרם ה' צבאות, וזה אי אפשר כי אם כשעושה תחלה תשובה שלימה, וז"ש כי תבואו אל הארץ אז וקצרתם את קצירה.

והבאתם את עמ"ר, כי על ידי תשובה שתשוב אמא על הבנים, בזה ממשיך ומביא עמר, רפ"אל גימטריא עומר, שנמשך מז"א לנוקבא וכנ"ל ונעשית אל אדני, ואז עולה עמו עד כהן העליון שהוא חכמה ע"ב דיודין גימטריא חסד שמקבל ממנו, כמ"ש בספר **פרי עץ חיים** הלכות שבועות (פ"א) כי בספירת העמר עולה זו"נ עד חו"ב, ובשבועות נתקן כתר שלהם, וז"ש ראשית קצירכם אל הכ"הן הידוע, שהוא להמשיך להמוחין מלמעלה למטה ואחר כך עולה למעלה וכו', ודי בזה, ואם שגיתי ה' יכפר.

•

מצוה - ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' (כג, מ).

במדרש (ויק"ר ל, ז) וכי ראשון [הוא] והלא ט"ו הוא, אלא ראשון לחשבון עונות וכו'. וכבר הוקשו רבים וכן שלמים, ממה נפשך, אי עושין עונות וכי סלקא דעתך אלו ד' ימים שבין יום הכפורים לסוכות הפקר הן. אלא שאין עושין, א"כ ביום א' דסוכות ג"כ אינו ראשון. ועוד בריש הפרשה הוה ליה לרמז זה, ומה זה מקום לרמז כאן אצל ד' מינין שבלולב. ועוד מה שייכות לזה שאמר לכ"ם להוציא הגזול (ויק"ר שם, ו), ואז אמר ראשון לחשבון עונות, **והט"ז** (או"ח סי' תקפא בהקדמה) פירש מה שפירש, יעו"ש.

ונ"ל דכתב **הרמב"ם** בספר המדע פ"ג מהלכות תשובה (ה"ה) חילוק בין יחיד שאין מחשבין עליו עבירה ראשונה ושני', ובציבור אפילו ג' אין מחשבין עד רביעית שנאמר (עמוס ב, א) על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. נמצא אחר יום הכיפורים

שנמחל הכל, אף שעוברין הציבור עבירה א' או שנים וג' אין בחשבון, ואיך מחליט לומר ראשון לחשבון עונות.

ונ"ל משום דד' מינין שבלולב, אף שמעכבין, מכל מקום ד' מצות הן, וכמ"ש **הבית יוסף** בשם **אורחות חיים** (הל' לולב אות כב) שאם שכח להניח ערבה עם לולב, הוא מברך על ערבה לעצמו, וכן כתב בשם **הראב"ד** (תמים דעים סי' רלג), יעויין (ב"י או"ח) בסימן תרנ"א. ונמצא אם גזל ד' מינין שבלולב, שכל א' הוי מצוה הבאה בעבירה, כדמסיק בש"ס (סוכה כט:) **והרא"ש** (סוכה פ"ג סי' ג), א"כ הוי ד' עבירות, ואף בציבור נכנס מיד לחשבון.

ובזה יובן ולקחתם לכ"ם ביום ראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וכו'. ובא להוציא שאול, וגזול נתמעט משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. ואם עושה כן, הנה אף שהוא ראשון, מכל מקום נכנס לחשבון עונות, דד' עבירות הוי בידו, ואף בציבור על ארבעה לא אשיבנו, וק"ל. ונכון הוא, כי בזה מבואר כל הספיקות שהקשה **הבית יוסף** (סי' תקפ"א) והט"ז אף שלא העליתי כאן, ודוק.

•

במסכת סוכה (כז.), שאל אפוטרופס של אגריפס את רבי אליעזר מהו שאצא מסוכה לסוכה, אמר לי' לא, שאני אומר היוצא מסוכה לסוכה בטל מצות הראשון.

וי"ל, לפי מה שכתב **הרמב"ם** (פיה"מ סוטה פ"ה מ"ה) על מ"ש בסוטה (לא.), הן יקטלוני לו איחל וכו' (איוב יג, טו), אלא מעתה הא דכתיב (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לא צר וכו', אלא משמע הכי ומשמע הכי. ופירש הוא ז"ל, דלפעמים משמע לא באלף הן, ולפעמים הוי לאו. וא"כ מה זה דמשני לו, לא, דמשמע לתרי אפי, הוה ליה להשיבו אסור לצאת מסוכה לסוכה, ועכ"פ הל"ל לא"ו, שאין בו ספק. ב' קשה לשון שאני אומר וכו', אין לו שחר כלל, דהוא ללא צורך, דלא שאיל הטעם רק הדין.

ונ"ל דחדא יתורץ באידך, שכתבתי בביאור מתני' דעדיות (פ"ה מ"ו) על מה שאמר עקביא מוטב שאקרא שוטה כל ימי ולא להיות רשע שעה אחת לפני המקום וכו'. דיחיד החולק עם הרבים אסור להורות כסברתו במעשה נגד הרבים, דזקן ממרא יחשב, ואם הורה נגד הדין של עצמו כמעשה רשע יחשב וכו', יעו"ש.

והנה בדין זה היוצא מסוכה לסוכה פליגי רבי אליעזר וחכמים שם, וא"כ זה השואל ששאל מרבי אליעזר דוקא, ממה נפשך לא יעשה רבי אליעזר כהוגן בהוראתו, דאם ישיבו כסברת עצמו במעשה נגד הרבים, יחשב לזקן ממרא, ואם ישיבנו כחכמים

בהוראתו, זה א"כ סותר סברת עצמו, וח"ו לרשע יחשב, לכך א"ל ל"א דמשמע לתרי אפי, ואתי שפיר.

ובזה יובן, שאל אפוטרופס של אגריפס את רבי אליעזר דוקא, מהו שאצא מסוכה לסוכה, והנה מאחר שבדין זה פליגי רבי אליעזר וחכמים אי אפשר להורות למעשה כחד מהן, והשיבו במתג לשונו לשון ל"א דמשמע הכי והכי. אפס פן תיקשי למה השיבו לישנא דמשתמעי לתרי אפי, לזה ביאר הוא עצמו טעמו של דבר שאני או"מר וכו', מאחר שאני הוא האומר כך אבל חכמים פליגי עלי בזה, והכרחתי להשיבך בלשון הזה דמשמע הכי והכי ויצא ידי הכל ודוק, וק"ל.

•

מצוה - ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' (כג, מ).

ודרשו חז"ל (ויק"ר ל, ז) וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא, אלא ראשון לחשבון עונות וכו'.

וטור **אורח חיים** כתב בסימן תקפ"א מדרש תנחומא (אמור כב) וז"ל: משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אלי' בחיל גדול לגבותו, כשנתקרב אלי' י' פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שליש. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני המדינה לקראתו, הניח להם שליש השני. כשנתקרב יותר יצאו כל בני המדינה לקראתו הניח להם הכל, כך וכו' ערב ראש השנה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש עוונותיהם, בי' ימים בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלישי[ם], ביה"כ הכל מתענין ומוותר להם הכל וכו'.

והקשה **הבית יוסף**, א"כ ערב ראש השנה חשוב כמו יום הכיפורים, שמתכפר בו שליש עוונות כמו יום הכיפורים. וי"ל דשליש ראשון קל להתכפר וכו'. **ובעל הט"ז** (סי' תקפ"א בהקדמה) תירץ קושיית הבית יוסף, שאין אלו השלישים נמחלין לגמרי בערב ראש השנה ובי' ימים, רק דרך העברה, וביום הכפורים הוא מחילה גמורה וכו', יעו"ש.

אבל לא הבנתי כוונתו בזה, דהא לשון וויתר משמע לגמרי מחילה גמורה, כמ"ש (ב"ק נ.) כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן וכו' אלא מאריך רוחי', הרי דהעברה שהוא מאריך רוחי' לא נקרא וו[י]תר. ועוד מנין לו זה כי אם מכח קושיא הנ"ל.

ונראה דיש לדקדק יתור לשון הטור מוותר לה"ם שליש עוונותי"הם, דהוה ליה למימר מוותר שליש עוונותיהם, ולמה לי לה"ם. גם הל"ל שליש עוונות, מאי עוונותיהם. ועוד בינונים מוותר ב' שלישים וכו', הא אינו רק שליש. וכן הקשה **הט"ז**. ועוד למה שליש הראשון קל, מאחר שהוא מכוון שליש כמו שאר השלישים. ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

ונ"ל דשניהם, תירו[ו]ץ הב"י והט"ז, אמת, ואף שהם שני הפכים מכל מקום בסוג א' עולה.
ותחלה צריכין לבאר מ"ש ענין וויתר השליש, אי ר"ל שליש עוונות של כל המדינה, או של אלו הגדולים שיצאו לקראת המלך. וכדי לבאר זה, נ"ל לבאר דין אחד מש"ס דבבא בתרא פרק ט' (מ"ג, קמג:) **בסמ"ע וטור חושן משפט** סימן רפ"ז, מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים, והשביחו הגדולים את הנכסים, השביחו לאמצע. ומפרש בטור דהיינו שהשביחו מממון הקטנים דוקא שהוא מתפוסת הבית, אבל השביחו מממון שלהם או שטרחו בגופם, השבח לעצמן. וה"ה אם אמרו ראו מה שהניח לנו אבא, השבח לעצמן וכו', יעו"ש.
ומעתה מבואר בדין הנ"ל, דיש לפעמים ענין וויתר השליש רק לגדולי המדינה, ולפעמים להמדינה. והוא, שאם הלכו לקראת המלך בשליחות של בני המדינה, שמחזיקים בידם של אלו הגדולים כדי שיהי' להם פנאי לפקח בעסקי עבודת המלך, שיצאו לקראתו ויפייסו את המלך עבור המדינה, ופייסו המלך שוויתר לאלו הגדולים שליש, שייך זה לכל המדינה, מאחר שהשביחו מתפוסת הבית השבח לאמצע. מה שאין כן אם יצאו אלו גדולי המדינה מעצמן שלא בשליחות המדינה, ומכל שכן אם מקנטרין אלו בני המדינה על אלו הגדולים שעוסקין בעבודת המלך, ועל כרחך אמרו אלו הגדולים הרי אנו עושין בעבודת המלך לעצמינו, שייך הוויתר לאלו הגדולים לבדן.
ובזה מבואר צחות לשון הטור, דמבואר כי ישראל בכלל יש בהם ג' שלישים, שליש א' צדיקים, ושליש א' בינונים, ושליש א' רשעים. וכן כתב **האלשיך** ישעי' ס' נ"ה (ו) וז"ל: הרשעים הם המעט, כי הרוב הם כשרים שליש צדיקים ושליש בינונים, יעו"ש.
ובזה יובן, ערב ראש השנה הגדולים מתענין, וויתר להם שליש עוונותיהם. ר"ל שהוויתור הוא לה"ם דייקא, שליש עוונותיהם של כללות המדינה, שהוא כל חלקם של צדיקים, והם הגדולים שיצאו לקראתו תחלה. ולא שימחל לגמרי, כי להתלמידי חכמים שהם הגדולים נקרא וויתר לגמרי, אבל לבני המדינה אינו רק העברה, לענין שאם אין אחדות לבני המדינה עם גדוליהם נחשב זה שליש עונות חלק הגדולים על בני המדינה, בסוד כסוי חטאה (תהלים לב, א), וז"ש וויתר להם ולא למדינה, כי השביחו לעצמן. בי' ימים שיצאו בינונים המדינה ונמחל שליש המגיע לחלקם, שהם ג"כ שליש, וגם השליש שהי' מוטל עליהם מן הגדולים ג"כ וויתר להם, והוי ב' שלישים, ונשאר שליש של הגדולים ושליש של הבינונים הכל על שאר בני המדינה, עד ביום הכיפורים נמחל הכל, עונות של עצמן ושני שלישים ראשונים. ומעלת יום הכיפורים הוא ביתר שאת מצד השלום והאחדות שיש ביום הכיפורים, וממילא כשיש אחדות בערב ראש השנה

ועשו הגדולים בשליחות בני המדינה ג"כ הוי מחילה גמורה זה שליש של הגדולים, כי השבח לאמצע, ודוק כי נכון הוא, ומעתה דברי הב"י והט"ז שניהן אמת.

ועל פי זה נראה לי לבאר המשך פסוקי פרשת האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי וגו', כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, שחת לו לא בניו מומם (דברים לב, א-ה). והספיקות רבו, **א**' למה בשמים אמר לשון האזינו מקרוב, ובארץ אמר שמיעה מרחוק. ומ"ש חז"ל (ספרי האזינו א) שהי' משה רבינו ע"ה קרוב לשמים, גם זה צריך הבנה. **ב**' למה בשמים אמר אדברה שהוא קשות, ובארץ אמר אמרי פי שהוא לשון רכה כמ"ש (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב וגו'.

ג' למה בשמים אמר האזינו לשון רבים, ובארץ אמר תשמע לשון יחיד, והל"ל ג"כ תשמעו. הגם דכבר בארתי **בכתבי** דכתבו **חכמי התכונה** כי השמים הוא ע"י גלגלים, מה שאין כן נקודת מרכז הארץ וכו', יעו"ש, אבל דברי רבותינו (אדר"נ לז, ט) כי יש שבעה ארצות ג"כ, הדרא קושיא לדוכתי'.

ד' מה ענין כי שם ה' אקרא, אהא דלעיל. **ה**' במשה נזכר שם הרחמים כמ"ש כי שם ה' אקרא, ובישראל נזכר שם אלהים כמ"ש הבו גודל לאלהינו. וגם כפשוטו אין לו שחר כלל.

הגם דב' קושיות אלו לבד, דהיינו קושיא ד' וה', היה אפשר לבאר על פי המשך דברי הטור הנ"ל (סי' תקפא), והוא דכתב **האלשיך** ישעי' סימן נ"ה (ו) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. והקשה ז"ל, הנה אמרו חז"ל (ר"ה יח.) אלו י' ימים שבין ראש השנה ליום כיפורים שהוא מצוי אצלינו, וקשה דלפי זה איך חוזר ואומר קראוהו בהיותו קרוב, דמשמע שאינו מצוי אצלינו. גם כי בשם הרחמים אמר וירחמהו, ובשם אלהינו ירבה לסלוח, משמע יותר רחמים משם הו"יה.

וביאר על פי דברי הטור הנ"ל, שהגדולים מתענין ערב ראש השנה ומוותר שליש וכו'. וז"ש דרשו ה' בהמצאו, ר"ל עכ"פ בי' ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שכבר הוא מצוי. אך עצתו הוא שלא תמתינו עד המצאו, כי אם קראוהו בהיותו קרוב לימצא, שהוא קודם ראש השנה שהוא יום הדין, כי יעזוב רשע דרכו מאז, קודם ראש השנה, שהוא רחמים, ואז כי ישוב אל ה' וירחמהו שאז מוותר שליש, וכשיחזור להתחזק בתשובה בזמן שנקרא אלהינו שהוא בראש השנה יום הדין, אז ירבה לסלוח וכו', ודפח"ח.

ולי נראה לפרש כפשוטו, דהא לפי המשל הנזכר בטור מבואר שיש מחילה אף שאינן מתעוררין בתשובה קודם ראש השנה כי אם הגדולים, אבל הבינונים ושאר המדינה

מתעוררין בתשובה מראש השנה ואילך. ובזה אתי שפיר דרשו ה' בהמצאו מראש השנה ואילך, דרך כלל המדינה ובינוני המדינה, ובלבד שיצאו הגדולים לקראתו מקודם, שקראוהו בהיותו קרוב שלא בא עדיין למדינה. וז"ש וישב אל ה' וירחמהו, דהיינו קודם ראש השנה, שיצאו הגדולים לקראתו, שאז נקרא רחמים, ואז ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, ור"ל מאחר שיצאו הגדולים קודם ראש השנה, אז גם כי כלל המדינה לא יצאו רק מראש השנה ואילך שנקרא אלהינו, ג"כ ירבה לסלוח, שוויתר הכל כמו במשל הנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן קושיא ד' ה' הנ"ל, שאמר משה כי שם ה' אקרא, כי כלפי שנזכר שם בנביא קראוהו בהיותו קרו"ב קודם ראש השנה שנקרא רחמים, לכך אמר משה כי שם ה' אקרא, אבל אתם כלל המדינה הבו גודל לאלהינו - בראש השנה שנקרא אלהינו, שאז ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. כי מאחר שיצאו גדולי המדינה לקראת המלך הוא משה שקרא לשם הו"יה שנקרא רחמים, דהיינו קודם ראש השנה, די לכללות המדינה במה שהבו גודל לאלהינו מראש השנה ואילך, שיתכפר, כנ"ל, וק"ל.

ובזה יבואר פסוק (דברים כט, ט) אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם. ודרשו חז"ל אתם נצבים היום בראש השנה. והוא תמוה. ולפי הנ"ל אתי שפיר, אתם נצבים היום בראש השנה, שתהיה לכם תקומה, והיינו אם לפני ה' אלהיכם יצאו ראשיכם שבטיכם וזקניכם כל איש ישראל המכונה בשם איש דהיינו הגדולים, שיצאו לפני בא המלך במדינה לישב על כסא דין, וז"ש לפני ה' אלהיכם, וכמ"ש **הט**"ז (או"ח סי' תקפה סק"ז) בחצוצר[ו]ת וקול שופר הריעו לפ"ני המלך (תהלים צח, ו), שבא לו בחלום וכו' יעו"ש, וק"ל.

וז"ש אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון (תהלים פט, טז). ור"ל אשרי העם, שהם כללות המדינה, שיודעים לרצות רבונם בתרועה, שהוא על כל פנים בראש השנה הנקרא יום תרועה, והיינו אם שלחו תחלה הגדולים שנקרא אור פני אל כמבואר **בזוהר** (הקדמה ז:), ולאור פניך שהם הגדולים יהלכון הם באחדות ג"כ אחריהם בראש השנה ומשם ואילך, ואז טוב להם, וק"ל.

עוד י"ל, על פי משל **ששמעתי ממורי**, למדינה שהי' להם גבור אחד, ובטחו עליו כל בני המדינה, ולא למדו נמוסי המלחמה, כי סמכו א"ע על גבור המלחמה שהיה ביניהם. ואחר כך בעת המלחמה שרצה הגבור להכין כלי זיינו, והשונא נתחכם וגנב ממנו כלי זיינו אחד לאחד עד שלא נשאר לו במה להלחם, וגם אנשי המדינה שסמכו עליו נלכדו עמו וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן אשרי העם יודעי תרועה. ר"ל כשהעם אינם סומכין על הגבור רק הם עצמם יודעי תרועת המלחמה, ואז באור פניך יהלכ"ון לקראת המלך, אינן סומכין על הגדולים רק הם עצמן, וכמ"ש **הטור** (או"ח סי' תקפא) נוהגין כולם להתענות בערב ראש השנה וכו', ולכאורה סותר המשל וכו', ולדברינו אתי שפיר, שאינן סומכין על הגבורים שהם הגדולים, וכמ"ש **האלשיך** הנ"ל, ואז באמת אשרי העם וגו', וק"ל.

העולה מזה, דודאי אשרי לעם שמקדימין עצמן, אבל באמת לפי המשל חסד הש"י הוא שנתרצה לעם בקדימת פנים של הגדולים לבד, וז"ש משה רבינו ע"ה כי שם ה' אקרא, אבל אתם הבו גודל לאלהינו, וכנ"ל.

איברא כדי להמשיך מה זה שייכים לפסוק הקודם, נ"ל לבאר ג"כ הספיקות שזכרנו. והוא דיש לתרץ קושיא ב' בלא קושיא א', כפשוטו, דאתי ללמוד דעת את הזקנים שבדור שיתנהגו בדרך משה רבן של כל הנביאים, שמצינו שהי' עניו מכל אדם, ומה זה שמצינו שהי' מקנתר את ישראל שהיו ספונים וחשובים, הן ביחוסן שנתייחסו ושם י"ה העיד עליהן, והן בחכמתן שהיו כולם נביאים בהקיץ בקבלת התורה, והן בעשרם שהי' לכל א' צ' חמורים טעונים מכספם וזהבם של מצרים (בכורות ה:), ואיך זלזל בכבודן ואמר ממרים הייתם עם ה' וגו' (דברים ט, ז), מקציפים הייתם את ה' בחורב וגו' (שם ט, כב), וכיוצא בזה שדיבר עמם קשות, כמ"ש (דברים א, א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו'. לכך בא משה רבינו ע"ה עצמו לתרץ ואמר האזינו השמים ואדב"רה, ר"ל מה שהוא במילי דשמיא אדברה קשות נגדיכם, אבל במילי דעלמא שהוא ארצית אז ותשמע האר"ץ אמ"רי פי, שהי' עניו ונזהר בכבודן.

ובא ללמדינו שיהי' הנהגתינו היפך כת החנופים, שאם שהוא נוגע בכבודן של ראשי הדור, יורדין לחייו, ואם במילי דשמיא, יחנף להם כאלו אינו רואה. ובאמת אין זה דרך ישרה שיבור האדם, רק בכבוד שמים יהי' גבור עומד בפרץ ולא יבוש, ודבר הנוגע בכבודו יהי' סובל ומעלים עין מסוררים, וידבר להם רכות, ובזה יהי' עניו, כמו שמצינו במשה (במדבר יב, א-ג) שדיברו בו אהרן ומרים ובזה הי' עניו, וק"ל.

אך כדי לבאר קושיא א', למה אמר כאן האזינו מקרוב, ובארץ אמר שמיעה מרחוק וכו'. ונ"ל דבארתי בהפטרה ישעי' (נה, א), הוי כל צמא לכו למים וכו' ואשר אין לו כסף לכו שברו בלא מחיר יין וחלב. דיש ב' מיני מוסר, כי לחכם האוהב תוכחה ומוסר כמ"ש (משלי ט, ח) הוכח לחכם ויאהבך, יאמר לו דברי מוסר כפשוטו בלי לבוש משל ומליצה. מה שאין כן להמוני עם, ומכל שכן לרשעים, ילביש במשל ומליצה ונדמה ליין וחלב יעו"ש, והוא שמועה מרחוק. וז"ש האזינו השמים מקרוב בלי לבוש, לת"ח הנקרא

שמים. מה שאין כן להמונים, וז"ש ותשמע הארץ שהוא שמיעה מרחוק על ידי כמה לבושים במליצה ומשל כדי שישמע, ר"ל על ידי שהוא מרחוק במשל ומליצה, ישמע, מה שאין כן בלאו הכי וכנ"ל, וק"ל.

וכל כוונת משה רבינו ע"ה היה לקרבן אליו בדברים כבושי', שיהיה אחדות. ואז גם כי אני לבדי שם ה' אקר"א, אתם הבו גודל לאלהינו בראש השנה, ג"כ מהני הוית[ו]ר לכולכם ע"י האחדות וכנזכר, ודו"ק.

ואמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט שחת לו וגו'. נראה לי לבאר זה על פי מה שכ' בספר **אבן בוחן** בענין הנהגת בני אדם בעולם הזה, שנמשלו למלמד שהרשה לתלמידיו שילכו לביתם לסעוד סעודת שחרית או צהריים, והזהירם שלא יתעסקו בשום דבר חיצוני זולת עסק המזון לצורך קיום הגוף, שיחז(י)רו לבית רבם ללמוד. וכשהלכו לביתם כל אחד פנה לדרכו, ושלוחי מלמד הלכו בסתר לשוטט ולראות מעשה כל אחד ואחד ועסקו בביתו במה הוא. והנה יש שנזהרו בצווי הרב, ויש שפנה לשטות ולשחוק, שעשו להם קלפי, שזה יהיה ראש ומנהיג, וזה דיין, וזה ארנדר, ובתוך כך באו שלוחי רבם שילכו לבית הרב ללמוד, וסיפרו השלוחים להרב מעשה כל אחד, שזה הי' דיין וכך וכך דן דין אלו הנערים, וכיוצא לכל אחד, ואז דן הרב לכל אחד כגמולו ישיב בראשו.

וכך הוא עניני עולם הזה, שבאו רק ללחום לחם בלחמי התורה והמצות, שיהי' חיות וקיום לגוף בעולם הזה ועולם הבא, כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל כ, עי' קדושין לט:), וכמ"ש (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, לסגל במעשיו הטובים. וז"ש הפסוק כי כל דרכיו משפט, ור"ל כמו שכתבו **המפרשים** במ"ש חז"ל (אבות פ"ג מ"א) דין וחשבון, כמו שהוא פוסק הדין לאחרים כך צריך ליתן חשבון על מעשיו, וז"ש שחת לו לא בניו מומם, **וכתרגומו**, וק"ל.

וזה נראה לי פירוש המשנה בעדיות (פ"ב מ"י) משפט מצרים י"ב חדש וכו'. דכתב **בזוהר** ריש פרשת בא (לג.) כמו שדן איוב את ישראל בעצתו לפרעה כך נידון וכו'. וכן כתב **בספר הפליאה**, דלכך נקרא מדות, שבעורר האדם מדת החסד כך נעשה למעלה, והשאר יובן.

ואגב הנ"ל נ"ל לבאר המשך הפסוקים בפ' בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו וגו' (שמות י, א). והספ[י]קות רבו, **א**' קשה, דהל"ל לך אל פרעה, מאי בא. **ב**' קשה לפירוש חז"ל בא והתרה בו, א"כ מה זה נתינת טעם כי אני הכבדתי, שהוא כסותר, שמאחר שניטלה הבחירה ממנו על ידי שאמר הקדוש ברוך

הוא שהכביד לבו, אם כן התראה זו למה. וגם לדרשת חז"ל שבחמשה מכות הראשונות החזיק לבו, לכך ניטלה שוב הבחירה ממנו, מכל מקום קשה מה זה נתינת טעם.

ג' קשה, לפי מה שהקשה **הרמב"ם** בח' פרקים (פ"ח) בענין הבחירה, שאם ידע שיהי' רשע, אין מקום לענוש. וא"כ אף אם יתרה בו ולא ישמע להתראתו, אין מקום לענוש גם אחר התראה זו, מאחר שידע הקדוש ברוך הוא והכביד לבו ג"כ.

ד' קשה, דלשון הכבדתי יש לו ב' פרושים, האחד כפשוטו שהכביד לבו ופנה עורף מלשמוע בקול ה', ועוד יש לפרש כמו (שמות יד, ד) ואכבדה בפרעה ובכל חילו. ואם כן הסוגיא בענין זה ששני הפירושים אמת, וכמו שכתבתי בפירוש לחם, שמשמעו מאכל, וגם לשון מלחמה, כמ"ש לחם את לוחמי החזק מגן וצנה וגו' (תהלים לה, א-ב), וכתבתי שם ששני הפירושים אמת, כמ"ש **בזוהר** (ח"ג ערב.) בינוקא דאמר אי בעיתו לאכול בקרבא ומלחמה וכו', וסודו ידוע להבאים בסוד ה', כי יש בירורי נצוצות מתוך המאכל שצריך לברר, והוא מלחמה, או שיתפס הוא ח"ו אצל הניצוץ, כמו יוחנן כהן גדול שנעשה צדוקי (ברכות כט.), שאכל קדשים בלא כוונה, כמ"ש **בכתבים**. או שיזכה לברר ולהוציא הניצוץ הקדוש שבמאכל ההוא, ולדבקו בשרשו כנודע. הגם שכעת לפי העתים, שנלכדין כל בני אדם בסבת פרנסת לחמו כמ"ש **הקנה** שהוא מצודה פרוסה על כל הנבראים שבעולם, כי העופות נלכדין במצודתן על ידי שמפזרין להם גרעיני דגן ורוצה להתפרנס בזה, עד שנלכד בו. וכן הזאב עושין לו מצודה בענין שיראה פרנסתו שם בבור, ולוכדין אותו שם. וגם בני אדם ובני איש יחד כולם בסבת טרדתן, כי להוטים אחר פרנסתן יום ולילה לא ישקוט, הם נלכדין במצודה הפרוסה על כל החיים. כי העבודה והתורה מונחת בקרן זוית, אין דורש ואין מבקש. אבל החכם אשר עיניו בראשו צריך ללחום עם יצרו שלא ילכוד בסבת לחם פרנסתו כאמור, הרי שניהם אמת. מה שאין כן כאן אי אפשר לפרש ששניהם אמת, כי הם הפכים ונגדיים, כי כבוד אשר חכמים ינחלו, הוא שייך בצדיק ות"ח, שאין כבוד אלא תורה (אבות פ"ו מ"ג). מה שאין כן כבוד לב, שאינו שומע לקול חכם, הוא מכונה לרשע, וא"כ סתרי אהדדי. **ה'** קשה, מאי ענין למען שיתי אותותי אלה בקרבו.

ונ"ל דהרמב"ם (הל' תשובה פ"ה ה"ה) תירץ על קושיא של בחירה וידיעה, כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו' (ישעיה נה, ח). והשיג עליו **הראב"ד** שיותר הי' טוב להרמב"ם שתיקתו מדבורו, שהתעורר בקושיא ולא תירץ מידי וכו' יעו"ש.

ולי נראה דלא כתב הרמב"ם שאי אפשר להשיג תיר[ו]ץ קושיא זו, דאם כן ודאי הי' הדין עם הראב"ד שיותר נכון שלא לעורר הקושיא בענין זה מאחר שאין עליו תירוץ מספיק.

אלא ודאי דהרמב"ם כתב זה לתירו[ו]ץ מספיק, והראב"ד חשב שכתב זה שאין להשיג תירץ זה, ובאמת אינו כמו שנבאר.

דקשה בפסוק זה כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, דהל"ל בסיפא כמו ברישא ולא דרכי דרכיכם, או ברישא כמו בסיפא כי לא מחשבותיכם מחשבותי. ונ"ל דכתב **הטור אורח חיים** בריש הסימן (א) צריך האדם להתגבר כארי שיהא הוא מעורר השחר, ולא השחר מעירו, כמו שאמר דוד (תהלים נז, ט) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר, אני מעורר השחר ואין השחר מעיר אותי (ירושלמי ברכות פ"א ה"א), עכ"ל. **והקשה הט**"ז הסיפא ל"ל, ואין השחר מעיר אותי. ועוד **הבית יוסף** בשלחן ערוך כתב רק הרישא, ולא כתב הסיפא, וכי הטור לחנם האריך הסיפא, על כרחך לצורך כאשר נבאר. והט"ז תירץ לפי דרכו.

דהא ק' רישא דקרא למה לי עורה כבודי עורה, דלא צריך רק סיפא דקרא, הנבל וכנור אעירה שחר.

ונ"ל לפי מה שאמרו חז"ל (פסחים קיז.) פעם (י)אמר מזמור לדוד, ופעם (י)אמר לדוד מזמור, כי לפעמים הי' דוד מכין את עצמו תחלה ואחר כך שרה עליו רוח קדושה, ולפעמים קדמה התעוררת מלמעלה להכינו אל רוח הקודש וכו'. ובודאי זה צריך טעם, וכי ח"ו הי' זה במקרה לפעמים קדמה התעוררת מלמעלה, ולפעמים קדם הוא להתעורר. **ונ"ל** דיש ב' מיני התעורר[ו]ת, נגד ב' דברים הנוגעים לעבודת הש"י, א' במחשבה, ב' במעשה. והנה בדברים הנוגעים במעשה, צריך התעוררות מלמטה תחלה, זה שאמרו חז"ל בעובדא דלתתא איתער לעילא, ובזה אמר ואני מעיר השחר, בסוד אילת השחר וכמ"ש הט"ז יעו"ש, ומדה הזאת מקנן בעשיה, ודוד הי' מרכבה אל המדה הזאת הנוגע במעשה, לכך הי' צריך הוא להתעורר תחלה. מה שאין כן בדברים הנוגעים במחשבה, כגון הרהורי תשובה שבאין אפילו לאדם רשע, והיינו מצד התעורר[ו]ת העליון, והם מצד התפשט[ו]ת הבת קול שמכריז בכל יום שובו בנים שובבים, וכאשר **ששמעתי ממורי** בזה ודפח"ח.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (דברים כט, כח) הנסתרות לה' אלהינו, ר"ל קדושת המחשבה והרהורי תשובה שהם דברים נסתרים, הוא לה' אלהינו, ר"ל מצד התעורר[ו]ת העליון הוא בא לאדם. מה שאין כן הנגלות, הוא לנו ולבנינו, ר"ל שיקדש את עצמו האדם במעשה הנגלה, הוא מצד האדם, ובאתערותא דלתתא איתער לעילא, וז"ש לנו ולבנינו. **העולה** מזה שהידיעה והבחירה אינו מכריח זה את זה, כי בחירת האדם במעשיו הוא מעורר למעלה, אם בחר בקו הטוב, שהוא מעורר למעלה קו הטוב, שהוא ימין. והבוחר

ברע, מעורר למעלה קו שמאל. וקודם שהתעורר האדם הי' למעלה אחדות א', גם שנכלל בו ג' קוין שמאל וימין ואמצעי, מ"מ הכל אחדות. רק כאשר האדם במעשיו מעורר איזה קו, אז גובר למעלה או קו שמאל או ימין. מאי אמרת, הא במחשבה שהוא המתפשטת מלמעלה, ומשם בא התעוררת לאדם, וא"כ למה יענש. באמת אין עונש על המחשבה, דקי"ל (קדושין מ:) מחשבה רעה אין קב"ה מצרף למעשה, והיינו מטעם הנ"ל, כי יש לו התנצלות כי מלמעלה בא לו זה. כמו **שקבלתי ממורי** הרהורי זנות מתפשט מחסד, וכן הרהורי ע"ז מקו אמצעי, הרהורי שפיכות דמים מקו שמאל וכו', ודוק. הגם שאין רע יורד מלמעלה, כי שם למעלה הכל טוב גם קו שמאל. מכל מקום י"ל הידיעה שלמעלה גרמה לו ידיעת מחשבתו זה, כי ידיעה מעורר ידיעה, לכך [אין] עונש על מחשבה.

ובזה יבואר הפסוק כי לא מחשבותי מחשבותיכם. ר"ל גם שהידיעה שלמעלה מעורר הידיעה שלמטה, מכל מקום אינו דומה, כי למעלה אין רע כנ"ל, רק כמתפשט למטה תוך הקליפה וכו'. ואם נפשך לומר דמכל מקום שם ידיעה אחד הוא, דידיעת השם יתברך מכרחת ידיעתך. באמת אין עונש על המחשבה. מאי אמרת, שידיעתי מכרחת אתכם במעשה, זה אינו, כי הלא בכם הדבר תלוי דברים הנוגעים במעשה, וז"ש לא דרכיכם דרכי, כי אתם בדרכיכם מעוררין למעלה דרכי גם שאינן בסוג א', כי באמת לא דרכיכם דרכי, כי אינן מעוררין למעלה דרך זה רק על עצמן, מה שאין כן לאחרים המטיבין דרכם, להם נתעורר למעלה הטוב, מה שאי אפשר לבשר ודם לפעול ברגע א' דין ורחמים. מכל מקום על כל פנים אתם למטה מעוררין למעלה, ואם כן איך אפשר לומר שידיעת הש"י יכריח הבחירה לאדם במעשיו הגשמיות.

וא"כ ביאר הפסוק בעצמו קושיית הרמב"ם ותירוצו, ומבואר כי הרמב"ם כתב זה דרך תיר[ו]ץ מספיק, ודו"ק.

וז"ש הפסוק עורה כבו"די עורה, ר"ל המדה הנק' כבוד, שהוא המחשבה דברים נסתרים, עורה, ר"ל מעצמו נתעורר מלמעלה למטה, שהמחשבה עליונה מעוררת המחשבה למטה. אבל המדה הנק' אילת השחר, המקנן בעשיה, אני מעורר השחר ולא השחר מעיר אותי, כי בזה צריך לי התעורר[ו]ת מלמטה, ואז נתעורר למעלה.

ובזה נראה לי דמתורץ קושיית הט"ז, דהאריך הסיפא, לומר שעכ"פ האדם מחוייב לעשות מה שהבחירה בידו להתעורר בעשיות הטוב למטה, כדי שיתעורר הטוב גם למעלה, ואגב זה יזכה למדריגה ב' היותר מעולה, שהיא קדושת המחשבה, הגם שאין זה בידו, כי התעורר[ו]ת קדושת המחשבה הוא למעלה, מכל מקום הקדוש ברוך הוא מצרף קדושת המעשה שביד האדם כדי שיזכה למחשבה קדושה, גם שאין ביד האדם,

ולזה נתכוין הטור. והב"י בשלחן ערוך לא נקט הסיפא, שאינו מלתא דפסיקא, שאינו ביד האדם, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר משנה באבות פרק ג' (מט"ו) הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נידון, והכל לפי רוב המעשה. והספיקות רבו, **א**', מה ענין הכל צפוי לרשות נתונה. **ב**', קשה לפירוש **הרב** ובטוב העולם נידו[ו]ן, לפי שהכל לפי רוב המעשה, אם רבו זכיות נידו[ו]ן לזכות וכו'. וקשה והא יותר חסד מצינו לו יתברך, ורב חסד, דאף במחצה זכיות נידון לזכות דמטה כלפי חסד (ר"ה יז.), ושאר הספיקות. וכבר בארתי משנה זו, עיין בכתבי, יעו"ש.

ולפי הצעה שזכרנו יבואר הכל על נכון באופן זה, הכל צפוי והרשות נתונה, ר"ל אע"פ שהכל צפוי לפניו יתברך, מכל מקום אין ידיעתו מכריח מעשה האדם, כי מכל מקום הרשות נתונה לאדם, כי הבחירה חפשיות לבחור במעשיו להרע או להטיב.

ולכך בטוב העולם נידו[ו]ן לשכר ולעונש, שאין מקום להקשות מאחר שידע הש"י אם יהיה צדיק או רשע, א"כ מוכרח האדם במעשיו שיהי' צדיק או רשע, וא"כ שכר ועונש למה, וכקושיית הרמב"ם, דזה אינו, כי באמת גם שהכל צפוי, מכל מקום הרשות נתונה, וא"כ בטוב העולם נידו[ו]ן, כי יפה מחייב הרשעים לגיהנם וצדיקים לגן עדן.

וכי תימא כקושיית הרמב"ם, לכך ביאר ואמר כי הכל לפי רוב המעשה, ר"ל תיבת הכל הכוונה גם עולמות העליונ' תלוין במעשה התחתונים, שאם האדם בחר במעשיו להרע, מעורר גם למעלה ח"ו קו שמאל להגביר על קו ימין, ואם רוב מעשיו לטובה אזי גם למעלה מעורר קו הימין, כי באתערותא דלתתא איתער לעילא, כי גם האדם כולל ג' קוין ימין ושמאל ואמצעי, וע"י הרוב מכריע ב' קוין לקו השלישי, הן בימין ואמצע לשמאל, או שמכריע אמצע ושמאל בימין, וכך נתעורר למעלה, הגם שהמחשבה עליונה מעוררת המחשבה תחתונה. וזה נראה לי כוונת הלשון הכל צפוי ולא צופה, ור"ל תיבת הכל, המחשבה וידיעת האדם שנמשך מידיעה של מעלה, וז"ש צפוי ממילא, שהצפוי שלמטה נמשך מהצפוי של מעלה, ומכל מקום במעשה הוא מתתא לעילא, והכל לפי רוב מעשה האדם כך נתעורר למעלה, והבן, וכמ"ש לעיל שלכך נקראו מדות וכו', ואתי שפיר.

ובזה שפיר אמרו בש"ס דברכות (לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י, יב) מה ה' אלהיך ש[ו]אל מעמך כי אם ליראה. כי הכל מתעורר למעלה, וכך נעשה אחר כך למטה, על דרך שאמרו חז"ל יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי אדמה באדמה. מה שאין כן דבר הנוגע ליראת השם, הבחירה מסורה ביד האדם

להתעורר למעלה על ידי התעורר[ו]תו למטה. וז"ש מה ה' ש[ו]אל מע"מך כי אם ליראה, כי כך הדבר תלוי למטה, ודי בזה.

ונחזור לענין, דכבר כתבתי בענין המשל **ששמעתי מרבותי** ששר אחד יצא להחזיר בן המלך אל המלך אחר שנתרחק ממנו, והוצרך להלביש בגדי אנשי הכפר ששם הי' בן המלך, כדי שיהי' לו התחברות עם בן המלך, ליכנס עמו בדברים ועלתה לו וכו', ודפח"ח. **ונראה** לי להבין ענין משל ומליצה בנמשל, מה הוא התלבשות בגדי הכפר אשר לבוש בו בן המלך. ונראה לי שהוא רוע המדות שנתלבש השר שהוא התלמיד חכם, כמו שאמר בפ"ב דנדה (טז:) שר הנרגל זה ת"ח הרגיל בסעודה וכו'. ולפעמים יש מדה מגונה לת"ח, והיינו לבושי בני הכפר, שיהי' לו שייכות והתחברות ע"י מדה זו עם בני הכפר, שהם ישראל פחותי הערך, שהם בני מלכים בזה העולם השפל שהוא נקרא כפר כמבואר **בזוהר** (ח"א רמה:), והכוונה בזה להחזירן לבית המלך, וההליכה זו של זה השר שהולך ונתרחק מנמוסי מלכות לביאה יחשב, כדי שיחזור בן המלך להמלך מלכו של עולם.

ובזה נ"ל כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:). כי זה הבזיון של הת"ח ברוע מדותיו הוא לתועלתו של זה, שיתחבר עמו ולהחזירו למלך, והוא מבזה אותו ואינו מתחבר עמו, אם כן אין רפואה למכתו, וק"ל.

ובזה יובן, שאמר ה' למשה שהוא דעת שהוא הצדיק, שילך לפרעה לעוררו משינתו לחזור לבית המלך, כי כל חוטא נקרא שוטה כמ"ש חז"ל (סוטה ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ונסתלק הדעת ממנו, וז"ש גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט, ב), ואז נקרא פרעה לשון הערף, שפנה אל המלך ערף ולא פנים, ונתרחק מבית המלך ונעשה בן כפר. ושלח המלך את השר שנקרא משה שילך אל פרעה, הגם שנקרא הליכה שנתרחק ג"כ מבית המלך, מכל מקום לביאה יחשב כאמור לעיל, וז"ש בא אל פרעה.

אך שיש לחוש שילבש בגדי אנשי הכפר ברוע מדותיו כדי שיתחבר עם בן המלך, ואולי לא ישמע לו ולא יאבה לו, ובחנם נתלבש ברוע מדות אלו שהוא לבושי כפר שבן המלך לבוש בו. לזה אמר כי אני הכבדתי את לבו, ור"ל שהוא לשון כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה) המכונה לצדיקים. אפס לפי שהבחירה חפשית ביד האדם מצד מעשיו לכך דבר לשון המשתמע לתרי אפי, שאם לא יבחר בטוב אז אני הכבדתי לשון סירוב וקשה ערפו, ואם ישמע אליו לטוב אזי ישתמע לשון ואכבדה בו, כבוד חכמים ינחלו. ולכך אמר לשון אני, שהיא השכינה הנקרא אני וגם היא אילת השחר שתלוי בהתעורר[ו]ת התחתונים הנוגע במעשה, שהם ב' אותיות הנגלות משם הו"יה, כמ"ש (דברים כט, כח) והנגלות

לנו ולבנינו, ור"ל ו"ה הם נגלות ותלוי ומסור בידן]נו וכו', ואז גם שתי אותיות נסתרות שהם י"ה, ב' אותיות ראשונות משם הו"יה, שהוא קדושת המחשבה, גם כן מסור לו. וזה שאמר למען שתי אותי"ותי אלה בקר"בו, ר"ל מה שהוא בקרבו, נסתר בפנים, והבן כי קצרתי.

•

בפסוק ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים וגו' (כג, מ). ובמדרש (ויק"ר ל, ז) וכי ראשון הוא, והלא ט"ו הוא, אלא ראשון לחשבון עוונות וכו'. **ובתורת כהנים** פרי עץ הדר, עץ שטעם עצו ופריו שוים כו'. כפת תמרים חסר ו', לימד שאינו אלא אחת כו'. והספיקות רבו. גם לכם מיותר. ובש"ס (סוכה כט:) דרשו להוציא את הגזול כו'.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר דף כ"א, ביאור ש"ס דבבא בתרא פרק הספינה (עג.) אמר רבה אשתעי לי נחותי ימא, האי גלא דמטבע לספינה מתחזי כי ציצותא דנורא חיוורתא ברישא, ומחינן לה באלוותא דחקיק עלה אהי"ה אשר אהי' וכו'. והארכתי שם, וכאן אקצר.

כי כתבתי בדף קכ"ה ביאור ש"ס (שבת עז:) מאי טעמא עיזי מסגין ברישא והדר אמרי, א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא. וכתבתי שם, דכתב **הר"ן** (דרשות, דרשה י) ביאור משנה (קנים פ"ג מ"ו) זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין מטפשין וכו'. דיש ב' כחות, כח השכל, וכח הדמיון. וכל החושים שבאדם נשמעים יותר לכח הדמיון, מצד קדמות הזמן, שהיצר הרע בא קודם היצ"ט וכו'. ובזה יובן שא"ל מ"ט עזי מסגי ברישא שהוא היצר הרע, והדר אמרי שהוא היצ"ט וכו', ע"ש. הרי יש סבה א' ליצר הרע על בני אדם מצד קדימה. סבה ב', כסות ולשון שינה, כמ"ש במקום אחר ביאור הלילה הזה כולו מצה (הגש"פ), כי נתחכם היצר הרע לבוא במדות יצר טוב, לומר שעושה מצוה, כמו בחטא פעור כו'.

ובזה יובן האי גלא דמטבע לספינה, כי היצר הרע רוצה להטביע הספינה מחמת ב' סיבות, א' חושך נראה אור כו', וזה ציצותא דנורא חוורי. ב' שהוא מקדים לבוא ברישא קודם היצ"ט.

ומחינן לה באלוותא וכו', דכתבתי במקום אחר ביאור משל אבות אכלו בוסר וגו' כי הזאב חיברו עליו במקלות וכו', ובזה נסתר טעותו שסבר שעשה מצוה, ונודע סתירתו מענין המקלות. והוא משל נאה לכל בני עולם, יעו"ש. ובזה יוסתר סבה ב' גם כן, כי גם שהקדים יצר הרע, אין דבריו נשמעים כשרואין הפורעניות כשחברו עליו במקלות,

וכמ"ש הר"ן שם ואשר עשה לדתן ואבירם וגו' (דברים יא, ו), שעל ידי שרואה פורעניות הרשעים ששומעין ליצר הרע אז גובר כח השכלי ונחלש כח הדמיון וכו'.
ומ"ש ומחינן באלוותא דחקיקא עלה אהי"ה אשר אהי"ה וכו'. כי בזה יש התנצלות לבני אדם נגד היצר הרע, שנסתלק הדעת גימטריא ס"ר, ונשאר הלבושים גימטריא אהי' וכו', יעו"ש.
ובזה ביארתי מה שכתב **הרמב"ם** בהלכות תשובה פרק ג' (ה"ד) אעפ"י שתקיעות שופר בראש השנה גז[י]רת הכתוב הוא, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים והקיצו מתרדמתכם וחזרו בתשובה וכו'. הכוונה לתקוע בראש השנה, דהיינו בראש שנותיו של אדם יתעורר בתשובה, שהיא תקיעות שופר, כמ"ש בש"ס (ע"ז יט.) אשרי האיש (עי' תהלים קיב, א) שעושה תשובה כשהוא איש וכו'.
והנה יש בזה ב' סוגי אנשים, א' הנלחם נגד היצר הרע, ב' העובד ה' עם היצר הרע, כמו שאמר הכתוב (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, ב' לבבות, היצר טוב ויצר הרע וכו'. וכמ"ש במקום אחר ב' סוגי אנשים, א' נגד ההר, ב' על ההר וכו', יעו"ש.
ובזה יובן ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', כי תיבת לכם סובל ב' משמעות, אחד כלם, ב' מלך. והענין, שכתבתי במקום אחר ש"ס דברכות (ז.) יודע היה בלעם לכוין אותה שעה שהיא זעמו של הקדוש ברוך הוא וכו', וכמה זעמו רגע וכו'. והקשה **התוספות** (ד"ה שאלמלי) ומה יכול לקלל ברגע, ומשני שהי' יכול לומר כלם וכו', יעו"ש. וזש"ה (דברים כג, ו) ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, וכו' שנהפך מן כלם מלך, כמ"ש (דברים לג, ה) ויהי בישור[ו]ן מלך, וכמ"ש **התוספות** במס' ע"ז (ד: ד"ה רגע) יעו"ש.
וזהו שכתוב ולקחתם לכם, ר"ל שתקחו תיב(ו)ת לכם להפוך מן כלם מלך. ע"י שיעשה מן היצר הרע הגורם כלם ח"ו, לעשות אותו יצ"ט, ונעשה מן כלם מלך. לקיחה זו יהי' ביום הראשון, בראש שנותיו, לבל יקדים יצר הרע תחלה. ואז יהי' פרי עץ הדר שטעם עצו ופריו שוים, שיצר הרע הנקרא עצו ויצר טוב שנקרא פריו, יהיו שוים. דהיינו בחינת ומצאת את לבבו נאמן לפניך, וכנ"ל, והבן.
אופן ב' יש לבאר, דכתבתי במקום אחר, ביא[ו]ר ש"ס דפסחים (נ:), רבא רמי, כתיב (תהלים קח, ה) מעל שמים חסד(י)ך, וכתיב (תהלים נז, יא) עד שמים חסדך, לא קשיא, כאן לשמה כאן שלא לשמה. והקשה **התוספ[ו]ת** (ד"ה וכאן) כו' ומשני כו' ע"ש. וכתבתי ביאור קושיא תוספות ב' אופנים, ובאופן ב' כשבא מתוך שלא לשמה לשמה אז נעשה גם שלא לשמה כסא לקדושה, ובזה נעשו ב' זכרים כבית שמאי (יבמות סא:), ולא קשה קושיית תוספ[ו]ת כו', יעו"ש.

ובזה יובן ולקחתם פרי עץ הדר, שיהי' טעם עצו ופריו שוים, שגם שלא לשמה שנקרא עצו, ולשמה שהוא פריו, יהיו שוים, שהם ב' זכרים כנ"ל, וק"ל.
אמנם כל זה כשזכה שבא מתוך שלא לשמה לשמה, אתי שפיר כנ"ל. מה שאין כן קודם לזה, שעוסק שלא לשמה, ואינו יודע אם יזכה לשמה, ונוח לו שלא נברא, כקושיית התוספת כנ"ל.
לכן יש לפרש ולבאר קושיית התוספות בענין אחר. אופן ג', דכתבתי במקום אחר ביאור ירושלמי דתענית (פ"ב ה"ז) לביש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו'. וביאר ש"ס דראש השנה (פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ועל פי משל שר אחד שפשט לבושו ולבש לבושי פחותי ערך, כדי להוציא בן המלך מארץ שביו שהי' בין פחותי ערך וכו'.
והנה כשרוצה לומר דברי מוסר להשיב רבים מעון, צריך שיאמר איזה פשט חריף תחלה, גם שיש חשש גאוה שיבא לו התפארו[ת], והוא שלא לשמה, מכל מקום עושה כן כדי שיהי' דבריו נשמעין בדברי מוסר שהוא לשמה, שרי, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ובזה הוא שלא לשמה עם לשמה בפעם אחד, והוא בחי' ו' כורע לגבי ה' להעלותה שכתבתי במקום אחר.
ובזה נראה לבאר ש"ס דעירוכין (טז:) שכתבתי במקום אחר, תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי עדיף כו'. כתבתי שם ביאורו ע"ש. וכעת נראה לי כפשוטו, דכתבתי במקום אחר אין קב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גיבור ועניו וכו' (נדרים לח.). והעולה משם דענוה עם כל אחד מהמעלות, והוא הדין איפכא ענוה בלא חכמה ואינך לא מקרי ענוה וכו'.
ואם כן כשרוצה לומר תוכחה לשמה, צריך שיהי' תחלה עניו שלא לשמה, לפרסם חכמתו שעם ענוה, ורק שהיא שלא לשמה, כדי שיהי' דבריו נשמעין בתוכחת מוסר לשמה. ושאל הי עדיף לדחות זה מפני זה. והשיבו שפיר, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וצריך שיהי' ענוה וחכמה מתוך שלא לשמה תחלה, ואחר כך תוכחת מוסר לשמה, והיינו ממש כדברי הנ"ל, והבן.
ובזה יובן ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, ר"ל בראש שנותיו יקח פרי עץ הדר, שיהי' טעם עצו - שלא לשמה, ופריו - לשמה, יהיו שוים - בזמן אחד. דאז אין אחריות הנ"ל דמי יודע אם יזכה לשמה, דכאן איירי עצו ופריו שוים בזמן אחד, תיכ(ו)ף ביום הראשון, דהיינו בימים ושנים הראשונים, והבן.

כפת תמרים, דנודע מ"ש **הזוהר** (ח"א פב.) תמר לא סליק דכר בלא נוקבא וכו'. והנה יש בנפש האדם חומר וצורה, שהוא דכר ונוקבא, ותכלית בריאת האדם שיעשה מן חומר צורה, כמ"ש בביאור פסוק (בראשית יח, יא) ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה אורח כנשים וכו', יעו"ש.

ובזה יובן כפת תמרים חסר ו', לימד שאינו אלא אחד. הכוונה שיעשה מחומר צורה, ויהי' שניהם אחדות אחד, והבן.

וענף עץ עבות, דכתבתי במקום אחר משל שועל, אבות אכלו בוסר ושני בנים תיקהינה כו' (ירמיה לא, כח). שהוא מוסר השכל לכללות העולם שסוברין שעושין מצות, ובאמת הם עבירות. וז"ש אבות אכלו בוסר, שהמחשבה שנקרא אבות בחשבו שעושה מצוה, ובאמת הוא בוסר. ונודע זה על ידי כי שני בנים תקהינה וכו', ע"ש. ובזה יובן וענף עץ עבות, כי אות ע' נתחלף עם א' כנודע. והכוונה שיזהר שיהי' ענף היוצא מן העץ אבות, דהיינו שיני בנים, שלא תקהנה בטעות הנ"ל, והבן.

וערבי נחל, ודרשו רז"ל (ויק"ר ל, יב) שהם עמי הארץ שאין בהם טעם וריח וכו'. וכתבתי מזה במקום אחר יעו"ש, והבן.

•

מצות - אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד וכו' (כב, כח).

ומקודם נבאר משנה חולין פרק ה' (מ"ה), יום אחד האמור באותו ואת בנו, היום הולך אחר הלילה. [את] זו דרש שמעון בן זומא, נאמר במעשה בראשית יום אחד (בראשית א, ו), ונאמר באותו ואת בנו יום אחד, מה יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה), כי יש יתרון לאור מן החושך, ואז נעשה כסא זה לזה, וגם הערב נעשה בוקר. וז"ש חכמי יבנה (ברכות יז.) כשם שהוא משכים למלאכתם וכו', יעו"ש. אמנם הפשוטה נראה לי שיעשה מן ערב בוקר, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב קכח:), זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא וכו', וצריך לרדוף אחריו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן משנה הנ"ל, יום אחד האמור באותו ואת בנו, כי זה שהחזיר למוטב את הערב עד שנעשה בוקר, נקרא בנו של אותו תלמיד חכם, כמפורש בש"ס בפרק הפועלים (ב"מ פה., עי' סנהדרין יט:). ונעשה יום אחד מן אותו ואת בנו, שהוא תואר ערב ובוקר שנעשה יום אחד, והיינו על ידי שהיום שהוא תלמיד חכם, הולך אחר הלילה, להחזירו למוטב,

ולעשות מן ערב בוקר. וזו דרש שמעון בן זומא נאמר במעשה בראשית יום אחד וכו', מה יום אחד וכו', אף כאן באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה.
ובזה יובן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כמ"ש על פסוק על זאת יתפלל כל חסיד אליך רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (תהלים לב, ו). בשם **רבי ליב פיסטנר** ז"ל, דכיון שצריך לילך למדריגת לילה, לעשות יום אחד, צריך להתפלל שלא יגיעו אליו, והבן.

•

מצוה - שלא לגדף
וכתב **הרמב"ם** בהלכות עכו"ם (פ"ב ה"ז) וז"ל: אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את ה' המיוחד של ד' אותיות שהוא אדנ"י, ויברך אותו בשם מן השמות שאינן נמחקים, שנאמר (ויקרא כד, טז) ונוקב שם ה', על שם המיוחד חייב סקילה, ועל שאר כנויים באזהרה. ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יהו"ה, ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל, עכ"ל.
והקשה בכסף משנה וז"ל: וצ"ע מנא לי' לרבינו שאם בירך שם המיוחד באחד מהכנויים דחייב, דלמא בעינן שיברך בשם המיוחד וכו'. וכן הקשה **בלחם משנה**, ומסיק ולא ידעתי טעם לרבינו בזה.
וכדי לתת לב לתרץ קושיא תמוה הנ"ל, נראה לי לעורר מה שכתב הרמב"ם על שם המיוחד שהוא אדנ"י וכו', ולא כתב שחייב על שם יהו"ה ושם אדנ"י על שניהם, כמו שכתב בסוף, ושוב לא הי' צריך לכפול דבריו. גם שאין דרכו להביא שום דיעה מה שאינו מוסכם לדעתו, ולמה ישונה כאן.
ועוד דק' **הרב מאיר הלוי** על הרמב"ם, דמשמע בש"ס שם יהו"ה, ולא אדנ"י וכו', הוא תמוה, וכו' **בתשובות חכמי לוניל** בעד הרמב"ם, דכי קאמר בש"ס (סנהדרין ס.) שם בן ד' נמי שם הוא, ר"ל בשם אדנ"י וכו'. א"כ קשה שם אדי"ד נמי הוא בן ד', ומאי טעמא לא איחייב. וכ' דנקיט אדנ"י שהוא בן ד' אותיות, וה"ה אדי"ד, מאחר שלא בעי שם המיוחד דוקא. א"כ קשה דמסיים הרמב"ם ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל, משמע שניהם ולא יותר, דאם לא כן על שלשה נסקל הל"ל.
ונ"ל, דהא קשה **לרש"י** שם, דברי הש"ס בסנהדרין דף נ"ו (ע"א) איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו (ויקרא כד, טו) מכל מקום, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים על שם המיוחד בסקילה, ועל כינויין באזהרה וכו'. הרי מפורש לחכמים דהלכתא כרבים, על שם אלהים אינו חייב מיתה. וא"כ תיקשי לרש"י במתני' (ד"ה בכל) וז"ל: ומשום הכי נקט יוסי, דחשבונו אלהים וכו', דהוא כרבי מאיר, ולא כחכמים דסבירא להו דאינו חייב על שם

אלהים דחשבונו יוסי. ועוד, **דרש"י** בעצמו כתב שם (ד"ה בכל) להכי נקט יוסי, שאינו חייב אלא על שם המיוחד בן ד' אותיות, כמו יוסי שיש בו ד' אותיות. ואם כן שם אלהים הוא ה' אותיות, וסתרי דברי רש"י אהדדי.

ונ"ל דרש"י והרמב"ם בחדא שיטא שייטא בפירוש הסוגייא, ובזה יבואר קושיית הכסף משנה ולחם משנה.

דרש"י והרמב"ם ס"ל גם כי שם המתברך צריך שיהי' שם בן ד', אבל שם המברך חייב אף בכינוי, שהוא שם משמות שאינן נמחקין. ונפקי להו ממה דיליף הש"ס (סנהדרין נו.) תנא עד שיברך שם בשם, מנא הני מילי, אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם בנקבו שם יומת וכו'. ופירש **רש"י** (ד"ה ונוקב שם) להכי אהדרי' בהאי קרא, לומר לך עד שיקוב שם בשם.

והנה כי דייקת קרא, דברישא דקרא כתיב ונוקב שם ידו"ד ימות וגו' בנקבו שם יומת, הרי מפרש ברישא דקאי על שם המיוחד, מה שאין כן בסיפא נקט סתם בנקבו שם, ותו לא. אלא שמע מינה דבכוונה אתי ללמדינו דאחד הוא דצריך שיהי' שם בן ד', ולא ידענו אי המתברך או המברך, כי השני אף שהוא בכינוי גם כן חייב, רק שיהי' שם משמות הקודש שאינו נמחק.

והנה על כרחך מצד הסברא נודע דעל כרחך שם המתברך צריך שיהי' שם המיוחד בן ד' אותיות, אבל בכינוי אינו חייב מיתה רק באזהרה. וז"ש (ויקרא כד, טו) איש אשר יקלל אלהיו ונשא חטאו, כי אין דינו מסור לבית דין, רק לשמים. כי בבית דין יש לו התנצלות על שקלל אלהיו, שכוונתו הי' לאיזה שר או דיין, וכפירוש **רש"י** עצמו (ד"ה ועל הכינויין) ששם אלהים הוא לשון שררה, כמו נתתיך אלהים לפרעה וכו' (שמות ז, א) יעו"ש. ולשמים דינו מסור לענשו על בחינת כוונתו הידוע לשמים. מה שאין כן כשפורט שם המפורש ידו"ד, שזהו שם המיוחד, כי לא נתכנה לשום שר ודיין, רק להש"י לבדו, ואז אין לו התנצלות ודינו מסור לבית דין לחייבו מיתה. וכל זה אתי שפיר בשם המתברך. מה שאין כן בשם המברך, יש לחייב ממה נפשך אף בכינוי, כשאמר יכה יוסי שהוא שם אלהים את שם בן ד' שם המיוחד, אין לו שום התנצלות. דאי נמי יאמר שהי' כוונתו לאיזה שר וכיוצא, מכל שכן דכפר בעיקר, שעשה העיקר טפל והטפל עיקר, שאין לך כפירה וגידו[ו]ף גדול מזה, וממה נפשך חייב מיתה. ולכוונה זו גלי קרא ברישא שם ידו"ד שהוא המתברך צריך שם המיוחד, ובסיפא ונוקב שם יומת, כל שם משמות שאינן נמחקין כגון אלהים וכיוצא נמי חייב בשם המברך, וכדברי הרמב"ם ממש. וסרה קושיית הכסף משנה ולחם משנה.

וגם רש"י סבירא לי' כהרמב"ם, אלא שמה שכתב הרמב"ם רק בשני השמות נסקל, ולרש"י איכא עוד שם בן ד' אדי"ד, דגם כן חייב. ובזה יתבאר צחות לשון רש"י והרמב"ם, דאיכא דין חדש ביניהם דפליגי ביה.

והוא דבפיסקא דף ס' (ע"א) אמר רבי יהושע בן קרחה, בכל יום דנין בכינוי יכה יוסי וכו'. אמר רב אחא בר יעקב, אינו חייב עד שיברך שם בן ד' אותיות, לאפוקי בן ב' אותיות דלא, פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן, מהו דתימא מלתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן. איכא דאמרי, אמר רב אחא [בר יעקב] שמע מינה שם בן ד' נמי שם הוא, פשיטא יכה [יוסי] את [יוסי] תנן, מהו דתימא עד דאיכא שם רבה, ומלתא בעלמא הוא דמנקט, קמ"ל.

והש"ס זו תמוה מרישא לסיפא. חדא דעל כרחך בשם המתברך קאמר, דאי על שם המברך קאמר, אם כן הל"ל עד שיברך בשם בן ד' וכו'. ומדקאמר עד שיברך שם בן ד' וכו', על המתברך קאי. א"כ למה נקט לאפוקי בן ב', יותר הל"ל רבותא לאפוקי בן ה', כגון אלהים, דקיימא לן כחכמים דדוקא שם בן ד' אותיות המתברך חייב, אבל בשם אלהי"ם אינו במיתה רק באזהרה.

דקשה דיוקא דרישא וסיפא אהדדי, דקאמר לאפוקי בן ב' דלא, משמע אבל בן ג' כגון ש"די חייב. ובריש אמר דוקא ד' אבל בן ג' לא.

ועוד דמקשה פשיטא הא יכה יוסי תנן וכו', דמה זה פשיטא, לפירוש רש"י דחושבנו אלהי' אם כן טובא קמ"ל, דדוקא בן ד' אותיות ולא יותר כגון אלהים. וכי תימא מנ"ל זה, דלמא באמת יותר מד' אותיות חייב, מדלא ממעט רק ב' אבל יותר חייב וכנ"ל, זה אינו, דבפסוק כתיב שם בן ד', וכחכמים דפסקו שם המיוחד. ועוד דגם השתא דאמר רב אחא דין הנ"ל, אכתי יש מקום לומר דשם אלהים ג"כ חייב, אלא דנסתר סברא זו מפסוק הנ"ל, א"כ בלא ד"ר אחא גם כן נדע מפסוק דלא מחייב על יותר מד' אותיות. וכי תימא דהוה אמינא דהפסוק ממעט על פחות מן ד' אותיות, אבל יותר איחייב במכל שכן. גם זה אינו, דהא כי יקלל אלהיו ונשא חטאו ולא מיתה לרבנן, ובשם בן ד' חייב מיתה, הרי דעיקר קפידות הכתוב הוא רק על שם בן ד', בין יותר בין פחות אינו חייב, ואם כן דרבי אחא למה לי דבלאו הכי נדע זה.

ועוד דמשני מהו דתימא מלתא בעלמא דנקט, קמ"ל. קשה, גם השתא מנא לי' לרב אחא, דלמא באמת הוא כך, דאינו מביא ראיה לדבריו כלל. וצריך לומר דסמיך אקרא, אם כן מאי טעמא הקשה פשיטא ממתני' יכה יוסי, ויותר ה"ל להקשות פשיטא מפסוק דמשמע דבעי ד' אותיות.

ועוד קשה על איכא דאמרי, דקא משמע לן דשם בן ד' נמי שם הוא. דהא לא כתיב בפסוק דליחייב רק בשם בן ד', וקרא אתי לאשמעינן. וביותר על המקשן דהקשה ממתני' ולא מפסוק, וכנ"ל.

ועוד דמשני עד דאיכא שם רבה דהיינו שם מ"ב כפירוש **רש"י** וכו', דקשה דבפסוק כתיב רק שם בן ד', ומהיכי תיתי דבעי שם רבה. וביותר קשה למה נקט רש"י שם מ"ב דוקא, ולא שאר שמות ע"ב, ס"ג, וכיוצא.

לכן נראה לי לפרש שיטה זו לרש"י לשיטתו והרמב"ם לשיטתו. דהרמב"ם סבירא לי' מ"ש בתורה דנוקב שם ידו"ד יומת, דקשה, בשלמא הוי"ה הוצרך לכתוב כנ"ל שלא לפרש דגם בשם דשאר שמות חייב. אך קשה ל"ל ש"ם, דהל"ל ונוקב ידו"ד יומת וגו' בנקבו שם יומת, וג"כ הי' מוכח דיברך שם בשם. אלא ע"כ שמע מינה דלא הקפידה התורה על שם המיוחד ככתיבתו, דהא כאן [ה]לא איירי במגדף האומר בפיו, וכמ"ש ונוקב, דצריך שיזכיר בפיו, ואם כן דרך קריאתו נמי חייב, שהוא שם אדנ"י שבו מתלבש הוי"ה, כמו אדם שנקרא ראובן, שהוא עצמו אדם, ושמו לקרותו לתפסו הוא ראובן, כי עצמותו כביכול הוא תואר ידו"ד, ושמו אשר יכונה בו הוא אדנ"י, ובו תתלבש העצם אלדותו והוא הוי"ה, וז"ש ונוקב שם ידו"ד, ור"ל שם שבו מתלבש הוי"ה, יומת, ולא מצינו שם אחר שיתלבש בו שם העצם, רק שם אדנ"י.

ועל כרחך לומר כן, דאם לא כן אלא דוקא במפרש ונוקב הוי"ה עצמו ומגדף אז חייב, קשה, הא בלאו הכי אין לו חלק לעולם הבא כדין ההוגה השם באותיותיו הנזכר בסנהדרין (פ"י מ"א), ועיקר תקנת מיתות בית דין שיהי' לו חלק עולם הבא, כדין כל המומתין מתודין (סנהדרין פ"ו מ"ב). וכן כתב **הגה"ת מיימוני** בדין מוסר מקצת זרעו למולך חייב מיתה, אבל כל זרעו פטור (סנהדרין סד:). שכתב בסוף פ"ו מהלכות עכו"ם (ה"ד): וזה לשון הסמ"ג, הטעם לזה מפני שבמיתות ב"ד מתכפרין המומתין, וזה עשה עבירה גדולה כל כך, שאין הקדוש ברוך הוא רוצה שיהי' לו שום כפרה, עכ"ל. וה"נ ממש כן הוא, שהקדוש ברוך הוא חפץ חסד הוא וצוה לדון בדין ד' מיתות ב"ד כדי שלא ידח ממנו נדח, שיהי' לו חלק לעולם הבא, אבל זה שבלאו הכי אין לו חלק עולם הבא, ולמה צוה למגדף להמיתו. מאחר שאין המיתה כמו מלך בשר ודם לנקום נקם ממנו, רק מצד הרחמים, להביאו על ידי המיתה לחיי עולם הבא. וזה שאין לו חלק עולם הבא מצד שהוגה שם בכתיבתו, וגם גידף, אם כן אין חפץ הקדוש ברוך הוא שיהי' לו כפרה, ולמה יומת. אלא שמע מינה דמגדף ש"ם ידו"ד קאמר, דהיינו אדנ"י בקריאתו, שבו מתייחד ומתעלם שם הוי"ה, ולזה נקרא שם המיוחד. הגם דלמעשה אין לסמוך על זה, מכל מקום

הסברא הי' כך, והיינו להרמב"ם דסבירא לי' ההוגה את השם של ד' אותיות כמו שהוא נכתב, וכ"כ **הר"ב** בפירוש המשנה דחלק יעו"ש, וא"כ אתי שפיר כנ"ל, יעו"ש.

אבל רש"י אזיל לשיטתו במס' עבודה זרה (יז:), ברבי חנינא בן תרדיון שהוגה השם באותיותיו, דפירש שהי' דרשו בארבעים ושתים אותיות וכו'. הרי דלא סבירא לי' לרש"י דהוגה את השם היינו ד' אותיות כמו שנכתב, רק סבירא לי' ההוגה היינו במפרשו בשתים וארבעים אותיות. ואם כן לרש"י אין האומר ד' אותיות ככתיבתו בכלל ההוגה את השם, אף די"ל דגם זה אסור לרש"י, מכל מקום אין ענשו חמור שיהי' מכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא.

והיוצא לן מזה בין רש"י להרמב"ם בפירוש הסוגיא הוא זה, דע והבן כי שם אדי"ד ושם ידו"ד נק' **בזוהר וכתבי האר"י זלה"ה** נשיקין כפולין, שהם מתיחדים זה בזה. כי ב' אותיות ראשונות מן אדי"ד, וכן ב' ראשונות מן ידו"ד, נעשה ג"כ שם שלם אדי"ד. וגם מן ב' אותיות אחרונות של שם אדי"ד, וב' אחרונות דהוי"ה, נעשה ג"כ ידו"ד.

וכן בשם אדני מובא **בכתבים** דעו"ח פ' נשא יברכך בסוד יחוד ברכה קדושה וכו', וז"ל: גם יש יחוד בסוד אדנ"י, כי א' תרמוז א' דאדי"ד, י' להוי"ה וכו', ובצירוף ב' שמות הוי"ה ואדנ"י בשילוב יש ג"כ שם אדי"ד וכו', יעו"ש. הרי מבואר כי שורש שם זה הוי רק ב' אותיות ד"ן, ואות א"י הוא מן ב' שמות הנ"ז.

ומעתה תבין דהסוגיא בש"ס יהי' על פי אשר יפרוש משמעות הכתוב ונוקב שם ידו"ד יומת, אי קאי על שם אדנ"י לחוד שבו מתייחד ומתלבש שם הוי"ה, או נאמר דדוקא.

וזהו שאמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן ד' אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות דלא. והכוונה דאינו מחייב כי אם שיאמר ויהגה ד' אותיות השם רצופין זה אחר זה, מה שאין כן כשמפסיק בין אות לאות באות אחרת, אף שהוא ג"כ מן שמות של ד' אותיות, כגון שיאמר י' מן הוי"ה עם א' דאדנ"י, וכיוצא בזה שיאמר אות משם זה ואות משם זה, דהיינו בן ש"תי אות"יות, ור"ל מן ב' שמות, עד שיגמור כל ד' אותיות משם זה וד' אותיות מזה, אינו חייב. ועל זה פריך בש"ס פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן, דמשמע ד' אותיות רצופין בלי הפסק אות אחר.

ומעתה מבואר קושיא הנ"ל, דלא מקשי מפסוק, דאדרבה י"ל מפסוק ונוקב שם ידו"ד דר"ל ש"ם נודע דהוא אדנ"י כידוע ליודעי חן, ועם שם הוי"ה בשילוב אות מזה ואות מזה ג"כ יומת. לכך מייתי ממתני' דלא מפרשי כך, ומשני מהו דתימא מלתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן.

איכא דאמרי אמר רב אחא שם בן ד' נמי שם הוא, ופירש רש"י דלא בעינא שם המפורש בן מ"ב אותיות. ור"ל דהוה אמינא דאין חייב המגדף מיתה כשהוא נוקב ומפרש שם בן ד' אותיות, דהוי הוגה השם באותיותיו דאין לו חלק לעולם הבא, ולא יכופר במיתה וכסברת הרמב"ם הנ"ל באמת. לזה בא רב אחא להשמיענו דשם בן ד' נמי שם הוא להתחייב עליו מיתה, כי באמת אין זה הוגה השם, רק השם מ"ב נקרא הוגה השם. וז"ש פשיטא יכה יוסי תנן. ומשני, מהו דתימא עד דאיכא שם רבה שהוא שם מ"ב, דהוא חמור יותר, ששם הוי"ה מתפרש ונתלבש בתוך שם מ"ב וכנ"ל, וזה נקרא הוגה, וא"צ שמא רבה, אבל לפרש ד' אותיות נמי מיחייב מיתה, כך הוא לדעת רש"י.

והעולה מזה, ללישנא קמא מדאמר למעט רק שילוב אות משם בן ד' ואות משם בן ד' זה, מזה משמע אבל כל שם בן ד' רצופין בין שם אדי"ד או אדנ"י חייב. וז"ש רש"י יוסי גימטריא אלהים, כי אדי"ד ואדנ"י גימטריא אלהים, להשמיענו דעל ג' שמות אלו שכל א' הוא בן ד' אותיות, חייב על כל א', אבל לעולם בעי שם של ד' דוקא. וזש"ה ונוקב שם ידו"ד, כל שם שהוא בן ד' כמו הוי"ה חייב. וזהו שסיים בפסוק בנקבו ש"ם יומת, ללמדינו על כל שם חייב, רק שיהי' דומה להוי"ה בן ד' אותיות, וכל זה הוא ללישנא קמא.

מה שאין כן לאיכא דאמרי, דאתי לאשמעינן דעל שם הוי"ה נמי חייב, ולא בעי שם המפורש שמא רבה. שמע מינה דלא נחית רק חד דרגא, דבשם הוי"ה הוא דמחייב ולא בשאר שמות, אף שהוא בן ד' אותיות לא מחייב, דאם כן הו' נחית ב' דרגות.

והנה רש"י לשיטתו דפסק בכל איכא דאמרי, בשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים אחר אחרון. **ובהליכות עולם** (שער חמישי פ"ג) כתב, נקטינן כל איכא דאמרי כך הלכה יעו"ש. ועיין **בתוספות** בפרק (ה)כירה דף מ"ב (ע"ב ד"ה והיינו) יעו"ש, וריב"א כתב דכל איכא דאמרי טפל ללישנא קמא, וכ"כ **הרא"ש** (ע"ז פ"א סי' ג) בשם הגאונים. והנה כאן בין לדברי הגאונים דהלכה כלישנא קמא, ובין לרש"י דבשל תורה הלך אחר המחמיר, ג"כ הוא כלישנא קמא. וגם כי רש"י פרשן הוא, לכך פירש הסוגיא לשיטתו, בין לענין הוגה השם, ובין לענין ג' שמות הנ"ל שכל אחד הוא בן ד', וחייב.

מה שאין כן הרמב"ם דסבירא לי' דשם בן ד' הוי הוגה השם, אי אפשר לפרשו הסוגיא כנ"ל. דהא הסברא הי' דלא מחייב אלא שם הוי"ה על ידי שילוב שם אדנ"י, דהוי בן שתי אותיות, אות מן הוי"ה ואות מן אדנ"י עד גומרו. דסלקא דעתך דשם הוי"ה לחוד אין תקנה במיתה וכנ"ל. ועל כרחך להרמב"ם מפרש הסוגיא כך, עד שיברך שם בן ד', לאפוקי בן שתי אותיות דלא. ור"ל דוקא שתי אותיות לבד הוא דאינו מחייב, אבל ב'

אותיות, דהיינו אות א' משם זה ואות א' משם זה עד שגומר השם כולו, הוי"ה אדנ"י בשילוב חייב.

ומקשה פשיטא, מאחר שהוא בן ד' אותיות מכל שם דחייב, דהא יכה יוסי את יוסי תנן, דכל שהוא בן ד' חייב. ומשני מהו דתימא מלתא בעלמא הוא דנקט, ר"ל דהוה אמינא דוקא כמו יוסי שכל ד' אותיות שלו רצופין, מה שאין כן כאן דמלתא בעלמא נקט, דהיינו שחיבור מעלמא מזה ומזה ונגמר מלתא, הוה אמינא דלא מחייב, קא משמע לן.

איכא דאמרי שם בן ד' נמי שם הוא, ור"ל דהוה אמינא מאחר דהוי הוגה השם דאין לו חלק עולם הבא, לא מיחייב מיתה כנ"ל, קא משמע לן דשם בן ד' נמי שם הוא דליחייב מיתה. וקפריך פשיטא, דזהו עיקר השם דחייב על שם המיוחד, ולא נחית לכל הנ"ל. ומשני, דהוה אמינא שמא רבה, ור"ל דביאר לו מפורש דהוה אמינא דהוגה השם הוי דוקא שמא רבה שם מ"ב, ולא ד' אותיות, וקא משמע לן דג"כ הוי שם בן ד' שם מפורש, ואפילו הכי חייב מיתה.

והרמב"ם פסק בכל מקום בדיני נפשות להקל, וללישנא בתרא חייב על שם המיוחד ד' אותיות לבד, וללישנא קמא דוקא בשילוב.

ובזה יובן צחות לשון הרמב"ם, אין המגדף חייב עד שיפרוש שם המיוחד שהוא אדנ"י. ר"ל דלא ככתיבתו רק קריאתו שהוא אדנ"י וכו'. ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם ידו"ד. והיינו לישנא דש"ס ללישנא בתרא. ואני אומר שעל שניהם, ר"ל הוי"ה אדנ"י בשילוב הוא נסקל. ואז יש בו ג"כ שם אדי"ד, כי בשני שמות אלו אדנ"י והוי"ה בשילוב יש אדי"ד ג"כ, וממילא נשמע, והבן, הגם כי בחפזון נכתב, והקורא יסדר על הנכון, ודי בזה.

•

סוף פ"ז דבכורות (מ"ז), הנושא נשים בעבירה, פסול עד שידור הנאה. המטמא למתים, פסול עד שיקבל עליו שלא יהא מטמא למתים.

לבאר זה, נראה לי לבאר משנה באבות (פ"ג מי"ז) אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח. וי"ל ל"ל לכפול. ועוד למה פרט קמח ולא תבואה או לחם.

ולפי פשוטו נראה לי לפרש על דרך שהקשה **הרמב"ם** בפ"ט מהלכות תשובה (ה"א) וז"ל: מאחר שנודע כי מתן שכרן של מצות היא לעולם הבא, והנקמה מהרשעים היא הכרת. אם כן מה זה שכתוב (ויקרא כו, ג-ה) אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי שלום בארץ, ואכלתם לשובע וכיוצא, שהיא טובת עולם הזה וכו'. אלא כך הוא הכרע כל הדברים, הש"י נתן לנו תורה, וכל העושה כל הכתוב בה זוכה לעולם הבא, והבטיחנו בתורה

שאם נעשה בשמחה וכו', שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותו כמו חולי ומלחמה ורעב וכו', כדי שנהי' פנויים ללמוד ונזכה לעולם הבא. ואם נעזוב התורה מדעת ונעסוק בהבלי הזמן כמ"ש (דברים לב, טו) וישמן ישורן ויבעט וכו', אז יסיר ממנו כל הטובות וכו' כדי שיאבד ברשעם מעולם הזה ומעולם הבא, יעו"ש.

ובזה אתי שפיר אם אין קמח אין תורה, שאם אין כל עניני מטובות עולם הזה מוכנים לפניו כמו קמחא טחינא, אין תורה, לא יוכל לקיים התורה. והסיבה לזה לפי שאין תורה, אחר שעזבו התורה מדעת ועסקו בהבלי הזמן, מזה נמשך שאין קמח כדי לטורדו ח"ו בזה ובבא. על כן הסמיך אחר זה (תקנא) [תקנה] להיות מעשיו מרובין מחכמתו, ויצליח בזה ובבא, וק"ל.

עוד יש לפרש, דאיתא במשנה דאבות פ"ג (מ"ג) רבי שמעון אומר ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו'. וי"ל א', לשון דיעבד שאכלו, ויותר הל"ל ג' שאוכלין. ב', קשה ולא אמרו עליו דברי תורה, ויותר הל"ל ולא עסקו בתורה. ג', קשה לשון דב"רי תורה אין לו שחר, דהל"ל תורה.

ונ"ל, **במדרש שמואל** פירש דמ"ש שאכלו דיעבד, ועוד דקדק לשון שולחן אח"ד. וז"ל: פירוש הפסוק (שמות כג, כה) שמעתי, ועבדתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך, פתח בלשון רבים ועבדתם, וסיים בלשון יחיד וברך את לחמך. אמנם השמיענו כי בענין התפלה טובים המרובים מן היחיד, כי ברוב עם הדרת מלך. אמנם באכילה לא נמשך דבר טוב מהתחברם לאכול יחד, וטוב יותר לאכול כל אחד לבדו, וז"ש וברך את לחמך לשון יחיד. ובזה תבין שלשה שאכלו דיעבד, שנזדמן שאכלו ג' על שולחן אחד, אבל לכתחילה יותר טוב ביחיד, יעו"ש. והתקנה לזה שיאמרו דברי תורה, כי פירש שם במשנה אז נדברו, לשון הכנעה, כמו ידבר עמים תחתינו וכו' (תהלים מז, ד), יעו"ש.

ולדברינו יבואר זה, והוא דיש לחקור, כי יש ב' עניני דברי תורה, או אמירת פשט, או דברי מוסר המכניעים לבו של אדם, כמ"ש (משלי ג, יא) מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו, ואם כן יש לחקור איזה מהם עדיף, או שניהם כאחד טובים.

ולהכריע נראה לי, דכתב **הרמב"ם** בהלכות דעות, דרך הממוצע הוא הישר, ואם נטה לקצה האחד כמו גבה לב, אזי ינטה אל קצה האחר שכנגדו, שינהיג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מהכל, וילבש בלוי סחבות וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקור גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעי וכו', יעו"ש בפ"ב (ה"ב).

וכשנחקור הסיבה אשר בעבורה אמרו חז"ל ג' שאכלו דיעבד, כי לכתחילה לא יתחברו שלא נמשך דבר טוב מהתחברם וכו', הסיבה הוא מחמת וישמן ישורן ויבעט (דברים לב,

טו), במקום אכילה ושתי' שם יש גובה לב ליתן דופי בכל אדם, ובפרט בשלומי אמוני ישראל, כמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים סט, יג) ישיחו בי יושבי שער ונגינ[ו]ת שותי שכר. ומאחר שנטו אל קצה האחד, ודאי תקנה לומר דברי מוסר המכניעים לבם של נותני דופי הנ"ל, כדי שינטו אל קצה האחר. מה שאין כן אמירת פשט להראות חריפתו, יותר נכנס אל גבה לב זה האומר, ואיך יוכל להכניע לב השומעים, מאחר שהוא עצמו מתגאה בזה יותר מגבה לב האוכלים ושותים, וע"כ צריך לומר כאמור. וזה נקרא דב"רי תורה לשון ידבר עמים תחתינו, שהוא להכניע לבם על ידי דברי תורה.

ועוד כי אמירת פשט בפני הלומדים, ומה יעשו כל שולחנות שמלאו קיא צואה, המלעיגים על החכמים ונותנין דופי בשלימים, שנדונין בצואה רותחת, ולכך גם עכשיו נקרא שולחנם קיא צואה. מה שאין כן דברי מוסר יכולין לשמוע כולם, ויש תקנה להכניע לבם.

אך דניחזי אנן דלא נהיגי בזה, רק להשמיע פשט וחריפתו. נראה דהסיבה לזה, דמצינו בש"ס (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא, לא משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא וכו'. ועל פי זה בארתי כי יהי' לאיש ב' נשים א' אהובה וא' שנואה וגו' (דברים כא, טו), דפירש **האלשיך** יעו"ש. ולדברינו יבואר בדרך הנ"ל, כי הת"ח נקרא אשה יראת ה'. ויש ב' סוגים, א' אהובה, דלא מוכח לאנשי עירו במילי דשמיא, וא' שנואה. מכל מקום לו משפט הבכורה, כי זה העיקר שמבטל כבודו ורצונו מפני כבוד הבורא שבראו לכבודו יתברך, שחידשו יש מאין וכל פועל ה' למענהו. והנה סוג שיראה להיות אהוב, סובר שבזה יקבל מהם פרנסה, בפרט בסעודה אשר הוא מנהגם ליתן מתנות לת"ח, ואיך יאמר מוסר שהם דברי קנתורין, וישנאו אותו ולא יתנו מתנות, ואם אין קמח אין תורה. ובאמת זה אינו, כי איפכא מסתברא אם אין תו"רה דייקא, שנקרא תורה על שם יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח), אז אין קמח.

ובזה יובן משנה הנ"ל, שהוא מילי דאבות מילי דחסידות (ב"ק ל.), המתחסדים עם קונם, ולא שעושין חסד לעצמם, שאומרין אם יאמרו תוכחת מוסר ישנאו אותן, ואין קמח שהיא פרנסתם ואז אין תורה, כי בהבטל אינון להחזיק ידי לומדי תורה אין תורה. ובאמת זה אינו, כי איפכא מס[ת]ברא, לפי שאין תורה לכך אין קמח, וק"ל.

ובזה תבין לשון ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמ"רו עליו דברי תורה, כי אמירה היינו לכלם גם להמוני עם, כמ"ש כה תא"מר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, ג), וק"ל.

אמנם מצינו שיש תכלית טוב לשם שמים שלא להנות עצמו גם באמירת הפשט ודברים חריפים, גם שאי אפשר שלא יגבה לבו על ידי זה, מכל מקום יש בו צורך גבוה קצת.
והוא יבואר על ידי משנה בפתח דברינו, הנושא נשים בעבירה וכו'. דמצינו לשון הנושא יש לו ב' פירושים, או לשון נשואין כפי האמת, או לשון נושא מי חטאת שהיא הגבהה. ואני הכותב **קבלתי מגדול אחד** כי תיבה שיש לו ב' פירושים, שניהם אמת, ואיך יתואר זה כאן במשנתינו.
ונ"ל דשניהם אמת, דכתבתי בביאור סוגיא דקדושין (ג:) האב זכאי בבתו בקדושיה וכו' יעו"ש. והעולה משם, כי לשון קדושין הרי את מקודשת לי, כי האדם יש בו חומר וצורה, וכמו שהוא באדם פרטי כך הוא בכללות העולם, שנקרא אדם פרצוף אחד, ראשי העם נק' עיני העדה וכו', והם בעלי הצורה, והמוני עם הם החומר. והתכלית הוא להכניע חומר אל הצורה, מכלל ארור לכלל ברוך. אם כן שפיר איקרי נשואי אשה שהיא החומר, שנושא ומגביהה למעלה אל הקדושה. וז"ש מקודשת לי, שיוצא ממדריגה זו, אל מדריגה שלמעלה ממנו.
אך דזכרנו בביאור המשנה (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן, כי על ידי שמץ ודופי קצת שיש במדות של כשירי הדור, שהם לבושים פחותים שלובש, שעל ידי זה יתחבר עם המוני עם פחותי הערך, כמו במשל השר ששינה לבושו וכו', ובזה ביארתי ש"ס כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:) יעו"ש, וז"ש כל שאינו מחויב בדבר וכו' וק"ל. א"כ בזה תבין כוונת הגדולים שנהגו באמירת הפשט וחריפות בתחלת הדרשה קודם המוסר, שעל ידי שגבה לבו בזה, א"כ נקרא מחוייב בדבר מה, ויכול להוציא הרבים ידי חובתן, מאחר שהשוה את עצמו קצת למדריגת המוני עם בזה.
ובזה יובן הנושא נשים בעבירה, כי ראש העיר או הדור הוא נקרא איש, וכמ"ש **בתוס' יו"ט** איש ירושלים, יעו"ש. ובני עירו נקראו אשה, כמו החומר אל הצורה, וכשרוצה לקדשן נקרא הנושא נשים בעבירה. כי על ידי עבירה שבו יוכל להתחבר עמהם ולהעלותן, מכל מקום קצת פסול יש בו עד שידור הנאה, שלא יהנה מזה שום הנאה מאמירת הפשט, שיכבד[ו]הו או שיהי' לו פרנסה, רק שיהי' לתועלת הנ"ל שיתחבר ולהעלותן, ויחזור למדריגתו, וק"ל.
איברא שלא יטעה בזה, ביאר המשנה בסיפא המטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יטמא למתים. והוא, דהקשו **התוספות** במס' בבא מציעא פ"ט (קיד:) בד"ה ולאו מר כהן הוא, ומאי טעמא קאי בבית הקברות, וז"ל: תימא לר"י איך החי' בנה של האלמנה כיון

שהי' כהן דכתיב (מלכים א יז, כא) ויתמודד על הילד וכו'. וי"ל שהי' ברור לו שיחייהו, לכך הי' מותר משום פקוח נפש, ע"כ.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר לא יטמא בעל בעמיו להחלו וכו' (ויקרא כא, ד), יעו"ש, דביאר הנביא יחזקאל סימן ל"ו (א-ג) היתה עלי יד ה' וגו' וינ[י]חני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות וגו' והנה יבשות מאוד ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה (ויאמר) [ואמר] ה' אתה ידעת וגו'. **ושמעתי משם הרב המנוח** מוהר"ל פיסטנר, כל ענין זה על חזרת ישראל בתשובה, עד שהשיב ה' אתה, כלומר וכו', ודפח"ח. והענין יותר בביאר, ד"א **בעץ חיים** (שמ"ט פ"ב) ביאר על מ"ש **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:), מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב), קדם שיבה דילך וכו'. וביאר כי אותיות שיבה הוא (אותיות) אותיות יבשה, וקודם שנתייבש קליפת האגוז יוכל לקלוף וכו'. וז"ש לא יטמא בעל בעמיו להחלו, כשהיא אינו ראוי לו להיות נושא אותה וכו'.

וזהו עצמו קושיית התוספ[ו]ת, איך טימא אליהו שהי' כהן על ספק אם יחי' הילד, שהם רשעי ישראל, שהם קטנים שאין בהם דעת. ומשני התוספות שהי' ברור לו שיחייהו, וק"ל.

וז"ש המשנה שלא יטעה בכל זמן ליטמא להם, וז"ש דוקא בברור, אבל אם הוא ספק, כגון שאינו רואה בהם ניצוץ קדוש שהיא עצמות חיות האדם, רק שמטמא למתים שאין בו חיות, וספק אם יחי' אותו, ומכל שכן לודאי שברור לו שלא יעשה פעולה, פסול, עד שיקבל עליו שעל כל פנים לא יטמ"א למתים, על ידי אמירת פשט, או לעבור באיזה עבירה, כי אם בלא מתכוין, בהזדמן, אז יתחבר עמהן. או שיאמר מוסר כך בלי שום טומאה, שאז ממה נפשך אתי שפיר, וק"ל.

בהר

בהר סיני לאמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה', שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע (כה, א-ד). והספיקות יבוארו מאליהם.

דאיתא בפ"ק דביצה (טז.) פלוגתא שמאי והלל וכו', ויבואר הפסוק בב' פנים. והוא, שזכרנו ביא[ו]ר שיש ב' דרכים לבעל בחירה, אחד קצרה וארוכה, היא דרך הרשעים הבוחרים בתאוות עולם הזה, כי תאוה היא לעינים. ב', ארוכה וקצרה, דרך הצדיקים לטרוח בעולם הזה שהיא דומה לערב שבת, כדי שיאכל בשבת יום השביעי שכולו שבת לעולם הבא.

אך כדי לבחור בדרך חיים שהיא ארוכה וקצרה, ולמאוס בדרך המות שהיא קצרה וארוכה, לפי שהיא תאוה לעינים. צריך הקדמה א' כוללת, שהיא להתרחק תכלית הריחוק מהגאוה, כדי ליכנס בשער הכניעה, ואז בנקל יוכל לבחור בטוב מצד שהוא טוב ולמאוס ברע מצד שהוא רע. וכמ"ש **בחוה"ל** בשער הכניעה פרק י' וז"ל: תועלת הכניעה, אחד מהם שישמח בחלקו. כי מי שנכנסה בו הגאוה והגדולה אין העולם וכל אשר בו מספיק לו לכלכלתו, לגובה לבו ובזותו מה שהגיע לחלקו ממנו. וכאשר יהי' נכנע, אין לנפשו אצלו שום מעלה, ומה שמזדמן לו מן העולם הוא מסתפק לו, בין במזונו בין בלבושו, והמעט מן העולם מספיק לו עם כניעתו. וההיפך, שאין מספיק לגאוה כל מה שיגיעו, וכמו שנאמר (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן דפרשה זו נאמרה מהר סיני דוקא, כדי שילמד מהר סיני שזכה להנתן בו התורה מצד הכניעה, וכמו שכתבתי ביאור משנה (אבות פ"א מ"א) משה קיבל תורה מסיני וכו', ה"נ כך צריך תחלה להתרחק מהגאוה וליכנוס בשער הכניעה, אז יוכל לבחור בטוב כאשר יבואר.

וז"ש כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם. ר"ל כמו שדרשו בש"ס בקדושין (לז:) לחד תנא, כל מקום שנאמר כי תבואו אל הארץ, פירושו עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לה ותבוא אל הארץ וכו'. וה"נ עשה מצוה זו שהיא הכנעה הנלמד מסיני, בשביל זה תזכה שתוכל לבא אל הארץ העליונה אשר אני נו"תן לכם, שהיא מתנה שאין לה הפסק עולמות.

ושבתה הארץ שבת לה', כי עולם הבא נקרא שבת, שיש בה שביתה ומנוחה, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, כי היום לעשותם (דברים ז, יא) ולא למחר לעשותם.

לכך עצה היעוצה שש שנים תזרע שד"ך, ר"ל שדך המיוחד לך, לעבוד אותה בששת ימי השבוע שנקרא שש שנים, כי כל עולם הזה לערב שבת יכונה, וראוי להיות מכת הזריזים שיהי' בן חורין לזרוע שדה שלו ולא של אחרים, כמו העצל שזכר במשל **בחוה"ל** (ש' הבחינה פ"ג), שכל טרדתו בשש שנים בעסקי פרנסת העולם הזה בשדה שאינו שלו, בעולם שאינו שלו. לזה אמר שש שנים, שהם נגד ו' ימי השבוע הנקרא ערב שבת, כמו בית שמאי שאכל כל ימיו לשם שמים מחד בשבת לשבת. שש שנים תזרע שדך בנגלה, ושש שנים תזמור כרמך בנסתר, סוד ה' גימטריא יין.

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שהיא עולם הבא שנקרא שבת לה', אז לא תוכל לעשות מעשה הטוב, וז"ש שדך לא תזרע, שהוא הזרעה בעלמא, לכך תקדים עצמך מחד בשבת לשבת.

ובזה נבאר פלוגתא בית שמאי ובית הלל פ"ק דביצה (טז.), תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אמר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו היו לשם שמים, שנאמר (תהלים סח, כ) ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי ב"ש אומרים מחד שביך לשבתיך, וב"ה אומרים ברוך ה' יום יום ע"כ. ויש להבין במה פליגי ב"ה וב"ש.

ונ"ל דאזלי לשיטתן דפרק ב' דשבת (לא.) בעכו"ם שבא להתגייר על מנת שתשימוני כהן גדול, בית שמאי דוחפו ובית הלל קיבלו, וכן אינך. והטעם, כי בית שמאי הי' מדתו דין, ומה שראוי מצד הדין שיהי' כל מעשה אדם מתחלה ועד סופו לשם שמים, וזולת זה אין בו חפץ להש"י, לכך דוחפו כשאמר שאין כוונתו לשם שמים רק שיהי' כהן גדול שאינו לשם שמים. וזה שאמר כל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, וכמ"ש **מוהרש"א** שבכל יום מן ו' ימי השבוע יזכור אותו להכין על צד היותר טוב, וכמ"ש מחד שביך וכו', יעו"ש.

והרמז בזה לכל ימי אדם בעולם הזה שהוא הכנה לשבת, כמו ערב שבת המכין לשבת, כך בכל ו' ימי השבוע שהם כל שנותיו של אדם יעשה הכנה לשבת, וכמ"ש מחד שביך לשבתך. ואתי שפיר ביא[ו]ר הפסוקים שש שנים תזרע שדך, המיוחד לך לעולם הבא, שהם כל ימי השבוע המכונה לששה שנים וכנ"ל, יזרע ויכין לשבת.

מה שאין כן הלל אשר מדתו חסד, שהוא ימין פשוטה לקבל רעים וטובים, ובזה גדלה מעלת החסד על מעלת הדין, וז"ש אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, ר"ל שאינו מדת הגבורה והדין כמו שמאי, רק מד"תו חסד ורחמים בין לחייבים בין לזכאין. והיינו מה שאמר שכל מעשיו לשם שמים, ר"ל כ"ל מעשיו, הא שעשה שקירב הגר גם שהי' כוונתו לא לשמה, הי' כוונת ומעשה הלל לשם שמים, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. וזה שפירש **רש"י** לשם שמים, שהי' בוטח שתזדמן לו נאה לשבת וכו', שגם שאינו מתכוין לשם שמים בכל ו' ימי השבוע, כשיכין סמוך לשבת מכל מקום יקובל לרצון. וז"ש ברוך ה' יום יום וכפירוש **מוהרש"א**, שראוי לבטוח בכל יום שיעמוס לנו עוד לימים הבאים וכו', יעו"ש.

ובזה תבין כוונת חז"ל (ברכות לד:) שגדולה מעלת בעלי תשובה מצדיקים גמורים, ובמקום שאלו עומדים וכו'. כי זה מקום מדת הדין והגבורה מדת הצדיק, מה שאין כן מקום בעלי התשובה הוא במקום החסד והרחמים, והבן.

ומעתה יתפרשו הפסוקים לפי מדריגת בית הלל לומר שש שנים תזרע שדך של הגוף, וכמו שדרשו על (משלי ג, ו) בכל דרכך של הגוף, דעהו וכו' (ברכות סג.). והכי נמי

כך, בכל ס' שנה שהם שש שנים, תזרע שדך - לעשות הנאת גופך אם תרצה. רק בשנה השביעית שהם ימי השיבה, יהי' שבת שבתון - שישבו[ו]ת שביתת הגוף, ויעשה מה ששייך לנשמה, שיהי' שבת לה'. שד"ך לא תזרע, מה ששייך להגוף, רק לנשמה שהיא כמו גר בעולם הזה, והוא מדת הלל ברוך ה' יום יום.

והבן מה שסיים הפסוק שבת שבתון יהיה לארץ, ר"ל כי ארציות החומר והגוף יהי' נח ושבת מן מלאכת הגוף אז בשנה שביעית ימי שיבה, רק יעשה מה ששייך לנשמה, כדי שיזכה לעולם הבא הנקרא שבת לה'.

וזה שאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו'. מזה יהי' לו לאכ"לה לעולם הבא, הוא ועבדיו שהם איבריו, אכילה עולמות, וק"ל.

בזה תבין באופן אחר מה שפתח ג"כ הכתוב כי תבאו וגו' ושבתה הארץ שבת לה'. והענין שכתבתי לעיל ענין מאמר ש"ס פ"ב דחגיגה (יד:) ד' שנכנסו לפרדס, בן עזאי הציץ ומת וכו'. וכתב **מוהרש"א** שהוא ענין דביקות נפשו בו יתברך ונפרדה מהגוף ומת וכו', יעו"ש. והנה אין זה עיקר התכלית, רק כמו שעשה רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום, וכפירוש **מוהרש"א** שלא הרס לעלות וכו'. כי כוונת הבריאה של האדם הוא שיעשה תורה ומצות וחי בהם ולא שימות, רק בהגיע זמנו להסתלק מעולם הזה, אז יראה שיוכל הרוח לעלות אל האלדים אשר ממנו חוצבה, וכמ"ש (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלדים וגו'. וכמ"ש מי שזכה לזכך ארציות חומרו של הגוף שיזכה לעלות בגן עדן בחיים חיותו, כמו אליהו וחנוך ור"י וכמ"ש **הרמב"ן** בפ' אחרי מות (ויקרא יח, ד) על פסוק (שם, ה) וחי בהם, שיש כמה מיני חיים, לכל אחד כפי מדרגתו, וכמ"ש מזה במ"א. וכן היו במעמד הר סיני, שהיו גופם מצוחצחים שפסקו זוהמתם, ועל ידי עגל חזרו לזוהמתן, ואי אפשר לזכך כי אם אחרי הפרד גופו מנפשו, כי אם יחידי סגולה הנ"ל.

ובזה יובן וידבר ה' בהר סיני דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ. ר"ל כמו במעמד הר סיני היו ארציות החומר מזוכך כמו זכות הנפשי, כך תראו שכשתבואו אל הארץ העליונה אשר אנ"י נותן לכם, ושבתה הארץ, ר"ל שגם ארציות החומר יהי' מזוכך כ"כ שיהי' קודש כמו הצורה והנשמה שהוא שבת לה'. כי יש עולם שנה ונפש, כמו שבכללות העולם יש חיצונית ופנימית, וכמ"ש **בכתבים** ענין תוספת שבת יעו"ש, כן יש בשנה פנימיות וחיצונית, שהם ו' ימי החול ושבת, כי שבת נקרא הנפש והנשמה, כמ"ש (שמות לא, יז) שבת וינפש, ו' ימי החול הוא החומר. וכך יש באדם חומר וצורה, והתכלית שיעשה האדם מחומר צורה, ואז ושבתה הא"רץ שב"ת לה', והבן.

•

בפסוק וידבר ה' אל משה בהר סיני וגו'. כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וגו', ואספת את תבואתה ובשנה השביעית שבת לה' שדך לא תזרע וגו'. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך(י)ך ולאמתך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול וגו'. והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי וגו' (כה, א-כג).

ויש להקשות, מה ענין שמטה אצל הר סיני, כפירוש **רש"י**. ועוד נ"ל שש שנים תזרע שדך וגו', דאין לצוות רק על השביתה שדך לא תזרע וגו'. ועוד כי גרים ותושבים אתם עמדי, אין לו שחר, אם גר אינו תושב אם תושב אינו גר.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (בכורות ח.) אית לן בירא בחקלא וכו', עד אפשילו לי חבלי דפארי. והעולה משם כי על ידי לימוד שלא לשמה תחלה, יוכלו להתחבר עם אנשי הארץ, להעלותן אחר כך בלימוד לשמה וכו'.

ויש עוד סוג חבלי דפארי, כמו שמצינו בפ"ק דתענית (כ.) במעשה ברבי אלעזר ברבי שמעון שלמד תורה הרבה, והי' דעתו גסה עליו, ופגע באדם מכוער ביותר וכו'. וכתב **התוספות** (כ: ד"ה נזדמן) שזה היה אליהו, ולטוב נתכוין שלא ירגיל בזה. ובזה יובן ש"ס הנ"ל אית לן בירא בחקלא על ידי לימוד שלא לשמה, ושאלו עצה לעייל במתא. והשיבו אפשילו לי חבלי דפארי, שילמדו הרבה ויהי' גסה דעתם, ויגרמו לי ג"כ בלימודי הרבה להגס דעתי, וזה יהי' חבלי דפארי, להמשיך הבאר במתא שהוא בפנים, וכנ"ל.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, כי זה שלמד הרבה נקרא סיני, כמפורש בש"ס (ברכות סד.), והגאוה נקרא הר כמ"ש לעיל ויחן ישראל נגד ההר (שמות יט, ב). ודבר הקדוש ברוך הוא למשה תקנה, בהר סיני - הגאוה שנקרא הר הנמשך מסיני, הוא זה, כי תבואו אל הארץ, לבחינת למוד שלא לשמה להתפאר, או על ידי שלמד הרבה ומתפאר, שזה הוא בחינת אנשי הארץ, אשר אני נותן לכם, להנאתכם של הגוף, שהוא על ידי לימוד שלא לשמה שילמוד תחלה. מכל מקום יזהר שלא ישאר במדריגה זו, רק ושבתה הארץ שבת לה', שיבא מתוך למוד שלא לשמה שנקרא ארץ, ללמוד לשמה שנקרא שבת לה', כמו שכתבתי לעיל ביאור קושית **התוספות** דפסחים (נ: ד"ה וכאן) וכו' יעו"ש, ובזה מעלה הארץ שיהי' ג"כ שבת לה'.

לכך שש שנים תזרע שדך, שהוא בחוץ על ידי למוד שלא לשמה. ואחר כך ואספת את תבואתה, לאסוף הביתה מחוץ לפנים, על ידי שילמוד בשנה השביעית לשמה שהוא שבת לה', שדך לא תזרע בחוץ וכו'.

או י"ל שש שנים תזרע שדך, כי מבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** שהי' (למוד) [לומד] ששה פנים בהלכה דרך פילפול, להסיר קליפה שהיא בחוץ, ולמוד שביעי למוד בפנימית התורה וכו' יעו"ש. אם כן זהו רמז שש שנים, ר"ל ששה פעמים תהי' שונה ותזרע שדך, שהוא דרך פילפול להסיר הקליפה שהוא בחוץ שנקרא שדך. ובשנה השביעית שהוא למוד ז', שדך לא תזרע, רק שיעסוק בפנימית התורה, והבן.

עוד י"ל, כי בששה ימי החול יש ללמוד בנגלה שנקרא תורת אדם, ובשבת יש ללמוד קבלה שנקרא תורת ה', וז"ש בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א, ב), וכמ"ש **רבי משה אלשיך** בזה. ובזה יובן שש שנים תזרע שדך, כי ששת ימי חול יהי' שונה ולומד בנגלה שנקרא שדך, ובשנה השביעית ר"ל מה ששונה ביום השביעי בשבת, הוא קבלה שהוא תורת ה'. וז"ש שדך לא תזרע וגו', רק שבת לה', והבן.

ונחזור לענין הנ"ל, וביאר הפסוק תועלת הנמשך מלמוד שלא לשמה תחלה, ואחר כך לשמה. ואמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדיך ולאמתך ולתושבך הגרים עמך, ר"ל על ידי זה שלמדו ראשי הדור שלא לשמה, בזה מעלין כל הלימודין של עמי הארץ שהם שלא לשמה. וז"ש ולבהמתך אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, שהוא על דרך אשר יוציא"ם ואשר יב"יאם (במדבר כז, יז), כי על ידי יציאה ולמוד שלא לשמה, יוכל להביאם בפנים בלמוד לשמה. ולכך והארץ לא תמכר לצמיתות, ר"ל למוד שלא לשמה שנקרא הארץ, לא תמכר לדחותו לגמרי, כי על ידי זה לי כל הארץ, שתוכל להעלות כל הארץ לי לשמי, והבן.

כי גרים ותושבים אתם עמדי, דכתבתי במקום אחר ביאור קושיית **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ו ה"ה) הרי שגזר על המצריים וכו'. כי גר יהי' זרעך (בראשית טו, יג), שאין זה עונש רק הבטחה, ששאל אברהם במה אדע וגו' (בראשית טו, ח), והשיבו שיחזיקו עצמם בעולם הזה כגרים שהיא ארץ לא להם, ואז לא יעשו קבע מן העולם הזה רק מן עולם הבא, ואז יזכו וכו', יעו"ש. ה"נ כך אם יהיו גרים בעולם הזה, אז יהיו תושבים עמדי בעולם הבא. כמ"ש **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ט ה"א) אם בחוקתי תלכו (ויקרא כו, ג) שאין זה שכר, רק הכנה שיהי' לו פנאי בעולם הזה לעסוק בצרכי עולם הבא, ובזה נוחלין שני עולמות עולם הזה ועולם הבא וכו' יעו"ש, וה"נ כך, והבן.

•

עוד י"ל, כי יש להבין תואר הר סיני. וגם ושבתה הארץ, קשה, כי אזהרת התורה שייך על האדם ולא על הארץ. ושאר הספיקות יבואר ממילא.

ונ"ל, דכתב **הבית יוסף** אורח חיים סימן רפ"ח: כתיב (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג, וכתיב (שבת) שבת לה'. ומשני, כאן בת"ח כאן בפועלים. ובזה יובן ושבתה הארץ לה' כי עמי הארץ צריך לקיים שבת לה', וק"ל.

•

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר בהג"ה, דכתב **בעללות אפרים** (מאמרים נה-נו) מי יעלה בהר ה' נקי כפים (תהלים כד, ג-ד), כי אדם אשר נכח ה' דרכו שילך למסעיו וכו', והתורה נקרא דרך לעלות על ידי זה להר ה', ומי יעלה בהר ה' - נקי כפים, כי נלמד עלי' רוחנית מן עלי' גשמי, שצריך להסיר ג' דברים כדי שיוכל לעלות וכו', יעו"ש.

והנה סיני גימטריא סלם, והכוונה, כי סולם שיעלה עליו להר ה' היא התורה, שנקרא באמת סיני כמפורש בש"ס (ברכות סד.) סיני ועוקר הרים הי עדיף.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בחי' הדעת, בהר סיני, הכו[ו]נה מי שהוא בבחינת הדעת ורוצה לעלות אל הר ה', הוא על ידי סיני שיש לו ב' פירושים, ושניהם אמת, כי התורה שנקרא סיני, היא סלם גימטריא סיני, שיעלה על ידי זה להר ה'.

אמנם נודע מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) [כך] היא דרכה של תורה וכו', לכך הזהיר הפסוק ושבתה הארץ שבת לה', דכתבתי דהקשה **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ט ה"א) אם בחוקתי תלכו וכו' (ויקרא כו, ג), וכי זה שכר המצות, ומשני דאין זה רק הכנה וכו', יעו"ש. ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, אם ירצה איש הדעת לעלות בהר ה' על ידי סיני, אז ושבתה הארץ שבת לה', הכוונה שלא יטרוד עצמו במלאכת הארץ עסק הגשמי ענייני העולם הזה, רק יעשה הכנה בעולם הזה שיהא פנוי להכין בערב שבת מה שצריך לעולם שכולו שבת, שהוא שבת לה', והבן.

•

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור משנה (אבות פ"ב מט"ו) המלאכה מרובה והפועלים עצלים. דכתב **הרמב"ם** (פיה"מ מכות פ"ג מט"ז) כי בקיום מצוה א' בשמחה ובזריזות אז נכללו בה כל המצות, מה שאין כן בהיפך וכו'. וז"ש המלאכה מרובה - שצריך לקיים כל התרי"ג מצות, על ידי שהפועלים עצלים, והבן.

ועל פי זה כתבתי ביאור על פסוק (ויקרא כא, א) לנפש לא יטמא בעמיו, ע"ש לעיל. העולה משם, כי עצבות הגוף והחומר מעכב את הנשמה לשמוח בשמחת המצוה, כי הם ב' הפכים כנודע.

אמנם תקנה לזה, דכתבתי לעיל ביאור קושיית **התוספות** (ביצה טו: ד"ה לוו) לוו עלי ואני פורע, והא אמרו בש"ס (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני

וכו'. להבין זה נראה לי **דשמעתי** וכו', ובארתי פסוק (שמות כג, כה) ועבדתם את ה' אלהיכם, דפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, וביאור פסוק (שמות כד, יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו. והוא על פי מה ששמעתי משל למלך שהלך בנו לבין פחותי הערך וכו', ובא אליו איגרת מהמלך ורצה לשמוח וכו'. ובזה יובן ועבדתם את ה' לשון רבים, החומר והצורה. וקשה הא עיקר העבודה היא השמחה, ואיך אפשר לגוף לשמוח בשמחה רוחנית. וביאור הפסוק עצמו, וברך (ה') את לחמך ואת מימיך, ועל ידי זה ישמח הגוף בגשמי ואז תשמח הנשמה ברוחני.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל, כי תואר הר סיני הוא בחי' אדם המורכב מחומר וצורה שהם ב' הפכים, כי החומר שהוא מצד הקליפה חומד ומתאוה עושר וכבוד וגאוה שהוא בחי' הר, והנשמה שהיא מצד הקדושה חומד ומתאווה לדברי קדושה שהוא בחי' סיני.

ואפשר שזה רמז הפסוק (בראשית כה, כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה, שדרשו חז"ל (בר"ר סג, ו) כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב מפרכס לצאת, עוברת על פתח ע"א עשו מפרכס לצאת וכו'. כי בחי' יעקב ועשו הם בחינת החומר והצורה, ויעקב רצה לצאת לדבק בתורה וברוחני, ועשו שהוא מבחי' אנשי העשיה והחומר, רצה לדבק בגאוה וכבוד שנקרא עבודה זרה כמפורש בש"ס דסוטה (ד:).

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, כי בחינת אנשי הדעת המורכב בחומר וצורה שנקרא הר סיני כנ"ל, ועצבות וקליפות החומר מעכב שמחת הנשמה בעשית המצוה, לכך עצה יעוצה ושבתה הארץ שבת לה', הכוונה שיעשה נייחא ושביתה לארץ שהוא החומר והגוף לשמוח בשמחה הגשמי, ועל ידי זה תוכל הנשמה לשמוח ברוחני, וזהו שבת לה', כי ב' בחי' אלו צריך לעשותן בשבת, כמו **ששמעתי ממורי** זלה"ה ביאור פסוק (שמות לא, טז) ושמרו בני ישראל את השבת, והבן.

•

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור מדרש (ילקו"ש ח"א רמז תשפה), נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים (במדבר לא, ב), אתמול אמרת אל תצ(ו)ר את מואב, ועכשיו אתה אומר לי צרור את המדינים. והשיבו, כשאמרתי לך אל תצ(ו)ר את מואב על שם האב נקראו וכו'. דקשה, למה נענש היצר הרע לעתיד, הלא עושה שליח[ו]תו יתברך, כמבואר **בזוהר** (ח"ב קסג.) משל הזונה. והתירוץ, כי משנה לבושו לומר שהוא יצר טוב, לכך נענש וכו', יעו"ש.

והנה ב' בחינות של היצר הרע נקרא הר סיני, כי דרכו של (יצה"ט) [יצה"ר] להגיס דעתו של אדם, כמו שכתב **היעבץ** (אבות פ"ג מ"א) כי הגאוה הוא שורש כל העבירות,

ואז נקרא בחינת הר על שם הגאוה, ולפעמים עושה עצמו יצר טוב להשפיל את האדם בשפלות, לפי הענין שצריך לו למנוע האדם מעבודת הש"י, כמ"ש הרב בעל **חוה"ל**, ואז נקרא סיני.

ועצה יעוצה אל האדם שיש לו דעת, לעשות היפך היצר הרע, וזהו שאמרו חז"ל (קדושין כא:) לא דברה [תורה] אלא כנגד היצר הרע, כמו שכתבתי במקום אחר ביאור משנה (אבות פ"ג מ"א) עקביא וכו', וביאור פסוק (מלכים א ג, כג) זאת אומרת בני החי ובנ(י)ך המת וזאת אומרת וגו', וביאור משנה (ר"ה כז:) שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, והוא על פי משל ההולך על החבל בים ובידו משקל וכו', יעו"ש.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, הכוונה, כי מי שיש לו דעת צריך שיהי' בידו המשקל, שיהי' לפעמים בבחינת הר, ולפעמים בבחינת סיני, נגד היצר הרע, והבן.

•

עוד י"ל, דכתבתי ביאור פסוק (בראשית יח, יא) ואברהם ושרה זקנים באים בימים, חדל להיות לשרה אורח כנשים. כי תכלית בריאת האדם שיעשה מחומר צורה, כמ"ש **הרמב"ן** (ויקרא יח, ד) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (שם, ה), שיש בזה כמה בחינ[ו]ת יעו"ש. ובזה יובן ואברהם ושרה זקנים באים בימים, הכוונה כי הנשמה נקרא אברהם, והגוף נקרא שרה כמ"ש **בזוהר** וכו', ואמר כי הנשמה והחומר שהוא הגוף שניהם נעשים צורה, וזהו זקנים באים בימים, חדל להיות לשרה שהוא בחי' הגוף, אורח כנשים לרדוף אחר תאות הגוף, כי נעשה החומר צורה, והבן.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, הכוונה שיעשה מן הגוף שנקרא הר כנ"ל, יעשה מזה צורה שנקרא סיני כנ"ל. וז"ש אחר כך ושבתה הארץ שבת לה', ר"ל שיעשה מן חומר ארצי שהוא הגוף, יעשה רוחני שנקרא שבת לה'.

•

עוד י"ל, ונבאר ש"ס דבבא בתרא (נז:), שלחן של ת"ח ב' שלישי גדיל ושליש גלאי, ושל ע"ה כמדורה. ופירש **רש"י**, גדיל - מכוסה במפה, ושליש גלאי - מגולה. והוא תמוה. גם פירוש רש"י יש להבין, מה ענין תואר מכוסה לענין גדיל.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור מה שכתב **בית יוסף** (או"ח סי' רפח ד"ה גרסינן) הנ"ל לחלק בין פועלים לבין ת"ח, שהפועלים ישלימו בשבת ביטול תורה של כל השבוע.

והעולה משם, דכתבו **הקדמונים** לחלק ד"ד שעות היום והלילה על ג' חלקים, ח' שעות בתורה ותפלה, וח' שעות במשא ומתן, וח' שעות בשינה, וסימניך א"ז תשכיל, א"ז תצליח (יהושע א, ח), א"ז ישנתי וכו' (עי' איוב ג, יג), יעו"ש. והנה ג' תפלות שהוא

ג' שעות בכל יום, מתפללין גם הפועלים, אם כן מבטלין מהתורה בכל יום ה' שעות, ועולה אל ה' ימי השבוע ך"ה שעות, כי בערב שבת גם התלמיד חכם מבטל מהתורה, כמ"ש **בטור** (או"ח סי' רנ) ישכים לעסוק בצרכי שבת, וא"כ שבת לילו ויומו שיש בו ך"ד שעות, ועם תוספת שעה אחד שצריך להוסיף מחול על הקודש, עולה ך"ה שעות. א"כ שפיר משלים בשבת בך"ה שעות אלו עבור כל השבוע. הגם דכתבתי שם כי שבת עצמו צריך השלמה, וכתבתי כי השמטה משלים עבור כל השבתות וכו', יעו"ש ביאור ארוך מזה. העולה משם כי יש בני אדם החולקין הך"ד שעות לג' שלישים.

עוד יש בחינה אחרת, כתבתי במקום אחר מ"ש **במדרש** (אבות פ"ה מי"ט), אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך (תהלים נה, כד), כי ראוי לחצות היום חציו לה' וחציו לו. ואני כתבתי כי משפט הבכורה להשי"ת, ב' שלישי היום, ושליש לצורכי פרנסתו. וזהו שאמר יעקב לעשו מכרה כיום את בכורתך לי (בראשית כה, לא), כי אנשי עשי הנקרא עשו, מחלקין היום על ג' חלקים, חלק אחד להשם יתברך, וב' חלקים לצורכי עצמו, מה שאין כן יעקב לקח ב' שלישי היום להשם יתברך ולא לעצמו.

וגם בלא זה כתבתי ביאור משנה (אבות פ"ב מ"ב) טוב תורה עם דרך ארץ, כי גם בעוסק בדרך ארץ יהי' עוסק בתורה גם כן. וזהו ענין בכחך עשה (קהלת ט, י) **ששמעתי** וכו'. וא"כ מה שהוא ביד בני עולם, שליש היום עוסק בתורה ובעבודת ה' וסי' אז תשכיל, ושליש היום במשא ומתן א"ז תצליח וכו'. מה שאין כן הת"ח גם שליש היום שעוסק במשא ומתן ובדרך ארץ הוא עוסק גם כן בתורה, דהיינו במחשבה שהיא מכוסה, לקשר הגשמי ברוחני.

ובזה יובן, שולחן של ת"ח, המקשר שליש היום שעוסק בגשמי ופרנסת צרכי שלחנו, אל שליש היום שעוסק ברוחני, וזהו גדיל שמרכיב וגודל ומחבר ב' בחינ[ו]ת יחד הגשמי עם הרוחני. אמנם זה מכוסה במחשבה, וזה שפירש רש"י וכו'. ושליש היום עוסק בשינה ושאר צורכיו הוא שליש גלאי, שהוא מגולה לכל. מה שאין כן שולחן של ע"ה הוא כמדורה של גיהנם שאומר תמיד הב הב, יום ולילה לא ישבות, ועוסק תמיד בצרכי העולם הזה.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, הכוונה שיעשה מן הר, סיני, דהיינו גם כשעוסק בדרך ארץ ובצרכי גופו שנקרא הר, יעסוק בתורה ג"כ שנקרא סיני, וזהו טוב תורה עם דרך ארץ כנ"ל. וז"ש ושבתה הארץ שבת לה', דהיינו לקשר ב' שלישי היום יחד, הגשמי של הארץ, לחבר ברוחני שנקרא שבת, שיהי' ג"כ לה', והבן.

•

עוד י"ל, דכתבתי מה **ששמעתי ממורי** זלה"ה ביאור משנה (אבות פ"ה מי"ט) מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע וכו'. כי גם תלמידיו של אברהם אבינו יש להם מעלה של תלמידי בלעם [ה]רשע, רק זה בגשמי וזה ברוחני וכו', יעו"ש. **ובזה** יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, כי אנשי הדעת שהוא בחינת משה, צריך שינהיגו עצמן בב' בחינות אלו, בהר סיני, דהיינו ברוחני לנהוג בגאוה כהר, ובחינת סיני שהוא שפלות ינהגו בגשמי. והוא עצמו מדת תלמידי בלעם הרשע, רק שהם עושין בהיפך, שהם כהר בגשמי וכסיני ברוחני, והבן.

ועפ"ז נ"ל לבאר ביאור חד גדיא שכתבתי במקום אחר, והעולה משם חד גדיא חד גדיא דזבין אבא בתרי ז"ו ז"ו, שצריך לחבר ב' סוגי אנשים שהם בחינת גדיא, אחד בתורה וא' בתפלה, דזבין אבא הוא הקדוש ברוך הוא, בתרי ז"ו ז"ו, חד זו בפסוק (תהלים סב, יב) אחת דבר אלדים שתים ז"ו שמעתי, שהוא בחינת התורה. עוד בחינת זו בתפלה, עם ז"ו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מג, כא), כמבואר שם.

ואתא שונרא, בחינת שכחה, שאינו מכיר את קונו (הוריות יג.), ואכלה לגדיא וכו' דהיינו גלות מצריים שהי' אצל פרעה בחינת השכחה והעו"רף, ואכלה לגדיא - שהיו מכלין את ישראל שנקר' גדיא, והם השליכו ליאור את בניהם וכו'.

ואתא כלבא שהוא בחינת עמלק, ונשיך לשונרא, שנתחבר אל פרעה בחינת שונרא, כי נשיך הוא לשון חיבור. כי הגלות ראשון גרם האחרון שהוא עבור השנאת חנם (יומא ט:) שהוא בחי' עמלק המפריד ומפסיק, כאגוז שנחלק האוכל לד' חלקים, וז"ש (תנחומא תצא יא) אין השם שלם עד שיכרית זרעו של עמלק וכו'. וזה שנאת חנם נמשך מן חיבור לבחינת פרעה שהוא השכחה שאינו מכיר את קונו, כי מי שיודע ומכיר את קונו ויודע שהכל בהשגחה פרטיות ממנו יתברך, אין מקום לשנוא את חבירו כלל, גם שעשה לו רעה מכל מקום אין הרע מצדו כי הוא אינו רק כמקל ביד מכהו וכו'.

ואתא חוטרא והכה לכלבא, כי בזה החוטרא שהכה לזולתו בזה עצמו הוא נלקה, כמו **ששמעתי ממורי זלה"ה** וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו, יד), שכבר נידון, שהוא חייב ומגלגלין חוב על ידי חייב.

אמנם לפי זה הי' ראוי לרשעים ליקח מוסר לעצמן, כי בחוטרא זו אשר מכה לזולתו נלקה הוא ג"כ, ואיך מוסיפין חטא על פשע להרע לזולתו. לכך משני בעל הגדה כי אתי נורא ושריף לחוטרא, כי היצר הרע נקרא נורא כמ"ש בש"ס (קדושין פא.) נורא בי עמרם, ושריף לחוטרא שלא יזכר לעולם מוסר זה. ומלחמת עמלק יוכיח, כל הניסים שהיו לישראל בא הוא להלחם, וז"ש זכור את אשר עשה לך עמלק אשר קרך בדרך

(דברים כה, יח), ודרשו חז"ל (תנחומא תצא ט) שהיו האומות יריאים להלחם בישראל, ובא עמלק והתחיל והראה מקום לאחרים, משל לאמבטי רותחת וכו'.

אך דלפי זה יש מקום לומר כי אין לאדם בחירה נגד מלחמת היצר הרע כאמור, לזה ביאר בעל הגדה ואמר ואתא מיא וכבה לנורא, כמ"ש בש"ס (קדושין ל:) בראתי יצר הרע בראתי תבלין, שהיא התורה שנקרא מים כמ"ש (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, לכך אמרו (קדושין ל:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח וכו'.

אך דלפי זה הדרא קושי' על הרשעים שחוטאין, הא יש להנצל מיצר הרע על ידי תורה ומוסר. ומשני, אתי תורא ושתיא למיא, **דשמעתי ממורי זלה"ה** ביאור פסוק (תהלים פט, מח) על מה שוא בראת כל בני אדם, ששאל היצר הרע להקדוש ברוך הוא על [מה] שוא בראת, ששאל זה על עצמו, למה נברא היצר הרע שהוא שוא, מאחר שיש חכמי מוסר מי ישמע לו. והשיבו הקדוש ברוך הוא, כל בני אדם, שיש דוגמת חכמי המוסר חכמים להרע, בא זה ומבטל דברי זה, וז"ש כל בני אדם וכו', ודפח"ח. וכן שמעתי בשם המנוח **מוהר"ן זלה"ה**, הוי אומרים לרע טוב (ישעיה ה, כ) וכי תימא מה בכך אדרבה וכו', לזה ביאר כי מזה נמשך שאומרים לטוב רע וכו', ודפח"ח. וז"ש ואתא תורא, דהיינו תלמיד חכם שהוא בר תורה והוא חכם להרע, ובזה שתיא למיא, שאינו נשמע אל דברי חכמי המוסר, כנ"ל. מצורף לזה ואתא השוחט ושחט לתורא שנעשה זה החכם להרע, ואנשי המוני לא ידעו להפריש בין חכם לחכם ואומרים כל אפי' שוין, זה גורם שאין המים מכבים אש היצר הרע.

אמנם דראינו דאתא המלאך המות ושחט לשוחט דשחט לתורא, א"כ הדרא קושיא כנ"ל. ומשני, באמת משום הכי אתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות, והבן.

אמנם ששמעתי ממורי זלה"ה, ענין שחיטת מלאך המות, הוא להוציא ממנו חלק הרע, שישאר מלאך קודש, ונעשה מן נב"ל לב"ן, וז"ש (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ.

ובזה יובן בהר סיני, שיהיה נעשה מן היצר הרע שנקרא הר, יהי' נעשה בחי' סיני שהוא קדוש. וז"ש ושבתה הארץ שבת לה', כי גם המלאך המות שהוא בחי' עכירת חומר הארץ, יהי' נעשה מלאך קדוש, ואז יהי' כל העולם כולו קדוש שבת לה', והבן והשם יכפר.

•

בפסוק והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדיך ולאמתך וגו' (כה, ו). וי"ל כל הפרשה לשון יחיד, לכם לשון רבים, וחזר לשון יחיד לך וגו'. וגם ל"ל לכם כלל, שהוא מיותר.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר עמך ישראל צריכין פרנסה, והשיב יתפרנסו זה מזה (ברכות ג:). דהיינו אנשי הגשמי מן הרוחני פרנסה ברוחני, ואנשי הרוחני מן גשמי בגשמי וכו'. וכן כתבתי **דשמעתי** על ידי תפלת אנשי החומר בגשמי נמשך גם לאנשי רוחני וכו'.

ובזה יובן, כי על ידי חיבור הו"י שבת הארץ, שבת הם ת"ח שנקרא שבת, עם אנשי הארץ, אז יהיה לכם לאכלה - לשני סוגי אנשים הנ"ל. ונוסף לך ולעבדך וגו', דכתבתי במקום אחר **דשמעתי** כי עבדיו ובהמותיו הם נצוצי בעליו וכו', והבן.

•

מצוה - שמיטה בפרשה בהר וידבר ה' אל משה בהר סיני, דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ שבת לה', שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה וגו', ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וגו', והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' (כה, א-ו). והספיקות רבו, **אחד**, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ודרשת חז"ל **ורש"י** ידוע.

ב' אחר שהוא מצוה מתרי"ג מצות, איך הוא שייך בזמן הזה, שהתורה ומצותי' הם נצחיים. **ג'** הא האדם עולם קטן הכולל הכל, ובפרט שמרומז בו רמ"ח אברים נגד רמ"ח מצות עשה, ושס"ה גידים נגד שס"ה לא תעשה כנדרש בש"ס דאבות וכו', וא"כ איך מרומז בו מצוה זו.

ד' קושיית **הרב האלשיך**, אשר אני נותן לכם, שהוא מיותר, כי מי לא ידע שהוא יתברך הנותן, כי לה' הארץ ומלואה וכו' (תהלים כד, א). ועוד לכם מיותר. וגם לשון נתינה. **ה'** הקשה ג"כ, ושבתה הארץ, הי' ראוי לתלות הדבר באנשים שלא יחרשו ולא יזרעו, ולא לייחס השביתה אל הארץ שאין בה רוח ונפש וכו'.

ו' דפתח בלשון רבים כי תבואו וגו', וסיים בלשון יחיד שש שנים תזרע וגו'. **ז'** הא עיקר המצוה היא השביתה בשביעית, ול"ל לומר שש שנים תזרע שדך וגו'. ועוד ל"ל ואספת את תבואתה וכו'. **ח'** אחר שאמר שבת שבתון יהי' לארץ, ל"ל לומר שדך לא תזרע וגו'.

ט' אמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וכי שבת אוכלין, דהוה לי' למימר והיתה תבואת הארץ לכם לאכלה. **י'** קשה, אחר שאמר בכלל לכם לאכלה, חזר ופרט לך ולעבדך ולאמתיך וגו'.

ונ"ל דאיתא בפרק ו' דברכות (לה:), רבי חנינא רמי כתיב (הושע ב, יא) ולקחתי דגני וגו', וכתיב (דברים יא, יד) ואספת דגנך תירשך ויצהרך, לא קשיא, כאן בזמן שעושין רצונו של מקום, כאן שאין עושין וכו'. וכתבו **תוספות** בד"ה כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנאמר ואספת דגנך, וא"ת והא לקמן (שם) בזמן שאין ישראל עושין רצונו של

מקום מוקמינן ליה [דת"ר ואספת דגנך, לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן, ת"ל ואספת דגנך, הנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר אדם חורש וקוצר, תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר (ישעיה סא, ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם, ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואספת דגנך וכו']. וי"ל דמיירי ודאי שעושין רצונו, אבל אין עושין רצונו כל כך, דאינם צדיקים גמורים. ועוד י"ל דפליג לי' אהא דלקמן דבא לפרש מה בין כשעושין ואין עושין, והכא בעושין ואין עושין כי הדדי נינהו, ע"כ. ודברי התוספ[ו]ת תמוה, ונתחבטו בו קדמאי ובתראי.

כדי לבאר זה, נבאר ש"ס פרק קמא דביצה (דף טז.), תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השני' ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו הי' לשם שמים, שנאמר (תהלים סח, כ) ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי, בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתיך, ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום. ויש להבין במה פליגי ב"ה וב"ש. וגם להבין לשון אבל הלל מד"ה אחרת היתה לו וכו'.

ונראה דכל אחד אזיל לשיטתו, דאיתא בפ"ב דשבת (לא.) מעשה שבא עכו"ם אחד לפני שמאי, א"ל גיירני על מנת שתשימני כהן גדול, דחפו באמת הבנין שבידו, בא לפני הלל גייריה וכו'. ויש להבין למה שמאי דחפו והלל קרבו. ועוד יש להבין לשון אמת הבנין.

ונ"ל דאיתא בפרק קמא דאבות (מי"ב-מט"ו), הלל ושמאי קבלו מהם, הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה וכו'. הוא הי' אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי. ופירש **המפרש** אימתי, כי מי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת (ע"ז ג.). שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה וכו'. ויש להבין מאחר ששניהם קבלו מהם בשוה, למה זה היה אומר מה שאין חבירו אומר.

ונ"ל דכל אחד הלך לשיטתו, ושיטתו אזיל לפי מדתו ומדריגתו. כי נודע שבנין העולם נבנה בג' עמודים, וכמאמר התנא בפ"א דאבות (מ"ב) על ג' דברים העולם עומד על תורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ופירש **רבינו יונה** שאין אלו ג' דברים שהעולם קיים עליהם שהם דין ואמת ושלום (שם, מי"ח), אלא אחר שנברא בג' הנ"ל נתקיימו באלו ג'. והקשה דאם אלו ג' היו סבה להתהוות, כ"ש שיקיימו. ותירץ דאחר חורבן בטל העבודה וכיוצא, וקיים באלו ג' וכו'. ופירש **מהר"י יעבץ** ועוד, כי אלו ג' נדמה לאלו ג', הדין הוא סיבת קיום התורה, האמת הוא תיקון עבודה, השלום הוא סבת גמילות חסדים וכו'. ומה

שהזכיר שלום בסוף, לפי ששלשתם נכללים בו, אמת בלי קטטה, ולא יצטרכו לדין, כמ"ש החכם **ראב"ע** (יסוד מורא שער א) אלו היו כל ישראל צדיקים לא היו צריכין לסדר נזיקין, ע"כ לשון הרב החסיד **מוהר"י יעבץ**, יעו"ש.

והנה שמאי שהי' מדתו גבורה, היפך מדת חסד שהיא מדרגותו של הלל, כדאיתא **בכתבי האר"י** זלה"ה, יעו"ש. לכך אחז צדיק דרכו כל אחד לפי מדתו, גם שקבלו[ו] מרבותם בשוה, מכל מקום יאחז כל צדיק דרכו לפי שרשו ומדתו.

והלל שהי' מדת חסד, מדריגת אהרן הכהן איש החסד, לכך אמר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום, שהיא נגד גמילת חסדים וכנ"ל. ומה שהוצרך להזהיר שיאהב השלום, הוא גם כשיצטרך לדבר שקר ולשנות מפני השלום, כמ"ש חז"ל (אדר"נ יב, ג) על אהרן, כשהי' מרגיש ב' בני אדם שנתקוטטו, הלך אצל אחד ואמר לו הרי חבירך מתחרט, וכן אמר לחבירו וכו'. והקשה **מוהר"י יעבץ** (אבות שם מי"ב) הרי אמת חותמו של הקדוש ברוך הוא (שבת נה.), ואיך הי' מוציא שקר מפיו, והשיב כי השלום חשוב מן האמת, כדמוכח במשנה הנ"ל וכו'. וז"ש אוהב שלום, גם כשהוא על ידי שקר.

רודף שלום. דכתב **מוהר"י יעבץ** שיש ד' חלוקות בשלום, רשעים גמורים שונאי שלום. שאינו גמור, חפצים בו כשיבוקש מחבירו. צדיקים שאינם גמורים, מבקשים אותו, אבל בברוח חבריהם יברחו גם הם. צדיק גמור, רודפים אחריהם, וז"ש (תהלים לד, טו) בקש שלום ורדפהו, שיעשה כמו כת אחרונה, עכ"ל. ונ"ל שכיון בזה, שילך ממדריגה למדריגה ממטה למעלה, בתחלה אוהב שלום אם חבירו יבקש ממנו לא ידחנו. ואחר כך ילך ממדריגה אחר מדריגה עד אחרונה רודף שלום, וזה שפתח בראשון וסיים באחרון. ואם ברודף אחר שלום והם בורחין ממנו, מכל מקום אוהב הבריות, אולי יוכל להשלים עמהם בהמשך זמן. והתועלת הנמשך מזה הוא בראש כולם שתוכל לקרבן לתורה, מה שאין כן כשיש שנאה כבושה, וכמו שאמר **בעוללות אפרים** (מאמר ריב) בהתאסף ראשי עם יחד וגו' (דברים לג, ה) יעו"ש.

ועוד יש תועלת אחר, והוא במה שאמר אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני וגו'. והוא, על פי מה שבארתי בפ' נצבים (דברים כט, יח) והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי אך בשרירות לבי אלך וכו'. והוא על פי מה שכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"א) בדין הכללי שהמדינה נידונית בכלל, אם רובה צדיקים יוצאין כולם זכאין בדין וכו'. א"כ יאמר הרשע ממה נפשך, אם יהי' הרוב רשעים בלאו הכי חייבים כולם אף אם יסוף נפשי, ואם הרוב צדיקים כולם זכאין, גם שלא יסוף נפשו. אך דלפי זה יאמר כל אחד כך, וכמו המשל ששלח לאורח בעיר גדולה מים שיתערב בדבש של הרוב, וכן

עשו כולם, ונשאר מים במים וכו', יעו"ש, וז"ש אם אין אני לי מי לי, כי אין לסמוך על הרבים שאצא עמהם זכאי, כי מי יודע וכו' וכנ"ל. ועוד, דכתב **הרמב"ם** דיש דין פרטי אחר דין הכללי. וא"כ נסתר טענות הרשע, לכך ורבצה בו כל האלה וגו', לכך אם אין אני לי מי לי, כאמור.

ואחר שאני לי מכל מקום כשאני לעצמי מה אני, ור"ל דכבר **רבים ושלימים** הקשו, מאחר שכל א' צריך לקיים תרי"ג מצות, שהם כנגד רמ"ח איבריו של אדם ושס"ה גידיו, וכמשמעות הש"ס דמכות (עי' כג:), איך זה אפשר שיש כמה מצות השייך לכהנים והוא אינו כהן, וכיוצא בזה. ותירוץ, כשיש שלום ואחדות בין איש ישראל לחבירו נחשבו הכל נפש א', וזה מקיים מצוה א' לתרי"ג מצוה.

ואם לא עכשיו אימתי, כי אם לא יעשה עכשיו סמוך לשבת, אימתי יעשה מה יאכל בשבת. וזה יבואר על פי משנה הסמוך (פ"א מט"ו) שמאי א[ו]מר עשה תורתך קבע, והוא הפרש גדול בין שמאי להלל, והוא בביאור ש"ס דביצה הנ"ל, כי נודע העולם הזה הוא סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח, יב), שנברא האדם בחומר וצורה כדי שיעשה הכנה בעולם הזה שנדמה לו ימי החול, שימצא מה יאכל בשבת לעולם הבא. והנה שמאי שהי' מדתו גבורה, ואמרו חז"ל שאלו לחכמה נפש החוטאת מה דינה וכו', שאלו לגבורה ואמרה נפש החוטאת תמות, והתשובה השיבה יעשה תשובה ויתכפר לו. הרי לפי מדת הגבורה אין תקנה לנפש החוטאת, לכך אמר שמאי עשה תורתך קבע, שלא תצא מהשיטה, שאז אין תקנה, לכך יעשה תורתו ומנהגו הטוב ליתד קבוע שלא ימוט.

ובזה תבין מליצת הש"ס, אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, ר"ל כל ימיו מתחלת ימיו עשה הכנה שיהי' לו לאכול לעולם הבא שכולו שבת, וכמ"ש אחר כך מחד שביך לשבתיך, והי' נזהר כל ימיו שלא יצא מהשורה, כי לסברתו שהוא מדת הגבורה אין תקנה אם יחטא גם בנערותו. אבל הלל הזקן מדה אחרת הי' לו, ר"ל שהי' מדתו מדת החסד, שהוא ימין הפשוטה לקבל שבים גם אחר שיחטא, וז"ש שכל מעשיו הי' לשם שמים, שאחז מדת אהרן לרדוף שלום, והוא נגד גמילות חסדים, גם שהי' ע"י שקר נגד מדת אמת, מכל מקום בשביל מעלת השלום היה משנה דבורו שיהי' יוצא מזה שלום, לכך גם שיוצא אדם מדרך הטוב והאמת אל דרך השקר והרע, מ"מ כשישוב אחר כך יקובל לרצון. וז"ש ברוך ה' יום יום, ופירש **רש"י** שהי' בוטח שיזדמן לו נאה לשבת סמוך לשבת וכו'. ור"ל גם סמוך לסילוקו מעולם הזה כשיזדמן לו מעשים נאים שיעשה הכנה לשבת לעולם הבא, ג"כ ינוח וישבות שם בשבת.

ובזה תבין צחות לשון הש"ס דחפו באמת הבנין, כי אמת הוא אחד מג' עמודי בנין העולם, והוא הי' זר וביקש להעשות כהן גדול, והוא שקר היפך האמת, לכך דחפו באמת הבנין שבי"דו ורשותו, שהיא מדריגתו ומדתו, שלא יצא מהשורה ומדין תורה שנקרא אמת קנה ואל תמכור (משלי כג, כג), והתורה נתנה מפי הגבורה. מה שאין כן הלל שהי' מתלמידיו של אהרן אוהב שלום, גם לשנות מפני דרכי שלום, לכך קרבו וגיירו, שהי' בוטח בה', וכך היה, כדאיתא בש"ס שחזר בו ולא ביקש להיות כהן גדול, כך באדם מתוך שלא לשמה יבא לשמה, וק"ל.

העולה מזה לשמאי, שצריך להכין מחד בשבת לשבת, ויש זמן לעשות הכנה לשבת. מה שאין כן להלל דסבירא לי' מצד מדת החסד, גם שחטא כל ימיו אם שב ומתחרט להיות סור מרע ועשה ט"וב הכנה סמוך לשבת, ג"כ יקובל לרצון לשבת לעולם הבא, וז"ש ואם לא עכשיו סמוך לשבת אימתי וכו', וק"ל.

ובזה יובן המשך הפסוקים בב' פנים, אחד לפי שיטת שמאי, וא' לשיטת הלל. והוא כי תכלית בריאת אדם בחומר וצורה הוא לזכך גופו שיעשה מחומר צורה, כמו שיש בעולם שנה ונפש, כי בעולם יש חומר וצורה שהוא חיצונית ופנימית העולמות, ובתוספת שבת מקבלין תוספת קדושה שנעשה הכל פנימית. וכן בשנה יש חומר וצורה, כי ו' ימי החול הם החומר, ושבת הוא צורה, כמ"ש (שמות לא, יז) שבת וינפש, בא שבת בא מנוחה, וכמ"ש **האלשיך** יעו"ש בפרשת בראשית (ב, א-ג). כן בנפש האדם יש חומר וצורה, ועיקר התכלית שיזכך חומרו כמו שהיו במעמד הר סיני שפסקו זוהמתן (שבת קמו.), כך יזכו על כל פנים בעולם הבא.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בהר סיני, שאז פסקה זוהמתן, וגם שחזרו אחר כך מ"מ כשתבואו אל הארץ העליונה אשר אני נותן לכם שהיא מצילתו יתברך תכלית הקדושה, שתזכו בזיכוך החומר וארציות, ושבתה הארץ שבת לה', כמו חנוך ואלי' שהיו יחידי סגולה בזה כמ"ש **הרמב"ן** באחרי מות (ויקרא יח, ד) בפסוק וחי בהם (שם, ה) יעו"ש.

לכך דיבר לשון יחיד ליחידי סגולה עצה היעוצה לפי סברת שמאי, שש שנים תזרע שדך המיוחד לך בעולם שלך שהוא לעולם הבא. מה שאין כן בעוסק בפרנסת עולם הזה לזרוע שדה שאינו שלו בעולם שאינו שלו, וכמ"ש **בחובת הלבבות** (ש' הבחינה פ"ג) משל לא' שהניח שדה אחד לב' בניו, א' הי' זריז, ואחד הי' עצל וכו' יעו"ש. וכפל שדה וכרם נגד ב' בחינות שיש בתורה ומעשים טובים, אחד נגלה ואחד הנסתר, בסוד יין וכרם. ויום השביעי שבת לה' יום שכולו שבת, אז לא תזרע שדך וכו'.

ולשיטת הלל יתפרש המשך הפסוקים כפשוטו, שגם אם ישען באלדיו שיזדמן לו סמוך לשבת מעשים נאים שיאכל בשבת, ג"כ יקובל לרצון לפניו יתברך. וז"ש הרשות נתונה לאדם בששת ימי החול שהם ס' שנים, לזרוע שדך הגשמיים ושש שנים תזמור כרמך על כונה זו - ואספת את תבואתה לאסוף הון, כדי שתעשה פנאי לפנות מכל עניני עולם הזה בימי השיבה, שהם יום הז', שיהיה שבת לה', לשבות מכל עניני עולם הזה ולעשות הכנה אז לשבת לעולם הבא, שאז נקרא הכל לשם שמים, כמ"ש **מוהר"י יעבץ**.

והיתה שבת הארץ, שיתבודד וינוח ביום השביעי, לכם לאכלה לעולם הבא, לך ולעבדיך שהם המלאכים שנבראו ע"י מעשיו הטובים, וק"ל. ולקמן יתבאר היטיב בעוד יש לומר, וק"ל.

א"כ מ"ש ואספת דגנך יש ג"כ לפרש ב' פירושים כמו שש שנים תזרע שדך, אם כבית שמאי, שהיא המיוחד לך לעולם הבא, ומחד שביך יכין לשבת.

או כבית הלל, שרשות נתונה לאסוף דגנך כפשוטו, כדי שיהי' לו פנאי בימי השיבה להתבודד ולעשות הכנה לעולם הבא, גם זה נקרא עושה רצונו, גם שעוסק בפרנסת עולם הזה לצורכי הגוף, מ"מ הכל נמשך אחר הכונה והתכלית. וכמ"ש החסיד **מהור"י יעבץ** בפ"ב דאבות (מי"ב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, וכבר סופר על נזיר שעבר על אדם אחד שהי' חורש בשדה, וא"ל מה כוונתך בחרישה, אמר הזריעה. ומה כוונתך בזריעה, א"ל הקצירה. אמר מה תכלית הקצירה, א"ל אסיפה אל הבית, ומה תכלית האסיפה, א"ל אסיפת החיל להתענג בו, ולהתכבד בתוך העם, ולהתגבר על האויבים. אז הוכיחו הנזיר ואמר זש"ה חרשתם רשע וכו' (הושע י, יג), כיון שלא הי' כוונתך לשם שמים נחשב הכל לאשמה, וז"ש (משלי י, טז) תבואת צדיקים לחיים וכו'. וזה יהי' כוונת הפסוק בפרשת בהר לשיטת הלל הנ"ל, שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך, תהי' על כוונה זו - ואספת את תבואתה, כדי שבשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שימי השבעים ינוח בו לעסוק עכ"פ בצורכי נשמה שהיא שבת לה' וכנ"ל, כדי שאז שדך לא תזרע, וכנ"ל.

ובזה יבואר הפסוק זה ג"כ (דברים יא, יג) והיה אם שמוע וגו' לעבדו בכל לבבכם, ר"ל שיהי' מחשבות לבך לטובה, ובכל נפשכם שהיא רצונכם כנודע, גם שאינו בכל מאודך, כי הוא עוסק לאסוף הון, מ"מ כשהיא בכוונה טובה לאסוף דגנך תירשך ויצהרך כדי שיהי' לו פנאי אחר כך לעסוק במושכלות. וז"ש השמרו לכם פן יפתה לבבכם, ר"ל שיהי' לבבך פונה לאסוף הון כדי שירים לבבך ושכחת את ה' אלדיך, וז"ש וסרתם וגו', כמו שאמר הנזיר הנ"ל.

העולה מזה, שיש ב' מיני עושין רצונו, אחד שעושה בפועל מעשה הטוב כבית שמאי. ב' שעושה מעשה גשמי וכוונתו לעשות רצונו אחר כך, על ידי זה גם שאינו עושה טוב עתה במעשה זו, מ"מ לעושה רצונו יחשב לבית הלל מצד חסד.

ובזה יובן, דרבי חנינא רמי כתיב ולקחתי דגני, וכתיב ולקחת ואספת דגנך. ומשני שפיר, ואספת דגנך מיירי בעושין רצונו של מקום, ר"ל שאוסף על כוונה לשם שמים, שימצא הון כדי שיוכל לעסוק בתורה ועבודה, גם שבעת אסיפת דגנך אינו עושה טוב בעצם, מ"מ מאחר שמעשיו הגשמיים הם לשם שמים, נחשב לעושי רצונו.

והקשו התוספ[ו]ת שפיר, הא לקמן ואספת דגנך באין עושין רצונו מוקמינן ליה, כי המקשן לא נחית למה שכתבנו, והקשה שפיר. ואז תירץ לו דמיירי בעושין רצונו רק לענין הכוונה, שמעשיו הגשמיים היו לשם שמים וכנ"ל, אבל לא שעושין רצונו כ"כ כמו צדיקים גמורים שיעשה במעשה טוב, דזה אינו, כי במעשה הם אוספי הון כמו המוני ע"ם, רק שזה שאין מכוין לשם שמים רק אסיפת חיל להתענג בו להתכבד בו להתגבר על אויביו, נקרא חטאת ותבואת רש"ע, ובזה נאמר ולקחתי דגני בעתו. מה שאין כן זה שאוסף דגנו כדי לעבוד הש"י אחר כך, כדי שלא לסמוך על מעשיו הטובים שיזכה להתפרנס על ידי אחרים, כמו צדיקים גמורים, שאינו רק לבני עלי' כרשב"י וכיוצא, ולכך הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (ברכות לה:), ולזה בפרשה ראשונה שנאמר בלשון יחיד, כתיב גם בכל מאדך, גם במעשיו הגשמיים.

ועוד י"ל דפליג אדלקמן דבא לפרש מה בין כשעושין לאין עושין, והכא בעושין ואין עושין כי הדדי נינהו. ור"ל נגד כת הנ"ל ולקחתי דגני, נקרא עושין וכנ"ל, מה שאין כן נגד אלו העושין במעשה רק טוב, כגון לקמן שאינו חורש וזורע כלל, רק בתורה ומעשים טובים, ואינו נוהג מנהג דרך ארץ, ודאי פליג וסבירא לי' דאין זה נקרא עושה רצונו, כי זה סבירא לי' כת"ק הנהג דרך ארץ. ורשב"י פליג, וסבירא לי' דברים כמשמען, לא ימוש ספר התורה מפיך, ואז מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ולדידי' יש הפרש בין כשעושה מעשה הטוב אז נקרא עושי רצונו, שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, ובין אין עושין הטוב במעשה רק שעושה מעשה גשמיות, גם שמכוין לשם שמים מ"מ אינו נקרא עושי רצונו במעשה, ואז מלאכתו נעשית על ידי עצמו ואספת דגנך וכו', כך סבירא לי' לרשב"י. ותנא קמא פליג, כרבי חנינא סבירא לי', דאם כוונתו לטובה סבירא לי' הכא בעו"שין מעשה הטוב, ואין עו"שין רק בגשמי, כי הדדי נינהו, אם מכוין לשם שמים, שניהם נקראו עושה רצונו, ודו"ק.

והיינו ממש פלוגתא דשמאי והלל, רשב"י בשיטת בית שמאי שהם לבני עלי'. ות"ק שהוא רבי ישמעאל, הוא בשיטת הלל האמורה לכל אדם שינהג מנהג דרך ארץ, כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, שלא נכנסו לגדר צדיקים גמורים שיסמכו על זכותן שיהי' מלאכתן נעשית על ידי אחרים, לכך ואספת דגנך על כוונה שיהי' לשם שמים.

ובזה תבין המשך הפסוקים בב' פנים, כל א' לשיטתו, ולא מבעיא לשיטת שמאי דאתי שפיר דהוצרך לומר שש שנים תזרע שדך, גם שאינו מצוה רק שביתה בשביעית, כי לבית שמאי קאי במושכלות. אלא אפילו לבית הלל אתי שפיר, שש שנים תזרע שדך, שבא לומר שינהג מנהג דרך ארץ, רק שיהיה כל מעשיו לשם שמים - ואספת את תבואתה, כדי שבשנה השביעית ישבות בתורה ועבודה שבת לה' וגו' וכו'. וז"ש על הלל שכל מעשיו לשם שמים אכילה ושתי' ואסיפת דגנך, והראיה שהי' חוטב עצים כדי להתפרנס ממנו, ואחר כך עסק בתורה, וק"ל.

הגם דקושיא ז' יש לתרץ בקיצור, דאיתא פלוגתא בפ"ו דברכות (לה:), ואספת דגנך, דרבי ישמעאל סבירא לי' הנהג דרך ארץ וכו', ורשב"י סבירא לי' דברים ככתבן לא ימוש ספר וכו'.

ובזה יובן, דבא לומר שש שנים תזרע שדך, הנהג דרך ארץ, כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, רק שתהי' כוונתך לשם שמים ואספת את תבואתה כדי שיהי' פנאי לשביעית לשבות שבת לה' וכו'. ורשב"י ס"ל שש שנים תזרע שדך המיוחד לך לעולם הבא שהיא שדה חקל תפוחין, והבן.

•

עוד י"ל לבאר מצוה שמיטה, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה', שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע (כה, א-ו). והספיקות יבוארו מאליהם. דאיתא בפ"ק דביצה (טז.) פלוגתא שמאי והלל וכו', ויבואר הפסוק בב' פנים. והוא, שזכרנו לעיל ביא[ו]ר שיש ב' דרכים לבעל בחירה, אחד קצרה וארוכה, היא דרך הרשעים הבוחרים בתאוות עולם הזה, כי תאוה היא לעינים. ב', ארוכה וקצרה, דרך הצדיקים לטרוח בעולם הזה שהיא דומה לערב שבת, כדי שיאכל בשבת יום השביעי שכולו שבת לעולם הבא.

אך כדי לבחור בדרך חיים שהיא ארוכה וקצרה, ולמאוס בדרך המות שהיא קצרה וארוכה, לפי שהיא תאוה לעינים. צריך הקדמה אחד כוללת, שהיא להתרחק תכלית הריחוק מהגאוה, כדי לכנוס בשער הכניעה, ואז בנקל יוכל לבחור בטוב מצד שהוא

טוב ולמאוס ברע מצד שהוא רע. וכמ"ש **בחוה"ל** בשער הכניעה פרק י' וז"ל: תועלת הכניעה, אחד מהם שישמח בחלקו. כי מי שנכנסה בו הגאוה והגדולה אין העולם וכל אשר בו מספיק לו לכלכלתו, לגובה לבו ובזותו מה שהגיע לחלקו ממנו. וכאשר יהי' נכנע, אין לנפשו אצלו שום מעלה, ומה שמזדמן לו מן העולם הוא מסתפק לו, בין במזונו בין בלבושו, המעט מן העולם מספיק לו עם כניעתו. וההיפך, שאין מספיק לגאוה כל מה שיגיעו, וכמו שנאמר (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן דפרשה זו נאמרה מהר סיני דוקא, כדי שילמד מהר סיני שזכה להנתן בו התורה מצד הכניעה, וכמו שכתבתי ביא[ו]ר משנה (אבות פ"א מ"א) משה קבל תורה מסיני וכו', וה"נ כך צריך תחלה להתרחק מהגאוה וליכנס בשער הכניעה, אז יוכל לבחור בטוב כאשר יבואר.

וז"ש כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם. ר"ל כמו שדרשו בש"ס בקדושין (לז:) לחד תנא, כל מקום שנאמר כי תבואו אל הארץ, פירושו עשה מצוה זו שבשבילה תכנס ותבוא אל הארץ וכו'. וה"נ עשה מצוה זו שהיא הכניעה הנלמד מסיני, בשביל זה תזכה שתוכל לבוא אל הארץ העליונה אשר אני נו"תן לכם, שהיא מתנה שאין לה הפסק עולמית.

ושבתה הארץ שבת לה', כי עולם הבא נקרא שבת, שיש בה שביתה ומנוחה, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, כי היום לעשותם ולא למחר לעשותם.

לכך עצה היעוצה שש שנים תזרע שד"ך, ר"ל שדך המיוחד לך, לעבוד אותה בששת ימי השבוע שנקרא שש שנים, כי כל עולם הזה לערב שבת יכונה, וראוי להיות מכת הזריזים שיהי' בן חורין לזרוע שדה שלו ולא של אחרים, כמו העצל שזכר במשל **בחוה"ל** הנ"ל (ש' הבחינה פ"ג), שכל טרדתו בשש שנים בעסקי פרנסת העולם הזה בשדה שאינו שלו. לזה אמר שש שנים, שהם נגד ו' ימי השבוע הנקרא ערב שבת, כמו בית שמאי שאכל כל ימיו לשם שמים מחד בשבת לשבת. שש שנים תזרע שדך בנגלה, ושש שנים תזמור כרמך בנסתר, סוד ה' גימטריא יין.

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שהיא עולם הבא שנקרא שבת לה', אז לא תוכל לעשות מעשה הטוב, וז"ש שדך לא תזרע, שהוא הודעה בעלמא, לכך תקדים עצמך מחד בשבת לשבת.

ובזה נבאר פלוגתא בית שמאי ובית הלל פ"ק דביצה (טז.), תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אמר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השני' ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל

מעשיו היו לשם שמים, שנאמר ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי ב"ש אומרים מחד שביך לשבתיך, וב"ה אומר[ים] ברוך ה' יום יום ע"כ. ויש להבין במה פליגי ב"ה וב"ש.

ונ"ל דאזלי לשיטתן דפרק ב' דשבת (לא.) בעכו"ם שבא להתגייר על מנת שתשימוני כהן גדול, בית שמאי דוחפו ובית הלל קיבלו, וכן אינך. והטעם, כי בית שמאי הי' מדתו דין, ומה שראוי מצד הדין שיהי' כל מעשה האדם מתחלה ועד סופו לשם שמים, וזולת זו אין בו חפץ להש"י, לכך דוחפו כשאמר שאין כוונתו לשם שמים רק שיהי' כהן גדול שאינו לשם שמים. וזה שאמר כל ימיו הי' אוכל לכבוד שבת, וכמ"ש **מוהרש"א** שבכל יום מן ו' ימי השבוע יזכור אותו להכין על צד היותר טוב, וכמ"ש מחד שביך וכו', יעו"ש.

והרמז בזה לכל ימי האדם (העה"ז) [בעה"ז] שהוא הכנה לשבת, כמו ערב שבת המכין לשבת, כך בכל ו' ימי השבוע שהם כל שנותיו של האדם יעשה הכנה לשבת, וכמ"ש מחד שביך לשבתך. ואתי שפיר ביא[ו]ר הפסוקים שש שנים תזרע שדך, המיוחד לך לעולם הבא, שהם כל ימי השבוע המכונה לששה שנים וכנ"ל, יזרע ויכין לשבת.

מה שאין כן הלל אשר מדתו חסד, שהוא ימין פשוטה לקבל רעים וטובים, ובזה גדלה מעלת החסד על מעלת הדין, וז"ש אבל הלל הזקן מד"ה אחרת היתה לו, ר"ל שאינו מדת הגבורה והדין כמו שמאי, רק מדת"ו חסד ורחמים בין לחייבין בין לזכאין. והיינו מה שאמר שכל מעשיו לשם שמים, ר"ל כל מעשיו, הא שעשה שקירב הגר גם שהי' כוונתו שלא לשמה, הי' כוונת ומעשה הלל לשם שמים, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. וזה שפירש **רש"י** לשם שמים, שהי' בוטח שתזדמן לו נאה לשבת וכו', שגם שאינו מתכוין לשם שמים בכל ו' ימי השבוע, כשיכין סמוך לשבת מכל מקום יקובל לרצון. וז"ש ברוך ה' יום יום, וכפירוש **מוהרש"א**, שראוי לבטוח בכל יום שיעמוס לנו עוד לימים הבאים וכו', יעו"ש.

ובזה תבין כוונת חז"ל (ברכות לד:) שגדולה מעלת בעלי תשובה מצדיקים גמורים, ובמקום שאלו עומדים וכו'. כי זה מקום מדת הדין והגבורה מדת הצדיק, מה שאין כן בעלי התשובה הוא במקום החסד והרחמים, והבן.

ומעתה יתפרשו הפסוקים לפי מדריגת בית הלל לומר שש שנים תזרע שדך של הגוף, וכמו שדרשו על (משלי ג, ו) בכל דרכיך של הגוף, דעהו וכו' (ברכות סג.). והכי נמי כך, בכל ס' שנה שהם שש שנים, תזרע שדך - לעשות הנאת גופך אם תרצה. רק בשנה השביעית שהם ימי השיבה, יהי' שבת שבתון - שישב[ו]ת שביתת הגוף, ויעשה מה ששייך לנשמה, שיהי' שבת לה'. שד"ך לא תזרע, מה ששייך להגוף, רק לנשמה שהיא כמו גר בעולם הזה, והוא מדת הלל ברוך ה' יום יום. והבן מה שסיים הפסוק שבת

שבתון יהיה לארץ, ר"ל כי ארציות החומר והגוף יהי' נח ושבת מן מלאכת הגוף אז בשנה שביעית ימי שיבה, רק יעשה מה ששייך לנשמה, כדי שיזכה לעולם הבא הנקרא שבת לה'.

וז"ש והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו'. מזה יהי' לו לאכול לעולם הבא, הוא ועבדיו שהם איבריו, אכילה עולמות, וק"ל.

ובזה **תבין באופן אחר** מה שפתח ג"כ הכתוב כי תבואו וגו' ושבתה הארץ שבת לה'. והענין שכתבתי לעיל ענין מאמר ש"ס פ"ב דחגיגה (יד:) ד' שנכנסו לפרדס, בן עזאי הציץ ומת וכו'. וכתב **מוהרש"א** שהוא ענין דביקות נפשו בו יתברך ונפרדה מהגוף ומת וכו' יעו"ש. והנה אין זה עיקר התכלית, רק כמו שעשה רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום, וכפירוש **מוהרש"א** שלא הרס לעלות וכו'. כי כוונת הבריאה של האדם הוא שיעשה תורה ומצות וחי בהם ולא שימות, רק בהגיעו זמנו להסתלק מעולם הזה, אז יראה שיוכל הרוח לעלות אל האלדים אשר ממנו חוצבה, וכמ"ש (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלדים וגו'. ומכל שכן מי שזכה לזכך ארציות חומרו של הגוף שיזכה לעלות בגן עדן בחיים חיותו, כמו אליהו וחנוך ור"י וכמ"ש **הרמב"ן** בפ' אחרי מות (ויקרא יח, ד) על פסוק (שם, ה) וחי בהם, שיש כמה מיני חיים, לכל אחד לפי מדריגתו, וכמ"ש מזה במ"א. וכן היו במעמד הר סיני, שהיו גופם מצוחצחים שפסקו זוהמתן, וע"י עגל חזרו לזוהמתן. ואי אפשר לזכך כי אם אחרי הפרד גופו מנפשו, כי אם יחידי סגולה הנ"ל.

ובזה יובן וידבר ה' בהר סיני דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ. ר"ל כמו במעמד הר סיני היו ארציות החומר מזוכך כמו זכות הנפש, כך תראו כשתבואו אל הארץ העליונה אשר אנ"י נותן לכם, ושבתה הארץ, ר"ל שגם ארציות החומר יהי' מזוכך כ"כ שיהי' קודש כמו הצורה והנשמה שהיא שבת לה'. כי יש עולם שנה ונפש, וכמו שבכללות העולם יש חיצונית (ופנימו') [ופנימיות], וכמ"ש **בכתבים** ענין תוספת שבת יעו"ש, כן יש בשנה פנימיות וחיצונית, שהם ו' ימי החול ושבת, כי שבת נקרא הנפש והנשמה, כמ"ש (שמות לא, יז) שבת וינפש, ו' ימי החול הוא החומר. וכך יש באדם חומר וצורה, והתכלית שיעשה אדם מחומר צורה, ואז ושבתה הארץ שב"ת לה', והבן.

•

עוד י"ל ביאר מצוה שמיטה, ושבתה הארץ שבת לה', שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' וגומר. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדיך וגו' (כה, ב-ו). והספיקות רבו, **א'** לשון ביאה, כי תבואו, למה נקיט. **ב'** אשר אני נותן, דמיותר. **ג'** ושבתה הארץ, למה ייחס

השביתה לארץ שאינו בעל חי, וה"לל לייחס השביתה לאנשים שלא יעבדו בה עבודה לומר תשבתו וגו', וכן הקשה **האלשיך**. ושאר הספיקות.

ותחלה נבאר משנה בכתובות (פי"ג מ"ז), מי שהלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו, אדמון אומר ילך בקצרה. וחכמים אומרים או יקנה דרך במאה מנה או יפרח באויר. וי"ל דהל"ל מי שחזר ממדינת הים ואבדה דרך וכו', דהא איירי בזה. וגם לשון הלך צריך הבנה. וגם במה פליגי אדמון וחכמים. וגם זה שאמר יפרח באויר, וכי נקט הש"ס מילתא שאינו אפשר במציאות.

לכן נ"ל דרמז תנא דמתני' דבר מוסר, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והוא, דהאדם הכלול מטוב ורע הוא עולה ויורד, שאינו במעמד ומצב אחד תמיד.

ועצה היעוצה אם ירד ממדריגתו העליונה בסבת עצת חטאים של היצר הרע אשר עומד תמיד נוכח האדם לשטנו, עד שהוטבע במצולת תאוות עולם הזה הגשמי והחומרי זמן זמנים, ואחר כך נתן אל לבו לשוב אל דרכו הסלולה בעלותו אל ה' בעבודתו ותורתו ויראתו ואהבתו בוער בלבו, ואי אפשר לחזור בדרך ההוא כי נעשה מחיצה של ברזל בינו ובין אבינו שבשמים ע"י עונותיו שהלך חשכים ימים ושנים.

ונתן התנא עצה בא' מב' פנים, אשר יאחז צדיק דרכו לשוב למדריג(ו)תו הראשונה, **א'** כמ"ש **הרמב"ם** בח' פרקים דאבות בפרק ד', שיבחר האדם דרך המצוע, כי אם מי שיצא אל קצה א' אז צריך לשוב עד קצה שכנגדו כדי שיבוא אל דרך המצוע, ונלמד מחכמי הרופאים וכו'. וכן הענין בדרכי ה', אם ירד ממדריגתו עד קצה האחרון, צריך לחזור בתשובה שלימה עד קצה הראשון, שהיא תשובה עילאה, לשוב ולייחד או"א להופיע ולהשפיע לבניהם שהם זו"נ כנודע. והנה אבא שהוא חכמה שם ע"ב המילוי שלו מ"ו, גימטריא מאה, ואמא שהיא בינה תשובה עלאה נקרא מגדל הפורח באויר, וכן היתר נדרים פורחים באויר (חגיגה י.) כנודע, ומלכות נקרא מנ"ה שהוא גימטריא אל אדנ"י ע"ה.

והנה האדם בחטאו גרם שנסתלקה אמא מעל בנין, שהוא שנסתלק א' דמ"ה שבז"א שבמילוי וא"ו שהיא חיותו מאמא עלאה, וע"י תשובה עלאה חוזר אם הבנים שמחה, ונעשה ז"א אד"ם, שנמשך בו א"לף זו גימטריא מ"ו ע"ה, שנמשך בו הארה מאבא ע"י אמא שהיא אהי"ה, אשר א' זו דמילוי וא"ו רומזת אלי', ומז"א נמשך אהי"ה הזו אל מלכות נוקבא דז"א, ונעשה א"ל אדנ"י גימטריא מנ"ה, וכמו שנזכר **בספירה** יעו"ש, כי מן אהי' שהוא גימטריא ק"א, ועשר אותיות אהי', הוא ל"א, ונעשה אל אדנ"י שהוא

גימטריא מנה, שהמשיך על ידי תשובתו דרך השתלשלות כל המדריגות מלמעלה למטה עד שיבוא לדרך המצוע, וכמו שאמר הרמב"ם הנ"ל.

אך שיש עוד דרך היותר פנימי שיאחז צדיק דרכו, ואינה מסורה לכל אדם כמו דרך תשובה הנ"ל, אך שהוא יותר קשה, כי אם להבאים בסוד ה', והוא על כוונה בזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), כי בכל מקום שהוא שם בירידתו ישכיל וידע שגם שם הוא כבוד שכינתו יתברך, בסוד ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), וע"כ מה שירד שמה הוא לחבר אל עצמו אותן המדריגות של ניצוצי השכינה אשר שם, ויעלה עמהן בסוד תשובתו, אף שהוא תשובה תתאה במלכות הנקרא זאת, מ"מ במדה זאת גם כן יכול לבוא אל הקודש פנימה, וזה שאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש עד מעלה מעלה, כשהיא על הכוונה זו, שהוא מעלה מ"נ למלכות הכלולה מכל עשר ספירות, שתעלה עם כל מדריגותיו וניצוצותי' להזדווג במדת עליונות, ותן לחכם ודי בזה.

והנה נודע מ"ש **בזוהר** (ח"א כד:), במקום שאמרו לקצר, היינו מלכות. ולהאריך, היינו בינה שהוא עולם הארוך וכו'.

ובזה יובן, דכל אחד אזיל לשיטתו, ורומז לשרשו העליון. כי דוד המלך שהי' מדת המלכות נקרא אדמוני עם יפה עינים (שמואל א טז, יב), ואמר אדמון מי שהלך למדינ(ו)ת הי"ם, כי נקרא הלך על דרך מה **ששמעתי בשם גדול** הלוך יל"ך ובכה נושא משך הזרע (תהלים קכו, ו), אבל אם בא יבוא ברנה וכו', יעו"ש. כך מי שנתרחק מדרכי השם נקרא הלך למדינת הים, שהוא בתאוות גשמיות עולם הזה הנקרא מדינת הים, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב קצט.) ענין יונה שהלך בספינה, יעו"ש. ובסבה זו אבדה דרך שדהו, של שדה תפוחים, וכמ"ש **האלשיך** על פסוק (דברים כג, י) לא תראה חמור אחיך נופלים בדר"ך וכו', יעו"ש. שנתרחק מדרכי הש"י ולא מצא עצה לנפשו איך למצוא דר"ך שיכול לבוא אל שדהו כבראשונה.

ואמר אדמון ילך בקצרה, כי יאחז צדיק דרכו להבאים בסוד ה', ממקום שהוא שמה משם יעלה תשובתו הרמתה, בסוד בזאת יבוא אהרן אל הקודש, עד או"א הנקרא קדש. **וחכמים** אומרים שיתחיל מחכמה ובינה שהם או"א הנקרא תשובה עלאה, לייחד ה' עליונה להיו"ד שהוא אבא ע"ב דיודי"ן והמילוי שלו מ"ו גימטריא מא"ה, ור"ל שיקנה לו דר"ך שיחזור לשדה תפוחים ע"י קניות דרך תשובה, אחר שיצא מקו המצוע צריך לעלות עד קצה העליון תשובה עלאה לייחד אבא ואמא, וימשיך משם דרך השתלשלות המדריגות מאבא שהמילוי שלו מ"ו גימטריא מאה, לז"א שנעשה ע"י מ"ה ע"ה, ומשם לנוק' שנעשה אל אדני גימטריא מנה. או יפרח באויר, בסוד מגדל הפורח באויר, הרמוז

באמא שהיא א' דאהי', הפורח באויר ז"א בסוד כתר, שע"י תשובתו המעולה ממשיך כתר לז"א מן א' זו, וכמ"ש **בהלכות שבועות** שאז הוא כתר ז"א, יעו"ש.

ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי חכמים דברו כלל לרבים שלא ידעו דרך זה דאדמון, צריך שיתחיל מחכמה או מבינה עד המלכות. ובאמת מי שיודע דרך זה דאדמון מה זה שאמר בקצרה, ודאי יכול לבוא ג"כ עד החכמה ממטה למעלה. וא"א לבארו בכתב, ודי בזה להבאים בסוד ה' לפי מה **שקבלתי מרבותי** ולא זכיתי רק ברמז ענין זה דאדמון, ודו"ק.

ובזה יובן כי ת"בואו אל הארץ, שיהי' מכונה לכם בשם בי"אה, שעל ידי כשרון מעשיכם הטובים גורמין ייחוד למעלה, וז"ש ושבתה הארץ שבת לה', שהארץ העליונה שנקרא שבת עולה להזדווג בז"א שהוא הוי"ה, וז"ש שבת לה' שהם ייחוד קב"ה ושכינתי', וזהו דרך כלל.

ואחר כך מפרש דרך פרט, שהוא בין בז' ימי השבוע, ובין בז' שנים הנקרא שמיטה, ובין בכל שנותיו של אדם שהם ע' שנה, בסוד ימי סוכות שהם ז' שצריך שיצא מדירת קבע בדירת ארעי, שכתוב **בל"ת** פ' אמור, יעו"ש.

ואני אפרש בז' ימי השבוע, וממנו תבין בכל אינך פרטים. והוא, כדי שתגרום מנוחה ושביתה למעלה ביום השבת, אשר משם נמשך לאדם תוספת נפש רוח ונשמה לכל ז' ימי השבוע כאשר יבואר, וצריך הכנה לאדם לקבל נפש רוח ונשמה, ולקבל נפש צריך הכנה מצות מעשיות, ולקבל רוח ע"י דיבור בתורה, ולקבל הנשמה הוא יסוד הנקרא יוסף, המאסף כל החסדים והגבורות למלכות שהיא יום שבת, ויסוד מכין לשבת.

וז"ש הפסוק הכנת מעשים שתעשה כדי שתשבות הארץ שבת לה', הוא זה, שש שנים תזרע שדך נגד בחינת עשיה, שבעשית מלאכה שעושה בששת ימי המעשה לברר הניצוצין ל"ט מלאכות, למי שבא בסוד ה' יודע איך לברר ניצוצין אף במעשה גשמי, או שיעשה מצות מעשיות שיקבל נפש. וז"ש שש שנים, ר"ל שש ספירות הבנין, כי ספירה גימטריא שנה. תזרע שדך, שדה תפוחים, ע"י מעשה זריעה, שעושה מצות בסוד נפש שבעשי' בששה קצוות בעשיה.

ואחר כך שש שנים תזמור כרמך, שהוא לבער הקוצים מן כרם ה' צבאות ע"י דבור התורה, שהוא כריתה אל הקליפות והקוצים הסובבים שושנה עליונה, וכתרגומו של תזמור תכסח, שהוא כריתה, כמו מחצדי חקלא הידוע, וזה בסוד תוספת רוח.

ואחר כך אמר נגד המחשבה שביום ו' שנקרא יסוד המאסף הכל, להשפיע למלכות הנקרא תבואה (זח"א רכו:), כי יום ו' יסוד מכין למלכות שהוא יום השבת, וז"ש ואס"פת א"ת תבואתה.

ואחר כך שעשית הכנה לתוספת נפש רוח ונשמה, ואז יום השביעי בפרט, ובדרך כלל הוא שנה השביעית, שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה'.

וענין ג"פ שבת, נ"ל דאיתא **בזוהר** פ' יתרו רעיא מהימנא דף צ"ב (ע"א) וז"ל: תלת דרגין אינון, וכלהו איקרי שבת, שבת עלאה, שבת דיומא, שבת דלילא, וכלהו איקרי שבת, וכל חד כד איהו שלטא נטיל לחברוי עמי' וכו'. כד אתי לילא זמין בהדי' לשבת דיממא וכו'. כד אתי יממא זמין בהדי' לתרין אילין וכו'. הרי בליל שבת יורדין אינך ב' מדריגות למטרוניתא למטה, וביום היא עולה למעלה לשבת דיומא וכו'.

וז"ש כי תחלה אחר הכנה הנ"ל בליל שבת, אז שבת שבתון יהיה לארץ היא מטרוניתא מדת לילה, אשר ב' מדריגות עליונות הנקרא שבת שבתון, יהי' לארץ, דזמינת לון בהדה. ואחר כך ביום אז עולה שבת לה' שהוא ייחוד זו"נ למעלה וגו'.

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ר"ל כי על ידי ייחוד וזווג האמור, מקבל האדם שפע תוספת נר"נ שהיא לאכלה לכם ולעבדיכם, כי הזווג בשם אכילה יכונה, לכך אנו עושין ג' סעודות ג"כ לקבל שפע זווג ההוא על ידי אכילה, והשפעה זו לכל ז' ימי השבוע לכם ולעבדיכם וגו', שהם ד' בחי', שהוא נגד ד' יסודות שבאדם הרמוז בשם הוי"ה שניזון גם כן על ידי שבת, וכו' יבואר מאליו, וק"ל.

•

מצוה - שמיטה, דכתיב וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר דבר אל בני ישראל וגומר. ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וכו', ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וגו' (כה, א-ד). וי"ל איך מצוה זו נוהג בכל זמן שהוא נצחי.

ואגב נבאר פ' (מלכים א ג, כג-כז) זאת אומרת בני החי כו', ויאמר המלך גזורו ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת, ותאמר האשה בי אדוני וגו' וזאת אומרת גם לי גם לך לא יהיה, ויען המלך תנו לה הילד החי היא אמו.

לבאר זה, נראה לי דאיתא בפרק ח' דכתובות (מ"ב), רבי שמעון חולק בנכסים, הידועים לבעל לא תמכור, ואם מכרה ונתנה בטל. שאינם ידועים לבעל, לא תמכור, ואם מכרה ונתנה קיים. ובפרק ט' (מ"א), הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך, הרי זה אוכל פירות בחייה, ואם מתה יורשה. א"כ למה כתב לה דין ודברים כו', שאם מכרה ונתנה קיים.

והענין, כי יש חומר וצורה, שהוא הנשמה והגוף, וכל פעולת הנשמה תורה ומצות והוא על ידי כלי הגוף, ויש מי שאוכל שכר תורה ומצות, אשר הקרן קיימת לעולם הבא, והפירות אוכל בעולם הזה. ויש שאינו רוצה ליהנות מפירות בעולם הזה, וקב"ה עושה לו מהפירות גם כן קרן לעולם הבא, כמו שאמר **האלשיך** בפרשה זו (כה, ה) את ספיח קצירך לא תקצור, בעולם הזה, רק אוצרותיהם אמלא מפירות גם כן לעולם הבא, ע"ש.
וז"ש באבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס כו'. ופירשו **המפרשים** כי שכר עולם הזה הוא פרס, רק החצי, נגד עולם הבא, יעו"ש.
ונודע הנשמה הוא בעל, והגוף האשה. ובזה יובן, הכותב לאשתו, ר"ל האומר להגוף, דין ודברים אין לי בנכסייך, שהם התורה והמצות שעושה ע"י כלי הגוף שהוא נכסי האשה, שאין רוצה ליהנות מפירותיהן בעוה"ז ובעוה"ב, שאינו כעבד המשמש על מנת לקבל פרס, רק לשם פועלן, אעפ"כ הוא אוכל פירות בחייה, בחיי הגוף בעולם הזה - גם שאין עושה תורה ומצות ליהנות מהם, מכל מקום ממילא מוכרח שיהנה מפירות בחייה שהוא בעולם הזה. ואם מתה יורשה הנשמה לעוה"ב הקרן עם הפירות. א"כ למה כתב לה דין ודברים, שאם מכרה ונתנה קיים, וכאשר נבאר.
וכל זה בכותב כך, היינו אמירה (כתובות קב:) שהיא מחשבה, מה שאין כן בלאו הכי יש כמה מצות שאוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, כגון כיבוד אב ואם ותלמוד תורה כנגד כולם, כדאיתא במשנה דפיאה (פ"א מ"א).
חוץ ממי שמוכר שכר תורתו לחבירו על ידי שיפרנסו, ומסקנת הפוסקים אחר שלמד אם יתן את כל הון ביתו בוז יבוזו לו (שה"ש ח, ז). מה שאין כן קודם שלמד, עיין **ביורה דעה** (סוף) [ריש] סימן רמ"ו (ס"א ברמ"א). וז"ש רבי שמעון חולק בנכסים, הידועים - שכבר למד, מכרה בטל. שאינם ידועים עדיין, מכרה קיים, גם כי לכתחילה לא תמכור בזה ג"כ, וק"ל. עוד י"ל נכסים הידועים ושאין ידועים, היינו ספיח קצירך שזכרתי לעיל, יעו"ש.
וכאשר פירשתי המשנה בפרט, כך בכלל, האומר לאשתו אנשי המוני עם, דין ודברים אין לי בנכסייך.
עוד י"ל, הכותב לאשתו דין ודברים כו'. כי מצינו באברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט, ח), שהי' עובד ה' עם היצר הרע, כמ"ש **באלשי"ך** פ' בא, ליקח שה לבית (ל)אבות (שמות יב, ג), כי שה גימטריא היצר, יעו"ש. אך **בזוהר חדש** משמע איפכא, שאמר אברהם ליצר הרע הלא כל הארץ לפניך, הרבה חוטאים יש, הפרד נא אם השמאל ואימינה כו', יעו"ש.

הגם די"ל דלא סתרי, כי הת"ח כל זמן שמזקינין מוסיפין כח לעלות במדריגו[ו]ת רמות, כמ"ש (בראשית יב, ט) ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, וכמ"ש **בזוהר** שם (ח"א פ.). ואז לעת זקנתו וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א) שהשליטו ביצרו (בר"ר נט, ז), אז מצאת לבבו נאמן.

ובזה יובן האומר לאשתו, שיש ב' נשים, א' אשת חיל, וא' אשה זונה היצר הרע. והכותב לאשתו המיוחדת לגוף שהוא היצר הרע, כמ"ש יצרו סתם, דין ודברים אין לי בנכסייך, לא הן ולא שכרן, מ"מ הרי זה אוכל פירות בחייה, אם עשה מצות עם היצר הרע, אוכל פירות בעוה"ז, והקרן קיים לעוה"ב לאחר מיתה יירשנה.

א"כ למה כתב לה דין ודברים, שאם מכרה ונתנה קיים, ר"ל שהתמכר עצמו בכסות ולשון שינה, בדמות היצר הטוב, כאלו מפתה לעשות מצוה, ובאמת הוא היצר הרע ועשה עבירה, רק שכוונתו הי' לטוב, מכרה קיים, שאין לו עונש עבירה, כי גדולה עבירה לשמה כו' (נזיר כג:). ואף שאין מחשבה רעה מצרף מ"מ לטובה מצטרף (קדושין מ.). וז"ש מכרה קיים, שאין לבעל שום דין ודברים בנכסייך.

וז"ש רבי שמעון חולק בנכסים, הידועים לבעל - שיודע שהוא יצר הרע, מכרה בטל, ויש לו דין ודברים ועונש עבורו. ושאינם ידועים, ר"ל שאינו יודע שהוא היצר הרע, מכרה קיים, וק"ל.

ובזה יובן ענין ב' נשים הנ"ל, זאת אומרת בני החי, כי בנים שהם תולדות, הוא מעשים טובים חיים, או רעים הן מתים וזה יצר הרע שהוא אשה זונה, כי זונים תרגומו טען בפרשת שלח (במדבר טו, לט), ומשנה כסות ולשון להטעות שהוא יצ"ט ומפתה למצוה שהוא בן חי, וזאת אומרת לא כי בני החי ובנך המת - שהוא עבירה ורוצה להטעותך. במה יובחן איזה יצר הרע ואיזה יצ"ט.

ועצה היעוצה שיאמר גזורו, כי איעצך (שמות יח, יט) פירש **רש"י** המלך בגבורה, כמו (ברכות כט:) המלך בקונך וצא, וז"ש ויאמר המלך גזורו ותנו החצי לאחת ואת החצי לאחת, ר"ל שנותן כלל גדול להבחין איזה יצר הרע ואיזה יצ"ט, כי יש הפרש בין צד קדושה לצד טומאה, כי הקדושה מצד רחמים ורוצה בקיום הכל ולאחוז בזה ובזה כדי לקרבו לקדושה. וכמ"ש (זח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא כו'. מה שאין כן סטרא דמסאבא היא אכזרי, ורוצה ח"ו באיבוד הכל, וז"ש בש"ס (יבמות עט.) ג' סימני זרע ישראל היפך גבעונים וכו'. וז"ש גזורו וגו', אם תראה שיהי' בעצה זו קיום וטובה לזה ולזה, אז הוא יצ"ט. ובאמת הי' כך, כי זאת נכמרו רחמיה וגו', וזאת אמרה גם לי גם

לך לא יהיה, אז ידע שהוא היצר הרע אשה זונה, לכך השיב תנהו לזאת היא אמו וודאי. והבן בזה שהוא עצה נכונה אחר חקירה עיונית.

ובזה נבא לבאר מצוה זו, כי מי יעלה בהר ה', על ידי סיני גימטריא סלם מוצב ארצה שהוא החומר, וראשו הוא הנשמה מגיע השמימה, שהיא הצורה, והתכלית שיעשה מחומר צורה. וענין זה נודע משבת בראשית, בא שבת בא מנוחה שהי' כל מעשה בראשית חומר בלא צורה, עד שבא שבת שהיא נשמה לכל בעלי החומר שקנו צורה אז, וכמ"ש **האלשיך** בפרשת בראשית (ב, א-ג). וה"נ ענין שמיטה שהיא שנה שביעית בכלל, וגם בפרט יעשה כן יתבודד שעה שביעית מהיום, כמ"ש אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות (שבת קיח:) - שעל ידי זה יוכל לקנות נשמה בשבת מכל שביעיות שעשה לנפשו בכל השבוע, שהוא ג"כ שבת א', וכמו ששמעתי בשם **מוהר"א** כנסת ישראל יהי' בן זוגך (בר"ר יא, ח) על דרך הנ"ל, ודפח"ח.

וז"ש ושבתה הארץ שבת, הוא החומר והארציות חלק היצר הרע, יהי' גם כן שבת לה', כמ"ש (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבב"ו נאמן לפניך, ואיך יזכה לזה, שיקדש השביעי בין בכלל השנים שיהי' שביעית, בין בפרט כל הימים שיקדש שעה שביעית לקנות נשמה. וזו שפירש **רש"י** כמו בשבת בראשית - שקנו כל בעלי חומר נשמה על ידי שבת, שבא מנוחה לעולם, כך האדם יקדש חלק השביעי בחלקי שבוע ובחלקי השנים. שאז בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ כפול בקדושה שביתה ונייחא, וארצו יהי' בהוייתו כל ימיו, עד שעל ידי זה תבוא אל הארץ העליונה.

ובזה מבואר כמה ספיקות שלא זכרתי, **א**' דאמר כי תבואו אל הארץ ושבתה וגו', דתחלה הל"ל שש שנים תזרע, ואחר כך ושבתה. **ועוד**, מה צורך לצו[ו]ת על שש שנים תזרע. ועוד, שבת שבתון כפל. **ועוד**, דפירש **רש"י** לשם ה' כמו שנאמר בשבת בראשית, הוא תמוה. ושאר הספיקות.

ולדברינו התכת הפסוקים יהי' כך, וידבר ה' אל משה בהר סיני, כי ענין שמיטה דוקא יש לו יחס שיהי' בהר סיני, כי סולם שיעלה בהר ה' גם החומר וארציות שבו, הוא על ידי שמיטה, שיתבודד בחלק ז', הן בכלל הן בפרט כנ"ל, ועל ידי זה תבואו אל הארץ העליונה אשר אני נותן, מתנה שאין לה הפסק לעולם לכם, ואז ושבתה הארץ שהיא החומר ג"כ שבת לה', שקנה החומר נשמה כמו בשבת בראשית כנ"ל.

לכך עצה היעוצה גם לשלומי אמוני ישראל אשר זוכים ומזכים לאחרים, וז"ש שש שנים תזרע שדך שהם בעלי החומר, ושש שנים תזמור כרמיך, גם להבאים בסוד ה' בחי' יין

וכרם, אחר כל תשגיח על עצמך להתבודד חלק השביעי מהיום וכן מהשבוע וכן בשנה, ואז שנה השביעית יהיה שבת שבתון לארץ כנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל, דאיתא בחגיגה (יד:) ד' נכנסו לפרדס כו'. ופירש **רבינו האי גאון** (עי' פי' הכותב בע"י) יעו"ש. **ומוהר"ש** כתב: מצאתי בספר ישן, כי בן (זומא) [עזאי] לרוב דביקותו שם נשארה נשמתו, ורבי עקיבא מה שלא היה שכל אנושי יכול לסבול לא הרס לעלות, ועליו נאמר משכני אחריך, לפי יכולתי לעלות, יעו"ש.

ובזה יובן, כי יהי' המשך הפסוק, כי מי שירצה לעלות בהר ה', יעלה בסלם גימטריא סיני, בהדרגה, כמו מדרגת רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום, ואז ושבתה הארץ בבואו לה' לדביקות עליון בארץ עליונה ושבתה הארץ שבת לה' - על ידי שיקנה בהדרגה קדושת שבת, בכל יום חלק ז' כאמור, וק"ל.

עוד י"ל סיני כפשוטו, דאיתא בש"ס (ברכות סד.) סיני ועוקר הרים, הי עדיף. והענין דאיתא **במדרש**, במשנה (אבות פ"ג מי"ז) כל שמעשיו מרובין מחכמתו, וכתב בשם **הרי"א** כי התורה שניתנה בסיני, עשה ול"ת נקרא מעשה כו', יעו"ש.

ועוד י"ל, ונבאר פסוק בשיר השירים, אקומה נא ואסובבה בעיר בשווקים וברחובות את שאהבה נפשי ראיתם מצאוני השומרים כו' (ג, ב-ג). אפריון עשה לו המלך שלמה עמודיו עשה כסף רפידתו זהב תוכו רצוף אהבה (ג, ט-י).

לבאר זה, שמעתי משל בשם **מוהר"ז** שרצה להוכיח לא', איך כל חכמות שבעולם הן חכמות מדידה והן תשבור(ו)ת וז' חכמות, הכל נרמז בש"ס. ושאל השואל, הא יש כמה עוסקים בלימ[ו]ד הש"ס, ואינם יודעים חכמות אלו.

והשיבו על פי משל, שהי' מלך אחד ולו כמה מיני אוצרות, זה גדול מזה, וגם הי' לו כמה מיני עבדים, ובן א'. ולעת זקנתו התחכם והטמין אוצרות החשובים בבנין בכותלי אפריון וחדרי המלך, ועשה רק שינוי אחד בכותל שירגיש בו החכם ומבין, ומה שהי' האוצר יותר חשוב הטמינו יותר, ועשה שינוי דק בתכלית. ואחר כל אמר לבנו ביחידות שתדע כל מה שעשיתי אינו דבר רק, שים לבך להבין.

והנה אחר מיתת המלך, האוצרות הגלוים חטפו העבדים, וזה הבן נתן לב להבין מה שאמר לו אביו, ואחר עיוני הרגיש שיש שינוי בכותל במקום זה, וחפש ע"י סתירת הכותל ומצא אוצר, ואחר זה נתן לב יותר והרגיש במעט שינוי שיש שם אוצר יותר חשוב.

כך בנמשל, חכמות חיצוניות חטפו עבדים שהן האומות, ואוצרות החשובים היא יראת ה' לבנו יחידו, ואוצר החשוב מזה תוכו רצוף אהבה, ודפח"ח.

ובזה יובן, שרמז כאן שעשה המלך אפריון ובו טמונים כמה אוצרות, עמודיו עשה כסף כפשוטו, או י"ל עמודיו סמכי קשוט, שיכסוף אל התענוג בעבודת ה' רפידתו זהב, עד שיגיע אל אוצר פנימי תוכו רצוף אהבת ה' שהוא התכלית כמו שמפרש **להרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א), עיין במ"א.

ונחזור לענין, דק' בפרשה זו שש שנים תזרע וגו'. למה לי הצי[ו]וי על הזריעה, דהוה ליה למימר ציווי על השביתה. **ואגב** נבאר ענין ג' תוארים בפ' במדבר (א, א), וידבר ה' אל משה במדבר סיני באוה"ל מועד. **ואגב** נבאר ענין שמות י"ב שבטים ראובן שמעון, שהם נגד י"ב גבולי אלכסון שבו"ק.

והענין, דמפורש **בזוהר** פ' נשא דף קכ"ג ע"ב: ויחלום והנה סלם וגו' (בראשית כח, יב), סלם איהו נשמת חיים כרסייא לשם הוי"ה כו'. וקודם לזה ביאר שם, וז"ל: תא חזי לשית יומי בראשית לכל חד איתי לי' פרצופא כו', וכל יום איתי בי' טוב, ואיתי לי' גדר מלבר דלא יעול כל בר נש להההוא טוב, (בגין) [כגון] חשך דכסי לנהורא, דתשכח ביומא קדמאה אור ותשכח בי' חשך, בכל יומא תשכח נטירא דאינון כגון קוצים לכרם כו', ומאן דאיהו חייבא וייעול למינדע רזין דאורייתא וכו' מבלבלין מחשבתי' וכו', אבל מאן דאיהו טוב ייעול לטוב הגנוז כו', על ידי תרעא דאהבה או תשובה כו', ע"ש.

הרי מפורש, כי טוב הוא גנוז במחיצת ברזל תוך עובי הכותל והמחיצה שהם קליפות, שהם מחיצות ברזל בין כל א' לאוצר הטוב, שהוא החשך והלילה שקדמה לאור היום הטוב, וצריך לחתור חתירה בכותל על ידי תשובה בכל יום בווידוי דברים שהוא ה' אחרונה, לקשרה לבן י"ה כמבואר שם **בזוהר**, ואז נכנס לטוב אוצר הגנוז אחר שביער הקוצים מן הכרם.

וז"ש שש שנים תזמר כרמך, לבער הקוצים מן הכרם בשש שנים הנעשה ששה ימים, ואז ביום השביעי שנקרא מתנה טוב"ה יש לי בבית גנ"זי ושבת שמה (שבת י:) שהוא טוב הגנוז, אז יכול לכנס ע"י סולם שעשה בכל יום ששת ימי החול אל שבת השביעי שיהי' שבת לה', מה שאין כן בלאו הכנה זו מי יוכל ליכנס לאוצר הטוב הנ"ל.

וז"ש במדבר, שיש בו נחש שרף ועקרב (דברים ח, טו), סי"ני גימטריא סלם, שיעלה במדריגת הסולם בכל יום לבער הקוצים מן טוב של יום ההוא, שכל יום יונק מן ז' כנודע, ואז יוכל ליעול באהל מועד פנימ' שבו טוב הגנוז, וק"ל.

ועפ"ז נבאר ש"ס פ"ק דשבת (י:), אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר (שמות לא, יג) לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני

מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם. ופירש **רש"י** לך והודיעם מתן פלוני אתן לך כו'.
והתוספ[ו]ת כתבו, דווקא מתנה, אבל צדקה מתן בסתר יכפה אף (משלי כא, יד).
ויש לתמוה לתוספ[ו]ת, הא הנותן מתנה קאמר, דמשמע דווקא מתנה, ומהיכי תיתי לומר צדקה, וא"צ לכותבו. ואם יש סברא לומר דה"ה לצדקה, א"כ קשה דילמא באמת כך הוא. וכי תימא דעל כרחך אינו בצדקה דהא כתיב מתן בסתר יכפה אף, א"כ בלא התוספות ג"כ נדע כך. ולרש"י קשה, דפירש מתן פלוני אתן לך, לעתיד משמע וכו', הא הנותן משמע לשון הוה בשעת נתינה, וא"כ למה צריך להודיעו, הא יודע הוא שנותן לו. ואם רש"י הוכרח לפרש כן מדקאמר בתר הכי ואני מבקש ליתן כו', א"כ קשה הנותן משמע כו'.
ונ"ל דאיתא במשנה תמיד (פ"א מ"א), בג' מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש כו'. ופירש **רש"י** לא מפני פחד הגנבים היו שומרים, רק משום כבוד וגדולה.
להבין זה כבר ביארתי במ"א, וכעת נ"ל, כי ענין השמירה מפני הכבוד הגדול, שלא יכנוס מי שאינו ראוי ליכנס לפנים אל המלך האדיר הגדול. והענין, כי יש שמירה מלבר כנזכר בזוהר הנ"ל בכל יום תשכח נטירא שהיא החשך דכסי לנהורא, וצריך להעביר החשך בכל יום על ידי התבודדת שעה אחת, ויכנס לטוב הגנוז שבכל יום היונק מהאוצר האור של יום השבת כנודע זה. ויש שמירה מלגאו בבית המקדש, הגנוז בכותל הבנין שהוא אפריון הנ"ל, תוכו רצוף אהבה שהוא הדביקות בו יתברך שהוא תכלית כל המצות, כמ"ש **המפרש להרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א), והוא ענג של שבת שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה', שהיא מעין עולם הבא שאז תכלית התענוג כנודע.
וז"ש על ידי תרעא דאהבה או תשובה, כי בחול נכנס לשמירה דלבר על ידי תשובה, ובשבת נכנס לשמירה דלגאו על ידי תרעא דאהבה שהוא מדת הכהן אהבת חסד.
וז"ש בג' מקומות הכה"נים שומרים בבית המקדש, ר"ל ליכנס לקדושת המקדש לפנים, צריך ליכנס במדרגת הכהנים שהיא שמירה מלגאו על ידי תרעא דאהבה שהוא חסד. וזה אינו ידוע ומסורה לכל, כי אם להבאים בסוד ה' לתענוג הדביקות שהוא למעלה מהטבע, שעליו נאמר אז תתענג ע"ל ה' כנודע, וזמן מיוחד לזה הוא בשבת כדדרשו בש"ס דשבת (קיח.), יעו"ש.
ובזה יובן הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, כמו במשל המלך שגנז אוצר הטוב ובמקום מוצנע כדי שלא ידעו עבדיו, ולבנו הודיע ברמז כנ"ל. ה"נ כך הודיעם בעת הנתינה שכבר הוא נתן באוצר בשביל בנו ישראל, ואמר להודיעם מזה התענוג הרוחני, וז"ש אמר הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה. וטעם

שגנזתי זה במקום מוצנע כדי שלא ידעו העבדים, כי אני מבקש ליתן ליש"ראל דווקא שהם בנים לה' ולא לאומות העולם. לך והודיעם, ר"ל שיודיעם ברמז שיש אוצר טוב וננזנ להם, אם ירצו לכנוס ע"י תרעא דאהבה יכולין לבא אל האוצר הטוב. וז"ש במסקנא מתן שכרה לא עבידא לגלויא, כי שבת לכל מסורה, תענוג הגוף לאכול ולשתות וכיוצא בזה, אבל שיכנס בשבת לפנים לאוצר הגנוז שהוא התענוג נצחי מעין העולם הבא שהוא המתן שכר והיא התענוג כנודע, זה לא עבידא לגלוי' כי אם אשר בשם ישראל יכונה, ולא להמוני עם המכונים בשם יעקב כנודע, והבן.

ובזה יובן ש"ס דשבת פרק י"ו (קיח.), אר"ש כל המענג את השב"ת, ר"ל ולא את עצמו, נותנים לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, שנאמר בו (בראשית כח, יד) ופרצת ימה וגו'. אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר (תהלים לז, ד) והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך.

וכבר הקשה [ה]**גאון מוהר"ר העשיל**, הא אין אדם מת וחצי תאותו בידו (קה"ר א, יג). וביארתי במקום אחר כי הרשעים בחייו קרוי מת (ברכות יח:) הרודף אחר תאות המותרות. וז"ש אין מ"ת שיהי' חצי תאותו בידו. אבל צדיק שהוא חי שיש בו מדת הסתפקות, כמו שנאמר ביעקב (בראשית לג, יא) כי יש לי כל, היפך עשו שאמר יש לי רב כו' (שם לג, ט), וכשיש בו מדת הסתפקות אינו מבלה זמנו אחר טרף ביתו וגופו רק לצרכי נשמתו ורוחו ששוכן בלב, היפך הדם ששוכן ביותרת הכבוד שהוא חומר תאות המותר[ו]ת. עוד י"ל נכתוב לקמן בהגה.

ובזה יובן, המענג את השבת, שכבר נכנס פנימה אל תענוג רוחני, לכך נותנין לו נחלה בלי מצר ומיעק שהם השומרים, כמ"ש (דברים כח, נב) והצר לך בכל שעריך, שהם השומרים שלא ליכנס מי שאינו ראוי בשער אשר צדיקים יבואו בו אל אוצר טוב הגנוז כנ"ל, שהעביר החשך דכסי לנהורא ונכנס אל תוכו אשר רצוף אהבה, והיינו על ידי שהי' לו מדת יעקב אבינו שאמר יש לי כל, מדת הסתפקות, לכך זכה לנחלת יעקב דווקא, וק"ל.

ובזה יובן, כי צרכי הגוף שהוא יותרת הכבד אי אפשר למלאות כנ"ל, מה שאין כן צרכי רוח ונפש השוכן בלב אפשר למלאות, וז"א כל [ה]מענג את השבת זה תענוג רוחני, נותנין לו משאלות לבו, כי שכר תענוג מצוה, שזוכה עוד למצוה, וזהו מצוה גוררת מצוה (אבות פ"ד מ"ב), וק"ל.

ועל פי זה יבואר פסוק (משלי ל, ח) ריש ועושר וגו'. דפירש **מוהר"ם שיף** (סוף חולין) יותר שהוא עשיר יותר הוא רש, שאין חצי תאותו בידו וכו', ודפח"ח.
ועפ"ז נבאר ש"ס פ"ב דשבת (ל.), שאיל שאילתא זו לעילא מר' תנחום, מהו לכבויי בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא. ופירש **רש"י** באישא, חולה, תרגום של רעה בישתא. פתח ואמר אנת שלמה מלכא אן חכמתך אן סוכלנותך, לא דייך שדבריך סותרים דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרים זה את זה, דוד אביך אמר (תהלים קטו, טז) לא המתים יהללו יה, ואנת אמרת (קהלת ד, ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו, וחזרת ואמרת (קהלת ט, ד) כי לכלב החי טוב מן ארי' מת, לא קשיא כו', עד לענין שאלה דשאילנא מן קדמיכון, נר קרוי נר ונשמתו של אדם קרוי נר, מוטב תכבה נרו של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא ע"כ.
והוא תמוה כולו, עיין קושי' **מוהרש"א והרי"ף**. וגם מה ענין חולה לתואר רעה שפירש רש"י. ומה ענין הפתיחה לכאן, דהי' יכול להשיבו בקיצור כמו במסקנא. ושאר ספיקות. וכבר כתבתי מזה במקום אחר, יעו"ש.
ונראה לי דהשואל סיבב שאלה זה לפי מה שכתוב בתורה (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג, שיעשה בשבת מה שיש לו עונג מזה ולא צער, ומשום זה כתבו **הפוסקים באורח חיים** (רמ"א סי' שז ס"א) דאם יש לו ענג מדברים בטלים רשאי, וכן בסימן רפ"ח אם יש ענג שלא לאכ[ו]ל רשאי, או לבכות יעו"ש. א"כ יש מקום לשאול הא דרבותינו בעלי אגדה (ילקוט ח"א רמז תח) דרשו מדכתיב (שמות לה, א-ב) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגו', ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת לה'. אמר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה, עשה לך קהלות גדולות ודורש לפניהם וכו'. וכן דרשו בש"ס דמגילה (ד.), וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג, מד), משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת וכו'. אם נאמר דהיינו דווקא לאדם שיש לו מהתורה עונג, כמ"ש (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב וכו', טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (תהלים קיט, עב), לאדם כזה שיש לו עונג מהתורה והמצות בזה נאמר שידרוש לפניו התורה ודיני המצות כאמור, אבל אדם שיש לו רעה חולי בנשמתו כמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"א) שטועמים מתוק למר, ודברים בטלים ולצנות הם מר, טועמים למתוק, שיש לו ענג מזה. מה שאין כן דברי תורה המתוק לחיך אדם שיש לו נשמה טובה, מְטַעֵם זה האדם שיש לו נשמה חולנית, למר, ויש לו צער מזה, ומכל שכן בשמעו דברי תוכחת מוסר שיש לו צער גדול, אם יש למנוע מזה האדם תורה ומוסר, כדי שיתענג, או לא.

וכדי לבאר שאלה זו צריכין לבאר סתירת הפסוקים הנ"ל, דדוד אביך אמר לא המתים יהללו י"ה וגו'. (נדפס לקמן דף ק"ך).

ונבאר ש"ס דעירובין (יח:) כל הנשמה וגו'. כדי לבאר זה נבאר תחלה ש"ס דשבת (י:), מתנה טובה וכו'.

וכדי לבאר שאלה זו, צריכין לבאר סתירת הפסוקים הנ"ל, דוד אביך אמר לא המתים יהללו י"ה וגו' (שבת ל.). והוא על פי ביא[ו]ר ש"ס דשבת (י:) מתנה טובה יש לי בבית גנזי וכו'. וביא[ו]ר ש"ס כל המענג את השבת (קיח.) ולא את עצמו, נותנין לו נחלה בלי מצרים וכו', וק"ל.

ועל פי זה יובן פירוש הש"ס דעירובין פ"ב (יח:), אמר רבי ירמי' בר אבא מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בב' אותיות, שנאמר (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה, וכתבו **התוספות** (ד"ה כל הנשמה) פירש ר"ח קרי ביה הנשמה בדגש וכו'. ר"ל מלשון שממון וחורבן בית המקדש, וכמו שכתב **מוהרש"א** לבאר זה.

נ"ל דכתבתי במ"א דיש באדם פרטי חומר וצורה שהם הנשמה והגוף, וכן בכללות העולם יש חומר וצורה, יש בעלי הגוף המתאווים תאוות הגוף, ויש בעלי נשמה הרודפים אחר תאוות רוחני, שהנשמה נהנית בו. ובאמת כמו באדם פרטי תכלית הדבר שיעשה מחומר צורה, כך בכללות העיר או מדינה תכלית הדבר שישליכו אחר גוום תענוגי הגוף ולחזור אחר תענוגי הנשמה.

אך מי מעכב דבר זה, שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות עכו"ם, וכמאמר רבי אלכסנדרי הנ"ל (ברכות יז. גי' ע"י) שהתפלל יהי רצון מלפניך שתכניעם מלפנינו ולאחרינו, וכפירוש **מוהרש"א** על דרך **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ב ה"ב) רפואות חולי הנשמות וכו', יעו"ש.

ולי נראה דהא בהא תליא, דאם יוכנע שאור שבעיסה שהיא לפנינו, ממילא יוסר שיעבוד מלכיות, והוא הדין איפכא.

דאיתא בפרק ה' דעירובין (נה.) אמר רבי יוחנן לא בשמים היא (דברים ל, יב) לא תמצא בגסי הרוח, ולא מעבר לים, לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים וכו'. וי"ל מהא דעירוכין פ"ג (טו:) תקנתא למספרי לשון הרע וגסי הרוח, אם תלמיד חכם יעסוק בתורה, ואם עם הארץ ישפיל דעתו, וכפירוש **מוהרש"א** שם, כי גסי הרוח ומספרי לשון הרע שותפין זה נמשך מזה וכו' יעו"ש. ואפילו הכי יש תקנתא לגסי הרוח שיעסוק בתורה, ואיך אמרינן שאי אפשר לגסי הרוח לעסוק בתורה.

וצ"ל דהפסוק בעצמו ביאר זה, דאמר לא בשמים היא, לא תמצא עסק התורה בגסי הרוח, וקשה הא אדרבה על ידי התורה נשבר לבו ונשפל רוחו, כדאיתא (סוכה נב:) אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח וכו'. לכך מתרץ מה שאמרתי לא בשמים היא, הכוונה כשנמשך מזה ולא מעבר לים, בסחרנים ותגרים, כי מחמת גסות הרוח אינו מסתפק במועט לאחוז בדרכו של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וגו' (אבות פ"ו מ"ד), רק מבקש גדולת הכבוד והעושר, ומכח זה יום ולילה לא ישבות הסחרנים והתגרים, ואין פנאי לעסוק בתורה שיהי' נכנע, אבל באמת אם ירצה לעסוק בתורה ודאי סר גסות רוחו, ואתי שפיר.

וזה נ"ל כוונת הפסוק טוב כלב חי מן ארי' מת וגו', כי הכלב שבע מאכילתו ג' ימים שלא נתעכל מזונו במעיו, ומכח זה יוכל לאחוז צדיק דרכו שיהי' נקרא חי, מה שאין כן הרשע הנקרא מת, שאין אדם מת שיהי' חצי תאוותו בידו, והטעם כי מבקש שיהי' שליט ומושל כל שתה תחת רגליו כמו ארי' מושל בחיות, ואם כן שפיר אמר כי טוב לאחוז במדריגת כלב כדי שיהי' חי, יותר מהארי' מת וק"ל. וז"ש (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, וכנ"ל.

ובזה יובן מאמר רבי אלכסנדרי הנ"ל, כשתכניעם מלפנינו, הוא שאור שבעיסה הוא גסות רוחו, על ידי עסק התורה, וכל הנותן עליו עול תורה פורקין ממנו עול שיעבוד מלכיות ודרך ארץ (אבות פ"ג מ"ה) שהם התגרים וסוחרים, וממילא נכנע מלאחרינו, שהם שיעבוד מלכיות עכו"ם, שנעשה בן חורין. והוא הדין איפכא, כשתכניעם מלאחרינו, הם שיעבוד מלכיות, על ידי עסק התורה, ממילא נכנע מלפנינו גם כן, הוא שאור שבעיסה, שאם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה וישפיל מגסות רוחו, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, שיש אנשים בעלי חומר ואנשים בעלי צורה, ונודע מ"ש **בכתבי האר"י** (לקוטי תורה) כי הנשמה של עולם הוא שם י"ה, שנאמר בי"ה ה' צור עולמים וכו' (ישעיה כו, ד) יעו"ש, ושאר אותיות אחרונות הם לבוש אל הנשמה, וז"ש (שמות יז, טז) כי יד על כס י"ה וגו', כי לעתיד יהי' הלבוש כמו צורה, כנזכר **בסבא** משפטים (זח"ב קח:) בסוד (זכריה ב, ט) ואני אהי' לה חומת אש סביב, יעו"ש.

ובזה יובן מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בב' אותיות, מאחר שבעלי החומר יש מניעה מלפניהם ומלאחריהם, שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות, ולא נשאר כי אם בני עלי' מועטים שהם בעלי נשמה שעליהם העולם קיים שהם יכולין להודות, וז"ש כל הנשמה תהלל יה, מי שיש לו נשמה שהוא שם י"ה יוכל להלל ולהודות, שהם

בעלי הצורה שהוסר ב' מניע[ו]ת מהם על ידי עסקם בתורה, וקרי בי' נשמה שהם ימי החורבן, מה שאין כן לעתיד יהיו כל בניך למודי ה' (ישעיה נד, יג), וק"ל.

ומעתה תבין גם כן סתירת הפסוקים הנ"ל, כי לא המתים יהללו י"ה, ר"ל כי אין אדם מ"ת וחצי תאוותו בידו, מכח זה מבקש צרכי הגוף ולא צרכי הנשמה שנק' י"ה, וז"ש לא המתים יהללו י"ה. ומ"ש ושבח אני את המתים שכבר מתו, כי אין התורה מתקיימת כי אם במי שממית עצמו עליה (ברכות סג:), וז"ש שכבר מתו בחיים, כמ"ש החכם הרוצה שיחי' ימות (תמיד לב.).

עוד י"ל, כי בשבת יש תענוג רוחני הנוגע לנשמה, והוא אוצר הגנוז שאינו ידוע כי אם למי שנקרא בן, ויש תענוג גשמי הנוגע לגוף, כמו אכילה ושתי' ודברים בטלים, שאינו יודע שיש יותר תענוג, מחמת חולי הנפש, כמבואר במשל אפריון וכו', שבכל יום יש נטירה דלא יעול לטוב הגנוז מי שאינו הגון, כי אם על ידי תרעא דתשובה, שכבר עשה סגופים תשובת המשקל כמו מיתה על הדברים שהיה חייב מיתה. וז"ש מי שהוא רשע שנקרא מת, לא המתים יהללו י"ה, שאינם יכולין ליכנס אל התענוג הנוגע לנשמה שהוא טוב הגנוז, מה שאין כן לאלו נאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו, שהמיתו עצמן על ידי תשובה, שהעביר החשך, ואז יוכל ליכנס לטוב הגנוז כאמור.

ובזה יובן מהו לכבויי אור תורה ומוסר הנקרא בוצינא דנורא כי התורה אור, מקמי באישא בשבתא, שיש לו רעה, חולי, שאין לו תענוג רק מצרכי הגוף ולא מצרכי הנשמה, ובשבת כתיב וקראת לשבת עונג.

וכדי לתרץ זה ביאר סתירת הפסוקים, שע"כ בא לו זה מחמת חולי הנפש, ועל ידי תורה ומוסר יתן לו רפואה שישוב מחטאו, ויהיה זוכה ליכנס לתענוג הנשמה, ובזה אמרו מילה דוחה שבת (שבת קלב.), מילת ערלת הלב דוחה תענוג שבת, ודפח"ח.

וז"ש אנת שלמה מלכא וכו', דוד אביך אמר לא המתים יהללו י"ה, כי רשעים שנקראים מתים לא יוכלו לבא לתענוג הנשמה שנקרא י"ה, מה שאין כן מי שעשה תשובה הקשה כמות להעביר החשך ונטירא שיש לטוב הגנוז, ובזה נאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו. והטעם לזה מחמת שאין אדם מת וחצי תאוותו בידו, לכך טוב כלב ח"י מהארי' מת, שיש לו מדת הסתפקות, וכאמור.

ומעתה נפשט הבעיא, כי הגוף שיש בו רמ"ח איברים עם נפש רוח נק' נר, שעולה מספר נר, כמ"ש **בזוהר** משפטים (צט:) יעו"ש. והנשמה קרוי' נר על שם נר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג), כי מצות התורה יש בהם רמ"ח מצות עשה כדי להאיר ולהחיות ברמ"ח איברי הגוף, ועל ידי חשך העבירה נסתם אור הנשמה מלהאיר באבר ההוא שחטא,

ונקרא מת, שאין לו תענוג הנשמה שאין יכולה להאיר באבר, וכמ"ש **בשערי קדושה** (ח"א ש"א) יעו"ש. ועכשיו שעל ידי תורה ומוסר רוצה ליתן לו רפואה שיוכל לבוא לתענוג הנשמה הקרוי נר, גם שיש צער לגוף הנקרא גם כן נר, מכל מקום תכבה נר"ו של בשר ודם שהיא הגוף הנוצר מאביו ואמו שהם בשר ודם, שיהי' צער לגוף שהוא קצת כיבוי מהנאתו, מפני נרו של הקדוש ברוך הוא שהיא הנשמה, שתוכל להאיר ברמ"ח איבריו להחיותו, ויהי' מתענוגי הנשמה, וק"ל.

הגם שנוכל לקצר מאמר זה, מכל מקום הרחבתי קצת מפני תועלת המוסר היוצא ממנו, והשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב.

עוד י"ל ביא[ו]ר ש"ס (שבת קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים וכו'. ואגב יבואר פסוקי תהלים סימן ק"ה (ח-י) דבר צוה לאלף דור וגו', ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם.

והענין, כי נודע שיש הפרש בין תענוגי הגוף הגשמי ובין תענוגי הנשמה, כי הגוף מצד שהוא בעל גבול ומיצר וסוף, לכך גם תענוגי הגוף כשהוא תמידי נעשה טבע וחק קבוע, ושוב אין לו תענוג. מה שאין כן תענוגי הנשמה שהיא רוחני, שאינו בעלי גבול ומיצר, אין סוף ואין תכלית לתענוג ההוא, שהוא קיים והולך תמיד. וזהו תדרשו חז"ל בספרי (ואתחנן ח), אשר אנכי מצוך היום (דברים ו, ו), שיהיו בעיניך כדיוטגמא חדשה וכו', שהוא על התענוג חדש שיהיו לו מהתורה ועבודה כל יום, והבן זה.

ובזה יובן דבר צוה לאלף דור, שדרשו על התורה, וז"ש ויעמידה ליעקב לחק, כי אצל המוני עם אשר בשם יעקב יכונה, גם הת"ח שאין להם רק תענוג גשמי מהתורה והמצות, כגון מצות שבת אכילה ושתי' ודברים בטלים, אחר כך נעשה זה טבע וחק ולא תענוג. מה שאין כן ליחידי סגולה, המכונה בשם ישראל, היא להם ברית עולם, כי אבר התענוג נקרא ברית, וכשהתענוג הוא ברוחני הוא ברית עולם, והבן. וכיוצא בזה **שמעתי ממורי** תקעו בחודש שופר וכו' (תהלים פא, ד), עיין לעיל מזה.

ובזה יובן כל המענג את השבת, ר"ל תענוג רוחני ולא תענוג הגוף הגשמי, נותנין לו גם כן נחלה בלי מצר וגבול, שנאמר אז תתענג על ה' שהיא רוחני, לכך מדה כנגד מדה נותנין לו נחלה בלי מצרים, וק"ל.

ובזה יובן ש"ס מהו לכבויי בוצינא וכו', גם כן בדרך זה, כי נודע החומר וצורה הם שני הפכים, כשזה עולה זה יורד, ותענוג הגוף הוא צער לנשמה, ותענוג נשמה צער לגוף. זולת בשבת שצווה לאכול ולשתות, שעל ידי עונג הגוף תוכל הנשמה לדבק בו יתברך תענוג הנשמה. וכמו שזכרנו ביא[ו]ר קושיית **התוספות** דביצה (טו: ד"ה לוו), לוו עלי

ואני פורע, שסותר עשה שבתך חול (שבת קיח.), וביאר **הרב המגיד מ' מנחם** יעו"ש, וכן שמעתי זה משל **ממורי**, לבן מלך שהי' בין אנשי הכפרים, ובא לו אגרת שלומים מאביו ורצה לשמוח והיה בוש וירא מאנשי כפר, וצוה לתת להם יי"ש, והם שמחו בשמחתן, והוא שמח בשמחת אביו. כך החומר והצורה של אנשי סגולה וכו', ודפח"ח. וכל זה באנשי סגולה, מה שאין כן ליתר האיש ישראלי, אשר בסיבת שמחת אכילה ושתי' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך (דברים ח, יד), וכמו שכתב **במדרש שמואל** (אבות פ"ג מ"ג), שלשה שאכלו בדיעבד וכו', יעו"ש. וכיוצא בזה בכל המצות והתורה, התלהבות אש ותענוג הרוחני של יחידי סגולה, הוא צער להמוני עם שאינם במדריגה זו.

בזה יובן מהו לכבויי בוצינא דנורא, שהיא התלהבות אש הגדולה, מקמי באישא (דשבת) [בשבת], שיש לו רעה חולי שאין לו תענוג רוחני רק תענוג גשמי, וזה התענוג הוא לו לצער. אם לכבויי מפני באישא, גם שכבר הזהיר בן תימא הוי עז כנמר (אבות פ"ה מכ"ג) שלא לחוש למלעיגים, מכל מקום זה שגורם צער בעלי חיים בשבת, אם יש לדחות מפני זה דבאישא זה לו, או לאו.

והשיב, כבר ביאר שלמה המלך עליו השלום זה, כתיב לא המתים יהללו י"ה, וכתיב ושבח אני וגו', כי הגוף שהוא מת אינו בכלל המשבחים שיהי' לו תענוג רוחני של הנשמה שנק' יה, וז"ש לא המתים יהללו י"ה, ומה הם משבחים ומהללים, תענוגי הגוף. אך דכל זה הוא בתחלתם, מה שאין כן כשהורגלו והוטבעו בתענוגי הגוף תמיד, נעשה לו טבע, ואין לו תענוג, וזהו נקרא מיתה היפך התענוג, כמ"ש **בספר יצירה** (פ"ב מ"ד), ענג היפך נגע, החשוב כמת (נדרים סד:), והבן, וז"ש ושבח אני את המתים שכבר מתו, ופסק מהם[26] התענוג גם בגשמי. אם כן מוטב תכבה נר ותענוג הגוף שהוא בשר ודם, גם בתחילתו שיש לו תענוג גשמי עד שלא הורגל בו, מפני נרו ותענוג של הנשמה שהיא של הקדוש ברוך הוא, וכל הנשמה תהלל י"ה, וק"ל.

עוד י"ל כל המענג את השבת, ר"ל **ש** בת. ונבאר מ"ש **בזוהר** פ' נשא דף קמ"ח (ע"א), ויחשבה לו צדקה (בראשית טו, ו), כי צדק אף על גב דדינין מתערין מינה הוא חשבה צדקה רחמי, יעו"ש. והוא **דשמעתי ממורי**, לקשר מלכות במחשבתו עד אתר דאתנטילת מתמן המחשבה זו שהיא שרשה, ועל ידי זה נתבטל כל גזירות קשות, עיין מזה במקום אחר, ודפח"ח.

[26] עוד י"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו. כי זה אדם מ"ת שאין לו תענוג רוחני רק תענוג גשמי, ואחר כך נעשה טבע, ואין לו תאוה של זה התענוג, וז"ש (במדבר יא, ד) והאספסוף התאוו תאוה, ושמעתי בשם המגיד מ"קק מעזיבוז שמהדר ומתאוה שיהי' לו תאוה לאכול ולשתות, ודפח"ח. ולדברינו אתי שפיר, כי תענוג התמידי נעשה טבע, ומתאווה שיהיה לו התאווה והתענוג שהי' לו ואיננו, מה שאין כן ברוחני הוא קיים נצח סלה ועד, וק"ל.

ובזה יובן, כי נודע בת הי' לאברהם ובכל שמה (ב"ב טז:), אם כן אברהם ויחשבה לו - לקו החסד בחינת אברהם, ונעשה צדקה רחמי, קשרה בשרשה על ידי מחשבתו, והבן. **ובזה** יובן, כל המענג את השבת, ר"ל על ידי תענוג שבת שיש במלכות הנק' בת, וקשרה אל ג' אבהן הנקרא **ש**, וז"ש אז תתענג על ה', נותנין לו נחלת יעקב בחיר האבות, שהוא בגמר **ש** משולש, והבן, והש"י יכפר.

ועל דרך זה **שמעתי ממורי** פירוש הש"ס (תענית כב.) הני תרי בדחי שהם בני עולם הבא. שהיו מייחדין כל ענייני בני אדם שהיו רואין בהם, והם ייחדו במלכות מעשה הזה, וקשרו אותה למעלה בשרשה, ומי שהי' עצב שלא יכלו לקשרו למעלה, שמחו אותו בדברים עד שייחדו וקשרו כל המדריגות שהם במלכות בשרשן וכו', והבן, ועל פי שאלה נאמר לו, והשם יתברך יכפר.

עיין לעיל ביא[ו]ר ש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם, מאחר שהם פנים בפנים עם השופטים ות"ח, גורמין זיווג עליון פנים בפנים ויורד שפע וברכה, וק"ל.

ועל פי זה נבאר קושית **התוספות** בש"ס דביצה (טו: ד"ה לוו), דאיך אמר כאן לוו עלי ואני פורע, ולעיל (שבת קיח.) אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני התוספות יעו"ש. **והרב המגיד מו' מנחם** ביאר, כי לוו הוא לשון חיבור ודיבוק בו יתברך, אז אני פורע, מה שאין כן שבתך, לענג הגוף, איני פורע, ולכך אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ודפח"ח. וכבר ביארתי זה במקום אחר יעו"ש.

וכדי להוסיף על דבריו לבאר טעם הדבר, יבואר לפי הנ"ל, כי כבר הוא מצוה בתורה ובו תדבק (דברים י, כ) הדבק בת"ח, ועל ידי זה הוא דבוק בו יתברך, כאשר ביארתי טעם הדבר במקום אחר, יעו"ש.

ובזה יובן לוו עלי, ש[ת]דבק ותתחבר לת"ח, שבזה הוא מחובר עלי כביכול, כמ"ש אז תתענג על ה' (ישעיה נח, יד), והבן, ואם כן על ידי זה שהם עמי פנים בפנים בא שפע וברכה, ואז אני פורע. מה שאין כן כשעושה תענוג שבת לעצמו ולא בחיבור ודביקות עם הת"ח, אז אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, שהם גורמים חס ושלום שיהי' אחור באחור ועל ידי זה ויהי רעב וגו' (רות א, א), וק"ל.

עוד יש לומר, כי הת"ח נקרא שבת, וכשהו' עושה אותו חולין, כמ"ש (רות א, א) ויהי בימי שפוט השופטים, שהרהרו אחריהן (עי' ב"ב טו:), גורם מועט שפע, כמעט שנצרכו לבריות. וז"ש מאחר שעשה שבתך חול, לכך גם אתה מדה כנגד מדה עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. מה שאין כן אחר ששמעה מרוכלין שמחזירין בעיירות (רו"ר ב, יא), בדברי תוכחות מוסר להחזיר את ישראל פניהם לאביהם שבשמים, אז לוו על ה'

ואני פורע, שלוו והתחברו בת"ח, שנחשב בזה הדבקות כאילו דבקים בו יתברך הגורם שפע וחיים, וזהו כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם (רות א, ו), וק"ל.

ועל פי זה יבואר מצות הדלקות הנרות בפ' בהעלותך (במדבר ח, א-ב) וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות וכו'. וי"ל, איך שייך מצוה זו בכל אדם ובכל זמן. ועוד, יאירו ששת הנרות הל"ל. **ונ"ל**, דאיתא בש"ס דקידושין פרק ב' (מט:) מאי עניי, עניות שהיא סימן לגסות רוח, עניות דתורה, דכתיב (שה"ש ח, ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה, זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. ופירש **רש"י** דניאל ומרדכי שהיו בשושן, בעילם המדינה, ולא היו דורם עוסקין בתורה, ולא זכו אלו חכמים ללמד, כאילו לא הי' להם שדים להנק. אבל בבל זכתה ללמד, כדכתיב בעזרא (ז, י) ללמד לישראל חק ומשפט.

ויש להבין טעמו של דבר, למה דרש רבי יוחנן פסוק זה אחות לנו קטנה, על עילם דווקא. ואי משום דעשרה קבין גסות הרוח ירדה לעולם ט' נטלו עילם וכו', וכפירוש **רש"י** בד"ה עניות דתורה הוי סימנא לגסות הרוח, דמתוך גסותן אין משמשין כל צרכן וכו'. אם כן למה זכתה ללמוד לעצמן, הא אין התורה נוחה על גסי הרוח, כפירוש **רש"י** שם. הגם די"ל דדניאל ומרדכי כבר זכו קודם שבאו לעילם, והכי קאמר אף על פי שכבר זכו ללמוד, מכל מקום לא זכו ללמד לבני עילם מצד גסותן של בני המדינה. מכל מקום צריך טעמא, עם שטעמו של רש"י מבואר.

ונ"ל, דמצוה בתורה (דברים י, כ) ובו תדבק, ודרשו חז"ל הדבק בת"ח וכו'. וי"ל, הא כתיב ובו תדבק משמע בו ית' ממש, ואיך הוציאו מפשוטו לגמרי הדבק בת"ח, דאכתי אינו דבוק בו ית'. ועל כרחך צ"ל דז"א, דאם הוא דבוק בת"ח שהוא מדבק את עצמו בו ית', ממילא הוא דבוק עמו גם כן בו ית'.

וזה ענין הני תרי בדחי (תענית כב.), שהיו מבדחין למי שהי' עצוב ולא היו יכולין לידבק עמהם, והיו מבדחין אותו, שעל ידי השמחה נדבקו עמהם, ואז חיברו אותן בו ית'.

וראה והבן מעלה זו על כל המעלות, שתכלית כל המצות לא ניתנו אלא כדי לדבק בו ית', ואם אינו יודע סדר הדביקות בו ית', שפיר צותה התורה הדבק בת"ח ועל ידו תעלה עמו. **ובזה** יובן כוונת **התוספות** (ביצה טו: ד"ה לוו) לוו עלי לשון חיבור, על ידי התלמיד חכם שהוא שביל וצינור להרק השפע, וכמ"ש חז"ל (ברכות יז:) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וכו', ואז ואני פורע.

אך שיש מסך מבדיל לבא לדביקות התלמיד חכם, מצד גסות הרוח שבו. ועל דרך שביארתי פסוק (דברים ז, יב) עקב תשמעון, דהל"ל תשמעו. וביארתי שם, כי נודע

כשצנור פתוח מריקין בו, מה שאין כן כשנסתם, וכשיש שומע משפיעין חכמה למשפיע שהוא צנור להרק שפע החכמה על ידו, כמו בשפע העושר עשר בשביל שתתעשר (שבת קיט.), שיש משפיע על ידי ששופע לאחרים וכו'. ובתנאי שיהי' עק"ב, בתכלית ענוה, שיוכל לשמוע, ואז משפיעין לו להשמיען, וז"ש עק"ב תשמעון, פועל יוצא לאחרים, יעו"ש.

ובזה יובן טעם הדבר היטיב, כי עילם שיש בו ט' קבין גסות הרוח, מכח זה אחות לנו קטנה, כי אחות לשון חיבור כנודע, ומאחר שאין להם חיבור עם התלמיד חכם, לכך שדים אין להם לת"ח שבהם שיוכלו להניק להם, כמו שנאמר עק"ב תשמעו"ן.

ובזה יובן בהעלותך את הנרות, כי נודע שכל אדם נקרא נ"ר כמבואר לעיל, ואם אתה חפץ להעלותו ולדבקו למעלה, תראה להסיר מהם מסך מבדיל של גסות הרוח, שידבקו ויתחברו אליך, שיהיו פניהם פונים אליך פנים בפנים, שאתה קנה אמצעי הנקרא פני המנורה, ואז יאירו מלמעלה עליך גם כן שפע רב כדי שתוכל להשפיע להם, ואז יאירו שבעת הנרות כלם כאחד.

ויעש כן אהרן, להגיד שבחו שכבר עשה כך, שהי' מדת אהרן אוהב שלום ורודף שלום, וכמו הני תרי בדחי, ונתחברו עמו והוא נתחבר עמהן, ואז אל מול פני המנורה העלה נרותיה.

וכי תימא, מה זה שבח אהרן דווקא. ומפרש הפסוק, וזה מעשה המנורה מקשה זהב, ר"ל גם שיהי' ראש הדור הנקרא פני מנורה, גם שיהיה נקי כפים ובר לבב כמו זהב טהור, מכל מקום בעיני הדור הוא מקשה. וכמו שכתבתי ויהי בימי שפוט השופטים (רות א, א), ששפטו והרהרו אחר השופטים (עי' ב"ב טו:), גרמו ויהי רעב בארץ, עד אחר כך ותשב משדי מואב (רות שם, ו), כי שמעה מרוכלין (רו"ר ב, יא) וכנ"ל. ומכל מקום אהרן שהי' איש החסד, והיה מעורר צינור החסד ואהבה לחבירו, וממילא הוכרח חבירו לאוהבו גם כן, וזהו ואהבת לרעך (ויקרא יט, יח), ואז הוא כמוך יאהבך.

ובזה מבואר קושיא שעל משנה דאבות (פ"א מי"ב), אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. וקשה מה בכך שהוא אוהבן, מאחר שהם אינם אוהבים אותו, כמאמר הש"ס (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא, דלא מוכח להו במילי דשמיא, משמע דאם מקרבן לתורה על ידי דמוכח להו אין מרחמין ליה, ואם כן איך יכול הוא לאהוב הבריות, הא כמים אל הפנים כן לב האדם לחבירו.

ולדברינו אתי שפיר, כמו שראש הדור יכול לפתוח צינור היראה, כמו שבארתי פירוש הש"ס (ברכות לג:) אין לגבי דמשה יראה מלתא זוטרתי היא, מי שהיה אתו עמו בדורו

אחר שפתח הצינור של היראה, היא זוטרתי. ובזה יבואר פירוש הפסוק (תהלים קמה, יט) רצון יריאיו יעשה, כי זה שפתח צינור וכו', והבן, יעו"ש. הכי נמי, אהרן איש החסד היה יכול לפתוח צינור אהבה בעולם, ולכך היה מצוה זו דבר אל אהרן ואמרת א"ליו דייקא, ולא לזולתו, כי אין בידו זולת אהרן כמבואר, והבן.

עוד יש לומר, כי כמו שיש בעולם הבנין שבעה מדריגות ממדת חסד עד מלכות השביעית, כך יש סוגי בני אדם ז' מדריגות.

א' מדריג(ו)ת חסד, שעושה חסד עם בני אדם, כמו צדקה וגמ"ח וכיוצא, צריך שיהיה לבו פונה אל מול פני המנורה, לשם שמים, ולא לעשות שם ומגדל.

ב' גבור עומד בפרץ לקנוס ולענוש לעוברי הדת, צריך שיהי' תמיד פונה אל מול פני המנורה, ולא להתכבד על ידי זה, שיהי' שליט ומושל על פני כל אחיו ישכון.

ג' קולו קול יעקב בתורה, אם למדת תורה הרבה, בחפץ ורצון, אל תחזיק טובה לעצמך (אבות פ"ב מ"ח), אלא גם כן יהי' לשם שמים, שהיא מול פני המנורה העליונה.

וכשהוא צדיק באמונתו בין בני אדם, שעושה משאו ומתנו באמונה, לא יתפאר בזה, רק יהי' פונה, והם סוד תרי סמכי קשוט כנודע.

וכשיש לו תענוג בתורה ועבודה סוד ברית, וכמו שביארתי פסוק (תהלים קה, י) ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם וכו', יעו"ש. לא יתפאר בזה, כמו **ששמעתי בשם מורי** פירוש הש"ס (גיטין מז.) ריש לקיש זבין נפשי' ללודאי וכו' חייתא ופלגא וכו'. והעולה מדבריו, כי אחר שזכה להתפלל בתכלית השלימות, או למד בתכלית, בא יצר הרע אחר כך כמה נאה מעשיך וכו', וזהו חייתא ופלגא וכו', ודפח"ח.

ומי שהוא בישורון מלך (דברים לג, ה), מצד המדריגות המלכות, יהי' לבו פונה אל מול פני המנורה.

באופן שכל מדריגות אנשים שהם ז', יהי' הכל לשם שמים, ולא יהי' שאור ודבש. וז"ש כי זה מעשה המנורה מקשה, שעל ידי יצר הרע נתקשה לו, וצריך אזהרה כנ"ל. ויעש כן אהרן, שהוא כולל ז' עננים, יומם יצוה ה' חסדו (תהלים מב, ט), והבן. ובזה תבין איך להעלות כל מחשבות זרות שבתפלה, והבן.

•

בפסוק ושבתה הארץ שבת לה', שש שנים תזרע שדך ושש שנים וגו', ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה', שדך לא תזרע וגו' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' (כה, ב-ו). וי"ל למה פרט כאן בהר סיני יותר משאר מצות, ודרשת חז"ל ידוע. **ב**' לאמר דבר ואמרת, מיותר. **ג**' אשר אני נותן לכם, א"צ לאמרו.

ד' הקשה **האלשיך** מאי ושבתה הארץ, רק על האנשים ראוי לצוות וכו'. **ה**' פתח בלשון רבים כי תבואו, וסיים בלשון יחיד שדך וגו'. **ו**' דה"ל לצוות על השביתה בשביעית, ולא על הזריעה בשש שנים. **ז**' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, דהל"ל תבואת הארץ לכם לאכלה ולא שבת, כי אדרבה על ידי שביתה אוכלין וכו'. **ח**' מאחר שהיא מצוה מתרי"ג מצות הי' ראוי שתהי' נצחי, וזה אינו, כי בחורבן הבית בטלה מצות שמיטה, ואיך היא בכל זמן ובכל אדם, כאשר הארכתי מזה במ"א.

ונ"ל דאיתא בפסוקי תהלים סימן ל"ב (א-ב), לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמי' וגו'. ושמעתי בשם **הרב המגיד מבאר** כי בכל יום בא הרהורי תשובה לאדם על ידי הכרוז שמכריזין וכו', ויש שהוא רק בסור מרע, ויש בסור מרע גם עושה טוב, כל א' לפי בחינתו, ותשובת הצדיק הנקרא אדם, כשרואה שאין לו דביקות בו ית' לדבק מחשבתו באור א"ס. ובזה יובן אשרי אד"ם לא יחשוב ה' זהו לו עון, ר"ל שלא נמצא לו עון אחר זולת זה שאין מחשבתו דבק בו יתברך, וז"ש לא יחשוב ה', לקיים שויתי ה' (תהלים טז, ח), אצלו נחשב זה לעון, ודפח"ח.

ונ"ל דזהו כוונת הש"ס (מגילה ג:) מבטלין תלמוד תורה להוצא(ו)ת המת ולהכנסת כלה. ומבואר **בכתבים** תחלה צריך תשובה להוציא הקליפות שהיא הוצא(ו)ת המת, ואחר כך יעסוק בתורה שיהיה כסא להשראת שכינה הנק' כלה וכו', יע"ש.

והנה מלבד שיש לפרש כוונת הש"ס בסור מרע ועשה טוב כאמור, עוד יש לומר יותר פנימי בענין טהרת המחשבה לבד, מה שאמרו חז"ל (ברכות יז.) צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן, שיזהר לטהר מחשבתו תמיד כדי שתהי' השכינה מתעטרת בראשיהן, וכמ"ש (זכריה ג, ה) וישימו צניף הטהור על ראשו, וכמ"ש **בראשית חכמה** דף ק' יעו"ש. ואז על ידי שמטהר מחשבתו להפריד ממחשבתו מחשבות זרות, גורם להפריד מהשכינה הקליפות ולייחדה אל השם הגדול, יעו"ש בדף פ"ח.

ובזה נתקדש האדם להיות מרכבה אל השכינה בגוף ונפש כמו במעמד הר סיני, וכמ"ש **האלשיך** בפרשת יתרו דף ק"ז ע"ד אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו התורה (הגש"פ), והקשה וכו', יעו"ש. וכ"כ **הרמב"ן** בפרשת אחרי (ויקרא יח, ד) וחי בהם (שם, ה), שזה תכלית האדם לזכך חומרו עד שיהי' מרכבה אל השכינה בגוף ונפש כמו חנוך ואלי' וכו', יע"ש.

וז"ש מבטלין תלמוד תורה להוצא(ו)ת המת, להפריד ממחשבתו מחשבות זרות, ובזה גורם פירוד הקליפה מהשכינה לייחדה בבעלה, וזהו הכנסת כלה ממש, והבן.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה בחי' הדעת, בהר סיני לאמר, ר"ל שיאמר להם לאחוז מדריגה שהי' להם בהר סיני, בזיכוך החומר, להיות מרכבה אל השכינה בגוף ונפש, כמו בעולם הבא שהצדיקים יושבין ועטרותי"הן בראשיהן, שזכו ע"י טהרת המחשבה, וכנ"ל.

וז"ש כי תבואו אל הארץ לשון רבים, דקאי על שניהם החומר והצורה, גוף ונפש, שיבואו להיות מרכבה אל הארץ שהיא השכינה ארץ העליונה. אשר אני נותן לכם, גם בהיותכם בעולם הזה, שתראה עולמך בחייך, בסוד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח) ר"ל באדם, כי היכל ה' המה, להיות מרכבה אל השכינה ע"י טהרת המחשבה, שהפרידו על ידי זה הקליפות מהשכינה לייחדה אל הש"י. וז"ש ושבתה הארץ שבת לה', יחוד הארץ אל השם הגדול, וק"ל.

שש שנים תזרע שדך וגו'. נ"ל על פי שבארתי משנה דקדושין (פ"ד מי"ב), מתיחד אדם עם אמו ועם בתו בקירוב בשר וכו'. **דשמעתי בשם מורי** כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך עשה (קהלת ט, י), לצרף מעשי הגשמי ר"ל אל המחשבה, דהוא יחוד קבה"ו וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן כי גם בימי החול שתעשה מלאכה ומעשה הגשמי, תצרף במחשבה אל הרוחני. וז"ש שש שנים תזרע שד"ך המיוחד לך - שדה אשר ברכו ה' חקל תפוחין קדישין, ר"ל בשש שנים שתזרע שדה הגשמי במעשה תצרף במחשבה אל הרוחני שדך המיוחד לך, וכן שש שנים תזמור כרמך המיוחד, ובזה יהי' בשנה השביעית שבת שבתון תוספת קדושה יהיה לארץ שבת לה', יחוד קבה"ו במחשבה ולא במעשה, כי שדך לא תזרע וגו'.

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו'. דנודע מ"ש **בכתבים** סוד חלוקא דרבנן, כי מן כוונת המצות והתורה נעשה לבושין בגן עדן העליון, וממעשה המצוה והתורה נעשה לבושין בגן עדן התחתון. וז"ש והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, להנות בעולם הבא, על דרך לאכול לשבעה ולמכסה עתיק (ישעיה כג, יח), והבן. ובזה קושיא ז' מבואר ג"כ, וק"ל.

ובדרך פשוט נ"ל לבאר ספיקות הנ"ל, דכ' **בעוללות אפרים** דף ל"ט ע"ד (מאמר קמט) טעם דירת סוכה ואגודת לולב, על פי משל למלך ששלח עבדיו לעבודת הכרם הגדול, ושלא יסתפקו ממנו לפרנסתו כי אם מכרמים קטנים שהי' בצידו, הטפשים ראו תועלת הכרמים קטנים מוחש לשעתו ואינן יכולין לעמוד זולתו, מה שאין כן בכרם הגדול שהוא לעתים רחוקים, משכו ידיהם מעסק הכרם הגדול לשתי סיבות, א' כי הכרמים קטנים תאוה הוא לעינים להנות מיד, עשאו[הו] קבע, וכרם הגדול ארעי. סיבה ב' להיות כי חלק לבם זה מזה, נתפרדה החבילה ונתבטלה מלאכת השותפות כמו בדור הפלגה. וכראות

המלך ביטול המלאכה לשתי סיבות, צוה על השלום, ושלא ישבו בסוכת כרמים קטנים כי אם ישיבת ארעי וכו', יעו"ש.

ובזה ביאר (מאמר קנ) פסוק שיר השירים (א, ו) אל תראוני שאני שחרחרת וגו', שמוני נוטרה את הכרמים - של עולם הזה, כרמי שלי לא נטרתי, כי בני אמי נחרו בי להיות שדה שותפים וכו'. ובזה ביאר (נדרים מ.) סתירת זקנים בנין וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, דנודע (ילקוט רמז ערה, רש"י) מ"ש (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, שלא היו באחדות גמור כי אם בהר סיני. וז"ש בהר סיני לאמר, שיאחזו מדריגות הר סיני להיות באחדות א' שהוא בחינה א' הנ"ל. בחינה ב', דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכ"ם המיוחד לכם לעולם, כי מתנה שאין לה הפסק מזה ראוי לעשות עיקר, ולא מעסקי עולם הזה שאינו לכם, לכך ראוי שש שנים תזרע שדך המיוחד לך לעולם שכולו ארוך, לעשות הכנה מערב שבת לשבת, כי אז בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שאם לא טרח מערב שבת מה יאכל בשבת (ע"ז ג.), כי אז שדך לא תזרע וכו', וכמ"ש **החסיד מוהר"י יעבץ** (אבות פ"ד מ"ב) דקד[ו]ק מ"ה יאכל בשבת וכו' יעו"ש, וקל להבין עם החכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד).

•

פרשת בהר, וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (כה, לה). וי"ל לשון תואר אחיך הנזכר כאן. **ב'** מאי עמך, שאם שניהם מטו ידם מאי והחזקת בו, כי גם הוא עני כמוהו.

ונ"ל פשוט, דקי"ל בש"ס (ב"ב קלא:) הכותב כל נכסיו לבנו אחד, לא עשאו אלא אפוטרופס, דודאי לא שינה בנו בין הבנים. ובזה נראה לי לבאר פירוש מתני' דאבות פ"ג משנה ז', ר"מ איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו. ור"ל דכוונת ר"מ ללמד מוסר לעשירי העם שאל יהיו צרי עין במתן עני[י]ם, וז"ש תן לו לעני' משלו, שהוא בפקדון בידך, כי מאחר שאתה רב ולעני אין כל והוא אחיך, ע"כ שאתה ושלך שלו, שאתה אפטרופס שלו וממון שלך הוא שלו, וק"ל.

ובזה יובן וכי ימוך אחי"ך, ור"ל מאחר שהוא אחיך, ומה תימה כי מטה יד"ו ואתה רב לך, ע"כ ששלו הוא עמ"ך, ולכך והחזקת בו וגו', וק"ל.

ועפ"ז מוסר נ"ל, דשמעתי בשם **הרב המגיד מבאר** על פסוק (עי' תהלים פד, ז) עוברי בעמק הבכה וגו'. שכמו שענין ירידת הצדיק בפתחי גיהנם הוא ל[ה]עלות נשמות הרשעים שהרהרו בתשובה בעולם הזה על ידו, כך הענין בעולם הזה, בכל יום ויום או באיזה זמנים שיורד הצדיק ממדריגתו כדי שיתחבר את עצמו עם אותן הפחותין

במעלה שלא עלו כלל או שעלו וירדו ממדריגתן, ועכשיו כשיורד הצדיק ג"כ ממדריגתו ויחבר את עצמו עמהן, אזי כשיחזור ויעלה למדריגתו אזי אגב יעלה עמו וכו'. אך דכל זה, שעולה עמו, היינו כשרוצה להתחבר עמו, אבל מי שאינו רוצה להתחבר עמו ודאי שאינו עולה עמו, ועפ"ז פירש הש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו וכו', ור"ל שמבוזה בעיניו לאחוז בו שיעלה עמו וכו'.

ובזה יובן, וכי ימוך אחי"ך, שהוא אחיך בעניות מדברי תורה, שירד הצדיק ממדריגתו וזהו ומטה ידו, היינו לסיבה כדי שתעלה עמו. מה שאין כן כשתדבר עליו סרה, ודמית היותך כמוהו, שכל אפיי שוין, ולא תאמין בזה שסיבת ירידת הצדיק לפעמים הוא לטעם זה, ודאי שלא תעלה עמו בעלייתו.

וז"ש בין גר או תושב, שנעשה צדיק מעכשיו ועולה במעלות רמות, או תושב שכבר הי' צדיק ועכשיו ירד לסיבה הנ"ל, תבין ותאמין שהוא לתועלתך וכנ"ל, וח"י עמך, כשיחזור למעלתו ויהי' צדיק הנקרא חי, והיה עמך, מאחר שהחזקת בו כבר, וק"ל.

בחוקתי

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וגו', והשיג לכם דיש וגו' ונתתי שלום בארץ וגו' (כו, ג-ו). ויש להבין, **א**' קושית **הרמב"ם** בפ"ט מהל' תשובה (ה"א) הא יעודי שכר המצות והעונש הוא לעולם הבא, וכאן זכר שכר עולם הזה וכו', יעו"ש.

ב' ענין ג' סוגים, תלכו, תשמרו, ועשיתם, צריך הבנה. ודרשת חז"ל ידוע. **ג**' ונתתי משמע לשון עבר, והל"ל ואתן גשמיכם ותתן הארץ יבולה, וכן ואתן שלום בארץ וכו'.

ונ"ל, דהקשה **הרמב"ם ובעל עקידה** מביאו מאחר שכל פועל יפעול פעולתו שיהי' פועל נכון ולא פועל ריק, ובזה יפול התימה על הבורא יתברך שבדור המבול לולי נח שמצא חן הי' העולם חרב ונאבד, וח"ו הוי פועל ריק. ומשני וכו', יעו"ש.

והנה קושיא זו שהקשה הרמב"ם בכללות העולם תיקשי ג"כ בפרטות בריאות האדם, שנמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא (עירובין יג:) מאחר שרחוק משכר וקרוב להפסד, וח"ו הוי פועל ריק.

ונ"ל דקושיא זו מבואר על פי מה שכתבתי לעיל בפ' בהר ביא[ו]ר משנה (אבות ד, כב) הילודים למות והמתים להחיות. דמבואר על פי משל, שנאבד למלך אבן יקר הערך במצולת ים, והוצרך לשלוח בניו שם, והיה בזה ג' סוגים. א' שסבר שאביו השליכו מעל פניו ונשאר שם. ב' שחשק לחזור למקורו לאביו, ותו לא. ג' שהבין שביאתו שם הוא

לאיזה תועלת, וחיפש ומצא האבן טוב וחזר לאביו בשמחה, עיין בפרש' כי תבוא, א"כ לא הוי פועל ריק, כי צדיק יסוד עולם סוג ג' שטרח ומצא האבן טוב להעלות מ"ן, ועבורו נבראו כולם לצות לזה (ברכות ו:).

ובזה יובן אם בחוקתי תלכו, כמו אם כסף תלוה את עמי (שמות כב, כד) לשון חוב, כך אם יצירת האדם בעולם הזה בחק בלי טעם, כי הטעם והסברא הי' נח שלא נברא, וז"ש תלכו, כי היצירה בעולם הזה נקרא הליכה, על שהוא קרוב להפסד, ורחוק משכר הנקרא ביאה היפך הליכה, וכל זה שנקרא הליכה היינו לסוג א' שנשאר במצולת ים.

ואת מצותי תשמרו, סוג ב' הנ"ל, שומר ל"ת כמשמעות השמר פן ואל (עירובין צו.) שלא לעבור עבירה, שיוכל לחזור לאביו כמו שירד, שיחזור למקום מחצבו, אבל בקיום התורה והמצות למצוא אבן יקר הערך לא עשה זה.

ועשיתם אתם, סוג ג', לעסוק בתורה ומצות להעלות מ"ן, שהוא אבן יקר הערך להעלותו מ"ן מרפ"ח ניצוצי ז' מלכים וכו'.

ונתתי גשמיכם בעתם, ר"ל ע"י מעשיכם הטוב שגרמו שנתנה הארץ יבולה להעלות מ"נ, להשפיע מלמעלה שפע טוב ומ"ד ע"י יסוד צדיק הנק' שד"י, וכאשר תתהפך כחומר חותם נעשה די"ש, על ידי שפע הטוב השיג לכם דיש את בציר, והכל על ידי תיקון מעשה של בני האדם עם הכוונה, שישתדל האדם בגשמי וצורך הדיוט ויכוין ברמיזותיו למעלה אל השכינה, ואע"פ שהש"י מסייע לבאים לטהר אני נתתי גשמיכם בעתם, שיזכו לקדש הגשמיות שלכם בעתם שהיא השכינה, מ"מ על ידי טוב בחירתם ונתנה הארץ יבולה, ראוי שישיג לכם דיש וגו'.

וקיד[ו]ש את עצמו בגשמי, היינו אכילה, מלבד כוונת אכילה בירור ז' מלכים וכו', יכוין בדרך לגמול חסד עם נפשו אכסנאי (ויק"ר בהר לד, ג), כמו הלל הנ"ל שזכרתי בפ' בהר, ושינה בסוד דורמיטא, ומשא ומתן בסוד בירר ל"ט מלאכות, באופן בכל דרכ"ך הגשמיי דעה"ו, לייחד קבה"ו, וכמו שכתב בספר **תומר דבורה** הרבה דברים, יעו"ש.

וז"ש ונתתי גשמיכם בעתם, על ידי שזכו להעלות מיין נוקבין - ונתנה הארץ העליונה יבולה, ולהשפיע מ"ד - כי העץ השדה יתן פריו הוא זעיר אנפין הנקרא עץ החיים מהלכו ת"ק שנה (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) והשיג וגו' ונתתי שלום בארץ, שכבר נעשה יחוד יסוד ומלכות למעלה. והשבתי חיה רעה מן הארץ, לבער הקוצים מן הכרם ה' צבאות.

א"כ סרה קושיית **הרמב"ם**, שאין זה שכר עולם הזה, רק על ידי מעשה תחתונים גורמים יחוד למעלה, ושכרם לעולם הבא, והכל קאי ארישא דקרא, והבן.

•

עוד י"ל ביא[ו]ר ג' סוגים, בחקותי תלכו, ואת מצותי תשמרו, ועשיתם אותם. נגד זה, ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יבולה, ועץ השדה יתן פריו. וזה כולל ג' סוגים שאמר הנביא ירמי' (ט, כב), אל יתהלל חכם בחכמתו, וגבור בגבורתו, ועשיר בעשרו וגו'.

ותחלה נבאר מ"ש באבות (פ"ו מ"י), אמר רבי יוסי בן קסמא, פעם א' הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום, אמר לי רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני, אמר לי רצונך שתדור במקומינו וכו', אמרתי לו איני דר אלא במקום תורה וכו'. ועיין ביא[ו]ר זה במ"א.

וכעת נ"ל, דכתב החסיד **מוהר"י יעבץ** במשנה פ"ד דאבות (מ"א), בן זומא אומר איזה חכם וכו', איזה עשיר וכו'. ופירש אל יתהלל חכם בחכמתו, כשישתמש ממנו לצרכו, וכן גבור ועשיר, אלא בזה התנאי יוכל להתהלל, כשיכיר כל אחד מצד מעלתו כי אני הוא שנתתי לו ומידי היתה לו זאת, וישתמש בחלק זה אל עבודתו יתברך, אז הוא יתהלל, כי הוא עבד נאמן. אבל העושה בהיפך איך יתהלל והמעלה אשר לו גזולה היא בידו, ועתיד ליתן עלי' את הדין וכו'.

וקודם לזה כתב, בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע (משלי יד, לג). כי לא פעלה בהם החכמה מה שדרכה לפעול, לכן לא יקראו חכמים רק יודעי חכמה. וכן עושר אם ישתמש בו בעבודת הש"י אז עטרת חכמים עשרם (משלי יד, כד), אבל עושר הכסילים אולת, כי אינו עושר לפי האמת רק היא סבת אולת, כי על ידי עשרם ושלותם תחזק סכלותם וכו'.

עיין לעיל מובא מ"ש **בעקידה** (שער פה) לב חכם לימינו (קהלת י, ב), שפונה הכל לימין, והכסיל פונה לשמאל וכו', יעו"ש. והיינו ג"כ שחכמתו וגבורתו ועשרו פונה לימין להש"י, והכסיל בהיפך ישתמש ממנו לצורכו שהוא לשמאל.

ובזה יובן, אמר רבי יוסי בן קסמא פעם א' הייתי מ"הלך בדרך, ר"ל גם שהייתי פעם א' בתואר מה"לך שהוא היפך ביאה, דהיינו שהיה עוסק בצרכי גשמי, מ"מ הי' מחשבתו דבוק בו יתברך בסוד הנותן בים דרך (ישעיה מג, טז) **ששמעתי ממורי**. וגם בלאו הכי התורה נק' דרך ה', ושויתי ה' לנגדי תמיד היא דרך הצדיקים (רמ"א או"ח סי' א סעי' א). והי' מהלך בדרך התמידי שהי' דרכו תמיד לדבק בו יתברך, וכמו (שכתבתי) שכתבתי לעיל לנפש לא יטמא מחשבתו, בעמיו, גם כשהוא בתוך עמיו שהם המוני עם, שנק' זה דרך, היפך דרך הצדיקים שנק' ארח, וכמו שכתב **בזוהר** (ח"ב ריד:-רטו.) וארח צדיקים כאור נוגה וגו' (משלי ד, יח).

או י"ל, כי הליכה נק' שהולך ממדריגה למדריגה, היפך המלאכים שנק' עומדים על מדריגה א', ותכלית המדריגה עליונה לדבק מחשבתו בו ית', והי' מהלך במדריגה זו גם בהיותו בד"רך בתוך מדריגת המוני עם שנק' דרך, והיינו במעשיו ממש, מה שאין כן מדריגת הצדיקים נק' ארח כנ"ל, הרי שהיה פונה לימין גם בעוסקו בגשמי.

ופגע בי אדם אחד, ר"ל שפגע ומנגד למדריגתו, שגם בעוסקו בתורה ותפלה פנה לשמאל עבור צרכו, שיהי' לו עושר וכבוד. והראיה שהי' אדם אחד, וכמ"ש **בזוהר** כי השכינה הולך עם האדם בדרך כשעוסק בתורה לשם שמים, וכמ"ש (תהלים פה, יד) צדק לפניו יהלך, וזהו המהלך בדרך יחידי וכו' (אבות פ"ג מ"ד) יעו"ש. וכאן הי' אדם אחד, שאין השכינה משתתפת עמו, והיינו מחמת שהיה פונה לשמאל ואז אין השכינה עמו.

וז"ש שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), שהי' השכינה עמו תמיד, והטעם כי מימיני בל אמוט, ר"ל שכל פינות הי' פונה לימין (יומא טו:) לשם שמים. ושאר ביאור הפסוקים עיין אח"ז.

ולכך הוא נתן לי שלום תחלה, שהוא הי' פנוי, מה שאין כן אני לא הי' פנוי, כי הי' עוסק בדביקתו יתברך, ולא הי' הפנאי מסכים לזה, כי אם אחר שנתן לי שלום אז הוצרכתי להחזיר לו, כי אף במקום שאין להפסיק אמרו חז"ל בפ"ב דברכות (מ"א) ומשיב שלום לכל אדם, וזה שאמר והחזרתי לו שלום אבל לא תחלה, ללמדינו שהי' במקום שאין להפסיק וליתן שלום בתחלה, וכמו שדרשו ביעקב אבינו ויפול על צואריו (בראשית מו, כט), אבל יעקב לא נפל על צואריו יוסף שהי' קורא את שמע וכו'.

ואמר לי רבי וכו', שהבין בזה שהי' עוסק בתורה ודביקות הש"י מסתמא הוא רבי, ושאל מאיזה מקום אתה וכו'. והענין, דכתבתי ביא[ו]ר ש"ס דבכורות (ה:), מאי רפידים, דרבי יהושע סבירא לי' שריפו ידם מתורה, ורבי אליעזר סבירא לי' כך שמה. ועוד שאלתיו מאי שטים, ואמר לי כך שמה, ורבי יהושע סבירא ליה שעסקו בשטות. ועיין מזה במ"א. וכעת נ"ל רק מר אמר חדא ומר אמר חדא, דמבואר **במדרש** (במ"ר כ, כב) **ובזוהר** (ח"ג קסה:) כי שטים המקום גורם על ידי מעיין שהי' שם לשטוף בזנות, ועתיד לטהור, וענין מעיין שהי' במקדש, עיין שלח לך יעו"ש. וז"ש (במדבר יג, יח) ואת הארץ מה היא, יש ארץ מגדלת חכמים ויש ארץ מגדלת טפשין וכו' (תנחומא שלח ו).

ובזה יובן מאי רפידים, ואמר לי כך שמה, והיינו שהמקום גורם שריפו ידם מדברי תורה. וכן שטים כך שמה, לכך עסקו בשטות. וכי תימא א"כ בטלה הבחירה, זה אינו, דכל זה מצד טבע בריאת הארץ שמצד הגלגלים הי' המקום גורם, אבל נשמת האדם למעלה מן הגלגלים לשנות טבע הגלגלים. וכמ"ש **הר"י בן שושן** בויכוחו עם **הרמב"ם**, **והר"י יעבץ**

(אבות פ"ג מכ"א) מביאו, עיין לעיל מזה. וזהו כוונת שאלתו מאי רפידים, מאי שטים, וצ"ל כנ"ל, א"כ בטלה הבחירה ואין עונש, ומאי טעמא נענשו ויבא עמלק, וכן בשטים. וביאר לו דלעולם דשם המקום גורם, ומ"מ לא בטלה הבחירה וכנ"ל, וק"ל.

וזהו שאלתו ג"כ מאיזה מקום אתה, אפשר שהמקום גורם לקנות חכמה ודביקות הש"י שראיתי בך.

והשיב מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני, ר"ל כמו שנאמר (מלכים ב ד, ח) ושם אשה גדולה, ודרשו על שם חשיבות, וה"נ כך על שם חשיבות, היא גדולה וחשובה שמגדלת תואר חכמ"ים ולא יודעי חכמה, כי פעלה בהם מה שראוי לפעול, ואינם משתמשים במעלת החכמה לצורך עצמן רק לצורך עבודת הש"י. וכן סופרים לשבח מעלת הגבור והעושר, היינו לצורך הש"י, אבל אם משתמש לעצמו אינם סופרים ומנין לספר בשבחו כלל, כי אינם מספרים במעלת העושר של הכסילים כי נחשב אצלם לאולת, וכיוצא בזה.

והנה לפי שלא השיב לו על מקום ידוע לומר מעיר פלוני אני שהיא גדולה מחכמים וכו', סבר שאין המקום גורם לכבד האדם ואת האנשים רק האדם מכבד מקומו, וסבר שנק' עיר גדולה לפי שיש בה חכמים וסופרים. לכך אמר א"כ רצונך שתדור במקומינו וג"כ יהי' עיר גדולה מאחר שאתה תהי' שם שהוא תואר חכם וסופר.

ואז ביאר לו מפורש, איני דר אלא במקום שהוא גורם תורה ועבודת ה', כי יש מקום שגורם ההיפך וכנ"ל, וז"ש טוב לי תורת פיך וגו' (תהלים קיט, עב) וק"ל.

ובזה יובן אם בחקותי תלכו נגד מעלת החכמה שנק' חק לישראל (תהלים פא, ה), וכמ"ש **בכתבים** חכם מה הוא אומר וכו' החקים והמשפטים וכו'. ור"ל שאל יתהלל חכם בחכ"מתו, רק ידע שהחכמה והחק הוא שלי, ובזה לא ישתמש בחכמה רק לעבודת ה', גם בעסקו בגשמי יהי' דבוק בו ית'. וז"ש אם בחקותי תלכו, מצד שידע שהם חקותי, ישתמש בהם לצרכי, שיהי' בגדר הליכה ולא עמידה שיעמוד על מדריגה א', רק ילך למדריגה עליונה שהיא דבקותו יתברך גם בעסקו בגשמי, שנק' ג"כ הליכה היפך ביאה.

ואת מצותי תשמרו, אל יתהלל גבור בגבורתו לתועלת עצמו רק להש"י, שיהי' גבור לכבוש יצרו שלא יעבור על ל"ת שהוא תואר שמירה, כמ"ש חז"ל (עירובין צו.) השמר פן ואל אינו אלא מצות ל"ת, וז"ש את מצותי תשמרו.

ועשיתם אותם, אל יתהלל עשיר בעשרו להשתמש בו לצורך עצמו רק להש"י, שיהיה רודף צדקה לשם שמים, ואז הקדוש ברוך הוא ממציא לו בני אדם מהוגנין שיקבל שכר וכמ"ש בש"ס דבבא בתרא (ט:) וכו'. וז"ש ועשיתם או"תם כמו שנאמר (רות ב, יט) ושם האיש אשר עשיתי עמו, כי עושה חסד עם הנותן (ויק"ר לד, י) שמקבל שכר, מה שאין

כן באינו נותן לשם שמים הקדוש ברוך הוא ממציא לו בני אדם שאינן מהוגנין שלא יקבל שכר, ואז אין העני עושה חסד עם הנותן, שהולך לאיבוד, שאינו מקבל שכר, וז"ש ועשיתם אותם, שתעשה חסד אתם, עם הנותנין לשם שמים.

ונגד זה אמר ונתתי גשמיכם בעתם, דכתבתי במקום אחר פירוש המשנה (אבות ב, ד) בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. דפליגי (ברכות לה:) תנא קמא סבירא לי' הנהג דרך ארץ, ורשב"י סבירא לי' והגית יומם ולילה (יהושע א, ח) כמשמעו, ואז מלאכתן נעשית על ידי אחרים, ומסיק הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם וכו'. מ"מ לא תהיה אחרי רבים לרעות ותהי' מן המועט, ובטל רצונך חרישה וזריעה, מפני רצונו יתברך לעסוק בחכמה להש"י, וגבור ועשיר גם כן לא ישתמש בו לצרכך ורצונך רק לרצונו יתברך, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, שיהי' מלאכתך נעשה על ידי אחרים, שלא יעשו רצון עצמם רק רצונך, מדה כנגד מדה.

וז"ש ונתתי גשמיכם בעתם, ר"ל הגשמיות שלכם חרישה וזריעה וכיוצא, יהי' בעתם של אחרים, שהם יעשו מלאכתך.

ונעשה עוד גם ברוחני, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס (עי' ברכות לב:) חסידים הראשונים היו שוהין ט' שעות לתפלה, א"כ תורתן היאך משתמר ומלאכתן אימתי נעשית, ומשני [מתוך] שחסידין הן תורתן משתמר[ת] ומלאכתן מתברכת וכו', יעו"ש.

וז"ש אם בחקותי תלכו וגו', דהיינו לבטל רצונם בג' סוגים, חכמה, גבור, ועשיר, שלא ישתמש בו לצורכו ורצונו כי אם לרצון הבורא יתברך. לכך מלבד שנתתי גשמיכם בעתם בגשמיי כנ"ל, אלא גם ברוחני ונתנה הארץ יבולה, היא סוד כוונת התפלה שהיא ארץ עליונה, כמ"ש (תהלים קט, ד) ואני תפלה, גם שלא ישהה ט' שעות ביום מ"מ יהי' שגורה תפלתו בפיו, ונתנה הארץ יבולה. וגם תורתו משתמר ונתברך, וז"ש ועץ השדה יתן פריו, שהתורה נק' עץ חיים תאוה באה (משלי יג, יב), ותואר עץ של השדה אשר ברכו ה', יתן פריו, וכמ"ש (תהלים א, ג) והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, והבן.

•

בפסוק אם בחק[ו]תי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם וגו', ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו, והשיג לכם דיש וגו' ונתתי שלום בארץ וגו', וחרב לא תעבור בארצכם ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב וגו', ופניתי אליכם והפרתי אתכם וגו' (כו, ג-ט). ופירש **רש"י** אם בחוקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה. ועץ השדה - הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות. והשיג לכם דיש - שתהיו עסוקים בו עד הבציר,

ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. וחרב לא תעבור בארצכם - אפילו חרב של שלום. והספיקות רבו וכתבתי ביאורם במ"א. וכעת נ"ל לדקדק לשון תלכו. **ב'** אם יעסקו בדיש עד הבציר ובבציר עד הזרע, תורתן מתי נעשית, וכקושית רשב"י בש"ס פ"ו דברכות (לה:). **ג'** הקשה **רבי משה אלשיך**, אם אפילו חרב של שלום לא תעבור, א"כ איך אמר ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. ופירש הוא ז"ל, כי לפניכם הוא לשון קודם, כי קודם שיבאו בארצכם יפלו בחרב, איש בחרב רעהו. **ד'** הוה לי' למימר בחרב, מאי לחרב. ושאר הספיקות יבוארו ממילא.

ונבאר פסוק ונתתי שלום בארץ, בג' אופנים, בחי' עש"ן. ונ"ל דאיתא במדרש איכה (איכ"ר א, ח), דאמר א' לחברי' חייט לי הדין מדוכא תבירא, אפיק לי' קומצא חול, ואמר לי' שזור לי חוטין וכו'. ופירש **ביפה ענף** על ידי שאין להם חיבור לכך המדוכא תבירא וכו', יעו"ש. וכן אמרו בש"ס (ירושלמי פאה פ"א ה"א) דורו של אחאב שהי' שלום ביניהם נצחו, מה שאין כן וכו'.

ובזה יובן [ו]נתתי שלום בארץ, דהיינו בין איש לרעהו, ועל ידי זה וחרב לא תעבור בארצכם ונפלו אויביכם לפניכם לחרב, כוונות לפניכם כמו תמורתכם, בסוד ואתן אדם תחתיך (ישעיה מג, ד). והיינו איש בחרב רעהו, כי השנאה שהיא חרב להרוג את חברו, בו יפול, וק"ל.

או י"ל, דכתבתי לעיל, עזב תעזוב (שמות כג, ה), שיעזוב הוא השנאה תחלה, ואז גם חבירו יעזוב השנאה. וזש"ה (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, הכוונה על ידי ואהבת לרעך, יתעורר הוא תחלה צינור האהבה לחבירו, ואז גם הוא יהי' כמוך. ובזה יובן, על ידי ונתתי שלום בארץ שאתה מעורר השלום והאהבה נגד חבירך, אז גם חבירך שהוא אויבך יתהפך מן לחר"ב חב"ר, וז"ש ונפלו אויביכם לפניכם לחר"ב, והבן.

עוד י"ל, דאמרו בש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם, ורעה מסתלקת. ויש להבין טעם הדבר. ונ"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור הפסוק (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. והענין דמבואר **בעץ חיים** דף ל"ה (ש"ו פ"ח) דיש אור ישר והוא רחמים, ואור חוזר והוא דין. והיינו כשהתחתונים ראוים אל הרחמים אז הש"י דרכו וישרו להטיב לתחתונים, ונק' אור ישר מצד הוי"ה. אמנם כשאין התחתונים ראוים, אז הופך פניו מהם בכעס, בסוד דומה דודי לצבי (שה"ש ב, ט), ומאיר בהם אור האחור והחוזר, שהוא דין בצמצום מצד אלדים וכו'.

העולה מזה, כשהתחתונים הופכים את פניהם ממנו יתברך כמ"ש (ירמיה ב, כז) כי פנו אלי עורף ולא פנים, אז מדה כנגד מדה גורמים לו יתברך ג"כ שיהפוך פניו מהם, ואור

והשפע בא להם בסוד אחור באחור שהוא אור חוזר ודין. וכשחוזרים והופכים פניהם אליו יתברך לילך בדרך הטוב והישר, אז ג"כ משפיע להם אור ישר שהוא רחמים.

ובזה יובן טוב וישר ה', ר"ל מצד שהוא טוב ודרכו להטיב לתחתונים להשפיע להם אור ישר, על כן יורה חטאים בדרך הטוב, שיהפכו פניהם אליו ית', כדי שגם הוא ישפיע להם אור הישר, וק"ל. וז"ש (ויקרא יט, טו) ולא תהד"ר פני גדו"ל, לאחור, כאמור.

ובזה תבין פסוק אם בחוקתי תלכו וגו' ופניתי אליכם. כלומר על ידי שהפכו פניהם אליו יתברך לילך בחוקתיו, על ידי כן גם הוא יתברך יפנה אליהם פנים בפנים, ועל ידי זה והפריתי אתכם וגו', וק"ל.

וענין תועלת תוכחת מוסר הוא מה שנאמר (ישעיה כז, ה) או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי וגו'. דהיינו שיעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ומה שפנו אליו יתברך עורף ולא פנים, עתה ע"י תוכחת מוסר יפנו אליו יתברך פנים בפנים, ואז מדה כנגד מדה גורם שישפיע להם אור ישר ורחמים. ובזה יובן כל זמן שתוכחה בעולם ברכה באה לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, והבן.

ובזה יובן ונתתי שלום בארץ, כי נודע שמו של הקדוש ברוך הוא הוא שלום (שבת י:), וכשפנו אליו עורף ולא פנים אז נסתלק שלום למעלה. מה שאין כן עתה אם בחוקתי תלכו שפנו אליו יתברך פנים בפנים, אז ונתתי שלום בארץ, שישרה הקדוש ברוך הוא שכינתו בארץ, שיהי' שלום בין הקדוש ברוך הוא ובין ישראל שהם בארץ, ועל ידי זה ופניתי אליכם פנים בפנים מדה כנגד מדה, ועל ידי זה והפרתי אתכם והרבתי אתכם, והבן.

•

עוד י"ל, דכתבתי לעיל, תנו רבנן (דברים יא, יד) ואספת דגנך, לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן, תלמוד לומר ואספת דגנך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רשב"י אומר אפשר אדם חורש וזורע וקוצר תורה מה תהא עליה וכו' (ברכות לה:). והעולה משם כי רבי ישמעאל ורשב"י לא פליגי, כי מר אמר חדא ומר אמר חדא, דהיינו בשעה שעוסק בדרך ארץ לא ימוש התורה מפיו ג"כ. וז"ש רז"ל (עי' אבות פ"ב מ"ב) טוב תורה עם דרך ארץ דייקא, דאם לא כן קשיא הפסוקים אהדדי, דכתיב ואספת דגנך, וכתיב לא ימוש וגו', ולדברינו אתי שפיר וכו', יעו"ש ביאור ארוך. ובזה כתבתי ביאור תירוץ **התוספות** (ברכות שם ד"ה כאן) עושין ואין עושין כי הדדי נינהו, והבן.

ובזה יובן, אם בחק[ו]תי תלכ"ו, שתהיו עמלים בתורה, גם כשתלכו לעסוק בדרך ארץ שהוא תואר הליכה, (תואר הליכה) שנתרחק ממנו יתברך, היפך ביאה שהוא כשנתקרב אליו יתברך בעסקו בתורה ובתפלה. מה שאין כן כשהוא עוסק בתורה גם בעת עסקו בדרך ארץ, אז ואת מצותי תשמרו, כי ב' מצות הנ"ל ואספת דגנך, ומצות לא ימוש וגו', הם סותרים זה את זה כנ"ל, מה שאין כן עתה בעוסק בתורה עם דרך ארץ אז מצותי תשמרו, ב' הנ"ל יכול לשמור כאחד.

ואתי שפיר והשיג לכם דיש וגו', כי מיירי בעוסק בתורה עם דרך ארץ, והבן.

ועשיתם אותם, דהיינו גם בשעת עשייה שאתה עוסק בדרך ארץ, אז בחק[ו]תי תלכו ג"כ. ועוד יש מעלה נוספת, לקשר מעשה הגשמים ברוחני, כמו **שביאר מורי זלה"ה** פסוק כל אשר תמצא ידך בכחך עשה וכו' (קהלת ט, י). וז"ש ועשיתם אתם, לקשר מלכות סוף המדריגה בחי' אות ת' אל ראש המחשבה בחי' אות א', ע"י אמצעי אות מ', וזהו ועשיתם א"תם, והבן.

ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. ופירש **רש"י** הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות. ויש להבין, כמו שהקדוש ברוך הוא היה הוה ויהיה כך התורה, א"כ איך יש בחינה זו עתה כמו לעתיד. ונ"ל דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר (ישעיה נח, א) הגד לעמי, כי פשעם גרמו, ולבית יעקב תאמר כי חטאתם גרמו וכו'. אמנם להכרעה מוכח, כי באתערותא דלתתא איתער לעילא, וזש"ה (תהלים פא, יד) לו עמי שומע הם המוני עם, אז גם ישראל בדרכי יהלכו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ונתנה הארץ יבולה, שהם המוני עם אילני סרק, יתנו פרים ויתעוררו לטובה, אז זה גורם שגם עץ השדה שהם הת"ח שנקרא עץ כנודע, ג"כ יתן פריו.

אמנם רש"י פירש עץ השדה יתן פריו, הם אילני סרק ועתידין לעשות פירות, ולא עתה. ונראה לי דכתבתי במ"א ביאור משנה באבות (פ"ו מי"א) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעול"מו לא ברא אלא לכבודו יתברך וכו' ה' ימלוך לעולם ועד וכו', יעו"ש. העולה, כי בעולמו היינו לעתיד, יהי' היצר הרע מלאך קדוש וכו'. ובזה כתבתי ג"כ (דברים ז, כד) ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמ"ם דייקא, שיעשה מן נבל לבן וכו'. ובזה יובן ועץ השדה יתן פריו, הם אילני סרק. שהם בחי' היצר הרע שהוא עתה עבד מורד באדונו, מה שאין כן לעתיד יתן פריו, שיהי' מלאך קדוש לשמש את קונו, והבן.

ונתתי שלום בארץ. דכתב **הרב משה אלשיך** בפרשת שלח לך ביאור פסוק (מלאכי ב, ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום, כי החומר והצורה הם מנגדים זה לזה, מה שאין כן בהכניעו החומר לצורה אז הוא החיים והשלום בין החומר והצורה וכו', יעו"ש. ואני

כתבתי במ"א ביאור פסוק (בראשית יח, יא) ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה אורח כנשים, כי החומר נעשה צורה וכו'.

ובזה יובן ונתתי שלום בארץ, דהיינו שלא יהי' החומר והצורה שני הפכים, כי יהי' שלום בארץ, שיעשה חומר הארץ צורה ורוחני שהוא שלום בארץ, שיש כל השלימות של הנשמה והצורה, שיש בחי' זו בחומר הגוף והארץ ג"כ, על ידי שנעשה החומר צורה. ועל ידי זה וחרב לא תעבור בארצכם, כי החרב של היצר הרע לא תעבור בארצכם, כי על ידי שהיפך מן החומר צורה נעשה ג"כ מן היצר הרע יצר טוב, כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז, ז). וזהו ג"כ והשבתי חיה רעה מן הארץ דייקא, והבן.

ונפלו אויביכם לפניכם לחרב (כו, ח). ונבאר פסוק ישעי' סימן נ"א (יב), כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל. הענין, דכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (שמות יג, כא) וה' הולך לפניהם יומם וגו', דכתב **הרמ"א** בשם **הרמב"ם** באורח חיים סימן א' (א) שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) הוא כלל גדול במעלת הצדיקים וכו', יעו"ש, וז"ש וה' הולך לפניהם יומם, שהיו מטהרים מחשבתם, ושם יה"וה הולך לפניהם תמיד, שהיו בגדר שויתי ה' לנגדי, ובחינה זו נקרא יומם כנודע וכו', יעו"ש. ובזה יובן כי הולך לפניהם יד"וד דייקא, והבן.

ובזה יובן ונפלו אויב[י]כם לפניכם, כי על ידי שהולך לפניכם ה', זה גורם ונפלו אויב[י]כם לפניכם, כמבואר בפסוק (דברים כ, ג) אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם אל ירך לבבכם אל תיראו וגו', כי ה' ההולך עמכם להלחם עם אויבכם להושיע אתכם, וה"נ כך, וק"ל.

ומ"ש לפניכם לחרב, ולא בחרב. נ"ל דכתבתי **דשמעתי ממורי** זלה"ה ביאור פסוק (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויבך ושבית שביו. כי על ידי טענת היצר הרע עצמו בזה כובש היצר הרע, שאם הוא זריז במלאכתו לפתות את האדם בעבירה כדי לעשות שליחותו יתברך, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב קסג:) משל הזונה, מזה יקח אדם מוסר לעצמו שיהי' זריז במלאכתו שלא לשמוע ליצר הרע, שהוא רצון קונו יתברך וכו', ודפח"ח. ובזה יובן ונפלו אויב[י]כם לפניכם לחרב, כי אויבכם הוא היצר הרע, בהלחם נגדו יהי' היצר הרע עצמו לחרב בידיך להלחם נגדו כנ"ל, והבן.

•

עוד י"ל ונתתי שלום בארץ, דכתבתי ביאור ש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם וכו'. **דשמעתי ממורי** זלה"ה ענין רומ"ח, שכל המלחמות בעולם, וכל המחשבות זרות

שבאדם, נמשך מחמת שהמ"ל אינה ביחוד עם דודה, וכאשר יתן האדם דעת לזה אז יראה וירעד יבא בו, ונעשה יחוד יראה עם נורא, ויתפרדו כל פועלי און וכו', ודפח"ח.
ובזה יובן, כל זמן שתוכחה בעולם, שיש שומע ומשמיע, אז נעשה יחוד קב"הו, וזה גורם ברכה בעולם, ורעה מסתלקת מן העולם. וזש"ה (דברים טז, יח) ושפטו את העם משפ"ט צד"ק, והבן.
ובזה יובן ונתתי שלום בארץ, שהוא יחוד קבה"ו, ועל ידי זה וחרב לא תעבור בארצכם, וגם והשבתי חיה רעה שהן מחשבות זרות ורעות, מן האדם שהוא בארץ, כי זה נמשך מזה, והבן.
ונבאר משנה אבות פ"ו (מ"ח), רבי שמעון בן יהודא משום רשב"י אומר, הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם וכו'. ויש להבין הא אמרו בש"ס (תענית ז.) תורה מפואר בכלי מכוער, ואיך חשיב כאן הנוי למעלה. ועוד מאי נאה לעולם יש בזה.
ונ"ל דכתב **בספר יצירה** פ"ד (א-ב), שבע כפולות בג"ד כפר"ת, יסודן חכמה ועושר וזרע וחיים וממשלה שלום וחן, שבע כפולות בג"ד כפ"רת בדיבור, ובתמורה תמורת חכמה אולת וכו', תמורת חן כיעור וכו'. והענין, דכתב **בספר הקנה** לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט), כי החכם יכוין להמשיך חכמה לזאת וכו', יעו"ש. א"כ כוונת בעל ספר יצירה ז' מדות בג"ד כפר"ת יסודן חכמה ועושר וכו', יכוין להמשיך זה אל השכינה שהיא בחי' שבע, וההיפך בתמורה יכוין להפריד הקליפות והתמורה מן השכינה, דהיינו אולת עוני וכו' וכיעור, והבן.
ובזה יובן כוונת התנא באבות, כי אלו ז' מדות הם ממש שבע כפולות בג"ד כפר"ת, שהם חכמה ועושר וכו' וחן נאה לצדיקים, והם ימשיכו מדות אלו להשכינה שנקרא עולם, ושפיר אמר נאה לצדיקים ונאה לעולם, והבן.
מה שאין כן בעסק התורה שיש בה דיני טומאה וטהרה שהם בחי' נוי שהוא חן וההיפך הוא כיעור, דעיקר לימוד התורה הוא להפריד מן השכינה הטומאה והאיסור והפסול, ואז נעשה מן הלכ"ה הכל"ה לקשטה ולייחדה אל דודה, ואז ביחוד צדיק וצדק נקרא צדיקים, ואתי שפיר מה שאמר נאה לצדיקים ונאה לעולם, והבן.

•

בפסוק בחוקתי, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלדים (כו, יב), ופירש **רש"י** אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני, יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלדים. והוא תמוה שזה סותר לזה, שאם יראו ממני ודאי מזדעזעים ממני.

ונ"ל דאיתא בש"ס פ"ק דברכות (ל:), עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה וכו' (תהלים ב, יא), במקום גילה שם תהא רעדה. להבין זה, נ"ל **דשמעתי ממורי זלה"ה**, כי בגשמי מקום שיש יראה אין גילה ובמקום גילה אין יראה, כי אם בעבודת ה' ית' למצוא במקום יראה יש אהבה, ואחר כך מצאתי **בספר אלגזי**.

ובזה יובן, שהתנא בא לחדש דבר שאינו אפשר בגשמי כי אם בעבודת השם יתברך, וז"ש וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהא רעדה, שהוא באמת דבר חידוש, והבן. ובזה יבואר כוונת **התוספות** שם (לא. ד"ה במקום) דכתבו פשטי' דקרא וגילו ברעדה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן פירוש רש"י, והתהלכתי בתוככם, אטייל עמכם בגן עדן כאחד מהם שהוא בחי' אהבה נפלאה הנמשך מן יראה, כמו שכתבו **חכמי המוסר** סוף תיבת יראה הוא תחלת אותיות אהבה וכו', יעו"ש. וז"ש יכול לא תיראו ממני, כי במקום אהבה אין שייך יראה כמו בגשמי, ת"ל והייתי לכם לאלדים שהוא בחי' יראה כנודע, כי בעבודת השם במקום גילה שם תהא רעדה, והבן.

•

בפסוק ואולך אתכם קוממיות (כו, יג). פירש **רש"י** בקומה זקופה. והוא תמוה, הא אמרו בש"ס (קדושין לא.) דאסור לילך בקומה זקופה. ובש"ס (ב"ב עה.) דרשו קוממיות של אדם הראשון.

להבין זה, נ"ל דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר משנה (יומא פ"ו מ"א) שני שעירים דיה"כ מצותן שיהיה שוין במראה ובקומה ובדמים ולקיחתן כאחד וכו', יעו"ש. וכעת נ"ל לבאר בג' פנים עולם שנה נפש, א' באדם פרטי יעשה מחומר צורה, ואז שניהם שוין במראה ובקומה וכו'. פן ב' בכללות העולם, יעשה מאנשי החומר אנשי הצורה, ומיצר הרע יצר טוב, ונעשה מן נבל לבן, ואז שניהם שוין במראה ובקומה וכו'. פן ג' בבחי' השכינה שנקרא שנה כנודע.

והענין, דאיכא פלוגתא בש"ס דעירובין (יח.), אדם הראשון דו פרצופין נבראו, וחד ס"ל זנב. וזה שייך לביאור ש"ס דחולין (ס:), כתיב (בראשית א, טז) שני המאורת הגדולים, וכתיב (שם) את המאור הקטן וכו', וכתיב **בזוהר** כי בחיבור השכינה עם דודה נקרא שניהם גדולים, כי זנב ארי' נקרא וכו', יעו"ש.

אמנם חיבור המלכות עם דודה, או יריתה, תלה בהכשר מעשה התחתונים, או לאו ח"ו, כמו שכתבתי בכוונת הייחוד ארוממך ה' כי דליתני וכו' (תהלים ל, ב) יעו"ש. וה"נ על ידי שיהיה שניהם שוין במראה ובקומה, דהיינו בפרטות אדם יחידי שעושה מן

חומר צורה, ובכללות עולם נעשה מן אנשי החומר אנשי הצורה, אז שניהם שוין במראה ובקומה, ועל ידי זה גרמו למעלה שוין בקומה, אז הם שני המאורות הגדולים, והבן.
ובזה יובן ואולך אתכם קוממיות, בקומה זקופה, זהו שני קומת של אדם הראשון. כי מה שהי' תחלה זנב, נעשה עתה קומה שלימה כמותו, ואז שניהם שוין בקומה, והבן.
ובזה יובן ואולך אתכם קוממיות, בקומה זקופה. כי השכינה שהיתה במדריגה התחתונה נעשה עתה במדריגה עליונה, שנזקפה קומתה להיות שניהם שוין בקומה, והוא רמז שתי קומ[ו]ת של אדם הראשון, והבן, וזהו קוממיות.

במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד וגו' (א, א). וי"ל ל"ל ב' תוארים אלו יחד, במדבר סיני, באוהל מועד. ואיך שייך זה בכל אדם ובכל זמן.
וגם נבאר פסוקי שיר השירים (ג, א-ו) על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי ולא מצאתיו, אקומה נא ואסובבה בעיר וגו', מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן וכו'. וכבר כתבתי מזה במקום אחר.
ועתה נראה לי לבאר תחלה ש"ס דיבמות דף ע"ז (ע"א), דכתב **התוספות** בד"ה כתנאי עמוני (דברים כג, ד) ולא עמונית, וא"ת לרבי יהודא תקשי לי' מצרי (שם, ח) ולא מצרית, ואומר ר"י דה"ל לכתוב עמון ומואב וכו', אבל מצרי וכו', (והוא) [והא] דכתיב אדומי אגב מצרי וכו'. ונשאלתי, דקשה לתוס' קושית הש"ס דלעיל מזה, ותרצו וכו', דא"כ מ"ט אישתק בש"ס עבור קושיא זה. ואחר כך מצאתי קושיא זו **במוהרש"א** בחידושי אגדות, ולא משני מידי, יעו"ש. ונראה לי דקשה עוד, למה מרשים התוס' בכתנאי, ולא בדברי רבי יהודה עצמו. ועוד, דהקשה התוס' דגבי אדומי הוה ליה למימר ג"כ אדום, ומשני אגב וכו', א"כ גבי עמון ג"כ יש לומר אגב, והדרא קושיא כנ"ל.
ונ"ל דקושיא חדא יתורץ באידך, דכוונת התוס' להקשות על כתנאי, דהיינו דחד תנא נפקא לי' מעמוני לבד, וחד תנא נפקא ליה מעל דבר אשר לא קדמו וכו', איך אפשר זה ללמוד ממשמעות עמוני לבד, דהיינו סוגיא דש"ס דלעיל דהקשו עליו אם כן נימא מצרי ולא מצרית, ומשני בש"ס שאני הכא דמפרש טעמא על דבר אשר לא קדמו וגו', א"כ מאן דנפיק לי' מעמוני על כרחך מוכרח ללמוד גם מעל דבר וכו'. וזה שהקשו התוספות, איך אפשר דליפלגו תנאי בזה ורבי יהודא נפיק לי' מעמוני לבד, אם כן הדרא קושית הש"ס תיקשי לי' נימא מצרי ולא מצרית. ומשני, דשפיר יכול ללמוד מעמוני לבד, דהל"ל עמון וכו', אבל מצרים וכו'. אך דלפי זה היה קשה לתוס' אם כן מאי טעמא אישתק ש"ס,

לישני כך. לזה באו התוס' לתרץ זה, דהא קשה גבי אדומי נמי לכתוב אדום, וצריך לומר אגב מצרי כתב אדומי, אם כן גבי עמון גם כן יש לומר אגב, ולא סבירא לי' הש"ס סברא זו, לכך אישתק. מה שאין כן רבי יהודא סבירא ליה תרתי אגב חדא לא אמרינן אגב, אלא שמע מינה דעמוני דוקא קתני ללמוד הנ"ל, ומצרים אי אפשר כמו שכתבו התוס', ולא נשאר רק אדום שפיר יש לומר אגב, וק"ל.

אך כדי לבאר טעם פלוגת[ת]ן כתנאי הנ"ל, דרבי יהודא סבירא לי' מעמוני לבד, וצריך לדחוק כמו שביארנו כוונת התוס' הנ"ל. ומאי טעמא לא סבירא לי' כרבי שמעון דמפורש בפסוק טעמו - על דבר אשר לא קדמו וגו'.

וי"ל דרבי שמעון אזיל לשיטתו, דהוא רשב"י, ותנא קמא דרבי שמעון שהוא רבי יהודא, אזיל לשיטתו. והוא, דבמשנה שם (עו:) אמרינן, עמוני ומואבי אסורין איסור עולם, אבל נקבותיהן מותרים מיד. מצרי ואדומי אינן אסורין אלא עד ג' דורות, אחד זכרים ואחד נקיבות. רבי שמעון מתיר את הנקיבות מיד מקל וחומר וכו', אמרו לו אם הלכה וכו' לדין יש תשובה, אשר לא קדמו ואשה אין דרכה לקדם וכו'. ויש להבין במה פליגי כאן גם כן.

ונ"ל דתנא קמא ורבי שמעון כל אחד אזיל לשיטתיה, דפליגי בפ"ו דברכות (לה:) ואספת דגנך (דברים יא, יד), דר' יהודא סבירא לי' הנהג דרך ארץ, ורבי שמעון סבירא לי' אפשר אדם חורש וכו' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיה סא, ה) ועמדו זרים וכו'. ואם לאו, שאין עושין רצונו, ואספת דגנך. ולא עוד, שמלאכת אחרים נעשה על ידן. והקשו **התוספות** (ד"ה כאן) הא לעיל מוקמינן ואספת דגנך בעושין רצונו, ומשני וכו', עיין ביאורו לעיל בדף הקודם, וביאור משנה (אבות פ"א מי"ד) אם אין אני לי וכו'.

עוד נראה לי לבאר משנה זו אם אין אני לי מי לי וכו'. דשמעתי בשם **הרב המגיד מו'** **מנחם**, פירש הש"ס [האי] עלמא כהלולא דמיא וכו' (עירובין נד.). שיש בהלולא כמה הכנות וכמה טרחות, ועיקר הכל שיאמר החתן להכלה הרי את מקודשת וכו', ובזה גם כן יש עיקר ושורש הכל, תיבת לי. כך בענין עולם הזה, כל הכנות וטרחות ותכלית הלימוד והמעשים שיזכה לדביקותו יתברך, לקיים מ"ש (דברים י, כ) ובו תדבק, וזה ענין לי של הרי את מקודשת לי וכו', ודפח"ח. ובזה יובן אם אין אני לי מי לי, ר"ל אם אין אני עושה כל התורה והמעשים לתכלית הדביקות בו יתברך, שהוא ענין לי, א"כ מי לי, והבן.

עוד י"ל, **דשמעתי בשם מורי** פירוש הפסוק (קהלת ט, י) כל אשר תמצא ידך [לעשות] בכחך עשה. שהוא ענין חנוך מט"טרון שהי' מייחד קודשא בריך הוא ושכינתי' וכו', עיין מזה במקום אחר. והעולה משם שצריך לקשר המעשה עם המחשבה שהיא נשמתו הנק' כחך, וזה נקרא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, יעו"ש. ונודע כי המחשבה הנק' אין, כשמקשר המעשה שהיא השכינה הנק' אני עם המחשבה הנק' אין, אזי מבטל כל גזירות קשות ורעות, כמו **ששמעתי ממורי**. ובזה ביארתי מה שכתב **בזוהר** (ח"א צ:, ח"ג קמח.) ויחשבה לו צדקה וכו' (בראשית טו, ו), והבן.

ובזה יובן אם אין אני לי, ר"ל כאשר אני מקשר המעשה עם המחשבה שהוא אין, עם אני, זהו נקרא לי הנ"ל. ועל כל פנים אם אינו מכוין הנ"ל, יכוין מי לי לקשר מלכות עם הבינה, כמו **ששמעתי ממורי** כשלומד ואינו מבין הוא מלכות, ואחר כך כשמבין אז מקשר מלכות עם בינה, ודפח"ח, וז"ש מי לי, נעשה יחוד עם הבינה שהוא מי, עם לי שהיא מלכות, שהנשמה מבינה, שנאמר (איוב לב, ח) נשמת שדי תבינם. וכשאני לעצמי, ר"ל שעשה מעשה בעצם רק בלי מחשבה, מ"ה א"ני, שהוא יחוד קול ודבור על כל פנים, וכשיש גם כן מחשבה טובה, נעשה יחוד יותר עליון כאמור, והבן.

עוד י"ל, על פי שביארנו בדף הקודם שיש ג' מדריגות בענין עושין ואין עושין. כי מה שנאמר (הושע ב, יא) ולקחתי דגני, הוא באין עושין רצונו כלל, כמו שהשיב לנזיר כי אסיפת דגנו הוא לתכלית התגברות על אויביו ולהתכבד וכו'. ומ"ש ואספת דגנך, הוא בעושין ואין עושין, ר"ל כי במעשה אינו מעושי רצונו רק מאוספי הון, אלא שכוונתו לשם שמים שיהי' לו פנאי אחר כך לעשות רצונו, ואינו רוצה לסמוך על אחרים שיעשו מלאכתו. ומ"ש ועמדו זרים ורעו צאנכם, הוא בעושי רצונו ממש, לקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעו, כדסבירא לי' לרשב"י דפליג על תנא קמא דסבירא לי' הנהג בדרך ארץ בכוונה רצוי' הנ"ל, ורשב"י סבירא לי' אם כן תורה מה תהא עליה, אלא צריך במעשה שיעשה הטוב, ולא במחשבה לבד. והוא בשיטת בית שמאי ובית הלל (ביצה טז.) הנ"ל, דבית הלל סבירא להו להקל מצד החסד והרחמים שהיא מדתו, שכל מעשיו הי' לשם שמים, ודי בהכנה סמוך לשבת, וז"ש (תהלים סח, כ) ברוך ה' יום יום, וכל ו' ימי החול שעושה מעשיו הגשמיים לשם שמים, די בזה. מה שאין כן בית שמאי, מצד החומרא והגבורה, מחמיר שיכין מחד בשבת לשבת וכנ"ל.

וז"ש הלל גם כן, הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי, והוא דזכרנו קושית **הכסף משנה** על **הרמב"ם** שפסק בהלכות חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) שאם כפאוהו לאכול מצה יצא, כי המצות א"צ כוונה ומחשבה, ובהלכות שופר (פ"ב ה"ד) פסק התוקע שלא בכוונה לא

יצא. ומשני, בשלמא במעשה בלא כוונה ומחשבה יש על כל פנים מעשה בידו, מה שאין כן בקול שאינו מעשה, אם אין מחשבה וכוונה אם כן לא עביד מידי, יעו"ש. ז"ש כי הלל לשיטתו אמר, שהוא המיקל גם כשאינו עושה מעשה טוב, רק לאסוף הון, אם הי' כוונתו ומחשבתו לשם שמים נקרא עושה רצונו. מה שאין כן כשאין מחשבתו גם כן לשם שמים, אם כן לא עביד מידי, ונקרא ולקחתי דגני, וז"ש אם אין אני לי, ר"ל כי אני המיקל במעשה רק במחשבה שיהי' לשם שמים, ואם אין אני לי, שאין המחשבה הנק' אין, לי אני שהוא המעשה גשמי לבד, מי לי, כי נחשב לאין עושין רצונו כלל. וכשאני לעצמי, שאני מכווין במעשה הגשמי לעצמי, שהוא עצמותו הנצחי לשם שמים, אז מה אני, מדה ואינו מדה, בעושין ואין עושין נקרא, ובלבד שלבסוף ימיו יעשה הכנה במעשה הטוב, וז"ש אם לא עכשיו אימתי, שלא יעבור זמן קצר כזה, וק"ל.

מה שאין כן בית שמאי סבירא להו עשה תורתך קבע (אבות פ"א מט"ו), שיעשה במעשה הטוב והישר, וכרשב"י, ולא סגי במחשבה שעושה מעשיו גשמיים לשם שמים, ואם כן תורה מה תהא עליה. אלא אמור מעט, שאמירה נק' מחשבה כנודע, ועשה הרבה - מחד שבתך לשבת במעשה, וק"ל.

ונחזור לענין עמוני ולא עמונית, שיש בו ב' טעמים. א', טעם המפורש בקרא (דברים כג, ה) על דבר אשר לא קדמו. טעם ב', דכתב **האלשיך** בהקדמת מגילת רות, כי יסוד מגילה זו להור[ו]ת גודל מעלת הכוונה לשם שמים, גם כי נראה זר מעשיהו. והוא כי בנות לוט נתכוונו לשם שמים, לכך יצא מהם מלכות בית דוד, וגם למענם התיר הנקבות לבוא בקהל, ולא גזר אלא על הזכרים, כי גדולה עבירה לשמה וכו' (נזיר כג:) יעו"ש.

ובזה תבין טעם הפלוגתא במשנה ובברייתא, כי רבי יהודא סבירא לי' מעמוני לחוד נלמד להוציא הנקבות לאסור רק הזכרים, כי סבירא לי' מאחר שכוונתם הי' לשם שמים, לכך הנקבות מותרים, דזה נקרא עושין רצונו של מקום. מה שאין כן רבי שמעון סתם שהוא רשב"י, אזיל לשיטתיה, דאין נקרא עושין רצונו אלא כשעושה רצונו הטוב במעשה, וכאן שלא הי' טוב במעשה, אין זה עושין רצונו, והטעם אשר לא קדמו אתכם וכו'.

וז"ש כתנאי וכו', כי גם במשנה סבירא לי' לתנא קמא דרבי שמעון כמו תנא קמא דברייתא, מאחר שהזכרים לא נתכוונו לשם שמים והנקבות נתכוונו לשם שמים, לכך עמוני ומואבי אסורין ונקבותיהן מותרים מיד מטעם זה. מה שאין כן מצרי ואדומי שאין שייך טעם זה, לכך אחד זכרים ואחד נקבות אסורין. מה שאין כן רבי שמעון סבירא לי' דגם בעמון ומואב אין להתיר מטעם שהנקבות לשם שמים נתכוונו ונקראו עושין רצונו

של מקום, דהוא פליג בזה, וכמו שכתבו **התוספות**, לכך גם במצרי ואדומי אין לחלק בין עמוני ובין מצרי, דסבירא לי' דגם שם הנקבות מותרין, וק"ל.

עוד י"ל במשנה אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני וכו'. דאיתא במשנה בפ"ב דדמאי (מ"ב) המקבל עליו להיות נאמן, מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר, ואינו מתארח אצל עם הארץ. רבי יהודא אומר אף המתארח אצל עם הארץ נאמן. אמרו לו על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים - מאחר שהוא אוכל אצל עם הארץ דבר שאינו מתוקן כשיתארח אצל עם הארץ.

ואם כן הכי נמי הלל לשיטתו אמר במשנה דלעיל (אבות פ"א מי"ב) הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום וכו', אוהב את הבריות וכו'. ושמא תאמר איך אקיים אוהב את הבריות מאחר שהם שונאים אותו, וכמים אל פנים כן לב אדם לחבירו וכו'.

לכך בא במשנה שלאחרי' לסתור זה. מלבד מה שזכרנו במקום אחר סתירה לזה, כי אהרן פתח צנור האהבה, כמו משה רבינו ע"ה שפתח צנור היראה, יעו"ש. וז"ש, איך תרצה שאחרים יאהבוך, מאחר שאין אתה אוהב את עצמך, וכמ"ש **הפייט** בשחרית דיום ב' דשבועות: קרוץ מחומר מה מועילו, חומד ומתאוה שאינו שלו, זה שיש לו אינו שלו [כי היום כאן ולמחר בקבר], קנין שאינו שלו למה הוא לו. ר"ל מאחר שאינו לחלוטין, למה הוא לו, יבין וישכיל וישמח במתת גורלו, ר"ל ישמח ביראת השם יתברך ובתורתו שהיא מתת גורלו עולמית, וכו' יעו"ש. וכמ"ש בש"ס דב"ב (יא.) במעשה דמונבז אבותי גנזו וכו', יעו"ש. ומאחר שעסק האדם הוא תמיד לרדוף אחר המותרות, שאינו נשאר ממנו כלום לעצמו, רק לזולתו, לאשתו עם בעל אחר, והוא יצא בגפו מעולם הזה, אם כן אין זה אוהב לעצמו. ומכל שכן לפי מה שאמרו רז"ל מחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות, לשון הרע א' דוחה מאה תשובות, ביזוי תורה א' דוחה מאה שמחות, נבלות פה א' דוחה מאה הבטחות, וכיוצא בזה. אם כן היש לך שונא גדול ממה שהוא שונא לעצמו, וז"ש אם אין אני לי מי לי, שאין אני אוהב את עצמי, מי לי לאוהב.

וכשאני לעצמי מה אני, דכתב **האלשיך** במגלת אסתר בפסוק (ב, כב) ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, וז"ל: הורה לנו מוסר נאה, בל ידרוש כל אדם שלום וטוב לעצמו ולא לחבירו, והשם יתברך הוא ידרוש שלום הכל, כי בהיפך הוא, כי כשהאדם שם פניו להיטיב רק לעצמו ולא לחבירו, וכן רעהו כיוצא בו, אז אין הקדוש ברוך הוא מיטיב לאחד מהם, כי אדרבא המתפלל על חבירו וכו' (ב"ק צב.), וזהו מצות עשה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), הכוללת כל התורה. ומרדכי ואסתר החזיקו במדה זו, שכל אחד רצה להיטיב לחבירו, והשם יתברך היטיב

לשניהם, ויודע הדבר למרדכי, ולא גלה בעצמו למלך שיטיב לו, רק ויגד לאסתר להיטיב לה, והיא אמרה למלך בשם מרדכי להיטיב לו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן וכשאני לעצמי מה אני, ר"ל כשאני דורש טוב לעצמי ולא לחבירי, מה אני פעלתי מאומה כאמור. רק הכוונה להיטיב לחבירי, לכך הכריז ואמר לחביריו וריעיו שובו בנים כי אם לא עכשיו אימתי, וק"ל.

ובזה יובן פסוקי שיר השירים, על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי, דזכרנו פלוגתא דתנא קמא ורשב"י, דתנא קמא סבירא לי' הנהג מנהג דרך ארץ, ואספת דגנך שיכוין לשם שמים. ורשב"י פליג, אם כן תורה מה תהא עליה. ובזה סובב כוונת הפסוקים הנ"ל, שיש חומר וצורה שהם נפשיות וגופניות, ויש מהמוני עם העוסקים בצרכי הגוף, ויש תלמידי חכמים העוסקים בצרכי הצורה ונפשיות, שעוסקים בתורה ותפלה. ואלו ב' בחינות כל אחד נחלק לשנים, העוסקים בצרכי הגוף יש שמכוין להנאת גופו לבד, וכמו (שהשיג) [שהשיב] לנזיר כדי שיהי' מכובד ויתגבר על שונאיו, ויש שמכוין לשם שמים כמו שהשיב הנזיר וכנ"ל. וכן בעסק הלימוד יש ב' בחינות, א' שמכוין להנאת עצמו שיתגדל ויתפאר על ידי עסק התורה שיהי' מכובד, בחינה ב' לאהבת השכינה, וכמ"ש **בתיקונים** תיקון ו' (כב.) וז"ל: משגיח מן החלונות (שה"ש ב, ט), אלין חלונות דבי כנישתא. ויפן כה וכה (שמות ב, יב), אם אית מאן דיתער בתיובתא לתברא בית אסורין דילהון. וירא כי אין איש, אלא איש לדרכו פנו כו', ולית מאן דיחזיר שכינתא לקודשא בריך הוא וכו' וכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין וכו', יעו"ש. הרי שעיקר עסק התורה והתפלה והתשובה צריך שיהי' לאהבת השכינה הנק' נפשי, כמ"ש **בזוהר** נפשי אויתיך בלילה וכו' (ישעיה כו, ט), יעו"ש.

וז"ש על משכבי בלילות, שהשכינה שוכבת בזמן הגלות שנקרא בלילות, וצריך להקימה על ידי התורה ועבודה כנודע, ואמרה השכינה, על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי, ר"ל גם אלו העושין כרשב"י שמניחין עסק פרנסת עולם הזה ועוסקין בתורה ועבודה כל ימיהם, אפס שיש בה ב' בחינות, אם לאהבת עצמו שיתפאר על ידי עסק התורה ויגדל כבודו, או לאהבת השכינה להקימה כנ"ל. וז"ש בקשתי את שאהבה נפשי ולא מצאתיו שיהי' עסקו לאהבת נפשה של השכינה, רק להחזיק טובה לעצמו.

אקומה נא [ו]אסובבה בעיר בשוקים וברחובות, אלו הכת העוסקים בפרנסת עולם הזה, וכתנא קמא דרשב"י - הנהג דרך ארץ. ופניתי אליהם לראות אם יש בהם אחד מב' בחינות הנ"ל, תכלית של אסיפת ממון מה הם מכוונים. וז"ש אבקשה את שאהבה נפשי, גם

שאינם עושין הטוב במעשה, מכל מקום אם מכוונים לשם שמים לאהבת נפשי, גם כן בקשתי ולא מצאתיו.

והטעם, שיש שומרים המונעים לאדם ליכנס אל הטוב, וגם אותי מצאוני השומרים הסובבים בעיר - יש מניע[ו]ת ומסך מבדיל בין האדם מליכנס אל טוב הגנוז, כי אם הראוי לכך, וזה נקרא שומרים.

וכמעט שעברתי מהם על ידי תשובה, להסיר החשך וליכנס אל האור טוב הגנוז. אז מצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו, עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר וכו'.

ואז מי זאת עולה מן המדבר, על ידי מ"י שהיא תשובה, אז השכינה הנק' זאת, עולה מן המדבר, שהיא החומר שנקרא מדבר מקום קליפה, נגד הצורה שנקרא שדה תפוחין. והחומר נעשה צורה, בין בפרט אדם אחד בין בכללות המוני עם שנק' חומר, נעשו צורה, והבן.

ובזה יובן וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד. שהם ב' בחינות שהם ד' הנ"ל שיש בחומר וצורה, כי במדבר שהוא חומר, יש בו ב' בחינות, אחד שמכוין להנאת עצמו שהוא מדבר שאין בזה תכלית טוב, בחינה ב' נקרא סיני, שיש במדבר חלק טוב שמכוין לשם שמים כנ"ל. ב' בחינות אחרים נקרא אוהל מועד, א' שיושב באהל תורה להנאת עצמו, ב' להנאת השכינה שנק' מועד, כנודע שהוא מועד לכל חי, והבן.

נשא

וידבר ה' אל משה [לאמר] נשא את ראש בני גרשון גם הם למשפחותם וגו' (ד, כא-כב). וי"ל, הא סדר תולדותן, ובני לוי גרשון קהת ומררי (בראשית מו, יא). ולמה נמנו כאן בני קהת תחלה ואחר כך בני גרשון. ועוד, גם הם אין לו שחר. ועוד, הא התורה נצחי, ואיך שייך פרשה זו עתה. וגם האדם שנקרא עולם קטן איך יש בו פרשה זו.

וכדי לבאר זה נבאר ענין ד' דגלים איך הוא בכל האדם ובכל זמן, דגל מחנה יהודא קדמה מזרחה (במדבר ב, ג), דגל מחנה ראובן תימנה (שם ב, י), דגל מחנה אפרים ימה (שם ב, יח), דגל מחנה דן צפונה (שם ב, כה). ואגב יבואר איך בסוגי ישראל הם ד', וסוגי בני לוי הם ג'.

כדי לבאר זה נבאר משנה דאבות (פ"ה מ"כ), יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. דכתב בספר **עללות אפרים** מאמר רל"ו דף נ"ט וז"ל: הסיבות המביאות את האדם אל התשובה הם ד', והם חלוקים במדריגתן. מדריגה ראשונה, הוא השב אל ה' מעצמו מטוב מזגו ובחירתו, והיא

התשובה המובחרת מכולם. ב', השב אל ה' מאימת מוכיחים, כאנשי ננוה שלא שבו אל ה' עד אשר הוכיחם הנביא. ג', שאזנו אטומה משמוע בקול מלחשים עד אשר יראה יסורין באים על אחרים, אז יקח מוסר פן ישוה לו גם הוא. ד', מי שבכל אלה לא יוסר עד שבאין יסורין עליו ממש, כמ"ש במנשה (דה"ב לג, יב) וכהצר לו חלה פני ה' אלהיו וגו'.

וכבר משלו חז"ל (חוה"ל ש' התשובה פ"ו) ד' מדריגות אלו לעבד שברח מרבו, ויש אחד שחזר מעצמו ונתחרט וכו'. וכל ד' מדריגות רמוזין בפ' תשובה בפרשה נצבים, א', לשמור חוקותיו הכתובים בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' וגו' (דברים ל, י), ר"ל מחמת עיון התורה שב מעצמו. ב', השב מקול מוכיחים ושבת עד ה' ושמעת בקולו (שם, ב), ר"ל מכח ששמע בקול מוכיחים כמוני. ג', ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך, ומכח זה ואתה תשוב ושמעת וגו' (שם, ז-ח). ד', והיה כי יבואו עליך וגו', והשבות אל לבבך וגו' (שם, א).

אך נגד זה יש ד' דברים המונעין את האדם מדרכי התשובה, ורמוזים גם כן בפרשה זו. א', מי שעונותיו נפלאים ומכוסים ממנו ואינו יודע במה חטא, ודאי זה לא יבקש שום רפואה למכתו, היפך דוד המלך ע"ה שאמר (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד וגו' פשעי אני אדע. סיבה ב', היפך זה, שמקצתם מתיאשים מן התשובה בחשבם כי בכל יום מוסף והולך, וגדלו עד לשמים, וגם דרך זה לא יתכן. סיבה ג', המצויים באלו השטופים בחמדת עולם הזה, ומרחיקין זמן התשובה מיום ליום עד שימצא עת פנוי, ולעולם לא יהי' פנוי, ונמצא כל ימיו בעבירה. סיבה ד', בסוחרים ותגרים הדוחין עד שימכרו הסחורה כפי חפצן, ועסק אחד גורר חבירו עד שימות בחטאו.

וז"ש הכתוב (דברים ל, יא) לא נפלאת היא, ר"ל שלא תמצא התשובה במי שמעשיו נפלאים ממנו, והוא סיבה א'. נגד סיבה ב' אמר (שם) ולא רחוקה היא, המרחיקין זמן התשובה, וז"ש הכתוב (משלי כז, א) אל תתהלל ביום מחר וגו'. נגד סיבה ג' אמר (שם, יב) לא בשמים היא, שסובר שגדלו עונותיו עד לשמים. נגד סיבה ד' אמר (שם, יג) לא מעבר לים, הם הסוחרים וכו' (עירובין נה.), ודפח"ח. ובזה תבין משנה זו הוי עז כנמר, נגד ד' סוגים הנ"ל.

ובזה יובן ענין ד' דגלים, וענין ד' מיני זיווגים הנזכר **בעץ חיים**, א' זווג אחור באחור, ב' פנים באחור, ג' אחור בפנים, ד' פנים בפנים. כי סוג א' החוזר בתשובה מעצמו אל ה', תשוב ה' כנודע, זו היא זיווג פנים בפנים, והוא דגל מחנה יהודא החונים קדמה מזרחה שנקרא פנים, היפך מערב הנקרא אחור, בסוד אחור וקדם צרתני (תהלים קלט, ה).

וסוג ב' השב מחמת קול מוכיחים, הוא זווג אחור בפנים, כי נתאחר, ודומה דודי לצבי החוזר לפניו אל עמו ישראל אולי ישובו, שבכל יום בת קול מכריז שובו בנים שובבים, ואז היה עדיין זה פנה עורף ולא פנים. והוא מחנה ראובן, שהוא על דרך שמעי ב"ת ורא"י והטי אזנך (תהלים מה, יא), ר"ל לשמוע לקול מוכיח, שישמעו בת קול המראה חיבת ה' אל ישראל, שבכל יום יוצא הכרוז הנ"ל, וז"ש שמעי בת קול המכריז שובו בנים שובבים, דמכל מקום נקראו ב"ן, וז"ש רא"ו ב"ן, תימנה יחנו - כי ימין פשוטה לקבל שבים.

וסוג ג' שאינו שומע בקול מוכיח עד יראה יסורין באים על אחרים, הוא זיווג פנים באחור. כי מצד שהשם יתברך מחזיר אחוריו מהם בא היסורין, ואז מי ששב אז וחוזר בתשובה נקרא פנים באחור. והוא מחנה אפרים ימה, למערב הנקרא אחור ולא קדם, וזה שנקרא אפרים כי הפרני בארץ עניי (בראשית מא, נב), מצד שהי' יסורין ועוני בארץ ההוא, נתתי לבי לחזור בתשובה, והפרני בארץ עניי.

סוג ד', שלא שב עד שבאו עליו יסורין, והוא זווג על כל פנים אחור באחור, והוא דגל מחנה דן צפונה, כמ"ש (בראשית טו, יד) ואת הגוי אשר יעבודו דן אנכי, שכבר שפטו ודנו במה ששעבדו בישראל כמו **ששמעתי ממורי**, והוא מצפון תפתח הרעה (ירמיה א, יד).

אך בכל זה שיש ד' סוגים, היינו בשאינו מצער בצרות חבירו, אבל כשיש שהוא מצטער בצער חבירו כאלו בא עליו, אין צריך לסוג רביעי הנ"ל, וסגי בב' סוגים הנ"ל.

ובזה יובן, כי בבני לו"י שהוא לשון חיבור, אינו רק ג' סוגים, כי קהת הוא לשון ולו יקהת עמים (בראשית מט, י), שפירש **רש"י** לשון אסיפה, כי תחלת הכל מצינו (אסתר ד, טז) שצוותה אסתר לך כנוס את כל היהודים, שיהי' חיבור ביניהם, היפך עצת המן שאמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד (אסתר ג, ח), ר"ל שיש פירוד ביניהם, וזה חס ושלום גורם חלק לבם עתה יאשמו (הושע י, ב), וכמו **ששמעתי** פירוש הש"ס (שבת קלח:, עי' רש"י) הפלא ופ"לא (ישעיה כט, יד), ר"ת פירוד לבבות אנשים, שזה גורם ח"ו ואבדה חכמת חכמיו וכו'.

ועל פי זה פירש בספר **עוללות אפרים** דף נ"ד (מאמר ריב) ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים וכו' (במדבר י, ד). כי תקיעה פשוטה מורה על אחדות, כמו שאמר **הפייט** (חזרת הש"ץ מוסף דר"ה) פשוט לב אחד. ואחדות ראשון מורה על אחדות נשיאי העדה, וז"ש ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים, שיהיו באגודה אחת, שזהו ראש לכל התיקונים, כי בזמן שהם באגודה אחת, אז יסכימו כולם כאחד להשיב רבים מעון,

ולהדריכם בדרך תשובה. ובהיפך זה הישר בעיניו יעשה, זה אוסר וזה מתיר. וז"ש הכתוב (דברים לג, ה) בהתאסף ראשי עם, זה גורם שיהיו יחד שבטי ישראל בתשובה, ודפח"ח. **וז"ש** תחלה קהת, שיאספו יחד ראשי העם ויחזרו בתשובה, סוג א'. ואז נשא את ראש בני גרשון גם הם, שהם יתר העם הנחשב כגרים נגד ראשי העם, שישמעו לקולם, שהוא סוג ב'. ואחר כך כשאינו שומע לקולם, ע"כ ישמעו בסוג ג' הנקרא מררי, שימררו חייהם של שכניהם, סוג ג' הנ"ל. ואז ודאי יצטער בצרתו כאילו בא עליו, כי הוא מסוג לוי וחיבור, וישוב בתשובה, ושוב אין צריך לסוג ד', וק"ל.

ועל פי זה יובן גם כן פירוש הפסוק (ויקרא י, ו) ועל כל העדה יקצוף, ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. ר"ל, למה לכם להמתין עד בחינה ד' שעל כל העדה יקצוף, לשון עתיד, הלא יותר טוב שתהיו בסוג לוי, ר"ל כשיהיו בגדר בני לוי שיהא חיבור ואחדות ביניכם שיצטערו בצרתן, ועל ידי זה ישובו בתשובה שהוא סוג ג', שוב אין צריך לסוג ד' הנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל, דכתב **הרמב"ם** בהלכות תענית (פ"א ה"א) מצות עשה לזעוק ולהריע על כל צרה, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם וכו', ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבא צרה ויזעקו עלי' ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ותאמרו מקרה הוא והלכתם עמי קרי אף אני וגו', יעו"ש. והוא מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נז, א), ויש בו ב' פירושים, או להגן, או ח"ו שלא יראה הרעה. והנה השומע יאמר מאחר ששלום יהי' לו והתברך בלבבו, לכך אמר ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה, ובזה ידעו הכל שבגלל רעתם נאספו אנשי חסד אלו, ויוסר הצרה שלא תבא כלל. מה שאין כן כשיאמרו שהוא להגן, ויתברך בלבבו וכו', לכך עצה היעוצה כנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל תועלת הבכי' לכל בית ישראל[27], ונבאר ש"ס פרק י"ג דשבת (קה:), אמר רבי יהושע בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו, שנאמר (תהלים נו, ט) שימה דמעתי וגו'. וי"ל חדא איך מוכח דקאי על מת. **ומוהרש"א** פירש דאם לא כן אסור לאדם להצטער ולבכות וכו'. וי"ל הא על עונותיו מותר להצטער ולבכות ומנ"ל דקאי על מת. ועוד, למה לי סופרן.

[27] בפ"א דר"ה (יח:) צום השביעי שבו נהרג גדלי' וכו', וללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. וי"ל אם כן כמה צדיקים וכו' והנה קשה סילוקן של צדיקים יותר וכו', והקושיא מפורסמת אם כן גם בשאר צדיקים שמתו יקבעו צום. ומהרש"א פירש שעל ידי זה הי' צרה לכל ישראל, ובזה פירש יחיינו מיומים (הושע ו, ב) יעו"ש.

כדי לבאר זה, נבאר ש"ס שאח"ז, תניא מפני מה בניו קטנים מתים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר, ופריך ערבונא שקלי מיניה, אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה וכו', מוחלין לו על כל עונותיו, ע"כ. והספיקות רבו, כמ"ש **הרי"ף** יעו"ש. **ונ"ל** דאיתא בפ"ב דנדה (דף יג.) המוציא שכבת זרע לבטלה כאלו שוחטי ילדים שנאמר וכו'. והוא מחמת שתי נשים זונות מחלת ולילית המחטיאין לאדם בשכבת זרע לבטלה, והתקנה לזה, להכניע כח לילית על ידי דמעות שאדם מיליל על אדם כשר, או בתפלה. וכח מחלת, על ידי שמחה של מצוה נכנעו.

ועל פי זה מבואר בשם **מו' יהושיע העשיל מקראקא** פסוק (שמות כב, כח) מלאתך ודמעך לא תאחר, ואז בכור בניך תתן לי, כמ"ש בס"ד פ' ס"ח. כי מלאתך אלו בכורים שהיו מביאין בשמחה, להכניע מחלת. ודמעך שהם להכניע לילית, שלא יחטאו בשכבת זרע, ואז בכור בניך - טפה ראשונה, יהי' לי יעו"ש, ודפח"ח.

ובזה יובן, כל המוריד דמעות על אדם כשר הקדוש ברוך הוא סופרן, והי' קשה מנא לן דקאי על אדם כשר, דלמא על עונותיו, ועוד למה לי סופרן. וכדי לתרץ קושיא חדא באידך, מביא ש"ס שאח"ז תניא מפני מה בניו קטנים מתים, שהוא עבור חטא שכבת זרע, שנקרא שוחטי ילדים, שלא עשה תקנה, והוא לבכות על אדם כשר, שידע שהוא נעדר בעונו, ואז הדמעות הוא תיקון חטא הנ"ל, ואז מוחלין כל עונותיו. ולכך הקדוש ברוך הוא סופרן, כי כל טפה של שכבת זרע שגורם מיתת בנים, נגד זה כל טפה מן הדמעות נקרא תיקון על כל טפה הנ"ל. ולכך סופרן ומניחן בבית גנזיו, באוצר שנקרא גוף וכו', והבן כי קצרתי.

וכדי לבאר יותר, נדקדק הספיקות בפסוק ועל כל העדה יקצוף ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. וי"ל **א'**, הא מתו לחינוך כמ"ש (ויקרא י, ג) הוא אשר דבר ה' וכו', הגם דקושיא זו יש לתרץ וכו'. **ב'** קשה, מה הוקצף על כל העדה, בין לש"ס דזבחים (קטו:) שמתו לחינוך הבית, בין למאן דאמר בערובין (סג.) בחטאם מתו, מה ענין זה לעדה. **ג'** דהל"ל יבכו השריפה, מאי את. **ד'** אשר שרף ה', שהוא רחמים, ועונש הוא מצד הדין.

כדי לתרץ זה, נבאר ש"ס פרק ג' דמועד קטן (כח.), אמר רבי אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. וכתבו **התוספות** (ד"ה מה פרה) מכפרת על מעשה עגל, כדאיתא במ"ר (יט, ח) משל לבן השפחה, תבא אמו וכו'. וכתב **מוהרש"א** והוא דחוק, ופירש מדקרי' רחמנא חטאת וכו'. וי"ל דהל"ל כשם וכו', ולשון מה צריך הבנה.

וכדי לתרץ זה, נבאר ש"ס דפרק ג' דמועד קטן (כח:), תניא היה רבי מאיר אומר טוב ללכת וגו' עד והחי יתן אל לבו (קהלת ז, ב) - דברים של מיתה, דיספד יספדוני' דידל ידלוניה. ופירש **רש"י** המרים קול בהספד. איכא דאמרי די לא ידל ידלוניה, דכתיב (משלי כה, ז) כי טוב אומר לך (עתה) [עלה] הנה מהשפילך וגו'. ויש לתמוה מה ענין זה להספד, הגם שהוצרך רש"י לדחוק וכו', **ומוהרש"א** פירש דלהאי לישנא לא קאי זה לענין הספד וכו'. אם כן מה ענינו לכאן. ועוד, מאי דברים של מיתה דקאמר.

ונראה, דשם דרש בש"ס (כז:) אל תבכו למת ואל תנודו לו, בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וגו', ירמי' סימן ך"ב (י). ודרשו להולך בלא בנים, רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה. ופירש **רש"י**, כלומר בכו גם לרשע חי, שלא ישוב עוד ונטרד מהעולם. ויש להבין מה פליגי תנא קמא ורב הונא.

ונ"ל דכתב **הרי"ף** (שם כז: ד"ה להולך) דאמר הספדן (שם כה:) בכו לאובדים ולא לאבדה, שהוא למנוחה ואנו וכו', ומה יתאונן אדם חי על פטירת הצדיק, כי אם גבר על חטאיו, שישוב כל אחד מחטאיו, ויאמר אם בארזים נפלה וכו', יעו"ש. וז"ש אל תבכו למת ואל תנודו לו וכו'.

ולי נראה לפרש, אחר שיש להקשות אהא דאמרינן בפ"ק דראש השנה (יח:), תניא אמר רשב"י ד' דברים היה דורש רבי עקיבא ואין אני דורש כמותו, את צום החמישי (זכריה ח, יט), זו ט' באב שבו נשרף בית אלהינו, צום השביעי (שם) זו צום גדלי' ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם, ומי הרגו ישמעאל בן נתני' הרגו, ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלהינו. וי"ל מנלן דשקולה, דהא על כרחך הוצרך לחשוב הצומות לפי סדר החדשים זה אחר זה, גם שאחד חמור מחבירו. ועוד קשה קושיית **מוהרש"א** אם כן בשאר צדיקים יקבעו גם כן צום וכו', ותירץ שעל ידי הריגת גדלי' גרם צרה לכלל ישראל וכו', יעו"ש. ועוד קשה, דפריך בש"ס ומי הרגו ישמעאל בן נתני', דלמאי ענין שאל מי הרגו, יהיה מי שיהיה.

ונראה דקושיא א' יבואר בקושיא ב', עו' קושיא ג'. כשתדע מי הרגו שהוא ישמעאל בן נתני' מזרע המלוכה, כפירוש **רש"י** שם בירמי' סי' מ"א (א) שנתקנאו בו שנטל גדולה, בזה תבין ששקולה סיבת מיתתו לסיבת שריפת בית אלהינו, שסיבה אחת גרם לשניהם - לזה שנשרף בית ה', וזה שנהרג.

והנה כשנחקר סיבת גרם חורבן בית המקדש וגלות ישראל, נדע מהא דאיתא בסנהדרין (צח.) אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל, שנאמר צפניה ג' (יא) כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפו לגבהה עוד בהר קדשי, וכתיב

(שם, יב) והשארתי בישראל עם עני ודל וחסו בשם ה' וכו'. ואם כן על כרחך מוכח דמשום זה נשרפה בית אלהינו, דאיתא במדרש פרשת צו (ויק"ר ז, ו) נימוס קלוסין כל המתגאה נידון באש, והגלה יהודא מעוני כמו שנאמר גלתה יהודא מעוני (איכה א, ז), ר"ל מחמת עוני, כי סימן לגסות הרוח עניות (קדושין מט:). ולכך בתיקון הקלקול שיכלו גסי הרוח, יבא בן דוד. וכמו שכתב **האלשי"ך** סוף מלאכי (מלאכי ג, כג) הנני שולח לכם אליהו הנביא וכו', שהוא תיקון שנאת חנם, יעו"ש.

ובזה יבואר כוונת הש"ס, והחי יתן אל לבו, דברים של מיתה. דאיתא בפרק ט' דנדרים (סד:) תניא ד' דברים שחשובין כמתים, עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים. עני שנאמר (שמות ד, יט) כי מתו כל האנשים, והלא היו במחלוקותו של קרח, אלא וכו'. והקשה **רש"י** שמא אחד מאינך ד' דברים שחשובין כמת, ותירץ, יעו"ש.

ולי נראה דכולהו ד' ישנו בכלל עני, כי סימן לגסות הרוח עניות, ומעתה נכללו בו ארבעתן בגסות הרוח, עני כאמור וכאשר ביארתי, וגם דמסיק עניות דתורה (קדושין שם), מכל מקום בי מלכים ימלוכו (משלי ח, טו), ולפני מלכים יתיצב וגו' (משלי כב, כט), וכאשר ביארתי אחות לנו קטנה (שה"ש ח, ח) זו עילם (קדושין שם) וכו', ויש להבין מה ראה רבי יוחנן לדרוש זה בעילם דווקא, ונ"ל דאיתא (בפ"ק) [בפ"ב] דקידושין (מט:) עשרה קבין גסות הרוח ירדה וכו', עיין ביאורי זה לעיל בדף הקודם.

ומצורע נכלל גם כן בו, כי הוא מז' דברים אשר נגעים באין עליהם, גסות הרוח, כדאיתא בעירוכין (טז.) וכו'.

וסומא באחת מעיניו פטור מהראי' (חגיגה ב.), פירש **בעוללות אפרים** (מאמר לט) כי יש ב' בחינות בעסק התורה, א' הנגלה וא' הנסתר. והנה בנגלה יוכל להתפאר ולהתגאות, מה שאין כן בנסתר כבושים ללבושך (חגיגה יג.). ולכך הסומא באחת מעיניו פטור מראיות השכינה, שאינו זוכה לראותה, ודפח"ח. הרי סומא הוא מחמת גסות הרוח, וכאשר ביארתי ועיני ישראל כבדו מזקן וגו' (בראשית מח, י).

ומי שאין לו בנים, כי עיקר תולדות הצדיקים הוא מעשים טובים (בר"ר ל, ו). וגסות הרוח שהוא שורש לכל העבירות, כמ"ש בספר **עוללות אפרים**. אם כן אין לו בנים ונקרא מת בחייו.

וכן שמעתי משל כמדומה שהוא בספר **כפתור ופרח**, למלך אחד שביקש רפואה שלא ימות, ונמצא רופא אחד שהבינו כי בהתרחקו מן הגאוה שהוא סיבת המיתה, יוכל לחיות ולא ימות. וכן עשה המלך שסילק את עצמו מכל מיני גאוה, ונכנס לגדר השפלות, ובכל מה שנכנס לגדר הענוה, הבין שהיא תכלית הגאוה. וכתב להחכם זה, עד שבא

והראה לו בית הכסא, לפי שכל מיני תענוגים כשעוברין בתוך האדם נעשה צואה סורחת, ואיך יתגאה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן והחי יתן אל לבו דברים של מיתה, ר"ל מי שרוצה שיהי' בגדר חי, יתן אל לבו דברים של מיתה, ומהו עניני מיתה, ומפרש דידל ידלוניה שהוא גסות הרוח, אלו ד' דברים שנק' מיתה בעודו בחיים, שסיבה הגורם לכל אלו הוא גסות הרוח, דידל ידלוניה, ר"ל שמור לי ואשמור לך (ב"מ פ"ו מ"ו), שהוא מרים לחבירו בכבוד ושררה, כדי שחבירו ירים אותו למנות אותו ראש גם כן כשיבא לידו, שהגסות מביא לאלו הנק' מיתה. ובאמת זהו שטות, רק כמו איכא דאמרי (שם מו"ק כח:), שהם כת הצנועים הבורחים מכבוד ושררה, וכדי שלא תפרש כפשוטי', בא איכא דאמרי לפרש, די לא ידל, שלא יהדר לרדוף אחר הכבוד וגסות הרוח, אז ידלוניה, מן השמים מרימין לו, כדכתיב כי טוב אומר לך עלה מהשפילך, וכמאמר **הזוהר** חיי שרה (קכב:) מאן דזעיר איהו רב, יעו"ש. ואחר שהסיר דברים של מיתה יתן אל לבו שיהי' בגדר חי, ויבואר על פי משנה דעדיות בדף שאח"ז.

ובזה יובן אל תבכו למת, ר"ל שמת באמת, כי אם בכו להולך למיתה, שהם רשעים בחייהם קרויין מתים, שהולך בלא בנים, בלא מעשים טובים. ובא רב הונא לפרש שעבר ושנה, שהם ד' דברים שנק' מת שנמשך מגסות, שלא ישוב בתשובה, כי גסות מביא לחטא לשון הרע שנקרא מת שנעשה מצורע גם כן, ואינך גם כן, וקשה לשוב וכו', וק"ל. **העולה** מזה, לרב הונא על ידי חטא גסות בא לידי לשון הרע גם כן, ועבר ושנה נעשה לו כהיתר, ולא ישוב בתשובה מאחר שלדעתו לא חטא כלל.

ובזה יובן כוונת הש"ס דמועד קטן אמר רבי אמי למה נסמכה פרה למיתת מרים לומר לך מה פרה מכפרת וכו'. ר"ל באותו אופן שמכפרת פרה, כך מיתת צדיקים. ור"ל דאפר פרה הנקרא מי חטאת, שכולל ב' פירושים, א' לשון חטא, וב' לשון חיטוי וטהרה, וב' פירושים אמת זה נמשך מזה, וזה כוונת **מוהרש"א**, וק"ל מטהר טמאים ומטמא טהורים, כי מי שיודע שהוא טמא אז אפר פרה מטהרת אותו, אחר שחטאתו נגדו תמיד, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים נא, ה) פשעי אני אדע. מה שאין כן מי שמחזיק עצמו לטהור, אדרבא מטמא אותו. כמו השקיות מי סוטה, שזכרנו משרבו המנאפים בטלו מים המרים (סוטה פ"ט מ"ט), כך אפר פרה הוא מי חטאת, לפי דרש שמביא **רש"י** בפ' חוקת בשם **רבי משה דרשן** יעו"ש, כי אל תוכח לץ פן ישנאך (משלי ט, ח). כך מיתת צדיקים, החי יתן אל לבו דברים של מיתת הצדיקים הי' עבור חטא הרבים, וחוזר בתשובה, אז מכפרת מיתתן של צדיקים. מה שאין כן מי שסובר מאחר שמיתת הצדיק

מכפר, אם כן התברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי ובשרירות לבי אלך, לא יאבה ה' סלוח לו (דברים כט, יח-יט), וכפירוש **אור ישראל** בדף ד', יעו"ש, וק"ל.

ובזה יבואר פירוש הפסוק ישעי' סי' נ"ז (א) הצדיק אבד ואין איש שם על לב, ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני רעה נאסף הצדיק, **והאלשיך** פירש, יעו"ש.

ולדברינו הוא, לפי שהצדיק אבד, מזה נמשך ואין איש שם על לב לשוב, כי סובר שמיתת הצדיק מכפר, ומעתה בשרירות לבו ילך. ואלו הי' כך באמת שהי' מכפר בלא תשובה, הי' תועלת גדול, ולא הי' נקרא מיתתו אבידה. מה שאין כן עכשיו הצדיק אבד בחנם ללא יועיל, מאחר שאדרבה אין איש שם על לב.

ואנשי חסד נאספים וגו', דזכרנו לעיל ביא[ו]ר בהעלותך את הנרות וגו' ויעש כן אהרן וגו' (במדבר ח, ב-ג), שהי' איש חסד המעורר אהבה בעולם, ונתחברו אליו ויוכל להעלותן. מה שאין כן איש אחר שאינו מאנשי חסד, שאין שורשו בסוג זה שיוכל לפתוח צינור אהבה בעולם, גם שהוא אוהב הבריות, הם אינן אוהבים אותו מאחר דמוכח להו במילי דשמיא (כתובות קה:), ואינם מתחברים אליו, אינו יכול להעלותן וכו', יעו"ש.

ובזה נ"ל פירוש הפסוק תהלים סימן י"ב (ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. והענין, שזכרנו לעיל ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), אם במשה האמינו בה' לא כל שכן, ומה תלמוד לומר ובמשה, אלא ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין בה' (מכילתא בשלח ו, ילקוט בשלח רמז רמ). והקושיא מפורסמת, דהל"ל ומה תלמוד לומר בה', **ושמעתי** שהוא כינוי סופרים, ודפח"ח.

ולי נראה, דאיתא ובו תדבק (דברים י, כ), וכי אפשר לידבק בו, הלא אש אוכלה וכו', אלא הדבק בת"ח וכו'. וי"ל איך הוציאו מפשוטו, דאם דבק בת"ח אכתי אינו דבוק בו יתברך, וביארתי, כי על ידי דביקות הת"ח יוכל לידבק' בו יתברך וכו'.

ובזה יובן, ומה תלמוד לומר ובמשה, דודאי מסברא נדע שהשם יתברך אש אוכלה ואי אפשר לידבק בה' כי אם על ידי משה, ומה תלמוד לומר ובמשה. ומשני, דאכתי לא נודע זה, רק השתא נלמד מכח יתורא דקרא דכל המאמין ברועה ישראל, שהאמנה הוא דביקות כנודע, אז ע"י דבוק בו יתברך גם כן, מה שאין כן בלא יתורא לא נשמע דרש זה, והשתא דמוכח זה, אז שפיר יוכל לפרש גם כן מה שנאמר ובו תדבק דקאי על ת"ח גם כן, מה שאין כן בלאו הכי, ודו"ק.

ובזה יובן הושיעה ה' כי גמר חסיד שיוכלו להעלותן על ידי אנשי חסד. והטעם, כי פסו אמונים מבני אדם, שיהי' להם האמנה ודביקות אל רועה ישראל, שיחשוב כאלו נדבקו בו יתברך, ואחר שפסו אמונים, לא יוכל[ו] אנשי חסד להעלותן. או איפכא, לפי שגמר

חסיד שיוכלו לעורר צינור אהבה בעולם, כי גמר חסיד על ידי זה נמשך כי פסו אמונים מבני אדם, כנ"ל, מכח זה פסו אמונים מבני אדם שידבקו בני אדם בהם, כי אדרבא שונאים בשער מוכיח, וק"ל.

ובזה יובן, הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז, א), מעצמו, שישובו בתשובה. וכי תימא הלא יש אנשי חסד, כי שפתי כהן תורה יבקש[ו] מפיהו, להשיב רבים מעון על ידי תוכחות מוסר שישובו בתשובה. לזה אמר ואנשי חסד נאספים, שנאספו בפני עצמן, שאינם יכולים לעורר צנור אהבה בעולם, כי גמר חסיד, על ידי זה נמשך כי פסו אמונים מבני אדם כנ"ל, ובזה אין מבין כי מפני רעה נאסף הצדיק, כי סובר שמת להגן על הדור וכו', וק"ל.

ובזה נבא לביא[ו]ר וכל בית ישראל יבכו וגו'. וגם יובן שפיר שקולה מיתת צדיקים לשריפת בית אלהינו. כי סבת גרם הריגת גדליה בן אחיקם שהרגו ישמעאל בן נתני' מזרע המלוכה מחמת גסות הרוח שנתקנא בו, בערך זה הוא שקול לשריפת בית אלהינו שהי' גם כן עבור גסות הרוח, שנמשכה ממנו שנאת חנם (יומא ט:), שהוא מחמת קנאה. ולכך בתיקון הקלקול שיכלו גסי הרוח, אז בן דוד בא (סנהדרין צח.). ובזה מבואר ג' קושיות הנ"ל, דלא איירי בשיקול ערך חומרם, רק בשביל סיבה הגורם לשניהם, ודו"ק.

•

בפסוק וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהי' ואיש את קדשיו לו יהיו, איש אשר יתן לכהן לו יהי' (ה, ט-י). ופירש **רש"י**, אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזיר אחריו לבית הגרנות וכו', יעו"ש. ואיש את קדשיו לו יהיו - מגיד שטובת הנאה לבעלים. ועוד דרשו, המעכב מתנות כהונה ומעשרות, לו יהיו המעשרות וכו'. ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה - ממון הרבה. והספיקות רבו, ויבוארו ממילא.

ונבאר תחלה פסוק (ה, יב-טו) איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל וגו' ועבר עליו רוח קנאה וגו', והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו', והספיקות יבוארו ממילא.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר מאי דכתב **רבי משה אלשיך** פ' שמיני (ויקרא ט, א), מוסר השכל בפסוק (תהלים סב, יג) לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כי כשלא נעשה רצון אדם מן זולתו, ידע שרימזו לו בזה לפי שלא עשה רצונו יתברך וכו', יעו"ש. **ובזה** כתבתי במקום אחר ביאור הפסוק (דברים כא, יח-כא) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, הוא לשון בתמיה. ומשני, כי גם אביו אינו שומע לקול אביו שבשמים, לכך גם

הבן איננו שומע בקולו, ולכך ובערת הרע מקרבך, דייקא, וכל ישראל ישמעו ויראו, ובכללם יהי' בנו גם כן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן איש איש כי תשטה אשתו, שהם אנשי החומר שנק' אשה, שטו וסרו מלשמוע לת"ח שנק' איש, ומפרש הפסוק עצמו שזה נמשך ומעלה בו מעל, והכוונה, מה שמעלו בו לפי שיש בו מעל זה כנגד השם יתברך. והתקנה כאשר עבר עליו רוח קנאה, שהוא רוח טהרה כאשר דרשו חז"ל (סוטה ג:), אז והביא האיש את אשתו אל הכהן, והכוונה שיכנעו אנשי החומר ויבואו לשמוע אל הכהן.

ועל פי זה נ"ל לבאר פסוקי ברכת כהנים (ו, כג-כו) כה תברכו את בני ישראל אמור להם יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחונך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. כי בש"ס (סוטה לח.) דרשו, אמור להם פנים בפנים וכו'. והנה נודע כי על ידי התעוורר[ו]ת תחתון גורם אתערותא למעלה, כמ"ש **רבי משה אלשיך** ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא יט, יח), על ידי שיש אהבה בתחתונים גורם אהבה בעליונים, ועל ידי החזרת פנים בפנים גורם שפע וברכה על ידי אור ישר, היפך אור חוזר שהיא דין, וכתבתי מזה לקמן.

ובזה יובן אמור להם, שיהיו פנים בפנים, שהוא תואר אהבה וחיבה בין אדם לחבירו, ועי"ז יברכך ה', הטעם כי יאר ה' פניו אליך, שהוא החזרת פנים בפנים, ואז גורם אור ישר. וישם לך שלום דייקא, שיהיו דבריו של אנשי הצורה נשמעין אל אנשי החומר, שיעשו אנשי החומר רצון אנשי הצורה, מאחר שאנשי הצורה עושים רצונו יתברך, ועל ידי זה שיעשו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, זה גורם לשלום בין אנשי החומר והצורה כנ"ל, והבן.

וכדי לחזור לביאור הנ"ל, נבאר פסוק (ו, ב-ג) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה', מיין ושכר יזיר, חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה, וכל משרת ענבים וגו'. והקשה **רבי משה אלשיך** כפל דיבור ואמירה. וביאר, כי לשלומי אמוני ישראל ידבר בלשון קשה, ולהמוני עם יאמר לשון רכה, ואם אי אפשר לרבים, יאמר ליחידים איש או אשה וגו'. והגדרים אשר צריך לגדור עצמו קו לקו עד בואו אל גדר הקדושה, א' לפרוש מדבר המחטיאו הוא יין ושכר וכו'. גדר ב' הוא חומץ יין, כי יין הוא משל אל המתחבר לרשע, וחומץ יין הוא רשע שהוסר כוחו, שהזקין ותשש כוחו מעשות רע, אל תתחבר לו גם כן, לפי שהי' בכח לעשות רע בבחרותו, וזהו חומץ יין וחומץ שכר וכו'. וכל משרת ענבים, היינו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור וכו', יעו"ש.

ולי נראה לבאר, דכתבתי במקום אחר ביאור הפסוק (שמות לה, א) ויקהל משה, ופירש **רש"י** שהם נאספין על פי דיבורו, על פי ביאור ש"ס (ערכין טז:) אמר רבי עקיבא תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח. כי לא סגי בדברי מוסר בלבד, אך צריך באמירה ובמחשבה להעלותן, וז"ש שהם נאספין על פי דיבורו וכו', יעו"ש.

אמנם כתבתי לעיל ביאור ש"ס (עירובין יח:) דיו לעולם שישתמש בשני אותיות, כי אחר חורבן בית המקדש יש סכנה לחבר עם אנשי החומר להעלותן.

ובזה יובן, דבר אל בני ישראל, דהיינו דברי מוסר כפשטן. אמנם יש מדריגה יותר מזה, ואמרת אליהם, להעלותן במחשבה, שהיא תואר אמירה. אמנם אין זה שייך בכללות אנשי העולם, שהוא קשה להעלותן במחשבה, כי אם איש או אשה כי יפליא וגו', דהיינו שיפרוש מהגשמי להזיר לה', לדבק בו יתברך, אז יוכל להעלותן, והבן.

עוד י"ל דכתבתי ביאור פסוק (בראשית לב, ד) וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו'. כי **שמעתי** פרה אדומה מטהר טמאים (במ"ר יט, א), היינו המוני עם, ומטמא טהורים לשלומי אמוני ישראל וכו', יעו"ש.

ומזה כתבתי לקמן ביאור **הרמב"ם** (הל' נזיר פ"ג הט"ז) שמואל הרמתי נזיר עולם הי' וכו', וביאור מצוה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה וכו' (דברים יח, ג), יעו"ש. והעולה מכל הנ"ל, ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה, שיהא נזהר להפריש כל עניני חומריות מעסק התורה והמצוות, שיהא רק לשמו יתברך שנקרא כהן, בלי שום פני' חיצוני', והיא היפך בחינת המוני עם, ידבר ויזהיר על מעשה הטוב שיעשו, גם שהיא בלי מחשבה טובה, כי דיבור חשוב מעשה. מה שאין כן ליחידי סגולה ואמרת אליהם דייקא, שיהיו נזהרין במחשבתן תואר אמירה, שיהיו בלי שום פני' חיצוני'. וז"ש איש או אשה כי יפליא, דהיינו שיפריש עצמו מן החומריות ופני' חיצונית, ויזיר עצמו להשי"ת כמו שמואל הרמתי שהי' נזיר עולם, והבן.

ובזה נבוא לביאור פסוקים הנ"ל, וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל וגו', כי כל מעשה הטוב של האדם בעולם הזה הן בעסק התורה והעבודה ועסק המצות, היא להרים השכינה להעלותה ולחברה לייחדה אל דודה, כמבואר **בזהר ובכתבים**.

ובזה יובן, וכל תרומה, שהיא השכינה שנק' תרומה, שצריך להרימה ולהעלותה על ידי קדשי בני ישראל שנתקדש על ידי מעשה הטוב בעסק התורה והמצות. אשר יקריבו לכהן, דהיינו להקדוש ברוך הוא לבדו שנקרא כהן, לו יהי' שכר הרבה.

אמנם איש את קדשיו, שעושה להנאת עצמו, ואינו עושה לשמו יתברך, רק שהוא טובת הנאה לבעליו שיתפאר על ידי זה, שהיא שלא לשמה, אזי לו יהי', כי לא נשאר לו רק

טובת הנאה זה, מה שאין כן עצם המצות שהיא שלא לשמה אינו יכול לעלות, כי ויכלא הגשם מן השמים (בראשית ח, ב).

אמנם כתבתי לעיל ביאור קושיות **התוספ**[ו]**ת** (פסחים נ: ד"ה כאן), אם מתוך שלא לשמה בא לשמה אז נעשה כסא זה לזה ושניהם עולין וכו', יעו"ש. וז"ש איש אשר יתן לכהן, כי על ידי שלא לשמה בא לשמה אחר כך, דהיינו אשר יתן לכהן, לקדוש ברוך הוא, לו יהי' שכר הרבה, גם על שלא לשמה, כי נעשה כסא זה לזה, לו יהי' שכר הרבה, והבן.

•

ונבאר מצוה - ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו (ז, ט). ונבאר מצוה (שמות כה, יג-טו) ועשו בדי עצי שיטים וגו' לא יסורו ממנו. ויש להבין, איך שייך מצוה זו בעבר ובעתיד ובכל זמן ובכל אדם. וגם נבאר טעם לא יסורו ממנו, שהיא נגד הסברא, כי הבדים צריכין רק לשאת הארן ממקום למקום, מה שאין כן כשעומד במקום אחד אין צריכין אל הבדים.

והנה כתבתי ביאור מצוה [זו], בג' בחינות של ג' עמודי עולם הנ"ל, וכעת אכתוב בחינת עמוד התורה, דכתבתי במקום אחר ביאור משנה המפנה לבו לבטלה וכו' (אבות פ"ג מ"ד), וכתב **היעב**"**ץ** הלא על כי אין אלהי בקרבי וכו' (דברים לא, יז), יעו"ש, לכך הזהירה תורה (דברים י, כ) ובו תדבק, וניצל מכל מיני מאורעות, אך דכל זה לת"ח, אבל להמוני עם מה יעשו, וצ"ל דהדבק בת"ח הוא דבק בו יתברך, הוא עצה טובה לענין הנ"ל.

והנה מצינו (סוטה לה:) כי נושאי הארון הי' הארון נושא את נושאיו וכו', והנה יש בחינה זו בעבר ועתיד, כי המוני עם המחזיקים ידי ת"ח הם נקראים נושאי הארון, אמנם באמת ארון נושא נושאיו להעלות אותן לדבקו בו יתברך, זהו מצוה ובו תדבק.

ובזה יובן מצוה הנ"ל, כי הבדים הם נושאי הארון, ובאמת הארון נושא את נושאיו, ובלבד שלא יסורו ממנו, והבן.

ובזה יובן שניתן מצוה זו ללויים, עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, שהם נושאי הארון שהיא עבודת הקודש, בכתף ישאו, ובאמת הארון נשא את נושאיו, ובלבד שיעשה להם לוי' וחיבור להתחבר עם הארון שהוא התלמיד חכם, ואז נושא את נושאיו, והבן.

ובזה יובן זאת תורת העולה (ויקרא ו, ב), כי זאת הוא מיעוט, סוגי אנשים אשר הם במיעוט המדריגה, והם נושאי הארון, שהוא תורת העולה - שיוכלו לעלות בתורת ה' על ידיהם, שהם מחזיקין ידי ת"ח. ומ"מ הארון נושא את נושאיו, וז"ש היא העולה, שהם מעלים את המוני עם שנק' זאת למעלה עליונה כנ"ל, והבן.

•

מצות סוטה - בפסוק וידבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל ושכב איש אותה וכו', והביא [האיש את אשתו] אל הכהן (ה, יא-טו). לבאר איך מצוה זו נוהג בכל אדם ובכל זמן, דהתורה נצחי. מלבד שאר הספיקות.

ונ"ל, דזכרתי בספרי במ"א, מה ששמעתי בשם **הרב המנוח מ' אפרים מבראד** בהפטרה זו ויקם וילך מנוח אחר[י] אשתו (שופטים יג, יא), ודרשו בש"ס (ברכות סא.) מנוח עם הארץ הי' וכו', והקשה הוא ז"ל על פי משל, שהי' איש אחד בקהלה פלונית עני ושפל, ואח"כ נעשה עשיר ומנהיג, ובאסיפה הלך השמש בלילה עם הנר לפניו להאיר לו, והכהו על שהלך לפניו וכו', והכי נמי שהוצרך לילך אחרי' להראות לו מקום המלאך. **ותירוץ** על פי משל ג"כ, שהי' פלוני קירזנר בקהלה פלונית, ושמע מחכם אחד שדרש ענין בטחון, וסמך על זה ולא רצה לצאת מפתח ביתו וכו', עד שהוכרחו לבא אצלו וכו'. וה"נ מאחר שנשתלח המלאך להודיע משפט הנער, חזקה שליח יעשה שליח[ו]תו, גם אם ישב בבית מוכרח לבוא אצלו, ולמה הלך אחר אשה, אלא שמע מינה כדרשת חז"ל שהי' מנוח עם הארץ, ודפח"ח. יעו"ש שבארתי בזה ש"ס דבבא מציעא (פה:) על מה אבדה הארץ על עזבם תורתי אשר נתתי לפניהם ולא הלכו בה וכו' (ירמיה ט, יא-יב), יעו"ש.

ונודע מ"ש **התוספות יום טוב**, איש ירושלים (אבות פ"א מ"ד), שהי' ראש, נקרא איש וכו'. א"כ הראש שבעיר או שבדור נקרא איש, והמוני עם נק' אשתו.

ובזה יובן, איש, שראוי להיות איש שורר בביתו, להאיר באור תורתו לפני העם הנק' אשתו, ונכנס בהם רוח שטות ותשטה אשתו ומעלה בו מעל, שרוצין שילכו הם לפניו, שיהיו הם ממעל לו. ואז מצא איש אשר הוא איש שוה להרע, ושכב אותה שכבת זרע לזנות, וסוף והובא אל הכהן, והבן.

•

מצוה - ברכת כהנים בפ' נשא (ו, כג-כז), דבר אל אהרן ואל בניו לאמור כה תברכו את בני ישראל אמור להם, יברכך וגו'. ויש להקשות, ל"ל אמור, דכבר נאמר לאמר. ושאר הספיקות.

ונ"ל דאיתא בפ' וירא (בראשית כ, יא) רק אין יראת אלהים במקום הזה וגו'. וי"ל, לשון רק הוא מעוט, דאם אין יראת ה' שהיא אוצרו אין כלום, ואיך אמר רק.

ונ"ל דזכרתי בביאור קו' של **מהר"י יעבץ**, אל תיראו וגו' למען תהיה יראתו על פניכם (שמות כ, יז), שהוא מוסר. והענין, כי יש כמה מיני יראה חיצונית, והשורש לכולם יראת ה' וכו', וזהו סוד למען תהי' יראתו לבד על פניכם, ואז תנצלו מכל מיני יראה, וק"ל.
וז"ש רק אין יראת אלהים במקום זה, כי כל מיני יראה חיצונות יש במקום ההוא, רק יראת אלהים אינו במקום ההוא.
וז"ש והרגוני על דבר אשתי, כי נודע כי יראת ה' היא תעשיר ותוסיף חיים ושנים, וכל שפע החיים והעושר ע"י חסד נמשך, שהוא נקרא אברהם, אל השכינה, בסוד וה' ברך את אברה"ם בכ"ל (בראשית כד, א). וכשהיא בגלות נמנע השפע, בסוד והנהר יחרב ויבש (ישעיה יט, ה). וז"ש והרגוני על דבר אשתי, על שם העדר החיות הנ"ל.
לכך גם בפרעה אמר (בראשית יב, יג) אמרי (לי) [נא] אחותי את, שפירש **בזוהר** (ח"א פא:) אמור לחכמה אחותי את (משלי ז, ד), וזהו למען ייטב לי, בעובר בו השפע והחיים להשכינה שהיא אחותי, וז"ש בעבורך, וחייתה נפשי בגללך, ובזה מבואר קושית **הקדמונים**.

•

מצוה - שלוח טמאים (ה, א-ד)

ונ"ל דקשה איך תמצא מצוה זו שלוח נוהג בכל אדם וכל זמן, שהמצות הם נצחים, והנה יש להבין.
ונ"ל, דכתוב **בזוהר** סוף פרשה נח (עו.), ובפ' אחרי מות (עה:) בפסוק (דברים כג, טו) והיה מחניך קדוש, אילין שייפי גופא, ולא יראה [בך] ערות דבר, ערות דבור, דמסאבי גרמייהו על ידי דבור דנפק' מפומהון.
וכדי להבין למה נקרא האדם מחנה. נ"ל כי האדם הוא עולם קטן, וכל מה שיש למעלה יש ר(ו)מז באדם. והנה למעלה יש אצילות בריאה יצירה עשיה, כך באדם יש ג"כ אלו ארבעה עולמות. אצילות נקרא מחנה שכינה. בריאה הוא מחנה לויה. יצירה הוא מחנה ישראל. וכל צרוע וכל זב וטמא לנפש המשתלחים חוץ לשלש מחנות, הם שרויין בעולם עשיה ששם הקליפות, וכל הטומאות מצד'. וכמו כן מפורש **בראשית חכמה** שער הקדושה פי"א, וזה לשונו: ויש בחינות דבור הפגום, כנגד העשיה ששם הקליפות, כגון לשון הרע ורכילות וכו', יעו"ש.
וקדושת המחנות באדם הוא על ידי קדושת הדיבור, שלא יראה בך ערות דבור, וכ"כ מפורש בויקרא רבה (יח, ד) בפ' זבין, מהיכן נתחייבו ישראל בזיבות וצרעת, רב הונא בשם רבי אושעיא אמר על ידי [שהיו] מליזין ואומרים אחר גדוליהן וכו' עד ואין נגעים

באין אלא על לשון הרע, לכך נתחייבו ישראל זיבות וצרעת, עכ"ל. וכתב **האלדי מוהר"ם קורדווירי** לכן זב גימטריא ט', שפגם בצדיק מדה תשיעי. וכן לענין קרי, פגם שלו בברית על ידי ברית הלשון, ועיין בראשית חכמה שם.

והנה קדושת המחשבה שהיא בראש האדם, נקרא מחנה שכינה. וברי לבב הוא מחנה לויה, כי הוא לב מבין ושומע מצד הבינה המקננת בלבא בריאה, מצד ועבד הלוי הוא (במדבר יח, כג).

וקדושת רמ"ח איברים, הוא מחנה ישראל סבא, יצירה (עי' ת"ז הנ"ל), שמצדו הוא רמ"ח איברי הזכר מצות עשה.

וחוץ לאלו המחנות הוא חומר עכירות הגוף, מצד הקליפות. ובזה אמרו חז"ל (אבות פ"א מי"ז) לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, כי שם הקליפות לשון הרע ורכילות, וצריך (לזהור) [ליזהר] ביותר, וסייג לזה הוא שתיקה.

והנה יש להבין מה בין מצורע לזב, אחר ששניהם באים עבור חטא לשון הרע ורכילות כנ"ל, ולמה מצורע ענשו חמור שנשתלח חוץ לשלש' מחנות מה שאין כן זב.

ונ"ל דאמר' בש"ס דעירוכין פ"ג (טו:), אמר רב חמא ברבי חנינא מאי תקנתם של מספרי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו. ר' (אבא) [אחא] ברבי חנינא אמר סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד (תהלים יב, ד) יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. אלא מה תקנתם שלא יבוא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם וכו'.

והנה יש לתמוה, שבפסוק א' (ויקרא יד, ב) מפורש, זאת תורת המצורע ביום טהרתו של המוציא רע שנטהר מצרעתו, הרי שיש תקנה. וגם צפרים מורה תקנה של לשון הרע. ואזוב, ישפיל עצמו כאזוב כדרשת חז"ל (קה"ר ז לד, תנחומא מצורע ג), ואיך אמר סיפר אין לו וכו'. וגם בלאו הכי קשה, אין לך דבר שעומד בפני התשובה, וגם בהוצאת שז"ל שאמרו בפירוש **בספר הזוהר** (ח"א סב., ריט:) שאין לו תקנה, מכל מקום פירשו **בספרי יריאים** שיש תקנה, אלא שתשובתו קשה, יעו"ש.

לכך דודאי תשובת משקל הוא, אם חטא בדיבור יתקן בדיבור אחר בו, וא"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, לפי שאמר ר' חמא מאי תקנתם של מספרי לשון הרע, משמע שעדיין מספרים, מדאמר לשון הווה, ואמר אם תלמיד חכם יעסוק בתורה, וזה אינו, דמקרא מפורש (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלקים מה [לך] לספר חוקי, שאין תורתו רצוי' כל זמן שהוא רשע. לכך בא ר' אבא לפרש דברי ר' חמא, שאם סיפר אחר שעסק בתורה לתקנת תשובתו של לשון הרע, וחזר וסיפר, בזה אין תקנה, וכן משמעות הפסוק

יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, וז"ש אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו (תהלים יב, ה), ור"ל שהם אומרים שגם לעתיד נגביר לדבר לשון הרע, ונעשה תשובה לעסוק בתורה, כי שפתינו אתנו לדבר בתורה, ומתוקן הכל. ובאמת זה אינו, כי האומר אחטא ואשוב וכו' (יומא פ"ח מ"ט), אלא מה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע, אחר שנתן דעתו לחזור בתשובה, אם תלמיד חכם יעסוק בתורה, שהוא לשמרו מן החטא לשון הרע, וממילא אחר שעשה בלב שלם שלא לדבר עוד לשון הרע, נתקן העבר על ידי תשובת המשקל כנ"ל. ואם עם הארץ ישפיל דעתו וינצל. ולעולם תשובה הגונה מהני כשאינו חוזר לסורו, מחמת שלא הורגל ונתיישן בכך בחטא זה, דאם לא כן תשובתו קשה למי שהורגל בכך.

וזה נראה לי תואר מצורע, מוציא רע. ר"ל שכל כך הורגל שעדיין מוציא רע, לכך שלוחו חמור משלש מחנות. מה שאין כן זב שעדיין לא הורגל, ומוכן לחזור בו, ויתהפך מן רשע שער, ומן זב בז, שאחר שנעשה נבזה בעיניו וישפיל דעתו, יטהר מעונו, ולכך שלוחו רק משני מחנות.

עוד י"ל, כי התלמיד חכם שלא עסק בתורה וסיפר לשון הרע, נקרא מוציא רע, ושגגתו עולה זדון עד מחשבה, לכך שלוחו מן ג' מחנות. ועם הארץ שלא השפיל דעתו להיות בז, וסיפר לשון הרע, נעשה זב, וזדונו נעשה שוגג, ושלוחו רק מן ב' מחנות, הרי מבואר מצורע וזב.

וענין טמא לנפש, מבואר על פי מה שזכרנו, במשל השר ששינה את בגדיו כדי שיתחבר עם הבן מלך שנעשה הדיוט וכו', כאשר בארנו פסוק (ויקרא כא, א) לנפש לא יטמא בעמיו וכו', יעו"ש. והנה אם נטמא על ידי שנתחבר עם בן המלך, אנוס הוא, לכך אין שלוחו רק ממחנה שכינה, ונלמד ממשה שנאמר (שמות יג, יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו, ונ"ל דר"ל כי הצדיק נקרא יוסף, כמו ששמעתי מן המנוח **רבי ליב פיסטניר** יעקב יוסף (בראשית לז, ב), שמוסיף בכל יום לטובה, וכשהצדיק נתחבר עם בן המלך שנעשה עצמות יבישות, כמו ששמעתי בשם המנוח **רבי ליב פיסטניר** בפסוקי' יחזקאל (לז, ג) התחיינה העצמות האלה, ודפח"ח, נקרא מעתה עצמות יוסף, דהיינו טמא לנפש, והיה עם משה במחיצתו.

ובזה יובן צו את בני ישראל, ר"ל כל אחד מישראל מוזהר בזה, כנודע לשון צו שהוא זירוז מיד ולדורות. וישלחו מן המחנה, שהאדם נקרא עולם קטן, ויש בו שלוח טמאים מן ג' מחנותיו, מחנה שכינה ולויה ומחנה ישראל, שאצילות בריאה יצירה צריך טהרה, עד עשיה ישלחם ששם הקליפות, וזהו בסוד והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו), והגורם

לאלו הטומאות הוא הדיבור, וז"ש ולא יראה בך ערות דבור, שעל ידי דבור לשון הרע נעשה מצורע וזב וטמא לנפש, רק שזה חמור מזה, לכך שלוחו של זה חמור מזה, עד העשיה עולם הנוקבא כנודע, מה שאין כן מיצירה ולמעלה הוא עלמא דדכורא, וז"ש מזכר ועד נקיבה תשלחו, ר"ל שהשילוח הוא מזכר - אצילות בריאה יצירה, עד נקיבה - עשיה, ששם אחזת הקליפות והטומאות. ויעשו כן בני ישראל וגו', וק"ל.

ובזה נראה לבאר פרשה שאח"ז, והיא מצוה - והתוודו את חטאתם. ובפסוק (ה, ו-י) דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמשיתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו, ואם אין לאיש גואל וגו' לכהן וגו'. והספיקות רבו, והעיקר לפי דרשת חז"ל (ב"ק קט.) דקאי על גזל הגר, קשה, איך נוהג בכל אדם וזמן.

ונ"ל מלבד דרשת חז"ל יש רמז למוסר על חטאת אדם הראשון, והיא חטאת נעורים, אשר אין נקי מחטא זה. ולכאורה קשה, הא חטא קרי אנוס הוא, כמו שחילקו בש"ס דנדה (לה.), דקרי מטמא באונס, ופירש **רש"י** דטומאת קרי אינו כי אם באונס, מה שאין כן זיבה הוא ברצון ואינו מטמא באונס, דלכך בז' דרכים בודקין את הזב וכו' (זבים פ"ב מ"ב), ולמה החמירו בתשובת קרי יותר מכל חטא, כנזכר **בזוהר** (ח"א ריט:) וכו'. וצריך לומר משום דתחלה עשה מזיד והוא חטא לשון הרע, ומזה נמשך שבא לידי חטא זה שקרוב לאונס, דמיסוד ברית הלשון נמשך לברית המעור, וכמ"ש **באלשיך** על פסוק (משלי יט, ב) גם בלא דעת נפש לא טוב, גם שחטא בלא דעת, מכל מקום הוא מצד שנפשו לא טוב, שחטא מקודם במזיד וכו'.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (דברים כט, יח) למען ספות הרוה את הצמאה, ות' **אונקלוס** בדיל לאוספא לי' חטאי שלותא על זדנותא וכו'. ולכאורה קשה, איפכא הל"ל לפירוש רש"י שם, ולדברינו מבואר.

ובזה יובן, כי אחר שאמר פ' זבין ומצורעים הבא על ידי לשון הרע ורכילות כמבואר במדרש הנ"ל (במ"ר יח, ד), בא עתה להוסיף בפרשה שאחרי' מה שנמשך עוד מחטא לשון הרע הנ"ל, וז"ש דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, והוא על דרך מ"ש (בראשית ו, ה) כי רבה רעת האדם, דקאי על מוציא שכז"ל (זח"א נו:), יעו"ש. והכי נמי חטא זה מצוי בין באיש בין באשה כנודע, אף שכמעט אנוס, היא הנק' חטאת האדם, מ"מ הוא כבר מעל בחטא הקודם, וממנו נמשך מעל בה', כי ראשונה מעל בחטא לשון הרע שהוא בין אדם לחבירו, וממנו נמשך מעל בה' בפעם ב', שהוא

חטא קרי, וז"ש ואשמה הנפש ההיא, ר"ל שכבר אשמה הנפש ההוא בחטא לשון הרע, וזה גרם לו חטא קרי.

ומעתה ב' עבירות בידו, לכך על חטא דיבור לשון הרע יהי' חזרות תשובתו בדיבור, כמ"ש (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים, שהוא ווידוי דברים, וז"ש והתוודו את חטאתם, שאם גרם על ידי לשון הרע לעשות פירוד בין הדבקים, יעשה שלום בין אדם לחבירו וכיוצא בו, או יפייס חבירו בדברים.

ועל חטא הוצאת שז"ל, אמר והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו, דאמרינן בש"ס דנגעים (פ"ו מ"ז) בך"ד ראשי איברים וראש הגויה, וכ"כ **בזוהר** על ראש המטה, הרי שנקרא מקום ראש הגוף. וז"ש, תחלה יתקן הפגם שפגם בברית, וז"ש והשיב את אשמו בראשו, ותקונו בברית מבואר **בכתבים ושאר מחברים**.

ואח"כ חמישיתו יוסף עליו, כי חמשה שכל א' כלול מעשר הם חמשים שנה של אדם, מן ך' שאז הוא בר עונשין עד שבעים שנה, יזהר להוסיף סייג וגדר ליזהר בשמירת ברית הלשון וברית המעור.

ובדרך פנימי י"ל, דכתב **בכתבי האר"י** בסדר שובבים, תקוני קרי, להעלות נצוצי קרי מן הקליפות אל צדיק יסוד עליון, ומשם ישפיע למלכות, על ידי המשכת כלי מ"נ מן אמא עלאה למלכות בסוד חמישית לפרעה (בראשית מז, כד) שהם ה' אותיות מנצפ"ך וכו'. וז"ש והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יוסף עליו, והבן, והש"י יכפר.

איברא, דמבואר **בזוהר** ח"א (צו.) כי ישראל שרשן בצדיק יסוד עליון הנקרא גואל, מה שאין כן גרים שרשן גרי צדק ולא יותר, וז"ש ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו, ונתן לכהן ודי בזה, ודו"ק.

ועל פי הנ"ל נבאר ש"ס דסנהדרין דף ק"ב (ע"א), ודי זהב (דברים א, א) אמר רבי ינאי, אמר משה בשביל רוב זהב שהשפעת להם עד שאמרו די, גרם להם לעשות אלוקי זהב וכו'. אמר רבי יצחק, אין לך כל פורעניות שבאה לעולם שאין בה א' מך"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (שמות לב, לד) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. אמר רבי חנינא לאחר ך"ד דורות נגבה וכו'.

וי"ל א', הא אין אדם מת וחצי תאוותו בידו (קה"ר א, יג), ואיך אמר כאן עד שאמרו די. ב', שאמר רבי יצחק שאין לך כל פורעניות וכו', והיא תמוה, דמסיק בפ"ק דברכות (ז.) דרמי קראי אהדדי, כתיב (שמות לד, ז) פוקד עון אבות על בנים, וכתיב (דברים כד, טז) ובנים לא יומתו על אבות, ומשני, כאן בשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן וכו', וא"כ כאן שאמר אין לך כל דור ודור וכו', משמע גם באין אוחזין נענשין עבור חטא אבותיהן,

וזה אינו. ועוד קשה להבין ענין א' מכ"ד בהכרע וכו', **ומהרש"א** פירש בכל שנה שדנין העולם בראש השנה והם מחצה על מחצה, מכריע חטא זה ח"ו וכו', יעו"ש. ועדין לא ביאר למה חלק כ"ד דווקא. ועוד, דאמר רבי חנינא לאחר כ"ד דור[ו]ת.

ונראה לבאר פרשה עגל הכתובה בתורה שהיא נצחי, דקשה, מה דהוי הוי ומה מודיעיני בזה, וכי הוא בכל זמן, כמבואר סגנון שלי להקשות זה בכל מצות שאינן בכל זמן.

איברא לפי ראות עינינו, בעונותינו הרבים חטא זה של עגל היא אזהרה לדורות הנמשכין אחר חטא זה, לבל ילכדו ברשת זו טמנו הערב רב לישראל במדבר, וגם בדורות העתידין. אחר שתבין דקדוקים בפסוק (שמות לב, א), זכרן **האלשיך**, יעו"ש. הא', בשש משה, שדרשו (שבת פט.) בא שש וכו', מה ענין זה לשש דווקא. ועוד, קום עשה לנ"ו דייקא. ועוד, אשר ילכו לפנינו, דמשמע שאינו רק למנהיג, כמ"ש אלשיך. ועוד, משה האיש, דודאי איש ולא אלקים הוא, ולמה איוו לאלוקים (סנהדרין סג.). ועוד, לשון לא ידענו מה הי' לו, צריך הבנה. ושאר הספיקות.

ונראה לי, דמבואר **בזוהר** (ח"ב קצא.) דישראל עם קודש לא עשו העגל, רק ערב רב שהם ב' אנשים יונס ויומברוס דעבדי חרשין משש ולמעלה שהוא מנחה גדולה שנקרא ערב רב וכו', ותא חזי כל עננ יקר במדבר חפיין רק לישראל לחוד, שנאמר (שמות יג, כא) וה' הולך לפניהם יומם, וערב רב וכל בעירין הוו לבר וכו', ותו ישראל אכלו המן ולא ערב רב, וקרא אכריז (שמות טז, לה) ובני ישראל אכלו את המן, בני ישראל ולא אחרא וכו', והשתא קמו ואמרו או נהא כלנא עמא חדא ונהוי בכללא עמכון, או יהא לון מאן (דיהב) [דיהך] וכו', וז"ש אשר ילכו לפנינו. אמר אהרן ח"ו דאלו ישתתפון בעמא קדישא וכו', ואהרן לטב אתכווין, אלא סגיאין מישראל אשתתפו בלבא עמהם, ובגין כך אתא משה איצטריך לברא וכו', יעו"ש.

העולה מזה, לפי שהיו ישראל נבדלין ומפורשין מן ערב רב בתרי גווני, באכילה, שלא היו אוכלין מאכל אחד, וגם שלא היו מעורבין עמהם, רק שהיו מתבודדים בתוך ענני ישראל, ולא ערב רב, מזה יצא העגל הזה, בטענה, או נהווי בכללא עמכון, ר"ל למה תעשו התבודד[ו]ת חוץ ממנו להתפלל וללמוד בפני עצמיכן, וגם שלא לאכול מאכל שלנו.

וכאשר עיני ראו ולא זר, מלחמה זו תמיד, במי שרוצה להתקדש ולהיות פרוש להתפלל במנין בפני עצמו, מאחר שאי אפשר להתפלל בציבור שעושין מצות אנשים מלומדה, וכמה טעמים כיוצא בזה.

ובענין אכילה, לא אכשיר דרי, שהכל שוחטים אפילו שאינו בקי בהלכות שחיטה ואינו ירא שמים, והוא נגד רבותינו הקדושים, שהזהירו הפוסקים ראשונים ואחרונים, שיהי'

השוחט ירא את ה' מרבים, ובפרט בענין חוש מישוש והרגשת בדיקת הסכין, שהוא לפי כוונתו יראת הלב, וכמש"כ **רבינו יונה** יעו"ש. ובוודאי הפורש ממאכלי העולם קדוש יאמר לו, כי הרבה אינן בקיאין בהלכות מליחה ושטיפה שהרבה דינין מסתעפים ממנו, ובזמנינו היו כמה מוכיחים דורשים הלכות מליחה לנשים בפרטות, ולא כן עתה. ובוודאי מי שרוצה להתקדש לא יסב במסיבתן, וכאשר **מוהרש"ל** הזהיר לתלמידו בעל **של"ה** במאכל יותר מכל יעו"ש.

וכן שמעתי **מחכם אחד**, כי עתה התחכם היצה"ר שלא יצטרך לילך לפתות וללכוד ברשתו כל יחיד ויחיד, רק כל עצמו ללכוד את היחיד אשר רבים נכשלים בו, והוא שמעמיד שוחט בעיר, א' מסטרא דיליה, המאכיל טרפות לרבים, וכולם נלכדים ברשתו עבור זה.

וכן הש"ץ שהוא סרסור בין ישראל לאבינו שבשמים להוציא רבים ידי חובתן, ורבותינו הזהירו בפוסקים ראשונים ואחרונים, שיהי' הש"ץ המובחר שבעם, ולא כן עתה שבוחרין הגרוע שבעם כנודע, ואין להאריך בזה. ובוודאי צריך לעשות כמ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"ו ה"א), עד מי יתנני מלון מדבר וכו', יעו"ש.

ואהרן שראה רוע כוונתם להתערב עם ישראל כדי למשוך את ישראל למדריגתן, לכך אמר אם ישתתפון עם עמא קדישא וכו', ומזה יצא העגל שעשו הערב רב אלוק זהב וכמ"ש בסנהדרין בפ"ק (ז:) מלא תעשון אתי אלוקי זהב (שמות כ, כ), הא דעץ שרי, בתמיה, אלא אמר רב אשי אלוקי הבא בשביל זהב, ופירש **מוהרש"א** ב' אופנים, וז"ל: כי שתים רעות עשו, שהם מתמנין בשביל זהב שנתנו לשררה. וגם שרוצין לאסוף זהב וכסף ע"י הרבנות למלאות חסרונן וכו', וכבר באו רבותינו וכו' עד ובירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) אמר, ר' מנא מיקל לאילין דמתמנין בכספא, ר' אמי קרא עליהון אלוקי זהב, אין קורין אותו רבי, ואין עומדין בפניו, והטלית שעליו כמרדעת של חמור וכו', יעו"ש.

ובזה יובן פרשה הנ"ל, שהיא הי' במדבר, והיא נוהגת בכל זמן עד ביאת משיחנו במהרה בימינו. וז"ש וירא העם כי בושש משה, שהוא רמז מוסר בזמן ההוא ולדורות, בענין הנהגת המוני עם [עם] רבניהם, שיש כשירי ראשי הדור העוסק בתורה ועבודת ה' עד שש שעות ביום, שאז הוא זמן סעודת ת"ח המאוחר לכולם, כמ"ש בפ"ק דשבת (י.), וכמו שהיה משה ראש לכל דורו שהיה דור דיעה, כך בכל דור ודור, הראש שבהם הכשירים הם מניצוצי משה רבינו ע"ה, וכמ"ש **בתיקונים ובמד'** וז"ש (קהלת א, ט) מה שהיה הוא שיהיה וכו', וכ"כ **בלקוטי תורה** שש מאות אלף רגלי וגו' (במדבר יא, כא). וגם בלאו

הכי, מי שיש לו דעה נקרא משה. וכאשר הי' בדורו של משה כך היא בכל דור, כי גם הוא הערב רב שיש בכל דור ודור כמ"ש **בכתבים**.

וז"ש וירא העם כי בושש משה, שהרב כשר שבעירם שוהא לבוא לפקח בעסק הקהל גם כי בא שש, שעדיין עוסק בהתבודדת, שהיה הזמן צריך אז לזה, מיד קמו בתערומת ואמרו עשה לנו אלוקים שילכו לפנינו, כי אנחנו כבירה בלא מנהיג, שהוא עוסק תמיד במלאכתו מלאכת ה', ואנחנו בני העיר כצאן בלא רועה, וכאשר בזמנינו הי' מסירה לפני השררה, וצריכין אנו למנהיג.

וביארו דבריהם ואמרו, כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו, ור"ל כי זה משה שהי' איש גבר בגוברין להיות מנהיג, עתה לא ידענו מה הי' לו, שלקח דרך אחרת לבחור בבדידה, ומעתה אינו ראוי להיות רב ומנהיג לנו, גם כי יבוא אח"כ, כי צריכין אנו לראש כזה שנהי' עמו בכללות א' במאכל ובתפלה, שלא יפרוש ממנו בכל עת, וז"ש אשר ילכו לפנינו, מה שאין כן משה וישראל שהם נפרדין ממנו על ידי ענני יקר, ובאכילת מן וכו'.

והרמז לדורות, על ידי שעושה עם אנשי יחידי מנין בפני עצמו, וגם אינו אוכל עמהם במסבה כלל, שזה הי' סיבה לערב רב לעשות עגל זהב, וכמ"ש בזוהר הנ"ל, וכן לדורות מצד זה יצא עגל זהב, שהיא אלוקי זהב, שנתמנה על פי השררה בשביל זהב, וכשאין סיפק בידו עושה שידוכין בעיר, וכמו **ששמעתי** פירוש הש"ס (בכורות ה.) משה רבכם גנב, או קוביוסטוס שגונב נפשות, כדי להתחתן עם ס' רבוא ישראל וכו', ומשום הכי עתה רבים הם הרבנים בעיר, וז"ש אשר ילכו לפנינו, שאיוו לאלקות הרבה (סנהדרין סג.), שהוא הרב והמחותנים, עד שמצד זה נעשה קטטות ומריבות בעיר, וז"ש וישמע יהושע וגו' ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה וגו', שהיא קול מלחמת קטטות ומריבות. ומצד זה נשתברו הלוחות, שנסתלקה תורה מהעיר. עד שברחמי הש"י חזר ושלח את משה, וטחן העגל לעפר, כדי להראותו שאין בו ממש אף שילכו לפניו, וחזרו וקבלו אותו לרב, ובדק כסוטות (ע"ז מד.) ופירוש כסוטות עיין אח"ז במצות סוטה, ותבין היטיב, ונתברר הטוב מן הרע, שמהם מתו בחרב, מהם במגפה, מהם בהדרוקן (יומא סו:).

ובסוף (ש)כשעמד משה בתפלה, ונמחל לישראל, וצוה לעשות משכן מכסף של ישראל לבד ולא (לערב) [מערב] רב, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב קצה.) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, קחו מאתכם תרומה וגו' (שמות לה, א-ה). והרמז לדורות, שיעשו בית המדרש ליחידי ישראל שיהיו נפרדים מהמוני עם, כי אי אפשר שיהיו בכללות א', והיא תיקון מה שקלקלו תחלה להתרעם בזה, וכאשר היה במקדש עזרת כהנים ועזרת ישראל לבד.

ובזה יב[ו]אר מה ענין פרשת שבת אלה הדברים (שמות לה, א) למשכן וכו', ודרשת חז"ל (מכילתא, ורש"י ז"ל) ידוע.
ולדברינו אתי שפיר, כי התלמיד חכם נקרא שבת, וכשם שיש הבדל ושינוי בין חול לעשות ל"ט מלאכות, מה שאין כן בשבת. כך יש הבדל בין שחיטה ומליחה שהוא מן ל"ט מלאכות, כמ"ש בפ"ז דשבת (מ"א) השוחטו והמפשיטו המולחו וכו', הנוהג בחול שהם המוני עם, ובין הת"ח הנקרא שבת, שהרשות נתונה להוסיף לו תוספת פרישות בזה כנ"ל, והיא תיקון קלקול שני, ואז הוי מחילת עון לישראל, אחר שתקנו וקיבלו על עצמן לתקן ב' דברים שקלקלו, וק"ל.
ואני הכותב בדידן הוי עובדא הנ"ל מרישא לסיפא, ומרומז למה דווקא זה האיש צוה לעשות בה"מ בשאריגראד.
[**מה** ענין אזהרת שבת למלאכת המשכן, ונ"ל דכ' **בזוהר** פרשת ויקהל (רג.), משה כניש לון למימר שבת לון, דבקדמיתא לא נטרו ערב רב, כיון דשמעו ביני ובין בני ישראל אמרו מלה דא אתמנע מינן, מיד ויקהל העם על אהרן וכו', ואתמשכו סגיאין אבתריהן, לבתר דמיתו, כניש משה בני ישראל בלחוד ויהב לון שבת וכו' יעו"ש.
וענין חילול שבת מבואר שם אח"כ דף ר"ה ע"ב, וז"ל: ומאן דאשתדל במילין אחרנין ובמילין דעלמא בשבת, דא איהו בר נש דמחלל שבתא, לית לי' חולקא בעמא קדישא דישראל, תרין מלאכים שוו ידיהון על רישא ואמרי ווי לפלניא דלית לי' חולקא בקב"ה, יעו"ש. ומעתה תראה ענין חילול שבת בדורות הללו שהוא עקבות משיחא, אשר היו צריה לראש (איכה א, ה) מן ערב רב, כמבואר **בכתבים וברעיא מהימנא** פר' נשא יעו"ש.
דלא די דמשתדלין במילין דעלמא, שאינן צרכי צבור צרכי מצוה, אף גם שמטריחין להמתין בציבור עם ברכו דשבת עד שיבוא הראש, ובשחרית להמתין עם שוכן עד להפסיק בין הדבקים, לכך נתן משה שבת לישראל לחוד, ונתחזק ע"י עשית המשכן - עזרת כהנים לחוד, דהיינו לכהן ולשרת להש"י, ועזרת ישראל שהם להמוני עם שבהם הראשים, לחוד, ושם יעשו מה שלבם חפץ, עד שירחם הש"י על עמו לקבץ נדחינו ורועה אחד לכולנו, במהרה בימינו אמן נצח סלה ועד].
ובזה נבוא לביא[ו]ר ש"ס, מאמר רבי יצחק אין כל פקידה וכו'. והוא דאמרו חז"ל אמר רבי חנינא לאחר ך"ד דורות נגבה פסוק זה שנאמר (יחזקאל ט, א) קרבו פקודת העיר וכו', ולכאורה הוא סותר דברי רבי יצחק, והל"ל רבי חנינא אמר.

ונראה, דכתוב **בכתבי האר"י** לענין ברורי ניצוצות עד עקבות משיחא, שבכל דור ודור נברר אבר א' מכללות הפרצוף שבכל העולם, עד שלבסוף בזמן משיח יוברר אבר הרגלים, שהוא עקבת משיחא דמטו רגלין ברגלין וכו', יעו"ש.

והנה יש ך"ד ראשי איברים באדם, שבהם תלוי הכרע ומשקל להכריע מעשיו להרע או להיטיב, והוא עשירית מן רמ"ח איברים שבאדם. הגם שיש קרוב לך"ה איברים, רק שאינו אבר שלם לא חשיב רק ך"ד.

והוא מה שכתב **האלשיך** בפרשת אמור (ויקרא כג, יא) כי כל דורות העתידים לבוא היו תלוין באיבריו של אדם הראשון, זה בראשו וזה בידו וכו', ואם באנו לפרש האיברים שבאדם שכל מעשי הטוב והרע תלוין בהם, אשר על כן צריך אדם לקדשן לשמים, והם המוח ואזניו וידיו וכו', הנה האיברים האלה הם עשירית האיפה, שהוא כל האדם שצריך לתקנם. ואם לא ידע לתקן, יביאם אל הכהן המיוחד שבדור לכהן לו ית' ולשרתו, והוא יניף אותם תנופה לה', ויתר האיברים ככבש ההולך אחר הרועה ילכו בתום. וגם ב' חלקי חיותו הם נפש רוח יקדש לה', וזהו ב' עשרונים וכו', ודפח"ח.

ומעתה רמ"ח איברים עם נפש ורוח הוא גימטריא נר, וכמ"ש **בזהר** יעו"ש. וז"ש (משלי כ, כז) נר ד' נשמת אדם. ותיבת ליטרא עולה בגימטריא ר"ן, שהם רמ"ח איברים שבאדם ונפש ורוח ר"ת נר, ומעשרו הוא ך"ד כנ"ל.

והנה כמו שיש באדם פרטי, כך בכללות פרצוף עולם דור אחר דור הוא כסדר איברים זה למטה מזה, ולכך אם הראשונים בני אדם וכו' (שבת קיב:). ולכך אלו הך"ד איברים שבכללות פרצוף העולם, נתגלגלו בך"ד דורות, שבהם ההכרע והמשקל תלוי מן ליטרא, שהוא רמ"ח איברים בכללות הפרצוף ועם נפש ורוח גימטריא ליטרא. ועל ידי חטא העגל הי' מכריע אלו ך"ד איברים לרעה, עד שהם ך"ד דורות, עד שלאחר ך"ד דורות נגבה פסוק זה, שנאמר קרבו פקודת העיר וכו'. ואחר שאלו ך"ד דורות שהם ך"ד איברים שבהם תלוי הבחירה להכריע להרע או להטיב, ועל ידי חטא הנ"ל הכריעו לרעה כל רמ"ח אברים, שהם הדורות עד ביאת משיחנו במהרה בימינו, שאז תשליך במצולות ים כל חטאותינו, ובכללו ג"כ העגל הנ"ל, שיהי' בלע המות לנצח.

וא"כ שפיר אמר הש"ס אין לך כל פורעניות שבעולם שאין בה מחטא עגל וכו', משמע עד ביאת המשיח, ואיך אמר רבי חנינא רק עד ך"ד דור[ו]ת שאז נגבה הכל, דהוי כסתרי אהדדי. ולדברינו מבואר, שע"י הכרעת ך"ד ראשי איברים בך"ד דורות, נמשך החטא עד ביאת משיחנו במהרה בימינו, ואחר שאוחזין מעשה אבותיהן כמבואר, עד לעת שיתברר ויתלבן הכל וק"ל.

ועל פי זה יובן מצות סוטה להשקותה וכו' (ה, יב-כח). קשה איך מצוה זו תמיד בכל זמן ובכל אדם, והמצות הם נצחיים.

ונ"ל דודאי מבואר **בספר יצירה** (פ"ו מ"א) בסוד עולם שנה נפש, מה שיש למעלה בעולם, יש בשנה בכללות הפרצוף, ויש בנפש יחידי באדם פרטי חומר וצורה, שהוא הגוף והנשמה, ובכללות העולם הזה יש ג"כ חומר וצורה, כי צדיקי הדור הם הנשמה של העולם, והמוני עם החומר והגוף של כללות פרצוף עולם הזה. וכן עה"ז הוא החומר נגד עולם שלמעלה, שהוא עולם הנשמות כנודע. ומעתה יתפרש פרשה זו בעולם שנה ונפש, ואפרש אחד מן ג' הנ"ל, וממילא תבין לאינך ב' האמורין.

ותחלה יש להקשות קושית המפרשים, במה שפירשו חז"ל (ברכות סג.) אם מעכב אתה מתנות כהן סוף שתצטרך לכהן להביא לו סוטה. והקשה **נחלת יעקב** (במדבר ה, יב) טובי' חטא וזינגד מנגד וכו'. ובעל **גור אריה** (שם) פירש לאו דווקא סוטה דה"ה זב ומצורע וכו', ואינו במשמע הפסוק.

ונ"ל דעיקר התכלית של בריאת האדם בעוה"ז לעשות מחומר צורה, בין בפרט - שהגוף שלו יתאוה לעשות מעשה נשמה ולא חמדת החומר, וכן בכללות פרצוף העולם לעשות מחומר צורה, למרדף בתר חייבא להחזירו בתשובה, וכיוצא בזה. ושורש הכרעת האדם תלוי בכ"ד ראשי איברים, שבהם תלוי הכרעה לעשות מחומר צורה, וכמ"ש **האלשיך** בפרשת אמור (ויקרא כג, יא) שאם לא ידע לתקן ולהכריע יביאם אל הכהן וכו', יעו"ש.

ונ"ל שזה טעם ר"ד מתנות כהונה, רמז שיתן לכהן ר"ד ראשי איברים, ללמדם לשרת ולכהן לו יתברך, ובודאי מתנה יחשב לכהן המזכה אחרים, שזכותן תלוי בו. הגם שגם הדברים כפשוטן, שיש ר"ד מתנות כהונה גם כן, מ"מ עיקר הרמז שהוא ר"ד איברים הנ"ל, שצריך ליתנן לכהן, ואז מוכרע כל רמ"ח איבריו לטוב, ונעשה מחומר צורה, ואז הגוף הנקרא אשה, נכנע ומשועבד תחת הנשמה הנק' איש.

מה שאין כן אם אינו נותן ר"ד מתנות כהונה, שהם ר"ד ראשי איבריו שבאדם שבהם תלוי כל הכרעת גופו לעשות מחומר צורה, אז גורם כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל, כי שטה וסרה הגוף מדרכי הצניעות של הנשמה שהוא האיש. וזה שפירשו רז"ל (תנחומא נשא ה) איש, ללמדך שמעלה בשתים, באיש מלחמה שלמעלה, ואישה למטה וכו', כי כך הוא כאשר זכרנו.

גם י"ל, ב' איש יש, א' מצד החומר - יודע ציד איש שדה (בראשית כה, כז), וב' מצד הצורה - ויעקב איש תם (שם), וכשנכנע החומר תחת הצורה אינו רק איש אחד, איש תם, מה שאין כן כשנפרדים. והוא גם כן מה שאמר ומעלה בו מעל, בשתים הנזכרים.

ואמר ושכב איש אותה שכבת זרע, והוא על דרך שכתוב **במדרש הנעלם** פ' וירא (זח"א קט:), ותשכב את אביה (בראשית יט, לג), כי נפש המתאוה והגוף מעוררת היצה"ר, לכה נשקה אבינו יין ונשכבה עמו (בראשית שם, לב), מה יש לנו בעולם הבא, נלך ונרדוף אחר יצה"ר ואחר חמדת עולם הזה וכו', יעו"ש. וכאשר שכב איש ציד אותה ונגמר התאווה, נקרא שכבת זרע, שהוא גמר ביאה וגמר התאוה.

ואמר ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה וגו', ור"ל כי כך דרכו של יצה"ר, להסתתר ולומר שהוא יצר הטוב שמצוה כך לעשות, וכמו שכתבתי במאמר כסות ולשון שינה, וכמ"ש **האלשיך** (במדבר כה, יז) בענין פעור, שמצא מקום לפתות ישראל אף הכשרים שמצוה לבזות ע"ז, ולכך ויצמדו ישראל לבעל פעור (ע"ש כה, ג), ולכך הזהירה תורה סמוך לזה לא תוסיפו על מנין מצות וכו', יעו"ש. וזה שאמר ונעלם מעיני אישה, כי הנשמה לא נשתתף במעשה זה, רק הגוף סבר שאין עבירה בזה, מצד הסתירה שהסתיר היצה"ר את עצמו בלבושי יצר הטוב כנ"ל.

ועבר עליו רוח קנאה, שהוא רוח טהרה כדרשת חז"ל (סוטה ג.), וקנא את אשתו והביא את אשתו אל הכהן, שרוצה להכניע החומר היא האשה, אל הצורה, והוא על ידי הכהן כאמור, לחזור וליתן ך"ד מתנות כהונה הנ"ל.

ואמר שיהי' ביד הכהן מים המרים המאררים, ור"ל כי זכרתי בדרוש הפטרת הוי כל צמא לכו למים וכו' (ישעיה נה, א), בשם **האלשיך** (ריש דברים), כי דברי תוכחה ומוסר הם לטובים הצמאים לשתות מימי החסד המוסר ותוכחה, כמים קרים על נפש עיפה, שאם הדור כשרים שומעים מוסר להכניע לבם, ולכך אמר משה (דברים ט, ז) ממרים הייתם וכו', מקציפים הייתם וכו' (דברים שם, כב), ואין סר וזעף, כי אם מקבלים באהבה רבה וכו', יעו"ש. א"כ אין זה מים מרים המאררים, רק מים מתוקים יחשב לטובים ולכשרים. וז"ש והשביע הכהן אם לא שכב איש אותך, ולא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאררים האלה, ור"ל שאין זה אצלו למים מרים וכנ"ל, מה שאין כן ואת כי שטית וכו', ואז והשקה את האשה שהוא החומר, ובאו בה המים המאררים למרים. וזה שפירש **רש"י** למרים, שאצלה היא מרים, דהא מים קדושים כתיב וכו'. ר"ל כי ודאי מי המוסר ותוכחה הוא לו למרים המאררים, וזה סימן כשהוא סר וזעף ונפשו מרה לו בשמוע דברי מוסר מפי הכהן המדריך ומיישר העם לעבודתו יתברך, ודאי טמא הוא, שנטמא יריכו, לכך בשמוע בתת ה' ירכך נופלת, שהוא על ידי שלא היו מחזיקים ירך ת"ח, וכמ"ש **בזוהר** (ח"א קעא.) ותקע כף ירך יעקב, שקול יעקב בתורה ואז אין ידי עשו שולט, מה שאין כן וכו'. ואת בטנך צבה, כמ"ש **האלשיך** בטן רשעים תחסר (משלי יג,

כה), שלעולם נחשב לו חסר בטנו, לכך צבתה בטנה בשמוע מוסר, ובאו בה המים של המוסר למרים. מה שאין כן אם טהורה היא, ונקתה ממים המרים, שאין זה לה מים מרים רק מתוקים, וק"ל.

וכאשר כתבתי באיש פרטי, כך יש לפרשו בכללות פרצוף העולם, שהכשרים שבראשי הדור הם הצורה והנשמה, ונק' איש, והמוני עם הם החומר, ונקרא אשה. ועל ידי שלא נתן ך"ד איברים שהם ך"ד מתנות לכהן להכניע החומר לצורה, סוף שתצטרך להביא לו הסוטה דרך בזיון, שמוכרח לשוב לכהן, וענין סוטה הוא שסטה מעליו, כאשר יבואר.

ואמר כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל, שסרו ושטו מעליו, ומעלה בו מעל, שהוא בשתים, למעלה ולמטה, שלא רצו בכשירי הדור שיהי' להם לרב ולמנהיג, שיתהפכו מחומר צורה, וקבלו לעצמן איש מסטרא דאיש יודע ציד (בראשית כה, כז), הצד ומרמה בפיו הבריות כנודע.

ושכב איש אותה שכבת זרע, שגמרו תאוותן לדחות הטוב ולבחור ברע. ונעלם מעיני אישה, ר"ל שתחלה עשו בהסתר מעשיהם לאכול עליו קורצא בי מלכא בהסתר, בכל מיני מסירות וכיוצא. והיא נטמאה, שעשו כל טומאה, הן בדיני מאכלים ושחיטות הפסולין וכיוצא.

עד המשך זמן שעבר עליהם רוח טהרה, שרוצין לחזור להכניע חומרן לעשות מחומר צורה, ואז מיד שהרהרו כך, יצאו מן חומר הנקרא אשה, ונעשו צורה הנקרא איש, לכך אמר ועבר עליו רוח קנאה, כי על החומר הנזכר אמר זה, שעבר עליהם רוח קנאה לחזור לבעל הראשון.

והנה יש שנטמאה, שלא נתפסה רק ברצון עשו, ויש שלא נטמאה שהיו נתפסים שהיו אנוסים, שאין ברירה בידם עד עכשיו, שנגררו אחר ראשי העם, שהיו צריך לראש. ועכשיו שחזרו וסרו אל משמעתו, והביא האי"ש, זהו הטובים שבעם, את אש"תו, זהו שנשארו בחומרן, אל הכהן, המשרת ומכהן להש"י.

וביד הכהן יהי' מי המרים המאררים, כי שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבוקש מפיהו (מלאכי ב, ז), כי תורה נק' תורה שמורה דרך לשוב עד ה', וזה שלא נטמא מי המוסר יחשב לו למתוק, מה שאין כן מי שנטמא (ובאה) [ובאו] לו המים למרים, כי בשמוע שהשביע הכהן את האשה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה, ר"ל שהכל יאמרו איכה היתה לזונה קרי' נאמנה (ישעיה א, כא), והכל נשבעין כך וכו' בתת ה' את ירכך נופלת, כמו שלא החזקת בירך ת"ח הכשירים סמכין דאורייתא, ואדרבא החזיקו להם לשלחם מהעיר, לכך ירכך נופלת - שהוא ת"ח שלך שנקרא ירכך. ובטנך צבה, שעש' בשביל

הנאתו חמדת כבוד עולם הזה המכונה לבטן, כמ"ש (משלי יג, כה) ובטן רשעים תחסר. וגם על גחונך תלך (בראשית ג, יד), שהוא כינוי על הגאוה כהולך על בטנו, כמ"ש **בשל"ה**, לכך ובטנך צבה, והיינו של נבעלת. וכן יריכו ובטנו של בועל שהוא איש ציד, שנופל יריכו, הוא היקום והעושר המעמיד הגוף על יריכו. ובטנה צבה, הוא חמדת והנאת כבוד המדומה. בשמוע דברים אלו, בודאי מי שנטמא בכל טומא[ו]ת הנ"ל, ובאו בה המים המאררים למרים, שמי המוסר זה יהי' כחרב חדה על צוארו. והיתה לאלה בקרב עמה, ר"ל שהכל מרמזין על זה שעליו שייך דברי מוסר זה, וז"ש והיתה לאלה בקרב עמה. ואם טהורה היא, ונקתה ונזרעה זרע.

וכן יתפרש בדרך ג', בעולם הבא, שהובא אל הכהן העליון לטהר במי החסד, ואתי שפיר. **עוד** י"ל, רמז לך"ד מתנות כהונה שיתן לכהן, ועשירי[י]ת האיפה שהם המעשר מן רמ"ח הם ך"ד איברים שיתן לכהן, הכל הולך אל מקום אחד. דאיתא **בכתבים**, דיותר צריך אזהרה לאדם במאכלו משאר עסקיו, דיוחנן כהן גדול נעשה צדוקי (ברכות כט.) על ידי שלא נזהר לאכול בקדושה, יעו"ש. וכן כתב **הבחיי** (שולחן של ארבע ש"ב) מובא **בראשית חכמה** שער הקדושה פרק ט"ו, ענין מאכל המן שהי' עשירי[י]ת האיפה וכו' (שמות טז, לו), יעו"ש. וא"כ שפיר רמז לך"ד מתנות כהונה שיתן מאכילתו, שהוא שיאכל בטוב כוונה, ויהי' נחשב קרבן על ידי כהן איש החסד, שמשם בא שפע המזון, כמ"ש **בזוהר** תרומה (קסח:) על הארץ ועל המזון, ואז מכריע לטוב ך"ד ראשי איבריו, ועל ידם נמשך כל רמ"ח איבריו לטוב, והבן.

ולפי הנ"ל נראה לבאר פירוש הפסוק בראשית (בראשית ג, טז) ואל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימש(ו)ל בך.

ופירש בזוהר סוף ויקהל (ריט:) אמר רבי אלעזר לרבי שמעון אבוי, תינח לתתא, אבל איהו כגוונא דלעילא מה איכא למימר, פתח רבי שמעון ואמר, כאיל תערוג (תהלים מב, ב) וגו' עד קב"ה זמין לה חד חויא ונשיך לה ואולידא, ורזא דא הרבה ארבה עצבונך והרונך, בגין דאיהי מתחלחלא בכל יומא ובעציבו על עובדיהן דעלמא, בעצב דא חויא דעציב אנפיהו[ן] דעלמא. תלדי בנים וכו', יעו"ש.

ואין אתנו יודע עד מה להבין חלק מהחלק אלפי', וכמ"ש **בכתבי האר"י** בסוד קריעת ים סוף, יעו"ש. אבל מבשרי אחזי אלוה, להבין זה דרך מוסר, איך הנחש שנושך הוא צורך הולדה, שהוא מעשים טובים וכל דבר מצוה, שעיקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים (בר"ר ל, ו), וזה נקרא הולדה, ויסורי הצדיקים הוא חבלי לידה של השכינה כביכול, כמבואר **ברעיא מהימנא** פרש' נשא, יעו"ש.

ולפי שראיתי מעשה בזה, שכל פועל ה' למענהו, שעושה שליחתו אפילו על ידי דבר המזיק, שיוצא ממנו טובה גם כן, ולפי הנראה לכאורה הוא נשיכה, ובאמת יוצא מזה כמה טובות צורך גבוה **מה שעיני ראו ולא זר**, ולכך דרשו חז"ל וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאוד (בראשית א, לא), אפילו הרשעים ונשיכת הנחש הכל לטובה יחשב, למי שירצה להבין במתג ורסן ורמיזותיו של הש"י אשר הפליא עם ברואיו, **ואספרה שמך לאחי ובתוך קהל אהללך אי"ה לדבר בעל פה אם יהי' רצון הש"י בזה, ולא רציתי לכותבו בו שום רמז בזה המאמר**.

אבל פירוש הפסוק אפשר לפרשו על דרך מוסר בדרך פרט וכלל, על דרך עולם שנה נפש המבואר **בספר יצירה** (פ"ו מ"א).

דנודע דהאדם נברא מחומר וצורה, הצורה הוא הנשמה מצד הקדושה, והחומר שהוא הגוף מצד הקליפה. וכל זה הי' אחר חטא שפיתה הנחש להאכיל' מעץ הדעת טוב ורע, לכך החומר מצד הרע והצורה מצד הטוב, מה שאין כן קודם לזה היה חומרו של אדם הראשון זך, בסוד כתנות אור (בר"ר כ, יב). מה שאין כן אחר החטא נעשה כתנות עור, משכא דחויא כנודע. והנה מצד זה קשה לאדם להכניע החומר מצד הקליפה לעשותו צורה אשר זה תכלית בריאת האדם, כמ"ש **האלשיך** בפ'.

והנה הנשמה הוא הזכר, מה שאין כן החומר הוא האשה. וז"ש ואל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך, דכתב **בכתבי האר"י** כי העצבות הוא מצד הקליפה, והשמחה הוא מצד הקדושה. ועיקר התורה והעבודה הוא מצד רוב שמחה, כמ"ש בפסוק (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב[ך] מרוב כל, וכתב הרב שזהו עיקר מה שזכה הוא לרוח הקודש, יעו"ש. רק מצד עכירות ועצלות הגוף שמצד הקליפה שהוא עצבון, אין כל אדם עובד הש"י בשמחה כי אם בני עליה, והם מועטין, ורוב העולם ההולכין בתאוות עכירות גשמיות, עושין כל חמדת העולם הזה בשמחה גדולה, כמו נצחון ומחלוקות לפזר רוב הון, ולדבר קדושה מראה עצבות. וכאשר כתבתי בפסוק (במדבר יא, א) ויהי העם כמתאוננים, שעשו עצבות ואנינות בעבודת ה', כטורח וכמשא כבד יכבד עליהן מעט שעומדין בבית הכנסת להתפלל מצות אנשים מלומדה. ולכך הי' רע בעיני ה' ונענשו באש תחת אש ה', ור"ל אשר לא התחממו באש ה' בהתלהבות וחמימות רק התחממו באש היצה"ר, כנודע כי אש גיהנם הוא מצד החמימות הזה. עד שהתפלל משה רבינו ע"ה, ותשקע האש (במדבר שם, ב) - שלא נסתלק למעלה, רק שקבלו על עצמן לעבוד הש"י בחמימות אש ה' זה בהתלהבות גדול, וז"ש (במדבר שם, ג) ויקרא שם המקום תבערה כי בערה בם אש ה', ר"ל אחר התיקון, והוא על דרך שנאמר

בברית מנוחה (דרך א) שנקרא קברות התאוה (במדבר יא, לד), שמרוב תאוה ודביקות בו יתברך נתקברו ונתעלמו לשרשן וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ואל האשה אמר, שהוא הגוף החומר עכור מצד הקליפה שנמשך מצד אשה הראשונה כנ"ל, הרב"ה ארב"ה עצבונך, דודאי הבא לטהר מסייעין לו (שבת קד.), אבל הבא לאסתאב, ומעצמו הרבה תחלה בעצבון בתורה ועבודה, אני גם כן ארבה עצבונך והרונך. וכתב **בזוהר** פרשת פקודי (רסד:) בהיכל ג' בפתח ד' יש ממונים השורין על בני אדם העוסקין בתורה או במצוה דיתעצבון ולא יחדי בה וכו' יע"ש. והיינו ע"כ מי שבחר ואחז במדת עצבות בעבודת ה'.

וז"ש בעצב תלדי בנים, כי תולדות ובנים של צדיקים הם מצות ומעשים טובים, יהי' בעצב מצד עונש הנ"ל, שהגוף נעשה מח[ו]מר עכור וכשירצה לעשות מחומר צורה הוא בעצב וטורח.

וקאמר ואל אישך תשוקתך, דכתב **האלשיך** משלי סימן (א') [כ"א] (י) נפש רשע אותה רע לא יוחן בעיניו רעהו, הכוונה אף שהרשע חומד ומתאוה לעשות רע, מכל מקום לא יוחן בעיניו רעהו, מי שהוא רשע כמותו וכו', יעו"ש. הרי שגם הרשע שהוא החומר הנקרא אשה, אל אישך תשוקתך, אל הנשמה שהוא אישך, להיות צדיק, רק שרוצה שיהי' בלי טורח.

ואמר והוא ימשול בך, דשמעתי **מהמוכיח דק"ק פלאנאי** בפ' (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו כי קדוש אני. דלכאורה קשה וכו'. ואמר, שנפש ישראל מצד שהם נצר מטעו ית', מוכרח שיהי' בן עולם הבא אחר כל התיקונים והגלגולים והעונשים, כי לא ידח ממנו נדח (שמואל ב יד, יד), כי הוא חלק אלוה ממעל, שהוא קדוש, ועל כרחך סופך מוכרח להיות קדוש גם כן, ואם כן למה יאוחר דיותר טוב להקדים שלא יקבל עונשים הקשים, ודפח"ח. וז"ש והוא ימשול בך, שע"כ סופו למשול בך, אם כן ראוי שלא תאחר, ותראה להתאמץ שימשול בך מיד להכניע החומר תחת הצורה, וטוב לך בזה ובבא וק"ל.

וכך יש לפרש בדרך כלל, שראשי הדור הכשירים הם הצורה, והמוני עם הם החומר, ומחמת שלא רצו לדבק בעץ החיים שכולו טוב, ובחרו בעץ הדעת טוב ורע. ולכך ואל האשה שהם המוני עם, אמר הרבה ארבה וכו', **ואינ"י רוצ"ה לכתו"ב כי ממי"לא יובן**, עד שלבסוף ואל אישך תשוקתך, לבחור בטוב כמקדם. והוא ימשול בך, ויש לו ב' פירושים, או שסופו למשול בך, והוא רק הודעה, או הוא ציו[ו]י שתראה שהוא ימשול בך ולא אתה עליו, כמו משל המובא במדרש (דב"ר א, י), שאמר הזנב אל הראש אני אלך בראש,

יעו"ש. ושניהם אמת, מאחר שסופו למשול בך, להכניע החומר תחת הצורה, אם כן ראוי שתראה שימשול בך מעתה, וק"ל.

ועפ"ז נ"ל לבאר מזמור אחד בתהלים, סי' י"ו (א-יא) מכתם לדוד שמרני אל כי חסיתי בך אמרת וגו', ובל אשא שמותם [כו']. והוא כולו תמוה, עיין פי' **רש"י והאלשיך**.

ונ"ל, דדרשו חז"ל (סוטה י:) מכתם שהי' מ"ך ות"ם, והקשה **רש"י** (תהלים שם) מה ענינו למזמור זה. ולי נראה דאתי שפיר כאן, כי מך הוא עני, כי דוד נקרא עני מצד שהי' מרכבה אל מדה זו הנקרא עני (זח"א רנז.), כי היא אם כל חי, וירידתה ועלייתה היא ביד הבנים ישראל, שהם בני מלכים מסטרא דמלכות הנקרא אדנ"י. וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום נקראת עני' בימי גלותה, כמ"ש **בכתבים** על הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים (הגש"פ), יעו"ש, והיא סוכה הנופלת כנודע. וכשעושין רצונו, עולה היא על ידינו להתייחד עם המדה הנק' תם, בסוד ויעקב איש תם (בראשית כה, כז), שנכללו ב' פרצופים כאחד, והבן.

וכל זה הוא מצד הבחירה הנתונה לאדם לבחור בטוב או ברע, כמ"ש (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך וגו', ולכך הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), ור"ל כי נודע שמדה זו נקרא ירא"ת שמי"ם, וז"ס הכל בידי שמים, כי יד נקרא סיוע כמ"ש (שמואל ב ג, יב) וידי עמך, והכוונה כי הכל בידי שמים, כי הסיוע שנקרא יד הוא משמים שהוא תפארת ישראל, חוץ מירא"ת שמים היא השכינה, אין סיוע שלה משמים רק בידי בני ישראל, מצד הבחירה המסורה בידינו להעלותה על ידי מעשינו הטוב. וז"ש הפסוק (דברים י, יב) מה ה' אלהיך, שהוא יחוד ב' מדות, יראה היא השכינה, עם שמים הנק' ה'. וז"ש חוץ מיראת שמים, ליחד ב' מדות אלו שיהי' נקרא יראת שמים, זהו בידך מסורה. וזהו דפריך בש"ס (ברכות לג:), ומשני, אין לגבי משה זוטרתי היא, דהוא נקרא איש האלהים, ודי בזה.

נחזור לענינינו, כי שכינה נק' מך כשרגליה יורדת מות, וכשהיא עולה נהפך מן מת ונעשה תם. ודוד שהי' מרכבה למדה זו, נקרא מ"כת"ם, לכך אמר מכתם לדו"ד, כי המדה שנקרא מך ותם מצא' לדוד שיהי' מרכבה למדה זו, בסוד ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח). **והתנצל** דוד, אעפ"י שהבחירה בידינו, היינו להתחיל ולבא לטהר, אבל אח"כ מסייעים מלמעלה. הגם שפירש **הט"ז** בריש אורח חיים (סי' א) בסוד אילת השחר, אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי (ירושלמי ברכות פ"א ה"א), ופירש הט"ז שלא הי' צריך דוד לסיוע התעוררות של מעלה גם אחר שתחלה היה מעורר מלמטה, ובזה פירש דברי **הטור** (או"ח סי' א) יעו"ש, הרי שהי' דוד במעלה גדולה יותר מכל אדם, שלא הי' צריך

סיוע מלמעלה גם אח"כ. אבל מ"מ שמירה בעי מתחבולות יצה"ר באומרו מצוה, וז"ש שמרני אל כי חסיתי בך, גם (שאני) [שאיני] צריך שתסייעני, אבל עכ"פ זאת בקשתי, שתשמרני מלכד במצודת היצה"ר, וסיוע לחוד ושמירה לחוד כאשר נבאר בסוף.

ואמר אמרתי טובתי בל עליך, והוא יתפרש בדרך פרט ובדרך כלל, הן באדם יחידי - דוד בעד עצמו, או בכללות כל ישראל שהיא כנסת ישראל, האומרת אל דודה הנקרא הוי"ה, גם כי אדנ"י אתה בסוד אדו"ן כל האר"ץ (יהושע ג, יא), מ"מ טובתי בל עליך, שאין עלייתה וטובתה ביד הש"י, כי אם לקדושים אשר בארץ המה, וא"דירי לשון עוז וחדוה, בסוד תנו עוז לאלהים (תהלים סח, לה), וגם כ"ל חפצי, שהוא זווג, בם הדבר תלוי, שעל ידי בחירתן בטוב היא עולה להתייחד עם דודה, ואז נקרא אדנ"י, כמ"ש **בכתבים** כי שם זה על ידי יחוד השמות, א' מן אהי"ה י' מן הוי', יעו"ש. וגם בלאו הכי, שאז נקרא אדון כל הארץ, בסוד יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח, ג), והיינו על ידי עבודת הצדיקים בשמחה ובטוב לבב מרוב כל מעוררין השמחה למעלה, וכמ"ש **בזוהר** תצוה דף קפ"ד ע"ב: תא חזי, עלמא תתאה איקרי אבן טבא, אי קיימא בנהירו דאנפין מתתא הכי נהרין לי' מלעילא, ואי קיימא בעציבו וכו', וז"ש (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה וכו', יעו"ש. לכך נאמר ירבו עצבותם, ר"ל שעל ידי עצבותם בעבודת ה' שהם כת הרשעים, ירבו עצבותם מלמעלה, כאמור.

אח"ר מה"ר. ופירש **רש"י** אחר הוא ע"ז. ור"ל אבל מה שעושין בעסק היצה"ר, מסטרא דאל אחר, מה"ר, עושין במהירות וזריזות היפך הקדושה. לכך בל אסיך נסכיהם מדם, שתפלתן שהם במקום קרבן להקריב דם ונסכים, לא ירצה לי. וגם תורתן, שהוא שמותיו ית', רק שהיא מהשפה ולחוץ, כמ"ש בש"ס (סנהדרין קו:) תורתן של דואג ואחיתופל הי' מהשפה ולחוץ, ונאמר עליהן (תהלים נ, טז) ולרשע אמר ה' מה לך לספר חוקי, ולכך הכי נמי בל אשא את שמותן על שפתי. אבל תורתן ותפלתן של צדיקים העובדים בשמחה רצוי, כנ"ל.

הרי שיש ב' כיתות מצד הבחירה, יש בוחרין בטוב ויש ברע, והוא השמחה מצד הקדושה והטוב, והעצבות מצד הקליפה, ולכך בקשתי, כמו שאתה מנת חלקי וכוסי שהוא תואר השכינה הנק' שדה וחק"ל, וגם נק' כוס כנודע, והוא המשפיע לה שפע הנק' מנת חלקי וכוסי, **תומ[י]ך** גורלי - שאמרת גם אחר הבחירה ובחרת בחיים (דברים ל, יט), כן תגדיל חסד גם עתה לשמרני במקום שיצה"ר מסתתר בלבושי יצר הטוב, ויסיתני לעשות מצוה, זהו צריך שמירה ממך, וז"ש אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי, כי לילה איקרי בדבר ספק, על דרך שכתבתי כחצות לילה וכו' (שמות

יא, ד), יעו"ש. אך שויתי ה' לנגדי תמיד, אז בודאי לא אמוט מדרך הישר הנקרא ימין, כמו שכתבתי שם, יעו"ש.

לכן שמח לבי וגו' אף בשרי ישכן לבטח, על ידי הכניעת החומר לצורה, והיינו על ידי שתודיעני ארח חיים במקום ספק הנ"ל, וכמ"ש **האלשיך** (במדבר כה, יז) כי במעשה פעור נלכדו במצודתו גדולי ישראל על ידי עצת יצה"ר שהוא מצוה לפעור לע"ז וכו', יעו"ש.

ואז נעימות בימינך נצח, שכל תפלתו שלא יהי' במדריגות עולה ויורד, לימין ושמאל, רק שיהי' תמיד בימין נצח תמיד, ואז יעלה מעלה מעלה ולא תרד מטה, והשמאל יהי' נכנע בימין, שהוא עיקר תועלת השכינה הנק' מכת"ם לקשרה בימין, והש"י יסייענו לעשות חסד עם השכינה בכל דבורינו ומעשינו ומחשבותינו, אמן נצח סלה ועד.

ובזה יבואר מצוה ברכת כהנים (ו, כג), דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם. ודרשו חז"ל (זח"ג קמז.) אמור גימטריא רמ"ח, וכן כתב **בפרי עץ חיים** (ש' חזרת העמידה פ"ו), והוא תמוה. ועוד, איך הוא בכל א' מישראל.

ונ"ל, דכבר זכרתי מ"ש **האלשיך** דיש רמ"ח איברים באדם, וצריך ליתן המעשר לכהן שהם ר"ה איברים שהם עיקר כל רמ"ח, שאחריהן נמשך כל רמ"ח איבריו ונפשו ורוחו, וכהן המשרת להש"י עליו להיישיר העם, כמבואר שם.

ובזה יובן, דבר אל אהרן ובניו כהנים משרתי הש"י, כה תברכו את בני ישראל, ר"ל מאחר שמצד הבחירה חפשית יש הכרעה להרע ולהטיב, ועצה היעוצה לכהן המזכה רבים להכריען לטוב הנקרא ברכה, כמ"ש (דברים יא, כו) ראה נתתי לפניך את הברכה והקללה וגו', כי הקדושה נק' ברוך, והקליפה ארור. וז"ש כ"ה תברכו, אלו ר"ה ראשי איברים, תברכו, להכריען לטוב, שהיא הברכה. ואז ממילא אמו"ר להם, שיומשך לכל רמ"ח איברים ברכה זו, כי נגררין כל רמ"ח איברים אחר אלו ר"ה איברים, וק"ל.

ועל פי זה יבואר מצות הדלקת נרות המנורה בפ' בהעלותך (במדבר ח, ב), הגם מה שהיא נמנה א' מתרי"ג מצות הוא מפסוק פ' תצוה (שמות כז, כא) באהל מועד מחוץ לפרוכת יערוך אותו אהרן ובניו מערב ועד בוקר וגו', נראה לבאר פסוקי בהעלותך, איך הוא בכל זמן, שהתורה והמצות הם נצחיים. גם לפי חז"ל (תנחומא בהעלותך ה) בקרבנות שהקריבו נשיאים אינו לעולם, אבל נרות שהדליק אהרן הוא לעולם. וקשה דהחוש מראה שגם נרות בטלין כשחרב הבית.

ונראה דודאי יש לתרץ משנה באבות פ"א (מט"ו) שמאי אומר עשה תורתך קבע וכו'. וי"ל, הא אמרינן בפ"ד דברכות (מ"ד) רבי אליעזר [אומר] העושה תפלתו קבע אין תפלתו

תחנונים, ותורה ותפלה בחדא סלקא, אי אין לומר בתפלה שהוא כמשאוי עליו חק קבוע, גם בתורה אין לעשותה, הגם **דרש"י** פירש באבות בדרך אחר, אבל קשה מנ"ל לרש"י זה, כי אם מכח קושיא הנ"ל.

ונראה, דכתב **בזוהר** פ' לך לך (פא:), ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה (בראשית יב, יא), אמר רבי אלעזר כאשר קרב מבעיא ליה, אלא כדכתיב (שמות יד, י) ופרעה הקריב לישראל בתיובתא, אוף הכא הקריב, דאקריב גרמי' לקב"ה כדקיאות, לבוא מצרימה, לאשגחא באינון דרגין ולאתרחקא מנהון מעובדי מצרים וכו'. אמרי אחותי את, כד"א (משלי ז, ד) אמור לחכמה אחותי [את].

ולהבין זה נ"ל דקשה דאם נתייירא למה ירד למצרים בלא רשות, כמבואר שם. ואומר שהוא עיקר שורש הדבר לעבודת ה', וסודו ידוע, כי הוא דעייל ונפיק, כי אדם מצד כללותו מטוב ורע אי אפשר שיהי' תמיד במדריגה א', אפילו הקדושים בארץ, כי לפעמים עולה ולפעמים יורד. גם מצד שנקרא עולם קטן, וכמו שלמעלה יש קטנות וגדלות כנודע, כך באדם צריך שיהי' בו מדריגות אלו. והחכם אשר עיניו בראשו, קודם שירד מצרימה, והוא ירידה ממדריגתו שהי' בה תחלה, צריך לקשר את עצמו תחלה בדביקות הש"י, שגם אם ירד מטה לטעם הנ"ל, או להעלות גם מדריגות התחתונים אשר ירד להם כדי להעלותן הנצוצין, או להעלות בני אדם ובני איש שהם במדריגה תחתונה, כאשר זכרתי במשל השר היורד להעלות בן מלך שנעשה הדיוט וכו', אם יקשר את עצמו תחלה בדביקה וחשיקה וחפיצה בו יתברך, אז לא תפרד בין הדביקו' גם אם ירד לשם, שיזכה לחזור ולעלות, וכמו שהיורד לבור קושר את עצמו תחלה בחבל כדי שיאחוז בו לעלות מהבור, כך שורש ישראל הם יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), לאחוז בו בחבל זה הקשור בו יתברך ולעלות בו, וזהו סוד דעייל ונפיק.

וזהו כוונת אברהם אבינו ע"ה, וז"ש כאשר הקריב לבוא מצרימה, לאשגחא באינון דרגין, ושלא ישאר שמה ח"ו, רק שיזכה לעלות משם. ולאתרחק מעובדי מצרים, ר"ל לברר הטוב מן הרע. לכך הקריב את עצמו להקדוש ברוך הוא כדקיאות, ושוב לא יעלה מורא על ראשו, כי גם שירד מצרימה יהי' דבוק ביראתו יתברך, שהוא ראשית חכמה יראת ה', וז"ש אמרי לי אחותי את כמו אמור לחכמה אחותי את, בדביקה כמו אח ואחות, כנודע **בזוהר** (ח"א קיב.) דבין איש ואשתו יכול ליפרד על ידי גט, מה שאין כן באח ואחות, וכאשר זכרתי בפסוק (שה"ש ח, א) מי יתנך כאח לי, יעו"ש.

ובזה נ"ל לבאר מזמור תהלים סי' ב' (א-יב), למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו וגו', פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער

כמעט אפו אשרי כל חוסי בו. והספיקות רבו, ורז"ל (ברכות ז:) דרשו זה המזמור על מלך המשיח לעתיד וכו', **ורש"י** פירש דקאי על דוד עצמו וכו'.

ולי נראה, דקאי על משיח ועל דוד ועל כל דור ודור ושופטיו, כי מעצמותו יתברך נאצל תורה ונביאים וכתובים, שהם כולם שמותיו יתברך, וכמו שהוא היה הוה ויהיה כך נדרש התורה נביאים וכתובים, ונדרש בכלל אומה ישראלית ואומות וכו', וגם בפרט בכל דור ודור, ראשי עם מצד ערב רב, עם אנשי יחידי שלומי אמוני ישראל, העומדים על התורה ועל העבודה, איך מקטרגים עליהם, וכמ"ש **ברעיא מהימנא** פרשת נשא (קכה:), יעו"ש.

והענין, דמבואר בש"ס (ברכות נח.) דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע וכו', ומעתה כמו שיש שמירה וממונים על פתחי המלכים והשרים לבל יכנס לפנים כי אם מי שהגון ליכנס, כך כביכול למעלה יש ממונים ושומרים הסובבים לקדושה לבל יכנס פנימה כי אם הגון וראוי, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג קכג.:).

וכי תימא מי אינו הגון ליכנס, אחר שרוצה להתקרב לעבודתו יתברך אם כן הגון הוא, והשמירה למה, כי במלכותא דארעא יש מיוחסים ושרים, מה שאין כן שפל ונדכה נקרא אינו הגון, אבל בהקדוש ברוך הוא נאמר אני אשכון את דכא (ישעיה נז, טו).

ונראה, דיש ב' כתות הבוחרין בתורה ועבודה שעובד להש"י, א' לשם שמים, שבוחר בטוב מצד שהוא טוב, וכת ב' העובדין להש"י כדי שיטול את השם מחסידי ארץ. והנפקותא וההפרש שביניהם הוא, כי כת א' לא נפרד בשום זמן מהזמנים מן התורה ועבודה ולהתחבר ליריאים, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, סג) חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך, דלכאורה קשה, דה"ל לקצר ולומר חבר אני ליראוך וגו', ונ"ל דלפי ראות עינינו שיש ביריאים חשובים ושפלים, וגם החשובים לפי השתנות הזמן לפעמים יורדין ונעשו שפלים ונרדפין, והוא מצד עליות השכינה וירידתה, דדיו לעבד להיות כרבו (ברכות נח:), ולכך כת א' הבוחר בטוב מצד שהוא טוב לא מצד חשיבות, הוא חבר לכל יריאי הש"י בין חשובים או שפלים, וגם אין שינוי זמנים לפניו, מה שאין כן כת הב', כשרואה ירידה ליריאי השם, מיד נרפים מן היראה ומן התורה והעבודה. וזה הי' מעלת דוד שהי' מן כת א', לכך אמר חבר אני לכל אשר יראוך דייקא, וק"ל.

ומעתה תבין השמירה למעלה מה הוא, כשהזמן הולך וסוער בסערת תימן, והדיין הוא נאמן, שאז כת א' הולך ועולה ומתמיד בתורתו ועבודתו כמאז וקדם, מה שאין כן כת ב' משליכין העבודה אחר גיוום, שלא יראה ולא ימצא בהם שמץ יראה, שלא ילכדו

במצודת היריאים, וזהו בכוונה מכוונת מהבורא יתברך, לבל יכנס פנימה מי שאינו הגון ותמים בעבודתו יתברך, כאמור.

ובזה נבוא לביאור מזמור זה, דאיתא במדרש איכה (פתיחתא דאיכ"ר ב), על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יא-יב), תני רשב"י אם ראית עיירות נתלשות בארץ ישראל, דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים, שנאמר על עזבם וכו'. ופירש **במתנות כהונה** על עזבם, שהיה להם לעזוב וכו'. אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום בת קול וכו' אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו' כל זמן שמשליכין דברי תורה לארץ המלכות גוזרת ומצלחת, שנאמר (דניאל ח, יב) ותשלך אמת ארצה, אז עשתה והצליחה וכו'.

ונ"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דכל זמן שישראל גוזרין על לומדי תורה, כך האומות גוזרין על ישראל, וכן כ' **בספר חסידים** (סי' רט). וזהו שאמר אוי להם לבריות, זה האוי, נמשך להם מעלבונה של תורה, שהם משפילין ויועצין עצות איך לעלוב הלומדים, לכך גם עליהם נתייעצו האומות. ושמואל ביאר יותר, ותשל(י)ך אמת ארצה, לפי שמשליכין דברי תורה לארץ, ר"ל שמשליכין לארץ הלומדים שמדברים בתורה, לכך עשתה והצליחה, שגוזרין האומות וכו'.

ובזה נ"ל לבאר פסוקי תהלים סימן פ"ה (יא-יג), חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו אמת מארץ תצמח, וצדק משמים נשקף, גם ה' יתן הטוב וארצינו תתן יבולה וגו'. והוא כולו פליאה.

ונ"ל דכתב **האלשיך** משלי (יד, כד), מפני מה החכמים משכימין על פתחי נדיבים לקבל ממנו איזה גמילת חסד, ואין הנדיבים משכימים על פתחי החכמים לקבל ממנו חכמה, אם חכמה עדיף כמ"ש (משלי ג, טז) בשמאלה עושר וכבוד, וכתיב (תהלים קיט, עב) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. ומשני, שהחכמים יודעין מעלת העושר לכך מקדימין לפתחו, מה שאין כן העושר שאינו בעל חכם, אינו יודע מעלת החכמה לילך אחריו לקבל ממנו חכמה, יעו"ש.

העולה מזה, דראוי לעושר לילך אל החכם לקבל ממנו חכמה, כמו שהחכם הולך אצל העושר לקבל ממנו חסד מעשרו, כי זה תכלית הבריאה, כמ"ש במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט) על פסוק (תהלים סא, ח) ישב עולם לפני אלהי', ר"ל ששאל שיהי' כולם שוין בעושר וחכמה שלא יצטרכו לקבל זה מזה, והשיבו רוח הקודש אם כן חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו, כי במה יזכה זה עם זה. מה שאין כן עכשיו החכם מקבל חסד מהעושר, והעושר מקבל מן החכם תורה וחכמה הנק' אמת, ובשכר שמשפיעים זה לזה בחכמה ובעושר, כך מלמעלה יורד השפע. וכמ"ש בש"ס (תמיד כח.) ולמוכיחים יונעם

ועליהם תבוא ברכת טוב (משלי כד, כה), כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם וכו', ור"ל שגורם שפע כנ"ל, וכמ"ש **בתיקונים** (תי"ט לט.) יעו"ש. ועיין בכתבי לעיל מזה.

ובזה יובן, חסד ואמת נפגשו, ר"ל כשעושין להשפיע זה לזה, החכמים מקבלין חסד מהעושר והעשירים שומעין חכמה ומוסר הנק' אמת מהחכמים, שהוא עיקר התכלית כמ"ש חסד ואמת מן ינצרוהו כנ"ל, אז גורמים לייחד ב' מדות הגורמין שפע וברכה בעולם, וזהו צדק ושלום נשקו, שהוא יסוד ומלכות, שחבורם הוא על ידי יחוד בעלי חכמה עם בעלי עושר להשפיע זה לזה.

אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, ר"ל כי עד עכשיו היו משליכין אמת ארצה, שהם בעלי תורה והחכמה, שהי' חכמת סופרים סרוחה בעיני בעלי העושר, והיו החכמים שפלים ושחים עד לעפר, וצדק שהיא בעלי עושר שאינם בעלי חכמה, היו עולין ברום המעלות עד לשמים, שזה גורם חורבן ואיבוד הבית והארץ, כמ"ש על מה אבדה הארץ על עזבם תורתי. ובתיקון חטא זה, דהיינו אמת מארץ תצמח, שיעלו בעלי החכמה שהיא הנקרא אמת למעלה. וצדק שהם בעלי עושר שאינם בעלי חכמה, שהיו ברום המעלות עד לשמים, וצדק משמים נשקף למטה, לקבל חכמה ומוסר מבעלי תורה הנק' אמת. אז גם ה' יתן הטוב וארצינו תתן יבולה, כמו שהחכמים הנק' הוי"ה, כנזכר בהפטרת עקב, משפיעים תורה הנק' טוב, ובעלי ארץ ישפיעו לחכמים ליתן יבולה, כך גורמים למעלה. וז"ש גם ה' יתן הטוב וארצינו תתן יבולה, וכמ"ש ועליהם תבוא ברכת טוב.

ואז יהי' מעלה נוספת לאלו בעלי עושר המחזיקים ידי בעלי תורה, שיהי' צדק לפניו יהלך, שיקדים במעלה אל החכמים, כמ"ש (בר"ר עב, ה) בישׁשכר וזבולן שנזכר זבולן תמיד לפני ישׁשכר, כך צדק שהם בעלי עושר, יזכו להלך לפני בעלי תורה, הואיל וישם לדרך פעמיו, שעסק בפרקמטיא לילך בפעמי מרכבותיו בדרכים כדי להספיק לבעלי תורה, כך יזכה וכו', וק"ל.

גם יש לומר, כי התשובה נק' דרך, שנאמר (תהלים כה, ח) יורה חטאים בדרך, וז"ש וישם לדרך פעמיו, ששם בדרכי התשובה פעמיו, שהוא למעלה מצדיקים, לכך יזכה שיהלך לפניו - לפני הצדיקים האמורים לעיל, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, כי כשנפלה קטגוריא בין החכמים, שמבזין זה את זה, אז הם מבוזין ושפלין החכמים כולם בעיני המוני עם לייעץ עצות רעות איך יוכלו לבטל אותן מהתורה והעבודה. ואז כשנפלה אלו הדוברים בתורת אמת ארצה, אז עשתה והצליחה, שגוזרין האומות על ישראל, וכנ"ל.

ובזה יובן דברי נעים זמירות ישראל בפתח דבריו, למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק יתייצבו מלכי ארץ וגו'. ור"ל שלא אמר זה דרך תרעומות להתרעם למה רגשו וכו', רק שאמר דרך מוסר לעמו ישראל בטוב טעם ודעת להבינם למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק, להתעולל עלילות בריק והבל על בחירי אומה ישראלית, כאשר באזנינו שמענו עלילות שונאינו בכמה מיני תחבולות אין מספר להעלותן אשר האומות מעלילין, והם המוני האומות הנק' גוים, שרגשו, וגם השרים של המדינות מלכי אומות העולם הנק' לאומים, יהגו ריק, היאומן כי יסופר להאמין מחכמי אומות העולם על דברי הבל וריק כזה. אבל זה נמשך מצד כי יתיצבו מלכי ארץ, מאן מלכי רבנ(י)ן (גיטין סב.), שמעמידין על פי השר שארץ שלו, וזה שנצב לרב שנקרא מלך, על פי מלכי ארץ שהארץ והעיר שלו אחר חורבן הבית, [ותיבת מלכי משמש לכאן ולכאן], ויתיצבו מלכי ארץ ורוזנים שהם המנהיגים של הרב הנ"ל, נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, כי מיד יועצים עצות על ה' בענין מאכלות אסורות, להעביר שוחטים טובים ולהעמיד רעים לפי רצונו, וכיוצא בזה, לפי מה שראתה עיני. ועל משיחו, שהם הלומדים העוסקים בתורה ועבודה, איך לגרשם מהעיר ולבטל מנין שלא יעשו, כעובדא דאחז המלך, שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות ואמר אם אין חכמה אין הקדוש ברוך הוא ישרה שכינתו בישראל, שנאמר (ישעיה ח, טז) חתום תורה בלימודי וכו' (בר"ר מב, ג).

ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, ור"ל כי עצתם איך להשליך עבות[ו]ת האהבה שבינם לבינו יתברך על ידי שיש להם מקום מיוחד להתלמד ולהתפלל, ולהסיר מוסר[ו]תימו - שעל ידי תורה ומוסר כולם נכנעים לפניהם, ולהסיר עול מעלינו, זהו תוכן עצתם.

והנה באלו יש ב' כתות כנ"ל, שיש יריאי השם לשם שמים וכנ"ל, ובזה אמר יושב בשמים ישחק, ר"ל כי זה שהוא ברום המעלות בשמים, שכבר נתקשר באהבה יתברך, גם עתה ישחק וישמח ולא יחוש כלל לעצתם. מה שאין כן אדני ילעג למו, כי כת ב' הנ"ל שהי' במדרגה תחתונה הנק' אדנ"י כנודע, שלא הי' לשם שמים רק ליטול את השם שהוא מחסידי ארץ, וכעת שרואה שיועצים עליהם הרוזנים וכו', מיד הוא עצמו ילעג למו על היראים, כדי שלא ימצא בו שום דבר מחסידים, שלא ילכד בעצת רוזנים.

וזה הוא השמירה של מעלה, לבל יכנס פנימה כל מי שיהי', כי מי שאינו הגון אז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו, כדי שיהי' נרפים מהתורה והעבודה לכוונה הנ"ל.

אבל ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי, ור"ל שדוד אמר על עצמו, ואני, שעמדתי בנסיון כל הבזיונות והשפלות, וכעת אני נסכתי מלכי, שאינו נצב ממלכי ארץ על פי השררה,

רק ואני נסכתי מלכי, שהוא אלהי עולם ה', על ציון, הלומדים המצויינים בהלכה (ברכות ח.), שעיקר מלכותי ונסיכותי הוא על הלומדים העוסקים בתורת ה' ועבודתו, כמ"ש (תהלים קיט, סג) חבר אני לכל אשר יראוך וכו', ועל זה הוא סמוך לשון חיבור, כמו (במדבר ב, כ) ועליו מטה מנשה, כי הם נטורי קרתא (פתיחתא דאיכ"ר א), וא"צ לומר שלא לגרשם מהעיר, רק שהם עיקר ממשלתי. וגם על הר קדשי, שהם ראשי קציני אלופי ישראל, שהם נק' הר, והם גורמים קדושתי, כמ"ש (דברים ב, טז-יז) ויהי כאשר תמו וידבר ה' אלי, שאין קדושת שמו על נביאים כי אם בזכות ישראל, ומה שהעמיד יתברך אותי לנסיך ומלך, הוא בזכות ישראל, שהם נקראין קודש ישראל לה' ראשית תבואתו (עי' ירמיה ב, ג). וחס על כבודם שיהי' להם רועה נאמן, לבל יגיס דעתו עליהן, כמ"ש (יומא כב.) אין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלוין אחוריו.

ואגב נ"ל לפרש לשון אחוריו, דר"ל שהשליך אלו השרצים לאחריו, שהם כל מיני טומאה, ובחר בטוב להתקדש ולהתקרב בו ית', מה שאין כן אם השרצים לפניו, שהולך בכל מיני טומאות השרצים התלוין בו ר"ל.

אספרה אל חוק, ור"ל כי חק קבוע עלי לספר נסים ונפלאות שעשה עמי. ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, ופירש **רש"י** בני אתה, ראש לישראל הנקראים בני בכורי ישראל, והם יתקיימו על ידך, כמ"ש (שמואל ב יג, יח) ביד עבדי דוד אושיע את ישראל וכו'. אני היום שהמלכתיך עליהם, ילדתיך, להיות קרוי בני וכו', כמ"ש (עי' שם ה, יב) וידע דוד כי נשאת מלכותו בעבור עמו ישראל וכו', יעו"ש.

ולי נראה, דאמרינן בש"ס (סנהדרין יד.) כיון שנתמנה פרנס על הציבור מוחלין לו כל עונותיו, וכקטן שנולד דמי. אך דכל זה כשנתמנה על פי הש"י, מה שאין כן שנתמנה על פי השררה, דחוצפא כלפי שמיא מהני כנלמד מבלעם וכו' (שם קו. ע"ש), ודאי אין שייך בזה מוחלין, דאמרינן בש"ס (יומא ט.), דאלו כהנים שבבית שני שהועמדו על פי המלכות על ידי ממון שנתנו, עליהם נאמר (משלי י, כז) ושנות רשעים תקצרנה. וז"ש אני היום ילדתיך, ר"ל מאחר שאני העמדתיך למלך לא על פי השררה, לכך היום שנעשית מלך היום ילדתיך, שנמחלו עונותיו וכנולד היום דמי.

שאל ממני ואתנה גוים נחלתיך, סוד כוונת התפלה לברר הניצוצות שהם חיות הקליפות, וממילא יובן המשך ב' פסוקים אלו, ככלי יוצר תנפצם, אחר הבירור נשארו בלי חיות, והבן.

וחזר דוד לפתח דבריו ואמר עתה מלכים השכילו הוסרו שופטי ארץ, ור"ל שהוא נגד מה שאמר שמלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, שיעצו עצות כאמור, ועתה

שנתפרדו כל פועלי און, וז"ש ככלי יוצר תנפצם, וכמ"ש (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, והיינו כמ"ש **האר"י**, בעת אשר שליט האדם באדם לרע לו (קהלת ח, ט), לברר נצוצי חיות ממנו, שהוא הי' הממשלה וחיות הרשעים, ועל ידי ששלטו באדם הישר ובירר מהם הנצוצות, אז הוסר מהם החיות והממשלה, ונתרומם קרנות צדיק, וז"ש שאל ממני וגו', ור"ל שהיסורי הצדיק הוא שישאל ממנו יתברך ויתפלל, שהם קשוטי ויחודי השכינה, כמו **ששמעתי ממורי** יעו"ש. ואז אתנה גוים נחלתיך, שעל ידי בירורין יתרומם קרנך כאמור. ולכך השכילו מעתה שלא תעשה כמעשיך הראשונים, הוסרו שופטי ארץ.

עבדו את ה' ביראה, להתחבר ב' מדות - הוי"ה ביראה, ומשם נמשך שורש הת"ח הנקרא הוי"ה גם כן כנ"ל, ועשירי העם הנקרא אדנ"י שהיא יראה, ובהתחברם אז חסד ואמת נפגשו, כנ"ל.

ואז וגילו ברעדה, וכמו שכתבו **התוספות** בפרק אין עומדין (ברכות לא. ד"ה במקום) וז"ל: פשוטו של מקרא עבדו את ה' ביראה, וכשיבא יום רעדה תגילו, ע"כ. ור"ל כאשר מפרש אח"כ שאמר נשקו בר ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו, והכוונה שבא דוד המלך ע"ה לזרז את כל גבור מלומד מלחמה במלחמתה של תורה ועבודת ה', שיקח מועד בעת הפנאי לדבק בו יתברך כשהזמן מסכים עמדו, להכין כלי מלחמה נגד היצה"ר, וכלי המלחמה הוא נקרא נשק כנודע, ומהו הנשק, בר, שהוא בר לבב, וז"ש זיינו ונשקו בר, כדי שאם יבוא הזמן הסוער, שהוא פן יאנף, שאז תאבדו דרך כי יבער כמעט אפו, שאלו כת ב' הנ"ל מיד יחזרו לסורן, ואז אשרי כל חוסי בו, דעייל ונפיק, וק"ל.

ובזה יבואר משנה דאבות הנ"ל עשה תורתך קבע, ר"ל שלא יהי' תורתו והנהגת קדושתו במקרה והזדמן, לפעמים עושה בטוב הזמן, וכשהזמן הולך וסוער נרפים הם מהתורה והעבודה, רק יעשה קבע, בין בטיבו בין בעקו, ר"ל כי התכלית השלימות הוא מאן דעייל ונפיק, והוא כאמור, וצריך שיהי' בשמחה תמיד, שהיא משמחת לב. ובא רבי אליעזר ואמר בפרק ד' דברכות, העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים, דודאי יש להתפלל תמיד בין בעקו בין בטיבו, אבל אין מדריגתן שוה, כמ"ש בש"ס (שבת י.) פכר ידי' ומצלי, נמצא לפעמים צריך שיהי' תחנונים כעני ורש ולפעמים בשמחה, וק"ל.

ובזה יבואר מצות הדלקות נרות המנורה שהיא באמת בכל אדם ובכל זמן על ידי הכהן. כי כבר זכרנו שהאדם נקרא נר, כי רמ"ח איבריו ובתוכו נפש רוח הרי גימטריא נ"ר. גם ר"ת נ"ר הוא נפש ורוח. הגם שיש באדם נפש רוח ונשמה, מכל מקום על ידי חטא

האדם נסתלק הנשמה ונשאר נ"ר, וכן כתב **האלשיך**. והכהן, שרימז הכתוב בו (מלאכי ב, ו) כי שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבוקש מפיהו רבים השיב מעון וגו', וכמ"ש בזוהר (ח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו'.

ואגב נראה לי להזכיר מה **ששמעתי** מוסר בענין הדורש טוב לעמו לדבר מוסר להוכיח בשער, איך לדבק את עצמו בו ית', ואח"כ יכלול את השומעים באחדות שידבק אותם בדבריו אליו יתברך, וזהו שאמר שאוחז ביד דחייבא להעלותן, ודפח"ח.

ובזה יובן דבר אל אהרן, הוא המשיב רבים מעון להוכיח בשער בת רבים. וז"ש בהעלותך את הנרות, ודרשו חז"ל (רש"י, עי' תו"כ אמור פי"ג) מדלא כתיב בהדלקותך וכתיב לשון עליה, שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו (ספרי בהעלותך א) שמעלה היתה לפני המנורה ועלי' הכהן עומד ומטיב. והקשה **מהרא"ם** מנ"ל לידרש שניהם, ותירץ, יעו"ש. ולדברינו דזה נמשך מזה, דעל ידי שהכהן עולה במעלה וכו', ור"ל שעולה במעלות רמות לדבק את עצמו בו ית' תחלה, אז יכול להעלות הנרות, שהם רמ"ח איברי ישראל בכללות הפרצוף עם נפש ורוח גימטריא נ"ר. וז"ש בהעלות"ך את הנרות, כי על ידי עלותך בדביקות כאמור, אז אפשר להעלות הנרות שאר כללות איברי ישראל הנק' נרות כנ"ל ג"כ עמך, על ידי שנכללו בך מצד אחדות ישראל.

ואמר, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, ר"ל שראש הדור המכוין להעלותן נקרא פני המנורה, כמו פני הדור. וכשאחד מסתכל בפנים מאירות אל חבירו, על ידי אחדותן והתכללותן זה עם זה, ראש הדור עם דורו עמו, ובני דורו עם ראש הדור, אז על ידי הדבקות זה עם זה עולין, וכמ"ש בפסוק (שמות יט, ב-ג) ויחן שם ישראל אז ומשה עלה אל האלהי', יעו"ש בכתבי. וז"ש כאן, בתנאי, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות - כי עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), ונקרא שבעת ימי הבנין, ולזה יש ז' מדריגות בישראל, ועל ידי התכללותן אל מול פני המנורה [וג"כ משמע מנורה העליונה כנודע] יאירו להמשיך ג"כ הנשמה אל נפש ורוח, ומשכן הנשמה בראש האדם שיש בו ז' קני מנורה, סוד ז' שערים הנז' **בספר יצירה** (פ"ד מ"ו).

ויתפרש בג' פנים, וכולן כאחד נמשכין זה מזה. ור"ל כי יש לפרש אל מול פני המנורה אל פרטות האדם, כי משכן הנפש והרוח הוא בכבד ולב, ומשכן הנשמה הוא במוח. ובתיקון האדם מעשיו אז ממשיך הנשמה לשרות במוח, שישוב ויאיר אל ז' קני המנורה שבראש השייך לנשמה, ומשם יומשך הארה לנפש ורוח ברמ"ח איבריו. וכל זה דרך פרט.

ועוד פירוש ב', דרך כללות העולם. כי הצדיק וראש הדור נקרא פני המנורה, וכל בני דורו הם נרות המנורה, שכל א' כלול מרמ"ח איברים ונפש ורוח, הרי נ"ר. והראש הוא הנשמה של כללות דורו, המחייה אותן על ידי אחדותו, כמו שזכרתי מזה כמה פעמים. **ועוד** פירוש ג', דרך כללות העולמות למעלה ולמטה, כי על ידי כשרון מעשה התחתונים מוסיפין הארה בעולמות העליונים, בסוד תנו עוז לאלהי' (תהלים סח, לה), שהיא פני המנורה עליונה המקבל הארה מלמעלה, להשפיע אל האדם הנקרא נר כמ"ש נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז).

ואלו ג' פירושים זה שייך לזה, כי על ידי כשרון יחידי סגולה שמתקן מעשיו בפרט, מוסיפין הארה אל ראשי הדור, כאשר בארתי משנה דראש השנה (פ"ג מ"ח) והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות יז, יא), שכאשר ישראל משעבדין לבם לשמים אז מוסיפין כח בידיו של משה שירים ידיו, וגבר ישראל וכו', יעו"ש. וכאשר הכל נתקן עם פרטי ראשי העם, מוסיפין כח למעלה גם כן, וגבר ישראל סבא, והבן.

ובזה נראה לי לפרש פסוקי בהעלותך (במדבר יא, כא-כג), ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו וגו' הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם וגו' ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא. ופליגי רבי עקיבא ורבי שמעון בזה (תוספתא סוטה ו, ד), דרבי עקיבא סבירא לי' כמשמעו, וכי תימא הלא זו קשה מן שמעו נא המורים (במדבר כ, י), אלא לפי שלא הי' ברבים וכו'. ורבי שמעון סבירא לי', ח"ו מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז), יאמר אין המקום מספיק וכו'. עתה תראה, אמר משה הריני הולך לפייסן, א"ל עתה תראה וכו' שלא ישמעו לך. הלך משה לפייסן היד ה' תקצר, הן הכה צור ויזובו מים הגם לחם יוכל תת (תהלים קה, מא), אמרו פשרה הוא זה, אין בו כח למלאות שאלתינו וכו'.

ויש לתמוה, לרבי עקיבא איך מתרץ קושיית (רש"י) [ר"ש], וכי מה עלה למשה רבינו ע"ה להסתפק בזה. וביותר קשה, מה ראה משה לכנוס בין הפשרה, אחר שאמר לו הקדוש ברוך הוא שלא ישמעו לו. וגם בלאו הכי קשה, מה מקום לפשרה זו אחר שמזה יש לטעות ח"ו, כאשר הי' באמת כך, ושאר הספיקות.

ונ"ל דקושיא חדא יבואר. ונ"ל, דאיתא **בכתבים** שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, כי משה רבינו ע"ה היה שורש נשמת ת"ר אלף מישראל, יעו"ש. ולכך כאשר עלו ישראל במעלות רמות בדביקות הש"י, הוסיפו כח במשה שהוא שורש נשמתן, וזכה כי משה עלה אל האלהים (שמות יט, ג) בקבלת התורה. וח"ו בירידתן ממדרגתן, שהשחיתו דבר מה, גרמו ירידה למשה, שנאמר (שמות לב, ז) לך רד כי שחת עמך.

וכאשר שמעתי בשם **המנוח הצדיק ר' ליב פיסטנר** בפסוק (תהלים יב, ב) כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם יעו"ש כי יש לפרש לכאן ולכאן, או שהראש (גומר) [גורם] להדור, או איפכא.

וענין אמונה ובטחון, שמעתי ענין נאה **מהרב המגיד מבאר**, על מה שהקשו **התוספות** (בפ"ק) [בפ"ב] דביצה (טו: ד"ה לוו) דאמרינן לוו עלי ואני פורע, והא אמרינן (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ותירץ התוס' יעו"ש. ואמר הוא עליו השלום דלא קשה מידי, כי יש מדריגות שונות בכל אדם לפי בחינתו והאמנתו ובטחונו בו ית', שאם הוא במדרגה זו של האמנה ובטחון, ותופס דעה זו לענג שבת ויום טוב בטענה זו שאמר הקדוש ברוך הוא לוו עלי ואני פורע, והאדם המאמין בזה ובוטח בו יתברך ללות, ודאי הש"י פורע. ויש אדם שאינו במדריגות בטחון ואינו רוצה ללות מן אחרים אחר שאין לו משלו, באומרו הלא אמרו ר"זל עשה שבתך חול וכו', אז אחר שתופס דיעה זו כך הוא האמתי לפי בחינתו, והבן, ודפח"ח.

ובזה ביארתי פסוק (בראשית טו, ו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. שאחר שהגיע למדריגה זו של האמנה ובטחון בו, ויחשבה להקדוש ברוך הוא לצדקה - מצד מתנת חנם זכה למדריגה גדולה כזה, שסבר שאין כל מעשיו כדאי שיזכה למדריגה זו, כי אם מצד מציאות חן ומתנת חנם.

ובזה יובן שאמר משה הלא שש מאות אלף רגלי [העם] אשר אנכי בקרבו, ר"ל כי אנכי שורש נשמות כולן, ומאחר שאני לעת עתה אין הבטחון והאמנה שלי שתספיק לכולם, או מצד חסרוני שאני גורם להם זה, או הם גרמו לי חסרון בטחון, ומאחר שאין בהם האמנה זו, איך יוכלו להשיג זה, וז"ש הצאן ובקר ישחט לה"ם ומצא לה"ם דייקא. ר"ל להם מחוסרי בטחון איך אפשר זה, אבל ודאי הש"י יכול להספיק, רק החסרון מצדם.

והשיבו הקדוש ברוך הוא היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא. **דהרב אלשיך** פירש בשאלת **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ה ה"ה) בענין הבחירה והידיעה, כי המחשבה לא מכריח, אבל הדיבור שהוא נתלבש ונעשה מיד כמ"ש (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו וכו', יעו"ש. וז"ש היד ה' תקצר, ר"ל מאחר שכבר אמר הש"י בפועל שיתן להם, מיד נתהווה הדבר, וכי אפשר להושיט יד משמים לקבל ולהחזירו, שהוא קיצור יד כביכול, דמטעם זה כשנתפשט יד משמים וקיבל מן רבי חנינא בן דוסא הי' נס מפורסם, כי משמים נותנין ולא מקבלין (תענית כה.), והיינו מטעם הנ"ל, וז"ש היקרך דברי.

ומאחר שראה משה שאי אפשר לשנות אף שאינן ראוי[ן] לכך, ואם כן יענשו, לכך רצה לפתותן שיאמינו שהקדוש ברוך הוא יכול להספיק, ואז כשיגיעו למדריגות האמנה

ובטחון אז באמת ראוין לזה, ואין להם עונש. ולתכלית זה אמר הן הכה צור ויזובו מים, כי הי' רועה נאמן וסבר שיכול להגיעין למדריגות האמנה ובטחון כמאז ומקדם, שנאמר (שמות ד, לא) ויאמן העם, שהיו מאמינים בני מאמינים (שמ"ר ג, יב), ואז גם משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז), כי שורש אחד להם, וק"ל.

ועל פי זה נ"ל לבאר פסוקי תהלים סימן ד' (ב-ט) בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי חנני ושמע תפלתי וכו'. והספיקות רבו. כל הארץ כבודו, ואין דבר גדול או קטן נפרד ממנו, כי הוא המצוי בכל המציאות כולן, ולכך יכול האדם השלם לייחד יחודים עליונים אפילו במעשיו הגשמיים, הן מאכלו ומשתה ומשגל ומשא ומתן ודבריו הגשמיים שבינו לבין חבירו, כאשר **קבלתי מחכם אחד** שאמר סוד כריעות ו' לגבי ה', כשהגדול נכנע לקטן כדי להגביהו וכו', וכבוד ה' הסתר דבר (משלי כה, ב). וז"ש (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, כמו (עי' בראשית ד, א) וידע אדם את חוה, שהוא ייחוד וזווג. ואם בדברים הגשמיים כך, מכל שכן בעניני התפלה שהם דברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו:), שיש כמה וכמה מדריגות, ובכל א' וא' יכול אדם לייחד מדות העליונות, בסוד בזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), מן אותה מדריגה שהאדם הוא שם, יכלול עצמו עם כללות העולם שהם במדריגות האלו, שכולם הם איברי כנסת ישראל, ומשם יתפלל והי' אלהיו עמו ויעל (עזרא א, ג).

וזה נ"ל פירוש הפסוק תהלים סימן ד"ה (יא) למען שמך ה' וסלחתי לעוני כי רב הוא. דקשה, מה זה נתינת טעם לסליחת עונו כי רב הוא, אדרבה אם רב הוא אין לבקש סליחה. **ורש"י** פירש, יעו"ש. ונ"ל דקושיא זו קשה ג"כ בתורה, בתפלת משה על ישראל שחטאו בעגל ואמר בפרשת כי תשא (שמות לב, לא) וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגו'. דקשה וכי דרך משה רועה ישראל שרצה להמליץ עבור ישראל, והגדיל המדורה.

ונ"ל דקושיא א' יתורץ באידך, דאמרו בש"ס (ע"ז ד:) ישראל לא היו ראוין לאותו מעשה, ודוד לא הי' ראוי לאותו מעשה אלא שאם חטא יחיד וכו'. וכבר האריך **בעל עקידה** (פ' כי תשא שער נג) ואינך **גדולי מחברים** בספריהם, וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך (שבת ד.), ושאר קושיות, יעו"ש.

ונ"ל דיבואר פירוש הש"ס, על פי מה שכתבתי בפסוק (ויקרא כא, ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו, על פי משל א', שנשלח בן מלך מאביו ולא היה יכול להחזירו, עד שהוצרך שר אחד לפשוט בגדיו החשובים, ולבש בגדי פחותי הערך, כדי שיתחבר עם בן המלך שנעשה הדיוט מן פחותי הערך וכו'.

והנמשל הוא פשוט בגדיו החשובים כינוי למעשיו הטובים על דרך (קהלת ט, ח) בכל עת יהי' בגדיך לבנים, ובגדים פחותי הערך הם דוגמת בגדים הצואים ח"ו, ולא ממש בגדים צואים. והענין הוא, כמ"ש (עי' ויקרא ד, ג) אשר נשיא יחטא לאשמת העם, כי כל דור ודור ודורשיו הם שורש א', כמו משה רבינו ע"ה עם דורו, כן כל דור ודור לפי דורשיו, ודורשיו לפי דורו כמ"ש בש"ס דעירוכין (יז.), וה"נ חטא הדור גרמו אשמת ראש הדור כגון כאלו, ששרש אחד להם, ואז כשירד ראש הדור למדריגתן, ולבש לבושי הדור שהם בגדי פחותי הערך, ואז יש התחברות מה ביניהם. מה שאין כן קודם לזה דהוי דבר והפוכו, עתה על ידי חטא זה הוי התחברות לו עמהם בצד מה, ואז כשישוב יעלו כולם אתו עמו.

וזה נ"ל פירוש הש"ס (יומא פו:) יחיד השב מוחלין לו ולכל העולם. ולכאורה הוא סותר שם ש"ס הסמוך דכל א' צריך לשוב בפני עצמו וכו', יעו"ש **בכתבי לשבת תשובה** בטעמי מצות. ולדברינו אתי שפיר, כשנלכד הראש בחטא, שהוא סיבת הרבים, ובתשובתו שכולל בעצמו כל האנשים שהם במדריגות האלו שהם כאיברי השכינה, אחר שיהי' התחברות מה ביניהם, רק שלא יהיו מתנגדים לו, וכמו שכתבתי בביאור פסוקים שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו' (הושע יד, ב) יעו"ש. וזה ענין פישוט לבושי השררה ולבש בגדי הדיוט כדי שיתחבר עמו, הנז' במשל, והוא הדין בנמשל, והבן, ואז מוחלין לו ולהם, ואתי שפיר.

ובזה אמרתי לבאר ירושלמי תענית (פ"ב ה"ז) ויאמרו חטאנו (שמואל א יב, י), א"ר שמואל לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר לפניו, רבש"ע כלום אתה דן אלא על שלא אמרו חטאנו, שנאמר (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, ואלו אומרין חטאנו, והוא פלאי.

והמפרש שם פירש וזה לשונו: ופירוש האמיתי שנראה לי בלבישת חלוקן של ישראל, לומר שכיון ששמואל היה צדיק בלי שום חטא, ואיך אמר חטאנו דבר שקר אפילו על ידי שיתוף עמהם. לכך הוצרך להפשיט בגדיו טהורים, ולבש אחרים שהם לבושים בגדים צואים, וכולם כאחד יאמרו חטאנו לה', עכ"ל. והוא תמוה מאוד, דמאחר שלא חטא איך לבש בגדים צואים ח"ו, והקושיא שהקשה הוא עצמו ולא תירץ כלום.

ולדברינו אתי שפיר, דכתב **הרמב"ם** (הל' תענית פ"א ה"ג) ואם תלכו עמי קרי וכו', שהקדוש ברוך הוא שולח עונש או יסורין על חטא פרטי כדי שיתנו לב לשוב עצמם בתשובה [וכמ"ש **האלשיך** בפ' שמיני (ויקרא ט, א), ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג)], ואם תלכו עמי קרי, שאומרים במקרה והזדמן הי' זה, לא

עבור חטא, אז אני אלך עמכם בחמת קרי, לכן אוסיף לכם עונש על חמת קרי - שאתם אומרים שהוא מקרי, וגוף החטא יהי' שמור להעניש עליו עוד וכו', יעו"ש. וז"ש (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, והעונש ויסורין שהי' הזמן הולך וסוער, אומרים כי הי' קרי והזדמן, ולכך לא נתנו לב לשוב.

ולתקן זה לבש שמואל חלוקן של ישראל, ור"ל כמו שכתבנו לעיל, גם שהי' משה רבינו ע"ה בכל ביתי נאמן (במדבר יב, ז), מכל מקום כשבאו ישראל לידי חטא התאוו תאוה ובקשו עלילה וכו', בא משה לידי חטא ג"כ שאמר הצאן ובקר ישחט להם, וכתבנו לעיל שזה נמשך לו מצד כי שרש ישראל למשה הוא כמ"ש (עי' במדבר יא, כא) שש מאות אלף אנכי בקרבו, בחטא ישראל נמשך פגם וחסרון האמנה ובטחון קצת גם למשה, וה"נ בכל דור ודור ודורשיו, נמצא על ידי חטא ישראל נמשך קצת חטא לשמואל ג"כ כאלו חטא אותו חטא שחטאו הם, וזה הי' לתכלית שיפשוט לבושו וילבוש לבוש ישראל, דוגמת המשל שלבש השר לבושו של בן מלך בגדי הדיוט כדי שיתחבר עמו להשיבו לאביו המלך, וה"נ כשבא שמואל לאותו מדריגה הבין שהי' לתכלית זה שישוב בתשובה עם כל מדריג[ו]ת אלו באשר הוא שם, ויהי ה' אלהיו עמו ויעל על ידי אומרו חטאנו עבור כולם. ואתי שפיר שא' שלבש חלוקן של ישראל, על ידי שבא למדה שלהם שנק' לבוש, ואז אמר חטאנו עבור כל המדריג[ו]ת, ואז נמחל לו ולכל המדריגות שנכללו עמו, והבן כי קצרתי. וז"ש בש"ס דיומא (דף פו:) מוחלין לו ולכל העולם, ודוק.

ובזה יובן הש"ס הנ"ל שהוא בפ"ק דע"ז (ד:), אמר רבי יוחנן אמר רשב"י לא היו ראויין ישראל לאותו חטא, וכן דוד לא הי' ראוי וכו'. והקשה **בעל עקידה** על תיר[ו]ץ להורות תשובה, מי יאמר שמקבלין אותן, הא האומר אחטא ואשוב וכו' (יומא פ"ח מ"ט), ואם יקבל אותן ג"כ אינו כדאי וכו'. וגם תקשה בפירוש מאמר לא היו ראוין, אי ר"ל כפירוש **רש"י** בש"ס, שהש"י אינה לידם זה החטא לתכלית זה להורות תשובה, קשה אחר שהם מוכרחים זה אפילו מחילה אינם צריכים, ומה ראי' לדורות החוטאים בבחירתן. ועוד, למה כעס הש"י אח"כ עליהם עד וביום פקדי ופקדתי וכו' (שמות לב, לד). ואי ר"ל שהם בעצמם חטאו בבחירתן לתכלית זה להורות תשובה קשה כנ"ל, האומר אחטא ואשוב וכו', ואם באפשר יקובלו, מכל מקום איך הניחו ודאי טהרות ונקיות שבידם עבור ספק תשובה. וגם אם יהי' ודאי, וכי ס"ד שהם יחטאו עבור הדורות העתיד[י]ן להורות תשובה, הלא נאות יותר לדורות העתידין שיחטאו ויקובלו ויהי' פתחון פה להורות וכו', יעו"ש שהאריך. וכן למ"ש **מוהרש"א** שהניח הש"י אותם על בחירתם כדי להורות וכו', ג"כ

לא משמע כך, שמשמעות לשון הש"ס משמע שהם עשו לתכלית זה להורות תשובה, וכמ"ש בעל עקידה, יעו"ש.

ולדברינו הנ"ל יבואר הכל, כי נודע שעיקר חטא זה של עגל יצא מערב רב, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב קצא.), אלא שנשתתפו קצת ישראל במחשבה, וגם אהרן נלכד בחטא זה בשוגג, כמ"ש **בזוהר** שם (קצב.) שלא ידע להזהר מהם, והוא נקרא ג"כ ישראל, כמ"ש **רש"י** וישלח ישראל (במדבר כא, כא) כי הראש נקרא בשם ישראל וכו'. וז"ש לא היו ישראל ראוין לאותו חטא, ר"ל שלא היו ראוין מצד עצמן לחטא זה שחטאו קצת ג"כ, כי ערב רב הם שחטאו בפועל, והגיע הפגם לישראל מצד התחברן ושורש אחד עם ערב רב, שהי' משה שורשן כמ"ש **האר"י זלה"ה כי הם היו חלק הרע מן קין והבל, ומשה הי' חלק הטוב, ולכך רצה לגיירן וכו'**, **ומשה הי' שורש כל ישראל כנ"ל, לכך הגיעו קצת מן החטא ההוא לאשר בשם בני ישראל יכונה. אבל לא שהי' ראויין ישראל לחטא זה מצד עצמו**, ולומר **כי מהם נמשך החטא לערב רב**, **כמו ש"כ בפסוק** (**תהלים יב, ב**) **כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם**, **דיש לפרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא וכו'**, **יעו"ש**, **אבל כאן זה אינו**, **כי לא היו ישראל ראוין לחטא זה**, **אלא להורות תשובה**, **ר"ל כדי שילבשו לבוש של הערב רב**, **ואז כשיעשו תשובה אלו פרטי שלומי אמוני ישראל שנלכדו קצת בחטא זה**, **עם כל אותן המדרגות**, **אז יעלו כולם**, **וכמו במשל הנ"ל**.

ובזה סרה כל הקושיות הנ"ל, כי אינו להורות תשובה לדורות, רק הם עצמן ילמדו לכלול עצמן עם כל המדריגות, כמו שעשה שמואל הנביא הנ"ל. וזהו עיקר תכלית האדם, ומזה ילמדו ג"כ דורות הבאים דרך גדול בעבודת ה', **וזהו שזכרתי וקבלתי ממורי פה אל פה**, **ואי אפשר לבאר בספר**, ודע והבן.

וסרה ג"כ קושיית **בעל עקידה** מי יאמר שיקו[ו]בלו בתשובה, כי לא קשה מידי. כי באמת לא חטאו לתכלית זה, וגם שממילא נמשך כדי שילבישו לבושן, מזה נודע כי הש"י חפץ לקבלן, דאם לא כן למה שלח זה השר להפשיט לבושו, כמבואר במשל הנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן טענת ומליצת משה עבור ישראל, אנא חטא העם הזה חטאה גדולה. דודאי שאחר שהי' החטא גדול, אין לייחסו לעם הזה שאמרת (דברים ה, כה) מי יתן והי' לבבם זה וגו', וע"כ שאין ראוין לחטא זה מצד עצמן, רק כדי שיתחברו עם לבושי המוני עם שהם הערב רב, ויתכללו בתשובת ישראל כל המדרגות. א"כ מאחר שהי' לתכלית זה, ואני כללות כולם, כי משה הי' שורש כולם כנ"ל, ואני אומר שחטא העם חטאה גדולה, מיד ראוי לסלוח, מאחר שאני מתוודה בשם כולם, כמו שמואל הנ"ל, ואתי שפיר.

וז"ש דוד המלך ג"כ וסלחת לעוני כי רב הוא, כי ודאי אין חטא זה מצד עצמי רק מצד הכללות עם בני ישראל כי רב הוא, ומכח חטאם נמשך קצת חטא לדוד בבת שבע שהיתה גרושה כמבואר בש"ס (שבת נו.), והיינו כדי שילבוש לבושן של ישראל ויכלול כל המדרגות ויעלו כולן. א"כ מאחר שהיה לתכלית זה, א"כ ראוי וסלחת לעוני ג"כ כי רב הוא, ר"ל כי הוא חטא רבים ולא מצד עצמי, ותשובת רבים אינו חוזרות ריקם, כי הם משותף בשמך כנסת ישראל, וז"ש למען שמך וסלחת, וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר פירוש הש"ס (בפ"ו) [בפ"ה] דסנהדרין (מב.) כל המברך על החודש בזמנו כאלו מקבל פני השכינה וכו', עד דאמר רב יהודה אשר במאמרו ברא שחקים וכו' ששים ושמחים לעשות רצון קונם וכו'. ופירש **מוהרש"א** אעפ"י שמיעט את הלבנה, מכל מקום היא ששה ושמחה לעשות רצון קונה להתמעט עצמה וכו'. ויש להבין תואר זה שאומר שעושה בזה רצון קונה להתמעט עצמה, וזה אינו, דהוא מצד ההכרח שאמר לכי [ומיעטה] [ומעטי] את עצמך (חולין ס:), וגזירת המלך הוא ואין לשנות. ולשון רצון קונה משמע שהוא עבודת הש"י, כמו שאמרו חז"ל (ברכות לה:) בזמן שישראל עושין רצונו וכו'.

ונ"ל שיש בזה דבר גדול, ויבואר כל המשך נוסח ברכת הלבנה הנזכר שם, והוא, כי ישראל נמשלו ללבנה, והענין, כמו שיש ללבנה מעלות עלי' וירידה, כי עד חצי חודש עולה במעלות רמות עד שנתמלאה בתכלית השלימות והמילוי, כך ישראל עולין ויורדין, וחוזרין ועולין, כי תכלית הירידה הוא כדי לעלות, כמ"ש **בכתבים**, כמו ירד למרכבה. וכמו בכוונת התפלה ו' כורע לגבי ה' להעלותה, וזה ענין שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), וגם ענין סוכת דוד הנופלת (עמוס ט, יא) כי מעת החורבן תמיד נופלת ויורדת, כדי לברר ולהעלות כל ברורין ונצוצין, עד שישלם כל הברורין ויהיה בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח), נמצא ירידה זו עליי' יחשב.

ומה שהוא בכללות העולם כך הוא בפרט, בסוד עולם שנה נפש. כי לפעמים יורד הצדיק ממדריגתו בין בגשמי או ברוחני, ולבל יהי' נואש ויאמר כי נתרחק מהש"י, לכך המשכיל ידע ויבין כי מה שהוא רחוק הוא לתכלית הקירוב, והיינו כדי שיעלה עם המדריגות שהוא שם, שהוא ג"כ נצוצי ואיברי השכינה. וכמו במשל הנ"ל, שבידיעת המלך ירד השר ממדרגתו ושינה לבושו, כדי שיתחבר בירידה ההיא עם בן המלך באשר הוא שם להשיבו אל אביו, הרי עושה בירידה זו רצון המלך ג"כ. וזהו (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, שידע לייחד מדות העליונות בין ברוחני בין בגשמי, בין בעלייתו בין בירידה, כי הכל צורך גבוה.

וזהו כוונת הש"ס (עי' ברכות ס:) חייב אדם לברך על הרעה לקבלו בשמחה, כשם שמברך על הטובה. כי אחר שידע שהכל צורך גבוה, אין דבר רע יורד משמים. וז"ש (דברים לא, יז) על כי אין אלוה[י] בקרבי (מצאנו) [מצאוני] הרעות האלה, מה שאין כן כשידע שבכל מאורעות שלו ה' אתו עמו, כמ"ש (ישעיה סג, ט) בכל צרתם לו צר, בוי"ו, ר"ל אחר שהוא לו יתברך כביכול ג"כ כמ"ש (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה, מעתה ל"א צר, אין צר כלל.

ונ"ל שזה ענין ירידת יוסף מצרים ובית הסוהר, ואמר (בראשית לט, ב-ג) ויהי ה' את יוסף וגו' עד באשר ה' אתו ואשר הוא עושה ה' מצליח. ור"ל לברר מדריגות ההיא שהיא נצוצי השכינה שהוא שם. וז"ש (שמואל א יח, יד) וה' עמו, ודי בזה.

ובזה יובן כוונת **מוהרש"א** הנ"ל, עם נוסח ברכת הלבנה כולה. אשר במאמרו ברא שחקים, ור"ל כי שוחקים מן לצדיקים (חגיגה יב:). ומי הם שוחקים מן, אינון דסבלי עם סיהרא, יעו"ש **בכוונ**[ו]**ת**. הרי פתח בברכה זו במעלת המשתתפין ביסורי וצער השכינה, כמו שהיא עולה ויורדת כדי להעלות ולברר נצוצין מן כל ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה. וז"ש ברא שחקים, בריאה. וברוח פיו כל צבאם, נצוצי יצירה. חק וזמן, לברר ניצוצי עשיה, ששם שינוי הזמנים על ידי כוונה העליונה וכו', יעו"ש, ור"ל שינוי הזמן מצד עלי' וירידה.

ואמר מכל מקום הם ששים ושמחים לעשות רצון קונם, כי גם בהתמעט אורם שיורדין ונדמין כאלו נתרחקו מעבודתו יתברך, מכל מקום שמחים ביסורין, בטענה כי גם בירידה זו עושין רצון קונם, כמו הלבנה שהיא השכינה, שבירידתה עושה רצון קונה לברר הניצוצין רפ"ח שבד' עולמות אבי"ע כנודע.

וזהו מרומז בח[ו]תמו של הקדוש ברוך הוא אמת (שבת נה.), ראש תוך סוף, כי מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו, ג), ובכל המדריגות הוא נמצא מצד פעולתו, וז"ש פועל אמת ופעולתו אמת, ר"ל שהקדוש ברוך הוא מצוי מצד פעולתו בכ"מ שהוא ראש תוך סוף, הנקרא אמת, כי אות **א** ראש לכל אותיות, ואות **ת** סוף, ואות **מ** תוך האותיות. כך פעולתו אמת, כי הצדיקים הנקר' פועל צדק כמבואר **בזוהר** (ח"ג צח:), וכאן נקרא השכינה אמת על שמו מטעם הנ"ל, לכך הצדיקים הפועלין עם השכינה לקשטה ולברר נצוצין שלה נקראין ופעולתו לשון יחיד, כי ביחידי סגולה מדבר, וז"ש ופעולתו אמת.

ולכך, מאחר שהם עולין ויורדין עם השכינה, הכי נמי כמו שללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת, כנודע סוד זה שתהיה אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד), שהוא עטרת תפארת. כך לעמוסי בטן שהם ישראל, עתידין להתחדש כמותה ולעלות עמה. ולפאר

ליוצרם על שם כבוד מלכותו, ר"ל מאחר שהם פעלו לשם כבוד מלכותו הנ"ל, ונקראו ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג). בא"י מחדש חדשים אמן נצח סלה ועד. והרבה דברים יבואר על פי הקדמה הנ"ל, ואי"ה יבוארו לבסוף.

ונחזור לביאור פסוקי תהלים שבפתח דברינו, העולה מזה שיש ב' מדרגות לישראל ולכנסת ישראל, והוא ענין עלי' וירידה שזכרנו.

וכן בענין התפלה יש הפרש זמנים הנ"ל, כמו **ששמעתי ממורי** זלה"ה בפירוש הפסוק (תהלים י, יז) תכין לבם תקשיב אזנך, ור"ל כי סימן זה מסור ביד האדם, שאם נזדמן שיוכל להכין לבו להתפלל לפניו בלי שום מחשבה זרה על כל פנים, או בדחילו ורחימו כל א' לפי מדריגתו, אז ידוע כי נתקבלה תפלה ההיא, וז"ש תכין לבם תקשיב אזניך, כי בעת שמתפלל יוכל לידע שתקובל ותקשיב אזנו יתברך, ודפח"ח. ובחינה זו שהזמן ישר ומוכן להתפלל, בשם עליי' יכונה. ויש עוד בחינה שצריך האדם לעשות כמה וכמה הכנות ותחבולות כדי שיבוא בטורח גדול, אולי יוכל להתפלל כולי האי ואולי. ומכל מקום אל יאמר נואש, כי אף שיראה שהזמן הולך וסוער בכמה ביטולים וכמה קטיגורים בעבודת הש"י, מכל מקום יתן לב שיש בזה הבחינה הנק' ירידה כמה מדריגות של כמה אנשים שהם במדה זו, והם איברי השכינה. וזה אדם השלם ירד בעת ההיא כדי להתחבר עם כל אותן המדריגות להעלותן, כמו במשל השר הנ"ל, להשיבם אל אבינו שבשמים וכנזכר.

ובזה יובן צחות נעים זמירות ישראל שאמר ענין ב' מדריגות שבתפלה לפי השתנות הזמן, כי יש זמן אשר מיד בקראי ענני אלהי צדקי, על דרך תכין לבם תקשיב אזניך. ויש זמן שהוא בצ"ר, מכל מקום גם שם הרחבת לי, שמצאתי רחבת ידים שם מן כמה מדריגות שהם בבחינה ההיא, אשר לסיבתן ירדתי שם כדי להעלותן בתפלתי. לכך חנני ושמע תפלתי, מצד חנינה למי שאין לו.

בני איש עד מה כבודי לכלימה וגו', ור"ל כי בני עולם כשרואין שזה השר לבש בגדי הדיוט, שהוא בחי' מדה רעה או איזה חטא שבא לידו, כדי שיהי' לו מקום ללבוש בלבוש ישראל, כמו שמואל הנביא הנ"ל, ויתחברו עמו ויעלו עמו. והם לא כן עשו רק ידמו מה שירד מכבודו אינו לתועלתן, רק לכלימה שיבזו אותו כי שוא עבוד אלהי', ומכח זה תאהבון ריק תבקשו כזב סלה, וכמו שכתבתי במאמר (שבת קיט:) כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו, יעו"ש.

ובאמת זה טעות גמור, רק דעו כי (הפלא) [הפלה] ה' חסיד לו, דפירש **רש"י** (הפלא) [הפלה] הבדיל. ור"ל מעט הבדילו הש"י מדביקתו בו יתברך במה שפשט בגדי השר

ולבש בגדי הדיוט כדי להשיב בן המלך אל המלך, שבחינה זה נקרא חסיד, כי איזה חסיד המתחסד עם קונו (ת"ז הקדמה א:), שעם קונו גומל חסד בזה, כדי שאם יתפלל עם כל אותן המדריגות ויעלו עמו. וז"ש ה' ישמע בקראי אליו, ואמר ישמע לשון עתיד, כי תחלת המכוון הי' לתכלית הזה, שאם יתפלל משם ה' ישמע בקראי אליו.

לכך עצה היעוצה, רגזו ואל תחטאו לומר שירד הצדיק ח"ו שוא עבוד ה', רק אמרו בלבבכם על משכבכם, ר"ל שתאמרו בלבבכם כי סבת ירידת הצדיק הוא עבורכם, שאתם בבחי' שכיבה וירידה, והוא לתועלת שלכם. ולשון ע"ל, הוא לשון על דבריכם בפ' ואתחנן (דברים ד, כא), דפירש **רש"י** על עסקיכם, וה"נ ממש כן הוא.

ואמר זבחו זבחי צדק ובטחו אל ה', ור"ל שמא תאמרו א"כ שהוא ירידת הצדיק עבורינו, ללמדינו להועיל בכוונת הש"י, ומ"ט לא עשה איפכא, כמ"ש **האלשיך** במשלי (יד, כד) מפני מה החכמים משכימים על פתחי נדיבים לקבל צדקה וגמ"ח, ואין הנדיבים משכימין לפתחי החכמים שילמדו חכמה. והי' תשובה, שאלו יודעים מעלת הנדיבים שהוא ג"כ מעלה, ורוצה להשיג ממנו ג"כ קצת, מה שאין כן הנדיבים אין יודעים מעלת החכמה, ודפח"ח.

וה"נ ממש כן הוא דברי נעים זמירות בצחות לשונו, דמצינו התורה נקרא צדק, כמ"ש (בפ"ד) [בפ"ו] חולין (פט.), האמנם אלם צדק תדברון (תהלים נח, ב) שהאדם יעשה עצמו אלם בעולם הזה, יכול גם בדברי תורה, לכך אמר צדק תדברון, וגמ"ח או צדקה נקרא ג"כ צדק. ושניהם תורה וצדקה נקראו זבח, שמכפרין כמו זבח, ועדיפי מקרבנות הנקרא זבח, דקרבנות מכפרין על שוגג, ותורה וגמ"ח מכפרין על מזיד ג"כ, דכתב **הרי"ף** בפ"ק דר"ה (יח.) לכן נשבעתי לבית עלי אם יכופר בזבח ומנחה (שמואל א ג, יד), אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים וכו', זה לשונו: כי קרבנות מכפרין על שוגג, ובית עלי היו מזידין, ואינו מתכפר כי אם בתורה ובגמילות חסדים דווקא, והטעם, כי תורה עדיף מקרבן ומנחה, שנאמר (ויקרא ז, לז) זאת התורה לעולה ולמנחה, ודרשו חז"ל לא עולה ולא מנחה וכו'. וגמ"ח עדיף מזבח, שנאמר (משלי כא, ג) ונבחר לה' מזבח עשה משפט וצדקה וכו', יעו"ש.

והנה מצינו במדרש שוחר טוב ששאל דוד מהקדוש ברוך הוא ישב עולם לפני אלהי' (תהלים סא, ח), והשיבו רוח הקודש חסד ואמת מן ינצרוהו וכו', יעו"ש. כי שניהן צריכין שיגמלו חסד זה עם זה, העשירים עם החכמים יעשו צדקה וחסד, והחכמים עם עשירים ילמדו חכמת התורה הנק' אמת, ועל ידי זה נתקיים העולם.

וז"ש דוד, בודאי מהראוי הי' שאתם העשירים ישכימו לפתחי החכמים שילמדו ממנו חכמה ומוסר, בכדי שלא יצטרך הוא לירד במדריגה פחותה עבורכם. והוא במכל שכן מן איזה חכמים המשכימים לפתחי נדיבים, כל שכן וקל וחומר שראוי לנדיבים להשכים לפתחי החכמים, אלא שאינם יודעים מעלת החכמה מטעם שיבואר.

וזה ביאור דבריו, זבחו זבחי צדק, שיש בו ב' פירושים כנ"ל, והוא משמש לכאן ולכאן, מוסר לחכם ולנדיב, כי לנדיב אמר יותר ראוי הי' לכם להדר אחר זבח הנקרא צדק שהוא התורה, במכל שכן מן החכמים שמהדרין אחר זבח הצדקה וגמילות חסדים שנק' צדק. ולחכם אמר, אחר ראותך שעל ידי זה שמהדרין החכמים אחר הנדיבים, מזה מצאו הנדיבים מקום לבזות החכמה, באומרו שהוא עדיף וכשאלה הנ"ל באמת, אמר דרך מוסר לאלו החכמים אף שרואים מזונותם מצומצמים מאוד, מכל מקום תבחר בטוב זו התורה הנק' צדק, וז"ש זבחו זבחי צדק ובטחו אל ה', שאל תאמר אם אין קמח אין תורה (אבות פ"ג מי"ז). כי התשובה לזה אם אין תורה אין קמח (אבות שם), ויותר ראוי לבטוח בו יתברך ולהאמינו, כמ"ש (תהלים לז, כה) לא ראיתי צדיק נעזב וגו'.

ואמר רבים אומרים מי יראינו טוב נסה עלינו אור פניך ה', ר"ל עכשיו ביאר הדבר בטעם מוסר השכל, כי סבת מה שמצאו טענה לומר שוא עבוד אלהי', וחכמת יראי חטא נמאס, ולכך אין הנדיבים משכימים לפתחי החכמים ללמוד חכמה. ולכך ראוי למנוע לחכמים מלהשכים על פתחי נדיבים ג"כ, שלא יתחלל שם שמים באמרם אלו הנדיבים מי יראנו טוב זו התורה, בתנאי אשר נסה עלינו אור פניך ה', שיהי' להם נשיאות פנים מן אור עליון, שהוא עשירות והצלחה, מה שאין כן עכשיו שאנו רואין כי אלו הלוקין בה' הדביקים, ולכך נתרחקו מהם כמטחוי קשת, שלא ילכדו במצודת העוני והשפלות אם ילמדו חכמה ומוסר, זהו תוכן כוונתם.

אבל שגו ברואה, כי אדרבה נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו, כמ"ש בש"ס (נדרים נ.) אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה אשר עין לא ראתה וכו' (ישעיה סד, ג).

לכך עצה היעוצה, בשלום יחדיו אשכ"בה ואיש"ן, כי החכמים והנדיבים צריכין זה לזה כמו שה(ו)שיבו רוח הקודש הנ"ל לדוד. ולכך עבור הנדיבים שהם עשירי המוני עם, אשר בשם שכיבה יכונה להם שהיא המדריגה תחתונה, צריכין גם החכמים שירדו מעט ממדריגתן הנק' בשם שינה, כדי שיתחברו עמהם, והיינו כשהם בשלום יחדיו, ואינם מנגדים זה לזה, שאז יש חיבור חומר וצורה. ואז לבדד, ר"ל כשיבוא זמן שאתה ה' לבדד, כמ"ש (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, שהיא מדריגות עליי'

לשכינה וישראל, אז לבטח תושיבנו, שיהופך מן חט יהי' טח, ואז לבטח יושיבנו, כמ"ש **בזוהר**, וק"ל.

בהעלותך

מצות פסח שני, ומצות הנרות, ופ' בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות וגו' (ח, ב).

והספיקות, **א**' מאי שבעת וגו'. **ב**' למה אל מול פני המנורה דווקא, ודרשת חז"ל ידוע. **ג**' איך מצוה הזאת נוהג בכל אדם ובכל זמן. **ד**' ויעש כן אהרן, מהיכא תיתי שלא יעשה ציו[ו]י השם.

ונבאר משנה דראש השנה (פ"ג מ"ח) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז, יא), וכי ידו וכו', אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין וכו'. וי"ל, מה ענין הרמת יד משה לענין ישראל שמשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, ממה נפשך, אם ישראל משעבדים וכו', מה צריך הרמת יד משה. ואם העיקר תלוי בהרמת יד משה, מה צריך לישראל שישעבדו את לבם וכו'. **ב**' קשה, למה באמת הניח משה את ידו, כדי שיגבור עמלק ח"ו. והרב **בתוספות יו"ט** (שם) פירש בזה, יעו"ש.

ונ"ל, דכתבתי במקום אחר, ביאור משנה דאבות פ"ב (מי"ג) רבי שמעון אומר, הוי זהיר בק"ש ובתפלה, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע וכו', ואל תהי רשע בפני עצמך. דכתבתי שם ביאור פלוגתא, **הרמב"ם** (סה"מ מצוה ה) סבירא לי' תפילה דאורייתא, שנאמר (דברים י, כ) אותו תעבוד, עבודה שבלב זו תפילה. **והרמב"ן** (סה"מ שם) פליג וסבירא לי' דתפילה דרבנן וכו'.

וביארתי, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, לאנשי הצורה שהיא עבודה שבלב, הוי דאורייתא. ולאנשי החומר שהם שכורת ולא מיין (עירובין סה. עה"פ ישעיה נא כא) בטרדת עסק עולם הזה, ואינם יכולין לכוין התפלה בכוונת הלב, אז אינו עבודה שבלב והוי דרבנן. אמנם כשיתחברו אנשי החומר עם אנשי הצורה, שהוא חיבור הגוף ונשמה, אז תפילת שניהם דאורייתא.

ובזה יובן הוי זהיר בק"ש ובתפלה וכו', ואל תהי' רשע על ידי שאתה בפני עצמך, ואינו רוצה להתחבר עם אנשי הצורה וכו', יעו"ש.

והסיבה לזה שהוא בפני עצמו בפרידות, הוא מחמת קליפות עמלק, כמ"ש במקום אחר, וז"ש (שה"ש ו, יא) אל גינת אגוז ירדתי, והוא סוד הקליפה הפנימית שבאגוז, המפסיק המאכל שנחלק לד' חלקים נגד ד' אותיות השם, כמבואר **בכתבי האר"י** זלה"ה יעו"ש.
והנה כתבתי לעיל ביאור מ"ש **בזוהר** (ח"ב קכח:), זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא, שיתחבר עמהם להעלותן, בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה וכו', יעו"ש.
ובזה יובן משנה הנ"ל, והי' כאשר ירים משה את ידו, וכי ידו וכו', אלא כל זמן שהיו ישראל משעבדין וכו'. הכוונה כאשר ירים משה ידו, דאחיד בידא דחייבא להעלותן, ומזה נמשך להם שיסתכלו כלפי מעלה, ושיעבדו לבם לאביהם שבשמים על ידי שיתחברו עם משה. וביאר המשנה טעמו של דבר, כי גבר ישראל, שורש האחדות, ולכך נתחברו עם משה, וגרם ששעבדו לבם לאביהם שבשמים. מה שאין כן כשהניח ידו, הוא מחמת כי גבר עמלק הגורם פירוד, ולא רצו להתחבר עמו וכו', והבן.
ובזה נבוא לביאור ש"ס דפסחים דף צ"ב ע"ב, משנה, מי שהי' טמא או בדרך רחוקה כו'. וביאור קושית **התוספ**[ו]**ת** שם (צג: ד"ה עולא לטעמי'), כמ"ש במקום אחר. וביאור דברי **הרמב"ם** הנ"ל.
גם נבאר פסוקים דפ' בהעלותך (ט, ו-יא) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה וגו', ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב וכו', דבר אל בני ישראל לאמור איש איש כי יהי' טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו'. והספיקות כתבתי במקום אחר.
ונ"ל דכתבתי במקום אחר **דשמעתי** ביאור פסוק (תהלים לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו. כי הטובע בנהר, וחבירו רוצה להצילו, מושכו עמו, וז"ש רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו וכו'. והתקנה לזה, שיקשר את עצמו תחלה בו יתברך וכו'. ובזה כתבתי ביאור ש"ס (ב"ק פא:) ת"ר הרואה חבירו תועה בין הכרמים, מפסיג ועולה - תחלה יקשור עצמו בו יתברך, ואח"כ מפסיג ויורד - להציל חבירו הטובע בנהר וכו', יעו"ש.
ובזה נבוא לביאור הנ"ל, דדרשו בש"ס שם (סוכה כה.) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, מי היו, נושאי ארונו של יוסף היו. והענין דכתבתי במקום אחר כי בחינת יוסף המוסיף שלימות בכל יום הוא טהור מטמא, כי טהרה של אתמול נחשב לו היום לטומאה וכו', יעו"ש.
ובזה יובן, ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, כי התפלה נק' נפש, כמ"ש (שמואל א א, טו) ואשפוך נפשי וגו', ומצד שהיו נושאי ארונו של יוסף, למדו מבחינת יוסף

להוסיף שלימות בכל יום, ומחמת זה חשבו נפשם טמאים לנפש אדם, ולא יכלו לעשות הפ"ה ס"ח שהוא התפלה, שיהי' ביום ההוא, בטהרת המחשבה שנק' יום ההוא כנודע. **והתקנה** לזה, שיתחברו ויתקרבו עם בעלי הצורה שתהא עבודה שבלב כנ"ל, לכך ויקרבו לפני משה ולפני אהרן, כדי להתחבר עמהן. וז"ש למה נגרע לבלתי הקריב קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל, והשיב עמדו ואשמעה וגו'.

והשיבו הש"י ואמר, איש איש כי יהיה טמא לנפש, דהיינו מצד בחינת ארונו של יוסף חשוב בעיני עצמו לטמא נפש. או בדרך רחוקה מאנשי הצורה, שאינו יכול להתחבר עמהן, שהם ב' הפכים ודרך רחוקה ביניהם, כמ"ש **רבי משה אלשיך** (בראשית מד, ל) בבנימין ונפשו קשורה בנפשו, ואם הי' גנב איך נקשר נפש בנימין בנפש יעקב הצדיק וכו', יעו"ש. ולכך לא י(ו)כלו לעשות פסח ראשון שהוא מצה לחוד, ועשו פסח שני, שדין פסח שני מצה וחמץ עמו בבית (פסחים פ"ט מ"ג), דהיינו תפלה שלא בכוונה, שיש בה חמץ מחשבות זרות, מכל מקום ארשת שפתיו בל מנעת סלה (תהלים כא, ג), כמ"ש בביאור שם במקום אחר, יעו"ש.

ומפרש במשנה ב' יותר, איזו הוא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכו' (פסחים צג:). דכתבתי במקום אחר **דהקשה מורי** זלה"ה, על מה שאמרו רז"ל בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת וכו'. ממה נפשך, אם אי אפשר שישמע שום אדם הכרוז אם כן למה יוצא בת קול כלל, ואם אפשר שישמע א"כ מ"ט לא נשמע. וביא(ו)ר, כי הרהורי תשובה הבאין לאדם הוא מן הכרוז והבת קול, ודפח"ח. אמנם כל זה בבחינת אנשי המחשבה, אך לאינך יש הודעה בדבור, כמ"ש **בזוהר** (ח"ג כג:) או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד, כג) במה באורייתא וכו'. ויש הודעה במעשה, כמו שכתב **הר"מ אלשיך** בפ' שמיני (ויקרא ט, א), מוסר השכל בפסוק (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שירגיש אדם בכל מעשה הנעשה שלא לרצונו, מיד יקח מוסר לנפשו מזה וכו', יעו"ש. וכתבתי מזה במקום אחר. ובזה כתבתי דע מה למעלה ממך (אבות פ"ב מ"א), שיוכל לידע מה למעלה, על ידי מה שנעשה למטה באדם עצמו, וזהו ממך, והבן. ובחינה זו נק' מן המודיעים ולפנים, מה שאין כן מי שאינו בבחינה זו נקרא מן המודיעים ולחוץ, שהוא לחוץ מבחי' המודיעים הנ"ל.

ומפרש עולא שהוא שיעור ט"ו מילין. רמז לשם י"ה שהיא הנשמה, כמ"ש (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל י"ה, שהוא לבחינת אנשי הצורה שנק' נשמה, לטהר מחשבתם בתפלתן.

ובזה מבואר קושיית התוספות הנ"ל (ד"ה עולא לטעמי'), כי מדכתיב (ויקרא ז, טז) ביום הקריבו את זבחו, מוכח כי התפלה שהיא במקום קרבן, צריך שיהי' ביום ממש, שנק' טהרת המחשבה. לכך ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (בראשית כד, סג), כמ"ש **בתיקונים** שהוא לפנות ולטהר מחשבתו ממחשבות זרות שנק' ערב, ולכך מיד בשקיעת החמה שאינו יום ממש רק נק' ערב, אינו כשר לזביחה לקרבן ולתפלה שהוא במקום קרבן. גם שבאמת מצאת הכוכבים נקרא לילה ודאי, מכל מקום לענין זביחת הקרבן בעי יום ממש קודם שקיעת החמה מטעם הנ"ל, לכך אינו רק ט"ו מילין, וסרה קושיית התוס', והבן.

ובזה יובן הברייתא הנ"ל עם דברי **הרמב"ם**, ת"ר היה עומד לפנים מן המודיעים ואין יכול ליכנוס מפני גמלים וקרונות המעכבות אותו יכול לא יהא חייב, ת"ל ובדרך לא היה, והרי לא הי' בדרך וכו' (פסחים צד.). מה שאין כן **הרמב"ם** כתב (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ט) וז"ל: הלך ולא הגיע מפני שעכבוהו בהמות וקרונות ולא הגיע לעזרה עד שעבר זמן הקרבן, הרי זה אנוס ואינו בדרך רחוקה וכו'. והשיגו **הראב"ד** שהוא היפך הש"ס. וכ"כ **בכסף משנה** ויש לתמוה על רבינו שפוסק היפך הש"ס וכו', יעו"ש.

ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, כי אדרבה הרמב"ם ביאר כוונת הש"ס מה שאמרו בש"ס יכול לא יהא חייב וכו'. ותרצה לומר על חיוב כרת קאמר שהוא חייב, ובאמת אינו כי אנוס הוא, רק החיוב הוא על כוונה אחרת, שכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. על פי משל שר אחד ששינה לבושו כדי להוציא בן המלך מארץ שביו, לכך נתחבר עמו על ידי לבושי פחותי הערך וכו'. והיינו על ידי חיוב שמצא בעצמו ובזה מתחבר עם הרבים, בסוד זכאה מאן דאחיד בידא דחבייא (זח"ב קכח:), להעלותן להוציא הרבים ידי חובתן, והבן. וז"ש הרמב"ם מפני בהמות שעכבוהו ולא יכול ליכנס לעזרה, הכוונה על ידי שהתחבר עם אנשי החומר שנק' בהמות, והם מעכבות אותו שלא יוכל ליכנס לפנים לעזרה, כמו שכתבתי לעיל על זאת יתפלל כל חסיד רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, וכנ"ל. ועל פי זה כתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (עירובין יח:) דיו לעולם שישתמשו בב' אותיות וכו'.

יכול לא יהא חייב וכו', הכוונה שתרצה לומר שאין בו חיוב כלל, וזה אינו, כי ע"כ יש בו חיוב קצת ג"כ שמץ מניהו, שאם אינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא הרבים ידי חובתן וכנ"ל, אם כן יש בו חיוב רק שהוא אנוס, ואינו בדרך רחוקה מכל מקום פטור כי אונס רחמנא פטריה. כך יתבאר סוגית הש"ס הנ"ל לפי שיטת הרמב"ם, ולא קשה מידי, והבן.

ובזה נבוא לביאור פסוק בהעלותך את הנרות וגו'. כי למדנו ב' דברים מהוצעה הנ"ל. א', אם יתחברו אנשי החומר עם אנשי הצורה אז יוכל להתקיים עבודה שבלב שנק' תפלה מדאורייתא, או י"ל על דרך (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח וכו', והבן. בחינה ב', כשיתחבר עם אנשי החומר, אז יש לחוש שלא יעכבוהו בהמות כמ"ש הרמב"ם הנ"ל, וצריך שיראה לקשר את עצמו תחלה בו ית', ואח"כ יתחבר עם אנשי החומר להעלותן. **ובזה** יובן בהעלותך את הנרות, כי עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), ויש שבעת ימי הבנין, כל אחד נק' נר, כמ"ש (משלי כ, כז) נר ה' נשמת אדם. וז"ס בהעלותך את הנרות, שתרצה לחבר אנשי החומר אל אנשי הצורה, אל מול פני המנורה שהוא נר אמצעי הוא הת"ח יפנו ויאירו כולם. מה שאין כן אם אינם רוצים לפנות אל נר אמצעי, ע"י בחינת עמלק המפסיק ומפריד כנ"ל, אי אפשר להעלותן, לכך הזהיר אל מול פני המנורה יאירו. בחינה ב', פני המנורה הוא הקדוש ברוך הוא, וכאשר מקשר את עצמו תחלה אל מול פני המנורה, אז יאירו שבעת הנרות, שלא יגרמו אל נר אמצעי שלא יאיר כל כך ע"י התחברותו עמהן, לכך יזהר לקשר את עצמו בו ית' תחלה, ואז גם שיתחבר עמהן יאירו שבעת הנרות גם נר האמצעי עמהם.

וז"ש ויעש כן אהרן, שנזהר לקשר את עצמו תחלה, ואח"כ להעלות הנרות, כדי שיאירו שבעת הנרות יחד בתכלית השלימות, וז"ש אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה, והבן.

•

בפ' בהעלותך את הנרות אל [מול] פני המנורה יאירו שבעת הנרות וגו' (ח, ב). וי"ל **א'** דהל"ל ששת הנרות. **ב'** קושיית **הרמב"ן** (במדבר ח, ב) במדרש (תנחומא בהעלותך ה) והנרות לעולם קיימין וכו', הלא בטלו וכו', עיין בדף שאח"ז וכו'. ושאר הספיקות עם ביאורן כתבתי במקומות רבים, יעו"ש. ואגב נבאר ג"כ פסוק (ט, ז) אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע וגו', וכל הענין, וכתבתי מזה ג"כ במקומות רבים, יעו"ש.

ונבאר ש"ס דבבא בתרא (עד.) תא אחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיע אהדדי, אזלי וחזאי דעביד כוי כוי, שקליתי לסלתאי ואנחתא בכוותא דרקיע, אדמצלינא בעיתא ולא אשכחתיה, אמרי איכא גנבי הכא, אמר לי גלגלא דרקיע הוא דהדר, נטר עד למחר כי השתא ומשכחת לה, ע"כ. והספיקות וביאורן כתבתי במקומות רבים, יעו"ש.

וכעת נ"ל, דכתבתי במקום אחר, ביאור ש"ס (ב"מ לג:) הגד לעמי פשעם (ישעיה נח, א) אלו ת"ח שנעשה להם [שוגג] זדון, ולבית יעקב חטאתם וכו'. דקשה, בשביל שאני זכר וכו' (כתובות פי"ג מ"ג). וביאור פסוק (תהלים פא, יד) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי

יהלכו וכו', וכתבתי שם בהגה דכתב **מוהרש"א** בפרק הפועלין (ב"מ פג:) קוצים אני מכלה מן הכרם, שהם גורמין לצדיקים להחמיץ וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, הגד לעמי, כי פשעם שנעשו חומץ בן יין נמשך מבית יעקב, כי חטאתם של הקוצים גרמה ליין שנתקלקל ונעשה חומץ, וכמאמר רבי (ב"ב ח.) אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ, שחטאתם גרמה זה וכאמור. והכוונה הגד לעמי וגו', שיזהרו להתרחק מהם, וכתשובת רבי לעמי (ל)הארץ שאמרו ליתבו רבנן בהדן, ואמר לא (ב"ב שם), ובארתי טעמו במקום אחר, יעו"ש. וז"ש לו עמי שומע לי, עם הארץ, גם ישראל בדרכי יהלכו, וק"ל.

ובזה יובן תא אחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיע אהדדי. ר"ל שעמי הארץ גורמין להוריד הרקיע הם הת"ח ממדרגתן, וכמ"ש **מוהרש"א** שעל ידי הקוצים נעשה גם היין חומץ וכו'. וז"ש דנשקי ארעא ורקיע אהדדי, במדרגה חדא, על ידי ארעא שהם עמי הארץ גרמו לרקיע שיהי' נמוך לארץ.

אזלי וחזאי כוי כוי, שחלון וצנור עליון מכוון נגד חלון תחתון של עמי הארץ, כמו שהם פותחין לטמא כך נפתח לאנשי צורה ג"כ למעלה. ורצה לייעצן שיתרחקו אנשי הצורה מן אנשי החומר כתקנת רבי הנ"ל, מחמת סכנה הטובע בנהר ואחד בא להצילו וכו', כי אם מרחוק יכול להצילו.

ובתוך כך יעץ לעצמו, שלקח סל לחם שהוא תואר פרנסה, וז"ש שקליתא לסלתאי ואנחתא בכוותא דרקיע, ר"ל על ידי שנתחבר בין חסידים ואנשי מעשה סבר שזה יגרום פרנסתו, כמו **ששמעתי ממורי זלה"ה** תואר ראובן שמעון לוי יהודא ישששכר זבולן. רא"ו שאני ב"ן, ובזה יהי' שמעו הולך וגדול, שהוא לוי שנתחבר לחסידים, ויודו וישבחו אותו, ויהי' מבחינת ישששכר וזבולן - שהוא יעסוק בתורה והם יפרנסו אותו, ודפח"ח. וה"נ כך, שרצה לבחון בזה אם יהי' פרנסתו בזה שיתחבר לאנשי מעשה. וז"ש שקליתא לסלתאי, שיהי' פרנסתי במה שאני מתחבר בכוותא דרקיע בת"ח.

אדמצלינא, ר"ל פעם א' שהתפללתי עמהם, מיד קפחו פרנסתי עבור זה, וז"ש בעיתא ולא אשכחתיה, מכח השנאה כבושה והתרחקות אנשי החומר מאנשי הצורה, ששונאין המתחבר להן. ומעתה אין צריך לייעצן שיתרחקו אנשי הצורה מאנשי החומר מחשש סכנה הנ"ל, שכבר קדמו אנשי החומר להתרחק תחלה מאנשי הצורה, ובאמת היא טובתן של אנשי הצורה, כמו שכתבתי במ"א, יעו"ש.

וחזר ואמר איכא גנבי הכא, שמא החסרון מצד אנשי הצורה שאין תוכו כברו רק גונבי דעת הבריות, וכמו שאמרו רז"ל (ב"ק עט:) מפני מה החמירה תורה בגנב(י) יותר מגזלן,

שזה וכו'. ולפי שאין רוח המקום נוחה מהם לכך אין רוח הבריות נוחה מהם (אבות פ"ג מ"י), ושונאין אותן.

ואמר לי דזה אינו, רק גלגלא דרקיע הוא דהדר, ר"ל כי הגלגל חוזר בעולם ולפעמים עליונים למטה. ועתה משחרב בהמ"ק בושו חברים ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, חכמ(ו)ת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת וכו' וכמ"ש בסוף סוטה (פ"ט מט"ו), יעו"ש, ולכך גלגל הרקיע, תואר אנשי הצורה ואנשי המעשה, והם למטה בגלגל.

נטר עד למחר, שיחזור הגלגל שיהיו עליונים למעלה, והיינו לעתיד. ומשכחת לה, מי שיתחבר לאנשי צורה אז יהי' מכובד, וכמ"ש **ברעיא מהימנא** פ' נשא דף קך"ה (ע"א) ובזמנא דשלטא אילנא דחיי אתכפיין עמי הארץ תחות ת"ח וכו', וז"ס ויתיצבו בתחתי(ו)ת ההר (שמות יט, יז) אם מקבלין תורתי הת"ח, מוטב, ואם לאו וכו', יעו"ש, והבן.

וכעין זה כתבתי במקום אחר בהג"ה ודברתם אל הסלע (במדבר כ, ח), שיתוקנו הם תחלה, ונתן מימיו, ובזה והשקית את העדה אנשי הדעת ג"כ ובעירם, ויובן בזה, והבן.

ובזה יובן ויהי אנשים אשר היו וגו', ויאמרו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקרו[י]ב בתוך בני ישראל. ור"ל כי מחמת שהיו עמי הארץ טמאים, גרמו טומאה גם כן לנפש אדם, לתואר אדם שהם אנשי הצורה. ולא יכלו אנשי הצורה לעשות הפסח פ"ה ס"ח, ביום ההוא, בבחינת יום וטהרה.

ואמרו למה נגרע וגו' בתוך בני ישראל, כמו שאמרו [ל]רבי ליתבי רבנן בהדן, מטעם האמור שם.

והשיב הש"י איש כי יהי' טמא לנפש, צריך שיהיה בדרך רחוקה, להתרחק מאנשי הצורה. והאי או בדרך רחוקה הוא כפירוש **רש"י** פ' נשא (במדבר ה, יד) או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וגו', כלומר אם איש קנאי הוא, יעו"ש, ואם כי אשר, בחינה אחד להם יעו"ש. ולכך יעשה פסח ב' - חמץ ומצה עמו בבית (פסחים פ"ט מ"ג), כמו שכתבתי שם, והבן.

ובזה יובן בהעלותך את הנרות, כי אדם יש בו רמ"ח איברים, ועם נ"ר, ר"ת נפש רוח ונשמה, הרי נר, וכמ"ש **בזוהר** יעו"ש. ובהעלותך את הנרות, המוני עם, לחברן אל מול פני המנורה שהם אנשי הצורה, תהי' נזהר שלא יגרמו ירידה וכביות נר אל נר אמצעי, רק יאירו שבעת הנרות, נר אמצעי ג"כ.

ויעש כן אהרן, ר"ל שעשה ותיקן אהרן את עצמו, ועל ידי זה יוכל להעלות אותן שיאירו כולן. והוא דכתבתי במקום אחר, מאחר שיש פנים לכאן ולכאן לכך יתלה כל אחד החסרון בעצמו, ויראה לתקן את עצמו, ואז ממילא יתוקנו אחרים עמו, וז"ש חז"ל (שבת נד:) כל שיש בידו למחות וכו', יעו"ש.

ונראה דזהו תשובת ר"י בן קרחה לרבי אלעזר שהשיב קוצים אני מכלה מן הכרם, שתלה החסרון באחרים, וכפירוש מוהרש"א הנ"ל. והשיב רבי יהושע בן קרחה איפכא מסתברא, שיש לכל א' לתלות החסרון בעצמו, ובפרט הראש שנק' איש ובעל, יתלה סרחון הדור בעצמו כמו שעשה משה רבינו ע"ה. וזה שאמר רבי יהושע בן קרחה בעל הכרם יכלה את קוציו, ר"ל קוציו של עצמו יבער ויכלה תחלה, אז ממילא יתוקן קוצים אחרים ג"כ. ולבסוף הודה רבי אלעזר לזה וקיבל על עצמו יסורין עבור זה, והיינו כדי שיכלה קוציו, והבן.

וז"ש ויעש כן אהרן, להגיד שבחו של אהרן (רש"י), שזהו שבחו של אהרן שתיקן את עצמו תחלה, וזהו ויעש, לשון תיקון כנודע.

ואז אל מול פני המנורה בעלי צורה, העלה נרותי', שהם אנשי חומר. כאשר צוה ה' את משה שיאירו שבעת הנרות, גם נר האמצעי שלא ירד ממדריגתו בהתחברותו עם אנשי החומר. וזהו שאמר שלא שינה, ר"ל שלא שינה נר אמצעי מדריגתו מתחלה ועד סוף, והיינו על ידי אהרן ששיבח מעשיו תחלה ואח"כ העלן וחיברן, והבן.

עוד י"ל ודברתם אל הסלע כנ"ל, ונבאר המשך פסוקים בפ' חקת (במדבר כ, א-ח) שכתבתי מזה במקום אחר, וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא הי' מים לעדה, וירב העם עם משה ויאמרו לאמר וגו' למה נמות אנחנו ובעירנו וגו' ויאמר ה' אל משה וגו', ודברתם אל הסלע ונתן מימיו והשקית את העדה ובעירם וגו'. וכתבתי שם בב' פנים על פי ביאור הפסוק (ישעיה נז, א) הצדיק אבד, שאין משפיעין לו חכמה ומוסר להשפיע לזולתו, מצד שאין איש שם על לב לקבל מוסר וכו'. וכתבתי שם ע"א סגנון א', ושם ע"ב כתבתי סגנון אחר היפוך הנ"ל, יעו"ש.

וכעת נראה לי, דזכרתי שם מ"ש חז"ל (ילקו"ש ח"א רמז תשסג) ודברתם אל הסלע, שנה עליו פרק א' או הלכה אחת. והוא תמוה מה ענין זה לזה.

ואגב נבאר פסוק (תהלים קיד, ח) ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים וגו'. **ובזוהר** (ח"ב סד:) פירו(ו)ש הצור תמים פעלו (דברים לב, ד), הצור שהוא גבורה, עיין במקום אחר ביאור זה, עשה פעולה של תמים שהוא מדת החסד של אברהם שנקרא תמים וכו'.

לבאר זה, נבאר ש"ס דר"ה דף י"ו (ע"ב), ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה בתחלתה מתעשר(ו)ת בסופה, שנאמר (דברים יא, יב) עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, מרשית כתיב, ועד אחרית, סופה שיש לה אחרית. וכת' **תוספ**[ו]**ת** בד"ה שרשה מתחלתה, שמתוך שישראלים רשים, לבם נשבר ומרחמים עליהם מן השמים. והספיקות בזה עם ביאורן, כתבתי על פי פשט, במקום אחר **בכתבי בכרך גדול**.

וכעת נ"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (עירובין יג:) שנחלקו בית שמאי ובית הלל אי נוח לאדם שלא נברא משנברא, אי לאו וכו'. וגם אלו ואלו דברי אלהי' חיים והלכה כבית הלל וכו'.

והעולה משם, כי תכלית הלימוד בתורה שבעל פה, שהוא דיני איסור והיתר טומאה וטהרה כשר ופסול, לפי שיש חסדים וגבורות, ומן חסדים נתפשט הטוב והקדושה שבימין, ומן הגבורות נתפשט היצה"ר בשמאל. ועל ידי חטא נחש נתערב טוב ורע, וצריך ללמוד בששה סדרים ששה קצוות הנ"ל, להפריד הקליפות שהוא האיסור מן ההיתר, והטומאה מן הטהרה, ופסול מן הכשר.

וכאשר מפריד מן השכינה הטומאה והאיסור, אז יקשט הכלה אותיות הלכה בימין ששם בית הלל, וזהו שיצא בת קול הלכה כבית הלל, ונכללו חסד וגבורה יחד ביסוד כמו בדעת שהיו כלולים יחד חו"ג גימטריא ס"ר לראות (שמות ג, ד), כמבואר בספר **פרי עץ חיים** (ש' ק"ש פכ"ו) שהוא סוד הסתכלות ב' עינים בציצית, להמשיך הארה מן ב' עיני ז"א, י' הויות שבדעת ז"א, ה"ח וה"ג, גימטריא ס"ר, לראות ולהסתכל בנוק' דז"א, להאיר בעיני רחל החשך והדין שיש שם בתכלת שבציצית וכו', יעו"ש.

ושורש הכל לשבר הקליפות ולהפרידן מהקדושה הוא לב נשבר, וכמ"ש **בזוהר** ויקרא דף ה' (ע"א) וז"ל: קרבן לידו"ד ולא לאלדי', לאתערא רחמי ולא דינא, אבל הא כתיב (תהלים נא, יט) זבחי אלהי' רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, זבחי אלהים כתיב ולא זבחי הוי"ה, אמר לי' קרבן אלהים לא כתיב אלא זבחי אלהים, כי על ידי רוח נשברה, רוחא ודינא תקיפא תבירא, ועל דא זבחי אלהי', לתברא דינא ויתגברון רחמי על דינא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן כל שנה שרשה מתחלה, וכפירוש התוספ[ו]ת - לבם נשבר וכו', בזה מפרידין הקליפ' מהגבורות, ויוכללו הגבורות בחסדים שבימין, ומתגברין רחמי על דינא. וזהו שסיימו התוספ[ו]ת ומרחמים עליהם מן השמים. וזהו שאמרו בש"ס מתעשרת בסופה, ושפיר מביא ראי' מפסוק עיני ה' אלהיך בה מר(א)שית השנה, כי ב' עיני ה' הם ה"ח וה"ג, י' הויות שבדעת ז"א, גימטריא ס"ר לראות ולהסתכל בה אחר שנכללו יחד

החו"ג, והיינו מרשית, כשהם רשים שיש להם לב נשבר, ובזה נשברו הקליפות ונפרדו מהגבורות, ונכללו בחסדים בימין ששם החסד והרחמים, ומרחמים עליהם.

ומ"ש שרשה מתחלתה מתעשרת בסופה, כי הגבורות יורדין תחלה ובסוף יורדין החסדים, ושפיר אמר שרשה מתחלתה, מצד הגבורות רשים בתחלתה שהם קודמין, מתעשרת בסופה - שמצד החסדים שיורדין בסוף, מתעשרת מצד החסדים, והבן.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל, דכתבתי במקום אחר אשר נשיא יחטא (ויקרא ד, כב), דשאלו לחכם מה יעשו להנצל מהחטא, והשיב דאז יפלו בגסות רוח דקשה מחטא וכו' (חוה"ל ש' התשובה פ"ח), יעו"ש. ובזה כתבתי במקום אחר ביאור (הגש"פ) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'.

ובזה יובן, ויבואו בני ישראל כל העדה וגו', ופירשו חז"ל (תנחומא חוקת יד) כל העדה, עדה השלימה, שכבר מתו החוטאים מתי מדבר ואלו פרשו לחיים וכו'. וז"ש וישב העם בקדש (במדבר כ, א), שגם המוני העם היו בגדר קדושה בלי חטא, ולכך ותמת שם מרים ותקבר שם, מה שהי' עד עכשיו חטאם למרי שלהם לנגד עיניהם כמ"ש (תהלים נא, ה) וחטאתי נגדי תמיד, והי' להם לב נשבר, עתה נשכח מהם, וז"ס ותמת שם מרים ותקבר שם, שלא הי' להם מאז לב נשבר רק רוח תקיפא, ולא נכללו הגבורות בחסדים, לכך לא הי' מים. עד שאמר הקדוש ברוך הוא ודברתם אל הסלע, שנה עליו פרק אחד או הלכה, ועל ידי הלימוד מפריד הקליפות ויוכללו הגבורות בחסדים, והוצאת להם מים בחינת חסד, מן הסלע שהוא הצור גבורה, והשקית העדה ובעירם, וק"ל.

וז"ש ההפכי הצור אגם מים, שנכללו הגבורות בחסדים, ששם אגם מים, חסד, והבן. וכן מפורש **בזוהר** (ויצא קסא ע"ב) מצד צפון גלידי מיא, ומדרום אישתרי מיא. ובזה מבואר כל הנ"ל, והבן.

ועל פי זה נבאר המשך הפסוקים (במדבר יט, ב-ג) זאת חקת התורה וגו', ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול, ונתתם אותה אל אלעזר הכהן וגו'. והספיקות עם ביאורן כתבתי בכמה מקומות יעו"ש.

וכעת נ"ל, דכתב בספר **פרי עץ חיים** (ש' העמידה פ"א) סוד אדני שפתי תפתח, למתק ש"ך ופ"ר דינים וכו', ומעטרא דגבורה דז"א הם מנצפ"ך גימטריא פ"ר, ונמתק ונעשה פרה, יעו"ש.

וזכרנו לעיל כי הגבורה למעלה בדעת שהוא עטרא דחו"ג הכל בקדושה, מה שאין כן כשמתפשטין למטה יש טומאה וטהרה וכו', וצריך להפריד הקליפה, ויחזרו להכלל

הגבורות עם החסדים, ונמתק הדין ונעשה רחמים. וז"ס (שמות יג, יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו, כי בדעת וביסוד נכללו יחד החו"ג ונמתקו. ומצד זה מטהרת טמאים.
ובזה יובן ויקחו אליך פרה אדומה תמימה, ר"ל הגבורות שהם מנצפ"ך גימטריא פ"ר, צריך להמתיק ולעשות פר"ה, מה שהי' אדומה מצד הגבורות, יוכללו בחסדים. ואז תהי' בחי' תמימה, מדת אברהם איש החסד שנק' תמים. אך זהו אחר שהפריד הקליפה שאין בה מום, שהמום הוא מצד הקליפות שצריך איש פנים, וכמ"ש **בזוהר** ושלח ביד איש עתי המדברה (ויקרא טז, כא), יעו"ש.
אשר לא עלה עלי' עול וגו', כי הפורק עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ וכו' (אבות פ"ג מ"ה). וז"ש אשר לא עלה עליה עול, דהיינו עול מלכות ודרך ארץ, ומסתמא הוא מקבל עול תורה, וזה אינו רק חירות ולא עול, שאינו נקרא בן חורין רק מי שעוסק בתורה (אבות פ"ו מ"ב), ואז על ידי הלימוד מפריד פסול וטומאה ואיסור, ואז יוכללו הגבורות בחסדים בחי' כהן, וזהו ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, ומצדה נמשך לטהר טמאים, למתק דינים בשרשן, שהם הגבורות שנטהרו מטומאתן כאמור, ולכך גם הם מטהרת טמאים, כמו בדעת שאלו ואלו דברי אלהי' חיים, וז"ש ויקחו אליך בבחי' הדעת, והבן.
ועיין לעיל שכתבתי ביאור ש"ס דבבא בתרא (ח.), וביאור ודברתם אל הסלע (במדבר כ, ח), שהם המוני עם קשה לב כאבן, שיתוקנו ויהי' להם לב בשר, ולהסיר מהם בחי' הסלע, ויתנו מימיו - מיין נוקבין תחלה, ואז [ו]השקית גם העדה אנשי הדעת, בחינת מ"ד, והבן.
ואמנם להבין המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל ויקדש בם, מהו בם לשון רבים, דלא מצינו חטא בזה רק למשה לבד. וביותר קשה, ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי וגו', מה חטא אהרן בזה. וגם במשה נתחבטו **המפרשים** מהו חטאו, אבל אהרן לא מצינו לו שום חטא בזה.
ועוד, דמצינו בפסוק בפ' וזאת הברכה (דברים לג, ח) וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה. **ותרגום** פירש דאשתכח חסיד מן קדמך וכו', בחנתו על מי מצותא ואשתכח מהימן וכו', יעו"ש. הרי מפורש שלא חטא שום א' מהם במי מריבה יעו"ש. וחז"ל דרשו (ספרי ברכה ח, רש"י עה"פ) באת בעלילה, אם משה אמר שמעו נא המורים, אהרן ומרים מה עשו וכו', יעו"ש. אם כן קשה פשיטא מאי לא האמנתם בי לשון רבים, וגם ויקדש בם.

כי אם לומר כמו שדרשו חז"ל במן, דאמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות טז, כח) עד אנה מאנתם וגו', ודרשו (ב"ק צב., רש"י עה"פ) בהדי הוצא לקה כרבא, על ידי הרשעים מתגנין הכשרים וכו', וה"נ כך.

ויותר נראה לבאר זה על פי מ"ש בש"ס דע"ז (ד:), אמר רבי יוחנן משום רשב"י, לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה, שנאמר (תהלים קט, כב) ולבי חלל בקרבי. ולא ישראל ראויין לאותו מעשה, שנאמר (דברים ה, כו) מי יתן והי' לבבם זה וגו'. ולא עשו את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, ואם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד וכו', ואם חטאו רבים אומרים להם לכו אצל צבור שעשו תשובה, וצריכא וכו'. ופירש **רש"י** גבורים ושליטים ביצרם היו, אלא גזירת המלך הי' לשלוט בם היצה"ר כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה וכו'.

ויש לתמוה בזה מה שמתמה **בעל עקידה** (פ' כי תשא שער נג) ממה נפשך, אם הי' גזירת המלך שיחטאו א"כ מוכרחים לחטוא ברצון הש"י, א"כ במקום שיש הכרח אין חטא, ואפילו תשובה אינם צריכין, ואיך תקח מזה ראי' להחוטאים ברצון. ואם חטאו ברצון לתכלית שאחרים שיבואו אחריהם שיעשו תשובה ויתקבלו כמותן, קשה מאן יימר שיקובלו הן עצמן, הא קיימא לן (יומא פ"ח מ"ט) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין וכו'. וגם אם יקובלו הלא נוח יותר שלא יחטא משיחטא וישוב וכו', יעו"ש שהאריך.

ומוהרש"א פירש שהי' ראוי שהש"י יצילם מן החטא, אלא כדי וכו' יעו"ש. וכן מצינו בפסוק (בראשית כ, ו) ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי וגו', וה"נ היה מהראוי שיהי' כך, אלא כדי וכו'.

ונבאר ש"ס סוף ברכות (סד.), אמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב (תהלים כ, ב) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, ולא אלהי אברהם ויצחק, מכאן לבעל הקורה שיכנס בעובי' של קורה. ופירש **רש"י** יעקב שסבל צער גידול בנים והרבה בתפלות וכו', יבקש עליהם רחמים. **ומוהרש"א** כתב דזהו דוחק, דהא אלהי יעקב כתיב, ולא שייך בי' בקשת רחמים, לכך נראה לפרש אלהי יעקב, מדתו של יעקב, ישגבך ביום צרה, דהיינו בעובי הקורה שהוא מקום כובד משאו וק"ל, עכ"ל. וזה צריך ביאור.

ונ"ל דפירוש רש"י ופירוש מוהרש"א בקנה א' עולה, וזה סותם וזה מפרש דבריו של זה. דכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (תהלים פא, ח) [בצרה] קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה, דקשה בצרה קראת הוא לשון עבר, ואחלצך לשון עתיד. ובארתי שם, כי סת"ר ר"ת ראש תוך סוף, והכוונה מצד שהש"י כולל כל העולמות בעבר ועתיד, שהוא הי' הוה ויהי', ומכח שבצרה קראת לעבר, והי' בכח התפלות שעבר כח

להציל על הצרה שעתיד להיות, וז"ש ואחלצך גם לעתיד. וכן כל הנסיונות של כל צדיק, אשר ה' צדיק יבחן (תהלים יא, ה), היה בכח הנסיון של משה רבינו ע"ה במי מריבה, וז"ס אבחנך לעתיד מה שהי' בכח מי מריבה, שהי' שם בכח מה שיהי' לעתיד בפועל. ובאותו כח נסיון של משה רבינו ע"ה שעמד בנסיון, יוכלו כל הצדיקים לעמוד בנסיון, וז"ס סלה וכו', יעו"ש.

ונודע כי מדתו של יעקב הוא אמת, כמ"ש (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב. וחותמו של הקדוש ברוך הוא הוא אמת (שבת נה.), אותיות ראש תוך סוף. וכן יעקב הי' בחינה אמצעית בין ראש וסוף, הי' מתווך ביניהם. וז"ש (בראשית כה, כז) יושב אהלים - גבר שלים, לכאן ולכאן, והבן.

ובזה יובן, ישגבך שם אלהי יעקב, כי מדתו של יעקב שהוא אמת, סוד סת"ר, וכל הצרות של עתיד נכללו בצרות שעברו על יעקב, אשר כבר התפלל עליהם יעקב, ומהני תפלת העב(ו)ר גם על העתיד, שהוא נכנס בעובי הקורה שבאמצע הכולל ראש וסוף, שהוא מתווך ביניהם, והיינו כפירוש רש"י, ופירוש לפירושו מפרש מוהרש"א, והבן.

ובזה יובן ש"ס דע"ז, לא היו ראויין לאותו מעשה, לא דוד בזנות, ולא ישראל בע"ז, כי הי' ראוי שישגבך שם אלהי יעקב, שהי' בו כח אברהם ויצחק והוא ממוצע ביניהן, וכבר ניצל אברהם מע"ז על ידי שהפיל עצמו לכבשן האש, וראוי להציל עמו בניו מבחינה זו, שהוא הי' הוה ויהיה. וכן אשת איש דינו בחנק וסייף, ויצחק מסר עצמו לחנק בעקידה, וראוי להציל בניו מבחינה זו של להבא שהי' בעבר, ומדתו של יעקב כוללן שהוא אמת פי' סת"ר, וא"כ לא היו ראוין שיבואו לידי מעשה בפועל, אחר שהי' בכח האבות וניצולין.

אלא כדי ליתן פתחון פה לבעל תשובה, שאם בא לידי מעשה עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ולא ניצול אחר שהיה בכח, שמא יאמר נואש, מאחר שלא ניצל מחטא אז לא מהני תשובה ג"כ שהיה בכח. לכך בא ליתן פתחון פה, מה שפתחו בעבר שעשו תשובה מהני גם לעתיד, ומצדם הבא לטהר מסייעין אותו (שבת קד.) גם שהוא נגד הסברא, כמו שכתבו **הקדמונים** כי אחר שחטא ומרד נגד כבודו יתברך, הירצה באלפי אלים ברבבות נחלי שמן וכו'. וכמו שאמר מדת הדין נפש החוטאת תמות. אבל מאחר שכבר נכללו בעבר שחטאו ועשו תשובה ונתקבלו, מהני פתח פתוח זה לכל הבא לטהר גם אחר שחטאו שיתקבלו בין יחיד בין ציבור, והבן.

ובזה יובן ענין מי מריבה, שהיה ראוי שלא יחטאו בו, ומכל שכן אהרן ומרים לא חטאו באמת רק משה לבדו, וגם משה לפי דרשת חז"ל (רש"י עה"פ) לא חטא, שדיבר אל הסלע ונזדמן לו סלע אחר ולא יצא מים, עד שהכה ונזדמן אותו סלע וכו'. אלא כדי שיעמדו

בנסיון זה שלא הרהרו אחר מדתו יתברך, ובכח נסיון זה יוכלל נסיונות כל צדיק, שיוכלו לעמוד בנסיון, וכמ"ש אבחנך על מי מריבה סלה.
וזה שאמר הכא המה מי מריבה, ר"ל מ"ש אבחנך על מי מריבה סלה, היינו מי מריבה זה אשר רבו בני ישראל, ולא משה ואהרן, ומ"מ ויקדש בם, מצד לפנים משורת הדין עמד עמם בעלילה כדי שיתקדש בם לדורות, שיהיה תועלת ופתחון פה לעמוד בנסיון לדורות.
ושפיר אמר תומ[י]ך ואוריך לאיש חסידך וגו', תריבהו על מי מריבה, ועמדו בנסיון שלא חטאו כלל, רק לקיים מ"ש אבחנך על מי מריבה סלה, וכאמור שהוא חסדו יתברך שנוהג בכל דור מכח אבות הראשונים, והבן.

שלח

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל וגו', וישלח אותם משה על פי ה' וגו' (יג, ב-ג). והספיקות עם ביאורו עיין במקומות אחרים.
וכעת נראה לי פשוט, שהוא על דרך (ב"מ קז:) קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים, וה"נ שלח לך אנשים דייקא, לתור את עצמך תחילה, ואח"כ לתור את זולתו, זהו ויתורו את ארץ כנען, וק"ל.
ועוד י"ל, דכתבתי בכמה מקומות דמן חסרון של עצמו יודע חסרון זולתו וכו', וזהו הליכות עולם לו וכו' (חבקוק ג, ו). ובזה יובן שלח לך אנשים לתור את עצמך כנ"ל, ואחר שתדע החסרון שלך מזה תדע חסרון זולתו, וזהו ויתורו את ארץ כנען, וק"ל.
עוד י"ל, דהא קשה סתירת הפסוקים, שלח לך לדעתך, אני איני מצוה לך, ואח"כ אמר וישלח אותם משה על פי ה', משמע שצוה השם לשלחם.
ואגב נבאר פסוק (יד, י-יא) ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וגו', ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי וגו'.
ובמדרש תנחומא (שלח יב) איתא, ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה וכו', אמר הקדוש ברוך הוא ב' צווחות צווחתי לפניכם, סופכם לצווח ד' צווחות (ב') בשעבוד מלכות, עד אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי, עד אנה ירום אויבי עלי וכו' (תהלים יג, ב-ג), יעו"ש.
והקשה רבי משה אלשיך (במדבר יד, יא) היתכן להרבות פורעניות, תחת ב' יביא ארבע. ועוד הי' ראוי לומר תחלה לא יאמינו בי, ואח"כ ינאצוני, כי תחלה היה העדר האמנה - ששלחו מרגלים, ואח"כ נאצו במעשה. ועוד יאמינו בי ל"ל.

ונ"ל כי אלו השתים עצמם של ישראל, עד אנה ינאצוני ועד אנה לא יאמינו בי, הם גרמו לעצמם שצווחו אח"כ ארבע צווחות הנ"ל.

והענין, דהקשה **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ו ה"ה, ח"פ פ"ח), למה נענשו מצרים ששעבדו את ישראל, הלא גזר הש"י וכו'. ותירץ, כי כל אחד חטא בבחירתו וכו'. ויש לתמוה הא בפירוש כתיב בפסוק (תהלים קה, כה) הפך לבם לשנוא עמו וגו', הרי שסילק הש"י מהם הבחירה, והדרא קושיא למה נענשו.

ונ"ל דכתבתי ביאור מכילתא (בשלח ו) ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), אם במשה האמינו בה' לא כל שכן, ומה תלמוד לומר במשה וכו'. דקשה הל"ל מה ת"ל בה'. ונבאר פסוק (שמות לב, כו) מי לה' אלי, והעולה משם, כי תכלית כל התורה שיבא למדרגה ובו תדבק (דברים י, כ), והמון עם על ידי שידבקו בת"ח ממילא הם דבקים בו ית'. ובזה יובן מי לה' אלי, הכוונה מי שירצה לדבק בהש"י, ידבק אלי תחלה, ועל ידי זה יזכה לדבק בו ית'. ויאספו אליו כל בני לוי, מי שנלוה אליו יתברך נאסף אל משה, מה שאין כן וכו'.

ובזה יובן, ויאמינו בה' ובמשה, הכוונה מי שהאמין ונדבק בו יתברך, אז יוכל לדבק במשה, כי נהפך הסדר, ושפיר הוצרך לומר ובמשה, וסרה קושיא הנ"ל, והבן.

והעולה מזה, כי המדבק עצמו בת"ח כאלו דבק בו ית', ואז אין שום עונש יכול לחול עליו, כמו שכתב הרב **היעבץ** ביאור משנה (אבות פ"ג מ"ד) המפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו, כי על כי אין אלהי בקרבי מצאוני וגו' (דברים לא, יז). א"כ אם האדם חוטא וראוי לענוש, אז הש"י הפך לבם לשנוא עמו.

ובזה יובן הקושיא הנ"ל, כי המצרים היו חוטאים בלאו הכי, והיו ראוים לעונש, כמו **ששמעתי ממורי** דן אנכי (בראשית טו, יד), כבר הוא נידון וכו', ודפח"ח. לכך הפך לבם לשנוא עמו, כדי שלא יהי' להם שום דביקות עם ישראל, ויחול העונש עליהם. ובזה סרה קושיית הרמב"ם הנ"ל, והבן.

וכן הוא ענין באנשי החומר נגד אנשי הצורה, שאין העונש יכול לחול עליהם על שחוטאין בלאו הכי, כי אם הפך לבם לשנוא עמו. וזש"ה (עי' דברים לא, יז-יח) ואנכי אסתיר פני מהם, שהם הת"ח שנק' פנים, על ידי ספיקות שימצא בת"ח, ובזה ח"ו והבדילו ה' לרעה וגו' (דברים כט, כ), כתבתי מזה במקום אחר, יעוין שם. וכן כתבתי עשה לך רב והסתלק מן הספק (אבות פ"א מט"ז), וק"ל.

ובזה יובן, לפי שאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים, לכך אמר הש"י עד אנה ינאצוני העם הזה, כי עד עכשיו גם שנאצו אותי כמה פעמים אין מקום לעונש לחול עליהם,

מה שאין כן עתה עד אנה לא יאמינו בי דייקא, כי האמנה היא דביקות כמו **ששמעתי ממורי** זלה"ה ודפח"ח, ועד עכשיו האמינו במשה ועי"ז האמינו בי, מה שאין כן עתה שנפרדו ממשה ולא יאמינו בו, א"כ עד אנה ינאצוני שלא ניתן ארכה לעונשם.

ושתים עד אנה אלו גרם להם ד' עד אנה של שעבוד מלכיות, דכתבתי במקום אחר, כי סיבות גלות מצרים ע"י הסתלקות הדעת, וסבות הגאולה בהתפשטות הדעת בעולם וכו', יעו"ש.

וכעת נ"ל ליתן טעם למה הסתלקות הדעת גורם גלות, והתפשטות הדעת גורם גאולה. ונ"ל כי הדעת גורם חיבור, שנאמר (עי' בראשית ד, כה) וידע אדם את חוה. לכך בהסתלק הדעת, אז אין חיבור בין אנשי העולם לאנשי הדעת שהם הת"ח, לכך גורם גלות. ובהתפשטות הדעת בעולם, נתחברו המון עם אנשי הדעת, וגורם גאולה, והבן.

א"כ שפיר נמשך מן ב' עד אנה הנ"ל, ד' עד אנה של שעבוד מלכות. וז"ש עד אנה תשכחיני נצח - בגלות הארוך, וזה נמשך מן עד אנה תסתיר פניך ממני - כי הפך לבם לשנוא עמו, הת"ח שנק' פנים, על ידי הסתרה, שנאמר ואנכי הסת(י)ר אסתיר פני מכם, וזהו הגלות הארוך עבור שנאת חנם ששונאים להת"ח העובדים השם. ועד אנה אשית עצה בנפשי - כי לפעמים אשית עצות בנפשי להסיר הספיקות ממני שעל הת"ח, ולפעמים חוזר וניער, אשית עצות להפך. ועל ידי זה עד אנה ירום אויבי עלי - שזה הגלות האחרון שהוא בעבור שנאת חנם הנ"ל, נמשך יותר ארוך מכל הגליות.

עד שישלח אליהו הנביא לעשות שלום בעולם, שנאמר (מלאכי ג, כד) (הנני) [הנה אנכי] שולח לכם את אליהו וגו', (להשיב) [והשיב] לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כתבתי ביא[ו]ר פסוק זה במ"א, יעו"ש. וכעת נראה לי דכתבתי במקום אחר ביאור פסוק (שמות כג, ה) כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו', וביאור פסוק פ' קרח (במדבר טז, טו) לא חמור אחד מהם נשאתי וכו', עזוב אתה תחילה מה דבלבך, לעורר את האהבה, ואז גם הוא שלום עמך וכו', יעו"ש. ובזה יובן והשיב לב אבות על הבנים תחילה, שהת"ח שנק' אבות, יעזבו השנאה שבלבם תחלה על בנים, שהם המון עם. ועל ידי זו השיב לב המון עם אל אבותם, שהם תלמידי חכמים, שיהי' אחדות אחד בעולם, כי כמים אל הפנים וגו', והבן.

ובזה יובן שלח לך לדעתך, שיתפשט בחינת משה בעולם שהוא בחינת הדעת. וז"ש שלח לך לדעתך בעולם, הגורם חיבור כנ"ל.

וישלח אותם משה, הכוונה ששלח בחי' משה כאשר צוה אותו השם ית'. ואח"כ כשחטאו נסתלק מהם בחינת משה, כמו שכתוב **בכתבי האר"י זלה"ה** (לקוטי תורה),

וילכו ויבואו, מה שנתעבר בהם בחי' נשמת השבטים, עתה נסתלקו וילכו להם, ויבואו רק הם בעצמם וכו', יעו"ש. הכא נמי כך, נסתלק מהם בחי' משה, זולת יהושע וכלב נשארו על מדרגתן.

ובזה נבאר פסוק (יד, כד) ועבדי כלב עקב רוח אחרת היתה עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ וגו'. וי"ל א', למה לא זכר יהושע. ועוד, מהו רוח אחרת עמו, וחז"ל דרשו וכו'. **ונ"ל** דאיתא באבות פ"ג (מ"י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכו'. וכתב **במדרש שמואל** לפעמים משבחים הבריות לאדם מפחד ואימה, ורוח אחרת עמם, לכך אמר כל שרוח הבריות בקרבם נוחה הימנו, אז רוח המקום נוחה הימנו וכו'. עוד פי', שנאמר (יחזקאל לו, כז) את רוחי אתן בקרבכם, א"כ מי שרוח ה' בו נוח לו. עוד פי', ונתתי משכני בתוכ[כ]ם ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו, יא), דקשה, מאחר שנתתי משכני בתוכ[כ]ם, פשיטא שלא תגעל נפשי אתכם. ופירש כי נפשו שהיא הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, גם שנתתי משכני בתוככם לא תגעל נפשי לצאת מהגוף שלכם, לדבק בי וכו', יעו"ש.

ול"נ, דכתבתי במקום אחר בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר (הושע יא, ט), וכתבו **התוספות** (תענית ה. ד"ה לא אבוא), תואר בעיר יש לו ב' פ[י]רושים וכו', יעו"ש. וה"נ כך ונתתי משכני בתוכ[כ]ם, והיינו בקרבך קדוש, וע"כ לא אבוא בעיר שיש בו שונא, כי אם שנעשה החומר צורה והיצה"ר נעשה יצר טוב, ואז בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה), כמו שכתב **רבי משה אלשיך** (במדבר כה, יב) כי כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו), כי בכל נשימה רוצה לצאת מן הגוף וכו' (מ"ת מזמור סב), יעו"ש. מה שאין כן כשנעשה החומר צורה, אז הוא החיים של שלום, לכך לא תגעל נפשי אתכם, והבן.

ובזה יובן ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת (אתו) [עמו]. דהענין, דכתיב (יג, ל) ויהס כלב את העם אל משה, וזה צריך ביאור. **רש"י** פירש ויהס השתיק, **ותרגום** פירש ואצית כלב ית עמא למשה, וזה צריך ג"כ ביאור.

ונ"ל דכתבתי במקום אחר, ביאור פסוק (יד, לח) ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם. על פי **ששמעתי** זכאה מאן דאחיד בידא דחייבי' וכו' (זח"ב קכח:), דהיינו לקשר נפשו ורוחו בנפשם ורוחם וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ויהס כלב, שרצה לשתקם על ידי שהוא מקשר את עצמו אל העם, ואח"כ להעלותן ולקשרן אל משה שיהי' אחדות א', וזהו ואצית כלב ית עמא למשה, והבן. ואח"כ כשנפרדו מכלב, נשאר רוחם ונפשם דבוק ברוח ונפש של כלב. וזהו ועבדי כלב

עקב היתה רוח אחרת עמו, שהי' מקשר רוחו ברוחם כדי למלאות אחרי, לכך והביאותיו, והבן.

ונבאר פסוק (טו, יח-כא) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, והי' באכל(י)כם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו'. והספיקות עם ביאורו.

ונ"ל, דכתבתי ביאור פסוק (תהלים קיג, ג) ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'. להבין זה, נ"ל דכתבתי במקום אחר דשמעתי ביאור פסוק (תהלים קלט, ה) אחור וקדם צרתני, בג' אופנים וכו', יעו"ש. והיוצא משם כי החיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), כמ"ש ביאור הש"ס (עי' שבת לא.) העמידני על רגל א', ובזה יכול אדם לעמוד על עמדו, בכל מדריגה שהוא בו יש צורך בו, והוא כלל גדול בעבודת ה', והמשכיל יבין.

ובזה יובן ממזרח שמש עד מבואו, דהיינו כשאדם עומד במדרגה העליונה הנק' מזרח, בחי' קדם, עד מבואו, שהוא בחי' אחור. בשני בחינות אלו מהולל שם ה', כי אחור וקדם צרתני, והבן.

וכן ביאור פסוק אחריו (תהלים קיג, ה-ז) מי כה' המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ, מקימי מעפר דל וגו'. והכוונה ג"כ על דרך הנ"ל, מי כה' המגביהי - שהוא מדריגה העליונה, והמשפילי - שהוא מדריגה תחתונה, שניהם כאחד טובים לפניו ית', כי בזה מקימי מעפר דל - כמו **ששמעתי** ביאור ש"ס (שבת לא.) העמידני על רגל א', והשיבו מה דסנא' לך לחברך לא תעביד, והוא על דרך זה, והבן.

והנה שמעתי ממורי זלה"ה, מקום שהמחשבה של אדם מגעת שם הוא כולו וכו' ודפח"ח. ובזה כתבתי ביאור אל ראשי המטות וכו' (במדבר ל, ב).

ובזה יובן, ואמרת אליהם בבואכם וגו', ודרשו בש"ס (כתובות כה.) בביאת כולכם וכו'. הכוונה במקום שהמחשבה מגעת, שם הוא ביאת כולו, וזש"ה אשר אני מביא אתכם שמ"ה, שהוא בחי' משה הנק' דעת ומחשבה. והי' באכל(י)כם מלחם הארץ, באותו מדריגה שהוא שם, מאותו מדריגה תרימו תרומה לה', והבן.

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר ביאור ש"ס (קדושין פ"א מ"י) העושה מצוה אחת וכו', וביאור ש"ס (עירובין יח:) אמר רבי ירמי' מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם כו'. והעולה משם, דכתבו **התוספות** (עירובין שם ד"ה כל הנשמה) פירש ר"ח כל הנשמה וכו', לא יתחבר עם המוני עם שיש סכנה וכו', מכל מקום יש עצה יעוצה על זאת יתפלל כל חסיד וכו' (תהלים לב, ו).

ובזה יובן, בבואכם אל הארץ, לבחי' עמי הארץ להעלותן, אשר אני מביא אתכם שמה, דהיינו מיום שחרב בהמ"ק ואז הוא בחי' כל הנשמה שממה, ויש סכנה להתחבר עמהם. מכל מקום באכל(י)כם מלחם הארץ, על ידי השפע שנמשך להמוני עם לחם הארץ, מזה ניזונין התלמידי חכמים, כאשר כתבתי מזה במקום אחר, יעו"ש, או בלאו הכי הם תומכי אורייתא ומחזיקין ידי הת"ח, לכך ראוי להעלותן, וזהו תרימו תרומה לה', וק"ל. **ראשית** עריסותיכם וגו', דכתבתי ביאור ש"ס (בכורות ח:) אית לן בירא בחקלא וכו' - על ידי שלא לשמה שלמד תחלה בנערותו, על ידי זה מתחבר עמהן להעלותן וכו', יעו"ש. ובזה יובן ראשית עריסותיכם שהי' שלא לשמה, בזה חלה תרימו וגו', והבן.

•

מצוה - וכי תבואו מלחמה בארציכם על הצר הצורר אתכם, והרעותם בחצוצר[ו]ת ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויביכם, וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצר[ו]ת על עול[ו]תיכם וכו', והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם וכו' (י, ט-י). להבין ענין חצוצר[ו]ת להושיע ולהציל מכל צרה בבא הצר, וגם בעת השמחה וכו'. ועוד, בעת השמחה מה צריך לזכרון, הגם לפי ספרי יריאים יותר צריך לזכרון בעת השמחה, כאשר יבואר. ושאר הספיקות שבפסוק. וגם איך מצוה זאת היא נצחי וכו'.

ותחלה נבאר ש"ס דסוכה פ"ג דף מ"ה (ע"א), משנה, בכל יום מקיפין המזבח פעם א' ואומר אנא ה' הושיעה נא, וכו'. רבי יהודא אומר אני והו הושיעה נא. ואותו היום מקיפין את המזבח ז' פעמים. בשעת פטירתן מה הן אומרים, יופי לך מזבח יופי לך מזבח יופי לך מזבח. רבי אלעזר אומר, לי"ה ולך מזבח לי"ה ולך מזבח וכו'. ופריך בש"ס (מה:) והא משתף שם שמים ודבר אחר, ומשני דהכי קאמר, לי"ה אנו מודים, ולך אנו משבחין, לי"ה אנו מודים ולך [אנו] מקלסין. והנה רפוי ידי כל המפרשים במשנה זו, כמו שהאריך **בתוספות יו"ט**, **והרב** פירש ג' פירושים יעו"ש, ודברי **רש"י ותוספות** מבואר שאין לירד לעומקן, ואענה חלקי.

ותחלה נבאר משנה שם (פ"ד) [פ"ה] (נא:) תקעו והריעו וכו', הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהם וכו', ואנו לי"ה עינינו. רבי יהודא אומר היו שונין ואומרין אנו לי"ה, ולי"ה עינינו וכו'. ושם בדף נ"ג (ע"א), תניא אמרו עליו על הלל הזקן [כ]שהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כך, אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן. הוא היה אומר כן [כך הנוסחא, **ובעין יעקב** גרס אומר הקדוש ברוך הוא], למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, אם תבא אל ביתי אני אבוא אל ביתך, אם אתה לא תבא אל ביתי אני

לא אבוא אל ביתך, שנאמר (שמות כ, כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ע"כ, והוא פלאי. גם להבין פסוק (שמות יז, טז) כי יד על כס יה וגו'.

והוא, דאיתא בפ"ד דדמאי (מ"א) הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשר, ושכח לעשר, שואלו בשבת ואוכל על פיו וכו', כי אימת שבת עליו וירא לשקר. ויש להבין למה דוקא אימת שבת עליו בענין זה מלדבר שקר, ולא בשאר עבירות שיהי' אימת שבת עליו מלעבור שום עבירה.

ונ"ל דמבואר **בכתבים** ענין מה שאמרו חז"ל (שבת קיג:) פסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם, ואפילו הכי אהדרו ליה [בקדושא] (בקדושה) דבי שמשי וכו'. כי הכלה הכלולה נאצלה בין תרין דרועין, וחו"ב שלה במקום חו"ג שבו, וחו"ג שבה במקום נ"ה שבו, ונ"ה שבה אין להם על מה שיסמכו, ולפיכך רגלי' יורדת מות ונאחזים בהם הקליפות.

וגם בראשה שיש שם נ"ה פנימית הנרמזים בעינים, אין לה, וז"ס (זח"ב צה.) עולימתא שפירתא דלית לה עיינין. ולכך צריך ליתן עיניו בכוס של ברכה (בקדושה) [בקדושא] דבי שמשי, להמשיכם לה מהזכר העליון, ואז מתברכת מתפוחין קדישין נ"ה וכו', ואז יש לה עינים למעלה הרומזים לנ"ה פנימים, ורגלי' שבים למקום החיים אצל הזכר.

וז"ש (ישעיה נח, יג) א"ם תשי"ב משב"ת רגליך, ר"ת אמת, כי עד עתה שרגלי' ירדו מות, אז השקר שאין לו רגלים הוא הנחש שנתקצצו רגליו (סוטה ט:), אחז **ש** ג' רגלי' ומדביק' אל ק"ר להשלים חסרון, לכך ברכי דרבנן דשלהי מנהון הוי (ברכות ו.), שרוצין לסמוך **ש** אל ק"ר, ונעשה שקר וקשר רשעים. ובאמ"ת זה אינו, כי בשבת יתפרדו כל פועלי און, וה**ש** סור מהרע ועולה ומתדבקת בבת, והיא בת עין המאירה בג' גווני עינא הרומזים ל"**ש**.

ומתקדשת מטומאתה על ידי הקידוש שהוא עדות מעומד ב' קיימין וכו', וז"ש (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, כי דרכי הכלה וספירותי' נעשה מבינה, ודינין מתערין מינה, לכך רגלי' יורדת מות. מה שאין כן בשבת נעשים דרכי' מקודש שהיא חכמה, ואז רגלי' עולים בקודש, ואין שטן ופגע רע. וז"ש חשבתי דרכי, כי בהיות דרכי המלכות בסוד המחשבה שהיא חכמה, אז אשיב רגלי ממות אל עדותיך, שהם נה"י שושבי[ני הכלה [ו]עדי' כמ"ש (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו, ושבים רגלי' אל מקום נ"ה שבו, ומתדבקת בירכי וסמכי קשוט באמת וכו', יעו"ש בסוף **תיקונים** מזה, דף קנ"ב.

העולה מזה, כי בשבת נשלם ב' חסרונות שבכלה, סוד עינים, וסוד רגלים שלא הי' להם על מה שיסמכו. ועל ידי שנותן עיניו בכוס דקידוש, מאיר בה מן חכמה ג' גווני עינים הרמוז **בש** ונתחבר עם בת, נעשה שבת, ובזה יש לה עיינין. ועל ידי קידוש מעומד בשני רגליו, [ר"ל שיאמין אמונה שלימה במחשבה, שבזה העדות דקידוש מעלה את המלכות עד המחשבה עליונה, על ידי קישור מחשבתו בה הרמוז בכוס שנותן עיניו בה. ואז חוזק האמנה נק' סמכי קשוט דחכמה, ואז ואשיבה רגלי אל עדותיך, והבן זה שהוא כלל גדול]. ואז על ידי חשבתי דרכי כאמור, ואשיבה רגלי אל עדותיך, למקום נ"ה שבה.

ובזה ביארתי מ"ש **בתיקונים** ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יב), בו' ימי חול בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט), והבן, יעו"ש בכתבי במ"א.

ומעתה מבואר משנה הנ"ל, כי עמי הארצים, שהם מקום הרגלים שבו שקר כנ"ל, אין נאמנין. מה שאין כן בשבת אין מקום גם לרגלים לאחוז בשקר, כי **ש** מן שקר נתחברה עם בת ונעשה שבת, וירא בשבת לשקר, וק"ל.

ומעתה תבין ג"כ סוד הקידוש, שנרמז הכל בשם י"ה, בכוונה ובדיבור של קידוש, תחלה שלשה י"ה פשוטין נגד ג' מוחין, ג' ידות, יד הגדולה וכו', ואח"כ במילוי ב' י"ה גימטריא ע'. וכן תיבות הקידוש עולה ע', יעו"ש.

והוא להשלים ב' בחינות נ"ה, דעיינין ורגלין, כי שם י"ה הוא בעינים, כמ"ש **האר"י** בפסוק (איוב כח, י) וכל יקר ראתה עינו יעו"ש, והוא בנ"ה דחכמה שנק' קדש, וע"י הקידוש ניתקן עינים ורגלים שלה, שעולים למקום רגלים שלו. והנה דיבור הוא מבינה המוציאה קול ודיבור, כמ"ש בהקפת הושענא יעו"ש, ומוציא הדיבור מבין שפתים שהוא נ"ה, נשלם נ"ה דרגלין שלה. ועל ידי עינים הרמוז בחכמה הנק' מחשבה פנימיות, ניתקן נ"ה פנימים שלה, שיש לה עינים על ידי שנותן עיניו בכוס, והש"י יכפר.

ולפי שהדיבור מבין שפתיים הוא נ"ה דבינה כמבואר, לכך צריך בשעת דיבור הקידוש לעמוד על רגליו, ר"ל שיעמוד באמונת אומן האמנה שלימה וקיימת, שעל ידי עדות זה בקידוש מקשר ומעלה את הכלה עד מחשבה עליונה הנק' חכמה קדש, ובזה מקדשה, כענין הרי את מקודשת לי, להעלותה עד הקודש, או להמשיך לה הארה במקומה מן קודש, ובזה מקיים ראה חיים עם האשה אשר אהבת (קהלת ט, ט), שמקשרה בחיים שהיא חכמה, כמ"ש (קהלת ז, יב) החכמה תחי' בעלי', ודי בזה.

וז"ש (תהלים יט, י) משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, כשהם יחדיו אין רגלי' יורדת מות מקום שקר, רק נדבקת בסמכי קשוט באמת ז"א המאיר בו נ"ה דאבא, כמבואר **בכתבים**,

יעו"ש. וכמ"ש בספר **עץ חיים** בכתובות פירוש הש"ס לא מפי' אנו חיין (יג.), כי על ג' דברים העולם קיים על האמת וכו' (עי' אבות פ"א מי"ח), יעו"ש.
ובזה תבין מעלת השבת, שהיא האמת והיא חיי העולמות, וז"ש (שמות לא, יז) שבת וינפש, וכמ"ש **האלשיך** פ' בראשית (ב, ב) יעו"ש.
ובזה יבואר כי יד על כס יה וגו'. כי תיבת כס סובל ב' פירושים, א' לשון כוס דברכה, ב' לשון כסא מלכות, ובאמת שניהם אחד כאשר יבואר.
והוא, דמבואר **בכתבים** כוונת הקידוש בליל השבת, הוא להמשיך שם י"ה, והוא מרומז במעשה ובדיבור, כי במעשה שאוחז הכוס בידיו הוא להמשיך מן ג' מוחין דז"א שהם גימטריא מ"ה חב"ד, דרך ג' ידות יד הגדולה, יד החזקה, יד הרמה, כי שם י"ה במילוי המילוי גי' י"ד אותיות, רמז ליד שנקרא יד שיש בו י"ד פרקין, ועל ידי ב' י"ה במילוי נעשה ע', גימטריא יין שבתוך הכוס. וכן בדיבור יש ע' תיבות, ועם ה' אצבעות היד, רמז אל ה' אותיות אלהים, גימטריא כוס, ה' אותיות **מנצפך**, ונק' כוס ישועות להושיעה מאויבי' על ידי ה"ג **מנצפך**, כנודע בברכת הרב וכו' דפורים, יעו"ש, ובקידוש רגלי' יורדת מות הקליפות להושיעה שתוכל להשיב רגלי' לעדותיך. ואפשר שזהו מזיגת מים חסד ששרשו בחכמה, ואז חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, וכנ"ל.
וז"ש כי יד על כס יה, ר"ל שצריך להמשיך י"ד על כס, שהוא י"ד אותיות של שם י"ה על כס, דרך ג' ידות יד הגדולה והחזקה והרמה הרמז ביד י"ד פרקין, ומשם לכס של ברכה ועם ה' אצבעות היד נעשה כוס ה' אותיות **אלהים** ה"ג **מנצפך**. ואח"כ יניח ביד ימין הכוס, לרמז שכל ג' קוין נעשה אחד ונכללו בימין, ונעשה מן כס כסא, והוכן בחסד כסא (ישעיה טז, ה), לאדם היושב על הכסא, אחר שצדקו יחדיו רגלי' במקום רגליו, הכל בקודש. וז"ש מלחמה לה' בעמלק, שאין נעשה יחוד בשלימות עד דמטי רגלין ברגלין וכו', דרך קומה שלימה, מה שאין כן בכל שבת נעשה יחוד דרך איברים, עד שיבא משיח צדקינו במהרה בימינו אנס"ו.
ובזה יובן משנה (פ"ד) [פ"ה] אבותינו שהיו במקום הזה משתחוים קדמה וכו'. כי נודע כי אחיזות הקליפות ויניקתן הוא משם אחוריים, כמ"ש **בק"ש דשובבים** ביחוד זכור לא תשכח יעו"ש, ואחוריים דאו"א הוא גי' קד"ם וקדמ"ת, והם היו משתחוים להמשיך כח מן אחוריים, ליניקת הקליפות. אבל אנחנו ליה עינינו.
ופריך בש"ס דף נ"ג ע"ב, הא מודים מודים משתקין אותו. ומשני, אלא (הכא) [הכי] אמרו, המה משתחוים קדמ"ה, ואנו לי"ה אנחנו מודים, ולי"ה עינינו מייחלות. והוא מבואר כפל הענין על פי הנ"ל, כי הכלה הכלולה חסרה ב' דברים עיינים ורגלים, ולתקן

זה צריך ב' דברים. א', להמשיך מן נ"ה הפנימיים דחכמה הנק' י"ה וכנ"ל. וב', על ידי מודים דרבנן, כי ברכי דרבנן דשלהי מנהון הוי (ברכות ו.), כי רגלי' יורדת מות, ושפיר על ידי מודים דרבנן דכרעי במודים להמשיך מן נ"ה דאבא, אז ואשיבה רגלי אל עדותיך להציל רגלי' ממות הקליפות, ואתי שפיר.

אך דהי' מקום להקשות, מה ענין זה לשמחת בית השואבה, כי בשבת אתי שפיר על ידי כוס דברכה שהוא על ידי שם י"ה, מה שאין כן עתה. לזה ביאר ואמר בש"ס: תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת בית השואבה אומר כן, אם אני כאן וכו'.

הגם דיש לפרש על פי פשוטו ג"כ, דכתב **הרמב"ם** בהלכות לולב (פ"ח הי"ד), וז"ל: מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות וכו' הם היו המרקדין ומשמחין במקדש, אבל כל העם באין לשמוע וכו'. ויש להבין למה לא ישמחו בזה השמחה כל מי שירצה, שהיא שמחת מצוה.

ונ"ל דכתב הרמב"ם אח"ז (שם הט"ו), וז"ל: השמחה שישמח האדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, היא עבודה גדולה וכו' יעו"ש. והוא כמה שזכרתי בקו' ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), ואהבת את ה' (דברים ו, ה), שהיא ציו[ו]י בדבר שאינו מסור ביד האדם לעשותו וכו'. והעולה שם במה שכתב **המפרש** להרמב"ם בפ"ב מה' יסודי התורה (ה"א) וז"ל: ולא ניתנו כל המצות אלא כדי שנגיע לזו המדריגה לאהבה את ה' וכו'. והיינו על ידי שידבק בתורה שהיא דרך ה', אז ממילא יבוא לו בלבו אהבתו ית', וכמו שאמרו באבות (פ"א מי"ב) אוהב את הבריות ומקרבן לתורה וכו', כי על ידי קירב' בתורה יהיה אהוב לך, ואתה אוהבו, מה שאין כן בלאו הכי דרך מוסר וחכמה אוילים בזו (משלי א, ז).

וא"כ שפיר כתב הרמב"ם השמחה שישמח באהבת האל היא עבודה גדולה וכו', כי מסתמא קיים כל המצות שהיא דרך ה' ואז נכנס בלבו אהבתו ית', מה שאין כן בלאו הכי. לכך לא היו משמחין בשמחת בית השואבה רק גדולי החכמה, ולא לשאר העם שאין להם אהבת הבורא, רק שמחתו הוא הולל[ו]ת לשמח את עצמו.

ובזה יובן מאמר הלל שהי' עניו, ובעשר מדריגות חשיב רבי יהושע בן לוי (ע"ז כ:) ענוה גדולה מכולם, שנאמר (ישעיה סא, א) יען משח ה' אותי לבשר ענוים וכו'. וע"כ יש בו חסידות ג"כ, שהיא מדת אהבת האל, כמ"ש (תהלים לא, כד) אהבו את ה' כל חסידיו. וז"ש אם אני כאן, שהוא מדתו מדת ענוה, הכל כאן, כל מדת עשר וגם אהבת האל בכלל, וראוי לשמוח בשמחה זו.

ואם אין אני כאן מי כאן, ר"ל דבש"ס דיומא (פה:) קאמר במשנה, אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' ואומר (ירמיה יז, יג) מקוה ישראל ה', מה מקוה וכו'.

והספיקות רבו, וכבר זכרתי בביאורו, וכאן בקיצור באתי לבאר, על פי מ"ש **האר"י** בספר **נוף עץ חיים** בפ"ק דברכות (כח:), כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו ואמרו רבינו למדינו אורחות חיים, אמר להם דעו לפני מי אתם מתפללין. וזה לשונו: כי סוד גדול אמר להם, והוא כי האדם בתפלתו יכוין להמשיך לז"א מוחין דגדלות אמא הנק' מ"י, וכאן הזהיר לתלמידיו שצריכין ג"כ להמשיך לז"א מוחין דאבא יותר רחמים, וז"ש לפני מ"י אתם מתפללין, תיבת לפני מורה על אבא, שהוא לפני אמא הנק' מ"י. וזהו תשובה על שאלתן למדינו ארחות חיים, כי המוחין נקראו חיים, עכ"ל.

והנה כמו שיש ב' מדריגות הנ"ל בתפלה, כך יש בתשובה ב' בחינות הנ"ל, א' מצד אמא עלאה הנק' מי, תשובה עלאה. בחינה ב' יותר עליונה, מצד אבא הנק' לפני מ"י. וז"ש אשריכם ישראל לפנ"י מ"י אתם מטהרין וכו', וק"ל.

וה"נ בשמחת בית השואבה היו ב' סוגי אנשים, א' חסידים מצד אבא, והם שאמרו אשרי ילד[ו]תינו שלא ביישה את זקנותינו, וכפי' **רש"י** (ד"ה אלו חסידים) כל חסיד משמע מעיקרא. סוג ב', בעלי תשובה מצד אמא, והם אמרו אשרי זקנותינו שכיפרה את ילד[ו]תינו, כמבואר בש"ס (סוכה נג.) קודם לזה המאמר שהתחלנו, יעו"ש.

וז"ש הלל, אם אין אנ"י כאן, שהיא מדת ענוה הקשורה בחסיד, על כל פנים מ"י כאן, הם בעלי תשובה. וזולת ב' סוגים אלו אין מקום לשום אדם לשמוח שם, כמ"ש הרמב"ם הנ"ל, וק"ל.

ושוב אמר למקום שאני אוהב רגלי מביאות אותי וכו', והוא נמשך אחר הצעה הנ"ל, שאין מקום לשמוח בשמחת בית השואבה כי אם אל ב' סוגי אנשים, חסידים ובעלי תשובה.

אפס דחש פן יאמר שאר העם שאינם בבחי' ב' סוגים הנ"ל, א"כ אין להם חלק ונחלה ח"ו בשמחת השם, לכך אמר זה לפייסן, והוא מה שאמר משה רבינו ע"ה (במדבר יא, כא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו וגו', וגם זכרתי בפסוק (בראשית כט, א) וישא יעקב רגליו וגו', כי כמו שיש באדם פרטי ב' בחינות, א' עליונה הנק' ראש, וב' סוף הנקרא רגלים, כך בכללות פרצוף העולם חשובי הדור נק' ראש, ומדרגה תחתונה שהם המוני עם נק' רגלים, שמעמידין את הגוף על קיומו ועמדו לעמוד על רגליו. והוא על

דרך שביאר **הרמב"ם** (הקדמה לפיה"מ) ביא[ו]ר הש"ס (ברכות ח.) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה וכו', ועל דרך מ"ש בש"ס (ברכות נח.) ברוך שברא כל אלו לשמשני, יעו"ש בארוכה.

וזה שאמר למקום שאני אוהב רגלי מוליכות אותי, ר"ל מה שזכיתי לבוא למדריגה עליונה, וז"ש למק"ום שאני אוה"ב, שהיא מדריגות אהבת האל שהיא עליונה, שכל המצות לא ניתנו אלא לבוא אל מדריגה זו וכנ"ל. הגורם לזה הם רגלי, שהם המוני עם, הם מוליכין אותי, על ידי שברא הש"י אותן לשמשני, ולכך היה לי פנאי להתבודד עד שהגיעוני למקום שאני אוהב, ומעתה ראוי להם לראות בשמחה זו, שהם הגורמים. וכאשר באמת בש"ס (סוכה נא.) אמרו, חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים בפני"הם, ר"ל בפני אנשי המוני עם, וכמו שביאר הרמב"ם (הל' לולב פ"ח הי"ד), וק"ל.

אך שלא ינשאו ראש, לכך אמר שוב אם אתה תבוא אל ביתי אני אבוא אל ביתך וכו'. כי מבואר על פי משל המובא **בספרי יריאים** ענין כוונת הלב בתפלה, לאדם אחד שביקש מהמלך שיתאכסן בביתו, והבטיחו על זה, וקבע לו זמן שידע באיזה זמן יבוא המלך לביתו לפנות ביתו ולהכינו וטבח טבח והכן. ובעת שהגיע הזמן בעל הבית הלך מביתו לאיזה הצטרכות, וכבוא המלך ולא מצאו לבעל הבית בביתו שיכבדהו, הלך בחרי אף וכו'. כך הנמשל בענין התפלה, הקרבנות הוא טבוח טבח והכן, ופסוקי דזמרה הוא הכלי שיר, ובתפלת י"ח יבוא המלך לביתו זה הלב, כמ"ש חז"ל אותו תעבוד (דברים י, כ) עבודה שבלב היא התפלה. וכשלא מצא לבעל הבית בביתו, רק מחשבות לבו רק רע במחשבות זרות שהוא חוץ ולא בפנים, לא די שלא נעשה מבוקשו ברך עלינו שנה טובה וכיוצא, רק שנידחת תפילתו, מה שאין כן המתפלל בכוונה אז אבוא אליך וברכתיך.

והנה בש"ס (עירובין סה.) משום שכרות הגלות פטורין מדין תפלה, שאין יכולין לכוין בלב. ושם הקשתי על **הרמב"ם** שחשב דין תפלה למצות עשה מדאורייתא (סה"מ מצוה ה). והביאור שם, כי הת"ח מכוונין, שאין עליהם עול גלות, ואנשי המוני צריכין להתחבר עמהן. וזה שנסמך אותו תעבוד ובו תדבק הדבק בת"ח, לטעם המבואר.

ובזה שפיר ביאר הלל דבריו כמראה האופן לכל צד, כשם שאין לת"ח לומר שאין צורך בהמוני עם כי אדרבה הם רגליו, וכמו שכתבתי במצוה ולא יזח החשן מעל האפד (שמות כח, כח). לכך פשיטא וק"ו שאין לאנשי המוני עם לומר שאין להם צורך בת"ח, רק שניהם כאחד בחיבור טובים כמו הגוף עם הנשמה, וק"ל. כך הוא הפשוט.

אמנם יש דברים בגו, מה שרימז הלל בצחות לשונו, דאיתא **ברעיא מהימנא** פ' פנחס דף רך"ז ע"א וז"ל: ועוד שש מעלות לכסא (מלכים א י, יט), ברזא דא וא"ו גימטריא י"ג,

ואתרמז בתלת תיבין ויסע ויבא ויט, דאינון והו אני והו וכו', והוא סוד **א**' הנק' אנ"י שבתוך ב' ווי"ן, מבואר **ברעיא מהימנא** משפטים שהוא סוד עיל(ו)ת כל העילות, נשמה לרוחניות הספירות, המייחד שם בן ד' וכל השמות והתיבות וכו', וכן איתא בפ' פנחס דף רך"ה ע"א וז"ל: איהו עלת על כלא וכו', ולית מאן דיכיל לקרב חילין בר מני' וכו'. והוא כלל גדול בכל היחודים, להמשיך הנשמה בתוך אותיות השמות, וזכור זה.

וז"ש אם אנ"י כאן הכל כאן, כי הוא המייחד וכולל הכל, לכך וא"ו הנ"ל גימטריא אהבה גימטריא אחד, שהוא שורש האהבה ושמחה. ואם אין אני כאן מי כאן, כי האותיות דנפקי מבינה הנק' מי, נשארו כגוף בלא נשמה.

ואמר למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכין אותי וכו', כי מבואר דישראל אינון רגלין דשכינתא, כמ"ש (שה"ש ז, ב) מה יפו פעמיך בנעלים וכו'. לענין שכמו הרגלים מוליכות את האדם לפי חפצו ורצונו, כך מעלות את התפלה עד המקום שהיא אוהבת, והוא דמבואר **בכתבים** כל הקובע מקום לתפלתו (ברכות ו:), כי שם בן ד' בהכאות אורות גימטריא מקום, ועל ידי כוונה זו מעלה התפלה עד המקום וכו', יעו"ש בתפלת י"ח.

וז"ש למקו"ם שא"ני או"הב וכו', כי כמו שעל(ו)ת כל העלות נק' אני, כך המלכות נקרא אני בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו). ורגלי מוליכות המדה הנק' אנ"י, עד המקו"ם ששם אנ"י אוה"ב, כי שורש אני הוא וא"ו גימטריא אהבה כנ"ל, והבן.

אם אתה תבוא אל ביתי וכו'. כי נודע מ"ש **בכתבים** ואהבת את ה' אלהיך, להמשיך לה בכתרה ב' פעמים אור, גימטריא בית, וגימטריא שחו"ק, שאז כשיהי' בית, ימלא שחוק פינו וכו' (תהלים קכו, ב). ונודע שהאדם בכוונתו שם הוא מקושר, וז"ש אם אתה תבוא אל ביתי, להמשיך ב"פ אור גימטריא בית, אל ביתי - בית תפלה, אז אנ"י אבוא אל ביתך, שהוא הגורם בכוונתו, שנק' פועל צדק, וברכתיך, והבן.

ובזה אמרתי לבאר ענין המצות את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע (דברים י, כ). מה ענין זה לזה. וכבר ביארנו קצת המצות בארוכה בפתח דברינו שאח"ז, יעו"ש. ונשאר לנו לבאר ובו תשבע, שכתב **הרמב"ם** (הל' שבועות פי"א ה"א, סה"מ מצוה ז) שהוא מצות עשה, **והרמב"ן** השיגו (סה"מ שם), ובארתי מזה לקמן ג"כ.

וכעת נ"ל לפרש, על פי מ"ש **האר"י בתיקוני עונות** כי שבועת אמת הוא מצוה, כי על ידי זה גורם להמשיך ז' הבלים מפה ז"א הנקרא אמת, אל השכינה הנק' שבועה, וזהו שבועת אמת וכו', יעו"ש. הרי דברי הרמב"ם מבוארין, שהם כדברי הקדוש אלהי האר"י זלה"ה.

אך דלפי זה יש להפליא על הרמב"ן שהי' רוח הקודש הופ[י]ע בו, איך לא השיג זה. ונ"ל דנמוקו עמו, דמבואר **בכוונת הק"ש** דאין אדם יכול להמשיך בכוונתו אור השפע

מלמעלה, כי אם ממקום ששורש נשמתו משם יוכל להמשיך וכו'. וא"כ מי הוא זה שיהי' בזמן הזה שורש נשמתו מאצילות, מכל שכן ממקום גבוה שיוכל להמשיך מפה דז"א דאצילות.

איברא דיש תקנה לזה, מצד שכולל ומדבק נשמתו עם נשמת החכמים השלמים, שיש עכ"פ מעט מזעיר בכל דור ששורש נשמתם באצילות. לזה נראה לי שנסמך לבו תדבק הדבק בת"ח, היינו על דרך שזכרנו, ואז ובשמו תשבע מצוה, שגורם על ידי שבועת אמת להמשיך מפה ז"א הנקרא אמת, ז' הבלים אל השכינה הנק' שבועה, והבן ושמור כלל זה לכל היחודים, לכלול א"ע כאמור.

ושפיר כתב הרמב"ם ד' מצות אלו שהם מהתורה, דלכך נסמכו בפסוק, דעל כל פנים בזמן הראשונים שהי' נשמות חצובים ממקום גבוה הוא מצוה. וז"ש שבועת אמת הוא צורך העב"ודה, כי השכינה נק' עבודה, לכך ניקוד עבודה הוא ניקוד שם הוי' הנק' ז"א תואר אמת, שהי' נשמה למלכות הנק' עבודה. והרמב"ן איירי לדידן בזמן הזה, לכך כתב מה שכתב, וכל אחד דברי אלהים חיים דבר, והבן.

ועל פי הנ"ל אמרתי לבאר מה שנשאלתי **מספרדי חכם אחד**, שכתב **האר"י** ליתן יד בעיניו בשעת ק"ש משום ע[ו]לימתא שפירתא דלית לה עיינין וכו' (זח"ב צה.), והקשה הא יכול לעצום עיניו בלא היד, וג"כ יהי' זה הרמז מרומז. וביאר כי היד יש באצבעותיו שם ע' וכו'.

ולי נראה לפרש, שהוא כדי להמשיך לה הארת עיינין מהזכר העליון, מן חכמה הנק' י"ה, שהוא במילוי המילוי גימטריא י"ד אותיות, נגד י"ד פרקין שביד, שזכרנו לעיל בקדושי דבי שמשי, שנותן עיניו בכוס כדי להמשיך מן נ"ה דחכמה הנק' י"ה, יעו"ש.

אחר כותבי זה מצאתי **בתיקונים** דף ד' ע"ב וז"ל: י"ה גימטריא חלם וכו' קמץ גימטריא י"ד פרקין דאצבען, והאי איהו (שמות יז, טז) ויאמר כי יד על כס י"ה וכו'. וצריך הבנה. ונ"ל, כי כו"ס מלא ו' גימטריא **אלהי**' אותיות מליא"ה, סוד (רות א, כא) מליאה הלכתי, וריקם השיבני - שם אילם שהוא כ"ס חסר ו'. ועל ידי שנותן ה' אצבעות שביד שבו י"ד פרקין, גימטריא י"ד אותיות שבמילוי דמילוי י"ה, אז נעשה מן שם איל"ם חסר ונעשה שם **אלהים** מליאה, ושם י"ה **דאלהים** גימטריא קמץ, שהוא קמיצו דעיינין וידי"ן, כמו פתח פתיחו דעיינין וידין. וכשנותן אז י"ד ימין על העין בקמץ, בסוד וקמץ הכהן (ויקרא ה, יב) שהוא אבא, משם הארת עין ליריאיו למיחלים לחסדו, וג"כ הוכן בחסד כסא, והבן, אז מרומז כי י"ד על כס י"ה, וזהו מלחמה בעמלק בזמן שיהי' שם י"ה רבא, כמ"ש **האר"י** בקדיש יעו"ש, והש"י יכפר.

ונחזור לענינו, העולה מדברינו כי מה שנותן עיניו בכוס, ומה שנותן ידיו על עיניו בק"ש, הכל בחינה אחד, להמשיך לה הארת עיינין מן נ"ה דחכמה.

ובזה נראה לבאר ש"ס דבכורות (ה:) מאי רפידים, לפי שריפו ידם מדברי תורה לכך ויבא עמלק וכו' (שמות יז, ח). ויש להבין למה פרט אבר ידים ברפיון התורה יותר מכל רמ"ח איברים. וגם בפסוק (בראשית כז, כב) קשה, אם הקול קול יעקב בבהמ"ד, ואם לאו הידים ידי עשו (בר"ר סה, כ), למה והידים דוקא.

ונראה לי לבאר תחלה ש"ס דנדרים פ"א (ע"א) אמר רב יהודא אמר רב, מאי דכתיב (ירמיה ט, יא-יב) מי האיש החכם ויבן זאת על מה אבדה הארץ, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא הלכו בה, ואמר רב יהודא אמר רב שלא בירכו בתורה תחלה.

וי"ל, דלפי פשוטו הל"ל מפני מה נאבדה הארץ, אבל עכשיו משמע שהארץ אבדה איזה אבידה, ולכאורה אינו כי אם שהארץ (עצמו) [עצמה] נאבדה ונשחתה. **ב'**, קשה מה ענין עונש זה לעושין כך. **ג'**, קשה לשון מי האיש החכם ויבן את זאת, דאין לו שחר. וגם משום דידע הא לחכם יחשב. ואי בלאו הכי הוא חכם, א"כ מאי טעמא לא ידעו לפרש זה. **ד'**, קשה איך מרומז זה על שלא בירכו בתורה יוגרם אבידת הארץ. **ה'**, קשה איך רב יהודא הוציא הפסוק מן הפשוטו, דלשון על עזבם את תורתי משמע שלא למדו כלל, והוא פי' שלמדו אלא שלא בירכו בתורה תחלה. הגם דהוצרך לפרש כך מכח קושיא ג', דאם לא למדו כלל איך לא ידעו לפרש זה, אלא ע"כ למדו תורה, ומשום זה לא ידעו לפרש. ואכתי נשאר לבאר שאר הקושיות שזכרנו.

ונ"ל דאיתא בפ"ג דסוטה (כא:) כל המלמד בתו תורה כאלו למדה תפלות, שנאמר (משלי ח, יב) אני חכמה שכנתי ערמה וכו'. ורבנן ההוא מבעיא לכדרבי יוסי ברבי חנינא, אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו עליהם ערום וכו'. אמר רבי יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו יודע, שנאמר (איוב כח, יב) והחכמה מאין תמצא. והנה **רש"י ומוהרש"א** פירשו יעו"ש, כי אין הבנה לפי פשוטו.

ולי נראה שהוא על דרך ששמעתי בשם **הרב המגיד מוהר"י**, הוי ערום ביראה וכו' (ברכות יז.), לפי שיש כמה וכמה לבושי היראה, לכך אמר הוי ערום בלי לבוש, ודפח"ח. וה"נ יבואר כך, והוא כי תורתינו הקדושה נק' הלכה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ח.) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וכו'. והטעם שנקרא הלכה י"ל ב' פירושים, א' ע"ש הליכה כמ"ש (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו. ב' לשון הכלה.

ואפשר שזהו צחות לשון הש"ס סוף נדה (עב.), תנא דבי אליהו כל השונה הלכות וכו' שנאמר הליכות עולם לו, אל תיקרי הליכות אלא הלכות וכו'. ונודע סוגיות אל תקרי, כי ב' הפירושים אמת.

והענין, גם שהתירו חז"ל לימוד שלא לשמה, כמ"ש (פסחים נ:) לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה וכו', לא שישאר ח"ו במדריגה זו, אלא שיהי' הולך ועולה ממדריגה למדריגה עד שיבא ללימוד לשמה, ומבואר אמרו שמתוך שלא לשמה בא לשמה, הרי מפורש שעיקר התכלית הוא לשמה פירוש ב' הלכה אותיות הכלה. כי מבשרי אחזה אלוה, כי הכלה יש לה כמה מיני קשוטים כדי לעורר תאוות הזווג, ובעת הזיווג אתפשטת מלבושי' ודבק באשתו והי' לבשר אחד (בראשית ב כד, ת"ז תס"ו צז:), בלי שום לבוש. כך קשוטי התורה, הן הלימוד בפלפול, או הלומד לאיזה תועלת שיבא לו מזה, אפילו כדי שיהי' לו עולם הבא אין זה עיקר התכלית, רק הכל הוא קשוטי הכלה העליונה שתהי' מעוררת זווג העליון הקדוש, ואז כ"י אישתליל מלבושי' ודבק עצם בעצם, כך מה שהאדם מדבק את עצמו בצורת אותיות התורה שהיא הכלה, ודביקות עצמותו בעצם פנימיות אותיות התורה, הוא הזיווג האמיתי, ערום בלי לבוש ופני' ותועלת או שכר, רק לשמה לאהבתה שיתדבק בה הוא עיקר ותכלית הכל, וכמ"ש (דברים יג, ה) ובו תדבקון, שהוא שורש כל התרי"ג מצות, וכמו שזכר **המפרש להרמב"ם** (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א) כי כל כללות תרי"ג מצות לא ניתנו רק להגיע למדריגה זו, אהבה ודביקות וכנ"ל אנס"ו. וז"ש אל תיקרי הליכה אלא הלכה שהיא הכלה, שלא ישארה כלה מקושטת, רק שילך ממדריגה זו אל מדריגה עליונה שהיא הזווג בלי לבוש וקישוט, רק דביקות עצם פנימיותו בעצמות פנימיות התורה.

וזהו צחות לשון הש"ס אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו עליה ערום, שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה, כלומר ערומה, שם שכנתי, וכאמור. ולדבריו יתפרש גם פסוק והחכמה מאין תמצא, ר"ל שלא יהי' לשום תועלת ולבוש רק מאין, אז תמצא החכמה.

ורבי יוחנן מוסיף עוד ביא[ו]ר דבריו, שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו יודע. כי לשון ידיעה האמור כאן הוא כמו וידע אדם את חוה (עי' בראשית ד, כה), שיהי' לו דביקות בו יתברך ובתורתו הנק' ידיעה, כמו ידיעת ודביקות זווג הגשמי שאמר ודבק באשתו. אלא הגשמי יש לו סוף, כי אחר הזיווג שנתמלא תאוותו פורש כל אחד לעצמו. מה שאין כן ידיעת התורה הנק' אין סוף, כי יותר שיודע ומשיג בדביקות התורה, אז יותר תאב לדביקות הבורא ותורתו, כאלו לא ידע והשיג כלל. ועל זה הדרך

אמר שלמה (קהלת ז, כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ר"ל כל מה שאני אחכמה יותר בדביקות התורה, אז אני רואה ומשיג יותר עומק המושג כאלו יותר רחוקה ממני, כי הסכל נדמה לו שכבר השיג כל חפצו. וז"ש רבי יוחנן כמי שאינו יודע, והחכמה מאין תמצא, וק"ל.

וזה מרומז בברכת התורה, שמברכין נותן התורה לשון הווה, ולא אמר נתן לשון עבר, דהא כבר ניתנה מסיני. אלא לפי שהלומד לשמה כדי להתדבק בה יותר ממה שמשיג יודע שעדיין אינו יודע, והתורה מוספת לו חכמה בזה, כמ"ש והחכמה מאין תמצא, וז"ש נותן, כי נותן וחוזר ונותן תמיד. ועל דרך זה אמרו באבות (פ"ו מ"א), הלומד לשמה זוכה לדברים הרבה, ונעשה כמעיין המתגבר וכו'.

ובזה יובן ש"ס הנ"ל, מי האיש החכם ויבן את זאת וכו'. דכתב **בספר הקנה** דלא נקרא חכם אלא כשלומד לשמה, כמ"ש (דברים לב, כט) לו חכמו ישכילו זאת וכו'. ונודע בזה שכ' **בספר יצירה** (פ"א מ"ד), חכם בבינה, כי או"א תרין ריעין דלא מתפרשין. וז"ש מי האיש החכ"ם ויבן את זאת, ר"ל ודאי רימז התשובה בתוך השאלה, כי לימוד התורה הי' בישראל, אבל שיהי' על דרך זה מי האיש החכ"ם ויב"ן את זא"ת, להמשיך מן חכמה על ידי הבינה אל זאת, שהוא לימוד לשמה באופן הנזכר, זה לא נמצא, לכך לא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו על עזבם את תורתי ולא הלכו בה, ר"ל שעזבו שאר המדריגות העליונים, רק נשארו בהתחלת המדריגות, שלמדו שלא לשמה, גם שהתירו חז"ל ואמרו לעולם יעסוק בתורה אף שלא לשמה, היינו שילך אח"כ למדריגה עליונה ויבא לשמה, מה שאין כן הם שלא הלכ"ו בה ממדריגה למדריגה, רק עזבו באמצע.

וז"ש רב שלא בירכו בתורה תחלה, כמ"ש **המפרשים**, בתחלת היום אם הי' מברך הי' נותן דעתו על נוסח הברכה שהוא נותן התורה ולא נתן, והי' מרגיש בעצמו שאין לימודו לשמה, דאם לא כן מה הם דברים הרבה שזכה אלו הי' למודו לשמה, ודוק. אח"ז מצאתי בשם **מגילת סתרים דרבינו יונה** קצת מענין זה בענין לימוד לשמה ג"כ, והנאני, יעו"ש.

ובזה מבואר לשון אב"דה הארץ, כי לו חכמו ישכילו זאת לא אבדה הארץ שפעה, וגם הם היו יושבין בה, בסוד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ב ז, יג), והבן.

ונחזור לביאור ש"ס רפידים שריפו ידם מדברי תורה, ואגב נבאר ש"ס (סוכה נב:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש וכו'. ויש להבין למה כאן נקט בתואר מנוול. הגם **ששמעתי** כי היצה"ר משנה לבושו, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה ג. תוד"ה וישמע) כסות ולשון שינה וכו', ואיך נודע שהוא היצה"ר, אבל כשמנוול ונותן דופי בכל אדם וכו', נודע שהוא יצה"ר וכו', ודפח"ח. ועוד, למה תקנתו בבהמ"ד דווקא.

ונ"ל דאיתא בש"ס דערכין פ"ג (טו:) מה תקנתן של מספרי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, אם עם הארץ ישפיל דעתו וכו'. וי"ל למה לא אמר תקנה א' לשניהם, ישפיל דעתו. וצ"ל דעם הארץ אפשר בזה, מה שאין כן תלמיד חכם איך אפשר שישפיל, ואמר על ידי התורה וכו'.

דהא קשה, בשלמא תקנת עם הארץ ישפיל דעתו אתי שפיר, כי תשובה הוא להשיב דבר אל מקורו, ובמה שפגם באותו דבר יתקן, והוא מכלל תשובת המשקל והגדר והבאה וכו', וחטא לשון הרע נמשך מהגאוה, כמ"ש **מוהרש"א** שם, לכך תקנתו הוא שישפיל דעתו היפך הגאוה. מה שאין כן תלמיד חכם שיעסוק בתורה, ודאי קשה מה זה תקנה לחטא זה. וצ"ל כי התורה מלמדו דרך השכל איך יוכל להשפיל דעתו, ויהי' תקנה על לשון הרע שבא מחמת הגאוה.

והוא, דאיתא בפרק הספינה (עי' ב"ב עט.) כל המרפה עצמו מדברי תורה נופל בגיהנם, שנאמר (משלי כא, טז) אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח וכו'.

ואגב נראה לבאר דקדוק אף שאינו צורך לענינינו, דאיתא המרפה עצמו מדברי תורה, משמע דמכל מקום לומד אבל שהוא ברפיון ונופל בגיהנם, אם כן עמי הארץ שאינן יכולין ללמוד ניצולין מעונש זה, א"כ הוי יציבא בארעא וכו', כי התלמיד חכם שלומד ברפיון הוא בגיהנם, ועם הארץ שאינו עוסק בתורה כלל אינו רואה פני גיהנם. ועוד, לשון המרפה עצמו מדברי תורה וכו', דהל"ל המרפה עצמו מתורה. ועוד, דתחלה אמר רבי יונתן בעלי במות ארנון (במדבר כא, כח) אלו גסי הרוח, דאמר מר כל אדם שיש בו גסות רוח נופל בגיהנם, ואח"כ אמר כי אתי רב דימי אמר רבי יונתן כל המרפה וכו', דסותר אהדדי.

ונראה דהכל מכוון אחד להם, והוא דלשון דברי תורה אתי לתרץ קושיא גדולה, דהא מצות עשה והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח) ניתן לכל אחד מישראל בשוה, וכמ"ש **הרמב"ם** בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ח), בין עני ובין עשיר וכו', וא"כ במה נפטרו עמי הארץ ממצוה זו.

הגם י"ל דאין זו קושיא, די"ל כמאן דאמר בפ"ט דמנחות (צט:), קרא ק"ש שחרית וערבית קיים והגית, ואסור לאומרו בפני עם הארץ.

אך דבזה גופי' יש לדקדק, מדאסור לאומרו בפני עם הארץ, משמע שצריך עם הארץ תקנה אחרת. הגם **דרש"י** פירש שלא ירגיל בניו לתלמוד תורה, אם כן קשה, התלמיד חכם שיודע זה לא ירגיל בניו לתלמוד תורה. הגם שאמרתי שזה טעם שאין מצוין תלמידי

חכמים שיצאו מבניהם תלמידי חכמים (נדרים פא.), רק מעמי הארץ וכו', אבל הוא דרך דרש.

ובדרך מוסר נ"ל שאין מקום לפטור ממצוה זו כלל, בין ת"ח ובין ע"ה, רק שהת"ח שעוסק בתורה ובכתובים נקרא עוסק בתורה ממש. אבל עמי הארץ יוצאים בדברי תורה, שהם דיני תורה ומוסר המפורשין ללשונם, ולפי דברי המוני עם, שיבינו וידעו גם הם ולא יפגרו. וזה שתקנו בברכת התורה תחילת יום לעסוק בדבר"י תורה. וז"ש שלא ברכו בתורה תחלה, וסברו רובא דעלמא שהם עמי הארצים, שהם פטורים ממצוה זו, ובאמת לפי נוסח הברכה ידעו וידעו כי אין נקי - לת"ח בתורה ממש ככתובין וכלשונם, ולע"ה ככתבם וכלשונם בלע"ז, שהם פירוש התורה, ונקרא דברי תורה.

וז"ש על מה אבדה ארץ, ולא פירשוהו, כי הת"ח באמת למדו, רק שעמי הארץ לא למדו. עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו כי אין נקי בזה, והעולם נידון אחר רובו. וז"ש על מה אבדה הארץ, שהם עמי הארץ, שהם פטורין מתורה כסברת עולם, והשיב דזה אינו, כי ברכת התורה יוכיח, וק"ל.

ובזה שפיר מבואר מה שאמר המרפה עצמו מדברי תורה, שהם עמי הארץ, גם שאינם יודעים בתורה מכל מקום אינם יכולין להתרפה עכ"פ מדברי תורה.

ובזה יובן פירוש **רש"י**: דאמר מר בפרק קמא דע"ז (יח:), אמר רבי שמעון בן לקיש, כל המתייהר נופל בגיהנם, שנאמר (משלי כא, כד) זד יהיר לץ שמו וכו' עושה בעברת זדון, ואין עברה אלא גיהנם. דקשה, זד יהיר הוא בעלי גסי הרוח, וא"כ למה ישונה לתואר לץ שהוא מי שאינו עוסק בתורה, כמו שנאמר (תהלים א, א) ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו וכו', הא כל שאינו עוסק בתורה נקרא מושב לצים. ולדברינו אתי שפיר, כי אין לך דבר שיוכל להכניע לב כדי להשפיל דעתו כי אם על ידי תורה, וכן כתב **מוהרש"א** פירוש הפסוק הנ"ל אדם תועה מדרך השכל, וז"ל: כי שכלו של אדם תועה ויסכל בכמה דברים, אבל התורה היא דרך השכל שלא יכשל. וז"ש זד יהיר, הסבה לזה כי לץ שמו, שאינו עוסק בתורה, כי לולא היה עוסק בתורה לא היה מקום להתייהר.

אם כן יבואר ג"כ לעיל, מה שאמר רבי יונתן על גסי הרוח שנופלין בגיהנם, ופעם אחר אמר רבי יונתן המרפה עצמו מדברי תורה נופל בגיהנם. כי זה שייך לזה, כי אלו לא היה מתרפה מדברי תורה לא היה גסי הרוח וכו'.

ומבואר גם כן ש"ס דעירוכין, כי עם הארץ שאין מקום לגוס דעתו יכול להשפיל דעתו מיד, מה שאין כן בתלמיד חכם על ידי ידיעתו בתורה יגוס דעתו ולא יכול להשפיל דעתו, לכך אמר יעס"וק בתורה, ואז יוכנע לבבו וישפיל דעתו, מה שאין כן הלומד ופירש וכו'.

ובזה יובן אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבהמ"ד, כי אין לך מנוול מגאוה שנקרא תועבה. וגם זד יהיר לץ שמו שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר וכו', הרי הוא מנוול, ומנוול לכל הפועלים ועוסקים בשוק. לכך עצה היעוצה משכיהו לבית המדרש, ניצול על ידי התורה גם מגאוה כאמור, וק"ל.

ובזה מבואר רפידים שריפ"ו ידיהם, דמבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** תיקון עון גאוה הפוגם בשם י"ה גימטריא גאוה, כי אחיזת הקליפות אינו בב' אותיות ראשונים משם בן ד', מה שאין כן על ידי עון גאוה גורם לקליפות שיאחזו גם בב' ראשונות מהשם וכו', יעו"ש.

ואפשר שזהו פירוש הפסוק (תהלים קא, ה) אותו לא אוכל, ודרשו בש"ס (סוטה ה.) אין אני והוא יכולים לדור בעולם וכו'. והוא, כי עד עתה דיו לעולם שישתמש בב' אותיות (עירובין יח:), מה שאין כן עכשיו עי"ז גורם שליטה ח"ו גם בב' ראשונות, כביכול דוחה רגלי השכינה מכל וכל.

ואפשר שזה פירוש הפסוק תהלים סימן ל"ו (יב) אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני וכו'. והוא, כי זכרנו כי עון גאוה פוגם שם בב' אותיות ראשונות, שהם בגימטריא רגל במילוי, ושם זה פשוט גימטריא י"ד אותיות דמילוי המילוי, נגד י"ד פרקין שביד, וז"ש אל תבואני רגל גאוה, ויד רשעים אל תנידני, וק"ל.

ובזה יובן רפידים על שרפו ידם מדברי תורה, ובאו לידי גאוה, וגרמו ליתן כח וי"ד אל האומות. וז"ש (בראשית כז, כב) ו"ה ידי"ם ידי עשו, כי ח"ו נוסף על אחיזת הקליפות בב' אותיות ראשונות ג"כ הנקרא יד, ועם ו"ה שאחזו כבר הרי וה ידים וק"ל.

וז"ש זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה, יז), כי עון ביטול תורה המביא לידי גאוה, נמשך משם גימטריא רגל וגימטריא זכור, והבן.

ובזה נראה לי לבאר ש"ס דיומא (ט:), אמר רבי יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים, אמר לי' ריש לקיש אדרבא אחרונים עדיפי אע"ג דאיכא שיעבוד מלכיות עסקי בתורה. אמר לי' באר תוכיח שחזרה למשה ולא חזרה ליהושע. איכא דאמרי אמר לי' בירה תוכיח שחזרה לראשונים וכו'. שאלו את רבי אלעזר ראשונים עדיפי או אחרונים, א"ל תנו עיניכם בבירה, איכא דאמרי א"ל עדיכם בירה ע"כ. והוא תמוה.

ונ"ל דאיתא בש"ס (נדה עג.), תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר (חבקוק ג, ו) הליכות עולם לו, אל תקרא הליכות אלא הלכות וכו'. וי"ל לשון השונה, דהוה לי' לומר כל הלומד וכו'. ועוד, הלכות לשון רבים, דהל"ל הלכה. ועוד, דידוע סוגיות אל תקרי וכו', כי שני הפירושים אמת, ולכאורה זה סותר את זה. הגם שכבר זכרנו בהקדמה מזה יעו"ש, אבל נישנית כאן בשביל דבר שנתחדש בה.

כי יש ב' מיני לימוד תורה, א' לשמה וא' שלא לשמה, וכמ"ש בש"ס (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך זה בא לשמה. והנה אין לפרש שלא לשמה דהיינו לקנטר ח"ו, או שיקרא רבי וכיוצא בזה להתיר ללמוד, כי לא דברה תורה ברשעי ישראל, וכמ"ש **התוספות** שם (ד"ה וכאן).

הגם דהתירו ללמוד שיקרא רבי, רק לקנתר אסרו התוס', היינו מכח קושיא דכאן בפ"ד דפסחים שרי ללמוד, ובפ"ב דברכות (יז.) החמירו בעונש לימוד שלא לשמה רב יהודא עצמו דשרי כאן, לכך משני התוס' יעו"ש.

ולי נראה לתרץ קושיות התוס' דלא תיקשי דרב יהודא אהדדי, כי יש בלימוד לשמה ב' בחינות, ונקרא האחד שלא לשמה נגד מדריגה העליונה ממנה, ובלימוד זה שלא לשמה התיר רב יהודא בפ"ב דברכות.

והוא, דכבר זכרנו כי התורה נקרא הלכה, כמ"ש חז"ל (ברכות ח.) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וכו'.

והטעם שנקרא הלכה, אמרנו שיש ב' מיני לימוד, אחד לקשט הכלה שהיא אותיות הלכה, כנזכר **בתיקונים** והוא **בזוהר חדש** לשיר השירים, לכך פליגי תנאי בלשון אסור ומותר, להתיר קישוט זה מכאן וליתן במקום אחר וכו', יעו"ש. ונודע כי קישוטי הכלה הוא על ידי לבושין ותכשיטין טובים, כך הלימוד שהוא על ידי לבושין, או לתכלית עה"ב או לאיזה סיבה שיהיה לו איזה תועלת, נקרא דרך לימודו במלבושין.

והנה אחר כל קישוטי הכלה הוא תועלת שתמצא חן להתעורר הזיווג, ואז אשתללית מלבושין והוא דיבוק עצמי. כך יש לימוד לשמה בלי שום תועלת והנאה, לדבק את עצמו באותיות התורה והתפלה, ופנימיותיו לדבק בתוך פנימיות התורה והתפלה שהיא הנשמה של האותיות, ונקרא סוד נשיקין ישקני מנשיקות פיהו (שה"ש א, ב), זיווג המעולה זיווג בפה, לדבק רוחא ברוחא ונשמה בנשמה, סוד ד' נשיקין הרמוז באותיות הוי' נגד ד' אותיות אהבה, וכמ"ש הרב **מוהר"ם קורדוורא** בזה, יעו"ש.

והנה ב' מיני לימוד הנ"ל צריך אדם השלם להשלים בכל יום, וכמו שעשה **הרב האר"י** זלה"ה, תחלה למוד הלכה בפלפול כדי לשבר הקליפות וכו'. ור"ל כי נודע סוד גלות השכינה היא מה שהקליפה מלביש את הקדושה ומכסה אותה, בסוד רשע מכתיר את הצדיק (חבקוק א, ד), כמ"ש בספר **נוף עץ חיים** בפ' פקודי **בזוהר** דף רמ"ב (ע"ב) יעו"ש. וזה שאמר (עי' ישעיה נ, ג) לבשו שמים קדרות. וא"כ על ידי לימוד בפלפול כדי לשבר הקליפות, ר"ל כדי להסיר לבושי השחרות מהכלה העליונה, ולקשטה בלבושי התורה

לבושי הקדושה. ואח"כ ילמוד בחינה ב' הנ"ל, לזיווג, לדבק עצמותו ופנימיותו בעצמות פנימית התורה בלי שום לבוש.

ובזה אמר רבי יהודא לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, שהוא ציווי, דהיינו בדרך א' הנקרא קשוטי השכינה, שהוא נקרא שלא לשמה נגד בחי' ב' עליונה ממנה, דיבוק עצמו' בלי שום לבוש. וז"ש שמת"וך שלא לשמה בא לשמה, כי בחי' שהיא בתוך שלא לשמה, שהיא השכינה שהיתה מלובשת בתוך הקליפות בסוד רשע מכתיר הצדיק וכו', עכשיו בא לשמה, שאין לימודו לשום הנאה ותועלת, רק לשמה שמדבק עצמו בפנימיות אותיות התורה בלי לבוש. אבל שאר בחי' שלא לשמה גדול עונו מנשוא, ובזה איירי רב יהודא בפרק ב' דברכות, ובזה סרה קושיות התוספות, דלא קשה מידי.

ובזה יובן צחות לשון התנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום, כי ב' פ[י]רושים שנק' הלכה הם אמת, וצריך ללמוד ב' בחינות שונות בכל יום. וז"ש כל השונה הלכות בכל יום, א' לתואר הכלה שנק' הלכה לקשטה, ובחי' ב' שנק' הליכה שילך ממדריגה זו למדריגה עליונה מזו שהיא בלי קישוט לבוש, רק דיבוק עצם בעצמו. וז"ש אל תיקרי הליכות אלא אחר שתיקרי הלכות. ובא לשלול שאר הליכות הקודמים ממדריגות לימוד שלא לשמה, כגון לקנתר או להתיהר, דלא דברה הש"ס בזה להתירה, רק הליכה אחר מדריגות הלכ"ה שהיא הכ"לה בקישוטים, שאח"ז הוא הזווג דיבוק עצמי וכאמור, והבן.

והיוצא מזה, ללמדינו דעת וחכמה לאיש הרוצה להיישיר דרך השלימות בלמודו בהתמדה, שאי אפשר להיות הכל על דרך בחינה ב', כי מבשרי אחזה אלוה כביכו"ל, רק יהי' הכל בדרך קישוט בתורה ותפלה כאמור, רק שיקח מועד בכל יום, שיהי' זמן מועט לימודו על דרך בחינה ב', לזווג, דהיינו לימוד בדביקות עצמי' רוח ברוח וכו' בכל רמ"ח איבריו, כי מן הזווג הגשמי ילמוד לרוחני. וכן בתפלה שהזווג הוא בעמידת י"ח, הוא ג"כ על דרך זה, כי קרבנות והשירה הוא קשוטי הכלה והכנה בכמה מיני מאכל וכלי שיר, ותפלת י"ח הוא דיבוק עצמי כאמור, והש"י יעזרנו לעבדו באמת אנס"ו[28].

[28] וע"פ הנ"ל שזכרנו בדף הקודם, נבאר המשך הפסוק (עי' דברים לא, א-ו) בפ' וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל, ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגו', ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים וגו', חזקו ואמצו אל ת[י]ראו (ואל תחפזו) ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיך ההולך עמך לא ירפך ולא יעזבך. **והספיקות** רבו, א' קשה לי בכ"מ, מאחר שהתורה נצחי, מה הודיעני בזה שהלך משה אליהם וגו', מה דהוי הוי, וע"כ לומר שהוא גם עתה בכל אדם ובכל זמן. ב', למה בכל מקום קראם אליו, ועכשיו וילך משה אליהם. ואי כמ"ש חז"ל שאין שלטון ביום המות (קהלת ח, ח). מה השמיענו בזה, דכבר הוא מפורש בפסוק הוא דרשת חז"ל. ועוד בעי טעמא לפי פשוטו. ג', אחר שאמר לשון וידבר את כל הדברים וגו', חזר בלשון ויאמר אליהם, מלבד שהוא כפל, וגם תואר דיבור ואמירה למה לי. ד' לשון אליהם מיותר, גם הל"ל להם, מה שאין כן הוא יותר מורגש במבטא המורה יותר יחוד, וכמ"ש הר"ן בפ' ויקרא אליו (ויקרא א, א), יעו"ש. **ה**' בן מאה ועשרים וגו', מה בא ללמדנו בזה, ובש"ס (סוטה יג:) דרשו וכו', עיין בספרי הגדול בסופו יותר הספיקות וביאורן על פי פשט, יעו"ש. ו' קשה ממה נפשך, איך שייך זה בכל אדם ובכל זמן, שאמר ה' אלהיך הוא עובר

לפניך הוא ישמיד וגו', אי איירי במלחמ' הגשמי, ועל כרחך צ"ל דאיירי במלחמת היצה"ר הרוחני, קשה הא הכל בידי שמים וכו' (ברכות לג:), כי יש ב' סוגי מלחמה, וכמו שכתבתי בפ' שופטים לקמן. ז', קשה אל ת[י]ראו וגו', שזכרנו בביאור פלוגתא הרמב"ם והראב"ד בפ' שופטים, שהקשה הכסף משנה על הראב"ד. וזכרנו שם כי הכרח הראב"ד הי' מכח איך אפשר לצוות שלא לירא, והמורה עולה על ראשו יעו"ש, וה"נ תיקשי כך. ח' קשה, ה' אלהיך ההול"ך, בה"א הידועה, אין לו שחר. ט', לא ירפך ולא יעזבך, כבר כפול למעלה. יו"ד, לא ירפך ולא יעזבך ב' לשונות אלו אין לו שחר, וגם הוא כפול מכופל.

ונ"ל דזכרנו לעיל בדף הקודם תנא דבי אלי' כל השונה הלכות וכו' (נדה עג.), והקושיות, היה לו לומר הלומד. ב', מאי הלכות. ג', אל תקרי. ד', למה יחד בזה עה"ב יותר מכל עסק התורה והמצות.

ובארנו, דאיתא בפ"ד דפסחים (נ:) אמר רב יהודא אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך וכו', והקשה התוספות מפ"ב דברכות (יז.) אמר (רב יהודא) [רבא] דנוח לו שלא נברא. ומשני, לקנתר אסור ושיקרא רבי שרי, יעו"ש.

והנה, גם שהוכרחו התוספות לתרץ מכח סתירות הש"ס אהדדי, לכך מפרשי דלומד להתכבד ולהתפאר שרי. אך באמת דגם זה אסור מכח הש"ס - ובשמתא מאן דאית בי' (סוטה ה.), והרמב"ם הביאו בפ"ב מהלכות דעות (ה"ג) במשנה (אבות פ"ד מ"ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח, יעו"ש. גם במשנה (אבות שם, ה) אל תעשם עטרה להתגדל בהם וכו'.

לכך נ"ל לפרש סתירת הש"ס באופן אחר, דמה שאמר לעולם יעסוק בתורה ומצות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה הוא באופן זה, דהרמב"ם הקשה במורה נבוכים (ח"א פ"ב) למה קודם חטא כתיב (בראשית ב, כה) ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו, ואחר החטא כתיב (שם ג, י) וארא כי ערום אנכי ואחבא וכו', יעו"ש. וכבר בארתי מזה במ"א. **ונ"ל** דמבואר בפסוק תהלים (א, ב) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. ופירש האלשיך, כי יש ב' חלקי התורה, א' לבוש התורה הנגלה, וא' פנימי' התורה הוא הנסתר וכו', יעו"ש. אך יש לשאול לדבריו למה מענישין למי שלא עסק בתורה הפנימי' כמבואר בזוהר ובתקונים יעו"ש, מאחר שאין כל אדם זוכה אליו רק חפצו יהי' בה. **אבל** יש לפרש כי שורש כל התורה והמצות הוא לתכלית שיבוא למדריגה ובו תדבק (דברים י', כ), וכמ"ש המפרש להרמב"ם ברישׁ הלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) יע"ש. **ובזה** בארתי פסוק (ישעיה א, ה) על מה תוכו עוד תוסיפו סרה, בב' פנים, א' לענין יותר שהוא עניו, יותר מתגאה ומתרחק מהמקום וכו'. ב', יותר שלומד ומכתת רגליו ללמוד בשאר מדינות, שהי' ראוי שיבוא לתכלית בו תדבק, ויותר סר מהש"י על ידי גאותו וגדולתו, וכמו המשל של חוזק ששמעתי מהמגיד יעו"ש, וק"ל. **ומאחר** שהתכלית התורה והמצות הוא שיבוא לידי דביקה וחשיקה וחפיצה כנלמד (בר"ר פ, ז) מפרש' אותו רשע ותדבק נפשו בדינה וגו' (בראשית לד, ג), שכם בני חשקה נפשו בבתכם וגו' (שם לד, ח), כי חפץ בבת יעקב וגו' (שם לד, יט), לכך נקרא הלכה אותיות הכלה, תורה צוה לנו משה מאורשה (עי' דברים לג, ד) שהיא ארוסה לנו, וגוי העוסק בתורה חייב מיתה מטעם זה כדאיתא בסנהדרין (נט.) וכו'. לכך יש בעסק התורה ב' סוגיות, א' קשוטי הלכה, זה חלק הנגלה מהתורה הנק' לבושי התורה, וז"ס הן הן גופי התורה וכמבואר בזוהר, זה אוסר וזה מתיר הוא קשוטי הכלה יעו"ש. וכמו שהכלה אחר הקשוטין והלבושין הוא היחוד והזווג, ואז אשתליל מלבושי' ודבק באשתו והיו לבשר אחד, כך בסוגי התורה אחר הקשוטין והלבושין הוא היחוד ודביקות בפנימי' התורה שהיא תורת ה', ובו תדבק בדביקה חשיקה וחפיצה.

ובזה יובן בתורת ה' חפצו, בדביקה בחשיקה וחפיצה, רק שאין זה סוג היחוד והזווג שייך בהתמדה כי אי אפשר, ומבשרי אחזה וגו', אבל בתורתו יהגה יומם ולילה, והוא חלק הנגלה מהתורה יהיה בהתמדה יומם ולילה, והבן.

והנה חטא אדם הראשון גרם כתנות עור, מה שאין כן קודם לזה הי' כתנות אור כמ"ש בתורתו של רבי מאיר (בר"ר כ, יב), באופן שהי' רק חלק פנימי מהתורה וסוד ה' בלי לבוש, כמו שיהי' אחר ביאת משיח ולא יכנף עוד מוריך (ישעי' ל, כ), דאשתליל מלבושי', וז"ש ויהיו שניהם ערומים, מה שאין כן אח"כ, והבן.

ובזה יובן לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, דהיינו בלבושי התורה שנק' קשוטי התורה והלכה אותיות הכלה, שיעסוק תחלה בנגלה, שמתוך כך יבוא לשמה שהוא דביקה חשיקה חפיצה בו ית', שהיא לשמה, בפנימיות התורה שהיא שמו ית' ממש, שנק' תורת ה', וק"ל.

ובזה יובן כל השונה הלכות, שהוא ב' סוגי הלכה, א' לקשוט ב' ליחוד, אז הוא בן עה"ב, ששם יהי' כך ולא יכנף עוד מוריך, והבן. וזה נק' הליכה ממדריגה למדריגה, ואינו עומד על מדריגה א', וז"ש הליכות עולם לו אל תיקרי הליכה אלא הלכה, כי שניהם אמת, והבן.

ובזה נבאר מה שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד), רמז לשופר כלומר עורו ישנים מתרדמתכם, וכבר בארתי בכמה מקומות. ובכעת נ"ל, כי זה הוא מוסר כולל כמה סוגי מוסר לכמה סוגי בני אדם, לכל אחד לפי בחינתו. מוסר א' נקרא תקיעה, ב' נקרא שברים, ג' נקרא תרועה, נגד ג' ספרים הנפתחים בראש השנה (ר"ה טז:) לג' סוגי בני אדם רשעים צדיקים בינונים.

ונבאר משנה בש"ס דראש השנה (כו:, פ"ג מ"ג) שופר של ראש השנה של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב וכו'. כי כבר זכרתי ביאור ירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזלי'. כי הישן בריש שנותיו שהם מחצית הראשונה משנותיו, דמיך מזלי' שהוא היצ"ט, כי היצה"ר גובר בו, וכמו שאמרו חז"ל (יומא לח:) כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא וכו', ה"ה איפכא, וכן שמעתי בשם הש"ך. ומלבד זה אמרו בש"ס דע"ז (יט:), אשרי איש (תהלים קיב, א) שעושה תשובה כשהוא איש. גם מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) כמ"ש בזוהר (קדושים פז:). **ובזה** יובן, שופר של ראש השנה של יעל, מה שתוקעין בשופר לעוררו משינה בראש שנותיו, הוא של יעל, שאז יוכל לגבור על יצרו ויהי' ה' אלהיו עמו וי"על ממדריגה למדריגה. מה שאין כן אחר שנתיישן אצלו היצה"ר, קשה לפרוש ממנו שיעלה שום מדריגה. **ופיו מצופה זהב**, ר"ל פיו של המרים קול כשופר, הדורש תוכחת מוסר לעם, יהי' מצופה מלמעלה זהב, שהוא סוגי לבושי התורה קשוטי הכלה שם אדנ"י גימטריא היכל ולבוש בד' בגדי זהב, אל פנימית התורה שהוא שם הוי"ה ד' בגדי לבן כנודע, וכמ"ש בתיקונים (תל"ח עח:), וז"ס (חבקוק א, כ) וה' בהיכל קדשו וגו'. ובא ללמד דעת שידרוש תחלה בגופי התורה, שיהנה תואר הגוף הם פשטים, לכללות העם, ואח"כ פנימיות מוסר, שהוא תועלת לפנימי' הנשמה, מי שיש לו נשמה השייך לשם הוי"ה, בסוד כל הנשמה תהלל יה (תהלים קן, ו). וכמו שבארתי בזה במ"א ושתי חצוצרת וכו', וק"ל.

וזהו חלוקי המוסר לפי חלוקי כתות האנשים, כי הרשעים אשר כים נגרש השקט לא יוכל (ישעיה נז, כ), כי אם הולך וסוער להרע ולהשחית בינו לבין קונו ובינו לבין בני האדם, אליו צריך בחי' מוסר ולעוררו משינה על ידי קול שופר, שיעלה מדריגה אחת עכ"פ, שיהי' בשב ואל תעשה, שיהי' סור מרע, ולא להעלותו ב' מדריגות בפעם א', כמו שביארתי מצוה ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ, כג), יעו"ש. **וז"ש** בפסוק (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, שגם זה נקרא מאושר, בהיותו שב ואל תעשה, ולא זה שאינו יוכל לעמוד בסוג זה אף זה ובדרך חטאים לא עמד, ג"כ נקרא מאושר, לא זו אף זה, ובמושב לצים לא ישב כמו שהורגל מקודם, נקרא מאושר ג"כ, ועיין מ"ש האלשיך בזה יעו"ש. **וזה** המוסר נקרא שברים, שנשברה נשמתו על ידי חלאים רעים, שהי' פועל רע, ובא קול זה לעוררו מהשינה, שיעלה ממדריגה זה להיות בשב ואל תעשה, על ידי מוסר נשמי עב שישבר לבו כעין חטאו, כמו ששמעתי אין אומרים בפני מת וכו' (ברכות ג:).

ויש כת בינונים, שגברה השכחה בהם, והם בשב ואל תעשה, לא פועל רע ולא להטיב. צריך לעוררו בקול מוסר שיהי' פועל טוב, שעל מנת כן בא בשליחות הש"י לעולם הזה שהוא סלם מוצב ארצה, שיעשה הכנה בעולם הזה, כדי שראשו יגיע השמימה לעולם הבא, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר קסו) מזה. ומוסר זה נקרא תרועה, כי תרועת מלך בו (במדבר כג, כא), וכפירוש רש"י שם בפ' בלק.

ונגד כת צדיקיא, גם שהוא פועל טוב, מ"מ צריך שיראה לעלות תמיד ממדריגה למדריגה, שיהיה נקרא הולך, ולא עומד על מדריגה א' כמו זה שנה ושנתיים, ולזה צריך מוסר רוחני זך ופשוט, נקרא תקיעה פשוטה, וק"ל, ר"ל לבוא למדריגה דביקה וחפיצה הנקרא תקיעה כמו תקע ביבמתו (עי' יבמות נד.), כמ"ש בפרי עץ חיים הלכות ראש השנה (ש' השופר פ"ד), יעו"ש.

עוד יש לפרש דברי הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) עורו ישנים מתרדמתכם. וגם משנה (ר"ה כו:, פ"ג מ"ג) שופר של ראש השנה של יעל פשוט וכו'. ובו יבואר סדר תקיעת תשר"ת. **דשמעתי** משל ממורי מובא בספרי הגדול בפ' נצבים, שפעם א' תעו סוחרים מן הדרך ונחו שם לישן, עד שנזדמן להם איש להורות להם הדרך, ונזדמן א' שהוליכם למקום גדודי חיות ולסטים, ויש שהוליכן למקום ישר. והנמשל, כי אותיות התורה שבהם נברא העולם, באו בעולם הזה כדמות סוחרים, ותעו מהדרך וישנים, ובא אחד ולומד לשמה מוליך אותן לדרך הישר לדבקן בשרשן, מה שאין כן כשאינו לומד לשמה מוליכן ללסטים, ודפ"חח. וכן הוא בתפלה, על ידי מחשבות זרות נפסל התפלה, ומשליכן במקום פסולי המוקדשין. ואם מתפלל בראש השנה בכוונה, מעלה כל התפלות של כל השנה, שחרית לשחרית ומנחה למנחה וכו'. **ובזה** תבין שבאו התקיעות בראש השנה בסדר תשר"ת, שהם אברהם יצחק יעקב כנודע להבאים בסוד ה', כדי לעורר משנתו להעלות ג' תפלות שתיקנו אבות, אברהם שחרית וכו', כמסקנת הש"ס ברכות פ"ד (כו:). ובאו התקיע[ו]ת מדת אברהם, שיתעורר מהשינה על ידי שיתפלל בכוונה שחרית שתיקן אברהם, להעלות תפלת שחרית של כל השנה. ושברים, יצחק שת[י]קן מנחה. ותרועה, נגד ערבית שתיקן יעקב. ובזה יובן עורו ישנים מתרדמתכם בענין התפלה. וכן בענין התורה יש ג' בחינות הנ"ל. **וכן** בג' כתות, רשעים קו שמאל, שמדברים עם האותיות לשון הרע ורכילות. ובינונים קו האמצעי, המתפלל ולומד כמו ישן בלא דחילו ורחימו, דלא פרחית לעילא, ועי"ז גורם לעצמו שנאה מהאותיות, עד שישוב ומעלה אותן בדחילו ורחימו. וכת צד[י]קיא קו ימין, שיתקעו את עצמן עם בני עולם להעלותן. ובזה מבואר סדר התקיעה. **וגם**, **שופר של ראש השנה של יעל**, ור"ל שיעלו כל התפלות של כל השנה, וכל התורה, וכל דבורים. ופיו מצופה זהב, שלא לטנף פיו, כי היא כלי יקר הערך כמו זהב, וק"ל. עד כאן הג"ה

ועל פי זה יובן דברי חז"ל (אבות פ"א מי"ג, מגילה כח:) כל המשתמש בתגא חלף, זה המשתמש במי ששונה הלכות, עיין אח"ז.

ויוצא לנו עוד מזה, כי בכלל קשוטי הכלה נכלל כל מיני הכנה שצריך האדם כדי שיהי' ראוי לבוא לבחי' ב' שהוא הזווג. ובזה נאמר (תהלים סה, ב) לך דומי' תהלה, ר"ל מה שלפעמים אינו יכול ללמוד ולהתפלל מיד בקומו משנתו, כדי שיפנה ויוכל ללמוד ולהתפלל בנקיות, ואפשר שימשך איזה זמן, אם עושה לכבוד קונו אז לך דומי' תהלה. או רוצה לטהר מחשבתו להתיישב בדעתו לפני מי רוצה לעמוד להתפלל וללמוד, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא עקרא ושרשא דכל עלמין, וכיוצא בזה, שפיר דמי. ובזה אמרו חז"ל (ברכות לב:) חסידין הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה, שנאמר (תהלים קמ, יד) ישבו ישרים את פניך, ר"ל ישבו, להתישב בדעתם וכו'.

וכן עשו אבות הקדושים אשר בארץ, כמו שנאמר (בראשית כד, סג) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, כדי לפנויי עירוב מחשבות זרות, לדבק בקדושה במחשבה ודבור ומעשה, וז"ש לשוח, ונודע סוד שיחה, והבן.

וכמ"ש (דברים ל, יד) בפיך ובלבבך לעשותו, כי קודם כל מעשה שיעשה האדם בין בגשמי בין ברוחני, צריך להתיישב תחלה בדעתו אם יש בו צרכי גבוה, לקיים מ"ש (משלי ג, ו) בכל דרכי"ך דע"הו, ואז יאמר בפיו שעושה לשם יחוד קב"ה, ואז מקיים בפיך ובלבבך לעשותו, ובזה עושה מחומר צורה.

ובזה אפשר לפרש המשך פסוקי תהלים סימן (ל"ה) [ל"ד] (א-ב), לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך, אברכה את ה' בכל עת וגו', עד סוף הענין. דלכאורה הוא סותר מ"ש בתורה (ויקרא טז, ב) ואל יבוא בכל עת אל הקודש, כדפי' **בתיקונים** על עניני תורה ותפלה.

ולדברינו אתי שפיר, כשהתורה והעבודה בלבוש, אז אל יבוא בכל עת אל הקודש, כי כמה לבושין יש, לבוש דקדושה או דקליפה, כמבואר. מה שאין כן אחר התפשטות לבושין, כמ"ש בשנותו את טעמו לפני אבימלך - אביו שבשמים, ויגרשהו לס"א וילך, אז אברכה בכל עת, וזה יהי' לעתיד בתמידות, מה שאין כן עכשיו יש זמן ועת לכל חפץ, וק"ל.

ובזה נבאר ש"ס פרק קמא דברכות (ג.), תניא אמר רבי יוסי פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, ובא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפלתי, אמר לי שלום עליך רבי, אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, אמר לי מפני מה לא התפללת בדרך,

אמרתי אני מתיירא הייתי שלא יפסיקוני עוברי דרכים, אמר לי הי' לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים, שאין נכנסין לחורבה, ושמתפללין בדרך, והמתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה. אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, אמרתי לו שמעתי בת קול שאומר אוי שהחרבתי את ביתי וכו'. ופירש **רש"י** ושמר, כמו (בראשית לז, יא) ואביו שמר את הדבר וכו'. תפלה קצרה, הביננו.

והספיקות רבו. **א**' לפירוש רש"י שמר היינו והמתין, א"כ הוא כפל. **ב**' תחלה אמר לרבי יוסי שלום עליך רבי, ואח"כ אמר בני וכו'. **ג**' לאיזה ענין הזכיר זה רבי יוסי, וביותר קשה על הש"ס שהביאו, כי מה יוצא לן מסיפור דברים אלו, בשלמא אח"כ שנלמד ג' דברים וכו'. **ד**' קשה מה זה שאלו מפני מה נכנסת לחורבה, דהא אכתי לא נודע איסורו, דהא אח"כ אמר למדתי ממנו שאין נכנסין לחורבה, מה שאין כן בלתו. **ועוד**, ששאלו לשון תמיה מפני מה נכנסת וכו', כאלו איסורו פשוט ונודע, וזה אינו. **וגם** לשון מפנ"י מ"ה צריך טעמא, דמשמע דיש כמה טעמים, ושאלו לאיזה טעם נתכוין, וזה אינו, דליכא טעמא יותר רק להתפלל, ויותר הוי ליה לומר למה נכנסת וכו'. **וכן** על מה שאח"ז, מפני מה לא התפללת בדרך וכו'.

ועוד הקשה **הכותב** בענין, למה לא נשמע זה הקול כי אם לרבי יוסי וכו'. וביאר הוא ז"ל, שיש ענין סתר, והוא כי בראות רבי יוסי שכבר עברו ימים רבים אחר החורבן, ועדין משיח לא בא, נתן לבו ומחשבתו להתפלל על הענין וכו'. וז"ש פעם אחת נכנסתי לחורבה להתפלל, לדרוש את ה' אל חורבת ירושלים, ומרוב דביקות נפשו בזאת המחשבה, באה אליו השגה כדמות נבואה קטנה על ידי אליהו וכו', יעו"ש.

ולי נראה לפרש על פי מה שכתב **הרמב"ם** בהלכות לולב (פ"ח הט"ו) וז"ל: השמחה שישמח האדם בעשית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, כמ"ש (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל וכו'. וכ"כ **הרב האר"י זלה"ה** מרוב כל, יותר מכל שמחה שבעולם, והזהיר על זה בתפלה ותורה שיהי' בשמחה, יעו"ש.

איברא שיש לפעמים אדם מעונה ומדוכה ביסורין, או שאר דבר מאורע שמצטער, ואי אפשר להתפלל בשמחה, מכל מקום התפלה בדמעה וצער רצוי', ועושה עיט[ו]ף לכל התפלות, וכמו שבארתי מזה ענין מיוחד בפירוש הפסוק.

ותחלה נבאר קושיא א' שנשאלתי **מחכם אחד** בפסוק (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפך שיחו, ודרשו **בזוהר** כי תפלת העני עושה עטיפה לכל התפלות

וכו'. והקשה, הא לשון כי בד' לשונות משמש (ר"ה ג.), והוא גם כן לשון אם שהוא ספק, ואיך אמר כי יעטוף משמע שהוא ספק, ולדברי הזוהר הוא וודאי עושה עיטוף.

ואמרתי דאתי שפיר, דאיתא בחלק (סנהדרין קיא.) דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש, [ו]פערה פיה לבלי חק (ישעיה ה, יד), דריש לקיש סבירא לי' למי ששייר אפילו חק אחד נידו[ן] בגיהנם, ורבי יוחנן סבירא לי' אפילו קיים חק אחד ניצל מגיהנם וכו'. דע איך הפליגו מחלוקתן. ועוד הקשיתי **להרמב"ם** שם, דכתב במשנה סוף מכות (פ"ג מט"ז) רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל הרבה להם תורה ומצות וכו', וז"ל: כשיקיים האדם מצוה א' מתרי"ג מצות רק שיעשנה מאהבה, זכה בה לחיי עולם הבא יעו"ש. שהוא נגד הסברא, וכאשר זכרנו שם.

ונ"ל דכתב **הרמב"ם** בהלכות לולב (פ"ח הט"ו) וזכרנו בדף הקודם, כי עבודת ה' בשמחה היא מעלה גדולה וכו'. זולת כשאירע לאדם צער ויסורין עוני ועינוי, ידע על ידי מאורע זו כי צריך להתפלל על חסרון זה שהוא בשכינה, כי צדיקיא אינון שלוחא דמטרוניתא, ועי"ז יתפלל ונתקן למעלה, וממילא יתוקן למטה ג"כ. הרי יש ב' סוגי תפלה, א' מאהבה, ב' לב נשבר על ידי עוני ועינוי, שמתפלל מתוך צער. וכל א' לפי ענין הזמן, שגם כי מתפלל מתוך עצבות וצער יקובל לרצון.

אמנם נראה לי דאיכא נפקותא רבתא בין ב' סוגי תפלה הנ"ל, והוא כלל גדול לעבודת הבורא ית'. והוא על ידי שנבאר המשך פסוקי פ' ויצא (בראשית כט ב - ל מב) וירא והנה באר בשדה וגו', ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן וגו', ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגו', ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וגו', ויגש יעקב ויגל את האבן וישק את צאן וגו', וישק יעקב לרחל וגו', עד לבסוף והי' העטופים ללבן והקש[ו]רים ליעקב, ע"כ.

והנה רמזי הפסוקים הוא להודיענו סדר כוונת עבודת ה' בתורה ותפלה שיהי' מאהבה, והוא שורש הכל, וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** בה' מדע (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א), כי שורש כל המצות כדי שיגיע למדריגת אהבה וכו', יעו"ש. וכמבואר **בזוהר** בסוד היכל אהבה אשר שם נשיקין, בסוד (בראשית כט, יא) וישק יעקב לרחל וכו' יעו"ש. ולזה ביאר הרב **מהר"ם קורדווירי**, כי יחס הכתוב אותיות אהבה אל ד' אותיות שם בן ד', כמ"ש (דברים יא, יג) לאהבה את ה', וכן כמה פעמים, כי הוא סוד ד' רוחין דמתחברין באינ[ו]ן נשיקין, אתדבקותא וקשורא דלעילא וכו', עיין **בראשית חכמה** שער אהבה פ"ג, וכ"כ **בזוהר** פקודי דף רנ"ו (ע"ב) לאתקשרא שייפי בשייפי יעו"ש. ור"ל כי אה"בה גימטריא אחד, כי

העובד מאהבה מחבר ומקשר כל רמ"ח איבריו למהוי כולהו אחד, וכ"ש **ברעיא מהימנא** פ' ואתחנן (רסג.) ביחוד קריאת שמע, אחד - יכוין לקשר וליחד כל שייפי וכו', יעו"ש.
א"כ אתי שפיר צחות לשון הרמב"ם, העושה מצוה אחת מאהבה כאלו עשה כל תרי"ג מצות, כי רמ"ח מצות עשה נגד רמ"ח איברי האדם כפירוש **רש"י** בש"ס (מכות כג: ד"ה רמ"ח מצ"ע), ושס"ה לא תעשה כנגד שס"ה גידים. וכשעושה מצוה א' מאהבה בכל רמ"ח איבריו וגידיו, נכללו כל התרי"ג מצות במצוה זה, דלכך נקרא אהב"ה אח"ד, והבן.
ובזה סבירא לי' לרבי יוחנן אפילו עשה מצוה א' ניצל מגיהנם, דהיינו בעושה מאהבה וכאמור. וריש לקיש איירי באלו שאינן עושין המצוה מאהבה, רק מצות אנשים מלומדה בעצבות ועצלות, א"כ עשיית המצוה אינו רק באבר מיוחד, לכך צריך לקיים כל תרי"ג נגד רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. וא"כ רבי יוחנן וריש לקיש מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.
ובזה יובן המשך הפסוקים, ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן וגו'. וגם יבואר פירוש הפסוק והי' העטופים ללבן והקשורים ליעקב, **דרש"י** פירש עטופים לשון איחור וכו', ר"ל התפלה שאינו בזריזות ושמחה, רק בעצלות ואיחור, שהוא הפך הזריזות שהוא קדימה, הם מכונין ללבן, ור"ל שצריכין ליבון כאשר נבאר. מה שאין כן הקשורים, הם ליעקב, ר"ל העובד מאהבה דמקשר שייפי בשייפי בסוד נשיקין, הם מכונין ליעקב כנ"ל.
וזה נ"ל פירוש הפסוק (תהלים קב, יח) פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם. דקשה, פתח ביחיד וסיים ברבים. ורז"ל דרשו בזה, יעו"ש.
ולדברינו אתי שפיר, כי זכרנו בפסוק (שה"ש ה, ב) אני ישינה ולבי ער, שהוא ב' בחינות סוגי אנשים, אחד אנשי המוניים העושים מצות אנשים מלומדה מתוד עצלות כאלו ישן, שהוא חלק המיתה, אשר מצד זה אמרו רשעים בחייהן קרוין מתים (ברכות יח.). סוג הב', צדיקים העושין מאהבה וזריזות כאלו הוא ער, וז"ש ולבי ער, היפך מדריגת אני ישינה. ומצד זה נקרא הצדיק חי לשון זירוז. גם כי על ידי אהבה דבק בו יתברך הנקרא חי, כמ"ש בפ' עקב (דברים יא, כב) לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו - והוא כמו שזכרתי ביא[ו]ר מצות עשה (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך וכו', יעו"ש. והנה לאהבה את ה' על ידי שילך בדרכיו, ואז יוכל להגיע למדרגות אהבה ולדבקה בו, ואז ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד, ד).
וז"ש פנה אל תפלת הע"ר ע"ר, על כל מי שהוא ער, אז פנה גם לתפלת יחיד, כי אהבה נכלל בו רבים, רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, גם שהוא ביחיד כנ"ל. מה שאין כן תפלת

המוני עם שהוא בעצלות, מדרגות אני ישינה, מ"מ לא בזה את תפיל"תם, ר"ל מצד שהם רבים אל כביר לא ימאס (איוב לו ה, ברכות ח.), מה שאין כן ליחיד בוזה.

ומזה ראוי לאיש המוני ליקח מוסר השכל, שיש לו בית הכנסת בעירו, והוא בזה את תפלת הרבים ומתפלל ביחיד בפני עצמו בביתו, כי שתים רעות עשה, כי נוסף על הנזכר בש"ס דברכות (ח.) כי גורם גלות לבניו וכו', מ"מ יש נוסף, שתפלתו נבזה, מאחר שאינו ברבים, ודי באזהרה זו.

ובזה יובן פסוק לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגו', ר"ל כי תפלת ועבודת אנשי המוני עם אי אפשר כי אם ברבים כאמור, ושפיר אמרו עד אשר יאספו כל העדרים, אז וגללו האבן, האבן כנודע, סוד אבן נגף זו. מה שאין כן יעקב העובד מאהבה בסוד נשיקין, כמו שנאמר כאן וישק יעקב לרחל וגו', הרומז לסוד הנ"ל, לכך הוא ביחיד, ויגל את האבן מעל פי הבאר, והבן.

ובזה יובן פסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, והכוונה, כשנזדמן ח"ו עוני ועינוי לצדיק, כדי שיתפלל מתוך צער ודוחק, ונק' תפלה לעני. וז"ש כי יעטוף, ר"ל אימתי נעשה מאורע זה, אם צריך לעשות עיטוף לכל תפלות העטופים שהם בעצלות ואיחור כנ"ל, אז מתפלל זה הצדיק מתוך צערו ועומק לבו ליחד השכינה באלהי ישראל, ונתקן החסרון, ואז נעשה בתפלתו לכל העטופים עיטוף שהי' ג"כ בצער ועצלות, ומכל מקום כיון שהם עיטוף רבים לא בזה את תפלתם. מה שאין כן העובד מאהבה המכונה לשם הוי', כמ"ש לאהבה את ה', גם תפלת יחיד מקובל ומרוצה, וז"ש ולפני ה' ישפוך שיחו, שהוא יחיד.

ויצא לנו עוד מזה, כי תפלה בעצלות אינו כי אם בהזדמן שצריך עיטוף, בלשון כ"י שהוא אם כקושיא הנ"ל, שהוא האמת. אבל מאהבה יתפלל תמיד, וז"ש ישפ[ו]ך לשון ציו[ו]י והווה תמיד, ודו"ק.

ונחזור לענין ביאור הסוגיא דרבי יוסי שנכנס לחורבה להתפלל, ושאלו מפני מה נכנסת לחורבה, שהוא בב' פנים.

והוא, שנזדמן לרבי יוסי במעשה איזה עוני ועינוי, כדי שיהי' בחינת תפלה לעני כנ"ל, להתעטף עם עוני ועינוי של ישראל מעת חורבן ירושלים וישראל, להתפלל עליהם, לכך אירע לו כעין מעשה חורבת ירושלים, כדי שיתן לב להתפלל עליו, כי צדיקיא אינון שליחא דמטרוניתא כנ"ל.

אך בבחינת תפלה זו יש כמה בחינות זו למעלה מזה, כאשר **קבלתי מפי ספרים וסופרים**. בחינה הפחותה, המתפלל לעצמו, שיתוקן החסרון לעצמו, והוא בחי' מדרגות

העולם, וכמ"ש (ישעיה מ, ו) כל בשר חציר וגו' כל חסד דעבדין לגרמוי עבדין וכו' (ת"ז ת"ל עג:).

למעלה מזה, המכוין לתקן למעלה חסרון השכינה, וממילא נתקן לעצמו החסרון למטה בתיקון שרשו למעלה, כי הכל למעלה ולמטה אחדות אחד הוא. ועל כל פנים לא יכוין בתיקון למעלה וגם למטה לעצמו, כי הוי כמו קוצץ בנטיעות לעשות פירוד, כאשר **שמעתי ממורי** וזכרתי במ"א. וכן **שמעתי** פירו[ו]ש הש"ס דברכות (ו:), דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מבזין אותן, והכוונה לפי שהפעולה של התפלה הוא למעלה ברומו של עולם ולא למטה לפעמים, לכך בני אדם מבזים אותן בחשבם שתפלתם ח"ו לריק, וזה אינו, ודפח"ח.

ויש עוד בחינה יותר מעולה, גם בתיקון למעלה לא יכנ[י]ס את עצמו בהכרח שיעשה מבוקשו, דיש בזה סכנה, כמ"ש בפסוק (שה"ש ב, ז) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ומעשה של ר' יוסף דלרייני יוכיח, רחמנא ליצלן. על כן עצה היעוצה לאיש משכיל, שהוא יעשה את שלו ויתפלל על דבר המאורע, ובעל הרצון יעשה כרצונו הטוב, וזה בחינת עבודה המעולה שלא על מנת לקבל פרס.

ובזה יובן, אמר רבי יוסי פעם אחת נכנסתי בחורבה א' מחורבות ירושלים, ר"ל שנזדמן לו מעשה מאורע שנכנס באותו מדריגה של חורבת ירושלים, באיזה צער ועוני, ונתן לב כי מאורע זו הוא כדי להתפלל על חורבת ישראל, בסוד תפלה לעני כי יעטוף וכנ"ל, לכך התפלל.

ובא אליהו, והענין, כי מספר שם אלי' גימטריא ב"ן, ועניין התפלה להעלות מ"ן על ידי ב"ן, כנודע **בכתבים**. לכך בא אליהו ושמר על הפתח והמתין עד שסיימתי כל תפלתי, דפיר(ו)ש רש"י כמו ואביו שמר את הדבר, ורמז בצחות לשונו מה שנזכר **בתיקונים** יתה"לל המ"תהלל הש"כל וידוע וגו', הוא סוד ואביו שמר את הדבר. והוא נקרא ג"כ פתח עינים כנודע, כי עולה במחשבה עד אבא כשהתפלה במחשבה טובה, דעולה עד שרשה - כי בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט). וז"ש ושמ"ר על הפ"תח, להעלותו עד אבא, שמשם השמירה. והמתין עם כל התפלות עד שסיים רבי יוסי תפלתו, כדי לעשות עיטוף לכל התפלות, כמו שכתוב תפלה לעני כי יעטוף וכו'.

לאחר שסיימתי אמר לי שלום עליך רבי, ורמז למה שנזכר **בזוהר ותיקונים** (תכ"א) בדף מ"ה (ע"ב) וז"ל: שמעו הרים את ריב ה' (מיכה ו, ב), ריב דא שכינתא, ריב איהו קטטה ומחלוקת להקדוש ברוך הוא על בנהא דאינון בגלותא, רבי רב ורבא וכו', יעו"ש. וזהו שקראו רב"י, לשון ר"יב על גלות ישראל וחורבת ירושלים.

והשיבו שלום עליך רבי ומורי, ר"ל שאינו במדריגה זאת לעשות ריב, רק עליך הוא הדבר, כי השכינה מקנן בעשי' שהוא אלי' זכור לטוב, ולא נאה לעשות ריב. אבל אני נכנסתי רק להתפלל, כאשר יבואר שהוא להעלות מ"ן וכו'.

ואז אמר לי בני וכו', כי התפלל לעלות מ"ן על ידי שם ב"ן, שפיר נקרא ב"ני, מדריגת אלי' גימטריא ב"ן, וכו'.

וא"ל מפני מה נכנסת לחורבה זו, כי יש כמה בחינות ומדריגות בכניסת החורבה להתפלל, אם לתקן לעצמו, או למעלה, או רק להתפלל ואם יתוקן יתוקן וכו'. והשיבו, על המדריגה המעולה נתכוון, להתפלל ותו לא, וכאמור.

א"ל הי' לך להתפלל בדרך, והוא שיש הפרש בין אורח שהוא שביל היחיד, ובין דרך הרבים וכמו שכ' **בזוהר** (ח"ב רטו., ח"ג פח.). וכבר זכרנו כי התפלה לעני שהיא מתוך עצבות וצער, צריך שיהי' ברבים, כדי לעשות עיטוף לכל התפלות העטופים וכנ"ל. וא"כ קשה לרבי יוסי שהתפלל בחורבה, שהי' בצער, והתפלל ביחיד ולא בדרך שהוא ברבים.

והשיבו, מתיירא הייתי שלא יפס[י]קוני עוברי דרכים, שלא יספיק זמן התפלה של ציבור שאוכל לסיים עמהם, ואצטר(י)ך להפסיק באמצע, כי אני מאריך והם מקצרים.

אמר לי הי' לך להתפלל תפלה קצרה, ופירש רש"י הביננו. ור"ל להבין רק פירוש המלות, ולא שיכוון הכוונ[ו]ת של התפלה בדרך, כי במקום שאמרו לקצר אין רשאי להאריך.

באותו שעה למדתי ממנו ג' דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ר"ל גם שנזדמן במעשה עוני ועינוי ועל כרחך הוא כדי שיתפלל, מכל מקום איך יתפלל צריך לכלכל הדבר במשפט שיהי' לרצון לו ית', ולא בהכרח שיכנס בעובי הקורה, ומ"ש שאין נכנסין בחורבה דייקא, והוא כלל גדול בתפלה, כאשר שמעתי בזה מפורש **מפי מורי שיחי' נצח**. ולמדנו שמתפללין בדרך, כנלמד מפסוק תפלה לעני כי יעטוף, שהבין פירוש פסוק זה גם כן על ידי שאלת אלי' וכו'. ולמדתי שהמתפלל בדרך, מתפלל תפלה קצרה, הביננו, פירוש הבנת התפלה בלא כוונה, וק"ל.

עוד יש **פן ב**' לפרש ה[י]פך הנ"ל, במה שאמר רבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאחת מחורבת ירושלים, ר"ל שמעצמו בבחירתו נכנס לא' מחורבת וכו', לא שנזדמן לו איזה צער ח"ו במעשה כדי שיתפלל על חורבת ירושלים, רק מעצמו נכנס בחורבת ירושלים להתפלל על חרבות ירושלים וגלות ישראל וכנ"ל.

לזה הקשה לו אליהו מפני מה נכנסת לחורבה, ר"ל מפני מה נכנסת מעצמך בבחירתך בחורבה להתפלל מתוך צער החורבה, בשלמא בהזדמן ח"ו איזה צער מעין צער חורבת ירושלים, אז אמרת מסתמא נזדמן זה כדי להשתתף בצערה וכנ"ל, מה שאין כן בלאו

הכי מה נשתנה זמן זה משאר זמנים, שראוי התפלה שתהיה בשמחה, כמ"ש לפני ה' ישפך שיחו, זולת כשצריך עיטוף, וזה לא נודע לך אם צריך עיטוף כשלא נזדמן מעשה מעין זה.

והשיב רבי יוסי, להתפלל, ור"ל שזה עצמו ראיה שהזמן צריך עיטוף, מאחר שעכשיו הצער נכנס בלבו שנכנס בתוכיות החורבה של ישראל וירושלים להתפלל על ענין זה, מסתמא הזמן צריך לזה. גם שלא נזדמן הצער במעשה רק במחשבה, די בהערה זו לאיש משכיל להתעורר על החורבה, וליכנס בה בצער ההוא להתפלל.

ואחר שהשיבו כהוגן, א"ל הי' לך להתפלל בדרך, והוא כאשר זכרנו בפירוש א'. עוד י"ל, דמצינו התשובה נק' דרך, כמ"ש (תהלים כה, ח) יורה חטאים בדרך, והנה כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה (סנהדרין צז:). וז"ש לו אליה', עד שאתה מתפלל על חורבת ירושלים שתהי' מהרה בבניינה, ויתקבצו ישראל לתוכה בקיב[ו]ץ גלות, וזה אי אפשר כי אם אחר התשובה, א"כ יפה לך להחזיר העולם בתשובה, ואח"כ להתפלל על חורבת ירושלים, וז"ש הי' לך להתפלל בדרך. וכעין זה מובא **בזוהר** (ח"א קא.:) במתא מחסיא, יעו"ש.

והשיב שמא יפס[י]קוני עוברי דרכים, כמו שזכרנו בפסוק (שה"ש א, ו) שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי, שהייתי מתיירא מהם, כי לא די שלא אוכל להעלותן למעלה למדריגתי בתשובה, שמא ח"ו הם יפס[י]קוני מעבודתי ג"כ לגרור אחר מדריגתם כדי להעלותן, כמו שזכרנו במשל השר ששינה בגדי חמודות ללבוש בגדי פחותי הערך להשיב בן אל אביו, הגם שהוא ספק ולאו כל שר בוחר בבזיון זה, וכאמור שם.

אמר לי הי' לך להתפלל תפלה קצרה, ופירש רש"י הביננו וכו'. ונודע כי בינה הוא תשובה, ה' תתאה לקשרה בבינה ה' עלאה, ר"ל ליחד תחילה להתפלל בפני עצמו בקשה שיזכה לקשר מדריגת העולם שהיא תפלה קצרה, עד הבינה שהיא תשובה, ואח"כ יתחבר עם העולם. ואז על ידי זה שיתבודד כל יום זמן מה להתפלל תפלה קצרה כנ"ל, אז מן השמים יסייעוהו שיזכה להשיב רבים מעון, ולא ירד הוא למדריגתן רק הם יעלו למדריגתו, ויוכל להתפלל בדרך על צד האמור. אבל לא שימנע מחמת פחד הנ"ל מלהשיב רבים מעון, כי מאחר שהוא צרכי גבוה מאוד רצון המלך, ראוי ליכנוס לספק, ואחר שהוא אהבת הש"י אולי ימצא נחת רוח בבריותיו. ועצה יעוצה להתפלל תפלה קצרה ג"כ בכל יום על ענין הנ"ל, שיצליח בשליחותו של מקום להשיב בן אל אביו, בסוד ואביו שמר את הדבר, שם ב"ן המקנן בעשי' ששם אליהו, וז"ש ושמר על הפתח וכנ"ל, והבן.

באותו שעה למדתי ג' דברים. למדתי שאין נכנסין לחורבה, גם שהשיבו רבי יוסי כהוגן, ממה נכנס בלבו צער חורבת ירושלים מסתמא הזמן הי' מסכים אז להתפלל על החורבה, מ"מ היינו לרבי יוסי, וגם לפי שעה וזמן ההיא, מה שאין כן לכללות העולם ובכל זמן, וודאי שאין נכנסין לחורבה רק לפני ה' ישפך שיחו וכנ"ל.

ולמדתי שמתפלל[ין] בדרך, ר"ל להחזיר בני העולם בדרך הטובה והישר כמ"ש יורה חטאים בדרך, ואז יתפלל להש"י עבורם.

ולמדתי, והמתפלל בדרך, מתפלל תפלה קצרה עבור עצמו תחלה שלא ילכוד במצודתן ח"ו, רק הוא יעלה מעלה מעלה והם לא ירדו מטה מטה, והש"י יעזרוני אנס"ו.

ולפרט מעט יותר במה שפירש רש"י בא אלי' ושמר על הפתח וכו', וזכרנו מה שכ' **בתיקונים** שהוא יחוד ית"הלל המת"הלל הש"כל וי"וע אותי, כי בששת ימי החול שאין זיווג זו"נ, אז הבת עולה בחיק אביה וכו'.

ואומר באימה וביראה, כי זה נעשה על ידי התעוררת התחתונים ג"כ, כי החכמים שבדור נק' אבא, כמו שאמר אלישע אל אלי' אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב ב, יב), ובני העולם הם ברתא. וכאשר ראשי הדור משגיחין על פרצת הדור לעמוד בפרץ, אז גורם ואביו שמר את הדבר, והבן. וז"ש רבי יוסי כי אלי' בא ושמר על הפתח, שהוא סוד ואביו שמר את הדבר שפירש רש"י, וק"ל. ורמז לרבי יוסי, שגם הוא ראוי להחזיר בתשובה העולם, כמו שאמר מפורש אח"כ, והבן.

ועל פי זה אמרתי לבאר ש"ס דיומא (ט:) שזכרנו לעיל טובה צפורנן של ראשונים וכו'. **ובפסוק** כי תצא מבואר (עי' דברים כא, טו) כי יהי' לאיש שתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה, והי' הבן הבכור לשנואה וגו'. **והרב האלשיך** פירש, שהוא על ענין חומר וצורה, נשמה והגוף וכו'.

ואני אומר דמיוסד על ענין הפסוק (משלי כז, ה) טובה תוכחת מגולה מאהבה מוסתרת, ופירש **הרב האר"י** זלה"ה בהלכות פסח (פע"ח ש' ספיה"ע פ"ג) כי יש אור פנימי מן חסדים, ואור מקיף מן גבורות הנק' תוכחות, וז"ש טובה תוכחת מגולה מאהבה מוסתרת וכו', יעו"ש.

ולהבינך ענין זה דרך מלבוש, כי יש תחת סוג שלומי ישראל ב' כתות, א' המתבודד בפני עצמו להיישיר את עצמו ולא זולתו. ב' המקשט את עצמו ואחרים ג"כ, להשיב רבים מעון, על ידי תוכחת מוסר שמגלה בשער בת רבים. והנה גם שכת א' היא אהובה בעיני הבריות, מצד שהיא מוסתרת, מה שאין כן כת ב', כדאיתא בש"ס (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמ[י]ן ליה בני מתא לא משום דמעלי טפי, אלא דלא מוכח להו

במילי דשמיא וכו', מכל מקום הכריע שלמה בחכמתו, כי טובה תוכחת מגולה מאהבה מוסתרת, כי זה אוהב רק את עצמו, מה שאין כן כת ב' אוהב את הש"י יותר מגופו, ואוהב את הבריות אולי יזכו שימצא הש"י נחת רוח בבריותיו. והכל מובן על פי המשל של שר וכו'.

וזה שהזהירה התורה ג"כ, להוציא מן לבות בני אדם מה שהוא היפך האמת, כי יהי' לאיש ב' נשים, כי הת"ח נקרא בדמות אשה בכל ספר משלי, כמו שנאמר (משלי לא, ל) אשה יראת ה' היא תתהלל וכו'. ואמר כי יהי' לאיש, זה ה' איש מלחמה, ב' נשים, ב' סוגי ת"ח, אחת אהובה בעיני הבריות מצד שהיא מוסתרת להתבודד בפנ"ע, ואינו מתקוטט עם שום אדם לקנתרו בתוכחת מוסר. ואחת שנואה, שהיא סוג ב' הנק' תוכחת מגולה. לא יוכל לבכר וגו', כי הבכורה הוא לבן השנואה וגו', שהיא עיקר התכלית לזכות אחרים אתו עמו, וק"ל.

עוד יש לפרש פסוק טובה תוכחת מגולה, כשהיא נמשך מאהבה מוסתרת. ותחלה נבאר המשך פסוקי פ' ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום, והקללה אם לא תשמעו וגו' (דברים יא, כו-כח). וי"ל, דפתח בלשון יחיד ראה וגו', ומיד אמר לשון רבים, לפניכם היום. **ב'** מה דקדק בלשונו ראה, ולא שמיעה השייך יותר באוזן בשמיעת לברכה וקללה. **ג'** מאי טעמא אמר ברכה וקללה כאלו היא ברכה א' וכו', וזה אינו. הגם לפי דרשת חז"ל (מגילה לא:) אין מפסיקין בקללה, אתי שפיר, ולדברינו יבואר. **ד'** את הברכה ל"ל, דהוי ליה לומר בקיצור, הברכה אם תשמעו והקללה אם לא תשמעו. **ה'** למה בברכה כתב אשר, ופירש **רש"י** על מנת אשר תשמעו, ובקללה כתוב אם, **ומפרשים** רבו בזה. **ו'** לשון אנכי ברישא ובסיפא צריך הבנה מה ענין תואר זה לכאן, ועל כל פנים הל"ל אני.

נראה, דמבואר **בכתבים** בהלכות ספירות עומר (פע"ח, פ"ד) ענין יצה"ר ויצה"ט, כי היצה"ר הוא הגבורות, והיצה"ט הם החסדים, והגבורות שהם היצה"ר קודמין לבוא קודם היצה"ט שהם חסדים וכו', יעו"ש. וגם כי נודע הקליפה קדמה לפרי בכל מקום. ועיקר ותכלית הכל למתק הגבורות בחסדים, שיה' נכלל זה בזה, שאז נעשה אחדות א' למטה, הגורם באתערותא דלתתא לעשות אחדות א' למעלה, שיוכנע שמאל תחת הימין, וכמו שמצינו באברהם אבינו שנאמר בו (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, שני לבבות יצה"ר ויצה"ט היו נאמנים לפניך, שהי' עובד אותו ית' גם עם יצה"ר. וזה פי' בעל עקידה כי אברהם נתלבש אכזריות מדת הגבורה מצד היצ"הר, לעוקדו לשוחטו ליצחק במצות הש"י. ויצחק כשה לטבח יובל וחס ורחם על אביו, שלא בעט בו, ונתלבש

במדת החסד ורחמים, ואז נכללו זה בזה בסוד (בראשית כה, יט) אלה תולדו[ו]ת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק, ואתי שפיר.

וזה פירוש הפסוק (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד, דיש מפרשין לשון לא אחד בלשון בתמיה. ויש מפרשין בניחותא, עיין **בט"ז** ביורה דעה מזה (ב"ה דינים) [בהלכות דגים] (סי' פג סק"ח). ולי נראה כי ב' הפ[י]רושים אמת, וזה נמשך מזה, כי יש ב' בחינות, א' בחינה תחתונה הנקרא צדק, דין גמור על פי הגבורה, בחינה זו נקרא ים סוף, כי גם שהוא סוף המדריגו[ו]ת. בחינה ב', הוא נקרא מ"י ירפא לך (איכה ב, יג), מדריגה עליונה חסדים ונקרא צדקה, כמ"ש (מלאכי ג, כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא, והוא תשובה עלאה. וז"ש חז"ל גדולה צדקה שמהפכין ממדת הדין למדת הרחמים וכו', כי מקשר על ידי תשובה שתשוב ה' תתאה אל ה' עלאה שנהפך טהור מטמא, כי מן טמא שהם ה' גבורות סוד ה' דמים טמאים כנודע, הדם נעכר ונעשה חלב היונק לוולד, ונעשה בו דם חיות בסוד ה' דמים טהורים וה' חסדים, וכמ"ש **בכתבים** בהלכות פסח יעו"ש. וז"ש לא אחד, מה שהי' עד עכשיו כנ"ל, על ידי שנתהפך מן בחי' י"ם אל בחינה מ"י כאמור, מזה נמשך שנתהפך מן בחינה ל"א לבחינה א"ל אח"ד, כי על ידי אחדות למטה נעשה יחוד למעלה, שאז נקרא אח"ד, כמו שפירש **רש"י** בפרשת ואתחנן (דברים ו, ד) ביחוד פסוק ה' אלהינו - עתה, ולעתיד כשיודו כל האומות יהיה ה' אחד, וק"ל.

וזה פירש הפסוק (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד, כי על ידי ז"א הנקרא ביום, יהי' מקושר ה' תתאה עם ה' עלאה הנקרא הוא, בסוד ועבד הלוי הוא, ביום ה"הוא יהי' ה' אחד ושמו אחד במהרה בימינו אנס"ו.

ועל פי זה יבואר קושיא שעל הש"ס (נדה סא:) מצות בטילות לעתיד לבוא, שזכרנו במקום א', יעו"ש. כי אמרו חז"ל שם בן ד' אותיות הוי', לעתיד יתואר בשם יהי' וכו', והענין כי ב' אותיות ראשונות הם הנשמה, כמ"ש **האר"י** זלה"ה (לקוטי תורה) בפסוק (ישעיה כו, ד) כי ביה ה' צור עולמים וכו' יעו"ש, וב' אותיות אחרונות הוא לבוש הגוף. מה שאין כן לעתיד יהי' הכל בסוד נשמה. ובזה מובן כי תואר מצוה שהוא ד' אותיות הוי', בטלות לעתיד, כי יתואר בסוד יהי', וה"בן.

והטעם נ"ל בביא[ו]ר פסוק תהלים (צ, ג) וז"ל, תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם וגו'. כי מצינו בכל הנבראים, גם שהוא נברא ובעל גבול תואר יש, מכל מקום חוזר לשרשן, תואר האדם במותו חוזר לעפר, בסוד הכל הי' מן העפר וגו' (קהלת ג, כ), ומהעפר נעשה צומח, שמעלה על קברן צומח מן לחות העפר האדם, ובאוכלו בהמות שדה את הצומח, עלה ממדריגות דומם וצומח אל מדריגת חי בלתי מדבר, ואח"כ

באכיל(ו)ת אדם בשר בהמה זו חוזר למדריגת אדם, עד שנבררו כל נצוצי הקדושה מעומק הקליפה, ובתשלום הבירו]ר יבוא משיח צדקינו במהרה בימינו אנס"ו, ואז לא יכנוף עוד מוריך, ויהי' הגופים ולבושים צחים וזכים כתואר נשמה. וזה סוד פירוש הש"ס דסנהדרין (צב.) הצדיקים לעתיד שיחיו שוב אינן חוזרין לעפרן, וכמ"ש **הרמב"ם**. א"כ זה היש חוזר אל בחינת אין הנקרא אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהי' (ישעיה מד, ו), כי נסתר קושיית הפילוספים איך אפשר שיעשה מן בחינת יש אין, דלפי הנ"ל אתי שפיר, ומכח שאין בלעדו. וז"ש תשב אנוש עד דכא, דכדו' מיתה, ואח"ז תאמר שובו בני אדם, שחוזר לבחי' אדם וכנ"ל.

א"כ שפיר אמר כי תואר מצוה בטלה לעתיד, שהוא ד' אותיות הוי', רק תואר שם בן ד' יהי"ה לעתיד, והב"ן.

ובזה נבאר פסוקי לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית יב, א). והנה פסוק זה יתפרש בב' פנים, פן א' בחינת ירידת הנשמה בעולם הזה, פן ב' עליית הנשמה מן עולם הזה לעולם הבא.

והוא כוונת הסולם שראה יעקב אבינו, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח, יב). והקושיא מפורסמת, דהל"ל יורדים תחלה ואח"כ עולים. וחז"ל אמרו (בר"ר סח, יב) כי מלאכים של ארץ ישראל וכו'. ולדברינו יבואר בדרך זה, כמ"ש **התוספות** בעירובין (כא.) מטפס ועולה מטפס ויורד, דקשה הל"ל תחילה יורד ואח"כ וכו', ומשני אפילו כמה פעמים, יעו"ש. וה"נ יבואר כך, כי האדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והוא הגורם למלאכי אלהי' להיות עולים ויורדים בו, ר"ל עבורו, כי בכשרון מעש' האדם יש עליה להשכינה ועולים עמה מלאכי המרכבה, וה"ה בהיפך ח"ו, והוא בדרך כללות העולם.

ובדרך פרט האדם נקרא עולה ויורד, חדא, מטעם הנ"ל ג"כ. ועוד טעם ב', כי האדם מעת רדתו בעולם הזה נברא בחומר וצורה, ותכליתו כדי שיעשה מחומר צורה.

וז"ש לך לך מארצך וכו', ר"ל מן הארציות שהם החומר, לעשות ממנו צורה. ואחר שקישט את עצמו, אז יקשט את זולתו בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), שהם תולדתו, שהם מולדתך, כי כשיהי' בבחי' חומר אז מעשיו ותולדתו יהי' גשמיים וחומרים, מה שאין כן עכשיו שנעשה צורה גם תולדותיו יהי' צורה, כי זינ' אזיל בתר זיני' (זח"א קלז:), כמ"ש במשנה דעדיות (פ"ב מ"ט) האב זוכה לבן בחכמה ובנוי ועושר וכו'.

ואחר שקישט את עצמו וזולתו במעשה, שהם ע' איברים הנגלים, אז יכול לקדש ולטהר מחשבתו, שהם אברים הנסתרים, מה שאין כן בלאו הכי, כמ"ש **בראשית חכמה** (ש' הקדושה פ"ו), על פסוק (דברים כט, כח) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו, כי המחשבה מסורה ביד ה', מה שאין כן הנגלות שהוא קשוטי מעש' הטובים לעצמו ולזולתו, שהם נקראו בניו, היא מסורה בידינו לנו ולבנינו.

וז"ש לך לך מארצך וממולדתך, אחר שתתרחק מהחומר לעשות צורה לעצמך ולזולתך במעשה, אז תוכל להתרחק ממחשבה רעה וזרה הנק' בית אביך, כי אבא שהיא חכמה נק' מחשבה כנודע. ואחר שיופשט מן גשמיות החומר במעשה ויקדש מחשבתו, אז תבא למדרגה ידוע המכונה אל ראיית הארץ העליונה, שהיא הדביק' בו ית'.

וכל זה נק' בחינת עליה, שהולך ממדריגה למדריגה עליונה, עד שחוזר לעפר במותו, שנקרא ירידה ממדריגות אדם למדריגות התחתונה הנק' דומם, והכל כדי לברר נצוצי הקדושה מעומק הקליפות שהם למטה, ויחזור לילך ממדריגה אל מדריגה, מן דומם אל צומח, ומן צומח אל מדרג' חי בלתי מדבר וכו'. וז"ש לך לך, ר"ל כמה פעמים, מארצך שהיא בחינת עפר ארץ, מבחינת דומם אל בחינת צומח. וממולדתך הוא בחינת צומח המצמיח ועושה פירות הנקרא לידה, כמ"ש **רש"י** בפירוש הפסוק בפ' וירא (בראשית כ, יז) ויתפלל אברהם וגו' וילדו, ופירש רש"י והוציאו והיא לידה שלהם וכו'. ועולה ממדרגות צומח לבחינת חי בלתי מדבר.

ומבית אביך שהוא ממדריגת חי בלתי מדבר לחי מדבר, והוא דכתב בספר **שערי קדושה** למהור"ח חלק א' ש"ב וז"ל: בפגם הנמשך ע"י מדות המגונות המוטבעים בנפש האדם יסודות הכלולה מן ד' בחינות הדומם והצומח והבהמית והמדברת, כי גם הם מורכבות מטוב ורע וכו', ואין כח בנפש השכלית לקיים תרי"ג מצות, כי אם באמצעי' נפש היסודית הנ"ל, ודע כי כל המדות רעות מושרש[ו]ת בד' מדריגות נפש היסודית מצד הרע והקליפה אשר בה, יסוד האש ממנו נמשך הגאוה והכבוד והשנאה לזולתו, יסוד הרוח ממנו נמשך דיבור של חנופה ושקר ולשון הרע וכו', יסוד המים ממנו תאות התענוגים והקנאה והחמדה, יסוד העפר ממנו נמשך העצבות וכו', והיפך הם ד' מדות טובות וכו' יעו"ש, וכאשר יתגבר על יצרו וילחם בו ויסר מעליו מדותיו הרעות וכו' נקרא צדיק, וכאשר יורגל יותר נקרא אוהב המקום וחסיד וכו', יעו"ש. ומעתה תבין שזה הי' כוונת הש"י לאברהם, להסיר מדותיו הרעות הנמשך מצד הבהמיות והקליפה, לבחי' חי מדבר שהיא הקדושה והטוב. ואז תזכה אל הארץ העליונה, וז"ש לך לך מארצך וגו', ומבית אביך אל הארץ אשר אראך.

ובזה יש לפרש פ' וירא ה' אליו באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום (בראשית יח, א). ואגב יבואר פ' הש"ס בסוף מכות (כג:) אמר רבי חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וגם נבאר משנה סוף עוקצין (פ"ג מי"ב), אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות וכו', אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וכו'.

להבין זה, מצאתי **בנוף עץ חיים** פירוש **הזוהר** פ' תרומה (קנו.), ענין עת רצון וכו': ועמך כולם צדיקים לעולם יר[י]רשו ארץ (ישעיה ס, כא), שכל הנזהר שלא לחלל ברית קודש ולקדש עצמו בו, נעשה מרכבה לברית עליון כיוסף, לבא על ידו שפע לארץ עליונה, ונעשה בעלה דמטרוניתא, כי יש לו חלק בברית עליון, ובעל יורש את אשתו, לכך לעולם יר[י]רשו ארץ בין מעט או רב לפי זהירתו וקדושתו וכו', יעו"ש. והנה לפרש זה יגדל התימה, דברישא אמר ועמך כולם צדיקים וגו', וכי הם כולם במדריגת צדיק כיוסף.

אך להבין זה נ"ל כי נודע תכלית בריאת האדם בחומר וצורה, שיעשה מהחומר צורה, בין בפרטות האדם לקשט את עצמו, או בכללות לקשט את זולתו, המוני עם הנקרא בעל חומר, לעשותן צורה, וכמו שכתב **הרמב"ם** בהלכות דעות סוף פ"א (ה"ז) וז"ל: וזה נקרא דרך ה' שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר (בראשית יח, יט) כי ידעתיו [למען] אשר יצוה את בניו וגו', וההולך בדרך זה מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם אשר דבר עליו.

להבין דבר זה נ"ל, דהקשה במדרש שוחר טוב (תנחומא משפטים ט) ישב עולם לפני אלהי' (תהלים סא, ח) שיהי' שפע עשירות על פי קו הדין בשוה לכולם, וזה שאל דוד, עד שהשיבו הש"י אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו וכו'. והנה כמו שהקשה לו בענין שפע העושר כך יש להקשות בענין החכמה והדעת שלא נשפע לכולם בשוה שלא יצטרך ללמד אחד את חבירו. וצ"ל גם כן כתיר[ו]ץ הנ"ל, כי עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), שישפיע זה לזה, וכמו שאי אפשר לצורה שהיא רמ"ח אברים ושס"ה גידים של הנשמה לפעול ולעשות שום מצוה, כי אם על ידי רמ"ח איברים ושס"ה גידים של הגוף, כי על ידו מוציא הנשמה לפועל ע(י)ניני הרוחני והקדושה. כך אי אפשר לאיברי הגוף לפע[ו]ל פעולתו הגשמי, כי אם על ידי איברי הנשמה המתפשט בתוך אברי הגוף. וכמו שהוא בפרטות קיש[ו]ר ודיב[ו]ק החומר והצורה, וכמ"ש **רמ"א** באורח חיים ומפליא לעשות, שקשר דבר רוחני בגשמי, יעו"ש סימן ו' (סעיף א), כך הוא בכללות העולם שהם אנשי המוני הנקרא חומר, עם אנשי שלומי ישראל בעלי צורה, צריך שישפיעו זה לזה, ועי"ז

יש קישׂ[ו]ר חומר וצורה בכללות העולם. ועי"ז שעשירי המוני עם משפיעים לת"ח עניים בממונם, ות"ח משפיעים בתורה להמוניים, גורמים להמשיך השפע למעלה להשפיע זה לזה, כמ"ש **בתיקונים** (תמ"ד פב:) את המאור הגדול ומאור הקטן יעו"ש. ובזה נעשה מרכבה לברית עליון, כי יש לו חלק בברית עליון להשפיע לארץ העליונה כאמור.

וזה ביאור הכתוב ועמך כולם צדיקים, לפרש הטעם שנבראו בעולם במדה זה, שיהי' זה צריך לזה בשפע העושר, וזה בלימ[ו]ד החכמה, ולא עשה מדריגתן שוה. וביאר כי הוצרך שיהי' לכולם חלק בצדיק יסוד עליון, כדי שיהי' במדריגת כולם צדיקים, בין איש ההמוני בין הת"ח, ואז לעולם ירשו ארץ, וק"ל.

ושפיר סיים הרמב"ם: וההולך בדרך זו ללמד לבניו ולחביריו דרך ה', ומשפיע בהם חכמה ומוסר, אז גורם להמשיך השפע למעלה כנ"ל, ונוצר תאנה יאכל פריו, שמביא טובה וברכה לעצמו הגורם לזה. וזה שאמרו חז"ל (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם שפע וברכה בעולם, שנאמר (משלי כד, כה) ולמוכיחים יונעם ועליהם תבוא ברכ(ו)ת טוב, וק"ל.

ובזה יובן כוונת התנא אמר רבי חנניא בן עקשיא, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, ר"ל שיזכו זה בזה. לכך הרבה להם וכו', ר"ל שלא נתן לכל א' בשוה, רק הרבה לת"ח תורה, ולהמוניים הרבה העושר כדי שיעשה מצות, וז"ש תורה ומצות, נגד ב' חלקים שהם חומר וצורה. שנאמר ה' חפץ למען צדקו דייקא, לייחד צדק עם ו', דהיינו צדק וצדיק, בסוד ועמך כולם צדיקים כנודע, לכך יגדיל תורה ויאדיר, ר"ל לת"ח יגדיל תורה יותר, ולהמוני עם הרבה שפע העושר כדי להאדיר ולחזק ידי ת"ח בהשפ(י)עתן, וק"ל.

ובזה יובן כוונת התנא, אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא ה' כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וכו'. כי הת"ח נקרא שלום, וכמ"ש חז"ל (ברכות סד.) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיה נד, יג) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. וגם הצדקה נקרא שלום, שנאמר (ישעיה לב, יז) והי' מעשה הצדקה שלום. והטעם מבואר בסוד ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו, ו) כי הוא משפיע לארץ, לכך הת"ח המשפיעים בתורה, והמוני עם משפיעין בצדקה, לכך כל אחד נקרא שלום, ואתי לתרץ ג"כ הקושיא שלא נתן לכל אחד בשוה, לזה אמר כי לא מצא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שהוא בין בת"ח בין באנשי המוניים, שישפיעו זה לזה בתורה, וזה לזה בעושר, לכך כפול הפסוק עמ"ו ב' פעמים, נגד ב' בחינות הנ"ל, וז"ש ה' עוז לעמו יתן, התורה נתן לעמו שהם ת"ח שישפיעו להמוני עם, ועוד עשה טובה גם להמוני עם, כי ה' יברך את

עמו, מה שהשפיע להם ברכה ועושר כדי שגם הם יהיו בשלום, ר"ל במדריגה הנקרא שלום ג"כ, שהיא הצדקה, ובזה והיה מעשה הצדקה שלום, וק"ל.

ובזה יובן כוונת רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדי"ק וצד"יק וכו', ר"ל כי יש ב' מיני צדיק הנ"ל, שכל א' נקרא צדיק המשפיע לזולתו, זה בתורה וזה בצדקה. רק ההפרש שזה איש הצורה נקרא אין, וזה איש החומרי נקרא יש, כי השפעת הת"ח בתורתו לזולתו אין קצבה לזה, מה שאין כן השפעת אנשי החומר בצדקה יש קצבה וגבול, וכמו שאמרו חז"ל (כתובות סז:) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ועוד כי הוא נמשך מבעלי חומר, שהם ג"כ בעלי גבול וקצבה ומדה, ונקרא יש, מה שאין כן הנשמה והצורה שהוא חלק אלוה ממעל הנקרא אין כנודע, ועל פי חכמתו ית' שקשר הנשמה בגוף נעשה הגוף יש מאין. והוא בפרטות אדם יחידי, וכמו כן בכללות העולם אנשי החומר ואנשי הצורה. וב' סוגיים נמשך מהנשמה שיש בה רמ"ח איברים רוחניים נגד רמ"ח מ"ע, ושס"ה גידים נגד שס"ה לא תעשה, וכן בגוף האדם וכו'.

והנה רמ"ח מצות עשה שהוא עשייה, על ידי פעולת האדם נקרא יש, ושס"ה לא תעשה שהוא שלא לעשות, נקרא אין[29]. והנה בחיבור רמ"ח מצות עשה שהם רמ"ח איברים, עם אי"ן שהוא נגד לא תעשה שס"ה גידים, שניהם גימטריא י"ש, וז"ש להנחיל אוהבי יש, כי המשפיע נקרא חסיד, אהבת חסד, וגורם ליחד ולהשפיע הצורה אל החומר וחומר לצורה, ואוצרותיהם א"מלא שהם גימטריא חס"ד.

גם י"ל בפשוטו, נגד הת"ח אשר להם תורת חס"ד, קאמר א"מלא במספר חס"ד, וגם אני דלית אמלא שהוא אין סוף. ונגד עשירי העם הנק' אוהבי, קאמר יש, להנחיל אוהבי י"ש, ואתי שפיר וק"ל.

עוד יש לומר, כי ענין מעלת הצדיק יסוד עולם הנקרא שלום, כי גורם לחבר ב' הפכים ונקרא שלום, כנודע בענין המתווך שלום בין איש לרעהו, ומבשרי אחזה אלוה. ואפילו במצות הנוגע לדיבור לבד בלי מעשה, צריך יחוד וחיב[ו]ר האותיות לצרפם לתיבות, וזה אי אפשר כי אם על ידי צדיק הממשיך שפע רוחניות הספירות עם אור א"ס שבתוכו, שהוא המייחד האותיות לחברן לתיבות, וכמו שכתבתי בהקדמה כל העושה מצוה אחת וכו' (קדושין לט:), יעו"ש. והנה האותיות של הדיבור נקרא כלי בעלי גבול ומדה הנקרא יש, ומכל שכן במצות מעשיות כמו תפלין וטלית, הכלי נקרא יש, וצריך להמשיך בתוכו אור הרוחניות המחיה אותו הנקרא אין, כי הוא נשמה הנמשך מא"ס חיי החיים, נגד ב'

[29] ובזה נראה לי מ"ש בתיקונים (הקדמה ד:) שמי עם י"ה שס"ה ל"ת, ו"ה עם זכרי רמ"ח. והקשו בכתבים איפכא הל"ל יעו"ש. ולדברינו אתי שפיר, והבן.

בחינות שעושה הצדיק בעולם הזה בחייו, יאכל שכרו בעולם הבא ב' מדריגות ג"כ. וז"ס להנחיל אוהבי י"ש ואוצרותיהם אמלא, אני מעצמותי אין כביכול, שהוא אור הנשמה שבתוך האוצר והכלי, המחיי' אותן, והבן.

ובזה יבואר וירא אליו ה' באלני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום וגו'. כי כבר בארנו כי ד' יסודות שבאדם הוא מרכבה לד' יסודות רוחניים שהם ד' אותיות, וצריך להסיר החומר מד' יסודות הכלולין מטוב ורע, ואז נעשה מרכבה לשם ד' אותיות הוי'. וז"ש (בראשית יב, א) לך לך מארצך וגו' אל הארץ אשר אראך, בלי שום מסך מבדיל, כי כבר נעשה החומר צורה בפרטות, ויכול לראות בעין השכל ארץ עליונה שהיא ה' אחרונה של ד' אותיות, המגלה ומפרש אורות ג' קווין של ג' אותיות ראשונות של השם. ואחר שזכה בפרטות שתיקן מן החומר שלו שנעשה צורה, יזכה לזכות אחרים ג"כ בענין זה, והוא שאמר ואעשך לגוי גדול, שיזכה הרבים וכאלו עשאן, כמ"ש והנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), ונעשה בחינת צדיק המשפיע לזולתו. וההולך בדרך זה מביא טובה וברכה לעצמו, וכמ"ש **הרמב"ם** הנ"ל, וז"ש ואברככה. וגם ואגדלה שמך - שנק' אברה"ם בסוד אב"ר מ"ה, ובסוד צדיק יסוד עולם, וז"ש והי' ברכה, וק"ל.

ומעתה מבואר וירא אליו ה', כי ד' אותיות אלו שהם שורש לכל ד' יסודות הגשמים והרוחניים, אחר שזיכך חומרו ונעשה צורה, אז נתגלה וירא אליו ה'. וגם באלני ממרא, כי אחר שזכה את עצמו, זיכה לזולתו להחזיר למוטב אנשי החומר לעשותן, ומי שהי' ממרא נגד כבודו ית' נעשה מישר לילך בדרך הישר, **וכתרגומו** באלני ממרא - (במישרא) [במישרי] ממרא, והוא רמז הנ"ל.

ונעשה מרכבה ליסוד עליון להשפיע לארץ העליונה ביסוד הנקרא פתח האוהל, שהשפיע בה חסדים הנק' אברהם איש החסד, וז"ש והוא, דהיינו אברהם ישב פתח האהל כחום היום, והבן.

וזה ג"כ ענין ג' אנשים, ג' קווין, נצבים עליו, בסוד שבת ש' בת, והכל על ידי אברהם - והוכן בחסד כסא (ישעיה טז, ה), וז"ש וישתחו ארצה, להמשיך לארץ עליונה, ודי בזה.

ובזה נבאר המשך הפסוק בפ' חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים וגו' (בראשית כג, א). דע לאיזה ענין נכתב בתורה מה דהוי.

אמנם ר"ל שהוא רמז מוסר אל האדם השלם להיישיר את עצמו לזכך החומר שיהי' צורה, ואח"כ יזכה לזולתו שהם הרשעים להעלותן בכח תפלתו ובהשתדלותו אחריהן, וכמ"ש (זח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידי' דחייבא. ופ[י]רושו עיין לעיל.

דאמרו חז"ל (מנחות מג: תוד"ה שואל) מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך וכו' (דברים י, יב), ואמרו אל תיקרי מ"ה אלא מאה וכו'. ולכאורה אין זה ענין לזה.

אמנם ר"ל, כי ההפרש ביניהם הוא רק אות א' שיש במאה מה שאין כן במה, והוא רומז לדם האדם, להבליע דמו מן רבוע אהי' שבאמא עילאה הנק' תשובה, ואז נעשה אדם גימטריא מ"ה, וכמו שכתבתי **ברעיא מהימנא** פ' משפטים (קטו.), במוט בשנים (במדבר יג, כג) ו"ו בפרודא, ועל ידי תשובה נכנס אות א' נעשה וא"ו יעו"ש, כי היא אמא הרוחצ(ו)ת צואת בנה, וכמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות שבת (פ"ג) כי אם רחץ ה' צואת בנות ציון (ישעיה ד, ד), אל תקרי אם אלא אם וכו', יעו"ש. ואותיות מא"ה היא אותיות הא"ם הרוחצת בתשובה כאמור. וגם ממנה נמשך ק' ברכות ממנין ס"ג והמילוי ל"ז, שהוא סוד גימטריא סכ"ך, יעו"ש.

וזה שאמר אל תיקרי מה כי אם שתקרא תחלה מא"ה, שהיא האם הרוחצת לבנה על ידי תשובה, שאז נעשה אדם גימטריא מה.

והוא מרומז בפסוק מ"ה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וגו', ר"ל להמשיך תשובה מן אם שהיא בינה הנק' יראה, כמ"ש בפסוק ירא את ה' (משלי כד, כא) גימטריא אהי', יעו"ש. ולהמשיך ליראה עד את ה' אלהיך - לז"א ולנוקבי' הנקר' ה' אלהיך, והב"ן.

וז"ש כאן, כי נודע מ"ש **במדרש הנעלם** פרשה זו (חיי שרה קכב.), כי הגוף נקרא שרה. וחיי שרה שהוא הגוף, הוא מאה שנה, להמשיך מן האם שהיא מאה שנה, שהוא תשובה, לעצמו. ואח"כ לזולתו להחזיר רשעים, ואז נעשה מן תיב(ו)ת רשעים עשרי"ם שנה, כאשר בארתי טעמו במ"א יעו"ש. ואח"כ שבע שנים, כמו שאמרו חז"ל (ברכות יד.) ושבע ילין בל יפקו(ו)ד רע (משלי יט, כג), אל תיקרי שבע אלא שבע, המשביע עצמו מדברי תורה וכו'. והנה אחר שהלך בדרך זה של אברהם אבינו להחזירן לרשעים למוטב, מביא טובה וברכה ושבע לעצמו, ושבע שנים, ר"ל של שבע וברכה המשפיע בעולם, וק"ל.

ובזה בארתי פסוק משלי (יב, ז) הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. דקשה פשיטא בהפוך רשעים אינם בעולם. וגם מה ענין לזה ובית צדיקים יעמוד.

ונראה, דבש"ס דברכות (י.) אמרה ברורי' איתתא דרבי מאיר להתפלל על רשעים שישובו בתשובה ולא שימותו, שנאמר (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם וכו', יעו"ש. והענין, בהתפלל על רשעים שיחזרו בתשובה, אז חוזר ונהפך מן רש"ע למפרע עשר, וז"ש הפוך רשעים ואינם בתואר זה, רק בתואר עשרים, מספר ך',

בסוד כתר, כי כשמוע רחוקים ויבואו להש"י, אז יתנו לך כתר מלוכה, וכאשר בארתי מזה במ"א.

וזה ענין ש"י עולמות לכל צדיק וצדיק, לזה ששב וחזר בתשובה ולזה שהחזירו, וב' פעמים ש"י הוא כת"ר, והבן.

וז"ש ועי"ז ובית צדיקים יעמוד, כי החומר שהוא הרשע נכנע ונעשה בית לצדיקים, ויש עמידה לשניהם לבית ולצדיקים, ולכך ובית צדיקים יעמוד, וק"ל.

ובזה נבאר המשך הפסוקים אח"ז (בראשית כד, א-ו) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. ודרשו בש"ס (עי' ב"ב יז.), שהשליטו ביצרו. ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו כי אל ארצי ואל מולדתי וגו', ויאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי ההשב את בנך וכו', ויאמר השמר פן תשיב את בני שמה וכו'.

ונ"ל דאיתא (א)פלוגתא בפרק קמא דבבא בתרא (טז:-יז.), וה' ברך את אברהם בכל, שלא הי' לו בת וכו'. ואחרים אומרים וכו', ואית דסבירא לי' בכל, ששלט ביצרו. ויש להקשות, בשלמא לפירושים הנ"ל יש ענין זה לזה, וכמו שהקשו **התו'** יעו"ש, אך למאן דאמר ששלט ביצרו, א"כ מה ענין זה לזה שהשביעו לעבד וכל הענין שם.

ונ"ל דרך רמז ומוסר, דאיתא בש"ס דבבא מציעא (קיד:) ולאו מר כהן קאי בבית הקברות, א"ל קברי עכו"ם אינן מטמאין שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתן צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרואים אדם ולא אומות העולם וכו'. והק' **התוספות** (ד"ה אמר לי') א"כ איך הי' מטמא את עצמו לבן הצרפית להחיותו. וי"ל משום פקוח נפש, גם הי' ידוע לו ודאי שיחיה וכו'.

להבין זה בדרך מוסר, נ"ל על פי מה שבארתי ירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו'. והוא על פי משל השר ששינה לבושו ולבש בגדי הפחותים כדי שיתחבר עמהם כדי להעלותן וכו'. והנה בגדי פחותים הוא כינוי אל רוע איזה מדות, ודבר זה הוא נגד השכל, וכי משום ספק אם יתחבר אם לאו יתלבש עצמו ברוע מדות, ועי"ז יש מקום סכנה אם יתחבר פן ישאר עמהם, והוא סוד למאן דעייל ונפיק, והוא חטא אדם הראשון, ונח - וישת מן היין וישכר (בראשית ט, כא), והבן. ונראה לי דזהו קושית התוס' איך טימא עצמו משום ספק מאחר שהי' אלי' כהן, והספיקות הוא כנ"ל. וע"ז מתרץ שידוע לו בודאי שלא יתחבר עמהן, רק אדרבה יחיה אותו ג"כ, וק"ל.

ואפשר לומר דרך רמז, שזהו תפלת כהן גדול ועל אנשי השרון הי' אומר שלא יעשה בתיהן קבריהם (ירושלמי יומא פ"ה ה"ב). כי הרשעים אשר הכל להם למישור נעשה בתיהם קבריהם, שבחייהן קרויין מתים בתוך בתיהן. וז"ש רבה לאלי' מאי טעמא קאי בבית הקברות, על דרך ענין חז"ל שאמרו (חגיגה ג:) איזה שוטה הלן בבית הקברות, **ושמעתי בשם הרב** שהוא על ענין כמה פעמים מגולגל הרשע והוא בכל בתי קברות וכו', ודפח"ח. ולי נראה כי בתיהן קבריהם כנ"ל, כי בחייו הוא מת, וא"כ כבר הוא מת, ולחנם הוא מטמא למתים ללא תועלת.

והשיבו, כי קברי עכו"ם אינן מטמאין, והטעם מבואר **בזוהר** כי הם טמאין בחייהן מה שאין כן במותם, וההיפך בישראל, והיינו בצדיקים הנק' אדם, מה שאין כן הרשעים שכבר מתו, נסתלק הטומאה מהם מה שהי' להם בחייהם על פי עבירי' שבידם, מה שאין כן עכשיו, וק"ל.

ובזה יבואר, אחר שהי' אברהם שליט ביצרו, ונעשה עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, רצה לומר כי נודע כי ביצירה הוא עץ הדעת טוב ורע, וחלק הטוב הוא מט"ט, וחלק הרע הוא ס"ם, ואחר שהכניע אברהם במעשיו הטובים שמאל בימין, ונעשה היצה"ר עבדו של זקן ביתו הוא מט"ט כנזכר **בזוהר** (ח"א קכו:) כי מט"ט נקרא זקן ביתו, יעו"ש. ובזה אתי שפיר דלכאורה קשה, אם הוא עבד אינו זקן ביתו, לפי דרשת חז"ל (קדושין לב.) זקן זה קנה חכמה, ולדברינו אתי שפיר.

ואמר ליה שים נא ידך תחת יריכי, והענין לפי מ"ש **בזוהר** וישלח דף קע"א (ע"א) ויגע בכף יריכו (בראשית לב, כו) - דאתחכם לקבלי', אמר מכיון דאתברו סמכין דאורייתא כדין יתקיים מה דאמר אביהן (בראשית כז, כב) והידים ידי עשו וכו', יעו"ש. וכאן שהכניע אברהם ליצה"ר והי' שליט ביצרו, אמר שים נא ידך, ר"ל כל סייעתך כמו (שמואל ב יג, ב) ידי עמך, תחת יריכי, שלא יקטרג על סמכין דאורייתא. לפי שראה היפך זה ביעקב שנגע בכף יריכו, לכך ביקש עבור בנו יוצא יריכו, וכמ"ש אח"ז פן תשיב את בני שמה אבל בן בני ישוב שמה וכו' (בר"ר נט, י), וה"נ כך על כל פנים ליוצא יריכו לא יקטרג, כאמור.

וגם השביעו שלא יקח אשה לבני מבנות הכנעני, אפשר דזה קאי על מט"ט שזה בידו. ואמר ענין ראשון לעבדו יצה"ר, וענין ב' לזקן ביתו הוא מט"ט שזה בידו לפי משמעות דברי **הזוהר**, והוא, כי ענין הזווג יוצאין ב' נשמות כאחד דכר ונוקבי', ואח"כ בעת שיזדווגו יחד בעולם, הקדוש ברוך הוא היודע זה, מזווג זווגין. וכמו שהוא בפרטות כך הוא בכללות עיר או מדינה, כי ראש העיר הנקרא עיני עדה נקרא איש, והמוני עם

נקראו אשה, והם יוצאין כאחד בעולם, בענין שאמרו חז"ל דור ודור ודורשיו וכו' (ערכין יז.). והשביעו שלא יקח אשה לבני מבנות הכנעני, והוא כי תכלית יצירת האדם בחומר וצורה כדי שיכניע החומר תחת הצורה, מה שאין כן כשיהי' החומר קליפה בענין כנען שהוא ארור, אז יש לחוש שיכניע ח"ו הצורה לחומר, וזה לשון כנעני - שהוא מכניע הצורה לחומר. וז"ש אשר אנכי ישב בקרבו, כי ישב הוא שליט ומושל, כמו (בראשית כג, י) ועפרון יושב, וכמו כן (שמואל א א, ט) ועלי יושב, ודרשו חז"ל שנעשה שר ומושל, וה"נ אנכי ישב ושליט בקרבו על ידי טורח רב, וניתוסף בו ה' שיה' שליט גם על איברים שאינו ברשותו וכמו שאמרו חז"ל בש"ס דנדרים (לב:). מה שאין כן בני לא נודע כוחו בזה, לכך יש למנוע לכתחילה מזה. כי אם אל ארצי וכו', שיהי' ארציות החומר נכנע אל בני.

ויאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם, ר"ל הלא הבחירה חפשית, וגם כי אתן אשה לבנך בין בפרטות או בכללות מהארץ שלך, פן לא תאבה האשה ללכת אחריו, שיכנע החומר תחת הצורה, ההשב אשיב את בנך אל הארץ, דהיינו על דרך המשל שר ששינה בגדיו, כך יעשה בנך שיתערב עמהם ויתחבר עמהם כדי שיוכל להשיבם, וכאמור.

אז א"ל השמר לך פן תשיב את בני שמה, פן יתערב עמהם וישאר שמה, שילמוד לעשות כמעשיהם, אלא אם לא תאבה ללכת ונקית משבועתי וכו', וק"ל.

ועל פי הנ' מעבר לדף, יבואר פסוק פ' תולדות (בראשית כו, יב) ויזרע יצחק בארץ [ההיא] וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'. והוא תמוה, וחז"ל דרשו מה שדרשו.

ונ"ל דכבר זכרנו מ"ש **הרמב"ם** (הל' דעות פ"א ה"ז), במעלת אברהם אבינו שהחזיר הרשעים למוטב, ובודאי כך צוה לנהוג את ביתו אחריו, כמ"ש (בראשית יח, יט) כי ידעתיו אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וכו', וסיים הרמב"ם וההולך בדרך זה מביא ברכה לעצמו שנאמר (שם) למען הביא על אברהם אשר דבר עליו, יעו"ש.

ובודאי גם יצחק עשה כך להחזיר הרשעים למוטב, כמו שעשה אביו, וצוה בניו לשמור דרך זה. וז"ש ויזרע יצחק בארץ ההיא, כי יש זריעה לצדקה בממון, או בגוף וכמ"ש (משלי יא, ל) לוקח נפשות חכם, שזרע על ידי ברית הלשון בתורה ומוסר בארץ ההוא.

וימצא בשנה ההיא מאה שערים, על ידי התשובה היא הא"ם הרוחצת בתשובה, וגרם להמשיך מאה ברכאן ג"כ, וכנ"ל. ועל ידי הפוך רשעים, ואינם בתואר זה רק שערים אשר צדיקים יבואו בו, וז"ש מאה שערים, ויברכהו ה' - כי מביא ברכה לעצמו וכנ"ל.

ובזה שאמר אבימלך לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד (בראשית כו, טז), ר"ל כי מה שעצמת הוא ממנו, כי בערכם הי' צדיק, וכמ"ש האשה אל אלי' (מלכים א יז, יח) באת אלי להזכיר עוני, כי הקדוש ברוך הוא מעריך מעשיו נגד וכו'. וה"נ כך. עד שאח"ז ראו ראינו כי הי' עמך ה' (עי' בראשית כו, כח), גם כשהיית בעצמך נקראת צדיק, גם בין צדיקים, ולא שנקרא צדיק רק בערכם, והבן.

ועל פי המשך הנ"ל נבאר פסוק פ' תולדת (בראשית כה, יט-כב) ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק, ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו'. ופירש **רש"י**, יעקב ועשו האמורין בפרשה. ותמהו בזה רבים ושלמים.

ולדברינו הנ"ל אתי שפיר, כי האדם הוא מחומר וצורה, והנשמה שהיא הצורה נק' אברהם איש החסד קו ימין. והגוף אחר שהי' מחומר, ונכנע תחת הצורה על ידי סגופין, עתיד לשמוח, ונקרא יצחק, קץ חי קו שמאל. וכמו שנכנע החומר תחת הצורה, כך נכנע היצה"ר שרו של עשו תחת היצ"ט חלק הקדושה הנק' יעקב, ולכך הקדים יעקב לעשו גם שהי' עשו גדול מיעקב, בכוונת רב יעבוד צעיר.

ובזה יובן ואלה תולדות יצחק בן אברהם, שהוא הכנעת שמאל בימין, שנעשה החומר צורה. אז אברהם הוליד את יצחק, לאחר שנקרא אברהם שנתוסף לו ה', על ה' איברים שאינם ברשותו שניתנין ברשותו כדרשת חז"ל במסכת נדרים (לב:), והוא אחר הכניעת החומר שנעשה צורה, ונתן החומר ברשות הצורה הנק' אברהם הנ"ל, אז הוליד את יצחק, שהוא פועל יוצא ליצחק, שעשה תולדות, יעקב ועשו וכו'. והקדים יעקב לעשו כדי לדרוש, כמו ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו (בראשית כה, ט), ופירש **רש"י** שעשה תשובה והקדים ליצחק וכו', וה"נ כך, לרמוז שנכנע חומר הנקרא עשו תחת יעקב שהיא הצורה החקוקה בכסא. ואתי שפיר.

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וכו', כי בן ארבעים לבינה (אבות פ"ה מכ"א), שהיא אם הרוחצ(ו)ת צואת בנות ציון על ידי תשובה עלאה. ואחר שנכנע בסוד התשובה לקשט את עצמו, צריך לקשט אחרים שהם בעלי החומר נפש הבהמיות הנק' רבקה, לשון שתי רבקות בקר (עי' עירובין פ"ב מ"א), ואחר שזכה להכניע חומרן, נעשה מן רבקה הבקר אור (בראשית מד, ג), על דרך שזכרנו הפוך רשעים ואינם בתואר זה, רק שערים אשר יבוא בו גוי צדיק, הנק' בקר כנודע. וז"ש בת בתואל הארמי וגו' לו לאשה. **ואחר** שעשו ג"כ תשובה לתקן הקלקול, עדיין צריכין שיעשו מעשים טובים שהוא עיקר התולדה, לכך ויעתר יצחק לנכח אשתו כי עקרה היא וגו'. או י"ל, כשאינו יכול להכניע

החומר, שעושה מן עסקי עולם הזה עיקר שהיא נק' אשה, אז ויתפלל לה' לעזור לו. ואז ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו וגו'.

ואכתי רוצצים זה בזה, שצריך מלחמה עם היצה"ר תדיר עד לכתו לבית המדרש, שאם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש (סוכה נב:), וז"ש ויתרוצצו הבנים ותלך לדרוש וגו'.

ובזה נראה לי לבאר משנה הנ"ל, (עוקצין פ"ג מי"ב) אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

דכתב האלשיך בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה), על פי מדרש שוחר טוב כל הנשמה תהלל יה (תהלים קן, ו), ובזה פירש ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו, יא) עיין בפ' פנחס (אלשיך במדבר כה, יב), יעו"ש. וה"נ כי הגוף הוא כלי אל המקבל שפע מפנימי' הנשמה המשפיע הנמשך מבריכה עליונה, בסוד (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק וכו'. וגם כי מעבר הנשמה ביסוד נוקבא הנק' ברכה, והוא ברוך וכו'. והם ב' הפכים, ואי אפשר שיהי' כלי הגוף שהוא חומר עכור להחזיק רוחניי' הנשמה, כי אם על ידי התורה שהוא מכניע היצה"ר של החומר, ואז נעשה שלום בין הגוף והנשמה, וז"ש ה' עוז לעמו יתן, ועי"ז ה' יברך את עמו בשלום, וק"ל.

העולה מזה, כי התורה רומזת נשואי יצחק לרבקה בענין מוסר להכניע החומר אל הצורה. ובזה מצאתי סעד למ"ש הש"ס (קדושין ה:) **והפוסקים** בענין לשון הקדושין הרי את מקודשת לי, מה שאין כן בהיפך אני מקודשת לך, שח"ו מכניע הצורה תחת החומר, רק כנ"ל. וז"ש מקודשת, שהיא לקדש את עצמו במותר לו, וכאשר נבאר עוד.

ובשם המנוח החסיד מוהר"י פיסטנר שמעתי, דאמרי לישרי לן מר (ברכות לא.), ר"ל דבר מר, כדי שיהי' גילה ברעדה, והשיב ווי לן דמיתנן, ודפח"ח.

ובזה נבאר ש"ס דברכות (לא.) לישרי לן מר, אמר להו ווי לן דמיתנן וכו'. ויש בזה ב' דרכים, א' על פי מה **ששמעתי ממורי** בענין שבת שיש מצוה באכילה ושתיה, על פי משל לבן מלך שהי' בשביה, והגיעו כת"י אביו המלך, ורצה לשמוח, ולכך הרבה להמוניים מיני משקה שישמחו הם, ואז יוכל הוא לשמוח בשמחתו. והנמשל מבואר, כי הנשמה אי אפשר לשמוח ברוחני עד שישמח החומר בגשמי וכו', ודפח"ח.

והכא נמי בענין שמחת חתן וכלה הוא שמחת רוחני, רק כדי לשמח החומר וכו'. והנה הם שאמרו לישרי לן מר, הבין שצריכין לשמוח על ידי הגשמי במיני זמר. וז"ש ווי לן דמיתנן, שהוא החומר, כי לולי היו בהם שמחת רוחני לא צריך לזה, וק"ל.

עוד י"ל ששמעתי **מהמנוח מוה**' נחמן קסיור, בא' שעשה כלי זמר אשר לא נעשה כמוהו, ושלחו להודיע במדינות, ובא למלך שתכפו אבילו' ויצא משם בפחי נפש, עד שמצא את שאהבה נפשו וכו', ודפח"ח. וה"נ אמרו לישרי לן מר, ע"כ ברינה ושירה דתורה או תפלה קאמרי. וז"ש ווי לן דמיתנן, כי אנו חשובין כמתים שאין שמחה בדבר' רוחני' השייך לנשמה שהוא תורה ותפלה, רק בגשמי המכונה לחומר שהוא נק' מת היפך הנשמה. וא"כ אין בזה שמחה כי אם לצדיק הנקרא חי וכמ"ש בביא[ו]ר דברי **הרמב"ם** רצה ה' לזכות את ישראל (מכות פ"ג מט"ז), וק"ל.

עוד יש לומר, וזה נראה לי ביאור חז"ל (מדרש משלי י) בשעה שהחכם יושב ודורש הקדוש ברוך הוא מוחל. כי חכם נק' לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט), שהם מדריגה דנק' זאת היא אשה, והיא בישיבה ולא בעמידה, וכוונת החכם לזאת יכוין, אז מוחל ה'. **וגם** זה שאמר (תהלים פד, ה) אשרי יושבי ביתך, כי אשרי נקרא כתר שהם גימטריא שערים, הנעשה מן רשעים שחזרו בתשובה, וזה המחזירן גרם להשפיע מכתר עד מדריגה תחתונה הנק' יושב, וק"ל.

וזה נראה לי מ"ש באבות (פ"א מ"א) והעמידו תלמידים הרבה. להעמידם בעולם הזכר שהוא בעמידה, והבן, כי תלמידים המקבלים השפע כמו אשה יזכו לעלות למדריגת הזכר להשפיע לאחרים, ואתי שפיר.

עוד י"ל, כי הלומד ושוכח הוא בעלמא דנוקבא, ויתקן תחלה, עד שיזכה ליכנס בעלמא דדכורא, עולם הזכירה. וז"ש והעמ"ידו תלמידים הרבה, על ידי ששונה הרבה עמו וקושרו בעולם הזכירה הנקרא עמידה, וק"ל.

עוד י"ל ביא[ו]ר ווי לן דמיתנן, כי מבואר על פי משל בן מלך שהיה לו רבוי דמים, ורפואתו על ידי פחד וחרדה המסלקת הדמים, עד שסלק כל מיני פחד וכו'. וה"נ דאמרו לי' לישרי לן מר, והוקשה לי הא גילו ברעדה כתיב (תהלים ב, יא) שהרעדה תה' עיקר, והם אמרו לישרי לן שהוא גילה ורינה לחוד, והבין בהם שאין בהם פחד ורעדה ממנו ית', א"כ אין רפואה למכתם, וז"ש ווי לן דמיתנן כפל, שהוא מיתה באמת כמו במשל.

ואמרו לי' אנן מה נעני בתרך, הי תורה ומצות דמגני עלן, ר"ל מאחר דליכא רפואה, כי גם תורה ומצות אין בידם כדי להגין, א"כ שפיר אחזתן רעדה, ועלה רפואה למכתן, וקיימו וגילו ברעדה, וק"ל.

עוד י"ל, כי זכרנו בפסוק (תהלים לב, ט) אל תהי[ו] כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן וגו'. בשם **הרב המגיד מו' מנחם מענדיל ז"ל דק"ק באר**, כי בסוד עולם שנה נפש כשנתעורר שמחה בעולם, אז הצדיק על ידי השמחה עושה פעולה בדברי קדושה בתורתו ותפלתו

בשמחה, מה שאין כן הרשע משתף השמחה בקליפ' בזרוע רמה וכיוצא בזה. וההפך אם ח"ו נתעורר עצבות בעולם, הרשע מעורר קטטה עם בני ביתו ובני אדם, והצדיק נתעצב על עונותיו ומיעוט תורה ומעשים טובים וכו'.

וז"ש, לישרי לן מר. והיתה תשובתו כיון שיש במסיבה זו אנשים מתים, וא"כ פן ח"ו יתעוררו על ידי השמחה בעניני קליפה, וז"ש ווי לן דמיתנן.

ואמרי לי' ואנן מה נעני בתרך, ר"ל כיון שנתעוררו עצבות ע"י אומרו ווי לן דמיתנן, מה מפעולת קדושה יש לעלות על ידי עצבות זה.

ואמר להם שיש להתעצב על מיע[ו]ט תורה ומעשים טובים, וז"ש הי תורה ומצוה דמגני עלן, ובודאי עצבות זה היא מצוה, ויותר טוב משחוק וטוב לב, המטיב לבו בתורה ומצוה משתה תמיד, וק"ל.

עוד י"ל על פסוק (תהלים קב, א-יח) תפלה לעני כי יעטוף. דמצינו **בזוהר** (עי' ח"ג קצה.) לענין תפלה, שעשה דוד את עצמו פעמים עני, ולפעמים חסיד, כשהי' נרדף בשפלות ועוני ועינוי אז התפלל במדה זה של עני, וכשהיה מתגבר על אויביו אז אמר כי חסיד אני וכו', יעו"ש.

והענין לפי **שקבלתי ממורי**, כי צדיקיא אינון שלוחי דמטרוניתא, וכל המאורע יסורין שלהם בעוני ועינוי, בידוע שזהו חסר בשכינה, וצריך להתפלל על החסרון אשר שם, ובתיקונן שם נתקן ממילא גם למטה.

ובזה יובן תפלה לעני כי יעטוף, ור"ל מה שנזדמן לצדיקא ענין עוני ועינוי, כדי שיתפללו במדה זאת של עני. וז"ש תפלה לעני כי יעטוף, ר"ל אם הזמן צריך לעשות עטיפה לכמה תפלות, אזי על ידי המאורע של הצדיק הקורא ומתפלל ממיצר הנק' עני, בזה עושה עטיפה לכל התפלות. אבל באמת יש זמן שאינו צריך (עטיפא) [עטיפה] לכל התפלות יחד דוקא אשר אז יעלו, כי גם לפני ה' ישפך שיח"ו של יחיד ג"כ עולה.

והפרש שבין תפלות שצריך עטיפה לכל התפלות יחד, ובין תפלה יחידית שהיא עולה ג"כ, נראה לי בביאור פסוק (בראשית ל, מב) והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב, והוא על ידי ביא[ו]ר הפסוק (שה"ש ה, ב) אני ישנה ולבי ער, וזהו פירוש (תהלים קב, יח) פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם.

והוא שיש הפרש בין רשע שנקרא מת בחייו, ובין צדיק שנקרא חי גם במותו, כי כל אחד לפי דביקתו וקישורו, אם נתדבק במקום החיים נקרא חי, כמ"ש (שמואל ב כג, כ) ובניהו בן איש חי, והוא על ידי אהבה, כמ"ש בפרשת נצבים (דברים ל, כ) לאהבה את ה' וגו' ולדבקה בו וגו', והדבק בו דבק בחיים, כמ"ש (דברים ד, ד) ואתם הדביקים בה' אלהיכם

חיים כולכם היום. וכן כתב הרב **מוהר"ם** קורדווירו וייחס אותיות אהבה עם אותיות ידו"ד בסוד ד' רוחין דמתחברין באינון נשיקן, עיין **בראשית חכמה** שער אהבה הנ"ל (פ"ב), וכמבואר **בזוהר** תרומה (קמו:) בסוד היכל אהבה אשר שם סוד (בראשית כט, יא) וישק יעקב לרחל, וסיים ואינון נשיקן אתדבקותא וקשורא דלעילא, עכ"ל. וכ"כ בפ' פקודי דף ר"נו (ע"ב), לאתקשרא שייפא בשייפי וכו'. וההיפך מדות העצבות והעצלות, שהוא קליפות, מקום המיתה, וזהו עבודת הרשעים, ונק' מתים.

וזה נראה לי מ"ש **הרמב"ם** במשנה (מכות פ"ג מט"ז), כי העושה מצוה אחת מאהבה נחשב כאלו עשה תרי"ג מצות וכו'. פי' מאהבה נתקשרו כל רמ"ח איברים שיש בהם רמ"ח מצות עשה ושס"ה גידים של לא תעשה, ואתי שפיר.

וז"ש והי' העטופים ללבן, וכפי' **רש"י** לשון איחור וכו', שהוא עצלות, היפך הזריזות שהוא קדימה. וזהו שפירש רש"י שאינן מתאוות להתייחם על ידי הזכרים, ר"ל שאין לו חשק אהבה בעבודתו להש"י להתייחם על ידי הזכרים, ר"ל אבר הזכר הנקרא צדיק יסוד עולם, ונקרא חי בסוד אבר מן החי, שעבודתן בחשק וחימום והתלהבות להתקשר בו ית', וז"ש והקשורים ליעקב, שהם הצדיקים העובדים מאהבה להקשר שייפי בשייפי שהוא אתדבקותא וקשורא דלעילא וכו'.

וזה נראה לי ג"כ פירוש הפסוק (עי' בראשית כט, ח-י) ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן, עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן וגו', וישק יעקב לרחל ויגל את האבן מעל פי הבאר וגו'. ור"ל כי על ידי מדת אהבה שהוא נשיקין, וישק יעקב לרחל, הי' מספיק בידו לגל[ו]ל האבן ביחיד, כי מדת אהבה קושר כל רמ"ח איברים ושס"ה גידים. מה שאין כן תפלות ועבודת המוני עם שהם מצות אנשים מלומדה בעצלות ועצבות, שפיר אמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים, אז וגללו את האבן מעל פי הבאר, שצריך עטיפה כל התפלות יחד.

וז"ש פנה אל תפלת הער ער, לשון לבי ער (שה"ש ה, ב), ואמר כפל ער, כמו אדמדם ירקרוקת המורה כפל וזריזות ושמחה, אז פנה גם אל יחיד. מה שאין כן תפלת המוני עם, אז צריך עטיפה שיתאספו ויתעטפו רבים יחד, אז לא בזה את תפלתם משום שהם רבים.

וז"ש תפלה לעני המתפלל מתוך עצבות ודוחק עוני מעומקא דלבא. כי יעטוף, בזה עושה עטיפה לכל התפלות שהם מאוחרין, הנק' עטופים ללבן, שצריך ללבן על ידי שיתוף יסורי הצדיקים הנעשה מימי חסד ללבנם, וז"ש חז"ל (סוכה יד.) כי הצדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים, כי על ידי שמקבל מאהבה נמתק הדין ונעשה חסד, ובזה עושה עיט[ו]ף לכל התפלות העטופים שנעשה מעצלות, לבל ידח ממנו נדח. מה שאין

כן התפלה שהיא מאהבה, שנתייחס לשם הוי' כנ"ל, מקבל גם של יחיד, וז"ש לפני ה' ישפך שיחו, שהיא אהבת חסד, כמ"ש **בכוונת הקדושה** כנועם שיח, כי שיח הוא בחסד יעו"ש, ואתי שפיר.

ובזה נראה לי לבאר משנה דראש השנה (פ"א מ"ב) בד' פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וכו'. תנא וכולן נסקרין בסקירה אחת שנאמר (תהלים לג, טו) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם וכו'.

והקשה התוספות (טז. ד"ה בפסח) מהא דברכות (יח:) ב' רוחות שהיו מספרות בראש השנה וכו'. **והר"ן** (חידושים ר"ה טז.) ביאר, כי כללות העולם נידון (באחד) [כאחד] בג' זמנים הנ"ל, ובראש השנה נידון כל יחיד בפרטות וכו'.

והטעם לדבריו שכללות נידון בג' זמנים, ובראש השנה נידון בפרטות, נ"ל דפליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אם בתשרי נברא העולם או בניסן וכו' (ר"ה י:), והקשה **בכתבי האר"י** זלה"ה וכי פליגי במציאות, ומפרש דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי בתשרי הי' במחשבה וסוד העיבור כמ"ש היום הרת עולם, ובניסן הי' בריאת העולם במעשה סוד הלידה, יעו"ש. והנה עולם המעשה שהוא עולם עשיה, שם מקום הקליפות והעצלות, שם צריך עטיפה כנ"ל, ולכך כי חפץ חסד הוא, דן העולם בכללות ג"כ. מה שאין כן בתשרי שהוא סוד ישראל עלה במחשבה (בר"ר א, ד), ופנה אל תפלת הערער, נידון כל יחי"ד, ר"ל יחידי סגולה, כדי שיהפכו הדין לרחמים וכו'.

והנה יש ד' יסודות, דומם, צומח, חי בלתי מדבר, וחי מדבר. והנה ג' הם החומר, ומדבר הוא הנשמה לכולם, וכמבואר בפסוק (בראשית ב, ה) כי לא המטיר ה' על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה, וכפירוש חז"ל (חולין ס:) כי לא צמחו, שהיו בלא נשמה, עד שבא אדם והתפלל וכו'. לכך ג' זמנים נגד ג' זמני עולם המעשה והחומר, בחג על המים נגד הדומם, ו[ב]פסח על התבואה נגד הצומח, ובעצרת [על] פירות האילן נגד חי בלתי מדבר, שיש עופות הגדלין באילן, והכל בסוד החומר. ובראש השנה שהוא נגד הצורה והנשמה של כל העולמות, נידון כל יחיד.

ובזה מבואר קושיית **הרמב"ם** (פיה"מ ר"ה פ"א מ"ב), שכתב דהוי ב' הפכים, דאמר כבני מרון, ואיך נסקרין כאחד. אך דמבואר, כי הלב כולל כל חיות האברים, וז"ש אני ישנה ולבי ער.

ובזה יבואר קושיית **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ה ה"ה) בענין הקושיא דבחירה וידיעה, דמשני כי לא מחשבותי מחשבותיכם (ישעיה נה, ח). **והראב"ד** הקשה יעו"ש. והענין,

כי אדם כלול מחומר וצורה שהוא טוב ורע, יצה"ר ויצה"ט, ובריאת אדם הי' על ידי אותיות התורה, לכך גם התורה נדרשת במ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, והאדם על ידי בחירתו בטוב או רע, כך מעורר שורשו בתורה במ"ט פנים טהור או טמא. והוא כמו בציור שיש הפרש בין שינה שהיא א' מן ס' במיתה (ברכות נז:), שהיא תואר רע, הרשעים הנקראים מתים כמו שזכרתי לעיל, מה שאין כן הצדיק נקרא לבי ער, היפך השינה, והוא תואר הזריזות בעבודתו ית', והבחירה לאדם נתונה להפך מן ער רע או מן רע ער, וז"ש (בראשית לח, ז) ויהי ער בכור יהודא רע בעיני ה' וימיתהו ה', ר"ל שעל ידי רוע בחירתו היפך מן תואר ער לתואר רע, לידבק במיתה, לכך וימיתהו ה'. וזה תואר ערלה, כי ערלה שהיא בחי' ר"ע ל"ה, שם נכלל גם כן חלק טוב להפכו ערלה.

וז"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ר"ל שאין ידיעתו ית' מעורר מחשבותיכם שיהי' מקום לקושיא הנ"ל, כי אדרבה ידיעת האדם ובחירתו מעורר למעלה איזה פירש יתפרש שורשו בתורה שהוא כלול ממ"ט פנים טהור וטמא, וכן סבר הרמב"ם שהיא קושיא ותרוצו על נכון, ולא כמו שסבר הראב"ד שהוא לא נחית לתרץ הקושיא ובזה מצא תפיסה על הרמב"ם, ובאמת זה אינו, והבן.

אך דכ' **בכתבים**, דתורה הנתונה לנו מן בראשית עד גמירא היא תורת הבריאה וכו', יעו"ש. אך בתורה של אצילות עליו נאמר (תהלים ה, ה) לא יגורך רע, ועל דרך **ששמעתי ממורי** אעפ"י שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו ואלו דברי אלהים חיים (עירובין יג:), כי בו' קצוות יש טהור וטמא (ת"ז קמז.) מה שאין כן בג' ראשונות הכל טוב וטהור, והבן. וז"ש (ישעיה שם) ולא דרככם דרכי, דנודע דרך הוא או"א, ג' ראשונות, כי הוי' במילוי ס"ג ואהי' קס"א גימטריא דרך, ושם אין שופ"ר.

ובזה מבואר הסתירה שהתעוררו חז"ל, דלפעמים מצינו על ידי פגם מעשה תחתונים פוגמי' למעלה, כמ"ש (דברים לב, יח) צור ילדך תשי, וכיוצא, ולפעמים מצינו דהפגם רק לעצמן ולא למעלה, כמו שכתוב (שם, ה) לא בניו מומם. ולדברינו אתי שפיר, כי בלבושים שהם בריאה יצירה עשיה פוגמים, מה שאין כן באצילות, והשם יכפר.

ובזה יבואר פסוקי פ' [ויקח] קורח בן יצהר בן קהת בן לוי (במדבר טז, א). ודרשו בש"ס (סנהדרין קט:) ויקח, שלקח מקח רע לעצמו וכו'. ולפי הנ"ל שהתורה נדרש במ"ט פנים טהור וטמא, כך יש לדרוש שלקח מקח טוב לעצמו, והוא רמז למי שנכנס בחקירות הבורא ית', וזה קרח נקרא חקר. דמצאתי וראיתי בהקדמת הספר **רנו ליעקב** שחיבר **צמ"ח**, מהו ענין דעייל ונפק הנזכר בזוהר, ופירש דעייל בחקירות, אם יכול ליפק בשלום כמו ד' שנכנסו לפרדס (חגיגה יד:), שרבי עקיבא נכנס לפרדס כמו אינך ג', ולא יצאו

בשלום, רק רבי עקיבא לבדו נכנס בשלום ויצא בשלום. אך לפי זה איך אפשר ללמוד חכמה זו כי אם בדורו של רשב"י, פן יבוא לו חקירה, ולא יוכל לתרץ לעצמו שיצא מן החקירה. והתשובה, אם ישאר בחקירה מחמת הספק בחקירה ולא בעצמו, אז טוב לו שלא נברא. מה שאין כן כשיתלה הספק בחסרון ידיעתו, מותר ללמוד החכמה וכו', יעו"ש.

עוד יש לומר, דכתבתי בפסוק (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, שהוא על דרך (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, בשני לבבות, ביצה"ר ג"כ, כי עיקר העבודה שיהי' עם יצה"ר וכו'. וז"ש חשבתי דרכי, שהיא דרך היצה"ר, ואח"כ אשיבה אל עדותיך עם היצה"ר, שהיא עבודה שלימה שנכנע שמאל בימין.

וז"ש ויקח קרח בן יצהר בן קהת וכו', ר"ל שנעשה בן היצר, שנכנס בעצת היצה"ר באיזה חטא לחטוא וכיוצא. ואח"כ עמד נגד היצה"ר להיות מתון ונסתפק אם לחטוא או לאו, וז"ש בן קהת, לשון משנה דפ"ד דנגעים (מי"א) רבי יהושע קיה"ה, לשון ספק. ואח"כ נתגבר עליו והכניע שמאל בימין, ונקרא בן לוי, לשון לוי' וחיבור קו שמאל בימין, וק"ל.

עוד י"ל, שכ' **אלשיך** בפ' שמיני (ט, כג-כד) ויהא מורא שמים עליכם (אבות פ"א מ"ג), דמצינו במעשה דרב עמרם חסידא (קדושין פא.), שנמנע מעבירה על ידי אסיפת אנשים וכו'. וז"ש קרח בן יצהר שנעשה בן יצהר, והוצרך למנוע על ידי אסיפת אנשים כמו נורא בי עמרם, וז"ש בן קהת כמו (בראשית מט, י) ולו יקהת עמים, שפירש **רש"י** כמו אסיפת אנשים, ונעשה עי"ז בן לוי - שנתבייש בעולם הזה כדי שלא יתבייש בעוה"ב, שיהי' לו שם חיבור ודביק' בו ית', אשר זה היום קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, וק"ל.

ובזה יבואר משנה פ"ד דסוכה (מ"ה) בכל יום מקיפין המזבח ואומרים אנא ה' וכו', רבי יהודא אומר אני והו (הושיענא) [הושיעה נא] וכו'. וכתב **הרמב"ם** וזה לשונו: אני משמות הש"י, וכמו כן ה"ו וכו', יעו"ש. ומקצת הגאונים אמרו שהוא רוצה בו, מי שאני והוא בצרה הושיעה נא, כמ"ש (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה וכו'.

ואענה חלקי, כי נודע בפסוק (שמות יז, יד) כי יד על כס וכו', שאין כסא של(ו)ם, שחסר אות **א**' מן כסא שהוא כתר כמ"ש **האר**"י. ואין השם שלם, רק ב' ראשונות. וז"ש או"ה למושב לו (תהלים קלב, יג), עיין **בכתבים**.

ונודע כי כתר הוא ך'. ואפשר שזהו רמז הפסוק כי יד על כס יה, אל תקרי י"ד אלא יוד על כ"ס, אז הוא כסא של(ו)ם, כי אות א' בצורת יו"ד גימטריא ך', הוא כתר.

ונודע כי שם אדנות הוא במלכות, והשורש הוא אותיות אי"ן, שהוא כתר מלכות בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו), ונתחבר עם אות העיקרי דמלכות ונעשה אדנות.

העולה מזה, כי עתה בזמן הגלות שאין הכסא של(ו)ם כי חסר אות **א** בציור יו"ד, ותצרף מספר זה עם אני, נשלם מנין כס"א. וגם שם ה"ו עם ב' אותיות ראשונות אז נשלם השם. וז"ש אני וה"ו (הושיענא) [הושיעה נא], והבן, והשם יכפר.

ואפשר שזהו רמז קרח, במלכות שהוא נגד נהי"ם דז"א **ד** ספירות דז"א הנקרא קרח הנורא. ואח"כ שנתחבר פב"פ נעשית **ה**, וז"ש בן יצהר שהוא יסוד בן ז"א המקנן ביצירה אותיות יצהר, על דרך (בראשית לז, ב) אלה תולדות יעקב יוסף. ואח"כ נתחברה עם ז"א עצמו הנקרא קהת, המאסף ומחבר ג' קווין, יעקב איש תם (בראשית כה, כז) גבר שלים. אח"כ בן לוי ב' אותיות ראשונות, ששם סוד האחדות וחיבור ולוי', בסוד אחת ואחת וכו' (יומא פ"ה מ"ג), והבן.[30]

ונחזור לביאר פסוק אני ישנה ולבי ער, **דשמעתי ממורי** ביא[ו]ר פסוק (איוב כג, יג) והוא באחד ומי ישיבנו וגו', דיש להקשות מדקאמר והוא.

ונראה, דאיתא (שבת לא.) מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, מפני שאין להם חיות פקחות. וכתב **מוהרש"א** יעו"ש. ולי נראה, שאלתו הי' על פי הש"ס (מגילה יג:) כל הפוסקין לו גדולה הוא לו ולזרעו ולדורותיו, וזה אינו בראשים של בבל.

והשיבו שאין לו חיות פקחות. דאיתא בפ"ה דערובין (נד.) וממדבר מתנה (במדבר כא, יח-כ), שאם משים עצמו כמדבר שהכל דשין בו נתנה לו התורה במתנה, שנאמר ממדבר מתנה. וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל, שנאמר וממתנה נחליאל. וכיון שנחלו אל, עולה לגדולה, שנאמר מנחליאל במות. ואם הגיס דעתו ה' משפילו שנאמר ומבמות הגיא, ואם חוזר בו הקדוש ברוך הוא מגביהו שנאמר (ישעיה מ, ד) כל גיא ינשא.

ועל פי זה שמעתי בשם הרב **מהו' ליב פיסטנר**, אפילו כל העולם אומרים שאתה צדיק יהי' נחשב כרשע (נדה ל:), והקשה, הא אמר (אבות פ"ב מי"ג) אל תהי רשע בפני עצמך. ופירש לענין מדת השפלות, שיהי' שוה בעיניו באומרים עליו צדיק, יהא זה רע בעיניו כאלו אומרים לך רשע, ודפח"ח.

ומדה זה בחיות פקחות, שועל, כאשר מצינו משל שעשה את עצמו כאלו אין לו ריח. והיינו בדברים הנוהגים בכבודו, אבל נגד כבודו של מקום ודאי יתקוטט ולא יחניף

[30] בש"ס (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה אף שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא(ה) לשמה. והקושיא, מאי לעולם וגו', ועוד מה יעסוק הל"ל ילמוד. **ונ"ל** דמבואר בכתבים מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת והכנסת כלה וכו' (מגילה ג:). והט"ז באורח חיים סימן מ"ז (סק"א) פירש לעסוק בדברי תורה, הוא פלפול. ומצינו האר"י זלה"ה למד הלכה בפלפול תחלה לשבר הקליפות, ואח"כ למד פנימית התורה שהיא הכנסת כלה. וז"**ש** לעולם יעסוק אדם בתורה, ר"ל פילפול, שהוא שלא לשמה לשם ה', רק לשבר הקליפות, שמתוך זה בא לשם ה', ודו"ק. בשם מוהר"ר נחמן מהרדינקי, בש"ס (שבת סג.) אורך ימים בימינה ומשמאלה עושר וכבוד (עי' משלי ג, טז). והענין, כי למימינים א[ו]רך ימים מפורש, אבל עושר אינו מפורש, רק זאת במכל שכן, והבן, ודפח"ח.

לרשעים, ואפילו נגד כבוד רבו, במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב (ברכות יט:).

אך דבזוהר הקשה, אל תתחר במרעים (תהלים לז, א). ומפרש, שיש לפרוש מהם שלא יראה ויצטרך להתקוטט.

וזה נ"ל הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים (אבות פ"ד מי"ד), ר"ל שכל אחד לא ישגיח כאלו אין לו ריח, ואז הכל מוטל עליך להתגרות תמיד עמהם. והוי זנב לאריות שאין לו פחד משום ברי', ואז יש לך פנאי לעשות במושכלות.

וז"ש (אבות פ"א מ"ו) עשה לך רב, שתהי' במקום שיש בלעדיך משגיח, ותוכל להיות לך רב ולא לזולתך להשגיח תמיד עליהם, וכמ"ש (אבות פ"ו מ"ט) איני דר אלא במקום תורה.

וז"ש (משלי יג, כ) הולך את חכמים יחכ(י)ם, ר"ל שאז יהי' לו פנאי לחכם את עצמו, כי יש חכמים זולתו להשגיח בעניני העיר, מה שאין כן ברוע כסילים, ירוע, שאין פנאי להשגיח בעצמו. וזה נראה לי ענין חטא עגל, קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו (שמות לב, א), עיין בכתבי.

ואפשר שזהו סוד מכירת יוסף, שנאמר (בראשית לז, כד) וישליכו אותו הבורה והבור רק אין בו מים של תורה וחכמים, רק בין עמי הארצות, כי אין בור ירא חטא (אבות פ"ב מ"ה), שאין במקום ההוא יראת ה'.

וז"ש אברהם על אשתו אחותי היא (עי' בראשית יב, יט), שלא דר במקום עמי הארצות הנקרא אשה טפל לבעלה, רק במקום חכמים הנקרא אחותי שהיא חכמה.

וז"ש (אבות פ"א מ"ו) וקנה לך חבר, שתהיה דירתך בין חברים שתקנה גם בכסף שתתן אתה להם, ואז תוכל לדון לכף זכות, מה שאין כן לבור ועם הארץ שאינו חסיד כף ימין שהוא זכות, וק"ל[31].

ביאור **בעל הטורים** (במדבר כ, ט) על מכרם בכסף צדיק (עמוס ב, ו), לכך ונתתי מכרם (במדבר כ, יט). גימטריא **ש**, והענין, כי ענין שבת, שהוסר ש מן שקר ונתחבר עם בת וכו'. וז"ש (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף וכו', כי כסף שהוא חסד כולל ג' קווין, כמ"ש יומם וגו', ובמכירת יוסף מה שנשאר קר מן שקר, וז"ש (בראשית לז, כד) והבור רק, וכשנמכר יוסף והשליכו אותו הבורה, נתחבר ש' ג' קווין הנכללין בסוד ג' ווין הנקרא חי. ואח"כ בתיקון, וילקט יוסף את כל הכסף (בראשית מז, יד), ונשאר רק כמו בתחלה,

[31] וז"ש (איכה ה, ד) מימינו בכסף שתינו. כי בתחלה וכו', ועכשיו צריך ליתן חלק לס"א, כמ"ש בסוד שער תפילין וכו'.

וז"ש וינצלו את מצרים (שמות יב, לו). וז"ש עדות ביהוסף שמו בצאתו וכו'. ואפשר שזה שאמרה שבת, לכל נתת בן זוגו וכו', ואמר כנסת ישראל יהי' בן זוגך (בר"ר יא, ח).
ביאור ש"ס פ"ג דביצה (כה:) צלף באילנות. ופירש **רש"י** לא ידעתי וכו'. ונ"ל דכתב **מוהרש"א** (שם ד"ה ראוין) ישראל עזין לעמוד על דבריהן שלא ישובו וכו', וזהו ענין צלף פ"ז שמצאו אותו מקושש והתרו בו ועדיין מקושש, וכמו שאמר **האר"י** ענין חטא צלפחד ובתיקונן עלה צלף חד, והבן.

•

נשאלתי, לפי מ"ש **האר"י** טעם רד"ו שנים נגד עשר לבושי אהי"ה, שהוא תיקון קרי שפגמו בדעת שבו חו"ג. א"כ למה נגזר (בראשית טו, יג) ועבדום ד' מאות שנה, דסגי ברד"ו.
ולי נראה להקשות עוד, הא אמרינן בש"ס פ"ג דנדרים (לב.) מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו רד"ו שנים, ר"א ס"ל מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, רשב"ג אומר מפני שאמר במה אדע וגו' (בראשית טו, ח), ר"י אמר מפני שהפריש בני אדם מלהכניסן תחת כנפי השכינה, שנאמר (בראשית יד, כא) תן לי הנפש וכו'. הרי משמע עבור במה אדע היה עונו, או למר כדאית לי', ולפי כתבי האר"י משמע עבור עונש קרי של אדה"ר. ונראה, הא קשה עוד מה שהקשה **הגאון מוהר"ש קאיידנויר**, הא לפי מה שאמר **התוספות** בפ"ק דברכות (ז: ד"ה לא הי') על פי חשבון הי' מלחמות סדום אחר במה אדע, וקשה **להרא"ש** (נדרים שם) דפירש כי חטא במה אדע נמשך אחר חטא מלחמת מלכים, יעו"ש.
לכן נראה לפי מה דאית[א] **בתיקונים**, כי ג' אבות תקנו חטא אדה"ר מה שחטא בע"ז וג"ע וש"ד, שהוא סוד פגם בג' קווין לפי מה **ששמעתי בשם מורי**, חטא ע"ז תיקן אברהם, שהוא קו אמצעי תיקן תפארת ישראל, והושלך לכבשן האש, פסילי אלהיהם תשרפון באש (דברים ז, כה). יצחק תיקן שפיכות דמים, קו שמאל. יעקב תיקן גילוי עריות, שהוא קו ימין בסוד (ויקרא כ, יז) ואשר יקח אחותו חסד הוא וכו'.
ואל תתמה איך אברהם תיקן קו אמצעי ולא קו החסד שהוא מדתו, כי זה סוד שאמרו חז"ל (בר"ר סג, ב) יעקב פדה את אברהם מכבשן האש, שהוא על דרך הנ"ל, כי בו כלול הכל, שנקרא (בראשית כה, כז) איש תם יושב אוהלים, **כתרגומו** גבר שלים, וז"ש אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב), שבו נכללו כל תרי"ג מצות, וזה כולם בחכמה עשית (תהלים קד, כד), רק החסד שבו כלול ת"ת, ודי בזה.

וזה כוונת הש"ס בשאלתו מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו רד"ו שנה, שהוא ב' שאלות. אחד, מפני מה נענש אברהם, ר"ל שינפ[ו]ל בכבשן האש, וצ"ל עבור חטא ע"ז של אדה"ר. אם כן למה עוד נשתעבדו בניו, שהוא ג"כ עבור חטא אדה"ר, והראי' שהי' רד"ו שנים.

ומשני מפני שאמר במה אדע, והענין, דק"ל במה שנאמר (ישעיה ס, כא) צדיקים ירשו ארץ, מי שתיקן פגם ברית שנקרא צדיק, ירשו ארץ, וכל זמן שלא נתקן הדעת סוד חו"ג בתיקון קרי של אדה"ר, איך ירשו ארץ. והנה אברהם תיקן שם מ"ה כנ"ל, יצחק שתיקן שם ס"ג קו שמאל, יעקב שם ע"ב, גימטריא קץ עם י' אותיות השם עצמו, כמ"ש **בכתבים** הלכות שופר בביא[ו]ר קץ שם לחשך (איוב כח, ג), יעו"ש, ונתקן ג' קווין חג"ת, ועדין נשאר לתקן עון קרי סוד הדעת, וז"ש במה אדע כי אירשנה.

והשיבו, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועבדום ת' שנה, ר"ל לתשלום ת' שנה, כי נגד ג' קווין תיקן אברהם יצחק יעקב גימטריא ק"ץ שם לחושך, ונשאר רד"ו לתיק[ו]ן קרי של חו"ג שבדעת, ואז צדיקים ירשו ארץ, והב"ן.

ובתקונים (תס"ט) דף ק"ב ע"ב, וז"ל: אדם חאב במחשבה ובעובדא וכו', כד אתא אדם בגלגול באברהם איתנסי בעשר נסיונות, כי מחשבה איהו י', באברהם נתנסה במחשבה, ביצחק במעשה, ביעקב כלול תרוויהו וכו'. ובדף קי"א ע"ב: בגין דא אתגלגל אדם, בג' אבהן. ובדף קי"ב ע"ב בהג"ה: אדם חטא במחשבה, חשב מ"ה וכו'. ובדף קי"ג (ע"ב) אתא אדם במשה, ש' מן משה שקיל לתלת אבהן, מ"ה דלי' כגוונא דאדם מרכבתא דלי' הוי במשה כמו בתלת אבהן וכו'. [**ובזוהר** פ' בהר דף קי"א ע"ב כ', אדה"ר בע"ז וג"ע ושפיכת דמים שחטא, ניתקן באבות יעו"ש.]

[**ובזה** יובן משנה בעדיות (פ"ב מ"ט), ומספר הדורות לפניו והוא הקץ וכו', שנרמז הקושי[א] הנ"ל ותרוצו.]

[**אח**"ז מצאתי בספר **נוף עץ חיים** פ' כי אדם פגם בע"ז, ותיקן אברהם על ידי שם מ"ה, ושפיכת דמים יצחק תיקן בסוד דם האדם, וגילוי עריות תיקן יעקב גם על ידי מ"ה בנה"י וכו', א"כ מבואר במ"ה אדע וכו'].

•

ועוד יש לומר על מצוה זו שהזכירה יהי' דוקא על ידי הרעתם בשופר וחצוצרות. נ"ל לפרש פסוקי תהלים סימן ד' (ב-ט), בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת(ה) לי חנני ושמע תפלתי בני איש עד מה כבודי וגו', עד גמירא.

ותחלה נבאר פסוקי תהלים סי' צ"ב (ו-טז), מ"ה גדלו מעשיך וגו', בפרוח רשעים כמו עשב וגו', להשמדם עדי עד וגו', כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און ותרם כראם קרני וגו'.

והוא, דאמרו חז"ל (עי' שמ"ר כא ה, זח"א פא:) ופרעה הקריב (שמות יד, י), שהקריב את ישראל לאביהם שבשמים וכו'. ולכאורה הי' קשה, אם כן לזכות יחשוב לו שעל ידו נתקרבו לאביהם שבשמים, וז"א, לנצח נאבד זכרו.

ונ"ל דשמעתי ממורי בענין קשוטי הכלה שמקשטין אותה בכמה מיני לבושין, כדי שיבואו לקירוב הזווג על ידי שמצאה חן בעיניו על ידי הקשוטין, ובעת הזווג אשתליל' מלבושיהן בקירוב בשר וכו'. ומבשרי אחזה אלוה כביכול, שהתפלה היא השכינה כלה עליונה, והשושבין הוא הצדיק שעל ידו נעשה היחוד וזווג עליון, בתפלת מעומקא דליבא מייחד התפלה שהוא הכלה לאלהי ישראל, והוא זווג עליון. וע"כ קודם הזווג צריך לקשטה בכמה קשוטין מלבושין וכנ"ל.

וצריך שתדע משם לבושין הגורם לקשוט, וע"כ נודע מה שמצינו כי הפרי הוא הצדיק, והלבוש אל הפרי הוא המוץ ותבן, הרשעים, שאי אפשר בטבע הבריאה להוציא הפרי בעצמו בלתי לבושי המוץ ותבן, כי אם לעתיד, על דרך שאמרו חז"ל עתידה ארץ שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (שבת ל:), ויבואר זה אח"כ. ובעת אשר שליט אדם באדם לרע לו של השליט, והטעם **בכתבים** להוציא נצוצי קדושי חיותו יעו"ש. ולדברינו הנ"ל מבואר כי הרשע הנקרא לבוש, ומיצר לצדיק כדי שיקרא ממיצר, א"כ הוא קשוטי לבושי השכינה, שגורם להתפלל ממצר, ונעשה יחוד התפלה שהיא הכלה עם דודה. וכאשר נעשה היחוד אז כביכול אשתליל מלבושי', ויתפרדו כל פעלי און. עד כאן תוכן דבריו, הגם שאין זה לשונו, ודפח"ח.

ונ"ל שזהו מרומז מ"ש **בכתבים** בכוונת שירה חדשה וכו', ששם הוא במיצר הגרון גורם לשירה וכו', יעו"ש. ור"ל כמו שהי' אז בצאתם ממצרים ובאו לים, ופרעה הקריב, שהיו במיצר כדי שיצעקו אל ה' ויעשו יחוד וזווג, ואז אשתליל מלבושי', וסוס ורוכבו רמה בים (שמות טו, א), שהם הלבושין שאין בהם צורך אח"כ וכו'. וכ"כ בילקוט תהלים המוץ אמר אני עיקר וכו', ויש לפרש עד"ז. וז"ש (דברים א, מד) כאשר תעשנה הדבורים, יעו"ש.

ובזה יובן מה גדלו מעשיך ה' וכו', בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד. ור"ל כי תכלית הרשעים למשול ולשלוט על עם דל הם הצדיקים, הוא כמו עשב שיש פרי ולבוש, כך הצדיק הוא אשר פרי"ו יתן בע"תו, והרשעים הם כמוץ ותבן לבושי הפרי והתבואה. ומאחר שנקרא לבוש, שע"י הלבושין נעשה קשוטי הכלה כדי שיזדווגו

ויתייחדו, והוא התפלה שהיא הכלה ליחדה עם אלהי ישראל, שצועק ומתפלל בצר לו זה קורא ממיצר, ואז נגמר היחוד ואשתליל מלבושי', וזהו להשמדם עדי עד. ואתה מרום לעולם ה', כי נתרומם מדה הנקרא לעול"ם עד ה'. וזה שאמר כי הנה אויביך יאבדו וגו', ותרם כראם קרני, שהיא הכלה וגו'. צדיק כתמר יפרח, כי בעלות השכינה, גם הצדיקים עולין למעלתן הרמתה, כי תמר הוא דכר ונוקבא וכו', וז"ש שתולים בבית ה', וק"ל.

(**ובזה** יבואר משנה בפסח על התבואה וכו' (ר"ה טז.). ויבואר פסוק שיר השירים (ה, ב) אני ישנה ולבי ער). (ובזה יובן ג"כ צחות לשון דוד המלך נעים זמירות ישראל).

ובזה נבאר משנה פרק י"ח דשבת (קכו:) מפנין אפילו ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש וכו'. והקשה בש"ס השתא חמש מפנין ד' מבעי, אמר רב חסדא ד' מה', וה' מאוצר גדול. ושמואל אמר ד' וה' כדאמרי אינשי, ואפילו טובא וכו'. ופירש **רש"י** כדאמרי אינשי, חשבון קטן תחלה, ואם יצטרך יותר מפנה יותר.

וכתב הרמב"ם בפרק ך"ו מה' שבת (הט"ו) וזה לשונו: וכיצד מפנין, כל אחד נוטל ד' או ה' קופות עד שגומרין וכו'. והקשה **הראב"ד** איך מזכה שטרי לבי תרי, דמפרש מתני' כרב חסדא וכשמואל, עכ"ל. והרב **מגיד משנה** תירץ, דפסק כרב חסדא בחדא וכשמואל בחדא יעו"ש. ולי נראה לדקדק עוד, שכפל תבן ותבואה, דמספיק באחד, דליתני תבן או תבואה. וגם במה שאמר אורחים ובהמ"ד, דה"ל ליסתם לדבר מצוה שרי, ומדוע פרט אלו דוקא.

ונראה דלשון רב חסדא דקאמר ד' מה' וכו', יתפרש מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דמצינו אל השכינה מדריגות שונות בחינת נער ובחינת נערה, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב לח:) שהיא בחינת ליל, ובחינת לילה. כשהיא בחינה ד' בסוד דלה ועני' שאינה ראוי לזווג, מחמת שהתבואה היא במוץ שלה שהיא הקליפה, ואז היא בחינת נער. מה שאין כן כשהיא בחינת ה', שנכנס היסוד שהוא צורת ו', תוך **ד** ונעשה **ה**, אז נקראת נערה. ובזה הנערה באה אל המלך (אסתר ב, יג) - כי על ידי היסוד שנקרא ז"ה, נעשה נערה וראוי לזווג, ובאה אל המלך. ואז התבואה נתמרח ונקי' ממוץ ותבן, שהם הקליפות שהוסרה ממנה.

וכדי להבינך בסוד לבוש ענין שנכנס היסוד בה, לפי מה שכתב **בכתבים** ענין שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), כי שבע היא השכינה, ונפילת הצדיק על ידי הרשעים המצירין להם, הוא להקים השכינה, על דרך ופרעה הקריב (שמות יד, י) שעל ידו נעשה יחוד וכו' (עי' שמ"ר כא ה, זח"א פא:). וז"ש כי שבע יפול צדיק, ו' תוך ד', ונעשה ה', ואז וקם,

כי נעשית נערה, ובזה באה אל המלך שהיא קימה ודאי, ואז יתפרדו כל פעלי און בסוד אשתליל מלבושי' כנ"ל.

ואפשר שזה רמז מה שאמרו חז"ל (ברכות ד:), נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה, ב), ולא תוסיף דנפיל עוד, קום בתולת ישראל, דלא תוסיף קום מעצמה כמו בזמנין קדמאין, רק אני אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט, יא), כמו שכתב **בזוהר** ויקרא דף ו' (ע"א-ע"ב), יעו"ש. ור"ל כי ולא תוס[י]ף קאי אלפניו ולאחריו, כי עד עכשיו היתה קם מעצמה על ידי נפילת הצדיק המעיקין לו, כמו שאמר ופרעה הקריב וכו'. מה שאין כן לעתיד לא יהי' שום נפילה, כי אני אקים, דאחיד בידה להקימה, והוא להסיר את לב האבן מישראל, שיתעוררו בתשובה בלי שום נפילה, כמאן דאחיד בידא דחברי' להקימו. וז"ש רבי יוסי זמין הקדוש ברוך הוא לאכרזא התנערי מעפר וכו' (ישעיה נב, ב), יעו"ש בזוהר ויובן לך.

ובזה תבין הפלוגתא בסנהדרין דף (צח) [צ"ז] (ע"ב) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וכו' שנאמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים וגו', דברי רבי אליעזר, ורבי יהוש(י)ע סבירא לי' לא בכסף תגאלו (ישעיה נב, ג) לא בתשובה ומעשים טובים וכו' עד למעני אעשה (ישעיה מח, יא). ונ"ל דפליגי, דמר סבירא לי' קום בתולת ישראל מעצמן. ומר סבירא לי' אני אקים את סוכות דוד, כמאן דאחיד בידי' דחבריה, לסייען בתשובה בשובה ונחת, על ידי סיוע הקדוש ברוך הוא ישובו בלי נפילה המעיקים אותן, רק בנחת יושעון, וק"ל.

ובזה יובן קושיית **מהורש"א**, דלמר קשה מה עביד בפסוקי דמר וכו'. ולדברינו אתי שפיר.

ובזה יבואר פסוק (תהלים ל, ב) ארוממך ה' כי דליתני, דכתב **בכתבים** שנעשה מן דל"ת ה' וכו'. כי ר"ל ארוממך מה שדליתני אתה ולא אני מעצמי, כמ"ש אקים את סוכת דוד הנופלת, שנעשה מן ד' ה', וק"ל.

ובזה יובן פסוק (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. ודרשו חז"ל בסוטה (לו:) דידע ע' לשון וכו'. והענין, כי היסוד נקרא יוסף, וירידת יוסף למצרים הוא בסוד שבע יפול צדיק וקם, שנפל וירד הצדיק שהוא ו' למצרים, סוד מצרים שהשכינה הנקרא ים, בסוד ים סוף, היתה בסוד ד' על ידי המצירים ומעיקים לה, והוא על דרך שראיתי **בטור ברקת** סוד נחלה בלי מצרים נחלת יעקב, יעו"ש. ואל שבע יפול צדיק, ונתחבר ו' עם ד' ונעשה ה', ועי"ז וקם.

וז"ש עדות ביהוסף, כי עדות הוא לשון אל דעות ה' (שמואל א ב, ג), בסוד (עי' בראשית ד, כה) וידע את חוה אשתו שהוא לשון חיבו[ו]ר, שנתחבר ו' עם ד' ונעשה ה', ונקרא יהוסף. וגרם לו זה ושמו בצאתו ע"ל ארץ מצרים, שהוא שליט ומושל על המצירים ומעיקים לו.

כי שפת לא ידעתי אשמע, ור"ל כי שפת היא השכינה, שפת הים סופא דדרגין, וכל זמן שלא ידעתי, לא נעשה חיבור וידיעה הנ"ל, מה שאין כן עכשיו שידע והבין זה שירידתו ונפילתו שם למצרים הוא לתועלת השכינה הנק' שבע, סוד אשמע שיש לו ב' פ[י]רושים ושניהם אמת, לשון וישמע שאול את העם (שמואל א טו, ד), לשון חיבור וקבוץ. גם הוא לשון הבנה וידיעה. ועל ידי ידיעה זו שהבין עתה, מה שאין כן מקודם שלא ידע ולא נעשה חיבור ויחוד, מה שאין כן עתה, אשמע, להבין ולידע זה, מיד וקם, שנתחבר נהורא תתאה בנהורא עילאה כמ"ש **בזוהר** בראשית שהיא ה' עילאה סוד ע' רבתי. ועל ידי יסוד שהוא ברית הלשון, נתחברה ה' תתאה שכינה גימטריא לשון ג"כ, שנקראת על שמו, שנתחברה אל ע', ונעשה ע' לשון, מזה ידע ע' לש[ו]ן, וז"ש שפת לא ידעתי אשמע, והבן.

ואפשר שזה רמז הש"ס (סוטה שם) בא גבריאל ולמדו ע' לשון, ומזה ידע ע' לשון וכו'. דנודע **בכתבים** כי היסוד נקרא גבר, כי שם מתקבצין הגבורות, וזה סוד ערב יום הכפורים שלוקחין תרנגול הנקרא גבר לכפרה, בסוד כפיות הגבורות יעו"ש. ולפי הנ"ל שעל ידי היסוד נתחברה השכינה גימטריא לשון, עם אמא עילאה הנקרא ע' רבתי, וזה סוד ע' לשון, ונוצר תאנה יאכל (פריו) [פריה] - שעל ידי יוסף נעשה חיבור זה, לכך זכה על ידי גבריאל שלמדו ע' לשון, והשם יכפר.

וזה שאמר (סוטה שם) יוסף שקידש שם שמים בסתר וכו'. ונודע הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט, כח) הוא או"א וכו'. מה שאין כן יהודא קידש שם שמים בגלוי, כי בו רומז ב' בחינ[ו]ת הנ"ל, בחינ' ד' בחינ' ה', וכמו שאמר **בסבא** משפטים (קד.), יעו"ש.

קרח

ויקח קרח (טז, א). ודרשו בש"ס (סנהדרין קט:) שלקח מקח רע לעצמו. להבי[ן] זה, נבאר פסוק פ' שלח לך (במדבר טו, טז) תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם. להבן פסוק זה, וגם כפל ולגר הגר אתכם, דהוי לי' לומר לכם ולגר ותו לא.

ונבאר פסוק ישעיה סימן נ"ב (ז), מה נאוו על ההרים רגלי (ה)מבשר משמיע שלום מבשר טוב וגו'.

דאיתא במסכת תמיד (כח.) תניא רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם, יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח בעולם טובה וברכה באה לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר (משלי כד, כה) ולמוכיחים יונעם ועליהם תבוא ברכ(ו)ת טוב. ויש אומרים יחזיק באמונה יתירה, שנאמר (תהלים קא, ו) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי וגו'. אמר רבי שמואל בר נחמ(י)ני כל המוכיח את חבירו לשם שמים, זוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר (משלי כח, כג) מוכיח אדם אחרי, ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנאמר (שם) חן ימצא ממחליק לשון.

ויש להבין זה, מה ענין שני בחינות א(י)לו יחד, דהיינו שיאהב את התוכחות או יחזיק באמונה. ובפרט לפי הגירסא שיבור האדם לעשותה ויאהב את התוכחות עשותה. ביא[ו]ר ש"ס זה כתבתי לקמן במקום אחר, יעו"ש.

ונבאר ש"ס דמכות (כג:) דאמר רבי שמלאי תרי"ג מצות נתנו למשה בסיני שנאמר (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה, תו"רה גימטריא תרי"א, ואנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו, הרי תרי"ג וכו' עד בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה. והקשו **הקדמונים** איך אפשר למעט המצות וכו'. ועוד הקשו, כי רמ"ח מצות עשה, פירש **רש"י** להחיות רמ"ח איברי אדם וכו', וקשה וכי אפשר לכל אדם לקיים רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות ל"ת.

ונבאר ש"ס דשבת (לא.), גיירני על מנת ללמוד תורה על רגל אחד וכו'. וביאור כל זה כתבתי במקום אחר יעו"ש. והעולה משם כי אחת יש לו ב' פנ[י]רושים, וזה נמשך מזה, כשיש אחדות בין איש ובין רעהו אז סגי במצוה אחת. אמנם ענין אחדות המסור ללב, אי אפשר לאדם שיבוא למדריגה זו כי אם שיש לו האמנה בו יתברך, שכל הסיבות הבאה אל האדם בין על ידי חבירו בין על ידי שום נברא הכל בהשגחה פרטיות ממנו ית', כמו שכתוב **ברבי משה אלשיך** מוסר השכל בזה. אמנם האמנה ודביקות הכל עניין אחד, ואי אפשר לבוא למדת הדביקות כי אם שיקיים כל התורה כולה, כמו שכתבתי במקום אחר. וקיום התורה אי אפשר כי אם כשעושה עצמו גר בעולם הזה, וזה שנאמר לאברהם (בראשית טו, יג) ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם. **ובזה** כתבתי ביאור קושיית **הרא"ש**, וביאור קושיית **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ו ה"ה), עיין במקום אחר, יעויין שם.

ובזה יובן ש"ס דשבת, גיירני, שיכול לבוא לידי בחינה זו לעשות עצמו כגר בעולם הזה, ואז אפשר שתלמדני כל התורה, על רגל אחת - שיכול להרגיל עצמו במדת אחדות הנמשך מן רגל אחד, דהיינו יסוד אחד האמנה בבטחון בו יתברך, כי זה נמשך מזה, והכל נמשך כסדר, והבן.

ובזה נבוא לבאר ש"ס דתמיד הנ"ל, כי מצינו בפסוק (משלי ו, כג) נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר. והעניין, כי רמ"ח מצות עשה הם נותנים חיות אל רמ"ח איברי האדם, והחיות הוא נפש ורוח ר"ת נ"ר, וז"ש נ"ר מצוה דייקא.

ותורה אור, דכתבתי במקום אחר **שמעתי** ביא[ו]ר ש"ס (שבת קמה:) מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצוינים, שאינם בני תורה וכו', יעו"ש. והעולה משם, כי לבושי התורה אינו נק' תורה, רק פנימי' התורה נק' תורה, וז"ש ותורה אור שהוא גימטריא ר"ז, סודי תורה הנק' תורה.

ודרך חיים תוכחת מוסר, הכוונה התורה הנק' דרך חיים, שהוא כי עץ חיים (משלי ג, יח), זה בא על ידי תוכחת מוסר, והנה כתבתי במקום אחר טובה קללה שקילל אחיה השלוני יותר מברכות בלעם הרשע וכו' (תענית כ., סנהדרין קה:), והעולה משם מבואר בפסוק משלי סימן (כט) [כ"ח] (כג), מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, ובתנחומא דרש מוכיח אדם אחרי, זה משה שהוכיח את ישראל אחר הקדוש ברוך הוא. ומחליק לשון זה בלעם, שהי' מחניף ישראל לומר עשו תאוותכם, כי הוא אמר ולא יעשה וכו'.

ובזה יובן ש"ס דתמיד הנ"ל, איזה דרך ישרה יאהב את התוכחות, כי דרך חיים תוכחת מוסר, הרי על ידי תוכחות מוסר זוכה אל התורה, שכל העוסק בתורה גורם ברכה לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, כמש"ה (דברים יא, כח) את הברכה אשר תשמעון אל מצות ה' והקללה אם לא תשמעו וגו', הרי וכו'. אמנם קיום כללות התורה, נמשך מן ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), ואהבה זה נמשך מן האמונה שהכל בהשגחה פרטיות ממנו יתברך, שעל ידי זה גורם אהבת חברים כנ"ל, לכך יש אומרים שהדרך שיבור הוא שיחזיק באמונה וכו', כי זה שייך לזה כמבואר, והבן.

ובזה יובן פסוק תורה אחת, דקשה הא תור"ה גימטריא תרי"א, אנכי ולא יהי' לך תרי"ג. וקשה, איך אפשר לכל אחד מישראל שיקיים כל התרי"ג מצות וכו', לכך ביאר הפסוק עצמו, כי אפשר לקיים תור"ה על ידי אח"ת, כמו שתירץ בש"ס בא חבקוק והעמידן על אחת, היינו ב' פירושים הנ"ל - כי על ידי אחדות סגי במצוה אחת, והבן.

ובזה יובן ויקח קרח, שלקח מקח רע לעצמו, כי על ידי שנפרד לעצמו במחלוקת, לכך התורה שנקרא לקח טוב הוא אצלו מקח רע, כתבתי מזה לקמן במ"א.

ובזה יובן פסוק (במדבר כא, א-ב) וישמע הכנעני יושב הנגב, שהוא היצה"ר הוא עמלק. כי בא ישראל, הם התלמידי חכמים בעלי המוסר. שבא דרך האתרים, דרך המרגלים, שנאמר (במדבר יג, יז) עלו זה בנגב - שרימז להם משה רבינו לומר תחלת המוסר פשט חריף שלא לשמה עם היצה"ר. לכך וישב ממנו שבי, שפחה של מטרוניתא (עי' ילקוט

חקת תשסד), כי חלק לבושי התורה הוא שפחה אל מטרוניתא שהיא פנימי' התורה, כנודע בסוד שפחה ועבד שהוא מט"ט וכו', כי על ידי למוד שלא לשמה הוא בשבי כמ"ש במ"א וראית בשביה אשת יפת תואר (דברים כא, יא), שהוא רמז אל השכינה השוכן אתם בתוך טומאתם, בפרט כשעושין המצות עם הגאוה, שאין שבי גדול מזה וכו', יעו"ש.

וידר ישראל נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי, ר"ל אם על ידי תוכחת מוסר שאחר הפשט יוכנעו וישעבדו לבם לאביהם שבשמים, שזהו נתן תתן את העם הזה, המוני עם בני ישראל, בידי, על ידי הפשט נשמע דברי מוסר, אז נעשה שלא לשמה כסא לקדושה שהיא לשמה, וזהו והחרמתי את עריהם, שהיצה"ר השונא שנקרא עריהם, יהי' ג"כ כסא לקדושה ושלל לגבוה, והבן.

ובזה יובן וישלח יהוש(ו)ע שנים אנשים (יהושע ב, א-ב), כי שנים הוא בחינה א', ואנשים הוא בחינה ב', כי בפרטות האדם אחד יש חומר וצורה שהם ב' הפכים כנודע, וזהו לשון שנים. וגם בכללות העולם יש ב' סוגי אנשים, אנשי החומר ואנשי הצורה שהם גם כן ב' הפכים כנודע, וז"ש אנשים. וכמ"ש **בעקידה** (פ' בראשית שער ח) בפסוק (בראשית ב, יח) לא טוב היות האדם לבדו, שלא נקרא פועל טוב כשהיא סוג א' לבד, כי אם שיהי' משני הפכים, וזה שאמר אעשה לו עזר, זכה עזר לא זכה כנגדו (יבמות סג., בר"ר יז ג), אז נקרא פועל טוב כשגובר על המנגדו לעשות מחומר צורה, וזה תכלית בריאת האדם בעולם הזה, כמ"ש **בעקידה** פ' אחרי מות (שער סג) דף קס"ט ע"ג, כי האדם בעולם הזה הוא כמלאך ה' שלובש גוף לעשות שליחותו ית' בעולם הזה כל זמן שהוא לבוש בלבוש הגוף, ויש בזה שכר ועונש, עיין בארוכה שם. וז"ש שנים אנשים מרגלים, שנשלחו בעולם הזה לעשות שליחתו יתברך.

חרש לאמר, כי הגוף נקרא חרס מחרסי אדמה שהוא החומר והגוף, בין בפרטות אדם א' נקרא הגוף חרס, ובין בכללות אנשי החומר נקרא חרס. והצורה שהיא הנשמה נק' לאמר, שנאמר (בראשית ב, ז) ויהי אדם לנפש חיה, ותרגום **אונקלס** רוח למללא. בין בפרטות אדם א', בין בכללות העולם אנשי הצורה, והנשמה נק' לאמר שהוא רוח ממללא. ונשלחו בעולם הזה, לראות את הארץ ואת יריחו, הכוונה לראות את הארץ, בין של עצמו ארציות החומר לראות לעשות מחומר צורה, בין על זולתו. אמנם שלא לטעות בעצמו לומר שהוא בתכלית השלימות, לכך אמר ואת יריחו, כי הירח שהיא הלבנה טעה בזה שלא ידעה חסרונה, כמ"ש במ"א ביא[ו]ר משנה (אבות פ"א מ"א) משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהוש(י)ע וכו', וביא[ו]ר ש"ס (חולין ס:) אי אפשר לשני

מלכים שישתמשו בכתר אחד, ואמר לה לכי לעצמך, ותראה טעותך שאין לך אור כלל וכו', יעו"ש.

ויבואו בית אשה זונה, פירוש מוכרת מזון, כפירוש **רש"י** יעו"ש. ושמה רחב, לילך אחר הרחבת לבם, ויום ולילה לא ישבותו לפקח בעסק מזון ופרנסת ביתם.

וישכבו שמה, שאינן עושים שליחתן, שנק' שכיבה, כמ"ש **בעוללות אפרים** (מאמר יד), מי איכא דניים ע' שנה וכו' (תענית כג.). ויאמר למלך ירי֯חו וגו', ויבואר ממילא, והבן.

עוד יש לומר, דכתבתי ביא[ו]ר שיש ב' סוגי אנשים אחד נגד ההר, וא' על ההר, וז"ש (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. והוא תואר חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), גם היצה"ר, וזה בחינת (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכו', יעו"ש.

ובזה יובן עלו זה בנגב (במדבר יג, יז-כג) ששם היצה"ר. ועליתם את ההר, שגם היצה"ר שנקרא ההר נעשה כסא אל הקדושה, וזה ועליתם את ההר - שיש לו עילוי בזה, כמ"ש במ"א ביא[ו]ר פסוק (במדבר לא, מט) עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו. ובזה תבין מ"ש **בעל הטורים** את ההר גימטריא תורה. שהיא בחינת תעבדון את האלהי' על ההר הזה, והבן.

עוד י"ל, דאיתא בש"ס דיומא (סט:) שהתפללו אנשי כנסת הגדולה ונמסר בידם וכו', יעו"ש. ואחז"ל ש"ס דערובין פרק ט' (לב:) שהי' ראוי זה ליהוש(י)ע לעשות זה, כי משה רבינו לא היה לו זכותא דארץ ישראל וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי (דאמת) [באמת] רצה משה רבינו לעשות זה על ידי מרגלים שנכנסו לארץ ישראל, ואמר עלו זה בנגב ששם היצה"ר. ועליתם את ההר, ר"ל כמו שיהיה לעתיד סוד וכו'. ויכרתו משם אשכול ענבים אח"ד, כי מבואר **בכתבי מוהר"ש אסטרפאלר** והימים ימי בכורי ענבים, אותיות שקודם ענבם חסר י' הם סמא"ל וכו', יעו"ש. רק שנשאו אח"כ במוט בשנים בפרודא, לא עלתה בידם עד לעתיד, והבין, והשם יכפר.

ובזה יובן משפט אחד יהי' לכם, הכוונה כמו שאתה רוצה לשפוט את עצמך בדבר המאורע בינך ובין חברך, כך תשפוט לחברך, והבן. לגר הגר אתכם, **שהרמב"ם** (הל' תשובה פ"ו ה"ו) הקשה על הפסוק (בראשית טו, יד) וגם הגוי אשר יעבודו דן אנ(ו)כי, למה נענשו הרי גזר עליהם וכו' יעו"ש. ונ"ל דהקשה **הרא"ש** על הש"ס למה נענש אברהם וכו' (נדרים לב.), וכתבתי ביא[ו]ר זה במקום אחר וכו' יעו"ש. וכתבתי ביא[ו]ר פסוק (ויקרא כה, כג) כי גרים ותושבים אתם עמדי, אם אדם מחזיק את עצמו כגר בעולם הזה אז הוא תושב בעולם הבא וכו', יעו"ש. ובזה יובן ולגר הגר אתכם, הכוונה, אם בחינה זו

של גר הוא גר אתכם, דהיינו שיעשה עצמו כגר בעולם הזה, אז יוכל לקיים תורה אחת כנ"ל, שזה נמשך מזה וכו' והבן.

ובזה יובן פסוק מה נאוו על ההרים, הכוונה כי תיב(ו)ת הרים יש לו ב' פירושים, אחד ראשי עם שבעיר נק' הרים, ב', כי הגאוה נקרא הר. כמו שכתבתי **ששמעתי** ביא[ו]ר פסוק (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, מה שהי' באחדות הוא על ידי שנתרחקו מן הגאוה שנקרא הר וכו', יעו"ש. וב' פ[י]רושים אמת זה נמשך מזה, כי ראשי עם עלולים אל הגאוה כמ"ש **בזוהר** (ח"ג כג.) אשר נשיא יחטא (ויקרא ד, כב), כתבתי במקום אחר. וזה שאמר מה נאוו על ההרים רגלי המבשר, כי המוכיח בשער נקרא מבשר, כמו שנאמר (תהלים מ, י) בשרתי צדק בקהל רב וכו'.

ועל ידי זה משמיע שלום, דכתבתי ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב, כב), כי על ידי שנתרחק מן הגאוה ולקח בחינת שפלות בחינת אזוב כנודע, עי"ז גורם שיעשה שלום, אגודה אחת.

ועי"ז גורם שהוא מבשר טוב, כי על ידי השלום נק' התורה לקח טוב כנ"ל. ועי"ז משמיע ישועה, כי על ידי השלום אפשר לקיים התורה, כמו שכתבתי ביא[ו]ר פסוק (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן, קשה איך אפשר לקיים כל התורה כולה, ומשני על ידי שלום אפשר לקיים, וזה שאמר ה' יברך את עמו בשלום, וק"ל, ועי"ז קיום התורה גורם ישועה וברכה בעולם, ורעה מסתלקת מן העולם, והבן.

•

בפסוק ויאמר אליהם רב לכם וגו' (טז, ג). פירוש **רש"י**, הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמיכם גדולה. וי"ל מאי לעצמיכם. הגם שזה יש לתרץ, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר אל תבקש גדולה לעצמך (אבות פ"ו מ"ה), ופירש החסיד **מהר"י יעבץ** לעצמך דייקא, עיין שם במקום אחר.

ופסוק ויחר למשה מאוד וגו', לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם (טז, טו). ויש להבין בזה, מאי נקט חמור דווקא. ומאי לא הרעתי וגו'.

ופסוק הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע, ויפלו על פניהם ויאמרו וגו' האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, וידבר ה' וגו' העלו מסביב וגו' (טז, כא-כד). ויש לתמוה באמת מאי טעמא אמר תחלה ואכלה אותם כרגע, מאחר שהוא נגד הסברה, האיש אחד יחטא וגו', ולבסוף הודה לו.

ויותר יש לתמוה על משה רבינו שתמה על השם האיש אחד יחטא וגו', ובאמת אין זה תמי' כלל, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר משנה (אבות פ"ב מי"ג) אל תהי רשע בפני

עצמך, ופירש **במדרש** כי איש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, כי כל ישראל עריבים זה בזה, וז"ש כשאתה חוטא אל תהי סובר שאתה רשע לבדך, כי את כל העולם תכריע לכף חובה, ומעשה עכן יוכיח שנאמר (יהושע ז, יא) חטא ישראל, לכך צריך ליזהר וכו', ולסבה זו נאמר (דברים יז, יב) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וכו' ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל, כי במות האיש ההוא אתה מבער הרע שהי' מעותד לבוא על כל ישראל עבור חוטא זה. ואל זה כיון דוד המלך (תהלים קיט, קלו) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך וכו'.

אמנם כל זה היינו אחר עבור הירדן דווקא נעשו עריבים, כמ"ש בסנהדרין בפלוגתא דר"ל ור"י יעו"ש, מה שאין כן קודם לזה אין שייך טעם הנ"ל.

ונ"ל טעם אחר, ובזה יבואר משנה אל תהי רשע בפני עצמך וכו', וביא[ו]ר פסוק ובערת הרע מישראל וכו', וביא[ו]ר פסוק פלגי מים וכו', וביא[ו]ר הכל בענין אחר. דכתבתי שם ביא[ו]ר ש"ס (ב"מ לג:) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נח, א) אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשה להם וכו', על פי ביא[ו]ר פסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו', כי מצד האחדות של כללות אומה ישראלית וכו'. ובזה יובן אל תהי רשע בפני עצמך, לומר שאינו מזיק לזולתו, כי עצם החטא מתפשט בעולם, וז"ש ובערת הרע מישראל וגו', יעו"ש.

א"כ כ"ז הוא סתירה לטענת משה האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, דיש סתירה לסברה זו מטעם הנ"ל.

וביותר תמוה שהודה הקדוש ברוך הוא למשה ואמר העלו מסביב משכן קרח ודתן ואבירם לבד, בתחילה מאי קסבר ובסוף מאי קסבר.

ובפסוק וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם וגו' (טז, לד). והקשה **בכלי יקר** הוה לי' למימר נסו מקולם וגו'. ופירש נסו לשמוע קולם שצעקו משה אמת ותורתו אמת כדאיתא בפרק הספינה וכו' (עד.) יעו"ש. ויש להבין זה למה נכתב זה בתורה דמשמע דיש בזה תועלת גם לדורות, דאל"כ מה דהוי הוי.

ובפסוק ולא יהי' כקרח וכעדתו כאשר דבר ה' ביד משה לו (יז, ה). ויש לתמוה שזה אין לו שחר. ורבו **המפרשים** בזה.

ובפסוק אתם המתם את עם ה' (יז, ו). יש לתמוה באיזה עניין שייך לומר על משה ואהרן אתם המתם, ששקר גמור הוא, ואיך נכתב בתורה זה.

ונבאר ש"ס דבבא בתרא (עד.), ואמר רבה בר בר חנה, אמר לי ההוא טייעא, תא אחוי לך בלועי קרח, אזלי וחזאי תרי בזעי, הוי נפק מנייהו קוטרא, שקל גבבא דעמרא ומשווה

מיא ואנחי' ברישא דרומחא ועיילה התם, וכי אפיק הוה איחרך אחרוכי, אמר לי אצית מה שמעת, ושמעתי דהוי אמרי משה אמת ותורתו אמת והם בדאים, אמר לי כל שלושים יומי מהדרא להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והם בדאים. והספיקות רבו בזה.

ונבאר ש"ס דראש השנה (פ"ג מ"ח, כט.) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו' (שמות יז, יא), וכי ידיו וכו', אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו'. כתבתי ביא[ו]ר זה במקום אחר, זכאה מאן דאחיד בידא דחביא להעלותו וכו' (זח"ב קכח:), יעו"ש.

וכעת נ"ל באופן אחר, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס הנ"ל (סנהדרין קט:) שלקח מקח רע לעצמו וכו', על פי ביאור פלוגתא (סנהדרין קיא.) ופערה פיה לבלי חוק וכו' (ישעיה ה, יד), דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכו'. ובזה יובן פסוק (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן, קשה איך אפשר לקיים כל תרי"ג מצות, ומשני ה' יברך את עמו (עמו) בשלום וכו', וק"ל. ובזה יובן ויקח קרח, שלקח מקח רע לעצמו, התורה שנקרא לקח טוב ומתנה טובה, נעשה אצל קרח מקח רע, על ידי שנפרד להיות לעצמו, וק"ל, יעו"ש.

העולה מזה, כי מן השלום יוצא ב' תועלת, א' שיכול כל אחד מישראל לקיים כל התרי"ג מצות על ידי השלום וכו'. ב' כשיש שלום אין מקום לעונש לחול, כמ"ש בש"ס (ירושלמי פאה פ"א ה"א) דורו של אחאב גם שהיו עובדי ע"ז, לפי שהי' שלום ביניהם נצחו וכו'.

בהיפך כשאין שלום אז אי אפשר לכל אחד לקיים כל התרי"ג מצות כנ"ל, ואז יש מקום לעונש לחול ח"ו, כמ"ש (ירמיה ט, יא-יב) על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי, וכמ"ש **הט"ז** באורח חיים סימן מ"ז יעו"ש. וכן כתבתי במקום אחר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד (אסתר ג, ח), לכך את דתי המלך מלכו של עולם אין עושים, שאי אפשר לכל אחד מישראל לקיים כל תרי"ג מצות, וראוין לעונש ח"ו וכו'. סבה ב' כשאין שלום אז חלק לבם עתה יאשמו, מה שאין כן כשיש שלום מאריך אף.

אמנם סיבת השלום ומניעתו נמשך ממדת השפלות וז"ש (שמות יב, כב) ולקחתם אגודת אזוב וכו', והגאוה, כאשר נבאר אח"ז. ובזה יבואר משנה הנ"ל כאשר ירים משה ידו וכו'.

ובזה יובן, ויקח קרח, שלקח רע לעצמו, ממה שנפרד לעצמו הי' התורה אצלו מקח רע כנ"ל.

ויחר למשה מאוד ויאמר לא חמור אחד מהם נשאתי, הכוונה לא חמור אחד מהם נשאתי, כי על ידי פרודם לא יכולתי להעלות ולשאת אנשי החומר, כאשר כתבתי

בביאור משנה הנ"ל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, שהוא בחי' הפירוד וכו'. ומעתה ע"כ לא הרעותי את אחד מהם, כי נסתר טענותם שאמרו אתם המתם את עם ה', שכוונתם אם כהן המשיח יחטא מזה נמשך אשמת העם מצד האחדות וכנ"ל, וזה אינו, כי הם נפרדו מן האחדות כנ"ל, וא"כ לא הרעותי את אחד מהם, שאין החטא שלי גורם רעה לאחד מהם שיחטאו הם על ידי שנמשך ממנו, כי כל זה הוא באחדות מה שאין כן בפירודם.

ובזה יובן הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע, והוא ענין כמו חטא עכן, שאיש אחד חטא ונאמר חטא ישראל, כי הכל אחדות אחד וכו'.

והיה טענת משה רבינו ע"ה, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, הכוונה מאחר שהוא אחד דייקא, שנפרד מן הכלל כנ"ל, א"כ איך שייך טעם הנ"ל שיתפשט חטא של האיש שהוא בכללות העם, דכל זה שייך כשיש אחדות, מה שאין כן בפירודם. נמצא חומרו קולו, כי חומר העבירה של הפירוד, גורם להקל שלא יענש כללות ישראל עבור איש אחד שחטא, מאחר שנפרד מהכלל. והודה הקדוש ברוך הוא לדבריו, ואמר העלו מסביב למשכן דתן ואבירם וגו', והכלל ינצלו. ונשאר לבאר פסוק נסו לקולם וגו', ופסוק ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו', ויבואר זה אח"כ וק"ל.

ובזה יובן ש"ס דבבא בתרא הנ"ל, תא אחוי לך בלועי קרח וגו', שהוא מוסר לדורות, כי בני קרח לא מתו ועדיין הם בכל דור ודור, לכך צריך לידע סיבת בליעתן, החכם יראה רעה ונסתר מחטא זה וגו'. והם ב' סיבות, וזהו שאמר וחזאי תרי בזעי דנפיק מנייהו קוטרא, שהוא חרון אף של הקדוש ברוך הוא בעולם על סיבת הפירוד שנק' בזעי, א' שנפרדו אנשי החומר מאנשי הצורה, וכמים אל הפנים כן לב אדם לחבירו ולא יוכלו אנשי הצורה להעלות אנשי החומר, וזש"א הכתוב לא חמור אחד מהם נשאתי וכו'. ב', שנפרדו אנשי החומר עצמן זה מזה, כמ"ש הכתוב (משלי כא, י) לא יוחן בעיניו רעהו וגו', וזה גורם שלא יוכל כל אחד לקיים תרי"ג מצות במניעת השלום, לכך נפק מנייהו קוטרא, כי על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי. וגם כי חלק לבם עתה יאשמו.

ועצה יעוצה, להסיר מכשול זה, לבוא למדריגות השלום ולקיים מצות עשה ואהבת לרעך כמוך, שהוא כלל בתורה[32].

אמר לי אצית מה שמעת, שעל ידי שמועה זה יקחו מוסר, ויוכלו להנצל מפירוד לבבות, ויזכו לשלום.

[32] **או** י"ל, דכתבתי במקום אחר דכתב רבי משה אלשיך בפ' קדושים (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך אני ה', כי באחדות ישראל למטה גורם אחדות בשרשל למעלה. וזש"ה ואהבת וגו', עי"ז גורם אני ה' ליחד ב' מדות אני ה' וכו', יעו"ש. ובזה יובן תרי בזעי - א' למטה וא' למעלה, והבן.

ושמעתי דהוי אמרין משה אמת ותורתו אמת, ויש להקשות דהל"ל תורת משה אמת, כי בזה חטאו ועכשיו יתודו על חטאם. ונראה דכונתם כי בחי' משה שייך להתורה, ובחינת התורה שייך למשה, ובצירוף שניהם יחד נשלם תיבת אמת, שהוא קיום העולם כנודע. **ונבאר** ש"ס דשבת (עי' לא.) העמידיני על רגל אחת, והשיבו מה דסני לך לחברך לא תעביד. דהיינו מצות עשה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), כמ"ש **מהרש"א** יעו"ש. כתבתי ביא[ו]ר זה במ"א, יעו"ש.

וכעת נראה לי לפרש פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה', ויש לפרשו **בב' פנים**. והענין, כי שאלת הגר היה חדא דשמעת מני ב', **שאלה א'** קושיית **הרמב"ם** בספרו **מורה נבוכים**, איך הזהיר ואהבת לרעך כמוך, כי השנאה מתנוצץ בלי שום כוונת רשע, בפרט אם חבירו עשה לו רעה וכו', כתבתי מזה במ"א יעו"ש. וזה ששאל העמידיני על רגל אחת, שאהי' רגיל במדת האחדות עם חבירי מאחר שהוא תלוי בלב.

שאלה ב', כי יש מצוה א' בתורה הכולל הכל, והוא מצוה (דברים י, כ) ובו תדבק, וזה ששאלו העמידני על רגל אחת, ר"ל להיות רגיל לדבק באחדות יתברך שלא יפרד ממנו. **והשיבו** על שניהם מה דסני לך וכו', דהיינו ואהבת לרעך כמוך וגו', שיש בו ב' פנ[י]רושים והוא ב' תנ[י]רוצים על ב' שאלות הנ"ל. תירו[ו]ץ על שאלה א' הנ"ל, דכתבתי במקום אחר מוסר השכל, כשלא נעשה רצון האדם מן חבירו, הוא לרמז לו שהוא לא עשה רצונו ית', לכך אין עושין רצונו, וזש"ה (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד וגו', יעו"ש.

ובזה יובן דשפיר השיב לו על שאלה הא' העמידיני על רגל א', להרגיל עצמי באחדות עם חבירי, שהוא בלתי אפשרי כקושי' הרמב"ם הנ"ל, והשיבו בזה מה דסני לך, דהיינו כשלא נעשה רצונך מן חברך, הוא רמז לך כי לחברך לא תעביד, כי הקדוש ברוך הוא נקרא רעך ורע אביך וגו' (משלי כז, י), ורמז לך הקדוש ברוך הוא בזה שלא נעשה רצונך מן חברך, לפי שלא עשית רצונו ית' שנקרא חברך, ולכך לחברך לא תעביד לעבור על רצונו ית'. וגם משמע חברך כפשוטו, וה"ק מה דסני לך שלא עשה חבירך רצונך, עבור זה לחברך לא תעביד שום רעה, כי אני ה' העושה זה לרמז לך כנ"ל לטובתך.

ובזה יובן הפסוק ואהבת לרעך כמוך וגו', והכוונה ואהבת לרעך כמוך גם שגמלך רעה או שלא עשה רצונך, כי אני ה', הכל ממני בהשגחה פרטיות. וכל זה לטובתך, וז"ש אני ה', שהם ב' מדות א' דין ב' רחמים, והכוונה כי זה הדין הוא רחמים, כמבואר בפסוק ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, והכא נמי ממש כך הוא, על ידי הדין ירגיש לשוב עד ה', וזה הוא חסדו ית', והבן.

ושאלה ב' הנ"ל העמידיני על רגל אחת, איך ירגיל עצמו לדבק באחד וכו'. השיבו ג"כ כהוגן. ונבאר משנה הנ"ל כאשר ירים משה ידו. דכתבתי במקום אחר קושיית **הקדמונים** משה רבינו שהיה עניו ושפל, איך אפשר זה וכו'. והעולה משם, כי חסרון זולתו תלה בעצמו וכו', וכן המעלה שדבר עם הקדוש ברוך הוא פנים אל פנים תלה בזולתו, כמאמרו ית' למשה שיאמר לישראל בשבילכם נדבר עמי וכו'. היפך סברת קרח ועדתו שתלה החשיבות בעצמו והחסרון בזולתו, לכך אמרו למשה ואהרן אתם המתם את עם ה', שמהם נמשך החסרון והחטא לזולתם וכו'.

ובזה יובן שבא הציווי במצות ל"ת ולא יהיה כקרח וכעדתו כאשר דבר ה' ביד משה לו. והכוונה שבא ציווי הקדוש ברוך הוא לדורות הבאים לנהוג במדת משה, לתלות החשיבות שבו בזולתו, ולא יהי' כקרח וכעדתו שנהגו בהיפך, רק יהי' כאשר דבר ה' ביד משה לו לעצמו, בשביל ישראל נתייחד הדבור עם משה, כך ראוי לנהוג לכל ישראל, וק"ל.

וגם הם עצמן התוודו אח"כ ואמרו משה ותורתו אמת ואנחנו בדאים, הכוונה כי בחינת משה שהוא השפלות, גורם שלום בין איש לחבירו, היפך הגאוה הגורם פירוד בין איש לחבירו, כתבתי מזה במ"א יעו"ש, כנודע ומפורש בכמה מקומות עיין עליהם. ולכך בחינת משה שייך להתורה, והתורה שייך לבחי' משה, כי עי"ז יוכל לקיים תרי"ג מצות. כמו שכתבתי לעיל ביאור פסוק ה' עוז לעמו יתן, וקשה האיך אפשר לקיים כל התרי"ג מצות, ומשני ה' יברך את עמו בשלום וכו'.

וזהו כוונות הפסוק (תהלים פה, יב) אמת מארץ תצמח, כי התורה נק' אמת כמ"ש (משלי כג, כג) אמת קנה ואל תמכור, מארץ תצמח - מי שמשים עצמו כעפר ארץ מזה תצמח התורה, כמבואר בש"ס דערובין (נד:), ממדבר מתנה (במדבר כא, יח), מי שמשים עצמו כמדבר שהכל דשין בו וכו', יעו"ש.

לכך שפיר אמרו משה ותורתו אמת, שני בחינות יחד הוא אמת לקיום העולם, מה שאין כן אנחנו בדאים, ר"ל יחידים שנפרדו מהכלל, לכך הגיהנם פערה פיה עליהם לבלי חוק אחד, כנ"ל.

ובזה יובן ג"כ מ"ש וכל ישראל נסים לקולם, ולא אמר נסים מקולם. כי (כי) נסו לשמוע קולם שאמרו משה ותורתו אמת, שהוא מוסר השכל על ידי השפלות הגורם שלום לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, שהוא יסוד קיום כל התורה כולו וכו', והבן.

ולכך בכל ראש חודש אומרים זה, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס בבא בתרא (עה.) זקנים שבדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהוש(י)ע כפני לבנה, אוי לאותה בושה

וכו'. כי הלבנה טעה ולא ידעה חסרונה שאין לה אור מעצמה, עד שאמר לה לכי לעצמך ותראה חסרונך וכו', יעו"ש. ובראש חודש שהלבנה בתכלית המיעוט והחסרון, נמשך החסרון זה לבני אדם ג"כ, לטעות בטעות זה שאינן יודעין חסרונם. לכך בכל ראש חודש מתוודין זה, להורות מוסר לבני אדם שידעו חסרונם, ולא לטעות כנ"ל, והבן.

ונחזור לענין הנ"ל, דכתבתי במקום אחר דכתב הרב **מהר"י יעבץ** במסכת אבות במשנה מאד מאד הוי שפל רוח (פ"ד מ"ד), וז"ל: ודע כי המופת המובהק לכל התורה הוא השפלות, וההיפך הגאוה, משל לשני בני אדם שיש לכל אחד אלף דינרים, א' דר בכפר ומסתכל למטה ממדריגתו ומתגאה עליהם, והשני דר בכרך שמסתכל למעלה ממדריגתו שישפיל עצמו נגדם. כך מי שהוא רחוק מהשי"ת וממלאכיו וחסידיו מתגאה על שלמטה ממנו, אמנם הצדיקים אשר השי"ת לנגדם תמיד, ישפלו לנגדו עד עפר בהסתכלם למעלה במעלת השי"ת ובמלאכיו וחסידיו וכו', יעו"ש.

ובזה יובן משנה הנ"ל, והי' כאשר ירים משה ידו, ר"ל כשנתגבר בעולם בחינת משה, שנק' ידו וחלקו, דהיינו מדות השפלות. מה נמשך מזה, שמסתכלין ישראל כלפי מעלה בדרך הנ"ל הגורם שפלות, והוא מדריגה לבחי' השלום וכו', לכך וגבר ישראל, כי הם היפך שני בזעי קרח הנ"ל, כי כשיש שלום יש קיום התורה כנ"ל, וגם כשיש שלום אין פורעניות יכולה לבוא בעולם וכו'. מה שאין כן כאשר יניח ידו וכחו שהוא בחי' השפלות, שלא נתפשט בעולם השפלות רק הגאוה גברה בהן, ומזה נמשך פירוד לבבות ח"ו, לכך וגבר עמלק שהוא עצם חטא פירוד לבבות, והוא ג"כ העונש ח"ו, וק"ל.

ובזה יובן שאלה ב', העמידיני על רגל א' כנ"ל, והשיבו מה דסני לך וכו', דהיינו ואהבת לרעך כמוך. וכי תימא איך אפשר כנ"ל, ומשני הפסוק עצמו אני ה', כי הצדיקים אשר השי"ת לנגדם תמיד ויודעים כי אני ה', ישפלו לנגדו עד עפר וכו', ועל ידי השפלות הוא בנקל לבוא לבחי' השלום, שהוא ואהבת לרעך כמוך, והיינו בהסתכלו תמיד למעלה כי אני ה', והבן.

אמנם בדרך פנימי יש לבאר משה ותורתו אמת וכו'. ונבאר ש"ס דסוכה (נג.) אם אני כאן הכל כאן. ונבאר ש"ס דסוטה (מט:) אמר רב נחמן אל תתני ענוה דאיכא אנא וכו', והוא תמוה. ונבאר פסוק פ' בא (שמות י, כו) גם מקננו ילך עמנו כי ממנו נקח לעבוד את ה', ואנחנו לא נדע מה נעבוד עד בואנו שמה. כתבתי מזה במקום אחר.

ונראה דכתב **הרמב"ם** הלכות דעות (עי' פ"ב ה"ב-ה"ג) ביא[ו]ר משנה (אבות פ"ד מ"ד) מאד הוי שפל רוח בפני כל האדם, כי בכל המדות דרך המצוע הוא טוב, מה שאין כן במדת הגאוה צריך לנטות עד קצה האחרון, וז"ש מאד הוי שפל רוח וכו'. וכיצד

יעשה שיוכל לנטות עד קצה האחרון, ינהג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה ולבש בלוי הסח(ו)בות עד שיעקור ממנו גובה הלב וכו', יעו"ש.

ואני כתבתי מזה במקום אחר, מאד מאד הוי שפל רוח, והטעם בפני כל האדם, והכוונה כי הקדוש ברוך הוא נקרא האדם עליון, והוא כולל כל בחי' אדם, והצדיקים שמסתכלין למעלה ועומד בפני כל אדם שהוא הקדוש ברוך הוא, ראוי שישפיל עצמו מאד מאד וכו', יעו"ש.

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר **דשמעתי** ביא[ו]ר פסוק (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב וגו', ר"ל שיהי' תואר אדם צריך שיהי' תואר זה, דהיינו שפל ועניו כמאמר משה רבינו ע"ה (שמות טז, ז) ואנחנו מה וכו', יעו"ש.

ויש ליתן טעם למה באמת הי' משה שפל ועניו, מלבד הטעם הנ"ל. נ"ל דכתבתי במקום אחר ביאור משנה (אבות פ"ג מ"א) מאין באת ולאן אתה הולך **דשמעתי ממורי זלה"ה**, כי העושה מצוה גדולה או למד תורה הרבה והתפלל בכוונה, לא יכנוס בלבו שום התפארות שהוא עשה זאת, כי אם מלכות שנק' אני מן אדני היא עשתה זאת, ובאם לאו גורם ח"ו שמסתלק י' מן אני, ונשאר אן וכו', יעו"ש. ולכך משה רבינו ע"ה שהי' בחי' הדעת, הבין וידע שכל פעולותיו ומעשיו הטובים אינם מצד עצמו, רק מן מלכות הנק' אני וכו', והבן.

ובזה יובן מאד מאד הוי שפל רוח, ר"ל מאד, כשירצה שיהי' תואר אדם, אינו כי אם על ידי מאד שהוא בחינת מ"ה, שהוא ג"כ גימטריא מאד, שהוא שפל רוח כמשה רבינו ע"ה וכנ"ל, והבן.

ובזה יובן ש"ס דסוטה הנ"ל, אל תתני ענוה וכו'. שהוא כמו סוגיא אל תקרי וכו'. שאי אפשר למתני ענוה, כי אם שיודע דאיכא אנא, בחי' השכינה שנק' אנא כנודע, והיא העושה הכל ולא האדם מצד עצמו, ואז אפשר שיהיה עניו מה שאין כן בלאו הכי, והבן.

ובזה יובן ש"ס דסוכה, אם אני כאן הכל כאן, ר"ל אם בחינת הלל כאן שהוא מדת הענוה, שיודע בעצמו שכל מעשיו הטובים אינו מצד עצמו רק מצד השכינה, בחינת אני כאן. מה שאין כן בהיפך, כאשר מתגאה, אז מסתלק י' מן אני ונשאר א"ן, ואין אני כאן רק א"ן. ושפיר קאמר אם אני כאן הכל כאן, כי אני יש לו ב' פרושים, א' בחי' הלל, וא' בחי' שכינה שנקרא אני, ושניהם אמת, כי זה נמשך מזה, והבן. וז"ש אם אין אני כאן מ"י כאן, כי תיבות מ"י גימטריא א"ן עם הכולל[33].

[33] **ובזה** יבואר (אבות פ"א מי"ד) אם אין אני לי מי לי, היינו ממש כאמור. ואם לא עכשיו אימתי, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר קושית התוספות (פסחים נ: ד"ה כאן) עד שמים חסדך (תהלים נז, יא) וכו', תחלה שלא לשמה ואח"כ לשמה וכו'. ובזה יובן, אם לא עכשיו לשמה, אימתי, וק"ל.

ובזה מבואר ג"כ מ"ש במ"א ביאו[ו]ר קושיות **התוספות** על **רש"י**. ולפי הנ"ל מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי שני הפרושים אמת, והבן.

ובזה יובן פסוק גם מקננו ילך עמנו. כי בחינת אדם הדומה לבהמה שנק' מקננו, שהוא מדת הענוה, צריך שילך עמנו. ואנחנו לא נדע מה נעבוד, איך נזכה לבחי' מ"ה שהוא מדות שפלות, עד בואנו שמ"ה, שנזכה לבוא לבחינת הדעת שהוא בחינת משה, אותיות שמ"ה, וכנ"ל, והבן.

ובזה יובן מה שאמרו משה אמת ותורתו אמת, כי משה במלוי הנ"ל גימטריא מו"ת, ומשה עצמו סוד הדעת בחינת **א**, הרי ואמ"ת, וז"ש משה אמת.

ותורתו אמת, דכתבתי במקום אחר קרוב ה' לכל קוראיו באמת (תהלים קמה, יח), לקשר הדבור שהוא מלכות סוף דבר, על ידי ממוצע ז"א בחינת קול, אל ראש שהוא בינה סוד המחשבה עליונה, הרי אמ"ת בחי' ראש תוך סוף, וכאשר תורתו הוא בבחי' אמ"ת, מקשר מלכות בחינת אני אל בחינת אין אשר שם אין שופ"ר, ונתפרדו כל פועלי און, והבן.

•

בפרשה קרח בסופו, בפסוק (יח, לב) ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו, ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו. ויש להקשות, ל"ל ולא תשאו עליו חטא, כי מהיכי תיתי שיהיה עליו חטא. ומה שדרשו חז"ל לדיוקא אתי, קשה למה שונה מצוה זו מכל המצות, שלא נאמר בהם דיוק זה. עוד, איך שייך מצוה זה בכל אדם ובכל זמן. ושאר הספיקות עם ביאורן כתבתי במקום אחר, יעו"ש.

וכעת נראה לי לבאר זה, דאיתא במשנה (ו) פי"א דתרומות, וז"ל: מגורה שפנה ממנה חיטי תרומה, אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת, אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין.

להבין זה נ"ל דכתב **בזוהר** בלק דף קפ"ח ע"ב, מאמר הינוקא בפסוק (במדבר טו, יט) והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' וכו'. וכן **בזוהר** פ' עקב דף רע"ב (ע"א) מובא ענין זה קצת בסגנון אחר, וז"ל: במאי אתרמת שכינתא דהוא אות ה' מן חטה וכו', כי ח"ט מן חטה הוא מוץ ותבן, לכך פטור ממעשר שהוא אות י', דאסתלק מינה אות י' עישור דילה וכו'. ומבואר שם ענין זה בארוכה בב' מקומות הנ"ל דברים נפלאים, יעו"ש.

ולהלביש קצת ענין זה, נ"ל דכ' **בפרי עץ חיים** הלכות קריאת שמע פ"ג וזה לשונו: כי על ידי חטא אדם הראשון נפלו כל נצוצות נשמות קדושות לתוך הקליפות, ואין בהם כח לצאת משם כי אם על ידי גלות השכינה עם גלות ישראל שהם בכל ע' אומות, אז

מלקטין הנשמות מהקליפות, ובסיומן אז יבוא משיח במהרה בימינו וכו', יעו"ש. וזה עיקר תכלית עבודת האדם בתורה ועבודת ה' לברר נצוצין, שהוא תיקון השכינה וכו'.
והנה מלבד חטא אדה"ר צריך עוד לתקן ולברר מצד עונותיו בגלגול הקודמים, כנודע ומבואר זה **בכתבים**, יעו"ש. והנה בתיקון חטאיו ועונותיו אין צריך לחפש בכל חורין וסדקין, רק עד מקום שידו מגעת, כמפורש בש"ס **ובזוהר**, יעו"ש.
ובזה יובן משנה הנ"ל, מגורה שפנה ממנה חטי תרומה וכו', הכוונה כי בתיקון חטאיו ועונותיו הרומזים באות ח"ט מן חט"ה, ונשארה השכינה באות י' מן חטי תרומה שהופרש ממנה מוץ ותבן, שאז יכול להרים השכינה ולהעלותה מן הגלות, על ידי שבירר ופינה ממנה מוץ ותבן, שנק' חטי תרומה. מכל מקום אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת, לעיין ולחפש בכל חורין וסדקין רק עד שידו מגעת, וז"ש אלא מכבד כדרכו וכו', והבן.
ובזה יובן פסוק הנ"ל, ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו, דהיינו להרים השכינה על ידי שתיקן, גם שאינו מלקט א' א' בחורין וסדקין אין עליו חטא, כי בתיקון העיקר נתקן גם הטפל ג"כ, ולא נשאר עליו שום חטא, והבן.
והנה שמעתי ממורי זלה"ה, כי תיק[ו]ן בעלי תשובה, העיקר הוא על ידי גדולי הדור שיכול להעלותו ולקשרו בשרשו וכו', ודפח"ח. לכך אמר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר פסוק (במדבר יז, ו) אתם המתם את עם ה', על ידי ביא[ו]ר ש"ס דבבא מציעא (לג:) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נח, א), על ידי ביא[ו]ר פסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, שיש בו ב' פרושים, וכל אחד יתלה החסרון בעצמו. וז"ש עדת קרח אתם המתם את עם ה', כי מהם נמשך זה, ובאמת זה אינו.
ובזה יובן ואת קדשי בני ישראל לא תחללו, לתלות החסרון בהם. רק שלא תמותו אתם נמשך להם איזה חטא, כדי שיתחבר עמכם להעלותכם, והבן.
ועל פי זה נבאר הפטורה בפ' (חוקת) [קורח] ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה (שמואל א יא, יד). וי"ל מאי לכו, באו הל"ל. **ב**' כפל לכו ונלכה, דהל"ל רק ונלכה. **ג**' למה דווקא בגלגל יחדש המלוכה. **ד**' מה הוא חדוש המלוכה.
ונ"ל דכתבתי במקום אחר, דכתב **הרמב"ם** (סה"מ מצוה קעג) העמדת המלך הוא מצוה, שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך. והרב **אברבנאל** סותרו, דאין זה מצוה, דא"כ למה התרעם עליהם שמואל (שמואל א ח, ו) כשאמרו (תנו) [תנה] לנו מלך לשפטנו (שמואל שם ה-ו), ועוד דכתיב ואמרת וגו'.

ויש לתמוה על האברבנאל, איך הוא נגד הש"ס (סנהדרין כ:) דאמרו, ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ, ואחד מהם להעמיד מלך. ועל הרמב"ם קשה, דכתיב (דברים יז, יד) ואמרת אשימה עלי מלך, דמשמע רשות. ועוד למה התרעם שמואל וכו'. ועוד בפסוק בתורה כתיב אשימה עלי מלך, ושם כתיב תנה לנו מלך. הגם דקושיא זו תירץ **בכלי יקר** (דברים יז, טו), עלי משמע שיהא מושל עליך, מה שאין כן תנה לנו מלך משמע שיהי' המלך בידם שימשולו עליו, לכך התרעם.

והעולה משם כי הרמב"ם עם האברבנאל לא פליגי, רק מר אמר חדא ומר אמר חדא, *שיש* בעניין העמדת המלך ב' בחינות, וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע יד, ד), והיינו באומרו אשימה על"י מלך וכו', אז הוא מצוה כסברת הרמב"ם, וזה צדיקים ילכו בם. מה שאין כן באמרם תנה לנ"ו מלך וכו', אז אינו מצו"ה ופושעים יכשלו בם. א"כ מצוה זו נמשך אחרי המחשבה, אם המחשבה על"י מלך אז הוא מצוה, ואם לאו אין מצוה.

והטעם שנשתנה מצוה זו להיות נמשך אחר המחשבה יותר מן שאר מצות, נ"ל כי עניין המלוכה נמשך מן בחינת מלכות שהוא השכינה, וכ"כ **בתיקונים** ד"א דף ס' (ע"א) וז"ל: ובגין דשכינתא היא מלכות על בר נש, אתמר בי' שום תשים עליך מלך וכו', יעו"ש, לכך לפי מחשבתן כך נעשה, והבן. והנה **שמעתי ממורי זלה"ה** פירוש הפסוק (קהלת ט, י) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי חנוך מט"ט הי' מייחד על כל תפירה קבה"ו וכו', ודפח"ח. א"כ מיד במחשבה זו שאמר אשימה על"י מלך, אז מעלה מלכות עד המחשבה, והיא עליו ממש. מה שאין כן באומרם תנה לנו מלך, שיהי' למעלה ממלכות, לכך התרעם שמואל. וכמו שכתבתי במקום אחר לא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ, כג), שהוא רוצה לעלות למעלה מהשכינה שנק' מזבחי, אז גורם שתגלה ערותך עליו וכו', יעו"ש.

אמנם לתקן דבר זה מה שאמרו תנה לנו מלך על דרך הנ"ל, אמר שמואל נחדש המלוכה, לתקן ולחדש להעלות מלכות אל מקומה, אל המחשבה שנק' חכמה, מאתר דאיתנטילת, כי ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט).

לכך אמר לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה, כי שמואל הנביא לשטתו אזיל, דאיתא בירושלמי מסכת תענית (פ"ב ה"ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי וכו'. והענין, דכתבתי ביא[ו]ר ש"ס (מגילה כח:, נדה עג.) כל השונה הלכות בכל יום וכו', וביא[ו]ר (בכורות ח:) אית לן בירא בחקלא עיילי' למתא וכו', וביא[ו]ר פסוק (דברים לא, א) וילך משה וגו', אפס שהוא ביא[ו]ר ארוך אמרתי עתה לכתוב בקיצור.

ונבאר פסוק (שמואל א ב, ו) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, והקשה **בזוהר** פ' בלק (רה.) וכי השם הוי"ה שהוא תכלית הרחמים הוא ממית ומחיה, ומשני וכו', יעו"ש ואני כתבתי ביא[ו]ר זה במקום אחר, יעו"ש.

והענין, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, **ושמעתי** כי עוברי בעמק הבכא וגו' (תהלים פד, ז), שיורד הצדיק דרך גיהנם כדי להעלות הרשעים האוחזים בו, מה שאין כן המבזה וכו', ודפח"ח. ואני כתבתי שיש דוגמתו בעולם הזה, והוא על פי ביא[ו]ר ש"ס (ר"ה פ"ג מ"ח) כי מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן וכו', וביא[ו]ר ירושלמי לבש שמואל חלוקן של ישראל וכו', והוא על פי משל שר אחד ששינה לבושו לבוש בגדי פחותי הערך כדי להתחבר וכו' יעו"ש, וז"ש כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, והוא על דרך ואת קדשי בני ישראל לא תחללו, וכנ"ל.

ובזה יובן כי הפסוק עצמו ביאר ב' בחינות הנ"ל, א' ה' ממית ומחיה, כי מה שנזדמן איזה חטא לצדיק, כדי שיתחבר עם המוני עם להעלותן, וז"ש ממית כדי להחיות, והוא מצד החסד והרחמים. גם בחינה ב', מוריד שאול ויעל, כי נשמת הצדיק יורד בגיהנם בסוד הגלגול כדי להעלות משם נשמות הרשעים, וזהו מוריד שאול ויעל, והבן.

ובזה יובן ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה, כנגד מה שחטאו ואמרו תנה לנו מלך, והתרעם עליהם שמואל, והטעם כנ"ל, ועתה לתקן דבר זה צריך לחדש המלוכה. ועניין התיקון הוא לכו ונלכה, כי על ידי שנתרחק מהשי"ת שנקרא הליכה, עי"ז גרמו לנו ג"כ ריחוק שנקרא הליכה ג"כ, וז"ש לכו ונלכה, ובתיקון שלנו יתוקנו הם ג"כ. וזהו בסוד הגלגל בב' בחינות הנ"ל, ה' ממית ומחיה, מוריד שאול ויעל. כי לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאתי, תיקן עצמו להעלותן ולחדש המלוכה עמהם, להעלות השכינה עד המחשבה שהוא חידוש המלכות, ונתקיים ואמרת אשימה עלי מלך, לא כמו שאמרו תנה לנו מלך. ונתקיים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, שהוא ממש חידוש המלוכה במלכות להעלותה אל שרשה, והבן.

ואגב נבאר עוד פירוש אחר בש"ס הנ"ל כל השונה הלכות. **דשמעתי ממורי** זלה"ה, כשלומד איזה הלכה ואינו מבין אז הוא בבחי' מלכות, וכשמבין ההלכה על אמיתתה אז מעלה מלכות אל הבינה וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן כל השונה הלכות, כי תחלה למד ולא הבין, לכך הוא שונה ואמר פעם שנית כדי להבין ההלכה, ואז מקשר מלכות בבינה שנק' עולם הבא, לכך נוצר תאנה יאכל פרי' - שנקשר הוא שם ג"כ, לכך הוא בן עולם הבא, והבן.

חקת

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וגו', ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה וגו', ולקח עץ ארז ואזוב וגו', זאת התורה אדם כי ימות באוהל וגו', וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא וגו', ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי (יט, א-יז). וי"ל, **א'** למה נתייחד הדבור לאהרן עם משה, ואח"כ למשה לבדו נאמר דבר אליהם, ויקחו אליך וגו'. **ב'** בפירוש לאמר. **ג'** דהל"ל דבר אליהם זאת חוקת התורה, ולא להקדים וכו'. **ד'** זאת חקת התורה, כאלו אין חק זולתו בתורה, וזה אינו. **ה'** אליך מיותר, וחז"ל (במ"ר יט ו, תנחומא חקת ח) דרשו, לך אני מגלה טעמי פרה ולאחרים חקה וכו', למה בפרה דוקא נתגלה רק למשה ולא לאחרים. **ו'** תואר פרה אדומה צריך טעמא, הא החטא קרוי אדום, ובא פרה לכפר ולקנח החטא, כמו שדרשו חז"ל (תנחומא שם) תבוא אמה ותקנח צואת בנה וכו', א"כ הי' ראוי שתהי' פרה לבנה לקנח החטא הנקרא אדום, כמו שמצינו שאין כהן גדול נכנס לפנים בבגדי זהב רק לבנים וכו' (ר"ה כו.).

ז' אלעזר הכהן, דהל"ל סתם, ודרשת חז"ל (ספרי חקת א) בסגן, ידוע. וכי תימא אותה לאלעזר, ולדורות בכהן גדול כדרשת חז"ל (יומא מב:), קשה באמת למה, דהא פרשת פרה נאמרה לדורות ג"כ. **ח'** טעם למה מחוץ למחנה. **ט'** ארז ואזוב וגו' (י) קשה, בשלמא אזוב שאם חטא ישפיל עצמו כאזוב, כמ"ש **ר"מ דרשן**, מה שאין כן ארז למה, אדרבה וגו'. [**י'**] וכל כלי פתוח וגו', דהל"ל כלי פתוח וכו', כל ל"ל.

י"א, דפירש **רש"י** לפי שהשטן ואומות העולם, מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב וכו'. שהוא תמוה, מה לאומות העולם והשטן במצוה זה דוקא. גם כפל מה המצוה ומה טעם וכו'. [**י"ב**] ענין שני הפכים בנושא אחד בעסק הפרה צריך טעמא, שמטמא טהורים ומטהר טמאים וכו' (במ"ר יט, א). ומ"ש במדרש (שם) זש"ה (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד וכו', ג"כ צריך ביא[ו]ר. **י"ג**, איך שייך מצוה זו בכל אדם ובכל זמן, שהתורה היא נצחי, ובפרט שסיים בפרשה זה והיתה להם לחקת עולם וגו', ובזמן הזה אין פרה ואין עפר פרה וכו'.

וכדי לבאר זה, נבאר מדרש (במ"ר יט, ד) אמר רבי יהושע כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא (ויקרא כא, א), אמר לו משה רבינו ע"ה רבונו של עולם אם נטמא במה תהא טהרתו, לא השיבו, (באותו) [באותה] שעה נתכרכמו פניו של משה, כיון שהגיע לפרשה פרה אדומה א"ל הקדוש ברוך הוא

כשאמרת אם נטמא במה טהרתו, זו טהרתו, ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, ע"כ. והוא תמוה.

ונבאר משנה סוף חולין (פי"ב מ"ה) לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר המצורע, ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה (דברים כב, ז) למען ייטב לך והארכת ימים, ק"ו על מצות חמורות שבתורה. והספיקות בזה יבואר מאליו.

ונראה, דכתבתי במקום אחר שהקשה **בעקידה** (פ' אחרי שס"ד) על עקביא שאמר הסתכל וכו' מאין באת מטפה סרוחה וכו' (אבות פ"ג מ"א), אדרבה בזכרו פחיתת חומרו יש לפטור עצמו מהדין וכו', יעו"ש. אח"כ מצאתי **במדרש** [**שמואל**] במשנה חביב אדם שנברא בצלם (אבות פ"ג מי"ד), שהקשה זה המשנה על עקביא, ופירש וכו', יעו"ש.

ואני כתבתי שם דעקביא עצמו בא לתרץ זה, כי מדריגות הגאוה והשפלות הוא טענת היצה"ר נגד האדם, וצריך האדם שיעשה לעצמו עזר כנגדו וכו'. וכתבתי במקום אחר זש"ה (תהלים קו, טז) ויקנאו למשה במחנה, במדות השפלות. ולאהרן קדוש ה', שעשו לו בגדי קודש לכבוד ולתפארת, להשתמש במדת הגאוה והתפארות, והיינו מחוץ למחנה, אבל בפנים הי' קודש, כמבואר במ"א יעו"ש, אלא שלקח קרח מקח רע לעצמו וכו' (סנהדרין קט:).

ובזה יובן וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, ר"ל שיאמרו לישראל שיקחו מדריגות משה השפלות, ומדריגות אהרן הכבוד והתפארת, להשתמש במדת אלו. שזאת היא חקת התורה, ר"ל כללים גדולים וחקים טובים לכללות התורה להיות לו עזר נגד היצה"ר. שאם היצה"ר משפילו שאינו ראוי להתקדש, יאחז כנגדו מדת התפארת - מצד נשמתו ראוי לכך. ואם היצה"ר מגיס רוחו שכבר הוא קדוש וטהור, ישפיל עצמו מצד השפלות חומרו.

אך דלפי זה טעמו ונימוקו עמו, ואין זה חקה, לכך פירש **רש"י** לפי שהשטן [ואומות העולם] מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה וכו'. כי השטן הוא סמ"אל גימטריא ענ"וה, והוא שאל מה המצוה הזאת לכם ענוה ושפלות, היפך הסברה שלא יהי' מרמס לרגלי עם הארץ, וכמ"ש במשנה (אבות פ"ב מ"ה) במקום שאין אנשים השתדל להיות איש וכו', ופירש **במדרש** [**שמואל**] בשם רבי מנחם כך וכו', מובא במ"א. ואומות העולם האוחזין במדת התפארות והגאוה, כמ"ש סוף ואתחנן (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט וגו', שאתם ממעטים עצמיכם (חולין פט.), אברהם אמר (בראשית יח, כז) אנכי עפר ואפר, משה ואהרן אמרו (שמות טז, ז) נחנו מה, לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון (ישעיה יד, יד), וסנחרב אמר מי בכל

אלהי וגו' (מלכים ב יח, לו), חירם אמר מושב אלהי' ישבתי וכו' (יחזקאל כח, ב). לכך אומות העולם שואלין מה טעם יש בה במד(ו)ת הגאוה, שהיא מדה שלנו ולא לכם.

לכך הוצרך לכתוב חקה, כי למשה שהוא בחינת דעת, ולכל אדם שיש בו בחינת דעת נקרא משה, ודאי לך אני מגלה טעם פרה, כמבואר שהוא נגד היצה"ר, שאם מטמא בשפלות, שאינו ראוי האדם לגדר קדושה וחסידות מצד פחית' החומר, ראוי לטהר עצמו מצד קדושת נשמתו, ואם מטהרו ראוי לטמאו. וא"כ שוב(ר) שפיר יש טעם לטמא טהורים ולטהר טמאים, והיינו טעם נכון למשה. אבל לאחרים, שהם בבחי' אחוריים, גדר השכחה בלי דעת, הוא חקה, ומכל שכן לשטן מלך זקן וכסיל, שהטעם הוא נגד היצה"ר, ודאי נעלם ממנו טעם זה, וגם לאומות העולם שאין להם דעת בקליפה כנודע, ודאי להם חקה.

ואחר שאמר בדרך כלל, חזר לפרט בדרך פרט, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך, על שמך, בחינת הדעת הנקרא משה, ערום יעשה בדעת ובתחבולות יעשה מלחמה נגד היצה"ר, שאם היצה"ר משפילו שהוא בחינת משה שהי' עניו ושפל וסבלן, מכל מקום אם הוא עצת היצה"ר וכאמור, יעשה כנגדו ויקחו פרה אדומה, ר"ל הגאוה נק' פרה, כמ"ש במשנה דר"ה פ"ג (מ"ב) כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן וכו'. וכאשר כתבתי מזה במ"א דקאי על גסות הרוח דנקרא קרן, כמ"ש (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע וכו', יעו"ש. וכבר ידוע מ"ש **היעבץ** במשנה דאבות (פ"ג מ"א), כי הגאוה הוא שורש לכל העבירות וכו', יעו"ש, א"כ שפיר נק' אדומה על שם החטא, וז"ש פרה אדומה. ושפיר דרשו חז"ל תבוא אמה היא הגאוה, ותקנח צואת בנה, של היצה"ר שנקרא צואת בנה, שהוא המתעב ומלכלך במעשים צואים, ולהלבישו בגדים צואים כנודע. אשר לא עלה עליה עול מלכות שמים.

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, ר"ל דנודע מ"ש **בזוהר** (ח"א עו., ח"ג עה:) והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו), אילין רמ"ח שייפין וכו'. והכוונה שיהיה הכבוד והגאוה לבוש מבחוץ נגד היצה"ר, אבל לא בפנים, כמו שכתבתי במקום אחר אהרן יערוך אותו מחוץ לפרוכת וכו' (שמות כז, כא), יעו"ש. ושחט אותה לפניו, להמתיקו, על ידי שישתמש בגאוה לשם שמים נעשה הרע כסא אל הטוב, ונמתק הרע אל הטוב, וז"ש ולקח עץ ארז, לבוש הגאוה מבחוץ, ואזוב מבפנים השפלות, כמו אהרן, והשליך אל תוך שריפת הפרה, והבן.

ובזה יובן מדרש הנ"ל, אמר רבי יהושע לנפש לא יטמא בעמיו, והיינו מצד מעלת נשמתו ראוי להתקדש ולדבק בו ית' תמיד, לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), ולנפש שהוא המחשבה, לא יטמא גם שהוא בעמיו, כמו שכתבתי בזה במ"א יעו"ש.

ושאל משה רבינו ע"ה מהש"י, אם נטמא במה טהרתו, ולא השיבו באותה שעה, שלא היה אהרן עמו, כמו שפירש **האלשיך** שם (פ' חקת, יט א-ב) לשיטתו, יעו"ש. ולדברינו אתי שפיר, כי היצה"ר מטמא לאדם שאינו ראוי לדבק בו ית' מצד השפלות חומרו, שא"כ היה אז מעלת משה לבד, ולא השיבו הש"י אז, מה שאין כן כאן שהיה אהרן עם משה, אז א"ל פרשת פרה אדומה. וזה יהיה טהרתו נגד היצה"ר, שהיה מעלת אהרן, ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת וכו'. וז"ש ולקחו לטמא, ר"ל מי שיצה"ר מטמאו שאינו ראוי לקדושה, יש תקנה ולקחו מעפר שריפת החטאת שהיא הגאוה שורש לכל עון ולכל החטאת, נגד היצה"ר, לטהר הטמא, וכאמור, והבן.

ובזה יבואר משנה הנ"ל, דכל זה לא דברה תורה להשתמש במדת היצה"ר שהיא הגאוה אלא במלחמה הנ"ל, מה שאין כן בלאו הכי לא יטול אדם אם על בנים, היא הגאוה, שהיא אם ושורש להבנים, שיצאו תולדות טובים מהגאוה שנלחם בזה נגד היצה"ר, וכנ"ל. אפילו לטהר את המצורע, שהתקנה שישפיל דעתו והיא טהרתו, היפך טומאתו שהיא הגאוה. אך שאי אפשר שיהי' למלך ושר ענוה מבחוץ, שיהי' השפלות גאוה, כמו במשל המלך שבקש מהרופאים שיחי' לעולם וכו', ויעץ ללבוש הגאוה מבחוץ ושפלות מבפנים, וז"ש אפילו לטהר את המצורע וכו'.

והטעם, שהוא מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, דהיינו העולם שכולו ארוך, והיינו למיימינים בלימוד לשמה אז אורך ימים בימינה, ולא למשמאילים שהוא לכבוד ולתפארת שנק' שלא לשמה (שבת סג.) כמ"ש **התוספות** בברכות (יז.) ובפסחים (נ:) יעו"ש, דאז עושר וכבוד הוא בשמאלה וארך ימים בימינה, וכדמסיק שם בש"ס למימינים וכו', והבן כי קצרתי.

ואתי שפיר ג"כ מי יתן טהור מטמא לא מדריגה אחד, רק יראה לכאן ולכאן, לפעמים יאחז מדריגות השפלות ולפעמים הכבוד והתפארת, והכל במשקל בכיון במישור, וק"ל. ואתי שפיר ג"כ וכל כלי פתוח אשר אין צמיד, דלא מבעיא בכלי פתוח הפיו לדבר דברים בטלים, כאשר שמעתי זה בשם **הרב רבי יואל** ודפח"ח, כי לפום צערא אגרא וכו' (אבות פ"ה מכ"ג). אלא אפילו אם ירצה לפתוח פיו בחכמה, מכל מקום יש עת לחשות ועת לדבר, אם התורה חביבה פזר ואם לאו כנס (ברכות סג.). וז"ש וכל כלי פתוח אפילו בדברי תורה אם אין צמיד פתיל עליו - עת לחשות וכו', וק"ל.

•

עוד י"ל ביא[ו]ר פסוק (יט, ב-ג) ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום, ונתתם אותה לאלעזר הכהן וגו'. ובמדרש (במ"ר יט, א) זאת חקת, זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד וכו' יעו"ש.

גם לבאר פלוגתא **הרמב"ם והראב"ד**, דכתב הרמב"ם במנין המצות מצות עשה להיות אפר הפרה מטמאין לאדם טהור, ומטהרין לאדם טמא וכו'. והשיבו הראב"ד וז"ל: אמר אברהם, ולמה לא יחשבו לשתים הטומאה והטהרה.

וכעת נ"ל, דאיתא במשנה דאבות פ"ד (מ"א) בן זומא אומר איזה חכם הלומד מכל אדם וגו', איזה גבור הכובש את יצרו וגו', איזה עשיר השמח בחלקו וכו', איזה מכובד המכבד את הבריות, כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. והקושיא מפורסמת, איפכא הל"ל, איזה חכם הלומד לכל אדם. ומכל שכן לשון מכובד שהוא משמע שהוא מכובד מאחרים שמכבדין אותו, ואיך אמר שהוא מכבד את הבריות. ועל ובוזי יקלו, מה מבזה להקדוש ברוך הוא בזה, ושאר הספיקות.

ואגב נבאר משנה דאבות פ"ב משנה ב': אמר להם צאו וראו איזה דרך ישרה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה וכו', רבי אלעזר בן ערך אומר לב טוב, אמר להם רואה אני את דברי רבי אלעזר, שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שיתרחק ממנה האדם וכו', רבי אלעזר אומר לב רע וכו', וכבר הוקשו **המפרשים**, יעו"ש. **ונ"ל** דכתבתי במקום אחר משנה (אבות פ"ד מ"ג) אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר וכו', על פי **ששמעתי** אל תט לבי לדבר רע וכו' (תהלים קמא, ד), וביא[ו]ר פסוק (יהושע ה, יג-יד) הלנו [אתה] (או) [אם] לצרינו ויאמר עתה באתי וכו'. והעולה משם כשיש לו לב רע, לבו מחייב אחרים, וכשיש לו לב טוב, לבו נוטה לזכות אחרים וכו'.

ובזה יובן שאמר להם צאו וראו איזה דרך ישרה שידבק בה האדם וכו', רבי אלעזר אומר לב טוב, וזה כולל הכל, כשלבו טוב נדמה לו שכולם טובים, ולכך יש לו עין טובה, וגם חבר טוב - שחבורתו טובה ונאה, והוא שכן טוב, וז"ש בכלל דבריו דבריכם. ובהיפך, עין רעה וחבר רע ושכן רע, נכלל הכל בלב רע. וא"כ ראוי לדבק בלב טוב, שבזה מזכה עצמו, וההיפך להרע מחייב עצמו, וכמו שכתבתי שם ש"ס צדיקים יצה"ט שופטן וכו' (ברכות סא:), וק"ל.

ובזה יובן איזה חכם הלומד מכל האדם, גם מרשע, לומר שיש בעצמו ג"כ שמץ מזה החטא מצד האחדות, ונותן לב לשוב, זהו חכם ודאי, ר"ל כשהוא חכם מחזיק לכל אדם לחכם מצד אחדות, לכך הוא לומד מכל אדם, כי חכמת עצמו כבר נודע לו, מה שאין

כן כשילמד חכמת זולתו יהיה תרתי בידו, חכמתו וחכמת זולתו, וכמ"ש (מלאכי ג, טז) אז נדברו יראי ה', שכל אחד מיראי ה' רוצה לשמוע מזולתו, מטעם הנ"ל.

וז"ש איזה מכובד, שהוא סובר שכולם מכובדים, לכך הוא מכבד את הבריות, ומצד האחדות מורה שהוא שם ג"כ, לכך הוא מכובד. וז"ש כי מכבדי אכבד, ר"ל מצד האחדות ראוי לכבד את הבריות, כי הוא מכבד שורש האחדות, שאין נפרד דבר ממנו ית' שהוא היה הוה ויהיה ומהוה את הכל, ושפיר אמר הכתוב מכבדי להש"י אכבד, שמורה שהוא שם ג"כ. מה שאין כן הבוזה בריותיו של הש"י, מלבד שנק' ובוזי של הש"י, אלא גם ובוזי יקלו מעצמן, שמורה על עצמו שהוא נבזה. וכמו שכתבתי אל תהי בז לכל אדם, כי אל תהי מפליג לכל דבר, ואת עצמו בוזה. ולכך מעצמו ובוזי, על ידי שהוא מבזה לכל נברא, נק' בוזי של הש"י מצד האחדות, ולכך יקלו, וק"ל.

ובזה תבין מ"ש **היעב"ץ** במשנה דאבות פ"ד (מט"ו) רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם, והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים וכו'. בשם **הריב"ן שושן**, כי הארי מעלה זנבו על ראשו, והשועל מורידו ראשו תחת זנבו. כמוהו בבני אדם הנכבד מכבד לקטן ממנו, ורואה לו מעלה עליו. והנקלה מבזה להנכבד ממנו ומורידו לארץ וכו', יעו"ש.

והענין, מצד האחדות שהוא מכבד אחרים מורה שהוא נכבד. וכשהוא מבזה לאחרים גם לנכבד, מורה על עצמו שהוא נבזה, כמו שועלים המחבלים כרמים - לחבל על ידי חסרונות ובזיונות לכרם ה' צבאות, והבן.

ובזה יובן שפתח בפ' פרה אדומה בפסוק מי יתן טהור מטמא לא אחד, בתמיה, ר"ל מאחר שהכל אחדות אחד א"כ ראוי שיתן מטמא טהור, שימצא זכות גם לטמא לומר שהוא טהור, ומכח זה יהיה הוא עצמו טהור. וז"ש הלואי מי יתן טהור מטמא, לא אחד בתמיה.

וזהו כוונת הרמב"ם, כי פרה אדומה שהוא אדום בחטא, אלו בני אדם מטמאין לאדם טהור - לחייב את הצדיק, ומטהרין לאדם טמא - לזכות הרשע כמותו, כי יצה"ר שופטן. **ובזה** שפיר השיב הראב"ד, ולמה לא יחשבו לשתים הטומאה והטהרה. כי הרשע אינו מזכה גם לרשע כמותו, כמו שנאמר (משלי כא, י) לא יוחן בעיניו רעהו, וכמ"ש (ישעיה מח, כב) אין שלום אמר ה' לרשעים, וע"כ מיירי בב' סוגי בני אדם, כי הטומאה נגד הרשע ליטמא ולחייב הכל, והטהרה ביד הצדיק להצדיק ולטהר הכל גם לרשעים וטמאים, א"כ ראוי לחשוב בשתים. ושפיר אמרו רמז מוסר כי הפרה אדומה מטהר טמאים ומטמא טהורים. הרמב"ם לשיטתו, והראב"ד לשיטתו בב' סוגי בני אדם, והבן.

ובזה יובן דבר אל בני ישראל ויקחו אליך, ר"ל שיקחו מוסר ממך, שמי שיש לו דעת בחינת משה, גם פרה שהיא אדומה בחטא, יראה למצוא לו זכות להצדיקו לומר שאין בה מום, גם שמעולם לא עלה עליה עול מלכות שמים. ובזה ונתתם לו עזר - שמזכה עצמו, וז"ש ונתתם אל אל"עזר, כי אל בעזרי וכו', והבן.

•

עוד י"ל, ונבאר משנה באבות פ"ב (מט"ז) הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה, אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה וכו'. והקשה **בתוספות יו"ט**, מהא דמנחות (פי"ג מי"א) נאמר בעולה (ויקרא א, ט) אשה ריח ניחוח, ונאמר בעולת העוף (שם, א, יז) אשה ריח ניחוח, לומר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים וכו', משמע שכר הממעיט שוה למרבה, וכאן אמר למרבה נותנין שכר הרבה, משמע מה שאין כן לממעיט.

ותירץ כי זה שמקריב מנחה הוא עני, ולפי שהעני עושה לפי כוחו וממונו, לפיכך שוה לפני ה' כמו המרובה של עשיר. אבל ודאי מי שבכוחו לעשות הרבה ועושה מועט אינו שוה. ומה שאמרו אחד המרבה ואחד הממעט שוה, היינו לפי ערכם וכו'. ומה שאמר כאן אם למדת תורה הרבה וכו', ביכול הוא אומר וכו', יעו"ש.

ולי נראה לתרץ קושיית תוספות יום טוב, ועוד קושיא אחרת שהקשה **בתוספות יום טוב** במשנה דאבות פ"ד (מ"י), רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, והוי שפל רוח בפני כל אדם, ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה וכו'. והקשה **בתוספות יו"ט**, הוי ממעט בעסק, מה קא משמע לן פשיטא. ומשני שלא ימעט משום טורח ועצלות, רק בשביל עסק התורה וכו', יעו"ש.

ונראה דיבואר קושיא הנ"ל של התוספות יום טוב על ידי קושיא זו של התוספות יום טוב, חדא באידך. וכתבתי במקום אחר **בהג"ה**, ביא[ו]ר משנה אל תהי בז לכל אדם וכו' (אבות פ"ד מ"ג), וביא[ו]ר טעם מצות עשה (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, שהוא כולל כל התורה וכו', והוא על פי ביא[ו]ר פלוגתא רבי יוחנן ור"ל בחלק (סנהדרין קיא.), ופערה פיה לבלי חוק (ישעיה ה, יד) וכו'. כי התופס במקצת האחדות תופס בכולו, והדוחה מקצת האחדות דוחה כולה. ובזה תבין פלוגתא הנ"ל, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וק"ל.

והנה אמרו חז"ל (עי' אבות פ"ב מ"ב) טוב תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון וכו'.

ובזה יובן משנה הנ"ל, לא עליך המלאכה לגמור, כי התופס במקצת האחדות תופס בכולו, וכאלו קיים כל התורה והמצות, רק שלא ידחה בידים בהזדמן איזה מצוה, או שהוא פנוי לעסוק בתורה ואינו עוסק, וזהו שאמר ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה בעת הפנאי, שאם כן הוא דוחה הכל. והכל לפי מה שהוא אדם, אם הוא איש פנוי צריך לעסוק בתורה הרבה, ונותנין לו שכר הרבה, כי השכר ועונש אינו הסכמי רק עצמי.

ונ"ל דהיינו דאמר רבי יוחנן היכי דמי חילול השם כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה וכו' (יומא פו.). והכוונה כגון אנא, שהי' איש פנוי בלי עסק דרך ארץ, אם ילך ד' אמות בלא תורה דוחה חלק האחדות ודוחה הכל, ואין לך חילול השם יותר מזה שדוחה בידים חלק האחדות, שדוחה הכל.

ומה שאמרו אחד המרבה, היינו איש פנוי, ואחד הממעיט, שאינו פנוי, שניהן שוין דלא מיקרי דוחה חלק האחדות מאחר שלומד בעת הפנאי.

ובא רבי מאיר ואמר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, והכוונה, נהי דניצול מפערה פיה לבלי חק, שאינו דוחה חלק האחדות כשהוא טרוד בעסק פרנסה. מ"מ אין זה מילי דחסידות, רק ראוי שימעט בעסק ויהי' פנוי לעסוק בתורה הרבה.

ועל דרך הלצה נראה לי מ"ש באבות (פ"ג) [פ"ב] (מ"ז) מרבה נכסים מרבה דאגה. דכתבו **חכמי המוסר** חכם אחד ראה לאדם אחד בדאגה, אמר לו, אם דאגתך על העולם הזה ימעט השי"ת דאגתך, ואם על עולם הבא יוסף ה' דאגתך וכו'. וז"ש מרבה נכסים, אם כן א"צ לטרוד בעסק פרנסתו כמו העני, וצריך שיהי' פנוי לעסוק בתורה ועבודת ה' בעניני העולם הבא, שהיא מרבה דאגה, היפך עסק העולם הזה שימעט דאגה, וק"ל.

או י"ל הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה, דהל"ל הוי ממעט בעסק דרך ארץ ועסוק בתורה, כי עסק ר"ל דהיא עסק התורה. וצ"ל האמת כך הוא, **דשמעתי ממורי** קושיית **הט"ז** (או"ח ס"א סק"ג) אחד המרבה ואחד הממעיט וכו', למה שוין במכוין וכו'. וביאר כי צריך ללמוד ולהתפלל עם מוחין, מה שאין כן וכו', וא"כ אם ממעיט כדי שיהי' לו מוחין לכוין היטב, שוה למי שיש לו מוחין טובים שיוכל להרבות, וז"ש בלבד שיכוין וכו', ודפח"ח. ועיין ענין מוחין, והעולה מזה, כי החיות רצוא ושוב, שיוכל ללמוד ולהתפלל בדחילו ורחימו, היינו להמשיך י"ה ע"י ו' לאות ה' שהוא הדיבור, צריך לפעמים למעט בעסק התורה עד שיחזרו המוחין, וז"ש הוי ממעט בעסק היינו בתורה, כדי שיוכל לע"סוק בתורה להעמיק בדחילו ורחימו, וכמ"ש **הט"ז** באורח חיים סימן מ"ז (סק"א), ענין לע"סוק בדברי תורה וכו', יעו"ש.

ונחזור לענין הנ"ל בענין שלא לדחות חלק האחדות, וז"ש והוי שפל רוח בפני כל אדם, שהוא חלק האחדות להתחבר עמו ושלא לדחותו. ואם בטלת מן התורה בעת הפנאי, דוחה חלק האחדות, אז יש לך בטלים הרבה כנגדך, כדי שיהא נדחה מהכל.

ואם עמלת בתורה יש שכר הרבה ליתן לך. דסיפא בא לפרש רישא, הוי ממעט בעסק וכנ"ל. וז"ש מה שאמרתי אם בטלת מן התורה וכו', היינו בסתם, מה שאין כן אם ע"מלת בתורה ויגע מלמודו, ומכח זה מפגר ומבטל מהתורה עד שיחזרו המוחין, כי החיות רצוא ושוב, אז אדרבה למצוה יחשב, שעושה הכנה ללמוד, ויש שכר הרבה ליתן לו, והבן.

וז"ש מי יתן טהור מטמא לא אחד, ר"ל כי המבטל מהתורה ודוחה חלק האחדות ופערה פי' לבלי חק, כפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש, נקרא טמא, שנידן בגיהנם ששם מדור היצה"ר הנקרא ערל וטמא, כי ז' שמות יש ליצה"ר (סוכה נב.), נגד ז' מדורי גיהנם, ומ"מ יש טהור מטמא, כמו שאמר אם עמלת בתורה וגו', וז"ש מי יתן טהור מטמא לא אחד, ר"ל לא בסוג אחד, כי זה (ה)כוונתו לשם שמים, מה שאין כן זה, והבן.

ובזה יובן ויקחו אליך פרה אדומה, ר"ל שהחטא ביטול תורה נק' פרה אדומה. מכל מקום במכוין לשם שמים כנ"ל נקרא תמימה אשר אין בה מום וחסרון, כי הוא כדי שיוכל לכוין עם הדעת בחי' משה, וז"ש ויקחו אליך, וכנ"ל והבן.

•

בפסוק ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וכו' (יט, ב). ודרשו חז"ל (במ"ר יט, ו, תנחומא חקת ח) לך אני מגלה טעמי פרה, ולאחרים חקה, למה מטהר טמאים ומטמא טהורים. וי"ל למה דוקא למשה נגלה זה יעו"ש, הא התורה תמימה ונצחי, ואיך נוהג פרשה זו בכל אדם ובכל זמן. ועיין ביא[ו]ר מזה במ"א.

וכדי לתרץ זה, נבאר ש"ס דמועד קטן פרק ג' (כח.), אמר רבי אמי למה נסמכה פרשת פרה למיתת מרים, לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. וכ' **התוספות** (ד"ה מה) מכפרת על מעשה עגל, כדאיתא במדרש יעו"ש. וכתב **מוהרש"א** שהוא דחוק וכו'. וכבר בארתי מזה במ"א, יעו"ש.

וכעת נראה לי דכתב **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות דעות (ה"א-ה"ג) וז"ל: חולי הגוף טועמים מר למתוק ומתוק למר וכו', כך חולי הנפשות שונאים דרך הטובה וכו', וז"ש (ישעיה ה, כ) הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים מר למתוק וכו'. ומה הוא תקנות חולי הנפשות, ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות, וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם, עד שיחזרו לדרך הטובה. והמכירים בדע[ו]ת הרעות שלהם ואינם הולכים אצל חכמים

לרפא אותן, עליהם אמר שלמה חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א, ז). וכיצד רפואתם וכו' על דרך המיצוע טוב, ויש שצריך להתרחק עד קצה וכו', יעו"ש.

והנה זכר הרמב"ם סוג מי שמכיר החולי שלו ואינו מבקש רפואה מחכמים וכו'. אמנם יש רעה חולי יותר קשה, שאינו מכיר החולי שלו כלל אם יש לו דעות רעות.

והוא מחמת ב' סיבות, א' מחמת חסרון ידיעה, ב' שהמה חכמים להרע היטב לא ידעו. ושניהם רמוז בש"ס דערובין (פ' חקת) (נג.:), **ובעוללות אפרים** מביאו דף ע"ג, וז"ל: מעשה ברבי יהוש(י)ע בן חנניא שהלך בשדה, אמרה לו תינוקת אחת רבי לאו זה שדה, אמר לה בדרך כבושה אני מהלך, אמרה לו לסטים שכמותך כבשוהו. וז"ש מעולם לא נצחני אדם כי אם אשה תינוק ותינוקת. והנה בלי ספק שלא לתוהו כתב רבי יהוש(י)ע שאלת תינוקת ותשובתה, כי אם ללמד דעת ומזימה בדבר שהוא מעשה בכל יום, שדשים ברגלים התורה והמצות שהיא תבואת השדה אשר ברכו ה', והעם הולכים בשדה ודש ברגליו התבואה, וסוברין מאחר שאחרים כבשו הדרך ההיא אין לו אשמה, כי בדרך כבושה אני מהלך, הטוב אנכי מזולתי כי רבים עושים כך. ועל זה באה התשובה מן תינוקת, ליסטים שכמותך כבשוהו, כי כן ארחות כל בוצע בצע, שכבשו דרך ומנהג רע זה שנו ושלשו בו עד שנעשה כהיתר ודרך כבושה. הרי זה סבה א' הנ"ל, מחמת החסרון ידיעה שרואה אחרים עושין כך וסובר שהוא היתר.

ונ"ל פירוש הפסוק (דברים לב, ה) שחת לו לא בניו, ר"ל מה ששחת דרכו שלא יקרא בניו של השם, מומם של הדור וחסרונם הוא, מצד שהם דור עקש ופתלתל שהם מעקשין דרכיהם, וסובר שהוא היתר.

סיבה ב', שהמה חכמים להרע, להוכיח על אסור מותר. דאיתא ש"ס (עירובין יג:), תנא תלמיד וותיק הי' ביבנה והי' מטהר שרץ בק"ן טעמים, אמר רבא אני (אדין) [אדון] ואטהרנו וכו'. והקשה **התוספות** (ד"ה), מהו חריפות לטהר שרץ שהתורה טמאתו בהדיא, ותרצו. וכתב הוא ז"ל, כי תלמיד וותיק זה הי' מוכיח את ההמון בזה, המראים פנים של היתר על כל מעשיהם הרעים, ואינן רואים חובה לעצמם כלל, ובכל מעשה או פעולה שיצרם מתאוה להם יעשהו מיד, אך יורו היתר לעצמם פעם א' וב' עד שיהי' בעיניהם היתר ממש. והוכיחם תלמיד זה לאמר לא יפה הם עושים, שהרי השרץ הכל מודים שהוא טמא, ואעפ"כ אני אוכל לטהרו בק"ן פנים, קל וחומר שיש כח ביד שכלו של אדם לטהר כל מעשה רע, לכך אין לסמוך על שקול דעתו רק מה שכתוב בפירוש. וז"ש רבא אני (אדין) [אדון] ואטהרנו, וממנו יראה כל משכיל שמרוב חורפו יכול האדם

לשבש כל כשרון המעשה. ובסבה זו אין דברי תוכחה נשמעין בדורינו, לכך אמרו (שבת כא:) בנר חנוכה, מניחו על שלחנו ודיו, עכ"ל.

ונ"ל זש"ה (דברים שם, ו) הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. כי חכם להרע נקרא נבל ולא חכם. וא"כ רמוזין ב' דברים הנ"ל בב' פסוקים סמוכין זה לזה, וק"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר הנ"ל, והוא דיש להקשות על הש"ס ועל התוספות הנ"ל, על הש"ס קשה, דאמר מה פרה מכפרת וכו', מה כפרה יש בפרה דאינו רק לטהר טמא. וכי תימא כמ"ש התוספות לכפר על מעשה העגל, קשה הלא מי שחטא בעדים והתראה בני לוי המיתום, ובלא התראה נגפו, ובלא עדים בדקן כסוטות (ע"ז מד.), והנשארים למה הוצרכו לכפרה על עגל בפרה. ואפשר דלכך כתב **מוהרש"א** על התוספות שהוא דחוק. ומה שפירש הוא דחטאת קריא רחמנא וכו', קשה באמת מ"ט קריא רחמנא חטאת, מאחר שאינו מכפר וכו'.

ונראה לי דקושיא זו הקשה הרב **האלשיך** בפ' כי תשא (שמות ל, ג), ל"ל שקלים כפר נפש על העגל, הא וכו'. ותירץ, שלא מיחו וכו', כי עריבים זה בזה וכו', יעו"ש. והכא נמי בפרה אתי לכפר על מעשה עגל שלא מיחו מצד הערבות. והכפרה היינו הטהרה, כי עבודה זרה נקרא זבחי מתים, וצריך טהרה מטומאת מת על ידי (עפר) [אפר] פרה, וכמ"ש **רבי משה** [ה]**דרשן** פ' בהעלותך. ואפשר שזהו כוונת מוהרש"א שתירץ וכו'. וכי תימא תרתי ל"ל שקלים ופרה, זה יבואר במ"א.

ומעתה מאחר שמצינו שפרה מכפר על שלא מיחו מצד הערבות וכו', א"כ נוכל לומר לכך נסמכה מיתת מרים, לומר לך מה וכו'.

דמצינו היורד ממדריגתו נקרא מיתה, כמו (שמות ב, כג) וימת מלך מצרים שדרשו חז"ל (זח"ב יט:, ח"ג קלה:) שירד מגדולתו, וכן ד' חשובים כמתים וכו' (ע"ז ה.). וז"ש מיתת צדיקים מכפרת, ר"ל מטהר טמאים, לכך יורד הצדיק ממדריגתו כדי להעלות הרשעים מטומאה לטהרה, וכמו שכתבתי במ"א כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:), וביאר הרב **המגיד מהור"ם** על דרך עוברי בעמק הבכא וכו' (תהלים פד, ז). ואני בארתי כי יש דוגמתו בעולם הזה, כי על ידי החסרון שיש בצדיק יוכל להתחבר עם הרשעים להעלותן, כמ"ש ביא[ו]ר ש"ס (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא רבים ידי חובתן, כנזכר במשל שר ששינה לבושו כדי להעלות בן מלך וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, אמר רבי אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, לומר לך מה פרה אדומה מכפרת, ר"ל על מה פרה מכפרת על עגל, עבור אחרים מצד ערבות, ומהו הכפרה

היינו מטומאה לטהרה, כך מיתת צדיקים מה שיורד ממדריגתו, הוא כדי לכפר ולטהר אנשי המוני עם, להעלותן מטומאה לטהרה, וק"ל.

ובזה יובן ויקחו אליך, דוקא למשה. דכתב **הרמב"ם** פרק י"א מהלכות מקוואות (הי"ב) וז"ל: דבר ברור שהטומאה והטהרה וכו', והטבילה מן הטומאות מכלל החקים הוא תלוי בכוונת הלב, וז"ש טבל ולא הוחזק כאלו לא טבל. ואעפ"כ רמז יש בדבר, כשם שהמכוין לבו לטהר, כיון שטבל טהור, ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאת הנפשות שהם מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור וכו', יעו"ש. וז"ש ויקחו אליך, כי משה בחינת הדעת, ויקחו בחי' משה, שיכנס במי הדעת לפרוש מאותן טומאות, אז מטהר הטומאה שהי' בעבר. מה שאין כן מי שמטהר השרץ בק"ן טעמים, שכל מה שעשה הוא לו בהיתר, והוא חסר דעה, א"כ אינו נכנס למימי הדעת לפרוש מטומאתו, לכך מטמא טהורים, אחר שמחזיק עצמו לטהור, והבן היטיב צחות לשון הרמב"ם. זה הוא כלל גדול בכלל ופרט לבאים לטהר, שלא יתיאשו וכו', ודי בזה.

ובדרך פנימי נ"ל לבאר ויקחו אליך פרה אדומה וגו' (יט, ב). דכתבתי לעיל בפ' בהעלותך ביא[ו]ר פסוק (משלי יט, ב) גם בלא דעת נפש לא טוב, וביא[ו]ר פסוק (קהלת ז, יב) ויתרון דעת החכמה תחי' בעלי' וגו', על פי **ששמעתי ממורי** ביא[ו]ר פסוק (תהלים קלט, ה) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה, כי החיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד), וחיות האדם הוא בסוד קטנות וגדלות. וכאשר יתן דעתו לידע שהוא בקטנות, על ידי דעת זה נמתק הדינין בשרשן, כי ה"ג מנצ"פך בדעת ז"א וכו', ודפח"ח. ונודע בימי הקטנות עלול האדם לחטוא, כמפורש **בע"ח** בסופו יעו"ש, ונק' ימי טומאה. ובימי הגדלות נק' ימי הטהרה, לעבוד השם בקדושה ובטהרה.

ובזה יובן, כי ה"ג מנצ"פך גימטריא פ"רה, כאשר נמתקו בשורש ה' גבורות נעשה פרה, כמ"ש **בפרי עץ חיים** בכוונת תפלות י"ח (שער העמידה פ"א), יעו"ש. וז"ש ויקחו אליך בחינת הדעת שהוא בחינת משה, ואז מטהר טמאים, גם שהוא בקטנות אם נותן דעתו בזה אז נמתקה ה"ג פ"ר בשרשן, ונעשה פ"רה, ומטהר טמאים, והבן.

וז"ש פרה אדומה תמימה, ר"ל כשנעשה פר"ה כנ"ל, אז גם אדומה תמימה תהי', בלי מום וטומאה, על דרך אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א, יח), וק"ל.

ואגב נבאר ש"ס פ"ק דשבת (י:) אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר (שמות לא, יג) לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתנה טובה יש לי (בתוך) [בבית] גנזי ושבת שמה,

ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם וכו'. וכתב **התוספות** (ד"ה הנותן) דוקא מתנה וכו', אבל צדקה (משלי כא, יד) מתן בסתר יכפה אף וכו', והספיקות רבו.

ונ"ל דכ' **בפרי עץ חיים** מקראי קודש (פ"א) וז"ל: כי בשבת באים המוחין דאבא הנק' קדש בתוך נה"י שלו, גנוז ולבוש בתוך נה"י דאימא, ושניהם נכנסין תוך ז"א הנקרא ישראל וכו', מה שאין כן בי"ט מקראי קודש וכו'. עוד יש הפרש, כי בשבת בא הדעת דאבא מלובש ביסוד, והוא ארוך ומתפשט תוך ז"א הנקרא ישראל, אבל בי"ט דעת אבא מלובש תוך יסוד אמא הקצר, ונשאר למעלה ברישא דז"א מכוסה תוך יסוד אמא וכו', יעו"ש.

והנה שמעתי ממורי זלה"ה מ"ש חז"ל כל רב בבבל וכל רבי בארץ ישראל, כי בחי' חו"ב נתפשט בכל העולם, והוא ר' ראשית חכמה, ב' הוא בינה. וכל עניני ומעשה עולם הזה הכל הוא זיווגים ויחודים, רק שלא יש שם נביע היא אות יוד, ועם נביע מא"ס שהוא אות י' נקרא רבי, והוא בארץ ישראל, ודפח"ח.

ובזה יובן, אמר רב דוקא הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, כי רב דוקא צריך לחדש דין זה, לתקן מדתו שיהי' יחוד חו"ב עם הדעת שהוא נביע מא"ס, ויזכה לעלות ממדריגות רב למדריגות רבי והבן כי כל עניני עולם הכל הוא זיווגי' בלא דעת, לכך אמר הנותן מתנה לחבירו הוא המשפיע קו ימין קו החכמה, וחבירו המקבל הוא קו שמאל קו הבינה, צריך להודיעו, כי על ידי שהוא מודיעו, סוד הדעת המייחדם, גורם זיווג ויחוד עולמות עליונים.

ונלמד זה משבת, שנאמר לדע"ת כי אנ"י ה' מקדשכ"ם, ר"ל שעל ידי הדעת המתפשט למטה בשבת מן אבא הנקרא קדש עד ז"א ששם דבוקה מלכות בת"ת שלו, שהם נקראין אנ"י ה', גם הם נקראין קדושים כמו אבא, וז"ש לדע"ת כי אני ה' מקדשכ"ם.

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה (סוד הדעת) מתנה טובה יש לי בבית גנזי, כי המוחין ונה"י דאבא הנקרא מתנה טובה, מלובש בתוך נה"י דאימא, שהיא בבית גנזי. ושבת שמה, **שב**"ת ג' קוי המוחין ונה"י דאבא נרמזו בשין, בבית גנזי היא ב"ת מבראשית רא"ש בי"ת הנזכר **בתיקונים**, יעו"ש. ואני מבקש ליתנה לישראל הנקרא ז"א. לך והודיעם, כי על ידי בחינת משה הנקרא דעת דאבא מלובש ביסודו, יוכל להתפשט למטה לישראל, וז"ש לך והודיע"ם.

וזהו שכוונו התוספות, דוקא מתנה יש להודיע, שהיא מאבא, על דרך שכ' **בפרי עץ חיים** (ש' פורים פ"ו) משלוח מנות איש לרעהו, יעו"ש, מאבא לז"א וכו'. אבל צדקה שהיא באימא, שהיא בסתר ומכוסה תוך יסודה וכו', לכך מתן בסתר יכפה אף, והש"י יכפר.

או י"ל מתנה טובה, כי המוחין דאבא נקרא טובה, בתוך לבושי אמא הנק' מתנה, בבית גנזי - מלכות, וצריך שיהי' על ידי בחינת משה הנקרא דעת לייחדן ולהודיען. אבל מתן בסתר מצד אמא וכו', וכמ"ש **בתיקונים** דף נ"ט (ע"א) וז"ל: מתן בסתר יכפה אף, שכינה עלאה דאיהי סתימא עולם הבא קרינן לה מתנה וכו', והבן.

•

שם, בפסוק (כ, יד-כא) וישלח [משה] מלאכים אל מלך אדום אעברה בארצך וכו', דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל וגו', ויאמר לא תעבור בי וגו', ויט ישראל מעליו. וי"ל מה זה לשון דרך המלך נלך, שאין לו שחר. ועוד, לא נטה ימין ושמאל, אין לו משמעות, דהל"ל לא נסור מהדרך וכיוצא בזה. ועוד, אם הי' צריך לשעה לשלוח זה, למה נכתב זה בתורה שהיא לדורות, שיהיה שייך בכל אדם ובכל זמן.

ונראה דמבואר בפרש' המלך (דברים יז, כ) לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו וגו'. ויש להבין שלא לסור לצד שמאל אתי שפיר, מה שאין כן לצד ימין דהיינו שיעשה לפנים משורת הדין, כאשר צונו ועשית הטוב והישר, זה לפנים משורת הדין (עי' רש"י דברים ו, יח), קשה למה לא נסור לימין. הגם דמבואר זה (פדר"א פמ"ג, יומא כב:) במעשה דשאול המלך ישראל על אגג, ויצאתה בת קול אל תצדק הרבה וכו'.

ונ"ל דכת' **בעוללות אפרים** (עי' מאמר קעז, רל) מה שאמרו חז"ל (ב"ב כה:) הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, כי אמרו חז"ל (שבת סג.) ארך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג, טז), אטו ארך ימים איכא עושר וכבוד ליכא וכו', אלא ארך ימים וכל שכן עושר וכבוד וכו'. **ושמעתי** בשם **הרבני מהר"ן**, כמו שאינו מפורש עושר וכבוד למיימינים, רק דאתי במכל שכן, כך לא נראה עשרן, רק שע"כ מתפרנס בטוב וכל צרכו בכבוד כמו העושר, ואין היתרון כי אם ראות עין עשיר בעשרו וכו', ודפח"ח. וז"ש הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, שיהי' דעתו נוטה בלימ[ו]ד התורה ועשיית המצות להחכים שהוא בימין, או להעשיר שהוא בשמאל. ובאמת עיקר התכלית לבלתי סור מן המצוה אל א' מהכוונה הנ"ל ימין או שמאל, רק לקיים גזירות המלך. כמו שמצינו באהרן שלבש בגדי כהונה לקיים גזירות המלך ולא לגדולתו וכו', יעו"ש, ודפח"ח. ובזה בארתי משנה דאבות (פ"א מ"י) אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכו', יעו"ש.

אך דכל זה לשלומי אמוני ישראל, אבל לחלושי הדעת, כמו המון עם ונשים וקטנים, לא יכנסו בברית התורה והמצוה כי אם שלא לשמה, להטות לימין, או לשמאל עושר וכבוד.

ולזה אמרו בש"ס (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ודקדקו לומר לעולם יעסוק וכו', דדוקא צריך תחלה שלא לשמה. והטעם נ"ל, **דשמעתי ממורי** ביא[ו]ר פסוק (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, כי אם ירצה לקום חצות לילה רק לשם שמים ללמוד, יתגרה בו יצה"ר, לכך עצה יעוצה שיתעורר לדבר לעסוק בצרכיו ודרכיו שיש בו שייכות אל היצה"ר, ואח"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך, וכיוצא בזה בשאר ענינים, ודפח"ח. ושפיר אמרו תחלה יעסוק שלא לשמה, שמתוך זה יוכל לבוא לשמה, ואשיבה רגלי אל עדותיך, מה שאין כן כשירצה לעשות מיד לשמה, יתגרה בו היצה"ר להלחם כנגדו ויתבטל מכל וכל, לכך איש החכם בתחבולות יעשה מלחמה, והחכמה תחי' בעלי'.

ובזה יובן ששלח אל מלך אדום, הוא היצה"ר, שיתנו מקום לעבור בארצך, שהיא עולם הזה חלקו של עשו, לעבוד בו להש"י. ואמרו דרך המלך נלך, כמו שצוה המלך לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, כך אנחנו נלך דרך ארצך בעבודת הש"י לא נטה ימין ושמאל, לא לארך ימים שבימין ולא לעושר וכבוד שבשמאל, רק לקיים גזירות ודרך המלך מלכו של עולם.

והשיב מלך אדום א"כ לא תעבור, פן בחרב אצא לקראתך, בשלמא אם היה כוונתך לתועלת היצה"ר בתחלה על כל פנים לימין או לשמאל, גם שאח"כ היית עוסק לשם שמים, הייתי מניחך. מה שאין כן עתה שאתה שולח אצלי לעבור בגבולי מיד לשם שמים בלי שום פני' והנאה ליצה"ר, איני מניחך כי אחר המלחמה שתוכל לי, וז"ש ויט ישראל מעליו, וזה מוסר כללי, והבן.

•

במדרש (במ"ר יט, ז) רב אחא אמר בשעה שעלה משה למרום, מצא להקדוש ברוך הוא שעוסק בפרשת פרה, ואמר הלכה בשם אומרו, אליעזר בני אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וכו', הה"ד (שמות יח, ד) שם האחד אליעזר, שם אותו המיוחד אל[י]עזר, ע"כ. ובילקוט (רמז תשנט) הוא בארוכה, ובמדרש הוא בקצור כמו שזכרתי. וכבר דשו רבים בזה, ואענה חלקי גם אני בקיצור נמרץ. נוסף על מה שמקשים העולם על הסוגיא הנ"ל, דכל מקום שאומר הה"ד מתרץ איזה קושיא, ואין זה שייך כאן.

ונ"ל דאיתא בחגיגה דף י"ח (טו:) אשכח' רבה לאליהו, אמר ליה מה עביד הקדוש ברוך הוא, אמר לי' יתיב וגמר שמעתא משמי' דכל רבנן חוץ מרבי מאיר, הואיל וגמר שמעתתא מפומיה דאחר וכו'. והטעם, משום דאין הקדוש ברוך הוא אומר משום איזה תנא הלכה, כי אם דהלכתא כוותיה, וכמ"ש בדוד (שמואל א, יח, יד) וה' עמו, שהלכה

כמותו (סנהדרין צג:), שאין הקדוש ברוך הוא משתעשע בהלכה כי אם שהיא פסוקה לדינא. ולכך רבי מאיר דאין הלכתא כוותיה משום מעשה דהוריות (יג:), דאסקי לרבי מאיר אחרים, על שם שלמד תורה מאחר ונמשך לו זה ג"כ על דרך (אבות פ"ד מ"ב) עבירה גוררת עבירה, לכך לא אמר הקדוש ברוך הוא שמעתתא משמי'. ומעתה הא קיימא לן בפרה דהלכה כרבנן דפליגי על רבי אליעזר שם, דיחיד ורבים הלכה כרבים (ברכות ט.). ורבי אליעזר הנזכר במשנה הוא רבי אליעזר בן הורקנוס, ואין הלכה כמותו דשמותי הוא. ואיך אמר הקדוש ברוך הוא הלכה משמו, שאין הלכתא כוותי'.

ונ"ל דכתבו התוספות בערובין דף ו' (ע"ב), בד"ה כאן לאחר בת קול הלכה כבית הלל, והקשה מאי שנא דלא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר (ב"מ נט:). ומשני שאני התם שהיה נגד הרוב, והתורה אמרה (שמות כג, ב) אחרי רבים להטות, ומה שאין כן כאן הוי בית הלל רובא. וכי תימא בת קול ל"ל, י"ל משום דבית שמאי מחדדי טפי. העולה מזה דיחידים דחריפי טפי שקולים כרבים, מדאצטריך בת קול להכריע, מה שאין כן בבת קול דרבי אליעזר.

ומעתה י"ל דרבי אליעזר דפרה שהוא רבי אליעזר הגדול, הי' מחודד טפי, והי' שקול כרבים דפליגי עלי', ושפיר הכריע הקדוש ברוך הוא דהלכתא כרבי אליעזר בזה שאמר הלכה משמו.

ובזה יובן, שמצא משה להקדוש ברוך הוא שאומר ההלכה בשם אומרו, אליעזר בני אומר עגלה וכו', הא יחידאה הוא ואיך אמר הלכה משמו הא לית הלכתא כוותי', לזה מסיים ואמר הה"ד ושם האחד אל[י]עזר, שם אותו המיוחד אל[י]עזר, שהי' מיוחד ביני רבנן דחריפי טפי, והי' שקול כרבים, ובזה יש מקום להכריע דהלכתא כוותי', וק"ל.

•

ויבואו כל העדה מדבר צין וישב העם בקדש, ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, ויקהלו על משה ואהרן וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גועלנו בגווע אחינו לפני ה', ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו, ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע וכו', ומים אין לשתות וגו' (כ, א-ה).

והספיקות רבו, **א**' מה שהקשה **האלשיך**, דאמר שבאו למדבר צין, ואח"כ אמר וישב בקדש, אחר דשני השמות אחד הם, כי מדבר צין היא קדש. **ב**' לשון וישב, ובש"ס אמרו (סנהדרין קו:) כל מקום וישב הוא של צער, וקשה הא מצינו לפעמים וישב הוא שלוה, וכמ"ש (בר"ר פד, ג) בקש יעקב לישב בשלוה וכו'. הגם די"ל דהיא הנותנת לפי שבקש

שלוה, מזה נמשך הצער, וכאשר נבאר, אבל אכתי קשה מה השמיענו בזה. **ג**' כל העדה, שהוא מיותר. **ד**' ל"ל ותקבר שם, פשיטא ששם נתקברה מאחר שמתה שם, וגם ל"ל שם שני פעמים. **ה**' ולא הי' מים לעדה, כי אומרו העדה הוא מיותר.

ו' למה וירב עם משה לבדו, אחר שנקהלו על שניהם משה ואהרן. **ז**' ויאמרו לאמר, שאינה לאמר לזולתו. **ח**' כינויים אלו, תחלה אמר העם, ואח"כ עדה, ואח"כ קהל. **ט**' שאמרו אנחנו ובעירנו, כי אחרי מות עצמן מה יתן ומה יוסיף מות בעירם. **יוד** מה זה שאמרו מקום הרע הזה לא מקום זרע, וכי זריעה היו צריכין הלא הי' מן משתנה לכמה טעמים, והל"ל ומים אין לשתות. וכל זה נבאר על פי המוסר.

ותחלה נבאר ש"ס בפרק ואלו מגלחין (מו"ק כח.), אמר רבי ינאי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת וכו'. וי"ל דהל"ל בקיצור לומר שמיתת צדיקים מכפר וכו', ולאיזה ענין אמר מה פרה מכפרת וכו', דמשמע דוקא באופן זה שפרה מכפר כך מיתת צדיקים וכו' ולא בענין אחר. **ב**' קשה, וכי פרה מכפר, הלא אינו רק מטהר. וכן הקשה **האלשיך** בפ' אחרי מות (ויקרא טז, ג), יעו"ש.

ונ"ל דקושיא חדא יבואר באידך, דמצינו שני מיני סלוקן של צדיקים, אחד שמסלקו מן הדור כדי שלא יהי' להם מגן ומחסה, כדי לפרע מהן כחטאותיהן. ולפעמים מצינו דמיתת הצדיק הוא מכפר להגן על ענין הדור שלא תבוא. וכי תאמר איך נדע הדבר אי הוא לסלק המגין, או להגן במיתתן, ואמרתי כי אם יש עוד צדיק אחר, על כרחך הוא לכפר וכו'. ועיין בכתבים במ"א באריכות.

והנה כאן אי אפשר לפרש שני הטעמים אלו במיתת מרים, דהא כתיב ויבואו כל העדה עדה של[י]מה, וספו תמו החוטאים מהארץ, ואי היה מיתת מרים לכפר על עון הדור זה אינו, דהא שלימים היו. וכי תימא לסלק המגן ותחל העונש עליהם, גם זה אינו, דהא נשארו משה ואהרן שיהיו כדאי להגן עליהם ג"כ. וגם לא מצינו להם איזה עון, להביא עליהם הרעה חס ושלום אחר מיתת מרים.

אך דמצינו בשאול על שלא קברוהו מיד נענשו, וכמ"ש (שמואל ב כא, יד) ויקברו את עצמות שאול, וכתיב ויעתר אלהים לארץ, ופירש **האלשיך** פרשה אחרי מות (ויקרא טז, ג) דעל שאיחרו קבורת שאול לא נעתרו קודם לכן וכו', יעו"ש. ואם כן י"ל דה"נ נענשו על שלא גמלו חסד עמה לקברה מיד סמוך למיתתה. אך דזה אינו, דאמרינן בש"ס הנ"ל (מו"ק כח.) אין מניחין מטה של נשים ברחוב העיר, שנאמר (במדבר כ, א) ותמת שם

מרים ותקבר שם, תיכף למיתה קבורה וכו'. וא"כ הדרא קושיא כנ"ל, למה נענשו במיתת הצדקת זה.

אך בביאור קושי' א' ב' הנ"ל יובן, דלכך נסמכה מיתתה לפרה, לומר מה פרה מכפרת וכו'. והוא דכתב **בשל"ה** (פ' חקת) על פסוק (במדבר יט, יא-יב) הנוגע במת וגו' הוא יתחטא [בו] ביום הג' וביום השביעי יטהר, וז"ל: יש בזה רמז גדול לדבק את עצמו בתורה הניתנה ביום השלישי מימי עולם, שכל יום הוא אלף שנים, כי שבעת ימי בראשית הוא רומז לששת אלפים של עולם וחד חרוב לעולם שכולו שבת, והתורה ניתנה באלף השלישי שהוא יום ג' דקאמר הוא יתחטא ביום השלישי שהוא ע"י התורה, ואז ביום השביעי שהוא עולם הבא שכולו שבת יטהר, כי מי שטרח בערב שבת וכו', יעו"ש.

נמצא אפר הפרה בעצמו אינו מכפר, רק על ידי הזאתו שביום הג' ירגיש להתמיד ולעסוק בתורת ה' הנתנה ביום ג', ואז הוא מכפר, וביום השביעי יטהר - לעולם הבא.

כך ענין מיתת הצדיקים, שיתאונן אדם חי כשרואה חכמים ימותו, וירגיש שהוא על ביטול התורה, וכמ"ש בפ"ק דברכות (ה.) החשיתי מטוב וכאבי נעכר וכו' (תהלים לט, ג), וכמ"ש כשרואה יסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביט[ו]ל תורה (ברכות שם), ואז מתכפר לו.

ובזה יובן, שרצה התנא להבינך שלא תטעה לומר דמיתת הצדיקים בעצם מכפר בלא תורה ותשובה, לכך אמר למה נסמכה למיתת מרים פרה, להקיש מה פרה מכפרת, והיינו על ידי עסק התורה כמרומז בהזאת שלישי ובשביעי יטהר. כך מיתת הצדיקים מכפרת, אם מרגיש בצערו ונותן לב לשוב ולעסוק בתורה שהיא העיקר, ואז מתכפר לו.

ואם לאו, רשע בעונו ימות, וכמ"ש **האלשי"ך** במשלי סימן י"א (ה-ח) מה שהצדיקים נלכדו בהיות בוגדים, וטוב הי' יותר שהרשע בעונו ימות, לזה ביאר הפסוק ואמר א"כ תאבד תקנת התשובה, ומת הצדיק עד שיתן הרשע לבו לשוב. מה שאין כן כשרואה הקדוש ברוך הוא דבלאו הכי לא יעשה הרשע תשובה ותוחלת אונים אבדה, אז באמת צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי על דרך הלצה, מ"ש בסוף חגיגה (כז.) אר"א תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהם, מק"ו מסלמנדרא, שהיא תולדות האור, הסך מדמה אין אור שולטת בו, תלמידי חכמים שגופן אש שנאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה', על אחת כמה וכמה. (א"ה) אמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם, מק"ו ממזבח הזהב וכו'. וכ' **התוספות** (ד"ה פושעי) לאו בפושעי ישראל בגופן קאמר, דהא אמרינן בראש השנה (יז.) גיהנם כלה והם אינן כלין וכו'.

ולהבין כוונת התוספות נ"ל, דהא קשה למה ליה ללמוד ממזבח הזהב וכו', ה"ל ללמוד מת"ח עצמו, מה הסך מדמה של סלמנדרא אין האור שולט בו, הסך מדמה של ת"ח, ודמים תרתי משמע, הן שסך מדמו במיתתו של צדיקים באומרו כי נתכפר במיתתו, או בדמו - שמסר דמו ומעותיו ביד עכו"ם, מכל שכן שאין אור גיהנם שולט בו. לזה כ' התוספות דלא איירי בפושעי ישראל בגופן, ר"ל שסך גופו מדמו של ת"ח, דבזה גיהנם כלה והם אינם כלים, דפירש **מהרש"א** בראש השנה (יז.) דהיינו חיצי כלים והם אינם כלים (סוטה ט.). והרשע שסך מדמו של ת"ח, נקרא חיצו של הקדוש ברוך הוא, כאשר כתבתי בהלכות פסח, גל שנפל וכו' (עי' או"ח סי' תלג), אלא איירי בשאר פושעי ישראל וכו', וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, דסלוקן של צדיקים מכפר אחר שפשפש במעשיו ועסק בתורה, לכך נלמד זה ממיתת מרים, ולא ממיתת צדיקים אחר שהי' לסמוך לפרה, דכתב **האלשיך** (במדבר כא, יג) דסילוק מים הי' על שנתרפו בדברי תורה, כמו ברפידים שנאמר (שמות יז, ו) והכית בצור וכו', יעו"ש. לכך נסתלקה מרים כדי לסלק בארה, ויתנו לב על שביטלו תורה.

ובזה יובן, ויבואו כל העדה, ר"ל עדה שלימה, ואפילו הכי ותמת שם מרים. וקשה ממה נפשך, אי מפני הרעה הא הי' עדה שלימה, ואי לסלק המגין שתבוא העונש הא נשאר משה ואהרן. וגם בלאו הכי מה זה העונש וכו'. וכי תימא על שלא קברוה מיד כמו בשאול, זה אינו, כי מיד שמתה ותקבר שם סמוך למיתה קבורה. ומשני ולא הי' מים לעדה, שכבר ולא הי' מים, ר"ל תורה, כמ"ש (ישעיה נה, א) כל צמא לכו למים (ב"ק פב.), ולזה מתה ונסתלק בארה ג"כ, וק"ל.

אך לבאר כל הספיקות הנ"ל נ"ל, והוא דידוע מ"ש **בכתבי האר"י** מבשרי אחזה אלהי (עי' איוב יט, כו), כי האדם נקרא עולם קטן, שבו נכלל כל העולמות מנקודה ראשונה עד נקודה אחרונה, ויש בו כל העשר מדות כולל אבי"ע, ויש בו משה ואהרן ומרים, והיינו כשהוא במדריגת צדיק, ויש בו דעת ומדע להבין במושכלות, ויראת ה' על פניו תמיד, אז הוא נקרא משה. וכשהוא גומל חסד, נקרא אהרן. וכשהוא רשע ומורד באדונו, נקרא מרים, וכמ"ש בפסוק (עי' דברים לא, כז) את מריך הקשה, שהוא לנוכח, וכשהוא נסתר ליחיד אמר מריו הקשה, ולרבים מרים.

והנה מצינו בעובדא דלתתא איתער לעילא, דעל ידי המצות ומעשים טובים שישראל עושין, גורמין ייחוד למעלה ולהמשיך שפע רוחני וקדש מצד החסד, למטה לתחתונה. ובהיפך, נסתלקו מימי החסדים למעלה, וכמ"ש **בזוהר** אחרי מות (עד.), בשעתא

דאסגיאו זכאי בעלמא, כנסת ישראל סלקא ריחין טבין, ומתברכא ממלכא קדישא, ואנפהא נהירין. ובזמנא דאסגיאו חייבין בעלמא, כנ"י כביכול אטעמית מסטרא אחרא מרירן, כדין כתיב (איכה ב, א) השליך משמים ארץ וכו'.

והצדיק הוא המשים אל לבו חטאתו ומריו, כמ"ש דוד (תהלים נא, ה) חטאתי נגדי, ועפ"ז פירש **הרב הב"ש** פסוק (תהלים קכו, ו) הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע וכו', עיין לקמן. מה שאין כן הרשע אין אלהים כל מזמותיו (תהלים י, ד), וכמ"ש **הרב המגיד** מ' מענדיל על פסוק (שמות א, טז) אם בן הוא והמיתן אותו וכל הבת תחיון וכו'.

והנה האדם העוסק בתורה ותפלה בלא דחילו ורחימו, לא פרחת לעילא, ומכל שכן אם יש בו מחשבות זרות שנקראו קדשים פסולין, ונמסרו לחיצונים. וכשחוזר האדם בתשובה, מגביה הניצוצות הקדושים שנמסרו אל החיצונים. ולכך כשעומד בתפלה או בעסקו בתורה, עומדים המחשבות זרות לבלבל תורתו ותפלתו, כי המחשבות זרות הם חטאותיו, ועומדים לפניו כדרך מלחמה, אבל כוונתם שיתקנם ולהוציאן מעמקי הקליפות, והיינו על ידי שיחרד כשירגיש שהם עוונותיו ויצטער עליהן, וביאור הדבר **קבלתי מרבי** ואין צריך להאריך כאן.

וידוע דמימי החסדים נקרא זרע, והטעם כי היא טפה כלולה מן ך"ז אתוון, וכל אחד כלול מי"ס גימטריא ר"ע, והשבעה חסדים גימטריא זרע, ועיין **במאורי אור** במערכת אות ז' (סי' טו), יעו"ש.

ובזה יובן, ויבואו כל העדה שהיו עדה שלימה. וישב העם, ר"ל על ידי שישבו בשלוה ירדו ממדריגתן עד מדריגה שנקראו העם, וכמ"ש (דברים לב, טו) וישמן ישורן ויבעט. ומזה מצא היצה"ר עליהם מקום תפיסה, מתוך רוב שלותם, וכמ"ש בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ג), מובא **בראשית חכמה** שער היראה פי"א, וז"ל: אין כל ברי' יורד(ו)ת לידי צער, אלא שמתוך שאוכל ושותה ושמח וכו'. והסימן מסר ביד האדם, כשהוא במדריגה עליונה, אזי לא ידבר בגנות שום ברי' כי ודאי יחזיק לכל אדם ליותר צדיק ממנו וכו', כי כל חטאותיו הם תמיד לנגד עיניו. מה שאין כן כשיורד ממדריגתו, אזי יתן דופי לכל אדם ושבח את עצמו. וז"ש כשירדו ממדריגתן ונקראו העם, מיד נתנו דופי לכל אדם, והעיקר בק"דש, שהם הצדיקים שנתנו בהם דופי.

ותמת שם מר"ים, כי עד עכשיו היו מרים לנגד עיניהם, והחזיקו לכל אדם ליותר צדיק, מה שאין כן עכשיו נהפך קערה אל פיה, כי דברו ועסקו בקדש, ותמת מרים, ששכחו והסירו מלבם פשעם ומרדם בהקדוש ברוך הוא, וחשבו את עצמם לצדיקים.

וכי תימא שזה הי' מחמת שניתן ארכם לשלותם והאריך ברשעתו, כמ"ש (תהלים י, יג) על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש, לזה ביאר ואמר דגם זה אינו, כי מיד ותקבר שם, סמוך למיתה קבורה, דכ' **בכתבי האר"י** ענין מיתת ז' מלכים, דירידתן ממדריגתן נקרא מיתה וכו'. וה"נ מיד שירדו ממדריגתן מיד ותקבר שם, נשכח מהם כל חטאת', ולא מחמת אריכת הזמן.

ובעובדא דלתתא איתער לעילא, שנמשך מזה שלא היה מים לעדה, כי השכינה הנקראת כנסת ישראל נקראת ג"כ עדה, וכמ"ש **בזוהר** והאבן הזאת תהי' לי לעדה (עי' בראשית כא, ל), ונסתלקו מימי החסדים למעלה, ולא השפיעו לשכינה הנקראת עדה מים שהם החסדים, וכשנתקלקל הצנור שהי' מעבר לשפע להשפיע לתחתונים, לא הי' מים ג"כ כמשמען לישראל, כי זה נמשך מזה. וז"ש הש"י ולא הי' מים לעדה וכו', שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר הי' להם הבאר בזכותה של מרים וכו'. יורה, כי כל שנות דור המדבר הי' ס' שנה, דלא נענשו פחות מבן עשרים ומ' שנה שהיו במדבר, בזכות שהיה מרים הקשה ביניהם לנגד עיניהם, מה שמרו וחטאו נגד הקדוש ברוך הוא, שהיו צדיקים והי' בהם כח להוריד השפע מלמעלה למטה לתחתונים, מה שאין כן כשמתה מרים, שירדו ממדריגתן על ידי ששכחו מרים הקשה, נסתלק הבאר שהי' השפע למעלה, ולא השפיע לתחתונים, וק"ל.

ומעתה ביאר כי מאחר שלא הי' שפע הנקרא מים לעדה, שלא קבלה כנסת ישראל שום שפע, לכך לא הי' מה להשפיע לתחתונים, והוא בכלל אומה ישראל. וגם יש בפרט שכל אחד מישראל ג"כ מתנהג כך, דנקרא עולם קטן, וכשקלקל מעשיו נמנע השפע ממנו, כי נתקלקל צנורי ההשפעה, וכנזכר בתנא דבי אליהו הנ"ל זה ג"כ, יעו"ש.

ואז הרגישו שמתוך דרכיהן הרעה הי' להם הצרה הזאת, מיד ויקהלו על משה ואהרן, ור"ל מה שהי' פרוד על ידי רוע מעשיהם, עכשיו תיקנו מעשיהם ונקהלו ונתחברו לעשות אחדות א', ואחזו במדה שהיא על משה ואהרן, והיינו תשובה עלאה שנקראת בינה, שהוא ע"ל מ"שה ואה"רן כנודע.

וכבר זכרנו כשהחוטא שב מעונותיו מגביה כל הניצוצות שהם חטאותיו, והן מחשבות זרות דעל רעיונ' סליקו בעת תורתו ותפלתו, וז"ש וירב העם עם משה, שהוא הבריח התיכון, שהוא הדעת והמחשבה, שהעם, שהם חטאותיו ופשעיו, מריבין עם משה שהיא המחשבה, שמבלבלין מחשבתו ועושין עמו מריבה. ועיקר כוונתו מה שעולין אלו המחשבות בשעת תפלתו ולמודו, הוא ויא"מרו לאמר, שהם מתחננין אליו בכל אמירה שהוא פיוס, שיחרד האדם מעונותיו ויבקש ויתחנן אל אלהיו.

ויאמרו ולו גועגו בגוע אחינו לפני ה', כי נודע שכל תורתינו ותפילתינו הוא להוציא נצוצות משבירת כלים, וכמ"ש **בכתבי האר"י**, כי הצלם של האדם נקרא מדת ימיו של האדם, וכפי מספר הניצוצות שעליו לתקן ולהוציא, כך מספר ימיו. והיום שעושה בו מצות ניתקן הכלי והצלם ניצוץ אחד ממנו, והיום שלא נעשה בו מצוה נשאר פגום וכו', עיין **בדרוש הצלם** וכו'. והנה מיתתו של צדיק נקרא גויעה, שמיד נגווע ונאסף אל עמיו אל מחנה השכינה, וכמ"ש **האלשיך** יעו"ש. וזה שאמר ולו גוועגו בגווע אחינו, כמו שאר הצדיקים שהעלו הניצוצות מיד לפני ה', ולא נפלו הניצוצות אל הקליפה כלל, רק מיד נגווע לפני ה' שהיא השכינה.

ולמה הבאתם את קהל ה', כי השכינה נקראת קהל ה', לשון כנסת ישראל - שמכנסת ואוספת השפע מישראל סבא שהוא ה'. ואמר למה הבאתם ניצוצות הקדושה ניצוצי השכינה אל המדבר הזה, שהוא מקום הקליפות כנודע, למות שם אנחנו ובעירנו, ר"ל שירדו ממדרגתן, בשוה, אנחנו שהיא הנשמה, שהיה ראוי לעלות השמים אל מקום מחצבה, ובעירנו, שהוא הגוף הנקרא נפש הבהמי שירד למטה לעפר שממנה חוצבה, וכמ"ש שלמה (עי' קהלת ג, כא) כי מי יודע את נפש האדם העולה למעלה וגו', ועתה השוו שניהם במדריגה אחת, למות שם למטה, אנחנו ובעירנו, הנשמה והגוף.

אך דאיתא (דב"ר ב, ט) מפני מה מת משה במדבר, כדי שיעלו עמו גם שאר אנשי דור המדבר, משל לאחד שנפלה מרגליות וכו'. וה"נ אם תתנצלו לומר לך חטא', להורות תשובה, ור"ל שעל ידי אלו הניצוצות שנפלו עתה יהיה סבה להעלות גם שאר הניצוצות אשר שם. גם זה אינו, כי למה העליתנו ממצרים וגזר אומר שלא לשוב שמה, כי כבר נעשה כמצולה שאין בה דגים (ברכות ט:), שלא נשאר שם שום ניצוץ קדוש. א"כ מעתה קשה, מה זה שהביא אותנו אל המקום הרע הזה שאין בו רק מנין ר"ע, כי ניצוצי הקדושה מן ז' חסדים אין כאן כלל באומרו לא מקום זרע, כי אין כאן שום ניצוץ קדוש להוציא, והראי' כי אין מים לשתות וכו' וכל הענין יובן ממילא איך האדם יבין וישכיל לבטל ולפנות את עצמו מכל מחשבות זרות הטורדות אותו בתורתו ותפילתו, כי לא דבר רק הוא, כי הם דברים העומדים ברומו של עולם, כאשר **קבלתי מרבותי**, ודי בזה לחכימא ודור"ן.

•

בפרק קמא דסוטה (יב:), אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (ישעיה ח, יט) וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות והידעונים והמצפצפים ו[ה]מהגים, ואינם יודעים מה צופים ומהגים, ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה, עמדו וגזרו (שמות א, כב) כל הבן הילוד

היארה תשליכהו, כיון דשדינהו למשה במיא, אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא, בטלו לגזירתייהו, והם אינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה, והיינו דאמר רבי חנינא מאי דכתיב (במדבר כ, יג) המה מי מריבה אשר רבו וכו', המה שראו איצטגניניי פרעה וטעו, והיינו דאמר משה (במדבר יא, כא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, אמר להם משה בשבילי נצלתם כולכם, ע"כ.

וכ' **התוספות** בד"ה בשבילי נצלתם כולכם, תימה אדרבה בשבילו נגזרה הגזרה, שראו איצטגניניי פרעה. וי"ל הוא הי' הראשון המושלך ליאור, וגזרה ראשונה (שמות א, טז) אם בן הוא והמתן אותו, לא בשבילו היתה אלא משום (שמות שם, י) ונלחם בנו, ודרך האנשים להלחם, ע"ש.

ויש לתמוה בש"ס זו, חדא קשה קיצור, ל"ל הא דמאריך ואמר והיינו דקאמר משה, שהוא ללא צורך כלל לענינו. **ב**' קשה, קיצור תוך קיצור, ל"ל ג"כ הא דמסיים הש"ס והיינו דאמר ר"ח המה מי מריבה, דבלאו הכי אתי שפיר, דע"כ מוכח דטעו במה שחשבו שזה יהיה הלקותא שנשלך ליאור, כי אדרבה להצלה גדולה יחשב, וע"כ קאי על מי מריבה כמאמר הש"ס, ול"ל הא דר"ח כלל. **ג**' קשה, אם באמת הי' מורה הסימן על [מי] מריבה לא על השלכתו ליאור, א"כ קשה באמת מאי טעמא כי שדינהו למשה במיא לא נראה להם הסימן כלל, כמאמרם תו לא חזינן(י)ן כי ההוא סימנא. **ד**' יש לדקדק דהל"ל תו לא חזינן ההוא סימנא, מאי כי ההוא סימנא.

ה' קשה, מנ"ל דטעו ולא ידעו דקאי על מי מריבה, דזה אינו, אדרבה יותר ראוי לומר דהסימן שהי' מורה שהוא לוקה במים ממש והיינו ביאור, והא דלא מצינו לו שם שום לקותא, זה אינו, דאיתא שם, ביום שהושלך ליאור הי' ו' סיון, אמרו מלאכי השרת רבונו של עולם מי שעתיד לקבל תורה ביום זה ילקה ביום זה, הרי דראוי הי' ללקות שם, אלא דבזכות התורה והתנצלות מלאכי השרת ניצל משם, וא"כ שפיר ראו האצטגנינים. **ומוהרש"א** (ד"ה רבי חנינא) הרגיש בקושיא זו, ומפרש דבאמת פליגי בזה יעו"ש, מדגרס בש"ס רבי חנינא בר פפא אמר אותו היום וכו', והוא לשון פלוגתא. אבל לפי הנסחאות שלפנינו אמר רבי חנינא בר פפא, הדרא קושיא לדוכתא.

ו' קשה, לפי כוונת משה שאמר שש מאות אלף רגלי, היינו שבשבילי נצלתם כולכם, א"כ מה חיבור יש לפסוק זה עם הפסוק שאח"ז (במדבר יא, כב) הצאן ובקר ישחט להם, שהוא פלאי. וגם תמוה שיאמר משה דבר שיש לו גדולה בזה, והוא עניו מאוד. ועוד, דבמדרש (בר"ר צז, ג) ביאר דבר זה יותר, ואמר שבלילה שהושלך משה ליאור נשלכו

ת"ר אלף תינוקת, וכולן עלו בזכותו של משה וכו', וא"כ הל"ל בש"ס גם כן בזכותי, מאי בשבילי דקאמר.

ז' קשה, מה שהקשה **מוהרש"א** לתוספות וז"ל: דבריהם תמוהים, הא ודאי הא דאיצטגנינים הוא גזרה ג', אבל גזר(ו)ת השלכת בני ישראל ליאור היינו כבר בגזרה שני', משום פן ירבה, ועל תירוצם קשה, שכתבו דמשה היה ראשון, וזה סותר כמה מדרשים וכו' יעו"ש. וקושיא ג' הנ"ל מצאתי **ביפה תואר** במדרש פ' שמות (א, כח ביפ"ת), יעו"ש שהניח בקושיא.

והנה שני קושיות שהקשה מוהרש"א לתוספות הנ"ל, נ"ל לתרץ חדא באידך, דבאמת כוונת התוספות הוא כך, והקושיא הוא כמ"ש משה בשבילי נצלתם כולכ"ם, הא מצינו אחד משלשה גזרות הנ"ל שהי' על כל פנים בשביל משה, וא"כ לא די מה שנענשו ונשלכו ביאור בגזרה שלישית בשבילו, שראו איצטגנינים פרעה, נוסף לזה שאמר בשבילי נצלתם כולכם. וז"ש התוספות תימה בשבילו נגזרה הגזרה שר"או איצטגנינים פרעה, ור"ל נתכוונו התוספות להקשות, בגזרה ג' שראו האיצטגנינים שהי' בשבילו בודאי על כל פנים, ואיך אמר היפך לזה בשבילי נצלתם כולכם, שעל כל פנים על ידו נאבדו חלק שלישי מישראל. ומשני דהוא היה הראשון בגזרה זו שראו איצטגנינים, שהי' רק יום א', כמפורש במדרש שאמר למצרים השא[י]לוני בניכם יום א', ותיכף נשלך משה ליאור ונתבטלה הגזרה. אבל גזרה שני' כל [ה]בן הילוד, שלא הי' בשבילו רק משום פן ירבה, בזה לא איירי התוספות, דנשלכו הרבה מישראל כנזכר במדרש, ודוק היטב דמבואר קושיית מהורש"א הנ"ל, ותמהנו על תמוהו.

וכדי לתרץ שאר הספיקות, נ"ל לתת לב מאין יצא להם הטעות שסברו מושיען של ישראל במים הוא לוקה כפשוטו, ולא שמו לבם להבין דקאי על מי מריבה, מאחר שבאמת היו חכמים וחוזים.

ונ"ל דודאי לא נעלם כל מאורעותיו וכל הני הרפתקאות דעדו על משה בענין מריבה, ובאמת נסתפקו בסמנא דההוא כוכבא דמורה דמושיען של ישראל במים הוא לוקה, אי ר"ל על ידי מי מריבה שיקבל עונש מיתה משם, או שימות במים ממש.

אלא שהכריעו בדעתם דעל כרחך אי אפשר דקאי על מי מריבה, מטעם דאין מי מריבה חטא כלל, והוא על פי מה ששמעתי אומרים בשם **גדול אחד** לתרץ ש"ס דשבת (נה.), אמר רבי אמי אין מיתה בלא חטא, מיתיבי אמרו מלאכי השרת וכו', ומשני אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר (במדבר כ, יב) יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם. והקשה ל"ל להאריך ולומר הא האמנתם וכו', דבלאו

הכי אתי שפיר. ומתרץ, דק"ל כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא, וא"כ משה שהיו שנותיו ק"ך שנה, ובעת שיצאו ישראל ממצרים הי' בן שמונים שנה, ובודאי שוב אין מספיקין בידו לחטוא. וא"כ ק' להש"ס דאמר אף משה ואהרן בחטאם מתו, מדכתיב יען לא האמנתם, דע"כ אין זה חטא כלל, דהא עברו רוב שנותיו ולא חטא, ושוב אין חטא בא על ידו, לזה מסיים ואמר הא האמנתם עדיין לא הגיע זמנכם לפטור, וא"כ לא הי' להם עדיין רוב שנותיו לכל א', יעו"ש, וק"ל ודפח"ח.

ומעתה אתי שפיר דמכח זה הכריעו האיצטגנינים דע"כ אין מי מריבה חטא כלל, דידעו דכל שנותיו הנגזרין למשה מצד המזל הוא ק"ך שנה, וא"כ במי מריבה כבר עברו רוב שנותיו בלא חטא, ושוב לא יבא לידי חטא כלל, ובודאי גם במי מריבה לא חטא, וכדעת המפרשים בזה ג"כ. וכשלא חטא על כרחך לא נענש במיתה עבור מי מריבה, ועל כרחך הסימן דבמים הוא לוקה אתי כפשוטו, ומזה יצא להם הטעות.

אך דבאמת קשה מנלן דטעו בזה, דלמא האמת כדבריהם דלא הי' שום חטא במי מריבה, מכח קושיא הנ"ל. ומנא לר"ש בן אלעזר עצמו לומר הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם וכו', דלמא אז מלאו ימיו ושניו.

וי"ל דאין קושיא הנ"ל מכרעת כלל לומר דלא חטא במי מריבה מדעברו רוב שנותיו, דהא מוכח בלאו הכי דקודם לזה חטא, כמ"ש הצאן ובקר ישחט להם, והוא הי' היותר חמור מחטא מי מריבה, אלא שחס עליו המקום לפי שהי' בסתר, וכדעת **הספרי ורש"י** בזה. וא"כ גם שם קשה, הא כבר עברו רוב שנותיו בלא חטא ואיך בא לידי חטא הצאן ובקר ישחט להם, אלא שמע מינה כדעת (רשב"י) [רשב"א] דבאמת לא עברו רוב שנותיו ועדיין לא הגיע זמנו וכו', וחטא שם וכאן במי מריבה, וטעו בזה.

אך דקשה לאיצטגנינים, אם לא נעלם מהם ענין מי מריבה כדאמרן, איך נעלם מהם ענין חטא מהצאן ובקר ישחט, שהוא ודאי עון פלילי.

ונ"ל דסברו דמי מריבה אינו חטא, מכח קושיא הנ"ל, מכל שכן הצאן ובקר ישחט אינו חטא כלל. דאיתא בספרי ויאמר משה שש מאות אלף רגלי, רשב"י אומר רבי עקיבא הי' דורש בו דבר אחד, ואני דורש בו דבר אחר, ונראין דברי מדבריו. הרי הוא אומר הצאן ובקר ישחט להם, כמשמעו, כלום אתה מספיק להם. והלא הצאן ובקר עבירה חמורה מחטא מי מריבה, אלא לפי שהי' בסתר חס עליו המקום. רבי שמעון אומר, ח"ו לומר שעלה על דעת אותו צדיק דבר זה, אלא כך אמר אתה אמרת בשר אתן להם חודש או ימים ואח"כ תהרוג את כולם, וכי שבחך בזה, משל אומרים לחמורה וכו'. ועיין פירוש **רש"י** בחומש (במדבר יא, כב) ג"כ זה.

ויש להבין זה, מאחר דדברי רבי עקיבא אתיין כפשוט(י)ן לפי משמעות הפסוקים, א"כ למה אמר רבי שמעון נראין דברי מדבריו.

והנראה, דיבואר זה על פי הדקד[ו]ק שיש לדקדק, מאחר דרבי עקיבא ורבי שמעון פליגי במשמעות דורשין בהפסוק הצאן ובקר ישחט להם, דמר חשבו לחוב ומר חשבו לזכות. א"כ קשה לספרי דציין בפסוק שש מאות אלף רגלי וגו', דבפסוק הצאן ובקר הל"ל להרשים, מאחר דבפסוק זה איירי ענין פלוגתתם.

ולכך נ"ל לפרש, משום דיש איזה ספק בפסוק שש מאות אלף, ומייתי עלה פלוגתא דר"ע ור"ש, ומהם יבואר הספק.

והוא, דקשה בפסוק שש מאות אלף רגלי, דלשון רגלי הוא מיותר, וע"כ דרשו חז"ל דהוא כמו ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל, ל), ושאמר להם בשבילי נצלתם כולכם, וכנ"ל. ומעתה קשה קושיא ו' הנ"ל, שאין לו חיבור לפסוק הצאן ובקר שאח"ז. ועוד קשה אשר אנכי בקרבו הוא מיותר, וכן דקדק **בידו[י] משה** שם (שמ"ר א, כד).

ונ"ל דשניהם יב[ו]ארו על ידי איזה דקד[ו]ק שאמר המדרש ת"ר אלף עלו בשביל משה, וכן משמעות הפסוק ת"ר אלף רגלי. וצריך טעם, למה דוקא ת"ר אלף בצמצום עלו בשביל משה. ונ"ל דכבר זכרנו דמשה היה ראוי שילקה בעת נפילתו ליאור, אלא שנמלט בזכות שעתיד לקבל התורה ביום ההוא. וידוע דקבלת התורה לא היה אפשר כי אם בששים רבוא, דהיינו ת"ר אלף בצמצום לא פחות חד, דששים רבוא אותיות לתורה וכו' וכנודע. וכן מצינו אח"ז שהיה באמת כך, שאמר ה' למשה לך רד (שמות לב, ז), ודרשו בש"ס (ברכות לב.) כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו ואינם, דנתחייבו כלי', אתה ל"ל. ומעתה אם נמלט משה כדי שיקבל התורה לישראל, ע"כ היה מן ההכרח שימלט עמו ת"ר אלף במספר, דבלא"ה אין צורך גם במשה.

וז"ש משה לגודל ענוותנותו, דלא תלה הגדולה בעצמו רק בסיבת זולתו, וז"ש בצחות לשון למליצת ישראל לבל ישחטם במדבר, ואמר ש"ש מא"ות אלף ר"גלי העם אשר אנכי בקרבו, ור"ל שש מאות אלף בצמצום נצולו בשבילי לטובתי, לסיבה אשר אנכי בקרבו, ר"ל כדי שאהי' ראש ונשיא בתוכם, דבלאו הכי לא הייתי זוכה לגדולה זו אלא בסיבתם, כמ"ש במשנה תורה ג"כ (דברים ב, יז) וידבר ה' אלי, שאין הדיבור מתייחד עם הנביאים אלא בשביל ישראל. וא"כ אם המתה אותם כאיש אחד, אין בי צורך לעולם כלל, ומה אני זולתם, וכמו שאמר כבר (שמות לב, לב) מחיני נא וכו'. ומעתה שפיר יש חיבור לפסוקים הנ"ל, הלא כבר החילות להראות לי גודל חסדך עמי, שלסבת גדולתי

הצלת שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי, ועתה הצאן ובקר ישחט, ולסבה זה תרצה לכלותם, א"כ אין בי שום תועלת ג"כ, ומחני נא.

וכל זה אתי שפיר לשטת רבי שמעון, מה שאין כן לשטת רבי עקיבא שהיה זה דרך קטרן[ו]ג לפניו יתברך, ולא דרך מליצה ותפלה, אין שום חיבור ומשמעות לפסוקים הנ"ל מכח כל הספיקות שזכרנו. ומעתה תבין ושפיר אמר רבי שמעון ונראין דברי מדבריו.

ולזה נתכוונו האיצטגנינים בחכמתם, דע"כ אין זה חטא כלל, ומהיכי תיתי שיחטא במי מריבה מאחר דכבר עברו רוב שנותיו קרוב לכולו בלא חטא, וע"כ במים הוא לוקה אתי כפשוטו, ורצו לתפסו במדה זו וחשבו כאן ביאור.

אבל באמת טעו בזה, דאין זה ענין לזה, דאם באמת הצאן ובקר לא היה חטא למשה כסברת רבי שמעון, והפסוקים מסייעין לדבריו, מ"מ מי מריבה היה חטא. והוצרך הכתוב להעיד על זה כמה שנאמר (במדבר כ, יג) המ"ה מי מריבה, דמשמע דכבר נזכר במקום אחר, והיכן נזכר בתורה קודם לזה ענין חטא מי מריבה, אלא דקאי על איצטגניני פרעה שראו וטעו, ר"ל שלא תאמר כהבנת העולם שלא ידעו שעל מי מריבה הוא לוקה דקאמר הש"ס, היינו שלא ראו ענין מי מריבה כלל, אלא שראו באמת ענין הנ"ל כאשר זכרנו, אלא שטעו בפירוש הענין. ויצא מקום הטעות מדאמר משה שש מאות אלף רגלי וכו', דאתי פירוש הכתובים כדעת רבי שמעון, וא"כ לא חטא ברוב שנותיו, וע"כ מי מריבה ג"כ אינו חטא, ואתי הסימן כמשמעו דבמים ממש יהי' מיתתו, לכך גזרו.

ובזה יובן המשך הנ"ל, שהמה צפו וראו כל ענין העתיד אף במי מריבה לפי ענין הראוי, וסברו שלא יהי' במוחזק על ידי סימן הכוכב שראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה.

ונסתפקו בפירוש הענין, אי ר"ל שהוא עצמו ילקה במים, או על ידי שילקה הת"ר אלף שהיו ראוין לקבלת התורה, שיפלו למים, ממילא הוא לקוי, דבזולתם אין שום גדולה למושיען ג"כ, אבל במי מריבה הכריעו דאינו כלל מטעם הנ"ל.

ולכך גזרו כ"ל בן הילוד היאורה תשליכהו, ולאו משום הספק איזהו המושיע, אלא דבכוונה עשו זאת שם העדר ת"ר אלף הנ"ל אז ממילא ילקה המושיע, ואפשר שאף הוא עצמו ילקה בהעדר'.

ובאמת הסימן הי' מורה על הלקותא של משה עצמו במי מריבה, ועל לקותא של ת"ר אלף במים שהיו ראויין לזה בהחלט, אלא שנצלו בהכרח אח"כ לסבת הצלת משה וכנ"ל כיון דשדינהו למשה במיא והליצו המלאכים בעדו, מי שעתיד לקבל תורה ביום זה, ונמלט, ונמלטו עמו ת"ר אלף בשבילו, וכנ"ל.

ומיד העביר השם מקצת הסימן, שהי' מורה על לקותא של ת"ר אלף, ונשאר הסימן על משה עצמו, ולכך אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא, ר"ל כמו שהי' הסימן קודם השלכותו ליאור לא חזינן, דטעו וסברו דמה שהעביר הסימן שהי' מורה הריגה לת"ר אלף סברו שכבר נתקיים בהם הסימן, ושוב לא חשו למקצת הסימן שנשאר, שהיו אומרים בדליכא ת"ר אלף הראויין לקבלת התורה שוב אין מקום למושיע להוציאם ממצרים, כמ"ש (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את אלהים על ההר הזה, ולכך בטלו לגזירתייהו, אף שני גזירות הראשונים שהי' משום פן נלחם בנו ועלו מן הארץ, כי שוב לא עלה מורה על ראשם, בהעדר ת"ר אלף הנ"ל ממילא לקוי המושיע.

אבל באמת טעו, כי לא ידעו שעל מי מריבה ה"וא לוקה לבדו, ולא הי' שום לקותא לאחרים. וטעו בשניים, שסברו שהעברת הסימן הי' מורה על מיתת ת"ר אלף, וזה אינו, כי היפך הוא שנשארו לחיים. והלקותא של המושיע סברו במים ממש יהי' מיתתו, וזה אינו, על מי מריבה הוא לוקה. והא שלא נתנו לב להבין דסימן מורה על לקותא דמי מריבה, משום דקשיא להו הא אז יעברו רוב שנותיו בלא חטא, ושוב לא בא לידי חטא.

אך קשה, דלמא האמת כדבריהם מכח קושיא זאת, ומנלן דטעו. לזה מייתי הא דר"ח המ"ה מי מריבה, דמשמע שמפורש כבר, וזה אינו, אלא בא ללמד המה שר"או איצטגניני פרעה וטעו, לפי שראו כל הרפתקאי' דעדו עלי' עד מי מריבה שהי' בלא חטא, לכך באו לכלל טעות מכח קושיא הנ"ל.

אך קשה, אדרבה אם ראו כל הענינים, ודאי שראו ענין חטאו מ"ש הצאן ובקר ישחט, ונסתר סברתם בזה. לזה משני דע"כ סברו דאין זה חטא, דאז אתי שפיר דאמר משה ש"ש מאות אלף ר"גלי העם אשר אנ"כי בק"רבו, שהוא כולו תמוה, וע"כ מוכח לפרש בשבילי נצלתם כולכם, א"כ קשה מה זה חיבור לפסוק הצאן ובקר ישחט להם, וצריך לומר כרבי שמעון, אם כן מוכח דאין זה חטא, זה הי' טענתם. אבל טעו כנ"ל דהא לחוד והא לחוד, ודו"ק.

•

במדרש (במ"ר יט, א) זאת חקת (במדבר יט, ב), זש"ה (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד וגו'. וי"ל, דהסוגיא בכל מקום שאומר זש"ה, משמע דיש איזה קושי' בפסוק, ואמר זש"ה לתרץ הקושיא, וכאן לא נודע הקושיא מאי כדי לידע שמתרץ במ"ש זש"ה. וגם הפסוק עצמו אין לו הבנה, לפירוש **רש"י** באיוב, יעו"ש.

וי"ל, דהקשה **האלשי"ך** (יט, א-ב) שהי' ראוי לומר תחלה הציווי, ואח"כ יאמר והיתה זאת חקת עולם, ולא שיאמר תחלה זאת חקת וגו'. ועוד הקשה על כפל לשון המדרש (במ"ר יט, ח) חוקה חקקתי, גזרה גזרתי.

ופירש הוא ז"ל על פי המדרש (במ"ר יט, ח) ששאל מין אחד את רבן יוחנן בן זכאי, ואמר תורתכם הוא מעשה כשפים, שהטמא מת מביא' אפר ומים ומזין עליו ואומרים לו טהור. א"ל נכנס רוח תזזית בך וכו'. א"ל תלמידיו לזה דחית בקנה וכו'. א"ל חוקה חקקתי וכו'. ומזה יתכן כי שני דברים תמוהין יש כאן, למה יטהר בזה כלל כשאלת המין, שנית איך מתהפך ליטהר במה שהוא מטמא. ולכך הקדים להם לומר חוקה, לפי שודאי יהרהרו על זאת המצוה שהיא תמוה בשני דברים הנ"ל, לכך אמר חוקה חקקתי גזרה גזרתי כפל, שלא יהרהרו על ב' דברים הנ"ל.

ובזה יובן דמרשים המדרש בפסוק זאת חקת, והי' קשה להמדרש על הפסוק קושיית האלשיך מאי טעמא פתח בחוקה, ואי משום שאין למצוה זו טעם, שיש בו דבר המתהפך שמטהר ומטמא, קשה הא חשיב במדרש (במ"ר שם, ה) ד' דברים, וא' מהן שעיר המשתלח, ויש בו ג"כ דבר המתהפך, שהעוסק בו מטמא בגדיו, והוא מטהר ומכפר, ואפילו הכי כתיב חוקה לבסוף כמ"ש (ויקרא טז, לד) והיתה זאת לכם לחוקת עולם, וה"נ הל"ל בסוף.

ומתרץ כמ"ש זש"ה מי יתן טהור מטמא, ר"ל מה יוסיף ומה יתן טהרה בזה על ידי אפר ומים, דלכאורה הוא מעשה כשפים כשאלת המין. ב', מטמא, ר"ל שיש בו עוד דבר המתהפך, מדבר שהוא מטמא יצא טהרה. לכך על שהוא לא אחד, ר"ל על שיש בו שני דברים תמוהים, מה שאין כן בד' הנזכר דליכא בהם רק תמיה אחד, לכך הקדים להם חוקה קודם הציווי, לבל יהרהרו בעת הצווי, וכתיר[ו]ץ האלשיך שם, וק"ל.

•

בפסוק (כ, כג-כד) ויאמר ה' אל משה ואהרן לאמר, יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבוא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם פי למי מריבה, ע"כ. וי"ל, דמצינו אסיפה הוא מיתת צדיקים שמתו בעטיו של נחש, כמו באבות. ואהרן שמת עבור חטא מי מריבה אינו שייך לשון אסיפה, וכן הקשה **האלשי"ך**. **ב'** ק' ג"כ **באלשיך**, הנה משה חטא כמ"ש (כ, יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע וגו', ואהרן הי' בשב ואל תעשה, ולמה יענש אהרן כלל, ואף גם מה שהקדים מיתתו למיתת משה. **ג'** קשה קושיית **האלשיך**, לעיל (כ, יב) אמר לא האמנתם, וכאן אמר מריתם, שהוא חמור יותר. ומה שפירש בשם **בעל השרשים** מריתם הוא לשון חילוף והיפך, גם זה צריך פירוש לפירושו. **ד'** הקשה ג"כ,

הל"ל במי מריבה, מאי למי מריבה. **ה**' קשה, מה זה צריך לומר כי לא יבוא אל הארץ וכו', ודאי אם ימות מיד בהר הזה לא יבוא אל הארץ. והיותר תמוה מ"ש אשר נתתי לבני ישראל, סימני ל"ל, כי מי לא ידע זה. גם קשה דהל"ל אשר נתתי לישראל, מאי לבני ישראל.

ותחלה נתרץ פסוק (כ, יג) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. וי"ל, חדא הא מה שנקראו מי מריבה, הוא על שהמרו משה ואהרן פי ה', שאמר להם לדבר אל הסלע והוא הכה, וכמ"ש כי מריתם פי למי מריבה. וא"כ לפי זה מאי אשר רבו בני ישראל, הל"ל אשר רבו משה ואהרן. ועוד, מאי לשון רבו, הל"ל אשר מרו פי ה' כמ"ש אח"כ, ולשון מרי נופל על לשון מריבה, מה שאין כן לשון רבו משמע לשון רבי', וכמו שדרשו בפ"ק דברכות (ז.) ובני רחבי' רבו למעלה (ד"ה א כג, יז), ודרשינ(י)ן למעלה משששים רבוא, דילפינן רבו מפרו ורבו וכו', יעו"ש במ"א. ועוד דהל"ל אשר רבו בני ישראל על ה', מאי את ה' דמשמע עם ה', כמו אתו עמו. ועוד, דלשון ויקדש בם משמע משום קדש שמו לבד מתו, כמו בקרובי אקדש (ויקרא י, ג), וזה אינו, הא עבור חטאם מתו.

ונ"ל כמו שזכרתי לעיל ש"ס דפ"ק דסוטה (יב:), דראו מושיען של ישראל במים הוא לוקה, וגזרו כל הבן הילוד וגו', כיון דשדינהו אמרי תו לא חזינן כי ההוא סימנא ובטלו, ואינן יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה, והיינו דאמר ר"ח המה מי מריבה וגו', והיינו דאמר משה שש מאות אלף רגלי בשבילי נצלתם כולכם. אמר רבי חנינא בר פפא אותו היום ו' סיון היה, אמרו מלאכי השרת מי שעתיד לקבל תורה ביום זה ילקה ביום זה וכו'. **וכתב מהרש"א** דפליג רבי חנינא אדלעיל, וסבירא לי' דלא טעו, דשפיר ראו שילקה במי יאור, אלא שניצל על ידי מלאכי השרת וכו'.

וכל זה אתי שפיר לגירסת רבי חנינא אומר, מה שאין כן לגירסתינו אמר רבי חנינא, קשה, דמשמע דליכא פלוגתא, ועינינו רואות דפליגי בי' כסברת מהרש"א. ואי פליגי, קשה, כי שדינהו אמאי לא חזו כי ההוא סימנא, הא הסימן קאי על מי מריבה, והגזרה במקומו עומד.

ונ"ל דודאי לרבי אלעזר דסבירא לי' ראו מושיען של ישראל וכו', וע"כ כקושיא הנ"ל דרבי חנינא שאח"ז, ולא תיקשי מידי, והשתא דאתי' לסברת רבי חנינא אין צריך לומר שטעו, אלא דשפיר ראו.

דמצינו דוגמא לזה בפירוש **רש"י** ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י, י), אמר פרעה יש כוכב אחד סימן דם והריגה, וכשאמר הקב"ה לכלותם על דבר העגל, אמר משה פן יאמרו

ברעה הוציאם, והיפך את הדם לדם מילה וכו'. הרי דבאמת פרעה ראה כהוגן כוכב של דם, אלא שאח"כ ביטל הקדוש ברוך הוא גזרה ההוא על ידי תפלת משה, ואפילו הכי לא העביר סימן כוכב של דם מכל וכל, רק היפך לדם מילה.

וה"נ ממש כך הוא, דלעולם שפיר ראו שילקה במי יאור מושיען של ישראל, אלא שינצל על ידי תפלת מלאכי השרת כסברת רבי חנינא, והיפך הקדוש ברוך הוא סימן הכוכב שהי' מורה על לקות משה במים על מי מריבה, ושם אינו לקותא כלל כאשר יבואר, כמו דם מילה שאף שהוא דם מכל מקום אינו עונש, וה"נ אף שמתו במי מריבה מ"מ אינו עונש כלל, ולכך אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא, דתחלה הי' מורה אלקותא בדרך עונש, מה שאין כן אח"כ במי מריבה אינו לקותא כלל, אבל מ"מ רושם הסימן נשאר כמו דם, וז"ש תו לא חזינ(י)ן כי ההוא סימני.

והשתא דניצול בזכות תורה שעתידין לקבל, ע"כ הי' צריכין להיות ששים רבוא, דזולת זה אי אפשר לקבלת התורה כנודע, לכך באותו הלילה שניצל משה ניצולו עמו ששים רבו[א] כנזכר במדרש בדף הקודם לזה, ואתי שפיר שש מאות אלף רגלי, שבשבילו ניצולו כולם.

ובזה יובן המה מי מריבה שראו איצטגניני פרעה, אלא שניצל בזכות מלאכי השרת ונתהפך למי מריבה הסימן ההוא. ואחר שניצל בתפלות מלאכי השרת ע"י קבלת התורה, זה הי' סבה אשר רב"ו בני ישראל, ר"ל שפרו ורבו עד ששים רבו[א], דסתם רבו ששים רבוא, וכש"ס דברכות (ז.) הנ"ל, וניצולו ששים רבוא ישראל בזכותו, שיהיו ראוין לקבלת התורה שהיא א"ת ה' שישרה שכינתו ביניהם, וזה אינו פחות מס' רבוא כנזכר במדרש תרומה (תנחומא תרומה ג) לקחתם תורתי קחו אותי עמה, והתורה אי אפשר ל[י]קח כי אם בס' רבוא.

אך דלפי זה דהי' נמשך מהסימן הראשון, א"כ מה זה שאמר יען לא האמנתם, משמע על ידי חטא נענש. לזה אמר ויקדש בם, שהי' כך בפני ישראל שיתקדש בם, אבל באמת לא חטאו כלל, וק"ל.

ובזה יובן פירוש פסוק הנ"ל ג"כ, ויאמר ה' יאסף אהרן אל עמיו כמיתת צדיקים שמתו בעטיו של נחש, שאין באהרן שום חטא כלל, לכך נאמר בו אסיפה.

אך קשה, א"כ מדוע יקנוס שלא יבוא לארץ. לזה ביאר דהטעם כי לא יבוא אל הארץ הוא מחמת אשר נתתי לבני ישראל, ולא לישראל עצמן, מחמת שמתו במדבר כל הדור ההוא, ומחמת העיכוב ששהו במדבר ארבעים שנה עד שנשלם שנות אהרן, וזהו סבת

מיתתן עתה, ואי אפשר ליכנוס לארץ כי כבר הגיע קיצו. אבל אם נכנס הדור הראשון לארץ ישראל, שלא יתעכבו במדבר, היה גם אהרן בתוך הבאים לארץ ישראל.

אך קשה הא לעיל אמר יען לא האמנתם וגו', משמע שנקנס עבור חטא מי מריבה, לזה ביאר ואמר על אשר מריתם פי למי מריבה, ר"ל שהחלפתם פי של יאור למי מריבה, ר"ל שעל ידכם גורם לי להחליף פי מה שגזרתי שילקה מושיען במי יאור ונתהפך למי מריבה, כדי שלא לבטל הסימן מכל וכל, לכך תליתי עיכוב ביאתכם לארץ על ידי מי מריבה, לצאת ידי סימן הכוכב. אבל באמת אין זה חטא, ואין זה עונש, כי עתה נשלם ימי חייהם כי הקדוש ברוך הוא משלים מיום ליום, ותו לא אפשר. וזהו סיבת עיכוב ביאתכם לארץ, וק"ל.

•

בפסוק פרשה חוקת (כ, יד-יט), וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום, כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים, וירעו לנו מצרים ולאבותינו ונצעק אל ה' וישמע קולנו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, נעברה נא בארצך לא נעבור בשדה ובכרם דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבור גבולך, ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך, ויאמרו אליו בני ישראל במסילה נעלה וכו'. והספיקות רבו.

ונראה כי תכלית בריאת אדם בעולם הזה בחומר וצורה שהם ב' הפכים, עד שיזכה אדם להכניע חומרו להצורה. וכמו שהוא בפרטות האדם, כך הוא בכללות העולם בסוד עש"ן. ובכללות העולם נק' הצורה אברהם, שהיא הנשמה, כמ"ש **בזוהר** לך לך דף ע"ו ע"ב וז"ל: אברם היא נשמתא, אבא לרוחא (ואם) [ורם] לגופא וכו', יעו"ש. והגוף נק' יצחק, כמ"ש **במדרש הנעלם** פ' וירא דף קט"ו ע"א וזה לשונו: רבי חייא אמר, תא חזי עד שהגוף עומד בעולם הזה הוא חסר מן התשלום, [ל]אחר שהוא צדיק וכו' יעו"ש, אזי נקרא יצחק בשביל הצחוק והשמחה שיהיה לצדיקים לעתיד לבא, עכ"ל. הרי כי אברהם ויצחק היו החומר והצורה של כללות העולם, ותכלית העקידה היה להכניע החומר אל הצורה. [ואפשר שזהו כוונת **הספרים** שכתבו שיש סגולה לבעל תשובה לומר פרשת העקידה]. ובזה יש לפרש המשך הפסוקים (בראשית כה, יט) ואלה תולדות יצחק בן אברהם, ופירש **רש"י** יעקב ועשו האמורים בפרשה, וכבר צווחו בזה קמאי, מה בעי רש"י בזה. וגם שהקדים רש"י יעקב קודם לעשו, והוא היפך ס(י)דר הפרשה שנאמר (שם, כה-כו) ויצא הראשון אדמוני וגו', ואחר כך יצא אחיו וגו' ויקרא שמו יעקב, וא"כ איך כתב

רש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה, דמשמע דכך אמורים בפרשה, וזה אינו. וגם להבין המשך הפסוקים (שם, כב-ל) ויתרוצצו הבנים בקרבה ותלך לדרוש את ה', ויאמר ה' שני לאומים ממעיך יפרדו וגו', ויאמר עשו הלעיטני נא וכו', על כן קרא שמו אדום.
ובפ' וישלח (בראשית לב, כה-כט) ויאבק איש עמו עד עלות השחר וגו', ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל.
לבאר כל זה על פי רמז מוסר הנ"ל, הוא ואלה תולד[ו]ת יצחק בן אברהם, כי מה שהיה ליצחק תולדות, הוא אחר שנכנע החומר אל הצורה שהוא יצ"חק ב"ן אב"רהם, אז אברהם שהוא החסד והצורה הוליד את יצחק, כי נעשה החומר צורה, והצליח ועשה פרי ותולדות שהוא התפשטות החסד בעולם, מה שאין כן קודם היו הגבורות והחומר מעכב השפע מלהשפיע, וכמ"ש מזה **בזוהר** יעו"ש. ומצד החומר והצורה של אברהם ויצחק, גרם ג"כ להוליד יעקב ועשו, שהם החומר והצורה ג"כ, כי טבע הבן דומה לאב.
וזהו נ"ל כוונת המשנה בפ"ב דעדיות (מ"ט), האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים, והיינו לרבי עקיבא, מה שאין כן בתוספתא פלי"ג שאין האב זוכה לבן בה' דברים אלו, כמ"ש **בתוספות יום טוב**. **והראב"ד** בשם ירושלמי (קדושין פ"א ה"ז) מביא ראי' לרבי עקיבא, בנוי, שנאמר (תהלים צ, טז) והדרך על בניהם. בכח, גבור בארץ יהי' זרעו (שם קיב, ב). בעושר, לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו וגו' (שם לז, כה). בחכמה, ולמדתם [אתם] את בניכם (דברים יא, יט). בשנים, למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכו' (שם יא, כא), יעו"ש.
ולי נראה לפרש צחות לשון המשנה בדרך מוסר, כי הבחירה חפשית ודאי, ואיך יצחק שהוא החומר, כשהוא נכנע אל הצורה שהיא נשמה נקרא בן אברהם וכנ"ל, וז"ש האב זוכה לבן, הנשמה יכולה לזכות הבן שהיא חומרו, להכניעו, עד שנק' בן לנשמה, ואז יוצא מעכירות החומר אל יופי הצורה, וז"ש בנוי, וכמ"ש (במדבר יב, א) כי אשה כושית לקח, יעו"ש. ובכח, כי ודאי כח גברא הוא להכניעו החומר אל הצורה.
ובעושר, כי מבואר אמרו בפ"ז דשבת דף ס"ג (ע"א) מאי דכתיב (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, אלא בימינה ארך ימים איכא עושר וכבוד ליכא, אלא למיימינים בה איכא אורך ימים וכל שכן עושר וכבוד, למשמאילים עושר וכבוד איכא ארך ימים ליכא.
והקשה הרי"ף (על ע"י) ב' קושיות תמוהות, א', הא כל כוונות המקשן רק מדכתיב ארך ימים ולא כתיב עושר וכבוד, וכשתירץ לו התרצן דאתי במכל שכן עושר וכבוד, א"כ ל"ל התיר[ו]ץ למיימינים או למשמאילים וכו', יעו"ש. ב' הקשה יעו"ש.

ועוד, מה זה תימא בימינה ארך ימים איכא עושר וכבוד ליכא, דלמא אין הכי נמי דליכא עושר וכבוד בימינה. וצ"ל דתיקשי ממה דכתיב ג"כ משלי סימן ג' (ב) כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך וגו', וענין שנות חיים, כי שנים של צער אינם של חיים וכו' (יומא עא.) יעו"ש. א"כ בימינה ארך ימים שאינם של עושר וכבוד אינם שנות חיים, וע"כ מה שאמרה תורה שנות חיים היינו בשמאלה, והוא נגד הסברא.

ומשני, כי גם בתורה יש חומר וצורה המכונה לימין ושמאל, וגם ארך ימים שהיא לעולם שכולו ארוך שייך לנשמה, ועושר וכבוד הוא מפאת החומר, זולת מי שמכניעו להחומר צד שמאל בימין אל הצורה, וז"ש למיימינים, שהוא עשה הכל ימין, זה יש לו ארך ימים, וכל שכן עושר וכבוד השייך לשמאל שהי' לו תחלה, וכי יוגרע עתה מזה. מה שאין כן לימין לחוד, ארך ימים לבד. ולשמאל לחוד עושר. ומכל שכן למשמאילים, שגם הימין הכריע לצד שמאל, מקבל שכרו בעושר וכבוד לבד בעולם הזה ולא בעולם ארוך, וכמ"ש (דברים ז, י) ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו וגו'. ובזה יבואר קו' הרי"ף הנ"ל, וק"ל.

וכ"ז מרומז בפסוק כי ארך ימים, ר"ל שהוא שכר הימין. ושנות חיים, ר"ל שהם של עושר וכבוד הנק' שנות חיים, המכונה לשמאל. וזה אי אפשר שיהי' לאדם שניהם אחד, כי הם שני הפכים השייכים לחומר וצורה, כי אם ע"י מדה ושלום, אז יוסיפו לך שניהם כאחד. וכמ"ש **הרב האלשי**"**ך** בפ' פנחס (במדבר כה, יב) בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב, ה), שהחומר והצורה הם ב' הפכים, ועל כל נשימה רוצה לצאת מהגוף וכו' (מ"ת מזמור סב). מאחר שזכה לעשות מחומר צורה אז הוא חיים של שלום, שיש שלום בין החומר והצורה שנעשה הכל אחדות א', וז"ש (ויקרא כו, יא) ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם, יעו"ש. והכי נמי קאמר ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, כשיהי' שלום בין החומר והצורה למיימינים בה שהכריעו לימין, יוסיפו לך שניהם מן ב' הקוים, וכנ"ל.

וזה פירוש הפסוק ג"כ ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, יא). דאיתא בש"ס דביצה פ"ג (כה:), תנא משמי' דרבי מאיר מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שעזין הם וכו', שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש ג' עזין הם, ישראל באומות וכו'. ופירש **רש**"**י**, כי התורה מתשת כחם ומכנעת לבם. והקשה **מוהרש**"**א**, א"כ לאו לטובתן של ישראל נתנה התורה, כי אם לטובת האומות שיכולין לעמוד בפניהם של ישראל, ותירץ יעו"ש.

ולי נראה לפרש דהכי קאמר, כי למעלה יחשב עזותן שלכך נתנה התורה להם, וכפירוש **מוהרש**"**א** עזין - לא גבורה או רשעתם כפירוש רש"י, אלא עזותן הוא שלא יבושו מפני כל

ומעיזין פניהם וכו', יעו"ש. וכאשר כתבתי בענין אדה"ר, אחר החטא וידעו כי ערומים הם (בראשית ג, ז), מה שאין כן קודם [ה]חטא ולא יתבוששו (שם ב, כה), ולכאורה הוא הפך הסברא. וביארתי כי בהיות האדם דבוק בו ית', שום מורא של בני אדם או לעג לא יעלה על ראשו לחוש מן המלעיגין, מה שאין כן ברדתו ממדריגות הדביקות אז הוא בוש וירא מבני אדם המלעיגין, והחוש והנסיון מעיד ע"ז, ובזה מבואר קושיא הנ"ל. וכמו שכתבתי פסוק מי יתנך כאח לי וכו' (שיר השירים ח, א). וכדומה **ששמעתי** אח"כ קושיא זה **במורה נבוכים**, וכוונתי לדעתו הרמה.

ואתי שפיר ג"כ כוונת הש"ס, מפני מה נתנה תורה לישראל, או על ידי כפי', או כמ"ש **בזוהר** (ח"ג קצב:) הופיע מהר פארן (דברים לג, ב) שבא לעשו שמא יקבל, ופתח לו במצוה (שמות כ, יג) לא תרצח וגו', ובזה מתורץ קושיית **מוהרש"א** יעו"ש. כי חפצו ורצונו ית' הי' שישראל יקבלו דוקא התורה, והטעם מפני שעזין הם, והוא מעלה גדולה שמעיזין, וכנ"ל.

ושמא תאמר על ידי התורה הם עזין, מה שאין כן בלאו הכי, וא"כ הדרא ק', שגם אם הי' נותן התורה לא' משאר האומות היו עזין. לזה אמר דזה אינו, דבלאו הכי הם עזין, שאלמלא לא נתנה תורה לישראל ג"כ הם עזין, שאין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, כי מעיזין בפני כל, וזה למעלה יחשב דלא הביישן למד (אבות פ"ב מ"ה).

אברא לפירוש רש"י הדרא קושיא לדוכתא. וצריך לומר דמ"מ למעלה יחשב, כי על ידי שהתורה נק' תושי', ומתיש כח החומר להיות נכנע אל הצורה, ונעשה שלום בין החומר והצורה, וז"ש ה' עוז לעמו יתן, כי התורה נקרא עוז, לעמו יתן שהם ג"כ עזין, וע"י עוז התורה מתיש עזותן ונכנע החומר, ומכח זה ה' יברך את עמו בשלום, וכנ"ל.

ובזה מבואר משנה דעוקצין (פ"ג מי"ב) אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן וגו'. והענין, כי זכרתי בביא[ו]ר פ' מרגלים לתור את ארץ כנען (במדבר יג, טז), כי החומר הנקרא כנען, שהוא מצד הקליפות הנק' ארור, ונכנע אל הצורה שהוא מצד הקדושה, יצא מכלל ארור לכלל ברוך, והנשמה שהיא הצורה זכר נק' ברוך, והחומר נקרא ברכה, ושם הכולל לצורה וחומר אחר הכנעה הוא ישראל, כי שרית וכו' (בראשית לב, כט).

וזה שאמר אין כלי מחזיק ברכה, כי הכלי הוא החומר המקבל הצורה, שיהי' בתואר ישראל, שיוכל להחזיק ברכה לפי שנכנע אל הצורה הנק' ברוך, וזהו אחר שנקרא ישראל, זה אי אפשר כי אם על ידי השלום, וכמו שכתוב (מלאכי ב, ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום, וכמ"ש ה' עוז לעמו יתן וגו', וק"ל.

ובזה מבואר גם כן (סנהדרין פ"י מ"א) כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. כשהוא בתואר ישראל אחר שהכניע חומרו, אז יש לו חלק לעולם הבא ההוא ג"כ, כי המזכה רבים זכות הרבים תלוי בו (אבות פ"ה מי"ח), א"כ זכה בחלק ההוא לעולם הבא שיש לזולתו שזכה בה על ידו, והבן. כי כמו שיש באדם פרטי, כך הוא בכללות העולם, מי שמזכה להמוני עם הנק' חומר שנעשה צורה וזכה לחלק עולם הבא, ומזכה לזה עמו בחלקו, ואתי שפיר.

העולה מזה, כי האב שהיא הנשמה והצורה, מזכה להבן שהוא חומרו שנכנע אל הצורה, מזכה לו בעושר וחכמה ושנים. כי גם שרבוי שנים מכונה אל הימין שהיא צורה, וע[ו]שר וכבוד שהיא חכמה כמ"ש (משלי ג, לה) כבוד חכמים ינחלו, הוא מכונה אל שמאל, מכל מקום כשמכניע שמאל בימין שהיא החומר אל הצורה, אז רבוי שנים ארך ימים איכא, וכל שכן עושר וכבוד שהוא עושר וחכמה, ושפיר מזכה האב לבן מצד הבחירה ה' דברים אלו, וסרה כל הקושיות.

ובזה יבואר ג"כ משנה (קדושין פ"א מ"א) האשה נקנית לבעלה. שהיא החומר ניקנית להצורה, בג' דרכים בכסף ושטר וביאה, עיין אח"ז.

ועתה נבוא לביאר הנ"ל, וצריך שתדע כי מצרים הוא לשון מצר וגבול. ובזה נבאר ש"ס דשבת (קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך. וי"ל למה נחלת יעקב דוקא.

ונ"ל כי זכרנו כי החומר והצורה הם שני הפכים, וכל אחד הוא מתגבר מחבירו, החומר תאוותו לפעול בגשמי וחומרו, והצורה תאוותו לפעול במושכלות וברוחני, והם ב' מצרים וגבולים, כי מצר וגבול של כל אחד הוא הפך ונגדי לחבירו. וכל זה בששת ימי המעשה, מה שאין כן שבת שהוא שביתה ונייחא כאלו כל פעולותיו הגשמיים עשויים, כמ"ש (שמות כ, ט) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ופירשו חז"ל (מכילתא ורש"י שם) כשתבוא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה ולא תהרהר אחר המלאכה, אז הצורה יכולה לענג בשבת ולפעול ברוחני בלי שום מיצר ומעיק.

וז"ש כל המענג את השבת, שנדמה לו כאלו כל מלאכתו הגשמי שהוא מצד החומר כבר עשויה, דאל"כ אינו יכול לענג ברוחני, שהחומר מתנגד כנ"ל, אלא שמע מינה שנדמה לו כאלו כבר עשויה בלי מיצר ודואג עבור החומרו לכך נותנין לו נחלה בלי מצרים. וזה מכונה ליעקב שנקרא ישראל, שהכניע החומר ועשאו צורה, שגם בששת ימי המעשה הי' נחלתו בלי מצרים, כי הי' אחדות א', שהחומר שלו נעשה צורה, ואתי שפיר.

ובזה יובן המשך הפסוקים, דקשה דכאן פרט השליחות למשה, ואח"כ אמר וישלח ישראל. ודרשו חז"ל (במ"ר יט, כח) כי משה נקרא ישראל וכו'. וגם בלאו הכי מוכח, כי הצורה והנשמה נקרא משה גימטריא אל שדי, ודי בזה.

וז"ש וישלח משה מלאכים מקדש, כי משכן הנשמה הוא במוח הנקרא קדש, ושלחה הנשמה שלוחים אל החומר שהוא הגוף הרודף אחר תאוות המותרות, כמ"ש הלעיטני נא (בראשית כה, ל), לזה נקרא אדום, והוא מלך אדום המולך על כל אברי הגוף מבלי היותו נכנע אל הצורה, עד שרצה לעורר לבו במחשבות קדושות, שהם הרהורי תשובה הבא מקדש, כה אמר אחיך ישראל, שיתן לב על תכלית בריאתו בחומר וצורה בעולם הזה, כדי שיכניע חומרו אל הצורה שיהי' להם אחווה ושלום, ולא נגדיים, באופן שיהי' אחיך ישראל כי שרית וגו', ומדוע דבר ה' בזית, למעול בשליחותך בעולם הזה להתאוות תאוות עולם הזה ולהיות הפך הצורה.

הלא ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו בענין חומר וצורה של כללות העולם, שהם אבותינו יעקב ועשו, שכל זמן שהיו ב' הפכים גדלה התלאות והצער אשר מצאתנו אל שנינו החומר והצורה, בהיות לכל א' מצר וגבול לעצמו, וז"ש וירדו אבותינו מצרימה וירעו לנו מצרים ולאבותינו, ר"ל לנו אל החומר, ולאבותינו שהוא הצורה וכנ"ל.

ונצעק אל ה' וישמע את קולינו, ונכנע החומר אל הצורה שהוא יעקב, הנקרא קול יעקב, שהוא פנימי ורוחני. וישלח מלאך ויוציאנו, ורומז הוא ב' שמות ימין ושמאל גימטריא מלאך, כי אחר שהכניעו שמאל בימין נעשה אחדות הוי' אדנ"י גימטריא מלאך, ויוציאנו ממצרים.

ועתה שחזר החומר לאיתנו להיות הפכי ונגדיי אל הצורה, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, שנתקרב הצורה אל החומר שהיא קצה גבולך, כדי לקרבו אליו, בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, והבן.

נעברה נא בארצך, שיתן החומר מקום לעבור הצורה בארצותיו. ולא להכניע לגמרי מקצה אל קצה לבטל תאוותו מכל וכל, רק דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל, רק דרך המצוע, וכמ"ש **הרמב"ם** בזה (הל' דעות פ"ב ה"ב-ה"ג) יעו"ש.

וכשלא רצה ליתן לו דרך, ביקש ממנו במסילה נעלה, שהיא מסלה ולא דרך לרבים, רק ליחיד וכו'.

וכל זה שכתבנו באדם פרטי בחומר וצורה, שייך כל זה ג"כ בכללות העולם. כי המוני עם הם החומר, ועיני העדה הם הצורה, וישמע חכם ויוסף לקח, ודי בזה.

ועתה נחזור לביא[ו]ר משנה האשה נקנית וכו'. כי **שמעתי ממורי** פירוש הפסוק (תהלים קיט, נט-ס) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. והענין, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ), ר"ל שלא יהיה בטוב ההוא אשר יעשה מבלי שום פני' וחטא, זה אי אפשר. וביאר כי כשיעשה טוב בלי שום דבר רע, מתגרה בו היצה"ר, מה שאין כן כשרואה היצה"ר שיש בו תועבת חלק היצה"ר, מניחו והולך לו, ואז גומר הדבר ויעשה לשמה אח"כ. וז"ש ישראל גנבים כו', כי צריך לגנוב דעת היצה"ר בכל דבר מצוה.

וז"ש חשבתי דרכי וכו', ר"ל בכל דבר מצוה או קדושה, בהתחלה חשבתי דרכי, להנאתי הגשמי, ואח"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך, ר"ל רגלי, הרגל שהורגל אצלי שלא לשמה, אז עשיתי לשמה. וזה שאמר (תהלים שם, סב) חצות לילה אקום, ר"ל לתועלתי הגשמי, כי מיד שיתעורר משינתו לשם שמים א"א, אלא חצות לילה א"קום לצרכי, ואז בדבר הטבע יכול לגבור על הטבע שינת חצות, ודפח"ח.

והוא כלל גדול, ללמוד במחשבה זרה בתחלה, או בתפלה שלא ימנע עבור זה, רק יגנוב דעת היצה"ר ואח"כ יעשה לשמה, ודי בזה.

והנה האשה שהיא החומר, נקנית קנין עצמי לבעלה שהוא הצורה, הוא כסדר הזה. תחלה בכסף, מה שכוסף ומתאווה מצד היצה"ר, יעשה החומר. ובכסף כפשוטו אתי שפיר ג"כ, כי עושר וכבוד בשמאלה, וז"ש בכסף ובשטר, כי שמתאווה עושר שהוא בכסף, ילמוד תורה שהיא בשטר, גם שלא לשם שמים שהיא למשמאילים בה, והוא הדרך הנכון שיתחיל שלא לשמה ויגנוב דעת היצה"ר. ואח"כ בביאה, שהוא תענוג רוחני ופנימי מצד הצורה שהיא בימין לשם שמים. והכל על ידי התורה המתישה כח החומר שיוכל להכניע אל הצורה וכנ"ל.

הגם שכבר זכרתי בביאור מ"ש בכסף, על פי משל בן מלך שלא ידע שום חכמה, גם בריבוי המלמדים לא הועיל, ועשה לו דירה מיוחדת וראה בתולה מקושט[ת] וכו', וק"ל.

•

בפסוק זאת חקת התורה (יט, ב), ודרשו חז"ל לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לכך נאמר חקת, גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה. והקושיא תמוה, הא כבר מצינו טעם נגלה ונסתר במצוה כנודע, ואיך אמר חקה, ואגב יבואר שאר הפסוקים מענין שטן ואומות העולם במצוה זאת דוקא. גם לשון מלפני. וגם להבין תואר מונין את ישראל מהו.

ונ"ל דאיתא בפ"ג דביצה (כה:) תניא רבי מאיר אומר מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הם וכו'. והקשה **מוהרש"א** הא איתא בש"ס דע"ז (ב:) שהחזירה הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון ולא קבלוה וכו'. ומשני, דמכל מקום ה"ל לכפות עליהם ההר כמו לישראל וכו', יעו"ש.

ולי נראה דתרוצו תמוה, דהא קשה קושיית **התוספות** בפ"ט דשבת (פח. ד"ה כפה) הא הקדימו ישראל נעשה לנשמע, ואיך אמרת שכפה עליהם ההר. ותירצו התוספות שמא חזרו אח"כ וכו'. א"כ ישראל שקבלו ברצון תחלה, ראוי לכופן שלא יחזרו אח"כ, מה שאין כן אומות העולם שלא קבלו מתחלה ברצון מה מקום לכופן אח"כ.

לכך נראה דכוונת הש"ס מפני מה ניתנה תורה לישראל, הוא על דרך זה שדרשו **בזוהר** (ח"ג קצב:) פסוק (דברים לג, ב) הופיע מהר פארן וגו', כשבא לבני עשו שיקבלו התורה אמרו מה כתיב בה והשיב (שמות כ, יג) לא תרצח וכו'. והקושיא מפורסמת, איך בא בטרוניא עם האומה שהקדים להם לא תרצח לא תנאף כדי שלא יקבלוה, מה שאין כן לישראל. וכבר זכרתי תיר[ו]ץ מספיק במקום אחר, יעו"ש. א"כ שפיר הקשה הש"ס מפני מה ניתנה לישראל התורה ולא לאומות, שאם לא הי' מפרט להם תחלה מצות לא תרצח, ג"כ היו מקבלים התורה כמו ישראל.

איברא דיש לתרץ קושיית הש"ס באופן דלא תיקשי מידי, דבספר **החסיד מהו' יוסף יעבץ** מצאתי וראיתי במשנה דאבות פ"ד (מ"א) איזה חכם, דיש להקשות מ"ש חז"ל כי במצוה א' לבדה יזכה לעוה"ב, ובמקום אחר אמרו כי המקיים כל המצות זולת א' קים לי' בארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת (דברים כז, כו). ומלבד זה קשה, וכי יש אחד מישראל שיוכל לקיים כל התורה שהיא תרי"ג מצות, וכמ"ש **מוהרש"א** בפ"ק דמכות (כד.) יעו"ש, א"כ ח"ו קים לי' בארור הנ"ל.

ומבאר, כי פשר דבר הוא, מי שחשקה נפשו לקיים כל המצות ולא קיים רק א', הרי דבק במחשבתו בכל התורה כולה, וזה המעט יספיק לו עם המחשבה הטובה. אבל מי שאמר אקיים כל התורה כולה חוץ מדבר א', אינו דבק בתורה כלל, כי התורה כולה א' הוא ואינה מתחלקת וכו', וזה קים לי' בארור וכו', יעו"ש.

א"כ ישראל שעשו מוסכם לקיים כל התורה, ואמרו נעשה ונשמע, שלא שאלו מה שכתוב בתורה, א"כ הסכימו דעתם בחשק אהבתם לקבל ולקיים כל התורה. גם שנאנסו אח"כ ולא קיימו רק מצוה א', הרי דבקו במחשבתם בכל התורה. מה שאין כן האומות ששאלו מה כתיב בה, כדי שיבחרו מה שילמדו ומה שלא ילמדו, ולשיטתן השיב' לא

תרצח, לומר מאחר שאין רצונם לקיים דבר א' מהתורה, אין ליתן להם התורה כלל כאמור.

ובזה יובן פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש בחלק (סנהדרין קיא.), ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה, יד), דמר סבירא לי' למי שמשייר חק אחד, ומר סבירא לי' מי שמקיים חק אחד. והקושיא, איך הפליגו פלוגת[ת]ן. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ועיין לקמן מזה ביא[ו]ר פ' נח. יובן ג"כ קושיא על **הרמב"ם** (פיה"מ מכות פ"ג מט"ז), דסבירא לי' במקיים א' מהמצות סגי, והקושיא שהוא סותר הנ"ל, ולדברינו אתי שפיר. ובזה יבואר ג"כ ש"ס דמכות (כד.), בא חבקוק והעמידן על אחת וכו', והקשה **מוהרש"א** יעו"ש. ולפי הנ"ל אתי שפיר הכל.

אך כדי להבין תיר[ו]ץ הש"ס על קושיא הנ"ל, מפני שעזין הם, דמה ענין תיר[ו]ץ זה על קושיא הנ"ל, לפי דברינו הנ"ל.

ונראה דאתי שפיר, דמצינו לשון הפסוק (שה"ש ח, ו) כי עזה כמות אהבה וגו'. וכן התנא דאבות (פ"ה מ"כ) הזהיר הוי עז כנמר. הרי כלל גדול בתורה ענין עזות, המורה על גודל חשק אהבת הבורא יתברך. והוא עצמו רימז תירץ הנ"ל, איך נתן לישראל תרי"ג מצות המוטל על כל אחד מישראל כנודע, והוא מן הנמנע, וכי ח"ו בא בטרוניא דליקו בארור אשר לא יקום. ומשני כי עזה אהבתם, נחשב גם בקיומן רק א' מהמצות כאלו קיימו הכל, וכאמור וק"ל. ואות ומופת על אהבתם שהיא עזה, בזה שהקדימו נעשה לנשמע ועשו מוסכם לקיים הכל, הרי דבקה מחשבתם בכל התורה כולה, וראוין ישראל לזה ולא שאר אומות העולם.

וטעם מספיק שיצאו אומות העולם מכלל הזה, הוא זה דכתב הרב **מוהר"י יעב"ץ** בפ"ד דאבות (מ"א), ודע כי ההפרש אשר בינינו אנחנו מאמיני החידוש, למאמיני הקדמות, הוא שנשים כל פעולתינו מול עבודת השי"ת לעשות רצונו, כי מה שחיד(ו)ש וברא לא ברא אלא לכבודו ולעבודתו, ובזה נמשך חיים לבעליה כי באור פני מלך חיים. והמתרחק מעבודתו מתקרב אל המות, כאומר ברחקי ממך מותי בחיי ואם אדבק בך חיי במותי, ור"ל כי הרוצה שיחי' ימות והרוצה שימות יחיה (עי' תמיד לב.). וז"ש שלמה המלך ע"ה (קהלת ד, ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו, דהיינו שבעודם בחיים המיתו את עצמם על תורתו ועבודתו יתברך, וכמ"ש (במדבר יט, יד) אדם כי ימות באוהל, שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג:). עד ולזה כיון בן זומא בענין ד' מעלות חכם גיבור וכו', שישתמשו בעליהם בהם לעבודת השי"ת אשר לתכלית זה

בראם השי"ת וכו'. עד ולזה אמר שלמה עליו השלום (משלי ב, ד) אם תבקשנה ככסף אז וגו'. אבל מאמיני הקדמות הגיבור הכובש אויבו, להנאת עצמו, והחכם ג"כ להנאתו ולכבודו לבד הוא, לכך מתבייש לשאול, כי ירד מכבודו מעט. מה שאין כן הלומד מכל אדם, מאמין כי הש"י מפיו דעת ותבונה וכו', יעו"ש.

וכבר כתבתי במקום אחר למה נקרא כסף, על שחומד וכוסף להשיגו הדבר ההוא עצמו. ור"ל הלומד לשמה, כוונת אהבתו לדבק את עצמו בעצמות האותיות התורה, שהוא רצה היות חי החיים ותענוג התענוגים, שבתוכו אור א"ס, באור פני מלך חיים. וזהו **ששמעתי ממורי** ענין לשמה, לשם האות עצמו, ודו"ק, ודפח"ח. מה שאין כן הלומד שעל ידי זה ישיג הכבוד, הוא דבר נבדל, שאינו בכסף שחומד וכוסף אל עצמותו.

ואפשר שזהו כוונת הש"ס בחלק (סנהדרין קו:) (תורתו) [תורתן] של דואג ואחיתופל הי' מהשפה ולחוץ. ר"ל שלא הי' כוונתם לשמה, רק פועל יוצא אל הכבוד, והבן.

והעולה מזה, כי כל פנות שאדם פונה בתורתו ועבודתו ומעשיו הטובים למטה, ולבו פונה למעלה לשם שמים, אז מתקרב אל החיים והקדושה, והמתרחק מזה, מתקרב אל המות והטומאה, כשמכוין לכבוד עצמו ולהנאתו, הרי בדבר א' יש בו טומאה וטהרה למאמיני החידוש. מה שאין כן לאומות העולם מאמיני הקדמות, וכן שידין יהודאין הוא השטן הוא היצה"ר עצמו, שכל עסק תורתן לכבוד עצמן כמו דואג ואחיתופל הנ"ל.

וז"ש לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל, שהם שלומי אמוני ישראל. מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, שיהי' בה טומאה וטהרה בדבר אחד, היפך רצונם כאמור. לכך אמר, חקה אין לך רשות להרהר אחריה, כי רחוק מרשעים ישועה (תהלים קיט, קנה) - שאינו יכול לכנוס בדביקות הש"י, לכך מקטרג ושואל קושיא הנ"ל וכיוצא בזה. מה שאין כן להבאים בשער אשר צדיקים יבואו בו, מובן טעמו בנגלה ונסתר כנ"ל, והבן.

ועל פי זה נ"ל לבאר משנה בפ"ב דנגעים (מ"ג-מ"ה), כהן הסומא באחד מעיניו או שכהה מאור עיניו לא יראה את הנגעים, שנאמר (ויקרא יג, יב) לכל מראה עיני הכהן. בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו וכו'. כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרובין וכו'.

לבאר זה נ"ל דהקשה **מהר"ם** מובא **בתוספות יום טוב** מתוספתא (נגעים א, ה) דתניא בית אפל וחלונותיו מגופות, פירוש סתומות, פותחים החלונות ורואין את נגעו. ומשני, אם יש חלונות אלא שהם סגורים, אז פותחים אותם לראות הנגע, ומה דתנן אין פותחין היינו מחדש, יעו"ש.

להבין זה נ"ל לבאר משנה (ט) פרק ך"ה דמס' כלים, כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה, ואינן עולים מידי טומאתן אלא בשינוי מעשה, שהמעשה מבטל מיד מעשה ומיד מחשבה, ומחשבה אינה מבטלת לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה.

כדי לבאר זה נ"ל לבאר משנה (טו) בפרק י"ז, הרימון וכו', שיש להם מעשה ואין להם מחשבה. וכן בפ"ג דמכשירין (מ"ח), הורידה חרש שוטה וקטן אינן בכי יותן, שיש להם מעשה ואין להם מחשבה.

כדי לבאר זה נבאר משנה (ח) בפ' ך"ו דכלים, עורות בעל הבית מחשבה מטמאתן, ושל עבדן אין מחשבה מטמאן. של גנב מחשבה מטמאן, ושל גזלן אין מחשבה מטמאן. רבי שמעון אומר חילוף הדברים, של גזלן מחשבה מטמאן ושל גנב אין מחשבה מטמאן, מפני שלא נתייאשו הבעלים.

לבאר כל זה בחדא מחתא נראה **דשמעתי בשם מורי** הא דאיתא בש"ס (תענית ח.) התפלל ונענה וכו', ואם מתגאה מביא אף לעולם וכו'. והקשה, מה חטאו העולם בזה. וביאר הענין העולה מדבריו, כי על ידי שהעולם מחוסרי מהמנותא שיש בעל יכולת בעולם, מי שאמר לשמן וידליק הוא יכול לומר לחומץ וידליק, וזה מתפלל שידליק החומץ ונענה ונראה בעיני העולם דבר תמוה, ועל ידי זה מתגאה, א"כ הם הגורמים, ודפח"ח.

ואני בארתי ירושלמי במסכת תענית (פ"ב ה"ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל וכו', והוא יבואר על ידי ש"ס (סוטה מח:) ראוי היה שמואל הקטן שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו ראוי לכך וכו'. והקושיא מפורסמת, מה ענין דורו לזכותו של שמואל.

ויבואר על ידי ששמעתי **מהמנוח החסיד מהר"י פיסטנר** הושיעה ה' כי גמר חסיד (תהלים יב, ב), דיש לפרשו מרישא לסיפא ומסיפא לרישא, יעו"ש במקום אחר.

ועל פי זה ביאר **הרב מוה' מענדיל** פירוש הש"ס (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו. כי הצדיק יורד דרך הגיהנם להעלות נשמות הרשעים שהרהרו בתשובה, וזה שאמר ריב"ז ולא עוד שאיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי (ברכות כח:). ובזה בארתי פירוש הפסוק לא תתן חסידך לראות שחת (תהלים טז, י), ר"ל גם שהוא בחי' חסיד וירידתו לגיהנם הוא רק להעלות הרשעים משם, מ"מ אין רצונו להיות בפחד גיהנם לפי שעה ג"כ, והתפלל להש"י שלא תתן חסידך לראות שחת, וכדומה ששמעתי זה באיזה ספר נדפס זה. והנה כשיורד הצדיק שם, יש כת הרשעים שמתדבקין בו כדי שיעלו, ויש שאין רוצין מטעם שגם הם יחשבו בעיניהם לרשעים, וז"ש כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, ודפח"ח.

והנה יש מדריגה זה גם בעולם הזה, שיורד הצדיק ממדריגתו כדי שיתחבר עם מדריגה פחותה ההיא, כמ"ש **בכתבים** שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), ומבואר שם כי למדריגה הנק' שבע, יפול צדיק הנקרא ו' להקימה, בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה יעו"ש. וכמו שבארתי בפסוק (בראשית יב, ה) הנפש אשר עשו בחרן, יעו"ש.

וכדי להלביש דבר זה להבינך, **ששמעתי ממורי** ז' מדריגות שיש בשכינה, א' היודע שירד ממדרגתו ואינו מתפלל, ב' שיודע ומתפלל שיעלה וכו', ודפח"ח. ובזה כתבתי ענין ז' קני מנורה יעו"ש.

והנה כת המתחבר עמו עולה עמו, מה שאין כן כת הנותן דופי בשלומי אמוני ישראל ואינו מתחבר עמו, אין לו תקנה, וכמו שבארתי במשל השר ששינה לבושו כדי להעלות הבן אל אביו המלך, יעו"ש. וזה שאמר כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, כי זה הבוזה לת"ח שהוא עבור החסרון שיש בו, הוא לתועלתן של הפחותים שישתווה למדריגתן, כדי שיתחברו ויעלו עמו, וזה אינו רוצה בזה, ולכך אין לו תקנה וק"ל. ובזה תבין שבע יפול צדיק אל מדריגת המוני עם, וקם - כדי להקימן, והבן[34].

ובזה תבין משנה כל הכלים וכו'. והוא כי יש ב' סוגי טומאת המחשבה גם לאנשים כשרים, א' מצד עצמו, שהמחשבה מטמאה כשעושה תורתו ותפלתו ומעשיו לשם הכבוד וכיוצא בזה, שאינו עושה לנחת רוח ליוצרו רק כמו מאמיני הקדמות שזכרנו לעיל, שאלו האמין שיש מחדש ובורא הכל לכבודו, לא הי' עושה לכבוד עצמו רק לכבוד הבורא שבראו.

ואם נפשך לומר מי יאמר שיש טומאה על ידי המחשבה, יש ב' תשוב[ו]ת בדבר, א' מ"ש **בחובת הלבבות** (הקדמה ד"ה וכאשר) ראיה לזה, א' שהרג נפש במזיד, וא' הרג בשוגג, זה שכיון במחשבה נהרג, וזה שלא כיון במחשבה להריגה פטור, אע"ג דשניהם עשו מעשה אחד, הרי זה הכל תלוי במחשבה, כמ"ש **האלשיך** (רות בהקדמה) מוסר היוצא ממגילת רות, שכל מעשה האדם העיקר הוא המחשבה לאיזה ענין נתכוין, כי בנות לוט שזינו עם אביהם שהוא חייבי כריתות אחר מתן תורה, מכל מקום מאחר שנתכוונו לש"ש, יצא מהם מלכות בית דוד ומשיח צדקינו וכו', יעו"ש. הרי מוכח דיש טומאה מצד המחשבה כשאינו לשם פועלן.

[34] ברש"י פ' בלק (במדבר כב, יב), לא תאור את העם, אמר לו אם כן אברכם, אמר לו כי ברוך הוא. והקושיא עצומה, מאחר שכוונתו לקלל, מה חשב שאמר א"כ אברכם. ונ"ל, דידוע מ"ש בכתבים בכוונת עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז:) יע"ש. ובזה תבין מה שרצה לברכם, כדי להמשיך ברכה יתירה גם אל מדריגת הקדושה שבתוך י"א סמני הקטורת, כדי להשפיע אל הקליפה מדרגת בלעם. עד שהשיבו כי ברוך הוא, לפי צורך אותו מדריגת הקדושה לבד, ולא צריך ברכה עוד להשפיע גם להם, והבן והש"י יכפר.

אפס דיש בזה ב' בחינות, א' שפגם המחשבה של חסידי ישראל, גורם להמוני עם פגם במעשה וכו'.

ב', שפגם המעשה של המוני עם גורם טומאה במחשבה של כשרי וחסידי ישראל, וכמו שזכרנו לעיל הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם וכו' (תהלים יב, ב). וכמו שכתבתי במקום אחר ויקצוף משה על פקודי החיל (במדבר לא, יד), שמא חזרתם וכו' לקלקולכם הראשון פעור (שבת סד. עי' רש"י), כי כל הכועס כאלו עובד ע"ז (זח"א כז:), וגרם מעשה המוני עם טומאה לגדולי הדור וכו', יעו"ש. והנה טומאת המחשבה כזה אינו עולה מטומאתו כי אם בשינוי מעשה של המוני עם שנמשך ממנו טומאת מחשבה.

ובזה יובן, כי הצדיקים נקראו כלים כמ"ש **בזוהר** (ויקהל ריח.) והלכת אל הכלים וכו' (רות ב, ט), יעו"ש. וז"ש כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה, כאשר זכרנו כשלא עשה לשם פועלן. וכי תימא מאחר שהוא צדיק איך נמשך לו זה טומאת המחשבה, וע"כ מחמת טומאת מעשה המוני עם, לכך צריך שינוי מעשה, וז"ש שהמעשה מבטל מיד מעשה, ר"ל של המוני עם, ומיד מחשבה של הצדיקים שנמשך מהם. ומחשבה אינה מבטלת לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה, וק"ל.

ובזה תבין ג"כ המשנה חרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה. והוא דמבואר לעיל שצריך שיהי' תורתו ועבודתו וכל מעשיו לשמה, וכשאינו עושה לשמה רק להנאת עצמו ולכבודו, גורם טומאת המחשבה בזה. וקשה מהא דאיתא בש"ס (פ"ג) [פ"ב] דברכות (יז.) דרש רבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וכו', שנאמר (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, לעושים לשמה ולא שלא לשמה, שכל העושים שלא לשמה נוח שלא נברא. והקשה **התוספות** (ד"ה העושה) מהא דפסחים (נ:) לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ומשני התוספות כאן לקנתר אבל להתכבד שרי וכו'. וא"כ תקשה למה שכתבנו שגם להתכבד אסור, וגורם טומאה במחשבה זו שמכווין לכבוד עצמו ולא לכבוד בוראו.

ונ"ל דכל זה לשטת התוספות מכח קושיא הנ"ל, אך נראה דמעיקרא לא קשה קושיית התוספות, וגם קושיא הנ"ל לא קשה מידי.

דכבר ביאר רבא עצמו בצחות לשונו דלא קשה קושיית התוספות, וז"ש תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וכו', עד ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם וכו'.

והענין דכתבתי במקום אחר מ"ש **בכתבים** מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה (מגילה ג:), הוא כי אדם רשע על ידי תורתו ועבודתו מוסיף כח לחצונים, ולכך צריך לבטל תלמוד תורה, ולעשות תשובה שהוא הוצאת המת אבי אבות הטומאה, ואח"כ הכנסת כלה לעשות נחת רוח לכלה העליונה בתורתו ועבודתו, הכנסת כלה איקרי וכו', יעו"ש.

ויש להקשות מהא דאמרו חז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז, פתיחתא דאיכ"ר פ"ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו שמתוך המאור וכו'. והוא כשעזבו אותי ית' הוא הכופר, ואין לך רשע גדול מזה, ומכל מקום חפץ בתורתו, והוא היפך הנ"ל [הגם שזה מדרש ירושלמי, ואין זה סתירה להש"ס בבלי דידן, מ"מ הלא קרא דרש].

איברא דלא קשה מידי, דודאי עיקר תכלית החכמה תשובה ומעשים טובים שאחר התשובה, שאז עושה נחת רוח ליוצרו. ומכל מקום הקדוש ברוך הוא שאינו חפץ במות המת ברשעו כי אם שישוב מחטאו, ואין בור ירא חטא שישוב מחטא על ידי יראת העונש, כי אם אחר שלומד תורה, שהיא נקרא תורה על שם שיורה חטאים בדרך, ומתוך המאור שבה יחזרו למוטב ויוציא מהקליפות התורה ומעשים טובים שעשה בעודו ברשעו, בסוד חב"ו וכמו שכתוב **בכתבים** בזה אמרו חז"ל זדונות נעשה לו כזכיות (יומא פו:) יעו"ש. ושפיר דרש רבא כי תכלית חכמה הוא התשובה ומע"ט וכו', לעושים לשמה לשם פועלן, ושלא לשמה נוח לו שלא נברא, ועכשיו שנברא יעסוק גם שלא לשמה, שמתוך המאור שבה יחזור למוטב ויעסוק לשמה. וא"כ לא קשה קושיית התוספות כלל, וגם קושיא הנ"ל לא קשה מידי.

ובזה יש לפרש פרשת פרה, שמטמאה טהורים, במחשבה הנ"ל. ומטהרת טמאים, שעל ידי התורה הנקרא אפר פרה יטהר מטומאתו, מתוך המאור שבה, וק"ל.

ונחזור לענין חרש שוטה וקטן, כי חרש שאינו שומע קול הכרוז בכל יום שובו בנים שובבים שהם הרהורי תשובה, כי השמן לב העם הזה וגו' (ישעיה ו, י), וזה נקרא חרש באמת. ושוטה, על דרך **ששמעתי** איזה שוטה הלן בבית הקברות (חגיגה ג:), שמת כמה פעמים והוא בכמה בתי קברות וכו', ודפח"ח. וקטן, שאין בו דעת לידע קונו, וכמ"ש הנביא (ישעיה א, ג) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן. **ושמעתי** כי החמור יודע שהוא אבוס בעליו ולא בעליו עצמו, מה שאין כן ישראל טועין בזה, כי אלו האמין המוזג או החנווני שהוא אבוס בעליו, לא הי' ביניהם קנאה ושנאה, ולא הי' מטריד את עצמו תמיד לילה ויומם לא ישבותו וכו', ודפח"ח. וכמ"ש **האלשיך** (דברים יד, כד) כי ירחק ממך המקום כי לא תוכל שאתו, יעו"ש.

וז"ש חרש שוטה וקטן יש להם מעשה, כשחוטאין במעשה נחשב לטומאה. ואין להם מחשבה ליטמא, כי גם כשעשה לשם עצמו דהיינו שלא לשמה, לא יחשב לטומאה, כי אולי מתוך המאור שבה יבוא לשמה, מה שאין כן בצדיקים יש להם מחשבה וכנ"ל, וק"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר משנה עורות בעל הבית וכו'. דמבואר **בעץ חיים** דף מ"ח וז"ל: הקליפות מלבושי' האורות וכו' כי העור הוא קליפה וכו', יעו"ש. והוא כמו שזכרנו כמה פעמים ענין חומר וצורה באדם הפרטי והכללי וכו', יעו"ש.

והנה עורות בעל הבית שהם קליפות של המוני עם אנשי החומר עמי הארץ ובעל הבית, מחשבה מטמאן. ושל עבדן, אנשי הצורה שעובדים עבודת הקודש, אין מחשבה מטמאן. ור"ל, הא דזכרנו במשנה כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה, הכוונה, הטומאה של צדיק הוא לתכלית הטהרה, כדי שיתחבר עם אנשי החומר ולהעלותן, כמ"ש הירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאנו וכו'.

וא"כ בזה יבואר ג"כ פ' פרה שמטמא טהורים כדי שיטהר טמאים, וכמו שזכרנו במ"א פ' פרה כולה יעו"ש, ומבואר קושיית הראב"ד על הרמב"ם, יעויין שם.

ולכך שפיר ביאר המשנה, של עבדן, עובד הש"י, בטומאת המחשבה שהוא כדי שיתחבר עם אנשי החומר אין מחשבה מטמאן, כמו השר ששינה לבושו כדי להעלות הבן אל אביו. מה שאין כן עורות שהם קליפות של בעל הבית, מחשבה מטמאן, שאין בזה פועל יוצא לשום תועלת כמו עבדן.

של גנב מחשבה מטמאן, ר"ל כשהוא גונב דעת קונו ודעת הבריות, שיתראה מעשיו בעיני הבריות, והוא מהצבועים, מחשבה מטמאן. ושל גזלן, כמו (עי' שמואל ב כג, כא) ויגזול החנית מידו, ר"ל שכוונתו לגאל את בן המלך מרשות הקליפות אל רשות הקדושה על ידי שיתחבר עמו בטומאת המחשבה, אין מחשבה מטמאן.

ר"ש אומר חילוף הדברים, ור"ל ודאי שלא ניתן רשות לטמא את מחשבתו כדי שיתחבר וכו', כי אם כשנזדמן לו טומאה במחשבה בלא כוונת רשע, יבין לאשורו שהיא לתועלת אנשי החומר שיתחבר עמהם. וז"ש חילוף הדברים, של גזלן שהוא מדעת בעלים מחשבה מטמאן. ושל גנב שלא מדעת בעלים, אין מחשבה מטמאן כנ"ל. וז"ש מפני שלא נתייאשו הבעלים רק דעתו לשוב, ושלא לדעתו הי' זה, וק"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר משנה בפתח דברינו כהן וכו'. ונבאר פסוק (בראשית מח, י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות וגו'. וכבר כתבתי ביא[ו]ר זה במ"א יעו"ש.

והנה שמעתי בשם ספר **עוללות אפרים** (מאמר לט) בי[ו]ר משנה (עי' חגיגה ב.) סומא בא' מעיניו פטור מהראיה. והוא כמו שיש רמ"ח איברים ושס"ה גידים באדם והם גשמיים, וכמו כן יש רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, כך בתורה יש רמ"ח אברים ושס"ה גידים פשוטי, לבושי התורה גשמיים, וכמו כן יש רוחניים בפנימית התורה. וא"כ יש עין הגשמיים הרואה בלבושי התורה, ויש עין הרוחני הרואה בפנימית התורה. והנה רוב הת"ח רוב חשקם רק בלבושי התורה, שיצא לו תפארת, מה שאין כן בפנימית התורה אין לו תפארת כי כבוד ה' הסתר דבר (משלי כה, ב). וז"ש הסומא בא' מעיניו שהוא בפנימית התורה, פטור מהראי', שלא יזכה לראות פני השכינה, ודפח"ח.

ובזה נראה לי לתרץ משנה (א) דפרק קמא דחגיגה, הכל חייבין בראי' חוץ מחרש שוטה וקטן וכו', והסומא וכו', איזה קטן כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, שנאמר שלוש רגלים. והספיקות רבו. וכבר ביארנו על דרך מוסר, ענין חרש שאינו שומע מוסר כלל. שוטה, ששומע המוסר ואינו לוקח עמו הדברים שיעשה בפועל, כמ"ש קחו עמ"כם דברים ושובו אל ה' (הושע יד, ג), וזה שעושה בהיפך נקרא שוטה המאבד מה שנותנין לו. וקטן שאין לו דעת, אשר החכמים שנקרא אביו, צריך לאחוז בידו ולהעלותו ולהורות לו דרך הישר, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו' יעו"ש. ובתנאי שגם הוא יכול לאחוז בידו של אביו, שיהי' לו דביקות והאמנה אתו עמו, אז יכול להעלותו מירושלים להר הבית - דכתב **האלשיך** בישעיה סימן (מ, ב), דברו על לב ירושלים, שהם מדריגת המוני עם וכו', יעו"ש. ור"ל שיכול לעלות ממדריגה למדריגה שלמעלה ממנו, כי הר הבית מקודש מירושלים כדאיתא במשנה דכלים (פ"א מ"ח), וק"ל.

אך לבאר ענין הסומא, דיליף בש"ס (חגיגה ב.) יראה כל זכורך וכו' (שמות כג, יז). נ"ל שביארנו על דרך מוסר, דאיתא במשנה פ"ג דר"ה (מ"ח) כיוצא בדבר עשה לך שרף וגו' וראה אותו וחי (במדבר כא, ח), וכי נחש ממית וכו'. נ"ל דיבואר, דשאל פילסוף, את ה' אלהיך תירא (דברים ו, יג) וכי שייך ציווי בזה, וביארתי על פי משל חולי של ריבוי דמים שאין לו רפואה כי אם על ידי חרדה ויראה שמסלקת הדמים וכו', ובזה ביארתי פירוש המשך הפסוקים (תהלים נה, ו) אימת מות נפלה עלי יראה ורעד יבוא בי וכו', וק"ל. והנה תיבות יראה וראיה אותיות דדין כמו דדין, כי מי שיש לו ראי' לראות בעין שכלו רוממותו ית', אז יש לו יראה. מה שאין כן סומא החשוב כמת (נדרים סד:), אין לו ראיה, לכך אין לו יראה. וסרה קושיית הפילסוף, כי באמת אין ציווי, כי תרי"ג מצות

הם תרי"ג עצות איך יבוא לידי יראה כי אם על ידי ראיה, מה שאין כן הסומא פטור מהראי', וק"ל.

עוד יש לבאר, דאיתא במשנה פ"ב דראש השנה (מ"ט), שלח לו רבן גמליאל לרבי יהוש(י)ע, גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונ(י)ך וכו', בא לו אצל רבי דוסא בן הורכינס, אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אנו לדון אחר [כל] בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו. שנאמר (שמות כד, ט) ויעל משה ואהרן ושבעים מזקני ישראל, ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים, אלא ללמד שכל ג' שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דין של משה וכו'. ופי', שאם יבוא אדם לדון אחר בית דין שבימיו לומר וכי בית דין זה כמשה ואהרן, אומרים לו שמא חשוב הוא כאותן שלא נתפרשו שמותן, ע"כ. והספיקות רבו, למה פרט מקלך ומעותיך ויה"כ.

ועוד, בברייתא (ר"ה כה:) מפרש ללמדך שאפילו קל שבקלים שנתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירי[ם], ואומר (דברים יז, ט) ובאת אל השופט אשר יהי' בימים ההם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אל השופט שלא הי' בימיו, הא אין לך אלא שופט שבימיך, ואומר (קהלת ז, י) אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה וכו'.

והקשה הרי"ף, ל"ל ואומר. ועוד הקושיא במקומה עומדת וכי תעלה על דעתך וכו'.

ועוד דאמרינן בש"ס (ב"ק נב.) כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא, כדי שיפלו אחריו וכו', וא"כ יש לתמוהו, אם יש א' שאינו רוצה ליפול בבור, כשילך אחר עצת המנהיג שהוא סומא, וכי לחוב יחשב לו.

הגם קושיא ראשונה אפשר לתרץ, דחשב רבן גמליאל כי רבי יהוש(י)ע מקנא על נשיאותו, לכך הוא מנגד לו בדין הוראותיו, והוא על ידי א' מג' סבות, או להיות לו שבט המושל שיטול מקל ולהך על קדקד בני ישראל, כמ"ש בפ"ק דר"ה, אם כן כוונתו להשתרר. או להרויח מעות, כמו שדרשו בפ"ק דסנהדרין (ז:) אלהי כסף (שמות כ, כ) הבא בשביל כסף לא תעשה לך, ופירש **מהרש"א** וכו', יעו"ש שהאריך ופירש בשביל כסף וזהב שפיזר עבור הרבנות, ורוצה לאסוף מזה כסף וזהב וכו'. או שכוונתו שיש מחילות עונות כמו ביום הכיפורים כשנתמנה ראש ופרנס, וכדאיתא בש"ס (סנהדרין יד.) שנתמנה לראש עבור זה יעו"ש. וז"ש גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביה"כ שחל להיות בחשבונך, וק"ל.

איברא לבאר שאר הספיקות, נ"ל דיבואר ע"י קושיא הנ"ל, שמא הוא פרנס מצד דרגיז רעיא על ענא, וא"כ אם יש ישמע לו יפיל אחריו, ומוטב שינצל, וא"כ איך בא הציווי אין לך אלא שופט שבימיך.

ונ"ל כאשר תדקדק לשון הש"ס עביד לנגדא סמותא, יבואר על פי פירוש הפסוק (בראשית מח, י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, גם שבארתי לעיל מ"מ אין מדרש בלא חידוש.

דכ' במדרש שמואל במשנה דאבות פ"ג (מי"ז), הוא הי' אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו, דומה לאילן שענפיו מרובים ושרשיו מועטין, והרוח בא ועוקרתו והופכתו על פניו. אבל כל שמעשיו מרובים וכו' אין מזיזין אותו ממקומו וכו'. ופירש כי א"כ אין לסמוך על סברות ולסת[ו]ר הבנין של השופט, לכך אמרו אין לך אלא שופט שבימיך.

ולי הפעוט נראה לפרש המשנה, אם ענפיו מרובים הרוח בא ועוקרתו על פניו, אבל אם שרשיו מרובים אין מזיזין אותו ממקומו. הוא על דרך **ששמעתי** הלצה, מפני מה ראשיהם של בבל סגלגלים, מפני שאין להם חיות פקחות (שבת לא). כי הובא משל שהלך אחד בשדה ולא מצא לאכ[ו]ל כמה ימים עד שיצא ריח מפיו, ושאל לצבי וכו', עד שבא אל השועל שהוא פקח שבחיות, ואמר שאין לו חוש הריח וניצל וכו', ודפח"ח. וזהו כוונת התנא במוסר, שאם חכמתו מרובה ממעשיו, א"כ שרשיו מועטין, ר"ל שיהי' לו שורש ויסוד האמנה ובטחון בו ית' הוא מועט, א"כ סומך על חכמתו, וענפיו מרובים, שמסתעפים ממנו לכל א', לזה בחנופה ולזה בערמה, אשר כמה מיני ענפים מסתעפים ממנו, אז הרוח שהם בני אדם הדומים לרוח סערה, באים ועוקרים אותו ממקומו, וז"ש ראשים של בבל סגלגלים, שנתגלגל מדוך לדוך וכו'. ואם מעשיו מרובים מחכמתו, אז שרשיו מרובים שנתחדש בשורש האמנה ובטחון בו יתברך, אם כן ענפיו (מעוטין) [מועטין], שאין ענפיו מסתעפים לשום אדם באיזה תחבולה, אלא הוא מהנעלבים ואינם עולבים, שהוא מעשיו מרובים מחכמתו, אז אפילו כל הרוחות אין מזיזין אותו ממקומו, וק"ל.

וז"ש כד רגיז רעיא על ענא, מצד שהם אינן רוצין להתנהג על פי הרועה כי אם כל אחד הישר בעיניו יעשה, להיות רועה במרעה טוב ושמן, גם שהוא סכנה לזאבים הטורפים שה מהעדר במקום ההוא. לכך עביד לנגדא סמותא, שהם גורמים לעביד לנגדא סמותא כאלו הוא סומא ואינו רואה ומשגיח בהם, רק שיעשה כל אחד כאוות נפשו ורצונו, גם שיש במעשה זה סכנה מהזאבים, שאין להם צופה שיביט מרחוק, מ"מ שהם חפצים

בכך דור ודור ודורשיו, לפי מה שדורש ומבקש כך נמצא צופה ומנהיג לו לרצונו. א"כ שפיר אמרו בש"ס אין לך אלא שופט שבימיך, כי ימיך גורמין לשופט שיהי' לפי בחינתך.
וז"ש ואומר אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה, כי לא מחכמה שאלת זאת. דאיתא בסוף מסכת קנים (פ"ג מ"ו) רבי שמעון בן עקשיא אומר זקני ע"ה כל זמן שמזקינין מטפשין, וזקני תורה אינן כן שנאמר (איוב יב, יב) בישישים חכמה וכו'. א"כ מעיד על עצמו שהוא מזקני ע"ה שהימים הראשונים טובים מאלה, אם כן ראוי לפי מדריגתו שיהי' פרנס לפי הדור, והכל נמשך ממנו, הטוב לטובים וק"ל.
ובזה יבואר ש"ס דברכות (כז:) מעשה בתלמיד ששאל תפלת ערבית רשות או חוב וכו', עד בראש השנה צערי' וכו'. וי"ל דהל"ל ביה"כ צערי', לפי מעשה הנ"ל שהי' ביה"כ ולא בראש השנה. ולדברינו אתי שפיר, כי יש עולם שנה נפש, כמו שיש באדם עיני העדה ונקרא ראש הקהל, כך יש בשנה ראש השנה. ורבן גמליאל שצערי' לר' יהוש(י)ע, דסבר שמבקש להיות ראש השנה כמבואר, וק"ל.
וז"ס ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, ר"ל כי אלו הנק' עיני ישראל שהם ראשי הדור, אשר ראוי להם להשגיח ולפקח עיניהם בעסק הציבור, כבדו מזוקן, שנתיישן הדבר להיות רגילים לעשות כל איש הישר בעיניו, ואין משגיחין על ראשי העיר להיישיר אותן בדרך הישר, וא"כ גם אח"כ כשרוצין להיות להם רואה משגיח, לא יוכל לראות, כי כבדו מזקן. וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב), ופי' **בעץ חיים** (שמ"ט פ"ב) קודם יבש"ה אותיות שיב"ה, ר"ל קודם שנתייבש הקליפה על הפרי צריך לקום ולשוב, מה שאין כן אח"כ, וכמ"ש הנביא (עי' יחזקאל לז, ג) התחיינה העצמות היבישות האלה (ויאמר) [ואמר] ה' אתה ידעת, יעו"ש.
ובזה יובן משנה הנ"ל כהן הסומא באחד מעיניו, דהיינו שאינו רואה בפנימית התורה כי אם בלבושי התורה, שבזה יצא לו שם וכבוד. או שכהה מאור עיניו, שכבדו מזוקן כנ"ל. אינו רואה את הנגעים, שהם נגעי לבבי בני אדם. ותן לחכם ויחכם בזה כמה כללים, והבן.
וז"ש בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נגעו, כי אם שיהי' פתוח ונסתם. והוא רמז לדברים נוראים בגשמי וברוחני, ובא רבי מאיר ומפרש כל הנגעים אדם רואה, ליתן דופי בכל אדם, חוץ מנגעי עצמו שאינו רואה. ובאמת ראוי שיהי' להיפך, כמו **ששמעתי ממורי** אם אתה רוצה לשבח איזה אדם, יותר ראוי לשבח להש"י, ואם אתה רוצה ליתן דופי בשום אדם, הכל ימצא בך. אלא שאינו רואה נגעי עצמו ולא נגעי קרוביו, וא"כ איך אפשר לבית אפל ליפתוח בו חלונות, כי אם שיהי' פתוח ונסתם, הן בגילגול או

בזה, אז אפשר לפתוח בו חלונות. מה שאין כן מי שהוא אפל, שלא ראה מאורות אור החכמה מימיו, ואין נפשו חשקה בתורתו ית' ובעבודתו, רק מה שהוא להתראות לבני אדם שיגדיל כבודו, והוא ח"ו מן מאמיני הקדמות. אבל מאמיני חיד[ו]ש, שלא ברא וחידש עולמו וכל אשר בו כי אם לכבודו ית', אזי החכם יתן עיניו בראשו וכו'. ובמקום אחר אבאר יותר בעז"ה, ודי בזה.

•

במשנה סוף פ"ז דבכורות (מ"ז): הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה, המטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יהא מטמא למתים.

לבאר זה נראה לי לבאר משנה באבות (פ"ג מי"ז), אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח. וי"ל ל"ל הכפל, ועוד למה פרט קמח ולא תבואה או לחם.

ולפי פשוטו נראה לי לבאר, על דרך שהקשה **הרמב"ם** בפ"ט מהלכות תשובה (ה"א) וז"ל: מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות היא לעולם הבא, והנקמה מהרשעים הוא הכרת, א"כ מה זה שכתוב בתורה (ויקרא כו, ג-ה) אם בחוקותי תלכו וגו', ונתתי שלום בארץ ואכלתם לשובע, ונמצא שהוא טובת עולם הזה וכו'. אלא כך הוא הכרע כל הדברים, הש"י נתן לנו תורה, וכל העושה כל הכתוב בה זוכה לעולם הבא, והבטיחנו בתורה שאם נעשה בשמחה, יסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כמו חולי ורעב, כדי שנהי' פנוים ללמוד ונזכה לעולם הבא, ואם נעזוב התורה בדעת ונעסוק בהבלי הזמן כמ"ש (דברים לב, טו) וישמן ישורון ויבעט וכו', אז יסיר ממנו כל הטובות וכו', כדי שיאבדו ברשע מעוה"ז ומעולם הבא יעו"ש.

ובזה אתי שפיר אם אין קמח אין תורה, שאם אין כל עניני עולם הזה מוכנים לפניו כמו קמחא טחינא, אין תורה, לא יוכל לקיים התורה. והסיבה לזה, לפי שאין תורה, אחר שעזבו התורה מדעת ועסקו בהבלי הזמן, מזה נמשך שאין קמח כדי לטורדו ח"ו בזה ובבא, ע"כ הסמיך אח"ז תקנה להיות מעשיו מרובין מחכמתו, ויצליח בזה ובבא, וק"ל.

עוד יש לפרש, דאיתא במשנה דאבות פ"ג (מ"ג) רבי שמעון אומר ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו'. וי"ל, א' לשון דיעבד, שאכלו, ויותר הל"ל ג' שאוכלין. ב' קשה, ולא אמרו עליו דברי תורה, ויותר הל"ל עסקו בתורה. ג' קשה, לשון דברי תורה אין לו שחר, דהל"ל תורה.

ונ"ל דאיתא **במדרש** [**שמואל**] דמ"ש שאכלו דיעבד, ועוד דקדק לשון שולחן אח"ד, וז"ל: פירוש הפסוק (שמות כג, כה) שמעתי, ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך, פתח בלשון רבים ועבדתם, וסיים בלשון יחיד וברך את לחמך. אמנם השמיענו כי בענין

התפלה טובים המרובים מן היחיד, כי ברוב עם הדרת מלך, אמנם באכילה לא נמשך דבר טוב מהתחברם לאכול יחד, וטוב יותר לאכול כל אחד לבדו, וז"ש וברך את לחמך לשון יחיד. ובזה תבין שלשה שאכלו על שולחן דיעבד, שנזדמן שאכלו ג' על שולחן אחד, אבל לכתחילה יותר טוב ביחיד יעו"ש. והתקנה לזה, שיאמרו דברי תורה, כי פי' שם במשנה, אז נדברו (מלאכי ג, טז), לשון הכנעה, כמו (תהלים מז, ד) ידבר עמים תחתינו וכו', יעו"ש.

ולדברינו יבואר זה, והוא כי יש לחקור כי יש ב' עניני דברי תורה, או אמירת פשט, או דברי מוסר המכניעים לבו של אדם, כמ"ש (משלי ג, יא) מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. וא"כ יש לחקור איזה מהם עדיף, או שניהם כאחד טובים.

ולהכריע נראה לי, דכתב **הרמב"ם** בהלכות דעות, דרך הממוצע הוא הישר, ואם נטה לקצה הא' כמו גובה לב, אזי ינטה אל קצה האחר שכנגדו, שינהיג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מהכל, וילבש בלוי[י] סח(ו)בות וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקור גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעי וכו', יעו"ש בפ"ב (ה"ב).

וכשנחקור הסיבה אשר בעבורה אמרו חז"ל ג' שאכלו דיעבד, כי לכתחילה לא יתחברו שלא נמשך דבר טוב מהתחברם וכו', הסיבה הוא מחמת וישמן ישור[ו]ן ויבעט (דברים לב, טו), במקום אכילה ושתיה שם יש גובה לב ליתן דופי בכל אדם, ובפרט בשלומי אמוני ישראל, כמ"ש דוד המלך עליו השלום (תהלים סט, יג) ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. ומאחר שנטוי אל קצה האחד, ודאי תקנה לומר דברי מוסר המכניעים לבם של נותני דופי הנ"ל, כדי שינטו אל קצה האחר. מה שאין כן אמירת פשט להראות חריפתו, יותר נכנס אל גובה לב זה האומר, ואיך יוכל להכניע לב השומעים מאחר שהוא עצמו מתגאה בזה יותר מגבה לב האוכלים ושותים, וע"כ צ"ל כאמור. וזה נקרא דברי תורה, לשון ידבר עמים תחתינו (תהלים מז, ד), שהוא להכניע לבם על ידי דברי תורה.

ועוד כי אמירת פשט בפני הלומדים, ומה יעשו כל שולחנות שמלאו קיא צואה, המלעיגים על החכמים ונותנין דופי בשלימים שנדונין בצואה רותחת (עירובין כא:), ולכך גם עכשיו נקרא שולחנם קיא צואה. מה שאין כן דברי מוסר יכולים לשמוע כולם, ויש תקנה להכניע לבם.

אם דנחזי אנן דלא נהגי כזה, רק להשמיע פשט וחריפתו. נראה דהסיבה לזה, דמצינו בש"ס (כתובות קה:) האי צורבא מרבנ(י)ן דמרחמין ליה בני מתא, לא משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להן במילי דשמיא וכו'. ועל פי זה בארתי כי יהי' לאיש ב' נשים

אחת אהובה ואחת שנואה וגו' (עי' דברים כא, טו), דפירש **האלשיך**, יעו"ש. ולדברינו יבואר בדרך הנ"ל, כי הת"ח נקרא אשה יראת ה', ויש ב' (סוגיי) [סוגים] אחת אהובה, דלא מוכח לאנשי עירו במילי דשמיא, ואחת שנואה. מכל מקום לו משפט הבכורה, כי זה העיקר שמבטל כבודו ורצונו מפני כבוד הבורא שבראו לכבודו ית', שחדשו יש מאין וכל פועל ה' למענהו. והנה סוג שיראה להיות אהוב ביניהם וסובר שבזה יקבל מהם פרנסה, בפרט בסעודה אשר הוא מנהגם ליתן מתנות לת"ח, ואיך יאמר מוסר שהם דברי קנתרין וישנאו אותו ולא יתנו מתנות, ואם אין קמח אין תורה. ובאמת זה אינו, כי איפכא מסתברא אם אין תו"רה דייקא, שנק' תורה על שם יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח), אז אין קמח.

ובזה יובן משנה הנ"ל, שהוא מ[י]לי דאבות וחסידות (ב"ק ל.), המתחסדים עם קונם, ולא שעושין חסד לעצמם, שאומרין אם יאמרו תוכחת מוסר ישנאו אותן, ואין קמח שהיא פרנסתם ואז אין תורה, כי בהבטל אינון להחזיק ידי לומדי תורה אין תורה. ובאמת זה אינו, כי איפכא מסתברא, לפי שאין תורה לכך אין קמח, וק"ל.

ובזה יובן לשון ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה. כי אמירה היינו לכולם גם להמוני עם, כמ"ש (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, וק"ל.

אמנם מצינו שיש תכלית טוב לשם שמים שלא להנאת עצמו, גם באמירת הפשט ודברים חריפים, גם שאי אפשר שלא יגבה לבו על ידי זה, מ"מ יש בו צורך גבוה קצת.

והוא יבואר על ידי משנה בפתח דברינו, הנושא נשים בעבירה וכו'. דמצינו לשון הנושא יש לו ב' פרושים, או לשון נשואין כפי האמת, או לשון נושא מי חטאת שהיא הגבהה. **ואני הכותב קבלתי מגדול אחד**, כי תיבה שיש לו ב' פרושים שניהם אמת, ואיך יתואר זה כאן במשנתינו.

ונ"ל דשניהם אמת, דכתבתי בביאור סוגיא דקדושין (ג:), האב זכאי בבתו בקדושיה וכו' יעו"ש. והעולה משם, כי לשון הרי את מקודשת לי, כי האדם יש בו חומר וצורה, וכמו שהוא באדם פרטי כך הוא בכללות העולם הנקרא אדם פרצוף א', ראשי העם נק' עיני העדה וכו' והם בעלי הצורה, והמוני עם הם החומר, והתכלית הוא להכניע חומר אל הצורה, מכלל ארור לכלל ברוך. א"כ שפיר איקרי נשואי אשה שהיא החומר, שנושא ומגביה למעלה אל הקדושה, וז"ש מקודשת לי, שיוצא ממדריגה זו, אל מדריגה של מעלה ממנה.

הך דזכרנו בביא[ו]ר המשנה (ר"ה פ"ג מ"ח) כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, כי על ידי שמץ ודופי קצת שיש במדות של כשרי הדור, שהם לבושים פחותים שלובש שעל ידי זה יתחבר עם המוני עם פחותי הערך, כמו במשל השר ששינה לבושו וכו'. ובזה ביארתי ש"ס (שבת קיט:) כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו, יעו"ש. וזה שאמר כל שאינו מחוייב בדבר וכו', וק"ל.

אם כן בזה תבין כוונת הגדולים שנהגו באמירת הפשט וחריפות בתחילת הדרשה קודם המוסר, שעל ידי שגבה לבו בזה, א"כ נק' מחוייב בדבר מה, ויכול להוציא הרבים ידי חובתן, מאחר שהשווה את עצמו קצת למדריגת המוני עם בזה.

ובזה יובן הנושא נשים בעבירה. כי ראש העיר או הדור הוא נקרא איש, וכמ"ש **בתוספות יום טוב** איש ירושלים (אבות פ"א מ"ד) יעו"ש, ובני עירו נק' אשה, כמו החומר אל הצורה. וכשרוצה לקדשן נקרא הנושא נשים בעבירה, כי על ידי עבירה שבו יוכל להתחבר עמהם ולהעלותן. מכל מקום קצת פסול יש בו עד שידיר הנאה, שלא יהנה מזה שום הנאה מהאמירת הפשט, שיכבדוהו או שיהי' לו פרנסה, רק שיהיה לתועלת הנ"ל שיתחבר ולהעלותן, ויחזור למדריג(ו)תו, וק"ל.

איברא שלא יטעה בזה, ביאר המשנה בסיפא המטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יטמא למתים. והוא, דהקשה התוספות במסכת בבא מציעא פרק ט' (קיד:), בד"ה ולאו מר כהן הוא ומאי טעמא קאי בבית הקברות. ז"ל: תימא לר"י איך החיה בנה של האלמנה כיון שהיה כהן, דכתיב (מלכים א יז, כא) ויתמודד על הילד וכו'. ויש לומר שהיה ברור לו שיחייהו, לכך היה מותר משום פקוח נפש, ע"כ.

ונראה לי, דכתיב במקום אחר לא יטמא בעל בעמיו להחלו וכו' (ויקרא כא, ד) יעו"ש, דביאר הנביא יחזקאל סימן ל"ז (א-ג) היתה עלי יד ה' וגו', ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות וגו' והנה יבשות מאוד ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואומר ה' אתה ידעת וגו'. ושמעתי משם הרב המנוח **מהרי"ל פיסטנר**, כל ענין זה על חזרת ישראל בתשובה, עד שהשיב ה' אתה כלומר וכו', ודפח"ח.

והענין יותר בביא[ו]ר, דאיתא **בעץ חיים** (שמ"ט פ"ב) ביא[ו]ר מ"ש **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) קדם שיבה דילך וכו', וביאר כי אותיות שיבה יבשה, וקודם שנתייבש קל[י]פות האגוז יוכל לקלוף. וז"ס לא יטמא בעל בעמיו להחלו, כשהיא אינו ראוי לו להיות נו"שא אותה וכו' (יבמות כב:).

וזהו עצמו קושיות התוספות, איך טימא אליהו שהיה כהן על ספק אם יחיה הילד, שהם רשעי ישראל שהם קטנים שאין בהם דעת. ומשני התוספות שהי' ברור לו שיחייהו, וק"ל.

וזה שאמר המשנה, שלא יטעה בכל זמן ליטמא להם, וזה שאמר דוקא בברור, אבל אם הוא ספק כגון שאינו רואה בהם ניצוץ קדוש שהיא עצמות חיות האדם, רק שמטמא למתים שאין בו חיות, וספק אם יחיה אותו, ומכל שכן לודאי שברור לו שלא יעשה פעולה, פסול, עד שיקבל עליו שעכ"פ לא יטמא למתים על ידי אמירת פשט, או לעבור באיזה עבירה, כי אם בלא מתכוין בהזדמן, אז יתחבר עמהם. או שיאמר מוסר כך בלי שום טומאה שאז ממה נפשך אתי שפיר, וק"ל להבין.

ובזה נבאר משנה בראש השנה (פ"ג מ"ח), חרש שוטה וקטן אין מוציאין הרבים ידי חובתן, ועוד שם, ש"ץ מוציא הרבים ידי חובתן.

•

מצוה - פרה אדומה שמטמא טהורים ומטהר טמאים (במ"ר יט, א)

נראה לי לבאר **בב' פנים**. וגם לבאר קושיית **הראב"ד** על **הרמב"ם** (סה"מ עשה קח) וז"ל: אמר אברהם, ולמה לא יחשב לשנים הטומאה וטהרה.

דשמעתי מהרב המוכיח מפולנאי, פירוש הש"ס פ"ק דברכות (ד:) מפני מה לא נאמר נון באשרי, מפני שיש בה נפילה שנאמר (עמוס ה, ב) נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל, במערבא מתרצים הכי, נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. והקשה, הא בפסוק לא כתיב כך, ואיך מוסיף תיבות מה שלא נזכר בפסוק.

וביאר מ"ש **בעץ חיים** ענין העיגול והיושר, שנקודת מרכז הארץ הוא באמצע עגולים, וכשנפלה עד שלא תוכל להוסיף בנפילה למטה מהארץ, ששם חוזרים העיגולים, אז נק' קימה, והבן, ודפח"ח.

והקשה מאן דהוא, א"כ הרשע המוסיף ברשעו לנפול יותר יהי' נקרא גם כן קימה.

והנה גם שאין זו קושיא כלל כאשר נבאר, מכל מקום נראה לי לבאר קושיא הנ"ל ג"כ בקיצור, כי ענין היושר שבתוך עגולים, הוא קימה ופרצוף אדם כנודע. והנה ענין נפילתה או קימתה הוא על ידי מעשה בני אדם, כי הרשעים גורמין נפילתה, והצדיקים קימתה, וכמ"ש **בזוהר** פרשה בלק (קצ:-קצא.), ההוא ינוקי גבורי כח עושי דברו וכו' (תהלים קג, כ), יעו"ש. ואי אפשר לגרום נפילה יותר, כי אם עד דמטי רגלין ברגלין, וכמאמר חז"ל (סוטה פ"ט מט"ו) בעקבות משיחא וכו', וכמ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות קריאת שמע (פ"ג), דמבואר שם ענין גלות השכינה, לברר נשמות ונצוצות שנפלו בקליפות על

ידי חטא אדה"ר, ועל ידי ישראל העושין מצות ומעשים טובים ונעשה מ"נ אל השכינה, והיא מעלה אותם מידי יום ויום, וכאשר יתברר לגמרי מן הראש עד הרגלים אז בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח) שהם הס"א וכו', יעו"ש. א"כ אי אפשר לשום רשע להוריד השכינה יותר, כי אם דמטי רגלין ברגלין, דאז הוא תגבורת החיצונים, ותוקף הגלות גורם סיבת הגאולה שישתלמין רגלין ברגלין להתברר, ובלע הס"א, וגם הרשעים בעשן יכלו, ואז גורם לעלי' השכינה על ידי נפילתה במקום שלא תוכל להוסיף נפילה יותר, אז קום בתולת ישראל, והבן.

וזה ענין פרה אדומה, והם הרשעים, כפרה סוררה סרה ישראל (הושע ד, טז), שמטמא טהורים - שגורם נפילת השכינה בתוך עמקי הקליפות שנק' אבי אבות הטומאה, כדי לטהר טמאים - לברר נצוצי הנשמות להעלותן מטומאה לטהרה, בסוד עת אשר שליט אדם באדם לרע לו (קהלת ח, ט), המבואר **בכתבי האר"י** שם. א"כ מבואר קושיית הראב"ד, שהכל אחד, והבן.

וכמו שהוא בעולם, כך יש בשנה ונפש, כי בשנה הם ו' ימי החול, השכינה מתלבשת על ידי מט"ט בתוך קליפות נוגה לברר נצוצין על ידי תורה ועבודה ומעשים טובים. (וז"ש) [וז"ס] קריא(ו)ת שנים מקרא וא' תרגום בכל יום כנודע. וכן בנפש האדם, הנשמה קדושה מתלבשת בתוך החומר שהיא מן הקליפה, וכן הצדיקים בתוך הרשעים בסוד הנשמה שבתוך הגוף, להכניע החומר אל הצורה להעלותן, והבן.

וזש"ה דחה דחיתני לנפול (תהלים קיח, יג), וזה גורם כי ה' עזרני, כי נפילה גרמה הקימה וכנ"ל.

וזש"ה לא אמות כי אחיה (תהלים שם, יז), ר"ל שלא אצטרך לנפול הנק' מיתה כדי שאחיה אח"כ, בסוד רצוא ושוב שהי' קטנות וגדלות. רק על ידי שיעלה למדריגה יתירה, ואספר מעשה י"ה, ויהי' נחשב מדריגה ראשונה קטנות, נגד זה שהיא גדלות, והב"ן.

עוד יש לומר, ונבאר פסוק (שמואל א ב, ו) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, והקשה **בזוהר** בלק דף ר"ה (ע"א) וכי שם הוי"ה ממית וכו' יעו"ש. ולי נראה כי השכינה שנק' על שם הוי"ה כנודע, היא היורדת בעמקי מצולה בין הקליפות, לברר הניצוצין שיש שם, על ידי מ"נ של מעשים טובים שעושין הצדיקים, וזה שמוציא מהם חיות הקדושה נשארו מתים, ומחיה הניצוצות הקדושים להעלותן בסוד חיל בלע ויקיאנו (איוב כ, טו), וז"ס בעת אשר שליט אדם באדם לרע לו (קהלת ח, ט).

ובזה יובן, ה' ממית להקליפות, על ידי שמחיה ניצוצות הקדושים להעלותן מהקליפות, ונשארו מתים בלי חיות. וזהו ג"כ מוריד שאול ויעל, והבן.

ובזה יובן, שאמר דוד על בחינתו שהיא השכינה כנ"ל, כי בירידתו לא אמות - שלא נק' מיתה, כי (כי) אחיה הניצוצות הקדושות להעלותן על ידי ירידה זו, ונק' עלי', והבן.
וז"ס פרה אדומה שמטהר וכו', והבן. וז"ס לא נתמלאה צור וכו' אמלאה החריבה וכו'. וז"ס (תהלים כ, ט) המה כרעו ונפלו, ועל ידי זה ואנחנו קמנו ונתעודד, והבן.

בלק

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל, ויאמר מואב אל זקני מדין וגו', וישלח אל בלעם וגו', ארה לי את העם הזה אולי אוכל נכה בו וגו', ארה לי יעקב וזעמה ישראל וגו', לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת וגו', מה טובו אוהל[י]ך יעקב משכנותיך ישראל וגו' (כב ב - כד ה). והספיקות רבו, והם י"ז ספיקות.
ותחלה נבאר הפסוק לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו וגו'.
לבאר זה, דכתבתי בשם **הרב המנוח החסיד מוהרי"ל פסטנר** פירוש הפסוק ישעיה סימן מ"ג (כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל וגו'. דאמר רבי יוחנן היכי דמי חילול השם, כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה וכו' (יומא פו.), יעו"ש. וז"ש לא אותי קראת יעקב, לפי שיגעת בי ישראל, כאשר יגע מלימודו מבטל מעט, ורואה ממנו מבטל לגמרי וכו', ודפח"ח.
ובזה יובן לא הביט און ביעקב, גם אנשי המוני עם הנק' יעקב על שם הקול קול יעקב (בראשית כז, כב), אפילו הם לא פסק קול יעקב מתורה ותפלה. והטעם, כי לא ראה יעקב עמל בישראל, שיהיה הת"ח הנק' ישראל יגע עמל ויגע מלימודו כדי לבטל, ויראה ללמוד ממנו לבטל לגמרי, דזה אינו כאמור, כי [לא] ראה עמל ויגיעה בישראל שילמוד ממנו. ומאחר שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטת בהם, כי ה' אלהיו עמו ותרועת והתחברות מלך בו, ועל כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים לא, יז), מה שאין כן כשהוא בקרבם אין שום אומה ולשון שולטין בהם.
ובזה תבין הפסוק שאחר כך מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל וגו'. והכוונה דדרשו בש"ס דחלק (סנהדרין קה:) מה טובו אוהליך יעקב - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו'. וכפירוש **מהרש"א** ויעקב איש תם יושב אוהלים וכו' (בראשית כה, כז), יעו"ש, משכנותיך ישראל - השראת שכינה. אבל **התרגום** מפרש חניותך, וכפירוש **רש"י**. ור"ל, מה טובו אוהליך יעקב, שגם המוני עם הם יושב אוהלים בבתי מדרשות,

כשרואין כשישראל הת"ח שוכנין וחונין על העדה ועבודת ה', שלא לצאת חוצה ולבטל, וז"ש משכנותיך ישראל, והבן.

ועל דרך הלצה נראה לי מה טובו אוהליך יעקב, הם בה"כ ובה"מ שמצוייר ומכויר שפיר. ובתנאי שיהיה תוכו כברו דהיינו משכנותיך ישראל, שבתוכו שוכנין בחי' הנקרא ישראל, הם התלמידי חכמים, שעשירי העם מחזיקין ידיהם ללמוד ולהתפלל בבה"כ ובהמ"ד.

ונ"ל דזש"ה ארה לי יעקב, שיקלל בחינת יעקב הם המוני עם המחזיקים ידי הת"ח, שעל ידי הקללה בל"עם ועל ידי זה ירדו מנכסיהם, ועל ידי זה נמשך זעם לישראל הת"ח, וכמו שכתב **בזוהר** (וישלח קעא.) ויגע בכף יריכו (בראשית לב, כו) דאיתבר סמכין דאורייתא וכו', שיתבטלו הת"ח מלימודם, וזהו זועמה ישראל.

ואח"כ שנתהפך, אמר מה טובו אוהלי[י]ך יעקב, ר"ל אוהל מגן להסתופף משמש וחורב בצל האוהל של יעקב, עשירי העם, כי בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב). ועל ידי זה משכנותיך ישראל, שוכנים בבהמ"ד ובה"כ בתורה ועבודת ה', מאחר שיש מחזיקין, והבן.

עוד י"ל, דכתבתי דרשו ה' בהמצאו קראוהו וגו', יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמהו וגו' (ישעיה נה, ז). על פי מ"ש (תהלים לב, ב) אשרי אדם לא יחשוב ה', ר"ל מה שאינו חושב שם ידו"ד נגדו תמיד, זה יחשב לו און, ולא שיעשה איזה חטא בפועל ח"ו וכו', ודפח"ח.

ואני כתבתי במקום אחר, כי מצד האחדות, חטא של המוני עם במעשה גורם חטא לצדיק במחשבה. וז"ש אשרי אדם שתולה הסרחון בעצמו, ואומר מה שהצדיק לא יחשב ידו"ד שיהי' נגדו תמיד, תולה זה בעצמו, ואומר - לו עון זה, שהוא הגורם וכו', וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר פסוק הקודם ג"כ, לכה ארה יעקב ולכה זועמה ישראל. דיש להבין תואר יעקב ישראל, ועוד ביעקב אמר ארה **ותרגומו** ליט, ובישראל אמר זועמה. ונ"ל, כי הקללה אי אפשר לחול כי אם על ידי עון וחטא, וכפי' **רש"י** אח"כ (במדבר כד, א). ויש בסוג ישראל בחי' המוני עם, ובחי' הת"ח, ויעץ בלק שודאי אין ללכוד אותם במצודת היצה"ר ולהחטיא אותם כדי שתחול הקללה כי אם לסוג הנקרא יעקב, מה שאין כן לסוג הנקרא ישראל שהם הת"ח, שבודאי לא ישמעו ליצה"ר, וכמ"ש **האלשי"ך** ויחל העם לזנות ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה, ג), שסברו מצוה עבדו, אבל לזנות לא רצו בחטא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן לכה ארה לי יעקב, כי אנשי המוני עם בקל תוכל להחטיא אותם, וכאשר הי' באמת החטא על ידי עצת בלעם בזה, ועל ידי החטא תוכל ללוט אותם. ולכה זועמה ישראל, כי מן חטא יעקב יהי' נמשך זעם לישראל, שאינו יוכל לטהר מחשבתו לדבק בו יתברך, ואז על כי אין אלוה[י] בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים לא, יז), כך הי' עצת בלק לבלעם.

וכאשר נהפך לטובה השיבו בלעם שפיר, הן לא הביט און ביעקב, שלא חטא המוני עם בפועל **וכתרגומו** וכו', ולכך ולא ראה עמל בישראל, כמ"ש (איוב טו, לה) הרה עמל, שהיא הפס(י)ק מחשבה בו יתברך. כי ה' אלהיו עמו, תמיד שם ה' לנגדו, דביקות מחשבה ישראל שהם הת"ח הנק' ישראל בו יתברך תמיד בלי הפסק.

וז"ש מה טובו אוהל[י]ך יעקב, ר"ל על דרך (עי' במדבר כד, ו) כאהלים נטיו **תרגום** כבוסמיא וכו', וה"נ שראה שאין בהם חטא גם המוני עם הנק' יעקב, ויש להם מעשים טובים המכונה לריח בשמים מור ואהלות. לכך משכנותיך ישראל, שהת"ח הנק' ישראל יש להם טהרת מחשבה בו לדבק בו יתברך, באופן שנק' משכן ה' כמ"ש (שמות כה, ח) ושכנתי בתוכם, היכל ואוהל ה' המה, וק"ל.

ועוד יש לומר, דכתב **האלשי"ך** ישעיה סימן ס"ב (ד), לא יאמר לך עזובה ולארצך שממה, כי יקרא לך חפצי בה ולארצך בעולה, כי חפץ ה' בך וארצך תבעל. כי קודם חטא היתה שכינה שורה בארץ על ידי מושב אלהים שהי' באנשים, כמ"ש (שמות כה, ח) ושכנתי בתוכם, היכל ה' המה (ירמיה ז, ד), ואח"כ נסתלקה. אך לעתיד שתזדכך כבראשונה, לא יאמר לך עזובה ולארצך שממה, כי גדולה מזו מכונת לך ולארצך, כי בתחלה היתה שכינה בך בעצם, ואגבך התפשטות כבודה בארץ, אך לעתיד שם הוי' שורה בך והשכינה בארץ, וז"ש כי חפץ ה' בך, וארצך תבעל על ידי השראת שכינה וכו', יעו"ש.

והנה מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה, וה"ה איפכא, מה שיהיה לעתיד הוא שהיה בימי משה. ובזה תבין מה טובו אוהליך יעקב, כי השכינה הנק' לאה אותיות אהל והיכל, שורה בבחינה הנק' יעקב. אבל משכנותיך של הקדוש ברוך הוא הנק' ישראל, שורה שם הוי' בעצם, וכמ"ש בפסוק הנ"ל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, והבן.

ונחזור לענין הנ"ל, דכתבתי וישמע הכנעני מלך ערד כי בא ישראל דרך האתרים וגו', וידר ישראל נדר וגו' ויחרם אתהם (במדבר כא, א-ב). והעולה משם על פי **העקידה** (פ' שמיני שער ס) ענין לויתן, סירס הזכר (ב"ב עד:) הוא השכל, והרג הנקבה הוא החומר, כמ"ש (תהלים קט, כב) ולבי חלל בקרבי וכו'. וכן עשו ישראל שלא נשתמשו בחומר

כי אם לצורך גבוה אכילה ושתיה בצמצום שיהיה לו כח לעבודת ה', והמותר החרימו, וז"ש ויחרם אתהם ויקרא שם המקום חרמה וכו', יעו"ש.

והנה ח"מר עם ג' אותיות, גימטריא אמרי. וגם כתבתי במקום אחר שני מרגלים חרש לאמר (יהושע ב, א), כי יצר הרע הומה תמיד לפתות כמ"ש **האלשיך** משלי (ט, יג), מה שאין כן יצה"ט וכו'. ולכך יצה"ר נקרא אמרי לשון אמירה, ומצד היצה"ר נמשך החומר אחר עולם הזה. וגם כתבתי היצה"ר כשעושה שליחות אבינו יתברך נקרא מאב, לבוא בדמות יצה"ר כמו משל הזונה הנזכר **בזוהר** (ח"ב קסג.), מה שאין כן כשמשנה דינו לבוא בדמות יצה"ט נקרא מדין. ומבואר שם מדרש (ילקו"ש ח"א רמז תשפה) אתמול אמרת וכו', יעו"ש.

ובזה יובן וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לא"מורי, הוא החומר, שלא להשתמש בו כי אם לצורך גבוה, והמותר החרימו. והוא גדר גדול להנצל מהחטא הנמשך מהחומר, ובלק גימטריא סמאל עם הכולל, שנתלבש בבלק הוא היצה"ר. וכאשר ראה זה מה שעשו ישראל להח"מר גימטריא א"מרי עם ג' תיבות, לכך ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא, ר"ל שנתחכם היצה"ר, אם יבוא בתואר מ"ואב דהיינו בשליחות מאב שבשמים בדמות יצה"ר לפתות על עבירה, ויגר מאב, דודאי לא ישמעו לו גם גדר העם, המוני עם אנשי החומר ג"כ לא ישמעו לו, כי רב הוא, בגדר רב הכמות ורב האיכות והשלימות, אחר שגדרו גדר הנ"ל אל החומר, שהוא שורש הכל. ומכל שכן בחינת ישראל, הת"ח והצדיקים שלא ישמעו לו, וז"ש ויקץ בחי' מואב, מפני בני ישראל הם אנשי הצורה מכל שכן שלא ישמעו לו, לכך ויקץ מואב מפני בני ישראל שלא יבוא אצלם כלל.

ולא מצא היצה"ר בחינת בלק עצה לנפשו, כי אם שיבוא אצלם בבחינת מדין, לשנות דינו מיצה"ר ליצה"ט, לפתותן במצוה שהיא עבירה אולי ישמעו לו. וז"ש ויאמר מואב אל זקני מדין וגו', ודרשו חז"ל (במ"ר כ, ד) שנטלו עצה זה מזה וכו', ר"ל שנטל מואב עצה ממדין, שיטול לעצמו בחינת מדין הנ"ל.

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא, דהל"ל מלך מואב, מאי למואב. ולפי הנ"ל בא ללמדינו על דרך מ"ש איוב ב' (א) ויבא גם השטן בתוכם להתייצב על ה', ודרשו חז"ל וכו', וה"נ כי בלק גימטריא סמאל ע"ה, וכאשר עומדין לקטרג על ישראל עומדין כביכול על ה', וז"ש ובלק בן ציפור מלך למואב, להאב שבשמים, ולא מלך מו"אב מן אבינו שבשמים, והיינו בעת ההוא שרצו לקטרג על ישראל, והבן.

וישלח אל בלעם וגו', כמ"ש **בזוהר** (בלק קצ.) שנשתתף בלק עם בלעם, כי סופי תיבות בלע"ם ובל"ק הוא ע"מל"ק וכו'. ונודע הוא עמלק זה היצה"ר, אשר כסות ולשון שינה,

הלבוש של היצ"ט, והלשון הוא לפתות מצוה הבאה בעבירה. והיינו מ"ש אולי אוכל נכה בו, ר"ל בשותפות עמך שיצא מהם עמלק, ובערמה זה נוכל נכה בו על ידי חטא (שתוחל) [שתחול] הקללה.

וזה שאמר אחר כך מפורש ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל, רצה לומר שתתחיל מסוגי המוני עם הנק' יעקב, וגם זה בעקוב ורמי' לבוא בדמות עמלק, אשר כסות ולשון שינה לפתותן על מצוה שהיא עבירה. ואז על ידי עבירה, תוכל ללוט, **תרגום** של ארה לי יעקב, וממילא נמשך פגם לבחי' ישראל ג"כ שהם אנשי הצורה, במחשבה, כי גדר מעשה החטא של אנשי החומר גורם פגם מחשבה לאנשי הצורה, וזה שאמר זועמה ישראל, שאינו יכול לדבק מחשבתו בו ית'.

וכאשר אח"כ גם זה לא עלתה לו, אשר לא הביט און ביעקב, בחטא מעשה, כ**תרגומו** לית פלחי גלולין בדבית יעקב וכו', ומכח זה לא ראה עמל בישראל, היא המחשבה רעה הנק' עמל כמ"ש כי הרה עמל (עי' איוב טו, לה), וגם תואר הריון היא המחשבה, כמ"ש **בפע"ח** הלכות ראש השנה (ש' השופר פ"ה) היום הרת עולם (תפלות ר"ה), בניסן הי' המעשה והלידה, ובתשרי המחשבה יעו"ש, ומחשבה רעה נק' עמל, והלידה במעשה נק' שקר, וז"ש הרה עמל וילד שקר. ושפיר אמר לא ראה עמל בישראל, כי ה' אלהיו עמו בדביקות וטהרת המחשבה.

ועוד מעלה נוספ(ו)ת, שנהפך הקללה לברכה, וכמ"ש בתהלים סימן מ"ה (ט) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך וגו', ודרשו חז"ל (במ"ר י א, שהשה"ר ו א) מן כל בגידות ועבירות נעשה זכיות וכו', והזכיות נק' אהלות. וה"נ כך, מה טובו אוהל[י]ך יעקב, על ידי שהכניעו החומר, שהחרימו עניני מותרות של החומר כי אם מה שצריך לגבוה, וחזרה החומר להיות שפחה ועבד אל הצורה, וה"נ בהיפך הקללה מצד החומר והקליפה, לברכה, להיות כסא אל הצורה שהיא הקדושה והברכה, והבגידות נעשו אהלות, וז"ש מה טובו אוהל[י]ך יעקב, הם אנשי החומר כשהם נכנעים אל הצורה הנק' ישראל, וז"ש משכנותיך ישראל ותרגומו חניותך וכו', שהם חונים בצל אנשי הצורה, ונעשו יעקב כסא אל ישראל, הכל אחדות אחד, ואין שום אומה ולשון שולטת בהם, והבן.

ועתה נפרש הספיקות. **א**' וירא בלק, דה"ל לומר וישמע בלק, דהא בלק מנסיכי מדין הוי, ולא היה בעת שהכה את סיחון לראות, רק שמע וכו'. **ב**' דאם נפשך לומר שהיה רואה בלק אשר עשו ישראל לאמורי, מכל מקום הל"ל וירא מואב, כמו אחר כך, ויגר מואב ויקץ מואב ויאמר מואב וגו'. **ג**' דפתח בבלק וסיים במואב, דהל"ל אח"כ ג"כ ויגר בלק. **ד**' הל"ל את כל אשר עשה ישראל לסיחון, מאי לאמורי וגו'. **ה**' דהל"ל ויגורו, דקאי

על כללות האומה, והל"ל לשון רבים, ואח"כ ג"כ הל"ל ויקוצו וגו' ויאמרו וגו'. **ו'** ויגר וכו', כי רב הוא, דהל"ל כי רבים הם. **ז'** קושיית **האלשיך**, תחלה הי' להודיע מציאות בלק שהי' מלך, ואח"כ וירא בלק. **ח'** דהל"ל בתואר מלך ברישא ולא אחר כך. **ט'** כפל ויגר ויקץ. **י'** שינוי תוארים תחלה העם, ואח"כ בני ישראל. **י"א** ויאמר מואב אל זקני מדין, הל"ל ויאמר בלק לזקני מדין, ושליחו' לבלעם הי' מבלק ולא מואב. **י"ב** ובלק בן צפור מלך למואב, הל"ל מלך מואב. **י"ג** בעת ההיא מיותר, ודרשת חז"ל ידוע. **י"ד** אולי אוכל נכה בו, פתח אוכל לשון יחיד ומסיים נכה לשון רבים. **ט"ו** שינוי תוארים ארה זועמה, וביעקב הזכיר ארה ובישראל זועמה, וגם ארה לי תמוה. **ט"ז** למה שינה שהזכיר און ביעקב ועמל בישראל. טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, הזכיר אוהל ביעקב ומשכן בישראל. **י"ז** איך שייך פרשה זו בכל אדם ובכל זמן.

ונראה דכתבתי וישמע הכנעני וכו', גם כתבתי היצה"ר נקרא מואב וכו', ובזה יובן ע"ד הכל אחדות אחד, והבן.

ועדיין נשאר לבאר דקד[ו]ק ארה לי, שציוה לקלל את עצמו. ונראה לי דכתבתי שם, ביא[ו]ר ש"ס (ברכות סא:) צדיקים יצה"ט שופטן ורשעים יצה"ר שופטן וכו', על פי **ששמעתי** אל תט לבי לדבר רע (תהלים קמא, ד) - כאשר מחייב ומקלל זולתו, את עצמו הוא מחייב ומקלל וכו'. וז"ש קבה לי, ר"ל גם שידעתי שאי אפשר לקללה לחול כי אם לחייבו בעבירה, וא"כ את עצמו הוא מחייב וגם גורם קללה לעצמו, מכל מקום תמות נפשי עם פלישתים, ארה לי יעקב, שמגיע(ו) לו ארה מיעקב וכו'.

וכשנהפך הקללה לברכה, שמא תאמר שמגיע לו ברכה ג"כ מהם, לכך אמר הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, וכפירוש **רש"י** כשהם שמחין וכו', יעו"ש, והבן.

•

בש"ס דסנהדרין דף ק"ה (ע"ב), אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב (משלי כז, ו) נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא, טובה קללה שקיילל אחי' השלוני את ישראל מברכה שברך בלעם הרשע. כי אחי' קלל בקנה וגו' (מלכים א יד, טו), מה קנה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמהן, כיון שדוממו וכו'. בלעם ברכם בארז וכו' (במדבר כד, ו), כל הרוחות אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו וכו'.

ולבאר ש"ס הנ"ל כתבתי ביא[ו]ר פסוק ירמיה סימן (ה') [ט'] (כב) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' וגו'.

וכעת אוסיף ביא[ו]ר, דכתב **הרמב"ם** (מו"נ ח"ג פנ"ד) בשם הפולסופים, שיש לאדם ד' שלימות. א' שלימות הקנין. ב' שלימות הגוף וגבורתו. ג' שלימות מעלות המדות. ד' שלימות אמיתי בעבודת ה' יתברך. והנה ג' שלימות הראשונים אינם דביקים עם האדם, ונעדר ממנו, מה שאין כן שלימות הנשמה בעבודת ה'. והנה זכר הנביא אלו ד' שלימות הנ"ל, אל יתהלל בג' שלימות שהם נעדרין מן האדם, דהיינו אל יתהלל חכם בחכמתו, ולא לצורך הש"י, רק שלומד חכמה שיוכל להתהלל בו בחכמתו, שהוא שלימות המידות, ואינו צורך עבודת ה', כמו שכתבתי בשם **היעב"ץ** יעו"ש, שהיא צורך גופו ולא לנשמתו. ואל יתהלל הגבור בגבורתו, שהיא שלימות הגוף וגבורתו. ואל יתהלל עשיר בעשרו, שהוא שלימות הקנין. רק בזאת יתהלל, השכל וידוע אותי שהוא שלימות הרביעי הנ"ל, שנשאר קיים, מה שאין כן ג' שלימות הנ"ל הם נעדרין מהאדם במותו, וק"ל[35].

עוד י"ל, אל יתהלל חכם בחכמתו, גם שלומד לשמה, כי תלמוד גדול שמביא לידי מעשה (מגילה כו.), וזהו למוד לשמה, מכל מקום אל יתהלל בחכמתו - רק שיסתפק בחכמתו שיש לו ואינו רוצה ללמוד עוד או לשמוע מאחרים, כמו שאל יתהלל עשיר בעשרו, להסתפק בעשרו שיש לו, רק רוצה עוד עושר (קה"ר א, יג), כך ראוי לחכם וכו', יעו"ש. **והעולה** מזה שלא יסתפק אדם במה שיש לו מעשים טובים ותורה ועבודת ה', רק יוסיף עוד תמיד וילך ממדריגה למדריגה, שמטעם זה נקרא אדם הולך - שילך מחיל אל חיל, היפך המלאך שנק' עומד על מדריגה אחת. ומטעם זה כתב **בעוללות אפרים** (מאמר רנב) והניחם שם (ויקרא טז, כג), בגדי כהן גדול טעונין גניזה ביום הכיפורים (עי' יומא יב:, כד.), כדי שאחר כך ישתדל בבגדים חדשים יעו"ש. וזהו נכלל במ"ש אל יתהלל חכם בחכמתו, לומר די לו בחכמתו שלמד כבר, ואין צורך יותר. רק השכל וידוע אותי, שזהו ודאי יותר שמשכיל יודע איך אינו יודע, כי תכלית הידיעה אשר לא נדע. וזש"ה (קהלת ז, כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ר"ל יותר שמחכים יודע שיותר רחוקה ממנו. וזה נאמר בפרה, ובזה נבאר פסוק (במדבר יט, ב) זאת חוקת התורה, במדרש

[35] ובספר פחד יצחק כתב וז"ל: אל יתהלל חכם בחכמתו שקנה לעצמו לתכלית חיצוני, כי יש תכלית פנימי אמיתי, ויש תכלית חיצוני מרומי וחיצוני לצורך עולם הגשמי, לקרא חכם ורבי. וכן גבור בגבורתו, להתגבר על זולתו. ועשיר בעשרו, לאסוף הון רב להשתמש בו לצורך גופני חצוני. כי אם בזאת יתהלל לצורך נפשו ותכלית פנימי וכו', ודפח"ח. והנאני שכוונתי לדבריו וק"ל.

(במ"ר יט, א), זה שאמר הכתוב מי יתן טהור מטמא לא אחד. ולדברינו הנ"ל, דשמעתי מן **הרב** המגיד מוהר"ם פירו[ו]ש הפסוק (דברים כח, סו) (והיו) [והיו] חייך תלואים לך מנגד, שהיא מן צ"ח קללות, והוא עצם הברכה. והוא על פי משל ב' אחים שהצליחו במשא ומתן, א' בהדרגה, שהיה לו כל פעם שעלה למדריגה תענוג. והשני קודם שהשיג מדריגה זה ידע שיש יותר מדריגה מזה שלא השיגה, ואין לו תענוג רק צער. והנמשל ברוחני, וז"ש (והיה) [והיו] חייך, חיים אמיתים תענוג הרוחני בתורתו ובעבודתו יתברך, תלואים לך מנגד, קודם שתשיג מדריגה זה, תדע שיש עוד יותר תענוג, מדריגה יותר גדולה שלא השגת עדיין, ותמיד הם מנגד וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן זאת חקת התורה, שיוסיף שלימות בכל יום. וזש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד, ר"ל היום יאמר שהוא טהור יותר מיום אתמול שהי' טמא, ולמחר יאמר שזה שהי' חושב לטהור באמת הוא טמא וכו'. לא אחד, שיעמוד על מדריגה אחת, שאין זה חקת התורה.

וז"ש חז"ל מטמא טהורים ומטהר טמאים, שלא יעמוד על מדריגה אחד, וכשהוא חושב שהוא טמא ויראה לטהר שיהי' בבחי' טהור, לא ישאר במדריגה זו, רק יוסיף שלימות עד שיחשוב לו טהרה זו לטומאה, וז"ש מטמא טהורים, וכן יוסיף והולך תמיד, והבן.

ועל פי זה נבאר ש"ס (ר"ה י:) בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו וכו'. וכעת נ"ל, שבחינת יוסף, להוסיף תמיד שלימות, הוא מחמת כי בראש השנה, ר"ל בראש שנותיו, יצא מבית האסורין דיצר הרע, כי מאן דדמיך בריש שתא וכו', כמו שכתבתי מזה במ"א. וכן המוחין והנשמה שהי' משועבד ליצה"ר, בטלה עבודת יצה"ר מאבותינו, שהן המוחין וכו'.

ובזה נבאר ש"ס דמו"ק (כח.) למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. ויש להבין דהל"ל אף מיתת צדיקים, מאי מיתתן. **ולפי** הנ"ל יבואר, מה פרה מכפרת שהיא מטהר טמאים, ואחר שסבר שנטהר מטומאתו יוסיף שלימות עד שמטמא טהורים, שבחינה שנחש(ו)ב לו טהרה עתה מבין שהיא טומאה, וכך יוסיף והולך עד שחייך תלואים לך מנגד, והקללה לברכה יחשב. ואם לאו, הברכה שחושב עצמו לטהור, לקללה יחשב לו, שאינו מוסיף שלימות על ידי זה. כך מיתתן של צדיקים, מה שנחש(ו)ב לו מיתה וירידה, כדי שיוסיף שלימות, ואח"כ חוזר וחושב זה השלימות ג"כ למיתה וירידה, ומוסיף והולך, זהו מכפרת לו ודאי, שחייו תלוין מנגד ומתבייש ושרוי בצער כל ימיו, זהו לכפרה יחשב לו, מה שאין כן מי שחושב שהשיג שלימות ומתענג על רוב טוב, והבן.

והנה כמו שיש ב' בחינות הנ"ל, וראוי לאדם שיבחור לעצמו אל יתהלל חכם בחכמתו וכנ"ל. כך ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), שראוי לומר מוסר שלא יסתפקו במועט רק יוסיפו שלימות כנ"ל.

ובסוג זה יש מוכיחים שתים שהן ארבע, דכתבתי שיש ב' סוגי מוכיחים וכו' יעו"ש. והנה כל זה לפניו ית', שזה מקטרג על ישראל, וסוג ב' מליץ בעד ישראל, כמבואר שם. אמנם בתוכחת המוכיח את ישראל, יש ב' סוגים אחרים, וסוגים שנחשב שם למעלה כאן הוא לחסרון יחשב. ושורשי ב' סוגי מוכיחים אלו הם, א', אחי' השלוני, שקבל ממשה רבינו ע"ה, והי' מיוצאי מצרים, ואח"כ מבית דינו של דוד המלך ע"ה, והי' רבו של אלי' הנביא, ורבו של **מורי זלה"ה**, והי' תוכחתו כאשר נבאר. סוג ב' הוא בלעם, וכאשר נבאר.

ובזה נראה לי לבאר פסוקי משלי סימן ך"ז (ה-ז), טובה תוכחת מגולה מאהבה מס[ו]תרת, נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא, נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. וכתבתי ביא[ו]ר זה, יעו"ש. וכעת נ"ל, דכתבתי דיש ד' מיני מוכיחים, דהיינו שתים שהן ארבע, ב' מהם מוסתר מבני אדם רק לפני ה' אלהינו, א' מקטרג וב' ממליץ. וב' מהם הנגלות לבני אדם בתוכחתו. א', כמו שכת(ו)ב **הר"ן** בדרשותיו (הדרוש התשיעי) כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים (הושע ז, א), שאי אפשר לרפאות המכה כי אם שיגלה וירחיב המכה וכו', וגם אל יתהלל חכם בחכמתו רק יוסיף שלימות, ובזה והיו חייך תלואים לך מנגד, שהוא בכלל כמו בפרט וכנ"ל. וזהו תוכחת אחי' השלוני שהוא קללה כמו והיו חייך וגו', ובאמת הוא ברכה, וכאשר נבאר. וכמו שכתבתי ביא[ו]ר רבי יוסי בן קיסמא (אבות פ"ו) יעו"ש. סוג ב' הוא בלעם שבירך ושיבח לישראל, כך יש מוכיחים הצבועים, ועליהם נאמר (משלי כז, יד) מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו, ודרשו בתנחומא (בלק טו) זה בלעם וכו', עיין בפנים.

ובזה יובן המשך הפסוקים הנ"ל, טובה תוכחת מגולה, ר"ל בין ב' סוגי מוכיחים שבגלוי, טובה יותר סוג זה המוכיח על פניהם ולגלות להם עונם, שזה גורם רפואה וכנ"ל, יותר מסוג מוכיחים הצבועים והחונפים לומר שלימות שלהם בפניהם. מה שאין כן בסתר לפני הקדוש ברוך הוא, צריך שיהי' שם אהבה מוסתרת להליץ בעד ישראל, סוג א', ולא מסוג ב' המקטרג על ישראל.

ומפרש הטעם טובה תוכחת מגולה וגו', כי נאמנים פצעי אוהב, ר"ל מי שהוא נאמן לומר האמת ולא מהחונפים, אז על ידי שמגלה עונם ופצעים שלהם עי"ז בא הרפואה, וזהו אוהב. מה שאין כן הצבועים וחונפים המראים נשיקות ושלימות שלהם בפניהם,

זהו שונאים, שמונעים מהם דרך תשובה, כמו בלעם שגרם לחטא ונחשב לעתר המהפך וכו', כך גורם לעקור ולהפוך על פניהם, וז"ש נעתרות נשיקות שונא, כי גורם נפש שבעה תבוס נופת, על ידי המוכיח זה החונף המראה לו שהוא נפש שבעה מכל טוב תורה וחכמה ומע"ט, ומכח זה תבוס נופת, חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א, ז). מה שאין כן ע"י מוכיחים מסוג ב' המגלה עונם ומראה להם שהם נפש רעבה, כולו חסר ורעב מתורה ומע"ט, אז כל מוסר מר, מתוק לו לחיך, רק שיהי' לו רפואה וכיוצא בזה.

ונראה דזהו מ"ש במשלי סימן ך"ז (יד) מברך רעהו בקול גדול השכם קללה תחשב לו, ודרשו בתנחומא (בלק טו) זה בלעם שהי' מברך רעהו בקול רם וישא משלו וגו', וסופו יעץ להחטיא וכו'.

ולי נראה דהפשוטו והדרש אחד, כי זה שמברך רעהו ומשבחו לומר לו כבר יש לך כל השלימות - גם שמספרין בבית הכנסת, הוא (הוא) לצורך. גם שאינם מתפללין, כבש"ס יכולני לפטור כל העולם מתפילה שכורת ולא מיין וכו' (עירובין סה.). גם שאין לומדין תורה, הא איתא במנחות (צט:) דבקריאת שמע סגי וקיים בזה והגית וכו' (יהושע א, ח), הגם דגם קריאת שמע וכו'. ובאמת בזה בוצע ברך נאץ ה' (תהלים י, ג), ודרשו בסנהדרין (ו:) המברך ומשבח הבוצע, נאץ ה' וכו', וה"ה כיוצא בזה, והבן.

וזהו מ"ש משלי כ"ח (ד) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם. הגם דבפ"ק דברכות וכו' (ז:) יעו"ש, והבן. וכ"כ משלי כ"ט (כג) מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון וכו', וכ' בתנחומא פ' דברים (א, ב) וכו'. וכתבתי מזה קצת באריכות, כי כוונתי בעז"ה לדבריו, והבן.

ואם מתי[י]רא שלא יראה כחונף, עושה תחבולה, שמברך ומשבחו בפני רעהו בקול גדול כדי שישמע הוא. השכם, בבחרותו, שהי' ראוי חנוך לנער על פי דרכו וכו' (משלי כב, ה), הוא קללה תחשב לו, שגורם לו רעה כנ"ל. וזהו ממש ענין בלעם, לברך את ישראל ולשבחם מה טובו אוהלך יעקב וגו', וזה גרם קללה שחטאו אח"כ.

ובזה יובן ש"ס אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא, טובה קללה שקילל אחי' השלוני את ישראל מברכה שבירך בלעם. כי אחי' השלוני הי' מן סוג מוכיחים הנאמנים, ובלעם הרשע הי' מן המוכיחים הצבועים, וכמו שכתבתי וזומן של צבעים וכו' (פסחים פ"ג מ"א), יעו"ש. והראי' כי אחי' השלוני קילל את ישראל בקנה, שהקללה היא ברכה שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים, ר"ל על ידי שביזה אותם שנחשב קללה, כמ"ש (מלכים א ב, ח) קללני קללה

נמרצת, ופירש **רש"י** יעו"ש, ובזה שיבר גאותן ורוממותן ונעשו רך כקנה, כמו שדרשו בש"ס דתענית פרק ג' (כ.) ת"ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז וכו'.

ואז כשהוא רך כקנה יש ג' תועלת, ובהיפך כשהוא כארז לעמוד על מדריגה א'. וז"ש מה קנה עומד במקום מים, וגזעו מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל הרוחות וכו'. ר"ל אחר שהוא רך כקנה יש ג' תועלת, עומד במקום מים, כמ"ש (ישעיה נה, א) כל צמא גימטריא ענו"ה, לכו למים, שאחר שקללו וביזה לגלות עון אפרים, נעשה רך ועניו לילך לבקש רפואה מחכמים רופאי הנפשות לקבל מוסר מהם, וז"ש עומד במקום מים. ועי"ז גורם כי גזעו מחליף, ר"ל שאינו נשאר על שורש א', רק גזעו מתחלף לילך למדריגות יותר עליונות, אשר שרשיו מרובין. וזה גורם שאפילו כל הרוחות מנשבות בו הוא הולך ובא עמהן, להיות בסוד עייל ונפק שכתבתי, יעו"ש, כיון שדממו הרוחות עומד קנה במקומו, כמו שכתבתי שם ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (שמואל א ז, יז), והבן.

מה שאין כן בלעם הרשע, כארז ברכם ושבחם, וזה גורם גסות רוח, שישארו במדריגתן כארז, ולא רך כקנה, מה ארז אינו עומד במקום מים, שאם דעתו גבוה כארז וגס רוחו אינו מקבל מוסר שנמשל למים. וזה גורם שאין גזעו מחליף רק שנשאר במדריגתו מנערותו עד זקנתו, דניים ע' שנה, ושרשיו מועטין, וכאשר בא רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו, והענין דכתב **האלגזי** והשטן עומד על ימינו לשטנו (זכריה ג, א), דקשה דהא השטן הוא מהשמאלים, וביאר שהי' מהמיימינים כדי לשטנו וכו', יעו"ש. ולדברינו אתי כפשוטו, כי בלעם הוא השטן שהי' עומד על ימינו של ישראל, שברכם ושבחם, וכוונתו הי' לשטן להם, להגיס רוחם שיחטאו אח"כ וכנ"ל. וז"ש שבא רוח דרומית שהוא השטן, שהוא רוח דרומית במה שעומד על ימינו לשטנו, שמתלבש במוכיח צבוע הנ"ל לברכו ולשבחו כדי לשטנו, שבזה עוקרו והופכו על פניו.

וזהו כוונת משה רבינו ע"ה במה שאמר (דברים לב, ב) יערוף כמטר לקחי, שהוא קשה, והיינו במה שאמר (דברים שם, ו) עם נבל ולא חכם, שהוא נאמנים פצעי אוהב וכנ"ל, כדי להיישירן שיעלו במדות ומדריגות רמות, בסוד תנו עוז לאלהי' (תהלים סח, לה), והבן.

•

בפסוק וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל, ויאמר מואב אל זקני מדין וגו' (כב, ב-ו). ר"ל וירא בלק אשר עשה ישראל לאמורי, שהוא היצה"ר שנקרא אמורי הומה תמיד, והיינו שלקחו ש"ה גימטריא היצה"ר היצר, ושחטו אותו, כמ"ש **האלשיך** בפ' בא (שמות יב, ג).

ויגר מואב מפני העם כי רב הוא, אם ילך היצה"ר שנק' מואב להמוני עם, יהיה טרחא יתירה לילך לכל איש כי רב הוא, ואם ילך לפרט הכולל הכל, דשמעתי בשם **גדול אחד** שהתחכם היצה"ר לילך להרב ולשוחט ולחזן, שהם פרט שבהם תלוי הכלל (כולל) [כולו], ודפח"ח, מכל מקום ויקץ מואב מפני בני ישראל, שהוא מי שעדי[י]ן לא נשתרש בחטא, כמו ששמעתי בשם המנוח החסיד **מוהר"ן קאסויר**, שאמר למי שהוא צעיר לימים, עדיין לא נשכח ממך הנהגת עולם העליון, על כל פנים אתה אל תפנו אל האבות וכו' (ויקרא יט, לא) ודפח"ח.

לכך יעץ עם מדין להשתנות דינו בלבושי היצה"ט וכו', כמו שכתבתי, וז"ש לכה ארה לי את העם הזה, דקשה ארה לי שצוה לקלל את עצמו, הוא תמוה. ונ"ל דשמעתי בש"ס דסוכה (נב.), דהקדוש ברוך הוא מעניש לעתיד ליצה"ר, הא עושה צווי השם יתברך משל לזונה וכו' (זח"ב קסג.). וביאר **מוהר"ן** אילו עשה שליח[ו]ת הש"י אתי שפיר, מה שאין כן וכו', והבן.

•

בפסוק הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, מי מנה עפר יעקב וגו' תמות, נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו (כג, ט-י). ויש להקשות, חדא דבכל הסדר כינה אותם בשם יעקב או ישראל, כמ"ש מי מנה עפר יעקב וגו', ולמה כאן כינה אותם בשם עם, לפי הבנת העולם במשמעות הפסוק דקאי על ישראל. **ב'** קשה, דהל"ל לשון רבים, הן עם לבדד ישכונו. **ג'** קשה, לשון ובגוים לא יתחשב, אין לו שחר כלל. **ד'** קשה, לפי מה שכתב **מהורש"א** בפ"ק דמגילה (יא.), ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם (משלי כט, ב), ופירש ז"ל, העם המיוחד משמע, והיינו ישראל, מה שאין כן עם משמע דקאי על אומות העולם, יעו"ש. ולדידיה קשה מפסוק זה דכתיב הן עם וגו', וקאי על ישראל ולא על העכו"ם. **ה'** קשה, מה חיבור יש לפסוק תמות נפשי לכאן וגו'.

ונראה לי דאיתא בחלק דף ק"ה (ע"א) ז' הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, בלעם ודואג וכו'. בלעם - בלא עם, דבר אחר בלעם - שבלה עם וכו'. ופירש **רש"י** בלא עם - שאין לו חלק עם עם. שבלה עם - (מבלבל) [שבלבל] את ישראל, שבעצתו נפלו ר"ד אלף מישראל. ופריך, בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי, הא שאר עכו"ם אתי, מתני' מני רבי יהוש(י)ע היא, דתניא רבי אלעזר אומר ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט, יח) - אלו פושעי ישראל, כל גוים שכחי אלהים - אלו עכו"ם. רבי יהוש(י)ע אומר ישובו רשעים לשאולה, מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים. ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו, אם תמות נפשי מות ישרים, תהא אחריתי כמוהו (כג, י), ואם לאו הנני הולך לעמי (כד, יד), ע"כ.

ויש להקשות מה נפקא לן מידי בין דבר אחר ללישנא קמא, אי קרינן בלא עם או שבלה עם. ונ"ל דודאי לשתי הלשונות שם בלעם מורה שני ענינים, אלא דללישנא קמא הוא שתי תיבות בקריאה, מה שאין כן לדבר אחר הוא חד תיבה בקריאה. וידוע מ"ש **המדקדקים** דיש חמש תנועות גדולות וחמש קטנות, התנועות גדולות היינו חולם, וחיריק שיש אחרי' [יוד] וכו'. והתנועות קטנות הוא חירק שאין אחרי' יוד וכו'. תנועה גדולה נמשכת קריאתן עד שתמשוך מהן אות א' במבטא מאותיות אהו"י, והוא מורה שאין לו שום דביקות לאות או תיבה שאחריה, מה שאין כן תנועה קטנה נחטפת קריאתן (והוא) [והיא] דבוקה לתיבה שאחרי' וכו', יעו"ש בספר **שיח יצחק** פרק ב'. ומעתה אי קרינן בלא עם, דהיינו בחולם על הלמ"ד כאלו נכתב בל עם, דהיינו תנועה גדולה ונמשך ממנה אות א' ומורה שאינו דבוק למה שאחריו, דשני תיבות הם, וכאלו נכתב בלא עם. מה שאין כן לדבר אחר, ס"ל דקרינן בל עם בחירק תחת בי"ת, וחירק שאין אחרי' יוד הוי תנועה קטנה, והוא דבוק למה שאחריו דחד תיבה היא, ואפילו הכי דרשינן בלעם נטריקון, ובל מורה על לשון בלבל עם, דהיינו ישראל.

אך דאכתי צריכין למנדע הנפקותא שביניהם, אי הוה שתי תיבות וקרינן בלא עם, או הוא חד תיבה בלעם שבלבל עם.

ונ"ל דנפקותא רבתא איכא ביניהם, דהא קשה, בשלמא למ"ד בלא עם, שפיר מוכח דאין לו חלק עם עם, וכפירוש רש"י, ואתי שפיר מה דחשבו ברשימ' ד' הדיוטים שאין להם חלק עולם הבא. מה שאין כן לר"א דס"ל שבלבל עם, א"כ ד' מנלן דאין לו חלק עולם הבא, דודאי חטא גדול חטאו, אפילו הכי יזכה בחלקו לעולם הבא אחר המירוק ביסורין על עונותיו.

ונראה לי דלזה מסיק הש"ס כאן ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו וכו', דלכאורה אין ענין זה לכאן. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דבא לתרץ קושיא זו שזכרנו, דודאי הסיבה שנהרג בלעם הוא על ידי שבשבילו נהרג ך"ד אלפים מישראל, וכמפורש בדברי חז"ל, וכבר נתן סימן בעצמו שאם יהרג ולא ימות מיתת עצמו, שאין לו חלק עמהם. ואם כן אתי שפיר בל עם שבלבל עם, שנפלו בעצתו ך"ד אלפים מישראל, ועל ידי זה נתגלגל שנהרג הוא עצמו, והוא סימן שאין לו חלק עמהם.

ואחר שזכינו לזה, מוכח דס"ל לדבר אחר דאף שאין לו חלק עם ישראל כשנהרג, מכל מקום יש לו חלק עם עמו. וז"ש אם ימות מיתת עצמו, תהא אחריתו כמוהו, דהיינו בתוך ישראל, ואם לאו, שיהרג, הנני הולך לע"מי. וקשה, הא סבירא ליה לרבי יהוש(י)ע דיש לעכו"ם חלק עולם הבא, אלא שמע מינה דבאמת הוא כך, דאף כשיהרג יש לו חלק

בתוך עמו על כל פנים. וזה שחשב את בלעם שהי' עכו"ם בהדי ד' הדיוטות ישראלים דהיינו דואג וכו', והיינו ג"כ לכוונה זו, שבתוך אומה ישראלית אין לו שום חלק אבל בתוך העכו"ם יש לו חלק, כמוכח מפסוק ואם לאו הנני הולך לעמי עכ"פ.

מה שאין כן ללישנא קמא דס"ל דקרינן בלא עם, שאין לו חלק עם עם, ותיב(ו)ת עם מורה על האומות כמהרש"א הנ"ל, ור"ל שאין לו חלק אפילו עם עם, דהיינו בתוך האומות ג"כ אין לו חלק עולם הבא. וזה שדייק הש"ס שפיר הא שאר עכו"ם אתי לעלמא דאתי, מדאמר בלעם אין לו חלק לעולם הבא אפילו עם האומות, משמע דאומות יש להם חלק עולם הבא, מתני' מני. וא"כ נפקותא רבתא איכא בין שתי הלשונות.

אך דקשה, בשלמא לר"א אתי שפיר, דפסוק תמות נפשי וגו' מסייע כדבריו, וכפירושנו הנ"ל. מה שאין כן ללישנא קמא קשה מנלן באמת דאפילו בתוך האומות אין לו חלק עולם הבא.

ונ"ל דמוכח שפיר לפי ביאו[ו]ר הפסוק שבפתח דברינו, ובזה יובן הן ע"ם לבד"ד ישכון, ר"ל שנתן סימן, אם ע"ם מבלעם לבדד ישכ"ון בקריאה, לקרות לשתי תיבות, והיינו ע"כ בלא עם, אז מוכח דאפילו בגו"ים לא יתחשב, לא די שלא יחשב מישראל שיש להם חלק עולם הבא במדריגה עליונה, אלא אפילו מכלל הגוים שיש להם מדור לעולם הבא בפני עצמו על כל פנים, ג"כ לא יתחשב עמהם, וכלישנא קמא הנ"ל. מה שאין כן אם יהיה דבוק בקריאה עם לבל, ויהיה בלעם תיבה א' בקריאה, והיינו שבלבל עם, אז יש סימן אחר, שאם ימות מיתת עצמו וגו', ואם לאו הנני הולך לעמי על כל פנים, ודו"ק כי נכון הוא.

פנחס

מצוה - ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וגו', שעיר עזים אחד לחטאת (כח, יא-טו). ומבואר **ברעיא מהימנא** (פינחס) דף רמ"ח ע"ב: אשכחנא בספרא דחנוך, כמה דבר"ח דאתדכיאת סיהרא לאתקרבא בבעלה, איצטריך למיהב לס"א חולקא חדא וכו'.

לבאר זה נ"ל **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק (תהלים סט, כח) כי [אתה] אשר הכית רדפו, תנה עון על עונם ימחו מספר חיים. והקשה, הא לכאורה איפכא משמע, שעשו שליחות הקדוש ברוך הוא, ולמה יענשו.

וביאר על פי משל, שהיה מלכות א' אדוק מאוד בעבודה זרה הידוע באדום. ופעם אחת עשה משתה לכמה שרי מדינות ומלכים, ובטוב לבו ביין שאל את פי כל שרי מדינה ומדינה על מהות ע"ז שלו, והשיבו כל אחד את אשר עם לבבו, אף שיש לכל אחד ע"ז

מיוחדת, מ"מ הודו קצת לע"ז שלו שהיה נביא, וזה אמר בכה וזה בכה. ובהגיע לשאול פי היהודים, אמר שהיה אותו האיש אדם רשע מישראל. וחרפה היה לו מאוד למלך, למיצר לו אמר לו נמשיל לך משל, שהיה איש אחד בקי באבנים טובות, והיה לו אבן שהי' בו רימה באופן שלא יצליח לכל דבר ואינו שוה אף פרוטה א', מה עשה כסות ולשון שינה איך שהוא איש עובד אדמה, ויש לו למכור אבן א' באין מבין מהות האבן, ומכר לאיש א' בכמה זהובים, וכן הוא מכר לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיע למלך. ובהגיע לרשות המלך קרא לכל מביני האבנים טובים שיאמר ערך האבן, ובא והפריז על ערך האבן להחניף למלך, עד שהגיע לשאול פי אותו המבין שמכר האבן, ואמר שאינו שוה כלום כי יש בו חסרון, וחרה למלך עד מאוד. והשיב זה האיש הלא אני הוא שהחלפתי שמלותי ומכרתי אבן זה, וממני הוא. כך הענין בע"ז, שאותו האיש הוא מזרע ישראל, ומי יודע מהותו יותר ממנו.

ובכך מובן מ"ש דוד אל הקדוש ברוך הוא, כי נודע שאין הקדוש ברוך הוא מייסר את הצדיק כי אם על ידי אדם רשע, ולא על ידי צדיק אחר, וכמו שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית טו, יד), דהל"ל ידון אנכי, מה שאין כן דן משמע כבר דן אנכי. וצ"ל דבאמת כך הוא, כי קודם שמייסר את הצדיק כבר נידון הרשע אשר ראוי להענש בלאו הכי מצד מעשיו הרעים, נידון אשר על ידו יהיה יסורי הצדיק, ואז עדי אובד הרשע, וכמ"ש **בכתבים** בעת אשר שליט האדם באדם לרע לו של המיצר, כי הצדיק מברר הניצוצין שהם מאנין תבירין, על ידי יסורין שנתיסר על ידי הרשע, והצדיק עולה ורשע יורד תחתיו שמה, בסוד שעיר עזים לחטאת דראש חודש, יעו"ש.

וזה שאמר כי את[ה] אשר הכית רדפו, כי אתה היודע האמת שעל ידו נתיסר הצדיק וע"כ רשע הוא, והראי', כי אשר רצית להכות נעשה על ידם, שהם רדפו אותו. וא"כ נגזר דינו להענש, לכך תנה עון זה ג"כ על עונם וימחו מספר חיים, ודפח"ח.

ובזה יובן ובראשי חדשיכם וכו'. כי על ידי העוונות הישראל, בפשעינו שולחה אמנו, ועל ידי תשובה תשוב ה' לעלות למקומה הרמתה, ובהתחדש כנשר נעורי' על ידי תשובתינו, דאתדכיאת סיהרא לאתקרבא בבעלה, וזהו ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה', ועל ידי יסורין שנתייסרו ישראל על ידי רשעים בימי הגלות, בכלל אומה ישראל בין האומות, או גלות איש פרטי הצדיק שנתייסר על ידי רשע, ושב בתשובה וחדש ושפר מעשיו, והשכינה עולה לה' ע"י, אז שעיר עזים אחד לחטאת, איצטריך למיהב לס"א חולקא, בסוד שעיר המשתלח, כך זה הצדיק עולה ורשע יורד תחתיו. וכאשר יתמו חטאים אז

ברכי נפשי את ה' (תהלים קד, לה), שיתקדש שם שמים ויהי' זיווג ויחוד במדות עליונות א' במהרה בימינו, והבן.

•

מצוה - תקיעת שופר

כתב הרמב"ם פ"א מהלכות שופר (ה"א-ה"ד) וז"ל: מצות עשה לשמוע תרועת שופר בראש השנה שנק' יום תרועה יהיה לכם וכו' (במדבר כט, א), יעו"ש.

קודם שנבאר זה אציע לפניך דברי **הרמב"ם** מה שכתב בהלכות תשובה (פ"ג ה"א-ה"ה) וז"ל: כל אחד מבני אדם יש לו זכיות ועוונות, מי שזכיותיו יתירות על עוונותיו צדיק, ומי שעוונותיו יתירות רשע, מחצה על מחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכיות כל יושביה מרובים על עוונותיהן הרי זו צדקת, ואם היו עוונותיהן מרובות הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו. אדם שעוונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו, וכן מדינה שעוונותי' מרובין מיד היא אובדת שנאמר (בראשית יח, כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו', וכן כל העולם כולו שנאמר (בראשית ו, ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכו'. ושיקול זה אינו לפי המנין של זכיות והעוונות, אלא לפי גודלם, יש זכות א' נגד כמה עוונות שנאמר (מלכים א יד, יג) יען נמצא בו דבר טוב, ויש עון א' נגד כמה זכיות שנאמר (קהלת ט, יח) וחוטא א' יאבד טובה הרבה, ואל דעות ה' יודע ערכן. וכשם ששוקלים עוונות אדם עם זכיותיו בשעת מיתתו, כך בכל ר"ה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינונים תולין אותו עד יה"כ, אם עשה תשובה נחתם לחיים, ואם לאו נחתם למיתה. אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישינים מתרדימתכם וכו'.

ועל פי זה יבואר ירושלמי, מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזלי' וכו'. והענין, דאיתא בש"ס דע"ז (יט.) אשרי איש (תהלים קיב, א), שהוא עושה תשובה כשהוא איש. וז"ש מאן דדמיך בתחלת שנותיו, והוא בריש שתא כמו נפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), דאמר לשון יחיד, וק"ל.

והספיקות רבו בזה, **א**' קושית **הראב"ד** ז"ל, אדם שעוונותיו מרובין מיד מת ברשעו, אמר אברהם, לא כמו שהוא סובר מה שאמרו בש"ס (ר"ה טז:) רשעים נחתמין לאלתר למיתה, שמיד מתים, ואינו כן, כי יש רשעים חיים הרבה, אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, כמ"ש ביבמות (נ.) עכ"ל. והנה יש לחפש ולתרץ קושייתו, כי איך יתכן שיטעה הרמב"ם בפירוש הש"ס כמו שחשב הראב"ד.

ב' קשה, מנ"ל להרמב"ם ששוקלין זכיות עם עוונות של אדם בשעת מיתה, מה שלא נזכר רמז מזה בש"ס, כי אם ג' ספרים נפתחין בראש השנה, וג' כיתות ליום הדין דהיינו ליום התחיה, וכמ"ש **רש"י** (שם ד"ה ליום הדין) **ותוספות** (שם ד"ה ליום הדין), אבל שיהיה שיקול בשעת מיתה לא נזכר מזה כלל. וע"כ לומר דהרמב"ם מפרש ג' כיתות ליום הדין היינו ליום המיתה, וכ"כ הרב **לחם משנה** ע"ש. אך קשה ממה נפשך, או להרמב"ם או לרש"י ותוספות. ואם אפשר לפרש דמ"ש בש"ס ג' כיתות דקאי על הדין בעוה"ז כמ"ש הרמב"ם, דהיינו בשעת מיתה, א"כ מה ראו על ככה רש"י ותוספות דמפרשי ליום התחי', והוא נגד הסברא.

ועוד דקשה קושית **הרי"ף** (בע"י ד"ה ג' כתות), דהתוספות עצמן (ד"ה ליום הדין) כתבו דנידו[ו]ן האדם לאחר מיתה, א"כ למה חזר לדונם ליום התחיה, ע"ש. והתוספו[ו]ת תרצו, אע"פ שכבר נידו[ו]ן לאחר מיתה לגהינם או לגן עדן, עדין יהיה להם דין אחר אם יזכו לעוה"ב וכו'. ועדין קשה לי, למה בחד דינא אינם נידונין דין גיהנם ועדן ותחי', דאין שייך לומר שמא יזכה ביני לביני כמו בעוה"ז, דאין מעשה וחשבון בשאול (קהלת ט, י). ומלבד כ"ז יתפרש יותר בעז"ה מעין ג' ספרים הנ"ל דקאי בעוה"ז, כמ"ש הרמב"ם ליום המיתה.

וצ"ל דאי אפשר לפרש כך, דהא מ"ש בג' ספרים בראש השנה רשעים נחתמין לאלתר למיתה, היינו לשני דורות, באיזה שנה ימות, כמ"ש הראב"ד הנ"ל. ואחר שכבר נידון מאז למיתה בעת ההיא ונחתם כך, שוב אין צריך לחזור לדונו בשעת מיתה אם ימות אם לאו, דכבר דינו פסוק, ולכך הוצרכו לפרש דקאי ליום התחיה. א"כ הדרא קושיא על הרמב"ם, איך מפרש ג' כיתות ליום הדין דהיינו ליום המיתה, וזה אינו כאמור.

ג' קשה, מנין להרמב"ם זה שכתב השיקול אינו לפי המנין זכיות ועוונות רק לפי גודלם, שהוא נגד הסברא ונגד כל מפרשים, דמשמע רוב זכיות הוא לפי המנין. וכתב דנפקא לי' מדכתיב (עי' קהלת ט, יח) וחוטא אחד יאבד טובות הרבה וכו'. וקשה, מידי חטא כתיב, חוטא כתיב, דמשמע דקאי על אדם חוטא שכמה עוונות וחטאים יש לו, עד שמכריע מנין עוונותיו את זכיותיו, ומנלן דחטא אחד מכריע נגד כמה זכיות. וכי תימא הא בש"ס דפ"ק דקדושין (מ:) דריש ג"כ וחוטא אחד, בשביל חטא יחידי שחטא אבד ממנו טובות הרבה וכו', זה אינו, דשם אמרינן לעולם יראה אדם את עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לזכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לחוב, שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה, בשביל חטא יחידי וכו'. הרי איירי

שם במי שיש לו מחצה עוונות, ובחטא זה מכריע לרוב עוונות. וא"כ אדרבה מש"ס זה תקשי להרמב"ם שהוא נגד הש"ס, איך מפרש דחטא אחד שוקל יותר מהרבה זכיות.
ועוד, (דראב"ע) דרבי אלעזר ברבי שמעון שם אמר, לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד אחר רובו, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם לזכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לחוב, שנאמר וחוטא אחד וגו'. וכתב **מוהרש"א**, משום דלת"ק משמע חוטא א' מלשון חטא א', מה שאין כן לראב"ש חוטא ממש קאמר, דיחיד מכריע לרבים וכו'. הרי משמע שהעולם היו מחצה למחצה, ועל ידי חוטא זה שחטא חטא יחידי זה יותר על מחצה עוונות שלו, אז מכריע את עצמו והעולם, מה שאין כן בלאו הכי, וקשה להרמב"ם.
ד' קשה, מה שהקשה **בלחם משנה**, שכתב הרמב"ם מיד מת ברשעו, וז"ל: קשה לזה, דהא ראינו כמה צדיקים מתים וכמה רשעים חיים [הגם דבביאור קושי' הראב"ד יתורץ זה, וק"ל].
ה' קשה בצחות לשון הרמב"ם שהוא על צד הדקדוק הגמור, כנודע איך הטור והפוסקים ואינך מדקדקים בלשונו, וא"כ מה זה שכתב ברישא בדין היחיד מי שזכיותיו יתירות על עוונותיו וכו', ואח"כ בדין כללות המדינה והעולם כתב לשון מרובים הלא דבר הוא.
ו' קשה, הלא עיקר הדברים לפי מה שסובר הרמב"ם, שבתחלה נידונים היחידים שבכל עיר ועיר, ואח"כ המדינה ואח"כ כל העולם. וקשה למה לי דין היחידים תחלה אחר שנידונים בכללות, ובתר רובא דעלמא אזיל.
וכי תימא כמו שכתוב **בלחם משנה**, שאם תמצא המדינה והעולם רוב עוונות, אז יצילו היחידים שנמצאו צדיקים כמו שמצינו בסדום שניצול לוט מתוך ההפכה וכו'.
אך דלפי זה קשה לי בדברי הרמב"ם קיצ[ו]ר או סתירה, והוא דקשה קיצור הנ"ל, ל"ל דין פרטי קודם דין כללי, וצ"ל כנ"ל להציל יחידים שנמצאו צדיקים בדין הפרטי, אם כן מה זה שאמר אברהם להש"י אחר שאמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' (בראשית יח, כ), האף תספה צדיק עם רשע (שם יח, כג), וכי לא ידע שזה עיקר טעמו ית' לדון קודם דין הכללי של המדינה דן תחילה דין פרטי להציל הצדיק מכללי המדינה שהם הרשעים, ומה זה שהתרעם האף תספה צדיק עם רשע. וכי תימא דמסדום הוא דנלמוד שיש דין פרטי קודם דין הכללי מטעם האמור, והוא מדמצינו שניצול לוט, וכמ"ש לחם משנה הנ"ל, א"כ מעתה יש סתירה להרמב"ם במ"ש בדין המדינה שאם רובה עוונות מיד אובדת, ונלמוד מסדום כנ"ל, וקשה הא מצינו בסדום אם היו חמשים צדיקים או וכו', עד עשרה צדיקים בכל המדינה ונשאתי לכל המקום בעבורם, והוא נגד הדין שכתב

הרמב"ם. וכן הקשה **בלחם משנה**, ותירץ וז"ל: מפני תפלת אברהם הי' נמחל להם, אע"פ שאין הדין כן ע"כ. א"כ השתא י"ל מה שניצולו יחידים בסדום הי' ג"כ בשביל תפלת אברהם, ומנ"ל שאם הרוב חייב שהוא מציל יחידים שנמצאו צדיקים, ואי מסדום, משם אין ראי', די"ל שעשה הש"י לפנים משורת הדין עבור אברהם, ול"ל דין יחידים, באופן דקשה ממה נפשך, או קיצור או סתירה, כאמור.

הגם דלולי דברי הרב לחם משנה הי' אפשר לפרש דברי הרמב"ם, דלכך בעי תחלה דין פרטי קודם דין הכללי, מטעם המבואר בש"ס דקדושין (מ:) הנ"ל, אמר רבי אלעזר ברבי שמעון לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד אחר רובו, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו והעולם לכף זכות וכו'. והקשה **מוהרש"א**, מאחר דרבי אלעזר ברבי שמעון מפרש חוטא אחד כמשמעו, דאדם יחיד מכריע רבים לזכות או לחוב, א"כ ל"ל והיחיד נידון אחר רובו לזכות וכו', דהא לא איירי בהכרעת היחיד רק בהכרעת העולם. ותירץ, וי"ל דאלו הי' אותו יחיד עצמו רוב עוונות, גם אם הי' העולם מחצה על מחצה לא הי' יכול הוא להכריע על ידי מצוה אחת שעשה את כל העולם לזכות, כיון דהוא גופו יש לו רוב עוונות והוא אינו זוכה במצוה זו, איך יזכו רבים על ידו, ועל דרך קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (ב"מ קז:), עכ"ל.

א"כ הרי מבואר מדברי התנא הנ"ל, שאי אפשר שיכריע הזכות של היחיד כללות המדינה והעולם, כי אם שהוא עצמו מוכרע לזכות. ולכך שפיר כתב הרמב"ם דבעי דין היחיד תחלה ואח"כ דין הכללי, אם יהי' כדאי זה היחיד להכריע את העולם לזכות וכו', ואתי שפיר. ואם כן אין טעם דין פרטי כמשמעות לחם משנה, רק כאמור. אפס, שבצירוף קושיא אחרת שעל הרמב"ם, יבואר קושיא זו גם כן באופן אחר.

ז' קשה, דהל"ל כסדר, מאחר שלפי דבריו יש ב' מיני דין בעוה"ז, א' תדיר בכל שנה בראש השנה, ואחד בשעת מיתה, א"כ ה"ל להקדים דין ראש השנה שבכל שנה, קודם לדין שבשעת מיתה לסוף ימיו של אדם. וכן הוא מסודר בש"ס, תחלה ג' ספרים נפתחים בראש השנה, ואחר כך ג' כיתות ליום הדין, שלפי דברי הרמב"ם היינו דין שבשעת מיתה.

ח' קשה, דתלי תניא בדלא תניא, דאמר כשם ששוקלין בשעת מיתה כך בכל שנה בראש השנה וכו'. ודין ראש השנה מפורש בש"ס לכ"ע, ומפורש בפסוקים, מה שאין כן דין דשעת מיתה אינו מפורש בש"ס לרש"י ותוס', וגם משמעות הפסוקים דקאי ליום התחי', וכמ"ש **הרי"ף**. הגם דהרמב"ם מפרש סוגיא זו דג' כיתות ליום הדין, אדין דשעת

מיתה, מ"מ הל"ל כשם ששוקלין בראש השנה דהוא לכולי עלמא, כך ג' כיתות ליום הדין לשיטתו.

ט' קשה, בינונים נקט בלשון עשה תשובה, משמע דווקא עשה תשובה ולא זכות אחר נוסף על מחצה זכיות שיש לו כבר, והוא היפך הש"ס דנקטו זכו' וכו', דמשמע דגם תוספת א' זכות שעשה מהני להכריע לזכות, מאחר דהוה רוב זכיות עם הזכות שעשה. [**הגם** די"ל בצחות לשונו ביאר הקושיא שעליו, ובש"ס ג"כ הקשו **המפרשים** למה בלא זכות בינונים נכתבים למיתה, דעדיין הוא שקול, וכן הקשה **בלחם משנה** (ה"ג), ותירץ דבאלו עשרת ימי תשובה חייב לעשות תשובה, ואם לא עשה הרי עון א' נוסף על עוונות, עכ"ל. וז"ש הרמב"ם אם עשה תשובה, ואם לאו וכו'].

י' קשה, באיזה אופן יהי' כוונת התשובה, אם על כל עוונותיו, א"כ מאי אריא בינוני, אפילו רשע גמור אין לך דבר שעומד בפני התשובה, כמאמר רבי יצחק בש"ס דראש השנה (טז.) יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. וע"כ בעושה תשובה על חטא אחד נמי קאמר, דמהני דנמחק עון אחד ונשאר זכיות רוב, א"כ ה"ל לפרש כמו בש"ס זכו וכו', דבעושה זכות א' יותר ג"כ הוי רוב זכיות, כמו בעושה תשובה על עון אחד, שנמחק ונשאר זכיות רוב.

ועל פי ביא[ו]ר קושיא ט' יבואר זה ג"כ, שאם לא עשה תשובה ונוסף עון אחד, גם שעשה זכות א' נשאר שקול, וכתיבה וחתימה אינו כי אם ברוב, ודוק.

וכדי לבאר אלו הספיקות הנ"ל, נבאר ש"ס בראש השנה, וכאשר אחד באחד יגשו יבוארו אלו באלו.

דאיתא בדף י"ו (ע"א) מתני' בד' פרקים העולם נידון כו', בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהלים לג, טו) היוצר יחד לבם כו'. אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן ג' ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים ואחד של צדיקים גמורים ואחד של בינונים, צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבים למיתה, בינונים עד יוה"כ, זכו וכו'. תניא בית שמאי אומרים ג' כיתות ליום הדין וכו', ובית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביד, רבי אלעזר אומר כובש, שנאמר (מיכה ז, יט) יכבוש עוונותינו. רבי יוסי ברבי חנינא אומר נושא, שנאמר (שמות לד, ז) נושא עון. תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון, וכך הוא המדה. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עוונות מיחשב בהדייהו.

וכתבו התוספות בד"ה ונחתמין לאלתר לחיים, מדקחשיב בינונים, משמע דצדיקים גמורים קרי למי שזכיותיו מרובים, ורשעים גמורים למי שעוונותיו מרובים, ולפעמים

הצדיקים נחתמים למיתה ורשעים לחיים דכתיב (דברים ז, י) ומשלם לשונאיו וגו', וכל זה דקרי הכי גבי רשעים גמורים מיתה ולצדיקים גמורים חיים, היינו חיי עולם הבא, עכ"ל.

וכדי לעורר על הספיקות שבסוגיא זו עם שיטת התוספות, הוא, **א**' יש לדקדק בלשון המשנה כל ב"אי עולם עוברין וכו', דהל"ל כל בני עולם וכו'. **ב**' קשה, קושיית **מוהרש"א** מאי טעמא באינך ד' פרקים אמר נידון משמע דין גמור, ובראש השנה נקט עוברין וכו'. **ג**' קשה, דלשון עוברין משמע העברה ומחילה, כמה שכתוב (שמואל ב יב, יג) גם ה' העביר חטאתך לא תמות, והוא נגד והיפך משמעות הדין דפתח בי' בד' פרקים העולם נידו[ו]ן. **ד**' קשה, דרבי יוחנן אמר ג' ספרים נפתחים בראש השנה, ובש"ס אמר אח"כ ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו בראש השנה, משמע שיש יותר מג' ספרים. **ה**' קשה, הא ע"כ בכל כללות העולם אי אפשר למצוא יותר מג' כיתות, צדיק ורשע ובינוני, בוודאי סגי בג' ספרים, וקשה להההיא דאיתא ספרי חיים כו', וכי לא סגי בספר אחד לחיים, וכן וכו'.

ו' קשה, דאמר ג' ספרים, אחד של רשעים וכו', דפתח ברשעים ומפרש צדיקים תחילה, דאמר צדיקים גמורים נחתמין לאלתר לחיים. **ז**' קשה, מאי לאלתר, דהל"ל בקיצור צדיקים גמורים נחתמין לחיים, וממילא נדע דהוא לאלתר בראש השנה, דהא בינונים עד יוה"כ. **ח**', קשה קושיא המפורסמת, דהא מצינו צדיקים מתים ורשעים חיים. ובזה יש ג' תירוצים, **הרמב"ן** פירש, צדיק בדינו קאמר. **והרמב"ם** אמר, דעוני ויסורין למיתה יחשוב, וההצלחה נקרא חיים. **והתוספות** כת', דהיינו דחיים ומות האמור כאן היינו לחיי עוה"ב, ועיין במקום אחר מה שכתבתי ביאור דברי תוספות הנ"ל, יעו"ש. **ט**' קשה קושית **המפרשים**, בינונים אם לא זכו עדיין הם שקולים, ולמה נכתבין למיתה.

י' קשה, ענין כובש ונושא, במאי פליגי רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא. וגם פירוש כובש ונושא, דאי כפירוש **רש"י**, הוא סותר למ"ש בעירובין. וגם תנא דבי רבי ישמעאל, אי קאי אדסמוך, מאי תנא וכו', כאלו הוא ענין בפני עצמו. וגם במ"ש וכן המדה, דפירש **רש"י** כך המנהג, וקשה דהא הוא רק בעת התחי' שהוא פעם אחת בעולם, ואין שייך בזה מנהג. ושאר הספיקות נזכר בפנים, עיין עליהם.

ונראה לי לבאר עשר ספיקות שעל הרמב"ם בעשר שעל הש"ס, דיבוארו אלו באלו. וסגנון ביאור קושי' שעל הרמב"ם הוא כך, דאם הי' קושיא א' לבד בלא קושיא ב' הי' אפשר לבאר דלא קשה מידי, רק דאז תקשי קושיא ב', ויבואר עוד קושיא ג', וקושיות ד"ה היה אפשר לבאר זה בזה, אפס דאז וכו'.

והוא, דקושיא א' שהקשה הראב"ד על הרמב"ם, נראה דאין מקום לקושיא זו כלל, כי הרמב"ם איירי כאן בדין דשעת מיתה, ואח"כ אמר כשם ששוקלין בשעת מיתה כך שוקלין בכל שנה בראש השנה וכו'. ואם כן יש לומר דהרמב"ם סבירא לי' כפירוש הש"ס במ"ש ונחתמין הרשעים גמורים לאלתר למיתה בראש השנה, כמו שסבירא לי' להראב"ד, דרק החתימה הוא לאלתר בראש השנה, אבל המיתה הוא לאחר כמה שנים דשני דורות, מיהו באותו דין דזמן מיתה דנידון לסברת הרמב"ם, אם נמצא רשע מיד מת ברשעו. ודין זה חוץ מראש השנה הנזכר בש"ס ג' ספרים נפתחים כו', ואם כן אין מקום לקושיית הראב"ד על הרמב"ם כלל.

אך לפי זה קשיא קושיא ב', מאחר דמסכים הרמב"ם לסברת הראב"ד דבראש השנה נידון שני דורות באיזה שנה וזמן ימות, ונכתב ונחתם, ל"ל שוב דין שני בשעת המיתה אם ימות או לאו, דכבר דינו חתום. דמשום זה לא רצו התוספות ורש"י לפרש כך דג' כיתות ליום הדין, רק לעולם הבא. והדרא קושיא מנלן זה דיש דין שני בשעת המות.

ונ"ל דיבואר קושיא ב' על ידי קושיא ג', ואלו ב' קושיות יבוארו על ידי ב' קושיות אחרות שהם קושיות ד"ה הסמוכין. והוא דקשה קושיא ג', מנ"ל דהשיקול לפי גודלם וכו'. והי' אפשר לתרץ על ידי קושיא ד', קושיית לחם משנה, דהרי מצינו דצדיקים מתים ורשעים חיים וכו'. ונראה דמכח קושיא זו פירש הרמב"ם דהשיקול אינו לפי מנין הזכיות, אלא לפי דעתו יתברך היודע ערכן, ואז אפשר שיראה לנו שהוא רשע גמור, ועשה מצוה א' שבעבורה יזכה, כמ"ש (מלכים א יד, יג) יען כי נמצא בו דבר טוב, וההיפך בצדיק כו'. וכ"כ **בכסף משנה** לתרץ קושית הראב"ד ע"ש. אפס דהוי תדע מהקושיא דלעיל מנ"ל דבתר גודלם אזלינן ולא לפי מנין, ואי מכח ק', הלא שערי התירוצים לא ננעלו, הרמב"ן לשיטתו בקושיא זו, והתוספות לשיטתן.

לכך נראה לי דיבואר על ידי קושיא ה' כנ"ל למה נקט בדין פרטי יתירות ובדין הכללי מרובין. ונ"ל דבא בצחות לשונו להשמיענו חלוקי דיני המשקל שבזכיות ועונות היחיד, לבין דין זכיות ועונות כללי המדינה או העולם, להקל בדיני הציבור, כמו שמצינו (איוב לו, ה) אל כביר לא ימאס. וכן בדין מעביר ראשון ראשון, שכתב הרמב"ם להקל בדין העבירה בציבור יותר מביחיד ע"ש, וה"נ כך.

והוא, דמצינו בש"ס דחולין (עו:) **ובטור יורה דעה** סימן נ"ו, א"ר זבדי ג' חוטי הוו, א' אלימי וב' קטיני, נפסק אלימי אזדא רוב בנין, אפסיק קטיני אזדא רוב מנין. מר בר רב אשי מתני לקולא, באפסק אלימי כשר דנשאר רוב מנין, ובאיפסק קטיני כשר שנשאר רוב בנין, וכך הלכה. יעו"ש בדברי **הרא"ש** דמקיל בנפסק האלימי לגמרי, וגם מיעוט

קטיני, אחר שנשאר רוב מנין. וה"ה בנפסק קטיני לגמרי, ומהאלימי ג"כ נפסק כו', ע"ש. העולה משם, דהלכה פסוקה דיש לילך אחר רוב בנין או רוב מנין כדי להקל. וה"נ בשיקול הזכיות והעונות, יש לפנינו ב' דרכים, או לפי רוב מנין, או לפי רוב בנין שהוא גודלם וכבדן, ואזיל הקדוש ברוך הוא בכל א' לקולא, שאם בגודלן לא יהי' רוב בזכיות להכריע רוב העוונות שהן כבדים וגדולים, ובמנין יהי' רוב זכיות, אזיל הש"י בתר מנין. וכשלא יהי' רוב זכיות במנין רק בגדלם, אזיל בתר גודלם.

וזה יהי' מרומז בפסוק (בראשית יח, כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה. דלכאורה ל"ל כפל. ולפי הנ"ל אתי שפיר, דבא להודיע לאברהם שהם רוב עוונות בתרתי כנ"ל, שהם במנין וז"ש כי רבה, גם בגדלן וכבדן וז"ש כי כבדה, באופן שאין מקום התנצלות עבורם להקל בדינם, כי רב"ה וגם כבד"ה, וק"ל.

ומעתה מבואר קושיא ב"ג על ידי קושיא ד"ה, דלזה כתב הרמב"ם בדין פרטי של היחיד שיהי' הזכיות יתירות על עוונותם, דהיינו בגודל האיכות וכבדות, כמו (בראשית מט, ג) יתר שאת ויתר עז, וכמ"ש אח"כ, ושיקול זה אינו לפי מנין רק בגדלם וחשיבות, והיינו בדין פרטי של היחיד. אבל בדין כללי המדינה והעולם, אם יהי' זכיותן מרובין מעוונותיהן, ג"כ סגי להכריע לזכות, כי משמעות מרובי' יש לו ב' פירושין, א' כפשוטו מרובין במנין, ועוד יש לפרש לפי גודל וחשיבות, כמ"ש **רש"י** בואתחנן (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם - ומ"א שאין אתם מגדילים עצמכם וכו'. א"כ לזה נתכוון הרמב"ם להקל במשקל הציבור, בין שיהיה רוב במנין ולא בגודלן, בין שיהי' רוב בגודלן ולא במנין, נקראו צדיקים, מדמצינו שאמר הקדוש ברוך הוא בסדום כי היו רוב עונות במנין גם כבדה, ש"מ שאם היה רוב זכיות בין בגדלם בין במנין היו זכאין בדין.

ומעתה מבואר קושיא ב', דיש דין בשעת מיתה בין באדם יחיד בין במדינה כשהיא אובדת מלבד דין ראש השנה, דהא קי"ל דהפיכת סדום היה בפסח וכמ"ש במס' ר"ה (י:) כי לכולי עלמא ביאת המלאכים הי' בפסח, א' לבשר לאברהם וא' להפך סדום כו', ואז אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם זעקת סדום ועמורה וגו', ארדה נא ואראה וגו', דהיינו לדונם בשעת מיתתן ואבידתן, מלבד דין ראש השנה שבכל שנה ושנה, ואתי שפיר.

וגם מבואר קושיא ג', דמוכח שיש שיקול לפי גדלם וכבדם, שנאמר וחטאתם כי כבדה וגו', וע"כ בציבור להקל וביחיד להחמיר כנ"ל.

ואחר ביאור קושיות אלו ממילא אין מקום לקושיא ד' שהיא קושיית לחם משנה, דהא מצינו צדיקים מתים והרשעים חיים. דזה אינו, דאחר דהשיקול הוא לפי אל דעות, א"כ לא נודע מי צדיק ומי רשע, ולא קשה מידי, וכנ"ל בכ"מ הנ"ל.

ומעתה מבואר גם קושיא ז' ח', דלכך תני כשם ששוקלין בשעת מיתה כו', ללמדינו כמו בסדום שמצינו מפורש שהי' השיקול לפי גודלם שנאמר וחטאתם כי כבדה, ואם יש בציבור רוב במנין ולא בגודלם אזלינן לקולא, כך בראש השנה ג"כ יש הפרש בין יחיד לציבור, ואתי שפיר.

ונשאר לבאר קושיא ו' הנ"ל, קיצור או סתירה, א' ל"ל דין יחידים, וכי תימא להציל, דנלמד מסדום, קשה דילמא הי' עבור אברהם דלא מצד הדין, דאל"כ איך אמר ונשאתי לכל המקום עבור חמשים וגו'.

ונ"ל כי הוצרך לדין פרטי קודם דין כללי, מטעם זה - דמצינו דאמרה שונמית לאלישע באת אלי להזכיר את עוני (מלכים א יז, יח), כי עד עכשיו הי' ה' מעריך מעשי נגד בני עירי והייתי צדקת, עכשיו שבאת איני כלום נגד מעשיך.

ועל פי זה מצאתי בספר אחד הנקרא **עין יהושע**, פירוש הפסוק (בראשית ז, כג) וישאר אך נח, וחז"ל דרשו כו'. ופירש, כי מה שהי' תחילה נקרא צדיק תמים היינו בדורותיו, ר"ל נגד דורו שהיו רשעים נחשב הוא לצדיק תמים. מה שאין כן אחר שדורו נאבדו כמ"ש (בראשית ז, כג) וימח את כל היקום וגו' אז וישאר אך נח, ר"ל אך תואר נח בלי שום כינוי צדיק או תמים, רק שם נח לבד, ודפח"ח.

ועל פי זה נ"ל לתרץ פסוק (בראשית יט, כ) הלא מצער היא ותחי נפשי, כי בעיר מצער שאין שם צדיקים גדולים נחשב הוא לצדיק, מה שאין כן בעיר גדולה של חכמים, וק"ל.

ומעתה מבואר שמצד מידתו ורב חסד, הוצרך לדין פרטי קודם דין הכללי, כי יש עיר מצער, ונגד בני עירו אז אפשר למצוא איש אחד שיהי' נקרא צדיק נגדם. מה שאין כן אלו הי' נידון מיד בכללי המדינה או העולם, שיש עיר גדולה של חכמים ושל סופרים, ונגדם לא יחשב זה לצדיק. לכך דן תחילה בדין פרטי, וכשנמצא צדיק נגד בני עירו נכתב ונחתם לאלתר לחיים, שגם שיהי' מיד אח"כ דין הכללי ולא יהיה נחשב נגדם לצדיק, כבר נחתם לחיים ואין חוזר, א"כ יש זכות לצדיק בדין פרטי. מה שאין כן ברשעים הוי איפכא, כי בדין הפרטי הי' נחשב לרשע נגד הצדיק שבעיר מצער, מה שאין כן בדין כללי שיש רשעים גדולים וגמורים בכללות מדינה והעולם בעלי גחון, אשר זה הרשע לצדיק יחשב נגדם. ועל כל פנים לבינוני יחשב בכללי' הדין, לכך דן בכללי' שיהי' בזה טובה לרשעים.

ועל פי זה נראה לי לפרש ש"ס דפ"ג דיומא (לח:), אמר רבי אלעזר צדיק מעצמו ורשע מחבירו וכו', ואמר רבי אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללה לרשעים, מקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים, מברכתן של צדיקים שנאמר (בראשית יח, יט) כי

ידעתיו אשר יצוה וגו', וכתיב בתרי' (שם שם, כ) ויאמר ה' זעקת סדום וגו'. ומקללתן של רשעים דכתיב (בראשית יג, יג-יד) ואנשי סדום רעים וחטאים וגו' וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו. ואין לו שחר, עיין שם בפירוש רש"י.

ולדברינו אתי שפיר מ"ש צדיק מעצמו, ר"ל שיהי' נקרא בתואר צדיק, היינו מעצמו, שאינו בכללות הצדיקים שבעיר גדולה של חכמים וסופרים, כי אם בדין פרטי. וז"ש זכר צדיק (משלי י, ז), ר"ל כשנזכר בספר זכרונות עם בני עירו, ואז הוא תואר צדיק ונחתם לברכה, כמ"ש **ברמב"ם** דברכה בשם חיים יכונה. ושם רשעים ירקב, ור"ל שיהי' נעקר שם רשעים, על דרך יתמו חוטאים לא כתיב כו' (ברכות י.), וה"נ כשנידו[ו]ן בכללות כל רשעים, וז"ש לשון רבים, אז זה שבעיר מצער לצדיק יחשב נגדם, וש"ם רשעים ירקב ממנו, וכ"כ **מוהרש"א** (שם ד"ה מדאורייתא) בפירוש ירקב, ע"ש.

ומה שאמר בלשון סתום ביאר אח"כ מפורש יותר, ואמר רבי אלעזר מברכתן של צדיקים, ר"ל נגד מה שזה נקרא צדיק ונחתם לברכה וחיים, ממנו נמשך קללה לרשעים שנגדו נקרא רשע, כמו שמצינו בסדום נגד אברהם שהי' צדיק נקרא סדום רשעים ונגמר דינם לקללה, וה"ה בהיפך נגד רשעים נקרא זה צדיק, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר הש"ס שזכרנו, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו וכו'. כי הצדיק בבואו לעולם העליון לביאה יחשב לו, אל העולמות שלו, שברא ויצר ועשה בהבל תורתו ומעשים טובים. מה שאין כן הרשע נקרא הולך, כמ"ש עשו הנה אנכי הולך למות (בראשית כה, לב), וכמו שמובא משל **באגדת שמואל** בפסוק (תהלים קכו, א) היינו כחולמים, למדינה שלא היו להם מלך וכו' ע"ש. וז"ש כל באי עולם, היינו תואר צדיק, עוברין לפניו, ואכתי לא נודע פירושו עד בתר דמפרש בש"ס משמעות לשון עוברין, כאשר יבואר.

וא"ר ג' ספרים נפתחים בראש השנה, ופתח ברשעים, כי נגד רשעים שבעירו שנידונים תחלה, זה נחשב לצדיק, מה שאין כן בדין כללות העולם, לכך לאלתר נחתמין לחיים, ר"ל תיכף בדין פרטי קודם שיהי' דין הכללי, מיד נחתם לחיים ולטובה.

ורשעים גם שנחתמים לאלתר למיתה שלא יהיה משא פנים בדבר, מכל מקום אם יהיה בדין הכללי יותר רשעים, אפשר שיחשבו אלו לבינונים או לצדיקים נגד שאר רשעים. וזה שאמר בש"ס בינונים תלוין ועומדין עד יוה"כ, אם זכו, ר"ל שלזכות יחשב להם, אם נמצאו רשעים גמורים אז הבינונים לצדיקים יחשבו, וכנ"ל מקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים, וכנ"ל שאלו בינונים יחשבו לצדיקים ויכריעו את עצמן וכל העולם לזכות, כמ"ש ורב חסד מטה כלפי חסד.

ומפרש היכי עביד, ר"ל כי כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן וכו' (ב"ק נ.), ובוודאי שזה ורב חסד הוא על צד האמת וישר, דלא כפירוש **רש"י** ומדרשים. לזה בא לפרש רבי אלעזר, כובש, ורבי יוסי ברבי חנינא אומר נושא, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי יש ב' מיני משקל, א' לפי גודלם וכבדן של הזכיות ועוונות שהוא על דרך יכבשו רחמיך את כעסך (ברכות ז.), כי על ידי כובד וגודל הזכיות שהם רחמים יכבשו את כעסך שהם העוונות, שאם רואה השי"ת ברחמיו ורוב חסדיו שיהיה רוב זכיות בגודל הזכיות ולא במספר, אזי כובש כנ"ל. ואם רואה שיהא רוב זכיות במנין, אזי נושא, במשמ' לשון נשא את ראש בני גרשון (במדבר ד, כב), שהוא לשון מנין, וה"נ אזיל לקולא וכמ"ש הרמב"ם.

תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה, ר"ל הא דתני במתני' כל באי עולם עוברין, דלא תני נידון, כי הוא מעביר ראשון ראשון, אחר שנמצא צדיק בדין הפרטי נגד בני עירו, שנקרא באי עולם, שוב אינו נותנו בדין הכללי שמא לא ימצא צדיק נגד עיר גדולה של חכמים וסופרין, לכך מעבירו מלתתו בכף מאזנים של דין הכללי, ונשאר צדיק כפי שנחתם בדין הפרטי. מה שאין כן הרשע, גם שנחתם למיתה חוזר ונידן בדין הכללי, שמא ברוב יצא זכאי, וגם שמא ימצאו יותר רשעים מהם אשר לנגדם לבינונים יחשבו או אפשר אפילו לצדיקים. וזה שאמר כך הוא המדה של רב חסד, לא לבד בבינונים, כי אם גם (גם) לצדיקים ולרשעים מטה כלפי חסד, וזה שאמר כך המדה, שהוא תמיד בכל ג' כיתות, רק לבינונים הוא ענין ורב חסד כובש או נושא כנ"ל, ובצדיקים ורשעים הוא רב חסד שזה הצדיק נידון רק בדין פרטי, ולרשעים הוא רב חסד שנידון בדין הכללי גם שכבר נחתם למיתה, אולי ישונה דינו לזכות כי חפץ חסד הוא.

ובא רבא ואמר ועון עצמו וכו', ר"ל דעדיין נשאר קושיות תינח דין פרטי של עיר ומדינה כנ"ל, אבל אכתי למה לי דין פרטי של כל יחיד ויחיד. לזה בא רבא לתרץ דצריך דין פרטי לידע כל איש מעשהו בפרטות, שאם איכא רוב עוונות מיחשב בהדייהו, ר"ל אע"ג דאמרנו דזה הרשע שנחתם למיתה בדין פרטי של עיר מצער, חוזר ונידון בדין כללות שמא לצדיק יחשב נגדם וכו', אבל אם הוו רוב עונות בכללות העולם ג"כ, אזי הוא נחשב בהדי' כיון דעון עצמו אינו נמחק, שהוא עצמו כבר נכתב ונחתם לרשע בדין פרטי, גם שיש רשעים גרועים וגדולים ממנו, מכל מקום רוב העולם ג"כ חוב, ונידו]ן זה עמהן, מאחר שבדין פרטי ג"כ הי' רשע, מה שאין כן זה הצדיק נשאר לחיים. ולדברי **מוהרש"א** הנ"ל אתי שפיר הא דרבא ג"כ, ודוק.

ומעתה מבואר דברי הרמב"ם בכל ספיקות הנ"ל, כי גם ב' קושיות אחרונות קו' ט"י מבוארין ג"כ, דלכך כתב הרמב"ם אם עשה תשובה, להורות זה, דאם לא עשה בעשרת ימי תשובה המיוחד לתשובה, והוא פנה עורף ולא עשה תשובה, ועי"ז ניתוסף לו עון אחד, א"כ גם שיעשה זכות א' דהיינו מצוה א' עדיין הוא שקול, ואין לכתוב ולחתום לחיים בשקול כי אם ברוב זכיות. וכי תימא הא בש"ס אמרו, בינוני[ם], זכו וכו' (ר"ה טז:), הרי משמע דמהני זכות א' נוסף, זה אינו, דכבר בארנו כוונת הש"ס מה שאמרו זכו דהיינו נגד היותר גרועים, וכמו שאמרה האשה שונמית וכנ"ל.

ובזה מבואר קושיא י' להרמב"ם, דמהני תשובה גם על עון אחד, מה שאין כן בלא תשובה, גם שעשה מצוה א' לא מוכרע לזכות, כי עדין שקול הוי, מה שאין כן כשעושה תשובה ונמחק עון א' נשאר זכיות רוב, וק"ל.

אפס דלפי זה נשאר קושיא תמוה על התוספות הנ"ל, דכתבו, וכל זה דקרי הכא מיתה וחיים ברשעים וצדיקים, היינו לחיי עוה"ב, עכ"ל. והיינו מכח קושיא דמצינו רשעים חיים וצדיקים מתים כמו שביארתי במקום אחר כוונת התוספות לסתור ג' תירוצים שעל קושיא זו, תיר[ו]ץ **הרמב"ם** א', וב' תיר[ו]ץ **הרמב"ן**, ג' תיר[ו]ץ **הראב"ד** וכו', יעו"ש, לכך הוצרכו לתרץ דקאי לחיי עוה"ב.

ולפי הוצעה הנ"ל הדרא קושיא לתוספות, מנלן דקאי לחיי עוה"ב שהוא נגד הסברא וכנ"ל, וכי תימא מכח קושיא הנ"ל דמצינו רשעים חיים וכו', דזה אינו קושיא כלל, מאחר שיש להרמב"ם הוכחה גמורה שהשיקול אינו לפי המנין רק לפי גודלם, וזכות א' מכריע כמה עונות, וא"כ איך ידוע לנו שזה צדיק וזה רשע, כמ"ש הכסף משנה בתירוץ קושיית הראב"ד ממש, ע"ש.

ונ"ל דתוספות יהיו מחולקין בזה עם הרמב"ם דס"ל דהשיקול הוא לפי ערכן וגודלן, מה שאין כן התוספות ס"ל דהוא לפי הריבוי והמנין. ומרומז בצחות לשון התוספות, דכתבו מדחשיב בינונים שמע מינה דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובין וכו', דהוא תמוה. ונ"ל דבאו תוספות בעצמן לתרץ קושיא הנ"ל, והוא, דאמרינן ג' ספרים נפתחים בראש השנה, וענין הספרים כפירוש **רש"י** ספרי זכרון של מעשה הבריות וכו', והנה לפי זה אי אמרת בשלמא שהזכות והחוב לפי מספר, אתי שפיר שנקרא ספר צדיקים מיד שנפתחין גם קודם השיקול, לפי שיש בו רוב זכיות, וה"ה ספר שיש בו רוב עונות נקרא תמיד ספר של רשעים, ומחצה על מחצה נק' ספר בינונים. מה שאין כן אי אמרת לפי ערכן, אין ענינו מוכרע מתוך הספר כי אם בגדלן וערכן, וא"כ השם יודע ערכן שיש זכות נגד כמה עונות והוא נגד המספר ומנין, וא"כ קודם השיקול איך נקרא ספר בינונים, דאכתי לא

נודע ערכו כי אם בשעת השיקול לפי אל דעות ה'. הגם כי בספר צדיקים ורשעים ג"כ הקושיא, מכל מקום י"ל דמסתמא כיון שיש רוב במנין, יהי' רוב בשיקול עד שיוכרע לפי אל דעות ה', וכן להיפך. מה שאין כן בינונים אכתי לא נודע עד השיקול, ואיך חשיב בינונים מיד מה שלא נודע כ"א אחר השיקול. וז"ש תוספות מדקחשיב דייקא בינונים, שמע מינה דצדיקים גמורים שזכיותיו מרובים ר"ל במנין, ושפיר נודע בינונים מיד, ודלא כדברי הרמב"ם, ואם כן צ"ל לחיי עולם הבא קאמר, ודוק.

איברא דיש מקום לתרץ קושיא זו עוד בדרך אחר, דרשעים חיים כו', ואינו צריך לתירוץ תוספות דלחיי עוה"ב קאמר, הגם די"ל כוונת תוספות בדרך זה.

דהא בלאו הכי יש מקום עיון בפירוש הש"ס ג' ספרים נפתחים בראש השנה כו', דמשמע דמיד שנפתחין נק' ספר צדיקים וספר רשעים וספר בינונים, והוא תמוה, דבשלמא אם אמרינן דבראש השנה עושין ג' ספרים, מי שזכיותיו שעשה כל השנה מרובין נכתב לצדיק בספר צדיקים, וה"ה לרשעים ובינונים, אתי שפיר, מה שאין כן השתא דקאמר ג' ספרים נפתחין בראש השנה, משמע מיד שנפתחין כל מעשה בני אדם, נמצאו ג' ספרים צדיקים גמורים ורשעים גמורים ובינונים, וזה קשה להולמו, כי בתחלת השנה, כשנרשמין כל מעשה בני אדם בלילה מה שעשה ביום, באיזה ספר נכתב, אי בספר צדיקים שמא יהי' עוונות מרובה, וכן קשה איך נרשם זה שעשה עון בספר רשעים שמא יהי' זכיותיו מרובין, וכן קשה בבינונים.

כי אם לומר, מי שעשה בכל השנה מצוה נרשם בספר צדיקים, ומי שעושה עון נרשם בספר רשעים, ובראש השנה נשקלין אם רוב זכיות או עונות. אפס דלפי זה קשה איך נקרא ספר בינונים, דאין לחשוב רק זכות וחוב בבוא לדין בראש השנה.

הגם דהי' מקום לומר דזה מב ואר על פי קושי' **מפרשים** למה בצדיקים גמורים וברשעים גמורים נזכר בש"ס כתיבה וחתימה, ובבינונים רק כתיבה, זכו נכתבים לחיים כו'. ועוד קשה קושי' **מפרשים**, אם לא זכו למה נכתב למיתה, דעדיין שקול הוא. ונ"ל דקושיא חדא מתורצת באידך, דבאמת זכו היינו שעשה תוספת זכות, ונעשה רוב זכיות, ונכתב לחיים ר"ל בספר צדיקים. לא זכו, שעשה תוספת עון, נכתב למיתה, ור"ל בספר רשעים שיש בו חתימה ג"כ למיתה.

ובנשאר בינוני גם אחר יוה"כ, אז באמת זה נידון בכל יום ורגע, אם עשה עון מוכרע לחוב, ואם זכות מוכרע לזכות, וז"ש בש"ס (קידושין מ:) לעו"ל יראה אדם עצמו בינוני כו', דלכאורה קשה הא כבר נגמר דין ג' כיתות בראש השנה, ואיך יכריע את עצמו או העולם בזכות אחד, ולפי הנ"ל אתי שפיר.

ומבואר גם כן קושית **מפרשים** ל"ל ספר בינונים, אם זכו יכתבו בספר צדיקים כו'. ולדברינו אתי שפיר, כי יש ספר בינוני כל השנה, שלא הי' מוכרע בראש השנה וי"כ, וגם להבא בראש השנה נפתח זה ספר בינוני העבר, עם ב' ספרים חדשים שנתחדשו בשנה זו, והג' ספרים כאחד נפתחים בראש השנה, ולא קשה מידי קושיא הנ"ל.

אך דקשה לפי מסקנת הש"ס (יז.) לבית הלל ורב חסד מטה כלפי חסד לבינונים, ומפורש **במוהרש"א**, דגם דתנא בג' כיתות לעתיד, מ"מ דין זה נוהג גם בראש השנה יעו"ש. ומפרש רבא ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רוב עוונות נחשב בהדי[ן]הו, ופי' **רש"י** בד"ה מעביר ראשון וכו', כי עון ראשון שומטו מלתת בכף, ואם הי' מחצה על מחצה כיון שעתה חסר אחד מהעונות יכריע הזכיות. ועון עצמו אינו נמחק, אלא מונח לצד א', דאי איכא רובא עונות בהדי ההוא עון מתחשב בהדי' למנות עם רשעים גמורים וכו'. ומעתה לפי זה קשה ממה נפשך איך נמצא ספר בינונים, אי קודם השיקול פשיטא אינו אלא או ספר הזכיות שנקרא ספר הצדיקים לפי הצעתינו הנ"ל, או ספר עונות הנקרא ספר רשעים גמורים, ואיך יתואר ספר בינוני כלל. מאי אמרת, אחר השיקול מי שנשאר שקול מחצה על מחצה כל השנה, אז לשנה הבאה יצטרך ספר בינוני זה עם ב' ספרים צדיקים גמורים ורשעים גמורים, גם זה אינו, דאחר שיקול לא נמצא בינוני, דקודם השיקול העביר ראשון, ועי"ז בשעת השיקול אם הי' מחצה על מחצה הזכיות הכריעו ונכתב בין צדיקים גמורים, ואם לא הכריעו רק נשאר שקול, א"כ נעשה רוב בהדי ההוא עון שהעבירו ראשון ומונח לצד א', ועכשיו מצטרף ונעשה רוב עונות, ונכתב בין רשעים גמורים, כפירוש רש"י הנ"ל.

לכן נ"ל לפרש הסוגיא בדרך אחר, ויבוארו קושיית תוספות הנ"ל עם שאר קושיות, על ידי קושי' ד"ה הנ"ל, ספרי חיים וספרי מתים, וכאן אמר ג' ספרים ותו לא.

והוא, מדקאמר צדיקים גמורים, משמע שיש צדיקים שאינם גמורים, וקשה לפי תוספות הנ"ל שצדיקים גמורים הוא רוב זכיות, א"כ צדיק שאינו גמור מהו, אם מחצה על מחצה היינו בינוני. וכן קשה רשעים גמורים הוא רוב עונות, א"כ רשע שאינו גמור מהו וכו'.

ונ"ל דבאמת הם שלש ספרים של שלש שלש, שכל ספר כולל ג' ספרים ויש ג' ספרי חיים וג' ספרי מתים וג' ספרי בינונים, [עיין מה שכתב **הראב"ד** לספר יצירה בהקדמה, ספר וסיפור (וספור) [וסופר] הכולל ג', ויובן לך, יעו"ש].

והוא דכתב **הרמב"ן** בפ' עקב בסוף ולדבקה בו (דברים יא, כב) וז"ל: שיהי' דבורו עם בני אדם ולבו בל עמהם רק לפני עם ה', ושהוא דבוק בחיים עליונים כו' יעו"ש.

והנה יש בזה הענין ג' מדרגות, א' שזכר הרמב"ן, שגם בעסקו עם בני אדם מחשבתו דבוק בו יתברך, והוא המעולה שבמדרגות, וז"ש (בראשית יח, כו) אם אמצא בתו"ך העיר נ' צדיקים. מדרגה ב', כשהוא פרוש מבני אדם ועוסק בבדידות ופרישות הוא דבוק בו ית', מה שאין כן בעסקו עם בני אדם, וז"ש (בראשית ו, ט) את האלהי' התהלך נח, ר"ל כשהי' עם אלהי' בבדידות אז הוא דבוק בו ית', מה שאין כן כשהוא עם בני דורו. מדרגה ג', גם כשעוסק בתורה בפרישות ובדידות, אינו דבוק בו ית' מחמת מחשבות זרות שעדיין לא נטהר בסוד נשמה כנודע. הרי יש ג' מיני חיים הנ"ל, שכל א' עוסק בתורה הנק' חיים, רק חלוקים במדרגות שונות. הרי ג' ספרי חיים, שכל א' נכתב בספר החיים כפי הראוי לכל א' וא', וכאשר נזכיר עוד, והכל נכלל בספר צדיקים.

וכן יש ג' ספרי מתים, והכל בכלל ספר רשעים, ויש בו ג' מדרגות ג"כ, והוא מכונה לשם צדיקים ורשעים ובינונים, והכל בספר רשעים.

וכי תימא איך יתואר בו צדיקים שהוא לחיים, בספרי מתים. זה אינו, שהחיים שבו למיתה יחשב, והוא דכתב **הרמב"ן** בפ' אחרי ושמרתם את חוקותי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח, ה), וזה לשונו: כי יש שעוסק במצות שלא לשמה, רק בשביל שיזכה ע"י לעושר וכבוד בעולם הזה, כי בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג, טז). ויש שעוסק במצות שיחי' לעוה"ב להנצל ממשפטי הרשעים, וזוכה בכוונתם להנצל שם כו'. ויש שעושין שיחי' בזה ובבא כמ"ש (ויקרא כו, ה) והשיג לכם דיש את בציר וגו', יזכו לחיי עוה"ז ועוה"ב. והעוזבים כל עניני הגוף ועוה"ז וכוונת מחשבתם רק בבוראם, כמו חנוך ואליהו שדבקה נפשם בשם הנכבד, יחיו לעד בגופם ונפשם. וז"ש במצות (שמות כ, יב) למען יאריכון ימיך, כדי לכלול מיני חיים כולם כפי הראוי לכל אחד, עכ"ל.

ונראה שזהו ענין הספרים שנפתחים בראש השנה, שפירש **רש"י** ספרי זכרון של מעשי הבריות, כדי שיותן לכל א' כפי הראוי לו, דהיינו החיים שבחר, אי בחר חיי עוה"ז ועושר וכבוד ומאס בעוה"ב, אף שחיים שבחר הוא עצם המיתה וכמ"ש עשו הנה אנכי הולך למות (בראשית כה, לב), שכפר בתחית המתים, ולכך בחר בעוה"ז, מ"מ לדידי' יכונה בשם חיים, ונכתב בספר חיים זה, שהוא באמת ספרי מתים, כאמור.

ובזה נראה לי דמבואר קושיא ששמעתי **מהרב המנוח מו' ר' ליב פיסטנר** [**זלה"ה**, שהקשה] (שהקשה זלה"ה) איך תיבה אחת יש לו ב' משמעות סותרים, שמצינו ישא ה' פניו (במדבר ו, כו) שהוא לטובה על השכר, וכתיב אל פניו ישלם לו (דברים ז, י) דמשמע עונש לרעה, וביאר כו'. ולדברינו אתי שפיר, כי נתינת מבוקשו נקרא נשיאת פניו, כמו שנאמר (בראשית יט, כא) הנה נשאתי פניך גם כו' לבלתי הפכי וגו', וזה שביקש שכר

מצות בעוה"ז שהיא בשמאל, ומאס בעוה"ב, אל פניו ישלם לו בעולם הזה, כדי להאבידו מעולם הבא, לפי מבוקשו.

ומעתה סרה קושיית תוספות דמצינו רשעים חיים. דזה אינו, דזהו עצם המיתה, שביקש שכר איזו מצוה שהי' בידו בעולם הזה ומאס בעוה"ב, וניתן לו מבוקשו על כל פנים שכרו חיי עולם הזה ולהאבידו לעוה"ב.

והנה זה מדריגה המעולה שבג' ספרי מתים, שעל כל פנים עשה מצוה, שהיא חיים לו בעוה"ז עכ"פ לפי מבוקשו. ויש רשעים שמואסין במצות מלעשות כלל, ואינם מאמינים שמצד עשיית המצות בא לו עושר וכבוד כמ"ש בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג, טז) רק אומר כחי ועצם ידי עשה לי החיל הזה (דברים ח, יז), אבל עכ"פ אינו מואס באחרים העושין מצות, הרי מדרגה ב'. ויש מדרגה ג' הפחותה מכולן, שאינו עושה מצות, וגם מואס באחרים ואינו מניחן לעשות, חוטא ומחטיא, זה אין לו חיים בעוה"ז ג"כ, ונכתבין למיתה גם בעולם הזה. וכן בינונים, יש ג' כיתות ומדרגות, כאשר יבואר. ובזה יבואר כוונת ש"ס במ"ש ג' ספרים וכו'.

וגם כוונת תוספות יבואר בדרך ג', עם מה שביארתי במקום אחר לדחות ג' תירוצי גדולי הפוסקים יעו"ש, ודרך ב' לעיל.

ועכשיו יבואר דרך ג', והוא דכוונת הש"ס בג' ספרים נפתחין בראש השנה וכו', ור"ל כי בראש השנה יש דין כללות העולם יחד, וכבר זכרנו בענין שונמית הנ"ל כי נגד צדיק גמור שאינו גמור לא נחשב לצדיק כלל, לכך לא נכתב ונחתם לחיים לאלתר רק צדיקים גמורים, ר"ל כי יש ג' ספרי חיים והכל נכלל בספר צדיקים שיש בו ג' מדרגות, והמובחרים שבג' מדרגות הנקרא צדיקים גמורים, זה נחתם לאלתר לחיים, והשאר ב' מדרגות לא נחתמים לאלתר, רק אח"כ כאשר יבואר. וכן בספר רשעים יש ג' מדרגות, ולא נחתם לאלתר רק רשעים גמורים למיתה, ואינך ב' מדרגות שבספרי מתים לא נחשבו לרשעים נגד אלו רשעים גמורים, לא נחתמים עדיין למיתה. והשאר נק' בינונים, ר"ל גם ב' מדרגות שיש בצדיקים כנ"ל, וב' מדרגות של רשעים, וג' מדרגות של בינונים עצמן, הכל בשם בינונים יכונה. כי הם בין מדרגות צדיקים גמורים, ובין רשעים גמורים.

ובזה מבואר עוד קושיא, דלא פירש רש"י בינונים מחצה על מחצה בג' ספרים, רק אח"כ בג' כיתות, ע"ש. ולדברינו אתי שפיר, דבכוונה לא פירש רש"י כך בג' ספרים כמבואר, וק"ל.

וכאשר נגמר דין צדיקים גמורים ורשעים גמורים בראש השנה, ועדיין יש דין כללי עד יה"כ, וז"ש בינונים תלוין ועומדין עד יוה"כ, זכו וכו', ר"ל אלו ב' מדרגות שבספרי

מתים שלא נחתמו למיתה אז נגד רשעים גמורים, מה שאין כן עתה שלא ניתן בכף רשעים גמורים, שכבר נידונו, והם נק' עכשיו רשעים אף שאינם גמורים, נכתבין למיתה. וההיפך שזכו, ר"ל ב' מדרגות שבספרי חיים בראש השנה נגד צדיקים גמורים לא נחשבו לצדיקים, ועכשיו שצדיקים גמורים לא נתנו בכף, נחשבו אלו לצדיקים ונכתבין לחיים. **ובינונים** בעצם, מי שנשאר מחצה על מחצה, נשאר כל השנה שקול, ובזה אמרו לעולם יראה אדם עצמו כאלו וכו' (קידושין מ:), וכנ"ל.

ובזה סרה קושיית המפרשים, דאם לא זכה אמאי נכתב למיתה דעדיין הוא שקול. ולדברינו אתי שפיר, דהיינו ברשעים שאינם גמורים בזה אמר שכבר לא זכו, וגם עכשיו לא הוסיפו זכות, לכך שפיר ע"י רוב עוונות נכתבו למיתה. והיפך, לחיים. ובינוני נשארו שקולין, וק"ל.

ובזה יובן צחות לשון התוספות, מדקחש[י]ב בינונים משמע דצדיקים קרו לי' שזכיותיו מרובין וכו' ופעמים הרשעים לחיים שנאמר ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. ור"ל דהא קשה איך קחשיב בינונים מיד שנפתחין קודם השיקול, בשלמא ספר צדיקים וספר רשעים אתי שפיר כנ"ל, מי שזכה וכו' נחתם בספר צדיקים, והעושה עון נרשם בספר רשעים, מה שאין כן בינוני קשה דאינו נקרא בינוני רק אחר השיקול, ולא מיד שנפתחין. אלא ודאי משמע דיש בספר צדיקים ג' מדריגות, צדיק גמור וצדיק שאינו גמור ובינוני, וכן ברשעים, וביני ביני נקראים בינונים כנ"ל. וז"ש תוס' משמע דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובין, ר"ל גם סתם צדיק זכיותיו מרובין. וכן ברשעים יש ג' כתות, והמעולה שברשעים נכתב לחיים הנק' מיתה, כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו כפי כוונתו, ואפילו הכי קרי לי' מיתה לחיי עוה"ב, וז"ש התוס' לסוף, לחיי עוה"ב, ודו"ק.

ובאמת יש רשעים גם בעוה"ז נכתב למיתה, כל אחד לפי הראוי לו. והוא הדין בצדיקים שנכתבין לחיים גם בעוה"ז וכמ"ש הרמב"ן, כל אחד לפי האמת והצדק שראוי לו, וכמ"ש וחי בהם (ויקרא יח, ה), ודוק.

ואגב נבאר מ"ש **הטור אורח חיים** (סי' תקפא) בשם תנחומא (אמור כב), ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר (ויקרא כג, מ) וכי ראשון הוא, והלא ט"ו הוא, אלא ראשון לחשבון עונות. והקשה **הט"ז** (סי' תקפ"א בראשו) דלמא ראשון לחג קאמר. גם מה ענין חשבון עונות לראשון דחג, וד' ימים שבין יוה"כ לסוכות ח"ו הפקר הן. ורבו הפירושים בזה.

ונ"ל דכ' **בפרי עץ חיים** הלכות סוכות (פ"א), כי החסדים נכנסין מערב יום כפור, וז"ל: ואמנם הכתוב אומר ולקחתם לכם ביום הראשון, אע"פ שכבר נכנסו החסדים פנימים,

אך כיון שביום זה נכנס הראשון של כל המקיפין, לכן נקרא יום ראשון וכו', ע"ש. ונודע כי המקיפים הם גבורות, כמ"ש (משלי כז, ה) טובה תוכחת מגולה מאהבה מוסתרת, וכמ"ש בפ"ג **הלכות ספירה** יעו"ש. והגבורות הם דנים את העולם לחוב ולזכות, על פי חשבון עונות וזכיות כמ"ש **בהלכות הושענא רבא** (ש' הלולב פ"ד), יעו"ש.

ובזה יובן, וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא, ור"ל והלא מראש השנה עד יו"כ הוא בסוד שמאלו תחת לראשי, ומיוה"כ עד סוף ימי החג הוא וימינו תחבקני, כניסת חסדים, ואיך קורא ראשון לכניסת חסדים, והלא ט"ו דייקא, כי בט' שהוא עיוה"כ מתחילין החסדים לכנוס, וכבר עברו ו' ימים, ואיך קורא ראשון, וז"ש ט"ו הוא.

ומשני, ראשון לחשבון עונות, ר"ל דאין החשבון לכניסת חסדים פנימים, רק למקיפי החסדים שהן גבורות הדנין העולם לפי חשבון עונות, ובחינה זו היא ראשון ביום ראשון דחג. נמצא באמת החשבון מיד אחר יוה"כ, רק בחינה זו נכנס בראשון דח"ג, שמצדו הוא חג, כי בו ביום הראשון נכנס חסד עליון שבחסדים פנימים, ומקיף חסד עליון שבמקיפין יעו"ש, לכך עושין יו"ט גמור. וזה נ"ל חג ר"ת חסדים גבורות, כי החסדים הם פנימים והמקיפין הם גבורות, לכך הוא חג.

וז"ש בראש השנה (טז.) ובחג נידונין על המי"ם. כי החסדים נק' מים, ומקיפי החסדים בו נידונים כנ"ל, וז"ש ע"ל המים, כי נידונים ע"י הבחינה שעל המים.

ומרומז במשנה (ר"ה פ"א מ"ב), בראש השנה שמאלו תחת לראשי, וז"ש בראש השנה עוברין לפניו כבני מרון, והוא על דרך לשון המשנה בברכות (פ"ג מ"א) בכל פרשת העבור יעו"ש, לשון עברה ודין. מה שאין כן מיה"כ עד החג הוא וימינו תחבקני, וז"ש ובחג, ו' נוסף על הימים שקודם החג מיו"כ ואילך מתחיל וימינו תחבקני, רק שהעיקר בחג כנ"ל, והימים שקודם חג טפלים אליו, והש"י יכפר.

ומבואר כמה ספיקות שזכרתי במ"א. וגם דקשה לשון נידונין, דמשמע תרתי דינין, ובאינך ד' פרקים אמר נידון לשון יחיד. ולדברינו אתי שפיר, דבחג נגמר דין העבר, במסירת פתקין ביום ח' דחג, ועד זמן ההוא מהני תשובה, וגם מתחיל דין להבא חשבון עוונות כנ"ל, וז"ש נידונין על המים, בחסד, כי חפץ חסד הוא, ואתי שפיר.

ונחזור לסוף דברי **הרמב"ם**, שופר רמז יש בו עורו ישנים מתרדמתכם, עכ"ל. להבין זה איך רמז בצחות לשונו דברים נעלמים.

ונבאר מצות תקיעת שופר שבפתח דברינו, דהקשה **בלחם משנה** למה כתב הרמב"ם (הל' שופר פ"א ה"א) מצוה לשמוע תרועת שופר בראש השנה כו', ולא התקיעה היא

המצוה רק השמיעה, ובשמיטה ויובל (פ"י ה"י) כתב הרמב"ם עצמו, מצוה לתקוע כו', והא דין יובל שוה לראש השנה, ע"כ.

והיה נראה לי לתרץ על פי ששמעתי בשם **חכם ספרדי**, בנוסח תפלה ראש השנה (סדר שופרות) כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך, דאין לו שחר כלל. ואמר, דמצינו מדת הקדוש ברוך הוא היפך מדת בשר ודם, כי מלך בשר ודם שהי' לו ב' עבדים, א' עובד המלך מנעוריו ולא נמצא עולתה בו כי ישר הוא בעבודת המלך, ועבד ב' מרד במלך ואח"ז חזר בו ונעשה עבד נאמן, בוודאי אהבת המלך לזה העבד הנאמן מנעוריו, יותר שלימה אהבתו מאהבת העבד שמרד בו תחלה. מה שאין כן מדת הקדוש ברוך הוא אינו כך, שאוהב יותר לבעל תשובה מצדיקים גמורים, וכש"ס (ברכות לד:) מקום שבעלי תשובה עומדין אפילו צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד. והנה **בספר של"ה** כתב דצדיק גמור נקרא שופר, ובעל תשובה נקרא תרועה, ע"ש. והנה שמיעה הוא מרחוק, האזנה מקרוב. ובזה יובן כי אתה שומע קול שופר, ר"ל מרחוק לצדיק, ומאזין תרועה, היינו לבעל תשובה מקרוב. וקשה הא הוא היפך הטבע, ומשני באמת אין דומה לך בזה מצד רחמנותו, וק"ל, ודפח"ח.

וגם דברי הרמב"ם יובן בזה, כי אין המצוה לתקוע רק לשמוע תרוע"ת השופר, ר"ל כי על ידי שמיעת קול שופר לעורר הישינים מתרדמתם, חוזר בתשובה, ונקרא תרועת שופר, שזהו עיקר המצוה, וק"ל.

איברא נ"ל בפסוק (תהלים פא, ה) תקעו בחודש שופר כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. דקשה ל"ל ב' תוארים יעקב וישראל, וגם בישראל נאמר חק וביעקב נאמר משפט. **ונ"ל** דהענין, דיש בשופר טעם נגלה גם להמוני עם כמ"ש הרמב"ם עורו ישינים כו', וגם יש טעם נסתר הידוע להבאים בסוד ה', כמ"ש **האר"י ז"ל** סוד הדורמיטא, וסוד השופר בסוד אברהם יצחק ויעקב, כמ"ש במאמר **זוהר** אמור (צט.) יעו"ש. ובאמת הנסתר הוא הנגלה ושניהם בקנה אחד עולה, והוא מ"ש **הפוסקים** (ד"מ או"ח סי' תקפ"ג) בשם ירושלמי מאן דדמיך בראש השנה דמיך מזליה, והיושב בטל כישן דמי. וכדי להבין ענין דמיך מזלי', שהוא דבר נעלם, ונתעורר על ידי אברהם, שהי' מחזיר בתשובה לעורר משנתם לאלו אשר תכהן עיניו מראות, ואחיד בידי' על ידי יעקב שנקרא נורא, ויש לו יחוד עם יראה ועם אהבת חסד, וז"ש (בראשית כה, כז) איש תם יושב אוהלים, ודי בזה, ישמע חכם וכו', והש"י יכפר.

ובזה נראה לי לפרש כוונת הש"ס (ר"ה יז.) דמר סבירא לי' כובש ומר סבר נושא. דלכאורה במאי פליגי, דאין שום נפקותא בזה אי כובש או נושא רק שיכריעו הזכיות, כמ"ש **רש"י** שם (ד"ה כובש - ד"ה נושא).

ונ"ל דאיכא נפקותא בין כובש שיורד למטה, או נושא שעולה למעלה, והוא, כי יש הפרש בין הקדושה ובין הטומאה, וכמ"ש (שבת קד.) הבא לטמא פותחין שירד למטה, והבא לטהר מסייעין שיעלה למעלה. וכן מצינו על ידי תשובה, לפעמים נעשה מן מזיד שוגג, ואם כן על כל פנים נשאר שמץ מה, ויש שנעשה ממזיד זכות.

והנה הגם שבש"ס חלקו בין עושה תשובה מאהבה נעשה ממזיד זכות, ובין עושה מיראה נעשה שוגג (יומא פו:). מכל מקום נ"ל כי גם במדרגת מאהבה יש מיראה, והוא, גם שמאהבת הש"י עושה תשובה, היינו שמקשט עצמו ולא אחרים, הגם שעיקר תשובה להשיב אחרים ג"כ, כמו שנאמר (מלאכי ב, ו) ורבים השיב מעון, כמ"ש **האלשיך** בפ' שמיני (ט, א-ד) יעו"ש, מכל מקום מחמת יראה הוא, פן יפנה לבו להתגאות וכיוצא מענין זה, שיש סכנות ואחריות כנודע להבאים בשער בת רבים להוכיח במישור שלא יהי' מונע, וכובש תוכחתו להוכיח ולקשט את עצמו, ולא את אחרים. אבל מי שאוהב אותו ית' בתכלית, נותן נפשו בכפו, כי צר לו מאוד על צר וגלות השכינה הגולה בסבת עוונותינו, ואין מנהל ולא מחזיק בידינו, ותועלת השכינה הוא בידינו על ידי תשובתינו להוציא מבית האסורין ולהוציא ממסגו(י)ר אסיר, ע"כ במקום שאין אנשים השתדל להיות איש (אבות פ"ב מ"ה), להשיב רבים מעון ולעשות נחת רוח ליוצרו, לכף רגלי היונה ההולכת נדוד, עד יערה עלינו רוח ממרום כו'. וכמו שכתבתי משל השר ששינה בגדו ולבש בגדי פחותי הערך, כדי להשיב בן לאביו וכו' יעו"ש. ובוודאי מי שזכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו (אבות פ"ה מי"ח), ונעשה מזיד שלו זכות לעלות למעלה.

ובזה תבין דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דזה שהוא כובש, ר"ל כובש פניו בקרקע שלא להשיב רבים מעון, וכך עושין עמו, כובש עוונותיו למטה, שלא נעשו זכות, וכנ"ל. מה שאין כן מי שרואה להוכיח במישור ולקשט אחרים, ועל דרך שכתבתי והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו' (שמות יז לא, ר"ה פ"ג מ"ח), כך נוהגין עמו, נושא עון, שנעשה זכיות ועולה למעלה, וק"ל.

•

מצוה - לתקוע שופר בראש השנה (כט, א).

וכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"ד), אעפ"י שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב, מכל מקום רמז יש, עורו ישנים מתרדמתכם וכו'. וכבר זכרתי בביא[ו]ר זה לעיל.

ועתה נראה לבאר מדרש חז"ל אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם וגו' (דברים כט, ט), ודרשו חז"ל היום זה ראש השנה וכו'.

ותחלה נבאר ש"ס דעירובין פ"ב (יח:), אמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בב' אותיות, שנאמר (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה וגו'. וכתבו **התוספות** (ד"ה כל הנשמה), פירש ר"ח קרי בי' כל הנשמה בד"גש, ע"כ. ופירש **מהרש"א** מלשון שממה וחורבן וכו', והכוונה כאלו נכתב כל הנשמה.

לבאר זה נ"ל, גם שזכרנו לעיל, נראה לי בתוספת ביא[ו]ר. דנודע כי הוא מצוה לזכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה, יז), לבאר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה בזכירה. ואגב יבואר טעם השבועה (שמות יז, טז) כי יד על כס יה, שאין השם שלם עד שימחה זכר עמלק.

והוא דאיתא בפרק קמא דראש השנה (ג.) וישמע הכנעני מלך ערד, וכת' **התוספות** (ד"ה וישמע) במדרש אי זהו עמלק אשר כסות ולשון שינה וכו'.

ונ"ל שזהו מה שאמרו חז"ל (ברכות לג.) אין ערוד ממית אלא החטא ממית, כי יש מבחי' זה בתוך בני ישראל אשר כסות ולשון שינה, לדבר א' בפה וא' בלב, והחטא הוא ערוד הנ"ל, וח"ו על ידי פירוד לבבות למטה גורם למעלה ג"כ, וזש"ה (הושע י, ב) חלק לבם עתה יאשמו, וכמ"ש **בתיקונים** (תכ"א נ:) חלק לבם הוא שם ע"ב וכו', ונראה לי זהו אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל, יח) שלא יהי' פירוד לבם לשנים, לו לו גימטריא ע"ב, וזה לולב, שיתייחד על ידי לולב שיתחבר לו עם לב שיהי' לב אחד. ואפשר **ששמעתי** יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' (תהלים יב, ד), ור"ל על ידי שפתי חלקות גורם ח"ו פירוד בין ב' אותיות ראשונות לאחרונות וכו', ודפח"ח. וזהו כוונת הש"ס דורו של אחאב שהי' שלום ביניהם וכו'.

וזה גרם חורבן הבית על ידי שנאת חנם, שאכלו זה עם זה ודקרו זה את זה בחרבות שבלשונם וכו' (יומא ט:), שהוא מעשה עמלק.

וכל זמן שלא יתוקן חטא זה אי אפשר למשיח בן דוד שיבוא, כמ"ש **האלשיך** (הנני) [הנה] אנכי שולח לכם את אלי' הנביא והשיב לב אבות על בנים וכו' (מלאכי ג, כד), והוא לתקן חטא הנ"ל, ואז (בא) [בן] דוד בא וכו'.

אם כן אתי שפיר שהוא מצוה לזכור מעשה עמלק, כדי שיזכור אשר עבור זה נחרב הבית, ויראה לתקן, כי כשלא נבנה הבית בימיו כאלו נחרב בימיו, לכך כל איש ישים לבו להסיר מכשול מלב העקוב, חטא מלך ערד הנ"ל.

וז"ש רבי ירמיה, מיום שחרב בית המקדש עבור שנאת חנם ופירוד, וחלק לבם, דיו לעולם להשתמש בשתי אותיות, כדי שנשים לב לתקן חטא זה כדי שיהי' השם שלם, כי הוא בידינו, וכמ"ש בפסוק (במדבר לא, מט) עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש, כי כולם היו באחדות א', שדרשו עליהם חז"ל שכולם מתאימות וכו'.

ולזה בא מצות שופר לרמז הנ"ל, עורו ישינים וכו', לעורר מהשינה, מהחטא הנ"ל אשר שנאת חנם גרם חורבן הבית, ועתה ראוי לעורר משינת מות הזה ליחד הלבבות, שהוא רמז שופר ר"ת אין שטן ואין פגע רע כמ"ש **הט"ז** (או"ח סי' תקפה סק"ז), כי על ידי שלום שיש בישראל קטיגור נעשה סניגור, וכמו שכתבתי מזה, וק"ל.

עוד יש לומר ביאור מאמר רבי ירמיה, דכתב **האלשיך** ביא[ו]ר פסוק (ויקרא כו, יא) ולא תגעל נפשי אתכם, וביאור פסוק (במדבר כה, יב) הנני נותן לו בריתי שלום, על פי מדרש שוחר טוב, כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו) על כל הנשימה ראוי להלל יה, שהנשמה רוצה לצאת מהגוף החומר עבור שהוא נגדיות לצחות וזכות הנשמה, אפס שרואה שכינתו יתברך שוכן למטה, אמר דיו לעבד וכו' (ברכות נח:), יעו"ש, ודפח"ח.

וה"נ מיום שחרב בית המקדש, שגברו בעלי זרוע ובעלי לשון והרבה כיוצא בזה, מצד הקליפות שנתרבו עכירות החומר, וא"כ אלו הצדיקים לא היו רוצין לשכון ביניהם, שהם הצורה והנשמה, רק מצד דיו לעולם שישתמש בב' אותיות שהם הנשמה, שנאמר כל הנשמה תהלל יה, וק"ל.

ונחזור לביאור מדרש אתם נצבים היום זה ראש השנה. והוא, דיש לדקדק לשון נצבים, אם כפירוש **רש"י** (דברים כט, יב) לשון פיוס, א"כ איך אמרו בתוכחה, שפתח במשנה תורה (דברים א, א) אלה הדברים וכו'.

ואגב יבואר ג"כ הפסוק (דברים כט, יח) למען ספות הרוה את הצמאה, שהוא היפך הסברא לדרשת חז"ל שהצמאה הוא מזיד הי' מעביר עליהם, ועתה שנצטרף השוגג, יעו"ש.

ונ"ל דאמרו חז"ל (נדרים סד:) כל מקום שנאמר נצים נצבים זה דתן ואבירם. לבאר זה איך יש בנפש האדם סוד דתן ואבירם. והוא, כי יש חומר וצורה, והם ב' הפכים, שמטעם זה הנשמה רוצה לצאת מהגוף בכל נשימה, וכנ"ל. והם סוד הסולם אשר מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כח, יב), כי מלאך הוא לשון שליחות, שנשלחו החומר והצורה בזה העולם שיעשו הכנה לעולם הבא, וכשזה קם זה נופל וכשזה יורד השני עולה. והצורה שהיא נשמה קדושה נקרא אבירם, כמו שנזכר **בזוהר** על אברם יעו"ש.

והחומר מצד הדין והקליפות נקרא דתן, והוא מובן מעצמו ואין צריך ראי' על זה. והם נצים ומריבים זה עם זה, וגם נצבים בקומה זקופה כל אחד על מעמדו.

והענין, כי ג' ספרים נפתחים בראש השנה, צדיקים גמורים ורשעים גמורים ובינונים וכו' (ר"ה טז:). והקושיא מפורסמת, ל"ל ספר לבינונים. ועוד דאיתא בש"ס ספרי חיים וכו'. ובארנו במ"א כי בכל כת יש ג' כתות, ואתי שפיר ספרי חיים, יעו"ש.

והעולה משם, כי הצדיק גמור אשר בכל יום הוא שב בתשובה, וכמ"ש בש"ס (ברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום וכו' ודאי עשה תשובה, א"כ אינן עצבים מיום הדין, וכמ"ש **האלש"יך** על פסוק (תהלים סח, ד) וצדיקים ישמחו ויעלזו לפני אלהים, שהוא יום הדין. וכן רשע גמור אין אלהים כל מזמותיו (תהלים י, ד), לבם בריא אולם שאינם חרדין מיום הדין (שבת לא:).

אך התמיה על הצדיק שאינו גמור ורשע שאינו גמור, ומכל שכן בינונים שהוא סתם רוב העולם כמ"ש אביי בינונים אנן (ברכות סא:), א"כ ודאי יש לתמוה עליהם איך אינם חרידים מיום הדין הגדול והנורא.

אפס התשובה לזה, שיש התנצלות, אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו, ז), והוא על פי משל **ששמעתי**, אורח נטה ללין בעיר גדולה אצל אחד מחשובי העיר, וכאשר רבו אנשי העיר לשלוח דבש ויין לא[ו]רח נכבד, נמצא איש אחד חכם בעיניו, וסבר שיהי' רוב משלחי משקה טוב, ושלח הוא מים על סמך שיתערב ברוב טוב, וכן המציא המצאה זו שני ושלישי והרבה בזה, ונמצא שהוא כולו או רובו מים, ודפח"ח. וכעין זה פירש בספר **עוללות אפרים** (מאמר קעט) כי הצדיק נקרא צמאה לשמוע תורה ומוסר ולקיים המצות, מה שאין כן הרשע נקרא הרוה שהוא שבע מלקיים תורה ומצות. ופן יתברך לומר שלום יהי' לי, מאחר שהרוב צדיקים א"כ נידון העולם אחר רובו, וגם מועט הרשעים נידונין לחיים, וז"ש למען ספות הרוה את הצמאה וכו', יעו"ש, ודפח"ח.

ובזה יובן דברי תוכחת משה אתם נצבים היום כולכם, ר"ל שתמה עליהם איך היום בראש השנה יום הדין הגדול והנורא, איך אתם נצבים בקומה זקופה ואינם חרדין מיום הדין, בשלמא צדיקים גמורים או רשעים גמורים שהם תואר דתן ואבירם, שפיר יצאו נצבים וכנ"ל, מה שאין כן אתם כולכם מהו הבטחון שלכם. אלא ודאי שאתם סוברים שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה כנ"ל, ובאמת זה אינו, כי ורבצה בו וגו'. ובאמת כי יש אחר דין הכללי דין פרטי, אז רשע בעונו נתפש. ועיין מ"ש בביא[ו]ר **הרמב"ם** מזה (הל' תשובה פ"ג) יעו"ש, שהוא טענת אברהם אבינו

(בראשית יח, כה) חלילה לך השופט כל הארץ בדין כללי, לא יעשה משפט בדין פרטי להציל הצדיק בצדקו, וכן הודה לו יתברך יעו"ש, וק"ל.

ובזה נבוא לביאור פסוק (תהלים פט, טז) אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון, ודרשו חז"ל תוקעי לא נאמר אלא יודעי תרועה, שיודעין לרצות רבונם בתרועה וכו' (ויק"ר כט, ד). וי"ל לפי זה קשה מאי העם, דמשמע המוני עם, וזה אינו לפי הנ"ל. ולדברינו אתי שפיר, שלא יאמרו המוני עם שלום יהי' לנו למען ספות הרוה את הצמאה, מאחר שיש להם צדיקים בעיר ויהי' רוב צדיקים וכו', ובאמת זה אינו כנ"ל, לכך צריך כל אחד לרצות הש"י בתשובה פרטי' כל איש בפני עצמו, גם שהרוב צדיקים וק"ל.

עוד יש לומר, דכתב **הרמב"ם** בהלכות תענית (פ"א, ה"א-ה"ג), מצות עשה מהתורה להריע ולזעוק על כל צרה שנאמר (במדבר י, ט) וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעתם וגו', ודבר זה מדרכי התשובה שידעו שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם וכו', וזה גורם להסיר הצרה מעליהם וכו', אבל אם יאמרו מקרה הוא ממנהג העולם אלך עמהם בחמת קרי וכו', יעו"ש.

ובזה יובן אשרי וטוב להעם, שהם לכללות העם או מדינה, יודעי תרועה שיודעים להריע בצר להם ולא לומר מקרה הוא, שאז נצולין מהצרה, וז"ש אשרי העם יודעי תרועה, כמו וידע אדם את חוה וכו' (עי' בראשית ד, כה), ה"נ שיש להעם דביקות עם בעלי תרועה, היודעים לרצות רבונם בתרועה קודם ראש השנה שנקרא הוי' רחמים, אזי ה' באור פניך יהלכון, יעו"ש.

עוד יש לומר, דנודע ב' ימי ראש השנה, א' נגד פנימית נשמות העולמות, יום ב' נגד חיצונית העולמות וכו'. וכך יש ב' סוגי אנשים בסוד עולם שנה נפש, כמו שיש בשנה ועולם כך יש בנפש האדם, כי יש שלומי אמוני ישראל שהם נשמות העולמות, ויש המוני עם בעלי הגוף והחומר חיצונית עולמות. ולפי שיום א' דר"ה הוא דינא קשיא כמו שברים, לכך את אשר יאהב ה' יוכיח וידין דינו ביום ב' דראש השנה שהוא דינא רפיא כמו תרועה נקרא דינא רפיא, כמבואר **בכתבים**, יעו"ש.

ובזה יובן אשרי העם יודעי תרועה, כי יותר מאושר עם אשר דינם ביום ב' שנקרא דינא רפיא, והם יודעי תרועה, שיוכלו לרצות בוראם בתרועה דייקא - מאחר שהוא דינא רפיא בקל יוכלו לרצותו. א"כ יראה שיוכלל בכללא דסגיאין שנקרא העם, כמו שאמרה שונמית בתוך עמי אנכי יושבת (מלכים ב ד, יג), וכמ"ש **בזוהר**.

אך שמא תאמר מה זה אשרי שהמתינו עד יום ב' דראש השנה, הלא יותר מאושר זה שהלך לקראת המלך קודם ראש השנה שהוא רחמים גמורים, ולא דינא רפיא כלל. לזה

ביאר ה' באור פניך יהלכון, שגם הם היו בהסכמה זו שיצאו הגדולים לקראת המלך כשנקרא הוי' רחמים, לכך אותו הארת פנים שקיבלו הגדולים אז קודם ראש השנה, סגי על העם גם כן, וז"ש ה' באור פניך יהלכון ג"כ, וק"ל.

ועל פי זה נראה לי לבאר ש"ס דראש השנה (פ"ג מ"ג) שופר של ראש השנה של איל כפוף וכו'. והענין, דאיתא במסכת שבת פרק כל כתבי (קיט.), עשירים שבבבל במה הם זוכין, שמכבדין התורה וכו'. וכתבתי במקום אחר על דרך הלצה, במה דקי"ל (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא, לא משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא. א"כ כוונת השאלה כך, עשירים שבבבל במה הם זוכין, שהרי מכבדין התורה על כרחך משום דלא מוכח להו מחמת חנופה שירדה לבבל (קידושין מט:, סנהדרין כד.), אם כן מפני מה הם עשירים, הא החנופה גורמת לפרנסה שילקו כדאיתא (שם), וק"ל.

וז"ש שופר של ראש השנה, דנודע שיש עולם שנה נפש, וכמו שיש ראש בשנה כך יש ראש בעולם הכללי או מדינה או עיר, ושופר שצריך להוכיח לראש השנה או לראש העולם או הנפש הוא עבור שהם איל כפוף, כדדרשו בפרק (ב') [כל כתבי] דשבת (קיט:) לא חרבה ירושלים אלא שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר (איכה א, ו) היו שריה כאילים, מה איל כפוף ראשו של זה בצד זנבו וכו', וז"ש איל כפוף, שהם כמו איל הכפוף ראשו שלא הוכיחו זה את זה, אלא חונפין זה לזה, וזה שכתבתי עשה לך רב (אבות פ"א מ"ו), יעו"ש.

ועל פי זה נבאר ש"ס (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. דאיתא בפרק ב' דקדושין (מט:) וגסות לבבל לא נחית, והא אמר מר סימן לגסות רוח עני(י)ות, ועני(י)ות בבבל הוא דאיכא. ומשני מאי עני(י)ות סימן לגסות הרוח, של תורה, דכתיב (שה"ש ח, ח) אחות לנו קטנה, ואמר רבי יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד, זהו עבור גסות, אבל בבל זכתה ללמד, וכפירוש **רש"י** (ד"ה דכתיב).

ונראה לי לפי זה יש מקום לזלזל העני, לומר דמפני גסות הרוח בא לידי עניות, וגסות הרוח שקולה לע"ז וראוי לתעבו, כדאיתא בפרק קמא דסוטה (ד:).

ובזה יובן הזהרו בבני עניים, דהיינו אותן שמה"ם תצ"א תורה, שזכה ללמד, א"כ אין זה סימן לגסות הרוח עניות זה, כי סימן לגסות הרוח הוא זה שלא תצא ממנו תורה, שלא זכה ללמד, אך זה שזכה ללמד אינו בבחינה זו, וק"ל.

ואגב נראה לי לבאר ש"ס דשבת (קמה:), מפני מה מועדים שבבבל שמחים, מפני שהם עניים. וי"ל, הא קרא כתיב (דברים טז, יד) ושמחת בחגיך, ואי הכוונה שבארץ ישראל אין שמחים וכפירוש **רש"י** (ד"ה מועדים), א"כ הל"ל מפני מה בארץ ישראל אינן שמחים. **ונ"ל** דאיתא בפ"ק דקדושין (כט:) אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ לומד תורה וכו', ולא פליגי הא לן והא להו. ופירש **רש"י** (ד"ה הא) בני בבל שאינם לומדין בביתם, נושא אשה ואח"כ לומד תורה, ובני ארץ ישראל הלומדים במקומם וכו'. העולה מזה כי בני בבל האנשים אינם בביתם, א"כ זה כוונת שאלתו מפני מה מועדים שבבבל שמחים, דהא אשה בלא בעלה אינה מצוה על השמחה לקיים מ"ש (דברים טז, יד) ושמחת בחגיך, כדמסיק אביי בקדושין דף ל"ד (ע"ב) אשה בעלה משמחה.

לזה משני מפני שהם עניים, ור"ל דמי ששרוין אצלה עליו מוזהר לשמחה, כמו דמסיק הש"ס באלמנה, דפריך שם אלמנה מאי איכא למימר, ומשני מי ששרוי' אצלו, וה"נ בחדא אזהרה הזהירה תורה לאלמנה ועניה. ועיין מזה במקום אחר שהארכתי, וק"ל.

•

מצוה של תורה לשמוע תרועת שופר בראש השנה, שנאמר (במדבר כט, א) יום תרועה יהיה לכם. ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבש הכפוף, וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש וכו'. ואף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה, הרי הוא אומר ביובל (ויקרא כה, ט) והעברת שופר תרועה, ומפי השמועה למדו מה יובל בשופר אף תרועת ראש השנה בשופר וכו' (רמב"ם הל' שופר פ"א ה"א). והקשה **הראב"ד להרמב"ם** דכתב כל השופרות פסולין חוץ וכו', שהוא נגד המשנה (ר"ה פ"ג מ"ב) דכל השופרות כשרין חוץ וכו', וז"ל: אמר אברהם הפריז על המדה, אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא, עכ"ל. וכן הקשה **הרא"ש** (ר"ה פ"ג סי' א) דמתניתין חוץ משל פרה כולם כשרים, הוא נגד הרמב"ם.

והרב **הבית יוסף** (או"ח סי' תקפו ד"ה ומ"ש רבינו) מפרש דפליגי הרמב"ם והראב"ד אי מתניתין שופר של יעל וכו' (פ"ג מ"ג), הוא לעיכובא, ופליג אמתניתין הנ"ל (פ"ג מ"ב) כל השופרות כשרים חוץ משל פרה וכו', או הוא למצוה וכו' יעו"ש. **והט"ז** תירץ בסימן תקפ"ו (סק"א) מדנקט הרמב"ם בבא יתירא וכו', והוא נכון, יעו"ש.

וברמז מוסר נראה לי לבאר המשנה כל השופרות כשרים חוץ משל פרה וכו' שנקרא קרן וכו'. דבארתי במ"א פירוש הש"ס (נדה כו.) שיעור שופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, והוא דנודע סוד שופר הוא למתק ש"ך ופ"ר דינים הרמוזים בשם אדני אלהים כמ"ש בי"ג ת"ד יעו"ש. וענין המתוק הוא ש"ו משופר, עם י"ד פרקי היד האוחזין בשופר,

נעשה ש"ך, ונשאר פ"ר משופר, ועם ה' אצבעות היד האוחזין בשופר שורש ה"ג נעשה פרה וכו', יעו"ש בכתבים.

ויש להבין, הא מתוק הש"ך דינין דכורין, ג"כ צריך בשרשן שיהיו שכ"ה, מן נער נערה גימטריא שכ"ה, כמ"ש **בהלכות תפלה** אדני שפתי תפתח וכו' (תפילת עמידה, תהלים נא יז) יעו"ש. וכאן לא נרמז שום מיתוק, כי מספר י"ד צריך למלאות חשבון ש"ך כנזכר. וצריך לומר כי ה' אצבעות היד עולה לכאן ולכאן שיהי' שכ"ה.

וז"ש שיעור שופר שיאחזנו בידו, כדי למתק ש"ך ופ"ר הרמוז בתיב(ו)ת שופר, וכי תימא הא י"ד פרקין עם ש"ו נעשה ש"ך, וליכא מתוק, לזה אמר שיאחזנו בי"דו, ויראה לצרף ה' אצבעות היד לכאן ולכאן, והבן, והשם יתברך יכפר.

ובזה יובן כל השופרות כשרים בלבד שיקרא שם שופר הכולל שך ופ"ר כנ"ל, מה שאין כן של פרה שנקרא פרה מעצמו, בלא מתוק פ"ר ובלא שך. וז"ש חוץ משל פרה, ר"ל כי שופר רמז שימתוק ויעשה שכ"ה ופר"ה, חוץ משל פרה שהיא מעצמו, והבן.

ובדרך מוסר נראה לי מ"ש שיעור שופר וכו', דנודע מ"ש **בזוהר** (ח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא. אך סדר התחלת התשובה הוא גם שתהי' על מנת לקבל פרס, כמו שמצינו בפ"ב דשבת (לא.) בעכו"ם שבא לפני שמאי ואמר גיירני על מנת שתשימני כהן גדול, דחפו ובא לפני הלל גיירי' וכו'. ובספר **עוללות אפרים** (מאמר קעז) כתב, לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל (דברים יז, כ), והוא כי התורה והמצו' ארך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג, טז), וקאמר שלא ישים כוונת קיום התורה והמצוה לימין או בשמאל שהוא עושר וכבוד יעו"ש. והיינו מי שכבר נכנס בגדר התורה והמצו', ודאי מוטב שיעשה לשם שמים ולא לשום הנאה הנ"ל, מה שאין כן מי שרוצה עתה ליכנס בגדר התורה והמצוה, הרשות נתונה להראות לו שכר אריכות ימים או עושר וכבוד כמו הלל הנ"ל, כדי שיכנס ויתקרב להש"י.

ובזה יובן, שיעור שופר, האומר תוכחת מוסר, כמ"ש (ישעיה נח, א) כשופר הרם קולך והגד לעמי וגו'. שיאחזנו בידו, ר"ל כמו לשון הזוהר זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא וכו', גם שלא ירצה להתקרב לשם שמים כי אם לשם הנאה רשאי, וז"ש ויראה לכאן אריכות ימים שבימין, ולכאן עושר וכבוד שבשמאל, רק שיאחזנו בידו להתקרב להש"י, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה כמו בהלל הנ"ל, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר מ"ש **הרמב"ם** (הל' שופר פ"ג ה"י) בענין ברכות השופר, לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר, וכמו שהוכיח **הטור** (סי' תקפה) יעו"ש. וגם נוסח הברכה לשמוע קול שופר ולא בקול שופר, וכמ"ש **הפוסקים** דהוי אמינא לציית בקול שופר וכו'.

ולי נראה כי גם עתה רמז מוסר הוא לציית ולשמוע מה מרמז קול שופר, כי ראשונה הוא תקיעה פשוטה, ונק' פשוטה הוא נגד מה שאמרו חז"ל ויראה לכאן ולכאן, והיינו בהתחלתו, אבל אינו ראוי לתקוע עצמו בדבר זה, רק שיהי' פשוט בתכלית ולא ינטה לימין או שמאל, כמ"ש בעוללות אפרים הנ"ל, שיעשה לשם שמים הטוב מצד שהוא טוב. אח"כ שברים, שיהי' לו לב נשבר, כי אי אפשר שישליך אחר גוו חמדת והנאת עולם הזה אריכות ימים ועושר וכבוד, כי אם אחר שהסיר ערלת הלב שהם ג' קליפות האגוז כמ"ש אל גנת אגוז ירדתי (שה"ש ו, יא), וכמו שיש ג' קליפות הסובבים בערלת המילה, כך הוא בערלת הלב, וצריך להעביר ולשבור תלת קליפין אילין הרומז בשברים. ואז הוא תרועה, ר"ל כי תרועת מלך בו (במדבר כג, כא), כי חיבה וריעות של מלך מלכי המלכים בו, וכפירוש **רש"י** בפ' בלק על פסוק זה יעו"ש, כי אשכון את דכא כתיב (עי' ישעיה נז, טו). ואח"ז תקיעה, יוכל לתקוע את עצמו בו ית' יתד נאמן שלא תמוט, וק"ל. **וזה** סוד התקיעה, אברהם איש החסד, להתחסד עם קונו ולא לעצמו. שברים, לב נשבר, ע"י עקידת יצחק שמאל בימין, כך ישבר תאות היצה"ר. אז תרועה - יעקב המחבר עולם תחתון בעליון, רחל ולאה, והבן.

או יש לומר שיאחזנו בידו לעלות עמו, וכמ"ש בשם **הרב המגיד מבאר** יעו"ש. אך הרוצה להעלות איש הנטבע בנהר, צריך לראות על עצמו שלא יאחזנו הנטבע וכו', והנמשל מובן. וז"ש שיעור שופר שיאחזנו בידו, ויראה לכאן על עצמו ולכאן על אחרים, וק"ל.

או יש לומר, דכ' **במדרש שמואל** בפרק ה' דאבות משנה ו', כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, משה זכה וזיכה וכו'. והקשה, למה אין מספיקין בידו לעשות תשובה, השופט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשית יח, כה), הא כתיב כי לא אחפוץ במות הרשע וגו' כי אם בשובו מדרכיו וחי'. וביאר, כי כמו שהמזכה רבים אין חטא בא על ידו, ר"ל כי בדרך הטבע הוא שלא יחטא, כדי שלא ילעגו עליו באמרם תראו האיש שהי' מדריך וכו'. כך הוא בדרך הטבע המחטיא רבים, הם לא יספיקו בידו לעשות תשובה, כי הם מפתים אותו מצד אחד והיצה"ר מצד אחר וכו', יעו"ש.

ובזה יובן שיעור שופר שיאחזנו בידו של אחרים להחזירם למוטב, ויראה לכאן על עצמו, שיזהר מאוד שלא יחטא כדי שלא ילעגו עליו ויהי' לבושה וחרפה, לכך יראה לכאן על עצמו תחלה, ולכאן על אחרים אח"כ, וק"ל.

עוד יש לומר, ובזה נבאר פסוק (דברים לב, ה) שחת לו לא בניו מומם, דקשה פתח בלשון יחיד שחת, וסיים בלשון רבים מומם.

ונראה לי דבארתי במקום אחר פסוק (ישעיה נח, א) כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, על פי פירוש הפסוק **ששמעתי** כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם (תהלים יב, ב), שמשמע לכאן ולכאן. וז"ש שיעור שופר הטוב והישר, שיראה לכאן ולכאן, שזה יאמר פירוש הפסוק הוא לכאן, וזה יאמר לכאן משמע, שכל אחד יתלה בעצמו, ואז כל א' יראה לתקן את עצמו ולשפר מעשיו, אם יראה איזה קושיא או דבר שאינו הגון בחבירו, יאמר כי ממני נמשך זה להם.

וזה נראה לי פירוש הפסוק (שמות יג, ז) לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך. רצה לומר כשלא יראה לך חמץ, אז לא יראה שאור בכל גבולך, כי מראש הדור נמשך לכל אנשי הגבול. וגם משמע לכאן, אימתי לא יראה לך חמץ כשלא יראה בכל גבולך, כי חטא כהן המשיח נמשך מאשמת העם (ויקרא ד, ג), באופן שכל אחד יראה לכאן ולכאן, וק"ל.

ובזה יובן שחת לו, מה ששחת הדור, הוא לו, ועבורו הוא להם, כי ראש הדור יתלה הסרחון בעצמו, ולא בבניו שהם אנשי דורו ותלמידיו הנקרא בניו. לא בניו, ר"ל אבל אנשי הדור שהם בניו לא יאמרו כך, אלא מומם וחסרונם הוא מצדם שהם דור עקש ופתלתל וגו' נמשך אשמה לראש הדור, באופן שכל אחד יתלה בעצמו, ויראה לשפר מעשיו לפני אבינו שבשמים, וק"ל.

עוד יש לומר, דבארתי משנה, ובזה יובן האזינו השמים ואדברה (דברים לב, א), רצה לומר, מוטב שתאזינו אל השמים הם ת"ח להודע אליכם חטאתם, ואם לאו סוף ותשמע הארץ - רצה לומר או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד, כג) על ידי התורה או בעלי התורה שאומרים מוסר, אם לאו ארץ מתקוממה לו (איוב כ, כז), וז"ש שסוף שתשמע על כרחם על ידי ארץ, אז תחבב אמרי פי, וק"ל. וכמו שביארתי שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו וכו' (איכה ה, יב), וק"ל.

וגם נראה לי האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, כי **שמעתי בשם מורי** מכה אשר לא כתובה בתורה וכו' (דברים כח, סא), על פי משל שהיה למלך ב' סוגי עבדים, א' מבני היכלא דמלכא וא' המשמש בחוץ, ושניהם חטאו, והלקה לזה דרך כבוד, מה שאין כן לאחר וכו', עיין מזה במקום אחר.

העולה מזה שראוי להפך הסדר, וכאשר נבאר בקיצור, וממילא תבין. וז"ש האזינו השמים ואדברה, כי הת"ח שהם שרים נכבדים, ואדברה בלי לבוש, להכות באמרי פי, שלא יתגאה. מה שאין כן הארץ, שמיעה מרחוק, דרך כמה לבושין, כדי שישמע אמרי

פי המתוקנת, לבוש של הפסוק שהוא אמרי פי, אגב זה אולי ישים לב אל פנימית מוסר שבתוך לבוש, וק"ל.

מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה וגו' (ל, ב-ג). ובספרי (מטות א) זה הדבר, משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות וגו' (שמות יא, ד), והנביאים נתנבאו בכה אמר ה', מוסיף עליהם משה שנתנבא בזה הדבר וכו'. וי"ל למה ישונה כאן שדיבר אל ראשי המטות, ואם סדר הלימוד היה כך, קשה פשיטא דאין צריך לאומרו. **ב**' מהו זה הדבר, ואם להודיע מעלת משה רבינו ע"ה כמ"ש בספרי, קשה חדא מהו המעלה שנתנבא בזה הדבר, ועוד למה נרמז זה בפ' נדרים. **ג**' להבין מהו לאסר אסר על נפשו. **ד**' ככל היוצא מפיו יעשה, בלא נדר ושבועה משמע, וכמ"ש **האלשי"ך** יעו"ש. ונראה לי, דאיתא בפ"ג דאבות (מ"ט) רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו וכו'. והקשה **במדרש שמואל** דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא וכו'. ועוד הא אין בור ירא חטא וכו', ואיך אמר רבי חנינא כל שיראת חטאו קודם לחכמתו וכו', כי זה הדבר אי אפשר להיות. ועוד, דהל"ל כל שיראה קדמה לחכמה וכו'.

ונ"ל דאיתא במשנה פ"ג דאבות (מי"ד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חבה יתירה נודעת להם שניתן כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. והספיקות רבו.

וכעת נראה לי, דאיתא במשנה (ח) סמוך לרבי חנינא הנ"ל, רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו וכו'. אם כן לפי זה יש לומר ח"ו שהתורה הוא מקח רע, מאחר שהזכירה והשכחה אינו ברשותו של אדם, וכמו שהקשה **בעקידה** (פ' תצוה שער נא) מובא לעיל שאם נפסד אצלו מוח הזכרון הוי כמו שנפסד הראי' והשמיעה, דהוי אנוס ולא יאשם וכו', ואפילו הכי אמר רבי דוסתאי גם השוכח דבר אחד ממשנתו מתחייב בנפשו, א"כ מי זה הוא שלא ישכח אף דבר אחד, ומיד מתחייב בנפשו, א"כ התורה ח"ו קרוב בהפסד ורחוק משכר, ואיך שייך לקרותו כלי חמדה.

אמנם דבר זה ביאר בעל עקידה היטיב, כי בכל מקום אשר בא מצות הזכירה, צוה לעשות מעשה אשר בו תיקשר הזכירה, כמו מצות ציצית וכיוצא בזה שהוא כמו קשר שלא לשכחה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, חביבין ישראל, ומצד החיבה ניתן להם התורה, ולא למלאכי השרת ולא לשאר אומות העולם, ולכך נקרא כלי חמדה, שחמדוה מלאכי השרת ואמרו תנה הודך על השמים (שבת פח:), ולא משום שהיא מקח רע לא רצו שום אומה לקבלה, והוה כזבינא דרמי על אפי' ח"ו, וכפה לישראל בהר כגיג[י]ת לקבלה. דזה אינו, כי נק' כלי חמדה שחמדוה, ואפילו הכי נתנה לישראל דוקא.

וכי תימא הא השכחה נק' קרוב לאונס, ואפשר אמרו כל השוכח דבר אחד ממשנתו מתחייב בנפשו, ואיך יש לקרותו כלי חמדה. וזהו טענת המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו (שבת שם), ר"ל מצד שהוא אנוש, בלתי אפשרי כי תזכרנו לכל התורה, שלא ישכח דבר אחד. ובן אדם כי תפקדנו, שיהי' האדם בכלל הזכירה והפקידה, זהו אי אפשר רק למלאכי השרת שהם בעלי הזכירה, ראוי להם התורה.

לזה ביארה המשנה עצמה ואמר חיבה יתירה נודע"ת להם, שלא יבואו לשכחה על ידי שיקשרו במעשה, ועל ידי זה יהי' נוד"עת להם תמיד, על ידי מוח הזכרון שהוא חב"ד, ושפיר נקרא כלי חמדה שבו נברא העולם בחכמה ובתבונה ובד"עת, כדיליף בש"ס דברכות (נה.) יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ, שנאמר (שמות לא, ג) בחכמה ובתבונה ובדעת וכו', והם מוחין הזכרון כנודע. וזהו שסיים כי לקח טוב נתתי לכם, רק תורתי אל תעזובו לשכחה בידים שישב ויסירם מלבו, כדמסיים רבי דוסתאי ממש, וק"ל.

ובזה יובן אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו', ר"ל דקאי אדסמיך דאמר רבי דוסתאי כל השוכח דבר אחד ממשנתו וכו', ולכך הוא ירא חטא, מיד שלמד דבר אחד או שתיים ונקרא תלמיד, ואח"כ תלמיד חכם, ואח"כ תואר חכם כנודע, וקודם שנכנס בתואר חכם, מיד שלומד, הוא חושש שלא ישכח דבר זה ויהי' חטא שנתחייב בנפשו, ולכך מיד הי' קושרו במעשה שלא ישכח. וז"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, שלא ישכח.

וזש"ה (משלי ג, א) בני תורתי אל תשכח ומצותי ינצרו לבך, ופירש **במדרש** על ידי יראת שמים לא ישכח התורה, לאוקמא גירסא סייעתא דשמיא. (מגילה ו:). ולדברינו יובן, כי עצה היעוצה שלא ישכח תורתי על ידי שיקשרה במעשה המצוה, ואז מצותי ינצר לבך, שלא ישכח, וק"ל.

וזהו ענין זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ר"ה כז.), כי שמור שלא תשכח הוא על ידי זכור, מעשה המצו', כי זכרי עם ו"ה רמ"ח מצות עשה, והבן. וז"ש (אסתר ט, כח) והימים האלה נזכרים ונעשים, ר"ל זכור ע"י מעשה.

ובזה יובן וידבר משה אל ראשי המטות, ר"ל כי יש ג' מוחי הזכרון חב"ד, ובחי' משה הוא דעת המייחד בין חכמה ובינה שהם או"א גימטריא זכ"ור ע"ב קס"א, כמו שכתב **בכתבים**. וז"ש וידבר משה בחינת דעת, אל ראשי המטות שהם ג' רישין שבו כלי הזכירה, להמשיך בחינת הזכירה אל בני ישראל, והיינו לקשרו במעשה, וז"ש כי ידור נדר לה' לאסר אסר על נפשו, ר"ל לקשר קשר על נפשו שהיא במחשבה, שלא ישכח ולא יחל דברו, כי השוכח דבר אחד וכו'. ועצה יעוצה ככל היוצא מפיו יעשה, מה שלומד ויוצא מפיו יראה לקשרה בעשיות המצות, ובזה אסרה אסר על נפשו, שקשר המחשבה והזכרון ע"י המעשה, והבן.

אך כדי לבאר קושיא ב' הנ"ל, לבאר הספרי זה הדבר. נ"ל דאיתא **בכתבים** הלומד ושוכח הוא מעלמא דנוקבא, וזכירה מעלמא דדכורא וכו', יעו"ש.

ונראה דזהו כוונת המשנה הנ"ל (אבות פ"ג מ"ט) סיפא כל שיראת חטאו קודמת וכו', כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו (מרובין) [מרובה] ממעשיו אין חכמתו מתקיימת וכו'. והספיקות בזה עיין במפרשים.

ונ"ל דמצינו מרובין הוא לשון חשיבות, כמ"ש (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים כי אתם המעט וגו', ופי' חז"ל (חולין פט:) המעט הוא לשון שפלות, שממעטין עצמם וכו', א"כ מרובכם הוא חשיבות.

והנה שמעתי ממורי כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), לקשר המעשה אל המחשבה שהיא אבא חכמה כ"ח מ"ה, וזה בכחך עשה, ודפח"ח. ונמצא כאשר מקשר מעשה אל הזכירה וכמו שכתוב בעקידה שזכרתי לעיל וכו', אז מקשר מלכות אל אבא ע"ב הנקרא חכמה, ואל אמא קס"א הנק' בינה, ושניהם גימטריא זכ"ור ע"ב קס"א, ונעשה אז הכל רחמים בסוד (בראשית טו, ו) ויחשבה לו צדקה שכ' **בזוהר** נשא דף קמ"ח (ע"א), והבן.

ובזה יובן משנה הנ"ל כל שמעשיו מרובים מחכמתו, ר"ל כל שמעשיו חשובין, מצד שנמשך מחכמה, שקשר המעשה אל החכמה ומחשבה על דרך בכחך עשה כנ"ל לקשר המעשה עם הזכירה, אז חכמתו מתקיימת, כמ"ש בעקידה הנ"ל. וכל שחכמתו (מרובין) [מרובה], שאין לו חשיבות רק ממעשה, עולם העשיה עלמא דנוקבא, ושם השכחה, אין חכמתו מתקיימת, וק"ל.

ובזה יובן וידבר משה אל ראשי המטות, ר"ל כי בחינת משה דעת, מייחד בין חו"ב שהם ראשי המטות ג' מוחי הזכרון, שזהו ענין נדרים איש כי ידור נדר לה', לקשר מלכות אל בינה הנק' נדר לה' שהם חו"ב תרין ריעין דלא מתפרשין.

והכל רמז בזה הדבר, כי כל הנביאים נתנבאו בכה שהיא מלכות שנק' כה, אשר דינין מתערין מנה. נוסף עליהן משה שנתנבא בזה הדבר, שהיה בחי' הדעת לחבר הדב"ר בז"ה שהיא יסוד שנקרא זכור, הנמשך מע"ב קס"א גימטריא זכ"ור, כי יסוד עולה עד הדעת בסוד ויכלכל יוסף את אביו (בראשית מז, יב) שכ' **בכתבים** יעו"ש.

וז"ש לאסר אסר על נפשו, ר"ל לקשר המעשה שזה אסר, על נפשו - לחבר' אל המחשבה שנק' נפש, וכמו שכתב **הרמב"ם** (הל' מקוואות פי"א הי"ב) מובא לעיל יעו"ש. לכך חכם מתיר הנדר, כי בשרשו יכול להתיר הקשר, והבן.

וכתבתי ביא[ו]ר פסוק (קהלת ה, א) כי אלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבר[י]ך מועטין, כי האדם יעשה את עצמו מרכבה לשם הוי' בפנימיותיו, וז"ש (תהלים טז, ח) שויתי ה' וכו', ולשם אלהים בחיצונותיו, בסוד כי בצלם אלהים עשה את האדם וכו' (בראשית ט, ו), יעו"ש.

ובזה יובן הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם וכו', ר"ל כמה חביבות יש לאדם בצלם זה שנברא שיוכל להיות מרכבה לצלם אלהים, וכאמור. וכל זה הוא בכח, ומכל שכן כשהוא בפועל שעושה עצמו מרכבה לשם אלהים וכנ"ל, שאז הוא בצלם אלהים ממש, וז"ש חיבה יתירה נודע"ת להם, ר"ל שנודע לאדם מדריגה זו שנברא בצלם, כדי שיעשה עצמו מרכבה לצלם אלהים, ובאמת כך עושה עצמו מרכבה לשם זה שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם, לתכלית זה שיעשה את עצמו מרכבה, וק"ל.

ועתה נבאר משנה חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה וכו'. והענין, דכ' **בפרי עץ חיים** הלכות קריאת שמע וברכותיה פרק ד', כי כוונת ק"ש להמשיך מוחין לזו"נ שהם הבנים דאו"א, והמוחין נמשכין מהאבות שהם או"א. וא"כ אנו צריכין לזווג תחלה או"א, וע"י זווג או"א, יורדין המוחין אל זו"נ. וכדי לזווג או"א צריך להעלות מ"נ אל או"א כדי שיזדווגו. והנה זו"נ הם נקראו בני או"א מעלים מ"נ לאו"א, ואנחנו בני אדם נקראו לזו"נ בנים, כמ"ש (דברים יד, א) בנים אתם לה' אלהיכם שהם זו"נ, לכך נשמת הצדיקים מעלים מ"נ לזו"נ, שהם נפש ורוח של הצדיקים. אך הנשמה שהיא מבינה, ונשמה לנשמה מאבא, מעלים מ"ן לאו"א שמשם נחצבו, ומשם נקראו ישראל אחים וריעים לזו"נ, שנאמר (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי וגו' יעו"ש.

עוד מבואר שם, וביותר **בק"ש שעל המטה** פרק ז', כי כוונת קריאת שמע לעשות כלי לבינה ומלכות כמו שהי' בביאה ראשונה לעשותה כלי, וז"ש (סנהדרין כב:) אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וכו', יעו"ש.

ובזה יובן חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, ר"ל שהם מעלים מ"נ על ידי שם ב"ן לזו"נ, וז"ש בנ"ים למקום. ועוד חיבה יתירה נודעת להם, מה שהי' בכח, עכשיו הוא בפועל ונודעת להם שהם בנים להעלות מ"נ, ועושים בפועל תורה ומצות כדי להעלות מ"נ לזו"נ, שאז בפועל נקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד, א), שהם זו"נ, והבן.

ועתה נבאר משנה חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתירה וכו'. **דקבלתי ממורי** וזכרתי במקום אחר כאשר האדם לומד בלי דעת או שאינו מבין, אז הוא בבחינת מלכות, וכאשר הוא לומד ומבין עם הדעת אז מקשר מלכות עם הבינה וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן חביבין ישראל שניתן להם זה הכח לעשות כלי חמדה, ר"ל לעשות כלי לבינה ומלכות על ידי קריאת שמע שעל המטה, שתהי' כלי חמדה לפניו ית', בסוד כוס שאינו פגום וכמ"ש **ברעיא מהימנא** פ' אמור דף פ"ט (ע"ב) יעו"ש, שתהא חמדה, חביבה על בעלה כמו בביאה ראשונה וכו'. חיבה יתירה נודעת לו, ר"ל כאשר עושה עם הדעת, אז ניתן להם לעשות כלי חמדה לבינה שבו נברא העולם הם זו"נ ז' ימי הבנין, שהם בנים לבינה.

וז"ש כי לקח טוב נתתי לכם הנגלה הם מלכות, ונוסף לזה כשעושה עם הדעת אז נתתי לכם תורתי, חלק הנסתר הוא הבינה, לכך אל תעזובו, והבן, והשם יתברך יכפר.

עוד יש לומר ג' משניות הנ"ל, חיבה יתירה נודעת וכו'. על פי **ששמעתי ממורי** כי על ידי הדעת מקשר מלכות בבינה, וכנ"ל. א"כ מבואר ג' בבות הנ"ל בסגנון א', בבא א' חביב אדם שנברא בצלם, גם בלא דעת הוא חביב, רק שהוא בבחינת המלכות. אבל חיבה יתירה נודעת לו, ר"ל כשהוא עם הדעת אז מקשר מלכות בבינה, והבן.

בבא ב', חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, גם שאינו ידוע לו זה, חביבין, ומכל שכן חיבה יתירה יש, כאשר נודעת להם שנקראו בנים למקום וכו', והבן.

בבא ג', חביבין ישראל שניתן להם כח לעשות כלי חמדה, גם בלא דעת, ומכל שכן שיש חבה יתירה כאשר נודעת להם, אז ניתן להם כח לעשות כלי חמדה לבינה שבו נברא העולם וכאמור, והבן.

ועל פי זה נבאר סיום מסכת נזיר (סו:) אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל וגו', והסוגיא לומר הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וכו', ואז שפיר סליקא מסכת נזיר.

ובזה נבאר משנה סוף עוקצין (פ"ג מי"ב) אמר רבי שמעון לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, וכבר כתבתי מזה.

וכעת נ"ל על פי הנ"ל, ומבואר **בפרי עץ חיים** פרק ד' הנ"ל, כי תחלה צריך לעשותה כלי, למלכות, כדי לקבל טפה העליונה מישראל סבא, שהוא שפע וברכה כדי להשפיע לתחתונים. ולכן בבעילה ראשונה עושה אותה כלי, והיינו על ידי יסוד הנקרא שלום וכו'.

ובזה יובן, אמר רבי שמעון לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל דייקא, אלא השלום. כי תחלה צריך לעשות כלי למלכות, כדי להחזיק ולקבל הטפה עליונה שהיא שפע וברכה מהקדוש ברוך הוא הנק' ישראל סבא, ולהשפיע לישראל למטה, והיינו על ידי יסוד הנקרא שלום. וז"ש ה' יברך את עמו ישראל בשלום, כי מלכות נקרא א"ת, שנכללת מן ך"ב אתוון מן א' עד ת'. ותחלה יברך וישפיע א"ת, ואח"כ על ידה לעמו, והיינו על ידי הכלי שנעשה היסוד הנקרא שלום, והבן, והשם יכפר.

ובזה יובן, אמר רבי אלעזר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, ר"ל שהת"ח עושה כלי למלכות הנקרא עולם, על ידי יסוד הנקרא שלום, וזה שאמר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אך דקשה על זה, לכך אמר הדרן עלך הכותים אין להם נזירות, ובזה מבואר קושיא הנ"ל, ושפיר סליקא מסכת נזיר, דלא קשה מידי.

והוא, דאיתא במשנה דאבות (פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו', אם אתה ע[ו]שה כן אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב וכו'. והקושיא מפורסמ(ו)ת, מאי אשריך בעולם הזה, בשלמא לעולם הבא אתי שפיר.

ונ"ל דאיתא בש"ס (ברכות יז:) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. ויש להבין ל"ל הסיפא וחנינא בני די לו בקב חרובין, שהוא ללא צורך.

ונ"ל דאתי לתרץ ג' קושיות הנזכר **בזוהר** פ' פנחס דף רכ"א (ע"א) דשאיל ההוא חכים גוי לרבי אליעזר ג' שאלות, אתון אמרין דיתבני לכו בי מקדשא, והא כתיב (חגי ב, ט) גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון, וכבר היו וכו'. ותו אתון אמרין דאתון קריבין למלכא עלאה יתיר משאר עמין, והוו אתון בצערא ובדוחקא יתיר מכל עמין, אתון רחיקין

מניה וכו'. ותו אתון אמרין דאתון לא אכלין נבילות וטריפות דתהווין בריאין, (ואנו) [ואנן] אכלין הכל, ואתון חלשין ואנן בריאין וכו'. ומסיק, מילין אלין דשאל ההוא רשע, אנא שאילנא יומא חד לאליהו, ואמר דהא במתיבתא דרקיעא אתסדרו קמי' דקב"ה והכי הוא, יעו"ש.

ונ"ל דג' שאלות אלו יתורץ א' בחבירו, דכ' **בעקידה** (שער ח) לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח), כשאין לו נגדות לא נקרא פועל טוב, רק אעשה עזר כנגדו, או שיוכנע חומר אל הצורה או הצורה לחומר לפי בחירתו וכו', מובא לעיל. והעיקר תכלית בריאת אדם שיכניע החומר לצורה, ויתקדש בקדושת המאכל והשתי', שהיא עיקר שורש הקדושה, כמ"ש **הרמב"ן** קדושים תהיו וכו' (ויקרא יט, ב). ואז יוכל להתקדש עד שנקרא מקדש, וכמ"ש (שמות כה ח, עי' אלשיך הק') ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בסוד היכל ה' (ירמיה ז, ד). ומי שבוחר בתאוות עולם הזה כי תאוה היא לעינים, מואס בעניני הרוחני ועולם הבא, וכמו שכתוב **בעקידה** (עי' שער עג) ותשחק ליום אחרון וכו' (משלי לא, כה). והמואס בעניני עולם הזה הוא הבוחר ומתאוה ליום אחרון, לעולם הבא, כי עולם הזה ועולם הבא הם ב' צרות זה לזה, זה קם וזה נופל. וכמ"ש **בעקידה** (שער כג) וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה, כו), מה שדש עשו בעקב עניני עולם הבא, זה אחז יד יעקב וכו'.

וזה יהי' תוכן תשובה אל ג' שאלות, כי כאשר האדם מקדש את עצמו שיהי' מקדש ה', אשר אז יהי' גדול כבוד הבית האחרון, על ידי שלא הי' משחק ליום אחרון, ונתקדש שיהי' אדם מקדש ה', ונקרא בית אחרון, שכל פעולותיו הי' ליום אחרון, לכך נוצר תאנה וגו' (משלי כז, יח) - גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון, ר"ל מן זה האדם שבחר בעניני עולם הזה שנקרא ראשון, וזה לא רצה להנות מן העולם הזה ונטלו אחרים שפעו ומזונו בעולם הזה. וכאשר **שמעתי** פירוש הש"ס הנ"ל, כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, והטעם בזכות שחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ולא רצה להנות בעולם הזה, ונהנין אחרים מן מזונו בעולם הזה, והוא נהנה לעולם הבא, ודפח"ח. א"כ על ידי שסבל דוחקא וצערא בעולם הזה, זכה להכניע החומר אל הצורה ויהי' מקדש ה'. וכבר נודע מה שאמר **בזוהר** פרשה שלח לך דף (קס"ה) [קס"ח] (ע"א) ה' צדיק יבחן (תהלים יא, ה), רב מתיבתא נחית וגלי מה דשמע לעילא, אעא דלא סליק נהורי' יבטשון בי' ואנהיר, גופא דלא סלקא בי' נהורא דנשמתא יבטשון בי' וכו', יעו"ש, הרי על ידי חולשת הגוף נכנע החומר אל הצורה ונתגבר כח הנשמה.

וא"כ מבואר ג' שאלות הנ"ל בחדא מחתא, כי האדם שיזכה להיות נקרא גדול יהיה כבוד הבית האחרון, הוא ע"י שהם בצערא ובדוחקא בעניני עולם הזה, כמו חנינא בני שזכה וכו', והעיקר להתקדש בקדושת המאכל ושתיה, ועל ידי תשות כח הגוף מגביר כח הנשמה, ויכול להתקדש להיות מקדש ה'.

ואפשר שזה מרומז בזוהר בתשובת השאלה, כי מקדש ה' כוננו ידיך, היינו האדם וכנ"ל, והוא לבם של ישראל, שבזכותו ניזונין מן הלב כל האברים, והבן.

ובזה יובן כך דרכה של תורה פת במלח וגו' אם אתה עושה כן, אז אשריך בעולם הזה, האושר שלך וזכותך אוכלין בני עולם הזה. וטוב לך גנוז לעולם הבא, כמו רבי חנינא הנ"ל.

ובזה יובן הדרן עלך הנ"ל, תלמידי חכמים מרבים שפע ושלום בעולם כמו רבי חנינא הנ"ל. אך שמא תקשי שאלה הנ"ל, מאחר דזכותם גדול וקריבין למלכא עלאה, מאי טעמא הם עצמם בצערא ודוחקא, וזהו עצמה הי' שאלת התורה ששאלה לקב"ה מפני מה בני התלמידי חכמים הם עניים וכו', כמו שאמר במדרש (ילקוט תהלים רמז תרכט).

לכך אמר לתרץ זה הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וכו'. וקשה, מאי טעמא ישראל יש להם נזירות ופרישות על ידי קדושת המאכל והשתיה לפרוש מיין ונקרא קדוש ה', מה שאין כן העכו"ם אין להם נזירות ופרישות, ואוכלין ושותין הכל. וצ"ל כנ"ל בשאלה ג', כי ה' צדיק יבחן (תהלים יא, ה) להחליש הגוף להגביר כח הנשמה, מה שאין כן העכו"ם כי נר רשעים ידעך (איוב כא, יז) ואינו מחליש גופם.

א"כ שפיר סליקא לה מסכת נזיר, כי התלמידי חכמים על ידי פרישתם שאינם לוקחים לעצמם שפע בעולם הזה, לכך מרבים שפע ושלום בעולם, וסיים שפיר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, והבן.

•

בפסוק וידבר ה' אל משה לאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך, וידבר משה [וגו'] החלצו מאתכם אלף למטה וגו' (לא, א-ד). וי"ל, **א'** כפל נקם נקמת וגו'. **ב'** הש"י אמר נקמת ישראל, ומשה אמר נקמת ה' במדין. **ג'** למה אלף למטה דוקא. **ד'** למה נכתבה מה דהוי הוי, וע"כ (שהיפ') [שהפרשה] זו בכל אדם ובכל זמן.

ונבאר מדרש (ילקוט רמז תשפה) נקם נקמת, אמר ליה משה אתמול אמרת לי (דברים ב, ט) אל תצ(ו)ר את מואב, ועכשיו נקם. א"ל הקדוש ברוך הוא, כשאמרתי לך אל תצ(ו)ר את מואב לשם האב נקראו, ותקרא שמו מואב (בראשית יט, לז), אבל עכשיו שנשתנו דינם ביני ובין בני ישראל, לכך קראן מדינים ע"כ, והוא פלאי.

ונבאר שם דאיתא נקם נקמת, א' כנגד מדין וא' כנגד מואב וכו'. והנה לפי זה אתי שפיר מדרש הנ"ל ג"כ, שהי' משה תמה הלא אמרת אל תצ(ו)ר את מואב וכו', וא"כ ב' נקמ[ו]ת למה. ומה שהשיב הש"י שנשתנו דינם צריך ביאור.

ונ"ל דכתבתי, ביאור קושיא על **הרמב"ם** שכתב במשנה דבכורות (פיה"מ תמורה פ"ה מ"א) כיצד מערימין על הבכור וכו', כי תחבולות היתר נקרא ערמה וכו'. והא כתיב (בראשית ג, א) והנחש היה ערום, וכל תחבולותיו לאסור, למרוד בו יתברך וכו'. ומשני הפסוק עצמו, והנחש הי' ערום מכל חית השדה אשר עשה ה', דהוא מיותר אשר עשה ה', דכבר נודע זה, אלא דמשני מאחר שעושה שליחותו ית' כמ"ש **בזוהר** תרומה (קסג.) משל לזונה וכו', ושפיר נקרא ערמה תחבולות היתר, וזה דמשני אשר עשה ה', וק"ל.

והנה נודע מה שאמרו חז"ל (זח"ב קנד:) דהיצ"ר לא אשתכח אלא מגו משתיא, כמ"ש ישעיה סימן ה' (יא) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו, שהם רודפין אצל השכר, ולא להביא לביתם. וכמ"ש **במדרש הנעלם** פ' וירא (קט:) שאין יצה"ר מתעורר אלא מתוך השתיה, הה"ד (בראשית יט, לג) ותשקין את אביהן יין וכו', כי אמרו אבינו זקן, זה יצה"ר מלך זקן וכסיל. ואיש אין בארץ (שם, לא), אין איש צדיק בארץ שליט ביצרו, הרבה רשעים יש בארץ, נעשה כדרך כל הארץ, כדרך כל הרשעים וכו', עד שהיצה"ר הורגו ומוליכו לגיהנם וכו', יעו"ש. העולה משם כי מן לוט נולד היצר הרע על ידי השתיה.

ונראה דלכך נקרא מואב, שהוא מן אב שבשמים, משל לזונה הנ"ל שעושה שליח[ו]ת אבינו ית' כדי שהאדם יתגבר עליו ויקבל שכר.

אך דכל זה כשעושה שליחות האב, לפתות האדם לעשות עבירה, וכשלא ישמע לו יקבל שכר. מה שאין כן אם היצה"ר (נשתנו) [נשתנה] דינו, שאינו לבוש לבושי היצה"ר, רק לובש לבושי היצ"ט לפתות האדם לעשות מצוה, כמו בחטא פעור, וכמ"ש **האלשי"ך** ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה, ג) שגם תואר ישראל נכשלו בפעור, שסברו מצוה לבזות עבודה זרה, ובאמת זהו עבודתו. ועל זה אינו עושה שליחותו ית', כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג.), שסובר שהוא מצוה, וכמו **ששמעתי** בשם החסיד **מוהרי"ל מבראד** פירוש הפסוק תהלים סימן נ' (כ-כא) אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך וגו' אלה עשית והחרשתי, כי בזה עושה שליחותו ית', מה שאין כן כי דמית להיות כמוך, ג"כ יצר הטוב וכו', ודפח"ח.

ובזה יובן, נקם נקמת וכו', היה קשה למשה כפל נקמה זו למה. וצריך לומר א' למואב וב' למדין, שהם ב' מיני נקמות לב' סוגי יצה"ר. שתהי' נקמה זו אחר תאסף אל עמך, לא מיד רק לעתיד לבער יצה"ר מהעולם על ידי משה, מי שהי' הוא שיהיה.

והקשה משה שפיר, אתמול אמרת לי אל תצור את מואב, ר"ל בעולם העבר הנקרא אתמול, שהי' עולם הזה, נצרך ליצר הרע לעשות שליחותו ית', משל לזונה וכו', ולכך אמרת אל תצ(ו)ר את מואב, הוא יצר הרע שהוא מאב. ולמה עכשיו יעש שנ' נקם, מאחר שעשה ציווי הש"י שלכך נברא. וזה הקושיא ג"כ בש"ס דסוכה פרק החליל (נב.), בסדר הגדה לפסח ואתי הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות וכו'.

ותירץ לו הש"י, כשאמרתי לך אל תצור את מואב, על שם האב נקרא, העושה שליחות האב נקראו מואב, לבוא בדמות יצה"ר כמו הזונה וכו'. אבל עכשיו נשתנו דינם ביני ובין ישראל, לבוא בדמות יצה"ט, לכך נקראו מדינים, וראוי לעונש גם מואב, מאחר שאינו עושה שליחותו ית' בתואר מדין, אגלאי מלתא למפרע גם תואר מואב אינו חושש לשליח[ו]ת ה', רק להנאת עצמו.

ושפיר אמר משה לתת נקמת ה' במדין, שלא חש לשליחותו ית', הרי מלחמה מיד, ולדורות בביאת משיחינו גם כן, לכך אמר החלצו מאתכם ויהיו על מדין וגו', ר"ל לעתיד, אותם ואת פנחס זה אליהו המבשר במהרה בימינו אנס"ו.

עוד י"ל, דכתבתי צרור את המדינים והכיתם אותם וגו' (במדבר כה, יז), דהקשה **הר"ן** ואיבה אשית וכו' (בראשית ג, טו) יעו"ש. ובזה יובן נקם נקמת בני ישראל, הם שלומי אמוני ישראל. מאת המדינים, הם הרשעים המדינים ומריבים ומבטל[י]ן תורתן ועבודתן של ישראל, כמו שכתבתי מי נתן למשיסה יעקב וכו' (ישעיה מב, כד). וזה אי אפשר עתה כי אם לעתיד, וז"ש וישלח אותם ואת פנחס זה אליהו והשיב לב אבות על בנים וכו' (מלאכי ג, כד), במהרה בימינו אמן נצח סלה ועד.

מסעי

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן, ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם וגו', ויסעו מרעמסס וגו' (לג, א-ג). והפסוקים אלו צריך הבנה, **א**' מה שהקשה **האלשיך** וכי לא ידעו שהם היוצאים מארץ מצרים. **ב**' לצבאותם, הלא הם עצמם היו הצבאות, ואיך אמר לצבאותם כאלו ישראל יוצאים לצבא אחר של ישראל. **ג**' ביד משה ואהרן, מאי ביד. **ד**' הלא קצת מסעות הי' אחר מות אהרן וכו'. **ה**' ויכתוב משה וכו', הלא כל התורה כתבה משה. **ו**' מוצאיהם מה (עני') [עניינם] פה, דהל"ל רק ויכתוב משה את מסעיהם. **ז**' שכופל הענין ומהפכו, תחלה אמר מוצאיהם למסעיהם ואח"כ אמר ואלה מסעיהם למוצאיהם, כל זה **באלש"יך**

יעו"ש. **ח**' למה זה נכת(ו)ב בתורה, מה דהוי הוי, והתורה נצחי וכו'. עוד ז' ספיקות עיין למטה.

ואגב נבאר מ"ש בפ' בא (שמות יב, מא-נא) ויהי מקץ (ת' שנה) [שלשים שנה וארבע מאות שנה] ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים וגו' ויעשו וגו', ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם. ויש להבין, **א**' ל"ל כפל. **ב**' תחלה אמר יצאו וגו', ואח"כ אמר הוציא ה' וגו'. **ג**' תחלה אמר צבאות ה', ואח"כ אמר על צבאותם. **והאלש"יך** פירש כי המלאכים מחנה שכינה נקראו צבאות ה', נשאו לישראל על כנפיהם, כמ"ש חז"ל ואשא אתכם על כנפי נשרים וכו' (שמות יט, ד), וז"ש על צבאותם וכו', יעו"ש.

ונ"ל דכתבתי קושיית **המפרשים הקדמונים**, איך יתכן ס' רבוא ישראל יזכו לנבואה בהקיץ. ותירץ **הרב בעל העיקרים** (מ"ג פי"א) בחול הנבואה על משה רבינו ע"ה שהי' מוכן, תחול ג"כ אל שאינם מוכנים, וז"ש (דברים ה, ה) אנכי עומד בין ה' וביניכם, ובאמצעות המוכן תחול על שאינו מוכן ג"כ וכו', יעו"ש.

והרב האלשיך בפ' יתרו (שמות יט, א-ב) דחה סברא זה, דא"כ למה אהרן נביא ה' הסמוך למשה, והי' הדבור מגיע למשה, ואהרן לא שמע וכו'. וביאר כי בסיני פסקה זוהמתן, ויכלו לקבל הנבואה בהקיץ וכו', יעו"ש.

ויש לתמוה עליו גם כן, ממה שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח ב) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכו', וכן דרשו בש"ס (סוטה ל:-לא.) זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב) שאפילו עובר שבמעי אמו אמרו שירה שנאמר (תהלים סח, כז) במקהלות ברכו אלהים וכו', וזה הי' קודם שבאו להר סיני, שלא פסקה זוהמתן עדיין, ואיך זכו לנבואה בהקיץ ס' רבוא ישראל, וכנ"ל.

ונראה דלא קשה מידי, דכבר אמרו חז"ל (שמ"ר כג, ב) בשכר האמנה שרתה עליהם רוה"ק, שנאמר (שמות יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וכן הוא אומר (תהלים קו, יב) ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו וכו'. ונודע האמנה הוא דביקות, ונדבקו בו ית' באמצעות משה רבינו ע"ה, וכמו שכתבתי ביא[ו]ר (מכילתא בשלח ו) אם במשה האמינו בה' לא כל שכן, ומה תלמוד לומר ובמשה וכו', יעו"ש, וזהו מ"ש (זח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא, כמו שעשה אהרן יעו"ש. וכמו שהי' משה רבינו ע"ה חומרו זך שנתפשט מהגשמי כמ"ש (שמות ג, ה) של נעליך ודרשו וכו'. כך ישראל על ידי האמנה ודביקות בו ית' באמצעות משה רבינו ע"ה, נתפשטו מהגשמיות (ונעשה) [ונעשו] רוחניים. וכדמסיק

בש"ס דסוטה (שם), איך אמרו עוברין שירה זה אלי ואנוהו, הא הכרס מפסיק, ומשני שנעשו כמו אספקלריא המאירה וכו', וזכו לנבואה בהקיץ ס' רבוא ישראל.

עוד יש לומר טעם ב', דכתבתי ביאור קושיית **התוספות** (ד"ה כפה) ותרוצו בפ"ט דשבת (פח.), מכאן מודעי רבא לאורייתא. והקשו התוספות, הא אמרו נעשה ונשמע ברצון, ותירצו, שמא מתוך האש הגדולה היו חוזרין וכו'. והקושיא מפורסמת וכו'. והביאור, כי פסח ה' ודילג, שזכו ביציאת מצרים תכלית השלימות עד גדלות ב', ואח"כ ניטל מהם שילכו בהדרגה, וזה שכתוב (תהלים מח, טו) (ו)הוא ינהגנו עלמות וכו', יעו"ש.

ומעתה מה שזכו לנבואה בהקיץ ס' רבוא ישראל בים שאמרו שירה זה אלי ואנוהו, ובשעת מתן תורה, הכל הי' רק לפי שעה בהתחלתן, שידעו תכלית השלימות מה שאפשר לאדם להשיג בעבודת ה', ואח"כ ניטל מהם שילכו בהדרגה, וז"ש (דברים ה, כז) שובו לכם לאהליכם, רק משה רבינו ע"ה נשאר במדריגתו, שנאמר (שם, כח) ואתה פה עמוד עמדי. ולא קשה מידי, כי גם אהרן לא זכה למדריגת משה רבינו ע"ה, רק כל אחד חזר למדריגתו כדי שיטרח בעמל ויגיעה, ולפום צערא אגרא (אבות פ"ה מכ"ג), והבן.

וכבר זכרתי כי ארץ מצרים היינו עולם הזה, שהיא ארץ שיש לו מצר וגבול בעל תכלית, מה שאין כן עולם הבא עולם הרוחני אין לו מצר וגבול וכו'.

ובזה יובן אלה מסעי בני ישראל וגו', דנודע מ"ש **בזוהר** לך לך (פ.) ויסע אבר(ה)ם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב, ט), דסליק דרגא בתר דרגא עד דסליק לדרגא דרום חולקא דאברהם וכו'. וז"ש אלה מסעי בני ישראל, שנסעו בנסיעה א' ממדריגה תחתונה אל מדריגה עליונה, והיינו אשר יצאו מארץ מצרים, מארציות חומר גשמי עולם הזה הנקרא ארץ מצרי"ם, שנתפשטו מהגשמיות והשוו למדריגות מלאכים רוחניים, וז"ש לצבאותם. וכל זה על ידי אמצעות משה ואהרן, שאחזו בידם להעלותן מהגשמי לרוחני, משה כאמור ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא) וכנ"ל, ובאהרן, שאמרו במשנה דאבות (פ"א מי"ב) הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, רצ"ל לתורה עצמו, להש"י שנקרא תורה. וז"ש (מלאכי ב, ז) שפתי כהן ישמרו דעת וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא, להעלות האדם מגשמי לרוחני, שיהי' מלאך ה' צבאות גם כן כמו הרב. וז"ש חז"ל (מו"ק יז.) אם הרב דומה למלאך ה' וכו', והיינו כאמור.

אחר כותבי זאת מצאתי **ברעיא מהימנא** פ' תצא (רעח:) וירא כי אין איש וכו' (שמות ב, יב) בקדמיתא הוו ישראל גופא, ומשה ואהרן כתרין גדפין דיונה, וכדין פרחו ישראל וכו', יעו"ש. ובזה אתי שפיר אלה מסעי בני ישראל, שנסעו ופרחו מארץ מצרים גשמי,

לצבאותם הרוחני. ביד משה ואהרן, על ידם פרחו ונעשו רוחני, והבן. וז"ש הני תרי בדחי וכו' (תענית כב.), שקשרו בני אדם מהגשמי לרוחני וכו' יעו"ש. והכא נמי כך, כל זה כטעם א' הנ"ל.

אמנם משה שלא להחזיק טובה לעצמו תפס טעם ב' הנ"ל, לכך ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם, ר"ל מה שזכו כ"כ שהגיעו לתכלית שלימות מוצאיהן ושרשיהן במעלות השלימות שלא בהדרגה קודם למסעיהן, רק בפעם א', זה היה על פי ה' שפסח ודילג וכו' שלא בהדרגה, לפי שהשעה היה צריכה לכך, וזה היה רק לפי שעה, ואח"כ חזר הדבר לטבעו, ומי שטרח ויגע בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג.), וצריך כמה טרחות ויגיעות ונסיעות ממדריגה למדריגה עד שיזכה להגיע למוצאיהם ושרשיהן. וז"ש אלה מסעיהם למוצאיהם, שצריך אח"כ כמה מסעות עד שיגיעו למוצאיהם שהיה להם תחלה בנסיעה א', כי הוא ינהגו עלמות, כמו לתינוק, והבן.

ובזה יובן פ' בא הנ"ל, ויהי בעצם היום יצאו, מעצמן בבחירתן הטוב, מארץ מצרים, שנתפשטו מהגשמיות של עולם הזה הנקרא ארץ מצרים כנ"ל, ונעשו רוחניים כמו שכליים נבדלים מלאכים, עד שנקראו צבאות ה' על ידי שיצאו מארץ מצרים. ואח"כ שבאו לטהר, מסייעם הקדוש ברוך הוא, הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים, עד מדריגה העליונה שהיא על צבאותם, למעלה ממדריגת מלאכים שהיא ביצירה, והם על ידי טוהר מחשבתן זכו בעולם המחשבה שהיא בבריאה למעלה מהיצירה, והבן.

ואפשר שזהו רמזו חז"ל ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ודרשו כנ"ל וכו'. והיינו שנשאו אותם עד מדריגתן, ומשם הוציאם ה' והביאם עד ה', בריאה הסמוכה לאצילות, והבן שזהו רמז כפל ואשא ואביא, כי ואשא על ידי שלוחו כמותו הם המלאכים, ומשם ולמעלה אי אפשר למלאכים, ואביא אני בעצמי אתכם אלי. וזהו ג"כ שאמר הכתוב תחלה יצאו צבאות ה' וגו', ואח"כ הוציא ה' על צבאותם, והבן.

עוד יש לומר, דכתבתי פירוש הפסוק (מלאכי ב, ז) שפתי כהן ישמרו דעת וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא, על פי מ"ש **בעקידה** (שער סג) כמו מלאך מלביש גוף גשמי בירידתו לעולם הזה כדי לעשות שליחותו ית' בעולם הזה, וכשגמר שליחותו מתפשט מהגוף הגשמי וחוזר לרוחני, כך האדם בהיותו מלובש בחומר הגוף בעולם הזה, הוא רק לעשות שליחותו ית' בעולם הזה תורה ומצות פעולת הנשמה ע"י איברי הגוף, ולא שאר עסקים עסקי גשמי, והעושה בהיפך עונשו מבואר שם במשל בני המדינה ששלחו למלך וכו', יעו"ש.

ובזה יובן אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים שהיא עולם הזה וכנ"ל, ונפטרו ממיצר ומיעק שיש לצדיק תואר בני ישראל בעולם הזה, כמו שראיתי **בספר אחד** שלכך נקרא מיתת הצדיק נפטר פלוני, שנפטר מהצרות וכו', ויצאו מארץ מצרים לצבאותם, ר"ל לרוחניותם מדריגת מלאך, וגם על ידי שסגלו מצות ומע"ט בעולם הזה, ונעשה מזה מלאכים בעולם הרוחני שהיא עולמך המיוחד לך, מה שאין כן עולם הזה, וז"ש לצבאותם, שהוא צבאות מעלה שנבראו על ידי מעשיהם הטובים, ונקראו צבאותם ממש.

וכל זה ביד משה ואהרן, ר"ל על ידי בחינת משה שנקרא מלאך, וכן אהרן נקרא מלאך. כמבואר בפ' חקת (במדבר כ, טז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ופירש **רש"י** זה משה וכו'. וכן אהרן, שפתי כהן וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא. וה"נ על ידי שידע האדם שלבוש בגוף העולם הזה רק לעשות שליחותו ית' בעולם הזה כמלאך, אז יזכה לגדר הנ"ל לצבאותם, וכאמור. מה שאין כן לרוב בני עולם שעושין בהיפך, ושכחו שליחותו ית', ובאמת הם חסירי הדעת כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו'.

לכך ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' וגו', ר"ל מי שהוא בחי' משה בחי' הדעת, יכתוב שיהי' חקוק וכתוב על לוח לבו תמיד את מוצאיהם ושרש נשמתן למעלה חצובה מתחת כסא הכבוד ממקום גבוה מאוד, ויורד למסעיו מלמעלה למטה בעולם הזה בתוך חומר לבוש הגוף לעשות שליחותו ית', וז"ש למסעיהם על פי ה', ר"ל מה שנוסע ממוצאיהם למסעיהם בעולם הזה, הוא על פי ה', כמו מלאך לעשות שליחותו ית' בעולם הזה.

ואחר שיכתוב זה לזכרון ולא תשכח, אז ואלה מסעיהם למוצאיהם, ר"ל אז יראה ויפקח שלא יהי' נסיעתו ומדריגתו בעולם הזה בגשמי, רק כל מסעיו ברוחני כדי שיזכה לחזור לשרשו ומוצאיהם על דרך שנאמר (ישעיה נח, יא) כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. וה"נ האדם ראוי לפקח בחיי עולם הזה בשליחתו ית', שהרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז), ולא כבהמה היורדת למטה ולא תשוב למעלה. לכך עצה יעוצה שראוי לאדם שיהי' בבחי' הדעת, ויכתוב משה וכאמור. וכן העיד **רבינו משה מקוצי** (סמ"ג ח"א בהקדמה) שנגלה אליו האלהים בחלום, כי הזכירה הוא יסוד התורה כולה, היפך השכחה וכו', יעו"ש.

וז"ש ויסעו מרעמסס ויחנו בסוכות, ר"ל שנסעו מעסקי עוה"ז ראשון ראשון מתרוסס, כל עניני עוה"ז אינו דבר קיום ונצחי, ונסעו מעסק זה ויחנו בסוכות, על דרך שנאמר (בראשית לג, טז-יז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכותה, צלא

דמהימנותא, סכות שלום, הוי"ה אדנ"י גימטריא סוכה. והבן שאר המסעות על דרך זה ג"כ.

וז"ש ומצרים מקברים וגו', כי כל עניני עולם הזה הנקרא מצרים וכנ"ל, הוא רק לפי שעה, ואח"כ מצרים מקברים, ונאבד מהעולם. ובפרט הכבוד והגדולה שהוא בעולם הזה, שנקרא בכור, הכה ה' כל בכור, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ח). ובאלהיהם עשה שפטים, כי הכסף והעושר הוא העבודה זרה בעולם הזה, וז"ש יעקב הסירו את אלהי הנכר וכו' (בראשית לה, ב), ואח"כ נאבד העושר בענין רע, וז"ש ובאלהיהם עשה שפטים.

ומכל מקום מעלת בני ישראל השלימים שאינם ממתינים עד עת התמוטט עניני עולם הזה, רק כשהוא בתוקף בעושר וכבוד וכל עניני עולם הזה בשלימות, אז מצד טוב בחירתו מניח ועוזב כל עניני כבוד ועושר ועסקי עולם הזה, ובוחר בעסק עולם הבא ובדרכי תורה, על הארץ תישן וכו' (אבות פ"ו). וז"ש ויסעו מרעמסס, ר"ל שלא נסעו אחר שהי' מתרוסס, רק בחודש הראשון ט"ו יום שהוא התגברות כח עבודה זרה הנ"ל, וכמ"ש **האלשי"ך** דף צ"ד פ' בא. וז"ש ממחרת הפסח, ששחטו הפסח, ויצאו ביד רמה לעיני כל מצרים, ר"ל שהי' תאוה לעינים, כל עניני עולם הזה הנקרא מצרים הי' מלא תאוות עולם הזה בשלימות, ומ"מ יצאו מגדר תאוה זו לידבק ברוחני, ואח"כ ראו מצרים מקברים וכנ"ל, אבל הם כבר ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכות.

ובזה מבואר כמה ספיקות שזכר **האלשי"ך**, א', ל"ל ויסעו מרעמסס, כי נסיעה ראשונה שיצאו ממצרים אין צריך להזכירה, שהיא מציאות יציאת מצרים. **ב**' ל"ל הזמן יציאה ט"ו יום וכו'. ג', מה זה ביד רמה שהזכיר פה, וגם לעיני כל מצרים. **ד**', ל"ל פה ומצרים מקברים וכו'. **ה**', מה ענינו פה ובאלהיהם עשה שפטים. **ו**', כפל ויסעו מרעמסס וכו'. **ז**', תחלה אמר ויסעו מרעמסס וגו', ואח"כ אמר ויסעו בני ישראל מרעמסס וכו', יעו"ש. ולדברינו מבואר הכל, שזה מעלת תואר ב"ני ישראל, שויסעו מרעמסס קודם שראו מצרים מקברים, והוא על דרך (תהלים קיב, א) אשרי איש וכו', ודרשו (ע"ז יט.) כשהוא איש וכו', ומפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) דרשו **בזוהר** וכו' (ח"ג פז:, רכז:), והבן.

•

בפסוק ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאוה ויסעו מקברות התאוה ויחנו בחצ(י)רות ויסעו מחצירות ויחנו ברתמה וכו' עד ויחנו בלבנה (לג, טו-כ). ויש להבין תואר שמות המסעות אלו שנזכר בתורה לדורות, מה נפקא מינה.

והנה מלבד הסוד הידוע לבאים בסוד ה', יש בו גם כן רמז ומוסר. ונראה לי שדרשו בש"ס (בכורות ה:) רפידים, שרפו ידם מדברי תורה וכו'. קשה, וכי בגנותן של ישראל דבר הכתוב.

ונ"ל דזהו שבחן, וכבר זכרנו מ"ש **בכתבים** פירוש הש"ס (כתובות יז.) מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, כי התורה שלומד כשהוא רשע עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי (תהלים נ, טז), וז"ש מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת תחלה, הקליפות, לשוב על מעשיו הרעים, תחלה סור מרע, ואח"כ ועשה טוב זה עסק תורה, שיהי' נחת רוח לשכינה הנק' הכנסת כלה וכו'.

ונראה שזהו מה שאמרו חז"ל (מכילתא בחודש א) ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני (שמות יט, ב), מה תלמוד לומר, הלא כבר נאמר (שם יט, א) ביום הזה באו מדבר סיני, אלא להקיש וכו', מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה, עיין בפ' יתרו, יעו"ש. ויש להבין זה גופא מנלן ביאתן למדבר סיני שהיה בתשובה. ועוד, מה נפקא לן בלמוד זה שהי' נסיעתן מרפידים בתשובה ג"כ, אם ביאתן למדבר סיני הי' בתשובה די בזה.

ולדברינו אתי שפיר, דיבואר קושיא חדא באידך, דהא מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, ואיך באו למדבר סיני ויחן שם נגד ההר (שמות יט, ב) לקבל התורה, ועל כרחך שכבר שבו בתשובה. וא"כ בא להקיש ג"כ מה ביאתן למדבר סיני הי' בתשובה כאמור, כך נסיעתן מרפידים מה שרפו ידם בדברי תורה, הוא בתשובה - ר"ל שישובו תחלה ואח"כ יעסקו בתורה. ומזה יצא להש"ס מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, וכפי' בכתבים הנ"ל.

והנה כדי לזכות בכתרה של תורה, צריך לילך בדרכי התורה, כמ"ש במשנה דאבות (פ"ו מ"ד), כך הוא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו', שהוא היפך תאות ותענוגות עוה"ז, כמו שנאמר (עי' בראשית ג, ו) כי ראתה כי תאוה היא לעינים, וזהו דרך כל עוברי עבירה, מה שאין כן ההולך בדרכי התורה ילך בטח לזכות לשכון בחצריך של עולם הבא.

ובזה יובן, ויסעו מרפידים, שרפו ידם בדברי תורה כדי לעשות תשובה, ואח"כ ויחנו במדבר סיני לקבלת התורה. ויצא לן מזה מוסר השכל לבטל ת"ת להוצאת המת, ואח"כ הכנסת כלה עסק התורה.

ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאוה. ר"ל, אחר שזכו שם במדבר סיני לקבל התורה, אז הלכו בדרכי התורה לקבר תאות עולם הזה, וז"ש ויחנו בקברות התאוה. ועי"ז זכו ויחנו בחצרות, כמ"ש (עי' תהלים סה, ה) לשכון חצריך וכו', ואחר שקישט את עצמו

זכה לשכון חצריך, וכשהולך במדריגה יותר מזה, אחר שקישט את עצמו לקשט גם כן את אחרים, להשפיע בתורת חסד שעל לשונו להשיב רבים מעון, אז זוכה שישבע מטו"ב ביתך, שגורם גם למעלה ישפיע צדיק יסוד עליון הנק' טוב, אל השכינה נק' ביתך, ומאותו הברכה והשפע נוצר תאנה יאכל (פריו) [פריה] הוא ג"כ.

אך בזה צריך אזהרה כשאומר תוכחת מוסר בשער בת רבים, שלא יעבור על לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט, טז). ועל פי זה ביארתי פסוקי תהלים סימן מ' (י-יא) בשרתי צדק וגו', שפתי לא אכלא וגו' ואמתך תמיד יצרוני וגו', וכאשר ביארתי בפסוק (במדבר כא, ו) וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, והוא על פי משל, ששלח המלך את בנו למדינה אחרת, ושלח עמו ב' עבדים. ובהאריך הזמן שכח הבן מלך נמוסי מלכות ונאף ורצח וגנב וכו', וחזר בן המלך להיות כאחד מהמוני עם. וברח ממנו עבד אחד והלשין אל המלך וכו'. ואח"כ חזר וברח עבד ב', והתחנן אל המלך איך לא חס על בנו שנעשה פחות שבפחותים על ידי שהרחיקו ממנו וכו'. וז"ש ויסעו מחצירות ויחנו ברתמה, לדבר לשון הרע כפירוש **רש"י**.

ועי"ז גורם מה שהוא עושה חטא קל כאלו, והמוני עם חטאין ופורצין גדר במעשה, וז"ש ויסעו מריתמה ויחנו ברימון, שהם הפושעים הנק' רימון, שהם פורצין גדר. וכמו **ששמעתי** כל שיש בידו למחות וכו' (שבת נד:).

אמנם עי"ז שהוא מחוייב בדבר, יכול להוציא הרבים ידי חובתן, להתחבר עמהם על ידי חטא קל זה ולהעלותן ולטהרן, וז"ש ויסעו וגו' ויחנו בלבנה, ללבנם מחטאם, וכמו שכתבתי בפ' פנחס, לפי שהיו השבטים מבזין אותו לכך יחסו אחר אהרן (סוטה מג.) יעו"ש, וק"ל.

אמנם בדרך הלצה נ"ל ויסעו מרפידים, כיון שפירשו מדברי תורה ורפו ידם מדברי תורה נעשה שונא לחכמים, וכמ"ש חז"ל (פסחים מט:) פירש קשה מכולם. ומיד יתקנא באלו העוסקים בתורה הנקרא סיני, ליתן דופי בהם, וז"ש ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני, ר"ל לדבר בת"ח הנק' סיני לזלזל אותן, וכאשר כתבתי משל לסוחר שהי' מקטין סחורתו בפני הלסטים, וביארתי שם על פי מ"ש **בזוהר** אל תראוני שאני שחרחורת (שה"ש א, ו) שלא יקנאו בהם, יעו"ש. ואחר שזלזלו הסחורה של עוסקי בתורה ועבודת ה', אז הותרה הרצועה להסיר תאוה מן החושקים בעבודת ה', וכמו שביארתי נאצו קדוש ישראל ועי"ז נזורו אחור (ישעיה א, ד). וז"ש ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאוה, שקברו התאוה שהיו חושקים ומתאוים לעבודתו ית'.

ואחר שקברו תאוה זו נסעו לחצרות, על דרך שביארתי פסוק (במדבר יג, יט) במחנים או במבצרים, כי ערי מבצר, שיש שם עץ לבא מפניך במצור (דברים כ, יט), כ' **בזוהר** (ח"ג רב.:) שיש שם תלמיד חכם שנותן להם עצה לשוב בתשובה, שהוא במצור מפני הפורעניות, יעו"ש. והיפך מזה ערי חצירות, שהולכין לתומם מבית לבית מחצר לחצר, איש כל הישר בעיניו יעשה. או יש לומר ויחנו בחצירות, שתמיד חונים בחצר השר, ושם אי אפשר בלי לשון הרע, וז"ש ויסעו מחצירות ויחנו בריתמה, על שם לשון הרע.

ומשם יסעו ויחנו ברימון פרץ, כי פושעי ישראל מלאים מצות כרימון (עירובין יט.). ור"ל שמוסיפין מצות, לומר מצוה להתגבר על ישראל אצל הפריץ, או למסור ממון ישראל זה לפריץ, וז"ש רימו"ן פ"ריץ.

ומשם כאשר יש לו שם ויד אצל פריץ, אז ויחנו בלבנה, מחזיק שאין בו שמץ חטא רק כולו לבן. ואז ויחנו בריסה, סרה דרכו מה', עד שנתמלא סאתו אז ויחנו בקהלתה כמו ויקהל עליהם קרח (במדבר טז, יט), לחלוק על משה, וכיוצא בזה לחלוק על עובדי הש"י.

ואז ויחנו בהר שפר, כי הצדיק נמשל היצה"ר אצלו כהר (סוכה נב.), ושפר נעשה, שנוטל זכיות הרשע, כמו שביארתי ויקח קרח וכו' (במדבר, טז, א), ונותן לו עונותיו, על ראש רשעים יחנו, ואז ויחנו בחרדה של גיהנם כמ"ש (בראשית כז, לג) ויחרד יצחק, שראה גיהנם (תנחומא ברכה א).

ובאבוד רשעים רנה ושירה, וז"ש ויחנו במקהלות, כמ"ש (תהלים סח, כז) במקהלות ברכו ה', לומר שירה ורנה. ואז ויחנו בתחת, איש תחת גפנו ותחת תאנו, או' ר"ל ואתן אדם תחתיך (ישעיה מג, ד), וכמ"ש (ישעיה יג, יב) אוקיר אנוש מפז.

ועל פי זה נבאר ש"ס דבבא בתרא פרק הספינה (עד.), אמר רבה בר בר חנה אמר לי ההוא טייעא תא אחוי לך טורא דסיני, אזלי וחזאי דהדרן ליה עקרבי וקיימן כי חמרי חיורתי, ושמעתי בת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר וכו'. עיין מזה בספר **יד יוסף** דף קל"ה ע"ב, יעו"ש.

ונ"ל דמצינו (כתובות קיא.) שהקדוש ברוך הוא השביע לישראל שלא ימרדו באומות ויצאו מהגלות, רק יסבלו הגלות עד עת קץ. אמנם שיש ג' מיני גלות, א' גלות ישראל מהאומות, ב' גלות הת"ח מאנשי המוני עם, כמ"ש רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו' (פסחים מט:). ג', גלות שלומי אמוני ישראל עובדי ה', מהלומדים שלא לשמה רק להתפאר ולכבוד, וכמ"ש במ"א שלום רב לאוהבי תורתיך (תהלים קיט, קסה), היינו הלומדים לשמה, אבל וכו', וזה הגלות קשה מכולם שהיא קשה מכולם, וכמ"ש **בזוהר**

שזהו שאור שבעיסה המעכב עבודת ה', מה שאין כן אינך וכו'. א"כ המוני עם יש להם גלות א', והלומדים ב', והכשרים ג'.

ובזה יובן רבה בר בר חנה אמר לי ההוא טייעא שהוא פנחס זה אליהו, שעושה שלום, וכן לעתיד הנני שולח את אלי' וגו' (מלאכי ג, כג), היפך הגלות, שהוא גלות ג' הקשה מכולן. **וז"ש** תא אחוי לך טורא דסיני, שהם הת"ח הנק' סיני כנודע, וגם שפל ברך כמו סיני. דהדרן לי' עקרבי, ר"ל שהם מסובבין בג' מיני גלות דהדרן לי' עקרבי העוקצין אותן, א' גלות בכלל האומה ישראלית מן האומות, ב' גלות מהמוני עם, וכמאמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור - ור"ל, כי נשיכת איש המוני אינו כנשיכת חמור, שכ' **בזוהר** (ח"ג ערה:) חמור ראשי תיבות חכם מופלא ורב רבנן וכו', כי הלמדן הנושך שהוא נשיכת חמור מפליא ברשעותו יותר, וכמ"ש **היעב"ץ** (אבות פ"ג מי"א) בשם **רבינו יונה**, ביאור פסוק (משלי יז, טז) למה זה מחיר ביד כסיל ולב אין וכו', שהחכמה שבו פועל רע יותר וכו'. ג' גלות מהלומדין שלא לשם שמים שנק' חמור, וביותר כשהם בגדר חסידה לבינה המראים חסידות, וכמאמר הש"ס דקדושין (סוטה כב:) אל תתירא מן הפרושים רק מן הצבועים, וז"ש וקיימן כי חמרי חוורתי, שהוא גלות החמור מכולן שנק' שאור שבעיסה דבוק בו.

וז"ש אוי לי שנשבעתי על גלות זה, שיסבלו התלמידי חכמים, הנוגע לו ביט[ו]ל עבודת ה', וז"ש אוי לי, ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי, כי יש הפרה, שלא היה כוונתו בשבועה זו על הנוגע בכבודו ית' ובעבודתו.

וז"ש שאמרו לו כל אבא ח"מרא, ר"ל כמו חמור הנ"ל השונאים לתלמידי חכמים עובדי ה', דהיה לך לומר מופר אם אתה מצטער בגלות הת"ח, שסובלים בעבודת ה' מהלומדים נביאי הבעל, אשר עבורם נחרב הבית כמ"ש (איכה ב, יד) נביאיך חזו לך שוא ותפל וגו'. **ואיהו** סבר דלמא שבועתא דמבול קאמר, ור"ל כי ענין מי המבול שנפתח ארובות השמים, הוא רמז לעולם התוהו קודם עולם התיקון בסוד ז' מלכים קדמאין לרוב חשקם והתמדתן בדביקות ועבודת ה' בטלו ממציאות ומתו. מה שאין כן אח"כ ויסכרו מעינות תהום רבה (בראשית ח, ב), שיהיה ע"י צנורות דקים לקיום העולם. וזהו השבועה (שם ט, טו) ולא יהיה המים למבול דייקא, שלא ירבו מימי השפע לרוב, רק כדי שיוכלו לסבול. וא"כ גם אלו הלומדין המבטלין לפעמים הוא לתועלת שיהיה יתרון אור מן החושך, וכמו **ששמעתי ממורי** ביא[ו]ר מדרש (בר"ר ג, י) וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א, ד), אלו מעשיהן של צדיקים וכו', יעו"ש, א"כ הביטול הוא התיקון, לכך

לא אמר מופר. ועיין מה שבארתי שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), גם הנגדיות והביטול הוא לתועלת, והוא יד פשוטה ממנו יתברך לקבלו וכו'.
ושפיר הבין רבה בר בר חנה, והבן מאוד רבה בר בר חנה, וסרה הקושיא בש"ס לרבה דא"כ אוי לי למה, לפי הנ"ל מבואר דלא קשה מידי, והבן.
תם ונשלם ספר במדבר בעזרת האל

דברים

אלה הדברים וגו' איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם, הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם וגו' (א, א-יג). ואגב נבאר פסוקי מגילת קינות (איכה א, א-ה) איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים וגו' בכה תבכה וגו' דרכי ציון וגו' היו צריה לראש אויביה שלו וגו'. והספיקות רבו.
ונ"ל דכתבתי דהקשה **הרמב"ן**, איך מהני תפלה עבור חבירו לשנות מרעה לטובה וכו'. ותירץ **מורי** יעו"ש. ושם כתבתי ביאור משנה וכשאני לעצמי מה אני וכו' (אבות פ"א מי"ד), דכל זה כשיש התחברות וכו'. ועל פי זה ביארתי והבדילו ה' לרעה וכו' (דברים כט, כ), יעו"ש, וביאור ש"ס הנהו בריוני דצערי' לרבי מאיר וכו' (ברכות י.). וביאור לרצונכם תזבחוהו וכו' (ויקרא יט, ה) יעו"ש. אמנם יש תקנה כאשר כתבתי ביאור סוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה, והיינו על ידי ממוצע שיש לו התחברות לכאן ולכאן וכו', יעו"ש. ובזה יובן איכה אשא לבדי, מאחר שאני לבדי בלי שום התחברות שלכם עמי, על ידי טרחכם ומשאכם וריבכם עמדי, א"כ איך אשא לבדי בסוד ו' כורע לגבי ה' להעלותה ולנושאה למעלה. וז"ש אשא, בסוד ארון נושא את נושאיו (סוטה לה:), מאחר שאינם רוצים להתחבר עמדי. לכך עצה יעוצה הבו לכם אנשים חכמים וידועים לשבטיכם, ר"ל אנשים ממוצעים שיש להם התחברות עמכם, כמ"ש וידע אדם את אשתו (עי' בראשית ד, כה). וז"ש וידועים וכו', ויתר הפסוקים מובן ממילא, וק"ל.
ובזה יובן איכה ישבה בדד העיר, ר"ל אנשי העיר שנשארו בדד בלי התחברות עם הצדיקים שבתוכה, וכל זה גרם שהיו רבתי עם, ר"ל רבתי בדיעות כמ"ש במדרש שם (איכ"ר א, ד). לכך היתה כאלמנה, ר"ל לא אלמנה ממש, רק כאלמנה שאינה בחיבור עם בעלה, כך הם לא התחברו עם הצדיקים שנקראו בעל ואיש, וזה גורם והבדילו ה' לרעה, וכנ"ל.

וה"נ מה שהיו רבתי בגוים שרתי במדינות, נהפך הגלגל והיו למס. וכמ"ש **האלשי"ך** פ' קדושים (ויקרא יט, לב) שרים בידם נתלו (איכה ה, יב), על ידם וכחם נתלו וסמכו, לכך פני זקנים לא נהדרו וכו', יעו"ש.

ומזה נמשך בכה תבכה בלילה, דכתבתי מ"ש **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ט ה"א) אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי שלום בארץ וגו' (ויקרא כו, ג-ו), הא השכר הוא לעולם הבא, ואיך אמר וכו'. ומשני באמת אין זה עצם השכר, רק שיזכו להיות פנוי לעשות הכנה לעולם הבא, וזוכה בזה ובבא, מה שאין כן בהיפך נטרד משניהם מעולם הזה ועולם הבא וכו', יעו"ש. וז"ש בכה תבכה בלילה, ר"ל בכיה כפולה בגלות הדומה ללילה, והם ב' מיני גלות, א' גלות הגשמי מן האומות, ב' גלות היצה"ר הרוחני, שהנשמה בגלות אצל היצה"ר, כמו **ששמעתי ממורי** קרבה אל נפשי גאלה וכו' (תהלים סט, יט), וזה נמשך מזה, שנטרד משניהם, ולכך בכי' כפולה בלילה, הגלות גרם שנטרדו מעולם הזה שלא יהיו פנוים לעשות הכנה לעולם הבא, ונטרדו מעולם הבא ג"כ. לכך דמעתה על לחיה, דדרשו חז"ל (חולין קלד:) לחיים וקבה, לחיים תחת תפלה שנאמר (תהלים קו, ל) ויעמוד פנחס ויפלל וגו'. והכי נמי עיקר דמעתה על לחי', היא התפלה ועבודת ה' שנתבטלו ממנו.

אין לה מנחם מכל אוהבי' היו לה לאויבים, לא מבעיא הצדיקים האוהבים אותן להדריכן בדרך הישרה שהם היו לה לאויבים, ר"ל שהם חשבו להצדיקים לאויבים, לכך אין לה מנחם מכל אוהביה. אלא אפילו הרשעים המדיחין אותם לרעה בכל עצות רעות, ונחשבו לאוהבים תחלה, עתה היו לה לאויבים כמ"ש (משלי כא, י) רשע לא יוחן בעיניו רעהו. ואפילו הש"י שנאמר בו (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, כל רעיה בגדו בה.

גלתה יהודה מעוני, ר"ל שלא רצו להתכנעא להש"י ולעובדי ה', וכפירוש **רש"י** פ' בא (שמות י, ג) עד מתי מאנת לענות מפני, כתרגומו לאתכנעא וכו', והיינו פני זקנים לא נהדרו וכנ"ל. ומרוב עבודה, ר"ל כי עבודה שבלב זו תפלה (תענית ב.), והיה עבודה זו למשא ולטרחא יתירה אצלם, וז"ש מרוב עבודה, כמ"ש (פתיחתא דאיכ"ר סימן י) קאים טרון כל יומא ולא לעי, אתי לאצלויי לעי וכו', שהיה המיעוט נחשב אצלם לרוב עבודה, מרוב עבודה נחשב אצלם.

ולפי שפרקו עול עבודת ומלכות שמים ניתן עליהם עול מלכות האומות, וז"ש היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רודפיה השיגוה בין המצרים. **דשמעתי**, הודאי שמו וכו' (פיוט וכל מאמינים), אבל הספק הוא חיצונות וקליפות, ודפח"ח. וז"ש מה שכל

רודפיה השיגוה בין בגשמי ובין ברוחני, לפי שהיו בין המצרים, שהיו בספק אם לאחוז במצר וגבול זה או במצר אחר שכנגדו.

דרכי ציון אבילות וגו', ר"ל דרכי ציון המצויינים בהלכה, שראוי להיות בשמחה כנודע, מה שאין כן כאן היו בעצבות ואבילות. מבלי באי מועד, כי אלו שהיה להם מועד וזמן לקבוע עיתים ומועד לתורה, לא באו. כל שעריה שוממין, ר"ל שערים המצויינים בהלכה, שוממין. וזה נמשך כי כהניה נאנחים, ר"ל כהני עובדי ה' נאנחין, כי מר לה, כי אלו הלוקין בה' הדבקים, מה שאין כן הרשעים הם בשלוה, כי דרך רשעים צלחה, ומזה רפו ידם בדברי תורה ועבודת ה' לעשות בעצבות.

היו צריה לראש, ר"ל אמנם באמת היו צריה המעיקים ומצירים הוא על דרך (שמות יד, י) ופרעה הקריב, וז"ש לראש, ר"ת לעשות רצון אבינו שבשמים, שהצרות מקרבין האדם לעבודת הש"י, וזהו היו צריה לרא"ש אויביה שלו ר"ל שאז שיודע זה שכל הצרות הם שלוחי רחמנא להתקרב אליו ית', והוא יד פשוטה לקבל שבים, ואז אחר ששב ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלימו אתו (משלי טז, ז), וז"ש אויביה שלו.

הגם די"ל דאיתא **בכוונ**[ו]**ת**, ר"ת וישם לך שלום (במדבר ו, כו) ר"ת שלו ג"כ יב"ק, למתק מוחין דקטנות על ידי מוחין דגדלות וכו', יעו"ש. וה"נ לפני גאון שבר, אחר הצרות וימי הקטנות יבוא הגדלות, וז"ש אויביה שלו, והבן.

ובדרך פנימי יש לומר, דכתבתי **בשם מורי**, כי השכינה נקרא אש אוכלה, וצריך לחברה לאש חוורא וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, איכה ישבה בדד העיר, ר"ל איך ה' ישבה בדד, השכינה עיר דוד ה' אחרונה, שלא הי' בחיבור עם דודה עם יה"ו, מה שהיתה תחלה רבתי עם, ר"ל רבתי בדיעות, לחבר על ידי הדעת בין הקצות, ועתה היתה כאלמנה, גלמודה מבעלה.

וזה גרם, מה שהיו רבתי בגוים שרתי במדינות, כשידעו ליחד קבה"ו, שהי' רבתי בדיעות, ומעתה שנשארה בדד גרם להם שהיו למס.

בכה תבכה בלילה, ר"ל שנשארה כלילה בלי חיבור היום, זה גרם בכיה כפולה, בגשמי וברוחני, למעלה ולמטה כאמור. עד לבסוף השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם (איכה ה, כא), ר"ל כאשר יהי' ה' אחרונה בחיבור ג' אותיות ראשונות, ומה שהי' איך ה' ישבה בדד, ועתה השיבנו יהוה, על ידי שנשובה, אח"כ יחדש ימינו כקדם, והבן, והשם יכפר.

•

בפסוק אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן וגו', במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצירות ודי זהב וגו' (א, א). והספיקות עם ביאורן כתבתי לעיל.

ונבאר סיום ש"ס מסכת כתובות (קיב:) עתידין אילני סרק שיטענו פירות וכו'. וכעת נ"ל, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס (ברכות יז.) חכמי יבנה שאמרו אני בריה וחבירי בריה וכו', כשם שהוא משכים למלאכתו כך אני משכים למלאכתי וכו'. והענין, **דשמעתי ממורי** זלה"ה יתרון האור הנמשך מן החושך וכו', ודפח"ח. ויש בכלל זה יתרון האור הנמשך מן חושך של עצמו, או מחושך של זולתו, וזה ביאור פסוק (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכו', יעו"ש שהארי כת' בענין זה.

והעולה מזה, כי תענוג התמידי אינו תענוג בעצם, כי אם התענוג שנקרא אור הנמשך מן החושך, והיינו כי יש קטנות וגדלות בעולמות העליונות, וכן באדם החיות רצוא ושוב, כי יש זמן שהוא עובד ה' בתכלית השלימות, ויש זמן שאינו עובד ה' רק מצד ההכרה וההכרח, שזה נקרא אילן סרק שאינו עושה פירות. מכל מקום אחר שיוצא מבחינה זו שנק' קטנות ונכנס בגדלות, אז יש יתרון האור מן החושך, שעל ידי החשך שהי' לו תחלה יש עכשיו יתרון אור בתענוג יותר, ואז נעשה כסא זה לזה, ונקרא עושה פירות.

ובדרך פנימי נ"ל, כי נודע מ"ש **בפרי עץ חיים** הלכות פסח (פ"ז) בסוד הכרפס, שהוא קטנות ראשון גימטריא **שי"ן** שעולה במספר ש"ס וכו', יעו"ש. ובזה יובן עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, כי סר"ק גימטריא כרפ"ס, שהוא גימטריא שי"ן, בחי' קטנות ראשון תואר חשך, ויש יתרון לאור הנמשך מן החשך שנעשו כסא זה לזה, א"כ גם אילני סרק עתידין לעשות פירות, כי זה גורם לזה, שהוא בחינת ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, והבן.

ובזה יובן אלה הדברים אשר דבר רבן של כל נביאים הוא משה, אל כל ישראל שהיו דור דעה, וגם כולן יחד, ודאי היו דברים נעלמים. והוא שכוונתו לחזק לבם בעבודת השי"ת, בין שיהי' מבחי' קטנות או גדלות שלא יתמוטט, וז"ש במדבר בערבה, ר"ל גם שיש זמן שאדם דומה למדבר שומם שאין יכול לעבוד עבודת ה', והיינו בחי' ימי הקטנות שנק' אז אילן סרק שאינו עושה פירות, מכל מקום אחר זמן שיבוא לבחי' הגדלות שנק' בערבה, שערבה עליו יותר התענוג הנמשך לאור מן החשך, אז נעשה כסא זה לזה, וגם אילני סרק נקרא עושה פירות, והבן.

ונודע מ"ש **בזוהר** (ח"א עג.) כי לפעמים נקרא ארץ כנען ולפעמים ארץ ישראל, והטעם וכו'. וה"נ כשהוא בקטנות נקרא ארץ כנען, ובגדלות נקרא ארץ ישראל. וא"כ אתי שפיר,

עתידין אילני סרק כשבא לבחינת ארץ ישראל שהוא ימי הגדלות, אז גם אילני סרק יעשו פירות, והבן.

עוד יש סוג ב' בבחינת עבודת ה' ונקרא מול סוף, דכתבתי במקום אחר **דשמעתי בשם מורי** זלה"ה טעם שניתן רק מ"ט שערי בינה למשה ולא שער החמשים (ר"ה כא:), ותירץ כי שער החמשים הוא חוזר ומתחיל נ' שערים למעלה מזה, וכן למעלה למעלה עד אין סוף, כי שנת חמשים דיובל עולה לכאן ולכאן וכו' (ר"ה ט.), ודפח"ח.

והוא על דרך שכתוב **בספר יצירה** (פ"א מ"ה) נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן וכו'. והענין דכתבתי ביאור פסוק (דברים כח, יג) והיית רק למעלה, ל"ל רק, ונ"ל כי גלגל חוזר בעולם (שבת קנא:), וכשהוא למעלה אז הוצרך לירד למטה כפי סדר הגלגל, וז"ש והיית רק למעלה ולא למעלה ממש, ואז אין צריך לירד, וק"ל. וז"ש נעוץ סופן בתחילתן, כי כשהוא בסוף דהיינו למטה, אז אין חשש שירד למטה יותר, כי אין לו מקום לירד יותר, רק מוכרח לעלות כפי סדר הגלגל, א"כ אתי שפיר נעוץ סופן בתחילתן, והבן.

א"כ יש לאדם להתחזק ולעמוד על עמדו בעבודת ה' גם כשרואה שהוא בתכלית הירידה, מ"מ כשיתן לב כי נעוץ סופן בתחילתן, א"כ לעולם לא ימוט.

ובזה יובן מול סוף, הכוונה לחזק לב עובדי השי"ת, גם שרואה עצמו שהוא בסוף המדריגות, מ"מ הלא נעוץ סופן בתחילתן, א"כ הוא מול סוף, כי הראש הוא נגד ומול סוף, והבן.

עוד יש סוג ג' בבחי' עבודת ה', ונקרא בין פארן ובין תופל. דכתבתי במקום אחר דשמעתי מפי **החסיד המפורסם מוהר"ן זלה"ה**, גם שהחיות רצוא ושוב ויש זמן שאדם הוא בבחי' הקטנות, מ"מ הלא יש בחי' שלומי אמוני ישראל שהם בבחי' הגדלות, ומצד האחדות והתחברם יחד א"כ במקום קטנות יש שם גדלות, וזה כלל גדול שלא ימוט לעולם, והבן, ודפח"ח. ונ"ל דאמרו חז"ל (יבמות קיד.) להזהיר גדולים על הקטנים וכו', ר"ל שיתחברו גדולים וקטנים אז לא ימוטו, וק"ל.

ובזה יובן בין פארן ובין תפל, כי ימי הקטנות נק' תופל, וימי הגדלות נק' פארן, ומצד האחדות הוא מחובר תמיד בין פארן ובין תפל, וא"כ לא ימוט לעולם, והבן.

ושפיר אמר משה רבינו רבן של כל ישראל ג' כללים אלו הצריך לכל ישראל בעבודת ה', שלא ימוטו בין בימי הקטנות ובין בימי הגדלות, והבן.

•

עוד י"ל אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו' (א, א). ונבאר מדרש (איכ"ר א, א) ג' נתנבאו בלשון איכה, משה אמר (דברים א, יב) איכה אשא לבדי וגו', ישעי' אמר

(ישעי' א, כא) איכה היתה לזונה, ירמי' אמר (איכה א, א) איכה ישבה בדד העיר. משל למטרוניתא שהי' לה ג' שושבי[ני]ן א' ראה אותה בשלותה וכו'. ויש להבין, **א**' מנינא ל"ל. **ב**' מה ענין זה לזה.

ונבאר הפטורה זו, חזון ישעי' אשר חזה על יהודא וירושלים וגו', שמעו שמים והאזיני ארץ וגו', בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי ידע שור קונהו וחמור וגו', הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' נאצו קדוש ישראל נזורו אחור, על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי מכף רגל ועד ראש אין בו מתם וגו', ארצכם שממה עריכם שרופות אש וגו', ונותרה בת ציון כסכה בכרם וגו' עד ואשיבה שפטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך קרי' נאמנה וגו' (ישעיה א, א-כו). והספיקות רבו.

ונראה המשך פסוקי מגלת איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה, רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס, בכה תבכה בלילה וגו', גלתה יהודא מעוני ומרוב עבודה היא ישבה בגוים וכו', דרכי ציון וגו', היו צריה לראש אויביה שלו וגו' (א, א-ה). והקשה **האלשיך** הלא יותר ראוי לקונן על צרת העם על חללי עמי, ולא על העיר וכו'. ושאר הספיקות.

ונ"ל דשמעתי ממורי משל לסוחר אחד שהיה בים, והיה סוער הים והולך למאוד עד סכנת מיתה, אז הסוחר עמד בתפלה שינצל בזכות אשתו הצנועה. והיה שם עכו"ם עובד ע"ז, ותמה על הסוחר שהתפלל עבור זכות אשתו. והשיבו שבאמת ראוי להפליג בשבחה.

ואמר זה עכו"ם אני אלך ואפתנה, ואיזה אות אתה מבקש ממנה, והשיב שיש לה טבעת א' חשוב על ידה, ואם יביאנו אזי ידע וכו'. והסכימו על איזה קנס, שיתן כל אחד סחורתו לזה שכנגדו שינוצח.

והלך אצלה לפתותה, ולא יוכל להתקרב אצלה כלל, וחזר ובא אלי' כמה פעמים באומרו שיש לה סוד מבעלה ולא השגיחה עליו, עד ששכר את שפחתה לגנוב ממנה הטבעת זה בכמה תחבולות שעשה ועלתה בידו, ובא עם טבעת זה הסימן לבעלה ולקח הסחורה ממנו ובא בספינה ריקנית אל ביתו, ובשמעה האשה מביאת בעלה אז קשטה את עצמה ויצאה לקראתו בדברי ריצוי ואהבה שהיה ביניהם מאז וקדם, וכל זה לא נכנס באזניו, והיתה תמה עליו ולא ידעה על מה ולמה זז מחיבתה ואהבתה, ובא עמה לביתה ולבו בל עמה.

וסיבב הדבר עד ששלחה מעל פניו בספינה על הים בלי מנהיג, רק הבעל כסות ולשון שינה כאילו הוא מלח א' ממנהיגי ספינה לבדו, והלכה בספינה כמה ימים בלי מאכל ומשתה, והתחננה מזה המלח שיתן לה מעט אוכל להשיב נפשה, ואמר אם תנשק אותי אזי אתן לך וכך עשתה בהכרח, ואח"כ תבעה לתשמיש וכו'.

ויהי היום באה הספינה לחוף הים וזרקה הספינה וקפצה ליבשה וביקשה אוכל, ומצאה ב' אילנות א' שהאוכל ממנו נעשה מצורע, וב' האוכל ממנו נתרפא מצרעתו, ולקחה זה בתרמילה עד שבאה לבית המלך בדמות איש, והוצרך שם לרפואה זו, והיא עשתה רפואה ונתנו לה הון רב.

וחזרה לביתה ומצאה לבעלה, והתרעמה עליו מה שעשה לה, ושילחה מביתה בספינה עם מלח אחד מכוער והוצרכה לנשקו ושאר דבר מכוער עבור גודל צער אכילה וכו'. והבעל שמח בלבו על גודל תערומותה וצניעותה, וחקר הבעל וימצא הדבר ששקר ענה בה העכו"ם שגנב טבעתה, ונתברר הדבר, ואז עשה בו שפטים וכו'.

והנמשל מובן בכל עניני עולם הזה מימות החורבן עד ביאת משיחנו, במהרה בימינו א"ס, [כי **מורי** עשה עליות נשמה וראה איך מיכאל אפוטרפסא רבא דישראל, המליץ עבור ישראל, שכל חוב שלהם הוא הכל זכות, כי כל שעושין פסלנות ושאר דברי חוב, הכל כדי שיוכל לעשות שידוך עם ת"ח, או לעשות צדקה וכיוצא בזה, הכל מוכרחים וכו']. ואשה צנועה היא השכינה, בסוד אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד). ונתקנא הס"ם ואמר עכשיו שיש להם בהמ"ק וקרבנות, אבל אם תרצה לנסותן תחריב הבית המקדש ואני אפתנה כביכול וכו'. ועל ידי השפחה גנב הטבעת, הם סוד גורל ב' השעירים א' לה' ואחד לעזאזל, ועל ידי החטא עלה בשמאל וכו' ונחרב הבית, וכמו שכתב **הרמב**"ן וכו'. ושלחה בספינה, וכביכול הש"י שינה את עצמו בתוך שם קדוש **סאל** וכו'. וזה סוד הוידוי - תרעומות השכינה אליו ית' איך שהוכרחה וכו'. ואח"כ הוברר הדבר ששקר ענה בה, ואז זבח לה' בבצרה וכו' (ישעי' לד, ו), ודפח"ח. והמשל הזה נוקב ויורד, והבן.

ובזה יובן (מדרש) [מדרש] הנ"ל, אמר רבי לוי משל למטרונה שהיו לה ג' שושבינין, א' ראה אותה בשלותה, זה משה, ואמר איכה אשא לבדי טרחכם וגו'. י"ל, השכינה הנק' כה, ותמה אי כה אשא לבדי טרחכם, שהשכינה לבדה נושא משאת בני ישראל לכפר עונ[ו]תם על ידי קרבן שהי' מקריבין בכל יום (עי' במ"ר כא, כא), כמ"ש (משלי לא, א) משא אשר יסרתו אמו, והבן.

ישעי' ראה אותה בפחזותה, אמר איכה היתה לזונה, שנתנה לנסותה ונחשבה לזונה כמו במשל הנ"ל. וז"ש לשון תימה, אי כ"ה השכינה נחשבה לזונה כביכול, ובאמת עדיין היא קרי' נאמנה. ובזה מבואר הספק, דהל"ל איך קרי' נאמנה היתה לזונה, דמשמע וכו'. **ירמי'** ראה אותה בנוולה, אחר ששלחה מעל פניו בספינה וכו', ואמר איכה ישבה בדד, ור"ל אי כה, השכינה הנק' כה, ישבה בדד מבעלה, העיר רבתי עם היתה כאלמנה, ולא אלמנה, בסוד ואנכי אסתיר פני (עי' דברים לא, יח) כמו משל מלח הנ"ל, כי באמת הוא עמנו תמיד בסוד והוא אסור בזיקים וכו' (ירמיה מ, א), וכל המשך הפסוקים יובן ממילא על גלות השכינה, והבן.

ועל דרך הפשט י"ל איכה אשא לבדי טרחכם וגו', דבארתי פסוק פ' יתרו (שמות יח, יד) מדוע אתה יושב לבדך וכל העם וגו' איעצך ויהי אלדי' עמך. דכ' **התוספות** בסנהדרין (יז. ד"ה והם) אדני משה כלאם הטל עליהם צרכי ציבור וכו', וכ' התוספות פי' כלה נבואתן וכו', עיין במקום אחר מזה.

ובזה יובן איכה אשא לבדי, ר"ל מאחר שאני נשאר לבדי בלי השכינה, והטעם על ידי טרחכם ומשאכם שמוטל עלי טורח צרכי ציבור שאז כלה הנבואה, וכנ"ל. וא"כ איכה אשא לבדי טרחכם, וק"ל.

•

בפסוק ואמר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ה' אלהיכם הרבה אתכם וכו' (א, ט-י). ופירש **רש"י** לאמר - מהו לאמר, אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא. הרבה אתכם - הגדיל והרים אתכם על דייניכם וכו'. בפסוק (יב) איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם, ופירש **רש"י** וכו'. והוא תמוה. ונבאר מדרש איכה (א, א) משל למטרוניתא שהי' לה ג' שושבינים וכו', משה רבינו ע"ה אמר איכה אשא לבדי, ישעיה אמר (ישעיה א, כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה, ירמיה אמר (איכה א, א) איכה ישבה בדד העיר וגו'. והספיקות עם ביאורן כתבתי במקום אחר.

וכעת נ"ל, דכתבתי לעיל, ביאור פסוק (במדבר יא, יד-יז) לא אוכל לבדי שאת את העם הזה וגו', והשיבו הקדוש ברוך הוא לך ואספת וגו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו'. וביאור ש"ס דכתובות (קיב:) עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות. והעולה משם, כי אמר הקדוש ברוך הוא לאמר - בשבילכם נדבר עמי וכו', כי כללות רוח ישראל נכלל ברוח של משה רבינו ע"ה, והם נושאין את נושאיו, כי רוח החיה באופנים (יחזקאל א, כא), והבן.

ובזה יובן ואומר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם. הכוונה אחר שהודיע השי"ת למשה ענין לאמר כנ"ל, אז הודיע משה ענין זה לישראל, וז"ש ואומר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם, כי מאחר שנאמר לי מפי הקדוש ברוך הוא לאמר, מזה תדעו חבתכם לפניו ית', כי מצידי לא אוכל לבדי שאת אתכם רק על ידי סיוע שלכם שיש בי, אז אוכל שאת אתכם, וז"ש כי הרבה אתכם, הכוונה כי הגדיל והרבה קדושה רבה שיש בכם, השפיע זה על דייניכם, כדי שיוכלו עי"ז לשאת אתכם, אבל מצד עצמי ודאי לא אוכל לבדי שאת אתכם, והבן.

והנה מבואר **בכתבים** (לקוטי תורה) פ' ואתחנן, בפסוק (דברים ג, כו) ויתעבר ה' בי למענכם וז"ל: סוד הענין, כי הלא הש"י נתן חכמה בפרנס הדור כפי זכות הדור, וכאשר חטאו ישראל גרמו שיחזור משה לקטנותו בסוד העיבור, והפסיד שאר הארה שהי' לו, וזהו ויתעבר ה' בי למענכם וכו', יעו"ש. א"כ מבואר, כשחוטאין ישראל נסתלק חלק הקדושה שלהם שהי' בראש הדור דהיינו במשה רבינו ע"ה, ואז נשאר באמת לבדו, כי גם משלו הפסיד לפי הכתבים הנ"ל, כמש"ה ויתעבר ה' בי למענכם וכנ"ל.

ובזה יובן איכה אשא לבדי, כי אחר שנסתלק הקדושה שלכם ממני ונשארתי לבדי בלי שום סיוע מכם, אז אמר איכה אשא לבדי, והוא על ידי טרחכם ומשאכם וריבכם, שאתם רוגנין וחוטאים נגדו ית', והבן.

ובזה יובן מדרש הנ"ל, איכה ישבה בדד העיר רבתי עם, משל למטרוניתא שהיה לה ג' שושבינים וכו'. כי בא המדרש לפרש כוונת הפסוק, שהנביא הי' מקונן על העיר ולא על העם שבתוכה, שמצאוהו רבות רעות וצרות, וכמדומה שזה הקשה **רבי משה אלשיך**.

ונ"ל כי מצינו כי ראש העיר נקרא עיר, כמ"ש (מלכים א ח, טז) ואבחר בעיר בדוד וגו'. וז"ש איכה ישבה בדד העיר רבתי עם, כי העיר שהוא אדם ראש העיר, שהי' נכלל בו רבתי עם, רוח קדושה של כללות העם, ועכשיו על ידי חטאם ישבה העיר בדד, שנסתלק ממנו כללות הקדושה של רבתי עם.

והי' בזה ג' זמנים חלוקים, כי בימי משה רבינו ע"ה עדיין לא נסתלק רק נתנבא על העתיד איכה אשא לבדי אם יסתלק, וז"ש איכה אשא לבדי לשון עתיד, ולא איכה אני נושא, כי נשמת משה נתגלגל בכל דור ודור כמבואר **בתיקוני זוהר**. וישעיה אמר איכה היתה לזונה, שסרה ממנו, שלא רצה להתחבר עמו, כזונה שסרה מבעלה, ועדיין קריה נאמנה, שהעיר עדיין נאמנה, שלא נסתלק וכו'. ובימי ירמיה כבר נסתלק, ואמר איכה ישבה בדד העיר רבתי עם כאמור, והבן.

ואתחנן

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, אדני ה' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, אעברה נא וארא את הארץ הטובה וגו' ויתעבר ה' בי למענכם וגו' (ג, כג-כו). והספיקות רבו, **א**' בעת ההיא ל"ל. **ב**' לאמר אין לו שייכות, כי אינו לאמר לזולת. **ג**' תואר שני שמות אלו למה, א' שם אדנ"י וב' הוי"ה בניקוד אלהים. **ד**' אתה החלות מהו. **ה**' מי אל בשמים אשר יעשה כמעשיך, משמע שיש אל זולתו ית' ח"ו רק שאינו עושה כמעשיו וגבורותיו. **ו**' אעברה נא, תיב(ו)ת נא מיותר. **ז**' ההר הטוב, על איזה הר מדבר. **ח**' ויתעבר ה' בי למענכם, הוא סותר פסוק (במדבר כ, יב) יען לא האמנתם בי. כל זה הקשה **רבי משה אלשיך**.

ונ"ל דכתבתי קושי' העולם, למה צריך דבור בתפלה, כי השי"ת יודע מחשבות. ושמעתי תיר[ו]ץ, כי צריך דבור כדי לעשות כלי להמשיך השפע בתוכה למטה וכו'. ובזה ביארתי משנה (עוקצין פ"ג מי"ב) לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וכו'.

אמנם המתפלל שיזכה לדבק במחשבתו בו ית' ואין צריך הורדת השפע, אפשר דתפלה זו סגי במחשבה.

ובזה יובן, ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, הכוונה כי רק בעת ההוא ואתחנן התפלה לאמר, במחשבה ולא בדבור, שתפלה זו אין צריך כלי להוריד השפע, כאשר יבואר אח"ז. **אבל** בשאר הזמנים ראוי לסדר התפלה באופן זה, אדנ"י יהו"ה בניקוד אלהים. והענין, דכתבתי ביאור פלוגתא **הרמב"ם והרמב"ן** אי תפלה דאורייתא או דרבנן, והעולה משם דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי תפלה צריכה דבור וכוונה שהוא מחשבה, ואז היא דאורייתא, מה שאין כן בלא מחשבה וכו', יעו"ש. וא"כ משה רבינו ע"ה למד דעת העם בענין סדר התפלה שצריך דבור, שהוא בחי' אדנ"י שהוא מלכות, וגם צריך כוונה ומחשבה שהוא בחי' הוי"ה בניקוד אלהים, שהוא בחי' בינה עולם המחשבה כנודע.

וגם לפי **ששמעתי ממורי זלה"ה** הן בסדר הלמוד הן בתפלה, אם הוא מבין פירוש המילות בתפלה ומבין פשט ההלכה בלימודו, אז מקשר מלכות שהוא דבור אל הבינה שהוא מחשבה, ודפח"ח. וז"ש אדנ"י יהו"ה שיהא מקשר הדבור אדני אל המחשב[ה] שהוא הוי"ה בניקוד אלהים, והבן.

אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה. **דשמעתי** ביאור פסוק הוא ינהגנו עלמות (תהלים מח, טו) על פי משל וכו' יעו"ש. וז"ש אתה החלות להראות את עבדך את גדלך תחלה, ואח"כ ידך החזקה והגבורה, שילך מעצמו כדי ליטול שכרו, ובזה כתבתי ביאור מדרש (במ"ר כא, א) בדין הוא שיטול שכרו וכו', יעו"ש.

כי מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, דכתבתי במקום אחר ביא[ו]ר ש"ס (ב"ב עד.) תא אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיע אהדדי. על פי מה ששמעתי **ממורי זלה"ה** כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט, י), ובזה מקשר הגשמי ברוחני, וזהו דנשקי ארעא ורקיע אהדדי וכו', יעו"ש.

וז"ש אשר מי אל בשמים ובארץ, לקשר ארץ הגשמי בשמים הרוחני, וגם אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, כי נודע הדין הוא בעשי' בחי' אדנ"י דינא דמלכותא דינא, וכדי למתק הדין הוא בשרשי הדין כנודע, והוא פלאי ולמתק הדין והגבורה על ידי הגבורה עצמה, וז"ש אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, למתק דין אדנ"י שבעשי', על ידי שורש הדין שהוא הוי"ה בניקוד אלהי' בינה, דדינין מתערין מינה.

וזה רמז משה רבינו ע"ה אדנ"י הוי"ה בניקוד אלהים, למתק הדינין בשרשן, כאשר ביאר עצמו בסוף הפסוק אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך. כך הוא סדר התפלה הנהוג ברוב הזמנים. מה שאין כן בעת ההוא הי' התפלה רק לאמר במחשבה, והטעם, שהי' מתפלל אעברה נא, כי תואר נא הוא אן, כמו שכתבתי במקום אחר ולאן אתה הולך (אבות פ"ג מ"א), באופן שהי' מתפלל שיזכה להתפשט מעבר הגשמי, וראה את הארץ הטובה שהוא הרוחני שכולו טוב, שיזכה לדבק שם, כי ראי' הרוחני הוא הידיעה והדביקות, כמ"ש **בזוהר** פ' וארא (כג.:) בפסוק (עי' שמות ו, ג) וארא אל האבות ושמי ה' לא נודעתי להם, ומבואר **בדרשות הר"ן** (דרוש רביעי) ששאל אחד, הידעת מהבורא ית', והשיבו אם ידעתיו היתיו.

ויתעבר ה' בי למענכם, **דשמעתי ממורי זלה"ה** פירוש הש"ס (ברכות יז:) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, שעושה שביל וצינור להשפיע שפע ברכה לעולם, ודפח"ח. וה"נ במשה רבינו ע"ה צריך דבור בתפלה כדי לעשות כלים להמשיך שפע לעולם, וז"ש למענכם לא שמע אלי בתפלה על ידי המחשבה.

ויאמר ה' אלי (עוד) אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. הכוונה, גם אם ירצה לדבר ענין תפלה זאת שיזכה לדבק למעלה, ובזה לא יוכל להתחבר עמהן, כמו שכתבתי ענין זה במ"א, ולכך לא תוסף דבר אלי בדבר הזה, אפילו על ידי דבור, והבן.

•

בפסוק את בצר במדבר וגו', וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (ד, מג-מד). והוא תמוה מה ענין זה לזה.

ונ"ל דכתבתי דהקשה **הרמב"ם** אם המזל מחייב שיהי' שופך דם א"כ אין עונש, ולמה יהרג במזיד וגלות בשוגג. ומכח זה סבירא לי' להרמב"ם דאין המזל מחייב דבר וכו'. והרב **מהר"י בן שושן** תירץ, כי נשמתו הוא למעלה מגלגלים וכו' יעו"ש.

ולי נראה דכתב **בזוהר** פ' פנחס דף רמ"ו ע"ב וז"ל: ת"ח כל בריין דעלמא קודם דאתייהיבת אורייתא לישראל הוי תליין במזלא ואפי' בני חיי ומזוני, אבל בתר דאתייהיבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דכוכביא ומזלא, ודא אוליפנא מאברהם וכו', וז"ש (בראשית טו, ה) ויוצא אותו החוצה וכו', ובגין דא כל המשתדל באורייתא בטיל מיני' חיובא דכוכביא ומזלא אם עוסק לשמה לקיים פקודהא וכו', מה שאין כן עמי הארץ וכו' דלא אתבטל מנהון חיובא דכוכביא ומזלי וכו', יעו"ש.

ובזה יובן, כי הפסוק עצמו ביאר קושיית הרמב"ם ותירוצו, כי אמר את בצר במדבר וגו' ואת גולן בבשן למנשי, והם ערי מקלט לנוס שמה ההורג לנפש בשגגה. וקשה קושית הרמב"ם הנ"ל, מאחר דאתיילד במזל המחייבו להיות שופך דם, אנוס הוא ואין ראוי לעונש במזיד מיתה ובשוגג גלות. לכך משני הפסוק עצמו וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, א"כ מצד התורה בטיל מנהון חיובא דכוכביא ומזלי, לכך שפיר תיקן משה ערי מקלט, והבן.

•

בפרשה ואתחנן, ועל פי הדברים הנ"ל נבאר פסוקים בפ' זו, שמע ישראל וגו' ואהבת וגו' ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך וגו' (ו, ד-ח). והספיקות עם ביאורן זכרן **רבי משה אלשיך**.

א' איך יתייחס אהבה בין אדם חומר קרוץ ובין השם, כי אהבה לא תתהוה אלא בין ב' בחינות שוים. גם ושננתם לבניך, הל"ל ולמדתם. גם למה פרט ד' דברים, בשבתך ובלכתך בשכבך ובקומך.

וביאר, כי האדם מצד שיש בו נפש רוח ונשמה הוא חלק אלוה ממעל, שייך לאהבה אותו יתברך בהן, וזהו ובכל נפשך שמרבה רוח ונשמה. וגם ע"י נר"נ מתקשרים העולמות, ויוכל להוריד השפע מעולם העליון שמשם נשמתו, לעולם המלאכים שמשם הרוח, ובעולם הגלגלים שמשם נפש, עד עולם השפל שמשם גופו וחומרו.

והיו הדברים האלה על לבבך ושננתם לבניך, הכונה, כי זה כלל גדול, אם הדברים יוצאים מהלב אז נכנסים אל הלב וכו', וז"ש והיו הדברים על לבבך, אז ושננתם לבניך וכו'. ורמז

זה מרומז (זכריה יד, ח) חצים אל הים הקדמוני וכו', ומפורש **בזוהר** (ח"ג קעא.) שאלת הינוקא ותירוצו, כי המקור היוצא מהעיין מן מקום גבוה וכו', והבן.

ודברת בם, שתקדש בם במחשבה ודבור ומעשה, והיחל בדבור שיש בו ד' בחינות, בשבתך בביתך וגו', כי בשבתך בביתך הוא למעלה עולם העליון. ובלכתך בדרך, הוא בעולם הזה התחתון. ובשכבך, בקבר. ובקומך, בתחיית המתים. דוגמת ד' בחינות אלו יש באדם בשינה ובקימה וכו'.

וקשרתם לאות על יד(י)ך, כי הקיבור(ו)ת שהוא מניח תפלין הוא כנגד הלב, רמז לקשר הכוונה שבלב עם מעשה היד, ולא תהי' מעשה בלי כוונה או כוונה בלי מעשה וכו', יעו"ש שהאריך.

ולדברינו הנ"ל מבואר, כי ד' בחינות מרומז, ג' הוא בחי' הקטנות הנ"ל, ד' הוא בחינת הגדלות, וז"ש בשבתך בביתך, כי כאשר הנשמה בביתו אז היא בחינת הגדלות, כמו שכתבתי מזה במ"א ביא[ו]ר ש"ס (פסחים ד.) בשעה שבני אדם מצוין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה וכו', יעו"ש.

ובלכתך בדרך, כי דר"ך הוא מספר ב' פעמים הוי"ה אלה"ים, ולדברינו יש רמז בחי' קטנות וגדלות ראשון, ובחי' קטנות וגדלות שני, כי בחי' הקטנות הוא אלהים ובחינ' גדלות הוא שם הוי"ה כמבואר **בכתבים**, וזהו בחינת במדבר בערבה, כי בחי' הקטנות שנק' מדבר הוא בחי' אלהי"ם, ובחי' הגדלות שנק' בערבה הוא בחי' שם הוי"ה, כי יתרון האור וכו'.

ובשכבך ובקומך, הוא בחי' נעוץ סופן בתחלתן (ספר יצירה פ"א מ"ז), כי הירידה נק' ובשכבך, והעלייה נק' ובקומך, ונעוץ סופן בתחילתן.

וקשרתם לאות על יד(י)ך, יד כה, שהוא בחי' המוני עם בחי' הקטנות, כאשר יתחברו ויתקשרו מצד האחדות עם שלומי אמוני ישראל שהם לטוטפות בין עיניך, כי נק' עיני העדה, א"כ במקום קטנות יש גדלות. ובזה יתחנן אדם לעמוד על עומדו על התורה ועל העבודה, ולא ימוט לעולם, והבן.

•

מצוה - שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (ו, ד).

ותחלה נתרץ ש"ס דחגיגה דף ד' (ע"א) ברבי אלעזר בן עזרי' שדרש כו', ועוד דרש בה את ה' האמרת היום וה' האמירך היום (דברים כו, יז-יח), אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה לכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה לכם

חטיבה אחת בעולם דכתיב (שמואל ב ז, כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וכת' **תוספות** בזה (ד"ה ומי) ומי כעמך ישראל, אמרינן במדרש, ג' מעידין זה על זה הקדוש ברוך הוא וישראל ושבת, הקדוש ברוך הוא וישראל מעידין על שבת שהוא יום מנוחה, ישראל ושבת מעידים על הקדוש ברוך הוא שהוא אחד, הקדוש ברוך הוא ושבת מעידין על ישראל שהם גוי אחד באומות, ועל זה סמכו לומר אתה אחד במנחה בשבת, ע"כ. **ובערוך** (ערך חטב) הגירסא, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם הזה, ואני בעולם הבא. והספיקות יפרטו לבסוף.

ונ"ל כי עיקר ותכלית כל התורה והמצות ועבודת התפלה כדי לבא למדרגה לאהוב את הש"י ולדבק בו, וכמו שכתב **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות יסודי התורה (ה"א) וז"ל: האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאוהבו שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלהיך. וכתב **המפרש להרמב"ם** וז"ל: שלא ניתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדרגה, כדכתיב (עי' דברים ל, יט-כ) ובחרת בחיים למען תחי' לאהבה את ה', כנ"ל. ויש להבין איך אפשר זה לקרב אל השכל, שכל נתינת המצות הוא שיבואו למדרגת אהבה, שמצינו כמה וכמה מצות שלכאורה אין להם שייכות בזה כלל, דוק ותמצא הרבה.

ונראה דאתי שפיר, דהא יש קושיא מפורסמת, איך אפשר לצוות על דבר המסור אל לב, בשלמא מצות מעשיות אתי שפיר שיש מקום לצוות עליהן שיעשנה האדם מצד גזירת המלך עלינו, בין שהוא לרצונו או שלא לרצונו, רק שיעשה מעשה המצוה ההיא, מה שאין כן מצות אהבה השייכה בלב, גם שהוא מצוה לאהבו, אם אין האהבה נכנסה בלבו אפילו יצוה עליה כמה פעמים אי אפשר לקיימה. וכמו שזכרנו קושיית הפילוסוף בענין הציווי על היראה מלפניו שהוא ג"כ בלב וכנ"ל, ואין בידו של אדם לאהוב את חבירו שונאו מצד הציווי, או לשנא את אוהבו, כי אם שהוא אוהבו בלאו הכי מצד קירוב מעשה זה בזה, וכמ"ש בש"ס (עי' ב"ק צב:) מנא הא מלתא דאמרי אינשי דיקלא בישא מטייל ואזיל בתר קינא דשרכי, שנוי בתורה ובנביאים, וילך עשו אל ישמעאל וכו' (בראשית ח, ט), בכתובים (בן סירא) כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו וכו'. וכמאמר החכם הרוצה לדעת מדת חבירו יסתכל במה שהוא משבח, אם הוא משבח הטובות בידוע שהוא בעל מדות טובות וכו' ואיש לפי מהללו (משלי כז, כא), וכ"כ **בראשית חכמה** שער ענוה פ"ד, יעו"ש. א"כ שהוא אוהבו בלאו הכי מצד מעשיהם, א"צ ציווי על אהבתו.

ונ"ל דקושיא זה מבואר על ידי קושיא הנ"ל, שכ' המפרש דנתינת התורה והמצות כדי שנגיע למדריגה ובחרת בחיים וכו'. והוא, דכתב **הרמב"ם** בהלכות דעות בפ"ג (ה"א)

וז"ל: חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק למר, [ו]יש מן החולים שמתאוה למאכל שאינו ראוי לאכילה וכו', כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאווים ואוהבים הדיעות הרעות ושונאים הדרך הטובה, וכמ"ש ישעי' הנביא (ה, כ) הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים מר למתוק וכו', וגם כ' (משלי ב, יג) העוזבים אורחות יושר ללכת בדרכי חשך. ומה הוא תקנת חולי הנפשות, ילכו אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וירפאו חליים, שהן יחזירוהו לדרך טובה, עכ"ל. וכ"כ פרק א' שם (הל' ה-ז) והלכת בדרכיו, וז"ל: כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא רחום וחנון אף אתה הוי רחום וחנון וכו', ולכך נקראת התורה דרך ה' כמ"ש פ' וירא כי ידעתיו אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' (בראשית יח, יט), להודיע שהם דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהם ולהדמות אליו כפי כחו וכו', עכ"ל. ועכשיו מבואר קושיא הנ"ל, שלא נצטוו על האהבה מיד, רק אחר שניתנה התורה והמצות שנק' דרך ה' כדי להנהיג עצמו בהם, ואז נדמה אליו במדותיו, אז ממילא בא האהבה, כי בן אדם לדומה לו משבח ומהללו כנ"ל. ואתי שפיר דברי המפרש שלא ניתנו כל המצות אלא שנגיע לזה ובח"רת בחי"ם וגו', ור"ל לבחור במדותיו יתברך, ואחר שהורגל במדותיו ממילא יבא האהבה, וסרה קושית הפלוסוף ג"כ, והבן.

ובזה נ"ל מה שאמרו חז"ל ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) כלל כל התורה וכו'. דקשה, איך אפשר לאהוב את חבירו כשאינו שוה לו במדותיו, וכקושיא הנ"ל. ולדבריו אתי שפיר, דכבר א' במשנה דאבות פ"א (מי"ב) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. הרי דעיקר האהבה הוא לבריות, כדי לקרבן לתורה. וא"כ ז"ש ואהבת לרעך כמוך, ר"ל שעיקר האהבה הוא שיהיה כמוך, דכאן הוא משנת חסידים דכבר קיים והלכת בדרכיו וכנ"ל, לכך תראה להיישיר גם השאר, שהוא מדת אהרן, רבים השיב מעון (מלאכי ב, ו), כדי שיהיה רעך כמוך, וע"ז היה צ[ו]וי ואהבת לרעך וכו', ובאמת הוא כלל כל התורה בהיישיר את עצמו וזולתו, שנעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, שהמקיים נפש א' מישראל כאלו וכו' (סנהדרין לז.), וק"ל.

ואחר שזכינו לזה כי עיקר ותכלית קיום התורה והמצות שנק' דרך ה' כדי לילך בדרכיו ולהדמות אליו, כדי שנגיע למדרגת אהבתו ית' ולהדבק בו מצד דרכינו הדומה לדרך ה', שזה גורם אהבה ודביקות חבירים, וכביכול מצד זה קרא לישראל אחי ורעי. א"כ מצינו לומר כמו שיש ג' דרכים בקיום המצות, במחשבה ודיבור ומעשה, כמבואר **בכתבי האר"י ז"ל**, וכן משמעות הפסוק (דברים ל, יד) בפיך ובלבבך לעשותו, כמ"ש **בראשית**

חכמה, כך האהבה והדביקות בו ית' שהוא תכלית הכל הוא ג"כ על ידי ג' דברים אלו, מחשבה ודיבור ומעשה, והם ג' דברים שבת ותורה וישראל, שכל אחד נקרא אחד, הגורם אהבה ודביקות בו ית' להתאחד בו, גם אהבה גימטריא אחד, כי באמת מצד מעשיהם הם אחד כביכו"ל, וכנ"ל.

ועל דרך זה אמרו בש"ס פ"ו דנגעים (מ"ז) ד"ד ראשי אברים יש באדם וכו', וקחשיב ראש הגווי'. ויש להבין למה נקרא ראש הגוי' יותר מכל רמ"ח איבריו של אדם, ובעל **כף נחת** כתב שם מה שפירש, והרב בעל **תוספות יו"ט** דחה, יעו"ש. ולי נראה דראש הוא לשון חשיבות, כמ"ש (שמות ל, כג) קח לך בשמים ראש, כי מעלות וחשיבות דכר יותר מנוקבא הוא באבר זה, לכך נקרא ראש הגווי', כמ"ש סבא במשפטים דף צ"ז (ע"ב) דאיהו ראש ואיהו אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו' (שמות כ, ב). ומעלתו וחשיבותו כי בו מעבר השפע להשפיע לכל העולם, וכמ"ש (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק, ומבשרי אחזה אלוד, ולכך נקרא פרי עץ הדר (ויקרא כג, מ) כמ"ש **בזוהר** תצוה דף קפ"ו ע"ב.

וכמו שהוא בפרט כך הוא בכלל, כי צדיק יסוד עולם (משלי י, כה), ובו מעבר השפע לכל העולם שהם שאר איברי הגוף הנק' המונים. ועד"ז אמרו כל העולם ניזון בשביל חנינא בני (ברכות יז:), שהוא השביל והצינור הנקרא רצון, שהוא ראש הגוי'. וכללות אומה ישראל הם פרט נגד כלל הע' אומות, שנק' ראשי הגוי' בסוד ע' נפש נגד ע' אומות, ועל ידי ישראל מעבר השפע לכל האומות. ונגד ע' נפש מישראל, יש ע' פנים לתורה, להשפיע לישראל לע' נפש לבית יעקב, איש תם גבר שלים (בראשית כה כז, ת"א), בסוד בריתי שלום (במדבר כה, יב), ולזה נק' ברית, כי גוף וברית חד הוא, המייחד ומחבר קו שמאל בימין על ידי התכללות יוסף ביעקב, כמ"ש (בראשית לז, ב) אלה תולדות יעקב יוסף, כמ"ש **בזוהר**[36]. ולזה נק' שבת שביעי וסוד שבת הגדול ע' רבתי. ולכך נתנה תורה בשבת (שבת פו:) דוקא לישראל.

וז"ס הכתוב (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ודרשו חז"ל (זבחים קטו.) שנתקבצו כל אומות אצל בלעם בשעת מתן תורה, ואמרו שמא ה' למבול ישב, והשיב שלא יתיראו ה' עוז לעמו יתן וגו'.

וי"ל, הא עדיין יש מורא לאומות, שמא לא יקבלו ישראל את התורה ויחזור העולם לתוהו (ע"ז ג.). וכי תימא דבלעם אמר זה בשעה שקיבלו ישראל התורה, שאז יצאו ממורא הנ"ל, א"כ קשה מאי ה' עוז לעמו יתן לשון עתיד, נתן הל"ל, או נותן לשון הוה. ועוד, איך

[36] ולכך גם בתורה נאמר (ירמי' לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה, ר"ל המחבר ומייחד בין יום ולילה שהוא קו שמאל בימין. וז"ש (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו, כי תורה מפי הגבורה ניתנה ונכללה בימין, ולכך נקראת ברית.

אמר בתואר עמ"ו, כשעדיין לא קיבלו התורה, שעל ידי נתינת התורה לישראל נעשו עם סגולתו, מה שאין כן קודם לזה, ואיך אמר לעמו יתן, משמע שכבר הם עמו קודם הנתינה. **ולדברינו** אתי שפיר, כי בהכרח שייך התורה הנק' בריתי יומם ולילה, דווקא לישראל שניתן להם ברית מילה, וברית שבת שניתן להם במרה קודם מתן תורה, כמ"ש (שמות לא, יג) כי אות היא ביני וביניכם, וזה מורה כי כבר הם עמו ונחלתו ולהם ראוי' התורה ולא לכל האומות. ומה שחזר על כל אומה ולשון, הוא כי רצה ית' לברך את עמו בשלום, שלא יהי' קטרוג מאומות על שניתן לישראל התורה ולא להם, וכמובא **בזוהר** משל למלך שרצה ליתן מתנה לבנו, והי' לו ג"כ עבדא בישא, שלא יתקנא וכו', ע"ש. וה"נ כדי שיהי' להם שלום מאומות, חזר עליהם תחילה. וז"ש ה' עוז התורה לעמו דווקא יתן, ולא ליתר האומות, ומה שחזר על כל האומות כדי שיברך את עמו בשלום, וק"ל.

איברא לפי מה שזכרנו, כמו שיש ברית שלום שבו מעבר השפע, כמ"ש (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק, להשפיע מזכר לנוק' בפרט, כך בכללות האומות נק' ישראל צדיק ברית שלום, כמ"ש (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים וכו', לפי שעל ידם מעבר השפע לכל האומות ע' נפש ישראל, נגד ע' אומות, ולכך ניתנה לישראל התורה בע' פנים, להשפיע אל ע' נפש שישפיעו לע' אומות וכו'. וא"כ ז"ש ה' עוז לעמו יתן ולא לאומות העולם, והטעם כי ה' יבר"ך את עמו בש"לום, שהם בסוד ברית שלום שבו מעבר הברכה והשפע לכל העולם, וק"ל.

ונחזור לענין מ"ש התוס' ג' מעידין זה על זה. להבין לשון עדות. וגם שנכתב בתורה בפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ע' מן שמע ואות ד' מן אחד רבתי, שהוא עד. והענין, לפי מה שזכרנו בהצעת דברי הרמב"ם הנ"ל שאי אפשר לקיים מצות ואהבת את ה' אלהיך כי אם שקיים כל התורה שנק' דרך ה', ולהדמות אליו יתברך בדרכיו מה הוא רחום וכיוצא, אז יוכל להדבק אליו ית' ולאהבו מצד שיווי המעשים, שגורם אהבה ודביקות. וכמו שזכרנו לעיל **מאמר החכם** הרוצה לידע מדת חבירו שאין ידוע לו, יראה עם מי הוא דבוק, שמעשה חבירו מעיד עליו, כי המחובר לטהור טהור וכו'.

ובזה יובן מצות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כי נודע יחודו יתברך במה שבחר באומה יחידית יותר מן ע' אומות, כי איש לפי מהללו, ותענוג הייחוד והזיווג מורה על שורש תענוג יחודו יתברך, והבן. הרי כי מן הנגלות יש עדות על הנסתרות ממנו. וז"ש שמ"ע והבן, ישר"אל אומה יחידית, כי ממה שהוא ה' אלהינו ולא אלהי אומות כפירוש **רש"י** בחומש, כי בחר באומה יחידית בין ע' אומות, זה עדות נאמנה על יחודו יתברך שהוא ה' אח"ד. ולכך ע"ד אתוון רברבין, כי זהו עדות על יחודו כאמור מן הנגלות על הנסתרות.

ולעתיד שיהיה גם הנסתרות נגלות, כי לא יכנף עוד מוריך, אז יהיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל, כ), שיראו בעין השכל מעלות יחודו יתברך. ובזה אתי שפיר פירוש רש"י בפסוק שמע ישראל וכנ"ל, וק"ל.

ועוד יש לפרש ע"ד, הוא כשמייחד שמו ית' עלינו כשעושין רצונו, שמייחד שמו על הצדיקים, ונק' ה' אלהינו, אז הכל מודים ומעידים שהוא ית' ה' אחד. כמו יתרו ביציאת ישראל ממצרים שאמר (שמות יח, יא) עתה ידעתי כו', ורחב שאמרה בנס הירדן כי שמענו אשר הוביש ה' וגו', ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' אלהיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב, יא). ר"ל מה שנודע רק בשמים ממעל, ועתה בארץ מתחת נודע יחודו ית', וכמ"ש (זכריה יד, ט) והי' ה' למלך על כל הארץ וגו'.

ובזה יבואר דע את אלהי אביך ועבדהו (דה"י א כח, ט). ומשנה דאבות (פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך. **ובתיקונים** דף צ"ט (ע"א) תיקון ס"ט: אל דעות ה' (שמואל א ב, ג), דעות עדות, לית עדות פחות מתרין וכו', והוא גוף וברית יחודא דאו"א וזו"נ וכו'.

והענין, דכתב **הרמב**"ן בפסוק (בראשית א, ב) והארץ היתה תוהו ובוהו, כי יש חומר הנקרא היולי וכו', והוא ממוצע בין המאציל והנאצל וכו', כי בחינת ממוצע יש בו מדרגה קרובה לצד זה ולצד זה כו', עיין **בעץ חיים** דף רכ"ב.

ומעתה מבואר, מאחר כי עדות הוא לשון חיבור מטעם הנ"ל כי מעשה זה מעיד על חבורו של זה שעמו, ואי אפשר לחבר ב' דברים כי אם על ידי דבר ממוצע אשר בו ב' בחינ' קרובה לצד זה ולצד זה, ולכך אין עדות שהוא דעות לשון חיבור, פחות מתרין. וכאשר באמת מפרש על גוף וברית, שיש בו בחי' לצד זה ולזה, בסוד יצחק ק"ץ חי נוטה לשמאל, ות"ת שהוא רחמים נוטה לימין.

וז"ש דע את אלהי אביך, כי דע הוא לשון עד, כי מעשה התחתונים הם עד להעיד על יחוד העליונים, א"כ ראוי לעבדהו שיהי' עדות נאמנה.

וז"ש ד"ע מה למעלה ממך, כי ממך הוא עדות על מה שלמעלה, א"כ דע והבן איך ראוי להשגיח על פרטי מעשיו וכנ"ל שיהי' עד וחיבור עם מה שלמעלה להדמות בדרכיו, וק"ל.

העולה מזה, כי עדות הוא לשון חיבור ב' דברים יחד, ואי אפשר לחבר ב' דברים כי אם על ידי דבר ממוצע, הרי ג' בחינות. ובזה תבין מ"ש ג' מעידין זה לזה.

ובזה יובן הש"ס ועוד דרש את ה' האמרת היום כו', אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. כי שבח יחודו ית' נודע ונתפרסם בעולם על ידי ישראל, שבחר הש"י באומה יחידית יותר מכל ע' אומות, וז"ש שמע ישראל ה' אלהינו

ה' אחד, וכנ"ל, וזולת זה לא נודע יחודו ית' בזה העולם עד לעתיד, וכאמור. ואני אעשה לכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כי יחודו ית' מעיד ג"כ לאידך גיסא, שאומה ישראל הם שבחרו ביחודו ית' יותר מכל אומות, בזה יש עדות נאמנה כי הם יחידים באומות, ונאה ליחיד לדבק ביחיד להדמות בדרכיו.

ובזה אתי שפיר הגירסא של **הערוך**, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם הזה, ואני אעשה לכם חטיבה בעולם הבא כו'. כי בעולם הזה אין יחודו נודע בעולם רק על ידי ישראל, כמו שמצינו ביתרו ורחב, וגם מצד שבחר באומה יחידית. מה שאין כן לעתיד לעוה"ב שיחודו ית' יהי' מפורסם ונגלה, אז הוא מעיד על ישראל שהלכו בדרכיו, שגם הם יחידים באומות. באופן כי בעולם הזה הוא ית' צריך לעדות ישראל, ולעולם הבא ישראל צריכין לעדותו, כי לעולם מעשה הנגלה ומפורסם יותר, מעיד על הנסתר, וק"ל.

ובזה תבין צחות דברי תוספות, כי מבואר כי עדות הוא דעות, שהוא חיבור שנתחבר עם איזה אדם, הוא עדות על מהותו ואיכותו של זה שנתחבר עמו. ואפשר שזהו פירוש אין עדות פחות מתרין, כי ב' פירושים יש למשמעות עדות ודעות, וב' הפירושים צריכין זה לזה, כאמור. עוד יש לפרש אין עדות פחות מתרין, כי מאחר שהוא לשון חיבור אין שייך חיבור פחות מתרי. עוד יש לפרש, כי אי אפשר לחבר כי אם על ידי ממוצע, ובחי' זה הממוצע אין פחות מתרין, וב' בחי' צדדים נתחברו על ידי זה הממוצע, ובו לבדו צריך שיהי' ב' הבחינות של ב' הצדדים שנתחברו.

וז"ש התוספות: אמרינן במדרש ג' מעידין זה על זה, ור"ל שאין עדות פחות מתרין, שהוא חיבור ב' בחינות, א"כ אינו פחות מב'. וחיבור תרין אי אפשר כי אם על ידי ממוצע, הרי ג' מעידין זה על זה.

ואמר, הקדוש ברוך הוא וישראל מעידין על שבת, ור"ל כי חיבור הקדוש ברוך הוא וישראל, [כי לשון מעידין הוא חיבור], וזה עדות על שבת, דהיינו בסיבת שבת הגורם חיבור ישראל אל הקדוש ברוך הוא, כמ"ש (שמות לא, יז) ושמרו בני ישראל את השבת כי אות היא ביני ובין בני ישראל, שהוא אות וחיבור דבר ממוצע בין ב' בחינות הנ"ל על ידי שהוא יום מנוחה, כמ"ש **בליקוטי תורה** אלה תולדות נח (ו, ט), ברית שלום, שהוא דבר ממוצע לחבר בחי' ליל שבת ביום שבת, וז"ש (שמות כ, ח) זכור [יסוד], את [בחי' לילה] יום השבת בחינת יום, לקדשו בסוד הרי את מקודשת לי, על ידי זכו"ר, והבן.

ישראל ושבת מעידין על הקדוש ברוך הוא שהוא אחד. כי חיבור ישראל אשר נשמתן חצובות מכסא הכבוד, בסוד ישראל בני מלכים (זח"א כז:) שהיא ה' אחרונה שבשם, ושבת היא בינה ה' ראשונה, וחיבורן שהם מעידין על הקדוש ברוך הוא, ר"ל בסיבת

הקדוש ברוך הוא שהוא ת"ת ו' שבשם המחברן, כמ"ש **בזוהר** עד תאוות גבעות עולם (בראשית מט, כו) יעו"ש, וז"ש כי הוא א"חד - כי א"ח נתחבר עם ד'.

הקדוש ברוך הוא ושבת מעידין על ישראל שהם יחידים באומות. כי חיבור הקדוש ברוך הוא ושבת, הוא ע' פנים של התורה קול יעקב הנקרא קב"ה, ושביעי דשבת, הגורם חבורן להשפיע זה לזה, על ידי ישראל שהם יחידים באומות להשפיע להם, בסוד ברכות לראש צדיק (משלי י, ו).

ועל זה סמכו לומר במנחה דשבת אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד וכו'. ור"ל כי ג' שינוי זמן דשבת, הלילה, ויום שבת שחרית, וזמן מנחה, רמז לאבות אברהם יצחק יעקב, וזהו **שַׁבָּת** שנתחברו ג' קווין בבת יחידה, וכמ"ש **בזוהר** ויקהל דף ר"ד (ע"א) שבת רזא דתלת אבהן דמתאחדן בבת יחידה, ואינון בעלמא דאתי, וכולא חד, יעו"ש, ואינון סוד ג' סעודות דשבת.

ומנחה הרמוז נגד יעקב איש תם (בראשית כה, כז), **ותרגו**' גבר שלים. יושב אוהלים, המשלים לתרין סטרין, כי הוא המחבר ב' קווין שהוא בחינת ממוצע, דלכך נקרא עמודא דאמצעיתא, וע"כ יש ב' בחינות בדבר הממוצע, ולכך נכללו בו ג' קווין, וז"ש במנחה בשבת אתה אחד, ונודע אחדותו כי שמו אחד, וזהו על ידי ישראל שהם גוי אחד בארץ. והוא סדר היחוד, כי האותיות נקראו כלים, ובו מתלבש רוחניות הספירות, ובו אור אין סוף בסוד ואתה מחי' את כולם (נחמיה ט, ו), שהוא המייחד ומחבר השמות ואותיות כאשר זכרנו **בהקדמה**. וז"ש אתה אחד, שהוא עצמות יחודו, המתלבש בשמות רוחניי' הספירות, בתוך כלי נפש אותיות התורה - וז"ש אתה אחד זה הקדוש ברוך הוא, ושמך אחד זהו שבת שמא דקב"ה, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב פח:) מהו שבת שמא דקב"ה וכו', כי **ש"בת** חיבור ג' קווין בבת הוא שם הוי"ה, ג' אותיות ראשונות ג' קווים שנתחברו עם ה' אחרונה הנק' בת, וז"ס יהו"סף (תהלים פא, ו), שנכלל יוסף ביעקב ג' אלפים משל וכו'. ועמך ישר"אל הם יש ס' רבוא אותיות להתורה, הם כלי הנפש אותיות, שבו רוחניות הספירות שבת, ובתוכו אור א"ס שורש האחדות, ובזה יש מקום דביקות לישראל על ידי שבת בו יתברך, כמו שנאמר (שמות לא, יג) אות היא ביני וביניכם, על ידי בחינת ממוצע שהוא במנחה סעודה ג', והבן.

•

מצוה ואהבת את ה' אלהיך (ו, ה). ור"ל שיש כמה כללים, הא', שלא ילמוד יחידי וכמו שדרשו חז"ל (ברכות סג:) חרב אל הבדים (ירמי' נ, לו). כלל ב', כשילמודו שנים, ומכל שכן בפלפול, יהיה לשמה, אין צריך לומר שלא יהיה לקנתר או להתייהר, דאז נוח לו

שלא נברא, וכמ"ש **התוספות** בברכות (יז. ד"ה העושה), רק שיהיה כוונתם בפלפול לברר ולקשט הלכה שהיא הכלה העליונה, ממוץ ותבן, וכשעוסקין באיסור והיתר שזה אוסר וזה מתיר יהי' לקישוטי הכלה, ואז גורמין אהבת השכינה, וכמו שדרשו חז"ל (קידושין ל:) את והב בסופה (במדבר כא, יד), שהוא ואה"בת את ה' אלהיך להמשיך לה בחי' כתר, ואז יזכה שיהי' לשני צדיקים אלו ג"כ לכל אחד ש"י, ושניהם גימטריא כתר, וק"ל. וז"ש (משלי ח, כא) להנחיל אוה"בי יש, ר"ל שאוהב אותו ולא את עצמו להתפאר או לשכר, רק לאהבת השכינה, כי איזה חסיד המתחסד עם קונו (זח"ג רכב:, ת"ז א:).

וכדי להבין מ"ש ואוצרותיהם אמלא. גם דברי רבי שמעון אין כלי מחזיק וכו' (עוקצין פ"ג מי"ב). **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק (תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטוף, דהל"ל תפלה מעני ולפני ה' וגו'. והמשיל למלך אחד גדול רחמן שהכריז שכל מי שצריך לשאול דבר יבא וישאל מהמלך שיתן לו, והנה יש שבא בשביל כסף וזהב, ויש עבור שררה. והנה איש אחד משכיל נמצא, שביקש מהמלך שימצא חן בעיניו לדבר עמו המלך בכל יום ג' פעמים, והיטיב בעיניו על שהוא משכיל ונבחר לו דבורי המלך עמו מזהב ומפז, וגזר אומר שכאשר ירצה זה האיש משכיל לילך אל חדרי המלך פנימה לדבר עמו, שילך דרך כל האוצרות בית המלך ויטול מה שירצה באין מוחה.

והנה המלך בעצם נקרא עני, שאין עמו דבר רק הכל ביד ממונים שלו על אוצרי המלך. וז"ש תפלה לעני, ר"ל שזה ביקש והתפלל לעני ר"ל שידבר עם המלך שנק' עני, ובאמת כי יעטוף, ר"ל שנתעטף בשאלה זה כל חמדה ואוצרי המלך. ומפרש ואמר שהתפלל ואמר כי לפני ה' בעצמו ישפוך שיחו, שידבר עם המלך בעצמו, ובו נתעטף הכל, ודפח"ח.

וז"ס להנחיל אוהבי יש, ר"ל שזה שאין מבוקשו רק שיהי' אוהבי, דהיינו ואהבת את ה' כנ"ל, לכך ע"כ להנחיל לו י"ש ג"כ כנ"ל. וגם אוצרותיהם אמלא גם שלא ביקש זה, וכמו שנאמר כי יעטוף, וק"ל.

וכדי להבין מה שאמר רבי שמעון אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. נ"ל על פי מה שכתבתי בביאור פסוק (במדבר כה, יא-יב) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וכו' לכן הנני נותן לו בריתי שלום.

להבין זה נ"ל מה שאמרו חז"ל (סנהדרין פב:) לפי שהיו שבטים מבזין אותו הראיתם בן פוטי זה וכו', לכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן וכו'. והוא תמוה מאי לכ"ך יחסו, משמע דבל"ז לא הי' מיחסו אחר אהרן, מה שאין כן עכשיו. גם להבין דברי חז"ל (יומא כב.) אין ממנין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויין אחריו. וגם יבואר כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו (שבת קיט:).

והענין דכתבו חכמי הטבע והביאו **הרמב"ן ז"ל** בתחילת הפסוק (בראשית א, ב) והארץ היתה תוהו וכו', כי קודם שברא ד' יסודות ברא חומר א' הנקרא היולי וכו'. והענין כי ב' הפכים שהם ב' קצוות, אי אפשר לחברן כי אם על ידי דבר ממוצע, שיהי' בו בחינה א' מזה ובחינה א' מזה וכו', עיין בספר **עץ חיים** דף רכ"ב.

והנה בחוש הראות כשירצה אדם לתווך שלום בין ב' הצדדים שהם ב' הפכים, אי אפשר לו לקרבן ולחברן כי אם שיהי' לזה האיש צד קורבה עם זה מצד מדותיו [כמו שאמר החכם אם תרצה לידע מהותו של פלוני, תראה עם איזה אדם שיש לו קורבה, כי לא לחנם הלך זרזיר אצל העורב (ב"ק צב:)], וצד קורבה לב' מצד מדותיו. **וששמעתי משל ממורי** למלך ששלח בנו ידידו למרחקים כדי שיהי' לו אח"כ יותר תענוג, וברבות הימים נשכח מבן המלך כל תענוגי המלך, ושלח אחריו ולא רצה לחזור לאביו, וכל מה ששלח המלך יותר שרים חשובים אחריו לא הועילו כלום. עד שהי' שר אחד חכם, שכסות ולשון שינה כדמות הבן ההוא, ונתקרב אליו במדריגתו והשיבו אל אביו, ודפח"ח.

ובזה יובן ענין פנחס שניתן לו ברית שלום, כי על ידו נעשה יחוד ושלום בין ישראל לאביהם שבשמים, כי מצד שהי' בן פוטי שפיטם עגלים לעבודה זרה, והיינו מדריגת ישראל שזנו עם בנות מדין כי גזרו על בנותיהן משום דבר אחר שהוא עבודה זרה וכו' (שבת לז:), וא"כ הי' לו איכות מה עמהם. והי' לו ג"כ מדריגות אהרן, שהי' כהן ועובד ה', והי' קנאי גם כן, ואם כן הוא מדריגת יסוד המחבר ב' מדריגות, מצד שנכלל מן ב' מדריגות כנודע. וז"ש לפי שהיו השבטים מבזין אותו בן פוטי וכו', לכך יחסו אחר אהרן דוקא, וניתן לו ברית שלום, וק"ל.

וז"ש כל המבזה ת"ח וכו'. ר"ל כי מבזה אותו מצד שמצא בו מדה ומדריגה שאינו הגונה, והוא לתועלת ורפואת אנשי דורו, כדי שיהי' לו עמהם צד חיבור לקרבן בעבודת ה' וכנ"ל, והוא מבזה אותו, א"כ אין רפואה למכתו, כשאינו רוצה להתקרב עמו מצד זה המדה, א"כ שוב לא ימצא מקום חיבור עמו, וכמו מלך עם השר הנ"ל, כי המדה הגרועה שבת"ח הוא לבוש קרוע, כמו כן שיהי' נדמה לבן המלך שנעשה בן כפר ג"כ, ויהי' לו התחברות מה לדבר על לבו איך נתרחק מתענוגי המלך, ובמה יתרצה להשיבו אל אביו וק"ל.

ועיין שכתבתי ביאור משנה הילודים למות והמתים להחיות (אבות פ"ד), ואתי שפיר לפי הנ"ל. וגם ש"ס (ר"ה טז:) דג' ספרים נפתחין וכו'. ושם מבואר ענין פנחס הנ"ל ג"כ, יעו"ש.

ובזה יובן חתימת המשנה לחתום בשלום, כי ראה התנא שיש ג' מדריגות חלוקים המבזין זה את זה, והם ג' מיני גלות. כי יש גלות א' ישראל בין האומות, וכמו שהאריך **בזוהר** כי תשא דף קפ"ח ע"א וע"ב, ששאל הגמון שפת אמת תכון לעד (משלי יב, יט), כי הם שפת אמת, לכך תכון לעד, שהם בשלוה ועותרא, ועד ארגיעה לשון שקר, הם ישראל שהי' להם שלוה רק כרגע וכו'. וכן בפסוק (ישעיה סו, ה) אחיכם שנאיכם, אלו בני עשו דמבזין ישראל כי בו יכובד שם ה' ולא בישראל, אן הוא אלהכון אן הוא שלותכון וכו'. ובאמת לבסוף יבושו כל הנחרים בך וגו'.

ועוד גלות ב' הקשה מגלות א' הנ"ל, והוא שמבזין עמי הארץ את הת"ח, שהוא יותר קשה מגלות א'. באמרם כי הם שפת אמת לכך תכון לעד שהם בשלוה ועותרא, אבל הת"ח הם לשון שקר, שכל פסלנות נמצא בהם וכיוצא, לכך עד ארגיעה, הם בשלוה רק לפי שעה, ואח"כ נדלדלו ונעו אנשי מעשה ויראי חטא נמאסו, באמרם כי בם יכובד ה' ולא בישראל ת"ח ח"ו.

גלות ג' הקשה מכולם, הוא הת"ח יראי חטא, שסובלין גלות מן ת"ח שדין יהודאין. כאשר **שמעתי** על דרך הלצה, כי אלו ההורגין את זכרי' היו תלמידי חכמים, ודפח"ח. כי מה שמב[ו]זין התלמידי חכמים בעיני עמי הארצים, הוא על ידי התלמידי חכמים שמבזין זה את זה, ועל ידי שמבזין עמי הארץ התלמידי חכמים לכך מבוזין בעיני האומות כנודע, וכ"כ מפורש **בספר חסידים** (סי' רט).

וכדי להסיר מכשול מלב העקוב, חותם התנא להשוות המחלוקת שבין התלמידי חכמים, שלא יבזו זה את זה, רק שיהי' מחלוקתן לשם שמים. וז"ש עתיד להנחיל לכל צדיק וכו' שנאמר להנחיל אוה"בי יש, ר"ל שיאהוב הש"י בפלפול ולא את עצמו, דהיינו שיקשט השכינה, ולא שיקשט את עצמו בפלפול שיהי' לו יד ושם בין התלמידי חכמים ח"ו.

ואחר זה רצה התנא להסיר מכשול ב', בין עמי הארצות ובין הת"ח, שלא יבזו אותן, אף אם נדמה לעמי הארצות שמצא איזה מדה מגונה בת"ח, הלא הוא לטובת עמי הארצות, שהלבישו המלך לשר זה שהוא התלמיד חכם הנקרא שר ומלך, שנאמר (משלי ח, טו) כי בי מלכים ימלכו, ומאן (מלכי) [מלכי] רבנן (גיטין סב.), ונתלבש בכלי ולבוש קרוע ופחותה שהיא מדה רעה הנ"ל, כדי שבזה יתחבר עם עמי הארצות שהם בעל[י] מדות רעות, וכמו המשל הנ"ל, וגם כמו שכתבתי במאמר המבזה ת"ח וכו'.

ואז כשלא יבזו הע"ה את הת"ח ויהי' שלום ביניהם, ועשינו את שלנו, אז השם יעשה את שלו, שיהי' שלום בין ישראל לאומות העולם, שלא יבזו אותנו שהוא גלות ג' הנ"ל, והיינו על ידי שיהי' שלוה בישראל ועושר כשהם שפת אמת, ואז תכון לעד באמת.

ובזה יובן אין כלי מחזי"ק ברכה לישראל אלא שלום, שלא יהי' ביניהם מחלוקת וקטטה שהוא שפת לשון שקר, שהשלוה והעושר אינה מתקיימת כמשמעות לשון ועד ארגיעה לשון שקר. אבל הכלי שיחזיק ברכה לישראל ר"ל שיתקיים בם ותכון לעד, הוא כשיש ביניהם שפת אמת, והיינו כשהם בשלום זה עם זה. ובתיבת אמת מרומז ג' מדריגות הנ"ל שהם באחדות ושלוה, והוא ראש תוך סוף, כי הת"ח הצדיקים הם ראש, ות"ח רשעים הם בינוני, ועמי הארץ הם סוף המדריגות, ואותיות אמת הם ג"כ ראש תוך סוף כנודע. וכשאלו המדריג[ו]ת באחדות, נעשה יחוד מן ראש תוך סוף, ולכך חותם הקדוש ברוך הוא אמת (שבת נה.), ואז שפת אמת תכון לעד, והבן.

ובדרך רמז וסוד אתי שפיר, כי נודע כי צדיק יסוד עליון נקרא ברוך, בסוד והמלך שלמה ברוך (מלכים א ב, מה), וצדק נקרא ברכה, שמקבלת מאה ברכות בכל יום, ועל ידי הצדיק יסוד עליון הנקרא שלום, נעשה יחוד בין ישראל הוא ז"א, ובין נוק' הוא מלכות הנק' ברכה. והטעם, כי שלום הוא מספר הוי"ה אדנ"י בהכאה זה עם זה, הרי יש בו מדריגה מן ז"א הנקרא ישראל והוי"ה, ויש בו ג"כ מדריגה מן השכינה הנק' אדנ"י, לכך הוא יכול לייחד בין קבה"ו. וז"ש אין כלי מחזיק ברכה לישראל, שהוא ייחוד ב' מדות האמור, כי אם על ידי המדה שנק' שלום, כי בו נכללו ב' מדריגות הנ"ל כנזכר.

וכמו שהוא למעלה כך הוא למטה, שאי אפשר שיהי' יחוד בין סוף המדריגות שהוא עמי הארצות בסוד אדנ"י סוף המדריגות, ובין ראש המדריגה שהוא הת"ח שהם בתכלית השלימות בסוד ישראל עלה במחשבה (בר"ר א, ד), כי אם על ידי איש בינוני הממוצע בין ב' מדריגות הנ"ל, שיהי' בו מדה גרוע בסוד ולבוש פחותי ממדות עמי הארצות, וממדות הת"ח, וזה נקרא שלום סוד התכללות ב' מדות, ושפיר אמר אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום.

וזה נלמד מהקדוש ברוך הוא כשנתן תורה לישראל, וחזר על כל האומ[ו]ת, ובא אל עשו, ושאל מה כתיב בה, ואמר לא תרצח, ולישמעאל לא תנאף, אמרו זה ברכתי, איני רוצה לקבל. ולישראל פתח במשפט, וז"ש (תהלים קמז, כ) לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, עיין **בזוהר**. ולכאורה קשה, וכי הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו שפתח לו במצוה זו כדי שלא יקבלו, מה שאין כן לישראל.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהקדוש ברוך הוא פתח בזה לטובתם, שלא מצא להם שום צד אחיזה בתורה רק מצד מצוה זו שהיא ברכתם על חרבך תחי' (בראשית כז, מ), ומזה נגזר שניתן רשות לבית דין לקטול, ופסיק טעמי בין לא לתרצח, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב צג:). ואף דשם משמע שניתן מתנה זו אח"כ, מ"מ התורה שהיא נצחית וכבר הי' פסיק טעמי אלפים שנה קודם בריאת עולם, וכמה פעמים כתיב מיתת בית דין בתורה, וע"כ מצד עשו הוא. וכן לישמעאל לא מצא לו אחיזה בתורה כי אם במצוה זו, אשר מצדה יכולין לקבל התורה, והם לא רצו, ונתנו מתנות לישראל שיקבלו, כי כולם אחוזים בכל התורה, כי ס' רבוא אותיות התורה הוא אחיזה לס' רבוא ישראל. וא"כ לישראל לא הי' צריך לפתוח בא' ממצות הנ"ל, ופתח במשפטים הצריכים לעת ההוא.

וא"כ אי אפשר לאדם לתווך השלום כי אם שיהי' כלול מן ב' מדות שבין ב' המדריגות, כי התורה היא כלי ממוצע בין העולם ובין הקדוש ברוך הוא, ובתורה נכלל מדריגות אפי' מדריגות עשו וישמעאל וה"ה שאר אומות, ומדות הקדוש ברוך הוא.

וז"ש ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. כי תחלה בירך לעמו שיהי' שלום ביניהם, כמ"ש (שמות יט, ב) ויחן שם ישראל, שהי' באחדות. וכאשר אין בישראל שמבזין זה את זה, אז נתברכו בשלום מן האומות ג"כ, ונתנו להם מתנות שיקבלו הם התורה, ונק' התורה שלום שנכללה מן כל מדריגות כנ"ל, לכך נתברכו בשלום.

ושפיר חתם המשנה בזה, שישבח בתורה העוסקים בה לשמה, לייחד ולעשות שלום למעלה, ולמטה בין האומות ג"כ, ולהסיר ג' מיני גלות הנ"ל, ונעשה בן חורין, כי נק' חרות, וז"ש (קהלת י, יז) אשריך ארץ שמלכך בן חורין, שהת"ח שנק' מלכך עוסקין בתורה לשמה, שאז נק' בן חורין, אז אשרי ארץ, וק"ל כי קצרתי בסדור דברים.

•

מצוה - שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד (ו, ד) - מצות הייחוד. **ובתיקונים** (תכ"א) דף נ"ה ע"ב: ומסטרא דצדיק איהו יחוד דילה, דאיהו קוצא דאות ד' מן אחד, דקשיר בין א"ח ובין ד' וכו'.

להבין זה נ"ל דאיתא **בתיקונים** כמה פעמים, דאות יוד מן ד' שוי מן אחר אחד. והענין, דאות י' נק' טפה, הוא מן מוחא מן או"א, ואז נתפרדו הקליפות ממנה בסוד ושלהבת יה, כי כביכול מלכות הוא מתלבשת בתוך הקליפות בסוד ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), ואז אין זווג. מה שאין כן כשמקבלת הארה מן או"א, אז נתפרדו הקליפות ואז יש ייחוד וזווג. וז"ש ומסטרא דצדיק איהו יחוד דילה, ומפרש הטעם כי הוא קוצא דאות

ד' י', סוד טפה המשכת מוחין מאו"א, ונתפרדו הקליפות, ואז איהו קשיר בין א"ח ובין ד'. וגם סוד גי"ד הוא זה - גמול דלים על ידי אות י' שהוא הטפה, והבן.
ובדרך מוסר נ"ל, **ששמעתי ממורי** שהאדם נקרא צדיק, בסוד צדיק יסוד עולם, כשיש לו תענוג גדול בעבודת ה', כי מבשרי אחזה אלוה. ונו"ה הוא מצד האמנה בו יתברך וכו', ודפח"ח. ולעיל זכרנו **בזוהר** כשיש אנפין נהירין אז מתערין כל דינין וכו', כי הקליפה הוא יגון ואנחה סוד אל אחר.
ובזה יובן, מסטרא דצדיק, העובד ה' בשמחה ותענוג גדול, אז יתפרדו כל פועלי און הנק' אל אחר, ויעשה קוצא לאות ד', וקשיר בין א"ח ובין ד', הכל על ידי השמחה ותענוג בפרט בסוד הייחוד האמתי, והש"י יכפר.
ובזה יובן **בתיקונים** דף ע"ב בסוף (ע"ב), ובדף נ"ח (ע"א), במה סתיר לה מני', בנקודה דאיהו קוצא דאות ד' וכו', י' דשד"י איהו קוצא דאות ד' וכו', והבן.

עקב

מצוה - את ה' אלהיך תירא. **מצוה** - אותו תעבוד זו תפלה. **מצוה** - ובו תדבק, הדבק בת"ח. **מצוה** - ובשמו תשבע (י, כ).
הנה אלו ד' מצות שזכרן בהמשך זה אחר זה בפסוק אחד, ולכאורה קשה מה ענין זה לזה. אבל אחר הביאור תבין כי אלו ד' מצות הם כללות כל תרי"ג מצות, והם רמוזין בד' אותיות השם המיוחד, ושרשו אחד. ושפיר יבואר ש"ס הנ"ל (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחי' (חבקוק ב, ד), וגם אינו סותר לאלו הקודמין בא דוד והעמידן על וכו', יעו"ש.
וכדי לבאר אלו ד' מצות, נראה לעורר הספיקות שבזה. והוא, כי **הרב בעל הלכות גדולות** (הקדמה מ"ע קנד) מנה יראת חכמים למצות עשה, כך דרשו הש"ס את ה' אלהיך תירא, לרבות ת"ח (פסחים כב:, ב"ק מא:). אבל **הרמב"ם** בספרו י"ד שרשים שרש ב' כתב וז"ל: ובשורש זה נשתבשו בו זולתינו, ולכן מנה יראת חכמים למצות עשה, והוא מאמר רבי עקיבא את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, חשב כי הנלמד מי"ג מדות הוא מן הכלל הנזכר, ואם הענין כן למה לא מנה כבוד אשת האם דנלמד ג"כ מן כבד את (כתובות קג.), למצוה בפני עצמו, וכן בעל האם וכו', עכ"ל. **והרמב"ן** החזיק סברת בעל הלכות גדולות, והגאון מהור"ר **יצחק דיליאון** החזיק סברת הרמב"ם, יעו"ש.
ובמצוה תפלה שכתב **הרמב"ם** (סה"מ מצוה ה) שהוא מצות עשה דאורייתא. השיגו **הרמב"ן** (שם) דמפורש בש"ס בפרק ג' דברכות (כא.) לענין בעל קרי, דקורא ק"ש שהוא

דאורייתא, ואינו מתפלל דתפלה דרבנן, וכן בסוכה (לח.) וכו'. ומה שאמרו בספרי (עקב ה) ולעבדו זו תפלה, וגם דרשו (שם ראה לג) ואותו תעבודו (דברים יג, ה) עבדו בתורתו עבדו במקדשו וכו', אסמכתא בעלמא היא, או במקדשו היא עבודת הקרבנות וכו'. ואם יהיה בתפלה עיקר מן התורה, נאמר שהיא מצוה לעת הצרה ר"ל, וכמ"ש (במדבר י, ט) וכי תבואו מלחמה וגו', שנאמין שהוא ית' שומע ומציל, עכ"ל. **והרב בעל כסף משנה ומגדל עוז** בספר אהבה הלכות תפלה פ"א, הרגישו בזה, ואמרו משמעות הש"ס דתפלה דרבנן, וכמ"ש (ברכות כו:) תפלות כנגד תמידין תקנום, היינו שאין זמנו מן התורה קבוע רק רבנן תקנום. אבל שורש התפלה שיתפלל על כל פנים בכל יום איזה נוסח שירצה, דאורייתא הוא, יעו"ש.

ובמצוה ובשמו תשבע כתב **הרמב"ם** בהלכות שבועות פי"א (ה"א), שהיא מצות עשה, וז"ל: כמו שהשבועה שאין צורך אלי' מזהיר ממנה והוא מצות לא תעשה, כן השבועה בעת הצורך מצוה בה, שנאמר ובשמו תשבע, שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא וכו', עכ"ל. **והראב"ד** השיגו מכ"י (סה"מ קצר מצוה ז) וז"ל: אמר אברהם אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר וכו'. וכן **הרמב"ן** השיגו בשרשים הנ"ל (סה"מ מצוה ז), שאינו ממנין המצות רק להזהיר על השיתוף. וכמ"ש הרמב"ם עצמו שם (סה"מ מצוה ז) הנשבע במשה רבינו היינו שהש"י שלחו, אבל המאמין שהוא אמיתית עצם הרי זה שיתוף וכו'. גם **הרב המזרחי** השיגו בזה בפרשה ואתחנן (דברים ו, יג) יעו"ש.

וכדי לבאר כל א' מן ד' מצות הנ"ל כל אחת בפני עצמו, ואח"כ יחוברו יחד ד' הנ"ל. ואען ואומר, דפלוגתא זו דפליגי הרב בעל הלכות והרמב"ם, אי נמנה יראת חכמים למצוה בפני עצמו, זה נמשך אחר הפלוגתא דפליגי באנכי ה' (שמות כ, ב), הנ"ל.

ותחלה נדקדק בפסוק, ל"ל תואר ב' שמות יחד, ה' אלהיך. ב', דהל"ל את ה' אלהיך ירא כמ"ש (קהלת יב, יג) את האלהים ירא, ומאי לשון תירא. ג', באיזה סברא פליגי בה"ג והרמב"ם.

ונ"ל דקושיא חדא יבואר באידך על ידי קושיא שלישי. והוא, דמצינו להרמב"ם אפילו דבר שהוא דאורייתא, רק שאינו מפורש מפי הקדוש ברוך הוא, רק למשה בסיני נאמרה בגזרה שוה או הלכה, אינו נכנס במנין תרי"ג מצות, דכתב (הל' אישות פ"א ה"ב) האשה ניקנית בג' דרכים בכסף ושטר וביאה, וכ' שטר וביאה מדאורייתא, וכסף מדברי סופרים. והקשו עליו רבים וכן שלימים, הא בש"ס (קדושין ב.) משמע דהוא דאורייתא, דפריך כסף מנלן, ומשני גמר קיחה קיחה, וכן כתבו החכמים שבדורו להרמב"ם עצמו מנא

ליה זאת, הא כולהו ילפינן להו מן התורה. והשיב להם, כבר ביארתי בספרי י"ד שרשים (שורש ב) שאפילו דבר שהוא הלכה למשה מסיני, מדברי סופרים קרינן לי' ואין שום דבר שהוא מן התורה רק מה שהוא מפורש בתורה וכו', יעו"ש. ולכך סבירא לי' דלא נכנס במנין רק המפורש בתורה, **והרמב"ן** (שורש ב [ה]) השיגו שם וכו'.

והנה יש להבין, הא כל תרי"ג מצות משה אמרן, כמו שדרשו חז"ל (מכות כג:), רק שנים אמר הקדוש ברוך הוא במפורש, וסך תרי"א מצות אמרן משה, כמ"ש (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה. ואם כן ה"ה כשנאמרו למשה בסיני מפי הקדוש ברוך הוא, גם שלא נזכר במפורש בתורה רק בגזרה שוה או הלכה מפי הגבורה, מ"ט לא יכנס במנין המצות, ושיקרא דאורייתא.

ונ"ל דהרמב"ם לשיטתו אזיל, דסבירא לי' דמצוה ראשונה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי ה' אלהיך בו היו כלולין אפי' בדיבור כל המצות, מה שאי אפשר לאוזן לשמוע, ואתי משה רבינו ופירשן בפרטות כל דבור בפני עצמו לישראל, וכתבם בתורה כל א' על מקומו. מה שאין כן בה"ג אזיל לשיטתו כי אנכי אינו במנין המצות, רק לא יהי' לך אלהים אחרים על פני (שמות כ, ג) הם ב' מצות, ואינו ענין לכלול המצות עשה במצות ל"ת, רק משה אמרן מפי הגבורה, ולכך ה"ה כל מצות שנאמרו למשה מפי הגבורה בגזרה שוה או מי"ג מדות, ג"כ נכנס במנין, וגם מה שדרשו חכמים אח"כ בי"ג מדות, כמו רבי עקיבא שדרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, גם כן נכנס במנין תרי"ג. כך נראה לי על פי פשט.

אבל אי דייקת צחות לשון בה"ג, תראה דגם שהרב בעל הלכות גדולות נתכוון למ"ש הרמב"ם במצוה זו, ושוב לא קשה מידי מן כבד את אביך שהקשה עליו הרמב"ם.

והוא דזכרנו לעיל מאמר של רבי שמלאי תרי"א מצות צוה לנו משה וב' מצות נאמרה מפי הגבורה (מכות כג:), והם **א** מצות עשה הרומז בשם הוי"ה, **וב'** מצות לא תעשה הרמוז בשם אלהים, כאשר נבאר אח"כ. וזה שאמר אנכי ה' אלהיך, כי אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי, כי אלהים קאי על לא תעשה שאמר אח"כ - לא יהי' לך אלהים אחרים על פני.

והנה אותיות תירא הוא אותיות תרי"א, וגם אותיות יראת, ובזה יובן שאמר את ה' אלהיך תירא, שהוא יראת חכמים שכתב בה"ג. ור"ל כי בא להודיעיני כי רק שתי מצות שמענו מפי הגבורה, והוא נרמז בתואר ה' אלהיך כנ"ל, אבל סך מצות גימטריא יראת הוא מדרש חכמים, וז"ש שרימז בעל ה"ג יראת חכמים על כלל המצות. והרמב"ם סבר כנ"ל

והשיג עליו, וזה אינו, ובאמת נמשך ג"כ ממילא לירא מת"ח אחר שהם עיקר התורה והמצות, והבן.

מאמר הש"ס ג"כ יש לפרש במ"ש לרבות ת"ח, כי שורש **ל'** הוא ג' במספר קטן כנודע, ואם כן הוא ג"כ תרי"א שנמסר לת"ח לדרוש, ולכך מהם יש לירא, וק"ל.

איברא נראה דגם הרמב"ם לא פליג על בה"ג בגוף המצוה, ולומר שאין זה מצוה יראת חכמים, ח"ו מלומר זה, רק ס"ל שאין צורך לייחד על זה מצוה בפני עצמו, רק הוא נכלל בכלל יראת הש"י. ויוצאין מזה דבר חדש, והוא, דקשיא לו במה שאמרו חז"ל ובו תדבק, הדבק בת"ח, דלכאורה הוציאו הדבר מפשוטו דהמצוה שידבק בו ית' דוקא, ורז"ל אמרו הדבק בת"ח. ועוד, לרבי עקיבא ואינך דדרשו את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, ומאי טעמא לא דרשי הכי ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה) לרבות ת"ח. הגם דראיתי **בשל"ה** בשער האותיות (אות ב בהג"ה) דרש כך ג"כ יעו"ש, אבל ק' על הש"ס דלא דרשי כך.

ונ"ל דקושיא חדא יבואר באידך, ואתי הרמב"ם ללמדינו שאין לך דבר בעולם נפרד ממנו ית', הן אהבתו ויראתו וכיוצא בזה. והוא, **דקבלתי מפי חכמים וסופרים** דבר גדול נמצא בעולם, והוא ענין יראה ואהבה שנמצא בכל העולמות, אצילות בריאה יצירה עשיה, ובכל המדריגות שבעולם נמצא דבר זה. והוא (נתחיל) [מתחיל] מפחותים שבנבראים, כי העכבר יש לה יראה מהחתול, והחתול יש לה יראה מהכלב, וכן הגדי מן הזאב, והזאב מן הארי ושאר הדורסים שבחיות, וכן בעופות, וכן בבני אדם אימת חלש מהגבור, ומוראה של מלכות על כל הנבראים שבבני אדם, עד למעלה למעלה שהוא שורש כל היראה.

דאמרינן (דברים י, יב) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך, ופריך בש"ס (ברכות לג:) וכי יראה מלתא זוטרתי היא, הא אמרינן אין להקדוש ברוך הוא בעולמו וכו' שנאמר (ישעיה לג, ו) יראת ה' אוצרו, ומשני אין לגבי משה. ורבו **המפרשים** בזה להקשות הא זה נאמר לישראל ואינו זוטרתי.

ונראה דמה שאמר כי אם ליראה את ה' אלהיך, אינו משום דיראה מלתא זוטרתי, רק לפי שיש הרבה מיני יראה, וראוי לאדם המשכיל שיבחור ביראה אחת במועט, ולא במרובה. וכמ"ש **בחוה"ל** (ש' יחוד המעשה פ"ד) כי עבודת החנף הוא הרבה, מה שאין כן החכם אינו עובד אלא אחד. וה"נ כך, כי כבר הזהיר הכתוב (תהלים לב, ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן, וכתבתי שם כי יש ג' מדריגות במין בני אדם וכו', ונזכיר כאן הבינוני, כי אדם הוא עולם קטן וכאשר כתבתי במשנה (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, ר"ל כי נודע מהענין שלמטה מה שיש למעלה, והוא ממ"ך, כי לפעמים נופל על האדם איזה יראה מהשררה או מבני אדם הרעים ולסטים, אז יראה להדביק

נפשו בשורש היראה, שהוא לירא מפני ית' בגין דאיהו רב ושליט עקרא ושרשא דכל עלמין (זח"א יא:), וזה היראה שנפל עליו הוא כדי לעוררו שיש לו לירא מהעונות שבידו כי פחדו בציון חטאים, ויתן לב לשוב ולירא מיראתו ית', ואז מקשר כל מדריגות היראה ממנו עד למעלה בשורשן, ואז שום מורא ויראה לא יעלה על ראשו כי נמתקו בשרשן.

וז"ש מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך, שאז נתבטל ממך כל מיני יראו]ת שבעולם שהם הרבה, אחר שנקשרת ביראה יחידית של יחידו של עולם. מה שאין כן הכסיל שאינו ביראתו ית', אין מספר וקץ למיני יראתו ופחדו המרובים. וז"ש מה ה' שואל מעמך כי אם לבחי' יראה א' שהוא ה' אלהיך, ולא שיהי' לך הרבה מיני יראה.

וזה כוונת המצוה ג"כ את ה' אלהיך תירא, ור"ל דודאי יש הרבה מיני יראה בכל הנבראים שנבראו ע"י ך"ב אותיות התורה, וז"ש א"ת, רק עצה היעוצה לך שתקשר כל היראות בשרשן לירא את ה' אלהיך, וממילא יראת חכמים בכלל, דכבר נאמר (שמואל א ב, ל) כי מכבדי אכבד וכו', וק"ל. אח"ז מצאתי מוהרא"ש.

וכמו שיש מדריגות היראה בכל העולמות ובכל הנבראים כנזכר, כך יש מדריגות האהבה בכל העולמות ובכל הנבראים, כי יש אוהב לאכול ולשתות, או אהבת המשגל, וכיוצא בזה הרבה, ושורש כולן אהבת הבורא ית'.

והנה כל אדם מדבק את עצמו אל הבחינה אשר אהבתו תקוע בלבו, וכמאמר החכם אם תרצה לידע מהותו של איזה אדם, תראה עם [מי] הוא מדבק את עצמו ומתחבר לו, וכמאמר רז"ל (ספרי דברים ו) הדבק לשחוור וישתחוו לך וכו'. לכך יראה האדם כשנופל עליו איזה שמחה ידבק בשמחתו יתברך, ולדבק בו שהוא שורש הכל, וכאשר **קבלתי ממורי** שאם יראה מחשבות זרות, אם מענין הרהורי תאות המשגל ידבק בשרשו שהוא חסד וכיוצא בזה, וכבוד ה' הסתר דבר, ודפח"ח. ומעתה מה שדרשו חז"ל על ובו תדבק הדבק בת"ח, כי זה נמשך מזה, כי הדבוק בו יתברך ממילא הוא דבוק בת"ח הדביקים בו ית', וחוש הראות מעיד על זה, והוא נסיון לידע בעצמו אם הוא דבוק בו ית'.

ומעתה שפיר הוכיח הרמב"ם, כמו בענין אהבת ת"ח לא נזכר מצוה מיוחדת כי הוא נכלל באהבתו ית', כך בענין היראה אין צריך מצוה מיוחדת ליראת חכמים, כי היא בכלל יראת ה' וכנ"ל. כך יצא לן מדברי הרמב"ם כלל גדול לעבודת ה', ביראתו ואהבתו לחכמים דוקא.

והרב בעל הלכות גדולות, גם כי כתבנו לעיל כי רימז בצחות לשון יראת חכמים על תרי"א מצות שנדרש מפי חכמים וכנ"ל, מ"מ יוצא לן לשיטתו ג"כ דבר נאות, והוא מדכתיב לשון תי"רא, הגם שהוא ממש אותיות יר"את תר"יא כנ"ל, וא"כ בא ללמד על

כלל המצות הרמוזין כאן שיעשה ביראה, כמו שהזהיר **בזוהר** כמה פעמים דחילו ורחימו וכו', מכל מקום נלמד עוד ענין מיוחד ליראת חכמים ואהבת חכמים, וכמ"ש ובו תדבק הדבק בת"ח, לימצא דרך לאנשי המוני איך ידבק בו ית' ואיך לירא מפניו, ומצא הרב בה"ג דבר ממוצע והוא הת"ח אשר על ידו יכול לבוא לידי מדריגות הנ"ל, וזולתו אי אפשר כי אם לבני עלי'.

וא"כ גם דדברי הרמב"ם אמת שהדבוק בו ית' ממילא דבוק בת"ח, אבל איך יבוא לידבק בו ית' לא נודע מדריגתו, וגילה בעל הלכות דרך הדרגה לזה.

ומעתה מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, ודברי שניהם דברי אלהים חיים, וצריך לשניהם המשכיל שרוצה לידע דרך ישכון אור.

ולבאר זה, הוא על פי מה שכתבנו במשנה (ר"ה פ"ג מ"ח) והיה כאשר ירים משה ידו (שמות יז, יא).

ותחלה נבאר מכילתא (בשלח ו) ויראו העם את ה' (שמות יד, לא) לשעבר לא היו יראים וכו', ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אם במשה האמינו ק"ו בה', ומה ת"ל במשה, ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאילו מאמין במי שאמר והי' העולם, ע"כ. וכבר הקשו **המפרשים** בזה, דהתחיל להקשות אם במשה וכו', וא"כ הקושיא ל"ל בה', ומסיים מה ת"ל במשה. ועוד, דמשני כל המאמין ברועה ישראל וכו', דצריך הבנה בענין האמנה זו ברועי ישראל איזה תועלת יוצא מזה לעבודת הש"י שיהי' נחשב כאלו מאמין בו ית', שהאמנה בו ית' הוא הדביק', והוא תכלית השלימות, וכמ"ש **המפרש** להרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ב ה"א), שלא ניתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדריגה ובחרת בחיים למען תחי' לאהבה את ה' וכו' (דברים ל, יט-כ) עכ"ל. והאמנה הוא סיבה לבטחון, שיבטח בהש"י בכל מאורע[ו]תיו ויאהב להש"י לעבדו, כאשר נזכיר עוד מזה. מה שאין כן האמנה ברועה ישראל וגם יאהב אותו, איזה תועלת נמשך מזה. ועוד, לשון תואר זה דאמר רועה ישראל, ולא אמר ראשי ישראל, וכיוצא בזה.

ונ"ל דהא יש לתמוה אמכילתא הנ"ל, דפריך בפשיטות אם במשה האמינו ק"ו בה'. הא ודאי טובא קא משמע לן, דהא כתב **הרמב"ם** בשרשי מצוה זו וז"ל: ועל זה הצד תשבע אומתינו בשם משה רבינו מה נכבד שמו, כאלו הנשבע נשבע באדון משה, או במי ששלחו. וכשלא יכוין הנשבע בזה, רק שיש לו אמתת עצם עד שישבע בו, כבר עבר על השיתוף וכו' עכ"ל. וא"כ אלו נאמר כאן ויאמינו במשה, הי' מקום לטעות ולומר כי ח"ו האמינו במשה שהוא אמיתת העצם בכל פעולת הנסים שפעל עמהם, הן ביציאת מצרים וקריעת ים סוף, ולא בשליחות הש"י עשה כל זה, דהוי שיתוף. לכך הוצרך לומר

שהאמינו בה' ובמשה עבדו דייקא, שעשה זה בשליחות הש"י מצד שהוא עבדו הנאמן, והיה עיקר האמנתם בה' שהוא פעל ועשה עמהם כל הנסים, ומשה אינו רק עבדו, ר"ל שלוחו בדבר זה לפעול על ידו הנסים.

וצריך לומר דכוונת המכילתא היה באמת על כוונה זו, להקשות ממה נפשך, מדכתיב במשה שהאמינו בו, מכל שכן שהאמינו בה'. וכי תימא כקושיין הנ"ל, דאיצטריך לאשמעינן שלא טעו ישראל בשיתוף ח"ו לומר שהוא אמיתת עצם פעולת הנסים האלו, רק האמינו אמונה שלימה בו ית' אשר הוא פעל כל זאת ע"י משה שלוחו, א"כ קשה, מאחר שהאמנה זו שהאמינו במשה היא עצם האמונה בו יתברך, ולא נתחדש בזה שהאמינו במשה שום דבר זולת אמונתן בו ית'. השתא מצא המקשן מקום להקשות א"כ ל"ל כלל במשה, כי מה בא ללמדנו בזה שהאמינו במשה שהוא טפל אל העיקר שהאמינו בה', וז"ש ומה ת"ל במשה.

ומשני דבא ללמדנו ענין חדש, שכל המאמין ברועה ישראל וכו'. והוא, דזכרתי בביאור משנה והיה כאשר ירים משה ידו וכו', והוא מיוסד על שורש מה שאמרו חז"ל (זח"ב קכח ע"ב) זכאה מאן דאחיד בידא דחייבא וכו'. כי צריך המנהיג הציבור לשם שמים להיישיר את העם בגשמי וברוחני, לא בעובדא ובמלולא בלבד לומר תוכחה ומוסר, רק גם במחשבה, שיקשר את עצמו בו ית' ואח"כ יראה לקשר את עצמו עם בני דורו ולהעלותן ולדבקן בו ית', ובתנאי שגם הם ידבקו א"ע אל ראשי הדור, ואז יוכלו ראשי הדור לאחוז בידן ולהעלותן וכו'.

א"כ שפיר מבואר שכל המאמין ברועה ישראל, והאמנה זו שיאהב אותו ולדבק את עצמו בו, וכמ"ש **בראשית חכמה** שער אהבה פי"ב יעו"ש ומענין האמנה ובטחון ואהבה, הכל מקושר זה בזה יעו"ש, וז"ש כל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין בו ית', כי יהי' זה הדרגה וממוצע לזה. וז"ש ויאמינו בה', והיינו על ידי שהאמינו במשה, שנתדבקו בו, ומשם עלו שהאמינו ונדבקו בו ית', וק"ל.

וז"ש בתואר ר[ו]עה, כמו הרועה שמשגיח רק בצאן לרעותן במרעה טוב ושמן, ולא לרעות את עצמן, שישתרר עליהם ויהי' לראש עליהם, רק שיהי' לשם שמים תועלת ישראל, אז האמנה בהם תועלת גדול, ואתי שפיר.

ומעתה מה שאמרו חז"ל על מצוה ובו תדבק, הדבק בת"ח, אינו מוציאו מהפשוטו, כי על ידי שידבק את עצמו לתלמיד חכם הדבוק בו ית' על ידי תורתו ועבודתו, אז על ידי דביקתו בו, יכול להגיע למדריגות דביקות בו ית' כאמור.

וכן בענין היראה אי אפשר לקשר כל המדריגות של כל מיני יראה בשרשן, כי אם על ידי יראת הת"ח, וזה כיון הרב בעל הלכות גדולות, והבן.
וגם מבואר, כי ביראה מרומז כל מיני יראה בתיבת א"ת, כי מדריגה הכולל כל מיני יראה נק' את כנודע. מה שאין כן א"הבה הוא אחד, אינו רבוי כלל רק אחדות, לכך נלמד שפיר מן בו תדבק, ודו"ק.

•

מצוה - ואהבת את ה' אלהיך (ו, ה). **מצוה** - את ה' אלהיך תירא (ו, יג).
לבאר ב' מצות אלו שהוא כלל כל התורה והתפלה, שצריך שיהיה בדחילו ורחימו. נבאר לשון **הרמב"ם** מה שכתב בספר המדע מהלכות יסודי התורה פ"ב וז"ל: האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאוהבו וליראה אותו, שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ונאמר את ה' אלהיך תירא. והאיך הוא הדרך לאהבתו ויראתו, כשיתבונן במעשיו וברואיו הנפלאים וכו' מיד הוא אוהב וכו', וכשמחשב בדברים אלו עצמן מיד הוא נרתע וירא שהוא ברי' קטנה וכו' עכ"ל.
וי"ל, הא מצד הסברא ומצד הכתובים מוכח דלעולם קדמה יראה לאהבה, וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** שם וז"ל: ולעולם לא תהי' האהבה קודם כי אם לאחר היראה, עכ"ל. ובכתוב (תהלים קיא, י) נאמר ראשית חכמה יראת ה', כי היראה היא הפתח והשער אשר יכנס בה לפנים אל מדריגת האהבה. וא"כ מ"ט הקדים מצוה לאוהבו וליראה אותו, הרי שהקדים הרמב"ם אהבה ליראה, וזה אינו כנ"ל.
ב' קשה קושיות הפילוסוף על פסוקי התורה שצוה ליראה מלפניו, מה שאין כן במלך בשר ודם שמעצמו יראין מלפניו.
ג' הקשה **מורי**, מה זה לו ית' לתועלת שנאהבנו, יתוש כמונו אם יאהב למלך גדול ונורא מה זה נחשב לכלום. הגם **דשמעתי ממנו** פירוש נפלא על קושיא זה לבד, כי בריאות העולם הי' על ידי דין, שהוא סוד הצימצום כנודע. לכך דיני ויסורי האדם הם גוף אל הנשמה וחיות הרוחניות, וכשאדם מקבל היסורין באהבה ובשמחה שהוא בחינת החיות והרוחניות, הוא מקרב ומקשר ומדבק הגוף אל הנשמה שהוא החיות והרוחני, ונתבטל הדין. וח"ו בהיפך, דוחה הגוף שלו מן החיות. לכך אמר עצה היעוצה לאדם, ואהבת את ה' אלהיך שהוא בחינת דין, לקבלו בשמחה ולקשרו אל הוי"ה שהוא הנשמה על ידי ואה"בת, והבן, ודפח"ח.
ונראה לי לבאר כל הנ"ל, דודאי יש ב' מיני יראה וב' מיני אהבה, וכמ"ש **המפרש להרמב"ם** יעו"ש. והנפקותא הוא זה, כי יש יראה במלכות ואהבה בז"א, ויש יראה פנימי

דפנימי בחכמה, ואהבה פנימי דפנימי בבינה, כנודע. והנה יראת המלכות שהוא דין, כי דינא דמלכותא שהוא אדנ"י לדון העולם על ידי רצועה לאלקאה חייבא, ואהבת הז"א הוא אהבת השכר, א"כ הוי תלויין בדבר, שהוא אוהב שלא יאבד העושר ממנו בענין רע, ואם נאבד סר האהבה ממנו. וכיוצא בזה ביראה, יראת המות ויסורין, שאם הוא בעל יסורין ובוחר מות מחיים, אינו ירא. מה שאין כן יראה ואהבה פנימי וכו'.

ועוד יש נפקותא, כי במקום שיש יראה שהוא דין, אין אהבה שהוא חסד. מה שאין כן ביראה ואהבה פנימי שהם מצד רוממ[ו]תו, הם חד אהבה ויראה, ובסוד זה או"א תרין ריעין דלא אתפרשן.

עוד נפקותא ג', כי יראת המלכות הוא תחלה קודם אהבה דז"א, כי זה השער וכו' (תהלים קיח, כ). מה שאין כן אהבה ויראה פנימי, הוא תחלה אהבה בבינה ואח"כ היראה בחכמה.

ועד"ז יובן קושיות שעל הש"ס דפ"ב דשבת (לא:) דמשמע דיראה היא מפתח החיצון, והא כתיב (ישעיה לג, ו) יראת ה' אוצרו, וכן הקשה **הרי"ף** (על ע"י). ועוד, דמכריז ר' ינאי, חבל על דעבד תרעא וביתא לא (עבוד) [עבידן], דמשמע דיראה היא בית. ועוד, דקשה מפסוק (איוב כח, כח) הן יראת ה' היא חכמה. גם להבין לשון הש"ס (שבת שם) שכן בלשון יוני קורין לאחת הן.

ולדברינו אתי שפיר, כי יש יראה שהיא מלכות ה' תתאה, והיא מפתח חיצוני', כי זה השער וכו'. ויש יראה פנימית שהיא ה' עלאה שהיא כלול מעשר והוא נ', וב' מיני יראה נק' הן, רק מה שה' עלאה נק' יראה אינו מצד עצמה, רק מצד חכמה, שחכמה נק' יראה, שנא' הן יראת ה' היא חכמה, רק על שהם תרין ריעין דלא מתפרשן והם כאחת יחשב. וזה צחות לשון הגמרא שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. ועיין **כוונת האר"י** ביה"כ בסדר ז' הזאת אחת ואחת, והם חכמה ובינה יעו"ש, וא"ש. וג"כ יובן שנקרא היראה בי"ת, כי ב' הוא חכמה, בסוד (משלי כד, ג) בחכמה יבנה בית, והבן.

ובזה יובן ג"כ הש"ס דיומא פרק בא לו (שבת לא:), אמר רב(י) יהודא לא ברא הקדוש ברוך הוא העולם אלא שיראו מלפניו, שנאמר (קהלת ג, יד) והאלהי' עשה שיראו מלפניו וכו' עד אמינא לך אנא גברא דחיל חטאין ואמרת לי בר אוריין, דמיעט בשבחו וכו'.

והענין, דכתב **בזוהר** תרומה דף ק"ע ע"ב, לפניו הוא מדת מלכות, מלפניו הוא בינה וכו'. וז"ש האלהים עשה שיראו מלפניו, שהוא יראה פנימי, ולכך מייתי עובדא זה, וק"ל.

ובזה תבין צחות לשון הרמב"ם, שכוונתו להזהיר על אהבה ויראה פנימי מצד כבודו ורוממותו יתברך ולא מצד יראת העונש ואהבת השכר. ורימז השלילה בג' מיני ההפרש

שזכרנו לעיל בין מיני היראה, ולכך תפס ב' פסוקי יראה ואהבה שנזכר בו את ה' אלהיך, המורה לאהוב וליראה גם אחר שבאו היסורין המכונה בשם אלהיך, ועל כרחך יראה ואהבה פנימי קאמר, שאינם תלויין בדבר.

וז"ש האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו, ר"ל מצד שהוא נכבד ונורא, לכך מצוה תחלה לאהבו ואח"כ היראה, שהוא אהבה ויראה פנימית. דאל"כ הל"ל תחלה יראה ואח"כ אהבה, שהוא הפרש א' ובין פנימי וכו'.

ואח"כ הזכיר הפרש ב' מפסוקים שא' ואהבת את ה' אלהיך, ונאמר את ה' אלהיך תירא, דקשה על ואהבת קושיית **מורי**, ועל פסוק תירא קשה קושיית הפילוסופין. ועל כרחך צריך לומר כתיר[ו]ץ **מורי**, ובזה סרה גם קושיית הפילוסוף. כי המלך בשר ודם אין צריך לצוות, כי מעצמו יראין מפניו, וגם הקדוש ברוך הוא אין צריך לצוות על יראה זו יראת עונש, שמעצמן יראין מעונש מיתה ויסורין. הגם כי יש רשעים שגם מעונש מיתה ויסורין אינם יראים, הטעם הוא שאותן רשעים כבר הם מתים בחיים, ואם היראה הוא להם מחמת מיתה ועוני, א"כ כשכבר מתים סר היראה מהם, שאהבתם ויראתם היו תלוין בדבר, בטל דבר בטילה אהבה ויראה שלהם. מה שאין כן הצדיקים שיש להם אהבה ויראה פנימי, אשר על זה באו הכתובים ואהבת את ה' אלהי"ך, שהוא לאהוב היסורין ועוני החשוב כמת, וגם ליראה את ה' אלהי"ך, שהוא גם אחר שבא מדת הדין, ועל כרחך הוא מצד כבודו וגדלו ית', שאין הפסק לאהבה ויראה זו אף אחר שפגעו בם מדת הדין, שהוא הפרש ב' הנ"ל. וז"ש והאיך הוא הדרך לאהבתו ויראתו, ר"ל על אופן הנ"ל, היינו כשיתבונן במעשיו וכו' מיד הוא אוהב וכו' מיד הוא נרתע וירא, ור"ל שיהי' אהבה ויראה ביחד, ובזה נשלל הפרש ג' הנ"ל, ודוק.

•

מצוה אותו תעבוד (י, כ) - זו תפלה. עיין במצות תל"ג **לש"ך** ותמצאנו, יעו"ש.

ובמשנה פ"ד דברכות (מ"ד) כל העושה תפלתו קבע אין תפלה תחנונים. וכדי להבין כוונת המשנה, נבאר פסוק (דברים ג, כג) ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר וגו'. וי"ל למה בחר מעשר לשונות של תפלה - שוע וצעקה וכו' פגיעה תחנה (דב"ר ב, א), ולמה בחר באחרונה. **ב'** בעת ההוא. **ג'** לאמר, שאין שייך כאן, עד שדרשו חז"ל שבקש להשיבו. **ד'** ב' שמות הוי"ה בניקוד אלהים ואדנ"י, ורז"ל רח[ו]ם בדין, ל"ל דין כלל. **ה'** אעברה נא ואראה, אם זה שאלה חדא שיראה לחוד, ה"ל לקצר. **ו'** ויתעבר, דהל"ל ויקצוף. **ז'** ולא שמע אלי הוא מיותר. ושאר ספיקות.

ונ"ל לבאר ענין מהות התפלה, לפי מה **שקבלתי מרבותי ומפי ספרים** דהתפלה בכל יום צריך כוונה אחרת, וזהו שאמרו בש"ס (ברכות כא.) אם יכול לחדש בה דבר וכו'. **וראי'** מוכרחת לזה, דענין תפלה הוא לברר ניצוצות מרפ"ח ניצוצות מאנין תבירין, וזהו בסוד העלאת מ"נ למלכות להזדווג אשה בבעלה, והעלאת הנצוצות הוא המחשבה העולות במחשבתו לאדם בשעת תפלתו, והחכם אשר עיניו בראשו יודע מן המחשבות זרות לברר הפנימו' שבו שהוא ניצוצות קדושות שנכנסו בתוך הקליפות ונעשו מחשבות זרות. ובדרך משל שאם בא לו הרהורי תאוות נשים הוא מצד חסד, כמ"ש (ויקרא כ, יז) אשר יקח אחותו חסד הוא, ויבין שאם יש לזה תאוה מצד ניצוץ א' קדוש שיש לו, אם ידבק את עצמו בשורש של זה התענוג ששם הוא התענוג בלי שום קצבה וערך, וכן בהרהורי ע"ז ח"ו, ושפיכות דמים שהוא קו(') שמאל, והאריכות בזה הוא סכנה והמשכיל ידום.

והנה עינינו הרואות שזה אי אפשר שיהי' בכל יום הרהור אחד כמו תמול ושלשום, וא"כ גם התפלה שיחדש בה לפי ראות עיניו בהרהורים שלו. ולזה צריך דעת רחבה וכוונה גדולה שיהי' פיו ולבו ומחשבתו בהסכמה א' שוין כנודע. מה שאין כן אם מתפלל בקביעות כמו תמול ושלשום, לשונו רגיל לדבר, והראש כורע במודי' מעצמו, ולבו בל עמו, וכמ"ש **התוספות** (ר"ה טז: ד"ה ועיון) בשם ירושלמי מחזקינא טבותא לרישא דכשהגיע למודים כורע מעצמו.

לזה נ"ל שיש עשר לשונות של תפלה, נגד יו"ד מדות שבמלכות הנקרא תפלה, ומדה אחרונה שבה מלכות שבמלכות, ולפי מדות ימיו של אדם שבכל יום צריך לתקן נצוץ א' מפרקי י' מדות שבמלכות, עד שלבסוף ימיו שתיקן מדה אחרונה, תשוב בתשובה שלימה למלכות הנקר' תפלה בערך אדם זה וצינור שלו, כמו בעקבות משיחא שיהי' התיקו[ו]ן בכלל העולם כולו עד עקביים, ויעלה כל הנצוצות המלכות בערך כל העולם, אזי בלע המות לנצח וייתי משיח, כך בפרטות אדם אחד נעשה ממדת ימיו קומה א' וכו'. **ולפי** זה ידע האדם שאין התפלה לצורך עצמו כי אם צורך גבוה לתועלת השכינה, וכמ"ש **האר"י** דאם מכוין לתועלת עצמו השכינה מקוננת עליו נתנני ה' בידי לא אוכל קום (איכה א, יד), ואם מכוין לתועלת השכינה מיד נענה, כמ"ש **בתיקונים** אם שכינתא תמן מיד פתחין לי', עיין בסוף ל"ג, וגם מבוקש האדם נכלל בבינה שהוא אם כל חי, וכל הנשמות היא חלק השכינה, וגם הוא נענה, אבל אם מכוין לשכינה כדי שיהא הוא נענה ג"כ, נעשה מסך מבדיל, הש"י יאיר לנו לעבדו באמת ותמים.

והסימן שיהיה נענה, הוא כמ"ש הכתוב (תהלים י, יז) תכין לבם תקשיב אזניך, שאם נסתייע כל כך ונזדמן שהוא יכול לעיין בה אז בוודאי תקשיב אזניך, שאם לא (היו) [הי'] עת רצון שיהא יכול ליכנס בחדרי המלך ולהיות נענה לא היה יכול לכוין, וכיון שנכנס למלך בוודאי נעשה מבוקשו, שאין מונע מלהשיב אחור תאות לבו ומבוקשו, שהש"י תכלית הרחמים והחסד.

ויש שנכנס למלך ולא נעשית בקשתו, והוא בדרך משל למלך שסרח על מטרינותו, ובהאריך הזמן שגירשה מעל פניו והלכה למרחקים, נזדמן המלך עסק הדרך שמה, וכאשר נודע לה זה עשתה תחבולה שתבוא לפניו, ותבך ותתחנן לפניו איך מר לה על עזבה את המלך, וסיפרה המאורעים שאירעה לה מיום גירושיה, וכל דברי תחנונים ופיוסים למלך, עד שנתפייס במהרה ונתמלא מבוקשה. אך אם באה בתרעומת עליו על שבגד בה, אז אם מצאה את המלך בצער בלאו הכי והיא הוסיפה תרעומת להוסיף על צערו, אין דבריה נשמעים. כי אם כשמצא אותו טוב לב המלך ונתיישבו הדברים בלבו שהדין עמה על שעזבה שאין זה כבודו של מלך, ובוודאי עושה מבוקשה ונענית בעת רצון אף שדיברה דרך ריב וקטטה, ועל שם זה נקרא השכינה ריב, ודי למבין.

ובזה יובן המשך הפסוקים, רק על ידי הקדמה א', שידע האדם אם נענה בתפילתו, אם אחר התפלה לבו שמח, וההיפך עצבות. ועל פי זה **שמעתי** פירוש הש"ס (ברכות ט:) יומא חד סמיך גאולה לתפילה ולא פסיק מיניה חוכא כולי יומא, והקושיא מפורסמת. ונראה שהוא וודאי סמך בכל יום גאולה לתפילה, אבל לא נודע אם עשה פעולה למעלה, אבל כהיום שסמך גאולה לתפילה לא פסיק מיניה חוכא, שמע מינה שעשה יחוד למעלה, לכך לבו שמח ודפח"ח.

•

מצוה - והלכת בדרכיו - להדבק במדותיו, מה הוא רחום וכו'.

והרמב"ם בהלכות דיעות (פ"א) הרחיב בזה, כי יש דעות בני אדם שונות זו מזו, כגון מהולל ואונן, כילי ושוע, וכיוצא בהן, יש מהן בטבעו, ויש מהן אח"כ ששמע שזה הדעה טובה לו ונהג בה עד שנקבע בלבו. הדרך הי(י)שרה הוא מדה בינונית עד נקרא חכם, ומי שנוטה מ(י)דיעה בינונית מעט לצד זה נקרא חסיד. ודרכים בינונים אנו מצוין ללכת בהן, שהם הטובים והישרים, שנאמר והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו' תמים גבור, להודיע שהם דרכים טובים וחייב אדם להתנהג בהן, עכ"ל.

והקשה **הרב לחם משנה** שם, וז"ל: יש להקשות בדבריו טובא, דבפרק שאח"ז (פ"ב ה"ג) כתב בענוה אסור לנהוג במדה בינונית, וכאן כתב שנקרא חכם וכו', ולעיל איירי מן ענוה ג"כ.

ובודאי יש לתת לב לתרץ הקושיא תמוה זו על הרמב"ם. ונ"ל דכבר זכרתי דבר זה במצוה בפסוק (שמות יא, ד) כחצות. וכעת **שמעתי ממורי** בשם **הרמב**"ן כעין דבר זה, שהוא כלל גדול בדרכי אדם להתנהג בהן בין בדבר מצוה בין בעסקיו, אם ירצה לקיים בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) שיהיה כל מעשיו לשם שמים לא להנאת עצמו, בהזדמן לו דבר אחד ונפשו חשקה לעשותו, תחלה יסיר מדבר זה כל שום צד הנאה שיש לו אם יעשה דבר זה, ואז בהסיר מדבר זה הנאת ותועלת עצמו, אז ישכיל ויכול לחשוב בנקל כל חלקי הסותר ולברר הבינוני הצודקת לעשותו או לא יעשה דבר זהו, אז בהסר הנאות עצמו ישכיל. ושמור כלל זה, כי הוא גדול מאוד רב התועלת בכל צרכי שמים, וגם בצרכיו.

וז"**ש** שלמה בחכמתו (משלי ד, כו) פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו. ר"ל שיהיה במשקל הנ"ל, לסלק הנאתו מכל דבר שיעשה, רק לשם שמים, גם דרכ"יך שלך יכונו ולא תבוא תקלה, והבן כי רגליך הוא לשון (בראשית ל, ל) ויברך ה' אותך לרגלי, שהוא לסלק הנאת וטובת עצמו, וזה יהיה במאזני צדק, ואתי שפיר.

ואחר הצעה זו תבין כי גם בענוה צריך לפעמים מדה בינונית, והוא צורך גבוה מאוד, כמו **ששמעתי ממורי** שרוב ענותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת הש"י, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים ניזונין על ידי תורתו ותפלתו, שאלו היה מאמין זה כמה היה עובד ה' בשמחה וביראה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאומרה כדקא יאות. וגם לתת לב אל מה שאמר שלמה ע"ה (תהלים סח, יד) אם תשכבון בין שפתים, שהקדוש ברוך הוא שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא אומרה בתורה ותפלה בדחילו ורחימו. ואם ישים אליו לבו, בודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתיים של אדם נבזה חדל אישים, וכיוצא בזה. והוא מעין מה שאמרו חז"ל (גיטין נו.) ענותנותו של רבי זכריה גרם חורבן וכו'.

כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודבורו והלוכו ועסקיו עושה רושם למעלה למעלה, בוודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיה לשם שמים. מה שאין כן בחושב האדם מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובזה הולך בשרירות לבו ויאמר אך שלום יהיה לי. ובאמת ז"א, כי האדם על ידי מעשיו הטובים הוא דבוק בו יתברך ממש,

וכמ"ש והלכת בדרכיו, ועל ידי שהוא רחום למטה נתעורר מדה זו של רחום למעלה בכל העולמות, וכמו שכתבתי דע מה למעלה ממך (אבות פ"ב מ"א), ר"ל ממך תדע, איזה מדה שנתעורר בך שכך הוא למעלה. וזה שאמר (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך, עיין במצוה.

ובזה תבין כל דברי הרמב"ם שבפרק זה, שיפלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו, שיסיר הנאתו ותועלתו קודם שיעשה שום דבר קטן או גדול הן מצוה או רשות, ואז בנקל יוכל להיות שוקל על ידי מאזני צדק לכאן ולכאן ולתפוס מדה בינונית. מה שאין כן קודם שיסור הנאתו מהדבר, אז אי אפשר להיותו פלס במעגלי היושר, כי יטה להנאתו, וכמ"ש **הרא"ש** טעם פסולי הדי[י]נין מצד האהבה, כי האהבה מבצבץ בו בלי כוונת רשע, שסובר שהדין עמו, יעו"ש.

ובזה מבואר שזה ששוקל גם במדת הענוה ותופס מדת בינוני חכם יחשב, כי הוא תועלת וחכמה נפלאה בענין עבודת הבורא שלא יהיה נמאס בעיני עצמו, רק יאמר מתי יגיע מעשי למעשי אבות הראשונים (תנדבא"ר פכ"ה), ובפרט בזמן הזה שהשכינה בגלות שלא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, כי מיד בהבין אדם מעשיו לשם שמים בכל דרכיו, מיד נעשה כסא להשכינה שתשרה בו, והוא נק' יותר מדורות הראשונים שהי' הרבה צדיקים בעולם, מה שאין כן בדור הזה כי גמר חסיד שיעשה חסד עם קונו, ודאי ראוי לאיש ליאזור כגבר חלציו לגמול חסד עם השכינה, ואז נעשה כסא אל מדת החסד, כמו בדורו של אברהם שלא הי' עזר לשכינה כי אם על ידי אברהם, כך עתה שאין איש שם על לב לעשות עזר וסמך להשכינה בגלות המר הזה כי אם מעוטי דמעוטא, השם נפשו בכפו ודאי נעשה כסא אל השכינה במדת החסד. והש"י יעזרנו לעבדו באמת ובתמים, שיהי' דרוש הזה יוצא ממעשינו להיות נאה דורש ונאה מקיים. וא"כ שפיר סיים הרמב"ם בפסוק פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו, והבן.

•

מצוה - ליראה את [ה'] אלהיך (י, יב).

כבר בארנו במקום אחר. ועתה נבאר ש"ס פ"ה דברכות (לג:), אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו', אטו יראה מלתא זוטרתי היא, הא אמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחאי אין להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנא' (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו, אין לגבי משה זוטרתי היא, משל לאדם שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו לכלי קטן, קטן ואין לו דומה עליו לגדול.

וכבר תמהו בזה הראשונים ואחרונים **מהרש"א והרי"ף**, בלא הא דרבי חנינא הוה לי' להקשות קראי אהדדי, וקשה להמקשן. ועוד ב' קשה להתרצן, דמשני אין לגבי משה זוטרתי, הא משה לישראל אמר זה, ולדידהו גדולה היא לפי תירוצו.

ועוד הקשו, מנלן דזוטרתי, ולשון כי אם ליראה לא בא למעט ערך היראה, רק הכוונה לפי שכל הדברים הוא בידי שמים חוץ מהיראה שהיא ביד האדם, ולעולם שהיא רבה ויקר הערך וכו'. ועוד למה לי המשל כלל וכו'. ועוד הקשה **מהרש"א** שאינו דומה לנמשל וכו' יעו"ש. ועוד למה לי' להאריך, כי בבא ב' של המשל אינו ענין לכאן.

מלבד שיש לדקדק בלשון הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד דהל"ל בקיצור, אין לך דבר שביד האדם כי אם יראת שמים שנאמר וגו', או דהל"ל וכו' יראת שמים אינו בידי שמים שנא' וכו', דעיקר למודו הוא על זה שביד האדם, ולא על הכל בידי שמים.

ועוד קשה קושיית **הרי"ף** בפ"ב דשבת (לא:), מפתחות החיצונין[ו] וכו', יעו"ש. ועוד קשה מפ"ב דשבת (שם), אמר רבי יהודא לא ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו אלא שיראו וכו'. ותחלה נבאר המשך הפסוק, ועתה מה ה' שואל ממך כי אם ליראה את ה' אלהיך, שאין תכלית מכוון על יראה סתם, רק שיהי' ליראה את ה' אלהיך, והענין, שבארנו במקום אחר קושיית **הרב החסיד מוהר"י יעב"ץ** (אבות פ"א מ"ג) בפסוק פ' יתרו (עי' שמות כ, יז) אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא שתהיה יראתו על פניכם וגו', שהם ב' הפכים בנושא אחד. וכתבנו שם, כי יש כמה אלפים מדריגות בענין היראה חיצונית, שהם כולם לבושים אל תכלית ושורש היראה פנימי' שהיא יראת ה', והחכם אשר עיניו בראשו ושורש הכל מדבק את עצמו אל השורש וניצל מכולם שהם לבושים. וכמו ששמעתי בשם **הרב המגיד מוהרי"ל** הוי ערום ביראה (ברכות יז.), ר"ל בלי לבוש, ודפח"ח. וז"ש אל תיראו מכל מיני יראה חיצונית שהם רבים, רק תהי' יראתו על פניכם שהיא יחידית ושורש הכל וק"ל.

ובזה יובן גם כן פירוש הפסוק כאן, מה ה' שואל ממך כי אם ליראה את ה', שלא יעלה עליך שום יראה חיצונית גם שהם רבים רק יראה יחידית שורש הכל שהיא ליראה את ה' אלהיך, שהיא זוטרתי בכמות ורב האיכות. ומעתה לא קשה קושי' הש"ס.

אבל כוונת הש"ס יתפרש בדרך זה, דבלא זה, בלא הא דרבי חנינא, לא היה להמקשן להקשות הפסוקים אהדדי, דכאן אמר כי אם ליראה את ה' וגו' דמשמע דזוטרתי היא, ושם משמע דיראת ה' היא אוצרו, דלא קשה מידי, דהכוונה הוא כך, מי שאין בו יראת ה' אז יש לו הרבה מיני יראו]ת לאלפים ורבבות המתפשטים בעולם מן מדריגה ראשונה עד מדריגה אחרונה כמו שהרחבתי בביאורי, כי אין שום נברא שאין בו מדרגת יראה

חיצונית, מה שאין כן האדם שיש בו יראת ה' שהיא בחינה א', אז אין צריך ליראה מכל בחינות שונות היראה שיש בעולם הרבה מהם, וז"ש כי אם ליראה את ה' אלהיך, שהיא יראה יחידית שורש הכל, ובזה ניצל מכל מיני יראה, אבל לא שהיא זוטרתי אלא אדרבה היא מעט הכמות ורב האיכות, כי היא כוללת הכל כל מיני יראה שבעולם, וממנה מתפשטת כדי להגיע אדם אל שורש היראה, וא"כ לא קשה מידי.

אבל על מאמר רבי חנינא שפיר מצא מקום להקשות כנ"ל, כי נודע כי מדריגה הנק' ירא"ת שמים היא נקראת כ"לה לפי שכלולה מן הכל, וגם נקראת יד"י שמים כנודע, כמו (במדבר כא, כו) ויקח כל ארצו מידו, ורשו"תו, וזה סוד תפלת ערבית רשו"ת (ברכות כז:) ודי בזה, ובמאמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היה קשה להמקשן, הא יראת שמים היא עצמו ידי שמים, וגם נק' הכל, והבן שהוא למשכיל.

ולפי פשוטו הוא כך, דאמרינן בש"ס בפ"ב דשבת (לא.), והי' אמונת עתך חסן וכו' אעפ"כ יראת ה' היא אוצרו וכו'. הרי שאין לך שום דבר בעולם שיהיה מדה טובה כי אם בצירוף מדה זו יראת שמים. וא"כ קשה איך אמר הכ"ל בידי שמים חוץ מיראת שמים, דמשמע שיש הכל בלא יראת שמים, וזה אינו, שאין לך דבר בעולם בלא יראת שמים. וזה שהקשה לו המקשן אטו יראה מלתא זוטרתי היא, שיש הרבה דברים כוללים בעולם בלא יראת שמים, והא אמר רבי חנינא משום רשב"י אין להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שהיא עיקר הכל ואין לך דבר בעולם זולתו. וכ"ת דכוונתו שהיא ביד האדם, (והקושיא) [וכקושיא] ג' הנ"ל, ז"א, דא"כ הל"ל בקיצור (והקושיא) [וכקושיא] ח' הנ"ל, דה"ל לומר אין לך ביד האדם כי אם היראה.

ועוד דקדק לשונו בבית גנזיו, דנודע בפסוק (חבקוק ב, כ) וה' בהיכל קדשו, כי היכל שהיא בית גנזיו הוא נקרא יראה, ואוצר שבו הוא ג"כ יראה. ובזה מבואר הקושיא בש"ס דפ"ב דשבת (לא:) דיראה נק' מפתחות החיצונים בהי עייל וכו', ואח"כ אמר מכריז הי' רבי ינאי על דלית לי' דרתא ותרעא לדרתא עביד, והקשה **הרי"ף** הא דרבי ינאי הוא היפך הנ"ל, דהיראה הוא בית פנימי ולא מפתחות חיצונית וכו'. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי שורש היראה שהיא יראת ה' היא האוצר פנימי, ויש לזה כמה אלפים מדריגות היראה חיצוני' כדי לבוא האדם על ידי לבושי היראה אל פנימית היראה, ונמצא הלבוש היראה נקרא בית גנזי שבו אוצר יראת ה'. וא"כ ע"כ דהפסוק כוונתו על דרך שפירשנו כי אם ליראה את ה' אלהיך ולשלול שאר מיני יראה שהם הרבה, ולדברינו משמע דזוטרתי בכמות ואיכות, ודאמר הכל וכו' חוץ מיראת שמים.

ומשני התרצן, אין לגבי משה זוטרתי. ויבואר ג"כ מאמר הש"ס פ"ב דשבת (שם), אמר רבי יהודא לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו, שנאמר (קהלת ג יד) והאלהים עשה שיראו מלפניו. ולכאורה לא מצינו זה בפועל, וכמו שהקשה **הרמב"ם** (הקדמה לפיה"מ) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח.) יעו"ש.

ולדברינו אתי שפיר, כי כל מיני יראה שיש בעולם, הוא כדי שיתן האדם דעת להבין שנברא כל מיני יראו]ת שהם לבושים כדי להגיע אל שורש הפנימי שיראו מלפניו יתברך, ואז שום מורא לא יעלה על ראשו מכל מיני יראה חיצונית, שניצל מכולם, ובחי' דעת זה הוא מדריגות משה, כנודע שנק' דורו של משה דור דעה, ואתי שפיר דלגבי משה זוטרתי היא, דלגבי מדריגות ובחי' משה זוטרתי, וזה יוכל כל אדם להשיגה, וז"ש מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' וגו', שגם ישראל יוכלו להגיע עד בחי' יראה פנימית יראת ה', כי באמת ב' מיני יראה הנ"ל הלבוש והפנימי, שניהם נקראו כלים אל מדריגות שלמעלה ממנו, רק נגד בחי' כלי הקטן נק' פנימי, ונגד מה שלמעלה ממנו נק' הפנימי ג"כ כלי גדול, וזה תבין מן המשל בב' בבות הנ"ל, וד"וק.

ראה

מצוה - ראי' בעזרה ג' פעמים בשנה, כמ"ש שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך (טז, טז). ודרשו הש"ס בחגיגה דף א' (ב.) וז"ל: הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וכו', הכל לאתויי מאי, לאתויי סומא באחד מעיניו, ולאפוקי מדרבי יהודא בן דהבאי דאמר סומא באחד מעיניו פטור מהראיה, שנאמר יראה, כדרך שבא לראות כך [בא] ליראות, מה לראות בשתי עיניו כך וכו'. והנה **הרמב"ם** וכו', **והתוספות** כ' בשם רבינו תם.

ונראה לבאר בדרך רמז מוסר בסוד עולם שנה נפש א' בחי' עולם. ולפרש לשון חייבין, דמשמע חוב מצד הקליפות הנק' חוב, וז"א, כי זה התראות פנים בעזרה לקבל הקדושה מפנים עליונים.

לכן נ"ל לבאר פסוקי יתרו (שמות כ, יז) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. והקשה **הרב מהו' יוסף יעב"ץ** (**אבות פ"א מ"ג**) **דהוי שני הפכים בנושא אחד, תחלה אמר אל תיראו וכו', ואח"כ אמר למען תהי' יראתו על פניכם וכו'**.

ונראה לי לבאר משנה באבות (פ"א מ"ג), אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא על מנת שלא לקבל פרס, ויהא מורא שמים עליכם. והספיקות רבו.

וכבר ביארתי מזה במ"א. וכעת נראה לי לבאר גם כן לשון פרס שהוא לשון חצאין. וגם זה שייכות לסיפא ויהא מורא שמים עליכם, להוצעה שזכר ברישא.

ונ"ל דבש"ס דיבמות (סג.) ובריש **טור א"ח**, כי אינו נקרא אדם אלא הנשוי אשה, ומי שאינו נשוי נקרא פלג גופא. הגם שגם הפשוטא אמת, אבל יש בזה רמז מוסר, כי אדם הוא חומר וצורה, ועיקר התכלית שיעשה מחומר שלו צורה, וכמ"ש **האלשי"ך** בפ' כי תצא (דברים כא, טו-יז) בענין ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה, יעו"ש.

וכמו שהוא בדרך פרט כך הוא בדרך כלל, כי אנשי המוניים מישראל הם בעלי החומר, ושלומי אמוני ישראל צדיקי וכשירי הדור הם הצורה, ועיקר התכלית שיעשו מחומר צורה, וכמ"ש **האלשיך** בפסוק (שמות יב, ג-ה) ויקחו שה לבית, ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכינו וגו', מן הכבשים ומן העזים תקחו וגו'. כי עיקר תכלית בריאת היצה"ר כדי להכניעו בקדושה, וכמו שנאמר באברהם (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, שאפילו היצר הרע של אברהם אבינו היה נאמן לפניו יתברך וכו' (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה).

ונ"ל וההקיש ענין עקידת יצחק הי' על אופן זה, לעקוד גבורת היצה"ר, להכניע החומר של היצה"ר תחת הצורה, וז"ש (רבות פ"ד מ"א) איזה גבור הכובש את יצרו וכו'. וכן ענין יעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה, כז), שיהי' מכניע שמאל בימין, וכמ"ש **בזוהר**. הגם שלא כתב זה **האלשיך**.

וז"ש דבר אל בני ישראל ויקחו איש שה לבית אבות שה לבית, כי שה גימטריא היצר, ור"ל שיהי' מושלים ביצרם, כמו האבות שמשלו ביצרם. וכן בש"ס דב"ב פ"ק (יז.) ג' לא שלטה בהם היצה"ר שנאמר בכל מכל כל וכו'. וז"ש ויקחו איש שה לבית אבות, שילכו אחר שרשן שהם האבות להביאו לבית, כי גם בו תעבוד את ה' וכו'.

ולי הכותב נראה, כי הפנימי הנקרא בית הוא הצורה, והחיצון החומר מצד קליפות היצה"ר שהוא נקרא בשר אדם, כי אדם מלגאו, וכאשר **זכרנו בהקדמה**, וז"ש ויקחו שה לבית, שיעשה מהחומר צורה, וזהו כניסתו הביתה, וק"ל.

ואם ימעט הבית מהיות משה, להכניעו כאמור, ולקח הוא ושכינו את השה שהוא היצה"ר, שיעשה דרכי התשובה בחבורה עם אחרי', שזכות הרבי' יעזורו לו להכניעו. ואחר הכניעו יחזיר את זולתו בתשובה ג"כ, ולא בלבד לרשעים כי אם לרעים ולטובים, וז"ש מן הכבשים בעלי ענוה וכשרים, ומן העזים הם הרשעים עזי נפש גם מהם תקחו. ואחר כל זה אל יבטחו בו שלא יפתנו עוד ולומר כי לבו חלל בקרבו, רק עמוד על משמרתך לבל יעלה עליך, וז"ש והי' לכם למשמרת וכו', ודפח"ח.

והנה הצורה, היא הכשרים שמצד ימין נקרא איש, והחומר מצד שמאל נקרא אשה הם אנשי ההמוניים, וכמו שכתבתי בפירוש הש"ס (פסחים סה.) אוי למי שבניו נקבות, יעו"ש. נמצא זה שתקן רק את עצמו ולא זולתו, עדיין הוא פלג גופא, שהוא נשמה בלא גוף, מה שאין כן כשנשא אשה שהוא על ידי קדושין, שקידש החומר לעשות צורה, זהו נקרא אדם שלם, והיינו בכלל ופרט, הן בגופו ונשמתו, או בגופו ונשמתו של כללות בני עירו ונעשה הוא נשמה אליהם, ואתי שפיר.

ובזה יובן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, שתיקן חצי פרצוף הגוף שהיא נשמה הנקרא צורה חלק א', ולא תיקן חלק ב' הנקרא חומר וגוף שהם אנשי המוני ישראל. אלא הוו כעבדים שלא על מנת לקבל פרס, רק שיהי' אדם שלם וכאמור שיקשט את עצמו וגם את זולתו. ואחר כל זה אל יבטח ביצרו, רק מ"מ יהא מורא שמים עליכם, וכמ"ש והיה לכם למשמרת, וק"ל.

עוד יש לפרש ויהא מורא שמים עליכם, דכתבתי מזה שהקשה פיל[ו]סוף אחד איך הזהירה תורה על המורא, כמ"ש (דברים ו, יג) את ה' אלהיך תירא, בדבר המסור ללב, שאם אין נכנס המורא בלב מעצמו איך על ידי הציו[ו]י יכנס המורא בלבו, והחוש מכחישו. וכתבתי שם בביאורו.

וכעת נ"ל על פי מה שנז' **בסבא** פ' משפטים (זח"ב צה:) בפסוק (ירמיה י, ז) מי לא יראך מלך הגוים, וכי הוא מלך הגוים, והא מלך ישראל איקרי. ותירץ דכך פיר[ו]שו, מי הוא מלך הגוים אשר לא יראך וכו', יעו"ש.

והענין, כי חיוב טבע בריאת העולם מחייב שיהי' מדריגות היראה מתפשט בכל הנבראים שבעולם, וחוש הנסיון מעיד על זה, כי טבע בריאת עכב(ו)ר להיות ירא מחתול, וחתול מכלב, וכבש מזאב וכו', ומורא אדם על אדם, כמ"ש (אבות פ"ג מ"ב) אלמלא מוראה של מלכות איש את חבירו חיים בלעו. ושורש כל מיני היראה הוא יראת ה' אשר היא אוצרו ופנימי לכל מיני יראה, שהם רק לבושים וקליפות אל יראת ה' שהיא הפנימ', וכל מיני יראה שנתעורר בעולם הוא לתכלית שיבא אל יראה פנימי שהיא שורש כל הירא[ו]ת שבעולם, וכמו ששמעתי בשם **הרב המגיד מוהר"י ממעזבוז** הוי ערום ביראה (ברכות יז.) בלי לבוש וקליפות היראה, ודפח"ח.

ומעתה מבואר קושיית הפילוסוף הנ"ל, שאין זה ציו[ו]י ליראה, אלא עצה היעוצה לאדם בראותו שמתעוררין להתפשט כמה מיני יראה בעולם, אז את ה' אלהיך תירא שהוא שורש היראה, וניצול מכולם, וק"ל.

נמצא מי שאינו רוצה לידבק ביראה אחד שהיא יראת ה', אזי נופל תחת הרבה מיני יראו]ת שבחיוב טבע בריאת העולם. מה שאין כן איש משכיל ירא הש"י על ידי מין יראה א' שורש הכל, ניצול מכל מיני יראה, שהוא שולט על כל מיני יראה, וז"ש (בראשית ט, ב) ומוראכם וחתכם יהי' על כל חיית הארץ, מצד דביקותן בשורש היראה. וזהו מעלות רשב"י וחבירו] שלא עלה שום מורא על ראשם זולת מורא שמים, וכמ"ש **בחוה"ל** (ש' אהבת פ"ו) מעשה בחסיד אחד, יעו"ש.

ובזה יובן ויאמר משה אל תיראו, ר"ל על ידי שאתם יראים ממנו ית', בזה אינכם צריכין לירא משום מיני יראה שבעולם, וז"ש אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים, ר"ל להרים נס ולגדל אתכם שיהי' מוראכם וחתכם על הכל, והוא מצד שתהי' יראתו ית' על פניכם שהוא שורש כל מיני יראה, ובזה תנצלו משאר מיני יראה שהם רק לבוש אל יראת ה' כדי לדבק בשרשו, והבן.

ובזה יובן הכל חייבין בראיה שנאמר יראה כל זכורך אל פני האדון ה' וגו'. ור"ל מאחר שהכל בחיוב היראה מצד טבע הבריאה, שנתפשט בחינת היראה בעולם בכל הנבראים שהם מצד לבושים וקליפות שנקרא חוב, שהוא לבוש אל היראה פנימית שהיא יראת ה', א"כ איש משכיל הנקרא זכר יבחר בחי' יראת ה', וז"ש יראה כל זכורך אל פני האדון ה'. מה שאין כן השוטה שאינו בוחר בשורש היראה שהיא פנימי לכולם, אז נופל תחת לבושי וקליפות היראה שהוא הרבה, וז"ש חוץ מחרש שוטה וקטן, כי השוטה ודאי אין בו יראה, כמ"ש משלי סימן ט' (י) תחלת חכמה יראת ה' וגו', א"כ השוטה היפך החכם אין בו יראת ה', שמצד חסרונם אינן בכלל יראת ה', וכמ"ש בזוהר פ' יתרו דף ע"ט (ע"א) לית דחילו אלא באתר דהוי שלימותא וכו', כמ"ש (תהלים לד, י) יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליריאיו, באתר דלית מחסור שלימותא שכיחא, לכך הנורא דאיהו יעקב תרגומא שלים וכו', יעו"ש. לכך חרש שוטה וקטן דיש מחסור, אין בם יראת ה', ואינם בכלל יראה כל זכורך את פני האדון ה'.

ועוד רמז מוסר במה שאמר חוץ מחרש שוטה וקטן, כי כבר זכרנו בקושיית הפילוסוף שהקשה וכי צורך לצוות על היראה, הלא במלך בשר ודם ממילא בא היראה לכל הרואה אותו או שומע שמעו, ואינו צריך לצוות עליו. והתשובה, מענין המשל בריבוי דמים, שרפואתו על ידי חרדה שנסתלק הדמים וכו'. והכא נמי כי הרואה המלך או שומע שמעו שבא למדינה, ודאי נכנס היראה בלבו ממילא, מה שאין כן זה שאינו רואה ואינו שומע רק כאבן דומם, אין מקום לו לירא ממלך בשר ודם. ומזה נלמד למלך מ"ה כביכול, זה שאינו רואה בעיני השכל ואינו שומע כרוזי המלך מלכו של עולם בכל יום, ודאי הוא

חרש וסומא, וכמ"ש חז"ל החרשי' שמעו והעורים הביטו וכו' (ישעיה מב, יח), וכמ"ש בפסוק ישעי' רא (יב) אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו, וכמ"ש **בזוהר** תרומה דף קל"א ע"א, וז"ל: וקלא דא קרי במילין אילין וכו' אם תבעיון בעותכון בצלו קמי מלכא, בעיו - וצלו ותובו לגבי מאריכון, אתיו - כמאן דזמין לקבלא לבנוי ולרחמא עליהן וכו', יעו"ש. הרי כמה כרוזין מכריזין על אזהרת התפלה שהיא ביראה, כמ"ש (תהלים ב, יא) עבדו את ה' ביראה, ועבודה זו תפלה, וזה שאין לו יראת ה' מחמת שאינו שומע הכרוז שהם המחשבה טובה שבאדם, ודאי זה נקרא חרש שאינו שומע ואינו מדבר.

וגם השוטה המאבד מה שנותנין לו (חגיגה ד.), כי ידו פשוטה ית' לקבל שבים, ולקבלו, וכאלו נותן לו ידו, דהיינו סיוע שנקרא יד, והיינו הרהורי תשובה שנותנין לו, והשוטה מאבד מה שנותנין לו הרהורי תשובה, וכמו **ששמעתי ג"כ ממורי** כי שמיעת הכרוז הוא המחשבה, ולכך אין לך רשע שאין לו הרהורי תשובה בכל יום מצד אלו הכרוזין, ודפח"ח. והצדיק נותן לב לקיים מחשבתו הטובה, מה שאין כן הרשע.

ובזה אמרתי פירוש הפסוק פ' יתרו (שמות יט, ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי. ופי' ב**מכילתא** וז"ל: אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך כי כל התחלו[ו]ת קשות וכו', וכמ"ש **רש"י** בחומש יעו"ש. ויש להבין מה זה קפידא שתיכף ומיד יקבלו עתה, ולא בהמשך זמן להתייעץ אם יוכלו לקבל ולקיים כל התורה. **ונ"ל** דכתב **האלשיך** משלי בסי' ו' פסוק ט', עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתיך, וז"ל: והנה אין ספק כי איש לא נעדר מכל החי מבני ישראל מלתת אל לבו בימי הבלו לעזוב דרכו ולפרוש מיום ההוא מהבלי עולם להתנהג בחסידות ולקבל עול תורה ומצות, והנה עודנו בתמימות לבו לעשות כן, והנה יצה"ר לקראתו אומר לא זו הדרך לעבוד ה' עודך מחזיק במשא ומתן, רק כשתפנה מעסקך אז תשנה, וכל כוונתו כדי שיתקרר דעתו מחמימותו וכו', אך החרד לדבר ה' מיד בהקיצו משנתו יחזיק מיד ולא ירפה, ואז יצליח וכו', יעו"ש.

ובזה יובן ועת"ה אם שמוע תשמעו, ר"ל מיד אם תשמעו בשעת חימום, כמ"ש רז"ל (מכילתא פ' יתרו) ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחן שם ישראל (שמות יט, ב) מה ביאתן בתשובה כך נסיעתן וכו', שהי' כולם כאיש אחד בתשובה, ולכך אם יהיו זריזין מיד לקבל עול תורה ומצות יצליחו, מה שאין כן אם ישמעו לעצת היצה"ר להתייעץ, אז יעבור החימום ויתעצלו. לכך אמר ועתה אם שמוע, אז תשמעו אח"כ ג"כ, ושמרתם את בריתי. וזהו כלל גדול בעבודת ה' כנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן משנה באבות פ"ב (מ"ד) שנשאלתי, אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה, והקשה. ונ"ל לבאר מ"ש קודם לזה אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה. והספיקות רבו, ויבוארו ממילא ע"פ מה שזכר הרב **האלשיך** כי עצת יצה"ר הוא, כשרואה החימום לעבודת ה' ולתורתו, אז עצתו רק לדחותו מהחימום שעוד חזון למועד אחר שיניח מעסקיו וכנ"ל. והתורה נקרא דבר כמ"ש (תהלים קה, ח) דבר צוה לאלף דור, וז"ש אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע מיד, רק שסופו להשמע אחר שיניח מעסק משא ומתן, כי זהו עצת יצה"ר כאמור. אלא צריך לאחוז דברי התורה מיד בשומעו הכרוז במחשבה, או מפי שומע ממש דהיינו הרוכלים המחזרין בעיירות להשמיע תוכחת חיים, יחזיק במוסר ולא (ירפא) [ירפה], וכמ"ש ועת"ה אם שמוע וגו', וכנ"ל.

וזה שאמרו חז"ל חרש שאינו שומע, כמו דילפי בש"ס (חגיגה ב:) שנאמר (תהלים לח, יד) ואני כחרש לא אשמע, והיינו שאינו שומע מיד, לכך אינו מדבר אח"כ ג"כ לאחוז בתורה הנקרא דבר.

והנה יש בישראל ג' כתות בענין שמיעת תורה ומוסר מפי חכם הרואה מום והוא קבוע בעיר, או עובר מעיר לעיר, כי יש הולכין לבה"כ בשעה שהחכם דורש תורה ומוסר מפני הבושה וכיוצא בו מאיזה טעם לפגם, אבל אין הלב שומע שיכנוס בלבו, זהו נקרא חרש שאינו שומע.

ויש כת ב', שנכנס בלבו בעת שומעו מפי החכם וקיבל הדברים לשמוע בכל לבו, ואחר שיצא מפתח בית הכנסת אז לפתח חטאת רובץ, שבא היצה"ר בטענות הנ"ל, ואמר דינ[י]ך בשמיעה ולא לעשות עתה שאתה טרוד בעסקך, וכיוצא בזה. ובאמת ז"א, כמו שאמר **המנוח החסיד מוהר"יל פיסטנר**, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע יד, ג), דהיינו לשמוע ולעשות, מה שאין כן בשמוע ואינו עושה נקרא שוטה המאבד מה שנותנין לו (חגיגה ד.), אחר ששמע בלב וקיבל תוכחת חיים, לנתינה יחשב לו, ואח"כ באינו עושה מאבד מה שנותנין לו.

ויש כת ג', שאינו נכנס כלל לבית הכנסת כשנודע לו שיש משמיע תורה ומוסר, כמו בריחת שד מן ויהי נועם, וזה נקרא קטן שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית לדברי בית הלל (חגיגה ב.) דהלכתא כוותי' נגד בית שמאי, וא"כ פטור מלהתראות בעזרה.

והענין, מה שכתבתי בביאור משנה (ר"ה פ"ג מ"ח) כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו' (שמות יז, יא), וזהו מאן דאחיד בידא דחייביא (זח"ב קכח:), וכתבתי, בתנאי שגם

הוא יכול לאחוז בידו של אביו, שהוא החכם המלמדו דרך ה', כמ"ש אלישע לאליהו אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב ב, יב), וכאשר אבאר מזה דרוש מיוחד, וגם ביאור הש"ס (ר"ה כז:) שיעור השופר כדי שיאחז בידו וכו' יעו"ש, ושפיר אמר ולעלות מירושלים, שהיא קדושה קצת, אל הר הבית שהיא מעלה ומדריגה יותר בכמה קדושות, וכמו שאמרו במשנה (ח) [פרק] א' דכלים כי ירושלים מקודש רק שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני, מה שאין כן הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם וכו'. א"כ זה החכם שרוצה להעלותו ממדריגה למדריגה היותר קדושה, והוא אינו יכול לאחוז בידו כדי להעלותו, והיינו מצד שאין לו אחיזה ודביקות עמו, ואדרבה חושב מחשבה למצוא עונו של חכם כדי לשנוא אותו, כמ"ש **האלשיך** משלי (י, יב), שנאה (מעורר) [תעורר] מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה, כי הרשע שונא חכמים לעורר מדנים, מה שאין כן החכם אוהב הבריות אפילו הרשעים, כדי לקרבן לתורה, יעו"ש.

ומאחר שאלו ג' כתות חרש שוטה וקטן אינן מקבלים חכמה ומוסר כמו שזכרתי ג' בחינות הנ"ל, א"כ אינן בכלל היראה כמ"ש (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', ר"ל תחלה חכמה אח"כ יראה, דאין בור וכו' (אבות פ"ב מ"ה), א"כ שפיר אמר הש"ס במשנה הכל חייבין בראיה כמ"ש יראה כל זכורך אל פני [ה]אדון ה', חוץ מחרש שוטה וקטן, וק"ל.

ומשנה דאבות ג"כ בזה הזהיר, שלא יהי' מכלל החרש שאינו שומע תוכחת חיים לעשות מיד, שאומר שאי אפשר לשמוע עתה רק שסופו להשמע, וכאמור, וק"ל.

ואל תאמר לכשאפנה אשנה וכו'. והוא דכתב **הרמב"ם** בפ"ה מהלכות תפלה (ה"א, הט"ז), וז"ל: חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה, ואחד מהם כוונת הלב וכו', כיצד הוא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט וכו'. והוא מש"ס דברכות דף ל"ו, דלמא מע[י]קרא לא כיון דעתי' ולבסוף כיון דעתי', ומ"ש חוזר ומתפלל. והקשה **בלחם משנה** על הרמב"ם, הא המסקנא בש"ס דף ל"ד (ע"ב) (עכ"ל) דלעכובא לא בעי, דאמרינן, ואם לאו יכוין באחת מהם, ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו ז"ל, ע"כ.

והנה לתרץ קושיא זו עיין. וכ"כ **התו'** ויצא יצחק לפנות ערב (עי' בראשית כד, סג), יעו"ש. העולה מזה דצריך לפנות מחשבתו מכל הרהורין ומחשבות זרות בעת עסקו בתורה ותפלה, אבל אינו מעכב, וכמ"ש **בטור אורח חיים** (סי' קא) דמטעם זה אינו חוזר בשביל חסרון כוונה, דגם בחזרה יהי' כך יעו"ש. וז"ש אל תאמר כשאפנה מן כל המחשבות זרות אז אשנה, שמא לא תפנה, וכמו דקי"ל בפוסקים הנ"ל, ואתי שפיר.

איברא דיש עוד לפרש משנה דאבות בדרך זה, והוא דשמעתי קושיא אחת **ממורי**, בענין מה שאמרו בש"ס (אבות פ"ו מ"ב) בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו'. וכן מה שנאמר (ישעיה כא, יב) אמר שומר וגו' שדרשו (זהר תרומה קלא ע"א) שהוא כרוז, וכנ"ל. שאם אין שומע את הכרוז למה מכריזין, ואם יש שומע, קשה שהחוש מכחישו, כי מי זה יאמר ששמע כרוזין מלמעלה, ואף אם ימצא א' שאומר ששמע מי הוא הפתי אשר יאמין לדבריו, וא"כ לאיזה תועלת הוא הכרוז ללא יועיל.

ותירוצו הוא עד"ז, הגם שאין זה לשונו, דאיתא בש"ס דחגיגה דף ה' ע"ב: רבי יהושע בן חנני' הוי קאי קמי(') קיסר, אחוי לי' אפקורסא, עמא דאהדרינהו מרי' לאפי' מני', אחוי לי' עוד ידו נטוי' וכו', מאן דלא ידע במחוג ליחוי קמי(') מלכא וכו'. ויש להבין זה הענין, למה דברו ברמז ולא על ידי דיבור מפורש, וגם לאיזה תועלת מביא הש"ס זה.

ונ"ל דיוצא לן מזה רמז מוסר בענין הכרוזין שלמעלה, שאינו דיבור, כי אין אומר ואין דברים שם למעלה, כי הדיבור הוא גשמי, וראי' לזה כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע, ואין דרך ארץ לדבר המלך עם שריו ויועציו ועבדיו כי אם ברמז, וכאשר שגם עתה במלכות ישמעאל הנהגתו כך. וזה שהודיענו הש"ס, שגם הכרוזין היוצאין ממלך מלכו של עולם הוא ברמז, וצריך לידע במחוג רמז הכרוז, על ידי המחשבה שבאין לאדם בכל יום הרהורי תשובה שהוא מחמת הכרוז, או על ידי שאר דברים הנודעים למי שעיני שכל לו, שלא יהי' מכלל אלו הנאמר (תהלים לב, ט) אל תהי' כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן וכו', רק כשנתעורר בעולם איזה פחד ויראה ידעו שמרמזין להם מלמעלה שידבקו בשורש היראה וכנ"ל, וכשנתעורר איזה שמחה בעולם ידבק בשמחת עבודת ה', וכיוצא בזה ישמע חכם ויוסיף לקח, ודפח"ח.

ובזה ביארתי משנה (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, ר"ל שידע איזה מדה נתעורר למעלה, ויתפלל משם, בסוד בזאת יבוא אהרן אל הקודש (ויקרא טז, ג), ממך, ר"ל איזה מדה נתעורר בך, אם מדת יראה ופחד שהוא מדת גבורה, יתפלל וידבק בשורש הגבורה למתק הדינין בשרשן, ואם נתעורר לך מדת אהבה וחסד ושמחה ידע שמדה זו נתעורר למעלה בשכינה וידבק בשורש השמחה, וכ"כ **בזוהר** תרומה מטעם זה צריך הכהן שיהי' פניו נהירין ולא בעצבות, כמ"ש בדף קס"ה ע"א עבדו את ה' בשמחה (תהלים ק, ב), ובזה מקיים בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו).

וההיפך ח"ו מצאוהו צרות רבות, כמ"ש (דברים לא, יז) על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, כי הי' מראין לו צרות המלובש בקליפות שהוא חיצוני, כדי שיכנס בפנימי

על דרך הנ"ל, עד לבסוף שיודע ברמז שמרמזין לו מלמעלה, וכמו שנאמר בפ' ואתחנן (דברים ד, ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, ר"ל שאז תשמע להבין ברמז קול הכרוז, כי אל רחום ה' לכך לא ירפך שתלך בדרך שובב, וע"כ עדיו תשובו.

וכן שמעתי **מהרב המוכיח מוהרי"ל גילנר** קדושים תהיו כי קדוש אני ה' (ויקרא יט, ב). והקושיא, מה זה נתינת טעם כי, אדרבה מי יוכל לדמות צורה ליוצרה שיהי' קדוש כמו הש"י. וביאר, כי מאחר שנשמ' ישראל נאצלים מעצמותו ית', וכמ"ש (בראשית ב, ז) ויפח באפיו, וכל הנופח מעצמותו הוא נופח, א"כ זה שאמר קדושים תהיו, שמצד ההכרח לבסוף תהיו קדושים אחר כמה גלגולין וסגופין, כדי שלא ידח ממנו נדח, כי קדוש אני, א"כ עצה היעוצה שמיד תהיו קדושים מאחר שאין ברירה. וכמו **ששמעתי** פירוש כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא (סנהדרין צ.), בהכרח, ודפח"ח.

ובזה יובן מ"ש אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, ר"ל בל תחליט בדעתך שזה מן הנמנע בדבר הכרוזין שאי אפשר לשמוע, כי הרי סופך שתשמע, וכמו שנא' בצר לך וגו' אז ושמעת בקולו, ר"ל שיהי' לו אז לב שומע להבין בקול הכרוז אחר כל הצרות, א"כ מוטב לך לשמוע מיד על ידי מחשבה או שאר מאורעות שבעולם על דרך הנ"ל, ואז יצליח. וא"כ במשנה הנ"ל מרומז קושיית מורי ותרוצו, וק"ל.

וז"ש דוד המלך ע"ה (תהלים ד, ח) (נתתי) נתת[ה] שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו וגו'. ור"ל שנתפשט שמחה בעולם, והם שמחו בגשמי וקליפות, והוא מעת אשר דגנם ותירושם רבו, ואני נתתי שמחה בלבי שהיא השכינה, וכמ"ש (משלי טו, טו) וטוב לב משתה תמיד לשמוח ביחוד ושמחה בעולם עליון, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר מ"ש **בזוהר** תרומה דף ק"ס ע"ב: פתח רבי יוסי במילי דק"ש ואמר, כתיב (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וכתיב (עי' שם כז, ט) שמע ישראל היום הזה נהיית לעם, וכתיב (שם ט, א) שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן, וביאר שם כל א' יע"ש. ולדברינו הנ"ל נראה דבא הכתוב נגד ג' כיתות הנ"ל, וק"ל.

•

מצוה - עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' (יד, כב).

להבין מצוה זו, נ"ל לבאר תחלה ש"ס דשבת פרק כל כתבי (קיט.), בעי מיני' רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים, אמר לי' בשביל שמעשרין, שנאמר עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר. שבבבל במה הם זוכים, אמר לי' בשביל

שמכבדין את התורה. ושבשאר ארצות במה הם זוכים, א"ל בשביל שמכבדין את השבת וכו'. והוא כולו תמוה.

ונבאר אחד לאחד, תחלה מה זה שאלה עשירים שבארץ ישראל במה זוכים, וכי השאלה הוא על העשירים, הלא לכאורה ראוי לשאול על העניים שבה מפני מה הם עניים, וכמו שנזכר במכילתא שאלת התורה - כתיב בשמאלה עשר וכבוד (משלי ג, טז) למה בני עניים וכו', א"כ בני ארץ ישראל שהם חכימי בתורה טובא לכך בשמאלה עושר וכבוד. וצריך לומר דקאי על עמי הארץ שבה, מ"מ זוכים למעלת העושר. גם זה אינו, דכתב **הגאון מו' נפתלי** בספרו **סמיכות חכמים** טעם שנחש(י)דו עמי הארץ במעשר דוקא, וביאר משום דקי"ל הנותן מעשר זוכה לתורה, שנאמר (דברים יד, כג) למען תלמד סמוך לעשר תעשר וכו' (ילקוט ח"א רמז תתצז), א"כ כשהוא עם הארץ ע"כ לא נתן מעשר, דאל"כ לא הי' עם הארץ, ודפח"ח. ע"כ עשירי ארץ ישראל ע"כ לא קאי על עמי הארצות, דודאי אינם מעשרים, וע"כ צריך לומר דקאי על תלמידי חכמים שבה, א"כ הדרא קו' לדוכתא הנ"ל.

ונראה, דביארתי במשנה (אבות פ"ג מ"ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו. על פי מ"ש **האלשיך** על פסוקי התורה בפ' ראה (דברים טו, ז-ח) כי יהי' בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך וגו', לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ ידך מאחיך האביון כי פתח תפתח את ידך לו וגו'. וביאר בארוכה, ואני ביארתי בקצרה אף שאינו לשונו ממש, והוא על פי שוחר טוב (תנחומא משפטים ט) בפסוק (תהלים סא, ח) ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצר(ו)הו, ששאל דוד מלפני הקדוש ברוך הוא למה יהי' זה דל וזה עשיר, הי' ראוי שישב עולם לפני אלהים, ר"ל על פי הדין הי' ראוי להתחלק ההון ועושר בין הכל בשוה. והשיבו רוח הקודש, א"כ חסד ואמת מן ינצ(ו)רוהו, עם מי יעשו צדקה זו עם זו וכו', ובאמת זה שאלת התורה הנ"ל, מפני מה בני עניים, וזאת התשובה ג"כ, שלא יתעסקו בדברים אחרים וישכחו התורה.

וא"כ ז"ש עשר תעשר, שתגר[ו]ם לת"ח למען תלמד וגו', ר"ל תלמד, שהוא פעול יוצא לאחרים.

ובזה ביאר פסוק כי יהי' בך אביון, ר"ל כי בך ובשבילך הוא אביון, למען זכותך, בהתפרנס על ידך. והראי', שהוא מאחד אחיך, וזה ביאר **האלשיך** במקום אחר (שמות כב, כד), הכותב כל נכסיו לבנו אחד בין הבנים, לא עשאו אלא אפוטרופס וכו' (ב"ב קלא:), וא"כ מאחר שהוא אחיך מהיכי תיתי שתזכה את[ה] בנכסי אביך שבשמים כי לו ית' הכסף והזהב, ולא אחיך האביון.

ושמא תאמר כחך ועוצם ידך עשה לך את החיל, וגם שאתה יושב בעיר רבת משא ומתן, מה שאין כן הוא יושב בעיר שכל יושביה דלים ואביונים. גם זה אינו, כי הוא אחיך בחכמה ומשא ומתן, וגם באחד שעריך כמוך בעיר רבת משא ומתן, ואפילו הכי אתה עשיר והוא אביון, ע"כ הוא בך ובשבילך.

לכך הזהר שלא תאמץ לבבך, שהוא כולל היצה"ר, שתמצא בו דופי לומר שהוא רע בעיני ה', כמו שאלת טורנוסרופס לרבי עקיבא (ב"ב י.), ומכח זה תקפץ ידך מלתת לו.

אלא פתח תפתח, ר"ל אם תרצה לפתוח לך מן השמים, תפתח אתה למטה לאביון. ואמר את ידך שלא תמתין עד יפת(ו)ח הדל ידו לקבל, כי אם אתה תפתח לו ידך תחלה, כי אז בראותו רצונך הטוב לא יבוש וכו', ודפח"ח.

ובזה מבואר תן לו משלו שאתה ושלך שלו, כי פקדונו בידך, וק"ל.

אפס דהקושיא הוא כך, בשלמא הת"ח שהוא עני, וע"ה עשיר, שיחזיק זה ביד זה, והוא כמו יששכר וזבולן, שזה לא יבטל מתורתו, רק זה יעסוק במשא ומתן, וא"כ לא קשה שיהי' איפכא. מה שאין כן כשהתלמיד חכם הוא עושר ועם הארץ עני, ודאי קשה למה ישונה סדרן בזה. או שני תלמידי חכמים או ב' עמי הארץ, זה עני וזה עשיר, ודאי קשה למה זכה זה יותר מזה.

והנה השפעת השפע הנשפע לאדם הוא בא' מג' סבות, כמ"ש **בחוה"ל** שזכרתי **בהג"ה** וכו'. ולהבינך ענין ג' סבות, נ"ל כי העולם נברא בג' קוין, קו החסד, קו הגבורה, קו הממוצע, וז"ס ג' ספרים וסוד אמ"ש הנזכר **בספר יצירה** (פ"א מי"ג), וכמ"ש **הראב"ד** יעו"ש. וא"כ לא ימלט שפע עשירות כי אם שנשפע מג' קוין הנ"ל, והוא נרמז בג' סימנין שזכר **בחוה"ל**[37], כשהוא גומל חסד נשפע מקו החסד, לנקמה נשפע מגבורה, לנסיון ומבחן הוא מקו האמצעי המכריע לכאן ולכאן, והוא נסיון ומבחן לאיזה צד יכריע את עצמו בעושר, או לגבורה או לחסד.

ונודע ג' קוין אלו הם ג' ארצות שנזכר בש"ס הנ"ל (שבת קיט.), כי ארץ ישראל יש בו עשר קדושות כמ"ש, נגד קו הימין שהוא קו החסד והחכמה הנקרא קדוש. ובבל יש בו קצת קדושה לענין מעשר שני בשביעי' כמ"ש בפ"ד דידים (מ"ג) וכו', הוא נגד קו האמצעי. ושאר ארצות שאין בו קדושה כלל, הוא נגד קו הגבורה.

[37] הג"ה כ' בחוה"ל (ש' הכניעה פ"ד), העושר נותן הש"י לאחד מג', הא' לטובות האדם, ב' לנסיון ומבחן, ג' לנקמה. סימן טובה, כשחושב תמיד בממונו לגמול חסד, וטרוד בקיום חובת הבורא יותר ממה שהי' לטרוד בממונו. סימן נסיון ומבחן, שטרוד בממונו ומפחד לשמר מפגעים, אין לו ממנו אלא אורך הדאגה, עליו נאמר (קהלת ב, כג) כי כל ימיו מכאובים. וסימן לנקמה, שהוא טרוד בתענוגי עולם הזה, הרוג בקר ושחוט צאן והי' לכנור ונבל ותוף וחליל, עליו נאמר (קהלת ה, יב) עושר שמור לבעליו וכו'.

אך דלפי זה תיקשי קושיית **הרמב"ם** (פ"ח משמונה פרקים) ובעל **עקידה** (ש"ב) על הש"ס דשבת (קנו.), דמאן דאתיליד במאדים הוי שופך דמים וכו', דא"כ אין ברירה דהמזל מכריחו, ושכר ועונש למה וכו'. וה"נ אחר שהעושר ניתן לבני אדם בשאר ארצות לנקמה, א"כ מוכרח בו, ועונש למה. ובא"י ניתן לחסד, ושכר למה.

אך דכבר סרה קושיא זו, כמ"ש **האלשיך** משלי סימן ך"ב (ג) ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו, לתרץ קושיא הנ"ל, וז"ל: פקח עיניך וראה, כי לא בהחלט נתננו ה' ביד המזל, וזה לך האות והמופת, כי הלא ביד האדם להפכו ולהמלט ממנו, כענין מ"ש (שמות י, י) כי רעה נגד פניכם, והפכו יהוש(י)ע לדם מילה, א"כ ה"נ בש"ס (שלהי מס' שבת) בנולד במאדים דלהוי אשיד דמא, דיכול להפכו ולהיות מוהל או אומנא, הנה בידו להפכו מרעה לטובה. ובזה מתורץ קושיא הנ"ל, דראוי לעונש. וז"ס ערום ראה רעה ונסתר על ידי שהפכו כנ"ל, ופתאים עברו בטענה כי מזלו גרם, לכך נענשו, כי הו' יכול לסתור מלעבור, להפכו לטובה, ודפח"ח.

וה"נ בשאר ארצות שנתן לנקמה, והסימן שהוא טרוד בתענוגי עולם הזה, והנה יכול להפכו שיהי' טרוד בתענוגי עולם הזה לדבר מצוה, להתענג בשבת ויום טוב, וכשלא יעשה כך ראוי לעונש. והוא הדין בארץ ישראל הי' יכול לעשות חסד שלא לדבר מצוה רק בשביל עצמו, שהוא מעשר בשביל שיתעשר, דשרי לנסוי בזה כמ"ש (תענית ט.), הרי שיש לו עושר בשכר מצוה זו של מעשר. אבל זה שמעשר לשם פועלן שהוא לשם שמים, הרי זוכה למצוה וגם לעושר.

ובזה יובן צחות לשון הש"ס, עשירים שבארץ ישראל במה זוכין, והוא ב' שאלות, חדא מאחר שבארץ ישראל נשפע העושר מקו ימין, א"כ שכר למה, שהוא מוכרח כך, ובמה זוכים לשכר על עצם המצוה. ושאלה ב', דע"כ יש בו ג"כ צד שיהי' לו עושר מצד העונש, דאל"כ אין בחירה, וא"כ צריך לידע ההיפך שהיא הרעה כדי שיהפכנו לזכות, וז"ש במה זוכים.

ומשני, בשביל שמעשרין, שיש בו ב' בחינות, א' שיעשר לשם שמים, או שיעשר להנאת עצמו שיתעשר, דשרי בזה, וקאמר כשמעשרין סתם דהיינו לשם שמים, ולא שמעשר ומפרש כדי שיתעשר, לכך זוכה כנ"ל, ומבאר ב' שאלות חדא באידך, וק"ל[38].

[38] עוד נראה לי לפי דאיתא בפ"ב דעדיות (מ"ט) האב זוכה לבן בעושר וכו', והי' השאלה במה זוכין, ר"ל לבניהם, כי ודאי ידע השואל בזכות המעשר, רק דסבירא לי' כי זכות מעשר מספיק לדידי' אבל לבניו צריך עוד איזה זכות. והשיב בשביל שמעשרין סתם, ר"ל לשם פועלן ושלא להתעשר, כי עשר בשביל שתתעשר שרי והוי על מנת לקבל פרס דשרי במעשר, ומספיק לדידי' ולא לבניו, מה שאין כן לשם שמים נמשך לבנו ג"כ, ומרומז בפסוק, וק"ל. אי נמי י"ל כפשוטו, דעושר שהוא לנקמה שמור לבעליו לרעתו, וכמ"ש בזוהר (ח"ב סה.) שאינו שלו רק לבעליו, ולא

ושוב שאל שבבבל במה זוכין, שהוא נגד קו האמצעי שיש בו בחינה לכאן ולכאן, ושאל לידע במה זוכין שיהי' (העשירים) [העשירות] לו לזכות על ידי שהכריעו לטובה, כי שם שפע העושר לנסיון ולמבחן וכנזכר.

ומשני, על ידי שמכבדין התורה. ור"ל, דהא זכרנו לנסיון יש לו פחד ודאגה תמיד לשומרו מפגעים, אשר עליו נאמר כל ימיו מכאובים, לשומרו במקום שיד האדם שולט(ו)ת בו, וההיפך שיגנזו במקום שאין יד האדם שולטת בו, כמו (ב"ב יא.) מעשה דמונבז המלך שביזבז אוצרותיו, ואמר אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו וכו'. אבותי גנזו דבר שאין עושה פירות, ואני גנזתי דבר שעושה פירות, שנאמר (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. אבותי גנזו אוצרות ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות, שנאמר (משלי יא, ל) פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם. אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי, שנאמר (דברים כד, יג) ולך תהי' צדקה. אבותי גנזו לעולם הזה, ואני לעולם הבא.

ויש להבין ענין ו' מעלות הנאמרין כאן, הגם דב' הראשונים י"ל שהוא א', דהא אמר אבותי גנזו למטה ואני למעלה, ושמא תאמר שאין נפקותא בזה רק שיהי' גנוז, לזה אמר דיש נפקותא רבתא, כי למטה הוא במקום שיד האדם שולטת בו, מה שאין כן למעלה, ואתי שפיר. וא"כ נשאר עלינו חובת ביא[ו]ר ה' מעלות אלו להבין מה ענינם.

ועוד דקי"ל (כתובות סז:) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, וא"כ קשה על מונבז שביזבז יותר. וכי תימא דביזבז עד חומש ותו לא, א"כ למה חברו עליו אחיו ובית אביו שהיו מבית חשמונאי מאומה ישראלית, שרצה לקיים תורת משה שנאמר עשר תעשר, ואטו בשופטני הוי, וכ"ת דמצד הדין סגי במעשר א' מעשרה והוא נתן חומש, קשה וכי מאן דעביד כתקנת אושא שחומש רשאי לבזבז, יחברו עליו, וגם שהש"ס מביאו.

ונ"ל דודאי הש"ס מביא זה ללמדינו מדריגות מעולות שיש בצדקה זה למעלה מזה, **א**' המעשר כדי שיתעשר, שהוא כמו המרויח למטה לתועלת עצמו. **ב**' המעשר לשם שמים ואינו רוצה להנות ממנה בעולם הזה וכו', כי אם שיהנה ממנה לעולם הבא כשאר שכר מצות הגנוזים לו לעולם הבא.

ג' על דרך שכתב **האלשיך** משלי, כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין (ברכות יז:), ור"ל שאינו רוצה שיהנה משכר מצותיו בעולם הזה, לכך מספיק זכותו לכל העולם שיהיו ניזונין בזכותו, וזש"ה כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, והטעם

נשאר לבניו אחריו. ושאל במה זוכין לבניו, ומשני בשביל שמעשרין וק"ל. או במה זוכין, ר"ל שלא יהי' לנקמה, רק שידע שניתן לו לזכות, ואמר כשמעשרין או כשמכבדין וכו', וק"ל.

בזכות שדי לו בקב חרובין וכו'. והכי נמי יש מדריגה שהוא מעשר להמשיך שפע וברכה אל השכינה שהוא נקרא מעשר מדה עשירית, והיא תשפיע לכל העולם, אשר פרי מעלליהם יאכלו כל בני עולם, וזה נקרא צדיק כי טוב, ודרשו בפרק קמא דקדושין (מ.) טוב לשמים ולבריות, והנה לכאורה הוא היפך הש"ס (כתובות קה:) צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא לא משום דמעלי טפי אלא דלא מוכח להו במילי דשמיא, וא"כ איך אפשר שיהי' הצדיק טוב לשמים ולבריות, אלא צריך לומר שמשפיע שפע להשכינה כדי שתשפיע לתחתונים, ואז נקרא טוב לשמים ולבריות, ואתי שפיר.

ד' שיש הפרש בצדקה בין נותן לת"ח ובין נותן לע"ה, כי כבר כתבתי בפירוש הש"ס דמועד קטן (כה:) בביאור משים לילות כימים, כי התלמיד חכם נקרא נפש האדם, ואיש ההמוני נקרא בשר אדם, והוא לבוש אל הנפש והנשמה כמבואר שם, כי עמי הארץ הם מעולם העשיה הנקרא עבד ואמה, מה שאין כן נפש הת"ח הם מעולם הבריאה ואצילו' הנקרא בנים להקדוש ברוך הוא כנודע **בזוהר**.

והנפקותא בזה, על פי השאלה (ב"ב י.) ששאל טורנוסרופס לרבי עקיבא אם אלהיכם אוהב עניים, משל למלך שכעס על עבדו וכו', והשיבו רבי עקיבא משל למלך שכעס על בנו וכת', העולה מזה, כשנותן לעם הארץ הנקרא עבד, אדרבה הקדוש ברוך הוא כועס, וכמ"ש הנביא ירמי' (יח, כג) יהיו מוכשלים לפניך בעת אפיך וכו' (ב"ק טז:, ב"ב ט:), וכתב **הגאון בעל קיקיון דיונה**, מה שאין כן לתלמיד חכם והגון שנקרא בן, לצדקה יחשב.

והנה כשנותן גם לשאינו הגון, אף דאינו מקבל שכר, מ"מ הצדקה המעשר עושה שלה, שיתעשר עכ"פ, דגם נוגשיך צדקה בעניים מרודים כדמפרש בש"ס (ב"ב ט.), והיינו שגונז(ו) אוצרות ממון, שיתעשר ממנו. אבל כשנותן להגון ת"ח שנקרא נפש, גונז אוצרות נפשות, שמקיים אדם שנקרא נפש, וכמ"ש בפסוק (משלי יא, ל) פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם.

ה' יש הפרש בין נותן לעני אחר שבא אצלו, ובין כשהוא מקדים לשלוח לו דרך כבוד לביתו טרם שיבקש ממנו. דאיתא בפרק קמא דבבא בתרא (ט:), מאי דכתיב (משלי כא, כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, משום דרודף צדקה ימצא צדקה, אמר רבי נחמן בר יצחק הקדוש ברוך הוא ממציא לו בני אדם המהוגנין לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכר, לאפוקי ממדרש רבא (שם, ב"ק טז:) בעת אפך עשה בהם (ירמיה יח, כג) וכו', וק"ל.

•

מצוה - פתוח תפתח את ידך לו (טו, ח).
טעם כפל. וגם לו שהוא מיותר, דודאי לעני קאי. ונ"ל דהוא כמו (אסתר ו, ד) אשר הכין לו, ודרשו חז"ל לעצמו (מגילה טז.), הכא נמי כך, שיפתח ידך לו להנאת עצמו, שאם פתוח לעני תפתח ידך לו לעצמו, בסוד פותח את ידיך (תהלים קמה, טז) אל תקרי ידיך אלא יודיך וכו' (הקדמת ת"ז ז:), הכא נמי כך על ידי שפתוח אתה לעני תגרום להמשיך ותפתח השפע מן יודיך לו לעצמו, והוא על דרך עשר בשביל שתתעשר (שבת קיט.).
ובדרך פנימי נראה לי לתרץ תחלה פסוקי משלי סימן י' (כא-כד), פסוק שפתי צדיק ירעו רבים ואוילים בחסר לב ימותו, ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, כשחוק לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה מגורת רשע היא תבואנו ותאות צדיקים יתן. והספיקות רבו. גם הי"א תעשיר מיותר. ועוד מהיכי תיתי שיוסיף עצב עם העושר.
ונראה לי, דכבר זכרתי לעיל בביאור הפסוק (משלי י, כא) שפתי צדיק ירעו רבים, על ענין האחדות, יעו"ש. וכאן נראה לי לפרש יותר פנימי, על פי פירוש הפסוק (תהלים לד, ז) זה עני קרא וה' שמע ומכל צרותיו הושיעו, דנזכר **בתיקונים** (א:) איזה חסיד המתחסד עם קונו, יעויין שם עונש המתכוין לתועלת עצמו גם בתורה ותפלה שכל חסדם כחציר יבש וכו', ומעלת המכוין לתועלת השכינה שגם הוא נענה מיד, רק שלא יכוין שיהי' נענה לעצמו, יעו"ש. ונודע כי יסוד צדיק נקרא זה, ומדת המלכות דלית לה מגרמה כלום נק' עני, גם שהוא גימטריא קל, שדעת קל שלה וכו'. וז"ש ז"ה ענ"י קרא, ר"ל שאם קריאתו ותפלתו הוא לתועלת השכינה לחברה ולייחד' ביסוד צדיק עליון שהם ז"ה ענ"י, אז וה' ש(ו)מע, מיד נענה, ומכל צרותיו הושיעו, ואתי שפיר.
ובזה יובן שפתי צדיק ירעו רבים, שכוונת הצדיק בתפילתו אינו לתועלת עצמו, רק לתועלת השכינה להמשיך לה שפע וברכה שתשפיע לכל העולם שהם רבים, כי היא אם כל חי, מה שאין כן אוילים שאינם מכוונים לתועלת השכינה הנק' לב, בחסר לב ימותו, והוא על דרך כי מתו כל האנשים (שמות ד, יט), שירדו מנכסיהן (נדרים סד:), שגורמין שהנהר יחרב ויבש, וכשאין השפע באה אל השכינה והיא עני', גם הם באו למדה זה של עניות הנקרא מיתה.
וז"ש בסוף הש"ס (עוקצין פ"ג מי"ב) אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום וגו'. כי המלכות נקרא ברכה, שמקבלת ק' ברכות בכל יום בסוד מאה אדנים וכו'. וגם סוד הברכה הוא כשמקבלת מן ד' מלוין ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שהוא רל"ב גימטריא הברכה, והם סוד המוחין דז"א - חו"ב ע"ב ס"ג, חו"ג מ"ה ב"ן, והכל על ידי ברית שלום, יסוד המשפיע למלכות,

והצדיק שהוא במדריגת ברית שלום. לכך אמר אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שהוא הצדיק הנעשה מרכבה לצדיק יסוד עליון הנכלל מכל המדריגות כדי להשפיע למלכות. **ונודע** כי המלויין הוא ביודין ההין אלפין וסימנם י"הא, וז"ש ברכת **ידו"ד**, ור"ל כי מדריגת הצדיק שמכוין רק לתועלת השכינה, וזהו ברכת **יהו"ה**, שממשיך לה ברכה מן שם הוי"ה שנתמלא בכל מלויין שסימנם הי"א הי"א כי שם ע"ב ביודין, וס"ג חצי ביודין אות ו"ו באלף, ומ"ה וב"ן הוא ההין אלפין, הרי יה"א שהוא בהיפך הי"א, זהו תעשיר, ר"ל פועל יוצא לעשיר לאחרים, ולא יוסיף עצב מאחר שהוא עמ"ה עם השכינה כביכול. מה שאין כן המכוין להעשיר את עצמו, שיש עצב, מאחר שאינו עמה וכנ"ל, ואתי שפיר.

עוד יש לפרש ולא יוסיף עצב עמה, דכתב **בכתבי האר"י זלה"ה**, פי' הפסוק (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' מרוב כל, שצריך שיהיה עבודת ה' בשמחה גדולה מרוב כל הון וכל שמחת עולם הזה, ומחמת עבודת ה' בשמחה גדולה זכה לרוח הקודש, יעו"ש. וזה היה ענין דוד המלך ע"ה שהיה מפזז ומכרכר בכל עוז (שמואל ב ו, טז). וז"ש ולא יוסיף עצב עמה, ר"ל כשירצה להיות דבוק עמה ולעשות כסא להשראת השכינה שיהי' עמה, היינו שלא יוסיף עצב רק בשמחה, ואז הוא עמה וכנזכר. וקאמר לא יוסיף, ר"ל כי יש זמן שצריך להתחרט מעוונותיו ואז בכל עצב יהיה מותר, רק שלא יוסיף על האמור, ואז הוא עמה.

איברא שיש מניעה להראות השמחה, מחשש המלעיגים, ואף כי אמרו **באורח חיים** סימן א', הוי עז כנמר ולא יחוש אל המלעיגים, מ"מ הוא מסור ללב, ואיך שייך לומר אל תירא והמורא נכנס מעצמו בלב, לכך ביאר שלמה מלתא בטעמא, שבודאי לא יחוש להרשעים המלעיגים, והוא כי בעשות הרשע מעשה זמה או שאר דברי עבירה מסירה ונצחון קטטה ומריבה, הרי הוא שמח לעין כל בלי שום חשש מלעיג, ואיך לא יקח מזה ראיה לעצמו החכם בעבודת ה', וז"ש כשחוק לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה, כי חכמת אדם תאיר פניו מחמת רוב שמחה מק"ו משחוק הכסיל עשות זמה.

מגורת רשע היא תבואנו וגו'. דכתב **האלשיך** שם פסוק ו', ברכות לראש צדיק ופי רשעים יכסה חמס, וז"ל: כי הכל מכירין ויודעים מעלת הצדיק ומכבדין אותו, ואפילו הרשעים יודעין מעלתו, רק שאין אומרים בפיהם שבח מעלת הצדיק פן יאמרו להם למה לא תעשו כמעשיו רק עושין חמס, וז"ש ופי רשעים יכסה מלברך הצדיק, החמס שעושין.

והנה בחינה זו לרשעים שאינם מברכין הצדיק וגם אינם מגנים אותו. איברא שיש עוד גרועים מהם שמגנים מעשה הצדיקים בעיניהם, עד שמחמת זה ממאנים לשמוע מוסר

מפי חכמים אחרים, פן יראה בעיניו ושב ורפא לו על ידי שיתנהג בחסידות כמוהו, לכך מתחלה לא יטה אזן, מיראתו שלא יכנס בגדר החסידים שהם מאוסין בעיניו עד מאוד, לכך חכמה ומוסר אוילים בזו, וכמ"ש חז"ל בפ' בחוקותי (ויקרא כו, יד-טו) ואם לא תשמעו ולא תעשו ואם בחוקותי תמאסו וגו', אם אינו שומע אינו עושה ומואס באחרים העושין ואינו מניח לאחרים לעשות עד שכופר בעיקר וכו', הרי שסיבת לא תשמעו הוא שלא יעשו כמעשיו וכו'.

איברא דפירשו **המפרשים** דכל ישראל יש להם חלק עולם הבא (סנהדרין פ"י מ"א) בעל כרחו, וכמו ששמעתי מן **מוהרי"ל מוכיח**, (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו בע"כ, כי קדוש אני ה' וכו'. ר"ל מחמת העושר הבא מן הי"א כנ"ל, וז"ש מגורת רשע הי"א תבואנו, שהי' ירא מלשמוע מוסר וחכמה פן יכנוס לגדר החסידים שהוא מאוס בעיניו, והיא תבואנו אחר כל הגלגולים וענויים קשים. וז"ש לשון תבו"אנו, על דרך הלוך ילך וגו' ב"א יבא ברנה וגו' (תהלים קכו, ו), כי יתייחס לביאה אחר שיהי' מוכרח לשוב לבסוף אח"כ, מה שאין כן תאות צדיקים לשמוח בעבודת ה' יתן מיד, ומזה יקחו מוסר, מאחר שההכרח לא יגונה ישוב מיד וטוב לו, וק"ל.

ובזה יש לפרש פירוש הפסוק (תהלים קכו, ו) הלך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבא ברינה נשא אלומותיו. דכתב **האלשיך** בפסוק קחו מוסרי ואל כסף וגו', כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא י(ו)שוו בה. והוא בסימן ח' פסוק י' וי"א, וז"ל: כי המתרחק מתורת ה', א' מהסיבות הוא, כי הדבק בדרכי ועניני מצוותי' לא ימושו ממנו היסורין, כי דרך חיים תוכחת מוסר וכו', וביותר החסרון כסף המצוי בעובדי הש"י, לזה אמר קחו מוסרי ואל כסף, גם שיהיו הייסורין חסרון כסף הקשין מכל מיני יסורין, מ"מ טוב לך היסורין בהחזיקך בי מאלפי זהב וכסף, כי בזה יזכה לחיי עולם הבא וכו' ולא יצטרך לבוא בגלגול, כמ"ש דניאל (דניאל יב, יג) תנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין וכו', וכמ"ש וכל חפצים לא ישוו בה, כי חפצי בני אדם יש חפצו כסף וזהב ויש שררה וכבוד, וז"ש כל חפצי' לא ישוו ב"ה, מפאת איכותה המיוחד לה והדבק בה העוסק בה באמת וכו', כי עושר וכבוד הוא בשמאלה ומכל שכן ימינה, ומכל שכן היא עצמה.

ובזה יובן הלך ילך, ר"ל מה שהולך ומתרחק מתורת ה' ועבודתו ומצוותיה, ובכה ומתעצב על שהוא נשא משך הזרע שהוא השפע והעושר שבידו, ורוצה שיהיה נמשך העושר ההוא לו ולזרעו אחריו. ויש בו ב' פירושים ושניהם אמת, א' הזרע הוא השפע כנודע, וב' הוא כפשוטו שיהיה נמשך אל הזרע שפעו ועשרו, מחמת זה אינו חפץ להתדבק ולשמוח בעבודת ה' רק הוא כמשא כבידה על ראשו כשמתפלל מחמת מצות

אנשים מלומדה, וכמו שכתבתי על פסוק (במדבר יא, א) ויהי העם כמתאוננים, לכך היה רע בעיני ה', יעו"ש בכתבי. וכמ"ש **האלשי"ך** בפ' ראה (דברים יב, כא), כי ירחק ממך המקום כי לא תוכל שאתו, כי יותר שהוא עשיר מתרחק מן המקום, יעו"ש. והכל הוא מיראת הכסף שלא יאבד ממנו העושר בעסק השתדל[ו]ת תורת ה' ומצוותי', ודואג על עניני עולם הזה ולא על חיי עולם הבא.

והקדוש ברוך הוא אב הרחמן שלא ידח ממנו נדח, וצריך להתגלגל כמה פעמים ולחזור ולבוא בזה העולם כמה פעמים, וכמו ששמעתי בשם **המגיד רבי ל"י מאוסטרע**, איזה שוטה הלן בבית הקברות (חגיגה ג:), שיש כמה קברים מן הרשע הנקרא שוטה וכו', כי כמה פעמים מת וכו'. וז"ש כפל הלך ילך, שמרמז על מיתתו כמה פעמים כמ"ש חז"ל בכו בכה להולך וגו' (ב"ב קטז.), ולכך ב"א יבו"א ברנה, שיצטרך לבוא בזה העולם כמה פעמים עד שיעסוק בתורת ה' ובעבודתו ברנה, כשהוא נושא אלמותיו שהוא קש ותבן בלא הזרע, ור"ל בעניות. ותחת שלא רצה לעבוד הרשע את ה' בשמחה ובטוב לבב מרו"ב כ"ל, ר"ל הסבה היה מחמת רב כל, שהי' ירא לנפשו בזה שלא יאבד עשרו, וזה הי' המניעה שלו מהתדבק בתורת ה' ומצוותיה, לכך ועבדת אח"כ בסוף הגלגול ברעב ובחסר כל.

וזהו כוונת המשנה באבות (פ"ד מ"ט) כל המבטל את התורה מעושר. דהל"ל בעושרו. אלא שמע מינה דר"ל מחמת עושרו מתייירא ומרחק את עצמו מהתורה כנ"ל, לכך סופו בגלגול שני לבטלה מעוני. ואח"כ כשמקיים מעוני סופו לקיימו מעושר, וק"ל.

ובזה יובן פירוש המשנה פ"י דשבת (מ"א), המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת וכו'. דהעולה מן הנזכר, כי פסוק הלך ילך ובכה יש לו ב' פירושים, ושניהם אמת, כי זה נמשך מזה. כי הלך נקרא המתרחק מעבודת ה', וגם הלך נקרא מיתה, כמש"א חז"ל (סוטה יב:) ונערותיה הולכות (שמות ב, ה), שהלכו למיתה, ונלמד מעשו שאמר (בראשית כה, לב) אנכי הולך למות וגו'. וגם הזרע יש לו ב' פירושים, א' על עושר ושפע, וב' על בנים, ושניהם אמת כי בשם זרע יכונה, ושניהם באו משפע יסוד צדיק עליון כנודע. וגם בא יבוא יש לו ב' פירושי', א' על בואו להתקרב לעבודת הש"י, וב' בואו לעולם הזה, ושניהם אמת.

וז"ש הלך ילך, ר"ל מצד שהלך והתרחק את עצמו מעבודת ה', לכך ילך כמה פעמים למית', לכך ובכ"ה ו"יו נוספת, על בכי' לכמה פעמים על העדרו מעולם הזה, ואח"כ כשיבוא בזה העולם אחר הגלגול יהיה מכונה לשם ביאה להתקרב לעבוד עבודת ה' ברנה, וק"ל.

ובזה נבוא לביא[ו]ר משנה הנ"ל, שיש ג' סיבות אל המונע את עצמו מעבודת ה' בשמחה ובטוב לבב.

ותחלה נתרץ ש"ס דסוטה דף מ"ד (ע"א), ויספו השוטרים ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב (עי' שופטים כ, ח), רבי עקיבא אומר שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה, רבי יוסי אומר הירא מעבירה שבידו וכו'. ונ"ל דלפ"ז דזה שבידו עבירה אינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה שהוא המלחמה הכבידה, כמ"ש **בחוה"ל** (ש' יחוד המעשה פ"ה) שאמר החכם לאנשי החיל השבים מצבא המלחמה, שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה, שהוא מלחמת היצה"ר, שהוא בין בשבתו בביתו ובלכתו בדרך בתורתו ותפלתו ואכילתו צריך ללחום תמיד מלחמה זו עם היצה"ר.

וזהו שאמרתי טעם ב' פירושים שנכללו בתיבה א', כי לחם הוא מזון, כמו (בראשית מה, כג) בר ולחם. ועוד פירוש ב', כי לחם הוא מלחמה, כמ"ש בתהלים סימן ל"ה (א-ב) לחם את לוחמי החזק מגן וצינה וקומה בעזרתי. ושניהם אמת כמ"ש **הינוקא בזוהר** בשלח (בלק קפח:) אי בעית לאכול בקרבא וכו', כי כדי שיוכל להעלות ניצוצי המאכל הוא מלחמה גדולה ח"ו שלא ינוצח מן הניצוץ ומחטיאו, כמ"ש **בכתבים** על יוחנן כהן גדול שנעשה צדוקי (ברכות כט.) שאכל קדשים בלא כוונה והיה בו ניצוץ וכו', יעו"ש.

ובתפלה, נודע שהמחשבות זרות הוא מלחמה גדולה, לכך נקראו הצדיקים גבורי כח היודעים לעמוד בקשרי המלחמה, מה שאין כן הרשעים וגם המוני עם מחמת עונות שבידם אינם רוצים להלחם ביצרם ולעמוד בקשרי המלחמה, והוא נחבא אחורי הכלים, והלואי שלא יוסיף גם הוא עם השונא להלחם בצדיקי יראי הש"י.

וגם אלו השלמים בעבודת הש"י באין רואה, אבל בין המוני עם יחוש מן המלעיגים, וכמו שכתבתי על פירוש הפסוק (שה"ש ח, א) מי יתנך כאח לי אמצאך בחוץ אשקך לא יבוזו, כי כשהאדם דבק בהקדוש ברוך הוא אין חשש המלעיגים הרואים עולה על לבו, מה שאין כן כשירד ממדריג(ו)תו הוא בוש וירא מגשת לעבודת הקודש שלא יאמרו הרואים, והוא על דרך (בראשית ב, כה) ויהיו שניהם ערומים ויתבוששו, כשהפשוטו חלוקי דרבנ(י)ן מהם בסיבת עונם, אז ויתבוששו ויתחבא האדם וגו' (שם ג, ח), שאז אינו יכול לעמוד בקישרי המלחמה. וכן מצינו ישראל שנתייראו מקרני הוד משה, שגרם החטא ויראו מגשת אליו.

ובזה נבוא לביאור המשנה, המצניע, ר"ל האדם שאינו יכול לעמוד, או אינו רוצה לעמוד בקשרי המלחמה נגד היצה"ר, רק מצניע את עצמו כמו ויתחבא האדם, האמת הוא מחמת החטא כנ"ל, אבל נותן טעם לפגם על א' מג' סבות הוא מצניע את עצמו, **א'**

כנ"ל פן יאבד הזרע שהוא השפע והעושר ממנו, והוא רוצה להצניע ולהמשיך עשרו אל זרעו אחריו, והוא כולל ב' פירושים, וזה נמשך מזה, מה שמצניע את עצמו הוא לזרע, ר"ל לסבת הזרע שהוא השפע שלא יאבד ממנו, וגם כוונתו להצניע לזרע להמשיך השפע לזרעו אחריו, מה שאין כן אם יעמוד בקשרי המלחמה של היצה"ר שהוא ויאבק איש עמו, חושש פן יגע בכף ירכו, שהוא היקום והעושר אשר מעמיד ומקים את האדם על רגלו (פסחים קיט.), וכמ"ש **בזוהר** (ח"א קעא.) ג"כ דקאי על העושר שהוא תמכין דאורייתא, יעו"ש.

סבה ב' שמתיירא שלא יהי' לשחוק וללעג בעיני כולם, כי עובדי הש"י שפלים ונבזים והם למשל ולשנינה, וזהו **לדוגמא** ולראי' בעיני כולם האומרים חזי זה האיש שהי' עובד ה' מה עלתה לו, כי הוא ח"ו מט לפני רשע והי' לבז, ולסבה זו ירפה ידי אדם מעבודת ה', וכבני דורו של מלאכי הנביא שאמרו שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וגו' גם נבנו עושי רשעה (מלאכי ג, יד-טו), וכמ"ש **האלשיך** משלי סימן ר"ה (כה) יעו"ש, כי שם ינוחו יגיעי כח, ובעולם הזה הוא רק הכנה לשבת בעולם הבא, ובעולם הזה הוא עיף ויגע, ומה שיש צדיק וטוב לו בעולם הזה הוא מצד הגלגול שהי' צדיק בן צדיק (עי' ברכות ז.), ר"ל בגלגול הקודם היה ג"כ צדיק, וכ"כ **האלשיך** שם וכו'. והוא על דרך הנ"ל שזכרתי (לעיל) ג"כ במשנה (אבות פ"ד מ"ט) המקיים את התורה מעוני בגלגול א', סופו לקיימה מעושר בגלגול ב', שאז נקרא צדיק בן צדיק, וק"ל.

סבה ג' ולרפואה, שמצניע את עצמו שאינו עומד בקשרי המלחמה, מחמת שיהי' רפואה לגופו, כי צריך גבורי כח בתורה ותפלה לבטל מחשבות זרות ולשבר הקליפות, שיתפלל וילמד בכח ובקול, כנודע תיקוני הקרי בזה, וכמ"ש **בזוהר** שלח לך (קנט:) הרפה או חזק, שצריך גוף חזק לעבודת הש"י, ולכך אינו רוצה להחליש את הגוף רק שיהיה רפואה ובריאה להגוף כשמצניע את עצמו ואינו עומד במלחמת היצה"ר. זהו הג' סבות המונעי' את האדם הירא ורך הלבב, אבל א' תשובתו בצדו יעו"ש.

והנה דרך היצה"ר בתחלה נעשה אורח ואח"כ בעל הבית (סוכה נב:), וזה, שהמצניע את עצמו שלא לעמוד בקשרי המלחמה עם היצה"ר וסובר שבזה ניצל ממנו, ואדרבה זה גורם שימצא מקום תחנותו אצלו, ובעל כרחו יכריחו לעשות רצונו. וז"ש המצניע את עצמו בא' מג' סבות, לזרע לדוגמא ולרפואה, והוצי"או, ר"ל שהיצה"ר הוציאו אח"כ בעל כרחו להחטיאו, חייב בכל שהוא, ר"ל סוף ענין חייב אף על התחלה שהוא בשב ואל תעשה, כי צריך מלחמת רשות דלא ליתי נכרים שהוא היצה"ר עליה, ולא יצטרך

למלחמת חוב כשבאו נכרים עליו, מה שאין כן כל אדם אינו חייב אלא כשיעורו, ר"ל כשיעוררנו היצה"ר אז מקום למלחמה, מאחר שגם תחלה לא הכניע את עצמו, וק"ל.
ובזה יובן פתוח תפתח את ידך לו, ר"ל כשתפתח ידך לצדקה, לא תכוין להנאת עצמך, אף שגם הוא מצוה כמאמר הש"ס (ב"ב י:) הרי סלע זו לצדקה על מנת שיחי' בני וכו', מ"מ לאו משנת חסידים הוא, כי איזה חסיד המתחסד עם קונו (זח"ג רכב:, ת"ז א:) לגמול חסד עם קבה"ו, ויכוין להמשיך יוד"יך הוא מן י' עלאה אל יוד תתאה על ידי פתח, בסוד **הויה אדני** בשילוב, שיש ו' אותיות בין יוד ליוד שהוא פתח המשפיע, וזהו שאמר פתוח, הצדקה יהיה על כוונה שתפתח יוד"יך ל"ו, והבן. ובאמת ממילא נמשך השפע לו, ר"ל לאדם המשפיע ג"כ, רק שיהיה שלא על מנת לקבל פרס, וק"ל.
איברא דיש לפרש (תהלים קכו, ו) הלך ילך וגו', דנודע מצד הכללות, אי רישא דעמא טב כולא טב (זח"ג קיד ע"א), והוא הדין בהיפך. וז"ש הלך, שאם ראש הדור הולך מעבודת ה' גורם להדור שגם המה ילך ובכה וגו'. וה"ה כשחוזר בתשובה הנק' ב"א, גורם שגם הדור יב"א ברנה, דכולא טב, וק"ל.

•

מצוה - ובו תדבקון (יג, ה), להדבק בדרכיו וכו'.
לבאר פסוק (דברים ד, ד) ואתם הדביקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. דכתב **האלשי"ך** בפרשה בחוקותי (ויקרא כו, יג) ובתהלים סי' ק"ז (ה) בשם מדרש שוחר טוב (מדרש תהלים פס"ב), כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו), הנשמה שבאדם בכל עת עולה ויורדת ומבקשת לצאת מן האדם, אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שכל הארץ מלא כבודו וחוזרת לאחריה. והטעם, כי כל דבר תאב אל שורשו, לכן נפש האדם רוצה לעלות אל ה' אשר נתנו, אלא שרואה את ה' שכל הארץ עם היותה חומר מלא כבודו, על כן אומרת דיו לעבד להיות כרבו, ובזה תנוח ותסבול היותה מעוטפת תוך חומר האדם, ע"כ.
והנה סבה זו הוא גם בצדיקים הסובלים גלות מן הרשעים, באמרם דיו לעבד להיות כרבו, כמו הנשמה בתוך הגוף.
וזה נראה לי פירוש הפסוק (שה"ש ה, ח) השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני. ר"ל בנות ירושלים, אתם הצדיקים, השבעתי אתכם לסבול גלות הרשעים כמו שאני סובל חולה הגוף העכור מצד אהבת דודי, דיו לעבד להיות כרבו, כך תעשו גם אתם. ואם תמצאו את דודי על ידי תפילת' מתוך גלות

הרשעים, תגידו לו חולת אהבת הנשמה שהיא חלק השכינה - תהיה כוונת התפלה לאהבת השכינה, והבן.

ובזה יובן ואתם הדביקים בה', ר"ל להדבק בדרכיו להיות עבד כרבו בענין הגלות הנ"ל, ואז אתם חיים כולכם, כל הנשמה ג"כ עושה כך להיותה תוך הגוף שלא לצאת, מה שאין כן הרשעים בגובה אפם שאין סובלין הגלות גם הנשמה אינו רוצה לסבול גלות הגוף, לכך רשעים קרואים מתים (ברכות יח:). וז"ש ובו תדבקון, והבן.

ובזה נראה לי פירוש הפסוק משלי סימן י"ז (ב), עבד משכיל ימשול בבן מביש וגו', מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות ה'. דכתב **האלשיך**, מה שמושל עבד משכיל על הבן מביש הוא ככור לזהב, כי אין הכור גדול מזהב על שנתך בו, כי אינו רק כלי להשביח בו הזהב וכו' יעו"ש, וק"ל.

•

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (יא, כו). והספיקות רבו. ונ"ל, דנודע אם היו שומעין מפי הקדוש ברוך הוא כל התורה לא היה שכחה בעולם, רק על ידי ששמעו ממשה למדו ושכחו. והנה השכחה הוא מצד הקליפה הנק' קללה, היפך הקדושה הנק' ברוך.

ובזה יובן ראה אנכי, מצד שאנ"כי למדתי אתכם, לכך אני נותן לפניכם היום ברכה וקללה, מה שאין כן אלו שמעו מהש"י היה רק ברכה ולא שכחה המכונה קללה, לכך עצה היעוצה שתהי' מ"מ ברכה, אשר תשמעון כמה פעמים, שלא ישכחו, וק"ל.

•

ונבאר הפטורה, ישעי' סימן (נד, יא - נה ב), עניה סערה לא נחמה, הנני מרביץ בפוך אבניך וגו'. לבאר זה נראה לי, כי תואר עניה יש לו ב' פירושים, א' עניה מתורה ומצות, ב' עניה כפשוטו. ובזה ג"כ יש ב' סוגים.

ונבאר משנה דאבות (פ"ו מ"ד) פת במלח תאכל וגו', אשריך בעולם הזה וכו'. והקושיא מפורסמת, מהו האושר בעולם הזה. וכבר רבו **המפרשים** בזה.

ולי נראה כפשוטו, כי יש ב' סוגי עניות, א' עני כפשוטו, ב' שהוא עשיר ומ"מ בתואר עני יכונה, וכמו שכתב **הגאון מוהר"ם שיף** (ליקוטים סוף חולין), ריש ועושר אל תתן לי (משלי ל, ח), כי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו וכו' (קה"ר א, לד), א"כ יותר שהוא עשיר הוא יותר עני, כי כשיש לו חמשים זהובים אינו תאב רק לחמשים, וכשיש לו אלף זהובים תא(ו)ב עוד לאלף זהובים. וז"ש ריש ועושר, ר"ל עשירות שיש בו ריש אל תתן לי, ודפח"ח. וכ"כ **האלשיך** בהפטורה זו, למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא

לשבעה (ישעיה נה, ב), כי עשירות עולם הזה אין לו שביעה וקצבה וכו', יעו"ש. הרי שיש ב' סוגים בזה. וההפרש, כי סוג עני כפשוטו יש לו עולם הזה על כל פנים, שהוא שוקט במנוחה בביתו ומסתפק במועט שיש לו פת בסלו. מה שאין כן סוג עני כשהוא עשיר, הוא סוער והולך תמיד יום ולילה לא ישבתו, כמ"ש **בזוהר** (עי' ח"ב סב:) שטו העם ולקטו (במדבר יא, ח), בשטותא נסבין לגרמייהו וכו', ומ"מ המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר.

ובזה יובן המשנה, כי זה שהוא עני כפשוטו להסתפק במועט פת במלח, זהו מאושר עכ"פ בעולם הזה וכו'. מה שאין כן עניה סוערה, העשיר שנקרא עניה, רק שסוער והולך, השקט לא יוכל, זה לא נחמה, שאין לו פנאי להתנחם על מעשיו להתחרט ולשוב, עד שאני מרביץ בפוך אבניך וגו', וק"ל.

ופירו[ו]ש ב', עניה סוערה מתורה ומצות, הענין דכתב **האלשיך** (משלי כב, ה) כי גן עדן והעולם הבא קונה על ידי שקט ושלוה, מה שאין כן גיהנם צריך להיות סוער והולך יום ולילה לא ישבות, עד שישיגו בגניבה וגזילה וניאוף וכיוצא, יעו"ש.

ונ"ל שזהו שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"א) שעתיד ליתן דין וחשבון, והקשו כי תחלה הי' ראוי ליתן חשבון ואח"כ דין וכו'. ולדברינו יבואר, כי תחלת דינו של אדם, מה ראה על ככה להניח דברי היצה"ט שעל ידו היה יורש גן עדן בהשקט ושלוה, ולשמוע ליצה"ר לירש גיהנם בטורח גדול וכנ"ל. ואח"כ יתן חשבון על פרטי עונותיו.

ואפשר שהי' לו מענה על זה גם כן, כמ"ש **האלשיך** משלי (ט, יג), אשה הומ[י]ה וגו', כי היצה"ט אומר רק פעם אחד ותו לא, מה שאין כן היצה"ר הומה תמיד לא ניתן הפג רוחו, ואלו הי' עושה כך היצה"ט הייתי שומע לו ג"כ. אך דטענה זו הסתירה בצידו, מזה שהוא תמיד הומה מכוח שיש לו סחורה רעה אשר לא יוכל שלחה, לכך מוכרח להומה, מה שאין כן היצה"ט יש לו סחורה טובה, חיי עולם הזה ועולם הבא, ואין צריך להיות הומה, וכמ"ש האלשיך שם.

ובזה יובן עניה סוערה, ר"ל גם שהיא עני' מתורה ומצות, רוצה לפטור את עצמו מצד שהי' סוערה, שהיצה"ר הי' סוער והולך, מה שאין כן היצה"ט. ובאמת תשובתו בצידו כאמור, לכך לא נחמה.

לכך עצה היעוצה כל צמא לכו למים וכו'. דאיתא במדרש איכה (פתיחתא ב), הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו. והקושיא מפורסמת, מה זה הלואי. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי היצה"ר הומה, מה שאין כן היצה"ט וכנ"ל, וז"ש הלואי אותי עזבו, שלא ילמדו לשם שמים מצד היצה"ט, רק מצד היצה"ר שהוא הומה תמיד, ובזה תורתי שמרו, שישמרו

לעד בעבור כבוד ונצחון מסעודה וכיוצא, שהיא מצד היצה"ר אשר הומה תמיד, מה שאין כן היצה"ט שאינו הומה תמיד לא ישמור שיהי' קיים לעד. וז"ש בש"ס דראש השנה (כג:), וסעוד[ו]ת גדולות עושין להם לעידי ראי' שיהיו רגילין לבוא, וק"ל.

עוד יש לומר, כי אדם בריא שותה מים לצמאו, מה שאין כן אדם חלש צריך ליין וחלב. כך אדם שנשמתו בריא שותה בצמא דברי תוכחת מוסר. מה שאין כן מי שנשמתו חולה טועם מתוק למר, צריך להלבישו בתוך איזה משל ומליצה ופשט, כדי שיהי' מתוק לחיך שיטעום יין וחלב ובתוכו פנימי' מוסר.

והנה ב' סוגי אדם הנ"ל, אדם בריא טועם רק פנימית מוסר, ואדם חלש טועם המשל והמליצה שהיא יין וחלב, ולא מוסר הפנימי. ויש עוד כת ג' שאינו רוצה לשמוע גם יין וחלב, פן ישמע ושב ורפא לו. וז"ש הלואי אותי עזבו, שהיא פנימי המוסר. ותורתי שמרו, שהוא הלבוש והפשט, שמתוך המאור שבה וכו', וק"ל.

וז"ש כל צמא לכו למים, שהיא פנימית המוסר שהיא תכלית. ואשר אין לו כסף לכו שברו בלא כסף יין וחלב שהיא הלבוש כמו המשל והמליצה, אולי מתוך המאור שבה וכו'.

ור"ל, כשהוא תא(ו)ב לשמוע תורה בחשק וצמא לשתות דבריהם, אז מצילתו מעבירה, וכנ"ל. ואשר אין לו כסף, שאינו כוסף וחושק לשמוע תורה, לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב, ר"ל דאיתא **בזוהר** שמות דף כ ע"ב: דודי לי ואני לו הרועה בשושנים (שה"ש ב, טז), מה השושן אדום ולבן כך ריח הקרבן חלב ודם וכו' מאדום ולבן וכו', עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו הוא מזבח כפרה, יעו"ש. ויין הוא אדום שנאמר (משלי כג, לא) אל תרא יין כי יתאדם, ולבן הוא חלב. והכוונה דכתב **בכתבי האר"י** זלה"ה וז"ל: מי שיחשוק בתורה כל כך עד שיום ולילה לא ישבות, ולא יחשוב מדברי עולם הזה רק בדברי תורה, ודאי ישיג וכו', ולא יצטרך לשום סגופים וענויים, ע"כ. וז"ש כל צמא לכו למים, שהשותה בצמא את דבריהם בחשק גדול אין צריך להיות יושב בתענית להקריב חלבו ודמו כשושנים, מה שאין כן מי שאין לו כסף וחשק, צריך ליין וחלב שהיא אדום ולבן, וק"ל.

וז"ש למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה, ר"ל למה הוא כוסף וחושק בלא לחמה של תורה, רק לדברי ועסקי עולם הזה, שהוא יגיעכם בלא לשבעה, שאין חצי תאוותו בידו, וכפי' **האלשיך** וכו'. ולדברינו אתי כפשוטו, שאז צריך לתעניתים ויגיעכם בלא לשבעה, מה שאין כן אם היה כוסף לא הי' בלא לחם, כי אם בלחם לשבעה, שאין צריך לתענית, וק"ל. וכמ"ש **בכתבים** פירוש הפסוק יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה

ג, ל). שאין צריך לתענית הנעלב ושומע חרפתו ושותק, ודפח"ח. והכא נמי אם היה כוסף ישבע בלחם כפשוטו, וק"ל.

וא"כ ב' פירושים נמשך זה מזה, מכח שאינו כוסף ללחם תורה, מכח זה הוא בלא לחם ממש ויגיעכם בלא לשבעה, ויותר היה נכון שיהיה כוסף ללחם תורה וישבע בלחם ממש, והבן.

ובזה נבאר מצות פו"ר (בראשית א, כח), דכתב **הרמב"ם** (הל' אישות פט"ו ה"ג) מי שנפשו חשקה בתורה כבן עזאי, יוכל לבטל מפריה ורביה, בלבד שלא יהיה יצרו מתגבר עליו. וכמ"ש **בטור אבן העזר** סימן א'. ועיין מה שהקשתי במקום אחר. וגם יש להקשות עוד. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כשלומד בחשק ניצל מיצה"ר שלא יתגבר עליו, וכמ"ש **החסיד מוהר"י יעב"ץ** הנ"ל, וק"ל.

שופטים

מצוה - שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך למען תחיה וירשת [את] הארץ (טז, יח-כ).

וקשה, הא זה אחר ביאת הארץ נצטוו, וא"כ מאי וירשת וגו'. וחז"ל (ספרי פ' שופטים) דרשו, כדאי מינוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן וכו'. ועוד קשה, הא כל המצות הם נצחיים, ואיך שייך זה גם בזמן הזה. ושאר הספיקות.

ותחלה נבאר ש"ס דשבת (פ"ו) [פ"כ] (קלט.), תניא רבי יוסי בן אלישע אומר, אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל, שכל פורעניות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר (מיכה ג, יא) ראשיה בשחד ישפוטו וכהניו במחיר יורו ונביאיו בכסף יקסמו, רשעים הם אלא שתלו בטחונם במי שאמר והי' העולם, לפיכך מביא הקדוש ברוך הוא עליהם ג' פורעניות כנגד ג' עבירות שבידם, שנאמר (שם, יב) לכן בגללכם וכו', עד ואשיבה שופטיך כבראשונה (ישעיה א, כו), ע"כ.

והספיקות רבו, **א'** איך אמר לשון שלילה, שאין פורעניות בא אלא בשביל דייני ישראל ובשביל זה חרבה ציון וירושלים כמו שסיים בגללכם ציון שדה תחרש וכו', וקשה מש"ס בבא מציעא פ"ב (ל:) לא חרבה ירושלים אלא שדנו [בה דין תורה] ולא עבדו לפנים משורת הדין, והקשה **התוספות** (ד"ה לא חרבה) הא ביומא (ט:) אמרינן מפני שנאת חנם חרבה (מ)ירושלים. וא"כ אין זה ענין לדייני ישראל הנ"ל.

הגם דקושיא זו לבד היה אפשר לתרץ על ידי קושיא אחרת, שהקשו **התוספות** בפ"ב דבבא מציעא אהא דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא שדנו בה דין תורה וכו',

והקשה התוספות, הא ביומא אמרינן על ידי שנאת חנם חרבה. ומשני התוספות, וי"ל דהא והא גרמא, ע"כ. ויש להקשות הא אמר לשון שלילה, ואיך משני הא והא גרמא. וכבר הארכתי בזה במ"א על ידי ביא[ו]ר **הרמב"ם**, יעויין שם.

וא"כ גם קושיא זו מבוארת, דשנאת חנם דקאמר ביומא וגם ש"ס דבבא מציעא דלא עבדו לפנים משורת הדין, הכל שייך בדיינים, ושפיר אמר כאן לשון שלילה, ודו"ק.

ב' קשה קושיות **הרי"ף** רשעים הם אלא שתלו בטחונם וכו', אינו ענין לכאן כלל. **ג'** קשה קושיות **מהרש"א** לפיכך וכו', מפירוש **רש"י** נראה דקאי אדלעיל, ולא משמע כן וכו'. ולדידי קשה טובא, דאי קאי אדלעיל לפי שתלו בטחונם בה' לפיכך הביא עליהם ג' פורעניות, דמשמע דאם לא תלו בטחונם בה' לא היו נענשי' כל כך, והוא תמוה.

הגם דב' קושן[י]ות אלו בלא קושיא א', היה אפשר לתרץ זה על ידי ב' קושיות אחרים בסוגיא זה, והוא דקשה קושיא **ד'** אם תלו בטחונם בה' איך הם רשעים. **ה'** קשה למה בדקדוק נענשו ג' נגד ג'.

ונ"ל דשמעתי בשם מורי פירוש הפסוק (תהלים קמה, יט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. דקשה, אם כבר עשה רצון יראיו מה צריך עוד לשמוע שועתם להושיעם, ועל כל פנים איפכא הל"ל ששומע שועתם ורצון יריאיו יעשה. וביאר, כי מצינו מדתו יתברך ששומע לכל הקוראים אותו, או לטובה או לרעה ח"ו, כמאמר חז"ל (ברכות סג. בע"י) גנבא אמחתרתא רחמנא קריא. וכי תימא א"כ מה הפרש יש בין צדיק לרשע, וביאר כי יש הפרש גדול ביניהם, כי הגנב נשמע תפלתו שיוכל לגנוב, ואח"כ שנתפס על גניבתו חוזר וקורא לו יתברך שוב לא נענה, מאחר שבחר בזה. מה שאין כן הצדיק המתפלל על איזה דבר גם שיודע ה' שאין זה לטובתו, מכל מקום ה' עושה מבוקשו, וז"ש רצון יריאיו יעשה, ואח"כ כשרואה שאין זה טובתו חוזר וקורא אל ה' ואז ברחמיו ית' שועתם ישמע ויושיעם מכל מקום, ודפח"ח.

ובדרך זה ששמעתי **מהרב מו' יואל** פירוש המדרש (פתיחתא דאיכ"ר ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו וכו'. שהוא תמוה. וביאר, כי מצינו לחז"ל דגנבא אמחתרתא וכו', ויש להבין למה באמת הוא כך שנשמע תפלתו במה שהוא נגד רצונו יתברך, וצריך לומר דהוא מהכרח, דאל"כ אין בחירה כשלא יוכל לעשות רע. ועוד כי מזה יתן לב להתפלל שיוכל לעשות טוב, מאחר שרואה שיש משגיח שומע תפלת המתפלל לפניו ית', והראי' ששומע תפלתו להרע לזולתו, א"כ כל שכן להטיב שישמע לו.

היוצא מזה, אלו הרשעים חוטאים בסבת בטחונם בו ית' שיעזור להם כשיתפללו שיוכלו לגנוב ולחמוס וכיוצא בזה, דלולי זאת לא הי' עולה על לבם זאת, והיו סומכין על התורה

דכתיב (שמות כ, יג) לא תגנב. ובזה יובן הלואי אותי עזבו, ר"ל שלא יבטחו בי לעשות מעשים רעים ובוטחים בי לעזור להם, ואז כשלא יבטחו בי אז תורתי שמרו דכתיב לא תגנוב, מה שאין כן עתה על ידי סבת בטחונם בי חוטאים ותורתי לא שמרו, ודפח"ח. ובזה נ"ל לבאר משנה סוף פאה (פ"ח מ"ט), ויבואר לבסוף.

ונחזור לענין הנ"ל, כי הרשעים הבטחון בו ית' הוא סיבת רשעתם וכנ"ל. והנה יש עוד רשעים שסוברים לית דין ולית דיין, ואין בטחונם בו יתברך כלל.

והנפקותא בין ב' סוגי רשעים הנ"ל נראה, דעונש סוג א' שבוטחין בו ית' ראוי שיהי' עונשם מדה כנגד מדה, מה שאין כן סוג ב', והוא דהרב **האלשיך** בפ' שמיני (ויקרא ט, א) כתב פירוש הפסוק (עי' תהלים סב, יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ופירש, שזהו החסד לשלם לאיש שחטא מדה כנגד מדה כמעשהו, ובזה ירויח שיפקח עיניו וישגיח וירא כי יש למעלה עין רואה, ולא ילך בקרי פן ילך גם הוא ית' עמו בחמת קרי וכו'. מה שאין כן כשיראה הרמז אשר יוכיחנו ית' מעין חטאו, יתן לב לשוב אל ה' וירחמהו וכו', יעו"ש. א"כ הרשע הבוטח בו ית' שרואה שתפלתו נשמעת גם לדבר עבירה, א"כ יודע שיש למעלה עין רואה, א"כ כשהוא נענש מדה כנגד מדה יתן לב לשוב ויתפלל אל ה', כמו שנענה אז להרע כל שכן להטיב. מה שאין כן הרשע מסוג ב' שאין מאמין שיש עין רואה, גם שיענש מדה כנגד מדה יאמר מקרה הוא, שאינו מאמין שיש דין לעונש הרשעים, ומעתה אין תועלת לו בזה שיענש מדה כנגד מדה.

ובזה יובן, רשעים הם אלא שתלו בטחונם במי שאמר והיה עולם, ר"ל שאינם מסוג ב' אלא שהם מסוג א', שהם רשעים מצד בטחונם בו ית' לפיכך הביא עליהם ג' פורעניות כנגד ג' עבירות שבידם דהיינו מדה כנגד מדה, והוא על דרך הנ"ל ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, וק"ל.

•

בפרשת שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק, לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ (טז, יח-כ). והספיקות יבוארו.

ונראה כלל הכל מה שכתב **החסיד מוהר"י יעב"ץ** בפ"ב דאבות במשנה (מ"ד) ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. וז"ל: שזהו כלל גדול להתמדת השלום והאהבה בין האנשים, וזה כי רוב הקטטות הנופלות בין בני אדם הם בסיבת שפוט האדם משפט א' לעצמו ומשפט א' לזולתו, לכן הזהיר וכו' שיהי' דעתך ונפשך תחת נפשו. המשל, חרפך

בן אדם על איזה דבר שעשית לו, אל תשיבהו עד שתדין אתה בעצמך אם הי' הוא עושה לך מה שעשית לו אם היית מחרפו יותר ממה שחרפך, וכן המשל בכל משא ומתן שיהי' לך אצל חבירך וכו', יעו"ש.

וזהו שאמר שופטים ושוטרים תתן לך, רצה לומר אותו משפט שהיית רוצה על חבירך, אותו המשפט שפוט לעצמך ותתן לך זה השופט שישפוט אותך כמו זולתך, ואז כל אחד על מקומו יבוא בשלום, וק"ל.

אך כדי להבין שופטים ושוטרים כפל. נ"ל דזכרתי בביאור והצר לך בכל שעריך (דברים כח, נב), כי מלחמת השונא הוא לכבוש שערי העיר או מדינה וכו', וכן האדם שהיא עיר קטנה ובא עליה מלך גדול הוא היצה"ר (נדרים לב:), לכך צריך שמירה מעולה בז' שערים שיש בראש האדם, כמבואר **בספר יצירה** (פ"ד מי"ב), ב' עינים וב' אזנים וב' נקבי האף והפה שהוא ראש כולם, יכלכל דבריו במשפט מה לדבר ומה שלא לדבר, וכמ"ש **הרמב"ם** (פיה"מ אבות פ"א מי"ז) בחלקי הדבור שהם ה' חלקים, מצוה בו, ונזהר וכו'. וכן הענין הראיה והשמיעה, ישפוט שפוט לעצמו מה יראה ומה שלא לראות. וכן הכרוז יוצא בכל יום בבוקר בקומו ממשכב, להזהיר על כל אבר ואבר, עיניך לנוכח יביטו (משלי ד, כה), וכיוצא. ואחר המשפט ששופט מה למנוע יעמיד שוטר ע"ז (לקנוסו) [לקונסו] לרדות את עצמו אם יעבור החק, כגון אם יסתכל בנשים יתן קנס דבר מה לצדקה, וכיוצא בזה. וז"ש שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, וזה יסייעך שסוף הוא אשר ה' אלהיך נתן לך, שגם איברים שאינו ברשותך יתן לך הש"י שיהיו ברשותך, כנזכר בש"ס דנדרים (לב.) אברם הוא אברהם, בתחלה מלך על רמ"ג איברים ואח"כ על רמ"ח, יעו"ש.

ושפטו את העם משפט צדק. דכתב **הרמ"א בס' מחיר יין**, יעשו עץ גבוה חמשים אמה (אסתר ה, יד), שהוא עצת היצה"ר, כשלא יוכל להאדם לפתותו ברע, מפתהו בתכלית הטוב מדריגה עליונה שלא יוכל לעמוד בה, וזה יהי' סבת נפילתו יעו"ש. לכך הזהיר ושפטו את העם שהם האיברים משפט צדק מדריגה ממוצע, שיהי' נשאר קיים בה.

וגם כשתלך בדרך המיצוע שהוא משפט צדק, לא תטה ברעיונך ומחשבתך לא לצד ימין של התורה שהיא ארך ימים בימינה (משלי ג, טז), ולא להטות לשמאל שהיא בשמאלה עושר וכבוד (שם), וכמ"ש **בעוללות אפרים** (מאמר קעז, רל) במ"ש (דברים יז, כ) לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, על דרך (ב"ב כה:) הרוצה להחכים יטה לדרום, להעשיר יטה לצפון כאמור, רק שיעשה לשם פועלן יעו"ש, וז"ש לא תטה משפט.

ושוב הזהיר נגד היצה"ר, לא תכיר פנים ולא תקח שחד, דכתב **בחוה"ל** שער יחוד המעשה פרק ה', כי טוב לפתותך, כבר הגעת למעלת החסידים השתדל להפיק רצון בני אדם למצא חן בעיניהם, ולקיים מה שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום וכו'. תשובה, מה יועיל לי זה וכו', עד ברצות ה' דרכי איש גם אויביו וכו' (משלי טז, ז), יעו"ש. וז"ש לא תכיר פנים, שיהי' השתדלותך למצא חן בעיני בני אדם, ולהכיר פנים של הגדולים החשובים להפיק רצונם, כי הסתירה בצדו כנזכר שם.

ולא תקח שוחד, ר"ל שתהי' הוא היצה"ר ואתה חד, כגון מה שכתב **בחוה"ל** שם, שיפתותך שלא יראה בך שום מדה טובה כדי שלא יצא לך שם ותפסיד שכרך, לכך קצר בתפלתך, ובכל כתות בני אדם תלך עמהם במאכל ובמשתה והשחוק וכו', ואם תשמע לו בזה ישלול ממך אמונתך, ולא תרגיש, ותברח מהאש הקטנה אל אש הגדולה וכו', יעו"ש. וז"ש לא תקח ממנו שוחד, דברים שתגרום שהוא חד עמך, כי יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, שתהי' לץ ורשע, רק צדק צדק תרדוף, שתעשה הצדק מצד שהוא צדק ולא לשום כוונה אחרת, ואם ישבחוהו בני אדם או יכבדוהו עבורו לא יזיק, מאחר שאין כוונתו לזה להטות משפט רק שיעשה לשם פועלן.

למען תחיה וירשת את הארץ בזה ובבא, היא הארץ העליונה, כי עולמך תראה בחייך, וכמ"ש בש"ס דברכות פ"ב (יז.) יעו"ש, וכמ"ש **הרמב"ן** בפ' (אמור) [אחרי] (ויקרא יח, ד) וחי בהם, יעו"ש. הגם שסוף הכבוד לבוא, וז"ש למען וגו'.

עוד יש לומר צדק צדק תרדוף וגו', על דרך (צפניה ב, ג) בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום וכו', והוא ה' עלאה ה' תתאה, עקב ענוה יראת ה' (משלי כב, ד). וז"ש כפל צדק צדק, שילך ממדריגה למדריגה וכו'.

ובזה נבאר בהפטרה הנ"ל ישעי' סימן נ"א (יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם, דכתב **האלשיך** (מלאכי ג, כב-כג) זכרו תורת משה עבדי הנה אנוכי שולח לכם את אליהו וגו', ודפח"ח, ובזה ביארתי אנכי אנכי, וק"ל.

עוד יש לומר, על פי שביארנו עניה סוערה לא נחמה (ישעיה נד, יא), נגד זה אמר אנכי אנכי מנחמכם (ישעיה נא, יב). והוא על פי מ"ש **האלשיך** (ישעיה נא, שם) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו, ד), יעו"ש.

ולי נראה לפרש אנכי ארד עמך וגו', כי מצינו מדת יעקב הסתפקות יש לי כל (בראשית לג, יא), ועשו בהיפך לבקש מותר[ו]ת יש לי רב (שם, ט), והנפקותא כי (דרכו) [דרכה] של תורה כך היא פת במלח וכו' (אבות פ"ו מ"ד), וז"ש עשו אנכי עשו בכ[ו]רך (בראשית

כז, יט), ועי"ז של מדת עשו גרם גלות שביטלו תורה, עד שיאמרו ואנכי פניתי הבית (בראשית כד, לא) וכמ"ש **בתיקונים** (ת"ו כב:) וכו', ור"ל לפנות עסקיו ועסקי ביתו, לגמלים - לגמול חסד עם השכינה, וז"ש אנוכי של עשו גרם לירד בגלות מצרים, ואנכי של לבן שאמר אנכי פניתי הבית אנוכי אעלך גם עלה, בכל ד' גאולות, וק"ל. ובזה יובן אנכי אנכי מנחמכם, והבן.

ולי נראה עתה באופן זה, על פי משנה דאבות (פ"ד מ"ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח וכו'. דזכרנו מה שנבחרו אומה ישראלית יותר מן ע' אומות על שאינן מגדילין עצמם כשאני משפיע להם טובה, שנאמר (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט, שממעטין עצמכם, אברהם אמר (בראשית יח, כז) אנכי עפר ואפר, משה אמר (שמות ג, יא) מי אנכי וגו' ונחנו מה (שם טז, ז), לא כנבוכדנצר שאמר (ישעיה יד, יד) אדמה לעליון וכו' (חולין פט.). ובזה יובן, אנכי של אברהם, אנכי של משה, הוא מנחמכם, הוא נחמה שלכם שלא יחליפם באומה אחרת, שהם מגדלין עצמם ואתם ממעטין עצמיכם, והש"י שוכן את דכא (ישעיה נז, טו), וק"ל.

עוד יש לומר משנה שתקות אנוש רימה. ובזה נבאר בסדר פ' המלך (יז, יד-כ) כי תבא אל הארץ וגו', ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים וגו', שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים וגו', לא תוכל לתת עליך איש נכרי וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו לבלתי סור מן המצוה.

והנה הרמב"ם (ספה"מ מצוה קעג) חשב זה למצוה מתרי"ג מצות, מינוי המלך, **והרלב"ג** סתרו שנאמר (שנאמר) ואמרת אשימה עלי מלך וכו', משמע שהוא רשות ולא מצוה וכו'. וכבר ביארתי מזה במ"א, יעו"ש.

והעולה משם, דודאי הרמב"ם משה אמת ותורתו אמת שהוא מצוה, רק מה שאמרו אשימה עלי מלך ככל הגוים שהוא להיות תקיף וגבור להטיל אימה על הציבור, זה אינו מצוה כאשר יבואר, רק שום תשים עליך מלך ודרשו בש"ס דסנהדרין (יט:) שתהא אימתו עליך, וקשה וכי צריך לצוות על זה שוודאי ממילא יהי' מוראו עליהם, שבידו להחיות ולהמית לרדות וללקות מי שימרה פיו, אלא שמע מינה שאין מלך ישראל מטיל אימה רק לנהוג בנחת.

וז"ש שום תשים אשר יבחר ה', וכי מי יודע אם בחרו ה'. ולפי הנ"ל אתי שפיר, כי כבר ידוע מה שבחר ה' בישראל יותר מן ע' אומות על שאינן מגדלין עצמן רק ממעטין עצמן, וכמו שאול המלך שנחבא אל הכלים (שמואל א י, כב), ומשה אמר מי אנוכי כי אלך וכו' (שמות ג, יא), ואלדד ומידד שנשתיירו במחנה (במדבר יא, כו), ודרשו חז"ל

וכו' (ספרי, סנהדרין יז.), וזהו שברחו מן הכבוד והשררה בזה יבחר ה', וכמו שכתב **האר"י זלה"ה** (לק"ת פ' שמיני) למה אתה בוש וירא לכך נבחרת וכו' (תורת כהנים פ' שמיני).

א"כ מלך ישראל זה שממעט ומשפיל עצמו, תרצה אתה להשפילו ג"כ להיות נבזה בעיניך שלא יהי' דבריו נשמעין, לכך הוצרך הש"י להזהיר ולצוות שום תשים כפל, שתהא אימתו עליך, כי אני הגוזר עליך כך. והטעם, כי מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי, וזה סבה להיותו כגר בארץ המלוכה שלו, שלא להגדיל את עצמו רק למעט את עצמו. דזכרתי באור ש"ס דבבא בתרא (יא.) מונבז(ו)ז ביזבז אוצרות וכו', דכתב **בחוה"ל** (שער עבודת האלהים פ"ט), שבמדינות הודו נהגו למנות איש נכרי דוקא למלך על שנה, שלא ידע נמוסי מדינה ההיא וכו', יעו"ש, ובזה יובן שתקות אנוש רימה, אז ילך למנוחת הנצחיי, וכמאמר מונבז, וק"ל.

וז"ש לא תוכל לתת עליך איש נכרי רק מקרב אחיך היודע כי המלוכה היא לפי שעה וכו', ומזה נמשך לבלתי רום לבבו מאחיו, למען יאריך ימים על ממלכתו, היפך המנהיג עצמו ברבנות בכבוד ושררה הוא בכלל (ד') [ג'] דברים שאמרו בש"ס דברכות (נה.) המקצר ימיו של אדם, ונלמד מיוסף וכו', מה שאין כן היודע נמוסי מדינה שהיא המלוכה לפי שעה הוא כגר ביניהם ואינו נוהג שררה ביניהם לבלתי רום לבבו מאחיו, ואז יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו, וק"ל.

ובזה נבאר ש"ס דראש השנה דף י"ו ע"ב, ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה מתחל[ת]ה מתעשרת בסופה, שנאמר (דברים יא, יב) מראשית השנה ועד אחרית וגו', מרשית כתיב, ועד אחרית, שיש לה אחרית. ופירש **רש"י** שרשה מתחל[ת]ה, שישראל עושין עצמן רשים בראש השנה לדבר תחנונים, שנאמר (משלי יח, כג) תחנונים ידבר רש וגו'. **והתוספות** בד"ה שרשה בתחלתה וז"ל: שמתוך שישראלים רשים, לבם נשבר, ומרחמים עליהם מן השמים, ע"כ. וי"ל מה פליגי רש"י ותוספות.

ונבאר בהרחבות ביאור יותר משנה הנ"ל, מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה. דכתב **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות דיעות (ה"ב-ה"ג), דרך המיצוע הוא הנכון, זולת גובה הלב שצריך להתרחק מן קצה עד קצה, וז"ש חז"ל מאוד מאוד הוי שפל רוח וכו', ועוד אמרו (סוטה ד:) כל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר (דברים ח, יד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך, ועוד אמרו (שם) בשמתא מאן דאית בי' גסות הרוח אפילו מקצתה וכו'.

וי"ל דבפעם א' נמי סגי ללימוד הרמב"ם הנ"ל, ול"ל מאוד מאוד ב' פעמים. ועוד, שתקות אנוש רמה אין לו שחר כלל.

ונראה לי, דידוע מה שאמרו חז"ל אשר נשיא יחטא (ויקרא ד, כב), מ"ט לא כתיב אם כמו באינך, אלא משום דגס רוחי', דעמא אזלין אבתרי', לאו בספיקא הוא, וכמ"ש **בזוהר** ויקרא דף ך"ג (ע"א) יעו"ש. נגד סתם אדם אמר מאוד הוי שפל רוח, ללמד דין הרמב"ם הנ"ל שלא לילך דרך המצוע בזה רק אל קצה האחרון מאחר שגורם על ידי רום לבבו להיות כופר בעיקר וכנ"ל, וכמ"ש נשיא ומלך שהוא עלול יותר להגיס דעתו כמ"ש אשר נשיא יחטא וכנ"ל, לכך הוצרך לכפול אזהרתו מאוד מאוד הוי שפל רוח נגד נשיא ומלך. וכי תימא שהיא בלתי אפשרי, לכך נתן טעם שישים אל לבו שתקות אנוש רמה, על פי משל שזכר **בחוה"ל** (ש' עבודת האלהים פ"ט) שנהגו במדינות הודו למלוך עליהם איש נכרי על שנה אחת וכו', יעו"ש. ונגד זה הזהירה תורה באומה ישראלית לא תוכל לתת עליך איש נכרי, כי אם מקרב אחיך וגו' היודע נמוסי מדינה זאת שהיא רק לפי שעה המלכות, כנ"ל. והנמשל הוא האדם מלך ומושל על עיר ומדינה עולם הזה שהיא רק לפי שעה, ועיקר מלכותו להכין שם בחסד וצדקה שעושה בעולם הזה כסאו ומלכותו לעולם ועד בעולם הנצחיי, ונודע כל זמן שגופו קיים בקבר אין לו מעמד ומצב נכון בעולם הנצחי, כי אם אחר שכלה גופו בקבר ונעשה רמה אז הולך למנוחה, וז"ש שתקות אנוש רמה, וא"כ איך יתגאה במלכות עולם שאינו שלו, זה שיש לו אינו שלו, ושאינו שלו למה הוא לו, ויותר יבחר בקנין שהוא שלו ודאי, וק"ל.

ובזה יובן, כל שנה וכו'. כי זכרנו לעיל שיש עולם שנה ונפש, וכמו שיש ראש בשנה כך יש ראש בנפש, וכמו שיש ראש בנפש אדם פרטי, כך יש בכלל ראש הקהל או ראש מדינה, ובעולם, וכן בשנה. וז"ש כל שנה, ר"ל ראש השנה שהוא נשיא ומלך, ועושה עצמו רש בתחלתה שהיא בעולם הזה, מתעשרת בסופה בעקב שהוא לעולם הבא, כמבואר במשל הנ"ל, שנאמר מראשית השנה, מרשית כתיב. ומינה ג"כ נשמע כמו שהוא בנפש כך הוא בשנה ממש, שאם הראש ונשיא עושה עצמו בראש השנה רש להיות כאחד העם, וכמו שנאמר (מל"ב ד, יג) בתוך עמי אנכי יושבת, וכמ"ש **בזוהר**, מתעשרת בסופה, שיוצא זכאי בדינא בלי קטר[ו]ג בראש השנה.

ובזה יובן דרש"י ותוספות מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דזכרנו בהפטרה עניה סוערה (ישעיה נד, יא) דיש ב' סוגים, א' עניה ממש. וב' עניה מתורה ומצות וכו', ותפס רש"י סוג ב', שאינן באים בראש השנה לבקש מצד מעשיו שהתענה ולמד ועשה צדקה, שאז ידקדקו אחריו אם עשה כהוגן, לכך אינו בא לבקש ולחנן על נפשו מצד מעשיו, רק

עושין עצמן רשים בראש השנה כאלו הם עניים מתורה ומצות, רק תחנונים ידבר רש, מתנת חנם, שאין להם לתלות במעשים טובים, אז מתעשרת בסופה.

והתוספות נקטו סוג א' שהם עניים ממש, רק שיש בזה ג"כ ב' מיני עניים, אחד עני ממש, ב' עשיר שנקרא עני, כמ"ש ריש ועושר (משלי ל, ח), שהריש הוא עם עושר, אל תתן לי, והטעם כי עני ממש לבו נשבר ומרחמין עליו, מה שאין כן זה שסבור בדעתו שהוא עשיר ורם לבבו ובאמת הוא עני, ואין הדעת סובל דל גאה, ואפשר שלזה רימזו חז"ל ד' דברים שאין הדעת (סובלין) [סובלתן] ואחד מהם דל גאה (פסחים קיג:), והיינו ריש ועושר, וק"ל. ולזה באו התוספ[ו]ת לשלול עני של עושר, וכתבו דהיינו מתוך שישראל רשים, ר"ל ממש, אז נשבר לבם ומרחמים עליהם מן השמים, מה שאין כן כשהוא סובר שהוא עשיר ובאמת הוא עני בזה לא דיבר הש"ס, וכמבואר בטוב טעם היפך עניה סוערה, כי לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (תהלים נא, יט), וק"ל.

ובזה נבאר (ר"ה טז:) ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה מריעין בסופה, מאי טעמא דלא מיערבב שטן וכו'. [וכ'] **התוספות** (ד"ה שאין) כתב בה"ג, לא דמיקלע בשבת אלא דאתילד אונסא וכו'. והקשה **הט"ז** (או"ח סי' תקפ"ה סק"ז), הא אונס רחמנא פטרי' וכו'. ועוד הקשה שכתב **מהרי"ל** (הל' שופר) דוקא במזיד, אבל באונס לא יאונה כל און.

ולי נראה לפרש, דכבר זכרנו ביאור שופר של ראש השנה של יעל פשוט (ר"ה כו:), שיש עולם שנה ונפש, וכמו שיש ראש השנה בעולם, כך בנפש האדם תחלת שנותיו נקרא ראש השנה, וזה שאמר הירושלמי. מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזלי', הוא היצה"ט והנשמה כמ"ש **בתקונים** (תכ"א מט:), כי המובחר שיש בסוגי התשובה הוא כשעושה תשובה בבחרותו כשהוא איש, וכדדריש בש"ס דע"ז (יט.) אשרי איש וכו' (תהלים קיב, א), וכן **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) קודם שיבה תקום לשוב בתשובה, והוא אותיות יבשה שאז אי אפשר לקלוף הקליפה שהוא היצה"ר שהוא בתוקפו.

ובזה יובן, כל שנה שאין תוקעין בתחלת שנותיו להפריש קליפות היצה"ר, מריעין בסופה, קשה ורעה להפרישה בסופה, מאי טעמא דלא מיערבב שטן, שהוא בתוקפו ונתישן בו ונעשה טבע.

וכ' התוספות בשם בה"ג, לא דמיקלע בשבת. דנודע כי התלמיד חכם נקרא שבת, וכמ"ש **בזוהר** סוף אד"ר (נשא קמה.). ובא לשלול דלא מיירי שלא עשה תשובה המכונה לסדר תקיעות כמבואר **בספרים**, מחמת שעוסק בתורה בילדותו, ומחמת זה לא עשה תשובה

בילדותו, בזה אין מריעין בסופה, כי אונס של לימוד תורה פוטרו ולא יאונה כל און, דכח היצה"ר נתבטל בתורה ומיערבב השטן, כמ"ש בש"ס (סוכה נב:) אם פגע בך מנוול משכי' לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח וכו', ובזה איירי מהרי"ל. ובה"ג איירי דאתילד לי' אונסא בטרדת עולם הזה, שהולך לפרנסת בני ביתו וכיוצא בזה, שהולך וסוער, ונקרא אצלו אונס, בזה מריעין בסופה.

אלא שעדין קשה, (מנלן) [מנלי'] לבה"ג לחלק בין שבת וכו'. ואך דמוכח מרבי יצחק עצמו, דאמר רבי יצחק אין (דינו) [דנין] וכו' (ר"ה טז:).

והוא, דקשה, הא אמרינן (מגילה ג:, כתובות יז.) מבטלין תלמוד תורה להוצא(ו)ת המת ולהכנסת כלה, ופי' **בכתבים** שאין תורתו של דואג ואחיתופל רצויין, חיל בלע ויק[י]אנו (איוב כ טו, סנהדרין קו.), וצריך תחלה לעשות תשובה ואחר כך ללמוד וכו', יעו"ש. ואיך נפרש כדברי בה"ג לא דמיקלע בשבת, דהיינו תלמיד חכם העוסק בתורה שנקרא שבת דכולא שתא, וז"א כאמור.

אלא על כרחך מוכח לפרש צחות לשון בה"ג, שנמשל תלמיד חכם לשבת דוקא, מה שבת קדושתו הוא שלא להוציא מרשות לרשות שנאמר (שמות טז, כט) אל יצא איש ממקומו (ערובין יז:), וקרי התלמיד חכם שעוסק בתורה, דהיינו שלא חטא בחטאת נעורים דהוי כמוציא מרשות לרשות, וכמ"ש **בזוהר**, אז גם שאינו עוסק בתשובה בבחרותו רק עוסק בתורה סגי, שנקרא צדיק שלא טימא ברית, ושבת ג"כ נקרא ברית ושביעי שהוא צדיק, מה שאין כן בחטא בחטא נעורים וכו'.

ובזה יובן, ואמר רבי יהודא אין הקדוש ברוך הוא דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר (עי' בראשית כא, יז) וישמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, שקטרגו המלאכים וכו' אמר הקדוש ברוך הוא אם הוא צדיק, וכפיר[ו]ש **רש"י** יעו"ש. ומזה למד בה"ג לחלק בין מקלע בשבת - שיהי' צדיק העוסק בתורה בבחרותו אין צריך לתשובה, ובין וכו', והבן.

וגם שבש"ס היפך הסדר. יש לפרש ג"כ דנלמד זה ממאמר כל שנה שרשה, שעושה את עצמו רש על ידי תשובה כמ"ש (דה"א כב, יד) ואני בעניי הכנותי, בתחלתה, בתחלת שנותיו, מתעשרת בסופה. ואיך נלמד לפרש כך ולא כפשוטו, משום הכי ואמר רבי יצחק אין אדם נידו[ן] וכו', שנא' וישמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, שהי' צדיק וכפירוש רש"י, א"כ שישמע קול תפלתו צריך שיהי' צדיק או תשובה, וק"ל.

וזה שסיים כל שנה שרשה מתחלתה וכו', שנא' מרשית כתיב וכו'. ר"ל, כי רשי"ת הוא אותיות תשרי, ואם היה כתיב עם **א** ראשית, הי' משמע שיהי' ראוי שיהדר שיהי' ראש

בחודש תשרי דוקא, שיש כבוד והכנסה וכיוצא בזה, מה שאין כן עכשיו דכתיב בלא א' רשית משמע שראוי שיהי' עושה עצמו רש ולא ראש בחודש תשרי, שלא יהי' רשום בפני בעלי הדין של מעלה, וכמאמרה בתוך עמי אנוכי יושבת, להסתיר את עצמו וכמ"ש לעיל מזה, יעו"ש.

•

עוד יש לומר צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ (טז, כ). ונבאר פ' תבוא (דברים כו, א-ו) והיה כי תבוא אל הארץ וירשתה וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך ושמת בטנא והלכת אל המקום וכו', ובאת אל הכהן וגו', וענית ואמרת ארמי אובד אבי וגו', ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה וכו'. והספיקות רבו. **ונראה** לי, דאיתא בש"ס דר"ה (טז:) ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה מריעין לה בסופה, מאי טעמא, דלא איערבב שטן. וכתבו **התוספות** (ד"ה שאין) שאין תוקעין בתחלתה, מפרש בהלכות גדולות, לאו דמיקלע בשבתא, אלא דאתילד אונסא. והקשה **הט"ז** (או"ח סי' תקפ"ה סק"ז) הא אונס רחמנא פטרי' בכ"מ. ועוד, דכתב מהרי"ל דוקא במזיד, אבל באונס לא יאונה כל און, וזה סותר לבה"ג. ותירץ **הט"ז** וכו'. גם פסוק (תהלים צח, ו) בחצוצר[ו]ת וקול שופר הריעו לפני המלך ה', שנראה לו בחלום, יעו"ש. **והנה** ביארתי בדף הקודם, יעו"ש. וכעת נראה לי, דשמעתי בשם **הגאון החסיד מוהר"י הוליש** ביא[ו]ר משנה סוף עוקצין (פ"ג מי"ב), אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל וגו'. והקשה, למה ש"י. ועוד כפל צדיק וצדיק. וביאר, כי על ידי תיק[ו]ן קרי העולה ש"י נתחבר צדיק וצדק ונעשה צדקה, ועולה מבחינת נוקבא ונעשה בחינת צדיק ג"כ, ונתקן כתר לז"א, ב' פעמים ש"י גימטריא כתר לז"א שהוא סוד ו' באלף הששי.

ובזה יובן, עתיד הקדוש ברוך הוא, ר"ל באלף הששי עתיד להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, כמו שגרם בתיק[ו]ן קרי שלו לייחד ולחבר צדיק וצד(י)ק שנעשו שניהם צדיקים, וב' פעמים ש"י גימטריא כתר, להמשיך לז"א סוף אלף הששי, לכך נוצר תאנה יאכל פריו, שינחיל ג"כ כל צדיק ש"י עולמות, ודפח"ח.

והנה לא מצינו חטא אונס שינה שיהי' אדם נענש עלי', כי אם עון קרי הבאה על ידי אונס שינה של האדם, והאדם נענש עלי' עד שישוב, וכמבואר **בספרים קדמונים**. והטעם, כי תחלה בפשיעה, על ידי הרהור רע או דיבור רע, וסופו באונס, חייב. וזהו (דברים כט, יח) למען ספות הרוה את הצמאה, וז"ש (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע, וכמ"ש **בזוהר** שם (ח"א עו., ח"ג לא:).

והנה ראש שנותיו של אדם שבהם עלול לחטאת נעורים עון קרי על ידי שחושב תמיד מחשבות והרהורים רעים ודיבור רע, לכך החמיר בו לעשות תשובה המכונה לתואר התקיעה בתחלת שנותיו, וז"ש בש"ס אשרי איש (תהלים קיב, א) שעושה תשובה כשהוא איש (ע"ז יט.), ר"ל בעודו בנערותו, לשוב על חטאת נעורים מיד, שהוא נוח לשוב.

אפס שיש ב' פירושים, או ר"ל בתחלתה - מיד כשחטא בקרי קודם שנענש, או ר"ל בתחלתה - מיד שהרה(ו)ר הרהורים רעים או דיבור רע קודם שחטא בקרי בפועל רק בהרהור.

ובזה יובן כל שנה שאין תוקעין בתחלתה, בתחלת שנותיו, מריעין בסופה. ובא בעל הלכות גדולות לשלול פירוש ב', לאו דמיקלע בשבת, ר"ל כמו שבת שאסור להוציא [וכ"כ **בתיקונים** תיקון ך"ג (סט.) דברית שקול כשבת יעו"ש] מרשות לרשות, וגם דיבור אסור שנאמר (ישעיה נח, יג) ממצוא חפציך ודבר דבר, ודרשו חז"ל (שבת קיג:) דיבור אסור אבל הרהור מותר, וא"כ גם כאן תרצה לפרש כל שנה שאין תוקעין בתחלתה, ר"ל בתחלת עבירה שהיא הרהור מיד מריעין בסופה אע"ג דהוא כמו בשבת, וז"א, אלא דאתילד אונסא, ר"ל דאתילד בפועל על ידי אונס שינה שבא לידי קרי הנקרא ראשית אוני (בראשית מט, ג), אבל הרהור ומחשבה לבד ליכא עונש כי אם בע"ז (קדושין לט:). **ועל** זה בא מהרי"ל לפרש דברי בה"ג הא דכתב דאתילד אונסא, היינו על ידי מזיד, שהביא עצמו תחלה לידי הרהור או דיבור במזיד, אבל באונס כמו ג' דברים שאין אדם ניצל בכל יום (ב"ב קסד:) והם הרהורין הבאים לאנסו, לא יאונה כל און, ר"ל לא יבוא עי"ז לידי קרי הנקרא און, כנ"ל. ואתי מהרי"ל לפרש דברי בה"ג, ולא קשה מידי קושיית הט"ז, וק"ל.

ובזה יובן צדק צדק תרדוף, ר"ל שירדוף לחבר צדיק וצדק על ידי תיקו[ו]ן קרי, ונקרא צדיק, וז"ש למען תחי' וירשת ארץ, כי צדיקים ירשו ארץ (תהלים לז, כט), חיבור הנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן והי' כי תבוא אל הארץ וירשתה וישבת בה (דברים כו, א), כמו שזכר **בחוה"ל** (שער עבודת האלהים פ"ט) משל מדינות הודו שמלכו בה איש נכרי רק לשנה א' וכו', יעו"ש. וה"נ העולם הזה היא לפי שעה, מה שאין כן עולם הבא היא נחלת עולמות וירשתה וישבת בה. והכוונה והי' כי תבוא, ר"ל כשתרצה בעולם הזה לזכות שתבוא אל הארץ העליונה וכאמור, עצה היעוצה לך מעתה, קודם כל ולקחת מראשית כל פרי האדמה לתקן עון וחטאת נעורים שהיא בראשית השנים, ונק' ברית כל פרי האדם כנודע,

ואז בתיק[ו]ן עון קרי נקרא צדיק, וזוכה לנחול הארץ העליונה ש"י עולמות, ושמת בטנא, כי טנא גימטריא ס', שהוא יסוד ו' כלול מעשר, כלול שית בקרטופא. עוד י"ל, בטן, ר"ל להוציא מבטן הרשעה קרי להכניס בבטן הקדושה כנודע, וז"ש בטנא אב טן או בטן א' אלופו של עולם, והבן.

ובאת אל המקום וגו' ובאת אל הכהן, שהוא חסד ששורה בפום אמה הנקרא יסוד וגו'. ועניית ואמרת ארמי אובד אבי, שהי' מטמא בתחלה המחשבה על ידי הרהורים רעים, והמחשבה נקרא חכמה אבא. או יש לומר בני ט' מדות שהוא מצד מעשי אביו כנודע (נדרים כ:). ואח"כ ויענונו בפרישות דרך ארץ, כמו שדרשו **בהגדה** וירא את ענינו (דברים כו, ז) זו פרישות דרך ארץ, על ידי חטאת ועון קרי, כמו שהי' באדה"ר שפירש ק"ל שנה מאשתו והוליד נגעי בני אדם, והטעם מבואר **בכתבים**.

ויתנו עלינו עבודה קשה, כמו ותמוגגנו בעונינו (עי' ישעיה סד, ו). עוד י"ל ויתנו עלינו עבודה קשה, כמ"ש **האלשיך**, כי תחלת תשובה יסורין וכו', יעו"ש. עד שנצעק אל ה' וגו' עד ועתה הבאתי ראשית פרי האדמה, כמו ראובן בכורי וראשית אוני (בראשית מט, ג), ומה שהוציא חזר ותיקנו כנ"ל תיקן קרי גימטריא ש"י, להנחיל ש"י עולמות לכל צדיק וק"ל הכתר בסוד וקמץ הכהן (ויקרא ה, יב) וזה שאמר ובאת אל הכהן ז"א, על ידי תיקן הנ"ל.

ובזה נבאר קושיית **הרמב"ן** (דברים כו, ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ודרשו וכו'. והקשה, לענין בכורים מה לי כהן חשוב וכו'. ותירץ **הרא"ש** וכו', יעו"ש. ונ"ל דאיתא **בזוהר** (ח"ג יז:) אם כהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ד, ג), וכ"כ **האלשיך**, ועתה המתפללין במקום עבודה של כהן, ויבואר על פי משנה (סוטה פ"ט מט"ו) שרו חכמיא וכו', וק"ל.

•

בפרשה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם משפט צדק, לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שוחד כי השוחד וגו', צדק צדק תרדוף למען תחיה וגו', לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך, לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה' אלהיך הוא (טז יח - יז א).

וקצת הספיקות וביאורן כתבתי במקום אחר יעו"ש, ושאר הספיקות יבואר ממילא, על פי שכתבתי ביא[ו]ר ויחפרו לנו הארץ וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה

וכו' (דברים א, כב), על פי מה שכתבתי ענין שלוח מרגלים הוא ב' סוגי מוכיחים וכו', יעו"ש. וכן כתבתי כל זמן שתוכחה בעולם ברכה בעולם (תמיד כח.), והטעם מבואר שם.
ובזה יובן ענין סמיכות הפרשה כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך, והיינו בזמן שופטים ושוטרים תתן לך בכל וכו'. כי מוסר נקרא משפט, כמו שכתבתי במקום אחר דבר אתו משפט וכו' (רש"י שמות ו, ב), וז"ש שופטים אנשי מוסר ומוכיחים, וגם ושוטרים לקיים המוסר שיצא מפי שופטים, תתן לך בכל שעריך, שלא תצטרך למוכיחים אחרים רק שתתן לך בכל שעריך, וכמו שכתבתי במקום אחר הכניס שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא (ר"ה כז:), ר"ל אם שמע לקול מוכיחים הפנימי שבעירך יצא, מה שאין כן אם קול חיצון שמע, של מוכיחים אחרים חיצונים, לא יצא, וק"ל.
ושפטו את העם משפט צדק, ר"ל על ידי השומע ומשמיע לשם שמים נעשה יחוד קבה"ו שהוא משפט וצדק, בסוד צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פט, טו) כמו שכתבתי. וזה נראה לי כל המחלה וכו' אני ה' רפאך (שמות טו, כו), ר"ל על ידי שומע ומשמיע מוסר, נעשה יחוד קב"ה שהוא אני ה', שזהו עצם הרפואה, אז אני ה' רפאך, והבן.
לא תטה משפט, דכתבתי מ"ש **בעקידה** (פ' בשלח שער מ"א) כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' אני ה' רופאך (שמות טו, כו), כי התנאי שהתנה הרופא עם החולה הם ג' תנאים, א' שישמע לו. ב' שיכריע דעת החולי לדעת הרופא, ולא שישתדל להכריע דעת הרופא לדעת החולי. ג' שישים בפועל וכו', יעו"ש. וה"נ ברוחני ברפואת הנשמה שהיא על ידי מוסר, שנאמר (עי' ישעיה נה, ג) שמעו אלי ותחי נפשכם, ר"ל שמעו אלי, שיכריע דעת החולה לדעת הרופאי נפשות שהם החכמים, ולא שישתדלו שישמעו החכמים להחולה שאז אין רפואה. וז"ש לא תטה משפט, שלא יטה להכריע דעת משפט ומוסר לרצון החולה.
לא תכיר פנים, כי בעלי מוסר צריך שישתדלו מוסר להוכיח בני העיר להנהיג הציבור לשם שמים, וכמ"ש בש"ס דשבת (נה.) על זקינים שלא מיחו בשרים וכו', וכמ"ש **הרמב"ם** בהקדמה (לפיה"מ) (למס') [שמס'] אבות אחר ש"ס סנהדרין וכו'. וז"ש לא תכיר פנים שהם פנים של העיר, שלא יחליף להם מלהוכיחן.
ועיקר המוסר צריך שיהי' בראשי העיר שיהיו בעלי מוסר לקבל מוסר, ולא תקח שוחד, ר"ל גם המקבל מוסר לא יחפוץ בזה שיתן לו המוכיח שוחד דברים, שמברכו ומשבחו, כמו שכתבתי טובה קללה שקילל אחי' השלוני מברכה שברכן בלעם הרשע וכו' (סנהדרין קה:). וזהו מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו (משלי כז, יד), כי לבם גס עליהן וגורם רעה להם כמו בלעם וכו', יעו"ש, וז"ש כי השוחד יעור עיני חכמים, כי

מה שהי' חכם עיניו בראשו, להשגיח על עצמו תמיד שלא יטה מדרך הישר, ועכשיו על ידי זה (זה) שמשבחו ומברכו יעור עיני חכמים מלהשגיח על עצמו, שיש לו עדות בצדו שכבר הוא מושלם, ולכך יסלף דברי צדיקים, כי דברי צדיקים הוא הנהגת צדיקים, כפירוש **רש"י** (דברים ד, כא) על דבריכם, על עסקיכם. כמו שאמרו דבר אחד לדור (סנהדרין ח.). וז"ש יסלף דברי צדיקים, מה שהי' נוהג דרך צדיקים עתה יסלף וכו'.

לכך צדק צדק תרדוף, ר"ל גם שכבר הוא צדק, מ"מ יחשיב בעצמו כמו עכשיו מתחיל לרדוף אחר הצדק, וכמו שכתבתי יושב ישב כתיב ואתה סימן לבניך וכו' (בר"ר מח, ז) יעו"ש. וז"ש למען תחי' וירשת את הארץ העליונה וכו'.

לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך וכו', [וכתב] **בעל הטורים** שהוא גימטריא רשע אצל צדיק. והענין, כי זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נא, יט), וזהו מזבח כמ"ש **בזוהר**, ועל ידי שקילל וביזה אחי' השלוני הי' להם רוח נשברה, מה שאין כן על ידי ברכה שברכן ושבחן בלעם גבה לבן וחטאו ונפלו כמו שכתבתי, יעו"ש. וז"ש לא תטע לך אשרה - מוכיח רשע שהוא מאשר אותך ומשבחך שהוא כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך שהוא תלמיד חכם צדיק המבזה מעשיך, ומכח זה רוחו נשברה שנק' מזבח, כי זבחי אלהים רוח נשברה.

ולא תקים לך מצבה, מי שהוא מצב א' ומדריגה א' מיום הוולדו עד זקנה ושיבה, שישרה מעשיו בעיני עצמו, כי בחינה זו אשר שנא(') ה' אלהיך, רק שיהי' נבזה בעיניו נמאס, שיבוש ויכל(ו)ם בכל יום ממעשיו, ועי"ז ילך ממדריגה למדריגה כמו שכתבתי והי' חייך תלואים לך מנגד וכו' (דברים כח, סו), יעו"ש.

וזה שפירש **רש"י**, מצבה אע"פ שהייתה אהובה בימי האבות עכשיו שנאה, לפי שעשו הכנענים חק לע"ז וכו'. ור"ל כשאדם הוא מצב א', כמו אבן א', לפעמים הוא יחשב למעלה, כמו בימי האבות, שהיו עובדי ע"ז בעולם, ובקשו להטות בטעותן, והוצרכו להיות מצב א' שלא להטות מדרך הישר, אפילו כל הרוחות שבעולם באות לא יזיזו ממקומן, וכמ"ש **בחוה"ל** יהא הכרתך חזקה וכו'. וכן כשבא אדם אחד צדיק בין הרבה אנשים שאינן מהוגנים, צריך להיות נזהר לעמוד על עומדו ומצבו, וז"ש שהי' אהובה בימי האבות. אבל עכשיו שבטלה עע"ז, רק מנהג אבותיהם בידיהם, ואבדה ונסרחה חכמתם, ואין לחוש להטותן, וצריך אדם לילך ממדריגה למדריגה, ומי שאינו עושה כך רק לעמוד על מצב אחד הוא כמו כנענים שעשו חק בלי טעם, שהוא בוש להניח מנהג אבותיהם מלעבוד ע"ז, כך אדם זה שהוא בוש להניח מנהג אבותיו ודרך הרבים שיש

בו עקמומיות, ולילך ולעלות במסלה עם יחידי סגלה, ולהניח דרך הרבים, לכך עכשיו שנאה הש"י בחי' מצב אחד, והבן.

לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהי' בו מום וכו'. שיש סוגי בני אדם הנקרא שור ושה, וכמ"ש **האלשי"ך** הטעם, יעו"ש. ואמר גם שיש מצוה לאהוב הבריות ולקרבן להש"י, כמאמר הלל (אבות פ"א מי"ב) אוהב את הבריות ומקרבן לתורה וכו', וזה נקרא קרבן למזבח, ר"ל שמקרבו להשכינה שנקרא מזבח כנודע. מ"מ כשיש בו מום, דהיינו שנותן דופי בבני אדם למצוא בהם מום וחסרון, ובפרט ששונא לעובדי ה' אז וודאי יש בו מום, כמאמר הש"ס בקדושין (ע.) ההוא דקרי לאינשי עבדי וכו', דכל הפוסל במומו פוסל וכו', ומסתמא אדם זה בו כל דבר רע, כמו **ששמעתי ממורי** זלה"ה (תהלים לו, ה) יתיצב על דרך לא טוב, מסתמא רע לא ימא(ו)ס. וז"ש כי תועבת ה' אלהיך הוא, ר"ל שמחמת גבה רוחו לא יישר שום אדם בעיניו, וכמ"ש **מוהרש"א** (סנהדרין כד.) כתבתי מזה במ"א יעו"ש, וזה נקרא תועב(ו)ת ה', כמ"ש (משלי טז, ה) תועבת ה' כל גבה לב, שהיא כע"ז שנק' תועבה (סוטה ד:), ואיך אתה רוצה לקרבו להש"י והלא הש"י מתרחק ממנו, כמ"ש בש"ס דסוטה (ה.) גסי רוח אין אני והוא יכול לדור בעולם, לכך לא תזבח לה' אלהיך וגו'.

ובזה יבואר מ"ש במדרש פרשה שופטים (דב"ר ה, ו), א"ר אחא שש מעלות היו לכסא של שלמה, ובפרשה זו כתיב ששה לאוין, והי' הכרוז עומד לפני כסאו, וכשעלה במעלה ראשונה כרוז לא תטה משפט. מעלה ב' לא תכיר פנים. מעלה ג' לא תקח שוחד. מעלה ד' לא תטע לך אשרה. חמשית לא תקים לך מצבה. ששית לא תזבח לה' אלהיך וגו', ע"כ. והוא תמוה מה ענין ו' לאוין אלו אל ו' מעלות לכסא.

ולפי הנ"ל שעיקר אזהרת המלך לבלתי רום לבבו מאחיו (יז, כ), והעיקר על ידי שיקבל מוסר, וכמ"ש **הרמב"ם** הנ"ל, וכן ראשי העם כמ"ש במ"א אשר נשיא יחטא (ויקרא ד, כב), לכך יותר שעולה במעל' צריך אזהרה יותר. ולפי שצריך לעלות ו' מדריגות, בסוד ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית יב, ט) שהיא עד השביעית, שכולל ג' ראשונות בסוד היכל ק"ק, וכמבואר **בפע"ח**, יעו"ש.

ועל דרך סוד י"ל, כי כשעולה המלך מבחינת המלכות במעלה ראשונה, אזי מעלה השכינה שנקרא מלכות למדריגה א' עליונה לקשרה ולחברה ביסוד, ובמעלה ב' מעלה מלכות עד ההוד וכו', עד במעלה ו' מקשר ומעלה מלכות אל החסד, וזהו חסיד המתחסד עם קונו (זח"ג רכב:) כמ"ש (תהלים פו, ב) כי חסיד אני, לקשר מלכות הנקרא אני עם החסד. וזהו מעלת אברהם איש חסד, ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, שהי' מעלה

מלכות ממדרגה תחתונה עד החסד, וכמ"ש **בזוהר** (ח"א פ.). והבן שיאמר האדם מתי יגיע מעשי למעשי האבות וכו' (תנדבא"ר פכ"ה), והיינו כאמור, ומכ"ש מלך שנמשך מלכותו ממלכות שיגמול חסד עם המלכות לעלותה ממדריגה למדריגה עד החסד, וכל לאו אזהרה איך להעלותה בחי' הנ"ל, לכך במעלה ראשונה לא תטה משפט, כי ע"י יסוד יש חיבור צדק ומשפט, וזה שאמר לא תטה משפט. מעלה ב' בהוד, לא תכיר פנים, כי לחבר פנים בפנים זו"נ איהו בנצח איהו בהוד צריך אזהרה לא תכיר פנים כנ"ל. מעלה ג' בנצח, לא תקח שוחד ס"ת אחד, אח עם ד', לקשרה נעימות בימינך נצח. מעלה ד' גבורה, לא תטע לך אשרה, כי השטן והיצה"ר שהוא מצד הגבורה, לפעמים עומד לימין האדם, והיינו לשטנו, וכתבתי במקום אחר, כי לפעמים השטן עומד לימינו דהיינו לברכו ולשבחו, וכוונתו לשטנו, שיגוס רוחו ויענש וכו', יעו"ש. לכך נגד זה הזהירו לא תטע לך אשרה, שאומר לך מאושר אתה וכנ"ל. מעלה ה' תפארת, לא תקים לך מצבה, כי **שמעתי ממורי זלה"ה**, אל יתהלל חכם בחכמתו (ירמיה ט, כב), כי מצד השבירה שנפלה ממדת תפארת בתוך הקליפה אדם מתפאר וכו', יעו"ש, ומכח זה הוא עומד על מצב א', כי ישרה מעשיו בעיניו ומתפאר בהם, ובאמת זה אינו כי שבר תשבר מצבותיהם (שמות כג, כד) על ידי תקיעה ומוסר, וכמ"ש **בתיקונים** כעין זה, והבן. לכך הזהיר לא תקים לך לעצמך מצבה מצב אחד. מעלה ו' חסד, לא תזבח לה' וגו', גם שראוי להתחסד עם כל אדם לקרבו להשכינה שנקרא מזבח, מ"מ איש אשר בו מום, באופן הנ"ל, לא ירצה לקרבן לקרבו למזבח, והבן.

•

מצוה - ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך (יז, י). מצות **ל"ת** - לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך (יז, יא).

וכתב **הרמב"ם** בפרק א' מהלכות ממרים (ה"א), בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה וכו', ועליהם הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה וכו' אחד דברים שעשאום סייג לתורה מצות עשה לשמוע להן, והעובר על דבריהם עובר בלא תעשה וכו', יעו"ש.

והקשה **הרמב"ן** (סה"מ שורש הראשון), א"כ כל דברי סופרים הוה לאו ועשה, והי' ראוי לנו להחמיר בכל מילי דרבנן שהם מן התורה, כיוון שהתורה ציוותה לא תסור וכו'. והרב **מהר"ם מטראנה** תירץ (בהקדמה לקרית ספר פ"ה) ולחם משנה (הל' ממרים שם) מביאו, שהחכמים התנו מתחלה שלא יהא העובר על דבריהם כעובר על דברי תורה, וכי תימא א"כ אין מקום למ"ש הרמב"ם העובר על דבריהן עובר במצות עשה ולא תעשה,

הא הם התנו שלא יהי' [כעובר] על דברי תורה במצות עשה ולא תעשה, ומשני דמהני לאו ועשה לזקן ממרא שחולק על שום דבר מדבריהם ואומר שאינו אמת מה שתקנו הם, אבל העובר על דבר אחד מדבריהם אפילו במזיד, כיוון שאינו חולק לומר שאינו אמת מה שצוו חכמים, אלא שלצורכו ולהנאתו עושה מה שעובר על דבריהם, אינו עובר בלאו, כי הם מחלו מאחר שאינו חולק, עד כאן לשונו. וכתב בעל לחם משנה: ונכון הדבר בעיני.

והנה כי אמת וצדק דיבר, מ"מ לתת קצת טעם, דלכאורה הוא היפך הסברא, כי האומר שאינו אמת הוא טועה בדין ונקרא שוגג, וכמ"ש **ביורה דעה** סימן צ"ח, מה שאין כן העובר במזיד וידע שאמת דברו חכמים ומכל מקום עובר על דבריהם, ה"ל ראוי (לענוש) [לעונש] יותר חמור, כמ"ש באלישע אחר, שידע רבונו ומכוין למרוד בו, והנה כתב סתם העובר במזיד, ואינו מחלק בין הנאתו או למרוד בהם.

ועוד נ"ל כלל אחד בקוש', בכל מקום שאין המצוה לדורות, הא התורה והמצוה הוא נצחי, ואיך אפשר לומר דבטל דין זקן ממרא בזמן הזה. ועוד איך הוא בכל אדם שנקרא עולם קטן והכל נרמז בו.

ונראה דיש ב' סוגי בני אדם, א' פשוטי המוני עם, וא' הלומדי תורה. וכנגדם יש ב' מיני יצה"ר, כי לפשוטי המוני עם בא יצה"ר כפשוטו, בדמות יצה"ר, ומפתה אותו לעבור עבירה, אף שיודע שהוא עבירה, לאיזה טעמים פגומים שמפתה, או להכעיס להראות גבורתו ותקפו, או להנאתו וכיוצא בזה. מה שאין כן ללומדים משנה כסות ולשון איך שהוא יצ"ט ומצוה לעשות כך, כמו מצוה לומר לשון הרע על בעל מחלוקת, או מצוה לשפוך דמו תרתי משמע וכיוצא, דאל"כ לא ישמע לו, לכך מצדד לו התירים מהתורה, וכמ"ש **האלשי"ך** פ' פנחס, ענין חטא פעור שהי' לתלמידי חכמים דווקא המכונים בשם ישראל, דסברי מצוה עבדי, וז"ש (במדבר כה, ג) ויצמד ישראל לבעל פעור, יעו"ש.

והנפקותא יש בין סוגים הנ"ל הוא זה, כי הת"ח נקרא זקן ממרא, מה שאין כן איש המוני עם שעובר. ונ"ל דלכך נקרא זקן אף שהוא רך בשנים, על דרך זקן זה קנה חכמה (קדושין לב:), והוא דכתב **הרמב"ם** על פסוק (יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וז"ל: והצורך במצוה הזאת גדול מאוד, כי התורה ניתנה לנו בכתב, וידוע שלא ישתוו הדיעות בפירושי' וירבו המחלוקת ותעשה התורה כמה תורות, לכך חתך הכתוב לנו הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומדים לפני ה' במקום אשר יבחר, ככל שיאמרו לנו בפירוש התורה וכיוצא, אף שנראה לנו כמחליף הימין לשמאל וכו', כי לא יעזוב את חסידיו ולעולם נשמרו מהטעות, עכ"ל.

העולה מדבריו להצעתינו הנ"ל, כי המוני עם אם עוברין על דברי חכמים אינו רבת הנזק, כי אם לנפשם גמלו רעה, וגם לנפשם קרוב לשכר אחר שיודע שעבר עבירה לאיזה טעמים שהיו לו, ובהסרת הטעמים יתן לב לשוב, ועכ"פ שלא יעבור אחר שאין טעם לעבור. מה שאין כן הת"ח המצדד להפוך דברי חכמים שאסרו והוא אומר דכאן מותר לאיזה טעם שיש לו, א"כ קרוב לפרוץ גדר התורה חס ושלום, וגם שהוא אומר מותר אינו נותן לב לשוב, לכך נקרא זקן ממרא, שהוא קרוב לממרא גם אחרים על פי צדדות היתר שלו, שיאמרו כח דהתירא עדיף לשמוע לו מלשמוע לת"ח המחמירין, ונפרץ הגדר, לכך יש לדונו כמפורש בתורה, וכתב **מהר"ם מטראנ**', ואתי שפיר מה שחילק בדבריו, שהוא מהטעם שכתבתי, שיש מקום להפריש בין ב' סוגים הנ"ל.

וכ"כ האלשי"ך בפ' שופטים (יז, ח-י), דלכך בימי יהוש(י)ע שנשתכחו ג' מאות הלכות (תמורה טז.) ולא החזירן הקדוש ברוך הוא, להודיע ליהוש(י)ע כי פן יקום איש אחד לומר תורה חדשה ניתן לו היפך דת משה, ע"כ הורה שאין כח לנביא לחדש דבר מעתה, עכ"ל.

ובזה יובן הפרשה בדרך פרט באדם יחידי ובדרך כלל, איך יש היום זקן ממרא בכל אדם יחידי שהוא הפרט, וגם בכללות האומה ישראל, ונפרש דרך פרט וממילא יובן דרך כלל.

ובזה יובן, כי יפלא מ"מך דבר, ר"ל ממך הוא מופלא ומכוסה, בין דם טהור לדם טמא, ר"ל אם הוא מצוה או עבירה, כי היצה"ר כסות ולשון שינה כנגדך, והיינו דאמרי בת"ח, אבל לאחרים שהם המוני עם הוא בגלוי ואינו מכוסה, ועל דרך **ששמעתי בשם מורי** קדשי קדשים שחיטתן בצפ"ון, אבל קדשים קלים שחיטתן בכל מקום וכו' (זבחים פ"ז מ"א, מ"ז).

וז"ש כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם, ר"ל בין דם טהור לדם טמא (נדה יט.), שנולד לו ספק אם הוא היצ"ט ובאמת מצוה לעשותו, שהוא דם טהור, או שיצה"ר שינה כסות ולשון והוא דם טמא, וכיוצא באינך בין נגע לנגע.

עוד אפשר לומר, על פי מה שיש להקשות כאן, דהל"ל דבר משפט, מה דבר למשפט, וכן הקשה **האלשיך**. ונ"ל דכתב **האלשיך ז"ל** פ' שלח לך (במדבר יג, ב) בפסוק (יהושע ב, א) וישלח שנים אנשים חרש לאמר וגו', כי כלב ופנחס היו, וכלב נקרא חרש על שם (במדבר יג, ל) ויהס כלב, ופנחס שהי' משוח מלחמה המכריז ואומר וכו' נקרא לאמר, ע"ש.

ולי נראה, כי היצה"ר ויצ"ט שהן מרגלים באדם הם נק' חרש לאמר, והיצה"ר נקרא לאמר, והיצ"ט חרש, והוא דכתב **האלשיך** בפ' אשת כסילות הומי', והוא במשלי (ט,

יג), והובא ג"כ פ' כי תצא (דברים כא, טו-יז), כי בא שלמה בחכמתו, להעביר תלונות מעמי הארץ האומרים מה נשתנה היצה"ר מיצ"ט, כי היצה"ר הומה בדבריו תמיד יומם ולילה לא ישבות עד שעושין חפצו, ואלו היה היצר טוב עושה כך היו שומעין לו יותר, אך לא כן יעשה כי אם פעם אחת ידבר ושוב לא ישנה. אך התשובה ידועה, כי היצה"ר לא בדעת ידבר לחטוא ולאבד נפשו, אבל היצ"ט בדעת ידבר לדבק נפשו בה' וטוב לו בזה ובבא, ע"כ פיו פתוח בחכמה פעם אחד, והשומע ישמע והחדל יחדל, יעו"ש.

וז"ש בפסוק (דברים כג, טו) ולא יראה בך ערות דבר. ר"ל מצד היצה"ר הנקרא דבר, שהומה לדבר תמיד בהתמדה. והמוני עם קורין ג"כ לאיש בליעל בעל דבר מטעם האמור. וז"ש [ש]נק' היצה"ר לאמר, ויצה"ט חרש.

וכאן ג"כ יובן, כי יפלא ממך דבר למשפט, בין היצה"ר הנק' דבר, ובין יצ"ט הנקרא משפט, כי יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). וז"ש שלש סוגים כפולים שהן נגד כל תורה שבע"פ, שהם ששה סדרים הכלולים בג', שהם איסור והיתר, כשר ופסול, טהור וטמא, אשר עיקר כוונות לשמה להפריד בין טהור לטמא וכו' כמ"ש **בתיקונים** סי' מ' (פ.), ועכשיו שהוא מופלא ומכוסה, שאינך יודע להפריד, והגרם הוא מ"מך דייקא, בסיבת חטאך, שגרם בעונו לערב ח"ו טמא בטהור, ושפחה תירש גבירתה, בסוד שבת מחלליה מות יומת (שמות לא, יד).

ועצה היעוצה, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ור"ל כמו **ששמעתי ממורי** בשם **הרמב"ן**, כי כשרוצה לעשות איזה דבר ומסופק בו אם לעשותו או יחדל, יראה לפרוש תחלה מן הדבר ההוא כל צד הנאה שלא יהי' לו בדבר ההוא, ואז יעלה באמיתית הדבר אם לעשותו או לאו, ודפח"ח, כי הוא כלל גדול בכל עניני עוה"ז ועוה"ב להמשכיל. וכן כתבתי קודם ששמעתי זה, בפסוק (שמות יא, ד) כחצות הלילה אני יוצא וגו', לנטות על ימין ועל שמאל, ואז יוצא קו המיצוע והמשפט, יעו"ש.

ונודע, כי האדם בליכלוך עונותיו לשכיבה יחשב, ובהתעורר לתשובה לקימה יחשב, וז"ש וקמת ועלית ר"ל שיקום מחמדת והנאת עולם שיש לו, ואז יעלה אל המקום אשר יבחר ה' בו, ר"ל כמ"ש הרמב"ן אחר שיפרוש מהדבר כל הנאותיו שיש לו בדבר הזה מעסק עוה"ז, כל כבוד וגאוה וכיוצא, אז יורנו הדרך יבחר בו ה', ולפרוש מכל תאוות עוה"ז, ותשקול בדעתך לצד ימין ושמאל שלא להחליט בצד א'.

וז"ש ובאת אל הכהנים, קו ימין. והלוים קו שמאל. ואל השופט הוא קו המשפט הממוצע. והגידו לך דבר המשפט שהוא קו ההכרעה, אם הוא יצה"ר ושלא לעשותו, ואם יצ"ט ולעשותו.

וכו' לא תסור ימין ושמאל. וקשה ימין למה לא תסור. ועוד קשה שפי' אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל וכו', וכל שכן אם אומר על ימין שהוא ימין וכו'. דקשה, מנלן לדרוש כך, דלמא כפשוטו. ועוד דהל"ל כשיאמרו לך על ימין וכו', בלשון רבים, דקאי על בית דין הגדול.

ונ"ל, דיש כמה פתויי יצה"ר שמפתה לימין, שילך שלא בהדרגה בתשובה גדולה, עד שיפסוד הכל ויהי' שמאל. או מפתהו לשמאל, שלא יראה בו מאותות העבודה שעובד הש"י, ויהא הצנע לכת, שידבר ליצנות מעט בפני העם שלא ירגישו, שהוא בימין. עוד יש חילוק ג', שמודה היצה"ר אל האדם בטוב שהוא נכון לעשותו, רק רוצה לדחותו מהחימום, שיכין תחלה פרנסה וטרף לבני ביתו, כי הזמן גרמא, אז באספך דגן ותירוש אז תתבודד וכו', גם זה לא תשמע לו, כי הוא זקן ממרא מלך זקן וכסיל, וכוונתו להמרא אותך נגד הש"י.

וז"ש חז"ל בצחות לשונם לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך בית דין הגדול, ימין - ר"ל היינו חלוקא א' שהוא אומר לך לפנות לימין, ובאמת הוא לתכלית שיהי' שמאל. או שמאל, ר"ל שיפתוך לשמאל לתכלית ימין, שהוא חלוקא ב', לא תשמע ג"כ, ולכך איצטר[י]ך לו לא תסור ימין ושמאל. ומכל שכן כשאומר על ימין וכו', ר"ל שגם היצה"ר מודה שהוא ימין, ולפעמים צריך האדם להטות לימין, כשעבר מדרך המיצוע, כמ"ש בפרקי אבות יעו"ש, והיצה"ר אומר אמת שהוא ימין, רק שאין עכשיו הזמן לזה, רק אחר הכנת צידה וכו', מכל שכן שלא תשמע לו, כי לזה צריך האדם שיהא לו שקל הקודש, לשקול במאזני שכלו, אם הולך בדרך המצוע או נטה מקו השוה, והבן.

וכמו שכתבתי בפרטות האדם כך הוא בכלל, כי מצינו בענין תלמידי חכמים שלומי אמוני ישראל משרתי וכהני ה' אשר ה' בם בקודש, ויש שידין יהודאין כמו דואג ואחיתופל שהיו מספרי לשון הרע, אשר עליהן נאמר (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלהי' מה לך לספר חוקי, ותורתן רק משפה ולחוץ (סנהדרין קו:). וכמו בחורבן ירושלים, שהיו נביאי אמת מוכיחין בשער לעשות טוב פן יחייבו לממ"ה, ונביאי שקר היו מקילין להם, ובישרו שלום וצדק, שלא יאונה להם כל און, ובוודאי כח דהתירא עדיף הי' להם לשמוע, עד שגרמו בעו"ה לבית מחמדנו לחרוב ונפלה עטרת ראשינו, כמ"ש (איכה ב, יד) נביאיך חזו לך שוא ומדוחים ולא גלו על עוונך וגו'.

ועדיין נגע הבהרת במקומה עומדת, שהמבוכה הזאת בישראל, שהוא כי יפלא ממך דבר למשפט, שלא נודע לך איזה כשר מן התלמידי חכמים הנ"ל זה או זה כדי שישמע לו או להשגיח עליו, וז"ש כי יפלא ממך דבר למשפט, כי סימן של יצה"ר של חרש

לאמר יש בין ב' כיתות תלמידי חכמים ג"כ, כי סימן דלא ידע כלום שבוחי (זח"ג קצג:) והוא הנקרא דבר מכת יצה"ר, ואלו שהם מסיטרא דיצ"ט נקרא משפט, כי יכלכל דבריו במשפט שלא להשביח ולהתפאר, וירבה בשתיקה, ומכח זה לא נודע להמוני עם אל מי מקדושים יפנה. הגם דזה עצמו סימן טוב להבחין אם הוא דבר או משפט כנ"ל, מ"מ סתם המוני עם אין מבחינים זה.

ועצה היעוצה בא' מב' דברים, וא' הוא מ"ש וקמת, ב' הוא ועלית אל המקום וגו', והוא מ"ש שיקום ויעמוד ליפרד ולנער ממך כל הנאתך, שאתה חומד ומתאוה לשמוע לזה שהוא לכבודך ולהנאתך וכיוצא בזה, ואחר שתסיר ממך כל צד הנאה אז יש מקום להכריע, מה שאין כן בלאו הכי. והשני הוא רצונך לידע האמת אל מי יפנה, לא יכריע על פי בני עירו, דאמרינן (כתובות קה:) האי צורבא מרבנן דמרחמין לי' בני מתא, לא משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא. וא"כ שמא כת א' מת"ח מוכיחין על פניהם תמיד ושונאים אותן, ואלו ת"ח מחנפין להם. אלא עצה יעוצה וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה', שהוא שאר מקומות שחוץ לעיר הזאת, ושיהי' המקום אשר בחר בו ה', שיש בה עובדי הש"י. ובאת אל הכהנים שהם משרתי וכהני ה', והלוים אשר עובדים השם ג"כ רק בענין אחר, כמו שמצינו בענין זה כידוע, ועל פי אשר יורוך לא תסור, ואז תשכיל ותצליח, וק"ל.

וע"פ הנ"ל, יבואר מצות שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו', ופירש **רש"י** לא תטה משפט כמשמעו. צדק צדק תרדוף וגו' (טז, יח-כ), דכבר זכרתי כי מוסר ותוכחה נק' משפט, כמו דבר אתו משפט על שהקשה לדבר כו' (רש"י שמות ו, ג). וכן כתבתי מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כט, ד), על ידי מוסר הנקרא משפט וכו'.

וז"ש שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, שבכל עיר יחזיקו איש לדבר דברי תוכחה ומוסר, ושיהיו שוטרים לקיים דברי השופט. ושפטו את העם משפט צדק, ר"ל כי יש ב' מדרגות, על פי הטבע שהוא קו המיצוע, ויש למעלה מהטבע הנקרא לפנים משורת הדין. ועצה היעוצה לשופט שלא יתפס תיכף המדריגה ב', רק תחלה על פי הטבע בדרך המיצוע לעזוב דרך שמאל, וז"ש לא תטה משפט כמשמעו, ר"ל אפילו לימין וכנ"ל, כי זה ח"ו גורם לעקור הכל, רק תחילה ידריכם במדרגה אחר מדרגה, עד לבסוף צדק צדק תרדוף למען תחי' וגו', ר"ל כמ"ש **הרמב"ן** בפ' אחרי בפסוק (ויקרא יח, ד-ה) וחי בהם, כי המדרגה המעולה הוא חנוך ואליהו, שעזבו עניני עוה"ז לגמרי ודבקו בחיים וכו', יעו"ש והבן.

עוד י"ל שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, כי שער נקרא שנכנס לחדר, והוא רמז לזמני התשובה שנק' שערי תשובה, והוא ממארי דחושבנא בכל יום וערב שבת וערב ר"ח על פי הצדק, מה שאין כן בראש השנה וי"כ זמן כתיבה לחיים, אז צדק צדק תרדוף למען תחי', וק"ל.

•

מצוה - שום תשים עליך מלך, וייחד לו ג' מצות - לא ירבה לו נשים שלא יטו לבבו, ולא ירבה לו סוסים פן ישוב מצרימה, וכסף וזהב לא ירבה לו (יז, טו-יז).

ותחלה נבאר ענין עשיית השלחן, שביאר **האלשיך ז"ל** (שמות כה, כט), ועשית לו זר (שמות כה, כג-כד), זה כתר מלכות (עי' יומא עב:). ואמה וחצי קומת השולחן, שהוא שיעור חצי קומת אדם שהוא ג' אמות, רמז שלא ישתרר רק ישפיל את עצמו, אבל העם מחוייבים לכבדו ולעשרו, וז"ש וצפית אותו זהב כו', יעו"ש. ובעקבו אלך לפרש, א' הדקדוק שום תשים כפל, ושאר הספיקות.

ונראה, שענין הכתוב, שאם נודע לך שום, לכך תשים אתה, שאם לא תשים אתה ישים א' את עצמו, לכך תמאס בזה שרוצה לשום את עצמו, רק תשים אתה אשר תבחר ותקרב.

וכעין זה פירש **האלשיך** פ' משפטים (שמות כב, ט-יג) כי יתן איש לרעהו חמור או שור או שה לשמור ומת או נשבר שבועת ה' וגו', וכי ישאל איש מעם רעהו כו', וז"ל: כי יתן איש, זהו הקדוש ברוך הוא. אל רעהו, הוא איש הישראלי, כד"א (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, וכן רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כז, י), ויתן לו יחיד או רבים להנהיג אותם, לא יעלה על רוחו שניתנו לו משמים להשתרר עליהם, כי אם לשמור אותם מן החטא ולהדריכם בדרך ה', ואם לא יעשה כן משארות אשמותם צרורות על צוארו.

והנה יש כמה כתות בישראל, חמור שהוא פתי כחמור שהולך אחר תאוות גופניות, [ולי נראה על דרך שאמר רבי עקיבא (פסחים מט:) כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, מ"מ צריך לשמרו על צד האפשרי], והוא רע לשמים.

או שור, שהוא רע לבריות, [ולי נראה כי שור הוא אותיות ושר, שהוא בעל שררה ובעל קרנים כשור, שהוא בעל גאוה, ותכלית שנאה שנאו ה', שנאמר (תהלים קא, ה) אתו לא אוכל אין אני והוא יכולין לדור (סוטה ה.). וזה נ"ל שדרש רבי עקיבא את ה' (דברים ו, יג), לרבות ת"ח (ב"ק מא:). ולכאורה קשה מנלן זה. הגם לפי חכמי אמת אורייתא וקב"ה וישראל אינון חד, אבל נ"ל דלאו כל ת"ח קאמר, אלא זה שהוא שפל רוח שהוא את ה' אתו עמו, שנאמר (ישעיה נז, טו) אשכון את דכא ושפל רוח, בזה צוה ה' אותו תירא, לפי שהוא שפל בעיני עצמו, ותרצה להשפילו בעיני העם, לכך אמר אותו תירא, אבל

תלמיד חכם שאינו בגדר הזה, רק שהוא מתגאה ומשתרר, בזה א"צ לצות אותו תירא, כי ממילא מוראו מוטל עליהם שנוקם ונוטר לכל, ואתי שפיר].

וכל בהמה לשמור, שיש שנדמו כבהמה, והוא הרועה אותם כענין נוהג כצאן יוסף (תהלים פ, ב).

ואם מת או נשבר א' מהן בסיבת חטאו. ואין רואה, שלא השגיח עליהן. שבועת ה' תהי' כו'. וכל זה אם הוא ית' יתן מעצמו לאיש אנשים לשמור. אך אם ישאל איש מאת רעהו ית', ששואל ומבקש שיותן לו רבים להנהיג, אז תכבד עליו אשמת עונם, שחייב אף באונסין שלהם, ודפח"ח.

והנה אף כי דבריו כנים ואמיתים, מ"מ נראה לתת טעם, וכי משום הא דשאל להנהיג יתחייב יותר, ואפשר שכוונתו לשמים להיות מזכה ולהרביץ תורה.

ונראה דזה אינו, דכתב **האלשיך** משלי סימן ט' (יג) אשת כסילות הומי' פתיות ובל ידעה מה. וז"ל: כי היה מקום לאיש לאמור, אם הי' היצ"ט מפציר והומה עלינו תמיד לעסוק בתורה ומצות כמו היצה"ר, היינו כולם צדיקים. על כן אמר, אשת כסילות הומיה, ר"ל כי המדבר דברים טובים ואמיתים לא יפציר, כי תכנס באזני שומע. אמנם היועץ בלי על הומה תמיד, כי בל ידעה כלום, אינם נכונים כלל, ולכך יפציר, אולי ישמעו ברוב הפצרו, יעו"ש. א"כ ה"נ, אם היה אדם ישר, מה זה מפציר ושואל ומבקש להיות מנהיג הציבור, אלא שכוונתו להשתרר, לכך ניתן לו לרעתו להתחייב באונסין. אבל הירא דבר ה' יחדול מלהדר, וכשניתן לו מעצמו יראה להנהיג לשם שמים.

ובזה יובן על דרך הלצה (יז, יד-טו) כי תבוא אל הארץ ואמרת אשימה עלי מלך, כשיתישב איזה ארץ שהוא עיר חדשה, ואמרת אשימה עלי מלך, לקבל איזה רב מאן מלכי רבנן. לכך תהי' זהיר, שום תשים עליך מלך, ר"ל קודם שיעמוד א' מעצמו, וז"ש שום מעצמו, תשים עליך מי שאינו רודף אחר זה, שהוא בוודאי ירא שמים, אבל מי שהוא רודף אחר זה בוודאי איש בליעל וכנ"ל, ולפי שהוא ירא שמים ושפל רוח תרצה אתה ג"כ להשפילו, לכך שום תשים עליך שתהא אימתו עליך, כדרש חז"ל (סנהדרין יט:), מה שאין כן מי שאינו בגדר זה א"צ ציווי, כי הוא בעצמו מטיל אימתו על הציבור, וכנ"ל.

ועד כאן הי' אזהרה לישראל, ומכאן ואילך אזהרה למלך איך יתנהג עם ישראל, כמ"ש **הרמב"ם** (הקדמה לפיה"מ) טעם סמיכות אבות לסנהדרין, כי איש המוני כשלא יהיה בעל מוסר, אין ההיזק רק לעצמו. אבל ראש הדור והשופט, כשלא יהא בעל מוסר יזיק לעצמו וגם לאחרים וכו' ואל יחלל נפשו בחבורות עם הארץ, שמא יהיה לבז, ואל יתעלם

מבני אדם שלא יוכלו לראותו בכל עת שיצטרכו לו שמא יאבד האביון. ואל יבקש מנוחה ותענוגים כי תמשכהו התאוה ויאבד האמת וכו'. והנה אמת כי רוח ה' דבר בו, אפס מכל מקום צריך לידע מנין יצא להרמב"ם זה, אף שהוא מיסתבר.

ונ"ל דהיינו ג' מצות המיוחדים למלך שהוא ראש וכללות אומה הישראלית, א' לא ירבה לו סוסים, דכתב **מוהרש"א** בערבי פסחים (פסחים קיג:) פירוש הפסוק (שמות טו, א) סוס ורוכבו רמה בים, לפי שהסוס מתגאה על בעליו, והמצרי נקרא רהב על שם גאוותו, והקדוש ברוך הוא גאה על גאים, רמה והגביה אותן לזורקן למטה בים, יעו"ש.

והנה מצינו (סנהדרין נב:) התלמיד חכם דומה לפני עם הארץ תחלה לקיתון של זהב, סיפר עמו וכו' דומה לו לכלי חרס וכו'. וז"ש לא ירבה לו סוסים, ר"ל שלא יחלל נפשו בחבורת ע"ה, שמא יהיה לבז, כי הוא מתגאה עליו כמו הסוס, וז"ש פן ישוב העם מצרימה, ר"ל להיצר לו.

ולא ירבה לו נשים, ומיעוט רבים שנים, ויש ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה (דברים כא, טו), יעו"ש בפיר[ו]ש **האלשי"ך** כי ב' נשים הוא הנשמה והגוף העכור, הנשמה תאוותה רוחניות, והגוף מתאווה תענוגי גשמיות, זהו א' אהובה, שאדם אוהב מנוחה ותענוגים וכו', יעו"ש. זהו שאמר לא ירבה לו נשים, רק יהי' א', שראוי להכניע החומר אל נשמה שיה' אחת, ולא ב' על ידי שישמע פעם א' אל נשמה ופעם אל הגוף, ופוסח על ב' סעיפים, פן יטו לבבו לצד הב', אל חומר לתענוגי עוה"ז שהוא קרוב לשמוע יותר, שנק' אהובה. וז"ש **הרמב"ם** ואל יבקש מנוחה ותענוגים, כי תמשכהו התאוה, והיינו ממש מצוה זו.

מצוה ג' וכסף וזהב לא ירבה לו, דקשה מה זה פורט כסף, הל"ל כסף וכל שכן זהב. או הל"ל סתם לא ירבה לו מעות ונכסים וכיוצא. ונ"ל דנודע **במקובלים** ענין ד' מאות עלמין דכסופין, שאי אפשר לזכות אליו כי אם על ידי בדידות, ורמזו בד קודש ילבש (ויקרא טז, ד), ב"ד בא"ת ב"ש ש"ק, וש"ק עולה ד' מאות הנ"ל. וע"ז רמזו ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (שמות כא, יא), עיין **בתיקונים**. וז"ש וכסף לא ירבה, כמ"ש **הרמב"ם** שלא יתעלם מבני אדם, ור"ל גם כשירצה להתבודד לזכות לעלמין דכסופין, ג"כ לא ירבה, אבל לפי הצורך שרי.

וזהב רמז כמו שלא יהא נוטה לקו ימין כולו לישב בבדידות רק יהא מתגלה לבני אדם, כך צריך ליזהר שלא ינטו לקו שמאל. וז"ש וזהב לא ירבה מאוד, סמיך מאוד לזהב, לקו שמאל, כי מצפון זהב יאתה (איוב לז, כב), כי יותר צריך לזהירות בזה שעוסק בצרכי עולם, שהוא רבות הנזק שלא ינטה לשמאל, רק הכל יהי' לשם שמים, אף שהוא מעורב

עם העולם. מה שאין כן בקו ימין, כשעוסק בבדידות, אין נזק שכיח, א"צ להזהר כ"כ. ואז כשעושה כך יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו, וק"ל.

איברא דיש לפרש כפשוטו כסף וזהב לא ירבה, כמ"ש **הרמב"ם** שלא יטה בקצה ימין [שהוא כסף], ולא בקצה שמאל [שהוא זהב], רק דרך המיצוע וכו', וכן אל תצדק הרבה (עי' קהלת ז, טז) רק שתדע דרך המיצוע, הוא קיום כל התורה כמ"ש **הרמב"ם** כי יש נדיב וכילי, ודרך המיצוע הוא לעשר נכסיו, וכיוצא בזה, יעו"ש.

והנה דברי הנ"ל הוא דרך הלצה, אבל נראה כי תרעומות הקדוש ברוך הוא על שיאמר אשימה ע"לי מלך, ר"ל שיהא תקיף ומושל ע"לי ולא שפל ברך, וכמ"ש (ישעיה ח, ו) יען כי מאסו מי שלוח ההולכים לאט וגו', וז"ש ככל הגוים. ובאמת אין רצון ית' בזה, רק מקר"ב אחיך וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו, כי כולם בנים להקדוש ברוך הוא, ודו"ק.

•

מצות לא תעשה - מנאה **הרמב"ם** מצות לא תעשה סימן נ"ח, - שלא יראו ולא יפחדו אנשי המלחמה מאויביהם, שנאמר לא תערוץ מפניהם ולא תיראום (כ, ג).

וכתב **הראב"ד** בהשגתו, וז"ל: אמר אברהם הבטחה היא ואינה אזהרה, עכ"ל. ובתשובת **הגאון קארו ז"ל** השיג על הראב"ד, למה הוציא הפירוש מפשוטו כדי להשיג על רבינו, עכ"ל.

כדי להבין זה נציע המשך הפסוקים (כ, א-ג) כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם וכו' והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תערצו מפניהם. ואמרו חז"ל (רש"י דברים כ, ג) סמך ענין וכו' שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה, דאי' כי על ידי משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תהלים קיט, קכא). למלחמה על אויביך, יהיו בעיניך כאויבים וכו'. והספיקות רבים.

ותחילה נבאר פסוקי פ' בחוקותי (ויקרא כו, ג-טו) אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם וגו' ואם בחוקותי תמאסו ואת משפטי תגעל נפשכם וגו'. ופירש **בתורת כהנים** מואס באחרים, שונא החכמים וכו'. וי"ל, למה דווקא תואר חכמים הוא שונא ולא תלמידי חכמים.

ונ"ל דאמרינן בפ"ב דשבת (כג:) אמר רבא דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן וכו', דדחיל מרבנן הוא גופי' הוי צורבא מרבנן וכו'. והקשה **מוהרש"א** הא מעלת אהבה גדולה מיראה, וא"כ למה מאן דדחיל זוכה דאיהו גופי' הוי צורבא מרבנן, מה שאין כן דרחים. ומשני, דמאן

דרחים ודאי הוא כבר תלמיד חכם, דאל"כ למה הי' אוהב רבנן, דהא אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו' (פסחים מט:), וקאמר דזוכה נמי לבנין רבנן, מי שאוהב רבנן.

ויש לתמוה על הש"ס לפי פירוש מוהרש"א, דמצינו שהוא נגד המציאות, וחוש הנסיון מעיד על זה כי יש עם הארץ אוהב רבנן, ויש תלמיד חכם שונא רבנן, ואיך אמרינן דמאן דרחים וודאי הוא תלמיד חכם כו'.

ולהבין הענין נ"ל, כי **שמעתי ממורי** בפסוק (תהלים פט, מח) על מה שוא בראת, שהוא טענת היצה"ר, והי' התשובה כל בני אדם. כי בעת רדת הנשמה קדושה מלמעלה לגוף האדם, נתעורר הקטרוג מלמעלה מס"ם לומר מעתה לא יוכל לפעול פעולתו להסטין ולפתות מאחר שזה יחזיר העולם למוטב, וא"כ למה נברא לריק. עד שנותני' לו נגד זה איש בלע ת"ח שידין יהודאין שנברא גם כן, אשר יתלוצץ מזה איש השלם, ומי שירצה ידבק בזה או בזה, והבחירה חפשית.

ונודע מה שאמרו חז"ל (חגיגה יג:-יד. ורש"י) דבר צוה לאלף דור (תהלים קה, ח), ראה שאין העולם מתקיים בלי תורה, וקמט תתקעד דורות ושתלן בכל דור, ונתן אחר ך"ו דורות התורה. כי התורה היא חיות וקיום העולם, ולכך אמרו בפ"ג במכות (כב:) אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי קמי גברא רבא, ופירש **רש"י** כמה שוטים הללו רוב בני אדם כו'. ומעתה הת"ח הוא חיות וקיום העולם.

והנה כמו שיש רמ"ח איברים ושס"ה גידים בגוף, כך יש בנשמה, כמ"ש **בשערי קדושה** (ש"א פ"א) יעו"ש. וכמו שיש בפרטות האדם, כן יש בכללות העולם פרצוף קומה שלימה, ואדם הוא אבר אחד פרטי, אם הוא איש המוני הוא אבר הגוף, וכנגדו יש לו ת"ח אבר הנשמה.

והנה ההפרש שבין רשע לצדיק, כי כמו שיש לזה רמ"ח איברים ושס"ה גידים כך יש לזה, א"כ ע"כ ההפרש בענין הנשמה. וכמו שהוא בפרטים כך הוא בכללות העולם, כי הרשע שיש לו אבר הנשמה ת"ח מן שידין יהודאין, כמו הדיבוק הגוף והנשמה יחד. וזה איש המוני יש לו דיבוק עם תלמיד חכם כשר שהוא אבר נשמתו, כ"א לפי בחינתו.

ומעתה מבואר כי מה שיש תלמיד חכם שונא לרבנן, כי הוא נשמת אבר פרטי של גוף הרשע השונא חכמים וצדיקים, שהן ב' הפכים, כי הרע הוא היפך הטוב. ויש איש המוני אוהב תלמיד חכם כשר, שהוא אבר נשמתו. וכ"א היודע מרת נפשו שהוא רשע, יבחין בעצמו כי לתלמיד חכם שהוא אוהבו הוא משידין יהודאין, וההיפך כו'.

ושפיר מבואר בש"ס כי מאן דרחים רבנן היינו צדיקים, הוא עצמו תלמיד חכם, ר"ל כי הוא נשמתו, והוא עצמו תלמיד חכם, כי אין הפרש בין גוף לנשמה והכל עצם אחד,

ובפרט **לחכמי אמת** כי יש עצמות וכלים שהוא פנימי' וחיצונות כו', א"כ עצם הוא הפנימי שהוא הנשמה, והבן.

ומעתה מבואר בתוכחה שונא חכמים, דכתב **ספר הקנה** דלא נקרא חכם אלא אם כן לומד לשמה, לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט), ואם לאו נקרא חכם להרע, אפילו יודע ספרי וספרא כו'. וז"ש שונא חכ"מים דווקא, הנק' בתואר חכם, שהם (שלימי) [שלומי] אמוני ישראל. אבל ת"ח שידין יהודאין, דיבק לו כאח, והוא נבחן הנ"ל.

וז"ש חז"ל באבות (פ"ו מ"ו) במ"ח דברים שהתורה ניקנית, אינו מחזיק טובה לעצמו, וכמו שפירש רש"י אינו מתפאר בלימודו, [אהוב] אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב הצדקות כו'. ור"ל אהוב, שיהי' נודע כי הוא אהוב למקום, בזה הוא נודע - כשהוא אוהב את המקום אז המקום אוהב אותו ג"כ, ונקרא אהוב למקום. ובמה יוודע לו שלא יטעה בעצמו גם בזה, כי הרשע שהוא אוהב המקום ג"כ, לכך אמר בזה נודע, אם אוהב את הבריות שהם תלמידי חכמים, כמו שזכרנו המתני' דאבות (עי' פ"ג מ"י) נוח לשמים ונוח לבריות, יעו"ש **בתוספות יום טוב**. אך שבזה ג"כ יטעה, שהוא אוהב לת"ח שהוא מן שידין יהודאין לפתותו בכל מיני רעות, לכך אמר אוהב את הצדיקים - לת"ח שרוצים להצדיק הבריות, שהוא אוהב תוכחות ומישרים, תלמידי חכמים שהם צדיקים. ובזה נצחתי לאנשי המונים שאומרים התנצלות כי כך אמר לי תלמיד חכם פלוני לעשות כו'. דבזה אין טענה לפטור, דמדוע לא שומע לת"ח הדובר מישרים וצדק.

וז"ש אם בחוקותי תלכו, כי התלמיד חכם נקרא חק, כמו שזכרתי בפסוק (תהלים פא, ה) כי חק לישראל, יעו"ש. ור"ל שילך החומר אחר הצורה לאהוב ת"ח, ואז יוכלו הת"ח לשמור את החומר, וז"ש ושמרתם ועשיתם, בסוד ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), והת"ח שנק' אב החכמה ישמור אנשי המונים הנק' דבר כנודע, ואז ועשיתם אותם, כמ"ש (בראשית יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן.

ונתתי גשמיכם בעתם, ודרשו חז"ל (תו"כ ורש"י עה"פ) בלילי שבתות. והוא, כי גשמיכם הוא הגשמי החומר שהם אנשי המונים. בעתם שהוא לילי שבתות, שהם הת"ח הנק' שבת, ולא שידין יהודאין, רק ת"ח שהוא חיות וקיום העולם, שהם שלומי אמוני ישראל כמו שבת שהוא חיות וקיום עולם, כמ"ש **האלשיך** שבת וינפש (שמות לא, יז) יעו"ש. וקאמר בלילי שבתות, כמו הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), כי בחרן שהיא מדרגה תחתונה שירד בה החכם כדי להתחבר עם מדריגתן של המונים ולהעלותן, וכנ"ל, ולכך אמר בלילי שבתות, כי בעת שהחכמים אינם במדרגתן העליונה הנק' יומם יצוה ה' חסדו (תהלים מב, ט), רק שהוא בשפלות הנמשל ללילה, גם אז שהוא בלילה

שירה עמי תפלה לאל חיי (תהלים שם), ור"ל שיהי' שיר ה' עמי, כלומר ישר יתחבר עם ה' תחתונה, שיהי' עמי, ואז יתעלה ויתחבר תפלה בחינה תחתונה, לאל חי מדרגה עליונה, כנודע.

גם י"ל יומם יצוה ה' חסדו, כמו שזכר **הרמב"ם** (הקדמה לפיהמ"ש) במ"ש (ברכות ח.) אין להקדוש ברוך הוא בעולם אלא ד' אמות של הלכה, וכל העולם אינו אלא לצוות לזה כו' (ברכות ו:). וזה נ"ל עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), כי הת"ח שהוא קו ימין חסד ועם י' שבו נקרא חסיד, לכך לא עם הארץ חסיד כמ"ש **בזוהר** פ' צו (לג.), הרי כל העולם לא נבנה רק עבור חסד, שהוא קו החכמה. וז"ש יומם ר"ל העיקר הוא התלמיד חכם שנקרא יומם, ושאר הבריות שברא ה' הוא לעשות לצוותא בעלמא, וז"ש יצוה ה' חסדו שיהי' צוותא אל חסדו שהוא התלמיד חכם וכנ"ל. ואנשי המון נק' לילי שבתות, ולפעמים גם הת"ח יורד ממדרגת יומם למדריגת לילה כדי שיתחבר עמהם[39] וכנ"ל, וזה שאמר בלילי שבתות וכו'.

וזה פירוש פסוקי תהלים (א, ב-ג) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וגו'.

והענין, כי ב' בחינות התורה, נגלה ונסתר לבוש ופנימי, וכך נברא האדם בב' בחינות נגלה ונסתר, שהם הלבוש והנשמה באדם פרטי, ובכללות הם המוני עם וכשרי הדור, וכנ"ל.

והנה הנשמה הוא חלק אלוה ממעל, מה שאין כן הגוף שהוא לבוש שלו מאביו ואמו. לכך חלק הנגלה מהתורה שהמציא וברא הגוף ולבוש שנקרא בשר אדם, נקרא תורתו, מה שאין כן חלק הנסתר הנשמה נק' תורת ה', כי הנשמה היא שלו ית' כמאמר חז"ל (נדה לא:) ג' שותפין באדם, הקדוש ברוך הוא כו'.

והנה חלק הנסתר היא חפצו, שידבק בה, שהוא שורשו של הת"ח הנקרא נשמה כנ"ל. אבל ובתורתו, שהוא חלק הנגלה, יהגה יומם ולילה, ור"ל דפירש **רש"י** כל לשון הגה בלב הוא, כמ"ש (תהלים יט, טו) והגיון לבי כו'. והנה על כרחך אי אפשר לומר רק בלב ולא בפה, דסותר מה דכתיב (משלי ד, כב) כי חיים למוצאיהם בפה (עירובין נד.), וגם כתיב (משלי א, כא) בראש הומיות תקרא, אלא ודאי ר"ל שיהי' הדבור בפה בכוונה עם הלב הנקרא יהגה, ושלא יהיה מהשפה ולחוץ בלי כוונת הלב, רק הלב יהי' עיקר. ואז מייחד ומחבר יומם ולילה, הן בחי' הפה והלב כנודע. והוא בפרטות, וה"ה בכללות, על

[39] ובזה יובן ונתנה הארץ פרי' ויבולה, שהם אנשי גשמיים. ועץ השדה יתן פריו שהוא הת"ח, יתן פריו גם באילני סרק שיעשו פרי, והבן.

ידי עסקו בתורתו שמשם שורש אנשי המונים, ועל ידי יחודו בפה ובלב בפרטות, נעשה יחוד בכללות ג"כ, לחבר ב' בחינות אנשים בעלי החומר עם בעלי הצורה, ונתחבר ב' בחינות יומם ולילה, והבן. וז"ש בסנהדרין (קו:) תורתן של דואג ואחיתופל מן השפה ולחוץ וכו', ואין כאן מקום ביאורן. וגם מבואר כי מה שנזהר בכמה מקומות על לימוד לשמה בדחילו ורחימו, היא בחינת חיבור יומם ולילה, כי מדת לילה הוא דחילו, יומם רחימו, וחיבורן על ידי הפה והלב כאמור.

והי' כעץ שתול על פלגי מים כו'. דפירש **רש"י** (ויקרא כו, ד) ועץ השדה יתן פריו, הם אילני סרק שעתידין לעשות פירות. והוא רמז לאנשי המונים, שעתידים לעשות מצות. והטעם כי יהיו כעץ שתול על פלגי מים, ר"ל על הוא סמוך, לפלגי מים שהם הת"ח המופלגים תורה ומוסר שנמשלו למים, אשר פריו יתן בעתו התלמיד חכם המשפיע בעתו, שהוא איש המוני אבר פלוני של חכם ההוא שהוא נשמה לאבר הגשמי. ולכך ועליהו לא יבול, ודרשו בסוכה פרק ב' (כא:) שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד, ור"ל כי איש ההמוני שהוא אבר הגשמי שמלביש להחכם שהוא אבר הנשמה של אבר ההוא, ועליהו לא יבול שהוא אותיות לא ולבי, ר"ל שאינו מן הלב רק מהפה, שהוא נגד שיחת חולין שיצא מהפה שהוא בלא כוונת הלב, והם נגד בחי' איש המוני, צריכין לימוד - צריכין לב להבין, כפיר[ו]ש **רש"י** (סוכה שם), וק"ל. וז"ש וכל אשר יעשה יצליח, כמו הנפש אשר עשו (בראשית יב, ה).

וכ"ז הוא לאנשי המוני הרוצה להתחבר לחכמים, לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר וכו', כי התורה והמוסר של חכמים הוא להם כמו ויהי נועם לשדים הבורחים מלשמוע השבעת ויהי נועם, כך רוח חכמה של חכמים תדפנו כמוץ וכו'.

והוא למען אשר לא יקומו רשעים במשפט, שניטל מהם הבחירה כדי שלא יהי' להם תקומה במשפט, כמ"ש **הרמב"ם** (פיה"מ ברכות פ"ט מ"ה) עת לעשות לה' הפרו תורתיך (תהלים קיט, קכו), וכמ"ש (שנאמר) (ישעיה ו, י) השמן לב העם הזה, עד אשר יהיו הערים חריבות, וזה שסיים כדי שיהי' דרך רשעים תאבד, כי התשובה נקרא דרך כמ"ש (תהלים כה, ח) יורה חטאים בדרך, תאבד מהם, וק"ל.

ובזה יובן כי תצא למלחמה וגו', ודרשו מסמיכות שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה וכו'. והוא שזכרנו האבר והבשר המדולדלים וכו' (עי' חולין פ"ט מ"ז-מ"ח), וזהו שאמר כי תצא לשון יחיד, שאם יש אחדות בישראל אז תצא על אויבך שהוא היצה"ר. מה שאין כן מחוסר אבר, שנפרד על ידי השנאה וקנאה, נפרד מן החיות. ולא מיבעיא שאין זה

האבר יוכל להלחם עבור עצמו, אלא ראש המלחמה שבדור אינו יכול להלחם עבורו, משום שנפרד מן החיות ונדבק בקליפה וניתן לו כח, שזהו מלחמות עמלק מדור דור.

ובזה אמרתי לפרש המשנה סוף עוקצין (פ"ג מי"ב) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות, שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אמר רבי שמעון אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ולהבין זה, לפי שיש ב' בחינות בעולם שנה נפש, כי כמו שיש בעולם לבוש חיצוניות עולמות ופנימי' העולמות, כך יש בשנה ב' בחינות לבוש ופנימי, כי חיצוניות הם ששת ימי החול ושבת הוא פנימית, הנקודה הפנימי' וחיות אל ששת ימי החול, וכמ"ש **מוהר"י גיקטיליא** מובא **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"ב, מחלליה - שהגוף חלל בלי נקודה אמצעית כו', יעו"ש, וכ"כ **האלשיך** (בראשית ב, ב) שבת וינפש (שמות לא, יז). וכמו שיש בעולם ושנה כך הוא בנפש האדם, כי הגוף הוא לבוש ונקרא בשר אדם, והפנימי הוא הנשמה נק' אדם, אדם מלגאו (זח"א כ:), והוא בפרט, וה"ה בכללות העולם המוני עם הם לבושים וחיצונים, ואדם הישר מלגאו פנימי ונשמה. וב' בחינות אלו של עש"ן יש להם מקור וחיות מב' בחינות שבתורה, שהם בחי' לבוש התורה ופנימי' התורה, ועל ידי בחי' לבושי התורה ופנימי', נבראו כל הנבראים והיצורים והנעשים בעולם שנה נפש.

ואפשר שזה מה שאמרו חז"ל (חגיגה יג:-יד. וברש"י) דבר צוה לאלף דור (תהלים קה, ח), ראה שאין העולם מתקיים בלי תורה, וקמט תתקע"ד דורות ושתלן בכל דור, והם עזי פנים שבדור, ונתן התורה אחר כ"ו דורות. ופירש **האלשיך** (בראשית כה, יט-כב) שהוא נגד שם הוי' העולה כ"ו. ונ"ל לפרש דבריו, כי התורה כולה שמותיו ית', והוא ג"כ בחי' פנימי ולבוש, בסוד וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ).

וזה נ"ל פירוש הש"ס (שבת י:) מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה כו'. דנודע מ"ש **בזוהר** (ח"ב פח:) מהו שבת שמא דקב"ה. ושמו יתברך יש בו פנימי' ולבוש כאמור, כך שבת היא נקוד' פנימי' אל מרכז ו' ימים, שהם לבוש - בית גנזי, ובתוך בית גנזי היא נתונה מתנה טובה ושבת שמה, והבן.

מצוה לסדר **הרמב"ם** בלא תעשה סימן נ"ח: שלא יראו ולא יפחדו אנשי המלחמה מאויביהם בשעת מלחמה, שנאמר בפרשת שופטים לא תערוץ מפניהם וגו' לא תיראום. (וכו') [וכ'] **הראב"ד** בהשגתו וז"ל: אמר אברהם הבטחה היא ואינה אזהרה, עכ"ל. **ובתשובות הגאון קאר"ו** ז"ל: יש לתמוה על הראב"ד למה הוציא הפסוק מפשוטו כדי להשיג על רבינו, עכ"ל.

וכדי לתרץ תמיהות **הגאון קאר"ו ז"ל**, נ"ל להקשות מה שזכרנו במ"א ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) כי איך שייך שיהי' מצוה בדבר הנמסר ללב, כי גם שהציווי לא תיראום, והמורא שנכנס מעצמו בלב אינו שומע לאזהרה זו, ואין להזהיר עליו כלל.

ואפשר שמכוח קושיא זו הוציא הראב"ד ואמר, שאינו רק הבטחה, על שמו יתברך יבטח ויפקח הדאגה מלבו, אבל להזהיר שיהי' לא תעשה שלא יתירא מהם זה אי אפשר כאמור. אך דלפי זה תיקשי להרמב"ם איך מנאו למצוה.

ונ"ל לבאר כל המשך הפסוקים השייכים למצוה זו עם פי' חז"ל. ותחלה נבאר ש"ס דעוקצין (פ"ג מי"ב) מתניתין, אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. והספיקות רבו. וביותר קשה, כי מדת אהבה הוא חסיד שהוא יותר מצדיק, כמו שנאמר אהבו את ה' חסידיו (תהלים לא, כד), וא"כ איך מביא ראיה להנחיל אוהבי יש על צדיק. וגם כפל ואוצרותיהם אמלא, ושאר הספיקות.

ונ"ל דאיתא בפ"ח דיומא (פב.) לענין חילול השם. היכי דמי, אמר אביי כדתניא, ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה), שיהא שם שמים מתאהב על ידיך, שיהא קורא ושונה וכו' עד ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג). ובזמן שאינו נוהג כשורה אומרין אוי לזה שלמד תורה כמה מכוערים מעשיו עד באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו (יחזקאל לו, כ), ע"כ. נמצא מ"ש להנחיל אוהבי יש, הכי קאמר, על ידי שהוא צדיק, שמצדיק מעשיו בעיני הבריות, גורם שיתאהב שם שמים על ידו, שהם אוהבין אותו יתברך, וז"ש להנחיל אוהבי יש, לפי שגורם להבריות שהם אוהבי שמו יתברך, ושכרו י"ש.

וכדי להבין ענין יש, הוא על פי מה שזכרנו במ"א מה ענין המצוה (דברים כה, יז) זכור את אשר עשה לך עמלק וכו'. וגם מה שנאמר (שמות יז, טז) כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, שאין כסא שלם ואין שמו ית' שלם עד שנימח זכרו של עמלק (תנחומא תצא יא). מה ענין כסא לשמו. וגם, וכי בכל דור ודור הוא מלחמת עמלק, שהוא נגד החוש, ועינינו רואות שלא היה מלחמת עמלק רק בימי משה ויהושע. וגם תואר מלחמת עמלק אל שם המיוחד דוקא, קשה להולמו.

ונראה להלביש הענין, על פי מה שכתב **האלשיך** בתהלים סימן א (ב), בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, וז"ל: כי בתורה יש בחי' סודה המתייחסת אליו ית', ובחי' פשטה מתייחסת אל האדם, ושישיג האדם סודה לא כל אדם זוכה, אך יחוייב שעכ"פ

חפצו יהיה בה. ועל בחינת הפשט אמר ובתורתו יהגה יומם ולילה, שהיא תורתו של האדם וכו', עכ"ל.

העולה משם, דסבירא לי' בתורת ה' חפצו במחשבה, ובתורתו יהגה בדיבור, יעו"ש. אך שהוא נגד **רש"י** שפירש כל לשון יהגה הוא בלב כמ"ש (תהלים יט, טו) והגיון לבי וכו'. **ונראה**, דכתב **הראב"ד** בספר יצירה (הקדמה) דכל מה שיש בעולם יש בשנה ובנפש, וסי' עש"ן, יעו"ש. ובכל א' יש בחי' פנימית הנקרא צורה, ובחי' לבוש וחיצונית הנקרא חומר המלביש את הצורה. ואפשר שזהו שכ' **התוספות** בפ"ק דחגיגה (ג: ד"ה ומי) ג' מעידין זה לזה, הקדוש ברוך הוא ושבת וישראל וכו', כאשר הארכנו במ"א, יעו"ש, והוא סוד עש"ן, כי הקדוש ברוך הוא הוא ושמו חד הוא, והתורה כולו שמותיו ית', א"כ התורה היינו הקדוש ברוך הוא, ויש בו בחי' נגלה ונסתר בסוד פנימי ולבוש. ועל ידי התורה נברא העולם בסוד פנימיות וחיצונית, וכמ"ש **האר"י זלה"ה** בכוונת ב' ימים ראש השנה, יעו"ש. וכמו שיש בעולם ב' בחינות הנ"ל, כך יש בשנה, כי הפנימי והנשמה של השנה הוא שבת, והלבוש הם ו' ימי החול המקבלים שפע וחיות מן שבת, וכמ"ש **האלשיך** (בראשית ב, ב) שבת וינפש יעו"ש, וכ"כ **הגאון מוהר"י** בשערי אורה על פסוק (שמות לא, יד) מחלליה מות יומת, מובא **בראשית חכמה** שער הקדושה פ"ב, יעו"ש. ובזה יתפרש הש"ס (שבת י:) מתנה טובה יש בבית גנזי ושבת שמה וכו'. הגם שאין כאן מקום ביאורו, מ"מ בקיצור דרך כלל מ"ש מתנה טובה בבית גנזי, הוא סוד וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ) והבן שהוא פנימי בתוך היכלו ולבושו.

וכמו שיש בעולם ושנה ב' בחינות הנ"ל, כך יש בנפש האדם, בפרט ובכלל, כי החומר וצורה הוא בחי' נשמה ולבוש באדם פרטי, וה"ה בכללות פרצוף העולם כשירי הדור הם פנימי ונשמה, והמוני העם הם בעלי החומר והלבוש.

וזהו כוונת רז"ל (ילקוט ח"א רמז תח) ויקהל (שמות לה, א), עשה לך קהלות גדולות בכל שבת ודר[ו]ש לפניהם ברבים וכו' כדי שיהא (שמו) [שמי] הגדול מתקלס בין בני וכו'. והענין, כי נודע מדריגות העליונות מקבלין הפנימית שפע וחיות לעצמו, כדי להשפיע אח"כ לחיצוני' העולם וכמ"ש **האר"י** (ע"ח ש"ה פ"ז) בפירוש המשנה דספר יצירה (פ"ד) המליך אות פלוני וכו' - כי כל הכחות לא יפעלו אלא בסוד חזרתם וצרופם אל מקוריהם, וזה סוד המליך אות פלוני, כי יחדה וקשרה לשרשה, ונשפע עליהם שפע שיוכלו להשפיע לזולתו ולהוציא פעולה ממנו, יעו"ש.

וז"ס המקובלים ללמוד קבלה בשבת וכו'. שהוא בסוד חזרתם אל שרשם, כי בעלי קבלה שהם בחי' פנימי שבנפש אדם, מדבק עצמו אל שרשו פנימי שבעולם הוא שבת, לקבל

שפע וחיות מן בחי' פנימי' התורה, שעל ידה נברא בחינת פנימי' העולמות, ואז יוכלו אח"כ להשפיע לחיצונית ולבושי העולמות המוני עם בעלי החומר.

וז"ש ויקהל עשה לך קהלות גדולות וכו', כדי שיקבלו ימי החול שפען וחיותן בשבת מן התורה, בסוד עולם שנה ונפש, כי הלבוש מקבל מן הפנימי בכל פרטיו. וז"ש שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, על דרך מ"ש **בזוהר** (ח"ב רלה., ח"ג ה.) גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלהינו הר קדשו (תהלים מח, ב), אימתי נקרא גדול, כשהוא בעיר אלהינו, בסוד וה' בהיכל קדשו, כשהמלך הו' בהיכלו. כך כשהת"ח בחי' הפנימי', משפיע אל בחינת המוני עם שהם בסוד היכל ולבוש, אז שמי הג"דול מתקלס בין ב"ני, שנעשה יחוד הנ"ל ג"כ, וה"בן.

ודי בהערה זו לשמוע ולידע איך לייחד בהתפללם ולמודם של כשירי הדור בשבת במנין, ובחול עם העולם, שהוא סוד יחוד הנ"ל הרמוז במשנה **דספר יצירה** המליך אות וכו', ודי בזה.

ועפ"ז יבואר פסוק משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין מישרים אהבוך (שה"ש א, ד). וקשה, דפתח בלשון יחיד ומסיים לשון רבים בחלוקא ראשונה. וכן בחלוקא ב' פתח לשון יחיד הביאני המלך חדריו, ומסיים לשון רבים נגילה וגו'. וגם להבין ענין ג' חלוקות שבפסוק זה. והנה אחר כותבי הנ"ל מצאתי **באלשיך** (שה"ש שם) שפירש פסוק זה ג"כ כעין הנ"ל, בענין חומר וצורה וכו', יעו"ש.

אבל יבואר בפסוק זה ג' חלוקות שיש בעולם שנה נפש, שהוא תורה ושבת וישראל, שיש בכל א' פנימי ולבוש, חומר וצורה, כאמור. והוא, נגד ב' בחינות חומר וצורה שבנפש אמר משכני - חלק הפנימי וצורה שבנפש מבקש ומתלהב לידבק בו ית' תחלה בסוד המליך וכו', כדי שאח"כ אחריך נרוצה, הוא אנשי החומר שהם הרבים, ופנימי שהם בעלי נשמה וצורה הם מועטים, והוא בלשון יחיד. וגם באדם פרטי הנשמה הוא חלק אלוה ממעל שהיא אמיתת האחדות, מה שאין כן החומר הוא מחובר מן נפרדים שהם רבים כנודע. וז"ש תחלה לשון יחיד נגד הצורה, ואח"כ לשון רבים נגד החומר. וז"ש משכני אחריך נרוצה, והוא ב' בחינות בנפש.

ואח"כ אמר נגד ב' בחינות של שנה, שהיא שבת בחי' הנשמה של שנה, ו' ימי החול הם החומר של שנה, וז"ש הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, כי בחי' יום ולילה שיש בשבת, א' נק' שבת מלכתא כמ"ש בש"ס דב"ק (לב:) נצא לקראת שבת מלכתא וכו'. ובחינה ב', נק' מלך שהשלום שלו, והוא סוד המלך בחדריו, וה' בהיכל קדשו, שהיא העונג והשמחה והמנוחה, וכמ"ש (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג, וגם (שמות כ,

י) וינח ביום השביעי. והנה נגד ב' בחינות הנ"ל יש ב' מיני עונג ושמחה, חלק הפנימי העונג והשמחה הוא בדברים פנימי', וחלק הלבוש והחומר השמחה והעונג שלו ג"כ רק בשמחה חיצונית תענוג הגוף והחומר, וכמו **ששמעתי ממורי** משל על ענין שמחת השבת, לבן מלך שהי' במרחקים בין אנשי החומר, ובא לו כתב מאביו המלך בכמה מיני שמחות, ועשה להם שמחה חומריות עד שהם שמחו בשמחתן הגשמי והחומרי, והוא שמח בתענוגי המלך הפנימי ורוחני וכו', ודפח"ח. וז"ש הביאני המלך חדריו לשמוח בשמחתו הפנימי, אבל החומר נגילה ונשמחה בך, שמחת הרבים שהוא ג"כ מצוה שהוא בך.

ונגד ב' בחי' שבתורה הנק' עולם כנ"ל, שהם סוד התורה ולבושי התורה, אמר נזכירה דודיך מיין, שהוא לשון קישור ודיבוק כמו (שמות כ, כא) בכל מקום אשר אזכיר את שמי. וז"ש נזכירה דודיך מיין, סוד גימטריא יין, כדי שאח"כ אשפיע לבושי התורה הנקרא משרים, להמוני עם, כדי שעי"ז משרים אהבוך שיהי' שם שמים מתאהב, שיהי' אהבוך, וק"ל.

הרי ע"שן שכל אחד מקושר ומדובק ומקבל שפע וחיות מן השורש שלו, כדי שעי"ז יוכל להשפיע לזולתו, שהם בחי' לבושי ע"שן המקבל מן פנימי' עש"ן.

וזה נראה פירוש הפסוק כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו, רצה לומר, שידבק את עצמו תחלה במחשבה הנקרא חפץ ורצון, בחלק הפנימי של התורה הנקרא נשמה, שם ידבק נשמתו, ואז יוכל אח"כ להשפיע לזולתו שהם בעלי החומר ולבוש, על ידי לבושי התורה הנקרא תורתו, וז"ש ובתורתו יהגה יומם ולילה, כי הדיבור בפה יהי' בכוונת לבו לייחד החומר והלבוש עם הצורה, ונעשה יחוד יומם ולילה בסוד וה' בהיכל קדשו, והבן, וזהו מוסכם שיהי' יחוד זה על ידי פה ולב, שיהיו שוין בכוונה א', ודי בזה. וכמו שכתבתי במצוה ולא יזח החושן מעל האפד (שמות כח, כח), גימטריא פה, כי כמו שנעשה יחוד בפרטות פה ולב של אדם אחד, כך בכללות נעשה יחוד מן הלב של ת"ח הרמוז בחושן שהי' נגד הלב, להשפיע להמוני עם הנק' פה גימטריא אפ"ד, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, כי ב' בחינות עש"ן נכלל בשם בן ד', כמ"ש **האר"י** (לקוטי תורה ישעיה) כי ב' אותיות ראשונות הם בחינת נשמה, וז"ש (ישעיה כו, ד) כי ביה ה' צור עולמים וכו', יעו"ש. וב' אותיות אחרונות הם בחי' לבוש, ובו סוד התגלות, כמבואר בסוד י"א ס(י)מני הקטורת, יעו"ש.

וכאשר יתחברו בחי' הלבוש, שהם האנשים ששורשם בב' אותיות אחרונות מהשם, עם שלומי אמוני ישראל הרומזים בב' אותיות ראשונות, הם נשמת הלבוש. אז נעשה יחוד ב' אותיות אחרונות עם ב' אותיות ראשונות.

אך כל זמן שאין הכסא שלם, אי אפשר שיתחברו ד' אותיות שיהי' שם שלם, והוא דמובא **בכתבי האר"י** (פע"ח ש' העמידה פי"ט) כי **א** של כסא, הוא הכתר שהוא חסר עתה בגלות יעו"ש, כמ"ש (תפלת עמידה) וכסא דוד מהרה לתוכה תכין.

והנה כתר תורה גדול מכולם, כמבואר במשנה דאבות (פ"ו מ"ה) כתרך גדול מכתרם וכו', כי הוא הגורם, כמ"ש (משלי ח, טו) בי מלכים ימלכו, ונאמר (משלי ג, לה) כבוד חכמים ינחלו. והנה כל זמן שהי' כתר תורה מכובד, אז נתחברו עמהן גם בעלי החומר, וכמבואר טעמא שאין מקבלין גרים לימות המשיח וכו' (יבמות כד:). מה שאין כן משחרב בית המקדש חכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו (סוטה פ"ט מט"ו). ואלו הם הלוקים בה' הדביקים, וזה גורם שאין המוניים דבקים בת"ח, הנלמד מפסוק (דברים י, כ) ובו תדבק - הדבק בת"ח, וכאלו נדבק בה'. כי טענת עמלק שהוא היצה"ר גברה עליהם, בראותן כי שחה לעפר נפש צדיקים וחסידים, וגברו בעלי זרוע וכו'.

וזהו מלחמת עמלק שהוא היצה"ר, בשם הוי', שאינו מניח להתחבר בעלי הלבוש והחומר עם בעלי הצורה, מחמת כי נפלה עטרת ראשינו, עד שיהא כסא שלם להחזיר עטרה ליושנה, כבוד חכמים ינחלו, אז יהי' השם שלם כאמור.

ושפיר אמר הכתוב כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדור דור, כי אין הכסא שלם מחמת שאין שמו שלם, מצד מלחמת עמלק המתלבש בכל דור ונלחם בשם יהו"ה בכל דור ודור, שעושה פירוד בין הדביקים לבל יתחברו החומר וצורה יחד. עד שיבוא אליהו והשיב לב אבות - בעלי הצורה, עם בנים - בעלי הלבוש וחומר, ולב בנים על אבותם (מלאכי ג, כד). וז"ש (מלאכי שם, כג) לפני בא יום יהוה הגדול וכו', ר"ל שיגיע הזמן שיהי' שם הוי' גדול, כשהוא בחיבור ב' בחינות הנ"ל, כמ"ש גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלהינו (תהלים מח, ב) וכנ"ל, במהרה בימינו אנ"סו.

והנה ב' בחינות הנ"ל הפנימי ולבוש, הוא בחי' יש ואין, כי הפנימי שהוא הנשמה הנאצל מא"ס בלי גבול ותכלית נקרא אין, מה שאין כן הלבוש וחומר שהוא בעל גבול נק' יש. ולכך גם שכר בעלי החומר נקרא יש, שיהי' לו שכר עולם הזה הנקרא יש, וגם שיהי' לו גן עדן נקרא ש"י. מה שאין כן בעלי הנשמה, שעובד הש"י שלא על מנת לקבל פרס, רק לשמו יתברך ולאהבתו, נק' אין, שנותנין לו נחלה בלי מצרים וגבול, וכמ"ש (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' דייקא וכו'.

ובזה יובן עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות וכו'. ור"ל תואר צדיק, שמצדיק מעשיו כשורה, וכמ"ש (תהלים מה, ח) אהבת צדק - ר"ל על ידי שנוהג בצדק ובמ[י]שור גורם לבריות שיצדקו מעשיהם ג"כ ושם שמים מתאהב על ידו, וז"ש עתיד להנחיל לכל צדיק וצדיק, ב' פעמים, וגדול המעשה יותר מן העושה (ב"ב ט.), לכך נוצר תאנה יאכל פריו, שנאמר להנחיל אוהבי יש, כי שכר המוני עם הנקר' יש, נוחל זה ג"כ, שעל ידו נתאהב שם שמים אל המוני עם שיקבלו יש, ונוחל זה הצדיק ג"כ ש"י עולמות. מלבד שכרו של עצמו של הצדיק הנקרא אין, וז"ש ואוצרותיהם אמלא, כביכול בעצמו הנקרא אין, הוא ימלא אוצרותיהם, מה שאין כן זולתו, והבן.

ונסמך שפיר מאמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, והוא שנאמר (שמות כ, כא) בכל מקום אשר אזכיר את שמי, שהוא לשון חיבור שמי ד' אותיות יחד, אז אבוא אליך וברכתיך. וכאן ג"כ, כשהתלמידי חכמים הם צדיקים, שנוהגין בצדק ובמישור, שם שמים מתאהב על ידן, שנתחברו עמהם המוני עם ג"כ, שהוא בחי' שלום המחבר ומייחד ב' בחינות חומר וצורה, אז אבוא אליך וברכתיך, וז"ש ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, וק"ל.

ובזה נבוא לביאור הנ"ל מה שמחולק הרמב"ם עם הראב"ד אם הוא מצות לא תעשה לא תיראום.

ואגב נבאר פסוקי פ' אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם וגו' עד ונתתי שלום בארץ וגו' ואם בחוקותי תמאסו ואת משפטי תגעל נפש(י)כם (ויקרא כו, ג-טו). ודרשו **בתורת כהנים** מואס באחרים העושין, שונא החכמים וכו'. ויש לדקדק למה תואר חכמים הוא שונא, ולא תלמידי חכמים או לומדים.

ונ"ל דאיתא בפ"ב דשבת (כג:) אמר רבא מאן דרחים רבנ(י)ן הוי לי' בנין רבנן, דדחיל מרבנן הוא גופ' הוי צורבא מרבנן. והקשה **מוהרש"א** הא מעלת אהבה גדולה מיראה, וא"כ למה מאן דדחיל זוכה דאיהו גופי' הוי צורבא מרבנן, מה שאין כן מאן דרחים וכו'. ומתרץ, כי זה דרחים רבנן ודאי כבר הוא ת"ח, דאל"כ לא הי' אוהב רבנן, דהא אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו', וקאמר דזכה נמי לבנין רבנן מאן דרחים רבנן וכו', עכ"ל. **ויש** לתמוה על הש"ס הנ"ל לפי פירוש **מוהרש"א**, שהוא נגד המציאות, כי עינינו רואות כי רוב המוני עם עמי הארץ אוהבי רבנ(י)ן הם, ואדרבה הת"ח שונא הת"ח ורבנן, ומבזין זה את זה, כאשר מפורסם הדבר בעו"ה.

ונ"ל דשמעתי ממורי על פסוק (תהלים פט, מח) על מה שוא בראת כל בני אדם. שהוא שאלה ותשובה, ששאל היצה"ר להש"י בעת שהי' משה רבינו ע"ה עושה כמה נפלאות,

א"כ למה שוא בראת, שהוא היצה"ר, כי מי פתי יסור לשמוע לו. והיתה תשובה - כל בני אדם, שיברא כנגדו אדם בליעל בדמות הצדיק, שיהי' מסית ומדיח וכו', כל בני אדם - ר"ל כמו כל בני אדם שהם צדיקים וכו', כי בעת יצירת האדם כשר וצדיק קודם רדת הנשמה בגוף, נעשה למעלה קטרוג, שנתעורר הס"ם בטענה שזה יחזיר בני דורו למוטב, ומה יוכל היצה"ר לפעול נגדו, ולמה נברא. עד שנותנין לו ג"כ תלמיד חכם להרע מן שדין יהודאין, שיהי' נגד זה התלמיד חכם כשר ויתלוצץ ממנו, ומעתה הבחירה חפשי, יש שידבק בזה או בזה, כי זה לעומת זה עשה אלהי', ודפח"ח.

ומעתה לא נפלאת ממך להבין ענין הש"ס הנ"ל, מה שאמרו מאן דרחים וכו', כי בארנו לעיל, בנפש האדם יש בו ב' בחינות, והוא חומר וצורה. ובכללות הם אנשי החומר המוני עם, ובעלי הצורה הם כשירי הדור, שהם נשמה לגוף המוני עם, בכללות פרצוף העולם שנחשב כל העולם לאדם אחד, רק שזה נקרא אבר יד או רגל וכו'. ומעתה כמו שבפרטות אדם אחד, ההפרש שבין רשע לצדיק ע"כ אינו בשינוי הגוף, כי ודאי תואר גופם שוים, רק בחי' נשמה שיש לצדיק נשמה טובה, מה שאין כן לרשע. א"כ הוא הדין בכללות פרצוף העולם, אחר שהוכחנו שהת"ח הוא הנשמה לגוף, א"כ יש שמדבק את עצמו לתלמיד חכם רשע שידין יהודאין, א"כ הנשמה שלו רשע, והוא ג"כ החומר שנתחבר עמו הכל רשע אחד. מה שאין כן איש המוני שנדבק לתלמיד חכם כשר, נקרא צדיק גם החומר של אבר פרטי ההוא.

ובזה יובן הש"ס הנ"ל, מאן דרחים רבנן וכו'. ר"ל מאחר שיש לו דביקות עם רבנן שהם כשירי הדור, א"כ הם חלק נשמתו והוי עצמות אחד, כמו הנשמה המלובש בגוף החומר. וזה שכתב **המהורש"א**, א"כ כבר הוא עצמו ת"ח מדאוהב רבנן, לכך שכרו דהוי ליה בנין רבנן ג"כ וכו', א"כ לא יתואר זה בשם עם הארץ כלל רק הוא עצמו צורבא מרבנן, והבן. **ומה** שמצינו תלמיד חכם שונא רבנן, כי זה נשמת הרשע השונא חכמים, והוא מחלק הס"ם היצה"ר לקטרג בתלמיד חכם כשר הנקרא רבנן, כדי שיהיה הבחירה חפשית. וז"ש שונא חכמ"ים, כי חכמ"ים דוקא הוא שונא, ולא לת"ח או למדן. והוא דאיתא **בספר הקנה** דלא נקרא תואר חכם, כי אם הלומד לשם פועלן, לו חכמו ישכילו זאת (דברים לב, כט), דאל"כ נקרא חכם להרע, אפילו למד ספרא וספרי וכל הש"ס אינו בתואר חכם, רק נקרא למדן וכו', יעו"ש. וז"ש שונא חכמים, כי צדיקים ורבנן הוא שונא, אבל ת"ח שידין יהודאין אדרבה יש לו קירוב ודיבוק עמהם, כי הוא חלק אבר נשמתו.

וכל יוכל להבחין בעצמו, כי הלב יודע מרת נפשו שהוא רשע, ואוהב לתלמיד חכם זה ושונא לזה, בוודאי ידיע ליהוי לי' כי התלמיד חכם זה הוא רשע כמותו, ויש לו דביקות עמו, מה שאין כן עם תלמיד חכם כשר, וק"ל.

וזה שרמזו חז"ל באבות (פ"ו מ"ו) מ"ח דברים שהתורה ניקנית בהם, אינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את התוכחות, אוהב את המשרים, ע"כ.

והוא כי התורה מסר סימנים, אשר גם המוני עם ידעו באיזה ת"ח ידבק. ואמר, אינו מחזיק טובה לעצמו, ופירש **רש"י** שאינו מתפאר בתורה וכו'. והוא כלל גדול, כי סימני דלא ידע כלום, שבוחי גרמי', כמ"ש בספרא דחכמתא דשלמה מלכא, **זוהר** בלק דף קצ"ג ע"ב.

אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, ור"ל דסתם לשון אהוב, משמע שהוא אהוב בין לעליונים ובין לתחתונים, אז בודאי גם הוא אוהב את המקום ואוהב את הבריות לכך כמים הפנים וכו' גם הוא אהוב. ובתנאי שיהי' אהוב מעצמו, לא שיעשה תחבולה לזה שיהי' אהוב. והוא היפך החונף שעושה תחבולה שיאהבהו, לכך הוא שנוי למקום ולבריות. ולזה אמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו.

עוד יש לומר על דרך מליצה, ולדקדק לשון תואר אוהב המקום. דכתב **הרב מוהר"י יעבץ** בפירוש המשנה (אבות פ"ב מ"ד) אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, כי גרם השנאה שבין אדם לחבירו, על שנותן משפט אחד לעצמו ומשפט א' לזולתו וכו'. וז"ש אהוב אוהב את המקום, ור"ל כי סבה הגור' שיהי' אהוב לכולם, על ידי שהוא אוהב את המקום של חבירו לעצמו, והוא ע"ד שתגיע למקומו, וק"ל.

ובסימנים אלו ידע האדם אם לדבק עמו, אם ידבר בשבחי בני אדם או בגנותם, וכאמור, וז"ש כי יש לבחון בו, אם אוהב את הצדקות - להצדיק הבריות, כמ"ש רז"ל (בר"ר מט, ט) אהבת צדק (תהלים מה, ח) להצדיק הבריות וכו', או בהיפך.

עוד יש לידע, אם אוהב התוכחות להוכיח להרשע ולא להחניף, זו בודאי אוהב את המשרים, וראוי לדבק בו, וז"ש אוהב את התוכחות לקבל תוכחה, אוהב המשרים - ת"ח שהם צדיקים, וק"ל.

ובזה יובן אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו וגו'. כי יש בחינה הנק' חק, ובחינה הנקרא מצוה, והוא על דרך שכתב **האלשיך** בפסוק (תהלים פא, ה) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, נגד ב' בחינות שיש בתורה, פנימי ולבוש וכו', יעו"ש. והוא ב' בחי'

של חומר וצורה, הצורה נקרא חק, והלבוש נקרא מצוה, כמו (אסתר ג, ג) מדוע אתה עובר את מצות המלך, והבן.

וז"**ש** אם בחוקותי תלכו, אתם בני החומר, שילכו אחר עצת החכמים שהם הצורה. ואז ואת מצותי תשמרו, כי יוכלו החכמים לשמור את בעלי החומר, על דרך (בראשית ל, לא) אשובה ארעה צאנך אשמור. וז"ש (בראשית לז, יא) ואביו שמר את הדבר הכתוב **בתיקונים** ביחוד הפסוק (ירמיה ט, כג) יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, והבן. ואמר ועשיתם אותם, לשון תיק[ו]ן, וכמו (בראשית יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן וכו'.

ונתתי גשמיכם בעתם בלילי שבתות, כי הת"ח נקרא שבת, וימי חול מכינים לשבת, כך יהי' שפע וגשמי ברכה של הת"ח שהיא פרנסתן בעתם, על ידי לילי שבתות שהם בעלי החומר, הנק' לילי שבתות של הת"ח הנק' יום השבת, שיהי' פרנסת חכמים מן המוני עם כדי שיהי' פנוין לעסוק בתורה, וכמ"ש בש"ס דברכות (לה:) בעושין רצונו מלאכתיך נעשית על ידי אחרים. ואז גם החכמים ישפיעו להמונים שפע התורה הנקרא גשמיכם בעתם, שהיא פשטי ולבושי התורה, הנק' גשמי נגד בחי' הרוחני והפנימי.

וז"**ש** ונתנה הארץ יבולה נגד השפעת בעלי החומר לחכמים, ועץ השדה יתן פריו נגד השפעת החכמים לבעלי החומר.

ולכך אמר לשון ונתתי גשמיכם וגו' ונתנה הארץ וגו', כי אמרו חז"ל ונתנו למפרע הוא ג"כ ונתנו, כי המשפיע משפיעין לו, חכמה לחכמים ועושר לעשירים, וז"ש ונתתי שלום בארץ, חיבור חומר וצורה הגורם יחוד מדות עליונות, אנס"ו.

גם יש לומר מ"ש ונתתי גשמיכם בעתם - בלילי שבתות, כי הת"ח נק' שבת, ויש בו ב' בחינות, א' הנק' יומם, כשהוא במעלתו הרמתה. וב' נק' בחי' לילה, כשירד ממדריגתו. והנה כשהצדיק במדריגה עליונה, אין לו מקום חיבור עם אנשי המוניים כדי להעלותן, רק כשהוא במדריגה תחתונה, ואפשר שזהו רמז ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), ר"ל כי נודע חרן הוא מדריגה תחתונה, ואז הי' מקום להם להתחבר עם נפשות המוניים לתקנן, וז"ש הנפש אשר עשו בחרן, וק"ל. וז"ש ונתתי גשמיכם בעיתם בלילי שבתות, כשהת"ח במדריגה הנקר' לילה, אז נתתי תיק[ו]ן לגשמיכם שהוא החומר, וכאמור.

ובזה יבואר ג"כ פסוק (תהלים מב, ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. שהוא ללמדינו איך האדם יכלול נשמתו עם כל בעלי נשמה והצורה לתקנן, וגופו החומר יכלול עם כל בעלי החומר, וכמ"ש **בר"מ**. וז"ש יומם יצוה ה' חסדו, כי כשהת"ח בבחי' יומם אז יתחבר עם בעלי החכמה שהוא קו החסד, וז"ש יצוה ה', כמו כל העולם

לא נברא אלא לצוות לזה (ברכות ו:) לשון חיבור. וכשהוא בבחי' לילה, אז שירה עמי, בבחי' דוד שהוא בחי' מלכות, להתחבר עמה, כדי שאם יזכה למדריגתו הרמתה אז יתחבר בחינה הנק' תפלה בחינת דוד, עד צדיק יסוד עליון הנקרא אל חי, וז"ש תפלה לאל חי, והבן.

ובזה יובן מצוה הנ"ל עם ביאור הפסוקי' השייכים למצוה זו, כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם וגו' והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. ודרשו חז"ל (עי' ספרי ורש"י) סמוך ענין כי תצא לענין מומין עין בעין וכו', לומר שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה. דבר אחר (רש"י, תנחומא שופטים טו) לומר לך אם עשית משפט צדק, אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח. וכן דוד אמר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי, וק"ל.

•

מצוה - שום תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי וגו' מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו' למען יאריך ימים וגו' (יז, טו-כ). לבאר המשך הפסוקים (דברים ז, יב) והי' עקב תשמעון וגו'.

דאיתא בחוה"ל שער עבודת אלהי' פרק ט' וז"ל: שבמדינת הודו הסכימו מדינה א' למנות עליהם איש נכרי למלך בכל שנה, וכאשר תשלים לו השנה יוציאוהו מביניהם, ויחזור על הענין אשר הי' עליו קודם שנתמנה, והי' איש אחד שנתנהו למלך, סכל לא ידע סודם, וקבץ ממונות ובנה ארמונות וחזקם, והשתדל להביא כל אשר הי' לו חוץ למדינה ממון ואשה ובנים אל המדינה הזאת, וכאשר נשלמה לו השנה הוציאוהו אנשי המדינה נָעוּר וריק מן הכל, והתחרט והתאבל על טרחתו, ובנה וקבץ ממון לזולתו. אח"כ הסכימו למנות עליהם איש נכרי נלבב ונבון, וכאשר נתמנה עליהם בחר מהם איש אחד והטיב עמו, ושאל אותו על מנהגי העם ודתיהם עם מי שנתמנה עליהם קודם, וגילה לו סודם, וכאשר ידע מזה לא נתעסק במאומה ממה שנתעסק הראשון, אך השתדל וטרח להוציא כל דבר יקר שהי' במדינה ההוא למדינה אחרת, ולא בטח בגדולתם ובכבודם, והי' מצטער על מיעוט הזמן להוציא כל מחמודות מהם, והי' שמח בצאתו מהם אל מנוחה וכבוד ועשרו וכו', יעו"ש. והנמשל יובן, שהוא חיי האדם בעולם הזה, מלך לפי שעה, והסכל עושה וכו'.

ובזה יובן פרשת המלך הנ"ל, דקאי על אדם א', שהוא בכל זמן, וכמו שדרשו בנדרים (לב:) עיר קטנה וגו' ובא מלך גדול וכו', יעו"ש. וז"ש לא תוכל לתת עליך איש נכרי שאינו

יודע מנהגי עולם הזה, שירצה לעשות קבע מן עולם הזה, כי אם מקרב אחיך תשים עליך מלך, שידע מנהגי מדינה זאת, שהוא עולם הזה אחר מעט שנים הולך ממדינה זאת נעור וריק. לכך יעשה גירות בעולם הזה, וכל ימיו ישתדל על עולם הבא שהיא חי וקיים, ואז יאריך ימים על ממלכתו, בעולם שכולו ארוך, וק"ל.

וזהו עצמו רמזו חז"ל בש"ס דבבא בתרא (יא.), ת"ר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו בשני וכו' עד אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה. וכמו שביאר **בע**[ו]**ללות אפרים** (כל חלק ראשון) יעו"ש.

וזהו שאמרו חז"ל (תמיד לב.) איזה חכם הרואה את הנולד, לאחר זמן, ולא לקניני עוה"ז שהיא רק תאוה לעינים לפי שעה.

ואפשר שזהו ג"כ רמז למשאחז"ל בפסוק (קהלת ב, יד) החכם עיניו בראשו וגו'. ר"ל שיסתכל למרחוק מגובה הראש שהיא למעלה שבכל הגוף, מה שאין כן הכסיל שאינו מסתכל למרחוק רק לפי שעה, קרה לו כמקרה הכסיל הנ"ל, אשר יגע בשני ענינים והפסיד בשני המקומות הנ"ל.

ובזה כיון הפסוק בתואר והיה, שהיא שמחה, יהי' לאיש עקב תשמעון, אם יודע נמוסי מדינה זאת, עסקי עולם הזה שהיא רק מלכות לפי שעה, ויאסף כל אוצרות חמדה בעקב לעולם הבא, וז"ש תשמעון לשון אסיפה, כמ"ש (שמואל א טו, ד) וישמע שאול את העם, וק"ל.

אופן ג' דאיתא בפ"ו דברכות (מ.) אם שמ[ו]ע תשמעו (שמות טו, כו), מדת הקדוש ברוך הוא שלא כמדת בשר ודם - כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק, ומדת הקדוש ברוך הוא מלא מחזיק, ופירש **רש"י** חכם מחזיק, וכו' שנאמר אם שמ[ו]ע תשמעו. ד"א, אם (תשמע) [שמוע] בישן תשמע בחדש.

וכדי להבין הנפקותא בין ב' מימרות אלו, נ"ל, דאיתא בפ"ה דעירובין (נד.) מאי דכתיב (במדבר כא, יח) ממדבר מתנה, שאם אדם עושה עצמו כמדבר שהכל דשין בו ניתנה לו התורה במתנה, שאינו משכחה, וכפירוש **רש"י**.

ובזה נ"ל לבאר ש"ס דסוטה (ב.) דפתח ריש לקיש בסוטה, אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו, איני וכו', לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג ב'. ולדברינו נוכל לפרש, דכתב **הרי"ף** (בע"י עירובין שם) וז"ל: אעפ"י שבשעת היצירה לא נגזרה עליו גזירת חכם, מכל מקום על ידי מעשיו אלו שעושה עצמו שפל, זוכה שניתנה לו תורה במתנה מצד שפלותו וכו', יעו"ש. וז"ש אין מזווגין לאדם אשה, תורה מאורסה, אלא לפי מעשיו, ומקשי' איני וכו', ומשני כאן בזווג ראשון - על פי מזל שנגזר עליו שיהי' חכם מכל מקום,

כאן בזווג ב' שלא נגזר עליו מצד המזל שיהיה חכם, זוכה על ידי מעשיו כגון שפלות שעושה עצמו כמדבר, ג"כ זוכה לאשה מאורסה שנתנה לו במתנה, וזה נק' זווג ב', וק"ל.
ובזה תבין ב' דעות הנ"ל, תנא קמא סבירא לי' מלא מחזיק, שהוא חכם וכו', ר"ל כי תואר חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד מ"א), מצד שפלותו שזכה שניתנה לו תורה במתנה, ויש לו אזן השמיעה מצד הנשמה, וכמו שכתבתי במקום אחר. או כמו **ששמעתי** פירוש שיחת חולין של תלמיד חכם צריכין לימוד (סוכה כא:). ולכך חכם שיודע שצריך ללמוד ולשמוע, יטה אזנו לשמוע תורה ומוסר, לכך יחזיק עוד, מה שאין כן שסובר בעצמו שאין צריך ללמוד, מסתמא אינו חכם, לכך הוא ריקן ואינו מחזיק. וזה שהוא חכם ללמוד מכל אדם נקרא זווג ב', מצד מעשיו שזכה לזה.
דבר אחר, אם תשמע בישן, ר"ל כבר בזווג ראשון, במזל שנגזר עליו שיהי' טפת חכם, תשמע בחדש ג"כ. ואם לאו, שלא נגזר עליו לשמוע בישן, אינו שומע בחדש.
ובזה יובן והי' עקב תשמעון, ר"ל אם יהי' לו עקב ענוה ושפלות כמדבר שהכל דשין עליו, אז תשמעון, כמ"ש התו' אם הוא מלא מחזיק, וק"ל.
אופן ד' דאיתא במשנה דאבות (פ"ד מ"ד), רבי לויטס איש יבנה אומר, מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. וכבר רבו המפרשים בזה, ואענה חלקי, דקשה למה לי כפל מאוד מאוד. ועוד, וכי תקות אנוש שיהי' רמה, ושאר הספיקות.
ונ"ל דאיתא בפ"ב דברכות (יז.) נפשי כעפר לכל תהיה. וכתבו **התוספות** (ד"ה ונפשי) שאין זרעו יקבל כלי', **ומוהרש"א** כתב מה עפר הכל דשין עלי', ואח"כ היא מבלה הכל, ושולטת על הדשין עלי', כך נפשי למצערי.
והנה גם שהאמת כך, מ"מ לא יהי' כוונתו כך, שישפיל דעתו כדי שעי"ז יתנשא, וכמו **ששמעתי מהרב המגיד מ' מנחם** שאומרים בני אדם אם (איני) [אינו] יכול לעלות, ירד, ור"ל שירד כדי שיעלה, ודפח"ח.
והנה אין זה תכלית הענוה והשפלות לאדם השלם, רק למי שהוא מדריגה פחותה וכל מגמתו להרים ראש, לכך אחר שנעשה שפל, נפשו כעפר תהיה, שהיא דומם בלי שום חיות, הוא מקווה שיהי' רמה, שחוזר מהעפר שאין בו חיות כלל, להיות רמה שיש בו חיות, כדי שיוכל לעוקצו למי ששונא לנקום ממנו. וזה נ"ל שיש ב' פירושים לתיבת רמה, א' כפשוטו, רמה. ב' רמה, ר"ל שעל ידי רמה, יהי' לו הרמת ראש לנקום מעט מהמצערים אותו.
ובזה יובן מאד הוי שפל רוח, ושלא תהי' שפלותך על דרך שכתב **מוהרש"א**, נפשי כעפר לכל תהיה, שיהי' הוא למעלה מהמצערים אותו, לכך אמר כפל מאוד מאוד הוי שפל

רוח, לא לשום תקוה, כי מי שהוא תואר אנוש הפחות שיש בד' תוארים, אדם, איש, גבר, אנוש, הוא שתקות אנוש רמה, ר"ל שיחזור מעפר להיות רמה, שאחר ששחה לעפר נפשו יחזור להיות רמה, ולנקום מן המצערים, לא כן תואר אדם חשוב, רק לשם פועלן. **וזה** נ"ל אין בין חמץ למצה, אלא משהו. כי אותיות חמץ הוא מצה ממש, אלא שיש משהו הפרש בין ח' לאות ה', כי הקדושה היא תכלית השפלות והענוה, כמו שכתבתי במצוה כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' (ויקרא ב, יא). מה שאין כן הקליפות, הם שאר וחמץ העולה בנפיחה להרים ראש ולהתגאות, וזה המשהו דוחה את האדם מהקדושה אל הקליפות, כמ"ש (דברים יא, טז) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים, כמו **ששמעתי בשם מורי** ש"ן.

וכ"כ בחוה"ל בשער הכניעה פרק י', וז"ל: הנכנע נמשך אחר החכמה כמ"ש (עי' משלי יג, כ) הולך אחר חכמים יחכם, וכמ"ש (תהלים כה, ט) ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו. ומי שהוא גבה לב לא תתקיים בידו החכמה, שמתנשא מלכת אחר החכמה והתורה, שנאמר (תהלים י, ד) רשע (בגובה) [כגובה] אפו בל ידרוש אלהים וכו'.

וכן מצינו מפורש בתורה מה שבחר הש"י באומה ישראלית משאר ע' אומות הוא משום מדה זו, כמ"ש סוף פ' ואתחנן (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים, ודרשו חז"ל (חולין פט.) לא מרובכם וכו', לפי שאין אתם מגדילין עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, כי אתם המעט, הממעטין עצמיכם, כגון אברהם שאמר (בראשית יח, כז) ואנכי עפר ואפר, משה ואהרן (שמות טז, ז) ונחנו מה, לא כנבוכדנצר שאמר (ישעיה יד, יד) אדמה לעליון, וחירם שאמר (יחזקאל כח, ב) אני מושב אלהי' ישבתי וכו', יעו"ש. וכן **שמעתי**, שצוה שר אחד צוואה לבנו, שישתדל שיהי' תקיף ולהתגדל וכו'. לא כאלה חלק יעקב אשר בחר לו י"ה, כי אם מצד מדת ה', שהיא בין מצה לח' של חמץ. וז"ש כי אתם ה' מעט, כמו מצה שהיא מעט ואינו עולה בנפיחה מצד ה', מה שאין כן שאר עמים צורת ח' של חמץ העולה ומתנשא למעלה.

ובזה יובן והי' עקב תשמעון, ר"ל מצד עקב ענוה והכנעה, ילך אחר החכמים לשמוע מהם תורה ומוסר, לכך תשמעון, הפך גבה לב שזכר בחוה"ל, וק"ל.

•

מצוה - משוח מלחמה בפ' שופטים (כ, ב-ח).

והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל ת[י]ראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם וגו' כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו' ודברו השוטרים מי האיש

אשר בנה בית חדש ולא חנכו וגו' ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו' ומי האיש אשר ארש אשה וגו' ויספו השוטרים מי האיש הירא ורך הלבב וגו'.
והספיקות רבו, **א**' דהקשה **בכ"מ** (במנין המצות בראש ס' יד החזקה) על **הראב"ד** מנלן להוציא מפשוטו ולהקשות על הרמב"ם וכו'.
הגם דכבר ביארתי ההכרח להראב"ד להוציא מפשוטו, דאיך שייך לצוות שלא לירא והמורא עולה על ראשו, לכך פירש שהוא הבטחה. והוא על דרך שכתב **האלשיך** בפ' שלח לך (במדבר יג, א-ג), כי נתן ה' הארץ בידינו כי נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו (עי' יהושע ב, ט), שהוא סימן ממה שנתן ה' מורך בלבבם ונמוגו כל יושבי הארץ מפנינו, זהו סימן כי נתן ה' הארץ בידינו וכו', יעו"ש. וכוונת הראב"ד, שאם אין מורך בלבבו אז בטוח בה' וכו', וק"ל. אך דלפ"ז תיקשי להרמב"ם דס"ל דהוא מצות לא תעשה, וקשה כנ"ל.
ונ"ל לבאר, על פי דיש להקשות בפרשה זה ומצוה זו של משוח מלחמה, איך הוא נוהג בכל אדם ובכל זמן, מאחר שהוא מתרי"ג מצות שהם נצחיים. ואם נאמר דאיירי במלחמת יצה"ר שהוא נוהג בכל אדם ובכל זמן, ומשוח מלחמה היינו שפתי כהן להשיב רבים מעון (מלאכי ב, ו), ויקדים להלחם נגד יצה"ר ואל ירך לבבכם וכו', א"כ תיקשי, איך אמר כי ה' ההולך עמכם להלחם לכם וגו', וז"א, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), וכמ"ש חז"ל בפסוק (במדבר לא, מט) עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש, כי ב' מיני מלחמות יש, א' מלחמת אנשים באנשים, ב' מלחמת איש ביצרו. והנה המלחמה הראשונה היא בידו של הקדוש ברוך הוא, כי ה' איש מלחמה ולה' הישועה, אבל מלחמת יצה"ר בידו של אדם, וכמ"ש **האלשיך** (שם) יעו"ש. וא"כ איך אמר ה' ההולך עמכם להלחם. באופן דקשה ממה נפשך.
ועוד לשון ההולך בה' הידועה, דהל"ל כי ה' הולך עמכם. ועוד ההולך עמכם לשון רבים, ופתח שמע ישראל לשון יחיד. **ורש"י** פירש זכות קריאת שמע וכו', **והאלשיך** פירש זכות אחדות שיש בכם וכו'. ועוד, דפירש **רש"י**, והי' כקרבכם אל המלחמה, סמוך לצאתכם מן הספר וכו'. זה צריך טעמא.
ונ"ל גם שזכרנו שיש ב' מיני מלחמה הנ"ל, מ"מ אחד נמשך מחבירו, כמו שאמרו חז"ל (פ"ד דב"ק) עשיתי משפט וצדק בל תנ[י]חני לע[ו]שקי (תהלים קיט, קכא), אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח, וכפירוש **רש"י** פ' שופטים (דברים כ, א) יעו"ש. וכן אמרו חז"ל (סוטה מד:) השח בין תפלין של יד לתפלין של ראש, עבירה הוא בידו וחוזר עלי' מעורכי המלחמה. וכן מצינו במשנה פ"ד דקדושין (מ"ה) אין בודקין מן המזבח ולמעלה, רבי חנינא בן אנטיגנוס אמר אף מי שהי' מוכתב באסטרטיא

של מלך, שאין יוצאין למלחמה אלא מיוחסין שהם צדיקים, וכפירוש **רש"י**. נמצא אם נצח מלחמת היצה"ר לשמור את עצמו מעבירה וכיוצא, אז יהי' בטוח שינצח מלחמת האויב ג"כ וכאמור, וכמ"ש (עי' ישעיה סד, ו) ותמוגגנו ביד עונינו, וכמ"ש (ירמיה ב, יט) תיסרך רעתך וגו'.

ובזה מבואר קושיית הרמב"ם שבא מצות לא תעשה, שלא יצטרך לירא מהאויב במלחמה הגשמי, על ידי שישמור את עצמו מהחטא, וליזהר במלחמת היצה"ר, שהיא מלחמה אשר בידינו, שלא נפקד ממנו איש בעבירה, ואז ממילא נמשך מזה שלא נפקד ממנו איש במלחמת הגשמי ג"כ, כי זה נמשך מזה, ואתי שפיר.

ולכך ביאר הפסוק עצמו, לא תירא מהם וגו' כי ה' ההולך עמכם, בה"א הידועה כי דיבר כאן באיש המקיים מ"ש **בשלחן ערוך אורח חיים** (רמ"א סי' א') שויתי ה' לנגדי תמיד (צהלים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה, ובמעלת הצדיקים אשר הולכים לפני אלהים וכו' בלכתו ובשכבו ובקומו, בשם מורה נבוכים (מו"נ ח"ג פ' נא-נב).

וזהו עצמו מה שהזהיר הכתוב בפ' תצא (דברים כג, טו), כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך, שהם רמ"ח איברים. להצילך ולתת אויביך לפניך והי' מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו'.

וא"כ הפסוק עצמו ביאר הקושיא ותירוצו, דאמר לא תירא מהם כי ה' וגו', וקשה הא זהו המלחמה שבידינו ולא ביד ה'. לכך משני, כי אני לא אמרתי, אלא במעלת הצדיקים ההולכים למלחמה, אשר ה' ההולך עמהם בביתם בין בלכתו ובין בשכבו ובקומו, זהו השם עצמו ההולך עמו תמיד גם במלחמה, אחר שנצח בבחירתו מלחמת היצה"ר הרוחני, הוא השם עצמו ההולך עמכם להלחם לכם במלחמת הגשמי ולהושיע אתכם, וק"ל.

ובזה יבואר כל המשך הפרשה בב' פנים, א' מוסר היוצא למעשה, ב' מוסר היוצא למחשבה.

דאיתא במשנה פ"ג דבבא בתרא (מ"ו) סולם המצרי אין לו חזקה, ולצורי יש לו חזקה. ומפרש בש"ס (נט.) שיש לו ד' שליבות. ואגב נבאר מה שאמרו חז"ל סולם שראה יעקב אבינו הי' בו ד' שליבות וכו'. דקשה למה דוקא ד' שליבות.

ונ"ל דכתב **בע**[ו]**לות אפרים** (מאמר קסו) כי עולם הזה הוא הכנה וסולם, לעלות על ידו לעולם הבא וכו', יעו"ש. ולי נראה, דצריך סולם בעולם הזה עצמו, לעלות ממדריגה למדריגה, וכמו **ששמעתי ממורי** אחור וקדם צרתני (תהלים קלט, ה), לקשר מדריגה

תחתונה שהיה בו בסוד אחור, ואחר שעלה בסוד קדם יקשר גם המדריגת שהיה בו תחלה להעלות עמו, וז"ש אחור וקדם צרתני, והבן, ודפח"ח.

וה"ה איפכא, כשהוא במדרגה עליונה, כגון שמתבודד בינו לבין קונו וזר לא יקרב אליו כי עוסק בתורה, ועל ידי זה ניצול מיצר הרע והרהורים וכיוצא, כי התורה היא תבלין ליצר הרע, ויודע שאחר כך הוצרך לצאת מן הספר אל תוך העיר, או לעסק פרנסתו או לשאר דברים, ומיד בצאתו מהספר לפתח חטאת רובץ, שבתוך העיר הוא בור ריק בלי מים של תורה, רק נחשים ועקרבים של לשון הרע, ודברים בטלים, והסתכלות נשים, וכיוצא בו, כמו שביארתי אם אמצא בתוך העיר חמשים צדיקים וכו' (בראשית יח, כד), יעו"ש, ומה יעשה וינצל, כל ערום יעשה בדעת, שיקשר את עצמו בעודו מתבודד, שיהי' שם הוי"ה של ד' אותיות נגד פניו גם בלכתו בין אנשים, וכמ"ש **הרמב"ם** (מו"נ ח"ג פ' נא-נב) **ורמ"א** מביאו (או"ח סי' א), שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) הוא כלל גדול במעלת הצדיקים וכו'.

וזה הענין הראו ליעקב אבינו, שהי' סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח, יב), ר"ל גם כשהוא מוצב ארצה בדיוטא תחתונה שבארץ, דהיינו בין אנשים לצנים והולכי רכיל וכיוצא, מ"מ ראשו ומחשבתו מגיע השמימה, לדבק מחשבתו בקונו - ששם הוי' נגד פניו. ובמעלה ומדריגה זו מלאכי אלהים, שהם סוגי בני אדם הבאים בעולם הזה לעשות שליחתן של השם יתברך, כמו שכתבתי במקום אחר, ונקראו מלאכי אלהי' עולים בו אם נוהגין כנ"ל, ואם לאו יורדים בו, לכך אזהרה יתירה צריך האדם בעודו מתבודד, וכנ"ל.

ושמעתי משל **מהרב המגיד מ'** מענדיל מבאר, ששואלין לתינוק, אם נפל לבור ואינו יכול לעלות, ילך לביתו ויביא סולם ויעלה מהבור. והקושיא תמוה, וביאר שהוא משל אל הנ"ל, קודם שירד לבור יביא סולם, לכשירד יוכל לעלות מהבור, ודפח"ח. והוא הענין שעשה אברהם קודם שירד למצרים שנתקשר למעלה שאמר אחותי לחכמה, וכמ"ש **בזוהר** שם (ח"א פא:, קיב:), והבן.

וזה שאמרו חז"ל סולם של יעקב הי' בו ד' שליבות, שהוא שם בן ד' אותיות שממנו משתלשל ד' עולמות אבי"ע כנודע וצריך לעלות מעשי' ליצירה וכו', והי' מקיים שויתי ה' לנגדי תמיד.

וז"ש לצורי, שהיא צורי וגואלי, יש חזקה, כשמקיים שויתי ה' לנגדי תמיד שיש בו ד' אותיות והוא ד' שליבות של ד' עולמות אבי"ע, יש לו חזקת כש(י)רות שלא ימוט, וכמ"ש רמ"א הנ"ל.

ובזה יובן והי' כקרבכם אל המלחמה, ודרשו בספרי ורש"י מביאו, וז"ל: סמוך לצאתכם מן הספר וכו', ר"ל סמוך לצאתן מבית הספר אל תוך העיר לעסקיו, מיד הוא מלחמת היצה"ר להתפתות בהסתכלות נשים וספורי לשון הרע ולצנות וכיוצא, לכך לא יבטח במה שעסק בתורה עד עכשיו ששוב לא יבוא אליו היצה"ר, רק ונגש הכהן ודבר אל העם, שהוא כהן משוח מלחמה - או על דרך ששמעתי **שהחסיד מוהרר"ן קסויר** נתן לאיש אחד מידי שבוע בשבוע סך קצוב, עבור כשהי' בין אנשים להזכירו ברמז שלא ישכח שם הוי' שיהי' נגדו תמיד, ודפח"ח, וזהו כהן משוח מלחמה. או דקאי על היצ"ט שנקרא כהן איש החסד לימין האדם, נגד היצה"ר שהוא לשמאלו.

ודבר אל העם שמע ישראל, כי יחוד קריאת שמע הוא סוד ד' אותיות הוי' כנודע, וזכות זה גם שאתם קריבים היום למלחמה אל ירך לבבכם אל ת[י]ראו ואל תחפזו ואל תערצו, זכר ד' סוגים, וכפירוש **רש"י** יעו"ש, והוא ד' בחינות שיש בשם בן ד' אותיות, וכאשר נבאר. וז"ש כי ה' ההולך עמכם להלחם לכם וגו', כי שם הוי' ההולך עמו תמיד לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד כשהוא צדיק, הוא ילחם לכם להושיע אתכם.

כי ד' דברים יש בשם בן ד' כמ"ש **בתיקונים** וז"ל: מאן דדחיל מהקדוש ברוך הוא שריא י' בלבי', ומאן דרחים לי' שריא ה' במוחי', מאן דעוסק בתורה שריא ו' בפומי', מאן דעסיק במצוה שריא ה' ברמ"ח איבריו. יראה ואהבה קול ודיבור כנודע. ומדריגות אלו מתפשטין בכל הע[ו]למות עד שנתפשט אהבה ויראה חיצונית וכו'. ונגד התפשטות אהבת חסד שהיא בין לרעים בין לטובים, אמר אל ירך לבבכם מצד רבות בחסד. ונגד היראה אמר אל ת[י]ראו, וכמו שביארתי קושיית **החסיד מהר"י יעבץ** (אבות פ"א מ"ג) אל ת[י]ראו וגו' ולבעבור תהי' יראתו על פניכם וכו' (שמות כ, יז), שהוא סותר, וביארנו שם כי על ידי יראה פנימיות אין צריך לירא יראה חיצונית וכו', יעו"ש, וז"ש אל ת[י]ראו ואל ירך לבבכם, נגד ב' אותיות ראשונות מהשם. אל תחפזו מ"קול קרנות (סוטה מב:) ו' מהשם, ואל תערצו משאגת דבור', נגד ה', באופן כשמאירין ד' אותיות הוי' נגד עיניו אין לחוש אל ד' סוגי' שהם חיצונית.

ודברו השוטרים מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, שאין אות י' מהשם מאיר כל כך בסוד בחכמה יבנה בית (משלי כד, ג), ולא חנכו, ילך וישוב לביתו עד שיתקן מה שפגם באות י' שהיא חכמה הבונה בית.

ומי האיש שנטע כרם, ה' ראשונה בינה, ס"וד גימטריא י"ין, ולא חללו, ומכח זה אין אות ה' מאיר בו, ילך וישוב לתקן אות ה'.

ומי האיש אשר ארש אשה, נגד אות ו', סוד תורה צוה לנו משה מאורשה (עי' דברים לג ד, פסחים מט:), ולא לקחה, ילך וישוב לתקן וכו'.
ונגד אות ה' אחרונה שהיא בסוד תוספות וכפולה, ונק' משנה תורה אמר, ויספו השוטרים מי האיש הירא ורך הלבב הירא מעבירות שבידו (עי' סוטה מד:) ונק' שוטר לאלקאה חייביא, וכמ"ש (תהלים מט, ו) למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני וגו', ילך וישוב לביתו, לתקן מה שפגם באות ה' אחרונה. עד שיאירו כל ד' אותיות השם לקיים שויתי ה' וגו', וק"ל.
אופן ב' יש לבאר בסוד המחשבה, והוא על דרך שכ' **בלקוטי תורה** פ' כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו וגו' ושבית שביו (דברים כא, י), שהם ניצוצות הקדושה, יעו"ש. ובזה יובן, והי' כקרבכם אל המלחמה, כי כאשר עומד אדם להתפלל ומבלבלין מחשבות זרות כמו מלחמה, ובאמת אינן באים רק שיתקנם לבררן ולהוציאן, והוא סוד שמע ישראל, לברר כל הנצוצין בסוד ד' אותיות השם שביחוד ק"ש, וכל הענין יבואר ממילא, והבן, והשם יכפר.
עוד יש לומר ביא[ו]ר משנה הנ"ל סולם המצרי אין לו חזקה ולצורי יש לו חזקה, ומפרש שיש לו ד' שליבות. והענין, כי אחר חטא אדה"ר שעירב טוב ברע ונפלו ניצוצין בד' חלקי דומם צומח חי(') מדבר, לכן צריכין כל הנבראים שבעולם להתתקן ולהתברר ולעלות עד החומר הראשון שהי' להם בעת יצירת העולם, ומן דומם יוצא צומח, ובעלי חי אוכלו, ועל ידי אכילת האדם בכוונה ראוי' נתקן הכל, וכל מעשינו ותורתינו ותפילתינו ועשיות המצות וגם מעשי הגשמי בכל משא ומתן ועשיות ל"ט מלאכות, הכל לברר הניצוצין.
וז"**ש** בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) לעשות יחוד על ידי העלאת מ"נ מן בירורי ז' המלכים, כמבואר בכתבי **האר"י זלה"ה** יעו"ש.
הרי מבואר ענין ד' שליבות, שהוא להעלות המדריגות מן דומם לצומח ומן צומח לחי ולמדבר.
וכמו שיש סולם בקדושה לעלות ליוצר שהוא לצורי וגואלי, כך יש סולם לירד על ידי יצה"ר לז' מדורי גיהנם, על ידי שבעה עבירות שהם ז' שמות של היצה"ר (סוכה נב.) שהוא הצר והמיצר, כמ"ש (תהלים קיח, ה) מן המיצר קראתי י"ה וגו'.
ובזה יובן סולם המצרי אין לו חזקה, שאף אם הי' רשע כל הימים ומוחזק ברשעו, ולבסוף נתחרט ועשה תשובה, מקבלין אותו, א"כ לזה אין חזקה שישאר ח"ו בקליפה. אבל לצורי יש לו חזקה, כמאמר חז"ל (יומא לח:) כיון שעברו רוב שנותיו ולא חטא שוב לא יחטא, וכמ"ש (שמואל א ב, ט) רגלי חסידיו ישמור, וק"ל.

עוד יש לומר, דאיתא בש"ס דיומא (פו.) ד' חלוקי כפרה שהי' רבי ישמעאל דורש וכו', וכנגדן יש ד' מדריגות התשובה, וכמ"ש **בעקידה** פ' שמיני (שנ"ט), דבר שתשמישו בצונן די בשטיפה, היינו עבר על מצות עשה ועשה תשובה. כלים שנשתמשו בחמין בעי הגעלה, היינו עבר על לא תעשה ועשה תשובה. וכלים שנשתמשו על ידי האור, היינו עבר על כריתות וכו'. וכלי חרס בשבירה וכו', יעו"ש. **ובכתבי האר"י זלה"ה** מבואר שהוא נגד ד' אותיות השם, וז"ש (ישעיה סו, כד) הפושעים בי, ותיקונו, להאיר אותיות השם, שהם ד' שליבות שיעלה בו, והבן.

וז"ש סולם שהוא מן יצרי הרע אין לו חזקה, שאין צריך להתחזק, מיד שבא לטמא פותחין (יומא לח:), וגם היא חנם. מה שאין כן לצורי צריך להתחזק באשתדלותא רב ובטורח סגי, וכמו שכתבתי בפסוק (בראשית יט, יא) והאנשים וגו' וילאו למצוא הפתח, על פי משל, יעו"ש.

ובזה יובן האזינו השמים ואדברה (דברים לב, א), ר"ל דברים שמיימים רוחנים צריך להטות אוזן מאוד להאזין אולי יכנס באזניו, מה שאין כן בדברים גשמיים מן הארץ, ממילא נכנס באזניו, וז"ש ותשמע הארץ, וק"ל.

והענין מבואר יותר, בביאור שכתבתי בפסוק (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו בלא כסף וכו'. והענין מי שהוא צמא למימי תורה ומוסר יש לאומרו בלי משל ומליצה. ואשר אין לו חשק לכסוף מוסר, צריך להלביש בתוך משל ומליצה, ואגב המשל ישמע פנימית המוסר וכו', והחכם ישמע מה שבתוך פנימית המשל מה שאין כן הפתי יסתכל רק בלבוש.

לזה צריך היה משה להזהיר האזינו השמים ואדברה, שיאזין אל פנימיות המוסר ששייך לשמים שהיא הנשמה, ולא אל הלבוש. מה שאין כן שישמעו אל חומר ולבוש המשל והמליצה, אין צריך שיזהיר עליו שישמעו, כי ממילא ותשמע הארץ, ארציות חומריות המשל והמליצה והלבוש שהיא אמרי פי, מה שאין כן פנימיות המוסר הוא ואדברה - שהשכינה דיברה מתוך גרונו, והבן.

כי תצא

כי תצא למלחמה על או[י]ביך ונתנו ה' אלדיך בידך ושבית שביו וראית בשבי' אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה וגו' והסירה את שמלת שביה ובכתה את אביה ואמה ירח ימים וכו' (כא, י-יג).

והספיקות זכרן **האלשיך**, א' אומרו[ו] כי תצא לשון יחיד. **ב'** אומרו על אויביך לשון רבים, ואח"כ אומר לשון יחיד - ונתנו לשון יחיד. **ג'** כפל ושבית שביו, דהל"ל ושבית אתם, וחז"ל דרשו (סוטה לה:) לרבות כנעני וכו'. **ד'** וראית בשביה, כבר יצא מהשבי' וחזר בשבי'. **ה'** אומרו אשת יפ"ת. **ו'** מה ענין צוות ית' לגלח ראשה והסירה שמלת שביה ובכתה וגו'. **ז'** אם לא תאבה לבכות אביה ואמה מה יעשה הוא. **ח'** דחז"ל דרשו (ספרי ורש"י ריש פ' תצא) במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת חובה אין לומר ושבית שביו וכו'. וי"ל הא במלחמת הרשות דינו וקראת אלי' לשלום כמבואר בפ' הקודמת (דברים כ, י), ומאי טעמא לא צוה כאן כך, כי אם לומר דסמיך מה שכבר נאמר שם, א"כ קשה דה"ל לכלול שם גם פרשת יפ"ת בחדא מחתא.

וכדי לבאר זה נבאר **מצוה** דפרשה הקודמת בסוף שופטים (כ, י-יד), כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום והי' אם שלום תענך ופתחה לך והי' לך למס ועבדוך ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה ונתנה ה' אלדיך בידך והכית כל זכורה לפי חרב רק הנשים וגו'. ודרשו חז"ל (ספרי ורש"י) וצרת עליה להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים, ואם עשית כענין האמור סוף ה' אלדיך נ[ו]תנו בידך וגו'.

כדי לתרץ זה, נבאר משנה פ"ג דמכות (מט"ז) רבי (חנינא) [חנניא] בן עקשיא אומר רצה קב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות (שה') [שנאמר (ישעיה מב, כא) ה'] חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. והקושיא מפורסמת, כי אדרבה מכח שהרבה תורה ומצות ואי אפשר לקיים כולם נענשו ח"ו, א"כ לא לזכות יחשב. **והרמב"ם** (בפיה"מ שם) ביאר בו, העושה מצוה אחת כתקנה וכו', יעו"ש. ועוד יש להבין פ' יגדיל תורה ויאדיר.

ונ"ל דכבר זכרתי בפ' עקב מה שכתב **במדרש** [**שמואל**] רבי אומר איזה דרך שיבור האדם וכו' (אבות פ"ב מ"א), ורבי יוחנן בן זכאי אמר צאו וראו וכו' (שם מ"ט). ובאר לחלק, כי תחלה יבור דרך שלא לשמה כדי שיחשוק בה, ואח"כ כי כבר למד שלא לשמה יאמר לו לשמה וכו', יעו"ש.

ובזה יובן רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל שיזכו בכתרה של תורה, שיכנס בלבם חשק אהבת התורה, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, ר"ל דמצינו לשון הרבה יש לו ב' פירושים, כמ"ש בפ' ואתחנן (דברים ז, ז) לא מרבכם מכל העמים, פירש **רש"י** כפשוטו, ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמיכם וכו', וה"נ הרבה להם לשון ריבוי ולשון גדלות, שנתן להם רשות שעל ידי ריבוי הלמוד תורה ומצות יתפאר ויתגדל על

זולתו, רק שיהי' לו חשק הלימוד בתחלה, וכמאמר רבי איזה דרך שיבור לו האדם וכו' ותפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם.

וז"ש ה' חפץ למען צדקו, ר"ל ה' חפץ למען צדקו של ישראל, שיבואו אח"כ לעשות לשמה שיעשו צדק מצד שהוא צדק, לכך יגדיל תורה ויאדיר, ר"ל שעל ידי גודל התורה יגדיל את עצמו ויאדיר להיות אדיר ומפואר על ידי לימוד הרבה בכמותו ואיכותו, ומתוך המאור שבה יחזרו לשמה, וק"ל.

ובזה יובן כי תקרב אל עיר להלחם עלי', בין בפרטות איש אחד שנקרא עיר קטנה ואנשים בה מעט וכו' (קהלת ט יד, עי' נדרים לב:), בין בכללות עיר ממש. וקראת אלי' לשלום, אל תאמר להם לאחוז בקצה החסידות לשמה, שזהו סיבת ביטולו מכל וכל, רק תקרא אלי"ה לשלום, שיהי' להם אלי"ה שלום על ידי שלימות התורה ומצותי', כמו בג' עמודים, כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין (ע"ז יט:) ויהי' לו שלום, וגם על ידי בקיאות התורה וחריפות התורה יהי' לו מעלות השלימות ותפארת לו מן האדם. ועבודה זו תפלה, שיצא להם שם שהם שלימים, והנהג' העיר ישרה להתפלל בכוונה, וכיוצא. וגמילות חסדים, שירבו בצדקה והי' מעשה הצדקה שלום, מלבד שיעשו שם ומגדל שיהיו מאנשי שם. וכיוצא בזה שאר הנהגות טובות אם יתנהג ביושר.

והיה אם שלום תענך ופתחה לך, שיהי' ידם פתוחה בגמילות חסדים, ולבם פתוח לקבל תורה ומוסר. והיו לך למס ועבדוך, כי אותיות ס"לם הוא למ"ס, שהם יהיו לך סלם לעלות במדריגות השלימות על ידם בתורה ומצות, כמו הנשמה אי אפשר לפעול פעולת התורה ומצות' כי אם על ידי כל איברי הגוף, כך בכללות העיר יהיו לו סיוע גדול לגמור על ידם פעולת התורה ומצות, ועבדוך - עבודת הש"י.

ואם לא תשלים עמך ועשתה מלחמה, לעשות היפך ג' עמודים שהעולם עומד עליהם, לא תורה ולא עבודה ולא גמילות חסדים, ולא יזהר ממאכלות אסורים ושוחט ומילבין ושעטנז זוללי בשר וסובא יין ולשון הרע ורכילות וליצנות הנגלות והנסתרות וכו'.

וצרת עלי', כמו שאמרו חז"ל להרעיבה ולהצמיאה וכו', ר"ל לא רעב ללחם כי אם לשמוע דבר ה', כמ"ש (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי, של תורה, ולהצמיאה כמו שנאמר (ישעיה נה, א) כל צמא לכו למים, ועתה שעושין עמך מלחמה כשם שמצוה לומר וכו' כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע (יבמות סה:), ובזה אתה מרעיבם ומצמיאם לחמי התורה ומימי המוסר של תורה.

וכי תימא מה זה עונש להם, הלא חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א, ז). לכך מפרש כי בזה הם מתים במיתת תחלואים, וכמ"ש **הרמב"ם** בפ"ב מהלכות דיעות (ה"א): כמו

שיש חולי הגוף הטועמים מר למתוק וכו' יעו"ש, כך יש חולי הנפשות השונאים דרך הטובה, ועליהם נאמר (משלי ב, יג) העוזבים אורחת יושר ללכת בדרכי חשך. וכמ"ש ישעי' הנביא (ישעיה ה, כ) הוי האומרים לרע טוב וכו', ותקנתם שילכו אצל החכמים רופאי הנפשות וכו' יעו"ש. וכשאין להם רפואה ודאי ימותו במיתת תחלואים של חולי הנפשות להיות הכל כמישור לפניו.

ואם עשית בענין האמור, אז ונתנם ה' אלדיך בידך. כי סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראום (במדבר יד, ט), ואז והכית כל זכורה לפי חרב הם הלומדים, חכמים להרע היטיב לא ידעו, כי הם המחרחרי ריב ומצה, וכאשר נבאר בסמוך. רק הנשים והטף המוני עם ובני אדם הדומין לבהמה, תבוז לך, ואכלת שלל אויביך, בסוד כסוי חטאה (תהלים לב, א). וכמ"ש (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע עי"ז תרוממנה קרנות צדיק, וק"ל. וזה נ"ל, על ידי זה ישפיל מכחו זה ירים, וכן ביאר **האלגזי** פסוק (משלי י, כז) יראת ה' תוסיף (דעת) [ימים] על ידי ושנות רשעים תקצרנה, תקח מהם ותוסיף עליו, יעו"ש.

ובזה יובן, כי תצא למלחמה על אויביך, אתה יחידי ואויביך רבים, אל תירא ואל תחת, כי ונתנו ה' אלדיך בידך, גם כי אויביך רבים מ"מ אחר שנתנו בידך יהיו כולם נכנעין, שיש ג' מיני אויבים, אחד כללות ע' אומות לאומה יחידי ישראל, ב' המוני עם לתלמידי חכמים, וכמ"ש בש"ס (פסחים מט:) אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ וכו'. ג' הלומדים שידין יהודאין לתלמידי חכמים שלומי אמוני ישראל, וכמ"ש **בתיקונים** (תכ"א) דף נ"ח (ע"א) מאן דמשקר בברית וכו' שליט עלי' שד וכו' ושריין עלי' אומין עע"ז וכו', וכל אחד מאלו זה נמשך מזה.

ונבאר ש"ס פ"ה דגיטין (נח.), תנו רבנן מעשה ברבי יהושיע בן חנניא שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים וכו', הלך ועמד על פתח בית האסורין אמר מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזים (ישעיה מב, כד), ענה אותו תינוק הלא ה' [זו] חטאנו לו לא אבו בדרכיו הל[ו]ך ולא שמעו בתורתו (שם), אמר מובטחני בו וכו' העבודה איני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שבעולם וכו'. והקשו **התוספות** (ד"ה כל ממון) הא אין פודין השבויין יתר על כדי דמיהן וכו', וי"ל דהיה מופלג בחכמה, ע"כ. **כבר** תמהו, מה חכמה היה שהשיבו סיפא דקרא. ורבו המפרשים בזה. ולי נראה דקשיא בקרא שינוי תוארים, יעקב ישראל, ובזה למשיסה ובזה לבוזזים, ובסיפא ג"כ כפל לא אבו ולא שמעו, גם תיבת ז"ו אין לו שחר כלל, וגם דהל"ל למשיסה יעקב לבוזזים ישראל, ולמה נסמך יעקב ישראל.

ואגב נבאר פסוק ישעיה (מג, כא-כד) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל וגו'. דמבואר **בכתבים** סוד שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), כי השכינה נק' **ד** לשון דלה ועני', וצדיק הנקרא **ו** יפול אל השכינה הנק' בת שבע ונעשה **ה**, ועי"ז וקם וכו', יעו"ש. ואני כתבתי במקום אחר כי סוגי ישראל הם ב', א' הם המוני עם בסוד **ז**, סוג ב' הצדיקים נק' **ו** והם החומר והצורה, וכשהם בחיבור א' גורמין יחוד למעלה ג"כ שיהיה אחד, וח"ו בהיפך גורמין פירוד. וז"ש **בזוהר ותיקונים** שהערב רב גורמין להפריש בין שש לשבע, והבן. וז"ש שבע יפול צדיק, בסוד הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה), כי לפעמים ירד הצדיק ממדריגותו למדריגת המוני עם הנק' שבע כדי להקים אותן, וכאשר בארתי כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו (שבת קיט:), יעו"ש.

ובזה יובן עם זו יצרתי לי, ב' סוגי ישראל אנשי החומר ואנשי הצורה אות **ו** **ז**, יצרתי - שיתחברו **ז** עם **ו** גימטריא אח"ד, שיכנע החומר אל הצורה לשמוע מהם תורה ומוסר, וז"ש תהלתי יספרו, על דרך ישמיע כל תהלתו (תהלים קו, ב) שהיא התורה.

ולא אותי קראת יעקב שהם אנשי החומר, שאינם קוראים הת"ח שיבואו אצלם עכ"פ לשמוע מהם תורה ומוסר, וכאלו אינם קוראים 'אותי', כי 'את' ה' אלדיך תירא (דברים ו, יג) לרבות ת"ח (ב"ק מא:), וז"ש אותי. והם אינם הולכים אצליכם מעצמם, כי יגעת בי ישראל, שהוא יגע וטרוד בתורה שהוא בי סוג ישראל, ומכוח זה אין דורש ואין מבקש, ומ"מ אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וגו' (ישעיה שם, כה), וק"ל.

ובזה יובן ג"כ ביא[ו]ר פסוק של רבי יהוש(י)ע בן חנניא מי נתן למשיסה, שהאומה ישראלית נגזלין מן האומות שנתנו אותן למשיסה, וביאר הפסוק יעקב גרם זה שאם לא היו ישראל לבוז ונמאס בעיניהם ביזה כפולה, וז"ש לבוזזים בעיני המוני עם הנק' יעקב, לכך גורמים שניתנו הם למשיסה ביד האומות.

וכל זה רימז התינוק פי' הפסוק השאלה עם התשובה מרומז בפסוק עצמו מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזים - לפי שבעיני יעקב ישראל לבוזזים, וז"ש הלא ה' ז"ו חטאנו לו שהפרישו בין שש לשבע, שיש בין אנשי החומר לאנשי הצורה פירוד, ועי"ז גורם מה שהי' ז"ו גימטריא אחד ועל ידי הפירוד ח"ו גרמו למעלה כך, וכמו **ששמעתי** יכרת ה' כל שפתי חלקות (תהלים יב, ד), שגורם ח"ו פירוד בין ד' אותיות השם כביכול, ודפח"ח. וז"ש הלא ידו"ד ז"ו חטאנו לו דייקא, וכ"ז ע"י ערב רב שהם הלומדים חכמים להרע, שהפרישו בין שש לשבע בין **ו** **ז**, בין אנשי המוני עם ובין הצדיקים שבדור.

ונ"ל שזש"ה (איכה ה, יב) שרים בידם נתלו, פני זקנים לא נהדרו, דכתב **האלשי"ך** פירושו. ולי נראה שרים, שיש לכל א' למדן חכם להרע, ומחזיקים בידם, והם המבזין בזקנים בעיני השרים, וז"ש שרים בידם נתלו ונשענו לסמוך עליהם, על לומדים שלהם שמחזיקי' בידם, לשמוע עצתם, ולכך פני זקנים וגו' וכמ"ש פני זקנים לא נהדרו.

וזה גרם החורבן, כמ"ש בש"ס שבת (קיט:) לא חרבה ירושלים אלא שביזו בה תלמידי חכמים, שנאמר (ד"ה ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלדים וכו', והיינו על ידי הלומדים שנק' נביאי שקר, וכמ"ש (איכה ב, יד) נביאיך חזו לך שוא ומדוחים וגו', וכאשר **שמעתי** שהם הרגו זכרי' הנביא וכו'.

וזה שכפל הפסוק לא אבו בדרכיו הלוך, שהם מעצמן לא אבו בדרכיו יתברך להלוך, וכתיב (בראשית יח, יט) ושמרו דרך ה'. ולא שמעו בתורתו, שהם התלמידי חכמים צדיקים שנק' תורתו ית', וכמ"ש במדרש איכה (פתיחתא ב) על עזבם את תורתי (ירמיה ט, יב), שהם התלמידי חכמים וכו' יעו"ש, וא"כ הם מעצמן לא התנהגו בדרכיו יתברך, וגם התלמידי חכמים לא שמעו לקולם, וזה גרם חורבן.

וכאשר הבין רבי יהושע פירוש הפסוק באמרי פיו של תינוק, איך דייק ואמר הלא ה' ז"ו חטאנו לו, והאריך להביא כפל הפסוק לכוונה זו, שמע מינה על כוונה הנ"ל, ושפיר אמר מובטחני בו וכו', ואתי שפיר תיר[ו]ץ התוס' שהי' מופלג בחכמה, וק"ל.

וז"ש כי תצא למלחמה יחידי, נגד ב' סוגי אויבים, א' המוני עם, ב' הלומדים שהם אויבים יותר מהמוני עם, ולכך אמר ונתנו ה' אלדיך בידך שהם הלומדים חכמים להרע שיפלו בידך, וממילא ושבית שביו שהם אנשי המוני עם, ונק' כנעני שבתוכו - שהם נכנעין אל הלומדים לפנות על ידם לימין או שמאל, כמו **ששמעתי בשם מוהר"ג** החרשים שמעו (ישעיה מב, יח) שהם הלומדים, ועי"ז והעורים הביטו לראות, שהם המוני עם וכו'. וגם מאני דרבנן דבלו מחופ[י]א דידהו וכו' (ברכות ו.).

וראית בשבי אשת יפ"ת, כי יפ"ת עצמה הם הלומדים להרע להתפאר בה, שיהי' מקושט כמו יפ"ת על ידי התורה, שיהנו בני אדם מתואר חכמו', והמוני עם השומעים לעצת הלומדים ונכנעין להם נק' אשת יפ"ת, ועכשיו שנפלו הלומדי' ונתנו ה' בידך, ונשארו עדיין אשת יפ"ת בשביה אצל היצה"ר מה שקבלו מהם לחל[ו]ק [על] בעלי תורה ומצות, כמו נביאי שקר שהבטיחו לאנשי ירושלים שלא ישובו בתשובה כי לא יבוא עליהן רע שניבא ירמי' הנביא ושאר נביאים, והחמירו עליהם עד שגרמו וכו', והנך רואה אותם אנשי המוני עם הנק' אשת יפ"ת בשבי', וחשקת בה לקרבן לעבודת הש"י, לא תאמר להם לאחוז בקצה החסידות מקצה אל קצה, מה שהיו עד עכשיו בני חורין לגמרי ועכשיו

יעמוס עליהם עול עבדות, רק יאחזו דרך רבי, שיבור לו שיהי' תפארת לו מן האדם (אבות פ"ב מ"א), גם שלא לשמה. ובזה ולקחת לך לאשה, שהחומר נגד הצורה נק' אשה, ואתה עושה לשם שמים נקרא איש, והוא שעושה שלא לשם שמים יהי' לך לאשה. והבאתה אל תוך ביתך שהוא דבר חיצוני ממך רק לצורך תשמישך, כך יהי' הוא במדריגות חיצונך ולא בפנימותך מיד לשמה. ועשתה את ציפרני', שהם המותרות, וגם וגלחה את ראשה היפך גודל שער שהוא ניוול, מה שאין כן וגלחה הוא קישוט, שהרשות נתונה לו שיעשה שלא לשם שמים, או לתאוות המותרות שיהי' בשמאלה עושר וכבוד, או שיקשט את עצמו על ידי התורה והמצות שיהיה לו תפארת מן האדם וכיוצא בזה.

עד אח"כ שכבר בירר לו דרך ישרה אז יבחור לשמה, כמאמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו צאו וראו וכו' (אבות פ"ב מ"ט). ואז והסירה את שמלת שביה מעליה', שהם הקישוטין להתפאר בתורה ומצות רק לשמה.

ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, דנודע מ"ש **בספרי יראים** משל על תפלה בלא כוונה, לעבד [ש]זימן למלך על סעודה והכין צרכי סעודה ואח"כ כשבא המלך פנה הוא לדרכו, וחרה למלך וכו'. והנה כנודע המחשבה נק' אבא ולבא אמא, וכמ"ש **בתיקונים** (תכ"א) דף מ"ז (ע"א) ופי' **ימ"ין** יעו"ש, ור"ל דכתיב (עי' ישעיה כט, יג-יד), יען בשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני ותהי להם מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא וכו', ר"ל מה שהיה מחשבתו עד עתה לשום פני' אחרת וזרה, ובלב ולב ידברו (תהלים יב, ג), עכשיו לשם שמים צריך שיהיה תוכו כברו ופיו ולבו שוין, שהם יחוד קבה"ו הנקרא שם שמים כנודע, וכמ"ש **בזוהר** אדנ"י בלב ושם הוי"ה בפה, וכשם שפיו ולבו שוין כך שוין ב' שמות הנ"ל לייחדן, ובכתה את אביה ואמה, שהיו לה עד עכשיו מחשבה זרה ופני' וגם בלב כנ"ל, ועתה יאחז צדיק דרכו לייחד מחשבתו ולבו, אבא ואמא לשם שמים, וזה יהי' ירח ימים חדש אלול סוף שנה, ואח"כ תבוא אליה ובעלתה להיות לך לאשה, ודבק באשתו בקירוב בשר (בראשית ב, כד) בלי שום לבוש ופני' ומחשבה זרה, והבן.

•

גם נבאר פסוק (כא, טו) כי יהיה לאיש ב' נשים אחת אהובה ואחת שנואה וגו' עד לא יוכל לבכר וגו'. ופ' בן סורר ומורה זולל וסובא וגו' (שם, יח), ויבוארו ב' פרשות מה ענין זה לזה בחדא מחתא.

דאיתא במשנה פ"ד דקדושין (מי"ד) רבי שמעון בן אלעזר [אומר], ראית מימיך חי' ועוף וכו' שמתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, ומה אלו שנבראו לשמשני הן מתפרנסין שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את

קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי מעשי וקפחתי פרנסתי וכו'. ויש להבין למה מיוחד עונש זה לרוע מעשה ולא עונש אחר.

ונ"ל דכתב **בחוה"ל** שער הבטחון פ"ג הקדמה ה, וז"ל: והעילה אשר בעבורה חייב הבורא את האדם לחזור ולסבב על סיבת הטרף לשני פנים, א' וכו', והשני כי אלו לא הוצרך האדם לטרוח להבאת טרפו הי' בועט ורודף אחר העבירות, שנאמר (ישעיה ה, יב) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו וכו'. ואמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה וכו' וגוררת עון. כל שכן מי שאין לו חלק באחת מהן, ולא שם לבו לאחת מהן, והיה מחמלת הבורא ית' על האדם שהטרידו בעסק טרפו כדי שלא יבקש מה שאינו צורך לו, והבוחר ביראת ה' כל היום יבוא טרפו בלי טורח, כמ"ש (משלי י, ג) לא ירעיב ה' נפש צדיק, יעו"ש שהאריך בזה.

ובזה יובן מאמר רבי שמעון בן אלעזר, ראית מימיך חי' ועוף שיש להם אומנות, ומתפרנסין שלא בצער, והלא וכו' אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער וכו', ר"ל אני וכיוצא בי היודעין שנבראו לשמש את קוני, וטרדתו ביראת ה' כל היום לשמש את קוני, באמת מתפרנסין שלא בצער, מה שאין כן אחר שהרעתי מעשי, ר"ל לרדוף אחר עבירות, לכך בחמלת הבורא ית' על האדם שהטרידו בקיפח פרנסתו שלא יהיה פנוי בעסק העבירות, וזה שאמר וקפחתי פרנסתי, שאני גורם לעצמי כאמור. הגם שיש צדיקים טרודים פרנסה, ורשע בשלוה, כבר האריך שם בזה, יעו"ש.

ואחר שזכינו לזה, מעתה תבין כי יש ג' סוגי אנשים, ואפשר שהם ג' ספרים הנפתחין בראש השנה שנזכר בש"ס (ר"ה טז:), וכאשר יבואר, והוא סוג א' על פי מה שבארנו לעיל בפ' עקב משנה (אבות פ"א מ"ה) אל תרבה שיחה עם האשה וגו', דכתב **בעקידה** (פ' עקב שער צא) משל לאיש שהי' לו ב' נשים, א' יפת תואר וסוחרת, ב' צנועה רבת בנים וכו', יעו"ש. והעולה משם שראוי לקבוע עיקר דירתו עם האשה הצנועה שהיא התורה, ועם האשה הסוחרת ישתמש רק כדי חיותו במדת הסתפקות, וכך היא דרכה של תורה וכו' (אבות פ"ו מ"ד), הרי סוג א'.

סוג ב' העושה בהיפך, שקובע דירתו עם האשה היפ"ת והסוחרת, ועם האשה הצנועה ארעי, וכמו שבארתי במ"א כי ימכר לך אחיך העברי וגו' (דברים טו, יב) יעו"ש.

סוג ג' שלא שם לבו לאחת מן ב' נשים הנ"ל, רק בזוללי בשר וסובאי יין ופועל ה' לא יביט, וגם בדרך ארץ אינו, וכמ"ש והי' כנור ונבל וכו'.

וזהו ענין ג' ספרים וכו', שנותנין לכל א' ברירה באיזה ספר רוצה שיהי' נכתב, אם מתפלל בראש השנה שיהי' זוכה להיות מסוג א', והוא נקרא חיים באמת, שיזכה לחיים שהוא הטוב, כמ"ש ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב (דברים ל, טו) לכך נכתב לחיים. ואם מתפלל שיהי' מסוג ג' נקרא מיתה, כמ"ש ואת המות ואת הרע, שרוצה שיוכל לנצח חבירו וכיוצא בזה. בינוני שמתפלל בסוג ב', והבן.

ובזה יובן כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה', ר"ל כי תצא למלחמה על אויביך מה שהיו עד עכשיו ב' נשים שניהם אויביך לשון רבים, על שנתרחק מהם להיות מסוג ג' הנ"ל, וכמ"ש (איוב כ, כז) ארץ מתקוממה לו, ועתה עלה בך רוח טהרה להיות מסוג א' הנ"ל, לכך ונתנו לשון יחיד, שהעיקר שנתנו בידך האשה הצנועה ואגב זה האשה שנקר' שבי, כמ"ש (תהלים סח, יט) עלית למרום שבית שבי וגו', דהיינו התורה שהיא הצנועה, ואגב האשה הזאת ושבית שביו לרבות הכנענים שבתוכו (סוטה לה:) שהיא האשה הסוחרת הנק' כנעני, שהיא כשפחה ושביו של האשה הצנועה הגבירתה, שעתה לקחתה מהשבי' שניהם, האשה הנקר' שבי וגם שביו של האשה הנ"ל, כי עד עכשיו לא שם לבו לאחת מהן רק הי' להוט אחר העבירות.

ועתה כי תצא למלחמה על אויביך להלחם עם היצה"ר, ורוצה לאחוז בשתי הנשים הנ"ל שיגיעת שניהם משכחת עון, ונתנו ה' אלדיך בידך ושבית שביו כאמור.

הגם כי ידעתי לפי טבעך וראית בשבי' אשת יפ"ת וחשקתה בה ולא בחברתה (קדושין כב.), היא האשה הצנועה, רק באשה יפ"ת הסוחרת להיות מסוג ב' הנ"ל, מ"מ התירה התורה ונתנה לו רשות ולקחתה לך לאשה, וכמ"ש חז"ל (קדושין כא:) לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר, ר"ל שעל ידי טרדת הפרנסה שהוא לוקחי האשה היפ"ת והסוחרת, לא יהי' לו פנאי לילך אחר היצה"ר לעבור עבירות, שהיא א' משניהם המשכחת עון, וכנ"ל.

אמנם עצה היעוצה והבאתה אל תוך ביתך, שהאשה הסוחרת תביא אותה אל תוך ופנימיות ביתך, ר"ל שיהי' נמשך ממנה תוך ופנימיות, וז"ש וגלחה את ראשה וגו' דכתב **החסיד מוהר"י יעבץ** בפ"ב דאבות במשנה (יב) וכל מעשיך יהי' לשם שמים, ר"ל מעשיך אכילה ושתי' ופרנסה יהי' לשם שמים וכו', נמצא עובד הש"י תמיד, כי הדברים המגיעים אל הטוב טובים ובהיפך במעשי[ן] רעים, וכבר סופר בנזיר שהי' עובר על אדם אחד שחרש בשדה א"ל מה כוונתך בחרישה א"ל הזריעה, בזריעה א"ל הקצירה, א"ל מה תכליתך בקצירה א"ל האסיפה אל הבית, ומה תכלית האסיפה, אסיפת החיל להתענג בו ולהתכבד בתוך העם ולהתגבר על אויבים, א"ל יפה אמר הנביא (הושע י, יג) חרשתם רשע עולה קצרתם וכו', וז"ש (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך, וכו',

יעו"ש. וז"ש וגלחה את (האשה) [ראשה] ר"ל לגלח הקצה והראש, שלא יהי' לתכלית להתגבר על אויביו כמו עופות הדורסין, דמשום זה נאסר לישראל אכילת עופ[ו]ת טמאים שיש להם דריסה בציפורן, דקי"ל אין דריסה אלא ביד ובציפורן כדאיתא בש"ס (חולין נג.) ופוסקים **ביורה דעה** סימן נ"ז, ומוליד טבע זה להאוכלו אכזריות ודריסה, מה שאין כן ישראל רחמנים גומלי חסדים ועשתה את צפרני' לשון תיקון (יבמות מח.), ר"ל שיתקן ציפורנו מדריסה, ולעולם יהי' מן הנרדפים ולא מן הרודפים והדורסים.

והסירה שמלת שבי' מעלי', ודרשו חז"ל (ספרי ריש פ' תצא) שהם קשוטים במלחמה לזנות. ור"ל דנודע מאמר החכם (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה) שבתם ממלחמה קטנה הכינו למלחמה גדולה, היא מלחמת היצה"ר וכו'. וכאשר ישתמש במדת הסתפקות ניצול במלחמת היצה"ר, מה שאין כן אם יהי' להוט להשיג עושר שהם קשוטי יצה"ר במלחמה, לזנות אחר יצה"ר לשמוע עצתו ולשכוח עבודת ה', וכמ"ש (דברים ח, יד) וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה' אלדיך, וז"ש שלמה (משלי ל, ח) ריש ועושר אל תתן לי, לכך והסירה שמלת שבי', כאמור.

וישבה בבית(י)ך ובכתה וגו' ירח ימים, דדרשו **חכמי המוסר** שהוא חדש אלול חדש אחרון בשנה, שאם לא יתקן עכשיו אימתי יתקן מה שקלקל בכל השנה וכו', יעו"ש. ולדברינו ר"ל וישבה בביתך, שהאשה יפ"ת הסוחרת תהי' על כל פנים בשב ואל תעשה, רק לישב בביתך ולבכות את אבי' ואת אמה, והענין, דאיתא במשנה פ"ב דעדיות (מ"ט) האב זוכה לבן וכו' ובחכמה וכו'. והטעם, דכתב **הראב"ד** בספר יצירה (הקדמה) כי כח הבנין בבנאי וכו', לזה נמשך מוח האב למוח הבן וכמ"ש **בתיקונים** (תי"ח) דף ל"ה (ע"א) יעו"ש, ולזה יש לבכות את אבי' שלא נתן חכמה בחכמת התורה ועבודת ה' רק בחכמת הסחורה וכיוצא בזה, שנמשך טבע הבן אחר טבע האב. ואת אמה, אשר דדי' ירווך בכל עת, היא הפרנסה אשר ממנה יונק להתפרנס, כגון חנוני וסוחר ארנדי ומוזג, יצטער ויבכה עכ"פ בחודש אלול על רוע מזגו וטבעו שנמשך אחר אבי' ואמה ולא אחר התורה ועבודת ה', שהיא עיקר תכלית בריאתו בעולם הזה הדומה לפרווזד[ו]ר לפני הטרקלין (אבות פ"ד מט"ז) ומי שטרח בערב שבת וכו' (ע"ז ג.).

והתכלית היוצא מזה כמ"ש חז"ל **בספרי** (ריש פ' תצא) כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולה וכו'. ור"ל האשה הסוחרת תהי' מתנוולה ועצבה, ובת ישראל היא האשה הצנועה בתורה ועבודת ה' כל היום מתקשטת ושמחה, להורות שהיא העיקר, וכמו סוג א' הנ"ל.

אמנם יש סוג ב', כי תהי' לאיש ב' נשים הנ"ל, אחת אהובה אשה יפ"ת וסוחרת, ואחת שנואה היא הצנועה, והי' בן הבכור לשניאה, לא יוכל לבכר וגו'.
אך סוג ג' שלא שם לבו לאחת מן ב' נשים הנ"ל, ונשאר פנוי לרדוף אחר תאות עולם הזה בזוללי בשר וסובאי יין, אינו שומע בקול אביו ואמו להיות טרוד בעסק פרנסתו הנק' אביו ואמו כנ"ל, רק הוא סורר לסור מדרך הישר להשתתף עם כת לצים וכת חנפים ושקרים וכת מספרי לשון הרע, ומורה - ורוי, והגיע תורה על סוף דעתו וכו'.
ובערת הרע מקרבך, ר"ל סוג א' יתן לב שבו נכללו ב' סוגים ג"כ, וכאשר בארתי בפ' ראה, וכאשר יבער הרע מקרבו אז גם אלו יעלו במדריגה, סוג ב' ישמעו, וסוג ג' יראו עכ"פ מלעבור, והבן.
ועפ"ז נבאר שאר הפרשיות הסמוכין ג"כ, כי יהי' באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ לא תלין נבלתו על העץ וגו', ולא תטמא אדמתך אשר ה' אלדיך נתן לך [נחלה] (כא, כב-כג). והספיקות רבו.
ונ"ל דכוונת פרשה זו על דרך שבארתי פ' ראה ענין עיר הנדחת וגו', על פי **ששמעתי ממורי** כל שיש בידו למחות וגו' (שבת נד:) ר"ל בראש הדור שיש שמץ חטא, מזה נמשך לאנשי דורו עון ופשע, לכך יש למחות ולמחוק כל חטא שיש בידו, וממילא יתוקנו פשע אנשי דורו ג"כ וכו', יעו"ש.
ובזה יובן וכי יהי' באיש חטא ר"ל, וכי יהי' בראש הדור הנקרא איש חטא שוגג, נמשך מזה לאנשי דורו משפט מות, שיעברו במזיד שהוא משפט מות, והומת ותלית אותו על עץ ר"ל שתתלה החסרון באילן גדול הנקרא עץ, שממנו נמשך זה, לכך לא תלין נבלתו על העץ - כי מיד יעשה תשובה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות יט.) אם תלמיד חכם עבר ביום אל תהרהר אחריו בלילה, ודאי עשה תשובה טרם יחשך השמש וכו', וה"נ כך בו ביום ישוב, ולא תלין נבלתו של המוני עם על העץ שהוא תלמיד חכם, כמ"ש **בזוהר** (ח"ג רב.) לא תשחית עצה (עי' דברים כ, יט) הנותן עצה לשוב וכו', וז"ש ולא תטמא את אדמתך שהם עמי הארץ הנק' אדמתך, אשר ה' אלדיך נתן לך נחלה, וק"ל.
לא תראה את חמור אחיך או שורו נדחים בדרך והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך וגו' (כב, א-ד), ור"ל המובחר הוא שלא תראה חמור אחיך, אנשי החומר, שהם אחיך ויש בך שמץ מנהו, או שורו נדחים בדרך, ר"ל שנדחו מדרך הישר לדרך רעה, והתעלמת מהם, ר"ל כשלא תראה אותן עובר עבירה אז יוכל להתעלם שאין בו שמץ מנהו, מה שאין כן אם רואה אותן נדחים עוברי עבירה אז לא יוכל להתעלם כאלו אינו שייך לזה, כי זה אינו, שמכח אחדות ע"כ יש בו שמץ מנהו ג"כ, ומראין לו זה באצבע שירגיש

חסרונו. לכך עצה היעוצה השב אתה תחלה, שלא יהי' בך שמץ זה, ואז ממילא תשיבם לאחיך ג"כ, שיהי' אחיך ממש.

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, ר"ל שאתה מפשפש למצוא בך השמץ שראית באחיך, ולא ידעתו, שלא נמצא בך שמץ מנהו, באופן שאינו קרוב אליך בחטא זה שיהי' אחיך, ואספתו אל תוך ביתך עד דרוש אחיך אותו, והכוונה על דרך **ששמעתי**, פשפש ולא מצא יתלנו בביטול תורה (ברכות ה.), ר"ל מחמת שביטל תורה, ומחסרון ידיעה שאינו יודע שזה חטא, כי אין בור ירא חטא (אבות פ"ב מ"ה), ולכך ילמוד תורה וימצא החטא. וה"נ ואספתו אל תוך ביתך, שיפנה מכל עסקיו ויתבודד וילמוד בתוך ביתך, ואספתו ר"ל שיהי' נגד עיניו החטא שראית באחיך, וז"ש ואספתו אל תוך ביתך עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו, ר"ל עד אחר הדרישה תמצא שהוא אחיך באותו חטא, ותשוב בתשובה מאותו שמץ שבך, ואז והשבותו לו ג"כ.

וכן תעשה לחמורו וכן וגו' לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו, שהחטא נקרא חסרון ואבידה, ומצאתה ר"ל תמצא בך ג"כ, לכך לא תוכל להתעלם, שהוא כלל גדול לקיים מצות עשה ואהבת לרעך [כמוך] (ויקרא יט, יח) שהוא כלל גדול בתורה.

וז"ש לא תראה חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם, שאינו נדח רק נופל, ר"ל שאינו עולה במעלות השלימות רק נופל בתחתית המדריגה, והתעלמת מהם לומר שאין זה בך, גם זה אינו, רק הקם לעצמך ואז תקים עמו ג"כ.

או י"ל, אם תרצה להקים אחיך, (תקום) [תקים] את עצמך עמו, כי הכל תלוי בך מצד התכללות ואחדות אחד ראש הדור עם אנשי דורו, כמ"ש בש"ס (ערכין יז.) דור ודור ודורשיו - הדור לפי דורשיו וכו', יעו"ש.

לא יהי' כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה וגו' (כב, ה). דכבר בארתי במ"א פסוקי פ' יתרו (שמות יט, כד) ויאמר אליו ה' וגו' ועלית אתה ואהרן והכהנים והעם אל יהרסו לעלות וגו', ודרשו חז"ל אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והם מחיצה לעצמם וכו', והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה' וכו', יעו"ש **מכילתא ורש"י**.

והענין, דכתב **רמ"א** בספר מחיר יין (אסתר ה, יד) שכוונת המן והיצה"ר יעשו עץ גבוה חמשים אמה, ר"ל שיעלה מרדכי במדריגה עליונה, שעל ידי זו יהי' סבת נפילתו וכו', יעו"ש. כי ריבוי השמן גורם כיבוי הפתילה. ובזה בארתי לא תעלה במעלות אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ, כג), יעו"ש.

וה"ה איפכא, שיאמרו אנשי צורה די לי מדריגות אנשי חומר, זה ג"כ אינו, וכמ"ש **האלשיך** במשנה בן תימא (אבות פ"ה מ"כ) קל כנשר, שיראה לפרוח למעלה מכולם וכו'. יעו"ש. וכן ב[י]ארתי במשנה (אבות פ"ה מי"ט) ומה בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם וכו'.

וכבר נודע כי גבר נק' אנשי צורה, ואשה נק' אנשי חומר שתש כחם כנקבה. ובזה יובן לא יהי' כלי גבר על אשה, ר"ל שילבש במדת גבר וחסידות מי שאין רק בתואר אשה, וה"ה איפכא לא ילבש גבר שמלת אשה מדת אנשי החומר, רק כל אחד לפי בחינתו הראוי לו.

וז"ש תועבת ה' כל עושה אלה, שיהיו הכל עושין אלה בבחינה א', זהו תועבה, ור"ל דבש"ס דנדרים דף נ"א (ע"א) אמרו, לשון תועבה הוא תועה אתה בה וכו', וה"נ כך שהוא תועה בדרך הראוי לו, לתפוס ולאחוז דרך אחר שאינו ראוי לו, והוא תועה בה, ע"כ יאחז צדיק דרכו הראוי לו, וזה שאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, ג), וק"ל.

•

בפ' כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלדיך ושבית שביו וראית בשבי' אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה וגו' (כא, י-יב). ודרשו **בספרי**, על אויבך כנגד אויבך, וחשקת בה ולא בה ובחברתה וכו', יעו"ש. והספיקות עם ביאורן כתבתי במקום אחר.

וכעת נ"ל שופטים סימן ה' (כו-כז) ידה ליתד תשלחנה וימינה וגו' בין רגלי' כרע נפל וגו'. ודרשו חז"ל (מנחות לו:) ידה זה שמאל. ויש להבין למה יד שמאל דוקא. ב' למה יתד ולא לשאר כלי זיין, הגם שדרשו חז"ל (ילקוט שופטים רמז נו) משום לא ילבש גבר שמלת אשה וכו' (דברים כב, ה), אבל קשה למה יתד דוקא.

ונבאר מצוה - ויד תהי' לך מחוץ למחנה וגו' (כג, יג), ונבאר **מצוה** - ויתד תהי' לך על אזנך וגו' (שם, יד). וכתבתי מזה במ"א.

וכעת נ"ל, דאיתא (בנדרים) [בנזיר] פרק ד' (כג:) אמר רב נחמן בר יצחק גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, שנאמר (שופטים ה, כד) תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני מנשים באהל תבורך, מאן ננהו נשים באוהל, שרה רבקה רחל לאה וכו'.

והנה לפי זה יש מקום תפיסה ליצה"ר לפתות האדם לעבירה ולומר שמכוין לשמה שהיא גדולה ממצוה שלא לשמה, וכאשר באמת כל עושה רשעה אומרין שמכוין לשמה.

אמנם יש כלל אחד שהוא יתד תקועה לבל ימוט, והוא מ"ש בש"ס שם, ובש"ס דיבמות פרק י"ב (קג.) אמר רבי יוחנן ז' בעיל[ו]ת בעל אותו רשע באותו יום שנאמר בין רגלי כרע נפל וכו', ופריך והא קא מתהניא מעבירה, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים וכו' דקא שדי בה זוהמא וכו', ולאו הנאה היא וכו', יעו"ש. א"כ זה הכלל יהי' לאדם, אם אינו נהנה מעבירה עצמו, שהיא רעה אצלו ומתבייש מעבירה ומצער עלי', רק שצריך לעשותה כדי שיבא מזה תכלית טוב שהיא לשמה, אז שרי, ואם לאו לא יעשנה אם נהנה מעבירה עצמו, וכקושיית הש"ס והא קמתהניא מעבירה וכו'.

ובזה יובן מצוה ויד תהי' לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ, שהיא עבירה שהיא חוץ למחנה, לפעמים צריך לצאת שמה לחוץ כמו יעל הנ"ל. ואם ירא לנפשו מיצה"ר לכך ויתד תהי' לך וגו' על אזנך, ר"ל שזה יהי' לך יתד תקועה וכלל גדול על אזנך, כלי זיינך נגד היצה"ר, אם רוצה לפתותך לעשות עבירה באומרו שהיא לשמה וגדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, ובאמת אפשר רוצה להנאתך שאינה עבירה לשמה כלל, לכך יהי' לך יתד זה נוסף על כלי זיינך - והי' בשבתך חוץ שאם צריך לעבור עבירה שהיא שבתך חוץ מקדושה, רק שמכוין לשמה, אם אינו מתהניא מעבירה רק אדרבה וחפרת, שמתבייש מעבירה שהיא רעה אצלו, רק שמכוין שמעבירה זו יבא תועלת אחר כמו יעל הנ"ל שהיא לשמה, אז ושבת וכסית את צאתך, כאלו לא יצא, כי גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, וק"ל.

ובזה יובן ידה ליתד תשלחנה, ר"ל שביקשה לשלוח ידה שמאל, שהיא כח היצה"ר שבא מצפון שמאל לעבור עבירה, וחששה שמא היא עצת יצה"ר, לכך ידה ליתד תשלחנה - מה שכתבה תורה ויתד תהי' לך על אזנך, שהיא כלל גדול נגד היצה"ר אם לא מתהניא מעבירה עצמה שרי, וה"נ כך ושרי, והבן.

ובזה יובן כי תצא למלחמה על אויבך, ר"ל שיוצא לחוץ מגדר קדושה לעבור עבירה, והיא מכל מקום נגד היצה"ר, שיבא תכלית טוב לשמה, ונתנו ה' אלדיך בידך ושבית שביו, כי זה תכלית טוב הוא בשבי אצל היצה"ר והעבירה.

וז"ש וראית בשבי', כשאתה בשבי' שהיא העבירה, אשת יפ"ת שהיא תכלית טוב, וחשקת בה דייקא, ולא בחברתה שהיא עצם העבירה, דלא מתהניא מעבירה עצמה, אז ולקחת לך לאשה לקוחין יש לך בה, ואח"כ והבאתה אל תוך ביתך כי הלב יש בו ב' בתים, א' ליצה"ר ב' ליצה"ט, לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (עי' ברכות סא.), והעיקר תוך הוא היצה"ט שהוא תכלית נצחי, וכאשר עשה עבירה לתכלית טוב נעשה

העבירה כסא אל הטוב ונעשה הכל טוב, וז"ש והבאתה גם העבירה אל תוך ביתך המיוחד לך לעולם הוא הטוב. גם תוך בית"ך הוא ת"י גימטריא קדו"ש, ר"ל שהכניסה בקדושה.

אמנם יש בזה מקום לטעות ולומר דעצם העבירה נכנס בקדושה, וז"א, כי צריך הבדלה, וכמ"ש במ"א **בשם מורי זלה"ה**, כי אחר הבדלה יש יתרון לאור הנמשך מן החשך וכו', וז"ש וגלחה את ראשה וגו' והסירה וגו' שהיא הבדלה מעצם עבירה, ואח"כ מה שנמשך הטוב על ידי עבירה, זה ובעלתה והיתה לך לאשה, והבן.

וזה סוד ותשליך במצולות ים וגו' (מיכה ז, יט), ונקה (שמות לד, ז), שבכל עבירה יש ניצוץ קדוש ויש לבררו ולנקות וכו', וכמ"ש **בפע"ח הלכות ראש השנה** יעו"ש. וה"נ והבאתה ניצוץ שבתוך עבירה, וגלחה וגו', והסירה עבירה עצמה וגו', ובכתה וכו', ואח"כ ובעלתה, והבן.

וגלחה את ראשה, ר"ל ראשית המעשה שהי' תואר עבירה, עכשיו וגלחה את ראשה, שהוסר תואר עבירה שבראש המעשה אל תואר מצוה שבסוף, כי גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. ועשתה את צפורני', תגדלם, כדי שתוכל לפרוע ולהסיר שמלת שבי' מעלי', בסוד מילה ופריעה, שהוא גילוח והסרת שמלת שבי', לבושי העבירה.

ובכתה את אבי' ואמה, כי ראשית המעשה נקרא אבא ואמא, שלא יתהנה מעבירה רק יצטער וכנ"ל. ירח ימים, כי ירח עם **ו'** ימי החול גימטריא דר"ך, בסוד יורה חטאים בדר"ך (תהלים כה, ח), ואז ובעלתה והיתה לך לאשה, והב"ן.

עוד י"ל, דכתבתי במקום אחר מה שכתב **הרמב"ם** (הקדמה לפיה"מ) אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וכו' (ברכות ח.). וביאר **מורי זלה"ה** בכל עסקי עולם הזה יש בו תכלית פנימי וכו', יעו"ש.

ובזה יובן כי תצא למלחמה וגו', מיד שיצא מבית הספר מיד הוא מלחמה על אויביך, כי לפתח מיד חטאת רובץ, וכשידע אדם זה שיציאתו לעסוק בעסק עולם הזה הוא מלחמה עם אויביך הוא היצה"ר, ובתחבולות יעשה מלחמה נגד אויביך היצה"ר, אז ונתנו ה' אלדיך בידך ושבית שביו, שתמצא תכלית פנימי שיש בכל עסק חיצוני שהיא עסק עולם הזה, שהיא בשבי' תוך עסק חיצוני. וראית בשבי' אשת יפ"ת, שהי' תכלי' פנימי, וחשקת בה בפנימי ולא בחברתה בעסק חיצוני שהיא משא ומתן למצוא הון ועושר, רק כנ"ל, והבאתה אל תוך ביתך וגלחה, הכל כנ"ל, ויובן ממילא.

עוד י"ל כי תצא למלחמה, ודרשו חז"ל (ספרי) במלחמת הרשות הכתוב מדבר וכו'. וראית בשבי' אשת יפ"ת וגו' והסירה שמלת שביה וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה. וכתבתי ביאור זה במ"א.

ובזה נבאר משנה פרק ד' דראש השנה (מ"ט) סדר תקיעות שלש של שלש שלש. וכתבתי מזה במ"א. וכעת נ"ל דכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"ד) ענין השופר הוא רמז עורו ישינים מתרדמתכם להתעורר בתשובה וכו', יעו"ש. והענין, דיליף בש"ס (ר"ה לד.) התקיעות שלש של שלש שלש, דבראש השנה נאמר ב' תרועות, וא' ביה"כ של יובל, ויליף בגזירה שוה שביעי שביעי ליתן את האמור בזה לזה וכו', יעו"ש. **וקבלתי ממורי זלה"ה** וכתבתי במקום אחר כי במעלות גזירה שוה, שנעשו אחד וכו', א"כ דין תקיעה בראש השנה הוא כמו ביובל, שיהיה גאולה מעבדות וגלות לחירות, שזהו סימן התקיעה ביובל שלוח עבדים לחירות, וזהו גם כן מ"ש (ישעיה כז, יג) ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וכו', וכמ"ש **התוספות** בראש השנה (טז: בשם הירושלמי) לערבב השטן שסובר זהו שופר גדול וכו', והענין, כי שופר גדול הוא בינה תשובה, שעל ידי תשובה יוצאים מגלות ושיעבוד היצה"ר לחירות עולם, בסוד קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט) **ששמעתי ממורי זלה"ה**.

וזהו הי' גם כן יציאת מצרים, כמ"ש (שמות יג, יח) וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים, על ידי בינה שהיא תשובה יצאו. ומה שהי' בעבר הוא בהוה ובעתיד, שיהיה ג"כ השופר סימן שיצאו מהגלות.

וזכרתי במ"א שיש ב' סוגי הגלות וכו', והנה הוא שלש של שלש שלש, כי תחלה יש שלש - א' גלות השכינה, ב' גלות הנשמה, ג' גלות הגשמי ישראל בין האומות, ובכל א' משלש הנ"ל יש שלש בחינות של הגלות, והוי שלש של שלש שלש.

א' גלות ממקום למקום, שגרם לשכינה שיצאה ממקומה בסוד (ישעיה נ, א) ובפשעכם שלחה אמכם, הוא בחינה א'. בחינה ב' גלות הנשמה ממקום מעלתה עד הרגלים, ותגל מרגלותיו (רות ג ז, ת"ז תכ"א נ.). [ולכך בתשובה הוא שינוי השם, כי הנשמה הוא בחינת השם, כמו **ששמעתי ממורי**, ונתן מופת - בקריאת שמו והוא ישן נתעורר מהשינה וחוזרת הנשמה לגופו וכו'. וזהו שרימז הרמב"ם עורו ישינים, והכוונה כאמור. ושינוי השם - מה שהי' שממה נְשַׁמָה כמ"ש **התוספות** (עירובין יח:) כל הנשמה תהלל י"ה וכו' (תהלים קנ, ו), שיהי' מש"ה בחי' הדעת, שם תשובתה הרמתה וכו' (עי' שמואל א ז, יז)]. בחינה ג', גלות הגשמי בכלל ישראל שהם בין האומות [ויתערבו בגוים וילמדו

מעש"יהם (תהלים קו, לה), שהם מדות רעות. בתשובה צריך שינוי מעשה, להסיר המדות רעות, שיעשה לשם שמים ולא לגאוה להתפאר].
סוג ב' בכל ג' סוגי הגלות, א' גלות השכינה ללבוש לבושי קדרות ושחרות שכתבתי במקום אחר, ב' גלות הנשמה לבושי הצואים, ג' גלות ישראל ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים קו, לה), שהם מדות רעות שנק' לבוש.
סוג ג' בכל סוגי הגלות, א' גלות השכינה, שנסתלק נביעי בסוד נהר יחרב ויבש (ישעיה יט, ה; איוב יד, יא), ונביעי הוא בחי' נשמה והשפע בשכינה, הוא בחינת (ישעיה נז, א) הצדיק אבד השפע להשפיע למטרוניתא כמפורש **בזוהר ותיקונים**. בחינה ב' גלות הנשמה באדם, על ידי חטאו נסתלק הנשמה כמ"ש **בתיקונים** בחטא אדה"ר, יעו"ש. ג' גלות ישראל וכו', נסתלק השפע ולא יהיב להו רק תמצית, וכמ"ש **בזוהר** תרומה (קנב:) בזמנא דהוו ישראל בארעא קדישא יהבי חולק תמצית לעמים עובדי ע"ז, והשתא בגלותא אתהפך בגוונא אחרא וכו', וכשישראל אין עושין רצונו ית' הא כל סעודתא לכלבי ולישראל יהבי גרמי דאיהו תמצית וכו'.
ולכך צריך שופר שיתעוררו מהשינה לעשות תשובה, וסדר תקיעות הם ג' של ג' ג', לצאת מן ג' סוגי גלות של ג' ג', לעלות כל א' מן ג' הנ"ל במקומו, ולפשוט הלבושים הרעים וכו', ויחזור הנשמה והשפע למקומו, שהוא חזרת המוחין שכ' **בכוונת התקיעה** באריכות, וכן הוא בעולם שנה ונפש האדם, והש"י יכפר. וזהו להתעורר מהשינה שכ' הרמב"ם, ר"ל חזרת הנשמות והמוחין בע"שן, והבן.

•

מצוה - יפת תאר, בפסוק (כא, י-יד) כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלהיך בידיך ושבית שביו וראית בשבי' אשת יפת תואר וחשקת בה וגו' עד גמירא.
והספיקות רבו, **א**' אויבך משמע שהוא שונא לך ולא אתה לו, דאל"כ הל"ל כי תצא למלחמה על אויב או אויבים. **ב**' קשה, דהל"ל אשה יפת תואר, מאי אשת, דמשמע וכו'. ושאר הספיקות כבר זכרנו במ"א. **ג**' קשה, דהל"ל וגלחה שער ראשה.
ונ"ל תחלה דרך פשוט, דאיתא בש"ס (פסחים מט:) אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור וכו'. הרי שהמוני עם עמי הארצים הם שונאים לת"ח.
והטעם לזה יש לבאר כמו שבארתי במצוה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יח, יט), שהקושיא מפורסמת, דהא זהו דברים שבלב ואיך שייך לצוות על זה וכו'. והעולה משם על פי מ"ש בש"ס דב"ק פרק ח' (צב:) לא לחנם הלך זרז[י]ר אצל עורב וכו', וכל

אדם כדומה לו מתחבר עמו וכו'. והכי נמי ואהבת לרעך, אך דזה בלתי אפשרי שהם ב' הפכים, לכך אמר כמוך, תחלה תראה שיהי' כמוך בתורה ומעשים טובים, על ידי שמקרבן לתורה, ואז תוכל לקיים ואהבת (לרעיך) [לר(י)עך] כמוך, יעו"ש.

וז"ש כי תצא למלחמה על אויב[י]ך, שהוא אויב לך ואין אתה אויב לו, כי כונתך לקרבו לתורה שיהי' כמוך, כדי לאהוב אותו ולקיים בו מצות עשה שהוא כולל כל התורה ואהבת לרעך כמוך. וכשאינו רוצה להתקרב אל התורה, וצריך להלחם בו במלחמתה של תורה, בדברי תוכחה ומוסר, להכניע יצרו שהוא כבוש תחת ידו והוא בשבי' אצל היצה"ר, כנהוג השונא שכובש עיר לוקח כל השערים שבעיר, ששם עיקר השמירה, וכיון שכבש הש(ו)ערים אז כל העיר כבוש תחת ידו, שאין לצאת ולבוא מהעיר כי אם דרך השער שהוא תחת יד השונא, וכך הוא ממש האדם עיר קטנה ואנשים בה מעט וכו' (קהלת ט, יד), וכמ"ש בש"ס דנדרים (לב:) יעו"ש. והנה ז' שערים יש בראש האדם, כמ"ש **בספר יצירה** (פ"ד מי"ב), וכמו שבארתי בפסוק (דברים טז, יח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, יעו"ש. והכולל אל ז' שערים הוא הלב, כמ"ש (עי' ע"ז כח:) שורייקי דעינא בלבא תליא. וכשיצה"ר לוכד עיר זה האדם, אזי כל השערים כבוש תחת ידו, עיניים לו ולא יראה, אזנים ולא ישמע תוכחת מוסר, ולבבו לא יבין, שהיא מסורה תחת יד יצה"ר, ופן יראה ויבין ושב ורפא לו לכך מנע ממנו שמירת השערים אלו, ומאז כל עיר האדם כבוש תחת ידו בשבי', שמונע ממנו עשות צדקה וחסד, וכמ"ש **בזוהר** (ח"ב סה. ע"פ קהלת ה, יב) יש רעה חולה ראיתי עושר שמור לבעליו לרעתו של בעליו, זה מכח חולי רעה נשמר עושרו לבעלים אחרים וכו', והכל הוא בסיבת שאינו ברשו"ת עצמו רק ברשות אחרים שהוא בשבי' של יצה"ר.

וזה שפירש **רש"י** במלחמ(ו)ת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמ(ו)ת חובה אין לומר ושבית שביו. והענין, כי לא יתואר תואר שביו כי אם למי שחושק ומתאווה שיהי' ברשותו ולא אחרים, כדי שיוכל לעשות רצון עצמו ולא רצון אחרים. מה שאין כן מי שהוא בגדר חובה לעבור עבירות, שחושק ומילא תאוותו בזה, שעושה חובה, א"כ אין זה לו תואר שבי'.

וכן האדם ששומע תוכחת מוסר ומתאווה לעשות הטוב והישר, ואין היצה"ר מניח לו, וכן בכל ז' שערים שרואה מה שאין רצונו בראי' זו, וכמו שהוצרך דוד המלך ע"ה להתפלל העבר עיני מראות שוא (תהלים קיט, לז), ויש לו צער שבי'. וכן בחוש השמיעה. (להדיבור) [והדיבור] שמדבר מה שאין יכול להנצל בכל יום באבק לשון הרע (ב"ב קסד:). וכיוצא, והוא מחמת שבי' שאינו ברשות עצמו. לבד אברהם אבינו שזכה שניתנו

לו האיברים שאינן ברשותו שיהי' ברשותו (נדרים לב:). אבל שאר אנשים מלחמת יצה"ר הוא בכל יום שיהיה ברשותו, גם באיברים שהם ברשותו.

וזה שאמר שבמלחמת חובה, שכבר עבר וחב אשר זהו תאוותו ורצונו, א"כ איך שייך לומר ושבית שביו כאלו זה נחשב לו לשביה, ובאמת זה אינו, וק"ל.

וראית בשביה אשת יפ"ת, ר"ל אשת של אדם הצדיק שנקרא יפה תואר. והענין, כי האדם פרטי יש בו חומר וצורה, וכן בכללות הצדיק נקרא צורה והמוני עם נקרא חומר. וכמו שהצורה צריכה אל חומר לגמור על ידו כל המצות על ידי איברים הגשמיים, כך הצדיקים גמורים המצות על ידי אנשים אנשי החומר, שהם איברים הגשמיים. וז"ש וראית בשביה אשת יפ"ת וחשקת בה, ור"ל לגמור על ידה התורה והמצות כאמור. ולקחת לך לאשה, ר"ל לקוחין יש לך בה (קדושין כב.), שתהיה לך לאשה, שהיא החומר ואתה הצורה.

והבאתה אל תוך ביתך, ר"ל אל פנימיות שהוא נקרא תוך ביתך, כי האשה נקרא בית של האדם שהוא הבעל. וכשתעשה מן חומר צורה, כאשר ביארנו כמה פעמים שהיא עיקר התכלית, אז והבאתה אל ת"וך בי"תך, שנעשה מן חיצונית פנימיות, כי הבית היא חיצונית ומי שהוא בתוך הבית הוא הפנימי, וכאשר נבאר בסמוך פסוק כי תבנה בית חדש וכו', יעו"ש.

וקאמר וגלחה ראשה וכו', כי פרטי התנאי שיוכל האדם איש המוני להתקרב וליכנוס פנימה, הוא לגלח ראשה ועשתה את ציפורניה. והוא, כי בארתי במ"א כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לד' (ויקרא ב, יא). ויבואר על פי משנה דאבות פ"ד (מכ"א) רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, כי עניני עולם הזה ועולם הבא הן ב' צרות המנגדים זה לזה, כמבואר **בספרים**. וז"ש כי כל שאר, שהוא הכבוד, והוא שאר שבעיסה המחמיץ ומגביהו ועולה בנפיחה. ודבש הוא התאוה והנאה. לא תקטירו ממנו אשה לה', שהוא עניני עולם הזה, והוא היפך עולם הבא אשר לא תקטירו ממנו אשה לה'. וזה שאמר וגלחה את ראשה, הוא הכבוד והתנשאות ראשו שהיה לו עד עכשיו, ועתה יוסר ממנו זה. וגם ועשתה ציפורני', שהוא תיקון היפך הנאה, כמו שבארתי, טובה ציפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים (יומא ט:).

ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים, שהוא חדש אלול כמ"ש **בכתבים**. והענין, דכתב **האלשיך** על פסוק ישעי' (נה, ז), וישוב אל ה' וירחמיהו ואל אלדינו כי ירבה לסלוח. והקשה, אדרבה שם הוי' רחמים וכו'. וביאר על פי מדרש שהובא **בטור אורח חיים** (סי' תקפ"א), ראשון לחשבון עונות (תנחומא אמור כב), משל למדינה שמרדה במלך,

וכשבא יצאו לקראתו וכו'. ובכל השנה הוא רחמים, ובראש השנה הוא דין, וישוב אל ה' ר"ל קודם ראש השנה שהוא רחמים, וירחמהו לוותר שליש, ואז כשישוב עוד אל אלדינו, ירבה לסלוח, יעו"ש.

וז"ש ובכתה את אבי', מה שעבר על התורה הנתונה מסיני, שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, כמו האב שאינו יכול לעשות לוולד אחר שהולידו. מה שאין כן האם מניקתו לוולד, ומגדלתו ומקנח[ת]ו מצואתו תדיר, כך החכמים שבכל דור ודור נק' אמך, וכמ"ש **האלשיך** על פסוק (משלי א, ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך. וז"ש ובכתה את אבי' ואמה, שעברה על דברי תורה ודברי חכמי דורו שהוכיחו אותו ולא שמע להם. והוא על כל פנים ירח ימים, חודש האחרון שבשנה, שלא יכנס יום הדין ראש השנה כשהוא מתועב מצואת עונו.

אך דכל זה להמוני עם, מה שאין כן הת"ח כשירי הדור כבר אמרו חז"ל (ברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום, אל תהרהר אחריו בלילה, כי וודאי עשה תשובה, והוא הנקרא ישראל. וזה שפירש **רש"י** - כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשטת וכו'. ר"ל בקשוטי תורה ומצות אחר ששב מעונו, שנק' קשוטי כלה, שנעשה כסא אל השכינה כנודע, והבן.

ובזה תבוא לביאור מצוה - וקצותה את כפה לא תחוס עינ(י)ך (דברים כה, יב). וגם יבואר מאמר הש"ס דנדה (יד.) יד לאמה תקצוץ.

והענין, דמצינו בפסוק דהעושר נקרא השג יד, כמ"ש (ויקרא כה, מט) והשיגה ידו ונגאל, כי העושר הוא כחו של אדם הנקרא יד, כמו (עי' ישעיה נו, ה) ונתתי לו יד ושם וכו', וכמו (שמות יד, לא) וירא ישראל את היד הגדולה, וכ"כ **הרמב"ם במורה נבוכים** קטנה לית לה יד וכו'. ולכך כשיש לו עושר יש לו יד, וזה שאמר והשיגה ידו.

והנה על ידי עון קרי ומוציא שז"ל, גורם ח"ו שצדיק יסוד עולם נהר יחרב ויבש (ישעיה יט, ה; איוב יד, יא), לכך גם שפעו מתמעט. וז"ש (קהלת ה, יג) ואבד העושר בענין ר"ע, כי המוציא שז"ל נקרא רע כנודע, והעונש שאבד העושר בסיבה זו שנקרא רע, מדה כנגד מדה.

וז"ש יד לאמה, שמכח זה גרם להוצאת שז"ל, ונתמעט שפע עליון, לכך גם ידו תקצץ, שהוא עושרו הנקרא יד.

וזה שאמר והחזיקה במבושיו, שהיא לילי[ת] הרשעה והמחטיאה את האדם בהוצאת שז"ל. וקצותה את כפה, ודרשו רז"ל (ספרי, רש"י) ממון, כי יד האדם הוא ממון, ואבד העשר בענין רע.

אלא דהל"ל וקצותה ידה, מאי כפה, כדי לרמז ג"כ התשובה על חטא זה, כי כפה הוא אותיות הפך, שיעשה התיקון שהוא הפך החטא. וכמ"ש **בזוהר** (ח"ג טז.) והשיב את הגזילה (ויקרא ה, כג) והשיב מבועי מיא לאתרי' וכו', והוא להחזיר השפע למקומו, ומה שמיעט ירבה השפע למעלה, על ידי הצדקה שמייחד צדיק וצדק. וז"ש בש"ס וקצותה כפה לפדות בממון, ור"ל כי על ידי צדקה.

ותיקון הב', לא תחוס עינך, כי פגם הוצאות שז"ל הוא בעיינין עלאין כמ"ש **בנע"ח**, וצריך להוריד דמעות לתקן הפגם, וכמו שכתב **בזוהר** אחרי (עה:), דרבי שמלאי יהב אסוותא להההוא חטאה וכו' ומאינון דמעין אסחינא אנפאי, עכ"ל. וז"ש לא תחוס עינך מלהוריד דמעות, ואז כשהנער בוכה ותחמול עליו, וק"ל.

ואם נפשך לומר דלדברינו הל"ל וקצותה כפו, מאחר דקאי על האיש המוציא שז"ל. ונ"ל דהא קשה עוד, מאי טעמא אמר וקצותה לשון נקיבה, דהל"ל וקצות כפה. ונ"ל דנודע כי העושר בא מסטרא דשמאלא, שנאמר (איוב לז, כב) מצפון זהב יאתה. וא"כ הקליפה שנברא מעון שז"ל שהוא ג"כ מסטרא דשמאלא, מאבד העושר שהוא מסטרי', על דרך ותמוגגנו ביד עוניו (ישעיה סד, ו). וז"ש וקצותה את כפה, שהיא עצמה קצותה את כפה, שהיא העושר שמצדה ומכחה. ובתיקון מעשיו על ידי הצדקה, אז סר כח הקליפה מהאדם, וז"ש וקצותה את כפה.

גם בא לומר שתקוץ כחה את כפה, ר"ל את הוא עם, כפה שהוא הפך, ר"ל כנגד הפגם תעשה ההיפך, שתעשה שלום, היפך הפירוד שהיית נרג(ו)ן מפריד אלוף, ולכך תהא רודף שלום בין איש לאשתו, וכוונתו ידועה. סנדק. ולהתחמם בעשית המצות את כפה, שסר כחה, להכניע ולהוציא נצוצי קדושי יקר מזולל. גם תעסוק בתורה, שבזמן שקול יעקב נשמע אז אין ידי עשו שולטת (עי' בר"ר סה, כ), ובזה וקצותה כפה, נאמר לא תחוס עיניך, כמ"ש **בתיקונים** (בסופו קמה.) ועיינין דנהרין באורייתא וכו', גרים לאסתכלא בה הקדוש ברוך הוא בעינוי, הה"ד (דברים יא, יב) עיני ה' אלדיך בה מראשית השנה וגו'. גם להחזיק לומדי תורה שהיא סמכין דאורייתא, והקליפות שנטלו שליטה על הכף ירך יעקב (זח"א קעא.), וכשהוא מחזיק ידי לומדי' אז וקצותה את הכף, וענף חיים היא למחזיקים בה, וק"ל.

הרי ו' תיקונים, צדקה, דמעה, שלום, סנדק, תורה, מחזיק ידי לומדי', נגד ו' זעירא שביסוד חי עלמין, לייחדו בב' זוגו, ומה שהי' נהר חרב ויבש, יהי' (תהלים מו, ה) נהר פלגיו ישמחו עיר אלדים יכוננה עליון, אנס"ו.

•

מצוה - כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול ממנו (כב, ח). ותרג' **אונקלוס** מעקה, תייקא. ופי' **רש"י** גדר ותיק, כמו תיק שמשמר מה שבתוכו וכו'.

לבאר זה, דמבואר **בכתבים** ענין עבודת האדם בעולם הזה בתורה ותפילה ומצות, הכל הוא כדי להעלות בירורי ניצוצין של הנשמות הקדושות שנפלו בקליפה על ידי חטא אדה"ר וכו', ועל ידי התפלה ומעשים טובים מעלים אותן בסוד מיין נוקבין וכו', יעו"ש. ודיבורי תורה ותפלה, הכל על ידי אותיות שנק' **בספר יצירה** (פ"ד מי"ב) אבנים, ועל ידי חיבור האותיות שנעשו תיבה של ג' אותיות, בונה ששה בתים, וד' אבנים בונות ך"ד בתים יעו"ש, והכל כל עולם התיקון ע"י מ"ה החדש כנודע, וז"ש כי תבנה בית חדש.

וגם לפי מ"ש **בחסד לאברהם**, כי על ידי חיבור תיבה של ב' אותיות מוליד אור חדש וכו'. וא"כ בעוסק האדם בתורה ותפלה, על ידי חיבורי האותיות, הוא בונה בית חדש מן אורות חדשים. חוץ ממה שמעלה ג"כ ניצוצי הנשמות שהי' מגיע לו להעלותן מצד אדה"ר, שהי' שורש נשמתו שם ג"כ בנשמת אדה"ר, וכנודע.

והזהירה תורה ועשית מעקה לגגך, כי הראש של האדם בשם גג יכונה, ויש בראש ז' שערים, וצריך שיעשה לכל ז' שערים ומכל שכן לפה סיג לחכמה שתיקה (אבות פ"ג מי"ג), כי הדיב[ו]ר הוא העיקר שצריך שמירה, כי אל מול פני המנורה שהיא הפה שיוצא ממנו שהוא באמצע, יאירו שבעת הנרות, כי אין בו ימין ושמאל כמו שערים אחרים, רק פה אחד, כדי למעט הדיבור, כמבואר בשאלת החכם שהי' ראוי שלא לדבר בפה שמדבר בו דברי חול, אינו ראוי שידבר בו דברים קדושים. והי' תשובה אם בפה א' מרבה דברים, מכל שכן אם הי' ב' (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב). וה"נ יש בפה ב' גדרים, א' של עצם, וא' של בשר מטעם זה. והוא הדין לשאר שערים צריך גדר בשמיעה וראי' במה שאין בו צורך.

עוד יש לומר ועשית מעקה לגגך, כי נודע ממעשה המצות והתפלה נעשה חלוקה דרבנן, ועי"ז יהי' לך בבנין בית שהוא מדור תחתון, עי"ז יהי' לך בגן עדן תחתון חלוקה דרבנן, ועשית מעקה לגגך, כי העמ"ק הוא מע"קה, על ידי כוונת המצות והתפלה, יהי' לך לבוש בגן עדן העליון שהיא גגך, וה"בן.

הגם שיש בזה דבר פנימי, כי מעקה גימטריא יר"ה, ומספר גג"ך גימטריא ך"ו, ובציור **א** יו"ד, נעשה יראה בזה רי"ו **א**, והוא סוד בדמיך חיי (יחזקאל טז, ו), **א** דבינה נכנס בדם **ה**אדם ז"א, כמבואר **בכוונת הספירות עומר**. וז"ש ולא תשים דמי"ם בביתך כי יפול הנופל ממנו, כי השבירה נעשה מחמת שלא הי' ביניהם אחדות סוד **א**, וזה הי'

סיבת נפילתן. ועתה צריך לתקן זה, להמשיך בתוך האותיות סדר האחדות המחבר את המחשבות, והוא אור אין סוף חיי החיים, והבן והשם יכפר. ועיין **בכתבים** ענין ד' ובכן דראש השנה, ג' אותיות השם ע"ב ריו"ו, ובכן הד' בו אותיות ונתחבר לתיבות במלכות יעו"ש, כי בה סוד הייחוד והחיבור על ידי נקודה בהיכל', סוד אני ראשון וכו', והבן סוד עמו"ק עמוק מי ימצאנו (קהלת ז, כג), ודי בזה, וק"ל להבין.

•

מצוה - כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים וגו', שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך (כב, ו-ז). להבין איך יש מצוה זו בכל אדם ובכל זמן, ושאר הספיקות.

ואגב נבאר פסוק קודם לזה (כב, א-ב) לא תראה [את] שור אחיך וגו', ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והי' עמך עד דרוש אחיך אותו והשבתו לו.

ותחלה נבאר משנה (ב) פ"ג דראש השנה, כל השופרות כשרים חוץ משל פרה שנק' קרן. ומפרש בש"ס עולא טעמא דרבנן, אין קטיגור נעשה סניגור (ר"ה כו.). ופירש **רש"י** קטיגור דעגל וכו'. והא איכא כף ומחתה, חוטא בל (יתגאה) [יתנאה] קא אמרינן. והא איכא בגדי זהב בחוץ, בפנים קא אמרינן. שופר נמי מבחוץ הוא, כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי. והא תנא מפני שהוא קרן קאמר, חדא ועוד וכו'. ופירש **רש"י**, כל השופרות - בין של איל בין של יעל בראש השנה כיון דלזכרון וכו' - שופר נמי אע"ג דלית בי' משום חוטא בל יקריב וחוטא בל (יתגאה) [יתנאה], כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי. **והתוספות** כ' בד"ה חוטא בל יתגאה, וגבי שופר מתנאה נמי בקול תקיעתו.

להבין דברי רש"י והתוס' וביא[ו]ר הש"ס ברמז מוסר נ"ל בפרק ג' דמכות (כג:) דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמרו למשה וכו', בא מיכה והעמידן על ג', שנאמר (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט - זה הדין, ואהבת חסד - זו גמילות חסדים, והצנע לכת - זו הוצאת המת והכנסת כלה וכו'. בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחי' (חבקוק ב, ד). והקושיא מפורסמת וכי באו לבטל שאר המצות, ופירש **מוהרש"א** יעו"ש.

ונ"ל דבא לחזק כל התרי"ג מצות המסורין למשה מסיני, שהי' מתמוטטין, ובא מיכה והעמידן על עמדן וחיזקם על ידי אלו ג' עמודים שהעולם קיים עליהם שנזכרו בפ"א דאבות. וכדי שיכול להעמיד אלו ג' עמודים צריך עוד עמוד אחד יסוד עולם, ובא חבקוק וכו', באופן שבאו לחזק ולהוסיף ולא למעט מתרי"ג מצות.

באבות וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם (עומד) [קיים], על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח, טז) אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם, והקשה **הבית יוסף** בטור אורח חיים סימן א' וכו', יעו"ש.

וז"ש עשות משפט הוא הדין. ואהבת חסד שהוא שלום. והצנע לכת נגד קו הממוצע משני הקוין שהוא כולל שניהם, שהוא אמת, שיהיו פיו ולבו שוין, ולא יכוין לשום פני' חיצונית שהם קליפות הנק' מתים, ולכך צריך הצנע לכת, לא נגד בני אדם, ואז הוא הוצאות המת והקליפות, ואח"כ יהי' הכנסת כלה לייחד החתן עם הכלה, שהוא יחוד הקדוש ברוך הוא על ידי יחוד פיו ולבו השוין כנודע, וכמ"ש **בכתבים**, וזכרתי מזה במקום אחר. א"כ אלו הג' דברים כולל חבקוק באחת, שיהי' צדיק באמונתו אז יחי', כי אמת ואמונה הוא יחוד החתן והכלה והבן כי הוא כולל ג' קוין וג' עמודים הנ"ל, כי ע"כ יש בקו הממוצע כח שניהם כנודע.

ושמעתי, מה שכתב **רמ"א** באורח חיים סימן א', וז"ל: ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הש"י, גם בהצנע לכת וכו'. דר"ל דקאי אדלעיל, אימתי לא יתבוששש מפני בני אדם, כשעושה כן גם בהצנע לכת, ודפח"ח.

והכלל שיהי' תורתו ועבודתו באמת ואמונה, פיו ולבו שוין, בין כשהוא עם בני אדם בין כשהוא בהצנע לכת, וכמ"ש בספר **עללות אפרים** (מאמר רל) בפסוק (תהלים מה, יא) שכחי עמך ובית אביך וגו', וכאשר נבאר מזה עוד.

וזה שבא מיכה והעמיד על ג', כי שורש של ג' דברים הנ"ל הוא שיהי' בהצנע לכת, שאז ניצול מכל פני' חיצונית, שהיא נקראת הוצאת המת והכנסת כלה השייך בג' דברים שכולל כל התרי"ג מצות, שיעשה לשם פועלן ולא לשום פני' מפני בני אדם, בין בקו הדין שהוא קו שמאל, בין בקו החסד והשלום שהוא קו ימין, ומכל שכן בקו האמצעי הנקרא אמת, ששמו מורה על זה שילך עמו ית' בתמימות ובאמת, וז"ש (דברים יח, יג) תמים תהי' עם ה' אלהיך, והבן.

ואח"כ העמיד חבקוק על אחת שהוא כולל הכל, שהוא אמונה, ונתכוין עוד לכלל היותר כולל הכל, והוא שיש מונע לכל ג' דברים הנ"ל הכולל תרי"ג מצות, כי אם מי שיהיה לו בטחון בו ית' על ידי שמאמין בו, ואז יוכל לילך עמו יתברך באמת ותמים, מה שאין כן בלאו הכי.

והוא, דכתב **במדרש שמואל** במשנה דאבות פ"ג (מי"ז) הוא הי' אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובים ושרשיו (מעוטין) [מועטין] והרוח בא ועוקרתו שנאמר (ירמיה יז, ו) והי' כערער בערבה וגו'. וכל שמעשיו מרובין

מחכמתו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם יז, ח) והי' כעץ שתול על מים וגו'. והקשה, שאין הפסוקים שהביא כאן ראי' כלל לזה, ששם מיירי לענין בטחון שנאמר (ירמיה יז, ה-ח) כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו והי' כערער בערבה וגו', ברוך הגבר אשר יבטח בה' והי' ה' מבטחו, והי' כעץ שתול וגו', ואיך יוכיח רבי אלעזר בן עזריה בזה לענין החכמה והמעשים.

ומשני וזה לשונו: ואפשר, כי האדם אשר חכמתו מרובה ממעשיו, מורה בזה שאין תורתו לשמה רק להתגדל בעיני בני אדם, ושם בשר זרועו להיות מפואר בעיניהם, להנות מהם מגופם וממונם לסיבת תפארת חכמתו כי רבה היא. אמנם מי שמעשיו מרובים הכל שונאים אותו, אם מפני שמוכיח העם כשרואה שאינם עושים כדת, והוא מקנא קנאת ה' וישבר מתלעות עול. ואם מפני במה שעושה לפנים מהשורה, הוא הוראה כאלו כל שאר העם שאינם עושים כך הם כרשעים, ולכן מקנאים בו. ולכך מי שחכמתו מרובה ממעשיו עליו נאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו, אמנם מי שמעשיו מרובים מחכמתו שם בטחונו בה', ומסתפק במה שמצא חן בעיני ה', ואינו חושש אל הבריות המלעיגים עליו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה', כי אין לך בוטח בה' גדול מזה, עכ"ל.

א"כ הכלל גדול הכולל שיעשה כל התרי"ג מצות לשם שמים ולא להתפאר, הוא המאמין ובוטח בו יתברך לבדו ולא יבטח באדם, וז"ש בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחי', וק"ל.

וז"ש ודע יחוד שיש בין אמת ואמונה, ותפארת ישראל נקרא אמת, וגוף ובריתו חשבינן חד, וז"ש וצדיק באמונתו יחי', והבן.

היוצא מזה, כי עשות משפט זו הדין, דהיינו תורה הנתנה מפי הגבורה. ואהבת חסד גמילות חסדים איש עם רעהו, קו ימין. זו צריך לעשות בפרהסיא. מה שאין כן שאר מעשיו יעשה בהצנע לכת, שינצל מקליפות שהיא הוצאת המת, כדי להכניס הכלה עם החתן. זה ודאי מעשיו לשם שמים מצד הבטחון בו ית', שהיא אחת של חבקוק וכאמור.

וכן מצאתי בספר **ע[ו]ללות אפרים** דף ל"ח (מאמר קמב) ביא[ו]ר הש"ס (יומא לח.) של בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים, שהיו מסיקין מבחוץ ואופין מבפנים ואין פתן מתעפשות וכו'. וביאר כי ההיפך הוא למוד תורה, שנאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש, והלימוד צריך שיהי' מבחוץ שנאמר (משלי ה, טז) יפוצו מעינותיך (ה)חוצה, כדי ללמד לזולתו. אמנם תכלית הלימוד שהיא תלמוד גדול שמביא לידי מעשה (מגילה

כו.), מכונה בשם אפי(ו)ת הפת, שהיא תכלית ההיס(י)ק, הוא המעשה, צריך שיהי' בפנים, וכמ"ש (מיכה ו, ח) והצנע לכת וגו', שלא יפרסם ברבים אשר הוא עושה צדקה ושאר מעשים שלא יעשה להתיהר בם. ופת כזה אינו מתעפש, שהתורה והמעשה שניהם עומדין לעד, ובהחליף השטה שניהם יכלו, שנאמר יראת ה' טהורה עומדת לעד (תהלים יט, י), עכ"ל.

ובזה יובן ש"ס דראש השנה הנ"ל, כל השופרות כשרים, וכפירוש **רש"י** בין איל ובין של יעל וכו', שזה כפוף וזה פשוט. ור"ל שיש צדיק כפוף, וצדיק פשוט, כדאיתא בש"ס דשבת פרק הבונה וכו' (שבת קד.), יעו"ש. ור"ל שיש צדיק כפוף שנראה כפיפתו והכנעתו לפני הש"י ולבני אדם, ועכ"פ תוכו כברו. ויש צדיק פשוט שאין נראה כפיפתו כי אם לפני הש"י, ובפני העולם נראה צדיק פשוט כאלו הוא מאנשי העולם, להצניע מעשיו יותר, ושניהם כאחד טובים, גם שזה מעולה מזה.

חוץ משל פרה, שאין תוכו כברו כלל, שנקרא קרן, שגבה קרנו להתפאר רק נגד בני אדם, וכמ"ש (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע. וכמפרש הטעם בשם **הרמב"ן**, שהם עצם אחד ואין להם זכרות מבפנים, ר"ל שאין לבם חלל בקרבם שהוא שופרות, רק הם עצם אחד מיום שנולד עד יום מותו במדריגה א', היפך מה שראוי להיות הולך ממדריגה למדריגה. והוא מחמת גדלות וגבהות לבו שסובר שכבר הוא מושלם בכל מעשים טובים, וכל מעשיו רק להתפאר, וז"ש ואין להם זכרות מבפנים, ר"ל שיתבודד בהצנע לכת בפנים, ויזכור שעולם הזה הוא רק כפרוזדור לפני עולם הבא להכין מעשיו, ויזכור אחריתו שיתן דין וחשבון על זה, וכמ"ש חז"ל (כתובות סז:) אורחא רחיקא וזוודא קלילא וכו', כל זה אין בו זכרות מבפנים ונקרא קרן.

ורבי יוסי סבר כפשוטו מפני שנקרא קרן, לכך לא רצה בזה, שהרי כל השופרות נקראו קרן, שנאמר (יהושע ו, ה) במשוך בקרן היובל.

עד שבא עולא ומפרש טעמא דרבנן כדרב חסדא, מפני מה אין כהן גדול נכנס לפני ולפנים בבגדי זהב לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור זהב העגל, נעשה סניגור, ושופר נמי של פרה קטיגור דעגל הוא וכפירוש **רש"י**. ור"ל דאיתא בספר **ע[ו]ללות אפרים** (מאמר רא) ויש בש"ס (ב"ב קסה.) רובן בעריות, ומיעוטן בגזל, וכולן באבק לשון הרע, ר"ת עגל, עריות גזל לשון הרע וכו' יעו"ש. והסיבה לכל זה הוא הגאוה הנק' קרן, וכמ"ש בש"ס דסוטה (ה.) מלשני בסתר וגו', גבה עינים ורחב לבב וגו', וכמ"ש **מוהרש"א** שזה נמשך מזה, יעו"ש. וכן אמרו בש"ס (סוטה שם) כל המתגאה כאלו בא על כל העריות וכו', והטעם כי זה נמשך מזה, וכמו שמצינו בבלעם, וכמ"ש **הרמב"ם** שם במשנה. וגזל גם

כן נמשך מגאוה, כנודע ומפורש כן בספר **שערי קדושה** ובספר **עללות אפרים** כי הגאוה שורש העבירות, יעו"ש. נמצא כי הלבוש בגדי זהב, בזה מתגאה על זולתו, ונתעורר קטיגור העג"ל שנמשך מזה. לכך אין כה"ג עובד עבודה לכפר בעד החוטא בבגדי זהב הגורם גסות הרוח חטא עגל. וה"נ שופר של פרה שנקרא קרן, שאין לו זכרות לזכור בבוראו, רק לפני בני אדם להתגאות, גם כן קטיגור דע"גל הוא, לכך פסול.

והמקשן סבר כפשוטו, לכך הקשה והא איכא כף ומחתה וכו'. ומשני מפורש, חוטא בל יקריב חוטא בל יתגאה קאמרינן. ור"ל כי הכהן העובד עבודה לכפר בעד החוטא, לכך אל יקריב הלום דבר שחטא בו, וכן חוטא בל יתגאה בו בדבר שחטא. לכך שופר - שרוצה לתקן אשר חטא ולשפר מעשיו, בל יתגאה בו לפני הבריות. כמו הלומד שהוא עמוד התורה, לבל יתגאה בתורתו. ועמוד העבודה שהוא המתפלל, שהוא במקום כה"ג לעבוד עבודה זו תפלה לכפר בעד החוטאים, לבל יתגאה בקול. ועמוד גמילות חסדים, לבל יתגאה בעשותו גמילות חסדים להתפאר בם, רק שיעשה לשם פועלן ולא להגביה קרני הודו על ידי זה.

ומקשה והא איכא בגדי זהב בחוץ. ומשני, מבפנים קאמרינן. ור"ל, הא נקרא התורה הלכה אותיות הכלה, שהיא קשוטי הכלה כמו בגדי זהב, והיא בחוץ, שנאמר (משלי ה, טז) יפוצו מעינותיך חוצה, ואיך אמרת שלא להתנאות בו. ומשני מבפנים קאמרינן, שבקרב לבו בפנים לא יתכוין לשום פני' להתייהר, וכמו שכתב **הרב הנ"ל** היסיקו מבחוץ ואפיותו בפנים, וכנ"ל. ור"ל גם שהתורה צריכה שילמדו בחוץ שהוא קשוט ולבושי בגדי זהב, מכל מקום לא ילבשן להנאת עצמו כי אם לקיים גזירת המלך, שיעשה לשם פועלן, וכמו שאמרו שבחו של אהרן שלא לבשן לגדולתו וכו', וז"ש בפנים קאמרינן, שלא יתנאה בקרב לבו בפנים.

עוד יש לומר בפנים קאמרינן, דברים שצריך לעשות בפנים בהצנע לכת, זהו בל יתנאה בו בחוץ בפני בני אדם להתפאר בו. אבל דברים שמוכרח לעשות בחוץ, כמו תורה ותפלה וכיוצא, שרי. ושני הפירושים צריך ליזהר בהם לעשותן כאשר נבאר.

ומקשי שופר נמי מבחוץ הוא, שסבר רק כפירוש ב' כו', ומקשה שפיר והא שופר, לומד תורה ברבים או המתפלל שץ ברבים, ע"כ צריך שיהי' בחוץ, ואין שייך בו חוטא בל יתנאה לפי סברת המקשן.

לכך משני, כיון דלזכרון קאתי, ר"ל שיעלה זכרונם לטובה לפניו ית', והוא דבר התלוי במחשבה ובפנים, כי הלומד והדורש ברבים להזכירן לטובה לפניו ית' לזכותן, ומכל

שכן שץ המתפלל שהוא סרסור בין ישראל ובין אביהם שבשמים, אין לך דבר פנימי יותר מזה.

ועתה השיבו מפורש שצריך לחוש לשני הפירושים הנ"ל, כי דבר שאפשר לעשות בפנים בהצנע לכת, צריך שיהי' המעשה והמחשבה בפנים. מה שאין כן דבר שצריך שיהי' המעשה והמחשבה בחוץ, מכל מקום צריך שיהי' הכוונה והמחשבה לפנים שיהי' לזכרון לפניו ית' ולא לבני אדם. וזהו דמשני כיון לזכרון קאתי כלפנים דמי, והבן.

ובזה תבין מה דפליג רש"י ותוספות, ויבואר על ידי משל הכתוב בספר **כפתור ופרח** למלך שביקש רפואה מהרופאים שיחי' לעולם ולא ימות, ונלאו למצוא רפואה. עד שהמציא רופא וכתב לו כי תכלית המיתה הוא הגאוה, וכשיתרחק מהגאוה ויהי' עניו לפי משך הזמן יכול להיות לחיות לעולם, וכו' עד שהרגיש בעצמו המלך, שכל מה שמשפיל עצמו נכנס בו רוח גבוה יותר לומר שהוא עניו גדול, והוצרך הרופא לבא בעצמו אל המלך. וצוה שיצאו לקראתו כמה מיני כלי זמר וחילות וכיוצא, ותמה המלך איך מבקש כבוד וגאוה והוא הזהיר להתרחק מזה, ויצא המלך ג"כ לקראתו בכמה מיני כלי זמר וכבוד, והרופא אינו משגיח בכל זה, ועשה שלו בלימודו, וכו' עד שבא לגינת ביתן המלך וראה שם בית הכסא וכו'.

העולה מזה, שמבחוץ יעשה נמוסי מלכות, ומבפנים לא יתכוין לשום כבוד וגאוה, ואז הוא דרך המיצוע, שאינו בגדר תכלית ענוה שיהי' זה סבה להתגאות יותר.

ושמור כלל זה, שהוא מפתח גדול להיות אדם מורגל בהדרגתו על צד היותר טוב, ולבו יהי' נכון לפניו יתברך, והבן. הגם שצריך תחלה למעט מכבודו עד קצה ב', ואח"כ יוכל לנהוג בכבודו ויכוין לבו לשמים.

וזהו כוונת רש"י דלזכרון קאתי - שופר נמי אע"ג דלית בי' משום חוטא בל יקריב וחוטא בל יתנאה בו וכו'. ור"ל אדם שרוצה להתקרב אליו יתברך, להיות נקרא שופר, לשפר מעשיו כדי שיהי' לזכרון לפניו ית', ודאי לית בי' משום חוטא בל יקריב, כי אומרים לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, וצריך להתרחק מכל מיני כבוד וגאוה שהוא שורש כל החטאים, שהיו תחלה סבה לחטא בהן, לכך עתה ודאי חוטא בל יקרב הלום, וגם ודאי חוטא בל יתנאה בו. ואעפ"י שהוא מבחוץ, שמוכרח לעשותו, מ"מ כיון דלזכרון קאתי שרוצה שיהי' לזכרון, כלפנים דמי, להזהר בו שלא יבוא לו שום פני', לכך ימעט מכבודו והנהגתו, גם שיש לחוש כנ"ל מאחר שהוא בחוץ, מכל מקום ימעט עד קצה הב', וכמ"ש **הרמב"ם** מאוד מאוד הוי שפל רוח.

והתוספות חששו שמא אז על ידי שפלותו יתגאה יותר וכמעשה המלך הנ"ל, לכך כתבו התוספות וגבי שופר מתנאה בקול תקיעתו, ר"ל לשפר סדר הנהגתו, לא ישונה מכבודו, להתנאות בקול תקיעתו, שהוא הנהגתו כמאז ומקדם, ואז לא יהי' מקום להתנאות על ידי השפלות, רק שלא יתנאה בלבו בחטא, מבפנים לא ישגיח בשום כבוד, רק כנ"ל. והבן מה שאמר חוטא בל יתנאה, כדי שיהי' לזכרון שהוא כלפנים, ודי בזה.

ובזה נראה לי לבאר ב' מזמורי תהלים סימן ס"ב, וסימן מ"ה נבאר תחלה, רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר (וגו') יפיפית מבני אדם וגו' אהבת צדק ותשנא רשע וגו' שכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך וגו'.

ועל דרך הלצה נראה לי, כי רחש ר"ת רבנים חזנים שמשים, אשר פרנסתן באה להם מאנשי הקהל ויחידי סגולה, והדעת נוטה להחניף להם, שלא יקופח פרנסתן, וגם להראות מעשיהן הטובים ותפארת חכמתם כדי שיהנה מהם. ולהם הזהיר רחש לבי דבר טוב, שיהי' כוונת מחשבתן לשם שמים, ולבן יפנה אל ה' ולא לבני אדם, והוא נגד המחשבה. ונגד הדיבור והמעשה אומר אני מעשי למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שיהי' נוח לשמים, ומזה נמשך ממילא יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך, שיהי' נוח לבני אדם ג"כ, ולא שיהפך הסדר שיכוין לבני אדם וגם לשמים.

או נקט ראשי ג' עמודים הנ"ל שיכוונו לשם שמים, רב העוסק בעמוד התורה, ושליח ציבור המתפלל הנקרא עמוד עבודה, ושמש המשמש לקהל גומלי חסד, כולם כאחד מוזהרים שיהי' רח"ש לבם דבר טוב, וכאמור.

לכך חגור חרבך על ירך, להלחם נגד היצה"ר, להנצל מפני חיצונים בכל ג' עמודים הנ"ל, שיהי' צלח רכב על דבר אמת, שיהיו פיו ולבו שוין, אז חיציך שנונים אהבת צדק.

ועצה היעוצה איך לעשות כדי להנצל כנ"ל, שיהי' נדמה לו כאלו עומד לבדו נגד הש"י, וז"ש ושכחי עמך ובית אביך, וכמ"ש **בעללות אפרים**, יעויין שם.

וזהו שאמר כי הוא אדוניך להטיב לך, ולא זולתו, לכך בטח עליו וגו', ר"ל בכל ג' עמודים הנ"ל.

ואז תחת אבותיך יהיו בניך וגו'. ולא אמר שיהי' הוא עצמו תחת אבותיך. יובן על פי הש"ס (נדרים פא.) מפני מה אין מצויין תלמידי חכמים שיהי' בניהם תלמידי חכמים, מפני שאין מברכין בתורה תחלה. וגם לעיל מזה מ"ש **בע[ו]ללות אפרים** יעו"ש. ולכך אמר תחת אבותיך שהי' ת"ח, יהיו בניך ולא אתה, ע"כ הוא עני בתורה, ואז מבני עניים תצא תורה (נדרים שם), וק"ל.

ובזה נבאר מזמור ס"ב, אך אל אלהים דומי' נפשי, שזה מוסר כולל - בפרט לעצמו, ובכלל. ור"ל מאחר שכל כוונתו אך אל אלהים ולא להתפאר לפני בני אדם, לכך דומי' נפשי, כי עת לחשות ועת לדבר (קהלת ג, ז), כמו ששמעתי מפי המנוח **מהרי"ל פיסטנר** שהי' מתאכסן בבית הפרנס בדרך ההוא, והי' שוקל בדעתו אם ללמוד בפני כולם, לא יוכל ללמוד בדחילו ורחימו וכיוצא בזה, שצריך לנקיות או שאר מניעות, ואם ישב בטל יהי' חילול השם בפני הרואים, שאיש חשוב כמותו ישב בלי תורה. ובתוך כך נפל עליו תרדימה וישן, ובא לו בחלום פירוש הפסוק (איכה ג, כח) ישב בדד וידום כי נטל עליו, שמוטב שידום אם הוא עליו למשאוי - שנטל עליו וכו', ודפח"ח. וכ"ז בפרט.

וה"ה בכלל, בענין המוסר, שאם יאמרו בעלי מוסר להמוני עם שיעשו ג' עמודים הנ"ל לשם שמים ולא להתפאר, יתבטל מן הכל, ובאמת אמרו בש"ס (פסחים נ:) לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה שמתוך וכו', ויתבטל עמוד התורה, ועמוד עבודה, או גמילות חסדים. לכך גם שהוא רואה שעושין ג' עמודים שלא לשמה, צריך לידום אולי מתוך שלא לשמה יבוא לשמה. וז"ש כשרואה אני שהוא אך אל אלהים, כי אכין ורקים מעוטין, למעט שאינו באמת אל אלהים, דומי' נפשי שאיני מוחה בם מטעם האמור. וגם כי ממני ישועתי, כי נגד מי שאינו עושה לשם שמים, נחשב מעשי לשם שמים.

וגם אין לחוש שאלו הלומדים שלא לשם שמים יאמרו פשטים להראות חכמתם, ואני דומי', א"כ אהי' לבז בעיני העולם, זה אינו כי אך הוא צורי וישועתי לא אמוט רבה וגו', ר"ל שזה עמוד עולם אמונה ובטחון בו ית', כמ"ש חבקוק הנ"ל.

ואדרבה יש לתמוה על הלומדים שלא לשמה רק לפני בני אדם, או המתפלל שלא לשמה, או נותן צדקה שלא לשמה, עד אנה תהותתו על איש וגו' עד בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה, כי מאחר שפונה לבו אל כוונת חיצונית שהם הקליפות הנק' קללה, היפך הקדושה שנקרא ברוך, ובפיו יאמר ברוך בניגון שיהנו מקולו אנשים ונשים, א"כ בקרבם יקללו סלה.

או י"ל, לכך בטחו בו בכל עת, שהוא עמוד של חבקוק הסובל הכל, ושפכו לפניו ית' לבבכם, אז אלהים מחסה לנו סלה, מה שאין כן הבוטח על איש, כי אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות וגו' - רצה לומר שיהי' במשקל ומאזנים לעלות אם טוב יותר לפנות מחשבתו אליו ית' לבדו, או להראות חסידותו וצדקתו לבני אדם כדי שילמדו ממנו דרך הטוב וכיוצא בזה - עצת היצה"ר הוא, המה מהבל יחד וגו'.

כי אחת דבר אלהים שתים זו שמענו, ר"ל כי כל התרי"ג מצות שנאמרו מפי הגבורה כולם נכללו באחת של חבקוק צדיק באמונתו יחי', ומצידנו אנחנו השומעים שאין לנו

חוזק הבטחון ואמונה בו ית' רק להחניף לבני אדם, אז הוא שתים שהם הרבה, וז"ש שתים זו שמענו, וכמ"ש **בחוה"ל** (ש' יחוד המעשה פ"ד) כי החונף עובד רבים וכו'.
וזה שסיים המזמור כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו, **דשמעתי** פירוש הפסוק (תהלים לג, כב) יהי חסד(י)ך ה' עלינו כאשר יחלנו לך, כמו שקוינו לך כך יורד החסד עלינו, לשון בתמי', ודפח"ח.
ונראה שזה פירוש הפסוק הנ"ל בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה, כי בפיו שאומר יהי חסד(י)ך וגו', נראה לברכה, אם הי' מייחל להש"י, ובאמת זה אינו בקרבו, כי הקנאה והשנאה ולשון הרע לא היה עושה אם היה בוטח בה' ומייחל לו, א"כ מקלל את עצמו, וזה שסמך חבקוק על עמוד אחד וצדיק באמונתו יחי', כשיאמין ומייחל לה', והבן כי את עצמו הוא מקלל בברכתו, שאומר יהי חסד(י)ך ה' עלינו כאשר יחלנו לך, ובאמת הוא אינו מייחל ומקוה להש"י, רק אומר כחי ועצם ידי עשה לי החיל הזה, או שבוטח על בני אדם ובני איש, ואיך אמר יהי חסד(י)ך [ה'] עלינו כאשר יחלנו לך, ומקלל את עצמו.
וכן כשאומר (סוף שמ"ע, תהלים יט טו) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ובאמת הגיון לבו בכל מחשבות אסורות וזרות, וכשיהי' לפניו יתברך חס ושלום קללה ימשיך לעצמו. או שהוא מלשין חבירו, וכשאומר ולמלשינים אל תהי תקוה וכו', א"כ בפיו יברכו שהוא מן י"ח ברכות, ובקרבם יקללו סלה.
וז"ש ולך ה' (ה)חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ולא כדיבורו שאומר יהי חסד(י)ך ה' וגו', או ולמלשינים, שהי' ראוי לקללה, מכל מקום אינו מצרף מחשבה רעה ודיבור רע על עצמו כי אם במעשה, ובטובה מצרף מחשבה לבד, וק"ל.
ובזה יובן פסוק האזינו (דברים לב, ד) צדיק וישר הוא וכו'. וי"ל, דאיתא בפרק קמא דראש השנה (יז:), רב הונא רמי, כתיב (עי' תהלים קמה, יז) כי צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, בתחילה צדיק ולבסוף חסיד. וא"כ ה"נ תיקשי, כתיב צדיק, וכתיב ישר שהוא לפנים משורת הדין. וכי תימא דהכי נמי מפרש כך, א"כ מאי טעמא רמי בכתובים ולא בתורה.
ונ"ל דאח"ז רבי אליעזר רמי, כתיב (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד, וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ומשני בתחלה תשלם כמעשהו וכו'. וכבר הקשו בזה דא"כ איפכא הל"ל, **והתוספות** (ד"ה בתחלה) הרגישו, ומפרשי דהכי קאמר, שנכנס לפנים כשאתה רואה וכו', יעו"ש. וכבר ביארתי מזה במקום אחר.

ונראה לי, **דהתוספות** הקשו בפרק קמא דראש השנה (טז. ד"ה כמאן) כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי, כרבי יוסי. וז"ל, וא"ת לרבנן נמי הא מתפללין כל יום רפאינו, יעו"ש.

ולי נראה דלא פליגי רבנן ורבי יוסי, דבספר **מעין גנים** הקשה למה תמה אברהם בסדום (בראשית יח, כג) האף תספה צדיק עם רשע, הא לפי מ"ש **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"א-ה"ב) בדין הכללי עיר או מדינה וכו'. ומשני, דיש דין פרטי אחר דין הכללי, ועיין במקום אחר ביא[ו]ר פסוק (דברים לב, ה) שחת לו - לעצמו, וביאור (דברים כט, יח) שלום יהי' לי וגו', יעו"ש. ובזה יובן, כי זה מצד החסד שאחר דין הכללי שיצא חוב, מ"מ מציל בדין פרטי הצדיק בצדקתו. וז"ש כי אתה תשלם לאיש, מי שנקרא איש שהוא צדיק, או איש יחיד, כמעשהו, ולא כמעשה רוב העולם שהם חייבין. וז"ש צדיק בדין הכללי, לשפוט באמת. וגם כשהרוב חייבים, מכל מקום וישר הוא, להציל בדין פרטי הצדיק בצדקתו. ורבי יוסי איירי בדין כללי שהוא בראש השנה, ואח"כ יש דין פרטי כרבנן, וק"ל.

עוד יש לומר ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, דאיתא בש"ס דפסחים דף קי"ח (ע"א), אמר רב חסדא מאי דכתיב (תהלים קלו, א) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו. ופי' **רשב"ם** וז"ל: והכי משמע כי טוב כי לעולם חסדו, חסד הוא עושה לעולם בכי טוב, כלומר בטוב שנותן לו, עשיר בשורו עני בשיו, מפסידו ממון ומכפר על גופו, ע"כ. ובזה יובן ולך ה' החסד, במה שתשלם לאיש כמעשהו, וגובה חובתו במה שהשפיע לו כאלו היה מעשהו של אדם עצמו, וק"ל.

ובזה יובן כי יקרא קן ציפור ודרשו (חולין קלט.) פרט למזומן. והענין, כי יש חומר וצורה בפרטות אדם אחד, וה"ה בכלל נקרא חומר וצורה אנשי שלומי אמוני ישראל עם אנשי המוני עם. והחומר הוא לבוש וקן, לצורה שהיא נפש רוח ונשמה הנקרא צפור השוכן בתוך הגוף והקן. והתכלית שיעשה מחומר צורה, בין בפרט בין בכלל, כי זה צריך לזה, כמו הקן ציפור שהציפור צריך לקן, ומכל שכן שהקן צריך לציפור, אלא שאין לו דעת בזה וכו', כשאלת החכם וכו' (מבחר הפנינים ש' החכמה). וזה החומר הוא לבוש לפי שעה בעולם הזה, עד שיזכה לעשות מהתורה והמצות שיעשה בעולם הזה לבוש רוחני אל נפש רוח ונשמה בעולם הבא, ועל ידי מצות מעשיות עושה לבוש אל הנפש בגן עדן התחתון, ועל ידי הדיבור ולמוד התורה והתפלה עושה לבוש לרוח, ועל ידי המחשבה והכוונה עושה לבוש לנשמתו בגן עדן העליון, וכמ"ש **בספר דרושים** פ' ויחי, יעו"ש.

וז"ש כ"י יק"רא דרך מקרי וארעי, ק"ן ציפו"ר, ר"ל החומר שהוא לבוש וקן לנר"נ שנקרא ציפור, לפני"ך, שיסגל על ידי גוף זה לפי שעה בעולם הזה תורה ומעשים טובים שילך לפניו בעולם הבא, וכמ"ש (ישעיה נח, ח) והלך לפניך צדקך, שהוא עולם ארוך וקיים לעולם, מקום מדור נפש רוח ונשמה שהם בעשיה ויצירה ובריאה, וז"ש בד"רך, נגד נשמה דבריאה כאשר נבאר, בכל עץ נגד רוח דיצירה, או ע"ל האר"ץ נגד נפש מעשיה, ולכולם צריך לעשות בעולם הזה לבוש וגוף במדור של כל אחד, לנפש ממצות מעשיות שעושה על האר"ץ. ולרוח מדבור בתורה ותפלה ביצירה ששם מקנן ז"א הנקרא עץ החיים המהלך ת"ק שנה (חגיגה יג.) כנודע, וזה שאמר ב"כל ע"ץ. ולנשמה המקנן בבריאה שנק' דרך - ב' שמות ס"ג קס"א גימטריא דרך, שהיא בריאה, בסוד הנותן בים דרך (ישעיה מג, טז), עיין **בכתבים**. עוד י"ל, יורה חטאים בד"רך (תהלים כה, ח), כי תשובה היא בינה אמא, אם רחץ וגו' (ישעיה ד, ד).

ובקן ציפור זה יש אפרוחים או ביצים והאם רובצת על אפרוחים וגו', כי הביצה הוא החומר שממנו נעשה אחר כך צורת אפרוח בעל חי, ובש"ס (חולין קמ:) דרשו אפרוחים שאין להם גדפין מפריחין דווקא, שצריכין לאמם, יצאו מפריחין שאינם צריכין לאמם וכו'. והענין, שבתוך גופו של אדם יש שאין בו רק נפש מעשי', שהוא החומר של כל העולמות של מעלה ממנו, שממנה נעשה אח"כ בעלי הצורה, כמ"ש (בראשית א, כד) (ו)תוצא הארץ נפש חיה וגו'. וא"כ יש בקן זה אפר(ו)ח ביצים, שזוכה למצות מעשי' בבחירתו הטוב, ויש שזוכה לרוח ממללא מיצירה, שנקרא אפרוחים שבקן, שיוכל למלל בתורה ותפלה בלבושי התורה ולא יותר, ונק' אפרוחים שלא נפתחו עיניו לזכות בא"ור התורה שהיא ר"ז, וכמ"ש **בע(ו)לות אפרים** (מאמר לט) סומא בא' מעיניו וכו' (חגיגה פ"א מ"א), יעו"ש, וז"ש שאין להם גדפין מפריחין לעלות במדריגות עליונות, ולכך צריכין לאמם סוד הבינה, שיש לו בינה ודעת להבין במושכלות, וז"ש והאם רובצת על האפרוחים, דכתב **הראב"ד** (הקדמה לס' יצירה) כי ציור הבנין בבנאי וכו', וכמ"ש **בתיקונים** (תי"ח לה.) כי מוח הבן נמשך ממוח האב.

ובא המצוה שלא תקח האם מעל הבנים, שלא ליפרד בעלי הבינה הנק' אם, מעל הבנים, שיעלו למדריגות רמות ולהניח הבנים, ר"ל שיקשט רק את עצמו ולא זולתו. כי צריך שיהיה האם רובצת על האפרוחים והביצים, שיעשו אגודה אחת כמו בלולב, שיש ערבה שאין בו לא טעם ולא ריח וכו', ואמרו במדרש (ויק"ר ל, יב) שיעשו אגודה אחת וכו', יעו"ש, הכא נמי כך.

ואם אינך (יוכל) [יכול] להתקרב עמהם מחמת חסרונם, עצה היעוצה שלח תשלח א"ת האם ואת הבנים תקח לך, ר"ל שאם תמצא בם חסרון אשר ראוי לשלוח ולרחקם, תדע שיש בך שמץ מנהו ג"כ מן חסרון זה, ושמא אתה הגורם להם ג"כ. וכמ"ש (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר חסיד, לכך פסו אמונים מבני אדם, הגם שראוי להם לתלות החסרון בעצמם ולהפך הסדר, לכך גמר חסיד לפי שפסו אמונים מבני אדם. וכמו שבארתי פסוק (ישעיה נח א, עי' ב"מ לג:) הגד לעמי - תלמידי חכמים, פשע"ם שלהם גרמה, ולבית יעקב - המוניים, חט"אתם גרמה וכו', יעו"ש. וז"ש שלח תשלח את האם, שאם תרצה לשלוח את המוני עם מחמת חסרונם, תשלח א"ת האם, שתמצא בך ובגדולים ממך הנקרא אמן של ישראל חסרון זה וכיוצא בזה בך ובעצמך, ותשלח את האם תחילה, ואח"כ תשלחם. ובאמת לא זה הדרך ישכון אור, אלא כמו שעשה שמואל הנביא שלבש חלוקן של ישראל ואמר חטאנו (ירושלמי תענית פ"ב ה"ז), שמצא בעצמו שמץ מנהו וכו', יעו"ש, וה"נ את הבנים תקח לך לעצמך לדוגמא, שהחסרון שתראה בם יבוקש וימצא בך ג"כ, כי שאר וחמץ שלך אי אתה רואה מצד הטבע, ורואה אתה של אחרים. לכך יהיו אלו הבנים לך לדוגמא, ותשוב בעדך ובעדם, ובזה למען ייטב לך והארכת ימים, וק"ל.

•

מצוה - ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. **מצוה** - ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך, כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויב[י]ך לפניך והי' מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (כג, יג-טו).

קודם שנבאר ונפרט הספיקות שבזה, נבאר פסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברים לב, א). ויש להקשות, **א**' קשה קו' ה**מפרשים**, למה משה אמר האזנה בשמים ושמיעה בארץ, וישעי' הנביא היפך ואמר שמעו שמים והאזיני ארץ כי פי ה' דבר (ישעיה א, ב), הרי שזכר שמיעה בשמים ובארץ הזכיר האזנה. **ב**' למה בשמים הזכיר דיבור לשון קשה ובארץ אמירה רכולה. **ג**' דהל"ל שמעי ארץ לשון ציווי, כמה שנזכר בשמים האזינו לשון ציווי, מה שאין כן ותשמע משמע ממילא תשמע הארץ לא על ידי ציווי. **ד**' קשה, במשה נאמר ואדבר"ה וגו', וישעי' אמר כי ה' דבר, הלא דבר ה'. **והנה** קושיא ראשונה לבד הי' אפשר לתרץ על ידי קושיא אחרונה, דכבר כתבתי במקום אחר בביא[ו]ר קו' על **הרמב"ם** שכת(ו)ב (הל' שופר פ"א ה"א) מצוה לשמוע תרועת שופר בראש השנה. והקשה הרב בעל **לחם משנה**, דכאן כתב הרמב"ם מצוה לשמוע וכו' ולא התקיעה, ובדין שמיטה ויובל (פ"י ה"י) כתב, מצוה לתקוע וכו', ולא לשמוע,

והא שוה היובל לראש השנה וכו'. וכתבתי ביאורו על ידי מ"ש הפייט (תפילת עמידה דר"ה) כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך, כי בנוהג שבעולם מלך בשר ודם שיש לו ב' עבדים וכו', יעו"ש.

ובזה יובן שאמר משה רבינו ע"ה האזינו השמים, והיינו מי שהוא במדריגה עליונה תמיד המכונה לשמים שהוא תמיד למעלה, והוא מדריגות צדיק, אמר האזינו מקרוב, מה שאין כן מי שהיה מדריג(ו)תו למטה המכונה לארץ, גם שעתה שומע בקול מוכיח שחזר בתשובה, אמר שמיעה מרחוק, והטעם כי ואדברה אני מפי עצמי. מה שאין כן ישעיה הנביא שאמר כי ה' דבר, לכך אמר שמעו שמים מרחוק והאזיני ארץ מקרוב, ובזה אין דומה לו ית' וכנ"ל, וק"ל.

ובזה יבואר ג"כ פסוק (תהלים צח, ו) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. כי הרב **בעל עקידת** יצחק (פ' אמור שס"ז) האריך בענין כלי הנקרא חצוצרות, שהוא לשמחה. מה שאין כן שופר שהוא לחרדה, כמ"ש (עמוס ג, ו) היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו וכו', יעו"ש.

והענין, כי ב' סוגי אנשים הם, מין א' ההולך אחר תענוגי עולם הזה הרוג בקר ושחוט צאן וכו'. מין ב' החרד לדבר ה' תמיד.

והנה בבוא ראש-השנה ימי הדין, למי ראוי יותר לחרוד מאימת הדין, על כרחך זה שנקרא חצוצרות, וכמ"ש **הט"ז** (או"ח סי' תקפ"ה סק"ז) שנראה לו בחלום פירוש הפסוק בחצוצרות, וכמ"ש. והנה כשחוזר בתשובה זה שהי' נקרא חצוצרות, ועתה הוא נקרא תרועה, מה שאין כן שופר הוא בחינת צדיק, וכנ"ל.

וז"ש כשיש ב' סוגים של בני אדם, א' שהי' נקרא חצוצרות ועתה נקרא תרועה, וא' הנקרא קול שופר, מ"מ בחינה זו שנק' הריעו הוא לפני **יהו"ה**, קודם לבחינה הנק' קול שופר, כי הוא חשוב יותר אצלו ית', וק"ל.

•

מצוה - לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך ואם לא קרוב וגו' (כב, א-ב).

והנה הרב **האלשיך** ביאר פרשה זו, שהוא מצוה לרדוף אחר הרשעים ולהחזירן בתשובה, כי הכל אחדות אחד, וז"ש לא תראה שור של הקדוש ברוך הוא הנק' אחיך נדחים והתעלמת וכו', יעו"ש.

ולי נראה לפרש כפשוטו, אחיך ממש. והוא דיש להקשות מאי לא תראה, דהל"ל כי תראה וכו'.

ונ"ל, דאיתא במשנה דנגעים (פ"ב מ"ג), בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות הנגע. לבאר זה על פי רמז מוסר, דאיתא **בזוהר** (ח"א רלט.) אל תתחר במר(י)עים (תהלים לז, א), שלא לראות במקום שחוטאים, אז צריך למחות בהם וכו'.

ובזה יובן, בית אפל שאין רואה בו שום חטא, וכמ"ש בפסוק ואם זרחה השמש (שמות כב, ב), ותרגם **אונקלוס** אם עיני סהדיא נפלת עלוהי וכו'. ואין צריך לפתוח בו חלונות שיבוא בו אור השמש, ר"ל שיחזר אחר עדים כדי לראות הנגע והחטא, שאינו מחויב בזה וכנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן, לא תראה את שור אחיך נדחים, ור"ל מוטב שלא תראה שור שהוא אחיך נדחים מדרך חיים לדבר עבירה, ואז והתעלמת שאתה רשאי להתעלם. מה שאין כן אחר שתראה אז צריך השב תשיבם לאחיך, ר"ל עד שיהיה נקרא אחיך.

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך וגו', ר"ל שאינו רוצה להתקרב אליך, ששונא אותך, ומכח זה ולא ידעתו, כמו (בראשית ד, כה) וידע אדם את חוה וכו', וה"נ לשון חיבור, שאינך יכול לחברו אליך. עצה היעוצה, ואספתו אל תוך בית(י)ך המיוחד לך שהוא בית המדרש.

ונבאר ש"ס פרק קמא דקדושין (ל:) תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. עיין ביאור במ"א פסוק פ' דברים (א, א) תפל ולבן, יעו"ש. ושם ביארתי פסוק זה ג"כ ואם לא קרוב אחיך וגו', יעו"ש. ובזה מבואר עוד קושיא א', מה שנאמר (תהלים קה, כה) הפך לבם לשנוא עמו וגו', דלפי זה אין בחירה, ומ"מ נענשו, הגם **דהרמב"ם** הקשה כעין זה בח' פרקים (פ"ח) יעו"ש. ואני בארתי שם, יעו"ש. והיוצא מזה, כמו שחטא מצרים הקודם גרם להם לשנוא עמו, כן חטא המוני עם גורם להפך לבם לשנוא עמו עובדי הש"י שלא יקבלו מהם מוסר, ויהי' מקום לעונש לחול עליהם. וכמו שביארתי ש"ס דסוטה (פ"ט מט"ו), מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזנא וכו'.

ושמעתי בשם **הרב המוכיח מפולנאי** פירוש **הזמר** בליל שבת (יום שבת קודש הוא) קולי קולות יחדלון בעת שירי יגדלון כי כטל הם יזלון, ואל ישיגו גבולי באורח שיר נפל חבלי התק[ו]ששו ואל תשמשו בנזר שיר שפרה לי. והוא שיש לתמוה על מנהגי העולם, כשבא חזן לשורר אזי רבו השומעין, וכשבא דרשן אזי נתמעטו השומעין.

אך דיש בזה ב' טעמין שאינו רוצה לשמוע מוסר, ממה נפשך, אם ישמע ויעשה א"כ מוכרח להיות נכנע, גם כמ"ש **האלשיך** (דברים כו, ו) ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה - מיד כששב באו יסורין וכו', ושפל למחול על עלבונו ויהי' בז לכל אדם, וכיוצא בו. ואם

לא ישמע לו אזי יטול חלקו וחלק חבירו, וכמו שביארתי הוכח תוכיח עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט, יז) יעו"ש. מה שאין כן בשמיעת החזן אין הפסד.

טעם ב', שהמוכיח בא לכאן ואין מכיר מעשיו, רק הוא חוקר מעש' כל א' ומוכיחו, ואלו הלכתי למקומו הי' נגלה שצריך לקשט את עצמו תחלה ולא אחרים. לכך אין דבריו נשמעין. מה שאין כן החזן קולו נשמע ושפרה לי, ומדהוא נוח לרוח הבריות רוח המקום נוחה הימנו ג"כ (אבות פ"ג מ"י).

ובזה יובן, קולי קולות יחדלון של החזנים שלא יראו ולא ישמעו, והטעם, כי בעת שירי יגדלון, בעת שהחזן משורר יגדלון העם הולך וגדול, ובעת דרשת המוכיח דברי תורה שהם כטל יזלון ונמוחו, שנתמעטו העם לשמוע. ונותנין טעם לפגם שימאנו לשמוע מוסר כדי שאל ישיגו גבולי וחלקי ליטול חלקי בגן עדן. מה שאין כן באורח שיר נפל חבלי, ר"ל ישכון, כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה, יח). ועוד התקששו המוכיח את עצמו, ואל תשמשו לפשפש במעשינו, מה שאין כן בנזר שיר שפרה לי, וכשרוח הבריות נוחה הימנו ודאי רוח המקום נוחה הימנו, ודפח"ח.

ולי נראה לפרש על דרך שפרשתי הפטורה רני עקרה לא ילדה וכו' (ישעיה נד, א), יעו"ש. והיסוד הוא המוסר השייך למתפללין בימים נוראים, ששגור בפיהם לומר שגם הניגון הוא מסיני לכך אין לשנותו, ומסדר רק הניגונים קודם ימים נוראים. והאמת כך הוא, אך לא בענין זה, דביארתי משנה דסוטה (פ"ט מט"ו) מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא וכו' וחזנא כעמא דארעא וכו'.

ובזה יובן קולי קולות יחדלון, כי מה תצעק אלי (שמות יד, טו), ונתנו עלי בקולם על כן שנאתי' (עי' ירמיה יב, ח), רק דבר אלי, ומה שנהגו קדמונים לשורר, היינו במקומות המיוחדים שיש כוונ[ו]ת רבות, ואז בעת שירי יגדלון אז כטל יזלון, ר"ל בזמן שאינו יגדיל ניגון השיר אז כטל יזלון שהם הכוונ[ו]ת, שאז אני מכוין בעת השיר הייחודים המכונה לטל כנודע. מה שאין כן עתה שאין מכוין בשיר כי אם שלא ישיגו גבולי, ושימצא חן בעיני הנשים, ואנשים שדעתן קלות כנשים, אשר באורח שיר נפל חבלי, מי שיודע יותר אורח שיר בזה נפל חבלי וגורלי להתפלל בימים נוראים.

אבל האמת יורה דרכו, התקוששו, ר"ל שיקשט את עצמו, להתבודד קודם ימים נוראים לשוב על עונותיו, שיהי' כדאי להיות אמצעי בין ישראל ובין אביהם שבשמים, וז"ש התקוששו ואל תשמשו בנזר שיר, ר"ל שלא ישמש בנזר שיר שיהי' לו נזר ועטרה להתפאר על ידי נזר שיר שפרה למצוא חן בעיני', רק יעשה מן התפלה והכוונה עיקר, והשיר יהי' טפל כדי שיהי' אז פנאי לכוין וכנ"ל, ואז שפרה לי, וק"ל.

ובזה יובן רני עקרה, כשעושה מן רני עיקר, אז לא ילדה, רק בהיפך התפלה עיקר ורני טפל, וק"ל.

•

מצוה - ויתד תהי' לך על אזנך וגו', כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והי' מחניך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (כג, יד-טו).
והספיקות רבו, **א'** תואר ב' שמות ה' אלהיך. **ב'** דברישא משמע כי מתהלך בקרב מחניך, ולבסוף אמר ושב מאחריך דמשמע שהולך מאחריך. **ג'** למה אלו ב' ענינים להצילך ולתת אויביך לפניך.
ונ"ל, כי בפסוק ישעי' סימן נ"ב (יב) כי לא בחיפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון, כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל. ופי' **רש"י** כי שם הוי"ה הולך לפניהם ואלהי ישראל מאחריהם, כמו דן מאסף לכל המחנות. והספיקות בזה יב[ו]ארו מאליהן.
ונראה, דאיתא בש"ס דברכות פרק ב' (יז.) רבי אלכסנדרי בתר צלותי' אמר הכי, רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך, מי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכות עכו"ם, יהי רצון מלפניך ידו"ד אלדינו ואלדי אבותינו שתכניעם מלפנינו ומאחרינו ונשובה לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. וכתב **מוהרש"א** וז"ל: הכוונה בזה כמ"ש **הרמב"ם** בח' פרקים (פ"ד) שיש לאדם לילך במידותיו ובמעשיו בדרך המיצוע, והנה היצה"ר מסית שילך האדם בקצה האחד במותרות לו, כגון להתגאות ולהתנהג במותר התאוה, וע"כ מדמה לו לשאור שבעיסה שמגביה את העיסה וכו'. וההיפך שיעבוד מלכות עכו"ם שמכריחים לקצה השני שאין מניחין ישראל להתגאות, אבל משפילין אותם בתכלית השפלות, וכן מחסרין מהם כל טוב אף דברים הצריכין להם לעבודת ה'. וז"ש שרצונינו לעשות רצונך לילך דרך המיצוע, אבל מי מעכב וכו', ששנים אלו מעכבין, שזה חפץ בקצה א' וזה חפץ בקצה ב'. יהי רצון שתכניעם מלפנינו ומאחרינו, דהיינו ב' קצוות, ונשוב וכו', לילך במיצוע, ע"כ.
והנה דברי **הרמב"ם** הוא בהלכות דעות פ"א ופ"ב, ומסיק דלפעמים צריך שיטה מדרך המיצוע, כגון שנטה אל קצה א' צריך לעקור אל קצה האחרון, עד שיחזור לדרך המצוע, יעו"ש שהאריך.
ומעתה תבין המשך המצות הנ"ל, ויד תהיה לך מחוץ למחנה וגו', והענין הוא, דהקשה **בלחם משנה** (הל' דעות פ"א ה"ד) על מה שכתב הרמב"ם שם וכשנוטה מעט לצד זה או לצד זה נק' חסיד וכו', וז"ל: נראה דקאמר לצד הגאוה או לצד הענוה, וזה לא יעלה על לב שיהי' נק' חסיד הנוטה לצד הגאוה. ותירץ יעו"ש.

ולדברינו אתי שפיר על פי ירושלמי תענית (פ"ב ה"ז), לבש שמואל הנביא חלוקן של ישראל וכו' יעו"ש. פירש **הכותב** שלבש בגדים צואים של ישראל וכו'. וביארנו במ"א על פי פסוק (תהלים יב, ב) כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, שיש לפרש לכאן, על פי משל השר ששינה לבושו לאהבת בן מלך להשיבו אל אביו וכו'. ואם כן ה"נ, כשנוטה לצד הגאוה ולובש בגדים צואים כדי שיתחבר עמהם ולהשיבם לאביהם שבשמים, נקרא חסיד שמתחסד עם קונו (זח"ג רכב:) בכוונה זו.

ובזה יובן המשך הפסוקים כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור וגו'. והוא על דרך שביארנו משנה דמסכת ראש השנה (פ"ג מ"ח), כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן יעו"ש. וז"ש כי יהי' בך בעצמך קצת מזה המדה של האיש אשר לא יהי' טהור וגו', כדי שתוכל להתחבר עמו, ויצא אל מחוץ למחנה ר"ל שנוטה מדרך המיצוע אל קצה האחרון, שהיא מחוץ למחנה, כדי שיתחבר עמו ולהשיבו. לכך לא יבוא מיד לתוך המחנה, אלא והי' לפנות ערב ירחץ במים, ר"ל כשמפנה ומעביר ומבער ערב, שהיא חיצונית הקליפות מן האיש, וירחץ אותו במים, שהם מימי תורת החסד שעל לשונו בתורה ותוכחת מוסר. וכבוא השמש שהיא הזכות והבהירות כשמש, היפך החשך ובערב, יבוא לתוך המחנה.

ודברי הרמב"ם הנ"ל הוא ג"כ בהלכות דעות פ"א ופ"ב וכו', וז"ל: וכשנוטה מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד וכו'. והקשה **בלחם משנה** (פ"א ה"ד) וכי יעלה על לב שיהי' נקרא חסיד הנוטה לצד הגאוה, וכו' יעו"ש.

ולי נראה לתרץ זה **בב' פנים**, כי נודע סוד מאן דעייל ונפיק המובא בספר **הזוהר** לך לך דף פ"ב ע"א וע"ב, ויעל אברם ממצרים (בראשית יג, א) אמר רבי שמעון וכו', אי אברם לא יחות למצרים ולא יצטרף תמן בקדמיתא, לא יהא חולק עדבי' בקב"ה, וכן ישראל במצרים וכו', עד ע"ב וירד אברם מצרימה ואשתזיב מתמן ולא אתפתא גו אינון טהירין, ר"ל כוחות החיצונים, ותב לאתריה, וז"ש ויעל אברם ממצרים וכו', מכאן ולהלאה ידע אברהם חכמתא עלאה ואתדבק בהקדוש ברוך הוא ואתעביד ימינא דעלמא, ע"כ. ר"ל שזכה למדת החסד, כנודע למשכילים ענין עייל ונפק.

וכדי להלביש זה יבואר על פי ש"ס דראש השנה במתני' (פ"ג מ"ח) כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן. והוא על פי ירושלמי (תענית פ"ב ה"ז), לבש שמואל חלוקן של ישראל ואמר חטאנו, יעו"ש. והוא מבואר בפסוק אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ד, ג), על פי הש"ס (סוטה מח:) ראוי הי' שמואל הקטן שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו ראוי לכך. והקשו מה ענין דורו לשמואל. וביארנו כי אשמת

הדור גורם קצת חטא שוגג לראש הדור וכו' יעו"ש. וכמו שהפגם של אנשי דורו מגיע קצת לראש הדור, כך בהרהור תשובה של ראש הדור, יבואו גם אנשי דורו לשוב במעשה, כי מאחר שהם אחדות אחד.

אך דכל זה בחטא שהוא שוגג שנזדמן לו, הוא כדי שיתן לב להעלות כל הבחי' של המוני עם ג"כ, ואפשר שזה מדה מן י"ג מדות דבר שהי' בכלל וכו'. מה שאין כן במזיד לא שייך זה. מה שאין כן בחינה הנ"ל דעייל ונפק, הוא בכוונה ע"ד הנ"ל.

ומעתה תבין צחות לשון הרמב"ם, כשנוטה מעט לצד זה או לצד זה מן דרך המיצוע נקרא חסיד. ור"ל לא מיבעיא בנוטה לצד ימין שנק' חסיד, אלא גם בנוטה לצד שמאל על כוונה הנ"ל שנאמר וירד אברם מצרימה, ואח"כ תב לאתרי' כמ"ש ויעל אברם ממצרים, אז הוא יותר מדריגה מן דרך המיצוע, ונקרא חסיד כמו אברהם אבינו. ואתי שפיר דברי הרמב"ם בב' פנים שזכרנו.

ובזה תבין כי ב' פנים אלו מרומז בפסוק כי יהי' בך איש וגו', והוא דיש נפקותא בין ב' פנים הנ"ל, ובזה תבין ויתד תהי' לך. והוא, שיש בחי' שוגג שנזדמן לראש הדור, אם כהן המשיח יחטא שהוא לאשמת העם, כדי לתקן אשמת העם שהוא מזיד בערך בחינה זו. כמו שכתבתי במקום אחר ויקצוף משה על פקודי החיל (במדבר לא, יד) שמא חזרתם לקלקולכם הראשון (שבת סד.), ופ[י]' חטא פעור, כי כעס הוא כאלו עובד ע"ז (שבת קה:), ותמה על שנזדמן לו חטא כעס, וסבר שהוא לאשמת העם שהוא חטא עבודה זרה, יעו"ש. ובחינה ב' שהיא עייל ונפק כמו באברהם, הוא בדעת מכוונת ואינו שוגג, וכמ"ש **בזוהר** אמרי לי אחותי את וגו' (בראשית יב, יג), שהוא על דרך (משלי ז, ד) אמור לחכמה אחותי את, שהי' צריך לעשות יתד תקוע לדבר, ולקשר את עצמו בחכמה עליונה קודם שירד למצרים אל כוחות החיצונים, כדי שיוכל לחזור ולעלות וכנ"ל. כי היורד לבור בלי סולם צריך לקשר את עצמו על ידי חבל הקשור ביתד תקוע על שפת הבור וכו'. ואפשר שזה רמז הפסוק (דברים לב, ט) יעקב חבל נחלתו, והבן.

ובזה יובן ביא[ו]ר מצוה הנ"ל, עם המשך הפסוקים כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה. והספיקות רבו, **א**', ל"ל בך. **ב**', אשר לא יהי' טהור, לשון עתיד, אין לו שחר. **ג**' דהוא כפל, ל"ל שוב מקרה לילה. **ד**' ויצא אל מחוץ למחנה לא יבוא וגו', הוא כפל. ועוד, ניקוד **וְיָצא** בקמץ משמע לשון הווה, ויֵצא לשון ציו[ו]י הל"ל. ושאר הספיקות.

ולפי האמור אתי שפיר, דבא הפסוק לפרש ב' ענינים הנ"ל, והתחיל משוגג ואמר כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה, ור"ל שהוא נדרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא כמו שכתבנו במקום אחר פירוש הפסוק (תהלים יב, ב) הושיעה ה' כי גמר

חסיד, והטעם כי פסו אמונים מבני אדם. או להיפך לפי שגמר חסיד לכך פסו אמונים מבני אדם יעו"ש. וה"נ כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור, ר"ל כי בך הדבר תלוי מה שנמצא איש אשר לא יהי' טהור, שאינו יוכל לטהר עצמו במחשבה, כי יש בך מקרה לילה טומאה במעשה, וגורם לראש הדור שלא יהי' טהור במחשבה. או איפכא כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור, מזה גרם להמוני עם מקרה לילה במעשה.

וז"ש ויצא אל מחוץ למחנה, שאם נזדמן לראש הדור שיצא מחוץ למחנה באיזה חטא שוגג, הוא מצד שיש אנשים אשר לא יבוא אל תוך המחנה, ר"ל שאינו רוצה לבוא כלל אל תוך המחנה, שהיא אשמת העם במזיד, לכך נזדמן לו שוגג זה כדי להתחבר עמהם ולהעלותן.

וז"ש והי' לפנות ערב ירחץ במים, ר"ל שבא לידו חטא שוגג הנקרא לפנות ערב, שאינו חשך ממש שהיא אשמת העם, רק לפנות ערב יכונה, שהיא סמוך לערב. ירחץ במים, כמ"ש **חכמי המוסר** בהכשר כלים, כלי שתשמישו בצונן הכשירו בצונן, שלא נתחמם היצה"ר רק בצונן המכונה שוגג, ירחץ במים ונטהר בצונן. וז"ש וכבא השמש שהיא טהרת ראש הדור, אז יבוא האיש ההוא אל תוך המחנה ג"כ.

וכל זה הוא בחינת שוגג, ונגד בחי' דעייל ונפק שהוא בדעת מכוונת וכנ"ל, אמר ויד תהי' לך מחוץ למחנה וגו'. ור"ל, דכתב **הרמב"ם** בספר מורה נבוכים ענין קטנה לית לה יד (כתובות ו:) דאינה כפשוטו, רק כח ורשות. וה"נ קאמר ויד תהי' לך מחוץ, שיש לו כח רשות לילך לפעמים מחוץ למחנה, שנאמר וירד אברהם מצרימה, גו אינון טהירין, שהם כוחות החיצונים, רק שצריך זריזות יתירה בזה שלא ישאר שם. עצה היעוצה ויתד תהי' לך על אזניך, נוסף על כלי זיין שלך, וכפירוש **רש"י**, שבתחבולות יעשה מלחמה, ועל כל פנים צריך לתקוע תחלה יתד במקום נאמן שיקשר את עצמו בו, כמ"ש באברהם קודם שירד למצרים אמרי אחותי, כמו אמרי לחכמה אחותי את, וכנ"ל.

וז"ש בשבתך חוץ וחפרת, ר"ל כמו (עי' דברים א, כב) ויחפרו הארץ, גם לשון וחפרה הלבנה (ישעיה כד, כג), שלא ידבק שם, רק ושבת וכסית את צאתך, דהיינו עייל ונפק, ובזה רמז הרמב"ם שנק' חסיד, וכנ"ל.

וסיים הפסוק כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך, כי רמ"ח איברים שבאדם נקרא מחנה כנזכר **בזוהר** (פ' נח עו.), ואדם שהולך בדרך המיצוע כמ"ש הרמב"ם הנ"ל, אז שורה ב' שמות הנז' בקרב מחניך. וביאר הכתוב הטעם שצריך ב' שמות הנ"ל, כדי להצילך ולתת אויביך לפניך, ר"ל שלא להטות באחד מב' קצוות לימין או לשמאל, רק שישאר בדרך המיצוע שהוא קיים לעד, מה שאין כן בנוטה באחד הקצוות. לכך היצה"ר שדומה

לשאר רוצה להטותו לשמאל בדרך הגאוה ושאר מדות רעות, וצריך שם הרחמים להצילו משמאל ולהטותו לצד ימין שהוא רחמים. ונגד שיעבוד עכו"ם הנוטים אתכם לקצה הראשון הנק' לפנים שהוא ימין, צריך שם הנק' אלהיך שהוא דין, להטות אתכם מצד ימין לצד שמאל, עד שיבוא לדרך המיצוע כמ"ש הרמב"ם בזה. וז"ש ולתת אויב"יך לפני"ך, שהם אויבי עכו"ם הנוטים אותך לפנים וכנ"ל.

והיה מחניך קדוש, ור"ל לפעמים צריך שיצא מגדר המיצוע עד שיהי' חסיד שנקרא קדוש, דהיינו מאן דעייל ונפק. רק בזה צריך זריזות יתירה שיהי' נזהר גם מגדר דיבור, וז"ש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, שהוא נגד שאר שבעיסה היצה"ר שהוא מאחריך להטותך לשמאל שהוא נקרא אחריך, היפך צד ימין הנקרא לפניך כנ"ל. ואם נזהר מערות דבר, אז שם קדוש הנ"ל מצילו מאחריך.

וז"ש כי הולך לפניכם ה' שהוא שם הרחמים שלא יטה לשמאל, ומאספכם כמו דן מאסף לכל המחנות שהוא מאחריך, הוא תואר שם הנקרא אלה"י ישראל כי שם אלהי' שהוא דין, הוא מאחריך שלא להטות לימין וכנ"ל, כדי שילך בקו האמצע שהוא בהדרגה ובמתון, היפך החיפזון והמנוסה שהוא נטיות ב' קצוות ימין או שמאל, שהוא אינו תמידי רק לצורך שעה, שצריך לפעמים לילך בחיפזון כמו ממצרים, שהי' הנהגתן למעלה מהטבע, הנקרא חיפזון, כמו שביארתי מזה במ"א יעו"ש, וזה הי' לצד קצה הימין לגמרי, שמסרו כולם את עצמן לקדושת השם, שלקחו שה עבודה זרה של מצרים ושחטו אותו וכו', יעו"ש. ובמנוסה לא תלכון, שהוא למאן דעייל ונפק שהוא צריך במנוסה שלא ישאר ח"ו שם. אבל דרך המיצוע הוא תמידי שיוכל להתקיים, וק"ל.

•

ונבאר מצוה מן תרי"ג מצות - זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך וגו', ואתה עיף ויגע ולא ירא אלדים והי' בהניח ה' אלדיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלדיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח (כה, יז-יט). והספיקות רבו.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, דהקשו **הקדמונים** בפסוק (שמות יז, טז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור, והא היכולת בידו ית' לעקרו מן העולם מיד. וביאר **האלשיך** כי עמלק זה היצה"ר, וצריך לעולם עד לעתיד וכו', יעו"ש.

ובזה אתי שפיר מצוה זו זכור את אשר עשה לך עמלק, זהו היצה"ר שנמשל לזונה הנ"ל, שעשתה לתאוות הזנות והרהרה תחלה, וגרם לך הרהור, וזהו אשר קרך בדרך, שגרם לך על ידי הרהור טומאת קרי. ואין זה מצדך, כי אתה עיף ויגע, רק עמלק לא ירא אלדים

שיעשה שליחתו ית', כמו משל הזונה שנז' **בזוהר** (ח"ב קסג.) לקיים ציו[ו]י הש"י, אלא עשתה לתאוות זנותה. לכך והי' בהניח ה' אלדיך מ"כל אויביך מסביב, מאויב פנימי וחיצון שסביב רשעים יתהלכון (תהלים יב, ט), שהוא לעתיד שיתבטל היצה"ר מהעולם, בזמן שתהי' בארץ אשר ה' אלדיך נתן לך נחלה לרשתה, כמו ירושה שאין לה הפסק עולמית, כך לעתיד, מה שאין כן בבנין בית ראשון ושני שיש הפסק, לכך לעתיד שאין הפסק, אז תמחה את זכר עמלק, ר"ל כדרשת יואב (ב"ב כא:) ג"כ איש דכר ולא נוקבא, כי גם לעתיד צריך היצר הרע לשם שמים כמבואר **בזוהר** (ח"א קכח:).

וזהו ג"כ ענין סירס את הזכר והרג הנקבה בעולם הזה (ב"ב עד:), כמ"ש **בעקידה** פ' שמיני יעו"ש, עיין דף ע"ה בעקידה מזה (שער ס). ולעתיד יתבטל היצה"ר יותר, להרוג הזכר ולסרס הנקבה, שישתמש בה רק לשם שמים לשמעתא וכיוצא. וזה ענין שתי בנות לוט שכ' **במדרש הנעלם** (ח"א קי:). ומי שנקרא נבל יהי' לבן וכו', יעו"ש והבן.

ועל פי זה נבאר ש"ס פ"ק דבכורות (דף ה:) ועוד שאלתיו מאי שטים וכו', כתנאי רבי אליעזר [אומר] כך שמה, ורבי יהושע אומר שנתעסקו בשטות וכו'. והספיקות כתבתי במקום אחר.

ונראה, דקשה בפסוק (במדבר כה, א) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. דקשה מה טעם שהזכיר שם מקום. ועוד, מאי ויחל העם. ונ"ל דקושיא חדא יבואר באידך, דכתבתי כי על ידי הרהור האשה בא הרהור לאיש, מה שאין כן כאן וי"חל העם לזנות, שהי' התחלה מן העם ולא מן האשה, וקשה איך אפשר, שלעולם צריך התעורר[ו]ת האשה תחלה. לכך ביאר הכתוב עצמו זה כי המקום גורם, דלכך נק' שטים כמ"ש **בזוהר** (ח"ג קסה:), ולפי שיש בו בשט"ים הגורם לעסוק בשטות הזנות, לכך וי"חל העם לזנות.

וזה ששאל מאי שטים, דמשמע דמקום גורם. והשיבו כך שמה. ומפרש רבי יהושע יותר, ששמה כך שגורם לעסוק בשטות וכו' וק"ל.

ובזה יובן מדרש (ילקוט רמז תשפה) נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים (במדבר לא, ב), שהוא היצה"ר, שעל ידו נתעורר דיני דינים על ישראל. וסבר משה רבינו ע"ה שהוא מיד, לכך שאל אתמול אמרת (דברים ב, ט) אל תצ(ו)ר את מואב, שהוא היצה"ר ועמלק, שאמרת (שמות יז, טז) מלחמה לה' בעמלק מדור של משה לדורו של משיח, מה שאין כן עתה הוא צורך לעולם כמו משל הזונה, ואיך עכשיו אמרת נקם וגו'.

והשיבו הש"י כשנק' מואב לעשות שליחות האב. מה שאין כן עתה שעשתה לתאות זנות וגרם הרהור וחטא לישראל, ונק' מדנים שעורר דיני דינים, לכך נשתנו דינו ג"כ

להענש. ומכל מקום אין זה מיד, רק אחר שתאסף ותכנוס ותקבץ אל עמך ישראל בקיבוץ גליות במהרה בימינו אנס"ו, וק"ל.
ובזה יובן דאיתא במדרש (תו"כ) זה הדבר אשר צוה ה' תעשו (ויקרא ט, ו), אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם וכו', יעו"ש. א"כ הכי נמי אח"ז מ"ש משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך (שם ט, ז), והוא שחיטה ליצה"ר שהוא לפתח חטאת רבץ (בראשית ד, ז). ואהרן שהוא כה"ג למטה, גורם שיעורר כהן שלמעלה שהוא הקדוש ברוך הוא שהוא כהן, שישחוט את היצר הרע למעלה, שישאר מלאך קדוש כנודע מן נב"ל לב"ן. וזהו ועשה את חטאתך לשון תיקון, והוא עונש ליצה"ר ככל תיקוני האדם בגיהנם. ושמא תאמר למה יענש הא הזונה עושה רצונו ית', ומשני מפני שעשתה לתאוות זנותה וגרם הרהור לאיש, שצריך עולה לכפר על הרהור הלב (ויק"ר ז, ג), וז"ש ואת עולת"ך, והבן.
ובזה תבין הסנה איננו אוכל (שמות ג, ב), כשעושה שליחותו ית' ולא להנאת עצמו, והבן.
וזש"ה (שמות טו, ט) אמר אויב ארדוף וגו'. **דשמעתי ממורי** שיש בראשי תיבות ה' אלפין וכו', ודברי פי חכם חן. והיינו שהאויב יודע שעושה רצון אלופו של עולם, מה שאין כן אם מכוין להנאת עצמו, תמלאמו נפשי, תרג' **אונקלוס** תשבע מנהון נפשי, לכך נענש נשפת ברוחך וגו', והבן.

כי תבוא

מצות - הבאת ביכורים וכל ענין הפ' עד גמירא (כו, א-טו). ויש להקשות **א**', כמו שהקדוש ברוך הוא נצחי היה הוה ויהיה, כך תורתו נצחי ומצוותיה ג"כ נצחיים, וע"כ מצוה זו נוהג בכל זמן, וקשה עתה שאין מקדש ואין הבאת ביכורים וכי ח"ו בטלה מצוה זו עתה. **ב**' דהאדם נקרא עולם קטן, וע"כ נכלל בו הבאת ביכורים וכל הפ' ארמי אובד אבי וגו', וצריך להבין איך נרמזו בהאדם כל זה. **ג**' דקדוק לשון והיה שהוא לשון שמחה (בר"ר מב, ג). **ד**' לשון תבוא אל הארץ, דמשמע לביאה יחשב אז בבוא אל הארץ מה שאין כן עתה. **ה**' לשון נחלה, וירשת, וישבת בה, מה מרמז בג' לשונות אלו.
ו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו', ודרשו במשנה דביכורים (פ"ג מ"ו), כי יש במצוה זו ג' מינים, ביכורים, ותוספת ביכורים, ועטור בכורים, יעו"ש. וצריך טעם לזה בדברי חכמים וחידותם. **ז**' קשה להבין מה צורך באריכות סיפורי הדברים, גם שחז"ל נתנו טעם לשבח, אענה גם אני חלקי בדרך רמז ומוסר. **ח**' למה יכונה כאן בתואר ארמי ולא בשמו

לבן. **ט**' קשה, אי כפירוש רז"ל דקאי על יעקב שנקרא אבי, כמ"ש ארמי אובד אבי, יותר הל"ל בדרך כלל אבינו.

ונראה דמהות הרשע והצדיק הם ב' הפכים, וכן בעולם הבא. כי מנהג הרשעים בעולם הזה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן, וכמ"ש הנביא ישעיה (ה, יא) הוי משכימי בבוקר שכר ירדופו וגו'. והטעם כמ"ש **במדרש הנעלם** בפ' וירא (קט:), בפסוק (בראשית יט, לב) לכה נשקה את אבינו יין, כי נפש המתאוה מעוררת אחרת להדבק ביצר הרע, ואומרת מה יש לנו בעוה"ב, נלך ונרדוף אחר יצה"ר ואחר תשוקת חמדת עוה"ז באכילה ושתיה וכו', יעו"ש. ובדף שאח"ז שם אבינו זקן (שם יט, לא), נרדוף אחריו ונדבק בו כשאר כל הרשעים שבעולם. ואיש אין בארץ לבוא עלינו, אין איש צדיק בארץ ואין איש שליט ביצרו, הרבה רשעים בארץ, לית אנן בלחודנא חייבין, נעשה כדרך כל הארץ, שהם חייבים, שעד היום דרך כל הארץ הוא. לכה נשקה את אבינו יין, נשמח בעוה"ז נאכל ונשתה ונרוה חמר ונדבק ביצה"ר וכו'. ולא ידע בשכבה ובקומה, ר"ל שאינו נותן לב לידע בשכבה בקבר ובקומה ליום הדין ליתן דין וחשבון וכו', ורוח הקודש צווחת (ישעיה כח, ז) גם אלה ביין שגו וכו'.

אבל הצדיק אינו נותן שמחה בלבו בעולם הזה, כי תמיד טרוד במלחמת היצה"ר יום ולילה לא ישבות, כמ"ש החכם שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמיכם למלחמה גדולה וכו' (חוה"ל ש' יחוד המעשה פ"ה). וגם היצה"ר אינו מתגבר על האדם אלא מתוך מאכל ומשתה, לכך עצה היעוצה מחז"ל (אבות פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים וכו' וחיי צער תחיה, כמו שהאריך **הרב האלשי**"ך בפרשה נשא בפ' נזיר (במדבר ו, יח-כ) כל אלה היה מקום לשמוח בהיות מזבח על מכונו וכו', מה שאין כן עתה כי שחה לעפר נפשנו, ועובדי ע"ז מנהון מלכי ואפרכי, ואנחנו עמו דווים וסחופים וכו'.

ושמעתי ממורי משל נגד ב' כיתות הנ"ל, שהיה בדרך יער מושב לסטים, והיה מאד סכנה לכל עובר דרך שם, ונזדמן שהלכו שנים דרך היער ההוא, א' היה שכור כשכרותו של לוט, ואחד היה בדעת מיושבת. ולשניהם פגעו הלסטים וחמסו וגזלו הכום ופצעום, ונשאר להם רק נפשם לשלל. ובעברם משם ולהלן פגעו אנשים לאלו השנים, וקצת מהם שאלו לזה השיכור איך עבר דרך היער, בשלום או לא, והשיבו שלום אין שום סכנה כלל, ושאלו מה הכאות וחבורות ופצעים ואינו ידע להשיב. וקצת שאלו לזה הפקח, ואמר ח"ו שיזהרו כי יש שם לסטים, והאריך באזהרתו להם. והנפקותא בזה, שזה הפקח ידע להזהיר אחרים שלא ילכו שם כי אם בזריזות מזויינים וכיוצא, מה שאין כן זה השיכור אינו יודע להזהיר כלל.

וכך הצדיק עובד ה', יודע ממלחמות היצה"ר ומלסטים שבדרך עובד ה', שהוא מסוכן, ותמיד חיי צער יחי' איך להנצל ממצודתו, ויודע להזהיר אחרים מסכנת לסטים, זה יוסיף דעת יוסיף מכאוב. מה שאין כן הרשע, ששמח בשמחת יצה"ר תמיד, ואומר שלום כי אין שום סכנה בזה העולם.

וכן בעולם הבא הם ב' הפכים, כי לצדיק לשמחה יחשב לו שנפטר מזה העולם, שלכך נק' מיתת הצדיק פטירה, שנפטר מצער עוה"ז מעלמא דשקרא, ובבואו לעוה"ב לשמחה יחשב לו. מה שאין כן הרשע, ששם יראה פנקסו פתוח והחשבון ערוך ליתן דין וחשבון, וכמו שכתב **האלשי"ך** משלי סימן ו' (ט-י) בפסוק עד מתי עצל תשכב [כו'] מעט שינות וכו'. ומביא משל ארוך, א' שהי' רגיל אצל חנווני ליקח ממנו כל מחסורו בגדים ומיני מאכל, ונתן לו לפעמים איסר או פונדיון וכו' יעו"ש, ובזה נראה לי פירוש המשנה באבות (פ"ג מט"ז) הכל נתון בערבון וכו', עיין לקמן.

וכמו ששמעתי ממורי הלך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלומותיו (תהלים קכו, ו) ודפח"ח. והנה כך, הצדיק נחשב לו בעולם הזה כהולך ונתרחק משמו יתברך, לכך שם בעולם שכולו ארוך לביאה יחשב לו. מה שאין כן הרשע, שדרכיו ישרים בעיניו כאלו הוא צדיק גמור וקרוב להש"י, ושם יראה שהוא נתרחק.

לכך החכם אשר עיניו בראשו, יזהר בנפשו, ויזהיר בניו אחריו שיהי' הילדות ושחרות עיקר בעבודת הש"י, ולעמוד בקשרי מלחמות יצה"ר, וכמ"ש באבות (פ"ג מי"ב) הוי קל לראש, כמ"ש **האלשיך** משלי על פסוק חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו, עיין סימן ך"ב (ו), וכ"כ סימן יו"ד (ה) אוגר בקיץ בן משכיל, יעו"ש. וכמ"ש בש"ס (ע"ז יט.) אשרי איש (תהלים קיב, א) אשרי למי שעושה תשובה כשהוא איש, וכ"כ **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב) קודם שיבה תקום נגד יצה"ר. וכן כתבתי בפסוק (במדבר יג, כ) והימים ימי ביכורי ענבים, יעו"ש. וזה נקרא ביכורים דרך כלל.

ובדרך פרט, ראשית פרי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, כי פרי אדמתך כולל הכל, כמ"ש (קהלת ג, כ) הכל הי' מן העפר, וכן דרשו חז"ל (עי' בר"ר ח, א) תוצא הארץ נפש חיה (בראשית א, כד) זה נפשו של אדם הראשון, יעו"ש, ומכל דבר תקח ראשית לה' אלהיך. **ומזה** יש תוכחת מוסר על הוצאת שז"ל חטאת נעורים שאין אדם יוכל ליזהר מזה, וצריך תשובה גדולה שתביא ראשית פר"י אדמתך בית ה' אלהיך, והוא תיקון קרי בסוד חיל בלע ויקיאנו (איוב כ, טו), וז"ש יעקב (בראשית מט, ג) ראשית אוני (בראשית מט, ג).

וכן בכל דבר בכל חושי אדם יהי' ראשית לה', הן בדיבור, תינוק המתחיל לדבר ילמדו תחלה לשון הקודש (דברים לג, ד) תורה צוה לנו (סוכה מב.). הן במעשה יום ביומו יהי' ראשית פרי האדם שילך לבית הכנסת קודם שיעסוק בעסקיו, והוא תועלת גדול לכמה דברים, שיוכל להתפלל בכוונה בלי מחשבה זרה וכיוצא בזה, מלבד מה שיצליח בעסקיו. וכן בשאר חושי האדם בראי' ובשמיעה ובהילוך ובמישוש, ישמע חכם ויוסיף לקח. גם במאכל [ו]משתה, ראשית ומובחר יתן לעני הגון, וכיוצא בכל דבר ודבר ימצא שיהי' ראשית לה', וזהו נקרא ביכורים.

ויש עוד תוספת ביכורים, ר"ל צריך הצדיק שיראה שילך ממדרגה למדרגה, כמו ששמעתי בשם **המנוח החסיד מהר"נ** אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לז, ב), וכמ"ש במשנה (אבות פ"א מי"ג) ודלא מוסיף וכו', עיין בהפטר' רני עקרה (ישעיה נד, א).

וגם בזה יש ב' הפכים בין רשע לצדיק, הרשע נקרא הולך כמ"ש עשו (בראשית כה, לב) אנכי הולך למות, כי בכל יום מרשיע יותר ונתקרב אל הקליפות שנק' מיתה, וכמ"ש (עי' קנים פ"ג מ"ו, שבת קנב.) זקני עמי הארץ כל זמן שמזקינים מטפשים. וההולך בצדקו הולך למעלה, כמ"ש (שם) זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים מוסיפין חכמה, שמחכמין בעבודת ה' ובתורתו ומעשים טובים. וכמ"ש **האלשיך** במשלי, שאם עשה בבחרותו תשובה לא יאמר די לי בזה, אלא צריך להוסיף בזקנותו. וזה נקרא תוספת ביכורים.

עוד יש עיטור ביכורים, כמ"ש חז"ל (ברכות יז.) ועטרותיהן בראשיהם, ר"ל עטרות של עצמן במה שקדשו מחשבתן מזה נעשו העטרות, יעו"ש פ' אחרי, וכ"כ **בראשית חכמה** (ש' האהבה פי"א) וישימו צניף הטהור על ראשו (זכריה ג, ה). ונקרא זה עיטור ביכורים, כי שורש הכל הוא ביכורים - שעשה בבכיר בבחרותו, ולא הרשיע ביצה"ר, ואז יכול לקדש את עצמו ולעלות במדרגות כנ"ל, מה שאין כן הרשע מנערותו.

והנה נגד ג' מדרגות של ביכורים ותוספת ביכורים ועיטור ביכורים, יש ג' מדרגות בנפש אדם ורוחו ונשמתו, ונגד זה יש לו ג' מדרגות בעולם שכולו ארוך משכן הנפש ורוחו ונשמתו.

והוא, במה שיש לאדם נפש ממחצב הנפשות ישראל, אינו מצד מעשיו הטובים של אדם, כי מיד שנולד זרע ישראל זוכה לנפש קדושה. ונראה לי שזה אמרו (סנהדרין פ"י מ"א) כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, מצד שהם נצר מטעי (ישעיה ס, כא), ר"ל שורש ישראל הוא כמו נחלה מאבות, לפי שנולד מזרע ישראל, לכך חלק זה נקרא נחלה, כמ"ש (משלי יט, יד) בית והון נחלת אבות, ולא מצד מעשיו. זכה יתיר, שהוא תוספת

ביכורים מצד מעשיו, זוכה לרוח, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב צד:), זכה יתיר זוכה לנשמה, ואי אפשר לאדם לטהר מחשבתו כי אם שיש לו נשמה, ואז זוכה לעיטור ביכורים.

ונגד זה יש לאדם לעוה"ב משכן הנפש בגן עדן התחתון, ומשכן רוח בגן עדן עליון, ומשכן הנשמה עין לא ראתה וגו' (ישעיה סד, ג), באופן שאין למעלה הימנו. וז"ש הפסוק אשר נותן לך נחלה, ואח"כ וירשת, וישבת בה - שאין למעלה הימנו.

ובזה יובן, והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה, ר"ל והי', לשמחה יחשב לך, וגם ביאה תקרא בבואך אל הארץ אשר ה' וגו' שהוא עולם הבא, ששם יחשב לך לביאה ושמחה, אחר שבעולם הזה לא הי' לך שמחה, שנדמה לך שנקראת הולך ונתרחק מהשם בסיבת מלחמת יצה"ר הטורדך, לכך כאן והי' כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך, ותואר ב' שמות - כי לרחמים נחשבת, וקבלת מדת דין הנק' אלהי', וז"ש הוי' אלהים, ולכך נותן לך נחלה מצד אבות, וירשת מה שירשת בכחך, וגם למעלה שאין למעלה הימנו וישבת בה, והיינו על ידי הכוונות וטהרת המחשבה, שהוא נגד עיטור ביכורים שמעטרין שם בבואך לבית המקדש.

ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך, ר"ל לבד כל פירושי הנ"ל, יש לפרש שהוא על עיטור ביכורים, שהוא הכונה והמחשבה שנק' ראשית כנודע כי סוד החכמה הנקרא אבא הוא נק' מחשבה וראשית, וגם למטה במדרגת מעשיות יש ביכורים וראשית ע"ד שזכרתי לעיל, אבל כאן א' על המדרגה עליונה שהוא המחשבה, כי שם בעולם הנשמות נעשה לבוש מכוונות ומחשבות המצות והתורה.

וז"ש ולקחת מראשית כו' ושמת בטנא, ור"ל כי **המפרשים** פירשו טנא בגימטריא ס', יעו"ש. ונ"ל כי בן ששים לזקנה (אבות פ"ה מכ"א), זה קנה חכמה (עי' קדושין לב:), דכתוב **בכתבי האריז"ל** בטעמי המצות (פ' קדושים) דמשמע דעכשיו קנה חכמה, ולא קודם לששים, יע"ש. וחכמה נק' אבא, שהוא טהרת המחשבה כנודע. וז"ש ובאת אל הכהן שהוא מדת חסד קו החכמה, כמ"ש **האר"י ז"ל** כי כהנא רבה הוא חכמה, כי חסד גימטריא ע"ב שהוא הוי"ה דיודי"ן בחכמה יעו"ש.

וכראותך גודל מעלת טהרת המחשבה וכוונת המצות, שעולה מעלות רמות. והוא מעט מזעיר, שהוא משנת ששים ולמעלה כאמור, שאז יוכל לטהר מחשבתו מכל עסקי עולם הזה. וא"כ נשארו מעט שנים עד שבעים, שהוא שעור חיי אדם, ואז ועניתָ ואמרת וגו', ר"ל בוודאי אחר ראותך זה תצעק מקירות לבך ותמרר בבכי מאין הפוגות, כי כלית בהבל ימיך בעסקי עולם הזה. וכמ"ש **ספרי יראים** לסוחר אחד שהלך מעבר לים, כמה שנים שהה בדרך עם סחורתו, ובבואו שמה לא נמצא שום קונה על הסחורה שהביא שמה,

כי אין להם עסק בזה כלל. ואחר שנתייאש מכל, נמצא אצלו דבר סחורה א' שהי' בזוי אצלו, ומכרו שם ביוקר גדול. ואז צעק ובכה על שטותו, שלא חקר תחלה על הסחורה הצריכה שם. והנמשל מובן.

והתנצל ואמר ארמי אובד אבי, שיצה"ר נתלבש בלבוש היצ"ט, הוא אובד אבי, ר"ל המחשבה בפניות ומחשבות זרות, באומרו שזה הוא מצוה, על עבירה.

כי כבר ביארתי בפסוק (בראשית ג, א) והנחש הי' ערום מכל, לכך ארור מכל (בר"ר יט, א), מה ענין זה לזה. ונ"ל דכתיב (בראשית ג, א) והנחש הי' ערום מכל חית השדה אשר עשה ה'. וי"ל וכי לא ידענו שהכל מעשי ה', ולמה הוצרך לפרט כאן שהוא מעשי ה'.

ונ"ל דכתב **הרמב"ם** (פיה"מ תמורה פ"ה מ"א) תחבולת ההיתר נק' ערמה, ותחבולות האיסור נקרא מרמה. וקשה הא הנחש שהוא יצה"ר, כל תחבולתו לפתות בני אדם לעבור על מצות ה', והוא תחבולות האיסור ונק' ערמה, שנאמר והנחש הי' ערום.

ונ"ל שאין זו קושיא, כמבואר קושיא זו **בזוהר** (ח"ב קסג.) משל לזונה וכו'. א"כ וודאי לכך נברא, ועושה שליחות הקדוש ברוך הוא, ונקרא שפיר תחבולות היתר.

ובזה יובן, דמבואר בהפסוק קושית הזוהר ותירוצו, דאמר והנחש הי' ערום מכל חית השדה, וקשה דמשמע שהוא תחבולת היתר דנקרא ערום, וזה אינו כנודע, לכך ביאר הפסוק ואמר אשר עשה ה', ועושה שליחות הקדוש ברוך הוא ונק' תחבולת היתר.

אך דלפי זה קשה מה שאמרו חז"ל לפי שהנחש ערום מכל לכך הי' ארור מכל, ר"ל שנענש על זה, וקשה למה נענש הא עשה שליחותו שלכך נברא. ונראה לי **בשם רוכלין המחזירין בעיירות**, לפרש טעם **בעל הגדה** ואתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות וכו', וכיוצא בזה מבואר בכמה מקומות (סוכה נב.) שיעניש לו לעתיד לבוא. וקשה למה הא עושה שליחותו, ותירצו שהוא נצטוה שיהי' יצר הרע כמשל הזונה שנזכר בזוהר. והוא אינו עושה כך, כי כסות ולשון שינה בדמות יצ"ט, ומפתה לבני אדם לעשות מצו' שלו והם סבורין שהוא באמת יצ"ט, ואלו ידעו שהוא יצה"ר לא שמעו לו. ומאחר שאינו עושה שליחות הקדוש ברוך הוא שיהי' יצה"ר, לכך מה שעושה תחבולות באיסור, נענש עליו לעתיד.

ובזה יובן דברי חכמים ז"ל, והנחש הי' ערום מכל, לשנות כסות ולשון בערמה כאלו הוא יצ"ט, ולכך ארור מכל. מה שאין כן אלו הי' עושה שליחותו של מקום, וק"ל.

ומכל מקום אין סתירה להרמב"ם, דכבר הקשה **בתוי"ט** בלאו הכי על הרמב"ם, ממ"ש בא אחיך במרמה (בראשית כז, לה) והי' תחבולת היתר, וע"כ צריך לומר כתירוצו, לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ורמב"ם איירי בלשון חכמים, ודוק.

וז"ש האדם התנצלות אר"מי אובד אבי, שהוא המחשבה שנק' חכמה עילאה אבא, שלולי רמאותו ידעתי שהוא יצה"ר ולא שמעתי אליו, והוא ברמאותו גרם וירד מצרימה בכמה מיני צער וגירות, ובכל זאת שמך לא שכחתי ועבדתי עבודת ה', ויהי שם לגוי גדול ועצום על ידי בירורי הניצוצים מן המצירים, כמ"ש **האר"י ז"ל** בעת אשר שלט האדם באדם לרע לו (קהלת ח, ט), של המיצר, ע"ש. וגם כמ"ש חז"ל (שמו"ר כא, ה) ופרעה הקריב (שמות יד, י) שהקריב את ישראל לאביהם, וה"נ כך וירעו לנו המצרים ויתנו עלינו עבודה קשה, עד שנצעק אל ה' להודיע לנו אם זה יצה"ר או לאו, וישמע ה' את קולנו ויוציאנו ממצרים, ור"ל כמ"ש בפסוק (שמות יא, ד) כחצות וגו', דבר גדול, שהחכם יכלכל דבריו במשפט ולהיות מתון בין בגשמי בין ברוחני, ויתפלל להש"י להיישירו בדרך ישר, ואז כחצות שנחלק הדבר אצלו לב' צדדים אם לעשות כך או כך, אז אני יוצא בתוך מצרים להוציאך מכל מצירים, מצרה לרווחה. והשם יראנו מתורתו נפלאות ודרך הישר סלה, אנס"ו.

ועל פי הנ"ל שזכרנו בנחש, ערום מכל לכך ארור מכל (בר"ר יט, א), נראה לי לפרש הש"ס במגילה (ז:) אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, רבה ורבי זירא עסקו בסעודת פורים, אבסים קם ושחטי' כו' עד לאו בכל יומא מתרחיש ניסא. **התוספות** עד דלא וכו' ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל [ה]רשעים ברוכים כל היהודים.

והקושי' מפורס', וכי בפורים שנעשה נס גדול כזה הותרה הרצועה להשתכר. וכאשר תמה **הבית יוסף** (טאו"ח סי' תרצה) בשם **ארחות חיים** (הל' פורים אות לח) וז"ל: הא שכרות מביא לידי עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים כו', ע"ש, ומכח זה רבו הפירושים זה בכה וזה בכה ע"ש. **ב'** קשה לשון עד, דהל"ל כדי שלא ידע בין כו', לפי הבנת הפשט שהחיוב הוא עד"ז. **ג'** קשה מאי בעי תוס' בזה ברוכים כל היהודים. **ד'** קשה דמייתי בסמוך להא דרבא הנ"ל, עובדא דרבה ורבי זירא דשחטי' חד לחברי' כדאיבסמו בסעודת פורים, וכתב **הר"ן** דמעובדא זו מוכח דאידחי' הא דרבא כו', יעו"ש בבית יוסף. ויש לתמוה, דכל הפוסקים הביאו הא דרבא, וכן הטור והש"ע, וקשה קושיית הר"ן.

ותחילה נתרץ ש"ס דפרק אין עומדין (ברכות לא.), והוא נכלל במצוה - מצוה לשמח חתן וכלה. אמרו לי' רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא דמר ברי' דרבינא, לישרי לן מר, אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן, אמרו לי' אנן מה נענה בתרך, אמר להו אי תורה ומצות דבטלי מ[י]נן. איכא דאמרי הכי קאמר להו, הי תורה ומצות דמגנו עלן, ע"כ. ויש להקשות, דלשון הש"ס הוא לשון הקודש, ולמה כאן ענין זה נאמר בלשון תרגום.

ב' קשה, דרבנן דקאמרו היינו בני הישיבה התלמידים בסוגיא, וא"כ למה אמרו לישרי לן מר, הל"ל נתעסק באורייתא, וג"כ יש בו שמחה, פיקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט, ט). וע"כ לומר דסוגיא נתעסק באורייתא, היינו כשאין ביניהם רק תלמידי חכמים, ולשמחה יחשב להם עסק התורה, מה שאין כן כאן בהלולא שיש בו המוני עם יותר מתלמידי חכמים, ועסק התורה אין להם לשמחה, ואדרבה נחשב להם לקוץ מכאיב וסלון ממאיר, ולצער יחשב להם עסק התורה. וכאן בהלולא שהוא מצוה שיהיו שמחים וטובי(') לב, לכך אמרו לישרי לן מר, כי מיני שיר וזמר שוו לכולם ששמחים בו, כדי לשמח חתן וכלה שהוא מצוה, וכמאמר חז"ל (ברכות ו:) הנהנה מסעודת חתן וכלה ואינו משמחן כו'. א"כ מה השיב ווי לן דמיתנן, לא די שלא הי' משורר לשמחן, אלא צעורי קמצער להו.

ג' קשה כפל ווי לן דמיתנן. **ד**' קשה, דהל"ל ווי לן דנמות לשון להבא, מה שאין כן דמיתנן משמע לשעבר שכבר מ(י)תו, או על כל פנים משמע לשון הוה. **ה**' קשה, דב' לשונות סתרי אהדדי, דלישנא קמא אי תורה ומצות דבטלי מינן, משא"כ שיש בידם תורה ומצות בחייהם רק במותן נתבטל מהן, ולאיכא דאמרי משמע שלא עסקו בתורה ומצות שיגין עליהם, וכי פליגי במציאות, אם הי' בידן תורה ומצות א"כ לשון איכא דאמרי אינו כלל, ואם לאו קשה ללישנא קמא.

ונראה לי דאיתא בפרק ב' דביצה (דף טו:) חדות ה' היא מעוזכם, אמר הקדוש ברוך הוא לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע. והקשו **תוספות** (ד"ה לוו) מהא דאמרינן (שבת קיח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומשני כו'. והנה כבר כתבתי בזה.

וכעת נ"ל פשוט להבין על ידי משל ומליצה, דברי חכמים וחדותם. דנ"ל להבין טעם משתה ושמחה בשבת וביו"ט, מלבד הטעם המבואר להבאים בסוד ה' תיקון ג' סעודו' דשבת, וגם ביו"ט טעמו מבואר שם.

אך נראה לי על דרך מליצה **ששמעתי ממורי**, משל לבן מלך שנשתלח למרחקים לכפר אחד פחותי הערך, ובהאריך הזמן שמה הגיעו כתב מאביו המלך, ורצה לשמוח בו מאד, אך שחש מבני הכפר שילעיגו עליו באומרם מה יום מיומים ושמחה מה זו עושה. מה עשה בן המלך, קרא לבני הכפר וקנה להם יין ושאר מיני יין המשכרים עד ששמחו בעס' יין, והוא מצא עת לשמוח מאוד בשמחת אביו, ודפח"ח.

והנמשל מובן, כי הנשמה בושה לשמוח בשבת בתענוגי אבי' המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בהנשמה יתירה, שהוא לו אגרת שלומים מאביו, מחמת הגוף שהוא

כבן כפר, לכך צוותה תורה לענג הגוף בשבת ויו"ט, ואז כשהגוף שמח בשמחת הגוף אז יש פנאי לנשמה לשמוח בשמחת דביקות המלך הקדוש ברוך הוא, ודי בזה.

העולה מזה, דאין מקום לגוף לשמוח בשבת ויו"ט, כי אם כדי שיהי' אז פנאי לבן מלך שהיא הנשמה לשמוח בשמחת אביו שבשמים, מה שאין כן בלאו הכי.

וזה שדקדק הש"ס בתיבות יתירות ואמר הקדוש ברוך הוא לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי, ואז אני פורע. ור"ל שיהי' הלוואה לענג הגוף בשביל הנשמה, וז"ש לוו עלי, כי הנשמה חלק אלוה. והיינו דמפרש ואמר וקדשו קדושת היום, ר"ל שהנשמה תקדש את עצמה בקדושת היום. והאמינו בי, כי נודע שהאמנה הוא דביקות הנשמה בקב"ה, כמו **ששמעתי ממורי** על פסוק ויאמינו בה' ובמשה וגו' (שמות יד, לא), ואז רשות ללוות לענג הגוף כדי לקדש הנשמה ולהאמין ולדבק בשמו ית', אז אני פורע.

ומ"ש עשה שבתך חול, היינו כשאינו עושה בשביל בן המלך רק בשביל בן כפר לחוד, שאז נק' ש"בתך של הגוף, אז יעשה חול ולא יצטרך לבריות. כמו במשל שאין בן המלך פורע לבן כפר כי אם לתועלתו, וק"ל.

והנה כמו שיש בפרטות אדם גוף ונשמה, והגוף לבוש להנשמה, כך יש בכללות עולם גוף ונשמה. כי אלו העוסקים בצורכי גופי' הם נקראים בעלי גוף, והצדיקים העוסקים בצרכי נשמה נקראים נשמה, כמ"ש **האלשיך** בפ' כי תצא (דברים כא, טו) כי יש באדם חומר וצורה, ויש שגברה בהם הצורה על החומר אלו נק' בעלי צורה, וה"ה בהיפך נק' חומר.

וכשהכלל דומה לפרט, דהיינו כמו שבאדם פרטי יש דביקות לגוף עם הנשמה והגוף מלבוש לנשמה, ועל ידי שמחת הגוף גורם לנשמה לשמוח בדביקות ה', אשר על זה נאמר לוו עלי ואני פורע, וכשהכלל דומה לפרט בענין זה, שאלו אנשים שהם בעלי החומר הם דביקים באחדות עם הצדיקים שהם בעלי צורה, אלא שבעלי צורה בושין לשמוח בשמחת המצוה מחמת אלו בעלי חומר, לכך יש לשמח אלו האנשים בעלי חומר בין בעניני מאכל ומשתה או במיני זמר, כדי שיהי' מקום לבעלי צורה לשמוח בדביקות הש"י, כמו במשל בן מלך עם אנשי הכפר. מה שאין כן כשאין הכלל דומה לפרט, שאין בין חומר וצורה דביקות וחיבור כלל זה עם זה, ומכל שכן כשהם מתנגדים זה לזה, ובשמחת בעלי חומר לא יהא מקום לבעלי צורה לשמוח בדביקות הש"י, וודאי אין מקום לשמחם, ושב ואל תעשה עדיף, וכמאמר עשה שבתך חול כו', וכנ"ל.

ובזה נ"ל מה שאמרו חז"ל (ברכות יח:) רשעים בחייהם קרוים מתים. ר"ל שהם רק חומר בלא צורה כגוף בלא נשמה, וכל זמן שיש להם דביקות עם צדיקים שבהם שהוא צורה

לחומרם, אז יש חיות לגוף על ידי הנשמה. מה שאין כן כשנפרד הגוף מן הנשמה, וודאי נק' מת. וז"ש (אבות פ"ב מי"ג) אל תהי רשע בפני עצמך, וק"ל. העולה מזה, כ[ש]נפרד החומר מהצורה נקרא מיתה כנזכר.

ועוד יש מיתה בגוף עצמו בלא הצורה, כי כל זמן שהגוף בחיים יש חיבור אל ד' יסודות שבו, מה שאין כן כשנפרדו כל א' מד' יסודות למקומו נק' מיתה, וכמ"ש **במדרש הנעלם** (זח"א קכב:), ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון (בראשית כג, ב), יעו"ש.

והנה הקליפה שרי בחיבורא ומסיימ' בפרודא, כנזכר **בסבא** (זח"ב צה.). וה"נ השמחה שאינו לשם שמים רק בקליפות בין בעלי החומר, שרי בחיבורא באהבה ואחוה, ומסיימין בפרודא למי אוי למאחרין על היין (משלי כג, ל), מה שאין כן בקדושה את והב בסופה (במדבר כא יד, עי' קידושין ל:).

ונמצא בשמחת הרשעים יש מיתה כפולה, חדא שנפטר החומר מהצורה כנ"ל. ועוד שהחומר עצמו שיש בו חיבור ד' יסודות, ובתוך השמחה נתעורר ביניהם קטטות ומריבות וסיים בפרודא, ונפרד החומר עצמו זה מזה שגם כן נקרא מיתה, מה שאין כן בקדושה חיים ושלום.

ובזה יובן דאמרי רבנן לישרי לן מר, וקשה אי משום שמחה הל"ל נתעסק באורייתא שיש בו שמחה, וצ"ל שאמרו זה בשביל המוני עם שהיו בהלולא, שאין להם שמחה בתורה, רק במיני זמר, וזה שאמר ליש"רי לן מר, לדידן ולא לכם, כי לכם די בשמחה של תורה, מה שאין כן להמוני עם הארצים, ולכך אמרו בלשון תרגום שהוא לשון עמי הארץ, כנזכר בש"ס **ובתוספות** (ברכות ג. ד"ה היה), כי אמרו זה המוסר לתועלת ע"ה.

והשיב ווי לן דמיתנן, ר"ל אחר שהם החומר ואנו הצורה, ואין להם הדביקות עמנו שעל ידי שמחת' נוכל לשמוח בשמחת נשמה, כיון שנפרד החומר מהצורה, וודאי זה למיתה יחשב. נוסף לזה מיתה כפולה, שעל ידי השמחה שאינה לשם שמים, שרי בחבורא וסיים בפרודא, שהוא פירוד של ד' יסודות כנ"ל, לכך אמר כפל ווי לן דמיתנן. באופן שאין מקום למה שאמרו לישרי לן מר.

ועל זה שאלו אנן מה נענה בתרך, ר"ל שדבריך כלפי המוני עם, אבל אנן הנגררים בתרך מה נענה.

והשיב אי תורה ומצות דבטלי מינן, דכלפי רבנן שיש בהם תורה ומצות בחייהם, אבל במתים חפשי מתורה (שבת ל.), וע"ז אמרתי אי תורה וכו'. ועוד כלפי המוני עם שאין בהם תורה ומצות דמגני עלן, במיתתן, וגם בחייהם קרוים וכו', ועל זה קאי איכא דאמרי, וק"ל.

ונחזור לענין הנ"ל, דכל שמחה של אכילה גופניות הנזכר בתורה ובש"ס, בשבת ויו"ט ופורים, הכוונה שעל ידי שמחת הגוף תוכל הנשמה לשמוח בדביקות הש"י, וזולת זה אין מקום לשמחה אפילו בשבת, וכמ"ש עשה שבתך חול, כשתעשה שב"תך להגוף, עשה חול, ולא ישמח שמחת הקליפה ששייך לגוף. אך לזה צריך שיהי' לאדם עיני שכל, לפקח בשמחתו אם הוא לשם שמים, כי הנחש ערום מכל לכך ארור מכל, ואומר שהוא יצ"ט ושמח לשם שמים, ובאמת אינו, כמ"ש לעיל ארמי אובד אבי, שמפתה לאדם באומרו לשם שמים, וכל זה אינו כשיפשפש אדם את עצמו.

ובזה נבוא לביאור ש"ס דמגילה, דנודע כי הנחש שהוא היצה"ר שערום מכל וארור מכל, הרי שנקרא היצה"ר ארור וכמ"ש **בזוהר** שהקליפה נקרא ארור והקדושה ברוך, גבי נטילת ידים ע"ש. וכן מצאתי מפורש **בכתבי האר"י** ז"ל, ארור המן יכווין התלבשות ס"ם, ארורה זרש וארורים כל הרשעים, התלבשות כל הקליפות. ברוך מרדכי, יסוד דקדושה וכו', יעו"ש.

ונ"ל דזהו כוונת תוספות, שלא תטעה על חשבון ארור המן שהוא בגימטריא ברוך מרדכי נתכווין התנא, לכך פירש דר"ל ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, והכוונה דידע הפרש הקליפה מהקדושה, וכאשר נבאר.

ובזה יובן אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור וכו', ר"ל דבא לשלול השמחה שאינה לשם שמים, וז"ש עד דלא ידע ההפרש אם שמחתו בכלל ארור, שהם התלבשות הקליפות המכונה להמן, או שמחתו בקדושה בכלל ברוך מרדכי, ולא עד בכלל, כנודע הסוגיא בזה, דלחומרא, ור"ל כל זמן שיודע שישמח בדביקות הש"י בקדושת היום, כמ"ש בביצה לוו עלי וקדשו וכו', אז חייב לבסומי. מה שאין כן כשלא ידע להבחין בעיני בשר אם שמחתו בקדושה או לאו, שב ואל תעשה עדיף. וח"ו כשיודע ששמחתו בקליפה אסורא איכא, גם שאר אנשים אסורין לישב במסיבתן.

וכדי שלא תטעה לפרש כפשוטו שהותרה הרצועה כפי הבנת העולם, לזה מביא בסמוך עובדא דרבה ור' זירא דשחטי' חד לחברי' והדר אחי' ואיתעביד להו ניסא, עד לשנה האחרת לא רצה, כי לאו בכל שעתא איתרחיש ניסא. ור"ל דלולי שהי' שמחתן בקדושה לא אתעביד להו ניסא, דכי עביד רחמנא ניסא לשיקרא. ולכך לשנה אחרת הי' ירא לבסומי פן לא יהי' לשם שמים ולא יתעביד ניסא, וזו שדקדק בלשונו לאו בכל שעתא איתרחיש ניסא, והוא מטעם האמור ודו"ק.

א"כ מוכח מעובדא זו שהחיוב לבסומי היינו בקדושה, שיהי' בכלל ברוך מרדכי עם כל היהודים, ולזו נתכוונו התוספות בכוונת רבא, וק"ל.

נצבים

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל. במדרש היום זה ראש השנה. והי' בשמעו דברי האלה והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה, לא יאבה ה' סלוח לו וגו', והבדילו ה' וגו' (כט, ט-כ).

ובאגדה (תנחומא נצבים א) דרשו, לפי ששמעו ישראל צ"ח קללות אמרו מי יוכל לעמוד באלו. התחיל משה לפייסן, הלא הרבה הכעסתם לפניו ית' ולא עשה [אתכם] כלי' ואתם נצבים לפניו וכו'. ויש להקשות, הא כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן וכו' (ב"ק נ.), דא"כ הוא כמאמר המוני עם אי אפשר שיהי' כך חמור כמו שהחמירו בספרי המוסר, שהוא רק לאיים על האדם וכו'.

ונ"ל דהורקת פנים הוא עבור שהצדיקים נתפסי' עבור הרשעים, בזה אמרו מי יוכל לעמוד באלו. לזה פייסן ואמר אתם נצבים כו"לכם, ר"ל דכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"א) שיש דין כללי, וברוב צדיקים יצאו זכאין בדין, וז"ש הרבה הכעסתם ולא עשה אתכם כלי' שיתפסו צדיקים עבור הרשעים. וה"נ מאחר כי היום בראש השנה הוא דין הכללי, בזה יש לכם תקומה לפניו להתייצב, שאתם כולכם יחד נדונין וכו'.

אך דלפ"ז יהי' מקום לומר שלום יהי' ל"י כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה, ר"ל מאחר שיש חיבור דין הרוה שהוא צדיק החוטא בשוגג, את הצמאה עם הרשעים החוטאים במזיד, וכמ"ש **בע[ו]ללות אפרים** בזה (מאמר קעט) יעו"ש, לכך ביאר הפסוק דכל זה בדין הכללי, מה שאין כן בדין פרטי כשאין הרוב הצדיקים שאז יש דין פרטי להציל הצדיק בצדקתו, ואז והבדילו ה' לרעה וגו', לכך יבטח הצדיק, וק"ל.

עוד י"ל, דכתב **האלשיך** משלי, מאין תבוא, והשיב משוט בארץ ומהתהלך בה וגו' (איוב א, ז). כי במקום המחלוקת שם מדור היצה"ר, כדאיתא בש"ס (גיטין נב.) ווי דאפקי' רבי מאיר מההוא ביתא וכו'. וביום הדין הוא העיקר, כי דורו של אחאב גם שהיו עובדי ע"ז מאחר שהי' שלום ביניהם וכו', מה שאין כן חלק לבם עתה יאשמו וכו' (הושע י, ב).

ובזה יובן אתם נצבים כולכם היום בראש השנה, שיש לכם תקומה כשאתם כולכם באחדות א', מה שאין כן כשיש פירוד שאומר כל א' שלום יהי' לי, אז והבדילו ה' לרעה וגו'. לכך עצה היעוצה לתווך השלום מראש השנה, וק"ל.

עוד י"ל פירוש ג', הנמשך מן ב' פ[י]רושים הנ"ל, אף שהם רשעים והם רע לשמים, מ"מ אם טובים הם בהתחברות הצדיקים שיש שלום ביניהם, מזה נמשך שיתחבר משפטם

יחד ג"כ עם הצדיקים, וניצולין ברוב הצדיקים, מה שאין כן כשהם שונאין הצדיקים שבהם והם רע לשמים ורע לבריות, אז והבדילו וגו'.

ובזה מצינו בקרח, גם שהי' מכחיש בנבואת משה רבינו ע"ה ושאין התורה משמים, לא הי' מקום לעונש לחול עליו עד שנפרד ונחלק מתוך העדה, וז"ש (במדבר טז, א) ויקח קרח, ודרשו בש"ס (רש"י עה"פ) שלקח את עצמו לצד א' להיות נחלק מתוך העדה, **וכתרגומו** ואתפליג קרח וכו'. וז"ש (אבות פ"ב מי"ג) אל תהי רשע בפני עצמך, רק שיתחבר עכ"פ עם הצדיקים בשלום.

ובזה יובן אתם נצבים היום כולכם, ר"ל שתהיו נצבים כשאתם כולכם באחדות, שיהי' כל א' מכיר ערכו, ראשיכם תחלה, ואח"כ שבטיכם, ואח"כ כל איש ישראל מחזיק כ"א מדריגתו. מה שאין כן כשכל א' אומר בשרירות לבי אלך, שאני שקול כמו ראש ושבט, אז והבדילו וגו', וק"ל.

עוד י"ל, דכתב **הט"ז** באורח חיים (סי' תקפ"ה סק"ז) שראה בחלום פירוש הפסוק (תהלים צח, ו) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' וכו', ויעו"ש. ולי נראה דכתב **הטור** בהלכות ראש השנה (סי' תקפ"א), נהגו הגדולים להתענות לפני ראש השנה וכו', על פי משל ששלחו גדולי המדינה לקראת המלך וכו'. ובזה כתב **האלשיך** ישעי' סימן נ"ה (ו) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב וגו' וישב אל ה' וירחמהו. דהיינו קודם ראש השנה שהוא דן במדת הרחמים, ואל אלהינו שהוא בימי הדין ואז כי ירבה לסלוח, יעו"ש. ואני כתבתי במקום אחר דהיינו כשיש אחדות ביניהם, שיצאו הת"ח שהם הגדולים לפייס המלך קודם ראש השנה, שיצא ברצון אנשי המדינה וכו', יעו"ש. ובזה יובן בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', קודם שנקרא המלך המשפט, כשהוא דן בשם הוי' רחמים, וק"ל.

ובזה יובן אתם נצבים כולכם היום בראש השנה, כשאתם כולכם באחדות א' אז סגי לפני ה' אלהיכ' ראשיכם וגו', ר"ל מה שמקדימין ראשיכם שהם הגדולים לפני ה' אלהיכם, קודם שיושב בדין הוא ובית דינו שנק' אז ה' אלהיכם, רק הוא דן אז בשם הוי' לחוד רחמים, והם מפייסין המלך עבור כולכם שאתם באחדות, וק"ל.

עוד י"ל, **דשמעתי ממורי** פירוש הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב, א), על פי משל שצוה המלך שיבקש כל אחד מבוקשו בעת שמחת המלך, והי' חכם אחד שביקש שידבר עם המלך ג' פעמים ביום, והוטב בעיני המלך ונתן לו גם מה שלא ביקש, וז"ש לפני ה' ישפוך שיחו, ודפח"ח.

ובזה יובן אתם נצבים היום, שיהיה לכם תקומה כשתהיו נצבים לפניו ית' לבדו, שישפוך שיחו לפניו ית', שזהו נציבה וקימה לאדם, והבן.
ובזה נ"ל (תהלים יז, ב) מלפניך משפטי יצא עיניך תחז[י]נה משרים. דכתב **בחסד לאברהם** (בריכת אברהם) שיהי' מרכבה למדת נשא עון ועובר על פשע (מיכה ז, יח), שיעבור מנגד פניו הפשע, רק הטוב הוא רואה ולא הפשע וכו'. ובזה יובן מלפניך וגו', כי עיניך תחז[י]נה משרים ולא הפשע, מה שאין כן לפני בית דין, וק"ל.

וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם בן מאה וגו' (לא, א-ב). והספיקות זכרתי במקום אחר, יעו"ש.
ונ"ל דבארתי ש"ס דסוטה (ב.) כד פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי, אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכו'. והעולה משם, כי הרוצה לפתוח פיו במוסר, יש לחוש שידבר סרה על ישראל, כמו בצאת(ו) רשב"י מן המערה בכל מקום שהיה מסתכל וכו', ויצא בת קול חזרו למערה וכו' (שבת לג:). אך כשיתן לב לישא ק"ו מה הוא שיושב על הספר, מ"מ בצאתו מהספר וכו', כמו שכתבתי בפ' שופטים יעו"ש, מכל שכן המוני עם וכו'.
וז"ש אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו, אין להתרעם על דורו, כי הוא עצמו הגורם.
וז"ש (ויקרא יט, יז) הוכח לעצמך, ואח"כ תוכיח לחברך, ובזה ולא תשא עליו חטא, להשליך עליו החטא ולהוציא את עצמו מהכלל, רק ישתף את עצמו עמהן.
ובזה יובן וילך משה וידבר, ר"ל כשדבר דברי תוכחה הלך משה עצמו עמהם, ששיתף את עצמו עמהם כאמור, וממנו ילמדו לעשות כן בדרך זה. כמו שעשה ג"כ שמואל הנביא, כנזכר בירושלמי (תענית פ"ב ה"ז) שלבש חלוקן של ישראל ואמר חטאתי, יעו"ש וק"ל.
עוד יש לומר, דכתב **האלשיך** אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א, א), שלחשובי הדור דיבר קשות, מה שאין כן להמוני עם וכו'. וכן מצינו במתן תורה (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וכו'.
ובזה יובן וילך משה, שהלך לכל א' לפי מדריגתו - וידבר את הדברים האלה שהוא קשות, אל כללות הצדיקים שכל אחד כולל כל ישראל כנודע. ויאמר אליהם, שהם המוני עם וק"ל.
עוד י"ל, כי ביארתי משכיל על דבר ימצא טוב (משלי טז, כ), כי התורה סתום וגליא וכו' יעו"ש. ודיבור הוא בהכרזה, מה שאין כן אמירה בחשאי.

ובזה יובן, וילך משה לכל א' לפי בחינתו. וידבר חלק הנגלה אל כל ישראל בכלל, מה שאין כן חלק הנסתר ויאמר בחשאי, אליהם הראוים לכך, וק"ל.
עוד יש לומר, דכתב **האלשיך** בפ' קדושים (ויקרא יט, לב) והדרת פני זקן, שביאר פסוק (איכה ה, יב) שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו וכו', יעו"ש.
ואני ב[י]ארתי, דאיתא במסכת שבת (נה.) ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו וכו' (ישעיה ג, יד), על זקנים שלא מיחו בשרים וכו'. ובזה מבואר ב' מאמרי ש"ס דשבת (קיט:) לא חרבה ירושלים אלא שלא הוכיחו זה את זה וכו'. א"ר יהודא לא חרבה ירושלים אלא שביזו תלמידי חכמים וכו'. שזה נמשך מזה, על שלא הוכיחו זה את זה, כי התלמידי חכמים היו מבוזין ואין דבריהם נשמעין, וק"ל.
והנה התלמידי חכמים אוחזין בידם להשיבן, כמ"ש **בזוהר** (ח"ב קכח:) זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא, אלא שהקליפות אוחזין בידם ג"כ, כמו שכתבתי אין מוציאין יד"י חובתן וכו' (ר"ה פ"ג מ"ח) יעו"ש.
ובזה יובן, שרים בידם נתלו, שזה מושך הילך בידו להחזירן בתשובה להקדושה, והקליפות מושכין בידם הילך, ונשארו תלוין באויר. וז"ש שרים בידם נתלו, והטעם וכי לא הי' כח בזקנים להוציאן יד"י חובתן מיד הקליפות. וביאר כי הטעם מפני שלא היו רוצין בזה, כי פני זקנים לא נהדרו, על דרך (שבת קיט:) כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, **ששמעתי מהרב המגיד**, ודפח"ח, ולא היו רוצין לדבק א"ע לזקנים, שיוציאו אותן מידי הקליפות, וק"ל.
העולה מזה, כי על ידי הדביקות שמדבק את עצמו אל התלמיד חכם, והתלמיד חכם גם כן מדבק את עצמו עמו על ידי הדעת שהוא בסוד (בראשית ד, כה) וידע אדם את חוה (בראשית ד, כה) עמו, וזהו זכאה מאן דאחיד וכו'.
ובזה יובן וילך משה בחי' הדעת והדביקות, עם דברי תוכחתו, שהוא ממש דאחיד בידא דחייביא להעלותן, ובסוג זה דיבר את הדברים האלה אל כל ישראל, וזהו נק' אמירה בחשאי בסוד הדעת, וז"ש ויאמר אליהם, והבן.
ובזה נ"ל לבאר שיעור שופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן (ר"ה כז:), עיין מה שכתבתי מזה במקום אחר. ודאי זכאה מאן דאחיד בידא דחייביא, אך צריך שישגיח על עצמו תחלה, וכמ"ש **הרב החסיד מוהרי"ל פיסטנר** פירוש הפסוק (תהלים לב, ו) רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, כי הטובע בנהר וחבירו רוצה להצילו, הוא מושך אותו אליו וכו'. ובזה יובן שיעור שופר, להחזיר אחרים למוטב, לאחוז בידם, ובתנאי שיראה לכאן - על עצמו, ולכאן - על אחרים, וק"ל.

עוד יש לומר, דבארתי פ' המלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים יז, טו), על פי משל שכ' **בחובת הלבבות** (שער עבודת האלהים פ"ט), שהי' מנהג במדינת הודו לעשות איש נכרי מלך על שנה וכו', יעו"ש. ובזה יובן שיראה לכאן כשהוא בעולם הזה, לעשות הכנה לעולם הבא וז"ש ולכאן, כמ"ש (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וק"ל.

ונבאר ש"ס דראש השנה (כז:) הכניס שופר תוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא. כי נודע סוד (משלי ג, ו) 'בכל דרכיך' הגשמיים 'דעהו' להש"י שהוא מלובש בתוך כל הדברים, וכמ"ש (משלי טז, כ) משכיל על דבר ימצא טוב, כי הש"י הכניס הרוחני בתוך הגשמי, וכמ"ש **רמ"א** באורח חיים (סי' ו) מפליא לעשות, שקשר הרוחני בגשמי והוא פלאי.

ובזה יובן, הכניס שופר הרוחני של עולם הבא, בתוך שופר הגשמי של עולם הזה. ואם קול פנימי שמע, שהוא מבין לכוין בעוסק בגשמי אל הפנימי, יצא ידי חובתו, שכוונתו לטובה. ואם קול חיצון שמע, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור בגלגול עד שיכווין כנ"ל, וכמ"ש **בכתבי האר"י זלה"ה** יעו"ש, לכך החכם עיניו בראשו, וק"ל.

עוד י"ל, כי הכניס ענין פנימי בתוך כלים חיצונים, כגון עזות שהוא כלי גרוע וחיצונים, מכל מקום כשמלובש בתוכו ענין פנימי עבודת הש"י, כמ"ש (אבות פ"ה מ"כ) הוי עז כנמר וקל כנשר לעשות רצון אביך שבשמים. ובזה יובן, הכניס שופר פנימי בתוך שופר חיצוני כענין האמור, אם קול פנימי שמע, שהעזות הוא לעבודת הש"י הפנימי, יצא, ואם לאו וכו', וק"ל.

•

וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא (לא, א-ב). ובש"ס דסוטה (יג:) שאין תלמוד לומר היום, ומה תלמוד לומר היום, [היום] מלאו ימי ושנותי, מלמד וכו' שנאמר (שמות כג, כו) את מספר ימיך אמלא. לא אוכל עוד לצאת ולבוא, מאי לצאת ולבוא, א[י]לימא ממש והכתיב (דברים לד, ז) לא נס לחה וכו', אלא שנסתמה ממנו מעינות החכמה. והקשה **מוהרש"א** דלמא לעולם כפשוטו, ומאי לא אוכל איני רשאי וכו'.

לתרץ קושיא זאת, עם שאר הספיקות שזכרתי במקום אחר. וגם שאין ת"ל ומה ת"ל.

ונראה, דכתב **הרמב"ם** בפ"א מהלכות שופר (ה"א) וז"ל: מצות עשה לשמוע תרועת שופר בראש השנה, שנאמר (במדבר כט, א) יום תרועה יהי' לכם וכו'. והקשה **בלחם**

משנה, דכאן כתב הרמב"ם השמיעה מצוה, ובשמיטה ויובל (פ"י ה"י) כתב התקיעה מצוה, והא דין יובל שוה לראש השנה וכו', יעו"ש.

ונראה להקשות עוד, דכתב בפ"ג (הל' שופר, ה"י) וז"ל: אחר שקורין בתורה כל העם יושבין, ואחד עומד ומברך מעומד וכו'. והטעם ביאר **בטור אורח חיים**, **והבית יוסף** שם, דכתיב לכם בשופר (במדבר שם), ויליף מן לכם דגבי עומר (ויקרא כג, טו), ושם כתיב (דברים טז, ט) בקמה ודרשינן בקומה וכו'. וי"ל הא הרמב"ם סבירא לי' דשמיעה היא עיקר המצוה, א"כ מאי טעמא תוקעין כשהם יושבין וכו'.

והנה ביארתי במ"א מאמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהם יושבין, ותוקעין ומריעין כשהם עומדין וכו' (ר"ה טז.). והספיקות שיש בסוגיא (וביאורו) [וביאורן], יעו"ש. ומעתה אחר ביאורו שם דמבואר דלא קשה מידי קושיא ב' שעל הרמב"ם, דתוקעין כשהם יושבין לפי שהוא מדרבנן רק לערבב השטן, אבל במוסף שהוא דאורייתא לשם מצות תרועת היום, באמת תוקעין כשהם עומדין, ולא קשה מידי.

אם כן גם קושיא א' שעל הרמב"ם לא קשה מידי, כי שם מבואר דקי"ל כרבי יהודה דלית לי' גזירה שוה, וזהו שאלת רבי יצחק למה תוקעין בראש השנה, וכל הענין יעו"ש, והוא מדסבירא לי' לרבי יהודא בראש השנה בכפופין וביובל בפשוטים, ודלא כתנא קמא דסבירא לי' שוה ביובל לראש השנה וכו', א"כ מאחר דהלכה כרבי יהודא, שפיר כתב ביובל לתקוע ובראש השנה לשמוע, וק"ל.

ובזה נבאר הש"ס דראש השנה, ואמר רבי יצחק למה תוקעין בראש השנה וכו' עד לערבב השטן, על פי רמז מוסר. ונבא לביאור פ' וילך הנ"ל, עם קושיית מוהרש"א הנ"ל.

והוא, דכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"ד) רמז שופר עורו ישינים מתרדמתכם. ובש"ס (ר"ה טז:) אמרו טעם השופר לערבב השטן. ונ"ל דשניהם בקנה אחד עולה, דזכרנו לעיל ביאור ירושלמי (הובא בד"מ או"ח סי תקפ"ג) מאן דדמיך בריש שתא, דמיך מזלי' וכו'. והוא דאיתא בש"ס דע"ז (יט.) אמר רבא אשרי איש (תהלים קיא, א) ולא אשרי אשה, אלא אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש וכו'. וכן **בזוהר** (ח"ג פז:, רכז:) מפני שיבה (ויקרא יט, לב), קדם שיבה דילך, אותיות יבשה, קודם שנתיבש הקליפה של אגוז, וכמבואר **בכתבים**.

ובזה יובן מאן דדמיך בריש שתא, ר"ל בראש שנותיו כשהוא איש לעורר משינת אולתו ולשוב בתשובה, דמיך מזלי' שגורם למעלה ג"כ שינה, שנק' מזלא, וסודו מבואר **בכתבי האר"י זלה"ה** הלכות שופר מהו השינה לעורר על ידי שופר, והבן. וכ"כ **בתיקונים** תיקון

ס"ט דף קי"ב (ע"א) ויהי מקץ ימים ויבא קין וכו' (בראשית ד, ג-ד), כגון בר נש חזר בתיובתא סוף יומוי וכו', והבל הביא מבכורות צאנו ונתקבל, יעו"ש.

ובזה יובן שאלת רבי יצחק, שהי' לחדודי, וז"ש למה תוקעין בראש השנה, ר"ל מהו התועלת היוצא מזה לתקוע בראש שנותיו לעוררו מהשינה בריש שנותיו, ולעולם ידע הטעם תקיעת שופר שהוא לעורר מהשינה, והשאלה הי' על תועלת היוצא מזה. או יש לומר, דשאלתו הי' על עיקר התקיעה בריש שנותיו למה בא, דהא אמרינן (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך וכו'.

והלך לשיטתו, דאמר רבי יצחק לא הי' צריך להתחיל את התורה מבראשית אלא מן החדש הזה לכם (שמות יב, ב) שהיא מצוה ראשונה, כי תורה ראשית נקרא על שם היראה כמ"ש (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', ולפי הנראה אין צריך להתחיל מן בראשית שיהי' התחלת למודו בתואר ראשית שהיא יראת ה', רק גם שלא לשמה שמתוך וכו'. וילמוד דיני התורה והמצות שהי' מהחדש הזה לכם, ר"ל שיהי' מחדש בתורה לכם, לכבוד עצמיכם, שיקרא רבי וכמ"ש **התוספות** שהקשו וכו', ומשני שיקרא רבי מותר ולקנתר אסור יעו"ש.

אלא כח מעשיו הגיד לעמו דייקא, ר"ל התלמידי חכמים, כמ"ש (ישעיה נח, א) הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, ודרשו בש"ס (ב"מ לג:) אלו הת"ח וכו'. ור"ל דוקא לעמו הגיד והודיע כח מעשיו, שהמעשה גדול מהלימוד כי כל שמעשיו מרובין מחכמתו מתקיימת (אבות פ"ג מ"ט), וכן אמרו חז"ל (אבות פ"א מי"ז) לא המדרש עיקר אלא המעשה, וכן גדול תלמוד שמביא וכו' (קדושין מ:). אבל ינוקי דבי רב המתחיל ללמוד, יעסוק שלא לשמה ומתוך וכו'. וז"ש ואמר רבי יצחק, דקאי על ענין הנ"ל, שהיא לשיטתו.

והתרצן סבר דשאלת רבי יצחק הי' למה תוקעין בראש השנה, דלא שפיר עבדי המתעורר בריש שנותיו להתפלל ולשוב בתשובה, כמו סברת המוני עם שהוא ביט[ו]ל תורה. וסבר שזהו ג"כ כוונת רבי יצחק בראשית וכו', שאין צריך רק דיני התורה ילמוד גמרא ופוסקים. ועל זה השיבו רחמנא אמר תקעו, הא מצד רחמנותו רמז לתקוע בראש השנה כדי שיתעורר משינתו בריש שתא, וכמ"ש אשרי איש וגו', והתועלת מזה חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו (עי' משלי כב, ו), והיתה התשובה לב' סוגי השאלה הנ"ל. ובש"ס לעולם יעסוק אינו ציו[ו]י, רק רשאי לעסוק שלא לשמה שמתוך וכו', אבל ודאי מי שמצא חן בעיני הש"י שיקוים בו לב טהור ברא לי אלהים (תהלים נא, יב), ודאי יותר נכון המעורר בריש שנותיו ללמוד לשמה ולשוב בתשובה עד הש"י. וכמ"ש

(תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, הרי שמצד רחמנותו יתברך שהוא טוב וישר, יורה חטאים בדרך לשוב אליו ית'.

וחזר ושאל אלא למה מריעין, שאם זה רחמנותו ית' שיתקרב האדם אצלו, א"כ למה מריעין. כי לשון מריעין סובל ב' פירושים, א' כפשוטו, ב' לשון הש"ס (ר"ה טז:) מריעין בסופה. ור"ל למה אחר שנתקרב מריעין לו, כמ"ש **האלשיך** (דברים כו, ו) ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה, שאחר ויענונו לשוב בתשובה אז ויתנו עלינו עבודה קשה ביסורין וכו'. מה שאין כן כשהי' הולך בשרירות לבו אז שלום יהי', וכמ"ש **בזהר** (ח"ג רכא.) ששאל המין אתם אומרים שאתם קריבים למלכא, א"כ למה אתם ביסורין, וכנ"ל.

והשיבו התרצן רחמנא אמר זכרון תרועה, ר"ל גם זה מצד רחמנותו, כי צדיק יבחן (תהלים יא, ה) כדי שיעלה לזכרון על ידי התרועה שמריעין לו, כמו עקידת יצחק שהי' לנסותו כדי שיעלה זכרונו תמיד לטובה לזכור איל של יצחק, וה"נ בכל נסיונות הצדיקים.

וחזר ושאל, אלא למה תוקעין ומריעין כשהם יושבין, ותוקעין ומריעין כשהם עומדין, והכוונה על ב' אופנים, כאשר יבואר. והוא, כי רמז התקיעה לעורר מהשינה יש בו כלל ופרט, כי דרך כלל הוא המוכיח המרים קול כשופר להשיב רבים מעון, צריך שיעוררן מהשינה בדברים המתישבין על הלב. אפס שהוא כלל הצריך לפרט, שיש בזה סוגים שונים שיאמר לכל א' לפי בחינתו, כמ"ש (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל ודרשו חז"ל (מכילתא פ' יתרו ורש"י, זח"ב עט:) יעו"ש. לכך יש בקול שופר כמה בחינות, שברים תרועה תקיעה. ומלבד שיש בחינות שונות בענין דקות המוסר, כמו ששמעתי בשם **מוהר"ן קאסווור** (ברכות ג:) אין אומרים בפני המת שהם הרשעים, אלא דברים של מיתה, מה שאין כן לצדיק דקות המוסר, שידבק בו ית' וכו', ודפח"ח, וזה נקרא שברים, שישבר לבו של אדם, ודביקות בו ית' נק' תרועה, כמ"ש (במדבר כג, כא) ותרועת מלך בו, וכפירוש **רש"י** שם, וכיוצא בזה, הנק' תשר"ת. עוד יש בחי' שונות הרמוז בתקיעה ושברים וכו', כמ"ש **האלשיך** ריש אלה הדברים (דברים א, א), והיוצא משם כי מי שאוהב תוכחה יאמר מפורש, כמ"ש ממרים הייתם וגו' (דברים ט, ז), מה שאין כן למי וכו' יאמר ברמז וכו', יעו"ש.

והעיקר התקיעה לעוררו שהוא המוסר, יהי' להעלותו בהדרגה, מעט מעט לגרש היצה"ר, מי שהי' פועל רע יאמר מוסר שיעשה תשובה, ואח"כ יהי' בשב ואל תעשה. ומי שהוא בלאו הכי בשב ואל תעשה, יאמר לו מוסר שיהי' סור מרע ועשה טוב, עד שיזכה שיתנו לו מקום מהלך בין העומדים האלה, כמ"ש (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים

בין העומדים האלה, כי לתכלית זה בא לעולם הזה, כמ"ש **בעקידה** (שער סג) משל בזה, ששלחו בני המדינה שליח למלך עבור הכרח הנוגע לחיי המדינה, ונתנו לו ממון על הוצאות, יעו"ש. ומי שהוא עומד צריך שיאמר לו שאין זה התכלית, כי מלאך נקרא עומד על מדריגה א', מה שאין כן אדם נקרא הולך שילך תמיד בשלימות המדריגות, וכמ"ש **מוהר"ן קאסויר** אלה תולד[ו]ת יעקב יוסף (בראשית לז, ב), ודפח"ח.

ובזה מבואר פסוק (תהלים א, א-ג) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב וגו'. הרי זכר ג' סוגים, הולך עומד יושב. כי ראשונה במעלה הוא היותר מאושר שלא הלך בעצת רשעים, כי אם שהי' הולך במדריגת הצדיקים לילך מדריגה אחר מדריגה, והיא הסולם אשר יעקב אבינו ראה שעולים ויורדים בו (בראשית כח, יב). סוג ב', ובדרך חטאים לא עמד, כי אם שהי' עומד בין העומדים כנ"ל. סוג ג', ובמושב לצים לא ישב להיות פועל רע, רק בשב ואל תעשה. וז"ש כי אם בתורת ה' חפצו, ואינו עושה בפועל, כאשר יש הרבה בני אדם שהי' חפץ להיות תלמיד חכם וצדיק בלי טורח ויגיע[ה], שלא ילמד ולא יעשה ומ"מ יהיה צדיק וחכם. ויש כת ב' אשר בתורתו יהגה יומם ולילה, כמו והעמידו תלמידים הרבה וכו' (אבות פ"א מ"א), ומכל מקום עומד על מדריגה א'. ויש כת ג' הנקרא הולך ממדריגה למדריגה, וז"ש וכל אשר יעשה יצליח וגו', וק"ל.

העולה מזה כי, הרוצה להשיב רבים מעון יכלכל דבריו במשפט, ולקיים מ"ש (שמות כג, ל) מעט מעט אגרשנו פן תרבה וגו'. וכמ"ש **האלשיך** (דברים כ, י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, שלא יחמיר בענין התשובה, כדי שלא יהי' ריבוי השמן גורם כיבוי הפתילה, יעו"ש.

ובזה יובן אלא למה תוקעין ומריעין כשהם יושבין, ותוקעין ומריעין כשהם עומדין. וכוונתו בא' מב' פנים, א' למה תוקעין ומריעין להם לעוררן מהשינה, אחר שהם יושבין בשב ואל תעשה ואינם פועלי רע. ואם צריך להעלותן עד שיהי' פועל טוב, א"כ למה תוקעין ומריעין עוד כשהן עומדין על משמרתן לעשות הטוב, גם שאינו הולך מדריגה אחר מדריגה.

או יש לומר ששאל, מאי טעמא צריך להעלות בהדרגה דייקא, בתחלה בישיבה ואח"כ בעמידה וכנ"ל, ולא להעלותן מיד במדריגה עליונה, וכמ"ש (ויקרא יט, ב) דבר אל כל עדת בני ישראל קדושים תהיו, וכמ"ש **האלשיך** שכולן יכולין לעלות עד גדר קדושה וכו'.

ומשני, לערבב השטן, דכתב **רמ"א** בספר **מחיר יין** (אסתר ה, יד) שעשה המן עץ גבוה חמשים אמה למרדכי, שהוא היצה"ר והשטן שרצה לפתות את מרדכי שיעלה

במדריגה עליונה כדי שזה יהי' סבת נפילתו, יעו"ש. והבין מרדכי זה ולא רצה כי אם שילך בהדרגה, יעו"ש. וז"ש לערבב השטן שכוונתו לקטרג שיעלה אדם מיד במעלה עליונה כדי וכו', לכך החכם עיניו בראשו כמו שכתבתי לא תעלה במעלות וגו' (שמות כ, כג), וק"ל.

ובזה יובן וילך משה, שהלך תמיד ממדריגה למדריגה עד שהגיע היום שלא יוכל עוד לצאת ולבוא, שיעלה שום מדריגה, אז ידע שהגיע קיצו, וז"ש היום מלאו ימי ושנותי. וכי תימא איך ידע זה, הא אין מגלין לאדם קץ ימיו, כמו שהשיבו לדוד (ה)מלך ישראל שאמר (תהלים לט, ה) הודיעני ה' קצי וגו' (שבת ל.), ושמא יזכה להוספה. לכך ביאר בעצמו שידע זה ממה שלא אוכל לצאת ולבוא, רצה לומר לצאת ממדריגה זה ולבוא למדריגה עליונה, וזה המכונה לביאה כנודע, מזה הוכיח שמלאו ימיו.

ובזה מבואר קושיית מוהרש"א ג"כ, דהש"ס רצה להוכיח זה מסברא במה יודע זה שמלאו ימיו, אי במה שלא אוכל עוד לצאת ולבוא, קשה מאי לצאת ולבוא, אי שתש כחו הא כתיב (דברים לד, ז) לא נס לחה וגו', אלא על כרחך בדברי תורה קאמר, שנסתמו מעינות החכמה, שלא יוכל לעלות שום מדריגה, מזה ידע, ואתי שפיר.

וא"כ סרה קושית מוהרש"א, דאיך אפשר לומר לצאת ולבוא הוא כפשוטו משום דאינו רשאי, שהש"י אמר לא תעבור את הירדן. א"כ אכתי קשה איך כתב בתורה היום, שמלאו ימיו ושנותיו היום הזה ובו ימות, הא הי' העברת ירדן בעשרה בניסן (קדושין לח.), ויכול לחיות עד עשרה בניסן, ואיך כתב בתורה היום וכו', וכקושית **התוספות** (מנחות ל. ד"ה מכאן), איך כתב היום בערב שבת, הא בשבת מת וכו'. אלא שמע מינה דידע זה מדלא יוכל לצאת ולבוא בדברי תורה, שנסתמו ממנו וכו', מזה ידע כי היום מלאו ימיו ושנותיו, וק"ל.

עוד יש לבאר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וכו'. ונבאר (תהלים פט, טז) אשרי העם יודעי תרועה וכו'.

והוא, דקשה, וכי לא ידע השטן שהוא מנהג ישראל כך, ולמה מתערבב. אך הענין, כמו שמתערבב בגאולה כללית דיתקעו בשופר גדול, כך מתערבב בגאולה פרטית, כמ"ש קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט). וכמו **ששמעתי בשם מורי** שעל זה יתפלל כל חסיד לגאול נפשו מיצה"ר, בפרט בראש השנה ויום הכפורים וכו', ודפח"ח.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר מה שכ' **בכתבי האר"י זלה"ה** שעל ידי קול שופר דעולם הזה התחתון יתעורר קול שופר העליון דעולם הבא וכו', יעו"ש. ור"ל שעל ידי קול שופר ומוסר, לעוררו לאדם התחתון על ידי קול שופר דעולם הזה מהשינה, גורם לקול שופר

העליון לעורר אדם העליון מהשינה, המבואר בכוונת הנסירה, יעו"ש, וז"ש (תהלים סח, לה) תנו עוז לאלהים, וכמ"ש **בתיקונים**.

וזהו שאמרו בש"ס (קדושין מ.) לעולם יראה אדם את עצמו וכו', אשרי שהכריע את עצמו ואת כל העולמות, בין עולם תחתון ובין עולמות עליונות, לזכות, והבן.

וזהו דמשני הש"ס לערבב השטן, כי על ידי שופר שהוא המוסר להרים קולו כשופר, נתעורר על כל פנים איש אחד מהשינה, ועל ידי זה נתעורר גאולה פרטיות עכ"פ למעלה ג"כ, ואם יתעוררו רובם או כולם יתעורר גאולה כללית למעלה, ובלע המות לנצח, ונתערבב השטן.

מצורף לזה, דכ' **בחסד לאברהם** נהר מ' (מעין ד) דף מ"ב ע"ד, בסוד התשובה, וז"ל: יש להקשות קושיא עצומה, איך הרשע שהלך כל ימיו בשרירות לבו, ואח"כ כשמתחרט יקובל. ומשני, כי עבור הצער שיש להשטן כשמתחרט זה, יש נחת להש"י וכו', יעו"ש. ושפיר מתערבב השטן גם אם ישוב אדם אחד, וק"ל.

ובזה יבואר, דהא קשה, דהרמב"ם כתב טעם אחר, ובש"ס טעם אחר. וכי תימא דטעם הרמב"ם אינו נגד טעם הש"ס, הא כל כוונת **האר"י זלה"ה** בתקיעות שופר וסוד נסירה מיוסד על פי טעם הרמב"ם. לכך צריך לומר דטעם הש"ס וטעם הרמב"ם בקנה אחד עולה, שעל ידי שיתעורר האדם מהשינה על ידי קול שופר שהוא המוסר, לשוב עד ה', נתערבב השטן וכנ"ל, והבן.

ובזה יובן אשרי העם יודעי תרועה, ר"ל ותרועת מלך בו (במדבר כג, כא), פירש **רש"י** שם לשון חיבור. ור"ל שיודע לחבר לקול שופר תחתון, אל קול שופר העליון דבינה הנק' תשובה עלאה, והוא על ידי שיודעין לרצות רבונם בתשובה, ונתחבר כנ"ל, וק"ל.

ובזה יובן למה תוקעין כשהם יושבין, שהוא קול שופר בעולם הזה דעשי' הרומז במלכות שהוא בישיבה, כי נוקבא בישיבה. וחוזרין ותוקעין כשהם עומדין, הרומז לשופר של העולם העליון דאצילות, שהוא בעמידה. ומשני, לערבב השטן, על ידי קול שופר תחתון שנתעורר בתשובה יקובל ויחובר הקול לשופר עליון, בסוד מ"י זא"ת עולה (שה"ש ח, ה), ונתערבב השטן, והבן, וק"ל.

האזינו

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי וגו' (לב, א-ג). וכבר ביארתי זה כמה פעמים. וכעת נ"ל על דרך הלצה, כי נודע הדרוש שהחכם דורש, או סוג פשטים, או סוג תוכחת, או שניהם כאחד טובים. והנה תועלת המוסר נודע, מלבד שהוא להשיב

רבים מעון ולקרבם לעבודתו ית', שהיא תועלת לנשמתו בזה ובבא, ולזה אמרו בש"ס (תמיד כח.) כל זמן שתוכחה בעולם וכו'. נוסף לזה שהיא תועלת ממושכה להמשיך הלב, בין לת"ח בין להמוני עם. מה שאין כן פשטים, לא די שאינו תועלת להש"י, שהוא רק להראות חריפתו לפני התלמידי חכמים לבדם, אלא שגם המוני עם אין לבם נוטה לשמוע ולהבין אמרי פיו, כי אין אתם יודע עד מה להבין בפשטים חריפות.

אך דלפ"ז קשה, באמת נאה היה לדרוש בדברי מוסר לבד שיהיו ב' סוגי עם שומעים ומבינים. וצ"ל כמו ששמעתי בשם **הרבני מו' גרשון קוטויר** החרשים שמעו והעורים הביטו לראות (ישעיה מב, יח), דקשה אם הוא חרש איך ישמע, ואם הוא עור איך יוכל לראות. ופירש כי החרשים הם התלמידי חכמים, החרש והמסגר, שהם ישמעו, כי העורים שהם המוני עם הביטו לראות על הת"ח, אם ייטיב בעיני הת"ח אז גם הוא נוטה אזנו לשמוע כלמודים, ואם לאו וכו', ודפח"ח.

ובזה אמרתי פירוש הפסוק האזינו השמים, הת"ח, ואז ממילא ותשמע הארץ המוני עם ג"כ אמרי פי.

אך דכל זה כשבא מרחוק, שאינם יודעים מהותו, אז יהללוך זר ואם לאו פיך יהללוך על ידי פשטים חריפות, מה שאין כן מי שהוא בא מקרוב או שהוא שוכן בתוכם רשאי לומר מיד מוסר. וזה שאמר האזינו מקרוב ואדברה במוסר שנקרא דיבור. או שהתלמידי חכמים הם בעלי נפש שקרובים לשמים, ומה להם דברים ארציים פשט חריף, כי בוחר בתועלת הנשמה שהוא על ידי מוסר, או שישמע הקדמה טובה איך להתקרב לו ית', או שאומר מוסר, לכך ג"כ יאמר מוסר מיד. וז"ש האזינו כנגד סוג א' הנ"ל, השמים נגד סוג ב' הנ"ל.

עוד יש סוג ג' בלא כל הנ"ל, דכל זה אם השנים כסדרן, והם שנים טובים מצד שם הוי' שהוא רחמים, ואז וישמן ישרון ויבעט (דברים לב, טו) מלשמוע אז תוכחת מוסר, וצריך החכם אשר עיניו בראשו להמשיך לב הת"ח בפשט חריף, ואז כאשר יטה אזנו הת"ח לשמוע אח"כ דברי מוסר אז גם המוני עם ישמעו. מה שאין כן כשאין השנים כסדרן, שנתחדשו דברים אשר לא טובים, וישראל נתונים בצרה, והת"ח עצמן אומרים מוסר ומבקשים לשמוע ג"כ מוסר, ומכל שכן המוני עם שהם מהדרים ומבקשים מבעלי מוסר שיאמר להם דברי מוסר להמשיך לבם לאביהם שבשמים מצד מדת הדין השולט אז, אין צריך לכל זה, ורשאי לומר תיכף דברי תוכחת מוסר שהוא שוה לכל בין לתלמידי חכמים בין להמוני עם.

ובזה יובן המשך הפסוקים, האזינו השמים ואדברה, כי תוכחת מוסר נקרא דיבור כמ"ש (דברים א, א) אלה הדברים אשר דיבר משה, ור"ל שאמר משה רבינו ע"ה האזינו השמים - הת"ח, ומיד ואדברה בדברי מוסר, בלי להקדים תחילה פשטים כנהוג, והתועלת היוצא מזה הוא כי ותשמע הארץ אמרי פי, שגם המוני עם ישמעו ויבינו אמרי פי בתוכחת מוסר. וכי תימא מאי טעמא שינה הסדר, וביאר לבסוף כי שם ה' אקרא, ור"ל בשנים טובים שהם מצד שם הרחמים אז אני צריך לקרוא אותם לשמוע תוכחת מוסר, צריך אני להחניף להם לתלמידי חכמים שהם העיקר כנ"ל, לומר פשטים תחלה כדי שאח"כ ישמעו מוסר גם כן, ועל ידי זה גם המוני עם יטו אזן וישמעו, מה שאין כן בשאין השנים טובים מצד הדין שאז הם מעצמן הבו גודל לאלד"ינו, שרוצין לשמוע תוכחת מוסר שנקרא גודל, כמ"ש בש"ס (סוטה מט.) עלמא אמאי קאי וכו', אז הפשטים ללא צורך, וק"ל.

עוד י"ל, לבאר עוד פירוש אחר בפסוק כי שם ה' אקרא אתם הבו גודל לאלדינו, שהוא סוד התפלה, שיש בו פנימי ולבוש, וז"ש כי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה וכו', ונגד זה יש ב' סוגי ישראל החומר והצורה, וכמ"ש בביאור פלוגתא ד**הרמב"ם והרמב"ן** אי תפלה דאורייתא או דרבנן, וכתבתי כי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

והנה נודע סוד וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב, כ), כי שם הוי"ה סוד הנשמה הרמוז למשה סוד הדעת והנשמה, ושאר השמות הם כינוי לשם הוי"ה, כמו שאר העם לגבי משה, בסוד שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו (במדבר יא, כא).

ובזה יובן כי שם ה' אקרא, אני לבדי, בסוד נשמת התפלה, ואתם הבו גודל לאלדינו נגד גוף התפלה, ובחיבור שניהם אז הצור תמים פעלו וגו'. מה שאין כן שחת לו, ר"ל לעצמו, שאינו רוצה בחיבור הת"ח הנקרא בנים למקום וז"ש לא בניו, אז הוא מומם, שתפלתן כגוף בלא נשמה. וכמו שבארתי (בקושיא) [בקושית] **מוהרש"א** פ"ק דברכות (יוד.) הנהו בריוני וכו' יעו"ש, וכעת נ"ל לתרץ על ידי פלוגתא דהרמב"ם והרמב"ן.

וזה נ"ל מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה (משלי כט, ד). כי מלכי רבנן (גיטין סב.), במשפט ומוסר יעמיד ארץ, היפך חורבן ירושלים שלא הוכיחו זה את זה (שבת קיט:). ואיש תרומות, להרים את עצמו בפשטים וחריפות וכו', וק"ל.

ועל פי זה יש לבאר משנה פרק ג' דראש השנה (מ"ג), שופר של ראש השנה של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב, ושני חצוצר[ו]ת מהצדדין, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ויש לפרש ענין שופר על ג' עמודים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וגמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב), שכל אחד נקרא שופר.

ותחלה נבאר ש"ס פרק קמא דסנהדרין, ומדרש א'. דאיתא בפרק קמא דסנהדרין (ז:), דרש רבי נחמן בר כהן מאי דכתיב (משלי כט, ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה, אם דיין דומה למלך שא"צ לכלום, יעמיד ארץ. ואיש תרומות, שדומה לכהן המחזיר בבית גרנות, יהרסנה. ופירש **רש"י** לענין חכמה, שאין צריך לשאול דינין. **והתוספות** כתבו לענין עושר וכו'.

והספיקות רבו, **אחד** לשון מאי דכתיב, אין לו שחר, כי הסוגיא וכו'. **ב'** למה הוציאו מפשוטו דקאי על הקדוש ברוך הוא, כדאיתא במדרש, או על המלך ממש וכפיר[ו]ש **מוהרש"א** (סנהדרין שם) וכפירוש **האלשיך** וכו', יעו"ש. וכי תימא מכוח קושיא ד', גם זה אינו, דנבאר מדרש וכו'. **ג'** איך התרעם שמואל הנביא על שאמרו תנה לנו מלך לש(ו)פטינו (שמואל א ח, ה), והא בפסוק כתיב מלך במשפט יעמיד ארץ. הגם שדרשו חז"ל, מ"מ אין מקרא יוצא מפשוטו. **ד'** אמר במשפט לבד יעמיד ארץ, א"כ תיקשי למשנה באמת דאמרו על שלשה דברים העולם עומד וכו' ויליף מפסוק (זכריה ח, טז) אמת ומשפט וגו', ותיקשי פסוקים אהדדי. **ה'** קשה בפסוק, דפתח בג' וסיים באחד, שפטו בשעריכם. **ו'** אם העיקר הוא במשפט ל"ל מלך כלל. גם להבין לשון יעמיד וכו'. **ז'** במה פליגי רש"י ותוס' הנ"ל.

והסוגיא, דשני קושי' ראשונות יבוארו על ידי ב' קושיות שניות. דקשיא לי' על הפשוטו קושיא ג', דא"כ למה התרעם שמואל וכו', ועוד וכי במשפט לבד יעמיד ארץ הא צריך ג' דברים וכקושיא ד', וזהו שאמר מאי דכתיב דקשיא על הפשוטו כאמור, ולכך הוצרך לדרוש כנ"ל.

אפס מקושיא ה' נסתר בנין הנ"ל והדרא כל ד' קושיות לדוכתן, דהא קשה פתח בג' וסיים באחד, ונתרץ מדרש שהוא על פי קושית **הבית יוסף** (חו"מ סי' א) הא יש ג' דברים אחרים ומשני שכולם הם בענין הדין וכו'. ובזה מבואר המדרש, עיין בספרי במ"א. וא"כ יש לומר שפיר במשפט לבד יעמיד ארץ, והדרא כל קושיות הנ"ל לדוכתא.

אך על ידי קושיא ו' יבואר הכל, ל"ל מלך, מאחר דעיקר תלוי במשפט, ובזה יבואר קושיא ז' מה פליגי רש"י ותוספות. דביארתי במ"א פירוש הפסוק (דברים יז, כ) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל וכו', יעו"ש. וכעת נ"ל, כי הרוצה להחכים ידרים והרוצה להעשיר יצפין (ב"ב כה:), והענין, דמצינו כתיב בתורה (משלי ג, טז) ארך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, ודרשו חז"ל (שבת סג.) למיימיני' ולמשמאילים בה. ובזה פירש **בע[ו]לות אפרים** (מאמר קעז, רל) לא תסור מן המצוה ימין ושמאל (עי' דברים יז, יא), שלא תכוין לא לאורך ימים שבימין, ולא לעושר וכבוד

בשמאל וכו', יעו"ש. וז"ש הרוצה להחכים ידרים, ר"ל יהי' מן מיימינים שהוא ארך ימים על ידי עסקו בתורה, שנאמר (משלי ט, יא) כי בי ירבו ימיך, וא"כ יחכים על ידי שינטה לימין בדרום. והנוטה לשמאל לצפון יעשיר וכבוד איכא, ואתי שפיר. איברא דעיקר התכלית שלא ינטה לשום כוונה הנ"ל לא ימין ולא שמאל רק לשם שמים, וכמ"ש **בעללות אפרים** (שם).

וזה נ"ל (קהלת י, טז) אשריך ארץ שמלכך בן חורין, שכוונתו לשם שמים ולא לקבל פרס. אי לך ארץ שמלכך נער, שעושה על מנת לקבל פרס שהוא מטטרו"ן הנקרא נער כנודע. וכ"כ **הרמב"ם והרב המגיד** בהלכות לולב (פ"ח הט"ו) שלא יעשה המצות מצד החיוב, רק שיעשה הטוב והישר מצד שהוא טוב וכו', יעו"ש שהאריך שידע שנברא לשמש קונו וכו'.

וזה נ"ל פירוש הפסוק (תהלים פא, ה) כי חק לישראל הוא משפט לאלדי יעקב. כי בערך ישראל נדמה לחק קבוע וחוב, אבל כשיתן לב למי הוא משמש, כי הוא רצון קונו, נדמה לו ליושר ומשפט שהוא משמש לאלדי יעקב, שראוי שיעשה הטוב מצד שהוא טוב, ולא לשום כוונת השכר רק לשם פועלן.

וז"ש מלך במשפט, שלא יהי' עבודת הש"י לו לחוב, רק למשפט, אז יעמיד ארץ בזכותו. או י"ל כי משפט הוא ממוצע בין ישר לעול, וק"ל.

ובאו רש"י ותוספות לפרש זה, ר"ל שהוא כוונת הפסוק בפ' מלך לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, ר"ל שלא ידרים לימין עבור חכמה ודינין שידע לשפוט העם כפירוש רש"י, ולא לשמאל שיצפין לעושר, שלא יצטרך לבריות, גם שהוא נראה שהוא לשם שמים שהוא צורך למלך ודיין שיהי' בן חורין, מ"מ אין זה עיקר תכלית רק לשם פועלן.

וזה דקשיא לרב נחמן בר כהן מה דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ, דקשה קושיות הנ"ל, ובא להשמיענו דבר חדש, שאם דומה הדיין למלך שמפורש בפסוק שלא ינטה ימין ושמאל כמו שאין צריך לכלום, לא שיעשה לשם חכמה שבימין, ולא לעושר בשמאל, רק לשם פועלן, כך הדיין שהוא א' מן ג' רגלי העולם, אם דומה למלך שאין צריך לכלום, כפירוש רש"י דמפרש מהו בימין, וכפירוש התוספות דמפרש מהו בשמאל, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי רש"י ותוספות, והבן.

עוד י"ל מלך במשפט של מעלה, ולא המולך מעצמו. ובזה יבואר קושיית **מוהרש"א** המנהיג עצמו ברבנות (ברכות נה.), שסותר למ"ש זרוק מרה וכו' (כתובות קג:). ולדברינו אתי שפיר. ובזה בארתי (שבת י.) שדן דין אמת לאמתו, שכך זיכה אותו משמים, וכמ"ש (דברים א, יז) כי המשפט לאלדי' הוא, ודו"ק.

עוד י"ל שהוא יחוד ת"ת ומלכות, מל"ך במשפט, היפך מ"ש **בזוהר** נספה בלא משפט (משלי יג, כג), יעו"ש. ואז יעמיד ארץ שהוא ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו, ו), יחוד יסוד ומלכות, וגוף וברית חשבינן חד, והבן.

או י"ל, דמאן דנטיר ברית זכה למלכות, וראי' מיוסף וכו', והנה בין ברית המעור או ברית הלשון, ונלמד מאסתר (זח"ג קפג:) - אין אסתר מגדת וכו' (אסתר ב, כ). וז"ש מלך במשפט ודין, שהוא דנטיר ברית, יעמיד ארץ, על דרך (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, וק"ל.

ומעתה לא נפלאת ממך, כי מבואר דקאי על א' מן ג' עמודים שיהי' לשם שמים ולא לשום כונה, אפילו כוונת חכמה ועושר שהוא לימין התורה ושמאל, ומכל שכן שלא לפני בני אדם, וכמ"ש **בעללות אפרים** (מאמר רל) בפסוק (תהלים מה, יא) שכחי עמך ובית אביך, וכנזכר לעיל. ואני שמעתי בשם **מוהר"ן** שנתן סימן מפסוק (שמות לד, ג) ואיש לא יעלה עמך, ר"ל שידמה במחשבתו שהוא לבדו עומד ומתפלל לפניו ית', ואין איש עמו שיהי' מתפאר לפניו, ודפח"ח. וה"ה בעסק התורה שילמד רק לפניו יתברך. וה"ה בגמילות חסדים שנותן צדקה, יכוין רק לפניו ית' ולא להתפאר.

והנה בש"ס דפסחים דף קי"ב ע"א, שלימד רבי עקיבא לרשב"י שילמד בנו בספר מוגה, אמר רבא בחדתא, דשבשתא כיון דעל על. ופירש **רש"י**, בחדתא - כשהתינוק מתחיל ללמוד מחדש.

ובזה יובן שופר של ראש השנה, ר"ל בחדתא, בראשי שנותיו של אדם, יזהר בזה שיהי' של יעל פשוט.

או י"ל, אם ירצה שיעלה אל ה', יהי' פשוט ולא ינטה לצד ימין או שמאל, ר"ל פשוט, לב אחד כאלו איש לא יעל עמו רק הוא פשוט לבד, ר"ל רק ה' אלדיו עמו ויע"ל (דה"י ב לו, כג), והוא בין בתורה או עבודה או גמילות חסדים. או ר"ל פשוט, שיכוין להש"י לבדו, שהוא פשוט בתכלית הפשיטות כנודע. או ר"ל שלא ינטה לימין ושמאל כנ"ל.

ופיו מצופה זהב, שלא יכוין לשום זהב, ר"ל שיהי' פיו שמדבר עם הש"י בתורה ותפלה חביב לו יותר מזהב, וכמו שאמר **מורי** בפירוש הפסוק תפלה לעני כי יעטוף (תהלים קב, א), על פי משל שצוה המלך וכו', ודפח"ח. וז"ש יצפה ויחפה אמרי פיו את הזהב.

ושני חצוצר[ו]ת מהצדדין ושופר באמצע וכו'. הגם שכתבתי במקום אחר דקאי בין בדורש בתורה ומוסר, שיאמר תחלה פשט חריף שיהי' משמח לב הלומדים כמו חצוצרת, ואח"כ יאמר מוסר לשבר לבם כמו שופר שנאמר (עמוס ג, ו) היתקע וגו', ויש לומר תחלה וסוף פשט, ולהאריך במוסר באמצע שמצות היום בשופר. וה"ה המתפלל

יש לזמר תחלה הקדיש וברכה ראשונה, וכן בסוף סילוק קדיש, וז"ש מהצדדים. ובאמצע יתפלל בשברון לב הנקרא שופר וכו', יעו"ש במ"א.
וכעת נ"ל בענין החצוצר[ו]ת, שכתב **הרב בעל עקידה** פ' נח (שי"ב) וז"ל: כי עולם הגדול והקטן הם כשני כלי נגון הנערכים על יחוס א', כי בהניע טור מאחד יתעורר אל קולו הטור שכנגדו בכלי הב', וז"ש (ברכות ג:) כנור דוד הי' מנגן מאליו וכו', יעו"ש. א"כ זה שאמר ושני חצוצרות מהצדדים, ר"ל שמצד העליון ומצד התחתון השני חצוצר[ו]ת שוין, ולחבר שניהם יחד הוא על ידי שופר שבאמצע, שישפר מעשיו, וכמו שהאריך שם **בעל עקידה**, יעו"ש.

•

בפסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי וגו', כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלדינו, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו' צדיק וישר הוא, שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול וגו' (לב, א-ה).
והנה כתבתי בזה במ"א. ועתה באתי לעורר הספיקות, עם קצת ביאור שלא נזכר. והנה קצתן הזכיר הרב **האלשיך**, והוא, **א**' קשה לשון האזינו מקרוב לשמים, ולארץ שמיעה מרחוק, למה זה כך. ודרשת חז"ל ידוע. **ב**' ק' לשון ואדברה שהוא קשות, או לשון מוסר כמו אלה הדברים אשר דיבר משה וגו' (דברים א, א), ואמירה הוא לשון רכה כנודע, ולמה שינה לומר דבור על השמים ואמירה על הארץ. **ג**' קשה, מאי טעמא אמר האזינו לנוכח, ולארץ אמר לשון נסתר ותשמע הארץ, דהל"ל ושמע הארץ וגו'. **ד**' קשה, למה בארץ הזכיר פיו כמ"ש אמרי פי, ובשמים לא אמר וידבר פי. **ה**' קשה, בשמים אומר שיאזינו תחלה ואח"כ ידבר, כאומר[ו] האזינו השמים ואדברה, ובארץ הוא אומר ותשמע הארץ אמרי פי שמשמעו שעוד הוא מדבר היא שומעת.
ו' קשה סמיכות פסוק יערוף אל הקודם. **ז**' למה שינה, בתואר לקחי אמר יערוף שקשה לזה ונוח לזה, וכפירוש **רש"י**, ואצל טל זכר אמרתי שנוח לכולם. **ח**' קשה כי שם ה' אקרא וגו', מה זה נתינת טעם אל הקודם שאמר כי וגו'. **ט**' למה הזכיר תחלה שם הרחמים, ואח"כ מדת הדין הבו גודל לאלדינו. **י**' קשה שאין לו שחר כלל, מה זה הבו גודל וגו'. וחז"ל (ברכות מה.) דרשו לענין זימון, מה ענינו לכאן.
י"א קשה, הצור תמים פעלו, למה הזכיר תואר לשון הצור דוקא. **י"ב** קשה, מהיכי תיתי לומר שאין פעלו תמים ח"ו עד שהוצרך לומר וכו'.
הגם דב' קושיות אלו לבד אפשר לתרץ על פי מה שכתב **הרמב"ם** במורה נבוכים, שהקשה שפעולת אדם הוא נחלק על ד' חלקים, ואחד הוא פועל נכון אשר לזה יתכוין

כל פועל בפעולתו, וההיפך הוא פועל ריק וכו'. ומכח זה הקשה **בעל עקידה** שער נ"ח ושער ק"ג, **בשל"ה** דף ך"א ע"ב, ושאר מפרשים, בענין דור המבול ודור הפלגה שחרב כל העולם לולי נח שמצא חן, ובענין חורבן בית המקדש וכו', א"כ ח"ו הוי הש"י פועל ריק וכו'. ובאמת אין זה קושיא כלל, וכעין זה תירץ **הרלב"ג**, כי הזורע תבואה דעתו על הגרעין חטה לבד, וטבע הבריאה להוציא מוץ ותבן ג"כ. כך הענין, צדיק יסוד עולם, ואינך הרשעים הם מוץ ותבן וכו'. ועיין מזה ביא[ו]ר ששינתה ארץ שלא הוציא[ה] עץ ופריו שוין וכו' (חולין ס.), עיין במ"א.

ובזה בארתי פסוק (תהלים צב, ח) בפרוח רשעים כמו עשב, ר"ל כמו עלה שקדמה לפרי שנאמר (יחזקאל מז, יב) עלהו לתרופה, ובגמר הפרי נופלין העלין, כך הרשעים המצירים לישראל הוא לקרבן להש"י שיעשו פרי, ואח"כ בגמר הפרי הם כלין ואובדין, וז"ש להשמדם עדי עד, וק"ל.

וז"ש הצור תמים פעלו, שצייר וברא העולם רשעים וצדיקים, והרוב רשעים והם אובדין, שמא תאמר שנקרא הש"י עבור זה פועל ריק ח"ו, לזה אמר דז"א, כי הצור שצייר וברא עולם תמים פעלו וכאמור, וק"ל. והראי', כי כל דרכיו משפט, בין בכלל בין בפרט, כאשר בארתי.

י"ג קשה במה שאמר כי כל דרכיו משפט, דהקשה **האלשיך** תחלה אמר לשון יחיד הצור תמים פעלו, וסיים לשון רבים דרכיו יעו"ש. **י"ד** קשה, וכי ס"ד דאין דרכיו משפט ח"ו עד שהוצרך לאומרו, מהיכי תיתי לומר כך. **ט"ו** קשה, שחת לו לא בניו מומם, בתחלה עם היחיד ידבר כמשמעות שחת לו, ואח"כ ידבר עם רבים לא בניו מו"מם.

ט"ז קשה, דקאמר צדיק וישר הוא, דבש"ס פרק קמא דראש השנה (יז:) רב הונא רמי, כתיב (תהלים קמה, יז) צדיק ה' בכל דרכיו, ופירש **רש"י** צדיק במשפט אמת. וכתיב וחסיד בכל מעשיו, שנכנס לפנים מהשורה וכו'. וה"נ קשה כך, דכתיב צדיק, וכתיב ישר שהוא לפנים מהשורה, כמו (עי' דברים ו, יח) ועשית הטוב והישר, וכן דרשו חז"ל (ברכות לב:) חסידים הראשונים היו שוהין וכו' שנאמר (תהלים קמ, יד) ישבו ישרים וגו'. וביותר קשה לרב [הונא] שהקשה מכתובים ולא מפסוקי התורה ממש, שהוא כאן. **הגם** דג' קושיות אלו יבואר חדא באידך, על ידי קושיא ג' דהקשו **התוספות** (ר"ה טז. ד"ה כמאן) כמאן מצלינ(י)ן וכו' (ר"ה טז.).

ונ"ל דכתב **הרמב"ם** (הל' תשובה פ"ג ה"א-ה"ב) וכו', והקשה בספר **מעין גנים** וכו', ומסיק דשני מיני משפט יש, דין כללי ודין פרטי, וכמו שבארתי. ועפ"ז יבואר קושיית

התוספות בראש השנה (יז: ד"ה בתחלה), רבי אלעזר [רמי], כתיב (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד, וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וכו'.
אך דעל כרחך נסתר זה הפירוש דין פרטי גם לרשעים, דזה אינו כאשר נבאר.
ונבאר ש"ס פרק קמא דסנהדרין (ז:), דרש רב נחמן בר כהן, מאי דכתיב (משלי כט, ד) מלך במשפט יעמיד ארץ, אם דיין דומה למלך שא"צ לכלום, יעמיד ארץ. ואיש תרומות יהרסנה, אם דומה לכהן וכו'. **ורש"י ותוספות** מחולק וכו' יעו"ש. ובארתי זה לעיל. וכעת נ"ל לדקדק עוד, דהסוגיא מאי דכתיב, דיש לפרש ב' פירושים ולכל פירו[ו]ש יש איזה קושיא, והנה כאן לא נודע ב' פירושים שיהי' שייך להקשות עליו איזה קושיא, עד שאמר מאי דכתיב.
ונ"ל דיש לפרש על פי הסוגיא דיש ב' מיני משפט, אחד דין כללי ואחד דין פרטי, להציל הצדיקים בדין פרטי שאחר דין כללי. והנה לכאורה קשה, ל"ל שידונו הצדיקים עם הרשעים בכללות א', שעי"ז שהרוב רשעים ופן יתחייבו הצדיקים עמהם, לכך צריך לחזור ולדונם בדין פרטי להציל הצדיקים בצדקתם, ומעיקרא דדינא פירכא, הי' לדון את הצדיקים בפני עצמן, ויתר העולם בפני עצמן, ושוב א"צ לדין השני.
אך דאין זה קושיא, כי הש"י חפץ חסד הוא להציל בריותיו, לכך כוללן כאחד, כדי שעם הצדיקים יהיה רוב זכאי ויצאו כולם זכאין בדין ויהיה קיום לארץ לעמוד.
ובזה נסתר פ' הנ"ל, וצריך לתרץ שחת לו לרשע שהוא לעצמו כמ"ש (אבות פ"ב מי"ג) אל תהי רשע בפני עצמך, מה שאין כן הצדיק שהוא לעצמו גם שהרוב רשעים הוא מומם ולא לו, כי בדין פרטי ניצול הצדיק בצדקתו, וק"ל. ובזה נסתר טענתו (דברים כט, יח) שלום יהיה לי - לעצמי, וק"ל.
ובזה יובן שיש כאן בפסוק רמז הקושיא ותירוצו, וז"ש מלך במשפט, ר"ל מאן מלכי רבנן (גיטין סב.) שהם הצדיקים, מאי טעמא נכללין במשפט הידוע שהוא בכללות העולם ואח"כ לחזור לדונם בדין פרטי, דלא נכתוב לא ה' ולא ו' וכנ"ל. לזה משני כדי שיעמוד ארץ, שיהי' קיום לארץ שהם יתר העם, שעם הצדיקים יהי' רוב וכולם זכאין בדין, וק"ל.

וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלדים את בני ישראל לפני מותו, ויאמר ה' מסיני בא וגו' (לג, א-ב). ולולי דמסתפינא הייתי אומר שזהו כוונת נטילת לולב, להעלות אל שורש הדעת ומשם לו"ק דז"א, ומשם אל השכינה, כמ"ש **בפרי עץ חיים** (ש' הלולב פ"ב) יעו"ש.

וז"ש וזאת הברכה, ר"ל להמשיך הברכה אל השכינה הנק' זאת, צריך שיהי' בסדר זה אשר ברך משה איש האלדים את בני ישראל וגו', ור"ל כי סוד הדעת הוא משה, כנודע שהי' דורו דור דעה, וז"ש אשר ברך והמשיך, משה הדעת, אל ו"ק הנק' אדם כנודע בסוד הקפה יעו"ש, וז"ש אי"ש, ואח"כ אל השכינה הנק' אלדי', ומשם את בני ישראל, והש"י יכפר.

ולהלביש דבר זה שהוא גם בכל העולמות ובכל אדם. נ"ל דבארתי משנה דקדושין (פ"ד מי"ב) מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וכו', שהוא בסוד (בראשית מט, כו) עד תאות גבעות עולם שכ' **בזוהר** (ח"א נ.), לקבל השפע ואח"כ להשפיע וכו', יעו"ש.

ולהלביש דבר זה שיהי' האדם ג"כ מרכבה למדריגה זו שיעשה כך, הוא דכ' **בע[ו]לות אפרים** (מאמר שפא - יתרו) כל המגרש אשתו ראשונה וכו' (גיטין צ.). כי התורה נק' אשת"ו ראשונה, שנאמר (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מאורסה, כ[ד]דרשו בסנהדרין (נט.) גוי שעוסק בתורה חייב מיתה וכו', ואשתו ממש היא אשה שני' וכו', ודפח"ח.

והנה מי שאינו רוצה לגרש אשתו ראשונה, צריך שיעשה על סדר זה, דבארתי במ"א ש"ס סנהדרין פ"ק (יז.), אדני משה כלאם (במדבר יא, כח), הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם. וכ' **התוספות** (ד"ה והם) פירוש נבואתם כלה, דאין שכינה שורה אלא מתוך שמחה וכו'. ויש להבין מה בעי התוספות בזה. מלבד מה שהקשה **מוהרש"א** דלסברת יהושע שאין נבואתם אמת, ומה צריך לכלות נבואתם וכו', יעו"ש.

ונראה לי, דבארתי פסוק (שמות יח, יד-יט) מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, איעצך ויהי אלדים עמך וגו'. דודאי נוכל ללמוד דעת את ראשי העם מנהיגי הדור לשם שמים, או רבני העיר הצריכים להתעסק בצרכי ציבור, שיקחו רמז מוסר מן נטילת לולב, שצריך להעלותן כל הד' מינים ואח"כ להורידן שהוא הולכה והובאה, והיינו כנ"ל שיקבלו תחלה הששה קצוות לעצמן השפע מן למעלה שהיא שורש החסדים, ואח"כ יוכלו להשפיע למטה וכו'. וכן הכוונה בכל הברכות ברוך אתה ה' אלדינו מלך העולם וכו' יעו"ש. והכי נמי התלמיד חכם שהוא הצינור להמשיך השפע למטה בעולמות על ידו, וכמ"ש בשב"יל חנינא בני (ברכות יז:), שכל העולם ניזון על ידי הצינור ושבי"ל שפתח רבי חנינא בני וכו', לכך צריך שיתבודד תחלה עם האלדי', כמ"ש בפסוק (בראשית ו, ט) את האלדי' התהלך נח, ודרשו חז"ל וכו', ויקבל השפע לעצמו מלמעלה שהוא הולכה שבלולב למעלה, ואח"כ הורדה למטה, שישפיע לזולתו, ויפקח בעסקי וצרכי הציבור, או בפרנסת אשתו ובניו.

ונ"ל שזהו פירוש הפסוק שראה יעקב אבינו, והנה סולם מוצב ארצה וגו' והנה מלאכי אלדי' עולים ויורדים בו (בראשית כח, יב). דהל"ל תחלה יורדים. ולדברינו אתי שפיר, כי האדם שהוא שליח בעולם הזה לעשות שליחתו ית', נקרא מלאכי אלדי', וצריך שיתבודד בכל יום שיקבל לעצמו תחלה השפע מלמעלה, וז"ש עולים ואח"כ יורדים, וק"ל.

ובזה יובן מדוע אתה יושב לבדך, ר"ל שאין השכינה עמך, והסבה לזה כי כל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, ועל ידי טרד[ו]ת שמוטל עליך כל היום לפקח בצרכי ציבור, פן ח"ו יכלה נבואתך שאין השכינה עמך ונשאר אתה לבדך. איעצך ויהי(') אלדים עמך, שיתבודד תחלה. וכ"ת שאין פנאי, לז"א ושמת עליהם שרי אלפים וגו' רק הדבר הגדול יביאון אליך, וק"ל.

רק הערב רב אמרו אח"כ (שמות לב, א) כי זה משה האיש, שהי' איש לפקח בעסק הציבור, להוציאן ממצרים ולבקוע הים ולהוריד המן וכו', עתה לא ידענו מה הי' לו, שהוא מתבודד מ' יום ברקיע, לכך עשה לנו אלדי', כמ"ש **הרמב"ן** מנהיג שילכו לפנינו לפקח בעסקי הציבור.

ונ"ל על דרך הלצה, דהי' להם לומר עשה לנו משה. ועוד וכי לא הי' להם אהרן וע' זקנים. ונ"ל כי ביקשו עלילה לפרוש מן המקום, ואמרו לא כל הימנו לברור לו העליונים וליתן לנו עולם התחתון כמאמר דור הפלגה וכו' (בר"ר לח, ו), ור"ל שפירש המקום להתבודד לעצמו שלא ילך לפנינו, ומשה ג"כ לקח דרך ה' להתבודד לעצמו, לכך עשה לנו אלדי' אשר ילכו לפנינו וממילא יהי' לנו משה אחר שיהי' ג"כ בדרך זה, וק"ל. ובאמת ז"א, כי אחר שניתן התורה צריך סדר הנ"ל.

ובזה יובן כוונת התוספות, הטל עליהם צרכי הציבור והם כלים מאליהם. וקשה, אדרבה אינו כלה ממונו העוסק בעסקי הציבור, כי כביר מצאה ידו לעשות חיל להוסיף הון, כאשר עינינו רואות הנהגת הרבנים והמנהיגים העוסקים בעסקי הציבור אשר לא ניתן ליכתוב. לכך פי' התוס', דלא לענין הגשמי קאמר, רק ברוחני, שנבואתם כלה אם אינו מתבודד תחלה, והבן.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שזהו כוונת יעקב שנשא תחלה לאה ואח"כ רחל, וז"ש (קדושין פ"ד מי"ב) מתייחד אדם עם אמו שהיא התורה והשכינה תחלה, ואח"כ עם בתו שהיא אשתו כמ"ש ותהי לו לבית (מגילה יג.), לפקח בפרנסת אשתו, כי לאה נק' אמו נגד רחל, והבן.

ואפשר שזהו כוונת הפסוק (בראשית כ, יא) ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת ה' במקום הזה והרגוני על דבר אשתי. ר"ל כי יראת ה' שהיא אשתו ראשונה אינו במקום

הזה, רק אשה ב' שהיא טרדת פרנסה, וז"ש והרגוני על דבר אשתי, עבור פרנסה יורד כל א' לחיי חבירו, וק"ל.

ובזה נ"ל לבאר משנה סוף עוקצין (פ"ג מי"ב), אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן וגו'. ור"ל כי הת"ח נק' כלי המחזיק ברכה לישראל, להמשיך השפע לדור כמו רבי חנינא בן דוסא הנ"ל, ושיהי' מחזיק בחזקה שיהי' נשאר קיים הוא על ידי שיתבודד תחלה בתורה ועסק הש"י הנק' שלום, כמ"ש (משלי ג, יז) דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום, וכן הש"י שמו שלום, ויקבל השפע מלמעלה לעצמו תחלה ואח"כ ישפיע לזולתו. וז"ש ה' עוז לעמו יתן, ר"ל כל יום יתן עוז לעמו שהם התלמידי חכמים, וכמ"ש (ישעיה נח, א) והגד לעמי וגו' (ב"מ לג:), יתן תחלה להתעסק בתורה ולהתבודד, ועי"ז ה' יברך את עמו הטפלים לתלמידי חכמים בשלום, על ידי השלום שיקבלו תחלה לעצמם, וק"ל.

ובזה יובן וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלדים, ר"ל שהי' מתבודד תחלה עם האלדי' לקבל שפע הברכה לעצמו, ואח"כ להשפיע את בני ישראל, וממנו ילמד דעת כל אדם כאמור, וק"ל.

עוד יש לפרש בד"א, ונבאר ש"ס דע"ז פ"ק (ב.), דרש רבי חנינא לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבוא ויקבל שכר, באו עכו"ם וכו' אומרים רבש"ע תנו לנו מראש ונעשנה, אמר להם מי שטרח בע"ש וכו', ואעפ"כ מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו', והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה וכל אחד מבעט בסוכתו ויצא שנאמר (תהלים ב, ג) ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו וכו', והא מצטער פטור מסוכה, נהי דפטור מי מבעט.

וי"ל, הא אין השכר הסכמי רק וכו', וא"כ איך יקבלו שכר כל התורה בשביל מצוה א' שיעשו סוכה. ועוד דמשני נהי דפטור מי מבעטי, קשה באמת איך מוכח מפסוק דמבעטי. ועוד כפל, ננתקה וגו' ונשליכה וגו'. **ומהרש"א** כתב דזה קאי על הדפנות וזה על הסכך, ולכאורה עיקר הסוכה נק' על שם הסכך.

ונ"ל דיבואר חדא באידך, דאיתא פלוגתא בחלק (סנהדרין קיא:) ופערה פי' לבלי חק (ישעיה ה, יד), רבי יוחנן וריש לקיש, חד אמר מאן דמשייר חק א' וכו'. וכבר זכרתי מזה במקום אחר איך פליגי בזה מן קצה אל קצה. וגם כתבתי ביא[ו]ר קושיא על **הרמב"ם** שכתב מובא במס' מכות (פיה"מ בסופה) בקיום מצוה א' כהלכתה סגי וכו', והקשתי בזה במ"א. והוא, דכתב **החסיד מוהר"י יעבץ** בפ"ד דאבות משנה בן זומא איזה חכם וכו' (מ"א), בקושיא דכתיב (דברים כז, כו) ארור אשר לא יקים את כל התורה הזאת,

וכתיב וכו'. ומשני כי התורה כולה הכל אחדות אחד, והתופס בקצה ממנו כולה בידו, וה"ה לאידך גיסא כשבועט בקצה א' מהאחדות לא נשאר בידו כלום.

ובזה מבואר פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש, דמר אמר חדא - כשמקיים חק אחד וחפץ לקיים יותר רק שלא נזדמן לידו, סגי באחד להצילו מגיהנם. ומר אמר חדא, דפערה פי' לבלי חק כשבועט בחק אחד וכו', יעו"ש.

ונ"ל שזהו כוונת הפסוק (תהלים א, א-ב) אשרי האיש אשר לא הלך וכו', כי אם בתורת ה' חפצו עכ"פ מה שלא אפשר לקיים וללמוד, ומה שאפשר ללמוד בתורתו יהגה יומם ולילה, וק"ל. ובזה יבואר קו' על הרמב"ם ג"כ, וק"ל.

והנה נודע כי גם שמצות סוכה הוא מצוה בפ"ע, ומצות לולב ומיניו הוא מצוה בפ"ע ג"כ, מ"מ מישך שייכי להדדי שצריך נטילת לולב בתוך הסוכה כמבואר **בכתבים** כי סוד לולב לעורר חסדים שבדעת לצורך הנוקבא שדעתה קלה כנודע וכו', ודעת גנוז ביסוד אמא שהוא סכך הסוכה וכו', יעו"ש. וז"ש מצוה קלה יש לי וכו'. איברא היכי דאי אפשר לקיים סוכה מאחר שהוא מצטער בה, משום זה אין לבטל מצות לולב שהיא מצוה בפני עצמה גם ששייכים להדדי.

ובזה יובן ש"ס דע"ז שאמר מצוה קלה, רמז ללולב ג"כ, לעורר הדעת שהוא קלה בסוד נשים דעתן קלה, יש לי, וסוכה שמה וכו', ור"ל שהש"י מצד רחמיו רצה לזכותן בכל המצות על ידי קיום מצוה א', וכפסק הרמב"ם וכו' כי הכל אחדות א', והתופס בקצה אחד תופס בכולו. והם כשהקדיר להם חמה בעטו במצות סוכה שנאמר ננתקה את מוסרותימו וכפירוש **מוהרש"א**, ובעטו גם במצות לולב ומיניו שנק' ענף עץ עבות שנאמר ונשליכה ממנו עבותימו, דייקא. ונהי דמצטער פטור מסוכה למה בעטו בלולב נהי דשייכים להדדי וכנ"ל, ולכך הבועט בחק אחד מאחר שהכל אחדות א' לא נשאר בידם כלום, ושפיר פערה פי' לבלי חק, כמאן דאמר הנ"ל, וק"ל.

ובזה נבאר פסוקי קהלת (ז, טז-יט), אל תצדק הרבה וגו' ואל תרשע הרבה אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך כי ירא אלדים יצא את כולם, החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר [היו] בעיר. והספיקות רבו.

ולדברינו אתי שפיר, כי יש מי שאומר אם אפשר להיות צדיק הרבה מוטב, ולא להיות צדיק קצת, ומכח זה בועט בכל, ולא זהו דרך ישכון אור, כי לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנו (אבות פ"ב מט"ז), וז"ש (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', ר"ל שהם אומות העולם שבעטו גם במצות לולב על שהיו מצטערי' במצות סוכה, ומכח זה גורם וכו', וז"ש אל תרשע הרבה, כי הבועט במצוה

א' מרשיע הרבה בכל התורה כנ"ל, אלא אחוז בזה במצוה שבא לידך, בתנאי שגם מזה שתבוא אח"כ לידך לא תבעוט בו רק אל תנח ידך ממנו ג"כ, ואז ירא שמים יצא את כולם כאלו קיים כל התורה וכל המצות כולם וכנ"ל, וק"ל.

עוד י"ל אל תצדק הרבה, על דרך שכתבתי לא תוסיפו שזה גורם לא תגרע (עי' דברים ד, ב), כמו שנאמר (במדבר כה, ג) ויצמד ישראל לבעל פעור, וכמ"ש **האלשיך**, וק"ל.

עוד י"ל על דרך שכתב **רמ"א בס' מחיר יין** (אסתר ה, יד) ענין עץ שעשה המן גבוה חמשים אמה וכו', יעו"ש, וק"ל החכמה תעוז לחכם.

ונחזור לענין ביא[ו]ר הפסוק וזאת הברכה, כי ד' מינים שבלולב הם נגד ד' אותיות הוי"ה שהם במלוי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן גימטריא הברכה, וכשהם אגוד[ה] א' ד' כתות הרומזים לד' מיני הלולב אז כת הנקרא לולב סוד הדעת ממשיך שפע הברכה לכל האגודה יחד, כי האוחז בקצה א' כולם בידו, מה שאין כן המבזה תלמיד חכם ופורש ממנו אין רפואה למכתו וכמ"ש חז"ל (שבת קיט:), כי הבועט בחק אחד לא נשאר בידו כלום, כך הבועט בסוג בני אדם הנק' דעת, והבן.

ובזה יובן וזאת הברכה, כי מלכות הנק' אגוד, ונקרא זאת, ממשיך שפע הברכה מן בחי' משה סוד הדעת איש האלדים בעלה דמטרוניתא, בסוד וידע אדם את חוה אשתו (בראשית ד, כה), ומשם את בני ישראל כשהם באגודה א', והבן, והש"י יכפר.

ואגב נבאר פסוק שם, והם תכו לרגליך ישא מדברותיך, תורה צוה לנו משה מורשה קהל(ו)ת יעקב (לג, ג-ד). שאין לו חיבור כלל. דדרשו חז"ל (עירובין נה.) לא בשמים (דברים ל, יב), לא בגסי רוח וכו'. וגם ממדבר מתנה (במדבר כא, יח), ממי שמשים עצמו כמדבר וכו' (שם נד.).

ובזה יובן והם תכו לרגליך, שמי שנדבה רוחו לרגליך, הוא ישא מדברותיך שהיא התורה כפירוש **רש"י**, וגם רימז למדבר הנ"ל. וז"ש כי תורה צוה לנו משה שהי' עניו מאד, לכך מורשה קהלת יעקב, מי שעושה עצמו עקב, וק"ל.

אלה הדברים אשר שמעתי ממורי

ואלה הדברים ששמעתי ממורי זלה"ה, וכתבתי רק ראשי פרקים כי יראתי, וגם מחמת השכחה.

שמעתי ממורי פירוש הש"ס דראש השנה (יז.), נושא עון, חד אמר נשא, וחד אמר כובש, ועון עצמו אינו נמחק וכו', וכך היא המדה וכו'.

וביאר, כי אלו ג' קוין חג"ת מתפשטין מן רום המעלות עד התהום מקום הקליפה, וחסד במקום הקדושה למעלה הוא ענג, וכשנתפשט למטה בקליפה הוא זנות, וז"ש (ס"י פ"ב מ"ב) אין למעלה מענג ולמטה נגע. וקו התפארת בהתפשטו למטה במקום הקליפה היא הגאוה, וקו הגבורה למטה הוא כעס ועבודה זרה, והוא כשלהבת קשורה בגחלת זה בזה עד למעלה, רק למטה הוא בלי דעת בסוד נשים דעתן קלה (שבת לג:), שהרשעים הם בחי' נוקבא דעתן קלה עליהם, ולמעלה הוא עם הדעת, שנותן דעתו שיתענג יותר בעבודת הש"י ולא במקום הטינופת. ובחינת התשובה הוא הדעת וכו', וכמו **ששמעתי** האומר אחטא ואשוב וכו' (יומא פה:), ובזה יובן נשא עון וכו' ועון עצמו אינו נמחק, כי דבר גשמי ומאוס אינו יכול לעלות למעלה במקום שורש התענוג וכו'. וכך הוא המדה, ר"ל מדת רב חסד שהוא התענוג, שהוא חסד התענוג נתלבש זה בתוך זה וכו'. וחד אמר כובש וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי פירוש פסוקי תהלים סימן ל"ו (ב-ה), יתיצב על דרך לא טוב רע לא ימאס וגו'. ואגב ביאר עוד המשך הפסוקים, נאם פשע לרשע וגו' אין פחד אלהים לנגד עיניו. והטעם שסילק הש"י פחד ממנו, כי החליק אליו בעיניו, שיהי' הכל חלק וישר בעיניו, כדי למצוא עונו לשנוא, ר"ל שישיג וימצא העון ויהיה מקום להש"י לשנוא אותו רשע, וסילק הבחירה ממנו. דברי פיו און ומרמה, ר"ל שאינו טועה לומר על רע טוב רק במרמה וכו'. חדל להשכיל להטיב, ר"ל גם כשעולה לפעמים במחשבתו להשכיל להטיב שיחקור וישכיל אם הוא דרך טוב להטיב, מיד חדל ומונע, פן ישוב וכו'.

און יחשוב על משכבו, כי האדם נקרא עולה ויורד, כי לפעמים מונע הש"י מן האדם דרכי עבודת ה' כדי שיטריח יותר ויקבל שכר, ואז און יחשוב על משכבו וכו', **דשמעתי ממנו** טעם שכתב **הרמב**"ן כשרוצה הש"י לענ[ו]ש הרשע נזדמן לו איזה חטא כדי שיענש וכו'. והקשה **מורי**, א"כ אין בחירה וכו'. ותירץ כי החיות רצוא ושוב ונק' קטנות וגדלות, וכשהוא בקטנות עלול לעבירה בסוד אין אדם עובר אלא אם כן וכו' (סוטה ג.), וכמ"ש **בעץ חיים** בסופו, א"כ החטא והעונש בא כאחד, וז"ש און יחשוב על משכבו בקטנות.

יתיצב על דרך לא טוב, כי מהפך מעשה הצדיקים שהם אור לחשך, ומעשה הרשעים חשך לאור, כמ"ש **במכילתא** מסירת המן בפני אחשורש, שחשב פרעה לצדיק מרישא לסיפא, שניצל אברהם בזכות ישמעאל, וכו' עד עמלק הצדיק וישראל בהיפך, וז"ש רע לא ימאס, וככה עושין הרשעים בכל דור להפך וכו', וז"ש יתיצב על דרך לא טוב וגו', ודפח"ח.

•

ביא[ו]**ר** מה **ששמעתי ממורי** ורשמתי ראשי פרקים כי יראתי וכו', פסוק (ירמיה ט, כג) אל יתהלל חכם בחכמתו עשיר בעשרו כי אם בזאת וגו' השכל וידוע אותי וגו'. והקשה מאי בחכמתו, בעשרו.

וביאר, כי הוא מדה מגונה המתפאר את עצמו, וכמ"ש בספרא (דשלמא) [דשלמה] מלכא מובא **בזוהר** (ח"ג קצג:) סימן דלא ידע כלום שבוחי וכו', וכשהוא רוצה להתפאר ולשבח את עצמו, והיינו משום שנתפשט מדת התפארת בעולם, וכשמתפשט ויורד עד אדם זה שהוא בקליפה אז רוצה לשבח ולפאר את עצמו, רק שהוא גנאי כנ"ל, ועושה תחבולה לפאר אחרים שיצא מזה תפארת לעצמו, כגון פלוני חכם מאוד שלא נצחו שום אדם כי אם אני, וכן גבור ועשיר.

וז"ש אל יתהלל חכם בחכמתו של אחר כדי שיצא מזה שבח לעצמו, כי אם בזאת יתהלל, שיתן לב שנתפשט מדת תפארת בעולם עד מדריגה אחרונה הנק' זאת, והחכם יבין שנתפשט מדה זו השכל וידוע אותי, מה שאין כן הטפש לוקח תפארת לעצמו וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר ש"ס (ברכות לג:) אין לגבי משה זוטרתי וכו'. והקושיא מפורסמת הא לישראל אמר זה.

וביאר, דכתב **מוהרש"א** את ה' אלדיך, לרבות תלמידי חכמים (ב"ק מא:). כי אין בור ירא חטא (אבות פ"ב מ"ה), ועל ידי שהוא תלמיד חכם בא ליראת ה', ושפיר דרשו לרבות תלמידי חכמים וכו'.

והנה במשה מצינו (שמות לד, ל) ויראו מגשת אליו, א"כ כבר נכנסו ליראת ת"ח, אז בנקל יוכלו לבוא ליראת ה'. וז"ש אין לגבי משה זוטרתי, ר"ל מאחר שכבר נכנסו ביראת ת"ח שהיא לגבי משה שנאמר ויראו מגשת אליו, א"כ זוטרתי לבוא ג"כ ליראת ה', שזה נמשך מזה, ודפח"ח.

•

ושמעתי ממנו משל למלך שנהג ליכנס בין עניים לפקח בעסקם, ואחד הי' משיב תמיד כל מה שאדם עושה בין טוב או רע הכל עושה לעצמו, וחרה למלך על שאינו מחזיק לו טובה ומשיב לו כך, וצוה לעשות תרנגול מפוטם בסם המות ונתן לו, והשיב ג"כ כך, ולקח העני זה לביתו שהי' בקצה העיר והצניעו, לימים בא בן המלך עיף ויגע מצידת חי' ועוף, וביקש מעני זה שבא אצלו ליתן לו שום דבר מאכל, ונתן לו זה התרנגול לאכול,

וכשרצה לאכול אמרו הרופאים שעמו בדוק תחלה, ונמצא סם המות, ובא הדבר למלך, והתנצל שהוא ממנו, ואז הודה המלך שאמת אתו. והמוסר היוצא מזה וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי פירוש המשנה (עוקצין פ"ג מי"ב) עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש. וגם פסוק (דברים יג, ד) הישכם אוהבים את ה'.

•

שמעתי **ממורי** ביא[ו]ר למה על ידי מכות בכורות יצאו ממצרים. וביאר בארוכה, ומפני עומק המושג כתבתי ראשי פרקים. כי בכור נקרא דבר חידוש הנאמר בראש, והוא דבר שכל ומשכיל שישכיל בשכלו הקודש איך לנהוג בעבודת הש"י, רק בכור השפחה שהם הקליפות מבדילין בין השכל ובין קונו, וזה הי' סיבת גלות מצרים ר"ל מצ"ר ים, וכאשר לקו בכור השפחה והוסר הקליפה, ממילא יצאו מהגלות, ולכך הוקדשו בכורי ישראל שהוא השכל.

אלא שאי אפשר שיהיו על מדריגה א', כי החיות רצוא ושוב (יחזקאל א, יד) בסוד קטנות וגדלות, וזהו שעשו עגל. ולקח הש"י תמורת בכורים שבט לוי, כי אותיות ל"וי וכו', וזהו ג' בחינות קהת גרשון ומררי וכו'. וכאשר האדם בסוד הקטנות ויודע מזה מוליד נשמת גרים , כי ג' הוא ג' קוים דרך ר' עלמין דכסופין וכו', ודפח"ח.

•

עוד **שמעתי ממורי** פירוש הש"ס (חגיגה ט:) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד ה' לאשר לא עבדו (מלאכי ג, יח), ופריך הש"ס היינו צדיק היינו עובד, היינו רשע היינו לא עובד. אלא אינו דומה שונה פרקו ק' פעמים לשונה פרקו ק"א פעמים. וי"ל וכי בשביל שחסר א' יהי' נקרא רשע לא עובד.

וביאר על פי משל, בא יבוא ברנה נושא אלומותיו (תהלים קכו, ו), אם יסוד תורתו ועבודתו ליוהרא, גם שהוא עובד ה' אינו כלום, מאחר שחסר ממנו אחד, שיכוין לשמו ית' סוד אחד האמתי.

ובזה יובן, גם שהוא עובד ה' מ"מ מיקרי לא עובד, והטעם שאינו דומה שונה ק' פעמים לשונה ק"א, שחסר אחד, והבן, ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי, רב בבבל ורבי בארץ ישראל. כי בחינת חכמה ובינה נתפשט בכל העולם, כי ר' ראשית חכמה, ב' הוא בינה, וכל מעשה העולם הכל זיווגים, רק שהם בלא נביע, ועם נביע שהוא אות י' מא"ס, שהוא בארץ ישראל, נקרא רבי וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי על דרך הלצה, אלוף תימן אלוף מבצר אלוף מגדיאל וגו' (בראשית לו, מג). דהנה כל לשון הרע הוא על ידי חיתוך ודיבור ר"ב אותיות התורה וכו', וכן כשמדבר דברים בטלים ואח"כ לומד עם ר"ב אותיות אזי מעלה אותיות של דברים בטלים למעלה וכו'.
וז"ש אלוף תימן, ר"ל אלופו של עולם שהוא בתוך אות אלף, ראש לכל האותיות, והוא תימן ותמי' איך ידבר אלוף מבצר, ר"ל במבצר איך ידבר לשון הרע עם אות אלוף ראש לאותיות. רק אלוף מגדיאל שהוא מגיד דבר חכמה לשון הגדה, אז מעלה וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי בשם מורי, כשהלך בנסיעה הידועה הראה לו רבו, במקום זה הי' מרומז הנסיעה שהי' נוסעין ישראל במדבר במסע זו, וכל נסיעות האדם מרומז בתורה וכו'. וכן כשנשברה לו הספינה והי' בעצבות גדול, ובא רבו ותמה עליו, והראה לו באיזה עולמות הוא עכשיו, והיו שמות אהי' וצרופי אהי' וכו', ואז התחזק בלבו למתקן בשרשן כידוע לו וכו', ודפח"ח.

•

בש"ס חשיב דברים העושה אותן ניצול מחיבוט הקבר, וחד מהם אם מת בערב שבת וכו'. והקשה **מורי**, הא כוונת הש"ס להשמיעני איך לעשות תקנה להנצל מחיבוט הקבר, מה שאין כן בזה שימות בערב שבת אין זה בידו לעשות.
וביאר, שהוא מוסר גדול שימות בערב שבת, ר"ל לפנות את עצמו מכל עסקי עולם הזה כאלו מת, כדי לעשות הכנה לשבת, ובזה ניצול מחיבוט הקבר הנ"ל, וישמע חכם ויוסיף לקח, ודפח"ח.

•

בפ' לך לך מארצך וגו' (בראשית יב, א) ביאור סוד אותיות א"ב וגו' ומנצ"פך, שיורד האות א' מהחיות וכו' ומלובש במנצפ"ך שהוא דינין וצריך להעלותן, ואות ל' הוא וכו' ואות ך' הוא סוף מנצפ"ך וכו', וזהו ענין תחיית המתים ומשיח שהוא סוד הדעת, והוא סוד עולם הבא. והנה על ידי מעשי האדם הממשיך על עצמו בעולם הזה על ידי בינה שלו שמבין לעשות כל מעשיו בבינה ודעת וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביאור פסוק תהלים סימן ק"ט (ז-ט) ותפלתו תהי' לחטאה יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה וגו', ינקש נושה לכל אשר לו וגו'. והקשה מה זה עונש לרשע

שתהי' אשתו ובניו וגו'. וביא[ו]ר ש"ס (קדושין מ:) תלמוד גדול שמביא לידי מעשה וכו'. והקשה, משמע דמעשה גדול וכו'.

וביאר כי תלמוד יש בו שניהם, כי העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה (מנחות קי.), א"כ שניהם בידו, מה שאין כן מעשה הוא לבד וכו'.

והנה נפש הוא מלבוש לרוח, ורוח מלביש הנשמה, א"כ נפש נגד רוח נק' אשתו, וכן רוח נק' נגד נשמה אשתו וכו', וכמו שצדיק ממנו בולע וכו' (ברכות ז:).

ה"נ אמר דוד המלך ע"ה נגד דואג ואחיתופל, שלמדו עכ"פ תורה שהוא מ"נ לתפלה, וכמ"ש **מוהרש"א** שכל התורה הוא הכונה ליראה הנקראת תפלה וכו', ובתפלה משפיעין למתפלל מ"ד נגד מ"נ, וכשלמד לשמה, כמו שהי' מ"נ כך הוא מ"ד, מה שאין כן כשלמד שלא לשמה כך משפיעין לו בתפלה, ואז תפלתו לחטאה, שמבלבלין אותו בתפלתו מחשבות זרות, ואז אשתו שהיא נפש היא אלמנה, שאינו מלבוש לרוח להיות מ"נ וכו', וגם בניו שהם מע"שים טובים הם יתומים, כי התורה שנק' מע"שה כנ"ל, אחר שהי' שלא לשמה הם נע ונד דלא פרחית לעילא, והם יתומים וגו'.

ינקש נושה לכל אשר לו, כי היצה"ר מלוה לו להמציא לו איזה מצוה שיעשה להתפאר, או שילמוד תורה שנקר' מעשה להתפאר, וכך משפיעין לו מ"ד מלמעלה רבות רעות וצרות, ואז היצה"ר נושה שלו בא להפרע מן הלוה, וז"ש ינקש נושה לכל אשר לו, רחמנא לשזבן וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביאור סוד א"ב וכו'. ואיך שצריך לעשות בכל תיבה הכנעה והבדלה והמתקה.

ר"ל כי דיני ש"ך ופ"ר הרמז בתיבת אדני דפתיחת תפלת י"ח, כל הכוונ[ו]ת שיש שם צריך לכוין בכל תיבה ודיבור להמתיק הדינין, כי אות **א** הוא סוד פלא, ונתלבש באות ב' שהוא ב' אלפין, וכן באות ג' ג' אלפין, עד אות ת' ד' מאות אלפין, וכל מה שנתרחק האות נתרחק מהחיות ונתלבש בקליפות, עד מלכות שבמלכות ששם מחשבות רעות וזרות וכו'. וכאשר יתן לב על גלות השכינה, שהי' ניצוץ השכינה מלובש בתוך כיעור הקליפות הזה, יתחרד חרדה גדולה, ואז יתפרדו כל פועלי און ונעשה יחוד יראה עם נורא, ונתברר ניצוץ הקדוש ונתחבר למעלה אל החיות, בסוד והחיות רצוא ושוב, והוא גאולה מהשבי'.

וזהו הכנעה, כאילו הוא אינו מדבר רק השכינה. והבדלה, להפריד הקליפות וכו'. והמתקה, להעלותן להמתיקן בשרשן וכו', ודפח"ח. ושמור כלל גדול זה, והבן.

•

עוד **שמעתי ממורי** ביאור דברי **התוספות** בפרק א' דשבת (י.), הדן דין אמת לאמתו, לאפוקי דין מרומה וכו'. כי ב' מדות חסד וגבורה לוין זה לזה ונכללין זה בזה, וכאשר מתחברין זה לזה נעשה ת"ת וכו', ועל ידי הדיינים שהם סוד ג' רישין וכו', לכך צריך שיהיו שונאי בצ"ע שהוא אותיות שניות מן האבות אברהם וכו', וכאשר מברר ומייחד במחשבה נעשה אמת לאמת"ו. והנה למטה יש ג"כ סוספיתא דדהבא וכספא (זח"ב כד:), שהם חוטפין וגוזלין זה מזה, ועל ידי הדיין נתברר כנ"ל, ודפח"ח.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שזהו פירוש הפסוק (בראשית כה, יט) אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. שאחר שנכללו זה בזה, נולד יעקב ת"ת, ולמטה סוספיתא עשו וכו', והש"י יכפר.

•

עוד **שמעתי ממורי** ביא[ו]ר **התוספות** דפרק קמא דראש השנה (טז: ד"ה ועיון) בשם ירושלמי, יומא חד בעי איכוין. כי צריך להעלות במחשבתו ממטה למעלה בסוד רפ"ח ניצוצין וכו', וכל מחשבות זרות הוא במלכות שבמלכות, ובבא המחשבה זרה צריך לפחד ולירא ממנה, וע"י היראה מחבר יראה עם נורא ומברר ניצוץ הקדושה מתוך הקליפה שהיא המחשבה זרה.

והנה זה התנא שהי' מחשבתו ברורה וצלולה ממחשבות זרות, לא מצא מקום להעלות ממטה למעלה כי אם על ידי שעלה מחשבתו למנות קורו]ת ביתו או אפרוחי' וכו', ובפרטות אלו צריך לימוד וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר פסוק (בראשית יב, יא-יג) ויאמר אל שרה אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את וגו' והרגו אותי וגו', אמרי נא אחותי את וגו' וחי(י)תה נפשי בגללך. והקשה, נ"א מיותר. ושאר ספיקות.

וביאר, כי נא פירושו שירדה מל' ג' מדריגות מן החיות היא **א**', שירדה כל כך, וחשקה לחזור להתקרב אל החיות שהיא **א**' וכו', והנה קודם הפורעני' באה המחשבה רעה וזרה כמו מחשבת זנות או מחשבות ע"ז, רק שמחשבת זנות מורה על אחרים, ומחשבת ע"ז על עצמו, או זה עונש מיתה משמים וזה וכו'. והתקנה לתקן מחשבה זו, שיתן לב שיש בתוך המחשבה זרה זו ניצוץ השכינה שבתוך הקליפה מחמת השבירה כנודע, וישתף את עצמו עם השכינה, ויראה ורעד יבא בו, ואז יתפרדו כל פועלי און ונעשה יחוד יראה ונורא וניצל גם הוא ממיתה.

ובזה יובן, הנה נ"א ידעתי כי אשה יפת מראה את וגו', שעל ידי שנכנס בו מחשבות זנות, ועל ידי זה חש והרגו אותי וגו', לכך אמרי נא אחותי את, וכמ"ש **בזוהר** אמור לחכמה אחותי את (משלי ז, ד) וכו', ונדרש זה מיתור א"ת, ר"ל שישתף את עצמו עם השכינה שנק' אחותי, ועי"ז וחיתה נפשי בגללך, ודפח"ח.

ובזה נ"ל פסוק תהלים סימן נ"ב ואימת מות נפלה עלי יראה ורעד יבא בי וכו', עיין במ"א, וק"ל.

ובזה ביאר אם ככה את עשה לי וגו' (במדבר יא, טו), שיש לכוין שם בקדושת כתר ככ"ה ראשי תיבות כ"תר כ"ל ה"כתרים, והוא סגולה נפלאה להעלות הנשמות ממעמקים וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי, כשרואה שיש עליו איזה דינין, אזי ילמוד בבוקר בדביקה וחשיקה, שידבק את עצמו אל פנימיות אור אין סוף שבתוך האותיות וכו'.

עוד **שמעתי ממנו**, שיעשה אלו ד' אמות של הלכה, שהוא מלכות שירדה וכו', ויוציא ספר תורה וג' דיינין בסוד ג' רישין ג' אהי' וכו'.

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר **זמר** ליל שבת (כל מקדש), עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר וכו'. כי חרש ר"ת חמיש"י רביע"י שיש"י, רומז לג' סעוד[ו]ת דשבת, כי חמישי הוד סוד סמכי קשוט, רביעי הוא תפארת, ויסוד הוא ששי, והענין.

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר ש"ס פתח באכסניא של תורה וכו'. וביא[ו]ר (אבות פ"ו מ"ג) מה דוד המלך שלא למד אלא ב' דברים בלבד וכו', הלומד מחבירו פרק אחד או אפילו אות אחת עאכ"ו שצריך לנהוג בו כבוד, ואין כבוד אלא תורה וכו'. והקשה איך אפשר ללמוד אות א'. וגם לשון אכסניא של תורה.

עוד שמעתי ממורי ביאר כי יש ג' סוגים, א' קירוב הגורם לזווג, כגון ה' דברים באשה ערוה, קול באשה ערוה וכו' (ברכות כד.), וגם שלא להסתכל בבגדי צבעונים של אשה וכו' (עבודה זרה כ:). ב' חיבוק ונישוק. ג' זווג ממש וכו'. והנה בשכינה הוא קירוב הגורם לזווג, כשיש לו עצבות והולך לדבר עם חבירו לפקח העצבות וכו', ועל ידי קירוב חברותא שצריך לדבר עם חבירו גם שהוא צבוע, הוא ג"כ יחוד הנ"ל וכו'.

והפרש, בין הלומד מרבו רשע הוא רק ב' דברים, שלא עשתה פירות, ונשארו רק בפירוד ב' דברים וכו' על פי חקירה. מה שאין כן אם רבו צדיק, עושה פירות, שפרה ורבה וכו'. **וז"ש** מה דוד וכו', הלומד מחבירו שהוא צדיק כמותו עאכ"ו וכו'. והעולה מדבריו שנתחבר אות של כל א' וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר פסוק (משלי ג, לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. וביא[ו]ר משנה (אבות פ"א מ"ד) הוי מתאבק בעפר רגליהם. על פי משל, ששלח המלך בנו למלחמה, וביקש ממנו שיברר פסולת המאכל לעשות ממנו אוצר וכו', וכך עשה הבן, ואח"כ בא הבן במצור והוצרך לאכול העפרורות המאכל עד שכבש המלחמה, ובא הבן מהמלחמה וסיפר לאביו, והשיב לכך נתכוונתי מתחלה.
וז"ש כי שיחת חולין של ת"ח (עי' סוכה כא:) שהוא מדבר ללצים, לענוים יתן חן עי"ז. וז"ש הוי מתאבק וכו', ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר מוסר למוכיח שיזהר בעצמו. על פי משל שנכנס חסיד אחד לכרך שיש בה בתי זונות, וביקש לחקור מהות אנשי הכרך, אמר אלך אל בית המוזג ששם רבים מצוין ויש להבחין מעניני הספורים ודיבורים, כי הלשון הוא קולמוס הלב, וכך הי', שזה סיפר מה עשה עם הזונה פלונית, וכן חבירו וכו', עד שחרה לו עד מאוד. וכאשר הרגישו בו שהוא חסיד מפורסם נתנו לו כל א' מתנה הגונה שיכפרו פניו במנחה. למחר עשה תחבולות שיתאספו שמה שיקבל מהם מתנות. עד אח"כ עשה כמעשיהם. והנמשל מובן, לכך ישמור את עצמו המוכיח מהכיעור והדומה לו, ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביא[ו]ר מוסר הכנעה נגד הגאוה, למלך שהי' לו ב' בנים, ושלח א' למדינה אחרת בכבוד, ולאחד שלח בבזיון כדי שילמוד הכנעה וענוה, וכך הי', עד שאח"כ כבש זה עם הענוה יותר מדינות מחבירו על ידי כבוד ומלחמה, והוא על ידי מעשה רב, ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממורי ביאור גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה (שבת קכז.). והקשה. והעולה, שלפעמים הכנסת אורחים הוא ביט[ו]ל תורה או ספורי לה"ר וכו', מ"מ גדולה הכנסת אורחים.

•

שמעתי מהרבני הוותיק **מוהר**"ן פירוש על דברי הרב הנ"ל שיכוין בכל דיבור הכנעה והבדלה והמתקה, דמעבר לדף. שיצא ממדת הגבורה, שלא ללמד חוב על בני עולם רק שיכנס ברחמים, וילמד זכות על כולם, גם שרואה דבר כעירות מחבירו ירגיש שהוא לטובתו, שיבחין בעצמו שיש בו שמץ מנהו וישוב תשובה ממנה גם במחשבה, וזה טובתו, שאלו הי' יחיד הי' סובר שהוא חסיד, מה שאין כן עתה.

ונ"ל שזהו פירוש (בראשית ב, יח) לא טוב היות אדם לבדו, מטעם זה, רק אעשה לו עזר מן כנגדו, שיבחין שיש בו שמץ מזה, והבן.

ולכך אם על ידי שכן רע מבלבל תפלתו או תורתו או שאר ביטול, יתן לב שהוא לטובתו, שלא הי' בכוונה ישרה, ושלחו לו ביטול זה להרגיש ויתחזק יותר, וכיוצא בזה ישמע חכם ויוסף לקח.

והעיקר להבין שהש"י בכל מקום ובכל עסקיו, א"כ גם בספורי דברים יוכל להרגיש עניני הבורא ית' כמו בלימודו ותפלתו.

וגם ביאר ענין נעשה ונשמע (שמות כד, ז), שהוא בכל אדם ובכל זמן, כי על ידי עשי' כפשוטו יוכל לשמוע ולהבין איך יתנהג בו לעבודת הש"י, והוא בין בתפלה יעשה עשי' כפשוטו ואח"כ ישמע, וכן בתורה על ידי דביקות עשי' יהי' אח"כ שמיעה להבין, וכן בכל עניני גשמיים, והבן.

והעיקר להסיר העצבות ולאחוז בשמחה, וסיפר מה שחלם לו כשהוא בארץ ישראל, והי' נבוך אם לצאת לחו"ל מחמת טעמים הכמוסים לו וכו', עד שראה בחלום שאחד סיפר לו שיש כמה רופאים הנותנין רפוא[ו]ת על ידי משקה מר, אך זה הרופא יותר טוב שנותן רפואה על ידי משקה מתוק מדבש.

והוא ענין הנ"ל, שעל ידי תענית וסגופים והתמדת לימודו גובר העצבות, ומלמד חוב על בני עולם שאינן עושין כמעשיו ומניחין חיי עולם וכו', וכמעשה דרשב"י ובנו שיצאו ממערה הנז' בש"ס דשבת (לג:) עד שיצא בת קול חזרו למערתכם וכו', והוא רפואה ע"י מים מרים. מה שאין כן רפואה זו, בדרך זה שיתן לב אף בכל דבר מגונה שרואה בחבירו שהוא לתועלת עצמו וכנ"ל, הוא על ידי משקה מתוקה מדבש לעורר רחמים בעולם ועל כל אדם, שידע שהש"י הוא בכל דבר פרטי, ויתנהג כנ"ל, אז הוא רפואה מתוקה בלי שום סיגוף, ויערב לו ויבושם, ודפח"ח.

•

עוד שמעתי מן **מוהר"ן** הנ"ל, פירוש הש"ס (ב"ב קמא:) בת תחלה סימן יפה לבנים. ונשאל טעם הדבר.

ופירש על ידי דקדוק אחד, מאי לשון בנים לשון רבים. ותחילה ביאר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל בש"ס דיבמות (סא:), דבית שמאי ס"ל קיום פ"ו ב' זכרים, ובית הלל ס"ל זכר ונקבה. כי כמו שיש הולדה בגשמי כך יש הולדה ברוחני ובעבודת הש"י, והענין, כי בשעה שעוסק בתורה ותפלה נקרא בן, וכשאינו עוסק בתורה כי אי אפשר שיהי' בתמידות, אז ראוי שישמע מאחרים תורה או מוסר ואז נקרא בת, וז"ש (תהלים מה, יא)

שמעי בת וגו', ובזה קיים פ"ו לבית הלל. מה שאין כן לבית שמאי דס"ל ב' זכרים, כי יש בדיבור של תורה ותפלה הנקרא בן, יש ב' וב' בחינות של מחשבות, כגון פירוש המלה של ברוך וזה נקרא מחשבה תתאה, ועוד יש הכוונה השייך לברוך בסוד הוי' ע"ב ק"ל, ה' רוכב על עב ק"ל (ישעיה יט, א), וזה נקרא מחשבה עלאה, והוא ב' בנים, ובזה קיים פ"ו לבית שמאי מדת הגבורה. מה שאין כן לבית הלל מדת החסד סגי בן ובת כנ"ל, והנה לולי בחינת הבת הי' סובר מאחר שהוא מדריגת הבן אין למעלה ממדריגתו, מה שאין כן על ידי בחינת בת יש לידע שיש גבוה מעל גבוה שומר. וז"ש בת תחלה, ר"ל בכל מדריגה שיש לו, יתן לב לידע שעדיין הוא בבחינת בת, ואז הוא סימן יפה לבנים שילך ממדריגה למדריגה הנק' בני"ם, והבן, ודפח"ח.

•

עוד שמעתי ממנו, וקוי ה' יחליפו כח (ישעיה מ, לא), כי על ידי מחשבה רעה או זרה יוכל לעבוד ה' כגון וכו'. וז"ש יחליפו רע בטוב, כדי שיהי' להם כח לעבוד ה' וכו', ודפח"ח.

•

שמעתי ממנו, איך לעצור נקביו אם נתעורר לו באמצע תפלה, עכ"פ יעצור מלהתפלל, ויחשוב שיש נקבים קטנים ויש גדולים, כי הקטנים להראותו שהוא בקטנות ולמתקן וכו'. וגדולים להתגדל ולהתפאר נתכוין, לכך מראין לו זה שישפיל את עצמו, וזהו שאמרו חז"ל (מגילה טו.) ותתחלחל המלכה (אסתר ד, ד) שנצרכה לנקבי', והענין וכו'. וזה צריך לפנים, **דהפוסקים** כתבו.

•

סיום התורה בפסוק (דברים לד, יב) ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, בראשית ברא [אלהים] את השמים ואת הארץ וגו' (בראשית א, א).

דאיתא בש"ס דברכות (לג:) ועתה מה ה' אלדיך שאל מ[ע]מך כי אם ליראה (דברים י, יב), אטו יראה מלתא זוטרתי היא והא כתיב (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו. ומשני, אין לגבי משה זוטרתי היא. והקושיא מפורסמת, הא משה אמר זה לישראל, ולהם אינו זוטרתי. ועדיין הקושיא במקומה.

וב[י]ארתי זה במ"א כי משה רבינו ע"ה פתח צינור היראה לאנשי דורו, ואח"כ נסתם הצינור. וז"ש אין לגבי דמשה זוטרתי היא, ר"ל אנשי דורו שהיו לגבי דמשה אתו עמו בדור אחד הי' זוטרתי, ואח"כ הדרא קשה כי יראת ה' אוצרו, והבן.

והנה בזוהר בראשית דף י"א ע"ב, וז"ל: בראשית ברא אלדי', פקודא קדמאה דכלא יראת ה' דאקרי ראשית, דכתיב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', ועל פקודא דא אתקיים כל עלמא וכו', ודא עיקרא ויסודא דכל שאר פקודין דאורייתא וכו', ובגין כך כתיב בראשית דאיהי יראה, ברא אלדי' את השמים ואת הארץ וכו'.

ובזה יובן [ו]לכל המורא אשר עשה משה, ר"ל שהוא עשה ופתח צינור היראה והמורא לכל ישראל, וכמאמר הש"ס אין לגבי משה יראה זוטרתי, וכ"ת שבאמת היא זוטרתי, לכך אמר בראשית שהוא היראה ברא אלדי' את השמים ואת הארץ, שהיא עיקר ויסוד כל פקודי אורייתא, אלא לגבי דמשה שהי' רב כחו וידו החזקה היתה זוטרתי, ולעולם יראת ה' היא אוצרו, וק"ל.

וזה נ"ל פירוש הפסוק (קהלת ב, יד) החכם עיניו בראשו. וכי מי שאינו חכם אין עיניו בראשו. ונראה כי יראה אותיות ראי', והחכם עיניו שהם הראי' והיראה, בראש"ו - בתחלתו קודם החכמה, כמ"ש (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', וז"ש בראשו בתחלתו, וכמ"ש חז"ל (אבות פ"ג מ"ט) כל שיראתו קדמה לחכמתו מתקיימת, וק"ל.

וז"ש אשר עשה משה לעי"ני כל ישראל, שהראי' והיראה שתהי' בראש החכמים שהם ישראל, הי' על ידי משה שעשה זה, וק"ל.

תם ונשלם ספר דברים בעזרת האל

בתם לבבי ובנקיון כפים עשיתי זאת בעזרת ה' הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה